

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
4 F
9

Digitized by Google

13-4-F9

I

111 E 12

· R· G· 20.

-7. ii. 24

AZONIS,

AD SINGVLAS LEGES XII. LIBRORVM CODICIS IVSTINIANEI, COMMENTARIVS ET MAGNVS APPARATVS NVNQVAM antea in lucem editus.

EX BIBLIOTHECA ANT. CONTII. I. C. QVI PARTIM PER SE, PARTIM AMICORVM OPERA vſus, plurimum dedit operæ, quò Liber emendatior in lucem prodiret.

ACCESSERVNT SVMMARIA COPIOſiſſima ANT. FONTANONI *Aruerni, in ſupremo Pariſienſi ſenatu aduocati, in ſingulos titulos atque leges eiuſdem commentarij.*

Cum Indice locupletiſsimo.

PARISIIS,

Apud Sebaſtianum Niuellium ſub Ciconiis, via Iacobæa.

M. D. LXXVII.

Cum priuilegio Cæſ. Maieſt. & Chriſtianiſſ. Galliarum REGIS.

13 4 F 9

CLARISSIMO VIRO

D. Ioanni Voëſio Senatus Pariſienſis Senatori ampliſsimo & doctiſ. Ant. Contius.

S. P. D.

QVI VITAS nobis ſcripto mandarunt Italorum iuris Interpretum (Senator ampliſſime) hi parum diligentem in eorum libris recenſendis inquiſitionem videntur adhibuiſſe: quod vel ex hoc Azonis cõmentario liquebit. Scribunt enim omnes Azonem ſummam modò in Codicem, & in Digeſtum vetus apparatus magnos conſcripſiſſe, ac nihil his amplius. De hoc verò ad ſingulas leges Codicis apparatu mirum interim ſilentium apud omnes, quem tamen Azonis proprium nec ſubdititium eſſe partum, partim ex gloſſatum Codicis comparatione, partim ex ipſius Azonis ſtilo & opinionibus, partim ex optimo eius aſſertore qui operi ſuam auctoritatis epiſtolam prætulit, liquidò cognoſcitur. Hunc librum dudum in fimo equino & ſtabulo ſepultum ex vrbe Aurelianenſium ante xx. annos in lucem reduxi ac deterſi, dignum (meo quidem iudicio) qui iterum inter homines conuerſaretur, & poſtliminij iure vteretur. Qui hodie in manibus ſtudioſorum verſatur in Codicem apparatus, Accurſio tribuitur quidem, propterea quod is ex vetere hoc quem nunc edimus, multa arbitrio ſuo reſecauit, multa addidit, pleraque mutauit, nonnulla correxit, cæterum præcipuum ipſum apparatus corpus, totum eſt Azonis vt ex huius libri collatione facile lector animaduertet. Quin & Codices aliquot manuſcriptos habeo, habent & alij, in quibus merus tantum hic apparatus deſcriptus eſt, niſi quod hic plura habentur. quod de Codice diximus, id & de digeſto vetere dictum accipi velim. Non igitur ſoli Accurſio (vt ſtultè quidam putant) illuſtrati gloſſis Iuſtinianei iuris tota laus deferenda eſt, ſed in multò maximam eius partem & ſocietatem vocandus Azo, atque Rogerius qui in Infortiatum primus gloſſas ſcripſit, ac præter illos Martinus, Ioannes Boſianus, Bulgarus, Yrnerius, Placentinus, Hugolinus, Petrus, Iacobus, ac poſt illos Dynus, non vt eſt flagitioſè & corruptiſſimè editus, ſed vt in membranis reperitur deſcriptus ac fere totus ab Alberico recitatus, qualem forte poſthàc ſum editurus ſi ex huius libri emiſſione id gratum fore ſtudioſis præſenſero, nec diutius etiam patiar priuata bibliotheca contineri Summam Azonis cum additionibus Odofredi doctiſſimis nunquam in lucem editis, quaſque raris in bibliothecis reperiri monent, qui rationem dicendi iuris olim ſcripto reliquerũt. De vſu & fructu quem ex hoc libro ſtudioſi percepturi ſunt ſuperuacuum puto admonere, ipſa lectio libri per ſe ſatis monebit, vnum aut alterum prædicam, ex multis qui in Codicem ſcripſerunt, qui prolixè adeò omnia tractauerit, nos habere neminem. denique nullius alterius libri ope, gloſſas, quæ quotidie prodeunt, vitio chalcographorum hominibus ignaris vtentium, inemendatiſſimæ, farciri & emendari poſſunt, quàm huius commentarij. Quæ omnia tibi miſi vir ampliſſime ſemperque mihi cariſſime, non quòd his libris egeas aut eorum lectione quidquam ad ſummam quam nactus es iuris cognitionem accedere poſſit: ſed quò in bibliotheca tua reconditum habeas memoriæ & veteris noſtræ amicitiæ vas atque monumentum. Vale. Kalendis Iulij. M. D. LXXVII.

Virtutibus omnibus, ſimul & literis

ORNATISSIMO VIRO D. IACOBO A BVRGO, IN PRÆFECTVRA RYONENSI apud Aruernos præſidi clariſsimo, Ant. Fontanonus Aruernus.

S.

NON temerè à ſapientiſsimis viris dictum eſt (præſes integerrime) neminem debere quid facturus ſit vel non facturus, pro certo pronunciare: nam id & ipſe veriſsimum eſſe de me ſuperioribus annis cognoui. Cum enim vix ſalutatis per me literarum humaniorum foribus, ad fori contentionem tranſitum feciſſem, & in ipſo forenſi puluere totos fere duodecim annos, tum Ryonij, tum Pariſiis deſudando tyrocinium exercens meum vſque adeò occaluiſſem, vt de bonis literis ne amplius cogitarem quidem: rebus tunc propè deſperatis, noua ſubiit opinio mihi, quæ me è foro contentioſo ad iucundiorem ac politiorem literarum & artium cognitionem abduceret. In qua literarum humaniorum cognitione, mediocriter cum me verſatum putarem, ad ſacra iuris ciuilis penetràlia deuotus religioſè peregrinando me contuli. Quid multa? in horum gratiſsima & ſedula contemplatione, tanta tamque cœleſti fruitus ſum voluptate vt nihil vnquam iucundius, nihil ſuauius aliunde mihi contingere poſſe facile crederem, eóque magis quòd ex eo tempore cœpi tacitus apud me, de munere quodam literario tibi offerendo, cogitare ſed tacito vt hoc me promiſſo liberarem, tardior fuit occaſio quàm optaueram. Tandem Pariſios reuerſus, vt hæc legitima ſtudia, quæ me tantopere oblectarent, excolerem diligentiùs, & ſi quid in his poſſem, id vt ad vſum forenſem totum reuocarem: cum in hanc rem totus incumbo, ecce beneficio Clariſsimi viri D. Ant. Contij, in ſchola Biturigum Antecesſoris acutiſsimi, verè noſtri huius ſeculi Papiniani, & mei præceptoris clariſsimi, incidit in manus meas AZONIS, in ſingulas leges duodecim librorum Codicis antiquus Commentarius manuſcriptus nondum hactenus excuſſus, ſed iam primum vt excuderetur, ad Typographum huc miſſus. Huius, quia euoluendi & relegendi, commiſſa mihi cura fuit: cœpi mecum ſtatim dicere, datam inde mihi occaſionem teſtificandi vtcumque animi erga te mei, & interea dum tam precioſum opus reuoluo diligenter, ſimul etiam de meo ad id vt ſeorſim aliquid ornatus adderem viſum eſt. Itaque quò facilior lectori ad Azonis lectionem via eſſet, Azonem ipſum ſummariis decorandum, eáque tuo nomini dicandum putaui. Libri commendationem multis verbis non perſequar, per ſe enim ſatis ipſe loquitur, nec eget commendatione tanti viri auctoritas. Multa fortaſſe deſiderabuntur adhuc, quæ ex ipſo manuſcripto multis in locis deprauato, contingere poſſunt: curauimus tamen quoad eius fieri potuit, vt emendatiùs ederetur. In margine adſcripſimus notas, quibus locos ferè omnes in manuſcripto corruptos, lector facile agnoſcere poterit. Varia inſuper initia legum adnotaui, eáſque certo numero ſecundum vulgatos codices circumſcripſi: nec quicquam ob venerandam antiquitatem temerè immutari paſſus ſum, ſed omnia exprimi quemadmodum in manuſcripto erant, curaui: ne plus quam decet in alienis ſcriptis curioſus eſſem. Hoc igitur munuſculum veluti præludium aliquod ſtudiorum meorum ad te mitto, vt interea dum maius quicquam & tuo fauore dignum meditor, ſit hoc pignus & teſſera deuoti perpetuò erga te animi mei. Læta rogamus excipias fronte. Vale Lutetiæ Pariſiorum, Kalendis Iulij. M. D. LXXVII.

Priuilegium Imperatoris.

RVDOLPHVS SECVNDVS, Diuina fauente clementia Electus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ &c. Rex, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carenthiæ, Carniolè & Vuitemberga &c. Comes Tirolis &c.

RECOGNOSCIMVS, *Et notum facimus tenore preſentium vniuerſis. Expoſuit nobis humiliter* SEBASTIANVS NIVELLIVS, *Ciuis, & Typographus Pariſienſis, ſe in Iuris ſtudiorum, & Reipublicæ literariæ vtilitatem celeberrimi Iuriſconſulti Iacobi Cuiacij itémque Caſſiodori opera necnon Azonis in Codicem Commentaria typis ſuis excudere, atque in lucem edere decreuiſſe. Vereri autem ne ea ipſa opera ab aliis quoque qui alienis laboribus & vigiliis inſidiantur, ac priuatis commodis cum aliorum iactura inhiare conſueuerunt, imprimantur. Ideóque ſupplex à nobis petiit vt ipſum fauore noſtro Cæſareo ac firmiſſimo priuilegio contra æmulorum fraudes ac dolos tutum & munitum clementer reddere dignaremur. Nos ſane qui facile intelligamus, quantum lucis & vtilitatis ex hoc præclaro inſtituto ad communem rempublicam literariam redditurum ſit, eiuſmodi ipſius operam atque diligentiam non clementer modo probauimus, verum etiam authoritate noſtra Cæſarea prouehendam duximus. Quamobrem præſenti noſtro Cæſareo edicto ex certa ſcientia animóque deliberato, ſerio ac firmiter omnibus ac ſingulis cæteris Chalcographis, Impreſſoribus, Bibliopolis & aliis quibuſcunque qui in ſacro Romano Imperio & Regnis ac Prouinciis noſtris hereditariis, vel imprimendis vel vendendis libris, ſeu alia quacunque ratione librariam negotiationem exercent inhibemus & vetamus, ne quis eorum ſupraſcripta opera, poſteáquam excuſa ſeu publicata fuerint, intra ſpatium decennij, à die abſolutæ editionis computandum, typis mandare, vel ſimili atque eodem quo à prædicto Typographo exprimentur vel alio charactere ſeu forma excudere vel cudenda dare, ſeu alibi impreſſa adducere, vendere diſtrahere palam ſiue occultè auſit. Quiſquis vero ſecus fecerit ac hoc noſtrum Edictum neglexerit, ei ſtatuimus atque decernimus per hoc noſtrum Reſcriptum debere non ſolum adimi vel auferri libros impreſſos ſeu venum expoſitos, quos vtique prædictus Typographus vel eiuſ-*

dem hæredes, aut mandatum & facultatem ab eo habentes auxilio magiſtratus eius loci, vel etiam per ſe ipſi apprehendere & ſibi vendicare poterunt, verum etiam irrogari mulctam decem Marcarum auri puri pro dimidia fiſco noſtro Imperiali, pro reliqua vero dimidia parte, præfato Niuellio, vel eiuſdem hæredibus ſoluendam: dummodo tamen iſtorum operum ad minus tria Exemplaria ſuis ſumptibus ad Imperialis noſtræ Cancellariæ deſtinati taxatoris manus tranſmittat. Quod niſi fecerit, hoc noſtro Priuilegio neutiquam vti ſeu gaudere poſſit, ſed eo priuatus & planè exutus eſſe cenſeatur, PROINDE, *mandamus vniuerſis & ſingulis noſtris & ſacri Imperij ſubditis & fidelibus dilectis tam Eccleſiaſticis, quàm ſecularibus, cuiuſcunque gradus, ordinis, ſtatus, conditionis ac dignitatis extiterint, præſertim vero iis qui in magiſtratu conſtituti ſunt, vel ſuperiorum ſuorum vel ſuo ipſius nomine ac loco iuris & iuſtitiæ adminiſtrationem exercent, vt contemptores ſeu violatores huius noſtri interdicti præmemorata pœna ſerio puniri, ac aliis quibuſcunque legitimis & oportunis modis ac rationibus coërceri curent. Quatenus & ipſi grauiſſimam indignationem noſtram, & eandem mulctam incurrere noluerint. Harum teſtimonio literarum, manu noſtra ſubſcriptarum, & ſigilli noſtri impreſſione munitarum. Datum in arce noſtra Regia Pragæ, die vndecima menſis Februarij, anno Domini milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo: Regnorum noſtrorum, Romani Secundo, Hungarici quinto, Bohemici itidem ſecundo.*

Subſignatum,

Rudolphus.

Ad mandatum ſacræ Cæſareæ Maieſtatis proprium.

A. Erſenberger.

PRIVILEGE du Roy,

CHarles par la grace de Dieu ROY DE FRANCE, A noz amez, & feaulx Conſeillers les gens de nos Courtz de Parlement, Au Preuoſt de Paris, Bailly de Rouen, Seneſchaux de Lyon, Tholouſe & Poictou: Et à tous nos autres Iuſticiers & Officiers ou leurs Lieutenans, ſalut: Noſtre bien aymé Sebaſtien Niuelle Marchant Libraire iuré de noſtre vniuerſité de Paris, nous à faict dire & remonſtrer, qu'il a recouuert depuis naguieres de Maiſtre Antoine le Conte docteur regent en droict ciuil de l'vniuerſité de Bourges, les Commentaires d'Azo ſur le Code de Iuſtinian, lequel ne fut iamais imprimé. Pour lequel recouurer & imprimer luy à conuenu & conuiendra faire de grans frais & deſpens, & doute que les autres Libraires & Imprimeurs de noſtre royaume, ne facent ſi toſt que ledict expoſant aura publié leſdicts Commentaires d'Azo, iceulx imprimer & mettre en vente, qui ſeroyt luy oſter tout moyen de le pouuoir rembourſer de ſes deniers, & receuoir quelque fruit de ſon labeur. A ceſte cauſe, nous à humblement requis, luy voulloir ſur ce pourueoir de remede conuenable. Pour ce eſt il, que nous deſirans bien fauorablement traicter ledit ſuppliant, luy auons permis & permettons de grace ſpeciale, plaine puiſſance, & authorité royal, de mettre & expoſer en vente en noſtre royaume, pays, terres & ſeigneuries à nous obeiſſantes, le liure deſſus nommé ſans que nul Libraire ou Imprimeur de noſdictz royaume, pays, terres & ſeigneuries, le puiſſe imprimer: on faire imprimer ſans le congé & permiſſion dudit ſuppliant, iuſque au temps & eſpace de dix ans, à compter du iour & datte, que ledit liure ſera acheué d'imprimer en la premiere edition, & ce ſur peine de confiſcation deſdits liures & d'amande arbitraire.

SI VOVS MANDONS, & à chacun de vous ſur ce requis, & ſi comme à luy appartiendra, Que vous de la preſente conceſſion & priuilege, faictes permettez & ſouffrez ledit ſuppliant iouyr & vſer plainement & paiſiblement, ſans luy mettre ou donner, ne ſouffrir eſtre mis: ou donné aucun deſtourbier, ou empeſchement au contraire. Lequel ſi mis ou donné luy eſtoit, vous faites incontinent & ſans delay, mettre à plaine & entiere deliurance, & au premier eſtat & deu. Car tel eſt noſtre plaiſir: Nonobſtant quelzconques lettres à ce contraires, Donné à Paris le XXIII. iour de Iuillet, L'an de grace Mil cinq cens ſoixante ſix, & de noſtre regne le ſixieſme.

PAR LE ROY, en ſon Conſeil,

De Neufuille.

Acheué d'Imprimer le XV. de Iuillet L'an M. D. LXXVII.

INCIPIVNT

AZONIS IN LIBROS XII. CODICIS D.N. IVSTINIANI COMMENTARIA.

Ab Alexandro de Sancto Egidio ipſius auditore collecta.

PRÆFATIO.

IVSTINIANAE ſanctionis theſaurarium, & iuris peritorum eximium Azonem, cui fœcunda Bononia originem contulit, & vena ingenij facundiam magiſtrandi, Ego Alexander de ſancto Egidio in legalibus diſciplinis audiui, & ſuum legendi modum: expoſitiones & gloſſas ſuper totum Codicem memoriæ commendaui. Verum quoniam ad auaritiam pertinere ſine dubio videretur, ſi talentum creditum abſconderem, & communem vtilitatem ex aliqua infidelitate vel negligentia impedirem: ideò prædicta in hoc volumen redegi. & licet verba tranſpoſita idem ſignificare dicantur, & lex referat, quòd ſcire leges ſit vim & poteſtatem habere earum, non tamen ſuper auditis fines magiſtralis relationis exceſſi, ſed quæque ſingula non mutatis etiam dictionibus compilaui.

IN nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, CODICIS domini Iuſtiniani perpetui Auguſti, ſacratiſsimi Principis, repetitæ prælectionis,

LIBER PRIMVS.

AD TITVLVM DE NOVO CODICE FACIENDO.

SVMMÆ.

1 *Iuſtinianus à iuſtitia dicitur.*
2 *Iuſtinianus Conſtantinum patrem habuit.*
3 *Antiquitus quædam actiones perpetuæ.*
4 *Auguſtus vnde dictus.*
5 *Sacratiſſimus cur dicatur Cæſar.*
6 *Præpoſitio præ aliquando nihil operatur.*
7 *Exquæſtor quis dicebatur.*
8 *Patricia dignitas.*
9 *Qui dicantur veri legum profeſſores.*
10 *Bononia condita à Theodoſio Imperatore.*
11 *Cur Aduocati togati dicebantur.*
12 *Præcipiendo permittitur.*
13 *Præfatio reſecanda.*
14 *Præfatio non ſemper reſecatur.*
15 *Contraria, legis diuiſione potius tolluntur quàm inuentur.*
16 *Lex per conſuetudinem & deſuetudinem tollitur.*

17 *Scæuola in ſuis reſponſis obſcurus.*
18 *Hæc particula*[imò]*aduerſatiuè ſiue corre-*
ctiuè aliquando ponitur.
19 *Sanctio dicitur tribus modis.*
20 *Quælibet lex in Codice in ſe perfecta eſt, nec*
cum alia commixta.
21 *Beneficia non valent ſine die & Conſule.*
22 *Lex quando generalis dicatur.*

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI, &c. In-
uocato Chriſti nomine incipit opus ſuum Iuſtinianus, ſicut dicit l.1. de
offic.præf.Apht. *In nomine Domini.* Domini,hoc dicit ad differentiam
1 magni Domini.Et dicitur *Iuſtiniani*,Id eſt,† à iuſtitia,quam ſemper co-
luit,& ſubditis conſeruandam iniunxit. Vel à Iuſtino patre ſuo,vt inſtit.
de donat.§.eſt & aliud.& in auth.de priuileg. de hæretic.mulic.collat.8.
2 circa princ.licet quidam Decretiſtæ contradicant.Dicunt enim eum habuiſſe patrem†
Conſtantinum,ſed nos dicimus quòd vocatur ſuus pater,quia ſucceſſit ei. *Perpetui*.nõ
3 quòd ſemper duret,ſicut antiquitus † dicebantur quædam actiones perpetuæ,quia du-
rabant vſque in finem ſeculi,hodie certos habent fines. Intellige ergo perpetui, id eſt,
generalis.Dicit enim diuina ſcriptura,quòd omnis anima ſubiecta ſit principi. *Augu-*
4 *ſti*. Ab Auguſto † nepote Cæſaris ſic dictus , quia huius propoſiti ſemper eſſe debet,vt
5 augeat imperium;ſic in definitione iuſtitię,ſic & in matrimonio. *Sacratiſſimi*. quia † ſa-
cra dat,id eſt,leges,quæ ſunt ſacratiſſimæ,vt j.de legibus.l.leges.vel quia ſacratur in re-
gem vel Imperatorem. *Repetitæ prælectionis.* Ideò dicit, quia compoſitus fuit iſte liber
& lectus:poſt diſſolutus,vt dicit in 3.conſtitut.Vel eſt ibi figura,ſicut cùm dicitur de do-
6 te prælegata:quia † nihil operatur hîc[præ]ſicut,ibi.
HÆC. Reſpicit corrigenda,non correcta : & loquitur Imperator anthypophoricè,
ſed reſpondendo tacitæ obiectioni.Poſſet enim aliquis dicere Imperatori,quòd non eſt
audax . Et reſpondet quòd imò eſt, quia tale quid aggreditur, quod nullus aliorum au-
ſus fuit aggredi. *Rebus donare communibus*. Id eſt,ciuitatibus. Vel dic quòd talia tradit
in libro iſto,quæ ita eſſe communiter intereſt , vt quòd aliquis re ſua benè vtatur & ſi-
7 milia. *Tanto faſtigio*. Id eſt, altitudini. *Exquæſtore*. Exquæſtor † dicebatur ille à qui-
buſdam,qui fuit Quæſtor, ſed deſiit eſſe. Io.viſum fuit quòd eſſet quædam dignitas in
8 Republica,vt j.de aduocat.diuerſ.iudic.l.petitionem. *Patricium*. Quædam eſt † digni-
tas in Republica , vt per legem ſupradictam , Petitionem . *In hac alma vrbe*. Scilicet,
Conſtantinopolitana. Legentibus enim ibi , datur priuilegium, non aliis, vt hîc notari
9 poteſt,& in conſtitutione Digeſt.§.hæc autem tria.Et illi tantùm poſſunt dici † veri le-
gum profeſſores , cùm illi ciuitati quæ ædificata fuit à Conſtantino, datum eſſet tale
10 ſpeciale priuilegium:& idem Bononiæ datum fuit,quam † dicunt condidiſſe Impera-
torem Theodoſium. Quare illi ſoli Doctores habent priuilegium non alij :,vt ſ.dixi,&
probatur ff.de excuſat.tut.ſed & reprobari, §.vlti. *Dioſcorum & Præſentinum*. Qui cum
ſupradictis ſunt decem.In Inſtitutionibus autem permiſſum fuit tribus,vt in Procemio
Inſtitutionum.§.cumq;.In Digeſt.fuerunt XIX.vel XX.ſicut j. dicit de veter.iure enucl.
11 l.2.§.quæ omnia.In XII.tabulis,X.vt ff.de origin.iur.l. 2.§.exactis. *Togatos*. Aduocati †
dicebantur togati , à genere veſtis quam deferebant. *Specialiter*. Benè dicit ſpecialiter,
quia iſtam habebant prærogatiuam iſti ſoli . *Permiſimus*. In ſequenti conſtitutione di-
12 cit præcipimus:vnde intellige permitti præcipiendo , præcipit † enim quòd componãt:
permittit vt corrigant & adiiciant. Vnde ab illo §.ideoq;. vſque ibi, ita tamen,&c.Præ-
cipit,ab inde permittit vt corrigant & adiiciant. *Superuacuis quan. ad leg. ſolid. pert. præf.*
13 Quæ † oportet reſecari:non tamen † ſemper reſecantur: vt ff. ſi certum petat. l. 1. & ff.
14 de origin.iur.l.1. *Præterquàm,&c.* iſtud præter, non reſpicit(*contrarius*)ſed(*ſimilibus*)quia
15 contraria † potius tolluntur legis diuiſione , quàm iuuentur. *Adinuentur*. vt ff. famil.
16 erciſcund.cùm putarem. *Illis etiam quæ in deſuetudinem*. Scilicet,reſecatis. Tollitur † e-
nim lex per deſuetudinem,ſicut & fit per conſuetudinem: vt ff.de legibus. & conſtitut.
l.de quibus.in fine. *Certus*. In reſponſionibus ſuis . Et hoc fallit in diſſenſionibus,& in
17 quibuſdam reſponſionibus Scæuolæ, † qui quandoque obſcurè reſpondet . *Et breui*
ſermone. Fallit in legibus Iuſtiniani,quæ non ſunt breues. *Imò*. pro & quandoque po-
18 nitur † aduerſatiuè,ſiue correctiuè:vt cùm dicitur , Imò Sempronius heres eſto:vt ff.de
heredib.inſtit.l.ſi ita ſcriptum. *Mutantes verba earum*. Non omnino,ſed vbi,&c. *San-*
ctionem.

19 *ctionem.* Sanctio tribus † modis dicitur: vno[modo] Imperialis conſtitutio, vt hîc. Alio,
ea ſpecialiter quæ pœnam imponit: vt Inſtitut. de rerum diuiſione. §. ideò autem. Tertio
totius iuris compoſitio: vt in conſtitutione. ff. in princip. Omnem Reipublicæ ſanctio-
20 nem, &c. *Diſperſa ſunt, &c.* Hic enim † quælibet lex perfecta eſt in ſe, nec cum alia
commixta, ſicut ſæpè fit in Digeſt. *Poſterioribus verò in ſecundo.* Sicut patet in ſequen-
ti conſtitutione, quia cùm facta eſſet poſt compoſitionem C. poni debet poſt compo-
ſitionem ipſius: quod falſum patet per ſeriem iuris. *Nulláque dubietate ſuper genera-
li earum robore ex hoc oriunda.* Hic reddit docilem, & adſignatur contraria, ȷ̃. de diuerſis
reſcriptionib. ſi qua. Solutio. Hic loquitur de his quæ in hoc Codice poſitæ ſunt: ſe-
21 cus in beneficiis quæ extra hanc compoſitionem continentur, non enim † valent ſine
die & Conſule. Sed ibi, *Quæ ad certas perſonas, &c.* adſignatur contrà ȷ̃. de legibus. &
22 conſtitution. l. 3. Ibi enim dicit legem non eſſe generalem, † niſi Imperator dicat quòd
inſeratur edicti vocabulum. Sed hîc loquitur de legibus quæ in compoſitione iſta con-
tinentur: ibi de extrauagantibus quas mittit Imperator ad certas perſonas, ſicut & Pa-
pa facit tota die. Et ſi vocet Imperator talem legem, vel Papa Decretalem, & dicat ge-
neralem, benè eſt: quia erit alioquin contrà, niſi aliud de intentione ſua appareat. *Vt
ſciatis quanta nobis diuturn.* Hic reddit beneuolos & attentos. *Ad citiores, &c.* Citius e-
nim determinatur quàm olim, & ita notat effectum huius compoſitionis. *Fiat iudiciis.*
Et ita vides quòd iſtud vicem obtinet præfationis & conſtitutionis: quia quædam hîc
ſtatuit, alia dicit ad præfationem.

DE IVSTINIANO CODICE CONFIRMANDO.

SVMMÆ.

1 *Conſtantinus patricius.*
2 *Armorum & legum vis & poteſtas.*
3 *Leges Digeſtorum per Codicem corriguntur, non è conuerſo.*
4 *Pragmatica ſanctio quid.*
5 *Indictio quid.*

EX PRÆCEPTO. Diuino: vel dic, ex præcepto Conſtantini. Et primò, ſic
leges, Ex præcepto diuino ſumma Reipublicæ tuitio huius almę vrbis Con-
1 ſtantini † patricij. Tuitio dico veniens de ſtirpe duarum rerum, armorum,
2 & legum, & vim † ſuam exinde muniens efficit iſta tuitio ſic munita felix
genus Romanorum omnibus anteponi nationibus, omnibúſque imperio
dominari tam præteritis temporibus, quàm Deo propitio efficiet in æternum. *Iſtorum
etenim, &c.* Ante dixerat de ſtirpe duarum rerum venit. Iſtorum etenim, &c. *Armo-
rum podio, &c.* Aliàs præſidio. *Ad primam communium rerum ſuſtentationem.* Scilicet,
armorum præſidium *Tribus.* Agminibus. *Sine nouis expenſis publicis.* Antiquitus enim
fiebat expenſa publica in agmine militum. Et vidit Imperator, quòd cum expenſa illa
plures poterant eſſe in agmine militum: vnde nouum agmen adiecit veteri, ſine nouis
expenſis publicis. *Nos edidimus.* Aliàs, ereximus. *Sub certis finibus.* Id eſt, ſub certa
forma colligi præcepimus. Suprà in alia dixit, Permiſimus talem quòd eam præfar. &c.
vt ſ. in alia conſtitutione ibi, Reſecatis tamen, &c. *Vacuatæ ſunt.* Si hodie ita fieret,
multæ tollerentur abrogatæ conſtitutiones, quæ ſcriptæ durant, ſed non ita fit, licet ipſe
præcepit fieri. *Similibus etiam.* Scilicet, tollendis. *Præter ea.* Scilicet, ſimilia, vt ſ. in alia
conſtitutione ibi, Reſecatis tamen ſuperuacuis, &c. *Multis inſuper.* Tollendis. *Iiſdem,
&c.* Datiui caſus. *Animum.* Id eſt, ſuum præbuit aſſenſum. Hoc patet per ea quæ fe-
cit. *Moderatáque.* Aliàs, Immoderata, & ponitur In, augmentatiuè, vt ff. de liberis &
poſtumis. l. Gallus. *Indifficilis.* Id eſt, valdè difficilis. *Falſi criminis ſubdendis.* Tenetur
enim lege Cornelia de falſ. vt ȷ̃. ad leg. Cornel. de falſ. l. vltima. *Veterum iuris interpretato-
rum laboribus.* Id eſt, ea quæ ſunt in Digeſt. vt tunc teneant, &c. Refert per ſe hoc quod
dicit, vt tunc teneant ad leges Digeſt. Illæ enim tunc tenent, cùm non aduerſantur le-
3 gibus editis. Corriguntur † enim per C. non econuerſo. Vel dic quòd loquitur de con-

Deprauata lectione verſus Azo hæc comminiſci coactus eſt. hodie lectio ſua integritati reſtituta eſt.

ſtitutionibus quæ extra hoc corpus fuerunt, vt tunc teneant, cùm non contradicunt
hîc ſcriptis,id eſt,concordant,vel idem dicunt:& tenent ideò, quia idem continetur in
ſcriptis,non ratione ſui, cùm ſint extra hoc corpus. *Si quæ verò pragmaticæ ſanctiones.*
4 Quid ſit † pragmatica ſanctio,dic vt j. de diuerſis reſcript. l.vltima. *Præcipimus.* Quia
in illis capitulis obtinent, non in aliis. *Subnotatione.* Id eſt, ſigillo vel ſubſcriptione.
Præſentis ſeptimæ indictionis. Adſignatur contra j. de veter. iure enucl. l.2. §.vlt. Solutio.
Hîc loquitur poſt compoſitionem Codicis tantùm,& Digeſt.& Inſtitut. Et fortè in cō-
poſitione illorum librorum laboratum fuit per triennium:in diuulgatione per duos an-
nos,& ita habes XII.indictiones:& erat ibi in tertio conſulatu poſt compoſitionem il-
lam:in quarta poſt emendationem:ſicut dicit in ſequenti conſtitutione circa finem.Eſt
5 autem † indictio,quia Romani cùm eſſent domini, indicebant vt in primo luſtro affer-
rent aurum, in ſecundo argentum, in alio ferrum: & ita extendebatur vſque ad XII.
Hîc autem loquitur quando erat in ſeptima, ibi in XII.

DE EMENDATIONE IVSTINIANI CODICIS, ET SECVNDA EDITIONE.

SVMMÆ.

1 *Iulius Cæſar tertius fuit ab Aenea,à quo omnes vocantur Aeneides.*
2 *Cur Iuſtinianus Flauius, Alemanicus, & Pius dicatur.*
3 *Cur felix, Inclytus, Victor, Triumphator, & ſemper Auguſtus.*
4 *Permißio aliquando continet neceßitatem.*
5 *Natura tota die nouas formas edit.*

1 **I**MPERATOR CÆSAR. A primo ſcilicet Iulio Cæſare,qui † tertius fuit
ab Ænea,à quo omnes vocantur Æneides: vt in authentic. vt præponatur
nomen Imperatoris,in 5.collat. *Flauius.* Quia talis coloris erat. *Iuſtinia-*
2 *nus.* Expone vt s.in conſtitutione.in princip. *Alamanicus.* Quia † eos de-
uicit,& ſequentes. *Pius.* A Pio Antonino: vt in authentic.vt liber. de cetero,&c.§.fa-
cimus autem. *Felix.* A virtute animi. *Inclytus.* A geſtis magnificis. *Victor.* In fu-
3 gando hoſtes. *Triumphator.* Poſt † victoriam, vel in capiendo. *Semper Auguſtus.* Ex-
pone vt s.conſtitutione 3.in princip. *Cordi nobis eſt Patres conſcripti.* Loquitur Senato-
ribus, & expone quod dicit, Patres conſcripti, ſicut notaui j. de abolit. indulgentia.
Cùm vetus ius,&c. Quod in tribus Codicibus, vel in Digeſt. *Conſtitutiones iuris decerpe-*
4 *re.* Id eſt,auferre quæ videntur auferenda. *Permiſimus.* Iſta permiſſio † continet neceſ-
ſitatem,ſicut & de ſimili permiſſione habes,ff.de nou. oper. nuntiatio. l.1.circa princip.
Plenum iubar. Id eſt,lumen. *Nullam penitus.* Scilicet,materiam. *Quærentibus.* Id eſt,pe-
tentibus. *Quarti noſtri felic.conſulatus.* Quia quandoque Imperator aſſumit conſula-
tum,j.auth.de conſul.in fin.Adſignatur contra j.de veter.iur.enucl.l.2.§.leges. Solutio.
Hîc loquitur poſt emendationem Cod. vbi erat in quarto Conſulatu:illa habet locum
poſt compoſitionem Cod.Digeſt.& Inſtit.ſed ante emendationem Cod.vbi erat in ter-
5 tio Conſulatu. *Natura aliquid nouum.* Natura † enim tota die nouas edit formas:vt j.
de veter.iur.enucl.l.2.§.ſed quia diuinæ.& aliarum congregatione refertur.Hinc argu-
ment.ſumit Yrnerius quare liber ille,id eſt authenticum,ſit repudiandus: eius enim ſti-
lus cum ceteris Iuſtiniani conſtitutionibus nullo modo concordat, ſed omnimodò in-
ter ſe diſcrepant.Item eius libri principium nullū, nec finem nec ordinem habet.Item
nouellæ iſtæ conſtitutiones de quibus hîc loquitur, non promittunt niſi de nouis ne-
gotiis,& non legum laqueis innodatis.Sed ſalua gratia domini Yrnerij, dominus meus
dicit contra, nec enim liber ille inutilis eſt, cùm ſit approbatus ex interpretatione pru-
dentium,& ex conſuetudine.

Id eſt, Azo cuius viua vocis interpretationē hic collecta recitat fideliter, vt in præfatione dixit.

DE

DE SVMMA TRINITATE, ET FIDE CATHOLICA.

TITVLVS I.

SVMMÆ.

1 *Clementia quid ſit.*
2 *Religio quid.*
3 *Chriſtiani cur ita dicantur.*
4 *Hæretici à teſtimonio repelluntur.*
5 *Probationum facultas anguſtari non debet.*
6 *Deus leges promulgauit per ora principum.*
7 *A patre & filio proceßit Spiritus ſanctus.*
8 *Opida ab ope dicta.*
9 *Eruptio factioſa quid.*
10 *Ad doctrinam cuilibet diſputare licet.*
11 *Chalcedonenſe concilium.*
12 *Imperator Papa maior in ſecularibus.*
13 *Papa maior eſt Imperatore.*
14 *Iuſtus ſepties in die cadit.*
15 *Nicenum concilium, Conſtãtinopolitanum, Epheſinum, & Chalcedonenſe.*

1 CVNCTOS POPVLOS QVOS CLEMENTIÆ. Clementia eſt † ſpecies L. 1.
modeſtiæ, & eſt clemens Imperator, & ſeuerus quandoque. *In tali volumus*
2 *religione.* Religio eſt † ius quoddam ſuperioris naturæ, quæ curam, cerimo-
niamque, id eſt, ſinceritatem nobis affert. *Quam.* Pro, Qualem. *Apoſtolicæ*
ſanctitatis. Non quòd eſſet Apoſtolus, ſed Apoſtolicæ ſanctitatis. *Sub pari maieſtate.*
3 Quia æqualis eſt Pater Filio & Spiritui ſancto. *Chriſtianorum.* Chriſtiani dicuntur, †
quia ſequuntur Chriſti fidem. *Dementes.* Quia non habent ſanam mentem, aut quia
ſunt ſine mente. *Hæretici dogmatu.* Conſueuerunt enim hęretici eſſe in malis dogma-
tibus ſiue interpretationibus & ſtudiis. Ipſi enim verba noſtræ fidei malè interpretan-
tur, & in hoc multùm ſtudent, vnde multùm habent mentis verba euangeliorum. *In-* *Vide Chri-*
4 *famiam.* Videtur ergo per duas leges quod hęretici † à teſtimonio repellantur, quia in- *ſtiane lector*
fames ſunt, vt hîc, & ideò in teſtimonio non admittendi: vt ff. de teſtib. l. 3. Sed contra- *non eſſe no-*
dicit l. J. de hęretic. quoniam multi. Reſpond. Quia hîc loquitur de infamia facti: infa- *uum vt he-*
mes enim reputantur penes populum. Aliud in infamia iuris, quæ ipſo iure fit, vel per *retici perpe-*
ſententiam, vel ex genere pœnæ: vt in ff. Vel diſtingue quòd quidam ſunt qui tanta ma- *tuò iactent*
la conſueuerunt prædicare, vt Aſcrodogitæ, Borboritæ, quòd non admittentur ad te- *in ore, euã-*
ſtimonium. Alij ſunt qui non tantùm mala conſueuerunt prædicare, & illi admittuntur *gelium, En-*
5 in teſtamentis, & ſimilibus, non autem in iudiciis, ne probationum facultas † anguſte- *angelium.*
tur, ſicut ibi dicit, & hoc verior ſolutio. *Quem ex cæleſti.* Id eſt, ſicut Deus nobis *mini-* *Legendum*
6 *ſtrabit.* Deus † enim leges promulgauit per ora principum. *Arbitrio.* Per hoc videtur *miniſtrauit.*
quòd hæc pœna quæ in hereticos ſtatuitur, ſit extraordinaria, & non in lege compre-
henſa, ſed falſum eſt, imò tractatur in lege de tali pœna, J. de hęretic. per totum. Vel dic,
quòd ideò dicit, quia non definitum erat de tali pœna, ſed poſtea definiuit, ſicut Deus
ei miniſtrauit: loquitur ergo ante tempus illud quàm definita eſſet pœna.

NVLLVS HÆRETICIS. *Et catholicæ.* Id eſt, vniuerſalis. *Vno nomine confiten-* L. 2.
tur. Quia Pater eſt Deus, Filius eſt Deus. *Quem ex ſummo rerum parente.* Argument.
quòd à patre tantùm proceſſerit Spiritus ſanctus, ſed nos contrà. Græci ita: nos enim di-
7 cimus quòd † à Patre & Filio proceſſit. *Speramus.* Per fidem. *Et accipimus.* Per gra-
tiam. *Negando non violat.* Catholicam fidem. *Quæ Græco vocabulo Vſion.* Id eſt, in-
diuiſa ſubſtantia, & rectè credentibus dicitur. *Religionis nomen.* Vnde nullus debet eos
appellare bonos homines vel religioſos. *Denotentur.* Quia debent excommunicari, vt
8 J. authent. de interd. colle. hęret. coll. 9. *Intra opida.* Subaudi maximè. Ab ope † dicta, *al. Iuxta op*
quòd eius rei cauſa mœnia ſunt conſtituta: vt ff. de verbor. ſignific. l. pupillus. §. opidum. *pida, in ext*
9 *Eruptio factioſa.* Factio † eſt hominum collectio in malum. *Exterminato furore.* Quia *plari.*
ipſi hæretici tanquam furioſi intrauerunt.

NEMO TVRBIS COADVNATIS, &c. Quia inuenit occaſionem perfidiæ, & L. 3.
10 ideò pœnam patitur: ſed ad doctrinam † benè poteſt quilibet diſputare, vt ſciat repro- *Ad l. 5. C.*
bare opiniones hæreticorum, ſicut fecit Fabianus, J. de epiſcopis. Quoniam venerabi- *de ſum. trin.*

11 lis. *Qui Chalcedone.* Inde dicitur †Chalcedonenſe concilium. *In hac regia vrbe.* Inde
Conſtantinopolitanum. *Profanant.* Id eſt, quantum ad ſe, deturpare videntur. *Seue-
riſs.animaduer.* Id eſt, vltimo ſupplicio. *Glorioſiſsimo & clementiſsimo filio Iuſtiniano A.
Ioannes Vrbis Romæ.* Præmittit nomen Imperatoris Papa, quare maior videtur Impera-
12 tor Papa. Et dic quòd maior † eſt in ſecularibus, Papa in ſpiritualibus. Sed quia ſpiritua-
lia meliora & maiora ſunt ſimpliciter temporalibus, concedendum eſt ſimpliciter quòd
13 Papa maior † ſit & pro maiori debeat haberi quàm Imperator.

L.4. Inter claras, &c. Sequens conſtitutio primò facta fuit: ſed compoſitor li-
bri ita poſuit eas. *Quàm vera religio.* Prout accipitur in genere, nam iuſtitia eſt conſtans
14 & perpetua voluntas, &c. Iuſtus † tamen ſepties in die cadit. *Vtraque reſpiciant.* Id eſt,
fides & religio. *Defectui.* Prout conſideratur fides & religio in genere, vt ſ. notaui.
Auctorem facti. Id eſt, eum qui conſeruat pacem eccleſiæ, & vnitatem religionis. *Tex-
tus autem epiſtolæ.* Scilicet, quam miſit Imperator Papæ, de qua ſ. fecit mentionem. *Vi-
ctor Iuſtinianus, pius, felix,* &c. Verba iſta eodem modo poſſunt exponi, ſicut notaui. ſ. de
emend. Iuſtin. Cod. in princ.

L.5. Reddentes honorem, &c. *Hominem factum.* Repete, denegantes. *Ar-
chimandritæ.* Id eſt, principes ouium, hoc eſt Abbates: ab Archos, quod eſt princeps: &
mandros, quod eſt ouis. *In vltimis diebus.* Id eſt, in hac vltima ætate. *Vſion.* Id eſt, in-
diuiſa ſubſtantia, vt notat. ſ. eodem. Nullus. *Qui in Nicena congregati ſunt.* Quod fuit
Nicenum † concilium. *In hac regia vrbe.* Conſtantinopolitanũ. *Qui in Epheſo.* Ephe-
ſinum. *Qui in Chalcedone.* Chalcedonenſe. Et ita habes quatuor conſilia quæ recipiun-
tur. *Quæ à quibuſdam paucis monachis.* Quos debes intelligere exiuiſſe de monaſterio, &
ita in principio caſum. *Malè.* Sicut & ſæpè contingit in monachis qui malè faciunt.

Parcendum eſt Azoniſi in linguis ſibi ignotis balbutit, nā μάνδρα ſignificat ſpeluncam, vel locum abditum.

Liqvet igitvr gloriosissime Imperator, &c. Hæc ſunt ver-
ba Papæ, & continua cum aliis ſuis verbis in ſuperiore conſtitutione, Inter claras. *Col-
15 les.* Id eſt, inferiores animæ.

L.6. & vl.

DE SACROSANCTIS ECCLESIIS,

ET REBVS ET PRIVILEGIIS earum.

TITVLVS II.

SVMMÆ.

1 *Concilium & conciones vnde dicantur.*
2 *Collegia non capiunt, nec eis relinqui poteſt.*
3 *Omne collegium præſumitur illicitum, niſi probetur contrarium.*
4 *Collegium religioſum licitum.*
5 *Hæc verba* (libet ſit ſtilus) *quomodo intelligenda.*
6 *Hominis voluntas ambulatoria vſque ad mortem.*
7 *Vltima voluntas pro lege habetur.*
8 *Clerici non debent morari in choro clericorum dum celebratur diuinum officium.*
9 *Cùm ſpecialis pœna in lege non eſt ſtatuta extraordinaria imponi debet.*
10 *Olim multi erant decani in eccleſia Conſtantinopolitana.*
11 *Cur Decani Corporati dicebantur.*
12 *Munerum diſtinctio & diſtributio.*
13 *Angaria & Perangaria quid.*
14 *Felicis embolæ tranſuectio.*
15 *Canonica vel regularis illatio.*
16 *Pœna circa priuilegia alienationis.*
17 *Munera iniuncta domibus eccleſiaſticis.*
18 *Sub prætextu liciti, illicitum non committendum.*
19 *Coronam habens non ideo Canonicus.*
20 *Falſus Canonicus expellendus.*
21 *Annus emboliſmus.*
22 *Eccleſia quandoque propter delictum perſonæ aut negligentiam patitur damnum.*
23 *Delictum perſonæ non debet redundare in damnum eccleſiæ.*
24 *Diaconiſſa miniſtra ſacerdotis.*
25 *Speciale quandoque præcedit & ſupponitur generale.*

26 *Codicilli ſine ſcriptis.*
27 *Monaſterium eſt tantùm monachorum.*
28 *Dedicare quid ſit.*
29 *Nomen teſtamenti generale.*
30 *Teſtator dominus eſſe debet rerum de quibus diſponit.*
31 *Monaſterium loco filij accipitur.*
32 *Pater filio ſubſtituere poteſt quamuis dominus non ſit.*
33 *Fauorabilior eſt eccleſia quàm liberi.*
34 *Localis lex.*
35 *Annonæ ciuiles quæ dicantur.*
36 *Prouocatio ad iudicium communi diuidundo à quibus & quando fieri poteſt.*
37 *Minor prouocare non poteſt ad iudicium cõmuni diuidundo.*
38 *Sacrilegium quando committitur.*
39 *Contra factum ſuum venire nemini licet.*
40 *Alienatio contra legem ipſo iure non valet.*
41 *Propter patientiam aliquando quis punitur.*
42 *Tabellio qui aliquid contra legem ſcripſerit, exilio plectendus.*
43 *Iuriſdictio ſine adminiſtratione aliquando permittitur.*
44 *Actio pia quæ dicatur.*
Actio magis eſt facti quàm iuris. *ibid.*
45 *Id poſſe intelligendum eſt quod commode poſſumus.*
46 *Computatio priùs fieri debet in vſura quàm in ſorte.*
47 *Centeſima vſura quid.*
48 *Maior pars dicitur ſecundum dignitates.*
49 *Decima quid.*
50 *In obſcuris minimum ſequendum.*
51 *Difficultas quando impedit probationem.*
52 *Conſuetudo in Italia circa alienationem rerum eccleſiaſticarum.*
53 *Tertia pars quomodo intelligenda.*
54 *Propter diuerſitatem ſoluentium diuerſa cõſtituitur penſio.*
55 *Perpetua alienatio quomodo intelligenda in rebus eccleſiæ propter penſionem.*
56 *Multa iuſtè retinentur, quæ peti non poſſunt.*
57 *Actio quando ipſo iure denegatur.*
58 *Eccleſia Romana caput Chriſtianorum.*
59 *Donationes ſine ſcriptis olim valebant, vſque ad ducentos aureos.*
60 *Donatio ſine ſcriptura vſque ad quingentos ſolidos valet inter priuatos.*
In eccleſia valet vſque ad ſeptingentos vel octingentos. *ibid.*
61 *Eccleſiæ in infinitum dari poteſt.*
62 *In donationibus locati & venditi præſentia exigitur aut inter abſentes epiſtola ſeu nuntium.*
63 *Cimiliarchæ qui dicantur.*
64 *Vendicatio vtilis & directa.*
65 *Epiſcopi & Abbates quotidie agunt in curia Romana pro rebus eccleſiaſticis.*
66 *Quælibet diſiuncta eſt vera, cuius altera pars eſt vera.*
67 *Condictio datur ex omni edicto.*
68 *Propter alimonias pauperum permittitur rerum eccleſiaſticarum alienatio.*
69 *Ex cauſa captiuitatis prædia eccleſiæ vendere licet.*
70 *Infinitas quomodo intelligatur.*
71 *Fiſcus multo plura habet priuilegia quàm ciuitas.*
72 *Quando pro re vendita non datur directa vel vtilis rei vindicatio.*
73 *Eccleſia Romana non patitur præſcriptionem, niſi ſit centum annorum ſpatium.*
74 *Vſucapio currit eccleſiæ.*
75 *Eccleſia minori comparatur.*
76 *Minori nulla currit præſcriptio.*

HABEAT VNVSQVISQVE. Decedens, vt ponit infrà. *Conci-* L. 1.
lio. Id eſt, collegio, quia vocabantur Epiſcopi & Abbates: & vole-
bat illi vniuerſitati quæ appellatur conciliũ, relinquere: poteſt enim.
1 Et dicitur conciliũ, quia conciti ſunt vt veniant. Inde dicuntur † cõ-
ciones. Siue ergo vni clerico relinquitur, vel ſingulis, ſiue collegio,
ſeu eccleſię, tenet. *Bonorum quod optauit.* Illud ſcilicet bonorũ quod,
&c. *Relinquere.* Id eſt, relinquendi. Et videretur contra, quia col-
2 legia † non capiũt, & eis non poteſt relinqui, niſi aliquo gaudeant ſpeciali priuilegio,
3 vt infrà, de heredibus inſtituend. collegium. Et eſt ratio, quia omne collegium † præſu-
mitur illicitum, niſi probetur in contrarium, vt ff. de rebus dub. l. Senatus. Sed hîc lo-
4 quitur de religioſo, † & ideò licito: quare ei relinqui poterit quod vnuſquiſque dece-

dens optauerit,vt dicit. *Et non ſunt caſſa iudicia.* Ideò ſcilicet, non debent eſſe caſſa,
quia relinquuntur tali concilio, vel collegio tali. Sed quidam voluerunt intelligere
non eſſe caſſa etiamſi teſtatus ſit non ſolemnirer. Domino meo in contrarium viſum
eſt,quia exiguntur ſeptem teſtes, & alia ſolemnitas: vt probatur infrà,eodem. Genera-
5 li. *Liber ſit ſtilus.* Suprà † patet quòd conſtituit aliquid fauore eius cui relinquitur,
vt concilio: nunc dat fauorem perſonæ relinquenti. Et per hoc quòd dicit ſtilus, in-
tellige quando in ſcriptis teſtatur, & ſcribit cum ſtilo in tabulis, & ſubaudias ibi, liber
ſit ſtilus, ſcilicet, & ſequendus, poſtquàm aliud velle non poſſunt: quia ante dum vi-
uunt,non eſſet omninò ſequendus, cùm poſſet mutare, & aliud velle: eſt enim am-
6 bulatoria † defuncti voluntas vſque ad ſupremum vitæ exitum: vt ff. de donationib.
inter virum & vxor. l. cùm hic ſtatus. §. pœnitentium. *Et licitum.* Per hoc videtur
quòd generaliter voluntas cuiuſlibet defuncti ſit ſeruanda. Sed fallit, vt ſi non ſecun-
dum leges voluit teſtari: vt ff. de condit. inſtitut. Quidam. & de legat. 1. nemo poteſt.
7 ſed ſecundum regulam poteſt ſeruari vltima voluntas omnium, & pro † lege habetur:
vt C.authentic.de nuptiis.in 1.colum. *Quod iterum non redit arbitrium.* Id eſt, quia poſt
non poteſt teſtari. Vel ideò dicit non redit, quia non poteſt de cetero mutare quod
fecit.

L.2. NEMO. *Exiſtimet eſſe conceſſum.* Fortè vt ibi ſepeliantur, vel habitent. Vel ideò di-
8 cit,quia laïci non debent morari † in choro clericorum, dum celebratur diuinum of-
ficium.

L.3. NEMO MARTYRES. Hæc lex & ſuperior loquitur generaliter, nec a-
9 liquam pœnam ſtatuunt, ſi contra eas fiat. Vnde cùm non ſit † ſpecialis pœna in le-
ge ſtatuta, extraordinaria debet imponi: vt ff. de pœnis.ſanction. & recurritur ad le-
gem generalem, infrà, de legibus. Non dubium. Vbi dicit, quid ſi contra legem
fiat.

L.4. NON PLVRES QVAM NONGENTI, &c. Ideò dicit, quia olim †
10 tot erant in eccleſia Conſtantinopolitana Decani, quòd res eccleſiaſticæ non ſuffi-
ciebant. *Decani.* Id eſt,Canonici. *Huius ampl. vrbis.* Conſtantinopolitanæ. *Vel in
defuncti locum.* Putà ſi antequàm fieret hæc conſtitutio, erant ibi duo milia, & facta ea
aliquis eorum moriatur, non ſubſtituitur in locum eius aliquis donec tot mortui fue-
rint,quòd ad iſtum numerum perueniant, tunc enim fiet ſubſtitutio. *Nulli alij corpor.*
Id eſt, Nulli alij qui ſit de corpore illo, præter dictum numerum. Et dicuntur corpo-
11 rati † quia Decani & tales perſonæ eccleſiaſticæ maxima conſueuerunt habere corpo-
ra & ventres. *Omni nouationi.* Id eſt,ei qui de nouo adderetur vltra ſupradictum nu-
merum.Simile C.de aduoc.diu.iud.petitioni.in illo verſ. conſortio, &c. *Similia.* Priui-
legia, *Hu.* ſ.priuilegiis.

L.5. PLACET RATIONABILIS. *Ne prædia vſibus cele.* &c. Adſignatur
contrarium,infrà,de exactionibus. Si diuina. Reſpond. Quia hîc loquitur in prædiis
ſpecialiter deſtinatis ad hoc, vt ex his celebretur Euchariſtia, hoc eſt, Corpus Chriſti:
ſecus in aliis, vt ibi. Vel aliter, quia hîc loquitur de ſordidis muneribus non tributis,
in quibus eſt aliud,vt ibi. Præſtat ergo eccleſia tributa de prædiis: & hæc eſt canoni-
ca illatio. Præſtat etiam repentinæ neceſſitatis ſarcinam, vt infrà, eodem. Iubemus.
12 Et poteſt hic adhiberi diſtinctio † munerum: quia alia ſunt ſordida, alia honeſta. Aut
13 ſunt ordinaria,aut extraordinaria. Ordinaria,aut † angaria, aut parangaria, aut rerum.
Angaria vel parangaria non præſtat, vel ſuperindictum. Rerum tributa præſtat: vt in-
frà,de exaction.tribut. l.vltim. & infrà, authentic. vt iud. ſine quo. ſuff. §. quod autem
primitus. Extraordinaria verò præſtat duobus caſibus, ſi reſpiciant ad pietatem vel
14 publicam vtilitatem,puta ad tranſuectionem publicarum ſpecierum, vel † fœlicis em-
bolæ, vt infrà, eodem. Ad inſtructionem. & l. iubemus. *Præter cano. illat.* Id eſt,ordi-
nariam,quæ eſt in præſtatione tributorum,vt ſuprà,eodem. notaui. *Quam aduent. &c.*
15 Hoc videtur obſtare prædictis, quia non eſt canonica † vel regularis illatio, quæ ſcili-
cet dari conſueuit,ergo non eſt repentina. Et ideò dominus Yrnerius ſubaudiuit præ-
ter,

ter,& ſic expoſuit,prætet canonicam illationem, quia tunc contradiceret. Et eſt ſimi-
lis expoſitio ff.de adoptatio.ſi arrogator. *Acrimoniam.* Ideò dicit, quia à gremio ec-
cleſiæ remouentur & excommunicantur.

Perpetuæ deport. Ergo iſti tales debent deportari, ſed videtur contra. infrà, eodem.
16 Iubemus. Sed dic quòd ibi pœnam ſtatuit circa † priuilegia alienationis, hîc cir-
ca priuilegia munerum. Aliud adſignatur contra. infrà, de epiſcopis & clericis. Si ec-
cleſiæ. Sed illa loquitur generaliter ſtatuendo pœnam, hæc autem ſpecialiter. Vel ibi ci-
uiliter, hîc criminaliter.

Functionibus. Id eſt, ſolutionibus.

OMNI VIRI REVERENDISSIMI. Id eſt, Papæ, ſic ff. de prætor.ſtipulatio. L.6.
l.penultima.

17 AD INSTRVCTIONEM. Hîc ſunt † munera iniuncta domibus eccleſiaſticis, L.7.
ſiue venerabilibus.

SACROSANCTA. *Propriæ.* Per hoc quod hîc ſpecialiter conceſſum eſt iſti ec- L.8.
cleſiæ, argumentatus eſt Placentinus, quod aliæ non releuantur à tributis. *Capitationis.*
hoc eſt, quia non præſtat tributa, & illi ſpecialiter indultum erat. *Eccleſiaſtici nominis a-
buſiuè.* Niſi dicat aliquis ſe eſſe de eccleſia illa, qui non eſt: & ita velint eos à tributis re-
leuare: læderent enim in hoc Rempubl.

QVI SVB PRÆTEXTV DECANORVM. Qui dicunt ſe Canonicos, & fe- L.9.
runt cappam regularem, ſed non ſunt Canonici. Et ita ſub tali prætextu volebant ſe
muneribus ſubtrahere. *Cùm id munus non impleant.* Quia non ſunt Canonici niſi fi-
18 cti. *Eorum frau. cred. ob.* Non enim ſub † prætextu liciti eſt illicitum committendum:
vt ĩ.qui legi.perſo.l.vltim.& ff.de iureiurand.l.ſi duo.§.idem.& de offic.præſid.illicitas.
§.illicita.& §.nc.

Qui dici tantùm. Id eſt, nomine tantùm ſunt, non re. *Ideò ſi quis eorum, &c.* Modò
ponit cauſam eorum quę dixerat.

19 *Sub nudæ appellationis.* Quia ita fecit ſe appellari, & coronam † habebat, ſed non e-
20 rat Canonicus. *Sciat pro ſe.* Id eſt, in loco ſuo: & ipſe expelletur † qui eſt falſus Ca-
nonicus, & ſupponetur verus. *Memoratorum.* Id eſt, Illorum fictorum Canonico-
rum. *Primatum.* Id eſt, maiorem. Debet enim ſubmitti cum conſenſu prioris eius qui
ſubmittitur.

IVBEMVS NVLLAM NAVIM. eccleſiæ. *Ante felix embo.* Felix embola di- L.10.
21 citur felix excreſcens iuuentus Romanorum, ſicut & annus † emboliſmus. *Nec ſi cele-
ſte.* Contra hoc ſcilicet quod dixi infrà de tranſuectione felicis embolæ: vt publica-
rum ſpecierum. *Excuſare debebit.* Id eſt quia non ob hoc lex iſta tolletur, eſt in omni-
22 bus cauſis obſeruanda, vt ſubiungit. *Publicatione corrigimus.* Ergo eccleſia † patietur
damnum propter delictum perſonæ quandoque etiam patitur propter negligentiam,
vt infrà authentic.vt cum de appellat.cog.& alius caſus ponitur infrà authentic.de epi-
23 ſcopis §.vltim.vel penultim.licet contradicat Canon: quia † delictum perſonæ non de-
bet redundare in damnum eccleſiæ, ſed ſi clerici omnes conſentiant in delicto, bene
redundat. ſi vnus non, vt dicit Canon.1. Vel non dicitur redundare, ſi ex bonis eorum
quorum culpa hoc factum eſt, poſſit ſatisfieri eccleſiæ: argumen. infrà de iudi. prope-
randum in fin. ita eſt in delictis aliud ſi omnes conſentiant in electione, alienatione: vt
ĩ.eo. iubemus.

NEMINEM. Poſſeſſiones pertineant nec enim excuſabuntur eo tem- L.11.
pore.

PRIVILEGIA. *Quæ contra canones.* Conciliorum, vel canones eccleſiaſticos. & L.12.
appellat auctoritates apoſtolorum. nam quælibet decretalis quæ emanauerit de curia
domini papæ, non vacuaret eas.

24 GENERALI. *Siue † diaconiſſa.* Olim enim erat miniſtra ſacerdotis: hodie non L.13.
eſt conſuetum. *Vel dignitatis fœmina.* fortè abbatiſſa aut prioriſſa. *Vel codicillo.* ponitur
ſingulariter: ſed plerumque ſolet poni in plurali: vt ff. de verborum ſignificationib.

non eſt ſine liberis. *Quod tamen aliàs omni*, &c. Recordare de eo quod notaui ſu-
prà, eodem.l.1. *Vel martyrio*. Vbi ſunt reliquiæ martyrum poſitæ vel conditæ. *Vel cle-
ro*. Vbi morantur eleri. *Vel monachio*. Vbi monachi. Et not. quia primò generale po-
nit nomen poſt ſpecialia. Quandoque † ſpeciale præcedit, & ſupponitur generale:
25 vt ff. ad legem Aquil. ſi ſeruus ſeruum. §. inquit lex. *Siue non ſcripta*. Ergo † codicilli
26 ſunt ſine ſcriptis: quod eſt contra quoſdam, vt notaui ĩ. de bo.liber. l.3. *Relinquendum*.
Hodie non poſſunt teſtari: vnde hoc corrigit authen. Ingreſſi. & hanc primò legas. poſt
aliam, ſi qua mulier, & ita continua, quia hîc loquitur de eo qui intrauit monaſterium,
nec habet liberos, quid autem ſit quando habet liberos, dicit illa, & ſic determinatur
per illam.

AVTHENTICA. *Ingreſſi*. Non ad tempus, ſed vt in perpetuum ibi ſint: alioquin
nec ſe nec ſua Deo dedicarent: vt argument. ſim. ff. de pignorib. debitor. & titu. ſequen.
in prediis. §. videndum. & probatur ĩ. authentic. de monach. §. illis quoque. *Mona-
ſteria*. Diceres ne idem in capella ſeculari, quòd poſtquam aliquis ingreſſus fuerit,
non liceret teſtari? Et certè non, cùm acquiſita Epiſcopo ex cognatione vſque ad
quartum gradum, licet ſibi cuicunque voluerit tranſmittere, & in his teſtari. Vnde fac
27 vim in monaſterio, & in capella: quia † monaſterium eſt tantùm monachorum. quam-
uis Vltramontani indifferenter omnem eccleſiam appellent monaſterium. *Dedicant*.
Impropriè dicitur dedicatio, quia oportet intereſſe Epiſcopum, vt in rebus ſacris, &
28 talibus. vt Inſtitut. de reb. diuin. §. nullius. Hîc autem appellatur † dedicare, cùm ali-
quis ſe & ſua dedicat ad ſeruitium Dei: nec exigitur ibi Epiſcopus vt conſecret ipſum:
29 nec dicitur ager ſuus conſecratus ipſo ingreſſu. *Nec ergo teſtantur*. Nomen † teſtamen-
ti generale eſt, vt Inſtitut. de teſtamentis. Vnde cum prohibeat teſtari, prohibet & co-
30 dicillos facere. *Vtpote nec domini rerum*. Eſt ergo generale, † quòd teſtator debet eſſe
dominus rerum de quibus diſponit, vt hîc dicit, & ff. de iure codicill. conficiuntur. §.
ſi poſt. fallit tamen in duobus caſibus, vt Inſtitut. de pupil. ſubſtitut. §. non ſolùm. & ff.
de legar. 3. ſi quis in principio. §. miles. Nam bona damnatorũ antiquitus publicaban-
tur: vt ff. de pœnis. quod ad ſtatum. & l. qui vltimo. hodie diſtinguitur, vt dicit authen.
ĩ. de bonis demnat.

AVTHENTICA, *Si qua mulier aut vir*. Præmittit mulierem: vnde ponit frenum à
cauda. *Antequam de rebus ſuis inter eos diſpo*. Quid dices, ſi priuſquam intret mo-
naſterium teſtatus ſit, & omnia filiis ſuis reliquerit, non cogitans fortè tunc de mo-
naſterio? rumpetúrne teſtamentum ſi poſt ingrediatur? Videtur quòd non, imò quòd
confirmetur, cùm pro mortuo reputetur: vnde videntur filij ſuccedere. Hoc tamen
31 non puto, quia † monaſterium loco filij accipitur. Vnde ſicut poſtumus poſt natus
rumpit teſtamentum, ita & monaſterium: vt probantur hæc omnia infrà, ad Tre-
bellian. authentic. niſi rogati, & Inſtitut. quibus modis teſtament. infir. in princip. &
ff. de iniuſt. rup. teſtament. l. poſtumorum. Si ponas quòd cogitauerit de monaſterio,
& ita reliquit ei decem libras, non reſcinditur, cùm poſtumus non reſcinderet, quia
inuenit ſe in aliquo inſtitutum: vt ff. de liberis & poſtumis. §. ſi Titius 7. Dicas quòd
non habetur pro mortuo quo ad vſumfructum: imò licet ei diuidere, quia bonum o-
pus operatus eſt. Seruire enim Deo, regnare eſt: vnde non amittit. Loquitur ergo il-
la lex quæ dicit pro mortuo reputari, quo ad dotem, & alia quæ ibi ponuntur: ſed
propter deportationem, vel maximam capitis deminutionem amittitur, cum ea non
ſit pia cauſa: contingit enim propter delictum quid in filiis retineri, ne in poteſtate
videatur, quod non fuit poteſtatis, licet quædam authentic. videatur contradicere.
Sed quidam dixerunt illud notum eſſe. *Poſtea inter eos diuidere*. Poſſet quæri, vtrum
illa diuiſio ſit teſtamentum. P. dixit quòd non: quia poſt ingreſſum monaſterij non
licet eis teſtari, ſed magis diuidere. Nec eſt tantùm in nomine differentia, ſed
etiam iure: quia in teſtamento ſeptem exiguntur teſtes, in diuiſione duo ſuffi-
ciunt. Dominus meus illam diuiſionem appellat teſtamentum: quamuis e-
tiam non ſit dominus poſt ingreſſum: ſicut & dicitur de patre poſtquam inſtituit
32 filium heredem, quia poteſt † ei ſubſtituere, quamuis dominus non ſit: vt Inſtitut.

de pupil.

de pupil.ſubſtitutio.& ſic video in milite. ff.de donation. inter virum & vxor. cùm hic ſtatus. §.ſi miles. & ff.de iniuſt. tup. te. ſi quis. *Partem ſibi retin.* Id eſt, Vt ſibi retineat quantum vnus ex filiis habebat.Ita dicit Alber.Io.id eſt,quantum neceſſe habebat dare vnicuique. *Legitimam* l'.quartã antiquitus,& monaſterium habebit alias tres partes.
33 *Reliqua ſubſtantia monaſterio competente.* Et ita † fauorabilior eſt eccleſia quàm liberi, nec eſt contra.ĩ.de epiſcopis.Nunc autem.quia hæc poſterior,& corrigit illam. Et expone, ceſſante,id eſt,ſi ceſſauerit,licet ei diuidere,vt dictum eſt. Et videtur contra authentic. vt nulli iudic.§. ſiquando. quia dicit liberis duas partes dari, monaſterio tertiam, hic è conuerſo.Sed dic quòd hæc corrigit illam, vel hic ingreſſus fuit ſpontanea volũtate, vt ſeruiret Deo, ibi loquitur de adultera quæ velit nolit intrauit.

IVBEMVS,&c. Quia antiquitus multi clerici ſolent eſſe in eccleſia Conſtantino- L.14.
politana,vt ſ.eodem.Non plures.ideò prouidet eis in rebus eccleſiaſticis ne liceat alie-
34 nare.Et eſt antiquitus notatum hîc,quòd † localis eſt lex iſta, habet enim tãtùm locum in eccleſia Conſtantinopolitana, & prohibet in princip. vſque ad illum §.ſanè. *Cui res eccleſiaſtica,&c.* Hæc videtur definitio œconomi, addito hoc auctoritate epiſcopi, vt ĩ. de epiſcopis.Omnes.§.hoc nihilominus. *Gubernanda.* & ſuſcipiunt actiones:quod dic vt notaui ĩ.de epiſcop.authent.hodie. *Fundos.* Hoc eſt nomen generale,& ſolet dici ꝙ continet vniuerſitatem prædiorum:vt ff.de verbor.ſignificat.Quæſtio. *Colon.aut mancip.conſti.* Iſta quamuis ſint mobilia,pro immobilibus tamen debent haberi:vt ĩ.notaui de ſeruis fugitiuis.l.1.& probatur ff.de diuerſ.tempor.præſcript.Longæ. & authent. de non alienand.rebus.§.hæc ergo. *Annonas ciuiles,* Scilicet, reditus à ciuibus ſibi conſti-
35 tutos:appellantur † enim præbendæ de publico conſtitutæ, de quibus habes ſ. eodem. Priuilegia. *Sub cuiuſcunque alienationis ſpecie.* Prohibet ergo pignorare,obligare,& ne vſusfructus conſtituatur,vt ĩ.de rebus alienand.l.vlt. *Sed ea prædia diuidere.* Quidam ita
36 intellexerunt,ſcilicet ſi prouocantur † ad iudicium communi diuidundo, vt quia habent rem communem,& quòd etiam ipſi poſſunt prouocare,& ita diuidere.Sed primo modo, ſ.quando prouocãtur ab aliis vt diuidant rem communem, benè eſt concedendum quòd poſſunt diuidere:eſt enim neceſſaria talis diuiſio:ſicut ĩ. de fund.dot.l.2.Se-
37 cundo modo non puto eos poſſe diuidere,vt ipſi prouocent.Sicut † enim minor ad iudicium communi diuidundo prouocare non poteſt, ſed prouocari: vt ĩ. de prædiis minorum.l.inter omnes.Ita nec eccleſia poterit prouocare. Vel intellige de diuiſione quæ fit gratia culturæ, non alienationis: puta ſi magnus eſt ager, poſſunt facere foſſam,vt melius aqua deriuetur,& de ſimili diuiſione loquitur,vt ff.de legar.2.l.Gaius,§.1. *Verum &c.* Hîc debet eſſe §.vel verſiculus. Suprà enim dixit quòd eccleſia non poteſt donare, vel alio modo alienare:ſed in neceſſitate ipſi poteſt donari, vnde non ponas verum aduerſatiuè,ſed pro veritate. *Conſeruent.* Clerici. *Beneficij colorati.* Dicentes, quia fortè homo ille multùm ſeruiuit eccleſiæ:& ideò nolebant dare vel vendere: quia tenentur ad antidora:& fortè ſeruierat,& erat verus color beneficij: vel ſi non fecerat fictus, vnde coloratum dici poteſt verè vel falſò. *Alienatione conſentiant.* Aliud in delictis, vt notaui ſ.eodem.l.iubemus. *Vel poſthac.* Id eſt, De cetero. *Sanè ſi hæc,&c.* Hîc punit vſ-
38 que ad illum §.ſanè. *Mente ſacrilega.* Quaſi ſacrilegium † enim committit, qui ſacra vendit,quoniam Deo dedicata ſacra ſunt:vt notaui ſ. eod. auth. ingreſſi. *Nunc ſtatuemus.* ĩ.ead.l.§.ſanè. *Et munera.* Id eſt, arras, vel ſi dedit aliquod munus alicui, vt faceret ſibi rem alienari. *Adquiri.* Scilicet, de iure ciuili, aliud ſecundum canones: quia eccleſia non debet locupletari, cum aliena iactura, ſed alius de iure ciuili habebit actionem contra œconomum, cum fructibus perceptis & percipiendis ſit malæ fidei poſſeſſor, qui contra leges mercatur: vt ĩ. de agricolis. Quemadmodum. in fine. Vel fortè quia eſt eccleſia, ſufficit ei ſi habeat illos tantùm quos percepit ratione æquitatis. & eſt argum. quòd hic dicitur ad rem quæ metus cauſa venditur, quòd cum fructibus medij temporis reſtituitur:vt ĩ.quod metus cau.ſi vi. *Vendicentur.* Ne reuocaretur ille oeconomus qui alienauit rem & certe non videtur, quia veniret contra factum
39 ſuum: quod † non licet: vt ff. de adptio. poſt mortem. Sed alia ſunt contraria argum.ſ.
40 quòd liceat venire:vt ĩ.de libera.cau.l.1.& l.filium.Sed dic quòd cum fiat † hic alienatio contra legem, ipſo iure non valet. Vnde œconomus qui vendidit, poterit venire contra,

cum à principio non valuit: vt j. de agrico.quemadmodum. in fi. Nec eſt contra quod
dicit j.ea.l. quòd œconomus priuetur adminiſtratione: quia gloſſaui.ſ.per ſententiam,
non ipſo iure. tunc enim non poſſet reuocare: vt ſi non reuocetur ab œconomo, dic
quòd reuocari poterit à parochianis, vel ab epiſcopo: vt j. de decurion.l. generali. & j.
authen. de alienatio.& emphiteu. *Imò*. Pro vel aliter ſ.de nouo codice faciendo. *Paſ-*
41 *ſus fuerit*. Nota quòd punitur quis † propter patientiam.ſic ff. de his qui notan. infam. l.
liberorum.§.vlt.& j. de cõmerciis l.2. *Priuetur*. Per ſententiam,non ipſo iure.argum.j.
de hæreticis.quicunque §. quòd ſi fecerint & j. de apoſtatis.l.1. Alij dixerunt, ipſo iure.
arg pro eis j.locati.l.vlt.nec huic.l.contra.eſt j.de epiſcopis.ſi venerabilis.quia ibi loqui-
tur in aliis priuilegiis eccleſiæ: & ideo alia ſtatuitur pœna. *Ab eccleſiaſticis*. ſc.perſonis.
42 *Irreuocabilis exilij*. Nota quia † cum tabellio ſcripſit aliquid contra legem,plectendus eſt
exilio. Vnde cum volunt tabelliones aliquid contra legem ſcribere, ponunt alium qui
ſcribat. *Vel ius geſtorum*.&c. Quia habebant poteſtatem ſcribendi ea quæ apud ſe age-
bantur,& in actis redigebantur: vnde erant iudices,& tabelliones,quales conſueuerunt
eſſe in Tuſcia. Vel legas impropriè. *Confecerint*. Id eſt confici fecerint: vt j authen.de
non alie.reb. eccle. col. 2.§. ad hæc,& eſt ſimilis expoſitio ff. de his qui not.inf.l.furti.§.
mandati. Poterant ergo præſtare auctoritatem facienti. Et dicuntur tales iudices ordi-
narij.non tamen neceſſe habebant præſtare. & hoc multi iudices impetrant ab Impera-
43 tore, vt tanquam ſub ordinariis cauſæ coram eis agantur:& ſic habent iuriſdictionem †
ſine adminiſtratione. De eo ergo loquitur qui fuit tabellio,vel qui tabellioni in faciẽdo
præſtitit auctoritatem, quia paſſus eſt fieri. penes ſe, Et hæc expoſitio eſt Io.ſed melius
videtur vt *confecerint*, exponatur propriè: quia de hoc loquitur in §.ſuperiori.

§.*Sane*. ¶ SANE NE OMNIS,&c. Hic permittit: & pone caſum quando aliquis ha-
bebat prædium fructuoſum,& dixit his qui ſunt de eccleſia, quòd ſi darent ei in aliquo
ſuorum prediorum vſumfructum, quòd ipſi reſtitueret ambos eccleſiæ poſt mortem
ſuam vel ſtatuto aliquo ab eis tempore, pone per xx.annos, vel ſimile. & hoc permittit
facere, vt hic continetur vſque in fine. *Pro ipſius petitione*. Vnde ita ſolet poni in inſtru-
mentis quæ de emphyteutico contractu conficiuntur, petitionibus emphyteuticariis
annuentes & placitum temporum redditum in vſumfructum. *Ne currente*. Silicet quã-
tum ad fructum nam proprietas non redit, cùm ſemper eam habuerit, mox transfe-
rendo proprietatem: vt j.authen. de alien. emphyteu. Non intellige quòd delinquat in
vltima voluntate, quod videtur ſeruare verbum ff. de tab. exhib. l.1.vel 2. hîc diſcerne
authen.

AVTHENTICA HOC IVS PORRECTVM,&c. Iſta enim primò eſt legen-
da. poſt, *Sicut alienatio*, pòſt, *Multò magis*, *Quibuſlibet modis*. Et iſtæ prohibentur. hic
etiam videretur & prohibere & permittere. Concorda ergo ſic authen.cum lege. Dixe-
rat enim in lege, non licere alienare res eccleſiæ Conſtantinopolitanæ: nec de aliis lo-
cutus fuerat. vnde porrigit authen.idem ius ad omnia alia loca venerabilia. *Actio pia*.
Id eſt, actus † pius. Nec enim hic ſumitur actio ſicut inſtit. de actionibus. magis enim
44 facti † eſt actio quam iuris.& de ſimili loquitur ff.de donat int.vir. & vxo. l.3. *Vt nec pi-*
gnorentur. Non ſufficiebat ei generaliter prohibuiſſe alienationem. *Et perpetuo*. Id eſt
ſine aliqua exceptione.ſeruatur enim in his immobilibus quæ ab imperatore eccleſiæ
præſtantur ſemper nullo excepto, etiam ſi clerici omnes fame morerentur, & idem eſt
in quibuſdam aliis caſibus vt ſi ita dedi eccleſię,ne liceat alienare:quia fortè ad lumina-
ria,vel ſimilia. tunc enim nullo modo licet: vt j. authent. de alienat. & empheu. §.ſan-
ctiſſ.& idem in aliis caſibus qui ſunt in authentic. ſuper legem iſtam ſignatis & in ſum-
ma §.item alienat. eſt enim ſpeciale in 4. aut 5. caſibus ne res eccleſiaſticas liceat vnquã
alienare. *Non valet*. Subaudi commode.nec enim venduntur cucullæ vel libri eccleſiæ
45 vel alia neceſſaria, debemus enim intelligere † id poſſe, quod commode poſſumus:
vt ff. de verborum. ſignificatio.Nepos. *Specialiter ſed videtur*. Quòd & generaliter: vt
authentic. de non alienand. rebus. collatio.2. §. ſi verò. Nec dicas hanc abſtractam ab
illa de non alienand. ſed dominus Y.tanquam vir ſubtilis poſuit quædam de authentic.
illa in iſtam, & ita ex prædictis duabus authenticis, hanc compilauit: vnde & ge-
neraliter & ſpecialiter poſuit hypothecæ dare. & ideò ſubaudit hic dominus meus
etiam

46 etiam tam in ſortem. Sed primò † debet fieri computatio in vſura quàm in ſorte, vt
ff. de ſolution. l. 1. & l. in his. §. vltimo. & ĩ. de ſolution. l. 1. *Vſque ad quartam centeſimam.*
47 Centeſima † vſura eſt quæ in capite anni comparatur ſorti, ergo quarta centeſimæ erat
quarta pars ſortis. *Ordinator domus.* Ergo in tali ordinatione oportet intereſſe Epiſco- *Fallitur A-*
pum & Archiepiſcopum cum maiore parte ibidem deſeruientium. Sed cùm Archiepi- *zo hac in re*
ſcopus alienat, duo Epiſcopi de ſynodo ſua debent interuenire, vt ĩ. authent. vt nullus *vt & ceteri*
fabricet. collat. 5. §. vlti. *Sine diſpen.* Debet enim fieri inſtrumentum alienationis ſine *omnes illius ſeculi.*
expenſis eccleſiæ: nec tabellio debet aliquod pretium accipere, vt ĩ. authent. de alien.
48 emphyt. §. ſi quis. *Maiorem.* Appellat † autem maiorem partem ſecundum dignita-
tes, ſicut & in creditoribus dicitur. ff. de pactis. maiorem. *Ibidem deſeruien.* Ideò dicit,
quaſi eccleſia illa multos haberet clericos, & diſperſos per diuerſas prouincias: non o-
mnes debent cõuocari, ſed ſufficiunt illi qui ibi ſunt. *Pretium omnibus modu prode.* De-
bet enim dari illud quod ex alienatione percipitur, debitori illius eccleſię propter quem
fit alienatio, ſiue ſit priuatus, ſiue fiſcus. Aliter tamen dicitur obſeruandum in fiſco
quàm priuato: vt ĩ. authent. de eccleſ. immobil. ret. alien. collat. 3. §. nuper. Vel dic ita
obſeruandum in alienatione rei eccleſiaſticæ, ſicut dicit l. in re minoris. ff. de rebus eo-
49 rum. l. magis. *Decima.* Quidam † voluerũt ſic intelligere, vt ſi res valeat I X. detur pro
x. ſed hæc potius eſt nona pars quàm decima. Vnde Io. intelligit, vt ſi res valeat x.
detur pro X I. & ſic adiicietur pars decima. *Mediocris.* Argument. quòd mediocritas
eſt ſpectanda: & eſt quoddam generale quòd dicit mediocritatem ſpectandã eſſe. aliàs
50 contrà. quia in † obſcuris quod minimum eſt ſpectamus, ſicut dicit regula iuris, & ff.
de legat. 3. nummis indiſtinctè legatis. *Et ſi creditor, &c.* Patet ergo quòd oportet cre-
ditorem probare verſum eſſe in vtilitatem domus. Sed ſi numerauit capitulo, non o-
portet probare. capitulum enim benè poteſt facere deteriorem condicionem eccle-
ſiæ. Secus ſi omnes in alienatione conſentiant, vt notat. s. eodem. iubemus nullam.
& hoc maximè ſi Abbas illius capituli diligens homo eſt, & tanquam bonus paterfa-
miliâs conſueuit adminiſtrare: vt argument. ff. de re milit. non omnes. §. à barbaris.
Difficillimum enim eſſet probare verſam pecuniam in vtilitatem eſſe, quia probaret
expenſum eſſe inveſtimentis monachorum, in victu, & ſimilibus. Quare non erit neceſ-
ſarium, ſicut & aliàs dicitur in eo qui credit magiſtro nauis. Non enim probat propter
51 talem † difficultatem: vt ff. de exercit. l. vltim. Intellige ergo quod hîc dicit, quando vni
numerauit, tunc enim oportet verſum in vtilitatem: præterea quando non confiteretur
eccleſia verſum in vtilitatem: ſi enim confiteretur, non oportet aliud probare, & eſt i-
dem in creditore ciuitatis: vt ff. ſi cert. petat. ciuitas. Præterea ſciendum eſt, quòd talis
& tanta ſolemnitas ſeruatur de iure in re eccleſiaſtica alienanda, ſed conſuetudo con-
52 traria eſt ferè per totam † Italiam, quia difficillimè res eccleſiaſticæ alienarentur, &
vix inueniretur qui vellet credere eccleſiæ: vnde & ſi conſenſu maioris partis fiat, ſiue
ſit debitum, ſiue non, valet alienatio: nec creditor probat verſum in vtilitatem. Sequitur
alia authentica.

SICVT ALIENATIO, &c. *Veluti nomine fiſcalium.* Hoc intellige antequàm fieret religioſum: tenetur enim eccleſia ſi poſt acquirat: vt ff. de publica. l. imperatores. & probatur ĩ. de alluuionibus. l. vlt. & penult.

AVTHENTICA, *Multò magis, &c.* AVTHENTICA, *Quibuſcunque modu, &c. In-
terdicitur certis perſo.* quia ex officio quod adminiſtrant, non licet eis emere: vt ff. de cont.
empt. qui officij. & l. non licet. & poteſt hoc generale notari, quia nõ vt quilibet admit-
titur, vt ĩ. de dolo. l. 1. Conſequenter videndum eſt, natura quæ permittuntur: & primò,
Si quas ruinas. id eſt, ruinoſas domos. *Memoratæ domus.* ſcilicet, eccleſiæ. *In tertiam par-*
53 *tem.* Quidam † voluerũt intelligere, quia ſi primò domo integra accipiebat XII. quòd
modò accipiet IIII. Vel ſecundum nos ſi primò accipiebat X I I. non accipiet niſi VIII.
tertia enim diminuitur. Et ſic intellige quod dicitur in authentica ſequẽti, de ſexta par-
te diminuenda. *Aut primitus eo reædif. &c.* Hic loquitur quando non vult dare ab ini-
tio, ſcilicet re accepta in emphyteuſim penſionum, ſed cùm domum reædificauerit. an-
tea loquitur quando ab initio voluit dare penſionem, non intellige totius temporis in
54 perpetuum, ſed primi menſis vel anni, ſicut cõſtitutum eſt: & ſic † propter diuerſitatem

ſoluentium diuerſa conſtituitur penſio. *Ex additis illic penſionibus.* id eſt, dabit medie-
tatem eius quod additur penſioni domus ipſa reædificata:hoc eſt, ſi reædificata domo,
vel non ruinoſa exiſtente ſolebat accipere x. ipſa autem ædificata acciperet x x.medie-
tatem eius penſionis quæ augmẽtatur propter refectionem . Præſtat cum eo quod per-
cipi poterat domo ruinoſa exiſtente, hoc eſt, dabit x v. quia v. eſt medietas augmenti
domus per refectionem,id eſt,x.in quibus refecta domo augmentabatur penſio in plus
quàm conduceretur ipſa ruinoſa exiſtente. *Detur religioſæ domui.* Subaudi,& quod da-
batur domo ruinoſa exiſtente.. *Nam priore caſu.* Scilicet, quando ante ædificationem
dedit penſionem.

Avthentica. *Perpetua.* Per hoc corrigitur authentic. de non alienand. aut
55 permutand . quòd non permittebat perpetuam † fieri alienationem in perſonam acci-
cipientis,& heredis primi,& viri & vxoris, hic autem permittit perpetuò. Et voluerunt
quidam intelligere quod duret vſque ad x x x. annos:alij per omnia ſecula ſeculorum,
&c. Non determinetur dico quòd vſque ad finem ſeculi, ſi præſtita fuerit penſio. *In
his.* De quibus dixit. *Applicaretur.*i.applicata eſſet. *Pro conſtante nunc penſione.* Id eſt,
pro ea penſione quæ nunc,id eſt,cùm eſt ob cladem deminuta , accipi potuit,& eſt in-
telligendum quando non ſtatim voluit ſoluere penſionem . Aliud ſi ſtatim , quia tunc
deminueretur pars tertia eius quod accipi potuit domo exiſtente : vt ſ. ſi quis ruinas.
Sed quæ penſio fiat cùm hic non determinetur,dic quòd talis, quæ ſpatij xx. annorum
contineat pretium, vt j. authent.de non alienand.in fine. Avthent. Qvi rem.
Per biennium. Aliud ſi non debeatur eccleſiæ , quia exigentur III.anni, vt j. de iure em-
phyteuſ. *Totius temporis.* Scilicet, præterita, non futuri. Aliud ſi contra legem à princi-
pio accepit:vt ſ.habuimus. Avthent. *Sed.* & permutare, &c. Avthent. Se-
quitur alia authent.*Item prædium propter onus fiſcalium,* Intellige antequàm fieret religio-
ſum. Vltimò,*Hæc vſus præſtatio. Quo finito.* Scilicet,tempore.Habes & aliud authen-
ticum ſignatum ſuper §.illum œconomus qui res iam dictas,&c. *Nullam habeat actio-
nem.* Quid ſi promiſit,& adhuc non dedit,poteritne agere eccleſia? Videtur quòd non:
56 quia † multa iuſtè retinentur,quæ peti non poſſunt . Sed alia ratione contra eſt , quia j.
in eodem authent.Dicit quòd cùm emphyteuta ſoluat quod ſoluturus eſſet ſi iure con-
traxiſſet omnimodò denegandas,ſcilicet,ipſo iure. Cùm enim dixerit ei dari actionem,
,hic deneget,videtur quòd inefficaciter daretur:& ſi inefficacitur daretur , quia poterat
57 per exceptionem repelli,videtur † quòd hic ipſo iure denegetur : ſicut ff. de arbitris. l.ſi
cùm.§.vlt.Dicit enim actionem denegari, quod intelligitur ipſo iure per hoc quod ad-
dit,aut except.tutum,&c.

L.15. Decernimvs. *Ac infirmatis.* Ac, pro id eſt, vel dic quòd noua dicuntur anti-
quari,id eſt,frequentari de cetero non debere. Sic ponitur j. de vſucapio. transfor. In-
firmari dicuntur vetera. *Funditus.* Id eſt,ipſo iure, non per exceptionem. *Facta ſunt.*
Ab aliquo qui vſurpauerat ſibi imperium,cùm dominus Imperator in prouinciam iſſet
cauſa Reipublicæ,& ille conſtituerat multa mala etiam contra fidem , & eccleſiis & a-
liis bonis locis abſtulerat,vnde reuerſus Imperator vult omnia reſtitui,& ad ſtatum pri-
ſtinum reuocari. *Matrem noſtræ pietatis.* Id eſt, matrem ſecundam, vt j.authent. de ec-
58 cleſ.tit.§.1.eſt enim maior eccleſia poſt † Romam veterem , quæ eſt caput Chriſtiano-
rum,vt continetur in illo authent . *Et iure ante alios reſ.* Quæ ſcilicet priuilegia frege-
rat ille tyrannus Imperator qui imperium occupauerat nobis decedentibus ad aliquas
noſtras prouincias de ciuitate Conſtantinopolitana.

L.16. Illvd qvod ex veteribvs, &c. *Vetera iura.* Sed vbi eſt hoc ius vetus,
59 j.de donationib.ſancimus.& l.penult.§.vlt.Antiquitus enim valebant donationes† ſine
ſcriptis vſque ad cc.aureos.Sed ibi dicit poſſe etiam valere vſque ad ccc. & iſta lex di-
cit in eccleſia,vel in aliis piis cauſis vſq; ad quingentos:vnde ſpeciale inducit quoad ve-
tus ius . Et voluerunt quidam amplius extendere illam prærogatiuam: quoniam cùm
60 hodie valeat donatio inter priuatos , & ſine ſcriptura † vſque ad quingentos ſolidos,vt
Inſtitut.de donationib.Dixerunt quòd in eccleſia valebit vſque ad ſeptingentos vel o-
ctingentos ſolidos:vt ſicut de veteri iure valebat vſque ad ducentos vel ccc.ſolidos in-
ter priuatos,& in eccleſia vſque ad quingentos:ita hodie & in eccleſia extendatur vſque
ad ſeptin-

ad ſeptingentos vel octingentos ſolidos habita ratione à proportione numerorum, ſed
61 habeat ſubtilitatem nullo iure nixam, non concedit dominus meus. Dixerunt † etiam
in infinitum dari poſſe eccleſiæ, & hoc moti ex eo quod dicitur ĩ. authentic. de reb. ec-
cleſiaſt. §. ſi minus. Dicit enim quòd optima eſt menſura datarum rerum eccleſiæ im-
menſitas. Sed illud reſtringendum ad imperialem donationem, quamuis videatur lo-
qui generaliter in illo authentico. *Vel in xenodochium.* In quo peregrini ſuſcipiuntur.
Vel in noſocomium. In quo ægri ſanantur. *Vel in brephotrophium.* In quo pauperes &
peregrini propter ſenectutem & infirmitatem ſolam imbecilles aluntur, curantur. *Vel
in orphanotrophium.* In quo pueri vtroque parente orbati aluntur. *Vel in ipſos pauperes.*
Si ponamus quòd aliquis vellet omnia bona ſua dare pauperibus, & vocauit tabellio-
nem, & fecit ſibi ſcribi donationem ſine hoſpitalario, vel ſimili perſona, valebítne do-
natio in legatis vel fideicommiſſis? Certum eſt quòd non exigitur præſentia, vt ff. de le-
62 gat. 2. cũ pater. Aliud in † donationibus locati & venditi, & ceteris, quia ſemper opor-
tet quòd inter præſentes fiant: vel ſi inter abſentes, per epiſtolam vel nuncium. Hic verò
nec miſſa fuit epiſtola, nec nuncius: & ideò non valet, cùm abſens fuit hoſpitalarius, vel
ſimilis perſona. Si enim aliquis vice pauperum præſens eſſet, benè teneret. Vnde nec ſi
dicat, dono inter viuos valebit: cùm ſi diceret, vendo, non valebit. *Citra actorum con-
fec. cõ.* Et in hoc non videtur hodie priuilegiata eccleſia, vt ĩ. de donationibus. l. penul-
tima. §. vlt.

Sancimvs, &c. Hæc lex loquitur ſpecialiter de calicibus vel veſtibus perti- L. 17.
nentibus ad eccleſiam, non de vino, frumento, & ſimilibus: nam de his generaliter di-
xerat ſ. eodem. Iubemus. *Tam per relig. epi. quàm per œconom.* Not. quæ perſonæ debeant
reuocare res alienatas. Et facit ad hoc quod notaui ſ. eodem. Iubemus. *Necnon ſacro-
63 rum vaſorum cuſtod.* Id eſt, Theſaurarios qui dicuntur † Cimiliarchæ: vt ĩ. de bon. auto.
iudic. l. vlt. Vel etiam Apocriſarij, vt notaui ĩ. de epiſcopis. authentic. ſed hodie. *Relin-
quenda.* Contra eccleſiam, ſed contra venditorem habent: vt ĩ. authentic. de non alie-
nand. §. ſin autem. Vel conflata ſunt illa quæ fuerunt alienata. *Vel ad ipſa corpora.* Si
extant. *Vel ad pretia eorum.* Si non extant. *Siue per in rem, &c.* Adſignatur contrà, ff.
de rei vindicatio. l. in rem. & l. quæ religioſis. Solut. Hic loquitur de rei vindicatione
64 vtili †, ibi de directa. Vel hic vindicant clerici tanquam ſuas, quaſi enim domini ſunt
earum, non tamen veri, ſed quoad ſuſtentationem, non enim relinquunt in his heredem:
65 ſed habet ea ſucceſſor, quare vindicare poſſunt de iure canonum. Vnde & † Epiſcopi
& Abbates quotidie agunt in curia Romana pro rebus eccleſiaſticis. Vel dic quòd non
66 agetur rei vindicatione, ſed condictione, vel in factum, quia † quælibet disiuncta eſt ve-
ra, cuius altera pars eſt vera. *Condictione.* ſine cauſa, vel incerti. *In multis & variis.* Da-
67 tur † enim ex omni edicto, vt ff. de vi & vi armat. l. 1. & 3. & Inſtitutio. de interdict. & in
contractibus innominatis: vt ff. de præſcriptis verbis. Naturalis. & ex pacto inconti-
nenti appoſito: vt ĩ. de pact. in bonæ fidei. Et vbicunque deficit actio vel exceptio: vt ff.
de præſcription. verb. quotiens. & ita in multis & variis cauſarum figuris admittitur.
Animas hominum. Id eſt, corpora animata. Et hæc ratio inducit ad alium caſum, in quo
68 permittitur alienatio, † vt propter alimonias pauperum, ſcilicet, ſi pauperes fame mo-
riantur, vt quando maxima eſt cariſtia. Et caſus iſte non inuenitur ſcriptus, ſed ex inter-
pretatione ſeu argumento iſtius legis eſt inductus. Nec dicat aliquis quòd hic eſt ſpe-
ciale, & ideò non debet trahi ad conſequentiam, quia verum eſt quòd non ad omnia
debet trahi: ſed vbi eſt eadem ratio vel maior, idem ius debet ſtatui, ſicut dicit genera-
le, & ff. ad leg. Aquiliam. illud. Alius etiam eſt caſus in authentic. quæ hic adſignatur
69 Præterea. *Excepta videlicet cauſa captiuit.* Ex qua cauſa licet vendere prædia immobi-
lia eccleſiæ. Et quamuis etiam ſuprà in authentic. Hoc ius. dixerit, ſi debitum vrget: in-
tellige ſimiliter ſi vrgeat cauſa captiuitatis: vt infrà, authentic. de alienation. emphy-
teut. §. antepenultimo. *Pendentibus.* Quæ ſcilicet adhuc pendent, & non ſunt deter-
minata.

Avthent. Præterea si habet, &c. *Locis venerabilibus.* Subaudi, ven-
duntur non conflata.

Sancimvs res, &c. Hoc ius commune ſciri debet antequàm perueniatur ad poſitionem caſus: quia cùm aliquis curialis volebat donare aliquid de L. 18.

bonis ſuis ſiue in teſtamento, ſiue in codicillis, ſeu etiam inter viuos alicui perſonæ, non
eccleſiæ, curia retinebat ſibi de eo quartam partem, vt ͞j. quando & quibus quarta pars.
l. 2. ſed hic contradicit in eccleſia. *Vel xenones*, &c. Hoc expoſuimus ͞s. eod. illud. *Li-
beras immunéſque eſſe.* Hæc lex loquitur quando non intrat monaſterium, ſed donat mo-
naſterio & remanet in curia. Quid ſi velit ingredi monaſterium, & ita dare? Tres partes
retinebit curia, vt ͞j. tit. prox. authent. ſed neque. *Pendentibus.* Hoc eſt nondum deter-
minatis.

L.19. Vt inter divinvm pvblicvmqve ivs. Totum hoc ſumatur ab
vna parte, maxima enim eſt ſimilitudo inter hæc duo: vt ͞j. auth. de reb. eccleſ. non alien.
§. ſi minus. & licet aliàs publicum referatur ad ciuitatem Romanam: vt ff. de verb. ſign.
eum qui vectigal. Hic intellige de qualibet. Aliud eſſet in iure publico Imperatoris, vt
͞j. de fundis rei priuat. l. eum. *xenonibus vel ptochiis.* Hæc expoſui ͞s. eod. illud. *Longæua
exactio.* Id eſt, longi temporis, vt C. de long. conſuetudine. conſuetudinis. *In infinitum.*
70 Nota † infinitatem eſſe vitandam, ſic ff. de legat. 3. fideicommiſſa. §. ſi quis x. *Niſi cen-
tum annorum*, &c. Adſignatur contra ͞j. de præſcrip. xxx. ann. omnes nocendi. & ff. de di-
uerſ. temp. præſcript. in omnibus. Quidam voluerunt dicere legem illam, In omnibus,
corrigi per legem illam, Omnes. & l. omnes. quæ facta fuit à tempore Anaſtaſij Impera-
toris, correctam eſſe per iſtam Iuſtiniani, quæ vltimo tempore fuit facta. Vel aliter ſecũ-
71 dum Bulgarum, quia lex illa, In omnibus, loquitur in fiſco, † qui multò plura habet pri-
uilegia quàm ciuitas, vnde in hoc caſu circa præſcriptionem ſi non habeat tantùm pri-
uilegium, non eſt mirum. Vel hìc tractat de adquirendo, quod non fuit ſuum: ibi de re-
tinendo quod fuit ſuum. Sed hæc ſolutio non videtur multùm bona, quia non minor
eſt virtus quàm quærere parta tueri. Melius ergo eſt quòd dicamus hìc eſſe ſpeciale in
rebus iſtis donatis & venditis: ſecus in aliis. *Sed etiam in rem.* Fortè vtilem, & ita eſt ſpe-
ciale quoad rem venditam, non quoad legatum: nam & pro eo datur in rem & hypo-
72 thecam, vt ͞j. commun. de lega. l. 1. aliàs pro re vendita † non daretur directa, vel vtilis rei
vind. vt ͞j. de rei vind. ſeruum emptor. Vel dicas quòd pretium fuerit numeratum, vel a-
liter pro pretio ſatisfactum, & ſic benè datur rei vindicatio: vt inſtit. de rer. diuiſ. §. ven-
ditæ. nec enim in iniuriam alicuius beneficia tribuere moris eſt Imperatoris: vt ͞j. de e-
mancipat. nec auus. Sed quid ſi duabus eccleſiis vendidit, & ſecundæ tradidit, non pri-
mæ, quæ præferetur alij. Prima & ita vtilis præferetur directæ, ſicut aliàs ff. de procur. in
cauſæ. §. vlt. *Et hypotheca.* Hoc refert ad legata, non ad res donatas vel venditas, vt ͞j.
73 commun. de leg. de leg. l. 1. *Centum metas annorum.* † Et hoc eſt quia clerici tota die le-
gunt in libris eccleſiaſticis, nec multùm curant de poſſeſſionibus ſuis, intenti diuinis: &
ideò dat tantum ſpatium. *Deducti ſunt.* Id eſt, exiſtunt deducti.

Avthent. qvas actiones. *Tricennalis*, &c. In multis & ferè in omnibus
libris antiquis inuenies quòd habetur ita ſcriptum, Quas actiones tricennalis præſcri-
ptio excludit. Nec faciunt mentionem de x. vel xx. Sed ſi ita haberes, ſicut alias ſeclude-
ret actiones xx. vel x. præſcriptio, ita vel eccleſiæ, cùm hìc loqueretur de xxx. tantùm:
quare pone, decennalis vel vicennalis. *Quadraginta annis.* Scilicet, vbi aliàs xxx. xx. x.
præſcriptio ſecludebat. Sed hæc authentica nihil mutat in ciuitate. Videtur ergo quòd
ſtare non prohibeatur: vt ͞j. de teſtamentis. ſancimus l. 1. & ͞j. de appel. l. 2. ſed cùm immu-
tetur in eccleſia, & ratione quia teſtes *non vſuca. quadri. præſcrip.* hoc eſt de alio authent.
74 quàm de eo quod ſuperius eſt dictum. Sed quod dicit de † vſucapione quòd currat ec-
cleſiæ, benè eſt verum: quia cùm det tantùm priuilegium in actionibus quas aliàs ſeclu-
dit x. xx. xxx. præſcriptio, ergo quælibet minor poterit currere eccleſiæ, & ſic vſucapio,
& quadriennij præſcriptio, vt hìc dicit: poterit ergo bos eccleſiaſticus vel aſinus vſuca-
Et ita hodie vulgati libri impreſſi habent. Cont.
pi. *Obtinentibus.* Quidam habent ita conſequenter in Authentico, *ſola eccleſia Romana
gaudente priuilegio centum annorum.* Sed hoc non placet, cùm corrigatur per aliud authen-
ticum. Hæc conſtitutio innouat in 8. colla. corrigit enim illam, vt Romana eccleſia. col-
lat. 2. Quàmuis dominus Alb. diceret illam, Hæc conſtitutio, corrigere legem iſtam, nõ
authenticum. Sed hoc non videtur ſecundum verba tit. Patet ergo quòd eccleſia Ro-
mana non habet prærogatiuam aliis. Et dicas hoc authẽticum tractum ab illis duabus,
Hæc conſtitutio, &c. & de eccl. tit. in colla. 9. poſſent durare tanto tempore: vt ͞j. auth.
hæc conſtitutio. Eadem ratio immutabitur in ciuitate, cùm eadem ratio poſſit ibi habe-
re locum,

re locum,& in hoſpitalibus & ſimilibus.& cum non remoueatur eccleſia niſi tanto tempore.quare ſi contra priuatum exigatur ei tantùm tempus ad hoc vt poſſit præſcribere, Reſpond. quòd non: quoniam cum ſit priuilegium inductum ex liberalitate imperatoris,non debet in læſionem eius torqueri, in cuius fauorem inductum eſt. Et ideo dixi ex liberalitate,quia aliud eſſet ſi ad poſtulationem: vt ff.quod quiſque iuris l.iij.& ita generaliter debet obſeruari in omnibus eccleſiis ſiue venerabilibus,ſeu nominibus &c. Inuenio tamen ſpeciale in eccleſia Nouantulana.habet enim priuilegium centum annorum.ſed ſi præſcripta fuerit ante priuilegium, curret ſecundum quod in aliis eccleſiis. ſi poſt,non niſi ſecundum indultum ei priuilegium, arg. ff. de fundo dota. ſi fundum. Et
75 quamuis † eccleſia cōparetur minori in quibuſdam. in hoc tamen non ita eſt: quia mi-
76 nori † nulla currit præſcriptio: vt j.in quib.cau.in integ.reſt.l.vlt. Poſſet etiam quæri vtrū tempus tantùm exigatur .ad hoc quòd vna eccleſia contra aliam præſcribat.& certè bene habet idem priuilegium,licet alia ſit priuilegiata:& poteſt prætendere priuilegiū contra aliam priuilegiatam, ſicut viſum fuit magiſtro Alderico.

Domibus, fortè legendū vel xenonibus.

DE EPISCOPIS ET CLERICIS.

TIT. III.

SVMMÆ.

1 *Sanctio quid.*
2 *Collatio quid ſit.*
3 *Collatores qui dicantur.*
4 *Verbum oportet non ſemper imponit neceſſitatem.*
5 *Parangaria & Angaria quid.*
6 *Clerici tributa non præſtant.*
7 *Prædia prouincialia & italica non differunt.*
8 *Prouinciales ſunt tributarij.*
9 *Officiales cur ita dicebantur.*
10 *Officiales quando poſſunt irreuocabiliter tranſire ad clericatus honorem.*
11 *Officiales curiæ obligabantur.*
12 *Supplicij cauſa curiæ applicari quis non debet.*
13 *Pœna non debet habere emolumentum.*
14 *Epiſcopalis dignitas quid.*
15 *Affectus non punitur niſi ſequatur effectus.*
16 *Presbyteri expertes perſonalium munerum.*
17 *Quilibet teſtis iurare debet.*
18 *Vacillans torqueri poteſt.*
19 *Falſi actio.*
De falſo ciuiliter agi poteſt ibidem.
20 *Sine accuſatore pœna imponi poteſt.*
21 *Electio epiſcopi aut ſimilis perſonæ quomodo fieri debet.*
22 *Suppoſita perſona.*
23 *Ordinatio de conſenſu Patroni eccleſiæ fieri debet.*
24 *Curialis & decurio idem.*
25 *In toto iure generi per ſpeciem derogatur.*
26 *In eccleſia conuenticulam illicitam facere nō licet.*
27 *Argumentum à contrario ſenſu fortiſſimum.*
28 *Parabolani cur ita dicebantur.*
29 *Schema quid.*
30 *Ex bonis moribus vxoris fit vir bonus, & è conuerſo.*
31 *Pro epiſcopi perſona ſemper præſumitur.*
32 *De fide catholica publicè diſputare licet.*
33 *Omnis archiepiſcopus eſt epiſcopus non è cōuerſo.*
34 *Clerici conueniri non debēt ſub ſeculari iudice.*
35 *Sententia interlocutoria quid.*
36 *Sententia diffinitiua eſt terminus cauſæ.*
37 *Oeconomus non poteſt illigari.*
38 *Sportulæ.*
39 *Silica quid.*
40 *Aſſiſtria.*
41 *Qualiter debeat concipi libellus contra eccleſiam.*
42 *Oeconomus agere poteſt pro eccleſia.*
43 *Apocriſarij.*
44 *Clerici conuenti relaxantur à ſatiſdatione.*
45 *Reus præſtat ſportulas*
46 *Fideiuſſor iudicio ſiſti.*
47 *Executor publica perſona.*
48 *Quantitas in libello poni debet.*
49 *Nomen quantitatis ad omnia refertur.*
50 *Cauſa in libello poni debet.*
51 *Pœna ratione calumniæ.*
52 *Cautio de lite inchoanda.*
53 *Ambitioſum ſacramentum.*

54 *Cum pœna ſufficit nõ eſt opus ſatiſdatione.*
55 *Iniuſte mouere litem.*
56 *In arbitriis non debet edi actio.*
57 *In arbitrius actio editur.*

L.1. IVXTA. Id eſt, ſecundum. *Sanctionem.* Factam à præcedentibus. Iuſti-
nianum in tribus codicibus, Hermoge. Greg. & Theodo. Vel loquitur de
illa ſanctione quæ eſt s̃. titu. 1. placet. & infra eo. de his. Et verè poteſt di-
1 ci ſanctio. l. illa, placet, quia † ſanctio eſt id quod pœnam imponit pro a-
liquo facto contra legem: vt Inſtit. de rer. diui. §. ſanctæ. *Nouis collatio-*
2 *nibus.* Collatio eſt † quod præſtabatur in publicum propter aliquam ne-
3 ceſſitatem, vel ſeruitium. vnde tributarij † dicuntur collatores: vt infra authen. vt iudi. ſi-
ne quoquo ſuffra. in prin. vt infra auth. de collatoribus. & glo. nouis collationibus. id eſt
exactionibus nouis: quia plures in his conferebant. nec dicit quòd non ſint veteribus col-
lationibus obligatæ eccleſiæ: quia ſunt. ſed nouas prohibet. *Obligabit.* Imò manebunt
firma antiquitus data priuilegia eccleſiæ: vt ſupra tit. t. priuilegia. & l. placet. *Neque ho-
ſpites.* Milites arcarios, non intellige de pauperibus. tales enim tenentur ſuſcipere, cum nõ
ſit turpe munus imò pium.

L.2. OMNIS *Iſtiuſmodi ſtrepitus. Conquieſcat.* Non enim debent vocari ad aliquam præ-
ſtationem, ſicut negociatores. *Vel parcimoniæ.* Quia ſcilicet parcè viuunt. *Vel mercatura.*
Quia ſcribebat aliquem librum in domo ſua, vel ſimile honeſtũ faciebat. *Oporteat.* id
4 eſt, opportunum eſt. † non imponit neceſſitatem. *Æſtiment lucrum.* Hoc eſt contra
quoſdam qui dicũt debere vocari cum republica ad præſtationem aliquam, quia ipſi ha-
bent fundos ſtationes vel ergaſteria quæ conducunt. debent enim expendere in vſum
pauperum. *Verum* &c. Hîc eſt verſiculus. eorundem clericorum. *A prædictis.* Scilicet
clericis. *Ad parangariam.* Parangaria † eſt præſtatio quæ fit cum expenſis & labore per-
5 ſonæ. Angaria quæ fit cum labore perſonæ ſine expenſis. *Vt coniugia cleri.* Puta erant cã-
tores, lectores, & tales quibus licet.

L.3. DE *His clericis. Aliena iuga.* id eſt tributa. dixerunt enim quibuſdam laicis quòd ve-
nirent ad domos ſuas, & ſub tali prætextu volebant eos abſtrahere à præſtatione tribu-
6 torum, quia ipſi † clerici non præſtabant. *Sed etiam pro his.* ſcilicet prædiis. *At ipſis.* ſci-
licet clericis. *Eoſdem.* clericos. *Perurgere.* ſcilicet ſtatuet. *Duntaxat prouinciales.* Ex hoc
inſultant prouinciales & dicunt quòd idem eſt in Italicis & inducut pro ſe Inſtit. de re-
7 rum diui. §. venditæ. dicunt enim quòd inter prædia † prouincialia & Italica nulla eſt
differentia. vnde videtur quòd ſi hæc præſtant tributa, & illa. Præterea pro eis eſt infra
de vſucap. transfor. & de ſubla. diff. rerum mancipi. id eſt Italiæ. & non mancipi. id eſt
prouinciæ. Sed ſalua gratia prouincialium non eſt verum. & reſpond. ad l. primam, quo-
niam non eſt differentia inter res Italicas & prouinciales quantum ad materiam de qua
tractat ibi: quia ſicut vnius transfertur dominium per traditionem, & ita alterius. & hoc
eſt quod ibi dicitur. Videbatur enim quòd prouinciales non poſſent res ſuas alienare, vt-
pote nec domini rerum. ſed contra. eſt ad aliam dicendum, quoniam ibi aufert differen-
tiam quo ad hoc, vt ſicut vna poteſt per triennium vſucapi, & ita alia. Videtur etiam fa-
cere pro prouincialibus infra ſine cenſu vel reli. l. 2. dicit enim agnoſcunt omnes. ſed hoc
intellige tantum de his de quibus verum eſt ſcilicet de prouincialibus. & hoc plerunque
8 fert: ergo ſalua gratia † prouincialium ipſi erunt tributarij. & eorum terra, non Italia.
vel Italici. *Iubemus.* Niſi in quibuſdam prouinciis quæ ſortiuntur ius Italiæ: vt ff. de
cenſib. l. vlt. & pen.

L.4. OFFICIALES. Quia † erant in aliquo officio curiæ: & cum nondum expletum
9 eſſet illud officium, volebant ſe transferre ad clericatus honorem ita obligati curiæ. *Si
exhibitione curſus.* id eſt non expletis adhuc illis officiis. *Ad priorem cond. retrahentur.* Vi-
detur contra infra eod. quiſquis emenſis. Solutio. hic conſtabat non eſſe expletum offi-
cium: & ideo interuerſa ratione fiſcali ad clericatus honorem non poterant transferri:
vt hic dicit. ibi enim finitum erat, cum dicat emenſis ſtipendiis expletiſque &c. vnde po-
10 terunt † irreuocabiliter tranſire. ſed tenentur reſpondere, vt dicit. Si opponatur de eo
quod ibi dicit in fi. exceptis &c. reſpon. ibi loquitur quando finitum erat officium, & o-
11 bligati † erant curiæ. *Si verò obnoxij ratiociniis vel neceſſitatibus non ſunt, ſub notione iudi-
cum.* &c. Vt hic dicit. Vel ſi dicas, ſicut quidam, quia ibi loquitur de his qui ferebant pri-
mum

mum pilum in acie, aliud in aliis, quia maiorem habent vocem coram imperatore. nam
illi ſi probabilis vitæ ſtudium poſtulauerint, & non ſunt obnoxij, poſſunt ingredi, vt hic.
ſed alij propter effuſionem ſanguinis, ſiue ſint obnoxij ſiue non ratiociniis, ingredi pro-
hibentur. *Si id.* ſcilicet ſtudium. *Poſtulauerit.* Palam. nam poſtea dicit quando poſtula-
uit id ſtudium probabilis vitæ ſecretò. *Liberis.* ſuis, ſi habent liberos. Adſignatur hic
authent.

Sed neque curialem &c. *Non prohibetur.* puta quia erat cantor vel lector.
Honore nudatus cur. for. prop. ciuit. &c. Videtur contra ĩ. authen. de ſanctiſſ. epi. §. ſi mo.
Solutio: prius in monaſterium reducendus eſt. ſi verò ibi non potuerit retineri, curiæ da-
12 bitur. Aliud eſt contra ĩ. de decur. ne quis. dicit quod quis † cauſa ſupplicij non debet cu
riæ applicari. Solutio. ibi interdicit quo ad honorem vel emolumentum: hic autem red-
13 dit eũ curiæ quo ad pœnã. vnde aliud eſt. pœnæ enim cauſa nõ prohibetur, quia † pœna
non debet habere emolumentum: vt ff. depor. & rele. relegatorum §. vlt. & l. ſeq. AVTH. *Hæc authẽ. in aliis & vulgat. ponitur poſt l. ſeruis infra eod.*
14 *Epiſcopalis ordo* &c. Not. quod epiſcopalis † dignitas eſt ordo non ſolum preſbyteratus,
diaconatus, & alij. vij. quod quidam dixerunt. *A fortu. ſerui. vel aſcrip.* & ideo dicitur pe-
nè ĩ. de bonis. l. vlt. quia epiſcopalis ordo & alia quæ enumerauit ĩ. de Lati. liber. præſtant
ingenuum.

Siquis non dicam. *Si attentare.* Nota circa illud generale, quia non punitur L. 5.
15 † affectus, niſi ſequatur effectus: vt ff. quod quiſque iuris l. iij. & ad leg. Corn. de fal. qui
falſam. ſed hic ad aliquem actum proceſſit. non enim ſola cogitatione puniretur: vt ff. de
pœnis l. cogitationis. eſt ergo actus aliquis neceſſarius: vt ĩ. ad leg. Iul. ma. l. pen. ad idem
ff. de extraord. crim. l. j. *Capi. ſe. pœna.* & maiori ſi poſſet eſſe maior: vt ĩ. de rap. virgi. l. vna.
16 Præsbyteros &c. Patet ergo quòd preſbyteri † & alij quos enumerat, ſunt ex- L. 6.
pertes perſonalium munerum.

Nec honore, nec legibus. Vt ſi vellet inducere pro ſe leges quæ com- L. 7.
muniter dicunt de teſtimonio ferendo, & idem vellet dicere in epiſcopo: & ſic pro ſe in-
ducit ĩ. de teſtib. ſiquando. *Item dixit.* ſcilicet Imperator. *Adici.* vel admitti. *Excepta.* per
priuilegium. AVTHEN. *Sed iudex* &c. *Ex ſuis miniſtris.* Fortè tabellionem vel talem. *Di-
cant quod noue.* pro vtraque parte, non pro producente tantùm. ita enim quilibet teſtis
17 debet facere † & iurare. Non tamen iurent. ſic ĩ. de iudi. rem non nouam.

Præsbyteri. *Citra iniuriam quæſtionis.* Quia ex eo qui teſtis eſt, ſi liber, & non L. 8.
vacillet, non debet haberi quæſtio: vt ff. de quæſtionibus. ex libero. *Prout leges præcipiunt.*
18 vnde ſicut quilibet priuatus, ſi videatur † vacillare, torqueretur: vt ff. de quæſtionibus l.
vnius. & ĩ. de abolit. fallaciter. *Salua tamen* &c. Hic verſiculus, vel. §. *Falſi actio.* Hic eſt
19 punctum s̃. & ideo dicit falſi † actio, quia de falſo poteſt agi etiam ciuiliter: vt ff. ad leg.
Cor. de fal. qui nomine ĩ. de tranſact. ſi ex falſis. *Multò magis etenim pœna* &c. Quia omne
animi vitium tanto conſpectius in ſe Crimen habet, quanto qui peccat, maior habetur.
& eſt arg. contra ff. de quæſtionibus. capitalium. Sed ſimile eſt arg. ff. de pœnis, quædam.
AVTHEN. Præſbyteri, diaconi &c.

Nulla &c. AVTH. *Diaconiſſam* &c. *Venerit nuptias.* Aliud ſecundum decreta. L. 9.
AVTH. *Presbyterum.* Minus x. & octo. Aliud ſecundum decreta.

Siquis in hoc. *Irruens.* Venit enim ad eccleſiam cum eſſent in prelatorio irruẽs L. 10.
20 in eos. *Siue confeſſos.* Vnde ſine accuſatore pœna † poterit imponi. ſic ĩ. de proba. iube-
mus. & de teſti. nullum. & ĩ. ad l. Iul. de adul. ſi cum crimine. & ff. de ſuſpec. tut. tutor. §.
præterea. AVTHEN. *Sed nouo iure* &c. Aut, pro &: vt ĩ. probatur. *Verberatus exi. trad.* ergo
traditur exilio & verberatur.

In ecclesiis. Pone caſum quando eccleſia eſt in poſſeſſione vel incolit, & ali- L. 11.
quis de clericis illis moritur vel trãsfertur ad aliam eccleſiam &c. Sed ex eo &c. Idem in
prætore, quia de Romana ciuitate debet aſſumi. vt ĩ. de offi. præ. tres. *Ordinentur.* ſubau-
di, ſi ſit ibi idoneus. alioquin pro non habito debet reputari, vt ff. quod cuiuſque vniuer.
l. j. in fi. Debent ergo præferri illi qui de eodem vico ſunt aliis qui non ſunt eiuſdem vici.
21 & eſt optimum arg. imò lex expreſſa quod cum eligendus eſt † epiſcopus vel archidia-
conus aut ſimilis perſona, de eadem eccleſia ſit accipienda, ſi ſit ibi aliquis idoneus: vt ff.
de muneribus. vt gradatim. §. & ſi lege. *Propriæ capitationis.* Quia forte erant adſcriptitij

22 vel ſimiles:vt hoc debẽt facere per ſuppoſitã † perſonã: vt ȷ̃.eo.quiſquis. *Pro magnitudine.*
debent enim conſiderari facultates eccleſiæ, vt ſecundum illas iudicio epiſcopi certus
23 clericorum numerus ordinetur,& etiam cum conſenſu & iudicicio Patroni † eccleſiæ de-
bet fieri, cum ſit fundata in eius ſolo: vt probatur ȷ̃. authen. de epiſcop. §. ſi quis ora.
Ordinetur. in eadem eccleſia.

L.12. Si qvis cvrialis. *Conuentione.* i. admonitione. *Manu mox iniecta.*& capto eo
24 per capillos. *Legem.* antiquam, cuius mentem ſtatim ponit. *Decuriones.* & ita eſt idem †
curialis & decurio, quia in principio poſuit decuriali.

L.13. Si venerabilis ecclesiæ. Aſſignatur contra ȿ.de ſac.eccl.placet.& l.iube-
mus nulli.Solutio,ibi loquitur de eo ſpecialiter qui violauit priuilegiũ ne res alienetur,vel
eccleſia præſtet munera.& tales pœnæ ſunt imponẽdę ſicut ibi dicit.Sed hîc loquitur ge-
25 neraliter: vnde derogatur ei quo ad illa:quia in toto iure † generi per ſpeciem derogatur.

L.14. Qvicvnqve. *Detruſus.* per electionem, quia fuit electus cum ante fuerit bonus
homo. *Contra quietem publicam.* Quia tota die ponebat ſeditiones in ciuitate illa vnde
erat epiſcopus, *Miliis.* i. miliaribus. *Careat.* Cum eſſent contra hanc l. *Eorum.* ſ.epiſco-
porum.

L.15 Conventicvlam illicitam. Quia hæreticorum: vel quia quidam con-
ueniebant, & ſtrepitum de illicito faciebant, ſic quòd vicini non poterant dormire.
26 *Etiam extra eccleſiam.* Ergo & multominus in † eccleſia non licet facere illicitam conuen-
ticulam ſ. quàm hæretici & Gazari faciunt. Habent enim ſpecialiter domos ad hoc de-
putatas, in quibus faciunt ſectas ſuas & prædicationes & tales domos dicit publicari. &
puniuntur illi qui faciunt: vt ȷ̃. de hæreticis, quicunque. nec poteſt hîc eſſe arg. à con-
trario ſenſu, extra eccleſiam non licet. ideo enim dicit extra eccleſiam, quia dubitaba-
tur vtrum extra eccleſiam poſſent. de eccleſia enim non erat dubium. & dicit quòd non
27 etiam extra eccleſiam. vnde in litera debet eſſe, etiam. & arg. à contrario ſenſu † fortiſ-
ſimum eſt: non tamen ſemper tenet, niſi hæc dictio, ſi, notet cauſam. aliud ſi condi-
cionem: vt ff. de offic. eius cui mand. l. 1. Proſcriptionis i. publicationis: vt ȷ̃. de bon.
damn.

L.16. Qvisqvis censibvs. *Manſitare.* i. frequenter manere. *Sub hac lege.* i. defini-
tione vel condicione. *Per ipſum dominum.* Quia dominus coget ipſum. *Et quomodo.* Et,
pro id eſt ruralibus &c. *Quo maluerit.* Scilicet fungi. *Indulta.* ſibi.

L.17. Placet nostrae clementiae. *Cum publicis actionibus.*i.actibus ad curiam
pertinentibus. Idem dicit in medicis, qui debent eſſe circa ægros tota die. *Publicum
ſpectaculum.* Alagradicola. *Ex breuibus.* i. ſcriptis. erant enim ſcripti in chartis:& quilibet
percipiebat ſalarium de publico. vnde ſi hoc violauerint, ex breuibus parabolani exi-
28 mentur. Et dicuntur † parabolani, quia fortè multas habent parabolas. quilibet enim
poſtquam audiuit de phyſica per annum, habet multa & infinita verba. & gratiam eius
quod hîc dixit de clericis ne habeant communionem cum actibus pertinentibus ad cu-
29 riam, dicit & de ludis. Avthen. Interdicimus &c. *Aut ſthemate.* Schema † eſt for-
ma vel figura.

L.18. Parabolani. *Antiſtitis.* i. archiepiſcopi. *Excep. vide hono.* Quia illi debent poni.
vel ſi poſiti fuerint exceptis illis. *Sacerdotis.* Id eſt archiepiſcopi. Latę legis ſuperioris pro-
ximæ.

L.19. Evm. *Qui probabilem. decolorari.*i diffamari vel denigrari. *Sororiæ appellationis.* Quia ap-
pellat eas ſorores. *Septa.* i. clauſuras. Aliter diſtinguit authen. quomodo oporteat. §. nõ
30 ingredientur. *Sua conuerſatione fecerunt.* Et no.quia ex bonis † moribus vxoris fit vir bo-
nus, & econuerſo. Avthen. Multomagis &c. Avthen. Epiſcopos &c.

Si qvis *Prebyter. vel vxor extiterit.* Illa ſuccederet aliis deficientibus. *Deſtinatus.* i.
L. 20. ex quo erat presbyter vel diaconus. *Legibus debentur.* Nota. Avthen. *Hunc autem*
&c. Avth. *Ceſſante* i. ſi ceſſauerit, poterat enim non ceſſare, quia poterat diuidere:
vt ȿ. ſi qua mulier. vel corrigitur, quia illa abſtracta eſt de tit. de monachis, hæc de epi-
ſcopis.

L.21. Ad. *Similitudinem.* vt ȿ. eod. quiſquis. *Honorario titulo.* Erant primò curiales.

L.22. Si qva per calvmniam. ſcilicet præſumptam. pro epiſcopi † enim perſo-
31 na

ña ſempet præſumitut:vnde alius videtut ealumniari:ſicut in præfect.præto.dicitur ff.de
off.præfec.l.j.ſimile j.eo.omnes. Vel dic propriè de calumnia, quia accuſabat epiſcopum
aliquis,nec probare poterat.calumniatur enim:vt j.de aduo.diuer.iud.l.iij.& ff. de teſti.
l.iij. *Publicum calculum.* ideo dicit, quia computatur cum alia pecunia fiſci. *Quin etiam.*
ſubaudi,ſancimus. *Confugarum.* i.confugientium. *Sunt præſtita.* j. de his qui ad eccle. cõ-
fu.præſeoti. *Intac.atque illiba. ſerua.* vt ſ.de ſactoſan:eccle.priuilegia. *Putabuntur.* ſed ma-
gis laici.& ita non punietur ſi eis fiat iniuria, ſicut pro elerico ſimile auth.vt diffe. iod.in
viij.coll.§.neque & ff.de iniuriis.item apud §.ſi quis.Io curia Romana exigitur, quòd cũ
vult exire curiam,petat licẽtiam à papa.ad hoc eſt arg. infra de decurio. ſi qois decurio.
AVTHENTICA, *Nullus epiſcopus* &c.

QVONIAM VENERABILIS. *Vno ore damnaretur.* Crucifige,crucifige.Patet er- L.23.
32 go quod de fide catholica † eſt licitum publicè diſputare ad teprobaodam prauam opi-
nionem hæreticorum:vt hic,& no.ſ.de ſum.trin.l.iij.

ID QVOD PAVPERIBVS. *Firmumque conſiſtat.* vt j.eo.ſi quis ad declinandam. L.24.

33 CVM CLERICIS. *Epiſcopalis audientia.* i. archiepiſcopalis. nã † omnis archiepiſco- L.25.
pus eſt epiſcopus, non econuerſo:vt ſ.patet in conſtitutione miſſa ad papam. *Volentibus.*
quia ſi nollent, noo eſſet ita. nemo enim cogitur litigare. *Noluerit.* quia timet ne nimis
diligat elericos:& ita habet eum ſuſpectum, & vult eum conuenire ſub præfecto præto.
poteſt. vt j. de epi.audi. decernimus. *Eminentiſſimæ tuæ ſedis examen.* Loquitur præfecto
34 præto.& eſt hodie hoc correctum, quia non debet † conueniri ſub ſeculari iudice: vt j.
de epiſco.omnes qui.authen.clericus.& authen.cauſa. *Huius vrbis clericos.* ergo loquitur
tantum de clericis Conſtantinopolitanæ ciuitatis. quod eſt ootandum propter ſolutio-
nem contrarij j.eo.omnes qui vbique. *Expetendum.* actor examen. *Qui.* actor. Irretire.ſci-
licet actor ille qui ita conuenit clericos,vel etiam œconomum. *Qui ſub vno.* Bene dicit in
his qui ſub vno viro ſunt &c. quia aliud io aliis qui de prouincia veniunt ad hanc ciui-
35 taté, vt j.eo.omnes qui quod & ſ.notaui. *Sententiarum.* hic appellat ſentẽtiam † interlo-
cutoriam, qua ſcilicet peruenitur ad cauſam,non aliquid definitur de principali negotio:
36 nec in ſcriptis fertur, ſed interloquendo inter partes.aliud in diffinitiua,quia illa † termi-
nus eſt cauſæ. licet quidam papa Vrbanus dixerit ſentẽtiam ioterlocutoriam oppoſitio-
nem eſſe io adiecto:quia ſi eſt ſententia, non eſt interlocutoria:quod noo eſt verum,quia
quicquid ſeotit & præcipit, eſt ſententia. ſed vnum maiorem vim habet quàm aliud.
Executoribus. nec differt vtrum executoribus dant fideiuſſores,an actori:quia ex pactis ta-
liũ perſonarum bene datur actio:vt notaui j.authen.hic generaliter. *Fideiuſſorem.* iudicio
ſiſti pro ſe, vel iudicatum ſolui pro procuratore: vt inſti.de ſatiſda. §.ſed hodie. *Prebeant.*
37 corrigitur dupliciter, quia † œconomus non poteſt illigari, & quia ſufficit ſi cautionem
dederint clerici cum hypotheca rerum ſuarum: vt j.authen.de epiſ.§.ſi quis autẽ pro pe-
cuniaria.& §.alium.quidã tamen fecerũt vim in litera illa cum dicit, in talibus cauſis. vn-
de dixerunt quod in illis non debẽt eſſe fideiuſſores, in aliis poſſunt, vt hic: vt ſcilicet ca-
ueant iudicio ſiſti. Aliud io illis cauſis quas enumerat. *Fideiuſſor futurus eſt.* arg. ſimile in
auth.de ſanctiſſ.epiſ. in prima columna. & ff.de edẽdo, ſi quis ex argentariis.non tamen
ſemper ſequitur, quod ſi creditur alicui pro alio, ergo pro ſe. *Quæ.* lis. *Nemo. ſummam.*
ſcilicet l.lib.auri. *Pro reſidua.* id eſt pro eo quod excedit l.lib. *Cautionem ſuam.* id eſt pro-
miſſionem. *Sententiarum.* interlocutoria erat ſententia, qua iuſſus erat venire. *Duos ſoli-
dos.* id eſt aureos. *Vel pro inſtitutione.* i. pro inſtituto procuratore & conuento dabit ſpor-
tulas. noo intellige quod pro ipſa ioſtitutione det duos ſolidos. *Officiis.* id eſt, officialibus.
38 *Vt & litis.* i.officialibus. Determinat ergo lex iſta in clericis quid pro † ſportulis dare de-
beant, quia duos ſolidos. ſed autheo. minuit. Dicit enim de quatuor ſiliquis: vnde ha-
39 bes hic authen. AVTHENT. *Sed hodie* &c. Et poſſet quæri, quid ſit † ſiliqua. Quidam
dixerunt ſiliquam eſſe quartam vnciæ, & ita quadrageſimam octauam partem aſſis.arg.
pro eis de adminiſtra. leg. liberto. §. filium. Sed Io. dicit eſſe ſiliquam monetam apud
prouinciales quam ita appellant ſelega, quæ tunc temporis frequentabatur. & ſic ex-
ponimus l.de annuis legatis. Alij habent ibi aliam literam. ſcilicet ſilicum, non ſiliquam.
debet ergo taotùm dare, nec etiam licebit amplius accipere: vt j.eo. omnes.§.executori-

TECA NAZ ROMA

bus.& ita erit ſpeciale, quòd aliquis nõ poterit renũtiare his quæ pro ſe introducta ſunt.
40 *Aſſiſtria.*†Neſcio quid ſit. *Nihil præſtat.*In eo ergo ſpeciale. *Actiones contra eccleſiæ.*No.
Eſt mulier qualiter debeat concipi†libellus contra eccleſiam,quia ſiue contra eccleſiam,bene eſt,&
quæ in cætu reſpondebit œconomus.ſiue contra abbatem , ſiue cõtra monachos,& tunc ſimiliter re-
monaſticæ ſpondebit œconomus ſuſcipientibus. & etiam agere † poſſunt pro eccleſia , vt notaui ſ.
vita exer- tit. 1. iubemus. & l. ſancimus. Idem etiam fieri poterit per apocriſarios ab ypo quod eſt
cetur. ſub.& criſis quod eſt iudicium:vt j̃.auth.quomodo opor.colla. 1. §.& illud.Idem per ad-
uocatos eccleſiæ. AVTH. Generaliter autem iudex &c. & ſic continua. quia dixerat
41 in lege qualiter conueniendus ſit clericus , & qualiter reus debeat ſatiſdare. Hic autem
42 dominus Yr. tanquam vir prudens aſſignauit auth. in quo dicit qualiter debeat ſatiſda-
43 re. Prætereal.loquitur ſpecialiter in clerico conuento,& ſatiſdante. Hic autem ne dum in
clerico,ſed etiã in quolibet laïco actore, vel etiã potes & debes auth. intelligere quòd lo-
quatur de laïcis tantũ,cum hodie clerici conuenti†relaxentur à ſatiſdatione:vt j̃.auth.de
44 epiſcopis §.alium autẽ.& §. ſuperiori.& notaui in l.iſta,cum clericis. vnde & idẽ dicendũ
in actore clerico, ne ſatiſdet. loquitur ergo. de laïco tãtum. *Sportu.ab eo non exigi niſi* &c.
45 Præſtat enim†reus ſportulas: vt inſtitu.de act.§.tripli.quouiam & petuntur ab actore: ſi-
cut notaui j̃.de fruct.& lit.exp. l.vlt. & dicit quòd ab eo prius non petuntur donec in li-
46 bello comprehenderit ſe præſtare†fideiuſſorem iudicio ſiſti vſque in finem , & hoc peri-
culo competentis officij. ille enim tenetur exigere & cuſtodire fideiuſſorem : nec differt
47 vtrum†publicæ perſonæ,hoc eſt executori,an reo caueatur : vt ff.rem pupil.ſal.fore. non
quaſi.& notaui j̃. de lit.conteſt.auth. libellum. *Confitentem.* Iſtud eſt in corpore authen.
& ſic dominus meus adiecit, & ſuas intentiones. Et hoc ſimiliter adiecit. *Decimam quã-*
48 *titatem.* Debet ergo † quantitas poni in libello, vt aduerſarius ſit certus, cedat, an contẽ-
40 dat.Nec intelligas hoc authen.tantum loqui in quantitate,ſ.pecunia:quia nomen †quã-
titatis ad omnia refertur,& omnes continet ſub ſpecies:vt ff. de leg.3. quiſquis. Ponetur
50 etiam † cauſa in libello : vt j̃. de anna.excep.l. vlt. & de his plenius notaui.j̃. de ædil.act.
Debet ergo comprehendere in libello de decima parte quantitatis præſtanda reo, ſi con-
uictus fuerit calumnioſe litem mouiſſe. & hoc intelligas de pœna † quæ præſtatur ratione
51 calumniæ. nam aliam decimam non tenetur præſtare, quia fortè antiquitus iudici præ-
ſtabatur : vt inſtit. de pœna temere litigam. Intellige etiam quòd ſi reus tantum decimã
expendit,decimam præſtabit. ſi verò plus, præſtabit amplius. & hoc taxatione iudicis, ſi
inuenerit ſe plus expẽdiſſe, vt arg.j̃.auth.1. de dila. quod fieri. Sed videtur ſuperflua cau-
tio iſta ſ. fideiuſſoris vſque in finem litis per aliam authen.j̃.de lit.conteſta. libellum. Re-
ſpond.quia ibi cautionem exponit antequam iudex accipiat libellum. hic non. Vel dic
52 vtrumque loqui antequam accipiatur libellus à iudice,vel à reo. ſed illa † cautio eſt de li-
te inchoanda , hic autem de perficienda vel perſequenda vſque in finem. *Iniuſtè mouiſ.*
Sed qualiter probabitur iniuſtè litem mouiſſe? & certè hoc ipſo quòd victus eſt,ſicut di-
citur in criminali cauſa j̃.de aduo. diuer. iudi.l. 1. Idem ergo dicendum in ciuili. & con-
demnatur in expenſis propter ignorantiam vel abſentiam,ſicut Yr. notauit in l.properã-
dum. *Denarum.* i. x. & x. hoc eſt xx. non x. vt probatur ff.de leg.1. ſi quis teſtamento.&
ff.de verb.oblig. ſtipulatio iſta. *Iura ſe fide.dare non poſ.* Subaudi,facilè: nam aliàs † ambi-
53 tioſum eſſet ſacramẽtum, cum multotiens crederet ſe non poſſe dare, quod poſſet: vt ff.
de in litem iurand.l.videamus.& ſimile habes ff. qui ſatiſd.cog.de die.§.vlt.&.l.præcedẽ-
ti. *Niſi cauſa mouetur ex conſenſu.* Propter hoc voluerunt quidã dicere quòd ea quæ di-
cta ſunt,non habent locum in arbitris , ſed in iudiciis tantum. vnde dicebant edi in arbi-
trio, nec alia obſeruari. Sed dic quòd non eſt ita intelligendum, imò referendum eſt tã-
tum ad id quod dixit de fideiuſſore præſtando. hoc enim non habet locum in arbitriis,
quoniam ibi promittitur pœna ſi non venerit alter. cum ergo pœna † ſufficiat, iſta ſatiſ-
54 datio non eſt neceſſaria. ſed cum non adiicitur pœna,bene eſt neceſſaria, cum multotiẽs
reus decipi poſſet ,qui magnas fortè faciat expenſas in veniendo, in ſalario aduocatorum,
& ſimilibus quæ exiguntur ad cauſam : vnde ſi alius tunc cauſam deſereret , decipe-
retur vel etiam ſi vult reus, petet à iudice vt feratur ſententia , & abſoluatur à iudicij
obſeruatione , & alius condemnabitur in expenſis . Sed qualiter conuenietur ex cau-
55 tione illa, ſi victus fuerit † iniuſtè mouiſſe litem , & antequam ſit victus , cauſam
deſe-

deſerat? & certè hic non dicit ſed aliàs videtur lex velle quòd antequam condemnetur, conueniatur pro expenſis §.de iudi.ſancimus.& §.authen.de dilato.quod fieri.& §.authẽ. de ſenten.& interlo.qui ſemel.Ita eſt cùm ex cõpromiſſo non ágitur cauſa, ſed vt ſ̃. dixi. aliud ſi moueatur ex cõſenſu vtriuſque partis.Vnde ſicut dixi,quidam dixerunt quod in
56 arbitriis † non debet edi actio, vel libellus exigitur:ſed hoc non dico, quia prius nõ dixerat de editione actionis,vel libelli oblatione, ſed de quadam ſatiſdatione, quam fieri vetat in arbitriis:& hoc ea ratione, quia ibi facit, quod in iudiciis ſatiſdario. Ergo in arbi-
57 triis † actio edetur,& libellus offeretur, ſed non ſatiſdabitur: quia ſi per aliquem ſteterit, pœna committetur:vt ff.de arbitris.diem.vel dic quod ſi vult ſatiſdare, admittitur, & licet ei in priuilegio renuntiare.

SVMMÆ.

1 *Monachorum nomen vnde dicatur.*
2 *Lex ſcripta.*
3 *Conſuetudo lex non ſcripta.*
4 *Incertum legatum non valet.*
5 *Pauperes vel eccleſia poſſunt conuenire deſignatam perſonam, vt votum adimpleat teſtatoris.*
6 *Commiſſarius fit in pias cauſas.*
7 *Archiepiſcopus.*
8 *Simonia.*
9 *Aurum res ſacra.*
10 *Sanctitas non corrumpitur.*
11 *Flagitium.*
12 *A nemine pretium dari debet.*
13 *Orphanotrophium quid.*
14 *Tutores ſatiſdare debent*
15 *Plurale reſoluitur in ſingulare.*
16 *Monachi ab aliis clericis diſtinguntur.*
17 *Abbas reſpondere debet de monacho.*
18 *Quomodo pater reſpondere debeat de filiofamil.*
19 *De caſtrenſi peculio reſpondet filiusfamil.*
20 *Qualiter pupillus vel adultus conueniatur*
21 *Syndici.*
22 *Damnum rei principalis.*
23 *Sine libello profertur ſententia.*
24 *Cauſa liberalis.*
25 *Epiſcopus Iudex maior.*
26 *Præfectus prætorio.*
27 *Ab epiſcopo poteſt appellari ad præſidem.*
28 *Actio iniuriarum proponitur ciuiliter.*
29 *Crimen eccleſiaſticum.*
30 *Scholares quando dant fideiuſſorem.*
31 *Defenſor eccleſiæ & œconomus differunt.*
32 *Iuri ſuo non licet renuntiare.*
33 *Literatura conſideranda.*
34 *Iuriſdictio ſine adminiſtratione.*
35 *Dignitates liberant à patria poteſtate.*
36 *Ioticus primus hoſpitalarius.*
37 *Adſcriptitij non ſunt ſerui, ſed liberi.*
38 *Domeſticum teſtimonium.*
39 *Præſtare ſeruitium.*
40 *Conſcientia conſenſui comparatur.*
41 *Fugitiuus ſeruus poſſidetur.*
42 *Solitaria vita.*
43 *Imponere cucullam.*
44 *Curia communitatis.*
45 *Pauperiorem & deteriorem eſſe prodeſt.*
46 *Teſtamẽtum rumpitur quoad inſtitutionem non tamen quoad legata.*
47 *Quod ab indigno aufertur eccleſiæ applicatur.*
48 *Minor x.& xiiij.annis quãdo à delicto excipitur.*
49 *Minor xxv. annis quando cõtrahere poteſt, & quo caſu non reſtituit.*
50 *Epiſcopus fit hodie ſuæ poteſtatis.*
51 *Qui eſt in alterius poteſtate non poteſt teſtari.*
52 *Condictio ex lege ad partem legitimam.*
53 *Scriptum maioris eſt poteſtatis quam teſtes.*
54 *Non debet actori licere quod reo non licet.*
55 *Priuilegio renuntiari poteſt.*
56 *Præiudicium & ſibi præiudicare.*
57 *Cantores matrimonium libere cõtrahere poſſunt.*
58 *Raptores.*
59 *Reatus.*
60 *Naturalis & ciuilis poſſeſſio.*
61 *Monaſterium quomodo ingredi liceat.*
62 *Debitum bonorum ſubſidium.*
63 *Sanctimonialis conuerſatio.*
64 *Liberis ab inteſtato competit patris ſeu matris hereditas.*
65 *Poſt ingreſſum nulla eſt cognatio.*
66 *Filius poſt ingreſſum exheredari poteſt.*

1 DECERNIMVS. *Monachorum nomen.* dicuntur enim † à monos, quod eſt vnus. & L.26.
cuſtodia,quaſi vnius cuſtos. Debent enim nomina rebus eſſe conſequentia: vt inſtit. de *Falſa etymologia.*
dona.arg.tamen contra.eſt in tugurio ff. de verbo. ſig. tugurium. AVTHENT. Sed neque &c.

L.27. QVISQVIS EMERSIS. Aliàs emenſis. & glo.1.ex menſura vel computatione. aſ-
2 ſignatur cõtra j̃.eo.officialis.dic vt ibi. *Aut† conſuetudine*.1.non ſcripta, Vel lege† ſcripta.
3 *Se conſcrauit*. quodammodo videtur ſe conſecraſſe: vt notaui s̃. de ſacroſan. eccl. authẽ.
ingreſſ.
L.28. NVLLI LICERE &c. *Incertum eſſe legatum*. quod ſi verum eſſet † non valeret: vt
4 inſtit.de legatis §. incertis. *Exigendi licentiam*. Sed nunquid pauperes vel eccleſia poſ-
ſunt, conuenire deſignatam perſonam, vt votum adimpleat teſtatoris? Reſpond. poſſunt,
5 vtique † condictione ex hac l. vt j̃. eo.l. §.ſi autem.quia de nouo imponit l.iſta neceſſita-
tem &c. & inducit obligationem, vel per officium iudicis.hîc arg. pro commiſſario quòd
poſſit petere id quod relictum eſt, licet non ſit heres. Si quęras qua actione, dic vt s̃. dixi.
6 Et quòd non ſit heres ſed adminiſtrator, probatur. ff.de leg.2.¶ ſi quis ita eſt cum in pias †
cauſas ſit cõmiſſarius. Si verò vt diſtribuat parentibus pecuniam, non agi, arg.ff.ad Treb.
Lucius.& probatur ff.de alimen.leg. alio. Sic ergo ſecundum legem iſtam videtur quòd
epiſcopus non debeat ſe intromittere de illo legato, ſi fuerit delegata ſpecialiter perſona.
Sed auth.dicit, quòd ſi ille fuerit admonitus, poteſt, & amittet ſi aliquid erat ei relictum.
7 Pręterea† Archiepiſcopus poterit, ſi epiſcopus fuit negligẽs. licet teſtator interdixerit ei
aliquod participium: vt j̃. authen. de eccle. ritu.2. 9. colla. & habes hîc. *Qui autem ſemel*.
& in alia. *licet* &c. *oritur*, ibi enim eſt fotum ſuum, arg. j̃. de adop. in adoptione.& gloſſa,
oritur.i.ortus eſt.ſic ff. de reg.iur.l.oec ex ſolemni.in fi.&.ff.de neg. geſt.l.3.§. hæc verba.
Alibi pro futuro ponitur. vt ff.de vſufru.ſi fur decerpſerit.ibi, ſubmittitur. *Vt conuenit*. i.
conueniens eſt.
L.29. SI CONTRA QVAM. *Ad epiſcop. gradum*. vel quamlibet adminiſtrationem ec-
cleſiaſticam j̃. auth.1.tit. §.neque Xeno.& §. ſed neque clerici. *Eſſe poterit excuſata*.à cri-
8 mine † ſimonię. *Sacra fames*. i. execrata. vel dic propriò, quia quidam putant aurum †
rem ſacram, & tenent in arca tanquam ſacrum. *Sanctitas incorrupta*. i. illi qui debent ſan-
9 cti eſſe: quia † ſanctitas non corrumpitur, nec corrumpi poteſt: vt s̃.de ſumma trini.in-
10. ter claras. *Piacul. flag*. i.flagitium, † quod ſanguine debet puniri. *Non pretio*. Dato ab e-
11 piſcopo, vel ab alio.à nemine enim † prætium debet dari: vt ff.de calumnia.l.2.& 3.& ſta-
12 tuitur pœna in authen.de ſanctiſſ.epiſc.§ pro conſuetu.niſi fuerit conſuetudo, vt ibi dicit.
tunc enim dari poteſt pretium. *Neceſſi.excuſati*. Iſtud enim ſolum poterit dicere, Ego
non ſum dignus. *Inuitus*. ſi enim ſe offerat, habetur ſuſpectus: vt j̃. ad leg. Cor. de Fal.
vxori §.1.Debet ergo in principio eſſe inuitus: ſed poſt oportet eum conſentire: vt pro-
batur j̃.authen.quomodo oporteat.§ ſed etiam.& habes ſimile in pupillo.ff. de tutel.l.3.
Similis pœna committetur. arg. contra j̃.de hæreticis, quicunque in fi. & j̃. de mathematicis.
Quidam habent hîc authen.talen. Qui contra ordinatus fuerit, ipſius eccleſiæ ſeruus ef-
ficiatur. ſed falſa eſt, quia alia pœna non iſta ſtatuitur in illa authen.
L.30. ORPHANOTROPHOS. Orphanotrophium erat quidam † locus in quo pueri re-
13 licti lactabantur. ille autem qui huic loco præeſt, vocatur orphanotrophus.& fac ita cõ-
ſtructionem: orphanotrophos eorum qui pupilli ſunt huius inclitæ vrbis. *Nulla ſubtili*
&c. *Huius inclitæ Vrbis*. & aliarũ omnium: vt j̃.authen. de eccle.tit.§.vlt. Idem enim eſt,
14 in pupillis cuiuſlibet alterius ciuitatis, vt ibi dicit. *Sine Vllo fideiuſ. graua*. Alij tutores † ſa-
tiſdant rem pupilli ſaluam fore.& quòd alij ſatiſdent, legitur j̃.de adminiſt. tut.l. vltim.§.
defenſionem.& inſtit. de ſatiſdationibus. Aliud ſpeciale eſt in his, quia licet ſine decreto
alienare. aliis non: vt j̃. de adminiſt.tut. l.tutores. Aliud etiam eſt ſpeciale, quia non te-
nentur de adminiſtratione.ſed aliud in œconomo: vt s̃.de ſacroſan. eccle.iubemus nulli.
& ita in his multa inueniũtur ſpecialia. *Tabularius*.ergo duo ſunt neceſſarij. Vel dic quòd
15 † plurale reſoluitur in ſingulare, ſicut actio nego. geſt. & ſimilia. *Habita æſtima*. expediat
vel non. *Inire contractus*. Fortè cùm decreto: imò & ſine decreto: vnde ſpeciale eſt, vt s̃.
dixi.
L.31. OMNES QVI VBIQVE SVNT &c. Primo ponit vnum caſũ, poſtea alium.tertiò
redit ad primum, quartò ad ſecundum, quintò de vtroque, ſextò de primo, ſeptimo, &
octauo. De ſecundo, nono & decimo & 11.& 12.de vtroque. *Monachi quoque &c*.Non
16 diſtinguit monachos ab aliis clericis, ſed † authen. diſtinguit. AVTHENTICA. *Cauſa*
quæ &c. *Cùm monacho*. Ergo libellus poteſt concipi in perſonã monachi. & ſi conqueratur
de eccleſia, quia monachus expulit aliquem de poſſeſſione, & ita eccleſia detinet poſſeſ-
ſionem

ſionẽ ſuæ rei. Poteſt & concipi in perſona abbatis vel conuentus. Si tamen conquerar de
17 monacho, abbas† debet reſpoodere. Sic & dicendum in filiofa. ſi cõueniam filiumf. debet
18 enim pater reſpondere. Diſtingue vtrum † de profectitio cõueniam ipſum: & tunc in per-
ſona patris concipiendus eſt libellus. an de aduenticio, & tunc in perſona filij potero. Si
19 verò † de caſtrenſi, reſpõdebit filius: vt j̃. de bo. quæ lib. l. vlt. Qualiter autem conuenia-
20 tur † pupillus vel adultus, vtrum ipſe, vel eius tutor ſeu curator, dic vt dicit l. ff. de admi-
niſt. tut. l. 1 §. penult. & vlt. *Qui de præſentia perſonæ.* Quia faciet præſeotari abbatem, & il-
le reſpondebit pro monacho. Si enim intelligeres quòd monachum tantum deberet re-
præſeotare, cum ſententia lata contra ipſum non præiudicaret eccleſiæ, non eſt ita dicen-
21 dum. intellige ergo de præſentia abbatis. Sed & ſolent ordinare † ſyndicos, qoi quãdoq;
minus cognoſcũt de facto. nec iurabit de calumnia, ſed abbas: vt j̃. de iura. calum. l. 2. ſed
abbas. poteſt tamẽ dici quòd monachus admittatur ad ſacramentũ de veritate dicenda,
ſicut in puberedicitur. *In locis decanicis.* Loca ſunt deputata ad hoc vt accuſati ibi poneren
tur: vt io corpore authen. apud quos opor. mo. cau. dic. §. vlt. AVTHEN. CLERICVS
QVOQVE &c. *Sine damno.* quomodo poteſt eſſe damno? nonne ſemper alteram partem
22 oportet condemnari? & ita qualiter erit ſine damno? Reſp. non intelligas ſine damno † rei
principalis. nàm in hoc bene erit damoum alterius partis, vt dixi. Nec intelligas de ſpor-
tulis, quia illi debent præſtari: & determinatum eſt, quæ: vt ſ̃. l. cum clericis. & autheo. ſed
hodie. dic ergo de damno geſtorum ſeu ſcripturæ. in his enim nullam facit expenſam: ſi-
cut in alienatione habes. ſ̃. tit. r. authen. hoc ius. ita erit ergo in examinatione cenſi. ſcri-
bantur confeſſiones partium, vel dicta teſtium, & ſimilia. *Et ſine ſcriptis.* Et ſic ſpeciale eſt
23 quòd ſine † libello vel oon io ſcriptis proferatur ſenteotia: vt no. j̃. de ſenten. ex peric. l.
24 vlt. *Natum eſſe.* Quidam voluerunt dicere quòd cauſa † erat liberalis, & ideo remittendi
erant ad præſidem tantum: vt j̃. de peda. iudic. placet. & ff. de arbit. non diſtinguemus.
25 *Maiores enim iudices.* expoſcit cauſa illa, vt ibi dicitur. ſed videtur epiſcopus † maior iudex
26 vt j̃. de epiſc. aud. epiſcopale. Sed dic quòd ſecundum leges illas maior erat iodex etiam †
27 præfectus prætorio: ſed iure authen. noo. vnde dicit. l. quòd ab epiſcopo† poteſt appella-
ri ad præſidem. j̃. de epi. aud. ſi qui ex conſenſo. Vel dic quòd epiſcopus fuerat in cauſa il-
la aduocatus: vnde in eadeoi noo poteſt iudex: vt ff. de iuriſdic. om. iu. l. prætor. Vel dic
28 quòd actio† iniuriarum proponebatur ciuiliter: vnde non debet eſſe iudex, quia erat for-
tè de cognatione eorum qoi fecerunt iniuriam: vt ff. de iniuriis l. Cornelia. Vel dic quia
eſt infirmus. *Neque mora &c.* Neque enim ſpectabitur hic triconium, ſicut in l. illa, prope-
rãdum, ſed duos menſes tantũ, ſicut ſtatim dicit. *Menſes.* aliter 9. vt in corpore authent.
Spolietur. Cognoſcet tamen ante epiſcopus vtrum iuſtè fuerit cõdemnatus, an noo. ſi iu-
ſtè, ſpoliabit: alioquin contra. vt in authen. vt clerici apud proprios epiſ. & de epiſcopis.
poterat ergo ſine conſcientia epiſcopi abſoluere, ſed non condemnare: ſic j̃. vbi ſena. vel
29 cla. l. quotiens. *Si crimen ſit eccleſiaſticum.* vt quia † accuſatur de ſimooia, vel quia perti-
net ad viros eccleſiaſticos. Si verò eccleſiaſticum ſit crimen, & de eo conueniatur Lucius,
debent eſſe duæ perſonæ in cognitiooe: vt in authen. de maoda. prin. coll. 3. §. neque oc-
caſione. in fi. Redeamus ad legem. *Prætorij.* i. vbi redditur ius. aliàs dicitur locus patriſ-
ſa. vt ff. de vſu & habita. plenum. *Intentio calumnioſa.* Præſumptione: vt notaui ſ̃. eo. ſi-
qua. Niſi in tuæ ſublimitatis &c. Loquitur præfecto prætorio, vel archiepiſcopo: vt ſ̃. eo.
com clericis. *Et oratorum.* i. aduocatorum, qui orant pro clientulis. *Præterea cum in pro-
uinciis.* modo redit ad primum caſum. *Interlocutione.* Senteotia interlocutoria. *Fideiuſ-
ſores præbeant.* Hoc correctum eſt: vt no. ſ̃. eo. cum clericis. *In hac autem vrbe.* Modo re-
dit ad ſecundnm caſum. *Vicariis fideiuſſ.* Quia vous pro alio fideiubebat. & eſt arg. pro
30 ſcholaribus † cum petitur ab eis Bonooienſis pro fideioſſore, & ipſi non poſſunt dare. de-
bent enim dare conſcholarem. *Quem tamen.* œcooomum. *Defenſorem eccleſiæ.* Ergo ap-
31 paret alium eſſe † defenſorem eccleſiæ, & alium œcooomum. & dic defenſorem eccleſiæ,
aduocatum eccleſiæ. *In minoribus iudiciis.* Hoc eſt in prouincia. Semiſſem i. dimidium
32 aureum. *Aut etiam audent accipere.* Et ſic nõ licet† enunciare iori ſuo, vt notaui j̃. de pac.
l. vlt. *Diuerſa ratione remittimus* Vt hi qui ſunt in maxima dignitate, & propter ætatem, &
propter morbum: vel quia eſt profeſſor artium vel doctor legum, vel portentuarius: vt
j̃. de excuſa. munerum l. maximarum. & l. vlt. j̃. qui ætate. l. 1. qui morbo. de profeſſo. &
medi. l. medicos. & de ſuariis l. 1. *Sopitis clamoribus.* i. lata ſententia, & facta reſtitutione

expenſarum.*Magiſtra &c.*i.nobis imperantibus,qui ſumus magiſtri.

L.32. SACROSANCTÆ. *Diaconi.* idem in lectoribus,cantoribus,& ſimilibus : vt.j.eo. au-
33 then.presbyteros.*Probatis moribus.* debent enim conſiderari mores,& etiam † literatura:
vt j.authen.quomo.oport.epi.& cle.cæteros. *Si ad eorum filios.*quos ante habuerũt quam
eſſent in dignitate. AVTHEN. *Licentiam habeat epiſcopus. Probatus.* fac vim in eo quod
dicit probatus,quia præſumitur de bonis eccleſiæ fuiſſe, niſi probetur contra. idem in v-
xore.ff.de donatio.int.vir.& vxor. *Ad quartum gradum* ideo dicit, quia vſque ad gradum
illum videtur potius ratione ſanguinis ad eum perueniſſe, quam ratione adminiſtratio-
nis. ſed ſi vlterius aliquid ad eum perueniat, præſumitur perueniſſe propter bona eccle-
34 ſiæ.Idem in adminiſtratione rerum capellę alicuius.Secus ſi habeat † iuriſdictionem ſiue
adminiſtrationem: quia tunc poteſt facere teſtamentum de rebus ſuis pro voluntate ſua,
ſicut video in Canonicis beati Petri qui habent prebendas, non tamen res eccleſiaſticas
adminiſtrant : vnde video in deo quod tota die vendunt & emunt tanquam propria ha-
beant ea. AVTHEN. *Sed dignitas epiſcopalis,&c.Et præfectura magiſterium,&c.* Sunt & aliæ
multæ dignitates † qui liberant à patria poteſtate.vt j.de decur.l.vlt. *Cum hoc.* cingulum.
35 *Honoratis.* illo ſc.cingulo. *filij recidant,&c.* fallit ergo in dignitate iſta quod aliàs dicitur,
quia filius patre viuente exit de poteſtate ipſius : quo mortuo filij non recidunt in patris
poteſtatem ; vt ff.de adopt.ſi patre filium.& inſtit.quib.mo.ius pat.poteſt.sol.

L.33. OMNIA *priuilegia.Liberalitatibus.*ratione alimentorum præſtãdorum pauperibus. *aut
ptochiis.*vbi peregrini repetiuntur.*xenodochiis*,vbi infirmi. Qui prius huiuſmodi,&c. Ille e-
36 nim † primus fuit hoſpitalarius. *Decernimus.*Idem in rebus alterius eccleſiæ : vt.j. authen.
de eccleſiaſt.tit.§.vlt.& notaui.ſ.eo.orphanotrophos.

L.34 IVBEMVS. *Modis omnibus prohibemus.* Patet ergo pro hoc quod hic dicitur, quod a-
37 liud ſit in ſeruis quam in adſcriptitiis.vnde † adſcriptitius non eſt ſeruus, imò liber homo
eſt : & quod acquirit,ſibi acquirit.non tamen liceat eis de fundo recedere.vnde in multis
habent ſimilitudinem cum ſeruis,in quibuſdam diſſimilitudinem. poſſunt enim ferre te-
38 ſtimonium, ſed non pro dominis, quia domeſticum † eſſet teſtimonium : vt j. de his qui
ad eccleſiam.præſenti.& de bonis ſuis facere teſtamenta,cum ſint liberi homines.nec con
tr.e.j.quibus cauſis cenſ.lib.xj.l.ij. eſt enim intelligendum quod ibi dicitur, quando non
præſtitit ſeruitium.tunc enim ipſum & ſua poterit vendicare.ſua enim ſunt domino obli
39 gata ad hoc vt ſibi præſtet † ſeruitium. Vnde non intelligas quod ſua ſint,ſed ſibi obligata
propter ſeruitium.*Sententiis.*interlocutoriis.*Decernimus.* correctum eſt in authen. clericus.
*Penitus imponenda.*quia iudex debet ſedere, non ire adeos:vt.ff. de iudi. ſi quis ex aliena.&
quis ordo in bon.poſſ.l.j.§.dies. AVTHEN. *Adſcriptitios,&c.* Et quod dicit authen. non
corrigit.l. ſed determinat, quia intelligenda eſt quando volunt eſſe clerici in locis quibus
ſunt adſcripti : ſed in aliis locis clerici fieri non poſſunt ſine dominorum voluntate.*Adim
pleant.* ſi per alios: vt ſ.eo.quiſquis nexibus.& l.ad ſimilitudinem. ſi in faciendo conſiſtat:
vt.j de cadu.toll.§.ſancimus. AVTHEN. *Si ſeruus ſciente domino.* Liber *& ingenuus eſt.*No
40 ta conſcientiam cõſenſui † comparari libertatis fauore.ſic ff.ad municip.l.quotiens. *Igno
rante domino.*quod præſumitur:vt qui milita.non poſ.ſuper ſeruis.*Seruilem fortunam proba.*
41 i.probet à ſe fugiſſe,& ita quod poſſedit eum vt ſeruum.fugitiuus † enim poſſidetur:vt.ff.
de acqui.poſ.l.j.§. per ſeruum. & ita probat ſe poſſidere in ingreſſu.alioqui male ageretur
cum eo ſi ſtatim ad onus probandi laboraret.*Contra datur.*aliàs redditur curiæ.ſed in libe-
ro loquitur, vt notaui §.in authen.ſed neque curialem.

L.35. SERVIS, *ſi dominorum.*hic loquitur de ſeruis qui ad † ſolitariam vitam volebant tran
42 ſire ſupra proximo ad monaſterium : & ſic videtur conſonare l.iſta cũ authen. ſi ſeruus.
Non denegetur. Sed cum dubitas de alicuius condicione, debet eſſe in probatione per tres
43 annos.non ſtatim debet ei abbas imponere † cucullam. & ſic habes authen. verum & ſi
legitimo,&c. & eius ſententiam plene potes videre in corpore authen.

L.36 REPETITA. *Præter.mag.cẽ.compe.*Correctum eſt per authen.j.de teſt.teſtamenta.*fo-
44 renſium.* intellige in foro ſeculari,ſiue in curia † communitatis.nam aliud in curia epiſco-
pi.Ibi enim poſſũt & leges allegare, cum ſit opus pietatis, & ſacratiſſimæ leges ab omnibꝰ
intelligi debeant.

L.37 SI QVIS *ad declinandam.Eos ipſos cap.ſcrip.her.*quid ſi dominum Ieſum Chriſtum?& ita
fecit quidam clericus. Videtur quod diſtribui debeat pauperibus quod eis donatur à deo:

& valet

& valet teſtamentum,nec detrahitur falci.ſicut hîc: vt ĩ.authen.de eccleſiaſt.tit.§. ſi quis
45 autem vniuerſorum. *Qui pauperior eſſe dinoſcitur.* Nota quòd prodeſt † pauperiorem eſſe,
& prodeſt eſſe deteriorem. ff. qui & quib. manu. l.ſi quis habens creditorem. AVTH.
Si captiui alicuius &c. Ex quo multa mirabilia inſurgunt. primum, vt rumpatur teſtamẽ-
46 tum proper negligentiam. Aliud eſt, quòd rumpitur quo † ad inſtitutionem, non tamen
quo ad legata, quod eſt contra regulam ĩ. de fideicom. eam quam. & notaui ĩ. de lib.
47 Præter authen.ex cauſa. Aliud eſt, quodquod ab † indigno auferrur,eccleſiæ applicatur.
aliàs enim fiſco applicaretur: vt ĩ. de his quibus vt indign.& ff.de inoff. teſta. Papi.§.me-
48 miniſſe. Aliud eſt quòd excipitur † minor x. & 18. annis ab hoc delicto. aliàs delinquit
minor etiam xxiiii. annis: vt inſtit.de oblig. quæ ex quaſi delic. §. penul. Aliud eſt quia
quis beneficio fit heres & alienat, licet nõ habeat dominium. Aliud eſt quòd minor xxv.
49 annis. maior tamen xviii. annis poteſt in tali caſu rectè † contrahere: nec reſtituitur. a-
liàs reſtitueretur: vt ff. de mino.l.1.2. & 3. Aliud eſt, quia ſine decreto alienat immobilia.
aliàs contra ĩ.de prædiis minorum.

Hæc de re extat hodie Græca Constitutio de eo qui Iesum Christũ heredem instituit.

50 CVM LEGE LEONIANA. *Peculium habere.* Corrigitur in epiſcopo,quia fit † ho- L.38.
die ſuæ poteſtatis:vt ſ.eo.authen.epiſcopalis. & ſic non poteſt habere peculium, quia eis
cõceſſum eſt qui ſunt in alterius poteſtate:vt ĩ.de inoff. teſta.l.vlt. *Teſtari poſſunt.* Quod
51 ſpeciale eſt: quia aliàs qui eſt in alterius poteſtate, non poteſt † teſtari, vt inſtitut. quib.
non eſt permiſ. fac.teſt. ſecundum leges. Nota quòd Leoniana &c. vt ſ. eo. ſacroſanctæ.
AVTH. *Presbyteros.* diaconos &c. & ſupplet in eo quod addit de lectoribus cantoribus
corrigit in id quod dicit dari filiis legitimam:aut his non extantibus,parentibus,rumpũt
52 enim in totum teſtamentum. Vel dic quòd eis detur condictio † ex lege ad partem legi-
timam. *Quolibet modo.* dum tamen non ſint de eccleſia: vt ĩ.auth.ſ. eo.licentiam.

SI QVIS IN CONSCRIB. *Propter ſacer. prærog.* Vel propter prærogatiuam ſcho- L.39.
laſticam. *Aduerſus ſua pacta venire.* Vt ff. de pact. iure gentium. §. prætor. aſſignatur
contra ſ.ff. de iuriſdic. om.iud.ſi conuenerit. Quidam dixerunt quòd hic loquitur quã-
53 do in ſcriptis conuenit.ſcriptum enim † maioris eſt poteſtatis multotiens,quàm teſtes:vt
ĩ. de non num.pecu. generaliter. & ſi mi. ſe ma. dixe. l. vlt. Aliquando ſine ſcriptis: quia
ſola conuentio non arctaret eos,vt ibi. ſed eis contradicit lex ĩ.de pact.pactum quod bo-
na fide. & ideo ſolutio illa non placet. Alij dixerunt quod ibi loquitur in actore cui non
54 licet.aliud in reo,vt hic. ſed his contradicit regula iuris.Non † debet actori nocere quod
reo non licet.vnde ſolue alio modo,& melius,quia ibi loquitur quando fecerunt pactum
vt poſſent conueniri ſub non ſuo iudice. tunc enim non poſſunt. Verbi gratia duo Bo-
nonienſes fecerunt pactum vt cõueniri poſſent ſub iudice Mutinenſi.hoc nõ præiudicat
niſi poſt aditionem. imó mutare poſſunt, vt ibi aliud quando ſub ſuo iudice ordinario:
veluti ſi ſub præſide paciſcitur quis poſſe conueniri, vt eſt in ſcholari qui priuilegium ha-
bet ne conueniatur niſi ſub magiſtro ſuo, clericus ſub epiſcopo: iſti priuilegio bene †
55 poſſunt renunciare, vt conueniantur ſub poteſtate, ſicut hic dicit. *Renuntiare.* Vt ff. de
pactis. pactum. Fallit tamen,vt notaui ĩ. de pactis l. penult.

Licere, legẽdum eſt.

GENERALITER. *Licet non ſunt clerici.* Ideo dicit, quia poteſt quòd monachus ſit L.40.
clericus,& poteſt eſſe quòd non. *Ipſo iure.* i.ſine excuſatione. in aliis hominibus oportet
quòd intra L. dies excuſentur. *Expertes* i. extra partes. *Inhæreant miniſtris.* Vnde ſi hoc
ceſſaret, ceſſaret effectus. Simile ĩ. de teſtit. mili. l.vlt. Habes hic authen. AVTHEN.
Præsbyter, diaconus &c. *Iure cognationis.* ideo dicit, quia in teſtamento datus vel decreto
non admitteretur. *Præiudicium patiatur.* Videbatur enim quòd ſi alia tutela deferretur ei
56 intra illud tempus. ſi quatuor menſium. quòd ſibi † præiudicaretur. ſed contra. eſt quia
ita legitur ĩ.de excuſa.tut. voluntariæ tutelæ &c. Dominus tamen P. voluit intelligere
quod hic dicitur,quia ſi declarauit hoc.ſ. ſe ſuſcepiſſe intra quatuor menſes, non præiu-
dicat. alioquin contra. Sed dominus meus non ita dicit, nec exponit: imò ita intelligen-
dum eſt, ſi quis hoc fecerit.i.ſi ſuſceperit. non ſicut P. i. ſi declarauerit. Sed in hoc auth.
nihil dicit de epiſcopo vel monacho: quamuis hic in l.veteri dicat. quid ergo erit in eis?
& dic quòd ipſi vel monachi non potuerunt etiam iure cognationis, vel aliquo modo:vt
57 dicit in corpore authen. §. deo amabiles: lectores & † cantores bene poſſunt:quia habui-
mus ſ.quòd liberè poſſunt matrimonium contrahere: vnde & ad tutelam ſiue cognatio-
ne ſiue aliquo modo ſicut alia quælibet perſona poſſunt vocari.

L.41. RAPTORES. † *Vel diaconiſſarum.* Idem in qualibet muliere, & in ancilla vel liberti-
58 na: vt j. de raptu virg. *Sine fori præſcrip.* Vt j. vbi ſenato. l. t. qoia ibi dicir quòd omnem
59 honorem † reatus talis exeludit. *Addantur.* Niſi pòſt cum raptore matrimonium cõtra-
xerint: vt j. autheo. De mulieribus raptis quæ rapto. nubunt j. ex. coll. *Et plenam.* Poſ-
60 ſeſſionem ſ. ciuilem. † oaturalem autem habebit illa fructuaria: vt ff. de acquir. poſſ. na-
turaliter. Siue volen. ſiue nolen. vt j. de rap. virg. circa fin. Aliud io iniuria: vt ff. de iniur. l. t.

DEO NOBIS &c. *Sponſa verò.* Renuocians ſeculo. *Anteriore lege.* ſ. Græca, quam
L.42. non habemus. Vel dic nouo iure eſſe prouiſum: vt j. authen. de epiſcop. §. ſpooſalibus.
& §. ſi verò mulier. *A coniugio receſſerit.* Hoc videtur intelligendum qnando carnaliter
61 ſe non cognouerunt. tonc enim ſine conſenſu alterins non licet ingredi † monaſterium.
aliod ſi tantum contractum eſſet matrimooium, nec conſummatum, ſicut dicunt quidã.
Decretiſtæ, legitimè vel ex pacto, vt ſit endiadis. Vel dic legitimè. i. ſine pacto per legem:
vt j. authen. vnde vir & vxor. quia hîc idem habebir emolumenuum quaodo ingreditur
monaſterium, quod dicit ibi dari quando morte naturali moritur. *Vel ex pacto.* Vt quia
per pactum ſibi prouideat. vnde potuit tanquam per caſum mortis ex pacto exigere. Præ-
62 terea & filij habebunt debitum bonorum † ſubſidium: vt j. autheo de monachis. §. ſi ve-
rò filios. *Secundum noſtras leges eis relinquere.* Sed videtur contra ff. vnde liberi. l. vlt. Reſ-
pond. quia ibi loquitur quando amiſit ciuitatem, quia damoatus fuit in metallum, vel
deportatus in inſulam. ſed hîc delicto aliquo nõ amiſit ciuitatem, imò ſine delicto, & be-
63 nefaciendo: vode nullum generat eis impedimentum † ſanctimonialis conuerſatio. *He-*
64 *redes quibus ab inteſtato compe.* Vt liberi quibus ab inteſtato competit patris † ſeu matris
hereditas, & aui pateroi ſeo materni. Quis de collateralibus? & videtur quòd non debe-
rent habere: vt j. authen. quo oport. mona. viuere. §. non ingredietur. dicit enim poſt †
65 ingreſſum nullam eſſe cognationem. ſed illud intellige quo ad colloquia. oon enim de-
bent ingredi ad eos, vt eum eis habeant colloquia. vnde id reſtringendum eſt, non quòd
noo poſſint eis ſuccedere ab ioteſtato, poterunt enim, vt hic dicit. Præterea ſi filius fue-
66 rit ingratus antequam iogrediatur monaſterium, poterit ne † exheredari poſt ingreſſum?
& videtur quòd non, eum monaſtica vita ſic ſit honeſta, vt omnem humanam maculam
detergat: vt j. authen. de mona. io prin. Sed hoc quod ibi dicitur, intellige quo ad deum,
de peccatis ſ. ſuis. non autem quo ad hominem. vnde ſi prius fuit ingratus, poſt iogreſ-
ſum, ſi velit eum exheredare, ſicut leges communes. *Ex præſenti lege eripiantur.* Videretur
contra ei quod dicit apoſtolus: Serui ſubditi eſtote dominis nõ tantum bonis, ſed etiam
dyſeolis. Sed hoe apoſtolus non prohibuit. quòd ſi vellent venire ad fidem, non poſſent:
imò bene poterunt, vt hîc dicit: & per hoc fient liberi. *Ad ſeruitutem reducere.* Aliud in
bonis: vt j. de hæreticis authen. idem eſt de Neſtorianis. *Gnauiter.* id eſt ſapienter, pru-
dentet: ſicut ignarus dicitur inſipiens. *Legendum ignauus.*

DE EPISCOPALI AVDIENTIA.

TIT. IIII.

SVMMÆ.

1 *Opus pietatis & miſericordiæ.*
2 *Homo exterus nõ debet pretia imponere rebus venalibus.*
3 *Licet naturaliter contrahentibus ſe decipere.*
4 *Nemo potes ſcire mentes hominum.*
5 *Non poteſt appellari ante definitiuam ſententiam.*
6 *Tria tempora conſideranda.*
7 *Iudex ordinarius.*
8 *Multa impropriè dicitur.*
9 *Sanctio generalis.*
10 *Dies Paſchalis.*
11 *Prærogatiua non trahitur ad conſequentiã.*
12 *Maior exceptio quam poſitio.*
13 *Incantatores.*
14 *Fruſtra legis auxilium inuocat qui committit in legem.*
15 *Vitium in conſuetudinem verſum magis punitur.*
16 *Vnius actus inducit conſuetudinem.*
17 *Non exemplis ſed legibus iudicandum.*
18 *Ex iteratione maior pœna imponitur.*
19 *Mimæ.*
20 *Archipresbyteri.*
21 *Ergaſiotani qui.*
22 *Adſcriptitij.*

Ac po-

23 *Ad poſtulationem vnius non debet fieri arbitrium.*
24 *Magis eſt vt actus valeat quam pereat.*
25 *Sola conuentione non facit quis ſuum iudicem qui non eſt.*
26 *Præfectus prætorio.*
26 *Appellatio ſit de minori ad maiorem.*
28 *Libellus quàm variè accipiatur.*
29 *Diuinatores.*
30 *Leno quis dicatur.*
31 *Ancilla dominum accuſare non poteſt.*
32 *Quandoque inuitus liberat à patria poteſtate.*
33 *Togati.*
34 *Laici nō tenentur ſcire regulas eccleſiaſticas.*
35 *Patrocinium.*
36 *Scientia parentum quando præiudicat.*
37 *Quæ poſtea emergunt auxilia indigent.*
38 *Scientia aliena non præiudicat, ſed propria.*
39 *Propter diuerſitatem religionis nuptiæ interrumpi poſſunt.*
40 *Præſumitur ignorātia niſi probetur ſcientia.*
41 *Defenſor ciuitatis.*
42 *Exceptio non numeratæ pecuniæ.*
43 *Merum imperium.*
44 *Propter delicta domini ſit aliquis ingenuus.*
45 *Curator ſemper datiuus.*
46 *Tutorum differentiæ.*
47 *Quis ſatiſdare tenetur.*
48 *Renuntiatio maximam poteſtatem habet.*
49 *Inuentarij factio remitti poteſt.*
50 *Afflicto non datur afflictio.*
51 *Sola libelli oblatione interrumpitur præſcriptio,*

NEGOTIATORES &c. Hic duo dicit pertinere ad curam epiſcopi:pri- L.1.
mum, quòd prouideat ne negotiatores qui ad domum noſtram perti-
nent, cōmodum mercandi videantur excedere,& prouideant Chriſtia-
nos pauperes &c. & potes de primo ponere exemplum in eo qui rede-
mit captiuum, & pro eo dedit ille negotiator x.poſt volebat pro illis de-
cem xx. vel c. repetere. & ita videbatur commodum mercandi excedere. dicit quòd
1 iſtud prouideant epiſcopi, ne talis exceſſus fiat.eſt enim † opus pietatis & miſericordiæ.
2 quamuis lex dicat quod homo exterus vel alterius religionis non debet † pretia impo-
nere rebus venalibus. Iudæorum enim cuilibet ſua committuntur: vt j. de iudæis.ne-
mo exterus. ſed ibi non loquitur quando magis accipiunt quàm deberent,animo frau-
dulento. ſed ſi ſunt Iudæi,vel alterius religionis propter hoc non debent res ſuas minus
vendere quàm alij homines. ſi tamen modum excederent, poſcet prætium ſtatim ab eo
qui præeſt: ſicut dicit l. in præfecto vrbis ff. de præfecto vrbis l. 1. §. cura.ſecus in ma-
giſtratu municipali, quia non poteſt imponere pretium annonæ: vt ff. ad leg. Iul. de
3 anno. l. vna. Et licet l. dicit quòd licet naturaliter † contrahentibus ſe decipere. ff. de
minor.in cauſæ 2. §. idem Pomponius. & ff. locati. item ſi pretio. §. quemadmodum.
non tamen ſcienter, ſed ſi ignorauerint. & poſſet quæri quantum debet permitti quod
accipiant mercatores. dic quod illud tantum, quod debeant: vel ſi ſeruierint. 5. annis:
vt infra de captiuis. l. vlt. *Qui ad domum noſtram.* Ideo dicit de mercatoribus impera-
toris, quia in illis non videbatur quòd poſſet taxari. ſed contra. eſt multo magis in aliis
qui pertinent ad domum alicuius priuati: & ideo ſubaudi maximè. Vel dic quòd ſpe-
cialiter loquitur in iis qui pertinent ad domum imperatoris. *Pauperes.* ideo dicit de
chriſtianis pauperibus, quia hæreticos vel Gazaros pauperes non debent adiuuare.
Prouideant ſ. epiſcopi.

SI CLERICVS. *Fruſtratorie* &c. Sed quomodo ſciemus quòd fruſtratoriè appel- L.2
4 lauerit, quia nemo † poteſt ſcire mentes hominum? Reſpond. quia præſumitur fruſtra-
5 toriè appellaſſe, cum à lege ſit † prohibitum ante definitiuam ſententiam appellare,niſi
6 in caſu: vt j.quo.ap.non reci.l.ante. Conſidera ergo † tria tempora, ante litem conteſt.
7 poſt ante definitiuam † ſententiam.tertium poſt definitiuam ſententiam.In primo locus
eſt remedio:quia ſi delegatus eſt iudex,poterit recuſari,ſi † ordinarius,non poteſt:ſed aſ-
ſociabitur ei archiepiſcopus: vt j.de iudic. authen.ſi contigerit.In medio non eſt locus,
quia repudiare non poſſunt.In tertio locus eſt: quia lata ſententia poteſt quis appellare.
8 *Multam.* Impropriè † dicitur multa,cum à lege ſit determinata, vnde prius appellaſſet:vt
9 ff.de ver.ſig.ſiqua pœna. *Sanctio generalis.* Quæ † in omnibus loquitur: vt j. quor. ap.ab
executione. & ſic habet locum ſiue clericus ſiue alius ante ſententiam fruſtratoriè ap-
pellauerit. *Sed pauperibus fideliter erogari.* Quod ſpeciale eſt.aliàs enim fiſco accedit: vt j.
de modo multa. l. multatum.

& aditionem. *Reuerentiam.* Quia ita tatum eſt ſiue reuerendũ eorum iudiciũ, ꝙ ab eis non
26 poteſt appellari. *Poteſtatibus.* i. præfecto † prætorio vel ſenatori vel imperatori. nõ intelligas
de talib⁹ poteſtatibus quales ſunt in ciuitate iſta. nã ab illis bene appellatur: & in his exæ-
quãtur epiſcopi prædictis perſonis. *Per iudicũ quoque* &c. Nota quod hîc dicit, & valet ad
hoc quia cũ abbas ſiue delegatus nõ fert aliquã ſententiã, nec poteſt eã mandare execu-
tioni, debet hoc manifeſtare iudici, qui eã executioni tribuet. Habes hîc auth. Avth. *Si
quis litigãtium contradicat.* Per hoc quod dicit, voluerunt quidã dicere quòd auth. corigat
legem: ſed nunc dominus meus dicit l. corrigi per authẽ. in alio enim caſu loquitur. l. quã
authen. quia l. quando non ſubiecti elegerunt epiſcopum vt iudicẽ, & ipſe inter eos iudi-
cauit, tunc non poteſt appellari, ſicut hîc continetur, & in authen. de epiſcopis §. ſi quis
contra aliquem. *Tunc locorum iudex.* Et ſic per authen. non tanta adhibetur reuerentia
27 epiſcopo, quanta per legem: quia appellatio † fit de minori ad maiorem, & non liceat ſe-
cundo, quod eſt ſpeciale. aliàs enim licet: vt ĩ. ne liceat in vna eadémque cauſa. alia ſunt
ſpecialia. ĩ. de aſſer. tol. l. 1. ĩ. de apel. iubemus. & l. in offerendis. in fin. coll. 8. ĩ. authen. de
epiſcopis §. ſi quis verò ſanctiſ. & ĩ. de præci. imperato. ſi quis. *Aut ad eum qui tranſmi.*
Hoc intellige quãdo ſpecialiter delegauit imperator cauſam illam epiſcopo. ſi verò eſſet
vel alij generalis cognitio cauſarum alicuius loci demandata, non ad mandantem ſem-
per appellatur, ſed etiam ad alium: vt ĩ. authen. de appel. præcipimus.

28 Ivdices. *Prouideant.* aliàs audiant. *Libellus.* Licet aliàs † ponatur libellus pro eo L.10.
quod in iudicio offertur, vel pro vno libro, hic tamen ſumitur pro pane albo ſubcine-
ricio. *Aut tribus.* Ideo dicit de tribus, quia panes parui erant, nec vni duo ſufficerent.
Diurnis. i. per ſingulos dies. *Alimoniæ pauperum.* i. pauperibus relictæ.

29 Mathematicos. i. diuinatores † vnde habes verſum: Scire facit matheſis: ſed L.11.
diuinare matheſis. *Deporta. pœnam exi.* & aliæ ſunt ſpeciales pœnæ. ĩ. de maleficis.

Christianos. *Qui reuerſi fuerint.* De captiuitate. *Nemo teneat.* i. retineat. L.12.

30 Si lenones. Leno † eſt qui habet quæſtuarias meretrices, vt notari poteſt ff. de rit. L.13.
nupt. palam. §. lenociniũ. & de his qui not. infa. athletas. §. 1. *Peccandi neceſ. impo.* Quia
faciunt eas proſtitui. ad hoc enim reſtringendum, quod generaliter dixit peccandi. *Im-*
31 *plorato ſuffra.* Bene dicit, implorato. hoc enim facere poteſt † ancilla, non dominum ac-
cuſare: vt ff. de off. præfect. vrb. l. 1. § quod autem. dicit ergo hoc epiſcopo in forma accu-
ſationis. *Omni miſeriarũ neceſ. abſolui.* Ita intellige, quia ancilla debet manumitti, & filia e-
mancipari. nec intellige ꝙ tantum abſoluantur ab illo turpi quæſtu. vel ꝙ iurauerint aut
promiſerint patri vel domino ꝙ in tali perſeuerẽt delicto, & ob hoc debeat eas abſolue
re, ſicut dixi. & idẽ eſt ĩ. de ſpectaculis lib xi. l. vlt. & ff. ſi à paren. quis man. l. vlt. & de con.
& dẽ. ſicui. & de adop. nonnunquã. In his ergo caſibus ſpeciale eſt ꝙ quis † inuitus liberet
32 à patria poteſtate. ſecus ſecundũ regulam generalẽ: vt inſtit. qui. mo. ius pat. poteſt. §. vlt.

Decernimvs. Corrigitur hæc l. per auth. ſ. de epiſcop. clericis. & per aliud, cauſa. L.14.
Et ad ipſum. Et, pro id eſt. *Epiſcopale.* i. archiepiſcopale: vt ſ. de epiſcopis. cum clericis. & l. o-
mnes qui vbique. *Inuitus.* poteſt enim conueniri ſub præfecto prætorio, ſi velit.

33 Nemo. *Vel in foro. vel in prouin.* & in Italia. *Ad togatorum.* i. † aduocatorum, à genere L.15.
veſtis quæ dicebatur toga. *Niſi ſacroſan. catho.* Nõ intellige quod debeat eſſe bonus theo-
logus vel ſapiens in theologia, ſed ꝙ ſit bene baptizatus, & bene Chriſtianus: vt ĩ. eo. ne
34 ſacrũ bap. l. 1. & 3. nõ enim tenẽtur † laici ſcire regulas eccleſiaſt. ſed clerici: vt ĩ. auth. vt cle
rici apud ꝓprios epiſcopos. *Factum vel attentatum.* Nota quia nõ punitur affectus, niſi ſe-
quatur effectus. *Officium.* i. officialis. *Subli. tuæ.* Ad præfectũ. *Centum lib. auri.* Magis erant di-
uites iſti officiales q̃ hodie ſint. *Noſtræ ſerenitatis.* Sumus enim ſereni in vultu, & in ſentẽtiis
non enim triſtẽ vultũ habebat imperator, nec ſicut melãcolic⁹ dabat ſentẽtias. *Et prohibi-*
35 *tum patrocinium.* Iſte nõ † punitur ſola tẽtatione. *Et pœnam exilij.* Impropriè ſumitur exiliũ
quia exul propriè dicitur deportatus in perpetuum: vt ff. de pub. iud. l. 2.

Si legibus prohibitæ &c. Vt quia aliquis volebat cõtrahere cũ aliqua cũ qua lege nõ L.16.
eſt prohibitũ, & cõtraxerunt iſti ſpõſalia, poſtea pœnitet ſpõſa dicens velle diſſolui quod
factũ eſt, ob hoc ꝙ alius eſt homo ille quã ipſa crederet. credebat enim ꝙ viueret ſicut a-
lius homo, & ipſe nõ comedit niſi herbas, & tãtæ eſt abſtinẽtiæ & religionis, ꝙ cũ ipſo nõ
poſſet viuere. diſtinguit enim an hoc ſciuit ſpõſa vel parẽtes eius anteq̃ ab eo datæ eſſent
36 arræ, an nõ. Si pri⁹ ſciuit, ſciẽtia † parẽtũ ſibi præiudicat: & ſic ſi vult diuortere, reddet ꝙ
accepit, & tantundẽ. Si ignorauerũt, vel etiã poſtq̃ accepit arras, fact⁹ eſt tãtæ religionis, ꝓ
37 pter illã nouã cauſã poteſt diſſolui ꝙ factũ eſt: quia quæ poſtea † emergũt, auxilio indigẽt:

vt ff. vt in poſſ. leg. planè. & ſic non reſtituet niſi ſimplū. Idē diſtinguendū in ſponſo ſi velit diuertere. Sed qualiter ꝑiudicabit ſciētia parentum mulieri? videtur ꝙ nō poſſit: vt ff. de iu. & fac. ig. iniquiſſimū. Reſp. quia parētes ſolēt inquirere de viris filiarū, vt quis homo eſt cuius nationis & talia: & ſolēt manifeſtare filiæ ſuę: & ipſa eadē multū inquirit: vnde præ-
38 ſumitur ſcite ſi parētes ſcierunt: & ita non præiudicat † ſcientia aliena, ſed propria. Vel dic quòd hic acceperūt parētes artā: & tūc eorum ſciētia eis præiudicat, vt tantundē teneātur reſtituere. nō autē præiudicat filiæ niſi in eo quod fecit, quia voluit diuertere. & ideo reddit ſimplū, quod ſcilicet illi nomine acceperūt. Et poſſunt elici ex litera duo argumēta quare poſſunt nuptiæ interrumpi. vnū à contrario ſenſu literæ. dicit enim, ſi legib⁹ non
39 ſunt &c. ergo ſi legibus ſunt probibitæ, poſſunt dirimi. aliud eſt propter † diuerſitatem re-
40 ligionis. *Si quidem probatum fuerit.* Præſumitur enim † ignorātia, niſi ꝓbetur ſcientia: vt ff. de ꝓba. veri⁹. ſed videtur contra ff. ad Treb. ſi heres. ar vbi probat ſe ignoraſſe, ex eo non probatur ſcire: vt J. qui mili. non poſſ. ſuper ſeruis. & valet hoc ad vſucapionē quādo quæritur vtrū quis ab initio habuit ſcientiam rei alienæ, vel non, & ita vſuceperit vel nō præſumitur. præſumitur ergo ignorantia, niſi probetur ſcientia.

L. 17. Iubemus eos &c. ſicut & ſ. dixit de aduocatis in l. illa, nemo. ꝙ debēt eſſe Chriſtiani: ita
41 & hìc dicit in † defenſore ciuitatis, hoc eſt in eo qui eligitur in poteſtatē. *Per depoſitiones.* Quia debet aſſerere ꝑ ſacramētū. *Ita enim* &c. ꝙ præſter ſacramentū. ſic in auth. iuſiurā. quod præſta. ab his qui admini. ſuſcip. *Vt reueren. epiſcop.* Hodie non intereſt epiſcop⁹ in electione poteſtatis, niſi fortè in quibuſdā ciuitatibus. *Et honoratorum.* Notabilium pſonarum de ciuitate. *Decreto conſtituantur.* Oportet ergo ꝑ illos conſtitui defenſorem. & ideo quidā legunt hìc auth. præſides. ſed dominus meus non, quia per alios dicit confirmandum & conſtituendum: vt in ſumma de defenſoribus ciuita. plenius not.

L. 18. Si præſens. aliàs præſulis. *Alias res.* Quæ cōſiſtunt in pondere, numero vel mēſura, in qui-
42 b⁹ locum habet † exceptio nō numeratæ pecu. in cōtractib⁹. *Alios iudi. adir.* Not. ꝙ hic dicitur de exceptione iſta, quia debet opponi intra biēnium, vel cōteſtari vel denūciari per præſidē ſeu collegium vel epiſcopum. aliàs enim videtur ꝙ exceptio perpetuò cōpetit: vt ff. de dol. excep. purè. §. vlt. & videretur cōtra ff. de offi. præſi. ſenatuſcōſulto. Sed expone parciſſimè ſicut ibi, quia cōtrario ꝓceſſum cauſæ dicit, nō quo ad hoc ꝙ ſibi nō poſſit de-
43 nūciare. & voluerunt quidā dicere quod hic loquitur de eo qui nō habet † merū imperiū vt ff. de iniut. l. nec magiſtratib⁹. ſed prima ſolutio magis placet. *Et per eos manifeſtare.* In ſcriptis: vt J. de nō nume. pec. aur hāc auth. *Interrūpere.* aliàs dicit ꝙ reſtituitur: vt ff. de off. præſi. ſenatuſcōſulto. Sed nō puto cōtra. quia ſiue reſtituatur, ſiue ob hoc quod difficilè poteſt ei denūciari, alij iudici eiuſdē ciuitatis vel prouinciæ manifeſtauit, idē eſt quo ad effectum. *Non numeratæ dotis.* Et hoc intellige quādo dos permiſſa eſt numerari ab aliquo qui habet dignitatē, nomine mulieris, quē difficillè eſt adire. nec intelligas quod mulier habet dignitatem talem: vt ff. de reg. iur. fœmina.

L. 19. Nemini. *Sine adſcripticiæ.* Et hoc intellige quādo voluntate domini eſt expoſitus, aliud ſi
44 eo inuito: vt J. de infan. expoſ. l. 1. & vlt. *Liberi & ingenui.* Fit ergo quis ingenuus † propter delictum domini: vt ff. de lib. agno. l. necare.

L. 20. De creationibus. *Pro ſatiſdatione.* Rem furioſi ſaluā fore. *Ad curationem perueniat.* ſi fuerit cōfirmatus: vt ff. de cur. fur. l. vlt. vel penul. & inſt. de curat. in princ. *Tribus primatibus.* l. archidiacono, & aliis qui præſunt, vt archipreſbytero, *Gerere.* i. geſtare. *Publicè cōſcripto.* Mox
45 vt J. de adminiſt. tut. ꝓ officio. *Lex autem curatorem.* &c. Et not. quia † licet aliàs curator
46 ſemper datiuus ſit: vt inſtit. de cura. §. furioſi. hic nō eſt ita. In tutore multe ſunt differētiæ † quia alius legitimus, alius teſtamētarius. *Necnon tres prima.* Quos ſ. dixit, & ſine ali-
47 qua ſatiſdatione &c. Tres ſunt circa hęc diuerſitates: quia quando quis habet † ſufficientē ſubſtantiā, nō tenetur ſatiſdare. ſi nō habet, tenetur: vt hìc. quandoq; etſi ſufficientē habet & locupletiſſim⁹ ſit, tenetur ſatiſdare, vt ff. de ꝑcu. l. minot. & inſt. de ſatiſda. circa ſi. quādoq; etſi ſit miſerrimus, remittitur ſatiſdatio, & exigitur à locuplete: vt ff. ſi cui pl⁹ quā per leg. fal. cū nō facilè. AVTHEN. *Liberi furioſi* &c. Et ſunt hic multa mirabilia: quia quis beneficio ſuo ſit heres, alibi ex eo quod ſcriptus eſt in teſtamento & propter negligentiam exheredatur hic aliquis. Præterea notandum eſt quod dicit de denuntiatione, quod ſicut † aliàs maximam habet poteſtatem denuntiatio. vt in titulo. de no. operis
48 nunt. ita & hic ſi fiat in ſcriptis. Item irritatur hic teſtamentum, licet quis non amittat ciuitatem

ciuitatem vel libertatem. Item licet quantum ad inſtitutionem rumpatur, non quo ad legata vel fideicommiſſa. Prætetea non applicatur fiſco quod ab indigno aufertur: ſicut & notaui ſ. de epiſco. authen. ſi captiui. *Tam exhæredatione.* Facta à patre poſtea facto ſanæ mentis: vt corpore authen. *Aliis capi teſta.* Idem econuerſo ſi pater curam filij furioſi negligat, vt in corpore authen.

Avthentica. qvod nvnc, &c. *Vt iurent.* Quia quandoque à patre in teſtamento ſuo remittitur futuris curatoribus filij, & facere † poteſt: & ne faciant inuen-
49 tarium: vt j. arbi. tut. l. vlt.

Tam dementis. *Sed gratis omnia per te.* Si fiat inde inſtrumentum dotale. *Etiã* L.21.
50 *expenſarum detri. prægrauetur.* Non ergo imponetur † afflictio afflicto: argu. contra ff. de tuto. & cura. da. ab his, Romanus Apulus.

Sancimvs Patet differentia huius l. & ſuperioris, ſi præſens, quia hic non po- L.22.
teſt adire propter furorem vel abſentiam vel propter dignitatem. generaliter tamen ibi
51 propter dignitatem. *Et interruptionem facere.* Nota quòd ſola libelli oblatione † interrumpitur præſcriptio ſeu vſucapio triennij, ſicut plenius notaui j. de anna. excep. vt perfectius.

DE HÆRETICIS ET MANICHÆIS.

TITVLVS V.

SVMMÆ.

1 *Officiales.*
2 *Reipub. intereſt dotes mulieribus conſeruari.*
3 *Mulier habet hypothecam ſine conuentione.*
4 *Mulier poſterior præfertur prioribus credit.*
5 *Creditores expreſſas hypothecas habẽtes præferuntur fiſco & mulieri.*
6 *Pignus & hypotecha.*
7 *Docere & diſcere diſſimilia.*
8 *Qui non eſt miniſter, miniſterium concedere non poteſt.*
9 *Manichæi & Donatiſtæ.*
10 *Apoſtata.*
11 *Iudicium ferendum poſt mortem.*
12 *Seruitium.*
13 *Pœna non tribuit immunitatem.*
14 *Alterum de tribus dicitur.*
15 *Alia pœna diſcenti imponitur quàm docenti.*
16 *Eadem pœna imponi debet cum idem eſt delictum.*
17 *Sola negligentia præſtatur.*
18 *In neceſſitatibus nemo liberalis exiſtit.*
19 *Præſcriptio tẽporalis cõtra eccleſiam currit.*
20 *Pater Ortodoxus.*
21 *Tacita voluntas prodeſt.*
22 *Iudicialia teſtimonia.*
23 *In contractibus & teſtamentis anguſtia probationum admittuntur.*

1 Privilegia religionis. Quid ſit religio, notaui ſ. de ſumma tri. L.1.
in princip. *Catholicæ.* Id eſt generalis cum omnes populi debeant hanc ſeruare: vt ſ. cunctos populos &c. Et ſic † officiales dicuntur catholiciani. i. generales j. de bo. dam. l. penul. *Conſtringi & ſubiici.* Si ergo dicunt ſe habere epiſc. vel abbatẽ vel etiam eccleſiam, abſit quod propter hoc indulgeatur eis aliquod priuilegium quod indultum ſit Chriſtianis epiſc. & eccleſiis catholicis: vt ſ. de ſacroſan. eccle. & tit de epiſc. & aliàs in corpore iuris.

Avthentica item privilegivm, &c. Lex enim dixerat denegari priuilegia cauſa religionis inuenta. hic addit & dicit denegari cauſa reip. inuenta. inter-
2 eſt † enim reip. dotes mulieribus conſeruari: vt j. de iur. do. reip. *Priuilegium dotis.* ha-
3 bet enim mulier circa dotem priuilegia quia habet † hypothecam ſine conuentione: &
4 inter creditores habet priuilegium: quia licet ſit poſterior † præfertur prioribus: vt j.
qui potio. in ping. l. vltim. Item id quod hic dicit de creditoribus tempore prioribus, in-
5 tellig. de his qui tacitè ex lege habent priuilegium. aliud enim in aliis qui † expreſſas habent hypothecas: illi enim fiſco præferuntur: vt ff. qui potio. in pign. l. ſi pignus. ergo eadem ratione mulieri: cum fiſcus & mulier in hoc priuilegio coæquentur: quia ſi vnus primo quam alius, ille præfertur: vt j. de priuil. fi. l. 4. vel 3. M. tamen intellexit

hoc in habentibus expenſas:quod non poteſt ſtare, vt dixi. Alij voluerunt diſtinguere
6 inter pignus † & hypothecam.

L.2. OMNES VETITÆ. *Vel docere, vel diſcere.* Hæc videntur eſſe ſimilia, ſed ꝭ.eodem.
7 quicunque facit docere & diſcere † diſſimilia. *Et miniſtros creare qui non ſunt.* Qui non
8 eſt miniſter, † miniſterium concedere non poteſt, ſic ff.de negot.geſt. qui aliena.§.quã-
quam.arg.contra.ff.de vſufr.quod noſtrum. *Qui vel leui argumento.* Nota quia aliquis
pro leui culpa punitur:vt notaui ꝭ.de liber.& co.lib.ſi manumiſſus. Vel poteſt dici hæ-
reticus:ſicut ꝭ.eo.quicunque.vel vt ꝭ.auth. de interd.colle.hæret. vel quilibet dominus
diuerſam ſententiam.

L.3. CVNCTI HÆRETICI. Planum eſt.

L.4. MANICHÆOS VEL † DONATISTAS. Alij etiam exæquantur his, vt Borbo-
9 ritæ, & ſimiles ꝭ.eo.quicunque. *In omnium infertur iniuriam.* Et ideò cuilibet permiſſa
eſt accuſatio de hoc crimine. *Quos bono.etiam publica. perſequimur.* Per ſententiam non
10 ipſo iure, cùm dicat inferiùs, cuiq; conuicto. Præterea ita eſt † in apoſtata:vt ꝭ.de apoſta.
11 l.1.& eſt arg.ꝭ.eod.quicunque. Inquiſitio tendatur. Et hîc debet ſubire iudicium † poſt
mortem fortè intra quinquennium, ſicut in apoſtata dicitur, ꝭ. de apo.l.2. *Conuincitur.*
Ergo non ipſo iure amittit bona hæreticus, imò oportet quòd prius conuincatur: vt ſ.
ead.l.notaui. *Niſi paterna praui diſce.* Et tunc poſſunt ab inteſtato, non autem ex te-
ſtamento ſecundum P. ſed nos contra: quia ex teſtamento & ab inteſtato. *Aculei diri-
gantur.* Id eſt, acuta ſententia. *Damnoſa prouiſione defendunt.* Sicut contingit in prouin-
cia, quia multos occidi fecit dominus Papa & exhæredari, quòd fouebant eos. *Seruitio
12 fideliore.* Ideò dicit, quia modò præſtant fidelius † ſeruitium, quàm prius facerent.

L.5. ARRIANI. Hanc vide per te.

L.6. DAMNATO. Hanc vide per te.

L.7. CVRIALES. *Immunitatis beneficium.* Nota quia † pœna non tribuit immunitatẽ
13 ſic ff.de deport.& rele.relegatorum.& ſ.eod.l.1.

L.8. QVICVNQVE. *Vel ad quemcunque alterum locum.* Nota quia † alterum dicitur de
14 tribus: quod eſt contra Grammaticos, ff.locati. l.hæc diſtinctio. §. cùm fundum. & de
vulg.ſubſtit.cùm ex filio.§.vlt.& notaui ꝭ.de fur.ancillæ. *Decem librarum auri quæ fiſco
noſtro.* Fortè hodie eccleſiæ:vt auth.de inter.colle.hæret.& de eccleſ.tit.§.ſin autem or-
15 thodo. *Inferendæ ſunt.* Ergo alia † imponitur pœna diſcenti quàm docenti. Sed vide-
tur contra.ꝭ.de male.& mathe.quia dicit quòd culpa ſimilis eſt tam prohibita diſcere,
16 quàm docere. Ergo † eadem pœna debet imponi, cùm idem ſit delictum:vt ſ.de epiſco-
pis.ſi quemquam.in fine. Reſpond. Illud generale eſt. Fallit hîc, vel hîc adierunt ad di-
17 ſcendum, non diſcebant: ibi verò diſcebant. *Aut neglexerint.* Sola † negligentia præ-
ſtatur: ſic ꝭ.de offic.prætor.l.2. & ꝭ.authentic. de epiſcopis. §.antepenultim. & ꝭ. de pa-
ganis.l.1.

L.9. SI QVIS. Planum eſt quod hîc dicitur.

L.10. COGNOVIMVS. *In omni caſu.* Aliàs non cogitur mater dare dotem pro filia.ꝭ.
18 de iur.dot.mater pro filia. *Liberalitatibus.* Impropriè dicitur liberalitas, quià nemo in †
neceſſitatibus liberalis exiſtit:vt ff.de adim. leg. rem legatam. quòd in lege iſta dictũ eſt
de aliis hæreticis, idem dicit in auth.de Neſtorianis & Acephalis.

AVTHENT. *Idem eſt de Neſtorianis, &c.* *Communicantes, &c.* Dominus meus ad-
dit, ex teſtamento, vel ab inteſtato, ſicut eſt in corpore authent. & ita plenius caſum i-
ſtum: quia poterunt facere teſtamentum, ſed Manichæi non niſi filios: vt ſ.dixi. *Si con-
uerſi fuerint, &c.* Nota de cauſa ceſſante, arg.ſ.de epiſcop.l.vlt.§.vlt. *Intra annum, &c.*
19 Nota ſpeciale, quia currit præſcriptio † temporalis contra eccleſiam, & propter negli-
gentiam epiſcopi poteſt damnificari eccleſia & in pręſcriptione, & in omnibus:vt ſ.no.

L.11. QVONIAM MVLTI. *Contra orthodoxos.* Nec pro eis maximè cùm hodie iurẽt
20 omnes pro vtraque parte ſe veritatem dicturos. Sed an pater † orthodoxus tali priuile-
21 gio renunciare poſſit? Reſpond. Vtique, quia & tacita † voluntas prodeſt: vt ꝭ.de teſtib.ſi
quis teſtibus. Orthodoxo autem licet teſtificari contra hæreticum: vt dicunt in Nouel-
lis haberi, & eſt in Decretis. *Nemini hæretico.&c.* Niſi in caſibus:vt in fine. *Et dignos li-
tigatoribus etiam teſtes introduci.* A tal montone, tal boncone, ſic ff.de fid.inſtr.repetita.ſo-
22 lut.mat.viro de dolo.ſi duo.ꝭ.de liberali cau.ſi filium. *Iudicialia teſtimonia.* Quæ † ſunt
de

de his tantùm quæ aguntur in foro, vt de confeſſionibus partium, & dictis teſtium, illa appellantur propriè iudicialia, licet & alia dici poſſint iudicialia, de contractibus & teſtamentis, quia fiunt coram iudice, & in iudicio: ſed non de his quæ in iudicio aguntur. *Ne probationum facultas anguſtetur*. Simile eſt de incen. ruina naufra. ne quid. §. de his. Et
2 intellige quando nullus alius inuenitur in ciuitate niſi hæreticus: tunc in contractibus † & teſtamentis anguſtia probationum admittuntur, ſecus in iudiciis. Si verò alij in ciuitate inueniantur, iſti hæretici etiam in contractibus non admittuntur, vel in teſtamentis. Habent hic quidam auth. ſed curiales. ſed falſum eſt, nec reperitur in corpore auth. & ideò reſcindendum.

NE SANCTVM BAPTISMA ITERETVR. TITVLVS VI.

Antistitem, &c. Planum eſt. L. 1.

DE APOSTATIS. Tit. VII.

SVMMÆ.

1 *Simulatio accuſationem ſonat.*

Si qvis lege. Planum eſt. L. 1.

Si qvis defvnctvm. Adſignatur contra ꝭ. eod. l. Apoſtatarum. Solutio. Illa hanc corrigit, vel hìc dicitur poſt mortem teſtatoris vſque ad quinquennium poſſe agere ꝭ. dicitur viuente teſtatore, nulla præſcriptione temporis ſe poſſe defendere. L. 2.

Hi qvi sanctam. Illud locum habet in his qui neſciunt peſſima præcepta hæreſis prædicare: aliud in aliis, vt ꝭ. eod. l. vlt. L. 3.

Apostatarvm. *Inceſſant*. Id eſt, inceſſanter appetant. *Propinquis potiſſimum deferatur*. Primùm liberis, ſecundò agnatis, tertiò cognatis: vt ſ. de hæreticis cognouimus. *Perpetuari volumus*, &c. Cùm in aliis criminibus vſque ad xx. annos porrigatur, vt
1 ꝭ. ad l. Cornel. de fal. l. querela. *Simulationis*. Id eſt, † accuſationis. vt ꝭ. de accuſ. ea quidem. *Sed ne huius interpretatio*. Aliàs intentatio. L. 4.

Evm qvicvnqve. Planum eſt. L. 5.

Eos qvi catho. Hic ſciunt prædicare: vt ſ. l. 3. L. 6.

NEMINI LICERE SIGNVM SALVATORIS CHRISTI HVMI, VEL IN SILICE, VEL IN MARMORE ſculpere vel pingere. Tit. VIII.

Cvm sit nobis cordi, &c. Lege per te tit. iſtum. L. 1.

DE IVDÆIS ET COELICOLIS. TITVLVS IX.

SVMMÆ.

1 *Si vſurpo illicita, amitto licita.*
2 *Parum eſt ius in ciuitate eſſe, niſi ſint qui iura reddere poſſint.*
3 *Ceſſante cauſa, ceſſat effectus.*

Qvod Cornelia. Planum eſt. L. 1.

Ivdæis. *Attentare*. Sic ſ. de epiſcopa. audient. nemo in foro, §. 1. & ꝭ. de paga. nemo. & l. Chriſtianus. & l. ſi contra ius vel vtili. ſic affectus. & tit. de ſtatuis. l. 1. in fi. & ꝭ. de aduo. diu. iud. ſancimus. L. 2.

In synagoga. Planum eſt. L. 3.

Ivssio. Planum eſt. L. 4.

Nemo. *In coniunctionibus retinebit*. Ipſi enim ſtatuerunt vt quaſdam perſonas ducere liceat, quas duci non eſt licitum, vtputa fortè auiam & neptem, & ſimiles. L. 6.

Ivdæi. *In ciuili*. In criminali ſecus. L. 8.

L.7. Nemo extervs. *Iudæis pretia ſtatuet.* Præfiniẽdo certum pretium, intra quod aliquid peruendere debeant, & hoc intellige de priuato: quia præfectus poteſt, vt ff. de offic. præ. mi. l. 1. §. eũm. *Iuſtum eſt enim ſua cuique cõ.* Nota iſtud bonum verbum.

L.10. Ivdæos. *Niſi ab illici. temperauerit.* Si † vſurpo illicita, amitto licita, arg. ff. de pecul.
1 lega. libera.

L.11. Coelicolarvm. Legi Chriſtianæ eſt contr. vnde dominus dixit, Qui mecum non eſt, contra me eſt, ff. de fideicommiſſ. l. ſi eum. §. penult. & ff. ad Trebellia. l. ſi cui purè. §. 1.

L.12. Die sabbati. Planum eſt.

L.13. Nvllvs. *Obteratur.* Non enim debent capi per capillos, vel caputium. Sunt enim
2 homines, licet ſint homines diaboli. *Iudiciorum vigor*, &c. Parum † enim eſt ius eſſe in ciuitate, niſi ſint qui iura reddere poſſint: vt ff. de orig. iu. l. 2. §. poſt originem. Caſualiter tamen aliter reperitur: vt J. vt liceat vnicuique ſine iudice. *Ne quiſquam ſibi ipſi permittere valeat vlt.* Hoc voluerunt quidam inducere in argu. ad quæſtionem ſabbatinam, ſi aliquis ita ſe abſentat, ne de eo aliqua ratio poſſit haberi, & poſt inuentus detineatur ipſe
3 vel res ſuæ ab eo cui obligatus eſt. Cauſa † enim ceſſante ceſſat effectus: vt ff. de decur. generaliter. Et multa ſunt ad hoc argumentum, & ſic non habet locum conſtitutio, Si quis in tantam.

L.14. Siqva inter. Hanc & alias leges vide per te.

NE CHRISTIANVM MANCIPIVM HÆRETICVS vel Paganus, aut Iudæus poſſideat.

TITVLVS X.

DE SACRIFICIIS PAGANORVM IN TEMPLIS. Tit. XI.

L.1. Ivdævs, &c. Iſtum & alium tit. lege per te.

DE HIS QVI AD ECCLESIAM CONFVGIVNT.

TITVLVS XII.

SVMMÆ.

1 *Ingreſſus monaſterium cum armis.*
2 *Liberorum multæ ſunt differentiæ.*
3 *Nudiſſima voluntas.*
4 *Alius eſt œconomus quàm defenſor.*
5 *Quod differtur non aufertur.*
6 *Ordo ſolitus.*
7 *Immobilia abſcondi non poſſunt.*
8 *Laicare.*
9 *Domeſticæ perſonæ.*
10 *Seruus ſui furtum facere poteſt.*

L.1. Ivdæi qvi reatv, &c. *Nec ante ſuſcipiantur.* In eccleſia, quia in baptiſmo ſemper ſunt recipiendi.

L.2. Fideli. *Sciat ſe maieſta. crim.* Et capite punietur, vt J. l. præſenti. *Retinendum.* Niſi erat homicida, vel talis: vt J. auth. de manda. prin. in coll. 3. §. neque autem homi. excipitur etiam ſeruus. in l. ſeq.

L.3. Si servvs. &c. Hæc lex loquitur quando cum armis † ingreſſus eſt monaſte-
1 rium, aliud ſi ſine: vt J. l. præſenti. tunc enim ſine quadam ſolemnitate non poſſet abſtrahi, vt ibi. *Iudicetur.* Nota quòd debet iudicari per præſidem in hoc caſu: nec eſt argum. quòd quis teneatur iudicare furem aliquem ordinaria actione, vel iudicis officio: quia hic eſt ſpeciale in iſto ſenio quod per præſidem iudicetur.

L.4. Denvnciamvs. *Vltimo ſupplicio.* Quod mortem interpretamur, ff. de pœnis. l. vltimum.

L.5. Præsenti. *Exempta*, &c. Ergo quandoque facit Imperator l. quæ vbique valet, præterquàm in Conſtantinopolitana ciuitate, vt hic, quandoque facit pro Conſtantinopolitana

nopolitana tantùm: vt de eccle. iubemus. quãdoque & pro omnibus valet. *Cuiuſcunque*
2 *conditio*. Intellige de liberis. & ita † liberorum multæ ſunt differentiæ: vt inſtit. de iure
perſon. aliud enim eſt in ſeruis, vt dicit in vl. §. *Nuda cogitatione*. aſſignatur contra. ff. de
pœnis. l. cogitationis. Solutio: illud generale fallit hîc, vel ibi loquitur de nuda volunta-
3 te & † nudiſſima, quæ ad nullum actum proceſſit: hîc autem quando proceſſit ad actũ
aliquem, quia tractauit cum aliquibus de hoc faciendo, licet, non ſequatur effectus: &
ideo pœnam patitur: ibi non. Et eſt notandum pro illo generali, Non punitur affectus,
niſi ſequatur effectus. *Sanxerunt*. Id eſt, ſacra fecerunt. *Subiacent ſententiis*. interlo-
4 cutoriis, hoc eſt citationibus. *Oeconomus ſeu defenſor*. Ergo alius eſt † œconomus quàm
defenſor. vt notaui ſ. de epiſcop. omnes qui vtique. *Monitus*. Ab epiſcopo, ſi inueni-
tur, præſente, addit ergo authentic. quia dicit quòd ſi vult poteſt petere is qui eſt in ec-
cleſia ſecuritatem & ſpatium xxx. dierum. Et tunc exire eccleſiam, & eius terminos. &
ſi cognitum fuerit de cauſa, & lata contra eum ſententia, habet electionem vtrum re-
nunciet ſecuritati ſuæ, & verbo petito: & tunc mandabitur ſententia executioni: an no-
lit renuntiare, ſed redire ad eccleſiam: & tunc exiſtente ipſo in eccleſia, ſeruata loci re-
uerentia mandabitur executioni: vt j. authentic. de manda. princip. coll. 4. §. ſed neque.
Procuratore directo. Ergo generale, quòd per procuratorem reſpondeat, ſed ſi conſuetum
eſt fieri per principalem perſonam, quoniam iurat de calumnia, ſcilicet ſe nihil factu-
rum per ſe vel per alium calumnioſè. & ita ſi aliquis calumniatur, bene vnde peie-
rat principalis perſona. Præterea principalis perſona interrogatur & procurator ante
lit. conteſt. ante lit. conteſt. poſſunt interrogari, poſt non, cum principalis perſona ſa-
5 cramento tantùm adſtringatur. *Aut differt*. Ergo punitur ac ſi nolit: & ita quòd † dif-
6 fertur non auffertur, agum. contr. ff. quamuis arbiter. *Solitus ordo*. Quis eſt ordo † ſo-
litus? Libelli oblatio, præſtatio dilationum, & iurare de calumnia: pòſt receptio proba-
tionum, & multa alia quæ dicuntur j. de ordine iudic. *Itaque*, &c. Salua pace domini
imperatoris malè dixit ſeu argumentauit, quia primo dicit quòd res immobiles debent
vendi: & hoc non eſt ſecundum ordinem legum: vt ff. de re. iudi. à diuo. §. 1. Sed dic
quòd hîc non curauit de ordine circa res. voluit enim tantùm dicere quæ capiuntur: &
ita non ſeruatur hîc ordo ille. & ſimile eſt in authentic. illa, hoc ius porrectum, & ff. de
7 pecu. lega. nec enim. Vel dic quòd ideo dixit, quia † immobilia abſcondi non poſſunt,
ſed mobilia. vnde cum mobilibus plenius vellet dicere, primò ponit de immobilibus.
poſt de mobilibus. *Sententia iudicantis*. Hoc eſt ex primo decreto. *Vſque ad modum de-
biti*. Maximè hodie: vt j. authentic. j. de bonis aucto. iudi. & qui iurat. *Seu*. Pro &c, Sed
quare capientur & vendentur res illæ? Nunquid propter interlocutoriam ſententiam
ſcilicet ante lit. conteſt. & videretur: vt j. de bonis auctor. iudi. l. penultim. Aliud au-
8 tem eſt † quando latitat: vt ff. quib. ex cau. Fulcinius. §. 1. & intellige hoc quando lis eſt
conteſtata, & debet ſequi definitiua ſententia. Ved dic vt quidam, quia hîc eſt ſpecia-
le vt feratur definitiua ſententia ante lit. conteſt. aliàs enim generaliter fertur poſt, quia
ſpeciale erit ſi ante feratur: vt hîc & j. de tempo. appel. l. vltim. & j. qua in prouin. & in
alio caſu j. auth. de litigioſis. *Sua etiam conſcientia ſatisfacere*. ergo debet iurare vtrum ha-
beat res, in non vel ſi ſciat aliquis de eis, quòd dicat, & eſt agum. quòd aliquis debet in-
dicare furem. non tamen cogitur per aliquam ordinariam actionem: vt no. ſ. eod. ſi
ſeruus. & j. de fur. inciuile. & eſt argumen. hoc quod hîc dicitur ad debitorem qui ceſſit
bonis, quòd teneatur iurare quantum ſit in bonis, & ea quæ ſcit. cùm hoc dicit in
extraneo, ergo multo magis in debitore. & etiam ſi abſentauit ſe debitor ita quòd non
appareret, tenetur iurare vxor & liberi veritatem dicendam de bonis: & ita teſpo. do-
minus meus cum de facto contigiſſet. & de his nota. j. de iure deliber. l. vltima. §. licen-
9 tia. Et huiuſmodi aliqua perſona domeſtica. Nota quæ † ſint domeſticæ perſonæ. &
valet ad l. j. de teſtimon. etiam domeſt. & ad idem eſt ff. de pœnis, reſpiciendum. §. fur-
10 ta. *Aut ſeipſum furatus*. Seruus. † nam ille ſui furtum poteſt facere, non liber. *Contu-
lerit ſe*. Scilicet ſine armis. aliud ſi cum armis: vt ſ. eodem ſi ſeruus. *Competenti vltione*.
quando deliquerunt. *Aut interceſſ. huma*. quando dubitatur vtrum deliquerint *Et ſa-
cramenti*. Dati à domino, ne eum propter hoc verberet: vt infrà, authentic. de epiſco.
§. ſi quis autem ad monachi.

DE HIS QVI IN ECCLESIIS MANVMITTVNTVR.

TIT. XIII.

SVMMÆ.

1 *Seruitium Dei.*

L.1. IAMDVDVM. *Antiſtitibus.* Id eſt, antiſtite: ſicut J. de iure delib. ſancimus. & dic vt in ſumma. *Teſtimonium.* Quia ſcriptura, teſtes & ſigilla debent interuenire.

L.2. QVI RELIGIOSA. Ideò dicit, quia eſt † ſeruitium Dei. *Dari conſueuit.* Vt ha-
1 beant plenam libertatem: quod hodie generale eſt in quolibet ſublata Latina & dediticia libertate: vt Inſtitut. de libertinis. §. vltim. *Publicatæ voluntatis.* Ante aditam hæreditatem, ſecundum P. nos contra. *Sine aliquo iuris teſte vel interprete.* Hoc eſt, ſine iudice & tabellione.

DE LEGIBVS ET CONSTITVTIONIBVS PRINCIP. ET EDICTIS.

TITVLVS XIIII.

SVMMÆ.

1 *Ius eſt ars boni & æqui.*
2 *Soli principi licet interpretationem facere.*
3 *Interpretatio interponenda.*
4 *Ciuiliter iudici præcipitur vt magis iuſtitiam obſeruet quàm ſtricti iuris rationem.*
5 *Ius ſtrictum & ſcriptum.*
6 *Iudici, & conſuetudini, & magiſtro licet facere interpretationem.*
7 *Res inter alios acta aliis non præiudicat.*
8 *Sententia principis eſt pro lege obſeruanda.*
9 *Priuilegium perſonale.*
10 *Interpretatio malitioſe fieri non debet.*
11 *Subreptio.*
12 *Sacrilegium.*
13 *Omnes leges quæ ſunt in corpore iuris ſunt generales.*
14 *Imperator legibus alligatus.*
15 *Imperator habuit imperium à populo.*
16 *Imperium eſt à fortuna.*
17 *Par in parem non habet imperium.*
18 *Imperator iurat ſe obſeruaturum leges.*
19 *Facere fraudem legi.*
20 *In legem committere.*
21 *Diuerſitas in nomine.*
22 *A ſignificatione verborum receditur.*
23 *Facere fraudem legi de perſona ad perſonam, de contractu ad contractum, & de re ad rem.*
24 *Verba legis offendere non licet.*
25 *Senſum non verba ſpectari.*
26 *Quæ fiunt contra legem ſunt inutilia.*
27 *Ineſſicax actu.*
28 *Turpiter, & contra legem facere differunt.*
29 *Quæ fiunt contra legem aliquando tenent.*
30 *Sententia non dicenda ſub condicione.*
31 *Liberi hominis venditio quando valet.*
32 *Ex inutili contractu transfertur dominium.*
33 *Datum ob turpem cauſam repetitur à fiſco.*
34 *Alienatio prædiorum minoris non perpetuò prohibita.*
35 *Specialis caſſatio.*
36 *Venditio cum decreto.*
37 *Carbonianum edictum.*
38 *Quod fauore alicuius introductum eſt, quãdo ei noceat.*
39 *Pactum legis commiſſoriæ.*
40 *Tacitè renuntiare priuilegio.*
41 *Quando lex antiqua ſeruatur non noua.*
42 *Quando lex ad præterita trahitur.*
43 *Vniuerſitas conſentire poteſt.*
44 *Leges facilè intelligi non poſſunt.*
45 *Arma ſcire præſtat.*
46 *Imperator conſulendus.*
47 *De ſimilibus ad ſimilia procedendum.*
48 *Benigna interpretatio.*
49 *Verborum ſignificationi ſtandum.*
50 *Lex regia.*
51 *Transferre & retinere ſimul.*
52 *Aenigmata.*

INTER

INTER IVS ET ÆQVITATEM, &c. Caſus dupliciter poteſt aſſigna- L.1.
ri. eſt enim certum quòd in iure ſcripto multa ſunt bona, multa ſunt æqua.
1 vnde etiam ius † eſt ars boni & æqui. nulli tamen venit in dubium, quòd
illi qui iura compoſuerunt, homines fuerunt, & quòd errare potuerunt.
imò & hoc aliter eſſe non potuit: quia omnium habere memoriam, & in nullo penitus
peccare, diuinitatis potius eſt quàm humanitatis: vt ī. de vete. iur. enu. l. 2. §. ſi quid au-
2 tem. Si ergo ipſi errauerunt nimis durè conſtituendo in iure, ſoli principi † licet inter-
pretationem facere, ſi æquitas rudis quæ adhuc eſt in finibus iuſtitiæ conſtituta, contra
ſuadeat: verbi gratia pone exemplum, & primò in iure ſtricto & ſcripto, & æquitate ru-
di & nondum in preceptis redacta, ecce enim ſi qua de adulterio accuſetur, præcepit
l. Ælia Sentia, vt mancipia etiam quæ in miniſterio non habebat, non manumittan-
tur. quod durum eſt. ſed ita lex ſcripta eſt, vt ff. qui & à quibus manum. l. proſpexit. Si
ergo quis velit facere interpretationem inter hoc ius quod eſt ſcriptum & durum, &
æquitatem rudem quæ nondum ſcripta eſt, non licet vel pretori vel iudici vel cuiquam
alij niſi ſoli principi: eum enim ſolum oportet & licet inſpicere. & ita hæc verba, nobis
ſolis ſunt datiui caſus. Huic poſitioni nihil aliud videtur obſtare niſi illud ſolum ver-
3 bum, *interpoſitam*. nam dicimus quando eſt interponenda † interpratatio. ſed conſue-
uit exponi interpoſitam id eſt interponandam. & ita reſoluitur ī. de his qui not. infa.
ſi Poſidonium: & ff. de verborum ſigni. verbum erit. Nec obſtat quòd poſſit allegari,
4 nónne † præcipitur cuilibet iudici vt magis obſeruet iuſtitiam, quàm ſtricti iuris ratio-
nẽ: vt ī. de iud. placuit. quia l. loquitur de æquitate ſcripta, quę in corpore iuris eſt collo-
cata. & ſecundum hoc ſic eſt litera ordinanda, inter ius & æquitatẽ interpoſitam, id eſt,
interponendam interpretationem, oportet nos ſolos inſpicere: & nobis ſolis licet.
Vel ſi volemus inhærere ſignificationi huius verbi interpoſitam, poſſumus, vt dicamus,
inter ius & æquitatem interpoſitam interpretationem, ſubaudi ab ipſa æquitate & iu-
ſtitia: in finibus namque ſuis interpretationem hanc interpoſuit, & ſi non homo, &
ſic plena ſunt omnia. Poteſt etiam aſſignari quod hîc dicit in æquitate ſcripta, & iure
5 ſtricto & ſcripto, ecce enim ius † ſtrictum & ſcriptum dicit: vt ita demum furtum quis
committat ſi inuito domino rem alienam contrectet: vt ff. de furt. l. 1. & 2. æquitas ve-
rò ſcripta contra quandoque ſuadet: vt c. de furtis l. ſi quis ſeruo. & ſecundum hoc illa
verba nobis ſolis, erunt ablatiui caſus. & debet litera ſic ordinari, inter ius & æquita-
tem interpoſitam interpretationem nobis ſolis id eſt, à nobis oportet ſcilicet ſubiectos
noſtros inſpicere, & licet, & ſecundum hanc poſitionem propriè ponitur illud verbum
interpoſitam, & eſt bona concordantia ī. de iudic. placuit. quæ huic ſolet pro contra-
ria aſſignari. Poſſet etiam poni de æquitate ſcripta, & iure ſtricto & ſcripto per duos
titu. inſtitut. de excep. & replica. Videtur etiam quòd ſecundum vtramque poſitio-
6 nem non ſit verum quod hîc dicitur: quia † & iudici & conſuetudini & etiam magi-
ſtro licet facere interpretationem vt ff. eod. non poſſunt. & l. ſi de interpretatione. quæ
eſt generalis & in ſcripris & neceſſaria. Iudicis autem interptetatio licet in ſcriptis re-
7 digatur, non tamen eſt generalis: quia † res inter alios acta aliis non præiudicat. Item
licet interpretatio conſuetudinis ſit generalis, non tamen redigitur in ſcriptis, magiſtri
verò non eſt neceſſaria: vnde licet quandoque in ſcriptis redigatur ad conſeruandam
memoriam, non loquitur hîc de illa, & ideò non contradicit.

QVÆ EX RELATIONIBVS. Inſpectione habita circá generalem & neceſſa- L.2.
riam interpretationem faciendam, & à quo ſit facienda, circumſpiciamus & de ipſis
legibus quæ dicũtur ſpeciales & ſic de ſpeciali interpretatione. Quod ergo dicit, quæ
ex querela, intellige ſcilicet abſentium, quando à iudice ſuper negorio dubitatur. *Vel
ſuggeſtionibus*. Scilicet præſentium. *Introducto negotio*. Id eſt, propoſito negotio. Nec
intelligas quòd imperator iudiciario ordine cognouerit & pronunciauerit, tunc enim
8 contra eſſet infrà, eodem. ſi imperialis. dicit enim quòd † ſententia principis eſt pro le-
ge obſeruanda. Sed ibi cognouit in forma ſeu figura iudicij: hîc autem conſultus erat,
& ipſe propoſuit in communi Florentini ſacri palatij proce. & per hoc probatur quòd
iſtæ decretales epiſtolæ quas fecit dominus Papa, non ſunt generales ſi conſultus re-
ſcribat alicui. *Vel quibuslibet corporibus*. Puta cerdonum, piſtorum, & dixit prius de
ſtatutis modò de priuilegiis donatis. *Aut legatis*. alicuius ciuitatis. *Aut prouinciæ*. vt

Lombardiæ. *Vel ciuitati.* Vt Mediolano. *Nec gene.iu.ſint,ſed leges,*&c. Scilicet,ſpecia-
les,& poteſt poni exemplum ſic,quia dominus Imperatot fuit conſultus, an ſi dotalem
fundum vendat,maritus conſentiente vxore, & vterque iurauerit, an debeat valere vel
obſeruari venditio,vel an talis debeat ſuccedere in fundũ:& ſic quidam reſpondit quòd
ſic non tranſgredietur perſonas illas.Item poteſt adſignari, ff.de mino. Æmilius. Ibi e-
nim principis interlocutio vel conſtitutio valuit tantùm inter illas perſonas inter quas
ipſe iudicauit,non autem debet trahi ad alias.Et hoc dicit ibi Paulus, Non me moueri,
&c.Hoc tamen intellige,cum diſtinctione, vtrum voluerit deſeruire iuri communi,vt
9 tunc non valeat,quia eſt contra ius:vt ͞j.de precib.imper.reſcripta. Si verò † dando pri-
uilegium,tenet inter eas tantùm cui reſcripſit:vt Inſtit.de iur.nat.§. ſed & quod princi-
pi. *Notam infam.ſubituro eo.* Ipſo iure ſecundum quoſdam:ſed melius eſt per ſententiã,
quia pœnæ potius ſunt molliendæ,quàm exaſperandæ: vt ff. de pœnis. interpretatione.
10 *Qui vel aſtute,*&c. Non enim debet fieri † interpretatio malitioſe: quod quandoque fiti
vt ff.eo.beneficium.Et poteſt poni exẽplum ſi dedit Imperator vineas, & interpretetur
de vitibus tantùm,non de terra,vel econuerſo. *Nec habit.fru per ſubrep.elic.* Ita eſt cùm
per mendacium ſubripuit reſcriptum.tunc enim no valet reſcriptum:vt hîc,& ͞j.de pet.
11 bon.ſub.l.1.Aliud ſi non per † ſubreptionem, ſed aliud contrarium priuilegium vltimo
indulgeatur.Tollitur enim primum,vt notaui ͞j.de diu.reſcr.per auth.͞j.de teſta.& per l.
12 de leg. 3.ſi quis.in prin. *Vel ſub quodam ambiguitatis,&c.* Eſt enim inſtar† ſacrilegij,dubi-
tare,&c.vt ͞j.de crim.ſacril.l.diſputare. *Retulerit.* Nec enim probabilis eſt talis relatio:
vt de his habes ͞j.de relationib. *XXX.lib.auri,&c.* Videtur contra.͞s.de epiſc.ſi eccle-
ſiæ.Ibi in priuilegiis eccleſiæ ſtatuitur pœna v.lib.auri,hîc in aliis maior.

L.3. LEGES.Suprà dixit quãdo lex erat ſpecialis,modò de generali.Nec intellige de legib.
13 quæ ſunt in corpore iuris:licet enim quædam ad ſpeciales perſonas mittantur,omnes †
tamen generales ſunt,vt ͞s.de no.cod.fac.niſi in eadem lege, vel per aliam prohibeatur.
Fallit in vna ͞j.de decut.neque Dorotheum.Præterea quòd hîc dicit,potes & ducere ad
extrauagantes decretales Papæ. *Spontaneus motus.* Quia moti ſumus ex animo noſtro
ad eam faciendam. *Siue precatio.* Inter præſentes. *Vel relatio.* Inter abſentes. *Vel lis mo-
ta,&c.* Quia lis de eo fuerat,& aliquis petiit vt inde fieret lex. *Iudicum programmate.* i.
ſcriptura miſſa. *Similium quoque cauſarum.* Hoc eſt quod dixit Imperator,quòd in ſimi-
li negotio vult eam obtinere. *Interlocutionibus.* Videtur contra.ff.quod met.cau.l.me-
tũ.§.ſed quod ait.Ibi non dicit quòd interlocutoria ſit trahenda ad conſequentiã ex vi
interlocutionis,ſed quia in ſcriptis erat redacta, & ideò habet vim legis,hîc non ita eſt.

L.4. DIGNA VOX,&c. Pone caſum,quia benè ſcis quòd Imperator non eſt alligatus
legibus,ſicut dicunt multę leges,:ſed tamen adeò de auctoritate iuris pendet auctoritas
14 imperialis,vt digna vox ſit maieſtatis regnantis,profiteri ſe legibus † ſubmiſſum & alli-
gatum:& re vera maius eſt imperio,ſi aliquis ſubmiſerit ſe legibus,& oraculo huius l.iu
dicamus quòd nobis licere non patimur.Nota ergo benè quicquid in l.iſta continetur,
quia primò iſte Imperator futuro ſuadet ibi,Digna vox,&c.Secundò ponit cauſam ibi,
15 Adeò de auctoritate,&c.Quia hæc eſt cauſa quare debet legibus alligari,quia†imperiũ
habuit à populo lege Hortenſia lata,nam ei & in eum omne ius ſuum tranſtulit: vt inſt.
de iu.nat.§.ſed & quod.Tertiò cõmendat cauſam:& re vera quia maius eſt ſi aliquis le-
ges obſeruet,quàm ſi eſſet Imperatot.Primùm enim de virtute animi eſt,quia cùm quis
obſeruat leges,non facit niſi licita & honeſta,& carnem refrę nat à ſuis deſideriis.Impe-
16 tium † autem eſt à fortuna,vnde,Si fortuna volet fiet de Rhetore Conſul, Si volet hæc
eadem fiet de Conſule Rhetor.Quartò & vltimò ponit exemplum Imp. in ſeipſo,cùm
dicit,& oraculo pręſentis edicti,quod nobis licere nõ patimur,id eſt,quod nos facimus,
nec patimus quòd non ſimus legibus alligati,indicamus vobis futuris Imperatorib.Im-
17 perare enim non poſſet,quia †par in parem non habet imperium: vt ff.de arbit.nã ma-
giſtratus.& ad Treb.ille à quo.§.tempeſtiuum.Et benè dicit oraculo,quia per l.iſtã orat
futurũ Imp.quòd ita faciat,cùm ei imperare non poſſit:vt ͞s.dixi,& conſtrue ita, Digna
vox eſt,i.iſta vocalis oratio,ſ.vt profiteatur ſe legibus illigatum,eſt digna vox,&c.Vnde
18 & iurat †Imp.quando aſſumit imperium,ſe obſeruaturum leges. *Se principem profiteri.*
ſubaudi,velle. Nam ſi diceret,ego ſum legibus obligatus,mentiretur: & ideò ita ſubau-
diendum eſt,vt Inſt.quib.mod.teſta.infir.§.vlt.& ͞j.de teſta. ex imperfecto.

NON DVBIVM. *In legem*. i.contra legem ergo patet quòd ille qui offendit legis L.5.
ſententiã,etſi non offendat verba,contra legem facit.Sed videtur cõtra.quoniã l.diſtin-
19 guit vtrum aliquis † faciat fraudem legi,an fecerit contra legẽ:vt ff.eo.contra legẽ.Hîc
20 autẽ dicit,quòd ille qui facit in fraudẽ legis, facit cõtra legẽ.Sed dic quòd ideò dicit †in
legẽ cõmittere,quoniã eandẽ pœnam patitur,ac ſi feciſſet cõtra legẽ.vnde quãuis aliud
ſit in fraudẽ legis facere,quàm contra legẽ, tamen eadẽ imponitur pœna. & ad hoc ha-
bito reſpectu dixit in legẽ cõmittere, quo ad hoc enim cõmittit in legẽ. & eſt ſimile in
21 maleficiis:quia quãuis in nomine†ſit diuerſitas,idẽ eſt in delicto, & eadẽ imponitur pœ
na,vt j.de epiſ.ſi quęquam. *Amplexus*. i.circũplexus & adhærẽs literæ tanquã Iudęus.
22 ſed hoc non eſt faciendũ.quia in iure ciuili receditur† tota die à ſignificatione verborũ:
vt ff.de vſufr.quẽad.l.3.& 1.auth.de epiſ.& §.ſi quis verò pro pecuniaria. *Sæua*,&c. quia
ſeuerus eſt in tantũ quòd non vult recedere à litera. Diſtingue ergo, quia quandoq; fit
23 fraus legi†de perſona ad perſonã:vt ff.de don.inter vi.& vx.l.3.§.non tantũ. & ad idẽ j.
quod met.cau.ſi per impreſſionẽ.Y.quandoq; de contractu ad contractũ. vt ff. de don.
int.vi.& vx.ſi ſponſus.§.circa.quãdoq; de re ad rẽ.Vt in Macedoniano.ff.ad Maced.ſed
Iulianus.quandoq; de contractu ad contractũ,ſed alio modo:vt ff.ad Velleia.quãuis.§.
ſi cùm eſſem.Fraudes ergo tales puniũtur,ac ſi offenderẽtur verba & ſentẽtia. Sed poſ-
ſet quæri,vtrũ tantùm verba & non ſententiã liceat offendere. & dixit P.ꝙ verba tantũ
nõ licet offendere.ar.ff.qui & à quib.man.Proſpexit Io.cõtra,vnde ibi ſubaudi, ſeruata
24 ſentẽtia. Erant ergo ibi verba& ſentẽtia:quare nõ licet†offendere.ſed ſi ſola ſunt verba,
contra.eſt,vt ff.de in ius voc. quãuis non adiiciat. & de iure patr.adigere. §.quamuis.&
25 pro hoc eſt illud generale,ſenſum†nõ verba ſpectari,arg.ff.de adim.leg.l.ſi quis.§. cõdi-
tio. *Nullũ etenim pactũ*. Ad excipiendũ. *Nullam conuentionem*. Ad agendũ cõtra alterũ.
26 *Sed pro infectis etiam habeantur*. Patet ergo quòd ea quæ†cõtra legẽ fiunt,inutilia ſunt, &
pro infectis debent haberi.Sed obiicitur in maleficiis,quia nónne omnia maleficia ſunt
cõtra legẽ? Et certè ſic.ergo remanebunt impunita, cùm pro non factis debeãt haberi.
Reſp.quia hîc loquitur de his quæ de iure ſumũt effectũ,& in pactis,& in conuẽtionib.
& contractib.ſicut dicit in prin. Nõ intellige ergo haberi pro infectis quantũ ad hoc ꝙ
pœnam euitet:imò patietur,ſicut dicit in princ. Vel dic ꝙ quicquid fit contra legẽ, ſiue
ſit pactũ,ſiue conuentio,ſiue maleficiũ,pro infecto debet haberi,quo ad cõmodũ illius
qui facit.nullũ enim cõmodum ex hoc habebit,imò incõmodum. Secunda poteſt fieri
obiectio ad hoc quòd dicitur,quia loquitur de his quæ ſuũ habent effectũ de iure:quo-
niã ſi aliquis dolo vel metu inductus promittat,bene tenet cõtractus,& inde naſcitur a-
ctio: vt j.de inut.ſtip.dolo.repellitur tamẽ exceptione:vt ibi.Ergo patet ꝙ tenet,etſi cõ-
27 tra leges fiat.Reſp.quia habet†actionẽ,ſed inefficacẽ:& ideò pro nõ habita debet habe-
ri.vt dicit regula iuris,nihil intereſt.Vel diſtingue inter ea quæ turpiter fiũt,& quę con-
28 tra legẽ. Turpiter fit,ſi Stichũ dolo vel metu promittã. Contra legẽ eſſet ſi promitterẽ
me occidere hominẽ,& ſimilia:vnde illa pro infectis habẽtur, non alia: vt ff.de ver.obl.
generaliter.& ideò aliud hîc,aliud ibi.Tertia poteſt aſſignari obiectio de his quę contra
29 legẽ fiunt,†quę ſi facta fuerint,tenent: vt ff.de fer.l.1.& de inter.& releg.relegatorũ.§.ad
tẽpus.& quan.app.ſit.l.1.§.biduũ. Reſp.quia non cõtradicit:hîc loquitur quãdo aliquid
factũ eſt contra legẽ,& quod à lege prohibetur,pro infecto habetur: vt dicit. aliud quã-
do ſit præter legẽ,vel quia nõ eſt admiſſum,vt dico ꝙ prohibitũ,vt in caſib.illis: vt reſp.
ad l.de fer.quod verũ eſt,quòd rectè non fuit tẽpore meſſis vocatus. ſi tamen gratis ve-
nit,benè fertur ſentẽtia, & non contra legẽ,cùm licuit illi renunciare priuilegio ſuo. Ad
30 aliã quãdo appellandũ ſit,reſp.quia quod ibi dicit,non eſt dicenda †ſententia,ſub cõdi-
tione intellige:quaſi dicat,non conſueuit dici,ſed tamen tenet ſi dicatur.Ad aliã de in-
terdictis,dic quòd loquitur de ſententiis quæ erant tẽpore illius l. non de futuris, quæ
nullæ eſſent ipſo iure,ſi bona adnumerentur. Quartò obiicitur in his quæ confirman-
tur poſtea,& à principio fieri non debent:vt j.de nupt.rametſi contra.j.ſi maior. l.vlt.j.
de contract.iudi.l.vnica. Reſp.ad hoc quia non prohibentur confirmari, ſed inchoari.
31 Alia etiam poteſt fieri obiectio de venditione † liberi hominis,quia valet, & tenet inter
ignorantes:vt ff.de contrahend.emptio.& liberi.tamen contra.eſt l.Reſp.vt Yrner.hoc
eſt prohibitum, in quo deliquit vterque. Ibi non, quia interceſſit ignorantia. Vel dic
quod non tenet venditio habito reſpectu ad rem, ſed quo ad hoc vt deceptus decipia-

tur,& ad conſequendum intereſſe:vt inſtitut.de contrahend. emptio. §. vltimo. *Sed ſi*
32 *quid fuerit ſubſe.ex eo*,&c. Obiicitur, quia † ex inutili contractu transfertur dominium:
vt ff.de iure dot.§.vltim. Reſpond. Ex inutili benè tranſit: ſcilicet, quando turpiter eſt
conceptum,non quando contra legem: ſi enim eſſet à lege prohibitum, non tranſiret.
Et ideò cùm donatio inter virum & vxorem ſit prohibita, non tranſit ibi dominium: ſi
dolus probetur,non tranſibit:vel ſi tranſit reuocabitur: ſimile eſt ff. de in integrum re-
ſtitut.nemo.& de acquirend.poſſeſſio.non videtur.Item opponitur de eo quod ob tur-
pem cauſam datum eſt,quia tranſit dominium:vt ff. de condict. ob turpem cauſam.l.2.
33 Reſpond.Sed non repetitur ab eo qui dedit: repetitur † tamen à fiſco: vt ff.de iure fiſci.
Lucius.Item obiicitur in fœneratore mutuante filiofamiliâs, quia dominium tranſit in
filium:ſed hoc ideò,quia creditor in dando,filius verò non deliquit in accipiendo. *Vel
ob id*. Obiicitur quod eſt j̄.de prædiis minor. & ſuſ.& ſi is. Reſpond. M. quia hîc loqui-
tur de his quæ perpetuò prohibita ſunt, ſed alienatio prædiorum minoris non eſt per-
34 petuò † prohibita:imò conceditur quãdoque,puta ob æs alienum.Sed hæc ſolutio non
placet,quia ſi in prohibitis perpetuò tantùm locum haberet hæc lex, in pauciſſimis ca-
ſibus haberet locum,vix eſt aliquod generale quod non patiatur exceptionem: vt ff.de
regul.iuris.definitiones. Dic ergo quòd prohibitum eſt res minorum alienari, ne quid
fiat in præiudicium minorum, non autem præiudicat minori, licet tutor ſit obligatus,
vel res eius.Similiter ſolue & oppone, ff. de arbitris. ſi pupillis. præiudicat ergo tutori,
non minori.Vel ſi vult quis euitare oppoſitiones ſupradictas, dicat legem iſtam habere
locum tantùm in eo caſu quando lex ſimpliciter prohibet, nec vltra progreditur: vt s̄.
de ſacroſanct.eccleſ.l.nemo.Si autem progrediatur vltra, vel prohibita fieri non infrin-
gendo,vel prohibita poſtea confirmando vel caſſando, per exceptionem ſeruabitur illa
35 ſpecialis † caſſatio:& ſpeciale ſtatutum in re prohibita non eſt generale,vt ff.de verbor.
obligationib.doli clauſula. Nec obſtat quod dicitur s̄. eodem. tantùm prohibuiſſe,&c.
quaſi innuat,ſiue tantũ prohibeat,ſiue vltra procedat: quia huiuſmodi verbũ etiam nõ
denotat ſemper idem in contrario caſu:vt ff.de verbor. obligationib. quodcunque. §.ſi
ita. *Nec ſacramentum admitti*. Videtur contra.j̄.ſi aduerſus vendi. l. 1. quia ibi dixit Im-
perator,quòd non vult eſſe auctor periurij.Solutio.Illa loquitur quando inchoatus fuit
36 contractus ſecundum legem,hoc eſt facta venditio † cum decreto,ſecus ſi ſine decreto:
quia ius commune non tolleret ſacramentum,vt hîc dicit:ſed hodie eſt ſublatum,quia
ſiue legitimè ſit inchoatus contractus,ſiue contra legem,ſi interponatur ſacramentum,
nullo modo licet contrauenire, vt in l.Friderici.ſacramenta puberum. ſicut ibi plenius
notatur.

L.6. QVOD FAVORE,&c. Exemplum huius legis poni poteſt in Carboniano edicto
37 quia ex beneficio Carboniani edicti, † datum eſt filio exiſtenti in poſſeſſione rerũ cor-
poralium,ne ei controuerſia de hæreditate moueatur,donec ſit in tempus pubertatis,ſi
tamen viderit Prætor quòd intra pupillarem ętatem ſibi expedierit probare ſe eſſe filiũ,
debet eum admittere:ne quod pro eo introductum eſt, ad læſionem ipſius videatur in-
uentum,vt ff.de Carbon.edict.l.3.§.duæ autem. Vel poteſt poni in beneficio in integr.
reſtit.vt ff.de minor.ſi iudex circumuento.& in aliis multis caſibus, in muliere quæ ha-
bet auxilium Velleiani:vt ff.ad Velleian. l.penult. Poteſt & poni j̄. de ſecundis nuptiis.
generaliter.Sed videtur contra. ff.quod quiſque iuris. l. 1. quia dicit quòd ſi aliquis im-
petrauit ne conueniri poſſit pro debito vſque ad annum vel duos,eodem iure poteſt vti
creditor contra debitorem:quia ſi debet ei,non poterit ſimiliter conueniri vſque ad an-
38 num vel duos annos:& ita † quòd fauore alicuius introductum eſt, nocet ei. Reſpond.
Ibi loquitur de eo qui fauorem habet per poſtulationẽ. Aliud in eo qui habet ex mera
Imperatoris liberalitate: quia non eodem iure contra ipſum vtetur, vt hîc dicit, & ff.
quod quiſque iuris.l.3.Aliud poteſt contra.adſignari, ff. de periculo & commo. ſi vina.
Quidam dixerunt quòd hîc loquitur de eo qui habet fauorem per legem,ibi autem de
eo qui per pactum:& in hoc eſt contra.quia cùm in fauorem emptoris eſſent empta vi-
na exceptis acidis & mucidis,videretur quòd ſi poſt vellet ea habere, quòd poſſet: ſed
contrarium eſt,vt hîc dicit.Nec placet Io.dicta ſolutio:quia quãdoq; inuenio quòd etſi
39 per pactum fauorem habeo,non tamen debet retorqueri in læſionẽ meam,vt in pacto†
legis commiſſoriæ,& addictionis in diem,ſi ita conuenio cum venditore,quòd ſi vſque
ad

ad talem diem precium non fuerit ſolutum,res ſir inempta .Dicit quòd ſi venditor vult
rem eſſe inemptam j̄.diem illum,quod poteſt,cùm pactum tale cauſa ipſius appoſitum
ſit:vt ff.de lege commiſ.l.2 & de in diem addic. Sabinus. Patet ergo quòd ſiue fauorem
per pactum habeam,ſiue per legem, quòd non retorquetur ad læſionem meam . Reſp.
Ergo alio modo,quia quod dicitur in lege illa , ſi vina, non eſt fauor. Quis enim fauor
eſſet,ſi ego emerem authenticum tuum & digeſtum , & omnes libros tuos præter Co-
dicem? Certè nullus eſſet fauor,imò vſus eſſem iure communi in emptis . In aliis pote-
rit excipi:nec contra voluntatem meam cùm empta ſint, poterunt peti, nec ego contra
voluntatem alterius potero ſibi dare : ſic ergo non eſt contra. quod ibi dicitur.Sciendũ
tamen eſt quòd occaſione ſtatuti ſtatuitur quandoque aliquid in commodum meum,
vt eſt in liberto qui non debet torqueri contra dominum ſuum,nec pro eo poterit con-
tra alium:vt j̄.de quæſtionibus. Pridem. Sic eſt & in Iudæis , quibus datum eſt priuile-
gium ne poſſint die ſabbati conueniri , nec ipſi eadem die poterunt conuenire : vt s̄.de
40 Iudæis.l.die ſabbati. Et intellige etiam regulam iſtam,niſi videatur † tacitè renunciaſſe
ſuo priuilegio:vt poteſt videri in liberto qui adminiſtrat tutelam patroni ſui ſenatoris.
Quamuis enim ab aliorum tutela excuſationem habeat,tamen ſi impetrauit ius aureo-
rum annulorum,videtur illi priuilegio tacitè renunciaſſe:vnde læder eum. non iuuabit
quod pro eo introductum erat,vt ſcilicet ius aureorum annulorum, cùm in hoc videa-
tur renunciaſſe:vt ff.de excuſ.tur.cùm ex oratione circa finem . Idem eſt in eo qui cùm
libertinus eſſet ſeruiuit,& fecit tantùm domino ſuo,quòd impetrauit ius aureorum an-
nulorum,poſtea non ſufficit ei habere ſemiplenam ingenuitatem,id eſt, in vita tantùm:
& fecit per colluſionem cum aliquo,quòd moueret ei quæſtionem de ſtatu ſuo, & ipſe
diceret ſe ingenuum,& ſic pateretur eum ingenuum pronunciari : vel per colluſionem
fecit ſe ab alio pronuntiari ingenuum . Poſtea detecta colluſione , & ſententia reſciſſa,
non retinet ius aureorum annulorum quod ante habebat : imò videtur ei renuntiaſſe:
vt ff. de iure aureorum annulorum. l. 2. & ita per colluſionem : & quia videtur taci-
tè renuntiare ei quod in fauorem ſuum inductum eſt , ad læſionem alterius retor-
quetur.

LEGES ET CONSTITVTIONES FVTVRIS. Id eſt, quod accidit poſt L.7.
41 legem.nam ſi factum præcedat nouam.l. ſi non erat deciſum , lex antiqua † ſeruatur,
non noua:vt j̄.authentic. vt cùm de appella.cog. in princip. & authentic.hæc conſtitu-
tio interpretatur de his qui ingred. monaſter. *Certum eſt dare formam negot.* Fallit in
vſuris, quarum modus antiquitus non erat determinatus , hodie determinatus eſt : &
42 hæc determinatio non tantum ad futura † trahitur , ſed etiam ad præteritum : vt in-
frà, de vſur.eos.§.ſuper vſurarum & l. ſequenti.& j̄.ad Senatuſconſultum Velleianum,
l.iubemus.

HVMANVM. *In publica.* Vt an ciuitas det in feudum. *Vel priuata cauſa.* Vt an L.8.
clericus vel fœmina vel ſimilis priuata perſona ſuccedat in feudum. *Et cum omnes con-
ſenſerint.* Videtur falſum quod hic dicitur, quia vniuerſitas conſentire non poteſt, ſicut
nec dolum committere:vt ff.de dolo,ſed & ex dolo.§. ſed an in. & ff.de libert.vniuerſi.
43 l.1.& de acqui poſ.l.1.§.vltim.Sed dic quòd vniuerſitas † bene poteſt conſentire, & in-
terrogatiuũ quod eſt ff. de dolo.ſed & ex dolo,denotat raritatẽ, non impoſſibilitatem:
44 ſicut & ibi. Si ſacerdos peccauerit, quis orabit pro eo ? Et quod leges illæ dicunt † non
poſſe intelligere, facilè: difficilè enim poſſunt : ſicut dicitur ff. de orig. iur.l.2.§.deinde
& ff. de arbitris. item ſi vnus . Conſentiunt tamen , licet cum difficultate : quod patet
ex diffinitione legis : quia dicitur communis reipubl. ſponſio &c.vt ff.de legibus l.1. &
inſt.de iu.nat.Item nónne dicit.l.quòd quæſtores creabantur appel.& conſenſu populi?
Vtique: vt ff. de offic. quæſtor.l.1.& argum. eſt ff.quod metus cauſ.l.iſti quidem §.ani-
maduertendum.Item dico eos tunc conſentire cum pulſatur ad concionem,& veniunt
& dicunt. Sia Sia.& ſic pronunciauit dominus Io.contra commune Ardenſium,quod
promiſerat ſub pœna ne incideret quoddam nemus. Et poſtea pulſato ad concionem
venerunt omnes, & cum ſecuribus iuerunt incidere nemus.

LEGES SACRATISSIMÆ. *Ab omnibus.* De militibus tamen dicit alibi quòd L.9.
45 magis vult † arma ſcire , quàm iura : vt j̄. de iure deliber. l. vltim. & de clericis quòd
opprobrium eſt,&c.vt s̄.de epiſcopis.repetita.Sed hoc ad honorem eorum dictũ eſt,nõ

enim debent eſſe in foro ſeculari, ſed in curia epiſcopi benè poſſunt præſtare viduis & pupillis, & ſimilibus patrocinium ſecundũ leges. *Obſcurius apparebit.* Vt cùm quæritur vtrum nomine datorum contineantur & donata. Vel pone in lege illa ĩ. ſolut. matri. dos à patre. *Interpretatione.* Hîc ſumitur interpretatio pro expoſitione vocabuli aperta. Alibi qui interpretatur, corrigit: vt ff. ad Tertullia. qui operas. *Duritiámque.* Secundum verba & ſententiam: vt ff. qui & à quibus proſpexit, vel ſecundum verba tantùm, vt potes ponere exemplum in tribus libris Codicis, vbi multa verba ponuntur quæ non intelliguntur.

L.10. Cvm de novo, &c. Cùm dubitatio contingit in iudicio, aut ſuper aliquo ne-
46 gotio nouo, aut ſuper lege aliqua: ſi ſuper negotio, dominus Imperator † eſt cõſulẽdus, ſi tamen præſens ſit, & eius ſit copia: vt ſ̃. eodem. humanum. & ĩ. de veter. iure enucl. l. 2. §. ſed quia diuinæ. & ff. de fideicommiſ. lib. Itaque & argum. ĩ. de iudic. l. penult. ibi, ne
47 compellatur. Si autem non ſit eius copia, procedendum eſt de † ſimilibus ad ſimilia: vt ff. eodem. non poſſunt. Si verò ſuper lege, ſiquidem ex conſuetudine certo modo intellecta, ei intellectui ſtabitur: vt ff. eod. l. minimè. & l. ſi de interpretatione. Quòd ſi ex cõſuetudine non eſt certificata, recurritur, ſicut dictum eſt, ad principem, ſi ſit eius copia:
48 vt in hac lege, & ff. cod. l. & ideò. & l. nam. alioquin interpretandum † in benigniorem partem: vt ff. eo. benignius. & l. in ambigua. Vel ſi dubito quæ ſit benignior ſtabo ſignificationi verborum: vt ff. de condit. & demonſtrat. Publius. §. 1. quamquam videretur
49 primò ſtandum verborum † ſignificationi: vt ff. de lega. 3. non aliter. Tertiò procedendũ de ſimilibus ad ſimilia.

L.vlt. Si imperialis. *Sed & omnibus ſimilibus.* Videretur contra. ſ̃. eodem. l. 2. ſed ibi loquitur quando introducebatur in ſpecie quæſtionis, non in forma vel figura iudicij: ſi enim in forma iudicij, debet lex reputari, vt hîc dicit, & inter eos inter quos fertur ſententia, & inter omnes ad ſimilia procedi, cùm ſit lex: vt ff. eodem. non poſſunt. *Tam riſimus.* Id eſt, deriſimus. *Soli Imperatori*, &c. Ergo populus Romanus non habet pote-
50 ſtatem legis condendæ, quod olim habebat: ſed lege † regia in eum tranſtulit populus omne ius quod habebat: vt Inſtit. de iur. natural. §. ſed & quod. Videtur ergo quòd ho-
51 die nullum ius habeat. Vel dic quòd non tranſtulit ita quin ſibi retineret. Transfert † enim quandoque quis aliquid, & ſibi retinet: vt ff. de offic. eius cui man. l. 1. nec derogatur populo vel ſenatoribus hac lege, cùm dicat in fine, nihil hac lege derogante, &c. ergo ſi populus ante habebat, & adhuc habebit. Dic ergo quòd hîc non excluditur populus, ſed ſinguli de populo, & eſt ſimile in illo exemplo, Solus Scipio ciuitatem vel vniuerſitatem Romanam liberauit. Non enim excluditur hîc populus, quia falſum eſſet: ſed ſinguli de populo: quia plus fecit ipſe quàm aliquis aliorum. ideo ſinguli excludun-
52 tur, non vniuerſitas ſiue populus. *Aenigmata.* Id eſt † ſubtiles dubitationes. *Explauſis.* Id eſt remotis. *Veteris iuris conditoribus.* Paulo & Papiniano.

DE MANDATIS PRINCIPVM.
TITVLVS XV.

L.vnica. SI QVIS ASSERAT. Hoc vide plenius in ſumma.

DE VETERI IVRE ENVCLEANDO.
TITVLVS XVI.

SVMMÆ.

1 *Pauciores probabiliora dicunt quàm plures.* 2 *Per modicum vitiatur totum.*

L.1. DEo avctore. Inde circa medium. *Sed neque ex multitudine auctorum &c.* argument. ad teſtes, quando plures ſunt ab vna parte quàm ab alia: ſed ta-
1 men pauciores † probabiliora dicunt quàm plures: magis enim debet eis fides haberi: vt ff. de teſtib. ob carmen. Cætera vide per te.

Tanta

TANTA CIRCA NOS, &c. Vide per te verba notabilia. Et quod dicit in fine, L.2.
ſciat inutilu ſe eſſe codicis dominum: notandum eſt quia modicum fermenti totam maſſam
2 corrumpit:& ita per modicum vitiatur † totum. Hodie contra eſt, quia non conſequẽ-
tia literarum ſcribuntur. Vel dic, quòd debent ſcribi cum ſignis antiquis quæ ponebã-
tur in ſcripturis. *Præſentu duodecimæ indict.* Contra. ȷ̃. de Iuſt. cod. conf. in fin. dic vt ibi.

DE IVRIS ET FACTI IGNORANTIA.

TITVLVS XVIII.

SVMMÆ.

1 *Excipiens in eo quod excipit, fit actor.*
2 *Ignorantia iuris.*
3 *Certare de damno vitando.*
4 *Ceſſio actionum.*
5 *Quadrimeſtre tempus.*
6 *Ab executione non appellandum.*
7 *Ab iniuſta executione appellare licet.*
8 *Emancipatus non diſtinguitur à ſuo.*
9 *Iuris ignorantiam prætendere.*
10 *Diuiſio quando reuocatur.*
11 *Traditio quid operaturi*
12 *Hæres iure naturali legatarius obligatur.*
13 *In ſolemni teſtamento obligantur cohæredes de iure ciuili & naturali.*
14 *Error facti.*
15 *Confeſſio erronea non mutat ſubſtantiam veritatis.*
16 *Indebitum tranſactionis cauſa non repetitur.*
17 *Iuris error ante & poſt ſententiam nocet.*
18 *Inſtantia.*
19 *Exceptio rei indicatæ.*
20 *Error vnius.*
21 *Error populi.*
22 *Cognitio prætoris.*
23 *Delictum.*
24 *Ignorantia facit quod deſinat delictum atque pactum.*
25 *Orcini qui.*
Orthodoxus. ibid.
26 *Errantis nullus eſt conſenſus.*
27 *Debitum naturæ.*
28 *Mulieribus leges ſuffragantur.*

QVAMVIS CVM CAVSAM TVAM AGERES. Id eſt, defenderes ſiue L.1.
reſponderes in cauſa tua, non intellige quòd contra alium agat. & hoc probatur per finem legis cum dicit, ſi cœperis ex ſententia &c. Loquitur ergo in reo qui ſe defendebat, & ita reus cauſam ſuam agebat: ſic ff. de eden. l. 1. *Allegationes competentes.* Fortè quia non habuit aduocatum, vel omiſit pactum de non petendo, aut inſtrumentum quod habebat: vel non allegauit de iure ſicut debuit. Vel ideo dicit, quia competentes allegationes omiſit: appellantur enim probationes, vt diximus. ȷ̃. de iudic. authen. iubemus. & dicemus. ȷ̃. de aduoc. diuerſo. iudi. laudabilem. Vel intel-
1 lige allegationes: id eſt, exceptiones: qui enim excipit agit. & excipiẽs in † eo quod exci-
pit, fit actor: vt ff. de exc. l. 1. ergo exceptio omittẽda dicitur allegationes omittere. & ita
2 quia † ignorantia iuris propter ſimplicitatem militiæ errabat, ſubuenitur ei ſicut illi
qui proptet infirmitatem ætatis captum ſe dicit: vt ff. de minor. minor autem magiſtratus. Duo ergo faciunr contra iſtum militem ne poſt ſententiam liceat recedere, aliàs enim generaliter non licet: vt ȷ̃. eo. error. Aliud eſt quia errauit in iure & in iudicio: & ita videretur quòd ſibi præiudicaret, cùm aliàs omnibus præiudicetur: vt ff. de confeſſis,
3 non fatetur. ſed pro eo faciunt, quia certat † de damno vitando, alius iniuſtè de lu-
cro captando, & quia reus eſt, & rei fauorabiliores ſunt quàm actores: vt ff. de regulis iuris. fauorabiliores. & quia miles eſt. Tales enim perſonæ fauorabiliores ſunt, & clerici, & fœminæ. Vnde cùm plures ſint, pro qua contradicit eum admittendum ad id quod omiſit? propter ſimplicitatem militiæ, ſiue illud conſiſtat in facto ſiue in iure. *Permitto tibi.* Nota quòd hîc dicitur quia poſt ſententiam poteſt ſe defendere, & hoc ratione militiæ: vt hîc aliàs ratione ætatis. & in eo qui non condemnatur niſi in quantum facere poteſt, & in Macedoniano & Velleiano: vt ff. ad Macedon. tamen fallit in defenſore, vt ſi conueniatur & condemnetur: poterit enim deſide-
4 rare quòd cedantur † ſibi actiones contra eos qui mandauerunt: vt ff. de fideiuſſ. ſi fide-
5 iuſſ. §. idẽ reſp. Debet ergo opponi hęc exceptio intra † quadrimeſtre tempus. Sed quid
erit ſi pronunciatum ſit non poſſe opponere exceptionem? Poteritne appellari? Et certè

6 videretur quòd non, cum ab † executione non ſit appellandum: quia non pronunciauit de faciendo aliquit vel de dando. ſed bene licet appellare, quia ab iniuſta execu-
7 tione † bene licet appellare: vt infrà quorum appell. ab executione. Præterea bene appellatur quandoque etſi non ſit pronunciatum de aliquo dando vel faciendo. vt ĵ. ſi ſæpius in integ. reſtit. l. 1. & 2. poterit ergo appellare: & ſi vincatur in appellatione, nõ habebit quadrimeſtre tempus, cum non ex hac ſententia, ſed ex prima conueniatur. *Defenſionibus tuis vti.* & ſic magis conſequitur, excipiendo quàm faceret agendo ſi tradidiſſet vel ſoluiſſet pecuniam.

L. 2. CVM IGNORANTIA. *Renunciaſti.* Id eſt repudiaſti. aliud ſi dicat, non volo: vt ff. ad Tertullia. filij. §. 1. contra. & notaui ĵ. vnde liberi l. vlt.

L. 3. [4] SI EMANCIPATA. A patre. fac vim in eo quod dicit, emancipata à patre; quia ſi filiafa. eſſet in poteſtate patris, aliud eſſet. non enim repelleretur & ſi non petiiſſet hereditatem intra annum, ſed repudiaſſet. poſſet enim redire vſque ad triennium: vt ĵ. de repud. heredit. l. vlt. intellige ergo quod hîc dicit in paterna hereditate. aliud enim eſſet
8 in materna, cum ibi non diſtinguatur † emancipatus à ſuo. mater enim nullum habet in poteſtate & ideo idem eſt ibi ſiue ſit in poteſtate ſiue emancipatus. & hoc intellige de iure veteri: aliud enim hodie de iure authent. cùm non diſtinguatur emancipatus à ſuo quo ad ſucceſſionem: & ita admittetur emancipatus ſicut ille qui in poteſtate eſt, & vltra annum de nouo iure. *Nullis rationibus potes.* Et hoc cùm potuit peritiores con-
9 ſulere, vel per ſe inſtrui. ſi enim nec per ſe nec per alios poſſet inſtrui, bene poſſet iuris † ignorantiam prætendere: vt ff. eo. regula. §. 1. & de bon. poſſ. in bonorum.

L. 4. SI POST. Diuiſionem. Intellige ergo quando facta erat diuiſio. ſed videtur contra. ff. famil. erciſ. cum putarem. ſed dic quòd non eſt contra. quia illa determinat iſtam.
10 aut enim facta fuit diuiſio † in iudicio, vel extra. ſi extra. non præiudicat vt hîc dicit. ſi per ſententiam iudiciali auctoritate, præiudicat, nec poterit repeti quod ſolutum eſt: vt ibi dicit & ĵ. de condic. inde. l. 1. & hoc verum eſt, quando verum putaui teſtamẽtum eſſe; & erat falſum. Sed quid eſſet ſi putaui verum, & erat verũ, non tamen ſolemne, vt ponit in caſu ſequenti, quia non erant ibi ſeptẽ teſtes, vel ſigilla corũ, vel ſubſcriptiones aut ipſius teſtatoris ſubſcriptio? Tunc ſi diuiſit, & extra iudiciũ, non videtur quòd poſſit reuocari: vt ĵ. eo. cum quis. Reſp. ſecundum P. qui dixit quòd hæc lex loquitur quando diuiſi, ſed non tradidi, imò penes me adhuc habebam poſſeſſionem: & tunc bene poſſum retinere. & quòd non tradidiſſet, videtur per hoc quod hîc dicitur, cum non di-
11 cat repetere, ſed obtinere. ſi verò † tradidiſſet, nõ audiretur: vt dicit l. illa, cum quis. ſed hoc non valet, quia aliud eſt dicere diuidere, aliud factam eſſe diuiſionem: vt ff. de vſuf.
12 quid ergo. §. vlt. Quidam alio modo ſoluerunt: quoniam heres † obligatur de iure naturali legatariis, ſcilicet, pro legatis præſtandis. aliud in coheredibus iſtis, cum vnus non obligetur alij pro teſtamento non ſolemni: nec hoc teſtator voluit in teſtamento. & ita in primo caſu ceſſabit repetitio: vt ĵ. ad legem Falc. error. in alio poterit repetere:
13 vt hîc dicit. Hoc non valet, quia in ſolemni teſtamento obligantur † coheredes de iure ciuili & naturali, cum habeant actionem Falc. ergo in non ſolemni obligantur ſaltem de naturali. Reſpon. ergo quia ſi non ſolemne fuit teſtamentum. Non errauit in iure, quandoque & ſic loquitur hîc cum credidit ſeptem affuiſſe teſtes vel ſeptem ſigilla, & non affuerunt: quia fortè oſtendit alicuius vnum ſigillum ei bis: & ſic deceptus erra-
14 bat † in facto: & ita ſucceſſionem ſolidam obtinebat, & reuocabat diuiſa vel ab eo data. Aliud etiam eſt hîc notabile de eo quod dicit, Oſtende igitur &c. per hoc enim probatur quòd teſtamentum præſumitur verum, niſi probetur cõtra. vt ĵ. de probat. ſi ſcriptum. & hoc eſt qui confitebatur teſtamentum eſſe: & quia ille ſcriptus erat in teſtamento. nam dicit generale quoddam. præſumuntur omnia ſolemniter acta. *Vel fide veri deficere.* Quando erat falſum. *Ver. iur. rat. ſtare non poſſe.* quando minus ſolemne.

L. 5. CVM FALSA. Pone caſum quando hereditas materna delata erat aliquibus. dixit frater ſorori, quòd diuiderent hereditatem illam, diuiſerunt. poſt iterum venit frater ad ſororem, & oſtendit ei quidam quod erat penes ipſam, & quod dicebat diuidendum, cum eſſet de bonis maternis, ſoror credidit fratri, & dixi quòd placebat ei, & credebat eſſe maternum. quare ſi poſt appareat paternum, vtrum præiudicet
15 ei confeſſio? Et dixit quòd non: nec ob hoc † mutati poteſt ſubſtantia veritatis.

Demon-

Demonſtratione. Id eſt, confeſſione. *Mutari ſubſtantia non*, &c. Non eſt ergomuta-
ta ſubſtantia veritatis, hoc eſt, quia non transfertur in alium dominium: & ſi ipſa
noluit quòd diuideretur quid in poſſeſſione: & certè benè trãſferretur ſi diceret ſe poſ-
ſidere nomine alterius, vel ſi penes alterum eſſet res. Et intellige quando confeſſa erat
extra iudicium, quia tunc non præiudicat niſi cauſa expreſſa, ſecus ſi in iudicio; & hoc
1 diſtingue: quia ſi errabat in facto, licet errorem reuocare, & contrauenire ante ſenten-
tiam, non poſt: vt j̃. eodem. error. ſecus ſi in iure: quia ſiue ante ſententiam ſiue poſt li-
cet contrauenire.

Si non transactionis, &c. Ibi incipiat conſtitutio, Si rector prouinciæ &c. Et ideò dicit, non tranſactionis cauſa: quia ſi indebitum promiſiſſet, & tranſactionis L.6.
16 cauſa † non repeteret: vt j̃. de tranſactio. l. 2. ſic ergo tranſactio indebitum inhibet. ſic &
definitiua ſententia: vt j̃. de condictio. indebit. l. 1. ſed & ſacramentum, vt j̃. de rebus
credit. l. 1.

17 Error facti. Ideò dicit de errore facti, quia iuris error ante ſententiam † & L.7.
poſt nocet: vt ff. de confeſſis. non fatetur niſi miles ſit: illi enim nec ante nec poſt nocet:
18 vt s̃. eod. l. 1. Sed videtur quòd poſſit aſſignari † inſtantia ei quòd hîc dicitur, ff. de inſti-
toria, l. habebat. Reſpond. Quia ibi indiſtinctè actum erat, & vnam cauſam proſecutus
19 eſt, aliam omiſit: ad omiſſam benè licet redire, nec obſtabit in ea † exceptio rei iudica-
tæ, vt j̃. de iudic. l. 2. Hic autem loquitur quando de vno actum eſt primò, & ad idem
vult redire poſt ſententiam, non enim poteſt vt dicit. Et intellige quòd hîc dicitur in v-
20 nius † errore, ſecus enim ſi populus † erraret: vt ff. quando de pecul. actio eſt enna. l.
21 quæſitum. Præterea videtur contra. ff. de confeſſis. cùm fideicommiſſum. Sed iudex da-
tus benè poterit abſoluere ab errore facti, vt dicit. Tamen benè poterit retractari ſi non
abſoluit ab hoc quòd nihil deberetur ob æs alienum imminens, quòd ſcilicet auferret
legata, benè poterit abſolui, non ſi videt debitum propter hoc quod nunquam fuit de-
22 bitum. Illa enim † cognitio ad prætorem pertinet: & ideò aliam prætendendo cauſam
benè poterit inſtaurari quod factum vel diſcuſſum eſt ſuper errore facti, ita eſt in errore
facti, dic vt j̃. de errore aduocatorum.

Cvm testamentvm. *Per errorem profitentis*, &c. Cùm ex ignorantia defi- L.8.
23 cit id quod à ſciente fieret, vt hîc pactum, aliàs † delictum. nam ſicut hîc per pactum
conſequeretur libertatem, ſi ſciret teſtamentum non valere, & eos liberos pronunciaſ-
ſet: ita aliàs ſi tale fuit delictum ex quo libertatem conſequeretur. veluti ſi ancillam vẽ-
didit ne proſtituatur, & poſtea proſtituenti conſenſit: vt j̃. ſi manci. ita ven. ne proſt. l. 1.
24 Vel aliter, quia ignorantia facit hîc quòd deficiat pactũ, ſicut aliàs faceret ignorantia † ꝙ
deficeret delictum, ff. de act. & oblig. l. Iul. §. ſi quis. Io. contradixit Yrn. quia non puta-
uit apta eſſe verba ad manumittendum, ſi quis liberos vel libertos vocet, vnde & ſi-
quis dicat ſciens contra. O liberti mei venite ad me, non propter hoc conſequũtur li-
bertatem, & pro ſe induxit j̃. de teſtamen. mili. ex his. Sed ſatis dici poſſet, quòd ſi ſciat
contra. & talia verba diceret volens eos eſſe liberos, quòd eſſent apta, argum. ff. de con-
ſtit. pec. Titius. & l. quidam ff. de confeſſis. certum. §. ſed ſi fundum. & de pact. tale pa-
25 ctum profiteor. *Orcini.* Orcini † dicuntur, quia directè manumittebantur. ab orthos,
quod eſt rectum vnde † Ortodoxus, quaſi rectè ſentiens. *Proprij.* Per fideicommiſ-
ſum. Vel ideo dicuntur Orcini, quia antequam Chriſtus veniret in beatam virginem,
omnes tendebant ad orcum.

26 Non idcirco *Cum nullus ſit errantis † conſenſus.* Imò videtur errans voluiſſe: L.9.
vt ff. ad leg. fal. l. 1. §. ſi legatarius. contra ſed dic quòd ibi heres errabat, quia putabat ha-
bere falcidiam: & in hoc nulla fuit voluntas: ſed in hoc vt legatum caperet. hîc autem
loquitur in eo qui ignorat ibi nullus eſt concenſus, vt dixi s̃.

Cvm qvis. Indebitam pecuniam intellige ciuiliter, non naturaliter. ſi ergo L.10.
27 naturale † debitum ſoluatur ſiue in vita ſiue etiam in morte, non poterit repeti: vt j̃. ad
leg. falc. error. ſi verò ciuiliter tantùm debitum ſoluatur, repetetur: quia certat de dam-
no vitando, ſicut circa hanc materiam notatur diſtinctio in ſumma de condictione in-
debiti.

Qvamvis. *Actum contra ætatem*, &c. vt ff. eod. regula. L.11.

Constitvtiones. Conſonat s̃. de legib. & conſtit. leges. L.12.

L.13. NE PASSIM. Crederet aliquis quòd ſuccurritur in interceſſione mulieribus, ſic
aliàs vbique:ſed hîc contradicit,& pone ſic caſum, In his tantúmodò caſibus, &c. Sunt
28 enim leges † quæ eis ſuffragantur:vt ff.ad Turpil.l.1. §.accuſationem. de edendo. l.1.in
fine.ſolut.matrim.ſi cùm dotem.§.ſi mulier.de iure fiſc.l.2.in fine.j.de fal.mon.l.1.ff.ad
l.Corn.de fal.diuus.

DE PRECIBVS IMPERATORI OFFERENDIS.

TITVLVS XIX.

SVMMÆ.

1 *Serui pro mortuis in iure habentur.*
2 *Hæretici reſcriptum impetrare non poſſunt.*
3 *Atrocitas criminis.*
4 *Seruo ſupplicare licet.*
5 *Pœna capitalis.*
6 *Crimen læſæ maieſtatis.*
7 *Poſtulatio apud principem quomodo facienda.*
8 *Laborare pro Repub.*
9 *Dilatoria exceptio.*
10 *Peremptoria exceptio.*
11 *Vnus Imperator alij non poteſt imponere neceſſitatem.*
12 *Vltimæ leges derogant prioribus.*
13 *Publica vtilitas priuatæ præferenda.*
14 *Pragmatica ſanctio.*
15 *Iuſsio.*
16 *Vir ſatiſdare tenetur pro dote.*
17 *Amiſsio inſtrumentorum.*
18 *Secundò ſupplicare non licet.*
19 *Conſiliarij,aſſeſſores & referendarij.*
20 *Supplicatio non habet vim appellationis.*
21 *Iniquitas ſententiæ cõtinetur in appellatione.*
A præfecto non licet appellare. ibid.
22 *Supplicatione interpoſita, ſententia mandatur executioni.*
23 *Mendacium.*
24 *Reſcriptum quando reſpuendum.*
25 *Priuilegium.*
26 *Excepta debent contineri in regula.*

L.1. LICET. *Facile capax non ſit.* Ideò dicit, quia ſerui † quo ad ius ciuile pro
1 mortuis reputantur : vt ff.de regul.iur. quòd attinet. & l. ſeruitutem. Idem
2 dicitur in † hæreticis,quòd non admittuntur vt reſcriptum impetrare poſſint:vt j.de ſum.trinit.l.2.eſt ergo in ſeruis & hæreticis idem, vt non admittantur:tamen in caſu iſto Imperator motus rationibus admittit ſeruum,mouetur enim ex laudabilis fidei exemplo.Et hoc duobus modis poteſt intelligi, ſcilicet,quia vidit eũ bonæ fidei,cùm vellet detegere necem domini, & quia bonũ erat aliis exemplum.
3 Præterea mouetur † atrocitate criminis:motus ergo his duabus rationibus Imperator
4 admittit ſeruum,vt propter hoc liceat † ei ſupplicare.Et eſt ſecundum quòd ipſe ex tali facto libertatem conſequitur:vt ff.qui ſine manumiſ.ad libert. l.qui ob necem. *Admiſsi ſceleris atroci.* Vt quia dominus ſuus eſt occiſus. *Hortamento fuit.* Scilicet,nobis. *Demandaremus.* Scilicet,cauſam iſtam. *Quem adire cura.* Loquitur ſeruo. *Et ſæuiſsimam*
5 *vindictã.* Aliàs vindicta fit pecuniariter:ſed in hac legali nõ ita eſt, quia imponitur† pœna capitalis:& de tali loquitur ad Senatuſconſultum Silan.& j.de his quibus vt indign.
6 Dic ergo ſpeciale hîc quòd ſeruus admittitur ad preces. Idem in † crimine læſæ maieſtatis,vt ff.ad leg.Iuliam maieſt.famoſi.Aliud etiam eſt ſpeciale, quòd ei permittitur agere:vt ff.de iud. Vix aliud.ff.de his qui ſui vel alie.iur.l.2. Hæc ergo ſunt in quibus admittitur ſeruus.Si verò ſeruus ſupplicet in eo in quo non licet, & ob reſcriptum impetrauerit,non vitiatur:vt j.eod.vniuerſis.

QVOTIENS. *Moratoria præſcriptio*,&c. Potes hoc intelligere in creditore qui poſtulabat ante tempus ſolutionem fieri:vel in debitore qui poſtulabat dari dilationem
7 ad ſoluendum. Si ergo poſtulatur † aliquid in quo parum aduerſarius grauari debeat, poteſt admitti:ſi in totum ius alterius vult perimi,non eſt audiendus. *Remittitur.* Id eſt, remitti poſtulatur,non intellige quòd remiſſum ſit.ad quid enim poſtea diceret, *aditus ſupplicandi pandatur*,&c.Non enim oporteret poſtea aditum aperiri. *Aditus ſupplicandi pandatur.* Hoc intellige, quòd poſſit in hoc caſu ſupplicari, non quòd ſemper debeat audi-

audiri, & impetrare reſcriptum, ſed quòd aperiatur ei oſtium, & poſſit ſuper hoc ſuppli-
8 care domino imperatori. & ſi imperator viderit eum bonum, & bene laboraſſe † pro re-
publica, & talia ſecundum qualitatem perſonæ, poterit ei indulgere. ſin autem non vide-
retur ei faciendum, denegabit. & ita ſoluitur contra. j. de pactis inter empt. & vend. l. ſi à
re. Vel dic quòd ibi impetrauit reſcriptum ad agendum antequam deberet: & hoc non
poteſt. ſed ad defendendum vel excipiendum bene poteſt: vt hîc. Sed hæc ſolutio non
placet: quia ſupra dixi quòd poni poteſt in creditore qui ante tempus volebat agere, vel
9 in debitore qui volebat dilationem habere. Habet ergo locum quando dilatoriam † re-
mittit exceptionem, non in perpetuum, ſublata peremptoria: quod tamen non concedi-
tur omnino & ſemper, vt dictum eſt. licet quidam voluerint intelligere. l. iſtam quando
petitur reſcriptũm ad excipiendum tantum vt ſic ſoluatur contra. ſicut ſ. dixi. Quid ſi
10 imperator indulſiſſet reſcriptum peremptoriæ † exceptionis, hoc eſt ne vnquam debitor
conueniretur à creditore? & certè videretur quòd reſcriptum illud valeret, quia eſſet cõ-
tra l. iſtam: & l. dicit quòd reſcripta contra ius &c. vt j. eod. reſcripta. ſed tunc videretur
11 contra, quia vnus † imperator alij non poteſt imponere neceſſitatem, vel iubere: vt ſ. de
12 legib. digna vox &c. vnde videmus quòd vltimæ † leges derogant prioribus. & ideo vi-
detur quòd ſi impetrauit quis talè priuilegiũ, quòd tollatur per vltimum lex alterius im-
peratoris, & ſic valebit, nõ obſtante. l. quotiens. Reſpond. quia non eſt verum. leges enim
tales ſpeciales non facilè tollunt iura communia. ius enim commune per commune tol-
13 litur, non per ſpeciale. vnde habes quòd publica † vtilitas eſt præferenda priuatæ. quare
per talem legem ſpecialem non tolletur lex generalis, niſi imperator diceret, non obſtan-
te. l. quotiens. arg. ff. de leg. 3. ſi quis in principio. & not. j. ſi contra ius vel vtili. l. vlt.

N EC *Damnoſa fiſco*. Vt ſ. ne ſoluantur tributa, vel minora ſoluantur quàm debeant. L. 3
14 & tale ſi impetraretur, non valet, niſi ſit † pragmatica ſanctio: vt j. authen. de manda.
15 prin. §. ſi tibi quoque. nec illa pragmatica ſanctio valebit, niſi ſecunda iuſſio † interueniat:
vt j. authen. vt nulli iudi. §. & hoc vero. Si verò contra. l. ſit impetratum, non tenet: niſi
ſit tale, quod alium non lædat, & proſit petenti: vt j. eod. reſcripta.

V NIVERSA *Reſcripta*. Pone caſum vt ſ. l. quotiens. in debitore qui tempus poſtulat L. 5.
prorogari, ne conueniatur. & voluerunt quidam dicere per l. iſtam quòd priuilegium im-
petratum non valet niſi fideiuſſorem dederit qui impetrauit. Io. contra. quia licet non
16 dederit, ſi tamen cõuenitur & excipit, velit præſtare, tunc poteſt, & ſufficit, ſicut in viro †
qui tenetur ſatiſdare pro dote. ff. ſolut. mat. ſi conſtante. §. 1.

S I *Quis aduerſus dixerit ſupplicandum*. Sic dicendo præfecto: Domine ego amiſi inſtru- L. 4.
17 menta † mea in cauſa in qua me condemnaſtis. ſupplico vobis vt iterum cognoſcatis de
cauſa illa, & videatis inſtrumẽta mea, & teſtes omiſſos. *Nullam habebit licentiam*. &c. Ideo
dicit, quia lex & imperator credidit non aliter eos iudicaturos quam ipſe foret: & ideo nõ
18 licet † ſecundo ſupplicare: vt hîc dicit, & ff. de off. præfect. præto. l. vna. & ff. de mino. in
cauſæ 2. §. vlt. Sed ſi non cognouit nec primo nec ſecundo, ſed tertio, quia ſecundo fuit
ad eum appellatum, non licet ſupplicare etiam primo, vt probatur per rubricam j. ne li-
ceat in vna eadémque cauſa. poteſt ergo primo vt hîc, & j. de ſen. præfect. præto. non ſe-
cundo, nec tertio. Dicit ergo qualiter ſit ſupplicandum. ſed cui ſupplicabitur, hoc deter-
minat authen. hîc ſignata, quæ ſupplicatio. *Glorioſi præfecti vel eorum con*. Hoc intellexe-
19 runt quidam quòd ipſi prætori poſſit ſupplicari, ſiue eius † conſiliariis vel aſſeſſoribus vel
referendariis poſſet offerri libellus: vt dicit authen. de referendariis: & ipſe præfectus tan-
20 tum cognoſceret de cauſa, non ipſi. & patet quòd ſupplicatio † non habet vim appella-
tionis, cum non appellatur ad eundem ſed ad maiorem: vt j. de appella. eos. Præterea
21 quia iniquitas † ſententiæ continetur in appellatione: & ideo à præfecto † non licet ap-
22 pellare: vt dicit. l. de minoribus. in cauſæ 2. poteſt tamen ſupplicari, cum ibi non conti-
23 neatur iniquitas. Præterea quia ſupplicatione interpoſita † ſententia mãdatur executio-
ni: vt hîc dicit: non autem ſi appelletur: vt ff. nihil innoua. appell. niſi. *Sub hac forma*.
Hoc eſt intra x. dies. *Qui ſe grauatum putauit*. l. biennium. hoc habent hîc quidam additum:
ſed hoc nõ eſt in corpore auth. nihilominus tamen dicit hoc lex j. de ſent. præfect. præto.

Vniuerſis. *Minimè requiratur*. Licet ſ. l. 1. dicat quòd difficillè admittuntur: eſt enim L. 6.
quoddam generale, non à quo ſit factum requiritur, ſed an ſit factum. ff. de heredi. petit.
item veniunt §. à quo. de verb. oblig. cum ſeruus. arg. contra. j. de inoff. teſta. Stichus.

L.7. RESCRIPTA. *Contra ius elicita*. Non intellige de reſcriptis quibus in eliciendo factũ
23 eſt contra ius, quia † per mendacium ſunt imperrata: ſed dic aliter, quia bene poſſet per
mendacium impetrari: non tamen eſſet contra ius: & illud etiam ſi non læderet alterum
debet reſpui: vt ĵ. ſi contta ius vel vtili. etſi legibus. dic ergo quod contra ius eſt elicitum,
quia in reſcripto factum eſt contra ius: & ille qui poſtulauit, nihil fecit cõtra ius per mẽ-
24 dacium ſuum, ſed imperator qui reſcripſit. debet enim tale † reſcriptum reſpui: vt ĵ. ſi
contra ius l. vlt. quandoque tamen contra ius elicitur, non tamen reſpuitur, quia alij non
nocet: vt quando mulier impetrauit reſcriptum, vt haberet inſignia prioris mariti, nu-
bens alij minoris dignitatis: vt ff. de ſenato. l. vlt. & idem ĵ. de præpo. ſacri cu. l. 1. & vlt. &
per hoc quod dicit, teſcripta contra ius elici, generaliter videtur loqui in quolibet re-
ſcripto quod in ordine iuris non clauditur, ſiue ſit priuilegium, ſiue non, & loquatur de †
25 priuilegio, probatur, quia in fine dicit: niſi fortè quidem &c. vnde ibi excipit quidã quod
ſicut exponimus, in muliete eſt priuilegium, & contra ius commune. Videtur quod ſ. lo-
26 quitur generaliter tam de teſcripto priuilegij quàm de alio: quia excepta † debent con-
tineri in regula. & hæc malè excipit hîc Yr. in gloſſula ſua parua, quæ compoſitione iuris
non clauduntut, niſi ſint priuilegia. ſuffeciſſet enim dixiſſe, quæ compoſitione iutis non
clauduntut. *Quod non lædat*. In aliquo, vel parum lædat: vt ſ. eod. quotiens. & ff. de re-
lig. & ſump. ſi quis ſepul. & locati, habitatores. *Vel crimen*. i. criminis pœna. *Indulgeat*.
Quia ſ. voluit ei ſubuenire ſine exemplo: vt Inſtit. de iute natur. §. ſed & quod.

L. vltim. INSTRVMENTORVM *Exempla*. Omnia. *Vim exprimi*. Hoc eſt de quibus dubitat:
vt ĵ. dicit. *Vt reſpon. prin. ve. preca*. &c. Simile. ĵ. de appella. ampliorem. & l. per tempora.

QVANDO LIBELLVS PRINCIPI datus litis conteſtationem faciat.

TIT. XX.

SVMMÆ.

1 *Actio temporalis & perpetua.* 2 *Ciuilis quando perpetuatur.*

L. 1. DVBIVM NON EST. *Conteſtationem intelligi*. Si temporalis † fuit actio & perpe-
1 tua: vt dicit in l. ſeq. *Preces oblatæ*. Et reſcripſimus: vt dicit in l. ſeq. & ideo ſubau-
di in rubrica quod reſcripſerit, per hoc quod dicit in nigro. ĵ. l. proxi.

L. 2. TEMPORALES. *Et ad eas reſcriptione*. ſcilicet habita. *Quæ à prætore* &c. quæ notan. in-
ſtit. de actionibus. & ff. de act. in honotariis. & facit quod hîc dicitur, quãdo habeo po-
2 tentiorem aduerſarium, vel furioſum: quia tunc ciuilis † perpetuatur: vt ĵ. de anna. ex-
cept. l. vltim.

VT LITE PENDENTE VEL POST PROVOCATIONEM AVT DEFINITIVAM SENTENTIAM nulli liceat imperatoti ſupplicare.

TIT. XXI.

1 *Actio quando mutatur, ſeu differtur.* 3 *Supplicationis auxilium.*
2 *Acta quando edantur.*

L. 1. LICET *Poſtquam ſupplicaſti, priuſquam* &c. Fortè ſupplicatut imperatori vt iu-
dex qui cognoſcebat inter iſtum & aduerſarium, mutaretur † vel differretur
1 actio. interim tulit ſuus iudex ſententiã. poſt impetrauit reſcriptum. *Poſtea*.
Scilicet poſt ſententiam à qua non eſt appellatum. *Quæ decreto*. i. ſententia
definitiua.

L. 2. SVPPLICARE *Cauſa pendente non licet*. Diſtingue tamen: quia ante litem conteſt. ſi
de iure communi ſupplicetur, non licet: vt authen. de manda. princ. §. deinde. & de de-
fenſo. ciui. adire enim debet præſidem, vt ibi dicitur. ſi verò poſt lit. conteſt. non licet, vt
dicit

2 dicit tubrica : niſi ptopter hoc vt edantut † acta.i. coofeſſiones partium & teſtificata. vel
qoando non datur exemplum ſententiæ : vel etiam ſinebat alium iudicem ſibi ſociari, vt
ſit tota die in curia domini papæ. vel vt iudex fioem imponat : vt j. authen. in medio li-
tis non profer. §. ſuper hoc. in 7. colla.

3 Qvi lıcıtam. *Per ſupplic.* † *auxilium.* Vt iterum cognoſcatur de eo quod per L. 3.
ſententiam definitum eſt, nec eſt appellatum.

SI CONTRA IVS VEL VTILITATEM PVBLIcam per mendacium fuerit aliquid poſtulatum vel impetratum.

Tit. XXII.

SVMMÆ.

1 *Iudex delegatus.*
2 *Reſcriptum nullum ipſo iure.*
3 *Exceptio contra reſcriptum.*
4 *Exceptionis probatio.*
5 *Dolus à quo probandus.*
6 *Exceptio rei iudicatæ, iuriſiurandi, vel pacti conuenti.*
7 *Affirmanti incumbit probatio.*
8 *Precum mendacia.*
9 *A reſcripto appellare licet.*
10 *Bona vacantia.*
11 *Actio furti perpetua.*
12 *Ius conſuetudinarium.*
13 *Qualitas facti.*
14 *Delegata cognitio cauſæ.*
15 *Mentiri quis quando dicitur.*
16 *Legiſtæ & decretiſtæ.*
17 *Multa permittuntur ratione dubitationis.*
18 *Veritas negotij ſpectanda.*
19 *Natalibus reſtitui.*
10 *Iudex ordinarius.*
21 *Ordinaria iuriſdictio.*
22 *Hæreticus, excommunicatus, vel infamis nō poteſt eſſe iudex.*
23 *Falſitas.*
24 *Executor.*
25 *Territorium.*
26 *Priuilegium.*
27 *Conſilio procerum fit pragmatica ſanctio.*
28 *Iura naturalia immutabilia.*
29 *Hæc verba (non obſtante) quid operantur.*

Non idcirco &c. Pone caſom, quòd aliquis accepit mutuam pecu- L. 1.
niam ab alio, vel etiam cum alio permutauit. feceruot pactum de nō pe-
tendo, pòſt de petendo. iuit qui accepit pecuniam, ad imperatorem, & ſu-
per hoc petiit iudicem delegari. non expreſſit imperatori de his quæ inter
1 partes erant acta. quæritur vtrum nihilominus valeat reſcriptum, & † iu-
dex delegatus cogooſcat de toto negotio, & dicit quòd ſic. Com ergo mandatum eſſet
de ſola cogoitione ſuper cauſa, nihilominus de toto negotio poterit pronunciare: & ideo
hoc, quia ſine eo expediri non poterit. vnde videtur & illud eſſe mandatum, & hoc de
ſequentibus. de præcedentibus habes. j. eo. & ſi non cognitio. quia licet ſit tantum demā-
data executio cauſæ, poterit tameo cognoſci de omni negotio ſi fraus interuenit. Dicit
ergo hîc, & in l. illa, & ſi noo cognitio, quòd de toto cognoſcet, licet de toto non ſit man-
datum: quia ſiue ſequentibus vel præcedeoribus fortè expediri non poterat quod mãda-
tum eſt. Iſtud tamen ſcire debes, quia quandoque demandat imperator cognitiooē cau-
ſæ: tamen reſeruat ſibi ſententiam : nec ille qui cognoſcit, poterit pronuociare: vt j. ad
leg. Cor. de fal. vbi falſi examen. ita eſt, cum omiſſum eſt aliquid imperatori, quod ſi eſſet
dictum nihilominus veriſimile eſt quòd reſcriptum impetraſſet : puta quia factum erat
pactum de non petendo, pòſt de petendo : & hoc omiſit. Si vero tale quid ſit omiſſum,
quod ſi dixiſſet, reſcriptum noo dediſſet imperator, puta quia ſopplicauit à quæſtione per
2 ſententiam iam deciſa, à qua non erat appellatum, & hoc non dixit : tunc ipſo iure † nul-
lum eſt reſcriptum, nec iudex procedere poſſet : vt in ſuperiori proximo titulo. ſi verò in
iure vel io facto, vel etiam in fraude tacendi mentitus ſit aliquis imperatori, tunc iodex
debet procedere pro tenore veritatis oon pro deprecãtis affirmatiooe & ſecundum hoc
debet ferre ſeotentiam : vt in l. ſeq. dicit.

Præscriptioni *Mandatorum.* i. exceptioni mandatorum. excipit enim contra L. 2.
3 reſcriptum † aduerſarius, cum dicit falſo per meodaciom fuiſſe impetratum : adeò vt P.
diſtinxit eum qui cōtra reſcriptum excipit, debere reſcriptum probare falſum, quia præ-
ſumitur eſſe prima facie verum. & hoc ſi in reſcripto fuerit appoſita cōditio, ſi preces &c.
alioquin ſi non apponatur, tenet. ſed non præſumitur verum. quemadmodum ergo pro-

4 baret quis aliàs † ſuam exceptionem , ita & hîc : vt ff. de probat. in exceptionibus. Item
5 qui dolo dicit aliquid eſſe factum, dolum † probare debet : vt in præd. l. quotiens. §. 1. itē
quia publice documentis ſtatur, niſi contra probetur. ſed hoc dicere non placet: quia qui
vtitur reſcripto, debet probare id eſſe verum, id eſt vero non ſuppreſſo ſe id ſubſecutum.
nec obſtat l. illa, in exceptionibus. quia & in excipiente diſtingui debet an excipiat negā-
do vel affirmando. ſi negando vxor dixit pecuniam ſibi non eſſe numeratam, reſcriptum
non eſſe impetratum ſecundum veritatem rei, nunquam debeat aliquid probare: vt j. de
non num. pec. ſi ex cautione. niſi negaret aliquid de iure: vt ff. de probat. ab ea parte. ſi af-
6 firmando, vt in exceptione † rei iudicatæ, iuriſiurandi, vel pacti conuenti, obtinet quod
7 ibi dicitur, quia † affirmanti incumbit probatio : vt j. de probat. actor. & ff. de probat. ei
8 qui. Item non obſtat. j. de dilat. ſi quando. quia eo ipſo probat precum † mendacia, quod
non probatur contra. ſicut & quandoq; dicitur quis probare: vt j. qui milit. non poſ. ſuper
ſeruis. Item nec facit pro P. ff. de appel. l. 1. in quodam græco : quia hîc loquitur quando
impetrauit per mendacium iuris vel facti reſcriptum aliqua partium, ibi quādo iudex. &
9 ideo, vt dicit, à tali reſcripto quod alteram partium grauat † licet appellare. *Siue in iuris
narratione.* Vt quia dixit imperatori ſe inſtitutum eſſe heredem in teſtamento alicuius: &
10 antequam adiſſet hereditatem, cum bona eſſent † vacantia, occupata eſſe ab alio. & ſic di-
xit habere locum pœnam conſtitutionis, ſi quis in tantum. vel illius, cum quærebatur. &
videbatur, cum locum habeant, cum aliquis rem alterius capit ſua auctoritate, ſed falſo
ſuaſit, cum pœna illarum cōſtitutionum locum habeat quando bona poſſidentur aliquo
ſiue præſente ſiue abſente : hæc autem nullius erant, vt res hereditariæ. Vel poni poteſt
quando dicebat quis ſibi raptum eſſe iam ſunt tres anni vel quatuor. impetrauit quòd li-
ceret ſibi agere etiam poſt annum & ad rem, & ad pœnam: quia & pro pœna dicebat ſe-
cundū ius poſſe agere etiam poſt annum: cum hoc falſum ſit: vt ff. vi bon. rap. l. 2. in prin.
11 Sed mouebatur fortè ex eo, quia † actio furti eſt perpetua: vt Inſt. de perpet. & temp. act.
§. 1. Sed hæ expoſitiones non videntur idoneæ, quia dominus imperator habet in ſuo pe-
ctore omnia iura: vt C. de teſta. l. omnium. quia non eſt præſumendum quòd in iure poſ-
12 ſet decipi. & ideo dominus Io. poſuit in iure non ſcripto. i. † conſuetudinario. dixit enim
in ciuitate ſua eſſe conſuetudinem, quòd teſtamētum condi poſſit cum duobus teſtibus.
& hoc ſcire non potuit imperator, cum facti ſit, in quo multotiens prudentiſſimi decipiū-
tur : vt ff. de iur. & fac. ign. l. 2. Vel pone quia dixit talem eſſe conſuetudinem in ſua ciui-
tate, quòd poſt xx. dies ab appellatione connumerandos ratificabatur ſententia, niſi infra
eſſet eam perſecutus, cum de iure habeat annum, vel biennium etiam quandoque: vt j. de
temp. appel. authen. ei. Vel dic quòd vis multas habet ſignificationes, ſicut notatur etiam
13 in ſumma. de inſtit. & iure. hîc autem ſumitur pro qualitate † facti, & factum pro facto
ipſo principali. Verbi gratia cum dicit minor ſe accepiſſe pecuniam mutuo ſine tutoris
auctoritate, & accepit tutore auctore. ecce mentitur in qualitate facti. hoc eſt in iure. vel
etiam in facto principali ipſo ſi dicat ſe non accepiſſe, & accepit: vt ff. de iureiuran. l. vlt. &
penult. vel antepenul. §. 1. Aſſignatur huic. l. contra. l. ſuperior prox. quidam dixerunt q;
14 illa loquitur quando delegata † erat cognitio cauſæ : hîc autem quando quis impetrauit
priuilegium. ſed melius eſt vt dicamus vtrunque quando cauſæ cognitio erat delegata.
In fraude tacendi. Vt quia dixit ſe expulſum de poſſeſſione, & verum fuit: tamen fecerat
15 pactum alij, ne peteret. & abſolueret ipſum, & hoc tacuit imperatori. Et nota quia † mē-
tiri dicitur qui tacet quod non debet tacere. ſimile mendacium habes. ff. de in ius voc. ſed
ſi §. patronum. de natalib. reſt. l. 1. *Pro tenore veritatis* &c. Hoc intellexerunt quidam le-
16 giſtæ † & fortè decretiſtæ qui multa dicunt & ſomniant circa iſtam materiam, quòd re-
ſcriptum ſi fuerit per mendacium impetratum, iudex debet tantum cognoſcere, hoc eſt
verum per mendacium ſit elicitum : non de principali cauſa. ſi enim mentitus eſt impe-
ratori, nō debet habere illum iudicem, nec fructū reportare pro mēdacio ſuo. vnde ſi mē-
titus eſt quis poſtulādo illum in iudicem, circa iuris narrationem vel facti, cognoſcet iu-
dex, vtrum. ſi mendacium dixerit imperatori. nam ſi hoc feciſſet non procederet : ſed in-
17 terim ratione dubitationis cognoſcet de mēdacio. Sic aliàs multa † permittuntur ratio-
ne dubitationis : vt ff. de iudic. vix. & l. ſi quis ex aliena. & infra de tranſactio. l. vltim.
vel penultim. ff. ad municip. de iure omnium. infra de heredi. petit. ſi putas. & in-
duxerunt pro ſe. l. infra eodem. & ſi legibus. ſed nos contra dicimus : quia dicimus
quod

quòd debet cognoſcere de principali negotio ſup quo delegata eſt ei cognitio,licet mentitus ſit qui impetrauit reſcriptum in iuris narratione vel facti & ſic pro tenore veritatis, non pro deprecantis affirmatione ſententiam feret vt dicit.& ita licet ſit falſum reſcriptũ non impedietur cognitio in principali.nec obſtat.l.illa, & ſi legibus.vbi dicit quòd debet carere penitus impetratis.hic autem non carebit, ſi in cauſa procedet. Reſpon.imò care-
18 bit, quia non procedet ſecundum eius affirmationem, ſed ſecundum † veritatem negotij,vt hîc dicit,ibi, pro tenore veritatis,non pro affirmat. deprecan. dat. iud. cog. deb. & ſecundum hoc. i. ſecundum veritatem, de cauſa. ſ.principali conuenit ferre ſententiam. Vel poteſt dici, quia ſibi impetrauit quis priuilegium non iudicem dari, Verbi gratia ita
19 debes eam intelligere, ſcis quòd libertus poteſt † natalibus reſtitui.ſi ergo hoc impetrauit quis ab imperatore, & dixit ſe libertum,cum eſſet ſeruus certè omnino debet carere priuilegio impetrato: vt ff.de nata reſtit.l.i.Sed & ſi ita dixeris,adhuc non videtur ſtare poſſe, quia ſic habebit iudicem petitum : quod eſſe non debet : vt ff. de iudi. obſeruandum. Reſpond.non euro,quia ſi talis eſſet de quo ſuſpicio haberi poſſet, non videtur veriſimile quòd dominus papa vel imperator eum delegauerit. vel ſi ſuſpectum eum habeant poterunt ſupplicare vt alius ei aſſocietur:ſecundum quòd conſueuerunt ſæpe facere ecle, rici. vel ibi loquitur quando ambæ partes erant in eadem ciuitate. tunc non ad poſtulationem vnius dari debet iudex : ſed vtrunque oportet conſentire. ſecus ſi multum eſſent abſentes, vt hîc. Vel ibi dicit quòd non dabit niſi quandoque : vt quando erat talis & ita honeſtus, quòd inhoneſtum eſſet ei ſi imperator ipſum recuſaret. Quidam autem intel-
20 lexerunt.l.illam in iudice † aliàs ordinario,vt tunc verum ſit quod dico,& dicit.l.iſta.Sed hoc ſtare non poteſt, quia hîc dicit datum.i.delegatum,& delegatus ſemper cognoſcere
21 debet ſecundum ſuam delegationem,non ſecundum ſuam † ordinariam iuriſdictionem quam habet ex ſua perſona : vt ff.de offi. eius cui mand.& ſi prætor.Intellige etiam iu-
22 dice qui Chriſtianus erat. nam iudæus vel hæreticus vel † excommunicatus vel infamis non potuit eſſe iudex,vel cognatus in actione iniuriarum: vt ſ.de epiſcop.aud.iubemus, de Iudæis.l.vlt.j.de decur.infamia.de dignitatib. neque famoſi. ff.de iniur.lex Cornelia. Præterea intellige. l. iſtam quando ea omiſſa ſunt quæ non faciunt ipſo iure nullum reſcriptum. ſunt enim quædam quæ ſi omittantur,ipſo iure nullum eſt reſcriptum,nec iudex poterit procedere : vt ſi ſuper eo quod determinatum eſt, ſupplicetur, & ſi nõ fuerit appellatione ſuſpenſum,& hoc non dicatur : vt ſ. tit. prox.

23 **Punct.** *Precum.* In libello poſitarum. *Falſitatem.* † ſiue conſiſtat in iuris narratione, ſiue in facti, ſiue in fraude tacendi. L. 3

Etsi non *Cognitio. Vt ſi fraus interueniat.* In mentiendo, quia dixit pro ſe pronunciatum, & non eſſe appellatum ab alia parte. *De omni negotio.* Vt ſupra eod.l. Sed videtur contra.infra de execu.rei iudi.ſi vt proponis.Sol.hîc dixit ille qui reſcriptum impetra- L. 4.
24 bat,falſò latam ſententiam pro ſe : & ideo imperator dedit † executorem qui cognoſcet de principali, ſi mendacium interuenerit. vt hîc dicit. Aliud ſi verè lata eſſet ſententia, quia tunc non audiret de principali: vt ibi. Vel hîc loquitur in executore principis: aliud in alio : vt ibi. vel ibi erat commiſſa executio ratione officij impendendi tantum, vt eſt nunciis cõmunitatis. hîc ratione iuriſdictionis & diſcretionis: & ideo poteſt cognoſcere
25 de principali cauſa,maximè ſi & aliàs reus eſſet de † territorio ſuo,arg.infra de iudic.properandum. §. ſin etiam.

Etsi *Legibus. mendax precator.* Vt quia dixit multa ſe feciſſe pro rep. cum non fece- L. 5.
26 rit : & propter hoc † priuilegium impetrabat. vel dic quia dixit ſe per x. annos ſtuduiſſe in artibus,per xx. in legibus : quod falſum erat:& ita impetrauit aliquod priuilegium.nõ enim valet. *Etiam ſeueritati ſubiaceat.* Vt ff. ad l. Cor. de fal. ſi quis ob.

27 **Omnes** *Cuiuſcunque. Vt nullum reſcriptum.* Nomen generale premittit. *Nullam prag. ſanc.* Quod facit imperator conſilio procerum. *Nullam ſacram adno.* Quod facit motu animi ſui. *Quæ generali* &c. Multo magis ſi contra ius dei,apoſtolorum,euangeliorum, prophetarum indulgeatur, omnino reſpuitur : quia ſuperioris legem tollere non poteſt, cum aliàs dictum ſit quòd par pari imperare non poteſt : vt ff.de arb.nam magiſtratus.ad Trebellia. l. ille §. tempeſtiuum. Licet autem non tollat, diſtinguere tamen poteſt, pro qualitatate perſonarum & publica vtilitate. nam & apoſtolus ait : Omnis anima ſubdita ſit regi tanquam præcellenti, & ducibus ab eo miſſis. Licet ergo dicat veritas, In ore L. 6.

duotum vel ttium ſtat omne verbum: diſtinguitur tamen per legem, ſint infames vel nõ.
Item diſtinguitur teſtamentum ab aliis. quia proptet infidelitatem hominum ſuſpectam
ampliorem numerum poſtulat: vt j̄. de fideicommiſ. l. vlt.& de teſta.iubemus. Si autem
ſit cootra ius humanum, aut io læſiooem alterius, aut non: ſi eſt io læſionem altetius, ſi
28 quidem lædatut in eo quod ei competit de iure naturali, nullum eſt: quia iuta † natura-
lia dicuntur immurabilia: vt Ioſtit.de iure natur. §.peo. hoc fallit in caſibus, vt j̄.de qua-
drien.præſctip.l.vlt.& de vendi.re. fiſc.l.1.niſi iuſta cauſa interueniat, vel publica vtilitas:
vt ff.de relig.ſi quis ſepulcrom. Si autem lædatur in iute ciuili, & ita qoòd petimatur, oõ
29 tenet, vt hîc. niſi adiiciat, † oon obſtante lege aliqua, arg.ff.de leg.3. ſi quis in principio.&
j̄.de teſtamen. authen. inter liberos. Sed ſi oon petimatur, ſed differatur, tenet: vt ſ̄. de
præci. quotiens. Idem & vbicunque conceditur quod lex dicit poſſe coocedit: vt ff. de
ſenato.nuptæ. Vbi autem non læditut quis, vel patum læditur, tenet: vt ſ̄.de precibus,
reſcripta. & infra eod. ſacrilegij.

DE DIVERSIS RESCRIPTIS ET pragmaticis ſaoctionibus.

Tit. XXIII.

SVMMÆ.

1 *Querimonia.*
2 *Copia iudicis.*
3 *Beneficia perſonam non tranſgrediuntur*
4 *Simplicia & duplicia iudicia.*
5 *[illegible] naturales.*
6 *Exceptio perpetua.*
7 *Ea quę ad ius pertinent perennia ſunt.*
8 *Flumina perpetua.*
9 *Priuilegium de celebratione nundinarum.*
10 *Inſinuare.*
11 *De conſule hodie non curatur in inſtrumentis.*
12 *Sacrilegium committęre.*
13 *Sacrilegus.*
14 *Inhabilis*
15 *Imperatoris beneficium largè interpretandũ.*

L.1. SI libellum. Petitionum, in quo ptoponebatut † querimonia: de quo tra-
1 ctat j̄.de lit. conteſt. authen. offeratur & j̄. de edendo. loquitur ergo de
libello conuentionali, quãdo petebant vt reſtituetetur eis poſſeſſio abla-
ta, vel tale quid, & ſi ad vnum reſcriptum ſit tantum, nihilominus tamen
vtrique ptoſpectum eſt.oon intellige ergo quòd libellus pooatur pro eo
in quo ptecees porrigebantur: quia ſic non debet adiri imperatot ante litis conteſtationẽ,
2 ſi copia † iudicis inueniatur: vt not.ſ̄.vt lite penden. *De communi cauſa.* Quia ego & fra-
ter meus cauſam cum alio habemus. *Quamuis reſcriptum.* Vbi contioebatur de iudice de-
legaro, qui de cauſa illius cognoſceret. Quid ergo nocet ſi de cauſa vtriuſque cogooſcat,
& dicat ſecundum quod viſum ſibi fuerit? Aliud tamen ſi in teſcripto illo cootinetur
3 ſententia vel ptiuilegium: quia tunc ad alium non extenderetur. † beneficia eoim perſo-
nam noo tranſgrediuntur: vt Inſtit. de iure oat. §. ſed & quod. De ſententia ideo dico,
quia ad alios oon exteoditur tanquam ſeotentia, ſed tanquam lex: vt ſ̄. de legib. l.vlt.ff.
4 de re iudic.de vnoquoque. & hoc † in ſimplicibus iudiciis in duplicibus non poſſet alte-
ro omiſſo: vt ff. famil.erciſc.in hoc iudicio.& ita ſoluitur arg.contra.ff. de peculio, licet.
§.ſi filiusfa.de minot. quòd ſi minor.§.ſi ſetuus.& facit l.iſta ad hoc quòd ſi aliquis plures
5 habeat † filios naturales, & vnum vocauit filium, non adiecto oaturalem, quòd aliis pro-
deſt: vt j̄. authen. vt liceat matri.§. ad hoc. & j̄.de natur.liber. authen. item ſiue.
L.2. Falſo. *Cum ea quæ ad ius reſcribuntur.* Veluti ſi iodulſit imperator alicui exceptiooem:
6 quia † noo ſpatio tãtum vnius aoni debet competere, ſed in perpetuum: vt ff. de doli ex-
cep.pure.§.vlt. Vel intellige quando dedit literas de iudice delegaro, & quòd cognoſce-
ret cauſam illam de commuoi iure.illud enim perpetuum eſt.& facit ad quæſtionem il-
lam, ſi aliqua eccleſia dabat aliquid alteri, poſtea impettauit à papa ne aliquid daret.ſi ta-
men oihilominus per xxx.annos poſtea ceſſaoit dare, non poteſt allegari quòd debeat:
7 quia † ea quæ ad ius pettioent, perennia ſunt. & videbatur cootra. quia omoe ius tolli-
8 tut ſpatio xxx.vel xl.annotum.noo tamen ita eſt.& ſic flumina † dicuorur perpetua ff.de
9 flum.l.j.§.j.ſi tameo ſit ptiuilegium † de celebtatione nundinarum, expirat ſpatio x. an-
norum:

notum:vt ff.de nundinis l.j.Quia ergo ad factum pertinet,non ad agendum vel excipiẽ-
dum,expirat tam breui tempore. *Perennia.* hoc eſt in æternum per omnia ſecula,ſicut &
de flumine ꝟ.notaui.

10 Sancimus. *Inſinuentur.* † id eſt producantur ad probationem. ita quãdoque ſumitur: L. 3.
vt ꝟ.de edendo,authent.ſi quis in aliquo.& ff.de probatio.l.ij.hic tamen dicit de inſinua-
tione id eſt publicatione.ſi enim inſtrumẽta de priuilegiis ſint nimis vetera, vel roſa à ver
mibus, aut timeatur ne teſtes moriantur, poteſt peti à iudice vt ipſe præſtet auctoritatẽ
ſuam, & inſinuentur:& hoc ex auctoritate eſt faciendum,non aliàs.& de tali inſinuatio-
ne loquitur ꝟ.de donationibus.ſancimus.

Siqua beneficia *Sine die.* hoc de die menſis poteſt intelligi.ſed fortè dies incarnationis L. 4.
domini exprimetur.vt inchoetur inſtrumentum auctore deo, & ſupponetur indictio, &
nominabitur imperator, & eius imperij tempus:vt ꝟ.authent. vt nomen imperato. deſc.
11 colla. v. *Conſule.* † de conſule non tenet hodie conſuetudo.

12 Sacrilegij *Inſtar eſt.* id eſt ſacrilegium † committit,non tamen proprie: quia non cõ- L. 5.
mittitur ſacrilegium,niſi auferatur ſacrum de ſacro:hic tamen dicitur committere, quia
13 eandem pœnam patitur: vt ꝟ. de crimine ſacril.l.j.& ij. Punitur ergo tanquam † ſacri-
legus,qui obuiat beneficiis quæ dedit alicui dominus Imperator, etiam ſi ille cui dedit
14 ſit † inhabilis,dum tamen imperator hoc ſciuerit: vt ff.de re iudi.quidam conſulebat. ſi
ergo ſit inhabilis quo ad ætatem,poteſt ei dare,ſi ſciuit:vt dixi. Aliud ſi nimis ſit inhabi-
lis,vt quia nimis minor:vt ꝟ.de milita.teſta.l.vlt.Satis ergo videtur in huiuſmodi priuile-
15 giis dandis ſi imperator ſciuit.nam imperatoris † beneficium eſt largè interpretandum:
vt ff.de legib.& conſtit.beneficium.Si tamen,putauit habilem, & non eſt,non valet: vt
arg.ff.ſi quis caut.ſed & ſi quis §.vlt.& ꝟ.ſi contra ius.præſcriptione.

Sacri *Affatus.* id eſt ſacra verba imperatoris. *In qua cum.par.pag.* ſiue in capite,ſiue in L. 6.
medio. *Non alio vultu.* id eſt aſpectu. *Vt cocti muricis.* piſcis erat. *Et triti conchilij.* aliàs eſt
ſine capite. *Quæ in chartis.* papyro. *Membranis.pecoribus.* & talibus quæ à membris anima- *c.vet. pe-*
lium capiuntur. *Poſt proſcriptionem bon.* id eſt omnibus bonis ablatis. *ctoribus.*

Vniuerſa. *Niſi quæſtio.* inquiſitio. *Imperiali beneficio monſtretur inſerta.* Si preces veri- L. 7.
tate nitantur;vnde multum facit contra P. qui dixit valere reſcriptum etſi non ſubiicia-
tur illa conditio, ſi preces veritate nitantur:ſubauditur enim.vt dixit.ſed nos cõtra.quia
non valet niſi apponatur illa conditio.quamuis contra,faciat dominus Papa:quia etſi nõ
inſeratur,vult valere reſcriptum.non tamen bene,nec de iure hoc fit. *Quæſtio ſeruetur.* id *Reprehẽdit*
eſt,inquiſitio illa fidei precum,ſi preces veritate nitantur.nihil enim valet reſcriptum vel *Azo ius ca-*
pragmatica,ſi illa conditio non ſit appoſita, etiam ſi in iudicio ſit veritas aſſeuerata:vt ꝟ. *nonicum ſa-*
dixit. *tis leui ratio-*
ne.

DE STATVIS ET IMAGINIBVS.

Tit. xxiiii.

SI quis iudicum &c. Quoniam tit.iſte & ſequentes plenius quàm legantur notati ſunt L. 1.
à domino meo tam in ſumma,quàm in apparatu, igitur ad præſens de his pertranſeo
vſque ad tractatum de edendo.

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS REPETITÆ PRÆLECTIONIS INCIPIT

Liber ſecundus.

DE EDENDO. TIT. I.

SVMMÆ.

1 *Quæſtio facti.*
2 *Inſtrumentum ſuper depoſito.*
3 *Scriptura edi debet ſine aliqua diſtinctione.*
4 *Scriptura priuata.*
5 *Rationes quomodo edantur.*
6 *Iure actionis vel iudicis officio aliquid petere.*
7 *Condictio ſine cauſa.*
8 *Res inter alios acta &c.*
9 *Iudex omnibus modis veritatem inquirere tenetur.*
10 *Tutor tenetur iurare de calumnia.*
11 *Qualiter fiat editio.*
12 *Actio edita demonſtrat futuræ litis ſpeciem.*
13 *Obligatio præcedit actionem.*
14 *Actio, lis, & cauſa edi debent.*
15 *Actionum, aliæ vniuerſales, aliæ generales, aliæ ſingulares.*
16 *Ex accidenti vniuerſales.*
17 *In petitione hereditatis res ſingulæ contineri non debent in libello neceſſario.*
18 *Expenſæ.*
19 *Generales actiones.*
20 *Sententia quando generaliter fieri poteſt.*
21 *Reuendicatio non competit niſi ratione dominij.*
22 *Libelli emendatio.*
23 *Nouam actionem proponere.*
24 *Exceptio rei iudicatæ.*
25 *Electione altera tollitur.*
26 *Quando pro noxa inſolidũ tenetur dominus.*
27 *Nouæ dilationes.*
28 *Quandoque accuſatus probat.*
29 *Similitudo de criminalibus ad ciuilia.*
30 *Delatio iuriſiurandi in ſupplementum probationis.*
31 *Actor rationes edere tenetur.*
32 *Communia inſtrumenta.*
33 *Tabellio.*
34 *Intentio fundata.*
35 *Inſtrumenta propria.*
36 *Multas eſſe actiones, quibus inſtrumenta peti poſſunt.*

L.1.

IPSE diſpice. q. d. ad te pertinet hoc ſcilicet quemadmodum probes. quia tuum eſt factum, & inde habebis damnum vel emolumentum. & ideo dicit, ipſe, id eſt tu ipſe, di-
1 ſpice &c. Dicit enim imperator, ſicut plerunque ſapientes dicunt cum fit eis quæſtio †de facto. hoc enim qualiter debeat probare, facti eſt: quia ipſe debet potius inſpicere, cũ ipſe magis ſcire poſſit, quàm imperator. *Quẽadmodum.* ideo dicit, quia multi ſunt modi probandi ſcilicet per teſtes, vel per inſtrumenta, & hoc planum eſt. vel per confeſſionẽ: vt j. de non nume. pecu. generaliter. in fi. vel per quæſtionem ſeruorum: vt j. de quæſtio. interrogari. ff. de quæſtio. vnde ipſe diſpicere debes quemadmodum &c. *Nam quòd deſideras.* Hoc quando non poteſt probare aliquo prædictorum modorum. *Id ex cauſa.* Quia iure ſuo non poteſt. *Hoc poſtulare.* pars aduerſa, ſed arbitrio iudicis relinquitur conſiderandum

randum quale ſit inſtrumentum illud quod edi poſtulatur. ſi enim eſt de depoſitione au-
ri vel argenti, vel cuiuſlibet alterius rei, quia ita debes ponere caſum in eo qui depoſuit,
2 & ſuper depoſito factum eſt † inſtrumentum, ſicut fieri conſueuit, & multæ quæſtiones
inde oriri, ſi tale vt dixi eſt inſtrumentum, & factum ſit iubente eo qui depo. uit per ſe vel
procuratorem ſuum vel ſeruum: vt ff. eod. ſi qois §. pertinere. Iſtud eſt ratio, quia ra-
3 tio eſt ſcriptura vltro citroque &c. & ideo debet edi ſine † aliqua diſtinctione: vt ff. eod.
prætor ait. & l. ſi quis ex argentariis. §. pertinere. Si verò inſtrumentum rei proprium in
cauſa iſta edi petitur, per quod fundari poſſet intẽtio, iudex non debet iubere quod eda-
4 tur. Idem ſi ipſa aduerſaria per ſe ſcripſit. nec enim fiet ex tali priuata † ſcriptura præiu-
dicium, ita qood probet: ſed iudicẽ mouebit: vt ff. de nego. ge. Neſennius. & depoſi. Pu-
blia. §. ij. cum aliis tamen valet: vt ĩ. de probat: inſtrumẽta. ĩ. de pac. traditionibus. & ideo
dicit ex cauſa, quia nimis graoe eſſet ſi aliquis inſtrumenta contra ſe edere teneretur,
5 ſicut & graue dicitur in teſtibus ĩ. de teſtib. nimis graue. Vnde ſi petat rationes † edi
quæ erant penes aduerſariam, & factæ erant ſuper depoſito, cognoſcet iudex vtrum ſint
rationes, vel eius inſtrumenta propria: & ſic iubebit in cauſa fieri editionem, vel non: vt
ſ. dixi. Antiqui alio modo poſuerunt in inſtrumento: & quando confiteatur aduerſaria
de depoſito, ſed opponit exceptionẽ, tunc facta eſt actrix, & actor reus. & in hoc caſu po
terit iſte qui fuit actor, replicando petere editionem inſtrumenti. & ideo dicit, ex cauſa.
& ſic exponunt quod ad iudicis officium pertinere ſolet ex cauſa ſcilicet ſi excipiat: vt ex
cauſa, ſit ex parte prædicati. Vel dic, id eſt, ea pars ceo. &c. Sed poſſet quæri qualiter fiat
iſta editio rationum. Si dicas quòd iudicis officio, & præterea eo poſtulato actione in fa-
ctum, bene potes, vt ſic fiat iure actionis, & iodicis officio. & quòd per actionem ſint, pro-
6 batur ff. eo. ſi quis §. ex hoc iudicio. nec ſunt contraria ſi petat iudicis † officio, & iure a-
ctionis: quia aliàs quando ago cum aliquo ſi quos pars aduerſa fructus percepit poſt litẽ
7 conte. nonne competit mihi rei vindicatio, vel cõdictio † ſine cauſa? nihilominus tamen
poſſum implorare iudicis officium maximè in iis quæ poſt lit. conteſt. emergunt. vel dic
quòd actio competit ad intereſſe, officium iudicis ad editionem.

Is apud. Pone caſum ſecundum quoſdam quando quis egit ciuiliter vel accuſauit L. 2
criminaliter, condemnatus fuit. appellauit ab ea ſententia. quare ſi ipſe poſtulat ab iſto
ſecundo iudice quòd edantur ſibi acta, hoc eſt dicta teſtium, & cõfeſſiones partium, quæ
factæ fuerunt in prima cauſa, vtrum debeãt edi. & dicit quòd ſic. & pro eis facit ĩ. de ap-
pell. ne cauſas. Vel ſecundum nos poni poteſt in primo iudice qui in principali cauſa co-
gnouit. nec ergo erit aliqua æquitas contraria. Debent ergo edi acta iſta, & videri à iudi-
8 ce, vt magis ſciat veritatem: & nocebunt eis tantùm inter quos eduntur, non aliis quia †
res inter alios &c. ſic & in actis iſtis eſt dicendum. & per hoc determinãtur quædam arg.
contra. huic. l. ff. famil. erciſ. heredes §. idem reſpõd. expilatæ heredi. res hereditarias. ſunt
enim intelligendæ cum prædicta determinatione. Quod ergo dicit de *Ciuibus*. bene vi- *Ciuilibus. ver.*
detur dicere: ſed in criminalibus actis videtur contra. ff. de iure fiſ. l. ij. §. idem diuus. Sed
dic qoòd hæc in actis, illa in inſtrumentis. vel quo ad editionem non eſt differentia quia
fiſco teneretur edere tam ciuilia quàm criminalia: vt hic dicit de quolibet. eſt tamen dif-
ferentia quo ad furtum: quia in ciuilibus ſi non edantur fiſco, in criminalibus nequaquã,
vt ibi dicit. *Ad inueſtigam. veri. ſi.* Iſtud induci poſſet in arg. ad id quod de conſuetudine
9 ſolet obſeruari: quia cum iudex † omnibus modis teneatur veritatem inquirere, ſi teſtis
aliquis inducatur, debet eum cogere vt dicat veritatem pro vtraque parte. idem in mino-
10 re. quia licet ipſe non teneatur iurare de calumnia, ſed tutor † eius vel curator, bene ta-
men poteſt iudex facere quòd iuret de veritate ſi quid ſcit. & hoc fieri ſolet in fine cauſæ
in defectũ alterius probationis. quod bene approbo & intelligo in minore maiore xiiij.
annis, vel minore, ſi eſt doli capax. & ad hoc eſt arg. quod dixi, quia iudex inquirere de-
bet veritatem modis quibus poteſt. & quod dicit. l. j. de teſtibus. ſ. quando & quæſtion.
interrogari. & ff. de libera. cau. l. vlt. nec obſtat ſi non iuret in litem ff. de in litem iuran.
videamus. qoia iuratur pro pœna aduerſario imponẽda, vbi animi diſcretio exigitur. hic
de veritate dicenda, quia cum eo contractum fuerat: nec tutor vel curator aliquid vidit.
Vnde ipſe melius ſcit. quare æquum eſt ſi compelli poſſit à iudice de veritate dicenda. &
hoc poteſt fieri in principio, ſed de conſuetudine in fine cauſæ. Idem etiam poſſes dice-
re in abbate & œconomo, quia per œconomos litigauit, nec iurauit de calũnia poſſent

tamen cõpelli quandoque iurare, cum multotiens melius nouerint factum quàm œco-
11 nomus: & poſſet quæri † qualiter fiat editio, vel quo iure, in actis reſponderi poteſt cõ-
dictione ex hac l. vel dicas quòd iudicis officio.

L.3. Edita actio. Videtur quòd l. iſta non multum faciat ad titulum, quia ſ. & ĩ. tractat
qualiter actio debeat edi. hîc autem dicit quis eius editæ ſit effectus. ſed dic quod hîc di-
miſit pro cõſtanti, quòd edi debet: vnde ex hoc procedit, quia in ff. eo. tit. ita dicitur, quia
quiſquis actione agere volet, eam edere debet &c. dicit ergo quòd ipſa editio in libello
demonſtrat ſpeciem futuræ litis. ſed videtur falſum quia edatur actio incerti, cum ipſa
demonſtrat potius genus cauſæ quam ſpeciem, quia datur ex maleficio vel quaſi, ex cõ-
tractu vel quaſi. & ſic cum petat ex variis cauſarum figuris, non videtur demonſtrare li-
12 tis ſpeciem. ſed Reſpond. quia ad hoc quòd † actio edita demonſtret futuræ litis ſpeciem,
non debet intelligere quòd ſola edatur, imò cum comitantiis ſuis quæ præcedunt vel in-
ſunt. debet enim edi cauſa cum ea, hoc eſt obligatio ex qua ipſa oritur, quæ tanquam †
13 mater præcedit actionem. debet etiam edi res quæ ineſt actioni. ſic comitata domina a-
ctio bene poteſt edi, & venire coram iudice libellus oblatus, & certum faciet reum, cedat,
14 an contendat. debet ergo edi † actio, res, & cauſa. Sed quidam, vt dominus P. voluerunt
dicere quòd ſufficiat ſi edatur res, & cauſa ſic, conuenio te ad x. quia vendidi. & dicebat
cauſam & actionem eſſe idem. vnde dixit quòd ſicut apud dialecticos appellatur argu-
mentum quòd conſtat ex propoſitione, aſſumptione, concluſione, ita apud legiſtas dici-
tur cauſa actio. Sed nos contra dicimus, & reprobamus eius opinionem: quia dicimus
tria eſſe quorum vnum ex altero oritur, non tamen vnum eſt alterum: vt pactum ex quo
oritur obligatio, ex obligatione actio: & tamen neutrum cenſetur reliquum, neque actio
obligatio, neque obligatio pactum: imò tria ſicut diſtincta: quia ſicut mater mea non
eſt idem mecum, ſic nec actio erit idẽ cum obligatione, vel cauſa ex qua ipſa oritur. Præ-
terea nonne poteſt eſſe verũ quia vendidi, non tamen verè dici poſſet me habere actionẽ
ex vendito? imò certè. quare neutrum erit reliquum, niſi in ſpecie. vt ſunt cauſa & eius
effectus. ſed tamen bene confitetur dominus meus & dominus Io. à quo principium ha-
buit iſta defenſio, quòd licet actio non proponatur in libello, ſi tamen edatur res & cau-
ſa, quòd ſufficiat, & recipiatur talis libellus, cum per ea certus poſſit fieri reus: quia actio
non editur in libello niſi vt ſciat reus cedat an contendat: vt ff. eod. l. 1. vnde ſiue edatur
actio tantum, ſiue res ſiue cauſa, ſi per eam certus eſſet reus cederet an contenderet, ſuf-
Actionum diuiſio. ficit. & ſic tria vel alterum eorum edetur, ſi illud ſit ſufficiens: vt ſ. dixi, arg. ff. ſi cer. peta.
certum. Sed quia diuerſimodè fit expreſſio in diuerſis actionibus: ideo diſtinguè inter
15 actiones, quia actionum † aliæ vniuerſales, aliæ generales, aliæ ſingulares. Vniuerſales
ſunt duæ tantum natura, ſcilicet petitio hereditatis, & famil. erciſc. Aliæ duæ ſunt ex ac-
16 cidenti † vniuerſales, actio ex teſtamento, quando competit pro reſtitutione heredita-
tis ex Trebelliano ſenatuſconſulto: & actio ex empto quando competit pro hereditate
vendita: & in his actionibus vniuerſalibus ſufficit, ſi res vniuerſaliter edantur non ex-
preſſa aliqua ſingulari, ſic, conqueror de Titio qui detinet hereditatem Sempronij totam
ad me pertinentem. & iudex etiam poterit ferre ſentẽtiam vniuerſaliter in hunc modũ.
Cõdemno Titium vt reſtituat hereditatem Sempronij Mæuio, ad quem pertinebat. Sed
17 & poſſent ſingulariter res exprimi in libello, & in ſententia: non tamen eſt † neceſſarium
18 quòd omnes exprimantur, vel aliqua: vt ſ. dixi. & in tali ſententia deducuntur † expenſæ
factæ circa infirmum, & in funus ipſius: vt ĩ. de hered. petit. l. 1. Vnde quæri poſſet qualiter
19 mandetur executioni. & dic vt ibi notaui. Generales † actiones ſunt actio pro ſocio, neg.
geſt. tutelæ. in quibus ſufficit ſi generaliter res comprehendantur: vt ff. pro ſocio. ſic, cõ-
uenio te pro adminiſtratione quam feciſti in negotiis meis. nec oportet exprimere in ſa-
20 le vel vino. poſſet tamen: vt ſ. dixi. & ſic etiam generaliter, † poterit in illis actionibus
ferri ſententia. Singulares ſunt rei vindicatio, condictio indebiti, triticaria, & ſimiles infi-
nitæ in quibus oportet quòd ſpecialiter res deſignentur ſic, cõuenio te pro equo rei vin-
dicatione. & ſufficit in hac actione reali ſi ſolum edatur actio & res: quia rei vindicatio
21 non poteſt competere niſi ratione † dominij. vnde ſatis eſt certus reus edita re & actione.
ſecus ſi mihi ſis obligatus, quia obligatus eſſe potes multis de cauſis. vnde oportet ibi quòd
cauſa exprimatur: vt ff. de excep. rei iud. & an eadem. §. actiones. Ad hoc ergo quòd de-
monſtretur futuræ litis ſpecies, iſta exiguntur. *Quam emendari.* Si habes emendare, ſicut
dominus

dominus meus, bona eſt litera. ſed poſſet quæri qualiter intelligatur emendari, & quãdo.
22 & certè dicitur † emendari, ſi prius petebam xxx. modo peto. L. & hoc licet facere ſecun-
dum quoſdam quandocunque ante definitiuam ſententiam: vt inſtit. de actionib. §. ſi mi
nus. & nos ſic in vniuerſali & generali iudicio: & ita intelligimus illud: vt ff. de hered. pe-
tit. l. iiij. vel gloſſa illud in eodem iudicio. i. apud eundem iudicem, ſicut fecit Io. in ſingu-
lari, non licet lite conteſtata, vel iurato de calumnia. imò ſi aliquid in actione vult emen-
dare, dicẽs quod prius petebat xxx. modo vult per eandem petere L. non poteſt: quia alia
cenſetur res, & alia indiget interpellatione & libello: vt ff. de except. rei iudi. cũ quæritur.
& de iudic. non poteſt. *Vel mutari*. Dominus meus in libro ſuo antiquo habet *mutare*, &
bona eſt litera. Dicitur autem mutari, cum veteri ſublata noua proponitur. Et quando
licet hoc facere? Certè quidã dixerunt, & bene, ante lit. cõteſtationem, poſt non: vt j. au-
then. qui ſemel. & ff. de iud. de qua re. ad idẽ ff. rẽ ratam habe. amplius. niſi omnino vel-
let actionem veterem amittere, & nouam non proponere. hoc enim bene liceret facere
23 etiam poſt litem conteſt. vt j. de pact. poſtquam liti. ſed ſi † nouam velit proponere, non
poteſt donec lata ſit definitiua ſententia in prima, & etiam ſi prima tũc talis ſit, in qua la-
ta ſententia noceret exceptio rei iudicatæ in ſecunda: quia eadẽ eſt res & cauſa. & perſo-
na non poſſet: vt ff. de except. rei iudica. ſi mater §. eodẽ. aliàs bene poſſet ſi ita lata ſentẽ-
24 tia in vna non haberet locum, in alia exceptio † rei iudicatæ. ſed & impedit actionem
25 mutari, ſi tales eſſent actiones, quòd electione † vnius altera tolleretur: vt j. de furt. l. j. ff.
de tributoria. quod in herede. §. eligere. Nec obſtat. ff. de noxalibus. in delictis. §. ſi de-
tracta. quam allegabat quidã poteſtas de Mantua domino meo. videtur enim per. l. illam
quòd quandocunque ante ſententiam poteſt mutare. ſed dic quod non obſtat. lex enim
illa tractat de priuilegio quodam, non de actione mutãda. quod priuilegium mutari po-
terit quandocunque ante latam ſentẽtiã, non poſt. verbi gratia ſi dominus ſerui ſciat ip-
ſum delinquere, tunc proponitur noxalis actio contra dominum detracta noxæ deditio-
26 ne, quia non liberatur † dando ſeruum, imò in ſolidum poteſt conueniri. ſecus ſi ignorãte
domino deliquit ſeruus: quia dominus liberatur dando ſeruum: & ſic non poteſt conue-
niri detracta noxæ deditione, ſi poſt velit mutare quia non vult dominum redarguere de
ſcientia: imò tanquã cum eo qui ignorauerit, vult agere: licet hoc priuilegiũ mutare an-
te definitiuam ſententiam, non poſt: ſiue cõueniatur detracta noxa, ſiue noxæ detractio-
ne: vt dicit. l. illa. & ideo cum non loquatur de mutatione actionis, non cõtradicit, ſi quę-
27 ras vtrum in noua actione habeat † nouas dilationes, & nouum tempus deliberandi:
verbi gratia in prima habuit ſpatium xx. dierum ad deliberãdum quæritur vtrum in no-
ua habeat idem. Reſpond. ſic, niſi in tẽpore deliberationis vel dilationis ſecundæ potuit:
& videretur eſſe inſtructus per primam. verbi gratia, conueni te furti actione pro bonis vi
raptis. modo volo te conuenire actione vi bono. rap. pro eiſdem non habeo in ſecũda xx.
dies ad deliberandum, ſicut habuit in prima. alioquin ſi per primam non videretur quod
poſſet deliberaſſe in ſecunda, contrarium eſſet. & in quibuſdam quæ in iſta. l. dixi, omiſi
concordantias quæ in ſumma plenè continentur.

28 Qui accuſate. *Probationes habere debent*. quandoque accuſatus † probat: vt in crimine L. 4.
læſę maieſta. & in aliis quibuſdam: vt j. de abolit. fallaciter. & notaui j. ad l. Corn. de fal. l.
vbi. *Actore enim non probante &c.* Eſt ergo generale, quod actore non probante abſolua-
tur reus. Sed potius per præcedentia debuiſſet dicere accuſatore. ſed ideo dicit, quia per
29 hoc voluit notare ſimilitudinem de † criminalibus ad ciuilia. ſicut enim in criminalibus
tenetur accuſator probare, ita & actor in ciuilibus. alioquin abſoluitur reus. & intellige
quod probet plene vel ſemiplene: quia ſi nullo modo fundet intentionem ſuã, abſoluen-
30 dus eſt reus. ſi ſemiplene, vt quia induxit vnum teſtem, deferetur † ſacramentũ actori vel
reo, ſicut iudici videbitur: & ita abſoluet vel condemnabit: vt j. de iureiuran. l. iij.

Non eſt nouum. Pone quod aliquis habuit mutuam pecuniam à campſore. conuenit L. 5.
iſtum debitorem campſor ad pecuniam, & ſcire debes quod mutuum ſcripſerat cãpſor
in chartulario ſuo. quare ſi reus petat edi rationes illius campſoris, vt melius pateat de de
31 bito, vel ſi aliquid eſt ſolutum, vtrum iudex iubere debeat † quod edantur. & dicit quod
ſic. & idem dicit. l. ſequens, quando quis conuenitur à fiſco, non à priuato. & vidẽtur iſtæ
duæ leges eſſe contrarię primæ: quia qua ratione non tenetur reus edere actori, vt ibi: ea-
dẽ videretur quod nec actor reo. ſed hic contradicit. & hanc contrarietatem ſoluit. l. vlt.

L. 6. Iuſtum eſt. dic vt ſ.l.proxi.not.

L. 7. Procurator &c. Pone quod delata eſſet mihi & fiſco cõmuniter hereditas, & ita habui in hereditate maximum ſociũ fiſcum vel eius procuratorem, quod eſt melius. quare ſi poſt inter me & fiſcum moueatur aliqua cõtrouerſia de hereditate, vtrum procurator
32 fiſci teneatur mihi copiam facere cõmunium † inſtrumentorum quæ erãt in hereditate illa? & dicit quod ſic. Præterea ſi ego velim vti auth. inſtrumento in cauſa aliqua penes alium iudicem quàm procuratorem, iubebit procurator quòd mihi edatur & tradatur. res.i.æquitas. *Deſiderante eo.* i.te qui modo conuenitis. & circa hãc materiam dicit auth. ſi quis in aliquo. *Alterius.* documenti. *Exactio.* i.probatio. *Aliud.* ſ.authenticum, de quo in ſecundo fiebat mentio. *Quantitatis debitæ exhibeatur.* non dicit amplius dominus meus. ſed videtur authẽ. vt fratrum filij. dic quòd ibi loquitur de publico exemplo coram teſti-
Pro ſeruus bus & præſide in curia ex quo quis poteſt conueniri, ſicut ex publicato teſtamento: vt ſ.
forte ſcriptũ de teſtamentis, publicati. aliàs autem *ſeruos* eo exemplo non poſſet quis cõueniri, ſiue fa-
33 ctum eſſet à † tabellione, ſiue eſſet priuatum, de quo minus videtur: vt ff. de fide inſtru. quicunque. licet Alb. diſtinxit, fuit factum à priuato, an à tabellione: vt ſi ſit publicum, valeat ad probationem: ſi priuatum non.

L. 8. Et quæ &c. Quidã, inter quos fuit dominus Io. poſuerunt ſic caſum huius legis. Quia dictũ eſt ſ.l.j. quod actor non poteſt petere vt edantur inſtrumenta à reo. in l. illa, non eſt nouum. & l.ſeq. dictum eſt quod reus poteſt hoc petere ab actore: vnde videntur inter ſe
Quod leg. diſcrepare vel cõtrariæ eſſe iſtæ leges: hanc cõtrarietatẽ tollit, & dicit quia licet per leges ſuperiores multum differre videtur petat actor edi à reo, an ecõuerſo: iſta non contradicunt: quia in caſu primæ legis depoſuit quis, & inde factum eſt inſtrumentum, ſicut fieri
34 conſueuit. aſſignatur cauſa de depoſito, & confitetur depoſitũ fuiſſe. & ſic fundata † eſt intentio actoris: ſed tamen reus repellit ipſum exceptione. in tali caſu actor. i. qui agebat, fit reus: & ille qui reus erat, fit actor: & ſi petat fieri editionem ille qui fuit reus, modo eſt actor, cõtra illum qui modo reus eſt, prius actor: rei æquitas ſuadet quod ſibi edat inſtrumenta depoſiti. Idem dici poteſt, ſi ille qui actor erat, factus reus per exceptionem replicat & petat ſibi edi ab excipiente inſtrumenta. poteſt enim hoc facere, cũ non ad intentionem ſuam fundandam ea petat: vt ſ. dixi ſed ad aliquid probãdum in replicatione. & ſic non ad intentionem fundandam petuntur iſta inſtrumenta, ſed fundatam adiuuandam. & in hoc caſu poterit petere quod fiat editio, tam reus ab actore, quam econuerſo. vnde ſibi nõ contradicunt leges ſuperiores. Dominus meus quodam tempore poſitionẽ domini Io. tenuit: ſed ex ſequenti conſideratione mutauit, & ponit caſum iſtum non in inſtrumentis ſicut ille: imò quando fecerant rationes de depoſito, & reus excipiebat. ſed hoc nihil facit ad rhombum. in hoc enim caſu non differt, petat is qui conuenitur, editiones ab actore, an actor ab eo qui conuenitur. habet enim edere in hoc caſu tam reus quàm actor rationes: quia hoc caſu non oportet intentionem alicuius ex inſtrumentis fundari: non intellige ſicut ipſi fecerunt, quod eſſet fundata intẽtio. & replicationem petere fundatam coadiuuari. imò dicit, nec exigitur quod confeſſus fuerit, quia nec cõfeſſionem vel exceptionẽ exigit in caſu ſuo, ſed ſolummodo quod ratio depoſiti accipiẽdi vltro citroque ſit facta. ſiue enim excipiat, ſiue non ſemper tenetur edere, cum commune
Sic in vet. videtur tamen legendum rei. ſit inſtrumentum, tam reus actori, quam econuerſo: vt ff. de edẽdo. ſi quis. §. pertinere. & l. quædam & ſic planius ponitur in rationibus ſecundum dominum meum caſus iſte, & caſus legum trium ſuperiorum ad hoc quod non contradicant. & ita expoſuit quod dicit. l. prima ex cauſa, vt ibi notaui. Vel etiam ſi vis ponere in inſtrumentis, ſicut ipſi faciebant, potes diſtinguere aliter quam ipſi, petat actor edi inſtrumẽtum rei proprium quo eſt vſurus. poteſt alioquin contra. vt ff. eo. l. j. §. edenda. & de his quibus vſurus eſt, iubere debet iudex quod in principio edantur. in aliis minimè. vnde ſi vnus dicat quod nõ vtetur in cauſa illa inſtrumentis, ſed teſtibus: ſi alius habet inſtrumenta quæ faciant ad cauſam, non poteſt poſtea ea poſtulare, cum non ſit vſurus. & hoc intellige quando ab ad-
35 uerſario inſtrumenta † propria iubentur edi, cum erat actoris intentio fundata quocunque modo, vt per cõfeſſionem aduerſarij: & poſt excipiebat, ſicut hic ponit ratione exẽpli vel alio modo. nec enim facio in hoc vim, quod eſſet per exceptionem reus actor, &
Vel formata. actor reus, ſicut antiqui faciebant, & ſic dicebant, intelligebant quod dicit l. x. prima id ex cauſa &c. imò quocunque modo fundata, etiam ſi actor remaneat actor, & reus reus, inſtru-

inſtrumenta quibus eſt quis vſurus, peti poſſunt edi: vt ſ. dixi. vel rationes etiam ſi nõ eſt
fundata intentio, quod intentione fundata habet tantum locum in inſtrumentis. & hoc
eſt quod dicit in fine: quia hoc caſu non oportet orig. petit. ex inſtru. eius qui conueni.
fund. cũ. ſ. rationes edi petuntur ab aduerſario: quia in eo caſu non petit per inſtrumenta
propria fundare intẽtionem ſuã quod eſſet contra ius: imò petit rationes. quod eſt cõtra
inſtrumentum. vel adapta illud quòd petit edi inſtrumenta quibus eſt vſurus, & quocũ-
que modo fundata eſt intentio: quia in hoc caſu non oportet orig. &c. ita eſt in inſtru-
mentis propriis alterius partis. ſi eſſent inſtrumenta ad quæ haberent actionẽ, ex his fun-
36 dare poſſem intentionem meam: vt ſ. eo. procurator. & multæ ſunt proditæ † actiones
quibus inſtrumẽta peti poſſunt: vt in ſumma notatur §. non de editione inſtrumẽtorum. *Nunc. leg.*

DE IN IVS VOCANDO.

TIT. II.

SVMMÆ.

1 *Reuerentia in faciendo & non faciendo cõſiſtit.*
2 *Libertus patrono patronæque reuerentiã præſtare debet.*
3 *Marito ex perſona vxoris non debetur reuerentia.*
4 *Liberto patronum ſine venia in ius vocare non licet.*
5 *Quod præit aut ſequitur multotiẽs ſubaudiri.*
6 *Obſequiales operæ.*
7 *Parentes à liberis ſine venia in ius vocari nõ poſſunt.*
8 *Ruſticitas in multis excuſat.*
9 *Imperator crimen & pœnam ſi velit remittere poteſt.*
10 *Impetrare veniam.*
11 *Pater ſiue naturalis, ſiue legitimus in ius vocari prohibetur.*

1 SICVT *Reuerentiam*. quæ ſcilicet cõſtat in faciendo, † vt de aſſurgendo, ſalutã- L.1.
do, & ſimilia faciendo. & etiam debet intelligere quæ conſtat in nõ faciendo,
vt de non vocando in ius. reputantur enim vna caro & vnum corpus vir & v-
xor. & ita ſic debet reuerentiam vni & alij. vnde dixit ita re exigente. i. æquita-
te. quandoque ſumitur pro veritate: vt ff. ad leg. Corn. de fal. l. j. §. qui in rationibus. dicit
enim, rem amouerint, fecerint quòd veritas non appareret in tabulis. & videretur quod
2 hic dicit econuerſo poſſe eſſe, quod ſcilicet † libertus patronæ debeat eadẽ ratione præ-
ſtare reuerentiam marito ipſius. ſed cõtra. eſt: vt j. de ope. libert. liberti libertęque. & ideo
dicit. l. illa pro cõtraria aſſignatur. ſed aliud eſt in vxore, quando præſtatur ei ex perſona
3 patroni reuerentia. Aliud in marito cui non debetur ex † perſona vxoris. nam aliàs iniu-
ria facta vxori, mihi videtur facta: ſed non econuerſo. Defendi enim vxorem à marito nõ
virum ab vxore æquum eſt. vt inſtit. de iniur. §. j. Vel reſpond. aliter quia illa nõ loquitur
in talibus obſequiis, ſed de opera. ſ. incerta promiſſa. ſi enim promiſit patronæ operam c.
dierum, vel alterius temporis, non tenetur ex illa ſtipulatione extraneo heredi, vel etiam
marito patronæ, vt ibi. Sed reuerentiã quare præſtat mulieri. ſ. de non vocando, & de aſ-
ſurgendo, tenetur præſtare ei ſicut tenetur vxori præſtare ex perſona, vt dicit in l. iſta.
VENIA *ed. non petita*. Videtur à ſenſu contrario, quòd ſi ſit petita vocare poſſit. pone L.2.
ergo quod aliquis libertus compoſuerit libellum in perſonam patroni. facto libello iuit
ad poteſtatem, & dixit: Domine ego peto à vobis licẽtiam quod poſſim patronũ meum
qui tenetur mihi ex tali cauſa, vocare in ius. ſi poteſtas non reſpõdeat, quia forte erat in-
tentus aliis negotiis, nihilominus videtur quòd vocare poſſit eum in ius. ſed non ita in-
4 tellige literam iſtam, imò quòd petita ſit venia, & impetrata † & permiſſa. & quòd ita
ſit, habetur per l. primam iſtius tit. cum dicat, ſine permiſſu. & etiam per finem iſtius l. er-
go non ſufficit ſolum petere, niſi impetretur vel permittatur. & ita ſubaudiendum eſt id
5 quod ſequitur. & hoc fit multotiens quod ſubaudiatur † quod præit aut ſequitur: vt no-
taui ſ. tit. ꝯ ædita. quia actio edi debet cum ſuis comitantiis. *Eorumque parentes*. intellige
vtriuſque ſexus, & in infinitum ſcilicet ad omnes ſuperiores ſecundum legis interpreta-
tionem, quamuis vſque ad tritauum videretur extendi: vt ff. eo. quique & de grad. & affi.
iuris conſultus. §. parentes. *Inſuper ſi extranei ſunt*. Sed videtur contra. infrà de ope. liber.
liberti.

6 liberti. Reſpond. obſequiales operæ, quæ ſcilicet † in non faciendo conſiſtunt, tranſeunt,
vt hic aliud in his quæ conſiſtunt in faciendo, vt ibi. Vel dic quod ſiue conſiſtunt in fa-
ciendo ſiue non, bene tranſeunt, quia eadem eſt ratio in vtroque, vt hic. aliud in incerta
opera, quia illa non tranſit, vt ibi. *Seu liberis eorum.* Sed videtur quòd liberi non debeant
impetrare veniam, cum ſint ingenui. vt inſtit. de inge. & ideo quidam intellexerunt de
7 liberis manumiſſis cum patribus. ſed nos contra: quia † obſtat rubrica de libertis & eorũ
liberis, vt hoc notaui infrà de libertis & eorum liberis. l. vlt. *Nec in ea re ruſticitati.* id eſt
ratione ruſticitatis. nec ob hoc quod dicit ſe eſſe ruſticum quendam & talem qui ſcire nõ
8 poterat vtrum faceret contra legem, excuſatur, quamuis alia † ruſticitas in multis excu-
ſet: vt ĩ. de teſta. l. vlt. & ff. de iuriſd. om. iu. l. ſi quis id. §. vlt. vnde ſubtiliter videtur hoc di-
ſtinguẽdum, vtrum fecerit quis per ruſticitatem contra ius ciuile, vt tunc non teneatur.
an contra ius naturale, & tunc non excuſat ruſticitas, vt hic dicit: & quãdo ſubueniatur
alicui ſi peccauit in iure ciuili vel naturali, notatur plenè in ſumma de iur. & fac. igno.
Cum naturali ratione. non intellige, id eſt, iure naturali. non enim manumiſſio eſt de iure
naturali, neque ſeruitus. ſed intellige quia multa ab eis beneficia acceperint, debent eis
ſecundum quod ratio & naturalis ſenſus dictat cuilibet præſtare reuerentiam. *Temere
concedi.* ideo dicit, quia ſi de pœna iſta remittenda impetrauit reſcriptum ab imperatore,
9 valet. ſed videtur contra. s̃. de precibus. reſcripta. Reſpond. quòd imperator † crimen &
pœnam poteſt remittere ſi vult: ſed hoc non conſueuit facere cuilibet, ſed ſapientibus, &
illis quibus viderit faciendum. Vel dic quòd remittit pœnam impoſitam publica vtilita-
te. aliud cũ tenetur aliquis ex eo quod fecit, in l. aureos alicui priuato: quia pœnam illã
non debet remittere, cum in totum ius alterius tolleretur: vt s̃. de precibus, quotiens.

L. 3. QVI in poteſtate *Aduerſus eos.* id eſt patrem. & ita plurale reſoluitur in ſingulare. vel
dic quod in poteſtate patris. i. patrum. & tunc planum eſt. & intellige quod non poſſunt
experiri in caſtrenſi vel quaſi: vt ff. de iudi. lis nulla. regulare tamẽ eſt quod non poſſunt.
ſed fallit s̃. de epiſ. aud. ſi lenones. ff. de condi. & demon. ſacri. de adop. nonnunquam. ſi à
10 parente quis manu. l. diuus. Si verò ſit emancipatus, † veniam impetrat, & impetrata, vt
l. ſuperiori dixi, non prohibetur, vt dicit. *Quod & in mat. perſo. ob. eſt*, non per omnia, quia
non diſtinguitur habeat in poteſtate vel non. neminẽ enim habet in poteſtate, niſi à prin
11 cipe ei concedatur: vt inſtit. de adop. §. fœminæ. vel quia pater ſiue naturalis ſiue † legiti-
mus prohibetur in ius vocari: vt ff. eo. parentes. mater autem, etiam ſi vulgo conceperit,
cum ſemper certa ſit: pater verò is eſt quem nuptiæ demonſtrant: vt ff. eo. l. v.

DE PACTIS. TIT. III.

SVMMÆ.

1 *Fideicommiſſum.*
2 *Sextans.*
3 *Conditionale fideicommiſſum.*
4 *Improbum votum.*
5 *Repudiatio.*
6 *Repudiatio ex vnius volũtate tãtum pẽdet.*
7 *Voluntatem accommodare,*
8 *Remedium inter repudiationem & pactum.*
9 *Per pactum præiudicari poteſt in futuro debito.*
10 *Pactum de futura ſucceſſione non valet.*
11 *Fideicommiſſarius vniuerſitatis pro herede habetur.*
12 *Remiſſio de futuro debito tenet.*
13 *Voluntas teſtatoris pro lege obſeruatur.*
14 *Redhibitoria actio.*
15 *Cauſa finalis & compulſiua differunt.*
16 *Actio ex ſtipulatu.*
17 *Actio præſcriptis verbis.*
18 *Res inter alios acta &c.*
19 *Spontanea voluntas.*
20 *Nouatione tollitur omnis obligatio.*
21 *Pactum tacitum de non petendo.*
22 *Diuiſio pactorum.*
23 *Vtiles actiones.*
24 *Contrariorum eadem eſt diſciplina.*
25 *Aquiliana ſtipulatio.*
26 *Res peculiaris.*
28 *Actio quando non tollitur ſed inſtantia cauſæ.*
29 *Taciti pacti exceptio.*
30 *Solutione tollitur obligatio.*
31 *Ciuilis & efficax actio.*
32 *Ignorantia.*
33 *Alienatio fundi dotalis non valet.*
34 *Signum vniuerſale.*
35 *Pactorum plures ſunt vires.*
36 *Principale & ſubſecutiuum.*

Præſcriptis.

37 *Præſcriptis verbis actio.*
38 *Dolus impedit pactum valere.*
39 *Subſtractio inſtrumentorum.*
40 *Aliquem inebriare.*
41 *Pacta ex conuentione legem accipiunt.*
42 *Hoſpes.*
43 *Pactum nudum non parit actionem.*
44 *Pacta ſex modis veſtiuntur.*
45 *Fundus inæſtimatus.*
46 *Vſufructuarius.*
47 *Diuerſitates quãdo inducant cõtrarietatem.*
48 *Fiſcus nõ patitur præiudicium ex pactis priuatorum.*
49 *AEſtimatio fundi.*
50 *Pacti de non petendo vires.*
51 *Actio quomodo per pactum extinguatur.*
52 *Obligatio ciuilis & naturalis.*
53 *Difficile eſt obligationem ſemel extinctam reſuſcitari.*
54 *Obligatio literarum.*
55 *Vltima pacta ſeruanda.*
56 *Promores ad ſoluendum quam ad condemnandum eſſe debemus.*
57 *Naturalis obligatio.*
58 *Bonæ fidei contractus.*
59 *Pacta in continenti & ex internalo quomodo differant.*
60 *Pacta bonæ fidei & ſtricti iuris.*
61 *Cur bonæ fidei dicantur.*
62 *Extrinſeca non veniunt in iudicio ſtricti iuris.*
63 *Pactum veſtitum.*
64 *Ex pacto nudo non naſcitur actio. Falentia huius regulæ ibidem.*
65 *Principale per ſe.*
66 *Veterem actionem infirmare.*
67 *Actio ex vendito bonæ fidei.*
68 *Actio iniuriarum.*
69 *Ex pacto donationis actio competit.*
70 *Conditionalis venditio.*
71 *Contractus nominati, & innominati quaſnam peierant actiones.*
72 *Rem reuocare.*
73 *Pactum legis commiſſoriæ.*
74 *Cõdictio ob cauſam quando nõ habet locũ.*
75 *Subſtantialia contractus.*

CONDITIONIS *incertum.* Pone quòd aliquis haberet duos filios: vnus vo-
cabatur Licinius fronto, alius Philinus. patrem vocat Sempronium. facit Sẽ- L. t.
pronius iſte teſtameotum, & inſtituit ſuos duos filios heredes, & ita ſubiun-
xit, ſicut plerique ſolẽt facere teſtatores, ſi alter filiorum meorum deceſſerit
1 ſine liberis, reſtituat portionem ſuam ſuperſtiti. & ſic per fideicommiſſum †
voluit prouidere vtrique eorum de reſtitueoda portione hereditatis, ſi alter moriatur ſi-
ne liberis. Fronto plures habuit heredes. Philious longo tempore ſtetit quòd non pote-
rat habere, & tanto, quòd nunquam de cætero credebat ſe habere poſſe, & ita cogitauit
quòd peteret à fratre ſuo Frõtone, vt ſibi remitteret ne reſtitueret fideicomoiſſum ſi de-
cederet ſine liberis. Fronto dixit quòd remitteret ſi daret ei aliquid. Philinus dixit quòd
2 libenter daret ei ſextam partem illorum bonorum. & ita accepto † ſextante coouene-
ruot ne voquam moueret Fronto controuerſiam de illis bonis. Poſtea Philinus accepta
forte vxore alia iuuene filios habuit. deceſſit, moueote filio controuerſiam de dato à pa-
tre eorum fratri ſuo Frontoni. quæritur vtrum poſſint infringere pactum ſic factum cum
patre ſuo. & dicit l. iſta quòd noo. *Conditionis incertum.* id eſt incerta illa conditio. ſed vi- *1. obiectio.*
3 detur quòd illud fideicommiſſum relictum non poſſit remitti, quoniam fuit † cooditio-
nale ſcilicet ſi filios non haberet. ergo pendenre conditione remitti non potuit, cum ad
remittentem non pertineat, ſicut dicitur in herede, & in legato. ff. de leg. j. ſi ita ſit §. j. de
4 acquiren. hered. ſi quis heres. & aſſignantur illæ leges cootrariæ huic. Antiqoi dixerunt,
quod hic dicitur habet locum tantum intèr fratres propter improbum † votum captan-
dæ mortis. tota die enim alios orabat & deſiderabat quòd frater ſous moreretur ſine
liberis: & ideo admittitur inter fratres, oon inter alios: vt ibi: vnde faciebant vim in eo
quod dicit. *Inter fratres.* quia ioter alios vel de iure ſ. dixerunt non habere locum, vt ibi
Io. dixit, inter fratres & alios. & reſpondit legibus præallegatis, qoia non habent locum
5 nec loquuntur in caſu in quo loquitur l. iſta. loquuntur enim io repudiatione, illa autem *Repudia-*
6 repudiari † poſſunt, io quibus admitti poſſumus ſi velimus, vt ibi dicit. Sed aliud eſt qoã- *tio.*
do volo facere pactũ de futuro debito, quia poſſum, vt dicit: repudiatio enim † ex vnius
volũtate pendet tantũ: in pacto verò exigitur duorũ conſenſus: vt patet per definitionẽ.
vnde maioris efficacię eſt pactũ, quã repudiatio: & ideo aliud in pacto quã in repudiatio-
ne. loquitur ergo io alio caſu. & quòd pactũ teoeatur, nec ſit facienda differentia inter
fratres & alios quoſcunque extraneos, probatur apertè ff. de minorib. Denique §. ſi quid

& ff.eo.tit.heredi.§.filia ĩ.de donat.ſpem.§.eo.ſi pactum. Sed licet ad hne contra.ita pnſ-
ſet quis ſe defendere, non tamen poterit alium.imò videtur quòd in pacto & repudiatio-
ne:quia antequam ſim heres, vel hereditatem adiero, ſi permitto legatario poſſidere le-
7 gata, nihil mihi præiudicat etiam ſi † vnluntatem aeeommodaui.aliud ſi poſt aditam he
reditatem, quia noceret: vt ff. qnotum legato.l.j.§.ait. A ſimili videtur hic vel multo ma-
gis, qnia antequam ius is habeat, non poterit ſibi præiudicare, etiam ſi aceommodauerit
voluntatem, & pacto remiſerit. Reſpond. quia illa.l.non loqnitur in pactione vel remiſ-
ſione, cum enim aliquis non eſt heres, vel ante aditam hereditatem permittit alicui lega-
tum poſſidere, non obligat ſe, cum nullum pactum interueniat, nec hoc ſit actum inter
eos, quod nunquam ſibi petere liceret, & licet commodauerit, nihil tamen conuenit de
dando vel faciendo, quare non præiudicat ſibi, vt ibi. ſed alind hic: quia bene voluit, nõ
8 poſſet agere vel in futurum, quia remiſit.eſt ergo † remedium illnd de quo ibi loquitur,
inter repudiationem & pactum, non tamen eſt aliquod eorum, ſed magis declinat ad re-
9 pudiationem, quàm ad pactum. Quòd autẽ per pactum pnſſit aliquis ſibi præiudicare †
in futuro debitn, probaui ſ̃. Tertio poſſet obiici, quia ſi remiſi conditionale fideicommiſ-
ſum de reſtituenda portione hereditatis, videtur pactum factum eſſe de non ſuccedẽdo,
10 & ita non valet, † cum ſit de futura ſucceſſione. Dicitur enim pactum de ſucceſſione,
qnando quis paciſcitur vt ſit heres vel non ſit: & ſic non valebit: vt ĩ.de coll.pactum.& de
inoff.teſta.ſi quando §.j.& ideo facio ſimilitudinem iſtius cui tenetur ſic reſtituere, ad he
11 redem, quia † fideicnmmiſſarius vniuerſitatis & ille pro herede debet haberi, & etiã tan-
quam heres à creditoribus conueniatur: vt ĩ. ad Trebell. & probatur hæc ſimilitudo. ff.
quod cum eo.ſi filiusfa.§ j.Reſpon.quia ſimilitudo illa bona & vera eſt: ſed in alio re de-
cipit quia.ll. prædictæ .l. & aliæ loquuntur in en caſu quando quis paciſcitur de heredi-
tate alicuius viuentis.non enim debet fieri: vt ĩ.de captiuis. l.nec nos præteriit. ſi fiat pa-
ctum ne ſuccedam, & ſi venio ad caſum noſtræ l.non tenet, ſi viuat ille de cuius heredi-
tate agitur, vt dixi.ſed hic non viuebat: quia pnſui caſum quando Sempronius pater eo-
rum deceſſit, patre mortuo bene poteſt alter eorum remittere. nec agebatur vt non eſſes
heres fratris viui, quia tunc non valeret: ſed ne peteretur fideicommiſſum in futurum de-
12 bitum ex teſtamento patrĩs mortui.ergo illa remiſſio † de futiito debito tenet: vt ſ̃. pro-
baui per 4. ll. Quarto videtur quòd non valeat illa remiſſio, quia eſt contra l.cum ſit cõ-
13 tra voluntatem teſtatoris qui præcepit reſtitui: & voluntas † eius pro lege obſeruatur: vt
inſtit.ad l.fal.in prin.& authen.de nup.§.diſponat. Reſpond.quia non valet pactum con-
tra l.ſed hic nec contra l.fecit, nec contra voluntatem teſtatoris, quia teſtator nolebat
prouidere vtrique de reſtituẽdo fideicommiſſum: & de hoc ſolo cauit & cogitauit, quia
ſatis habuit ſi ſibi deferret ius agendi. vnde non facit contra voluntatem ſi remittat, cũ
ei prouideretur, & eſſet cautum quòd agere poſſet. vnde ei poteſt renunciare, cum pro eo
14 inductnm ſit.& ſimile eſt in emptore, cuius gratia inductum eſt quod poſſit agere † red-
hibitoria ſi rem emerit morboſam. ſi vult ei renunciare ne agat, bene poteſt: vt ff. eo.
paciſci.& idem in qualibet actione quæ per legem competit, quia licet mihi remittere,
non tamen facit contra legem: vt ff.de ædil.edict.quæritur de ea.§. vlt. Quinto videre-
tur datio non valere: quia cum iſte dederit ob cauſam mntus quia liberos nõ habuit, nec
credebat habere, & illa cauſa non fuerit ſecuta, cum habeat filios. ergo videretur quòd
poſſit repeti: vt ff.de condi.ob cauſam l.j. & de condic. ob turpem cauſam l.j. Reſpond.
quod dicitur in ll.illis, eſt intelligendum de cauſa finali ſiue expreſſa, hic autem non erat
15 † finalis, imò compulſiua: & ideo ceſſat repetitio: vt ff.de condic.ob cauſam l.iij. §.ſi quis
& ĩ.de condic.ob cauſam, ſi repetendi.ſi enim dixiſſet, ego dabo tibi hoc, ſi non habuero
filios, bene poſſet repetere ſi haberet filios. Sexto poſſet quæri, ſi pactum eſſet interpo-
ſitum de ſextãte dando, & non eſſet datum facta remiſſinne, vtrum poſſet agere? & ideo
quæro, quia cum alteri fecerit quod connenit, ſcilicet quia remiſit, videtur quòd alius
actione doli tenetur dare: vt ff.de præſcrip. verbis. naturalis.§. quòd ſi faciam. Reſpon.
16 quia ſi conuenit dare, & ſtipulatio fuit interpoſita, † agetur ex ſtipulatu, vel certi condi-
ctione.ſi non interuenit ſtipulatio, tunc agetur præſcriptis verbis. nec contra dicit. l.illa
naturalis.quoniam ibi loquitur quando vni abeſt, alteri adeſt: & ideo dabitur præſcriptis
verbis, nnn de dolo, vt ibi notatur: & erit hic do vt des: qnnniam cum remiſit, pro eodẽ
17 debet haberi ac ſi dediſſet: & ideo poterit agere † præſcriptis verbis: ſicut dicitur in mu-
liere.

liete ff de condic.ob cauſam, ſi mulier. Septimo ſolet quæri vtrum iſta remiſſio ſit traſ-
actio: vt ǰ.tit.1.de fi.eo.ſi de hoc non erat quæſtio, erit remiſſio, vt hîc dicit: ſed non gra-
tuita. imò ſi aliquid ſit datũ, nec curo vtrum vnus tantùm ſit rogatus reſtituere: quia ſi
non filius tantùm ſit rogatus, vt hîc videtur ponere, & ita vterque: nihilominus habe-
bit locum quod hîc dicitur.

Post venditionem. *Contra emptores.* Ideo dicit, quia aliud eſſet ſi non con- L.2.
tra emptorem vel heredem. oportet enim quòd vel contra heredem vel emptorem in-
tentent, vel contra eum qui loco heredis habetur, quia in aliis non præiudicaret, cum
18 dicat regula, † res inter alios acta &c. Præterea contra æquitatem eſſet: quia ad quid
deberet mihi Præiudicare ſi ego mouiſſem actiones meas contra omnino non debito-
rem, & poſtea vellem venire contra debitorem? At hîc actiones ſuas dictauerant con-
tra illum qui loco heredis eſt, quia contra emptorem hereditatis, ſi ille reſtituit & dixit,
non teneor vobis: conueniatis heredem: bene poteſt facere, & hoc etiam impetrare.
non enim cogi poteſt niſi quando emerit à fiſco vt ǰ. de hered. vel act.vend.l.1.& 2.er-
19 go bene dicit. ſpontanea † voluntate ſuſceperint eos. ex iſtis enim duobus id eſt ſi iſti
mouerint actiones, & alij ſuſceperint eas ſpontanea voluntate, præſumit lex ipſos ta-
citè pactum feciſſe ne de cætero conueniant hæredẽ imò excipiet. Sed quare non libe-
ratur ipſo iure? Et videretur quia litem conteſtati ſunt cum emptoribus: vnde videba-
20 tur quòd nolent de cætero alium conuenire: & nouatione † tollitur omnis obligatio:
vt ff.de ſolut.ſolutione. ſi expreſſim agatur de nouatione: quod hodie fieri oportet. an-
tiquitus poterat & tacitè: vt ǰ.de nouat l.vlt. ſed hîc non expreſſum fuerat: vnde lex in-
21 terpretatur pactum † tacitum de non petendo. Innuitur ergo hîc quædam diuiſio † pa-
22 ctorum: quia quædam tacita ſunt, quædã expreſſa: ſic & ff.eo.l.2.§.1. & l.3.4. Sed poſſet
23 fieri quæſtio in l.iſta: quia qui emit hereditatem, vtiles habet † actiones contra debito-
tes hereditarios. vt ǰ.de hered. vel act.vend.poſtquam eo. ergo eadem ratione videretur
24 quòd poſſet à debitoribus conueniri: quia contrariorum † eadem eſt diſciplina: & quia
ad eum onus ſpectat, ad quem & emolumentum: vt ff.de reg.iur.ſecundum naturam.
Reſpon. verum eſt quod directæ quæ competunt heredi, cedi poſſunt: vel vtiles dan-
tur ex auctoritate legis. Aliud in competantibus contra heredem, quia illas cedere non
25 poſſum: nec etiam lex transfert, niſi interueniret Aquiliana † ſtipulatio, vel titulus vni-
uerſitatis, meliorem enim poſſunt facere conditionem meam non deteriorem: vt ff.de
nego.geſt.ſoluendo.

Servvs credi, &c. Conſonat ff.eo.ſi debitor.de acceptilat. ſpecies. & intelli- L.3.
ge quod dicit l.iſta, circa dominica: quia in his non poteſt præiudicare in ſe ipſo cum
26 deliquit: vt ff.de vi & vi ar.l.1.§.quod additur. ipſe enim ſeruus non eſt res † peculiaris,
quia nemo eſt in ſui peculio: vt ff. de pecu.l.Stichus habet.in fi. In peculiaribus autem
paciſcendo domino præiudicat vſque ad quantitatem peculij: vt ff.de peculio, ſi quis
ſeruum.§.etiam niſi in caſibus. vt ſi donet: vt ff.eod.l. contra iuris.§. ſi filius. & in aliis
quæ notantur in ſumma.§.pactorum.in fi.

Postqvam renvnciasti. Poſſet quæri de qua renunciatione loquatur. L.4.
& voluerunt quidam dicere de tacita: vt ſi ſtetit per triennium hoc enim ipſo dixerunt
ipſum tacitè renunciaſſe. ſed non peregit infra illud tempus. ſed dominus meus con-
tra, dicit enim perpetuã eſſe actionem vſque ad ſpatium xxx. vel xl. annorum ǰ.de præ-
28 ſcrip.xxx. annorum l.vlt. vnde actio non tollitur, ſed † inſtantia cauſæ, hîc autem non
loquitur de inſtantia, ſed de ipſa actione: quia etiam ſi vellet agere de nouo non poſ-
ſet. ergo dic quòd expreſſim fuit facta renunciatio, ſiue inter iſtos ſiue inter alios in
29 iudicio vel extra, quia habet † taciti pacti exceptionem.

Creditori. *Partim iure ciuili.* Vt quia ſoluit, & tunc in totũ pro parte eſt libera- L.5.
30 tus, quia ſolutione † omnis obligatio tollitur: vt Inſt. quib.mo. ob.tol. *Partim honora-
rio.* Vt quia pactum factum eſt de non petendo, quia Prætor ait ſe obſeruaturum talia
pacta, ſi bona fide inita fuerint, vt ff.eod. iuriſgentium.§.Prætor ait. Et dicebatur hono-
rarium, quia Prætor cui honor debetur, præſtat ei auctoritatem: vt Inſtit.de iure natur.
§.Prætorem. Et in hoc caſu liberatur ipſo iure in naturali obligatione: vt ff.de ſolu.Sti-
31 chum.§.naturalis. Ciuilis tamen † durat efficax: vt Inſtit. de except.ſed glo.efficax, quia
de ſubſtantia ſuá, & nihil deminuitur, non quòd ex ea poſſit agere. *Pacti conuenti.* Iſta

e

ſpecialis eſt. *Vel doli.* Hæc generalis, quæ quandoque ceſſat propter reuerentiam per-
ſonarum, vt ff. de dol. exc. apud Celſum. §. aduerſus. *Per ignorantiam.* Facti vel iuris, cùm
32 enim ciuiliter tantùm teneor, ſi ſoluam, nulla impedit † ignorantia quin poſſim re-
petere: vt ℨ. de cond. indeb. & in tit. de non num. pec. & notaui ℨ. de iur. & fact. ign. cùm
quis. & maximè per legem quandam ſolet dici, ff. de cōd. ind. ſed & ſi me. & not. in ſum.
illius tit. *Repeti potuit.* Sic ff. de cond. ind. qui exceptionem. §. vlti. Bona eſt ratio, quia ſi
habet actionem, ergo multò magis ſi ab eo petatur exceptio: vt ff. de reg. iur. cui damus.
L.6. PACTA QVÆ CONTRA LEGES. In multis poteſt poni exemplum, vt in ho-
micidio, & ſimilibus quę contra leges fiunt, ſed in quodam caſu poni poteſt in quo pro-
babiliter poſſit dubitari: pone enim quòd maritus alienauit fundum dotalem conſen-
33 tiente vxore & iurante, & etiam pœnam promittente, nō valet † alienatio, quia fit con-
tra l. Iul. de fun. dot. vt inſt. quib. alie. licet. in princ. *Conſtitutionibus.* Vt quando aliquis
qui potentior eſt officio, fecit pactum de patrocinio præſtando: non enim debet fieri, vt
ℨ. ne liceat pot. Vel contra bonos mores, vt quando fit pactum de futura ſucceſſione, vel
pro quota portione: vt ℨ. de inu. ſtip. ex eo. ℨ. eo. pactum. Non ergo valent hæc pacta, ſiue
contra legem fiant, ſiue in fraudem: & hoc fit quandoque de perſona ad perſonam, quā-
doque de re ad rem: vt not. ℨ. de legib. non dubium. *Nullam vim.* In agendo vel exci-
34 piendo, & ideò poſuit † ſignum vniuerſale, quia pactorum † plures ſunt vires: pariunt e-
35 nim actionem, perimunt, informant, & elidunt, & hoc in pactis licitis, & quæ bona fide
ſunt inita. Pacta ergo quædam fiunt contra legem, vt hîc, Quædam ſecundum, vt in vē-
ditione, locatione. Quædam, præter: vt quod neque contra legem eſt, neque ſecundum:
vt quando paciſcor alteri dari. In primo nec principale valet, nec ſubſecutiuum, ſi pœ-
36 na promittatur: vt ff. de verb. obl. ſi huiuſmodi. In ſecundo & principale † valet & ſub-
ſecutiuum: vt ℨ. eod. ſi pacto. & altero debet eſſe contentus, niſi in contrarium ſit dictū:
vt ff. eo. reſcriptum. §. ſi pacto. In tertio dico quòd primum non valet: valet tamen pœ-
na promiſſa, ſi alteri non detur: vt inſt. de inut. ſtip. §. alteri.
L.7. DEBITORI. *Tradidiſti.* Id eſt, dediſti vel vendidiſti: vt ff. de hered. vel act. vend. l.
37 2. §. vlt. *Si modo pacto ſubiecta eſt.* Si non eſt ſubiecta, dabitur † præſcriptis verbis, ſecun-
dum regulam generalem, ℨ. de rer. perm. rebus.
L.8. SI PASCENDA. *Per iudicem compelletur.* Si quæritur qua actione, cùm hîc non di-
cāt. Reſp. pro ſocio, ſi data fuit animo ſocietatis: vt ff. eo. cum duobus. ſi non animo ſo-
cietatis, dabitur præſcriptis verbis: vt ff. pro ſocio. margaritam.
L.9. CVM POSTEA. *Matrem tuam circumuenerit.* Si bona fide pepigiſſet, & ex neutra
parte dolus verſaretur, benè valeret, quia Prætor ait, Pacta quæ ſine dolo, &c. Sed hîc
38 dolo † fecit, & ideò non valet: & pone exemplum, quia iſte fuit victus in cauſa de man-
cipiis. Poſtea blanditus eſt illi mulieri, & dixit ſe potentem, & talem qui habebat pote-
ſtatem in talem hominem, & cui vellet daret eum vt in virum ſi per hoc inducat eam
39 ad remittendum, non valet. Vel pone quando iſte † ſubtraxerat inſtrumenta in quibus
continebatur de ſententia, vel de emptione illorum bonorum, & ita extorſit ab ea pa-
ctum, non valet: vt ℨ. de tranſact. ſub prętextu. Vel pone quando inuitauit eam, & ita de-
40 dit ei comedere, quòd † eā inebriauit, & ſic pactum extorſit, non valebit, vt dicit. *Agi
cœperit.* Excipiendo per pactum dolo factum de non petendo: liberetur enim per repli-
cationem. Vel intellige quòd fecerit ei promittere pœnam. c. marcarum ſi veniret con-
tra. ſi petat pœnam, liberatur à pœna mulier.
L.10. LEGEM. Id eſt, conuentionem, quæ eſt lex. Pacta enim † ex conuentione legem ac-
41 cipiunt: vt ff. depoſ. l. 1. §. ſi conueniat. *Pro alumna.* Poteſt ſumi pro ea quæ alit, vel quæ
42 alitur, ſicut † hoſpes. *Quod dici ſolet.* Et adhuc verum eſt. *Ex pacto.* Scilicet, nudo. Ex
eo enim non naſcitur actio, niſi mirabiliter in caſibus: vt not. ℨ. eo. in bonæ fidei. Si ergo
43 nudum † dicitur quòd actionem non parit, ergo bona ratione dicetur veſtitum quod
44 parit. Veſtiuntur † autem ſex modis, vt in ſumma. §. veſtitur. *Vtilis.* i. efficax, non ad
differentiam directæ, quia & directa datur.
L.11. EX CONVENTIONE. *Cōpetere non poteſt.* Quia nihil ſua intererat: erat enim fun-
45 dus † inæſtimatus, & ita apud eum non erat remanſurus. Sed aliud quando æſtimatus
eſt, quia tunc poſſet agere, cùm retineat fundum: & ita ſua intereſt, vt dicit. In primo e-
46 tiam caſu poterit agere pro præterito tēpore, ſed nō pro futuro, ſicut dicitur in † vſufru-
ctuario.

ctuario.ff.de vſufr.l.quæſitum. Aſſignatut contra.ꝫ. ſine cenſu vel reli.l.1. quia ibi dicit
de cénſu, hîc de vſuris. ſed ſimile ibi, ſed & ſi,ibi non competit,hîc competit.& ita ha-
47 bes tres diuerſitates quæ videntur † inducere contrarietatem. ptæter hoc eadem ver-
ba hîc & ibi ponuntur. quidam dixerunt quòd hîc in vſuris loquitut, aliud in tributis,
quia illicitum eſt pactum à non poſſidente in poſſidentē. ſed hoc non placet : quia quo
48 ad fiſci † præiudicium non tenet,ſed quo ad priuatos bene tenet. dic ergo aliter quia ſi
fuit inæſtimatus, non datur actio ex vendito ſi fuit æſtimatus: & ob hoc fuit facta æſti-
49 matio † vt non fundus repeteretut, ſed precium augeret,vt hîc:ſi verò ob hoc fuit æſti-
matus, vt res redderetur, & ſi quid deterior facta eſt vel deminuta, eius precium:vt ꝫ.
de iure do.ſi inter virum. non agetur, vt ibi. *Ex vendito*.Id eſt ex empto.

PACTA NOVISSIMA. *Si conuentione quæ præceſſit*.Scilicet de non petendo. *Vſu-* L.12.
ram ſe non eſſe conſen.Quia pactum factum fuit de petendo.& videamus de viribus primi
50 pacti de non petendo, & ſequentis de petendo. habet enim tantas vires pactum de †
non petendo,quòd extinguit ipſo iure naturalem obligationem, ſiue ſit ſocia ciuilis ſi-
ue non: vt ff.de iureiuran.l.antepen. Præterea ſecundam habet vim, quia opponit ſpe-
51 ctaculum ciuili ne poſſit quis agere . non dico quòd extinguat † actionem , niſi in ta-
libus caſibus vti ſpeciale eſt quòd ipſo iure tollat actionem : vt ff.eo. ſi vnus.§.pactus.
Impeditur ergo actio, quia per eam pecunia peti non poteſt : ſed tamen lex dicit eam
durare efficacem quantum ad vires iuris,& quo ad ſui ſubſtantiam:vt inſtitu.de excep.
§.1.Præterea tertium operatur illud pactum de non petendo,quia per id creditor natu-
raliter dici poteſt obligatus ne petat. & ita Io.dixit:vt ſicut eum promiſi per ſtipulatio-
52 nem ne petam, teneor ciuiliter † & naturaliter non petere:ita ſi per pactum de non pe-
tendo naturaliter quis obligetur. Sed fortè dicit quis, non eſt ita , quòd aliquis per pa-
ctũ de non petendo obligetur naturaliter ne petat: vt ad hoc præſtat arg.ff.de iure dot.
ſi pater filiæ §.quę debitorē,ſed illud quod ibi dicitur nõ obligatur,intellexit Io.ſcilicet
aliquid dare, ſed tamen obligatur ne petat. Vel intellige non obligatur ſcilicet ciuiliter,
ſed natutaliter: vt ſ̃. dixi. Vidimus ergo de iuribus pacti primi de non petendo : modo
veniamus ad ſequens de petendo. Et dicendum quòd pactum illud obligationē natura-
53 lem extinctam per prius pactũ de non petendo non reſuſcitat,quòd difficille eſt † obli-
gationem ſemel extinctã reſuſcitari,eſt tamen quandoque,vt not.ꝫ.ſi aduerſus tranſact.
l.2.ſed obſtaculũ quod primũ de nõ petendo opponit ciuili obligationi,reiicit remedio
replicationis. Et ſatis dici poteſt vt illa naturalis obligatio qua tenetur creditor per pa-
ctum primum ne petat, tollatut ipſo iure per ſecundum, quia conſenſu erat contracta:
ergo contrario conſenſu tolli poteſt,dicet aliquis,ſi ita eſt, quòd pactum ſecundum de
petendo non reſuſcitat extinctam obligationem per primum pactum de non petendo,
54 ſed obſtaculum quod præſtabatur ciuili repellat : quomodo erit hoc, quòd ſola ciuilis
quę remanſit,ſortiatur effectum?Non videtur,ſicut eſt in obligatione † literarum,quia
per id ſolum non obligatur quis niſi pecunia non fuerit numerata: vt inſti.de literarum
oblig.& prętérea quòd nõ ſortiatur effectũ pet legem,poteſt haberi ff.de ſolu.Stichum.
Reſpon.quia naturalis ſublata eſt, & remanſit ciuilis tantùm,nec reſuſcitatur naturalis
pet pactum ſequens de petendo:non tamen propter illud pactum ſequens audet mutire
debitor de pacto primo de non petendo.ſi enim excipiat, & dicat tu feciſti mihi pactũ
de non petendo, nonne alius dicere poterit, tace:& tu non feciſti mihi pactum de pe-
tendo?Sicut in exemplo poteſt videri.pone me habere aduerſarium fortiſſimũ,qui liga-
tus eſt: & ſi non eſſet ligatus, me & plures alios vinceret. ſi inſurgam in eum cũ armis,
poſſum de eo facere ad voluntatem meam, ſicut fecit Dauit de Golia. ergo ipſa ciuilis
obligatio per ſe non habet effectum,ſed cum ſequenti pacto de petendo:quia de primo
55 de non petendo non audet mutire debitor, vt dixi.vltima † enim pacta debent ſeruari,
vt hic dicit.Si dicat aliquis,quare non tollitur ipſo iure pactum de non petendo per ſe-
quens de petendo?Reſpon.quia non tantã habet vim ſecundum quantam primũ: quia
56 primum parit liberationem, ſequens obligationem , & proniores † debemus eſſe ad
ſolnendum, quam ad condemnandum: vt ff.de act. & oblig. Arrianus. Sed dicas quia
poſt pactum de petendo pepigit tertio de non petendo. & ita quæras vtrum per iſtud
57 vltimũ videatur prima naturalis † obligatio extincta , quia creditor tenetur ad non pe-
tendum,reſuſcitari. Reſp.non: nec operari hîc poterit illa tria quæ.ſ̃. dixi. quod enim

Legendum videtur obſtaculum.

extinctũ eſt, non extinguitur, vel reſuſcitari poteſt, ſed operatur vt illa replicatio tolla-
tur, quia repellebatur impedimentũ primi pacti de nõ petẽdo, quod præſtabat actionẽ.
L.13. IN OMNIBVS BONÆ FIDEI. Aliàs ſiue omnibus. Primo quæritur quare di-
58 cat in bonæ † fidei. quaſi non idem eſſet in ſtricti iuris iudiciis, quòd.ſ.actio naſcatur, ſi
in continenti fiat? Et certè imò: vt B.fertur dixiſſe, & reſpondiſſe: ſed contradicit, quia
59 in cõtractibus bonæ fidei videbatur quòd ſiue in cõtinẽti ſiue ex † interuallo fiant, vtro-
bique pariant actionem. ſed contra.eſt niſi incõtinenti fiant: vt dicit idem in ſtricti iuris
iud. vt ff. ſi cer.pet.l.lecta.& ỹ.eo.petens ỹ.de vſur.ſi vſuras, & poteſt hîc notari quędã di-
60 uiſio pactorum: quia alia ſunt bonæ † fidei, alia ſtricti iuris poteſt etiam notari inſtit. de
act.§.actionũ.quidam addiderunt quædã arbitraria. Nos ſufficientem dicimus primam
61 diuiſionem. Dicuntur autẽ bonæ † fidei, nõ quòd ſolum in his bona fides obſeruetur,
quia & in contractibus ſtricti iuris habet obſeruari: vt ỹ.de act.& oblig.in contractibus.
ſed ideo dicuntur bonæ fidei, quia maximè in his bona fides ſeruatur, cum in eis multa
veniant de quibus nec dictum eſt nec cogitatum: & in eis venit intereſſe, ſecundũ quod
62 iudici videbitur, & talia † extrinſeca in ſtricti iuris iudicio non veniũt, ſed ſolum quod
conuentum eſt venit. *Ex pacto*.ſ.nudo.& hoc probo.in veſtito enim falſum eſſet, vt pa-
tet per finem iſtius.l.quia dicit, nam quod poſtea placuit, id non per.ſed excep.par.ergo
63 non erat † veſtitũ, cum illud pariat actionem, non tantũ exceptionem. *Si ex continenti*.
i.antequã contrahentes diuertunt ad alia negotia, arg.ff.ad l.Iul.de adul.§.quod ait.&
de verb.obl.continuus.§.1.& duob.reis.l.duobus.§.duobus.& de teſtamen.l.hęredes §.
vno contextu. Quandoque dicitur in continenti fieri.i.intra triduum.ỹ. de etro. aduo.
ſententiis.quandoque tamen interponitur aliquod tempus.ff.ad leg.Fal.l.1. §.itẽ ſi ita.
64 non ergo naſcitur ex pacto † nudo actio.fallit tamen in caſibus, vt in pollicitatione do-
tis.ỹ.de dot.pollic.ad exactionem. Fallit in acceſſione frumenti mutuati: vt ỹ. de vſufru.
frumenti. fallit in pacto donationis: vt ỹ.de dona. ſi quis argentum. fallit etiam in con-
ſtituta pecunia.inſtit.de actio.§ de pecunia. Idem etiam in vſuris ciuitati promiſſis, vt ỹ.
de vſur.etiam. Patet ergo quòd hîc loquitur de pacto quod ineſt non principali cũ dicit
ex continenti.principale enim ſiue ex continenti ſiue non parit actionẽ: quia non poteſt
65 dici in continenti reſpectu alterius pacti quod ipſum pręcedat, cũ principale † per ſe ſit,
nec ex alio vim ſumat, & ita non dicetur in continenti appoſitũ.vnde non loquitur hîc
de principali, ſed de ſubſecutiuo, & hoc idẽ probatur per l.ff. de contrah.empt. l.pactũ.
Sed quę datur actio ex pacto iſto nudo adpoſito incontinẽti? Reſp.præſcriptis verbis.in-
formatur etiam vetus, vt puta ſi vendidi, datur ex vẽdito ad pretium.: ſi pactũ fuerit ap-
66 poſitum in continẽti vt mihi ſcribat, informabit † veterẽ: quia modo dabitur ad hoc ip-
67 ſum vt ſcribat. Vel pone alio modo, quia † actio ex vendito ſiue natura bonę fidei eſt: vt
inſtit.de actio.§.actionum.cum autem ſuccędit in locũ actionis iſtius, ſuam formã aſſu-
mit.iſta autem ſtricti iuris eſt, niſi in caſu: vt inſtit.de act.§.actionũ.ergo & illa: ſicut aliàs
68 dicitur de actione ex ſtipulatu ſuccedente in locũ† actionis iniuriarũ, quia naturã ſuam
recipit, nec trãſit ad heredes ſicut illa: vt ff.ſiquis cautio l.ſi cũ.§.qui iniuriarũ. Patet er-
go qualiter pactũ in continenti oppoſitum informat actionem veterẽ & hoc intellige, ſi
quã reperiat informandã. alioquin cõtra.& poſuit dominus B.exemplũ in cõtractu do-
nationis, ex quo antiquitus nulla dabatur actio: & ideo dicebat quod ibi non informat
actionẽ cum nullã reperiat informandã. ſed hoc ſi reſpiciamus antiquũ ius, non valet:
quia de antiquo iure cõtractus ille talis naturæ erat, ꝙ nũquam ex eo cõpeteret aliqua
actio & ita ex ſequenti pacto non poſſet agi. Præterea ſi reſpiciamus modernũ ius, nihil
69 eſt, quia hodie ex pacto † donationis actio cõpetit. vnde hodie ſiue in pacto apponere-
tur, ſiue in ipſa rei traditione, bene informaret veterẽ actionẽ, quare Io. magis placuit
70 ponerẽ exemplum in cõditionali † vẽditione: vt ff.de peric.& cõmo.rei ven.ſi in vendi-
tione: cõtractus enim ille talis naturæ eſt, ꝙ ex eo naſcitur actio ex ſolo conſenſu: patet
ergo quæ actio detur quia pręſc.ver. Sed ad quid datur? Reſp.ad intereſſe.diſtinguo ta-
men: quia cũ pactũ apponitur, aut in contractibus nominatis, aut in innominatis.ſi in†
contractibus innominatis, duæ cõpetunt actiones.ſ.pręſcr.verb.ad intereſſe: & cõdictio
ob cauſam ad reuocandũ quod fuit traditũ: vt ff.de pręſc.ver.naturalis.§.ſin autẽ.&.C.
de condi.ob cau.ſi vt proponis.& de rer.permut.cum præcibus.ſi autem in cõtractibus
nominatis: aut qui pactum appoſuit, aliàs erat contracturus, aut non. primo caſu rem
non re-

non reuocat:ſed agit præſcrip.ver.aut actione ex eo cōtractu,quę informata eſt per pa-
72 ctū:vt ĩ.de reſcin. vendi.ea conditione in ſecundo rē † reuocat,& quidē actione ex vendito,ſi eſt ſolutum pretiū,vel aliàs ſatisfactū:vt ĩ.de pact.inter emp.certe ſi non eſſet ſolutum prætium,rei vindicationē intendit:vt inſti.de rer.diuiſ.§.vēditæ:In caſibus etiam
73 ſoluto pretio rei vindicationē habet:vt in pacto † legis cōmiſſoriæ, & adictionis in diē: vt ĩ.de pact.inter empt.l.cōmiſſoriæ.& ff. de rei vindic. ſi quis ſub.& de in diem addic.
74 vbi autē.§.ſed & de contrahen.emp.ſi quis ſub. Sed condictio ob cauſam † in his contractibus nō habet locum vt.ff.de rer.permut.l.1.in fi.ff.de cond.cau.da.non ſecu.l.vlt. M.contra.vt ff.de act.emp.ex empto.§.is qui vina.ſed ibi loquitur in quadā ſpeciali donatione arrarum,vbi datur condictio ob cauſam. ſed & in caſu datur: vt ĩ. de donationib.quæ ſub modo.l.1. ita eſt in caſibus accidētalibus contractui .vt quando paciſcitur quis de aliquo extraneo cōtractu,vt codice deſcribēdo,ſi vendidit,& ſimilia:illa enim ſi apponantur incontinenti,pariunt actionem, ſed ex interuallo,exceptionē.& idē in naturalibus contractui,vt puta quia de natura cōtractus vēditionis eſt, vt promittatur de euictione.ſi ergo pactum fit in continenti vt præſtentur fideiuſſores pro euictione.parit actionē,aliud ſi ex interuallo.ſed alij appellauerūt de natura cōtractus quę ſunt de ſub-
75 ſtantia.ſunt autē ſubſtantialia, † vt de augendo vel diminuendo prædio, & quandocūque fiat per nouā actionem aut veterem ſecundum Io.ſublatā,niſi in contractū agatur: vt ff.de contrahē.emp.pacta.& de reſcin.ven.l.2.dominus meus diſtinguit inter incontinenti an ex interuallo fiat pactū primo caſu per ſecundam cōuentionē non receditur à prima,cum fingatur nunquam fuiſſe in ſecunda,arg.ff.de cond.& demon.nam ad ea. alij dicunt veterem manere, & ſecundam ei accedere, niſi aliud agatur,arg.ff.eod. iuriſgentium.§.adeo.& §.per pactum.

SVMMÆ.

1 *Permutatio.*
2 *Stipulatio pœnalis..*
3 *Pactum permutationis.*
4 *Pœna certa.*
5 *Certi condictio quando datur.*
6 *Actu ex ſtipulatu.*
7 *Naturalis obligationis nouatio.*
8 *Nouatio non dicitur fieri ſi id actum ſit.*
9 *Primum vtile dat vires ſecundo inutili.*
10 *Ab acceſſorio non ſumit vires principale.*
11 *Accidentale pactum*
12 *Conditio exiſtens informat actionem.*
13 *Mora.*
14 *Pactum traditione fit obligatorium.*
15 *Quando committitur pœnalis ſtipulatio.*
16 *Interpellatio.*
17 *Agere ad pœnam.*
18 *Stipulatio pura.*
19 *Obligatio ciuilis & naturalis.*
20 *Implicitæ ſtipulationes.*
21 *Conditionalis ſtipulatio.*
22 *Penus legata.*
23 *Purgatio moræ.*
24 *Caſus fortuitus.*
25 *Stipulatio pœnalis, conditionalis & pura.*
16 *Omnis pœnalis ſtipulatio eſt conditionalis ſed non è conuerſo.*
27 *Poteſtatiua conditio.*
28 *Pactum de futura ſucceſſione non valet.*
29 *Conditio.*
30 *Scriptura quando exigatur.*
31 *Signum vniuerſale.*
32 *Diuiſio & ſolutio particularis.*
33 *Donatio cauſa mortis.*
34 *Pactum de futura ſucceſſione valet inter milites.*
35 *Sopita controuerſia quando dicatur.*
36 *Pactum tranſactionis nudum.*
37 *Tranſactio non dicitur niſi aliquit datum, vel promiſſum ſeu retentum fuerit.*
38 *Pupillum ſpoliare non licet.*
39 *Filij quodammodo rerum paternarum domini cenſentur.*
40 *Si filius monaſterium intrauit non poteſt abſtrahi à patre.*
41 *Præiudicium.*
42 *Nuda traditio quæ ſit.*
43 *Vacua poſſeſſio.*
44 *Vſucapio triennij transfert dominium.*
45 *Directum dominium.*
46 *Oppoſita non ſunt vnum habere dominiū, alium hypothecam.*
47 *Plures ſunt cauſæ acquirandi dominij.*
48 *Ad ea quæ frequētius accidūt aptātur iura.*
49 *Trebellianica reſtitutio.*
50 *Pactum ex multis cauſis dicitur nudum.*
51 *Per ſtipulationem non transfertur dominiū.*
52 *Dominiū aliquādo ſine traditione acquiritur.*
53 *Duodecim tabul.leges.*
54 *Bonorum poſſeſſio.*

55 *Pactum veſtitum.*
56 *Efficax obligatio.*
57 *Pactum tranſactionis nudum.*
58 *Hæredis inſtitutio quãdo in codicillis valet.*
59 *Ex pacto donationis nudo oritur actio.*
60 *Pactũ nudũ ex parte vni⁹ aliquãdo veſtitur*
61 *Obligatio dari vel tolli ex ſolo tẽpore nõ põt.*
62 *Milites priuilegium habent vt conueniãtur ſub magiſtro militum.*
63 *Minor non decipitur.*
64 *Quando in renunciatione exigatur ſcriptura.*
65 *Pacta ſine ſcriptura valent.*
66 *Priuilegio renunciare licet.*
67 *Foro eccleſiaſtico renunciari non poteſt.*
68 *Actio de dolo ad intereſſe.*
69 *Arbiter male iudicando litem ſuam facit.*
70 *Macedonianum factum, ne filij inſidientur vitæ parentum.*
71 *Pactum de futura ſucceſſione non eſt prohibitum.*
72 *Pactum de ſucceſſione futura prohibitum.*
73 *Pacta odioſa.*
74 *Pactũ de incerti hominis ſucceſſione valet.*
75 *Vſufructuarius manumittere non poteſt.*
76 *De futura ſucceſſione licet alicui paciſci.*
77 *Actiones ab hæredibus & contra incipiunt.*

L.14. SI PACTO. Pone ꝙ inter aliquos conuenit nudo pacto de rebus aliquibus † per-
1 mutandis,i.vt ſi Titius daret Sempronio Codicẽ,Sempronius daret ei Digeſtũ. Vel po-
ne quando nudè conuenerunt ꝙ vnus eorum iret ad locũ illum , alius ad alium,poſtea
ſubiectum fuit nudum pactũ de pœna,ſed noluerũt remanere in tali nuda conuẽtione,
2 imò adſtrinxerunt ſe per ſtipulationem †ad pœnã,quòd ſi ita factũ non eſſet,daret alter
alteri centũ marcas.Quare ſi alter iſtorũ pacto cõuento primo nõ ſteterit , vtrũ poſſit a-
lius agere?Et dicit quod poteſt cogere ad hoc quod conuenit dandũ,vel faciendũ,vel ſi
dare aut facere noluerit,cõueniet eũ ad pœnã,& ſi hoc nõ ſufficit ei,imòvult in poſſeſſio
nẽ bonorũ aduerſarij mitti,nõ hoc poterit vel debebit poſtulare . Aſſignatur ergo caſus
3 huius legis in do vt des.ſ.in pacto † permutationis: vel in facio vt facias, & in primo nõ
naſcitur actio ex nudo pacto:vt no.j.de re.perm.ex placito.Poſui etiã caſum quãdo pla
citũ nudũ eſt,non tamen hîc dicit,ſed ita intelligendũ . Vel etiã pone quãdo eſt veſtitũ.
nam pro hoc eſt arg.quod dicit in litera,id quod in cõuẽ.dene.vt fiat cõſe.ſi nudũdicas,
bene poteſt poni,quia ſic cõſequetur, vt j.de cõtr.ſtip.l.nuda. non curo ergo in quo po-
nas. *Si pacto.* ſ.ſecũdo nudo. *Ex ſtipulatu agens.* Sed nónne poſui in caſu ꝙ pactio nuda
fuerit facto ſubſecuta pœnali ſtipulatione certa?qualiter ergo agetur ex ſtipulatu ad pœ
4 nã,cùm pœna† ſit certa?imò potius videretur certi cõdictione,vt ff.ſi cer.pet.ſi quis cer-
tũ.Inſt.de verb.obl.in prin.Reſp.quidam,ideò agit ex ſtipulatu,quia neſciebat quid cõ-
ſequeretur,vtrũ id quod in cõuentione cõtinebatur,an pœnã.Pro eis eſt ff.de verb.obl.
liber homo.§.vlt.& l.vbi non apparet.§.qui illud. Sed hoc nõ placet Io.quia ſic ſemper
poſſet dari ex ſtipulatu,vbi agitur de certo, quia incertũ eſt vtrũ certũ detur,an æſtima-
5 tio.Dic ergo ex ſtipulatu,i.ex eo quòd interpoſita eſt ſtipulatio, datur †certi condictio.
Vel pone caſum,quãdo ad pœnã non tenebatur certa quãtitate:quia cõuenit ita,ſi non
feceris hoc,promittis mihi facere turrim,& ita nihil repugnat , quia ad hoc incertũ be-
6 nè dabitur†actio ex ſtipulatu. *Conſequeris.* Ideò dicit,ꝙ agi poſſit:motu enim pœnæ ꝑ-
miſſę nudo pacto parebitur.Vel dic ꝙ veſtitũ fuit,vt ſ.dixi.Et poſſet quæri in l.iſta, vtrũ
7 naturalis obligatio quę fuit ex nudo pacto orta,†nouata ſit per ſtipulationẽ,quod vide-
tur:vt ff.de act.& obl.obligationũ ferè.§. vlt.nã licet olim non fieret nouatio,niſi hoc a-
geretur,vt ff.de noua.l.2.præſumebatur tamẽ quandoq; agi,vt hîc & ſimilib. caſibus:vt
8 inſt.quib.mo.obl.tol.§.ſed cùm hoc.Si autẽ eſſet actũ ne fieret † nouatio,manet vtraq;
pactio obligatoria,& agi poſſet ex vtraq; pro alterutro conſequẽdo,non vtroq;,niſi hoc
actum eſſet,vt ff.de verb.obl.ita ſtipulatus. §. vlt. Sed cùm hîc nuda præceſſerit pactio,
9 quæritur an ex priori pacto agi poſſit appoſita pœnali ſtipulatione,quia ſicut primũ †v-
tile dat vires ſecũdo inutili, ita videtur ꝙ ſi primum ſit inutile,per ſecundũ vires ſumat,
ſicut econuerſo:vt ſ.l.prox.Verũ eſt ꝙ pactum ſecundum vires aſſumit à primo: ſed hîc
10 pactum principale erat nudũ,acceſſorium veſtitũ, ab acceſſorio autem nõ ſumit vires †
principale,quia aliud ab eo ſumit: vt ſ. dixi.& ita nõ dico quòd ratione vicinitatis non
poſſit agi ex nudo.Quandoq; tamen lex alio modo interpretatur in ſimili caſu ſpeciali:
vt ff.de ope.lib.ſi ita ſtipulatio.Quid ſi præceſſit pactum nudũ de permutando,& incõ-
11 tinenti ſequatur aliquod accidẽtale † pactũ: poſtea primum nudum veſtitur traditione
rei ex interuallo, nunquid agetur ex ſecundo ex eo quod erat incontinenti appoſitum?
Reſp.non,quia cùm apponeretur,ex alio vires non ſumebat, cùm eſſet nudum, & ſi ve-
ſtitur

ſtitur ex interuallo, non ob hoc agi poterit ex ſecundo nudo, ſecus tamẽ vbi efficaciam
12 ſumpſit à principio ſub condicione, quia condicione† exiſtente informat actionẽ, & ex
ea vires ſumit: ſicut eſt in pacto nudo appoſito incontinenti in condicionali vẽditione,
vt ff. de per. & con. ſi in venditione, & not. s̃. l. prox. *Vel pœnam.* Sed quando cõmittitur
pœna iſta cùm promiſi me ſtare pacto nudo, vel etiã obligatorio, ſicut s̃. poſui. Si reſpõ-
13 deat quis quandocunq; dare ceſſauero, & ita ratione† moræ nõ videtur hoc, quia poſui
in caſu quòd pactio præcedens eſſet nuda, & ita nõ agetur ex ea, nec ibi quis poterit eſſe
in mora, ergo ſecũda pœnalis ſtipulatio nunquã committetur ratione moræ. Si dicas ꝙ
imò poteſt eſſe quòd fuiſſet in mora, quia poſuiſti quòd iuiſſem Mutinã, vel tradidiſſem
Codicem, & tradidi, vel iui, tunc non cõmittetur in eo quòd nudũ, ſed in eo quòd obli-
14 gatorium: traditione† enim rei fit obligatoriũ, & poteſt agi, aliter nõ: vt j̃. de rer. perm. ex
placito. & l. quoniã aſſeris. Dic ergo ꝙ cùm præcedit pactũ obligatoriũ ex quo per ſe a-
15 ctio naſcitur, tũc demũ cõmittitur † pœnalis ſtipulatio illi pacto adiecta, cũ potuit dare
vel facere, & non fecit. Si verò nudum tantùm præcedit pœnalẽ ſtipulationẽ à lit. cont.
vt j̃. de contr. ſtip. nuda. Sed in hac commiſſione tres fuerunt opiniones. Quidã dixerũt
quòd cõmittitur pœna lit. cont. arg. j̃. de contr. ſtip. nuda. & hoc cùm pactio puta de ali-
quo faciendo præceſſit ſtipulationẽ pœnalem, ſi nulla præceſſit, tunc cùm potuit facere
& non fecit, vt ff. de verb. obl. ita ſtipulatus. Io. diſtinxit vt s̃. vtrũ obligatorium pactum
præcedat, an non. Primo caſu cùm potuit facere & non fecit, vt ff. de verb. obl. ita ſtipu-
latus. §. vlt. & hoc intellexit cum temperamẽto quodã vt labatur tantum tẽpus, quo po
16 tuit dare vel facere: & intellige quòd ante non cõmittatur, & interpellatio† ſit ſecuta, &
ſic videtur fuiſſe in mora, vt ff. de vſur. mora. Vel dic ſicut s̃. dixi, quòd non ſpectatur in-
terpellatio, & ita committitur ex euentu cõdicionis, ſi potuit facere, & non fecit, ſi verò
nuda ſit pactio, cõmittitur lit. cont vt j̃. de contr. ſtip. nuda. Aliud quãdo nulla præceſſit
pactio, vt cùm dicitur, ſi Pamphilũ non dederis, dabis c. marcas, & ita hæc condiciona-
lis. Vnde quidã antiqui diſtinxerunt, vtrum à condicione incipiat pœnalis ſtipulatio, &
committitur cùm potuit dare & nõ dedit, alij vtrum à pacto, & tunc à lit. cont. & ſic an-
tiquitus fuit diſtinctum, incipiat à pacto, vel condicione, nos non ita, vt s̃. dixi. Iſta ergo
ſtipulatio quam nulla præcedit pactio, committitur quãdo deſiit poſſe dare incõmuta-
biliter, & non debet. Sed quando eſt hoc? & certè quando Pãphilus deceſſit, tunc incõ-
mutabiliter verũ eſt quòd non poteſt dari: ſi verò viuit Pãphilus, & elapſus ſit vnus dies
17 vel duo, videtur quòd poſſit† agi ad pœnã, quia verum eſt ſe non dediſſe. ſed non ita eſt,
quia ſi non dedit poſt vnum diẽ vel duos, non ſequitur quòd de cætero non poſſit dare:
nec enim deſiit poſſe dare, & ideò non committitur hic, cùm potuerit dare & nõ dedit,
ſicut in ſuperiori caſu. Et eſt ratio, quia cùm præceſſit efficax pactio de dãdo incontinẽ-
18 ti, i. cùm potuit dare, debuit dare. Fuit enim ſtipulatio † puta, & ita peti potuit inconti-
nenti, vt inſt. de verb. obl. §. purè. Aliud cùm nuda præceſſit quia ex ea nõ poteſt agi, nec
19 in ea poteſt aliquid aliud imputari, & ideò citiùs cõmittetur pœna adiecta obligationi†
ciuili & naturali, quàm cùm naturaliter tãtùm eſt aliquis obligatus. Sed ei quod dicitur
in condicionalibus cõmitti pœnã cùm deſierit poſſe facere, & non fecit, videtur contra.
ff. de verb. obl. ſi Titius. Dicit enim quòd promiſero dare illi, ſi tibi non dedero, & tibi ſi
illi non dedero, quòd non cõmittitur ſtipulatio donec ſit lis conteſtata: poſtea enim nõ
poteſt peti ab altero, ſi cum vno lis fuerit cõteſtata. Reſp. quia regula noſtra fallit in im-
20 pliciris † ſtipulationibus. Vel aliter, quia ibi loquitur quãdo ſtipulatus ſum à te ſi illi nõ
dederis. Eſt enim aliud in hac ſtipulatione, quia idem ac ſi ita ſtipularetur, ſi Titio non
21 ſolueris, mihi dabis. Vnde † condicionalis eſt, vt ff. de ſolut. qui res. §. qui ſtipulatus. Nõ
ergo poteſt committi niſi aduenience condicione: extat autem condicio, cùm ab altero
corũ petitur, quia poſt ab altero non poteſt peti, quamuis ante & vtrique ſolui poſſit, &
ab vtroque peti, vt ff. de ſolut. ſi quis ſtipulatus fuerit x. in mille. Aliud aſſignatur cõtra.
ff. de fideiuſ. fideiuſſor obligari. §. vlt. Sed aliud eſt cùm ita promittitur, ſi nõ dedero Sti-
chum, dabo c. aliud cùm dicitur, ſi non dederit ille, dabis tu: vt ibi. Pręceſſit enim pactio
obligatoria in perſona rei principalis, hìc non. Vnde illud ita intelligendum eſt, ſi ille nõ
dederit interpellatus, tu dabis: vt ibi dicit, & ideò committitur poſt litem conteſt. Fallit
22 autem quod diximus, in penu legata: † quia ſi penus legata ſit, & ſi non data fuerit ab
hærede pecunia, tunc peti demùm poteſt pecunia, cùm penum dare potuit, & nõ dedit:

vt ff.de verbo.oblig.ita ſtipulatus.§. vlt.& hoc eſt fauore vltimæ voluntatis: vt ibi dicit
in litera,& apertius dicitur ff.ad leg:Fal.l.1.§.item ſi quis ita. fallit etiam fauore liberta-
23 tis:vt ff. de manu. teſta. libertas.§. 1. Sed quando licet † purgare moram?intra tres aut
quinque pluréſve dies paucos tamen:vt ff.ſiquis cautio.ſi poſt tres, & hoc ſecundũ an-
tiqua iura.hodie enim videtur quòd non ſolum intra paucos dies liceat, ſed intra mul-
tos:vt ȷ̄.de fideiuſſo. ſancimus. illa enim.l. poſterior Iuſtiniani corrigit aliam veterem.
Vel in l.de fideiuſſ. loquitur in fideiuſſore qui promiſit alium ſiſti. illi enim ſuccuritur,
vt ibi quando pro alio promiſit, & non potuit eum repræſentare. ſi enim habet iuſtam
24 exceptionẽ,vel caſu† fortuito impediatur,bene ſuccuritur ei,vt de caſibus illis.& quòd
ſucurritur,legitur ff.ſi quis caut.l.2.ſed cum nullum habeat impedimentum,nec excep-
tionem aliquam iuſtam , dic quòd in tali caſu loquitur lex vetus: voluntate enim ſua
nullo alio impeditus noluit parere obligationi. ſi enim non voluit repræſentare & po-
tuit ſine impedimento,non habet ſpatium ſex mẽſium, ſed trium dierum aut quinque
vel plurium paucorum tamen ita eſt in iudiciis.nunquid idem in contractibus?quidam
25 diſtinxerunt vtrum ſtipulatio ſit pœnalis † an conditionalis tantùm, an pura. Si condi-
tionalis,dic vt in.l.ff.ſi non paruit ſpontanea voluntate intra paucos dies.ſed ita in reo,
aliud in fideiuſſore:vt in l.de fideiuſ.& ibi notaui.in arbitris,ſi arbiter appoſuit diem,nõ
licet purgare: vt ff.de arbit.ſi cum dies. & l.Celſus.Si verò ſit pura,licet ante lit.conteſt.
& ſi non factum deterius ius actoris:vt ff.de verb.oblig.ſi inſulam. & l.ſi ita quis.§. Seia.
& l.qui Romę.§.Flauius.Si quidem fuerit pœnalis,& ita conditionalis,quia omnis pœ-
26 nalis†conditionalis, ſed non econuerſo:tunc non videtur quòd liceat. ſtatim enim ad-
ueniente conditione committitur ſtipulatio: vt C.de contrahen.ſtipu.l.magnam. & ita
viſum fuit domino Io. & domino B. & multis aliis.M. videbatur,ſi ſtipulatio ſuo tem-
pore impleta non fuerit indiſtinctè & in pura & in pœnali & conditionali obligatione
27 in iudiciis & extra moram poſſe purgari, niſi lis ſit conteſtata,vel ius actoris factum de-
terius.Alij dixerunt idem, quod M. in poteſtatiua † conditione: in caſuali idem quod
nos. *Citra ſolemnem.* Veluti ſi reus bonis ceſſit,iudex officio ſuo poſſet interea trãsfer-
re.vel ſi reſpondere noluerit,vel ſi reſpondeat,ſi fuerit condemnatus.

L.15. PACTVM. *Quod dotali inſt.comprehenſum eſt.* Inter patrem & filiam. *Ex aequa por-*
28 *tione.* Et ita eſt de † futura ſucceſſione.quod non valet:vt not.ȷ̄.eo.l.vlt.

L.16. CVM PROPONAS *Teſtes vt qui prius reb.hu.exime.* Ineſt † conditio ſi moriantur
29 ſine liberis:vt ȷ̄.de fideicomiſ.cum acutiſſimi. & de inſtitut.generaliter.

L.17. PACTVM QVOD BONA FIDE. *Et ſi ſcriptura non exiſtente.* Quibuſdam tamen
30 ſpeciale eſt,vt exigatur † ſcriptura vt not.ȷ̄. de ſacro. eccle. authen.hoc ius & ȷ̄. de iure
emphyt.l.1.

L.18. SI CREDITORES,&c.Aſſignatur contra.ff.de leg.1.ſi ex toto. ſed ſolue vt notaui
31 ȷ̄.de fideiuſ.reos. *Quemquam.* Id eſt,quemlibet veſtrum.ſignum † enim eſt vniuerſale:
vt ff.de hered.inſt.hoc articulo.diuiſit ergo creditor actionem dicendo quemlibet pro
parte admittam.ſecus ſi vni tantum ſic dicat , quia contra alios ſibi præiudicat: vt ȷ̄.de
fideiuſſo.liberum.& l.reos. Vel quod ibi dicit in fine, locum habet cum vnum in ſolidũ
32 conuenit,ſecus ſi diuidat † petendo pro parte, vel admittendo ſolutionem particularẽ.

L.19. LICET INTER PRIVATOS Nec donationis mortis &c. quia in donatione †
33 cauſa mortis obligatio interuenit, ſed hîc voluerunt ſe obligare,cum ita dicerent dum
irent ad bellum, Ille noſtrum qui ſupererit, rebus alterius potiatur. tale pactum eſt de
34 futura ſucceſſione † & valet inter milites , vt hîc ſecus in priuatis, vt ȷ̄.de pac.conuen.
tam ſuper do.hereditas.

L.21, CVM PROPONAS INTER VOS. Pone quod aliquis plures haberet fratres,
illi fratres inſtituerunt eum heredem in teſtamento ſuo cum quodam alio,pone Titio.
dicit ille Titius fratri defunctorum, ſcilicet coheredi ſuo, quòd ipſe ex teſtamento ſuo
duas debet habere partes illarum hereditatum : frater , tantum tertiam . alius dicebat
æqualiter ſe debere ſuccedere,& hãc faciebat quæſtionem forté verbum aliquod poſi-
tum in teſtamento. cum ergo ſuper hoc ſit quæſtio & lis mota,tranſigi poterit.& ſic in-
35 terpoſuerunt ſe amici,& ſopita eſt † illa cõtrouerſia,ita quòd Titius voluit vt æqualiter
diuideretur hereditas,ſi coheres daret ei aliquid.dato aliquo facta eſt tranſactio.quæri-
tur vtrum ex pacto tranſactionis quo continetur quòd ęqualiter diuideretur hereditas,

detur

detur actio ad dimidiam petendam, & dicit l. iſta quòd ex pacto tali nudo tranſactio-
nis non poterit agi, ſed excipi. ſi tamen facta eſſet tranſactio per ſtipulationem, tunc
ex pacto tali bene ageretur, quid ergo ille qui remiſit actionem ſuam? Et certè di-
cit quòd durabit vetus actio acſi nihil remiſiſſet, & ſi alius velit excipere de pacto tranſ-
actionis, quia dicit, remiſiſti mihi actionem, noo ergo potes ad eam redire: alius replica-
36 bit, quia non debet ſeruari, qui vult contra pacta verſari: ita eſt in pacto † tranſactionis
nudo, ſi opponas pactum eſſe nudum non ex cauſa tranſactionis, ſed permutationis, pu-
ta quia dixerunt ita, cùm vnus haberet duas partes hæreditatum, alter tertiam: & viſum
eſt alij quòd plus valeret tertia quàm duæ, dabo tibi partem meam pro tua, & ſic cõue-
nerunt quòd permutarent, ex tali nudo pacto noo naſcitur actio. Sed ſi tradidit partem
ſuam benè habebit actionem ad præſtandum quod conuenit: vt ff. de præſcr. verbis. na-
turalis. & ȷ̄. de rer. permut. l. 1. *Sine ſcriptura*. Nihil enim detrahit ſi non interueniat ſcri-
ptura, dummodò aliàs pactum veſtitum ſit: vt habuimus ȿ. eo. pactum quod. *Et tranſ-
actionis cauſa*. Ergo aliquid † fuit datum vel promiſſum ſeu retentum: vt ȷ̄. ti. prox. l. trãſ-
77 actio. *Exceptione*. Vt ff. de cood. elegãter. §. pen. *Si tibi ſtipula*. Sed & naſcitur actio ſi tra-
didit: vt ff. eo. diuiſionis. *Nec aduerſario*. Hic eſt §. *Niſi ea quæ placita ſint, &c*. Idẽ enim
eſt ſiue dolus à principio interueniat, ſiue poſt: vt ff. eo. iuriſgent. §. ſiue autem.

Pactvm cvratoris, &c. *Non etiam remittentes. &c*. Videbatur falſum, quia L.22.
l. dicit quòd loco dominorũ habentur, vt ff. de fur. interdum. §. qui tutelã. ſed non intel-
38 ligas quo ad omnia: imò hîc noo habentur loco domini, cùm pupillum † ſpolient, quod
non licet: vt ff. pro emptore. qui fundũ. §. ſi tutor. & de admi. tut. Lucius Titius curator.
§. vlt. & hoc intellexit P. quando gratis remiſerunt: ſecus ſi per tranſactionem: vt ȷ̄. tit. 1. l.
præſes. Io. idem dixit in pacto & tranſactione, quia in pacto diſtinxit vtrum remiſit gra-
tis bona fide an non. ſi bona fide, ob vtilitatem pupilli ſicut in trãſactione poteſt, ita ibi.
& hoc probauit: quia aliàs deferendo ſacramentum, valet ff. de iureiu. tut. ad idem. ff. de
admin. tut. quotiens. §. pen. ſi verò fecerunt mala fide, non valet, vt hîc.

Filivs paciscenoo, &c. Siue filius remittat debitum paternum, ſiue accipiat L.23.
non liberatur debitor niſi patris interuenerit conſenſus, ſicut & in ſeruo dictum eſt, ȿ.
39 eod. ſeruus. licet in filio videretur quòd poſſet, cùm quodammodò rerum paternarum †
domini cenſeantur, vt Inſt. de hęred. qual. ſed hoc quo ad ſuſtentationem, & in hoc dif-
ferunt, quia filiusf. noo poteſt facere deteriorem condicionem patris etiam in peculio
accipiendo mutuum propter Macedonianum, aliud in ſeruo. Præterea ſi intrauit filius
40 monaſterium, † non abſtrahetur à patre, vt ȿ. de epiſc. l. vlt.

Si actionem. Caſus duobus modis ponitur. Pone enim quòd aliquis legauit L.24.
in teſtamenro ſuo aliquid ſuæ vxori, vel fideicõmiſſum reliquit, & ſic habet contra hæ-
redes actionem ad legatum vel fideicommiſſum, erat amica quorũdam, & ſic eis remiſit
actionem: quæritur vtrum contra alios agere poterit, & dicit quòd nihilominus contra
alios agere poterit. Vel pone quando quidam erant hæredes inſtituti, ipſa credidit falsò
agnatos vel cognatos ſuos eſſe hæredes, & remiſit eis omnibus actionem. Quęritur vtrũ
41 per hoc † præiudicetur ei, ita quòd cõtra veros hęredes de cętero nequeat agere. Et dicit
quòd noo. Et ad hanc poſitionẽ facit l. ff. eo. ſi tibi. §. cùm poſſeſſor. & in iſto caſu expo-
ne hæredum putatiuorum. *Alius*. ſ. quàm veris hæredibus, quia illis cognatis vel agnatis.

Debitorvm. Quod hîc dicitur in genere, ponit lex in exemplo, ȷ̄. cod. l. pacto. L.25.

Traditionibvs. Poſſet dubitari, an ſicut alias habet vires pactum, quia parit L.20.
actionẽ, informat & perimit & elidit, haberet vim quòd transferret dominiũ. & dicit q
nõ, quia traditionibus & vſucapionibus non pactis hoc fit. *Traditionibus*. Non intellige
42 de † nuda traditione, quam oulla præceſſit cauſa, quia cõmodatario & ſimilibus trado,
noo tamen dominium transfero: vt ff. de publicia. quæcunq;. §. 1. Item ſi quis dicat, tene
Codicẽ, quia vult mihi tradere, nõ datur actio, nec trãsfertur dominiũ ex tali traditione
vt ff. de acq. re. do. nunquã nuda. Intellige ergo de traditione quã præceſſit cauſa ex qua
43 transfertur dominiũ, & accipiẽs deducatur † in vacuã poſſeſſionẽ, ſecundũ quoſdã, vt no
taui ȷ̄. de prob. cùm res. Patitur autẽ hæc regula exceptionẽ, quia licet nõ ſit nuda tradi-
tio, quãdoq; tamẽ non transfertur dominiũ: vt inſt. de re. diu. §. vẽditæ. *Et vſucapionibus*.
ſ. triẽnij. qd in decẽnali? M. dixit q ea trãsferatur dominiũ: vt inſt. de re. di. eũ q ædes. B. tñ
44 viſũ fuit q ſola vſucapio † triẽnij trãsfert dominiũ: qa illa locũ habet circa mobilia, in qb.

facile conſequimur & amittimus dominium.ſed pręſcriptio x.vel x x. anno. locũ habet
45 circa immobilia, in quibus quaſi immobile dominiũ eſt:& ita directũ † non acquiritur
dominium,ſed habet exceptionem contra hypothecariá,& contra quęlibet agentẽ.non
46 ita in vſucapione, nec enim † oppoſita ſunt vnũ habere dominiũ aliũ hypo.vt ff.de pig.
vſucap.quid in xxx.vel xl.ann. præſcriptione? Et certè trãsfert dominiũ nõ directũ,ſed
vtile qui tanto tempore bona fide poſſederit:vt ỹ.de bon.mater.l.1.ỹ.auth. Aliud ſi mala
fide,quia tunc non acquirit vtile,ſed tantùm exceptionem contra omnes:vt ỹ.de pręſc.
xxx.anno.ſi quis emp.Poſſet hîc quęri,quare faciat mentionẽ tãtùm de iſtis duab. cau-
47 ſis transferendi dominiũ,cum † plures aliæ ſint. Eadem quæſtio fit à Vlpiano ff.de pu-
bliciana l.1.§.vlt.nec illi quęſtioni reſpondet. ſed dic quòd iſtæ duæ cauſæ ſunt quibus
48 generaliter inter viuos cõſueuit transferri dominiũ:& ad ea quę frequentius † accidũt,
aptantur iura,multæ aliæ ſunt quibus transfertur non inter viuos,ſed in vlt.voluntate,
49 ſicut ibi dicitur in mortis cauſa donatione, circa legata, circa † trebellianicã reſtitutio-
nẽ:ff.ad Trebell.facta,idem ff.de acqui.poſſ.cũ heredes.Idem inſtit.de acqui.per arrog.
& libertatis cauſa bona addicũtur,& in caſibus ſimilibus qui notari poſſent. *Non nudis*
50 *pactis.* Nudum dicitur quandoque † quando non interuenit rei traditio : vt hîc,& ff.de
pigno.l.1. quandoque,quando ex eo non naſcitur actio : vt ȿ. per totum tit. quãdoque
reſpectu volũtatis: vt in l.Pompon.quãdoq; propter verba ſola vt in ademptione legati:
vel propter ſolemnitatem verborũ,quæ non exigitur.ff.de adimen.lega.l.3.hîc large ſu-
51 mitur, quia & ſtipulationem comprehendit, cum per eam dominium † non transfera-
tur:vt ff.de act.& oblig.obligationũ ſubſtantia.licet cõtineatur hîc generaliter q̃ tradi-
52 tionibus & vſucap.trãferatur dominiũ:quãdoque & ſine †traditione acq.vt ỹ.de do.l.1.
PACTO *ſucceſſorũ*.Pone quòd aliquis deberet mihi c.libras: deceſſit,reliquit multos
heredes.conuenerũt illi hæredes & pacti ſunt inter ſe, quòd vnus eorum in ſolidũ con-
ueniretur pro debito paterno,hoc eſt quòd tantum ſolueret creditoribus qui ſunt citra
Rhenũ,& tantum alijs qui ſunt vltra:& ita in ſolidum. quæritur vtrũ creditoribus præ-
53 iudicet talis pactio:vt.ſ.vnum teneátur conuenire, & non alios pro portionibus.ſicut †
ex l.xii.tab.poterant.& dicit quòd non.nec pręterea ex pacto tali agere poterunt cohe-
redes contra illum ſolũ vt cogatur ſoluere.ſi ergo hac via volunt procedere,poterũt eos
conuenire.ſed aliàs bene poterũt, hoc eſt pro cõmunibus inſtrumẽtis,vel etiá ad inter-
eſſe pro eo q̃ ipſe pacto nõ ſtetit.ita eſt in his qui ſuccedũt iure ciuili.ſ.xii.tabu.& idem
54 dicendum eſt in bonorum † poſſeſſoribus qui de iure prætorio ſuccedunt,& fac ita cõ-
ſtructionem.æs alienum hereditarium pro port.quęſi.ſingu.ipſo iure diu.ex l.xii. tabu.
ta.pacto ſucceſſ.deb.in ſolidum vnum obligari propter æs alienum heredita.pacto ſuc-
ceſ.debet.ita eſt reſoluendum.

L.27. PETENS. Pone quia ego & tu volebamus permutare codicẽ & digeſtum vt,ſi tu
dares mihi pro codice meo digeſtũ tuũ,& ita primo nudè conueniendo ſtipulati ſumus
interpoſita ſtipulatione ſolemni de ſeruãdo eo quod in pacto nudo conuenerat permu-
tationis.poſt incontinenti,vel paululũ ante, pactum eſt appoſitũ nudũ de Codice ſcri-
bendo.quæritur vtrũ ex ſtipulatione agi poſſit ad id quod per pactum nudũ præcedens
vel ſubſequens conuenerat. & dicit quòd ſic: *Ex ſtipulatione*.Quæ.ſ.ſuper re principali
interpoſita eſt. pactum verò nudũ ſuper acceſſorio (.ſ.apparatu ſcribendo in codice) in
55 continenti poſt. agi poterit ex tali pacto,cũ veſtitum † ſit per præcedens efficax. ſc. ſti-
pulationis.Vel etiam ex ſtipulatione agetur ad id quod per nudum pactũ cõuenerunt,
cum informata ſit per illud,ſiue ſit bonæ fidei iudicium,ſiue ſtricti iuris,vt hîc:vt ȿ.eo.l.
in bonæ fidei,plenius fuit dictum & notatum & dicit lex famoſa ff.ſi cert.peta.lecta.ita
eſt quando incõtinenti ſequitur pactum ſtipulationẽ.ſi verò paululum ante apponatur,
ex ſtipulatione agetur ad id quod per pactum conuenerat:non per primum pactũ pote-
rit idem conſequi:quia & ſi pactum nudũ paululum ante apponatur , nõ dico quòd vi-
56 res ſumat ex ſequenti efficaci † obligatione,cũ primum pręſtet ſequenti,non econuerſo:
vt not.ȿ.eo.ſi pacto. Ex ſtipulatione ergo conſequetur agendo quod permiſſum eſt.&
ſic ſecũdum nos potes ponere in nudo pacto permutationis ſuper re principali cui ſub-
iecta eſt ſtipulatio pro eodem ſeruando, quam præcedebat pactum nudum paululum,
57 vel ſubſequebatur in continenti . Vel etiam potes ponere † in pacto tranſactionis
nudo : vt ſuprà, eodem.cum proponas.cui ſubiecta eſt ſtipulatio , & anteceſſerat vel
ſubſe-

ſubſecutum fuit accidentale. Non autem ponas quòd ſtipulatio eſſet interpoſita ſuper
mutuo reſtituendo, & nudum ſecutum eſt pactum pro vſura, vel præceſſit. ex tali enim
non ageretur: vt j. de vſur. quãuis. & eſt ſimile ei quod dicimus, quod vires ſumat pactũ
incontinenti ſuppoſitum à præcedenti, quod dicit lex aliàs: quia cum aliquis facit teſta-
mentum, & dicit ita, quẽ heredẽ codicillis fecero, heres eſto: ſi in codicillis heres inſti-
58 tuatur, bene valet. & erit heres. licet aliàs in † codicillis non poſſet, poteſt tamen per ea
quę dicta ſunt in precedenti teſtamento: vt ff. de hered. inſtit. l. aſſe. Alij voluerũt ponere
quando pactum antecedens & ſubſequens vel ſuper eodem vel eadem re eſt factũ, tunc
enim ex ſtipulatione propter pactum agetur. Sed hęc nõ videtur bona poſitio, quia pro
nihilo diſtingueret tunc apponatur incõtinenti pactum, an ex interuallo. ſemper enim
agi poſſet ex ſtipulatione ad id quod in pactũ erat deductum, cũ ex ea naſcatur actio ſu-
per eodem, & cum pacto eſſet facta. vnde ſiue incontinenti ſiue ex interuallo appone-
retur pactum non differret. pone ergo & melius ſecundum nos.

SI CERTIS. An. quod nu. pac. cõue. Poſſet poni in pacto donationis ex quo olim L.28.
non oriebatur actio, vnde ſi ex eo promiſi certis annis præſtare, & quibuſdam præſtiti,
non teneor pręſtare in futurum. hoc antiquitus eſſet bonum exemplum, hodie nõ: quia
59 ex nudo † pacto donationis naſcitur actio. vnde ſiue pręſtitit certis annis, ſiue non: facta
promiſſione tenetur præſtare. In quo ergo ponetur, quia in pacto locationis, vẽditionis
depoſiti, ſocietatis, non: cum ex omnibus actio naſcatur. Vnde quidam voluerunt quòd
hodie nõ poteſt poni exemplum in pacto nudo: ſed male dixerũt, quia infinita poſſunt.
vnde pone in pacto permutationis nudo pacto: quia debebat quis dare libram piperis
in quolibet natali, & ego ſibi porcellum. ſi præſtitit, non obligatur in futurum. *Indebi-
tum*. ſ. ciuiliter, debitum tamen erat naturaliter. Sed vtrum detur actio ei qui cauſa per-
murationis præſtitit, non dicit. Et certè datur, cum pactum modo ſit veſtitũ, quod prius
erat nudum. præſtabit ergo ſicut conuenerat, alius, vel reſtituet quod accepit, & ſic ve-
60 ſtitur † quo ad tradentẽ, non autẽ quo ad accipiẽtem quia ipſe agere non poterit in fu-
turum, vt hic dicit. & videtur contra. j. de fideic. l. 1. dic quòd ibi erat duplex fauor, vt ibi
notaui. ſi ergo præſtitit certis annis tribus x. vel xx. nõ tenetur præſtare in futurum, quia
61 obligatio dari † vel tolli non poteſt ex ſolo tempore. ſi tamen dicat quis alium promi-
ſiſſe per ſtipulationem, & præſtitiſſe. x. vel. xx. annis patri ſuo, ſi non poteſt probare pre-
ciſe ſtipulationem, tempus erit argu. vnde iſti milites montaniſtæ conſulti ab aduocatis
ita ponunt in libellis conueniendo ruſticum, Cõqueror de tali, qui promiſit per ſtipu-
lationem quolibet anno dare, & ſic præſtitit. x: annis. ſi enim non poteſt probare de ſti-
pulatione, erit hic arg. & forte obtinebit. & ſic ſoluitur cõtra. ff. de vſur. cum de in rem.

SI QVIS IN CONSCRIBENDO. Vocatus enim fuit tabellio, & in ſcriptis redacta L.29.
62 renunciatio illa. *Propter ſingulum*. Habẽt enim milites † priuilegium, vt cõueniãtur ſub
magiſtro militum. *Sancimus nemini licere*, &c. Sed nonne licet minori per in integ. reſt. &
mulieri intercedenti per Velleianum? Et certè imò. ſed ibi fallit. Vel intellige quòd nõ
63 licet venire contra, & contrahentes decipere: minor autẽ non decipitur † quia conſer-
uatur in ſua iuſtitia, & in priorem ſtatum reducitur. Intellige etiam de deceptione quæ
fit ex propoſito. nã aliàs licet contrahẽtibus ſe decipere naturaliter: vt ff. de minorib. in
cauſæ. aſſignatur contra. ff. de iuriſd. om. iud. ſi conuenerit. Reſp. quia ibi loquitur quan-
do ſine ſcriptis conuenit: hic autem interuenit ſcriptura: vnde auctoritate ſcripturæ nõ
64 licet ei contrauenire. & erit ſpeciale quòd in † renunciatione iſta exiguatur ſcriptura, ſi
eſt in alienatione rei eccleſiaſticæ, & in cõtractu emphyteutico. aliàs enim generale eſt
65 vt pactum † ſine ſcriptura valeat. vt ſ. eo. pactum. Vel aliter quia hîc loquitur in reo. i.
in actore, & eſt aliud in reo, quia ipſe aſtrinxit ſe, vt ſub alio poſſet conueniri. vnde non
licet ei contrauenire. Aliud in actione, cum non ſit adſtrictus, ſub quo eum conueniat:
vnde & ſub epiſco. poteſt, & ſub pręſide. vnde ſi cõuenit vt eatur ad extraordinariũ iu-
dicẽ: antequã adeatur, actor, ſi vult, poterit omittere: poſtea nõ. Io. tamẽ reprobauit hãc
ſolutionem: quia idem debet eſſe in reo & in actore: vt ff. de reg. iur. nõ debet. dic ergo
non valere. Vel defende ſi vis, quia ibi loquitur in his quæ ſtatuta ſunt de iure commu-
ni, vt in ſportulis: quia non maiores debet reus quàm actor præſtare & in dilationibus
& ſimilibus: vt j. de fruct. & lit. expenſ. l. vlt. & ff. de feriis. l. vlt. Sed hic aliud eſt, quia lo-
66 quitur † in priuilegiis, in quibus licet renunciare. vnde ſi renunciaui, non licebit mihi
contrauenire: ſed actor bene poterit & ſub præſide & ſub epiſc. me conuenire vt. ſ. dixi.

Vel dic quòd hîc loquitur quando pactum factum eſt ad iuriſdictionem declinandam,
illa non vt tenunciet priuilegio:imò loquitur in pacto ad conſtituendam iuriſdictionē,
vel prorogandã , vt quidã dixerunt, vnde ante aditionē poſſunt pœnitere, poſt nõ:vt ff.
67 de iud.l.1.& 2.Hodie tamē in Decretalib.continetur, quòd† foro eccleſiaſtico nõ poſſit
quis renunciare,ſed contra ius eſt,vt hîc. *Pacta non valeant*.Cùm nõ fuerint inita dolo,
vel contra legem. *Cùm al.reg.iur.ant.omnes,&c.* Vt s̃.de epiſc.ſi quis in conſcrib.& ff.de
mi.ſi iudex.& ff.eo.pactũ.quod inter heredes.& multa poſſent induci ſimilia. Sed tamē
in multis caſibus fallit iſta regula:vt j̃.de adu.diu.iud. ne quis.j̃. de pat. pot.abdicatio.j̃.
de iureiu.propter cal.l.2.§.ſed quia veremur.s̃.de epiſ.omnes qui vbiq;.ff.de re iud.Ne-
ſennius.ff.de pact.ius agnationis.ff.de precario.l.cũ precario. ff.de pig.act. l.4. & l.quã-
uis.ff.ſi quis caut.l.ſed &.§.quæſitum.ff.de pact.dot.l.de die.ff.ſol.mat.l.alia.ff.de poſt.
l.quos.ff.de app.nõ tantùm.ff.de proc.l.filiusf.§.veterani.j̃.de quæſt.l.ſeruos.ff.de pact.
ſi vnus.§.pacta.j̃.de lib.cau.l.1.2.3.& 4.ff.de vſufr.l.ſed & ſi quis inædificauerit.§.vlt.ſed
ibi poſſet reſponderi.quia dixit ſaluo iure ſuo,j̃. de inof.reſt.ſi quando.j̃.de app.l.pactũ.
68 *Etiam litem ſuam facere intelligantur*. Si dolo pronunciauerint,& tunc agetur actione † de
dolo ad intereſſe,vel etiam ſi per imprudentiam,& tunc condemnabũtur in quantũ de
ea re æquum religioni iudicantis videbitur:vt inſt.de obl. quæ ex quaſi del.in princ.ſed
videbitur contra.j̃.de arbit.auth.decreuimus.ibi, nihil aliud erit,&c. Sed illud intellige
quando partes deliquerunt,vt ſi cum ſacramēto elegerunt arbitrũ,non eſt pœna. Aliud
69 ſi ipſe deliquit,non partes,quia tunc ſi malè † iudicauerit litem ſuã faciet,ſicut quilibet
alius iudex.Vel dic,nihil erit eis, ſubaudi, inter ſe, quia non poterunt agere ex pacto ad
pœnam,ſed contra iudicem poterunt,vt hîc dicit.

L.30. DE QVÆSTIONE. *Alienæ ſpes,&c.* Ergo non loquitur in hæreditate patris quæ
filiis debetur,& non eſt eis aliena.imò quodammodò domini ſunt,vt inſt.de her.quali.
§.ſui.& ideò non videtur bona gloſſa quam antiqui poſuerunt hic:quia l.voluerũt præ-
70 ſumere quòd liberi ſperarent in necem parentum,ſed Macedonianũ†factum eſt,ne filij
inſidientur vitæ parentum:vt ff.ad Maced.l.1.& ibi præſumit l.q; inſidiarētur, & ita idē
erit in extraneis & liberis non admiſſa illa gloſſa. *Certos modos*.Idem ſecundum quoſdã,
quia ita dixerunt & conuenerunt,quòd ſi ille deceſſerit, ſuccedunt pro tertia.Iſte intel-
lectus non eſt bonus,quia non obligatur aliquis ad aliquid dandum vel faciendũ pone,
quando ita conuenerunt,ſi ille cognatus noſter deceſſerit, & hereditas illius peruenerit
ad me,dabo tibi tertiam vel quartam:iſtud videtur pactũ cùm conuenit de dando.Præ-
71 terea certo modo,quia de tertia & ſiue ſit de dando,ſiue de faciendo,non valet:ſiue†de
futura ſucceſſione,ſiue de ſucceſſione futura:vt j̃.de inu.ſtip.l.ex eo.P.diſtinxit vtrũ fiat
72 pactum de ſucceſſione futura,quod prohibitũ eſt:an de futura ſucceſſione,quod†nõ eſt
prohibitũ,& mouebatur tali ſimili:quia cùm dicitur Petrus magiſter,ſignificatur quidã
magiſter lignotũ,ſi dicã,magiſter Petrus,ſignificatur mag.in Grãmatica. Sed hãc diſtin-
ctionē non admittimus, quia reprobatur hîc,& faciebat quęſtionē iſtã dubiã aduocatis
de Ceſaria,quia pactũ de futura ſucceſſione nõ valet:& ideò illud videretur reprobatũ,
ſed ipſi apponebant illas duas condiciones : quia dicebant,ſi mortuus fuerit ille cogna-
tus noſter,& præterea ſi hæreditas ad eos perueniat. Vnde per iſtas duas cõdiciones vi-
debatur valere,& propter hoc multũ dubitabant illi aduocati de pacto ſic facto pro ſuc
73 ceſſione viuentis.Sed Imperator dicit,talia†pacta odioſa eſſe,& plena triſtiſſimi euētus,
74 ita eſt, cùm paciſcitur de hæreditate alicuius certi hominis, nam de incerto† valeret:vt
ff.pro ſocio.l.3.& ad hanc ſimilitudinem dixerunt Decretiſtæ , quòd inueſtitura de fu-
tura præbenda vacante benè valet.Aliud ſi inueſtiatur de prębēda Titij vacante. Et aſ-
ſignatur contra.ff.de act.emp.ſi quis ſeruum.Solue vt ibi notauit dominus meus. *Quidã
paciſc.conue.*Sic vt s̃.dixit,nam aliter de re viuentis valet pactum: vt ff.de cont.emp.rem
alienam. *Voluntatem ſuam eis accom.* Poteſt ergo aliis paciſcentibus conſentire, ſed ipſe
de futura ſucceſſione paciſci non poteſt:vt j̃.de pact.conu.tam ſuper dote, hæreditas,j̃.
75 tit.1.cũ donatio.Simile eſt ff.de man.vind.ſi pater.§.vlt. Itē vſufructuarius † manumit-
tere non poteſt:vt j̃.de vſuf.vſufructu matri.Sed proprietario manumittenti conſentire
poteſt,vt j̃.cõmunia.de manumiſ.l.1. ſic & econuerſo , vt ff.de ſol. fugitiuus. de vi,& vi
76 arm.l.cùm fundum.j̃.de theſau.l,nemo. Item ſcias quòd de futura† ſucceſſione licet a-
licui paciſci ſic,ſi promittat alicui bona ſua poſt mortem ſuam , vt ita ſit donatio cauſa
mortis:

mortis: vel etiã ſi det ei inter viuos, & dicat quòd eũ velit habere poſt mortẽ ſuam: quia actiones † ab hæredibus & contra incipiunt. *Secta temporum noſtrorum.* i. nos in tẽpore noſtro non hoc patimur: alij enim præcedentes Imperatores hoc patiebantur fortè.

DE TRANSACTIONIBVS. Tit. IIII.

SVMMÆ.

1 *Poſito genere ſupponitur ſpecies.*
2 *Gratuita & non gratuita pactio.*
3 *Tutela diuiſa.*
4 *Quando tutor pro contutore conueniri poteſt.*
5 *Remedium cedendarum actionum.*
6 *Cùm vnus ſoluit diminuitur de condemnatione cæterorum.*
7 *Calumnia.*
8 *In teſtamento curator dari non poteſt.*
9 *Aquiliana ſtipulatio.*
10 *Veritas in quantum poteſt inquiri debet.*
11 *Remiſſio reſtringenda ad id de quo actũ eſt.*
12 *Acceptilatio obligationes tantùm verbis cõtractas tollit.*
13 *Actio negotiorũ geſtorũ ex geſtione oritur.*
14 *Dolus in tranſigendo ſemper nocet.*
15 *Facere tranſactionem ſuper dolo, per dolum, aut ſuper re per dolum non eſt differentia.*
16 *Querela inſtaurari non poteſt.*
17 *Fides ſeruari ei non debet qui vult contra pacta verſari.*
18 *Hæredi matris denegatur querela.*
19 *Renuntiare ſub conditione.*
20 *Ex pacto tranſactionis non naſcitur actio.*
21 *Actio natiua & datiua differunt.*
22 *Actio præſcriptis verbis.*
23 *Mulier præſumptuoſa.*
24 *Querela eſt odioſa.*
25 *Alimenta in vltima voluntate relicta.*
26 *Actio in rem.*
27 *Quæſtio de ſtatu.*
28 *Graue eſt fidem fallere.*
29 *Hyperbolicè loqui.*
30 *Subſtitutio inter fratres.*
31 *Maior qui conſenſit non videtur deceptus.*
32 *Non videtur minor deceptus qui vſus eſt iure communi.*
33 *Non ſemper fit tranſactio de lite incerta.*
34 *Reſciſſio tranſactionis.*
35 *Popularis actio.*
36 *Quilibet metus non reſcindit tranſactionem.*
37 *Indicia circa metũ dolúmve non ſufficiũt.*
38 *Infirmare pactum quid, quídque reformare.*
39 *Ex edicto quod met. cauſ datur actio & exceptio.*
40 *Quando extra ordinem per officium iudicis ſubuenitur.*
41 *Interuerſio inſtrumenti ſtatus.*
42 *De iure naturali ſeruus paciſci poteſt.*
43 *Diſſolutio rei iudicatæ per diſſenſum ſicut in pacto fieri non poteſt.*
44 *Tranſactio per ſententiam reſcindi poteſt.*
45 *Qualiter rei vendicatio tollatur per acceptilationem.*
46 *Inter cauſas & lites differentia.*
47 *Quando omnia ex integro retroaguntur.*
48 *Periurij odium.*
49 *Quando crimen dicitur capitale.*
50 *Senatuſconſultum Turpillianum.*
51 *Adulterium crimen deteſtabile.*
52 *Raptus virginis.*
53 *Præuaricatio & colluſio.*
54 *Quod leges non prohibent concedere videtur.*
55 *Corrumpens delatorem pecunia pro confeſſo habetur.*
56 *Crimen falſi pœnam ſanguinis aliquando irrogat.*

NEQVE PACTO. Ponitur hîc genus, vt ff. de pact. l. 1. poſtea ſequitur ſpe- L. 1.
1 cies: vt ff. de tranſact. l. 1. ſic & aliàs poſito † genere ſupponitur ſpecies, vt ſ. de epiſc. & cle. generali. & ff. ad l. Aqu. ſi ſeruus ſeruum. §. inquit. & fit hoc ideò, quia vt ait canõ, plus ſolet timeri quod ſpecialiter pollicetur, quàm quod in genere traditur, & præterea. l. videtur quòd ideò ſupponitur ſpecies, ne videatur negligi genus: vt ff. de iniur. item apud Labeonem ait prætor. Vel poteſt dici quòd hîc ponitur
2 nomen pactionis pro † gratuita: tranſactionis verò nomen pro non gratuita pactione. ſic enim videtur innuere, ff. eod. l. 1. & j. eod. tranſactio. *Auxilio cæterũ eſt.* Id eſt, non præſtat cæteris aliquam exceptionem: vt ff. de pactis. ſi vnus. §. in ſumma. & ff. de tutelis, &
3 rat. diſt. ſi ex duob. & poteſt hoc intelligi cùm diuiſa erat † tutela à iudice, vel à teſtatore. & hoc innuũt verba hîc poſita ibi, *in his quæ ſeparatim, &c.* Item poteſt intelligi quod hîc dicit, cùm diuiſa eſt inter omnes querela, & omnes geſſerunt per dolũ, aut nullus geſſit: non enim poſſunt deſiderare vt eis cedãtur actiones. Qua enim fronte hoc deſiderabũt, vt probatur ff. de adm. tuto. ſi plures tutores. & de tutel. & rat. diſtr. l. 1. §. nũc tractemus.

Si verò omnes geſſerunt,& per culpam non conuenit reliquos pro ea parte quæ remã-
ſit, vt ff.de adminiſt.tut.ſi pupillus. Et vt pleniùs,de his ita diſtinguendum. Aut eſt facta
4 diuiſio à teſtatore,aut à iudice, aut non. Si à iudice vel à teſtarore,vnus nõ † conuenie-
tur pro alio,niſi in tribus caſibus: vt ff.de diuid.tut.l.2.§. 1. & hoc in caſu poteſt intelligi
quod hîc dicitur.Si verò non eſt facta diuiſio à iudice vel à teſtatore, vel eſt facta,ſed in-
ter eos,quia tunc perinde habetur ac ſi non eſſet facta : diſtingue,quia aut quidam geſ-
ſerunt & non alij,aut omnes,aut nullus.Si quidam,& cum his qui non geſſerunt,tranſ-
actum eſt,non nocet ei quominus conueniat eos qui geſſerunt, quia illi efficacitet ſunt
obligati,alij verò erant obligati in ſubſidium. Si verò pactus eſſet cum illis qui geſſerũt,
repelleretur exceptione,ſi conueniret modò eos qui non geſſerunt, duabus rationibus.
Vna eſt,quia prius cõueniendi ſunt qui geſſerunt,vnde ſi eis facit pactũ,eſt quod ei im-
5 putetur . Alia eſt,quia poſſunt deſiderare † remedium cedendarum actionum, vel ipſi
habent vtiles ex ſe.ſed hoc fieri non poteſt,vel vt cedantur,vel vt habeant vtilem actio-
nẽ,cùm iam ſint liberati primi qui nõ geſſerunt. Hæc probãtur ff.de diu.tut. l.2.in prin.
ff.de ſolut.Stichum.§.penult.ff.de tutel.& rat.diſtra.l.1. §.nunc tractemus. Si verò om-
nes geſſerunt,aut per dolum,aut per culpam:ſiquidem per dolum , tranſactio ſacta vni
non liberat alium,nec poteſt deſiderare vt ſibi cedantur actiones : qua enim fronte hoc
deſideraretur,vt ff.de adminiſt.tuto.ſi plures tutelam. Sed tamen poſſunt deſiderare vt
computetur in ſolutum quod habent ex tranſactione: vt ff.de tut.& rat.diſtr.ſi ex duo-
bus.Vel vt verius videtur, illud locum habet cùm vnus condemnatus ſoluit quod po-
6 tuit,quod enim ſoluit,diminuitur † de condemnatione cæterorum, vt ibi dicit.Si verò
per culpam,non conuenientur ſuperſtites pro ea parte ſuper qua eſt tranſactum : vt ff.
de adminiſt.tut.ſi pupillus.Si verò nulla facta eſſet tranſactio, conueniretur quilibet in
ſolidum:ſed tamen poſſent deſiderare vt diuideretur actio inter eos,ſi omnes eſſent ſol-
uendo,vt ff.de tute.& rat.diſtr.l.1. §.nunc tractemus. Si verò nullus geſſit, & ita omnes
fuerunt contumaces , non poterunt deſiderare remedium cedendarum actionum : vt
probatur per iam dictum §.nunc tractemus.tamen ſicut doloſi poterunt deſiderare vt
deducatur de condemnatione quod præſtitum eſt ab alio, vt ſ̃.dixi.

L.2. CVM TE PROPONAS. *Te ei debere cauiſſe.* Stipulatione, vt ſ̃.tit.1.cùm proponas.
Etſi nulla fuiſſet quæſtio. De iure,non tamen cauſa calumniæ mota,quia tunc non valet,
7 vt ff.de cond.ind.in ſumma.ita eſt ſi inſiſtat per calumniam: †alind ſi reſiſtat ſecundum
Fro.vt j̃.ſub prætextu.

L.3. AGE. Videtur impetare vel cogere,ſed non ita eſt:quia tunç contradiceret rubrica
illa,vt nemo inuitus agere vel accu.cogatur. Et ideò intellige quòd cauſa conſilij dictũ
eſt,vt ſi videret ſibi expediens,& foueat iuſtam cauſam,agat. Et ita verba quæ videntur
in ſe continere neceſſitatem, quandoque conſilium , & quandoque fit econuerſo: vt j̃.
de capt.l.vlt.& j̃.de rap.virg.l.vna.Dicit enim oportet,& gloſſa,i.opportunum eſt. *Cu-
rator tibi datus.* Si à iudice,ſiue geſſerit ſiue non,periculum ad ipſum pertinet, vt ff.de rit.
nupt.ſi quis tutor.Si verò à patre,non tenetur ſi non geſſit, quia in teſtamento curator
8 dari † non poteſt:datus tamen confirmatur, vt inſt.de curat.in prin. *Et Aquil. ſtipu.in-
9 terpo.eſt.* Poteſt enim fieri tranſactio per Aquilianam ſtipulationem & † acceptilationẽ,
vel pacto, vt ff.eo.tranſactum. *Quod eſt bonæ fidei.* Ideò dicit , quia latius bona fides in
his conſideratur,quàm in ſtricti iuris iudiciis . Multa enim veniunt in bonæ fidei iudi-
Legendum videtur cogitatum.
ciis,de quibus non eſt iudicatum:vt inſt.de act.§.actionum. & idem ſubiungit, & ibidẽ
ſubiungit,quia olim in contractibus bonæ fidei ipſo iure fiebat compenſatio, in ſtricti
iuris per exceptionem,hodie ipſo iure fit in vtroq; , vnde hodie quo ad illam diſtinctio-
nem eſt ſubaudiendum maximè,vel dicas primo modo. *De quanta pecunia.* Quia veri-
10 tatem debet † in quantum poteſt inquirere, vt ſ̃.de edendo.is apud . Et circa iſtam ma-
teriam diſtingue,quia ſi generalis eſt petitio & tranſactio , nocet in omnibus, niſi dolus
alterius interueniſſet, ff.de pact.tres.& ff.eo. non eſt ferendus. Si verò ſit generalis peti-
tio,ſpecialis tranſactio,nihilominus poterit agere ad ea de quibus non eſt facta remiſ-
ſio,vt hîc:ſi verò ſpecialis ſit petitio,generalis tranſactio,quantum ad verba non nocet:
11 quia † reſtringuuntur ad id de quo actum eſt: vt j̃.eo.ſi de certa. & j̃.ad Velleianum.iu-
bemus.ſi verò ſpecialis ſit petitio & tranſactio , certum eſt quòd non debet nocere,niſi
in eo ſuper quo impoſita eſt tranſactio.

ACTIONE. Quæ ſcilicet eſt vtilis negot. geſt. illa enim tenetur, qui ex neceſſi- L.4.
tate gerit: vt C.de nego. geſt.curatoris.qui verò ſpontè, conuenitur diſſacta:vt ff.de ne-
go.geſt.ait prætor.§.hac. *Ab eo qui legitimæ*,&c. alioquin poſſet reſtitutum vt ȷ̄.ſi aduerſus
tranſact. *In Aquiliam ſtipulat. deducta*. ſubaudi, & ſecuta fuit acceptilatio. aliàs enim
nihil eſſet cur per pactum non tolleretur actio:vt inſtit.de except. Sed nunquid poterat
12 aliter accepto ferre? Reſp. non: quia acceptilatio † obligationes tantùm verbis contra-
ctas tollit:vt inſtit.qui. mo.oblig.tollitur.§. item per acceptilationem. Hæc autem actio
13 ſcilicet neg.geſt. non ex verbis ſed ex † geſtione oritur. fuit ergo neceſſe eam deduci in
Aquilianam ſtipulationem, in quam omnis obligatio vel actio poteſt deduci: & tunc
poteſt tolli per acceptilationem: vt in prædicto tit. §. eſt edita. *Extracta*. Et ſic penes
ipſum non remanent caro vel medulla actionis. *Nullam aliam ſupereſſe niſi de dolo*. Hoc
14 ſi dolus interuenit † tranſigendo. tunc enim poteſt agi de dolo.ſi verò non implet pro-
miſſa, aget condictione ob cauſam:vt ff.de condict.ob cauſam.l.ſi quis accepto.& idem
dico vbicunque prima actio eſt ſublata ipſo iure:vt dicemus ȷ̄.in.l.cum mora nocet. er-
go dolus ſiue interueniat à principio ſiue poſtea:vt ff.de dolo l.2.P.tamen voluit atten-
tare quòd in hoc caſu locum habeat de dolo. dixit enim quòd ſi vltimo dolus interue-
niat, hoc eſt quia à principio tranſegit bona fide, ſed poſt dolum, non vult implere pro-
miſſa.datur enim ex tali dolo actio de dolo. ſed dic quòd imò condictio ob cauſam: vt
ſ̄.ſecus ſi induxit à principio eum ad tranſigendum per dolum:quia tunc datur de do-
15 lo, nec diſtinguimus fiat tranſactio † ſuper dolo per dolum, aut ſuper re per dolum. &
induxerint pro ſe ȷ̄.de plus petit.in fi. quia dicimus quòd in vtroque caſu nocet dolus:
nec obſtat quod ibi dicit hoc, quia demonſtrat: dolum antecedentem: vt ibi notaui.
Niſi ſpecialiter. Hoc nihil excipit de ſuperioribus, ſed ponit ſic ff. ſiquis caut. ſi eum.§.
qui iniuriarum: & ff.de leg.2.Titio.§.Titia.& de alimen. lega.Stichus.§.Titia.

CVM TE TRANSEGISSE. *Poſt legi.ætatem*. Id eſt poſt xxv.annos.vt ȷ̄.de his qui L.5.
veniam æta.ſiquis. & ff.de mino.l.1

CVM MOTA,&c. Quod dicitur in.l.iſta, videtur poſſe impugnari duabus ratio- L.6.
16 nibus. nam quod dicit non poſſe † inſtaurari querelam, videtur poſſe probari falſum,
17 maximè ex l.cum proponas.quæ eſt ſ̄.tit.1.ibi enim dicitur quòd non debet fides † ſer-
uari ei qui vult contra pacta verſari. Item nonne ipſa mulier poſſet ipſam inſtaurare?
Quod videtur lex manifeſtè dicere ff.de inoffi.teſta.ſi inſtituta.ergo & ipſis hæredibus
debet hoc licere, cum ipſa tranſeat ad heredes ſi fuerit comminata:vt ff.de inoffi. teſta.
poſtu.§. vlt.& l. quemadmodum. Quid ergo dicemus ad hoc? Reſpo. quidam dicentes
18 quòd hîc ſunt duo ſpecialia, vnum pro filiis, & aliud contra: vt denegetur querelam †
heredi matris: & quod ex tranſactione detur actio. quòd ſatis poſſet admitti, verumta-
men.l.iſta videtur loqui de iure communi:ſic enim dicit, iuris ratio non ſunt &c.dic er-
go aliter ſcilicet quòd heredes matris non poſſunt eam inſtaurare, quia mater ab ea de-
ſtitit. alioquin poſſent, vt dicitur.N.aſſignatæ.nec obſtat quòd fuit mota, quia non vi-
detur mota, cùm mater ei renunciauerit, tamen ipſa poſſet eam inſtaurare, ſi viueret.
Vel dic quòd ipſa repelletur hîc, quia hîc deſtitit ſimpliciter, id eſt, in totum animum
agendi depoſuit: non ergo debet audiri de cætero: vt ff.de inoffi teſtamen.Papinianus.
19 §.1.& de iudi. deſtitiſſe, ibi verò non ſimpliciter, ſed † ſub conditione, ſi fieret hoc vel
illud: ideoque ipſa auditur: vt in l.illa, ſi inſtituta. Item alia ratione videtur poſſe impu-
gnari.nam dicit hæc l.dari actionem præſcrip.verbis ex tranſactione:ſed hoc eſt contra
20 regulam generalem quæ dicit ex pacto tranſactionis † actionem non naſci: vt ȷ̄.eo. ſiue
apud & ſ̄. titu.1.cum proponas. Ad hoc poteſt reſponderi pluribus modis:quia poſſu-
21 mus dicere quòd hęc actio non eſt natiua, † ſed datiua.datur enim à principe fortè ideo
vt ſ̄.dictum eſt, quia aliud contra filios fuerat inductum, vt denegetur ei querela. Vel
aliter dicamus equidem quòd matri ipſi eſſet danda ex tenore conuentionis: vt dica-
22 mus hîc fuiſſe non contractum tranſactionis, ſed do vt facias, ex quo datur † actio
præſcriptis verbis: vt ff. de præſcript. verb. naturalis. §. at credo. Hîc enim primò de-
buit matri dari, deinde ipſa deſiſtere. Et hoc benè indicat litera ſequens. Sic enim
23 dicit, vt partem bonorum acciperet, & poſtea alter diſcederet, &c. Sed mulier †
præſumptuoſa prius deſtitit, & ita deſiſtere hoc eſt facere. Non ergo mirum ſi ex
hoc contractu detur actio præſcriptis verbis. Vel poteſt dici, quòd hîc non

ſupererat vetus actio, ſed erat ſublata per ſimplex pactũ,ſicut & actio furti & iniuriarũ:
24 ff.de pact.ſi v[illegible]s.§.pactus.quia odioſa† eſt querela.Ibi verò ſupererat, ideoq; ibi nõ datur,ſed hîc. *Q.e præſcriptu.* Et ideò dicit ſcriptis vel præſcriptis,quia actiones antiquitus ſcriptis & formatis verbis proponebantur , vt demonſtraretur talibus ſcriptis verbis & formatis de quo eſſet agendum. Hodie nomina earum exprimuntur, & hoc ſublatũ eſt:vt j. de formulis & impetra.actio.vnde tunc præſcriptæ vel ſcriptæ omnes poterant appellari.Sed quare iſta non habet hodie nomen ſpeciale,ſicut aliæ? Reſp.vt notat.j.de rerum permut.l.rebus.

L.8. TRANSACTIONIS PLACITVM. *Cui cauſæ actionem.* Si verò liberam haberet & generalem,benè derogaret:vt ff.de procur.procurator.Vel ſi ei ſpecialiter eſſet mandatum,vel ſi fuit in rem ſuam:vt ff.de iureiur.l.3.§.vlt.& l.ſeq.

L.7. DE ALIMENTIS. Intellige de his quæ † in vltima voluntate relinquuntur, alio-
25 quin ſi ex aliquo contractu inter viuos,debentur cum Prætore: etſi non,tranſigi poſſet. Præterea ſi melior eſſet facta conditio pupilli in tranſigendo, teneret & ſine Prætore:vt hæc omnia probantur ff.eod.cùm hi.

L.9. SI SVPER POSSESSIONE. *A fratre vxoris tuæ.* Qui dicitur leuir : glos,ſoror vxoris:vt ff.de grad.cogn.non facilè.§.gradus. *Cùm etiamſi in rem, &c.* Ergo non ami-
26 ſit dominium,quia habebat † actionem in rem, & ſi pactus eſt:quod eſt notandum.

L.10. FRATRIS TVI. Quæritur,ſi aliquis habeat fratrem, & frater ille deceſſit ab inteſtato, vel fecit teſtamentum,& filios ſuos inſtituit hæredes,ſi poſtea moueretur quæſtio
27 de ſucceſſione à fratre teſtatoris,& † de ſtatu,quia dicebant natos eſſe ex inceſto coïtu, vel etiam deportatos , & ita non debere admitti ad hæreditatem : vtrum ſi in tali cauſa tranſactio interponatur,poſſit poſt venire contra.& dicit quòd non,duabus rationibus, propter fidem ſanguinis,quia cuilibet extraneo debet ſeruari illa tranſactio , ſed multò magis iſtis,cùm ſint filij fratris:& ita ratione ſanguinis non debet infringi. Præterea ratione tranſactionis,quia ſic nullus eſſet finis litium. Aliàs enim dicitur,quia graue eſt fi-
28 dem † fallere:vt ff.de conſtit.pec.l.1. nullus enim, &c. Quare dicit nullus? quia nónne
29 plures alij fines poſſunt eſſe cauſæ,res iudicata,iuſiurandum,& ſimilia? Dic quòd † hyperbolicè locutus eſt.Vel ideò dicit , quia qua ratione ab illo recederetur , eadem & ab aliis. *Facile diſcedi.* Id eſt,ſine cauſæ cognitione: ergo duplex eſt ratio,ne lites in infinitum procedant,& fides ſanguinis:vt s.de epiſc.aud.decernimus.

L.11. DE FIDEICOMMISSO. Quæritur ſi ita ſit facta † ſubſtitutio inter fratres , ſi
30 alter eorum deceſſerit ſine liberis,& ipſi propter votum improbabile talem neceſſitatẽ fideicommiſſi reſtituendi per tranſactionem ſuſtulerunt , vtrum poſſint contrauenire. Et dicit quòd nõ,quia interpoſita eſt ad remouendum votum improbabile , hoc eſt , ꝙ vnus orabat tota die quòd alter decederet ſine liberis. Præterea ſi dicat , ego ſum deceptus in tali tranſactione, & pœniteo, quia fortè non deceſſiſſem ſine liberis , & ipſe deceſſiſſet: iſtud non faciet quòd reſcindatur . Cùm enim omnia eſſent ſibi clara à princi-
31 pio,non videtur † deceptus ſi conſenſit,& eſt maior xxv. annis. Sed ſi eſſet minor, non poſſet reſcindi,quia non eſt deceptus,cùm hoc ſit à caſu fortuito.Ita enim benè poterat ipſe decedere ſine liberis , ſicut & frater : vnde in tali damno non reſtituitur , quia hoc
32 prouidere etiã prudentiſſimus non poſſet,† nec videtur circũſcriptus minor,qui vſus eſt iure communi. *Si alter.* i. alteruter.*Interpoſita tranſactio.*Si negetur fideicõmiſſum proceſſiſſe.P.vel etiam ponere potes quando non negabat,ſed remiſit aliquo dato vel retẽ-
33 to,quamuis certum eſſet de fideicommiſſo.Non enim ſemper fit tranſactio † de lite incerta,ſicut poteſt videri in alimentis, ff.eod. cùm hi. *Cùm pacto tali conſenſeru.* Sed quæ eſt ratio iſta?nónne poſſet conſentire & eſſe deceptus,vt ſi induxit eum ad hoc dolo vel metu?& ſic certè:ſed tunc tenebit:iuuabitur tamẽ remedio exceptionis, vel aget de dolo:vt j.eod.ſub prætextu.& de inut.ff.de dolo vel metu. Sed nõ intellige quòd ſolus cõſenſus ſit cauſa:imò quia hîc nihil actum erat ipſo iura ignorante,& hoc benè poteſt eſſe cauſa,vt ff.de reg.iur.nemo videtur fraudare.& de act.empt.l.1.& ita cùm omnia ſciuiſſet,non videtur deceptus.Præterea non poteſt reſcindere, quia tantum habet,quantum dedit vel remiſit:nam ſi non haberet,& alij adeſſet,non haberet actionem præſcri-
34 ver.cùm poſſit ſibi prodeſſe iſta remiſſio,ſicuti & alij non reſcindetur † tranſactio:ſicut in caſu ſimili dicit,l.j.de inoffic.teſt.ſi pater.

Pʀᴀᴇꜱᴇꜱ *Prouinciæ. Vtrum de dubia lite.* Ideo dicit, quia ſi de dubia & bona fide, vi- L.12.
debant enim fortè ſe non habere probationes & talia: bene valet. aliud ſi ambitioſè, quia
35 nõ deficiebat probatio, vt dicit. & eſt ſimile in populari † actione: quia ſi vnus de populo
bona fide intentauerit eam, & videns ſe habere probationes tranſegit poſtea, alius non
poterit poſtea agere: vt ff. de iureiuran. eum qui. §. in popularibus. idem circa tutores &
curatores. nec diſtinguo vtrum pactio ſit gratuita, an non, ſicut P. vt not. s̃. tit. 1. pactum
curatoris.

Iɴᴛᴇʀᴘᴏꜱɪᴛᴀꜱ. Pone caſum in debitore qui metum intulit creditori vt cum eo L.13.
tranſigeret. nec enim ſufficit ad reſcindendam tranſactionem ſi dicat metum ſe eſſe paſ-
36 ſum: quia non quilibet † metus reſcinderet: puta ſi propter illum metum tranſegit, quia
dictum fuit ei ab aliquo quòd infamaret eum, & cantaret multa mala de eo, & recitaret
cantionem in tali curia. talis vanus metus non inducit actionem quod metus cauſa: imò
ille quo timetur mors, vel cruciatus corporis: vt hîc, & ff. quod metus cauſa. l. metum ac-
cipere. & de in integ. reſt. ma. l. 2. §. vlt. & l. ſeq. Nec prærerea reſcindet tranſactionem ſi
dicat ſe non habere probationem metus vel doli. & etiam inducit talem præſumptionẽ,
37 quia ipſe debebat ei centum marcas, & tranſegit pro modica re: iſta † indicia circa me-
tum, vel dolum non ſufficiunt: vt j̃. de dolo, dolus. & quod metus cauſa, metum. Sed ſi
dicat illum cum quo tranſegit, eſſe natum de ancilla ſua, alia ratio reformat pactum. i. re-
ſcindit tranſactionem: quia pactio non valet cum ſeruis noſtris. & dicitur reformat, id
38 eſt reſcindit: quia ſicut † informare pactum, eſt nouam formam ei dare: ſic reformare, hoc
eſt formam pacto auferre quam habebat. & ſic ferè melius determinat. l. iſta quam aliqua
alia quis metus induceat actionem quod metus cau. vel etiam exceptionem: quia ex edi-
39 cto illo datur † actio & exceptio: vt ff. quod met. cau. metum autem præſentem. §. ſed
quod prætor. Datur ergo hîc ſecundum verba & ſententiã edicti, aliàs ſecundum ſentẽ-
tiam tantum, non ſecundum verba: vt j̃. not. Præterea aliàs etſi locum habeat edictum
quo ad ſententiam, non tamen datur actio, ſed ſubuenitur per conſtitutiones: vt j̃. quod
40 metus cau. ſi per impreſſionem. quandoque extra † ordinem per officium iudicis: vt ff.
quod met. cau. l. vlt. §. vlt. & ff. quarum rerum actio non datur. l. 1. §. ſi manumiſero. & ff.
de extraord. cognit. medicus. *Edicto perpetuo.* i. generali: vt ff. quod met. cau. l. 1. nec ſi
iurauerit, ratum erit: quamuis decretales contra. ſi tamen ſoluit. nam coactus in ſoluendo
non poteſt repetere: vt j̃. quod met. cau. l. 2. *Vel corporis cruciatum.* Vel aliud ſimile, vt
41 interuerſio † inſtrumenti ſtatus: vel ſi verear mihi ſtuprum inferri, vel liberis meis: vt ff.
quod met. cau. iſti quidem. §. penul. & vlt. & habet locum edictum in caſibus illis quo ad
ſententiam, non quo ad verba: quia licet metum mortis vel corporis cruciatum non pa-
tiatur, patitur animæ. & ita idem quo ad effectum. hîc habet locum quo ad verba & ſen-
tentiam. *Ad vim tamen vel dolum arguendum.* Quantum ad hoc vt reſcindatur tranſactio
facta dolo. & quòd habeat actionem quod met. cau. quandoque & ſine tali metu ſuccur-
ritur & alio modo. ſ. per conſtitutiones: vt s̃. not. in ea l. *Sed quoniam.* Hîc eſt. §. *Obli-
gari non poſſe.* Quidam intellexerunt, niſi paciſcatur de eo manumittendo. tunc enim
obligatur vt j̃. de liber. cau. cum affirmes. nos non ita: & dicimus quod ibi præſes inhor-
tabatur dominum quòd ius faceret. nec enim compellitur nec tenetur ex pacto ciuiliter:
42 naturaliter tamen tenetur: quia ſeruus paciſci poteſt † de iure naturali. aſſignatur con-
tra. j̃. eod. l. vlt. ſed dic vt ibi.

Sɪ ᴅɪᴠᴇʀꜱᴀ. *Cauſam ex integro agi.* Simile eſt in emptione & venditione: vt j̃. quã- L.14.
do liceat ab empt. rece. l. 1. naturale enim eſt vnum quódque diſſolui per id quo colliga-
tur. Sed nunquid reſciſſa tranſactione per conſenſum, eadem durat actio quæ & prius,
non obſtante ipſo iure tranſactionis? & videtur, ſicut in venditione, cum omnia retroa-
gantur. ſed alia. l. fortè contradicit. ff. de pact. ſi vnus. § pactus. quia primum pactum ipſo
iure non tollitur per ſecundum, ſed per exceptionem. at ibi loquitur quando ſimplex
fuit pactum. aliud ſi ad ſtatum primũ omnia reducantur: quia fortè non obſtãte ipſo iure
tranſactione, habebo in integrum meam actionem. Quæri poteſt, vtrum idem ſit in re
iudicata, quòd per conſenſum omnia poſſint in integrũ reparari. Y. ſatis probabiliter di-
xit ꝙ non: quia pactum fit cum ſpontanea voluntate paciſcentiũ, non autẽ res iudicata: &
43 ita eius diſſolutio non poteſt † fieri per diſſenſum ſicut in pacto. Præterea ſi iudicatum
eſt, & non appelletur à prima ſententia, non poteſt iterum de ea iudicari: niſi de hoc ipſo

44 eſſet quæſtio, an eſſet iudicatum: vt ff. quæ ſeoreo. ſi ap. l. 1. ſecus in tranſactione, quia ꝑ †
L.15. ſententiam reſcindi poteſt: vt ff. de iureiuran. nam poſtea. §. ſi damnetur.
Vt responsvm. Quærebat aliquis ab imperatore, ſi veniat alter contra tranſ-
actionem, vtrum excipiat, an ipſo iure ſit tutus &c. *Inſere pactis exemplum.* ſ. tranſactionis.
nec reſponder ita aſperè imperator, ſicut fecit quidam iuriſperitus cum ei fuerit qoæſtio:
quia dixit: Aut tu es ſtultus, aut ego neſcio quid dicas: vt ff. de teſta. Domitius Labeo.
45 hîc dicit imperator, quòd diligenter dicat qualiter fuit facta tranſactio. *Sola conuentio.* i.
ſimplex & nuda. *Vel in rem ſpecialem.* Qualiter † rei vindicatio tollatur per acceptilatio-
L.16. nem, dic vt notaui. j. de acceptila. l. vlt.
46 Cavsas *Criminales.* Lites † appellat ciuiles: vt ff. de teſtib. l. 1. quamuis alij dixerint
cauſas ante lit. conteſtatam, lites poſt litem conteſt. ſed falſum eſt: quia lis dicitur ante &
poſt. j. quomodo & quando iudex. authen. qui ſemel. *Reſuſcitari non oporter.* Quia ſic in
totum ius alterius tolleretur. & tale reſcriprum noo eſt admittendum: vt ſ. de præcib.
L.17 impera. offer. l. quotiens.
Cvḿ proponas. *Quòd excep. pac. & act. dat. hab.* Vt ff. eod. qui fidem. *Exceptio tibi*
47 &c. Si tameo vult data repetere, & non opponere exceptionem, poteſt: vt ff. de cond.
indeb. eleganter. §. penul. & ita omoia ex † iotegro retroagentur: vt not. ſ. ſi diuerſa. in-
tellige ergo diſtinctionem quam hîc facir, quando ſ. ſimplici pacto fuir facta tranſactio.
nam ſi Aquiliana ſtipularione & acceptilatione, poterit quidem dara repetere. ſed actio
vetus extincta non reſuſcirabitur. quidam cootra. aliud quando omnino non fuit extin-
cta, ſed vulnerata: quia tunc poterit adhiberi medicina. in alio caſu non: vt j. eod. vbi. Itē
48 ſi iurauit facta tranſactione ſe non veoire contra rranſactionem, omnia debet reddere ſi
contra faciat, & repellitur exceptione † io odium periurij: vt j. ſi qois maior.
Transigere *Vel paciſci.* Nota quòd hic dicit & de tranſactione, & de pactione:
49 quia non omnia iſta verba reiterantur. j. & quid ſit tranſigere vel paciſci, dic vt notaui
ſ. eod. l. 1. *De crimine capitali.* Nomen ponit generale: quia crimen dicitur † capitale, quā-
do quis deportatur, vel damnatur in metallum, vel ad mortem: vt ff. de bon. poſſeſſ. e-
dicto. & de pub. iud. l. 2. hîc autem reſtringendū eſt ad illud crimen capitale quod irrogat
pœnam ſanguinis, vt patet per finem legis, cum dicit, in aliis autem publicis iud. &c. Sed
50 mirabile viderur quod hîc dicitur, quomodo licet tranſigere vel paciſci in talibus, cum is
qoi pactus eſt, teneatur † ſenatuſcōſulto Turpilliaoo: vt ff. ad Turpil. ab accuſatione. Re-
ſpond. hîc loquitur io reo, cui licet redimere ſanguinem ſuum quoquo modo: vt ff. de
bo. eorum qui ante ſenten. l. 1. ibi verò loquitur in actore. nihil ergo ad rhonbum. *Exce-*
51 *pto adulterio.* Excipit adulterij crimen. crimen illud pœnam ſanguinis irrogat: vt j. ad
leg. Iul. de adul. quamuis. & ideo excipit, quia tam deteſtabile † eſt crimen, & tot homi-
cidia committuotur propter illud: vnde ooluit lex quòd ſuper eo poſſet tranſigi. Sed vi-
detur contra. ff. ad leg. Iul. de adult. ſi maritus. §. ſed ſi negauerit. ſed ibi non interuenit
pactio, ſed ſola reounciatio: & ideo reus non habetur pro confeſſo. Item videtur obuia-
re in authen. vt liceat matri & auiæ. §. vlt. ſed dic quòd in adulterio prohibet fieri traoſ-
actionem. non tamen pactionem: & ita non contradicit. Vel quod ibi dicit intellige quā-
tum ad præterita adulteria. quo cum futura eoim nō teneret pactio vel tranſactio: vt hîc
dicit. Præterea videtur contra. infra authen. vt nulli iudi. §. ſi quando. Reſpond. illa cor-
rigit: vel ſpeciale eſt in marito: vel, quod verius eſt, ibi nec paciſcitur nec tranſigit de a-
dulterio, quia fieri non poſſet, cum ibi lata eſſet ſententia contra mulierem: & ideo iube-
52 tur ingredi monaſterium: vt ibi dicit. ſed maritus poterit eam recoociliare, vt ibidem
continetur. Sed an idem in † raptu virginis? videtur quòd ſic, arg. j. pro quibus cauſis ſer-
ui præmium acci. l. vlt. vel penul. Vel ideo dicit illud, vt prohibeatur traoſactio vel pactio,
ſed ideo, quia qui talem tranſactionem detegit, peruenit ad libertatem. ſed quare perue-
niet, niſi inhiberetur illa tranſactio, non video. tamē poteſt dici quòd teneat quantum ad
tranſigentem. probatur ex eo quòd ibi dicit, aut pactione tranſmiſſum. quod ſic intelligi-
tur. i. finitum quantum ad tranſigentem, arg. ff. ad leg. Iuliam de vi pub. vel pri. qui cœtu.
53 §. qui vacantem. eſt tamen argu. cootra. l. 1. §. vltim. *Non prohibitum.* Sed quid ſi cum v-
no tranſactum ſit, nunquid nocet cæteris? ſic, niſi præuaricatio † vel colluſio fuerit de-
tecta præuaricationis. & argument. ff. de iureiurand. eum qui. §. in popularibus. ad idem
eſt, ſupra eodem, præſes. *In aliis autem public.* Quid in priuatis? videtur eadem ratione
qoòd

quòd non permittatur in eis tranſactio, arg.ff. de arbit. non diſtinguemus.§. Iulianus.&
j. de his qui nor. infa. l. non damnatos. vel dicas in eis permiſſum : quia quod leges non
54 prohibent , † videntur concedere : vt ff. quibus ex cauſis maior. necnon. §. quæ clauſu-
la. & S. cod. cauſas. *Tranſigere.* Non reperit paciſci : quod notabile eſt. paciſci enim po-
teſt : vt ff. ad leg. Iuliam de vi pub. qui cœtu.§.qui vocantem.& de iure fiſci, in fiſci. & l.
55 eius qui delatorem. paciſci ergo licet gratuito:ſed ſi delatorem † corruperit pecunia, pro
confeſſo habetur : vt ff.de præuaric. in omnibus.eſt tamen neceſſaria ſententia:vt dicit l.
prædicta. ff. de iure fiſci, eius qui. *Circa falſi accuſationem.* Crimen falſi quandoque ir-
56 rogat pœnam † ſanguinis, vt in falſa moneta : vt j.de fal.mone.l.t.& penult. quandóque
deportationis : vt ff. ad leg. Corn. de fal. l.t. §. vltim. ſiue ergo irroget pœnam ſanguinis,
& tunc licet ſecundũ regulam, ſiue non,& tunc licet ſpecialiter tranſigi:& eſt ratio, quia
plerunque refertur ad pecuniarium commodum.

SVMMÆ.

1 *Tranſactio quando reſcinditur propter publicum negotium.*
2 *Præuaricatio.*
3 *Inſtrumenta poſt tranſactionem non valere. Inſtrumenta ſunt arma litis ibid.*
4 *Tranſactio quando à principio non tenet.*
5 *Res iudicata propter inſtrumenta poſt reperta non retractatur.*
6 *Dolus qui cauſam dedit contractui, facit ipſo iure nullum.*
7 *Propter dolum tranſactio eſt ipſo iure nulla.*
8 *Furti actio pro ſubreptis inſtrumentis.*
9 *Actio de dolo.*
10 *Actio furti & de dolo famoſa.*
11 *Sententia non tollit naturalem obligationem ipſo iure.*
12 *Ex tranſactione non datur actio.*
13 *Sententia facit ingenuum, non pactio.*
14 *Simulata venditio.*
15 *Innanis gloriæ cupidus.*
16 *Doli conteſtatio.*
17 *Tranſactionis cauſa datum repeti non poteſt.*
18 *De æquitate aliquando datur exceptio.*
19 *Remiſſio conditionalis.*
20 *Turpia dicuntur impoſſibilia.*
21 *In priori cauſa potior eſt conditio poſſidẽtis.*
22 *Ex cõtractu facio vt des, non datur actio niſi de dolo.*
23 *Pactum veſtitum.*
24 *Qui tranſigit non transfert dominium.*
25 *Generalis petitio & tranſactio.*
26 *Nemo ex ſuo dolo lucratur.*
27 *Manumiſſio in fraudem creditorum.*
28 *Non licet alicui turpitudinem ſuam allegare.*
29 *Quando agenti obſtare poteſt generalis tranſactio.*
30 *Sententia ſine cauſæ cognitione non valet.*
31 *Quibus modis reſcindatur ſententia.*
32 *Cum genus prohibetur, prohibetur etiam quælibet eius ſpecies*
33 *Ordo executionis.*
34 *Actio de euictione ex ſtipulatu.*
35 *Apoſtrophe figura.*
36 *Quæſtio de facto alieno & de ſuo.*
37 *Facta remiſſione non transfertur dominium.*
38 *Non debet ei fides ſeruari qui vult contra pacta verſari.*
39 *Repræſentare quod eſt ante diem afferre.*
40 *Gratuita pactio.*
41 *Lis pecuniaria.*
42 *In pactis & tranſactionibus non eſt locus pœnitentiæ.*
43 *In contractibus innominatis ſic.*
44 *Aquilianæ ſtipulationis effectus.*
45 *Pœna promiſſa quando debetur.*
46 *Graue eſt cõtra pacta venire & fidẽ fallere.*
47 *Clementia deo nos parificat.*
48 *Alienatio cum decreto præſidis firmiſſima.*
49 *Libelli oblatio.*
50 *Pœna conuentionalis & legalis differunt.*
51 *Libellus principi datus facit conteſtationem litis.*
52 *Qualiter irrogatur infamia.*
53 *Quilibet periurus eſt infamis.*
54 *Iuſiurandum quod improbe vel illicitè geſtũ eſt, non confirmat.*
55 *Falſitas inſtrumenti.*
56 *Auctoritas iuriſiurandi.*
57 *Quando minori denegatur reſtitutio.*
58 *Error calculi.*
59 *De falſo ciuiliter, & criminalitr agi poteſt.*
60 *Tacita conditio quando ineſt.*
61 *Inſtrumentum in quadam ſui parte falſum, alia non vitiantur.*
62 *Propter plures res, plures dicuntur ſtipulationes*
63 *Sententia pro parte non poteſt valere & pro parte non.*

64 *Æſtimationis alicuius rei reſtitutio.*
65 *Pendente cauſa principali inſtrumenta falſa redargui debent quia poſt ſententiam latã cauſa de falſo reſuſcitari non poteſt.*

L.19. SVB PRÆTEXTV. *Reſcindi iura non patiuntur.* Simile eſt in re iudicata:
vt infra de re iudic. ſub prætextu. non ergo prætextu nouorum inſtumẽ-
1 torum poterit tranſactio reſcindi, niſi † negotium ſit publicum: & tunc
2 intra tres annos nõ poſt, niſi probetur † præuaricatio, vel manifeſta fraus:
vt infra de ſentent. aduer. fiſc. & ff. de re iudic. imperatores. oportet ergo
3 habere inſtrumenta tempore litis ante † traoſactionem. nam poſt non valent. ſunt enim
arma litis, & ideo in lite ſunt neceſſaria, ſicut arma in bello, non poſtea. Sed videtur cõ-
tra. ff. eod. de his. nam ibi dicit quòd veritas inquiri non poteſt niſi inſpectis verbis & co-
gnitis teſtamenti. ſed dic quòd ibi ſpeciale eſt gratia vltimæ voluntatis. vnde à principio
4 non tenuit † tranſactio, cum voluntas fuerit contraria. aliud in contractibus, niſi à prin-
cipio tennit, quia ibi non eſt fauor aliquis. & ideo poſt deciſionem ſi inſtrumentum de
5 cauſa † illa vel teſtis teperiatur, nan poterit retractari: vt hîc. *Si quidem actio ſupereſt, repli-
cationis auxilio* &c. Videtur falſum, quia in bonæ fidei iudiciis ſi dolus dedit cauſam con-
6 tractui, facit † ipſo iure nullum: vt ff. de dolo. l. eleganter. §. 1. ergo idem videtur in tranſ-
actione. Reſpond. non eſt bonæ fidei contractus, cum inter eos non connumeretur: & i-
deo non tollitur ipſo iure, ſed per replicationem: vt hîc dicit. Præterea videtur contra,
7 quia ſiue quis inſiſtat vel teſiſtat propter dolũ, videtur ipſo † iure nulla tranſactio: vt pro-
batur. ff. de condic. inde. l. in ſuam. & ſic dixit Frogerius. ſed hîc videtur contradicere. vn-
de diſtingue, quia ſi quis inſiſtat per calumniam. i. agat, ipſo iure nulla eſt tranſactio: vt
ibi, ſi reſiſtat quia excipit, vt hîc faciebat iſta doloſa mulier. nam eſt ipſo iure nulla. ſed per
replicationem, ſi habeat veterem actionem, vel per actionem de dolo, ſi Aquiliana ſtipu-
8 latione & acceptilatione interueniente, ſublara eſt vetus actio. ſi hoc mirum eſt, quia †
furti actio datur pro ſubreptis inſtrumenris vel tabulis, vt ff. de fur. qui tabulas. ergo cum
aliud habeat auxilium, non dabitur actio. Sed non intellige ſubtractis, id eſt furaris, ſed
9 quòd dolo ſuo ita fecit ne alius haberet. tunc enim competit actio † de dolo. Vel pone
quòd ſubtraxit, ſed mandauit alicui quòd teneret. ille credidit ſua eſſe: & ita non datur
contra alium actio furti: nec contra iſtum, cum non contrecter: vt ff. de furt. ſi is qui
10 rem. §. penult. vel dic quòd concurrit cum ea actio de dolo, cum vtraque † famoſa ſit.
Io. contra: quia cum alia etiam famoſa non concurrit: vt ff. de dolo, ideóque.

L.20. NON MINOREM. Intellige in excipiendo. ſed in qnibuſdam tranſactio maioris eſt
auctoritatis, quia tollit naturalem obligationem ipſo iure: vt ff. de ſolutio. Stichum. §. na-
11 turalis. quod non facit † ſententia: vt ff. de condic. indeb. Iulianus. Item tranſactio non
retractatur per appellationem, ſicut & ſententia: quandoque minoris eſt auctoritatis,
12 quia ex ea † non datur actio: vt ſupra titu. t. cum proponas. ſecus in ſententia. Item ſen-
tentia lata contra ſententiam à qua non eſt appellatum, nulla eſt: vt infra quando pro-
uoc. non eſt neceſ. l. 1. ſecus in tranſactione: vt ff. de condic. indeb. eleganter. §. ſi quis
13 poſt. Item ſententia facit † ingenuum, non pactio: vt infra de ingen. manumit. inge-
nua.

L.21. CVM EA. Pone quòd aliquis ſcholaris receſſit pro ſapienti. in aduentu ſuo mouet
ei controuerſiam aliquis, & ſic conuenit ipſum rei vindicatione. ſcholaris iſte cum vide-
ret quòd iſta eſſet prima cauſa, cogitauit ſecum qnòd turpe eſſet ſecum ſi ſuccumberet
in ea: & ſic cum perpenderet ſe non fouere bonam cauſam, dixit aduerſario, quòd ſi de-
ſiſteret à lite, daret ei vineam ſuam: ſed ita voluit quòd faceret, quòd ſcilicet ipſe ſcri-
beret eam ſe emere, proponens turpe eſſe ſibi ſi homines ſcirent. quòd ille haberet no-
14 mine tranſactionis: volebat tamen dare nomine † tranſactionis. & ita fecerunt ſcribi,
qnòd emerat illam vineam, & ſic interpoſita eſt tranſactio. Vel etiam pone econuerſo a-
lium caſum, quando ſcholaris conueniebat aliquem rei vindicatione: & cum videret
quòd ſuccumberet in cauſa ſi procederet ad gloriam: ita venit ad alium. & dixit quòd
deſiſteret à petitione ſua: ſed volo quòd rem quam petis, habeas nomine tranſactionis.
redigatur tamen in ſcriptis quòd emeris. reſpondit aduerſarius: bene placet. & ita inter-
poſita fuit tranſactio. quæritur in aliquo iſtorum caſuum vtrum poſſit petere prætium
ſcholaris.

ſebolaris.& dicit quòd non. *Dari.* Quãdo ad rem conueniebatur rel vindicatione & dedit
nomine tranſactioois. *Aut retineri.* quando conueoiebat, & nibil dieat, ſi conuenit de
retinendo. Io. aliter poſuit, quando ſ. ſcholaris in dando erar actor, in retinendo reus. vn-
15 de hìc poſuit gloſſam ſuam, ſcholaris glotioſus † & inanis gloriæ cupidus, in dari actor, in
retineri reus. Sed planius & melius poneretur ſi dieamus quòd in dari fuit reus, & in reti-
neri actor: & poſuit domious meus.

Si maior. Pone quando aliquis facta tranſactione bona fide fiebar, & dieebar ſe L. 22.
16 deceptum: non valet talis conteſtatio † doli ad hoc quòd reſeindatur tranſactio.

Nec intentio. Pone quando quis credebat ſe heredem Archimedori, & non L. 23.
erat, imò alij etaot veri heredes. iſte falſus eum ita detineret hereditatem, conuenitur à
creditoribus bereditariis. trãſegit cum eis, quia promiſit aliquid vt deſiſteret. diſtinguitur
vtrum dederit, an non, an ſtipulatio fuerit interpoſita, vt hîc dieit. ſola ergo intentio non
17 præiudicat iſti qui verè heres non erat: ſed ſi dedit † cauſa tranſactioois, quamuis ſit in-
debitum, oon poteſt repetere, ſicut in re iudicata. ȷ̃. de cond. indeb. l. 1. & ſ̃. cod. l. 2. Sed
quæritur an veri heredes euicta ab illo hereditate poſſint excipere de pacto falſo. viderur
quòd eis non debeat prodeſſe: vt ff. de pactis. ſi tibi. §. cum poſſeſſor. ſed arg. viderur con-
18 tra. ff. ad leg. Falc. l. 3. ſed dicit quòd mero iure non proficit: de æquitate † tamen eis da-
tur exceptio, arg. ff. de conſtit. pec. ſi poſt conſtitutam. Vel dicas quòd io l. de petit. hered.
ideo competit, quia ſoluerunt de ipſa bereditate. aliud ſi de propria burſa dediſſent: tũc
noo prodeſſent aliis, nec cootra eſt ff. de tut. & rat. diſt. l. ſi ex duobus. quia dieit quòd fa-
cta tranſactione cum quibuſdam alij poterunt poſtulare quòd deducatur de cõdemna-
tione quod primi præſtiterunt. ibi enim ex commuoi cauſa conueniebantur, vt not. ſ̃. l.
1. hic ex ſpeciali. vode in communi dolo poterunt poſtulare quòd detrahatur, non au-
tem hîc.

Si quidem. *Petere minimè prohiberis.* Diſtinguitur ergo vtrum acceperit partem L. 24.
debiti nomine tranſactioois, an quia ſoluit ei, ſicut plerique debitores ſoluunt partem.

Si maiores. Hìc notabis tres caſus. oam aut qui remiſit, nihil de hereditate di- L. 25.
xit, ſed in corde retiouit, vt hîc: & ita tenuit pactum omnino. aut dixit quidem, ſed in
19 forma conditionis, vtputa remitto tibi ſi me feceris heredem: & tunc oulla eſt † remiſſio
20 ſicut & ſtipulatio ſub impoſſibili condirione concepta. nam turpia dicuntur † impoſſi-
bilia: vt inſtit. de inutil. ſtipulat. §. impoſſib. & de cond. inſt. l. filios P. dixit valere, & pen-
det cooditio. ſi verò remittat & dicat, ideo facio hoc, vt me facias heredem: & ſic etiam
vterque cooſentiat: dico quòd noo poſſet petere debitum quia in pari cauſa potior eſt
21 conditio † poſſidentis: vt ȷ̃. de condic. ob turp. cau. l. 2. diſtinguitur ergo vtrum noo ex-
primatur ille reſpectus hereditatis, an exprimatur taoquam conditio, vel taoquam mo-
dus: & in ſecundo diſſentit P. cum Io.

Sana mente. Conſonat. ȷ̃. qui teſta. fac. poſ. ſenium. L. 26.

Transactione. Plana eſt. L. 30.

Sive apvd. *Scriptum interue. vel, non.* Vt ſ̃. de pact. pactum. L. 28.

Si nec *Huiuſmodi rei. Cum ſtipulatione* &c. Si ſtipulatio eſſet interpoſita, bene agere-
tur, cum ſit pactum veſtitum, ex quo actio naſcitur. alioquin ex nudo pacto non agetur: vt
hìc dicit. Sed poſſet quæri quare non naſcatur actio ex pacto tranſactionis. B. voluit dice-
22 re quia eadit in ſpeciem illius contractus † facio vt des, ex quo non datur actio niſi de do-
lo: vt ff. de præſcrip. verb. l. naturalis. §. quòd ſi facio. ergo cum habeat aliud auxilium,
quia veterem actionem, vt ſ̃. eod. cum proponas, vel replicationem doli, non dabitur a-
ctio de dolo, quæ ex contractu iſto deber naſci. & ita dixit ex pacto tranſactionis nullam
naſci actionem. Io. noo ira dixit: quia facere de quo hìc loquitur, non eſt tale quale ibi.
nec eoim eſt tale ac ſi faceret domum vel librum ſcriberet: ſed quaſi dare dicitur tale fa-
cere ſiue remittere: vt ff. de condic. cau. da. ſi mulier. & l. ſi pater. dic ergo quòd ideo nõ
23 agitur, quia ex parte agentis pactum tale noo poteſt intelligi † veſtitum. nam boc agitur,
vt in perpetuum deſiſtat. hoc autem noodum impleuit, & ideo durat vetus actio, arg. ff.
de condi. iodc. eleganter. §. ſi quis. ſic ergo cum neque re neque verbis neque aliquo a-
24 liorum modorum veſtiatur, noo datur ex eo actio. *Tamen rerum vendi. penden.* Ergo qui †
tranſigit, non transfert dominium, vt ȷ̃. notaui, ſi pro fundo. & ſ̃. eod. ſi per.

L.29. SVB PRÆTEXTV SPECIERVM. *Generali tranſac. finita.* &c. Non habet locum
quod hîc dicitur, in ſententia : quia etſi generaliter lata ſit, ſi rameo poſt appareat aliquid
de qno actum non ſit in principio, de eo poterit agi vt j. de ind.l.2. vnde non eſt contra.
licet quidam aſſignauerinr hîc : quia aliud eſt in ſententia. ſi enim generaliter feratur, in
omnibus mero iure tenet. ſed tamen replicatione repellitur pro his de quibus actum non
25 eſt. hîc non tepellitur replicatione, cum generalis eſt † petitio & tranſactio. *Apud alium.*
Sed quid ſi apud eundem fuit, & errauit circa proprietatem, generaliter tranſegi, præiu-
dicar mihi? & certè non, ſecundum M. cum hoc nõ cogitauit, vel quia egit perſonaliter.
vnde poſt agendo rei vindicatione non debet repelli. *Nihil poteſt nocere.* Quo minus ex-
traneus conueniatur rei vindica.

L.30. TRANSACTIONE FINITA. *Inſtaurari graue* &c. Nemo enim ex ſuo dolo vel de-
26 licto † lncratur: vt ff. de reg. iur. nemo ex ſuo delicto. Idem etiam dicitur in eo qui manu-
27 miſit, ſi poſt dicat ſe † manumiſiſſe in fraudem creditorum non licet allegare, nec reuo-
28 care. j. de ſeruo pig. daro. l. 3. & eſt arg. quòd noo licet alicui turpitudioem ſuam † allegare:
ſed tamen bene licer contra eum qui delicti conſcius eſt, ne conueniat: vt j. de libe. cauſa.
ſi filiũ. ff. ſol. mat. vito. de dolo, ſi duo. & ff. de fide inſtr. repetitæ. de noxalibus, quotiens.
§. vlt. de iureiurando. aliàs. eſt tamẽ alius caſus ſpecialis vbi licer allegare, vt ff. ad muni-
cip. Titio.

L.31. SI DE CERTA. Poteſt intelligi vt etiam ſi de eadem re experiat, ſed tamen ex alia
cauſa, puta quia egi hypothecaria, nune agere volo rei vindicarione vel publiciana, non
obſtat tranſactio ſicut eſt in ſentẽtia, arg. ff. de excep. rei indic. ſi mater. §. eandem. ſed hoc
29 videtur falſum, quia ibi generalis eſt tranſactio † & petitio nocet in omnibus etiã de qui-
bus noo cogitaui: vt s̃. eo. ſub prætexru. ſpe. ſecus in iudicio: vt j. de iudi. l. 2. quia nõ no-
cet niſi in illis capitulis de quibus eſt actum. & eſt ideo, quia in pacto conſenſus vtriuſque
exigitur, non autem in ſententia. & quòd aliud debeat eſſe in ſententia quam in pacto,
probatur per l. ff. de verb. obli. ſtipulatio. §. 1. & 2. ſi enim promitto habere licere, videor
promittere ne moueam controuerſiam, & teneor de iure futuro. in ſententia nunquã de
futuro teneor. aliud eſt arg. ff. de pactis, ſi vnus. §. antepe. ibi enim vſumfructum non po-
terit petere ex eadem cauſa qua petiit plenam proprietatem, & tamen obſtat pactum. *Eo
nomine.* Iſtud duobus modis poteſt intelligi, quando de certa re erat facta petitio, & ge-
neralis tranſactio. ſi enim non dicatur eo nomine. i. nomine illius rei ſpecialis, nihilominꝰ
petam. Vel aliter, quia licet dictum ſit generaliter, nihil amplius petam eo nomine vel ea
actione qua petij, nihilominus poſt alia ex cauſa poterit agere : vt s̃. notaui.

L.32. SI CAVSA COGNITA. Bene dicit, quia aliàs non valeret † ſententia ſine cauſæ
30 cognitione: vt j. quomodo & quando. ea. & in tit. commi. epiſt. l. pen. vel vlt. *Appell. vt in
integ. reſt.* Si enim aliquod iſtorum interueniat. ſ. quòd reſcindatur ſententia appellatione,
vel in integrum reſtitutione, bene poterit trãſigi. vel etiam ſi fuerit incertum iudicatum
31 ſit an non: vt ff. eod. poſt rem. & de condi. inde. eleganter. §. 1. iſtis † ergo modis reſcindi-
tur ſententia. & alij ſunt multi per ſupplicationem: vt s̃. de precib. quæ ſupplicatio autem.
vel propter falſa inſtrumenta. ſed de his duobus dicit idem intelligendum in ſimilibus.
ſic. j. de condic. inde. l. 1. & ff. ad leg. Aq. item Mela. & l. ita vulneratus. dicit ergo ratione
exempli. *Super iudi. fruſtra tamen.* Quia tranſactio eſt de re incerta, hoc certum: vt ff. eo.
l. 1. *Proinde ſi non Aquil. ſtipul.* &c. Per hoc quod hîc dicitur, voluerunt quidam dicere
32 quòd ſi tranſactio fiat poſt rem iudicatam : quia cum † genus prohibeatur, prohiberetur
etiam quælibet eius ſpecies : vt notatur. ff. eod. l. 2. nec dicit hîc quòd Aquil. ſtipulatione
poſſit fieri tranſactio : ſed quòd poterit ſi vult poſt rem iudicatam cauſam iudicati noua-
te, & per acceptilationem tollere, & recedere ab ordine executionis. & ita tranſigetur
33 ſuper Aquil. ſtipulatione, quia lis adhuc poſſet eſſe, vtpote cum eſſet † ordo executio-
nis. & quòd ita poſſit fieri tranſactio, probatur. ff. de re iudic. ſi ſe non. §. ex conditione.

L.33. SI PRO FVNDO. *Liberum dari.* Hoc enim ſemper debet præſtari. ſ. quòd libet, etiã
ſi non ſit dictum, vti optimus maximúſque eſt. licet quidam contra. quia oportet ſecun-
dum eos quòd hoc dicatur : vt not. ff. de contrahen. emp. cum fundum. *Nec eo tempore
minor annis.* Si enim eſſet minor, poſſet venire contra. vt j. ſi aduerſus tranſact. l. 1. & 2.
Probatum. Et ſuper hoc etiam fuerit pronunciatum, quòd ſit alienum vel obligatum. ali-

liter

ter enim non ageretur de euictiooe: vt ff.de euict.euicta. *præſcriptis verbis.* Ad intereſſe:
ſed non interuenit ſtipulatio in tranſactione. ſed videtur contra.s̃.eod.ſiue apud.& s̃. tit.
t.cum ptoponas. quia dicunt quòd ex pacto tranſactionis non oritur actio.& in veritate
certum eſt qoòd non oritur. ſi tamen tradidi,& euincatur res ab illo cui tradita eſt res, a-
34 get † ex ſtipulatu de euictione, ſi cauit ſibi vel ſi non cauit, per ſtipulationem præſcriptis
verbis ad intereſſe, vt dicit. & ſic ooo oritur ex ipſo pacto tranſactioois actio ad rem tra-
dendam: ſed re tradita per tranſactionem bene oritur. ſimile eſt quod dicit.l.t. commu-
nia vtriuſque iud.ſi fratres.ff.de pact.diuiſionis. *Si tamen* &c.s̃.locutus eſt in perſona acto-
ris,quòd ſ. agere poſſit de euictione ex ſtipulatu vel præſcrip. verb. pro re tradita nomine
tranſactionis. modo transfert ſe ad perſonam rei. & dicit quòd ſi euincatur res ab eo, ſu-
per qua ioterponitur tranſactio à fiſco vel à quolibet alio, nullum habet regreſſum cōtra
35 actorem.& ſic eſt hîc figora † apoſtrophe, hoc eſt tranſitus vnius perſonæ ad aliam.ſimile
habes. ff. manda. l. diligenter. vel etiam potes dicere quòd hoc faciat quæſtionem circa
reum de facto ſuo & alieno, quia ſi alius euincat rem ab eo, & expēdat in cauſa illa, quæ-
36 ritur vtrum de euictione pro re vel de expenſis poſſit agere. & ſic quæſtio † eſt de facto
alieno & de ſuo, hoc eſt quia alius euincit, & ipſe expendit. & dicit quòd nihil poteſt cō-
ſeqoi ab actore. & eſt ratio, quia actor habet cauſam poſſidendi à reo, non autem reus ab
actore. trāsfert eoim domioium reus in actorem. vnde fac vim in eo quod dicit dari: qoia
fecit rem accipieotis.ſecus eſt in eo qui actor eſt & tranſigit: quia ſi habet dominium, nō
transfert in alium, qui retioet rem. vnde dicit l.quòd pendet rei viudicatio: vt s̃. eod.ſiue
37 apud. & eſt bene ootandum qoòd facta † remiſſione non traosfertur dominium. videtur
enim cootra.ff.ad leg.Falc. l. 4. ſi heres. ſed ibi loquitur quantum ad Falcidiæ rationem,
noo quantum ad tranſactionem.

QVI DONATIONIS. *pollicitatione.* Vel promiſſione vel ſtipulatione: qoia per pa- L.34.
ctum non poteſt fieri quòd quis alij ſuccedat.

TRANSACTIONEM. *Deteg. improbitatem.* Simile habes.ff.quod met. cau.e.non eſt L.35.
veriſimile.j̃.de his qui per met. non appel.l.t.& 2.

SI MAIOR. Pone caſum iſtius.l.quādo aliquis agit cōtra alium: & cum eſſet cōtro- L.36
uerſia, interpoſuerunt ſe amici, ita quòd induxerunt eos ad trāſigendum: & ſic conuenit
nudo pacto reus dare aliquid actori vt de cætero nō peteret.ſi ille nudo pacto cōuenit de-
ſiſtere,& reus poſtea nō vult dare, nec offerat per duos dies, ſed poſt in tertio, dicit quod
ſi agatur veteri actione, proficiet pactum factum in tranſactione, ne. ſ. peteret. ſi tamen
38 nooquam dare vult nec offerre, licet ad veterem redire actionem: quia non † debet ei fi-
des ſeruari, qui vult contra pacta verſari: vt s̃.de pact.cum propouas.& s̃.eo.ſiue apud. &
ita l.iſta per illas duas determinabitur. Sed quia caſus iſte videtur continere iniquitatem,
pooe alio modo ſecuodum Io. qoando ſ.conueni te ad fuodum: & conuenit te daturum
nomioe tranſactionis vſque ad annum, quando dediſti ante annum, nec obtuliſti, vide-
batur quòd hîc poſſit agi ad rem ſuper qua fiebat tranſactio. ſed contra.eſt: quia quam-
uis non repræſentauerit dari placita intra annum, cum non teneatur intra annum tranſ-
39 actioois, proficiet æquitas, nec ob hoc poterit reſcindi. *Repræſentata.* Repræſentare eſt †
ante diem afferre: vt ff.de Car. edic. l. 3.

TRANSACTIO. *Nullo dato*, actori. *Vel retento.* Ab actore: quia de rebus rei erat a- L.38.
40 pud actorem. Minimè procedit.& in hoc differt à gratuita † pactione: vt ff. eod. l. t. nec
obſtat.s̃.eod.ſi pro fuodo. quia promiſſio ibi ioteruenit.

PROMISSIS. Poteſt intelligi quod dicit.l.iſta ex parte actoris vel rei. à reo enim po- L.37
terit peti pœna & ab actore ſi contrauenerint. ſed magis videtur ſecundum literam iſtam
quòd loquatur in actore. & ſic eſt cum promittitur ſpecies pro pœna, & in lite erat pe-
41 cunia. ſi verò in lite † pecuniaria, & promittatur pecunia, in hoc poſſet dubitari, quia vi-
detur in fraudem vſurarum: vt ff.de act.empt.vilius.§. idem Papinianus. ſed non eſt præ-
ſumendum in tranſactiooe, ſicut nec in compromiſſo.

42 QVAMVIS. *Et lis inſtaurari non poteſt.* In pactis enim & † tranſactionibus non eſt L.39.
locus pœnitentiæ: vt j̃.de actio.& oblig.ſicut.in quibuſdam tamen eſt, vt ſi appellaui, li-
43 cet pœnitere. j̃. de appel. l. ſi liberos. & in contractibus † innominatis: vt. ff. de condic.
ob cau. dedit. & l. ſi pecu. Idem in ſocietate. ſi tamen intempeſtiuè renunciet, tenetur
act. pro ſocio: vt j̃. pro ſoc. diximus.

L.40. V B I *atque Aquilianæ ſtipul.* ſi erat obligatio principalis re contracta, qualiter tollatur
per acceptilatioōe, dic vt notaui. j. de acceptila. l. vlt. *Vinculis iuris.* quia Aquiliana ſtipu-
44 latio tollit † præcedentes obligationes, & nouas inducit. acceptilatio tollit Aquilianā ſti-
pulatiooem, & obligat naturaliter ad non petendum. *Aut pœna vnà cum his* &c. ſed nō-
ne in pœna videretur diſtinguēdum. & ff. eo. qui fid. vtrum ſcilicet ita fuerit appoſita ni-
hilominus pacto manente rato, aut non. hic enim non ita diſtinguit: ſed leges illę loquū-
tur quando ſimplici pacto fuit facta tranſactio. hic autem vallata fuit Aquiliana ſtipula-
tione & acceptilatione. vnde in odium illius qui vult venire contra trāſactionem ita ſo-
45 lemniter factam, ſine diſtinctione tenetur ad vtruoque id eſt ad † pœnam promiſſam, &
data cauſa tranſactionis. & ita forte faciēda eſt vis in eo quod dicit, ſcripta eſt: quia aliud
ſi non interueniſſet ſcriptura. & ita erit contra regulaio generalem ſ. de pactis. pactum.
& ideo forte operabitur hoc ſcriptura cum Aquil. ſtipulatione, id eſt, vt ſi non fuerit actū
de præſtaodo vtroque, petatur pœna, & datum nomine tranſactionis: & renaſcetur ex-
tincta actio: quaſi hic ſit ſpeciale. videtur enim petere ob hoc quòd omnia retroagantur.
ſic iotellexit Alb. literam iſtam: vt ſ. eo. ſi diuerſa. & ſic dicitur in venditione: vt j. quando
li. ab emp. rece. Præterea videtur pro eo facere. j. de ooo nu. peco. contra qui. ſed Io. con-
tra. quia non renaſcitur, cum extincta ſit per Aquilianam ſtipul. & acceptilationem. vnde
etiā ſi dolus interueniat, non renaſcetur: vt ſ. eo. ſub prætextu inſtrumenti. hic ergo mul-
to minus reſuſcitabitur, cū dolus aliquis noo interueoerit. non enim pœna ob hoc quòd
retro omnia agantur, ſed ob maleficium & improbitatem. eius qui venit contra traoſa-
46 ctionem ſic vallatam. graue eſt enim cootra pacta † venire, & fidem fallere. Vnde ſi actor
contra pacta veoiat, oon dico, de iure, quia nullam habet actionem, ſed de facto, nihilo-
minus pœoa cum eo quod datum eſt petetur: & alius noo habebit actionem. Et eſt oo-
tandum. aliud enim j. ſi mācip. ita ven. ne manu. ea quidem. Ante cognit. cauſæ, id eſt an-
tequam de cauſa prima & principali cognoſcatur. & ſic eſt arg. contra. ei quod dicitur
ff. de iudi. qui prior. quia hic etſi primo appellauerit, oon prius agetur cauſa illa, imò po-
ſterius. *Si aduerſarius hoc maluerit.* poſſet enim eſſe tantæ clemētiæ aduerſarius, quòd hoc
47 nollet. aliàs enim dicit. l. quòd clementia deo † nos parificat j. de nup. imperialis.
L. 41. S I Q V I S Maior. ideo dicit de maiore: quia ſi minor eſſet, poſſet venire cōtra per be-
neficium reſtitutionis: vt j. ſi aduerſus tranſactionem. ſed videtur contra. cum ſit ſacra-
mento vallata: vt infra ſi aduerſus vendi. l. ij. Reſpond. quia ſi iurauit minor auctore tu-
48 tore, & facta eſt † alienatio decreto præſidis interueniente in illis rebus io quibus eſt ne-
ceſſarium, non poteſt venire, cum renuerit alieoatio: vt ibi. ſed vbi ſioe tutore & prætore
tranſegit, ipſo iure nulla eſt tranſactio. ſi iurauit ſe noo venturum cootra, non valet, imò
poteſt reſtitui: vt hic. hodie cootra per legem Friderici. *Sacramenta.* quia oon reſtituitur.
Nullo cogente imperio, ideo dicit, quia ſi timore alicuius magiſtratus tranſegiſſet, non va-
let: vt infrà quod met. cau. ſi per impreſſionem. *Libero arbitrio.* multis modis dicitur ar-
49 bitrium. *Vel interpellando.* ſubaudi, & litem conteſtando. nam ſola libelli † oblatione non
veniret contra: vt ff. rem ratam ha. amplius. vel forte diſtinguendum vtrum conuenerit
de noo petendo, an ne veniat contra tranſactionem. Primo caſu oportet litem conteſta-
50 ri, vt dicit lex. amplius ſecundo ſufficit ſola interpellatio, vt hic. ſed hoc intellige in † pœ-
na coouentionali, de qua hic loquitur. aliud in legali, quia non ita citò incidit quis in eā:
vt ff. de bonis liber. qui cum. §. accuſare. ibi eoim committitur poſt ſententiam: ſed illa
auctoritate legis datur, iſta coouentione, & ita ſoluitur arg. contra. quandoque tamen &
legalis ante lit. conteſt. committitur: vt not. ſ. de in ius voc. qoāuis. *Vel non ſupplican. prin-
51 ci.* quamuis alias libellus † principi datus faciat litis conteſt. *Vel non implen. promiſ.* no-
ta iſtum vltimum modum: quia ſi non dat quod conuenit, videtur incidere in pœnam.
non ergo idem ſi dedit, & poſt velit contrauenire: quia poſtquàm dedit, liberatur ab il-
la pœna. vnde ſi poſt faciat contra, oon petet pœnam, ſed alio modo poterit ſe defende-
re. Et hoc ideo notaui, quia quæſtio fuit vtrum ſi veniat cootra, incidat in pœnam. & vi-
detur litera iſta dicere contra. *Inuoca. Dei omnipot. nomine.* quia dixit, ita Deus me adiu-
uet, & hæc ſancta euangelia, ſicut ſeruabo tranſactionem. *Non ſolùm notatur infamia.* ſed
52 qualiter † irrogatur infamia iſta, ipſo iure, an per ſententiam? & videtur quòd ipſo iure,
cum non enumeretur inter alias in quibus per ſentētiam ſit aliquis infamis. ff. de his qui
not. infam. l. j. ergo ſi venit contra ſacramentum & pactum, infamis efficitur ipſo iure.
& in-

& intellige generaliter pactum : quia ſiue vendidit ſiue locauit, & lurauit ſe non ventu-
rum cootra: ſi veniat contra, infamis erit eadem ratiooe ſicut io pacto tranſactioois. Et ſi
aliquis dicat, imò in pacto tranſactionis eſt ſpeciale, & in odium eius qui vult litem re-
ſuſcitare, ptobabiliter videtur moueri. ſed hic dicet de pacto generaliter : & ideo intelli-
53 gendum eſt de quolibet. & ira forte dicet quis quòd quilibet periurus † eſt infamis. ſed
canones de pluribus dicunt : & forte aliud per caoones quàm per leges : quia pet leges ſi
veniat contra pacta & ſacramẽtum, fit infamis: vt hic. ſi contra ſacramentum tantùm, nõ
fit infamis ipſo iore. ſi verò cõtra pactum, ſi quidem pactum fuit de præſenti vel de præ-
terito, pura quia dixit in paciſcendo rem pignoratam eſſe ſuam vel fuiſſe, non videtut
infa. quamuis damnatus ſir crimioe ſtellionatus: vt ff. de crimine ſtellionatus. l. ij. ſi autem
pactum fuit de futuro, non fit infamis niſi & contra ſacramentum & contra pactum ve-
niatum veniat. puta iurauit quis ſe daturum vel facturũ aliquid ſi ego ita iuro quòd ho-
die comedam carnes, non eſt ita, vt hic dicit, & ſ. dixi. Si obiiciator. ff. de his qui not. infa.
Lucius. ibi eoim probatur quòd periurus ooo eſt infamis: Reſpond. ibi oon fuit proouo-
ciatum de illo, ſed inter alios: & ideo illis non præiudicat, nec infamatur, quamuis repro-
batum ſit eorum teſtimonium. & beoe concedo qood quidam periuri noo ſunt infames,
ſicut ſuprà diſtinxi ſecondum Io. minot tamen habetur eis fides io teſtimonio fereodo,
quia præſumuntur in alio peierare facile: vt ff. de accuſa. ſicui. §. iſdem. *Placitis inſerentes.*
quia dixit, ita Deus adiuuet imperatorem, ſicut ego ſeruabo tranſactionem iſtam. & ſic
quicunque legem facit, beneficium legis inuocat: ſicut qui contra facit, debet carere : vt
ff. de mino. auxilium. idem in vltima voluotate ff. de leg. ij. cum pactum. §. libertis.

Si ex falſis inſtrumentis. ſi verba iſta iotelligantur vt videotur prima fronte ſonare, id L. 42.
eſt, vt exponantur in ſua prima ſignificatione, iam finis legis contradicet ſuo principio,
& l. quæ eſt ſuprà eo. tranſigere. ibi enim dicitur quod ſuper falſo facta traoſactio tenet.
ne ergo contradicere videatur, expone ſic: ſi ex falſis inſtrumentis id eſt timore falſorum
inſtrumentorum. & ita etiam antiquitus hoc verbum fuit expoſitum. ne ſi diceretur ſi ex
falſis, id eſt de falſis vel ſuper illis inſtrumentis, cootradiceret ſuo fini. & legi prædictæ,
tranſigere. *Tranſactiones.* verbum ſpeciale. *Vel pactiones.* verbum generale, vel vocat trã-
ſactionem pactum non gratuitum: vt oot. ſuprà eo. l. j. *Initæ fuerint.* ſcilicet & durant ad-
54 huc. *Quamuis iuſiurandum.* notabile eſt quod hic dicitur, ſcilicet iuſiurandum † non coo-
firmare qood improbe & illicite geſtum eſt. Sed contra. eſt j. ſi adoerſus vendi. l. j. vbi di-
citur quod non habebit mioor impetatorem auctorem periurij. & ita videtur quod oon
poſſit venire contrà prætextu etiam minoris ætatis. ſi verò non iuraſſet, cauſa cognita
poſſet contrauenire: vt j. de prædiis mioorum. l. j. & ff. de mino. l. peoul. ſi res. Reſpood.
ibi facta fuit vẽditio decreti auctoritate. Vel dicamus, nihil de lege illa ad illam. ibi enim
55 non prætendebatur falſitas † alicuius inſtrumenti. vel ideo hic noo confirmatur per iuſ-
iurandum tranſactio, quia de iure cui poteſt contrauenire. oon ergo debet per ſacramẽ-
tum confirmari: vt ſ. de legibus, oon dubium. ibi verò volebat de iure ſpeciali contraue-
56 nire. ſ. per reſtit. in integ. quod non licet propter † auctoritatem iuſiurandi. facilius enim
tollit ſacramentum ius ſpeciale, quàm commune. Item videtur contra. j. ſi minor ſe ma-
iorem dixe. ſi alterios. §. quòd ſi per iniuriam. Reſpon. quia licet interuenerit aduerſarij
calliditas, non tamen tanta quaota hic. vel diſtingue, quia ſi minor alterius circunueniẽ-
57 di cauſa dixerit ſe maiorem, denegatur ei † reſtitutio io integ. ſi verò ab alio deceptus di-
xit ſe maiorem, poterit reſtitui, ſi quidem nec animo decipiendi alium, nec ab alio dece-
ptus dixerit ſe maiorem, & hoc iurauerit, tunc noo poteſt cootrauenire, cũ ex licita cau-
ſa faciat: vt ff. qui ſatiſda. cog. l. vlt. & cũ dicit iuratos milites Hugonis. *Etiam ciuiliter.* ſed
quomodo reuelatur ciuiliter? Reſpoo. per exceptiooem, vel replicatiooem. per exceptio-
nem & in actore & io reo. in actore, vt ſi conueniebam te ad. c. & tu oſtendiſti mihi quæ-
dam inſtrumenta falſa quæ credidi eſſe vera, in quibus videbatur cõtineri qood tu eſſes
io cauſa abſolutionis, ego verò quia volebam videri habuiſſe victoriam in cauſa illa ſicut
agnoui ſ. eo. l. cũ ea. promiſi aliquid de meo vt patereris ſuperari te. ſi agas pro huiuſmodi
promiſſo, ego actor excipiã de falſitate inſtrumeoti. io reo verò patens eſt, vt ſi actor vte-
batur falſo inſtrumento, cuius timore reus traoſegit, ſi promiſit, habet exceptionẽ reus.
Bene ageres, ſi inſtrumentũ falſum non eſſet. & erunt hæc verba ſuæ exceptioois in repli-
catione in actore : quia ſi promiſit, ſecuodum quod ſ. poſui, timore falſi inſtrumenti, &

ſoluit, poterit iterum agere. & ſi excipiat reus de tranſactione, replicabit actor de falſita-
te inſtrumenti. Item in reo: quia ſi reus tranſegit timore falſi inſtrumenti, & actor con-
tra reum poſt agentẽ excipiat, replicabit de falſitate inſtrumenti, & poterit repeti datum
58 cauſa tranſactionis condictione ſine cauſa: ſicut cum quis errando in † calculo promiſit
vltra quàm debuit: vt j. de errore calculi. Item ſubuenitur per beneficium reſtitutionis
ex generali clauſula, ſiqua iuſta cauſa &c. iudex enim talem querelam debet admittere:
vt ff. de iudic. ſi prætor. Reuelatur etiam falſum per actionem in factum: vt ff. ad leg. Cor.
de fal. qui nomine. ſed in factũ actio pœnalis datur cum quis falſas literas nomine præ-
toris reddidit, vel edictum falſum propoſuit: vt dicit. l. illa, qui nomine. Criminaliter verò
59 reuelatur per falſi accuſationem. poteſt enim de falſo ciuiliter † & criminaliter agi: vt j.
ad leg. Cor. de fal. l. penul. & vlt. Et nota quia quidam dixerunt & notauerunt per l. quæ
eſt j. de fid. inſtrum. l. 2. & per alias quaſdam quòd quandiu poteſt agi criminaliter, non
debet agi ciuiliter. ſed Io. falſum videbatur. vt ibi notaui. Item quidam intellexerunt re-
tractati tranſactionem per falſum inſtrumentum, interpoſitam, quando quis vtitur falſis
inſtrumentis ſcienter: & ita ipſa inſtrumenta erant falſa, & ipſe ſcienter his vtebatur. ſi ve-
rò ignoraret, non reſolueretur tranſactio, ſecundum quòd dicunt. ſed hoc non placet.
60 Item intellexerunt hîc ideo retractati tranſactionem, quia inerat tacita † conditio, ſi in-
ſtrumenta vera ſunt. ſed Io. non videbatur aliquo modo iſtam tacitam conditionem in-
eſſe: quia tunc non diceretur irritandum. ſ. ſi deficeret conditio, ſed ipſo iure irritum: ſi-
cut ſi promiſiſti mihi. 1. ſub conditione. nam deficiente conditione non eſt neceſſe irritari
promiſſionem, quia ipſo iure eſt irrita. non ergo eſt illa ratio quare permittatur retracta-
ri, ſed eſt iuſta cauſa quare retractetur etiam non obſtante iuramento: vt ſ. dixi per l. ſi
quis ſatiſd. cogantur l. vlt. *Vt ſi de pluribus cauſis vel capitulis.* Si enim plurima capitula cõ-
tineantur in inſtrumento, & vnum falſum ſit, cuius timore ſit tranſactum, cetera omnia
vera ſunt: non propter hoc alia debent retractari. Vel pone quando tranſactum erat de
pluribus rebus, poſt ſpecialiter induxit inſtrumẽtum falſum de alio pone lorica vel ſimi-
61 li. ſi ergo certum eſſet in quadã parte ſui falſum † eſſe inſtrumẽtum, in aliis non, imò cer-
tũ erat cõtra. non vitiantur alia, imò remanent vera. ſi tamen non eſſet certum, & in vna
parte ſui eſſet falſum, præſumeretur totũ falſum: ſicut dicitur in teſtamento: quia ſi indu-
xit nomẽ vnius heredũ teſtator, nihilominus valent ceteræ partes, & præſtantur legata,
ſi certum fuit illa velle teſtatorem: vt ff. de his qui in teſta. delen. l. 2. Et eſt ſimile in ſen-
62 tentia: quia ſi de pluribus capitulis feratur ſententia, & ita plures ſunt ſententiæ, ſicut †
propter plures res plures dicuntur ſtipulationes: vt ff. de verb. obl. quotiens. & l. hoc iuris.
ſi tamen poſtea ſuper aliquo capitulo feratur ſententia. & ex falſis inſtrumentis, poteſt re-
ſcindi pro ea parte, pro aliis non: vt j. ſi ex fal. inſtrum. & ideo dixi quòd plures ſunt ſentẽ-
63 tiæ, quia ſi eſſet vna, non poſſet ſtare quod dixi, cum ſententia non poſſit † pro parte va-
lere, pro parte non. *Aliis capitulis firmis manentibus.* Si illa capitula non cohærent, vt quia
agitur de ancilla, & partu, & ſimilibus. tunc enim ſi retractetur in vno tranſactio, retrac-
tabitur & in aliis. alioquin ſi non eſſent cohærentia, contra. eſſet: vt ff. de mino. etiam. §.
ex cauſa. Præterea poſſet quæri, qualiter repetetur illa pecunia data, cum fortè dantur c.
pro tranſactione omnium rerum. quantum ergo repetetur pro ea ſuper quam tranſactũ
64 eſt ex falſo inſtrumento? & poteſt dici quòd pro modo æſtimationis illius rei fiet † reſti-
tutio, arg. ff. de lega. 2. qui ſolidum. §. cum poſt mortem. & ita proportionaliter fiet æſti-
matio: vt ſi illa res valeat x. alia omnis reſtituitur pro ſexta parte, & aliæ partes v. rema-
nebunt apud eum. *Niſi fortè etiam de eo quod fal. dicitur* &c. Ideo dicit, quia ſi cum aliquis
diceret inſtrumenta eſſe falſa, & ſuper hoc principaliter tranſactum eſſet, poſtea ſi appa-
reant etiã falſa inſtrumenta, non poterit reſcindi. ſi verò pendente cauſa accuſauit de fal-
ſo, poſtea tranſactum eſt in principali cauſa, non poterit de cætero mouere controuerſiã
65 de falſo: ſicut dicitur in ſententia: quia ſi aliquis noluerit † redarguere inſtrumenta falſa
cauſa pendente, & ſic feratur ſententia in cauſa principali, poſt nõ poterit reſuſcitari cau-
ſa de falſo: vt j. ad leg. Cor. de falſo. ipſe. & j. de fide inſtru. l. vlt. & ff. de excep. qui agnitis.
& ſic non contradicunt ll. illæ, licet quidam habeant ſignatas pro contrariis.

L. 43. IVBEMVS. Aſſignatur contra. ſupra eodem. interpoſitas. in ſi. ſed hîc dubitabatur an
eſſet ſeruus: ideóque tenet propter dubitationem, argu. ff. ſi quis in ius vocat. l. ex qua-
cunque.

DE ERRORE CALCVLI.
Tit. v.
SVMMÆ.

1 *Error calculi non præiudicat veritati.*
2 *Condictio ſine cauſa.*
3 *Calculus multis modis dicitur.*
4 *Hereditas pro iure deliberandi ſumitur.*
5 *Dies boni ſucceſſus.*
6 *Error computationis.*

ERrorem. Pone caſum quando aliqui erāt ſocij, & ex ſocietate debebatur L.vnica.
1 aliquid.ſi enim in debito ex tali contractu fuerit erratum, non † præiudicat
veritati: niſi error ille eſſet poſt definitiuam ſententiam vel tranſactionem
ſopitus.patet ergo quòd ſi errādo datum ſit aliquid, quia reuocabitur quic-
quid datum eſt per errorem.ſed ſi promiſit ſic errando amplius quàm deberet, habet ad
2 liberationem † condictionem ſine cauſa. *Calculi.* multis modis dicitur vel ſumitur † cal-
3 culus.quandoque pro definitiua ſententia: vt j.de appell.ſi actor. quandoque pro cauſæ
cognitiune:vt j.de iudi.rem non nouam.quādoque pro numeratione, vt hic.& ſic poni-
tur id per quod fit,pro eo quod fit,econuerſo eſt aliàs: quia hereditas dicitur tranſmitti,
4 id eſt,ius deliberandi:& ſic ſumitur hereditas † pro iure deliberandi j.de iure deliberan-
di.com antiquioribus. fiebat enim antiquitus per calculos, hoc eſt per minimos lapil-
los computatio.calcuntur enim pedibus,& quandoque non impunè.vnde Perſius:Hāc
5 Macrine diem numera meliore lapillo.quia computabant † diem boni ſucceſſus per la-
pillum album: per nigrum,diem mali ſucceſſus. ſic ergo ponitur id per quod fit, pro eo
quod fit.vnde eodem modo & æquè bene dixiſſet,de errore fabę:quia per fabas quidam
computant,cum non poſſint habere in memoria quod numeratur. Et voluerunt diſtin-
6 guere quidam in errore computationis † debiti ex aliquo contractu, ſicut in ſentētia di-
ſtinguitur:quia in ſententia diſtinguitur:quia ſi in promiſſione exprimatur cauſa erroris,
non valet ipſo iure,ſecus ſi non exprimatur,ſed taceatur,ſicut dicit lex in ſentētia.ff.quæ
ſenten.ſine appell.l.j.& j.quando appell.l.j.ſed nos cōtra: quia ſiue exprimatur cauſa er-
roris ſiue non,in debito ex contractu,aliud eſt dicendum quàm in ſentētia,hoc eſt quòd
valeat, ſed repeti vel liberari poterit condictione ſine cauſa: vt ff. ſi quis cautio. ſed & ſi
quis §.vlt.

DE POSTVLANDO. Tit. vi.
SVMMÆ.

1 *Artes mechanicæ.*
2 *Officium aduocati non neceſſarium.*
3 *Præfectus AEgypti perpetuus.*
4 *Contra,præfecti AEgypti officium annale.*
5 *Prohibitio in perpetuum & ad tempus.*
6 *Soli eruditi literis ad poſtulandum admittuntur.*
7 *Mutuū per verba præteriti, futuri, & præſentis temporis fieri poteſt.*
8 *Argumentum à cōtrario ſenſu fortiſſimum.*
9 *Exceptio non numeratæ pecuniæ.*
10 *Salarium vltra licitam quantitatem conſtitui non poteſt.*
11 *Sententia lata abſente fiſco reſcinditur.*
12 *Quota quid.*
13 *Stipendia vnde dicantur.*
14 *Scientiam nobilitare necnon vetuſtatem.*
15 *Antiquis temporibus aduocati percipiebant ſalarium de publico.*
16 *Plus eſt interdicere foro quam ne poſtulet quis.*
17 *Aduocatione interdictus publica officia exercere non prohibetur.*
18 *Punitur affectus & ſi nō ſequatur effectus.*

CVm à præfecto. Videtur contra ff.de pœnis l. vlt. quidem dixerunt quòd ibi L.i.
1 loquitur de † artibus illis quæ ſunt neceſſariæ vitæ hominum, vt in mechani-
2 cis,ſutoria,cerdonica,& ſimilibus.hic in officio † aduocati, quod non eſt ne-
ceſſarium.ſed Io.contra.vt j.de aduo.diuer.iud.laudabile.Alij dixerunt quòd
3 præfectus † Ægypti erat perpetuus, hoc eſt durabat dū viuebat. aliud in præſide:at hoc
falſum eſt:imò poſtquàm ſucceſſor intrauit Alexandriam,deponit officium ſuum: vnde
4 non durat † niſi per annum ſicut præſes: vt ff.de off.præfect.Auguſt.l.j. dic ergo quia ibi
extra ordinem interdixit: & ideo non poteſt vltra tempus adminiſtrationis ſuæ. ſecus ſi
ordinariè & cognoſcendo de cauſa productis teſtibus, quia accuſabatur ille aduocatus
coram præfecto Ægypti pro eo quòd aliquid turpe in cauſa cōmiſit & pronunciauit ſic

definitiuè per ſententiam, ne in perpetuum poſtularet : tunc enim poteſt, vt hic dicit. &
5 intellige quòd poſſum prohiberi † in perpetuum & ad tempus, ſiue cauſa contineat pro-
hibitionem ipſo iure, vt quia infamis, quia commiſit aliquid turpe in cauſa. ſi tamen ad
tempus prohibeatur, poſt tempus poterit pro omnibus poſtulare : vt ff. eo. imperator. ſi
ſimpliciter prohibeatur, intelligitur in perpetuũ, ſicut in ſtipulatione ff. de verbo. oblig.
& ideo hæſitatur. *Placitu.* ideo dicit, quia videbatur ſibi placuiſſe, cum non appellauerit.
vel dicas placitis præfecti Ægypti, quia ita ſibi placuit pronunciare.
L.2. NEC cæterorum. *Si ita ſunt literis eruditi.* ergo videtur quod illi ſolùm admittũtur ad
6 poſtulandum qui literis † ſunt eruditi, vt legibus, & non alij. ſed hoc forte dicit, quia ple-
rumque poſtulare conſueuerunt. ſi enim ex conſuetudine habeant exercitium cauſarũ
quamuis non ſint literati, poſſunt eſſe aduocati, arg. ỹ. de iudic. certi iuris. & authen. de
iud. colla. vj. & ff. de extraor. cog. l. j. vel dicas quòd admittuntur in his in quibus maximè
verſatur conſuetudo, vt in cauſis de feudis & ſimilibus. aliàs enim cum multum ſint im-
probi & circa multa in aduocando, videntur per l. iſtam prohibiti.
L.3. SI ſub ſpecie *honorarij.* ſalarij. *Quod vſque ad cer. mo.* id eſt vſque ad c. aureos: vt ff. de va-
riis & extraor. cog. l. j. §. ſi cui. *Eam quantitatem.* maiorem ſ. quàm ſalarium quod præſtari
debet. Te daturum &c. nota quia ponit verbum futuri temporis. per hoc enim videtur
quòd in cautionibus de mutuo debeant poni verba futuri temporis. ſed aliæ leges dicũt
7 † eſſe faciendum per verba preſentis temporis vel præteriti : vt inſtit. de literarum oblig.
circa princ. planc &c. ỹ. de non pecu. in contractibus. & ỹ. de dote cau. l. vlt. dic ergo quòd
ſiue fiat per verba de futuro, vel de præſenti vel præterito, valet & obligat. ſed prius per
verba de futuro, cum ſtipulatio per ea contrahatur, vt patet per definitionẽ. *Et quaſi mu-
tuam accepiſti.* tu cliens. *Promiſiſti.* aduocato. *Nec temporis ſpatio.* biennij tranſcurſu. *Con-
ſen. ac fid. accommo.* Quid ſi conſenſum ac fidem accommodauit? videtur à contrario ſen-
8 ſu, quòd ſibi præiudicet. eſt enim fortiſſimum † argumentum à contrario ſenſu : vt ff. de
off. eius cui man. l. j. *Sed hi.* ſubaudiunt hic maxime: quia & ſi fidem accommodauit intra
9 biennium, ſiue tacendo per biennium, idem eſt: quia competit exceptio † non numeratæ
pecuniæ. vel dic quòd intra biennium habet exceptionem: poſt denegatur. ſed poteſt di-
10 cere, ego nunquam caui ex cauſa mutui: quia non hoc agebatur, imò vt ſic † ſalarium vl-
tra licitam quantitatem conſtitueretur. & tũc probabit ſe promiſiſſe cauſa ſalarij, & ha-
bebit exceptionem poſt biennium, & perpetuo ad id quod illicite permiſſum eſt. aget
enim condictione ſine cauſa vt liberetur, ſicut ille qui errauit in calculo. ỹ. de errore cal-
culi.
L.4. VELAMENTO. Aliud ſi lata ſit ſententia in † abſentia aduocati fiſci. tali enim vela-
11 mento poteſt reſcindi: vt ff. de iure fiſci, fiſcus.
L.5. SI qui aduocatorum. *Honorariorum.* id eſt ſalariorum. *Certæ partis.* Io. intellexit quo-
12 tæ, † puta dimidiæ vel minoris. minor enim poſſet valere vltra c. aureos. ſecus ſi non fuit
pactus de quota, ſed de certa re, puta de equo, vel ſimili: vt ff. de extraord. cog. l. j. & indu-
xit ad hoc ſimilia inſtit. de fideicom. hered. §. ſi quis vna re. ỹ. de ſenten. paſſis, ſi debitor.
ſed tamen lex iſta loquitur indiſtinctè de tertia parte. ff. manda. ſi remunerandi. §. vltim.
vnde domino meo videtur, quòd ſiue fiat pactum de quota parte, ſiue de certa re, quia
poſſet continere vltra licitam qoãtitatem, quòd omnes tales pactiones ſunt improbatæ:
vt not. ff. de pact. ſumptus.
L.6. QVISQVIS. *Inter arbitros.* id eſt iudices. ſic ff. de proba. ſi arbiter. *Procax.* id eſt con-
tumax. *Conniuentia.* id eſt conſenſus vel obedientia. *Iurat aduocatus,* lite conteſta. vt ỹ. not.
Nullam conſe. pactio. poſt lit. conteſt. ſed antequam eam incipiat, debet paciſci de ſalario.
idem in edicto antequam infirmus ſit in periculo mortis, quia tũc promitteret quicquid
haberet: & ideo non valet. *Aſpernanter habeat.* imò debet accipere, & multas grates refer-
re, ſi miſit ei piſcem & aliquid ſimile etiam pendente negotio. *Stipemque.* Stips ſtipis, vn-
13 de dicuntur † ſtipendia, vt ſi lucro pecuniaque capiantur, vt pro v. ſolidis vel xij. denariis,
ſicut faciunt in terra iſta. *Elegerit ſtandi.* quod eſt aduocati. *Et ipſe contempſerit ius ſedendi.*
quod eſt iudicis: vt authen. vt ab illuſtribus & qui ſuper eos. colla. v.
L.7. PROVIDENDVM à iudice. *Aut meritum.* ſcilicet ſcientiæ. & no. quod ſcientia no-
14 bilitat, † aut vetuſtas, quia eſt ſenex, & multa ſcit & vidit: habet enim bene in conſuetu-
dine ea quæ ſunt agenda in curia. *Vt par cauſid. diſtributio fiat.* & ita ponet vel mutabit de
ſapien-

ſapientibus qui erant ab vna parte, in aliam: niſi prętendat ille aduocatus excuſationem:
vt quia cognatus ſuus erat ille cuius partem fouebat. poteſt enim hoc prætēdere: vt j. de
excuſ. tut. humanitatis. *Et æqua diuiſio procedat.* Sed nūquid hodie obſeruatur hoc, quod
ſi vna pars habeat bonos aduocatos & multos, alia paucos & tirones, quod iudex poſſit
æquare? Et certe non vidi ſeruari. vnde dic ſicut dominus P. quod hæc lex locum habet
15 ſecundum antiqua tempora, † in quibus aduocati percipiebant ſalarium de publico, &
cuilibet de populo præſtabant patrocinium: quorum nomina erant ſcripta in matricula.
tunc enim ſi vnus haberet peritos, alius non, licebat mutare, aliud hodie, cum non perci-
piant de publico: imò de burſa publica cuiuſlibet: & ita ſi multi & meliores ſint ab vna
parte aduocati quàm ab alia, non licebit mutare vel æquare. *Careat foro*, Ergo in perpe-
16 tuum poteſt prohiberi: vt s. l. j. & not. quia plus eſt interdicere † foro, quàm ne poſtulet. ſi
enim interdicatur foro, nō poteſt eſſe tabellio, nec aliquod de publicis iudiciis exercere. ſi
17 verò interdicatur † aduocatione alia, non prohibentur publica officia: vt ff. de pœnis,
moris. *Et auctoritatem iudiciariam &c.* quia iudex poterit eum punire & iudicare. ſed Io.
dixit præſumendum de iure ipſum nunquam litem fouere, non tamen per ſe ſufficere,
ſed cum aliis.

NEMO. *Vel attentatum fuerit.* quia venit ad curiam, & ſurrexit pro aduocato, & nota L. 8.
18 quia punitur † affectus, etſi non ſequatur effectus.

DE ADVOCATIS DIVERSORVM IVDICIORVM.
TIT. VII.

SVMMÆ.

1 *Præuaricator quis.*
2 *Sententia quando reſcinditur per in integ. reſtit.*
3 *Via præparatoria.*
4 *Quando ſententia inter alios lata, aliis præiudicat.*
5 *Perplexitas.*
6 *Venalis ſententia.*
7 *Maior reſcindit per reſtitutionem.*
8 *Ob non probatam intentionē non ſemper videtur quis calumniari.*
9 *Calumniantes ad vindictam poſcit ſimilitudo ſupplicij.*
10 *Damnatus de calumnia eſt infamis.*
11 *Exequatio in collectis.*
12 *Arbiter compromiſſarius inuitus non cogitur.*
13 *Nemo poteſt eſſe aduocatus & iudex.*

1 SI *patronum cauſæ præuaricatū putas.* Quis ſit † præuaricator, dicitur in ff. tit. de L. 1.
præuari. l. j. de his qui not. infa. athletas. §. penul. *Et impleueris accuſationem.* ſci-
licet quia probauit aduocatum ſuum præuaricatū. hoc enim debet facere: vt
j. de proba. ſciant. *Atque ita.* licet hic non ſit. §. vel verſiculus, ſuā tamen habet
propriam ſententiam. quæritur enim de principali cauſa ſi probetur præuaricatus, & ſic
2 per hoc paratur via ad hoc quod reſcindatur prima † ſententia per in integ. reſtit. ſicut cū
3 quis agit querela, nō agit hereditatis petitione, ſed præparat † viam: & aliàs cum quis ac-
cuſatus de publico crimine poſt de eodem ab alio accuſatur, nō procedit ſecunda accu-
ſatio, donec conſtiterit & fuerit pronūciatum vtrum in prima fuerit præuaricatus prior;
& ſic ibi viam præparat: vt ff. de præuari. præuaricationis. & eſt ſpeciale in publico crimi-
4 ne præuaricationis, quòd lata ſententia inter † alios, alij præiudicat. in priuato enim non
præiudicat, ſed reſcinditur per reſtitutionē. hoc eſt, cum præuaricatus eſt patronus. ſi ve-
rò procurator eſt corruptus per pecuniam, tenetur mihi mandati: non eo modo aduoca
tus cum non ſuſcepit mādatum. & ille qui eum corrupit, tenetur de dolo in ſubſidium ſi
procurator non eſt ſoluēdo: vt ff. de dolo, eleganter. §. ſi dolo. ſecus ſi mihi perſuaſit ſolu-
tum ſeruo meo vel procuratori: quia tūc ex neg. ge. agere potero cōtra ipſum, non actio-
ne de dolo. & ſi excipiat de re iudicata, potero replicare: vt ff. de dolo, cum à te. præiudi-
5 cabit ergo res inter alios iudicata: & hoc propter † perplexitatem. ſi enim ex præuarica-
tione illius contra iſtum ſit iudicatum, præiudicabit hoc aduerſario ſuo. vel non dicit
quod præiudicet: ſed ſi accuſatus ſit aduocatus de præuaricatione & condemnatus, &
ita demum de principali negotio quæratur apud alium iudicem, prima ſententia non
præiudicabit iſti reo in hoc negotio, cum in alia cauſa ſit lata, & apud alium iudicem: &
ideo oportebit eum iterum in hac cauſa probare de præuaricatione, ſi vult reſcindere

ſententiam.& ita ſi probauit adnocatum præuaricatum, & propter hoc in principali ne-
gotio latam ſententiam:ſi per pecuniam fuit præuaricatus,ipſo iure reſcinditur ſentẽtia:
6 vt ỹ.de pœna iud.l.j.& idem dicitur in venali † ſententia.ỹ. quãdo prouo.non eſt nec. ve-
nales.vel dic quod l.illa de pœna iudicis non dicit quod non teneat ſentẽtia:& ideo ſen-
tentia tenebit,ſi quidem non fuit præuaricatus per pecuniam, non reſcinditur ipſo iure,
ſed per reſtitutionem:vt ff.ad Trebell.ſeruo inuito. §. cum prætor.ſicut ſi ex falſis inſtru-
mentis eſſet iudicarũ.& in alio caſu ff.de re iudi.diuus.& aliàs ff.de iudi.ſi prætor §.Mar-
cellus.Sed ille qui dedit pecuniam, amittit actionem, nec eſt contra ff. de mino. minor
autem.quia ibi non datur reſtitutio minori vt minori,ſed tãquam etiam maiori cuilibet.
7 maior enim † reſcindit per reſtitutionem. *Denuo quæretur.* in integrum reſtitutio,nõ plus
dixit antiqua gloſſa Yr. hic poſita.*Et calũnia notaberis.*id eſt notari poteris,ſicut dicitur in
actione de aqua pluuia arcenda.nec enim ſemper neceſſariũ eſt,quod ſi non probat quis
8 quod intendit † hoc ipſo videatur calumniari:quia quandoque quis quis bona fide facit:
ſed hoc debet cognoſcere iudex,& ſic de calumnia cõdemnare: vt ff.ad Turpill.l.j.§.j.&
9 de teſti.l.iij.§.idem diuus.& calumniantes ad vindictam poſcit † ſimilitudo ſupplicij: vt
ỹ.de accuſat.l.vlt.præſumitur tamen calumniari.licet non ſit neceſſarium argumentum,
vt per l.ad Turpill.vel dic quòd in quibuſdam perſonis non præſumitur calumnia: vt ỹ.
10 de calum.& erit infamis quis ſi fuerit damnatus de † calumnia: vt ỹ.de calum.l.j. & ff. de
his qui not.infa.athletas §.penult.

L. 6. Sancimvs. *Nulla igitur togatis inſpectio.*vt inſpiciãt qualiter opera publica fiant.*Nul-*
11 *la iniungatur peræquatio.* vt exæquẽt † homines in collectis ſecundũ facultates. *Nulla ope-*
*ris inſtructio.*vt inſtruant ruſticos ad opera. *Nulla diſcuſſio.*vt diſcutiant quanta pecunia ſit
neceſſaria vt cõputent cum his qui adminiſtrauerũt.*Præter arbitrium.* ergo arbitrium po-
terit eis delegari,& tenebuntur ſuſcipere.ſed videtur cõtra ff.de receptis, Labeo. §.j. Re-
12 ſpon.ibi loquitur in arbitro † cõpromiſſario,qui inuitus non cogitur: vt dicit.aliud in de-
13 legato, vt hic.ſed videtur cõtra s̃.de aſſeſſo.l. vlt.ſed ibi dicit quòd nemo debet eſſe † ad-
uocatus & iudex,intellige ordinarius,ſi tamen ſit aduocatus, & adiungatur ei ſpecialiter
illa cauſa,bene tenetur eam ſuſcipere, vt dicit.& hoc intellige de aduocatis ſpectabilium
iudicum.aliud in aduocatis clariſſimorum iudicum: vt ỹ. de diſcuſſoribus ſub.x.l.vlt.

L. 14. Advocati.ſubaudi ſunt.& ſic per quædã pulchra verba dicit hic quid ſit adnoca-
tus.vel ſine ſubauditione poteſt procedere.*Dirimunt.*per allegationes ſuas & argumenta.
*Ambigua facta.*i.fines.ſ.quia ignotũ & ambiguum eſt quis fuerit finis.*Lapſa erigunt*,per le-
ges ſuas,quia cauſam alicui forte deſperatam ſubtiliter cogitãdo in teſtibus & inſtrumẽ-
tis reparant.*Qui glorioſæ vocis.* hoc exclamando exponit dominus meus,quia dicet,ſta la,
non te mouet. Alias leges iſtius tituli & ſequentem tit.de aduo.fiſci vide per te.

DE ERRORE ADVOCATORVM. Tit. x.

SVMMÆ.

1 *Error facti reuocari poteſt vſque ad ſententiam.*
2 *Aduocati error intra triduum corrigi poteſt.*
3 *Negatio probari non poteſt.*

L. 1. Ea qvæ. *ac ſi ab ipſis dominis litium &c.* & ideo ſi errauit in facto, poterit re-
1 uocare † errorem vſque ad ſententiam, cum in ſe ipſo poſſet s̃. de iur. & fac.
igno.error. Nec obſtat quod legitur.ỹ.eo.l.vlt.quia ibi loquitur quãdo errauit
adnocatus,& poſt elapſo triduo lata eſt ſententia à qua non appellauit cliens:
& ideo dicitur ipſum non audiendum,maximè cum illa interuenerit.ſ.quòd habuerit o-
2 portunitatem tridui cauſa † corrigendi errorem.ſed & ſi non habuiſſet triduum, ſatis eſt
ad ipſum repellendũ, quia lata eſt ſententia à qua non appellauit. & in hac ſententia fuit
Yr.& B.& P. tamen vſque ad triduum tantum dixit me poſſe corrigere errorem aduo-
cati. iuris autem vſque ad ſententiam à qua non appellaui. vbi enim aduocatus errat in
iure,quandocunque licet mihi corrigere errorem ſecundum omnes.

L. 2. Errores. *manifeſte probare potes.*quod facere videtur,niſi cõtra probetur: quia ne-
3 gatio † nõ poteſt probari: vt ỹ. de proba.actor. vel dic quòd probabit iudicem mortuum
antequam illa ſententia feratur. vel ſubaudi quòd probet alio modo quàm in libello cõ-
tineretur.ſi enim continebatur quòd talis condemnatus fuit ad fundum, & ita ſimplici-
ter continebatur, ego dico quòd non ſimpliciter condemnatus fuit, ſed ſi reſtituerentur expenſæ. Alias expoſitiones dic vt in ſumma.

SENTENTIIS. hic dici poſſet quod not.ſ̃.l.j. L.3.

VT QVÆ DESVNT ADVOCATIS partium, iudex ſuppleat.

TIT. XI.

SVMMÆ.

1 *Iudex de facto ſupplere non poteſt.*
2 *Confeſſoria pro ſeruitutibus competit.*
3 *Incompetentia actionis.*
4 *Doli exceptio.*

1 NON dubitandum. *Id ſupplere.* Intellige quo ad ius:nam de † facto non ſup- L.1.
plet.& poteſt hoc fieri in principio, in medio, in fine. In principio, vt ſi pute
fuerit conceptus libellus:quia dicit in libello rẽ eſſe ſuam,& petit eam cõfeſ-
2 ſoria,cum deberet rei vindicatione. illa enim cõpetit pro † ſeruitutibus, alia
pro dominio.poteſt enim ſupplere quòd nõ bonam propoſuit actionẽ : & ita dilacerabit
illum libellum:vt ff.de off.aſſeſ.l.j.& de accuſa. libellorum. Poteſt etiam quis condẽnari
propter actionem ineptè propoſitã:vt ff.ſi menſor falſum modum.l.j.§.j.ſed hoc reo non
prodeſſet,nec actori noceret:& ideo melius eſt ſupplere.Reo nõ prodeſſet, quia ſi abſol-
3 ueretur propter † incõpetentiam actionis,nihilominus poſtea actor poſſet agere alia cõ-
petenti actione:ſicut ff.de pigno.grege.§.vlt.& de redhibi.bouẽ.§.vlt. & ad exhiben.l.iij.
eſſet ergo potius prolongari lites quã abbreuiare. ſi iuuaret alicui, non debet,nec poteſt
dicere iudex,quare nõ agis Publiciana?In medio ſupplet : quia ſi aduocatus legẽ induxit
quæ non faciebat ad rẽ,poteſt dicere , melius dicit hîc lex talis:& quærere quod facit ad
rẽ quod ille dicit.& hoc ad inſpiciendã veritatem,non tamen aſſurgendo & allegãdo,ne
officium aduocati ſumat:vt ſ̃.de poſtulã.quiſquis.§.vlt.in fine. Supplet ſicut hic dicit, id
ſupplere & proferre &c.& intellige quòd non poteſt ſupplere de facto tãquam priuatus,
ſed tanquã iudex:quia ſi vna pàrtium dicat,ita confeſſi fuerunt teſtes: poteſt dicere,non
eſt verum:vt ff.de off.præſi.illicitas.§.veritas.& alibi potes ponere exemplum ff.de feriis.
l.ij.in fi.j̃. reſpon. ſed tamen aliud eſt ſi appelletur altera parte abſente: vt j̃.de tempo.ap-
pel.l.ij.§.vlt.nec eſt contra ff.de heredi.petit.l.vlt.nam quod ibi dicitur,& ſi non excipia-
4 tur,intellige,etſi non habeat locum doli † exceptio,ſatis tamen cõſulitur iudicis officio:
præterea aliud eſt aliàs ratione publicæ vtilitatis , quia ſupplet de facto tanquam extra-
neus.ff.de procura.filiusfa.§.veterani.

DE CAVSIS EX QVIBVS INFAMIA ALICVI IRROGATVR. TIT. XII.

SVMMÆ.

1 *Accuſatus debet incarcerari vel fideiuſſoribus committi.*
2 *Prouinciales habent voluntatem coactam.*
3 *Crimẽ peculatus in pecunia publica committitur.*
4 *Actio in factum arbitraria.*
5 *Magiſtratuum multi ordines.*
6 *Rationes cur minor pœna dici poſſit.*
7 *Pœna à lege ſtatuta quando ſeruatur.*
8 *Maiorem vel minorem pœnã imponere licet.*
9 *Relegatio.*
10 *Remittere infamiam.*
11 *Ex repudiatione hereditatis patronæ non ſequitur infamia.*
12 *Verberata non eſt infamis.*
13 *Quantum ad infamiã valet iniuſta ſentẽtia.*
14 *Actio furti concepti.*
15 *Condictio certi generalis non infamat.*
16 *Crimen expilatæ hereditatis infamat.*
17 *Facti ignorantia quando nocet.*
18 *Sola fuſtigatio non facit infamem.*
14 *Vſurarius repellitur à teſtimonio.*

INFAMIÆ. *Quòd in carcere coniectus.*cũ enim accuſatur quis,debet cuſtodiri , & quan- L.1.
1 doque incarcerari,ne recedat:vel etiam † fideiuſſoribus cõmitti:vt ff.de cuſto.& exhi.
rei.l.j.ſi hoc ipſo reus videtur:vt j̃.de accuſa.l.vlt.& l.heres.hic ſimile j̃.eo.nullam.
NEQVE furti. In fine videtur reddere rationem quare nõ teneatur furti.ex eo enim L.2.
quòd plus exegit à prouincialibus nomine tributorum,non tenetur furti ; quia rem non
ſubripuit.cum enim non ſubripitur res,domino ignorante & inuito accipitur.hic autem
non fuit ignorans. Neque vi bonorum rap. quia prouinciales iſti habent voluntatem li-
2 cet † coactam,cum ab eo res exigitur.ſoluit enim quamuis inuitus. Aliud in eo qui nul-

lam habet voluntatem.ſi verò non expectaſſet voluntatem prouincialis, ſed auctoritate
ſua ſuppreſſiſſet, tenetur furti.& ita ſoluitur contra.j.de fur. etiam. *Neque peculatus.* quia
3 crimen illud in pecunia † publica committitur: hæc autem fuit priuata: & quod in pu-
blica committitur, legitur in tit.ad leg. Iul. pecul. & ita non infamabitur quis ſi plus exe-
4 git: ſed ad duplum reſtituendum tenebitur condemnatus actione † in factum arbitra-
ria: vt ff.de publi.l.j.

L. 3. Et's t ſeuerior. Poteſt poni caſus in eo qui falſum inſtrumentum in cauſa recitauit.
debet enim x.annis ab ordine decurionũ remoueri: vt ff.ad leg.Corn.de fal.falſi nominis
§.j.hic autem proconſul certis rationibus motus non remouit eum niſi per biennium: &
ideo ſeuerior ſententia dici debuit,& poteſt etiam poni per l.ff.de pœnis, ſi quis aliquid
ad l.Corn.de fal.l.j.§.is qui.j.authen.ſ.de epiſ.con. vir clariſſimus.id eſt maximæ dignita-
tis.non intellige quòd eſſet de clariſſimis, vel de ordine clariſſimorum iudicum: imò eſt
de mediis, hoc eſt ſpectabilibus: vt ſ.de epiſcopis, imperatores.& j.de raptu virginũ.Ma-
5 giſtratuum † enim multi ſunt ordines: quia quidam illuſtres, quidam clariſſimi, quidam
ſpectabiles. *Certis rationibus.* quæ ſunt illæ certæ rationes, quare minor pœna dici poſſit?
6 Reſpond.quia minor: † vt ff.de mino.l.auxilium.§.j.vel quia ſenex: vt ff.de termino mo-
to.l.iij.vel quia interuenit latiſſima culpa: vt ff.ad l.Cor.de ſica.l.iiij.de pœnis, reſpicien-
dum.Sed videtur contra.ff.ad ſenatuſcon. Turpill.l.j.§. calum. in fi.ſed hoc quod ibi di-
citur, eſt intelligendum quando ipſa ſententia minuit vel auxit pœnam, ſed pronũciauit
7 de homicidio, non faciendo mentionem de pœna.tunc enim ſeruatur pœna † à lege ſta-
tuta.nec poſt poterit dicere aliquid de pœna illa, vt ibi dicit. ſi verò in ipſa ſententia de
pœna dixerit, poterit maior vel minor imponi, vt hic dicit. maior diceret, quoties nimiũ
multis perſonis &c.vt ff.de pœnis.aut facta §. vlt. minor. vt ſ. dixi. hodie enim licet mi-
8 norem † vel maiorem imponere pœnam: vt ff.de pœnis, hodie. & eodem modo reſpon.
ad contrarium ff.ad municip.l.ordine.& poſſet quæri qualiter augetur pœna in extraor-
dinariis criminibus, cum ibi pœna determinata non ſit: in aliis bene poteſt, quia determi
nata eſt.Reſpond.auget ſecundum conſuetudinem: quia in illo crimine talis pœna ſolet
imponi.auget autem ſi excedat conſuetudinem. Si quæras an interim cum patitur ma-
iorem pœnam vel minorem, cauſa tamen cognita ſit infamis, dixit Io. quòd ſic pœna ad
certum tempus imponatur, vt patet per l.iſtam. ſi autem damnatus ſtatim ſubeat pœ-
nam, puta pro pecunia, fuſtigetur: nec interim eſt infamis: vt ff.de pœnis, in ſeruorũ §.vl.

L. 4. Si Poſidonium.l.iſta differ à ſuperiori: quia ibi loquitur quando quis remotus fuerit
ab ordine decurionum, non in tantum tempus quantum debet, vel etiam quia debebat
deportari,& proconſul certis rationibus motus remiſit ei & iniunxit minorem pœnam,
quia iuſſit abſtinere ab ordine decurionum per biennium: vt ibi notaui. hic autẽ loqui-
9 tur quãdo in relegatione † minor pœna quàm deberet, per l.imponitur cuidam qui vo-
cabatur Poſidonius.quia per legem relegandus eſſet per quinquennium: hic autem non
relegauit niſi per annum: ſi obediat ſententiæ ſuæ ille relegatus, quia bene ſtetit per an-
num in relegatione, ſententiæ ſeueritas ſubaudi, dicendum videretur tranſigere cum cę-
teris damnis.hoc eſt, quia ſicut iudex videtur ei remittere ſeueram legis ſententiam im-
10 ponendo minorem: ita & videtur ei † remittere infamiam. Sed videtur ei quod hic dicit
tranſigere, contra.j.eo.non damnatos.Reſpond.hic fiebat tranſactio vel remiſſio per iu-
dicem, vel iudicis auctoritate: & ideo non infamat: vt ff. eo.furti.§.quod iuſſu.ſecus ſine
iudicis auctoritate. Alij voluerunt ponere caſum huius l.e conuerſo, quando relegandus
erat quis à lege per annum, & relegatus eſt per quinquennium. & pro illis facit cauda le-
gis, quoniam ſententiæ ſeueritas &c.non principium: quia ſecundum eos gloſſatur rele-
gatum id eſt relegandum.ſic ſ. de legibus l.j.& gloſſa damnãdum id eſt damnatum. *Sen-
tentiæ ſeueritas.* ſubaudi dictæ, non dicendæ.

L. 5. Decuriones. *Prohibitum eſt.* adeò vt nulla ſit ſententia contra eos lata: vt j. de
pœnis decurionum.

L. 6. Ad tempus.ſed ſi in perpetuum, ſtatim amitteret: vt de pœnis, quidam. & in l.capi-
11 talium.

L. 7. Nemo ob id &c. vnde Io.dixit quòd etſi aliquis expoliauerit ſe ſuper tumulũ patris
12 ſui,& ibi dimiſit veſtes,& repudiauit † hereditatem ipſius, non propter hoc ſit infamis.

L. 8. Si futuri. *Citra verbera.* Verberata † non eſt infamis: vt ff.de pœnis.in ſeruorum.§.vlt.

Durior

Durior ſenten. non læſit exiſtima. tuam. M. dixit quòd ſi damnetur futuri iniuſtè, nõ ob hoc
infamatur, valet tamen ſententia quo ad pecuniæ reſtitutionem, arg. ff. de publ. iud. ge-
neri. Sed ibi ſpeciale eſt in patrem, aliud in alia perſona, infamatur enim, quamuis con-
tra ius litigatoris lata ſit ſententia, ſicut eſt in crimine adulterij: vt ff. de ritu nupt. l. palã.
13 §. quæ in adulterio. & ita quantum etiam ad infamiam † valebit iniuſta ſententia. Re-
14 ſpond. ergo ad hoc quod dicit hîc, quòd durior eſt ſententia, quia dãnata erat actione †
furti concepti, ſecundum P. vt Inſtit. de oblig. quæ ex del. in princ. ſed Io. non placuit i-
ta dicere, quia non eſt certum quòd antiquitus actio illa nõ infamaret, quia hodie ſub-
15 lata eſt. Dic ergo quòd conuenta & condemnata fuit condictione † certi generali, quę
non infamat, vt ff. de act. & oblig. ceſſat.

Ɪɴɪᴠʀɪᴀʀᴠᴍ ᴇx ᴘᴇʀsᴏɴᴀ. Si ſeruo iniuriam intuliſti. *Serui.* Scilicet, in L.10.
quem intulit iniuriam.

Nᴇᴍɪɴᴇᴍ. Ob defenſa negotia: imò videtur quòd ſi non defenderet, ſententia- L.9.
retur.

Dᴇʙɪᴛᴏʀᴇs. *Infames non fiunt.* Grauatur tamen eorum opinio. L.11.

Sɪ ᴛᴇ. *Furti improbioris* Improbum furti, improbius expilatæ hæreditatis, impro- L.12.
biſſimum rap. imò dicitur improbius, ff. quod met. cauſ. ſi cùm. §. qui vim. Euitaſti. nam
16 crimen † expilatæ hæreditatis infamat, licet de eo in edicto Prætoris non contineatur:
vt ff. eo. l. 1. ſic & alia: vt ff. eo. not. de ſepul. viol. ſepulchri.

17 Eᴀ ǫᴠᴀ́ᴇ. *Si apud bonos & graues.* Hîc facti † ignorantia nocet, vt ĩ. de inoffi. teſta. L.13.
fratres. & de decurio. generaliter. §. ſpurios. & ĩ. de dign. l. 2.

Nᴠʟʟᴀᴍ. Aſſignatur contra. ff. eo. ictus. Sed hîc ad eruendam veritatem quæſtio- L.14.
18 nibus ſubiiciebatur auunculus, & fuſtigabatur. Vnde ſola † fuſtigatio non facit infamẽ,
vt hîc, & ibi dicit, niſi præcedat cauſa: hîc autem non erat talis cauſa propter quam ſi
damnatus eſſet, quis fieret infamis, & ideò ſi fuſtigetur, ex ea cauſa non infamatur, vt
dicit.

Dᴇᴄʀᴇᴛᴏ. *Mulieribus remittuntur.* Vt not. ĩ. de ſec. nupt. l. 1. L.15.

Fᴠsᴛɪʙᴠs. Συκοφαντῆς. Id eſt, proditores. Quidam tamen dixerũt quòd appel- L.16.
latur comeſtor ficuum, furatus enim erat ficum, & comederat: & dabatur ei ad biben-
dum, & ſic oportebat eum vomere. A ſicos quod eſt ficus: & fantis quod eſt comedere.
Sed hoc audiuit dominus meus reprobari à quodam qui intelligebat & ſciebat verba
Græca. Vnde primo modo exponendum.

Vᴇʀʙᴠᴍ. Pone quando quis impetrabat honeſtum à Papa vel à principe, & dixit L.17.
ei, ſtultus es, & talia. *Precibus.* Id eſt, libello precum, in quo & reſponſio continebatur.
Cùm non cognita cauſa. Intereſt enim multum an cauſa cognita dicatur, an extrinſecus e-
loquenda, vt ff. eo. quid ergo. §. quantum.

Nᴏɴ ᴅᴀᴍɴᴀᴛᴏs. *Perpetuum infamat edictum.* Aliud in actionibus quæ ex con- L.18.
tractu proficiſcuntur, vt pro ſocio, & ſimilibus. ff. eo. in actionibus.

Iᴍᴘʀᴏʙᴠᴍ ғᴏᴇɴᴠs. Id eſt, quod vltra eſt quàm lex dictat vel conſuetudo. *In-* L.20.
famiæ macula. Nec irrogatur talis infamia per ſententiam, quia ſi conuenientur ad vſu-
ras, ageretur cõdictione indebiti, quæ non infamat, nec ex l. hac. Vnde dic quòd ipſo iu-
19 re arrogatur, & poteſt induci lex iſta ad hoc quòd quilibet † vſurarius repellatur à teſti-
monio, quia omnes vltra debitam quantitatem accipiunt.

Sɪ ғʀᴀᴛʀᴇs. Minores duntaxat ætate, aliud in maiore: vt ff. eod. athletas. & l. 1. §. L.21.
vlt. ſi minoribus non parcatur in delictis, vt ĩ. ſi aduerſus delict. l. 1. & vlt. Reſp. non iuua-
tur per reſtitutionem. Hîc autem non datur reſtitutio, quia ipſo iure non tenetur, quod
in maioribus tantum locum habet.

Fɪᴅᴇᴍ. *Suo nomine.* Secus ſi alieno, vt ff. eod. furti. §. 1. L.22.

DE PROCVRATORIBVS. Tɪᴛ. xɪɪɪ.

SVMMÆ.

1 *Cautio diuerſa ſignificat.*
2 *Ratihabitionis cautio.*
3 *Fragilitas cautionis.*
4 *Alteri ſtipulari non poſſumus.*
5 *Leges breuitate gaudent.*
6 *Compulſio cauſatiua.*

7 *Habens mandatum ſine ſatiſdatione admittitur.*
8 *Coniunctæ perſonæ ſine mandato admittuntur.*
9 *Cõiunctæ perſonæ aliquando parentibus inuitis admittuntur.*
10 *Ei qui dicit incumbit probatio.*
11 *Qui ad duo alternatiuè tenetur habet electionem.*
12 *Res fit dubia per negationem.*
13 *In criminalibus non admittitur procurator.*
14 *Status cauſa.*
15 *Geſtor & adminiſtrator voluntarius.*
16 *Infans conueniri non poteſt.*
17 *Iuramentum calumniæ non præſtatur niſi poſt litem conteſtatam.*
18 *Hodie fit in poſſeſſionem bonorum miſſio pro menſura declarati debiti tantùm.*
19 *Abſentia voluntaria nocet, ſecus in probabili.*
20 *Vxor marito præiudicare non poteſt.*
21 *Mulier procuratrix eſſe non poteſt niſi pro parentibus.*
22 *Reconuentio.*
23 *Innocentiæ purgatio prius neceſſaria quàm quis defenſionem cauſæ ſuſcipere poſſit.*
24 *Reſcriptum declinatorium iudicij.*
25 *Expedit Reipublicæ vt milites armis intendant.*
26 *Exactiones tributorum.*
27 *Stipendia quid.*
28 *Procurator tranſgredi mandatum nõ debet.*
29 *Procurator quãdo tenetur de dolo & culpa.*
30 *Tutor habetur pro domino.*
31 *Epiſcopus nõ eſt dominus ſed adminiſtrator.*
32 *Epiſcopo actorem conſtituere licet.*
33 *Sindicus quando procuratorem conſtituere poteſt.*
34 *Inter actorem & procuratorem differẽtia.*
35 *Procuratorũ officium certũ modũ finitur.*
36 *Litis conteſtatio eſt principium cauſæ.*
37 *Nemo eſt in re aliena ſine ſatiſdatione idoneus defenſor.*
38 *Procurator rei quando cauet de rato.*
39 *Quando per minorem aliquis defendi poteſt.*
40 *Qui iure communi vſus eſt non reſtituitur.*
41 *Minor matri & aliis coniunctis perſonis alimenta præſtare poteſt.*
42 *Circa poſtulationem minori non nocet minor ætas.*
43 *Aliquid iuſtum videtur, cuius contrarium eſt iniuſtius.*
44 *Dilatoria exceptio in principio opponẽda.*
45 *Quod fauore alicuius inductum eſt non debet in eius odium retorqueri.*
46 *Pactum contra bonos mores non valet.*
47 *Locatio.*
48 *Res quæ ſeruando ſeruari non poſſunt.*
49 *Nemo inuitus procurator eſſe poteſt.*
50 *Vſus procuratoris perquàm neceſſarius.*
51 *Tutelam & curam aliáque munera inuiti ſuſcipere cogimur.*
52 *Spontanea ſuſceptio operatur renunciationem.*
53 *Vtrũ procurator cauſam appellationis exercere teneatur.*
54 *Fideiuſſor procurator etiam dici poteſt.*
55 *Interpoſita appellatione, finitum eſt mandatum.*
56 *An propter euictionem appellandum ſit neceſſariò.*
57 *Emptor ad appellationem non tenetur.*
58 *Actio mandati.*
59 *Procurator actoris præciſe defendere cogitur.*
60 *Mater liberis ſuis tutorem petere tenetur.*
61 *Qui poteſt conſtituere procuratorem ante litem conteſtatam, poteſt etiam poſt ipſam conteſtationem, & è contrario.*
62 *Popularis actio.*
63 *Procurator quando fit dominus cauſæ.*
64 *In omni cauſa ſententia ferri debet in procuratorem.*
65 *In eadem perſona plures condemnationes & adiudicationes expediri non poſſunt.*
66 *Forma qua cõcipi debet ſententia.*
67 *Quando fertur in dominum ſententia.*
68 *Maritus ſine mandato admitti poteſt.*
69 *Maritus inter perſonas coniunctas enumeratur.*
70 *Quando maritus ſatiſdare non tenetur.*
71 *Quod in vno permittitur, in alio prohibetur.*
72 *Procurator fit dominus cauſæ, quo ad exercitium.*
73 *Procurator quibus cauſis reuocari poteſt.*
74 *Ratihabitio retrotrahitur.*
75 *Sententia nulla.*
76 *Sententia lata à non competenti iudice retro nulla.*
77 *In criminalibus præterquàm in crimine iniuriarum non admittuntur procuratores.*
78 *Prohibitorium edictum.*
79 *Iuſtus & perfidus opponuntur.*
80 *Rixa.*

CAVTIO,

1 CAVTIO.,&c. Cum aliàs ſignificet nomen † cautionis nudam promiſſio- L.1.
nem, intellige nudam quo ad fideiuſſorem vel pignus, non quo ad ſtipulatio-
nem: vt ℐ. de verbo. ſig. ſancimus, videtur quòd hîc eodem modo eſſet dicen-
dum: ſed contrarium eſt. ſumitur enim pro ſatiſdatione. alioqui contradice-
ret ff. eod. Pomponius. §. rati. ergo impropriè refertur ad fideiuſſionem, cum nomen ſa-
tiſdationis & fideiuſſores contineat: vt ff. qui ſatiſd. co. l. 1. intellige etiam. l. iſtam in pro-
curatore actoris qui datus erat ad litem agendam. aliud enim eſſet ſi daretur ad acci-
2 piendum aliquid: de quo nulla erat dubitatio. tunc enim non ſufficeret † ratihabitionis
cautio: imò exigetur quòd probaret euidenter mandatum: vt auth. de colla. VIII. colla.
§. eos autem qui in prouinciis. & quòd etiam ita ſit diſtinguendum, probatur per. l. ve-
terem quia ad id quod incertum eſt petendum ſufficit ratihabitio. & ita procurator da-
tus ad litem agere litem poterit, ſi tamē reus vult ſibi ſoluere, non rectè ſoluet, niſi pro-
betur ſuper hoc mandatum habere. & ita in hoc de quo non eſt dubitatio cum ſolui
velit, non ſufficit ratihabitio, imò oportet probare quòd mandatum ſit ei de ſoluendo.
ante autem quàm certum eſſet debere ſoluere, ſufficiebat cum poſſet litem agere: vt ff.
de ſolu. hoc iure. Item non eſt intelligendum in procuratore qui datus ſit ad quam-
libet cauſam, ſi enim rogatus eſt quis de reſtituenda hereditate mihi per fideicōmiſſum,
& ad hoc cum eſſem abſens dem procuratorem qui vult compellere heredem adire he-
reditatem & reſtituere, non ſufficit vt eum ad hoc poſſit compellere, cautio ratihabi-
3 tionis: imò oportet probare de mandato, & eſt ibi ſpeciale propter † fragilitatem cau
tionis: vt ff. ad Trebellia. qui ita §. etiam. *Ratihabitionis.* Poſſet quæri, quid contineatur
in cautione iſta ratihabitionis. Vtrum hoc quòd ratum habeat dominus? Et videtur
quòd ſic: vt ff. rem ratam haberi. l. procurator cum peteret. & ſic cum in ea promiſſione
contineatur factum alienum, videtur quòd non valeât: vt ff. de verb. oblig. ſtipulatio
4 iſta. §. alteri, cum enim in ſtipulatione tali † nihil interſit tua, ſi non apponatur pœna,
nihil valebit: vt dicit ille. §. Sed dic quòd in tali promiſſione de rato habendo conſidera-
tur quid interfuit eius qui ſtipulatus eſt ratum haberi: vt ff. rem ratam. l. 2. & ideo bene
valet, ſicut & in ſtipulatione illa dicitur cum promittitur de animali ſanum eſſe, veſper-
tilionem non eſſe. videtur enim quòd non valeret. ſed contrarium eſt. ff. de euict. ſi ita
5 quib. Vel aliter dicas quòd leges † gaudent breuitate. Vnde cum ita promittitur ratum
haberi non eſt intelligendum, quòd promittat de facto alieno, ſed ſuo proprio, hoc eſt
ſe facturum quòd dominus ratum habebit: ſicut dicit. l. in ſtipulatione iſta iudicio ſiſti:
vt ff. de verb. ob. quotiens quis alium. *Exigitur.* Ergo videtur quòd ad hoc præciſè obli-
6 getur, vt caueat. ſed non ita dicendum, eſt enim quædam compulſio † cauſatiua: quia
poſſet alius dicere, non reſpondebo tibi, niſi caueas. ipſe tamen poterit cauere vel pro-
bare de mandato. & ita non exigitur ab initio, niſi cauſatiuè: quia aliter non poſſet age-
re, vt continetur in edicto prætoris, ff. eo. ſeruum quoque. §. vlt. *A procuratore.* Id eſt, ab
eo qui dicit ſe procuratorem. *Quotiēs incertum eſt.* Sed ad hoc vt ſcias in quo caſu peta-
tur hæc cautio, diſtingue, quia aut certum eſt procuratorem habere mandatū, aut cer-
tum eſt non habere, aut dubitatum. Si certum eſt, admittetur ſine aliqua † ſatiſdatione:
7 vt ff. eod. ſi procuratorem. & ff. vt in poſſ. lega. l. 1. & ff. rem ra. ne ſatis, & ℐ. de ſatiſda. l. 1.
quando autem certum ſit & qualiter tunc admittitur ſine ſatiſdatione, innuitur per ca-
ſus iſtarum legum. ſed videtur cōtrarium ff. de operis no. nun. de pupillo. §. procurato-
rio, ſed intellige quod ibi dicit etiam ſi verus ſit procurator, dubium tamen eſt ſit verus
vel non: & ſic non contradicet: ſi verò aliquis dicit ſe procuratorem, & oſtendat inſtru-
mentum de procuratione, vbi & continebatur de nomine tabellionis, & in quo loco
eſſet factum, ſicut & in aliis conſueuit apponi inſtrumētis: ſed ille contra quē vult age-
re, dicit quòd non nouit illum tabellionem, & ſic dubitatur de tabellione: certè in tali
dubio credo quod procurator teneatur cauere vt reo prouideatur. ſi verò certum ſit ip-
8 ſum non habere mandatū, nullo modo admittatur, niſi ſit cōiuncta † perſona. quæ autē
ſint illæ, enumerantur ff. eo. ſed & hæ. vt liberi, parentes & affines, & etiam maritus: ad-
mittuntur ergo huiuſmodi perſonæ, etſi certum ſit non habere mandatum, dum non
ſit contraria eorum voluntas pro quibus agunt, & caueant de rato: vt ff. eo. Papinianus.
§. vlt. quandoque etiam coniunctæ perſonæ parentibus † inuitis admittuntur: vt ff. de
9 libera. cau. l. 1. & 2. & etiam extraneus quilibet: vt ff. de appel. non tantùm. ſi autem du-

bitetur de mandato, habet locum quod hîc dicitur: vt ff. eo. ſeruum. §. ait prætor. & in
hoc caſu diſtinxit dominus B. quia ſi ita dicat reus, tu non habes mandatum, tenetur
procurator probare de mandato, cum reus neget, & alius affirmet: & ei qui dicit, incũ-
10 bit † probatio, non qui negat. ſi quidem dicit, dubiro an habeas mandatum, admittitur
præſtita cautione: quia magis conuenit cum voluntate procuratoris cum dicit dubito
quàm cum expreſſim dixit, tu non habes mandatum. & ideo non eſt mirum ſi per cau-
tionẽ releuetur procurator in vltimo caſu, nõ in primo. & ſic videtur mulcere aures au-
dientium opinio domini P. dixerunt eſſe in electione rei quod iſtorum velit opponere,
hoc eſt quòd caueat, vel probet mandatum, & pro ſe induxit. ȷ. eo. exigendi, à ſenſu con-
trario, vt filio. ſi enim à filio non exigitur mandatum: ergo in extraneo aliud erit, quia
ab eo poterit exigi. Io. dixit eſſe in electione procuratoris quod iſtorum velit facere. de
11 mandato probare, vel de rato cauere, motus quadam regula. nam ſi aliquis tenetur † al-
ternatiuè ad duo in electione eius eſt quod illorum præſtet: vt ff. de iure do. plerumque.
§. vlt. præterea ſi ille procurator diceret, domine ego volo probare quòd dominus ratũ
habeat, nihil poſſet ei opponi: præterea non eſt facienda differentia, negetur mandatum
12 habere, an dubitetur, quoniam res fit dubia per † negationem: vt ȷ. quibus ad liberta.
procla. l. vlt. & arg. ȷ. de acqui. poſ. nemo in fi.

L. 2. Cvm rem pecvniariam. Ideo dicit de re pecuniaria. quia in criminali eſt
13 aliud. ibi enim non poteſt † dari procurator: vt ff. de iudic. l. Iulianus. §. 1. diſtingue etiã
in criminali: quia ſi ſit de capite vel maior, non poteſt, ſi minor, poteſt conſtitui: vt ff. an
per alium cauſæ appel. l. 1. In pecuniariis ſimiliter diſtingue, quia in popularibus procu-
rator non conſtituitur niſi in caſu quando pertinet ad priuatum incõmodũ: vt ff. eo. li-
14 cet in popularibus. Præterea non idem intelligas in ſtatus † cauſa, ſicut dixi in pecunia-
ria: quia neque pecuniaria neque criminalis eſt: vt ȷ. de aſſer. tollen. l. 1. *Solẽnibus impletis.*
Hoc eſt arbitrio boni viri defenſum iri, & iudicio ſiſti. *Appellationi* . i. interpellationi.
Vel pone quòd appellauerit, & volebat exercere cauſam appellationis: poteſt enim ibi
dari procurator. in vulgari tamẽ dicitur appellare ad cauſam, id eſt, interpellare & con-
uenire alium.

L. 3. Evm qvi res agit heredvm. Reſtringe hoc quod hîc dicitur nimis
15 largè, quia poſſet intelligi in geſtore † qui ex voluntate ſua adminiſtrat. at ibi falſum eſt,
quia ille non teneretur venire. Vnde refert ad illum agentem qui agere tenetur ex ne-
16 ceſſitate. ille enim conuenietur, ſi ſcilicet erant abſentes heredes, vel infantes. quia † in-
fans conueniri non poſſet: vt ff. de in ius vo. quique. Si verò non ſint infantes & præſen-
tes ſint, conuenier quem voluerit: vt ff. de admi. tut. l. 1. §. vlt. Euoca ad prætorem. ſcilicet
porrecto libello, & aliis obſeruatis. *Qui aut reſpondere tibi cogetur.* Quia præcipietur ei vt
defendat. ſin autem non vult defendere, remouebitur ab adminiſtratione, vt hîc dicit &
ȷ. de adminiſt. tut. l. vlt. *Deliberabit autem.* Quid vertetur in deliberatione iſta? Dic quia
vocati debent cognati & ſimiles, ſi non defendantur, vt ff. quibus ex cau. in poſſ. ea. hoc
autem §. 1. & debet priusquam mittat in poſſeſſionem, ſummatim cognoſcere vtrum
iuſtè an iniuſtè petat legatum, faciet enim prætor ſibi deferri teſtamentum: & inſpicie-
tur vtrum ſit ſolemne, an non: & vtrum contineatur ibi de legato præſtando, an non:
quia poſſet eſſe quòd in principio de legato præſtando, in fine contra: & ita expreſſo v-
trum ille qui petit, faciat animo calumniandi, an non: delato ſacramẽto calumniæ pro-
ceder vel non procedet. Et quod dixi de ſacramento calumniæ, intelligas ratione con-
17 ſuetudinis ciuitatis iſtius, quia † ſacramentum calumniæ non præſtatur niſi poſt litem
conteſt. vt ȷ. de iura. cal. l. vlt. nihilominus enim ſi non præſtaretur ſacramentum calum.
debet mitti in poſſeſſionem. *Solet.* Olim mittebatur in poſſeſſionem omnium † bo-
18 norum, hodie pro menſura declarati debiti: vt ȷ. de bo. aucto. iu. authen. & qui iurat. ſed
non dicerem authen. illud corrigere. l. iſtam. quia illud locum habet in perſonali actio-
ne, cum authen. hoc loquatur circa legatum petendum, & ſic per rei vindicationem vel
hypothecariam ad hoc ſententia illius auctoritatis.

L. 4. Qvia absente te. Lite prius conte. quia aliter non poſſet ferri ſententia ni-
ſi in caſu. ȷ. de tempo. appell. l. vlt. *Aequum eſt reſtitui.* Videbatur quòd non poſſet reſti-
tui: qua ſi certum eſt mandatum alicui de defedendo vel agendo, ſi pronunciatum ſit
contra eum, non habet locum reſtit. ita nec hîc cum vxor agit nomine ipſius, & con-
dem-

demnata eſt.ſed contrarium eſt.eſt enim iudicatum contra vxorem,ſiue habuit man-
19 datum,ſiue non,ff. de negot.geſt.liberto.§.vlt.Reſtituitur ergo ſi fuit abſens non volun-
taria † cauſa ſed probabili : ſed quare non reſtituitur ad appellandum tantùm, non ad
totam cauſam,ſicut ille qui abeſt Reipublicæ cauſa,vt ff.de in integ.reſtit.l.vltima. Dic
quòd tunc reſtituitur ad totum, cùm à nemine defenditur. ſi verò à procuratore ad ap-
pellandum, vt ibi. Hic autem à nemine defendi videtur, cùm à minus legitima perſona
defendatur:ſcilicet à muliere,& quando vel ad quid reſtituitur,diſtingue vt benè nota-
tum eſt ff.de in integ.reſtit.l.vlt.in ſumma de in integ.reſtit.maio.§.octaua. Et fortè di-
ceret aliquis,quòd caſus & omnia quæ dicuntur in l. iſta, erunt plana ſi intelligantur in
vxore quę defendit ſine mandato:tunc enim certum eſt quòd reſtituitur ſibi eſſe defen-
20 ſio ſine reſtitutione aliqua,ſi ſit vxor condemnata, quia non potuit viro † præiudicare,
cùm non ei mandaſſet.Sed non intelligendum eſt ita, imò quòd defenderetur ab vxore
tãquam per procuratorem:& hoc eſt quod dicit in vltima, cùm aliena negotia per mu-
lieres,&c.Ergo patet quòd ei mandatum erat,ſed petit reſtitutionem maritus, quia ab-
21 ſens fuit probabili & neceſſaria cauſa,vt dicit.Et intellige quòd mulier † non poſſit eſſe
procuratrix niſi pro parentibus, cùm morbus aut ætas eos impediat, nec ſit qui eorum
nomine agat,vt ff.eod.fœminas.

Actionem. Patet ergo quòd ſi non defendat qui agere vult nomine procurato- L.5.
22 rio,quòd ſibi actio denegatur,ſicut in edicto eſt expreſſum:ſi enim ſtatim vult eum † re-
conuenire ille contra quem agit,poteſt:ſi non ſtatim vult,poterit petere cautionem : vt
ff.eodem.ſed & hæ. §.penult. & præterea ſi non defendat dominum,tenetur ei,argum.
ff.eodem,ad rem.& l.ad legatum. & huic legi optima concordantia eſt, ff. eodem.mu-
tus.§.pœna.

Revm criminis.Quia ſcilicet accuſabatur de aliquo crimine,ergo multò ma- L.6.
gis ſi eſſet damnatus de crimine. Habet locum lex iſta, vt ĩ. de reis poſ. & ita dixit qui-
dam ſapiens Archiepiſcopus Mediolanenſis cùm eſſet accuſatus coram Papa, & obii-
cerentur ſibi multa in perſona ſua, & de ciuitate ſua, dixit ſe prius purgaturum,quàm
23 defenderet † ciuitatem ſuam.& fortè antiquitus reus criminis poſtulatus non admitte-
batur hodie,vt inſtit.de except.§.vlt.aliud in aduocato.ff.de poſtlim.§.item ſenatus.vel
fortè remouetur,quia accuſatus de crimine quadam turpitudine grauatus non videba-
tur admittendus,ſed fortè contrarium eſſet ĩ.de accuſat.l.vlt. Ergo repelletur,quia for-
tè credebatur inſufficiens, quaſi non debeat laborare duplici officio, argum.ſ.de aſſeſ-
ſor.l.vltima.

24 Militem. *Ex ſacro reſcripto.* Tale enim reſcriptum † eſſet declinatorium iudicij, L.7.
& contra publicam vtilitatem.ſecus ſi differret ſolutionem, ſ.de precib. quotiens.Non
ergo admittitur ad procurationem etiam pro patre vel matre: expedit enim Republic.
25 vt † milites armis intendant,vt ĩ.loca.milites.& fortè idem eſſet in clericis,vt ĩ.authen.
26 de epiſcopis.§.alium.Vel ibi loquitur in † exactionibus tributorum & ſimilibus, vbi nõ
debent eſſe procuratores,aliud in aliis. *Vel redimere negotium.* Quia recipit pecuniam
vt agat alienam cauſam.

Qvod sibi qvis debitvm. Legem iſtã intellige quando ſimplex erat pro- L.8.
curator:ſed enim in rem ſuam poſſet ſemper & ante litem con. & poſt conſtituere pro-
curatorem, vt ĩ.de donatio.l.illam. idem ſi quis mandauit alicui gerenda negotia, vt ff.
man.ſi procuratorem.§.ſi quis.

27 Qvi stipendia. Stipendia erant modica † æra quæ ad opus militum collige- L.9.
bantur per ſtipes:vt ff.de verbor.ſignif.ag.§.1. *Inoffen. diſci.poſ.* Si tamen prætor ſit aut
præfectus vrbis,vel ſimilis dignitatis,non poteſt agere niſi per procuratorem, vt ĩ.eod.l.
quicunque.

28 Si procvrator. *Nullum domino præiudicium.* Non enim debet † tranſgredi L.10.
mandatum,vt ff.mandati:diligenter. *Conuenire eum more iudic.* Quia conueniet eum a-
ctione mandati,vt ĩ.manda.procuratorem.Si ergo habet literam & generalem admini-
29 ſtrationem,ſeruatur quod fecit,ſed tamẽ tenetur de † dolo & fraude, & de lata culpa &
leui,vt hîc.& ff.eo.procurator cui litera.

30 Neqve tvtores. Quamuis aliàs tutor habeatur † pro domino,vt ff.pro em- L.11.
ptore,qui fundum.§.ſi tutor.hoc tamen nõ ita eſt,quia non poteſt dare procuratorem,

actorem tamen dat:vt ĩ. de acto. à tuto. vel curatore dando. idem in actore ciuitatis: vt
ff.eo.nec ciuitatis.quid in epiſc. videtur? Videtur quòd non poſſit conſtituere procura-
31 torem:quia ille tantùm à domino conſtituitur:vt ff.eo.l.t.epiſc.† autẽ non eſt dominus
imò admi. vt dicunt canones, nec ſyndicũ conſtituere poteſt:quia hoc fit ab vniuerſita-
te:vt ff.quod cuiuſque vni.l.1.§. quibus autẽ.ipſe autẽ non eſt vniuerſitas, nec vniuerſi,
imò eſt ſingularis perſona. vnde ita dicit Azo ſe dediſſe conſilium vt conſtitueret acto-
32 rem ad ſimilitudinem tutoris vel curatoris. licet ergo epiſc.conſtituere † actorem tan-
tùm, vniuerſitati ſyndicum vel actorem, nõ autem procuratorem,& videtur quòd mo-
naſterio liceret conſtituere procuratorem: vt in authen. de epiſc.§.ſiquando. ſed gloſſa
33 quod ibi dicit procuratorem id eſt, ſyndicum. Vel dicas quòd ſyndicus † poterit procu-
ratorem conſtituere lite prius à ſe conteſtata. Et differt actor à procuratore,quia procu-
34 rator tantùm à domino ordinatur, vt hîc dicitur,& ſ̃.notauimus, actor † non. Item pro-
curator etiam ſine iudice ordinatur, actor verò non : vt inſtit.de cura.§. vlt.ff.de admi.
tut.decreto. Item procurator etiam ad vnam tantùm cauſam, actor ad omnia generali-
ter dari conſueuit, ſicut tutor.inſtit. qui dari tuto.poſ.§. certæ, & ſ̃.eo.ſi procurator ad
vnam. quandoque tamen & tutor ad vnum datur:vt ĩ.de in li.dan.tu.l.vlt.& antepen.
35 Item procuratoris officium † certis modis finitur, actoris verò eiſdem quibus tutoris.
Item differt ſecundum quoſdam, quia liber tantùm poteſt eſſe procurator, actor etiam
ſeruus,& pro eis facit.ff.de leg.1.legato generaliter.ſed hîc loquitur de libero,ibi de ad-
miniſtratore quocunque rerum peculiarium. Vnde dominus Azo cõtradicit. nam ſer-
uus poteſt eſſe procurator ad omnia præterquam ad litem:actor verò tantùm liber,ad
exemplum tutoris:vt ĩ. qui dari tut. poſ.in ſeruili. *Conſtituere.* Id eſt petent conſtitui à
prætore:vt inſtit.de cura.§.vlt.& fit ſimilis expoſitio ff.de his qui not. infa.furti.non er-
go poterit tutor vel curator conſtituere procuratorẽ ante litem conteſt.poſtea verò po-
terit ad ſimilitudinẽ procuratoris: vt ſ̃.eod.quod ſibi , præterea hîc poteſt notari ꝙ litis
36 conteſtatio † eſt principium cauſæ : nam antè res eſt integra.& notatur.ĩ.eo. ita demũ.
L.12. Exigendi. Patet per.l.iſtam quod quis reum defendere poteſt etiam ſi certum
ſit non habere mandatum ſatiſdatione pręſtita.ſed cur ſecus in procuratore actoris no-
tauimus ſupra , ea.l.reſpon. 1. certè quia ibi vult me conuenire & exigere aliud à me.
vnde non eſt audiendus aliquo modo , quia ſi ſibi ſolueretur, tenetur iterum domino
ſoluere . ſi abſolueretur , non prodeſſet mihi contra dominum illa ſententia . & ſic
cum circa hoc poſſem damnificari,non admittitur etiam ſi velit cauere.ſed ille qui reũ
vult defendere , ad commodum meum facit. & ita cum ſatiſdatione poterit admitti:vt
hîc dicit & hoc intellige ſi ego velim admittere eum.nam ſi vellem poſſem dicere, nolo
quod tu defendas illum,ſed volo expectare donec veniat.ſi non venerit,poſtulabo mit-
ti in poſſeſſionem bonorũ ipſius:vt ff.eo.ſi actor malit vel ſi vult:vt ſ̃.dixi,admittet eum
37 & cauebit iudicatum ſolui etiam ſi ſit locupletiſſimus:quia in re † aliena ſine ſatiſdatio-
ne non eſt quis idoneus defenſor ſecundum regulã & probatur.ĩ.de ſatiſda.l.1.& ff.eo.
is qui ſuſcepit. *Et alia procul dubio obſer.ſub.* Id eſt iudicatum ſolui, quod continet in ſe
tres clauſulas:vt ff.iud. ſol.iudicatum. Vel expone ſatiſdatione ſcilicet iudicatum ſolui,
& alia procul dubio &c.i. præter iud. ſolui, ratam rem dominum habiturum.quando-
38 que enim procurator † rei cauet de rato:vt ſi cõueniatur rei vindicatione, vel commu-
ni diuidundo:vt ff.Pomponius.§.ſed & his,& l.ſi defunctus.§.vlt.& alius eſt caſus ff.eo.
non ſolum.§.penult.& videtur huic.l.contradicere.ff.eo.ſi minor.Sed dic quod hîc lo-
quitur quando lis erat conteſtata cum patre & teſtimonia recepta, & probationes in-
ductæ:& ſic cum de cauſa liqueret,ſi aberat pater,poterat de cauſa pronunciari.& ideo
39 in tali caſu vbi imminet tantum periculum, poteſt † per minorem defendi.ſi verò præ-
dicta non extant , aliud eſt:quia ſine lite conteſtata non poteſt ferri ſententia niſi à iu-
dice appellationis: vt ĩ.de tempo.appel.l.vlt. ergo vbi non eſt lis conteſtata, non admit-
titur, vt ibi.alioquin contra, vt hîc & ff.eo. non ſolum.§. vlt. Vel aliter dicas quòd iſte
40 minor poterit patrem ſuum defendere : nec in integrum reſtituitur , cum vſus ſit iure †
communi: vt ĩ.de in interg.reſt.non videtur.imò in interg.reſtituetur ſi non defendiſſet
eum,ad hoc vt defenderet. quare in hoc caſu cum pater fortè deberet cõdemnari quã-
ti in litem iuratum eſſet, vel aliter ſcilicet multo iuſtius, & iſte minor poſſit eſſe ſapiens
& diſcretus,admittit eum lex ſpecialiter in hoc caſu: licet aliàs generaliter idoneus non
ſit.

41 ſit.nam & alibi video quòd licet minor donare prohibeatur, matri † tamẽ vel ſimili cõ-
iunctæ perſonæ alimenta præſtare poterit, vt ff.de tut.& rat.diſtr. l.1.reſpõſ.1.& propter
hoc quod hîc dicitur circa iſtum filium, voluit argumẽtari dominus P.pro ſentẽtia ſua,
ſicut plenius notauimus s̃.eo.l.1. Nec dicas hanc l.loqui quòd iſte filius allegatet cauſas
abſentiæ,& non in principali cauſam defenderet:vt j̃.notauimus l.nihil.quia tunc nedũ
in hac cauſa admitteretur,ſed in qualibet etiã criminali,& quælibet etiã pica ſi ſciret lo-
qui,vt ff.eo.l.abſens.& l.ſeruũ.§.publicè.& j̃.de accuſ.teo.& tunc nõ fertur ſententia in
procuratorẽ,ſed in dominum,vt ff.de neg.geſt.liber.§.vlt. Intellige ergo ꝙ in principali
cauſa defenderet,non quòd allegaret cauſas abſentię.Ita eſt in minore circa defenſionẽ
42 quòd non admittitur niſi lis ſit conteſtata,licet hîc aliàs. Tamen circa poſtulationẽ † nõ
obſtat ei minor ætas,ſi tamen habeat XVII. ann. vt ff.de poſt.l.1.§.pueritiã.nec enim ibi
in tantùm poteſt grauari, in quantum hîc:quia ibi nec obligat nec obligatur alicui,niſi
præuaricator exiſteręt,vt not.s̃.de adu.diu.iu.l.1.Præterea intellige quod dicitur de mi-
nore.ꝙ eſſe non poſſet procurator,ſ.in iudicio.Aliud ſi factus ſit procurator ad aliquam
rem emẽdam:valet enim quod fecit,ſed poſſet reſtitui,ff.de mino.cũ mãdato.Præterea
manumitti non poteſt quis ad procurationem,vt ſ.negotia adminiſtret minor XVII.an.
43 vt inſt.quib.ex cau.manum.§.eadem.Et nota quòd hîc dicitur quòd † aliquid eſt iuſtũ,
cuius contrarium eſt iuſtius.Simile habes j̃.de pact.dot.l.hac edita.l.1.

ITA DEMVM. *Si cùm primò litem.* Ex l.ergo iſta poteſt elici, ꝙ litis conteſtatio eſt L.13.
principium cauſæ,vt diximus s̃.eo.neque tutores. & valet hoc notare ad l.ff.de iur.om.
iu.& quia.Quia quod ibi dicit,geri cœperit: quidam intellexerũt pro libelli oblatione,
dominus meus pro litis conteſtatione. Debet ergo in principio, i.in litis conteſtatione,
44 opponi hæc exceptio, † quia dilatoria eſt, vt dicit regula j̃. de prob.exceptionem.Ergo
poſt litem non opponetur.& eſt idem in aliis exceptionibus: vt in cautione ratihabitio-
nis, & de iudic. ſolui:vt j̃.de ſatiſd.l.vna.& ff.eo.Pomponius.§.ratiha.Eſt præterea arg.
l.iſta,ꝙ cauſa appellationis eadẽ ſit cũ prima,quia ſi in prima nõ oppoſuit,nec in ſecũda
poterit:quia eadẽ videtur.& probatur per ti.j̃.ne liceat in vna eadẽq; cauſa tertiò appel-
lare.& quod dicit l.iſta circa militẽ fortẽ,intelligendũ eſt in omnib.perſonis quæ remo-
uẽtur à procuratione,vt fœminis & aliis quę enumerãtur ff.eo.ſi minor.§.vlt. & ll.ſequ.

NEC EO MINVS. Patet per l.iſtam quòd ſi aliquis minor eſt XXV.ann.& dedit ad L.14.
cauſam ſuam procuratorem,quòd non ob hoc quia minor eſt,debet dici nulla ſentẽtia,
45 quia quod in eius † fauorem eſt inductum, in eius læſionem non debet retorqueri,vt s̃.
de legi.& conſt.quod fauore. Si verò lata eſſet ſententia contra procuratorem minoris
non legitimum,hoc eſt quòd non eſt ordinatus tutoris auctoritate,vt s̃.eo.neq; tutores.
non valeret.ſi legitimus eſt,valet:ſed reſtituitur j̃.ſi aduerſus rem iud.l.pen.

LITEM. *Contra bonos mores.* Contra bonos mores eſt ſi conuenerit de aliquo præ- L.15.
46 ſtando,& ideò non valet † talis conuentio, vt s̃.de poſtul. ſi qui. & j̃.man.ſi contra gra-
47 uiter.ergo debet eſſe mandatum:ſi enim † merces interuenit,eſſet locatio:vt ff.man.l.1.ſi
tamen gratia remunerandi dedit ei vnum par caligarum,vel tale quid benè habet actio-
nem mandati,vt ff.manda.ſi remunerandi.

PROCVRATOREM. ſ.libetum. *Vel actorem.* ſ.ſeruum, vt j̃. quod cum eo.l.vlt.& L.16.
probatur ff.de leg.1.legato generaliter.non ita ſumas actorẽ,s̃ eo.neq; tutores.Ibi enim
de vero actore loquitur,qui nõ poteſt eſſe ſeruus,vt ibi dixi:ſecus hîc,& ff.& j̃. quod cũ
eo.quia loquitur de quolibet adminiſtratore negotiorum, & eſt differentia inter acto-
rem & procuratorem,quia procurator dari poteſt à tutore ante litem cont.& poſt:pro-
curator verò non poteſt.Hæc omnia not.s̃.eo.in l.illa,neque.& intellige l.illã in procu-
ratore qui generalem habet adminiſtrationem. ille enim non poteſt alienare, niſi ſuper
48 hoc ſpeciale haberet mandatum,præter res † quæ ſeruando ſeruari nõ poſſunt, vt ff.eo.
procurator tutorũ.aliud ſi habeat liberã & generalẽ,vt ff.eo. procurator cui libera.

INVITVS, &c. Lex iſta quinque caſus ponit,tres à principio vſq; ad illum §.ſed nec L.17.
defenſionẽ.& in procuratore actoris.deinde duos,& in procuratore rei. Primus eſt vſq;
49 ad illum verſiculum,nec eandem,&c.Vbi dicitur quòd ſi vellem cogere aliquẽ † procu-
ratorem eſſe ab initio,quòd non poſſum.Secundus caſus eſt, quia ſi ſuſcepit quis in vna
re,quod non tenebatur in alia ſuſcipere,& ſic non vltra procedet quàm ſit ei mandatũ:
finito ſuo negotio,niſi appellauerit, tenetur enim appellare: & hîc eſt tertius caſus. Et

ſicut in perſona actoris diximus ſ̃. quod ſcilicet quis compelli non poteſt ad procurationem ſuſcipiendam,idem dicendum in reo:quia.ſ.non poterit quis aliquem compellere vt eum defendat.& iſte eſt quartus caſus qui ponitur ab illo vſque §.ſed nec. vſque ibi,cum fidem &c.abinde verò ponitur verſicu. & vltimus , & dicitur quòd ſi ſuſcipiat defenſionem,debet fidem ſuſceptam implere. *Inuitus.* Inuitum hîc accipe non ſolum qui non contradixit, ſed etiam eum qui expreſſim conſenſiſſe non probatur:vt ff.eo.filius §.inuitus,ſic & aliàs in ſeruitutibus dicitur quis inuitus, cũ expreſſim nõ cõſentit ff. de ſeruit.vrba.præd.inuitum.Econtrario tamen alibi ponitur.ff.ſol.mat.l.2.§.voluntatem. *Procurationem.* Scilicet actoris. *Nemo cogitur.* Videbatur autem quòd cogi poſſet, ideo quia vſus † procuratoris perquam neceſſarius eſt, vt hi qui rebus ſuis intereſſe non
50 poſſunt,ſaltem per procuratores agerent , vel defenderẽtur:vt ff.eo.l.1.§.vſus.Item alia ratione,quia tutelam & curam & alia munera † inuiti ſuſcipere cogimur:vt inſt.de exc.
51 tut.& ff.de mune.& hon.munerũ.niſi in caſu,vt ſ̃.de epiſ.pręſbyteros.non eſt ita,vt hîc dicitur & ff.eo.filius §.inuitus.nec obſtat quod dictũ eſt.quia illa munera publica ſunt. *Nec eadem*,&c. Iſta eſt ſecunda particula huius.l.& loquitur in præmiſſo caſu.ſ.in procuratore actoris:quia non cogitur oſtẽdere officiũ ſuũ quod ſuſcepit in vna cauſa vltra ſubaudi quam ei mandatum eſt:nec enim poteſt cõpelli in alia re ſuũ effectũ extendere: vt ſ̃.dictũ eſt.& eſt ratio quare non,quia ſufficit ſi cui vel in paucis &c.vt j̃.de neg.geſt.
52 tutori.eſt & alia ratio,quia cum ſponte ſuſcepit † in vna re,ideo ſuo iuri renunciauit,vt poſſit in alia re cõpelli,arg.j̃.de exc.tut.volũtariè.& de his qui ſponte munera ſuſci.l.2. lib.x.& ſ̃.de epiſc.auth.præſbyteros.ibi,ſi quis hoc fecerit. *Niſi prouocationis*,&c. Poteſt ergo inferri,ergo prouocare tenetur:quod verũ eſt:& eſt ratio, quia & hoc ex mandato pendere videtur:& adeò videtur pendere ſecundũ quoſdã ex mandato, vt dixerint etiã
53 cauſam appellationis † procuratorẽ teneri exercere & videre. Iuuari eorum opinio videtur ex eo quod legitur ff.an per alium cauſę appel.l.ſi procurator.& ff.eo.qui proprio §.itẽ.ſecundũ hoc ergo ſupplebitur & hîc exponetur in litera,niſi prouocationis,ſubaudi faciendæ & exercendæ.Io.tamen & aliis doctoribus placuit dicere in contrariũ,moti ea ratione,quia prouocatione tantum functũ eſt mandatum,ſicut & ſonare videtur hęc litera, ſic enim dicit,nec eadẽ niſi prouocationis &c.Sicut ergo in cæteris cauſis finitur mãdatum finito negotio impoſito,ita & hîc,& quòd ſufficiat ſi iſte procurator appellet.
54 & probatur euidenter :nã & fideiuſſor,qui † etiam procurator rectè dici poſſit, non habet neceſſe niſi tantum prouocare ſi nomine rei fuerit condemnatus:ſed nec etiam prouocare videtur quandoque.ſ.ſi pauper ſit,vel ſi teſtato me conuenit vt prouocem:vt ff. manda.ſi procurator.§.ſed ignorãtes. Itẽ alia ratione, quia ſi curator ordinauit ad cauſam vnum actorem,& fuerit condemnatus, iſte actor debet appellare.ſed ſolus curator appellationem exercebit.ex quo bene videtur quòd officium ſuum eſſet finitũ:vt j̃. de appel.ſi actor. nec obſtat lex an per aliũ cauſæ &c.quia fuerat tam ad appellandũ, quàm ad eius exercitium conſtitutus nominatim.vel fortè erat procurator generalis. alioquin
55 interpoſita appellatione † finitum eſt mandatum:vt ſ̃. probatum eſt. Itẽ non obſtat l.illa,qui primò.quia ibi & cauſam reſtitutionis & rei vindicationis ad quam fuerat minor reſtitutus,datus erat procurator,ſecundum quòd ibi Io. caſum aſſignauit.alij tamẽ aliter ponũt caſum,& ſumunt hîc arg.pro quęſtione aduocati in qua quæritur an pro eodẽ ſalario debeat iuuare cliẽtem in cauſa prouocationis.& ipſi dicũt quòd ſic.nos verò hoc omnino negamus ratione pręddicta quã in procuratore aſſignauimus.Sed quęritur,
56 ſi vendidiſti mihi rem,& de euictione † promiſiſti,deinde cõuenior nomine rei emptæ, & condemnor,an habeam neceſſe prouocare ſi velim de euictione actionem habere:& ſi non appellem,an repellar.& videtur ex præmiſſis per ſimilitudinẽ quòd deberem appellare,hoc tamẽ nõ puto:quia procurator ſeu fideiuſſor ideo appellat, quia tenetur ad hoc ex officio quod ſuſcepit:emptor verò nullum officium ſuſcepit.& idem dicit lex in herede vendicante rem defuncti,nã licet non appellet à ſententia qua rei abſoluuntur, non tamẽ hæreditas ideo eis vt indignis aufertur:vt ff.ad Silanianum,propter veneni.§. vltim. quidam tamen ibi diſtingunt an omiſerit appellationem propter paupertatem, aut ex voluntate.in primo caſu ſunt excuſati , in ſecundo non : vt in fideiuſſoribus , di-
57 ſtinguitur.ff.manda.ſi procurator.§.ſed ignorans.Porrò licet † emptorẽ ad appellationem non teneri diximus,ſi tamen ſponte prouocauerit & fuerit victus magis ob ſuam

negligen-

negligentiam, quàm quòd malam cauſam habuit, victus fuiſſe crederetur: vt ff. de euict.
Herennius Modeſtinus. §. vlti. Item quod dicit, nec eandem vltra quàm ei mandatũ eſt
extendere, &c. non ita prauè eſt intelligendũ, quòd nõ teneatur ſatiſdare de defendẽdo,
ſi hoc poſtuleretur. Debet enim hoc facere, quia hoc ei mandatum videtur, arg. ff. de iuriſ.
om. iu. l. 2. & ff. eo. ad rem. & l. ſi ad legatũ. ſi verò non defenderet, nec ipſe ad agendũ ad-
mitteretur, vt ſ. eo. actionẽ. & ff. eo. mutus. §. pœna. Et ideò domino propter fidẽ ſuſpe-
58 ctam quã non adimplet, tenetur actione† mandati, quia dominus hoc ei mandaſſe vide-
tur, cùm aliter non admitteretur ad agendum, vt ſ. dictũ eſt. *Sed nec defenſionem.* Clau-
ſula iſta nũquam poteſt aptari ad ſuperiorẽ caſum, ſ. vt loquatur in procuratore actoris:
nã procurator actoris tenetur præciſè defendere, vt ſ. probatũ eſt, & poteſt ad idẽ indu-
ci, ff. eo. ſed hæ. Ideoq; diſplicet veterum doctorũ lectio, qui totã l. iſtam in procuratore
actoris intelligebant: ad quam lectionem verba, ſi mulier ſequenda eũ fide, &c. nõ benè
aptari poſſunt propter rationẽ proximè dictã. Ipſi tamen exponebãt literam illã, ſed nec
defenſionẽ abſentis ſubire cõpellitur, ſubaudi, ab aduerſario, cõpellitur tamẽ à domino.
Item alij alio modo exponũt, & dicunt, nõ cõpellitur, &c. quia ſufficit cõmitti cautionẽ
de defendendo. ff. eo. nõ cogendũ. §. Sabinus. Sed nec hoc placet ratione prædicta, quia
59 procurator actoris† præciſe cogitur defendere, vt probatũ eſt per l. ſed hę. §. præter. & §.
ille intelligitur in procuratore rei. Intelligimus ergo clauſulã iſtã in procuratore rei; &
facit l. iſta ſimilitudinem inter procuratorẽ actoris & rei, ſ. vt ſicut ad agendũ nõ poteſt
quis dari inuitus procurator ab initio, ita nec ad defendendũ. Videbatur autẽ q; poſſet,
quia publicè vtile eſt, &c. vt ff. eo. ſeruũ quoq;. §. publicè. *Cùm fidẽ, &c.* Q. d. licet nõ cõ-
pellat' ſuſcipere, ſi tñ ſuſcepit, ſufficit quidẽ adimplere, i. defendere, & ita refert' hoc ad p-
ximã literã. Poſſet etiã referri ad ſuperiorẽ ibi, nemo cogitur, &c. ſi tñ ſuſcepit ſufficit ad-
implere ſuſceptã fidẽ, & eodẽ modo ad ſequentẽ clauſulã, nec eãdẽ vltra, &c. cũ fide, &c.

ALIENAM. *Virile officium.* Intellige q; procuratorẽ accipere nõ poſſit in iudicio, vt L. 18.
probatur ĩ. eo. marit.ª ſi enim mandatũ accepit de aliquo faciẽdo extra iudiciũ, benè te-
neretur. Præterea in iudicio quãdoq; admittitur, vt pro parentib. ff. eo. fœminas. nõ aũt
60 pro filiis, vt hîc dicit: imò debet tutorẽ† petere: nec hoc ſolũ facere, ſed idoneũ petere: &
ſi remouendus fuerit ab adminiſtratione, iterùm debet alium petere: vt ĩ. qui pet. tut. &
ff. ad Tert. l. 1. §. ſed ſi mater. & §. ſeq. ita eſt quoad procuratorem pro filio, quia ab initio
non poteſt defendere: ſi tamen contra malè latam ſententiam pro filio appellatur, ad-
mittitur etiam pro eo proſequi cauſam appellationis: vt ff. de appel. recip. l. 1.

SI PRETIVM. *Hoc tibi reſtitui prouidebit.* Actione de in rem verſo, ſi ſeruus actor e- L. 19.
rat, vt ff. ſi cert. petat. ſi & me & Titium. & ĩ. de his qui in alie. poteſt. ei. §. vlt. vel actione
neg. geſt. vt ff. de neg. geſt. l. vlt.

NIHIL *arbitramur intereſſe.* Quantũ ad perſonã procuratoris: quicunq; enim poteſt L. 20.
dari ante lit. cont. poteſt dari & poſt: & quicunq; repellitur ante & poſt. Vel intellige q;
61 nihil interſit quantũ ad perſonã dantis procuratorẽ, ſ. domini cauſæ, quia ille qui† poteſt
cõſtituere procuratorẽ ante lit. cont. poteſt & poſt lit. cont. & ſi nõ ante poteſt, nec poſt:
vt ĩ. eo. l. vlt. ibi enim nec ante nec poſt poteſt cõſtituere. In popularib. actionib. ſimiliter
62 nõ licet nec ante nec poſt, vt ff. eo. licet in† popularib. Pręterea in criminalib. nõ licet, vt
ff. de pe. tu. l. pen. Fallit tamẽ quod dixi in tutore & procuratore, quia licet ante lit. cont.
procuratorẽ cõſtituere nõ poſſint, poſſunt tamẽ poſtea: vt ſ. eo. neq;. Quidã tamẽ vt M.
63 facit differentiã, cõſtituatur procurator ante litis cont. an poſt: ſi ante litis conte. fit† do-
minus cauſę, & ſic in eũ debet ferri ſentẽtia. Aliud ſi poſt lit. cont. detur procurator: quia
tũc fert' ſentẽtia in dominũ: vt ff. de his qui not. inf. furti. §. 1. in fi. & ſic intellexit literã il-
lam, & faciebat vim in eo quod dicit ab initio: ſecus enim ſi poſt, vt ipſe dixit. Vnde in
qualibet cauſa etiã criminali vel capitali cõceſſit q; dari poſſet procurator poſt lit. cont.
cũ in dominũ feratur ſentẽtia. Noſtri verò Doct. dixerũt regulã iſtã locũ habere ſiue in-
64 teruenit procurator ante ſiue poſt. Nihil enim intereſt, quia in omni caſu debet† ferri ſẽ-
tẽtia in procuratorẽ: ſi enim pronũciaretur cõtra dominũ, & nõ cõtra procuratorẽ ipſo
iure nulla eſſet ſentẽtia, ĩ. de ſent. & interl. l. 1. Si opponas de illa l. furti, reſpõdeo qa ſub-
audiendũ eſt ibi maximè. Idẽ enim eſſet ſiue poſt li. cõt. eſſet agitata cauſa p pcuratorẽ,
ſiue antea. Pręterea q; cõtra pcuratorẽ feratur ſentẽtia poſt li. cõt. pbatur ff. eo. licet. §. ſi
65 plures. ibi. n. dicit' q; plures hęredes nõ poſſũt pcuratorẽ dare, qa nõ poſſent† in eadẽ pſo
na cõdẽnationes & adiudicationes expediri, quomodo. n. ipſe cõdẽnaret' vel abſolueret?

patet ergo quòd ſi dominus condemnandus eſſet, quòd vnum poſſet conſtituere pro-
curatorem & tamen loquitur §. ille quando lis erat conteſtata non ergo debet domi-
nus cõdemnari.etiam poſt lit. conteſt.quia ſi fieri deberet,ſufficeret omnibus vnus pro-
curatot ſecundum quod dixi.Item eſt ad idem ff.eo.qui proprio 1.reſpon.ibi enim do-
minus per ſe fuerat litem conteſtatus,deinde conſtituit procuratorem.ibi dicitur quòd
dominus debet ſatiſdare nomine procuratoris, ex quo patet quòd procurator eſt con-
demnãdus,& non dominus,alioquin ſi dominus deberet, ſufficeret cautio à ſe interpo-
ſita ab initio pro ſe,& ſic patet quòd in procuratorem ferri debet ſententia, iudices ta-
men moderni ad tollendam vnam dubitationem & in dominum & in procuratorẽ cõ-
66 ſueuerunt ferre ſententiam,ſic,ego condemno † talem nomine illius.& ita vtile non vi-
tiatur per inutile. Intellige quæ dixi vera eſſe in pecuniariis cauſis.nam in criminalibus
non ita verba aptè cõcipi poſſunt in perſona procuratoris.in pecuniariis enim bene po-
teſt dici,cõdemno te nomine illius vt des vel facias.non idem in criminalibus ſcilicet in
quibus agi poteſt per procuratotem, vt in crimine iniuriarum illuſtris perſonæ:vt j. de
iniuriis.l.vlt.non enim bene formarentur verba,ego condemno te vt nomine illius ſuſ-
pendaris.ſi tamen defendat quis aliquem allegando cauſas abſentiæ,tunc in eum nõ in
alium debet ferri ſententia ff. de negot. geſtis. liberto.§. vltim. & ſic voluerunt quidam
intelligere l.illam.ſ.eo.exigendi.quòd filius allegaret cauſas abſentiæ, non quòd defen-
deret patrem in principali cauſa, vt ibi notauimus. Si ergo cum verba apte concipi
67 non poſſunt ad condemnandum procuratorem ad pœnam,fertur in †dominum ſentẽ-
tia:ſic & in cauſa matrimonij, cum non aptè dici poſſit condemno te vt illam accipias
in vxorem:ita eſt in eo procuratore cui cauſæ exercitium mandatum eſt. Quid autem
ſi tantùm fuerit conſtitutus ad audiendam ſententiam? Et fortè hîc poteſt dici domi-
num condemnari debere,ſi tamen talis procurator cõdemnetur,bene puto tenere ſen-
tentiam,nec obſtat.l.furti,accipe vt ſ.notauimus.

L.21. MARIVS CITRA MANDATVM. Hoc eſt,pręter mandatum:quia & ſine mã-
68 dato † poteſt admitti. ſi enim coniunctæ perſonæ admittuntur, vt ff.eo.ſed & hæ.quæ
poteſt dici magis coniuncta perſona quàm maritus vxori ſuæ?Et ideo enumera ipſum
69 inter † coniunctas perſonas,vt admittatur ſicut & illæ ſine mandato,præſtita tamen ſo-
lemni ſatiſdatione ſcilicet de rato:vt ff.de neg.geſt.ſin autem & dicit ideo ſolemni,quia
debet præcedere interrogatio & ſtatim ſequi reſponſio. *Et alia obſeruatione.* Quia præ-
ter ſatiſdationem de rato cauere debet de defendendo,ſicut dicitur in quolibet procu-
ratore actoris.ff.eo.ſeruum. §.ait prætor.& §.ſequenti.Sed videtur contra.j.de pac. cõ-
uen.Iul.reſpon.quia ibi loquitur quando maritus agebat ad x. & conſtabat ipſum ha-
70 bere mandatum vt patet in litera.& † ideo non habet neceſſe ſatiſdare, ſicut ibi conti-
netur.ſed hîc nõ conſtabat habere mandatũ vel non:imò erat incertum.vel etiam dicas
quòd certum erat ipſum non habere mandatum. & ideo cum non dedit ſibi aliquid,
nec continetur in inſtrumento, ſicut ibi dicit.aliud hîc,aliud ibi. *Id ſolum exequi debet.*
Ante ergo quàm mandaſſet vxor de aliquo,præſumitur quòd voluerit in omnibus poſ-
ſe ipſum agere.ſed cum de aliquo mandauit,non pręſumitur quòd voluerit:quia quod
71 in vno † permittitur in alio prohibetur : vt hîc & arg. eſt ad idem ff.de fund.inſtru. leg.
quæſitum.§.idem reſpondit,circa finem legis,& ad idem facit j.de pac.conuen.l.vltim.
econuerſo eſt ff. de iud. cum prætor.patet ergo quod ſi intromitteret ſe de aliis,contra
voluntatem vxoris faciet:vt ſ.dixi.quod non debet eſſe ff.eo. Pomponius.§.vlt.

L.22. PROCVRATORIBVS. Patet ergo quòd lite conteſtata fit ipſe dominus,non in-
72 tellige rei quę petebatur,vel actionis,ſed quantum ad† exercitium cauſę.quia dominus
non poteſt eum amouere:& pręterea ipſi alij cõmittere poſſunt: plura enim ſunt domi-
nia rerum,actionum,vel officiorum, & hîc dicitur ratione officij dominus.lite ergo cõ-
73 teſtata non reuocatur, niſi capitales inimicitiæ, vel morbus aut alia neceſſaria † cauſa
interuenerit,vt hîc dicit.diſtingue tamen,quia aut ſolus procurator reſiſtit in reuocan-
do,aut alius contra quem datus erat & non ipſe. ſi ſolus procurator videtur ſuſpectus,
quia operas ingerit inuito:vnde videtur repellendus,niſi talia pręteñderit quia dicit,Do-
mine vos vultis me repellere,quia dicitis inimicum veſtrum,vel ſimilia:& bene volo re-
linquere procurationem veſtram:ſed tamen nolo quòd prius cognoſcatur vtrum ſit
verum quod dicitis,an non:tunc enim eſt bene audiendus.pręterea ſi retentione aliqua
velit

velit vti,ſi verò reſiſtat alius contra quem agit,quia dicit laborioſum eſſe ſibi contra tot
agere, non poteſt reuocare niſi cauſa cognita : vt hîc & ff.eo. ante litem & l.poſt litem.
& l. quæ omnia §.1.vbi idem notandum eſt.

NVLLA DVBITATIO. Patet per legem iſtam, quòd ſi moritur dominus poſt li- L.23.
tem cõteſtatam à procuratore,quòd nihilominus poterit cauſam finire procurator,nec
poterit reuocari,cùm res non ſit integra,ſecus ſi eſſet integra:vt j.mandati,mandatum.

LICET IN PRINC. *Si falſus procur.inueniatur.* Subaudi,neque ratihabitio inter- L.24.
74 uenerit,nam tunc contrarium eſſet, quoniam ratihabitio † retrotrahitur, vt ff.de iudic.
licet.& ideò intellige quando nulla ſequitur ratihabitio, quia tũc nullum eſt iudicium,
vt hic dicit. Vnde ſi ſoluero tali procuratori falſo,ſiue in iudicio,ſiue extra,ſiue debitum
75 ſiue indebitum,repetetur totum, etiam ſi ſententia lata eſt, quia † fuit nulla ff.rem ratã
haberi. ſi ſine §.quòd ſi procurator.non preiudicat ergo domino, ſed procuratori. quia
ſi abſolutus ſit ille contra quem procurator agebat, & ita intereſt ſua, quia ſi verus pro-
curator eſſet, non poſſet à domino de cetero conueniri. vel etiam ſi fecit impenſas in li-
tem, tenebitur ex ſtipulatu ad intereſſe ſi dominus ratum non habeat : vt bene dicit lex
prędicta. Sed poſſet quæri vtrum poſt litem conteſtatam poſſit opponi hæc exceptio.&
videtur quòd non,cum ſit dilatoria:ergo in principio eſt opponenda : vt j. de prob.exc.
ſed contrariũ eſt quia fallit regula illa hic, & in omnibus per quæ contenditur retro nul-
76 lũ fuiſſe iudicium.ideo ſi à non competenti iudice ſententia ſit † lata,& hoc ignoraui nõ
meum eſſe iudicem,quia poſſum excipere,cum contendam retro nullũ fuiſſe iudicium.

QVICVNQVE. Enumerat ergo hic quoſdam in diuerſis dignitatibus poſitos qui-
bus non licet agere per ſe,vel ſe defendere: & hoc intellige in ciuilibus cauſis. nam in † L.25.
77 criminalibus oportet potentes & potentiores adeſſe in propria perſona j.de act.tunc cõ-
uenit.fallit in crimine iniuriarum, quia ibi per procuratorem agent. j. de iniur.l.vlt.ad
multos in dignitate poſitos extenditur l. iſta, ſed de iure authen. reſtrictum eſt ad ſolos
illuſtres.cæteri enim commune ius amplectuntur:vt dicit authen.hic,quod ius,&c.

IN PECVNIARIIS *Controuer.*ideo dicit,quia aliud eſſet in criminalibus : vt ff.de L.26.
pœn.l.pen.§.1.*Vel ſententiæ*.ſ. interlocutoriæ,quia mandauit ei per literas vel per nuntiũ
quòd veniret ad cauſam.ſic habuimus.s.de epiſc. & cler.omnes qui vbique in prin.*Paſ-
ſim*.id eſt ſine delectu:vt ff.de iure do.palàm.*Reſpondendi* ſiue etiam agendi.*Facultatem*.ſo
lum enim hoc requirendum eſt an prohibeatur procuratorem dare : vt ff.eo.inuitus.§.
cum quæritur.eſt ergo prohibitorium hoc † edictum . vnde quiliber qui non prohibe-
78 tur admittitur & poteſt agere per ſe vel per procuratorem : vt hic,& s.de his qui ad ec-
cle.confu.pręſenti.Sed videtur quòd cum determinatione ſit intelligendũ,hoc eſt prius
præſtito ſacramento calumniæ à principali perſona:vt.j.de iura.cal.l.2.§.ſin autem.Re-
ſpon.ibi iurat de calumnia principalis perſona,vt procurator ad finem cauſę poſſit per-
uenire:nam aliàs non poſſet.poſſet tamen & ante lit.conteſt.dare.vt per ipſum fiat con-
teſtatio,& cauebit rem ratam dominum habiturum.j.de iura.ca.l.2.§.hoc etiam . *Niſi
for.quoſ.inſt.non.ob cau.vehemen.*ita intellige quòd principalis perſona erat † iuſtus homo:
79 iſte quẽ volebat procuratorem dare,erat perfidus & malitioſus.tunc enim ſi vult is con-
tra quem datur, poterit ipſum repellere & dominum vocare in iudicium. & ad hoc fa-
cit ff.eo.ſi actor.Vel ideo intellige dictum de iuſtioribus, quia ſi tales eſſent partes quòd
ſi conuenirent, haberent rixam inter ſe:tunc iudex non coget eas agere per ſe:ſecus ſi iu-
ſtiores homines ſint,& tales qui non haberent † rixam. vel intellige literam iſtam in his
80 in quibus agi non poteſt per procuratorem. vt interdicto de libe. exhiben. niſi ſpeciale
haberet mandatum,& aliqua exigantur:vt ff.eo.Pomponius. & idem in crimine ſuſpe-
cti:vt ff.eo.non ſolum.§.vlt.vel etiam ponere exemplum.j.de his qui ve.æta.l.2.

NE LICEAT POTENTIORIBVS PATROCINIVM LITIGANTIBVS PRÆSTARE, vel actiones in ſe transferre.

TIT. XIIII.

SVMMÆ.

1 *Potentiores qui dicantur.*
2 *Aduocati potentiores.*
3 *Clariſſimi vel illuſtres ſub præſide cõueniũtur*
4 *Lex quando defert iuriſdictionem.*

5 *Cauſa quando demandari non poßit.*
6 *Ceßio actionis quid, & eius effectus.*
7 *Gratuitum officium.*
8 *Deportatio aufert libertatem.*

L.1. DIVINE ADMODVM. Valde. *Conſultiſſimus.* Quia homo erat magni
conſilij. *Vt iactura cauſæ.* Potes intelligere ipſo iure:vt ī.eo l.vlt. vel intelli-
ge per ſententiam,& hoc eſt quod.ī. ſupponit ſeuera ſententia &c.l.ita in-
1 telligas l.vlt. *Potentiorum.* Lex appellat potentiores † qui quocunque mo-
do aduerſariis ſunt potentiores.& ſi his fiat alienatio iudicij mutandi gratia,datur actio
in factum:potentioribus enim pares eſſe non poſſumus.ff.de alie.mutan.iu.cauſa.l.3.&
ſic ſumitur.ff.ſi ex noxa. cauſa.l.1.hic autem ſumitur pro potentioribus officio,qui poſ-
ſent terribiles aduerſariis, vt ſunt iudices de communi, vel alij qui habent officium in
curia:de quibus dicitur.ī.quod me.cau.ſi per impreſſionem.aliàs enim contrarium eſſet
2 ī.de ſuffrag.quia quandoque ſunt † aduocati potentiores aduerſariis ſuis,& tamen poſ-
ſunt præſtare patrocinium ſuum pro aliis. aliter non poſtularet niſi ruſticus contra ru-
ſticum:quod falſum eſt, vt ibi dicit. *Vt propoſito.* Id eſt poſtpoſito. Vel dicas propoſito
id eſt procul poſito. *Quem.* Scilicet,diuinum Claudium. *Seuera ſententia.* Intellige pro
3 motu animi. *Ne præiud. clariſſimis viris.* Aliàs enim non conuenirentur † clariſſimi vel
illuſtres ſub pręſide:vt ī.vbi ſen.l.2.& 3.niſi crimē obiiciatur clariſſimo:vt ī. tit.prędicto.
l.1. *Specialiter fecerit.* Illud notandum eſt, quia ex conſtitutione iſtius diui Pij ſpecialiter
datum eſt principi, vt ſeuera ſententia in actores ſeu procuratores tales vindicarent, &
4 ita non poteſt demādari,cum ſpecialiter † lex talem deferat iuriſdictionem: vt ff.de off.
eius cui man.eſt iuriſd.l.1.ſicut dicitur in decreto alimentorum. debet enim fieri cum
decreto in alimentis tranſactio : & hoc ſpecialiter à lege datum eſt præſidi: & ideo non
poteſt demandari:vt ff.de tranſact.cum hi.Diſtingue ergo vtrum lex ſpecialem cauſam
5 concedat,vt hîc,quia tunc non poteſt † demandari. an plura concedat ſpecialiter : &
tunc demandare poſſumus:vt ī.qui pro ſua iuriſd.habet inter ſcholares.nam cum con-
ceſſum ei eſt ſpecialiter ab imperatore vel conſtitutione ſua,quòd inter eos cognoſcat,
hoc bene poteſt demandare, cum ſpecialiter ei data eſt iuriſdictio, & ad plura negotia.
aliud ſi cauſa ſpecialis conceſſit,ſit ſuper vna re vel duabus,vt hîc dicit.

L.2. SI CVIVSCVNQVE MODI ACTIONES. Bene dicit de actione delata ad
perſonam potentis,ſecus enim eſſet in re corporali.ff.de aqua plu.arcend. Altius, & de
6 alien.iud.mu.cauſ.l.penultim. Vt autem plenè ſcias quando valeat † ceſſio actoris , di-
ſtingue vt diligenter diſtinctum eſt in ſumma ibi , in ceſſione actionum &c. Et vſque
7 in fin. *Redimunt.* Scilicet,quia dant eis pecunias : quod non debet fieri cum † gratui-
tum ſit tale officium.ſ. de procura. litem. Nec facias vim in eo quod dicit redimunt.
nam idem eſſet & ſi per gratiam feciſſent:vt ſ.l. prox. Alios titulos vſque ad tit.de neg.
geſt.lege per te.Sed vide quid dicit l.illa. NE QVIS VELA. *Non ſolum ciuitate ſed*
8 *etiam libertate.* Notandum eſt enim quòd deportatio † aufert libertatem : quod accidit
ideo,quòd deportatus fuerit in metallum.nam ſi in inſulam, non infligeret maximam
capitis diminutionem,inſtit . de capit. dimin.§.minor . ff. de capit.min.amiſſione.ſicut
accipitur verbum ī.de cap. & poſtli.re. l.vlt. hodie verò ex ſupplicio non efficitur quis
ſeruus,dummodo ſit bene natus:vt authen.de nupt.§.quòd autem prius.

DE NEGOTIIS GESTIS.

TIT. XIX.

SVMMÆ.

1 *Ex mala adminiſtratione tutores ſuſpecti fiunt.*
2 *Suſpectus multis modis dici poteſt.*
3 *Tutorem habenti tutor dari non poteſt.*
4 *Intranſitiua conſtructio.*
5 *Quod fit pietatis animo non repetitur.*
6 *Pietatis & affectionis ratio facit ceſſare actionem neg.geſt.*
6 *Item obſequium.*
8 *Impenſæ vtiles & neceſſariæ differunt.*
6 *Pupillus quando tenetur de impenſis.*
10 *Mater præſumitur donare expenſas.*
11 *Quandiu aliquid reſtat ſoluendum de pecunia,pignus retineri poteſt.*
12 *Omnis diſiunctiua vera eſt, cuius altera pars eſt vera.*

Actio

13 *Actio communi diuidundo.*
14 *Vniuerſale iudicium ſemel intentatum, non poteſt iterùm intentari.*
15 *Modus ſpecialis.*
16 *Operæ obſequiales.*
17 *Inter tutelam & curam differentia.*
18 *Non fit confuſio debiti vltra portionem hæreditatis.*
19. *Peculium quomodo extinguatur aditione hæreditatis.*
20. *Genus aliquando ponitur pro ſpecie.*
21 *Actio negot. geſt. non tollitur præſcriptione longi temporis.*
22 *Vtile negotium requiritur vt producat actionem neg geſt.*
23 *Quæ materno affectu in filium filiámve derogantur, repeti non poſſunt.*
24 *Quando mater donare præſumitur.*
25 *Peculium quod non acquiritur patri, poteſt repeti à cohæredibus.*
26 *Domeſtica affectio impedit actionem negot. geſt.*
27 *Actio negotiorum geſtorum.*
28 *Qui per alium gerit ipſe gerere videtur.*
29 *Ad impediendam actionem nego. geſt. conſideratur affectus.*
30 *Actio mandati quando locum habeat.*
31 *Actio directa negotiorum geſtorum quando locum habeat.*
32 *Curatores, dolum, latam, leuémque culpam præſtant.*
33 *Spontaneus geſtor de leui culpa tenetur.*
34 *Vſuræ quando peti poſſunt.*
35 *Ratihabitio mandato comparatur.*
36 *Pubertate finitur tutela.*
37 *Munus neceſſarium.*
38 *Sufficit pro ratione voluntas.*
39 *Nuda voluntas quomodo differat à neceſſitate.*
40 *Non ſemper exigitur mandatum.*
41 *Seruus quando ex mala geſtione tenetur.*
42 *Sex caſus in quibus nego. geſt. caſum præſtat fortuitum.*
43 *Vtiliter cœptum non ſufficit, niſi ſequatur euentus.*
44 *Res empta aliena pecunia, ob id vindicari nõ poteſt.*
45 *Prohibitio impedit actionem negotiorum geſtorum.*
46 *Dominus tenetur de peculio, in quantum locupletius factum eſt ex geſtione ſerui.*
47 *Teſtes in contractibus vel quaſi in delictis, vel quaſi ad ſubſtantiam eius quo de agitur regulariter non exiguntur.*

CVM *tutores fil. tuo. ſuſpectos faceres.* Sed qualiter facit mater iſta ſuſpectos tuto- L. 1.
1 res? non enim fiunt ſuſpecti eo ipſo quòd accuſantur, ſed ex mala † adminiſtratione: vt inſtit. de ſuſpect. tutor. §. vlt. gloſſa ergo ſuſpectos facit, id eſt, detegit. Fiunt enim ſuſpecti ex malis motibus, & ex dolo vel negligentia, vt dicit prædictus §. inſtit. ſic & dicitur frumentum fieri ex ſpicis. nam non fit frumentum vel noua ſpecies ſi quis ſpicas excuſſit, ſed ea quæ eſt detegitur, vt ff. de acquit. rer. domin. adeò. §. cùm quis. Et benè dicit de matre quòd accuſauerit tutores de ſuſpecto: illi enim tantùm & ſimilibus mulieribus quæ cauſa pietatis ſunt motæ, permiſſum eſt: vt inſti. de
2 ſuſp. tut. §. conſequens. & poteſt quis dici multis † modis ſuſpectus, vel quia malæ fidei, vt ff. de priu. cred. ſi creditor. §. 1. vel propter malam conuerſationem, vt ſ. habuimus per §. vlt. inſt. de ſuſp. tut. Vel propter facultates, quia non eſt ſoluendo. *Peteres.* Poſſet quis hoc prauè intelligere, quòd inſimul accuſaret de ſuſpecto, & peteret eis alios tutores. ſed hoc non poteſt eſſe, quia tutor de ſuſpecto accuſatur ad hoc vt remoueatur à tutela: ergo accuſatio illa fieret durante tutela, non finita: vt dicemus j. de ſuſp. tut. l. etiam. Ideò autem alterius tutoris electio fieri non poteſt, dum alius eſt tutor, quia tutorem habenti
3 tutor † dari non poteſt, niſi in caſibus, vt j. in quib. cauſ. tut. habenti. Intellige ergo quòd primò accuſauit de ſuſpecto, & finita fuit cauſa illa, quia fuerunt à tutela, poſt petiit ei a-
4 lios tutores. *Munere pietatis.* i. munere quod eſt pietas, vt ſit intrãſitiua † cõſtructio. Diſtingue tamẽ, quia ſi pius eſt quis in eo quod gerit, & non fecit animo pietatis, i. quia credidit repetere, expendit tamen in opus pietatis, datur ei repetitio: ſi verò fiat animo pietatis, non datur: vt diſtinguit lex illa, ff. de relig. & ſumpt. func. at ſi quis. §. ſed interdum. &
5 quod dicitur, ſi fiat animo † pietatis, non repetit, generale eſt: fallit tamen quandoque, vt j. de nuptiis. patrem. Poſſunt ergo hic notari duo, quare ceſſat actio negotiorum ge-
6 ſtorũ cauſa pietatis, & affectionis: mater enim † non repetit ſumptus factos in cauſa, vel eundo Romam ad petendos alios tutores, cùm cauſa pietatis præſumatur hoc feciſſe, quia quilibet etiam extraneus impeditur agere ſic ratione affectionis, vt ff. eodem. is qui amicitia. & maritus impeditur ratione domeſticæ affectionis, j. eodem.

quod in vxore. Vnde cum ita ſit in extraneo, multo magis debet eſſe in matre: vt hîc
7 dicit.eſt & alia cauſa quæ impedit iſtam actionem, vt † obſequium: ſicut habebitis j̃.
eod.officio.

L.2. CONTRA IMPVBERES. *Vrgente neceßitate.* Id eſt vtilitatis. nã non erat neceſ-
8 ſaria impenſa, ſed † vtilis.quandoque tamen ex neceſſitate negotium geritur: vt ff.de
verbo.ſig.impenſę.& ideo diſtingue,neceſſario impenſum ſit,an ex vtilitate.ſi ex neceſ-
ſitate,quamuis locupletior non ſit impubes vt modo lit. conteſt. tempore non ſit pau-
9 perior,tenetur:vt ff.de ſolut.in pupillo.ſi verò vtiles,nõ tenetur niſi factus † ſit locuple-
tior:vt hîc & quando locupletior factus ſit, reſpicitur tempore lit.conteſt.vt ff.eod. lit.
cõteſt.tempore. *Ex vtilitate.* Ideo dicit,quia ſi non repeteret inpenſas,nemo inuenire-
tur qui ad negotia alterius accederet: & ideo de vtilitate eſt inductum: vt.ff.eo.l.1. & 2.
Quæ. ſcilicet actio. *Decernitur.* Olim deſiderabatur & proponebatur quibuſdam for-
matis verbis ſolemnibus:hodie ſublatum eſt:vt j̃.de for. impetra. *Quem Romæ.* Alia li-
tera eſt,Romam. *Si non matertera eius.* Patet ergo quòd ſi alius donaturus erat ei,quòd
iſte fecit quòd eos non poterit conuenire: quia non videntur facti locupletiores. vnde
dicit lex quòd ſi aliàs diligens ad negotia mea erat acceſſurus qui omnia geſſiſſet, ſed
contemplatione alterius qui gerebat non acceſſit ſi quædam geſſit iſte,quędam non,te-
netur de omnibus, cum alius diligens omnia geſturus erat niſi contemplatione iſtius
10 omiſiſſet:vt ff.eod.ſi pupilli.§. vlt.& intellige.l. iſtam in extraneo,non in matre,mater †
enim præſumeretur donare expenſas ratione factas: vt ſ̃.habuimus in ſuperiori l.prox.

L.3. SIVE PRO FRATRE. *Vniuerſum ſoluere coactus eſt.* Ideo dicit quia pro parte non
11 placuit negotium expedire. quamdiu enim aliquid reſtat ſoluendum de † pecunia,po-
teſt retineri pignus: vt j̃.de diſtract. pig. quamdiu. dabitur ergo in eo caſu cum pignus
liberauit,act.neg.geſt.pro parte coheredis,vt dicit,ſed videtur quòd non:quoniam hic
propter ſuam partem cauſam habuit gerendi, & quia non potuit pro ſua parte gerere.
vnde videretur quòd actio neg.geſt.non haberet locum.ſed fa.ercíſ.vel communi diui-
dundo vt ff.fa.ercíſ.l.heredes §.non tantùm, & ff. com.di. ſi quis putans.§.hoc autem.
Reſpon.quia hîc dicit dari neg.geſt vel famil.ercíſ.verum eſt, quia datur famil. ercíſ.ſe-
cundum nos enim & ſecundum dialecticos omnis † diſiunctiua eſt vera cuius altera
12 pars eſt vera.iſta verò pro altera eius parte vera eſt & ideo tota vera poteſt cenſeri. Vel
aliter dicas quia dum res communis eſt, bene datur actio † com,diuidundo directa.hîc
13 autem intellige quòd res deſiit eſſe cõmunis morte vel aliàs: & ideo non habet locum
actio communi deuidun.ſed vtilis poſſet intentari:vt ff.com.diui.ſed neg.geſt.vel aliter
vt dicit. verũtamen licet res deſierit eſſe cõmunis bene verũ eſt quòd non habet locum
directa communi.diui.ſed vtilis poſſet intentari:vt ff. communi. diuidun.in ſumma.&
ita agi poterit veluti communi diui.vel neg.geſt.vel etiam fam.ercíſ. ſi non eſt inter eos
redditum,vt dicit.nam ſi ſemel inter coheredes eſſet intẽtatum † vniuerſale iudicium,
14 non poteſt iterum intentari: vt ff.fa.ercíſ.filia.§.fam.ercíſ.ſed agetur vtili actione com.
diui.vel nego.geſt.vt dictum eſt.

L.4. QVI PVPILLÆ,&c. *Pro tutore neg.geſt. non vid.geſ.* Scilicet illo ſpeciali modo
15 qui pro tutore appellatur. eſt enim quidam modus † ſpecialis, vt quando gero nego-
tia impuberis credens me tutorem, cum non ſim: vel fingens me eſſe, cum ſciam non
eſſe:vt ff.de eo pro tuto.l.1.Qui ergo mandato tutoris geſſit, quodammodo pro tutore
geſſit,ſed non tanquam tutor,imò tanquam procurator, & aget neg.geſt.ſi expendit in
vtilitatem pupillæ,& facta eſt locupletior:vt ſ̃.eo.l.2.& præterea tenebitur ei neg. geſt.
ſicut hîc dicit.ſed tutori qui ei mandauit mandati tenebitur.

L.5. OFFICIO,&c. Officium tenetur pręſtare homo homini de natura.vnde non de-
bes intelligere quòd ſolum officium impediat actionem iſtam, ſed officium tale quod
16 eſt obſequium, vt hîc dicit.Operarum enim aliæ † ſunt obſequiales,aliæ non, vt nota-
uimus.j̃.de operis liber. in diſtinctione operarum. intellige ergo quòd operas præſtitit
pupillus patronis ſuis, vt quia iuit pro eis ad villam, vel eis emit ſotulares, aut equum
conduxit. non poteſt repetere, cum naturali ratione teneatur hoc præſtare:& officio
videtur functus. Aliud dico ſi.c.libras expendit in domo ædificanda, iſta enim poteſt
repetere:non enim videtur functus liberti obſequio, cum ad hoc non teneatur:& ideo
poterit repetere:vt ff.de condictione indebiti,ſi non ſer. §. liber. ita eſt in filiis patroni.

Secus

Secus enim eſſet in aliis, quia benè actio daretur contra ipſos:vt ff. eod.ſi pupilli.§.ſed
& ſi ego.niſi paterna amicitia ductus hoc fecerit: vt ff. eod. is qui amicitia.

CVRATOREM, &c. Quod non poteſt videri, &c. Hæc enim eſt differentia inter L.6.
17 tutelam †& curam,quia tutor in teſtamento dari poteſt,non autem curator:ſi tamẽ de-
tur,cõfirmatur decreto prætoris vel præſidis, vt inſt.de curat. §.ſed curator.& Ꝗ.de epi-
ſcop.auth.de curatoribus.Si ergo ſe miſcuit, tenebitur,non aliter: vt ff.de adm.tut. im-
puberi.ſi verò ſic datus quædam geſſit , quædam non , tenebitur & de non geſtis , ſi a-
lius geſturus fuit.Si verò cognito quòd curator non fuit, ſe abſtinuit , tenetur ſi cogna-
tos puberis non certiorauit quòd ei peterẽt curatorem:vt ff.de eo pro tutor.vel curato.
§.vlt.

SI AB EO,&c. Patet per legem iſtam quòd ſi inſtitutus quis fuerit in duabus vn- L.7.
ciis hæreditatis,quòd ea pro ea parte qua ſucceſſit,extinguatur actio,non pro aliis:vt &
18 dicitur Ꝗ.de bon.auct.iud.ſi vxor.& ſic non fit † confuſio vltra portionem in quam ſuc-
ceſſit,niſi prohibitus eſſet petere, vt ff.eod. ſed an. & nota quòd ſi inſtitutus eſt quis in
19 duabus vnciis,extinguitur actio pro quota portione. Aliud in peculio, quia pro eo in †
quo ſuccedit extinguitur,non pro ea portione,vt ff.de cond.indeb.ſi à fratre.

20 ADVERSVS GENVS. Genus hic † ponitur pro ſpecie , quia hæc ſpecies actionis L.9.
21 non tollitur præſcriptione longi † temporis:& etiam ſi tolleretur nihilominus reſtitue-
retur per illud edictum,ex qui.cau.ma.in inte.reſti.

SI PECVNIAM TVAM. Loquitur Imperator,ſicut & quando dicunt Senatores L.8.
in vulgari,redde mihi pecuniam meam , non enim verè ſua eſt , cùm tranſlatum ſit do-
minium de iure ciuili & naturali. Vnde gloſſa tuam,id eſt,tibi debitam , ſic ſumitur ff.ſi
cert.pet.ſi & me.& ff.quod cum eo qui in alie.pot.l.1.Exegit,nomine meo, vnde ſubiũ-
git,eamq; ſolutionem ratam,&c.ſi enim non nomine meo exegiſſet, non tenetur nego.
geſt.niſi in ſubſidium re perempta,vel vſucapta, vel præſcripta , & circa hanc ſpeciem
negotij ratihabitionis,dic diſtinctionem quam habes diligenter notatã in ſumma iſtius
tituli §.eſt autem ratihabitio.ibi, cùm quis gerit negotium, &c. vſque ad locum illum,
idem quòd eſt & ſi mutuam,&c.

SI *ſeruum alienum non inutilem, &c.* Quidam notauerunt ſuper literam iſtam , quòd L.10.
idem iuris eſt ſi inutilis eſſet,hoc tamen ignoraret is qui eum curauit,ſed hoc non puto:
22 quia oportet quòd vtiliter † incipiatur negotium,alioquin non haberet locum actio ne-
got.geſto.vt ff.eod.ſed an.licet aliud ſit in eo qui mittit.in bon.poſſeſ.ſi expendat in bo-
nis debitoris,quia ſufficit ſi dolus non interuenerit, vt ff. de bon.auctor.iud. l.prætor.§.
his verbis.

ALIMENTA,&c. *Reddi tibi non iuſta ratione.* Intellige quando tenebatur eos alere, L.11.
ſi enim non teneretur,puta quia locupletes erant, tunc ſimiliter non repeteret niſi pro-
teſtata eſſet de repetitione alimentorum: vt ff.eod. Neſennius. & tunc non repetit quæ
23 exigente † materno affectu in filium vel filiam erogantur . Quid enim ſi modicum la-
ctis vel tale quid quod erogatura erat ſi à patre educaretur præſtaret?nõ debet illud im-
petrare,vt de liber.agnoſc.ſi quis à liberis.§. ſi mater . Hæc vera ſunt cùm certum eſt de
ſuo eam expendiſſe.Si verò habeat res filiorum ſuorum, vel auia nepotum , & dubium
eſt de ſuis,an de rebus eorum expenderit,præſumitur de bonis eorum expendiſſe , vt in
l.prædicta,Neſennius. continetur. Præſumitur ergo contra matrem in alimentis,vt di-
xi.Sed quid ſi in rebus eorum aliquid vtiliter geſſerit . & hoc eſt quod poſtea dicit in li-
tera,ſi quis autem,&c.Et certè ſimiliter videtur præſumendum ſe cauſa pietatis feciſſe,
24 cùm hic dicat oſtenderis : ſed puto contrarium , niſi modicum quid eſſet, tunc enim †
præſumitur donare,ſicut dicitur inter virum & vxorẽ,cùm negotium vxoris geſſit ma-
ritus,quia ſi parua fuit expenſa,puta duo denarij , vel ſimilis præſumitur quòd maritus
non fecerit animo repetendi:vt ff.de donation. inter virum & vxorem. l.virum. Aliàs ſi
gerendo negotium expendit centum libras , non enim videtur feciſſe animo donandi,
& ideò poterit repetere. In his ergo non præſumi puto contra matrem: vnde intellige
quod hic dicit oſtenderis , quando modica eſt expenſa, alioquin hoc ipſo videtur o-
ſtendere quòd non probatur contrarium , vt ff. de legat. 3. cùm quis decedens. §. nu-
ptura.

L.12. Si filius,&c.*Nullam actionem.* Aduerſus patrẽ,ſed aduerſus coheredes neg.geſt.
25 cõpetit ſi ſoluit de peculio † quod non acquirit patri,licet in poteſtate fuit: vt ff.famil.
erciſ.heredes.§.ſi filius.ſed ſi de eo quod patri acquiritur ſolum, non repetit. *Si igitur.*
Bene infert:quia ſ.dixit,quòd fecit animo donandi,non repetit,ſi ergo non fecit animo
donandi,repetet. *Debitum eius ſoluit.* Subaudi,non voluntate donandi. *Cum patruus tuus.*
Cohęredibus patris.hęc enim actio hæredibus & in heredes datur.

L.13. Qvod in vx.. *Sed affectioni tuæ.* Impedit ergo hæc domeſtica † affectio circa
26 vxorem act.neg.geſt.ſicut & circa alias perſonas habuimus & notauimus ſ.cod.l.1. *Infamis ſane,*&c. Et in hoc poteſt diſtingui, fecerit opus miſericordiæ, pietati tribuens &
affectioni,quia noluit repetere,an nõ fuit circa hoc miſericors, vt de ſuo ſumptus faceret:vt ff.de relig.at ſi quis.§.ſed interdum.& notauimus.ſ.co.l.1.

L.14. Si mandatvm solivs mariti. Ideo dicit ſolius,quia ipſe ſolus mortuus mãdauit & non vxor:& ego ſolus mariti mandato & amicitia geſſi negotia mariti
& vxoris. *Inuicem.* Id eſt tibi contra illam , & illi contra te.ſed quidam intellexerunt
cum quodam temperamento, quando ſcilicet iſte geſtor ſciebat negotia eſſe vxoris,&
27 voluit eam obligare. tunc enim dixerunt quod ipſa habet † contra me act.neg.geſt.&
ego contra eam ratione æquitatis,ſed hoc non videtur intelligere litera iſta.& pro ſe inducunt ff.eo.l.3.§.vlt.& l.ſi pupill. §.ſi quis ita. & ita dominus Io. dixit, & voluit intelligere l.iſtam cum determinatione illarum duarum ll.& prõ ſe induxit ff.mand. ſi mandauero.§.ſi cura. Sed domino Azoni alio modo videtur. & reſp.ad l. mandati. quia ibi
loquitur de negotio quod erat ratihabitatione , quia non erat in rem eius aliquid impenſum.hîc autem loquitur de eo negotio quod erat mulieris re ipſa,quare non eſt mirum ſi ibi exigatur ſcientia vel contemplatio, hîc non. Et eodem modo ad.l.aliàs,poſſes
reſpondere.vel ſubaudias ibi,ſi ſciens geſſi maximè.idem enim ſi ignorans. Aliud etiam
videtur facere pro contraria opinione: quia ſi maritus mandauit tibi, ipſe geſſiſſe vide-
28 tur:cum ille † gerat,qui per alium gerit.& ideo ego non agam, niſi voluerim mihi vxorem obligare.ſed dic quod verum eſt quòd ipſe geſſiſſe videtur,ſed in ſui præiudicium,
vt teneatur domino tanquam geſſerit: non vt alij ob hoc debeat præiudicari quo minus agat. vnde dic ſecundum Azonem quòd in hac ſpecie negotij non exigitur quòd
contemplatione eius agam,cuius eſt negotium ad hoc quòd locum habet actio nego.
geſt.& pro hoc eſt expreſſa lex.ff.eo.ſi pupilli. quia ibi contemplatione tutoris negotia
pupilli geſſit, & tamen tenetur mihi modo ſi locupletior eſt factus. ad idem eſt ff.eo. cũ
alicui & ff. de re milita. Lucius.§.1.& ỉ. quod cum eo qui in alie.ei qui ſeruo in fi.& ad
idem bene facit.l.iſta,nec contradicit huic.l.illa,inſtit.de oblig.quæ ex quaſi.in prin.cõtra,quia hoc non dicit dari ex mandato actionem neg.geſt.mandatum tamen interuenit & datur,ſed non mandati, [illegible] mulieri quę non mandauit.ibi autem dicit quòd datur quando quis gerit ſine ma[illegible]o:& ideo non contradicit.

L.15. Si paterno. Habetur ergo in iſta.l. quòd ad impediendam actionem nego.
29. geſt.conſideratur † affectus, & poteſt alia haberi conſideratio, quia ſi iſtæ filiaſtræ ſeruiebant ei & faciebant omnia quæ erant neceſſaria in domo & ſic in vſu eius erant, ſimiliter non habet repetitionem: vt ff.de don.int.vir.& vxo.ſed ſi vir ex lana.§.vlt. *Tibi.*
id eſt à te.

L.16. Si negotia sororis. *Actione nego.geſt.* Quando ipſa rogarat . *Vel mandati.*
Quando ſcilicet mandauit.& ita redde ſingula ſingulis.Sed videtur contrarium.ff.mãda.l.1.vbi dicitur quòd ſiue mandem,ſiue petam ſiue rogem ſiue flagitem, quod locum
habet actio † mandati & ita non neg.geſt. Sed poteſt eſſe quòd rogat quis alium de ge-
30 rendo animo obligandi ſe ei:& tunc locum habet actio mandati, vt ibi dicit. Poteſt eſſe
quòd non rogat alium animo obligandi,ſed vt repẽdat vicem in caſu conſimili:& tunc
habet locum act.neg.geſt.vt hîc dicit. Dic ergo quod rogauit admonendo.ad idem facit ff.eo·item ſi ſerui. Alij habent.l. ſi ſerui.ad idem ff.manda.idemque.§.ſi quis ea.ſi verò dubium eſt voluerit monere vel mandare , ſtabitur ſignificationi verborum,& ſic videbitur mandaſſe, ſicut & in vltimis voluntatibus.ff.de lega.3.non aliter.de exerc.l.1.§.
ſi ſeruus.

L.17. Cvratoris etiam svccesso. Ideo dicitur etiam , quia nedum curatores,ſed etiam hæredes eorum tenentur hac actione reali.ſed nõne directa in curatorẽ
& in

31 & in heredem ? Reſpon .non:qnia directa † actio neg.geſt. locum habet contra illum qni
amicitia vel ſpontanea voluntate geſſit negotia mea: vbi datur directa & contraria.cura-
tor vero non gratis vel vltro gerit, imò neceſſitate officij compulſus : & ideo contra eum
non datnr directa vel contra ſucceſſores eins : ſed vtilis ex ſententia edicti , quæ eandem
32 habet efficatiam. præſtát ergo curatores † dolum & latam culpam , & etiam leuem.j̃.ar-
bit.tut.quicquid. ſecus in herede,quia ille tenetur de dolo,& lata culpa, non leui, niſi lis
eſſet conteſta. cum defuncto,vel aliquid ad eum peruenſſet : vt j̃. de hered. tut. l.1. & ita
33 differt cum herede ſpontanei † geſtoris,qui tenetur de leui : vt j̃.eod. tutori.& notatur.ff.
eod. l. antepen. *Nec ad eos officium*. Non ergo tranſit cauſa ad heredem curatoris, nec e-
tiam ad heredẽ tutoris. ſi tamen aliquid inchoatum eſt à defuncto,per heredẽ eius expli-
cari debet,ſi legitimæ ſit ætatis,& maſculus:vt ff.de her.tut.l.1. *Conuenit*.i. cõueniens eſt.

Ob negotivm. *Bona fides ſuadet*. Subaudi quando accepi ſub vſuris quod impẽ- L.18.
di. prætetea qnando geſtor ſolitus erat fœnerare. alioquin non teneretur aliquis ad vſu-
ras, niſi eſſet in mora : vt ff.eod. at qui.§.non tantum.& ff.de vſur.qui ſemiſſes. Quædam
34 tamen. l. videtur dicere † quòd vſuræ peti poſſunt , vtique ſi plus præſtant incommodi,
quàm vſuræ colligunt : vt ff.de vſur.& in contraria.in fi. ſed illud ſi, exponitur aduerſati-
uè,hoc eſt,quòd quamuis præſtiterim plus commodi quàm vſuræ colligunt, non petam
niſi eas qnas impendo. licet Yr. ibi notauerit,quòd ſi,ibi ponitur in vim conditionis.

Ab vno &c. *Actio neg. geſt*. Snbaudi , ſi habeam ratum, & ipſe vendidit nomine L.19.
communi,rem communem vendidiſſem,& ratum non haberem,poſſem reuocare quod
factum eſſet pro parte mea. ſed vbi ratum habeo , ad pretium tantum poſſum agere act.
neg. geſt. Sed videntur quæ dixi falſa : quia cum ratum habeo, ratihabitio retrotrahitur,
& mandato comparatur : vt j̃.ad Macedon. l. vlt. & ff.de reg.iur. ſemper qui. quare non
habet locum actio iſta,cum non ſit mandatum : vt inſtit. de oblig. quæ ex quaſi contrac.
35 in princ. Sed illud verum eſt quòd retrotrahitur † ratihabitio & mandato comparatur
quo ad hoc quòd ratum habeam , non quòd ex ratihabitione naſcatur actio mandati,vt
teſtatur Pompo. ff. eod. Pomponius.nec obſtat ff.de reg.inr. ſemper qui. quoniam illud
verum eſt quando præſente & ſciente me geſſit. tunc enim habet locum actio mandati.
ſecus ſi ignorẽ. Vel intellige eam ſicut dominus. B. quando mandaui, & ille noluit reci-
pere mandatum, ego indignanter receſſi,ille nihilominus geſſit, & ego ratum habeo.po-
ſtea datnr actio mandati propter primum mandatum & ratihabitionem ſequentem : vt
probatur. ff.de ſolut.cum quis.§.1. datur ergo act. neg. geſt. contra coheredem venden-
tem.ſed quare nõ datur famil.erc.vel cõmuni diuid? Et vt hoc ſcias,plene diſtingue ſicut
diligenter notatum eſt in ſumma famil. erciſc. ſuper.l. illa, in familiæ erciſc.ibi ſcriptam.

Tvtori et cvratori. *Muneris neceſſitas*.ſ. in l.conſtituta. finitur enim tute- L. 20.
36 la ſecundum legem † pubertate adueniente : cura, cum incipit eſſe xxv. annorum,& aliis
rationibns finitur, vt in ſumma inſtit. notandum eſt quib.mod. tut. vel cura fin. & gloſ-
37 ſa dicit quod muneris neceſſitas id eſt munus ipſum neceſſarium † adminiſtrationi finem
imponit. ſed in ſpontaneo geſtore facit ſua voluntas , non lex. poteſt enim hic dici , ſicut
38 alias dicitur,ſufficit pro ratione † voluntas.intellige de ea qnam habuit à principio.& tũc
de omnibus tenetur ſi acceſſit tanquam omnia geſturus , vel non. ſi acceſſit quaſi vnum
geſturus:niſi alius omnia eſſet geſturus,& contemplatione ſui omiſit: vt ff. eod. ſi pupilli.
§.vlt.& ff.eod.Pomp.& ff. commo.in commo.§.ſicut.differt ergo hic id ad quod tenetur
39 quis ex volũtate † ſola,& id ad quod tenetur ex neceſſitate. & ad idem poteſt induci bo-
na concordantia.ff.ad admi. tut. tres tuto.§.1. *Super his*. Quidam intellexerunt quando
acceſſi quaſi vnum geſturus. aliud enim eſſet ſi tãquam omnia geſturus acceſſit. Vel me-
lius intellige quia tenetur de geſtis,non de gerendis,maximè ſi non potuit ea adminiſtra-
re,vt peteret debitum ab eis qui domino tenebantur,cum nõ haberet mandatum, ſicut
j̃.dicit.non enim poteſt exigere debitum,& ideo non imputatur ei,niſi fuerit de illis per-
40 ſonis à † quibus mandatum nõ exigitur. ff. eo.ſi autẽ.§. fuit. *Sed & leuem*. Regulare eſt ꝙ
hic dicitur,quandoque enim latam tantum tenetur præſtare:vt ff. eo.l.3. §. interdum. &
cum alius diligentior cõmodius adminiſtraſſet negotia: vt inſt.de obl. quæ ex quaſi con-
trac. §. ſicut autem. *Reddere*. Ratione moræ,vel cum aſſumpſit in vtilitatem ipſius,

Si cognati. *Quin autem*. expone quin pro etiam.& autem pro ſed.& ſit ſenſus,ſed L.21.

etiam procul dubio ſit ex actu præcedeoti conueniri ooo poſſe, poſt manumiſſionem
vtriuſque temporis adminiſt. oon coonexa ſed ſepatata ſit. Sed oonne idem eſſet ſi eſſet
connexa? Reſpond. ſic: dicitur ergo ideo, quia ſi coonexa eſſet, veoiret io iudicium vtra-
41 que † adminiſtratio, oon vt ex co quod geſſit in ſetuitute, teneretur de dolo vel culpa,
ſed vt geſtio diſcernatur io ſeruitute ab ea quæ io libertate facta eſt: vt ex hac ſola te-
neatur, vt dicit Scæuola. ff. eod. at qui natura. §. Scæuola noſter ait.

L.22. Negotivm. *Non interueniente ſpeciali pacto.* Sed quare dicit, non interueniente ſpe-
ciali pacto? quòd ſi intetueniſſet, ooo haberet locum actio, neg. geſt. ſed potius mandati.
ſed intellige hoc modo quod hîc dicitur quia aliquis intromittebat ſe multum de
negotiis aliotum gerendis, cum multos haberer amicos, & ego eram amicus ſuus,
& obuiaui ei quadam die, & dixi ſibi: bene ſcio quòd in tali loco & io tali villa mul-
tum iotromittitis vos de negotiis amicorum veſtrorum: & ego multa habeo ibi, & volo
quòd vos ſciatis quòd ſi attiogeretis aliquid de oegotiis meis, & morerentur animalia,
vellem quòd ſupet vos eſſent. Reſpondet alius quòd non attingeret oegotia. quod ſi fa-
ceret, vult tantum confidi de ſe, quòd ſuper eum eſſet mors animalium, & rapina, & fur-
tum. obligauit ergo ſe ad caſus fortuitos, non ad gereodum. & tunc habet locum actio
neg. geſt. non mandati, quia noo obligaui me de gerendo: vt ſ. dixit. imò dixit quòd ad
42 hoc volebat obligari, ſed ad aliud. Et nota ſex † eiſe caſus in quibus geſtor negotiorum
præſtat caſum ſi quis negotia pupilli geſſerit, ſi ad cuiuſcunque oegotia animo deprædā-
di acceſſerit. ſi noua negotia quæ domious gerere ooo cooſueuit geſſit: ſi cauſam ſpecia-
liter in ſe pacto ſuſcepit, ſi in mora fuit, ſi culpa ipſius caſum præceſſit. io huiuſmodi o-
43 moibus oon ſufficit eſſe † cœptum vtiliter, oiſi ſequatur eueotus: vt ff. eod. ſi pupilli. in
prin. l. & §. ſed & ſi quis. & in hac l. negotium. & ff. eod. ſi negotia.

L.23. Negotiis &c. Sed quæ eſt cauſa dubitationis iſtius l? Reſpond. quia aliqois acceſ-
ſit ad negotia mea gerenda, & inuenit in arca mea pecuniam. ipſe ooo expendit eam in
vtilitatem meam, imò emit ſibi bonam domum vel equum. dubitabatur quòd poſſem
44 agere † rei vindicatione pro re quæ empta eſt de pecuoia mea. & dicit quòd noo agam
rei vindica. pro domo, ſed neg. geſt. ad pecuniam. poſſet etiam furti, ſi iooito domioo cō-
ttaxerit, vel etiam vindicare ſi extaret pecuoia. ſpeciale tamen eſt in caſibus vbi vindica-
re rem poſſim ex pecuoia mea emptam: vt notauimus. j. de proba. ad probatiooem.

L.24. Si qvis *Nolente & ſpecialiter.* i. expreſſim: vt ff. eod. ſed an. 1. reſponſo. *Nullum eſſe*
45 *aduerſus* &c. Patet ergo per l. iſtam quòd prohibitio † impedit actiooem neg. geſt. licet qui-
dam dixerint in hoc caſu vtilem dari, ne locupletetur is cuius negotium geritur, cum
aliena iactura. ſed hæc l. videtur eis contradicere, & ff. manda. ſi pro te. & l. diligenter.
& leges ſequentes quæ tractant de iſta materia. nec eſt eontra. ff. de inſtit. ſi quis. §. Pro-
culus. quia loquitur ibi quando conuenior ex perſooa ſerui. ibi enim ex perſona, licet
46 prohibuerim, teoeor ex perſona ſerui de † peculio, inquantom factum eſt locupletius: vt
ff. de pecul. ſi quis. §. etiam ſi prohibet. ſed ſi ex perſona mea conueniar, oon teneor prę-
cedente prohibitione. & facit. l. iſta ad quæſtionem, ſi mandaui alicui de certo pretio pro
re aliqua emeoda, & quòd plus ibi noo expenderet: videtur enim quòd ſi plus expen-
derit, quòd ad plus nullam habet actionem, licet ad vtilitatem eius plus expendit. &, ad
idem eſt. ff. eod. qui aliena. §. liberto. licet alij voluerunt dicere quòd habet maodati ad
id quod expendit plus, neg. geſt. *Sub teſtatione.* Hoc dicit, oe probandi facultas pereat.
idem tameo puto & ſi per confeſſionem rei conſtat. oam regula eſt in cootractibus vel
47 quaſi, in † delictis vel quaſi ne teſtes exigantur ad ſubſtantiam eius de quo agitur. ſed quā-
doque contra, vt j. ſi cert. pet. l. in vltima voluntate exigaotur ad ſubſtantiam teſtamen-
ti. *Currentem.* Nota quòd currit actio: currit homo: currit contractus: ambulat actio.

DE HIS QVÆ VI METVSVE CAVSA gesta ſunt. Tit. xx.

SVMMÆ.

1 *Perſecutio vtranque actionem, perſonalem & realem complectitur.*

2 *Actionis nomine tam realis quàm perſonalis continetur.*

Vis com-

3 *Vis compulſiua & atrox.*
4 *Moderni breuitate gaudent.*
5 *Actio quod metus cauſa ex quo inducatur.*
Vis expulſiua ibidem
6 *Vis inquietatiua & ablatiua*
7 *Vis turbatiua.*
8 *Quinque modis fit violentia.*
9 *Ablatio ſine violentia quandoque dicitur.*
10 *Meticuloſi.*
11 *Mora quando obeſt.*
12 *Mora quomodo purgatur.*
13 *Præſumptio iuris.*
14 *Spontanea ſolutio quid operatur.*
15 *Contra naturam eſt vim alicui inferre.*
16 *Homo homini natura officium ſuum exhibere debet.*
17 *Certare de damno vitando.*
18 *Quando dolus dat cauſam contractui non valet.*
19 *Actio quod metus cauſa quando denegatur.*
20 *Vis mentio hodie ſublata.*
21 *Re & pretio carere iniquum eſt.*
22 *Fidem frangere.*
23 *Coacta voluntas, voluntas eſt.*
24 *Actio in rem ſcripta.*
25 *In quadruplo ſimplum computatur.*
26 *Nemo inuitus vendere cogitur.*
27 *Dignitas quando inducit præſumptionem.*
28 *Capitales minas.*
29 *Grauius eſt detractare militiam quàm appetere.*
30 *Metus accuſationis ad reſtitutionem non ſufficit.*
31 *Metus per impreſſionem.*

1 PERSECVTIONEM. Nomen ponit generale † ad perſonalem & realem L. I.
actionem, quia vtrunque complectitur: vt ff. de actionib. actio. & ita poni-
tur in diffinitione actionis, Actio eſt ius perſequendi &c. ergo ad vtrun-
2 que debet referri. actionis verbo continetur † tam realis quam perſonalis:
vt ff. de actio. l. actionis. poterit ergo intentare vtilem rei vind. vel actio.
quod met. cau. vim paſſus pro re vi vel furto ſibi ablata, etiam ſi poſtea interciderit, vt
3 dicit. & intellige de vi † compulſiua. quod enim vi compulſiua & atroci fit, metu fieri in-
telligitur. vnde ſecundum modernos detracta eſt vis mentio, & intitulatur, quod metus
4 cauſa. gaudent enim breuitate † moderni: vt ff. eod. l. 1. hîc autem intitulatur de his quæ
vi metúſve cauſa. quia reſpexit imperator antiquam rubricam. vel edictum vbi illa verba
poſita erant. & intellige de vi compulſiua, quæ imponit neceſſitatem voluntati contra-
riam: quia id facit quod non faceret, ſi eſſet liberi arbitrij. hoc enim inducit actionem
5 iſtam † quod metus cauſa, non † expulſiua, quæ inducit interdictum vnde vi, in rebus
6 mobilibus: vt ff. de vi & vi arma. l. 1. §. interdictum. §. ſequitur. alia eſt vis † inquietatiua:
& pro ea datur interdictum quod vi aut clam. alia eſt ablatiua, quæ inducit actionem
quod vi bon. rap. circa mobilia: vt inſtit. vi bon. rap. §. ſed ne dum. ibi, quod non ſolum
7 &c. alia eſt † turbatiua, & hæc inducit interdictum vti poſſidetis. in rebus mobilibus in-
8 terdictum vtrubi, cum duo ſe poſſidere contendunt. Habes ergo quinque † modos quibus
fit violentia. poſſet addi ſextus. ſi cum hoc ipſo quòd aliquis rem accipit auctoritate ſua,
incidit in edictum D. Marci: vt ff. eod. extat enim & ſiue ius interueniat, ſiue non, dum-
modo faciat ſine iudicis auctoritate, habet locum quod hîc dicitur. tractat ergo de vi a-
blatis vel furto. & dicit de furto gratia ſimilitudinis, quia idem eſt in eo: non quòd de eo
intendat hîc principaliter tractare. dicit ergo incidenter de ablatis furto. & ponitur im-
9 propriè ablatis pro ſubreptis, vbi non fit violentia. quandoque † etiam dicitur quis auferre,
quando rem accipit: vt ff. de hered. petit. poſtquam. ff. de furt. qui vas. eſt ergo generale
quod dicit l. iſta in fure, prædone, raptore, quòd ſemper teneatur de interitu rei: vt ff. de
vi & vi arm. l. 1. §. rectiſſimè. §. ſequenti. & l. penul. Si autem quis ſit debitor meus, & apud
eum res intereat, vel ſi aliquis tenetur mihi aliqua reali actione, puta rei vindica. & apud
eum res perit, diſtingue qualiter teneantur hi, ſicut dicitur & diſtinguitur ff. depoſiti, ſi
in Aſia. & l. ſi plures. & ff. de iure dot. ſi is qui Stichum. ff. de rei vindica. item ſi verbe
ratum. §. vltim. & l. ſequenti. Patet ergo quid ſit in fure, raptore, prædone, & in de
10 bitore ſiue in eo qui reali actione: ſed quid in † meticuloſo? & certè ille qui vi com-
pulſiua rem abſtulit, quandoque non tenetur. ſi enim pereat res poſt ſententiam intra
quadrimeſtre tempus, quia reus eo tempore dilationem habebat à lege, & quia triplici
pœna propter facinus ſatisfacere cogitur, cum diſtinctione quadam tenetur de rei
interitu id eſt ſi res non erat peritura penes paſſum metum, vel ſi erat diſtracturus:

vt ff.eod.ſi cum.§.quòd ſi homo. & ideo mitius agitur cum eo, quàm cum fure, raptore,
prædone, quia in eis non diſtinguitur eſſet dominus diſtracturus an non.: vel etiam eſſet
res peritura, an non. ſi verò pereat ante lit. conteſt. ſiue poſtea ante primam ſententiam,
11 tenetur vt fur vel raptor, quia erat † in mora. & hoc quando res perit apud eum qui me-
tum intulit. Si verò penes bo. fi. poſſeſſorem, ceſſat hæc actio, quia non videtur locuple-
tior: vt ff.eod.ſi ipſa. Patet ergo quòd nec omnino eſt meticuloſus cum fure & aliis ſimi-
lis, nec omnino diſſimilis. *Integram rem eſſe.* Hoc intellige quando mora non erat purga-
12 ta à fure vel raptore. purgatur autem hæc † mora, ſi rem obtulit, vel animo nouandi in
aliam obligationem transferatur: vt ff.de condict.fur.parui refert.ſiue res fuerit præſens,
ſiue non, vt ibi. ſi verò interceſſit ſtipulatio non animo nouandi, diſtinguendum eſt vtrũ
res fuerit præſens, an non: vt ff. de ſolut.qui decem.§.idem.

L.2. CVM TE *Non ſolum. perſpici non poteſt.* i. perſpectis omnibus rationibus videri non
poteſt. Sed quare non? & ſtatim reddit rationem. *Quando.* Pro quandoquidem. i. quia.
Niſi &c. Non enim creditur de aliquo ſapiente & diligẽte pecuniam ſuam ſine cauſa ef-
fundere: vt ff.de proba. cauſa demum. & ſuper hanc.l.appoſuit talem gloſſam dominus
Yr. præſumitur querelam vi non habuiſſe eum qui ſic ſoluit: vnde aut omnino non re-
petit, aut hactenus impeditur donec probet contrarium. & in principio gloſſæ ſuæ verũ
13 dixit, in fine vbi dixit, quòd ſi velit probare metum ſe paſſum in promittendo, conſequẽ-
ter audietur, & habebit actionem, malè dixit. non enim hæc tantum † præſumptio iuris
eſt, vt ipſe dixit, imò iuris, & de iure. vnde dixit dominus Io. quia cum hæc ſit præſum-
ptio iuris & de iure, ſi poſtea velit probare metum interceſſiſſe, nõ ad hoc dabitur ei actio
14 quod met. cau. vnde licet metus præceſſerit, ſi ſoluit ſpontanea † voluntatẽ, per ſolutio-
nem ſpontaneam præſumitur quòd metus non interuenerit, ſublata proxima cauſa tur-
pitudinis: & ideo non poteſt repetere: vt ff.de condic.ob. tur. cau. ſi ob turpem. & l. ex
ea. licet videtur contradicere lex illa, ex ea. ſed illam intelligimus quando promiſſio erat
extorta per vim, & pecunia exacta ſimiliter. errauit enim in iure naturali vel quaſi: quia
15 contra † naturam eſt vim inferre alicui: vnde ſecundum naturam vim vi repellere licet
16 incontinenti. debet enim † homo homini de natura ſua officium exhibere: vt ff. de in-
ſtit. & iure. vt vim. & ita non ſubuenitur ei in tali errore: vt not.ſ̃. de in ius voc. l. venia.
& ſic nulla eſt glo. domini Yr. nec alia P. quam hîc notauit. videtur contra dicendum,
7 quaſi ex ignorantia iuris, cum certetur de damno † euitando. nec enim hæc exceptio
tantum odio ſed fauore reperta eſt. P. præterea non poteſt dici contractus ipſo iure nul-
lus, quia metus interuenit, & in metu continetur dolus: vt not. ſ̃. de pact. & leg. non
dubium. quædem pacta ſunt quæ turpem rem continent, vel impoſſibilem. illud ipſo
iure nullum eſt. alia ſunt quæ turpiter ſunt concepta, non tamen de re turpi vel impoſ-
ſibili: vt ſi metus vel dolus interueniat. ſi enim per metum promiſi Stichum dare, hoc
Stichum dare nil impoſſibile, nec prohibitum: vnde tale pactum valet de iuris ſubtilita-
te. prætor tamen fingit vel interpretatur non valere, & dat ſibi exceptionem. vnde cum
dolus non det hîc cauſam contractui, ſed cum metus ineſt contractui, bene valet in bo.
18 fi. ſi enim in cauſa † dolus det cauſam contractui, ipſo iure non tenet contractus: quia
cum induco aliquem ad vendendum, & ita vendit, de dolo meo nil cogitat: & ſi ita cõ-
trahit, cum diuerſæ ſint eorum voluntates, nec concurrãt, non tenet contractus. in ſtri-
cti iuris verò iudiciis tenet, ſed habet exceptionem. nec obſtat huic l. quod dicitur. ff. eo.
metum. §. ſed quod prætor. quia ibi dicitur negotium perfectum per metum. aliud ſi
19 ſpontanea voluntate perficiam. denegatur † enim actio quod metus cauſa vt hîc dici-
tur. & poſſet quæri, ſi iurauit quis per metum ſe dare aliquid, an teneatur illud dare: & ſi
dedit, an poſſit repetere. Reſpon. ſecundũ leges non teneri dare, nec peierat, quia ex cau-
ſa venit contra ſacramentum. aliud ſecundum decretalem domini Alexandri, quia dixit
quòd ſi iurauit per metum, debet ſoluere, & poſtea repetere per actionẽ quod met. cau.

L.3. SI VI VEL *Metu.* Iſtud vel, non ponitur diſiunctiuè, quaſi inter diuerſa, imò expo-
20 ſitiuè, pro, id eſt: vnde gloſſaui, vel pro id eſt. id eſt metu. ſublata eſt enim hodie vis † mẽ-
tio: vt not.ſ̃.eod.l.1. *Diſtrahere coactus eſt.* Subaudi, & tradere. *Reddito à te pretio.* Patet ergo
21 quòd ſi vult rem reſtitui, oportet reddi pretium: quia iniquum eſſet, ſi alius re † careret &
pretio: vt ff.de act. emp. ex empto.§. vlt. & præterea quia reſtitutio fit ſaluo iure vtriuſ-
que: vt ff. de mino. quòd ſi & ff. de redhibi. debet autem. ſic eſt per edictum, quod met.
cauſa.

cauſa aliud eſt per conſtitutiones in quodam alio metu, vt quando timuil aliquem in me-
22 diocri officio conſtitutum. ille enim † fidem frangit: & ideo non vult prætor prætium
reſtitui: vt ȷ̄. cod. ſi per impreſſionem. conueniretur ergo iſte ſecundus emptor: ſed cui
reſtitueretur pecunia, non dicit hîc. & videtur quòd iſti ſecundo, cum ab ipſo rem reſti-
tui poſtuletur. ſed certè non eſt ita: quia poſſet eſſe quòd iſte ſecundus qui conuenitur,
rem ex aliqua lucratiua cauſa ſibi adquiſiſſet: & ita cum nihil ſibi abſit, videtur iniquum,
ſi prætium acciperet: dic ergo quòd reſtituitur alij qui metum intulit in venditione. & ſi-
cut ille habebat exceptionem niſi reſtitueretur prætium, ita & hîc habebit donec reſti-
tuatur actori ſuo, vel heredibus eius. *In rem.* Sed nonne deſiit anus iſte eſſe dominus per
traditionem? qualiter ergo dabitur ei actio in rem? Reſpon. deſiit de iure ciuili, non præ-
torio. per traditionem enim rei dominiũ transfertur: vt inſtit. de re. diuiſ. §. venditæ. ſed
23 hîc tradidit & voluit, quia † coacta voluntas, voluntas eſt: & ita factus eſt dominus de
iure ciuili is qui rem accepit. de iure tamen prætorio remanet penes alium, quia non vi-
detur dominium amiſiſſe, quem prætor in integrum ſe reſtituturum pollicetur: vt ff. de in
integ. reſt. nemo. & ita habet vtilem rei vindica. *Si modò qui ſecundo loco.* Prior ergo non
poteſt vſuçapere, quia malæ fidei poſſeſſor eſt. ſed videtur contra. inſtit. de vſuca. §. furti-
uæ. Reſpond. quia & ibi loquitur de rebus furtiuis, & poſſeſſis vi expulſiua vel ablatiua.
non idem in hac vi, quia non afficit rem vitio, vt dicit. præterea videtur quòd hæc actio
non poſſit tolli longo tempore, quia perſonalis eſt: vt inſtit. de act. §. præterea. ergo di-
cunt vſque ad xxx. annum. vt ȷ̄. de conſtit. pec. l. 2. ſed intellige hoc quod hîc dicitur de
reali vtili rei vindica. quæ tollitur ſpatio x. vel xx. vel xxx. an. Vel dic quòd loquatur de
24 perſonali. ſ. quod met. cauſa. quæ perſonalis eſt, eſt tamen † in rem ſcripta: vt ff. eod. me-
tum. §. cum autem. & ita cum excedit ſuos terminos, exceditur à non ſuis terminis: ſicut
& in hereditatis petitione dicitur. ȷ̄. de edicto Diui Adria. tol. l. vlt.

Sɪ ᴘᴇʀ ᴠɪᴍ. *Et non poſtea eam conſenſu roboraſtis.* Ideo dicit, quia ſi poſtea eſſet cō- L. 4.
ſenſu roborata, non reſtitueretur res: vt ſ̄. eod. cum te. reſtituitur ergo res, ſi conſenſu nō
ſit confirmata venditio, primo enim debet condemnari de re reſtituenda, & diffinitiuè,
quia aliter non eſſet condemnatio, vel res iudicata: vt ff. de re iudic. l. 1. Alij dicunt quòd
admonere debet eum de reſtituendo, non condemnare diffinitiuè. & ſi non reſtituit in
quadruplum condemnatur. & inducunt pro ſe. ȷ̄. de fideicom. authen. amplius. dominus
meus dicit condemnandum diffinitiuè, non interlocutoriè: & ſic poterit appellare. ſi non
25 appellauit, nec reſtituat, condemnabitur in † quadruplum, in quo computabitur & ſim-
plum: vt ff. eod. ſicut. §. ſed & ſi quis. ſi alia actio non ſit ciuilis. mortuo enim eo qui vim
paſſus eſt, eius heredi poſt annũ ſupereſt, alia actio. i. hereditatis petitio: vt ff. eo. ſi cũ. §. 2.

Nᴏɴ ɪɴᴛᴇʀᴇꜱᴛ. *An ſciente.* Subaudi & fraudem participante. alioquin contra. L. 5.
ff. eod. metum. Quæ maiorem &c. ſubaudi maximè. idem enim eſſet & ſi non magis va-
26 lerent, cum nemo † cogatur inuitus vendere: vt ff. re. amot. non tantum.

Aᴅ ɪɴᴠɪᴅɪᴀᴍ &c. Patet per l. iſtam quòd non præſumitur quis propter digni- L. 6.
27 tatem vim vel metum intuliſſe. quandoque tamen dignitas † facit vt non præſumatur
quem vi compulſum in vrbe. ff. eod. non eſt veriſimile.

Sɪ ᴅᴏɴᴀᴛɪᴏɴɪꜱ. *Capitales minas.* Quidam voluerunt intelligere quia minatus eſt L. 7.
ei quòd caput ſibi amputaret. ſed hoc non videtur verum: quia ſ̄. loquitur de metu mor-
tis: vnde videretur idem repetere. alij intellexerunt quando minatus eſt ei quòd accuſa-
ret eum de crimine capitali aliquo. ſed his contradicit. ȷ̄. cod. accuſationis. Intellige er-
28 go capitales † minas eſſe, quando minatur ei de interuerſione inſtrumentorum ſtatus
ſui, cum in ſeruitutem peteretur: vt ff. eod. iſti quidem.

Cᴠᴍ ᴛᴇ ᴅᴏᴍᴠꜱ *Et horti.* Diſtingue ergo in hoc primo caſu, quia ſi fecit domus L. 8.
& horti venditionem ei cui primo vendiderat, & pœnitebat eum vēdidiſſe frumentum
ſpe illa, quòd per ſecundam venditionem haberet emptorem magis gratioſum, ſic quòd
recederet à prima: certè in tali caſu ſi expreſſum fuit in ſecunda venditione domus &
horti, & conuentum quòd ob hoc faciebat, tunc oportet eos ſtare pacto. ſi verò non fuit
expreſſum, ſed ſpem illam in corde retinuit vēditor. tunc non poterit agere ꝙ metus cau-
ſa, ſi aliud non reddat inſtrumentum venditionis frumenti, & diceret quòd ob illum ti-
morem vēdidit. & ſic nihil repetet: vt hîc, & ȷ̄. de condic. ob cauſam, ſi repetendi. in ſecũ-
do caſu quãdo ob timorem illum ne eſſet vocatus ad militiã contradixit: diſtingue vtrum

ille qui propter talem timorẽ reſcindi poſtulabat quod factum erat, eſſet habilis ad mi-
litiam, an inhabilis. ſi inhabilis, verſatur turpitudo ex parte alterius, non ſua: & ideo re-
petet: vt j. de condic. ob turp. quod euitandi tirocinij. ſi verò habilis fuit, verſatur in
29 turpitudine, quòd grauius † eſt detractare militiam, quam appetere: vt ff. de re milit. qui
cum vno. §. qui poſt.

L.9. METVM *Non iactationibus.* Nullo præſente factis, quia præſens metus accipitur. *Vel conteſta.* Minarum coram pluribus à metum inferente. Vel dic conteſtationibus, factis à metum paſſo. ſ. de metu ſibi illato, & iactationibus, ab inferente metum.

L.10. IACTATIONES. Non ergo metus accuſationis † ſufficit, niſi per calumniam eſſet
30 facta, vt notauimus. ſ. de tranſact. ſub prætextu. per l. ff. de condict. indeb. in ſumma. Si
verò non eſt calumniatus, diſtingue, quia ſi crimen tale eſt ſuper quo tranſigi poteſt, va-
let promiſſio: alioquin videtur potior conditio poſſidentis.

L.11. SI PER *Impreſſionem. In mediocri.* Fortè quia erat tabellio vel ſcriniarius. Idem multo magis ſi in ſummo, vt poteſtas. Idem in infimo, vt nuntius communis. *Retineatur.* Per conſtitutionem ſpecialem: & nihilominus tenebitur ad pœnam quadrupli: vt ff. de contrahen. empt. non licet.

L.12. VENDITIONES. *Per potentiam.* i. metu officij in quo erat potens: vt ſ. eod. ſi per †
31 impreſſionem. vel intellige de potente qui inducit talem metum, quòd ex eo detur actio
quod metus cauſa.

DE DOLO MALO. TIT. XXI.

SVMMÆ.

1 *Conſignatio quando fieri debet.*
2 *Iniquum eſt amittere pretium.*
3 *Debitor quando tenetur ad vſuras.*
4 *Vſuræ vſurarum non debentur.*
5 *Prudentiſſimi quique in iure errant.*
6 *Actio mandati famoſa.*
7 *Actio de dolo biennalis.*
8 *Actio tutelæ famoſa cum ex dolo competit.*
9 *Mandatum tacitum fideiuſſori de liberando pignore.*
10 *Fideiuſſor abſtinere debet ab emptione pignoris.*
11 *Frangere fidem.*
12 *Reſtitutio pretij ita demum locum habet ſi in vtilitatem reſtituentis verſum fuerit.*
13 *Auxilium ordinarium & extraordinariũ.*
14 *Actio quod metus cauſa.*
15 *Condictio indebiti.*
16 *Quibus modis ceſſat de dolo actio.*
17 *Annus vtilis.*
18 *Abſenti & præſenti currit continuè tempus.*
19 *Mancipium.*
20 *Qui per alium facit per ſe ipſum facere videtur.*
21 *Certi condictio generalis.*
22 *Species non excludit ſuum genus.*
23 *Pater tutor legitimus.*
24 *Actio furti.*
25 *Dolus ex indiciis perſpicuis probari debet.*
26 *Inopia probationum defertur iusiurandum.*
27 *Lex aliquando dolum interueniſſe præſumit.*
28 *Actio de dolo alteratur.*
29 *Actio de dolo litis conteſtatione non perpetuatur.*

L.1. SI *Fideiuſſor à creditore.* Qui vendidit vel ex conuẽtione, vel legis auctorita-
te poſt biennium: vt j. de iur. dot. impet. l. 2. ſi enim ante tempus vendidiſ-
ſet, poſſet vindicare: vt j. ſi ven. pig. ag. l. 1. *Oblata.* In iudicio vel extra, ſi nõ
1 vult reſtituere, debet † conſignari & deponi: vt ff. de pigno. act. ſi rem. §. vlt.
& l. ſeq. & j. de vſur. acceptam. Sed leges illæ loquuntur quando debitor
erat obligatus creditori ad ſoluendum. hîc autem non videtur obligatus fideiuſſori, quia
non fuit condemnatus, nec durauit diu in obligatione: vt j. manda. ſi pro ea. & ff. man-
da. Lucius. nec ſoluit ex fideiuſſione, imò ex perſona ſua eum emit: & ideo videretur quòd
non teneretur ei ſoluere debitor, nec offerre. ſed dic, quia cum ex fideiuſſione teneatur
2 reſtituere, aliàs enim non teneretur: ſi ex eadem cauſa teneretur amittere † pretium, ini-
quum eſſet: vt ff. de act. empt. ex empto. §. vlt. & ideo æquum eſſet ſi offerret. Vel aliter
quia licet non ſoluat pecuniam ex officio fideiuſſionis, tamen per illam ſolutionem li-
beratur debitor: vt ff. de diſtract. pign. reſcriptum. quare æquum eſt, ſi habeat exce-
ptionem donec fuerit ſoluta pecunia, non tamen habet actionem, ſicut aliàs ff. quibus
modis pignus ſoluatur lege 1. *Et vſurarum.* Solutarum creditori. vel etiam ſi erat
expenſurus

expenſurus illam pecuniam io vtilitatem ſuam fideiuſſor, videtur quòd debitor teneatur
3 ad vſuras præſtandas:& eſt æquum quod teneatur † ad vſuras,quia alius rem reſtituit cũ
fructu. quare iuſtom eſt ſi ſimiliter pecuniam cnm fructn vel quaſi recuperet.Idem eſt in
4 ſecundo creditore,quia petit vſuras, non tamẽ vſurarum vſuras † quas ſoluit primo cre-
ditori. ff. qui potio. io pign.ſi prior. §. 1. reſtitutio ergo eſt facienda, vt quilibet ſeruetur
illæſus,vt hîc, & probatur. ff. de mino. *Tibi.* ſ. debitori. *Dominium.* Ergo creditor trãſ-
tulit in accipientem dominium. *Percepit.* Non enim tenebitur de percipiendis. & licet
videatur malam fidem habere iſte fideiuſſor, tamen qno ad iſtam partem ne in alium a-
lienaret creditor, videtur bona fide facere.neſciebat enim quòd male faceret, cum pru-
5 dentiſſimi † quique errent in iure. *Conſultius.* i. conſulto. ſic ff. de nego. geſt. heres. *De
dolo actio* &c. Nam pigneraticia dari non poteſt: vt ff.de neg. geſt. fideiuſſor. datur ergo
de dolo. ſed aſſignatur contra.ff. mand.ſi mandato Titij.§.Paulus.reſpond.i. ibi enim di-
cit dari actionem manda.ergo videtur quòd iſta non detur,quia cum alia oon currit.qui-
dam dixerunt quòd ibi mand. ſupererat, & ideo poteſt intentari. hîc autem ſublata erit
acceptilatione, vel alio modo. ſ. tempore: & ideo non poteſt habere locum, ſed de do-
6 lo. Alij dixerunt non contradicit, quia actio mandati † famoſa eſt: vt ff. de his qui nor.
infa. l.1. & iſta famoſa, vt ibidem dicitur: & ita vna alteram non excludit. Io. viſum fuit
in prima & in ſecunda ſolutione contrarium. In prima,quia ſi ſemel competiit actio mã-
dati & ſublata eſt tempore vel acceptilatione de dolo,actio non poterit decætero inten-
tari,niſi quis in amittenda actione dolum malum ſit paſſus:vt ff.eodem.l.1.§.penul.& an-
7 tepen. & quia ſublata eſſet tempore actio mandati, ergo & de dolo, cum ſit † biennalis:
vt j. eod. l. vlti. In ſecunda, quia iſta non currit cum alia, ſiue infamet, ſiue non. & hoc
8 ſic probatur:quia actio tutelæ famoſa eſt cum ex † dolo competit:.vt inſtit.de ſuſpec.tut.
non tamen dabitur de dolo,cum hæc competit: vt ff.eod.i deóque. dic ergo aliter & me-
lius,quia hîc datur actio de dolo.i. propter dolum datur mãdati: vt ſic quod hîc dicit de
dolo,non denotet proprium nomẽ actionis, ſed cauſam. & quòd debeat.l. iſta ita intel-
ligi,poteſt elici ex verbis hîc poſitis. dicit enim,ne fidei ruptæ &c. videbatur enim ei mã-
9 daſſe † quòd ſolueret pecuniam, ſi neceſſe eſſet, cum mandauit ei de fideiubendo; & ſic
pignus liberaret.& quòd id videatur mandaſſe,probatur ff.de cond.inde.indebitum. hîc
autem non ita fecit; imò emit pignus, & non eo animo quòd liberaretur, dedit pecu-
niam, ſed vt in eum transferretur dominium. quare cum ipſe debeat in omnibus bonam
fidem ſeruare, ſi non fecit, agetur mandati: vt dicit.l.ff.mandati. debet ergo ſoluere, ne
pignus alij vendatur: vel etiam offerre: vt j. de diſtr.pign. ſi prius. ergo multo magis de-
10 bet abſtinere † ab emptione:vt ff. ſeruit.ven.altius. vel ſi non fecit,fidei ruptæ gratia in-
tentabitur actio manda. vt ſ. dictum eſt. Idem eſt quando ſecundus creditor emit à pri-
mo. aliud tamen eſt in extraneo,quia haberet exceptionem: vt ff.de diſtr.pig.l.2.& l.cum
11 ſecundus.§.vlt.& l.ſeq. & quare aliud ſit,vna ratio redditur in ll.illis;præterea quia † fidẽ
frangit fideiuſſor.ſed tamen, vt hîc dicit, debitor debet pretiom reddere cnm vſuris, ſi e-
mit,vt hîc dicit.aliàs enim haberet exceptionem, vt ff.de rei vindic. emptor prædium. &
12 hoc intellige, ſi prætium verſum fuerit in eius † vtilitatem. alioquin contra: vt j.de rei
vindic.ſi mancipium.& l.mater. fideiuſſor autem dominium cum fructibus reſtituet de-
bitori.ſed habet ne dominium? Videtur qoòd non, cum teneatur reſtituere.ſed contra-
rium eſt, quia cum creditor potuit in alium quemlibet transferre dominium, ergo & in
fideiuſſorem: vt inſtit. quib. alie.licet. in princ. tamen fideioſſor tenetur reſtituere, non
extraneus.& ita eſt.l. iſta & alia. ff. mand. arg. contra. illi generali, quòd aliquis admitti-
tur tanquam quilibet alius:vt ff. quod cuiuſque vniuer. item eorum.& ff.de adopt.ſi pa-
ter. §. qui duos. per has. ll. & multas alias approbatur. Illud generale eſt: & ſimiliter
arg.contrarium eſt in filiofa. accipiente mutuo pecuniam contra Macedon. S. C. nam ſi
pater moriatur, non admittitur tanquam pater ad repetendũ ſi ei heres extiterit & ſolue-
rit: vt ff.de condic.indeb. ſi non ſortem. §.ſi filius. Idem eſt in alio caſu. ff. de vulg. ſubſt.
coheredi. §. vltim.
13 De dolo. *Cum alia.* ſcilicet actio. & nomine actionis continetur hic omne † auxi- L.2.
lium ordinarium,ſeu extraordinarium: vt ff.eo.l.ij. & l. eleganter. & intellige qoòd non
competat,cum alia datur actio ſpecialis:nam cum generali bene cõpetit, vel cum actio-
14 ne quod † metus cauſa:vt ff. quod metus cauſa.ſi cum §.cum qui. & notaui.j. eo.cũ pro-

ponas. & ſi dicamus quòd competat cum condict. indeb. quando dolus dedit cauſam
cootractui bonæ fidei, & ſecuta eſt traditio, non reprobo, quia ea generalior eſt quãtum
ad indebita ſoluta. ſic & cum certi generalem cum iſta de dolo dico competere. aliàs au-
15 tem de dolo poſſet dari, nec tamen daretur † condic. inde. vt ff. eo. cum quis. & in pluri-
bus caſibus quilibet hoc atteodere poteſt. *Cauſa cognita*. id eſt ſi æquitas ſuadet. nec eoim
ſemper ſuadet, quòd ſi ooo habeam aliam ſpecialem actionem, detur de dolo: imò quan-
16 doque contra. ceſſar † enim ratione ſummæ, ſi modica eſt, id eſt vſque ad duos aureos.
ceſſat etiam ratione perſonæ. non enim datur liberis aut libertis aduerſus parẽtes patro-
noſve. ſed nec humili aduerſus eum qui dignitate excellit. datur tamẽ aduerſus eos actio
in factum, vt bonæ fidei mẽtio fiat, hoc eſt non malæ fidei: vt ff. eo. ſi quis affir. §. vlt. & le-
gibus ſequentibus. Ceſſat etiam alia ratione, vt ff. eo. l. j. §. vlt. & legibus ſequeotib.

L. 3. Non poſſuot. *Solent intentari*. Olim enim † annus dabatur vtilis, intra quem poterat
17 quis agere de dolo: & io anno illo ſi habebat quis poteſtatem experiundi, ſiue per ſe ſiuo
per alium poterat mandare, quãuis etiam eſſet io expeditione, vel aliqua valetudine teo-
tus, nihilominus tempus currebat. alioquin contra ff. de diuer. tempo. præſcrip. l. j. hodie
18 contra ℐ. eo. l. vlt. currit enim continue † tempus abſenti & præſenti: quamuis abſens ne-
ceſſaria cauſa & probabili, habeat in integ. reſtitutiooem.

L. 4. Cvm proponas. *In contubernio*. ſcilicet de iure ciuili. de iure naturali dicitur matri-
monium. volebat enim cum ancilla alterius habere commercium: quod non poterat dũ
erat in ſeruitute: vt infra de inceſt. nup. cum ancillis. & ideo petiit à Domino ſuo, quòd
19 eam manumitteret, & ipſe pro eadem ancilla daret † mancipium ſeu manumitte-
ret. & ita patet quòd hic erat contractus innominatus facio vt des: quia prius tenetur fa-
cere, poſtea alius dare. vnde in hoc caſu videtur quòd naſcatur actio de dolo. ſed in alio
vbi dicit quòd alij tradat vt ipſe manumittat, videtur quòd ooo oaſcatur actio de dolo,
imò præſcrip. verb. quia eſt contractus do vt des: vt ff. de præſcrip. ver. §. j. & §. quòd ſi fa-
cio. Reſpond. quia hic fuit facio vt des. petebat enim alius ab iſto quod maoumitteret, ne
turpe eſſet alij ſi ipſe haberet alienam libertam in vxorem. & alius conceſſit ei. oon intel-
ligas quòd ita eſſet in pacto, quòd ipſe deberet ei dare, imò domious debebat manumit-
tere, ſed vt liberaretur à neceſſitate iſta tradidit illi vt manumitteret: & ita videtur ipſe
20 † feciſſe, cum per alium fecit: vt ff. de admioiſt. tuto. ita autẽ. §. geſſiſſe. Præterea cum tra-
didit vt manumittat, videtur quia poteſt agere, ſicut locator ſi peoſionem remittat: vt ff.
loca. ſi tibi. Videtur aliud contra. ff. de condict. ob tut. cau. dedi. §. j. Reſpond. quia ibi da-
21 tur certi † condic. generalis, cum qua bene concurrit. non enim ſpecies † excludit ſuum
22 geous. & hoc quod dicitur quòd hæc actio cum alia non concurrit, eſt intelligendum cũ
alia ſpeciali. fallit tamen in actiooe quod me. cauſa: quia cum ſit prætoria, ſicut hæc arbi-
traria, & ex eadem æquitate procedit, bene datur cum illa. Vel dic quòd ibi fuit do vt fa-
cias. & quod dicit ibi, vt darem, ſubaudi, prius enim debebat dare: poſtea ſequi manumiſ-
ſio debebat. vude poteſt contradicere, vt ibi. aliud ſi ecõuerſo conuenit: vt ℨ. dictum eſt.
Et poſſet quæri, ſi non manumiſi, oeque tradidi vt manumittatur: ſi deceſſit, an poſſem
agere ad id quod conuenit. & ſi quidem fuit in mora, noo aget. ſi non fuit, & erat aliàs di-
ſtracturus, bene aget. & ſic videntur diſtinguere leges. ff. de cõd. ob tur. cau. ſi pecuniam.
§. vlt. & in l. dedi. Sed poſſet obiici, quia hic maoumiſi per procuratorem, quod non po-
teſt eſſe: vt ℐ. communia præd. manumiſi. l. j. & de manumiſ. vind. l. vlt. Reſpond. quia non
fuit ſimplex procurator, cum in eum traoſlatum eſſet dominium, & ſic manumiſit.

L. 5. Si ſuperſtite. *Per legitimum tutorem*. eſt enim legitimus tutor pater † qui manumiſit: vt
23 iuſtit. de legit. paren. tut. *Manumiſſorem*. id eſt emancipatorem: vt ff. quando ac. de pecu.
an. l. j. *Immodice*. id eſt vltra duos aureos: quia ſi minor eſſet quaotitas, non daretur actio
iſta: vt ff. eo. ſi oleum. *Sed in factum actio*. Aſſignatur contra ff. de fut. ſiquis vxori. §. j. Re-
ſpond. quia aliud eſt io actiooe furti, iſta enim magis eſt odioſa quàm illa. vnde licet illa
24 detur, non poterit iſta dari. vel ibi tenetur actione † furti, non tamen ea cooueniettur, ſed
actione in factum, vt hic dicit. & habes ſimile huic. l. ff. eo. noo debet: & dicit ibi quòd
quando conuenientur tales perſooæ, oon debet fieri meotio de dolo. nõ enim dicere iu-
dici eos aliquid feciſſe dolo eorum interueniente. & hic ſimiliter debet facere.

L. 6. Dolvm. huic l. bene concordat. ff. de probat. quotiens. quia qui allegat dolum, pro-
25 bare debet. & idem in culpa. ℐ. de pig. ſi oulla. debet ergo dolus probari † ex indicius per-
ſpicuis,

ſpicuis, declarara certi facti qualitate, & certæ perſonæ: nec in tanto crimine quem opor-
tet: vt ℑ. de reſcin. ven. dolus. & ff. eo. ſi ex dolo. §. vlt. & licet aliàs inopia probationum de-
26 feratur † ſacramentum: vt ℑ. de rebus creditis. in bonæ fidei. hic tamen nō ita eſt, imò de-
bet probare perſpicuis indiciis &c. ſicut in criminali cauſa, vbi non defertur ſacramentū.
ibi enim debent eſſe probationes luce clariores: vt ℑ. de proba. l. vlt. Præterea intellige do-
27 lū probari debere ex indiciis perſpicuis, niſi releuetur quis auctoritate iuris, vt quia † lex
præſumit dolum rei interueniſſe: vt ℨ. eo. l. j. idem eſt in procuratore. ff. mandati. ſi pro-
curatorem. §. ſigno.

S i maior. huic l. concordat ff. de doli exc. apud Celſum. & ff. de act. emp. §. vēdi. & ff. L. 7.
eo. ſi quis affirmauerit. *Dolo factum eſt.* forte quia dicebat hereditatem non eſſe ſoluēdo.

O p t i m v m *Intra contin. bien.* ſubaudi de eo quod non peruenit ad doloſum. nam de L. 8.
eo quod ad eum peruenit poſt biennium, etiam teneretur actione in factum: vt ff. eo. ita-
que habes. tamen de eo quod ad eū peruenit, tenetur actione de dolo, & in perpetuū. &
28 eſt mirabile, quia aliud eſt in defuncto: & ita † alteratur actio de dolo: vt ff. eo. Sabinus.
Sed videtur contra. ℨ. eo. non poſſunt. dic quod iſta corrigit illam. vel intellige quòd ha-
beat beneficium reſtit. in integ. & ita erit aliud hodie quàm olim. olim non currebat tem
pus niſi haberet poteſtatem experiundi. & videretur quod hæc actio perpetuaretur litis
conteſtatione, ſicut de aliis dicitur ℑ. de præſcrip. xl. an. l. vlt. & licet omnes aliæ actiones
29 quæ ſub cœlo ſunt, litis conteſtatione perpetuentur, † fallit in hac. & ita ſpeciale eſt hic.
Item dixerunt quidam idem in reſciſſoria. ſed nos hoc concedimus in integ. reſt. peten-
da, quia non perpetuetur litis conteſtatione. aliud in reſciſſoria: vt notauimus ℑ. de tem-
po. in integ. reſtit. ſupetuacuam.

DE IN INTEGRVM RESTITVTIONE MINORVM. Tit. xxii.

SVMMÆ.

1 *Expreſſim vel tacite renuntiare.*
2 *Tacita renuntiatio quando expreſſam polet.*
3 *Tacita renuntiatio quomodo inducatur.*
4 *Suus ab emancipato hodie non differt.*
5 *Temporales præſcriptiones non currunt minori cauſæ.*
6 *Liberi non faciunt aliquē præſumere maiorē.*
7 *Contractus qui ex præcepto legis ſeruari non debet, eſt ipſo iure nullus.*
8 *Is cui bonis eſt interdictum, non poteſt bona ſua alienare.*
9 *Minori interdicta eſt alienatio.*
10 *Prodigalitas.*
11 *Minor probare minorem ætatem debet.*
12 *Adultus teſtari poteſt.*
13 *Inter adultum & pupillum diſſimilitudo & differentia.*
14 *Minor habens curatorem ſine ipſius auctoritate non obligatur.*
15 *Infans neque naturali neque ciuili iure obligatur.*
16 *Minores ſine decreto alienare non poſſunt.*
17 *Præſumptio de præterito ad præſens.*
18 *Dominium ſolo tempore non admittitur.*
19 *Dominium non tam facile amittitur, quam poſſeſſio.*
20 *Quomodo probetur minor ætas.*
21 *Minor debet probare ſe deceptum fuiſſe.*
22 *Turpitudinē ſuam allegās non admittendus.*
23 *Non videtur deceptus qui ſcit.*
24 *Detrahere Falcidiam.*
25 *Euentus damni in integ. reſtit. viam non aperit, ſed inconſulta facilitas.*
26 *Hypothetica propoſitio.*
27 *Iure communi vſus, non videtur circōſcriptus.*

Illvd. *Vel palam vel tacite.* ſi enim expreſſim vel tacitè renunciaſſet querelæ L. 1.
inofficioſi, obſtaret renunciatio, ſed haberet in integ. reſtitutionem: vt dicit in
1 fi. & ſic omnes vel quidam voluerunt intelligere quando expreſſim † vel taci-
tè renunciauit. ſed videtur contra. ei quod dicitur de tacita renunciatione. ℑ.
in quibus cau. in integ. non eſt nec. adoleſcentiæ. cum ſecundum. l. illam non ſit opus in
integ. reſt. Reſpon. quia hic loquitur ſecundum vetera iura, vbi currebat temporalis præ-
ſcriptio minori in querela ſi tacuerit per v. annos: ſed tamen reſtituebatur. hodie contra-
rium eſt. quià ipſo iure ſeruatur illæſus, vt ibi. vel dic quòd hic re ipſa tacitè renunciauit,
ſoluendo ſcilicet legata vel aduocando pro teſtamento. in his enim caſibus pro eodem
2 habetur † ac ſi expreſſim renunciaſſet: vt ℑ. de inoff. teſta. parentibus. & ff. de inoff. teſta. l.

vlt. quia licet verbis non renunciauit, actu tamen ipſe videtur renunciaſſe, & ratum ha-
bere.& quòd ſic ratum habere poſſit, probatur. ff. rem ratam haberi. Reſpond. & ideo ſi-
ue ſic tacite ſiue renunciet expreſſim, præiudicat ſibi. ſed in integrum reſtituitur. ſecus in
3 illa tacita renunciatione cum tacuit per v. annos, vt ibi dicit. *Nec hoc autem in perſonam
tuam poſſe cadere.* Finis iſte videtur contrarius principio, quia primum dixerat inſpiciendũ
eſſe vtrum renunciauit &c. & ita daretur in integ. reſt. hîc autem dicit, ideo quòd nõ ca-
dir in perſonam ſuam. quare videretur quòd ipſo iure ſubueniretur ei, non per reſtit. ſed
non ita intelligi debet, quia tunc non daretur in integ. reſt. vt ſ. dixi. & probatur. ff. eo. in
cauſæ. ſubaudi ergo, non cadit cum effectu: vt probatur ff. ne vis fiat ei qui in ſuo. l. pen.
ſic etiam ſumitur per totum tit. in quib. non obli. lon. temp. præſc. ſi vellet inſiſtere quis
tãquam Iudæus, & dicere, nõ cadit in perſonam ipſo iure: ſic poſſet defendere. nam ſi mi-
nor eſt XIIII. & renunciauit ſine tuto. auctoritate, non præiudicat ſibi ipſo iure: vt ff. de
minor. in cauſæ. & inſtit. de aucto. tuto. ſi verò eſt maior XIIII. an. idem eſt ſi renunciet
ſine curatore, & habuit curatorem: vt j. eod. ſi curatorem. ſi nullum habuit curatorem,
& renunciauit: vel habuit tutorem, & renunciauit tutoris auctoritate, tenet renuncia-
tio, ſed habet beneficium reſtitutionis: vt dictum eſt.

L.2. EO TEMPORE *Quo ſoror tua.* Quæ erat XX. annorum, & habebat v. filios, vt dicit
l. iſta. *Accipere debuit* ſ. petendo olim. hodie verò agnoſcitur, vt notauimus, qui admit.
ad bon. poſſeſ. l. vlt. ſed nec hodie oportet quòd agnoſcatur, quia poterit adire hæredita-
4 tem, cum non differat ſuus † ab emancipato, cognatus ab agnato. ſed hodie aliter ſer-
5 uatur in tempore bon. poſ. quia temporales præſcriptiones † non currunt minori cauſæ,
ſi hodie non petiit intra annum vel C. dies, non reſtituitur, imò ipſo iure ſeruatur illæſa, li-
cet olim curreret præſcriptio, ſed reſtituebatur: vt j. quib. cau. reſt. non eſt nec. l. vlt. *Licet
6 v. filios* &c. Licet ergo ſit XX. an. & habet v. † filios, non præſumitur per hoc fuiſſe maior.
licet aliud ſit in honoribus, quia ibi admitteretur quaſi eſſet minor, & haberet v. filios tã-
quam maior: vt ff eod. l. 3. & ff. de mino. ad temp. ſi non per ætatem &c. hoc eſt, ſi non eſt
in minori ætate, vel intra annum vtilem olim, hodie continuum: vt infra de tempo. re-
ſtit. ſuperuacuam.

L.3. SI CVRATOREM. Seruari non oportet. Non eſt ergo ſeruandus iſte contractus,
hoc eſt ipſo iure non tenet: quia ſicut cum ſeruatur contractus, valet ad agendum & ex-
7 cipiendum, in contrario erit contrarium: quia ſi non ſeruatur, nec † valebit ad agendum
vel excipiendum: & ſic ipſo iure dicetur nullus. licet alias dicat prætor, pacta ſeruabo:
adiicit tamen, ſi non fuerint contra leges, vel dolo malo inita. hîc autem fuit cõtra. l. quia
vendidit minor ſine curatoris auct. & ideo non valet ipſo iure, vt dictum eſt. *Cum non
abſimilis hab. ei.* Paret ergo quòd ſimilis eſt minor curatorem habens ei cui bonis eſt in-
8 terdictum. ſed is cui bonis eſt interdictum à prætore, dato curatore, nihil † de bonis ſuis
poteſt alienare: vt ff. de verb. oblig. is cui. Nec facienda eſt vis in eo quòd dicitur dato cu-
ratore. idem enim eſſet ſi ſine curatore eſſet bonis interdictum, vt patet per. l. illam, is cui.
ſed hîc dicit ad maiorem euidentiam. ſicut ergo ille cui bonis eſt interdictũ, non poteſt
alienare aliquid de bonis ſuis, ita nec iſte, cum ei ſit ſimilis. & per hoc etiam videtur quòd
ſit ſimilis iſte minor curatorem habens pupillo: & minor habens curatorem, ei cui bonis
eſt interdictum, alij per conſequentiam. i. ſimilitudinem. ſ. pupillo. huic ergo minori in-
9 terdicta † eſt alienatio, non quòd ſit prodigus, quia & quidam parciſſimi ſunt, ſed propter
imperfectam ætatem: vt ff. de mino. l. 1. §. furioſo. ipſa natura. vnde & ipſo iure ſine in-
terdictione præſidis alienare prohibetur. neſcit enim quid agat: nec puniretur ſi occide-
10 ret aliquem. ſatis enim punitur ipſo furore. ſed in prodigo aliud eſt, ipſa enim † prodiga-
litas non facit quin poſſit alienare, imò neceſſe eſt quòd interdicatur ei à præſide vioen-
te. & eſt prodigus qui nõ habet modum neque finem in expenſis ſuis. & datur eis curator
cauſa cognita, vt hîc probatur & ff. de cura. furio. & l. 1. & l. obſeruare & l. ſi furioſo. §.
11 his conſequens. debet ergo probare, vt dicit l. ſuperior, ſe † eſſe minorem, & ſe eſſe cap-
12 tum: vt hîc. Sed & poteſt notari diſſimilitudo inter has perſonas. adultus † enim bene
poteſt teſtari, cum ſit maior XIIII. annis: vt infra qui teſta. fac. poſſ. ſi frater. & probatur
ff. de lib. leg. Aurelio. §. 1. prodigus autem cui bonis eſt interdictum, non poteſt: vt inſtit.
quibus non eſt permiſ. §. item prodigus. & ff. de teſta. is cui. Eſt præterea diſſimilitudo
13 inter † adultum & pupillum: quia pupillus tutore auctore non poteſt reſtituere hæredi-

ratem

ratem tutori per Trebellianum S. C. aliud in adulto, quia poteſt curatori: vt ff. ad Tre-
bell.l.j.§.fuit quæſitum. Poteſt & alia differentia notari inſtit.de ſuſpec.tuto.§. impubes.
& ff.de in litem iuran. videamus.ſed videtur contra.huic.l.ff.de verbo.obl. puberes. Re-
ſpond.quia quod ibi dicit,puberes ſine curatoribus ſuis,hoc eſt totum intelligendum ex
parte ſubiecti:& erit ſenſus:puberes qui non habebant curatores. vt ſic. l.illa determine-
14 tur per hanc:quia ſi habet curatorem,& ſine † auctoritate ipſius cõtraxit,non obligatur.
ſi non habet,obligatur,ſed habet reſtitutionem, vt hic.& vbi dicit, ad maiorem euiden-
15 tiam,notauit hic dominus Io. diſtinctionem talem,quia ſi pupillus,ſcilicet infans † con-
trahat ſine tutoris auctoritate, neque iure ciuili neque naturali obligatur, ſi quidem ſit
maior infante,& proximus pubertati,obligatur naturaliter tantùm.ſi tutore auctore,te-
netur naturaliter & ciuiliter,ſed reſtituitur. Si verò ſit adultus diſtingue habeat curatorẽ
vel non,& vtrum contrahat cum eo,an ſine:vt dicit l.iſta,& prima probantur ff.de verb.
obl.mulier.& ff.de dona.l.j.§.vlt.ff.de aucto.tut.l.v.& ff.commo.l.iij.& ff.de actionibus.
pupillus. Præterea intellige iſtam quando minor venundedit res quæ poterant alienari
ſine decreto.ſecus enim in his quæ ſine decreto non poterant alienari: quia tunc ſiue in-
teruenit tutor ſiue non,non poſſunt alienari:vt j̄.de prædiis minorum.ſi quidem. & l.ob
res.& olim omnia poterant alienari ſine decreto:omnia ſiue prædia ruſtica, & mancipia
16 ruſtica.hodie ſiue fuerint ruſtica ſiue vrbana,non poſſunt ſine † decreto:niſi res quæ ſer-
uando ſeruari non poſſunt.j̄.de admini.tuto.l. quæ tu. & in his rebus quæ ſeruando ſer-
uari nõ poſſunt, vix poterat minor reſtitui,niſi probaret ſe paſſum enorme damnum, vel
de fraude tutoris & curatoris:vt ff.eo. & ſi ſine.§.idem faciunt.

Si minorem *Oſtenderis.* Sed videtur quòd nõ habeat neceſſe probare ſe fuiſſe mi- L. 4.
norem tempore contractus: quia certum eſt quòd aliquando fuit minor: ergo præſumi
17 debet minor, niſi probetur contra. & ita fiet præſumptio † de præterito ad præſens, ſi-
cut in dominio: quia ſi ſit quæſtio de dominio, & aliquis fuit quandoque dominus,
præſumitur & hodie dominus infra de proba.ſiue poſſidetis. Sed Io. dixit aliud in do-
18 minio, cum † dominium ſolo tempore non amittatur. maior autem ſit quis ſolo tem-
pore: & ideo non eodem modo præſumendum in vno ſicut in alio. Aliud etiam eſt in
19 poſſeſſione quàm in dominio: quia dominium non amittitur ita facilè ſicut † poſſeſ-
ſio: vt ff.de acquir. poſ. ſiquis vi.§. differentia. ſed circa poſſeſſionem dicit lex, quòd ſi
aliquis conueniatur rei vindi.& dicatur poſſidere, ſi negauit, & poſtea conuincatur ab
aduerſario poſſidere,patietur pœnam: vt ff.de rei vindica.l. vlt. Aliud puto in tali quæ-
ſtione.vbi certum eſt aliquem aliquãdo poſſediſſe.pone quòd aliquis emit fundum.vult
intentare interdictum vti poſſi.pro poſſeſſione retinenda.negatur hodie poſſidere. quæ-
ritur vtrum competat.puto quòd ſic,niſi ab alio probetur ipſum vi derelictum,vel habe-
re pro derelicto:vt plenius notauimus j̄.ad exhiben.l.iiij.& ſic aliud eſt in amittenda poſ-
ſeſſione,quàm dominio vel ætate. Sunt ergo præſumptiones duæ in l.iſta, vna,quòd præ-
ſumitur quis maior, & ideo tenetur ſe probare minorem. alia quòd probato de minori
ætate, præſumitur quòd adhuc intra tempus reſtitutionis, niſi probetur ab aduerſario
20 contrarium. Et in † probatione iſta ætatis non ſolum inducuntur teſtes & inſtrumenta,
ſed quandoque ſit per aſpectum corporis:vt ff.de mino.minor xxv.annis.

Minoribus. Captos.i.deceptos:vt ff.eo.l.j.non enim hoc ipſo quòd cõtraxit,pro- L. 5.
bat ſe deceptum:vt ff.eo.non omnia.& ff.de iureiurand.nam poſtea.§.ſi minor.debet er-
21 go probare ſe minorem, vt dicit lex ſuperior, & ſe eſſe † captum, vt hic, niſi cum accipit
pecuniam mutuò à fœneratore.tunc enim in odium fœneratoris nõ tenetur ipſe proba-
re quòd factus ſit minus locupletior:vt j̄.ſi aduerſ.cred.l.j.

Si intra ætatem. *Fraudi tibi eſſe non poteſt.* quia iudex procedere poteſt eo viuo & de- L. 6.
functo:quia poterit agere contra heredes,ſicut & contra defunctum.

22 De tutela. *Conuenire potes.* Sed videtur quòd non ſit admittendus cum allegat † L. 7.
turpitudinem ſuam:vt s̄. de tranſact.j̄.de libera.cau.ſi filium. ſed non intellige quòd pro-
bata eſſet falſo maior ætas à pupillo,ſed ab auunculo vel alio quocunque.vel dic quòd à
pupillo falſo probata fuit maior ætas.ab auunculo, quia iſte pupillus ignorabat veritatẽ:
& auunculus præſumitur ſciuiſſe ratione tutelæ, & quia auunculus. vnde non decepit
23 eum:quia non videtur † deceptus,qui ſcit.ff.de actio.emp.l.j. & ad idem eſt ff.vnde cog.
§.fratris.& ita licet auunculo prius falſo ætatem probaſſet.poteſt enim hoc allegare.alias

non liceret: vt ff. ſolu.mat. viro.& ff. de dolo.ſi duo. Sed & videtur contra. ff.eo.minor
xxv.an.at ibi curatorem habuit,oon auunculum:hic habuit auū.& ſic aliud eſt: vt ſ.oo.
Ex cauſa in integ. reſt. Sed videtur quòd ipſo iure noo valeat, quia minor erat, & curato-
rem babebat,& ita quod ſine eius auctoritate fecit,oon tenet ipſo iure: vt ſ.dixi io l.ſi cu
ratorem.auunculus enim non potuit auctor io re ſua, nec alterius interueoit tutoris au-
ctoritas,cum diceret ſe maiorem eſſe.vnde cū diceret ſe noo eſſe in tutela ipſius, noo vi-
detur quod faceret alium interponi.ſed dic quòd hic præſtitit liberationem coram iudi-
ce,& ideo rem.vel intellige quòd eſſet minor xxv.aoois & maior xiiij. tunc enim præiu-
dicat ſibi:ſed habet beneficium reſtit.

L.8. M I N O R I B V S. *Prætermiſerunt.* vt potes ponere prætermiſit petere bon.poſſ.ſ.eo.l.ij.
24 *Vel ignorauerunt.* vt potes ponere exemplum quando debuit detrahere † Falcidiam.ff.de
iur.& fac.ignor.l.regula.§.j.& vlt. & aliàs io multis locis poſſes ad hoc inducere concor-
dantias. & j. vt ſi ab heredit. abſt.l.j.& ff.de mino.l.mioor.magis & j.de ſentē. paſ.l.pen.

L. 9. N O N videtur &c. Pone caſum,cum quis minor ſeruum ſibi neceſſarium vel quid ſi-
25 mile emit,& mox deceſſit,noo eſt ſubueniendum, quia euentus † damni noo dat in in-
teg.reſt.ſed ioconſulta facilitas: vt ff.de mino. verum. §.item nō reſtituitur.& poſuit hic
quandam glo.dominus Yr.quæ multo difficilior eſt, & l.conſequentiaoı tollit, non op-
poſitum infert,quia pars eius eſt. Cum ergo dialectica ſit gloſſa, dialecticè expugoatur.
26 ſic forma hypotheticam † propoſitiooem affirmatiuam ex hac. l. poſtea reſume non: &
tollitur conſequentia,nec iofertur oppoſitum, quia pars eius eſt, cum id quod infertur,
genus eſt,& pars talis infert ſuum totum.vnde enim ſequitur,eſt hoc,ergo eſt aliud: à ſi-
mili hic,quia eſſe vſum iure cōmuni,appellatur ſpecies.quod autem infertur, boc eſt oō
videtur circunſcriptum genus:& ita bene ſequitur,ſi minor eſt vſus iure communi, ergo
non videtur circuoſcriptus.& quod ſit geous, probatur, quia ad plura extenditur quàm
aliud. quandoque enim nō eſt circunſcriptus, & tamen vſus non eſt iure communi:vt ſi
adit locupletem hereditatem ſine deliberatione,quandoque noo eſt circūſcriptus,& ta-
27 men eſt † vſus iure communi.vt cum locupletem cum deliberatione adiit hereditatem.
ſic ergo habes in l.iſta quòd cōſequentia tollitur,nec oppoſitum infertur: quia id de quo
infertur,eſt eius pars.& ita ſomniauit hic dominus Yr.

DE FILIOFAMILIAS MINORE.

TIT. XXIII.

SVMMÆ.

1 *Peculium filij,eſt patris.*
2 *Minor qui contraxit principaliter,iure maioris non reſtituitur.*
3 *Per reſtitutionem minoris non tollitur principalis obligatio.*
4 *Pater quando ab extraneo non diſtinguitur.*
5 *Pro modico non conceditur reſtitutio.*
6 *Senatuſconſultum Macedonianum.*
7 *Euentus damni nō dat reſtitutionem, ſed inconſulta facilitas.*

L.1. F I L I V S F A. Idem in patrefa.ſi mioor eſſet.ſed ideo dicit de filiofa.quia vide-
batur,ſi eſſet io patris poteſtate,& pro eo interceſſit,quòd non eſſet reſtituē-
1 dus.peculiū † enim filij, patris eſt.vnde ſi detur ſibi reſtitutio, videtur quòd
detur maiori.hoc eſt patri.prætor autem voluit prouidere mioorıbus,& oon
maioribus:ſed oon ita eſt.ſi enim eſt in poteſtate,poterit io ſolidū coouenıri ſi eſt eman-
cipatus vel exheredatus,in quantum facere poteſt. ſed tamen reſtituitur, nec liberat reū
principalem:vt ff.de minoribus l.iij.§.ſed vtrum.& l.minor ſe. *Poſtulare non prohibetur.* P.
diſtioxit,ſit ſoluendo principalis perſooa, vel non. primo caſu non habet minor in integ.
reſtit.ſi oon eſt ſoluendo, babet. & induxit pro ſe de mioo. cum maodato. ſed l. illa non
2 bene probat hoc:quia ibi in vno caſu,principaliter contraxit mioor † iure maioris.man-
dauit enim maior minori,vt rem venderet certo pretio,& ipſe vendit pro tāto:ſi poſt ve-
lit reſtitui,quia dicat rem maioris nō poteſt:quia per hoc ſubueniretur maiori, cum eius
damoo res ſit ceſſura,niſi in ſubſidium cum euentu damnum paſſus eſt, & dominus cu-
ius fuit procurator,non ſit ſoluendo.bic autem minor ſecundario interceſſit. vnde cum
bic ipſo iure deceptus ſit,reſtituitur.cum enim hic nō poſſet inuenire ille tutor,ꝙ reſtitu-
3 to minore iuuetur ille maior ꝑ reſtitutionē. per † reſtitutionē enim minoris nō tollitur
principalis obligatio: vt notaui.ſ.nec eſt diſtinguendum, ſit priocipalis perſona, an non:
quia

quia in vtroq; caſu reſtituitur, intereſt enim potius minoris non ſoluere, quàm ſolutũ re-
petere: vt ff. de compen. l. ideo. in alio caſu illius. l. eſt mandatum. reſtituitur minor non
propter obligationem contractam in perſona ſua, ſed alterius. hic autem reſtituitur pro-
pter obligationem quam ſuſcepit: & ideo aliud eſt cum minori mandatum eſt de fideiu-
bendo, quàm ſi mandatum eſt ei de adminiſtrando. *Non ſucceſſit.* ex teſtamento vel ab
4 inteſtato. *In integ. reſtit. &c.* Non ergo diſtinguitur † pater ab extraneo quando non ſuc-
ceſſit ei filius, quia in vtroque caſu poſtulat in integ. reſtir. & videbatur contra. cum enim
intercesſit pro patre, motus fuit naturaliter, & ſic videtur vſus iure communi; quare, nõ
reſtituitur: vt ſ. l. proxima. aliud in extraneo. ſed contradicitur hic. & eſt arg. ad quæſtio-
nem quam notauimus. ſ. de procura. exigendi. quod filius ſi defendat patrem, poſſit re-
-, hic ſibi non ſucceſſit, reſtituitur. ſecus à contrario ſenſu huius literæ, ſi ſibi ſuc-
ceſſit. nunc enim videtur quòd non habeat reſtitutionẽ. & hoc intellige cum animo no-
uandi vel mandando aut conſtituendo interceſſit principaliter ſe obligando. tunc enim
ſi ſuccedit principali debitori, mero iure durat obligatio. ſed & poteſt conueniri ex per-
ſona defuncti efficaciter, cum ipſe reſtitui non poſſet, quia erat maior. & ideo ſiue cõue-
niatur ex fideiuſſoria obligatione, ſiue ex ea quæ deſcendit ex perſona defuncti, efficaci-
ter nõ poterit reſtitui, ſicut dicit. l. in muliere. ff. de ſolu. Stichum. §. aditio hereditatis. hic
ergo appellatur fideiuſſor, qui animo nouandi interceſſit. ſic & ff. ad velleia. quamuis §. ſi
mulier. non autem intelligas quando in perſona minoris obligatio contracta erat parti-
cipatiua alienæ obligationis. tunc per ſucceſſionem erat ſublata ipſo iure: vt ff. de fideiuſſ.
generaliter. fallit tamen quandoque cum principalis debitor erat obligatus naturaliter
tunc fideiuſſor ciuiliter & naturaliter: vt ff. de fideiuſſo. heres à debitore. §. ſeruo tuo. Cũ
ergo eſſet ſublata ipſo iure obligatio fideiuſſoria, nõ poſſet habere locum caſus iſtius le-
gis: cum hic innuatur quòd ſi ſucceſſit, non habet reſtitutionem. de quo ſi vt ſ. intellige-
res, non eſſet quæſtio, cum ipſo iure ſit ſublata, & prætetea quòd ita non poſſit intelligi,
probatur per l. iſtam, Stichum de ſol. intellige ergo vt ſ. dixi, quando animo nouandi vel
ſimili modo interceſſit, & ſucceſſit principali debitori. & in hoc caſu dicit P. quòd ſi ſuc-
5 cedat pro † modica portione, quia reſtituetur. ſecus ſi non in modica. & induxit pro ſe. ff.
quod cum eo. l. ij. & iij. at lex illa nihil ad rhombum. tractat enim de filiofa. non minore
qui contraxit cum eſſet in poteſtate patris. Dicit quòd ſi poſt emancipetur, habet tale
priuilegium, cum videatur factus alius homo, quòd non condemnetur niſi in quantum
facere poteſt. & habetur ratio ſui ne egeat. & hoc ſi ſucceſſit patri in modica portione, ſe-
cus ſi in non modica: quia licet ſit emancipatus, non habebit illud priuilegium. & ſic de
alio auxilio tractat, & de alia materia: quare nihil ad hoc.

Si frater. *Nec iuſſu eius.* ideo dicit, quia ſi iuſſu patris mutuam accepiſſet pecu- L. 2.
niam, denegaretur ei beneficium reſtitutionis. & eſt ſpeciale in pecunia. nam aliàs patre
iubẽte vel non ſi decipiatur reſtituitur: vt ff. de mino. l. iij. §. ſed vtrum. Sed cur hoc in pe-
cunia? forte ideo, quia creditor quanto magis eſt indignus auxilio, niſi patre ignorante
6 contraxit, tanto eſt magis dignus in hoc quàm alius, niſi eius voluntate contraxit † ſecũ-
dum Senatuſcon. Macedo. iuxta id quod dicitur, plus gaudet Deus ſuper vno peccatore
pœnitentiam agente, quàm ſuper nonaginta nouem iuſtis qui non indigent pœnitentia:
vel quia pro patre vnum ſpeciale inducitur, ſi ſine iuſſu eius contrahatur. cum iuſſo. *Nec
contra ſenatuſconſul. contrac.* Sed quomodo poteſt hoc eſſe, quòd fuerit in poteſtate pa-
tris, & iuſſu eius nõ accepit mutuã pecuniam, quòd contra S.C. non contrahatur? Reſp.
quia ibi forte degebat ratione ſtudij: vel ſi in pias & neceſſarias cauſas expendit, puta pro
alimentis, veſtimẽtis. vel dic quia P. videbatur paterfa. ceſſat enim Macedo. ſed datur re-
ſtitutio: vt ff. ad Maced. l. iij. ſed quando in neceſſarias cauſas creditur quoniam reſtitue-
7 tur. ſi poſtea amittat, non videtur: quia † euentus damni non dat in integ. reſt. ſed incon-
ſulta facilitas: vt ff. de mino. verum. §. non reſtituitur. & ff. de ſolutio. in pupillo. Reſpond.
quia leges illæ loquuntur quando caſu res periit. aliud ſi ſui facilitate. vel dic quòd non
iuſſu patris contraxit, nec contra Macedo. quia videbatur paterfa. datur tamen in integ.
reſtit. ſi ſui facilitate amiſit: vt ſ. dixi.

DE FIDEIVSSORIBVS MINORVM.
Tit. XXIIII.

SVMMÆ.

1 *Non liberantur fideiuſſores etiam ſi minores reſtituantur.*
2 *Perſonale beneficium.*
3 *Sublato principali tollitur acceſſorium.*
4 *Aduerſus venditionem cum decreto, datur reſtitutio.*
5 *Solutio cum neceſſitate.*
6 *Aliquando minoris reſtitutio prodeſt fideiuſſori.*
7 *Exceptio minoris quando proſit fideiuſſori.*
8 *Dolus incidens.*
9 *Regreſſus.*
10 *Minor non eſt idoneus defenſor.*

L. 1. POSTQVAM. *Periculum euict.* Nec enim ad duplum tenetur ſi euicta eſt res,
vel ad alia damna. ſed tamen videtur quòd debeat reſtituere pretium ...
iniquum eſſet, ſi emptor re careret,& pretio. *Excuſare non poteſt.* Not...
1 hic dicitur quia non liberantur † fideiuſſores etiam ſi minor reſtituatur. vnde
apparet quòd reſtitutio non in totum tollit veterem actionem. intellige ergo quòd qui in
2 integrum reſtituitur, habeat † perſonale beneficium, non quòd in totum tollatur actio. ſi
enim non eſſet perſonale beneficium, ipſo iure tolleretur alia obligatio : quia principali
3 ſublato tollitur † acceſſorium: vt ff. de except. exceptiones. & intellige quando ſui facili-
tate deceptus eſt in vendendo. aliud ſi aduerſarij calliditate. tunc enim ſubueniretur etiã
fideiuſſori : vt dicit in l. ſequenti. *Modo ſi eo quoque nomine.* Hic quoque notandum eſt,
quia licet minor reſtituitur contra emptorem, non tamen reſtituitur contra fideiuſſorẽ,
imò contra ipſum ſpecialiter habet neceſſe petere reſtitutionem.

L. 2. SI ea quæ tibi. *Interpoſito decreto.* Cum eſſent res quæ cum decreto oportebat aliena-
4 ri: vt notauimus. ſ. de in integ. reſt. ſi curatorem. licet ergo fiat alienatio † cum decreto,
poterit in integrum reſtitui: vt hic, & j. de præd. mino. ſi quidem. ſed cur ſecus eſt in ſolu-
tione ſi ſoluatur minori cum decreto præſidis, quia in integ. non poteſt reſtitui : vt ff. de
mino. ait prætor. §. permittitur. Reſpond. quia ibi facta eſt ſolutio: & prætetea de neceſſi-
5 tate tenebatur ſoluere, cum ſolutio fiat † neceſſitate impoſita ſoluenti. ſecus vbi vẽdidit
cum decreto, quia non cogebatur vendere, nec alius emere, & ideo ſi decipiatur, poteſt
reſtitui. *Ex perſona ſua.* id eſt ex fideiuſſione quam fecit in perſona ſua. non intellige quòd
ex ſua perſona propriè conueniatur, imò propter obligationem cœptam in alterius per-
ſona. ſic ff. de his qui not. infa. furti. §. ſi quis alie. *Verum ſi dolo &c.* Ita eſt cum minor de-
ceptus eſt ſui facilitate: quia ſubuenitur ei per beneficiũ in integ. reſtit. nõ fideiuſſori: ſe-
6 cus niſi aduerſarij calliditate eſt deceptus : quia vtrique tam minori quàm † fideiuſſori
conſulendum eſt, vt hic dicitur. & ſiue minor petat in integ. reſtit. ſiue non, bene ſubue-
nitur fideiuſſori: vt arg. ff. de contra tab. ſi poſt mortem. §. exheredati. Sed nunquid ſi mi-
nor petiit in integ. reſt. habet neceſſe petere & fideiuſſor? & videtur quòd ſic, per hoc
quod dicit conſulendum, & tam & quam. Sed aliàs dicit lex quòd ſi dolo aduerſarij ſit
7 circumſcriptus minor, & petiit in integ. reſt. quòd competit fideiuſſori exceptio, † ſicut &
minori, quaſi & rei inerat. ſecus ſi ſui facilitate: quia non prodeſſet fideiuſſori: vt ff. de ex-
cept. exceptio. §. rei. ſubuenitur ergo vtrique per reſtitutionem, cum dolus interuenerit.
ſed videtur falſum: quia ſi dolus dedit cauſam contractui, ergo ipſo iure nullus fuit con-
tractus: vt ff. de dolo, eleganter. & ita non reſtituitur, ſi proceſſit ad tradẽdum, dabitur de
8 dolo, vel ſecundum nos condict. indeb. vt notauimus ſ. de dolo. ſi verò fuerit † incidens,
datur ex eo contractu ad decipiendum: vt ff. de act. empti. Iul. §. ſi venditor. Sic dic quod
hic loquitur quando dolus dedit cauſam contractui, & res eſt tradita. licet enim aliàs in
maiore datetur actio de dolo, vt ſ. dixi: hic cum minor ſit, habet reſtitutionẽ, & ideo de-
negabitur actio illa: vt ff. de dolo. l. ij. Sed quidam dixerunt, quòd ſi fuit dolus incidens, &
competat actio ex eo contractu, nihilominus poſſum reſtitui. vnde diſtinxerunt vtrũ fue-
rit minor iure tutus, & tunc non habet reſtitutionem. an iure actionis, & tunc habet. nos
contra: vt notauimus. j. ſi aduerſus vſuca. l. ij. & ff. de mi. in cauſæ. & habent hæc omnia
9 locum cum minor & fideiuſſor tenetur ei qui eis reſtitutis contra alium non habet † re-
greſſum: vt quia cum minore principaliter contraxit. vbi autem ille contra quem reſti-
tuitur minor, habet contra alium principaliter obligatum regreſſum, fideiuſſori indi-
ſtinctè ſubuenietur, hoc eſt ſi non decipiatur ſui facilitate, ſiue aduerſarij calliditate : vt
ecce minor adiuit hereditatem, & creditori hereditario dedit fideiuſſorem. Deinde reſti-

tuitur

tuitur vt abſtineat.fideiuſſori eius ſuccurritur indiſtincte contra creditorem, quia creditori in alium heredem vel in ipſa hereditate eſt regreſſus:vt ff.de adminiſtra.tut.l.ij.& ff. de acquir.here.ſi pupillus.Idemque & ſi minor alium defendere nolens dat fideiuſſorem actori iudicatum ſolui.nam & hic & in eum qui defendebatur, erit actori regreſſus: & ideo fideiuſſori indiſtincte ſuccurritur, & ideo dicitur non eſſe admittendum minorem vt defendat ſine mandato:quia non eſt † idoneus defenſor:vt ff.de procura.ſi minor.

SI TVTOR VEL CVRATOR INTERVENERIT. TIT. XXV.

SVMMÆ.

1 *Tutor ex neceſſitate gerit, procurator vero ex voluntate.*
2 *Inſtantia iudicij.*
3 *Vſuræ ſeu penſiones.*
4 *Quando pecunia verſa eſt in vtilitatem minorum, conueniri poſſunt.*

SI iam impubes. Diſtingue, quia ſi pupillus adeat, ſi non habet tutorem, vel habet, & ſine eo adiit, ipſo iure non tenet. ſecus ſi tutore auctore, quia reſtitueretur. Si adultus, diſtingue vtrum habeat curatorem, an non. ſi non habet & adit, reſtituitur. ſi habet & adit, idem quod in pupillo: vt ſ.de in integ. reſtit.ſi cura.& ff.de acquir.here.impuberibus.& l.neceſſariis.& l.ei qui ſe. L.1.

ETIAM. *Dari iampridem.* aliud in procuratore: vt ff.de mi.cum mandato.ſed & eſt ra- L.3.
1 tio forte ea, quia tutor ex † neceſſitate gerit, procurator verò ex volũtate.vnde mitius eſt
cum tutore agendum.mitius autem cum eo agi probo, quia procuratorem prius execute-
re minor neceſſe habet, ſed non tutorem, quia poteſt alium eligere, arg. pro hac ſenten-
tia. ff.depo.l.j.§.merito.& §.hæc autem.

MINORIBVS. *in iudicio.* puta confitendo.ſed videtur contra.j.de iudi.properandũ. L.2.
§.vlt.ſed dic quòd illa corrigit. vel diſtingue vtrum lædatur minor definitiua ſententia,
2 & tunc reſtituitur.an † inſtantia iudicij, & tunc primo tutores vel curatores debent cõ-
ueniri:& ſi non fuerint ſoluendo, reſtituitur, vt ibi.fallit autem quod dicit ibi.l.iſta, quã-
3 do ſoluuntur penſiones † vel vſuræ non excedentes metas biennales, & ſummã.c. ſolid.
vt j.ad adminiſtra.l. ſancimus. & l. conſtitutione. Idemque & ſi reſtituatur hereditas ex
Trebell.vt j.ad Trebell.l.penul.

SI creditor. huic.l.aſſignatur contra j.quod cum eo.ei qui.§.vlt. dic quod iſta deter- L.4.
4 minatur per illam.ſi enim verſa eſt pecunia † in vtilitatem minorum, poſſunt conueniri,
vt ibi dicit.vel ibi factus maior contractum ratum habuit:& ideo aliud eſt quàm hic.

ETIAM tutoribus. *vel aliàs contrahentibus.* Permuranda. ergo datur electio minoribus reſtituantur ſi tutores contraxerunt, an conueniant tutores, vel curatores. L.5.

SI IN COMMVNI EADEMQVE CAVSA IN integrum reſtitutio poſtuletur. TIT. XXVI.

SVMMÆ.

1 *Victoria vnius tutoris alteri prodeſt.*

NEc ſi maior. *Patrocinari non poteſt.* & ita eſt in re corporali vel diuidua: ſecus in Indi- L.vnica.
uidua:vt notari poteſt ff.quemad. ſeruit.amit.ſi communem. & ff. ſi ſeruit. ven.loci
corpus.§.ſi fundus.Item ſi ex duobus tutoribus condemnatus vnus appellauerit & vice-
1 rit, prodeſt † eius victoria alteri, ſi vtriuſque fuerit vna defenſio inſerta: vt ff. de appell. ſi
quis.§.vlt.

SI ADVERSVS REM IVDICATAM. TIT. XXVII.

SVMMÆ.

1 *Finita tutela minori datur actio tutelæ.*
2 *Minor minus conſecutus ex ſententia reſtituitur.*
3 *De tota cauſa iudex pronuntiare debet.*
4 *Ius patriæ poteſtatis proprium eſt Romanorum.*

5 *Rei vendicatio præiudicialis.*
6 *Emancipatio retractari non poteſt.*
7 *Præſes minor eſt quàm proconſul.*
8 *Nomen præſidis generale.*
9 *Delegatus ab imperatore reſtituit in integ.*
10 *Solemnitas iudicij exactè requiritur.*
11 *Temporales præſcriptiones non currunt minoribus.*
12 *Præſcriptiones inductæ ad auctoritatem iudicati currunt minoribus.*

L. 1. MINVS ex tutelæ. Certum eſt quòd finita tutela † datur minori actio tutelæ.
1 ponamus ergo quòd aliquis conuenit tutorem ſuum ex ſpecie aliqua, puta
ſalis, ad. c. iudex cõdemnauit tutorem in L. & abſoluit eum in aliis. L. quæritur
ſi iſte minor dicat ſe minus quàm deberet ex ſententia iudicis cõſecutum, an
reſcindere poſſit ſententiam eius per in integ. reſtit. & dicit. l. iſta quòd ſi lata ſit ſententia
tempore minoris ætatis, & nunc etiam poſſunt reſtitui, bene poterunt ad illud habere
actionem reſciſſa ſententia. ſi verò poſt xxv. an. ſententia lata eſt, non poterunt iterare
quod prius finitum eſt. Sed quare poſuit quòd in aliis. L. abſolueretur? nonne poſſet eſſe,
2 quòd alio modo eſſet cõſecutus † minus, vt ſi de his nihil dixit, hic autem dixit ſimpliciter minus conſecutus. vnde non videtur magis ad hoc quàm ad illud referendum. Sed
dic quòd imo ita eſt intelligendum, ſicut ſ. dixi in caſu. impoſſibile eſt enim quòd intelligatur in eo caſu quando tacuit de aliis. L. quia de tota cauſa debet † iudex pronuntiare:
3 vt probatur ff. famil. exciſ. in hoc iudicio. & ff. de arb. dicere. & infra de appel. eos. & l. ampliorem. ad idem facit ff. de doli excep. apud Celſum. §. item quæritur. & hoc eſt cum
non continentur in ſententia plura capitula. tunc enim ſi ſuper quibuſdam lata ſit ſententia, etſi de aliis omittatur, valet: vt ff. de mino. l. etiam. §. ex cauſa. Nec obſtat. ff. de nego. geſt. ſin autem. §. vlt. ibi enim diuerſa erant capitula, quia petebat aliquis actione negot. geſt. c. & opponebatur compenſatio in L. vnde ſi de c. præſtandis tantum fuerit iudicatum, omiſſo de compenſatione agere poterit contrario iudicio. ſecus eſſet ſi in c. petitis eſſet omiſſum: vt ſ. dixi. *Tempore iudicij.* id eſt ſententiæ. nam & ſi litem conteſtati eſſent minores, tempore autem ſententiæ facti ſunt maiores, non reſtituerentur, niſi dolo aduerſarij hoc factum eſſet, quòd in eo tempore ferretur ſententia: vt ff. de mino. l. iij. §. j.

L. 2. SI CVM. *Patrem tuum, in ſua poteſtate eſſe.* Erat ergo iudicium de patria poteſtate. ſed
qua actione agetur, vel qualiter concipietur libellus in illo iudicio? dic quòd rei vindica-
4 tione, adiecta cauſa vel ratione de iure Quiritum. ius enim patriæ † poteſtatis in filios
proprium eſt Romanorum: vt ff. de rei vindica. l. j. §. per hanc. & inſtit. de pat. pot. Si verò
eſſet quæſtio de filiatione, quia vnus aſſerebat filium ſuum eſſe, alius negabat: ibi agere-
5 tur rei † vindicatione præiudiciali: vt inſtit. de act. §. præiudiciales. præterea poſſent pro
liberis alia competere auxilia: ſed quia ad materiam iſtam non pertinet, aliàs dicemus: vt
notauimus infra de lib. exhibend. & in ſumma de rei vindic. circa prin. §. vt autem. *Minimóque emanc.* &c. quia facta erat coram eo qui non habet iuriſdictionem illius actus,
puta coram ſacerdote vel ſene. debet enim fieri apud præſidem: vt infra de emancipa. l.
vlt. *Subiectam pronunciauit.* ſed certe videretur quòd male fecerit proconſul: quia ſiue iu-
6 re fiat emancipatio, † ſiue non. videtur quòd retractari non poſſit quod factum eſt. &
ita aſſignatur. l. contra. ff. de adopt. poſt mortem. Reſpond. quòd hic proconſul pronuntiauit, ſed male. vel dic quod ibi emancipauit filiam ſuam, & ſteterat in emancipatione toto tempore vitæ ſuæ. Deceſſit, & fecerat teſta. & heredes inſtituerat: & ideo non licet poſt mortem patri quærere de emãcipatione. vnde facit vim in eo quod dicit, poſt mortem. ſecus enim in vita: vt hic ibi. ergo tria erant quæ impediebant quòd aliquis non veniret contra ſuum factum: diuturnitas temporis, & quia emancipauit, & teſta. & ſic aliàs impedit tempus cum alio, infra de fundis patrimo. l. vltim. *Is qui prouinciam regit.* videtur male dicere, quoniam maior ſemper debet cognoſcere de in integ. reſt. ff. de mino. mi-
7 nor autem. præſes † autem minor eſt quàm proconſul, cum præſes ſit clariſſimus, proconſul ſpectabilis: vt notauimus ſuprà de epiſcopis. raptores. & dicitur infra de rap. virg. & infra authentica de appel. Reſpond. quia hic non loquitur de præſide minore pro-
8 conſule. eſt enim nomen † præſidis generale ad præſides & ſenatores: vt ff. de offi. præſ. l. j. vnde hic ſume pro ſenatore, qui illuſtris eſt, & maiore procõſule. *Partes ſuas.* Sed quo-
modo

modo intelliges hoc?quòd pronunciet te poſſe in integrum reſtitui,videtetur. At ſi ita
diceres,contra.eſſet,J.qui & aduerſus quos.l.vlt. ibi enim dicit filium non reſtitui con-
tra parentem. Sed ſi dicas quòd hîc non reſtituitur contra parentem,ſed contra ſenten-
tiam hoc non eſſet,quia cùm reſtituitur contra ſententiam, videtur & contra patrem.
Dic ergo quòd corrigitur per illud,vel dic quòd partes ſuas exhibebit iuſtas, denegan-
do in integrum reſtit. Vel illud locum habet cùm filius contraxit cum patre, tunc non
poteſt reſtitui. Aliud in ſententia lata, vt hîc,melior eſt tamen proximus ſuperior intel-
lectus,quòd denegetur reſtitutio.

ADVERSVS. *Solus princeps reſt.* vt ff.de minorib.minor autem.§.vlt.& poſſet quę- L.3.
9 ri vtrum apud delegatum ab † Imperatore poſſet reſtitui: videtur quòd ſic,vt ff.de mi-
norib.in cauſæ.2.§.vlt.vnde delegatus reſtituet,& ſic ſolus excludet alios,& non ipſam.

CVM ET MINORES. *Nullum vobis præiudicium.* Notandum eſt quod hîc dicitur, L.4.
quia aliàs in contractibus minor qui non habet curatorem, obligatur,valet quod factũ
eſt:vt ʒ.de in integr.reſtit.ſi curatorem. Idem etiam in adeunda hæreditate. præiudicat
10 enim ſibi,ſed reſtituitur:vt notauimus ʒ.ſi tut.vel curat.l.1. Sed in iudicio tanta † exigi-
tur ſolemnitas,quòd ſi lata ſit contra minorem qui non habet tutorem vel curatorem,
ſententia non valet ipſo iure: vt ff.de re iudic.acta.§.contra.vnde in iudiciis eſt ſpeciale.
Quid ſi tutor in exordio cauſæ affuit,cùm autem pronunciatur, non erat tutor?non vi-
detur quòd valeat ſententia,vt J.quomodo & iu.ſi præſes.ſi verò tempore cœpti iudicij
affuit tutor,ſed tempore ſententiæ citatus à iudice noluit venire? tenet ſententia, quia
benè erat tutor,ſed per contumaciam noluit venire:tamen quia minor,in integrum re-
ſtituitur,ſicut à contrario ſenſu ex verbis illius legis probatur. Idemq́; dico & ſi non tu-
tor fuit citatus,quia iam confeſſus erat, & cauſa cognita erat, ſed minor vt veniat cum
curatore,arg.ff.de bon.auct.iu.poſſ.ſi minor. *Legitimè ordinatum.* Tutoris vel curato-
ris auctoritate,vt ʒ.de procur.neque tutores.

IN REM. *Non minus, &c.* Patet ergo quòd implorat minor reſtitutionem, ſi lata L.5.
ſit contra tutorem vel curatorem eius ſententia, ac ſi lata eſſet contra eum eis auctori-
bus. Sed videtur quòd non debeat reſtitui,quia habet commune auxilium,cùm intra x.
11 dies poſſit appellare,& quandocunque poſſit: quia hodie temporales † præſcriptiones
non currunt minoribus,vt J.in quibus cauſis.l.vltim. Reſponderi poteſt duobus modis,
quia licet poſſit appellare,plus eſt vt ſubueniatur ei in integr.reſtit. vt ſententia lata ha-
beatur pro nulla,quàm ſi appellaret,vt ff.de in integr.reſtit. l.vltim. Vnde non ſequitur
quòd ſi non poteſt appellare,quòd non poſſit reſtitui: quia dicit lex,quòd licet curator
appellauerit pro adulto in cauſa tutorum,nihilominus aduerſus tutores poteſt adultus
reſtitui,vt ff.de adminiſtr.tut.ſi minoris. Vel aliter quod dicitur temporales pręſcriptio-
nes non currere minoribus,eſt intelligendum de præſcriptione triennij x.& alij.non de
12 illis quæ inductæ ad auctoritatem ſententiæ† tenendam. Illæ enim currunt minori tan-
quam ſi eſſet maior,quia nónne ideò quòd currit ei tempus quo ad inſtantiam iudicij,
vt J.de iudic.properandum.§.vlt.& præterea præſcriptio inuentarij faciendi, vt J.auth.
de hæred.& fal.circa finem. Dic ergo quòd currit tempus, nec poterat appellare, ſicut
nec maior,ſed tamen habet aduerſus ſententiam in integ.reſt.vt hîc dicit.

SI ADVERSVS VENDITIONEM.

TIT. XXVIII.

SVMMÆ.

1 *Auxilium prætoris.*
2 *Sacramento contrauenire non licet.*
3 *Perpetua cauſa prohibitionis.*
4 *Fridericus Imperator.*
5 *Lex non præſumit virilem vigorem perfe-ctum,niſi completo XXV. anno.*
6 *Donatio non dicitur contractus.*
7 *Deceptio vltra dimidiam iuſti pretij.*
8 *Alienatio rei dotalis.*
9 *Qui peierat ſatis Deum vltorem habet.*
10 *Sacramenti religio facile aliquem à priuile-gio repellit.*
11 *Sola confeſſio repellit mulierem à priuilegio Velleiani.*
12 *Iura communia præferuntur priuilegiis.*

i

L.I. SI MINOR. *Corporaliter præſtito.* Si enim verbo tenus dicit in fide ſua &
per euangelium,quod non veniet contra:non repellitur tunc à beneficio
reſtitutionis ſed vbi tetigit librum, & iurauit per illa ſancta euangelia ſe nõ
venturum contra , aliud eſt:vt cum enim tale ſacramentum maiori com-
pletur quàm ſupra,maioris erit vinculi : vt per l. iſtam notari poteſt,& per l. ſi minor ſe
maiorem,ſi alterius:& intellige.l.iſtam ſecundum B.quando vendidit cum decreto mi-
nor, & tutore interueniente, cum enim tenuerit contractus, ne liceat ei venire contra
niſi per teſtitutionem : ſi non iuraſſet ſacramento,repellat eum ab eo priuilegio. ſi verò
nulla eſſet venditio,quia facta erat ſine tutore vel decreto,vbi neceſſe erat interponi.eſt
enim contra.l.j.de admini.tuto. lex. ſi iurauit ſe non venturum contra ſacramentum,
non confirmat,quod de iure non tenuit:vt S̃.de leg.& conſtit.non dubium. ſic ergo ad-
emit princeps minori indultum à ſe priuilegium,non rei vindicationem, quod erat ſuũ
1 auxilium.vnde B.ita dixit,non tibi tuum, ſed tibi ſuum † auxilium prætor denegat, vel
princeps denegat auxilium.M.dixit quòd ſiue interponatur ſacramentum corporaliter
præſtitum in cõtractu quod fit ſecundum legem,ſiue in contractu qui fit contra legem,
2 tantæ eſt auctoritatis, quòd non licet † contrauenire. Si opponas ei de l. non dubium,
dixit quod non habet locum niſi in illis caſibus tantùm qui continent perpetuam cau-
3 ſam † prohibitionis,vt in alienatione liberi hominis, ſed prædij minoris hic permiſſa eſt
alienatio ob æs alienum.At ſic reſtringere regulam nõ eſt veriſimile,quia regulæ in iure
vitioſæ ſunt omnes. Sed cum dominus M.& ſui etiam multi familiares eſſent de curia
4 imperatoris † Friderici , impetrauit per ſe & amicos ſuos quòd imperator hanc quæ-
ſtionem decideret,& ſic fecit.l.ſacramenta puberum &c. per quam ſæpiſſime ſpolian-
tur minores patrimonio ſuo,cum tales homines ignorent ſua & cito inducuntur ad de-
5 ſtruenda ſua & diſſipanda.vnde lex non prçſumit † virilem vigorem perfectum eſſe do-
nec completi fuerint xxv. anni: & ideo dat eis curatores, per quos res eorum aguntur.
Puberum. Sed ex fraude non habita conſideratione videtur facta.vnde multum aduerſa
eſt minoribus, & durabit quantũ deo placebit.ideo dicit , quia non idem eſſet in impu-
bere,ſiue ſit proximus pubertati,ſiue non; licet enim in operis aliàs obligetur per ſacra-
mentum,vt j. notauimus de oper. libert.l.1. hîc tamen non ita eſt. *Sponte.* Si enim la-
chrymando.ſ.per metum, qui etiam non inducit actionem quod met.cau. facta eſſent,
non valerent. *Super contractibus.* Videtur quòd loquatur de iis tantum quæ hinc inde
trahunt obligationem,vt venditio, locatio , ſocietas , & ſimilibus. Quid ſi promiſſit ex
6 cauſa donationis? Hîc enim non videtur † contractus , ſed magis geſtio vel actus qui-
dã:vt ff.de verb.ſig.Labeo.vnde ſic à quibuſdam fuit interpretatũ in ciuitate iſta, quod
non haberet locum in ſtipulationibus.ſed cum generaliter loquatur ex interpretatione
ad omnes eſt referendum. *Suarum.* Idẽ iure alterius ſi paciſcatur ſuper ea aliquid. *Cu-
ſtodiantur.* Siue ad agendũ ſiue ad excipiendum:vt arg.ff.de acq.rer.dom .ſtatuas.ſi enim
non obſeruarentur, non valerent ad agendum vel excipiendum : vt notauimus S̃.de in
integ.reſt.ſi curatore.Poſtea dícit,per vim aut iuſtum metum &c.Ita eſt ergo quod non
7 erit ei auctor periurij imperator in venditione. Si verò dicat ſe deceptum † vltra dimi-
diam iuſti pretij partem , cum iure cõmuni ſubueniatur ſibi, videtur quòd non obſtan-
te ſacramento poſſit contrauenire, niſi ſcripſerit tabellio in inſtrumento quòd non ve-
niret contra venditionem ratione minoris ætatis, neque ratione minoris pretij. neque
ob hoc quòd pretium non eſt verſum in vtilitatem ſuam. ſic enim plerique faciunt ta-
belliones eos iurare, quis tunc diceret quod poſſit contrauenire? Aliàs tamen poſſet, vt
S̃.dixi.iura enim communia nõ ſunt adempta,niſi dictum ſit ſpecialiter.hîc poſſet quæ-
8 ri vtrum l. fre. locum haberet in pubere maiore alienante † rem dotalem , & iurante
quòd non veniat contra. vel etiam ſi vir donauerit vxori, vel econuerſo: & iurauit ſe
non contrauenire. & credo quòd non adeo ſit trahenda. imò circa puberes qui habẽt
priuilegium ex perſona ſua ne poſſint venire contra per illud.& ſic non obſtante ſacra-
mento poterunt contrauenire. Si quæras vtrum peieret , dico quòd ſic:ſed accipiet in-
9 de pœnitentiam.ſatis † enim habet deum vltorem. Vel dicas quod non,ideo enim deus
præpoſuit imperatorem rebus humanis, vt ipſe ſecundum conditiones hominum,&
qualitates factorum diſtingueret. aſſignatur enim vetus contrarium ſuprà,de tranſa-
10 ctio. ſi ex falſis. Solutio, religio † ſacramenti facille repellit aliquem à priuilegio,vt hîc.

ſed

ſed à iure communi quod quis haberet vt reſcinderet pactum ſi non iuraſſet, non repel-
11 litur, licet iurauerit, vt ibi. Nam & aliàs ſola confeſſio † repellit mulierẽ à priuilegio Vel-
leiani: vt ĩ. ad Velleianum, ſed nunc repellit à iure communi, vt probatur argumentis ĩ.
de probat. cum precibus. & de do. cau. l. vlt. & de non numer. pecu. in contractibus. iura
12 enim communia † præferuntur priuilegiis, vt ĩ. auth. de non alien. rebus. §. quia verò ve-
riſimile: vnde & difficilius exponantur.

IN INTEGRVM. Huic legi bona eſt concord. ff. eo. & ſi ſine. §. idem faciunt. L.2.

SI ADVERSVS VENDITOREM PIGNORIS.

TIT. XXXIX.

SVMMÆ.

1 *Enorme damnum præbet viam reſtitutioni.*
2 *Venditio pignoris.*
3 *Prætorium vel iudiciale pignus.*
4 *Conditionale pignus.*
5 *Fraudis conſilium inducit reſtitutionem.*
6 *Fraudem paſſus minor reſtituitur.*
7 *Interdictum fraudatorium.*
8 *Stipulatio quando committi non poteſt.*

ETIAM. *Quæ à creditoribus fiũt.* Si ab ipſo minore facta eſſet venditio, certũ L.1.
eſt quòd ſubueniretur ei, vt ſ. tit. prox. ſed vbi creditor eius vendidit, videre-
tur contra. quia minor non contraxit, ſed creditor. At hic dicit reſtituendum
1 eſſe, nec dicit ſimpliciter reſtituendum, ſed ita demum, ſi probet enorme †
damnum. Sed quare dicit de enormi damno? videretur contra, quia in qualibet reſtitu-
tione dicit, l. generaliter. quòd peti poſſit, ſi probet ſe minor captum in minimo: vt ff. de
2 in integr. reſtit. ſcio. Videtur ergo maledicere, quia & cùm facta eſt venditio † pignoris à
creditore, videtur quòd minimum damnum ſufficiat, vt ff. de diſtract. pign. ſi creditor.
3 §. illud. Intellige ergo quod hìc dicitur, in prætorio † pignore vel iudiciali: tũc enim de-
bet probare enorme damnum ſe paſſum minor ad hoc quòd reſtituatur, vt ff. de mino.
ſi ex cauſa. & quòd de tali loquatur, benè innuit litera, cùm dicat, captis prædiis, &c. Si
4 verò eſſet † conditionale, etiam pro modico damno reſtitueretur, vt dictum eſt. *Præ-
ſertim.* Id eſt, maximè. Idem enim eſſet ſi eſſent maiores, & quadriennium non eſſet
tranſactum.

REM QVAM, &c. Patet per legem iſtam quòd ſi velit minor ratione ætatis reuo- L.2.
care pignus diſtractum à creditore prædeceſſoris, non eſt audiendus, ſiue diſtractum ſit
bona fide, ſiue non, & in hoc conſonat Paulus ff. de minorib. Æmilius. Sed alia lex vide-
tur hoc dicere, licet non benè ſpecificet caſum iſtum ĩ. de præd. minor. l. 2. Dicit enim
quòd ſi creditor vendidit mala fide, & emptor participatus eſt dolum, quòd habet mi-
nor reſtitutionem, non tamẽ dicit, cœperit à prædeceſſore minoris. Vnde benè eſt quòd
videamus quid obtineat circa materiam iſtam: ſi enim pignus incipiat à minore, B. di-
xit indiſtinctè quòd reſtituitur pro modico damno: ſi à prædeceſſore, propter enorme
5 damnum, vel fraudis conſilium. In enormi damno loquitur lex ſuperior, in † fraudis cõ-
ſilio alia de prædiis minorum, l. 2. & intellige quòd creditor idemq; venditor dolo fece-
rit, & emptor dolum ſit participatus: vt dicit lex illa de præd. min. nec enim ſufficeret ſi
creditor tantùm dolo vendidiſſet. Alij non incompetenter adiecerunt in primo caſu,
quando ſcilicet cœpit pignus à minore, quia ſicut conuentionale eſt, nihil mutatum in
opinione domini B. ſed vbi prætorium vel iudiciale, dicunt quòd non reſtituitur niſi
propter enorme damnum: vt ff. de minoribus. ſi ex cauſa. fortè vel propter fraudis con-
6 ſilium poſſet. Si à prædeceſſore, dicunt quòd reſtituitur ſi fraudem paſſus † ſit minor,
& enorme damnum. Sed tamen ſi dicamus quòd in eo caſu quando pignus cœpit à
prædeceſſore, nunquam reſtituatur, videtur per legem illam, Æmilius. & per legem iſtã.
Cùm enim iſta cœperit in perſona maioris, videtur quòd hoc poſſit tollere priuilegium
in perſona minoris, argument. quibus ex cauſis erat ap. Nec obſtat lex ĩ. de præd. mi-
norum. Nam ibi cœpit pignus à maiore, & erat prætorium vel iudiciale, vt ſuprà dixi.
At hic cùm ſucceſſerit maiori, eo iure debet vti, quo maior: ſed maior non reſtitue-
retur, ergo nec iſte minor reſtituetur, niſi in caſu quando creditor non eſt ſoluendo,

& fraudem adhibuit.tunc enim habebit minor beneficium reſtitutionis:vel ſecundum
7 quoſdam interdictum † fraudatorium. notauimus.ỹ.ſi ven.pig.agatur.Sed tamen vide-
tur quòd pupillo non fiat præiudicium per venditionem pignoris factam à creditore,
arg.ff. de verbo.oblig.cum filius.§. in hac quia ibi dicit quòd ſi aliquis promiſit neque
per ſe neque per heredem ſuum fieri quo minus ire agere liceat:ſi heres exiſtat pupillus,
8 non poteſt † commiti ſtipulatio. Sed aliud eſt hîc:quia cum creditor vendidit ratione
pacti initi cum maiore,non videtur quòd ſiue ſit heres minor ſiue pupillus,quòd poſſet
retractare quod factum eſt. ſecus ſi paciſcatur à prædeceſſore per ſe non fieri neque per
heredem ſuum.ibi enim noluit pręcedens perſona quod aliud fieret, at hic dedit licen-
tiam vēdendi:& ideo non reuocatur à ſucceſſore,& præterea illa ſtipulatio,per me non
fieri neque per heredes meos,licet videatur vna quantum ad verba,eſt tamen plures:vt
ff.de:verbo.oblig.ſi ſic.& ideo ex ſuo facto in pupillari ætate committi non poteſt. *Ip-
ſum magu*.Scilicet,creditorem conuenire pignoraticia ad intereſſe.

SI ADVERSVS DONATIONEM.

TIT XXX.

SVMMÆ.

1 *Donatio ante nuptias ſpecialis.*
2 *In conſtituēda dote dignitatum,facultatúmque ratio haberi debet.*
3 *Minor magiſtro ſuo dare poteſt ſecundum facultates.*
4 *Filiis in poteſtate,non poteſt donare pater.*
5 *Res minorum ſine decreto alienari non poſſunt.*

L.1. SI QVAE RES. Quæ ſcilicet ſine decreto poſſunt alienari.ſi enim ſine de-
creto non poſſent alienari, non indigeret in integr. reſtit.ſed ipſo iure poſſet
venire contra.& ita ſoluitur contra.ỹ.de pręd.min.prædia.illud enim quidam
1 aſſignauerunt pro contrario. Ante nuptias,non intellige de illa ſpeciali † do-
natione quę dicitur ante nup.vel propter nup.ſed de ſimplici donatione. alia enim non
fit ſine decreto:vt ỹ.de admi.tur.l.lex.præterea ſimplex fiat ante nup.& poſt,alia non ni-
ſi ante nup.vt ỹ.de don.ante nup.l.vlt. *Congruenti modo*. Intellige ſecundum facultates
2 & dignitates.Eadem conſideratio † eſt habenda in dote danda:vt ff.de iure do. ſiue ge-
neralis, & l.quæro. *Curatore præſente*. Ideo dicit, quia curatorem habebat:& ideo quòd
eius auctoritas interueniat , aliàs enim non teneret : vt ſ.de in integr. reſtitut. ſi curato-
rem.poteſt ergo dare ſponſæ ſuæ congruenti moderatione,nec reſtituitur: aliud ſecun-
3 dum regulam:vt ỹ.ſi maior fa.alie.ta.ha.l.vlt.§.vlt. Poteſt etiam dare † magiſtro ſuo ſe-
cundum facultates:vt ff.de adm.tut. cum plures.item alimenta parentibus & cognatis:
vt ff.de tut.& rat.diſtrahen.l.1.
L.2. SI IN TE. *Emancipatos*.Nam filiis † in poteſtate donare non poteſt vt ỹ. de inoffi.
4 don.ſi pater. *Abſtulit*. Nec enim potuit alienare rem ad alium pertinentem. *Propter*
5 *Senatuſ.Clementiam*. Quod vetuit res minorum alienari † ſine decreto:vt ff.de reb. eorū
l.1. *In aliis verò quæ etiam ſine decreto*,&c.Quæ autem ſunt illæ hodie, & quæ antiquitus
fuerant, dicitur.ỹ.de adminiſt.lex.& l.vlt.

SI ADVERSVS LIBERTATEM. TIT. XXXI.

SVMMÆ.

1 *Libertas fideicommiſſaria.*
2 *Multa impediunt faciendum, quæ factum non impediunt.*
3 *Manumiſſio ſemel approbata retractari non poteſt.*
4 *Legitimi actus.*
5 *Vindicta quid.*
6 *Actio in factum ad intereſſe.*
7 *Aliquando aduerſus libertatem datur reſtitutio.*

L.1. SI POST DECRETVM. *Pronuntiauit*. Non liberū, ſed liberandū. *Secundus*.
1 Propriū nomē eſt ſerui. *Quę conditione*.Ergo conditio fuit appoſita in libertate †
fideicōmiſſaria.quare ergo decreuit vel pronunciauit ipſum prætor liberū antequā exi-
ſteret cōditio?Nonne male fecit?Et certè ſic:& hoc vel iniquitate ſui,vel quia de condi-
tione nihil ſciuit,cū minor nō curauit dicere.&ſi ſic feratur ſentētia cōtra ius litigatoris,
tenet,

tenet, niſi ſit appellatum, vt ff. quæ ſentent. ſine appel. l. 1. *Litis inſtaurat.* Id eſt, poterit
poſtulare, vt ita ſit ac ſi nihil eſſet factum vel dictum, non quòd vero appellet: vt ff. de in
2 integr. reſtit. l. vlt. Poteſt ergo elici generale ex hac lege, quòd multa † impediunt facien-
dum, quæ non impediunt factum. Quòd hic in integr. reſt. antequàm detur libertas im-
pediret libertatem, data autem libertate non impediret. *Ob eam cauſam.* Scil. præſtitæ
libertatis. *Negot. geſt.* Vtili, cùm negligentes fuerint, quia debuerunt allegare condicio-
nem: ſi verò dolo fecit ſeruus, de dolo datur, vt ff. de min. verum.

Et si minor annis. Non tantùm xxv. ſed etiam xx. Ille enim lege Ælia L. 2.
Sentia apud conſilium cauſa cognita poteſt manumitti: vt inſtit. quibus ex cauſ. manu-
3 mit. §. eadem. ſiue fuerit iuſta ſiue non, ſemel † approbata non poterit retractari, vt inſt.
quibus ex cauſ. §. ſemel. *In conſilio.* Id eſt, apud præſidem. Dicitur enim conſilium lo-
cus ille vbi conſueuerunt hominum voluntates conſonare in aliquo faciendo. Conue-
4 niunt enim ibi ad conſiliandum, & ibi † legitimi actus exercentur & tractantur, vt emã-
5 cipationes, manumiſſiones. *Vindictæ.* Vindicta appellatur virga † prętoria, qua tange-
bantur ſerui ad hoc quòd eſſent liberi: non enim ſufficiebat ſola voluntas, niſi prætor tã-
geret ſeruum de virga illa in capite ſic, dicendo: Aio te liberum eſſe. Vnde dictum eſt,
Vindicta meus à Prætore receſſi. Vel dicitur vindicta manumiſſio, ſic dicta à Vindicio
Vitelliorum ſeruo: vt ff. de orig. iur. l. 2. §. initium. Sed magis valet & placet prior expoſi-
6 tio. *Sarciendæ.* Actione de dolo intra annum, vel † poſt in factum ad intereſſe. Sed vi-
detur quòd non teneantur ex maleficio commiſſo in ſeruitute: vt J. an ſeruus ex ſuo fa-
cto. l. vlt. Sed hîc aliud eſt, quia videtur fuiſſe in libertate, ſi dolo fecit, quòd ad libertatẽ
perueniret: vt ff. de minorib. verum. & in l. præcedenti. Patet ergo quòd indemnitati ſuę
ſuccurritur ſi dolo factus eſt liber, ſed non reuocatur in ſeruitutem. Quandoque tamen
7 aduerſus † libertatem datur reſtitutio ex magna cauſa: vt ff. de minor. niſi ex magna. ve-
luti ſi pupillus ſit inſtitutus ſi ſeruum manumittat: vel ſi ad totius domus peruerſionem
pertineat manumiſſio huius ſerui, vt ff. de offic. præſ. l. vlt. Vel intellige magnam, quam
princeps approbauerit, quia quod principi placuit, legis habet vigorem, vt inſtit. de iure
nat. §. ſed & quod principi.

Qvos retrahi. *Contra libertatem.* Non competituram, ſed competentem, vt L. 3.
S. eod. l. 1.

In ivdicio. Patet quòd ſi lata eſt ſententia pro libertate, non reſcindetur præ- L. 4.
rogatiua minoris ætatis.

SI ADVERSVS TRANSACTIONEM VEL DIVISIONEM MINOR RESTITVI velit. Tit. XXXII.

SVMMÆ.

1 *Quando decretum & tutoris auctoritas exigitur.*
2 *Minor prouocare non poteſt ad diuiſionem.*
3 *Vno reſtituto alij reſtituuntur.*
4 *Reſtitutio actionis.*
5 *Reſtitutio ita facienda eſt vt vtrique ius ſuũ integrum ſeruetur.*
6 *Actio extincta quando reſuſcitatur.*
7 *Lazari reſurrectio.*
8 *Minor neceſſe habet adire prætorem.*
9 *Actio vtilis.*

Cvm in integrvm. *Tranſactionem.* Pone caſum iſtius legis, & ſe- L. 1.
quentis, vt planius procedat litera, quando maior agebat contra minorem,
& tranſactio eſt interpoſita. Poterit enim reſtitui minor, ita tamen ſi tenuit
tranſactio verbi gratia ſuper his in quibus alienandis non exigitur decretũ,
ſed tutoris vel curatoris auctoritas, vel ſolius adulti voluntas, ſi non habet curatorem,
vt diſtinximus & notauimus ſuprà, de in integr. reſtit. ſi curatorem. Si autem fiat ſuper
1 his quæ poſſunt ſeruari, exigitur † decretum, & tutoris auctoritas: vt infrà, de admini-
ſtratio. tut. l. lex. & de prædiis minorum. non ſolùm. & ff. de tranſactionibus. cùm hi.
§. ſi cùm lis. Si verò hæc non interueniant, tranſactio eſt ipſo iure nulla, nec dabitur
reſtitutio. *Vel diuiſionem.* Et quidem ſi minor cum alio habet rem communem,

2 in qua alienanda exigitur decretum minori, non poterit prouocare ſocium † ad diui-
ſionem:ſed ſocius maior poterit prouocare minorem: vt j.de præd.mi.inter omnes.&
ita per decretum ex neceſſaria cauſa procedit diuiſio:in qua ſi decipiatur minor,implo-
tabit in integ.reſt.& ſi non reſtituatur in tranſactione vel diuiſione,vetus actio durabit
alij contra quem in integr.reſtituitur, vt hîc dicit. Sed videtur contra.ff.de mino.cum
minor. Solutio. hîc loquitur in tranſactione: quia ſi reſtituitur in tranſactione contra
3 maiorem:ſicut ipſe reſtituitur,ita æquum † quod alij reſtituatur vetus actio,& quòd ea
vti poſſit.at ibi lata erat ſententia in actione tutelæ directa & minor aduerſus vnum ca-
put ſententiæ reſtituitur.non ob hoc tutori contraria reſtituitur in omnibus, ſi ſpecies
illa in qua reſtituitur minor cæteris ſpeciebus non cohæret, vt ibi dicit in l.ſeq.etiam.§.
ex cauſa.Alij dixerunt quòd aliud eſt quoniam minor reſtituitur cõtra tranſactionem,
& aliud contra ſententiam. Io.viſum fuit idem in vtroque, & dixit quod ibi non erat
ſublata actio tutelæ contraria eo modo quo directa per ſententiam:imò ex cauſa dona-
tionis vel ſimili.& ideo cum reſtituitur minor ad ſententiam in directa, non reſtituitur
alia contraria,quæ per ſententiam non tollebatur.

L.2. Si ex persona. *Imploretur.* Subaudi,& impetretur. *Vel replicatione.* Iſta reſtitu-
4 tio † actionis fit per replicationem:quia ſi excipiat minor contra maiorem agentem ve-
terem actionem, poterit iſte replicare cõtra excipientem, & ita ius ſuum perſequi.reſti-
5 tutio enim † eſt ita facienda, vt vtrique ius ſuum integrum ſeruetur:vt ff.de mino.§.re-
ſtitutio.ſi verò ſit perempta priſtina omnino,quia interpoſita eſt Aquil.ſtipul.& accep-
6 tilatione interueniente: tunc extincta † actio reſuſcitabitur. ſed videtur contra. ff. de
ſolut.qui res.§.aream.videtur enim per.l.illam quòd actio ſemel extincta non poſſit re-
ſuſcitari.ſed dic quòd ibi generale eſt:hîc enim fit hoc propter æquitatem.minor enim
rem ſuam repetit.alius damnificaretur ſi non poſſet agere ſicut prius:& ideo ei ſuccuri-
tur per reſuſcitationem actionis extinctæ, & ſic miraculoſe ratione æquitatis reſurget
7 ſemel extinctũ, ſicut & in Lazaro † contigit.Quidam voluerũt dicere quòd maior petat
hîc reſtitutionẽ,ſicut & minor,cũ hîc non dicat conſultũ: ſed cõſulendũ.ſed malè dixe-
rũt:quia vbi non eſt omnino actio perẽpta, ſubuenitur ei per replicationẽ cõtra excep-
tionem ſine reſtitutione aliqua.quare ergo ſimiliter non ſubuenietur ei mero iure & de
æquitate ſiue beneficio prætoris viuentis? Certè non eſt ratio. & quòd ita ſit, probatur.
j.ad Velleia. antiquæ & ff. ad Velleia.debitrix.§.ſed pro eo. Et fortè dicet aliquis quòd
ibi non oportet mulierem adire prætorem ad hoc quòd ſibi ſubueniatur: & ideo nec
8 creditorem, vt hîc.aliud quia minor † neceſſe habet adire:vt ff.de reb.min.quòd ſi mi-
nor.§.vlt.& ideo ſimiliter alij ſubuenietur per beneficium reſtitutionis.ſed hîc non cre-
do bonam eſſe rationem,& ideo vt prius dicendum eſt quòd ipſo iure ſubuenietur de
æquitate,& ratione cõtiguitatis ipſo iure ſubuenitur maiori, argu.ff.de tute.& rat.diſt.
l.alterius.dicit enim.l.illa,quòd minor aliquis duos curatores habebat.deceſſit vnus, &
reliquit minorem hereditatem. condemnatus eſt in maiorem pecuniam quàm debet,
reſtituitur in eo quod plus quàm deberet eſt condẽnatus, qualiter ſubuenietur alij qui
agit contra eum? Et certè ſi minor eſt bene habet beneficium reſtitutionis contra alium
curatorem in quantum fuit releuatus. ſed hîc non erat minor.& ideo herede inſtituto
ipſo iure habet vtilem actionem contra curatorem.aliud dico in caſu noſtro quòd per
9 reſtitutionẽ minoris detur alij † vtilis.ad idẽ eſt ff.quæ in frau.cred.hac in factũ actione.

SI ADVERSVS SOLVTIONEM A DEBITORE VEL A SE FACTAM.

Tit. XXXIII.

SVMMÆ.

1 *Soluere minori curatore auctore, aut ipſi curatori æquiualent.*
2 *Non euentus, ſed inconſulta facilitas reſtitutionem indulget.*
3 *Solutione facta iudicis auctoritate non datur reſtitutio.*
4 *Doli exceptio.*
5 *Condictio indebiti.*
6 *In facto iuréque errare.*
7 *Teſtamentum minus ſolemne.*
8 *Debitum naturale.*
9 *Perſona interdum locum facit repetitioni.*

Exemplo.

EXEMPLO. Patet per legem iſtam, quòd ſi ſoluatur curatori minoris, quia L.1.
1 contingit liberatio: idem ſi adulto curatoris auctoritate, vt hæc † ſint paria,
ſoluatur ei curatore auctore, aut ipſi curatori. Sed tamen ſicut hîc dicit, ante-
quàm tranſierit tempus in integ. reſtit. poterit minor implorare reſtitutionē,
& an tribuatur, cauſa cognita æſtimari poteſt, ſed quid verſabitur in cauſæ cognitio-
2 ne? hoc ſcilicet vtrum caſu amiſerit, an non. ſi enim non, reſtituitur: non enim † euentus
indulget, ſed inconſulta facilitas. Ergo hoc conſiderabitur, vtrum caſu, an facilitate ſui
amiſerit, vt ff. de mino. verùm. §. ſciendum. Et ad hoc vt plenius ſcias quando liberatur
qui ſoluit, & quando in integrum reſtitutio petatur, diſtingue: quia ſi ſoluatur minori
3 XIIII. ann. vel maiori, minori tamen XXV. aut iudicis auctoritate, aut non. Si iudicis † au-
ctoritate, non habet reſtitutionem, vt ff. de minor. ait Prætor. §. 2. ſi verò non ſoluatur
iudicis auctoritate, diſtingue, quia aut cum tutore vel curatore, aut ſine tutore vel cura-
tore: ſi ſine tutore vel curatore, cùm habeant ipſo iure, non competit liberatio, ſi tamen
4 ſaluam habeant pecuniam, repelluntur doli † exceptione, vt ff. de adminiſt. tut. ſi mino-
ris. & inſtit. quib. mo. alie. licet. §. penult. Si verò tut. vel curat. aucto. liberatur, ſed habet
minor reſtitutionem, vt ſ. notaui. Fallit tamen cùm reſtituitur ei extra. hæreditas, &
quando ſoluuntur ei penſiones vel vſuræ non excedentes notas biennales, & ſummam
centum ſolid. vt j. de adminiſt. tut. ſancimus. & l. conſtitutione. & j. ad Trebellian. l. pe-
nultima.

INDEBITO. Videtur quòd loquatur de indebito omnino, hoc eſt ciuiliter, cùm L.2.
ſimpliciter dicat, indebito legato, &c. ſed ſi hoc, ſequens litera repugnaret, quia dicit da-
5 ri repetitionem de iure communi per † cōdictionem indebiti, quæ etiam durat vltra tē-
pus illud, cùm ſit perſonalis: vt j. de conſtit. pec. l. vlt. Præterea ad quid diſtingueret, er-
6 raret in iure, aut in facto, quia tunc ſiue † erraret in iure, ſiue in facto, daretur repetitio,
vt notauimus ſ. de iur. & fact. ignor. & de pactis. Plenius in ſumma de condict. indeb. in
princip. Intellige ergo de indebito iure ciuili. De naturali verò erat debitum, quia reli-
7 cta erant legata in teſtamēto minus ſolemni, & ſic indebita erant iure ciuili propter † te-
ſtamentum minus ſolemne, debita iure naturali propter voluntatem teſtatoris. Vel in-
tellige relicta in teſtam. ſolemni: ſed minor ſoluit vltra quàm deberet, cùm nec detraxe-
rit Falcidiam, & ita ſoluit indebitum per exceptionem, in his caſibus maior non repete-
ret, cùm erraſſet in iure: vt j ad l. Falcid. error. & ff. de iur. & fact. ignor. regula. Ergo cùm
iſte minor in iure errauit, ſibi præiudicauit, ſed ſubuenitur ei, vt hic dicit, & j. l. prædicta,
regula. *A minore.* Subaudi, XXV. ann. maiore tamen XIIII. ann. Quid ſi minor P. meto
iure ſibi ſubueniendum non implorata in integ. reſtit. per condict. indeb. vel ſine cauſa,
& pro ſe induxit, ff. de condict. indeb. interdum perſona. & ff. ad Trebel. ſi pupillus. Io.
8 contra: nam dixit quòd ſiue pupillus, ſiue adultus ſoluerit † debitum naturale, non ſub-
ueniretur ei de iure communi, ſed per beneficium in integ. reſtit. & hoc quia talis debi-
ti patitur compenſationem, vt ff. de neg. geſt. l. 3. §. pupillus. Quod non fieret, ſi ſolutum
repeteret iure communi: vt ff. de compen. quæcunque. Nec obſtat l. ſi eius. ibi enim non
loquitur de reſtitutione in integ. ſed de reſtitutione hæreditatis quæ fit per Trebellian.
9 S.C. ſi obiicias de alia interd. Reſponſio. Verum eſt quòd perſona † interdum locum fa-
cit repetitioni, quia ſi extat pecunia, vindicabitur à pupillo vel à furioſo: ſecus in maiore
cùm eſſet tranſlatum dominium, & ſic peteretur per condict. indeb. Vel intellige quòd
ſi ſoluatur à maiore debitum ciuile & naturale, non poterit repetere: ſed ſi à pupillo, &
extat, vindicabit. Vel aliter lex illa loquitur in debito naturali, in quo ſi ſolueretur à ma-
iore, non haberet locum repetitio, ſecus in minore: quia ſi extat, habet rei vendic. ſi con-
ſumptum ſit, cedit in ſolutum, & ſic tranſlatio dominij reconciliatur per conſumptio-
nem, vt ff. ſi cert. pet. non omnis. §. vlt. ſed tamen repetit per reſtitutionem, non commu-
ni iure, vt ſ. dixi.

Hic omiſſus eſt titulus, Si aduerſus dotem reſtitutio poſtuletur. 34.

SI ADVERSVS DELICTVM. Tit. XXXV.

SVMMÆ.

1 *Quicquid committitur in delinquendo, quaſi delictum eſt.*

2 *Noxia inexcuſabilis.*
3 *Boni viri arbitrium.*
4 *Miſeratio ætatis pœnam minuit.*
5 *Adulterium.*
6 *Non ex propoſito delinquere.*
7 *Minor qui ſuis corporis ludibrium populo fecit, non infamatur.*

L.1. IN CRIMINIBVS. *Si tamen delic.non ex ani.ſed ex.vc.* Ergo per hoc quòd
hîc dicit, videtur quòd crimina non ſint, niſi ex animo prodeãt:vt ∫. ad leg.
Cor.de ſic.l.1.quare hîc non debuit diſtinguere,veniat crimen ex animo,an
non.in delictis verò diſtinguit, veniat delictum ex animo, an extra, hoc eſt
quia non fecit hoc animo,vt quia credidit proücere lapidem aliàs,& percuſſit hominẽ.
1 & bene facit,quia propè delictum eſt : quia † quicquid committitur in delinquẽdo,quaſi
delictum eſt. vnde generale eſt,ſiue veniat ex animo,ſiue extra.& dicit quòd in vno te-
netur.in alio autẽ non,cùm nõ venit ex animo,non committitur noxia,id eſt,maleficiũ
vt inſtit.de noxa.§.1.& 2. Sed videtur contraria ſibi litera iſta:quoniam ſi non commit-
titur maleficium,ergo non debet ibi reſtitui,at hîc dicit falſum.Reſpon.non committi-
2 tur † noxia, ſubaudi inexcuſabilis,quia maleficium committitur, & ideo eſt obligatus.
ſed excuſatur per reſtitutionem vt hîc dicit. *Pœnæ cauſa.* Quia tenetur l.Aqui.ad illud
damnum reſarciendum quod eſt pœna reſpectu ſoluentis. ſi ergo debitum ex animo
venit,non reſtituitur minor.fallit tamen:& ideo diſtingue vtrum conueniatur ciuiliter,
& tunc non reſtituitur,niſi potuit confiteri,ne teneatur dupli,& maluit negare.& in hoc
ſolo reſtituitur,vt pro confeſſo habeatur . Item ſi potuit tranſigere, maximè in ſpeciali
actione,reſtituitur vt habeatur negotium pro tranſacto ſcilicet tanta quantitate quan-
3 ta potuit tranſigere.vel ſi non appareat certa quantitas,accipietur ſecundum boni † vi-
ri arbitrium, quia veriſimile eſt eum tranſigere potuiſſe:vt ff.de min.ſi ex cauſa.§. nunc
videndum.&.§.ſi in commiſſum.ſi verò non venit ex animo delictum,ſed ex culpa,iu-
uatur minor,ſiue ciuiliter ſiue criminaliter conueniatur. nam licet mero & communi
iure teneretur,tamen reſtitutionem in integr.poteſt poſtulare,vt illis in nihilum tenea-
4 tur.ſi de crimine teneatur,non ſubuenitur ei niſi quatenus † miſeratio ætatis produxe-
rit iudicem ad minorem pœnam. ſi tamen minor commiſerit adulterium , vel crimen
quod pro adulterio punit lex Iul.nullo modo reſtituitur minor,puta ſi pretium accepit
5 pro comperto ſtupro , vel domum præbuit ad id ſtuprum vel adulterium † commit-
tendum.nec enim ſubuenietur ei aduerſus præcepta legum, qui dũ leges inuocat, con-
tra eas committit:vt ff.de minorib.auxilium.§.in delictis.ff.de mi.mo.l.2.patet ergo per
l.iſtam quia ſi per culpam deliquit minor,quòd ibi iuuatur.ſed videtur contra ff.de mi-
no.ſi ex cauſa.§.ſi mulier.Reſpõ.ibi intelligitur culpa id eſt dolo. eſt enim generale no-
6 men:vnde neceſſe eſt ibi ita ſumi. & ita quandoque aliàs ſumitur. hîc autem non † ex
propoſito deliquit:& ideo non dolo.

L.2. LICET IN DELICTIS. Impropriè ſumitur delictũ,non pro eo quod in amit-
tendo,ſed in faciendo eſt. ſi verò in prætermittendo , vt quia non petiit ei tutorem,ip-
ſo iure excuſatur, vt hîc dicit. non enim denegatur,ei minori ſucceſſio,licet maiori de-
7 negaretur,vt ∫.de legi.hered.ſciant.ſic eſt & in alio caſu, vt ſi minor † fecerit ludibrium
ſui corporis populo:nec enim infamatur ipſo iure, licet infamaretur alius:vt.ſ. ex qui-
bus cau.infa.l.pen.

SI ADVERSVS VSVCAPIONEM. Tit. xxxv.

SVMMÆ.

1 *Sæpe pro vero ponitur quod ad opinionem refertur.*
2 *Alienatio tam mobilium quàm immobilium prohibita.*
3 *Præſcriptio triginta annorum.*
4 *Omnis præſcriptio minor decennali currit eccleſiæ.*

L.vnica. CONTRA EOS QVI RES MINORVM. Intelligéſne de minore XIIII.an-
norũ?Non videtur, quia ipſo iure nõ curreret ei vſucapio:vt ff.de acq.re.do.
bonæ fidei emptor.ergo maior erat XIIII. ann. ſed tamen videtur contra.ff.
de vſuc. pro emp.l.2.§. de pupillo.& ff.de dol. excep.apud Celſum.§. ſi quis
non tutor.Reſpon.quia prædictę.ll.loquuntur quando pupillus poſſidebat vel poſſede-
rat, &

1 rat, & ideò credebatur dominus:nã ſæpè pro vero†ponitur,quod ad opinionẽ refertur.
Vel dic quòd ibi loquitur circa immobilia quæ vſucapi non poſſunt,hîc autẽ circa mo-
bilia.Sed hodie non habet locum vſucapio, quia ruſtica nõ poſſunt alienari, vt ff.de re-
bus eorum.l.1.ergo nec vſucapi,vt ff. de fundo dot. ſi fundum. Hodie etiam prohibita
2 eſt alienatio † tã mobiliũ quàm immobilium quæ poſſunt ſeruando ſeruari:vt ỹ. de ad-
miniſt.tut.lex.Et ita titulus iſte hodie non habebit locum , quia ipſo iure ſeruabitur il-
3 læſus,& hoc in vſucapione triennij x.& xx.Præſcriptio † autem xxx.annor.currit, ſed
reſtituitur,vt notauimus ỹ.in quib.cauſ.in integ.reſti.non eſt neceſ.l.vlt. & ita cùm aliàs
minor comparetur eccleſiæ vel reipublic.vt ỹ.quib.ex cauſ.maio.l.reſpublica.& de iure
reipubl.l.rempublicam.& ȿ.de ſacroſanct. eccleſ. l.vlti. tamen in hoc maioris priuilegij
4 erit minor,nam omnis præſcriptio † minor decennali currit eccleſiæ:vt ȿ.de ſacroſanct.
eccleſ.auth.quas actiones.reſtituitur tamen ea reip.i. fiſco. videtur quòd non currat ad
ſimilitudinem minoris.& ita videtur idem in minore,& rep.

SI ADVERSVS FISCVM. TIT. XXXVII.

SVMMÆ.

1 *Priuilegium cauſa minoris introductum.*
2 *Quando dolus dedit cauſum contractui , non eſt opus reſtitutione.*
3 *Minor quamuis habeat actionem, non repellitur ab auxilio reſtitutionis.*
4 *Alienatio prædij tributarij.*
5 *Edicti diui Marci effectus.*
6 *Alienatio facta à fiſco non reuocatur.*
7 *Res minoris bona fide, & iuſto pretio vendi debet.*

SI PROBVS. Nomen eſt proprium. *Iuris publici.* Id eſt, Communis. ſed L.1.
videtur quòd priuati & ſpecialis,cùm hoc ius & priuilegium cauſa minorũ
1 ſit inuentum. Reſp. Quia licet ſit priuilegium & † cauſa minoris introdu-
ctum,publica tamen auctoritate eſt ſtatutum, vt ff. de minor. l. 1. ſed nun-
quid per hoc quod dicit,ſequetur auctor.iuris pub.videtur cõcedere quòd
reſtituat eos in integ.reſti.& certè ſic. Videtur tamen quòd non, quia ſi dolus hîc dedit
2 cauſam contractui,ipſo iure non tenuit contractus, & ita non habet † reſtitutionem:vt
ff.de minor.l.in cauſæ.2.Reſpon.Quia hîc tradidit, ſicut notaui ȿ.de fideiuſ. minor.l.2.
Vel dic quòd re ipſa fuit deceptus,nõ ex propoſito alterius quod inter maiores teneret:
& ideò hîc in integrum reſtituitur.Si verò fuit incidens , datur actio ex eo contractu,vt
ff.de act.empr.Iulianus.§.ſi venditor.& ita non reſtituitur ſecundum nos. Aliud ſecun-
3 dum M.qui dixit quòd licet habeat minor actionem, non tamen † repellitur ab auxilio
reſtitutionis,& pro ſe induxit legem iſtam,& ff.de mino.Æmilius. & l.in cauſæ.Sed nos
contra.pro nobis facit principium illius legis in cauſæ. 2. Ibi, ſi alia, &c.& ff.de minor.
ſi apud.Nec obſtat l.in cauſæ.quia quod adiicit Pomp.corrigit Ariſtonem.Item nõ ob-
ſtat lex iſta,quia quod circumuentus à Rufino,intelligimus,non Rufini dolo,ſed ſui fa-
cilitate:vt ȿ.dixi,ſic enim habebat aduerſus eum actionem,ſed datur reſtitutio.Item nõ
obſtat l.Æmilius.quia ibi dicimus dari reſtitutionem,quia venditor non receſſiſſet à le-
ge omnino Sed ita ſub conditione,ſi numeraueritis mihi ſtatim,ego recipiam: vel ſi in-
fra tot dies:alioquin non.& ſic non eſt contra nos,quia ibi non fuit ſtatim numeratũ,&
ideò reſtituetur,quaſi ſit cum eo aliquid geſtum , cùm ei fuit prorogatum tempus ali-
quatenus,nec intra illud ſoluit.M.tamen reſpondebat principio illius l.in cauſæ. ſi alia
actio,i.ſi ipſo iure tutus ſit,aliàs non:ſed nos etiam ſi aliàs.
SI ADVERSVS. *Præſente fiſci patrono.* Vt ff.de iure fiſci.ſi fiſcus. L.2.
EDICTO. Pone ꝙ pater alicuius minoris obligatus fuiſſet fiſco ad tributa ſoluẽda, L.3.
vel etiam ipſe minor eſſet obligatus,non ſoluit minor tributa. Vnde ob debitum tale fi-
4 ſcus facit † alienationem prædij tributarij : quæritur qualiter in hoc caſu ſit ſubuenien-
5 dum minori. Dicit aduocatus minoris ꝙ per edictũ D.Marci, quia edictum D.Marci †
dabat poteſtatẽ maiorib.quòd poſſent reuocare intra quinquenniũ venditionem factã
à fiſco in re aliena tanquã ſua:ergo per illud edictũ videtur ꝙ poſſit ſubueniri minori:ſed
Imp.dicit ꝙ illud edictũ nihil ad rhombũ:edictũ enim habet locũ in eo caſu quãdo fiſc⁹
vendidit rem alienã vt ſuã.Hîc autẽ non vendidit rẽ alienam vt ſuam, imò vt alienam:

& ideo nihil pertinet ad hoc. Quod ergo conſilium dabitur iſti minori? Et certè dicit
6 imperator tale,quia ſi fiſcus vendidit legitimè ſicut debuit,non † reuocabitur quod eſt
factum, ſi quidem dolo vel fraude interueniente, minori pretio quàm deberet, prædia
cum mancipiis alienauit,vel rẽ non ſubhaſtauit,minore ſatisfaciente fiſco,poterit venditionem reuocare. *Nullam admittunt.* Non enim vendidit vt ſuam, & edictum habet
locum quando vendidir rem alienam vt ſuam:vt inſtit.de vſucap.§.vlt. *Sed quoniam per*
7 *collusionem.* Hæc eſt alia ratio,quę poteſt iuuare minorẽ.debet enim res vẽdi † iuſto pretio bona fide,& quòd interſit tut. vel curator:vt ĩ.ſi proper publicas pẽſitationes.l.1.& 2.

SI ADVERSVS CREDITOREM.

Tit. xxxviii.

SVMMÆ.

1 *Agẽtiũ profeſſiones,poſitiones,& aſſertiones.*
2 *Rei propriè dicuntur confiteri.*
3 *Quãdo minori nõ incũbit probandi neceſſitas.*
4 *Appellãs debet probare iniquitatẽ ſententiæ.*
5 *Ab vtraque parte recipiuntur probationes.*
6 *Pubes.*

L.1. CVM ET TV IPSE PROPITEARIS. Bene dicit profiteris,quia agentiũ
1 quandoque dicuntur † profeſſiones,quãdoque appellantur poſitiones,quan-
2 doque aſſertiones.& ſiue ſic, ſiue ſic dicitur,nõ eſt multum curandũ.ſed rei †
propriè dicuntur,confiteri. *Contraxiſſe.* Intelligendum contractu mutui, licet hîc generaliter loquatur quia titulus eſt,ſi aduerſus creditorẽ. & reſtringe hoc mutuum ad pecuniam tantùm:vt ff. ad Macedo.l.quia, licet aliàs ad plura extendatur: vt
3 ff. ſi cert.pet.l.1. *Nec docere potuiſſe.* Sed videtur quòd hic non † incumbat neceſſitas
probandi minori:quia aliàs minor habet probare ſe deceptum : vel ſe amiſiſſe quod ei dicitur datum:vt ſ.de in integr.reſt. minoribus,& ff.de iureiuran.l.nam poſtea.§.ſi minor.Sed dic quòd hoc falit in mutuo, odio fœneratoris. Vel fortè hæc lex intelligenda eſt cum creditor recepit in ſe onus probandi. Vel intellige quando agebatur cauſa appellationis, probauerat enim minor in principali cauſa,& pro eo fuit pronunciatum.ſ. non eſſe locupletiorem, & ideo forte reſtituendum.creditor appellauit, & ſic bene ſcis
4 quòd debet probare † de iniquitate ſententiæ:vt ĩ.de appell. cum qui ad ciuilia. ſed ipſe non potuir probare ipſum locupletiorem : & ideo minor iſte in integrum reſtituitur, vt dicir. Vel dicas quòd minor probauit ſe non locupletiorem.aliàs nullas induxit pro-
5 bationes in contra.quia bene ſcis quòd ab vtraque † parte recipiuntur probationes : & ideo pronunciatur pro minore, & erit hîc minor, minor priuilegij quàm eccleſia : quia ibi creditor intelligitur qui probat in vtilitatem diuinæ domus verſum eſſe: vt ſ. de ſacroſan.eccle.authen.hoc ius.

L.2. SI VT ALLEGAS. Intellige Liſtam & ſuperiorem quando minor contraxit cum
6 tutoris vel curatoris auctoritate, vel etiam † pubes qui non habebat curatorem. aliàs enim ipſo iure ſubueniretur eis,vt plenius diſtinximus ſ.de in interg.reſt.ſi curatorem.

SI VT AB HEREDITATE SE ABSTINEAT.

Tit xxxix.

SVMMÆ.

1 *Patre mortuo ſtatim filius fit heres.*
2 *Seruus heres neceſſarius.*
3 *Suus heres abſtinere poteſt hereditate.*
4 *Quantum verò ad libertates habetur pro herede.*
5 *Immiſcere proprium eſt filiornm, extraneorum autem adire.*
6 *Quædam verba in ſtipulationibus non neceſſaria.*
7 *Verba quandoque neceſſaria quo ad ſubſtãtiam rei.*
8 *Quænam verſantur in cauſæ cognitione.*
9 *Citatio quibus modis fieri debet.*
10 *Edictum peremptorium.*
11 *Auitam hereditatem adire non licet, repudiata paterna.*

L.1. SI VOS PATERNAE. Non miſcu. ſed ſiue immiſceat ſe ſiue non, videtur quòd debeat in integrum reſtitui.ſi enim filius eſt,ergo heres : ſicut dicit apoſtolus

1 lus.ergo ſtatim † fit heres patre mortuo, & tenetur ſe immiſcere, vnde in vtroque caſu
reſtituetur.Reſpon.quòd hæres ſuus eſt ipſo iure, non tamen per omnia neceſſarius,ſi-
2 cut ſeruus:non enim tenetur adire ſi non vult,ſeruus † autem tenetur ſiue velit ſiue no-
lit:vt inſtit.de hæred.quale.in princip. & cùm ſeruus poterit reſtitui ſi ſit minor, vt ff.de
minor.ait prætor.§.vlt.vt ſcilicet bona ſua ſeparentur à bonis hęreditariis,vt ff.de ſepa-
3 ra.l.1.§.vlt.ſuo ergo † permittit prætor abſtinere.Nec intellige tantùm de prætore viuo,
imò de mortuo:hoc eſt,ipſa lex permittit,inſtit.de hæred.quali.& diff.§.ſin autem.& ita
paret quòd non habet neceſſe ſe immiſcere: & cùm hac determinatione intelligitur, vt
dicitur j̄.de cura.furio.l.vlt.quare non erit reſtituendus, vt ff.de acquir.hæred.ei qui ſe.
Nec eſt prætermittendum quòd filius licet abſtineat,tamen tenetur præſtare libertates:
4 non tamen crediroribus tenetur.& ita † quantum ad libertates reputatur pro hærede:
vt ff.de fideicommiſ.libert.cùm quaſi.§.ſed & ſi quis. *Non immiſcuiſtis.* Iſtud proprium
5 eſt † filiorum,extraneorum eſt adire:vt ff.de acquit.hæred.eum. & ff.de leg.1. nam nec.
Cum ſi. veri. verb.ad.non deſid. Id eſt,quia fides habetur veritati,ſine adminiculo verborũ
& eſt illa veritas,quia ſi non miſcuit ſe, non eſt neceſſe quòd dicat hoc ante teſtes, ſic:
6 ſciaris quòd non adiuit.Et ita hæc verba † non ſunt neceſſaria in ſtipularionibus. Sed ſi
aliquis ſubtilius inſpiciat, videbit bonam rarionem: quia hoc cùm ſit in non faciendo,
vt quia non immiſcuit,non indiget verborũ adminiculo.Aliud ſit in faciendo, & ſicut
7 verba † quandoque neceſſaria quo ad ſubſtantiam rei, vt in ſtipulationibus & in teſta-
mentis,vt dicat quis ſe feciſſe coram VII. teſtibus: & quandoque quo ad probationem
tantùm.nam & aliàs benè eſſet res:vt notauimus s̄.de negot.geſt.ſi quis nolente. *In in-
tegrum.* Reſtituentur ergo per hæredem vel bonorum poſſeſſorem, etiam ſi aliquid de
bonis eorum non diminuitur,cùm interſit eorum ſumptibus & litibus non vexari:vt ff.
de mi.minoribus. *Debetis.* Id eſt,poteſtis.ſic ff.de offic.proconſ.l.3.& talis in integrum
reſtitutio de abſtinendo ab hæreditate, non debet fieri niſi cauſa cognita. Quid autem
8 verſetur † in cauſæ cognitione,dicit hîc authentica, *Si omnes, &c.* Debent enim vocari
hi quos cauſa contingit:hoc eſt,creditores ſicut ibi dicit:& fortè legatarij quia hos cau-
ſa contingit:vt j̄.ad legem Falcidiam,authentic.ſed cùm teſtator. & argument.j̄. de au-
ctor.præſtan.l.vlt.ſi verò eis non citatis datur reſtitutio,non valet: vt ff. de minoribus.
9 etiam.§.vlt.. *Citentur.* Per edicta vel executores, aut præconum voces, his enim † mo-
dis fit citatio. *Quibus vltra tres menſes.* Debent ergo expectari vſque ad tale ſpatium:vt
j̄.quomodo & quando iudex. authent. qui ſemel. & ſi non venerint, diſcedet ſine peri-
culo ab hæreditate. Et nota.quia in abſentia, lite prius conteſtata,& ſemel cognito,fer-
tur ſententia,& valet,dummodò ſolemniter ſint citati:vt j̄.de iudic.properandum. & j̄.
quomodo & quando iudex.l.3.ſed videtur contra.ff.quæ ſentent. ſine appel.l.1. §.item.
Dic quòd non obſtat,quia illud eſt intelligendum quando nullo modo propoſitum e-
10 rat edictum † peremptorium:vel ſi fuit propoſitum,non ſolemniter erat propoſitum.&
quod dicit,Neque in notitiam peruenit, &c. Dicit ad maiorem exaggerationem vel e-
uidentiam.ſed cùm aliquis eſt citatus ſolemniter, certè nihilominus tenet ſententia la-
ta in eius abſentia:vt s̄.dixi,minore tamen abſtéro, debet præſtare ſi quid ex hæreditate
in rem eius peruenit,nec periit per ætatis imbecillitatem:vt ff.de minorib. ait prætor.§.
non ſolùm.

SI CVM AVI. *Non adiſti.* Id eſt,repudiaſti. *Obtinere.* Scilicet,per bonorum poſ-
11 ſeſſionem:aliàs enim non licet adire † auitam,repudiata paterna, vt j̄. vnde liberi qui ſe
pa.niſi in caſibus:vt ibi not.poterit ergo in integrum reſtitui ad auitam. Vnde quod di-
cit in integrum,&c.non refero ad paternam,ſed ad auitam.

SI VT OMISSAM HÆREDITATEM, VEL BONORVM POSSESSIONEM, VEL ALIQVID ALIVD acquirat. TIT. XL.

MINORES POSSE IN INTEG. REST. Si tamen bona non ſint vendi- L.1.
ta:vt ff.de minorib.quòd ſi minor.§.Scæuola.Præterea in caſu quodam non
reſtituitur, vt cùm reſtituitur contra aditionem factam à patre, vel auctorita-
te patris,quia tunc non reſtituitur iterùm vt liceat ſibi adire:vt j̄.de bon.quæ
lib.l.vlt.§.vbi autem puerilis ætas.

L.2. Ad bonorum. *Bona quæ hab.* Tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato: vt ℨ. de coll.ex teſtamento.

IN QVIBVS CAVSIS IN INTEGRVM RESTITVTIO NON SIT NECESSARIA.

TIT. XLI.

SVMMÆ.

1 *Vbi nulla eſt infirmitas, non eſt opus medicina.*
2 *In minoribus contrahitur mora à debitoribus eorum, ſine interpellutiones, ſecus in perſona maiorum.*
3 *In lucris & damnis reſtituitur minor.*
4 *Lex interpellat pro minore.*
5 *Plures ſunt actiones, quàm contractus bonæ fidei.*
6 *In legatis & fideicommiſſis, debentur vſuræ.*
7 *Actio ſtricti iuris ex teſtamento.*
8 *Graue eſt fidem fallere.*
9 *Moram purgare.*
10 *Fructus moræ.*
11 *Moræ communis definitio.*
12 *Maior* XIIII. *annis quis eſſe debet, priusquàm conſtitui poſſit in mora.*
13 *Ex diei transfuſione, fit mora.*
14 *Fatalitas.*
15 *Denuntiatio.*
16 *Effectus moræ communis.*
17 *Mora ſpecialis fit duobus modis.*

L.1. MINORIBVS. Cum hac lege concordat infrà, de his quibus vt indignis. minoribus.

L.2. ADOLESCENTIÆ. *Ante ſcripſimus.* fortè in græco. *Seruatur.* Quaſi dicat non
1 eſt opus medicina, vbi † nulla eſt infirmitas.non enim currit illud tempus quinquennij
querelæ inoffi.in minori ætate:ſed ipſo iure illæſi ſeruantur.

In minorvm. Licet aliàs etſi lex loquatur circa vltimas voluntates,non ſequitur quòd ita non ſit in contractibus:vt notatur ff.de pactis,inter heredes. tamen quod
hîc dicitur, ſpeciale eſt in minoribus:nec trahendum eſt ad maiores.in maiorum enim
2 perſona non teneretur debitor † ad vſuram niſi per interpellationem. aliter enim non
eſſet in mora.vnde quod facit maiori ſua interpellatio, facit minori ætati fauor, nec eſt
3 opus in integr.reſt.licet aliàs reſtituitur † in lucris & in damnis:vt ſ.habuimus. ergo de
iure ſuo ſine aliqua reſtitutione,quamuis non interpellauerit poterit petere vſuras. nec
4 reſtituitur vt fingatur interpellaſſe.lex enim habet pro interpellato † nomine minoris.
& ideo l.iſta ponitur ſub hoc tit. *Re ipſa.* Id eſt,ex eo ipſo quòd debetur ſine aliqua interpellatione. *Pretij.* Scilicet quia vendidit. & ponit hoc exempli gratia. nam idem
eſſet in aliis omnibus contractibus bonæ fidei,qui enumerantur inſtit.de actio,§.actio-
5 num.ſed ibi loquitur in actionibus † bonæ fidei,quæ plures ſunt quàm contractus:quia
quandoque eſt actio bonæ fidei,nec naſcitur ex contractu bonæ fidei, imò ex quaſi cō-
6 tractu,vt ibi patet. Et quamuis hîc loquatur in contractu, idem intelligo in quaſi contractu.nam & in legatis † & fideicōmiſſis tenetur quis ad vſuram,vt hîc dicit:& habebimus ſpecialem titulum.ℨ. de vſu & vſufruc.leg.vbi quis ex quaſi contractu.& idem hodie intelligas in legatis & fideicommiſſis, cum ſublata ſit differentia. Sed nónne pro le-
7 gatis competit actio ex teſtamē.quæ eſt † ſtricti iuris? Qualiter ergo in ea dicit venire vſurā?Sed licet ſit ſtricti iuris,imitatur naturam bonæ fidei. *Recepto iure.* Speciali ſcilicet in perſona minorum *Creditum eſt.* Ab imperatore.nec intellige quòd talis ſit hæc credulitas ſicut alicuius priuati,imò inducit preſumptionem iuris,& de iure,cum ita viſum fuerit imperatori.ergo cum imperator dicat,ita mihi viſum eſt,non admittit probationem in contrarium. & eſt idem in ſumma vt ff. de arbit. quid inde.& de re iudi.in ſententiis. *Moram fieri.* Fictione,quia in veritate mora non eſt, moram deſiderat,imò de-
8 ſiderare videtur quòd aliquis ſoluat, cum graue † ſit fidem fallere.ff. de pact.& de conſtit.pec. & de act.emp.ex empto. ſed aliter intelligendum eſt ſic ſcilicet moram deſide-
9 rant,ſubaudi puniri.vel intellige:id eſt, † fructus moræ purgari. *In bonæ fidei.* Non dicit ſtricti iuris:quia in his contra.eſt:vt notauimus.ℨ.de condic.indeb.l.1. Videamus de fru-

ctu huius

ctu huius moræ. Et quamuis hîc non dicat, videtur tamen aliàs ſpecificare, j̄. de action. empti. curabit. Vidiſtis ergo de mora iſta, & de eius fructu, ſcilicet, vſura. Sed quæri
10 poſſet verum eſſet alius † fructus moræ, vel alia mora. Et certè ſic: vnde ad euidentiam iſtius legis diſtingue circa moram, quia mora alia cõmunis, alia ſpecialis. Si quæras quæ eſt communis, dicit lex quòd non poteſt decidi quęſtio iſta, cùm ſit magis facti quàm iuris: vt ff. de vſur. mora. Sed licet ibi dicat quòd non poſſit decidi, ſubaudiendum eſt facile: ſicut cùm aliàs dicit l. vniuerſitatem non poſſe cõſentire, ſubaudiendum eſt, facile: vt notauimus ff. quod metus cauſ. metum. §. animaduertendum. Poteſt enim diffiniri, licet ſit difficile propter diuerſitatem factorum: vnde aliàs comprehenſæ ſunt pœnę quorundam criminum in lege. Sed cùm omnes comprehendi non poſſent, dicit lex quòd iudex imponat prout ſibi viſum fuerit, & ideò factus ſuit titulus ille de variis & extra-
11 ordinariis crimin. Poteſt ergo ſic diffiniri mora, † communis eſt mora, cùm quis maior xıııı. annis interpellatus per diem appoſitam lapſam, vel per litis conteſtationem, cùm intelligit ſe debere, vel teneri debuit intelligere, nec omiſſa ſit rei petendæ inſtantia, ſine
12 cauſa diſtulit rei ſolutionem vel præſtationem. Quid autem maiorem oporteat † eſſe aliquem xıııı. annis ad hoc quòd ſit in mora, probatur ff. de verborum obligationib. ſi pupillus. & per aliam legem eiuſdem tituli, ſed & ſi ex ſtipulatu. & ideò induxi eam, quia videretur fortè quibuſdam contra. ſed non eſt, imò apertius dicit quàm alia. nec eſt contra. ff. de euictionib. ſi dictum. §. vltim. quia dicit quòd fiat denunciatio pupillo ſine tutoris auctoritate. Sed intellige hoc edictum eſſe in fauorem pupilli, quia ſi ei non denunciauit cùm potuit, non aget: non quo ad damnum, quia ſi denunciauit ſine tutore,
13 non tenetur, ſicut in §. illo notatum eſt. Quod etiam ex diei transfuſione † mora fiat, dicitur ff. de verborum obligationib. ſi fundum. & j̄. de contrahend. ſtipulatio. magnam. De litis conteſtatione probatur ff. de verbor. obligationib. nemo. in fine. & hoc in ſingulari iudicio, quia in hæreditatis petitione his modis fit bonæ fidei poſſeſſor malæ fidei. ſi denunciatione per controuerſiæ motionẽ, & per litis conteſtationem: & hoc quã-
14 tum ad fructus: ſecus quantum ad † fatalitatem, vt ff. de petit. hæred. l. item veniunt. §. petitam. & l. illud. Idem eſt in familiæ erciſcundæ iudicio, vt ff. de hæredit. petit. ſed ſi lege. At in rei vendicatione non fit malæ fidei poſſeſſor niſi per litis conteſtationem, vt j̄. de rei vendicatio. certum. niſi in bonæ fidei contractu fiat denunciatio, vt j̄. de rei vin-
15 dicatio. ſi fundum. Denunciationem eius † cui debetur, congruo loco & tempore factam probatur, ff. de vſur. mora. & ff. de ſolutio. ſi ſoluturus. & ff. de verborum obligat. ſi ex legati. De eo quòd intelligat ſe teneri, vel debere, debuit intelligere, probatur ff. ſi cert. petat. quod te. De non omiſſa debita inſtantia, & de eo quòd ſine cauſa diſtulit ſolutionem, habes ff. de vſur. mora. & l. ſciendum. Et ſic per diuerſas leges potes colligere
16 quid ſit mora, licet alicubi non inueniatur expreſſum. Quis autem ſit effectus † huius moræ communis, dic vt diligenter notatur in ſumma. §. hæc mora facit. & §§. ſequenti-
17 bus, vſque ad §. illud. Specialis mora † fit duobus modis, fauore, & odio. Fauore, vt hîc. Fit etiam fauore circa libertatem, item fauore curſu biennij. Odio, vt in fure, prædone, ſicut notaui ȝ. quod met. cauſ. l. 1. Et quid inducant iſtæ moræ, & qualiter mora purgetur, dic vt diligenter notatum eſt in ſumma. §. ſit mora. vſque in finem.

QVI ET ADVERSVS QVOS IN INTEGRVM RESTITVI NON POSSVNT. TIT. XLII.

SVMMÆ.

1 *Nemo ſeipſum docet.*
2 *Veriſimilitudo quando procedit.*
3 *Minor induſtrius non præſumitur deceptus.*
4 *Inopia probationum defertur iuſiurandum.*
5 *Ex qualitate perſonæ, quandoque minor, aliquando maior fides habetur.*
6 *Perſona patris, filio honeſta ſanctáque ſemper videri debet.*
7 *Aduentitia hæreditas.*

IN CONSILIO. *Se docuerit.* Ideſt, Doceri ſe fecerit. Nemo † enim ſeipſum docet: nec ferendus eſt iuuenis qui hoc non probat, quaſi nullo liberi hominis ſtudio imbui meruerit: vt j̄. de alim. pupil. præſtand. l. vltim. Debet ergo eſſe in L. 1.

conſilio cognoſcentis de reſtitutione,vtrum ſciat bene ſe habere circa familiam,& vtrũ
doctus ſit actibus publicis , quia ſæpe fuit iudex in curia, & bene ſciebat & erat exerci-
tatus in officiis curiæ:& propter hoc veriſimile non erit ipſum fuiſſe deceptum. ſic & a-
liàs veriſimile non eſt propter dignitatem aliquem compulſum in vrbe ad ſoluendum
2 indebitum:vt ff. quod me.cau.non eſt veriſimile. † ſic & indebito ſoluto. non enim ita
creditur reſupinus vt pecunias ſuas iactet, & indebitas effundat, maximè ſi ſit diligens
paterfamil.&c.vt ff.de probatc.um de indebito, ergo diligentia facit ibi præſumere ne
aliquis indebitum ſoluat,& etiam idẽ in alio:quia in indebito ſoluto parificatur ſapiens
& ſtultus. nemo enim ita eſt reſupinus,&c. maximè tamẽ diligens:vt ibi dicit.ſed aliud
hîc quia ad hoc quod minor præſumatur non eſſe deceptus , oportet eſſe diligentiſſi-
mum,& actibus publicis edoctum,& bene peritum in iure:vt hîc dicit.Sed cum iſte mi-
3 nor qui honeſtæ vitę fuit & † induſtrius,dicit ſe deceptum,nónne debet credi eius ſim-
plici verbo? Et videtur quòd ſic,arg.ff. de re mil. non omnes.§. à Barbaris. Sed aliud eſt
in integrum reſtit.quia ibi offertur libellus: iuratur etiam de calumnia.vnde ſi vterque
iurauerit,& vnus affirmat,alius negat, non eſt credendum ſimplici verbo alicuius,quã-
uis fuerit honeſtæ vitæ.ſed ibi cum non præſtetur ſacramentum & antè fuerit honeſtæ
vitæ, bene creditur ſimplici verbo propter honeſtatem. Sed videtur quòd non ſit habẽ-
da conſideratio circa minorem quam dicit in.l.iſta:quia cum aliquis dicit ſe deceptum,
aut probat ſe deceptum , aut non . ſi non probat , non debet reſtitui, ſit induſtrius vel
non:vt ſ. de in interg. reſt.minoribus, & ff.de iureiur.nam poſtea.ſi probat,debet reſti-
tui,ſit induſtrius vel non, ergo iſta conſideratio nihil ad rem.Reſpon. quia diuiſio tua
inſufficiens fuit.omiſiſti enim iſtud membrum,aut ſemiplenè probat.vnde aliàs inopia
4 probationum † defertur ſacramentum:vt ſ.de iureiur.in bonæ fidei . ſi ergo ſemiplene
probat,& ſit induſtrius , præſumitur contra ipſum , vt hîc dicit. & ita conſideratio iſta
facit contra ipſum:cum probat ſemiplene. Vel poteſt intelligi quando plene probauit,
& alius probauit contra. ſi enim induſtrius eſt,non reſtituitur. vel intellige quòd regula
ſupradicta fallit vbi mutuo accepit. ibi enim etſi non probatur , bene reſtituitur : quia
oportet aduerſarium probare ipſum locupletiorem:vt ſ.ſi aduer.cred.l.1.ſi tamẽ ſit in-
duſtrius , contra ipſum præſumetur, vt dicit. ergo talis conſideratio circa qualitatem
perſonæ multum facit in talibus dubiis ad hoc vt reſtituatur minor vel non . ſic ergo ex
5 qualitate † perſonæ minor quandoque fides habetur, quandoque etiam maior:vt ff.de
iureiur.ſi duo, & in delatione ſacramenti:vt notauimus infrà, de iureiur.l.3. *Liberorum
educatione.* Quia enim liberos educat, ſtudet propagandæ ſoboli : vt infrà, qui ætate
lib.x.l.2.

L.2. CVM APVD. *Nam perſonarum reuerentia om. eis exclu. reſtit.* Siue enim ſit honeſta
6 perſona patris ſiue non , ſemper debet videri filio honeſta † & ſancta : vt ff. de obſeq.
l.antepen.aſſignatur contrarium,ſuprà,ſi aduer.rum iud .ſi cum pater. Dic quòd corri-
gitur: vel ſolue vt ibi no. Aſſignatur etiam aliud contrarium.ſ. ſi aduer.do.l.2. Reſpon.
ibi non reſtituitur aduerſus patrem , ſed aduerſus illum cui vendidit. Vnde intellige
quod ibi dicit, quando pater alienauit , nec tenebatur de euictione , nec imminebat
ei aliquod periculum. alioquin non poſſet reſtitui, vt hic. Aſſignatur & aliud contra.
7 infrà,de bon.quæ lib.l.vltim.Solutio. ſpeciale eſt in aduenticia † hæreditate filiofamil.
delata. Vel intellige illud quando pater non adiuit hæreditatem repudiatam à filiofam.
minore. ſi adiuerit,contra eſt. Eſt & contrarium.ſ. de dolo,ſi ſuperſtite.Reſpon.reſtitu-
tio non denegatur quæ petitur actionis iure, quæ ſcilicet, eſt inducta per l.ſcriptam. ſi
verò petatur iudicis officio,& ab ipſo iudice viuente denegatur:vt hîc. *Ipſas perſonas.* Li-
berorum. *Suæ opinioni.* Scilicet parentum.

SI MINOR SE MAIOREM DIXERIT.

TIT. XLIII.

SVMMÆ.

1 *Maioritatis aſſertio quando præiudicat mi-nori.*
2 *Aſpectus ad probationem facit.*
3 *Contrariorum eadem eſt diſciplina.*

Delictum

4 *Delictum ſupplet ætatem.*
5 *Facilius denegatur ius ſpeciale quàm commune.*
6 *Magis creditur ſcripturæ quàm teſtibus.*

1 SI CVM MINOR. *Decepta.* Si ergo minot aſſeruit † ſe maiotem aduerſarij L.1.
doloſa ſuaſione, non præiudicatur ei etiam ſi iurauit corporaliter præſtito ſa-
cramento, vel verbo tenus. Nec obſtat ĩ.eo. l.pen. quia ibi noñ loquitur in eo
caſu quando minor ab alio decipiebatur.

SI IS QVI NVNC. *Te decepit.* Et ita fortè egit in iudicio, vel alienauit. *Erran.non* L.2.
fallen.&c. Idem dixit lex in muliere.ff.ad Velleia.l.2.

2 SI ALTERIVS. *Aſpectu labo.* Nota quòd † aſpectus facit ad probarionem eius de L.3.
quo agitur, ſic ff.de minorib. minot XXV.annis. & ff.de feriis. l. 2. & ff. finium regund.ſi
irruptione.in fin.& ſunt alia multa genera probationum : vt notauimus ĩ. de probatio-
nibus.cùm malitia ſupplet ætatem. Tot enim dolos habebat in ſe, quot anni deficiebãt,
& ſic ſupplet annos malicia. Ergo eadem ratione botitas vel honeſtas ſupplebit annos,
3 quia † contrariorum eadem eſt diſciplina, & ſic habuiſti ſ̃. tit.ptoxi. l.1. & habebis ĩ.de
his qui ve.ætat.impet.l.omnes. ſic & in decretis continetut: quia aliquis fit diaconus vel
ſubdiaconus ante tempus propter bonitatem & honeſtatem quã in ſe habet, vt LXXVII.
4 diſtinct.cap.monachus. & ſic aliàs † delictum ſupplet ætatem.ff.de re.iut.pupillus.ſic &
filij ſupplenr ætarem quo ad honores.ſ̃.de in integr.reſtit.l.2. Statutum eſt ſ̃.eodem.l.
prox. *Quòd ſi per iniuriam.* Quod dicit iſte §. habuiſti. ſ̃.eod. l.1.& ſine diſtinctione ali-
qua ſubuenitur hic minori, etiam ſi iurauerit, vt ibidem notaui. *Aditus itaque, &c.* Hîc
ſpecialem caſum ponit, quando ſcilicet minoris dolus non interuenit: nec referas ad ſu-
periorem caſum proximum, ſicut videtur referendum. Ponit enim tres caſus, & in hoc
caſu vltimo diſtinguit: vnde verſiculum illum, ſi tamen, &c. Referas ad hunc caſum, nõ
ad eum quando malicia aduerſarij interuenit. tunc enim propter ſacramentum non re-
pelletur, vr not. ſ̃. l.1. Sed videtur contra.ei quod hîc dicitut de ſacramento, ſ̃. de tranſa-
ctionib. ſi ex falſis. Sed intellige hoc, quando non interuenit aduerſarij dolus, ſi minor
credebat ſe maiorem, tùnc non reſtituirur, ſi iurauit, vt hîc dicit. Ibi autem interuenit
aduerſarij dolus, & ideò iuuatur: vel refer quod hîc dicitur, ad caſum illum quando mi-
nor deceptus eſt ab aduerſario, non tamen protulit inſtrumenta falſa: tunc enim iurare-
tur, vr ibi. Sed hic per verba ſuaſit ei, & ſic decepit eum : tunc ſi iurauit, non poteſt pete-
re reſtitutionem. Et licet aliàs liceat replicare de dolo, hîc tamẽ non reſtituitur: quia fa-
5 cilius remouetur quis à reſtitutione ſacramenti, quàm à replicatione doli. facilius † enim
denegatur ius ſpeciale, quàm commune: vt not. ſ̃. ſi aduerſus vendir. l.1. ita eſt cùm cor-
poraliter præſtitit ſacramentum tangendo librum. Sed ſi verbo tenus, quia iurauit in fi-
de qua Chriſtianus eſt, ſe eſſe maiorem, & inſtrumento aſſeuerauit, tunc poterit proba-
re contrarium per inſtrumenrum, non per teſtes : & ita non eandem vim obtinenr hîc
inſtrumenta & teſtes, quod eſt contra regulam ĩ.de fide inſtrument.in exercendis.& eſt
ratio quare fallat, quia quæritur de numero annorum. Facilè enim labũtur anni, & ideò
non facilè retinentur in memoria hominis. Aliud in ſcriptura, quia quod in charta ſcri-
bitur, ſemper dicit charta: ſicut & in vulgari dicitur. Et ideò magis creditur ſcripturæ
6 quàm † teſtibus in hoc caſu. Si verò de emptione, ſtipulatione, & ſimilibus quæretur,
tunc magis non creditur inſtrumentis quàm teſtibus.

CVM CIRCA. *Erratum eſſe, &c.* Quia minor inducebat inſtrumentum in quo L.4.
continebatur, quo menſe & quo anno eſſet natus, & pręſes non benè ſciens de indictio-
nibus, malè computando pronunciauit eum maiorem, & ſic errabat, tunc minot reſti-
tuitur, ſi probauerit talem ertorem.

SI SÆPIVS IN INTEG. RESTIT. POSTVLETVR. TIT. XLIIII.

SVMMÆ.

1 *Præſcriptio* XXX.*ann, currit minori.*
2 *Nouæ defenſiones.*

L.1. SI POST SENTENTIAM. *Appellandi ius vobis reſtituimus.* Patet ergo
per legem iſtam quòd plus eſt ſi aliquis reſtituitur ad totam cauſam quàm
ad appellandum: vt ff. de in integr.reſtit.l.vltim.& notauimus ſ̃. ſi aduer.
1 rem iud.l.vltim.& probatur per l. iſtam quòd præſcriptio † xxx. annorum
currit minori,ſed reſtituitur:vt notaui in quibus cauſ.teſtit.l.vlt.

L.2. QVANQVAM. *Nouis defenſſ.* Nouæ dicuntur † defenſiones,non tantum quæ de
2 nouo quæruntur, ſed quæ tempore prioris cauſæ minori competebant,tamen recitatæ
& exhibitæ non fuerunt. & ſic gloſſabis nouis,id eſt,poſtea repertis, vel etiam quæ ante
competierunt:vt ſ̃.dixi. *Adeant.* ſubaudi iudicem.

L.3. IN VNA. Patet quòd niſi nouæ prætendantur defenſiones, quòd reſtitutionis auxilium non poterit iterari.

DE HIS QVI VENIAM ÆTATIS IMPETRAVERVNT. TIT. XLV.

SVMMÆ.

1 *Qui per alium facit,ipſe facere videtur.*
2 *Merum imperium demandari non poteſt.*
3 *Morum honeſtas quid operatur.*
4 *Mulieres præſumũtur ſagaciores quàm maſculi.*
5 *Perfecta ætas verè intelligi debet.*

L.1. HOS QVI. *Veniam ætatis.* Id eſt,indulgentiam ætatis maioris quo ad contractus & honores & ſimilia. *Circumſcripti eſſe videantur.* Quod non debet eſſe, ne iniuriarum inde naſcatur occaſio, Vnde iura naſcuntur: vt j.vnde vi,meminerint.

L.2. OMNES. Præditi, quidam præditi ſunt diuitiis,ſed iſti moribus. *Frugem.* Hoc eſt
ſubſtantiam. *Ipſi per ſe.* Nonne & per procuratorẽ poſſunt? Nam aliàs generale eſt quòd
1 † id quod per alium gerimus,nos gerere videamur:vt ff.de adm.tut.ita autem.§.geſſiſſe.
& videtur per l.ſ̃.de procura.in pecuniariis.Sed dic quòd ſpeciale eſt in hoc caſu, vt nõ
admittatur procurator.Præterea ſunt alij multi ſpeciales,vt interdicto de lib.exhi.ff. de
procura. Pomponius. Sed & iudex finito officio per ſe tantùm non per procuratorem
reſpondet: vt ſuprà,vt omnes tam ciuiles quàm milita.l.1.Idem in eo cui mouetur controuerſia
ſtatus:j.de aſſer.toll.l.1.Item quis quandoque per ſe agit aliquid, non per procuratorem.
puta inducit dominus nouum emphyteutam in poſſeſſionem: vt ff.de em-
2 phiteu.iure l.vltim.Item merum † imperium non poteſt demandari:vt ſ̃.de off.eius cui
mandat.eſt iuriſdictio.l.1. *Inſtituta.* Id eſt introductiones vel doctrinam,quia cum bonis
conuerſatus eſt. *Probitatémque.* Quia probe faciunt ea quæ faciunt. *Teſtimonium
vitæ honeſt.* Nota quòd nedum morum ſuorum inſtituta, probitatémque animi deberent
docere,ſed etiam bonum vitę teſtimonium.& facit multum ad promotionem clericorum:
quia nedum mores debent conſiderari, ſed etiam vitæ honeſtioris teſtimoniũ
probent per teſtes vel inſtrumenta. ſed ſupra, ſi minor ſe maio.le pen. ſpeciale eſt quòd
non probetur niſi per ſcripturam:vt ibi notaui. Edoceant id eſt,probent ſe probaſſe ſecundum
P. vnde dixit quòd bis tenentur probare, ſemel apud imperatorem cum petunt
ætatis veniam. item apud iudicem probant ſe probaſſe & agnouiſſe: vt infrà,quorum
bonorum. l. 1. Sed quare bis probaret? Et certè non videtur: vnde Io. aliter intel-
3 lexit,quia dicit quod apud principem debeat allegare,& dicere de morum † honeſtate,
non tamen probare ſe bene geſſiſſe,& alia multa.imperator enim cum circa totius mũdi
curas ſit occupatus,vnde in authentic.ita incipit,occupatis &c.huiuſmodi probationes
audire non poſſet, ſed ipſe concedit priuilegium. & poſtea de his probare debet apud
iudices apud quos allegat priuilegium.qui autem ſunt illi,dicit infrà, cum octauũ
& decimum. Breuius ergo ſpatium ſtatuit in fœminis quàm in maſculis: & hoc quia
4 mulieres præſumuntur † ſagaciores quàm maſculi.& ſic diſtinguitur maſculus à fœmina
in pubertate quia pubes eſt maſculus cum compleuerit XIIII. annos. fœmina XII. citius
enim creſcit fœmina quàm maſculus, & herba mala quàm bona. *Annos tantùm.*
Et non mores:præſumuntur enim ſagatiores:vt ſuprà,dixi. *Sed ſenatores.* Sic ergo minor
poteſt

poteſt eſſe ſenator, & de priuilegio ſno debet allegare, & probare de moribos corá præfecto prætotio, Romæ commotantes: ceteri apud prætorem: in prouineiis verò omnes apud earum rectores.

Eos qvi. Pariſicantur ergo io l. iſta omnes tam hi qui veniam ætatis impetrauerunt, quàm alij circa alienationes retum ſuarum in quibus exigitur decretum, faciendas. debent enim vtrique facere cum decreto. L.3.

5 Si qvis. *Completur.* Ergo hîc intelligitur perfecta † ætas pto ea quæ verè eſt perfecta. ſ. xxv. annorum. ſimile eſt in noptiis. ĩ. de nupt. ſancimus. Aliud habes ſimile ff. de verb. obl. ex ea parte. §. 1. ff. de lega. 2. cum pater. §. heredi. Sed contra. eſt arg. ĩ. de ioſtir. & ſubſtit. ſi mater. & ff. de leg. 3. fideicommiſſa. §. ſi an. & ff. de in ius voc. ſed & ſi hac lege. §. pareotes. L. 4.

SI MAIOR FACTVS RATVM HABVERIT.

Tit. XLVI.

Si inter minores. *Fecerint.* Expreſſim. hæc enim eſt differentia inter iſtum titulum & illum. ĩ. ſi maior. fac. ta. quia ibi loquitur tacitè per curſum temporis, quia factus maior per xx. vel x. vel v. anoos. hîc autem cum expreſſim ratum habuit. L.1.

Qvi post. Huic legi bona eſt concordantia. ff. de lib. cauſ. liberis. §. 1. ſed videtur contra. ff. de mino. l. 3. §. ſuo. Reſpoo. quia hîc loquitur quando maior expreſſim comprobauit quæ prius geſſerat io minori ætate: imò, ſicut ibi notauit Yr. maior factus non fecir apptobando prius factum, ſed ex conſequeotia prioris facti incidit in ſecuodam cautionem. L.2.

VBI ET APVD QVEM POSTVLETVR IN INTEG. RESTIT. Tit. XLVII.

SVMMÆ.

1 *Actio ſequitur forum rei.* 2 *Magiſtratus reſtituere poſſunt.*

Si qvid *A procuratore.* Patet per l. iſtam quòd princeps ſolos reſtituit contra ſententiam procurarotis ſui. L.1.

1 Qvoniam ea. *Quos conuenis.* Actor † enim forum rei ſequi debet. L. 2.

Cvm scimvs. *Aliqua iuriſdictio.* Otdioaria, erſi non habeat merum imperium. L. 3.
Pedaneos. id eſt delegatos, aut humiliores, vel infimos. Vt videatur ipſe &c. cum enim delegatus facit, ipſe facere videtur: vt ff. de adm. tut. ita autem. §. geſſiſſe. *Pro tribunali.* Pro tribunali cognoſcit ille qui habet metum imperium. *Sed ne.* Pro oon. *Compromiſſarios iud.* Electos cum pœna. *Vel arbitros.* Electos ſine pœna. *Non habent.* cum adminiſtratione, vt ĩ. patet. *Inciderit autem quæ. quæſtio reſt.* Patet ergo quòd reſtituere poteſt iudex delegatus ſiue ipſa cauſa reſtitutionis ſpecialiter ſibi fuir delegata, quod & veteri iure licebar: ſiue generalitet dati ſint ad cauſas, ſiue etiam ſupet aliqua cauſa ſpeciali, ineiderit autem quæſtio reſtitutionis. ſed videtur conrra. ff. de off. procon. & leg. l. nec quicquam §. vbi decretum. & ff. de tranſact. eum hi. §. eum prætot. Reſpond. illud generale eſt. hic enim ſpecialiter loquitur in cauſa reſtirutionis: vnde hoc ſpeciale dici poteſt: quod patet, qoia & antiquitus poterat cognoſcere de teſtitutione ſpecialis legatos ſuper hoc. hîc addidit, quia generalis poterit, ſiue datus ſit aliquis ſuper aliqua alia cauſa ſpeciali. Videtur & aliud poſſe induci contra. quia vt ſupra dixi, etiã iure veteri ſpecialiter delegari poterat cauſa reſtit. ergo magiſtrarus municipalis poteſt de reſtitutione cognoſcere: vt ff. de offic. eius eui mand. l. 1. at hoc lex vetat ff. ad mooicip. ea quæ. Reſpond. illud corri-
2 gitur per iſtud. hodie enim poſſunt magiſtratus † reſtituere. vel dic quòd poteſt cauſa reſtitutionis delegari, non tamen reſtituet magiſtratus. Illud enim verum eſt, quòd quæ iure magiſtratus competunt, poſſunt delegari: ſed econuerſo non ſequitur quòd ſi aliquid ſpecialiter delegari poteſt, quòd competat iure magiſtratus: vt in hoc exemplo, & in mero imperio, cuius cognitio ſpecialiter demandatur, ſi contingat præſidem abeſſe: vt in prædicta. l. de officio eius continctur. hæc & alia poſſes dicete vt in fine ſummæ huius tituli.

DE REPVTATIONIBVS QVÆ FIVNT in iudicio in integrum reſtitutionis. Tit. XLVIII.

SVMMÆ.

1 *Fœnerator.* 2 *Minor aliquando non reſtituitur.*

L.vnica. QVi restitvitvr. *Et ideo quicquid ad eum perue.&c.* Reſtitutio enim
eſt ita facienda, vt vnicuique ius ſuum conſeruetur: vt ff. de mino.quòd ſi
minor. §. reſtitutio. ita eſt in aliis contractibus. Quid in mutuo, & in eo
qui minori ſoluit quod debuit? in prædicto §.reſtitutio, continetur quòd
ſi ſoluat emptor pretium minori ſedenti in ludo perditionis, vt quia ſol-
uit ei cum luderet ad ſcacarium,recuperabit rem,& habebit pretium.& idem ff. de adm.
tut.ſine herede.§.interpo. Idem dicit in eo qui credidit pecuniam minori ſedenti in ludo
perditionis.& ſic ille. §. in princ. facit ſimilitudinem inter hæc.tamen poſt aliquantulum
derogat ſimilitudini,cum dicat,ſed parcius in vēditione &c.& voluit P.intelligere illam
1 parcitatem tam in venditore, quam in fœneratore. dixit enim quòd ſi fœnerator † cre-
dat minori ſedenti in ludo perditionis, non reſtituit pecuniam, ſiue habeat eam,ſiue nō:
ſatis eſt quòd dedit ei ſedenti in cauſa perditionis. aliud ſi credidit non ſedenti in ludo
perditionis,ſed facienti aliàs negotia ſua. hîc enim minor reſtituit,ſi habeat.alioquin cō-
tra. Cum,verò emptor ſoluit minori,dixit quòd ſi ſoluat ei in ludo perditionis,reſtituit, ſi
habet. & hoc poteſt eſſe, quia non amiſit in ludo,ſed lucratus eſt, vt quandoque contin-
git.Si verò non ſedenti in ludo perditionis,reſtituit,ſiue habeat,ſiue non.& ita Pla.nota-
uit inter eos differentiam per hoc quòd ibi dicitur, parcus. Io.tamen viſum fuit idem in
fœneratore & emptore ſoluente.licet promptior ratio ſit in emptore,quā in fœneratore:
quia fortè emptor poſſet probare per vnum teſtem,fœnerator verò debet probare plenè.
vnde licet aliqua ratio ſit ibi magis fauorabilis quàm in alio, idem tamē dicendū vtrobi-
que.& pro nobis eſt arg.vbicūque in l. ponitur maximè, quia idem notat in vtroque.ex-
preſſior tamen ratio eſt in vno quàm in alio.ſic & s̃.ponitur in eadem.l.§.Scæuola,multo
parcius &c. Et quòd idem ſit vtrobique, probatur ff. de mino.l. patri pro filio.§.1. *Sed ſi*
interceſſor. Subaudi, animo nouandi, non fideiubendo,mandando, conſtituendo. tunc
enim non eſſet ſublata actio vetus, & ita non oporteret eam reſtitui, cum apud eos re-
maneret. Præterea intellige quando non eſt deceptus à creditore, vt apud eum interce-
2 dat † tunc enim non reſtituitur in debito: vt ff. de fideiuſſo. ſi Titius. Præterea intellige
quando ciuiliter & naturaliter erat obligatus.ſi enim promiſit nouādi animo ſine tutore,
nō reſtituitur, vt inſtit.quib.mod.ob.tol.§.præterea.nec datur actio creditori, vt ibidem
dicitur, contra debitorem. eſt enim eius obligatio ciuilis & naturalis tranſlata in natura-
lem tantum: vt ff. de noua.l. 1. licet P. per prædictum. §. præterea, voluerit diſtinguere,
cum reſtituitur minor, in interceſſione intercedat pupillus animo nouandi, an adultus.
Primo caſu non reſtituitur actio in veterem debitorem. ſecus in ſecundo. Sed idem in
vtroque dicendum, ſi iuuentur beneficio reſtitutionis. at ibi non nouabatur impubes qui
promiſit ſine tutoris auctoritate, quare non reſtituitur, nec datur actio creditori in vete-
rem debitorem: vt s̃. dixi. ſeruus autem ſi promittat animo nouandi, non præiudicat a-
lij, cum ipſe nec naturaliter ex tali cauſa obligetur: vt in prædicto. §. præterea. & ff. de
fideiuſſo. ſeruus.& l. ſed & ſi ſerui dominus. *Peruenit.* Niſi periit per imbecilitatem æta-
tis: vt ff.de mino.ait prætor. in fin.& ſi dolo ipſius factum eſt quo minus ad ipſum perue-
niret,nihilominus tenetur ad ipſum,vt hîc dicit.ſed & in depoſito licet dolus eius non in-
teruenit, tenetur inquantum locupletior eſt factus. Idem in commodato: vt ff. depoſiti
l.1.§. an in pupillum. & ff. commod. l. 1.§. vlt. & ll. ſequentibus.

ETIAM PER PROCVRATOREM CAVSAM in integrum reſtit.agi poſſe. Tit. XLIX.

L.vnica. CAvsam. *Etiam per procuratorem.* ſ. ſpecialē. ſi verò de ſpeciali mādato dobitetur, debet cauere ratā rē dominū habiturū: vt ff.eo.l.illud.§.ſi talis,& l.ꝙ ſi de ſpeciali-

IN INTEG. RESTITVTIONE POST. NE QVID NO. FIAT. Tit. L.

Postv-

POSTVLATA. Patet per l. iſtam quòd poſtulata in integ. teſtit. omnia debent eſſe in ſuo ſtatu, in quo erant in principio cauſæ. non ergo res euius nomine in integ. reſtitutio eſt poſtulata, debebit alienari, vel ſententia exeeutioni mandati, vel ab aliquo quid fieri in præiudicium alrerius partis, donec finiatur in integ.reſtitutio. ſic & pendente appellatione nihil debet innouari : vt J. de appel.l.3.& ff. nihil nonari pendente appell.quãdoque tamen recipit inſtantiam quod hîc dicitur, quia poſtulata in integ. reſtit. aliquid nouatur: vt ſi minor tempore litis conteſtat.inueniatur locupletior, licet tempore rei iudicandæ deſinat eſſe,nihilominus tenetur : vt ff. de neg. geſt. litis conteſtatæ.ſic & econtrario: qnia ſi locupletior non erat tempote lit. conteſt. & poſtea locupletior inueniatur tempore ſententiæ,tenetur inſpecto vltimo tempore : vt ff. de hered.pet. ſi à domino vel à patre. §. quo tempore. L.vnica.

DE RESTITVTIONE MILITVM ET EORVM QVI REIP. CAVSA ABSVNT. TIT. LI.

SVMMÆ.

1 *Quadriennium ad impetrandam reſtitut.*
2 *Annus vtilis.*
3 *Bonorum poſſeſſio non tranſmittitur.*
4 *Tempus petendæ bonor. poſſeſſ. vtile eſt.*
5 *Abſentia probabilis reſtitut.inducit.*
6 *Solum tempus non tollit obligat.*
7 *Pro poſſeſſ. propriè non competit Rei vend.*
8 *Interdicta omnia perſonalia.*
9 *Reſciſſoria actio.*
10 *Non debet prodeſſe vel obeſſe, quod euenit.*
11 *Negligentia ſæpe præiudicat.*
12 *Compenſatio temporis quando fiat.*
13 *Vſucapio.*
14 *Præſcriptio decennalis.*
15 *Abſentia domicilij.*
16 *Studiorum cauſa publica eſt.*
17 *Veſtes expeditas milites habere debent.*

SI VALERIANVS *Centurio*. Ita dictus, qui eentum præerat militibus. *Quã* L.1.
bon.poſſeſ.acceperit. Ideo dicit, qnia olim petebatur & deeernebatur, & ita ne-
ceſſe erat aecipere. hodie agnoſcitur : vt J. qui admit.ad bon. poſſeſ.l.vlt. & J.
1 de eurat.furioſ.l.vlt. *Intra annum vtilem*. Secundum vetera iura. hodie intra †
quadriennium: vt J. de temp.in integ.reſt.l. vlt. Sed quomodo poteſt eſſe quòd heres iſte
habet annum, quia plus habebit tempotis ad reſtitutionem, quàm in quo fuit læſio ? non
enim poteſt eſſe quòd tempus petendæ bon. poſ. non erat annus, ſed c.dies: vt inſtit. de
bon.poſ.§.penult. dic ergo qnòd erat de liberis Valerianus. cui delata erat bon. poſſeſ. &
ſic intra annum potuit admitti ad petendam bon. poſſ. vt dicit prædictus.§. Quare ſi exiſtẽte Valeriano in iuſtitia tranſit tempus bon.poſſeſ.& poſt deceſſit, datur heredi ſuo an-
nus ad petendam reſtit. & ſic datur ad reſtituendum tempus tantum in quanto eſt læſus:
vt ff.eod.ſed & ſi per prætorem §.quotiens. Quidam tamen dixerunt totũ quadriennium
2 dari vel † annum vtilem, etſi in minore tempore ſit læſus. *Poſt exactos dies*. i. elapſos. &
ita cum poſſit reſtitui Valerianus, & eius ſucceſſor poterit : vt ff. de integ. reſtit. non ſo-
lum. ſed ſi non eſſent elapſi dies, quia deceſſiit Valerianus intra c. dies vel annum, tunc
non reſtituitur heres, quia Valerianus tunc nõ poſſet reſtitui, cum de iure communi ad-
mitteretur. & ſic nec heres reſtituitur, nec etiam de cõmuni iure admitteretur. nam bon.
3 poſſeſ. quis non † tranſmittit: vt notaui J. qui admit. ad bon. poſſeſ. emancipata. ſed ta-
men auxilio reſtitutionis non deſtituitur, licet. l. iſta dicat contra. quia alia.l. dicit reſti-
tuendum de æquitate: vt ff. de acquir.hered. Pantonius Auitus. Intellige ergo quòd hîc
innuit non reſtituendum de iure ſtricto. aliud enim eſt de æquitate, vt ibi dicit: quia ſiue
intra bon.poſſeſſ.deceſſerit, ſiue poſt, reſtituitur heres. & hæc ſolutio iuuatur ex verbis in
litera illa poſitis. Sed nec ibi reſtituitur heres ex perſona defuncti. i. quòd defunctus poſ-
ſet reſtitui, ſed propter defuncti perſonam, hoc eſt quia deceſſit in militia, & poterat iuua-
ri communi iure, ſubuenitur per in integ. reſt. ex illa generali clauſula, ſiqua iuſta vide-
bitur in integ.reſtit. vt ibi. *In militia*. Ideo dicit, quia cum læſus ſit in abſentia, locum ha-
bet reſtitutio. Idẽ ſi in modico tempore poſtea. quid ſi dudum poſt ? Ibi diſſentiũt domi-
ni, vt notaui. J. eod. quod tempore. Sed videtur quòd non habet locum in integ. reſt. etſi
4 læſus fuerit in militia, quia tempus petendæ † bo.poſ. vtile eſt: vt inſt. de bo.poſ. §.vlt. er-
go non ceſſit, cum non poterat agnoſcere, quia non erat in militia: quia tempus petendæ

bon.poſſ.vtile eſt: vt inſtit. de bon.poſ.§. vlt.ergo non ceſſat cum non poterat agnoſcere,
quia erat in militia. P. dixit, quia non erar vtile tempus huius legis. at hoc diuinare eſt,
quare non videtur rationabiliter dictum. Dic ergo quòd vtile erat, & potuit petere bo.
poſſ. quia habuit copiam iudicis. erat enim præſes prope, nec ab eo multum erat remo-
tus iſte abſens. Sed & ſi potuit per procuratorem, currit ei tempus: reſtituitur tamen, cum
5 fuerit abſens iuſta cauſa † & probabili: vt ff. de diuer. temp. præſcrip. l. 1. & ff. quibus ex
cau. maior. ſed & ſi per prætorem. §. vlt. Item videtur quòd non habeat locum reſtitutio:
vt ff. ex quibus cau. maio. is qui reip. Reſpond. quia illud verum eſt quando conſtabat ab-
ſentem lædi. eodem modo ſi præſens fuiſſet, vt in damno alluuionis, in occupatione flu-
minis, & reſtituto ſeruo natalibus: in quibus præſumitur & verum eſt quòd eodem mo-
do in abſentia & in præſentia liberetur: & ideo etiam abſens non reſtitueretur in talibus,
vt ibi. ſed hîc non eſt ità. nec enim veriſimile eſt, quòd ſi præſens eſſet, pateretur labi tem-
pus bonorum poſſeſſionis petendæ. homines enim potius currant qualiter acquirant ſi-
bi, quàm velint amittere: & ideo datur reſtitutio.

L.2. Si qvid de bonis. Quid computetur eſſe in bonis, dic vt ff. de verbor. ſign.
verborum. §. in bonis. *Diminutum eſt*. i. vſucaptum eſt. deperditum eſt, quod deſiit eſſe in
rerum natura: vt ff. de petit. hered. deperditum. *Liberatus eſt*. Per exceptionem, non ipſo
6 iure: quia ſolum tempus † non tollit obligationem: vt ff. de act. & oblig. obligationum. in
princ. Si ergo eſt aliquid vſucaptum de bonis eorum, vel aliquis actione eis competenti
liberatur, in integ. reſtituitur. ſed & reſtituitur in alio tertio: ſ. quod potuit lucrari, & nõ eſt
lucratus: vt s. eod. l. prox. non enim ſolum in damnis reſtituitur, ſed & ſi potuerit aliquid
lucrari: ſicut & aliàs duo exempla ponit l. ff. quib. ex cau. maior. ſi quis tuto. ſed in his quę
cum alterius iniuria fiunt, puta quia vſucapiebat quis rem, poſtea fuit in captiuitate an-
tequam completa eſſet vſucapio: dum eſt in captiuitate, non vſucapit, nec reſtituitur re-
uerſus ad hoc quòd videatur vſucepiſſe: vt ff. quib. ex cau. maio. & l. ſuperiori. ſed reſtitui-
tur in amiſſa ſeruitute: vt ff. eo. l. 1. & in eremodicio: vt s. de procura. quoniam abſente.

L.3. Qvod tempore. Pone quòd aliquis miles erat in militia: & cum eſſet ſic ab-
ſens, equus ſuus ab aliquo bona fide vendebatur, & alius bona fide emit & vſucepit: &
poſtea reuerſus eſt miles. quærit de re illa vbi eſſet, ſicut & plerunque homines facere cõ-
ſueuerunt. notificatum fuit ei quis haberet: & ſic cum ſciuit qualiter ille vendiderat, co-
gitauit quòd graue eſſet conuenire non poſſidentem, & redarguere de mala conſcientia,
maluit conuenire poſſeſſorem. quæritur vtrum poſſit. & dicit l. iſta quòd amota præſcri-
ptione medij temporis intra annum vtilem per in integ. reſt. poterit rem vẽdicare. tranſ-
acto verò quadriennio nõ poterit rem auocare à poſſeſſore. ordina ergo ſic literam: per-
miſſum eſt vẽdicare poſſeſſionem eius temporis, quod tempore militiæ eſt poſſeſſum ab
aliquo de bonis alicuius. *Poſſeſſum*. Subaudi, & vſucaptũ. ſi enim poſſeſſum eſſet, & non-
dum vſucaptum, non haberet locum ſequens litera de amotione præſcriptionis. cum e-
nim mero iure eſſet tutus, non eſſet opus reſtitutione, vel medicina: vt ff. de mino. in cau-
ſæ. & hoc probatur per ſuperiorem l. quæ dicit, deminutum eſt &c. *Poſſeſſionem*. i. rẽ poſ-
7 ſeſſam. ſic ff. de verb. ſig. interdũ. pro † poſſeſſione enim non competit propriè rei vendi-
catio. licet & ei qui abſens eſt cauſa reip. quãdoque reſtituitur poſſeſſio: vt ff. eo. ait præ-
tor. §. itẽ ei. Sed hîc non dicit de poſſeſſione ſua, imò de re ipſa vẽdicanda: & ideo impro-
8 priè ponitur poſſeſſio: quia pro poſſeſſione cõpetunt interdicta, quæ omnia † perſonalia
ſunt. non autẽ pro eis cõpetunt rei vendicationes: quia rei vẽdicatio competit ei qui do-
minus eſt, de iure gentium, vel ciuili. *Vendicare*. Quidam voluerunt dicere, quòd reuerſo
milite ſtatim habeat vtilẽ rei vindicationẽ, ſed inefficacem, opera enim prætoris mortui,
mortua ſunt: & ideo oportet quòd adeat prætorẽ viuentẽ, qui inſufflet in eam ſpiritum
vitæ. vel etiã dici poteſt quòd petatur in integ. reſt. ſicut in minore. aliàs enim non habet
actionẽ: vt ff. de mino. quòd ſi minor. §. vlt. vnde hîc dicit, permiſſum eſt vindicare hac ſ.
via amota præſcriptione medij tẽporis. tunc enim habet rei vindicationẽ. & ſumit nomẽ
adiectiuum vt dicatur, reſciſſa vel amota præſcriptione medij tẽporis. vnde aliàs appella-
9 tur † reſciſſoria: vt ff. de act. & obl. in honorariis. quare & lex dicit ꝙ reuerſus dicat nõ v-
ſucaptũ ꝙ vſucaptũ eſt: vt inſtit. de vſuc. §. 1. & ita dixit P. ꝙ lex permittit mẽtiri. ſed abſit
ꝙ lex vel prætor hoc ꝑmittat. ſed ideo dicitur ita in inſtit. quia ſi directè nõ eſſet vſucaptũ
ſe ipſum excluderet. nõ enim opus eſſet medicina vel reſtitutione, & ſic nõ haberet reſciſ-
ſoriam.

ſoriam. Intellige ergo quòd dicat ſe ſtatuendũ petinde ac ſi non eſſet vſucaptum, quod
vſucaptũ eſt. potius enim eſt ſimilitudinis expreſſiuum quod ibi dicitur, quam veritatis.
Medij. Medium appellat tempus, quod fluxit ante reuerſionem, & poſtquam fuit abſens.
exigitur enim ſecundum quoſdam quòd completa ſit vſucapio in tempore abſentiæ, vel
modico tempore poſt reuerſionem. ſed non faciunt in hoc vim, inchoetur in præſentia,
ſiue in abſentia. dicunt enim quòd ſiue fuerit completa in tempore abſentiæ, vel modico
poſt, non reſtituitur reuerſus: vt argu. ſupra eodem l. 1. cum ibi dicat, ſed in militia fuit
læſus ab hoſtibus. §. ſed quod ſimpliciter. & in hac opinione fuit M. & P. & Alb. & ma-
giſter Aldricus. B. & Io. viſum fuit quòd ſiue vſucapio fuerit completa in abſentia, ſiue in
modico tempore, ſiue dudum poſt, quòd reuerſus reſtituatur. & caſum iſtum ita po-
nebant, quòd primus vſucapionis annus fluxit in præſentia, ſecundus in abſentia, tertius
in præſentia poſt reuerſionem. & mouebantur eo quod dicit. l. quòd ſi aliquis fuerit præ-
ſens per menſem re ſua inchoata vſucapi, poſtea ſit abſens per menſem. & poſtea reuerta-
tur, & iterum abſens ſit, ita quòd menſes illi quibus fuerit abſens faciant annum, reſtitui-
tur, vt deducatur intermedium: vt ff. ex quib. cau. ma. l. necnon. §. ſi quis ſæpius. & ſic pa-
tet quòd ſi pluries fuerit abſens demum completa vſucapione habet reſtitutionem nedũ
vltimæ abſentiæ, ſed etiam primæ & ſecundæ & tertiæ in qua non fuit completa vſuca-
10 pio & pro ſe etiã induxerunt quod dicit lex, quòd non debet prodeſſe † vel obeſſe quod
euenit: vt ff. quibus ex cau. ma. videlicet. & licet ſic fuerit dudum, poſtea nihilominus re-
ſtituetur. & pro eis eſt ĩ. quibus non obiicitur longi. temp. præſcrip. non enim diſtinguit
currat tempus, an non in præſentia: ſed ita ſimpliciter, deducto eo &c. Si ergo per annũ
poſtquam reuerſus eſt, fuerit completa vſucapio ſecundum B. & Io. nihilominus habet
reſtitutionem, ſed tamen ſi non fuit negligens, ſiue ſit dies, ſiue menſes, ſiue annus: imò
tãto minus habebit de tempore abſentiæ, facta pro rata computatione ſeu compenſatio-
ne. ſi verò non eſſet negligens vſucapione impleta poſt reuerſionem per annum: imò ſta-
tim quærit aduocatos, ſarcinulas componit, vel ſoluit malas: idem dicendum ac ſi com-
pleta eſſet vſucapio in modico tempore poſt reuerſionem vel in abſentia. ſed quia pro-
pter negligentiam præteriti temporis vix vel nunquam contingit quin labatur aliquod
11 tẽpus † negligentiæ. & ad ea quæ ſæpius cõtingunt, aptantur iura, non quæ raro. Ideo di-
cendum, quòd cum vſucapio cõpleta eſt poſt reuerſionem per annum, quòd non eſt au-
diendus ſi petat in integ. vel totum reſtitui: imò pro rata debet fieri compenſatio ipſius
negligentiæ cum tempore abſentiæ: ſicut ſ. dixi. Si verò completa ſit vſucapio in abſen-
tia vel modico tempore poſt reuerſionem, dicunt in totum tempus abſentiæ fieri reſtitu-
tionem: vt ſi abſens fuit per annum reſtituitur ad annum totum abſentiæ, non ad tem-
pus quo fuit præſens. & ſic intelligunt illum. §. ſed quod ſimpliciter. alio modo quàm a-
lij: quia in primo caſu cum dicit reſtituendum quando completur in abſentia vſucapio,
vel modico tempore poſt, eſt intelligendum inſolidum. poſtea autem cum dicit, nam
eum qui differt reſtitutionem, audiendum non eſſe: non ob dicit, quin ſi interueniat non
modicum tempus poſt reuerſionem ante completam vſucapionem non reſtituatur.
ſed quia non eſſet audiendus ſi vellet reſtitui inſolidum, ſicut in primo caſu. fit enim cõ-
12 penſatio † temporis negligentiæ, quod vix eſt quin fiat ex tempore præcedenti cum tem-
pore abſentiæ, ſicut ſupra dixi. Alij obiiciunt, quia illud quod vſucaptum eſt, ab eodem
vſucapi non poteſt. videtur ergo quòd pro nihilo dicant tempus negligentiæ computa-
ri pro rata in vſucapione. & ſic malè dicunt cum completur dudum poſtea vſucapio:
quia ex hoc ſequeretur quòd iſte poſſet alia vice vſucapere. Reſpondent, quia verum
eſt quòd primo factus fuit dominus. ſed quia prætor abſenti pollicetur reſtitutionem,
pro eodem habetur ac ſi non vſucepiſſet, cum nec dominus videatur re ſua excluſus: vt
ff. de in integrum reſtit. nemo. & de adquirend. poſſeſſ. non videtur. Item non debet de-
terioris conditionis eſſe qui vſucepit, quàm ſi non vſucepiſſet: vt ff. de capti. in bello. §. ſi
13 quis ſeruum. & ſic ſicut ſi non vſucepiſſet, poterat † vſucapere: ergo & poſtquam vſuce-
pit, poterit ſimiliter. & ad hoc videtur lex expreſſa. qui enim traditione dominus factus
eſt, præſcribit rem cõtra dominum veterem, qui rẽ poterat auocare ab eo actione quod
met. cau. vt ff. quod met. cauſa. ſi vi. Alia ſit obiectio. qui videtur quòd ſi vltimus annus
vſucapionis compleatur in præſentia, quod non detur reſtitutio medij anni vſucapionis
qui fluxit in abſentia. eo enim anno læſus non fuit, imo in vltimo vbi completa eſt vſu-

capio. Reſpond. tunc quidem læſus non erat, ſed tamen lædebatur, quia res ſua vſuca-
piebatur,& completa vſucapione verum eſt eum læſum, quia res eſt vſucapta. & ſicut v-
ſucapio completur triennio, ita & læſio. vnde ſicut annus ille medius erat de vſucapio-
ne,& ita de læſione. nemo enim ſani capitis dicet veterem dominum captum in vltimo
momento vſucapionis:quia ſecundum hoc etiam toto triennio lapſo in abſentia non re-
ſtituetur,niſi ad momentum quo finita eſt vſucapio.quod non eſt verum.quia toto triē-
nio læſus eſt:vt ff.de mino.l.iij.§.j.& quia in l.iſta dicitur medij anni vſucapionis facien-
14 dam poſſet ad hoc obiici, † præſcriptione decennij inchoata in abſentia militis per an-
num ſi miles in reliquis nouem annis reuerſus taceat, quomodo reſtituitur? nam in re-
liquis ix. præſentiæ reſtitui non poteſt: quia ſuo iure vindicare rem poteſt. Item poſtea
reſtitui non poteſt,quia ſerò hoc petitur,cum à die reuerſionis intra quadriennium tan-
tum reſtitui debeat.Reſpond.verum eſt: quia hoc quadriennium debet computari à die
reuerſionis, quando ſcilicet læſio contingit in abſentia vel in medio tempore. alioquin
computabitur à tempore læſionis: quia tunc demum incipit poſſe agi: vt ff. quando de
pecu. act.eſt annalis. l.j. §. annus.& eadem obiectio fieri poteſt in præſcript.xxx. ann.in-
choante abſente vno die,& alio die reuerſo.nam pro illo die diceretur dari reſtitutio de-
mum completa præſcriptione in præſentia. & eodem modo reſpond. ſicut in alia. Nec
obſtat authen.c.j̃.de præſcrip.lon.tē.l.vlt.quia ſi quis fuit præſens quinquēnio, & abſens
quinquennio,adiectis.v.annis poteſt obiici longi temp.pręſcriptio. & hoc nihil ad mate-
15 riam iſtam, cum ibi loquatur de abſentia † domicilij, hoc eſt cum vnus habet domici-
lium in vna prouincia,alius in alia. hîc autem de abſentia perſonæ, & de ea præſcriptio-
ne in qua datur in integ.reſtitutio.Et licet opinio domini B. magnam contineat æquita-
tem,opinio domini M.multum nititur auctoritate legis,& ideo magis tenenda.

L. 4. IGNORARE. *Bona tantum poßideri.* Dum ergo quis cauſa reip.abeſt, bona poſſiden-
tur, non venduntur.Idem in pupillo cum non defenditur:vt ff.quib.ex cau.in poſſ.ea. in
poſſeſſionem.§. cum dicitur. ſed tamen conſtare debet liquereque prætori non defendi
pupillum:& ſic euocandi ſunt tutores,cognati & ſimiles:vt ff. quibus ex cauſis in poſ.ea.
l.hæc autem.

L. 5. NEQVE *reip.Neque aliis maio.* puta qui † in ſtudio ſunt, vel ſimilibus. *Obeſſe.* cum ef-
16 fectu.currit enim tempus: vt j̃.de quadrien. præſcrip.l. vltim. ſed datur reſtitutio:vt hic
dicit.

L. 6. SI CVM MILITARIBVS. *Diſtraxerunt.* Intellige quando vendiderunt tranſacto
tempore conceſſo à lege:vt j̃.de iure domi.impe. l. vlt. aliud ſi per pactum. ibi enim non
reſtitueretur:vt probatur l.ſeq.& ff.eo.l.j.

L. 7. QVÆ A PATRE *geruntur.* ſcilicet contrahendo: vt patet in fi.ſic ergo non debet ir-
ritari à filiis quod à patre factum eſt.*Pro diſciplina militari.* Cui conſonat infra quib.vt in-
dig. Polla.

L. 8. SANCIMVS. *In expeditionibus.* id eſt in militia. & ideo ſic appellatur, quia expediti
17 eſſe debent qui ibi ſunt.vnde & † milites,veſtes expeditas debent habere. quod quidam
non habēt Bononiæ,ſed in prouincia omnes.*Minime eos* &c.idem in clericis:vt s̃. de epi-
ſcopis.generaliter ſancimus.Idem etiam poſſet dici in ſcholari.

DE VXORIBVS MILITVM, ET EORVM QVI reip. cauſa abſunt. TIT. LII.

L. 1. TEMPORALIBVS *actionibus.* redhibitoria, & quanto minoris. *Ad exemplum mili-
tum.* gratia viri ſubuenitur vxori,& quia abſens eſt iuſta & probabili cauſa.

L. 2. EI QVÆ. *Non officit.* cum effectu.currit enim tempus,ſed reſtituitur.aliud in mino-
re,quia ipſo iure non currant hodie ei temporales præſcriptiones. *Callidè adhibita.* à cre-
ditore,quia vēdidit minori prætio quàm deberet vel cum non deberet.*Refuſo pretio.* quia
ſoluit in vtilitatem mulieris:vt ff.de rei vindica.emptor.

DE TEMPORIBVS IN INTEGRVM RESTITVTIOnis tam minorum aliarumque perſonarum quæ reſtitui poſſunt, quàm heredum eorum. TIT. LIII.

SVMMÆ.

SVMMÆ.

1 *Præſcriptio non currit militi.*
2 *Temporalis præſcrip. non currit minorib.*
3 *Intimatio.*
4 *Fœmina veniã ætat. impetr. poteſt an. xviij.*
5 *Annus vtilis, 367. dies habet.*
6 *A minori ætate currit præſcriptio.*
7 *Minor vtitur acceſſione temporis defuncti.*
8 *Ratihabitio minoris.*
9 *Eccleſiæ non currit præſcript. niſi 40. ann.*
10 *Vſucapio cœpta in perſona maioris, currit minori.*
11 *Eadem perſona heres & defunctus cenſetur.*
12 *Eccleſia ſemper reſtituenda.*
13 *De dote à minore cauta, datur reſtitutio intra xij. annum à die matrimonij.*
14 *Exceptio non numeratæ dotis.*
15 *Exceptionis eiuſdem præſcriptio, currit minori.*
16 *Quandoque ex perſona alterius aliquid habemus, quod ex noſtra non poſſumus.*
17 *Vtile tempus & continuum.*
18 *Prædia tributaria.*
19 *Reſciſſoria non perpetuatur per conteſtationem.*

IN HIS IN QVIBVS. *Toto milita. expe. poſtu. poteſt.* Eriam ſi fiat maior. L.1.
Præſtitutum. Scilicet quadriennium, hodie. *Miſſionis.* Scilicet à militia. Sed
qualiter poteſt eſſe verum quod dicit. l. iſta: quia ſi loquamur ſecundum
vetera iura, & de anno vtili, ſi potuit agere in militia, & non agit, cedit tẽ-
pus, vt in Valeriano habes circa tempus bon. poſſeſſionis petendæ. §. de te
milita. l.1. Si verò loqnamur ſecundum hodierna iura, & de quadriennio, illud currit in-
cipiente xxvi. anno, & continuum eſt, id eſt in eo computantur dies feriati & non feriati:
vt j. eod. ſuperuacuam. ergo videtur quòd impleta minori ætate, ſiue ſit in militia, vel
vbicunque, quòd currat incipiente xxvi. anno. Reſpond. quòd non currit etiam ſi imple-
1 uerit minorem † ætatem in militia, donec miſſus fuerit, vt hîc dicit. & eſt ratio, quia ſi
curreret, & poſt miſſionem reſtitueretur ad reſtituendum, quòd leges nolunt. vnde me-
lius eſt intactum reſeruare, quàm poſt cauſam vulneratam quærere remedium: vt §. in
quibus cauſis in integ. reſt. non eſt neceſ. l. vlt. Continuatur ergo beneficium minoris æ-
tatis cum beneficio quod habet à militia, vt dicit. j. l.3. & non currit ipſo iure, ſiue ponit
agere, ſiue non, ratione ſuprà dicta.

SI INTRA. Lex iſta reſpicit primam legem, & quaſi idem dicit: ſed in hoc differunt, L.2.
quia illa loquitur generaliter quòd non currit tempus præſtitutum ad in integ. reſt. hîc
autem ſpecialiter ad vſucapionem. *Si non concurrit.* Minori qui factus eſt maior in mili-
tia. non enim currit tempus præſcriptionis donec reuertatur. hodie verò minori non cur-
2 reret ipſo iure † temporalis præſcriptio: vt notaui. §. in quibus. cau. in integ. reſtit. l. vlt.
Ante militiam ſuppleta. i. completa antequam reuerteris de militia. ſecus enim eſt ſi poſt-
quam miſſus eſt, eſſet completa: vt notaoimns. §. de reſtit. milit. quod tempore.

EX. PERSONA. Sicut tertia lex reſpicit primam, ita & quarta ſecundam.. L.4.

EA QVÆ. *De temp. in integ. reſt. leg. cau. ſunt.* Supra in hoc eodem tit. vel in aliis. *Et ſi* L.5.
fortè aliquis. Hic ponit caſum de alia materia in quo poſſet quis dubitare. ſ. *ex eo* &c. ſic
melius quàm hîc ponatur, poſſet ordinari litera. ſ. ex eo die quo adminiſtratio rei propriè
permiſſa eſt, & quo indulgentia noſtra in iudicio competenti fuerit intimara. prius enim
3 oportet quòd permiſſa eſſet adminiſtratio, quàm indulgentiæ † fieret intimatio. *Finien-
dáſque.* Quia intra illnd tempus poſt impetratam veniam & intimatam debet cauſam in
integ. reſtitutionis inchoare & finire: vt j. eod. ſuperuacuam. *Iure.* id eſt in iure. *Tempus
habeat præſtit..* Hodie quadriennium, olim annum. & ſic patet quòd perfectè venia impe-
trata extunc debet tempus computari reſtitutionis. i. cum indultum eſt priuilegium ab
imperatore, & hoc iudici intimatum eſt: vt §. de his qui ve. æta. omnes. *Ita tamen* &c.
Sic continua, quia dixit quòd quadriennium datur à tempore veniæ impetratæ & iudici
intimatæ, & nun vltra: ita tamen, niſi illud quadriennium. xxv. ann. non exceſſerit. ſi e-
nim venia impetrata tranſactis quatuor annis erit intra minorem ætatem, puta quia
impleuerat xx. annos cum impetrauit veniam, tunc nedum intra quadriennium, ſed
etiam toto tempore minoris ætatis habet reſtitutionem, de his tamen quæ ante impe-
tratam veniam geſſerint, non poſt intra quadriennium: ne qui cum eis contraherent,
principali auctoritate circunſcripti eſſe videantur: vt ſupra de his qui ve. ætat. l.1. &
hoc eſt quod dicit, ita tamen &c. & hoc euidentius apparet in fœmina, quæ poteſt im

4 petrare † veniam in xviij. anno. nam ſi tunc impetrauerit, lapſo quadriennio adhuc
erit in minori ætate, & ideo poterit in integrum reſtitutionem poſtulare. idem dici po-
teſt in anno vtili: vt ſi impetrata ſit venia poſt xxiiij. & dimidium. nam tunc exten-
ditur intra ann. vtil. & ideo non habet niſi annum ad in integ. reſt. ſi intra xx. primum vel
ſecundum non vltra procedit. & ſic poterit poſtulari reſtitutio intra totum tempus mi-
5 noris ætatis. Eſt autem annus † vtilis qui habet ccc.lxvij. dies, intra quos datur poteſtas
agendi. *Siquando ſane.* &c. Supra dictum eſt quis numerus ſit poſtulata reſtitutione à mi-
nore ex perſona ſua: conſequenter addit quid ſit ſi ex perſona alterius petatur: & ita tres
caſus ponit, vel cum minor ſuccedit minori, vel minor maiori, vel maior minori. In pri-
mo caſu dicit quòd ſicut præcedens perſona minor habebat toto tempore minoris æta-
tis, & poſt intra quadriennium ex perſona alterius beneficium reſtitutionis tempore ſer-
uato ſibi intacto ſiue illibato, & videretur quòd ſi defunctus erat minor xxv. annorũ vno
die minus minori ſuccedenti curret ſtatim ille dies in minore ætate, & præterea quadrẽ
nium, ſed reſtituetur ad reſtituendum. at non ita eſt. nec enim curret ei in minori ætate
ſua continuo ætatis beneficio, ſicut & dictum eſt ſ.eo. l.j. ſed & hic multo magis eſſe de-
bet quod non currat, cum eędem ſint cauſæ, quia vtrinque minor ætas: ſupra autem erat
minor ætas & militia. maior autem eſt ſimilitudo inter hæc: imo idem ſunt in genere, di-
uerſa tamen in perſonis quoniam inter alia, cum ſint prorſus diuerſa militia & minor æ-
tas, ergo cum ibi continuetur beneficium, vt habuimus ſ.eo. l.iij. ſimiliter vel multo ma-
gis continuabitur ne reſtituatur ad reſtituendum: & ſic ipſo iure non currit in minori æ-
tate ſua tempus quod habet ex perſona prædeceſſoris minoris, & in hoc nulla eſt diſſen-
6 ſio: quia omnes dixerunt † currere à minori ætate. Si verò minor ſuccedat maiori qui re-
ſtitui poterat quia læſus fuit in minori ætate, ſed adhuc erat intra duos annos temporis
quo petitur reſtitutio. de alio enim maiore non potes intelligere, vt j. patet, cũ dicat ſuc-
ceſſori dari tempus quod ſibi ſupererat de reſtitutione: tunc illud idem habet minor ſuc-
cedens. Sed quando incipit ei currere? P. ſtatim cum heres extitit, adeo vt nõ reſtituatur.
& videtur pro eo autheo. hic ſignare, ſi minor. cum dicat in fine, non expectato exitu æ-
tatis ipſius. Sed ibi multa ſunt ſpecialia, ſecundum ipſum duo, vel ſecundum nos ſeptem:
vt ibi notaui. & ſic non eſt trahendum ad conſequentiam. & ſic non curret niſi cum ſuc-
ceſſor factus eſt maior. habebit enim ſecundum nos totam ſuam minorẽ ætatem, & poſt
7 illud quod reſtabat maiori † defuncto: vt ff. de mino. interdum. & hoc probamus ex
repetitione illius literæ. dicit enim, ſed id duntaxat quod habet is cui heres extitit; ſubau-
di, poſt xxv. an. dabimus: vt ſuperius dixit: ſicut allegatur quandoque de his quæ præce-
dant, quod debeant repeti: vt ff. de verbo. ob. Titia. §. vlt. ff. de pact. item. præterea pro no
bis eſt ſimilitudo caſus ſuperioris. ſi enim cum minor ſuccedit minori, cauſa vitandi cir-
cuitus non currit ei tempus in minori ætate: eadem ratione nõ curret hic in minori æta-
te cum ſuccedit maiori. ſi enim poneres quod curreret, incideremus in infinitatẽ, ſi po-
nas per diuerſa tẽpora pluribus minoribus minores ſucceſſiſſe. pone in illis minores ſuc-
ceſſiue aliis extitiſſe heredes, nec petiſſe reſtitutionẽ. iſte milleſimus reſtitueretur ad re-
ſtituendum reſti. & ſic infinitum, quod lex abhorret & vitat: vt j. communia de leg. l.j. &
ff. de condic. inde. dominus teſtamento. non ergo curret in minoritate, ſed incipit curre-
re cum factus eſt maior. & ſic dicendum eſt hic ſpeciale, vt ex priuilegio ſuccedentis in-
terpelletur tempus præſcriptionis. Idem in alio caſu, quia non currit præſcriptio tempo-
8 ris quod inducit † ratihabitio, minori heredi maioris in minori ætate: vt j. ſi maior factus
alien. ra. hab. l. vlt. Sed & ibi poſſet aſſignari ratio, quia minor non eſt tantæ diſcretionis
vel ætatis, quòd poſſet habere ratum. aliàs inchoata vſucapio in perſona maioris non de-
bet interpellari priuilegio ſuccedentis. & hoc arg. ſimili probatur & lege, quia dicit lex,
quod ſi datus ſit in dotem fundus qui inchoatus erat vſucapi ratione priuilegij ſequẽtis
dotis non interpellatur vſucapio: vt ff. de fun. dota. ſi fundum. Idem dicerem in eccleſia:
9 quia licet non currat † ei præſcriptio niſi xl. annorum, ſi tamen ſuccedat maiori cui alia
currebat, eodem modo curret ad idem: vt j. de his quibus vt indignis l. Polla. & ff. de iud.
heres. & ff. de iur. fiſ. fiſcus. & hoc dicit lex expreſſim. ff. de mino. etiam ei qui. ibi enim nõ
poterit amittere vſucaptum in vtero exiſtens, cum ibi non ſit per triennium vel decen-
10 nium. & ideo dicit quòd vſucapio cœpta † in perſona maioris currit minori. & idẽ pro-
batur per l. j. de non nu. pecu. ſi intra. Ideo iſta notant diligẽter, quia currunt minori hu-
iuſmodi

iuſmodi præſcriptiones,ſed reſtituũtur. In tertio verò caſu,ſcilicet cũ maior ſuccedit mi-
nori,ſtatim ab adita hereditate , vel ab agnita bonorum poſſeſſione habebit quod habe-
ret minor defunctus factus maior:ſcilicet quadriẽnium. & eſt æquum quod ab adita he-
reditate currat,non ante:quia poſſet eſſe quòd hereditas longo tempore non adiretur,&
hoc per ipſum non ſtaret.Sed videtur falſum: quia ſi ille minor ſit xxv. annorum vna die
minus,videtur quod maior haberet vnam diem , & præterea quadriennium. ſed contra
eſt:quia cum minor ſi eſſet maior, haberet tantum quadriennium , iſte maior ſuccedens
11 habebit tantùm quadriẽninm.cum enim eadem perſona heres † & defunctus cenſeatur,
& heres eſt maior,& ita non haberet niſi quadriennium , non habebit niſi tempus quod
maiori datur ad reſtituendum:& ſic non habebit niſi quadriennium tanquam ex perſo-
na ſua.& eſt ſimile in eccleſia & in republica,quæ reputantur pro minoribus, cum tamẽ
maiores ſint : quia longiſſimum tempus eſt quod primò fuerunt. non enim concederem
quod peterent reſtitutionem niſi intra quadriennium à tempore læſionis. quidam tamẽ
12 dixerunt eccleſiam & † rempublicam ſemper & in perpetuum eſſe reſtituendam,tanquã
iuuenculæ quædam.ac ſic nullus eſſet litium finis. quod non vult lex : immo dixit quod
boni prætoris eſt lites diminuere. Currit ergo tempus ſupra dictum ab adita hereditate,
non ante.aliàs in vſucapionibus perficiendis aliud eſt : vt in ff. de vſucap. iuſto errore.§.
nondum.& l.nunquam.§.vlt.Sed cum inchoanda eſt præſcriptio,ſpectatur tempus adi-
tæ hereditatis:vt hic,& ff.de vſucap.l.vlt.§.vlt.& ad idẽ.ff. de ſtipula.ſeruo. ſi ſeruus he-
reditarius arg.ff.de in diem addic.ſi prædio. ſi tamen ſeruus hereditarius ſatis acceperit,
cedit dies ſatiſdationis ſtatim etiam antequam adeatur hereditas : vt ff.de diuer. tempo.
præſcrip.ſi ſeruus.Sed noſtri doctores dixerunt loqui.l. illam in cautione iudicio ſiſti. ibi
enim facilè liberantur fideiuſſores,hoc eſt poſt duos mẽſes, ſi non ad certum tempus vel
in ſcriptis fideiuſſerint:vt ĩ.de fideiuſſoribus.l. pen. & ideo dixerunt eſſe ſpeciale. Poteſt
poni & quartus caſus,licet hic non contineatur,tanquam de eo non eſſet dubitatum: vt
quando maior ſuccedit maiori. computatur enim tẽpus reſtitutionis quod reſtabat de-
functo ab adita hereditate: vt hic dicit. Authenticum ponitur hic, quod non corrigit,
ſed aſſignat ſpecialia in caſibus quibuſdam.

SI MINOR &c. *Non quæritur*. ſed habebitne minor propter hoc ſolum quod non AVTH.
quæritur,xij.an.videtur,ſecundum quod hic dicit:ſed certe falſum eſt: quia ſi hodie non
quæritur,cras bene poterit conqueri,& toto tempore matrimonij, & etiam poſt per an-
13 num.quod locum habet ſi intra biennium ſolutum ſit matrimonium.ſi enim † vſque ad
x.an.extenderetur , intra tres menſes poteſt. tranſactis verò x.ao. omnino querela dene-
gatur:vt ĩ.de do.cau.l.vlt.& in authen.ibidem ſignata.Intellige ergo quod ſi cucurrit tẽ-
pus quod datur ei à lege,& ita non conqueſtus eſt,& deſiit poſſe conqueri,quod ob hoc
reſtituitur,& habebit xij.an.à tempore nuptiarum.*Vt tranſcendat*.Si velis intelligere quia
habebit xij. an.& vltra, non bene diceres. dic ergo quod non habet plus quàm xij.à tem-
pore nuptiarum contractarum,ſecundum M.Pro eo eſt.ĩ.de nup.ſancimus ſ. de his qui
ve. æta. l. vlt. & dixit artari & extendi poſſe tempus in integ. reſt. petendæ ad plus vſque
xxxvij.an.vna die minus:vt ſi in vltima die xxv. anni contraxit matrimonium minor , &
in eadem die ſolutum eſt matrimonium,ſi addas.xij.annum , habebit xxxvij. an. vna die
minus.Sed certe ipſe tantum ſe artauit,quod cecidit in ſubtilitate ſua.conſiderauit enim
tantum quod minor contraxerit nuptias.at illud potiſſimum eſt inſpiciẽdum , an in mi-
14 nori ætate completa ſit præſcriptio exceptionis † non numeratę dotis de iure communi.
& ita etiam ſi à tempore contractarum nuptiarum computentur. xij. anni, non tranſcẽ-
det xxxvj.an.vna die minus,vel quolibet alio minori ſpatio. & ideo dico , quia aliàs non
eſſet minor,niſi minus eſſet vna dies.vel minus ſpatium : & ſic non haberet locum caſus
authen.dic ergo reprobata priori poſitione,quod contraxit matrimonium in vltima die
xxiiij.annorum,& finitum eſt in eadem die matrimonium.ſtetit poſtea per annum in mi
noritate,nec expoſuit exceptionem:& ſi in minori ætate læſus eſt , habet beneficium re-
ſtit.vſque ad xij.annum à tempore nuptiarum.ſic ergo exigitur quòd currat exceptionis
præſcriptio in minori ætate : & ſi hoc inuenitur artius tempus in quo contrahantur nu-
ptiæ quàm vltima dies xx.anni in qua & ſoluatur matrimonium. Si velis intelligere à tẽ-
pore nuptiarum,ſcilicet contrahendarum,ſicut fecit B.videtur melius: & dices alio mo-
do : quia in corpore authen.de tempore non ſolutæ pe.ſuper dotem. ita dicit,Nouimus

eos qui vehementius nuptias contrahunt non minus xv. annorum. ergo illud debet eſſe
tempus nuptiarum contrahendatum: & illi addas. xii. ann. & ſic habebis xxvii. & hue
vſque ad plus poterit extendi. *Intra prædictum tempus.* ſ. xii. annorum *Heredi.* Maioris.ſ.
Non expec. exi. Quia in minorem ætatem currit illud quinquennium. Et notaotur hic ſe-
15 cundum P. duo ſpecialia taotum, ſecundum nos ſeptem. Primum eſt, quia † exceptionis
præſcriptio de non numerata dote, licet ſit temporalis, quādoque eſt anni. ſ. quandoque
trium menſium, currit minori ex perſooa ſua, vnde reſtituitur. aliàs contra. Ʒ. in quibus
cau. reſtit. l. vlt. Secundum eſt, quia aliàs datum eſt tempus reſtit. minoris quadriennium,
vel vtilis aonus: vt Ʒ. dixi. hîc autem xii. anni. Tertium, quia aliàs computatut quadriē-
nium ſtatim cum incipit eſſe maior præcedente læſione in minori ætate. hic autem inci-
piunt xii. anoi ad reſtitutionem dandam à tempore nuptiarum, vel contrahendatum ſe-
cundum nos: vel contractarum ſecundum alios. Quartum, quia aliàs minor mioori ſuc-
cedens habet quadriennium: vt l. ea quæ. hic autē minor ſuccedens minori habet annū
tantum. Quintum, quia aliàs minor minori vel etiam maior ſuccedēs habet ætatem ſuā,
& præterea quadriennium: vt in l. ea quæ. hîc autem non habet niſi v. Et ex hoc qointo
ſpeciali ſuccedit. Sextum, quia hîc quinquennium ſuccedit ei etiam in minori ætate ſua,
adeò etiā vt non reſtituatur: vt ſit hîc Septimum ſpeciale. aliàs cootra: vt ff. de min. etiā ei.

L. 6. PETENDAE. *Quia nequaquam in ipſius* &c. Non enim eſt in poteſtare rei quando cō-
ueniatur, ſed actoris: vt ff. de dol. excep. purè. §. vlt. *Dimenſio.* Aliàs dilatio. tantundem
valet. *Minimè prohibetur.* Sic ergo reus dilatiooem habet, non actor: ſed tamen prodeſt
actori in inquirendis probationibus. & ſic etiam dicit quoddam generale, quod quis ha-
16 bet † ex perſona alterius, quod ex ſua non poteſt habere: vt ff. quæ res pign. ob. poſ. Ari-
ſto. Et eſt mirabile quod dicit. l. iſta. quia aliàs in iudiciis inta debent eſſe æqualia: vt j̄. de
fruct. & lit. expenſis. l. vlt. & j̄. quando & quib. quar. pars. & de prox. ſac. ſcrin. Sed hîc ma-
ior datur reo dilatio quàm actori. & quod hîc dicit, recipit bonum ſimile in eo qui priui-
legiatus eſt, & vocauit alium ad extraordinarium iudicem. datur enim dilatio, non acto-
ri: vt j̄. de dilatio. ſi quando. Sed in criminalibus cauſis fauorabiliores ſunt rei quàm acto-
res, vt ff. de fer. l. vlt.

L. 7. SVPERVACVAM. *In hac alma vrbe.* ſ. Coſtantinopolitana, vbi imperator degebat,
& ſingulis cauſis atque perſonis præſentanea conſtituta præſtabat: vt Ʒ. de his quæ ad ec-
cle. præſenti. *Quadriennium continuum.* Tempotum alia ſunt vtilia, alia continua. Vtile
17 tempus † eſt quo quis habet poteſtatem experiundi per ſe vel per alium, & præterea non
impeditur per iudicem, vel per reom: vt ff. de diuerſ. tempo. præſcript. l. i. Contiouum
eſt, io quo currunt omnes dies ſiue feriati ſiue nō: ſiue quis habet poteſtatem agendi ſiue
non. Videamus qualiter iſtud quadrienoium ſit continuum. nam quòd hîc dicitur eſſe
continuum, videtur eſſe falſum, quia ſi dicas continuum ſicut tempus continuum dici-
tur in vſucapione triennij. x. vel xx. curret aliquo exiſtente io militia, ſicut & illæ face-
rent: ſed poſt reuerſionem reſtitueretur. at hoc falſum eſt: ne ſ. reſtituatur quis ad reſti-
tuendum. & quòd non currat, probari poteſt. j̄. per l. iſtam. dic ergo quòd non eſt conti-
nuum per omoia: & datur iſtud quadriennium tantum ad reſtitueodum. fallit in except.
non num. do. non enim ibi minori computatur tantum quadriennium: vt Ʒ. eod. authen.
ſi minor. Præterea intellige quòd detur iſtud quadriennium minoribus quando lædun-
tur in contractibus vel quaſi, in delictis vel quaſi. in præſcriptionibus temporalibus non
idem dicendum, quia hodie ipſo iure noo currunt mioori. & quædam currunt, ſed oon
reſtituuotur. quædam currunt & reſtituontur: vt §. nota. in quibus cao. in integ. reſtit.
non eſt neceſ. l. vlt. Intellige ergo l. iſtam quaodo decipitur in contractu vel quaſi, vel in
præſcriptionibus quæ currūt ſibi, ſed reſtituitur. Præterea intellige quòd detur illud qua-
driennium mioori ad reſtituendum, ſi minor læſus fuerit tanto tempore vel maiori. ſecus
enim ſi minori tempore captus eſſet, puta die vel anoo. nō eoim habeert totum quadriē-
nium. imò viſum fuit domino Io. quòd ſi læſus ſit menſe, menſem habeat. ſi quadrien-
nio, quadriennium: ſi in diem, diem: vt ff. qui. ex cau. maio. ſed & ſi per prætorem. §. quo-
tiens. & l. necnon. §. ſi quis ſæpius. & arg. ff. de mino. & l. vlt. & ff. ſi de pecu. act. eſt anna.
cum ſex. & ff. ad Velleian. ſi debitrix. §. vltim. & ff. de his quæ in fraud. cred. ait prætor.
Alij dixerunt quòd etſi minori tempore lædatur, totum tamen debet habere quadrien-
niū. Si oppooas Io. qualiter poterit teſtes inducere intra vnū diem, vel dilationes habere?
dic

dic q; iudex debet accelerare:& ſi intra illam diē imponere poterit finem controuerſiæ, bene eſt.alioquin imputabitur alij qui tārum ſe artauit, arg. ff.ſi quis caut.l.ij.& hoc manifeſtius apparet in maiore:quia ſi reuerſus læſus eſt in vna die, vnā diem habebit ad reſtituendum,& ſic durior erit in hoc eius conditio quàm aliàs eſſet. *Ex differentia enim locorum* &c. ſic ergo ex differentia locorum diſcrimen non deducitur.aliàs contra:vt inter
18 prædia prouincialia † tributaria,& Italica non tributaria. *Finiendamque litem*. ſic ergo lis de in integ.reſt.debet inchoari intra iſtud quadriennium & finiri.& eſt hoc ſpeciale.aliàs enim perpetuatur actio litis conteſtatione vſque ad xxx.an.vt ỹ.de præſcrip.xxx. an.l.vlt. ſic ergo reuerſus intra quadriennium petet in integ.reſt.& dicitur non vſucaptum quod vſucaptum eſt:& vendicabit rem ſuam. Sed nunquid ſi tacuit per triennium ad vendicandum rem.repelletur à veteri actione reſciſſoria? hic non videtur loqui niſi de in integrū reſtitutionis beneficio,quod ab illo repellitur. ſed quod actio vetus terminetur, hoc non dicit.& videtur quod intra illud tempus debeat finiri.ỹ.tit.j.l. vlt. & ſ̃. de reſtit.mili. quod tempore. ergo videtur quod tam actioni quàm in integrum reſtitutioni præfixus
19 ſit annus vel quadriennium,adeo quod quidam dixerunt,quia licet fuerit cōteſtata † reſciſſoria,non perpetuetur.Io.viſum fuit ita eſſe in integ. reſt. quod non perpetuetur litis conteſtatione in integ.reſt.& ſic erat ſpeciale:vt ỹ.in actione de dolo.ſ̃.de dolo:l.vlt.at in reſciſſoria etſi non finiatur intra quadriennium,nihilominus poterit intentari, quia perpetuata eſt,licet lex vlt.tit.ſequētis videatur cōtradicere. *In hac parte*. Non intellige quod omni eodem modo excipiatur militia à læſione ſicut minor ætas. nam minor ætas excipitur ipſo iure in præſcriptionibus,non maior:vt ſ̃.notaui de reſtit.mili.neque.

QVIBVS EX CAVSIS MAIORES IN INTEG. RESTIT. TIT. LIIII.

SVMMÆ.

1 *Legatus pro ciuitate ſua nō abeſt reip. cauſa.*
2 *Ex ſententia arbitri non oritur actio.*
3 *Dolus vitiat contractum.*
4 *Tempus reſtitutionis ad 30. annos quādoque extenditur.*
5 *Reſpub.& eccleſia eodem pede gradiuntur.*

SI PROPTER *officium. Factæ*. id eſt iniunctæ bona fide: vel intellige quod bona fides interuenire ex parte tua.Si enim dedit operam vt abeſſet, nō habet beneficium reſtitutionis:vt ff.eo.l.iij.& in aliis ſequentibus. *Et indefenſus*. hoc diſtingue ſicut diligenter in ſumma notādum eſt.§.octaua. ibi, inter hos tamen abſentes. *Reip*. Rempublicam accipe Romanorum. nam & ſi aliquis legatus ſit L.1.
1 pro ciuitate ſua, † non abeſt cauſa reip.ex generali tamen clauſula reſtituitur:vt ff.eo.ſed & ſi per prætorem.§.vlt.

SI IDCIRCO *apud arbitros*. id eſt iudices ordinarios vel delegatos. ſic ſ̃. de poſtul. quiſquis. ff. de proba.ſi arbiter. nec enim eſt intelligendum de arbitro compromiſſario, quia ille non pronuntiaret altera parte abſente, niſi hoc dictum eſſet in compromiſſo: vt ff.de arb.diem proferre.§.quiſquis.ſi quis liti.præterea eius ſentētia non ligat niſi quo ad commiſſionem pœnæ.hic autem valebat in ſe ſententia licet alter ſit abſens qui reſtituitur.præterea ſi actum eſſet quòd pronunciari poſſet altero abſente, & alter fuit in cuſtodia militum,non daretur reſtitutio:quia ad quid?ad ſententiam?non,cum non teneat ad L.2.
2 hoc quod actio ex ea † oriatur:vt ỹ.de recep.l.j.nec quātum ad pœnam, quia ad pœnam iure communi ſubuenietur ei:vt ff.de arb.ſi eum dies.§.vlt.

IN CONTRACTIBVS *qui bonæ fidei ſunt*. Qui autem ſint bonæ fidei numerantur L.3. inſtit.de act.§.actionum. Et dicūtur bonæ fidei,quia maxime cōſideratur ibi bona fides, & multa veniunt,de quibus non eſt cogitatum neque dictum inter partes. Stricti iuris, quia venit quod inter partes conuentum eſt tantum. Et dicit,ideo de contractibus bonæ fidei, quia aliud auxilium locum haberet in ſtricti iuris iudiciis,ſcilicet doli exceptio: vt
3 ff.de verbo.ob.ſiquis cum aliter.ſi ergo dolus dedit cauſam contractui † bonæ fidei, ipſo iure nullus eſt contractus,niſi traditio ſit ſecuta: & tunc dabitur actio de dolo.l.ij. ſi fuit incidens,habet actionem ex eo contractu adde dici: vt ff.de actio. emp.iij.§.ſi vendi. ſed vbi re ipſa & ſine propoſito & in modica quantitate ſit deceptio,permittitur contractus: quia licet contrahentibus naturaliter ſe decipere: vt ff.de mino. in cauſæ.tollantur ergo

vbi re ipſa ſit deceptio, niſi ſit vltra dimidiam. tunc enim reſtituitur, & officio iudicis, vt
hîc dicit. & quidam intellexerunt intra quadriennium à tempore læſionis. at dominis no-
4 ſtris viſum fuit ipſum reſtituendũ iure actionis ex contractu competenti, vſque ad xxx. †
annos: vt j. de reſcind. vend. l. 2. & arg. ff. de leg. commiſ. ſi fundus. Si opponas de l. iſta,
Reſpond. quia non dicit hîc reſtituendum iudicis officio, quaſi ſit actionis loco, ſed vt ſit
executiuum actionis loco. Interponitur ergo iudicis officio vt omnia reſtituantur in ſtatu
æquitatis. ſimile habes ff. quod met. cau. l. metum. §. ex hoc.

L. 4. RESPVBLICA. Minorum. intellige quòd vtatur reſpublica iure minorum qui fa-
cti ſunt maiores: vt ſicut habet quadriennium minor factus maior pro his quæ geſſit in
minori ætate, ita & habeat reſpublica à tempore læſionis. Si intelligas quòd vtatur iure
minor qui eſt minor, non videtur, quia ille reſtituitur vt abſtineat, poſt iterum vt adeat,
& ſic nihil fieri poſſet cum rep. & bene conſonat. j. de iure reip. idem enim dicendum
5 in eccleſia. maximam enim habent ſimilitudinem reſp. † & eccleſia: vt s. de ſacroſanc.
eccle. l. vt interdum.

L. 5. SI AB HOSTIBVS *Captus* Idem eſt ſi in captiuitate natus eſſet, & conceptus ante
captiuitatem. ſi autem concepti ſunt poſtea, idem ſi reuertantur cum vtroque parente.
ſed ſi cum matre tantum, velut ſpurij habentur: vt ff. eod. ab hoſtibus. & j. de captiuita-
te. l. 1. & ff. de capt. diuus. Idem concedo ſi cum patre tantum: quamuis alij contra: quia
ſicut poteſt eſſe ſine patre filius, vt ſpurius: ita & ſine matre, vt adoptiuus: non tamen le-
gitimus debet cenſeri, ſiue cum matre ſola ſiue cum patre redeat: vt notaui. j. l. 1. de ca-
pti. & poſtli. *Beneficio*. Quia licet ſeruus heredem habere non poſſit, lege Cornelia fin-
gente eos mortuos eſſe ipſa captiuitatis hora. *Exemplo vtilis*. Ideo dicit, quia olim daba-
tur cum quibuſdam ſolemnitatibus, hodie non: vt j. de formulis & iure act.

DE ALIENATIONE IVDICII MVTANDI CAVSA FACTA. TIT. LV.

SVMMÆ.

1 *Dolo deſinere poßidere.*
2 *Domino tantum competit Rei vend.*
3 *Res litigioſa alienari non poteſt.*
4 *Reſtitutio quando fit iure actionis.*
5 *Potentioribus pares eſſe non poſſumus.*

L. vnica. CVM IN REM &c. In principio huius l. more ſapientis philoſophi, & tan-
quam princeps philoſophia plenus, duas præmittit propoſitiones dominus im-
perator, ex quibus concluſionem ſuam infert: & ſic quaſi ſyllogiſticè procedẽs
à dialectico ſubtiliter inſpiciente poſſet trahi ad illud genus rationis. dicit er-
go quòd eo quòd aliquis rem meam poſſidet, paratur mihi actio in rem. Amplius ſi quis
rem meam alienauerit cauſa iudicij mutandi, datur reſtit. in integ. Ex his duobus tanquã
relictis pro veris & probatis, aſſumit quòd ſi agam contra aliquem qui poſſidebat rem
1 meam rei vindicatione, & ipſe cauſa iudicij mutandi eam alienet, & ſic dolo † deſiit poſ-
ſidere, ne ſecum ageretur, dabitur electio actori contra quem agat, aduerſus poſſidentem
de iure ciuili rei vindica. vel aduerſus eum qui alienauit, beneficio prætoris petendo in
integ. reſtit. *Actionem*. Quidam habent aliam literam talem ſ. cum in rem actionem
poſſeſſio pariat aduerſario. nec intelligas quòd poſſeſſio ipſa pariat actionem in rem. non
enim ex eo quòd tu poſſides rem alienam, datur actio in rem ei qui nõ dominus eſt: quia
2 rei vindicatio competit ei qui dominus eſt, de † iure gentium, vel ciuili: vt ff. de rei vin-
dica. in remp. Oportet igitur interuenire ad hoc quòd competat rei vindicatio, domi-
nium vel quaſi: & hoc ex parte actoris, & poſſeſſionem vel quaſi, & hoc ex parte rei: vt
notatur in diffinitione rei vindicationis. probatur ergo ſatis quòd actio in rem non datur
ex ſola poſſeſſione, imò oportet interuenire aliud auxilium, in rei vindicatione dominiũ,
in alia pone hypothecaria quòd habeat rem obligatam: & ſic in ſimilibus. Et ponitur hic
largiſſime poſſeſſio, ſiue poſſideat ciuiliter & naturaliter, ſiue ciuiliter tantum: ſiue deti-
neat, puta quia eſt depoſitarius vel commodatarius: vt ff. de rei vindic. officium. Aliter
ſumitur in interdicto vti poſſid. vel vtrobi, quod datur poſſidenti ciuiliter vel naturali-
ter. *Iudicij*. ſ. futuri: vt ff. eod. ex hoc. non intellige quòd lis eſſet conteſt. tunc enim locum
3 haberet edictum de litigioſis, nec † res poſſet alienari: vt j. de litig. lite pendente & l. vlt.

& per

& per tot.tit.& ſic voluerunt quidam aſſignare differentiam inter hoc edictum & illud:
quia edictum de lit. conteſtatione habet locum lite conteſtata, iſtud autem non conte-
ſtata, at hoc non verum: quia ſiue conuẽtus fuerit quis per executorem, ſiue preces fue-
rint principi oblatæ vt iudicem deleget, res eſt litigioſa: vt j.de litigioſis, Authentica, li-
tigioſa. Dic ergo quòd iſtud habet locum ante litem conteſt. & conuentionem per exe-
cutorem: ibi oportet quòd alterum interueniat. *In integrum*. intellige actionis iure. quã-
doq; enim fit reſtitutio ſolo iudicis officio: vt ff. de mi.l.quòd ſi minor. §. vlt. Idẽ dici po-
4 teſt in reſtitutione minorum. quandoque fit † iure actionis: vt per actio. quod met.cau.
vt ff.quod metus cauſa.l.putat.§.ex hoc.& per actionem de dolo, vel per actionem quæ
oritur ex hoc edicto. & illa duplex eſt, ſcilicet vtilis rei vindicatio contra illum qui alie-
nauit dolo, quaſi ipſe poſſideret: vt ff.de reg.iur.parem. vel actio in factum ad intereſſe: vt
ſi alienauit in hominem alterius prouinciæ, cum oporteat me ſequi forum rei: vel etiam
5 potentioris, quia potentioribus † pares eſſe non poſſumus. vel ſi ſeruum quem petebam,
manumiſit: vt ff.eo.l.j.& ij.& iij.& datur electio quem conueniam, eum ſcilicet qui poſ-
ſidet directo, an eum qui deſiit poſſidere, prætoria actione: vt ff.de noxa.electio.1.reſpon.
Quare ergo dicit.l. quòd ſi ille aduerſus quem competit talis actio, paratus ſit vtile iudi-
cium pati proinde ac ſi poſſideret, denegãdam eſſe actionem ex hoc edicto: vt ff.eo.quia
etiam §.vlt.Reſpond. illud intelligendum eſt, quando omnino eandem cauſam & con-
ditionem promiſit ſe daturum qui alienauit, ac ſi poſſideret. verbi gratia dicit, ego pro-
mitto me reſtituturum ſi viceris, & hoc ſub pœna M.ſolidorum. alioquin ſi diceret, rem
non reſtituam, quia nec habeo, ſed quanti intererit tua, vel quanti in litem iuraueris, præ-
ſtabo: ſecus eſſet. nam & ſi hoc non offerret, tenetur tamẽ ad idem. & ideo ſi nolo ipſum
conuenire, poſſum eligere.

DE RECEPTIS ARBITRIS. Tit. LVI.

SVMMÆ.

1 *Multa arbitrorum genera.*
2 *Ex compromiſſario iudicio non naſcitur a-ctio.*
3 *Ab arbitri ſententia appellari non poteſt.*
4 *Pœna quando committitur.*
5 *Plenum compromiſſum.*
6 *Solo arbitri ſacramento non credendum.*
7 *Malum pignus.*
8 *Vtile per inutile quando vitiatur.*
9 *Præiudicium.*
10 *Actio vtilis in factum.*
11 *Arbitri ſent. quando executioni mandatur.*
12 *Iudex quis verè dicatur.*
13 *Sola libelli oblatio non facit interruptionẽ.*
14 *Probatio coram arbitro, quid operatur.*
15 *Comitiſſa & Marchioniſſa.*

1 EX SENTENTIA *arb.ex compromiſſo*. Multa enim ſunt † genera arbitrorũ: L. 1.
vt ff. pro ſocio.l.ſi ſocietatem. quãdoque dicitur arbiter iudex delegatus vel
ordinarius: vt ſ.de poſtul.quiſquis. & ff. de proba.ſi arbitri. ſi intelligeres de
iliis, falſum eſſet quod hic dicitur, cum ex ſententia iudicis ordinarij ſiue de-
legati poſſit appellari: vt ff.qui ſatiſd.cog.arbitro. Nec eſt cõtra j.de iudiciis.
cum ſpecialis. quia ibi loquitur de eo qui electus eſt in locum delegati. ab eo poterit ap-
pellari, ſicut poſſet à delegato ad eum qui delegauit: vt ibi, dicit. ſed hic loquitur de com-
promiſſario, à quo non poteſt appellari, cum eius ſententia non liget plus quàm aliquod
2 filum tenuiſſimum ligaret hominem. non enim naſcitur ex † ea actio vel obligatio: vt
hic, & ff.eo.ex compromiſſo.& ideo appellari nõ poteſt. appellationis enim remedio ex-
tinguitur pronuntiatum: vt ff.ad Turpillia.l.j.§. vlt. cum autem hic nõ interueniat quod
extinguat, meritò non poterit prouocari. non enim reſcindere poſſum quod me non li-
gat: vt ff.de iniuſt.rup.te. nam & ſi ſub conditione. in fi. j. reſpon. & hac ratione intellige
3 ab arbitri ſententia † non poſſe appellari, non dignitate vel auctoritate perſonæ ſuæ, ſi-
cut aliàs fit in præfecto prætorio, ſenatu, & epiſcopo. & eſt alia ratio, quia à ſententia ap-
pellandum eſt: intra x. dies appellari non poſſet, cum tunc non liget, ſed poſt quãdoque,
vt j.eo.l.penult.

SI CONTRA *compromiſſum. Placitæ pœnæ* &c. Videtur enim dare operam ne pro- L. 2.
nuncietur. ſi ergo vocatus non veniat, tenetur ad pœnam: vt ff.eo.non ex omnibus.& l.ſi
cum dies.§.vlt. & poteſt trahi ad id quod quidam voluerunt diſtinguere, quia dixerunt

quod ſi aliqua partium vocetur ad andiēdum ſententiam,committitur pœnæ ſtipulatio
ſi non veniat.ſi verò ad cauſam diſcutiendam,non committitur.ſed ſecundum hoc enm
4 certum ſit vtrumque debere eſſe præſentem in pronuntiatione ad hoc quòd † commit-
tatur pœna,niſi contrarium actum eſſet per partes: videtur quòd ibi venerit ad cauſam
diſcutiendam,quòd pro nihilo fieret compromiſſum ſi non committeretur pœna: quia
ſi nunquam veniret,nunquam pronuntiaretur, & ita ſtipulatio nunquam cōmitteretur.

L. 3. Arbitrorvm. *Ex ſtipulatu.* id eſt ex ſtipulatione ad pœnam promiſſam, quia nō
paret ſententiæ.habet enim patet exceptionem doli, ſi ſordes vel euidens gratia eorum
qui arbitrati ſunt,interuenerit.& præterea habet actionem ex ſtipulatu contra filiam, ſi
interpoſita fuit doli clauſula in compromiſſo.hoc eſt, quia in principio ſtipulati ſunt ne
5 in cauſa illa quis committeret dolum,vel corrumperet arbitrum.& ſic dicitur plenum †
compromiſſum:vt ff.eo.ita demum.§. vlt. Plenum etiam dicitur ſtipulatione vallatum:
vt ff.eo.litigatores.§.quod ait.Et validnm dicitur plenum:vt ff.eo.ſi de meis.Plenum etiā
de omnibus controuerſiis factum:vt ff.eo.ſi eum §.plenum.

L.4. Ne in arbitris. *Et detur.* repete,ne. *Definitiones.* id eſt ſententias.*Iudicum.*id eſt
arbitrorum. *Arbitrio.* ſcilicet noſtro. *Componendam.* id eſt terminandam. *Iudicem.* id eſt
arbitrum.& ita partes iurauerunt ſe ſententiæ arbitri ſtare, & ipſe arbiter iurauit ſe bona
fide pronuntiare ſecundum leges & canones. *Quòd ſacramentis præſtitu.* hic ſuis manibus
vel per ſuas perſonas ſcripſerunt quòd ſacra.&c. *Vel compoſitum vel ſcriptum.* quia ipſe ar-
biter nihil iurauit. *Vel depoſitionibus.* teſtium,qui iurant ita fuiſſe.nam ipſe ſolus non ſuffi-
ceret:vt j.de teſti.l.iij. *Vel in factum.* quando erat debitum. *Vel in rem vtilem.* quādo prius
agebatur rei vindica. *Vel ſolius arbitri.* arg. videtur quòd iudex non debeat teſtimonium
in cauſa in qua iudicauit: ſed tamen hic non erat appellatum, nec aliqua præcedebant
6 iudicia:& ideo ſolo ſacramento † arbitri non eſt credēdum.ſed ſi probatum eſſet de vo-
luntate partium,tunc aliud eſſet: & ideo cum iudicia præcedant in iudice, dico eius te-
ſtimonium admittendum, & multum facere ad cauſam. *Cum & ſi qui.* aliàs ſiquis. *Non
iudice ſuppo.* id eſt arbitro præſente & conſentiente. *Conceſſerint.* aliàs conceſſerit. *Incerti
certaminis.* ideo dicit,quia vna partium dicat ſe præſtitiſſe ſacramentum, alius neget. & ſi
ponamus quòd præſtitum fuerit ſacramentum non iudice ſuppoſito, nullam habet effi-
caciam tale certamen:quod inter homines imperitos ſæpe accidit. *Conceſſa.* id eſt ſubla-
ta vel remiſſa. *Non contradicat.* forte talia erant verba Græca ſuperius poſita.

Habes hic authen. decernit &c. ſ.noua cōſtitutio de iudicibus. *Vt cum ſacramen-
ti.* præſtiti ab arbitro ſecundum B.Partes enim non vetantur. & hoc dixit propter verba
j.poſita,iudex qui male iudicat &c.ſecundum M.gloſſarut præſtiti,à partibus, cum j.di-
cat,nihil eis præter ſacra.&c.domino meo viſum fuit eſſe prohibitum præſtari ſacramē-
tum tam in partibus quàm in arbitro, cum generaliter loquatur authent. *Statuatur.* non
ab arbitro,ſed à partibus & arbiter debet inducere eos ad hoc quòd promittāt.nec enim
eſt intelligendum quòd arbiter in ſua pronūciatione dicat, Iubeo dari rem illam ſub tali
pœna.& ita pronuntiato ſtatuere pœnam. imo ad pœnam agetur ex promiſſione partiū
inter ſe facta,ſicut dicitur in l.j.*Eis*.ſcilicet partibus.nec enim aliud poterit dicere vnus a-
7 lij,niſi quòd peierauit ex eo quod non ſeruauit ſentētiam:quod eſt † malum pignus.Vel
ſi habeas ei,gloſſa id eſt arbitro:iurauit enim quod bene diffiniret ſecundum leges & ca-
nones.& tunc nihil aliud erit præter ſacramentum. ſed videtur quod aliud ſit cum de-
beat conueniri actione in factum,quia fecit litem ſuam: vt ſ.de pac.ſi quis in conſcribē-
do. Reſpond.iure nouo ita eſſe dictum in odium partium qui elegerunt eum contra le-
gem.aliàs etiam ſi per ignorantiam iudicauit,bene poſſet cōueniri actione in factum: vt
inſtit.de obl.quæ ex delic.naſ.in prin. Sed quid eſſet ſi aliqui compromitterent cum ſa-
8 cramento,& pœna adiecta? videtur quod vtile † vitietur per inutile: & quia cōtra legem
eſt,videtur quod non valet.Io.tamen dixit quòd tenet: & in hoc caſu inutile non vitia-
bit vtile,ſicut aliàs.ff.ſi cert.pet.l.certi condictio.§.item. & præcedenti.

L. 5. Cvm antea. *Pro parte pulſata.* id eſt pro reo. *Procederet.* hoc eſt reum abſolueret.
Calculus. id eſt ſententia definitiua. *Nihil ex eo procedere ei præſi.* & ſic olim claudicabat ar-
bitrium. *Non ſcriptu &c.* ergo in principio non eſt neceſſaria ſcriptura. ex eo enim quod
9 poſt ſcripſit,generatur præiudicium, † vt dicit poſtea.Sed nonne ſi ante ſcripſit? & certe
magis obligat quæ ſequitur ſententia.ex prima enim datur actio, ſed ex alia præiudica-
tur.

tur. Debent ergo manifeſtare poſt ſententiam vtrum cõſenſerint, an non. nec loquitur
de omni manifeſtatione, ſed ſi in ſcriptis fiat. Et eſt bene notãdum quod hic dicitur: quia
primus ſolus cõſenſus non ſufficit, imo nouus exigitur poſt ſententiã. *Poſtquam definitio.*
i. definitiua ſententia. quod non diſplicet, & hoc eſt quod ſcripſerunt. *Ambabus partibus.*
id eſt alicui de partibus. ſi enim alicui non placeret, non generaretur præiudicium, vt ſta-
tim dicit. Cum enim vni placet, & non alij, non poteſt pro parte valere, pro parte non. *Ex*
noſtro nomine. Non ergo ex iſtius ſententia arbitri naſcitur actio, ſed ex auctoritate impe-
10 ratorum datur actio in factum. Vel poſſet dari vtilis in † factum ad ſimilitudinem rei iu-
dicatæ: vt ĩ. de rebus creditis. l. actori. Aſſignatur contra. ff. eo. l. ij. ſed ibi loquitur quando
pœna fuit hinc inde promiſſa. & ſic habeat auxilium pœnæ, non habet exceptionem. a-
liud hic vbi nulla pœna fuit compromiſſa. Quid ſi pœna promittitur nihilominus pacto
vel ſententia rata manente? videtur quòd pœna petita debeat executioni mandari, vel
agi ad intereſſe. & poſſet quæri, quid eſſet ſi pœna fuit vallatum compromiſſum, & poſt
ſententiam ſubſcripſerunt partes vel etiam per decem dies tacuerũt: vtrum debeat exe-
cutioni mandari ſententia? & quidam dixerunt per hãc. l. quòd ſic, ſed male: quia lex iſta
loquitur in alio caſu. ſ. quando nuda arbitri electio interuenit ſine promiſſione pœnæ
vel intereſſe. ſi enim pœna fuiſſet promiſſa, licet tacuerint, non præiudicaretur ad hoc
quod debeat pœna executioni mandari: imò poterunt præſtare pœnam. Aduocati tamẽ
iſtius ciuitatis etſi vallatum ſit pœna compromiſſum, mittunt arbitro talem atteſtationẽ
intra x. dies. Non placet mihi tua ſententia quod non credo neceſſe: ſed ipſi faciunt ad
tollendam omnem dubitationem, hic enim non loquitur niſi quando non erat aliud au-
xilium de pœna vel intereſſe præſtando. & ideo ſpeciale eſt hic quòd ſi taceat intra x.
11 dies, homologatum eſt arbitrium, & mandatur † executioni ſententia, niſi intra illud tẽ-
pus contradicat. *Sed in hac quidem regia ciuitate.* ſubaudi, mandetur executioni. *In prouin-*
ciis autem. mandetur executioni. *Arbitri formam amplecti.* id eſt quod non diſpliceret eis
ſententia. *Recuſante.* id eſt quia noluit amplecti diffinitiuam ſententiam. *Statuta.* id eſt ab
arbitro definita. Sed nouellam ſ. l. proxi. Conuentum id eſt conuentionem. *In ſcriptis.*
nota quia ſicut apud ordinarium iudicem neceſſarius eſt libellus, ita & hic: & habebit
tempus ad deliberandum cedat an contendat: vt infra de lit. conteſta. authen. offeratur.
12 *Apud compromiſſa. iud.* Impropriè ſumitur. Iudex † enim dicitur ille qui habet poteſta-
tem iuris dicendi. hic autem non habet: nec naſcitur actio vel exceptio ex eius ſententia:
vt ſ. eo. l. j. & ſic impropriè ſumitur ſ. eo. nec in arbitris. *Factum.* id eſt factam conuentio-
nem in ſcriptis. & ſic ſimile eſt arbitrium cum iudicio in principio: quia hic exigitur li-
13 bellus. & prætetea intellige quòd executor ſit miſſus. nam ſola libelli oblatio † non facit
interruptionẽ niſi in caſibus: vt ĩ. de præſcrip. xxx. an. ſicut in rem. & ſ. quãdo lib. ptin. l. ij.
perpetuatur ergo litis cõteſtatione actio, & offertur libellus. & ſic ſimile eſt in principio
cũ iudicio. in medio, quia probationes quæ apud arbitrum fiunt, producuntur apud or-
dinarios iudices: vt dicit in fi. diſtingue tamẽ vtrum mortui fuerint teſtes, an non. ſi mor-
tui, verum eſt quod habetur fides eorũ atteſtationibus, ſi viui, debet iudex ordinarius pa-
14 ti, quòd producantur, vel debet habere † fidem eorum teſtimoniis: vt infra de teſti. l. vlt.
In fine etiam ſimile eſt arbitrium cum iudicio, quia fertur in ſcriptis hic, ſicut ibi: vt ĩ.
de ſenten. ex periculo. l. j. & quia quandoque ex ſententia arbitri naſcitur actio, ſicut &
iudicis. In quibuſdam tamen ſententiis non eſt neceſſaria ſcriptura, vt ſi breuis eſt lis, vel
de re vili, vel cum epiſcopus cognoſcit inter ſuos clericos: vt ĩ. de ſenten. ex peric. reci. au-
then. niſi breues.

Sancimvs. *Aduerſus iuſtos.* Ioſtos dicit ideo, quia iuſti ſunt ne conueniantur ad L. 6.
pœnam. & intellige l. iſtam in mulieribus quæ non habent dignitatem. quid ſi comitiſſa
15 eſſet † vel marchioniſſa, & ferat ſentẽtiam ratione iuriſdictionis, vel quod honeſti eſt, de-
leget iudicem vel aſſeſſorem? & certè illius ſententia tenet, ſed non mulieris: vt ff. de reg.
iur. fœminæ, niſi conſuetudine longiſſima vel longæua iuuaretur.

DE SATISDANDO. Tit. LVII.

Non est ivris. *Apud acta.* i. apud iudicem, ſcriptura inde facta à tabellione, L. 1.
ſicut fieri conſueuit. nec agebatur cauſa, ſed ſperabatur agenda. *Veluti præſentis.* Be-
ne dicit, quia ſi non ſit præſens actor qui iſtum procuratorem conſtituit, pro præ-
ſente tamẽ debet haberi quo ad hoc ne petatur ſatiſdatio à procuratore. vnde veluti ex-

preſſiuum eſt ſimilitudinis, vel dic quòd eſſet præſens, & ſic continebit veritatẽ in ſe. ſed verba ſequentia indicant quòd melior ſit prior expoſitio. ſic ergo non ſatiſdat. ſed ſi nõ eſſet certum ipſum habere mãdatum, bene teneretur ſatiſdare. ſed ſi abſens dominus vult procuratorem ſatiſdatione releuare, debet ad aduerſariũ ſuum literas ſuas dirigere, quibus ſignificet quem aduerſus eum procuratorem & in quam cauſam fecerit, ratũque ſe habiturum quod cum eo actum fuerit: vt ff. de procurato. ſi procuratorem. & ff. rem ratã haberi. ne ſatiſdatio. Quandoque tamen non ſufficit ſatiſdatio rem ratã hab. vt notauimus ȝ. de procura. l. j. per l. ff. ad Trebel. qui ita. Licet ergo releuetur in l. iſta à ſatiſdatione illa rẽ ra. hab. non tamen releuatur ab illa de defendẽdo: vt hic dicit, & ff. de procur. mutus §. pœna non defendentis. *Eſſe noluerit.* ſ. iudice & aduerſario hoc ignorãte. ſecus vtroque ſciente: vt ff. de ſol. vero procuratori. §. ſed & ſi quis manda. Quid ſi alter tantum ſciuit? Reſpon. ſi iudex tantum, nulla eſt ſententia: quia non in legitimã perſonam tulit ſententiam. ſi reus tantum, tenet ſententia: quia iudex nil de contingentibus omiſit. ſed reus propter ſui ſcientiam ſi agat, exceptione repellitur. *In ipſo litis exor.* Ideo dicit, quia dilatoria eſt hæc exceptio, & ideo in litis exordio debet opponi: vt ĵ. de proba. exceptionẽ. & ff. de procura. Pomponius. §. ratihabitionis. *Non conceditur.* item & mandati, quaſi fuerit ei mãdatum, dominus tenetur: vt ff. de procura. ad legatum. & l. ad rem mobilem. *Rei autem procurator.* mandato. *Vel defenſor.* ſine mãdato. & ſic procurator rei etiam ſi factus ſit corã iudice, cogitur præſtare in ipſo litis limine ſatiſdationem iudicatũ ſolui. quæ tria cõplectitur: vt ff. iudic. ſol. l. iudicatũ. Habes ergo quæ pertineant ad ſatiſdationẽ procuratoris actoris vel rei. quid autem pertineat ad ſatiſdationem eius qui ſuo nomine agit, vel etiã ſe defendit. dic vt in ſumma diligenter notatum eſt. Ibi autem eſt ſciẽdum &c. nec intelliges quòd titulus iſte de ſatiſdando poſitus ſit poſt titulum de receptis, ob hoc quòd in arbitris neceſſaria ſit ſatiſdatio à parte rei vel actoris. hoc enim falſum eſt, quia in iudiciis tantum exigitur: vt ȝ. de epiſcopis authen. generaliter. in fi.

DE FORMVLIS ET IMPETRATIONE ACTIONVM SVBLATIS. TIT. LVIII.

L. 1. IVRIS FORMVLÆ. i. formatæ deceptiones. decipiebãtur enim homines in proponendis talibus formatis verbis, quia inſidiabãtur ei aduerſarij, ſicut auceps auibus. & ſi cadebat à ſyllaba vel à litera, cadebat à tota cauſa. & iſtas tales formulas dicit radicitus extirpẽdas vel amputandas. habẽt enim actiones propria nomina, vt ex empto, ex vendito, & alia multa. aſſignatur contra ff. de iure fiſ. in fraude. §. quotiens. ſed ibi non loquitur de ſolemnitate verborum in proponenda actione, imo de chartis commiſſis commentarienſi. ſi ergo chartæ illæ edãtur aliter quàm debeant, ille qui ſic edit, amittit cauſam. vel ibi eſt ſpeciale in procuratore fiſci cognoſcẽte.

L. 2. NVLLI. *Non impetratæ actionis.* Fallit quod hic dicitur, quando maior vel minor reſtituitur, quia oportet quòd impetretur actio reſciſſoria à prætore, petita in integ. reſtit. vt ff. de mino. quòd ſi minor. §. vlt. & ȝ. de reſtit. milit. l. ij. & iij.

DE IVREIVRANDO PROPTER CALVMNIAM DANDO. TIT. LIX.

SVMMÆ.

1 *Sanguinem ſuum redimere licet.*
2 *Veritas qualiter exquirenda.*
3 *Iuramentum calumniæ.*
4 *In coniunctionibus ſæpe ordo non conſideratur.*
5 *Brocardus.*
6 *Patrocinium.*
7 *Interrogationes quare inuentæ.*
8 *Singularia iudicia.*
9 *Aduentitium peculium.*
10 *Minor non iurat de calumnia.*
11 *Nouatio.*
12 *Vtilis actio.*
13 *Sacramentum teſtium remittitur.*

L. 1. IN OMNIBVS CAVSIS. intellige de ciuilibus. quid in criminalibus? nos idem dicimus in ciuili & in criminali. nam & nomen cauſæ refertur ad criminalem: vt ff. de reſtib. l. j. & arg. eſt pro nobis ĵ. de fide inſtru. l. vlt. Quidam tamen dixerunt quòd in criminalibus non iuratur de calumnia, ſed in ciuilibus tantum: moti ex eo quòd genera-

generaliter dicit lex, quòd nihil habent commune cum criminalibus, vt inſtit. de publ.
iudic. in princ. ſed illud dictum fuit propter hoc quòd in ciuilibus conuenio aliquem,
vt mihi det vel faciat: non autem in criminalibus, ſed vt puniatur: q; ad hoc nihil habent
commune, ſed in aliis multis communia ſunt: quo ad libelli oblationem & hîc & ibi pe-
tuntur dilationes, & vtrobique ſententia fertur in ſcriptis, & in multis aliis, & ſimiliter
hîc dicimus communicandum. Præterea alij mouebantur ex eo quod dicit lex, quia li-
1 cet vnicuique redimere † ſanguinem ſuum quoquo modo, vt ff. de bonis eor. qui ante
ſent. l. 1. & ideò licet tranſigere: vt s. de tranſaction. l. tranſigere. Et benè verum eſt quòd
admittitur tranſactio in criminali cauſa ſecundum diſtinctionem quam notauimus ibi,
non tamen calumnia. & ideò non eſt bonum ſimile. *Propter literas.* Priuatas. *Siue pro-
pter inſtrumentum.* Scilicet publicum. Vel dic quòd vtrobique loquitur de publico in-
ſtrumento: ſed in primo dubitabatur an eſſent literæ vel ſignum illius tabellionis, & ſic
de veritate & ſcriptura erat controuerſia. In ſecundo confitebatur eius tabellionis fuiſ-
ſe, ſed dicebatur falſum ſcripſiſſe, & ſic de veritate quærebatur ſola. *Niſi prius qui expo.
iura. &c.* Vt j. auth. de his qui ingre. ad appel. collat. 5. §. vlt. & j. auth. vt litigã. iur. collat.
9. reſp. 1. *Differendi.* Scilicet, cauſam. *Non ſacra. conten. &c.* Item aliis duobus, vt inſt.
de pœ. te. litig. circa principium. *Ne autem perperam.* Probationum exactionem calum-
2 nioſam compeſcit. *Veritatem exquirere vel oſten. non poſſunt.* Vbi ergo veritas aliter † pa-
tefieri non poteſt, admittitur poſtulantis deſiderium, ſic s. de eden. l. is apud. & ff. ſi quis
caut. ſi eum. 1. reſpon. & j. de appel. eos. §. ſi quis. & de tempo. & repa. per hanc. in fine. &
ad l. Corn. de fal. vbi. & l. falſi. & quomodo & quando. in auth. qui ſemel. ibi, perquiſita
veritate, & ſunt hæc arg. ſ. quòd minor de veritate dicenda iuret. AVTHENT. *Hoc
ſacramentum.* Habes hîc authent. hoc ſacramentum, &c. & corrigit, quia olim ſi aliquis
vellet exquirere veritatem per torturam ſeruorum, oportebat iurare in quolibet capi-
tulo de calumnia, hodie remittitur, cùm in initio iuret nihil ſe in toto negotio calum-
nioſè exigere.

CVM ET IVDICES. *Fugientem.* Mirum eſt, quia fugientem appellat eum qui L. 2.
non fugit, imò præſens eſt in iudicio, ſed ideò dicit, quia libenter à iudicio ſe ſubtrahe-
ret & fugeret: ſic j. de iudic. properandum. *In primo exordio litis.* Et ita dixit præſtari iuſ-
iurandum in exordio cauſæ. Idem & ſi præſtet poſt exordium, in continenti tamen.
Niſi poſt narrationem & reſponſionem. Id eſt, poſt litem conteſtatam, & ita patet per legem
iſtam, quòd ſi agam contra Titium, & ipſe non veniat ad cauſam, quòd & ſine præſta-
3 tione † ſacramenti de calumnia poſſum poſtulare me mitti in poſſeſſionem bonorum:
quia vt hîc dicit, poſt narrationem & reſponſionem ipſæ principales perſonæ debent
ſubire iuſiurandum. Conſuetudo tamen huius ciuitatis eſt, quòd vno præſente exigi-
tur ſacramentum, & ſic mittitur in poſſeſſionem, non tamen lege iuuatur: imò videtur
contra legem iſtam, quæ vult quòd non exigatur ſacramentum. *Ipſæ principales perſo-
næ.* Sed quis prior iurabit de calumnia? actor, an reus? Hîc dicit de actore, ſed aliàs de
reo: vt inſtit. de pœna. te. litig. & licet ibi dicat econuerſo, benè puto quòd actor primò
debeat iurare, ibi enim non curauit ponere ordinem iurandi, ſed quæ perſonæ iurent: &
ideò non eſt vis conſtituenda in ordine literæ. Simile habes in procemio Digeſtorum,
omnem reipubl. ſanct. &c. primùm enim ponitur compoſitio Inſtitutio. & Digeſtorum.
tamen contra eſt, vt in procemio Inſtit. & s. de veter. iur. enucleand. l. 1. in princ. & l. 2. §.
4 omnia. & §. ſed cùm pro. Sed hoc ideò eſt, quia ſæpè † in coniunctionibus non conſide-
5 ratur ordo, vt ff. de pecul. leg. quidam. & Brocardus † dicit ordinem non eſſe ſeruandũ,
arg. contra. j. de fid. codicil. auth. amplius. *Mouiſſe.* Ponit ergo hîc præteritum pluſquã
perfectum, alibi verbum præſentis temporis: vt ff. famil. erciſc. inter cohæredes. §. quod
ex facto ſuo. vnde poſſet eſſe quòd à principio lis mota eſſet bona fide, ſed cùm præſtat
ſacramentum calumniæ, mala fide facit. Debet ergo dicere ſe neque mouiſſe litem ca-
lumniandi animo, neque mouere, ſed æſtimando bonam cauſam habere, & alia debent
adiici tam circa reum quàm circa actorem per nouas conſtitutiones hic poſitas, quòd
nihil penitus dederunt cauſa præſtiti patrocinij iudicibus, vel alicui perſonæ pro hac
cauſa, vel promiſerint, vel poſtea dabunt per ſe, vel per aliam mediam perſonam, exce-
6 ptis his quæ propriis aduocatis pro † patrociniis præſtant, aliiſq; perſonis, quibus noſtræ
leges dari diſponunt. Vbi dicit authent. principales, &c. Et quod dicit cauſa patrocinij,

intellige vt pro eis pronunciet, pro xeniis enim bene poſſunt præſtare:vt ff.de off.pro-
conſ.l.ſolent.§. vlt. & ff.de off.præ. plebiſcito. *Aliiſque perſonis.* Executoribus, nomine
ſportularum.Dicit & alia authentica, quòd in iſto iuramento adiiciendum eſt nullam
in tota exactum iri probationem,niſi quam pro veritate putauerit quis neceſſario exhi-
bendam eſſe,ne ſæpius iuretur.vnde aduocati faciunt interrogare cum agitur rei vindi-
ca.alteram partem vtrum res fuerit eius qui agit,vel patris ſui. ſi dicant quòd ſic,præſu-
mitur eſſe ſua,& ſic non exigitur probatio:quia ſi alter credat ſuam fuiſſe, vel patris ſui,
non eſt neceſſaria probatio. ſed cum dicat non fuiſſe ſuam vel patris ſui, tunc exigitur
7 probatio.& ideo fiunt † interrogationes,vt quis exoneretur à probationibus.ſic ergo ſe-
cundum legem debet præſtari ſacramentum:vt ſ.dixi.Sed & adiicere conſueuerunt iu-
dices hîc, quòd non vtetur falſis inſtrumentis vel teſtibus. & voluerunt quidam dicere
quòd quis ſaluat fidem ſuam ſi ſciat rem eſſe actoris, & iurat quòd ipſe peruenit ad re-
luctandum putans ſe bona inſtantia vti,ſi iuſtam habeat cauſam ſubeundi iudicium, vt
euictionis,facit enim eo.animo,vt agat de euictione contra venditorem ſuum.Domino
meo viſum fuit contrarium, quia in ſacramento rei continetur quòd ipſe credit bona
fide vti iure contra actorem.ſi ergo ſciat rem eſſe ipſius,non bono iure videtur vti:& ita
non ſaluaret fidem ſuam ſi iuraret.dic ergo quòd confitetur & condemnetur:& poſt a-
get de euictione.non ergo exigitur quòd iuret de calumnia, vt notatum eſt ff.de negot.
geſt. atqui natura.§.cum me. A parentibus autem & patronis remittebatur olim hoc
ſacramentum calumniæ:vt ff. qui ſatiſd.cog. de die.§.vlt.& ff.de iureiur. iuſiurandum.
Quidam tamen dixerunt contra.per l.iſtam.ſed hîc generaliter loquitur,ibi ſpecialiter:
8 & ideo non credo illis per hanc derogatum. Præterea intellige quæ dixi,in † ſingulari-
bus iudiciis, non in duplicibus.nam ibi cum vterque ſit actor & reus, vterque ſubit v-
trumque:vt ff. famil.erciſ.inter coheredes.§.qui familiæ.Et poſſet quæri an illud ſacra-
mentum præſtari debeat in cauſa appellationis.Reſpon.non:arg.contra.ff.de dam.infe.
qui bona.§.ſi quis ſtipulaturus.ſed illa.l.locum habet ſecundũ ſua tempora,in quibus in
ſingulis capitulis iurabatur de calumnia. an iurabitur iterum poſt triennium, cum quis
cedit ab inſtantia cauſæ?Et puto quòd ſic:quia cũ omnia quæ ante fecerat, nihil valeãt,
imò de nouo oportet inducere probationes & talia,ſic & eodẽ modo de nouo dico eſſe
iurandum, & poſtea. *Sexus perſonæ.* Quia materſa.vt ſ.de off.diuerſ.iud.l.1. *Procedere.*
Sancimus coram miſſis ex officio:vt i.vt litig.iurent.1.reſpon.colla. ix. *Vel aliæ quædam
ſunt perſonæ*,&c. Veluti parentes, qui in aduentitio † peculio legitimam habent admi-
9 niſtrationem donec filij minores ſint:vt i.de bonis mater.l.2. & i.de bo.quæ lib. cum o-
portet.§.nunc autem.& l.cum non ſolum.§.neceſſitate. In caſtrẽſi autem peculio ſolus
filius iurat:vt arg.ff.ad Mace.l.vſque.Iurãt etiam orphanotrophi, brephotrophi, defen-
ſores idem in œconomo ſecundum. Aldricus tamen dicebat abbatem & epiſc.debere
de calumnia iurare,quia melius cauſam ſciant. & ſatis bene mouebatur: niſi quia con-
ſuetudinem quæ eſt optima legum interpres,contra ſe habet.Idem etiam eſt dicendum
in ſyndico: vt notandum eſt ff.quod cuiuſque vniuer.item.§.ſi actor.in gloſſa, ſed quæ-
ritur &c. *Iureiurando affici.* Scilicet iſto,ſecus in alio ff.de in lit.iur.videamus. *Scire poſ-
ſunt cauſam.* Patet ergo quòd tutor debet iurare vel curator. pupillus enim vel adultus
ſcire non poſſunt cauſam id eſt, qualitatem cauſæ, ſit iuſta vel non.& intellige hoc quã-
do pupillus vel adultus neſciebat veritatem cauſæ.ſi enim ſciret minor cauſam pubes,
vel etiam proximus pubertati,quidam dixerunt quòd iurare poteſt præſente tutore vel
curatore. & ſic dixerunt ſacramentum eſſe præſtandum à minore. & ſic dixit dominus
10 Lotharius,ſed B.viſum fuit quod nũquam minor † iuret de calumnia,ſed eius tutor vel
curator, vt hîc dicit. ſatis tamen admittendum eſt quòd iuret de veritate dicenda ſi de
facto ſuo agatur,& veritatẽ nouit.nã & ſeruꝰ licet nõ torqueatur aliàs, tamẽ cũ de ſtatu
ſuo vel facto agitur,torquetur:vt i.de teſti.l.ſeruus.ar.tamẽ eſt ꝙ nõ.ff.de nox.l.quotiẽs.
§.ſi tutor.Itẽ ad officiũ iudicis ſpectat indagare veritatẽ. Itẽ.l.dicit minorẽ cõfitentẽ re-
ſtitui:vt ff.de cõf.certũ.§.vl.videtur ergo ꝙ poſſit interrogari.Sed ſi vnus ſit tutor pluriũ
pupillorũ,& vnus pupillus edat,alter accipiat iudiciũ,an tutor ſimul ꝓ vtroq; iurabit?&
videtur quòd ſic:vt ff.de auct.tut.accipiẽtis.quòd ſi fiat, deierabit.nam impoſſibile eſt vt
vtrumque putet bonam cauſam habere. ideoque contrarium eſt,ſi vt vtriuſque tutor
eſſe non poſſit: vt argum. ff.de procur.licet.§.ſi plures. lex autem illa intelligitur in pu-
pillo qui edit iudicium contra vnum, & contra alterum ſuſcipit coram eodem iudice.

Natura forſitan alia eſt. Quod ſi eſt, non periurabunt, quia calumniari non poſſunt dici, vt ff. de procurat. l. ea. *Quod quiſque cre. & exiſt hoc eſt iuran.* Sic & aliàs, vt ĩ. authẽ. vt hi qui oblig. ſe hab. perh. res min. collat. 6. §. vt autem non domus. *Ex præteritis.* Vt iuſiurand. aduocati. *Exercendam.* Subaudi vt ad finem perducatur. tenet enim commiſſio ante facta, alioquin contra: vt ſ̃. de his qui ad eccleſ. l. vlt. §. cùm autem. Vel hîc corrigit circa principium cauſæ, prima tamen eſt expoſitio, vt ĩ. ead. l. §. hoc etiam. *Suo procuratori mandare.* Hoc exaudi in ſimplici procuratore, cui cauſæ ſolummodò exercitium eſt commiſſum. Si autem quis nomine alterius ſatiſdat iudicatum ſolui, vel de defenſione, videtur quòd debeat de calumnia iurare, vtpote cùm ipſe principaliter ſit obligatus tãquam fideiuſſor promittens ſe ſoluturum eſſe quod illum apparuerit debiturum: nam
11 & olim etiam videbatur † fieri nouatio, vt ff. de ſolut. ſolutionem. & inſtit. quib. mod. §. præterea. & § ſed ſi eadem. Conſtat autem fideiuſſorem conuentum de calumnia iurare. Nec obſtat quod legitur ĩ. ead. l. §. proxi. nam ibi non promiſerat procurator ſeu defenſor ȝ. ſolu. ſed dominus pro eo, vt dicit linea, & ita ſolùm exercitium habebat, quòd nullo modo obligatus pro eo quod dominus debebat. Quidam tamen dicunt quòd inuito actore non poteſt alius in ſe transferre obligationem: vt ff. de procurat. ſi actor. nos contra: vt ff. famil. erc. planè. Si verò procurator ſit factus quis in rem ſuam, iurabit ſecũ-
12 dum P. ſi intendat † vtilem actionem nomine ſuo, ſecus ſi directam nomine cedentis. R. viſum eſt dominum de calumnia iurare: domino meo videtur quòd procurator iuret, cùm in rem ſuam ſit, ſiue directa ſiue vtili actione vtatur, eſt enim eius cauſa, cùm ad eũ damnum vel emolumentum pertineat: vt ſ̃. de procurat. qui ſtipendia. & ff. quando appellan. ſit. l. 1. §. in propria. niſi reus obiiciat procuratori quòd non nouit veritatem eorũ quæ ſunt in lite, dominus autem nouit: & per hoc veriſimile eſt procuratorem negare, dominum verò confiteri veritatem. Vel etiam ſi ſcit vterque veritatem, quia tamẽ principalis perſona ita eſt honeſta, quòd veritatem non negaret, nec poneret falſitatem, procurator verò ſuſpectæ vitæ ſuſpectus eſt: vnde ne mẽdaciis procuratoris grauetur alter, poteſt iudex ex qualitate perſonarũ motus dominũ & non procuratorẽ iubere de calumnia iurare, vt ſ̃. de procurat. ſi actor. Quid in clericis? argum. eſt quòd non teneantur ſubire, ſ̃. de epiſcopis. cum clericis. §. quòd ſi lis. Patet ergo quòd dominus tenetur ſubire ſacramentum calumniæ, cùm ſimplex interuenit procurator. Quare cùm ex hoc videatur dominus approbare factum procuratoris falſi, videtur hodie non poſſe committi ſtipulationem, rem rat. hab. vt ff. rem rat. hab. l. reſpondit. Sed non ita eſt, quia ſi poſtea dominus velit mutare procuratorem, & ita agere cauſam per ſe vel per alium ſi damnificatus eſt reus, aget contra procuratorem ad intereſſe. Hodie committitur illa ſatiſdatio poſt litem conteſtatam, vt ĩ. de conſor. eiuſ. lit. l. 2. *Et ipſe.* Scilicet reus, repete, non aliter valeat ordinatio procuratoris, vel defenſor non aliter admittatur niſi & ipſe, &c. *Vel præſente actore, per ſe vel per inſtruct. procur.* Scilicet, à præſente actore: erat enim præſens actor per ſe, vel per inſtructum procuratorem. *Vel etiam abſente eo.* Scilicet, actore per contumaciam. *Minimè pati tale ſacramentum remitti.* Quid ſi non fuerit exactum, ideóque non præſtitum? Reſpon. tenet: vt ff. eodem. l. iuſiurandum. §. qui ius. an tenebit ſententia? Quidam reſpondent quòd non, ſed dominus meus contra. vt ff. de procurat. filiusfamilias: §. veterani. & ſuprà, de procurat. ita demùm. ſic eſt ergo de ſacra-
13 mento calumniæ inter partes, quando non poteſt remitti. Aliud † tamen eſt in ſacramento teſtium, quia poteſt benè remitti: quæritur per Imperatorem vtrùm benè poſſit remitti, & credo quòd ſic ex honeſtate & priuilegio perſonæ, vt in epiſcopo. *Niſi intra tempus à iudice ſtatutum.* Per ſententiam, vt ĩ. authentic. vt litig. iur. reſpon. 1. *Vel idonea.* P. dixit idoneiorem partem ciuitatis totius debere iurare. Dominus meus illos per quos tuetur vniuerſitas, vel per maiorem partem, vt ff. de cond. mon. municipibus. & ff. ad municip. l. municipes. Contra tamen videtur in pluribus tutoribus, ĩ. ſi ex plur. tut. vel cur. l. 1. *Quaſi improbus litigator.* An appellare poterit? ſecundum Io. ſic, arg. ff. de appel. creditor. licet hæc litera inſinuet contra. *Pro confeſſo habeatur.* Vt ĩ. de exhib. & introd. reis. §. ſi verò etiam quidam iurent. Quid ſi actor tale quid propoſuit, vt ex hoc condemnari deberet, vt ſi dicat ſe metum intuliſſe? nunquid reus recuſans iurare, ei dãnabitur? Reſp. non: & hoc ex illis verbis, quemadmodum ipſa rei qualitas, &c. nunquid ſi tempus ad deliberandum petat, impetrare debebit? & fortè erit indulgendum, arg. ff.

de inrerrog.actio.qui interrogatur.nunquid tenebitur actori cum iniuria,cùm actot iurauit,& ipſe recuſauit ſacramentum?non,vr ff.de iniur.ſcitam. Io.conrra.quia in re executio,&c. *In ipſo litis primordio.* Id eſt,poſt exordium in continenti, vt ſ.eod.l.1.1.reſp. *Ingreſſu eum.* Id eſt,poſt primum ingreſſum in continenti. *Concedi.* Id eſt,remitti.

Finis libri ſecundi.

INCIPIT LIBER TERTIVS.

DE IVDICIIS. Tit. 1.

SVMMÆ.

1 *Iudicium qualiter cœptum dicatur.*
2 *Vſurarum ſtipulatio.*
3 *Stipulatio commiſſa.*
4 *Nouatio per litis conteſtationem.*
5 *Periculum rei in poßid. transfertur.*
6 *Quædam actiones non perpetuantur.*
7 *Vtilis in rem actio ex ſententia datur.*

L.t. IVDICIO COEPTO. Sed qualiter † incipit iudicium?Reſpon. per litis
1 conteſtationem,præcedente libelli oblatione, & rempore deliberãdi,ſed
illa tanquam præparatoria.nõ enim hoc quòd aliquis vocatus eſt ad iudicium,vel quia libellus eſt oblatus, videtur lis conteſtata: vt ī. auth.de litigio.§.ſi verò initium. Et ſi diceres quòd per libelli oblationem iudicium eſſet cœptum,tunc non eſſet dubium quod ſequitur,ſcilicet vſurarum ſtipulationem non eſſe peremptam:illud enim nõ perpetuat actionem, & nouat.Vnde videretur
2 quòd præiudicaretur † in ſtipulatione vſurarum. ſed contra eſt, vt dicit. Eſt ergo litis conteſtatio cauſæ exordium,& tunc dicitur cœptum iudicium. Vnde ante litis conteſtationem licet reuocare mandatum,& dicitur res integra: & poſt litis conteſtationem poteſt procurator conſtituere procuratotem:eſt enim lis cœpta, & lex dicir procuratorem conſtituendum poſt narrationem & reſponſionem. Alibi in exordio cauſæ:vt ſ.de iura.cal.l.2.& ī.de plus petit.& notaui de procur.l.neque. & ff.de iuriſd.omn.iudic.l.& quia.& potes ponere quòd dicitur cœptum iudicium in ſorte tantum, propter quam promiſerat vſuras,& nolebat eam ſoluere: vnde ſuper hoc erat cœptum iudicium. Vel pone in ſorte & vſuris quibuſdã, ſed præteriti temporis non futuri,quia de his non poſſet eſſe iudicium,vt ff.eo.non quemadmodum. *Eius temporis.* Id eſt, Pro vſurà eius tẽporis.ſed ſi petat in libello vſuras futuras donec ſoluatur ſors,poteritne pronunciari?ſecundum nos ſic:vt ī.de fideicommiſ. l.1. & licet non ſint petitæ vſuræ futuræ, nunquid ad vſuras eius temporis quod currit poſt litem conteſtatam condemnabit iudex? & videtur quòd debeat per vnum ſimile,ff.de ædil.edict.ædiles.§.item ſciendum.nec eſt cõtra.ff.eod.non poteſt.quia ibi loquitur in alia re extranea omnino.Si verò poſt litẽ conteſtatam aliquid contingat in eadem re,aliud eſt:vt ſ.dixi. Sed ſi iudex nõ ita faciat,datur hoc conſilium,quòd conueniat debitorem pro vſuris eius temporis quod non eſt in
3 iudicium deductum:quia non poterat,cùm nõ eſſet commiſſa † ſtipulatio, & ita habes quid ad caſum pertinear:& poſſunt ad legem iſtã induci duæ bonæ concordantiæ.ff.de verbor.oblig.cùm ſtipulati.& ff.de excepe.rei iud.ſi in iudicium. Sed videtur quòd praua ſit dubitatio huius legis,litis enim conteſtatione non debet fieri deterior conditio,vt ff.de reg.iu.nemo.& l.non ſolent.Quis ergo dubitat quòd litis conteſtatione vſurarum
4 ſtipulatio eſſet perempta?Reſp.quia vt in principio dixi litis conteſtatione† fit nouatio: & ideò videtur hic præiudicatum in ſtipulatione vſurarum. ſed contra.eſt: fit enim ad bonum non ad malum. Vel diſtingue,quia nouationum alia voluntaria,alia neceſſaria: voluntaria fit per ſtipulationem,& per eam decedit non accedit obligationi:vt ff.de nouatio.aliam.& l.Paulus reſpondit.& l.nouatione. & l. ſi creditor. & l.ſi Stichum. niſi in poſteriori vel priori obligatione, quæ priori inerant fuerint repetita, vt ī.etiam ob chirographa.

rographa.pe.Poteſt etiam hæc voluntaria fieri litis conteſtatione,vt ſi alium volens de-
bitorem meum liberare,animo nouandi litem conteſtor: vt ff.de nouat. delegare.& de
ſolut.ſolutionem.Neceſſaria autem fit, cùm contra debitorem mihi ſoluere nolentem
litem conteſtor,quę ideò ſic dicitur,quia etiam inuitum te traho. Vel ideò,quia quodã-
modo cogor te vocare in ius,cùm aliter debitum mihi cõſequi non poſſum:vt ff. de ſe-
parat.l.vlt. Per hanc fit noſtra conditio melior, facta actione perpetua & tranſitoria in
5 heredes,vt j.de anna.exc.l.1.& de noua.aliam.Item transfertur † rei periculum in poſſi-
dentem,vt ff.de verb.obl.nemo.& nihilominus currũt vſuræ, vt hîc. Item interrumpi-
tur præſcriptio & vſucapio quantum ad effectum, currit tamen nihilominus:vt j.de rei
6 vind.moræ.& ff.de vſucap.pro emptore.l.2.§.vlt. Quædam tamen actiones † non per-
petuantur,vt de dolo:vt notaui ſ.de dolo.l.vlt.Idem dicũt in reſciſſoria, quod qualiter
ſit,notaui ſ.de temporib.in int.reſt. ſuperuacuam. Fit quoque neceſſaria per ſententiã,
& per eam reo abſoluto decedit obligationi, cùm agens amodò repellatur exceptione,
licet naturalis obligatio duret,vt ff.de cond.ind. Iulianus. Si autem damnetur debitor,
accedit in hoc,quia alia datur actio noua in factũ,ſc.vbi vetus erat perſonalis. alioquin
7 vtilis in † rem ex ſententia datur actio:vetus quoque durat,licet quidam contradicant,
pro nobis.ff.de pig.grege.§.etiam.& ff.de fideiuſ.fideiuſſor.& ita accipitur Grecè.Item
accedit,quia ſine cognitione mandabitur executioni, niſi nouatio fuerit facta; vt j. de
exe.rei iud.ſi cauſam.Item maior vſura currit,vt j.de vſur. rei iud. l.1.2.& 3.Decedit ta-
men,quia prior vſura currere deſinit interim,vt j.de vſur.rei iud.ſancimus. Item dece-
dit,quia vbi duo tenebantur in ſolidum, & pariter condemnati fuerunt, viriliter teneri
incipiunt.Item periculum vnus propter aliũ amodò non patitur, vt j. ſi plures vna ſen-
tentia,l.1.& l.2.

1 *Litis conteſtatione perpetuatur actio.*
2 *Actio quaſi ſemimortua.*
3 *Actio tutelæ perſonalis.*
4 *Rei iudicatæ except.quando obſtat.*

LICET A IUDICE ACCEPTO. Ideò dicit de iudice accepto, quia adiuit ordi- L.2.
narium iudicem,vel quia petiit delegari ſibi iudicem, non eſt vis facienda quocun-
que modo dicas. *Egiſti*. Subaudi,& contrariam ſententiam reportaſti, vt patet per in-
1 feriora:litis enim conteſtatione † perpetuatur actio, vt ſ. l.1.dixi. & ſic non eſt dubium
quòd non tolleretur actio tutelæ per litis conteſtationem. *Ipſo iure actio tute.ſublata non
eſt*. Durat enim obligatio naturalis & ciuilis quæ fuerat,vt ff.de condict.inde.Iulianus.
Non eſt ergo extincta vetus actio,quia poſt non poſſet proponi, cùm ſemel extincta re-
ſuſcitari non poteſt:vt ff.de ſolut.qui res.§.aream.niſi in caſibus.vt notaui ſ. ſi aduerſus
2 tranſact.l.1.Viuit ergo actio quaſi † ſemimortua,ſed iuuatur baculo replicationis,& hoc
eſt quod infrà dicit,non inutiliter replicatione,&c. *Eundem iudicem*. Subaudi, vel aliũ:
quia idem eſt. *Contra vtilem exceptionem*. Ergo videtur quòd alius non habeat actionẽ
efficacem:ſed intellige contra vtilem, id eſt,contra exceptionem quæ datur, & vtilis eſt
de mero iure,& quo ad iuris ſubtilitatem, non quantum ad replicationem illam:ſic in-
ſtit.de exc.repl.in princ.Vel dic quòd ideò dicitur, quia valet in ſpeciebus de quibus a-
ctum eſt,non in aliis:vel ideò ſic,quia prima facie videbatur quòd eſſet vtilis,quæ quaſi
3 ad idẽ recidunt. *Replica.doli mali*. Licet enim actione tutelæ † quæ perſonalis eſt, cum
tutore ſuo egerit indiſtinctè,poſtea in proceſſu cauſæ, poſtea ſpecificauerit de vino &
frumento,& in his ſit condemnatus tutor & ſoluit,in aliis verò abſolutus:ſi excipiat pro
his ſpeciebus quas omiſi,habeo replicationẽ doli mali, quia de his non cogitauimus: &
ideò non præiudicatur. Vnde breuiter diſtingue, quia vbi ago indiſtinctè,id eſt,origine
petitionis in libello non nominata,aut actione in rem,aut perſonali.ſi in rem,ſi quidem
abſolueretur pars aduerſa,quia non poſſideret,nõ noceret mihi ſi nunc reperiam ipſum
poſſidere, vt ff.de excep.rei iud.ſi à te hæredi.& l.ſi rem.& l.ſi quid ad. & j.ad exhib.ne-
que.ſin autem abſoluatur,quia me non probo dominum:Diſtingue,quia aut agit ex iu-
re ſuperuenienti,aut ex veteri.Si agat rei vindicat.vel alia reali actione iure ſuperueniẽ-
4 ti,non obſtat † rei iudic.niſi ſuperueniẽs ius fingatur prius mihi competiſſe:vt in reuer-
ſo de captiuitate,ff.de excep.rei iudic.ſi mater. §.eadem. ſi iure veteri, & egi prius,indi-
ſtinctè repellor exceptione:fortè fallit in matre,vt ff.de excep.rei iudic.ſi mater.1.reſpõ.
ſi agerem adiecta cauſa, non obſtat exceptio. ſi autem perſonali actione agam origine

petitionis in libello non nominata, ſi quidem in proceſſu iudicij proſequatur ſpeciem vnam vel duas, obſtat quidem exceptio rei iudicatæ in omnibus, quia indiſtinctè fuit facta petitio & abſolutio. ſed replico ſi nunc agam de aliis ſpeciebus quàm egi prius, vt hîc dicit. ſi indiſtinctè perſequitur in omnibus efficaciter obſtat exceptio. ſi verò agam adiecta cauſa, non obſtat exceptio.

1 *Compenſatio quid.* 2 *Sublato principali tollitur acceſſorium.*

L.3. QVOTIENS. *Quo magis.* Gloſſa, quo id eſt propter quod. *Magis.* Id eſt, minus &c. & ſic erit quo magis id eſt, quo minus: vt ĩ. qui dari tuto. poſ. l. 1. e conuerſo ponitur ĩ. eo properandum. in fi. & ff. vi bon. rap. l. 2. vel dic quòd hæc dictio quo non ponitur in vi nominis, imò in vi coniunctionis: vt ſic reſoluantur illa verba, nihil prohibet, id eſt, omnia iura magis conſonãt in hoc quo id eſt, vt terminetur quæſtio ſtatûs apud iſtum.

L.4. SI CVM. *Tibi reputaretur.* Tunc reputatur, quando dicit ſe non condemnãdum propter id quod in vtilitatem ipſius expendit: vt ff. de neg. geſt. Neſennius, & ff. de here.
1 petit. ſi quid poſſeſſor. Non intellige reputari id eſt, compenſari: quia † compenſatio eſt debiti & crediti inter ſe contributio: vt ff. de compenſa. l. 1. & pone quando culpa tutoris erat euicta, vel non curauit ſibi caueri de euictione. ſi enim agat minor contra ipſum actione tutelæ, & abſolutus ſit tutor, omiſſa quæſtione de euictione non poterit poſtea ſemel finita lis retractari. ſed videtur contra ſ. eo. licet. quidam dixerunt quòd ibi agebatur de principali ſpecie quæ per ſe cenſetur. hic non de principali, & quæ per ſe cen-
2 ſeretur, ſed de acceſſoria, quare ſublato principali † tollitur & acceſſorium, arg. ĩ. depoſiti. l. 4. vel aliter quia non poterit inſtaurari. habet enim exceptionem: ſed tamen poterit replicari: vt ibi dicit. cum ergo non ſit cogitatum nec actum de illa ſpecie, habebit replicationem: vt ibi dicit. Vel dic quòd non mouit quæſtionem de euictione ſpecialiter: mouit tamen generaliter, & generaliter proſecutus eſt.

1 *Delegata iuriſdictio.* 2 *Adminiſtratoris delegatio.*

L.5. A IVDICE. *Munere.* Id eſt onere, non honore vel poteſtate. & ſic concordat ff. de
1 iuriſdic. om. iud. more. Vel dic id eſt, honore alij competente: quia haber † delegatam iuriſdictionem, aſſignantur contraria. ff. de offi. procõ. legatus, & ff. eo. cum prætor. Reſpon. quia ſi habes in. l. illa, legatus, literam, iudicis dandi ius non habet: tunc non contradicit, imò potius concordat. ſi aliam, ſicut quidam, iudicis dandi ius habet: ſolue, quia ibi ſpeciale eſt in legato proconſulis. & hoc ex eo apparet, quia intitulatur de officio procõſulis & legati, ſicut & alia ſunt in eo ſpecialia: quia cognitio de quolibet crimine ei demandari poteſt, item pronunciat de crimine ſuſpecti tutoris: & in ſumma de officio proconſulis. Vel ibi poſt lit. conteſt. poteſt demandare ad ſimilitudinem procuratoris, arg. ff. de iuriſd. om. iud. & quia. & ſ. de procura. neque. Vel ibi loquitur cum quis ad plures cauſas eſt delegatus: & tunc demandat vnam, non omnes, poteſt. ſi autem ad vnam delegatus, illam non demandat alij. Habes hîc authent.

AD HÆC. i. iuxta hæc &c. & videtur corrigere quod hîc dicitur in delegato à principe. & præterea tractat, iuxta hanc materiam in ordinario iudice, vel adminiſtratore ſi alij delegauit cognitionem cauſæ. *Et rurſus in medio ſemel.* Intellige quando admi-
2 niſtrator † delegauit, & vult ſibi reſeruare ſententiam. ſi enim vellet totam cauſam alij committere, bene poſſet, & tunc non oporteret eum in conteſtatione audire, & in medio. *Per ſe audiat.* Hoc intellige quando ipſe vult pronunciare in illa cauſa: totam autem cauſam appellationis poſſet delegare, ſicut & tota die videmus in poteſtate iſtius cauſam delegare &c. etiã à principe: vt ĩ. eo. ti. in corpore aut. & ita aut. corrigit. l. veterẽ. vel ibi delegata fuit cauſa habẽti iuriſdictionẽ, hîc non habẽti: vt in corpore huius auth. ibi, alios autem omnes &c. Sed hoc non valet, arg. ff. de off. eius cui man. l. & ſi prætor.
ſic in veteri libro reperimus. Vel dicas quòd ordinarius reſeruata ſententia cætera committit, vt tamen audiat *c.* delegatus autem ſi ſibi reſeruauerit ſententiam, alij non committit. ſed ſi omnia velit cõmittere, poteſt. & idem in iudice appellationis. & hoc generalis conſuetudo interpretatur totius Italiæ, & ordo literæ indicat.

L.6. SERVVS IN IVDICIO. *Intereſſe non poteſt.* Fallit quod hîc dicitur, in quibuſdam caſibus: vt ff. eo. vix.

CVM

CVM DEBITORIS. Quod ſuperiori lege dixit generaliter, ponit hîc in exem- L. 7.
plo.

1 *Aequitas quid.*
2 *Strictum ius quando ſequendum.*
3 *Quælibet regula patitur exceptionem.*
4 *Ab æquitate ſcripta non recedendum.*

PLACVIT. *Rebus.* ſ.cauſis vel iudiciis, vt ſic res ponatur pro cauſa. L.8.
IVSTITIÆ. Quid ſit iuſtitia, habes ff.de iuſtit.& iure. *Aequitatiſque.* Æquitas §.
1 eſt † rerum conuenientia, quæ in paribus cauſis paria iura deſiderat. Pone ergo ſic, quia
quandoque æquitas & iuſtitia eſt ab vna parte, ſtrictum ius ab alia, & contradicit: tunc
2 ſequendum eſt præcipuè iuſtitiæ æquitatiſq; rationem quàm † ſtricti iuris. & de hoc e-
xempla habes, ff.de relig.at ſi quis.§.idem Labeo. & l. ſunt perſonæ. & de in rem verſo.
ſed dicendum.& de eo quod cer.lo.quòd ſi.§.viſum.& de verb.obli. ſi ſeruum. §.ſequi-
tur.& de in integ.reſt.l.penult.& de doli excep.apud.§.ſi quis pupillo. Item poni poteſt
3 ferè in omni regula, cùm quælibet † patiatur exceptionem, vt dicit regula iuris, & exce-
ptiones ſunt de æquitate: vt ff.de vaca.mu.l.1.præterea intellige de æquitate quæ in lege
reperitur, non quòd de corde ſuo liceat inuenire. Nec obſtat ff.de teſtit.ſcio.quia ibi lo-
quitur quando pœna non inuenitur ſtatuta in lege, & viderit aliquem condemnādum,
faciet quod ſibi videbitur ſtatuendum propter publicam vtilitatem. Idem dicitur circa
4 teſtes in l.3. Tu magis ſcire potes, &c. ſed ſi eſt ſcripta, non licet † ab ea recedere: vt ſ. de
legi.l.1. Vel hîc loquitur de æquitate quam licet inuenire principi: præterea quod dicit
auth.iuſiurandum, quam habes j.eod.rem non nouam.quòd iudices iurant ſe iudicatu-
ros ſecundum l.& æquitatem, eſt intelligendum de æquitate ſcripta. Item poni poteſt
exemplum de ratione æquitatis & iuſti.j.de furt.ſi quis.quia illa ratio quę ibi dicitur de
æquitate, ſ.quòd teneatur furti, poterit trahi ad filium, non autem illa quæ eſt ibi ſtricti
iuris, ſecundum quam non datur furti actio.

1 *Summaria & ſemiplena inquiſitio.*
2 *Olim quatuor edicta proponebantur.*

IVDICES OPOR. IN PRIMIS. Id eſt, antequàm perueniat ad ſententiam. *Nō* L.9.
intellige ante lit.conteſt. *Plena inquiſitione.* Id eſt, per interrogationem partium, &
per probationes inſtrumētorum, vel teſtium, vel aliorum: vt ſ.de edend.is apud. Interdū
1 tamen ſummatim & ſemiplenè † inquirunt, vt ff.ad exhiben.l.3. §. ſciendum. ff.de lib.
agnoſc.l.ſiquis.§.ſicut.ff.de Carb.edict. l.3. §.cauſæ. ff.de re iudic. à diuo Pio.§.ſi ſuper
rebus.j.vbi in rem actio. l.2. ff.de ventre in poſſeſ.mittend. l.1. §.ſi ea quæ. ff.de prætor.
ſtipulat.l.1.§.ſtipulationum.ff.de inoff.teſtam.l.7.§.ita. ff.vt in poſſeſ. lega. ſi is à quo. j.
quo.app.non reci.l.1. *Siue definien.cauſa.* Vt j. ad l. Cornel. de falſ. l.vbi. *Siue ad maio.
pœ.* Vt j.de relat.notaui. Habes hîc authentic.
IVBEMVS, &c. *Allegationibus ſuis renun.* Hæc renunciatio in teſtibus facta ne pro-
ducantur, non nocet: vt j.authent.de teſtibus.§.quia verò multi. & §. illud tamen.& in
inſtrumentis fortè & in allegationibus innuere videtur ex hac authentic.quòd noceret
quod proponat iudice interrogante partes an aliquid noui addere deſiderent, quod fa-
cere debent ad plenam inquiſitionem, vt in l.iudices continetur. *Alterius menſis dilatio.*
ff.de feriis.in pecuniariis.contra.hîc non loquitur de dilationibus quæ dantur præſenti
& poſtulanti, ſed de quodam ſpatio quod datur abſenti vt alleget: & eodem modo poſ-
2 ſet opponi de lege veteri, ſecundum quam quatuor † edicta proponebantur. Item ſe-
cundum authent.delicti.§.omnem.dantur xxx.dies tantùm, quod ſpatium idem eſt fe-
rè. Vel dic ſpeciale hîc, quādo petatur dilatio ob allegationes. *Vel ad alium referat.* Ho-
die reprobatur, niſi fiat ob hoc quòd non habet poteſtatem iudicandi, vt in ſumma de
rela.in fine.

1 *Coniuncta ſeu continentia.*
2 *Exceptio rei iud.quando obſtat.*

NVLLI. *Cauſæ continentiam.* Secundum Pla.pone caſum. In controuerſia de poſſeſ- L.10.
ſione quæ eſt in comitatu Mutinenſi, inter Mutinenſem & Bononienſem lata eſt
ſententia de poſſeſſione pro Mutinenſi, apud eundem iudicem. Bononiēſis vult agere de
proprietate contra Mutinenſem. Reſpondere debet vt j. de ſentent. & interlocut. cùm
Papinianus.auth.& conſequenter. Sed certè l.illa, cùm Papinianus, nō facit pro eo, quia

1 non loquitur ibi de coniunctis † vel continentibus. non ergo prohibetur apud alium
iudicem conuentio: quia ſunt continentia, ſed quia cuius in agendo &c. vt ibi dicit. Pręterea authē. quod pro ſe inducit, aperte contra eum eſt. nam ibi continetur quòd finita
prima cauſa, etiam coram alio poſſit eum conuenire. dominus meus approbat caſus po-
2 ſitionem non per ll. illas, imò per hanc. nec obſtat † exceptio rei iudicatæ. ff. de acqui.
poſſ. naturaliter. §. nihil. ſed. Io. ponit in eo qui petit alium delegati in cauſa proprietatis
& alium in cauſa poſſeſſionis. eſt enim tale priuilegium contra legem: vnde non valet.
Idem dicerem in actione fam. erc. & cōmuni diu. vt ff. de quib. reb. ad eundē iud. l. 1. & 2.

1 *Lites penè immortales.*
2 *Nomine pecuniæ, omnia continentur.*
3 *Litis conteſtatio, eſt principium cauſæ.*
4 *Arbitria redacta ad ſimilitud. iudicior.*
5 *An ſententia lata poſt triennium valeat.*
6 *Multiplex dilatio.*
7 *Edictum peremptorium.*
8 *Quod licet actori, reo licere debet.*
9 *Relaxatio, iuri principali non obſtat.*
10 *Aduocatorum ſalaria.*
11 *Contumax vincere poteſt.*
12 *Abſolutio ab obſeruatione iudicij.*
13 *Actor, duplici damno affici non debet.*
14 *Habere Ius in rem, quid.*
15 *Miſſio in bonorum poſſeſſionem.*
16 *Eremodicium, quomodo contrahatur.*
17 *Iuſta ignorantia.*
18 *Ab inſtantia cauſæ cadere.*
19 *Temporalis præſcriptio currit minori.*

L. II. PROPERANDVM. Motus eſt imp. in l. iſta propter ſimile & propter quoddam bonum. vnde ſic facias conſtructionem: Cum criminales quidem cauſas iam noſtra lex
biennio concluſit: vt infrà, vt intra certum tempus crim. q. fi. l. vlt. & hæc eſt prima ratio
ſimilitudinis: & cum pecuniariæ cauſæ frequentiores ſunt, & ſæpe ipſæ materiam cri-
1 mini creare noſcuntur, properandum nobis viſum eſt, ne lites fiant penè † immortales,
& vitæ hominum modum excedant. *Præſentem legem in orbe terrarum*, &c. Olim enim
lis durabat vſque ad xxx. vel xl. ann. quod hodie tollitur. eſt enim boni prętoris, lites diminuere ff. ſi cert. pet. quidam. & eſt hæc ſecunda ratio bona. *Creare noſcuntur.* Quia
propter pecuniariā cauſam datur teſtibus pecunia vt corrumpātur, & multa mala fiunt
2 quandoque, & appellat pecuniariam quamlibet quæ non eſt criminalis. nomine enim †
pecuniæ omnia continentur: vt. j. de conſt. pec. l. pen. & ſic cauſa liberalis dicetur pecuniaria. *Nullis locorum vel temporum.* Quia vbique tenebit & ſemper vſque in finem ſeculi.
Siue ſuper condi. Perſonarum aut rerum. *Siue ſuper iure ciuili, ſiue priua.* Et ita licet aliàs ſit
differentia inter ius publicum & priuatum, vt ſ. de ſacroſ. eccl. vt inter diuinum. hic nō
fit. *Super poſſ.* Retinenda vel adipiſcenda. *Vel dominio.* Quia habebam rei vind. *Vel hypote.* Quia erat res mihi obligata. *Seu ſeruitu.* ſ. rerum vel perſonarū. *Vel pro aliis quibuſdam cauſis.* Pone exemplum in excuſatione tutelę, in honoribus, cum quis vocabatur ad
aliquem honorem, & ipſe ſe excuſabat: vt j. de excuſa. mu. & in patria poteſtate, cū erat
quæſtio de filiatione. *Ad ius fiſci.* Puta quòd eſt fundus aliquis de patrimonio fiſci: vt
differat à caſu ſequenti. *Vel ad pub. reſp. funct.* Quia erant tributa quæ ad fiſcū pertinent.
Non vltra triennij me. Excipit ergo hîc quaſdā cauſas ſecūdum quoſdam tam ciuiles quā
criminales, quæ citeriori tempore clauduntur: vt ſ. vt omnes tam ciuiles, in fi. l. & j. de
naufr. & j. de decur. generaliter, & j. de ope. pub. l. 1. & j. de fideic. lib. l. vlt. j. de aſſert. tol.
l. 1. Item hodie. ſ. de epiſc. auth. clericus, & j. ad. l. Fal. auth. ſed cum teſta. Item ſ. de do. l.
vlt. ſ. de tempo. in integr. reſt. ea quæ, & l. petere. & ff. de exc. tut. l. quinquaginta. & j. de
3 temp. appel. auth. ei qui. *Poſt litem conteſt.* Hîc eſt arg. quòd litis conteſtatio † eſt principiū cauſæ: vt ſ. notaui eo. l. 1. ſi omnes iudices &c. Quid in arbitris? curréte iſtud tem-
4 pus? & certè ſic: quia cū apud iudicē ordinariū currat, & arbitria † redacta ſunt ad ſimilitudinem iudiciorū: vt ff. de arb. l. 1. & quędam notari poteſt ſimilitudo. j. l. px. eodē modo dicendū ꝙ currat ibi tēpus, & ꝙ etiam pœna ſit cōmiſſa: vt ff. de arb. ſi quis rē de qua.
ſed ibi loquitur quādo durat cōpromiſſum, & ad aliū iuerunt: hîc autē cum petierat inſtantiam cauſæ. vnde multoriens dominus meus dedit conſilium cum in plures compromittitur, & ipſi diſcordant ita quòd tempus diu protrahitur, quòd actor dimitteret
currere triennium vt ſic poſt ageretur res iudiciario ordine. *Vlterius lites quàm triennij ſpatio.* Videtur hodie totum correctum per auth. j. quomodo & quando iu. auth. qui ſemel. nam ſecūdum illam auth. ſi aliquis cauſam differat, citatus habet annū. & xxx. dies,
vel duos annos & vi. mēſes. Sed dic quòd non corrigit, quia ibi loquitur ante lit. conteſt.

hic

hìc autem poſt. Vel dic quòd loquitur poſt lit.cont.ſed temporis ſpatium de quo ibi lo-
quitur,eſt ita pręſtandum,ne tranſcendat trienniũ:ſi enim altera pars abſentaret ſe pro-
pe finẽ triennij,credisne quòd deberet ei dari tẽpus?& certè à nullo ſani capitis eſt dicẽ-
dum. Poſſet quæri quid eſſet ſi in principio paciſcerẽtur partes inter ſe quòd cauſa poſ-
ſet extendi vſq; ad quinquenniũ?& videtur quòd non valeret, cùm cõtra conſtitutionẽ
iſtam eſſet:ſed arg.contra.eſt,j̃.de temp.app.l.vlt.§.vlt.& ff.de feriis.l.1.§.1. & in quibus
ius pacto priuatorum mitigari poſſet,in quibus non,notaui s̃.de pact.l.pen. Quid ſi lata
5 ſit ſententia † poſt trienniũ,nunquid tenet?& videtur quòd nõ, per l.iſtam:ſed dicit lex
aliàs quòd licet nõ fuerit iudicium inter cohæredes, valet ſententia ff.fam.erc.cùm pu-
tarem. At ibi gloſſatur iudicium,i.actio cauſæ:tamen inſtantia tenuit,alioquin dicendũ
ipſo iure nullã ſentẽtiam. Quid ſi agat eccleſia?currétne ſibi?& videtur, cùm parificatur
minori,& minori currit,vt in fine huius conſtit.ſed dic q̃ cùm nõ inueniatur expreſſim,
& quia eccleſia parificatur iuri publico,vt s̃.de ſacroſ.ecc.vt inter diuinũ.& fiſco nõ cur-
rit,non eſt dicendũ q̃ ei currat. *Quatenus.* Iſtud quatenus poni poteſt cõſecutiuè,ſicut
j̃.de obſeq.l.4.tale eſt & illud, Natus eſt homo vt moreretur. Itẽ,vt iuſtificeris in ſermo-
nibus tuis,&c. Item in Inſt.de actio.§.tripli.& ff.de leg.1.l.quid ergo. §.ſi hæres. Vel po-
6 teſt poni cauſatiuè,& tunc non erit ſenſus q̃ actor ob hoc ceſſauerit vt reus†multiplici
dilatione,ſed q̃ ipſo iure ceſſante multiplici dilatione reus fatigetur. *Licentia.* Hæc licẽ-
tia importat neceſſitatẽ,ſic ff.de minor.etiam ei qui.§.1.& quòd importet neceſſitatem,
probatur j̃.ea.l.§.huiuſmodi autẽ ſententia.prope fin.&c. & ff.eo.de qua re. *Erit iudici.*
Non alij,ſine iuſſu eius,vt j̃.de cuſto.reo.l.vlt. *Per executores.* Alij ſunt modi citandi per
edicta,& præconum voces,vt j̃.auth.de lit.§.cauſæ. *Parte fugiente.* i.reo,qui eſt præſens,
7 ſed cõſueuit ſubterfugere. *Per tres vices.* Quæ ſ.valent peremptoriũ†edictũ,vt j̃.quom.&
quando.l.tres.nõ tamẽ ſemper oportet citare,vt ff eo.nonnunquã. Nec obſtat ff.eo.per
interuallũ.quia illud tẽpus ſtatutũ eſt à lege:iudex tamen poterit moderari, vt s̃.dictum
eſt. *Decem dierum.* Nõ minus,vt dicit l.per interualla,corrigitur per auth. quom.& quã.
iud.qui ſemel.& voluerũt quidã intelligere auth.illã in auctore. Io. dixit q̃ in actore lo-
8 quitur,ſed idẽ intelligendum in reo:quod enim licet actori,& † reo licere debet, vt ff.de
reg.iu.non debet actori. *Nec ita pars actoris fuerit inuenta.* Et ita videtur q̃ peremptoriũ
non venit in eius notitiam:vnde ipſo iure nulla videtur ſentẽtia,vt ff.quæ ſent.ſine app.
l.1.§.itẽ cùm. Reſp. illud verũ eſt, quãdo nullo modo propoſitũ eſt peremptoriũ. Vel dic
q̃ propoſitũ fuit peremptoriũ, ſed minus ſolẽniter,& tunc nulla eſt ſentẽtia:ſi verò pro-
poſitũ fuit peremptoriũ quocunq; modo ſolẽniter, vt quia ipſi vel domui fuit denun-
ciatum,ſufficit enim,vt arg.ff.quod vi aut clam.l.5.& j̃.de anna.ex. vt perfectius,tũc te-
net ſententia,vt not.s̃.ſi vt ſe ab hęr.abſt.auth.ſi creditores.& j̃.quomo.& quand.in l.3.
Inſtructum, ſ.qualiter debeat agere,ſi enim eſſet ruſticus fatuus, pro non miſſo deberet
reputari *Acta.* Quæ ſunt de aſſertione actoris, & negatione rei,& probationib. partiũ.
9 *Termino cauſæ.* i.definitiuæ ſententiæ. *Ab obſeruatione iudicij relaxare.* Quæ relaxatio†nõ
obſtat iuri principali, vt ff.eo.nõ ideò.§.cùm poſtea.& l.& poſt.§.circũducto. & licet a-
liàs appelletur iudiciũ animi diſcretio,vt Inſt.quib.nõ eſt perm.fa.teſt.aliàs dicitur actio
vel ſentẽtia:hic tamẽ appellat iudiciũ actũ trium perſonarũ,ſ.actoris,rei & cuſtodis, Ca-
uet enim actor,cauet reus,& ſimilia fiunt in iudicio,à quib.fit relaxatio? A iudice?poteſt
dici q̃ ſic:vel ſi dicas q̃ non,quia non decidit aliquid de principali quæſtione.non malè
dicis. *Conſueto modo.* Ideo dicit,quia in omnibus expenſis non condemnabitur niſi in ijs
10 quæ in cauſa fieri conſueuerũt,vt in ſalariis †aduocatorũ,& in ſportulis executorũ & ſi-
milibus.nõ ſi quotidie habuit.x.milites ſecũ. *Sacramẽto fungi.* Hinc creditur propter duo
quia alius erat abſens,& quia ſingula quę expendit,difficile eſſet probare. Quid enim ſi
miſit piſcẽ aduocato ſuo,& ſimilia,vbi nõ requirebat teſtes?creditur ergo ſibi:ſed ne ni-
mis iuret,iudex taxat ſibi quãtitatem,vt j̃.eo.ſancimus. *Cautela.* Quia fortè cauerat iu-
dicio ſiſti,vel pignus dederat vt ſtaret,ſicut fit in quibuſdam locis. *Abſente actore, &c.*
Videtur contra.ff.de re iudi.contumacia. Reſp. Non hoc ipſo quòd quis contumax eſt,
11 amittit litẽ,imò † poteſt vincere,vt hic:vt ff eo.& poſt cõd. iſtud tamẽ facit cõtumaciã,
q̃ ſi fuerit contumax,non licebit ei interponere interpellationem,vt j̃.ea.l. & ideò dicit
licere damno coërceri,ſed & videtur poſſe opponi ſupradictis, ſ.q̃ ex his quæ acta ſunt,
ſemper poſſit haberi cõiectura,quia aut actor probat,aut nõ: ſi probauit,ergo certa fuit

coniectura,quia debet reus condemnari.ſi non probauit,debet abſolui:vt ſ̄.de edendo.
qui accuſare. Reſpon. quia illa regula locum habet quando tam reus quàm actor eſt in
iudicio præſens:tunc enim actore non probante abſoluitur reus à principali quæſtione,
ſecus ſi abſens ſit reus, & non probat. non enim à principali quæſtione abſoluetur,ſed
12 à † iudicij obſeruatione:vt hîc dicit. Vel dic quòd regula illa locum habet tunc quando
obſcura ſunt iura vtriuſque.non enim hoc ipſo quòd non probat actor, liquet de cauſa,
& ideo obſoluitur reus:ſed quia obſcurum eſt ius vtriuſque, vt inſtit. de interd.§. com-
mode. Expenſis tantùmmodo &c. Quidam dixerunt & intellexerunt hoc ita,quia ſi a-
ctor non veniat,reus non condemnabitur in expenſis. & ſic dixerunt, hîc non habet lo-
cum regula, Victus victori &c. ſed videtur quòd regula illa cùm generaliter loquatur,
locum habeat quando vterque præſens eſt, vel alter præſens, alter abſens. ſemper enim
victus victori condemnabitur in expenſis, & pone exemplum quando actor petebat.c.
reus fecit expenſas in x. actor in xx. ſi actor qui vicit,eſſet præſens,condemnaretur reus
in xx.pro expenſis.modo autem excipiuntur expenſæ rei id eſt,x.& ita fit condemnatio
in x.quæ remanent,& in.c.quæ erant petita.alioquin ſi de ipſa ſorte,ſicut alij dicunt,ex-
13 penſę rei deducerẽtur,iniquum eſſet,quia duplici damno afficeretur† actor:quia ſibi nõ
præſtarentur expenſæ,licet vicerit,& quia præſtabit reo expenſas. *Cũ omni ſubtilitate cau-
ſam requirat*,&c. Mittitur ergo actor in poſſeſſionẽ , vt hîc dicit.ſed & hodie ſi reus vult
idem poterit poſtulare actore abſente:vt j̄. quomodo & quando iudex.authent. qui ſe-
mel.at hîc lite conteſta. imò & ante videtur , vt ibi. & ſic ſicut dixit dominus Alb. illud
autem,indicat ſpeciale,ſi reus recipiat in ſe onus probãdi.tunc enim definitiuè pronun-
ciatur etiam ante lit.conteſt.niſi à iudice appelletur:vt j̄.de tempo.appel.l. vlt. *Præten-
denti ſolam*. Non ergo quis poterit ſolùm perſonam eius prætendere:ſed ſi dicat ſe habe-
14 re † ius in rem,bene poteſt:vt.ff.de pig.ſi ſuperatus. *Audiatur*. Videtur contra.j̄.de præ-
ſcrip.xxx. ſi quis emptionis.§. vlt. ad maiorem euidentiam diſtingue quando mittitur
actor in poſſeſſionem bonorũ,vtrum lis ſit conteſtata, an non. ſi ſit lis conteſt. & liqui-
dum ſit de cauſa iudici, nunquam poſtea audietur condemnatus,vt hîc dicit. ſi verò lis
ſit conteſtata,& non ſit liquidum de cauſa, non poterit pronunciare definitiuè,vt ſ̄.ha-
buimus, ſed mittet in poſſeſſionem bonorum propter contumaciam,& ſic aliquo con-
tumaciter abſente,lite quaſi conteſtata,mittitur in poſſeſſionẽ : vt j̄.vbi in rem actio l.2.
15 Si verò nec lis ſit conteſt.nec quaſi,ibi ſi fiat miſſio † in poſſeſſionẽ bonorum,poterit in-
tra annum petere is in cuius bonis fit miſſio:vt dicit l.illa de præſcrip.xxx.annorum.nec
eſt prętermittendum quòd hoc intelligẽdum eſt in reali actione, puta rei vindic.ſi enim
egiſſem ad.c.mihi debita,& propter hoc mitterer in poſſeſſionem,reuerſus intra annum
& poſt poſſet recuperare rem ſoluta pecunia,cum cauſa pignoris capiatur.*Nulla eſt pro-
uocat licentia*. Si contumax eſt in re reſtituenda,poterit appellari.ſed quia noluit veni-
re,vt hîc.& ita ſoluitur contra.ff.de appel. creditor.§. iuſſus. *Huiuſmodi autem ſententia
prope finem*. Ex neceſſitate.ex voluntate autem iudicis etiam ante triennium ferri poteſt,
ſecundum B. alij etiam vt P. dixerunt prope finem triennij debere ferri, vt autem non
poſſit.Io.diſtinxit,vtrum actor an reus eſſet abſens. ſi actor, verũ eſt quod dixit. P. quia
16 hodie contrahitur † eremodicium in actoris abſentia: vt per hanc conſtitutionem:licet
olim tantũ in perſona rei,non actoris: vt ff.eo.& poſt edictum,niſi in liberali cauſa iuſta,
& ideo reo abſente citius poſſet pronunciari quàm ſi abeſſet actor. & tunc dicendum
eſt cum B.intelligere etiam quod dicitur prope finem triennij,quando actor vel reus eſt
abſens.ſi enim vterque eſſet abſens,nunquam,cum nullus ſit qui petat. *Victori eſſe con-
demnandum victum*. Hîc poſuit Y. gloſſam, exceptionem facit contumacia abſentis,&
iuſta ignorantia. ſed quòd dixit de contumacia, malè dixit : quia etiam altera parte ab-
ſente victus victori debet condemnari in expenſis : vt notaui ſuprà,ea.l.§. ſin autem ex
17 geſtis.In alio de iuſta † ignorantia bene dixit: vt j̄.auth.de iudicibus.coll. vi. §. oportet.
& arg.ff.de lega.2.qui ſolidum.§.etiam. *Iudicium fuerit mutatum*.Sed non ſolutum:vt ff.
eo.proponebatur. *Tam diſcutere quàm terminare* Et ita datur annus.ſed videtur contra.ff.
eo.ſi iudex. dic ꝙ ibi ſtatuitur tempus à delegãte. aliud in tempore ſtatuto à lege,vt hîc.
In ſua ſentẽtia manifeſtante. Nota ꝙ cauſam debet exprimere in ſententia. *Vel iuſta cauſa*.
Vt j̄.l.1.dicitur in fi. *Honorariu*.i. ſalariis. & eſt arg. quòd aduocatus debet habere ſala-
rium cauſa pendẽte. *Niſi ipſe litigator alium pro alio*. Videtur contra.j̄.l.prox. circa finem.

Sed

Sed hîc litigator ſpernebat aduocatum, ibi ſpernebatur ab aduocato, qui cum malam
fidem habere profitebatur: vnde nec alium elegit aduocatum præſumptione malæ cau-
ſæ habita. ſed illa litera huic ſolutioni videtur eſſe contraria, ne melioribus contemptis,
18 &c. quare expone vt ibi. *Et à cauſa ceciderit.* Id eſt, ab inſtantia † cauſæ. *Litem.* Id eſt,
veterem actionem. *In integ. reſt. aux.* Sed videtur contrariũ, s̃. ſi tutor inter. l. vlt. Reſp.
Quia ſi minor læderetur in iudicio, & in definitiua ſententia, benè habet illud locum ꝙ
peteret reſtitui in id in quo eſt damnum paſſus, vel eligeret actionem tutelæ contra tu-
torem ſeu curatorẽ. at hic lædebatur in inſtantia cauſę, & ideò primò conueniendi ſunt
tutores vel curatores, in ſubſidium reſtituitur quaſi eſſet intra triennium, vel vt repetat
19 ſalaria quæ dedit aduocatis: & patet per l. iſtam quòd currit minori tẽporalis † præſcri-
ptio, quod eſt ſpeciale, vt notauimus s̃. in quib. cauſ. in int. reſt. non eſt neceſ. l. vlt.

1 *Poteſtas iudicandi variè ſumitur.*
2 *Ex ſententia arbitri, non oritur actio.*
3 *Sacramentum iudiciale.*
4 *Quis ordo à iudice ſeruandus.*
5 *Particularis conſuetudo.*
6 *Improba aduocatio.*

REM NON NOVAM. *Iudicialem calculum.* Id eſt, Poteſtatem iudicandi, aliàs ſu-
1 mitur pro † computatione vel ſententia, vt not. s̃. de errore calcu. *Et anteriores le-* L.12.
ges quæ de iuram. Scilicet, calumniæ vel voluntario aut neceſſario: vt s̃. de iurament. ca-
lumn. & j̃ de rebus credit. *Iuriſdictione ſua.* Ordinaria. *Quod iudicium imitatur.* Vt ff.
de arbitris. l. 1. in principio, in medio, & in fine: vt notauimus s̃. de arbitr. In multis ta-
2 men differunt, quia ex ſententia † arbitri non oritur actio: & quidam poſſunt eſſe arbi-
tri, & non iudices: quod non curo hic amplius proſequi. *Vel ex auctorit. ſent. & part. con-
ſen.* Quia erant iudices delegati partibus conſentientibus & petentibus. *Ante iudic. ſe-
dem ſacroſan.* Vnde hodie iudices iſtius ciuitatis habent euangelia in diſco coram ſe, ſic
& dicitur s̃. de epſc. aud. de creationibus. §. ſin autem non talis. *Conſecrati.* Id eſt, quaſi.
Ex maiori præſidio. Id eſt, auxilio Dei, iuxta illud: De vultu tuo Domine iudiciũ meum
prodeat, oculi tui videant æquitatem. *Sit iudiciale.* De quo iureiurando loquitur? quia
s̃. non dixi, niſi quia ſacroſanctæ ſcripturę deponantur ante iudicialem ſedem: ſed refert
hoc ad principium l. vbi voluit ſacramentum quod antiquitus præſtabatur, hodie eſſe
præſtandum: & præterea præſentia debet eſſe euangeliorum, vt hîc. Aliàs dicitur ſacra-
3 mentum † iudiciale, quod defertur à parte rei, ſecundum nos: vel à iudice parti ſecũdum
alios, vt notaui j̃. de reb. cred. l. 1. Habes hîc auth. HODIE IVRATVR, &c. *Viſum
fuerit iuſtum.* Secundum æquitatem ſcriptam, non quòd liceat ei inuenire de corde ſuo,
vt notaui s̃. eo. placuit. & ſubaudi ſecundum leges, & ita nõ eſt aliud in his quàm in de-
fenſoribus, vt habent hîc quidam additum, ſic, exceptis defenſoribus ciuitatum, qui iu-
rant ſe omnia ſecundum legem facturos: vt j̃. auth. de defenſ. ciuit. §. interim. & in auth.
de iud. §. omnis autem iudex. *Patroni autem cauſarum, &c.* Præſtant ergo per hũc §. ad-
uocati ſacramentum, quòd omni virtute omniq; ope, &c. Et dixit quidam iudex loco
domini Imperatoris per hanc legem B. & M. cùm vellet aduocare coram Imperatore,
quia debebant iurare. Reſp. B. lege cauetur, ſed in conſuetudine non habetur: & nũquid
ſi non ſit præſtitum ſacramentum ab aduocatis, minus valebit ſententia ſic lata, cùm lex
iſta ſic præſtari præcipiat? & videtur quòd non valeat per l. j̃. de ſent. prolatam. Sed dic ꝙ
4 hîc loquitur de ordine † qui ſit ſeruandus à iudice, vt quòd ſedeat, quòd ferat in ſcriptis
ſententiam. Iſtud nimis remotum eſt, & ideò non infirmat, ſecus ſi à iudice nõ obſerue-
tur quod debuit, vel à partibus, at hîc de neutro iſtorũ loquitur. Præterea generalis cõ-
ſuetudo pro hoc eſt, quod nec in Italia nec in Francia vides obſeruari, quòd iurent ad-
uocati in cauſis? vnde hæc conſuetudo tollit legem, vt ff. de legit. & conſti. de quib. Nec
5 obſtat j̃. de long. conſuet. illa enim loquitur de particulari † conſuetudine, non generali:
vt ibi notaui. *Improba ſit.* Vt illa quæ colore aliquo allegationum poteſt tegi. *Vel pe-
nitus deſperata.* Vt illa quæ nullo modo poſſet colorari. *Ne melioribus.* i. In locum melio-
rum. *Contemptis.* i. Ad commodum contemptorum, ſci. clientis, & ita erit datiui caſus.
vel dic ꝙ ſit ablatiui caſus, & erit ſenſus: contemptis, i. à contemptis, ſ. cliẽtibus, qui ſper-
nebantur à patronis. Vel dic ꝙ clientes ſpernebãt patronos, & cum hoc vidiſſẽt patroni,
6 ſpreuerunt eos: & tunc gloſſabis, ne melioribus contemptis, ſ. patronis, improba † aduo-
catio ſubrogetur, & ſic non cõtradicit s̃. l. prox. properandũ. circa fi. vt & ibi notaui.

1 *Reſtitutio impenſarum.*
2 *Iudices delegati à Papa.*

3 *In expenſis litis defertur iuſiurandum.* 4 *Citare proprium eſt meri imperij.*

L.13. **S**ANCIMVS. *Iudiciorum copiam.* Quia non debet eum audire. *Niſi prius omnia damna,* &c. Sed nonne videtur hæc l. ſuperflua per aliam.l. properandum, tractat enim
1 de † reſtitutione expenſarum. Reſpon. non: quia quod ibi dicitur circa expenſas, locum
habet lite conteſt. & poſt definitiuam ſententiam: & ideo quia ſi quis victus eſt vel ſuccubuit, lex iſta loquitur antequam lis ſit conteſt. vel quis peruenerit ad ſententiam. ſit enim hîc reſtitutio expenſarum propter contumaciam. & eſt bene notabile quod hîc dicitur de reſtitutione damnorũ id eſt, expenſarum propter abſentiam. ſi enim altero præſente feciſſem expenſas, & poſt cœpit abeſſe, pro tempore præſentiæ non teneretur, ſed abſentię tantũ. & eſt bona concordantia ad.l. iſtam ĩ. auth. quomodo & quando iud. qui
2 ſemel. & alia. ĩ. de bo. auct. iu. & qui iurat. Et valet hoc notare propter iudices † delegatos à domino papa vel ab imperatore, vbi multotiens tractatur de reſtitutione expenſatum. & videtur hęc l. correcta per authent. de iudicibus. coll. vi. §. oportet. Et ita habent hîc quidam authent.

POST IVSIVRANDVM, &c. *Non licet iudici minus taxare.* Olim in hoc caſu erat contra. vt hîc, & l. ſancimus. Sed nunquid per hoc authen. corrigitur quod legitur ff. de in litem iuran. videamus. §. penult. Multi reſpondent ſpeciale eſſe in expenſis litis. alij diſtingũt, ſi à principio taxauerit iudex nõ licet ei minuere poſt, vt hîc. ſecus ſi poſt præ-
3 ſtitum minoris condemnet: vt ibi. dominus meus putat in † expenſis litis & cæteris quibus defertur iuſiurandum, propter incertam quantitatem idem eſſe, quòd ſi primo taxauit ſacramentum iudex, non licet ei poſt minus taxare de iure authen. nec facit. l. illa de in litem iuran. aliquid ad materiam iſtam: & ideo nihil addidit, ſicut voluerunt quidam dicere. ibi enim non iuratur quanti res ſit, ſed pro quanto nollet re carere. & ita ſacramentum eſt voluntatis, non neceſſitatis, vt hîc. quare licet & poſt & ante taxare iudici, ſicut ibi dicit. *Licet non citati.* Si per edictum: vt ff. de iuriſd. om. iud. ſi quis id quod iuriſdictionis. *Sed requiſiti.* ſcilicet per executiones. quidam aliter, quòd pedaneus iudex non poſſet citare, ſed ipſemet requirere, & hoc arg. huius l. nos contra. vt ff. de arb. ſi interpellatus. §. 1. quia cum ibi liceat arbitro, ergo iſti licebat citare. Vel dic quòd citare
4 proprium † eſt meri imperij: vnde hoc propriè licet facere iudici ordinario & ſimilibus. poſſunt enim dicere, Vade & dic illi quòd cito veniat. iſtud eſt citare: quod non poteſt facere pedaneus, ſed requirere: ſcilicet require tales, & dic eis quòd altera pars eſt præſens: & niſi venerint feram ſententiam. & ita non citat, quia non poteſt re & verbo, ſed requirit, vt ſ. dixi. *Mala conſcientia.* Tanquam contumaces.

1 *Propter ſolã ſuſpitionem, poteſt quis recuſari.* 4 *Eligere arbitros.*
2 *Aliena iuriſdictio.* 5 *Quando non liceat iudicem recuſare.*
3 *Recuſatio in ſcriptis fieri debet.* 6 *Amicabilis compoſitio.*

L.14. **A**PERTISSIMI. *Iudices.* Scilicet, delegatos, vt ĩ. patet. Licet enim &c. *Liceat ei qui ſuſpec. iud. pu. anteq. lis inchoe. recu.* Ergo recuſari poteſt propter ſuſpicionem ſolam
1 † nulla cauſa probationis exquiſita. quidam contra. dixerunt enim quòd cauſam ſuſpicionis probare debet recuſans, arg. ff. de liber. cauſa, ſi pariter. ad idem quia aliquis debet probare ſuſpectum tutorem. ad idem ff. de iudi. ſi quis. ad idem quia niſi probaretur, deluderentur delegationes. & ad idem inducunt ff. ad municip. de iure communi incolatum. §. 1. Reſpon. ad l. de li. cauſa: quia hîc loquitur in iudice delegato, ibi non. cur non poſſet de liberali cauſa cognoſcere. vel hîc loquitur de reo, & reo bene datur electio, cum habeat iudicem ordinarium, vnde licet illum recuſare, & alium petere. Aliud in actore, vt ibi, quia non ita obſeruatur ob cauſæ continentiam. Cùm enim dicit aliquis ſe habere proprietatem in re illa: ergo vſusfructus apud eundem iudicem debet terminari, niſi iuſtam cauſam aſſeram: vt dicit. l. illa, & ſ. eo. nulli, & ĩ. de quib. rebus ad eun. iud. eatur. Ad aliud Reſpondeo, quia cum dico ſuſpectum tutorem, debeo probare de moribus: vt inſtit. de ſuſpect. tuto. in fi. ſed hîc non appello ſuſpectum, ſed quòd puto, vel ſuſpicor eſſe ſuſpectum: non ergo debet allegari vel probari, vt hîc dicit. & in auth. ff. de appel. ſi
2 perluſoriũ. Ad aliud reſp. ꝙ qui eſt de aliena † iuriſdictio. debet venire vocatus allegaturus & probatur⁹ priuilegiũ, cũ incertũ ſit an ſit de aliena iuriſd. vt ibi dicit. hîc certũ erat

quòd

quòd erat de iuriſdictione delegati, ſed lex dat beneficium quòd poſſum recuſare ſi pu-
tem ſuſpectũ: vnde hîc eſt pro ratione voluntas, arg. ff. ad Treb. quia poterat fieri. Ad a-
liud quòd deludẽtur delegationes, reſpõ. quòd non deludũtur, debet enim iſtud iurare,
quòd non faciat animo calumniandi. & ſic non diludentur delegationes per calumniã.
nam & ob hoc ſacramentum calumniæ eſt inductum. Ad aliud ad municipales reſpon-
deo quia ibi vocabatur quis à ciuitate ad munera. & allegabat ſe non eſſe incolam eius
ciuitatis. dicit quòd apud eundem iudicem debet agere ſub cuius cura eſt illa ciuitas.
hîc autem non allegabat aliquid: vt ſ. dixi, & ideo dicendum eſt quòd non exquìretur
alia probatio ſuſpicionis, arg. auth. hic poſitæ. Item hoc innuunt illa verba, ſuſpectum,
& putat. & ſic de iure iſto tenendum eſt, licet aliud dicatur eſſe ſecundum canones. *Li-*
3 *bello recuſationis ei porrecto.* Debet enim in ſcriptis talem facere † recuſationem, vnde no-
tandum eſt quia neceſſaria eſt hîc ſcriptura, quòd concipietur ita commode huiuſmo-
di libellus: Quoniam res periculoſa eſt, & triſtiſſimos ſolet ſortiri euentus ſub iudice ſuſ-
pecto ſubire iudicium: ideo ego VV. audientiam tuam domine R. recuſo. & hoc ſi of-
feratur iudici. ſi verò alij, retine omnia mutato nomine vt dicas audientiam illius &c.
& alium peto mihi dari, vel delegari *Iam ſtatuimus.* Suprà, de epiſcopali audien. l. 2. fal-
lit tamen ff. de appel. recip. ante ſententiam, vt notaui in. l. de epiſcopali aud. *Nolu in*
infinitum. Nota infinitatem eſſe vitandam: ſic ſ. de tranſact. fratris tui. & j. de fruct & lit.
expen. terminato ff. de re iu. l. 2. ff. pro ſuo l. vlt. j. authen. vt iu. ſine quoquo ſuffrag. §. vo-
lumus. *Executione.* Non ergo deſinit eſſe iudex quantum ad exequendum vel faciendã
executionem per ordinarium iudicem in eadem cauſa. vel non deſinit eſſe iudex quo
ad hoc quin imponat neceſſitatem partibus per ordinarium iudicem, & per omne ciui-
4 le auxilium eligere † arbitros, & apud eos venire. *Appetere.* Ideo dicit quia partes facit
apparere. Habes hîc auth. SI VERO CONTIGERIT, &c. Et loquitur in iudice ordi-
nario, lex in delegato: vt ſ. notaui. *Sancimus ſanctiſſimum archiep.* Patet ergo quòd per
authen. ſopita eſt illa opinio M. quòd liceat iudicem ordinarium recuſare ante lit. con-
5 teſt. vt notaui j. de iuriſdic. om. iud. l. nemo. dicit enim hîc quòd non † licet eum recu-
ſare, ſed ſupplicare vt aſſocietur ei archiepiſcopus illius loci. *Per amicabilem cõpoſitionem.*
Quia quærent ab vtroque, quid dares tu illi? Et ſic componitur amicabiliter. *Aut per*
annotationem. Id eſt, ex primo motu animi ſui, audito iure vtriuſque, non quòd diceret
alicui partium, Bonum eſſet quòd daretis tantum illi. & hoc quæreret ab alio ſi vellet
tantum accipere. ſed ipſe dicet, Mihi videtur æquum, quòd tu des tantum illi. *Aut co-*
gnitionaliter. Quia audient allegationes & probationes ab vtraque parte: & ſecundum
quòd leges præcipiunt, ipſi procedent, non ex primo motu animi, vel per amicabilem †
6 compoſitionem. nec eſt contra. ff. de arb. ſed & ſi in ſeruum. §. ſi quis iudex. In neutro
enim prædictorum caſuum cognoſcit iudex ordinarius vel arbiter, ſed partes per eum
tranſigunt, vel per amicabilem compoſitionem ſine aliqua ſcriptura, vel per anno-
tationem in ſcriptis, aut iudicando cognitionaliter procedendo ſecundum leges. nec
in aliquo iſtorum caſuum dicitur arbitrium, imò potius amicabilis compoſitio & arbi-
tratus dici poteſt, licet diuerſis modis fiat: quia primo ſine conuentione, ſecundo & ter-
tio cum conuentione, & hoc adnotando vel cognitionaliter iudicando.

1 *Iudices periti legum eſſe debent.* 2 *Illiterati poſſunt eſſe iudices.*

CERTI IVRIS. *Et legis ſcientia.* Ergo hîc loquitur de illis qui habent peritiam le- L. 5.
1 gum. tales enim oportet † eſſe iudices, vt j. authen. de iudic. in vi. colla. ipſi enim in
ſcriptis debent ferre ſententiam: vt j. de ſenten. ex peric. reci. l. 2. tamen ex conſuetudine
2 aliter eſt hodie. vel ſi dẽtur à principe, quamuis † illiterati ſint, poſſunt eſſe iudices, quia
videtur eis conceſſiſſe etiam legitime agere: vt ff. de re iud. quidam conſulebant. imò ſi
aliquis obſtaret, ſacrilegij inſtar eſſet: vt ſuprà, de diuer. reſcrip. ſacrilegij inſtar. & infrà,
de crimi. ſacri.

CVM SPECIALIS. *Datus ſit.* Id eſt, delegatus. *Et iudicem quidem eum recuſare.* L. 6.
Patet ergo quòd cum abſens eſt longe iudex in ciuitate aliena propter laborem &
expenſas, non tenetur ille qui habet eum ſuſpectũ, offerre ei libellum recuſationis, quòd
oportet etiam facere ſi præſens eſſet: vt ſ. eo. apertiſſiml. *Intra triduum.* Aliter gloſſatur
quandoque, vt notaui. ſ. de pac. in bonæ fidei. *Compelli.* Ab eo qui primo datus fuit. *Si*

variatum inter partes fuerit. Quia vni placuit, alij non. *Niſi fuerit pronocatum*. Aſſignatur
contra. s̃. de arbit. l. 1. dic vt ibi notaui. *Qui iudicem antea dedit*. Id eſt delegauit, aſſigna-
tur contrarium. j̃. qui pro ſua iuriſdic. iud. dare dariue poſſ. ſed ibi loquitur quando dele-
garus quis fuit ab imperatore, & ille alium delegauit, tunc ad legatũ fiat appellatio. hic
autem delegatus fuit ab imperatore, ſed alium non delegauit. ſi enim delegaſſet dicen-
dum eſſet vt ibi, vel dic quòd non eſt contrarium, ſi tu habeas in litera, ad nos.

DE SPORTVLIS ET SVMPTIBVS IN diuerſis iudiciis faciendis. Tit. II.

L. 1. QVISQVIS. *Exhibitus*. Id eſt, citatus & repræſentatus ab aliquo executo-
re. *Vſque ad negotij terminum*. Id eſt, definitiuam ſententiam: vt s̃. de iudi. pro-
perandum. *Traditus*. Id eſt, deputatus. non intellige quòd vocatus tradatur
1 executor, vel poteſt intelligi quòd hîc dicitur, quando aliquis accuſabatur
de aliquo crimine. tunc enim reus exhibendus eſt & cuſtodiendus, & ſi qualitas crimi-
nis exegerit, in carcere detrudendus. Vnde habes ſpecialem titu. j̃. de cuſto. & exhib. re.
Poſthabita. Id eſt, contempta, vel poſtpoſita. *Primiſcrinio*. Quidam erat qui præerat
aliis executoribus, & ſicut hodie in curia iſtius ciuitatis cum eliguntur executores, qui-
dam inter eos maior eligitur, ad cuius præceptum alios eſſe oportet.

1 *Solidus pro aureo ſumitur.*
2 *Militia in armis.*

L. 2. OMNIBVS. *Inſtructas*. Id eſt, inconiunctas. *Solidorum*. L. 1. vſque ad ſex aureos.
1 ſolidus enim † ſumitur pro aureo, ſicut probatur inſtitutio. de pœna tem. lit. per
leg. vlt. ff. de in ius vocand. aliàs enim ſibi cõtradiceret. Non intellige ergo de ſex ſolidis
Bononinorum, ſed de, vi. aureis: vt s̃. dixi. *Intereſt*. Hoc ad ordinarium vel delegatum.
2 *Militia*. Inermi. eſt enim militia † alia inermis, alia armata. & executores habent mili-
tiam inermem, & aduocati & ſimiles. *Et corporales macu. execut*. Non loquitur de pœ-
na primicerij, imò executorum. & ideo aliam ſtatuendo pœnam non contradicit legi
ſuperiori proximè, & permittitur à ſuperiore poteſtate vnicuique iudici habere execu-
tores duos de curia ſuperioris, & exceptores duos qui ſcribant dicta teſtium, & confeſ-
ſiones partium. nec enim valet iudex pluribus miniſtrare cauſas præparendas: vt j̃. au-
thentic. de iud. §. his qui cauſam præparant.

DE PEDANEIS IVDICIBVS. Tit. III.

L. 1. PROCVRATOR. *Non vice præſidis*. Et qualiter poſſet vice præſidis agere?
Reſpõ. ſi mortuus eſſet præſes, & in tempore ſuæ adminiſtrationis ſuppone-
retur iſte procurator vice præſidis: vt s̃. de off. eius qui vicem. l. 2. Vel intelli-
ge quod hîc dicitur, quando priuati conſenſerunt in eum, ſcientes ſuũ non
eſſe iudicẽ. tunc enim poteſtatem iudicandi habet inter eos: vt j̃. de iuriſd. om. iud. l. 1. &
ſic inter priuatos dare poſſet iudicem, ſicut & præſes poſſet, aliàs non. cum inter priuatos
non cognoſcat cum agunt inter ſe, ſed ſi conueniant fiſcum: vt s̃. ſi aduer. fiſ. l. 1. vel dic
quòd obtinet vicem præſidis quando delegauit eum ad vniuerſitatem cauſarum: tunc
enim tanquã præſes poſſet ad vnam delegare. ſi ad ſpecialem eſſet delegatus, lite conteſt.
poſſet vt notaui. s̃. de iudiciis, à iudice. & facit. l. iſta ad tit. quia hîc tractatur de iudice
dato, & qui pedaneus dicitur: vt notaui. j̃. eo. placuit.

Exemplum Reſcriptorum.

1 *Delegatio, quomodo fieri poteſt.*
2 *Cui plus licet, & minus.*
3 *Tria genera negotiorum.*
4 *Propter præſid. abſent. fit delegatio.*
5 *Procurator Cæſar. de quib. cognoſcit.*

L. 2. PLACET. *In quibus ipſe non po. cognoſcere*. Quidam voluerunt intelligere quòd non
poterant cognoſcere, quia minimæ erant cauſæ vel viliores: ſed delegare poterant
1 vilia illa negotia. hodie poſſunt cognoſcere † & delegare, ſi impediantur publicis occu-
pationibus, vel propter cauſarũ multitudinem, & ſic voluerũt intelligere literam iſtam:
& ex-

& expoſuerunt non poſſe de iure, & faciebant ſic diſtinctionem cauſarum, quia olim erant cauſæ in quibus præſes poterat cognoſcere: aliis tamen dare non poterat cognoſcere, vtpote cauſas maximas. Erant etiam cauſæ maximæ quas prætor cognoſcere non poterat, aliis tamen dare poterat, vtpote minimas. Erant inſuper cauſæ quas & cognoſcere & dare poterat, vtpote medias. Sed tamen quòd de minimis dixerunt, & intellexerunt legem iſtam, non placebat Io. in minimis enim quòd ita eſſet olim, nuſquam inuenitur ſcriptum, imò abſurdum videtur, ſi delegare poterant, & cognoſcere non. Dicunt
2 enim regulæ, qui cui licet † plus, & minus, & quòd in minimis etiam cognoſcit iudex: ſed non cogebatur examinare: dicit enim l. ꝫ. cod. l. vlt. & appellantur minimæ, quę ſunt intra quantitatem ccc. ſolidorum. Dic ergo & intellige quod hic dicitur non poſſunt, de impedimento facti: ſi enim olim impediretur præſes propter iuſtam vel iniuſtam occupationē, poterat dare iudices. hodie non, niſi propter occupationes publicas, vel propter cauſarum multitudinem: & pro nobis eſt arg. auth. vt defunc. ſeu fu. §. illud. præſes enim de omni cauſa poteſt cognoſcere, vt ff. de offi. præſi. l. illicitas. §. qui vniuerſas. & l. ex omnibus. Secundum nos ergo quædam negotia ſunt minima, alia maiora, & quæ &
3 media dici poſſunt, alia maxima, & ita ſunt tria geneta † negotiorū: licet P. dicat de duobus tantùm ſi minimum eſt negotium, impediatur vel non impediatur præſes agnoſcere non curo, poteſt alij delegare: vt in l. vlt. iſtius tit. Si maius eſt negotium vel medium, ibi diſtingue, quia nō delegat niſi de facto impediatur cognoſcere per occupationes publicas, vel cauſarum multitudinē, vt hîc: & hæc media ſunt mixti imperij, quia indiſtinctè non committuntur, ſed cauſa cognita. Sic & dico mixti impetij eſſe ea quæ præſidi committuntur per legem ſpecialiter, non quantum ad cognitionem, ſed quantū ad diffinitionem, vt dicitur in cauſa ingenuitatis & ſeruitutis, vel liberrinitatis, & ingenuitatis
4 & in fine huius legis, ſed illa difficilius delegantur, quia & ita demùm ſi contingat † præſidem abeſſe, vt ff. de offic. eius cui manda. eſt iuriſd. ſic & in aliis quæ cauſæ cognitionē deſiderant, nec expediūtur per libellum: vt in decreto quod exigitur ſuper rebus minorum alienandis, & ſuper tranſactione alimentorum, ſi excellens eſt negotiū quod pertineat ad animaduerſionem, illud non habita conſideratione illius legis non delegat, ſed ita demùm ſi contingat eum abeſſe. In caſu tamen etſi non abſit delegat quæ meri imperij ſunt, puta proconſul legato ſuo, vt ff. de offic. proconſul. ſolent. *Dandi habeant poteſtatem.* Quantum ad cognitionem, ſi vult ſibi reſeruare ſententiam, & cognoſcet in principio, & in medio, & in fine, vt ſ. de iudiciis. authentic. ad hæc. ſi totum vult committere, poterit propter iſta duo impedimenta. *Dum tamen de ingenui. &c.* Fiunt enim de his quæ ſuperius dixit de iudice delegando., duæ determinationes: & eſt vna circa ea quæ ſunt mixti impetij, & ſic prius erit dicenda iſta ſpecialis exceptio, quàm ea quæ generalior eſt. Determinat ergo hoc primùm, quia & ſi impediatur præſes propter occupationes publicas, vel cauſarum multitudinem, non tamen delegat cauſam ingenuitatis, & ſeruitutis & libertatum: imò ipſe præſes diiudicat. ſed de libertinitate & ſeruitute
5 cognoſcit † procurator Cæſatis: vt ꝫ. vbi cauſa ſta. iamdudum. Vel potes dicere quòd iſtud, dum tamen, &c. determinet proximè dictum. Et illud, quod non ita, &c. determinet primò dictum ſic, quia primò dicit medias cauſas poſſe delegari propter duo impedimenta, quòd non ita accipi conuenit, vt in his cauſis in quibus ſolebant, &c. Subaudi, & debebant ex neceſſitate, niſi in caſu quando abſunt in quo delegant cognitionem: vt ff. de offic. eius. l. 1. non autem definitionem: vt in fin. l. dum tamen, &c. & ff. de off. proc. ſolent. & ſic determinat proximè dictum, & aliud quod pertinet ad merum imperium, quod dictum eſt in principio.

PLACET. *Grauitas tua.* Loquitur Præſidi prouinciæ qui quamuis eſſe debet —— L. 3. ſed videtur huic legi eſſe contrarium, ꝫ. de relatio. l. 1. Per legem enim illam videtur *ſic in veteri* quòd remittitur ſibi illa neceſſitas iudicandi. Reſpon. Quia illud in iudice ordinario, a- *libro reperi-* liud in delegato, vt hodie videtur in vtroque correctum, quia non debent poſtulare ſibi *mus.* remitti iudicandi neceſſitatem, vt ꝫ. auth. vt iud. non expect. ſac. iuſſiones. in 9. colla. quā quidam non habent. & ꝫ. auth. de iudicibus.

1 *Pedanei iudices cur ita dicantur.*

L.4. PLACVIT. *Dari.* Id eſt, delegari. & ſic delegati erant pedanei: vt infrà, authentic.
de iudic.§. vetus, & §. ſedebunt, cognoſcebant enim de minimis negotijs, ſicut &
ordinarij: qui pedanei ſunt vt defenſores ciuitatum, vt infrà, authen.de defenſo. ciuit.§.
1 adiudicare. & magiſtratus municipales: & ideo pedanei † vel infimi, ad ſimilitudinem
pedis, quæ eſt infima pars hominis, dicebantur.

L.5. QVÆDAM SVNT. *Conſtituendi.* Impediatur vel non impediatur præſes cognoſcere vt not.ſ.eo.placet.

Conſtitutio Græca, Qui pro ſua iuriſdictione iudices dare daríve poſſunt. TIT. IIII.

1 *Delegatio quando non valet.*
2 *Iuriſdictio quid.*
3 *Iuriſdictio ordinaria.*
4 *Iudex ordinarius, quando deleg.poteſt.*
5 *Ad eum qui delegauit, appellatur.*

L.1. IN CAVSARVM. *Alienæ iuriſdictionis iudices reſediſſent.* Sic enim eſt in ſen-
tentia, quòd nõ valet niſi lata ſit inter eos qui de iuriſdictione ſunt iudican-
tis: vt j.ſi non à compe.iud.l.vlt. & ff. de iuriſdic. om.iud.l.vlt.ita eſt in cau-
1 ſarum † delegationibus: quia non valent niſi ad iuriſdictionem pertineant
2 delegantis, cum non habeat poteſtatẽ iudicandi inter eos ad quos delegat. eſt enim † iu-
riſdictio poteſtas de publico introducta cum neceſſitate iuris dicendi, & æquitatis ſta-
tuendæ. *Hæc niſi iud.*&c. Videtur ergo ſpeciale in delegato à principe ſcilicet quòd ipſe
poſſit cauſas delegare non ſuæ iuriſdictionis. ſed hoc poſſet prauè intelligi. non eſt enim
dicendum quòd ſi dominus imperator delegauerit aliquem ſpecialiter in cauſa aliqua,
quòd ipſe poſſit in cauſis aliis quæ ſibi commiſſæ non ſunt delegare. tunc enim videre-
tur Imperator cùm delegat ad vnam cauſam, ad omnes de mundo poſſe delega-
re: puto ergo intelligendum quãdo cauſam ſpecialiter ſibi commiſſam alij delegat. hoc
enim poteſt facere: vt ſ. de iudi.authentic.quomodo. ergo intelliges hîc quòd hîc exci-
pit, hæc niſi iud.&c. Q.d. quòd in legato à principe non eſt ita: imò poteſt delegare quã-
libet cauſam ſibi commiſſam, vel non, ſed expone ſic regulam illam, ſi ad iuriſdictionem
3 pertinent, ſubaudi ordinariam. in his enim † quæ ad iuriſdictionem ordinariam perti-
nent, poteſt quis delegare. ſi enim non ſuo iure, ſed alieno beneficio habet, non poteſt
demandare: vt ff. de iuriſd.om.iud.more. ſed aliud eſt in delegato à principe: quia ſi ſpe-
cialiter ſit ei cauſa commiſſa, ad eam poterit delegare, licet non pertineat ad ordinariã
ipſius iuriſdictionem. Et ideo dixi ſpecialem, quia ſi imperator delegaret generaliter ad
cauſas alicuius loci vel ciuitatis ordinarium iudicem, videretur facere delegatum, &
tunc non eſſet ſpeciale in eo. aliud ſi ad ſpecialem demandet cauſam, vt hîc dicit. *Nul-
lo perſonarum cauſarúmque habito tractatu.* Quia inter quaſcunq; perſonas vel in quacun-
que cauſa ſit delegatus, obtinebit quod dixi. & ſic videretur quòd ciuilis & criminalis
cauſa delegari poſſet à delegato imperatoris. & ita in criminalibus maioris eſſet priuile-
gij quàm iudex † ordinarius, qui delegare non poteſt niſi abſit: vt ff.de off.eius cui.l.1.in-
4 tellige ergo quòd delegari poſſunt quæ & delegari poſſunt vel conſueuerunt à iudice
ordinario, de hoc enim erat dubitatio, vtrum ſi talis ſit quæ ad iuriſdictionem ſuam or-
dinariam non pertineat, poſſet delegare. & dicit quòd ſic, ſed ſi talis ſit quæ à iudice or-
dinario non poſſit delegari, non delegabit. Vel ſi dicas quòd hoc ſit ſpeciale in delegato
à principe, ſatis dici poteſt. *Appellationum ad eos iud.remea.* Aſſignatur contra.ff. quis &
à quo appell.l.1.§.ab eo. Dic quòd ſpeciale eſt in delegato à principè, aliàs enim non ap-
pellaretur primo delegatus, ſed primo delegans: vt ibi. Sed huic ſolutioni videtur con-
tra.j.de appel.præcipimus. dic quòd ibi ipſe delegatus tulerat ſententiam, non alij dele-
gauerat: & ideo appellatur † ad eum qui delegauit, Vel dic quòd ibi delegatus erat quis
5 ad vniuerſitatem cauſarum, & ideo ſi delegauit in vna, ad delegantem vltimò appellabi-
tur, nec obſtat ſ.de iudiciis.l.cum ſpecialis, vt ibi notaui. Vel ſi habes hîc in litera ad nos
omnia contraria iſta ceſſabunt. Patet ergo, quod delegatus à principe delegat. idem in
delegato procõſulis. aliàs à iudice iudex delegatus iudicis dandi non habet poteſtatem,
niſi delegatus eſſet ad vniuerſitatem cauſarum, vel primò ab eo lis eſſet conteſtata. &
notaui.j.de iuriſd.om iud & ſ.de iudiciis.à iudice.

NE QVIS IN SVA CAVSA IVDICET VEL EVS SIBI DICAT. TIT. V.

1 *Nemo poteſt eſſe arbiter in ſua cauſa.*
2 *Nec iudex.*
3 *Quando quis in re ſua poteſt eſſe iudex.*

GENERALI. *Iudicem.* Nec etiam teſtis poteſt quis eſſe in cauſa ſua: vt J. de L.vnica.
1 teſtibus.l.omnibus. nec etiam † arbiter: vt ff. de arbit. l. penul. fallit tamen
quod dictum eſt: quia ſi furtum patiatur præſes prouinciæ dum eſt in præſi-
datu ad tempus, dicendum eſt vt lis conteſtetur: vt ff. de offic. præſidis. ſena-
natus. ſed tamen dominus Io. intellexit. l. illam quaſi comites vel libertini præſidis paſſi
erant furtum, non ipſe præſes. ſi enim ipſe in perſona eſſet paſſus, aliud eſſet: quia etiam
lis ſub eo non poſſet conteſtari: vt ff. de iuriſd. om. iudic. is qui iuriſdictioni præeſt. in-
2 tellige quòd non eſſet iudex quis in † cauſa in forma iudicij, neque quòd auctoritate ſua
liceat ei rem capere: & ſi tamen faciat, incidit in edictum Diui Marci: vt ff. quod me-
tus cauſa, extat. Fallit tamen: vt J. quando liceat vnicuique ſe vindic. & infra de pigno.
l. pen. Excipitur etiam quando non poſſum habere iuſtitiam de aliquo propter poten-
3 tiam ipſius. tunc enim licet † mihi eſſe iudicem in re mea, & capere aliquam rem de re-
bus ſuis, ceſſante illa ratione quæ eſt s̃. de Iudæis, nullus. alioquin ſuccederet pœna il-
lius authen. quam habes infra ne vxor pro marito, vel mari. pro vxo. conueniatur. quã-
doque tamen tanquam teſtis admittitur quis in re ſua: vt cum defertur alicui ſacramen-
tum vt dicat veritatem rei: vt infra de fideicom. quæſtionem. Item quandoque cum a-
liquis timet venire coram iudice, quia offendit aliquem, ſi iurat ſe ſtaturum præcepto il-
lius quem offendit, ſicut ſolet fieri: bene valet. non enim eſt hic iudex vel arbiter, ſed re-
cepit hoc tanquam arbitrator: & ideo ſi male dixerit, ad boni viri arbitrium recurritur:
vt ff. pro ſocio, ſi ſocietatem. & ll. ſequentibus.

QVI LEGITIMAM PERSONAM IN IVDICIIS HABENT VEL NON. TIT. VI.

SI CVM ESSES. *Minimè aucto. iudica.* &c. Ita eſt cum contra minorem lata L. 1.
eſt ſententia ſine tutoris auctoritate. ſecus ſi pro eo lata eſſet. tunc enim be-
ne valeret: quia quod ipſius fauore introductum eſt, non debet in eius læ-
ſionem retorqueri: vt s̃. de legib. quod fauore. & s̃. de procur. nõ eo minus.
IN REBVS. *Quæ priuati.* Subaudi, maximè. Idem enim eſſet in criminalibus: vt infra L. 2.
auct. præſt. clarũ. *Tutore auctore.* Eſt ergo generale, quòd pupillus tutore auctore litiget.
fallit in interdicto de libero hom. exiben. quod & lex Fauia. §. vltim. & penult. & in mo-
mentaria poſſeſſione: vt dicit l. ſequens.

1 *Actio momentariæ poſſeſſionis.*
2 *Cur hæc actio, ita dicatur.*
3 *De propriet. & poſſeſſ. ſimul agi non poteſt.*
4 *Tutoris auctoritas, ſupplet ætat. minor.*
5 *Maximum commodum eſt, poßidere.*

MOMENTARIÆ Quandoque agitur ad proprietatem, quandoque ad poſſeſ- L. 3.
ſionem. cum ergo agere quis vult actione aliqua qua proſequimur poſſeſſionem
nullo perſonarum habito tractatu, quilibet admittitur pupillus ſine tutoris auctoritate.
ſed agendo de poſſeſſione non poterit ſe obrepriciè transferre ad proprietatem. ibi enim
non permittitur ſic agere ſicut in poſſeſſione. ſi vero ille qui conuenitur à minore, vult
ipſum reconuenire de proprietate ſine tutoris auctoritate, non opitulabitur ei aliquid
1 cõuentio circa minorem habita. & hoc eſt quod dicit: Sed videamus quę ſit actio † mo-
mentariæ poſſeſſionis. Et certè interdictum vti poſſidetis circa immobilia: vel vtrubi cir-
ca mobilia: vel quorũ bonorum, quorum legatorum cauſa adipiſcendæ bonorum poſ-
ſeſſionis vel recuperandæ vnde vi. ſed iſtud interdictum vnde vi non videtur hodie mo-
mentariæ poſſeſſionis, quia ſic ſuccũbit hodie quis in poſſeſſione, quòd in proprietate: &
ita nõ eſt momentaria poſſeſ. ſed in perpetuũ: vt J. vnde vi. ſi quis in tantã. Sed licet ita ſit
hodie, ſi inuadã poſſeſſionem rei meæ ante euentum iudicialis arbitrij, credo tamen nõ
minus remanere interdictũ vnde vi in momẽta. poſſeſſione: quia illud q; dicit cõſtitutio,

2 ſi quis in tantam, non eſt ex natura interdicti, ſed ipſius conſtitutionis. Si quæras quare †
dicatur momentaria poſſeſſio, Reſpondeo quia poſſeſſio illa apta eſt durare per momen-
tum, ſicut actio l. Aquil. dicitur pœnalis, quia habilis eſt ad pœnam, non quòd ſemper
pœnam inferat. & homo riſibilis, non quòd ſemper rideat, ſed quia aptus eſt ad riden-
dum. ſic & aliquis poſſet dici epiſcopus, quia aptus eſt ad hoc vt ſit epiſcopus. Eſt ergo
momentaria poſſeſſio, quia ad momentum durat. habet enim talem conditionem, vt ſta-
tim in momento peritura ſit, aduerſario probante dominium. *Per quamcunque perſonam.*
Si ita intelligas vt per quamcumque perſonam exercere liceat actionē momentariæ poſ-
ſeſſionis, hoc eſt per me, vel per ſeruum, vel per furioſum, malè intelligeres. dic ergo per
quamcunque perſonā, id eſt quæcunque perſona poterit eam per ſe exercere, & pupillus,
qui tamen iam habet diſcretionem, proximus enim pubertati. ille enim obligatur: vt in-
ſtit. de inutil. ſtipulat. non intellige de infante, qui neſcit quid agat. Si quæras an ſeruus
poſſit, Reſpond. quòd non, niſi in caſu: vt infra ſi per vim vel alio modo. l. 1. *Sub colore
autem* &c. Permittitur enim ad poſſeſſionem ſine tutore vel ꝓcuratore agere: ſed ſub præ-
textu poſſeſſionis non poterit ſe transferre ad proprietatem. & eſt ratio, quia ſi in proprie-
tate pro eo lata eſſet ſententia ſine tutore, valeret. at contra eum lata non valeret: vt ꝟ.
eod. l. 1. & ſic elaudicaret iudicium: & ita duo caſus ponuntur hîc circa minorem. Eſt &
tertius, ne conueniatur de proprietate ſine tuto. vel cura. auctoritate. *Maximè.* Dic quòd
3 abundat. vel ideo dicit quòd poſſet agi de proprietate † & poſſeſ. non ſimul, ſed de vno
poſt aliud. Poſſet quæri vtrum in cauſa momenta. poſſeſſ. iuret iſte pupillus de calum-
nia, an eius tutor. & videtur quòd tutor: vt ſupra de iura. calum. l. cum & iudices. §. ſin
autem. ſed quod ibi dicitur, quòd iurent tutor. & curat. intelligendum eſt in aliis cauſis,
non in hac. cum enim admittatur ad agendum per ſe, & valeat ſine tutore agere, dicen-
dum eſt quòd & permiſſum ſit ei de calumnia iurare. Sed damnato ſic pupillo in cau-
ſa poſſeſſionis, quæritur vtrum in integrum reſtitui poſſit contra ſententiam. & hoc de
facto contigit. allegabatur quòd non: quia cum admittatur tanquam maior, & maior
non poſſet, ergo nec iſte. præterea in cauſa momentariæ poſſeſſionis non appellatur:
vt infra ſi de momenta. poſſeſſ. fuerit appell. l. vna. Præterea non erit in hoc læſus mi-
nor, quia poterit agere de proprietate. ſed in cauſa illa inducebat dominus meus contra.
4 quia tutoris auctoritas videtur † ſupplere ætatem circa perſonam minoris, & valet quod
eſt cum eis actum: nihilominus reſtituitur. & ideo licet lex admittat eum tanquam le-
gitimè agentem, nihilominus ſubuenietur per reſtitutionem. quod enim ait prætor, quod
cum minore annis geſtum erit, largiſſime eſt intelligendum in contractibus vel quaſi, in
delictis vel quaſi, vel ſi aliquid potuerunt lucrari. & ideo videtur hîc reſtituendus. Præ-
terea non valet alia ratio, quia quandoque non licet appellare à ſententia, tamen licet
in integrum reſtitui: vt ff. de mino. in cauſæ. §. vltim. Item non eſt dicendum quòd
5 non ſit læſus, ſi ſuccubuit in poſſeſſione. maximum enim commodum eſt † poſſidere: vt
ff. de rei vindica. ſi quis deſti. nec dico quòd modicum quid ſit poſſidere, per quod præ-
iudicetur maiori rei: vt ff. de in integ. reſtit. ſcio. qui multi ſi poſſiderent, haberent ex-
ceptionem, qui cum non poſſident, non poſſunt vindicare. & ſic lata fuit pro domino
meo ſententia.

VT NEMO INVITVS AGERE VEL ACCVSARE COGATVR.

TIT. VII.

1 *Nemo agere cogitur, quando intelligendum.*
2 *Cauſatiuè agere, quid.*
3 *Adminiſtratores ciuitatis.*
4 *Tenere pedem in ſtapete.*

L. vnica. INVITVS AGERE &c. Intellige regulam quòd nemo † cogatur age-
1 re inuitus antequam propoſuerit actionem. propoſita enim ea tenetur: vt
ꝟ. quomodo & quando iudex. authen. qui ſemel. & ꝟ. authen. de litigio. §.
2 omnem. *Cogitur.* Subaudi non præciſè, ſed † cauſatiuè, ſunt enim quidam
qui ſi nō agāt, periculū ſubeunt ſuæ ſubſtantiæ, vt tutores & curatores ꝟ.
arb. tutel. noīa. & de adm. tut. l. debitorib'. Itē geſtores ſine mādato, ſi erāt agnati domini
abſentis

abſentis,& eis facile fuerit ſatiſdare:vt ff.de neg.geſt.ſi autē. Itē procuratores: vt ℈.mand.
3 l.1.& l. procuratorē.Item adminiſtratores † ciuitatis:vt ff.de adminiſt.rerū ad ciuit.perti.
l.vltim.§.4.& penult. Item heres qui non vindicat necem defuncti accuſando interfecto-
tes eius: vt infra ad Sila. l.1. Et poſſet hîc quæri, ſi Bononienſis fraude & dolo noluerit ali-
quem ſcholarem conuenire dum fuerit præſens, ſed dum vult recedere, & tenebit pedem
4 in † ſtapete: vtrum ſi ſcholaris veniat ad iudicem, & dicat hoc ſibi, poſſit ei iudex tem-
pus ſtatuere intra quod agat. & videtur hîc quòd non. & infra de pignο. l. creditor. ſed
melius eſt vt cauſa cognita poſſit, arg. infra de ingen.manum. diffamari. & de remiſſ.pi-
gno. ſi eo tempore.

DE ORDINE IVDICIORVM.

TIT. VIII.

1 *Petitorium.*
2 *Merum imperium.*
3 *Conſilium generale.*
4 *Debilitas iuriſdictionis.*
5 *Præſes per ſe late patet.*
6 *Petitorium.*
7 *Tempus pubertatis.*
8 *Semiplena iuriſdictio.*
9 *Semel heres, ſemper eſt heres.*

ADITE. Verbum ponit imperatiui modi: non tamen imperat vel cogit: imo L.1.
dicit cauſa conſilij: quia vt ſupra tit. prox. habes, nemo agere vel accuſare
cogitur inuitus. ſic & ponitur ſupra de tranſact.age. cum non replicat ſuper
literam iſtam, ſuper quo adirem tunc præſidem. nam ſi dicas quòd ſuper poſ
ſeſſorio, quia petebant bon.poſ.ex edict.Carb.repugnat tibi litera in fine huius.l.vbi ma-
nifeſtè dicit quòd ſuper petitorio, ſcilicet quia agebat petit. hered. vel rei vindic. contra
heredem inſtitutum à patre, quia hunc impuberem nec exheredauerat nec inſtituerat.
1 Quod autem loquatur ſuper † petitorio, probatur euidenter infra ibi, pertinet enim ad
offic. iudic. qui de hered. cogno. &c. & tunc infra, quia non de ea ſed de hereditate pro-
nunciat. & ita videtur quòd omnimodo ſuper petitorio fuit aditus. Item ſi hoc dicitur,
non videtur ſtare poſſe: quia ſic malè diceret in litera, & ſi ſuper cauſa ſtatus cognoſcere
non poſſit &c. nam ſine dubio ſi ageret petit. hered. poſſet cognoſcere præſes, cum tunc
non habeat locum præſumptio Carbo.edicti, quod iubet differri aliàs ſtatus quæſtionem
vſque in tempus pubertatis cum ex eo agitur: vt ff.de Carb.edict. l. 3. §. miſſum. & §. duæ
autem cauſæ & ita nō impediebatur ex perſona pupilli. Item ex perſona ſua, id eſt, ipſius
2 præſidis non impeditur, vel ob debilitatem iuriſdictionis ſuæ, cum ipſe merum † habeat
imperium: vt ff. de offic. præſid. illicitas. §. qui vniuerſas. Imo huiuſmodi cauſæ ſcilicet
ſtatus, ſunt ei ſpecialiter deputatæ: vt ſupra de iudic. ped. l. 2. & ita non videretur quòd
vel in poſſeſſorio vel in petitorio ſtare poſſet quod hîc dicitur. ad hoc tamen reſponderi
poteſt, ſcilicet vt loquatur de poſſeſſorio: & hoc innuunt verba, *& rup. eſſe teſta. fa. præ-
ſen. agna. ſi.* ex hac enim litera videtur quòd de impubere loquatur, cui datur ab impe-
ratore conſilium, vt non petitorio vtatur, ſed poſſeſſorio, id eſt vt petat ſe mitti in poſſeſ-
ſionem rerum hereditariarum quæ fuerint defuncti tempore mortis: vt infra de Carbo.
3 edict.l.t. quod † conſilium generale eſt, & cuilibet de populo datur: vt ff. de rei. vindic.
ſi quis deſtinauit. præſumo ergo & dico quòd hoc ſalubre conſilium imperatoris elegerit,
& quòd egerit poſſeſſorio, vt dictum eſt. & non obſtat quod ſequitur in litera, *& ſi ſuper
cauſa ſtatus cognoſcere non poſſit* &c. verum eſt enim quòd non poteſt, non tamen impedi-
4 tur propter debilitatem ſuæ † iuriſdictionis: vt ſupra dictum eſt, ſed ex perſona pupilli,
qui conueniebatur rei vindicatione vel hered.petit.ciuilis etiam quæſtio ſtatus moueba-
tur: quo caſu impeditur cognitio ex perſona pupilli, ſi expediat ei quæſtionem differri in
tempus pubertatis. hoc enim iubet lex: vt ff. de Carb.edict. l. 3. §. cauſæ autem. §. duæ.
Quidam tamen volunt dicere quòd nomen præſidis generale eſt, & hîc ſumitur pro ma-
giſtratu municipali. ſed hoc non placet: quia hic non loquitur tantum de præſide, ſed
5 de præſide prouinciæ, quod nomen non ita late extenditur ſicut præſes per ſe † imo ad
eos tantum qui habent merum imperium ad proconſules & præfectos vrbis, & ſimiles:
vt ff. de officio præfecti. l. t. & 2. licet ergo præſes nullo tempore impediatur ob debili-

catem ſuæ iutiſdictionis, impeditur tamen ex perſona impuberis veluti cum expedit ei
quæſtionem differri: vt ſupra dictum eſt. nec obſtant illa verba, *Qui de hereditate cognoſcit.*
Et itetum infra, *Qui de hereditate pronunciat* &c. Quia poteſt ſic exponi, de hereditate id
eſt de poſſeſſione rerum hereditariarum danda, vel etiam deneganda. vt tamen præſes
illud obſeruet, vt ſi ambiguam inuenerit cauſam, vel modicum quid pro puero face-
re, vt non videatur filius euidenter non eſſe: det ei poſſeſſionem bonorum. ſi verò abſo-
lutam, & ſit ei euidens filium non eſſe illius, debet ei denegare. ff. de Carb. edict. l. 3. §.
cauſæ autem. & congnoſci de hereditate ſcilicet ſummatim. & pronunciat per conſe-
quens cum pronunciat filium eſſe. & ſummatim cognoſcendum eſt, vt dictum eſt. Poteſt
6 etiam dici vt loquatur in † petitorio, vt innuunt verba illa, qui de heredi &c. *Et de heredi.*
pronunciat &c. Nec obſtabit ſupra. *Et ſi ſuper cauſa ſtat. cog. non po.* &c. Quia ſubaudien-
dum eſt, aliàs ſcilicet cum impeditur ex perſona pupilli, vt ſupra dictum eſt, cum ſic ei ex-
pedit differre. hîc autem poterat eſſe quòd non expediebat differri ei, ſed potius repræ-
ſentari. quod diligentiſſime eſt prętori examinandum. finge enim teſtes eſſe quoſdam qui
dilata controuerſia aut mutabunt conſilium, aut decedent. vel etiam finge obſtetricem
anum eſſe, vel ancillas quæ pro partu veritatem dicere poſſunt. & certe aut ſtulti aut i-
7 niqui prætoris erit cauſam ſtatus in tempus † pubertatis differre: vt ff. de Carb. edict. §.
duæ autem. Vel hoc intellige quando pupillus non conuenitur, ſed agit petit. here. vel rei
vindica. & expedit ei differre quæſtionem in tempus pubertatis: vt infra de Carb. edict.
l. 1. aſſignatur contra ff. de præuaric. præuaricatores. Reſpond. quia ibi non in modum
exceptionis obiiciebatur illud crimen, imo de præuaricatione primum intentabatur ac-
cuſatio, & ideo neceſſarium erat ſuper ea pronunciari. Aliud aſſignatur contra. ff. de mi-
nor. intra vtile. dic quòd ibi non eſt pronunciatum in incidenti quæſtione, ſed ſuper er-
rore, id eſt, vt reſtitueretur in integ. ratione ætatis, vt liceat ei intendere veterem actio-
nem. & ita cetera cognitionis ſcilicet reſtitutionis faciendæ dilata ſunt. Aliud eſt contra.
ff de iudic. de qua re. ſed quod ibi dicitur, de qua re cognouerit iudex, ſubaudiendum
eſt principaliter. ſecus ſi incidenter, vt hîc. aliud eſt contra. j. eod. cum ciuili. dic quòd ibi
ſpeciale eſt cum ciuili diſceptationi crimen incidit. aliàs enim non pronunciaretur ſuper
incidenti quæſtione. & ita P. dixit ſemper in incidenti pronunciandum, niſi impedire-
8 tur propter priuilegium perſonæ, vt hîc. vel propter ſemiplenam † iuriſdictionem: vt ſu-
pra de iudic. quotiens. aliàs pronunciandum dixit in vtraque: vt ff. de iudic. de qua re.
Io. diſtinxit inter incidentes & emergentes quæſtiones. nec differunt tantum in nomi-
ne: imo incidens dicitur quæſtio, quæ ante lit. conteſt. competebat reo ex his quæ acta
ſunt inter ſe & actorem: vt pactum de non petendo, res iudicata, ſacramenti dilatio, &
ſimilia. & in his dixit cum B. ne in eis ſcilicet pronuncietur. Emergens dicitur quæſtio
vel exceptio quæ opponitur ex his quæ emergunt in lite: vt ſi quæratur an ille poſſit te-
ſtificari, vel an ſit danda dilatio, vel ſimiles. & in his dixit cum P. ſcilicet quòd iudex de-
beat pronunciare, arg. ff. de liberali. cau. liberis. §. vltim. & eſt ratio, quia aliter proceſ-
ſus cauſæ impediretur, vt quilibet videre poteſt. Illud quæri poſſet ſuper. l. iſtam, an he-
redes in hoc teſtamẽto Fabij inſtituti in quo nec præteritus eſt nec exheredatus poſthu-
mus, ſi adeant hereditatem ex hoc Fabij teſta. prout poſſunt, an fiant heredes, & an de-
ſinant eſſe heredes nato hoc poſthumo. & videtur quòd bene fiant heredes, quia teſta-
mentum erat validum. quod patet ex eo quod dicit, & raptum eſſe &c. alioquin non di-
9 ceretur rumpi ſi non teneret. lex tamen quædam videtur dicere quòd ex tali aditione
Sic in vete- non fiant heredes: vt ff. de acquiren. hered. cum quidam. §. quod dicitur. non ergo pro-
ri libro repe- cedit illa quæſtio, quòd qui † ſemel fuit heres, ſemper eſt heres, niſi caſualiter quidem
rimus. dicatur in querela inoffic. teſta. & in alio caſu. j. de ſi. com. amplius.

L. 2. SI QVÆSTIO. *Prius de natiuitatis* &c. Cum enim aliquis affirmat ſe de genere illius,
vel illius, debet hoc probare: vt ff. de proba. l. 1. & ſic in act. famil. erciſcund. hîc pro-
babit.

1 *Crimen falſi.* 2 *Exceptio rei iudic. in incidenti obſtat.*

L. 3. CVM CIVILI. *Quæſtio criminis incidit.* Puta quia conuenio te ad decem quæ pro-
miſeras, & oſtendo inſtrumentum de ſtipulatione. tu dicis illud inſtrumetum fal-
ſum

ſum. ſic ciuili diſceptationi principaliter motæ † crimen falſi incidit. *Vel crimini prius*
inſtitut. ciuil. & cetera. Puta quia accuſo aliquem de plagio quòd deportauit ſeruum
meum de vna ciuitate ad aliam. is quem accuſo, dicit non meum eſſe ſeruum, ſed
ſuum. ſic ciuilis cauſa adiungitur criminali prius inſtitutæ. *Vtramque quæſtionem ſua ſen-*
tentia. Quia pronuntiato quòd pecunia debeatur, verum erit inſtrumentum. ſic & pro-
nuntiato quòd ſeruus fuerit eius qui aſportauit, crimen expirat: vt infra ad leg. Falc. de
plag. præſes prouinciæ. B. dixit eſſe ſpeciale in hoc caſu, quòd de vtroque debeat pronun-
tiari. aliàs enim non pronuntiaretur in incidenti: vt infra ad leg. Iul. de adult. quoniam
Alexandrum. vel dic quòd pronuntiato in principali, videtur & in altero pronuntiatum.
2 & obſtat † exceptio rei iudic. in incidenti: vt infra de fide inſtrum. l. vlt. niſi ſit talis inci-
dens, quòd in ea ſummatim cognoſcatur: vt ff. de lib. agn. ſi quis à liberis. §. ſi vel parens.

QVONIAM CIVILI. Huic l. videtur contradicere ſupra eod. prox. ſed dic quod L. 4.
ibi criminalis incidit ciuili in modum exceptionis, quia principalis erat quæſtio ci-
uilis, & nõ criminalis: vel principalis criminalis, & non ciuilis: & ideo determinatur vna
ſententia. hîc autem vtraque principalis. accuſabatur enim principaliter, nec incidebat
crimen in modum exceptionis, quia prius cognoſcitur de crimine tanquam de maiori
& pronuntiatur. *Sæpe ſit.* Ideo dicit, quia quandoque contra eſt: vt quando ciuilis eſt
præiudicialis: vel quando agitur de poſſeſſione: vt infra de donat. inter vir. & vxorem. ſi
maritus. & idem dicit canon.

DE LITIS CONTESTATIONE.

Tit. IX.

1 *Iudicium principium, finem, & mediũ habet.*
2 *Poſtulatio quid.*
3 *Litis conteſt. eſt principium iudicij.*
4 *Delegati ante litis conteſt. recuſari poſſunt.*
5 *Lis quando dicitur conteſtata.*
6 *Libellus reſponſalis.*
7 *Libellus olim non neceſſarius.*
8 *Sportulæ quid.*
9 *Cautio iuratoria.*
10 *Conſuetudo optima legum interpres.*
11 *Memoria cito labitur.*
12 *Sine libello, non poteſt eſſe litis conteſt.*

RES IN IVDICIVM. Supra dictum eſt de iudiciis. & quia iudicium habet L. 1.
1 principium, medium † & finem: ideo hîc tractat de principio, & dicit quòd
ob hoc quòd aliquis petit in iudicio quod ſibi debetur, & edidit actionem,
non videtur lis conteſtata: ſed tunc erit lis conteſtata, cum iudex per nar-
rationem negotij cauſam audire cœperit. illa enim poſtulatio & editio actionis antece-
dentia ſunt principium, non tamen ſunt ipſum principium. vnde dicit lex, quòd ſi aliquis
promiſit amplius non peti, & poſt vocet aduerſarium in ius, & etiam ſatiſdatum ſit iudi-
cio ſiſti, non committitur ſtipulatio, quia non petit, ſed petere vult: vt ff. rem. rat. hab.
2 amplius. *Poſtulatio.* Poſtulare † dicitur quis quandoque, cum ſumit officium aduoca-
tionis: vt ff. de poſtulan. l. 1. §. poſtulare. Aliàs dicitur poſtulare implorare iudicis offi-
cium: vt ff. de dam. infect. l. 4. §. vltim. hîc dicitur poſtulare deponere querimoniam de
aliquo qui debet mihi pone x. *Simplex.* Id eſt ſine libelli oblatione. Olim enim non erat
neceſſarius libellus nec in conuentione illuſtrium perſonarum: vt infra de dignitat. quo-
tiens. vel dicitur poſtulatio, quia antiquitus poſtulabat actor à iudice actionẽ cum qua-
dam celebritate verborum: quæ hodie ſublata eſt: vt ſupra de formul. & impet. *Cum*
iudex. Intellige vt iudex. poteſt enim eſſe quòd aliquis venit ante iudicem allegaturus
priuilegium ſuum, quia dicit ſe ſcholarem, vel clericum: ſed tamen dixit iudici quòd au-
diret iniquitatem quam petit aduerſarius. & ſic dicit iudici quòd narrabit ei ſine præiu-
dicio ſuo, nõ ꝙ velit litẽ conteſt. & ita familiariter tanquã amico nõ tanquã iudici narrat
ei negotiũ. & tunc nõ credo lit. conteſt. arg. ff. quib. mo. pig. ſi debitor. §. ſi in venditione.
tunc contrariũ videtur arg. ff. de cond. ind. quod quis. ſed non eſt contra, quia ibi non ex-
preſſit voluntatẽ ſuam & ideo præiudicat ſibi: hîc autem expreſſit cum dixit ſine præiudi-
3 cio ſuo narrare. patet ergo ꝙ litis cõteſt. eſt † principiũ iudicij vel cauſæ: ante enim res eſt

integra: vt ff. de procurat. ante litem. & ſupra de iura.cal.l. 2. & not. ſupra de procurat:
ita demum. & prodeſt hoc notare ad l. ff. de iuriſdict. omnium iudicum. & quia ſi enim
moriatur is qui mandauit iuriſdictionem, ante litis conteſtatiooem, dicitur res iotegra:
& ſic videtur reuocatum mandatum. Valet etiam ad reuocationes iudicum, quia delega-
4 ti ante litis † conteſta. recuſari poſſunt: vt oot. de iud. apertiſſimi. *Audire*. Subaudi per
narrationem vtriuſque partis, quia cauſa eſt res in diceodo poſita &c. & quia negotio-
rum merita aſſertione partium paoduntur, vt j. ſi per vim vel alio modo l. vlt. intellige er-
5 go de narratione actoris, & reſponſione rei. & de tali narratione † & reſpōſione facit mē-
tionem ſ. de iura.cal.l.2. Aſſignaoit hîc incidenter dominus Yr. duas autheo. quæ tractāt
de quibuſdam præcedeotibus ipſam litis conteſtationem. OFFERATVR *Ei qui*. Ex
hoc quod dicit, ei qui vocatur ad iudicium, videtur quòd ipſi reo ſit offerendus libellus,
non tamen dicit à quo, vtrum à iudice, vel ab actore. Alia verò authen. quæ eſt ſ. de epi-
ſcopis, generaliter autem &c. innuit quòd ipſi iudici eſt offerendus. ſed oon multum cu-
ro, vtrum ab ipſo iudice offeratur vel ab actore iudicis auctoritate, vel etiam ab executo-
re, de quo magis videtur dicendum, vt per eum. ſ. executorem ad ipſum reum deſtioetur.
In ciuitate tamen iſta reus prius vocatur, deinde eo repræſentato libellus ei offertur vel
à iudice, vt ſ. dictum eſt, vel ab actore iudicis auctoritate. Appellatur autem iſte libellus †
6 reſponſalis: vt j. authen. de exiben. & intro .re. in curia verò Romana petitio: ſed Booo-
niæ reclamatio. videtur autem quòd ex neceſſitate libellus iſte ſit offereodus, maximè ex
hoc quod dicit in fine, litis ergo conteſt. &c. quod eſt contra regulam quæ dicit ſcriptu-
ram oon eſſe neceſſariam: vt ſ. de pact. pactio quod bona fide. & de tranſact. ſiue apud.
Alij etiam ſunt caſus in quibus ſcriptura exigitur: vt not. ſ. de ſacroſan. eccle. hoc ius. &
ſ. ſi minor. ſe maio. ſi alterius. & per hoc q; hîc dicitur de libello, videtur correctū. ff. de e-
den. l. 1. §. 1. ibi, qui producit aduerſarium ſuum ad album, & demōſtrat quod dicturus eſt.
7 videtur enim per l. illam, quòd olim non eſſet † neceſſarius libellus. quod ſine dubio ve-
rum eſt, oiſi in conuentionem quarundam perſonarum: vt j. de dignitatibus. quotiens.
ſed in crimioalibus etiam iure antiqoo videbatur bene neceſſarius libellus: vt ff. de ac-
cuſa. l. libellorum. & j. qui accuſa. ooo poſſ. l. 3. & de accuſat. & inſcript. l. in cauſis. & hoc
in crimine publico. ſecus io priuato: vt ff. de priua. delic. l. vlt. hodie ergo generale eſt in
omni cauſa vel iudicio, quòd offeratur libellus. Quidam tamen dixeruot, quòd autheo.
iſta non habet locum inter arbitros compromiſſarios: vt ſ. de epiſcopis. generaliter. in fi.
ſed illa authen. non loquitur de libello, imò de quadam ſatiſdatione. ſ. de lite perſequen-
da, quam dicit oon habere locum apud arbitros. nec mirum ſi illa cautio ibi non exiga-
tur: quia ſi ad diem ab arbitro appoſitam non venerit, committitur pœna: vt ff. de .arb.
diem. §. ſi quis de litigatoribus. vnde libelli oblatiooem beoe dico locum habere etiam in
arbitris. & hoc innuit l. de arbit. l. penult. io fi. ibi, coouentum in ſcriptis &c. & idem di-
co in ſententia, quòd tam iudex quàm arbiter debeat eam ferre in ſcriptis: vt j. de ſentē. ex
pericul. l. 1. niſi in breuibus & in talibus, vel cum epiſcopus cognoſcit inter clericus: vt j. de
ſenten. ex peric. authen. niſi breues. & in talibus ſatis dici poteſt quòd libellus non exiga-
tur in cauſa XII. denariorum, vel duorum ſolidorum, & ſimiles. & eſt notabile quòd ſcri-
ptum exigitur io principio, in medio, & in fine. *Præbitis ſportulis*. Hæ ſportulæ præſtan-
tur aduocato in iudicio. imo ab vtroque. & j. de fruct. & lit. expen. l. vlt. & j. authē. de iud.
§. ne auten. quia præſtabantur duo aurei in principio, & fine duo. Aliter in terra iſta. &
8 ſunt hæ ſportulæ † ſalarium quod præſtatur apparitoribus. vel quia apponebantur in
ſporta, hoc eſt quodam vaſe. nō quòd ſibi haberent executores fortè, ſed fiſco: vt in ſum-
ma de ſportulis. *Data fideiuſſ.* Scilicet iudicio ſiſti. hæc tamen ſatiſdatio remittitur qui-
buſdam perſonis, vt poſſeſſoribus rerum immobilium, & clericis, & quibuſdam aliis: vt
ff. qui ſatiſd. cog. l. ſciendum. & j. authen. de cleric. & epiſcopis. §. ſi quis autem pro pe-
9 cuniaria. ſed tamen poſſeſſores rerum immobilium † iuratoriam depoount cautionem:
vt infra de priu. ag. in rebus. l. vltim. & de prox. ſacro. ſcrin. lib. XII. Clerici tamen non iu-
raot, quia eccleſiaſticis regulis & canone à beatiſſimis epiſcopis aotiquitus ioſtituto cle-
rici iurare prohibentur: vt ſupra de epiſcopis, cum clericis. XX. *dierum*. Quæritur v-
trum hoc tempus poſſit à iudice moderari? & ſatis poteſt dici quòd ſic, ad imitar edicto-
rum: vt ff. de iud. l. oonnūquam. & ita & de conſuetudine ſeruatur q; nunquā plus detur
10 ſed minus quandoque, prout iudici videbitur faciendum. conſuetudo † eoim eſt optima
legum

10 legum interpres : vt ff. de legi.& ſenat.con.l.ſi de interpretatione. In criminalibus autem
cauſis videtur quòd debeat habere amplius. ſ. ſpatium xxx.dierum ad cõponendos mœ-
ſtos penates : vt j.de exhi.reis.l.penult.& habebit hos prædictos xxx.dies vltra xx. prædi-
ctos. nec mirum ,quia ad alium dantur. Præterea ſi quis Romæ conueniatur de remota
patria,quæ fortè diſtat per xx.diætas, nõne habebit plus quàm xx.dies ad deliberandum,
quia antequam redierit in patriam ſuam , erunt tranſacti fortè xx. dies & plus? Sed dic
pro quolibet die ad veniendum dari vicena milia paſſuum , & præter hoc ad deliberan-
dum xx. dies : vt ff. ſi quis cautio.l.1.nec eſt contra.ff.qui ſatiſd.cog. de die.r. Reſpond.vt
in legibus illis notatum eſt. *Vel alij iudici.* Hîc enim erat ordinarius , vt habes : vt not.s.
de iudiciis,authen.ſi contigerit. *Vel recuſet.* Cum erit delegatus ante lit.conteſt.vt not.s.
de iud. apertiſſimi. niſi ſit ille &c. videtur contra. ff.de iud.l.obſeruandum. ſed dic quòd
hîc petiit alterius voluntate : quod poteſt fieri : vt innuitur.j. de ſenten. & interloc.auth.
conſequenter. ibi , aliuſque mereri. vel hîc conceſſum eſt ad petitionem alterius , habito
reſpectu ad verecundiam periti iudicis. vel hîc pars altera non erat præſens, cum poſſet
exigi conſenſus, vt fit in curia Romana. *Modo*.i. tantummodo. *Ipſius reſpon*. Debet er-
go reſpondere etiam ante litem conteſt. quod eſt ſpeciale, ſicut & quædam alia ſpecialia
notata ſunt.ff.de interrog. act.l. *Subſcriptione.* Debet ergo ſubſcribere, vt in corpore
huius authen. *Contra hoc indultum.* Bene dicit de indulto , quia hoc inductum eſt in fa-
uorem rei, vt ſcil.in ſcriptis declaretur ſibi voluntas aduerſarij. cum enim per verba non
poſſet ita bene habere in memoria ſicut per ſcripturam, quia cito labitur de † memoria,
11 induſſit imp.reo quòd ſcriptura fiat in declaranda aduerſarij voluntate:& hæc datur reo,
quantum habet & tenet & inſpicit quantum vult , vt ſibi ſciat reſpondere. *Pro nihilo eſt
habenda.* Nota quia ſi libellus non præceſſit,non valet lit.conteſtatio. ſed quo ad quid nõ
valet. dicunt tamen vt Yr. quo ad examinationem , & ſententiæ prolationem. valet ta-
men quo ad interpretandam præſcriptionem, etiam ſi non interceſſerit libellus,ſed exe-
cutionis conuentio : vt j. de præſcrip. xxx. anno. ſicut in rem. & l. cum notiſſimi. Sed ll.
illæ loquuntur ſecundum ſua tempora,in quibus non exigebatur libellus niſi in conuen-
tione illuſtrium perſonarum,vt ſupra dixi. hodie tamen per authen. iſtud, cum exigatur
libellus, non erit litis conteſtatio † ſine libello , neque quo ad interrumpendam præſcri-
12 ptionem,neque quo ad alia,cum pro nihilo eſt.in caſibus tamen ſecus eſt , vt cum ex cõ-
ſenſu partium promittitur, vt in vilibus cauſis (vt videtur innuere authen.quod habes s.
de epiſcopis & cleric. in authen. generaliter in fin. & in ſumma etiam eſt notatum.) vel
ex conſuetudine terræ , vt eſt in quibuſdam locis. Sequitur alia authen. LIBELLVM
&c. *Et in negotij.* Et ponitur pro vel. non enim tenetur vtrique cauere,reo ſcilicet & exe-
cutori. vnde ſatis eſt ſi alteri eorum caueat. hæc enim cautio fit gratia eius qui conueni-
tur : vt dicit in litera ſequenti. vnde & ſi caueat perſonæ publicæ , ſatis eſt; quia ex pro-
miſſione ſibi facta, bene dabitur actio reo : vt ff.rem pup.ſaluam. non quaſi. *Cautionem.*
Ergo patet quòd cautio iſta exponenda eſt ante lit. conteſt. ne vel antequam libellus di-
rigatur,aliud ſi poſt,quia tunc caueret de perſequenda cauſa vſque in finem; vt s.de epi-
ſcopis.authen. generaliter. Vel dic quòd vtraque interponitur antequam dirigatur libel-
lus:ſed iſta ad litem inchoandam,alia ad perficiendam.reſpicit enim finem illa,hæc prin-
cipium : vt in alia authen. vt notaui. *Intra duos.* Si verò nõ conteſtatus fuerit intra duos
menſes,committitur cautio, & liberantur fideiuſſores : vt j. de fideiuſſo.l.pen. *Non exce-
dente cautione xxxvi. ann.* Intellige in eo quod pœnam continet. damnum enim reſtituit
totum. ſed pœna de duplo quod promiſit , non debet excedere iſtam quantitatem. pro-
miſit enim ſe reſtituturum damnum in duplum.

DE PLVS PETITIONIBVS. TIT. X.

1 *Falſa computatio.*
2 *Pœna,vltra delictum contendi non debet.*
3 *Scienter confiteri nocet.*
4 *Doli exceptio.*

ODROSAS &c. Sciendum eſt quod plus ponitur 4.modis, cauſa, tempore, re,loco.
Quid hoc ſit,& in quo puniatur qui plus exigit præſtita cautione vel non, dic vt in L.vnica.

1 ſumma diligenter ootatum eſt. *Machinat.caut.* Computauit † enim quis cum debitore
ſuo per dolum vltra quàm deberet:& ita fecit ſibi caueri de eo toto ſolueodo. *Arguatur.*
per teſtes.ſi verò ſponte confiteatur, vel per iuſiurandum ſibi delatum, non tantam pa-
tietur pœnam:vt ff.de iureiuran.eum qui iurauit.& licet aliàs ſit generale, quòd nõ vltra
2 debeat extendi † pœna,quàm reperiatur delictum: vt ȷ̃.de pœnis. ſancimus: vt ff.de his
quibus vt iodig.reſcriptum. fallit tameo in l.iſta: quia propter hoc quòd quis plus petit,
amittit totum. *Tranſactionibus.* quia ſi tranſigat de adiecta falſi quantitate, non licebit ei
contrauenire. *Secundis confeſſ.* vt ſi dicat ſcienter, ne lite vexetur, bene debeo tantũ quan-
tum dicis.& ita ſecuoda eſt confeſſio à prima quam fecit ignotanter, & in qua cauit.ſed
in hac præiudicatur,in illa non,ad ſimilitudinem illius, qui ſcienter indebitum ſoluit: vt
ff.de condic.inde.quod quis. Nec puto eſſe intelligendum de confeſſione poſt biẽnium
facta,ſicut dicitur in muliere ȷ̃.ad Velleianum.ſi mulier.ibi enim non præiudicat ſibi ni-
ſi elapſo biennio.ſed iſte talis erat qui ante poterat ſibi præiudicare quãdocuoque vellet.
3 vnde nõ in eo ita pono ſicut in muliere dicitur: imo ſi ſcienter † cõfiteatur ſiue intra biẽ-
nium ſiue poſt.ſiue in ſcriptis vel coram iudice ſiue oon,ſibi præiudicabit. *Hoc.* id eſt do-
lum adhibitũ in adiecta falſi quantitate.ſi verò per dolum ſuper dolo tranſigatur, dicunt
quidam,quod teoet cauſa inficitatis vitandæ. vnde diſtinxerunt, fiat tranſactio ſuper re
per dolum,& tunc non valet.an ſuper dolo per dolum,& tunc oon tenet: vt hic.ſed non
ita dicendum:imo quod hic dicitur, hoc referendum eſt ad dolum præcedẽtem. ſi enim
4 dolus poſtea ioteruenerit,bene poteſt obiicere † de dolo:vt ff.de coodic.inde.in ſumma,
& quia prætor ait, Pacta conueota quæ neque dolo malo &c.ff.de pact. iuris gentium §.
prætor.

DE DILATIONIBVS. TIT. XI.

1 *Nomen inſtrumenti,eſt generale.* 2 *Expectatoriæ dilationes.*

L. 1. QVONIAM.*Inſtrumentorum.* Nomen † inſtrumeoti generale eſt tam ad char-
1 tas quàm ad teſtes: vt ff.de fide inſtru.l.j.ſed hic videtur quod ad chartas tao-
tum referatur,cum poſt addat,vel perſonarum. vel intellige quòd vtrumque
comprehendant.& hoc quod dicit,vel perſonarum,eſt intelligẽdum de per-
ſonis aduocatorum.pro his enim peti poteſt dilatio:vt ff.de in integ.reſt.maio.ait prętor.
io fi.ſed pro cognatis & amicis non inueoitur quòd dilatio dari debeat.*Quàm tres menſes.*
Iſtud quod hic dicitur de tribus menſibus & de vj.& de ix.non corrigitur per authen.vt
omnes obediaot iudici.§.& ſi quidem.quia ibi loquitur de iudiciis quæ dantur illi ex cu-
ius domo iniquum quid patior,vt veniat ad iudicium.hic autem de iudiciis quæ dantur
propter inſtrumenta vel teſtes. *Ex continentibus prouinciis.* Continentes prouinciæ ſuot,
quæ modo freto diuiduntur: vt ff.de verbo.ſig.§. continentes. *VI.menſes.* repete,oon am-
plius. nam minus poteſt. *ix.menſes.* repete, non amplius. *Non facile amplius quàm ſemel.* &
hoc quando non eſt impeditus.ſi verò non potuit producere teſtes, habebit aliam dila-
tionem gratia impedimenti. In criminali autem ſpeciale eſt quòd amplius quàm ſemel
præſtetur.& ſi non probauerit impedimentum: vt ff.eo.l.vlt.& videtur contra authen.s̃.
2 de iudi.iubemus.ſed ibi † expectatoriæ dantur dilationes, vt cum aliquis erát abſens ra-
tione teſtium aliàs vel inſtrumentorum, vt hic. vel dic quod ſpeciale eſt quando vna par-
tium renunciauit allegatiooibus,altera oon. videtur etiam contra autheo. de teſtib. ſed
ibi oon loquitur de dilatiooibus,imo de teſtium productione, & intra tempus eiuſdem
dilationis plures poſſum productiones facere,ſi omnes ſimul produxi.ſi verò propter cal
liditatem petam dilationẽ, vt diſcam teſtificata,& quæ dixeruot iudici,hodiẽ producam
vnum,cras alium.ſi non didicit teſtificata, danda eſt quarta productio ſacrameoto præ-
ſtito, vt dicit autheo.ȷ̃.de teſtib.

1 *Iudex extraordinarius.* 2 *Victus victori in expenſis damnatur.*

L. 2. SI QVANDO. *Deneganda eſt.* ſed tamẽ tempus quod reo datur, poterit prodeſſe acto-
ri ad producendos teſtes: vt s̃.de tempo.in integ.reſt.l.pen.

Hic habes authen. QVOD FIERI *non debet &c.* Ad quid referes, quod hic dicitur,
quod fieri non debet? dicéſne quòd aliàs ooo debet reſcriptum indulgeri niſi actor ſatiſ-
dederit &c? & certè non ita dicendum: imo refertur ad hoc quod reus non ducatur ad
extra-

cxttaotdinarium,aliter quàm hic dicit. & quòd ita ſit intelligendum, continetur in cor-
1 pore authen.in prin. *Certam.* In corpore authen.decretam: quia iudex † extraordinarius
debet decernere quantitatem quam præſtet actor ſi litem non exequatur. *Daturum.* fu-
gienti: vt in corpore authẽ. *A ſe.* ſcilicet iudice intra x.dies. iſtud eſt ſpeciale in iudice ex-
traordinario. aliud ſeruatur in ordinario: quia ſi non venit, dicit authen. qui ſemel, quòd
debet citari tribus edictis per interualla xxx.dierum. & alius datur annus, vt ibi conti-
netur. *Dimittitur reus.* ſcilicet à iudicij obſeruatione. *Quod cõpromiſſum eſt.* quia certam pro-
miſit quantitatẽ, & amplios ſi plus expenſum eſt præſtabit: quia victus victori debet con-
2 demnari † in expenſis: vt ſ. de iudic. properandum. *Cum taxatione.* facta ſcilicet à princi-
pio ante ſacramentum, ſecus ſi poſt: vt ſ. de iudi. authen. hodie.

1 *Feriæ vnde dictæ.*

SIVE PARS. Trium menſium vel.vj.vel.ix.vt ſ.eo.l.j. *Conquieſcat.* ſubaudi niſi abbre- L. 3.
uiauerit tempus, vocatis partibus cauſa cognita. poteſt enim moderari in talibus in-
terlocutoriis ſententiis & mũtare. aliud in definitiua ſententia: vt ff. de arbit. dicere. & de
1 iud. nonnunquam. & ff. de re iudic. quod iuſſit. *Feriæ.* & dicuntur ita, quia † feſtiuæ, vel à
foro, quia forum faciunt declinare: vt ff. eo. l.j. & l.pen. *Repentinæ.* quæ indicuntur à do-
mino imperatore propter natiuitatem filij, vel propter victoriam. *Solemnes,* vt dies domi-
nici & ſimiles.

A PROCEDENTE. *Plenariè.* id eſt ſummatim & de plano ſine libelli oblatione: ſicut L. 4.
j. de naufrag. l.pen. & quædam bon. poſ. de plano peti poteſt, alia cauſa cognita pro
tribunali ſedente iudice: vt ff. quis ot. in bono. poſſ. l.ij. §.j.

1 *Imperator cogi non poteſt vt ſit iudex.* 2 *Renuntiare allegationibus.*

CVM A NOBIS. Videtur contra j. de tempo. appel. authen. ſed & lis. & j. vbi ſena. vel L. 5.
clariſſ. l. quotiens. Reſpon. quia aliud eſt quando tractatur cauſa apud imperatorem,
quàm apud alium iudicem. vnde quamuis mora facta fuerit apud dominum imperato-
rem in appellatione exercenda, non tamen tranſit tempus donec faciat eam introduci,
1 & à proceribus dirimi, vt ibi dicit. non enim ita poteſt cogi † imperator ſicut alius iudex.
& ita dic quòd non loquitur de tempore dilationis præſtandæ, ſed appellationis exercẽ-
dæ. ſcilicet anni. ſed hic loquitur quando princeps cognoſcit in cauſa appellationis, vel
eam delegat. tunc enim non eſt danda dilatio. ſed in principali hoc non negat. Sed non-
ne legati à Papa etiam in tali caſu dant tota die dilationes? ideo dominus Io. & P.l. quam
habes. j. de tempo. appel. per hanc, intellexit l. iſtam, quando aliquis iudex cognouit de
cauſa appellationis, & recepit teſtes. poſt refert ad dominum imperatorem, quid fieri de-
beat in cauſa illa, vel quod remittat ſibi neceſſitatem iudicandi. ſi ita cognouit, vel alij
2 commiſit, tunc non datur tempus ad deliberandum, quia partes † renunciauerunt alle-
gationibus: vt j. de rela. l.j. & ſic gloſſauit. *Conſultationẽm vc.* vc, pro et. Dominus tamẽ M.
& B. reſponderunt cuidam iudici imperatoris, cum quidam Parmenſes accuſati eſſent
de crimine, & iudex ille Berco nomine per l. iſtam denegabat eis tẽpus deliberandi, quòd
l. iſta locum habebat quando imperator cognoſcebat de cauſa appellationis. & ſecũdum
eos videtur quòd optimè ordinari poſſet hæc litera. & ſic petebant tempus vel ſecũdum
authen. offeratur, vel ſecundum l.j. de cuſtod. & exhib. l. penul. at ille iudex nec ſecũdum
authen. nec ſecundum l. dedit eis tempus, ſed x. dies tantum: & accuſati interim timore
aufugerunt.

INTER PRIVATOS. Paret per l. iſtam, ſi lis eſt inter priuatos & fiſcum, non eſt de- L. 6.
neganda actio.

NEC DE STATV. Etiam ſi ſit quæſtio de ſtatu & patrimonio, tranſmarina dilatio L. 7.
non debet egredi nouem menſes.

DE FERIIS. TIT. XII.

1 *Feriæ ſolemnes itemque repentinæ.*

QVONIAM. *Similis obſeruantia.* ſubaudi, inductatum à nobis feriarum & ſolem L. 1.
nium vel communium. *Experientiæ tuæ.* ideo dicit, quia multa expertus erat,
& multa viderat & audierat. *Minime fieri adiectionem.* hoc eſt vt ſine adiectione
alterius temporis non feriati currat tempus appellationum in feriatis diebus

1 ſiue ſint feriæ repentinæ † ſiue ſolemnes. patet ergo quòd ſimilis eſt obſeruantia tam in ſolemnibus quam in repentinis feriis quo ad tempora appellationum, ſiue ſint facienda ſiue exercenda. currunt enim dies continuò in exercenda appellatione, etſi agi non poſſit in feriatis: vt j. de tempo. appell. l. 2. §. penul. ſicut & in vſucapione, & xx. vel xx. præſcrip. & ſi agi non poſſit in feriatis diebus, omnes tamen computantur continuò.

L. 3. OMNES IVDICES. *Die ſolis.* id eſt die dominico. dies enim ſeptimanæ ſumpſerunt nomina à VII. planetis: & ideo dicitur dies ſolis, dies lunæ, dies martis, & ſic de aliis. *Scrobibus.* i. foſſatis. *Momenti.* i. diei illins.

L. 4. A NVLLO. Aſſignatur contra. ff. de offic. procon. ſi in aliam. ſed illud verum eſt in feriis quæ indicuntur publica vtilitate, puta gratia meſſium vel vindemiarum. illas enim dare poteſt ſecundum mores & conſuetudinem regionis. ſecus in repentinis, quas indicit imperator ſolus, cum aliquid proſperum contingit in rep. vel deuicit hoſtes, & ſimilia. *Et fructu carebit.* Sic videtur quòd ſi careat aliquid nomine, careat & fructu. ſed nõ eſt ita in omnibus, cum multi ſint contractus innominati, qui fructu non carent: vt ff. de præſcrip. verb. naturalis. natura enim rerum inductum eſt, vt plura ſint vocabula, quã negotia: vt j. cod. tit. natura.

L. 5. PVBLICAS. *Geminis penſionibus.* Qui gemini menſes ſtatuũtur ad vindemias & meſſes colligendas: vt j. cod. l. omnes. *Piſtoris.* Quia piſtores fortè malè fecerunt panem, & contra ſtatutum.

L. 6. QVADRAGINTA. Auſpicio certimo. i. in principio ieiuniorum. *Criminalium.* Non ciuilium.

1 *Feriæ diuerſimodè ſtatuuntur.*

L. 7. OMNES DIES. *Iuridicos.* id eſt ad ius dicendum conceſſos. *Feriarum.* Et dicitur feriæ quaſi fœriæ, quia præſtant vacationem eorum quæ in foro aguntur, per contrarium, non quòd tunc forum fiat: vt ff. eod. l. pen. *Indulgentior annus.* id eſt, indulgentior pars anni. & ſic totum ſumitur pro parte. indulgentur enim illi gemini menſes neceſſitati hominum, vt recolligantur meſſes & vindemiæ. & ſecundũ
1 diuerſas regiones diuerſimodè † ſtatuuntur: quia citius fiunt meſſes & vindemiæ in vno loco quam in alio. *Reuoluuntur.* Quia modo eſt vna dies dominica, in alia ſeptimana alia: & ſic de ſingulis. *Lucis auſpicia.* i. dies in quibus nati ſumus. *Vel ortus imperij.* i. dies in quibus coronam ſuſcepimus.

L. 8. ACTVS. *Emancipandi & manumit.* Idem ſi in his diebus fiant paces, & concordiæ & tranſactiones interponantur, electo aliquo tanquam bono viro & arbitratore. aliàs etiam ex cõſenſu partium non redditur ius. licet aliud ſit in feriis meſſium vel vindemiarum: vt ff. eod. l. 1. §. 1. cum enim videam, quòd ille qui prohibetur poſtulare in vtraque parte conſentiente repellatur à poſtulando: vt ff. de poſtulan. quos prohibet. ergo multo magis hîc dicendum q; non valet conſenſus partium in diebus ſtatutis ob honorẽ dei.

L. 9. PROVINCIARVM. *In hoc ſummi numinis ſperatur venia* &c. Vnde & vulgare prouerbium eſt, & canon dicit, Amicus dei eſt, qui inimicum dei diſperdit.

L. 10. DIES FESTOS. *Fideiuſſionis.* Iudicio ſiſti, iudicatum ſolui. *Apparitio.* i. apparitor. *Vicaria pœnitudo.* Vt inuicem pœniteant. *Obſcœnis.* id eſt turpibus. *Noſtrum ortum.* i. natiuitatem principis.

DE IVRIDICTIONE OMNIVM IVDICVM & de foro competenti. TIT. XIII.

1 *In lite priuat. procurator Cæſ. non eſt iudex.*
2 *Mutare voluntatem.*
3 *Quando appellari non poteſt.*
4 *Reſcriptum contra leges quando valet.*
5 *Prorogatio de perſonis ad perſonam.*
6 *Iuriſdictio delegata.*
7 *Iuriſdictio verbum generale.*
8 *Habere ius in re quid.*

L. 1. NON QVIDEM IVDEX *Fuit* &c. Iſtud multum videtur facere pro reo, qui fortè condemnatus erat. volebat enim reſcindere ſententiam, & ſic dicebat domino imperatori à non ſuó iudice latam. Reſpond. ei imperator, & di-
1 cit quòd verum eſt procuratorem ſuum † non fuiſſe iudicem in lite priuatorum: & ob hoc videtur ſententia reſcindenda: vt j. ſi à non competen. iu. l. vlt. ſed hic nõ debet quis præciſè imo totam. l. perſpicere. vnde dicit l. inciuile eſt, niſi tota lege perſpecta

ĉta &c. vt ff.de legib. & conſtit.dicit enim inferius, quia cũ ipſis conſentientibus & eum
eligentibus ſententiam tulerit, debent ei acquieſcere.intellige ergo propoſitionem quam
præmittit,quod aliàs conſiderata ratione à lege,non eſt iudex procurator priuatorũ,imo
habet cognoſcere tantum inter fiſcum & priuatum.& dicit.l. ſibi debere aſſociari præſi-
dem:vt ſ.ſi aduerſus fiſcum l.ij.& de pe.iudi.l.j.ſed ſi ipſi eum elegerunt,& ipſe tulit inter
eos ſententiam,non debent recedere à iudicatis.Sed quare ponit iſta duo , ſcilicet quòd
elegerunt, & quòd ſententia feratur?quia ſi tantum elegiſſent,non tamen vltra proceſſiſ-
2 ſent,com nec lis fuerit conteſtata,nec ſententia lata , poſſent ab eo recedere,& mutare †
volnntatẽ:vt ff.eo.ſi conuenerit. Et voluerunt quidam intelligere quod ibi dicitur,priuſ-
quam adiretur,etiam ſi lis conteſtata non eſſet,dixerunt autem adiri ante lit. conteſt. ſed
dominus meus contra.aditionem eſſe non ponit prn litis conteſtatione:vt ff.ſolut.mat.ſi
cum dotem.§.eo tempore.*Conſentientibus*. ſcilicet adeundo ipſum,& litem conteſtando.
Intelligitis. &c.id eſt bene ſcitis,quilibet enim hoc ſcit,cum ſit de iure naturali, ne aliquis
contra pacta verſetur:vt ff.de pac.l.j.& ideo ſi eis conſentientibus ſentẽtiam tulerit , de-
berent acquieſcere rei iudicatę, niſi appellent.hoc enim facere poſſunt,in epiſcopo tamẽ
ſi eligatur vt arbiter , ſeruatur eius ſententia vt arbitri:& poteſt agi tantum ad pœnam. ſi
3 verò iudex,nõ † poteſt appellari: vt ſ.de epiſcopali aud.epiſcopale.& l.ſi quis lit. *Scientes*.
aliud ſi ignorantes.tunc enim non videtur conſenſiſſe,imo error ille contrarius eſt con-
ſenſui:vt ff.eo.ſi per errorem.& ſic ſententia facit quod aliàs non teneret:vt ff.ſi quis cau.
ſed & ſi quis §.vlt.& aliàs dicit.l.quòd iudex non poteſt decernere bono. poſ. pupillo vel
ſeruo eius , niſi ſciat ipſum eſſe pupillum vel alium ſeruum : vt j.qui admit. ad bo. poſ.l.
bonorum quidem.& ff.de bo.poſ.ſeruus.& ſimile poſſet induci in reſcriptis: quia dicunt
quidam quod ſi aliquis impetrauit reſcriptum contra legẽ,& hoc ſciuit imperator, quòd
valet.aliud ſi ignorauit legem eſſe contrariam.ſed nos nõ ita dicimus : quia ſi reſcriptum
4 † ſit contra legem,& ſi hoc ſciat imperarot , dicimus quòd non valet , niſi imperator di-
cat ſpecialiter,non obſtante tali lege: vt probatur j.de petit.bo.ſub.l.j.nunquã enim præ-
ſumendum eſt quod ipſe ignoret aliquam legem,cum omnia iura habet recõdita in ſcri-
niis ſuis : vt j.de teſta.l.omnium. Quid ſi vnus ſciuit non ſuum iudicem,alius ignorauit?
Diſtinxerũt quidam,eſſet actor,an reus.& ſi actor ſciuit,reus autem ignorauit. Præterea
diſtinxerunt,vtrum errent in iure,an in facto:ſi in facto,non tenet.ſi in iure,tenet. Io.nõ
diſtinxit errent in iure,an in facto.ſiue enim errauerunt in iure , ſiue in facto, non tenet
iuriſdictio : vt probatur ff. de iud. l.ij. circa prin. præterea non diſtinxit reum ab actore.
pluraliter enim locuta eſt l.quòd omnes debeant conſentire: vt ff.de iud.l.ij.§.elegiſtis.&
5 ita hic fit prorogatio † de perſonis ad perſonam , quandoque fit de tempore ad tempus:
vt cum iudex delegatus eſt,vt j.tale tempus cognoſcat. poſſunt enim prorogare tempus:
vt ff.de iudiciis.l.ij.§.ſi iudex.fit etiam quandoque de re ad rem:vt com quis iudex vſque
ad certam ſententiam poteſt cognoſcere, poſſunt partes prorogare ad maiorem : vt ff.de
iud.de qua re.§. iudex. Sed poſſet quæri , vtrum priuatorum conſenſus poſſet facere, vel
prorogare quòd magiſtratus municipalis cognoſceret de principali quæſtione in qua eſt
neceſſarium merum imperium,vel vtrum pedaneus iudex poſſit cognoſcere de liberali.
In primo reſpon.quòd non,arg.j.vbi cauſa fiſcalis.l.non defenſæ. In ſecundo idem, quia
liberalis cauſa maiores exigit iudices:vt ff.de arbit. non diſtinguemus §. de liberali : vt ſ.
de peda.iudi.l.placet.Cum enim fit prorogatio de perſonis ad perſonam,poteſt fieri tan-
tum in his cauſis quæ ad iuriſdictionem iudicantis pertinẽt: vt in diſtinct.in pedaneo iu-
dice & magiſtratu municipali , qui non poſſunt de capitali crimine vel de liberali cauſa
cognoſcere, vel de aliis quæ pertinent ad merum imperium:vt per l.ſ.de pœ.& ff.ad Tur
pil.l.j.§.ſuſpecto & §.ſequenti. In his ergo ſi conſentiant,non fit prorogatio , ſed in aliis:
6 vt ſ.dixi.Item poſſet quæri quid eſſet in eo qui † iuriſdictionem habet delegatã , vt quia
delegata eſt ei aliqua cauſa:nunquid ſi aliqui ad quos non eſt delegatus, conſentiãt in eũ,
facient eum iudicem?nam hic non de tali dixit.Præterea in ff.de iudic.l.j. loquitur de eo
qui tribunali præeſt , id eſt merum habet imperium , & de eo qui iuriſdictionem habet:
7 quod verbum † generale eſt,& forte extendetur etiam ad eum qui habet delegatam. vel
dic verius quia quod ibi dicitur de iuriſdictione,intelligendum eſt de ordinaria : nec ex-
tendetur ad delegatam: quia ille non proprie dicitur habere iuriſdictionem , ſed magis
qui delegat : vt ff. de off.eius cui mand. eſt iuriſd. l. j. & ſimile poteſt ad hoc induci de eo

qui habet ius in re, vt quia emphyteuta eſt: quia dominus dicitur habere directum domi-
8 nium, licet habeat ille † ius in re: vt ff. ſi ager vectig. l. j. & ita dico iudicem delegatum in
vna cauſa, non poſſe per conſenſum partium fieri iudicem in alia.

1 *Ordo iuris ſeruari debet.* 3 *Ratione contract. ſortitur quis forum.*
2 *Domicilium, vbi contractum intelligatur.* 4 *In loco domicilij reus conueniendus.*

L. 2. IVRIS ORDINEM *conuer. poſt.* Ex hoc datur intelligi quòd non erat audiendus. il-
le enim audiri debet, qui ſecundum ius aliquid poſtulat, non qui peruerſo iuris ordine
1 petit: vt ſ. de precib. imp. of. l. reſcripta. ordo † enim iuris ſeruari debet: vt ſ. de his qui ad
eccle. con. l. præſenti. §. quod ſi. *Forum.* & dicitur forum ex eo quòd ibi inferuntur lites, per
ſimilitudinem: ſicut & aliud dicitur forum vbi afferuntur res cauſa vendendi & emendi.
2 *Nam vbi domic. &c.* Sed vbi dicitur quis habere † domiciliũ? Reſpon. vbi conſtituit ſum-
mam rerum ſuarum & larem: vbi facit ignem. à quo loco ſi recedat, dicitur peregrinari:
ſicut optime dicitur j. de incol. l. vlt. & poteſt quiuis habere plura domicilia: vt ſi æquali-
ter habeat ſubſtantiam ſuam in diuerſis locis: vel vbi habet minorem partem. Poteſt etiã
eſſe quis ſine domicilio, vt quando aliquis iter facit quo ſe transferat, interim nullum ha-
bet domicilium: vt ff. ad municip. eius qui manumiſit §. Celſus. quandoque aliter accipi-
tur domicilium receptatorium domus, quia conduxit, ſicut eſt in ſcholaribus: vt ff. de a-
leatoribus l. j. §. item notandum eſt. & ff. de iniur. lex Cornelia. *Tempore contractus habuit.*
quare ponit duo, ſcilicet vbi domicilium habuit, & vbi contraxit? nonne ſatis videretur
3 ſufficere contractus? imo, quia ratione † contractus tantum ſortitur quis forum: vt ff. de
iud. heres abſens. & l. ſeq. Sed quod dicitur de domicilio, nihil adiicit: quia etſi ibi nõ ha-
buiſſet domicilium, nihilominus ratione contractus poſſet conueniri: vt ſ. dictum eſt. idẽ
etiam ſi habuit ibi domicilium, & contraxit, modo autem tranſlatũ eſt. potuit enim con-
ueniri vel vbi nunc habet domicilium, vel vbi contraxit, ſi ibi inueniatur. ſi non, poſſide-
buntur bona: vt dicit l. heres abſens. §. j. ſi nihil habet, & vocatus non veniat, multabitur
à iudice vel ab eo qui habet poteſtatem hoc faciẽdi: vt in l. heres, notatum eſt. & ita pro-
4 deſt quòd ibi conueniatur vbi habet domicilium. † tamen poteſt & alibi: vt ſ. dixi. *Eum
tantum.* videtur male dicere, quia plures aliæ poſſunt eſſe cauſæ quare quis forum ſortia-
tur: vt j. habebis per ſpeciales titulos, & in ſumma notatum eſt circa ſi. dic ergo quòd ob
hoc dixit, vt excluderet tantum forum actoris, nõ alias cauſas. reus enim in foro proprio
non actoris debet conueniri.

1 *Qui iuriſdictionem dare poſſunt.*

L. 3. PRIVATORVM. intellige de priuatis dignitate. nã præſes vel prætor vel ſimiles dare
poſſunt iuriſdictionem: vt ſ. qui pro ſua iuriſdictione iudices dare datiue poſſunt. præ-
terea intellige de priuatis qui non conſtituunt vniuerſitatem in ciuitate aliqua vel mu-
1 nicipio. illi enim † dare poſſunt iuriſdictionem: vt j. authen. de defenſo. ciuita. Item intel-
lige de his priuatis qui non habent negotiationem aliquam vel profeſſionem, vt piſto-
res, cerdones, & tales. illi enim conſtituere poſſunt miniſtrales ſuos: vt j. eo. l. vlt. nec eſt
contra ſ. de arb. quia arbiter non eſt iudex, nec ex eius ſententia naſcitur actio vel exce-
ptio, nec aliquo modo agitur, vt in titulo illo notauimus.

1 *Argumentum à contrario ſenſu, fortiſſimũ.* 2 *Dare inſtantiam.*

L. 4. NEMO POST *litem.* M. argumentabatur, ergo à contrario ſenſu, ante litem conte-
ſtatam ordinariæ ſedis poterit declinare examen. eſt enim fortiſſimum argumẽtum
1 † à contrario ſenſu, ſicut l. ff. de off. eius cui man. eſt iuriſdic. l. j. & pro ſe inducit ff. de libe.
cau. ſi pariter. & authen. ſ. de lit. conteſt. offeratur. & aliud authen. j. de ſent. & interlo. &
conſequenter. ſed hic. Ex improuiſo Martinus protulit ergo. Vnde noſtri doctores magis
prouidi contradixerunt. dicunt enim quod iudex ordinarius non poteſt recuſari ante lit.
2 conteſt. vel, & ſic reſpondent arg. ſuo, & dant † inſtantiam in hac eadem. l. quia cum hic
dicat quòd nunc licet recuſare examen ſedis ordinariæ poſt lit. conteſt. ergo examen ſe-
dis ordinariæ licet poſt lit. conteſt. quod nequaquam verum eſt: vt ſ. de iudi. apertiſſimi.
Sic reperimus in veteri libro. Si opponas de eo quod hic dicitur ordinariæ, dicit quod ideo dicit, quia quælibet eſt or-
dinaria ſedes poſt lit. conteſt. quia tanquam ſub ordinario debet quis extunc reſpõdere.

ante

ante lit.ergo conteſtatam non poteſt quis ordinarium iudicē recuſare.& hoc poteſt pro-
bari,quia in ſpeciali priuilegio eſt indultum quibuſdam perſonis, vt ipſum poſſint recu-
ſare,vt pupillis, viduis,& talibus:vt j̄.quando imp.inter pup.& vid. &c.l. vna. & j̄.ſi quā-
cunque prædi.poteſt.l. vna in fi.ergo eum ſpecialiter in priuilegium eis attribuatur, non
obtinebit de iure communi:vt arg.ff.ad municip.l.j.in fi.& j̄.de theſau.l.j. & ff. de leg.j.ſi
quando quis.Item præterea pro nobis facit authen.de iud.ſi contigerit. & vt & ibi nota-
ui.Si opponas de.l.ſi pariter.dic quòd nihil ad rem:quia loquitur in actore qui cum plu-
res habet iudices ordinarios,poteſt vnum dimittere,& alium eligere : niſi cauſæ contin-
gentia hoc impediat.tunc enim idem erit iudex fructuarij & proprietarij,niſi cauſa iuſta
cauſa allegetur,vt ibi dicit,& notaui.s̄.de iudi.apertiſſimi. Ad authent.reſpond. quia lo-
quuntur in iudicibus delegatis,non in ordinariis. *Nec prius* : ſubaudi, quàm ſententia fe-
ratur.ante enim non licet appellare:vt s̄.de epiſcopali aud.l.ij. vel dic quòd prius nō im-
ploret auxilium quàm debet implorari. *Ad ſacrum auditorium.* iudicis appellationis, ſcili-
cet maioris vel imperatoris.

IN CRIMINALIBVS. Supra dictum eſt in ciuili cauſa, cuius forum debeat quis ſe- L. 5.
qui.hic ſubiicit quid ſit in criminali. *Rei forum*. idem in ciuili,vt dicit conſequenter. &
s̄.eo.iuris. *Sine cœleſti orac.* id eſt ſine reſcripto imperatoris: quia quādoque ſuper hoc in-
dulgetur:vt s̄. de delat.ſiquādo.ſed pœna quæ ſtatuitur hic de amiſſione actionis,habēt-
ne locum ſi in vetito ſolum vocari fecerit examine? Reſpōdent quidam,& ita antiquitus
eſt gloſſatum,quod hanc petit quis pœnam,ſi cum effectu vocari fecerit j̄.lit.conteſt.vel
vt feratur ſententia.ſi enim ante pœniteat,non videtur vocaſſe,arg.ff.rē ra.ha.l.amplius.
& ff.de in ius vo.quāuis non aduciat.& ſatis poteſt concedi. vel dic quòd aliud eſt quan-
do vocat ad permiſſum examen,vt ibi,quàm ad vetitum, ſub quo nullo modo debuit li-
tigare.tunc enim ſola vocatione patitur pœnam.& ita videtur hic dicere in vetito voca-
uerit &c. *Aut executionem popoſc.mil.&c.* ergo ſi per eum non ſtetit,patitur pœnam. *Reus
vero pro condemnato*. Sed qualiter reus poterit prouocare actorem ad vetitum examen, ſi
ipſe non vult venire? dic,cum potēs erat per amicos,vel quia cepit res actoris,& ita vi de-
duxit,talis conſenſus non præiudicat:vt ff.de iudi.l.ij.

1 *Crimen commune.*

MAGISTERIÆ. *Inter militares viros*. quando reus & actor eſt militaris. *Vel priuat.* L. 6.
acto.&c.etiam ciuilium quæſtionum. In criminalibus ſi militare eſt crimen, idem eſt:
vt ff.de re mili.l.iij.ſi verò commune eſt,diſtingue,vtrum ſit enorme, an non. ſi commu-
ne ſit & enorme, ſub præſide reſpondebit.nec obſtat j̄.ad leg. Cor.de ſica.l.j. quia ibi du-
1 bium erat eſſet enorme,an non.ſi verò † crimen commune eſt & non enorme, imo me-
diocre,à magiſtro militum punietur.& ſi ſub alio deliquit, ad ipſum remittetur : vt j̄. de
exhiben.re.l.j.nec obſtat j̄.de re milita.l.j.quia ſpeciale eſt in illis militibus. Præterea ſpe-
ciale eſt in cohortali conditione:vt j̄.vbi quis decurio vel cohort.l.j. nec obſtat authent.
quæ in prouincia,quia ibi loquitur de priuilegio indulgēdo, aliud in indultis à lege. *Au-
diendi*. id eſt audientiæ vel audiendi ciuiles quæſtiones.

1 *Miniſteriales qui.*

PERINIQVVM *& temerarium,qui profeſſ.al.ſeu nego.exer.noſcuntur*. Non dicit de diſci- L. 7.
pulis eorum: vnde videtur quòd ſcholares qui non exercent profeſſionem aliquam,
ſed ſub exercentibus fiant diſcipuli,non poſſunt eligere conſules, ſicut nec diſcipuli pilli-
pariorum vel fabrorum aut ſimilium corporum.nec valet coram ſententia,quia priuato-
rum conſenſus &c.niſi de facto,vt per pignora quæ accipiunt.magiſtri ergo poſſunt con-
ſules eligere,quia ipſi exercent profeſſionem. ſic & faciunt fabri in terra iſta, & alia cor-
1 pora,quia eligunt † miniſteriales ſuos ſub quibus poſſunt conueniri, vel etiam ſub pote-
ſtate,vt dicit.l.iſta. ſed nec credo quòd ſi habeant in corpore ſuo aliquem magnum virū,
qui eis præſter conſilium & auxilium,& propter hoc ipſum adhibuerunt,& ob hoc præ-
ſtabant maximam vtilitatem, quòd debeat ſub miniſtrali conueniri ille miles vel ſimi-
lis perſona, cum non ſit de profeſſione eorum,ſed comedebat cum eis, & in talibus par-
ticipabat. *Iudicum*. qui præſunt alicui corpori vel vico. *Tam in publicis quàm priua*. ſcilicet
pertinentibus ad prædictam profeſſionem ſeu negotiationem.ſecus ſi de adulterio vel ſi-
mili cauſa:illa enim ſub poteſtate tantum debet examinari. *Sub quorum iuriſdict.* vt pote-
ſtatibus ſub quorum iuriſdictione ſunt etiam illi qui præſunt corpori vel vico.

QVANDO IMPERATOR INTER PVPILLOS & viduas & miſerabiles perſonas cognoſcat,& oe exhibeantur.

Tit. xiiii.

1 *Vidua, cur ita dicatur.* 3 *Ordinarium iudicem recuſare non licet.*
2 *Non eſt à fortuna bonum vel malum.*

L.vnica. SI CONTRA PVPILLOS. Pupillus appellatur in titulo iſto, cum im-
pobes eſt,& deſiit eſſe io poteſtate patris morte vel emancipatione: vt ff.
1 de verbo.ſig.l.pupillus. *Vel viduas.* Aliàs dicitur vidua, † quæ ſeparata eſt
à viro vel morte vel quocunque modo. hic autem ſumitur pro illa quæ
ounquàm virũ habuit, ſcilicet pro virgine. virgo enim dicitur vidua, quaſi
vecors, id eſt ſine viro, vel ſine duitate: ſicut veſanus, qui ſine corde aut ſanitate eſſet: vt ff.
de verbo.ſig.malnm.§.viduam. *Comitatu noſtro.* hoc eſt quod impetratum erat reſcriptũ,
quòd reſponderent tales perſonæ coram imperatore, vel etiam coram iudice delegato in
eodem comitatu, vel eadem prouincia. *Litigatores ſunt.* id eſt reus vel rea eſt ratione do-
micilij. *Cautela.* de qua babuiſti ſ.de ſatiſd.& de lit. conteſt. *Ne terminos &c.* & eſt in his
perſonis ſpeciale, ne quis ad extraordioarium iudicem cõtra eos poſſit impetrare reſcri-
ptum. aliàs enim poſſet: vt ſ.de dila. ſi quãdo. *Fortunæ iniuria.* quia fortuna iniuriatur eis.
& ſic loquitur ſecundum quoſdam qui dicuot, iſte nullam habet fortunam. at ſubtilius
2 inſpicienti noo eſt à fortuna † bonum vel malum, ſed ex gratia & permiſſione Dei. *Mi-
ſerabiles.* quia debemus miſereri eis. *Noſtræ ſerenit. orauerint.* quia poſtulauerunt beoeficiũ
à principe, cum alicuius potentiam perhorreſcont, vt alius reſpoodeat eis ſub principe,
vel forte oe conueniaotur ſub principe tantum. & ita licet his pupillis & ſimilibus recu-
ſare iudicem ordinarium: quod non permittitur alij, licet poſſit petere aſſociari ſuſpecto
iudſci archiepiſcopum: vt ſ.de iudi.authen.ſi contigerit. ſi ergo in his ſpeciale eſt, ergo de
3 iore commuoi non licet † recuſare ordinarium iudicem: vt no. ſ. de iuriſdic. om. iud. l.
nemo. hic ergo non tenet reſcriptum indultum contra has perſonas, vt non conuenian-
tur in ſua prouincia. Cootra perſonas autem illas datum actori reſcriptũ teneret in præ-
iudicium rei, licet imperator terrendo dicat ſe non daturum reſcriptum actori niſi primũ
adierit ordinarium rei iudicem: vt j.authen.de manda.princ.§.ſi tibi.& §. & non promit-
tere, & vt differen.iud.j.reſpõſo.& §.ſi quis vero. & pertinet iſte verſiculus, quod ſi pupil-
lus &c. ad primam partem rubricæ, quãdo imperator cognoſcit inter pupillos & viduas
vel miſerabiles perſooas. Quod autem in principio textus ponitur, pertinet ad vltimum
verbum rubricæ. ſ.ne exhibeantur.

VBI DE CRIMINIBVS AGI OPORTET.

Tit. xv.

1 *Iudex extraordinarius.*

L. 1. QVÆSTIONES. Quæ conſtituuntur ex aſſertione vnius partis, & negatione
alterius. aliter ſumitur quæſtio ff.de iniur.item apud.§. quæſtionem. *Legibus.*
vt io l.Iulia de adulteriis, de falſis, & ſimilibus. *Extra ordinem.* quia de bis non
eſt ordinata vel ſcripta aliqua pœna, vt in furto, & aliis multis: vnde habes
ſpecialem titulum ff.de extraord.cognitio. *Vbi commiſſæ.* id eſt vbi cõmiſſa ſunt crimina,
ex quibus naſcũtur quæſtiones. aliàs eſt litera commiſſa, & tunc ſubaudi crimina. *Vel in-
1 choatæ ſunt.* forte apud † extraordinariũ iudicẽ, ſi.ſ. ſciuit non ſuum iudicẽ nec oppoſuit
exceptionẽ in principio: vt j.de proba.exceptiooẽ. & ff.de iudi.ſed & ſi ſuſceperit. ſi verò
ignoraſſet ſuum iudicẽ non eſſe, noo tenet ſenteotia: vt j.ſi à noo cõpeteo.iud. *Vel vbi re-
periuntur.* non intellige vbicũque, ſed vbi habet domicilium: vt ſ.de iuriſd.om.iud.l.iuris.
licet quidam voluerunt dicere quòd vbicunque poſſit cõueoiri, arg.j. vbi quis de curiali
vel cohortal.l.j.ſed ibi ſpeciale eſt, & ideo noo eſt trahendum ad conſequentiã. Dixit etiã
P. poſſe conueniri vbi reperiontur ſi ibi latitant, & ſi ibi non babeãt domicilium. ſed hoc
noo videtur. l.probari, licet alibi ſit quæſtio ſabbatina de debitore vagante per orbẽ ter-
rarum. dicitur tamen quòd ſi conueniatur vbi deliquit, & alibi latitet, quod trãſmittatur
ad locum illum vbi deliquit. vt j.authen.vt nulli iud.§.ſi verò cognoſcatur.

1 *Crimen plagij.* 3 *Forum quomodo ſortiendum in re immobili.*
2 *Crimen ex animo commiſſum.*

SCiens liberum. Bene dicit de ſciente, aliàs enim plagij non committeretur, ſi L.2.
1 aliquis crederet vendere ſeruum,& venderet liberum. *Plagij.* ideo dicit † crimen pla-
gij,quia maximam inferr plagã amicis & parentibus eius,qui venundatur,qui ſuper hoc
quæri poteſt. Sed nonne quilibet de populo admittitur,cum ſit crimen publicũ? Et certe
imo:vt ĩ.ad leg. Fabiam de pla.l.plagij.hoc ergo dicit propter infames qui non admittũ-
tur,& aliæ enumerantur perſonæ:vt ff.de accuſa.qui accuſare. Aſſignatur Authẽ. Qua
in provincia. & etiam ſuper primam legem legi poſſit. *Quis deliquit,aut in qua pecu-
niarum.* quia forte ſubripuerat pecuniam. *Aut criminum &c.* Quod hic dicitur,aut crimi-
num,nihil videretur addere,quia & in principio dicit de eo qui deliquit. vt ergo differat
primũ à ſequenti,dicas quòd delicto conueniebatur mulier. in adiecto autem intellige q
accuſatio inſtitueretur de crimine. vel ſubaudi deliquit, nõ ex animo. illud enim proprie
2 delictum dicitur:vt ſ. notaui,ſi aduerſus delictum l.j. Aut criminum,ſubaudi,† cõmiſſo-
rum ex animo:vt ĩ.ad leg.Corn.de ſic.l.j.& quod dicit,aut in qua pecuniarũ, intellige vt
ſ.dixi:vel quia ibi contraxit & conſtituit ſe debitorem. & accipias nomen cõtractus pro
obligatione:vt ff.de iud.heres abſens §.vlt.& l.ſeq. Præterea largiſſimè intelligendum eſt
nomen pecuniæ,vt referatur ad omnia:vt ĩ.de conſtit.pec.l.pen. *Siue de terra.* quia conue-
nitur rei vindica.pro aliqua terra vel agro. *Et terminis.* quia conuenitur de termino moto.
Siue de proprietate. vt cũ conuenitur rei vindica.pro aliqua re mobili:ſiue de poſſeſſione, vt
quia aliquis vi deiecit me de cãpo meo:& ita volo recuperare poſſeſſionẽ meam, vel in-
tellige de poſſeſſione recuperanda vel adipiſcenda, vel retinenda. *Siue de hypotheca.* ponit
exemplum de alia actione in rem:& eſt idem in qualibet actione in rem,vt ſubiungit. *Vel
qualibet occaſione,illic & iuri ſubiaceat,quod ius perpetuum eſt.* i. generale vel regulare. habet
enim exceptionem in ſi. Liquet ergo ex prædictis quòd locum habet in delictis & quaſi
delictis,in contractibus & in realibus actionibus & interdictis poſſeſſoriis.addit ergo iuri
veteri:quia leges loquuntur quando quis crimen commiſit in aliquo loco:authent. verò
loquitur in delicto & crimine,& in omni obligatione. ſed in realibus actionibus dixerũt
3 quidam quòd ratione poſſeſſionis rei immobilis † tãtum ſortitur quis forum vbi res , per
hoc quod dicitur ĩ.vbi in rem actio.l. vlt.vt ibi notaui. *Si ergo ambo ſunt in prouin.* actor &
& reus.ſ. ſed ſi reus non eſt in prouincia illa in qua deliquit,mittetur ibi : vt ĩ. authent.vt
nulli iudi.§.ſi verò cognoſcatur, & intellige quod idem ſit in prouincia & in Italia : quia
in corpore authen.in fine dicit quòd hæc l. vbique ſuam extendit virtutem , omni priui-
legio ceſſante. videtur ergo correctum quod eſt ſ.de dilatio.ſi quando.ſed dic quòd illud
non corrigitur,imò ſi actor impetrauerit reſcriptum ad extraordinarium iudicem, bene
valet:ſed in reo corrigitur,vt non valeat priuilegium indultum ſi impetret ſe eximi à fo-
ro communi. Qualiter autem ſint hæc verba intelligenda circa priuilegia indulgenda à
principe viuente, & non circa indulta, propter poſteriores authenticas , vt clerici apud
proprios epiſcopos,& de epiſcopis & clericis , & quomodo locum habet exceptio in in-
dulgendis,& ne exceptio illa tollatur per ea quæ dicuntur in eo.authen.§. vlt.dic hæc &
alia quæ pertinent ad iſtam authen.vt diligenter dominus meus in ſumma notauit.

VBI DE POSSESSIONE AGI OPORTEAT.

Tit. XVI.

VBi aut vis. Aut quidam pro et.quaſi alias vis facta de poſſeſſione nõ eſt niſi vbi poſſeſſio extitit.ſed & aliàs fieri poteſt violentia: vt ecce poſſeſſio eſt Mutinæ : ad quam cum ire vellem , me in itinere tenes , & ego ſuſpicor me poſſe repelli.amiſi enim poſſeſſionem,quam animo retinebam,& ſi nõ corpore:vt ff.de vi & vi arma.l.j.§.interdictum,& §.ſiue autem.ergo agi poterit vel vbi exiſtit poſſeſſio,vel vbi violentia facta eſt:vt dixi. Poſtu.eſt.i.exiſtat. L.vnica.

VBI FIDEICOMMISSVM PETI OPORTET.

Tit. XVII.

FIdeicommiſſum. *Relicta eſt.* id eſt relicta exiſtit, non enim dicendum eſt quòd ſi reliquit fideicommiſſum in itinere, vel peregrinatione , quod ibi petendum ſit. & ad hoc vt plenè ſcias vbi petatur fideicommiſſum , & gratia petitionis vbi ſoluatur,diſtingue ſicut optime dicitur in ſumma huius tit. vſque in finem. L.vnica.

VBI CONVENIATVR QVI CERTO LOCO dare promiſit. TIT. XVIII.

L. vnica. QVI CERTO. *Arbitraria*. Non eſt proprium nomen actionis: imo eſt adiectiuum, cùm propria oomina iſtarum actiooum etiam inſtit. de actio. §. præterea. Ideo autem dicuotur arbitrariæ, quia ex arbitrio iudicis pēdent: vt ff. de eo quod cet. lo. §. penul. & dic quæ ſint arbitrariæ, vt bene dicitur in ſumma in prin. dic etiam de qua hic agatur, vt in ſumma ibi, videamus &c. & dic defenſionem. Io. & P. ſicut ibi continetur, eſt autem ſciēdum &c. ſuper hoc quod hic dicitur, & alio loco. *Alterutrius*. quidam intellexeruot. i. actoris tantum, vel rei tantum. nos de vtroque intelligimus poſſe intereſſe, ſicut hæc diligenter notata ſunt in ſumma. Eſt autem iudicis officium vſque ad alium §. illud notaodum eſt. *Suo loco*. vbi. ſ. eſt ſolutio facienda, vel ibi vbi facta eſt promiſſio, ſi habeat ibi domiciliū: vt ff. de iud. heres abſens. §. vlt. & ff. de bo. aucto. iud. l. iij.

VBI ACTIO IN REM EXERCERI DEBEAT. TIT. XIX.

1 *Actio in rem prætoria.*
2 *Circuitus vitandus.*
3 *Rem vindicare, ratione dominij.*

L. I. IN REM ACTIO. *Contra poßidentem*. de iure ciuili. ſed & iure † prætorio cō-
1 petit contra venditorem ratiooe doli: vt ſi alienauerit iudicij mutandi cauſa:
vt ſ. de aliena. iud. mutandi cauſa. l. vna. & ita vterque teneretur. ſed hic nihil
dicit de dolo venditoris, ſed de poſſeſſore, qui dicebat ſecum non debere agi,
cum ab alio cauſam habuit: quia ſi ſuccumberet, alius teneretur ei de euictione, & ſic fie-
2 ret † circuitus. vnde ad vitandum talem circuitum videretur quòd auctor vel venditor
eſſet conueniendus, & oon poſſeſſor. ſed cōtra eſt, vt hic dicit. præterea ſi vellet dare æſti-
mationem, bene ſcis quod non deber audiri. Item quod dicit domioium viodicantem,
intellige quia dicebat ſuam eſſe rem, nō quod domioium peteret. cum enim dominium
habeat, peteret quod haberet. Gloſſa ergo, ſicut antiqui fecerunt, domioium vindicantē,
3 id eſt rem † ratione dominij contendas tu qui deſideras &c. *Nam ſi denunciaſti*. & ita dat
conſilium quòd denuociet ei qui vendidit. *Euictionis periculum*. ſ. ſi denunciauit ei, & non
abſente emptore cootra eum pronunciatum eſt: vt j. de peric. & commo. l. j.

1 *Alterius nomine poßidere.*
2 *Emphyteuta.*
3 *Colonus partiarius.*
4 *Ratione poſſeßionis, actio.*
5 *Actio realis contra quemlibet poſſeſſ. datur.*
6 *Denunciatio quando fieri debet.*
7 *Præſcriptio triēn. litis cont. non interrūpitur.*
8 *Negotiorum merita, partium aſſertione panduntur.*
9 *Poßidens auctore prætore, iuſtè poßidet.*
10 *Actio noxalis.*
11 *Pignus prætorium.*

L. 2. SI QVIS ALTERIVS *nomine*. forte quod erat colonus, vel inquilinus. iſti enim alte-
1 rius † nomine poſſident: vt inſtit. de iotetdict. §. poſſidere. ergo non poſſident: quia ſi
mihi poſſident, ergo non ſibi: vt ff. de acquiren. poſſ. quod meo. Idem in eo qui habet pre
carium. & poſſum concedere precario rem mobilem & immobilem: vt ff. de precario. l.
ij. §. vlt. & l. ſeq. & voluit intelligere dominus P. l. iſtam io eo qui nullum ius habet in re:
vt in colono qui cooduxit ad modicum tempus & ſimilibus. ſi eoim haberet ius, vt quia
2 † emphyteuta vel fructuarius vel feudatarius, vel quia ad lōgum tempus cooduxit, tales
non denunciarent domino, ſed ipſi tanquam domioi tenereotur reſpondere, nec daretur eis tempus ad deountiandum. ſed hoc de æquitate ſua dixit. hoc enim litera videtur dicere cum dicatur alterius nomine quolibet modo poſſidens. & ideo Io. verba generaliter poſita generaliter intellexit. nec diſtinxit in poſſeſſore, ſed in quocunque dixit locū habere. licet tamen habeat ius, verè tamen res eſt alterius. Sed videtur quòd fieri poſſit oppoſitio: quia ille qui ius habet in re, vt fructuarius vel tales, oon poſſunt, imo haberent interdictum vode vi: vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. interdictum. & quod poſſideat oaturaliter, dicit. l. ff. de acq. poſſ. naturaliter. ſic eſt & in vaſallo, & in eo qui cōduxit ad ſpatium xxx. vel xl. annorum: vt ff. de rei vindica. ſi ager. Qualiter ergo poſſidēt alij vel alterius oomine? Niſi diceres alterius nomine poſſidere feudatarium vel fructuarium, quia à domino habuit

habuit poſſeſſionem.Sed dic quòd quamuis in re ius habeatur,verè tamen alius eſt do-
minus:vnde dicitur nomine alterius poſſidere,id eſt,pro alieno:& ſic ſumitur ff.de vſu-
cap.l.pignori.Denunciabunt ergo tanquam alterius nomine poſſidentes, vt quod om-
3 nes tangit,&c.vt ĩ.de aucto.pręſtan.l.vlt.Sed quid in colono† partiario,quia in alio qui
nummis ſuis conduxit,ſatis dici poteſt,ſed partiarius videtur conueniendus rei vendic.
Dominus Albericus dedit conſilium vt poſſit conuenire rei vindic. & hoc videtur hæc
lex permittere de quocunque:quamuis non ſit conſuetum,& ita conueniuntur rei vin-
4 dicat.ſed nihilominus dominus poterit: nam ratione poſſeſſionis datur † hæc actio, vt
ff.de rei vindic.officium.& dabitur contra eum, ſiue habeat ciuilem & naturalem poſ-
ſeſſionem,ſiue naturalem tantùm,vel ciuilem tantùm.Nec dicat aliquis quòd ſola ciui-
lis non poteſt reſtitui,quia benè poteſt,ſcilicet, ſecũdum Io. per inductionem in poſſeſ-
ſionem:licet alij cõtra.nec præiudicatur ei qui habet naturalẽ poſſeſſionẽ,quia domino
naturaliter poſſidere non poſſunt: & ideò ſibi non nocet, niſi fortè ſcierit, & paſſus eſt
cauſam agi,vt ff.de re iudic.ſæpè. *Immobilem ſæpè rem.* Et ita videtur quòd locum non
habeat in re mobili:ſed per authent.qua in prouincia. videtur quòd idem ſit, ſiue ſit res
mobilis,ſiue immobilis: quia loquitur generaliter in contractibus, & quaſi,& in re mo-
bili vel immobili.Dicit enim ex cuius domo iniquum quid patior, quòd detinet rẽ ad
me pertinentem voluntariè vel iuſſu abſentis. *Suſtineat.* Datur enim hæc actio contra
5 quemlibet † poſſeſſorem,etiamſi detineat,vt dicit l.officium.in ff.de rei vindic.Aliud in
hæredit.petit.quia non datur contra poſſidentem nomine alterius, vt ff.de hæred.petit.
etiam.§.ſi quis abſentis. *Statim,&c.* Aliàs cùm denunciatur vẽditori,non oportet ſta-
6 tim,ſed quandocunque † ante ſententiam, vt dicit l.ff.de euict.ſi rem.§.vlt. *Dominum
nominare.* Id eſt,offerre libellum, & dicere quòd rem illam poſſidet nomine alterius, &
ita ei denunciare,& quòd dicit,debet ſtatim,&c.intellige,ſi poteſt: ſic ff.de offic.proc.l.
obſeruare.§.vlt.ne ſit contra in eo.tit.l.ſolent. §.ſicut. Vel dic, debet ſtatim ſi vnquã fa-
cturus eſt.Nec enim videtur quòd habeat neceſſe,ſicut dicit authent. qua in prouincia.
licet nunciare,&c.Hoc enim datum eſt ad maiorem defenſionem ſui,& nequid fiat do-
mino ignorãte in præiudicium ſuum.Vel dic quòd debet inſpici perſona eius cuius no-
mine poſſidetur:ſi enim non denunciauit,& ita alius miſſus ſit in bon. poſſeſſio. tenebi-
tur ille conductor,vel depoſitarius,vt ff.de locat.l.item quæritur. §.exercitu. *Actio. in-
ten.excip.* Scilicet,defendendo & accipiendo, ſed nunquid tunc iſte qui modò cõuenie-
batur,eximitur de iudicio?Reſp. non, imò permanet, ſi habuit ius in re,etiam facta de-
nunciatione:nam venditor tenetur defendere emptorem, nec tamen ſi defendit eximi-
tur perſona emptoris de iudicio,vt notaui ſ.eod.l.1. & ſic non transfertur in venditoris
perſona,cùm emptor poſſit conueniri. *Tanquam lite.* Scilicet,conteſtata,vt inferiùs ha-
7 bes,ex eo die,&c. *Longi temp.præſcript.* Ideò dicit,quia aliud eſt† in triẽnij præſcriptio-
ne,cùm non interrumpatur litis conteſtatione,vt ff.de vſucap.pro emptor. l.2.§.vlt.ſed
aliæ omnes interrumpuntur:vt ĩ.de præſcrip.xxx.ſicut in rem. & l.cùm notiſſimi.l.vlt.
in vſucapione contra,niſi in caſibus,ĩ.de annal. except. vt perfectius. ſed quo ad effectũ
idem eſt,cùm res reſtituitur iudicis officio,vt ff.de rei vindic. ſi poſt. *Vtpote.* Deſigna-
tiuum veritatis eſt. *Humanitatem.* Id eſt,indultum tempus. Indulgebitur autem tẽpus
ſecundum quòd dicit authen.qua in prouincia.vel ſecundum diſtantiam loci, vt deter-
minat l.ff.ſiquis cautio.l.1. *Curabit iudex vtpote domino, &c. ſummatim.* Id eſt, non defi-
nitiuè,cùm vtraque pars non ſit in iudicio, tunc enim plenè cognoſceretur & pronun-
8 ciaretur,vt ſ.de iudic.iudices.negotiorum enim † merita partium aſſertione pandũtur:
vt ĩ.ſi per vim vel alio modo.l.vlt.Interdum tamẽ ſemiplenè & ſummatim etiam vtra-
que parte præſente pronunciatur, vt notaui in l. illa iudices. *In poſſeſſionem rerum, &c.*
Et hoc ideò,quia citatus non venit,nec mittit ſufficientem reſponſalem vel procurato-
rem,vt dicitur in corpore authenticorum,qua in prouincia. vnde lite quaſi cum eo cõ-
teſtata mittitur in poſſeſſionem.Sed poſſet quæri, vtrum ſi iſti ſint miſſi in poſſeſſionem
poſſideant?& videtur quòd non:vt ff.de acq.poſſ.poſſideri. §. vlti. Sed ibi loquitur cùm
agebatur perſonali actione.Aliud ſi agatur reali,& tu citatus nõ vis venire: ſtatim enim
miſſo me in poſſeſſionem,poſſideo.ſed tamen ſi lis non eſt conteſtata,vel quaſi,licet do-
mino recuperare poſſeſſionem vſque ad annum,vt ĩ.de præſcrip.xxx.ann.ſi quis. §.pe.
ſi conteſtata vel quaſi,vt hic:tunc ſi mittatur in poſſeſſionem,non licet recuperare poſ-

ſeſſionem,ſed de proprietate auditur, vt hîc dicit.ſed nunc vſque ad annũ vel x. vel xx.
Videtur quòd vſque ad x. inter præſentes.xx. inter abſentes, cum miſſus bonam fidem
9 habeat & ita præſcribit. vel ſi ponas quòd malam,etiam ſciens rem alienam, iuſtè vide-
detur poſſidere, cum auctore prætore † poſſideat:vt ff.de acq.poſſ.iuſtè.& ff.de noxali.
& generaliter.& ita hîc vſucapit actor, licet ille ſit dominus.ſecus eſt in damno infecto,
quia ibi miſſus in poſſeſſionem ex ſecundo decreto,ſtatim fit dominus,ſi alius fuerat do-
10 minus..Idem in † actione noxali,vt transferatur dominium, ſi alius ſit dominus:vt ff. ſi
ex noxali cauſa l.2.§.vlt.& ff.de damno infec.ſi finita.§. Iulianus. Aliud etiam in perſo-
nali actione,cũ teneris mihi ad x.& mittor in poſſeſſionem bonorum. ſum enim in poſ-
ſeſſione cauſa pignoris:& aliis licet pecuniam ſoluere , & agere pigneratitia niſi miſſus
in poſſeſſionem vendiderit, vel ceſſerit in ſolutum pro eo quod reus debeat:vt infrà,de
11 præto.pignore.& ſi in cauſam iudica.† pignus captum ſit.& hoc cum lis eſt conteſt. vel
quaſi, nec eſt liquidum de cauſa.ſi verò eſſet liquidum de cætero non audietur ſiue de
poſſeſſione ſiue de proprietate:vt ʒ̃.de iudic.properandum. §. ſin autem reus.

L.3. ACTOR. Patet ergo quòd actor ſequitur forum rei:vt hîc & ʒ̃.de iuriſdict.om.iu. iuris ordinem. *Siue in rem ſiue in perſonam*. Siue etiam criminaliter:vt ʒ̃.de iuriſdic. om.iud.in criminali. *Conſtitutæ ſunt*. Vel ſitæ:vt ʒ̃.l. prox.in prin.& voluerunt hoc quidam intelligere in re immobili , ad quam videntur bene aptari poſſe verba iſta , dixerunt enim in immobilibus, poſſe conueniri aliquem ratione poſſeſſionis vbi res eſt. aliud in mobilibus, niſi habeat ibi domicilium. vnde & ſi vltramontanus vel Mutinenſis tranſiret per ciuitatem iſtam cum equo meo,non admiſerunt quòd eum poſſem cõuenire. ſed lex loquitur indiſtinctè ff.de iudic.quod legatur.& ʒ̃.auth.qua in prouincia. quare idem dicẽdũ in vtraque quòd ratione poſſeſſionis ſortiatur quis forũ vbi res eſt.

VBI DE HÆREDITATE AGATVR, ET vbi ſcripti hæredes in poſſeſſionem mittantur.

TIT. XX.

L.vnica. ILLIC. *Mitti hæredes*. Interdicto quorum bonorum in forma iudicij, quia ibi eſt actor & reus,vel implorato iudicis officio,vt mittatur in poſſeſſionem ex teſtamento non cancellato, vel aliqua ſui parte vituperato,vt j̃.de edicto diui Adriani tollẽ.l.vlt.& ibi nemo conuenitur,ſed poſtulat tantum ſe mitti in poſſeſſionem ex teſtamento ſupraſcripto,ſicut impubes per Carb.edictum ,& in aliis quibuſdam cauſis : & ideo non eſt iudicium poſtulandum ab eo in cuius iuriſdictione ſunt. alioquin non valet, ſed remittetur ad eum qui facere potuit:vt ʒ̃.de iudic.properandum §.ſi autem reus.& ff.de bon. auct. iud. poſſid.cum vnus.in ſi. *Degit*. Subaudi, maximè. & ſi enim ibi non degat , ſed res ibi ſunt, ratione earum ibi poterit conueniri: vt ʒ̃. prox.dictum eſt.

VBI OPORTEAT AGI DE RATIOCI- niis tam publicis quàm priuatis.

TIT. XXI.

L.1. EVM QVI. *Vbi hæc geſſit*. Siue ſint priuata ratiocinia, ſiue publica, non diſtincto eo,inueniãtur ibi,vel non:vt notaui.ʒ̃.de iuriſdic.om.iud.l.2.Vel fortè ſpeciale eſt vbi geſſit publica negotia : vt & ſi alibi ſit,tranſmittatur ad locum illum in quo hæc geſsit, vbi & inſtructio ſufficiens, & nota teſtimonia & veriſsima poſſunt documenta pręſtari:vt dicit.l.ſeq.& ʒ̃.vt omnes tam ciuiles ex l.1.

L.2. NEMO. *Cingulum*. Id eſt,dignitatem.ſicut enim per cingulum decoratur homo,ita & per dignitatem. *Militiæ cauſa*. Militia alia armata, alia inermis.Inermis alia aduocatorum , alia magiſtratuum. *In milita.oportet iudi*. Fortè quia reſpondebit coram magiſtro militum,hodie coram præſide vel epiſcopo:vt ſuprà,vt omnes tam ciui. quàm mili.& j̃.authen.vt iud.ſine quoquo ſuffra.§. neceſsitatem.& ſi fugerit, velut inhoneſtus ſeruus capi poterit:vt.d.§. neceſsitatem.aliàs ſi quis conueniatur vbi deliquit,& ibi latitet,dicitur quòd tranſmittitur ad locum vbi deliquit:vt infrà, vt nulli iud.§.ſi verò cognoſcatur.

VBI

VBI CAVSA STATVS AGI DEBEAT.

Tit. XXII.

EA QVÆ A TE. *Sed non vbi deprehenſa eſt, audiri debet.* Et ideò malè faciunt L.1.
Ferrarienſes. Petitur autem transferri per interdictum vtrubi, vt ff. vtrubi l.1. vel
iudicis officio.

PROCVRATORES. *Status cau. examini non poſſe.* Inter duos priuatos: ſecus tamen ſi L.2.
inter fiſcum & priuatum, vt ℑ. eod. iamdudum.

SI IN POSSESSIONE. *Senat. dignita. actor deco.* Id eſt, licet ſit ſenator. L.3.

SI DE POSSESSIONE. *Vbi domic. conſtit. habet.* Quia actor rei forum ſequitur. L.4.

IAMDVDVM. *Vnde mo. eſ. quæſt.* Quia vnus dicebat ipſum habere cognitionem, a- L.5.
lius non habere. *Remitterentur.* Cognoſcit ergo inter fiſcum & priuatum de cauſa
libertinitatis & ſeruitutis procurator Cæſaris, inter duos autē priuaros cognoſcet qui-
libet iudex. De ingenuitate verò & ſeruitute, vel de ingenuitate & libertinitate ſolus
præſes cognoſcit: vt ℥. de pedaneis iudicibus. l.2. & de arbitris. non diſtinguemus. §. de
liberali.

IN LITIBVS. *In poſterum ceſſare ſancimus.* Et ſic corrigitur ff. ſi quis ingenuus eſſe L.6.
dicetur. l.2. §.2.

VBI QVIS DECVRIALI VEL COHORTALI aliàve conditione conueniatur. Tit. XXIII.

1 *Deprehendendi poteſtas quando datur.*
2 *Miles fugitiuus.*
3 *Vbicunque te inuenero, ibi te iudicabo.*

SI QVIS VEL CVRIÆ. *Quibuſcunque corporibus.* Puta piſtorum, vel cer- L.1.
1 donum, vel ſimilium. *Comprehenſus.* Et ſic mirabile eſt quòd datur † alicui
poteſtas deprӕhendendi aliquem ſua auctoritate. Vel inciderunt in edictum
diui Marci, vt ff. quod met. cau. extat. Sed hic ducet eum ad iudicem, cui di-
cet ipſum fugiſſe à tali curia, vel loco vbi officium exercebat: & ſi hoc probauerit, redu-
cet eum. ſic & ℑ. de decurio. generali. ſic & in debitore fugiente, ff. de his quæ in fraud.
cred. l. air Prætor. §. ſi debitorem. & habes ſpecialem titulum quando liceat ſine iud. ali-
cui ſe vind. *Per ambitum.* Id eſt, per ambitionem cœperat militare in inermi militia:
2 cœpit enim habere honorem aliquem iſte † fugitiuus decurialis vel cohortalis, cùm di-
ceret ſe magnum militem, ſicut & Barbario Philippo contigit: vt ff. de offic. præto. Bar-
barins. *Præſcrip. ſummota.* Quia non poterit fori præſcriptionem opponere eius ſub
quo per ambitionem militauit, ſed reſpondere oportet ſub iudice illius loci. Excipitur
tamen ſi militauit ſub armata militia, vt in l. ſequenti. *Qui in locis.* Aditus ſubaudi. &
ita ſub quocunque iudice qui in locis illis fuerit, poterit conueniri. Et hoc videtur face-
3 re pro quibuſdam qui dixerunt: Vbicunque te † inuenero, ibi te iudicabo. Sed non ita
eſt in eo qui conuenitur decuriali vel cohortali conditione, vt notaui ℥. vbi de crimi-
ne. l.1.

1 *In duplum condemnatio.*
2 *Præfectus vel magiſter militum.*
3 *Concuſſiones & exactiones.*
4 *Ante lit. conteſt. fertur ſententia.*

HAC PERPETVA, &c. *Vel cohortalibus.* Erant dignitates quę coarctabant vel ad- L.2.
ſtringebant aliquem in curia ad aliquid faciendū. *Qui ſuperexactiones.* Qui in du-
1 plum † condemnantur, vt ff. de publica. l.1. & ℑ. de ſuperexact. l. vna. *Firmentur.* Repete,
non poſſe fori præſcriptionem opponere. *Tuæ magnificentiæ.* Loquitur ad præfectum
prætorio. *Velut debiti.* Scilic. illi curiæ vel corpori quibus tanquam debiti ſunt. *Pro-
uinciali iudicio.* Non ſunt datiui caſus, ſed ablatiui, id eſt, per prouinciale iudicium. *Vbi
2 iura moueri.* Apud ſc. præfectum † vel magiſtrum militum, vt dixit: ad quos debent mit-
ti per rectorem prouinciæ. *Super publicu, &c.* Repetit quæ ℥. dixerat, & excipit ſicut ℥.
3 *Et debitis.* Aliis prædictis, puta concuſſionum † & ſuperexactionum. *Specialiter except.*
l. armatæ militiæ, & qui habent priuilegium ſpeciale ne conueniantur ſub Imperatore.
Excelſæ tuæ ſedis. In ciuitate Romana apud præfectum prætorio. *Tanquam contuma. ſen.*

profe. Nota quòd ſententia fertur contra eum qui nunquam præſens fuit in iudicio. &
4 ita ſpeciale eſt hîc, quòd ante † lit.conteſt.feratur, quod alias non fieret, niſi à iudice appellationis: vt ĵ.de temp.appell.l.vlt. Vel dic quòd hîc non feretur ſententia definitiua, ſed interlocutoria, vt de miſſ.in poſſ.bonorum..vt.ĵ.de bo.aucto.iud.poſ.l. antepe.

VBI SENATORES VEL CLARISSIMI ciuiliter vel criminaliter conueniantur.

TIT. XXIIII.

L.1. QVICVNQVE NON ILLVSTRIS. Quia ſi illuſtris, aliud eſſet, ſicut dicit.l.ſeq.quotiens. *Vel in alia culpa*. Enormi. Præſcriptione id eſt, exceptione fori non vtetur. conuenietur enim ibidem, non alibi vbi ex priuilegio habet reſpondere. *Reatus*.hoc eſt, crimen tale excludit omnem honorem. & eſt ſimile quod aliàs dicit.l.ſ.de Iudæis.Iudęos. & canon, Priuilegium meretur amittere, qui conceſſa abutitur poteſtate.

L.2. SENATORES, &c. In hoc differt hæc lex à prima: quia hîc in ciuilibus, ſuprà in criminalibus.

L.3. QVOTIENS. *Nec poſtquam crimen*, &c. Per hanc negationem abundat prima. *Statuendi aliquid con.facul*. Et eſt hoc notabile, quia talis ſacer cognitor eos non poterit condemnare ſine conſilio imperatotis, abſoluere tamen inconſulto principe poterit, vt hîc dicit, & videtur contra regulam generalẽ: vt ff.de re.iud.l.2. & eſt hoc ratione priuilegij iſtarum perſonarum. & eſt ſimile in clericis, quia ſi conueniantur de crimine
3 apud præſidem, non poterunt condemnari donec prius cauſa referatur ad epiſc. & ſpoliauerit eos epiſcopus ſuis ordinibus: vt ſ.de epiſcopis.authent.clericus.

IN QVIBVS CAVSIS MILITANTES fori præſcriptione vti non poſſunt.

TIT. XXV.

L.vnica. OMNES OMNINO. *Socientur*. Aliàs negotiantur. *Cum non armata militia*. Tunc enim ſecus eſſet: vt notaui ſ.vbi de cohortali condi.l.1.

VBI CAVSÆ FISCALES VEL DIVINÆ. domus hominumq́ue eius agantur.

TIT. XXVI.

1 *Vindicare necem defuncti.*
2 *Morte extinguitur crimen.*
3 *Defendere pro agere quando ſumatur.*
4 *Præfertur cauſa criminalis quæſtioni bonor.*
5 *Pecuniaria cauſa non extinguitur morte.*

L.1. NON DEFENSÆ. Caſus huius legis ita ponitur ſecundum Io. & dominum meum. Quidã cõueniebat heredem inſtitutum corã procuratore Cęſa-
1 ris, ideo quia adierat, & defuncti necem † non vindicauerat, vnde dicebat ab eo auferenda bona. Econtrario reſpondebatur, imò teſtator non fuit interfectus, ſed ſua morte obiit. quæritur vtrum de hac quęſtione procurator cognoſcere poſſit, & quando bona peti à fiſco debeant. & reſpondet procuratorem non poſſe cognoſcere quandiu hi qui dicuntur occidiſſe viuant. ſi enim viuant, oportet quòd prius accuſentur & conuincantur coram præſide: & tunc demum peti poſſunt bona. Idem &
2 ſi mortui ſint. nam & tunc quia † conuinci non poſſunt, cognoſcet procurator de non defenſa id eſt, non vindicata nece defuncti. *Non defenſæ mortu*. Id eſt, non vindicatæ. &
3 ſic defendere † ſumitur pro agere. ſic.ĵ.de teſtibus.l.1. econuerſo.ff. de eden.l.1. ſit enim vindicatio propoſita accuſatione: vt ſ. de præcib. impera.l.1. prius ergo debet intentari accuſatio de crimine, quàm de bonis cognoſcatur. & quòd hoc ſit crimen, probatur.ĵ. de his quibus vt indignis, minoribus. Nec hîc inter duos priuatos cognoſcit procurator Cæſaris, cum nec aliàs poſſit: vt ſ.de pœ.iud.l.1. conuictis ergo reis de crimine apud præſidem, poſt tractabitur cauſa de delatione bonorum apud procuratorem, cum habeat
4 cognitionem inter fiſcum & priuatum. præfertur ergo cauſa criminalis † quæſtioni bonorum

norum,licet aliàs detur electio,vt ȷ.ad l.Cornel. de falſ.l.damus. & in tit.quando ciuilis actio.Hîc tamen ſemper præponi debet criminalis, ſi rei poſſunt accuſari: vel deceſſe-
5 rint,apud procurarores cauſa eſt agēda,quia non pecuniaria † ſed criminalis cauſa morte extinguitur, vt ff.ad Silan.Gaius Seius. Sic & diſtinguere videtur, ff.de Carbon.edict. l.2.& ad idem facit,licet aliter intelligamus eam, ȷ.de fid.inſtr.l.vlt.

NON ANIMADVERTIMVS. Lege per te. L.2.

1 *Pœna legalis.*

1 PROCVRATOR MEVS. Id eſt,fiſci. Ille enim exigere poteſt † pœnam legalem, id eſt quæ ſtatuitur in deſertorem accuſationis à l. vt ff. de præuaricat. l. præuaricationi.§.1.Vel ſi habes in litera,non poteſt, intellige de procuratore Cæſaris, & de pœna conuentionali,quod eſt inter duos priuatos cùm conueniuntur ſub pœna, ne cauſam deſerant,non enim de tali iudicabit. L.3.

CVM VENDENTE. Lege per te. L.4.

AD FISCVM. *Rationalis.* Aliàs vocatur præfectus, & ſic ſoluitur cōtra.ff.ne quid in loco publico fiat,§.interdictum.Aliàs lege per te, ſed in lege illa, vniuerſi,notauit Pla. quòd ſi fuiſſet tempore illius legis, non tantam pœnam impoſuiſſet. Præterea quod dicitur in vlt.hac l.& ſpeciale eſt in ſeruis Imperatoris quòd poſſunt agere, vt probatur ff.de iud.vix.& ſ.de iud.ſeruus. & ſic eſt cùm ab Imperatore vel à curia venit ad eccleſiam ſeruus.retinet enim quod prius habebat. L.5.

QVANDO LICEAT SINE IVDICE VNICVIQVE vindicare ſe,vel publicam deuotionem. TIT. XXVII.

LIBERAM. *Populator.* Deuaſtator. *Quàm poſt exitum vindicare.* Vt ſ.in quib.cauſ. ceſſ. in integ. reſtit. ſancimus. & eſt ſpeciale quod hîc dicitur, & contra generalem tit. ne quis in ſua cauſ.iud.vel ius ſibi dicat. L.1.

OPPRIMENDORVM DESERTORVM. Id eſt,eorum qui deſerunt militiam, & ideò à quolibet interfici poſſunt. L.2.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

TIT. XXVIII.

1 *Senatuſconſultum Trebellianum.*
2 *Teſtamentum ex parte nullum,non valet.*
3 *Generalis petitio hæred.quando non datur.*
4 *Duo inſolidum hæredes eſſe non poſſunt.*

CVM TE. *Ex cauſa fideicommiſ.hæred.tenet.* Et ita patet quòd hæreditas reſti- L.1.
1 tuta erat ex Trebelliano † ſenatuſconſulto: vnde detinetur à fideicommiſſario de facto & de iure. *Non eſt iniquum.* Imò æquum, quia leges permittunt quòd filius exhæredatus agat contra hæredem: & iſte quodammodo hæres eſt,quia quantum ad effectum, vt ff.quod cum eo. ſi filius.§.ſi filio.& ff.ad Treb. l.1.& l.reſtitura.& l.facta. & ſic reſtituta erat hæreditas & adita. nam ſi non adita, teſta-
2 mentum † quod non valet quo ad alia, non valeret quo ad exhæredationem: vt ff. de bonor.poſſeſ.contra tabul. filium. §.1. Quid ſi lis erat conteſtata contra inſtitutum hæredem,& ſic reſtituit hæreditatem,nunquid ſententia lata contra hæredem faciet nullam reſtitutionem?& certè videtur quòd ſic, vt ff.ad Trebellia.ſi patroni.§.vlt. *Licet accommodari.* Videtur quòd demonſtret illud quod ſequitur,ſcilicet, vt perinde fideicommiſ.&c.& ita ille iuris hæres antequàm ſit intentata querela, tenebitur tanquam poſſidens pro hærede vel poſſeſſore.At hoc eſſe non poteſt,quia verum habet titulum. Ideò intellige quòd fiat demonſtratio ad id quod poſtulatum eſt, ſcilicet, de querela inofficio.de qua vult dicere.Hac ergo ſibi accommodata, & expugnato teſtamento deſiit alius habere titulum,& tunc tenetur ac ſi pro hærede vel pro poſſeſſore poſſideat, non ante: & ſic verba iſta notabunt ſimilitudinem, & tunc gloſſa proinde ſubaudi prolata querela. Vel etiam poſſent notare veritatem diſtincto tempore inchoatæ querelæ, vel iudicij perſeuerantis & ſententiæ, vt ſ.dictum eſt. Quidam tamen dixerunt, vt Alberic.

& M.quòd agebat querela,& intentando eam habebat petitionem hereditatis,& pro ſe
induxerunt:ff.eo.qui de inofficioſo.facit etiam pro eis ȷ̄.eo.ſi quis filium.ſed hîc non ita
dicendum,quia falſum ſequeretur.dixerunt & notauerunt hîc,quòd fideicommiſſarius
ſciens inofficioſum teſta. accepit hereditatem:& ideo tenetur petit. hered.ſicut aliàs in
eo qui ſciens emit alienam hereditatem : vt ff. de her. peti. l. etiam.§. ſi quis ſciens. aliàs
3 enim generaliter non datur † hered.petitio. contra titulo poſſidentem. ſed hoc non ita
dicendum, quia falſum ſequeretur, cum oporteret illum qui ſic intentat querelam,eſſe
heredem ex teſtamento vel ab inteſtato: vt ff.de peti.hered.l.1.& 2.& 3.ſed ex teſtamen-
to non eſt heres, cum ſit præteritus vel exheredatus. nec ab inteſtato,cum alius ſit ſcri-
ptus ex teſta. quod liquet ex eo,quia.l.dicit eum perlata querela deſinere eſſe heredem:
vt ff.de vulg. ſubſtit.in ſubſtitutione. & ff.eo. Papinianus.§.ſi ex cauſis. ergo heres erat
antequam perferretur,ſi ex teſtaméto erat,ergo alius non poterat eſſe ab inteſtato, quia
4 duo † inſolidum heredes eſſe non poſſunt:vt ff. de acquirend.here.quamdiu.& de reg.
iur.ius noſtrum. & l.quod contra. Item probatur quod non agit hered. petit. qui agit
querela, vt ff.eo. poſtumus.§.ſi quis.dic ergo quod primum intentat querelam per quá
adnihilat tit.poſſidentis,irritando teſtamentum,& ſic ſcriptus deſinit eſſe heres,& alius
incipit ab inteſtato,qui habet heredit.petit.aduerſus alium pro herede opinione vel pro
poſſeſſore poſſidentem.

1 *Qui aliũde habet auxil.non vtitur querela.* 3 *Emancipati à iure ciuili incogniti.*
2 *Bonorum poſſ.quæ ius non tribuunt.* 4 *Poſſeſſoria hereditatis petitio.*

L.2. QVAMVIS DE INOFFIC.&c. Sed qualiter bo. poſſeſſionem acceperat qui eſt
1 accuſaturus querela : quia querela non datur ei † qui aliud habet auxilium:vt
inſtit.eo.§.non tantum. Sed dic quod non loquitur de bon.poſſeſſione quæ tribuit ius
2 quoddam,cum ſint quædam † bon. poſſeſſiones quæ ius non tribuunt : & illę ſunt qua-
tuor ab inteſtato,vnde liberi,vnde cognati,vnde vir & vxor.& vnde agnati.Sunt & aliæ
duæ ex teſtamento, vt ſecundum tab.& contra tab.Eſt alia ſeptima,quæ ex legibus no-
uis datur de qua potes videre in l.ſequen.& ff.de bon.poſ.quæ ex legibus & ſen.conſ. &
inſtit.de bo.poſ. per totum. ſed quatuor primis quæ ab inteſtato dantur,non habet hîc
aliqua locum,quia hîc fuit teſtamentum factum,& illæ competunt ab inteſtato, ſecun-
dum tabulas non,quia non fuit iſte inſtitutus,& illa datur inſtituto.Contra tabulas nõ,
quia hîc fuit exhæredatus, & illa nõ datur exheredatis: vt ff.de bo.poſ.contra.tab.l.non
putauit. Nec ſeptima extraordinaria, quia illa datur tantum illis quibus ex legibus no-
uis defertur:vt inſtit.de bo.poſ.§.ſeptima. Sed hîc ex veteri iure competit,cum ſit filius.
dic ergo quod loquitur de quadam bonorum poſ.qua nullum acquiritur ius,ſed datur
3 emancipatis qui non † cognoſcuntur de iure ciuili,gratia agnoſcendæ litis quaſi quod-
dam ſignum, vt eo ſigno habito admittãtur ad querelam quæ de iure ciuili eſt.& eſt ſi-
mile ac ſi quis peteret aliquid à me,& ego dediſſem ei ſignum aliquod vt domi oſtende-
ret, & ſic habeat petitam rem, & de hac bonorum poſſeſſio. facit l. mentionem. ff. eod.
poſtumus,& l.ſequenti, & l.Papinianus.§.2. vel 3.Scio tamen quòd Alb.dixit quòd hîc
loquitur de bono.poſſeſſio. vnde liberi, & arg.ff.ſi tabul. teſt. nullæ ext.l.1. poſuit enim
quando filius emancipatus erat exheredatus, & in poteſtate retentus præteritus.ſed ta-
men non eſt verum : quia ſicut dixi , non datur querela, cum habeat locum aliud auxi-
lium:nec conſtat prædicta.l.quia ibi non tenebat teſta. & ideo ab inteſtato datur illa. Si
tamen quis vellet intelligere l. iſtam in eo qui non eſt exheredatus, ſed præteritus cum
eſſet emancipatus,& ei daretur bonorum poſſeſſio.denotaret ius non fictum corporalẽ
4 poſſeſſionem:vt ff.de bo.l.3.& ita haberet bono. poſ. poſſeſſoriam † hereditatis petitio-
nem:vt ff.de poſſeſſoria heredit.petit.l.1. & 2. & dicitur hîc inofficioſum teſta. ratione
præteritionis: ſicut inſtit. de ſucceſſ.libert.§. ſi verò & ff.eo.pater. Vel poſſet poni in filio
inſtituto ſub conditione, & exheredato in defectum conditionis: interim enim accipit
bon.poſ.non cum effectu:vt ff.de bono.poſſeſſio.ſecundum ta.l.1.§.ſi ſub conditione.&
vt notaui ȷ̄.eo.filius. poſt defectum verò conditionis cum ſit exheredatus,poterit inten-
tare querelam.& intellige quòd petita bo.poſ.inciuile ſit ſcriptis heredibus auferre poſ-
ſeſſionem ſcilicet de facto.habet enim interdictum quorum bo.gratia adipiſcendæ poſ-
ſeſſionis:vt ff.quorum bon.l.1.& inſtit.de interdictis.§.adipiſcendæ.

1 *Agnatione rumpitur teſtamentum.*
2 *Ex præterito bono, præſumitur futurum.*
3 *Viriles & hæreditariæ portiones, differunt.*

SI MATER. *De inofficioſo querelam, &c.* Hîc non videtur ſtare poſſe, quòd querela L.3.
1 locum habeat, quia agnatione poſtumi † ipſo iure rumpitur teſtamentum, vt inſtit. quib. mod. teſt. infirm. & ĩ. de poſtumis hæred. Sed dic quòd leges illæ loquuntur in teſta. patris vel aui paterni, vel eorum qui ex linea paterna ſunt aſcendentium, non in teſtamento patris vel aui materni. Illi enim etſi natus fuiſſet non haberent in poteſtate: ideò non rumpit teſtamentum ipſo iure hîc ſicut faceret in maſculis. Vnde Gallus non dedit conſilium niſi homini circa inſtitutum, vt ff. de liber. & poſtum. Gallus. §. nunc de lege. matris enim præteritio habetur pro exhæredatione, vt inſtit. de exhæred. libertorũ. §. vlt. Hodie tamen dicerem teſtamentum matris rumpi agnatione poſtumi per authẽt. ĩ. de liberis præteritis. ex cauſa præteritionis. *Iniquitas.* Accidit illa iniquitas per caſum, non per hominis factum. *Per coniecturam mater præt.* Quia præſumitur ex eo quòd in-
2 ceperat inſtituere, velle eum inſtituere, & ideò propter † præteritum bonum, præſumitur futurum, ſic aliàs in malo: vt ff. de accuſat. l. ſi cui. §. is cuius. aliàs in bono, vt ff. de re milit. non omnis. §. à barbaris. *Præter maternum factum.* Sed ſi maternum factum ſibi potuit imputare, videtur quòd non admittitur, vt ff. de his quib. vt indig. l. 2. Sed ita intellige, quia ſi aliquid de facto imputaretur eis, illud poſſet imputari: non tamen intelligas quòd fuiſſent cauſa mortis maternæ, & tale præter, habes ĩ. de legit. hæred. l. penult. *Tunc de inoffic. teſtam.* Quid ſi in præcedenti teſtamẽto ſui inſtituti ſunt cum extraneis? ſuccederétne pro virili, an ageret de inofficioſo? Reſp. Idem dicẽdum ac ſi omnes eſſent ſui ad hoc vt valeat teſtamentum, vt ff. eod. l. ſi pars. Virilem ergo habet ſi omnes in virilem ſunt inſtituti: ſi verò non in viriles, imò variæ ſunt portiones, ipſe tamen habebit
3 virilem, † alij hæreditarias, vt ff. de hæred. inſt. qui complures.

CVM EX CAVSA. *Secundum decret. præt.* Quia cùm hæres nollet manumittere, iudex aditus impoſuit decretum pronunciando libertatem deberi, & vt moraretur in libertate, vt ff. de fideicom. libet. l. cùm verò. §. vlt. *Non eſt æquum.* Forſan hoc propter ſententiam, ſed ſi præſtitæ non eſſent libertates fideicommiſſariæ, præſtandæ eſſent viginti ſcilicet aureis à ſingulis præſtandis: directæ non competunt, cùm ante quinquennium reſcinditur: ſi poſt quinquennium, conſeruantur omnes, præſtandis eo caſu viginti aureis ab vnoquoque, vt ff. eo. Papinianus. in fine. hodie omnia debent præſtari, & tenetur præter inſtitutionem, vt ĩ. de lib. præter. auth. ex cauſa. L.4.

SI PATER. *Poſt litem conteſt.* Idem ſi non conteſtatus eſt litem, dummodò nõ probetur ingratus, vt ĩ. eod. ſi quis filium. antiquitus non tranſmittebatur niſi præparata vel comminata: vt ff. eod. poſtumus. §. vlt. L.5.

1 *Quarta Trebellianica.*
2 *Curiales.*
3 *Grauamen in vſufructu.*
4 *Vxor quando habet alimenta.*

CVM QVÆRITVR. *Si.* Id eſt, an. *Quartam partem.* Scilicet, omnium bonorum, L.6.
cùm omnes volunt dicere de inofficioſo: nam ſi vnus, inſpicitur ante ſi habeat quartam eius partis quam habiturus eſſet ab inteſtato, vt ĩ. de collat. l. penult. & ĩ. eod. parentibus: hoc tamen de quarta corrigitur per authent. hîc poſitam. *Inſpicitur.* Hodie ageret ad ſupplementum, vt ĩ. eod. ſcimus. & l. omnimodo. AVTHENT. *Nouiſſima vt ſi*
1 *quatuor, &c.* Non credo quòd authent. hæc augeat † quartam Trebellianicam, vel eam quam quis habet in re inſtitutionis, ſed eam tãtùm quæ debetur iure naturæ: nam & ita continetur in corpore authent. quia his augetur qui poterant agere de inofficioſo. Iſti enim magis in hac quarta onerantur quàm in aliam, vnde & dicuntur quodammodo domini rerum paternarum, vt inſtit. de hæred. qualit. & differ. & ideò dicit l. quòd ſi legetur ſeruo filij vel patris, non debetur. non enim cui acquiratur, ſed cùm honor ſit habendus: vt ff. de leg. præſt. petit. bonor. poſſeſ. contra tab. l. 3. §. 1. *Ex ſubſtantia.* Non ex fructibus, vt ĩ. ad Trebel. l. iubemus. & ĩ. eod. ſcimus. *Triens.* Intellige quando omnes ſunt exhæredati, qui trientem habet totius ſubſtantiæ ſi vnus tantùm eſſet exhęredatus: non tamen erat habiturus ab inteſtato, & ita habet tertiam quartę, cùm quatuor eſſent. Si verò tres, & omnes fuerint exhæredati, habent tertiam totius: ſi vnus, tertiam dimidiæ: ſi verò exiſtat vnus habet tertiam totius, vt ĩ. de colla. l. pen. & ff. eod. Papinianus. §. *ſic in veteri libro reperimus.*

2 quoniam autem.Fallit quod hîc dicitur,in † curialibus,debent enim habere noniunciũ
hæreditatis quam ab inteſtato erant habituri:vt infra,in corpore authentic.1.columna.
*Si plures.*Aut quia v.vel vi.aut plures ſi x.debebat habere ab inteſtato.x.partem.ergo ha-
bebit dimidiam decimæ ſcilicet, viceſimã totius. *Debetur.* Scilicet ex officio pietatis
vel naturæ debito: vt infrà,de codicillis.l vlt.vnde etiam deducitur æs alienum,& fune-
ris impenſa:vt ff.eo.Papinianus.quod non fieret,ſi vere deberetur. *Quoquo relicti titulo.*
Non per illud authen.de triente & ſemiſſe,ſed per illum,cum de appel.cogno.eſt neceſ-
ſe quòd habeat iure inſtitutionis non legati vel fideicommiſſi,quod intelligo ſi faciat te-
ſtamentum.nam ſi codicillos,ſufficeret quoquo relicti titulo, ſicut hîc dicitur , nouiſſi-
ma lege iſta de triente & ſemiſſe,non enim dicendum quòd hoc authenticum ſit extra-
ctum ab illo , cum de appella. cogno. quod eſt nouiſſimum. *Nec vſufructu frau.a pa.* Si
reliquit omnia bona ſua filio ſuo,& eorum bonorum omnium vſumfructum vxori ſuæ:
3 nnnquid grauari poterit † in vſufructu partis debitæ filius? Videtur quòd ſic:vt ff. de v-
ſufruct. leg.1.vxori.ſed antiqua lex eſt,& non reſpicit iſtam.at alia ratione videtur quòd
imò : quia hîc loquitur quando non habebat niſi trientem . ſed vbi dedi proprietatem
omnium bonorum, videtur ſuccedere in ſupplementum vſuſfructus proprietas : & ita
in nullo grauatur propterea : ſicut ſi auferem alicui bononium & darem eidem impe-
riale . & ſi hoc , filij perirent fame. & ideo datum eſt conſilium , quia verba ita ſunt ex-
preſſa hîc,quòd non poteſt vſufru.fraudari à patre.& J.auth.eo.tit.& J.eo.ſcimus. quòd
ſiue inſtituatur in vniuerſum ſiue in tertiam,quòd non poſſit fraudari vſufruct.legitimæ
4 portionis.ſcio tamen quòd cum quis ita dicat,relinquo dominam & † poteſtatiuã vxorẽ
meam omnium bonorũ,ita interptætantur omnes doctores de æquitate quòd videatur
ei reliquiſſe alimenta & veſtiarium & calciarium honeſte non quòd poſſet percipere
& recondere.

1 *Querela præparata ſeu comminata.*

L.7. NEPTEM, &c. *Experiri poſſe.* Sed nonne præceſſit pater? Reſpon. imò : ſed deceſſit
præmortuo patre ſuo, & lite conteſt.in querela:& ideo tranſmittit ad neptem de-
1 functi:vt ff.eo. quemadmodum,& not.s̃.eo.tit.Vel dic quòd neque † præparata neque
comminata fuit à patre,& ita ſequens admittitur:vt ff.eo.ſi is qui admittitur, & l. pater.
Vel dicas quia ſucceſſit in locum patris:vt dixi.J.eo.fratris.

1 *Semel approbatum,non poteſt reprobari.* 2 *Falcidia, cur ita dicatur.*

L.8. PARENTIBVS. *Dum tamen nõminus,*&c. Patet quòd ex iudicio patris defuncti fi-
lius debet quartam obtinere,ſicut & pater in teſta.filij:vt ff.eo.nam & ſi.*Eius par. quæ
ab inteſtato.* Vt J.de collat. l.penult. *Eo quòd deb.pater.* Poteſt & alio modo cognoſcere:
1 vt ff. eodem.ſi pars.§.vltim.& l. nihil intereſt, & l.vltim.quod ergo ſemel † approbauit,
non poteſt reprobare: ſicut dicit Pomponius. ff. de negot. geſtis. Pomponius. *Si n ma-
ior fuit.* Aliud enim ſi minor : vt notaui s̃.de in integr. reſt.l.1. Habes authent. VN-
DE SI PARENS, &c. Et differt à lege, quia ibi loquitur in teſtamenti confectione,
hîc in donatione inter viuos.ibi inſpicitur tempus mortis,& in.l.cum quæritur.vnde vi-
deretur contradicere, quia hîc dicit inſpiciendum tempus donationis:& eſt ratio, quia
in vltima voluntate dum viuit poſſet teuocare, aliud in donatione inter viuos,cum ſta-
tim facta donatione tranſeat dominium.at in legato non tranſiit dum viuit, vt dixi. *Im-
2 menſam.* i.vltra dodrantẽ. *Nomine Falcidiæ.* Impropriè appellatur Falcidia. Falcidia † e-
nim dicta eſt, quia à Falcidio auctore inducta fuit. ſed de iſta nunquam tractauit Falci-
dius : & ideò nec debitum naturale vel Trebellianicam quartam dico eſſe impropriè
Falcidiam. illa enim de legatis & fideicommiſſis detrahitur.dicitur ergo ſic per ſimili-
tudinem. *Quantum deberi poterat,*&c. Sed quomodo petet iſtud? Reſpon.per querelam
inofficioſę donationis.ſed dicas imò in actione famil.erciſ.quia non tenuit donatio:vt J.
de inoff.dona.ſi pater.& verum eſt quidem ſi ponas eum in poteſtate fuiſſe.ſed ſi loqua-
tur hîc de emancipato , locum habet querela & in ſuo : quia licet ab initio non tenuit
donatio, confirmatur poſtea per mortem.ſed prior verior vel ſecunda. Vel dic quòd fiat
ſupplementum per conditionem iſtam ex auth.iſta.

DE INOFFICIOSO TESTA. MILITIS. Miles eſt qui iurat ſe non euitaturum mortẽ propter rempublicam.aliud in noſtris militibus qui exiſtũt in domibus ſuis. nam & hi qui miſſi ſunt de militia, non habent priuilegium, vt ff.eod. Papinianus.ſed filiusf.ſiue dimiſſus ſit à militia, ſiue non, habet priuilegium: vt ĩ. eod.l.vlt. quod videtur hodie correctum per authen. ſ̃.de epiſc.& cleric.preſbyteros. Hodie ergo locum habet querela:vel fortè proponetur condictio ex lege, vt ĩ.eod.l.vlt.notaui.& intellige quòd l. iſta dicit non poſſe queri filios, ſi ipſæ ſciunt ſe habere filios:aliud ſi ignoraſſet, vt ĩ.de teſtam.milit. ſicut. L.9.

SI HÆREDVM. *Bona ad fiſc.perti.* Et ideò contra fiſcum poteſt intentare querelam, ſicut aliàs contra fideicommiſſarium, vt ſ̃.eod.l.1.in ſecundo caſu cùm bona ſunt vacantia, quia hæredes non adierunt, vt ff.de diu.temp.præſcr.intra nõ eſt neceſſaria querela.cùm querela incipiat ab adita hæreditate: vt ĩ.eod. ſcimus. & quia nullum eſt teſtamentum, vt ff.de contra tab.ſi liberum.§.vlt.& l.ſequ. L.10.

1 *Obiicere ſibi turpitudinem, nemo poteſt.*

IN ARENA. *Legit.ſucceſ.* Quæ deferuntur ab inteſtato ex lege, multo magis ex teſta. L.11.
Neque de inofficioſo, &c. Præſumitur enim ingratus, cùm parens nihil dixit de eo in te-
ſtamento, & hæc cauſa ingratitudinis connumeratur inter alias in auth.colla.8.vt cùm.
1 de appel.cog. *Niſi & ipſe ſimilis, &c.* Tunc enim non poſſet obiicere † turpitudinem
ſibi, quia nil Iudæus Iudæo, vel hæreticus hæretico. non enim Iudæus remouere poteſt
Iudæum à teſtimonio, quia eſt Iudæus vel hæreticus hæreticum, vt ſ̃.de hæret.quoniã.
ad idem ff.de dolo.ſi duo, & ff.ſi omiſſa cauſa teſta. quidam.

1 *Teſtatoris impietas.*
2 *Querela quid.*
3 *Querela nec actio, nec accuſatio eſt.*

SI PATER. *Ex triente.* Id eſt, ex tertia parte hæreditatis.ſ.quatuor vnciis. *Inofficioſi* L.12.
actionem. Impropriè appellatur actio, quia actione quis conuenitur ad aliquid dandũ
vel faciendum.vnde actio eſt ius perſequendi &c. vt inſtit.de actio. Sed hîc neque vt da-
ret vel faceret aliquid conuenio ipſum querela: & ideò non eſt actio.nec etiam accuſa-
tio: quia cum accuſo aliquem, accuſo ipſum ad hoc vt puniatur in corpore vel in ſub-
1 ſtantia.Sed hîc ſolum conqueror de impietate † teſtatoris, & ita quandoque querela di-
2 citur actio vel accuſatio impropriè. Quid ergo erit? Iſta querela † poteſt dici ius quod-
dam ad reſcindendum teſtamentum, ſicut ſi aliquis vellet intrare domum, nec poſſet,
cùm clauſum eſſet oſtium: ita quidem eſt hîc, quia filij exhęredati de iure ciuili non po-
terant intentare petit. hæredit. Vnde datur eis querela, per quam teſtamentum primò
infirmatur, & poſtea admittuntur ad hæredit.petit. Aliud etiam eſt auxilium per quod
reſcinditur teſtamentum, vt bonor.poſſeſ.contra tabul. Medium ergo nomen ſortita eſt
3 querela.nec † enim eſt actio, nec accuſatio. *Poterat ad eum peruenire.* Non ergo debuit
ſibi imputari, ex quo ad eam potuit peruenire, & ſic ſi ſubſtituit ei, non habebit querelã,
vt ĩ.eo.Papinia.§.ſi quis impubere. Nec enim patri debet imputari quod pro bono fe-
cit, vt ĩ.eod.filiis.& l.ſequ.fecit enim cauſa conſilij, non oneris, & ſic non obſtat ĩ. eod.
quoniam.& eſt ſimile ad hanc l.ĩ.de vſur.ſi ea lege.

1 *Iudicis iniquitas.*
2 *Querela reſcinditur teſtamentum.*
3 *Inſtitutione corruente, præſtantur legata.*
4 *Teſtatus & inteſtatus pro parte, nemo decedit.*

CVM DVOBVS. *Contendiſſe.* Et obtinuiſſe. *Ab altero autem victum.* Hoc iniqui- L.13.
1 tate † iudicis, vel ratione probationis, quia vnus probauit, alius non. Vel etiam po-
teſt eſſe ex diuerſitate perſonarum, vt ff. eodem. circa inofficioſi. Sed nunquid ſi obti-
nuit contra eum qui inſtitutus erat in ſeptem vnciis, reſoluetur teſtamentum in ſeptem
vnciis? Videtur quód ſic, qui in tantùm erat inſtitutus, & pro eo victus eſt.ſed poſſet eſſe
ꝗ non. Quid enim ſi duo erant qui poterant agere de inoffi.non eſſet tãta pars iſtius ab
inteſtato: & ideò non in tantùm reſolueretur teſta. ſi ſolus erat ille qui intentat querelã.
Benè concedo quòd pro ſeptem vnciis reſolueretur, ſed in hoc poſſes decipi: vnde ita.

intellige quòd ſi defetatur alicui in ſemiſſem hereditas, & egit querela pro VII. vncis,
& aduerſarius nihil alegauit, nec repugnauit, bene reſolueretur in totum: quia ita di-
citur in his qui ad ſucceſſionem ab inteſtato non admittuntur: vt ff. eo. poſtumus §. ſi
quis ex. ſed illi non prodeſt, imò aliis quibus defertur ab inteſtato, debet ergo reſiſtere
inſtitutus, & dicere, non debes reſcindere niſi pro eo quod ab inteſtato eras habiturus:
& iudex habet eum audire in hoc, & ſic iudicare. & aliud remanebit penes illum, niſi ſit
alius qui agat de inofficioſo. *Neque legata neque fideicommiſſa.* Sed nunquid hoc corrigi-
tur per authen. ex cauſa. C. de libe. præter? quidam dixerunt quòd ſic: dominus meus con-
2 tra: quia illud authen. non loquitur, quando per querelam † reſcinditur teſta. ſed quan-
do à principio fuit nullum. ponit enim quando quis fecit teſtamentum, & præteriuit vel
exheredauit filium ſuum. nec aſſignauit cauſam exhæredationis: & ita ipſo iure non te-
nuit teſta. cum ergo quo ad inſtitutionem tantũ ſit nullum à principio, poteſt dici quòd
3 legata & fideicommiſſa præſtentur, licet † non teneat inſtitutio: aliud ſi iure factum eſt
teſta. quia aſſignauit cauſam exheredationis. tunc enim tenuit à principio. vnde ſi quis
intentet querelam, & dicat ſe non feciſſe iniuriam teſtatori, & quòd hoc probent hære-
des: ſi probauerint, debet actor reppelli ſi non fuerit probata cauſa, ageret querela. & ita
ſi tollatur inſtitutio à qua pendent legata & fideicommiſſa, caſſantur & illa vt hîc dicit,
& ff. de iniuſto rupto. nam & ſi ſub conditione. & ita ſi aliud dicatur expræſſa cauſa quã
non expreſſa, ſatis eſt admittendum. huic. l. aſſignatur contra. inſtit. de hæredibus inſtit.
4 §. hæreditas. Sed dic quòd à principio non poteſt quis decedere pro parte † teſtatus &
pro parte inteſtatus, niſi miles. ſed ex poſt facto bene poteſt, ſcilicet pronuntiato teſta.
inofficioſo: vt ff. eo. nam & ſi §. vltim. & l. ſeq. *Directe competunt & fideic.* In totum, cum
non poſſint competere pro parte. & videtur quòd à ſingulis præſtari debeant xx. aurei:
vt ff. eo. Papinianus. §. vltim. ſed ibi in totum teſta. pronunciatum eſt inofficioſum, & ſic
loquitur in alio caſu. dic ergo quòd indemnis debet ſeruari is qui ab inteſtato admitti-
tur: & ſic æſtimabuntur ſerui: vt ff. de excep. rei iud. l. iudicatæ.

L. 14. EVM QVI, &c. *Tenuit.* Id eſt, obtinuit. *Idem ob. & ſi ex contrario,* &c. Si verò le-
gatum accepit, vel alio legitimo modo comprobauit, poſtea non poterit dicere in-
officioſum: vt S. eo. parentibus, & ff. de his quibus vt indignis. poſt legatum. Aſſignatur
contra. ff. de bo. liber. ſi patronus ex. Sol. ibi loquitur quando patronus inſtitutus eſt in
minori debita portione: hîc autem nihil erat agenti relictum. vel dic quòd aliud eſt in li-
beris quibus magis debetur hereditas parentum, quàm patrono libertorum, vel eorum
qui ſunt ex linea materna.

1 *Bonorum poſſeßio contra tabulas non datur exheredato.* 2 *Cauſa ingratitudinis exprimenda.*

L. 15. FILIAM PRÆTERITAM A MATRE. Ideò dicit, quia præteritio matris, vel
eorum qui ſunt ex linea materna, habetur pro exhæredatione: vt inſtit. de exhæred.
lib. §. vlt. in patre ſi præteriuit filium in poteſtate conſtitutum, ipſo iure nullum eſt teſta-
mentum. ſi emancipatum, valet, ſed habet bo. poſ. contra tab. præteritus autem in teſta.
1 matris non poteſt habere poſſeſ. contra tabul. cum illa non detur † exhæredato: vt ff. de
contra tab. non putauit. hodie tamen videtur correctum: quia ſi non eſt aſſignata cauſa
præteritionis, ipſo iure non tenet teſta. & agere poterit petit. heredit. Idem in exhæreda-
2 to à patre, quia oportet exprimere † cauſam ingratitudinis: vt C. authen. vt cum de app.
cog. ſi verò filia iſta eſſet præterita, quia nec inſtituit eam nec exhæredauit, & aſſignata
eſt cauſa præteritionis, tunc tenet teſtamentum. & eſt neceſſe proponere querelam: vt
hîc dicit.

1 *Contra deſides currunt præſcriptiones.* 2 *Trium tutelarum excuſatio.*

L. 16. CONTRA. Ibi incipiat conſtructio, præſcriptio ex prioris iudicij mora quinquen.
tempo. non naſcitur contra maiores &c. *Quæ officere non ceſſan. non poteſt.* Non
enim fuit deſes, nec aliqua negligentia potuit ei imputari. & ideò ſi ex priori iudicio tra-
ctum ſit tempus vltra quinquennium, non curret ei illa præſcriptio, quia præſcriptiones
1 currunt † contra deſides. & ſui iuris contemptores: vt C. de anna. except. l. vltim. ſi ergo
per appellationes tranſcendat prima cauſa quinquẽnium, & tandem in ea ſuccubuerit,
quia

quia pronunciatum eſt teſtamentum ſolemne,& nihilominus admittitur ad querelam,
& tunc currit ei quinquennalis præſcriptio : argumentum tamen videtur contrarium,
quod in tutore dicitur , quia ſi aliquis vocatus eſt ad tutelam , ſpatium habet quinqua-
ginta dierum ad prætendendas plures excuſationes. Vnam,ſi vnam proponat , & in ea
ſuccubuerit,tranſacto tempore præfinito non dabuntur ei alij quinquaginta dies ſi aliã
velit probare:vt inſtit.de excuſatio.tut.§.qui autem.Sed ideò eſt aliud ibi, quia diuerſas
2 excuſationes inſimul prætendere poſſunt,& probare:& ratione trium † tutelarum poſ-
ſe me excuſare,& ratione liberorum:vt ff.de exceptio. l.nemo. & ideò ſi in vna tempus
finitum tranſierit,non habet iterum tempus ad aliam proponendam.Sed hîc cùm com-
peterent ſibi duæ actiones,& intentauit primam , quia teſtamentum iure non ſit perfe-
ctum,iterùm querelam non potuit intentare:quia ſi non tenuit teſtamentum, nec que-
rela habet locum,nec econuerſo,quia ſi querelam intentat , non poterit interim dicere
iure non perfectum,vt ĩ.de ſeruo corrup.l.1.& ſi ſeruus emi.ſe man.l.1.& ideò non præ-
iudicat ſibi,vt hîc dicit,& eſt ſimile in tempore appellationis.Debet enim quis proſequi
appellationem intra annum vel biennium iuſta cauſa interueniente.Si in medio cõpro-
miſit,& poſtea ſoluatur arbitrium,non præiudicatur in tempore appellationis, cùm nõ
fuerit negligens,vt ĩ.auth.de appel.in 8.collat.

CVM FILIVM TE PRÆTERITA. Et ſic habetur pro exhæredata: ſicut cõ- L.17.
uerſo,ſi mater filium præteriret.quare mater poteſt intentare querelam,vt hîc dicit:
idem in auo materno & ſimilibus . Aliud in patre prætérito, quia idem ius habet pater
in bonis filij emancipati,quod patronus in bonis liberti: vt inſt.quib.mo.ius pat.po.ſol.
§.præterea.ſi verò non eſſet emancipatus,non teneret teſt.niſi haberet peculium caſtrẽ-
ſe:& tunc nõ habet locum querela,niſi dicamus correctum per auth. ſ̃.de epiſc. preſby-
teros.vt notaui ĩ.eod.l.vlt.

CVM TE. *Religionem.* Religio eſt inter patrem & filium , nedum inter Deum & L.18.
hominem.

SI FILIAM. *Si non inconſulto calore.* Quia fortè aliquis dixit ei propter malum fi- L.19.
liæ. *Sed ex meritis eius.* Quia ita fuit in veritate. Habes hîc authentic. SED SI
POST XXV. ANN. &c. *Se libero.* Eſſet ergo aliud in ſeruo , vbi enim peccat in cor-
pus ſiue cum libero , ſiue cum ſeruo , non ob hoc poteſt exhæredari : & ſic minuitur ex
hoc authentic.quòd peius facit ſi copulauit ſe ſeruo , quàm ſi cum eo peccaret in cor-
pus ſuum.

FILIA IN ORBITATE. Scil. quia mortuus erat pater ſuus,eſt enim pater oculus L.20.
filij vel filiæ:& ideò dicitur orbata. *Colens concordiam.* Quia ſtudet ei ſeruire ſecun-
dum quod debet & poteſt.

FRATRES. *Filij.* Nominatiui caſus. *Patrui vel auunculi, &c.* Iſta ſunt genitiui ca- L.21.
ſus. *Fruſtra dicunt.* Videtur hodie correctum per auth. vt fratrum filij . Quia in ſuc-
ceſſione ab inteſtato ſuccedentes in locum patris admittuntur cum fratribus.Vel dicas
quòd patri ſuccedat quantum ad habendam hæreditatem ab inteſtato,nõ quo ad que-
relam,quæ odioſa eſt.

1 *Nouiſſimum ius.* 2 *Actio quando reſuſcitatur.*

SI MARITVS. *Exhæred.in.fa.mi.probetur.* Ergo videbatur quòd eſſet præterita,cùm L.22.
non poſſit probari exhæredata , neque iuſtas cauſas offenſæ præſtitiſſe conuincatur:
ſed ſi hoc,non habebit querelam.ſi enim fuit in poteſtate , ergo ipſo iure non valuit te-
ſtamentum,& ita non aget querela : ſi fuit emancipata, valet , ſed habet bonorum poſ-
ſeſſio.contra tabul. & ſic reſciſſo teſtamento intentabit poſſeſſoriam hæreditatis peti-
tionem:ſic ergo habebit bonorum poſſeſſionem contra tabulas,contra inofficioſum te-
ſtamentum patris,vt notaui ſ̃.eodem.filiam.Vel dic ſicut antiqui hîc gloſſauerũt, quòd
non probetur exhæredatio de iure:de facto enim benè probatur: *Nihil.* Subaudi, ma-
ximè.Et ſi enim aliquid eſſet ei relictum , poſſet agere de inofficioſo ſecundum veteres
leges: hodie verò ad ſupplementum , vt ĩ . eodem. ſcimus . & l. omnimodo. Vel dic
quòd compoſitores iſtius libri qui ſciebant tam vetera quàm noua iura , addiderunt
1 hoc , referentes ſe † ad nouiſſimum ius, vbi ſi nihil eſt relictum , poteſt agere : &
ſic gloſſauerunt hîc antiqui . Dixerunt enim hoc additum eſſe à Iuſtiniano .

Obtinuit.Scilicet, filia. *Tibi*.Scilicet,vxori. *Id ab ea reddi oportet*. Sed cum ſemel extincta
fuerit actio ante aditionem hęreditatis,qualiter reſuſcitabitur,cum regula contra dicat
ff.de ſolut.ſi res.§.aream. Dic quòd fallit hîc,ſicut & in aliis caſibus notaui Ʒ.ſi aduerſus
2 tranſact. & eſt ad hoc bona concordantia † quòd reſuſcitetur actio.ff. co.cumqui inof.
§.vlt.diſtingue tamen vtrum ſciebat teſt. inofficioſum,an non:vt in primo caſu amittat
debitum,in alio nequaquam vt arg.ff.de his quibus vt indign. hęredem,& ad Sila. propter
veneni.§.neptis.& ad Trebel.l.vlt.

L.23. TESTAMENTVM. *Neque à patre, neque à liber. eius, &c.* Hodie contra, vt notaui J.l.vltim.

1 *Pendente conditione, datur bonorum poſſeſſio.*
2 *Suſpenſiua litera.*
3 *Patria poteſtas inæſtimabilis.*

L.25. FILIIS. *Iure compertum eſt.* Ibi incipiat conſtructio, Iure compertum eſt &c. patet
ergo quòd ita conſulit matri,vt inſtituat filios ſub illa conditione, ſi emancipati fuerint
à patre,& hoc ad vtilitatem filiorum. *Eo pacto*. Vel facto. *Cum re,&c.* Id eſt,cum
effectu.ſed videtur contra.ff.de bo.poſ.ſec.tab.l.1.§.ſi ſub conditione. quia dicit quòd ſi
1 filius ſit inſtitutus ſub conditione,interim pẽdente cõditione † admittit cum prætor ad
bo.poſ. ſed non intelligas quòd cum effectu admittat eum: ſed ius bene competit ei &
cum effectu adueniente conditione:vt in eadem l.§.ſi quis ita.& iſtud videtur dicere litera
iſta.videtur etiam contra ff. ſi omiſſa cauſa.l.pater.§.1. & vnde liberi.l.filius, ſed ibi
defecerat conditio:& ideò non poteſt peti. hîc autem non defecit: & ideo aliter poteſt
2 dici. *Qui conditioni*. Quidam habent literam, qui cum conditioni:& † tunc ſuſpenſiua
eſt litera. *Reſtituere ergo debet*.Sed cui fiet reſtitutio?& dic quòd curatori qui bonis debet
dari, vel etiam filio facto ſui iuris morte patris,vel dignitate, vel aliis modis qui notantur
in ſumma,quib. modis ius poteſt. diſſoluitur. licet enim ita contineatur in conditione,ſi
emancipatus fuerit, nihilominus habet ſi alio modo exiuit de poteſtate.vt.J.
de inſtit.vel ſubſt.l.3.& ff.de leg.3.fideicommiſſa.§.ſi cui,& ad hoc quòd reſtituatur curatori,facit
authentic.vt lic.mat.& auiæ.Poteſt etiam ſibi reſtitui cum fuerit in poteſtate
patris ſcilicet,ſi pater multa facit in frau.fideicom.vt ff.ad Trebel.imperator.Sed po-
3 teritne cogi pater vt adimpleat conditionem?dic quòd non: quia patria † poteſtas inæſtimabilis
eſt: vt ff.de lega.1. filius:§.plane. tamen ſi ei relictum ſit vt emanciparet,& agnouit
legatum,bene cogeretur iudicis officio:vt ff.de condic.& demonſt.ſicui.

L.26. EX TRIBVS. *Certum eſt.* Videbatur contra,quia in portione illa non potuit grauari.
Sed dicit quòd non onerauit eum, imò ſuæ vtilitati prouidit, cum non liceat ei
teſtari intra tempus pubertatis.& ideo ſi fecit ei teſt.ne res periret,bene fecit. vnde propter
hoc quòd ei ſubſtituit, ſic non habet querelam:vt hîc, & ff.eo.Papinianus.§.ſi quis
impuberi.& etiam ſi in vno caſu potuit ad ipſum emolumentum peruenire, in alio non
valet fideicom.ſubſtitutio:vt Ʒ.co.ſi pater.

1 *Vterinorum & conſanguineorum differẽtia.*
2 *Per emancipationem,tollitur ius agnationis.*
3 *Quæ cauſæ impediant querelam.*
4 *Infamiæ nota.*

L.27. FRATRES *vterini*. Vterini ſunt, qui ſunt † ex eadem matre:conſanguinei qui ex v-
1 troque parente vel patre tantùm naſcuntur. *Durante vel non agnatione*. Tollitur autem
agnatio capitis deminutione:vt inſt.de leg.agn.tut.§.vlt.ſiue ſit maxima,ſiue minima.&
intellige quãdo minimam paſſus eſt capit. diminutionem non per emancipatio-
2 nem,ſed aliter, quia arrogatus eſt. lex enim dicit per † emancipationem tolli ius agnationis:vt
J.de legit.tut.l.4.Item ſi maximam paſſus eſt capi. diminut. non eſt dicendum
quòd admittatur ad querelam. Cùm enim tollat eſſe hæredem, vt J. de hæred. inſtit.l.
1. ergo multo magis excludet aliquem à querela, & licet hîc fiat diſtinctio inter fratres,
ſint vterini, an conſanguinei,videtur tamen correctum per authentic.de hered.quæ ab
int. §.reliquum. vbi non diſtinguitur inter fratres,ſint coniuncti ex parte patris tantùm
vel matris.vel dic quòd ibi loquitur quando inteſtatus quis deceſſit. nunc enim quo ad
ſucceſſionem non eſt differentia inter eos qui ex patre tantùm fratres ſunt, vel ex matre.
ſed vbi quis decedit teſtatus, & quæritur de querela diſtinguitur,vt hîc. Repelluntur
autem à querela iſti fratres ſi fuerint agnati, cùm & filij & patres repelluntur.

Et

3 Et ſunt tres † cauſæ ingratitudinis, vt ſi vitæ fratrum fuerint inſidiati, ſi manus iniece-
cerint, ſi intulerint iactutam ſubſtantiæ, vt ̄j.auth. de nuptiis. §.ingrati. Si verò non ſint
ingrati, admittuntur, ſed ita demùm, ſi ſcriptus hæres ſit infamis, vel turpitudinis, vel le-
uis notæ macula aſpergatur: vt ſi damnatus interdicto vnde. Licet enim non ſit infamis
4 ſecundum verba edicti, re tamen ipſa & opinione hominum non effugiet† infamiæ no-
tam: vt ff.de obſequiis.onera. & l.licet. Idem ſi libertus eſt inſtitutus pet adulationes &
blanditias. Et hoc eſt quod dicit, *maximíſque beneficiis.* id eſt, blanditiis: & eſt dictum iro-
nicè, beneficium, i.maleficium. Sic enim & aliàs beneficium ponitur pro maleficio: vt ff.
de fur.inter omnes. *Excepto ſeruo, &c.* Excipitur ergo ſeruus inſtitutus qui eſt hæres ne-
ceſſarius, ſiue velit ſiue nolit: nam & in fraude creditorum hæres poteſt inſtitui, vt inſt.
quib.ex cauſ.manum.in princ. Illud ſolet quæri, ſi minus quarta habeat frater, vtrũ poſ-
ſit agere querela. & dixerunt quidam quòd ſic ſi infamis perſona vel turpis ſit inſtituta:
ſed non videtur, quia non poſſet agere niſi ad ſupplementum: quare ſi frater eſt, non vi-
detur ꝙ poſſit tentare querelam, aliàs enim plus haberet quàm liberi vel parentes.

LIBERI. *Vt hoc probato, &c.* Cùm enim negaretur hoc feciſſe alteri, parti incum- L. 28.
bebat probatio. Vel dic, quia præſumitur mater grata, niſi probetur ingrata. Aliud in fi-
liis, quia iſti debent ſe probare gratos: & hoc ideò quia magis diligit deſcendentes quàm
aſcendentes: vnde non præſumuntur ingrati, & ideò aliud eſt ibi. Sed hodie contra eſt,
vt ̄j.eo.omnimodo. & eſt arg. quod dicitur in l. iſta, ſi mater copulauerit amicitiam ſuã
cum inimicis filij ad hoc quòd vaſallus priuetur commoditate feudi, ſi ab inimico eius
cui fecit ſacramentum fidelitatis, accipiat in feudum.

1 Dos & donatio propter nupt.confirmatur. *3 Dos proprium filiæ patrimonium.*
2 Quæ computantur in quartam. *4 Dos non eſt in bonis patris.*

QVONIAM. *Nouella conſtit.diui Leonis.* Quam habes ̄j. de collat. l.vt liberis. Nec L.29.
1 intellige quòd hîc ſit ratio, vt quia dos & donatio † propter nuptias conferũtur,
quòd ideò debeant computari in quartam, niſi dictum ſit expreſſim à teſtatore, vt ſim-
plex donatio, vt ̄j.de collat.l.penult.§. vlt. Eſt ergo ratio, quia ſicut donatio propter nu-
ptias confertur ad ſimilitudinem dotis, ita computabitur in quartam ad ſimilitudinem
dotis. Quo ad multa enim ſunt ſimilia dos & donatio propter nuptias, vt ̄j.de pact.con-
2 uent. & hîc erant ſimilia quo ad hoc † vt computentur in quartam: computantur etiam
legata, vt inſtit.eod.§.vlt. Sed videtur contra.ff.ad leg.Falcid.pater. Ibi enim dicit quòd
dos non computatur in quartam. Sed ibi loquitur de quarta quæ debetur iure inſtitu-
tionis, vbi non computantur niſi ea quæ obueniunt iure hæreditario, ſcilicet, tanquam
hæredit. ſi enim iure legati obueniat aliquid, non computatur in quarta: vt ff. ad l.Falc.
in quartam. Sed in iſta quarta debita iure naturæ computatur quoquo relicti titulo, vt
habes & notaui ̄s.eod.authent.nouiſſima. Hodie aliud eſt, quia debet habere iure inſti-
tutionis: vt ̄j.authent.vt cùm de appellat. cog. §.aliud. & §. ſi tales. Debet enim inſtitui
in vniuerſitate, vel in quota portione, aut in re aliqua ſingulari. Quid ſi in dote inſtitua-
tur? nunquid valebit inſtitutio, & computabitur in quartam? Dominus B.dixit quòd ſic
quia pater communiter agit cum filia pro dote: ſed videtur contradicere quod dicit lex
3 dotem proprium eſſe filiæ † patrimonium: vt ff.de minoribus.denique.§.ſed vtrum.vn-
de cùm ſua ſit, non poterit inſtitui in ea: quia quod ſuum eſt, magis ſuum fieri non po-
teſt: & ſicut dixit P. & notauit in ſumma de liberis præteritis. & idem domino meo vi-
ſum eſt. Et licet fieri poſſit inſtitutio in re certa, niſi alij fuerint inſtituti vniuerſales hæ-
redes, quamuis exhæredatio fieri non poſſit: vt ff. de liberis & poſtum. cùm quidam. &
de hæred.inſtitut.ex facto. Illud tamen intelligendum eſt de re certa teſtantis propria,
hîc autem non erat ſua: quare quod habet iure proprio, habere non poterit iure inſtitu-
tionis. & ita ſi inſtituatur in dote, vel ei legetur, quia idem eſt quo ad hoc, cùm ſuum ſit,
& alij ſint hæredes, vel etiam ſine his non valebit inſtitutio. Item videtur quòd non va-
leat, quia etſi exhæredetur filia, nihilominus habet dotem: vt ̄j. de rei vxor. actio. Item
4 quia dos † non eſt in bonis patris, vt ff. ad leg. Falcidiam. pater. Quid ergo faciet pa-
ter? Reſpon. Quia inſtituet filiam in dotem, & prætetea relinquet ei de patrimonio ſuo
centum libras, vel etiam duodecim denarios, vel quantumcunque. Et ſic benè puto
quòd dos debeat computari in quartam, ſic enim magis erit ſine ſcrupulo, & ita ſit

in ciuitate iſta.ſi ergo in quantitate certa inſtituatur,etiam ſi alij fuerint vniuerſales hȩredes, iure inſtitutionis percipiet:& ſi alij repudiauerint, perueniet ad eam hæreditas, quod non fieret ſi perciperet iure legati. ſed eum quis certis rebus contentus eſſe iuſſus eſt, in hoc caſu nullatenus ſoluitur teſta. & ſi minus habeat legitima portione,ab heredibus adimpletur : vt infrà, authentic.vt cum de appel. cognoſc.§.hæc autem diſpoſuimus.

1 *Grauamen tollendum.*
2 *Liberi grati præſumuntur.*
3 *Feudi amiſſio.*

L.30. OMNIMODO. *Vel alio modo*.Vt per bo.poſ.contra tab. *Mortuis conſulere*.Scilicet, conſeruando eorum iudicia. *Quàm liberis eorum*. Eis portionem tribuendo legitimam. *Vel aliis perſonis*. Puta fratribus & ſororibus,vel patronis: vt inſtit.de ſucceſſ.liber.§.ſi verò.vel etiam parentibus:vt ff.eo. nam,& ſi exigere,ſcilicet, cõdictione x.hac.l. *Teſtator edixit*. Hodie neceſſarium eſt quòd exprimat cauſam:vt j̃. authentic.vt cum de
appel.cogn.ſi ergo in vncia inſtituitur,repelletur à querela. ſi verò vtrinque grauetur in
1 ſuo iure conditionibus quibuſdem additis,dicendum eſt quòd † tollatur grauamen. &
ita eis conſulitur.j̃. eod. quoniam in priorib. *Non licebit eius hære.ingra.&c.* quia præſu-
2 muntur vt grati.& per hoc corrigitur quod dictum eſt s̃.eo.liberis.præſumuntur ergo †
grati,niſi probentur ingrati:& quilibet bonus,niſi probetur malus. & eſt ſimile ei quod
hîc dicitur, quod aliàs dicitur in donatione. ſi enim heredes donationis velint reuocare
donationem quam donator in vita ſua non retractauit,non poſſunt:vt infrà, de reuocã.
dona.l.1.in fi.& eſt arg.ad hoc quòd ſi vaſallus commiſit aliquid contra dominum pro-
3 pter quod deberet amittere † feudum:ſi tacuit hoc in vita dominus, poſt mortem eius
non poterunt agere heredes. *Vel alia eorum mentione*.Vt quia dixit,ſit alienus à ſubſtantia mea: vel alio ſimili modo. *Tunc vetera iura*.Et erat vetus ius, quòd ſi à patre exheredaretur,haberet querelam:ſi verò præteriretur,ipſo iure non valet teſtamentum, ſi erat in poteſtate patris.ſed ſi à matre fuerit præterita perſona,habetur pro exheredata. *Eiuſdem militiæ*. Id eſt,præbendæ aliquæ,non intellige militiæ armatę. *Silentiariis*.Qui erant in ſilentio domini imperatoris, & audiebant ſecreta ſua:vt.j̃.de ſilẽtiariis.li.xii.& l. pen.

L.31. QVÆ NVPER. *Ad teſtamen.ſine ſcrip.facien*. Hoc ſolum addit hæc lex quia omnia alia dicta erant in ſuperiori.l.prox.

1 *Vtile per inutile non vitiatur.*
2 *Turpis conditio ſeu impoſſibilis.*
3 *Exemplaris ſubſtitutio.*

L.32. QVONIAM IN PRIORIBVS SANCTIONIBVS. Vt s̃.eo.omnimodo. *Tol-*
1 *latur*.Et eſt hoc notabile:quia aliàs dicit generale, vtile † per inutile vitiari:vt ff. de
reg. iur.actus.In torum enim vitiantur actus legitimi,ſi apponatur dies vel conditio.hic
verò ſi addatur conditio vel alia ſimilis diſpoſitio moram vel quodcunque onus intro-
2 ducens,pro non ſcripto debet haberi.ſic eſt & in teſtamento quando turpis vel † impoſ-
ſibilis conditio apponitur:vt inſt.de hær.inſtir.§.pen.& j̃.de inſt.& ſubſt.reprehendẽda.
Conditiones ergo iſtæ licet non ſint turpes vel impoſſibiles, tamen pro turpibus & in-
honeſtis accipiuntur,& ita tolluntur:nec vitiatur illud cui erant adiectę,quia dicit aliud
generale.Vtile per inutile non vitiatur:vt ff.ſi cert.petat. certi condictio.§. quoniam. &
quod hîc dicitur, quòd conditio debet haberi pro non appoſita,eſt intelligendum quã-
do eſt appoſita ad grauamen vel onus .nam & ſi voluit ei prouidere , poterit apponere
conditionẽ : vt s̃.eo.filiis.Vel ſi aliquem inſtituit in legitima,potuit ſibi pupillariter ſub-
ſtituere:nec enim videtur grauatus,vt quidam dixerunt,& allegauerunt in cauſis de fa-
cto.vnde dixerunt per l. iſtam corrigi quod dicitur s̃.eo.ex tribus,quod non credo:quia
cum intra illud tempus non poſſint facere teſtamentum, potius videtur ſubſtituere eis
3 ad vtiliratem eorum, quàm ad onus:vt ibidẽ notaui. poteſt enim fieri † exemplaris ſub-
ſtitutio : vt j̃. de impub. & aliis ſubſtit.humanitatis.idem in fideicommiſſaria:vt ſuprà,
eo.ſi pater.

1 *Minuſcula legitima.*
2 *Inficiatione creſcit actio.*
3 *Infans exheredari non poteſt.*
4 *Peccata ſuos auctores tenent.*
5 *Delictum vnius quandoque nocet alteri.*

SI QVIS SVO. *Ipſam tamen legitimam.* Patet ergo quòd hîc appellat minuſculam L.33.
legitimam,& valet hoc notare ad l.ff.quod cum eo. l.2. & 3. Ibi enim dicit,ex mini-
ma parte,quod quidam intellexerunt,id eſt,legitimam:ſed de illa non videtur intelligē-
1 dum,cùm hîc dicat † minuſculam legitimam,& ita minorem minore,cùm ſit ſuperlati-
uum.non ergo dicetur ibi minima,id eſt,legitima , ſed ſecundum arbitrium iudicantis:
& erat olim iſta legitima quarta,hodie eſt triens,ſi fuerint quatuor vel pauciores. ſi plu-
res,ſemis:ſicut habes & notaui ſ.cod.auth.nouiſſima . Hodie etiam videtur quòd non
appelletur tertia minuſcula vel minima, vt poteſt notari j. de bonis quæ lib. l.antepen.
§. cùm autem.cùm ibi dicat,pars non minima,&c.quod ſ. dictum eſt liberū relinquat ,
contra conſuetum modum loquitur,cùm hæc enunciatio pluratiuo modo proferatur,
ſicut & codicilli,vt ff.de verbor.ſignificat.non eſt ſine liberis. *Reddiderit.* Id eſt,dederit.
Legitimis ictibus feriatur. Dabit enim quod voluit teſtator , & præterea æſtimationē ter-
tiæ partis : aliàs in duplum condemnatur quis propter contumaciam , vt ff. de redhib.
2 redhibitoria.aliàs propter inficiationem † creſcit actio:vt in legato relicto venerabilibus
locis,& in l.Aquilia,vt j.ad l.Aquil.& inſtit. de actio. §.omnis.ſed videtur quòd hîc to-
tam hæreditatem debeat amittere propter hoc quòd non ſoluit: vt j.de fideic. quæſtio-
nem.contra.Reſpon. Quia ibi non dicit totam debere amitti, ſed quòd ita in legib.an-
tiquis continebatur.Vel ibi loquitur quando nunquam parere voluerit voluntati teſta-
toris.Aliud ſi tardè,vt hîc.Vel fortè ibi in extraneo hærede,aliud in filio teſtatoris, quia
illi hanc ſpecialem pœnam debēt pati,hodie generale eſt in omnibus, vt ſi non reſtituāt
intra annum præmoniti à iudice,ſuſtineant pœnam quam ibidem imponit authen.am-
plius.non poſſe ingratum vocari à matre ſua ſcripſit Iulius Paulus: & benè , quia infans
3 non † poteſt exhæredari.Idem multo magis in eo qui nondum natus eſt, aliud ſecundū
vetera iura,quia poſtumus benè exhæredatur, vt j.de lib.& poſtum.l.vlt.& de exhæred.
lib.hodie contra,maximè per auth.vt cùm de appel.cog.cùm debeat inſeri cauſa ingra-
titudinis:& ideò poſtumi & infantes cùm nullam poſſint committere cauſam exhære-
dationis,non poſſunt exhæredari.Si verò quis maior ſit infante,poteſt exhæredari, quia
ingratitudinis cauſa reuocatur in ſeruitutem,vt Inſt.quib.mo.tut.finitur. Vnde & ſicut
poteſt in ſeruitutem reuocari , ita & exhæredari. *Niſi hoc odio, &c.* Hic malè excipit.
4 Peccata enim † ſuos tenent actores,nec vlterius progrediatur metus , quàm reperiatur
delictum,vt j.de pœn.ſancimus.Nec enim filius portabit iniquitatē patris:vt ff.de pœn.
crimen.Speciale tamen eſt in crimine læſæ maieſtatis,vt j.ad l.Iuliam maieſtat.l.penul.
& vlt.Quia enim fecit Adam contra præceptum Dei , omnes deſcendentes contrahūt
originale peccatum,niſi tollatur per baptiſma. Videtur aliud ſpeciale & contra huic l.
ff.de offic.proconſ.l.4.§.2.ſed ibi non punitur proconſul propter delictum vxoris , ſed
propter ſuum,cùm fecerit contra ſenatum Cotta & Meſſa. conſulibus . Prohibet enim
5 ne ducat proconſul ſecum vxorem . Sed quandoque videtur quòd delictum vnius † al-
teri noceat:vt ff.de inſtit. act.ſed & ſi pupil. §. præſcriptum. ſed ibi tenetur præponens
propter factum ſuum,quia præpoſuit huic l.ff.de contra tab.l.3. §.ſi filius emancipatus.
Quod ſecundum quòd dixit dominus Yrn.non eſt intelligendum quòd nepos exhære-
detur propter delictum patris,ſed ſi contraxit nepos matrimonium contra voluntatem
patris vel aui .Nec eſt contra.j.de his quib.vt indign. tutore. quia non punitur pupillus
propter delictum alterius . Reputatur enim pupillus facere , cùm tutor accuſauerit:vel
non grauatur in aliquo,quia reſtituit ſibi damnum tutor:vt ibi dicitur. *Nec ſuam natu-
ram.* Id eſt,filios qui nati ſunt ſecundum naturam ex eo , vel decipere filios in eo quod
debent habère ſecundum ius naturæ

1 *Auxilium legis Velleiæ.*
2 *Nepos,quando proximior.*
3 *Quandoque nepo. exhæredare non eſt neceſſe.*
4 *Subiecti filij cur appellentur.*
5 *Dilectio proprij filij maxima.*
6 *Patronus quando in ſucceſſione admittitur.*
7 *Pater & filius pro eadem perſona habentur.*
8 *Prius querela agend.quàm pet.hæred.*

SI QVIS FILIVM EXHÆREDATVM FECERIT. Id eſt,Exhæredem omnino L.34.
re & verbis.Poſſet enim eſſe quòd exhæredauerit eum,quia non inſtituit , & iuſſit ei
reſtitui hæreditatem vel legauit ei:& ille exhæredatus non habetur pro exhęredato.ſed
de tali non loquitur. *Nulla hæreditatu petitione.* Ex hoc , & ff. eod. qui de inofficioſo.

aſſumunt quidam arg.quòd qui intentat querelã,agat hæredi.petit. ſed dominus meus
contra:vt notaui.ſ.eo.l.1.& l.ſi pater. *Omne adiutorium.* Et querela, & l. Velleia. *Quia*
poſtea & adita eſt hæreditas. Et ita non habuit pater querelam, cum competit ab adita hę-
reditate:vt j.eo.ſcimus.& ff.eo.Papinianus.§.conditionem.hîc autem poſt mortem eius
1 fuit adita,& ſic non habet nepos querelam, nec† auxilium l. Velleiæ,quia habet locum
cũ primò decedit filius quàm pater relicto nepote. nepos enim habetur loco poſtumi,&
ita rumpit teſtamentum : vt inſtit. de exher. liber.§. poſtumorum.& ita omni deſtituitur
nepos auxilio,cum poſt mortem patris adita eſt hæreditas pręmortuo auo.& ſic conſo-
nat.ff.vnde lib.ſcript.in prin.& inſtit.de hęred.quæ ab inteſt.§.hac ratione.ſi enim ante
aditam hęreditatẽ deceſſit pater, & heres poſt adiuit,nepos natus ſecundum vetera iu-
ra nullum habet auxilium:quia qui non obſtat iure inteſtati,iure teſtati videtur obſtiſ-
ſe:quia ſi pater deceſſiſſet ante aditam hæreditatem & poſtea repudiatur à ſecundo hæ-
rede,vel quia noluit eſſe heres,aut quia nõ potuit,nepos admitteretur ab inteſtato:quia
2 quo tempore apparuit & certum eſt deceſſiſſe auum inteſtatum, ſolus † inuenitur ne-
pos proximior, neque dici poteſt quòd pater fuerit proximior ab inteſtato, cum in vita
ſua non eſſet ſibi delata hæreditas ab inteſtato , & præterea nepos iſte fuit in poteſtate
aui.quare licet non fuerit auo in gradu proximior, eſt tamen in hac ſucceſſione : & ſic
ſuus heres erit nepos auo vice inteſtati id eſt,quando non eſt adita hęreditas.vt ff.de le-
git.hered.l.t .nõ obſtante patre ſuo.Cæterum ſi eſt adita,quod fieri potuit quamuis iſte
nepos non ſit exheredatus, ſed pater ſuus , tamen obſtat ei perſona patris. & ſic videtur
deceſſiſſe teſtatus auus.præceſſit enim eum pater:& ideo non poteſt petere nepos hære-
3 ditatem in illo caſu.nec eſt † neceſſe quòd nepos exheredetur. ſed de filio, quia præceſ-
ſit eum,& erat in poteſtate aui.Sed videtur quòd ſicut filium,ita & nepotem neceſſe ha
beat exheredare:vt inſtit. de exhere. liber.§. poſtumorum, & certo verum eſt quòd ha-
bet neceſſe ſi velit euitare quoddam periculum:quia poſſet eſſe quòd pater nepotis mo-
reretur in vita aui,& tunc ſuccederer nepos in locum ipſius.vnde in illo caſu vt inſtitu-
tus poſſet adire, bene baberet neceſſe exheredare , ſi non interueniat illud periculum,
non habet neceſſe:tenet & tenuit teſta. vt dicit.l.ſcripta. *In medio.* Scilicet, ſapientum
ſic in veteri libro reperimus. coram omnibus. *Inhumanè reliquerunt.* Tanquam inſolubile.quod dicitur tractatus. *Et*
filios & nepotes. Quia diligimus eos ac ſi eſſet filij & nepotes.vel dic filios,ſubſtitutione.
ſubiecti † enim filij appellantur. vnde ſubiectis etiam ſenibus dicimus , Fili fac hoc. &
4 quandoque ſic dicit quis ratione minoris ætatis. *Et imitatione.* Subaudi paterna.*Secun-*
dum quod poſsibile eſt. Ideo dicit , quia impoſſibile eſt quòd aliquis diligat eum tantum,
5 qui vere filius ſuus non eſt, quantum † eum qui eſt in rei veritate. *Habebat.* Id eſt, ha-
biturus erat adita hæreditate poſtea. & iſte ſecundum.l. iſtam nouam rumperet teſta.
auitum per querelam, ſicut pater potuiſſet ſi vixiſſet, cũ adita nunc ſit hęreditas. aliud
ſecũdum vetera iura:vt ſ.dixi. *Ingratum patrem* .Sed videtur quòd ſiue probetur ingra-
tus ſiue non,quòd admittatur ad querelam:vt ff.eo. is qui.Idem eſt in patrono. ſi enim
6 habet quis patronum & filios,& liberi ſint ingrati,& patronus,† qui eſt in ſequenti gra-
du,admittitur:vt inſtit.de ſucceſſ.liber.§.ſi verò.In legibus illis loquitur quando admit-
titur ille qui eſt in ſequenti gradu,vel quia præcedens noluit intentare querelã, vel quia
non potuit, & ſic ſuo proprio iure ſequens admittitur . ſed ſi iure præcedentis perſonæ
vellet vti non poſſet.hîc autem non admittitur ſuo proprio iure, ſed quia eadem perſo-
na eum patre.vnde ſi pater fuiſſet ingratus,& ita nunquam poſſet petere, nec iſti com-
7 petet quærela. ſed cum pro eadem perſona † debet haberi ,& pater potuiſſet ſi vixiſſet,
ergo & iſte poterit. Vel dic quod ibi loquitur quando præcedenti perſonæ deferebatur
querela , hîc autem non deferebatur, vnde cum non admitteretur pater, & multo mi-
nus nepos.ſi ergo pater probetur ingratus,& nepos velit admitti,nõ poteſt:quia ex per-
ſona ſua non,cum pater præceſſerit eum,nec ex perſona patris,cum pater fuit ingratus.
Remoto. Id eſt,reciſſo per querelam. & ſic exponitur verbum j.authen.vt cum de appel.
cognoſ.euacuato.vt notaui.j.de lib.præterit.auth.ex cauſa.Non intellige remoto, qua-
8 ſi non teneat ipſo iure. prius † ergo debet agere querela poſt hęred.petit . ab inteſtato.
Secundum nouel.conſtit. Suprà eodem. omnimodo. *Vel repudiauit querelam.* Sed quando
repudiabit,cum nunquam competierit, quia iacebat hæreditas? Et ideo ſtatim gloſſat,
ſcilicet, poſt aditam hæreditatem.non enim repudiare poterit donec adeatur.

1 *Priuilegium.*
2 *Legitima portio.*
3 *Donatio, quando in quart. non comput.*

SI QVANDO. *Nihil aliud videri princ. conced. niſi vt &c.* Sed in quo priuilegiatus erit L.35.
qui tale quid impetrauit, cum nunc non liceat ei teſtari niſi ſecundum ius commu-
ne, & ante idem poſſet? Reſpondeo, quia idem intelligendum eſt quod hic dicitur, de *ſic in veteri*
eo qui non poterat teſtari aliàs, modo libere licet tamen eius. ſed videtur contra. ff. de in- *reperimus.*
iuſt. rup. teſt. l. ſiquis filium §. ſed & ſi quis capite. Reſpondeo ibi militi conceditur libera
teſta. factio. tunc eſt ſibi conceſſum quòd poſſit teſtari iure militari, hic verò pagano. &
ideo teſtabitur vt paganus. Præterea videtur contra ff. de bo. liber. l. etiam. §. planè. ſed
1 ibi ſciens imperator libertum alterius eſſe, dedit † priuilegium liberto. aſſerebat enim ſe
alterius libertum, & dixit, non obſtante lege aliqua, vel non obſtante l. illa & illa. & ideo
non debet eos præterire ſine cauſa. Item videtur contra ff. de bonis liberto. Paulus §.
ſed ſi patroni. Sed dic quod corrigitur per illam l. infra de bon. liber. ſi quis in poſte-
rum. Vel aliter, quia ibi loquitur in filio qui miſit epiſtolam liberto patre viuente. aliud
ſi mortuus eſſet, quia poſſet præterire in teſtamento ſuo: vt notaui infra, de bon. liberto.
Minime grauari. ſed videtur contra ff. ſi à parente, quis manu. fue. l. j. §. ſi quis parens.
Reſpondeo, quia aliud eſt ſi filius faciat pactum cum parente, quam econtra: quia ma-
gis debetur hereditas parentum filiis, quàm filiorum parentibus: vt ff. eodem. nam & ſi.
vnde ſpeciale eſt ibi in parentibus quod grauentur pacto. vel dic idem vtrobique. ſed
2 ibi acceperat † legitimam portionem. vnde dicit, quantum ſatis eſt &c. Si ergo fecit pá-
ctum ne inquietaret eius iudicium, tunc non poterit inquietare. nec obſtat. ff. ad legem
Falcidiam l. cum quo. §. vltimo, quia ibi donauit quantum ſufficiebat ad Falcidiam: &
ideo non conſequetur emolumentum l. Falcidiæ. ſi verò non eſſet ſufficiens ad Falci-
diam, poſſet: & ita non contradicit. *Sub ea conditione, vt hæc &c.* no. quod alio modo
3 non computatur in † quartam donatio inter viuos, niſi hoc dictum fuerit à patre, aliud
in legatis.

5 *Repletio legitimæ fit per condict. ex leg.*
2 *Si quarta euincatur, agi poteſt de euict.*
3 *Debitum bonorum ſubſidium.*
4 *Quod differtur non aufertur.*

SCIMVS *antea conſtitut.* ſuprà eod. omnimodo. *Ipſo iure.* ſed qualiter fit L.36.
ipſo iure? eſtne ita intelligendum, vt per l. ſuppleatur, ſicut dicitur in li-
bertate quæ repræſentatur per l. ſi non manumittatur ſeruus intra diem
à teſtatore præfinitum? & certè non ita eſt intelligendum, ſed ſic, quia li-
5 cet teſtator non dicat de repletione † ſecundum ius, tamen fit repletio,
& filius petet fieri per condictionem ex l. illa omnimodo. neceſſarium eſt ergo quod pe-
tat ſic. & dicitur teſta. ipſo iure nullum, in quo præteritus eſt filius in poteſtate conſtitu-
tus. ſi enim vellet allegare & dicere teſta. ipſo iure nullum, debebit admitti: alioquin om-
nia præſtabuntur quæ voluit teſtator: vt ff. de iniuſto rup. teſt. l. filio. Idem quando dolus
dedit contractui bonæ fidei, dicitur enim contractus ipſo iure nullus, ſed ſi velit dece-
ptus intentare actionem ex eo contractu, poteſt: vt ff. de iure dot. ſi res §. j. *Emendari vi-
tium &c.* Videtur contra ff. de leg. ij. cum pater §. euictis. Solutio. hic loquitur quan-
do iure naturæ obuenit aliquid filio. ſi enim ratione quartæ obueniat, & euincatur,
2 bene poterit agere † de euictione: vt dicit. ſed ibi præter Falcidiam aliquod corpus e-
rat legatum, quo euicto non licet agere. præterea videtur contra ff. de bo. liber. ſi verò
§. j. Reſpondeo, quia aliud eſt in patrono, de quo ibi loquitur: & aliud in liberis: quia
liberi agere poſſunt ad ſupplementum vel emendationem, vt hic dicit. & quod dictum
eſt in patrono, videtur hodie correctum: vt inſtit. de ſucceſſ. liber. § ſi vero. Quid ſi ſine
confectione teſta. filius dicat ſe nihil velle habere de bonis patris? & certe non videtur
ſibi præiudicaſſe, argu. ſuprà eodem. l. ſiquando. §. illud. *Qualiſcunque cauſa interueniens.*
per Falcidiam vel euictionem. *Repletionem autem fieri ex ip. ſubſtan. pa.* videtur con-
tra ff. eodem. Papinianus. §. fructus. Sed dic quod illud corrigitur per iſtud. ſtatim
3 conſulitur filio in debito † bono. ſubſidio, vt habeat ex ſubſtantia patris: vt notaui in-
fra ad Trebell. iubemus. *Non ſi quid ex aliis cauſis &c.* Sed nonne ſufficit ſi filius habeat

quocunque modo debitum bonorum ſubſidium? & videtur, cum dicat generale. Non intereſt à quo fiat: vt ff. de petit. hered. item veni. § à quo. ſuprà de precib. vniuerſis. ff. de verbo. oblig. cum ſeruus. Sed non ita eſt hic, quia lex fauet libetis in debito bonorum ſubſidio, & vult quod fiat teſtamentum officio pietatis, & quod teſtator exhibeat quartam. ſi exhibeat, bene eſt. ſi non tantum quod ſufficiat ad ſupplementum ex ipſa ſubſtantia teſtatoris: vt hic dicit. & l. ſupradicta, ad Trebell. iubemus. Si verò ex ſubſtitutione lucratus eſt aliquid, potius habet illa à caſu, quàm prouidentia patris vel legis. Præterea quod dixi, non intereſt à quo fiat, videtur falſum: quia ponamus quod duo vendiderunt rem alicui, ſi vnus venditorum ſuccedat alteri, ſi ſemel eum conuenit de euictione, nihilominus potero conuenire iterum. & videtur quod non, cum ſemel ſatisfecit. ſed contra eſt. ff. de acquir. vel amitt. poſſ. non eſt nouum. ſed tamen in duabus lucratiuis cauſis dicit. l. quòd non poſſunt concurrere in eadem perſona & eadem re: vt inſtit. de lega. §. ſi res. *Quæ antea poſita eſt*. ſuprà eodem, quoniam in prioribus. *Pura & mox filio reſtituitur*. non enim poteſt defraudari per dilationem debito bonorum ſubſidio. & ſic videtur quòd nec peru. f. pater filium. in quarta parte poſſit grauare. ſi enim inſtituerat filium heredem, & iuſſit quòd vſumfructum omnium bonorum vxor percipiat, non debet habere vxor. ii. f. in falcidia. videtur tamen per l. veterem: vt ff. de vſufru. legato vxori, ſed hic eſt argu. contra. & infra authentica ſupra eodem. nouiſſima. Quidam tamen dixerunt contra. quia quod deeſt in vſufructu recipiat vel recuperet in proprietate, & amplius, verius tamen eſt quod debeat habere plenè falcidiam, & ſine aliqua expectatione: vt hic, & infra authent. de triente & ſemiſſe §. prohibemus. *Vt non lic. here. quando volue. adire*. & ita videtur quòd liceret heredi quãdo vult adire. ſed tamen contra eſt. *Defraudetur*
4 *debito naturali*. & ſic quod differtur, aufertur. aliàs quod † differtur, nõ aufertur. *Intra ſex menſium ſpatium*. Videtur correctum per l. j. de iure deliberan. ſcimus. ſed illud generale eſt, fallit quando ſperatur mouenda querela. *Per officium iud*. appellando. *Hoc facere*, id eſt adire vel repudiare. & ex hoc aſſumi poteſt arg. contra P. qui dixit poſt annum minime adiri poſſe hereditatem per l. j. de iure deliberan. cum antiquo. eſt ergo cogendus: vt intra annum adeat vel repudiet. ſic & cum quis inſtitutus eſt ſub conditione. eſt enim cogendus vt pareat conditioni, vel vt repudiet: vt de cura. bo. dando. l. j. *Ad ſuam poſteritatem*. fac vim in eo quod dicit poſteritatem: quia neceſſe eſt quod ſit de liberis, aliud in extraneo: vt hic, & ff. eo. quemadmodum. & l. poſterius §. penult.

1 *Paganum teſtamentum cur ita dicatur.*
2 *Peculium triplex.*
3 *In caſtrenſi non habet locum querela.*
4 *Aduocati non habent pecul. quaſi caſtrenſe.*
5 *Peculium quaſi puſilla pecunia.*

L. 37. CVM ANTIQVIS legibus. ſic & habemus ſuprà eo. l. de inofficioſo teſta. *Vel enim*
1 *paganum eſt*, id eſt quod non eſt militare. & dicitur à pago † quod eſt villa, quaſi in
villa adquiſitum, & de bonis patris profectum, vel aduenticium. & in hoc non licet te-
ſtari filio in poteſtate conſtituto, etiam patre iubente, quia teſtamenti factio publici iuris
eſt: vt inſtit. quibus non eſt per. fa. teſt. §. j. & ff. de teſta. is qui in poteſtate. ſi verò ſit ca-
2 ſtrenſe vel quaſi, poteſt. & ſecundum ea quæ dixi, non tantum peculij triplex † inueni-
Sic in veteri tur cauſa, quia paganum, aliud profectitium, aliud aduentitium, & alia duo ſunt caſtrẽ-
lib. legitur. ſe vel quaſi: in caſtrenſi licet teſtari iure militari, id eſt coram duobus vel tribus teſtibus:
vt infra de milita. teſta. & ff. de milit. teſt. & hoc cum in militia quis exiſtit. ſi verò rediit
de militia, licet, ſed iure communi tantum: vt infra de milit. teſt. l. pen. tamen quantum
ad querelam nulla eſt diuerſitas. ſiue enim in militia fiat teſta. ſiue poſt, ceſſat vtrobique
querela, & hoc intellige ſi ſit filiusfam. miles, ſi quidem paterfam. & eſt in militia, idem:
vt ſupra dixi. ſi dimiſſus eſt de militia, non ceſſat querela: vt ff. eo. Papinianus. contra ve-
3 terani, ſed filiofam. miſſo licet teſtari in † caſtrenſi, nec habet locum querela: vt ſuprà di-
xi. & continetur inſtit. quibus non eſt permiſ. fa. teſta. in prin. Sed in quaſi caſtrenſi ſimi-
liter poterit: quod olim non erat, cum eſſet conceſſum tantum conſulibus & præfectis
legionum. At per l. iſtam omnibus qui percipiunt ſalarium de publico conceſſum, vt
patronis cauſarum & ſimilibus quos hic enumerat. non tamen vt milites poterunt te-

ſtari,

ſtari, ſed iure communi. Si quis dicat, nunquid aduocati in poteſtate patris conſtituti ſi
acquirant aliquid ex aduocatione ſua, habent illud tanquam quaſi caſtrenſe peculium?
& certè non puto, quia illud habent à Martino, & ita non de peculio, ſed à priuatis. Si *Sic in libro*
verò de publico, quia electus erat & deſtinatus ad cauſas iudicandas, propter quod ſala- *veter.*
rium accipiebat de publico, quaſi caſtrenſe peculium erat illud: & in eo licet teſtari. nec
4 habet locum querela, ſed alij aduocati † qui ſalarium percipiunt à quolibet, & quolibet
modo, quandoque honeſtè, quandoque inhoneſtè, meritò non ſunt tanti priuilegij, vt
in eo poſſint condere vltima elogia. non ergo irritantur teſtamenta aliorum ad ſimilitu-
dinem liberti, vt hic dicit. omnino eſt ſimile, quia illi ſunt filiifam. In liberto autem lo-
quitur ſui iuris, ſi verò fi. fa. factus eſt ſui iuris, non habet caſtrenſe vel quaſi caſtrenſe pe-
culium. amiſit enim nomen peculij, & ſic poterit condere teſta. & habebit locum que-
5 rela. & ſic propriè ſumitur peculium, quaſi † puſilla pecunia: vt ff. de pecul. depoſiti. §.
pecu. aliàs appellatur peculium patrimonium vel ſubſtantia: vt ff. ad Trebell. cogi. aliàs
res paraphernales, quæ extra dotem ſunt: vt ff. de iure dot. ſi ego. §. vltimo, alias pecunia
repoſita cauſa præſidij: vt ff. de leg. & fideicommiſſ. ſi chorus aut fami. legetur §. j. non
ergo habet priuilegium factus ſui iuris, cum non poſſit pro parte teſtatus decedere,
pro parte inteſtatus. Nec eſt prætermittendum quia hodie iure authent. videtur quere-
la locum habere in quaſi caſtrenſi peculio: vt ſuprà de epiſcopis authen. presbyteros, &
infra ad Tertull. authen. in teſtamento. vel forte agit ibi cõdictione ex lege, vt habeat de-
bitum bonorum ſubſidium non querela.

DE INOFFICIOSIS DONATIONIBVS.

Tit. xxix.

1 *Allegatio facti.*
2 *Doli exceptio.*
3 *Quarta legitima.*
4 *Donatio facta in fraudem legis.*
5 *Filius quando quarta fraudari poteſt.*
6 *Immenſæ donationes.*

SI VT ALLEGATIS. non loquitur de allegationibus iuris, de quibus fit L. 1.
1 mentio ſuprà de iud. authen. iubemus. ſed de † allegationibus facti. ſic ſu-
prà de iur. & fac. ignor. l. j. & de aduo. diuer. iud. laudabile. §. quotiens. *Pe-
nè vniuerſas.* puta quia donauit vltra dodrantem forte x. vncias: vt infra
plenius dicam. *Factis donationibus.* aliud eſſet ſi vendidiſſet, vel alio modo
alienaſſet. *Ex duabus vnciis.* in hoc differt hæc querela à ſuperiori, quia illa non datur ſi a-
liquid habeat filius iure inſtitutionis hodie: ſed agitur ad ſupplemẽtum: vt ſuprà tit. j. om-
nimodo. & l. ſancimus. & infra authen. cum de appell. cog. §. cæterum. & §. aliud. Item a-
lia datur tantum ex teſta. hæc etiam ab inteſtato: vt infra eo. precibus. Item differunt in
aliis, vt quilibet notare poteſt. *Subueniri vobis vtpote &c.* denotat veritatem: ſed quando-
que denotat ſimilitudinem, & re vera ſubuenitur tam aduerſus heredes ſi minus habeant
2 quarta, quàm aduerſus legatarios vel fideicommiſſarios per doli † exceptionem: quia
debent filij habere quartam huiuſmodi, ſiue hodie trientem ſine aliquo onere: vt ſu-
pra titu. j. l. quoniam in prioribus. & l. ſancimus. ſed videtur quòd hic non poſſit habe-
re locum hæc querela inofficioſæ donationis, cum filij ſint quatuor. & hoc poteſt habe-
ri per hoc quòd dicit in quoſdam liberos, oportet quod ſint duo ad minus, & per hoc
quòd poſtea dicit, ſubueniri vobis. ſi ergo duo fuerint inſtituti in duabus vnciis, bene
habent debitum bonorum ſubſidium, cum omnibus non debeatur ſecundum hæc iu-
ra niſi quadrans: vt ſuprà tit. j. cum quæritur. ergo iſti duo quartam partem ſex vncia-
3 rum quas habituri erant ab inteſtato, debent habere: ſed quarta † ſex vnciarum eſt vn-
cia & dimidia. vnde videtur quòd queri non poſſunt, cum habeant duas vncias, ſed dic
quòd non inſtituit eos in duabus totius, ſed eius quod remanſit factis donationibus, &
eſt neceſſe quòd eius quod erat ante donationem: vt ſuprà tit. j. authen. vnde ſi parens.
vel dic quòd in duabus vnciis totius ſi exhauſit per legata. & ſic habet querelam in mo-
dum conditionis: ſicut aliàs in teſta. inofficioſo l. Papinianus. §. ſi filius. Conſueuit quæri
qua actione poſſent agere ad iſtam quartam ſupplendã. R. dixit petit. hered. vtili, quaſi ti-

habeatur pro non tit. Sed contrarium eſt, quia donatarius factus eſt dominus, & bona
fide: vnde non deber haberi tit. pto non tit. Alij dixerunt directa rei vindicatione, quaſi
non ſit tranſlatum dominium ex facta donatione contra l. vt ſ̃. de leg:b. non dubium. ſed
hoc non placet: quia illud locum habet cum donario † facta eſt in fraudem legis. ar hic
4 facta fuit in fraudem hominis: vnde tranſlatum eſt dominium, ſicut in donatione facta
in fraudem patroni vel crediroris: quia tenet, ſed non reuocatur: vt ff. de iure patro. ſi li-
bertus. j. reſpond. Domino tamen meo videtur prius fore agendum querela inofficioſæ
donationis ad ſimilitudinem inofficioſi teſta. & pronũciata donatione inofficioſa reſciſ-
ſa tutela poterunr filij agere rei vindica. vel condict. ex authen. illa, vnde ſi parens. Item
quæritur, ſi poſt factam donationem augentur facultates matris, ita quòd ſufficiant ad
quartam, vtrum reuocabitur facta donatio? Reſpond. non: quia tempore quo intentatut
querela poſt mortem, reſpiciebatut habeat querelam vel non: vt j̄. authen. de nup. §. quia
verò hactenus. Sed caſus poſſet aſſignari in † quo fraudatur filius quarra, nec habet que-
5 relã: vt ſi quis habet cccc. & donet ccc. & in aliis. e. filiũ inſtituat, & reliquit legata, vel in-
ſtituat eũ cum alio, hic non habet querelam, quia donatio non fuit immẽſa, & in reſiduo
habet quartam & plus. Si verò ponas mihi plures donationes factas, nõ detrahitur de vl-
tima tantum, quaſi ea ſola ſit fraudatus, ſed de omnibus: vt arg. ff. ad leg. Falci. in quarta.
quandoque etiam fraudatur filius in quarta, cum ſerui ſunt in patrimonio tantum: vt ff.
6 de inoffi. teſta. Papinianus. Irem quid ſi non immenſas † fecir donationes, ſed poſtea ca-
ſu bona quæ retinuerat periérũt: nunquid locum habet hæc querela? Reſpond. non, quia
legitimè fuit facta: & ideo non eſt irritanda: vt j̄. de adminiſtra. tuto. ſancimus.

1 *Soli coheredes vtuntur fami. erciſ. iudicio.*
2 *Tacita legalis confirmatio, multum operatur.*
3 *Donatio, re & conſilio inofficioſa.*
4 *Donatio facta filiof. quando valet.*

L. 2. SI PATER. *Permanſit.* ſubaudi &c. *arbitri famil. erciſ. &c.* Ceſſat hic querela: quia alia
Sic in veteri libro reperimus. actio competit. ſic nec datur querela inoffic. teſta. cum aliud competit auxilium: vt
inſtit. de inoffic. §. tam autem. Sed certe videtur quod nõ poſſit habere locum iudicium
fami. erciſ. inter iſtos fratres, quia iudicium fam. erciſ. locum habet † tantum inter cohe-
1 redes: vt ff. famil. erciſ. l. j. & ij. ſed iſti fratres non ſunt coheredes. nam hic dicit quod om-
ne ſuum patrimonium exhauſit per donationes. Reſpondeo, quia imo fuerunt cohe-
redes in aliqua particula, & ibi, omne, ſubaudi ferè. non enim totum dederat, ſed do-
drantem exceſſit. vel licet non ſint coheredes, datur tamen vtilis actio famil. erciſ. vt ff.
de do. præleg. l. j. §. ſi ſocer. Item poteſt opponi, quia ſi actio famil. erciſ. non datur niſi pro
rebus teſtatoris, vel pro his quæ eranr in hereditate, puta pro commodatis vel depoſi-
tis, hoc tamen probatur. l. ſed ita repetitur ſcriptum in petit. hered. vt ff. de petit. hered.
non tantum. ſed res donata filio manenti in poteſtate, non videtur ratio fuiſſe teſtato-
ris, confirmata donatione morte: vt infra de donat. inter vir. & vxo. l. antepenul. Reſpon-
deo confirmatur quo ad quædam, vt non teneatur de damno daro iure. Item quo ad
fructus, vel quo ad alias acceſſiones, non quo ad dominium, vt videarur retro fuiſſe do-
minus: quia hoc expreſſa ſua voluntate fieri non potuit: vt ff. de lega. ij. cum parer §. pa-
ter filiæ. & ff. de dona. inter vir. & vxo. ſi ſeruus. & ff. de offic. proconſ. l. obſeruare. §. vlt. vel
2 forte plus operatur racita † confirmatio quæ fir per legem, quàm expreſſa quæ fir ab ho-
mine: vt ff. de ſol. l. ſub condirione. Vel refert ſe iureconſultus potius ad veritatem,
quam ad fictionem. vel non confirmatur donatio pro ea parte pro qua defuncti frau-
datus eſt frater à debito bonorum ſubſidio. poteſt ergo agere ad ſuam quartam ſup-
plendam: vt infra ſequitur. Quidam verò voluerunt diſtinguere vtrum ſir inofficio-
3 ſa † donatio re & conſilio: an re tantum. ſi re tantum, fit reuocatio bonorum ſubſidij
debiti: vt hic, & infra eodem. ſi totas. ſi verò re & conſilio, fir reuocatio in totum ſi v-
nus erat filius. ſi verò duo ſunt, pro parte dimidia. & ita intelligunt quod dicitur. ff.
de lega. ij. Titius Seio. §. imperator. Sed Domino meo viſum eſt vt ſemper fiat reuo-
catio pro parte legitima: vt hic, & infra eodem. ſi liquear. nam ibi ponit exemplum cum
ita cõſilio fuit inofficioſa. nec obſtat. ff. de lega. ij. nam quod ibi dicit quod donatum eſt,
pro dimidia reuocari, ſic eſt intelligendum, vt reuocet dimidiam rrientis ſubſtantiæ:
vt infra eod. ſi mater. nam dimidiam omnium bonorum. & probatur per l. iſtam, quòd
dona-

4 donatio facta inter † patrem & filium non valeat exiſtente in poteſtate patris. ſed fallit, vt puto, cum donat ei in dotem vel propter nuptias, vel cum remittit ei vſumfructum, vel cum donat filio eunti in caſtra: vt infra fam. erciſc. ſi filius. & l. filiæ. & infra de bon. quæ lib. l. antepen. hodie poteſt ex omni cauſa: vt infra de immenſis dona. coll. VII. ſed tamen reuocatur illa donatio ſi fuerit inofficioſa, ſecundum quod iam dictum eſt.

PRECIBVS. id eſt, in libello precum. *Reſcripta.* Leges & argumenta. L.3.

SI FILIVS. *Diſcuſſa fide veri.* Debet enim inquirere veritatem: vt ſupra de edendo, L.4. l. is apud quem.

SI TOTAS. *Per donationes &c.* Id eſt euacuaſti per donationes immodicas. aſſigna- L.5. tur contra. infra de reuoc. dona. ſi nunquam. ibi enim dicit quòd reuocant filij totum quod datur libertis à patrono. Solue vt ibi.

CVM DONATIONIBVS. *Non agnouiſti.* Quia ſi approbaſſet, non poſſet venire L.6. contra. vt ſupra eod. tit. prox. l. parentibus. *Beneficio ætatis.* Tuæ vel paternæ.

SI MATER. *Vt quar. par. dimidium.* Subaudi totius aſſis: quia ſi duo erant, cuilibet L.7. debebatur ſemis ab inteſtato. ſufficit ergo ſi habebat quartam. i. vnciam & dimidiã.

SI LIQVEAT. Aditum, id eſt auxilium. *Idem conſilium.* Malitiæ. Et euentus, quòd L.8. fraudatur filius, ſi nec ambo ſunt neceſſarij: vt ſupra eod. ſi totas. ſubaudi ergo maximè. idem enim ſi euentus tantum comprehendantur. vel conſilium & euentus ſunt neceſſaria, ſi incipiat à conſilio. ſi ab euentu, licet non præcedat conſilium, fiet reuocatio: & ſic quandoque ſunt neceſſaria, ſi ab vno incipiamus: vt notaui infra de iure delib. potuit.

NON CONVENIT. *Vel vna cauſa.* Conſiderata in genere. *Vel ſimilis exiſt.* Conſi- L.9. derata in ſpeciebus. *Idem & tempo. & mo.* Quia vtraque quinquennio tollitur: vtraque quod factum eſt, reſcindit.

DE INOFFICIOSIS DOTIBVS.

TIT. XXX.

CVM OMNIA. *Concordare legibus promptum eſt.* Sicut teſtatur authen. de ex- L.vnica. hiben. re. §. vlt. in fine. & eſt intelligenda. l. iſta quando mater fecit pactum de lucranda dote. aliàs enim non haberẽt filij vnde quererentur, cum ad ipſos rediret. aſſignatur contra infra de iure dotium, nulla lege. ſed illud intellexerunt quidam in muliere virgine quæ adhuc nõ venerat ad primum matrimonium. aliud in vidua, quæ habet filios ex primo matrimonio, ſi tranſeat ad ſecundum. vel aliter vt in ſumma, ibi, nec obſtat, & dic vſque in finem.

DE PETITIONE HEREDITATIS.

TIT. XXXI.

1 *Vbi eſt eadem ratio, diſpoſitio eadẽ eſſe debet.*
2 *Forma libelli in petit. hered.*
3 *Attingere pecuniam hereditariam, quid.*
4 *Vſuræ pecuniæ hereditariæ quando debentur.*
5 *Vſuræ fructuum.*

SENATVSCONSVLTVM &c. Ita loquitur l. iſta ac ſi aliquis quæreret v- L.1. trum ll. quæ factæ ſunt de teſtamentis, habeant locum in pactis. dicit enim quòd ea quæ ſtatuit S. C. Adrianum, vel ab Adriano factum in perſona fiſci, habent locum in perſona alicuius priuati. Erat enim delata portio hereditatis de bonis alicuius ruſtici fiſco, cum eſſet pro non ſcripta, aut in cauſa caduci: vt notari poteſt, infra de cadu. toll. in princ. & melius in vlt. §. ſi poſſeſſa ſit ab aliquo illa portio hereditatis: & lata ſit ſententia de reſtituenda hereditate in cauſa fiſcali euicta hereditate. quæritur quid reſtitui debeat. quod & in priuato obſeruãdum eſt. vt hîc dicit, & plenius tractatur. ff. eodem. Item veniunt. §. pridie. vſque ad illum §. non ſolum autem &c. & eſt optimum argument. l. iſta contra ſtultos determinantes. ll. de vltimis voluntatibus loquentes, ita ſcilicet illud eſt fauore vltimæ † voluntatis vel cum

1

loquitur de fiſco, illud eſt ſpeciale in fiſco. ſed certè idem eſt dicendum in priuato, niſi
aliqua ratio repugnet, vt hîc, & ff. de pactis. pactum inter heredem. & de iur. & fac. ign. l.
regula. §. vlt. poſſunt autem repugnare, quia multa reperiuntur in teſtamentis ſpecialia,
& in fiſco. de teſt. & ꝟ. de priuilegiis fiſci. & ff. de iure fiſc. Sed videtur l. iſta ponere frenũ
à cauda, cum dicat quòd S. C. cautum eſt quid & ex quo tempore euicta hereditate re-
ſtitui debeat, cum alioquin incerta ſententia non valeret: vt ꝟ. de ſenten. quæ ſine certa
quant. l. hæc ſententia. ſed dic quòd in actionibus ſingularibus verum eſt quod dixiſti in
2 hac authen. vniuerſali vniuerſaliter ſententia, & concipi poteſt † libellus ſic: Conque-
ror de tali qui detinet hereditatem Sempronianam ad me pertinẽtem iure hereditario:
& iudex poterit ferre ſententiam de reſtituenda hereditate non ſpecificata re aliqua: vt
plenè notaui. ꝟ. de edendo. ſi ergo lata ſententia dicam rem illam mihi reſtituendam, &
alius neget ipſam fuiſſe in hereditate, mihi incumbit probatio quòd fuerit in hereditate:
& iudex inquiret veritatem, cum ad eum pertineat lites dirimere: & ſic reſtituerur vel
non. poteſt etiam iudex ſpecificare res in ſententia: & ſic magis conſultè fit. & poſtea di-
cere generaliter, & omnia bona quæ habes ex hereditate ipſius: ne aliquam poſtea pa-
tiatur quæſtionem. *Vſuras vero* &c. Hoc adiectum eſt ꝟ. & eſt hic verſiculus vlt. §. & lo-
quitur in vſuris pecuniæ redactę ex venditione rei hereditariæ ante lit. conteſt. ex die vẽ-
ditionis. nec intellige literam iſtam ſicut quidam ſtulte fecerunt, in pecunia quæ inue-
niebatur in hereditate. in ea enim, ſiue ſit poſſeſſor bonæ fidei ſiue malæ fidei, non tene-
3 tur ad vſuram, niſi pecuniam attingat: vt ff. eod. ſi poſſeſſor hereditatis. qualiter † autem
attingere videatur, dicitur ff. eod. l. ſed & ſi lege. §. ſi quis re. non ergo tenetur bonæ fidei
poſſeſſor ad vſuram redactam ex pretio rei hereditariæ, niſi factus eſſet locupletior. tunc
enim teneretur: vt ff. eod. ſed & ſi lege. §. conſuluit. & §. adeo autem. & inſpicitur ſint lo-
cupletiores, an non, rei iudic. vel lit. conteſt. tempore: vt ff. eod. ſi à domino. §. quo tem-
4 pore. & ff. de neg. geſt. litis conteſtatæ. ita eſt † & in vſuris, & pro fructibus quòd tenetur
bonæ fidei poſſeſſor in quantum factus eſt locupletior, & eſt bonæ fidei poſſeſſor: vt ff.
eod. ſed & ſi lege. §. ſcite, & ad idem ff. de lib. cau. igitur. §. poteſt. & de fideicom. lib. cum
eum. §. vlt. Sed minus perfectè videtur hoc dixiſſe. idem enim eſt in re principali & fru-
ctibus vel vſuris: vt ff. eod. illud quoque. ſed ideo fortè de fructibus & vſuris tantum di-
xit, quia de his fiebat tantum quæſtio. idem in re principali, vt dixi. poſt lit. conteſt. tene-
tur de fructibus perceptis & percipiendis, & de vſura pretij rerum ante litem conteſt. di-
5 ſtractarum à lite conteſt. computanda. Sed quid in vſura † fructuũ? & certè bonæ fidei
poſſeſſor factus malæ fidei per lit. conteſt. tenetur de vſura fructuum perceptorum ante
litem conteſt. nõ autem perceptorum poſt. & ſic intelligimus quod dicitur ff. eod. heres
furioſi. §. vltim.

1 *Scientia operatur malam fidem.*
2 *Fatalitas.*
3 *Cauſa iuſta præſumitur, niſi probetur iniuſta*
4 *Ignorans aliquis præſumitur, niſi probetur ſciens.*
5 *Qui locupletior factus eſt, vltra non tenetur.*
6 *Fructibus augetur hereditas.*
7 *Actio mixta in rem, & perſonam.*

L. 2. SI POST MOTAM. *Non ignarus.* Ideo dicit, quia ſi ignarus comparaſſet, non cenſe-
retur malæ fidei poſſeſſ. ſed hîc ſciebat iſte muſeus vel muſardus controuerſiam motã
1 eſſe de bonis: & ideo fit malæ fidei poſſeſſor per ſcientiam † vndecunque habitam per
lit. conteſt. vt ꝟ. l. 1. & per denuntiationem à quocunque factam: vt ff. eod. item veniunt.
§. à quo. ſecus in rei vindica. quia in ea tantum per lit. conteſt. vt ꝟ. de rei vindica. l. certũ.
hoc quo cum fructus ſ. vt reſtituantur, non quo ad hoc vt non faciat ſuos, quia facit: vt
ff. de vſur. qui ſcit. in fine. Item quo ad vſucap. remanet etiam lit. conteſt. bon. fi. vt ꝟ. de
rei vindic. l. moræ. & per denuntiationem in limine contractus factam: vt ꝟ. de rei vind.
Sed M. dixit hîc non fieri i. in petit. hered. malæ fidei poſſeſſorem per controuerſiæ mo-
tionem, vel etiam per lit. conteſtationem, niſi habeat conſcientiam rei alienę. & hoc ha-
bebat ex eo quod dicitur ff. eod. ſed & ſi lege. §. ſi ante. ſed dominus meus cõtra quo ad
2 fructus, non quo ad † fatalitatem: vt ff. eod. illud. *Heredes eius.* Ideo dicit de heredibus,
quia ipſi ſuccedunt in ſcientiam defuncti, licet prætendere poſſint bonã fidẽ ex perſona
ſua: vt infra de fruct. & lit. expen. l. 2. & ff. de diuerſ. temp. præſcript. cum heres fructus
perceptos

perceptos & percipiendos: vt ſ.l.1. & ff. de rei vindic. ſi nauis.§. vlt. *Lite antiquiorem.* ſ.ſi
probetur factam eſſe venditionem antequam cõtrouerſia eſſet mota de bonis Menecra-
tis. & ſic videtur quòd præſumatur facta venditio poſt cõtrouerſiæ motionem, eum alij
3 incumbat probatio quòd ante fuerit facta. ſed videtur cõtra, quia aliàs præſumitur † iuſta
cauſa, niſi probetur iniuſta: & aliquis gratus, niſi probetur ingratus. Sed fortè hic dicitur
probare hoc ipſo, quòd non probauit alius contra: vt ĩ. qui milit. non poſſ. ſuper ſeruis. ad
idem ff. de iur. dot. dotis fructum.§. vlt. & l. ſeq. & l. dotem. vel dicit eum probare ad ma-
iorem euidentiam cauſæ. & vt liquidior ſit, non quòd habeat neceſſe probare. qui enim
dicit poſt factum eſſe, debet probare ſuum poſt: vt ĩ. de probationibus. l. matrem. præſu-
4 mitur enim quis bonæ fidei poſſeſſor, niſi probetur malæ: & ignorans, niſi † probetur
ſciens: vt ff. de probationib. verius. Sed quod ſ. dixit de malæ fidei poſſeſſore, debere re-
ſtituere fructus, poſſet quæri qua actione. & ſatis videtur quòd hered. petit. vt patet per
literam ſequentem, fructibus enim augetur hereditas, cum ab eo &c. & ita illud refertur
ad iſtum caſum malæ fidei poſſeſſoris, in quo omnibus augetur hereditas, & ante litem
perceptis, & poſt. vel poteſt referri ad proximum, & ita ad bo. fid. poſſ. qui emit ante litẽ
motã: & tunc non augetur ante litem fructibus niſi in quantũ locupletior factus eſt. ſed
hoc probo falſum, quia hereditatis pet. non datur contra bo. fid. poſ. emptorem heredi-
tatis, niſi in duobus caſibus, quando modico diſtracta eſt hereditas, vel ſi non comparuit
venditor: vt ff. eod. etiam.§ 1. Sic ergo magis referendum eſt ad ſuperiorem caſum malæ
fidei poſſeſſoris. vel ſi ad alium, tunc agetur in prædictis duobus caſibus. ſed quòd vide-
tur impedimentum, quod etiam in illis duobus caſibus non teneatur. pone enim quòd
ille qui vendidit, fuit bo. fi. ſi euincatur pars hereditatis ab iſto emptore, habet regreſſum
contra venditorem de euictione. Si ergo tenetur de euictione ad pœnam dupli, nõne af-
ficitur damno bo. fi. poſſ. i. vẽditor, quod eſt contra S.C. non enim vult teneri bo. fi. poſ.
5 vltra quàm † locupletior factus eſt. ergo emptor nõ tenebitur heredit. petit. vt hoc pro-
batur ff. eod. ſed & ſi lege.§ item ſi rem diſtraxit. ſed poteſt reſponderi quia hic loquitur
ſecundum quod diſtinxi quando non comparet venditor, vel modico diſtracta eſt vel
quando non habebat regreſſum de euictione, cum actum eſſet nominatim ne haberet.
vel ibi loquitur quando emit rem ſingularem. tunc enim ſi conueniretur rei vindicatio-
ne à vero herede, certum eſt quòd habet regreſſum. & idẽ ſi hered. pet. aliud ſi emit vni-
uerſitatem: vt in l. illa, etiam. Sed nonne ſecundum hoc vltra hoc tenebitur bon. fi. poſſ.
quàm ſit locupletior factus? lex tolleratur, & ego. & fallit regula, quia generale eſt ne te-
neatur bonæ fidei poſſeſſor niſi in quantum locupletior factus eſt. & voluerunt quidam
6 dicere ex eo quod hic dicitur, fructibus enim † augetur hereditas, &c. quòd fructus non
fiant bonæ fidei poſſeſſoris, & ita teneatur heredit. petitione ad fructus: ſi enim ſui fierẽt,
non diceretur augeri hereditas. aliud in rei vindic. quia per eam ſingulæ res petuntur, &
non alia rei vindic. petuntur fructus per quos augetur. & pro eis eſt ff. eod. illud quoque
§. prædo. & l. ancillarum. Dominus meus dicit quòd ſui fiunt in vtroque caſu, & reſtituit
7 hered. petit. cum mixta † ſit hæc actio in rem & in perſonam: & ratione realis non ve-
niunt: ſed ex eo quòd in perſonam. & idem eſt in redhibi. vt ff. de ædil. edict. cum autem.
§. vlt. & hoc plenè notatum eſt. ff. eod. l. item ne.§. fructus. *A quo peti poteſt.* Vt ſi poſſidet
pro herede vel pro poſſeſſore: vt ff. eod. regulariter. videtur quòd in ſuperiori caſu nõ au-
getur fructibus hereditas, cum non pro herede vel pro poſſeſſore poſſideat ſi enim ſciẽs
emit alienam hereditatem, non habet opinionem heredis. præterea habet titulum, & ita
non poſſidet pro poſſeſſore. *Emptor autem* &c. Quidam voluerunt hic mutare caſum: &
dixerunt quòd iſtud locum habet quando euincuntur res ſingulares. tunc non tenetur
poſſeſſor hereditatis petitione, neque de fructibus. ſed ratione ſingularum rerũ rei vindi-
ca. dominus meus ad caſum ſuperiorem refert. ſ. quãdo empta eſt vniuerſitas. emptor e-
nim conuenitur hered. petit. vt ſ. dixi. & nedum poteſt conueniri pro vniuerſitate her.
petit. ſed etiam pro rebus ſingularibus rei vindic. & eſt hic diligenter notandum, quia li-
cet aliàs non datur hered. peti. contra tit. poſſidentem. fallit in duobus caſibus, quando
quis emit hereditatẽ à fiſco, vel ſciens alienam. ſi verò bona fide emit, tenetur in duobos
caſibus quando modico diſtracta eſt hereditas, vel ſi non apparet venditor: vt ſ. dixi.
Item tenetur, cum tit. habetur pro non tit. vt ff. eod. nec vllam.§. 1. ſi verò rem ſingularẽ
ſiue mala ſiue bon. fid. non tenetur, niſi titulus pro non titulo habeatur.

L.3. HEREDITAS. *Petita.* ſubaudi & lata ſententia contra me io ea. *Non obſtaret.* vt ȝ.
de inoff.teſt.eum qui. *Ex alia cauſa.* puta quia dicit mious ſolemne vel falſum. ſed ſi
primo agam directè ex teſtamento, poſtea ageodo iure fideicommiſſi, noo poſſum re-
ducere idem teſta.ad codicillos: vt notaui.j. de codicillis.l.vlt. & pone caſum huius l. vt
in ſumma.

L.4. IN INSTRVENDA. ergo erat ſententia lata. *Compenſatio eius.*quia de eo non pronun-
ciauit iudex,ſed dixit vniuerſaliter,hereditas reſtituatur.& quia cui damus actionem,
mulro magis & exceptionem. *Hereditate.* vt plenè intelligatur Liſta, dic vt diligenter in
ſumma notata eſt.

Hic deeſt lex vna.

1 *Ratione dubitationis,tenet aliquid.*
2 *Legitimus adminiſtrator.*
3 *Negotiorum merita, partium aſſertione pādūtur.*

L. 6. SI PVTAS. *Nepotibus tuis.*natis.ſ. ex filio emancipato.Sed nonne videtur quòd nō ſint
in aui poteſtate,cum patet ſit emancipatus? Reſpoo.quia cum emācipauit filium, re-
tiouit nepotes in poteſtate:quod facere potuit.ff.de adopt.liberum.& inſtit.quib.mo.ius
pa.po.ſol.§.admonendi.Vel dic quòd oon erant nati ante emancipatiooem patris, imo
poſt, aote tameo cōcepti:& ſic ſuot in poteſtate aui:vt ioſtit.quib.mo.ius pa.§.illud.cum
ergo fuerint in poteſtate, oon potuit eis dari tutor:vt inſtit.de tutelis. §. permiſſum. vel ſi
detur quaſi non ſit in poteſtate,noo teoet:ſicut ſi ei qui etedebatur eſſe.xij.annotum, &
erat maior,datus eſſet tutor:vt ff.de tuto.& cu.da.ab his.l.Seiæ.in caſu tamen poteſt da-
ri:vt j.de bo.quæ lib.l.vlt.& ff.de iudi.ſi loogius. ſed ibi potius dat cauſæ quàm perſonæ.
*Ab his.*ſubaudi tutoribus.Sed quomodo peterur ab his heredibus,eum dixerit eos nō iu-
re datos: & ita videtur ſibi ipſi eootrarius. ſed dic quod licet in veritate noo eſſent tuto-
1 res,dubitatur tameo: & ratiooe dubitatioois poſſuot eonueniri. & ſic † ratione dubita-
tionis tenet aliquid,quod aliàs noo teneret: vt ff.de eura. da.ab his.ei qui. & notaui ȝ. ſi
propter ius vel vtili.p.præſcriptione.Sed quomodo petetur ab his,cū ooo poſſideaut pro
herede vel pro poſſeſſore?Dic quòd non cōueniuotur oomine ſuo, ſed nepotum qui de-
derant pro herede vel pro poſſeſſore.aliud ſi alius conueniatur nomioe abſeotis:vt ff.eo.
etiam.§.ſi quis. Sed quomodo petit auus iſte hereditatem filij ſui emācipati nomine filij
ſui emācipati?Nomine filij videtur eſſe prima cauſa ſucceſſionis: vt inſtit.de hered.qual.
& diffe.§.ſin autem.& ff.de bon.poſ.cont.tab.ſi retētus.Sed die quòd commodum, hoc
eſt,vſusfructus pertioet ad auum,& ideo petit:licet proprietas ad nepotes pertineat: vt j.
de bo.quæ lib.l.pen.& vlt.Sed nonne io petenda heredit. cōſenſus nepotum eſt oeceſſa-
rius,ſicut dicimus cum tutor petit? Sed die quod infantes eraot. alioquin cum conſenſu
2 eorum peteret taoquam legitimus † admioiſtrator.*Statuturo.*id eſt pronunciaturo. & eſt
idem ſi mandetur ſentētia executiooi io bonis mariti,& captæ ſunt de rebus vxoris: pro-
bato enim quod oon pertineat ad maritum res illa,io irritum reuocabitur ab eodem iu-
dice executio male facta. *Præſidalibus actu.* id eſt inſtrumentis in quibus eootinebatur de
datione illorum tutorum.*Negarentur eſſe.*id eſt ooo dicerentur. oon intellige quod eo tē-
pore quo dati fuerunt, oegarentur eſſe in ſua poteſtate,& de hoc eſſet quæſtio. vel intel-
lige quòd negabaotur tunc altera parte abſente in alterius poteſtate eſſe. non præiudica-
3 tur enim abſenti, quia † negotiorum merita partium aſſertione pādūtur:vt j.ſi per vim
alio modo l.vlt.

1 *Præſcriptio,quando locum habet.*
2 *Actionum ſicut hominū,ſunt diſcretæ vitæ.*

L.7. HEREDITATIS. Liſta duas ootat rationes,occulte tamen, quare hereditatis peti-
tio non tollitur præſcriptione longa.x. vel xx.annorum: voa eſt, quia datur eootra
poſſidētem pro herede vel pro poſſeſſore.& hoc eſt quod dicit quæ,id eſt, quia aduerſus
1 pro herede vel pro poſſeſſore &c.& eſt bona ratio, quia præſcriptio longi temporis ita †
demum habet locum,ſi aliquis habeat tit.& bo.fi. poſ. & res non ſit vitioſa. & rei vindi-
catio bene competit cootra talem poſſeſſorē.ſed iſta oon,quia non datur cootra tit. poſ-
ſidentem.& ita oon ſubmouetur præſcriptiooe longi temporis. Alia eſt ratio, quia in iſta
eſt actio in rem,& io perſonam.& natura perſonalis actionis hoc non patitur. ſunt enim
2 diſcretæ † vitæ actionum,ſicut hominum,reales x.xx.iij.tolluntur,perſonales xxx.annis.
iſta autem miſta eſt: quare ratione mixtæ perſonalis actionis hic reſpoodere compelli-
tur,

tur. Datur tamen hæc actio contra habentem titulum quandoque vt notaui. s̃. l.ij. & in
eo caſu bene tollitur, triennio non, cum excedat ſuos terminos, à non ſuis terminis ex-
cedatur: vt j̄. de edic. diui Adria. l. vlt.

1 *Quæstio præiudicialis.* 2 *Carboniana bonorum poſſeſsio.*

LIBER &c. *Ante omnia.* id eſt antequam quæratur de teſtamentis, de legatis & simili- L.8.
1 bus. eſt enim præiudicialis † quæſtio iſta: cum ſi fuerit ſeruus, ſucceſſorem habere nõ
poſſit: vt j̄. communia de ſucceſſ. ſeruus. aſſignatur contra j̄. de edic. diui Adria. quamuis.
cum enim apparet prima facie teſtamentum verum, non vitioſum nec cancellatum, sta-
tim ſcriptus heres, etſi dicatur inoſſicioſum, mitti debet in poſſeſſionem: vt j̄. l. vlt. & in il-
la l. quamuis. & ita non ante omnia diſquiri debet, liber necne &c. Reſpond. quia cũ agi-
tur de poſſeſſione adipiſcẽda, locum habet quod ibi dicitur, lex autem iſta locum habet
cum agitur hereditatis petit. & ita aliud in petitorio iudicio quàm poſſeſſorio. & poterit
aſſignari ratio diuerſitatis, quia in poſſeſſorio licet prætermittatur quæſtio de libertate
vel ſeruitute, non nocet ei qui prætermiſit. adhuc enim ſubeſſe poterit quæſtio in princi-
pali iudicio, pertineat ad iſtum vel non hereditas. & ita quaſi parum & nihil nocet præ-
termittenti. ſed in heredi. pet. quia actio principalis eſt, & in ea iudicatur ſit mea heredi-
tas vel non, ſi prætermitteretur, omnino tolleretur ius ſuũ, in poſſeſſorio non, ſi præter-
2 mittitur: vt dixi. Idem poteſt diſtingui in Carboniana † bonorum poſſeſſione: aliud in he
reditatis petitione, vbi plenè omnia debent inquiri: vt ff. de Carbo. edic. l. iij. §. miſſum.

1 *Vtilis actio eſt prætoria, directa vero ciuilis.*

SI SCRIPTI. *Cognati.* genitiui caſus. *Honorario.* ſ. petendo bon. poſ. quæ non eſt de iu- L. 9.
re ciuili. *Vel ciuili.* adeundo, ſcilicet hereditatem ab inteſtato tibi delatam, quia agna-
tus eras. illi enim admittuntur de iure ciuili. Patet ergo quòd indiſtinctè loquitur hic &
1 de directa heredita. pet. & de vtili: quia vtilis † datur ei qui petit iure bonorario, directa
qui ciuili: vt ff. de poſſeſſ. hered. petit. & ibi duo tituli ſunt, hic nõ. *In eadem cauſa.* ideo di-
cit, quia ſi vſucaptæ vel præſcriptæ eſſent res, non daretur heredit. petit. vt dixi. s̃. l. here-
ditatis. in eo qui tit. poſſidet. *Vindicare.* eſt enim in iſta hæc actio in rem & in perſonam: &
ideo poteſt dicere res eſſe ſuas, non tamen omnes: quia in heredit. petit. veniunt heredi-
taria & non hereditaria: vt ff. eo. & non tantum. in prin. l.

SI FILIVSFA. *Adquiſiſſe videtur.* Sed nonne oportet præceſſiſſe iuſſum patris: vt ff. L.10.
de acquir. hered. ſi quis bona. §. iuſſum. ſed ibi delata eſt hereditas ex teſtamento, hic
ab inteſtato. vel ibi loquitur de acquiſitione quæ ſtatim fit, hic non de ſubita: imo cum
longo tempore à filio poſſidetur, præſumitur enim tunc iuſſu patris adiuiſſe. ſi enim pa-
tre ſciente & non contradicente longo tempore detinuit, lex fingit iuſſum præceſſiſſe. &
eſt ſimile j̄. de par. poteſta. l. j. & ſicut ſi filius poſſedit longo tempore patre ſciente, vide-
tur agnouiſſe pater: ita ſi pater poſſedit longo tempore, credendum eſt amiſiſſe heredita-
tem. & ita acquiritur quo ad proprietatem filio, patri quo ad vſumfructum: vt ff. de ac-
quir. vel omit. l. vi. nec eſt prætermittendum, quia quandoque filius in poteſtate conſti-
tutus etiam ſine iuſſu patris facit patrem neceſſarium heredem: vtpụta ſi filius exherede-
tur, & nepos ex eo inſtituatur, cum ſit mortis tempore in poteſtate patris, facit eum ne-
ceſſarium heredem: vt ff. de acquit. here. qui in aliena. §. interdum.

1 *Titulum dicere non eſt quis cogendus.* 5 *Titulus pro qualitate poſsidendi.*
2 *Titulus quando probandus.* 6 *In rei vend. dominium probandum.*
3 *Titulus propriè quid.* 7 *Publiciana cui datur.*
4 *Titulus multas habet ſignificationes.* 8 *Interrogationes quomodo faciendæ.*

COGI POSSES. caſus planus eſt, quia ita breuiter poteſt poni. Aliquis detinebat rem L.11.
aliquam: alius dicit rem illã eſſe ſuam, ille negauit. ſi ergo quærat ille qui expetit vel
qui agit vtrum poſſideat tit. pro dote vel pro herede, vel quoquo alio, non eſt cogendus
1 † alius dicere titulum ſuæ poſſeſſionis. Excipitur tamen, vt quando aliquis poſſidet pro
herede vel pro poſſeſſore: quia ille bene tenetur dicere titulum vel cauſam ſuæ poſſeſſio-
nis. ſed videtur contra j̄. de fur. ciuile. Sol. quod ibi dicit ciuile, non eſt intelligendum, id
eſt de neceſsitate iuris ciuilis. ſed ita expone, ciuile eſt, id eſt elegans atque vrbanum eſt. ſi
enim exhiberet venditorem, appareret de boneſtate ſua, qua patet eum non ſubripuiſſe. ſi

non oſtenderet, non bona haberetur contra eum præſumptio. vel ibi dicebat tit. confi-
tebatur enim ſe emiſſe,ſed à tranſeunte vel ignoto ſpanaldo quodam. ille nõ euitat alie-
nam boni viri vel bono viro ſuſpicionem . præſumitur enim quodammodo ſubtripuiſſe.
ſed hîc non dicebat, emerit vel non. nec ad hoc cogi debet, vt dicit. Præterea quod hîc
dicit cogi poſſeſſorem &c.intellige à principio.i.dato libello, nec aliquo probato. tunc
enim quæritur quare cogeretur dicere titulum ſuæ poſſeſſionis. Si verò libellum obtuli,
& iuraui rem eſſe meam,vel aliter probaui,tunc ſi reſiſtat alius, & dicat ſe emiſſe, opor-
tet eum probare titulum.alioquin neceſſe habet reſtituere.& ſic ſoluitur cõtra.j.de pro-
bationib.ſiue poſſideris. ibi enim fundauerat intentionem ſuam. vel præſumitur contra
2 poſſidentem:quia conſtabat rem fuiſſe paternam:& ideo oportet † eum dicere titulum,
& probare tit.aliàs non tenetur quis dicere pro qua parte res ſua eſſet,an non: vt ff.de rei
vindic.in ſpeciali. ſed tamen cogitur dicere, poſſederat vel non: vt ff. de interrog.actio.
de ætate.§.2.& l.qui ſeruum. §. vlt. & eſt ſciendum quòd regula iſta propriè pertinet ad
reales actiones,in quibus quis conuenitur ratione poſſeſſionis, vt rei vindic. hypotheca-
ria,& ſimilibus. ſed tamen ratione fallaciæ pertinet ad hered.petit.fallit enim, vt hîc di-
cit.& eſt bona concordantia ad l.iſtam ff.de iure fiſ.extat. & j. de rei vindica.res alienas.
Vidimus ergo plenè de regula iſta.conſequenter vidẽdum eſt,de exceptione ipſius. & in
primis videtur quòd nihil valet quod regula dicit , quia regula dicit quòd poſſeſſor non
cogitur dicere titulum ſuæ poſſeſſionis.Sed quid appellas tu verè titulum? & certè verus
3 eſt tit.quo † continetur dominium rei,vt pro donato, pro ſoluto,pro dote,& ſimiles.ſed
pro poſſeſſore non potes dicere quòd ſit titulus,vel quòd eo dominium rei poſſit acqui-
ri: quia ille poſſidet: quia qui poſſidet,nihil aliud habet niſi poſſeſsionem puram qua nõ
adquiritur dominium,niſi ſpecialiter in feris beſtiis apprehenſis.vnde iſtud pro poſſeſſo-
re non eſt tit.& ideo malè à titulis excipitur, quia non poteſt excipi de regula,illud quòd
non eſt in regula:ſed ibi non loquitur niſi de veris titulis.ergo non comprehendit iſtam:
& ideo malè excipit ab ea. & ideo B. viſum fuit quòd in regula non ſumatur tit. pro ve-
4 ro titulo,ſed pro qualitate poſsidendi: titulus enim † multas habet ſignificationes : quia
quandoque ſumitur pro dignitate,quandoque pro modo acquirendi dominium.quan-
doque in titulo pro literis , quandoq; pro rubrica , quandoq; ꝓ qualitate poſsidendi. &
ita ſumitur hîc. nec dicat aliquis, quòd nullius ſit addictus iurare in verba magiſtri. quia
5 bonam. l. induxit. ad hoc vbi eodem modo dicitur, ſumitur titulus pro qualitate † poſ-
ſidendi : vt ff. eod. nec vllam.§.omnibus. ſic ergo non malè excipiet. In hereditatis ergo
petitione ſi interrogatus quis fuerit poſſideat pro herede vel pro poſſeſſore , tenetur re-
ſpondere. videamus ergo qualiter & quando fiat talis interrogatio.fit autem ante litem
conteſt.& ita ſpeciale eſt: quia antequam intentetur hered. petit. oportet ſcire poſſideat
quis pro herede,an non. ſi non procedat illa via,ſi rei vindica. vel publiciana, aut ſimili.
& eſt idem in rei vindica.quia antequam intentetur,oportet ſcire poſſideat quis vel nõ.
& interrogatus vtrum poſſideat,debet reſpondere,vt ff.de rei vindic.qui petitorio. & ita
quod ibi facit ſimplex poſſeſſio,facit hîc illa modificata. Et poſſet quęri quare hered.pet.
non datur contra tit. poſſidentem,ſicut & rei vindic. Reſpond. quia in rei vindic.opor-
6 tet † rem probare meam , & me dominum. ſi ergo hoc probaui, nulla erit iniquitas ſiue
habeat ſiue non habeat titulum ſi auferatur à poſſeſſore. ergo ſi non debeat conſiderari
tit. in hered.petit.maxima ſequerentur inconuenientia : quia ibi non eſt neceſſarium rẽ
illã eſſe petitoris : imo ſatis eſt ſi probet in hereditate fuiſſe tẽpore mortis. ſed probatur
ſe heredem eſſe,& bene poteſt eſſe quòd ſim heres,& res illa non ſit mea. ſi propter hoc
7 priuetur re illa, eſſet abſurdum, cum illi detur † Publiciana contra quemlibet non do-
minum:& iſte fortè non eſt dominus : quia nõ oportet agentem petit. hered. probare ſe
eſſe dominum: vt ſ. dixi.& ideo non datur contra poſſidentem tit.niſi in caſibus : vt no-
taui.ſ. eod.l.2. patet ergo quando debeat fieri interrogatio. Eſt autem dicendum quali-
8 ter fieri debeat. & domino B. viſum fuit ita faciendam eſſe † interrogationem, poſſides
pro herede,vel pro poſſeſſore. & ita dimiſit an.& in loco, depoſuit vtrum. vel poſtea re-
ſumit an.ſic,an non poſſides pro herede vel pro poſſ.ſi reſpondeat , poſſideo pro herede
vel pro poſſeſſore,bene eſt,quia locum habet petit. hered.ſi dicat quòd nõ poſſideo pro
hered.vel pro poſ.nõ habet locũ. Sed hoc videtur cõtra literã iſtã,cum tantũ poſſideat ꝓ
her.vel pro poſ.P.dixit ꝙ nõ debeat interrogatꝰ reſp.poſſideat pro her.vel pro poſ.ſic enĩ

loqueretur

loqueretur contra ſe tanquam furioſus.ſed tamen dicebat requiri titulū.ſi ꝓbetur, non procedetur iſta via.ſi nō probetur,præſumitur pro herede vel pro poſſeſſore poſsidere.& ſic ſecundū P.bona eſt exceptio. Sed hoc videtur falſum:quia veritas ſiue pro me ſiue cōtra me ſit, non debet celari:imo bonū eſt ſemper dicere veritatē. Dixit etiam P.in rei vindic. reſpōdere per proximum cognatum, hic per quemlibet.ſed hoc lege non inuenitur. Io. viſum fuit vt primū interrogetur poſſideat, an nō.ſi dicat ſe poſſidere, requiret tit.& hic acceſſit aliquantulum ad opinionem P.ſi probetur tit.non tenetur petit.heredi.ſi non probetur,præſumitur pro herede vel poſſeſſore,& quod ita faciēda ſit interrogatio, probatur.ff.co.qui interrogatus.

1 *Centumuirale iudicium.* 3 *Propter diuitias creditur ſimplici promiſſioni.*
2 *Exceptio poſt & ante lit. cont.locum habet.* 4 *Condictio ex lege quando datur.*

CVM HEREDITATIS. *Locus fuerat.*Idem eſt ſi non eſſet locus, ſi tamen ſperaretur natura:vt dicit in litera ſeq.exceptio contra creditores & legatarios, & alios quos ī. L.12.
1 enumerat. Centumuiralis † iudicij, id eſt petit. heredita. quæ iudicata eſt à ſenatoribus, qui erant c.numero.*Suſcipere ſperat.* ſubaudi vel ſuſceperat,vel mouerat, cum ī. dicat petitione hereditatis conueniendum ex contractibus defuncti.ſed olim ſiue mota eſſet vel ſperaretur mouenda, locum haberet exceptio contra legatarios & creditores hereditarios:vt ſ.dixit,& probatur ff.de act.& oblig.qui cum herede.& ff.de interrog.act.& quia §.j.& ff.de iure fiſ.apud.& forte videtur contra ff. de excep. ſi poſt litem. quia poſt litem conteſt.non videtur habere locum exceptio : vt ibi dicere videtur litera. ſed dic vtroque
2 caſu habere locum † exceptionem & ante lit.conteſt.& poſt.& quod ibi dicit poſt lit.cō teſt.ſubaudi,& finitam.& hoc patet per verba ſequentia.futuri enim , id eſt non facti vel diffiniti.& ita eſt gloſſatum ibi antiquis.vel intellige quod hic dicitur quando conuenitur ſcriptus heres. vel poſſeſſor hereditatis. ſed ibi petebantur ſingulares res. tunc enim non habet locum exceptio:vt ff.de heredit.petit. ſi bonæ fidei poſ. *Pro legato vel fideicommiſſo.* pecuniario,quia de libertatibus ſpecialiter dicit infra. aſſignatur contra ī. de litig. ſed ibi loquitur in rei vindica.tunc enim res eſt litigioſa,ſed hic in hereditat.petit.& ideo
3 interim pro legatis agitur contra poſſeſſorem. *Pro qualitate.*ſi enim homo eſt † diues,credetur ſuę ſimplici promiſſioni ſine fideiuſſore,ſi verò dubitetur de eo,fideiuſſor petetur. *Vel ſi ipſe maluerit.* legatarius,ſciendum nos , alij voluerunt intelligere quòd heredi detur electio.*Negotiorum geſt.*cum heres verus eſt,quia geſſit eius negotia.*Vel ex lege.* vt ſi nō eſt
4 heres.non intellige quòd iſtæ duæ actiones dantur contra eundem , quia condictio † ex lege datur quando noua obligatio per l.inducitur:vt ff.de condic.ex l.& ita ſi non eſt heres,reputatur pro herede,& datur condictio ex lege. *Euaneſcunt.* videtur contra ff. de excep.rei iud.l.j.ſed gloſſa,euaneſcunt , id eſt euaneſcere videtur prima facie : vel dic quòd loquitur quando pronunciatum erat contra ſcripturam in querela. poſt agitur heredit. petit. tunc enim præiudicatur libertatibus:vt ff.de inoffic.teſta. Papinianus §. ſi ex cauſa. *Si non falſum teſtamentum teſt.*quamuis irritum.& quomodo ſit hoc,non curo : quia fauor eſt libertatis.Quid ſi codicilli falſi probentur?non impediuntur: vt ī.de fideicommiſſis l. quamuis,quia ex codicillis non habet dominium ſeruorum,ſed magis ex teſtamento. & ideo falſitatis tit.impedit,non codicillorum.*Sub ea, vt &c.* & hoc eſt contra regulam generalem ī.an ſeruus ex ſuo facto. & fallit hic , quia ſicut inducitur vnum ſpeciale pro eis vt ad libertatem ipſo iure poſt annum producantur,ita & aliud inducitur contra eos, vt teneantur reddere rationem.

DE REI VINDICATIONE. TIT. XXXII.

1 *Bona fides in acquirendo quando exigitur.* 3 *Iudicium acquiſitum ex opera.*
2 *Male fidei poſſeſſor omnia reſtituit.*

ETIAM, ideo dicit, quia nedum per meuum ſeruum adquiritur mihi etiam me ignorante & inuito:vt ff.de acquir.re.domi.etiam inuitis.& ff.de verbo.oblig.ſeruus vitante.& de iure dot.quemadmodum.ſed etiam per alienum em ptum ab aliquo ſi.ſed per metum acquiro ex omni cauſa ex omni re , per iſtū autem ex re eius qui eum poſſidet, vel ex operis ſerui.& ita ex duabus tantum cauſis. *Bona fide.* ſcilicet à ptin .& ſi poſt enim nouerit ſeruum alienum , nihilominus quærit ei : vt ff.de vſur.qui ſcit.§.vlt.*Dominium.*intellige corporalium rerum.*Vel obligationem.* ſ. incor- L.1.

poralium.datur enim ſibi actio ex contractu ipſius, ſicut ſi meus eſſet. ſi verò extra prędi-
ctas cauſas acquirat aliquid, non quæratbona fide poſſeſſori, ſed vero domino proprie-
tatem, ſcilicet non poſſeſſionem: vt ff. de acquir. poſ. l. j. §. ſed per eum. & de acquir. re. do-
mi. homo liber. §. quicquid tamen. Eo tempore ſcilicet quo poſſediſti, non quo bo. fi. poſ-
1 ſediſti, non enim exigitur bona † fides ad hoc quod acquirat, ſed principium conſidera-
tur: vt ſ. notaui. *Defenſionibus tuis*. quia contra agẽtem habet exceptionem: vel ſi alius de-
tineat, poterit agere. ſed videtur contra ff. eo. præterea. ibi enim dicit reſtituẽdam poſt iu-
dicium quod adquiſiuit non ex re. vnde videtur quod ſi acquiſiuit ex opera, quòd reſti-
tuat. nec loquitur illa lex in malæ fidei poſſeſſore, vt patet per leges præcedentes & ſe-
quentes, quæ loquuntur in vſucapione, & ita in bonæ fidei poſſeſſore. Præterea ſi eſſet
2 malæ † fidei poſſeſſor, omnia reſtitueret tam acquiſita ex re, quàm ex opera. ſubaudi er-
go ei quod ibi dicitur, nõ ex re vel ex opera, vt illud ſuppleatur per l. iſtam. vel aliter, quia
3 acquirit bo. fid. poſ. ex re ſua, & ex opera ſerui: ſed tamen reſtituit poſt iudicium † acqui-
ſitum ex opera, ſicut eſt in fructibus poſt lit. conteſt. perceptis à bo. fi. poſ. quia ſuos facit,
ſed tamen reſtituit: vt in l. illa de vſur. qui ſcit. Item videtur j. contra ff de acquir. rer. do. ſi
ſeruus. quia ibi videtur dicere quòd non acquirat bo. fi. poſſeſſori ſeruus alienus ex ope-
ris ſuis. ſed ibi ponit duos caſus. in primo dicit domino non acquiri, ſubaudi ex re bona
fide poſſeſſa, vel ex opera ipſius ſerui. In alio dicit quod bo. fi. poſſeſſori non acquirit, niſi
ex re ſua ſubaudi vel ex opera hoc acquiſierit. *Nihil*. ergo non ex re ſua, vt hic probatur, &
ff. de donat. inter vir. & vxo. ſi vxor filio.

1 *Tectoria in pariete communi.*
2 *Dirupto ædificio, cui materiam auferre liceat.*
3 *Præſumptio iuris & de iure.*
4 *In alieno ſolo ædificare.*
5 *Iudex ex perſonis & cauſis variè conſtituit.*

L. 2. SI INFERIOREM. *Impoſuit*. i. ſuper ædificauit. aliud ſi vicinus meus in pariete meo
1 & ſuo † rectoria habet: vt ff. vti poſſide. ſi duo. §. antepenul. & intellige quando ſuper
rem meam inædificatum eſt immobile. ſecus ſi ex tabulis meis faciam horreum mobile
in ſolo alieno: vt ff. de acquir. re. do. Titius horreum. cedit ergo inædificatum in re aliena
vel ſolo domini eius cuius eſt res. ſi aliquis tamen ædificet in mari ædificium, nõ accedit
ſolo, imo econuerſo: vt ff. de rer. diuiſio. in tantum. Per hoc ergo quòd probo inferiorem
partem ad me pertinere, probo de dominio: vt patet per literam iſtam. & eſt bona cõcor-
dantia. ff. de acquir. rerum dominio, ſi ſupra. *Si non donandi animo*. Siue ergo quis inædifi-
cauit in ſolo alieno, ſiue bo. fi. ſiue mala, diſſoluto ædificio materia ad priſtinum dominũ
redit, ſi non animo donandi ædificium impoſitum ſit. & videtur iſtud multum facere pro
2 opinione domini M. qui dixit quòd † cuicunque ædificanti in alieno diſſoluto ædificio
licet auferre materiam, niſi animo donandi ædificauit. B. tamen viſum fuit quòd cũ quis
3 ſciens in alieno ſolo ædificat, præſumatur donare. & hęc pręſumptio eſt † iuris & de iu-
re: vt inſtit. de rer. diuiſ. §. ex diuerſo. ſi obiiciatur de hac l. reſpond. quia quandoque quis
ædificat de aliena materia in alieno ſolo. quãdoque de ſuo proprio. ſi de alieno in alieno,
tranſit dominium ad dominum ſoli: ſed ſoluto ædificio redit materia ad veterem domi-
num, vt hic dicit, ſiue bona ſiue mala fide ſit ædificatum, niſi animo donandi &c. ſi verò
4 de ſuo ſciens alienum, præſumitur donare: vt per §. & quidem. Cum quis ædificat † in a-
lieno ſolo, ſi bonæ fid. poſſeſſor ſit & tempore poſſeſſionis, & quo de nouo ædificat, ha-
bet exceptionem ſi conueniatur à domino ad rem illam, niſi reſtituat omnes expenſas, &
hoc cum dominus erat eaſdẽ facturus vel habebat rem venalem, aut erat locuplex. alio-
quin permittitur bonæ fidei poſſeſſori auferre quæ impoſuit, ſine læſione prioris ſtatus.
ſi tamen dominus tantum dare vult poſſeſſori quãtum habiturus erat his rebus ablatis,
5 poteſt. & ſic iudex variè ex perſonis † cauſiſque conſtituet: vt ff. eo. in fundo. ſic ergo non
habet actionem, ſed exceptionem tantum: vt probatur ff. de condict. inde. ſi in aliena a-
rea. & ff. de act. emp. idemque Iulianus. & de doli except. Paulus. M. tamẽ dixit quod ha-
bet actionem. & induxit pro ſe ff. de neg. geſt. ſi pupilli. §. ſed & ſi. ſed illud nihil ad rhom-
bum, quia ibi loquitur quando geſſit nomine domini: & ideo habet actionem. cum autẽ
nomine meo bona fide ædifico in rem alienam, non habeo actionem cõtra dominum,
ſed tantum exceptionem, quia non volui eum obligare: vt ff. communi diuidũdo. in hoc
iudicio. ſi verò ædificat quis ſciens rem alienam, diſtingue vt ſ. dictum eſt: ita eſt cũ quis
ædificat de nouo in alieno. ſi autem reficiat, dic vt notaui. j. eo. domum.

1 *Vinculi obligationis conſideratio.* 2 *Negotium, quomodo ratum habetur.*

MATER &c. videtur contra.ff. de contrahen. emp. rem alienam. Reſpond. ibi non L.3.
1 conſideratur † niſi vinculum obligationis. ſi enim res aliena vẽdatur, tenet vẽditio
in ſubſtentia ſua, non tamen tenet in præiudicium domini, quia poterit vendicare, vt hic
dicit. *Etiam non oblato.* niſi in vtilitatẽ ſoluerit pretium: vt ff.eo. emptor pretiũ. *Conſenſiſti.*
nunquid ratam habere venditionẽ potuit?& certe ſic, ſi nomine ſuo vẽdidit alius. ſi verò
non nomine ſuo.i. domini, non poteſt agi neg.geſt. ab aliqua parte niſi in ſubſidiũ re per-
empta, vel vſucapta, vel præſcripta. tunc enim domino, ne alienetur cum aliena iactura,
tenetur ad pretium in ſubſidium, cum non habeat ad rem recurſum. ſed ſi re extante ha-
2 beret, venditorem non cõueniret, quia † negotium non ſuo nomine geſtum ratũ habe-
re non poteſt: vt ff.de nego. geſt. ſi pupill. §. ſed ſi ego & l. vlt. & ff.de precario, ſi ſeruus.
ſi cert.pet. ſi eum. & J.de rebus alie. non alienan l.j.& ij. tamen videbitur quod ad rem ſu-
pereſſet recurſus, nihilominus tunc agi poſſet neg.geſt. pro pretio. & pro ſe induxit l. iſtã.
ſed illud cum prædicta determinatione intelligendum eſt.

ADVERSVS *vel.* pro.i. antiquitus. ſi enim bona fide emerit à malæ fidei poſſeſſo- L. 4.
re, poterat vſucapere: vt hic, & inſtit.de vſucap. §. cum autem. hodie malæ fidei poſ-
ſeſſore alienante, ceſſat longi temporis præſcriptio: vt infra authent.de ſpon. larg. in viij.
collatione.

1 *Ex multis cauſis poteſt quis eſſe obligatus.*
2 *Mobilia occupari, immobilia inuadi dicũtur.*
3 *Penſiones.*
4 *Impenſæ neceſſareæ repetuntur.*
5 *Peſſima poſſeſſio.*
6 *Iudicis officium, quomodo implorandum.*
7 *Voluptuariæ impenſæ amittuntur.*
8 *Aliud eſt facere, aliud reficere.*

DOMVM. *Pertinere.* verbum iſtud largiſſime patet i vt ff.de verbo. ſig. verbum perti- L.5.
nere. & ita reddit obſcurum petitorẽ: vt ff.de iure fiſci. ita fidei. & ideo cum ſic pro-
diderit libellum actor, rei conſueuerunt dicere actori, vt cauſam dicat in perſonali actio-
1 ne: quia ex multis † cauſis poſſum habere aliquem obligatum, neceſſarium eſt exprime-
re. at cum in rem ago nõ expreſſa cauſa ex qua rem meam eſſe dico, omnes cauſæ in vna
petitione apprehenduntur: vt ff.de excep. rei iudica. & an eadem §. vlt. *Occupatam.* quia te
2 vi expulit. & dicuntur occupari † mobilia, propriè autem inuadi dicuntur immobilia: vt
inſtit. vi bo.rap. §. quod autem. & videtur quod ita concipi poſſit libellus ſufficienter, vo-
bis poteſtari cõqueror de tali qui expulit me de fundo meo: vnde peto iuſtitiam exhibe-
ri tam de fundo, quàm de violentia. & ideo dicunt de vtroque ſapientes aduocati, quia ſi
in vno ſuccubuit, de alio poteſt agere. idem dicunt in rei vindicatione, quia dicunt ſe a-
gere ratione proprietatis vel poſſeſſionis: quod videtur contra l. ordinarij, non enim in-
ſimul vtrumque poteſt proponere, cum prius de poſſeſſione, poſtea de proprietate iudi-
cetur. quidam tamen inſimul admittunt, vt ibi dixi. *Cum penſionibus quas perce.* Præſtat er-
3 go pẽſiones † quas percepit, aut percipere, & omnem cauſam damni dati: vt hic, & ff.eo.
non ſolum. & l. ſeq. ergo ratio habetur penſionum, & dãni dati. ſed quo iure damni? quia
in fructibus perceptis, condictione ſine cauſa in percipiendis iudicis officio. & idem in
penſionibus. ſed in damno dato non poteſt habere locum condictio ſine cauſa, cum ad
eum nihil peruenerit, ſed dic quòd iudicis officio habetur ratio damni. ſi nihil dicat de
damno dato ante lit. cõteſt. non habetur ratio, quia de eo non eſt actum nec expreſſum.
de ſequenti lite habetur ratio, & ſi non dicatur: quia ea quæ poſt lit. conteſta. emergunt
in rei vindica. pertinent ad iudicis officiũ. & ſi habeatur ratio, non tenetur poſtea l. Aqui-
lia: vt ff.eo. non ſolum. *Merito.* ſ. propter illius improbitatem, & hoc dicit in ſeq. litera.
Cum malæ fidei &c. nec dicas non debet locupletari cum aliena iactura, quia ſibi debet im
4 putare. non ergo habet repetitionem impenſarũ, niſi † neceſſarias fecerit. ſed quomodo
repetet? nunquid actione neg.geſt.? & ſi hoc videtur falſum, quia lata ſententia & reſtitu-
ta re haberet actionem. quod nemo ſani capitis diceret. vnde quidam ita dixerunt quòd
ſit repetitio per a & e, & per i & o: vt per actionem neg geſt. per e, vt per exceptionem do-
li, per i & o, vt per iudicis officium. & hoc vltimum habet locum hic, quia non habet a-
ctionem, cum non geſſerit nomine alieno. ergo non habet a nec e: quia conſidero ſuam
5 † peſſimam poſſeſſionem, & prædonis cauſam. & ita cum ſit totus doloſus, non habet

doli exceptionem. ſed licet non habeat exceptionem illo conſiderato , habet tamen i &
o:quia poteſt dicere iudici,domine,vos vidiſtis probationes meas,& illius,& omnia,ego
neſcio ſi coodemnabitis me,an non.ſed ſi tale infortunium contingeret quod ego con-
demnarer, iſtud oolo quòd lateat vos, quòd neceſſarias impenſas feci in illa re. res enim
illa deſtructa erat,& ego reædificaui.vnde iuſtè iudicate,& iſtud perſpicite. & ita implo-
6 rare † poterit iudicis officium ad impenſas.non autem habet doli exceptionem. Quan-
doque quidam habent exceptionem:& de tali exceptione vel iudicis officio loquitur ff.
de petit.hered.l.planè. & l. vlt. Vtiles autem impenſas auferre poteſt ſine læſione prioris
7 ſtatus.voluptatias † autẽ amittit.Sed quod dictum eſt de neceſſaria,videtur falſum,quia
donare præſumitur:vt inſtit.de rer.diui.§.ex diuerſo. Reſpon. quia hic loquitur quando
malæ fidei poſſeſſor reficiebat, non de nouo ædificabat.tũc enim donaſſe videtur:vt no-
8 taui.ſ.eo.l.ij.aliud enim eſt facere † aliud reficere:vt ff.de iti. actuque priua.l.iij. ita eſt in
malæ fidei poſſeſſore.ſi verò bo.fi.poſſeſſor reficit, locum habet doli exceptio in neceſſa-
riis & vtilibus expenſis,voluptarias aufert ſine læſione prioris ſtatus:vt ff.de hered.petit.
l.plane.& l.ſeq.niſi dominus paratus ſit tantum dare quantum haberetre oblata:vt ff.eo.
illud.quid autem ſit neceſſaria impenſa.ff.de verbo.ſig.impenſæ.

L. 6. SI EX *ea pecu.* Generale non eſt quod dicit l. iſta. fallit enim in caſibus : vt infra l.iij.
notaui.

L. 7. PARTVM *ancillæ*.idem in partu equæ:vt ff.eo.ſi frumentum §.idem ſcribit.Sed vide-
tur contra ĩ.de ſer.fugi.l.vlt.ſed ibi ſpeciale eſt in ſeruis deputatis fabricæ publicæ, ſi
cognouerit ancillam alicuius eo ſciente nec contradicente, ſequitur enim conditionem
partus patris,non matris:vt ff.de ſtatu.ho.cum legitimæ.& l.lex naturalis.

L. 8. SI VT PROPONIS. *Non negabit.* videtur contra ſ.eo.ſi ex ea pecu.ſed intellige quod
hic dicitur,quaodo procurator militis vel oegotiorum geſtor emit. & ita non eſt mi-
rum ſi teneatur rei vindica.vel perſonali actione.ſi non eſſet procurator vel negotiorum
geſtor,& emit ſuo nomine,non videtur quod teneatur.vel aliter,quia verbum quod hic
ponit,obtentu militiæ,ſoluit contrarietatem.Iſtud enim locum habet in milite,illud ve-
rò in pagano agente qui diſpoſuit.hic ergo miles habet vtilem rei vindica. vnde ſpeciale
eſt in milite.Item dicit lex in minore in arb.tut.curatore. idem in eccleſia. Idẽ cum vxor
donat marito:vt ff.de dona.inter vir.& vxo.vxor marito.

1 *Præſumptio de præterito ad præſens.* 2 *Res inter alios acta, quando præiudicat.*

L. 9. DOCE &c. *Dotalem fuiſſe.* Dotale autem dicitur:quod eſt inæſtimatum. ſi eſſet æſti-
matum,magis diceretur emptum vel empturum:vt ĩ.de rei vxo.actio.§.vlt. & valet
probatio iſta ad duo.ad fundaodam intentionem mariti , cum probet ſe eſſe dominum,
& ne vxor agere potuerit pro ancilla.ſi enim probat ancillã dotalem fuiſſe, ergo erat do-
minus de iure gentium & ciuili.licet alij contra:vt plenè notaui.ĩ.de iure dotiũ.in rebus.
& ſic præſumetur hodie dominus, & vxorem non potuiſſe agere. Idem cum filius pro-
1 bat rem paternam fuiſſe, & patri ſucceſſit. habetur enim præſumptio de † præterito ad
præſens:vt ĩ.de probat.ſiue poſſidetis. aliud in poſſeſſione & ætate : vt notaui ſ. in integ.
reſt.mi.ſti.probato ergo ancillam dotalem fuiſſe,certum erit maritum poſſe agere , & v-
xorem non fuiſſe admittẽdam.& ita iſta probatio duos habuit effectus. ſi ergo egit vxor
pro ancilla,& contra eam iudicatum eſt , nõ præiudicat viro ſi probet rem dotalem fuiſ-
ſe:vt ſ.dictũ eſt.ſed videretur quòd imo, quia ad vxorem pertinet ſecũdario. vnde ſi ma-
2 rito ſciente & patiente iudicatum eſt contra eam, præiudicat ſibi res inter † alios acta in
hoc caſu: vt ff.de re iud. ſæpe.§.ſi ſcientibus. ſed dic quod ipſe ignorauit. vnde ſi probet
dotalem fuiſſe,non nocet ſibi,vt dicit.nec enim potuit agere vxor, & hoc conſtante ma-
trimooio.ſi verò ſolutum eſſet,agere poſſet vxor, & etiam quãdoque dum conſiſtit ma-
trimonium,ſi vir vergat ad inopiam : vt ĩ.de iure do.in rebus. ſi ponetes quod ancilla eſ-
ſet alienata à marito,& conſentiente vxore,& iurante ne veniat cõtra,ibi eſſet alia quæ-
ſtio.& dico quod non obſtante ſacramento, cum facta ſit alienatio contra l.Iuliam fun-
di dotalis,poterit vindicare rem ſolut.matrimonio:vt infra de iure dot.in rebus.& inſtit.
quibus alienare licet, in prin.

L. 10. CVM SVPER *vernis.* Vernæ dicuntur mancipia quæ ex ancillis meis nata ſunt, vel
mancipia delectationis, à vernas quod eſt delectatio. *In iudicio.* id eſt apud iudicem.

In

In quo. id eſt ſub quo. *Poſtulare debuiſti.* Iſtud magis refertur ad ſequentia quàm ad præcedentia. *Vel ipſorum interrog.* Patet ergo quod hîc torquentur mancipia propter veritatem eruendam. ſed videtur contra. ff. de quæſtio. minore. §. vlt. Reſpon. quia hîc erat quęſtio de dominio mancipiorũ. aliud in cauſa liberali ſeruitutis & dominij: vt ibi. ſi verò quæſtio eſſet ſicut in poſſeſſione libertatis an ſeruitutis, in poſſeſſorio iudicio torquetur: vt infra de liberali cauſa, eam quæ. & ideo intelligitur quod ibi dicit, ſui conceptione id eſt quòd debeat interrogari ſit in poſſeſſione ſeruitutis, an libertatis.

SI QVIS SCIENS. Bona eſt concordantia ad l. iſtam Inſtit. de rerum diuiſ. §. ex diuerſo & ſequen. L.11.

INCIVILE *Atque inuſitatum.* Et ita eſt contra ius ſcriptum, & contra ius non ſcriptum. quare non valet: quia non eſt moris imperatoris in iniuriam alterius tribuere beneficia, vt infra de emancipat. libero. l. nec auus. nec impetrari debet reſcriptum, quod in totum tollit ius alterius: vt ſupra de preci. imperat. quotiens. *Quod tradidiſti.* Cauſa venditionis: vnde infra loquitur de pretio. ſi ergo vendidit & tradidit, nec habuit fidem de pretio, non transfertur dominium: & ita poſſet dari rei vindicatio ad rem reſtituendam ſi non ſolueret pretium: vt inſtit. de rerum diuiſ. §. venditæ. ſed ſi poſtulat, vt inuito emptore fide habita de pretio, ex reſcripto reſtitueretur venditori res, malè poſtulat: vt hîc dicit, & ſupra probaui. agatur ergo ad pretium, non furti, vel condictione furtiua ad rem. ſicut aduocatus quidam dedit conſilium, ſi res inuito venditore detineatur. L.12.

1 *Res quando in iudicio exhibenda.*
2 *Cui datur ad exhibendum actio.*
3 *Rei vendicatio non datur poſſidenti.*
4 *Poſſeſſ. prius agitandum quàm petit.*

ORDINARII *Iuris eſt.* Tres erant hîc quæſtiones de exhibitione mancipio- L.13.
rum facienda, & de poſſeſſione, & proprietate. eſt ergo iſte ordo verus, vt
1 prius † exhibeatur res in iudicio poſſeſſionis vel proprietatis: & hoc ſi actor
iurauit non petere exhibitionem calumniandi animo: vt ff. de exhibit. the-
2 ſaurus. & debet dicere ſigna rei: vt ff. ad exhibendum. l. 3. datur enim ad exhibendum †
actio ei qui acturus eſt de dominio vel poſſeſſione: vt ff. ad exhiben. l. 3. §. eſt autem. Patet ergo qualiter primo res debeat exhiberi. poſt iudicabitur de poſſeſſione: deinde de proprietate: & hoc ab eodem iudice: quia licet poſſeſſio ſit vnum per ſe, proprietas aliud, nec enim proprietas eſt poſſeſſio, vel econuerſo: vt ff. de acquirend. poſſeſſ. l. naturaliter. §. nihil. tamen propter continentiam & concomitantiam ab eodem iudice cauſa & proprietatis & poſſeſſionis eſt decidenda: vt habes & notaui ſupra de iudi. nulli. & voluerunt quidam dicere quòd cum agitur pro poſſeſſione recuperanda vel adipiſcenda, ſimul intentari poſſit iudicium proprietatis. ſecus ſi de retinenda: quia tunc idem eſ-
3 ſet ſibi contrarius, cum rei vindicatio † non detur poſſidenti: vt inſtit. de actio. in prin. aduerſario enim parit poſſeſſio in rem actionem: quare contenderet ſe poſſidere & non poſſidere. quæ abſurditas non admittitur: vt notaui infra de furt. l. 1. & quòd intentari poſſit rei vindicatio cum agitur de poſſeſſione recuperanda, probatur ff. de vi & vi arm. cum fundum. §. vltim. nos contra dicimus, quia ſiue agatur de recuperanda poſſeſſione, ſiue retinenda ſiue adipiſcenda, prius debet iudicari de poſſeſſione quàm de proprietate. & pro nobis facit. l. iſta cum loquitur generaliter de poſſeſſione. & infra de interdictis. l. incerti. & ff. de iudic. ſi de vi. & infra quorum bonorum l. vltim. nec obſtat. l. de vi & de vi arm. quia quod ibi dicit, pendente iudicio, ſubaudi, & deſerto. omiſſo enim iudicio rei vindica. poterit ad interdictum tranſire. & dicitur pendere: quia cum renunciauit actor, reus poterit poſtulare vt abſoluatur: & ſic poterit pronunciari: vt per authen. qui ſemel. nec obſtat. l. de acquirend. poſſeſſ. naturaliter. §. nihil. dicit enim quòd ei qui cepit rem vendicare, non denegatur interdictum vti poſſid. ſed intellige quòd nõ denegatur interdictum ei qui cœpit rem vendicare, ſubaudi, & emit renunciatum quęſtioni de proprietate. vel non facias vim in eo quod dicit, cœpit rem vendicare: quod intelligendum eſt, quòd pronunciatum eſſet de eo: & tunc non denegatur ei intra annum interdictum. & ſic gloſſauerunt ibi antiqui. vnde non debent admirari de expoſi- *Sic in libro veteri.*
4 tione quam facimus reſpondendo l. de vi & vi arm. prius ergo debet † poſſeſſorium iudicium intentari quàm petitorium. nec tamen reus dicere poterit, age primo petitorio vel poſſeſſorio: quia in re ſua quilibet arbiter vel arbitrator exiſtit. poterit ergo agere

quocunque velit. ſed ſi vtrumque proponat, iudex dicit ei, frater elige iudicium poſſeſſorium,& poſt intentabis petitorium.nec eſt prętermittendum quòd ſicut hîc datur cõſilium vt prius intentetur iudicium poſſeſſoriuṁ quàm petitorium.ſic aliàs ff.eod. ſi quis deſtinauit.

1 *Quem de euictione tenet actio &c.*
2 *Prædium dotale non poteſt alienari.*
3 *Legitima adminiſtratio non tranſit ad hered.*

L.14. CVM A MATRE. *Doli mali except.* Quia cum ſucceſſit matri,tenetur de euictione:
1 vnde non poteſt petere: quia quem † de euictione tenet actio, hunc euincentem repellit exceptio: vt ff. de euict. l. vendicantem. *Pro qua portione.* Conſideratur enim in quota portione ſucceſſerit: & ſecundum hoc habet locum exceptio in domo, non ſecũdum quantitatem in qua ſucceſſit. verbi gratia ſi in dimidia inſtitutus eſt heres, quæ fortè non valet quatuor denarios, licet dimidia pars domus valeat c. lib. ſed repellitur tamen pro dimidia domus, non pro quantitate ſucceſſionis, ſed pro quantitate. ſed cum dotale eſt quod alienatur, & vxor heres extitit viro, diſtinguit. l. vtrum deductis legatis remaneat tantum de hereditate, quod ſufficiat ad dotem: vel non: vt ſecundum id quod remanet vel non remanet, reuocetur vel non: vt ff. de fund. dor. dotale. §. ſi vxore. &
2 hoc eſt fauore prædij dotalis, quod lex † vetuit alienari. ſed hîc nullus eſt fauor, imo tenuit à principio venditio: vnde non debet illud conſiderari: vt ſupra de neg. geſt. ſi ab eo. & infra de bon. auct. iud. poſſ. ſi vxor. ſed pone quòd pater alienauit: erítne idem quod in matre ſi filius ſucceſſit ei? dominus meus dicit quòd ſic. ſunt tamen quædam ſpecialia in patre, quia non tenuit alienatio, cum prohibeatur per l. vt infra de bon. quæ lib. l. vlt. preterea poſſet pater vendicare tanquam legitimus filij adminiſtrator. non in matre ita, quia non eſt legitima adminiſtratrix. Idem etiam eſt in tutore, quod in prælato eccleſiæ: quia non valet alienatio, & ipſemet poteſt contrauenire: vt ſupra de ſacroſan. eccle. iubemus. §. prædia autem. ſed ſi filius patris heres extitit, non reuocabit. ſed quare non ſicut pater poterat? alia eſt ratio, quia pater nomine filij tanquam legitimus adminiſtrator poteſt, vt dixi. ipſe autem non poterit, quia nomine patris non, cum legitima
3 adminiſtratio † non tranſeat ad heredes. nec ex ſua perſona poteſt: vt ſupra dixi in matre. Quidam tamen dixerunt aliud eſſe cum ſuccedit patri, quàm matri, & pro ſe induxerunt ff. de iis quæ in fraud. patro. patronus. in princ. & §. patronum ex aſſe. & §. ſequẽti. ibi enim dicitur ꝙ licet patronus heres extiterit liberto ſuo, reuocat alienata in fraudem. ſed ibi patronus non habet Falcidiam, vnde licet ſit inſtitutus, habet iure inſtitutionis, non tanquam iure ſubſtitutionis, ſed tanquam debitum: & ideo reuocare poteſt: ſed filius non videtur vt debitum, & ideo præiudicat ſibi. Quid ſi filius iſte fecit inuentarium? poterítne vendicare? & certè ſic: quia non confunditur actio niſi inquantum habet actio de bonis: vt ſupra de iure delib. l. vlt. Quid ſi in debito bonorum ſubſidio inſtituatur? & certè poteſt iterum vendicare: quia Falcidia intelligitur deducto ęre alieno. Quid ſi in re certa? loco legatarij habetur, cum alij ſunt vniuerſales heredes. & ideo non prohibetur intendere rei vindicationem.

1 *Crimen ſtellionatus.*
2 *Stipulatio duplæ.*
3 *Sine traditione adquirit eccleſia.*

L.15. QVOTIENS &c. Aſſignatur contra. ff. ad leg. Cor. de Fal. qui duobus. quia per l. illam qui duobus in ſolidum vendidit, pœna falſi coërcetur. ſed hîc dicit quòd vẽdidit primo & ſecundo: & ita tenet iure. nec intellige iure id eſt, quòd commendata ſit ſecunda venditio, cum videatur decipere primum: quia qui duobus obligat, tenetur de
1 crimine † ſtellionatus. qui duobus vendidit, crimine falſi, & ita per l. illam punitur. ſed non tenet contractus in vtroque, vt hîc: quia & rem alienam vendere poſſum: vt notatur ſupra eodem, mater. *Antecedente tempore.* Probat ergo prius: vt ſupra de petit. hered. l. 2. notaui. *Recipere.* Quando ſcilicet patitur rem à ſe euinci: vel ſi velit eum poteſt repellere. idem in emptore, quando ille qui vendidit, vult euincere: vt ff. de euict. vendicantem. Præterea quod dicit cum vſuris, quare dicit cum vſuris? imo videtur quòd du-
2 plæ † ſtipulatione propter euictionem: vel ad intereſſe & bene poſſet. ſed cum nõ apparet de intereſſe, venit pretium cum vſuris. alius tamen poterit compenſare fructus vſque ad concurrentem quantitatem ſumptuum: vt hîc, & ff. eod. ſumptus. & in alieno caſu compenſatur. ff. eo. emptor. & eſt ſpeciale contra regulam, quia bo. fi. poſſeſſor factus lucratur

cratur, vt ff. fin.reg.l.4.§.poſt litem autem. Et ad maiorem euidentiam iſtius diſtingue,
quia ſi eadem res diſtrahatur ab eodem domino duobus in ſolidum, obtinet quod in l.
iſta dicitur, vt is cui prius res tradita eſt, ſit poſſeſſor: ſ.ſoluto pretio, vt inſt.de rer.diui.§.
3 venditæ.niſi alius ſit priuilegiatus, vt eccleſia, †cui ſine traditione res acquiretur, vt ſ̃.de
ſacroſ.eccl.l.vlt.& ipſa ideò præfertur, licet ei primò non traditur. Idem dico ſi ab eodẽ
non domino ſit vendita res duobus, ſed ibi non requiritur de pretio, vt ff.de Publiciana.
de pretio.Idem ſi ab eodem, qui cùm vendidit, non erat dominus, ſed poſt factus eſt, vt
ff.eo.ſi à Titio.Si verò à diuerſis non dominis eadem res duobus vendatur, & iſti contra
tertium experiantur, potior eſt is cui prius tradita eſt res: vt ff.de act.empt. l.ſi ea.§.vter-
que noſtrum.Sed inter ſe potior eſt poſſeſſor, vt ff.de Publician. & ſi quidem. ſi verò ab
vno domino, & ab alio non domino, potior eſt qui à domino emit, vt ff.de act.empt.ſi
ea.in fi.niſi non dominus cauſam habeat à domino, vt ff.de di.tẽp.præſc.de acceſſionib.

1 *Caſſamentum quid.* 2 *Horreum mobile.*

SI IN AREA. Hîc ſumitur area pro ſolo alto ad ædificandum, & dicitur in terra iſta L.16.
1 caſamentum, † quandoque ſumitur pro eo ſolo vbi excutiuntur ſegetes, vt j̃.de ſeru.
l.vlt.§.vlt. *Extruxit.* Extruitur domus ex pariete, & tecto, & fundamento. *Iuris fecit rat.*
Ratione ſoli, quia ædificauit in alieno ſolo, & ius dicit quòd ſolo cedit, vt inſt.de re.diu.
§.cùm autem.& ſ̃.eo.ſi inferiorem.fallit in littore maris. Præterea quod dixi, intellige
quando ædificata eſt domus, vel aliud immobile: ſecus ſi horreũ † mobile ædificetur, vt
2 hæc omnia not. ſ̃.eo.l.ſi inferiorẽ. *Cuius portionẽ.* Benè dicit, debet enim deſignare qui
in rẽ agit, vtrũ totã rẽ, an pro parte petat, & pro quota, vt ff.eo. ſi in rẽ. *Bo fi.poſ.* Intellige
in principio, & tẽpore ædificij: tunc enim habet doli mali exceptionẽ ad impẽſas: vel iu-
dex poterit ferre ſententiã deductis impẽſis, quod adidẽ recidit, vt ff.eo in fundo. Nõ au
tẽ habet actionẽ, licet quidã contradixerũt, vt plenè not.ſ̃.eo.ſi inferiorẽ. Et licet hîc lo-
quatur quãdo de nouo ædificat. Idẽ ſi reficiat bonæ fi.poſ. quia habet doli excep.quãuis
lex dicat ꝙ aliud eſt facere, aliud reficere: idem tamen quo ad hoc, vt not.ſ̃.eo.domum.

1 *Denuntiatio facit poſſeſſorem malæ fidei.* 3 *Non videtur deceptus qui ſcit.*
2 *Denuntiatio impunè contemnitur.*

1 SI FVNDVM. *Non rectè.* Id eſt, non bona fide, denunciatio †enim fecit eum malæ fi- L.17.
dei emptorem: vnde facit l.iſta ad illud generale, denunciationem non impunè con-
temni. Ad idem eſt quòd aliàs dicit l.in creditore qui denunciauit alicui ne emeret à de-
bitore in fraudem ſuam, vt ff.de his quæ in frau. ait prætor. §.ſi quis particeps. ad idem
quod dicitur in operis noui nũciatione, vt ff.de ope.no.nunc.l.1. Aliud cùm debitor de-
nunciat creditori ne vendat, impune enim contemnit: vt j̃.debi.vend.pign.l.1.& 2.vnde
2 eſt aliud generale, denunciationem † impune contemni. Et voluerunt quidã diſtingue-
re, quia ſi denũciauit, & ille ſciuit alienũ per denunciationẽ, tenetur, vt hîc dicit. Si verò
non credidit veram denunciationem, & ſic interim emit, excuſatur: arg.ff.de eo qui fal-
ſus erat tutor, & volebat cum alio contrahere, alius denunciauit ei cũ quo volebat con-
trahere, ipſum non eſſe verum tutorem: ſi nõ credidit denuncianti, quia credidit verum
tutorẽ poſſe præſtare auctoritatẽ in cõtractu, nihilominus habet actionẽ in factum, quia
contraxit cũ eo qui aſſerebat ſe verũ tutorẽ, ſed hîc non excuſatur cõtra denunciantem.
Nec ibi dicit ꝙ habeat excuſationẽ cõtra eũ qui denũciauit, ſed cõtra eũ cum quo con-
3 traxit, quia ignorauit: ſecus ſi ſciret, quia non videtur† deceptus qui ſcit. Et eſt notandũ
quod hîc dicitur, quia in rei vind.fit aliquis malæ fidei poſ. per litis conteſtationẽ & de-
nunciationẽ in limine contractus factã: ſecus in hæreditatis petitione, vt ff.de hære.pet.
itẽ veniunt.§.à quo. *Percepiſſe.* Quare nõ tenetur de percipiendis, vt not.j̃.eo.certum eſt.

RE TVA. *Proprietatu error.* Credebam enim eſſe ſuam, tamen erat mea in veritate, & L.18.
ſic depoſuit ſæpè penes me, vel commodauit mihi. Vel pone quando ignorans rem
ſuam eſſe petenti aduocationem præſtiterit, vt ff.eo.inter offi. Iſta enim non nocerent,
etiam ſi longo tempore tacuerit, vt j̃.de lon.temp.præſcr.nec petentem.

INDICTA. Non reſpuũtur: ergo ſi à lege non reſpuatur indicium, benè videtur quòd L.19.
debeat admitti: vnde ſi dicat quis aliquid eſſe prohibitum in lege, debet illud probare:
quia præſumitur conceſſum, niſi probetur prohibitum, vt ff.de probat.ab eo.& ff.quib.
ex cauſis.nec non.§.quod eis.& de procur.matris.§.1.Sunt autem multa indicia, per te-
ſtes, per quæſtiones ſeruorũ, per confeſſionẽ aduerſarij, & alia ſecundũ ꝙ iudici videbit',

vt ff.de teſtib.l.3.& eſt bona concordantia ad l.iſtam,j̄. de fid.inſt. in exercẽdis. Illud tamen fallit s̄.ſi minor factus.ſi alterius.& j̄.de non num.pec.generaliter.

L.20. NON SERVVM. *Detinere.* Benè dicit detinere:ſeruus enim propriè non poſſidet, vt ff.de verb.oblig.ſtipulario iſta habere.§.hi qui. *Sed eius dominum.* Nec enim ſeruus poteſt intereſſe iudiciis, vt s̄.de iud.l.4.Sed quare dominus conuenitur, cùm ipſe nõ detineat? Sed dic quòd ipſe poſſidet naturaliter & ciuiliter per ſeruum: vnde poreſt conueniri rei vindicatione, cùm habeat facultatem reſtituendi, vt s̄.vbi in rem actio.l.pen.

1 *Intereſſe præſtatio.*
2 *Nudum iudicis præceptum.*
3 *In litem iuratur in infinitum.*

L.21. APOSSIDENTIBVS. *Intenditis.* Aliàs intendiſtis. *Condemna.proce.de.* Contra ſc.
poſſidentem, cùm pronunciatum eſt quòd mea erãt mancipia: ſi enim nõ reſtituat,
iuratur contra eum in litem. Aliud poteſt habere locum auxilium, vt ſc.ab eo auferatur
res manu militari, vt ff.eod. qui reſtituere. Alia etiam duo poſſunt habere locum auxi-
lia, quia poteſt condemnari ad intereſſe, vel æſtimationẽ rei, quia regula dicit: Cui quod
plus eſt licet, nõ debet quod minus eſt nõ licere. Si verò dolo deſiit poſſidere, habẽt locũ
1 tria auxilia, in litem iurario, intereſſe † præſtatio, vel rei æſtimatio: ſi culpa, duo tantùm,
quia condemnantur ad intereſſe vel ad pretium: ſi nec dolo nec culpa, nullum habet lo-
cum. Et voluerunt quidam dicere quòd in hac actione primò videbatur quis de re reſti-
tuenda interlocutoriè ſententiare: poſtea feratur ſententia definitiua, arg.pro eis, j̄.de fi-
2 deicom.amplius.& s̄. de dolo.arbitrio. Sed hoc reprobo, quia per tale † nudum iudicis
præceptum, i.non redactum in ſcriptis nihil deciditur, vt l.de ſentent.& interl. poſt ſen-
tentiam. Hîc autem per hoc, controuerſiæ finis imponitur, & ideò dic quòd prima & ſe-
3 cunda ſententia ſit definitiua, vt j̄.de re iud. l.1. Item ſciendum quòd in litem licet † iu-
rare in infinitum, per l.ff.eo.qui reſtituere. ſed per iudicem moderatur, vt ff. de in litem
iurand. videamus.

1 *Malæfidei poſſeſſor quis dicatur.*
2 *Plures ſpecies fructuum.*
3 *Fructus naturales qui.*
4 *Induſtriales qui.*
5 *Extantes & conſumpti.*
6 *Fructus percepti quando dicantur.*
7 *Fructuarius.*
8 *Condictio ſine cauſa.*
9 *Fructuum compenſatio.*

L.22. CERTVM EST. Scilicet, apud ſapientes. *Malæ fidei poſſeſ.* Ille dicitur malæ fidei
1 poſſeſſor, qui † emit cùm ſciret rem eſſe alienam, multò magis eſt malæ fidei, ſi ſua
auctoritate ingrediatur in poſſeſſionem rei meæ. Bonæ fidei econuerſo qui emit à non
domino quem credebat eſſe dominum, vt ff.de verb. ſignif. bonæ fidei. *Omnes fructus.*
2 Per hoc patet quòd plures † ſunt ſpecies fructuum, iſtud enim ſignũ vniuerſale omnes,
oportet quòd diſtribuat inter aliqua, & ideò hîc poteſt adhiberi diſtinctio fructuũ. Præ-
terea cùm in hac eadem l.faciat differentiam poſſeſſorum, quia quidam ſunt bonę fidei
quidam malæ fidei, ſimiliter diſtinctio eorum poteſt hîc dici. Sciendum ergo quòd fru-
3 ctuum alij ſunt naturales, alij induſtriales. Naturales ſunt † qui percipiuntur ipſa natura
ſine hominis cultura, vt fœnum, poma, pyra, & ſimilia. Et hoc nomen reperitur in lege,
4 vt ff.de vſur.fructus. Induſtriales † ſunt, qui cultura & diligentia vel cura percipiuntur,
vt frumentum, fabæ, & ſimilia: nec inuenitur tale nomen in lege, & licet quidam ſapiẽs
dominus tanti denari quæſiſſet, vbi eſſet tale nomen in lege, nihilominus tamẽ ſenten-
tia legis haberi poteſt: vt inſt.de re.diu.§.ſi quis à non domino. & ideò cauſa intellectus
5 licet fingere tale nomen. Præterea alij extantes, vt † illi qui ſunt in rebus humanis: alij
conſumpti, vt illi qui deſierunt eſſe. Item alij dicuntur ſtantes, vt ſpicæ: alij dicuntur pẽ-
dentes, vt poma & pyra, & hi cenſentur pars fundi, dum cohærent: non enim veniunt in
rei vendic.per ſe, ſed cùm re ipſa, vt ff.eod.fructus. Item alij percepti, alij percipiẽdi. Per-
cepti ſunt, qui ſ.à ſolo ſeparati ſunt: ſecus dixerunt quidam in fructuario, ibi enim dicũ-
tur fructus percepti, quando de vua fit vinum, & grana de ſpicis excutiuntur: & ſic di-
6 cuntur percepti, ſeparati à terra, & in horreis reconditi, vt ff.quibus mod. vſusfruct. vel
vſus.l.ſi fructuarius. Et in hac opinione fuit dominus Ioan. & ita diſtinxit fructuarium
à bonæ fidei poſſeſſore. Dixit enim bonæ fidei poſſeſſorem plus habere iuris in per-
cipiendis fructibus, quàm vſufructuarium. Sed domino meo viſum eſt idem in vtro-
que, quòd ſcilicet percepti dicãtur, & vtriuſque fiant poſtquàm fuerint à terra ſeparati.

In

7 In fructuario † tamen exigitur quòd ipſe ſeparauerit, vel alius nomine ſuo, ſecus ſi ab alio: bonæ fidei verò poſſeſſor facit ſuos ſiue ipſe ſiue alius non nomine ſuo ſeparauerit: vt ff. de vſur. qui ſcit. §. præterea. & ff. de vſufru. ſi fur. Percipiendi dicuntur duobus modis, ſiue quia non potuerunt ab aliquo percipi propter immaturitatem, percipi tamen poterunt tempore procedente. Poſſeſſorum alij bonæ fidei ſunt, alij malæ fidei: alij cum titulo, alij ſine titulo. Prætermittendum non eſt quòd nullus etiam bonæ fidei poſſeſſor naturales fructus facit ſuos, ſiue titulũ habeat, ſiue non: vt ff. de vſur. fructus. Nec obſtat quod dicitur ff. de acquir. rer. domin. bonæ fidei. Quod enim dicit omnes, ſic exauditur, etiam alterius facto vel cultura percepti: vt ff. de vſur. qui ſcit. §. præterea. Si ergo hi fru-
8 ctus extant, vendicantur: ſi conſumpti ſunt, datur † condictio ſine cauſa, cùm conſumpſerit bonæ fidei poſſeſſor meam rem, in quam de ſuo tantùm expendiſſet, vt ff. ſi cert. petar. ſi me. Si verò ſunt fructus induſtriales, fiũt cuiuſlibet bonæ fidei poſſeſſoris, & eſt bonæ fidei poſſeſſor ſiue titulũ habeat, ſiue non, plerumque tamen ſumitur pro eo qui habet titulum, vt inſtit. de rerum diuiſ. §. ſi quis à non domino. ſed hîc non diſtinguitur. nam aliàs diſtinguit lex ff. finium regund. l. 4. & ita ſumpſerunt nomen bonæ fidei poſſeſſoris omnes Doctores. Præterea ſiue vſucapiat, ſiue non, facit ſuos: vt ff. de acquir. rer. domi. bonæ fidei. §. vlt. Nec impeditur ob hoc, quòd poſt ſcit rem alienam, vt ff. de vſur. qui ſcit. §. vlt. Sed licet ſuos faciat, ſi extẽt, debet reſtituere, & hoc officio iudicis: nã rei vindicatione non poſſet, cùm fecerit ſuos bonæ fidei poſſeſſor: ſi non extant ſui, in caſi-
9 bus tamen † compenſantur cum impenſa vel vſura, vt ff. eo. ſumptus. & l. emptor. & notaui ſ. eodem. quotiens. Si verò ſit malæ fidei, de extantibus tenetur rei vindicat. de conſumptis condic. ſine cauſa, vt j. de condic. ſine cauſa. mala. De percipiendis autem excuſatur ſi habet titulum, vt ſ. eod. ſi fundum. niſi in caſibus quando emit ab eo quem ſcit vendere in fraudem creditorum: vt ff. de his quæ in fraud. credit. ait prætor. §. per hanc. Item cùm emit ab eo qui metu compulſus ei vendit, vt ff. quod met. cau. ſed & partus. Item cùm emit contra interdicta legũ, vnde tanquã malæ fid. poſſeſſor quilibet detineri debet, vt j. de agricol. & cenſit. quemadmodum. & j. authent. de non alienan. aut permutan. §. ſi quis igitur emere. Idem eſt ſi fructus maturos patiatur corrumpi, ſiquidem ſit ſine titulo, de conſumptis tenetur condictione ſine cauſa, de extantibus rei vindic. de percipiendis, iudicis officio: vt inſtit. de offi. iud. §. illotum.

SI MANCIPIVM. *Nulla neceſsitas.* Niſi in vtilitatem tuam fuerit ſolutum, vt ff. eodem. emptor. L. 23.

NVLLO MODO. *Vſucapio ceſſet.* Vt ff. de vſucap. Celſus. Fallit tamen quandoque, vt ff. pro legat. l. 1. & vlti. & ff. pro empto. quod vulgo. ſecus in longiſſima præſcriptione, quia ibi non requiritur tit. vt j. de bo. mater. l. 1. & j. auth. ibidem. L. 24.

SOLEMNIBVS PENSIONIBVS, &c. Vt ſi ſoluit cenſum pro alio, minimè facit eum dominum talis ſolutio: & eſt bona concordantia ff. de acq. rer. do. quæ quiſque. ſecus ſi vendidiſſet, vel ſoluenti tanquam pro ſuo conſenſit: vt j. de do. cenſualis. L. 25.

MORÆ. *In præteritum æſtima.* Secus in vſucap. triennij: illa enim non interrumpitur litis conteſt. vt ff. eo. ſi poſt. Iudex tamen ex officio ſuo nihilominus condemnabit eum ad reſtitutionem rei, vt ibidem dicit: ſed modò in re currit vſucapio: vt ff. pro empt. l. 2. §. vlt. Fallit tamen quod dictum eſt quandoque, quia ſola libelli oblatione interrumpitur vſucapio, vt j. de ann. exc. vt perfectius. L. 26.

SERVVM. *Non poteſt.* Ad hoc enim quòd fiat ſuus, oportet quòd tradatur, & quòd ſoluerit pretium, vt inſt. de rer. diu. §. venditæ. Aliud in eccleſia, quia & ſine traditione acquiritur ei dominium rei venditæ, vt ſ. de ſacroſ. eccl. l. vlt. L. 27.

RES ALIENAS. *Implenti.* Vel quaſi implenti, quia inducebat iudicia: poteſt enim deferri ſacramentum. L. 28.

DE VSVFRVCTV, ET HABITATIONE & miniſterio ſeruorum. TIT. XXXIII.

1 *Vſusfructus propriè & impropriè ſumitur.*
2 *Actio vtilis ſine ceſsione.*
3 *Fructuarius fructus ſuos, ante ſatiſdat. non facit.*
4 *Plus poteſt hæres quàm defunctus.*

L.t. SI VSVSFRVCTVS. Nomen vſusfructus ſumitur hîc propriè & impro-
1 priè. propriè † quo ad immobilia. in illis enim propriè dicimur habere vſum-
fructum, & etiam in quibuſdam mobilibus, quæ ſcilicet vſu non conſumun-
tur. aliud in pecunia, & frumento vel vino. in his enim impropriè conſtitui-
tur vſusfructus: vt inſtit. eo. tit. §. conſtitutum. ſic ergo dictio ſemel poſita vel ſumpta po-
nitur propriè & impropriè: vt de offi. proconſ. l. 2. *Solutam*. Id eſt, ſoluendam. *Accipere*.
2 Illud verbum poteſt reſpicere illud quod dicitur, à debitoribus. habet enim † vtilem a-
ctionem ſine ceſſione is cui cõſtituitur vſusfructus in nomine, ſicut cum legatur nomẽ:
vt ĩ. de leg. ex legato. & oportet eum cauere ſecundum formam S.C. vt dicit, non referas
ſicut dictum eſt, imò intellige conuenit debitores, & exegit ab eis debitum. non aliter il-
lud quod exactum eſt, ab hęredibus accipere poteris niſi præſtita cautione. i. ſatiſdatio-
ne. & ſic ſumitur impropriè, ſicut habes & notaui. ſ̃. de procurato. & probatur ff. de vſuf.
ear. rer. quæ vſu conſu. l. tribus. oportet ergo ſatiſdare, nec enim ante faciet vſuras pro-
uenientes ex debito: imo rediguntur in ſortem: vt ff. de vſufru. leg. l. vxore. & eſt arg. ad
3 verum vſufructuarium, quòd ante non faciat fructus ſuos † fructuarius, quàm ſatiſde-
derit: imò tenebitur reſtituere. Vel dic aliud in vero vſufructuario. ſi tamen bona fide
percepit bene facit ſuos: vt ſ̃. ti. prox. notaui. licet enim errauerit in iure non fit malè fi.
poſſeſſor: vt ff. de hæred. petit. ſed & ſi lege. §. ſcire. Sed cur dicit in hac l. præſtari contra
voluntatem defuncti cautionem? Nonne in l. XII. tab. continetur quòd voluntas defun-
cti pro lege debet obſeruari: vt inſt. ad leg. Falc. Reſp. quia voluntates deficientium ſunt
obſeruandæ, non tamen omnes. quædam enim inualidæ ſunt, & à iure reprobatæ. vnde
non poteſt cauere in teſt. ſuo ne leges ibi locum habeant. ſimiliter nec hîc vt non cauea-
tur hæredi. hæc enim cautio pertinet ad vtilitatem hæredis, & eius fauore eſt inducta.
aliud in ſatiſdatione de fideicommiſſo vel legato præſtando adueniente die vel condi-
tione. illa enim gratia teſtatoris & voluntatis vltimæ ſeruandæ interponitur: & ideò cũ
ad aliud reſpiciat eã poteſt teſtator remittere, non aliam: vt ĩ. vt in poſſeſ. lega. l. ſcire. Sed
nunquid hęres poterit remittere cautionem illam de vtendo fruendo arbitrio boni viri?
Et certè bene credo quòd ſic. poteſt enim renunciare his quæ pro ſe introducta ſunt: vt
4 ſ̃. de pact. l. penult. Ergo plus † poteſt hæres quàm defunctus, & verum eſt in hoc caſu.
Idem in Falcidia, quam poteſt retinere contra voluntatem teſtatoris: vt ff. ad l. Fal. quod
de bo. §. vlt. ſi tamen vellet, poſſet ibi præiudicare: vt ĩ. eod. tit. poteſt hæres.

L.2. VERBIS. &c. Patet per l. iſtam, quòd non obſtante vſufructu nihilominus poteſt
obligari proprietas.

1 *Morte filij pater amittit vſumfructum.*

L.3. SI PATRI TVO MORTVO. Ergo pater non habet vſumfructum eius quod pa-
tri relicturus fuerat filius. Idem dixit P. in vſufruct. quem pater habet in rebus filij ra-
1 tione poteſtatis: quia ſi deceſſit † filius, non habet vlterius pater vſumfructum. dominus
meus contra: vt ĩ. ad S.C. Tertullia. l. vlt. & de legit. hæred. de emancipatis. Iure tamen
authentic. videtur confirmari P. opinio: quia ſi decedat filius, admittitur pater cum fra-
tribus, nec habet vſumfructum in portione fratrum: vt infrà, de bon. quæ lib. authentic.
item hæreditas.

1 *Vſusfructus quid.*
2 *Cautio quandoque non præſtatur.*
3 *Deterioratio.*
4 *Propter inopiam, remittitur ſatiſdatio.*

L.4. VSVFRVCTV. *Conſequens eſt*. Ergo aliud eſt antecedens ſcilicet, vſusfructus con-
ſtitutio. Primo ergo oportet vſumfructum conſtitui, conſequenter ſatiſdari. & ita
reprobatur quorumdam opinio qui dicebant cautionem iſtam eſſe de ſubſtantia vſuſ-
1 fructus. Vſusfructus eſt † ius alienis rebus vtendi fruendi ſalua rerum ſubſtantia, id eſt,
præſtita cautione de ſaluanda rerum ſubſtantia. vt ſic ſecundum eos vſusfructus eſſe nõ
poſſit ſine cautione. & ſic de definitione ipſius. ſed male dicunt. nã & antequam ſit cau-
tio, eſt vſusfructus: vt probatur ff. de vſufruct. ea. re. quæ vſu. l. hoc ſenatuſconſultum.
§. ſi pecuniæ. & ff. quemadmod. ſeruit. amitta. ſi partem. §. ſi per. & ff. quando di. le. ce.
2 cum ita. §. cum ſeruo. Præterea quandoque † non præſtatur cautio: vt infrà, de bonis
quæ lib. l. vltima. & ff. vt lega. no. caueri. l. 1. §. à fiſco. & ff. vſufruct. quemadmodum
ca. ſi vſusfructus. mihi. §. plane. *Vt ſatiſdatio, &c*. Præſtat enim fideiuſſores: & ſi vult.

dare

dare pauperes & ſuſpectos,reſpuũtur, quia non ſunt locupletes,& ſine omni ſuſpicione
debet bonus vir interuenire,ſicut aliàs interuenit arbiter ad fideiuſſores præſtandos. ff.
3 qui ſatiſd.cog.arbitro. *Quòd nullam læſionem, &c.* Tenetur ergo ſi † deteriorauit : præ-
terea ſi non conſumpſerit res, vt not.ff.eo.ſi cuius rei.§.de præteritis.Ponit ergo hîc vnã
clauſulam de his quæ debent cõtineri in cautione, ſ.quòd nullam læſionem ex vſu pro-
prietati afferet:alia etiam debet contineri,ſ.de reſtituendo tanto frumẽto vel vino. præ-
terea conſueuit quæri,ſi non habeat fideiuſſores fructuarius , nec inuenire poteſt, vt ita
ſuccurratur ei ſi iurat ſe dare non poſſe,& ſe frui boni viri arbitrio, vtrum ſatis ſit.Et vi-
detur quòd ſic,ſicut in alio dicit l.vt etiam auth.ſ̃.de epiſc.& cler. generaliter.ſed ibi a-
liud eſt,quia ibi nõ petitur ſatiſdatio,propter hoc quòd extorqueatur aliqua res, ſed rã-
tùm vt admittatur ad agendum. Vnde ſuo ſacramento creditur ſi non poteſt dare fide-
iuſſorem.Aliud cùm petit vel vult extorquere rem aliquam , ibi enim magis debet gra-
uari,vt hîc:vult enim ab alio vſumfructum habere , & ideò non ſufficit ipſum iurare, ſi-
cut dicitur in procuratore:ſi enim datus eſt ad agẽdum, ſufficit ſatiſdare ratam rem do-
minum habiturum.Aliud ſi detur ad rem aliquam recipiendam,de qua non eſt quęſtio:
tunc enim oportet probare mandatum,vt not.ſ̃.de procur.l.1.Quandoque tamen pro-
4 pter †inopiam remittitur ſatiſdatio:vt ff.ſi cui plus quàm per. l.Falc.cùm non facilè.nec
obſtat j̃.de ſec.nupt.hac edictali.§.mobiliũ. Eſt enim ſpeciale in matre quod ibi dicitur
de præſtatione vſurarum vſque ad tertiam centeſimæ pro vſufructu , vel pretio earum
rerum,vt dicit:nec obſtat j̃.de aſſert.toll.l.1.illud enim ſpeciale eſt gratia libertatis.

1 *Vſusfructus inſtar habet proprietatis.*

SI PATER,&c. Benè enim potuit ex tempore & ad tempus conſtitui vſuſfructus,a- L.5.
1 liud in prædiali ſeruitute,vt ff.de ſeruit.l.4.& ideò †vſusfructus inſtar habet proprie-
tatis,vt ff.eo.l.2.& 5. *Perceptos.* Sed quare non tenetur de percipiendis,ſicut traditur in
quolibet malæ fidei poſſeſſore,ff.de rei vind.ſi nauis.§.vlt.ſed hîc excuſatur,quia mater
erat,à percipiendis,vt ſ̃.tit.prox.ſi fundum. Vel dic quòd ibi nõ neget quin teneatur de
percipiendis:vnde tenetur ſicut j̃.de vſufr. ſi mater. quia vſuræ fructibus comparantur,
vt ff.de vſur.l.moræ.

1 *Pignori dare licere, vtilitas.* 2 *Proprietas æſtimata.*

INTEREST. Ad hanc l.induci poteſt de iur.dot.ſi vſusfructus.& l.cùm in fundo. aſ- L.6.
ſignatur contra.vt ff.de vſur.l.vlt, Dicit enim quòd fructus rei eſt pignori dare licere:
& alia l.dicit quòd omnes fructus pertinent ad fructuarium, vt ff.eo.l.vſufructu legato.
Sed dic quòd omnis fructus pertinet ad fructuarium, i.omnes prouẽtus rei, non autem
1 omnis vtilitas.Eſt autem quædam vtilitas.† pignori dare licere : vel dic quòd fructus rei
eſt pignori dare licere,ſ.vſumfructum.Vſusfructus enim obligari poteſt à fructuario:vt
ff.de pignoribus.ſi is.§.vſusfructus.& l.ſequ. aliud in proprietate,vt hîc. *Eadem poſſeſſio
redderetur.* Et ita ineſtimata fuit data proprietas,vnde hic ſubaudi alium caſum,vt paret
per reſponſionem,quia quod dicit,eadem poſſeſſio redderetur,ſubaudi, vel eius pretiũ,
& ita fuit data æſtimata.Tres ergo caſus videtur ponere,primum exprimit,& expreſſim
ei reſpondet:quando ſ.datus eſt vſusfructus ſolummodò in dotem,quia non poteſt ob-
ligari proprietas:ſecundum ſimiliter exprimit, ſ. quando proprietas ſolùm data eſt inæ-
ſtimata,ſed non ei expreſſim R̷.ſed tacitè per cõtrarium ſenſum eius quòd R̷.inæſtima- *ſic in veteri*
ta,& aliàs videtur j̃.de fun.do.l.1.& 2.& Inſt.quib.alien.licet vel non. in princ.tertio ta- *libro reperi-*
2 cito reſpondet expreſſim,ſ. quãdo data eſt ſolùm proprietas † æſtimata,poteſt enim ob- *mus.*
ligari.Quidam tamen voluerunt quinque caſus ponere,ſi enim accepit ſolum vſumfru-
ctum in dotem,non poteſt obligare proprietatem vel alienare. Si verò tantùm proprie-
tatẽ,refert data ſit æſtimata an inæſtimata:ſi in æſtimata,obligari non poteſt : ſi æſtima-
ta, diſtinguo:ſimpliciter,an eo pacto vt reddatur alterum:ſi ſimpliciter,obligari poterit,
quia habetur pro vendita, vt j̃.de iure dot.quotiens.& ff.de iure dot.plerumque. Si au-
tem pactum factum eſt,diſtingue,an fauore vxoris , quia ſibi datur electio: an mariti. Si
vxoris,quaſi inæſtimata non poteſt obligari vel alienari.Si mariti, poteſt:vt ff.de iur.do.
plerumque. §.vlt. & de fun.do.l.ſi marito.& l.erit ergo. & l. quòd ſi fundus. & hi quin-
que caſus veri ſunt, lex tamen iſta non videtur ponere de tribus.

1 *Modica refectio pertinet ad fructuarium.*

L.7. EVM AD QVEM,&c. *Sarta tecta.* Quia tecta,id eſt,domos debet ſarcire ſuis ſum-
1 ptibus.modica enim † refectio pertinet ad fructuarium ſcilicet,ad fructus cogendos vel recipiendos: vt eo.hactenus, quam legem quidam habent pro.§.diſtingue etiam in expenſis,vtrum ad perpetuam vtilitatem rei pertineat,ſicut dicitur ff.de impenſis in res dot.fa.l.3.§. nos. Vel fortè intelligenda eſt.l.iſta,vt fiat quæſtio de proprietario,quia ipſe fecerat expenſas in reficiendo, tenetur ei fructuarius reſtituere, niſi paratus ſit recedere ab vſufructu:vt ff.eo.ſi abſente.

L.8. NEQVE FRVCTVARIVM. *Præſcriptio.* Intellige de pręſcriptione decem vel xx. annorũ,aliud in lõgiſſima xxx. vel XL.annorum.quia illa ratione ius & omnis actio tollitur. vel ſatis dici poteſt quòd nullo tempore præiudicetur proprietario:quia illa lõgiſſima præſcriptio conſueuit nocere petenti qui non poſſidet. hîc autem proprietarius poſſidebat ciuiliter.ergo non poteſt ei præiudicari:vt j.de præſcrip.xxx.an.malè agitur. & eſt arg.l.iſta,ad hoc quòd feudatarius non poſſit pręſcribere,cum dominus per legem vel conſuetudinem retineat ciuilem poſſeſſionem.

L.9. VSVFRVCTV. *Et mancipiorum.* De quibus ſecundum eorum conditionẽ vti debet,& alere & veſtire ſecundum ordinem & dignitatem eorum: vt ff. eod. ſed & ſi quid.§.1.& 2.

L.10. SI DOMINA. *Locauerit.* Aſſignatur contra.j. locati.viam. ſed ibi loquitur,quando rem corporalem conduxit.tunc enim conductoris morte non extinguitur conditio. aliud in corporali,vt hîc, quia perſonale ius eſt, & ita moritur cum perſona. ſed in vſufructu diſtingue, an habeam ſeruitutem vſusfructus : vt quando à domino proprietatis conduxi,quia ille poteſt facere vt habeam ſeruitutem:& tunc morte extinguitur, vt hîc, an non habeam ſeruitutem vſusfructus,quia conduxi à fructuario. ille enim bene poterit facere vt fructus perciperem, non autem ſeruitutem id eſt,quod habebat in me trãſferre,& tunc non extinguitur morte mea,ſed morte primi conductoris:vt j. de iure do. ſi ſocrus,& ff.de peric.& commo.quod ſi pendente.

L.11. HABITATIO. Id eſt, ius habitandi:& differt ab vſu & vſufructu : vt nota.j.eod. cum antiquitas.

1 *Legatum conditionale.* 2 *Vſusfructus ſæpius præſtatur.*

L.12. AMBIGVITATEM. *Sub certo tempore.* Id eſt,ad certum tempus : vt patet per ſequentia. *Ad eam peruenire. ſiue non,*&c. Et videtur contra.ff.de legatis 1.ſi cui lego-
1 tur cum XIIII. per l.enim illam videtur quòd legatum tale † ſit conditionale: & ſi hoc, deficiente conditione deficit legatum.ſed hîc deficit conditio,quia non peruenit ad illã ætatem:ergo videtur quòd non poſſit peti.& hîc dicit contra. ſed ibi reliquit cũ ad ætatem XIIII. annorum peruenerit : & ſic eſt conditionale legatum:vnde deficiente conditione deficit relictũ,vt dicit.ita eſt in pecuniario legato:ſpeciale tamen eſt in libertate fideicommiſſaria, cum ſic relinquitur, vt nõ cõditio ſed dies videatur ineſſe:vt j. de fideicom.liber.aliud in teſtamentaria:vt j.de teſta.manumiſſione, cùm teſtator.ſed hîc contra.eſt,voluit enim dari vſumfructum teſtator donec ille veniret ad ætatem illam.ergo voluit me ſtatim vti frui. ergo non eſt conditionale : vt j. quando dies lega. cedit,ex his verbis. dicendum ergo quòd l. illa loquatur in aliqua re corporali præſtanda,quam in
2 euentum conditionis dari voluit, hîc in vſufructu, † qui ſæpius præſtatur.vnde cum ita relinquitur,donec filius vel alius ad eam ætatem peruenerit: ſi ante moriatur, nihilominus debetur, quia cũ ita continetur ex eo quòd peruenit,voluit non deberi.vnde ſi ante decedat, cum non peruenit,non voluit non deberi:& ideo nihilominus poteſt percipere. *Donec in furore.* Id eſt,donec peruenerit ad ſanam mentem: illa ſuperueniente deſinit deberi.vnde ſi moriatur in furore,non peruenit ad ſanitatem, vel ſanam mentem: & ideo durat vſusfructus,& extenditur in vſufructuarij vitam:vt hîc dicit.

1 *Habitatio morte naturali tantum amittitur.*

L.13. CVM ANTIQVITAS. *Et ſpecialem natur. ſorti.eſ. habita.* Vt inſtitu. de vſu & habita.§. vltim. ſi enim non ſpecialem naturam ſortita eſſet habitatio, ſed eſſet eiuſdem naturæ, cuius vſusfructus vel vſus, ergo amitteretur capitis deminutione, vel

vtendo,

1 vtendo,vt inſtit.de vſu & habit.& de vſufru.§.vlt.ſed hoc falſum eſt. Morte enim † na-
turali tantùm amittitur,ff.de vſu & habit.ſi habitatio. Aſſignatur contra.ff.de vſu & ha-
bit.cæterùm. Sed ibi non dicit quòd ſi habet habitationem, poſſit locare:ſed ſi habet v-
ſum,dicit quòd nō poteſt locare ſeorſum à ſe,ſed hoſpites recipere:at ille qui habet ha-
bitationem,ſeorſum à ſe & ſecum poteſt hoſpites recipere,vt hîc. Sed videtur quòd illa
verba vſumfructum habitationis relinquo,non valeant:nō enim poteſt eſſe vſusfructus
ſeruitutis, vt ff.de vſufructu.l.1.ſed iſtud ita eſt intelligendum, vſumfructum habitatio-
nis,id eſt,vtilitatem habitationis,vel ipſam habitationem, quaſi ſequens verbum ſit ex-
poſitio ſequentis,vt ff.de vſu & habit.ſi habitatio.

1 *Hæres hæredis,teſtatoris eſt hæres.*
2 *Verba generaliter prolata,generaliter ſunt accipienda.*

ANTIQVITAS DVBITABAT,&c. *Apud hæredem.* Legantis. q. d. teſtator le- L.14.
gauit fundum deducto vſufructu hæredibus ſuis. *Solitis modis.* Morte, capitis de-
1 minutione. *Vnà cum hærede.* Scilicet, primo. Videbatur contra, quia hæres † hæredis,
teſtatoris eſt hæres,vt j.de hæred.inſt.l.vlt.ſed illa regula fallit hîc, & in pupillari ſubſti-
tutione,vt ff.de vulg.ſubſt.qui liberis.§.vlt.& in aliis caſibus, vt ff.de verb.ſign.ſciendū.
contra.eſt arg.in priuilegio conceſſo mihi & hæredibus meis:nam in perpetuum ſucce-
dentibus durat:vt ff.de iur.immun.immunitates. Præterea videtur in alio caſu recipere
inſtantiam,vt ff.de verb.oblig.ſtipulatio iſta, habere §. ſi quis ita. aliàs verba generaliter
2 prolata, † generaliter ſunt accipienda,vt dicit canon,ſi Romanorum. & ff.de leg.præſt.
bon.poſ.contra tab.per.l.1.§.generaliter.& ff.de publ. de pretio.

INTER ANTIQVAM. *Multis enim ca.reb.inc.* Interpoſitio eſt. L.15.

1 *Vſusfructus non vtendo amittitur.*
2 *Res incorpor.non recipiunt traditionem.*
3 *Tempus non eſt modus tollendæ obligationis.*

CORRVPTIONEM. Id eſt,amiſſionem. *Per modum & tempus.* Id eſt, per mode- L.16.
ratum tempus. *Dubitabatur.* Non in omnibus caſibus,ſed in vno,vt dicit conſequē-
ter. *Non vtendo.* Per annum vel biennium. *Excludere.* Et ſic non vtendo per x. annos
1 vel xx.amittitur vſusfructus † & perſonalis actio,cùm de vtroque ſ.fecerit quęſtionem.
Sed videtur quòd non habeat locum etiam de facto quæſtio Imperatoris:oportet enim
quòd is cui debebatur vſusfructus,cœperit eum habere, aliàs enim mori non poſſet, vt
ff.quib.mod.amit.vſusf.l.1. Fit ergo meus per traditionem & ſolutionem:quando ergo
poteſt habere locum quæſtio,vtrum perſonalis actio tollatur non vtendo: quia omnis
obligatio tollitur ſolutione eius quod debetur,vt inſt.qui.mo.tol.obl.Ergo ſi ſoluit,tol-
litur perſonalis actio,& ita non habet locum tollatur poſt per capitis deminutionē, vel
non vtendo.Reſp.Quia hîc fit oppoſitio ſi aliter nō poſſet fieri meus vſusfructus niſi per
traditionem & ſolutionem,quod falſum eſt. Aliter enim poteſt eſſe meus vt legatus eſt
in teſtamento:ſicut enim iudex in domo lorica legata,quòd ab adita hæreditate tranſit *ſic in veteri*
dominium,vt ff.de fur.à Titio.& de pecu.ſed ſi damnum. ita & in vſufr.& qualibet ſer- *libro reperi-*
uitute,vt ff.quemad.ſeru.amit.ſi partem.§.1.In hoc ergo caſu competēter poteſt quæri, *mus.*
ſi amittatur vſusfructus non vtendo,vtrum & ſimiliter tollatur actio perſonalis ex teſta.
ſed & in alio caſu poteſt habere locum cùm debetur mihi vſusfru.ex aliquo pacto inter
viuos.Licet enim inductus ſit fructuarius in poſſeſſionem,nō valet illatio, ergo ſolutio-
ne ſublata eſt obligatio:quia regula illa locum habet in corporalibus,vſusfructus res in-
corporalis eſt,& ius,vt inſt.de reb.incorporalibus. Ergo ibi nō habet locum regula tua,
2 res enim incorporales non † recipiunt traditionem vel ſolutionem, vt ff. de acquir.rer.
dominio.ſeruus.§.incorporales.Sed videtur quòd tradi poſſint,cùm dicat lex per tradi-
tionem & patientiam conſtitui ſeruitutes:vt ff.de Publicia.ſi ego.§.1.ſed gloſa per tradi-
tionem,& pro i.vel patientiam .Nec enim tradit vſumfructum ſi inducit in poſſeſſionē
fundi,& ſic patitur vti frui,& per hoc quaſi poſſidet vſumfructum,vt ff.eod.l.3. Vnde &
lex dicit,quoniam ſeruitutes ſine prædiis poſſunt conſtitui: nemo enim poteſt ſeruitu-
tem acquirere,neque quiſquam poteſt debere,niſi qui habet prædium:vt ff.communia
prædiorum.l.1.& hoc intellige vt ſeruitus cœperit eſſe in ſua ſubſtantia, & cum effectu
debeatur:alioquin etſi non haberet prædium,benè poſſet,vt ff.famil.erciſcundæ. hære-
des eius. §. an ea. Ergo etſi induxeris me in poſſeſſionem, non es liberatus traditione:

imò habeo confeſſoriam contra te. & ex ſtipulatu, vt patiaris me vti frui. bona eſt ergo
quæſtio imperatoris, verum amiſſo vſufructu non vtendo vel cap. deminu. tollatur actio
perſonalis: & dicit quòd nedum vſusfructus non amittitur non vtendo, ſed nec etiam
perſonalis actio, niſi non vſus fuerit per x. vel xx. ann. tunc tollitur vſusfruct. & perſona-
lis actio: licet videretur extendi ad xxx. vel. xl. an. vt ĵ. de conſtit. pec. l. pen. & ŝ. de hære.
petit. ſed hîc contra eſt quia tollitur per excep. non ipſo iure: quia tempus non eſt mo-
3 dus † tollendæ obligationis: vt ff. de actio. & oblig. l. obligationum ferè.

L. 17. EX LIBRIS. *Apud filium remanere.* Sed quis eſt fructuarius? ſi pater, ergo morte eius
extinguitur: ſi filius, ſimiliter eius morte extinguitur. ſed intellige quod hic dicitur,
quando dubitabatur cuius cõtemplatione eſſet relictus vſusfructus. ſi enim certum eſſet
cuius contẽplatione legatus eſſet, morte ipſius finiretur, ſicut dicitur in donatione cauſa
mortis: vt ff. de dona. cau. mortis. l. ſi filio. aſſignatur contra. ff. de vſu & habita. plenũ. §. ſi
vſus. Reſpõ. ibi non dicit cuius morte finiatur, ſed quis poſſet vti rei durante vſufructu.
nam ſi patri relinquatur, ipſe & familia poterunt vti. aliud quando acquiritur per filium,
quia pater poteſt vti, non cum tota familia ſua. Itẽ videtur contradicere ff. eo. qui vſum-
fructum. §. vlt. dic pro ibi ſecundum Piſanam literam, ſerui Titio. & ſic non contradi-
cit, vel ſi habes ſeruo Titij, dic quòd hæc corrigit illam.

DE SERVITVTE ET AQVA.
TIT. XXXIIII.

1 *Confeſſoria pro vindicanda ſeruitute datur.*
2 *Titulus quando non requiratur.*
3 *Cauſa continua in ſeruitute quid.*
4 *Præſcriptio libertatis.*
5 *Scientia & patientia domini, quando exigatur.*

L. 1. SI QVAS ACTIONES. Bene dicit, ſi quas putas tibi competere actiones. ipſi enim
qui poſtulant conſilium, ſciunt melius naturam & veritatem rei quàm alius. ſed ho-
mines malitioſi exercentes verſutias & calumnias non dicunt ſuo perito veritatem ne-
gotij. tamen non dicit. l. iſta vtrum competant actiones aliquæ vel non aduerſus hunc
qui ſic contra veterem formam exſtruxit. ſed nunquid poſſunt competere? Et certè ſic
plures. datur enim pro ſeruitute vindicanda † confeſſoria. præterea ſi ex pacto debebat,
1 datur perſonalis. non enim perſonalis adquiri poteſt ex tempore, cum non ſit modus
cõſtituendæ obligationis: vt ff. de obligat. obligationum fere. §. placet. Item datur inter-
dictum vti quaſi poſſidetis, ſi ſim in ſerui poſſeſſione, ne me inquietet: vt ff. eo. quotiens.
& ſi ſeruit. vind. ſicuti. §. Ariſto. Item datur Publiciana: vt ff. de Publicia. §. 1. *Contra ve-
terem formam.* Id eſt, obligationem ſetuitutis debitæ, quia vicinus obligatus erat ad ſer-
uitutẽ præſtandam. Vel gloſſa id eſt, veterem ſiue formam vt ita præſcripſerim, vel ha-
beam actionem. & ſic præſcriptione vel actionẽ poſſim eum prohibere. ſed de prima ex-
poſitione nõ eſt dubiũ, de alia dubitari poſſet: quia nunquam eſt intelligendum quòd ſi
domus vicini nullam debeat ſeruitutem ex eo quòd habuit depreſſam longo tempore,
poſſim eum prohibere. poteſt enim eſſe quòd pauper fuit, nec ædificare potuit. modo
ditatus eſt & vult eleuare domum ſuam. & videtur quòd non poſſim eum prohibere: vt
ĵ. eo. altius. vnde intellige quòd credebat ſe habere ſeruitutem in domo vicini, qui vici-
nus ſemel ædificare voluit, & alius vel pater ipſius prohibuit ipſum. ſi ita fuit in quaſi
poſſeſſione ſeruitutis, & bona fide. aliter enim non prodeſſet: vt ff. quemadmo. ſer. l. vlt.
ad aquirendam ſibi ſeruiturem. nec eſt † requitendus titu. licet in aliis rebus corporali-
2 bus requiratur. *Longi temporis conſuetudinem.* Sed videtur contra. ff. eo. ſeruitutes prędio-
rum. & ideò quidam gloſſauerunt longi id eſt, longiſſimi, hoc eſt eius cuius non extat
memoria: vt ff. de aqua plu. arc. l. 1. §. vlt. & l. 2. §. antepenu. Vel inhærens verbo intellige
de longo tempore x. vel xx. ann. & dic quòd prædictę. ll. locum habent in ſeruitute quæ
non habet continuam † cauſam, vt in itinere, & ſimilibus. aliud in aquæductu: vt in. l.
3 ſeq. item tigni immittendi: vt ff. eo. conſtitui. §. quæcunque. & in ea quæ naturalem ha-
bet cauſam, vt in caſitatione ſtillicidij: vt ff. de ſeruit. vrban. præd. foramen. & l. ſed & ſi.
Idem in ſeruitute altius non tollendi. iſta enim habet naturalem cauſam. quare ac ſi eſ-
ſet perpetua, longo tempore acquiritur, vt hîc dicit. vnde & l. dicit quòd vbi ſeruitus nõ
inuenitur impoſita: qui diu vſus eſt ſeruitute neque vi neque clam ne precario, habuiſſe
lon-

longam conſuetudinem velut iure impoſitam ſeruitutem videatur: vt ff. de aqua plu. l. 1.
§. vlt. ad idem. ff. de vſur. cùm de in rem verſo. *Modò ſi is, &c.* Id eſt, cum iſto modera-
mine. *Si is qui pulſatur.* Scilicet, per ædificium alterius, id eſt, ru cui ſeruitus debetur,
nec vi, nec clàm nec precario poſſederis: & ſic primùm quidam poſuerunt in acquiren-
da ſeruitute. Ibi autem, *Et is qui index, &c.* Vſque in finem poſuerunt alium caſum, ſcili-
cet in amittenda ſeruitute: & quod dicit de longi temporis præſcript. referunt ad præ-
4 ſcriptionem longi temporis x. vel xx. ann. quæ ſpectatur † in libertate præſcribenda, vt
j. eod. l. vlt. ff. ſi ſerui. vind. ſi ſit. & ſic ponitur hoc nomen ſeruitutis impropriè pro liber-
tate, vt ff. de ſeruit. vrb. præd. l. 1. & in vſucapienda libertate exigitur bona fides, & factũ
ſuum. vt ff. de ſeruit. vrban. prædio. hæc autem iura. Vel pone totum caſum in acquirẽ-
da ſeruitute, nec facias hic tranſitum ad aliam perſonam. Dic ergo ideò quia ſciẽtia do-
mini exigitur ad hoc quòd acquiram ſeruitutem non eius qui vi vel clam poſſidet vel
precario, & ſic notatur in præſcriptione rerum corporalium & incorporalium, quia exi-
5 gitur hîc † ſcientia & patientia domini, ibi non, vt j. de præſcript. long. temp. l. vlt.

1 *Sola interdictione interrumpitur vſucapio.*

SI AQVAM. *Eo ſciente.* Ergo ſcientia domini eſt neceſſaria in vſucapienda ſeruitu- L. 2.
te, non prædonis, vt s. l. prox. ſed videtur contra. ff. de aqua cottid. & æſtiua. hoc iure.
§. ductus. ſed hîc loquitur quando duxit per poſſeſſionem priuati: aliud ſi de fonte pu-
blico, vel ibi non ducebatur aqua continuò, & ita non habet continuam cauſam, quia ſi
haberet, ſufficeret longum: vt hîc, & ita hæc ſeruitus longo tempore adquiritur, ſunt &
aliæ, vt notaui s. *Interdictus.* Scilicet, per litis conteſtationem, quia proponebatur ne-
gatoria: vt s. de rei vendic. moræ. ſi per ætatem eſt, vt j. de præſcript. xxx. anno. cùm no-
tiſſimi. Vel ipſo facto interdictus eſt, quia impediebatur ducere, ſicut aliàs ff. de vſucap.
1 naturaliter. Vel fortè hîc ſola † interdictione interrumpitur vſucapio, quod nõ eſt aliàs,
& quòd poſſit interrumpi, probatur ff. de vſur. idem. & l. ſequen. Vel poteſt intelligi de
interdictione quæ fit per iudicem. Vel dic ſpeciale hîc, nec erit contrarium ff. de ſerui
vendi. ſicuti. §. planè. quia ibi aliter putabamus.

ET IN PROVINCIALI. Non tantùm in Italico. L. 3.

AQVAM. *Vſus eiuſdem aquæ perti.* Ratione proprietatis: ſecus ſi ratione ſeruitutis, L. 4.
donec eſſet agrum ingreſſa, vt ff. de ſeruit. ruſtic. ex modo. & de aqua cottid. & æſt.
l. 1. §. illud. & eſt ſimile huic l. ff. de ſeruit. ruſt. l. 2. in fi. & l. per quem locum.

SI QVID DAMNI. Habetur enim ratio interreſſe: nam in confeſſoria & negatoria L. 5.
venit fructus, vt ff. ſi vſusfr. pet. l. vti frui. §. vlt.

PRÆSES. Conſonat huic l. ff. commun. præd. venditor. §. vlt. L. 6.

SI MANIFESTE. *Prouidebit.* Debet enim ſpectari pactum, conſuetudo longa, cùm L. 7.
habeat continuam cauſam, vt s. l. 1. & 2.

ALTIVS, &c. Conſonat huic l. de ſeru. vrb. præd. cùm eo. & l. cuius. L. 8.

SI IN ÆDIBVS. Suprà poſuit quando nulli debebatur ſeruitus, hic ponit e- L. 9.
contrà.

SI TIBI. *Nec hac non vtente te.* Aliàs, Hanc te non vtente. L. 10.

PER AGRVM. *Nemo rectè prohibetur.* Quid ſi habeat plauſtrum in via, & ego volo L. 11.
tranſire, nunquid compellitur remouere? Reſp. vt ff. ne quid in loc. publ. l. 2. §. 2.

NON MODVS PRÆDIORVM. Id eſt, Si poſt conſtitutionem ſeruitutis aucta L. 12.
ſunt prædia.

1 *Negatoria quo tempore tollatur.* 2 *Ius prohibendi præſcribitur.*

SICVT. *Sed vnius ſpatium.* Suprà tit. 1. corruptionem. *Differentiis exploſis.* Ergo con- L. 13.
feſſoria tollitur ſpatio x. vel x x. annor. ſicut rei vindicatio. ſed negatoria quo tem-
1 pore tollitur? Reſp. in his quæ continuam † habent cauſam x. vel x x. vt s. l. 10. In aliis
verò nullo tempore ſecundum quoſdam, vt ff. de ſeruit. ſeruitutes. Sed Ioan. dixit eam
xxx. annorum tolli ſpatio. Sed tamen agetur pro præſenti aditione. Vel dic quòd præ-
2 ſcribitur † ius prohibendi, quia non poterat prohiberi. Nec ſequitur, ergo eſt ei quæſita
ſeruitus, qui vtebatur. Eſt enim contra legem, quia licet prohiberi non poſſit, non tamẽ
eſt ei quæſita ſeruitus, vt & aliàs ff. de ſeruit. ruſt. præd. per fundum. Et dic vt diligenter
iſta quæſtio tractatur in ſumma de vſufr. §. quæritur.

1 *Tempus præſcrip. quomodo duplicatur.*

L.14. CVM TALIS. *Si in primo vel ſecundo.* Vel pro &c. *Singulo die.* In quo ſcilicet, pote-
rat tranſire ad ſiluam ſuam. xx. *an. deſidia.* Videtur ff. quemadmo. ſeruit. amit. ſi ſic.
dicit enim duplicari tempus. & quidam intellexerunt xx. inter præſentes. xl. annis inter
1 abſentes. noſtri doctores dixerunt hîc † duplicari tempus inter preſentes & abſentes, &
ſic tolletur vbique xx. annis. *Nemini licere ſic ædificare.* Aſſignatur contra. ſ. eo. altius. ſed
dominus M. dixit quòd ſpeciale eſt quod hîc dicitur in area propter publicam vtilita-
tem, licet non debeat ſeruitutem. Domino B. viſum fuit intelligendum quando pactum
fuit ne altius tolleret. cum enim ibi domum non habeat cui nocere poſſit, videbatur pa-
ctio nulla: vt ff. de ſeruit. quotiens. ſed tamen contra. eſt, vt hîc dicit, ne inutilem domino
aream & fructuum etiam inutilitatem faciat.

DE LEGE AQVILIA. TIT. XXXV.

1 *Damnum vnde dicitur.*
2 *Actio l. Aquil. ſine damno & culpa non datur.*
3 *Damnum largè ſumitur.*
4 *Aeſtimatio damni, quomodo fieri debet.*
5 *Impetuoſa violentia.*

L.1. DAMNVM. Damnum † dicitur à diminutione patrimonij: vt ff. de dam. infect.
1 l. 3. ſi verò damnum non ſit datum, imò emolumẽtum, ſi excisa ſit ſilua cædua,
ceſſat hęc actio, ſicut cũ quis colligat oliuas meas maturas. nulla enim iniuria eſt,
cũ tibi etiam impenſas donauerit: vt ff. eo. ſi ſeruus ſeruũ. §. ſi oliuam. *Per iniuriam.* Id eſt,
culpam vt ff. eo. ſed & ſi quemcunque §. iniuriam. licet aliàs diuerſimode ſumatur: vt ff.
de iniuriis. l. 1 & eſt neceſſarium quòd vtrumque interueniat & damnum, & culpa. ſine
2 damno † enim non datur hæc actio: vt ſ. probatum eſt. Item ſine culpa licet damnum
datum ſit, non datur, ſicut eſt in damno dato ab infante, vel ad mei defenſionem: vt ff.
eod. ſed & ſi quemcunque. & legibus præcedentibus. & ff. de rei vindica. quod infans.
3 oportet enim quòd damnum intercedat. & ſumitur largè damnum † etiam pro lucro
quod potuimus ſentire: vt ff. eo. ſi ſeruum meum. §. 1. eſt & præterea culpa neceſſaria: &
nomine culpæ continetur dolus, & etiam leuiſſima culpa: vt ff. eo. in l. Aquilia. etiam le-
uiſſima, niſi in cauſa: vt eod. item ſi putator, & ff. de acquir. re. do. homo liber. §. 1. credo
tamen quòd ſi damnum ſit damnum, eo ipſo videatur iniuriari, & per culpam datum:
niſi probetur contra: vt j. ad l. Corn. de ſica l. 1. & de iniuriis, ſi non conuicij. & expræſ-
ſius. ff. eo. ſi quis fumum. §. quod dicitur. *Si probare poteſt.* Conſiderauit finem, & quod
ſolet accidere, ſcilicet quòd actore non probante abſoluitur reus: tamen ſiue probet ſiue
non, vti poteſt actione legis Aquiliæ, qui interrogatus fortè per ſacramentum calumnię
confitebitur. ſimile habes. ff. de nego. geſt. l. vlt. nec eſt contra. ff. eod. proinde. quia actor
4 debet probare quanti ſua intereſt: & per probationem ipſius iudex † æſtimabit damnũ:
vt inſtit. de verbo. ob. §. vlt. & ff. de præto. ſtip. l. vlt. fortè & res ipſa vel aſpectus ipſius rei
teſtificari poſſet pro damno vt iniuriarum in actione fin. reg. & tutelæ: vt de fe. l. 2. & fin.
regund. l. ſi irruptione. j. de adminiſtra. tut. lex quæ. nunquid deficiente actore deferet
5 iudex ſacramentum actori? & fortè non, niſi quando damnum datum eſt † impetuoſa
violentia: vt j. vnde vi. ſi quando. *Legis Aquiliæ.* Dicitur autem ita ab auctore: vt ff. eo.
l. 1. quãdoque appellatur damni dati, vel damni iniuriæ.

L.2. SI LEGIS. *Depoſuiſſe.* Niſi deponeretur cauſa incendij arcendi: vt ff. eod. ſi quis fu-
mo. §. quod dicitur, & ff. quod vi aut clam. ſi alius. eſt & alia exceptio, ſi aquam fon-
tis vel riui tui, & ita ratione damni datur aquilia vel interdictum quod vi aut clam, quia
molitus eſt aliquid in ſolo meo: vt ff. quod vi aut clam. l. 1. in prin.

Sic in libro veteri, Sed credendum eſt verbum (auertit) omiſſum fuiſſe, vt ſit ſenſus perfect.

1 *Quando criminaliter agi non poßit.*
2 *Abſolutio pura.*

EX MORTE. *Quàm crimina. act.* &c. Intentata enim ciuili non præiudicatur in cri-
minali, cum competant pro re familiari: vt j. quando ciui. act. l. 1. ſi verò ciuiliter agã,
L.3. interim † non potero agere criminaliter: ſed finita cauſa illa bene potero iudicium aliud
1 exercere, vt dicit lex obſcure tamen. ff. vi bon. rapt. quæ dicit nihilominus denegandam
non eſſe actionem &c. quaſi diceret, deneganda eſt accuſatio ſubaudi interim. quidam
dicunt nihilominus id eſt, nihilo magis, ſed alia litera melior eſt. ſolet quæri, ſi ciuilem
pro-

propoſui actionem, & abſoluatur reus in ciuili: an poſtea poſſim de crimine accuſare i-
pſum, quidam dixerunt quòd non: ſed Io. contra, quòd idem facit condemnatio cum
2 ſolutione, quod facit abſolutio † pnra: vt ff. de excep. rei iudic. ſi quis cùm totum. §. ple-
nè. Sed contra hanc opinionem, & pro aliis videtur multum facere lex, j. de fid. inſtrum.
l. vlt. ſed quod ibi dicitur, intelligēdum eſt non quoad hoc vt puniatur corporaliter: vn-
de ſi velit accuſare criminaliter, poteſt, nec reſcindetur prima.

CONTRA. *Probetur.* Et hoc quia conuincitur per teſtes: aliud ſi per iuſiurandum, L.4.
vt ff. de iureiuran. cum qui. Pręterea intellige quando perſtitit in negatione: ſi enim
pœnituerit, & ſic confiteatur, non in duplum condemnabitur, maximè ante litem con-
teſt. vt ff. de noxal. electio. §. neque.

DE PECORIBVS. Aſſignatur contra. ff. eod. item ſi obſtetrix. §. item ſi quis ho- L.5.
minem. Sed hîc datur vtilis l. Aquiliæ de æquitate, ibi in factum in ſubſidium dire-
ctæ l. Aquiliæ, & ſimiliter de æquitate, & ideò non contradicit. *In duplum.* Notandum
eſt quod hîc dicitur, quia licet aliàs dicat l. contra negantem in duplum dari actionem
l. Aquil. contra confitentem in ſimplum: vt ff. eo. idem Neratius. §. pen. videtur tantùm
dictum eſſe de directa. ſed idem eſt in vtili, vt hîc, & in actione in factum, quando dam-
num datum eſt à non corpore in corpus.

DE HIS. *Ex ſententia l. Aquiliæ.* Datur enim vtilis vel de paſtu pecoris, cùm ipſa L.6.
pecora ſe immiſcuerunt, quia non homo ſuo corpore damnum dedit: non autem
agitur directa, ſicut aliàs dicit l. cùm aliquid conſumitur eo vſu ad quem eſt inuentum:
vt ff. eo. qui occidit. §. ſi quis alienum. Secus ſi glans tua in meum fundum cadat, & eam
immiſſo pecore depaſcam. Nec enim habet locum l. Aquiliæ actio, vel de paſtu pecoris,
ſed in factum, vt ff. de præſcr. verb. qui ſeruandarum.

FAMILIÆ ERCISCVNDÆ. TIT. XXXVI.

1 *Famil. erciſcund. iudicio ſemel agendum.*

SI NON OMNEM. Ideò dicit, quia ſi omnis eſſet diuiſa, certùm eſt quòd L.1.
non habet locum actio famil. erciſc. Aſſignatur contra ſi filia. §. fami. erciſc.
Reſp. Quia hîc cauſa cognita iterùm intentatur, fortè quia erat minor. ff.
1 eod. l. vlt. aliàs amplius quàm ſemel † agi non poſſet, vt ibi. Vel quòd agitur
communi diuidundo pro his quæ remanſerunt indiuiſa, vt ibi dicit: & ſic
gloſſa famil. erciſc. id eſt, communi diuidundo, ſicut quidam fecerunt: vel aliter quia hîc
nec actum fuit famil. erciſc. iudicio, cùm ſpontanea voluntate ſua diuiſerunt quædam,
vt dicit: ſecus ſi coram iudice, vt ibi, & hanc ſolutionem facit ff. eo. cùm putatem.

1 *Probabilis ratio.* 2 *Aduerbium redditiuum rationis.*

VXOR. *Cui dotem numerauerat.* Ita eſt cùm numerauit patri, idem ſi marito iuſſu pa- L.2.
tris, aut ſi vertit in rem patris: pręcipiet enim dotem, vel ſi in peculium, in quantum
patitur peculium, vt ff, eo. ſi filia. §. 1. *Cùm hæres ei.* Id eſt, patri. Nec eſt neceſſaria ratio,
1 ſed † probabilis: etſi enim hæres non extiterit, nihilominus agere poteſt ad dotem vtili
famil. erciſc. vt ff. de dote præleg. l. 1. §. Celſus. Vel intellige quòd non agat famil. erciſc.
niſi extiterit hæres, & nota vtili, id eſt, in factum. *Adhuc in matrimon.* Ideò dicit, quia ſi
ſemper actum eſſet matrimonium in vita patris, non ageret: vt ff. eod. ſi maritus. *Ad
exequendam.* Id eſt, conſequendam, ab exequor exequeris: non exæquandam, ab exæquo
exæquas. Mortuo enim patre quædam filios ſequuntur etiam antequàm fiant hæredes,
vt matrimonium, liberi, & tutelæ: vt ff. eo. ſi maritus. & ideò dotē debet percipere, quā-
2 uis, i. quia. vt ſit † redditiuum rationis, nō aduerſatiuum: vt quamuis matrimonium poſt
mortem patris modico tempore tenuit, ſic ergo dotem præcipiet, cùm onera matrimo-
nij ſuſtineat, vt ff. de iur. dot. ſi is qui. §. ibi.

1 *Crimen expilatæ hæreditatis, quando exerceri poteſt.*

ADVERSVS. *Secundum iuris formam.* Quia offerri debet libellus, vt S. de lit. cont. L.3.
offeratur. *Sublatum.* Poteſt etiam agi furti, licet res fuerit communis, ſi appareat
rem contrectaſſe malo animo, vt ff. pro ſoc. rei communis. *Expilatæ enim hæred. &c.*

Intenditur enim illud crimen deficiente alia actione:vt ĩ.de crim.expil.hæred.l.vlt.nec
videtur vſquequaque verum quod hîc dicitur ſ quia nonne datur rei vindica.& hæred.
petit.ſi quis iacentem hæreditatem vel aditam non tamen apprehenſa poſſeſſione expi-
1 lauit,& nihilominus crimen † illud exerceri poteſt?Reſpon.quòd ſic,ſed ratione poſſeſ-
ſionis,aliud in actione famil. erciſc.quia datur ratione eiuſdem criminis. & quando lo-
cum habeat crimen expilatæ hæreditatis,videtur ff.de crim.expi.hæred.l.2.

1 *Liber & ſimilia non conferuntur.*

L.4. SI FILIVS. *Donatæ tibi.* Eunti in caſtra. *A patre.* Vel matre, vel aliis propinquis
vel amicis:vt ĩ.l.xII.de caſtren.pecu.l.1. *Non communes cum frat.ſuis habes.* Et ſic ſpe-
ciale eſt hîc. quod donatio valeat facta filio manenti in poteſtate. alia ſunt ſpecialia, vt
notaui ſ̃.de inoffi.do.l.2. & eſt arg.l. iſta pro filio eunti ad ſcholas, quòd ſi quæ res mo-
1 biles vt libri † & ſimiles datæ ſunt ei à patre,non ſunt communes.Obueniunt.ab extra-
nea perſona, & ſic in patre diſtinguitur, dederit mobile, an immobile.non in extraneo.
ſed tamen & ſi pater dedit immobile, morte videtur confirmari : ſicut in eo qui non eſt
miles:vt ĩ.de dona.int.vir.&-vxo.l.antepe.& præterea intellige cum datur ab his qui ex
caſtris noti ſunt. aliàs enim non eſſet caſtrenſis peculij: vel ſi id non ſine militia erat ad-
quiſiturus:vt ff.de caſtren.pec.ſi fortè & l. caſtrenſe.

L.5. IN IPSIVS. *Clementia.* Dominica & humanitas. *Nouiſſimam eius voluntatem,* &c.
Sicque iudex faciet diuiſionem, vel curabit pœnas imponi:vt ff.eo.his conſequenter.
§.ſed an.

L.6. EAQVÆ. IN *Nominibus.* Nomina appellãtur actiones:vt ĩ.de actio. & obl.l.nomi-
nibus.& de lega.ex legato nominis. *Non recipiunt diuiſ.* Quod dicit.l.iſta, verum eſt
quando tantum ſunt nomina in hæreditate:vt ff.eo.hæredes.§.1.ſi verò ſunt aliqua cor-
poralia, gratia corporalium veniunt nomina non diuidenda, quia ipſo iure diuiſa ſunt
pro portione hæreditaria, vt ſ̃. de pactis, pacto ſucceſſorum. ſed quia laborioſum eſſet
me agere pro tertia & illum, veniunt adiudicanda vel aſſignanda:vt ff.eo.l.3.& 4.eadem
ratione ſunt diuiſa prædia:cum ſi ſint duo,cuique competit dimidia.Reſpon.verum eſt,
ſed tantum pro indiuiſo, & poſſunt diuidi, ſed nomina non: vt hæc quæſtio in ſumma
notatur ſuper l.iſtam.

1 *Hypothecaria actio.* 2 *Vniuerſale natura & effectu.*

L.7. SI QVA. *Suas partes debet accommodare.* Primo caſu datur actio ex teſtamento ad le-
gatum ſicut cuilibet extraneo.ſiue præceptionis modo relinquatur, ſiue alio quocũ-
1 que.datur etiam † hypothecaria,vt ĩ.communia de lega.l.1.ſi verò vult agere fami. erciſ.
vt in ſecundo caſu veniunt ibi res hæreditariæ diuidẽdę,quæ ſcilicet,diuidi poſſunt ve-
2 niunt etiam adiudicandæ. eſt enim vniuerſale † natura & effectu:quia eius naturæ eſt,
quòd pro vniuerſitate detur:& efficaciter pro ea datur,& ideò in eo vniuerſaliter omnia
veniunt:vnde iudex aſſignauit ſecundum legem teſtatoris vt hîc & ff.eod. rem pignori,
& l.ſi ita.

L.8. BONA. *Famil.erciſc.iud.* Vno etiam vt ff.eod.hæredes.§. de pluribus.idem in actione
pro ſocio, quia pro pluribus ſocietatibus poſſum intentare vnam actionem pro ſo-
cio:vt ff.pro ſocio,cum duobus.§.plures. *Vt diuidantur.* Quando diuidi poſſunt ſi non
recipiunt diuiſionem, vel non poſſunt commodè diuidi, fiet adiudicatio : vt ĩ.commu-
nia vtriuſ.iudi.poſſeſſionum.& inſtit.de off.iud.§.penul.

1 *Fructibus augetur hæreditas.* 2 *Actio directa famil.erciſcundæ.*

L.9. NON EST AMBIGVVM. *Titulus.* Id eſt, actio. & quot modis dicatur titulus
notaui ſ̃.de petit.hæred. cog. *Portionem hæredi.* Quia confitetur te eſſe hęredem,
tunc enim habet actionem famil.erciſ.& augetur hęreditatis portio fructibus:vt dicit.ſi
1 verò diffiteatur te eſſe coheredem,tunc habet locum petitio hęred.pro hęreditatis por-
tione:vt ff.eo.l.1.Sed in eo quod dicit,portio.hæred.fructuũ incremento † augeri, vide-
tur diſtinguere quædam lex, vtrum ſcilicet cum percepit fructus ſcierit ſe habere cohę-
redem,an non:vt ff.eo.inter cohęredes.§.fructus.ſi enim ſciuit & percepit,augetur hęre-
ditas.ſi ignorauit,facit ſuos tanquam bonæ fid.poſ.vt ĩ. rei vindic. & ſi.regun. vt ff.fin.
reg.

2 reg.l.4.ſed ſiue ſciat,ſiue non,augetur ſemper hæreditas,tamen vbi ſcit,proponitur † di-
recta famil.erciſcund.quia fecit vt cohæres:vt ff.eod.ex parte & l.& puto.§.2. Præterea
quòd augetur fructibus,probatur,quia ita eſt in hæreditatis petitione,vt ſ.de hære.pet.
l.2.& ſenatuſconſultum quod in petitione hæreditatis factum eſt,habet locum in fami-
liæ erciſcundæ actione,vt ff.de hæredit.petit. ſed & ſi lege cõ. §.hoc ſenatuſconſultum.
& §.vlt.& legibus ſequentibus.Ergo ſicut in hęreditatis petitione bonæ fid.poſſeſſor fa-
cit ſuos fructus,ſed poſt tenetur reſtituere hæreditatis petitione, ita & hîc,& ſic augent
hæreditatem.

1 *Legis Falcidiæ ratio quando habeatur.* 2 *Certæ poſſeßiones.*
3 *Vltima derogant primis.*

QVOTIENS INTER OMNES. Si enim inter quoſdam ſucceſſionem diuiſit, & L.10.
alios ſimpliciter inſtituit,hæredes primi habentur loco legatarij, & ita non de-
traherent Falcidiam. Vnde benè dicit omnes,quia quemlibet inſtituit hæredem in prę-
diis, hunc in poſitis citra Rhenum cum mancipiis quæ ibi erãt conſtituta : illum in aliis
quæ erant vltra Rhenum, ſimiliter cum mancipiis ſuis : & ideò inter eos habetur ratio
1 legis † Falcidiæ,vt j.dicit,ſalua lege Falcid.&c.Sed ſi teſtator inſtituit quoſdam in præ-
diolo quodam quod non valet niſi tres ſolidos cum mancipiis, alios in c.prædiis cum
mancipiis,vterque ſimpliciter intelligitur inſtitutus, & ita de præceptione alterius de-
traheretur Falcidia,vt optimè tractat de iſta materia l.ff.de hæred.inſtit.ex facto propo-
2 nebatur.Poteſt etiam poni caſus non cùm eos inſtituit in certis † poſſeſſionibus, ſed aſ-
ſignauit vel diſtribuit inter eos ea prædia:& ita non voluit inter eos teſtari.Habet enim
locum Falcidia,vt quando dies lega. ce. l.vlt. Sic ergo valet hîc in certa re vel rebus in-
ſtitutio,licet exhæredatio à re certa non valeret. & hoc niſi alij in vniuerſum vel quota
portione fuerint inſtituti,vt ſ.dixi.& notaui j.de hæred.inſt.quotiens. *Nec mutat quod
in ſequentibus,&c.* Si ergo commendauit hæredibus ſuis omnia mãcipia ſua indiſtinctè,
ſic adiiciens:vt volo quòd habeatis mancipia mea commẽdata, per hoc nõ videtur vel-
le communicanda mancipia, imò diſcretiuè & diſtinctè ſunt intelligenda verba ſecun-
dum priorem diuiſionem,cùm vtique his ea videatur inſinuaſſe vel dixiſſe, quibus etiã
teſtament. relinquenda eſſe decreuit:& ſic non confuſè ſunt dicta, ſed diſcretiuè, quia
diſcernuntur & diſtinguuntur per præcedentia. Videretur tamen quòd per clauſulam
generalem derogatum eſſet prioribus,ſicut & cùm dicitur, Titius,imò Seius hæres eſto:
per vltimum enim quod ponitur aduerſariuè, Titius non eſt hæres,vt ff.de hæred.inſtit.
3 ſi ita.& quòd vltima † derogent primis,dicitur ff.de iure codi. Diuus.& al. ff.de verbo.
ſign.ſi cùm fundum.Sed non ita eſt, imò per præcedentia determinantur poſteriora ge-
neraliter prolata:& poſſunt ad hoc tria aurea ſimilia induci,vt ff.de vulg.ſubſt.cohære-
di.§.qui diſcretas.& §.qui patrem.tertium.ff.de leg.2.legatorum.§.vlt.arg.contra. ff.de
lega.3.qui complures.& eſt bonum hoc notare propter literas domini Papæ, derogẽtur
prima per poſteriora,an non,ſubaudi,& commendauit ſic ff.eo. cùm putarem.

INTER FILIOS AC FILIAS. Idem enim eſt in filia, quod in filio, vt de legit.hæ- L.11.
red.benè.

NON INEO. Conſonat huic l.j.de probat.proprietatis,& l.cùm res.& ſ.ſi mi.ſe ab L.12.
hæred.abſt.l.1.

1 *Peculia caſtrenſia vel quaſi non conferuntur.*
2 *Dolus dans cauſam contractui,reddit ipſum nullum.*

CERTVM EST. *Peculia.* De caſtrenſi vel quaſi,non poteſt intelligi, nec enim con- L.13.
1 feruntur,imò † præcipua ſunt:vt ff.de collat.bo. l.1.§.nec caſtrenſe.idem in aduen-
titio,vt j.de colla. l.vlt. Reſtat ergo quòd de profectitio, & ſecundum hoc impropriè
ponitur quod ſequitur,ad communionem eſſe reuocandum. Nam & ipſa erant com-
munia: vnde intellige quòd reuocentur ad communionem in eo quod de facto proceſ-
ſit,quia poſſedit & tenuit ea:non quòd deſierint eſſe communia. Sic & dicitur reſcindi
2 venditio,quæ ipſo iure non valuit cùm dolus † dedit cauſam contractui, vt j.de reſcin.
vendit.ſi dolo. Aliud eſt ſimile ff.de feriis.l.1. *Etiam ignorante.* Ideò dicit,quia ſi iuſſiſſet
præciperet,& ſi nihil eſt in peculio. Idem ſi non iuſſit, ſed verti in rem patris præcepit:

ſecundum quòd vires peculiares patiuntur, in quartam quantitatem condemnatus eſt his cum quibus ipſe contraxit ſed obligatus eſt, quia in quantum obligatus eſt præcipiet: vt ff.eo.ſi filia.§.1.ad idem.ff.de pecu. ſed et ſi damnum.§.vlt.

1 *Cohæredes inuicem de euictione tenentur.* 2 *Actio ex ſtipulatu.*

L.14. SI FAMIL. ERCIS. Intellige l. iſtam quando diuiſio facta eſt à iudice. ſi enim à
teſtatore, non poſſet agi de euictione: vt ff.de leg.2. cum pater §. euictis. *Præſcriptis*
1 *verbis*. Ergo tenetur actione præſcript. verb.coheres, niſi † conuenerit vt vnuſquiſque
euentum rei ſuſcipiat. tunc enim non teneretur, ſed videretur ꝙ imò ad prætium: vt
ff.de act.emp.emptorem.§.vlt.ſed dic quòd ibi ſolus venditor volebat nõ teneri de euictione.
vnde & ſi in venditione cõprehendatur nihil euictionis nomine præſtaturũ, vt &
non vult.l.quòd venditor retineat pretium re euicta, vt ibi dicit: at hîc vterque ſubiecit
ſe periculo: & ideò non agitur de euictione ad intereſſe vel ad prteiũ. ſed videatur quòd
hîc non teneatur præſcript.verbis actione, neque alio modo de euictione: quia ita demũ
tenetur quis, ſi cautum ſit. & ſic aſſignari poteſt contra.ff.de lega.1.ſi domus. ſed intelli-
2 ge quod ibi dicit ſcilicet, neceſſariam eſſe cautionem, ad hoc vt ſit ex † ſtipulatu actio:
quia aliter agi non poteſt ex ſtipulatu. ſed tamen & ſi non cauerit, agetur actione præ-
ſcriptionis: vt hîc & ĩ.communia vtriuſque iudicij. *Si fratres*. Et poteſt quęri, ſi fecerunt
diuiſionem hęreditatis in quo erat allodium, hoc eſt res quæ propriè fuerunt patris, &
feudum mihi adiudicatũ eſt, tibi allodium: poſtea admiſſus eſt feudus, quia forte deceſſit
ſine filio, vel alio modo. vtrũ agi poſſit de euictione contra hæredem, & ſatis dici poteſt
quòd ſic, ſicut in ſuperiori caſu. vel dic quòd ſi non eſt inter eos actum, videor recepiſſe
cum periculo, & ſic non agam de euictione.

L.15. SI DIVISIONEM. *Vſque ad id pactum ſtetit*. Quia non fuit proceſſum ad traditionem, ſed in pacto nudo ſteterunt, nec vltra proceſſerunt. tunc enim arbiter famil. erciſc. prouidebit inter nos finiri diuiſionem: vt dicit. nec enim pactum diuiſionis valuit ad agendum, niſi traditione vel ſtipulatione ſumat effectum: vt ff.de pactis.l.diuiſionis. ſed videtur contra communi diui.l.3. §.vltim. dic quòd ibi res fuit tradita. & ideo iudex ſeruabit quod inter ſe pepigerunt: quia is cui traditum eſt, habet exceptionem, ſi in nudo pacto ſtetiſſent, non præiudicaretur alicui, vt hîc dicit, & ſupra dictum eſt.

1 *Teſtamentum, quomodo reſcindatur.* 2 *Quarta Trebellianica.*

L.16. FILII PATRIS. Diſponentis inter liberos. & fac ita conſtructionem. filij nullam
habent facultatem reſcindendi patris teſt. ſi hoc inofficioſum probare non poſſunt.
& intellige largè inofficioſum per exhæredationem, & ita habet locum querela, vel prę-
1 teritionem: & ſic bo.poſ. contra tab. reſcinditur enim † per aliquod eorum teſta. vt no-
taui.ĩ.de bo.poſ.contra tab. non ergo poteſt. niſi inofficioſum probet. ſed tamen poteſt
dicere irritum vel ruptum, vel ſolemnitate iuris deſtitutum. non tamen reſcindit, quia à
principio non tenuit: vt s̃.notaui de inoffic. teſta. *Iudicium eius*. Scilicet patris, idem in
matre & auo materno: vt ĩ.eod.inter omnes, & ĩ.de teſta. hac conſultiſſima. *Deficiat*.
Quia ſolemnitates deſunt. *Retentionis modo ſeruato, &c.* Vt ſi tractetur de Trebelliani-
2 ca † quarta: quia rogatus eſt frater de reſtituenda portione hæreditatis fratris, nihil ſibi
retento. detraxerit enim quartam: vel ſi habeat minus quàm ſufficiat ad Falcidiam, de-
trahit enim de præceptione alterius, vt notaui s̃. eod. quotiens. ſed & ſimiliter retinere
poteſt quartam delatam iure naturæ hodie trientem. *Addictum*. Addictus eſt, qui cõ-
pellitur ſequi quod ius dicat.

L.17. COHÆREDIBVS. Aſſignatur contra.ff.eo.l.2.§.dubitandum. ſed intellige quòd ibi dicit accipi poſſe iudicium fa. erciſ. inter pauciores hæredes ex pluribus propter damna vel expenſas, aut alias perſonales præſtationes quas ab vnoquoque peti & exigi pro parte neceſſe, non antequam ad rei diuiſionem accipi poteſt, vel dic etiam ad diuiſionem, ſed in præiudicium præſentium tantum: vt ff.eo.cum putarem.

1 *Iudicium famil. erciſ. eſt vniuerſale.*
2 *Dos quando præcipiatur.*
3 *Donatio inter viuos, inter patrẽ & filiumfa. non conſiſtit.*

L.18. FILIÆ CVIVS, &c. Duo videntur notabilia in principio, quia arbiter famil. erciſc. habet diuidere, habet etiam facere, vt præcipuè adiudicet quædam. & ſic veniunt quæ-

quædam præcipienda in actione fa.erciſc.quod videtur eſſe contra ſignificationem vo-
cabuli.non enim ſonat nomen niſi de diuidendis, vt familiæ erciſcundæ id eſt, ſuſtantiæ
diuidundæ.& ſic videretur quòd nihil veniat præcipiendum. ſed diuidendum tantum.
1 quod falſum eſt. eſt enim † vniuerſale iudicium, & ad omnia extenditur ratione hære-
ditatis inter cohæredes. vnde in hoc iudicium veniunt prælegata: vt s̃.eo.ſi quaſi.ſic &
veniunt donata filiæ tanquam meritæ, quia bene ſeruiuit patri. vel conferens in eam vl-
timum arbitrium: aliud eſt cum conceſſit filio peculium ad ſui ſuſtentationem: vt s̃.eo.
certum eſt. & patet per l.iſtam quòd pater præſumitur donare filiæ eo quòd compara-
uit nomine ſuo. vnde eſt arg.pro libris emptis à patre filio. idem in equo & armis & ſi-
milibus, quòd ea non habet communia cum aliis, ſed præcipiat ea.ad idem j̃.de donat.
inter.vi.& vxo.ſi filij.ſi quis alteri vel ſibi.l.2.&.ff.eo.quæ pater.& s̃.eo.ſi filius.vt ibi no-
taui. *Reſcriptum eſt.* Ab imperatoribus. *His.* Subaudi reſcriptis, & hoc per illud quod
ante poſuit. *Si patri ſucceßiſti.* Ideò dicit, quia ſi non fuiſſet heres, non haberet locum
2 actio famil.erciſ.veruntamen dos † quandoque præcipitur ab eo qui non fuerit inſtitu-
tus: vt ff. de dote præleg.l.1.§. Celſus. *Famil.erciſ. vel nego.geſt.* Nunquid habet electio-
nem?& videtur per l. iſtam.ſed tamen aliàs diſtinguit.l. potuit negotium pro parte geri,
an non.In primo caſu non agatur famil.erciſc.ſed in ſecundo: vt ff.eo.hęredes.§.ſi vnus
vel communi diui.vt ff.communi.diui.ſi quis putans §.2. nec obſtat.s̃. de neg.geſt. ſiue
pro fratre.quia ibi deſierat res eſſe communis: & ideò agi non poteſt communi diuid.
directa, vt ibi notaui. Quæri poſſit quid ſi iſtud quod ita præcipitur, vtrum donatio in-
3 ter viuos, an cauſa mortis vel legatum. Donatio inter viuos † non eſt, quia non tenet
inter patrem & filium in poteſtate conſtitutum: vt s̃.de inoffic.dona.ſi pater.nec dona-
tio cauſa mortis, quia obligaretur donans, nec legatum, quia oporteret adiri hæreditatẽ
ad hoc quòd fieret ſuum. Reſpon. quia eſt quaſi donatio quædam: nec propriè dicitur
aliquod prædictorum, & confirmatur morte, vt j̃.de dona.int.vir.& vxor.l.antepe.

1 *Actio leg. Aquil. contra negantem datur in duplum.*

INCERTI. *Vel deteriores fecerunt.* Tenetur ergo hæres act.famil.erciſc.ſi deteriorauit L.19.
res cõmunes.ſed & leg.Aquil.quia competit pro damno dato: vt notaui.s̃.ad l.Aquil.
1 ſed actio legis Aquil. † contra negantem competit in duplum, iſta in ſimplum. præte-
rea iſta datur in hæredem, & ſi nihil ad eum peruenit: alia in quantum peruenit: vt ff.eo.
damno.& ff.communi diui.l. item quamuis. & intellige quando deteriotatio facta eſt
dolo vel culpa. tenetur enim præſtare eãdem diligentiam quam ſolitus eſt in ſuis rebus
præſtare.vt inſtit. pro ſocio.§.vlt. depoſitarius diligentiam adhibet quam in ſuis.qui li-
cet adeò diligens ſit, vt hominum manus deſiderat, vt homines conſueuerunt eſſe dili-
gentes, ſi tamen curam in depoſito non præſtet ad modum ſuum id eſt, quem obſeruat
in rebus propriis, fraude non caret: vt ff.depo.quod Nerua.

IN FAMILIÆ. *Ab vno.* Scilicet cohæredum, & vt plene intelligas.l.iſtam. diſtin- L.20.
gue vt diligenter notatum eſt in ſumma ſuper l.iſtam.

1 *Falcidiæ & Trebellianicæ detractio.*

1 SI COGITATIONE. *Exemplo Falcidiæ.* Ideò dicit quia ſicut inſtitutus detrahit † L.21.
Falcidiam, ita rogatus ab inteſtato reſtituere, Trebellianicam quartam detrahet, vel
etiam ſi inſtitutus eſt in minus quarta detrahit in pręceptione alterius, vel vendicat de-
bitam iure naturæ: vt s̃.eo. quotiens, notaui. *Virili præterea*, &c. Aſſignatur contra.ff.
eo. quæ pater inter filios. Solu.hîc viriles erant portiones hæreditariæ:& ideò ſiqua re-
manſerunt indiuiſa, in his viriles habent portiones, vt dicit. ſecus ſi non erant viriles
portiones hæreditariæ, vt ibi.

SERVVM. *Suum non facit.* Exigitur enim titulus ad hoc quòd vſucapiat vt ff.de v- L.22.
ſucap.Celſus.niſi in caſibus: vt ff.pro lega.l.4.& vlt.& ff.pro empto.quod vulgo.

LICET. *Mutari non poßit.* Sunt enim nomina diuiſa ipſo iure pro hæreditaria por- L.23.
tione: vnde & ſi pactum fiat vt vnus de hęredibus in ſolidum teneatur creditoribus,
non mutat ius: vt hîc, & s̃.de pac.pacto ſucceſſorum.ſi tamen placitum exceſſit, pręſcri-
ptis verbis poterit conueniri, quia pactum non ſtatuat: vt j̃.de rer. permut. rebus. *Stipu-
lationis & iuris.* Id eſt, ſtipulationis iuſtè factæ.

1 *Quartæ iure fideicommiſſi detractio.*
2 *Peculium aduentitium, non confertur.*
3 *Quaſi prælegatum.*
4 *Verba precatiua & directa.*
5 *Quarta, de ſingulis rebus detrahitur.*
6 *Circa præcipuum ſeu præceptionẽ, diſtinctio.*
7 *In vna re, detrahi poteſt Falcidia.*
8 *Violentia literæ non inferenda.*
9 *Compenſatio in quartam, opponi poteſt.*
10 *Iudicio famil. erciſcundæ veniunt legata & fideicommiſſa.*
11 *Quarta Trebellianica.*
12 *Quem ſequitur onus, debet ſequi emolumentũ.*
13 *Hic XII. enumerantur quartæ.*

L.24. FILIVM QVEM,&c. Lex iſta fama eſt difficilis & re. caſus eius ita ponitur, aliquis
habebat octingenta in bonis, & præterea quatuor filios. de quatuor dico ratione ex-
empli. ſic patet quòd hæreditaria portio ſingulorum filiorum erant .cc. condidit teſta. &
inſtituit eos ſolos, & omnes hęredes æqualiter. de extraneis enim nihil dicit. l. iſta, vtrum
eſſent hæredes, an non. & vnus ex filiis habebat fundum. vnde pone ſicut l. quia non di-
cit qualiter. & intellige quòd fundus valeret. XL. togauit eum vt portionem hæreditatis
reſtitueret fratribus cohæredibus, & quibuſdam extraneis. pone Titio & Mæuio, ſub ta-
li conditione ſi nauis veniret ex Aſia, & ſi cohæredes ſui darent ei. xx. ſicque deceſſit pa-
ter, poſt mortem extitit conditio: & ita filius habens fundum tenetur fideicommiſſum
1 reſtituere & detrahet † quartam. ſed qualiter? Reſpon. imperator, quia hæreditaria pars
prædij debet ſibi imputari in quartam. Erat autem pars hæreditaria x. cum poſui quòd
valeret XL. & quater decem faciunt. XL. ipſa vero erant quatuor: & ita hæreditaria pars
XL. fuit quarta ſcilicet. x. habet ergo. x. pro quarta ſua. Præterea dicit quòd in quartam
debent computari illa. xx. quæ pręſtant cohæredes, & ita habent. xxx. non tamen ſufficit
adhuc ad quartam: quia cum pars ſua eſſet. cc. & quarta. cc. eſt. L. ergo reſtabant. xx. ſol-
uenda. Illud ergo ſupplemẽtum quartæ quod deeſt, ſoluetur ei in eo fundo: & ſic quod
ſupra quartam habuit, compellitur reſtituere. *Filium*. Id eſt, filius: ſicut in illo exemplo.
Vrbem quam ſtatuo, veſtra eſt. & in diuino ſermone, Hunc ſermonem quem audiſtis,
non eſt meus &c. id eſt, iſte ſermo. & ſic facta expoſitione, leges ſuſpenſiuè literam vſque
in fine, quia conſtruetur cum illa litera, ſupra quartam habẽs &c. in hunc modum. Ille
filius quem ſcilicet filium habentem fundum teſtator ſanxit reſtituere verbis precariis
portionẽ hæredit. & vel leges plane & melius: & tunc non ita exponetur, ſed ibi incipiet
conſtructio, teſtator ſanxit filium quem id eſt, aliquem fundum &c. & licet diuerſæ ſint
expoſitiones, ſenſus tamen ad idem recidit. *Habente in fundum*. Pro nihilo videtur iſtud
adiecisse, quia ſimiliter poſſet dicere, quem habẽtem corrigiam albam vel aliquid ſimi-
le. Quid enim ſi ex caſtrenſi peculio habuit? Et certè tunc non haberent locum ſequen-
tia. cum enim ſuus proprius eſſet, quare debeter tunc computare in quartam? idem ſi ex
2 peculio aduentitio habuiſſet, quia proprius eius eſſet, vnde nec etiam cõferre † illum te-
neretur: vt ĩ. de colla. l. vltim. patet ergo quòd non ita habuit, nec pro nihilo adiicit: quia
poſtea dicit detrahi quartam. poteſt ergo eſſe quod conceſſus erat ei à patre, ſicut dixe-
runt antiqui, vt haberet eum in peculio ad ſuſtentationem vitæ ſuæ: & tunc eſt intelli-
gendum de peculio profectitio. tale enim peculium venit in famil. erciſ. iudicium: vt ſ.
eod. certum. l. o. dixit ſibi prælegatum eſſe in teſta. dominus verò meus non dicit habere
iure peculij vel prælegationis: ſed donatum erat à patre tanquam bene merito, vel con-
ferens in eum vltimum arbitrium. vnde venit in hoc iudicium famil. erciſc. præcipien-
dum: vt ſ. eo. filię. licet enim non tenuit donatio ſi in poteſtate fuit, confirmatum tamen
morte, vt ĩ. de dona inter vi. & vxo. l. antepen. & ſic quaſi † prælegatum eſt. non enim
3 audes dicere quòd eſſet emancipatus: quia cum tenuerit donatio, quod ſuum eſſet pro-
prium, non imputaretur in quartam: vt ſ. dixi. *Portionem hæreditatis*. Cum teſtator ro-
gat hæredem reſtituere, diſtinguitur vtrum dicat ſimpliciter. Volo quòd reſtituas por-
tionem tuam, an portionem hęreditatis. ſi quidem iubeat eum reſtituere portionem hę-
reditatis, non tenetur hæres tamen reſtituere prælegata, ſed id tantum quod habet iure
hæreditario. ſi verò rogetur reſtituere portionem ſuam, tunc omne quod obuenit ei de
hæreditate ſiue iure legati, ſiue iure hæreditario, debet reſtituere: vt ff. ad Trebell. l. Mar-
cellus. §. quidam & nor. ĩ. de fideicom. cum virum. *Et quibuſdam aliis*. Non dicit quòd
eſſent hæredes, nec ego dico. *Verbis precariis*. Non eſſet neceſſe hoc apponere, cum re-
ſtitutio fideicõmiſſi ſemper fiat verbis precariis: ſed ad maiorem euidentiam dixit, quæ
4 autem ſunt verba † precatiua, habes infrà, communia de leg. l. 2. & inſtit. de ſing. reb. per
fidei-

fideicom.rel.§. vlt. directa ſunt cum dicit, ſi filius meus in pupillari ætate deceſſerit,ille
ſit hæres, tunc enim ſuſtitutum directe volo accipere libertatem, non per manum alte-
tius,ſicut in fideicomiſſarij ſubſtitutione. *Sanxit teſtator.* Quia nonne ſancire eſt impe-
ratoris?vnde cōſtitutiones ſuæ dicuntur ſanctiones. ſed quòd ſimilitudinarie dictum eſt:
quia ſicut per ſanctiones punitur quis ſi faciat contra eas:ita per id quod teſtator ſanxit,
ſi contrauenerit : vt j. de his quæ pœne nomine. *Poſt euentum eius.* Oportet enim ante
exiſtere quam fideicommiſſarij petere poſſint. nam ſi ante paratus ſit reſtituere hæres,
nihil agit : vt ff.ad Trebellia. ſed & ſi alio loco.§.vlt. ſi tamen conditio omnino extitura
erat,vt cum rogatus eſt quis reſtituere poſt mortem ſuam,poteſt & ante reſtitui:vt j. de
fideicommiſ. poſt mortem. *Hæreditaria parte prædij.* Sed videtur quòd non debeat reti-
5 nere hæreditariam partem prædij in quartam, imò quartam quartæ:quia quarta † de-
trahitur de ſingulis rebus quæ ſunt in vniuerſitate.ergo cum prædium ſit hęreditarium,
quartam quartæ detrahit,non totam portionem hęreditariā.Reſpon.verum eſt quando
detrahet ex voluntate teſtatoris. ſi enim teſtator iuſſiſſet eum reſtituere portionem hæ-
reditatis retenta quarta, tunc non imputaretur in quarta niſi quarta pars portionis hæ-
reditariæ.at ibi contra voluntatem teſtatoris deducit quartam,quia ſcilicet, teſtator nō
iuſſit eum retinere ,cum totam hereditariam portionem imputat in quartam:vt ff.ad l.
Falcid.Titia. *Quod à cohæredib. vi.mut.percep.* Accipit à cohęredibus in vi modi vel con-
ditionis implendæ.non curo. *Quod à cæt.in eo fundo ſoluitur.* Hinc naſcitur tota malitia
iſtius.l.cum enim præcipit aliquid hæres qui rogatus eſt reſtituere portionem hæredita-
6 tis,diſtinguitur † vtrum illud quod præcipit ſit pecunia, vel corpus. ſi enim pecuniam,
totam imputat in quartam vt ff. ad Trebel.deducta §.nummis.& ff.de leg.2.cum pater.
1.reſpon.& ad l.Falc.in quartam.ergo cum prædium iſtud ſit hæreditarium,ſic enim di-
cit ſuperior litera hæreditaria parte prædij &c. patet quòd ſuam hæreditariam partem
debet computare in quartam. cæteræ verò partes quæ ſunt cohæredum,debent eſſe ex-
tra quartam.& ſic eas à cohæredibus accipit, ſicut dicit finis illius.§. ad Trebel.deducta.
§.nummis.& non imputabit in eā,prout dicit.l.pręditta,in quartam.Cum enim partem
fundi habeam iure hęreditario,partem iure legati,præſumit.l.quòd tam diuerſis iuribus
in quartam nō debeat imputari. Quid eſt ergo quod dicitur hîc,quia ſoluendū ei quod
ſupereſt in eo fundo,& ſic totus fundus cōputetur in quartam?Reſpō.Io.quia quod hic
dicitur ſoluitur à cęteris,eſt intelligendum in rebus aliis hæreditariis.& quod dicit in eo
fundo,referatur ad literam ſequentem ſcilicet habens ſupra quartam.vt ſic fiat conſtru-
ctio, deducto eo quod à cæteris ſoluitur, non quidem in eo fundo.ſed in aliis rebus ha-
bens ſupra quartam in eo fundo. habet enim quartam & vltra quartam id quod eſt in
fundo reſtituere compellitur, videlicet reſiduum. Alij verò ſic exponunt,in eo fundo.i.
pro eo fundo. Quare dicat, deducto eo quod à cæteris ſoluitur pro eo fundo id eſt,ideò
quia cum fundum ſibi in quartam non imputat, reddere compellitur habens id quod
habet ſupra quartam. Antiqui dixerunt quòd veriſimile erat teſtatorem voluiſſe vt in
hoc fundo aſſignaretur ei quarta, ideò, quia eam ſibi conceſſerat in peculio. Sed ſi hoc
verum eſſet, quòd ex voluntate patris deberet iſte totum fundum computare in quar-
tam ſibi, quare diceret.l.iſta quòd deberet ſibi imputare in quartam hæreditariam par-
tem prædij. quare non dixiſſet quòd totum fundum ſibi imputaret in quartam. quare
7 videntur diuinare ita dicentes, licet quidam dixerunt quòd hæres in vna re † poſſit de-
trahere Falcidiam. nos enim non hoc dicimus, licet ſecus ſit in legata parte bonorum:
vt.ff.de leg.1.non amplius & l.ſequen.non autem ſic eſt in Falcid. cuius ratio habenda
eſt aduerſus omnes, vt j. ad l. Falcid.l.2. ſicut ibidem notaui. Domino meo, videbatur
quòd planius poſſint omnia procedere,& ſine diuinatione.Inferre enim, vt ſuperius di-
9 ctum eſt † violentiam literæ,non eſt conueniens,imò contra ius diuinum & humanum
iſtud fit.diſtinguendum eſt ergo quotiens hæres rogatur reſtituere extraneis aut cohæ-
redibus:ſi quidem extraneis,tunc habet locum quod dicitur in illa.l.ff.ad l.Fal. in quar-
ta ſcilicet, vt ſi corpus hæreditarium eſt ei legatum,partem ſuam tantum & non partes
aliorum imputet ſibi in quartā.ſi vero cohæredibus rogatus eſt reſtituere,tunc non ſolū
partē ſuā quā habet in corpore hęreditario,ſed ſibi legato,ſed etiā partes aliorū cohære-
dū imputat ſibi in quartā.& ſic non tanta prærogatiua cōceditur ei aduerſus cohęredes,

1 *Simplex donatio non confertur.*

1 EX CAVSA DONATIONIS. Propter nuptias,vel in dotem.ſimplex † enim non L.25.
confertur, niſi expteſſim à teſtatore dicatur: vt j̄.de colla.l.penult.& ſuprà, de inoff.
teſta.teſt. quoniam. vel intellige quòd ſi dixit conferendum auus, ſi reſpuat hæredita-
tem non confert, quia pœna non conferentis hæc eſt, quòd denegantur ei actiones
hæreditariæ. ſi verò habeat iure legati, poteſt ſimiliter reſpuere hæreditatem, & admit-
tere legatum: vt ff. de lega. 1. & quidam totum. & poteſt intelligi quod hîc dicitur, in
auo paterno: & tunc non valuit donatio à principio, ſi habuit in poteſtate, vel in auo
materno.

INTER OMNES. *Suos.* Idem ſi nec ſui nec emancipati: vt j̄.de teſta.hac conſultiſ- L.26.
ſima. & habent hîc quidam authent.ſignatam. SI MODO SVBIICIATVR,&c.
Sed quia melius concordat cum alio,dominus meus non legit hîc,ſed j̄.de teſta.Domi-
nus B.& M. dicunt diuerſimode authent.corrigere.l. veterem:vt hæc & alia quæ perti-
nent ad materiam iſtam,notaui.j̄.de teſta.hac conſultiſſima.

COMMVNI DIVIDVNDO.

TIT. XXXVII.

1 *Cum fit adiudicatio,tota res æſtimatur.*
2 *Voluptuaria alienatio.*
3 *Nomine alienationis,continetur obligatio.*

FRATRES,&c. *Si ſolam portionem.* Ideò dixit quia ſi totum diſtraxiſſet, te- L.1.
neret etiam pro parte aliena venditio quo ad perſonam, obligationem, non
quo ad poſſeſſionem vel dominium,imò reuocari poſſet:vt ff.de contrahen.
emptio. rem alienam. ſed vbi pro parte ſua tantum vendidit, non fiet reuo-
catio: vt dicit hîc. *Ea actione.* Scilicet, communi diuidundo. *Licitatione.* Id eſt, pro-
miſſione vel pollicitatione, ſicut pueri erigunt digitum quandoque. *Pro parte pretij.* Id
1 eſt,pretio partis .vel dic parte pretij, quia cum fit † adiudicatio,tota res æſtimatur:vt ff.
famil.erciſcundæ.Meuius §.vltim. maior enim fit æſtimatio partis dimidiæ re tota æſti-
mata, quàm ſi per ſe vt ſeparata pars dimidia æſtimaretur. & eſt ſimilis expoſitio.ff. de
lega.2.cum filius.ſed ibi non ęſtimatur pars,quia indiuiduum erat,vt ſeruitus.vnde me-
lius videtur dicendum pars pretij.quàm prætium partis,quia res illa non recipiebat par-
tem. *Sine cuiuſquam iniuria.* Quia in prædiis diuidendis quod omnibus vtiliſſimum eſt
ſequitur iudex:vt ff.famil.erciſcundæ.iudicem. *Vt poſt lit.conteſt.* Imò ante prohibetur
ſcilicet, mota controuerſia, ſicut in petit.hæred.vt ff.de petit.hered.diuus.cum enim in
iudic.hæredi.petit. ſit prohibitum,nec in actione communi diuidundo, videtur habere
locum:vt ff.de hæredit.pet. ſed & ſi lege §.pen.nec obſtat.ff.fam.erciſcun.alienationes.
quia ibi poſt iudiciũ maximè ſubaudiendum eſt.prohibentur enim & ante,vt dixi. Præ-
2 terea intelligendum eſt de † voluptuaria alienatione,quia illam non licet facere poſt lit.
conteſt. Aliud in neceſſaria,vt in neceſſaria:vt dicit.l.prædicta, alienationes. ſed & ante
motam controuerſiam cauſa iudicij mutandi in hoc iudicio alienatio prohibetur: vt
ff.de alie. iu. mu. cauſa.l. vltim . & quod dixi in alienatione , idem videtur habere lo-
3 cum in obligatione:quia nomine † alienationis continetur: vt j̄. de re. alien. non alien.
l.vltim. ſed videtur contrarium.j̄.authen. de litig. §.ad hoc. ſed illud habet locum cum
cauſa mouetur de dominio : quia,ſcilicet agitur rei vindica. ſecus ſi communi diuidun.
vel ſimili.

SI PROBATVM. *Partem tui fratris valere.* Videtur contrarium. ff. communi diui- L.2.
dundo.l.communi diuidundo iud.§.inter eos.ſed ibi loquitur,quando res valet mul-
to plus quàm obligata ſit.tunc enim non quantum valet ęſtimatur,ſed in tantum quan-
tum pro ea parte debetur.ſi minus valeret, deberet æſtimari verum pretium, vt hîc.Vel
aliud eſt quando agitur inter fratrem & creditorem fratris, vt hîc,quàm ſi inter credi-
tores,vt ibi. *Aeſtimata parte tua.*.Non per ſe,ſed cum toto:vt s̄.prox.notaui.

1 *Incidens ſocietas.* 2 *Licitatio quid.*

L.3. AD OFFICIVM. *Cum emptorib.ta.commu.ſunt.* Vt ſ.l.1. vel ſi obligauit, aget cum
creditore:vt ſ.l.proxi. Societare,id eſt,communione.nam non oportet quòd ſit ſo-
cietas ob commodiorem vſum & vbetiorem quæſtum ad hoc quòd locum habeat a-
1 ctio communi diuidundo. intellige ergo de tali † incidenti ſocietate. *Inter ſocios non
poteſt.* Commode,quia erat nimis paruus. *Vel ex pluribus ſinguli.* Repete diuidi non poſ-
ſunt.vel aliter,ex pluribus ſcilicet agris, ſinguli ſcilicet agri adiudicantur vnicuique ſo-
ciorum. *Mihi.* Id eſt, vel tibi vel alij tertio æſtimatione iuſtè facta. *Compenſat. pret.in-
uicem facta.* Nunmis.xx.quia fortè quædã prædia valebant XL.alia XX.vnde condemna-
bit eum qui habet prædia meliora alij in XX.annorum habita compenſatione:vt ff.fami.
2 erciſcun.Meuius §.penult. *Vincere.* Id eſt, vt vincat. *Licitantem.* Et eſt licitatio,† quan-
do vnus ex ſociis tuis dicat,ego dabo tibi pro parte tua X.alius fortè dicit,& ego pro par-
te tua XII. & hoc poterat alter vilius facere quia pauper erat , alius diues. tunc admitti-
tur aliquis ſcilicet emptor extraneus ad licitationem, vt re ſibi adiudicata reſtituat vni-
cuique ſecundum quòd facta eſt licitatio.

1 *Maior, ad diuiſionem prouocare debet.* 2 *Diligentia quænam præſtari debet.*

L.4. SI MAIOR. *Nec tempus in integ.reſti. præſ.* Quod ſit tempus in integ.reſt. habes.ſ.de
tempo.in int. *Aeſtimabit.* & hoc cum venditæ fuerint res quæ ſine decreto poſſunt
alienari, ſecus ſi ſeruando ſeruari poterant. tunc enim non eſt opus in integr. reſti. cum
ipſo iure ſubueniatur eis,oportet enim in diuiſione earum rerum interuenire iudicis au-
1 ctoritatem,& quòd maior † prouocet ad diuiſionem : vt j. de prædiis minorum. ſi qui-
dem,& l.inter omnes,& de adminiſt. tut.lex.ſi verò aliqua remanent diuidenda , præſes
idem diuidat,habita ratione fructus & ſumptuum .diſtingue tamen in ſumptu:quia ſi in
parte ſua expedite non potuit facere ſine parte alterius,agetur cum diuidundo.alioquin
ſi potuit habet neg.geſt.vt communi diui.ſi quis putans §. ſiue, & §.ſeq. *Doli & culpæ.*
Non tamen ſicut diligens paterfa.debet cuſtodire:ſed ſufficit ſi præſtet eandem diligen-
2 tiam quam † in rebus ſuis:vt ff.fa.erc.l.hæredes.§.non tantum.& in hoc differt ab actio-
ne pro ſocio:quia hîc ſpectatur tempus diligentiæ quam habet in ſuis rebus dum durat
communio : in ſocietate tempus diligentiæ quam habebat antequam eſſet ſocietas : vt
inſtit.pro ſocio.§.vlt. depoſitarius quidem tenetur de dolo & lata culpa. vnde eandem
diligentiam debet præſtare quam in rebus ſuis : non tamen ad eum modum quam na-
tura hominis deſiderat:vt ff.depoſiti,quod Nerua.

1 *Prouocatio ad diuiſionem præſcriptione* XXX.*ann.impeditur.*

L.5. IN COMMVNIONE. *Inuitus detineri.* Quod hîc dicitur, fallit ratione vltimæ vo-
luntatis,fallit etiam ratione pacti : vt ſi conuenerit quòd res ſit communis vſque ad
VII.annos,ſecus ſi in perpetuum:vt ff.eod.in hoc iudicio.§.ſi conuenerit .Item fallit ra-
tione præſcriptionis:quia ſi res ſteterit per XXX.annos communis,currit præſcriptio, nec
1 poſtea poteſt prouocare † quis ad diuiſionem:ſecundum B.& M. contra,quia dixit non
poſſe præſcribi,cum res ab vtroque poſſideatur, ſecus ſi ab altero tantum.ſed prior opi-
nio magis videtur æquitati conſentanea:vt notaui j.de annali except.l.1.

COMMVNIA VTRIVSQVE IVDICII, TAM familiæ erciſcundæ,quam communi diuidundo.

TIT. XXXVIII.

L.1. DIVISIONEM. *Vicem emptionis.*&c. Ad dominium transferendum, ad agẽ-
dum,de euictione re euicta,ad agendum redhibitoria, ad vſucapiendum.dif-
ferunt tamen,quia in emptione etſi res non tradatur,agetur ex empto,vel præ-
ſcriptis verbis. aliud in diuiſione quia datur condictio ob cauſam, quaſi quæ-
dam ſit permutatio : vt ff.de rer. permuta.l.1. præterea in emptione ex ſolo conſenſu, re
non interueniente naſcitur actio. aliud in diuiſione:vt ff de pactis.l.diuiſionis. *Clam do-
minium nactus eſt.* Quia ſi non valet iure arbitrij, valet tamen iure pacti.

L.3. MAIORIBVS. *Per dolum.* Qui dedit cauſam cõtractui. *Vel fraudem.* i. dolũ incidẽ-
tem. *Vel perperam.* Quia re ipſa deceptus eſt.ſi enim dolus dedit cauſam cõtractui,
reſcin-

reſcindetur quod factum eſt. ſi fuit incidens, aget ad decipiendum.ſi verò re ipſa ſit de-
ceptus vltra dimidiam iuſti prętij,vel ſupplebitur quod minus datum eſt:vel reſcindetur
diuiſio:ſicut & dicitur in venditione:vt ȷ.de reſcindenda venditione l.2.

SI PATRVVS. *Non omnium bonorum.* Ideò dicit,quia ſi omnium bonorum ſocius L.4.
eſſet, teneretur communicare,non dico hoc ipſo quòd emit,eſſet communis,ſed per
actionem pro ſocio cogitur communicare : vt ff.pro ſocio, ſi quis ſocietatem. aliud in
bonis quæ habet tempore ſocietatis contractæ : quia eorum dominium tranſit & ſine
traditione:vt ff.prò ſo.l.1.& 2.ſi verò non ſit ſocius omnium bonorum,& emit de pecu-
nia communi, res eſt ſua, nec tenetur eam communicare. ſed tamen alij prouidetur in
pecunia ſua ſibi reſtituenda, vt hîc dicit.

1 *Quæſtio proprietatis qua actione agitanda.*
2 *Inſtrumenta communia apud quem collocari debeant.*

DE INSTRVMENTIS. *Apud quem,*&c.Hoc ſolum erat in quęſtione,apud quem L.5.
1 debeat collocare:quia fortè timebat ne deſtrueret ea. ſi de † proprietate eſſet quæ-
ſtio, ageretur rei vindicatione, vel ad exhibendum.& ita caſus ille non pertinet ad præ-
ſentem titulum,imò magis ad illum de rei vindic.vel ad exhibendum.Sed videtur quòd
ad hoc ſcilicet apud quem collocari debeant,non datur actio famil.erciſc.vel communi
diuidun. quoniam non ad diuidendum aliquid daretur.Reſpon.quia bene poteſt agi il-
lis actionibus cum domino ad aliquid aſſignandum,vt in cautionibus & in tabulis teſta.
dicitur:vt ff.famil.erciſ.cæteræ.§.vlt.& l.ſeq. ergo cum aſſignari hîc vel collocari petan-
tur inſtrumenta,poterit agi famil.erciſc.quia vt dixi, veniunt res in ea aſſignandum,ſed
2 apud quem † collocabuntur circa tabulas teſt.dicit lex,iuniori ſeniorẽ,& amplioris ho- *Sic in libro veteri reperimus.*
noris minori, & marem fœminæ præponendum eſſe:vt ff de fide inſtru.l.vltim. Vel dic
quòd ſi omnia paria ſunt, quia quilibet maſculus &c.peruenietur ad iudicium ſortis, ſi-
cut dicit generale:aut deponetur in æde ſacra, licitatione inter eos non admiſſa:vt ff.fa.
erciſc.cæteræ.§.vlt.& duabus.ll.ſequen.& ita deponentur inſtrumenta quæ communia
ſunt,& agetur famil.erciſc.vel communi diuidundo, vt dixi.

1 *Res diuidi poſſunt ſub conditione.*

SI CVM. *Nocere poteſt.* Sicut enim poſſeſſio vel dominium rei tradi poteſt ſub con- L.6.
ditione,& conditione exiſtente acquiritur : vt ff.de ſolut. ſub conditione.& ff.de ac-
1 quir.poſſeſ.qui ſeruo.§.1.ita & diuidi † poſſunt res ſub conditione, & non exiſtente cõ-
ditione habentur pro non diuiſis, vt hîc dicit. & ſimile poteſt aſſignari.ff. de iureiuran.
ſi quis.

SI FRATRES. *Si interceſ.ſtipul.alioquin quã.inter. præſcrip. ver.* Niſi ſcirent rem obli- L.7.
gatam:vt ȷ.de euict.ſi fundum.ſic & aliàs.ff.de publicanis,imperatores.

SI INTER. *Vos maiores ann.*XXV. Aliud enim ſi minores : vt no.ſ. tit. prox.ſi maior. L.8.
Conſenſu. Non intellige quòd ſi vterque cõſentiat ad hoc vt reſcindatur diuiſio,quòd
non poſſit reſcindi.ſed ſi alter vult, altero inuito non poterit. *Minimè poſſunt.* Niſi do-
lo vel fraude,vel perperam diuiſio fiat:vt ſ.eo.l.3.

FAMIL. ERCISC. *Maneant communia.* Quia qualiter poſſent diuidi ſi non mane- L.9.
rent communia?ſed videtur quòd agatur communi diui.etiam poſt interitum rei. &
ideò aſſignatur contra.ff.communi diui.in ſumma.ſed intellige quod hîc dicit non poſ-
ſe agi ſcilicet iudicio directo : poteſt tamen vtili, vt ibi. vel intellige quod hîc dicit non
poſſe, ſcilicet ad diuiſionem rerum faciendam . ſi tamen interitum rei alter ſociorum
ſumptus fecerit in re poſt poterit: vt ibi dicit, ad damna & quaſdam præſtationes.

SCRIPTVRA. *Omnia diuiſa continentur.* Dixerat enim teſtator in teſtamento,ſe om- L.10.
nia diuiſiſſe. quod falſum erat, vt poſt apparet : & ideo nihilominus poſtea diuidere
potuerat res quas indiuiſas omiſit:vt hîc dicit, & ſ.tit.2.ſi cogitatione.& ff.famil.erciſc.
ſi pater.ita eſt cũ ſimplici verbo dixit.quid ſi iurauerit ſe omnia diuiſiſſe? Videtur quòd
poſtea non poſſit diuidere aliquid , & quòd ſtetur eius ſacramento: vt probatur per au-
thentic.ȷ. de probat.quod obtinet.& ſic videtur.l.iſta determinanda per illud auth. ſed
tamen adiiciendum eſt aliquid. ſi enim ita dixit ſe omnia diuiſiſſe, & ita iurauit, ſed ta-
men aliqua erant diuidenda poſſeſſa ab hæredibus, ſi ſtaretur eius ſacramento:ergo iſta

remanerent ſemper communia.& hoc videtur cauiſſe per verba ſua.hoc autem non po-
teſt eſſe: vt ff.communi diuid.in hoc iudicio.§.ſi conuenerit. Intellige ergo quod ſtetur
eius ſacramento quando apparet perſona cuius commodo iurauit:quia erant apud ali-
quem amicum res non diuiſæ, quas iurauit ſe diuiſiſſe. ſi enim non appareat de perſona
cuius gratia præſtitit ſacramentum, non teneretur ſtare eius dicto, ſicut aliàs dicit.l.ff.de
leg.t.filiusfam.§.diui Seuerus & Antoninus.

1 *Poſſeßio pro proprietate ſumitur* 2 *Manentes & ſuperſedentes qui dicantur.*

L.11. POSSESSIONVM. Aliter ſumitur hîc poſſeſſio quam infrà, de acquir. poſſ. & ĩ.ff.
1 ſumitur enim † pro proprietate. ſic ff. de verbo. ſig. interdum. *Vt integra.* Agnatio
vel affinitas. *Vel colo.adſcrip.cond.* Qui ſcilicet, liberi ſint:vt notaui.s̃. de epiſcop.& cler.
iubemus.qualiter ergo veniunt in act. famil.erciſcundæ? Sed dic q licet ſint liberi,cen-
ſentur tamen quadam neceſſitate ſeruire:vnde.l.dicit quòd non multum differunt à ſer-
uis ĩ.de agricol.& cen. diffinimus.datur ergo pro his diuidendis actio famil.erciſcun.ſic
etiam ſicut & vtilis rei vindic. contra quemlibet poſſidentem. *Seu inquilinorum.* Non
intellige de inquilinis qui breui tempore inhabitãt, ſicut ſcholares,ſed de his qui neceſ-
ſitatem habent ſuperſedendi in villa, & domino exhibent quolibet anno certa ſeruitia.
2 & appellantur in terra iſta † manentes, alibi ſuperſedentes.& intellige quod hîc dicitur,
quando diuiſio fit per iudicem:vt ff.de ædil.edicto, plerumque. Quid ſi faciant domini
inter ſe,vt ſcilicet,habeam fratrem,tu ſororem.fortè non potuerunt venire contra:ſicut
dicitur in eo qui impoſuit ſeruitutẽ prædio communi.nam licet non valeat, hîc tamen
propter conſenſum ſuum non poterit venire contra:vt ff.de ſeruit.ruſt.præd.per fundũ.
Si ergo ſicut dicit.l.iſta,fiat diuiſio à iudice, male fiet.aliud ſi eorum ſpontanea volunta-
te diuiſiſſet,vt dixi.non enim debet venire contra factum ſuum.

1 *Dos ab inteſtato confertur.*

L.12. ILLVD ÆQVITATIS. *Vel ſi alio.* Scilicet, homine extraneo, non patre. *Ille au-
tem.* Scilicet pater. *Vel filios ſuos vel extraneos.* Hîc indiſtinctè dixit quòd ſcripſit, ſed
inferius diuiſit. *Tunc.* Id eſt,in eo caſu quem dixit,cum ſcilicet fecit teſta.& filios inſti-
tuit hæredes,& quorundam dos vel donatio propter nup.ad eum reuerſa eſt:cum ſic nõ
1 teneatur conferre is qui dotem habet:quia ab inteſtato † dos confertur.hic autem fecit
teſtamẽtum,in quo eos hæredes inſtituit.tunc alius filius præcipuum debet habere quòd
ad patrem peruenit, vſque ad ſimile lucrum: quia ſi amplius peruenit ad patrem quam
ſic in veteri alij remanent,non totum percipiet,ſed vſque ad concurrentem quantitatem.& hoc ha-
libro reperi- bet locum inter fratres: vt dicit ĩ.ſed hodie videtur quòd hæc quæſtio inter eos locum
mus. non habet, quia ex teſtamento & ab inteſtato confertur dos: niſi pater hoc vetauerit.
Scripti heredes. Cum filiis.aliàs ſi de ſolis extraneis intelligas,nihil eſſet.*Omnimodo.* Sit in
fratres aliquid collatum, vel non ita licet diſtinxerit s̃. *Si tamen minus.* Nunc reddit ad
primum caſum. *Tota.* Et nihil amplius.

FININM REGVNDORVM.
TIT. XXXIX.

1 *Pars fundi, fundus appellatur*

L.1. REGIONEM CERTAM. Dominus enim imponendo fines agro ſuo,par-
tes quas vult inſtituere poteſt, vel parietem domibus. nam cum aliàs no-
men fundi totum fundum cõtineat:cum non ſit nomen impoſitum à natu-
1 ra, deſtinatione domini pars fundi † fundus appellabitur: vt ff.de legat.1.
quod in rerum natura.§.vlt.& l.plenè §.vlt.& ff.de verb. ſign.locus. *Vindicare.* nec rei
vindicatione,nec perſonali actione:quia de ampliori non conuenit,& quia illi fines non
ad deſignationem emptoris impoſiti erant,ſed vicini, & venditoris: imò alius terminus
inter emptorẽ & venditorẽ erat appoſitus.& eſt arg.l.iſta ad hoc, quod ſi ſolum alicuius
occupauit magiſtratus propter foſſata conſenſu vniuerſitatis: ſi vendidi illud ſolum, &
certos fines oſtendi:poſtea repletis foſſatis illud redit ad priorem dominum:nec iſte em-
ptor poterit vindicare vltra ſuos terminos.

SVC-

SVCCESSIONVM. *Agris.* Id eſt, partibus agrorũ. *Monumenta.* Id eſt, fines. *Permu-* L.2.
tant. Si nihil appareat immutarum, vetera monumenta ſeruantur . nec obſtat. ff. de
aqua plu.ar. quod principis : quia hîc omnino in alio caſu loquitur, & in ſucceſſoribus
eorum qui primò agros conſtituerunt.

1 *Quæſtio definibus regund. reſpicit proprietatem.*
2 *Agrimenſor.*
3 *Querimonia.*

SI QVIS. *Locis.* Locus eſt certa fundi portio: vt ff. de verbo. ſig. locus. vnde intellige L.3.
de locis aliquibus: vt j. eo. quinque. *Cohæret.* Cohæret ergo quæſtio de finibus quæ-
ſtioni proprietatis : quia cum de finibus agitur, cognoſcit iudex vſquequo poſſideas, vel
ſit res tua, ſicut in rei vindicatione. non tamen eſt iudicium de proprietate principale.
tunc enim probato quòd res eſſet tua, totum tibi reſtitueretur : vt ff. de rei vindica. offi-
1 cium, & l. ſeq. eſt ergo quæſtio † principalis de finibus regendis. ſecundaria de proprie-
tate: quia vt ſ: dictum eſt, primo cognoſcitur quouſque extẽdatur poſſeſſio iſtius: poſtea
quid ſuum ſit : & fortè de modo adiudicabitur alteri aliquid. diffinitur ergo quæſtio de
poſſeſſione prius. & poſtea agrimenſor &c. & facit ad l. ſ. de rei vindica. ordinarij. Sed
2 quare ibi ad loca † agrimenſor? primo enim cognoſcitur quouſque extendatur poſſeſſio
iſtius, poſt terminatur de finibus & proprietate. Sed in his quid eſt opus agrimenſore? Sed
fortè hîc loquitur quando erat quęſtio de finibus poſſeſſis? quia dicebam me habere de-
cem iugera, & ita continebatur in inſtrumento emptionis fundi. alius negabat, & ita ne-
ceſſarium eſt ad aperiendam veritatem, quòd agrimẽſor vadat & metiatur agrum meũ.
Vel intellige quando erat certum, quam portionem debeam habere, non tamen oſtendi
poterat ad oculum, quia erant fratres : & ita videtur quòd vnus habeat dimidiam, alius
aliam, ſed ſi res exegerit, oportet iudicem intereſſe, vt loca videat: vt ff. eo. ſi irruptione. §.
vlt. *Patefacta.* Vt ſ. poſui exempla. *Quæſtio.* Suprà dixi de querimonia quando libellus
eſt oblatus, & lis non conteſtata : & tunc iudex dicet. Ego cognitor talis querimoniæ, ſi
lis eſt conteſt. & pręſtitum ſacramentum calumniæ, ſic ego cognitor talis cauſę. In prin-
3 cipio ergo loquitur de quęrimonia † & lite non conteſtata. poſt de examinatione cauſę.
Intellige ergo quod hîc dicit, quando altera pars ſe abſentat poſt lit. conteſt. tunc enim
non eſt quæſtio per negationem & affirmationem alterius : & tunc procedet iudex ſi li-
quidum ſit de cauſa. alioquin abſoluet à iudicij obſeruatione: vt ſ. de iudic. properandũ,
ſpeciale tamẽ eſt in eo qui cognoſcit de appellatione, vt lite non conteſt. poſſit ferre ſen-
tentiam: vt j. de tempo. appellat. l. vlt. & notaui. ſ. vbi de cri. agi oport . authentic. qua in
prouincia. ergo querimonia dicitur quando lis non eſt conteſtata, quæſtio lite conteſta-
ta, controuerſia eſt ante litem conteſt. & poſt.

1 *Affectus quando punitur.*

SI CONSTITERIT. *Vſurpare.* Non eſt intelligendum quòd voluerit facere, & non L.4.
fecerit. tunc enim contra eſſet ff. de pœn. cogitationis. vnde gloſſ. id eſt, voluntariè v-
ſurpaſſe: vt ff. de rer. diuiſ. l. vlt. Intellige ergo quòd vſurpauerit, vel vſurpare tẽtauerit, &
ita proceſſit ad actum, quia tentauit, & non potuit: non tamen ad effectum produxit: vn-
de nihilominus † punitur: vt ff. de extraor. criminib. l. 1. ſecus per conſtitutionem, ſiquis
1 in tantam. quia oporteret quòd violentia eſſet cõmiſſa, & in interdicto vnde vi. ſed qua-
re imponitur pœna per l. iſtam? nõne ſufficit pœna conſtitutionis, ſiquis in tantam? Re-
ſpon. quia illam pœnam communem & generalem imponit in omni re. hîc autem ſpe-
cialis imponitur, quia loquitur de agro. & ponit in agro. ibi generaliter vbicunque ali-
quis violentiam commiſit.

QVINQVE PEDVM. Antiquitus cum magis eſſet vilis terra quam hodie, ſubmo- L.5.
uebatur quis exceptione, ſi intenderet quis finium regundorum actionem pro ſpa-
tio terræ quinque pedum, quaſi pro tam vili re locum non habeat hæc actio, ſicut & in
actione de dolo dicitur. ff. de dolo, ſi oleum. §. vlt. hodie cum ſit magis cara, talem ſub-
ſcriptionem remouet, & dicit pro vno vel duobus pedibus hanc actionem poſſe inten-
tari finalis iurgij ſcilicet totius, vel locorum, ſcilicet, aliquorum : quia locus eſt portio
fundi: vt ff. de verbo. ſig. locus.

1 *Quo tempore incipiat præſcriptio in finibus regundis.*
2 *In negatoria act. agitur poſt* XXX. *annos.*

L.6. CVNCTIS. *Si xxx.tamen annorum.* Tanto enim ſpatio tollitur omne ius:vt ĵ.de pręſcript.xxx. anno. cum noti.& l. ſi quis empti:ſic ergo non currit vſucapio. ſi tamen
bona fide quis vendidit, emptor poterit vſucapere x.inter præſentes.xx.inrer abſentes,
cum res non ſit vitioſa:vt ff.pro empto l.1.§. ſed ſi fundus.ſed nihilominus habet locum
1 actio fin.reg.ſi quæras † à quo tempore incipiat currere iſta præſcriptio:Reſpon. quando fines turbantur, & de eis incipit eſſe controuerſia. alij dicunt quando vicinus non
erat præſens, & ita alius per xxx. annos rem ſuam vſurpauit. poſt enim alius non habet
actionem. ſed fortè non agetur pro fructibus perceptis, vel damno dato. ſed ſi fuerint
turbati fines per xxx. an. videtur quòd prætor debeat diffinire potius quam currant ad
arma, vel ne ſemper in rixa ſint:vt probatur ff.de vſufru.ſcimus.§.ſed ſi inter duos. & ita
2 agetur pro eo quod in præſenti ſit, non pro prætetito:ſicut dicitur † in negatoria, quòd
agitur poſt xxx. annos, non pro præteritis aditionibus, ſed pro præſenti: vt notaui.ŝ.de
ſeruit.l.penult.

DE CONSORTIBVS EIVSDEM LITIS.
TIT. XL.

L.1. EXPLOSIS. *Agendi.* Pro ſe. *Vel reſpondendi.* Pro ſe.

L.2. COMMVNE. *Sine mandato poteſt.* Sicut aliàs in his perſonis in quibus mandatum non exigitur, vt ff. de procurato.l. Pomponius.§. vlt. *Rem ratam*,&c. Sed videtur quòd ad cautionem iſtam non teneatur poſt lit.conte.& ſic aſſignatur contra.ff.de procura.l.Pomponius.§.rati autem habitio.ſed hîc loquitur quando lis eſt conteſtata à domino,& ita ipſe interuenit in principio.poſtea dum iſti interuenerint, debent ſatiſdare, vt dicit.aliud quando ab ipſo procuratore lis eſt conteſtata:vt ibi.

DE NOXALIBVS ACTIONIBVS.
TIT. XLI.

1 *Dominus eſt caput ſerui.*
2 *Furti actio, in hæredem non competit.*
3 *Propter furtũ, nõ datur aliquãdo actio furti.*
4 *Contrectatio ſterilis & infecunda.*

L.1. SI EXSTAT *Corpus.* Ideò dicit, quia ſi non extaret in rerum natura, non
haberet locum rei vindicatio, vel ad exhibendum, niſi dolo deſiſſet poſſidere:quia ille habetur pro poſſeſſore. *Hæreditate.* Non adita, quæ obtinet
vicem domini. *Conſtitit.* Scilicet, poſtea per aditionem. nam tunc quando ſubripuit, non erat liber, alioquin teneretur actione furti.vel dic, conſtitit, propter
ſpem libertatis conſequendæ,vel dic liberum eſſe iuſſum in teſta.conſtitit. *Caput.* Id eſt,
1 dominum,† quod eſt caput ſerui.vel etiam ipſum ſeruum manumiſſum.& quòd ita ſumatur, legitur inſtit.eo.§.omnis. *Quæ in hæredem non competit.* Ad quid dixit hoc?& cer-
2 tè non potuit ſubticere naturam iſtius actionis, quæ † in hæredem non datur,competit
tamen in manumiſſum, & in dominum: vt dicit. ſed ſi ſeruus aliquid domino auferat,
furtum committit,nec datur furti actio:quia inter eos non poteſt naſci:vt inſt. de oblig.
quæ ex delic.§.hi qui. & ita habes quòd furtum quandoque committitur, & res furtiua
3 eſt, non tamẽ datur † actio furti,vt cum extraneus ſubripit domino.quandoque fit furtum, nec eſt res furtiua, & datur actio furti, vt quando creditori debitor ſubripit, vt
hîc probatur inſtit.de oblig.quæ ex quaſi delic. naſcun.§.hi qui,& notaui.ĵ.de ſer.fugit.
l.1.*Neque aduerſus ip.ſi poſt manu.* Quia cum in principio ex perſona contrectantis non ſit
nata furti actio, nec poſtea dabitur. ſed tamen ex præcedente contrectatione & ex ſequenti bene datur:nec eſt contra.ff.de fur.ei qui. quia.l.illa intelligenda eſt quando prima contrectatio peperit furti actionem. tunc enim actio furti non magis naſcitur ex aſ-
4 ſidua contrectatione,vt ibi dicit,ſi verò prima contrectatio ſit ſterilis † & infecunda,bene poteſt dari ex poſteriori quæ ſit in alio ſtatu id eſt, quando non manumiſſus eſt: vt
hîc dicit.ſi autem de iure communi dari poteſt rei vindi.& ad exhibendum:aliud etiam
competit auxilium extraordinarium:vt ff.ſi quis teſta.lib.l.1.

L.2. SI SERVI. *Furtim arbo.cæcide.* Et ſic de iure communi tenetur.l.Aquil.vel etiam poteſt conueniri ad duplum per actionem arborum furtum cæſa.vt ff.de arbo.furt.cæ.l.
fur-

furtim. *Fuerat præſtituta.* Poteſt eſſe quòd homines certam pœnam ſtatuerant in eum
qui cæderet arbores ex ſaltu, præter pœnam legalem tenetur in aliam dominus, ſi non
vult dare ſeruum noxæ.

SIVE. Solemniter, id eſt, cum inſcriptione. eſt enim neceſſaria libelli oblatio, & quòd L.3.
accuſator interueniat: vt ff. de mun. & hono. reſcripto. §. ſi quis accuſatorem, & ff. de
accuſato. l. 2.

1 *Delictum perſonæ non redundat in damnum* 2 *Sine noxæ deditione, liberatur dominus.*
eccleſiæ

1 SI SERVVS. *In quantum ad eum peruenit*, &c. Idem in abbate: quia licet delictum L.4.
perſonæ † non redundet in damnum eccleſiæ, tenetur tamen in quantum ad eum
peruenit. *Detracta noxæ dedit.* Propter ſcientiam ergo & patientiam amittit dominus
beneficium. l. item propter iuſſum, & propter moram, vt ſi non dederit noxæ intra qua-
drimeſtre tempus poſt rem iudicatam. Vel dic, etiam quòd poſt quatuor menſes habeat
prædictam ſcilicet factulratem noxæ dedendi, ſi antequam iudicati conueniatur dede-
rit: vt ff. de petit. hære. item veniunt §. item rectè. In caſibus etiam ſciendum eſt quòd e-
tiam ſi dominus non dedit ſeruum pro noxa, nec ſoluat debiti † æſtimationem, libera-
2 tur, vt in ſumma iſtius tit. §. in caſibus autem.

SI TIBI. *Ciuile.* Appellatur pecuniarium, & omne quo non agitur ad pœnam. alio-
quin bene poſſet: vt ſ. eo. ſiue. *Non poſſet.* Secundum regulam. *Eum.* ſcilicet dominũ. L.5.

AD EXHIBENDVM. TIT. XLII.

1 *Rei alienæ venditio, quando valet* 2 *Actio ad exhib. eſt præparatoria rei vend.*

SI DOMINIVM ANCILLÆ. Subaudi maximè: vt ff. eo. l. 1. idem enim in L.1.
quaſi dominio & vſufructu vel poſſeſſione: vt ff. eo. l. 3. *Pertinuit.* Ergo eo ip-
ſo ad te pertinere videtur, cũ ei ſucceſſeris vt j. de probat. ſiue poſſidetis. *Nec*
1 *iure*, &c. Quo ad tranſlationem dominij, & ſimilia. aliàs enim bene teneret †
venditio rei alienæ. ſed res emptori auferri poteſt: vt ff. de contrahen. emp. rem alienam.
Vindicare paratus es. Sed qualiter paratus eſt vindicare? ſcilicet primo offerendo libellum
2 in actione ad exhibendum, quæ † præparatoria eſt rei vindicationis, poſtea rẽ vindican-
do. vel proponet ad exhibendum, & rei vindicationem. ſed primo cognoſcetur de exhi-
bitione: vt ſ. de hæred. pet. ordinari. *De rei veritate quæratur.* Scilicet per teſtes vel in-
ſtrumenta, aut per quæſtionem ipſius ancillæ: vt ſ. de rei vindica. cum ſuper. Idem cum
quæritur ſit in poſſeſſione libertatis, vel ſeruitutis: vt j. de liberali cauſa. eam. non tamen
in liberali cauſa torqueri debet: vt ſ. de quæſtionibus. de minore. §. vlt.

SI CRIMINIS. *Poſtulatur.* Inſtituta noxali actione contra dominum ſerui. hæc L.2.
enim actio competit ei cuius pecuniariter intereſt. vt ff. eod. ſi liber homo. contra &
debet intereſſe ex honeſta cauſa: vt ff. eo. l. pen

1 *Exceptio rei iudicatæ, quando non obſtat.*

NEQVE. *Aliter pronunciatum eſt.* Fuit enim fortè abſolutus in rei vindicatione, vel L.3.
ad exhibendum: quia non poſſidebat, vel exhibere non potuit: & ideò cum modo
poſſideat, & poſſit exhibere, non poterit intentari vtraque actio. nec habet locum exce-
1 ptio † rei iudicatæ, quia non eſt eadem cauſa iſta & prior, nec eadem res, vt hîc, & ff. de
excep. rei iudic. ſi rem & l. ſiquis ad exhibendum. aliud ſi abſolueretur ob hoc quòd non
potuit intentionem ſuam probare. rem enim, niſi noua cauſa interueniat, videor totam
in prima vindicatione deduxiſſe: vt ff. de excep. rei iudicatæ. ſi mater. §. eãdem, & l. & an
eadem. §. actiones, & notaui. ſ. de iudi. l. 2.

1 *Quis hodie dominus præſumatur.* 2 *In rei vend. locum habet interrogatio.*

NON IGNORABIT. Id eſt, nõ veriſimile ipſum ignorare: vel non oportet ipſum L.4.
ignorare. *Fuiſſe.* Subaudi tempore lit. conte. non enim ſi aliquando quis poſſedit,
1 præſumitur hodie poſſidere. aliud tamen eſt in dominio: quia ſi aliquando † fui domi-
nus, præſumor hodie eſſe: vt ſ. eo. l. 1. & j. de probat. ſiue. & eſt ratio, quia facilius amitti-

tur poſſeſſio quàm dominium:vt ff.de acquir. poſſeſſ.ſi quis vi.§.differentia. vt hoc no-
taui,s̃.de integ.reſt.l.minoribus.non ergo extendendum eſt quod hîc dicitur,ad quod-
2 cunque tempus,ſed reſtringendum à tempore lit.conteſt.vt dixi.in rei vindicatione † e-
nim interrogatur quis, poſſideat vel non:vt ff.de interrog.act.qui ſeruum.§.vlt. & ſic fit
intertogatio de tempore præſenti,non præterito:vt de rei vindica.in rem.litis ergo con-
teſt. tempore debet poſſidere, vt hîc. ſic & aliàs.j̃. de reuo.dona. his ſolis.ibi, quicquid
igitur &c.& ita videtur quòd tempore ſententiæ poſſideat,niſi probauerit ſe amiſiſſe:&
tunc non renebitur:vt ff.ad exhiben.tigni.& ff. de rei vindic.ſin autem.§. poſſidere. Ita
eſt in reali actione:in perſonali verò, ſi rem pignori dedi.& ſic quandoque confitetur ſe
poſſediſſe, modo autem neget, præſumitur hodie poſſidere, niſi manifeſtis rationibus
probet contrarium:vt j̃.de pignora.ac.l.4.ſed in rei vindicatione ratione poſſeſſionis nõ
ita eſt ſi hodie dicam me non poſſidere. aliud puto in quadam quæſtione quam notaui
s̃.de minoribus.*Iuriſiurandi in litem*. Scilicet ad intereſſe poteſt,vel pro quanto nollet re
carere.& iudex taxabit:vt ff.de in litem iuran. videamus, & l.in inſtrumentis.

1 *Dolus pro poſſeßione habetur.*
2 *Directa & vtilis, cur ita dicantur.*

L.5. AD EXHIBENDVM. *Sed etiam eum qui dolo fecit*. Eſt enim generale, dolum pro
1 poſſeſſione † haberi:vt ff.de reg.iur.l.vlt.& l.parẽ. ſic ergo qui dolo deſiit poſſidere
videtur quòd teneatur vtili ad exhibendum,ſicut aliàs vtili hęred.pet.vt ff.de hære.peti.
nec vllam.§.vlt.ſed videtur contra.ff.eod. cum ſeruus.Reſpon.quia hîc non datur vtilis
ad exhiben. imò directa:non tamen directo, ſed vtiliter.ſic & in hæred.petit.vt notatur
2 in ſumma.de hære.petit.quia iſta nomina † vtilis directa dicuntur reſpectu actoris,dire-
cto & vtiliter reſpectu rei. vel ei quòd ibi dicit, vtilis nulla conſtituenda eſt, ſubaudi in
præfato caſu, cum ſeruus tenuit & dolo deſiit poſſidere,tunc enim non tenetur vtili ad
exhibendum dominus,cum non poſſideat, nec dolo deſierit poſſidere:ſed actione in fa-
ctum noxali ex perſona ſerui, qui ſcilicet dolo deſiit poſſidere. aliàs tamen conſtitui po-
teſt,vt contra eum qui dolo deſiit poſſidere, vt hîc dicit. vel intellige quòd nulla vtilis
conſtituenda eſt contra poſſeſſorem, licet intentetur contra eum qui dolo deſiit poſſi-
dere,vt hîc dicit.

1 *Actio in factum.*
2 *Immobilia inuaduntur, mobilia vero occupantur propriè.*

L.6. INSTRVMENTA. *Pertinentia*. Ad maiotem exaggerationem dicit:quia etſi non eſ-
ſent ſua, ſed apud eum commodata vel depoſita nihilominus haberet locum actio vi
bo.rap.ſiue enim in bonis ſit,ſiue ex bonis, datur illa actio:vt inſti.vi bono.rap. §.pen.ſi-
ue vult intendere actionem ad exhibendum,poteſt:quia vtrumque auxilium competit
ei,vt hîc dicit.ſed pro ſuis dabitur tantum ad exhibendum,ſi non erant ſua,ſed quia in-
1 tereſt ſua exhiberi,agetur † in factum:vt ff.eod.l.2.§.pen. vnde intellige quòd hîc eſſent
ſua. *Inuaſiſſe*.. Id eſt, occupaſſe:& ita impropriè ponitur:quia res immobiles dicuntur
2 inuadi,mobiles † occupari: vt inſtit.vi bo.rap.§.quæ non ſolum.quandoque econuerſo
ſumitur occupaſſe id eſt,inuaſiſſe:vt s̃.de rei vindic.demũ. *Aſſeueras*. Aliàs aſſeuerans.
Crimen. Id eſt,criminis accuſationem. *Solemnibus*. Eſt enim neceſſarius libellus:vt.ff.de
accuſat. libellorum. *Fidem aſſeuerationi*, &c. Debet enim probare: vt s̃.de edendo,qui
accuſare. *Iudiciorum more*.Olim in criminalibus non dabatur libellus: vt j̃. de dignita.
quotiens.hîc autem hodie mos non obſeruatur, datur enim in criminalibus:vt s̃. de lit.
cont.offeratur.

1 *Facultas reſtituendi, non poſſeßio conſideratur.*
2 *Contra doloſum in litem iuratur.*
3 *Forma ſubſtantialis.*
4 *Actio in factum ſubſidiaria.*
5 *Res deterior tradita.*
6 *Neceſſaria de dolo actio.*

L.7. EXHIBITIONIS. *Facultatem*. Scilicet,rei reſtituendę vel exhibendæ:vt ff.eod.l.2.
§.vlt.ſiue naturaliter & ciuiliter ſiue altero iſtorum modorum poſſideat:vt ibi dici-
tur.ſic ergo per l.iſtam facultas exhibendi inducit hanc actionem, non poſſeſſio.nam ſi
ſeruus in fuga eſt, non tenetur quis nomine ipſius ad exibendum: ſed ad hoc ſolum te-
netur,vt caueat ſe exhibiturum,ſi in ſuam peruenerit poteſtatem:vt ff.eod.Celſus.§.vlt.

& ita

1 & ita non debet conſiderari poſſideat † vel non:ſed vtrum habeat facultatem reſtituen-
di vel non, vt dictum eſt. *Culpam vel dolum.* Siue ante lit.conteſt.ſiue poſt committatur
dolus: quia dolus habetur pro poſſeſſione: vt s̃.eo.ad exhibendum.& quidem in culpa
videtur quòd ſimiliter tenetur per.l.iſtam ſed diſtingue vtrum ſit bonæ fidei poſ.an ma-
læ fidei.ſi bonæ fidei, non tenetur ante lit.cont.ſicut dicitur in rei vindi.vt.ff.de rei vind.
ſi homo. ſi verò ſit malæ fidei.poſ.tenetur ante & poſt.datur etiam diſſimiliter auxilium
2 pro culpa & dolo.nam contra † doloſum iurari poteſt in litem, non contra alium:vt.ff.
de rei vindic.quia reſti.& de in lit.iuran.videamus,& l.in actionibus. *In explendo præcep.*
Scilicet, iudicis qui iubet exhibere, & alius non vult ſibi parere. *Ita vt qui rem deterio-
rem,&c.* Modo ponit contrarium.s̃.enim dixerat quando tenetur, ad exhibendum:hîc
ponit quando non tenetur, vt qui rem deteriorem exhibuit, ſed tamen in eadem forma:
3 vt quia ſcyphus erat primo,& modo ſcyphum exhibet deterioratum.nam † formam re-
tinet ſubſtantialem, non tamen fortè accidentalem.ſi enim in eadem forma ſubſtantiali
non exhibet, vt quia ſcyphum modo, prius exhibet in maſſa, non videtur exhibere, quia
forma rei vbi Marcellus ait.ff.eo.Iulianus.§.ſed ſi quis.& ideò tenetur ad exhibendum, *Sic in libro*
quanti in litem contra ipſum iuratum fuerit, ſed vbi in eadem forma, habetur rei vtili- *veteri reperi-*
4 tas,& ideò liberatur: quia non tenetur ad exhibendum, ſed in factum † ſubſidiaria.l.A- *mus.*
quiliæ vt hîc dicit. ſed videtur contra.ff.de poſ.l.1.§.ſi res & ff.commoda.l.3. Reſp.quia
depoſiti vel commodati agit quis ad hoc quòd res reſtituatur:& non videtur reddita, ſi
deterior reddatur, quantum ad hoc vt teneatur eodem modo ſicut ante deterioratione͂
tenebatur.hîc autem no͂ eſt in obligatione vt reſtituatur res, ſi habeat copiam reſtituen-
di.cum ergo hoc fecerit, liberatus eſt in actione iſta, nec enim tantum continetur de ex-
hibitione rei in iſta quantum in illa quæ continet rei reſtitutionem, & ita rem habet:
tamen petit rem quæ fuerat prius, vnde hîc poteſt adhiberi diſtinctio:quia in contractu
5 bonæ fidei ſi res † tradatur deterior, non videtur tradita:& ideò agetur ex eodem:vt di-
cunt.ll. illæ.ff. commo. & depo. Idem in eo quod eſt ſtricti iuris, ſed imitatur naturam
bonæ fidei.in contractu autem ſtricti iuris aut non traditur res plenè, quia aliquid deeſt
ad rei traditionem, vt puta cautio quæ præſtari debebat, aut, inquam, deeſt ad rei tradi-
tionem:ſed tamen quod traditur, ita traditur, vt euinci vel euocari poſſit.& in his duo-
bus caſibus eſt idem, quod in contractu bonæ fidei, quia agitur ex eodem:vt ff. de ſolu.
l.etiam.& l.& ſi rem.aut traditur plenè, & quòd auocari non poſſit, ſed tamen in ipſa
6 traditione deterioratur: & tunc non poteſt agi ex ipſo contractu, ſed neceſſaria eſt de †
dolo actio:vt ff.de dolo, & eleganter. §.1. & huius differentiæ eſt ratio.j̃.de actio.emp.
l.2.& hæc plenè notantur in illo generali, Rem peto, & rem habeo. & in ſumma inſtit.
de legatis.

1 *Alteri ſtipulari nemo poteſt.*	3 *Ex pacto alterius, datur actio.*
2 *Vtilis depoſiti actio.*	4 *Specialia, non trahenda ad conſequentiam.*

1 SI RES. *Stricto iure.* De ſtricto enim iure ex alterius pacto facto alteri non oritur † L.8.
actio vt ff.de pact.ſi vnus.§.pacta.& ff.de verb.ob.ſtipulatio iſta §. alteri. & ff. de reg.
iur.quod tutela.§.nec paciſcendo, & inſtit.de inuti.ſtip.§. alteri. *Propter æquitatis ratio-
nem.* Sed quæ eſt ratio æquitatis? vt ſcilicet, res reſtituatur domino:vt ff. depo. bona fi-
des.& videtur quòd non haberet rationem, quia ſuo nomine, non quia alteri ſtipulari
nemo poteſt:vt s̃.dictum eſt, nec alieno, cum ſibi ſit tantum, & ab altero dari ſtipulatus.
vnde ſi vis fiat in verbis,& accipiatur de iure ſtricto, bene vera ſunt quæ dicuntur:ſed ta-
men lex fingit de æquitate ſtipulatum eſſe ſibi dari:ſicut.ff.ſi cert. pet.certi condictio.§.
2 quoniam.& ideò datur † vtilis depoſiti:vt hîc dicit.Sed nunquid idem dicendu͂ in com-
modato, cum ſuperius fecerit mentionem de vtroque? Alber. & domino meo videtur
quòd ſic:quia cum in vno reſpondet, per conſequentiam videtur reſponſum & in alio:
vt s̃.de diuer.reſcrip.l.1.& arg.s̃. de aduo. diuer.iud. reſtituendæ. contra tamen poſſent
notari arg.quia in vno permittitur, quod in alio prohibetur: vt ff.de iud.cum prætor.&
de peculio, licet.& de mino.quòd ſi minor.§.ſi ſeruus.ſed hîc cum eadem ratio inuenia-
tur in vtroque, idem dice͂dum in vno quod in alio:vt s̃.dixi.& ita erit hîc ſpeciale, quòd
3 † ex pacto alterius detur actio & al.ff.ſolu.matri.Gaius. & j̃. de dona. quæ ſub mo.quo-
tiens.& ff.ſi cer.pet.certi.condi.&.l.ſi in area.M.tamen voluit propter hoc dicere quòd

ſemper ex pacto alterius detur vtilis actio.& ſic dixit generale & non ſpeciale.noſtri verò doctores dixerunt contra:quia ſpeciale non debet vltra extendi quam ſit permiſſum,
4 & ideò † non trahenda ad conſequentiam:vt ff. de legibus & ſena.conſul.quod vero.& l.ſequen.

L.9. SI EX QVOCVNQVE. *Chirographa tua.* Sed & ſi non ſint ſua,intereſt tamen ſua ſibi exhiberi,agetur actione in factum:vt ff.eo.l.2.§.pe.ſed in aliis rebus,ſiue ſint meæ, ſiue non, ſi tamen mea intereſt exhiberi, datur ad exhibendum: vt ff.ad exhibendum: l.2.§.vltim. *Naturaliter.* Id eſt, ſolutione. quia omnis obligatio † tollitur ſolutione eius quod debetur. *Exhiberi* .Intellige quando expenſis ſuis facta ſunt inſtrumenta. tunc enim ſunt ſua. ſi verò ſoluit creditor tabellioni, non aget debitor ad exhibendum, vel rei vindicatione,ſed condictione ſine cauſa:vt infrà,de condic. ſine cauſa,diſſolutæ.

DE ALEÆ LVSV, ET ALEATORIBVS.
TIT. XLIII.

Huius tituli interpretatio in veteri libro omiſſa eſt.

DE RELIGIOSIS, ET SVMPTIBVS FVNERVM.
TIT. XLIIII.

L.1. SI VI FLVMINIS. *Vel alia iuſta cauſa.* Si iuſta cauſa non interuenit Auguſti affatus: vt j.eo.l.vlt. & intellige.l.iſtam quando perpetuæ tradit ſepulturæ.ſi enim ad tempus,poterit ſine licentia imperatoris:vt j.ſi necdum.

L.2. INVITO. In puram poſſeſſionem,id eſt,nec ſacram,nec religioſam.

L.3. LEGATVM, Ex teſta. *Et quod in funus.* Funeraria actione. *Vel morbum.* Neg.geſt. vel mandati,ſi interuenit.

L.4. SI SEPVLCRVM. *Monumenti.* Monumentum poteſt dici cenotaphium, quod Virgilius dixit eſſe rem religioſam, & ita non poſſe alienari.ſed falſum eſt:vt ff.de rer.di. in tantum:& l.ſeq.quandoque dicitur munimentum id eſt locus ſepulcri recipiẽdi cauſa deſtinatus:& tunc legari poteſt & alienari:vt ff.eod.quòd ſi locus.quandoque dicitur ſepulcrum, vt hìc, & tunc non poteſt alienari. *Sed ſi.* Id eſt,quamuis. idem enim eſſet in hæreditario. *Familiare.* Et eſt familiare, quod ſibi & familiæ ſuæ id eſt agnationi ſuæ quis conſtituit. hæreditarium eſt, quod ſibi quis & hæredibus ſuis & filiis conſtituit, & emancipatis,non tamen libertis:vt.ff.eo.familiaria. & l.ſequenti. *Prophanat tamen,*&c. Patet ergo quòd loca prophana partibus diuiſis & accedunt,& ad idem facit ff.de contrahen.empt.in modicis.

L.5. VOLVNTATEM. *Militis.* Aliàs incipit lex,militis voluntatem. *Non debent.* Quãuis enim ſtricto iure nulla teneantur hæredes actione ad monumentum faciẽdum, tamen principali vel pontificali auctoritate compelluntur ad obſequium ſupremæ voluntatis:vt ff.de hæred.petit. hæreditas. Delatio,id eſt, accuſatio. *Inuidiam.* Quia grauatur eorum opinio apud bonos & graues. Io. tamen dixit intelligendum vt ponatur pro blaſmo vel infamia facti. *Continentiam.* Aliàs cõſcientiam.ſubaudi malam,vel mali.

L.6. MONVMENTORVM INSCRIPTIONES. Quæ fiunt ſine voluntate domini. ſed & ſi fiant eius volũtate, idem videtur:vt ff.eo.vel quid parer fa.§.1.ſed fortè ibi ſcripſerunt,& non adhibuerunt ſolemnitatem teſtium,vel aliquam aliam.in omni enim vltima voluntate ſunt neceſſarij.v.teſtes:vt j.de codicillis.l.vltim. *Præſcriptio autem,*&c. Non referas ad ſepulcrum,ſed ad locum purum iuxta ſepulcrum: vt ſ.eo.ſi ſepulcrum. ſi enim in ſepulcrum vſum habuit longo tempore,non quærit ius inferẽdi:vt ff.de mor. inferen.l. longa. quia non eſt in alicuius dominio vel poſſeſſione: & ibi agitur poſſeſſio & titulus:& ideò non præſcribitur ſpatio.x.vel xx. annorum.

L.7. STATVAS. *Monumento.* Quid ſit monumentum,notaui.ſ.eo.ſi ſepulcrum.

L.9. IVS FAMILIARIVM. *Adfines.* Affinitas contrahitur per matrimonium. *Seu proximos cognatos.* Quia non continentur nomine familiæ:imò coniuncti per maſculum ſexum. Agnati autem ſunt hi qui coniunguntur per fœminum ſexum. ſed hodie videtur per authen.quòd ita bene pertinet ad agnatos ſicut & cognatos:quia non diſtinguitur jus agnationis à cognatione:vt j. authentic.j. de legit.hæredibus: ſed non ita eſt in affinibus.

LOCVM

Locvm. *Manifeſtum eſt.* Vt inſtit.de empt.& vend.§.vlt. L.9.

Si necdvm. *Perpetuæ.* Secus ſi non perpetuæ:vt ȷ̄.l.vlt. L.10.

Obnoxios. *Non vetamus.* Aliter ſi capitaliter fuerit damnatus vel relegatus aut deportatus in inſulam. tunc enim oportet ab imperatore impetrari: vt ff. de cadauer.punit.l.1.& 2. L.11.

Mortvorvm. Ne ſanctum &c. quia ciuitas facta eſt hodie, non obſeruatur quòd dicit l.iſta. L.12.

Ivs sepvlcri tam hæredita. *Quam familiar.* Quid hæc ſunt, dixi ſ̄.eo. ſi ſepulcrum. L.13.

Nemo,&c. Hîc poſſet diſtingui vtrum traditum eſſet humanum corpus perpetuæ ſepulturæ,an ad tempus.& ſi perpetuæ,iuſtè, vel iniuſte:vt ſ̄.eo.l.1.notaui. L.14.

Finis tertij libri.

INCIPIT LIBER QVARTVS.

DE REBVS CREDITIS ET IVREiurando. Tit. 1.

SVMMÆ.

1 *Sacramento deciditur cauſa.*
2 *Confeſſi,pro iudicatis habentur.*
3 *Voluntarium Iuſiurandum.*
4 *Neceſſarium,cur ita dicatur.*
5 *Iudiciale retractari poteſt.*

Cavsa. *Remiſſo.* Pro eodem enim habet lex ſi remittatur, ac ſi eſſet L.1.
1 præſtitum:vt ȷ̄.l.actori. *Deciſa.* Ergo ſacramento † deciditur cauſa,
vt continetur ȷ̄.auth.de fide inſtrumentorum. & ait apoſtolus: Omni controuerſiæ finem imponit ſacramentum. Sunt & alij modi decidendi cauſas:vt per tranſactionem,per definitiuam ſentētiam. nec intelligas quòd per ſacramentum cauſa decidatur ſic, quin poſtea altera parte poſtulante ſuper hoc poſſit ferri definitiua ſententia,ſi-
2 cut & in tranſactione & in confeſſione: licet † confeſſi pro iudicatis habeantur:vt ff. de
confeſſis, Iulianus. Et videtur.l.iſta innuere quòd ſacramentum aliud eſt voluntarium, aliud iudiciale. eſt &tertia ſpecies ſcilicet, ſicut de his in rubrica continetur.ff. de iure-
3 iuran.Voluntarium appellatur † quod defertur ex ſola partium voluntate extra iudiciū:
& illud ſecundum omnes actiones parit, & exceptionem: vt ȷ̄.eod.actori. Iudiciale eſt quod à parte parti defertur in iudicio: & iſtud referri poteſt. neceſſarium eſt quod à iudice defertur alicui partium, quaſi in ſe contineat quandam neceſſitatem, quoniam de neceſſitate ſuſcipitur,nec referri poteſt,quia cui referretur? iudici? non: nec alij parti,cum
4 non detulerit.recuſari tamen poteſt:vt ȷ̄.eo.l.penu.Et quòd tale ſacramentum dicatur †
neceſſarium,habes ff. de in litem iuran.l.vlt. quidam tamen econuerſo poſuerunt. nam illud quod nos appellamus iudiciale,dixerunt neceſſarium, quaſi illud neceſſitatem.neceſſarium appellauerunt iudiciale,quia à iudice defertur.ſed hęc controuerſia de nomine eſt.vnde pertinacibus eſt relinquenda:vt ȷ̄. de conſtit.pec.l.penul.§.& neminem. cir-
5 ca.fi.l. *Niſi hoc ſpecialiter lege excipitur.* Lege, quia in caſu retractari † poteſt iudiciale,vt
ȷ̄.eo.l.vlt.In caſu etiam retractatur neceſſarium, vt ff.eod. admonendi.§.ſi quis noua.& ibi lata erat ſententia, & ſacramentum præſtitum, quod eſt bene notandum: quia ſola ſententia propter noua inſtrumenta non reſcinditur: vt ȷ̄.de re iudica. ſub ſpecie. ſed ſi ſit cum ſacramento, ſecus eſt: & eſt in odium eius qui deierauit. Voluntarium in nullo caſu retractatur prætextu periurij ſi obiiciatur.ȷ̄. de pœ.iud.authen.nouo iure.Reſpon.

quia ibi non loquitur de aliquo iſtorum ſacramentotum , imò de quodam quod in iudicio præſtatur ab vnaquaque partium,ad ſui purgationem,dicens ſe nihil iudici dediſſe vel alij vt pro eo feratur ſententia.ſi falſum eſt,patietur pœnam,vt ibi dicit.

1 *Crimen hæreſis,quomodo punitur.* 2 *Genius.*

L.2. IVRISIVRANDI. Intellige de eo iureiurando quod defertur ſuper eo quod eſt in lite vel controuerſia:& ita de voluntario vel iudiciali vel neceſſario eſt intelligendum. huius enim ſacramenti contempta religione lex non imponit pœnam aliquam propter bonum pacis & concordiæ. aliud ſi ſacramentum interueniat loco pactionis: vt cum quis iurat ne veniat contra tranſactionem . tunc enim punitur per.l. vt s̃. de tranſact.ſi cum maior. ſecus in aliis caſibus.ff. de crimine ſtellio.l. vlt. & j̃. authen.j̃. de pœn. iud.
1 nouo iure,& j̃. de digni. quotiens. *Satis deum.* Aliud in crimine † hæteſis,quia punitur
quis primò per deum,poſt per principem:vt habes in conſtitutione,cunctos populos.s̃.
in prin.c.& intellige quod hîc dicit,quando iurauit per deum:tunc enim per deum pu-
nitur, quia deum offendit.ſin autem iurauit per genium vel per ſalutem principis, prin-
2 cipem habet vltorem:ſed tamen non debet decapitari vt hîc dicit. Eſt autem † Genius
deus principis qui in genitura potentiam ſuam exercet. olim enim antiqui colebant A-
pollinem,Iouẽ,Mercurium.videtur contra.ff.eod.ſi duo.§.vlt.ſed hîc non imponit pœ-
nam corporalem.ſ. capitalem , ſed caſtigabitur fuſtibus vt ibi. Vel ibi loquitur quando
peierauit ex antecedenti deliberatione & certa ſcientia. ſi verò calore iracundiæ,remit-
titur pœna: vt hîc,& j̃.ad l.Iul.de adu.Gracchus.& ff.de publicanis,licitatio.ſic ergo per
l.primam delato ſacramento,non retractatur prætextu periurij,nec per iſtam punitur.

1 *Inculcatio verborum non obeſt.* 4 *Plena probatio.*
2 *Medium inter probare & non probare.* 5 *Semiplena probatio.*
3 *Actori quando deferendum iuſiurandum.* 6 *Meliori, defertur iuſiurandum.*

L.3. IN BONÆ FIDEI, NEC NON IN ALIIS CÆTERIS. Videtur ergo quòd in omnibus contractibus ſiue ex delicto vel quaſi, ſiue ex contractu vel quaſi ex qualibet cauſa venientibus, ſiue ſint ſtricti iuris, ſiue bonæ fidei, quòd inopia probationum cauſam per iuſiurãdum decidi oporteat:amplius etiam quia in reali actione quę non eſt ex contractu vel quaſi,idẽ eſt.& ideò dicit,nec nonin aliis cęteris.ſed videtur illud quod
1 adiicit cæteris ſcilicet ſuperfluere. Reſpon . quòd eſt inculcatio † verborum , ſicut ſæpe
reperitur in teſtamentis,do lego. vel dicet quis quòd verba textus ſunt teſtatoris,& ideò
non eſt curandum.hîc autem ſunt verba legis:& ita pro nihilo non videntur dicta.vnde
quidam expo ſuerunt ita in aliis.ſ. ſtricti iuris,cæteris ſubaudi:& vt ſit ſenſus:nec non in
aliis & cæteris,id eſt, in quaſi contractu & maleficio,& in reali actione. Vel intellige cæ-
teris id eſt, ſeparatis. primò enim loquitur de bonæ fidei,ibi,nec non in aliis,in ſtricti iu-
ris, qui ſcilicet ſeparati ſunt ab aliis. & hoc dicit cæteris adiectum. *Inopia probationum.*
Quia nõ habebat copiam probationum,vel pauper erat in probationibus, ſi enim diues
eſſet in probatione,non perueniretur ad ſacramentum.Sed videtur quòd hoc non ſtare:
quia aut actor probat, aut non.ſi probat,ergo reus debet condemnari.ſi non,abſoluen-
dus eſt ſecundum regulam.s̃.de edendo.qui accuſare.Reſpon. quia quamuis ſecundum
2 Ariſtotelem ſufficienter videatur diuidere,non tamen ſecũdum leges. eſt aliquod † me-
dium ſcilicet, ſemiplena probatio. dic ergo quòd l. iſta loquatur quando minus plenè
probauit.tunc enim defertur ſacramentum à iudice actori. alioquin ſi nullo modo pro-
bauit,abſolueretur reus,nec deferretur ſacramentũ,niſi in caſibus quibus lex defert reo
ſacramentum ad ſui purgationem. vt s̃.de his qui ad eccleſias.præſenti.§.ſic vbi.ad idem
3 j̃.de ſi.inſtru.l. vlt. & j̃. de iure delib. ſcimus.§.licentia. defertur † ergo actori ſacramen-
tum ſi probat ſemiplene, vel per priuatam ſcripturam, vel per fugam rei qui conuenitur
ex officio quod geſſit, vel per comparationem literarum, vel per vnum teſtem. & quòd
ita ſit,notari poteſt & in authen.de inſtru.cau.§.ſi verò omnes moriantur, & j̃.authent.
de collatio.§.ſi quis autem,& j̃.de teſt. inſtr.quandoque propter improbitatem alterius
partis: vt s̃. de iudi. quandoque propter hoc quòd non poſſum ſingula probare in iudi-
4 cio patefacta: vt j̃.vnde vi,ſi quando .Plena eſt † autem probatio per duos teſtes.ergo ſe-
miplena per vnum: vt s̃.dixi. & quòd ita ſit,probatur ff.quemad.teſta.aper.l.1.§.ſi vnus,
& ff.de

& ff.de dote præle. Theopompus. domino tamen Iacobo viſum fuit contrarium,arg.ff.
de quæſtionibus. maritus. ſed ibi non ideò prohibuit quæſtionem de ancilla , quòd alia
præceſſerint iudicia, ſed quia in caput domini torquæri non debuit etiam præcedente
5 iudicio in pecuniaria cauſa:vt ĩ. de quæſtio.l.1. patet ergo quòd propter † ſemiplenam
probationem defertur ſacramentum.ſed tamen conſiderandum eſt an actor nouerit ve-
ritatem rei:vt ff.rerum amotarum,Marcellus,& ff.eod. iuſiurandum.non enim cogetur
ſubire anceps periurium. præterea habetur conſideratio, an ſit honeſta perſona, an mo-
dica ſumma,tunc enim perueniri non poteſt ad ſacramentum,arg.ff. de legit.tut.legiti-
mas.& de re milit.non omnes §.vltim.ſi verò nullum iſtorum interueniat, defertur reo
iuſiurandum,vt abſoluatur propter regulam quæ eſt.ff.eo.admonendi.præterea ſi vter-
6 que nouit veritatem rei,dicendum eſt † quòd meliori deferatur:licet alij reo. *Res.* Id eſt
cauſas.ſic ĩ.de probat.actor.

1 *Minor ætas non arguit deceptionem.*

SI AD EXCLVDENDAM NON PROHIBEATVR. Et ſi excipiat contra ip- L.4.
ſum,poterit replicare etiam ſine in integ. reſti.vt,ff.eo.iuſiurandum.§.1.&.ff.quarum
rerum actio non datur.l.1.§.1. idem in adulto, ſi curatorem habet. ſi non habet curato-
rem præiudicat ſibi,ſed in integrum reſtituitur,ſi probet ſe deceptum.non enim hoc ip-
1 ſo † quòd minor eſt, videtur deceptus:vt ff.eo.nam poſtea .§.ſi minor.

CVM ETIAM. *Velut ab ipſis pupil.* Videtur enim oneratus tutor propter hæredita- L.5.
tem in qua pupillus erat inſtitutus,vt ff.de lega.2. peto.§.2. & ĩ. de fideicom.etiam.
& hoc cum oneratus erat pupillus. aliàs enim non poſſet tutor onerari, cum ei nihil re-
lictum ſit:vt ĩ.de fideicommiſ.ab eo.

CVM PROPONAS. *Arbitri.* Non intellige quòd de cauſa ingenuitatis eſſet com- L6.
promiſſum, quia necdum de ea poteſt cognoſcere arbiter : vt ff. de arbitris,non di-
ſtinguemus.§.de liberali.ſed nec iudex pedaneus:vt ſ. de pœ.iud.placet. erat enim deci-
ſa illa quæſtio per ſacramentum extra iudicium delatum. poſt fuit compromiſſum in a-
liquem ſuper hoc quòd ipſe decideret, vtrum debeat ſeruari.ſed iudicauit arbiter quòd
iuſiurandum bene poteſt præſtari in cauſa ſtatus &c. *Præſes prouinciæ.* Secundum hoc
dixit, conſulet filiis amittæ tuæ : & ſic non ſuper quæſtione ingenuitatis & generis fuit
compromiſſum,ſed de ſacramento.vtrum poſſet in cauſa ingenuitatis præſtari.

NEC FILIVS. *Vnde ſi contra mandatum.* Id eſt, prætet. ſatis enim eſt ſi fecit citra L.7.
1 mandatum.aliàs enim inuitus dicitur,qui non probatur conſenſiſſe:vt ff.de procu.
filius §.inuitus:& ff.de fur.qui vas.§.vetare.

1 *Ex ſacramento præſtito,naſcitur actio.*

ACTORI. *In factum.* Ergo videtur quòd ex ſententia competat actio in factum. L.8.
ſed aliàs dicitur competere de re iud.miles.& in aliis legibus eiuſdem tituli,ſed ſiue
hoc ſiue illud dicatur, non curo : quia eſſet de nomine controuerſia. ſed cum iuraui,di-
ſtingue vtrum adiecta cauſa vel forma : vt quia vendidi, dico te debere : & tunc habeo
vtilem actionem ex forma illa:vt ff.eo. ſi duo.§.pen.& antepen.an non adiecta forma,&
1 tunc in factum .naſcitur † ergo actio ex ſacramento præſtito:& in hoc paris eſt auctori-
tatis cum ſententia & in excipiendo vt hîc diligenter tractatur in ſumma §. voluntariũ.
ibi,igitur in agendo & excipiendo.

1 *Iuſiurandum referri poteſt.* 2 *Iuſiurandum licet recuſare.*

DELATA. *De calumnia.* Olim ſuper iurabatur de calumnia in cauſa,prout emerge- L.9.
bant capitula in ea:& ideò in iudiciali ſacramento delator iurabat de calumnia. li-
cet ſecus eſſet in relatione:vt ff.eod.iureiurando. ſed hodie neuter neceſſe habet iurare
de calumnia:quia ſemel tantum iuratur,& in principio,quòd non exiget probationẽ ſi-
bi non neceſſariam:ergo nec iuſiurandum,cum ipſum ſit loco probationis: vt ff.eod.ſed
& ſi poſſeſſori.§. ſi cum de hæreditate. & ĩ.eod.ſiquis. *Niſi referat.* Eſt enim manifeſtæ
1 turpitudinis,nec iurare, nec iuſiurandum referre : vt ff.eod.manifeſtæ. & eſt generale,†
quòd referri poſſit. fallit in actione iniuriarum, & rerum amotarum,& furti: vt ff.de in-
iur.lex Cor.§. hac lege & ff. rerum amo. Marcellus. & l.ſeq.Idem vbicunque defert lex

alicui ſacramentum:vt ɉ.de fideicom.quæſtionem,& de iure delib.ſcimus.§.licentia. ni-
ſi eadem lege referendi permittatur poteſtas.ɉ. de bonis aucto.l.vlt. circa finem.ſic ergo
2 per l.iſtam licet deferre & referre ſacramentum.eſt & alia via, quia licet † recuſare, vt ɉ.
cod.l.penult.

L.10. IN ACTIONE. *Deferri poteſt.* Vt iuret ſe depoſitum non accepiſſe.

L.11. SI QVIS. *Iuſiurandum reuocauerit.* Subaudi,& eo reuocato iterum vult deferre. *Et alias probationes* Hic innuit ſacramentum probationem eſſe.. *Vſque ad litis tantũmodo terminum.* Ideò dicit,quia olim deferebatur ſacramentum in ſententia,vt fieret poſt ſententiam. hodie præſtatur in principio, vel in medio, vel in continenti ante ſententiam: vnde ante quandocunque non poteſt reuocari : ſed ita ſi non fuerit præſtitum:vt in l. ſequen.

1 *Pleniſſima definitio quid.*
2 *Vera probatio.*
3 *In principio cauſæ, deferri poteſt ſacramentum.*
4 *Incontinenti facta,ineſſe videntur.*
5 *Relatio à iure permittitur*
6 *Recuſatio.*
7 *Conſenſus impedit appellationem.*
8 *Iuſiurandum recuſari poteſt.*
9 *Appellatione,extinguitur pronunciatum.*
10 *Omnis relator,delator eſt.*

L.12. GENERALITER,&c. *Vel à iudice.* Et iſtud dicitur neceſſarium apud nos:ſed aliud
ſecundum alios:vt notaui ʒ.eo.l.1. *Increbuit.* Id eſt,euenit ſæpe. In pleniſſima defi-
nitione,i 1 eſt,in definitiua ſententia qua reus abſoluitur vel condemnatur:vt ff.de re iu-
1 dica.l.1.& quòd ita ſumatur † pleniſſima definitio pro ſententia definitiua, aliàs pro re-
gula generali. vnde ita legitur de reg.iur. definitiones in iure omnes periculoſæ ſunt. In
auctoribus dicitur, definitio eſt oratio explicans ſubſtantiam vel eſſe rei. *Sacramentum
imponere.* Veluti condemno talem, ſi alius iurauerit ita eſſe vel non eſſe. *Pronoca.lit.ſuſpen.* Si enim interuenit prouocatio,poteſt eſſe quòd interim moriantur antequam præ-
ſtetur ſacramentum : & ſic cadunt rerum probationes, vel intellige ſine prouocatione,
ante ſcilicet, quam ſacramentum præſtiterit.& ſic probationes deficiebant & ita ſacra-
2 mentum habet locum probationis, non tamen eſt † vera probatio:quia ſi agam contra
aliquem l. Aquilia. & ille inficietur damnum eſſe datum, ſi deferatur ei ſacramentum,
condemnetur in ſimplum,licet aliter conuictus condemnetur in duplum:vt ff.eod.eum
qui iurauit, in prin.& quòd obtineat locum probationis, probatur ff.eo. ſed & ſi poſſeſ-
ſori.§.vlt.& per eandem l.obtinet locum veritatis in princ. quandoque vicem rei iudi-
catæ : vt per eandem.l.§.vlt.quandoque litis conteſt.quantum ad perpetuandam actio-
nem:vt ff.eod.nam poſtea.§.ſi is.quandoque vim nouationis vel delegationis:vt ff. eod.
qui iuraſſe.§.vlt. *Cum multum diſcrepat.* Non enim nouit hæres ita veritatem ſicut prin-
cipalis perſona:& hoc ſacramentum propter veritatem defertur:vt ff.eo.iuſiurandum.
& ff. rerum amotarum. Marcellus. *Neceſſitate,&c.* Ne ſcilicet deficiant probationes.
Pinguius. Id eſt,plenius. *In principio litis.* Principium litis dicitur litis conteſtatio:vt not.
3 ʒ.de iura.calum.de plus petit. de procura. Et nota quòd in principio cauſæ † poteſt de-
ferri ſacramentum.poteſt etiam dicere actor, ad quid iuratem de calumnia? iuret ita eſ-
ſe vel non eſſe,& ſit abſolutus, vel ſoluat. Vel hoc poteſt fieri in medio, aut in ipſa diffi-
nitiua ſententia : vt dicit,& eſt arg. in minore qui iurat de veritate dicenda, non de ca-
lumnia. quòd ſi iudex viderit hoc faciendum,poſſit facere in principio, & in medio, &
in fine.antiqui tamen iudices,cõſueuerunt eos facere iurare prope diffinitiuam ſenten-
tiam, quaſi aliis deficientibus probationibus. nec illud ſacramentum eſt voluntarium
vel neceſſarium,ſed quia veritatem exquirit iudex per ſacramentum illius in præiudi-
cium ſuum,vt ſi dixerit aliquid contra ſe,ſi pro ſe,non crederetur ei. & intellige in prin-
cipio id eſt,poſt principium. nec enim iuratur ante lit.conteſt,quamuis econuerſo gloſ-
ſem quòd ſequitur , vel in diffinitiua ſententia id eſt, ante paululum, hoc eſt iuxta dif-
finitiuam ſententiam:vt probatur per literam ſequentem. *Non expectata vel vltima diffinitione,&c.* Et tales expoſitiones bene poſſunt fieri:qui ſi in cõtinenti poſt principium
fiat,videtur eſſe factum in principio. idem ſi ante diffinitiuam ſententiam paululum. ea
4 enim quæ † in continenti fiunt,videntur ineſſe : vt ʒ. de pac.in bonæ fidei.& l.petens,&
ff.ſi cert.pet.lecta. Videtur ergo correcta per iſtam lex ſuperior,quę permittit ſacramen-

tum

tum præſtari poſt definitiuam ſententiam: & ideò ſi deferatur, reuocari poteſt ante, vt dicit, eadem ratione corrigitur infrà ead. l. §. vltim. & reſpon. vt ibi. *Reluctatus*. Id eſt, ad præſtationem ſacramenti à ſe vel ab alio: vt patet per id quod ſequitur, *cui refertur*. alias,
5 cui iure refertur. & tunc gloſſa, quia relatio à † iure permittitur. habet enim quis poteſtatem iurandi vel referendi. & eſt hoc generale de relatione, quandoque enim fallit: vt cum lex defert ſacramentum hæredi vt iuret prolegato: vt infrà, de fideicommiſſis, quæſtionem. niſi reſeruetur auctoritas referendi, in eadem. l. vt infrà, de bonis auct. iud. l. vlt. & notaui. ſ. eod. delata. & ita intellige quod hic dicitur de relatione quando à parte parti
6 ti defertur ſacramentum, non à iudice parti, tunc enim non habet locum relatio. ſed † recuſatio vt infrà. *Quaſi illato ſacramento*. Hoc eſt, ita fiat, ac ſi ipſe detuliſſet alij, & ille ſuſceperit. tunc enim ſuccūbit delator. idē & hic, vel ſi non ſuſcepit, ſed remiſſum eſt: vt ſ. eo. actori. *Cauſa*. Tota. *Vel capitulum*. Id eſt, aliqua pars cauſę tanquam capitulum vel membrum: & hoc cùm plura capitula ſunt in cauſa, vt cùm conuenio aliquem tutelæ, famil. erciſcundæ. *In his quæ ipſe facienda procur.* Eſt enim æquum, vt quod quiſque iuris in alium ſtatuerit, ipſe eodem iure vtatur, vt ff. quod quiſque iur. & Cato dicit: Pate-
7 te legem quam ipſe tuleris. Et eſt generale, ne aliquis appellet ab eo † ad quem ex conſenſu ſuo peruenit: vnde ſententia per confeſſionem tuam contra te lata, nō reſcinditur per appellationem, vt ſ. quotum appellat. recip. *Obſeruare minimè voluerit*. Vel refellere. *Quaſi volente eo, &c.* Iſtud duobus modis poteſt exponi, vno ſic. i. ita fiet ac ſi ipſe detuliſſet, & ille noluit iurare, ſed remiſit ei: tunc enim ſuccumbit delator, ita & hic: vel ita fiat ac ſi alij detulerit, & ille referret, & delator noluit ſubire, tunc enim ſuccumbit: ita & hic, & eadem eſt ſententia, licet diuerſa expoſitio. nec eſt omnimoda ſimilitudo in prima vel ſecunda expoſitione, cum eo quod hic dicitur: quia hic poteſt appellare condemnatus, non ibi: & ideò dicit, quaſi volente, &c. Vel hoc atteſtetur, quare ſcilicet recuſat, & poteſt caſus aſſignari quare recuſetur ſacramentum, quia ſi conuenio te ad aliquid, & i-
8 ta defero ſacramentum, poteris † recuſare iuſtè, ſi dicas te dubitare vtrum ita fuerit ibi vel non, licet ita credas eſſe, & iuratum fuerit de calumnia, tunc enim non cogor iurare ita eſſe vel non eſſe: & fortè dicere poterit ſe nolle referre, quia aduerſarius eſt talis homo qui pro modico iuraret, & qui nunquam amitteret ſi ſacramento ſuo crederetur: & ita neque iurabit neque referet ſi talem prætendat excuſationem, & tūc iudex benè debet recipere excuſationem ſuam. Sed videtur contra. ff. eodem. manifeſtæ. quia ibi dicit, manifeſtæ turpitudinis eſſe, nec iurare, nec iuſiurandum referre, ſed dic quòd illa corrigitur per iſtam: ſed hæc ſolutio non videtur bona per finem iſtius legis. Dic ergo quòd hic loquitur quando interuenit iuſta cauſa, vt ſ. dixi; ibi non interuenit, vel illud quando delatum ſacramentum ſuſcipitur. Dicit enim ſe iuraturum & facturum quicquid de iure facturus eſt, iſtud autem locum habet antequàm ſuſceperit. *In vltima prouocatio*. Id eſt, Tale vltimò habebit auxilium, quòd licebit ei appellare à ſentētia contra ſe lata *Sin autem non ritè*. Videtur ergo per literam iſtam quòd primò debeat iudex appellationis pronunciare vtrum ritè recuſatum fuerit, in præcedenti cauſa ſacramētum, an non: & poſt confirmabit vel non ſententiam: ſed quare ita faceret, cùm breuius poſſit. Vnde intelligendum eſt quod in principio debeat pronunciare, vtrum primus iudex benè cōdemnauerit, an non: & ex eo apparebit an iniuſtè recuſauerit, an non: ſicut habuimus ſ. de ordin. iudic. adire, quaſi ex recuſato, &c. *Neque præiudicij*. In nullo enim præiudi-
9 cabitur ſibi ex prima ſententia, quia appellationis remedio † extinguitur pronunciatum, vt ff. ad Turpillian. l. 1. §. vltim. *Neque diſpendij*. Quia neuter alteri condemnabitur in expenſis, cùm vnus vicerit in prima cauſa, alius in cauſa appellationis, vt per authentic. illud, de iudicibus. *Nullum prouoc. re. in hoc ſeruabitur*. Et videtur quòd ille qui refert, poſſet appellare, cùm ex quadam neceſſitate hoc faciat. Et in hac opinione fuit dominus P. Ioanni tamen viſum fuit, quòd ſicut nec delator poteſt, vt ſ. eadem. l. in
10 princip. ita nec relator: quia omnis † relator delator eſt, ſed non econuerſo. Is verò cui defertur, poteſt appellare: vt ſuprà, eodem. §. ſin autem. *Sed etiam huic legi ſubiungamus*. An neſcis longas regibus eſſe manus? *Sub actorum*. Id eſt, ſcripturarum quæ fiunt de illa præſtatione ſacramenti. *An ab vtraque parte*. Scilicet, Cùm vnus alius retulit. *Vel ab altera*. Scilicet, cum delatum. *Siue in domibus*. Vt quia eſt perſona egregia,

vel morbo impeditus:vt ff.eo.ad perſonas. *Sine ſacris ſcripturis.* Sicut in Italia. *Sine in ſacroſan.orato.* Vt faciunt quidam vltra montes qui iurant ſuper altare. *Non enim vt aliquid derogetur,*&c. Nonne ſ̃.eo.l. notaui quòd derogatum eſt quibuſdam aliis antiquis per banc? quid eſt ergo quod hîc dicit? & dic quòd non protulit hanc.l.vt omnia corrigat quæ dicta ſunt de ſacramentis, vt ff. non enim corrigit niſi in caſibus exceptis.ſ̃. & hoc eſt quod dicit.

1 *Negatiua non probatur.*
2 *Actio de dolo aduerſus legatarium.*

L.13. CVM QVIS LEGATVM. *Manifeſtum factum eſt.* Quia patefacta eſt veritas per
teſtes. Non intellige quòd probet per teſtes cum dieraſſe.ſed videtur quòd hoc nõ
ſit ſufficiens probatio,quòd ſcilicet,non continetur in teſtamento. nam quãdoque plus
ſcribitur quam dixerit teſtator,quãdoque minus:vt ff.de hære.inſt.l.1.&l.quotiens. vn-
de licet tabellio non ſcripſerit,poteſt eſſe quòd teſtator voluerit,& dixerit.vnde quidam
dicunt quòd hoc manifeſtatur per ſacramentum teſtium, cum ſcilicet, iurant ſe non
audiuiſſe teſtatorem tale quid reliquiſſe. ſed hoc non videtur, cum negatiua † non de-
1 beat probari.ſatis tamen eſſet pręſumendum,cum nullus hoc audiuerit.& dic quòd hîc
non prætendebatur inter partes, plus fuiſſe ſcriptum vel minus. & eſt ſpeciale in l. iſta,
quòd ſacramentum delatum à parte parti,retractari poſſit:vt notaui.ſ̃.eo.l.1.aliud per l.
veterem:vt ſ̃.de dolo.quòd ſi deferente.nec contradicit.l.ſequens,ſi legatarius.loquitur
enim quando non delatum erat ſacramentum,ſed legatarius calliditate ſua iurauit hæ-
reditatem ſibi ſufficere ad Falcidiam.tunc enim † datur de dolo,vt ibi dicit.ſecus hodie
2 vt hîc.& fortè quadam ratione poteſt venire contra,quæ facit ad euidentiam huius l.ſi-
cut enim non poteſt tranſigi de his conſiliis quæ teſtamentis pendent niſi inſpectis ver-
bis teſtamenti : vt ff.de tranſact.de his, & quemad. teſt.aperiantur:ita nec hîc tranſactio
fieri potuit per ſacramentum de his controuerſiis quę ex teſtamento proficiſcuntur.vn-
de repetit,quaſi non valuerit ſacramenti delatio,vt hîc dicit. *Falcidiam.* de hoc non erat
dubium, cum ſuper eo non eſſet interpoſitum ſacramentum, quid ſi iuraſſet quòd non
deberet Falcidia?hîc non dicit : & fortè non detrahetur, imò ſeruabitur ſacramentum:
quia cauſa iſta non pendet ex teſtamento. *Si tamen locum habeat.* Poteſt tamen eſſe con-
trarium,ſi tantum habeat de hæreditariis bonis.

SI CERTVM PETATVR.

TIT II.

1 *Statuta iniqua.*
2 *Legatarij iure prælegati non tenentur.*
3 *Hæreditas interdum damnoſa.*

L.1. NEQVE ÆQVAM NEQVE VSITATAM REM DESIDERAS,&c. Sic
ergo nulli iuri conſonat ſuum deſiderium.omne enim ius noſtrum aut con-
ſtat ex ſcripto, aut ex non ſcripto. vnde cum ei non patrocinetur iuſtitia ne-
que conſuetudo, quæ quandoque æquum continet, quandoque iniquum,
ſunt enim † quædam ſtatuta iniqua, non eſt admittendum, vt dicit.ſi enim æquum eſ-
1 ſet quod deſiderat, ergo ius : quia ius eſt ars boni & æqui. idem,ſi conſuetudine appro-
batum.nam diuturni mores conſenſu vtentium comprobati,legem imitantur:vt inſtit.
de iure natur.§. ex non ſcripto. *Vt æs alienum patris.* Id eſt,quod pater tuus debuit,non
quod ei deberetur:vt ff.de verbo.ſig.cedere.§.æs alienum *Ad ſcriptos hæredes.* Vel nun-
cupatos, non certo. *Pro portionibus hæreditariis.* Si enim æs alienum ſit. c. & ipſi ſunt
tres hæredes, conuenietur quilibet pro tertia. vnde & ſi tertia non valeat niſi duos ſol.
quilibet tenetur tertiam.c. præſtare : vt notaui ſuprà de rei vindicat.cum à matre, olim
non conueniebatur niſi in quantum in bonis defuncti inueniebatur. hodie nedum pro
ære alieno , etſi fines hæreditarios excedat, ſed etiam pro legatis & fideicommiſſis : vt
ĩ.ad l.Falcidiam.authentic. ſed cum teſtator. teneretur ergo pro portione hæreditaria,
etſi minor ſit debito, vt habes & notaui ſuprà de nego. geſt. ſi ab eo, non pro eo quod
aliquis

2 aliquis habet iure prælegationis,tenetur, legatarij enim † non tenentur: vt ȷ̈. de actio. & oblig.l.vlt. quia non ſunt iuris ſucceſſores, ſed rei ſingularis: & actio perſonalis quæ competebat in defunctum, non ſequitur rem ipſam:vt ff. ad Trebel.l.1.§.ſi hæres. tran-
3 ſit enim legatum ad legatarium ſine damno,hæreditas verò interdum † damnoſa eſt:vt ff. manda.ſi hæreditatem.§. 1. ſi tamen hæreditaria portio non ſufficiat ad æs alienum, imò totam abſorbeat, dicendum eſt inſtitutiones iſtas nullius eſſe momenti:vt ff.de hæred.inſt.l.ex facto ȷ̈.

1 *Mutuum quid.*
2 *Mutuum tribus modis reconciliatur.*
3 *Dos quando reconciliatur.*
4 *Doli exceptio.*

QVAMVIS PECVNIAM TVAM. Siue ſciebat eſſe tuam, ſiue ignorabat, & vt expreſſius dicam, etiam ſi ſubripuerit mihi meã pecuniam, qui & credidit, ſtipulatione ius ſibi obligationis acquirit:tenetur tamen actione furti:nec hoc impedit qui cõtracta ſit obligatio inter Aſclepiadem & eum cui credidit. ſi verò interpoſita non fuit L.2.
1 ſtipulatio,non haberet actionem:quia mutuum † eſt,quod de meo fiat tuum:vt ff. eod. l. 2.& iſte nihil facit accipientis:quare non poteſt intendere actionem. & ita conſiderata numeratione non agit,ſed inſpecta ſtipulatione, ex qua iure ciuili oritur actio. vnde eſt
2 ei obligatus,vt dicit. Et notatur hic quòd mutuum † reconciliatur tribus modis, ſtipulatione,comſumptione, & vſucapione,ſtipulatione,vt hic. comſumptione, ſi numeraui pecuniam alienam,& debitor conſumpſit eam. licet enim non teneatur à principio ex conſumptione,vt ff.eod.nam & ſi.Vſucapione, ſi credidi alienam pecuniam,& debitor eam detinet bona fide,nec cõſumitur:quod difficile contingit. vſucapit enim eam, ſicut faceret ſeruum alienum vel loricam:& ita poſſum agere modo,& valet quod à principio non valuit.hoc lege non eſt expreſſum,ſed ſic dicitur domino reconciliari cauſa mortis:
3 vt ff.de dona.cauſa mor.ſi alienam.ſic † & reconciliatur dos:vt ff. de iure dot. Proculus nepoti. Conſueuit quæri,ſi numeraui mutuam pecuniam,& ſtipulatus ſum de ea reddẽda, vel tantumdẽ in eo genere, & ita reconciliatur mutuũ ſtipulatione:vt ȷ̈.ſi dominus veniat & vendicauerit pecuniam:an nihilominus debitor teneatur ei qui numerauit,ex ſtipulatu. & videtur hîc eſſe quædam perplexitas. nam contra dominum non potuit ſe excuſare: & nihilominus videtur quòd iſte remaneat obligatus propter ſtipulationem interpoſitam. quid ergo dices?Reſp.non tenetur ex ſtipulatu:quia cum ea pecunia quæ erat penes ipſum, erat cauſa quare teneretur, propter eam enim tenebatur ad tantum-
4 dem in eo genere: ſi illa ſit ab eo oblata ſine dolo & culpa ſua, habet † doli exceptionẽ: vt ff.de ſtipula. ſeruo.l.1.§.2.Alia ſit quæſtio circa mutuum quod conſumptione reconciliatur. quid enim ſi non conſumpſit, ſed perſtetit ne conſumeret? videtur quòd non teneatur,cum non reconcilietur conſumptione.Puto tamẽ diſtinguẽdum, an iuſta fuerit cauſa quare non conſumat, vt quia denunciauit dominus alienam eſſe pecuniam:an non:ſi iuſta,non imputatur ei,vt ff.eod. nam & fur. ſi non eſt admonitus ab aliquo, imò detinet mala fide, tenetur condictione. & videtur hîc argum.contra regulam iuris quæ dicit,quod ab initio non valuit, ex poſt facto non conualeſcit, in generali de initio ſpectando. *Ita reperitur in vetti.*

EOS QVI OFFICIA. Etſi non ſit poteſtas ſiue officialis in communi;ſi tamen officium habeat ad tempus, aliud ſi eſſent perpetui:vt ff. eo. præſidis. *Agitare.* Id eſt, exercere,quia non vult pecuniam eſſe otioſam. L.3.

1 *Abſenti quæritur actio.*
2 *Per liberam perſonam nihil acquiritur.*

SI ABSENTIS. *Nomine eius.* Sic ergo mutuata fuit pecunia abſentis nomine ſuo id eſt, tanquam ſua,& vt ſibi quæratur actio & obligatio. ſi verò non nomine alterius, ſed eius qui dat fœnori numeratio fiat,ſtipulatus eſt tamen alteri reddi, non valet ſtipulatio:vt ff. eodem. certi condictio.§. quoniam. nec eſt vis faciẽda in eo quod hic dicitur de abſente:idem enim eſſet ſi præſens eſſet, & nomine præſentis credita eſſet pecunia. L.4.
1 ſiue ergo ſit abſens ſiue non, cum nomine eius † credatur,quæritur ei actio,vt in §. pen. illius l.certi condictio.quare ergo dicit hîc de abſente?quia dubitabatur in eo.ſi enim eſſet abſens, non eſt veriſimile quòd reprobaret, cum in vtilitatem ſuam fiat. ſed cum abſens eſt,poteſt cõuenire eum qui numerauit:&præterea poteſt reprobare nomen. Vnde

diligentet eſt diſtinguendum, dederit pecuniam mutuam mandato meo, an non. Pri-
mo caſu quęritur actio, neque licet reprobare, quia mandaui. ſi verò non mandaui, &
ſuam credat tanquam meam, vel etiam meam, quæritur actio. ſed quomodo, cum per
2 liberam perſonā excepta cauſa poſſeſſionis † nihil poſſit acquiri: vt ĩ.per quas no.acqui.
l.1. ſed dic quòd illud generale eſt, ſpeciale eſt hîc in mutuo. quæritur ergo mihi actio
etiam ignoranti: ſed licet reprobare nomē id eſt, actionem de mutuo. ſic & ſumitur no-
men. ĩ.de actio.& oblig.nominibus.

1 *Fœnerator.*
2 *Vnius rei dominium, apud duos inſolidum eſſe non poteſt.*
3 *Re contrahitur inſolidum obligatio.*
4 *Beneficium diuiſionis.*
5 *Ciuilis obligatio, naturalis habet efficaciam.*
6 *Contractus innominatus.*

L.5. SI NON SINGVLI. Caſus talis eſt. Venerunt tres ſcholares ad fœneratorem. &
voluerunt ab eo accipere mutuam pecuniam. ille dixit ſe non habere præ manibus:
ſed ita dixit, quòd fieret inſtrumentum de acceptione pecuniæ, & poſt duos dies vel tres
numeraret eis. & ita fecerunt. poſtea totam pecuniam numerauit vni eorum. quæritur
vtrum alij teneantur, qui nihil acceperunt, & quamuis de ſtricto iure teneri videantur,
1 de æquitate tamen contrarium eſt, cum nihil ad eos peruenit: & hoc ſi † fœneratori de-
nunciauerint hi ante teſtes ſe nihil accepiſſe. alioquin poſt biennium tenerentur. ſed &
ante biennium, licet nihil acceperint, tenentur: vt ſi interceſſerint pro eo cui numerata
eſt pecunia, vel etiam in ſolidum vnuſquiſque promiſerat ſe redditurum pecuniam, &
renunciauerunt nouæ conſtitutioni & diuiſioni, vel ſi re obligatus eſt quilibet in ſolidū
ſine ſtipulatione aliqua: vt ſi voluntate eorum totum numeratum eſt vni: ita eſt quando
ſcripſerunt pecuniam ſe accepiſſe, ſi verò oleum ſcripſerunt ſe recepiſſe, & ſpe recipien-
di olei, multominus tunc tenerentur: quia nec eis nec aliis fuit appenſum vel datum, cū
interceſſit ſtipulatio reddendi olei. & ſic facta ſolemni conteſtatione, manente eo quod
factum eſt, in ſuo ſtatu, ex ſcriptura accepti olei nihil debetur, ſi non ſinguli in ſolidum
2 &c. Sed nunquid re in ſolidum poſſunt obligari? Videtur quòd non: quia † dominium
eiuſdem rei apud duos inſolidum non poteſt eſſe: vt ff. commo. ſi vt certo. §. vlt. Sed in-
3 tellige ſicut in caſu poſui, quòd vni numerata eſſet in ſolidum, & ſic † re contrahitur in-
ſolidum obligatio. *Vel ſtipulanti creditori*, &c. Promiſit enim quilibet per ſtipulationem
ſe in ſolidum redditurum pecuniam, & renūciauerunt vt in caſu dixi: & ita ſtipulatione
inſolidum obligantur. & hoc bene poteſt eſſe, re enim & ſtipulatione plures conſtitui
poſſunt rei debendi in ſolidum: vt ff. de duobus reis, eandem. & poſſet aliquis contradi-
cere, quia nonne habent diuiſionem ſi inſolidum obligauerunt ſe, per authenti. de duo-
bus reis? ſed intellige quod hîc dicitur, quando in ſolidum ſe obligauerunt, & renuncia-
uerunt nouæ conſtitutioni & diuiſioni: vt ſ. dixi; Si non renunciauerunt, conueniri poſ-
4 ſunt in ſolidum: ſed habent beneficium † diuiſionis. Præterea in alio caſu cum interceſ-
ſerunt, videtur per authen. quòd prius conuenienda ſit principalis perſona, quam ipſi fi-
deiuſſores. ſed dic quòd hîc loquitur ſecundū iura Codicis, aliud per authen. *Vel inter-
ceſſionis.* Repete, ſi non: vt ſit ſenſus. vel ſi non interceſſionis &c. *Vos conuenire poſſit.* Sci-
licet, intra biennium. & ad hoc facit ſequens determinatio, ſi intra præſtitutū &c. elapſo
enim biennio teneretur: vt ĩ. de non nume. pecu. in contractibus. ciuiliter & naturaliter,
5 ſecundum quoſdam. Vel vt Io. dixit, ciuiliter tenetur. & illa ciuilis † obligatio habet ef-
ficaciam naturalis: vt infrà, de non numerat. pecu. l. ſi intra. & l. cum vltra. *Queſtionem.*
Id eſt, querimoniam. ſunt enim conteſtati ſe nihil accepiſſe, & interuenit ſcriptura: quod
eſt neceſſe: vt ĩ. de non nume. pecu. authent. hanc autem querelam. *Oleum ſuſ. inſtru. ſit
col.* Subaudi, ſpe recipiendi olei. ſi enim pro pecunia accepta ab alio oleum dare promi-
ſiſſent, bene tenerentur: vt ĩ. de rerum permuta. rebus, quam l. dixerunt contrariam. ſed
habēti bonam literam non contradicit. quidā enim habēt hic pro pecunia numerata, &
male. imò ſine pro debet eſſe litera, vt ſint ablatiui caſus abſoluti, ſic, ſi pecunia numera-
ta, ſubaudi vni oleū ſuſceptū &c. vnde intellige ꝙ ſcriptū ſit de oleo ſpe recipiendi olei.
& ita mutuum cōtrahitur, & eſt neceſſaria ſolemnis conteſtatio. alioquin ſi pro pecunia
6 promiſiſſent oleum, non eſſet mutuū: vt ff. eo. l. 2. imò innominatus † cōtractus: & ita nō
eſt conteſtatio neceſſaria. *Cum ſi reddēdi*, &c. Sed quare non habēt exceptionē, cum hoc
ſolem-

ſolemniter teſtati ſunt,etiā ſi interuenit ſtipulatio?& certè habent non nu.pec.ſi interue-
nit ſcriptura,vel ſi non interuenit, in factum:vt j.de non numer. pecu.cum vltra.& inſt.
de excep.§.1.niſi confiterentur ſe accepiſſe oleum animo nouandi, vt alius.ſ.liberaretur.

1 *Pecunia per nouationem in mutuum conuerti poteſt.*
2 *Omnis obligatio,tollitur nouatione.*
3 *Falſa cauſa vitiat legatum.*

SI EX PRETIO. *Contra quem.* Subaudi,ab eo:vt ſit ſenſus,ab eo contra quem &c. L.6.
Falſa mutuæ datæ, &c. Per hoc videtur quòd non ſit factum mutuum per nouationē.
quare aſſignatur contra ff.eod.ſingularia.Reſp. ſicut Y.diſtinguendo,habeas pecuniam
1 quæ debetur ex vēditione deſtinatam ſolutioni:an non,ſi ſic,per † nouationem conuer-
ti poterit in mutuum , vt ibi. alioquin contra.ff. manda.qui negotia. nec exigitur quòd
pecunia ſit præſens,ſed ſatis eſt quòd extet vbicunque.aliàs enim ex præſentia rei tranſ-
fertur dominium:& ita nōn eſt ſpeciale in mutuo,quod dicit lex eſſe:vt ff.eo. certi con-
dictio.§.vlt. *Cum obligatio non defecerit.*Sub.imò videtur quòd defeciſſet:quia nonne tol-
2 litur † omnis obligatio nouatione : vt inſtit. quib.mo.ob. toll.in prin.& §.præterea,ſed
intellige quòd non defecit in genere , primo enim fortè debebat ex venditione . facta
nouatione ſimiliter debet, licet prior obligatio ciuilis & naturalis ſit ſublata:& ita prius
erat obligatus,& modo eſt obligatus,& ſic non defecit obligatio in genere. *Si verò citra
vinculum ſtipula.* Aquilianæ,qua ſit nouatio:vt ſ.dictum eſt,licet non ſit conuerſa pecu-
nia in mutuum.nec enim eſt mutua,nec fuit,& ideò non fuit falſa demōſtratio &c. hoc
enim non tollit quin debeatur vſura per ſtipulationem debita ex pecunia quæ in no-
3 uationem deducta eſt:ſicut nec aliàs falſa † cauſa vitiat legatum:vt inſtit.de lega.§.lon-
gè. *Conuenit.* Nuda pactione, *Simulatis pro infectis habitis.* Sic ergo & ſi in ſcriptura re-
digatur pecuniam deberi ex mutuo. & præterea conuenerit de vſuris, non ſit nouatio
per ſcripturam,ſed in vſura non reſpondet,& dici poteſt quòd non debeantur:quia non
tanquam ex fœnebri pecunia, quia ibi exigeretur ſtipulatio : vt j.de vſur.quamuis.nec
tanquam ex ea pecunia quæ duret in prima obligatione , quia pactum non fuit in con-
tinenti appoſitum:& ideò non debetur:vt ff.depoſiti, Lucius.ſed videtur his quæ ſ.dixi
quòd non fiat nouatio per ſcripturam,contradicere j.de non nume.pecu.aduerſus.Reſ-
pondet quidam:quia hîc non interuenit ſcriptura ad nouationem, ibi ad probationem.
Vel dicas quòd conſonēt. dicit enim l.illa quòd ſi ex iuſta cauſa præcedenti habebat pe-
cuniam quis,& ſcribatur in inſtrumento,quòd in mutuum conuertatur, non habet ex-
ceptio.non num.pecu.quia illa exceptio locum habet,cum aliquis ſpe futuræ numera-
tionis ſcripſit ſe accepiſſe, ibi autem non ita fuit:& ideò non habet locum:durat tamen
prior obligatio in ſuo ſtatu,nec ſit aliqua nouatio,vt hîc dicit.

1 *Titulus non inquirendus.*
2 *Pro re aliena vendita,datur actio.*
3 *Mutuum naturale.*

NON VNDE ORIGINEM. Origo hîc appellatur titulus,poſſet enim dubitari, L.7.
quando maxima datur mutuo pecunia, vnde habuit eam creditor:& ſi quæri poſ-
1 ſet ab eo † quo titulo habuit,& dicit lex iſta,non hoc requirendum eſſe:ſed ſi vt propriā
numerauit is qui contraxit, ſic alias poſſeſſor non cogitur dicere titulum ſuæ poſſeſſio-
nis:vt ſ.de hæred.petit.l.cogi.ſed ſuperficialiter aſſignari poſſet contra.j.de pig. act. nec
creditores . dicit enim quod ſi originem rei &c. ſed ibi agebat, & ideò probare debet:vt
ſ.de edendo. qui accuſare. probat ergo rei originem id eſt, pignori ſe dediſſe. alius non
poteſt referre quæſtionem de dominio, licet debitor non fuerit dominus:vt ibi notaui.
ſic nec is cui res aliena tradita eſt. habet enim actionem is qui commodauit, licet non
2 probet ſe dominum:vt ff.commod.ita vt fur. ſed & pro re vendita † aliena habeo actio-
nem : vt ff. de contrahen. empt. rem alienam. hîc autem non agit : imò omnino alia eſt
ſententia:& ideò non contradicit. ſed alia ratione videtur quòd requirendus ſit titulus
vel origo rei ab eo qui accepit mutuum : quia aliter non valet mutuum,niſi ille cui da-
tur fiat dominus.eſt enim mutuum, cum de meo ſit tuum:vt ff.eo.l.2. & certè ſi tracte-
3 mus de †mutuo naturali,verum eſt quod dixi.tunc enim oportet transferri dominium:
ſed non eſt neceſſe quòd de eo tractemus : quia poteſt confirmari mutuum tribus mo-
dis,etſi à principio non valuerit:vt notaui ſ.eo. quamuis.

1 *Centeſima vſura.*
2 *Vtile non vitiatur per inutile.*
3 *Venetorum conſuetudo.*

L.8. SI PRO MVTVA. *Aeſtimatas acce.* Fuerunt ergo iſtæ datæ æſtimatæ ſecundum
quòd inter eos conuenit:& debitor fortè vendidit res illas,& ex pretio æſtimaro pro-
miſſa fuit vſura. ſed non dicit vtrum pecunia illa quæ pto æſtimatione terum debetur,
conuertatut in cauſam mutui,an non.quare non videtut credidiſſe.ſed potius vendidiſ-
ſe,cum dederit res,& pro rebus promiſſum fuerit pretium. quomodo enim tunc tene-
retur ex mutuo,ſi dicat aliquis quòd æſtimatio debetut ex vẽdito? ſed placuit inter eos,
vt illa pecunia deberetur vt mutua,ſed & hîc non videtur vt tranſeat in cauſam mutui:
vt ff.mand.qui negotia.ſed reſpon.vt ſecundum Y.notaui.s̃. in l.ſi ex pretio. *Vltra cen-*
1 *teſimam.* Centeſima † vſura eſt, quæ æquiparatur ſorti in capite anni. illa in paucis præ-
ſtatur:vt j̃.de vſuris.eos qui.Idem intellige in triente vel beſſe.vſura quia quidã ſunt qui
tantum eas poſſunt ſtipulari:vnde ſi ſtipularentur vltra,redigitur ad legitimam:& vide-
tur per hoc quòd illicitas ſtipulatus vſuras, tepellendus eſt à ſorte.ſed contra. eſt, quia
2 vtile † non vitiatur per inutile. *Quod minoris eſſe,*&c. Et hoc de iure. aliud ſecundum
3 conſuetudinem,vt † apud Venetos: quia ſi non tantum valet pignus, non debet teneri
in plus ille qui debet.

L.9. CVM IN GALLIA. *Vel re pro ſolido.* Quia Syntrophus & alius numerauit,vt habe-
ret eum quilibet obligatum pro ſolido: quod & fieri poteſt per ſtipulationem.ſicut
enim conſtitui poſſunt duo rei debendi in ſolidũ re vel verbis, vt notaui.s̃.eo. ſi non ſin-
guli ita & duo rei credendi.& tunc is qui dedit cum Syntropho,aget in ſolidum ex per-
ſona ſua,vel ſi factus ſit procurator ab hæredibus Syntrophi, licet non in ſolidum tene-
batur ſibi debitor,aget tamen in ſolidum, vt hîc dicit.ſic & ff.famil.erciſc.l.2.& 3.

L.10. EO. Id eſt ideò,& incipiat ibi conſtructio.Exactio non interpellatur &c. *Nam.* Be-
ne dixi quòd exactio non interpellatur in primo caſu: nam idem eſt in iſto ſecundo,
vel dic,nam,pro certe.

1 *Ratio duplex,naturæ & legis.*
2 *Interitu ſpeciei,liberatur debitor.*

L.11. INCENDIVM. Idem in ruina, naufragio, & omni caſu:vt j̃. probaui duabus ratio-
nibus. *Aere alieno.* æs alienum appellatur quod nos debemus: vt notaui.s̃. eod.l.1.
1 *Non exuit debitorem.* Duplex † eſt ratio, naturalis,& legis.naturalis ratio hoc non dictat,
quia non tenebatur in ſpecie,imò in genere:& genus non perit.ſi enim ad ſpeciem tene-
2 retur: ſi periret ſine dolo & culpa ſua, & ipſe non exiſtente in mora, interitu † ſpeciei
liberaretur:vt ff. de verbo.ob.ſi ex legat.ergo dic quòd teneretur in genere ad.c.& tunc
non perit: vt s̃.dixi. fallit autem regula iſta ratione pacti:vt ff.de nautic.fœno. periculi.
fallit etiam in noxali:vt ff.de nox.electio.§.ſi is. fallit in actione de peculio,vt ff.de pecu-
lio,ſi noxali,& ff.de pecul.lega.ſi peculium.per legem probatur,quia diſtinguit lex vtrũ
in ſpecie ſit aliquis obligatus,an ad incertum, ſi in ſpecie,liberatur interitu ſpeciei. ſi ad
incertum, diſtingue,quia aut erat incertum de incertis, aut incertum de certis,ſi incer-
tum de certis, puta quia debebam vnum de ſeruis meis, aut vnum de illis aureis:ſi om-
nes amiſit,liberatur.ſi incertum de certis,puta loricam in genere,ibi aliud eſſet, quia nõ
liberatur vt dicit lex ff.ad l.Falc.in ratione.§.incertæ.

1 *Liberatio ratione officij.*

L.12. SI IN REM. *Cum Ioue.* Nomen eſt ptoprium. *Nec re nec ſolemniter,*&c. Videtur er-
go quòd ſi re vel verbis ſe obligauerunt inſolidum, & vnus ſoluit integram pecuniã,
quòd non poſſit repetere.ſed ſiue pro parte ſiue inſolidum erant obligati: ſi totum ſol-
uat alter, agere poterit.In eo tamen caſu quando vel re vel verbis obligati ſunt in ſoli-
dum,ſi vnus ſoluat totum, verum eſt quòd liberat ſe & alium, ſed ſe principaliter: non
ex officij ratione liberatur alius,ſed natura obligationis,vt vno ſoluente alius liberetur:
vt ff.de duobus reis.l.2.In alio vero caſu,vt cum nõ in ſolidum obligati ſunt re vel ver-
1 bis,liberatur † alius ratione officij: vnde habet neg.geſt.ſi quæras qualiter agat, cum in
ſolidum tenebantur,& vnus totum ſoluit,hîc diſſentiũt: vt notaui.j̃.de duobus reis.l.1.
Vt. Id eſt,ſicut,poteſt enim petere ſicut debitum.

EVM-

EVM QVI Vt plenè ſcias quid obtineat cum quis accipit mutuum gerendo alte- L.13.
rius officium: diſtingue vt diligenter tractatur in ſumma iſtius tit.§.item.nec libera-
tur,ibi,vbi autem quis &c.vſque illuc,illud notandum eſt &c.

MVTVÆ. *Non habet obligatum.* Licet enim quodammodo conſentire videtur in L.14
contractu,non tamen pro ſe,ſed pro alio.

NON ADVERSVS. *Contra iuris.* Cum reſpectu tamen tuo,non eorum quibus tra- L.15.
didiſti,tibi ſit mutuata pecunia.

1 *Emptor legum, quis.*

QVISQVIS. *Si in prouincia fuerit verſata.* Si ergo non eſt de prouincia illa, poteſt L.16.
iudici nuntiare. *Quaſi emptor legum.* Conſueuerunt enim debitores multum ti-
mere creditores,cum eos vidēt. & ſi videret eum coram ſe in curia, non diceret ius pro-
1 pterea quia credidit ſibi pecuniã. & ita eſt † emptor legum,& etiam in prouincia. *Colle-
ctarius.* Id eſt ille qui emit honorem, vt idem honoris in decuplum accipiat vendendo
ſententias vel alia quæ ad eum pertinent ratione officij empti: vt ĩ.authentic.vt iud.ſine
quoquo ſuffra.§.cogitatio. & §. ſi quis autem, & ita impeditur mutuum ratione dantis
& accipientis. eadem ratione impeditur ſi iudex vult fœnori dare. & idem in officiali-
bus,ſi non ſint perpetui: vt s̃.eos.& ff.eo.principalibus.& l.ſeq.

1 *Chirographum vnde dictum.* 2 *Teſtu infamis non vitiat contractum.*

SVPER *Chirographariis inſtrumentis.* Creditorum confitentium ſibi ſolutum eſſe, vel L.17.
1 credentium aliis. Et eſt chirographum † priuata ſcriptura, à chir, quod eſt manus,&
graphe, quod eſt ſcriptura. & poteſt dici quòd idem eſſet ſi interueniret tabellio, quòd
tres teſtes eſſent neceſſarij. Vel dic quòd ibi non eſt neceſſarium, ſicut hîc, quia inſtru-
mentum publicum maioris eſt potentiæ quam priuatum, cum domeſticum per ſe non
probet, ſed cum aliis: vt ĩ.de probat.inſtrumenta. *Probatæ opinionis.* Non ergo ſufficiunt
tres, niſi eſſent probatę opinionis. idem in teſtamentis, vbi rogati debent eſſe.ſed tamen
2 in contractibus ſemper tenet contractus, etiam ſi infamis † teſtis interueniat: nec exi-
guntur ad ſubſtantiam contractus. ſecus in teſtamentis & ſimilibus. *Capiat.* Silicet te-
ſtimonium trium teſtiũ.& quomodo capiet ſi ſubſcripſerunt? *Minime hoc admitti.* Non
dicit quòd non valeat, ſi enim certum eſt datam eſſe pecuniam, bene valet: ſed per tale
inſtrumentum non probatur. aſſignatur contra.ĩ. qui pot.in pig.hab. ſcripturas.ſed hîc
in maiori ſumma.L.librarum loquitur, ibi in minori: vt ibi plenius notaui. Habes au-
thenticum hîc deſignatum. SED NOVO IVRE,&c. Vt plenè ſcias quid obtineat cir-
ca materiam iſtam:& quòd difficilimum eſt abſtrahere de corpore authen. diſtingue vt
diligenter in ſumma notatur.§.item in mutui obligatione.

DE SVFFRAGIO.
TIT. III.

1 *Ex pacto nudo naſcitur actio.* 3 *Bona fides, in contractibus conſideranda.*
2 *Solemnis ſponſio.* 4 *Propria auctoritate nihil moliendum.*

SI QVI DESIDERIA EXPLICARE CVPIENTES. Per allega- L.vnica.
tiones & argumenta & leges quæ neceſſariæ ſunt in cauſa. *Et ob referendam
vicem.* Sicut enim habet auxilium ab eo,ita debet reddere vicem. *Sponſione
conſtrinxerint.* Promiſerunt enim de ſolutione, & ſi quidem fuit ſolemnis
ſponſio, habet locum certi condictio, ſi certum fuit in obligatione. ſi incertum, actio
ex ſtipulatu. ſi nuda fuit pactio, cõuenietur cliens cõdictione ex l. iſta: vt ſit hîc ſpeciale,
1 quòd ex nudo pacto † naſcatur actio, ſicut & in aliis ſpecialibus caſibus etiam ex nu-
do pacto naſcitur. ſi nulla interuenit conuentio, poſtulabitur iudicis officiũ, vt præſtetur
ſalarium ſecundũ facundiam aduocati,& qualitatẽ cauſæ: vt ff.de var.& extraor.cognit.
2 l.1.§.in honorariis. Iſta ergo tria notari poſſunt, quia diſtinguendum eſt, an interueniat †
ſolemnis ſponſio, an nuda, vel nulla. *Cum ea quæ optauerunt, conſequantur.* Ergo videtur
quòd demũ finita cauſa ſalariũ ſit reſtituendũ. quod quidã voluerũt dicere: ſed litera non
facit pro eis: quia non dicit, cũ ea quæ optauerũt fuerint cõſecuti: imò dixit cõſequãtur,

vnde interim dum conſequitur non finita cauſa, dicimus nos quòd ſalarium debeat
præſtari.& quòd cauſa pendẽte præſtetur,dicit l.ſ.de iudic.properandum §.honorariis.
Si artibus moras nectant. Quia procraſtinando differunt ſolutionem. *Collatio.* Supra
dixi de traditione,& ideò gloſſa id eſt,traditio.aliter ſumitur.j.de colla. *Hac ratione.* Id
eſt,propter bonam fidem. *Cumulatur.* Quia traditio interuenit, & ſuperuenit bona fi-
des: & ideò dicitur cumulum quemdam addere. & dicit ideò de bona fide,quia conſi-
3 deranda † eſt in contractibus:vt j.de actio. & ob. bonam fidem. *Et rem fuiſſe comple.ge-
ſtæ.* Videtur prima facie dicere litera iſta,quòd duæ ſcripturæ exigantur.Io.dixit vnam
ſufficere.vel aliter,quia tractauit de ſcriptura in obligatione contrahenda:præterea ne-
ceſſaria eſt alia de ſolutione & traditione: & ita duæ ſunt neceſſariæ. *Neque de veteri iu-
re*,&c.Hoc eſt quia nec dominus aliter amittet dominium, nec alius acquiret.& volue-
runt quidam ſumere arg. per l.iſtam quia ſicut ſi res immobilis tradatur ex cauſa ſuffra-
gij dominium non transfertur, niſi ſcriptura efficiatur, ita cum conuenit vt venditio in
ſcriptis contrahatur,dominium non transfertur niſi mũdum fuerit completum, & ſuis
partibus abſolutum:vt plene notaui j. de fide inſtru.contractus. & dic vt ibi. *Eo à peti-
tione excluſo*,&c. Nontandum eſt quòd hîc dicit quia ſi aliquis habet actionem pro re
4 aliqua, & auctoritate † ſua ſumat,excludetur à petitione,& in priſtinum ſtatum poſſeſ-
ſio reducetur maximè per edictum diui Marci: vt ff. quod met.cauſa.extat.& præterea
poteſt habere locum illa generalis conſtitutio noſtra.j.vnde vi,ſi quis in tantam,nec cõ-
tradicit huic l.quod dicitur ſ.ne liceat poten.vt ibi notaui.& dic vt ibi.

DE PROHIBITA SEQVESTRATIONE pecuniæ. TIT. IIII.

1 *Poſſeßio debet remanere in ſuo ſtatu.*
2 *Sequeſtratio.*
3 *Sequeſter quis.*

QVOTIENS EX QVOLIBET CONTRACTV. Siue realis actio inten-
1 tetur, ſiue perſonalis: quia poſſeſſio † debet remanere in ſuo ſtatu, nec reſti-
tuitur res etſi ſit aliena, niſi intentionem ſuam implenti:vt ſ. de rei vindica.
res. *Pecunia.* Largè. ſumitur enim nomen pecuniæ pro ſpecie vel quantita-
te quæ eſt in obligatione:vt j.de conſti.pec.l.pe. *Sequeſtrationis.* Id eſt,ſeparationis:quia
2 non priuabitur poſſeſſione. & ideò dicta eſt † ſequeſtratio, quia videtur interim quòd
neque actor neque reus poſſideat,niſi actum eſſet in ſequeſtratione vt cuſtodiæ tantum
cauſa fiat depoſitio: vt ff.depo. licet.1.Reſpon.& §.1.& de acquir. poſſ.intereſſe.Eſt au-
3 tem ſequeſter † ille apud quem plures rem eam de qua controuerſia eſt depoſuerunt,
dictus ab eo quòd occurrenti & quaſi ſequenti eos committitur res:vt ff.de verb.ſig.ſe-
queſter. prohibita eſt ergo ſequeſtratio niſi fiat ex voluntate partium. ſed in caſibus eſt
ſpeciale quòd fiat ex neceſſitate:vt diligenter in ſumma notatur.§.item fit.

DE CONDICTIONE INDEBITI. TIT. V.

1 *Auctoritate ſententiæ inhibet repetitionem.*
2 *Intranſitiua conſtructio.*
3 *Ciuilu acceßio.*

L.1. PECVNIÆ INDEBITÆ NON EX CAV. IVD. SOLVTÆ. Ideò di-
cit,quia ſi condemnatus eſſet quis ad id quod non debebat,& ſoluit,hoc nõ
1 repetit, licet ſoluat indebitum. auctoritas † enim ſententiæ inhibet repeti-
tionem:vt ff.manda.ſi fideiuſſor.§.in omnibus.& dico indebitum conſidera-
ta antiqua cauſa ante ſententiam. poſt ſententiam enim verè eſt debitum. & dicit hoc,
non ex cauſa iudicati &c.gratia exempli.idem enim in eo quod non ſolutum eſt ex cau-
ſa iudicati,ſed quia delatum erat ſacramentum.licet enim ſit indebitum, non poteſt re-
peti:vt ff.de iureiuran.l.1. idem ex cauſa tranſactionis: vt ſ.de tranſac.l.2. Idem in qui-
buſdam aliis cauſis quæ per inficiationem creſcunt: vt j.ea quæ. idem ſi ſoluam cauſa
pietatis,vel ſciens indebitum. intellige ergo quod.ſ.dicitur,poſitum eſſe ratione exem-
2 pli.ſic j.de dotis promiſ.l.1. *Iure condictionis.* Id eſt,eo iure quod eſt condictio:vt ſit † in-
tranſi-

tráſitiua conſtructio, ſicut ibi, creatura ſalis. *Vſuras autem*, &c. Videtur male dicere, quia fructus: vt ff. eo. indebiti: & vſuræ obtinent more fructuum, vt ſ. de vſur. vſuræ. quare videtur quòd præſtetur vſura. ſed regula illa de vſuris locum habet in bonæ fidei iudiciis,
3 & in legatis, & in fideicommiſſis. aliud in ſtricti iuris, vt hîc: quia ibi non venit ciuilis † acceſſio ſecundum quoſdam ante lit. conreſt. nos dicimus quòd non venit ante vel poſt ciuilis acceſſio: ſecus in naturali. *Actione enim condictionis*. Intranſitiuè conſtrue, vt ſupta dixi.

SI CITRA. *Condictionem*. Indebiti, ſi ſoluiſti, vel ſine cauſa vt libereris. L. 2.

CVM ET SOLVTA. *Vel doli exceptio*. Nam cui damus actionem, multo magis & exceptionem competere quis dicer. L. 3.

1 *Inficiatione creſcit cauſa.* 2 *Confeßio, & ſolutio, quando non præiudicant.*

1 EA QVÆ PER *Inficiat. in li. creſcunt*. Vt in l. Aquil. contra negantem. idem † in legaro relicto venerabili loco: vt inſtit. de oblig. quæ ex quaſi contra. §. vlr. In talibus ſi ſoluatur etiam ab ignorante, non habet locum repetitio, quia ſi confitear me damnum dediſſe quod ab alio eſt darum: ſi à nemine eſſet damnum datum, non preiudicarem mi-
2 hi per confeſſionem vel ſolutionem. & quòd † non per confeſſionem, dicit. l. ff. ad l. Aquil. inde Neratius. §. vltim. ergo nec per ſolutionem ſi datum eſſet damnum. aliter eſſet vt ſ. dictum eſt. *Repeti non poſſe*. Siue erret in facto ſiue in iure. Quidam dixerunt quòd ſi erret in iure, non repetit. ſi in facto, contra eſt. nos non diſtinguimus: & pro nobis eſt ff. vt in poſſ. leg. l. 1. Ita eſt cum actio creſcit per inficiationem. ſi verò à principio eſſet pœnalis repeteretur, vt ff. eo. eleganter. §. vlt. & inſtit. de act. §. ſed furti. L4.

SI A PATRE. *Intra tempora præſt*. Id eſt, annum vtilem. L. 5.

SI PER IGNORAN. *Non debitam*. Scilicet, hac ratione, quia iam fuerat ſoluta, & hoc eſt quare dicit non debitam ſolutam. L. 6.

FIDEICOMMISSVM. *Repeti poſſe*. Præterquam ſi venerabili loco ſit relictum, & ſoluatur indebitum: vt notaui ſ. eo. ea quæ. L. 7.

CREDITORIS. Aſſignatur huic l. contra. ĩ. de furt. falſas. ſolue & diſtingue vt ibi diligenter notaui. L. 8.

1 *Scientia condi. indebiti impedit.* 2 *Duobus modis ratum quid haberi poteſt.*

1 INDEBITVM. *Sciens non repetit*. Ergo ſcientia impedit actionem iſtam vnde † ita legitur ff. de reg. iur. Cuius per errorem &c. ſunt & alia impedimenta: vt notaui ſ. eo. l. 1. L. 9.
2 *Ratum contractum*. Re ſcilicet ipſa, vel verbis. poteſt enim † iſtis duobus modis ratum haberi: vt ff. rem ratam haberi, reſpondit. & ff. ad Mace. ſed Iulianus §. ſi filius. *A ſe debitum*, &c. Et ita ceſſat condictio indebiti.

1 *Creditor quando in alternatiuis non habet electionem.*

SI QVIS SERVVM. Aſſignatur contra ff. eo. ſi non ſortem. §. vlt. dic quòd corrigitur per iſtam, ſicut & hîc corrigit quorumdam opinionem. hoc ſi vnus erat debi- L. 10.
1 tor. ſi autem correus eram debendi cum alio, alternatiue habebit electionem † creditor: quia facile poſſemus diſſentire: vt ff. eo. planè. patet ergo quid ſit per l. iſtam quando duo debebam alternatiuè, & vtrumque ſolui. ſi alterum ad quod præciſe putabam me teneri, nihil repeto: vt ff. de lega. 2. ſi is cui. nam vnum ex neceſſitate, quia ad hoc tenebar. & aliud ſciens indebitum ſolui, quare neutrum poſſum repetere.

PRO DVBIETATE. *Ancipit*. Id eſt, dubio vtrum eſſet debitum, an indebitum. L. 11.

DE CONDICTIONE VT OB CAVSAM DATOrum. TIT. VI.

1 *Cum principale non valet, nec ſubſecutiuum.* 2 *Iuſtißimus error.*

PECVNIAM. Id eſt, pecunia quam te &c. ſic. ĩ. de fideicommiſ. eam quam. vel ſecundum Io. ita diſtingue, tu proponis pecuniam quam id eſt, aliquã &c. *Pactumque quod*. Intetpo. &c. quod ſit iſtud pactũ, nõ dicit: ſed intellige quòd pactum apponeretur de lucranda dote vt fieri ſoler cum matrimonium con- L. 1.

trahitur. *Actionem habet.* ſcilicet pecunia illa,id eſt,tu non, propter pecuniam datam
actionem de dote.vel dic,nullam de dote actionem habet ſcilicet,mulier illa,pone Berta
quæ dedit pecuniam in dotem.cum enim nullum fuerit matrimoniũ,nec dos eſt,nec a-
1 ctio de dote:vt inſtit. de nup.§. penu. vel antepenul. ſi ergo principale non valet, † nec
ſubſecutiuum, vt hîc, & ṡ. de legib. & conſt. non dubium.& j̄. authentic. de nupt. §. ſi
verò.& eſt ſimile huic quod al.dicit.l.ff.eo.dedi.§.ſi liber. & ff.de condi.& demon. con-
2 ditio. & intellige l.iſtam quando iuſtiſſimus † error interuenit. tunc enim habet repeti-
tionem pecuniæ. ſi verò ſciret non poſſe contrahi matrimonium,deberet confiſcari:vt
j̄.de inceſt.& inutil.nup.qui contra.P. dixit quòd licet nullum ſciat eſſe matrimonium,
nihilominus pecuniam repetit,fortè quando nec de facto ſecutum eſt matrimonium. ſi
enim de facto eſſet contractum, videretur confiſcari.& pro ſe induxit ff.de condict. ſine
cauſa l.vlt.ſed Ioh. intellexit.l. illam quando ignorabat nullum fuiſſe matrimonium:&
in errore iuris,ſi ſciret,non repeteręt.arg.pro ſe induxit ff.eo.l.1.§.ſi paren.& l.ſeq. ſi non
eſſet prohibitum matrimonium, & ſolueretur morte vxoris vel diuortio exiſtentibus li-
beris,dos remaneret apud patrem.ſi verò morte mariti, non eam lucratur, imò redit ad
vxorem:vt ff.de pact. dota.l.2. & de dote præle.l. 1. *Iure condictionis.* Intranſitiuè con-
ſtruitur.

L.2. SI VT PROPONIS. *Decerni.* Decernebatur olim actio à magiſtratibus,hodie com-
petit.per l.

1 *Pignorũ obligatio,quando inutilis.*
2 *Alienatio de iure & de facto.*
3 *Res ſua nemini ſeruit.*
4 *Quæ contra legẽ fiunt, pro infectis habẽtur.*
5 *Ex ſolo pacto non agitur rei vendicatione.*
6 *Pactum prohibitorium.*

L.3. EA LEGE. *Id efficit.* Id eſt,effectum habet talem.Condictio ſcilicet ob cauſam. *Si
non fue.condi.ſeruata,*&c. Id eſt,lex vel pactum appoſitum de non alienando. videtur
ergo quòd lex iſta quæ appoſita fuit in donatione, approbata ſit per l. iſtam:ſed aliàs vi-
detur quòd pactum tale non poſſit ſtare:vt ff.de pac.nemo paciſcendo. & ad idem facit
ff.de diſtract. pig.ſi creditor.§.vlt. Præterea aliud videtur poſſe induci contra.ff.de pig.
act.l.4. Reſpon.ad l.primam, quia in re quæ erat mea,non valet tale pactum.aliud in re
quæ non erat mea,ſed fit mea per donationem vel vindicationem. ibi enim licet appo-
nere:vt hîc dicit in donatione.Ad aliud dicendum quia ſecundum vnam lecturam non
contradicit.ſi enim habes,certum eſt nullam eſſe vẽditionem,vt pactioni ſtetur,erit ſen-
ſus quod non poterit alienare vt valeat pactum. & ſic conſonat cum l. iſta,ſi habes,cer-
tum eſt nullam eſſe conuentionem,vt pactioni ſtetur, tunc contradicit. Ad aliud dicas
1 quòd licet ei vendere facta tibi denuntiatione.aliàs enim inutilis eſſet † pigoris obliga-
tio.& videtur contra.j̄.ſi manci.ita fue.alleg. ea quidem. præterea videtur per aliam.l.
quòd lex illa ſic appoſita impediat dominij tranſlationem:vt j̄.de reb.alie.l.vlt.non ergo
datur condictio, cum non tranſeat dominium:& ſic non fecit contra conditionem. hîc
autem dicit dari ſi non fuerit conditio ſeruata.Reſpõ. quidam, quòd pactum iſtud ope-
ratur ne dominium alienet,vel vt donatori &c. ſed hæc diſiuncta pro vna tantum parte
eſt vera ſcilicet pro illa, nec dominium prorſus alienet. & ita tota eſt vera : quia omnis
diſiuncta eſt vera, cuius altera pars eſt vera. & ſic non contradicit. Ad aliud contra. dic
2 quòd hîc facta fuit † alienatio de iure & de facto : & tunc datur condictio.alioquin ceſ-
ſat,vt ibi.dominus B.diſtinxit,vtrum in tradendo apponatur pactum,vt tunc non tranſ-
feratur dominium.an in contrahendo tantum,vt tunc transferatur.& induxit pro ſe ff.
de act. empr. ſi tibi.& de ſeruit.vrb. præd. ſi binarum.ſed certè ibi loquitur de quodam
pacto imponendæ ſeruitutis rei ſuæ quam quis vendebat.ex quo certum eſt ſeruitutem
imponi non poſſe ante traditionem, quia † res ſua nemini ſeruit : vt ff.ſi vſusfr. pet.vti
3 frui.ſed pactum de non alienando fieri poteſt in tradendo & contrahendo.& ideò non
eſt bona illa diſtinctio. dicimus ergo quod ſiue in tradendo tantum vel in vtroque ap-
ponatur conditio,nihilominus is cui donatum eſt, poteſt dominium trãsferre,quia do-
minus erat. ſi ergo donator prohibuit ne alienaret, non eſt tale pactum tantæ efficaciæ
quin poſſit tranferri dominium.traditionibus enim & vſucap.&c.vt ṡ.de pact.traditio-
nibus. ſecus quando lex vel teſtator prohibet alienationem, tunc enim ſi alienaui,ipſo
4 iure non valet. vnde dicitur ex eo, quæ contra † legem fiunt, pro infectis reputantur:
vt ṡ.de

vt.ſ.de legib.non dubium, ſecus in pactis contrahentium, quia non reputantur pro in-
fectis.nec obſtat l.de rebus alienis:quia licet illa videātur prohibita,non dicit quod im-
pediatur dominium tranſire.transfert ergo,vt ſ.dixi:ſed agetur condictione ob cauſam
in donatione, vt hîc dicit,non dico rei vindicatione, vt alij dixerunt habita præcedenti
diſtinctione, dixerunt enim agi rei vindicatione, cum in tradendo tantum apponitur
5 pactum,ſed in contrahenda perſonali actione.ſed ex ſolo † pacto nō habet quis rei vin-
dicationem,niſi in caſibus ſpecialibus:vt ff.de contrahē.emp. ſi quis ſub.& de addict. in
diem.vbi autem conditionalis.§. ſed & Marcellus. & j. de pact. conuen. commiſſoriæ,
ergo non transfertur in me dominium,cum ſuperiora ſint ſpecialia:dic quòd in l.illa ea
quidem. ſpeciale eſt in ſeruis,cum apponatur illa conditio,ne manumittantur, cum of-
fenderint dominum.debent enim ſic ſeruari:nec peruenient ad libertatem:ne maleficia
ſeruorum remaneant impunita.& ideò noluit lex quòd perueniant ad libertatem.& ita
grauior erit conditio appoſita in manumiſſione quam aliàs:vt ff.qui & à quibus genera-
liter.§.vlt. nobis tamen videtur contra dicere.j.auth.de aliena.& emphy.coll.ix.§. ſan-
ctiſſimas.ſed lex & pactio ibi,faciunt prohibitionem,& ideò non faciunt alienationē:vt
6 ſ.dictum eſt.& in alio caſu inter † pactum prohibitorium prohibet.l. vſumfructum cō-
petere patri in rebus aduenticiis: vt j.authen.vt liceat matri & auiæ.i.reſpon.quam ha-
bes.j.de bonis quæ liberis.

SI CVM EXIGVAM. *Per condictionem conſequeris.* Quia fecit ob cauſam quæ non eſt ſecuta. L.4.

1 *Impedimentum de iure & facto.*

SI MILITEM. *Cum hoc legibus interd.ſit.* Si tamen à nullo repellatur, tenet: vt ſ.de L.5.
procura.ita demum.& ff.de procura.filiusfa.§.veterani.aſſignatur contra.ff.de act. &
oblig.non ſolum.Solutio, illud quod ibi dicitur,generale eſt,& habet locum in contra-
ctibus nominatis qui celebrantur ſtipulatione vel conſenſu.ſecus in do vt facias, & in a-
liis contractibus innominatis, vt ſubtiliter intuenti patet. illud locum habet & in do vt
facias & in aliis. quia alij appoſita impoſſibili conditione ſunt nulli: & iſte ſimiliter eſt
nullus: quia datur repetitio pecuniæ, cum † impediatur de iure & de facto vel de iure
1 tantum:& ita redit ad nihilum:vt ſ.eo.l.i. *Ac propter hoc pecu.* Non vt retineat apud ſe:
ſed vt impenderet in caſu ,gratuitum enim debet eſſe officium tale.

CVM ANCILLAM. *Reuocari non poſſit.* Niſi ingratitudinis cauſa interueniat.:quæ L.6.
ſcilicet, cauſæ enumerantur.j.de reuocan. dona.l.vlt. *Non ſecuta.* Scilicet, de iure
& de facto ſi enim non erat ancilla,ſed libera, de iure non potuit eam manumittere.er-
go repetit quod datum eſt.nec diſtinguo vtrum ſciens liberam accipiat,an non:vt ff.eo.
dedi.§.ſi liber.& j. ſi mancip.ita fuerit.l. vlt. quandoque tollantur, ſi cauſa ſequatur de
facto,non de iure:puta cum inſtitui te hæredem ſi manumiſeris ſeruum hæreditarium.
non enim poſſum manumittere, cum non ſit meus antequam ſim hæres:& oportet ad
hoc vt ſim hæres prius manumittere, & ita de facto procedit manumiſſio: tamen ſum
hæres,& ſeruus conſequitur libertatem:vt.ff.de condit.inſtit.mulier.§.penult.

1 *Donatio ſimplex.* 2 *Cauſarum diſtinctio ſeu conſideratio.*

SI REPETENDI. *Prouocare propoſueras.* non enim poterat per ſe obtinere:& ita me- L.7.
diante vxore voluit obtinere, vt vir eius proficiſceretur ſecum:& ſic dedit vxori ali-
quid,ſi non potuit obtinere per ſe,nec per eam,non repetit,cum nullam addidit condi-
tionem in dando. ſi enim addidiſſet, repeteret, & ita diſtinguendum eſt in donatione †
1 fuerit ſimplex, an ob cauſam:vt ff.de dona. & generaliter. & l.præcedenti.& videbatur
quòd deberet repetere, cum ob hoc tantum dedit, vt vxor prouocaret virum ad profi-
ciſcendum ſecum: & ipſa non procurauit.ſed contra eſt.quod enim dicit lex,cauſa non
ſecuta eius quod ob cauſam datum eſt,dari repetitionem,eſt intelligendum in cauſa ex-
preſſa. ſed hîc non eſt expreſſa,vnde non repetit: ſicut & dicitur aliàs ff.eo.dedi §.ſi quis
quaſi & j.de nup.imperiali.§.ſed ſi tales.& ita diſtinguitur,fuerit cauſa † expreſſa vel ta-
2 cita vel finalis,an impulſiua.In expreſſa vel finali repeto cauſa non ſecuta:hac enim ceſ-
ſante non erat daturus.alia eſt impulſiua vel tacita,quam retineo in corde meo.ſed pro-
pter hanc impellor ad dandum, tunc enim non repetit, vt hîc, cauſa non ſecuta. quan-

doque tamen etſi non ſit expreſſa cauſa,ſed in eodem retenta,cauſa non ſecuta datur repetitio : vt cum dotem dedi cauſa contrahendi matrimonij:vt ⁊.de donat.ante nuptias. cum veterum. Idem ſi iuſſus ſum dare propter legatum vel hæreditatem.x. repudiata enim hæreditate vel legato,repeto quod dedi, etſi non expreſſi cauſam : vt ff.eod.l.1.§. ſi parendi.

1 *Impoßibilitas,quando impediat condictionem indebiti.*

L.8. DICTAM. *Si non impoßibilem.* Subaudi maximè:quia etiam ſi impoſſibilem contineat cauſam,ſi non fuerit impleta,quod datum eſt repetitur:vt ff.eo.l.1.& ſ. eo.l.ſi militem. ſed in impoſſibili repeto : quod fieri non potuit in alia,quia non eſt ſecuta. vel
1 diſtingue vtrum is qui dedit, ſcierit impoſſibilitatem † eſſe, an non,primo caſu non repetit.ſecus ſi ignorauit.& leges quæ loquũtur cum datum eſt pro eo qui non potuit manumitti,vt notaui ſ.cum ancillam.ſunt intelligendæ quando is qui dedit,ignorabat impoſſibilitatem eſſe,an non.

L.9. SI LIBER. *Hortabitur.* Licet quidam voluerunt dicere quòd compellendus eſſet. ſed Io.contra:vt ff.de tranſact.interpoſitas in fi.& ⁊.de libera.cau.poſt certi. & l.cum affirmes.nec obſtat.ff. de acquir.hæred.ſi ſeruum.§.ſi quis dederit.quia ibi ſubuenitur ei hæredi inſtituto,ne inuitus hæreditati obligetur.

1 *Caſus fortuitus.*

L.10. PECVNIAM. *Non culpa eſt accipientis.* Si enim culpa accipientis ſecuta nõ eſſet,haberet locum repetitio.ſed non eſt ita, vt hîc dicit:imò fortuito caſu fuit impeditus.ſed nonne contradicunt leges ſuperiores quæ dicunt cauſa non ſecuta dari repetitionem? Sed dic quòd illud intelligendum eſt quando voluntate ſua impeditur quis ne cauſa ſe-
1 quatur.ſi enim impediatur caſu † fortuito,vel ſimili modo,aliud eſt. nec obſtat.ff.eod.l. vlt.quia illa diſtinguitur per iſtam,& potes hic interſerere diſtinctionem quam facit lex ff.eo.ſi pecuniam.§.pen.& vlt.

L.11. ADVOCATIONIS CAVSA. *Si per eos qui accep.* Aliud ſi per eos non ſtetiſſet, vt ff.loca. qui operas. & quid obtineat circa ſalaria aduocatorum,aut cum quis locat operas ſuas tãtum,vel rem & operam,dic vt in ſumma locati.§.ſicut ante dixi, ibi, ſecus autem video in eo qui locat operas &c.

DE CONDICTIONE OB TVRPEM CAVSAM.
TIT. VII.

1 *Turpitudo,quando impedit condictionem.* 2 *Exceptio non numeratæ pecuniæ.*

L.1. SI EX CAVTIONE. Caſus huius legis poteſt poni per l.ſ. de poſtulan. ſi ſub ſpecie, quando aduocatus fecit ſibi caueri vltra licitam quantitatem tanquam cliens mutuo accepiſſet,vel etiam cum caui me mutuo accepiſſe
1 à te vt occideres aliquem. ſiue enim ex parte vtriuſque interueniat † turpitudo ſiue accipientis tantum, non poteſt conueniri ex promiſſione. *Nullam te pecu.*&c. Ergo probat non eſſe numeratam ſibi pecuniam,& ob turpem cauſam ſe promiſiſſe.ſed contra videtur.⁊. de probat. actor. & ⁊.de non nu. pec. ſi ex cautione.ſed intellige quod dicit, probandum eſt,id eſt,aſſerendum.hoc enim ipſo probat,quòd non probatur contra.ſic.⁊.qui mili.non poſ.ſuper ſeruis.vel dic quòd probat ſponte,non neceſſitate.in ex-
2 ceptione ergo † non numeratæ pecuniæ habet ſecuritatem intra biennium,non poſtea, ſed hîc & intra biennium & eo elapſo.tunc enim dicitur præiudicare biennio.tunc enim locum habet quando ſpe futuræ numerationis cauit ſe ſuſcepiſſe, hîc non fuit ita, imò ſpe turpitudinis.vnde ſiue conueniatur intra biennium,ſiue poſt, non præiudicaretur ei vt dictum eſt. *Et qui ſuper ea re cog.eſt proban.*&c. Nota propter cauſas de facto,quia iudici facienda eſt probatio,non aduerſario. illi enim non poſſet probari,quia ſemper negaret.vnde ſi dicat,proba hoc:alius poterit reſpondere quòd ſibi non tenetur aliquid dicere vel probare,ſed iudici,vt hîc,& ⁊.de teſtib.eos.

1 *Meretrix.* 2 *In pari cauſa melior eſt conditio poßidentis.*

CVM

CVM TE. *Cum in pari cauſa.* Fuit ergo data domus propter homicidium, vel ſimi- L.2.
lem turpem cauſam, ſcilicet, propter ſtuprum mulieri non meretrici. ſecus ſi eſſet
1 meretrix:† quia licet turpiter faciat meretrix, non tamen turpiter accipit, cum ſit mere-
trix: vt ff.eo. l.4.§. ſed quid meretrix.& ſic non verſaretur ibi vtriuſque turpitudo. ita eſt
quando volui transferre proprietatem domus. Quid ſi dedi domum vt retineas loco pi-
gnoris? quidam idem dixerunt in pignore, vt fruſtra deſideret ſibi reſtitui. Io. dixit, an
conueniatur actione ex illo contractu, puta pignoraticia, an rei vindicatione tamquam
2 contra quamlibet poſſeſſorem? ſi pignoraticia, tunc in pari cauſa melior † eſt conditio
poſſidentis. ſi rei vindicatione, non obſtat turpitudo, vel fortè dicendum eſt quòd repel-
latur in vtroque caſu exceptione: aliquid enim operatur turpitudo. vnde licet contra
quemlibet alium haberet vindicationem, hîc non admitteretur propter turpitudinem
ſuam: ſicut aliàs quòd licet cuilibet facere, non licet fideiuſſori circa pignoris emptio-
nem: vt ſ.de dolo l.1.

1 *Turpitudo ex parte accipientis tantum, parit repetitionem.*

QVOD EVITANDI TIROCINII CAVSA. Intellige quando quis euitare vo- L.3.
lebat munus militiæ iuſta cauſa interueniente, vt quia claudus, vel aliter in
corpore erat impeditus quòd non poterat equitare, & vocatus fuit ad militiam, vt terro-
rem ſibi inferret is qui eum vocauit, & ita extorqueret ab eo pecuniam ſine cauſa: hîc
1 ex parte accipientis ſolum verſatur † turpitudo: & ideò datur repetitio, vt ſi dicit, ſi verò
poneres quòd eſſet homo ſanus & bene paratus, & ſic daret pecuniam ne vocaretur, pu-
niendus eſſet, ſicut dicitur de patre cum diſtrahit filium ne vocetur, mitius tamen puni-
tur ſi ſubſtrahat tempore pacis: vt ff.de re milita. qui cum vno teſticulo.§. qui poſt.& ſic
habuimus ſ. quod met.cau. cum te.

QVOTIENS ACCIPIENTIS. Ex parte accipientis verſatur turpitudo, quando L.4.
tenebatur abſtinere ab eo quod per pecuniam non facit, veluti ne ſacrilegium
facias, furtum vel homicidium committas. ſi verò cauſa præcedens fuit bonæ fidei, con-
uenietur ex ea: vt ff.eo. l.vlt.§.vlt.

1 *Fiſcus ſcelere acquiſitum, repetit.*

MERCALEM. *Vtriuſque verſatur.* Subaudi, cum non erat meretrix, ſecus ſi eſſet L.5.
meretrix: vt ſ.l.2. notaui. *Ceſſat repetitio.* Intellige ab eo qui dedit. fiſcus tamen re-
1 petit, cum ſit † ſcelere acquiſitum: vt ff.de iure fiſci. Lucius.

OB RESTITVENDA. Cum eius tantum. tenebatur enim ad hoc & ſine pecunia: L.6.
vt notaui ſ.eo. l. quotiens. de eodem aliud habes exemplum in l.ſeq.

EVM QVI *Tam hanc quam &c.* Quia interuenit accipientis tantum turpitudo: vt L.7.
ſ.dixi.l.proxima.

DE CONDICTIONE FVRTIVA.
TIT VIII.

1 *Actio furti, eſt pœnæ perſecutoria.*
2 *Condictio verò furtiua, eſt rei perſecutoria*
3 *Actio furti & de rationibus diſtrahẽdis, differunt.*

PRÆSES PROVINCIÆ. Cæteros liberari. non ita dixi in actione furti ſ. L.1.
1 & eſt ratio quia actio furti pœnæ † perſecutoria eſt. ſi enim plures furtũ fece-
runt, quilibet tenetur ad pœnam. quare enim pœna vnius excuſaret alium?
vterque enim pariter deliquit, & ideò pro ſe quilibet tenetur ad pœnam. ſed
2 aliud eſt in condictione † furtiua quę rei eſt perſecutoria. res autem à quolibet non deti-
netur nec quilibet habet rem. & ideò ſi ab vno quẽ elegerit dominus, reſtituatur res, alij
liberantur: vt hîc dicit, & ff.eo. ſi pro fure.§.1. Sed videtur contra. ff.de admini. tuto. tres.
3 Reſp. imò ibi idem dicit. facit enim differentiam inter actionem furti & de rationibus †
diſtrahendis. in actione enim furti non liberatur vnus, ſi alius conueniatur ad pœnam.
ſed aliud eſt in tutorę qui conuenitur de rationibus diſtrahendis. ab vno enim pœna ſo-
luta, alius abſoluitur: & ſic aliud eſt in actione furti, & de rationibus diſtrahendis.

1 *Mora quomodo purgatur.*

L.1. ANTE OBLATIONEM. Damnum ad furem, &c. ſemper enim videtur eſſe
in mora: vt ff.eodem.in re.& ff.de vi & vi ar.l.1.§.eum qui & l.pen.& s̃.quod met.
1 cau.l.1.ſed ſi obtulit,purgatur hæc † mora.aliter etiam poſſet purgari,vt ſi promiſiſſet ſe
reddere animo nouandi,ſiue animo nouandi purgatur,ſi res erat in præſentia:vt ff.eod.
parui. & notaui.s̃.quod met.cau.l.1.caue tamen in promiſſione,quia non illam rem de-
beo promittere, ſed quod dare facere oportet ex cauſa conditionis: vt ff.de verborum
ob.ſcire §.ſi à fure.

DE CONDICTIONE EX LEGE ET SINE cauſa. TIT. IX.

1 *Interuſurium medij temporis,quando detrahendum.*

L.1. LICET. *Vt fiſco*,&c. Eſt ergo ſpeciale in fiſco,vt ante tempus experiatur.ſed
poſſet queri quid facit.l.iſta ad tit.iſtum:quia fiſcus nec aget hîc condictione
ex l.neque ſine cauſa. videtur enim quòd eodem modo agere debeat contra
debitores ſicut ageret debitor ſuus.& ſic non aget condictione ſine cauſa,vel
ex lege.Reſpon. quòd fiſcus habet condictionem ex.l.ſi enim veteri actione experiretur
ſicur debitor repelleretur cum ageret ante tempus, ita & fiſcus.confirmatur ergo vetus
obligatio.vel dic quòd naſcitur noua.vt s̃.de petit.hæred.l.vlt.& j̄.de dona.ſi quis argē-
tum.§.vlt.& ff.ad l.Iul.de adul.quod ex his. ſed quare hoc licitū eſt fiſco:nonne videtur
iniuriam facere debitori?& hoc nō deberet eſſe,ne inde naſcatur iniuria,vnde iura naſ-
cuntur:vt j̄.vnde vi. meminerint.Reſpon. quia non cum damno debitoris accipiet. de-
1 trahetur enim † interuſurium medij temporis, ſicut in dote dicitur, cum petitur ante
tempus:vt ff.ſolu.matrimo.ſi conſtante.§. quotiens, aliàs interuſurium medij temporis
non detrahetur:vt ff.manda. ſi mandauero tibi vt pro me.

L.2. DISSOLVTÆ QVANTITATIS. Id eſt, diſſolutæ obligationis pro quantitate cōpetentis.ſoluta enim pecunia ſoluitur obligatio quæ prius ligabat:vel tollitur:vt inſtit.quib.mo.ob. tollitur. *Inefficax*. Ante efficax erat,modo fir inefficax per ſolutionem. *Per condictionem*. Sine cauſa, ſi ſoluit pretium tabellioni,agit ad exhibendum vel rei vindicat.vt notaui s̃.ad exhibendum.l.vlt.

1 *Malæfidei poſſeſſor,quibus actionibus fructus reſtituere teneatur.*

L.3. MALA FIDE. *Extantibus*. Subaudi pro. *Parere compellitur*. Vnde ita legitur.ff.de
rei vindica.l.ſolum.§.meum eſt &c. patet ergo quòd malæ fid.poſſeſſor de extan-
1 tibus tenetur † tei vindicatione,de conſumptis condictione, de percipiendis verò iudi-
cis officio:vt hæc & alia quæ ad materiam iſtam pertinent,notaui.s̃.de rei vindica.

1 *Negatiua indirecte probari poteſt.*

L.4. SI NON EST NVMERATVM. *Scripſiſti*. Scilicet, ſpe futuræ numerationis. Et
necdum tranſiſſe &c. ergo videtur quòd negatiua debet probari.quod eſt contra re-
1 gulā.j̄.de probat.actor. Sed dic quòd probatur † indirectè.probat enim tantum reſtare
de biennio cum litem conteſtatus eſt. ſi totum tranſierit tempus,non habet exceptionē,
nec poterit poſtulare quòd reddatur cautio. Sed quomodo tollitur biennio condictio
ſine cauſa, cum ſit perſonalis actio, & illæ durant per ſpatium xxx. xx. vel x. annorum?
Sed dic quòd tollitur, non tamen eſt extincta.ante enim quam tranſierit tempus,habe-
ret eam, tranſacto verò tempore, quaſi videatur numeratum,ante non competit:& ita
non dabitur nunc pro cautione. eſt enim modo ſublata prima potentia quam habebat:
non dico quòd tollatur actio:id eſt,extinguatur.

DE ACTIONIBVS ET OBLIGATIONIBVS. TIT. X.

1 *Contractus innominatus.*
2 *Certa quantitas data in ſpecie quid.*
3 *Mandatæ actiones,quando dicuntur.*
4 *Delegatio ſeu conceſſio.*
5 *Morte mandatoris,extinguitur mandatum.*
6 *Actio ceſſa.*
7 *Vtilis actio.*

DATA CERTÆ PECVNIÆ. Quæritur vtrum hîc loquatur de cõtra- L.1.
ctu nominato, an innominato: ſi de nominato, non videtur. ſi enim diceres
quòd data pecunia creditori eſſet contractus emptionis & vẽditionis, quia
emitur nomen: ergo ſiue heres exiſtat ſiue non, habet vtilem actionem ſine
delegatione: vt ī. l. ptox. hic autem cùm deceſſit ſine herede, dicit in ſubſi-
1 dium dari vtilem. Si dicas quòd fuit contractus † innominatus, non videtur per verba
hîc poſita, certæ pecuniæ. Et pro eo quod dicit, ſoluiſti: videtur enim quòd ab vna parte
interueniat quantitatis numeratio, ab alia ceſſio vel demandatio actionis. Sed dic quòd
fuit contractus innominatus, quia data fuit quantitas in ſpecie vel ſacculo quodam: &
ſic habetur vice corporis, licet poſſit numerari: vt ff. de legat. 1. ſed ſi certas. & l. ſi ſeruus.
2 & tunc appellabitur † certa quantitas data in ſpecie. Dicitur enim certa quantũ ad ſpe-
ciem, licet non ſit numerata, & nomen quantitatis referri poteſt ad numeratam & non
numeratam: vt ff. de legat. 3. quiſquis. & dicitur ſoluiſſe reſpectu eius qui tenebatur: ma-
gis enim videtur tradidiſſe, vel ſatis dici poteſt quòd ſit contractus nominatus, & tunc
omnia verba ponentur propriè. & ei quòd dicit, ſine herede, ſubaudi, maximè: & simili-
ter ei quod ſequitur, quæ ſi ita ſunt, ſubaudi, maximè. *In vicem.* Non intellige vtrum-
que, vt conſueuit notari, ff. de vſufr. & rebus quæ vſu conſumũtur. ſi tibi. Dic ergo quòd
3 ſint duæ dictiones, ſcilicet, vt in vicem eius pecuniæ quæ data eſt, mandatæ † ſunt actio-
nes. *Pro quo ſoluiſti.* Ergo videtur quòd non habeat vtilem actionem, nec poſſit petere
delegationem, vt ff. de neg. geſt. ſoluendo. ſed gloſſa, pro quo ſoluiſti, id eſt, pro cuius ob-
ligatione ſoluiſti. Voluit enim in ſe transferre obligationem illius debitoris, & ſic nõ tol-
litur obligatio ſi dedit pecuniam vt mandentur ſibi actiones: pro ſe enim ſoluit, non pro
alio, vt ff. de fideiuſſor. cum his. & de ſolu. Modeſtinus. & manda. Papinianus. Poteſt er-
4 go fieri † delegatio vel conceſſio, & ſic pro eo ſoluit, licet nõ præceſſit pactum de cedẽ-
do, vt ſ̃. dixi. & arg. ad hoc præſtat, ff. de lega. 1. ſi res. & de adminiſt. tut. ſi minoris. & poſ-
ſet diſtingui ſoluat quis nomine ſuo, an debitoris, an ſimpliciter: ſi ſuo, quandocunque
cedi poteſt actio: ſi debitoris, nunquam: ſi ſimpliciter, ſi quidem creditor cedat inconti-
nenti, præſumitur ſuo non debitoris nomine ſoluiſſe: ſi ex interuallo, contra, vt dicit lex
de ſolutionibus. Modeſtinus. *Sine herede.* Subaudi, maximè, vt ſ̃. notaui. Vel dic quòd
ideò dicit, quia ſi haberet hæredem, expectaretur vt cederet. Vnde ne pereat commodi-
tas illi qui ita ſoluit pecuniam, in hoc caſu datur vtilis actio de æquitate, vt dicit. Extin-
5 guitur enim re integra morte mandatoris † mandatum: vt ff. de iuriſdict. omn. iudic. l. &
quia. & ī. mand. mandatum. Sed videtur quòd non extinguitur, ſicut dicit l. in actione
ceſſa cauſa donationis. ī. de dona. illam. & ideò quidam dixerunt hanc corrigi per illam.
6 Alij voluerunt dicere quòd aliud ſit in † ceſſa actione, vt ibi: aliud in mandata, vt hîc.
Dicitur enim quis mandare actionem, cùm ipſa penes eum remanet, ſed exercitium alij
concedit. Cedere eſt, quando omnino actio à me diſcedit, ſicut facit lex differẽtiam in-
ter cedere & concedere circa vſumfructum: vt inſtit. de vſufructu. §. antepen. & in tit. ſe-
quenti. & licet ſit differẽtia inter cedere & mandare, vel cõcedere quo ad alia. Io. tamen
dixit quo ad actiones perſonales propter eius naturam nullam eſſe differentiã: ita enim
inhæret oſſibus, quòd ſiue cedat, ſiue mandet, non omnino ius ſeparatur vel transfertur
in alium, vt ff. de pecul. quis ergo. & pro ſoc. l. 1. 2. 3. ſeparatur autem per acceptilationem
vel ſolutionem, non prædictis modis. Dic ergo quòd l. de donatio. corrigit legem iſtam.
Vel ſpeciale eſt in actione ex cauſa donationis, vel aliud eſt ſi finiatur mandatum morte
mandantis: aliud ſi morte mandatarij: ſed ſatis videtur quòd morte vtriuſque finiatur.
Quæritur vtrum ille cui ceſſa eſt actio, vel cui competit vtilis actio in ſubſidiũ, vel cauſa
dotis, vel emptionis, habeat debitorem obligatum. Reſp. non, quia non poteſt dici obli-
gatio nata ex contractu vel quaſi, ex maleficio vel quaſi. Si enim hoc diceres, vide cuiuſ-
modi abſurditas ſequeretur actione furti vendita: nam ſi diceres actionem natam, ergo
ex emptione illa nec alia niſi furti poſſet oriri, quod quidem abſurdum eſt dicere. Dic er
7 go nullo iure debitorem fore obligatum † ei cui ceſſa eſt actio, vel cui competit vtilis. &
ideò ſi ita ſimpliciter concipiatur libellus, conuenio te tali actione, quòd debeat repor-
tare contrariam ſententiam: ſi ergo vult obtinere in cauſa, neceſſarium eſt quòd cõpre-
hendat cauſam in libello, ex qua ſ. facta eſt conceſſio, vel ex qua competit vtilis actio, &
prætetea debet exprimi nomen cedentis.

1 *Sub nomine dotis vxorem, non eſſe ducendam.* 2 *Sine ceßione datur actio vtilis.*

L.2. NOMINIBVS IN DOTEM DATIS. Licet Cato dicat, Caue ne vxorē ducas
1 ſub nomine † dotis: hîc tamen ponit quádo duxit vxorem nominibus in dotem da-
2 tis id eſt, actionibus in dotem. *Ad ſimilitudinem*, &c. Ergo agit empror nominibus ſine †
ceſſione: vt notaui. ſ. l. 1. vt probetur per l. ſuperiorem. & notaui. j. eo. ſi quidem, ſunt &
alij caſu ſpeciales, quòd ſine ceſſione detur actio vtilis, vt j. de hæredi. vel actione vendi-
ta. poſtquam: & quando fiſcus in ſolutum, & de leg. ex legato.

L.3. OB CAVSAS. Satisfacientes. ideò dicit, quia ſi non ſatisfeciſſet, prius conueniretur
principalis debitor, & venditis mobilibus perueniretur ad nomina: vt ff. de re iudi.
à diuo Pro.

L.4. BONAM FID. IN CONTRACTIBVS. Sed diuerſimode: quia in bonæ fidei cō-
tractu ſi dolus dedit cauſam contractui, ipſo iure non valet: vt ff. de dolo, & eleganter.
& de mino. in cauſæ. ſed in ſtricti iuris agitur de dolo ſi proceſſit ad contrahendum, vel
obſtat exceptio: vt j. de inuti. ſtip. dolo, vel metu, ſi fuit incidens, agitur ad decipiendum:
vt ſ. de dolo notaui.

1 *Contrariorum eadem eſt diſciplina.* 3 *Intēpeſtiuus receſſus.*
2 *Actio mandati, quando datur*

L.5. SICVTI. Huic. l. conſonat quod alias dicit lex: quia eadem eſt cauſa liberandi &
obligandi: vt ff. de verbo. ob. inter ſtipulantem. §. ſacram. & quod ait Ariſtoteles, con-
1 trariorum † eādem eſſe diſciplinam. & fallit prima regula iſtius. l. ſicut & aliæ patiuntur
exceptionem. inuitus enim quandoque quis contrahit: vt j. de ſeruo cōmuni manumiſ.
l. 1. & quandoque tenetur quis vendere viam: vt ff. de relig. ſiquis ſepulcrum. Idem quā-
do quis afficit fame ſeruum vel inedia, vt inſtit. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. §. vlt. Idem
ſi vendidi partem quam habebam in fundo communi, & antequam prouocet ad iudic.
communi diui. ſi enim adiudicetur mihi pars alterius, emptor debet ſoluere: vt ff de act.
emp. Iulianus §. idem Celſus. *Ita renunciare*, &c. Fallit hæc ſecunda regula ſicut prima:
vt ff. de condict. ob cauſam. dedi. §. 1. & l. ſi pecuniā. ſed hîc loquitur quando quis vult
diſcedere ab obligatione qua tenebatur. ſed ibi is qui acceperat pecuniā vt iret Capuā,
obligatus erat mihi. vnde non poteſt diſcedere me inuito, ſi ego qui dedi, non ſum obli-
gatus ſibi. & ideò pœnitere poſſum. fallit in depoſito: vt ff. depoſ. l. 1. §. idem Pomponius.
ſed ibi deponēs non eſt obligatus ne reuocet depoſitum: & ideò poteſt reuocare altero
inuito. fallit & in mandato: vt ff. manda. ſi mandauero tibi vt pro me §. vltim. & inſtit.
manda. ſed hoc loquitur quando intereſt aduerſarij obligationem non ſolui. ſi enim nō
2 intereſſet, daretur † actio mandati: vt ff. manda. ſi procuratorem. §. mandati. Fallit & in
ſocietate: vt ff. pro ſocio, actione. & inſtit. pro ſoc. ſed verum eſt quòd licet alicui renun-
ciare ante tempus, & quando vult, & quamuis diſcedat à ſocietate, non tamen ſoluitur
obligatio altero inuito, pro tali enim intempeſtiuè † receſſu agere poteſt pro ſocio.

L.6. SI IN SOLVTVM. *In rem tuam procura.* Quod videtur appoſitio in adiecto.

L.7. SI A CREDITORE. *Vindica.* Non rei vindicatione.

1 *Societas conſenſu contrahitur.* 2 *Quaſi traditio.*

L.8. SI QVIDEM. *Petere potes.* Sed quare non poteſt petere? nonne in donatione nudo
pacto naſcitur actio: vt j. de donat. ſi quis argentum §. vlt. & videtur correctum, ſed
dic quòd hîc non interuenit ſtipulatio, nec nudum pactum, ſed ſolum mandauerat de
dando procuratore. & ita cum mandauit vt acciperem, & mortuus ſit antequam acci-
piam, videtur finitum mandatum: & ſic nec repetam quod dedi, cum ſimplex fuerit
donatio: nec agere poſſum contra procuratorem, cum ille nihil promiſit vel conuenit,
vt hîc dicit, & ff. de leg. 2. cum pater. §. nemo. *Nec allegato*, &c. ſi enim ceſſa eſſet vel mā-
data actio, haberet vtilem. alioquin contra, niſi in caſibus ſpecialibus: vt notaui. ſ. eo. no-
1 minibus. vnde licet ſocietas † conſenſu contrahatur, nō tamē poſſum intentare actiones
competentes ſocio donec ceſſæ mihi fuerint: vt ff. pro ſocio. l. 2. & 3. ſicut enim exigitur
ad hoc vt acquiratur dominiū rei corporalis, traditio, vt ſ. de rei vind. ſeruū &. ff. de don.
2 qui ſaxū. ita in incorporalibus oportet precedere quaſi † traditionē, hoc eſt ceſſionē vel
pactū, vel ſimile. verè enim tradi non poſſunt: vt ff. de acqu. re. do. ſeruus. §. incorporales.

NEGAN-

NEGANTES. *Armata vi.* Licet in Lombarda tractet de duello vel bello faciendo, non credo quòd pro debito ſit admittendum. *Abſoluti.* Debitores. *Conuictos.* Per teſtes vel inſtrumenta. *Ac iuris remedia.* Capiuntur enim primò mobilia vel ſe mouentia,& ad vltimum peruenitur ad nomina, vt ff.de re iud.à diuo.ſecundum ſtatutum huius ciuitatis, cùm quis non poteſt ſoluere, punitur in bãdo, vt fugiat de ciuitate, quod eſt l.ſufficit enim bonis cedere. L.9.

ADVERSVS. *Electu.* Non ex neceſſitate, ſed voluntate ſua: ſi enim ſapiens eſſet, nõ eligeret hypothecariam vel perſonalem, cum ambabus vti poſſit: vt ĩ.auth.de fideiuſ.col.1.§.ſi neque inde habuerint. *Non tolluntur.* Sed ſoluta pecunia tollitur hypothecaria, ita eſt cùm debitor poſſidebat pignus: ſi verò extraneus, ſecundum vetera iura dabatur electio, perſonali agat actione, an hypothecaria contra poſſeſſorem, hodie prius conueniuntur perſonales debitores, vt ĩ.eo. l.vlt. L.10.

NIMIA. *In rem ſuam.* Scil.colonorum. *Actorum ipſius.* Quia fortè interfuit teſtis vel ſubſcripſit in inſtrumento mutui: nec enim ob hoc poteſt conueniri, vt ſ.ſi certpet.mutuæ. L.11.

OB ÆS AL. SERVIRE. Seruire, i.ſeruos fieri: & tunc nullam patitur exceptionẽ. vel ſi intelligas ſeruire de facto, non quòd eſſent ſerui, tunc reciperet inſtantiam in eo quem redemi ab hoſtibus, vt ĩ.de capt.l.vlt. Hîc incipit auth. IMO DEBITO, &c. *Vel parentibus.* ſ.agentibus nomine retẽti. Vel pone quòd mortuus eſſet, & agebant contra eum qui detinuit. *Corporalibus.* Quia debet relegari, vt ff. quæ res pign.vel hypo.l.vlt. L.12.

EVM CVI. *Abſtuliſſe.* i.accepiſſe. ſic ff.de fur.qui vas. L.13.

EST IN ARBITRIO, &c. Hoc ſecundum ius vetus: ſecus iure auth. & ſic haberes auth.hodie prius mandatores, &c. Sed videtur contra ĩ.authen.de litigioſis. §.ob hoc autem.& ſolue vt notaui ĩ.de pig.in auth.hoc ſi debitor. L.14.

VT ACTIONES AB HÆREDE ET CONTRA hæredem incipiant. TIT. XI.

1 *Cum mortuo agi non poteſt.*
2 *Actiones ab hærede & contra hæredem incipiunt.*
3 *Nimia verborum ſubtilitas vitanda.*

CVM ET STIPVLATIONES ET LEGATA. Vt ſi aliquis ſtipuletur poſt mortem ſuam, vel legatum ſit alicui poſt mortem ſuam. Videbatur enim quod hæres non poſſet agere, cùm mortuus non poſſet: idem in promiſſore, ſi ali- L.vnica.
1 quis promittat poſt mortem, vel pridie quàm moreretur. cũ mortuo † enim agi non poteſt, vel cum eo qui eſt in periculo mortis. & ſic tales contractus reſpuebat antiquitas: vt inſt.de legat.§.poſt mortem.& de inuti.ſtipul. poſt mortem.ſed hodie correctum eſt, vt hic, & ibidem continetur. Cùm enim eadem perſona cenſeatur
2 teſtatoris & hæredis, nouo iure actiones ab hærede † & contra hæredem incipiunt. Caue tamen tibi, quia aliter non incipit competere actio contra hæredes vel ab hærede in ſtipulatione, quàm in legato. ſi enim ſtipulatus ſum poſt mortem meam, ſtatim competit actio, ſed repellor exceptione, idem in promiſſore. Vbi verò legas mihi poſt mortem meam, nunquam mihi competit actio in vita, ſed hæredi tantùm quaſi ex perſona ſua, vt ff.de euict.ſi per imprudentiam.§.non mirum.& l.qui à pupillo. *Contemplatione,* &c. Ex his enim ſumebant regulam, quòd actiones ab hærede vel contra non inciperent, & eſt arg.l.iſta ad quæſtionem illam, cùm aliquis veſtitur futura præbenda vacante: vt no-
3 taui ſ.de pactis.l.vlt. *Ne propter nimiam ſubtilitatem.* Ergo debet † vitari nimia verborũ ſubtilitas: ſed videtur contra.arg.ff.de iur.dot.ſi ego Seiæ.ſed ibi non loquitur de ſubtilitate verborum, ſed de iuris ſubtilitate.

NE VXOR PRO MARITO, VEL MARITVS pro vxore conueniatur. TIT. XII.

FRVSTRA. *Propter S.C.* Antiquitus habebat exceptionem per S.C.Velleianũ, hodie per Imperatorem liberatur ipſo iure: vt ĩ.ad Velleianum, auth. ſi qua mulier. L.1.

OB MARITORVM. *Leges vetant.* Niſi in caſu, etiam ſi res ſit dotalis, vt notaui in l.ſequenti. L.2.

1 *Cauſa primipilaris.*
2 *Vir tenetur reſpondere pro vxore.*
3 *Quandoque ex cõtractu alterius obligamur.*
4 *Filius eadem perſona cenſetur cum patre.*

L.3. CVM TE. *Non in dotem.* Sed pone quòd in dotem dederit: poſſúntne ob hoc in-
quietari?& certè non. Subaudi ergo maximé, idem enim eſſet, ſi in dotem dediſſet:
ſpeciale tamen eſt in caſu, vt res in dotem datæ propter ciuilia munera mariri teneãtur,
1 vt ex † cauſa primipilari: vt j. quib. cau. pig. tac. contrahitur, l. ſatis notum eſt, ſed ea quæ
in dotem data non ſunt, neq; ex primipilari cauſa neq; ex alia poſſunt inquietari. *Ma-
riti eius.* Subaudi, filia tua interpellari non poteſt, & hoc per literã ſequentem. *Cùm ne-
que mari. pro vxo. &c.* Genetale eſt quod hîc dicir: recipir enim inſtantiam in caſu, quia
2 vir † tenetur reſpondere pro vxore: vt ff. de offi. proc. l. 3. §. proficiſci. vel ibi ſua culpa vi-
detur præcedere, quia duxit eam ſecum, & ideò tenetur pro ea reſpondere. *Obnoxium.*
Poteſt enim intercedere pro ea. *Certiſſimum enim eſt ex alter. &c.* Fallit quod hîc dicitur,
3 quandoque enim quis obligatur † ex cõtractu alterius, vt exercitor pro magiſtro nauis:
vt ff. de exercito. l. 1. ſed & pro contractu inſtitoris tenetur is qui eum præpoſuit: obliga-
tur etiam quis ex contractu procuratoris, tutoris, curatoris: & pater vel dominus ex cõ-
tractu filij vel ſerui: & ideò intellige quòd ex contractu alterius non obligetur quis dire-
ctò, i. ciuiliter: nã iure prætorio vel vtiliter benè quis obligatur. Datur vtilis actio ex cõ-
tractu procuratoris domino & cõtra ipſum: vt ff. de actione empti, Iulianus. §. ſi procu-
rator. Vel intellige quod hîc dicitur ex contractu alterius. ſ. de omnino altero. Iſti autem
4 non ſunt omnino alteri, quia filius vna & eadem perſona † cenſetur cum patre. idem in
procuratore ratione officij, & ſic in alijs. Vnde teneor reſpondere ex eorum perſona: vt
dictum eſt. Habes hîc auth. ſignatum.

1 *Res alienas quando capere licet.*
2 *Pœnæ benignius interpretandæ.*

ET OMNINO. *Secundum formam pignorationis.* Qui ſi nõ pignorauit, ſed extorſit ab
alio vi quantitatem, & certè eadem vel maior pœna eſt imponenda: & eſt authẽt. iſta
contra ſtatuta quæ fiunt in quibuſdam locis, vt ſi quis non vult ſoluere quod debet de-
1 nunciato hoc rectori illius prouinciæ liceat † capere res aliorum. *Actione pro qua talia
præſ. cadat.* Secus dicimus ſi rem modicam de ſuis aſſumpſit, non enim cadit, niſi à iure
quod illa habebat: arg. ff. quib. vt indig. reſcriptum. Sed caditne hic ab actione ipſo iure,
2 an per ſententiam?& videtur quòd per ſententiã, quia benignius † pœnæ ſunt interpre-
tandæ: & ita dicimus in conſtitutione, ſi quis in tantam, & arg. ſ. eſt de hæret. quicunq;.
& notaui j. auth. illa, inceſtas nuptias contrahentis. Patet ergo quòd alius pro alio non
poteſt conueniri: vnde quidam habent hîc conſtitutionem Friderici, qua continetur ne
quis iniuriam aliquam inferre ſcholaribus præſumat, nec ob alterius eiuſdem prouinciȩ
delictum aliquod damnum eis inferat: alij habent in titul. ſequen. ſed melius aſſignatur
hîc.

L.4. CVM TE. *Minimè prohiberis.* Vnde ita legitur j. de excu. tut. voluntariæ tutelæ mu-
nera, &c. & notaui ſ. de epiſcopis. preſbiteros. ſic ergo ſi in vno præiudicaui mihi, nõ
debet in alio præiudicari, arg. contra. eſt. j. de his qui à non domino manumit. l. vlt. & il-
lud eſt ratione eiuſdem conſequentiæ, vt ibi notaui. Præterea præiudicat ſibi hæres ag-
noſcens quantitatem ſubſtantiæ, ſi poſtea ſoluat legata, vt j. ad leg. Falcid. authentic. ſed
cùm teſtator.

NEC FILIVS PRO PATRE, NEC PATER PRO filio emanciparo, vel libertus pro patrono, vel ſeruus pro domino conueniatur. TIT. XIII.

L.1. NEQVE EX EIVS FILII, &c. *Neque ſi contra S.C. &c.* Quomodo poteſt
eſſe quòd non ſit accepta contra Macedo. S.C. habet enim locum illud S.C.
quando filiofa. data eſt mutua pecunia? Reſp. Quia hîc loquimur quãdo de-
gebat alibi cauſa ſtudiorum: vt j. ad Maced. Zenodorus. & in l. 1. vel publicè
agebar & contrahebat tanquam paterf. vel in probabiles cauſas mutuaui. Sed in hoc ca-
ſu tenetur pater de in rem verſo: vt ff. de in rem verſo. l. 3. §. & regulariter. In his ergo ca-
ſibus non contrahit filiusfamiliâs contra S. C. ſi enim eſſet contra S. C. non teneretur
pater

pater de peculio, vt]. ad Maced. S.C. ſi filius tuus. *Amplius.* Subaudi, quàm duntaxat, &c. *Extorta eſt.* Non vi, ſed quia nimium inſtabat apud patrem: & ita credens ſe teneri, ſoluit indebitum, ſi enim vi eſſet extorta, haberet locum conſtitutio de rapina, & authen. ſuperior, & omnino.

NE CONTRA. *A quo emancip.* Subaudi, maximè. L.2.

SI FILIVSF. *Inuito patre.* Quia contradixit vel ignorauit: ſi enim patre conſentiē- L.3.
te, & non contradicente vel ſciente filiusfa. decurio vel magiſtratus creatus ſit, tenetur in ſolidum, vt ff. ad municip. quotiens ita eſt quando publicum eſt munus auctoritate & vtilitate: tunc enim tenetur pater in ſolidum ob ea quæ principaliter ſpectant ad rempubl. aliud ſi ſecundario, vt ff. de peculio. licet. in vlt. §. ſi non eſt publicum vtilitate, ſed auctoritate, vt tutela, ſiquidem vocatus eſt ad datiuam, tenetur pater ſi conſenſit: alioquin contra, in teſtamentaria verò non tenetur etſi cōſenſerit, niſi de peculio, vel niſi receperit periculum ſi accuſatus fuerit ſuſpectus: vt ff. de tutelis. ſi filius. &]. quod cum eo. l. 1.

PATRIS NOMINE. *Nec debiti cauſam.* Videbatur contrarium & in hac, & in ſequ. L.4.
l. ratione ſubiectionis.

EX PATRONI. *Non poſſunt.* Licet contra videtur, vt ſ. l. prox. dixi. L.5.

AN SERVVS EX SVO FACTO POST MANVmiſſionem teneatur. TIT. XIIII.

QVAMVIS. *Tamen ex ante geſto negotio.* Videbatur contra, quia manumiſſus L.1.
eſt ſub conditione, & ita tanquam liber, videtur quòd teneatur. ſed cōtra eſt ſtatuliber enim ſeruus eſt, vt ff. de ſtatuliberis. ſtatuliberùm. & l. ſtatuliberi. ergo ſi impleta ſit conditio, non tenebitur ex antegeſto, vt dicit.

CREDITORIBVS. *Maximè, &c.* Quando inter viuos data eſt libertas: ſi verò in L.2.
vltima voluntate reliquit directam, & ita dicitur Orcinus libertus, & datum eſt peculium, tenetur. Aliud in fideicommiſſaria, licet habeat peculium, vt ff. de dote. l. 1. §. per contrarium. & ff. quando actio. de pec. l. 1. §. pen. vel antepen.

PROMISSÆ *tibi pecuniæ.* Si verò promiſiſſet operas in ſeruitute, non teneretur, ſi au- L.3.
tem cùm peruenit ad libertatem, tenetur: vt ff. de liberali cauſa, l. vlt. & de operis lib. vt iuriſiurandi. Si verò dederit expromiſſorem pro pecunia, ſi manumiſſus non patitur in ſe transferri obligationem, vel ſi expromiſſor non eſt ſoluendo, datur domino: vt ff. de dolo. eleganter. §. ſeruus.

LICET. Differt hæc l. ab aliis, quia in aliis tractatur vtrum ex contractu ſeruus tene- L.4.
tur poſt manumiſſionem: hîc de delicto. *Conueniri non poterat.* Scilicet, furti, ſed noxali poterat dominus. ſi tamen fuit ad libertatem producta, quia capu ſequitur noxa, directè poterit conueniri: vt hîc, & inſtit. de noxa. §. omnis.

SI VT ALLEGAS. *Adempto peculio.* Subaudi maximè. idem enim etſi non ademiſ- L.5.
ſet: vt ſ. eo. l. 2. *Donatus.* Id eſt, honoratus.

SIVE SERVI. *Domi eos conueni.* Fuſtibus eos caſtigando. *Ex antecedentibus, &c.* L.6.
Quandoque fallit, quia ſeruus tenetur reddere rationem poſt libertatem de his quæ ante geſſit: vt ſ. de hæred. petit. l. vlt. ſed illud ſpeciale eſt. ſicut enim inducitur pro ſeruis vnum ſpeciale, vt libertates competant ipſo iure poſt annum, etſi teſtamentum non valeat, dummodo non ſit falſum: ita & aliud contra eos, vt facti liberi reddant rationem de geſtis in ſeruitute. *A dominu quondam.* Bene dicit. ſecus enim eſſet in extraneo.

QVANDO FISCVS VEL PRIVATVS DEBITORIS ſui debitores exigere poteſt. TIT. XV.

PROPTER ÆS ALIENVM. *Qui nihil ex bonis, &c.* Si enim teneret, deberet ſa- L.1.
tisfacere de eis: ſi non poſſet, non tenetur ſatisfacere de ſuo.

SI IN CAVSA IVDICA. *Valentis.* Proprium nomen eſt. *Compelluntur.* Si non L.2.
inficiantur. quid autem ſit cum inficiantur. dicit l. ſequens.

1 *Nemini prodeſſe debet ſua calumnia.* 2 *Solius eſt Dei hominum mentes noſcere.*

L.3. SI DEBITVM NON INFICIANTVR. P. diſtinxit, malignè inficiantur, an nõ:
1 ſi maligné, idem eſt ac ſi non inficiarentur. & pro eo eſt, quia nulli † debet prodeſſe
ſua calumnia, alioquin prodeſſet: vt ff. de tribut. illud. §. pen. Io. tamen non ita dixit, quia
2 ſolius Dei † eſt noſcere mẽtes hominũ, vel ſecreta cordis: vnde cùm impoſſibile ſit ſcire
fiat animo calumniandi, an non: non ita diſtinxit, quia circa res corporales ſi capiantur
loco pignoris ex re iudicata, dicit lex quòd ſi referatur cõtrouerſia, debet iudex ſumma-
tim cognoſcere fuerint condemnati, an non: ſed licet ibi ſummatim cognoſcatur, non
idẽ tamẽ dicendũ eſt in corporalibus, vt ſ. in omnibus, cùm capiũtur pignori. Videtur e-
nim lex inter hæc facere differentiam, vt ff. de re iud. à diuo. §. ſi ſuper reb. & §. ſic quoq;.
quod ergo remedium adhibebitur cùm negatur ita per malitiam? & certè dabitur cura-
tor bonis, qui actiones moueat & exerceat. arg. ff. de cur. eod. ſed ſi is. §. ſi impubes.

NON PRIVS. *Niſi patuerit, &c.* Idem in aliis duobus caſibus quando nomina ſunt facta ex ratione fiſcali, vel ex contractu ſuo: vt ff. de iur. fiſc. l. 3. §. mulctam.

1 *Semel datum, iterum dari non debet.* 2 *Cedere & mandare differunt.*

L.4. IN SOLVTVM. *Niſi mandatis. &c.* Quare exigit quòd mandentur, cùm dicat hîc
1 dediſſe nomen in ſolutum: & quod ſemel † datum eſt, iterùm dari non debet? Sed cer-
tè hîc notatur ſimilitudo inter corporalia & incorporalia. ſi enim vendas rem corpora-
lem, ſequi debet venditio: ergo à ſimili ſi dedit nomen in ſolutum, mandare debet actio-
nem, & me conſtituere procuratorem in rem meam ad exercitiũ actionis. Neque diſtin-
2 guo inter cedere † & mandare, vt not. s̃. de actio. l. 1. *Ex perſona ſui deb. &c.* Sed quando
dicitur actio dari ex perſona ſui debitoris? quando ſc. actionem ſibi mandauit: compete-
bat enim ei actio furti vel ſimilis directa, & mandauit eum, tũc ex perſona debitoris da-
tur directa. *Suo autem nomine.* Mirum eſt quòd dicit dari vtilẽ ſuo nomine: nam ſi ceſ-
ſit ei, non eſt ſibi obligatus ſuo nomine: ſed non intellige quòd detur ſuo nomine vtilis,
i. quòd ſit ſibi obligatus: nec contraxit cum eo, ſed propter illam conuentionem de da-
tione in ſolutum, quantum ad exercitium datur ſibi, non enim obligatus eſt ſibi ex con-
tractu vel quaſi contractu, vt not. s̃. de act. l. 1. & probatur ff. fam. erc. l. planè.

DE ACTIONIBVS HÆREDITARIIS.
TIT. XVI.

L.1. PECVNIAM PRO PARTE TIBI COMP. Non hæreditaria: vt j̃. eo. ſi adulta. & j̃. de bo. auct. iu. ſi vxor. & s̃. de neg. geſt. ab eo. ſed intellige pro parte, ſc. debiti ſibi competentis, vt pro ea parte qua extiterunt hæredes, iſte cohæres eos conueniat, non pro parte ſua, vt s̃. dixi: vel gloſſa, pro parte, i. actione competenti pro partibus eorum. *Sed & ſi res, &c.* Habet ergo perſonalem actionẽ pro parte, ſed hypothecaria competit, vt dicit auth. de fideiuſ. ſed nunquid in ſolidũ poterit pignora perſequi, cùm ſit pro parte hæres? puto quòd ſic, ſi non conueniat eos vt hæredes, ſed vt quoſlibet poſſeſſores, nec enim pro parte poteſt, vt probatur j̃. de diſtra. pign. quandiu.

L.2. PRO *hæreditariis partibus, &c.* Fallit hæc regula ff. de verb. obl. l. 2. & l. in executionib. §. 2. ff. commo. ſed mihi. §. hæres. ff. depo. ſi duo. ff. de pollic. ex pollicitatione. ff. de legat. 2. cùm ab vno. & ff. de ali. & ci. leg. l. 3. ff. de relig. veluti.

L.3. HÆREDEM. *Contra debitores hæreditarios, &c.* Sed videtur quòd contra debitores experiri poſſit: cùm enim bona omnia mariti ſint ei pro dote obligata, vt j̃. de rei vxor. in prin. ergo & nomina. Inſtituet ergo actionẽ vtilem cõtra debitores: vt ff. de pign. ſi conuenerit. ſed illud in expreſſa obligatione, ſecus in tacita: vt ff. de iu. fiſ. Moſchis.

1 *Hæreditarij debitores qui propriè dicantur.*

L.4. SVB PRÆTEXTV ÆTATIS, &c. Quomodo de ſtatu & de bonis differtur pro-
pter ætatem, vt j̃. de Carb. edi. & ff. de Carb. ed. l. 2. §. 1. & 2. Sed hîc etat de pecunia: &
1 ideò non differtur. *Debitoris hæreditarij.* Aliàs propriè appellantur † hæreditarij debi-
tores, qui tenentur hæredi & hæreditati: hîc autem aliter ſumitur, vt quia deceſſit obli-
gatus teſtator, & ideò pupillus qui ei ſucceſſit, dicitur debitor hæreditarius. *Eniti.* Vẽ-
dendo bona, vel aliter accipiendo pecuniam mutuò.

VT DEBITVM. *Ante de hæreditate,&c.* Aliàs,ante aditam hæreditatem. *Prapo-* L.5.
ſtera petit.eſt. Quaſi frenum ponat à cauda. Debet ergo prius determinari quæſtio
illa de hæreditate,ſ.fuerit hæres, vel non: & ſi patuerit ei quæſitam hæreditatem, extin-
guitur actio.Idem ſi contra cohęredes ſuos voluerit experiri ante aditam hæreditatem,
quia non poteſt niſi pro hæreditaria portione,& ipſi nõ habẽt:ad hoc,nec pro toto poſ-
ſet,quia non accreſcit ſic eis pars illius niſi repudiaret, vel elapſum eſſet tempus præfi-
xum ad eundum.

SI ADVLTA. *Nec ab eo quicquam exigere,&c.* Si enim eſſet prohibita exigere, vide- L.6.
retur quòd gratia compenſationis eam inſtituiſſet:vt ℑ. de hæredit. inſtit.ſi compen-
ſandi. *Pro beſſe.* Id eſt,pro alijs duabus partibus hæreditatis,hoc eſt VIII.vncias. *Non
confunditur.*. Ergo pro ſua confunditur.& diſtingue hîc cùm debitor principalis credi-
tori vel econuerſo ſuccedat,vt in ſumma circa medium,ibi,porrò quædam,&c. *Si qui-
dem cohæredes eius,&c.* Vel quia alij fortè præferentur ei ab inteſtato,quod verius credo.
Se etiam obligant. Vt ſci.conueniantur pro hæreditariis portionibus, & tunc ſi ſoluendo
ſunt,ſoluent inſolidum. *Poſtulata ſeparatione.* Cauſa, ſc.cognita,& alia exiguntur,vt ff.
de ſeparationib.l.1.& no.in ſumma.de ſeparationibus.

CREDITORES. *Non habere perſonalem,&c.* Fallit ℑ.de iure delib.ſcimus. §.ſciẽtia. L.7.
Huic rei. Æri alieno ſoluendo.

EX DELICTIS DEFVNCTORVM IN QVANTUM hæres conueniatur. TIT. XVII.

1 *Executoris conuentio.* 2 *Condictio furtiua.*

POST LITEM CONTEST. *Concuſſionem.* Quia per impreſſionem extor- L.vnica.
ſit aliquid ab aliquo iudex, vel aliquis poſitus in officio: vt ſ.quod met.cauſ.
ſi per impreſſionem.& ff.de concuſ.Si ergo lis eſt conteſtara cum defuncto,
hæredes in ſolidum tenentur, vt hîc.Quid ſi præceſſit ſola executionis con-
uentio?nunquid idem dicendum?& videretur per l.ff.de actio.& obligat.conſtitutioni-
1 bus.Sed ſatis dici poteſt quòd perpetuetur actio per executoris † conuentionem, ſi lis
non eſt conteſtata,tenẽtur in quantum ad eos peruenit,vt dicit.Speciale tamen eſt in a-
ctionibus quibuſdam,vt eis non teneantur etiam in eo quod ad eos peruenit,vt ff.de vi
bon.rap.l.2.§.vlt.Idem in interdicto vnde vi:ſed hîc non loquitur de actione aliqua, ſed
quod teneantur de eo quod ad eos peruenit,non de iſta actione vel illa,non ergo datur
2 vi bon.rapt.datur tamen condictio † furtiua: vt in ſupradicta l.vi bon.rapt.continetur.
ſimiliter non datur interdictum vnde vi,ſed actio in factum de æquitate: vt ff.de vi & vi
arm.l.1.§.vlt.Ita eſt in delictis,in contractibus idem multo magis,& ideò ad maiorem e-
uidentiam,diſtingue vtrum naſcatur actio ex maleficio vel quaſi,vt in ſumma de hære-
ditariis actionibus.in princip.

DE CONSTITVTA PECVNIA. TIT. XVIII.

1 *Conſtitutũ in diem vel ſub cõdicione valet.* 2 *Pluribus modu conſtitutum fieri dicitur.*

SI PRO ALIENO DEBITO, &c. Idem ſi pro ſuo:pro ſe enim quis con- L.1.
ſtituere poteſt,& pro alio,ſi tamen ſit debitum de iure ciuili & naturali, vel
naturali tantùm:ſi iure ciuili ſit debitum, ſed indebitum per exceptionem,
non tenet conſtitutum,vt ff.eo.l.1.& III. Item ſi ſit debitum ſub cõditione
vel in diem,tenet† conſtitutum vel in diem,vel ſub conditione,vt ff.eo.idẽ
1 ſub conditione.Et habes hîc auth. SI QVANDO. Sed ita tenetur quis,ſi conſtituẽdo
perſonaliter,de ſe promittat:alioquin imperſonaliter loquẽdo,nõ obligatur. ita imper-
fectè ponebatur ſecundum veteres.Sed dominus meus plenius appoſuit ſic authent. Si
quando aliquis pro ſe vel pro alia perſona pecuniam conſtituerit vel ſpoponderit,ſic di-
2 cens,ſatisfaciam:tenetur † pro quantitate quam promiſit.Si autem dixerit,ſatisfiet, ver-
bo imperſonali probato,non tenebitur.Si autem ſic,ſatisfiet & à me & ab alio: & illo &
iſtis quidem quos nominauerit non conſentientibus, ſolus pro rata portione perſoluet.
Si autem ſic,erit tibi ſatisfactum aut à me,aut ab alio,quem nominauit,non conſentiẽte
eo,ſolus in ſolidum tenetur:vt ℑ.auth.cùm de appel.cog.§.vlt.

1 *Redhibitoria actio.*
2. *Actio receptitia.*
3 *Campſores.*

L.2. RECEPTITIA. *Veſtigio.* Sic ff.de aeq.poſſ.l.1. *Id eſt in annorum metis* XXX. Illud
generale eſt:fallit iu quibuſdam perſonalibus, vt non tanto tempore durent, vt in
1 redhibitoria,† vel quanto minoris:vt ff.de redhibit.ſciendum. §.vlt. & l.ſeq.fallit etiam
de actio.& oblig.in honorariis. *Naturalibus priuilegiis.* Sua priuilegia ſunt, quia ex nu-
do pacto naſcitur hîc actio,vt inſt.de act. §.de pecunia. Præterea dantur x.dies interce-
denti pro alio ne ſoluat,vt ff.eo.l.promiſſor.Hoc enim ſpeciale eſt in actione de conſti-
tuta pecunia,cùm aliàs aliter ineſſet tempus:vt ff.de verb.oblig.continuus. §.1.& de ſo-
lutio.quod dicimus.& inſtit.§.purè. *Vt pro debito,&c.* Intellige de debito, vt expoſui s̃.
l.prox.aut de debitore vel ſpe.nam s̃.dictum eſt quando debetur in diem vel ſub condi-
tione. *Et ſi quid non fuerit debitum.* Indebitum enim benè poterat conſtitui, ſed repete-
2 batur per † receptitiam actionem. *Conſtitutæ ſunt.* Et ideò ſi antiquitus in conſtitutæ
pecuniæ actionẽ veniebant ea quæ verè pecunia non erant,non eſt mirum ſi modò fun-
dus & alia veniant. *Sed & poſſibile,&c.* Alia ratio. *In pecuniam conuerti.* Sed non ecõ-
uerſo,vt ff.de fideiuſ.l.ſi ita fideiuſſorem. *Ita omnes res.* Largiſſimè ſumitur hîc ad om-
nes res nomen pecuniæ.aliàs ſtrictiſſimè ad quantitatem vel pecuniam,vt inſt.de contr.
empt.§.item pretium.aliàs largè ad ea quæ conſtant pondere,numero & menſura:vt ff.
de legat.1.talis ſcriptura.quandoque pro iis quæ quis habet in patrimonio, vt ff.de ver.
ſignif.pecuniæ.l.4. *Indefenſe.* Id eſt,defectu.& voluerunt hîc quidam ſumere argu. pro
ſcriptura campſoris quòd poſſit præiudicare alicui cùm ſcribunt quòd aliquis debet eis
pecuniam,ſicut conſueti erant facere iſti argentarij: ſed non ita eſt.alia enim ratio eſt in
3 argentariis quàm in † campſoribus : argentarij enim illi iurabant quòd fideliter omnia
agerent,& fortè eligebantur à fiſco, ſecus in campſoribus, vt ff.de edendo.l.quædam.§.
vlt.& l.ſequ.& j̃.de probat.inſtrumenta.

1 *Duo rei debendi hodie viriliter tenentur non inſolidum.*

L.3. DIVI HAD. EPISTOLAM. Licet non habeamus verba iſtius epiſtolæ, tamen
ſententia continetur hîc,vt inſt.de fideiuſ.§.item ſi pluribus.Per epiſtolam ergo D.
Hadriani inductum eſt vt fideiuſſores qui prius tenebantur in ſolidum modò pro virili-
bus portionibus conueniantur. Et idem inductum eſt per Iuſtinianum in duobus reis
1 debendi.Hodie enim † viriliter tenentur,non in ſolidum, vt j̃.auth. de duobus reis.Idẽ
eſt etiam in his qui non ex pacto ſed auctoritate legis obligantur: vt ff.de tut.& rat.diſt.
l.1.§.nunc tractemus. *Diverſas ſpecies,&c.* Siue ex ſtipulatu, vel de conſtituta pecunia,
vel mandati conueniantur.

DE PROBATIONIBVS. TIT. XIX.

1 *Creditor quis dicatur.*
2 *Fœnerator debet probare numeratam fuiſſe pecuniam.*
3 *Affirmanti incumbit probatio.*

L.4. VT CREDITOR,&c. Creditor appellatur generaliter cui debetur † pecunia
1 ex quocunque contractu,puta emptionis,locationis, & ſimilibus: vt ff.ſi cert.
pet.l.1.ſed hîc reſtringẽda eſt eius ſignificatio. Quid enim ſi ex cauſa donatio-
nis debeatur pecunia?nunquid probabit numeratam?non ſed pactum vel pro-
2 miſſionem interceſſiſſe.Intellige ergo de creditore† fœneratore.Ille enim debet proba-
re numeratam eſſe pecuniam, vt hîc dicit, & j̃. de non numer. pec.ſi ex cautione. *Im-
plere cogitur.* Si ſacramento ſuo dixiſſet ſibi numeratam, prima facie videtur verum: ſed
quando probat per teſtes, tũc impleuit intentionẽ ſuã:implet ergo vel per teſtes,vel per
ſacramentum,quod ſatis ad idem recidit.ſic & dicitur s̃.de rei vindicat. res alienas. Sed
quare facit ſimilitudinem creditoris ad debitorem ? Reſpond. Quia vterque affirmat,
3 & generale eſt,quòd † affirmanti probatio incumbit:vt j̃.eodem.actor.ſiue aſſerat dire-
ctè,ſiue per exceptionem,vnde ſiue debitor dicat ſolutam,ſiue excipiat cõtra creditorẽ,
probare debet,vt ff.de excep.l.1.Aliud ſi negat excipiẽdo, ſiue quocunque modo:& ita
dicit l.ſi ex cautione.& notaui s̃.ſi contra ius.vel vtili præſcriptione:nec obſtat j̃.eo.fru-
ſtrà.vt ibi notaui.

Verbum

1 *Verbum pertinere, latiſſimè patet.* 2 *Dominium pro poſſeſſione ſumitur.*

POSSESSTONES. Id eſt, Res poſſeſſas, vt ita poſſeſſio ſumatut pro dominio, ſic ff. L.2.
de verbor. ſignif. interdum. vel pone ptopriè, quòd ſiue agatut pro dominio vel poſ-
ſeſſione aliqua, interdicto more iudiciorum perſequi deber. *Pertinere.* Verbum iſtud
1 latiſſimè † paret, nam & eis rebus petendis aptũ eſt, quæ dominij noſtri ſunt, & eis quas
iure aliquo poſſidemus, quamuis non ſint dominij noſtri, vt ff. de verbor. ſignif. verbum
pertinere. *More iudiciorum.* ſ. offerendo libellum, vt ſ. de lit. coteſt. aurh. offeratur. *Ne-
que enim poſſeſſor, &c.* Vt ſ. de rei vindicat. res. *Dominium apud eos rema.* Sed qualiter re-
manet dominium apud eos, ſi ille qui petiit, non erat dominus? Sed dic quòd ſicut ſuprà
2 ponitur poſſeſſio pro dominio, ita hìc † dominium pro poſſeſſione: vt & notaui ſ. de rei
vindic. quotiẽs. Vel dicas dominium, id eſt, res quas iure dominij peto. Vel aliter ſecun-
dum P. dominium, ſ. præſumptum. Præſumitut enim quis dominus, ſi aliquando poſſe-
dit vt dominus, ſecundum ipſum Io. contra. quia & ſi quis probauit titulum, & alia quæ
enumerantur j. eod. cùm res. non præſumitur habere dominium, ergo multò minus qui
nihil ptobauit, ſed eſt in poſſeſſione, præſumitur eſſe dominus.

1 *Beneficium diuiſionis.* 2 *Negligentia alterius quando nocet.*

EX PERSONA. &c. Ad euidentiã iſtius l. ſciendum eſt, quòd ſi plures rutores admi- L.3.
niſtrauerint tutelam alicuius, quilibet tenetut in ſolidum: ſi ramen ſoluendo fuerint,
1 habent † beneficium diuiſionis, vr ff. de tutel. & rat. diſtr. l. 1. §. nunc rractemus. & not. ſ.
de conſt. pec. l. vlt. Voluerunt ergo quidam intelligere quod hìc dicitur, quia ſc. cùm tu-
tor vel eius hæres non tenetur in ſolidum, ſi collega fuit ſoluendo tempore depoſiri of-
ficij, præſumirur hodie fuiſſe ſoluendo: & ita eo probaro, ſ. ipſum tunc fuiſſe ſoluendo,
debent enim probare: vt ff. eod. non eſt neceſſe. & ff. de cond. & dem. l. antepe. modò nõ
conuenitur in ſolidum, ſed pro parte, cùm modò præſumatur ſoluendo eſſe: & induxe-
runt ſimile. ff. quibus modis pign. l. ſicut. §. ſuperuacuum. & ſic facit ad illud generale
præſumendum eſſe de prætetito ad præſens. ſed dominus meus non credir illud eſſe ra-
tionẽ: quia etſi certum eſſet modò non eſſe ſoluendo, nihilominus non tenerentur in-
ſolidum. ſed eſt ratio, quia cùm fuerint ſoluẽdo, & ceſſauit pupillus factus pubes eos cõ-
2 uenire, ſi modò ſoluendo non ſunt, non tenetur, quia mihi non debet † nocere eius ne-
gligentia, vt j. de diui. tut. l. 1.

1 *Emptor debet probare venditorem dominũ.* 2 *Solo inſtrumento non probatur dominium.*

PROPRIETATIS DOMINIVM. Id eſt, dominium quod proprium eſt alicuius. L.4.
Non tantùm, &c. Q. d. eo modo probatur, & aliis, & ita per inſtrumẽta probatut do-
minium, vel aliis legitimis modis: vt j. eod. res. Vel dic quòd non ſolo inſtrumento em-
ptionis probatut dominium, quia ibi non continetur niſi quia ille vendidit & tradidit.
Prætetea quia ego pretium ſolui, & per hoc non probatur dominium, cùm fortè ille qui
tradidit, non erat dominus. Intellige ergo quòd ſolum illud non ſufficiat, ſed alia ſunt
1 neceſſaria, ſ. quòd † probet venditorem dominum: ſicut aliàs dicit l. vt ff. de pign. & quę
2 nondum. §. quod dicitur. Vel ſolo inſtrumenro † non probatut directum vel vtile domi-
nium neceſſariò: ſed probabile eſt arg. quòd ſi contineatur ipſum tradidiſſe & vendidiſ-
ſe. Vel dicas quòd vtile ptobatur ſi contineatur ipſum vẽdidiſſe & tradidiſſe: nec eſt ne-
ceſſarium pretium fuiſſe numeratum, vt ff. de Publicia. de pretio.

1 *Inſtrumentum domeſticum quid.* 3 *Quæ non proſunt ſingula multa iuuant.*
2 *Comparatio literarũ, quando non habet locũ.* 4 *Inſtrumento vitioſo non ſtatur.*

INSTRVMENTA DOMESTICA. Domeſticum dicitur inſtrumentum quodlibet, L.5.
1 quod † non eſt publicum, à priuaro aliquo factum, non ab eo qui habet ius ab Impe-
ratore, vel ab illo cui Imperator conceſſit. ſiue ergo ſcribat creditor ſibi deberi, non ſuf-
ficit ſolum, vt in l. ſeq. ſiue debitor ſcripſerit ſe promiſiſſe, & ita contra eum producatur
inſtrumentũ, non ideò probo ipſum promiſiſſe, ſi dicat ſe non ſcripſiſſe: & licet ſit ſimilis
ſuæ ſcripturæ, non tamẽ pet eam poſſum probare, ſed neceſſe eſt quòd aliis iuuetur ad-
miniculis, ſ. teſtium qui viderunt ita ſcripſiſſe, & confeſſum fuiſſe: vel etiã pet aduerſarij

2 confeſſionem.nec enim † comparatio literarum locum habet ex tali inſtrumento, niſi
tres teſtes probatæ opiniõnis interueniant: vt j.de fid.inſtrum. comparationes. Proba-
tur etiam per tale inſtrumentum,ſi cauſa fuerit expreſſa:vt j. de non num.pecu.genera.
alioquin facit præſumptionem,vt ff. de negot.geſt. Neſennius. non tamen ei ſoli debet
3 iudex credere,vt ff.de teſt.l.3.§.eiuſdem.vnde ita legitur: Et quæ † non proſunt ſingula,
multa iuuant. ſecus in excuſationibus tutelarum, l. vna. teſtes ergo poterunt iuuare in
4 priuato inſtrumento,vt ſ.dixi,ſi eſſet publicum,ſtaretur ei niſi eſſet vitioſum † vel can-
cellatum,vt j.eod.iubemus.& j.authent.de fid.inſtrum. & j.qui potio.in pign. ſcriptu-
ras. *Seu priuata teſtatio.* Nomen poſuit generale, nunc ſubiicit ſpecialia : nomine enim
inſtrumenti domeſtici continetur priuata atteſtatio & adnotatio, ſine teſtibus notula
priuata facta cauſa memoriæ.

1 *Rationes ad probationem non ſufficiunt.*
2 *Confeßio teſtatoris quando præiudicat hæredibus.*

L.6. RATIONES. Differt hæc lex à prima,quia ibi loquitur de inſtrumento domeſtico,
quod eſt nomen generale,hîc de rationibus quæ ſunt de datis & acceptis:vt ff.de e-
dendo.ſi quis ex.§.rationem. *Res ſibi deberi ſignificauerit.* Idem ſi dicat à ſeruo vim mor-
tis illatam ſibi eſſe,vt ff.ad Silania. ſi quis in graui. ſecus tamen ſi dicat ſibi ſolutam eſſe
pecuniam,vt j.de falſ.cau.l.1. Hîc habes authent. QVOD OBTINET, &c. Poſſet
quæri qualiter aptari poſſit authent.ad legem veterem, vel cui referatur illud quod di-
1 cit. Dicit enim quod ſi inueniantur rationes † in bonis alicuius,ad probationem debitę
quantitatis non ſufficiunt:idem ſi in teſtamẽto ſignificauit ſibi deberi,quod videtur ve-
rum,tamen quia in teſtamento continetur ita eſſe,& quia de Deo moriens cogitare vi-
detur,nec feciſſet ſcribi,niſi verum eſſet. Vis ergo dicere quòd hæc obtineant ſi non iu-
rauit teſtator:& ſi iurauit,quòd per eam ſcripturam præiudicetur debitori,& certè hoc
falſum eſſet. Apta ergo ſic,quod dicit certam pecuniæ quantitatem, ſubaudi tantùm: ſi
enim debebantur teſtatori C. & ipſe ſcripſit ſibi deberi L. in eo quod vltra debetur, non
2 præiudicatur † hæredibus,niſi probatum fuerit teſtatorem hoc velle remittere. & hoc
cùm non iurauit:ſi enim iuraſſet tantùm ſibi deberi,etiam ſi plus eſſet debitum, ſufficit
ad probationem. Præſumit enim lex ita eſſe,cùm iurauit ſe tantùm debere,& minus de-
beat,tenentur enim hæredes ſoluere,& ſic per ſacramẽtum hæredibus præiudicare po-
teſt,non creditori vel debitori,& ita authent.determinant l.

L.7. EXEMPLO. l.iſta circa priuata inſtrumenta, ſicut & duæ ſuperiores, ſed tamen alio
modo,quia circa priuatam ſcripturam vel ſubnotationem à fiſco cõfectam. Quid ſit
adnotatio,dic vt ſ.l.inſtrumenta.

1 *Reus aliquid aſſerens tenetur probare.*

L.8. FRVSTRA, &c. Videtur contrà ſ.eod.l.1.ſed dic quòd ſi reus † aſſerit aliquid,tene-
1 tur probare:ſi verò pulſatus neget,nõ tenetur,vt hîc:imò alij incumbit probatio, vn-
de bona eſt concordantia,ff.eod.qui. *Probatio exigatur.* Actore non implente intentio-
nem ſuam,aliud in cauſa criminali,quia ſi accuſator non probet,exigitur ab vtroque,vt
j.de abol.fallaciter.in fin.& ad l.Corn.de fal.l.vbi.

1 *Dominium ſolo tempore non amittitur.*
2 *Poſſeßio facilius amittitur quàm dominiũ.*
3 *Per aſpectum corporis probatur quis minor.*

L.9. CVM TE. *Proponas.* Infinitæ poſſunt eſſe cauſæ quare proponeret ſe minorem, vt
quia nunc mulier accepit arras ſponſalicias, vt j.de ſponſalibus. l. vlt. vel quis deci-
piebatur minor in contractu,vt ſ.de in integ.reſtit.ſi minorem.vel vocabatur ad tutelã,
& alia multa. *Probare.* Sed nónne aliquãdo fuit minor? ergo videtur & præſumi debet
hodie minor,ſicut in dominio dicimus.& j.eo.ſiue poſſidetis.ſed aliud in dominio,quia
1 dominium † non amittitur ſolo tempore, minor autem ætas ſolo tempore aufertur, &
ideò non ſequitur,fuit minor:ergo hodie eſt minor, vt ſ.not.de in integ.reſti.ſi minorẽ.
2 Aliud etiam dixit Io.in poſſeſſione †, quia facilius amittitur quàm dominium, vt ff.de
3 acqu.poſſeſ.ſi quis vi.§.differentia. Vel dic quòd per aſpectum corporis probatur † quis
minor XXV.ann.adito præſide.

Natales

1 *Natales quid.*
2 *Non probat hoc eſſe, quod ab hoc contingit abeſſe.*
3 *Lex, probabilia non neceſſaria argumenta requirit.*

1 NEQVE NATALES. Id eſt, ſcriptura quæ fit, quòd de tali ingenua & tali die †fuit L.10.
aliquis natus, quandoque ponitur pro natiuitate: vt ꝟ.eo.non epiſtolis. *Pro filiæ tuæ.*
Fortè quia detinebatur vt ancilla, & proclamabat in ingenuitatem, vel alius pro ea. *Cũ*
nihil prohib. & te inge. & eam ancil. eſſe. Scilicet, quia nata fuit ex ancilla. & ita cùm hoc
2 poſſit ſine eo eſſe, non probatur per illud. vnde facit ad illud generale. non † probat hoc
eſſe, quod ab hoc contingit abeſſe, ſi verò vnum non poſſit eſſe ſine altero, vel vix con-
3 tingat, vno probato probatur & aliud. nec enim requirit lex neceſſaria † argumenta, ſed
probabilia tantum. vnde & ſi aliquis aliquãdo fuit ſeruus, præſumitur hodie ſeruus, niſi
probetur contra: vt ꝟ.eod.matre. & ſimiliter præſumitur, ſi pater fuerit dominus, me eſſe
dominum: licet poſſit eſſe contra: vt ꝟ.eo.ſiue poſſidetis.

Qui ſolemnitatem allegat, probare debet.
2 *Quod ab indigno aufertur, fiſco applicatur.*

SI SCRIPTVM. *Vel de teſtamenti vitio.* Quia ſcilicet, dicebas non ſolemne. non in- L.11.
tellige quòd fuiſſet ſubreptum. ita quodammodo eſſet vitioſum, vel dic quòd dice-
1 bat falſum, ſed videtur quòd alius debeat probare cum dicit ſolemne: quia † qui ſolem-
nitatem allegat, probare debet: vt ff.de publicia. quęcunque. §. vlt. & ꝟ. authentic. hoc ius
porrectum eſt. Reſpon. quia cum confiteretur eam teſtatam fuiſſe, præſumebatur ſolẽ-
ne teſtamentum, niſi probetur contra. vt ȿ.de iur. & fa.igno. & ſi poſt diuiſionem. & pro
deſt hoc notare: quia multotiens cum producuntur inſtrumenta, dicuntur falſa. prima
enim facie videntur vera, ſi conſtat eum qui ſcripſit tabellionem feciſſe. *Vel quacunque*
alia ratione. Videtur alia ratione quodammodo maledicere, ſi enim eſt vellẽ eum repelle-
re, quòd dicerem eum indignum ab hæreditate maleficio ſuo, non haberẽ ego, imò fiſ-
2 cus: quia † quod ab indigno aufertur, fiſco applicatur, vt ff.de inoffi.teſta. Papinianus. §.
meminiſſe. & eſt ſpecialis titulus. ꝟ. de his quib. vt indign. ideò intellige quod probauit
non ſolemne vel falſum vel alia ſimili ratione probauit non debere habere hæreditatẽ.

ſic in veteri libro reperimus. ſed, fuiſſe, non feciſſe legendum videtur.

1 *Rei nomine, corporalia & incorporalia continentur.*
2 *Inſtrumenta non ſunt de ſubſtantia contractus.*
3 *Sine poſſeßione non acquiritur dominium.*
4 *Poſſeßio demõſtratiua, & cauſatiua differũt.*
5 *Vacua poſſeßio, quando tradenda.*
6 *Ad probandum dominium, tria requiruntur.*
7 *Multis modis venditor probari poteſt dominus.*

CVM RES. Iſtud cum poteſt intelligi temporaliter vel cauſatiuè. ſi temporaliter, L.12.
gloſſabis, cum, id eſt, quando. ſi enim in ſcriptis cõtraxi, per ſcripturam debeo pro-
bare, vt ꝟ.de fide inſtru. contractus, ſi ſine, quibus potes iure proditis probationibus, vt
dicit, ſi cauſatiue intelligas, tunc gloſſabis cum. i. quia. Res id eſt contractus vel obliga-
1 tiones. res enim ſe habet † ad corporalia vel incorporalia: vt inſtit. de rebus incorpora-
2 libus. *Non inſtrumentis gerantur.* Non enim ſunt † de ſubſtantia contractus: vt ff.de pig.
contrahitur. & de fide inſtru. l. antepe. alioquin ſine his non poſſet contractus celebrari:
vt ff.de contrahen.empt. pacta. *Factam emptionem.* Gratia exempli dicit. nam idem in
3 alio tit. *Et in vacuam poſſeſ.* Per hoc dixerunt quidam quod ſine poſſeſſione † non ac-
quiritur dominium. ſed Io. contra, vt ff.de fun.do. ſi fundum, & de acqui.re.dom.liber.
§. quicquid. Præterea in vltima voluntate iudex quòd ab adita hæreditate ſtatim tranſit
dominium ad legatarium. ſed & ſine poſſeſſione adquiritur dominium in pacto. l. com-
4 miſſoriæ addictionis in diem. dic ergo quòd hîc continetur de vacua † poſſeſſione de-
monſtratiue non cauſatiue. ſi enim facta eſt emptio, & te induxit in vacuam poſſeſſio-
nem, non intellige quòd hoc ſit neceſſarium ad dominij tranſlationem. & ita demon-
ſtratiue loquitur imperator, nõ cauſatiue, ſicut ſi eſſet quæſtio de turbata, & diceret im-
perator ſi non es inductus in poſſeſſionem, non habes dominium. ſed tamen bene cre-
5 do quòd ad hoc quòd liberetur, vacuam habet † poſſeſſionem tradere: vt ff.de act.emp.
l.2.§.vacua, & l.ex empto.§. inde Neratius. & not.§.de pact. traditionibus. ſed & ſi non
tradat vacuam, poſſum habere dominium. per traditionem tamen liberatur. & dixerunt
6 quidã quòd tria quæ hîc numerantur, ſufficiũt ad hoc quòd rei venditæ probetur †quis

dominus.ſ. quòd probetur de emptione, & ſic de titulo, inductione in vacuam poſſeſ-
ſionem:& de pretio numerato:vt inſtit. de rerum diui.§.venditæ.ſecus in publiciana.ff.
de public. iudic.de pretio.ſed Io. addidit quartum,ſcilicet,quòd probet dominum fuiſ-
ſe venditorem,arg.ff.de pig.& quæ nondum.§.quod dicitur & ff.de proba.ante omnia.
7 ſed qualiter probabit eum dominum? videtur difficile.ſed dic quòd multis † modis po-
teſt:per vſucap. triennij, vel decennij ſecundum M.vt nor.ſ̃. de pact.traditio.per occu-
pationem eorum quæ nullius ſunt,per ſpecificationes, & ſimiles modos qui notantur in
ſumma inſtit.de rerum diuiſ.

1 *Neceßitudo quid.*
2 *Adoptionis & arrogationis differentia.*
3 *Epiſtolu non conſtituitur conſanguinitas.*
4 *Poſſeßio fraternitatis, quando obeſt.*
5 *Epiſtolæ quando inſtrumentorum vicem obtinent.*

L.13. NON EPISTOLIS NECESSITVDO. Neceſſitudo † dicitur ius agnationis:vt
1 ff.de inſtit.& iu.l.vlt.vnde Io. dicit, Neceſſarij mei venerunt ad me. *Sed natalibus.*
id eſt, ſolemni natiuitate, quæ fit per matrimonium, quandoque dicitur libertas quam
quis habet à matre:vt inſtit. de ingenuis.& j̃. de nata. reſtitu. *Vel adoptionis.* nomen eſt
generale, referri enim poteſt ad adoptionem & arrogationem. Adoptantur autem qui
2 in alterius ſunt poteſtate:arrogantur † qui ſui iuris ſunt:vt ff. de adop.l.1.& 2.nec intel-
lige quòd hîc adoptatus eſſet in fratrem.cum enim abſens eſſet & in alia prouincia,non
poſſet fieri:vt j̃.de hered.inſtit. nec apud.ſi pater adoptauit ſibi filium. cenſetur enim fi-
3 lius adoptiuus, frater alterius.patet ergo quòd non epiſtolis † conſtituitur conſanguini-
tas. & fortè ibi in epiſtola illa continebatur, Dominæ Bertæ ſorori ſuæ talis ſalutem.&
quòd curam haberet de hæreditate mihi delata,illa nimis eleuata propter verba illa cu-
rauit de hæreditate & contra abſentem petiit arbitrium fa.erciſc.vnde videbatur quòd
iſta præiudicarēt,ſcilicet,quòd miſſa erat epiſtola tanquam ſorori & liberæ:& quia tan-
quam pro cohærede petitus fuit arbiter famil.erciſc.at hic dicit contra: quia per talem
epiſtolam non tollitur ſubſtantia veritatis.ſæpe enim in talibus epiſtolis appellamus eos
4 dominos qui non ſunt.ſi tamen fuit in † poſſeſſione fraternitatis, præiudicaret,& opor-
teret eum probare contra.alioquin non tollitur per hoc quæſtio fraternitatis per talem
confeſſionem extra iudicium factam : nec obtinet vim pacti : vt ff.de interrog. act.l.1.§.
vltim.domino tamen Iacobo viſum fuit quòd præiudicaret etſi non etat in poſſeſſione
fraternitatis,niſi probaret contra:vt in l.ſeq.at ſecundum nos non præiudicat,niſi fiat in
contractu,& cauſa demonſtretur:vt j̃. de non nume. pecu. generaliter, & notatur ff. de
iis qui not.infa.quoniam intelligitur,nec eſt contra ff.eod.l.vltim.bene enim verum eſt
5 quòd tales † epiſtolæ nonnullam vicem inſtrumentorum obtinent,quia faciunt aliquã
præſumptionem non plenam,ſed ſemiplenam,non enim eſt ita violenta,quòd oporteat
probare contra.per ſe enim non ſufficiunt, ſi non aliis adminiculis adiuuentur:vt ſ̃.eod.
inſtrumenta.

1 *Nudis aßeuerationibus, non fit aliquis filius.* 2 *Poſſeßio filiationis, quid operatur.*

L.14. NON NVDIS. Sicut ſ̃.dictum eſt quòd non continuitur fraternitas per epiſtolam
1 vel per arbitrium fa.erciſc.petitum,ita dicitur quòd non fit aliquis † filius nudis aſ-
ſeuerationibus,vel ementita profeſſione.E pro ex:vt ſint duæ dictiones. *Sed matrimonio
legitimo concepti.* Vel adoptione ſolemni,filij ciuili iure patri conſtituuntur. *Detege.*Non
2 obſtat ff.eod.l.quidam. quia hîc etat in † poſſeſſione filiationis : & ideò præiudicat ſibi
ſua confeſſio,niſi probet contra:vt ſ̃.l.proxi.not. & legitur ff.eod. Paulus. quæ lex cum
hac & ſuperiori videntur facere pro opinione domini Iacobi, ſi non eſſet in poſſeſſione
filiationis,quale generaretur ei præiudicium,ſed non ita violentum, quòd oporteat ſta-
re,niſi probetur contra.vt in lege ſuperiori dictum eſt.

1 *Iniuſta poſſeßio libertatis, quomodo præſumatur.*

L.15. VIS EIVS. *Minime prodeſt.* Non ergo probat:nec per hoc is qui eum habet in vin-
culis,conſequitur commodum poſſeſſoris·vt ff.eo.ſi quis hominem.& bene tractat
de materia iſta ff.de acquir.poſſ.cum hærede §.vlt. *Aufugiſſe.* Primo ergo inquirendũ,
1 vtrum fugerit, aut non. ſi aufugit, præſumitur iniuſte † poſſediſſe libertatem : vt ſ̃. vbi
cauſa

cauſa ſtat.l.1. ſi autem dubitatur aufugerit an non, prius inquirendum vtrum fuerit in libertate ſine dolo malo, an non. & de his primo pronunciari debet, quam de liberali cauſa:vt ff.de libera.cauſa.liberis.§.vlt.

1 *Contra titulo poßidentem,non datur hæreditatis petitio.*
2 *Poſſeſſor non cogitur dicere titulum ſuæ poſſeſſionis.*
3 *Præſumptio,quando tranſfert onus probandi.*

SIVE POSSIDETIS. *Emancipati.* Tunc enim valet donatio:vt j.de dona.ſiue alioquin.ſi eſſent in poteſtate, non valeret : vt ſ.de inoffic.donat.l.2. *Patris petitis.* Quidam habent aliam literam ſcilicet, patris hæreditatem petitis.ſed mala eſt:quia non age- L.16.
1 bat hæreditatis petit.ſed rei vindicatione.nam hæreditatis † petitio non datur contra tit. poſſidentem:vt ſuprà,de hęredit.pet.notaui.dicas ergo quòd petebant prędia.vel dicas, *Petitis vt intentionem veſtram*,&c.Et tunc verba illa non erant de reſponſione. *Docere cōpelluntur.* Non pręciſe ſed cauſatiuè ſi non vult reus non cogitur,ſed ad hoc vt deregant non conſtitiſſe intentionem actoris ſi velint obtinere,neceſſe habent docere.ſed videtur
2 quòd male dicat, quia poſſeſſor † non cogitur dicere titulum ſuæ poſſeſſionis : vt ſ. de hæredit.pet.cogi.at hic loquitur quando actor fundauit intentionem ſuam,quia obtulit libellum,& iuratum eſt de calumnia: & per prǽſumptionem probauit rem eſſe ſuam: & tunc bene cogitur dicere tit.poſſeſſionis ſuę,& reſtituere,niſi excipiat:vt ff.de rei vindica.officium. aliud ſi non proceſſit in cauſa. Cum ergo pater eorum fuit dominus, & ipſi ei ſucceſſerint, videtur eis acquiſitum dominium pro virilibus partibus:ſicut in eadem perſona eſt, cum quis aliquando fuit dominus,præſumitur & hodie dominus, niſi probetur contra. aliud eſt in ætate,vt notaui.ſ.eo. cum te.& aliud dixit Io.in poſſeſſione.nec enim ſi aliquando poſſedi, & hodie dicam me non poſſidere, præſumor poſſidere:ſecus ſi poſſideam tempore lit.conteſtat. vel ſi aliquando poſſedi ex cauſa emptionis, & hodie eum intētem interdictum vti poſſidetis,dicam me poſſidere: vt notaui ſ.ad exhib.l.4.& ſ.de in inte.reſt.ſi minorem.Item ad hoc quod ſ.dictum eſt,quòd ſi aliquando fui dominus,præſumor hodie dominus poſſunt addi duo ſimilia.vnum eſt j. titu.1. authen.ſi dicatur.aliud eſt quòd præſumitur hodie quis ſeruus,ſi aliquando fuit ſeruus,
3 vt j.l. prox. vnde non ſine myſterio ponitur poſt hanc. iſta ergo præſumptio † transfert onus probandi in reum:& poſſet diſtingui,& dici circa hanc materiam quod eſt in ſumma.§.huic ergo.ibi, ſi tamen lex &c. vſque ad §.porro.

1 *Præſumptio quando vrget.*

MATREM. *Oſtendi*,&c.Et ita præſumit lex ſeruam,quæ fuit ſerua,niſi ex caſu ſuperuenienti probetur contra. vt habuiſti.ſ.l.prox.in dominio.& idem eſt in quæſtione de finibus:vt ff.finium regun.in finibus.nec facias vim in eo quod dicit l.iſta,poſt editam, ſiue enim poſt edatur, ſiue poſt concipiatur,naſcitur ingenua : vt inſtit. de ing. & nota quia qui dicit aliquid factum poſterius debet probare. alias præſumitur poſte- L.17.
1 rius † factum,niſi probetur prius eſſe factum: vt notaui & habes ſ.de rei vind. quotiens. & ad idem facit ff.de hæred.pet.l.2.

1 *Violenta præſumptio,quando inducitur.*

CVM PRECIBVS. *Indidiſti.* Id eſt,intimaſti.ſic & aliàs dicit.l.ff.ad leg.Iul.pecul. l.1. potius ergo creditur veritati,quam ei quod ſimulatè factum eſt: vt.j. plus valere quod agitur. *Probare*,&c. Erat enim publicum inſtrumentum illud in quo ſcriptum L.18.
1 erat ipſum donaſſe : & ideò † violentam inducit præſumptionem:niſi probetur contra, aliud ſi eſſet priuatum:vt notaui.ſ. eo.inſtrumenta. ſed videtur contra.j.arbi. tu.l.vlt. at ibi cōfectum erat inuentarium , vbi maior exigitur ſolemnitas quàm in iſtis ſimplicibus inſtrumentis quæ fiunt tota die à tabellionibus. fit enim in curia coram publicis perſonis : & ideò non licet probare contra.propter tantam ſolemnitatem adhibitam,& propter fauorem perſonæ.hic non erat fauor,nec tanta ſolemnitas exigitur.

1 *Exceptionum diuiſio.*
2 *Dilatoria exceptio quid.*
3 *Exceptio rei iudicatæ perpetuo competit.*
4 *Declinatoria duplex.*

5 *Exceptio eſt actionis expulſio.*
6 *Dilatoria exceptio, in principio, opponenda.*
7 *Peremptoria, quandocunque ante ſententium competit.*
8 *Reſcripta quando non admittenda.*
9 *Scietia ſola nocet ad productionem teſtium.*

L.19. EXCEPTIONEM, &c. Ad euidentiam iſtius.l.ſciendum eſt quòd exceptionum alia
1 dilatoria, alia peremptoria. vel † alia temporalis, alia perpetua: vt diſtinguitur inſtit.
de except.§.pen.vel antepen. Dilatoria datur exceptio, cum pactum factum eſt de non
petendo vſque ad menſem vel annum, vel quando auctoritate legis peti non poteſt niſi
2 poſt annum, vt in dote.& ita dilatoria eſt quæ † datur ad tempus. peremptoria autem,
3 quæ perpetuò competit: vt eſt exceptio † rei iudicatæ. hîc autem loquitur de dilatoria:
4 circa quam diſtinguendum eſt vtrum ſit † declinatoria iudicij, an ſolutionis.ſi iudicij: vt
eſt illa qua poſſum recuſare iudicem non meum, ſubdiſtingue quòd aut ſcio mihi competere
aut non, ſi ſcit, & non oppoſuit, præiudicat ſibi, vt ſ. de iuriſd. om.iud.l.1.ſi ignorat,
non præiudicat, nec valet ſententia: vt j.ſi à non compet.iud.j.de excep.præſcriptione,
& j.ſent.reſt.non poſſe perẽptorias.ſi verò ſit declinatoria ſolutionis, de qua ſ.poſuit
exẽpla, opponi debet in initio, probari autẽ poſtquã monſtrauerit quod adſeuerat, vt hîc
dicit, & diſtinguit lex, negẽ an confitear an dubitẽ: vt j.de exce.ſi quidem.ſed quare non
5 probat eam in principio, cùm opponat eã in principio: & exceptio eſt actionis † expulſio:
vt ff.de excep. l.2. & ita videtur ipſum confiteri habere actionẽ: & ideò de intentione
ſua.ſed alia lex dicit ꝙ non videtur confiteri de intentione aduerſarij, qui exceptione vtitur,
vt ff.de excep. non vtique &c. quando negabat quis debere: & ſi propter pactum
deberet, dicebatne teneri hodie dare.& ſic non confitetur de intentione actoris: quia oportet
eum quod aſſeuerat monſtrare: & poſt probabit reus, vt hic dicit.ſi vero.c.peterentur,
& ego excipiam de pactis de non petendo vſque ad quinquennium, tunc videor
cõfiteri de intentione actoris, & ſic reus probaret in principio, vel dicas quòd hîc loquitur
ſimpliciter: & licet de ſubtilitate iuris exceptio ſit actionis excluſio, non tamen de
æquitate videor confiteri de intentione actoris. nec eſt idem ſi dicat, debeo ſub conditione,
& ſimpliciter non debeo. quod quidam dicunt: quia qui confitetur ſe debere ſub
conditione, non dicit ſe obligatũ. quare idem dicunt eſſe in vtroque.ſed non ita eſt: quia
qui dicit ſe debere ſub conditione, quodammodo confitetur ſe obligatum. qui autem
ſimpliciter negat, nullo modo videtur obligatus.& ideò in prima exceptione cum conueniant
in ſubſtantia debiti, & differant in qualitate, ſtatim probat reus, non autem in
ſecunda: vt ſ.dictum eſt.patet ergo per.l.iſtam quòd dilatoria exceptio opponenda † eſt
6 in principio, & ſ.de procura.ita demum.& l.licet, & ff.de procura.l.Pomponius.§. ratihabitionis
& appellatur initium, tempus lit.conteſ.vt.ff.de procura.ante litem, ad idem
facit.ſ. de procura. ita demum: vt ibi notaui. & ſ.de iureiur.calum.l.2.opponitur ergo
in initio id eſt, ante lit.conteſ.vel in ipſa litis conteſtatione. de peremptoria exceptione
non loquitur.& ſciendum quòd illa competit † quandocunque ante ſententiã, & quã-
7 doque poſt. ſed tunc ſpeciale eſt, vt in milite: ſicut notaui.ſ.de iur.& fac.igno.l.1.Sed videtur
quòd in initio debeat haberi conteſtatio: vt j.de præſcrip.lon.temp.emptor.ar Io.
intellexit quod ibi dicitur, ex voluntate, non ex neceſſitate. *Monſtrauerit.* Per inſtrumenta
vel teſtes.licet enim ei producere teſtes ſemel & iterum, niſi didicerit teſtificata,
& ideò legit Authent.dominus meus. *At qui ſemel.* Licet alij in tit.ſequen.& voluerunt
quidam intelligere quod ibi dicitur, de productione teſtium. aliud in productione inſtrumentorum.
nam illam quarto licet facere & ſi didicerit teſtificata, præterea de teſtibus
aliud in alienis.ſed idem videtur & in alienis, vt hîc, & in corpore auten.§.ſed quoniam
ex diuina lege. ex præcepto imperatoris ſ.nonne quod principi placuit, legis habet
vigorem? & certe ſic: vt inſtit.de iure natu.& certe ſit. ſed alias dicit imperator quòd reſcripta
8 † contra ius elicita, vel quę in totum ius alterius perimunt, non ſunt admittenda:
vt ſ.de precib.impe.offe.l.quotiens.ſi autem peteretur tale reſcriptum. videretur ius alterius
9 lædi. ſic ergo ſcientia † ſola nocet ad productionem teſtium, non autem ſola renunciatio,
vt in nouellis continetur, *Quarta productio.* Ergo quatuor habebit dilationes.ſed
videtur contra ſ.de feriis.l.1. ſed dic quòd non loquitur hîc de dilationibus, ſed
de productione teſtium.infra autem vnam dilationem poſſum plures teſtes producere,
ſicut quidam faciunt calliditate ſua: vt ibi notaui.& intellige quod hîc dicitur, in eadem
inſtantia iudicij.ſi enim appellaui.etiamſi didicerim teſtificata, in primo iudicio poſſum
produ-

producere teſtes · vt videtur innui.ȷ̃. de appel.per hanc. quidam tamen dixerunt quòd nec in cauſa appellationis poſſum. prætcrea quidam intellexetunt quòd poſſum producere teſtes etſi didicerim teſtificata, vt addam vel confirmem teſtificata. ſed omnia talia videntur eſſe prohibita.& licet ſacramentum generale calumniæ præſtetur ſemel tantum in principio cauſæ, hoc tamen nihilominus poſtea præſtatur, vt dicit. *Aduocatorum.* Idcò dicit, quia quidam aduocati ſunt ita fetuentes in cauſa, vt obtineant, quòd multas cogitant deceptiones.

1 *Subtractione inſtrumentorum non iuuatur intentio ſubtrahentis.*

SI DE POSSESSIONE. *Subtractis.* Si verò à domino datum eſſet inſtrumentum, L.20.
poſſet proclamare in libertatẽ:vt ȷ̃.de latina liber.§.ſed ne furandi. *Cum petitori,*&c.
Iſta autem Eutychia ſuſtinet partes petitoris, cum proclamet in libertatem:vt ff.de lib.
1 cau.§.vlt.& ideò onus probationis incumbit ei vt hic dicit.ſed inſtrumentis † ſubtractis
non poreſt iuuari ſua intentio. ſed ſi petatur in ſeruitutem,ſufficit probare emptionalia
ab ea eſſe ſubtracta.per hoc enim præſumitur me eſſe dominum:quod eſt mirabile:quia
aliàs plura exiguntur ad hoc quòd quis probetur dominus rei emptæ,vr habes & notaui.ſ̃. eo. cum res.ſed videtut quòd iſtis teſtibus qui probant de furto, non eſſer credendum : quia tantæ videtur potentiæ publicum exemplum, quantæ iſti teſtes. ſed illi non creditur niſi originali inſtrumento:vt ſ̃.de edendo.authentic.ſi quis in aliquo. ergo nec iſtis habenda eſt fides. ſed dic quòd verum eſt, niſi eſſet delictum aduerſarii. ſi enim dicã te ancillã meam, & tu neges:ſi probo te ſubtraxiſſe inſtrumenta emptionis, per conſequẽtiam titulus emptionis videtur eſſe probatus : quia interuenit delictum per alium, obeſſet non prodeſſet quantum ad fundendam intentionem meam probare de amiſſione.ſed ad hoc iuuat quaſi.v.tenebar inducere teſtes,minori numero debeo teleuari:vt ȷ̃. cod. teſtium. *Sic in veteri libro reperimus.*

AD PROBATIONEM,&c. Ita fac conſtructionem, ſubtrahentes aliena inſtrumenta ad probationem dominij his vti minime poſſunt. *Si quidem.* Id eſt, quia *Intentioni nullum præ.*&c. Non enim ob hoc ſi ex pecunia tua res ſit empta,ſit tua,niſi eſſes pupillus,aut mulier,aut miles, vel eccleſia : vt notaui.ſ̃.de rei vindica.ſi vt proponis. L.21.

AD PROBATIONEM. *Non ſufficit.* Liberi enim quandoque ſeruilia faciunt miniſteria:vt ff.de vſu. & habita.l.Proculus.ſi verò probaretur matrem eius fuiſſe ancillam, præſumitur ſeruus : niſi probetur contra : vt ſ̃.eo.matrem. *Neceſſitudine.* Id eſt, conſanguinitate ,vt no.ſ̃.non epiſtolis. L.22.

1 *Negatiua,quomodo probari poteſt.*

ACTOR. *Cum per rerum nat.fac.neg.*&c. Sed videtur contra.ſ̃.eo.ſiue.ibi enim prob L.23.
et quis rẽ non fuiſſe alterius. ſed illud facit non directe. probet rem non eſſe tuam.
Ibi ergo probant rem ſibi donatam, & ſic per iſtam affirmatiuam indirecta bene probatur negatiua. bene enim ſequitur, quòd ſi eſt mihi donata,ergo non eſt tua:quia duo eiuſdem rei dominium inſolidum habere non poſſunt, idem ſi aliquis inducat inſtrumẽtum in quo continetur te dediſſe fortè omnia bona tua,ſicut de facto contingit,& in ta-
1 li loco factam donationem, poteſt enim probari † negatiua & falſum inſtrumentum:vt
ſi probem me illa die fuiſſe infirmum,ſic quòd ire non potui ad locum illum.vel ſi eram in alia ciuitate quã contineatur in inſtrumento:vt ȷ̃.de contrahenda ſtip.optimã. Quorundam tamen fuit opinio,quòd impoſſibile ſit probare negatiuam:quia res quę eſt,habet genus & ſpecies, per quæ poteſt probari:illud autem quod non eſt,non habet genus neque ſpeciem:quare quod negatur oſtendi non poteſt.at hoc falſum eſt:quia negatiua bene poteſt probari, vt ſ̃. dixi. Et nota hoc per rerum naturam , vt natura ſumatur pro conſuetudine,res pro cauſa hoc eſt per cauſarum conſuetudinem.

1 *Pœna talionis,à quo ſubeunda.* 2 *Sine accuſatore punitur quis.*

IVBEMVS. *Comminiſcuntur.* Pone commiſi,quia accuſaui producentem inſtrumen- L.24
ta ſuſpecta de falſitate.ſi enim non aſtringir veritatem ſuæ accuſationis is qui accuſat,
1 tanquam falſarius punietur:quia ſcis quòd debet ſubire † pœnam talionis:vt ȷ̃.de accuſ.
l.vltim.vel intellige in eo qui reducit ad memoriã inſtrumentum ſuſpectum,& qualiter

dicatur ſuſpectum,notaui.J.ad leg.Cornel. de fal.l. vlt. ſi enim profert tale inſtrumentũ
coram iudice,ſiue ſit actor ſiue reus,debet probare verum eſſe.alioquin retinebitur à iu-
dice,& punietur vt falſarius. & quòd in proferente intelligendum ſit, probatur.J. tit. 2.
2 iudices,& ff.ad leg.Corn.de fal.l.antepen. & ita ſine accuſatore † punitur quis:vt & alij
caſus notantur in ſumma qui accuſa.poſſ.§.1.Si non eſſet ſuſpectum,contra eſt:imò cre-
deretur ei:vt S.eo.cum precibus,ſicut proferenti teſtamentum non cãcellatum, non vi-
tiatum,nec in aliqua parte ſui abolitum:vt J.de edict.diui Adria.toll.l.vlt.

t *Sanctius eſt impunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocentem condemnare.*

L.25. SCIANT. *In publicam notionem.* Id eſt,in notionem iudiciis,qui cognoſcit ex officio
publico. *Teſtibus idoneis.* Et licet in ciuilibus inopia probationum deferatur ſacra-
mentum,vt S.de iureiur.l.3. hîc tamen in criminalibus accuſatore non probante abſol-
t uitur reus. ſanctius eſt † enim impunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocentem
condemnare : vt ff.de pœnis,abſentem. debet ergo habere teſtes idoneos,non infames,
vel alios de quibus fit mentio ff.de teſtibus.l.3.documentis,id eſt,inſtrumentis. *Vel indi-
ciis,*&c. Poteſt enim eſſe quòd conuincatur quis de crimine per indicia & præſumptio-
nes,& ex ſuſpicione punitur:vt J.ad l.Iul.de adult. quamuis,& J.authentic. ibidem aſſi-
gnato. *Luce.* Meridiana.

DE TESTIBVS. TIT. XX.

1 *De ſeruitute in ingenuitatem prouocare.*
2 *Reſiſtendo, non agendo fit mota controuerſia.*
3 *Experiri,pro defendere ponitur.*
4 *Argumentum quid.*
5 *Teſtes regulariter non producuntur ante litem motam.*

L.1. SI TIBI. Caſus iſte ponitur in eo qui erat in poſſeſſione ſeruitutis,& pro-
clamabat in ingenuitatem. ſi enim in ingenuitatis poſſeſſione eſſet & ven-
t dicaretur in ſeruitutem, potius agenti eſſent neceſſaria inſtrumenta & arg.
quàm ipſi.pone ergo quòd iſti ſunt neceſſaria arg. vt hîc dicit:& ita de † ſer-
uitute in ingenuitatem prouocat. * *Controuerſia.* Id eſt, exceptio. ſic ff. de procura. non
ſolum.§.ſi ſtatus.& quòd reus dicatur facere controuerſiam,habes ff.ſi pars hæred. pet.
promittendum. *Mota fiat.* Scilicet,per cõtradictionem,dicebat enim ſe ingenuum, &
alius negabat:& ſic ponitur impropriè, cum reſiſtendo fiat † mota,non agendo:vt ff.de
2 Carbo.edi.l.3.§.ſi duo. *Defende.* Id eſt,age.ſicut enim dicitur quandoque agere qui ve-
rè defendit,vt ff.de eden.l.1.ita actor dicitur defendere:tamen vere agit.quandoque etiã
3 experiri † ponitur pro defendere:vt ff.de re iudica.ſæpe.§. ſi ſcientibus. vel aliter poteſt
poni caſus, quando ſcilicet,erat in poſſeſſione ingenuitatis, & mouebatur ei quæſtio de
ſtatu.& tunc omnia ponuntur propriè,debet ergo oſtendere inſtrumentum in quo cõ-
tineatur matrem ſuam fuiſſe manumiſſam : vel argumenta ſcilicet, ipſam egiſſe contra
patronũ ſuum & talia iudicia per quæ mater videatur libera, & ipſe ingenus, & deffen-
deret ſe argumentis fortè, quia inſtrumenta reducebantur in dubium. argumentum eſt
enim † ratio rei dubiæ faciens fidẽ. & ſumitur pro chartis : quamuis aliàs teſtes conti-
4 neat,& omnia per quę cauſa poſſet inſtrui:vt ff.de fi.inſtru.l.1.ſed quare dicit quòd eam
defendat inſtrumentis?hoc enim eſt eius qui dicit eum ſeruum:vt ff.de libe.cau. l.liberis
§.vlt.Reſpon.quia conſulendo dicit hoc dominus imperator.ſi enim iſte qui erat in poſ-
ſeſſione ingenuitatis,nihil diceret, ſed taceret alio probante ſuccumberet. ſi verò indu-
xit teſtes vel inſtrumenta,derogat præſumptionibus illius vel in totum,aut pro parte.&
ita bonum dat ei conſilium dominus imperator.quod enim dicunt leges,actori incum-
bit probatio, non reo, verum eſt quòd actor debet probare, alioquin ſuccumberet. ſed
reo non incumbit onus probandi.etſi enim non probauit,non ſuccũberet.poteſt tamẽ,
ſi vult,ſi tamen tranſtulerit in ſe reus onus probãdi ſe ingenuũ,& probauit,nedum ab-
ſoluitur à petitione actoris,ſed pronunciatur ingenuus:vt ff.de proba. circa. *Soli etenim*
&c. Videtur mentiri.quia nonne diuinus eſt ſermo, quòd in ore duorum vel trium ſtat
omne verbum? ergo verbum ingenuitatis ſtabit in ore duorum vel trium teſtium. ſed
dic quòd hæc dictio ſoli,non ponitur hîc nominaliter,imò aduerbialiter pro ſolummo-
do non

Sic in veteri libro,in contextu tamẽ legis deeſt (mota.)

do.non enim ſolum teſtes ſufficiunt,ſed alia poſſunr induci ad probationem ingenuita- L.5.
tis,ſcilicet,inſtrumenta & argumenta:vt ſ. dixi.& ita intelligitur, non in ſolo pane viuit
homo. & fit ſimilis expoſitio aliàs ff. de vſu & habita.l.2.& in aliis exemplis quę ibi no-
tauit dominus Io. videtur ergo per l. iſtam quòd teſtium productio fieri habeat cauſa *Sic in veteri libro reperimus.*
5 mota . ſed nunquid ante? Reſpon. regulare eſt † quòd producantur demum lite mota.
poſſunt tamen & ante, vt publicentur eorum, quia fortè ſenes erant.& idem in inſtru-
mento,quia antiquum eſt.vnde hic poteſt legere authent. SI QVIS AB ALIQVO *Hæc auth. in vulg. codicibus reponitur ſub l. ſi quãdo is, infra eod.*
&c. *Contra leges.* Furtum vel ſimile.& ſic videtur loqui in maleficiis, quando damnum
ſcilicet, datum eſt contra legem. ſed idem eſt in delictis vel quaſi, & in contractibus. &
etiam in teſtamento. & quòd ita ſit in teſtamentis, legitur.j.de teſta.teſtamenta omnia.
& in authentico ibidem ſignato.ſic ergo admittitur publicatio teſtimoniorum,ſi vocata
altera pars à iudice nolit venire : & perinde valebũt ac ſi ea præſente receptæ fuiſſent.ad
idem facit.ff.eo.curent,& ad idem inducetunr quidam ff.ad l. Aquil. in lege Aquilia ſi
delerum. intelligentes eam in publicatione teſtimoniorũ . ſed & ibi in cauſa publicatio-
nis inducti erant teſtes, ſed ad probandam intentionem actoris,& erat mota controuer
ſia,& lis conteſtata,& iuratum de calumnia.

1 *Furtum domeſticum.*
2 *Vxor an ſit domeſtica viro.*

ETIAM. *Fides improbatur.* Vnde ita legitur.ff. eo. eos teſtes &c.ſed nunquid ſi habes L.2.
Cachium,vel alium ſeruientem,& vis eum producere in teſtimonium,domeſtici di-
cuntur?videtur quòd non:quia lex quæ dicit quæ ſint domeſticę perſonæ,videtur loqui
tantum in adſcripticiis & ſimilibus:vt ſ.de his qui ad eccle.præſenti.Sed tamen ratione
1 quadam ſimilitudinis poteſt dici quòd idem ſit in his,quia furtum eorum † dicitur do-
meſticum : vt ff.de pœnis , reſpiciendum. §. furta. & ideò ipſi poſſunt dici domeſtici.&
ita etiam conuenit ſeruari, ne recipiantur.quidam tamen eiiciunt eos de domo, vt po-
ſtea poſſint producere:& ſi fiat cauſa pendente videtur factum in fraudem.ſi antequam
incepta ſit,licet aliquando fuit domeſticus,modo non eſt:& ideò videtur admittendus.
Præterea domeſticus videtur frater fratri qui ſunt in eiuſdem poteſtate. tales enim per-
ſonæ dicuntur domeſticæ in teſtamenti confectione : vt inſtit.de teſta.§.pater.Quid in
2 vxore ? éſtne † domeſtica? videtur cum ſit ſubiecta , & vnum corpus ſit cum viro, & ſic
dixit P.quòd admittatur. Quòd enim dicitur domeſticis, intelligendum eſt de his qui
ſunt de domo,vt de ſubiectis ſcilicet, ſeruis vel mercenariis. non autem idem eſt in vxo-
re,quia non eſt in dominiò meo vel poſſeſſione:nec eſt mihi ſubiecta, niſi quantum ego
ſibi ſubiectus ſum, ego cenſebo eam caput par. quia quædam ſunt tantæ honeſtatis, vt
potius vir pareat eis quam ipſæ viro.

1 *Cauſa teſtificationis,à teſte aßignari debet.*
2 *Licentia de alienatione facienda quomodo impetratur.*
3 *Legata pendent ex voluntate legantis.*
4 *Ratio quando à lege in teſte non requiritur.*
5 *Teſtes iurare debent.*

SOLAM TESTATIONEM. Id eſt, ſine aſſignatione cauſæ:quia non dicit ſe vidiſ- L.3.
1 ſe vel audiuiſſe:vel etiã ſi interrogatus fuerit vbi fuit mutuata pecunia, non † aſſignat
locum, ſed dicit, factum fuit tantum:tunc non valet, etiam ſi dicant ſe præſtitiſſe ſacra-
mentum de veritate dicenda. quid ſi ſimpliciter dicant ſe ſcire ita factum eſſe, nec cau-
ſam aſſignent?videtur quòd valeat.& ſic eſt arg.contra.ſ. de epiſcopis & cleri.auth.hoc
ius porrectum.ſed ibi non loquitur in teſtibus:illi enim cauſam ſuæ teſtificationis debẽt
2 aſſignare.ſed ad licentiam impetrandam † de alienatione facienda ſatis eſt quòd intent
debitum ſubeſſe,& ex mobilibus ſolui non poſſe.ad idem etiam facit, vnde videtur arg.
3 contra.ff.de condit.& demonſt.cum tale.§.falſam.ſed illud eſt quia † legata pendent ex
voluntate legantis.hic autem debet aſſignare cauſam ſuæ teſtificationis,quomodo ſciat
ita eſſe.& hic ſolet eſſe quæſtio ſabbatina.ſed videtur contra.j.de repud.hodie quãtiſcũ-
que.Sed quod ibi dicit,nõ recipitur,vt teſtimoniũ in iudicio,ſed vt videatur habere cer-
tum indicium mortis mariti.vel ibi non interrogatur de cauſa.& eſt diſtinguẽdum,quia
ſi teſtis interrogetur à iudice quomodo ſciat,& nullam aſſignet cauſam non eſt fides ba-
benda eius teſtimonio. ſi verò non eſt interrogatus de cauſà, & dixit ſimpliciter ſe ſcire
ita eſſe vel non,credendum eſt teſtimonium. præſumitur enim quòd ipſe in corde cau-

4 ſam ſcierit:ſed quia nõ fuit interrogatus,non dixit.nõ eſt alia ratio exquirẽda,ſicut † nec
à lege exquiritur.ff.de legib. non omniũ. Vel pone caſum quando teſtis iurauit corã ta-
bellione ſcilicet, ſine iudicis auctoritate, vel alicuius cui mandauit iudex : ſi talis ſola te-
ſtatio reſpectu iudicis modo producatur coram iudice, non valet:vt ff.cod.l.3. §. idem.
5 Vel dici poteſt ſola teſtatio reſpectu ſacramenti quod non fuit prçſtitum.debent enim †
iurare teſtes:vt j.cod. iuriſiurandi. alioquin non valet eorum teſtimonium,vt hîc dicit:
aliter ſumitur teſtimonium in conſtitutione ff.hæc quidem.vt ibi notatur.

L.4. EOs. *Iuuandam.* Et verè iuuant. *Omni gratiæ.* Quia non amicitia cenſebatur ſuſpe-
ctus.ſi autem ignoti vel obſcuri adiiciantur,cum verberibus admittuntur;vt j. auth.
de teſtib. in princip. *Vel potentatiui.* Quia fortè erat poteſtas, vel in aliqua dignitate
poſitus is qui teſtes producebat,& teſtes timebant eum ratione potentiæ. *Religioni.* De-
bet enim religioſus eſſe iudex:vt ſ.de iudi. placuit.

1 *Liberorum teſtimonium,non admittitur contra parentes.*
2 *Aetas filij probatur per matrem.*
3 *Frater quando pro fratre admittatur.*

L.5. PARENTES. Et liberi,quid contineatur parentis appellatione,dic vt ff.de in ius vo-
can.quique.§.1.& ff.de verbo.ſig.liberorum appellatione,nec diſtinguo inter liberos
1 fuerint emancipati vel non. & licet non admittatur teſtimonium liberorum † contrà
parentes vel econtra, aliàs tamen dicitur quòd matris profeſſio liberorum recipitur for-
tè non ad plenam fidem ſicut teſtis:ſed vt ex dictis eius & indiciis iudex inſtruatur: vt ff.
2 de probat.etiam.ſcit enim melius ætatẽ † filij quàm alius. *Aduerſus.* Nec ergo pro:quia
teſtis iurat de veritate dicenda pro vtraque parte, vt dicta generalis cõſuetudo.& innui-
tur ſ.de epiſcopis authent. ſed iudex. Quid in collateralibus?videtur quòd admittẽtur,
3 non tamen coguntur in criminali cauſa: vt ff.cod.l.lege. In ciuili admittitur frater † pro
fratre,niſi ſint in poteſtate patris, & in re de qua agitur, haberet emolumentum,puta v-
ſumfructum: vt videtur innui.ff.de teſta.qui teſtamento,& inſtit.de teſta.§.pater.

L.6. NIMIS GRAVE. *Sibi.* Id eſt, contra ſe,non aduerſus ſe,ſimile habes in inſtrumẽ-
tis ſ.de edendo.l.1.& l.qui accuſare.Quid ſi conueniatur abbas?nunquid compel-
lendus eſt monachos adducere, vt ferant teſtimonium pro veritate dicenda, & contra
ſe? Et certè de iure non videtur compellendus,niſi auctoritate maioris fieret.ſpeciale ta-
men eſt in rectore prouinciæ, vt finito officio exibeat aſſeſſores,fortè vt ferant teſtimo-
nium pro eo quod geſſit:vt ſ.de aſſeſſo.ſi poſt.

L.7. SERVOS. In criminalibus bene admittuntur precedentibus indiciis, & in quibuſ-
dam,licet non præcedant,vt.j.de quæſtio l.1.nec eſt iſta probatio plena,ſed cum aliis
proficit. eſt tamen efficax ad veritatem exquirendam, vt ff.de quæſtio. edictum.& hoc
ſecundum qualitatem ſeruorum:vt ff. de quæſtio.l.1.§. quæſtioni. *Non ambigitur.* vt j.
de quæſt.l.interrogari.

1 *Iuſiurandum, pro vtraque parte præſtari debet.*
2 *Obſtetrices iurare debent.*
3 *Iuramentum calumniæ remitti non poteſt.*
4 *His qui veriſimiliora dicunt,credendum.*
5 *Tabellioni creditur de ſcriptura.*
6 *Vnus teſtis,nullam inducit probationem.*

L.8. IVRISIVRANDI. Debet enim iurare teſtis de veritate dicenda, non admixta fal-
ſitate aliqua,propter calliditatem cuiuſdam, qui dixit duas contradictorias ita eſſe &
1 non eſſe, & ſic dicebat ſe veritatem dixiſſe,& liberatum.& debet † præſtari pro vtraque
parte:vt notaui.ſ.co.l.parentes. *Prius,&c.* Non ergo debet ferre prius teſtimonium, &
poſt iurare. eſſet enim ordo præpoſterus, & intellige quòd debeat præſtari corporaliter
tactis ſacroſanctis euangeliis.ſpeciale tamen eſt in caſu, vt in epiſcopo, qui iurat præpoſi-
tis ſacroſanctis euangeliis, ſufficit enim viſus,& tantum facit ac ſi tangeret:vt ſ. de epiſ-
2 copis auth. ſed iudex, ſed nec † obſtetrices quæ miſſæ ſunt ad ventrem inſpiciendum,
iurant : imò ſatis eſt ſi dicant mulierem videri prægnantem : vt ff.de ventre inſpic.l.1.ſi-
militer eſt ſpeciale in laico,cum vtraque pars remiſit ei ſacramentum,ſicut ſimile legitur
3 ff.de feriis.l.2.§.1. Aliud tamen in ſacramento calumniæ † quia non poteſt remitti:vt ſ.
de iureiuran.l. 2.§.ſi autem .aliud etiam in eo qui non admittitur ad poſtulandum:vt ff.
de poſtulan.quos prohibet. *Et vt honeſtioribus.* Debet enim conſiderari honeſtas,ſint
incul-

inculpatæ vitæ, an non. ſi verò ęquales ſunt in bonitate & honeſtate, credendum eſt plu-
4 ribus, vel his qui † veriſimiliora dicunt: vt ff. eo. l. 3. & l. ob carmen. ſi nec iſta inuenian-
tur, abſoluendus eſt reus. *Simili modo ſanximus.* Media breui. *Facile.* Id eſt, facillius eſ-
ſet, & temerarium ſi admitteretur, ſic ff. de probat. ſi quis hominem indigniſſime id eſt,
indigniſſimum eſſet. quidam dixerunt quòd ob hoc dicit, quia quandoque vnus admit-
titur, ſcilicet, tabellio: vt j̄. ad l. Cor. de fal. ſi quis decurio. ſed authent. de hæredi. & falc.
5 contradicit: & verum eſt quòd tabellioni † creditur de ſcriptura, cum teſtes non ſuper-
ſunt, & eſt ſolemnis ſcriptura. non autem creditur ei vt ſimplici teſti. ſed cum ſit perſona
publica, & ad hoc officium deſtinata, non eſt mirum ſi aliàs ſolemnis eſt ſcriptura, ſi cre-
6 datur ei: & voluerunt quidam dicere, per l. iſtam, quòd vnus teſtis nullam inducit † pro-
bationem: & per aliam ff. de quæſtio. maritus. Sed Io. contra. quia ſi duo plenam indu-
cunt, ergo vnus ſemiplenam. & quòd vnus ſemiplenam probationem faciat, eſt argum.
ff. quemadmo. teſt. aper. l. 1. & ad idem facit ff. de do. præleg. Theopompus. & reſpon. ad
l. illam de quæſtionibus: quam ibi ideò prohibet, quia ſeruus non poteſt torqueri in ca-
put domini in pecuniariis cauſis: vt not. s̃. eo. ſeruos.

1 *Legatarius vt teſtis, admittitur pro hærede.*

OMNIBVS. *In rem propriam.* Sed nunquit legatarius admittendus eſt pro teſtamen- L. 9.
1 to? & videtur quòd non. ſed contra tamen eſt, admittitur enim † pro hærede vel
contra vt inſtit. de teſta. §. legatariis. non enim propriè dicitur cauſa ſua, ſed potius hære-
ditaria. pro legato tamẽ ſuo non admittitur, nec eſt contra. j̄. de fideicomiſ. quęſtionem,
vt ibi notaui. Quid in venditore? & videtur quòd non admittitur: vt ff. quando appellá.
ſit. l. 1. §. in propria. Conſueuerunt tamen admitti pro emptore, ſed eis non debet adhibe-
ri multa fides, cum ad ipſos pertineat damnum & emolumentum.

1 *Qui ſemel fuit ſeruus, hodie ſeruus præſumitur.*
2 *Capitales inimicitiæ.*
3 *Serui tanquam teſtes non admittuntur.*
4 *Socius & particeps criminis, repellitur à teſtimonio.*
5 *Socius quando admittitur.*
6 *Nemo militat ſtipendiis ſuis.*

QVONIAM LIBERI. Quid in ſeruo? & certè non debet eſſe teſtis in aliena cauſa, L. 10.
cum pro mortuis & nullis de iure ciuili habeantur: vt ff. de reg. iur. ſeruitutem. nec
in teſtamentis admittuntur: vt inſtit. de teſta. §. teſtes. & ideò legere potes hîc authentic.
SI TESTIS, &c. *Ex natiuitate* Et ſic dicat ſe ingenuum. *Habita diſputatione.* Ergo di- *Sic in veteri*
dicerunt teſtificata, licet inducere teſtes ad reprobandos teſtes. *Reſpuatur.* In corpore *libro.*
authentic. eſt ita teſtamentum eius ac ſi neque datum fuerit ita ſit. *Inſtrumentum.* De
1 manumiſſione. *Oſtendat.* Et ſic ſi ſemel fuit ſeruus † aliquis, præſumitur & hodie ſeruus:
vt notaui. s̃. tit. 1. ſiue. *Si dicatur odioſus, &c.* Diſtinguitur ergo ex cauſa criminis, an pe-
2 cuniaria cauſa, aliàs diſtinguit lex vtrum capitales † interceſſerunt inimicitiæ an non, ad
hoc quòd aliquis repellatur: vt ff. de procura. filiusfa. & ff. de arbi. quin etiam & de re pa-
tris, & inſtit. de excu. tuto. ſed hîc non requiritur niſi vtrum mota fuerit inter eos crimi-
nalis quæſtio vel ciuilis. & in his caſibus, vt cum ſeruus dicitur vel odioſus, criminis à
principio reſpuitur eius teſtimonium ſi dicatur admittitur & poſtea probat ſe non eſſe
3 infamem. ſerui ergo non admittuntur † tanquam teſtes, admittuntur tamen cum tor- *Sic in veteri.*
mentis: vt infrà, de quæſtionibus. l. 1. & per totum tit. *Poſtulantur.* Iudicis officio, non *Hic incipit*
iure actionis. ipſe enim officio ſuo debet compellere eos vt veniant: vt j̄. eodem. ſi quan- *explicare*
4 do. *Si ſocij, &c.* Repellitur ergo quis à teſtimonio, quia ſocius † & particeps criminis: *verba legis.*
& ſic aliàs ab accuſatione: vt j̄. de libera. cauſa, ſi filium, & ff. de fide inſtr. repetita. Caue
tamen tibi in ſocio: quia ſi dicatur ſocius, ita quòd ad eum pertineat damnum & emolu-
mentum, non ad mittitur: vt s̃. eo. l. proxi. & ita diceretur ſocietas quæ contrahitur con-
ſenſu ob commodiorem vſum & liberiorem quæſtum. ſi verò quia habebant rem com-
5 munẽ, & de parte ſua nulla ſibi quæſtio, ſed alij, bene puto quòd † admittatur: quia ſo- *ſic in veteri*
cio victo vel vincente nihil minuitur vel acquiritur ſibi. *Per accuſatorem.* Principaliter *libro.*
& ſolemniter accuſantem.. *Aut ab his.* Quoniam fortè erat denunciator, & denuncia-
6 uit crimen: vt j̄. de accuſ. ca quidem. *Sumptus comp. &c.* Vnde beatus Paulus: Nemo †
militet ſtipendiis ſuis. *Idem iuris, &c.* Quantum ad dationem impenſarum.

L.11. LIBERTORVM ADVERSVS PATRONOS. Idem & ſi pro.nam teſtes debent iurare pro vtraque parte de veritate dicenda: vt not.S̄.eo.parentes.& quòd idem ſit, dicit.l.j̄.de quæſtio.pridem. quid in hærede patroni? idem etiam quod in extraneo,arg. ſuprà, de in ius voc. venia. aliud in iure ſuccedendi, & in operis,quia non tranſeunt ad extraneum hæredem: vt notaui.j̄.de Lati.liber.§. ſed ſub conditione, & in tit. de operis liber.

1 *In ſecreto fertur teſtimonium.*
2 *Notorium crimen,& quando iudex per ſe ſine accuſatore poteſt punire.*
3 *Teſtis improbitas quomodo punienda.*
4 *Regulariter ſine accuſatore, non imponitur pœna.*

L.12. NVLLVM. *Ad emandendum iudicis motum.* Fit enim iudex ratione delicti: vt S̄. de criminibus. authent. qua in prouincia. *Qui in ciuili.* Non idem in criminali,quòd ſcilicet, pœnam imponat. & certe ſit multo magis. ſed de ciuili magis poſſet dubitari.
1 *Intrare ſecretum.* In ſecreto † enim fertur teſtimonium. *Vt quæcunque.* Aliàs quicunque.
Formidandum. Bene dicit: quia ille iudex quem offenderit, ſit adminiſtrator,debet eum
verberibus ſubicere. ſi non habet adminiſtrationem,debet eum ad poteſtatem remitte-
re:vt j̄.authen.eo.tit.§.ſi vero in. *Animaduertendi.* Speciale eſt hîc:quia aliàs oportet in-
teruenire accuſatorem, & eſſe cognitionem: & ita ſolemnitate quadam adhibita fertur
ſententia.ſed hîc eſt idem accuſator & iudex,& imponit pœnam: vnde ſpeciale eſt:aliàs
2 enim diſtinguitur fuerit notorium † crimen, an non.ſi eſt notorium,poteſt iudex per ſe
ſine accuſatore punire: quod certum eſt apud omnes: vt j̄.de accuſa. ea quidem. ſi non
eſt notorium,debēt præcedere illa ſolemnia. ſed hîc certum erat iudici vt iudici.& ideò
3 ſine accuſatore,cum improbitatem quādam perpenderit in teſtimonio, poteſt † teſtem
punire,arg.ff.de verbo.ob.continuus.habemus ergo hîc vnum ſpeciale,ſecundum eſt S̄.
de proba.iubemus.tertium.ff.ad leg.Iul.de adul.l.1.§.ſi publico,quartū ff.de ſuſpec.tut.
4 l.3.aliàs generale eſt ſine † accuſatore non imponatur pœna:vt ff. de munc.& hono.reſ-
cripto.§.ſi quis accuſatorem.

1 *Teſtis ſemel approbatus, non poteſt reprobari.*
2 *Propter capit.inimicitias,remouetur teſtis.*
3 *Teſtis depoſitio,qualiter arguenda.*
4 *Tale eſt teſtimonium,qualis eſt ratio.*
5 *Quæ de nouo ſuperueniunt, indigent auxilio.*

L.13. SI QVIS TESTIBVS. *Excipere.* Quandoque dicitur excipere,cum aliquid redigitur in ſcriptis:vt ff.loc.ſed addes.§.cum quidem. ſed hîc intellige id eſt,exceptionem
1 remouere.cū enim ſemel † approbauit illos teſtes & pro ſe,non debet in alio reprobare:
ſicut dicit lex alias ff.ad leg. Iul. de adul.ſi vxor.§. iudex. & ff.de neg. geſt. Pomponius.
præterea cum pro ſe credidit eis, ergo & contra ſe debet. & ad hoc eſt optimum arg. in
authent. de his qui ingre. ad appel.§.illud etiam iudica.coll.v. quæ eſt j̄.de fid.inſtru.ad
2 hæc. *Inimicitias.* Propter capitales inimicitias † remouetur quandoque quis. ſed au-
thentic.S̄.eo. ſi dicatur. non diſtinguit fuerint capitales,an non,ſed an lite criminali vel
ciuili fuerit odioſus. *Arguere.* Sed qualiter arguere ex depoſitionibus. Reſpon. bene
3 poteſt eſſe quòd ita † dixit teſtis, bene ſcio quia debet.c.ex cauſa mutui,vel quia vendi-
dit. ſi quæratur ab eo quomodo ſcit, & ipſe dicat, ego vidi inſtrumentum contractus:
tūc ademit fidem ſuo teſtimonio,tale eſt enim † teſtimonium, qualis eſt ratio.ſi verò in-
4 terfuit numerationi tunc bonum eſt. ſed primo modo redarguitur ex depoſitione ſua.
& dicuntur depoſitiones firmiſſimæ aſſertiones teſtium, quæ dicuntur depoſitiones apud Ianuenſes. & ſiue dicantur poſitiones ſiue depoſitiones vel allegationes, idem eſt. *Corruptos.* Sed diſtingui poteſt vtrum dederim pecuniam, vt pro me ferat teſtimonium, an vt ſimpliciter feratur. ſi pro me, incidit in l. Cornel. de fal. vt ff.ad l. Cor. de fal. l. 1. ſi ſimpliciter, ibi color aliquis poteſt allegari, ſicut de quodam contigit qui dedit teſti corbem rogarij vt diceret veritatem. & idem voluerunt quidam dicere in iudice. ſed tamen conſueuimus dicere quòd turpitudo verſatur ex vtraque parte, ſiue dedit vt pro ſe iudicet, ſiue dedit vt ſimpliciter iudicet: vt ff. de cond. ob. tur. cau.l.2. & idem dici poteſt in teſte, vt hîc ſatis perpendi poteſt, & ff. eodem.l. 3. §. penultimo. ſiue dedi vt ferat teſtimonium, ſiue pro me, non erit ſincerum teſtimonium ipſius vt ibi dicit. Enumerantur ergo duæ cauſæ hîc quibus aliquis repelli poteſt à teſtimonio:

& ideo

& ideò voluerunt quidam dicere, quòd nõ ſint aliæ cauſæ, Io. idem dixit in qualibet ſu-
peruenienti, quid enim ſi induxi Titium in teſtimonium, & tunc erat bonæ opinionis
homo? non debet modò repelli ſi poſtea duxit vxorem, & aliorum bona rapuit, & factus
eſt fur: damnatus eſt in his, & ita infamatur, repelletur ex iſtis ſuperuenientibus cauſis:
5 quia quæ poſtea † ſuperueniunt, auxilio indigent, vt poteſt notari per multas leges, ſed
ſufficiat ff. de interrog. act. de ætate. §. ex cauſa.

1 *In ſcriptis debere quid.*
2 *Solutio quando per ſcripturam probari debet.*
3 *Probatio per æquipollens.*
4 *Cæcus de auditu poteſt ferre teſtimonium.*
5 *Amiſſio inſtrumenti quomodo probanda.*
6 *In confeſſione exiguntur quinque teſtes.*

TESTIVM. *Qui in ſcriptis.* Loquitur ergo iſta lex de eo qui debebat in ſcriptis. Sed L.14.
1 quis dicitur † in ſcriptis debere? In ſcriptis dicitur quis vendidiſſe, quando ſcriptu-
ra erat de ſubſtantia contractus, vt j. tit. prox. contractus. A ſimili poteſt hìc dici debitũ
in ſcriptis quando inter contrahentes dictum eſt vt fiat inde ſcriptura, & quòd aliter nõ
valeat, niſi ſcriptura interueniente. Conſueuit dominus meus dicere, quòd ſiue ſit dictũ
quòd aliter non valeat niſi ſcriptura interueniente, ſiue ſimpliciter dicant ſe contrahere
in ſcriptis, fieri placuit, &c. *Viles.* Animo ſiue corde, non intellige corpore. *Niſi quin-
que.* Non excipit, ſed quaſi expoſitio præcedentis eſt. & eſt regulare, quando in ſcriptis
2 contrahitur, quòd per ſcripturam † ſolutio debeat probari, quia naturale eſt vnumquod-
que diſſolui per id, &c. vt legitur ff. de reg. iur. Nihil tam naturale. vel poteſt fieri proba-
3 tio per † æquipollens, ſ. per quinque teſtes, vt hic dicit, ſi non habet ſcripturã, & ita duo-
bus modis poteſt probare. Si verò ita ſit pactum, quòd non probet niſi per ſcripturã, vel
per redditionem inſtrumenti, ſicut conſuetum eſt in quibuſdam ciuitatibus, ſatis dicen-
dum eſt, ſi pactum vel conſuetudo hoc ſuadeat, quòd debeat ſeruari. *Summæ atque inte-
græ opin.* Quia non ſunt infames, vt ff. eod. l. 3. §. pen. *Depoſuerint.* i. pro certo affirma-
uerint. *Sub præſentia.* Et ita creditur eis de viſu, de auditu autem non niſi in contractib.
& obligationibus: ſed neceſſarius eſt viſus. vnde dixerunt quidam, quòd ſi eſt cęcus, non
4 valet: nos dicimus quòd ſiue videat ſiue non, ſiue ſit cæcus † ſiue non, in contractibus &
obligationibus, dummodò intelligant contrahẽtes, poſſe de auditu ferre teſtimonium:
non tamen eſt prætermittendum quòd quandoque aliquis fert teſtimonium ſe non cõ-
ſcium eſſe alicuius malignitatis: vt j. authen. de hæred. & falc. *Etiam debiti ſolu. per teſtes.*
Communi iure duos vel tres, & ita releuatur quis à maiori numero teſtium, ſi probaue-
5 rit amiſſionem † inſtrumenti. Aliud ſi per factũ aduerſarij ſit amiſſum: non enim eſt aliis
indiciis opus, ſed inſtrumentorum furtum monſtrare ſufficit: vt s. tit. 1. ſi de poſſeſſione.
Aſſignatur authen. ROGATI *Vt in teſtamentis, &c.* ſecus in codicillis, vt j. de codicillis,
l. vlt. Notantur ergo hîc caſus in quibus exiguntur teſtes rogati in ſolutione, teſtamẽto,
in confeſſione ſolutionis. Sed tamen quidam dixerunt quòd in confeſſione non exigun-
6 tur v. teſtes: quia lex vetus non dicit niſi in numeratione: ſed domino meo † videtur v.
exigendos, ſicut in ſolutione ſi in ſcriptis contrahatur. Quartus caſus eſt in diuortiis, vt
ff. de diuor. l. nullum. aliàs contra. ff. de teſtib. ad fidem, & voluerunt quidam dicere legẽ
illam correctam per auth. quia in corpore auth. loquitur generaliter in obligatione cõ-
trahenda, ſed cùm loquatur de ſolutione in ſcriptis, videtur intelligendum & de obliga-
tione contrahenda in ſcriptis, vbi exiguntur v. rogati. ſecus ſi ſine ſcriptis, vt dicit l. illa.
& ita non corrigitur per auth. In confeſſione tamen licet probare contra intra xxx. dies,
vt j. de non num. pec. in contractibus. & fuit facta extra iudicium cauſa expreſſa iſta cõ-
feſſio, & ſic non facit pro opinione domini Iacobi. Prętere a videtur intelligendum quã-
do contractus excedit libram auri, ſi non excedat, duo vel tres ſufficiunt, vt dictum eſt s.
ſi cert. pet. l. vlt. & in ſumma illius tit. in fine. & videtur quòd authent. illa de fid. inſtrum.
corrigeretur per hanc poſteriorem de teſtib. ſed melius eſt quòd diſtinguatur per eam.

SI QVANDO INVITOS. Hoc fallit in quibuſdam, vt ff. eo. muti. & in auth. eo. quo- L.15.
niam verò Po. aſſignatur contra ff. quemad. teſt. aper. §. ſed ſi quis. Sol. ibi loquitur in
agnitione ſigillorum teſtamenti, vbi dicit quòd non debent trahi inuiti teſtes: ſed aliud
eſt in teſtimonio, vt hîc, & ita aliud eſt in apertura teſtimonij, quàm in examinatione
cauſarum. Vel ibi loquitur quando teſtis non eſt de territorio iudicis: aliud ſi eſt de ter-
ritorio, vt hîc. *In pecuniariis.* Idem in criminalibus multò magis, vt ff. eo. l. 3.

1 *Teſtis ſuper eodem capitulo, bis produci non poteſt.*
2 *Varij & ſuſpecti teſtes puniri debent.*

L.16. CVM APVD COMPROMIS. IVD. Per ſimilitudinem dicuntur iudices. *Statutum eſt.* ſ.pacto *Iterùm adduci.* Videbatur quòd non debeat iterùm contra eum
produci: vt ff.eo.produci. Sed illa litera pluribus modis legitur, & ſecundum Io. ita, vt
in eadem cauſa in eum reum, i. accuſatum in eodem capitulo non audiatur, niſi fortè à
iudice vocatus aliquid immutet, alioquin in eodem capitulo repellitur, quia corruptus
1 apertè præſumitur: non ergo produci † poteſt in eodem capitulo vt dictum eſt, ſed in a-
lio poterit antequàm didicerit teſtificata: ſed poſtea non, vt ĩ.auth.s̃.tit.1. antiqui ſemel.
Si verò non vocati redeant ſpontanea voluntate, & loquantur cum aliqua partium vo-
2 lentes aliquid emendare, tanquam † varij pro ſuſpectis habẽtur: vnde videtur quòd de-
beant puniri: vt ff.eo.qui falſa. *Omni iure legitimo, &c.* Nota quòd licet vti teſtibus con-
tra teſtes productos, etiam ſi didicerint teſtificata, & ita cõſueuit obſeruari. Sed quæ di-
citur prima productio, vel ſecũda, vel tertia? Io. prima eſt, cùm intra tempus à iudice ſta-
tutum teſtes producuntur, ſecunda infrà ſecundum, tertia infrà tertium.

DE FIDE INSTRVMENTORVM, ET AMISSIOne eorum, & antapochis, & de his quæ ſine ſcriptura fieri poſſunt.

TIT. XXI.

1 *Modi legitimi in probationibus, qui.*
2 *Iuſiurandum quando defertur.*

L.1. DEBITORES TVOS QVIBVSCVNQVE. Intellige legitimis, vt per teſtes,
per confeſſionem, quandoque per conſentientem famam, vel per quæſtio-
1 nes ſeruorum: iſti enim ſunt † modi legitimi, non autem debet eos armata vi
terrere, vt s̃.de act.negantes. *Nec oberit tibi amiſ.inſtr.* Si enim prætendat de-
bitor, non reddam tibi debitum donec reddideris mihi inſtrumenta quibus
obligatus ſum, non poteſt: nam & aliud interuenire poteſt remedium, inſtrumentum ſ.
ſolutionis. *Manifeſtis probationib.* Et tũc non eſt neceſſarium ſubeſſe auxilium. ſed vbi
2 non manifeſtæ ſunt probationes, recurritur ad ſacramenti † delationem: vt s̃.de rebus
cred.l.tertia.

1 *Pœnam falſi patitur, qui falſum arguit, & non probat.*
2 *Præiudicium.*
3 *Sententia quando facit ius.*

L.2. SI *Vteris inſt.de quo alius.* Frater vel cohæres vel ſocius. *Et paratus eſt.* Is qui alium vi-
cerat. *Te reum fa.& diſcri.* Quidam voluerunt dicere quòd aliter de crimine agi nõ
poſſit, niſi criminalem inſtituendo prius accuſationem, vt ĩ.eo.l.vlt. ſed contra eſt, datur
enim licentia agendi criminaliter, vel ciuiliter, vt ĩ.ad l.Cor.de fal.damus. & s̃.de tranſ-
act.ſi ex falſis. Poterit ergo ſi vult excipere vel replicare de falſo, vt dictũ eſt. *Diſcrimen.*
1 Id eſt, incertum euentum: ſi enim non probauerit, eandem pœnam patietur † quam &
reus ſi conuictus eſſet. *Calumniantes enim, &c.* Vt ĩ.de accuſat.l.vlt. Videtur ergo quòd
iſte qui accuſat, debeat profiteri ſe eandem pœnam, vt dicit l. illa vlt.de accuſat. ſed ſiue
ſubſcripſerit ſiue non, ſi non probat, nihilominus patitur eandem pœnam: vt s̃.de aduo.
diu.iud.l.1.niſi iudici viſum fuerit non calumniaſſe. Non enim qui non probat quod in-
tendit, protinus calumniari videtur, vt ff.ad Turp.l.1.circa princ. *Non oberit, &c.* Sub-
audi plenè: ſed tamen qualequale facit præiudicium, quia licebat ſibi appellare: vt ff.de
app.à ſententia. ſed non omnino debet ei ſtari, etiamſi non probetur contra. Sic ergo li-
2 cet lata ſit ſententia contra cohæredem, non tamẽ † præiudicat mihi. & eſt ſimile quod
dicit l.in quetela inof.teſt. vt ff.de inof.teſt.cura. & s̃.de inof.teſt.cũ duobus. *Crimini.* i.
criminationi, quia non erat accuſatus, nec in ſententia aliquid continebatur de eo. Sed
quare non præiudicat ei iſta ſententia? quia ſi falſum eſt inſtrumẽtum, ergo nec pro me,
nec pro illo poterit prodeſſe. & videtur quòd iſta ſentẽtia faciat ius, ſicut aliàs video. Sed
dic ꝙ iſte caſus nõ excipitur ſpecialiter, ſicut in ingenuitate ſi pro eo lata ſit ſentẽtia, ius
facit, & præiudicat inter omnes: idẽ in cauſa inof.teſt. ſi enim teſtamentũ pronuncietur
3 inofficioſum, ſentẽtia † iſta facit ius, quia ius quod ante nõ erat, modò eſt. lata enim ſen-
tentia, is qui erat hæres, deſinit eſſe hæres, vt ff.de inoffic.teſtamen. Papinianus.§.ſi quis

ex his.ſecus ſi pronuncietur falſum:iudex enim non facit falſum,ſed declarat,ſicut dici-
tur in ſeruitute:quia eam non conſtituit,ſed conſtitutam declarat,vt ff.ſeruit.vindic. ſi-
cut autem.§.ſed ſi quæritur.

1 *Ad id cui renunciatum eſt, redire non licet.*

SI ADVERSARIVS. *Apud acta.* Fac vim in eo quod dicit: quia ſi non apud acta L.3.
eſſet profeſſus,non præſumeretur falſum. *In dubium.* Et in hoc conſtituẽda eſt vis.
Si ergo non in dubium reuocetur,ſed diceretur verũ, & ſic alius conteſtatus eſſet ſe nõ
vſurum,non præiudicaret ei.Sed tamen refertur quęſtio,quia dicitur falſum,& ipſe ſub-
intulit ſe non vſurum,videtur dixiſſe propter præcedentem cauſam.Vnde licet ita ſub-
intulerit,quia ſperabat alias ſufficientes probationes habere,& decipitur, quia non ha-
1 bet,non licet redire ad id cui † renunciauit,vt ſ̃.de reb.cred.l.antepen.

1 *Rationes cur exhibendæ.*

ILLATÆ. Id eſt,ſolutæ. *Diſpenſatori.* ſ.procuratori fiſci vel Cæſaris. *Inſpectio ratio.* L.4.
&c.quare tenetur exhibere contra ſe?nónne videtur contra ſ̃. de teſti. nimis graue.&
ſ̃.de eden.l.1.ſed leges illæ loquuntur quando peto tuum proprium inſtrumentum ex-
hiberi,ſed hoc quaſi commune erat:ratio enim appellatur ſcriptura de datis & acceptis
1 hinc inde:vt ſ̃.de eden.ſi quis ex argẽtariis.Et ideò tenetur † exhibere,vt ff.de eden.prę-
tor ait.Vnde exhibentur cum die & conſule, licet aliud ſit in inſtrumentis propriis, ne
fabricetur malitia,vt ff.de eden.l.1.

1 *Facile non credendum.* 2 *Exemplo non eſt habenda fides.*

SICVT. *Ita non ſtatim caſu,&c.* Patet ergo quòd nõ debet eſſe nimis incredulus, nec L.5.
1 facilè † credere,ſicut dicitur ff.de eo per quem factum eſt, l.1.§.1.in fin.ſed quid pro-
deſt amiſſio?quia ſi probet amiſſum per aduerſarium, iuuat ad fundandam intentionẽ:
vt ſ̃.de prob.ſiue poſſide.ſiue per aduerſarium,ſed per alium, vel alio caſu,etiam ſi pro-
bet ſe habuiſſe inſtrumentum de debito per teſtes duos,vel v.vel c.qui dicunt ſe vidiſſe
inſtrumentum vbi continebatur,iſtud non ſufficit ad probandam intentionem. Exem-
2 plo enim † non eſt habenda fides:vt ſ̃.de eden.l.procurator.& authen.ibi ſignato.Cùm
ergo publico exemplo non habeatur fides,nõ habebitur iſtis teſtibus, quia non debent
plus valere quàm exemplum,ſed tamen bonum eſt iudicium,& cum aliis valeret. ſed &
poteſt valere ad exonerationem maioris numeri teſtium, vt ſ̃. de teſtib. teſtium.in fine.
Vel. Pro ſaltem.

STATVM. *Natali.* De ingenuitate,quia fiebat ſcriptura quòd ingenuus quis natus L.6.
eſſet,ſed hodie non conſueuit obſeruari.

1 *Veterani multis priuilegiis vtuntur.*
2 *Monachus debet habere inſtrumentum quod miſſus fuerit de monaſterio.*

1 SI SOLEMNIBVS. *Priuilegia.* Habebant enim veterani † priuilegia multa, vt j. L.7.
quando prouoc.non eſt neceſſe.l.pen.& de excuſ.veter. *Vſurpare.* i. per illum obti-
nere:aliàs aliter. ff.de vſucap. l.2.& poteſt l. iſta induci in argu.ad hoc quòd monachus
2 debeat habere inſtrumẽtum † quòd miſſus fuerit de monaſterio. ſed in milite eſt diſtin-
guendum,vtrum fuerit bonus,an negligens:vt ff.de re milit.non omnes. §.à barbaris.
SI CONSTITERIT. *Poſſeſſionis.* i.rei poſſeſſæ. L.8.
INSTRVMENTIS. *Non habetur irrita.* Vt ſ̃.de pact.pactum pro bona. L.9.

CVM INSTRVMENTIS. *Non interuenientibus.* Non enim oportet interuenire, L.10.
ſicut aliàs:vt in l.ſequ.

1 *Quando neceſſaria eſt ſcriptura.*

EMANCIPATIONE. *Et ſi actorum.* Scilicet, ſcripturarum quæ conſueuerunt fie- L.11.
ri in emancipatione. *Non ſolet conuelli.* Videtur conſonare, legi ſuperiori proximæ:
quia ſicut venditio fieri poteſt ſine inſtrumento,vnde ſi amittitur,nihilominus vita ma-
net,ita dicendum in emancipatione. Sed non eſt ita, quia ſuprà loquitur in venditio-
1 ne,&c. *Scriptura.* Et ſine ſcriptura fieri poteſt: hîc autem neceſſaria † eſt ſcriptura:

vt ĩ.de adopt.l.vlt.vnde videbatur quòd ſicut in principio exigebatur, ita ſi poſtea admittatur, quòd ad irritum deducetur.ſed contra eſt, vt hîc dicit. Intellige ergo quod hîc dicitur, non exiſtat, ſ.modo: ſed in principio extitit, alioquin non ita valeret: vt ita ſoluatur contra ĩ.de adopt.l.vlt.

L.12. NON IDCIRCO. Patet quòd ſi in donatione prætermittatur inſtrumentum, nihilominus valet quod factum eſt.

1 *Iudex non poteſt iudicare ſecundum propriam conſcientiam ſed ſecundum allegata.*

L.13. APVD EOS. Potes dicere ſc.iudices, quia induxit teſtes apud iudices de amiſſione
inſtrumenti, qui ſ.iudices neſciebant cõtractum, hoc eſt mutuatam fuiſſe pecuniã:
ſi enim ita fecerunt, non prodeſt ad probationem intentionis, quia per exemplum non
probatur, & ſic nec per teſtes iſtos: vt notaui ſ.eo.ſicut.& ideò dicit, qui rem geſtã ignorauerunt:
quia ſi ſcirent iudices mutuatam eſſe pecuniam, potius iudicarent ſecundum
1 conſcientiam † & veritatem, quàm ſecundum allegata: nos contra. nam nõ debet iudicare
ſecundum quod notum eſt ei vt homini priuato, ſed vt iudici: vnde & ſi ipſe ſciat
veritatem rei, non ſecundum id debet ferre ſententiam, ſed ſecundum quod perſuaſum
ei fuerit per allegationes: vt ff.de offic.præſ.illicitas. §.veritas. Expone ergo quod hîc dicitur,
ignorauerint, ſubaudi, maximè. Nam & ſi non ignorauerint, idem eſt. Vel intellige
apud eos ſ.homines vel teſtes. Dixit enim coram vicinis vel teſtibus qui ignorabant factum
mutuum, ſe amiſiſſe inſtrumenta, non prodeſt teſtatio.

1 *Priuata ſcriptura non facit fidem.*
2 *Directò contraria, ſcripturæ fidem impediunt.*
3 *Quæ ſimul verè eſſe poſſunt, contraria non dicuntur.*
4 *Perplexitas verborum.*

L.14. SCRIPTVRÆ. Publicæ ſcilicet, priuatæ enim † non facerent fidem, vt ſ.de probat.
1 inſtrumenta.& ita ſiue derogent, ſiue non, nihil haberent firmitatis. *Sibi inuicem derog.*
Sed quomodo ſunt ſibi inuicem derogantes? Quidam voluerunt dicere, cùm oſtẽdo
ſcripturam in qua continetur me emiſſe proprietatem fundi Semproniani, tali die,
& talibus teſtibus præſentibus. Præterea induco aliud inſtrumentum quod dicit me eodem
die emiſſe, & eiſdem vel aliis teſtibus præſentibus vſumfructum eiuſdem fundi: &
ita iſtæ ſcripturæ ſunt ſibi inuicem derogantes: ſi enim verum eſt me habere proprieta-
2 tem, non habeo vſumfructum, vel econuerſo: non dico quòd directò † ſunt contrariæ.
Poteſt enim eſſe quòd eodem die emero proprietatem & vſumfructum: ſed diuerſis tẽporibus:
vel aliter, quia induco ſcripturam qua continetur me ſtipulatum c.tali die Bononiæ.
Aliam oſtendo per quam ſtipulatus ſum eodem die Romæ, quod non poteſt eſſe:
nec enim ſunt directò contrariæ, ſed aliquo mediante. Si enim dicerem, homo eſt animal,
alius diceret, non eſt animal, iſta eſſent, directò oppoſita: ſed ſi dicat, non eſt ſubſtantia,
non eſt directò oppoſitum, ſed per conſequens, benè enim ſequitur, ſi nõ eſt ſubſtantia,
non eſt animal. Loquitur ergo in diuerſis ſcripturis, & non contrariis directò, &
ſiue ſint ſcripturæ diuerſæ, ſiue contrariæ, idem eſt: quia non habent firmitatem. Et dixerunt
quidam dominum Io.dixiſſe non habere locum in contrariis ſcripturis: ſed malè
dixerunt: quia locum habet in contrariis & in non cõtrariis, vt dixi. Si enim ſit inſtrumẽtum
in quo cõtinetur me emiſſe ſine vxore tali die, & aliud poſt, quod dicit me eodẽ
3 die cum vxore emiſſe, iſta non ſunt contraria: poſſunt enim ſimul eſſe † vera, ſed non eſt
veriſimile, quòd eadem die ita diuerſis modis emerim. Vnde derogant ſibi inuicem tales
ſcripturæ, nec aliquid habent firmitatis, & induxerunt quidam per concord. ad l. iſtam
regulam quandam, ff.de reg.iur.vbi repugnantia. Sed ibi loquitur quando in eodem te-
4 ſtamento eſt repugnantia, & de † perplexitate verborum, vt notatur per l.3. ff. de cond.
inſt.ſi Titius.hic autem loquitur in diuerſis ſcripturis, & de perplexitate naturę, vnde nõ
eſt bona concordantia.

1 *Maioris auctoritatis eſt inſtrumẽtum quàm teſtes.*
2 *Vox viua, validior mortua.*
3 *Verſimiliora non reſpuuntur.*

L.15. IN EXERCENDIS, &c. Speciale eſt in caſibus, quòd maioris auctoritatis eſt inſtru-
1 mentum † quàm teſtes, vt ĩ.de non numer.pec.generaliter.& ſ.de ſacroſ.eccleſ. auth.
hoc ius.& ſ.ſi minor ſe ma.ſi alterius §.vl.nunquã tamẽ inueni ꝙ probatio duorũ teſtiũ

ſit

ſit validior inſtrumento,ſed quidam contradicunt per auth. de inſtrum. caut. quia vox
2 viua † validior mortua eſt.ſed malè dicunt , quia illud intelligendum eſt de voce viua.
quòd validior eſt voce mortua comparationis inſtrumentorum: comparatio enim non
poteſt æquiparari publico inſtrumento & teſtibus, vt ibi dicit : etiam & ſi tres teſtes cō-
tradicant publico inſtrumento,poterunt probare contrarium:vt ſ.de teſtibus.cum pre-
cibus.quandoque tamen reſpuitur in contrariũ probatio:vt j.arbit.tut.l.vlt.& j.ad Vel-
leia.antiquæ. Et voluerunt quidam dicere per l. illam & ſuperiorem , quòd ſi teſtes ſibi
inuicem derogant,quòd nullam faciant fidem,ſed dominis noſtris viſum fuit contra. li-
cet enim teſtes contradicant ſibi,non ſunt reſpuendi:ſed iudex conſiderabit quis ſit ma-
ioris auctoritatis & honeſtatis, & illi credetur . neque enim poteſt imputari inducenti,
quia aliud ſibi dicebant in principio,quàm dicant iudici,cùm ferunt teſtimonium in ſe-
3 cretario ſuo:& ſic veriſimiliora † non reſpuentur:vt ff.de teſti.ob carmen.§.ſi teſtes.& j.
auth.de teſtib.§.ſi verò apertè.ſed in inſtrumentis non contingit illa mutilatio , & ideò *Sic in veteri libro reperimus.*
imputatur inducenti.

1 *Quænam donationes ſunt actu intimandæ.*
2 *Donatio impropriè dicitur contractus.*
3 *Contractus arrarum.*
4 *Tranſactio potius eſt diſtractus, quàm contractus.*
5 *Scriptura, quãdo eſt de ſubſtantia cõtractus.*
6 *Teſtamentum in ſcriptis qualiter fiat.*
7 *Mundum quid.*
8 *Tabellio , quomodo conficere debeat inſtrumenta.*
9 *Scheda quid.*
10 *Vendicatio rei & iuris differunt.*
11 *Venditor, quando non tenetur perficere contractum.*
12 *Quod in vno permittitur,en alio prohibetur.*
13 *Pœna arrarum computatur in intereſſe.*
14 *Contractus legem ex conuentione accipiunt.*
15 *Conditionale debitum.*
16 *Dominium etiam in contractu nullo, traditione transfertur.*

CONTRACTVS. Accuſatiui caſus. *Vel donatio. quas intimari.* Aliàs intimari actis. L.16.
Non eſt neceſſarium. Niſi aliter placuiſſet inter partes: vt j.patet. Sed quæ ſunt dona-
1 tiones quas intimari † ſit neceſſarium,ſ.quæ tranſcendunt ſummam quingentorum ſo-
lidorum:vt j.de donat.l pen.§.vlt.& l.ſancimus.hæ non valent niſi actis intimatæ:vnde
ſiue interueniat pactum ſiue non,oportet in ſcripis redigi.ſed de tali non loquitur,imò
de minori,quæ poteſt fieri in ſcriptis vel non,ſicut & cæteri contractus venditionũ,per-
2 mutationum,vt dicit. Et dicitur impropriè cõtractus † donatio,quia in contractu opor-
tet quòd hinc inde oriatur obligatio.ſed hic non oritur niſi ex parte donantis:potius er-
go dicitur aliquid geſtũ vel actũ , vt ff. de verb.ſig.Labeo. *Donationũ etiam arrarũ.* Ergo
donatio arrarum eſt contractus per ſe innominatus,vt hic patet:quod eſt contra M.qui
dixit gratia venditionis celebrari,& de venditione eſſe:& per hoc probauit , quòd ſicut
in datione arrarum,ſi reſcindatur contractus,poteſt agi condictione ob cauſam,vt ff.de
act.emp.ex empto.§.his qui vina.ita & in nominato agi poteſt condictione ob cauſam.
Nos contradicimus,quia cõtractus nominatus non reſpicit retro ad recuperandũ quod
3 datum eſt,ſi agetur ex empto ad rem vel ad intereſſe,aliud in contractu † arrarũ, vt dicit
l.illa,ex empto.& ita reſpondemus illi l. *Vel alterius,&c.* Specificatis ſ.contractibus qui
ſine ſcripis fieri poſſunt,dicit in omnibus generaliter,vel alterius cuiuſcunq;, &c. Illos
tamen.loquitur ergo de cõtractu vẽditionis,permutationis quos in ſcriptis fieri placuit.
Tranſact.&c. Quare dicit de tranſactione, cùm ſ.de omnib. generaliter dixiſſet, ibi,vel
alterius cuiuſcũq;,&c.Reſp.Ideò ſpecificat de iſto in fine,quia de eo poſſet dubitari: vel
4 quia tranſactio non videtur contractus,ſed potius † diſtractus,quia qui trãſigit, diſcedit
à lite,& remittit alij debitum:vnde tollitur naturalis obligatio,vt dicit l.Stichũ. de ſolu.
§ naturalis.& quãuis tollatur obligatio,nihilominus naſcitur obligatio ex tranſactione
ſaltẽ naturalis nõ ciuilis,niſi ſtipulatio interueniat:vt ſ.de trãſact.ſiue apud.vnde cõtra-
ctus eſt,ſed illis rationib.quas dixit de eo interſeruit. *Conuenit.* Ideò dicit,quia ſi nõ cõ-
ueniſſet,poſſet fieri ſine ſcriptura,vt ſ.de pact.pactum.& de tranſac.ſi apud.ſed qualiter
eſt intelligendũ ꝙ conuenerit contractũ fieri in ſcriptis: & voluerũt dicere antiqui Do.
quãdo ita cõuenit inter partes,& dixerũt nihil valere ſine ſcriptura . Dixerũt enim ſcri-
pturã eſſe de ſubſtãtia obligationis:& verum eſt quod dicũt, ſi ita fecerũt cõtrahẽtes,nõ
tamẽ credo fore neceſſariũ ꝙ ita dicãt:ſed ſiue dicatur nihil valere niſi ſcriptura interue
niat,ſiue ſimpliciter ꝙ cõtrahatur in ſcriptura,ſufficit,nec tenebit cõtract⁹ ſine ſcriptura.

nec illi aliquam legem habent pto ſe, niſi iſtam, quæ potius contra eos retorquetur: vt
nota.ſ.tit.1.l.teſtium.ſi nihil dicatur in cõtractu de ſcriptuta,ſed dentut arrę,& poſt da-
tionem dicant fieri ſcripturam ad probationem conttactus: quæritur vtrum l.iſta locũ
habeat: vt ſcilicet,non poſſit agi donec compleatur ſcriptura &c.quæ hîc continetur. &
bene tenetur facere ſcripturam altera pars, ſi ita dicitur, & ſit tes in qua conſueuit fieri,
vt campus,vinea.nam pro libro non conſueuit:vt hęc probantur ff.de ædil.edicto,quòd
ſi nolit.§. quia aſſidua. non tamen dicetur contra ius fieri in ſcriptis:& ſic tunc non ha-
bebit locum lex iſta, imò bene poterit agi ad intereſſe antequam ſuppleatut ſcriptura:
vnde diſtinguendum eſt vtrum celebretur contractus ante ſcripturam,& tunc non ha-
bet locum l.iſta.an in contrahendo fiat mentio ſcripturæ,ſicut ſ.notatum eſt:& tunc lo-
cum habet & omnia oporter ptocedere ſicut hîc habetut:& tunc ſcriptura erit de ſub-
ſtantia contractus,nec ſine ea pertinebit periculum ad emptorem,licet venditot in mo-
ra non fuerit,vt probatur à contrario ſenſu.l.j.de peric.& cõ.cum inter emptorem.Præ-
terea quod dixi non exigi quòd dicant ſe in ſcriptis contrahere, & alitet non valere,po-
teſt videri in teſta.quia etſi non dicat teſtator ſe velle teſtari in ſcriptis,nihilominus per
6 appoſitionem ſigillorum & alia dicitur teſtamentum in † ſcriptis, & non nuncupatiuũ.
& ita in contractu poteſt. *Vires*. Ad agendum, vt patet per ſequentia. *Niſi inſtrumen*.
Id eſt, breuiationes, quæ vulgo appellant rogationes, vbi breuitet continetut contra-
7 ctus. *In mundum*. Mundum dicitur † ſcriptura in quo omnia continentur quæ agun-
tur inter pattes,ſicut in mundo.vel quia debet eſſe munda,non vitiata,non cãcellata: vt
j. de edic.diui Adrian.l.vlt. *Recepta*. Antiqui tabelliones conſueuerunt facere ex parte
pili in ſchedula rogationes, & poſt recipere mundum ex parte carnis. & ita videtur ſe-
cundum authentic.de tabel.& protocoll. *Et ſi per tabel*. Non eſt neceſſarium quòd ta-
8 bellio ſcribat imò ſufficeret ſi ſcriberent contrahentes. ſed ſi interuenetit † tabellio de-
bet ſcribere omnia quæ conueniunt, in principio annum domini, in fine actum in loco
tali, illis præſentibus. poſtea nomen ſuum, quod antiqui conſueuerunt omittere, & fa-
tuè, ne dubitetur auctoritas inſtrumenti abſoluta. cum enim ſcripſit, debet à partibus
9 quærere ſi placet eis ſicut ſcripſit. *A cheda*. Scheda appellatur † charta in qua ponun-
tur rationes.& dicitur à ſcindo ſcindis, vel à cædo cædis. *Vendicare*. Nota quòd res di-
citur vendicari, tei vindicatio enim competit pro rebus corporalibus contra poſſiden-
10 tem. ſed cum dico, vendico ius, non † eſt intelligendum de vendicatione quæ compe-
tit contra poſſeſſorem rei corporalis, ſcilicet, vt præſtet intereſſe. *Vel id quod intereſt*.
Hoc eſt contra Mar.qui impoſuit neceſſitatem venditori rei tradẽdæ pet l.ff. de rei vin-
dica.l.qui teſtituere.alij impoſuerunt cauſatiue. poterit enim ſi vult præſtare intereſſe,
vt hîc dicit,& j.de act.empt.ſi traditio,& de act.vel hæred.vend.qui tibi.ſi ergo in ſctip-
11 tis contraxi,non imponitur neceſſitas venditori † contractum perficete,vel præſtate in-
tereſſe ante perfectionem ſcripturæ.ſed ſi datæ fuetint arræ ſiue in ſcriptis ſiue ſine ſcrip-
tis contrahatur.ſi venditor velit,in duplum reddet. vel ſi emptor, arras amittet: vt dicit
in fi.& dixit M. quòd ſi ago actione ex empto ad arras in duplum, quòd contentus eſſe
debeo iſta pœna. pet hoc enim videot recedere à pœna legis,ſcilicet,ne petam intereſſe.
12 arg.pto eo.j.de pact.conuen.l.vlt. prætetea illud generale,quod in vno † permittitur,in
alio prohibetur.ſed noſtri doctores alio modo dixerunt, quia licet egerim ad atras nihi-
13 lominus agere potero ad intereſſe.ſed tamẽ pœna † arrarũ cõputatur in intereſſe.ſi qui-
dem intereſſe ſit minus, habeo arras in duplum. ſi pœna minor ſit, agam ad inteteſſe, vt
pœna habita de intereſſe, ſuppleatur quod deeſt & quòd computetur pœna arrarum in
intereſſe,ptobatur ff.pro ſocio,ſi quis à ſocio pœnam.& l.ſequen.aget ergo ad pœnam ſi
maior eſt intereſſe.nec fit nouatio,quia hodie oportet nominatim fieri.alioquin peti po
terit iure priſtino:vt ff.de vſuris.ſi ſtipulatus.§.ſi poſt.& ſolet quæti ſi conuenit de ſcrip-
tura, ſed venditot properauit in traditione, & ita tradidit antequam perficetetur ſcrip-
tura,an transferetur dominium? Et B. quodam tempore viſum fuit quòd non,arg.ſ.de
ſuffrag.in fi. ſicut enim ibi le.authent. in rebus immobilibus impedit dominij tranſla-
14 tionem antequam ſcriptura fiat,videtur hîc quòd conuentio: quia contractus † legem
ex conuentione accipiunt. ſed poſt mutata opinione dixit quòd transfertut: quia cum
quis nullo iure obligatus transferat traditione, ſed poſt repetit condict.inde. vt per tot.
15 tit.de condic.inde.ergo multo magis hîc.ptæterea idem video in † conditionali debito:
vt ff.de

vt ff.de iur.do.dotis.§.vlt. ergo cum hîc videatur ineſſe conditio, ſi compleatur ſcriptu-
ra,ſi antequã extiterit quòd cauſa tradatur.bene transfertur dominium, ſicut ibi ſi obii-
ciatur de illa.l.de ſuffra.reſpõ. quia ibi ſpeciale eſt in aduocato.plerumque enim neceſ-
ſarij ſunt aduocati & medici . & ne aduocatus nimium extorqueret , voluit.l. quòd rei
immobilis dominium transferretur ſine ſcriptura. vnde & ſi tradatur, cum contra.l.ſit,
pro infecto habetur:vt dicit.l. non dubium.ſed hîc nulla.l.dicit contra,imò potius con-
cordat,quia traditionibus & vſucapionibus dominia rerum acquiruntur. vnde licet nõ
contra tenuerit,ſed ille qui tradidit:ſit dominus nec aliàs.l.impediatur. bene transfertur
dominium, vt dicitur ſi dolus cauſam dedit contractui:quia contractus ipſo iure nullus
16 eſt:tamen transfertur † dominium traditione,ſed repetitur actione de dolo.

1 *Teſtes vbi examinari debent.*
2 *Sententia interlocutoria,in ſola locutione cõſiſtit.*
3 *Qui teſtificata didicit,teſtes producere non poteſt.*
4 *Sigillum facit fidem.*

IVDICES. Subaudi ſancimus. *In aliis locis degere.* Ideò dicit, qui ſi eſſet de eius ter- L.17.
ritorio vel prouincia,poſſet eos compellere vt venirent:vt S̃.de teſti:ſi quando.ſecus ſi
ſunt de alterius districtu vel territorio. ſic & dicit.l.in agnitione ſigillorum:vt ff. queád.
teſt.aper.ſed ſi quis:ibi, deſtinare vt facilior ſit probatio:vt ff.de incendio, rui.nauf.l.ne-
quid.§.vlt. *Depoſitionibus.* Quid ſit depoſitio, notaui.S̃.l. in exercendis. *Vtriuſque par-
tis.* Debent enim ſub vtriuſque partis præſentia,ſed non ferre teſtimonium.vel intellige
1 quòd vtroque præſente teſtificentur,non coram eis,† ſed in ſecreto,vel camera iudicis.
2 *Similis proferatur ſententia.* Intellige de ſententia interlocutoria, quæ in ſola † locutione
conſiſtit. & de tali ſententia loquitur S̃. de epiſcopis & cler.omnes. *Fidem adhibere &c.*
Is enim qui protulit, ſi ſuſpectum ſit inſtrumentum, debet fidem adhibere : vt ſuprà,de
teſti. iubemus. ſed apud quem fient iſtæ teſtificationes,hoc dicit authent.hic ſignatum.
APVD ELOQVENTISSIMVM, &c. *Vel vrbem.* Scilicet, Romam. & fuit ita auth.
ſecundum veteres,& cum res exegerit,tormentis ſubiiciuntur. ſed dominus meus adie-
cit,ſic teſtimoniis quidẽ non editis,ſed geſtis ſigna monumentorum percipientibus nec
alicui partium datis ne fortè aliis egeat teſtibus cauſa naturalis, & excludatur propter
3 editionem teſtium adiectio,ſi enim didicerit † teſtificata,non poſſet producere teſtes:vt
S̃.de teſtibus authen. at ſi quis.& per hoc quod S̃.dicitur,geſtis ſigna monu.percip.paret
quòd teſtimonia debent ſigillari, & nulli partium reſerari. vnde hîc eſt arg. quòd per ſi-
4 gillum fiat † fides eius de quo quæritur.& ad idem facit S̃.de manda.prin.l.vna.

1 *Apocha & antapocha quid,& nu.3.*
2 *Annuæ præſtationes,quomodo præſcribũtur.*

PLVRES. .ſ. debitores, vel homines, vel colloni. *Vel redditaum.* Id eſt,penſionum L.18.
ſolutarum. *Vel vſurarum.* Iam ſolutarum. *Dubitatio exorta.* Quia colonus vel de-
bitor dicebat ſe nihil ſoluiſſe domino vel creditori:& ita cum peteretur ab eo pẽſio poſt
xxx.annos, allegabat præſcriptionem,& negabat ſe apocham habere.quod falſum erat.
vnde dat imperator conſilium domino vel creditori qualiter,debeat facere:quia ſi debi-
1 tor eſt ita prouidus,quòd † apocham velit accipere à creditore,creditor debet ab eo pe-
tere antapocham, vbi contineatur debitorem nomine poſſeſſionis tantum ſoluiſſe. vel
ſi malit habere exemplar apochæ cum ſubſcriptione colonorum, & antapocham, non
repetat, quia illud idem valet quod antapocha. *Negando.* Creditori. *Faciunt vacillare.*
2 Plures debitores. *Temporalem preſcriptionem.* Iſtud multum facit contra M.qui dixit in †
annuis præſtationibus,ſiue ex contractu ſint,ſiue cauſa legati,neceſſarias eſſe tot præſta-
tiones quot ſunt anni, & induxit pro ſe J̃. de præſcript.xxx. ann.cum notiſſimi.§.in his.
Io. dixit quòd ſi ex contractu ſit annua præſtatio ,quòd vera eſt actio. nec obſtat.l. illa:
quia quod dicit,ab initio cuiuſque anni,ſubaudi,quo ceſſatum eſt, non pro eo tantum,
ſed pro omnibus.at in legatis annuis neceſſe eſt quòd tot ſint præſcriptiones,quot anni.
3 In promiſſionibus contra,vt ibidem notaui, Et eſt apocha ſcriptura † de recepto facta à
creditore,& debitori data, vel à domino data colono:vt ff.de adm.tut.Lucius Ticius cu-
rator.§.tutor. Aut apocha eſt ſcriptura à debitore facta,& data creditori vel domino. &
dicitur ab ante ſecundum Io.vel ſecundum alios dicitur ſcriptura facta de obligatione
penſionis,quia creditor confitetur de ſolutione cõtra primam obligationem quam vo-

cant apocham. & tunc dicetur antapocham, ab anti quod eſt contra.ſed prima expoſi-
tio videtur verior.ff. de acceptila.l.ſi acceptolatum. §.vlt.

1 *Solemnitas teſtamenti,per duos teſtes probari poteſt.*
2 *Quomodo fit comparatio literarum.*
3 *Archiuum publicum.*

L.19. COMPARATIONES. *Habuerint ſubſcriptiones.* Hodie idem & ſi non ſubſcripſe-
rint,ſi tamen interueniant:vt j̄.authent.de inſtru.cau.§.1.& 2.&.3. vel melius & ve-
rius quia hic loquitur de priuata ſcriptura ex qua ſit comparatio ad aliam probandam
vel improbandam.ibi de ea ad quam fit comparatio.& quia per iſtam nitor vincere aliã,
maior ſolemnitas exigitur hîc quàm ibi:& ita non cõtradicit. *Duobus ex his.* Nota quòd
licet plures teſtes exiguntur,duo ſufficiunt ad probationem. & eſt arg. pro domino M.
1 qui dixit, quamuis.VII. teſtes ſint neceſſarij in teſtamento, per duos poſſe † probari ſo-
lemnitatem:vt not.j̄.de bo.poſ.ſecum.tab l.vlt. *Naturaliter.* Id eſt, ex ingenio naturali
alicuius tantum, aliàs eſt litera, non aliter. *Ab his qui comparat.* Hodie iurant alij duo,
& qui inducit inſtru.ad compara.& qui petit fieri comparat.vt j̄.de authent.eo.§.ſi verò
2 nihil aliud. ſic ergo patet quod per l. iſtam fit comparatio ex † publicis inſtrumentis, ex
forenſibus & priuatis habentibus ſubſcriptionem trium teſtium. Addit authent. AD
HÆC EX HIS LITERIS QVIBVS ADVERSARIVS TVVS VTITVR. Et
qualiter ſit intelligendum hoc, quomodo fiat cognitio ex his literis quibus aduerſarius
3 tuus vtitur,item ex charta quæ profertur ex archiuo publico,& quid ſit archiuum † pu-
blicum,quid etiam hîc appelletur publicum teſtimonium,& quod ſit forenſe inſtrumẽ-
tum, & vt ex his & aliis fiat comparatio, dic vt diligenter in ſumma notatum eſt.§. &
quia comparatio literarum. vſque ad illum.§. eſt autem comparatio. & intellige quòd
priuati fit comparatio ad priuatum inſtrumentum, ex publico ad publicum,ex forenſi
ad forenſe.non enim ex forenſi fit ad publicum, quia publica ſcriptura non fit in eadem
forma,ſicut bene nouerunt qui cauſis de facto interfuerunt.Habes aliud auth. AT SI
CONTRACTVS,&c. Et verba iſtius authen.non ſunt ita poſita in corpore authen.&
poteſt intelligi in priuato inſtrumento. tunc enim ſi contractus fiat in ciuitate,& vnam
libram auri exceſſerit,omnimodo collatio adeum debet augmentum,quia debent veni-
re teſtes & atteſtari ſuis ſubſcriptionibus.vel ſi non ſubſcripſerint,dicere ſacramento ſuo *Sic in libro veteri reperimus.*
quòd eis præſentibus factum eſt,ſi eſſet publicum,& ſupereſſet tabellio,non fieret com-
paratio.ſi non supereſt tabellio,ſed miniſter tabellionis,& annumerator id eſt,is qui nu-
merauit pecuniam pro domino, fit comparatio literarum tabellionis & ſignorum vel
notarum,non autem literarum ſubſcribentium. ſi verò non ſupereſt tabellio neque mi-
niſter vel annumerator , fiet ſubſcribentium comparatio & literæ tabellionis & ſigno-
rum,vt ſic vna quædam colligatur fides,vt in ſumma ſicut dixi ſuper legem & j̄.authen.

1 *Quando liceat retractare ſententiam.*
2 *De falſo ciuiliter agi poteſt.*
3 *In criminali cauſa iuratur de calumnia.*
4 *Creditor pignoris amiſsionem probare debet.*
5 *Pœna quomodo falſario imponenda.*

L.20. CVM QVIDAM VEL ALIAM. Priuatam. *Eique fidem.* Ergo dicebatur ſuſpe-
cta : vnde oportuit probare fidem : vt s̄.de probat. iubemus.ſi enim non diceretur
ſuſpecta, nec de falſitate eius eſſet quæſtio:nec eſt contrarium ei quod infra dicit.j̄. ſi ex
falſis inſtrumentis,per totum:ergo ne ei aduerſetur,intellige quando mota erat quæſtio
de falſo ante ſententiam. lata enim ſententia ſi non eſt appellatum, non poterit poſt de
falſo quærere:cum pronunciata in principali,videatur,de eo pronunciaſſe. ſed vbi ante
1 de eo nihil dixit, de eo non videtur fieri mentio : vnde licet † retractare & ſi non eſt ap-
pellatum. intellige quando dicebatur ſuſpectum, & alius approbauit fidem:vnde vide-
batur quaſi quietus. ſed pendente iudicio poteſt quærere de falſitate,& hoc præſtito ſa-
cramento & arrepta pagina ſubſcriptionis,vt dicit.ſed quare eſt hoc neceſſarium ? non-
2 ne de † falſo poteſt agi ciuiliter excipiendo vel replicando:vt j̄. ad l.Corn.de fal.damus.
& notaui.s̄.eod.l.2. Reſpondeo ideo eſſe, quia hîc ſemel dixit ſuſpectum, & alius fidem
impoſuit:& ita qui dicebat ſuſpectum,videtur ſuccubuiſſe.non ergo modo auditur niſi
iurauerit & arripuerit paginam ſubſcriptionis, vt dicit.ea igitur ratione non,niſi prædi-
cta ſolemnitas interueniat, admittitur. Vel ideò dicit ipſum debere iurare, poſt ſubſcri-
berẽ

bere,quia ſi vult agere ciuiliter, iurabit, ſi non arripit paginam ſubſcriptionis.melior eſt
3 tamen prima ratio : & eſt arg.l.iſta quòd in ctiminali cauſa † iuretur de calumnia. licet
quidam voluerunt dicere in ciuili tantum, vt hanc diſcutionem plenè notaui.ſ̃.de iu-
ramen. calum.l.2. & voluerunt quidam inducete quod hîc dicitur ad quæſtionem de
creditore cum dicit ſe amiſiſſe pignus : quia ſufficit ſi iuret ſe amiſiſſe pignus. & ita qui-
dam aduocati quandoque argumentantur, ſed malè:quia lex dicit quòd creditor debet
probare ſe amiſiſſe manifeſtiſſimis probationibus : vt j̃. de pignoraticia.l.4.ſolo ergo ſa-
cramento non creditur . ſic enim ferè omnes amittetent ſua pignora periurio, ergo ne-
4 ceſſe habet † ptobare manifeſtis rationibus amiſſionem. ſi dicat quis,quare hîc ſimiliter
nõ debet probare?ratio eſt, quia aliud eſt cum quis tenetur mihi perſonaliter ad aliquid
faciendum vel dandum:aliud quando nullo modo. cum enim quis tenetur mihi vt cre-
ditor,nõ remittitur illa obligatio,vt ibi dicit.ſed hîc nullo modo tenetur, nec enim pro-
miſerat de exhibitione,nec ideò quòd primo exhibuit,tenetur perſonaliter:& ideò ſatis
eſt ſi præſtet ſacramentum ſe non dolo malo perdidiſſe, vt ſoluatur ab exhibitione. ſi
non vult iurate, habetur inſtrumentum pro falſo:ipſe tamen non punitur tanquam fal-
ſarius.& eſt arg.cum quis accuſatur de crimine,nec plenæ inducuntur probationes, ſed
5 indicia multa habẽtur quòd ille fecerit, quòd pœna † eſt imponenda non tanta quanta
ſi certum eſſet ipſum feciſſe. *Subtili reuerentia tenti*. Quidam ergo ita ſunt religioſi,quòd
etiam verum iurare nolunt, vt hîc dicit, & ff.de condit. inſtit. quæ ſub conditione, nec
facit.l.iſta contra quæſtionem quam notaui ſ̃.ad leg. Aqui.l.2. ſicut ibi dixi. *Et contra-
rium aliquid noſtro eueniat propo*. Eſt enim noſtrum propoſitum, vt lites dirimantur, non
reſuſcitentur.

PLVS VALERE QVOD AGITVR QVAM QVOD ſimulatè concipitur. TIT. XXII.

1 *Plus valet veritas quam ſcriptura.*
2 *Publicæ ſcripturæ ſtatur.*
3 *Veritas potius inſpicitur quam ſimulatio.*
4 *In teſtamentis præualet ſcriptura.*
5 *Simulationes, quomodo fiunt.*

IN CONTRACTIBVS. Ideò dicit in contractibus, quia de eis tractauit L.1.
& tractaturus eſt, habet enim ſimiliter locum quod hîc dicitur, in vltimis
voluntatibus:vt ff.de hæred.inſtituen. quotiens, ſi enim teſtator legauit.cc.
1 & ſcriptum eſt de.c.tantum,plus valet † veritas quàm ſcriptura.in omnibus
ergo videtur locum habere regula. *Quàm ſcriptura*. Quæ facta eſt vt ſuffocetur veritas,
vel ea ſimuletur.ſed neceſſe eſt vt probetur ſimulatio,alioquin ſi ſcriptura eſſet publica,
ſtaretur † ei : vt ſ̃. de probat.cum precibus.potius ergo debet proſpici veritas vt valeat
2 quod actum eſt,quàm ſcriptura:& hoc ſi promiſſum eſt fieri quod agitur.alioquin con-
tra:ſicut eſt in donatione inter virum & vxorem vt ff.de dona.int.vi.& vxo.ſi ſponſus.§.
circa.& de contrahen.empt.ſi quis donationis.ſed & in aliis caſibus potius † proſpicitur
3 veritas,quàm ſimulatio vel ſcriptura:vt ſ̃.quod me.cau.ſi per impreſſionem.in fi.& ff.de
don. inter vi. & vxo.hæc ratio.§.non tantum. & ff.de tuto.l.v.§. ſanè.& eſt hoc genera-
le. fallit enim,ſi aliquis ſe accepiſſe cauſa mutui,& tranſactum ſit biennium:vt j̃. de non
nu.pec.in contractibus. & in alio caſu j̃. de do.cau. l.vlt. ſed in teſtamentis quandoque
potius inſpicitur † ſcriptura quàm veritas : vt ff. de vſufru.l.ſi alij. & dixit Dominus B.
4 quòd illud ſpeciale erat.dominus verò Io.dixit quòd ibi loquitur quando teſtator aliud
egit.l.dicitur egiſſe,non tamen conſtabat.alioquin ſi conſtaret, præualeret veritas. fiunt
autem iſtæ ſimulationes † vel deceptiones,quandoque de re ad rem:quandoque de per-
5 ſona ad perſonam:vt notaui.ſ̃.de legi.non dubium.præualet etiam ſcriptura in ſenten-
tia,in iureiurando,in tranſactione:vt ſ̃. de tranſact.l.2. vt ff.de reg.iur.res iudicata. & ff.
de iureiuran.ſed & ſi.§. idem ſi iurauero. ſed & in caſibus contra omnes præiudicat ſen-
tentia, & potius valet ſcriptura quam veritas : vt cum pronunciatur teſtamentum inof-
ficioſum, vel in cauſa ingenuitatis vel filiationis : vt ff. de libe.agnoſcen.l.1. & de inoff.
teſta.Papinianus.§.ſi quis ex his,& de ſta.ho.ingenuum.

ACTA,&c. Caſus iſte poni poteſt per.l.ſ̃. quod me.cau.ſi per impreſſionem. in fi. L.2.
ſimili pœna &c. *Per præſidem*. Vel iudicem.

1 *Fraus ex qualitate rei percipitur.*

L.3. EMPTIONE,&c. Caſus iſte poni poteſt ſicut notaui.j.de pact.pigno. & lege com
1 miſſ.l.1. & dic quòd percipitur † fraus ex qualitate rei, vt ibi dixi. vel etiam quia ille
qui habet pignus, eſt fœnerator.

1 *Fraus de perſona ad perſonam.*

L.4. SI QVIS GESTA. Poteſt poni in eo qui donauit vel vendidit,& fecit ſcribi alium
1 donaſſe vel vendidiſſe.& ita fit † fraus de perſona ad perſonam.

L.5. SI FALSVM. Falſum dicitur quantum ad me qui volebam locare,& ita non con-
ſenſi &c.nam & codex totus cenſetur vitioſus & inutilis,ſi in aliqua parte ſigna repe-
riantur vitioſa,vt S.de veteri iure enucle.l.2. in fi. ſic ergo ſi credens aliud in inſtrumen-
to contineri,ſubſcripſit,non prꝧiudicat ſibi:vt j.de reb.alie.diſtrahente.

DE COMMODATO. TIT. XXIII.

1 *Vis maior quæ dicatur.* 2 *Commodatarius, quando teneatur de damno.*

L.1. EA QVIDEM. *Vi maiore.* Vis maior eſt † cui reſiſti non poteſt: vt ff. quod
1 met.cau.l.2.& l.3. non ergo de damno tenetur commodatarius,niſi potuit †
2 precauere, vt hîc dicit,& ff.loca.ſed de damno,& l.præcedenti.ſi recepit pe-
riculum, tenetur de caſibus fortuitis, ſi tamen fuerint ſpecificati.vt ff.ſi quis
caut.ſed & ſi quis.§.penult.quidam dicunt,quod ſi recepit periculum,ſiue ſpecificentur
caſus fortuiti ſiue non, tenetur. ſi non interuenit pactio, tenetur de culpa leui & leuiſſi-
ma, non de caſu, niſi ſpecialis interueniat pactio: vt S. de neg.geſt.negotium gerentes.

1 *Miſterium quid.*

L.2. CVM EVM. *Suſcepit.* A ſocero tuo. *Miniſterij.* Miniſterium dicitur de faciendo
1 carminando. miſterium † dicitur ſecretum à miſti quod eſt ſecretum: ſicut dicitur
garementes.hîc ergo loquitur quando ſuſcepit ancillam vt ſeruiret ei vſque ad tale tem-
pus, vrget eum bona fides ad reſtituendum ſi ſocius probauit cauſa huius rei tradidiſſe
ancillam, ſin autem ad vſum aliquem ſuſcepit, debet vſus ille prefiniri antequam poſſit
agere vt ff.eo.in commodato §.ſi quis.

1 *Actio commodati, quando competit.* 2 *Actione mãdati, neg. que geſt. quãdo agendũ.*

L.3. DE RESTITVENDIS REBVS. Aliàs ſequitur, mareo vel maluo quas obligan-
das pro ſe &c. cum rem meam obligo pro alio,aut trado ei vt obliget,aut ego obli-
1 go pro illo:ſi trado,aut gratis,& tunc datur †actio commodati,non gratis,& tunc datur
actio præſcriptis verbis,vel locati.ſi interuenerit merces in quantitate,ſi quidem ego o-
2 bligo,aut pro præſente,& tunc agitur mãdati aut † pro abſente,& tunc agitur neg. geſt.
vt ff.eo.ſi vt certo §.rem tibi.ſed & cum ego obligaui,agam pignoraticia actione contra
debitorem ſoluta pecunia:his actionibus agitur cum tranſactum eſt tempus ad quod
obligari paſſus ſum rem. ſi vero tempus non expreſſi, agam mandati, ſi diu extitit in o-
bligatione tali, & ceſſatum eſt in ſolutione: arg.ff. man.Lucius.§.fideiuſſor. Cum enim
rem meam pro alio obligo, videor intercedere.vnde ſatis dici poteſt quòd teneatur mã-
dati, vt per l.illam probatur.

1 *Non eſt compenſatio ſpeciei ad quantitatem.* 2 *In depoſito non admittitur compenſatio.*

L.4. PRÆTEXTV NON PROBABILITER RECV. Non intellige quòd dicat in
commodato locum non habere compenſationem, quia falſum eſſet.amittitur enim
1 ſi deſiit aliàs non:quia nõ eſt † compenſatio ſpeciei ad quantitatẽ nec poteſt retineri prę-
2 textu debiti.at in depoſito ſpeciale eſt quòd nõ admittatur † cõpenſatio:vt j.de compẽ.
l.vlt.& inſtit.de act.empt.§.in bonę fidei.non ergo licet debitori retinere commodatum
prætextu debiti: quia obligauit ei pro pignore.ſi verò propter impenſas factas in com-
modato retineat rem commodatam, nihil aget actione commodati contraria,ſed aliàs
non, vt hîc dicit.

DE

DE PIGNORATICIA ACTIONE.

Tit. xxiiii.

QVod ex operis, &c. Releuat ergo debitum quod ex operis ancillæ vel L.1.
penſionibus domus pignori obligatæ perceptum eſt.

CReditor. *Obligatur.* Id eſt, ex obligatione tenetur ſatisfacere pignoratitia. ne- L.2.
que enim dico quòd ipſum pactum ſit obligatio, vel obligatio actio. vel econuerſo.
tenetur ergo vel ad damnum reſarciendum, vel ad debitum exonerandum. admiſſa cō-
penſatione, etiam eo quòd res deterior facta eſt, quod v. l. inſinuat, actum non adimit ſi *Hic deeſt lex pactū. 3.*
male vendat.

1 *Vitij nomine multa continentur.*
2 *Quando in litem iurari poteſt.*
3 *Amiſſio pignoris, à quo probari debeat.*
4 *Is qui dolum dicit probare debet.*

SI creditor sine vitio. Sed nonne tenetur de culpa? & videtur quòd ſic, L.4
vt hæc litera dicit, & licet plerumque nomen vitij ad animum referatur, vt ff. de ędil.
edic. l. 1. & l. ob quæ vitia. hîc tamen refertur ad animum & culpam. ſi ergo gloſſemus,
ſine vitio id eſt, ſine dolo: intelligemus & ſine culpa, vt ſonet cum litera ſequenti. & ita
1 dicitur ĵ. eo. ſi nullam, & ſic nomine vitij † apprehendemus dolum, negligētiam & cul-
pam admiſſam in faciendo. *Deprehenditur.* Sed quomodo deprehendetur? non niſi per
probationem debitoris. debitor enim probare debet debitorem culpam admiſiſſe, non
creditor: quia ea conſueuerunt probari, quæ ad vtilitatem probantis reſpiciunt. hoc au-
tem non expediret ei. eſt ergo intelligendum quando deprehenditur per probationem
debitoris, & quando debitor negabat creditorem amiſiſſe. *Rationibus manifeſtu.* Facien-
da eſt vis in hoc quod dicitur. ſi enim dicat quòd iurabit ſe amiſiſſe, nō credo ſufficere, li-
cet ſit arg. contra. s̃. de fide inſtr. l. vlt. ſed ibi nullo modo tenebatur niſi ratione detenta-
tionis ad exhibitionem. hîc autem perſonaliter erat obligatus. quare non eſt mirum ſi
fortior & manifeſtior exigatur hîc ratio quàm ibi. *Intereſt.* Ergo condemnatur ad in-
2 tereſſe ad minus: & poteſt in litem † iurari cum actio iſta ſit bonæ fidei: vt ff. de in litem
iuran. in actionibus. & ita condemnatur ad ſingulare intereſſe vel commune. ſed quæri
poteſt vtrum nedū de amiſſione teneatur probare creditor, ſed de dolo. ſcilicet, ſe ami-
ſiſſe ſine dolo & culpa. B. diſtinxit an debitor confiteatur de amiſſione, ſi dicat de dolo
& culpa creditoris amiſſum: vt tunc dolum probare debeat. an diffiteatur amiſſionem,
3 & tunc debitor probat † amiſſionem & dolum: quia cum probat de principali, ergo de
ſubſecutiuo vel qualitate amiſſionis probare debet. Io. viſum fuit, quòd ſiue confiteatur
debitor ſiue neget amiſſionem, ſibi doli incumbat probatio: quia tantum debet facere
probatio creditoris de amiſſione, quātum confeſſio debitoris. nec ſequitur, quòd ſi pro-
bet creditor principale, ſcilicet, amiſſionem, probare debeat vel poſſit amiſſionis quali-
tatem: vt quia poſſet eſſe quòd amiſit quia iuit per talem viam: quod præſtitit cauſam
4 amiſſionis: vel potuit habere ducatum, & non habuit. quare is qui dicit † dolum, pro-
bare debet. ff. de probat. quotiens. §. qui dolo, & ĵ. eo. ſi nulla. & qui caſum allegat, pro-
bare debet: vt ĵ. de teſta. l. 2. quandoque tamen oportet probari cuſtodiam deceſſiſſe in
carcere ſine dolo & culpa cuſtodis: vt ff. de cuſto. reo. l. vlt. & in tit. de tironibus. nec ob-
ſtat. ff. loca. ſi quis fundum. §. imperator. probatur enim ſine fraude ipſius eo ipſo quòd
non probatur contrarium: vt ĵ. qui milita. non poſſ. ſuper ſeruis. & ff. de iur. dot. ſed niſi.

1 *Caſibus fortuitis non poteſt prouideri.*
2 *Lata culpa, quando præſtatur.*
3 *Latrociniū computatur inter caſus fortuitos.*
4 *Diurnus latro magis punitur, quàm nocturnus.*

QVæ fortvitis. *Cum præuideri non potuerunt.* Non ergo caſibus qui fortuna L.5.
1 contingunt, poteſt † prouideri: & ideò non præſtantur, vt hîc, & ff. de adminiſt.
ter. ad ciuit. perti. l. 2. §. ſi eo tempore. ſed ſi potuiſſet prouidere, & non prouidit, imputa-
tur ei: vt notari poteſt per exempla. ff. quibus ex cau. maio. ſed & ſi per præto. §. antepen.
& ff. locati, ſi quis domum. §. 1. ſed hoc ſi nullo modo potuit præuideri. vel ſi aliquo
2 modo potuit, ſed à diligentiſſimo: quia hîc præſtatur † culpa lata & leuis, non leuiſſima.
nec enim exactiſſimam diligentiam ſed exactam tantum tenetur adhibere: vt inſti. quib.

mo. re contrahitur oblig.§.vlt. & eſt caſus fortuitus, quando aliquid contingit, vt mihi
dolus vel culpa leuis aut leuiſſima non poſſit imputari. quidam dixerunt quoddam me-
dium inter caſum fortuitum & iſta:quia nō ſequitur, quòd ſi ſine dolo meo & culpa la-
ta leui & leuiſſima ſit aliquid factum,quòd per caſum contingat:ſed ſatis dici poteſt.pri-
mo modo vt vocari conſueuit:vt ff.nautæ.caupo.l.2. *In quibus etiam agg. latio.* Compu-
3 tat ergo latrocinium inter † fortuitos caſus. ſic & inſtit. quib.mo. re contrahitur.§.item
cui.ſed furtum non eſt à caſu fortuito : quia illud poteſt culpa fieri:poteſt & ſine culpa,
vt ff.de furtis,eum qui emit.§.idem ſcribit.& pro ſocio,cum duobus.§.damna.& magis
4 punitur latro † qui de die inſidiatur in itinere, quia furca debet ſuſpendi, quàm fur qui
clam & de nocte rapit:vt not.j.de ſeruis fug.authen.ſed hodie.

L.6. CREDITOR. *Neceſſarios ſump.* Si fecit imbui artificiis ſeruos pignori obligatos iam
imbui cœptos,datur contra pignoraticia, ſicut dicit & diſtinguit l.ff. eod. ſi ſeruos.
non tamen debet expendere vt grauatus ſit debitor ad liberationem : vt ff. eod.ſi ſeruos
§.vltim.

L.7. SI NVLLA CVLPA. Lata ſeu leuis & debet culpa probari à debitore:vt ſuprà, eo.
ſi creditor.

L.8. PIGNVS. Id eſt, res pignorata:ſicut alias dicitur furtum id eſt, res furtiua. quando-
que dicitur pignus pro pignoris obligatione:vt j.quæ res pig.obligari l.2. *Res depoſi-
tæ ſunt.* Et non fuerit locus tutior:vt ff.de damno infecto,vtique,in fi.& ff.de adminiſtra.
tu.tutor pro pupillo.§.t. laici alio modo dicunt. diſtinguunt enim, amiſerit aliquid de
ſuo creditor,an non.ſi amiſit,non tenetur,periit & pignus debitori.ſi nihil de ſuo amiſit
videtur dolo verſari. nec eandem diligentiam quam in ſuis adhibuiſſe:quod debet fieri
ſicut in depoſito.ff.depo.& quod venia.

t *Pignoraticia eſt perſonalis.*
t *In rei vend.non quæritur de origine rei.*
3 *Depoſitario, non licet de dominio quæſtio-
nem referre.*

L.9. NEC CREDITORES. *Nec qui his ſucceſſerunt.* Intellige de hæredibus, non de ex-
traneo habente poſt eum poſſeſſionem,ille enim longi temporis præſcriptione mu-
niti poſſet:vt j.aduerſus credi.l.1.& eſt ratio,quia contra extraneum nō intento rei vin-
dica . & actio illa eum ſit realis tollitur decennio inter præſentes,vicennio inter abſen-
t tes.ſed contra creditorem vel eius heredem ago pignoraticia † actione quæ ſcilicet,per-
ſonalis eſt:vt j. de diſtract.pig.l.vlt. ergo non tollitur niſi ſpatio xxx. vel xl.annorum:vt
ſ.de conſtit.pec.l.2.Sed quare non tenetur longi temporis præſcriptione heres?Reſpon.
quia teſtator ſciuit rem eſſe alienam,& ipſe ſuccedit in ſcientiam. vel quia ſic habere nō
eſt titulus querendi dominium,ſed pro dote,pro donato,& ſimiles:& ideò non præſcri-
bit longo tempore, ſiue agatur pignoraticia, ſiue reali. *Vindicare dominium.* Scilicet, pi-
gnoraticia agendo perſonaliter ad reſtitutionem , ſecundum Albet. ſed hæc expoſitio
nimis videtur mordax. vnde dicas, rei vindicatione,quæ inſtituitur ratione dominij vel
quaſi.ſed ſi ita ponas quòd dominium vendicet rei vindicatione, quare dicit, ſi originē
2 rei probare potes? In rei vindicatione enim non quæritur † de origine rei, quia ibi non
probo niſi dominium meum, interrogato poſſidear vel non. datur enim contra poſſeſ-
ſorem. Reſpon. ideo probatur de origine rei, quia ſi conſtat me pignori dediſſe præſu-
mitur hodie creditor poſſidere,& ita vēdicabo dominium: niſi probet manifeſtis ratio-
nibus vel probationibus ſe amiſiſſe:vt ſ.eod. ſi creditor.& ſic erit arg. pro alia opinione
domini G.de Gabriano,ſi intentem rei vindic.contra eum qui habet à me cauſam, non
poteſt obiicere quæſtionem de dominio.vnde licet deponens fuerit fur vel latro, non li-
3 cet depoſitario de dominio † quæſtionem referre. Io. tamen dixit aliud eſſe in his. licet
enim cauſam habeat à me,ſi tamen conueniam ipſum rei vindicatione,non ago tanquā
contra depoſitarium, ſed tanquam contra quemlibet extraneum. ergo habeo neceſſe
probare de dominio : & ipſe poterit referre quæſtionem ſicut quilibet extraneus . arg.j.
loca.ad probationem.pro aliis eſt arg.j.de preſcrip.xl.annorum.ſi quis emptionis,& in-
duci poteſt lex iſta ad illud generale, originem negotij probandam,per vindicationem
ſcilicet, cum creditor proponit hypothecariam vel obligationem:vt ff. eod.ſi rem alie-
nam.§.vlt. *Depoſitione.* In eccleſia,vel vbi volet iudex.j.de vſur.acceptam.

PIGNO-

PIGNORIS. *Citra pacti.* Ergo ſi conuenerunt, poterunt auctoritate ſua facere: ſed L.10.
vrbanius & melius fiet auctore præſide: vt ĩ. de pigno. l. 3. *Auferre poteſt.* imò incide-
ret in edic. diui Marci: vt ff. quod me. cau extat.

QVO MINVS, &c. Ita conſtrue, creditor nullo ſpatio longi temporis defendi- L.11.
tur, &c.

DE EXERCITORIA ACTIONE ET INSTITOria. TIT. XXV.

1 *Officium ſine pecunia exerceri non poteſt.* 2 *Inſtitor quis dicatur.*

SERVVS TVVS. *A te probetur,* &c. Ab eo qui dedit mutuam pecuniam: L.1.
vt ĩ. eo. ſi mutuum. & ita ille qui pręponit negotio, non tenetur probare. ſed
diſtingue an ille qui mutuum accepit, cōtraxit gratia negotiationis, an nō.
ſi cauſa officij cui præpoſitus erat, nihil debet probare ille qui dedit mu-
1 tuum: quia videtur ei dominus tacitè promiſiſſe accipere, cum † officium ſine pecunia
non poſſit exerceri: vt ff. eod. quicunque §. pen. & ad Maced. ſed Iulianus. §. interdum. ſi
non gratia negotiationis, tunc mutuans tenetur probare ei promiſſum eſſe vt id faceret.
2 & ita debet lex iſta intelligi, & dicitur inſtitor † qui præponitur alicui negotio gerendo;
vt ff. de inſtito. l. 2. exercitor, dominus nauis. vt ff. de exerci. l. 1. in princ. & §. exercitorem.

EX CONTRACTIBVS. Vel quaſi de peculio. aliud in delictis: vt ff. de pecu. licet L.2.
§. ex furtiua cauſa, & ff. de noxa. *Verſum eſt.* Siue appareat verſum ſiue non. dum-
modo hoc accepit, etiam ſi caſu perierit: vt ff. de in rem verſo. l. 3.

INSTITORIA. *Menſæ.* Non eſt in hoc facienda vis. idem enim eſſet in alio: vt ff. eo. L.3.
cuicunque. *Si eius negocij cauſa.* Fortè depoſita fuit vt expenderet ſi indigeret ea.

1 *Magiſter nauis, quis.*

1 ET SI A MVLIERE MAGISTER NAVIS. Magiſter † nauis eſt, cui ancora L.4.
totius nauis mandata eſt: vt ff. de exercito. l. 1. §. magiſter nauis.

1 *Directa inſtitoria, quando datur.* 2 *Vtilis inſtitoria quando competit.*

SI MVTVAM. Aſſignatur contra. ff. mand. ſi literas. dic vt ibi. *Ad exemplum inſtit.* L.5.
Quare dicit ad exemplum. nonne datur inſtitoria? Reſpon. quòd ſic: ſed ideò dicit,
1 quia directa † datur quando aliquis præponitur alicui negotiationi gerendæ, vel mutuis
pecuniis accipiendis. ſed ſi accepit vnam quantitatem, non eſt negotiatio vt hîc. & ideò
2 non datur directa † ſed vtilis, vel hoc dicit propter antiquam ſolemnitatem cum qua
proponebantur actiones, quæ hodie ſublata eſt: & proponebatur actio ſine illa ſolemni-
tate, ſicut antiquitus proponebatur cum illa ſolemnitate: vt s̃. de formu. & impetra. Et
ſciendum quòd inſtitoria eſt proprium nomen actionis: vel ſecūdum nos adiectio quæ-
dam, datur enim certi condictio de mutuo inſtitoria.

QVI SECVTVS. *Ad inſtar,* &c. Eodem modo poteſt exponi ſicut. s̃. l. proxi. no- L.6.
taui de eo quod dicit ad exemplum &c.

QVOD CVM EO QVI IN ALIENA POTEſtate eſt, geſtum eſſe negotium dicitur.

TIT. XXVI.

1 *Pater, quando pro filio tenetur de peculio & de in rem verſo.* 2 *Pater, quando tenetur in ſolidum.*

CVM FILIVSFA. *Tutor datur.* Si à teſtatore, vt differat ab inferiore litera, L.1.
vbi non à teſtatore datur, ſed à iudice. cum ergo filiusfa. datur tutor à teſta-
1 tore, ſi adminiſtrat tutelam ſciente & conſentiente patre, tenetur † de pecu-
lio & de in rem verſo, non in ſolidum: niſi cum aliquis vellet eum facere ſu-
ſpectum, & pater pro eo interceſſit, & ſuſcepit in ſe periculum: vt ff. de adminiſt. tut. Lu-
2 cius Gaium Seium. ſi vero ſit datus à iudice: ſi pater agnouit, † tenetur in ſolidum. ſi non
agnouit, de peculio tantum: vt ff. de tutelis, ſi filius. agnouiſſe enim videtur, ſi gerenti

conſenſit, vt ibidem dicitur. ita eſt cum filiusfa. vocatur ad mũnus quod publicum eſt
auctoritate & vtilitate, vt quia creatur duumuir vel decurio, ſi patre conſentiente, tene-
tur in ſolidum, ſed pro his quæ principaliter pertinent ad rem publicam. nam ſi ſecun-
dario, vt quia caueri nõ curauit rem pupilli ſaluam fore, de peculio tenetur. ſi vero cree-
tur patre ignorante tenetur de peculio tantum: vt ff. de peculio, licet §. vlt. & ff. ad mu-
nicip. quotiens. *Tutelæ vel neg. geſt.* Reddere ſingula ſingulis. datur enim neg. geſt. con-
tra curatorem: vt ʒ. de nego. geſt. curatorem.

1 *Altera actio.*

L.2. EIVS REI. *Niſi in id quod facere poſſit.* Habita ſcilicet, ratione perſonæ, ne egeat: vt
ff. de reg. iur. in condemnatione, & quando habeat iſtud beneficium, & in quibus ca-
ſibus fallat, bene dicitur ff. eo. l. 3. & 4. & 5. & 6. & erat dubitatio illius legis, quia videba-
tur quòd is qui cum eo exiſtente in poteſtate patris contraxit, non haberet cum eo fa-
1 cto ſui iuris actionem. ſed contra eſt, vt hîc dicit: habet enim, ſed alteratam, & † minus a-
cerbam. *Interpretatione.* Licet aliàs dicatur interptetatio expoſitio obſcuræ ſententiæ,
aliàs artare vel corrigere. hîc ſumitur pro expreſſa ſententia. non enim verba vel ſen-
tentia deficit: vt j. eo. ſi ex alio.

1 *Inter mandare & iubere eſt differentia.*

L.3. ETIAM SI NON MANDANTE. Et pro hoc quod dicit poſtea, neque iubente,
1 poteſt haberi differentia inter mandare † & iubere. vnum enim imponit neceſſita-
tem, aliud non, vt in literis Papæ poteſt videri. petuntur enim literæ de mandato, po-
ſtea præceptoriæ.

L.4. SI EX CONTRACTV. *Fruſtra vereris, &c.* Neque enim tecum contractum eſt, ſed
cum patre: vt ff. quod iuſſu l. vlt.

1 *Dominus quando de peculio non tenetur.*

L.5. NVLLA RES. *Filiofam.* Pro ſeruo interceſſore negotium peculiare non agente
1 non tenetur † dominus de peculio: vt ff. de peculio, licet. § ſi filiusfa. *Maiores.* Ideò
dicit, quia ſi eſſent minores, poſſent in integrum reſtitui: vt ff. de minor. denique. §. ſed
vtrum. *Defenſionibus, &c.* Veluti quando non habebat peculium, vel habebat, & ipſe
non vult deducere quod ſibi debetur, & aliis qui enumerantur. ff. de peculio, ſed & ſi
damnum. §. peculium.

L.6. SI SERVVS TVVS. *Et ingrediens rem tuã, &c.* Non videtur quòd dominus auctori
tate ſua poſſit ingredi: quia ſeruus traditione ſua priuauit dominũ poſſeſſione: vt ff. de
acq. poſſ. poſſideri. §. quòd ſi ſeruus. & ita incidit in conſtitutionẽ illã, ſi quis in tantam.
vel in edictum diui Marci. ſed intellige quod hîc dicitur, de domo dominica, non de pe-
culiari. vel intellige quòd ingredi poſſit ſua auctoritate antequam alius ingreſſus fuiſſet:
vt ff. de acqui. poſſ. peregre. §. vltim. Vel potes intelligere. l. poſſideri, quando tradidit vo-
lens transferre poſſeſſionem ciuilem & naturalem. ſed hîc non ideò tradidit, ſed vt inha-
bitaret. vel illud ſecundum vetera iura, hodie aliter, vt j. de acqui. poſſ. l. vlt.

L.7. EI QVI SERVO. *Honorariam.* Scilicet, de in rem verſo. *Rem agente eius. &c.* Hoc
eſt gerente ſuum negotium ſine mandato. ſi tamen mandatum interueniſſet, tenere-
tur mandati contraria vel inſtitoria: vt notatur & diſtinguitur. ʒ. tit. 1. ſi mutuam. & in
ſumma ſi cert. pet. §. item nec liberatur, ibi, ſi autem gerat officium priuati &c.

L.8. SI EX ALIO CONTRACTV. *Non ex illicita mutui datione.* Veluti ſi contra Ma-
cedonianum S.C. dediſſet. *Secundum edicti formam.* Ergo non deficiunt verba vel
ſententia, vt notaui. ʒ. eo. eius.

1 *Pignus quando non valet.*

L.9. SI MANDATOR. *Si te his omnibus oblig.* Idem ſi ſimpliciter, quaſi videantur omnia
ſolemniter acta, arg. ff. de fideiuſſ. ſi quis pro eo. §. ſi nummos. vt plenius notatur. ff. lo-
cati, quæro. & diſtingue cum pręcipit pater vel dominus dari pecuniam filiofa. vel ſeruo,
vel extraneo, an ſit pignus domini vel patris, datum ante præceptionem, an poſtea. ſi an-
te, an ſit pignus datum, aut non. ſi ſcit, confirmatur: vt ff. quib. cau. pig. tac. contra. ſi gra-
1 tuitam. § ſi quis. ſi ignorauit, non valet † pignus: vt ff. quod iuſſu. l. antep. ſi autem poſtea,
idem

idem eſt, quia non valet, vt ff. quib cau. pig. ta. ſi gratuitam. §. ſi quis fideiubeat.

1 *Actio quod iuſſu quando competit.* 2 *Res à ſeruo tradita quando non vſucapitur.*

SI LIBERAM PECVLII ADMI. Quæ conceditur ſpecialiter, vt ff. de pecul. ſquam Tuberonis, §. ſunt qui putant. *Nullam habet facultatem.* Poſſunt enim alienare cùm liberam peculij habent adminiſtrationem, ſicut & procuratores. ff. de procut. procurator cui libera. & diſtingue, quia ſi cõtraho bona fide cum ſeruo liberam peculij administrationem habente, quod † iuſſu dominum conuenio: rei quoque mihi traditæ dominium acquiro, vel vſucapiendi cauſam mihi paro, vt ff. quod iuſſu. l. 1. §. iuſſum. & ff. de rei vind. ſi quis hac. §. vlt. & de acquir. poſſeſ. ſi ſeruus. ſi autem non eſt ſeruo commiſſa adminiſtratio omnium, non quæro. vt hîc, ago de peculio tamen, vt ff. de pecul. ſi quis ſeruum. §. etiam. Si quæras an hîc emenri cauſa vſucapiẽdi quæratur? dico ſi res incidit in furti vitium, quod eſt ſtatim cùm ſeruus amouet furandi animo, ſi res erat dominica: ſi peculiaris, cùm tradita fuit vel ſcienti vel ignoranti, non † vſucapitur. ſi autem non incidit, contra eſt: vt ff. de fur. interdum. §. ſi res. & J. de ſeru. fugit. l. 1. & inſt. de vſucap. §. fur. hoc tamen ita, ſi is qui emit poteſt habere ſeruum ius diſtrahendi: ſic enim bonæ fidei emptor eſt, vt ff. de verb. ſign. bonæ fidei & de vſu cap. ſi ſeruus. L. 10

Sic in veteri libro reperitur.

CVM ANCILLA. *Quam iure.* Scilicet, ciuili. naturali tamen poteſt, eo enim iure libera dicitur: vt ff. de reg. iur. quod attinet, & inſtit. de fideiuſſ. circa prin. ſi enim nullo iure obligaretur, nec dominus teneretur de peculio. *In quantum locupletius eſt.* Contrarium eſt quod hîc dicitur, his quæ aliàs dicuntur, quia dominus tenetur inquantum vires patiuntur, ſed hîc loquitur quando ancilla cum qua contractum eſt, erat impubes. tunc non tenetur niſi inquantum peculium locupletatum eſt. vt hîc dicit, & ff. de pecul. l. 1. §. ſi cum in pecu. ſi eſſet maior, teneretur inquantum vires peculij paterentur: vt ff. de pecul. l. 1. niſi in caſibus. ff. de neg. geſt. ſi pupilli. §. ſed ſi ego, & ff. de aleæ & luſu l. vlt. L. 11.

DOMINVM. *Non poſſe.* Iure ciuili: ſed prætorio obligatur de peculio: vel ſi in rem eius verſum eſt, agitur de in rem verſo. L. 12.

1 *Quod iuſſu, non eſt proprium nomen actionis.*
2 *Villicus quis.*
3 *Ratihabitio, mandato comparatur.*
4 *Cum agitur de peculio, ſeruus in ſuo peculio non æſtimatur.*

1 DOMINOS. *Quæ appellatur quod iuſſu.* Nec eſt proprium nomen actionis ſecundum nos, ſed adiectio quædam, ſicut nec inſtitoria. *Conductori.* Id eſt, qui conduxit domos dominicas. *Procuratori.* Ad vnum negotium conſtituto. *Actori.* Ad plura, & dicitur villicus, † quòd villa eſt, compromiſſa. *Cultores vè terrarum.* Cum non ſunt domini, ſed aliàs tenentur bona fide, cum terram ſeruos faciunt colere. & quia colunt per ſeruos domini, ideò dicuntur cultores. *Niſi ſpecialiter.* Per hoc voluerunt quidam dicere, quòd ita demum habeat quis actionem quod iuſſu, ſi interueniat ſpeciale ſiue generale mandatum, quod locum habeat: vt ff. quod iuſſu. l. 1. intellige ergo quod hîc dicit ſpecialiter id eſt, expreſſim, ſic ſ. de neg. geſt. l. vlt. video enim quòd ratihabitio † quantum ad actionem quod iuſſu mandato comparatur: vt ff. quod iuſſu. l. 1. §. ſi ratum. ſed & ſi ſerui chirographo ſubſcripſerint, domini tenentur quod iuſſu. §. ſed & ſi. *Multari volumus.* Quantum ad actionem quod iuſſu *Si liber à ratiociniis.* Deberi enim deduci id quod domino debetur. Item iis qui ſunt in ſua poteſtate, niſi in caſu. Item ſociis. ſecus in bonorum poſſeſſionibus: vt ff. de pecu. ſed & ſi damnum. §. peculium, & §. vltim. & l. ſeq. & l. ſi ſeruus meus, & l. ſi noxali. §. vlt. & l. ſed & ſi. Item cum agitur de peculio, † non æſtimatur ſeruus in ſuo peculio: vt ff. eo. depoſui. §. Stichus. L. 13.

2

3

4

Sic in veteri libro.

PER QVAS PERSONAS NOBIS adquiratur.

TIT. XXVII.

1 *Præpoſitus, domino non acquirit actionem.*
2 *Per liberam perſonam, nihil acquiritur.*
3 *In vſucap. poſſeſſio cauſa eſt dominij.*
4 *Per procuratorem, acquiritur poſſeſſio.*

5 *Per extraneas perſonas, datur actio vtilis.*
6 *Specialia, non trahenda ad conſequentiam.*
7 *Res quomodo redintegratur.*
8 *Alteri ſtipulari nemo poteſt.*

L.1. EXCEPTA POSSESSIONIS CAVSA,&c. Præmittit regulam generalem,
& ex illa regula infert,& videtur ex illatione quòd regula tantum locum ha-
beat in actionibus perſonalibus.videamus ergo primo de iſta regula, & pona-
mus exemplum in ea ſi enim præpoſui aliquem in aliqua negociatione,ex cō-
1 tractibus ipſius datur in me inſtitoria, ipſe tamen non acquirit † mihi actionem:& ideò
dominus agere non poteſt ex eius contractu, niſi illo exiſtente non ſoluendo:vt ff.de in-
ſtito.l.1.& 2.vel niſi cedat:vt ff. de acq. poſſ. poſſeſſio quoque §.vlt.habes ergo quòd per
2 liberam perſonam quæ alterius iuri non eſt ſubdita, nihil † acquiritur,excipit.l.iſta cau-
ſam poſſeſſionis.non dicit poſſeſſionem, ſed cauſam poſſeſſionis,& quando dominium
eſt cauſa poſſeſſionis:vt cum ago rei vindicatione,per dominium acquiro poſſeſſionem.
3 quandoq; ecōuerſo:vt in vſucapione.ibi enim eſt poſſeſſio †cauſa dominij. Intelligimus
ergo quod hîc dicitur, vt per procuratorem acquiratur cauſa poſſeſſionis id eſt, domi-
nium & ipſa poſſeſſio, vt in dominio dicit l.ff.de acquir.rer.dominio,ſi procurator. qui-
dam tamen voluerunt intelligere excepta poſſeſſionis cauſa id eſt, excepta ſola poſſeſ-
4 ſione:voluerunt enim ſubtilitate ſua dicere,quòd per procuratorem acquiritur † poſſeſ-
ſio tantum,& per poſſeſſionē dominium.& ita notauerunt in libello inſti. per quas per-
ſonas.§.vlt.ſed Io. contra, quia vtrumque dixit adquiri.ſed procurator eſt. ſi non habet
mandatum,non acquirit,niſi ratum habeam:vt ff.de neg.geſt.ſi ego.& no.j.de acq.poſſ.
l.1.ſed mediante poſſeſſione bene acquiritur dominium non tamē acquiritur poſſeſſio.
ſed procurator ſicut dicitur quòd per traditionem acquiritur, ergo tamen adquiro me-
diante poſſeſſione:vt notaui j.de acqui.poſſ.per procuratorem.fallit tamen prædicta re-
5 gula,quia & per extraneas omnino perſonas † datur mihi vtilis actio:vt s.ad exhiben. ſi
res,& ff.de inſtito.l.1.in fi.& de exercito.l.1.in fi.§.ſed econuerſo ſol.ma.Gaius,& de ver
bo.ob.quodcunque.§.ſi ita quis,& de pign.act.l.ſi cum venderet,& de pact. dota. pater
pro filia, & de donat. quæ ſub modo quotiens, vnde propter hoc dixit multa N. quòd
6 vbique ex pacto alterius detur vtilis actio,quod falſum eſt:quia ſpecialia† ſunt illa, & ita
non ſunt trahenda ad conſequentiam. *Per liberam.* Ideò dicit, quia ſi eſſet ſeruus,non
eſt dubium quòd acquireretur dominium & poſſeſſio & actio : vt ff.de verbo.ob.ſeruus
vetante. *Alterius iuri.* Si enim eſſet ſubdita alterius iuri, certum eſt quòd acquireret:vt
j.de bonis quæ lib.l.penul.& inſtit.eo.§.non ſolum. *Si igitur*,&c.Bene infert ab vniuer-
ſali ad particularem. *Redintegratæ rei vindica.*Quidam intellexerunt hoc quando procu-
rator victus eſt de re reſtituenda domino elapſo biennio & j.per refuſionem pretij,& re-
7 ſtitutionem rei, † redintegratur res, vel potes ponere caſum & melius de redintegratio-
ne rei ſcilicet, quando procurator meus vendidit & pactus eſt vt non ſoluta pecunia ad
diem,ſit res inempta,vel liceat domino vendicare.ex tali pacto non habet dominus per-
ſonalem actionem, ſed rei vindicationem reſciſſo contractu. qui enim intendit illam a-
ctionem,nullo iure dicit aduerſarium ſibi obligatum:vt inſtit.de act.in prin.& ita redin-
tegratur res,quia non ſoluta pecunia redditur rei vindicatio quam prius habebam,ſicut
Sic in veteri libro reperimus. & ſi dominus vendidiſſet ſub pacto adiectionis in diem,quia redditur dominium allata
meliore conditione huic ad talem diē:vt ff.de in diem adiec.vbi.§.ſed &.datur etiā pro-
curator ſi venditio facta eſt ſub lege commiſſoria,actio ex vendito:vt ff.de leg.commiſ.
8 l.3.licet videtur quòd res deberet apud emptorem remanere, quia alteri ſtipulatus † eſt
quod non potuit,nec ſibi voluit, ſed licet nulla ſit ſtipulatio,lex fingit procuratorem eſ-
ſe ſtipulatum,& habet actionem ex vendito:vt s.dixi.

L.2. CVM PER LIBERAM. *Acquiritur ei cuius nomine*, &c. Vt de hac materia plenè
notaui.s.ſi cer.per.ſi abſentis.& eſt ſpeciale quod hîc dicitur,& contra regulam pri-
mæ.l. *Expellentes.* Quod enim ſtatutum eſt in principali,debet in acceſſorio obtinere.

1 *Iubenti quæritur actio.*
2 *Quando nominato acquiritur per ſeruum.*

L.3. SI DVO. *Qui domino qui iuſſit afferunt ſtipulationem*,&c.Sed videtur contradicere quod
in fine dicit quòd ſi iuſſus eſt ab aliquo,& expreſſit alium quòd expreſſe acquirit, hîc
autē dixit quòd iubenti,& ideò quidam diſtinxerunt,quia ſi tantū ad iubentē pertineat,
quæ-

1 quæritut † iubenti, etiam ſi alium nominauit: vt in hoc caſu. pertinet autem ad iubentē,
ſi ſtipulatus eſt ſeruitutem ad prædium ſuum, vel dotem vxoris: vt ff. de ſtipula. ſeruo.
proinde ſi pertineat ad nominatum quærit: vt j. dicit. vel aliter diſtingui poteſt, & poni
caſus, quia quando dominus iuſſit ſetuum ſtipulari, ſi dixit quòd ſtipularetut nomine
ſuo, acquirit iubenti, licet alium nominauerit vt hîc: ſi verò dixit ſimpliciter non adiecto
2 nomine ſuo, & ſeruus alium nominauit, † acquirit nominato, vt in vltimo caſu. *Ignorat
& neſcit.* Dic differentiam intet ingnotare & neſcire vt notaui. j. de rei vxo. act. §. ſed
vt plenius.

AD SENATVSCONSVLTVM Macedonianum.

Tit. xxxviii.

1 *Error facti, prudentiſſimos quoſque fallit.*
2 *Certiorari non debet, qui non ignorauit.*
3 *Mendacium, quibus modis puniatur.*

SI filivs. *Accepit.* Videtut ergo diſtinguendum, vtrum accepit. an non L.1
in patris poſitus poteſtate, non iute celebratus ſit contractus, & cautionem fe-
ceto: vt ff. eo. l. 4. §. penul & l. ſeq *Iuſta ratione.* Aliàs ignotantia iuſta. credidit
enim habere patrem, cum longiſſimo tempore ſteterit vltra mare. & ipſe dice-
1 bat eum mottuum: & ſic errauit in facto: qui error † plerumque ptudentiſſimos fallit: vt
ff. de iuris & facti igno. l. 2. & 3. ſi tamen creditor ſciebat eum eſſe in pattis poteſtate, cum
2 ſe patrem falſo diceret. non videtut deceptus, quia ſciuit. neque † certiotari debet qui
non ignorauit: vt ff. de act. emp. l. 1. ſed aliàs ſi iuſte errauit, ſubuenitut ei, & denegatur fi-
lioſa. exceptio. & ſic punitut hîc quis ptoptet mendacium: quia denegatur exceptio ei.
3 aliàs ptoptet † mendacium in duplum: vt in l. Aquil. quandoque facit mendacium vt
quis careat poſſeſſione: vt ff. de rei vindica. l. vlt. Item aliàs punit lex mendacium. j. qui
potio. in pig. auth. item poſſeſſot, & j. de non nume. pecu. authent. contra togatus. & no-
taui. j. de fideicom. l. vlt.

1 *Senatuſconſult. Macedon. quando ceſſat.*
2 *Renuntiatio facta Macedoniano, non valet.*

CVm svi ivris esse pvb. vid. Hæc eſt vna ratio ſufficiens. nec enim L.2.
totum hoc quod dicit, eſt neceſſarium, ſed publicè ſui iutis videatur, & quòd patris
voluntate contraxerit, ſi enim publicè ſui iuris videbatut, quia ſic agebat, ſic contrahe-
1 bat, ſic munetibus fungebatur, ceſſat † decretum ampliſſimi ordinis: vt ff. eod. l. 2. *Aut
patris volun.* Hæc eſt alia ratio quare ceſſat, & intellige de voluntate tacita vel expreſſa:
vt ſi accepit patre ſciente & non contradicente: vt ff. eo. ſi filius. *Patris oneri incumb.* Vt
ſi accepit pecuniam, ſcilicet, vt dotatet ſototem ſuam, quam tenebatur pater dotare: vt
ff. eò. ſed Iulianus. §. ſed & ſi filius. nouatione facta &c. Notabile eſt quod hîc dicit. nam
ſi in pattis poſitus poteſtate accepit pecuniam, & animo nouandi ptomiſit, non tenetur
alius, ſi factus ſui iutis hoc fecerit, ſicut hîc dicit. ſi verò mutuauit, & tenunciauit Mace-
2 doniano † non valet tenunciatio, quia non eſt inductum fauore ipſius, ſed odio credito-
tis: vt ff. de condict. indebiti, qui exceptiones. ſed aliud eſt vbi mutauit & ptomiſſit, &
factus ſui iuris dedit pignus. obligatio enim confitmatur vſque ad quantitatem pigno-
ris: vt ff. eo. ſed ſi pater.

1 *Origo negotij, quando conſideratur potius quam finis, & è contra numero. 2.*

1 SI filivs. *Origo enim, &c.* Et ita cōſideratur hîc otigo negotij potius quam † finis: L.3.
vt ſ. de pignori. nec creditores. Prætetea de origine ſpectanda habes ff. de dona. qui
id quod. arg. tamen contra. eſt ff. de pœ. licet. §. ex cauſa fut. *Titulus actio.* Poteſt enim
eſſe quòd ex cauſa emptionis debebat aliquid, & habebat pecuniam paratam & deſti-
natam ad ſolutionem. ſed conuenit inter eos vt retineretut ex cauſa mutui. tunc enim
incipit mutuo haberi: vt ff. ſi cert. pet. ſingularia. & not. ſ. ſi cert. pet. ſi ex pretio. non ta-
2 men ſpectatut † finis, ſed principium. locum habet ergo Macedo. in mutuo, quod te ipſa
contrahitur: ſecus ſi fictione iuris. nam ibi non habet locum, vt dicit.

L.4. **SI PERMITTENTE.** Et ideò perſecutio &c. non videtur bona illatio, quia ſi permiſit contrahere, non videtur permiſiſſe pignus obligare: vt ff. quod iuſſu l.antepen. ſed intellige quod hîc dicitur, quando permiſit ei pecuniam accipere & pignus obligare. nec enim ſequeretur in alio caſu, vt dixi. & poſſet diſtingui vt notaui.ſ̃.tit. 2. ſi mandatot. *Modo ſi nullus*,&c. Si enim aliquis prior eſſet creditor, præferetur iſti: vt ff.qui pot. in pigno. vel ſi alij vendidi:& videretur male poſitum iſtud modo: vt ff.qui potio. in pig.qui prior.§.ſed ſimpliciter.ſed ita cõtinuabatur perſecutio contra omnem. *Modo*,&c. Nota quod dicit ratione ordinis & temporis: quia multis modis dicitur aliquid plus alio, tempore, ordine,& etiam natura,& loco: vt dicit Ariſtoteles in prædicamentis Porphyrij.

1 *Macedonianum, quando ceſſat.*

L.5. **MACEDONIANI.** *Alibi degenti.* Pone quòd eſt in ciuitate cum patre: ſed dedit
1 pecuniam in has cauſas. nonne idem erit? & certe tenetur de in rem verſo:& ita †
ceſſat Macedonianum: vt ff.de in rem verſo.l.3.§.vlt. Videtur ergo verſum in rem patris.
cum ſibi erat neceſſarium.ſed ideò dicit de abſente, vt euidentius appareat verſum in rẽ
patris: quia ſi præſens eſſet pater, non eſſet veriſimile quòd permitteret filium indigere.
& bene dicit neceſſarias. nam ſi crederet vt ludat, non ceſſat Macedonianum. *Non recuſaret.* Id eſt, non recuſare deberet, nam ſi ita ſeuerus eſſet pater quòd nihil ei vellet dare, nihilominus aget.

L.6. **SI FILIVS.** *Nequaquam poteſt.* Secus ſi in vſus accepiſſet neceſſarios: vt ſuprà, notaui.

1 *Ratihabitio, retrotrahitur.*
2 *Ex mandato non naſcitur actio neg.geſt.*
3 *Ratihabitio, mandato non comparatur.*
4 *Præſumptio iuris, & de iure quid.*

L.7. **SI FILIVSFA.** Cum noſtra nouella lege quæ eſt ĩ.de dona.inter vir.& vxo.l.ante-
1 pen. *Retrotrahitur.* Pater ergo quòd ratihabitio † retrotrahitur, & mandato com-
paratur. ſed non intelligendum quòd per omnia comparetur mandato. inde enim naſ-
citur actio mandati: quod falſum eſt: imò datur neg.geſt. vt ff.de nego.geſt.Pomponius.
2 nec ex mandato naſcitur † actio nego.geſt. vt inſtitu.de oblig.quæ ex quaſi contrac.§.1.
Comparatur ergo quantum ad confirmanda ea quæ à principio non valuerunt: aliud
dictum eſt in actione quod iuſſu.ſiue enim à principio iuſſit quis, ſiue poſt ratum habuit,
3 quod iuſſu datur actio: vt ff. quod iuſſu l.1. §. finiram. fallit autem, quòd ratihabitio †
mandato non comparatur: vt ff. de acquir. hæred. ſi is qui bona fide.§. iuſſum, & ff.de
his qui not. infa. quid ergo.t. reſpon. & ff.rem ra.hab.l.penul. In his enim caſibus ratihabitio non trahitur retro. *Ex præſumptione.* Ex hoc patet quòd ſi filiusfa.miles in non
caſtrenſes cauſas accipiat, ceſſat Macedonia. præſumitur enim ſemper in caſtrenſes ac-
4 cepiſſe & expendiſſe: & appellauerunt antiqui hanc præſumptionem iuris, † & de iure: quia ita præſumitur à lege, & ius ſuper hoc conſtituitur: & ita non amittit probationem in contrarium.ſic & ĩ.arbir.tute.l.vltim.& ĩ.ad Velleia. antiquæ, & notaui ſ̃. de proba. ſiue, & eſt bo. arg. pro prælatis & adminiſtratoribus quòd præſumantur ſemper in vtilitatem eccleſiæ expendiſſe pecuniam. non ita eſt in fœneratore, quia debet probare verſum eſſe in vtilitatem eccleſiæ vel minoris: vt ĩ. authentic. hoc ius porrectum, & ſ̃. ſi aduerſus.

AD SENATVSCONSVLTVM vellcianum.

TIT. XXIX.

1 *Mulieribus ex Velleiano ſubuenitur.*
2 *Velleianum, quando non habet locum.*
3 *Mulierum auariſſimum genus.*

L.1. **MVLIERIBVS.** *Alie. obli. ſuſcipiunt.* Fideiubẽdo, mandãdo, conſtituendo. Intercedere poteſt fideiubẽdo & ante contractũ & poſtea, conſtituendo tamen poſt, mandãdo ante. fit autem primum ſtipulatione. aliud nudo pacto, tertiũ cõſenſu. generalem

lem ergo præmittit clauſulam, ſic dicendo, alienam obligationem ſuſcipiunt. non ergo
porrigitur ad id quod ſpecialiter poſt comprehenditur ſcilicet, aut in ſe transferunt &c.
arg. ff. de verbo. obl. doli clauſula. & quib. ex cau. maio. ſed & ſi per prætorem. §. deinde,
dic ergo quòd in generali clauſula loquitur quando vterque remanet obligatus: poſtea
verò quãdo omnino in ſe voluit transferre obligationem nouatione: vt cum pro eo ſuſ-
cepit iudicium vel ſolutionem: vt ff. de ſol. ſolutionem. fit etiam ſtipulatione nouatio, vt
ff. de in rem verſo, ſi pro parte. §. 1. *Si id contrahen. non igno.* Videtur quòd referatur ad ea
quæ ſuperius dixit ſcilicet, mulierem intercedere pro alio, vel in ſe transferre obligatio-
1 nem. ſed hoc videtur falſum, ſiue enim ſciat ſiue non ſciat, † ſubuenitur ei: vt ff. eod. vir
vxori. 1. reſpon. & ideò hic ſubaudiendum eſt maxime: vel intellige ſi non ignorant ipſas
eſſe mulieres. ſi enim deferebant pannos viriles, vel tonſæ erant ſicut viri, vt poteſt vide-
2 ri in quibuſdam, & ita ignorauit eam mulierem, & credidit virum, non habet † locum
Vellcianum: vt ff. eod. ſi decipiendi. l. 2. §. vlt. *Sed ſi pro aliu*, &c. Patet ergo quòd ſi non
erant pro aliis obligatæ, & ſoluerunt, quod non repetent. ſi verò obligatæ fuiſſent, ſub-
uenirètur eis: vt ff. de condi. inde. qui exceptionem. ſed quare? quia mulieres facilè obli-
gant ſe propter fragilitatem ſexus & diſcretionis. ſed donare raro conſueuerunt, auariſ-
3 ſimum enim † genus eſt mulierum: vt ff. eo. ſed ſi ego. & de dona. inter. vi. & vx. ſi ſtipula-
ta. & ad idem facit J. de don. ante nup. ſi à ſponſo.

1 *Mulieri principaliter obligatæ, non ſubuenitur.*
2 *Velleianum, quando non prodeſt mulieri.*

FRVSTRA. *Quoniam princip. ip. deb. fuiſti.* Non enim natura iſtius tituli imitatur na- L.2.
turam illius tit. de in integr. reſt. ibi enim propter fragilitatẽ conſilij ſi minor contra-
xerit cum alio, ſubuenitur ei. non autem ita eſt in muliere cum ſe principaliter † obli-
1 gat: vt hic & J. eod. ſi mater. fallit tamen quandoque: vt ſi tecum contracturus eſſem, &
mulier interuenit, vt cum ea contraheretur. datur enim actio in alium, non contra mu-
lierẽ. vt ff. eo. quamuis. §. ſi cum eſſem. datur ergo actio contra illum, niſi mulier faceret
animo decipiendi: vt ff. eo. quidam §. vlt. quandoque tamen etſi pro ea obligatione quæ
2 prima facie videtur aliena, intercedat, non tamen ei † ſubuenitur: vt ponuntur exempla
ff. eod. aliquando. 1. reſpon. *Sed pro alio.* Aliud ſi non eſſet omnino alius: vt J. dicit. *Vel
ab eo.* Scilicet, creditore.

SI CVM. *Fidem ſuam interpoſuit.* Quia pro te interceſſit. L.3.

SENATVS. *Vel participauerit.* Non intellige quòd ipſa obligaretur pro parte, alius pro L.4.
alia. ſed vterque fuit obligatus in ſolidum: & ideò dicitur participare, quaſi pariter
iſta & ille eſſent obligati, vel quia ſibi aſſociauit alienam obligationem.

1 *Res aliena ſine domini conſenſu, obligari non poteſt.*
2 *Vir & vxor ſunt duo in carne vna.*
3 *Præſentia & patientia, quando non præiudicant.*
4 *Res aliena vendi poteſt.*

SI SINE, &c. *Non tenentur.* Ad hoc enim vt res aliena obligetur, oportet quòd in- L.5.
1 terueniat domini † cõſenſus: alioquin non valeret obligatio: vt J. quæ res pignori obl.
poſ. l. cum conſtet, & J. ſi aliena res &c. l. ſi probaueris. ſed hic non videtur alia perſona,
2 cũ vir & vxor ſint duo in † carne vna. vnde videretur quòd vir poſſet obligari: non tamẽ
ita eſt. & licet videretur dominium habere rerum ſuarum, cum eius ſit dominus, non
concedit hæc lex. J. de pac. conuen. hac edictali. *Sciente.* Ideò dicit quia ſi ignoraret &
ita vellet eam decipere, non haberet exceptionem, vt conſequenter poteſt haberi *Quod
ſi patientiã*, &c. Cum enim poſſet contradicere de iure & de facto, ſi patientiam præſtitit,
non iuuatur, imò præiudicat ſibi ſicut dicitur in domino: vt ff. de noxali, in delictis, ſi ve-
rò de iure potuit cõtradicere, ſed non de facto, quia verberaret eam maritus, tunc con-
trarium eſt, nec enim poteſt ei fraus imputari. Quæritur an idem ſit ſi aliquis vendat
rem meam me præſente & patiente, vt ſcilicet, præiudicetur mihi, ſicut dicitur in obli-
gatione pignoris. Et videtur quòd ſic. ſed contra eſt, non enim ſola præſentia & patien-
3 tia † præiudicatur mihi. ſed ſi pretium accepiſſem, videor vendidiſſe: vt ff. de euict. quidã.
4 poteſt ergo fieri vẽditio me inuito, licet præſens ſim, & contradicã. nam res aliena vendi †
poteſt: res tamen ab emptore auferetur: vt S. de contrah. emp. rem alienã. Idem etiã dicit

lex in legato: vt ff.de pig.Gaius. aliud in obligatione, quia ibi oportet conſenſum interuenire: vnde ſi præſens ſim cum poſſim contradicere, & non contradico, lex interpretatur me conſentire, vt in dubio res potius valeat, quam pereat: vt ff.de reb.dubiis, quotiens.& quòd illa ſit ratio diuerſitatis in vēditione, legato, & pignoris obligatione, probatur ff.de re iudi. ſæpe.§.ſi ſcientibus. An idem in traditione rei meæ quantum ad dominium? & videtur quòd non transferatur, niſi conſentiam. ſed tamen ſi me ſciente & non contradicente tradat alius, contra eſt: vt ff.de dona. inter vi.ſi ſeruus communis, & hæc plenius notantur in generali de ſcientia & patientia.

L.6. SI MATER,&c. *Securitatem promiſe.* Propter adminiſtrationis ceſſationem, ceſſauit enim adminiſtrare, & promiſit tutoribus indemnitatem. *Videtur geſſiſſe ſuum negotium, indemnitatem ei repromit.* De eo quod impenderet in rem pupilli. interceſſit enim pro filio apud tutorem, cum vellet ſe excuſare propter hoc quia videbat multum grauatum eius patrimonium. *Periculum ſuſce.* Indemnitatem promittens ipſi minori. *Auctoritas iuris eam tuetur.* Niſi ſpecialiter decreto comprehenſum fuerit eius periculo dari: vt j. ſi mater indemni.l.1.& 3. & 5.& vlt. ſi verò repromiſit indemnitatem tutoribus pro his quæ debent vel debituri erant. non habet auxilium, quoniam vix ſit vt aliqua apud eundem pro eo ipſo interceſſiſſe intelligi poſſit: vt ff.eo.tutor.1.reſpon.

L.7. SI SCIENS. *Nec tibi neceſſe,&c.* Et ita non ſoluet pretium, licet vendicet.

L.8. SI PATERNAM. *In id quod ſe obliga.* Aſſignatur contra.ff.de fideiuſ.ſi Titius, Solutio, ibi in ſolidum vterque erat obligatus: & ideò muliere ſubducta, alter in ſolidum tenetur. hîc verò non in ſolidū ſed viriliter interceſſerunt filij & filiæ. *In poſteriore.* Vbi filij & filiæ ſe obligauerunt. *Tenentur.* Pro parte filiorum. *Sed & ſi in priore.* Id eſt, in primo contractu, vbi non interceſſerunt filij & filiæ. *Fuerint obligatione.* Scilicet, pignora. hactenus tenebuntur pro parte filiarum. Illa enim per reſtitutoriam actionem redit ad patrem: & ita tenebuntur ſi in priore data fuerunt obligatione pro parte filiarum tātum, non filiorum: quia cum pro eorum parte ſit facta nouatio, liberantur pignora: vt ff. de noua.l.nouatione.

L.9. QVAMVIS. *Si ignorans.* Si enim ſciret, videretur donare: vt ff.de reg.iuris.cuius per errorem.

L.10. SI ADVERSARIVS TVVS,&c. *Benefic.ampliſſ.* Habet enim exceptionem.

1 *Donationes inter virum & vxor.prohibētur.* 2 *Iuris remiſſio quando valet.*

L.11. ETIAM. *Ius hypothecarum.* Quia habet res mariti obligatas pro dote. *Remitti poſſe.* Quia fortè non volebat quis contrahere cum eo niſi remitteret ius hypothecarum,
1 & remiſit. ſed nonne donat? & donationes prohibentur † inter vir. & vxorem. dic quòd non continet donationem: vt ff.de his quę in fraud.creditorum, ſi pignus. res enim non eſt donata, in qua fit remiſſio, nec illa pecunia obligata erat, quia non remiſit dotē. creditores tamen habent Paulianam ad reuocandum quod fecit, ſi in fraudem fecit: vt
2 in prædicta.l.ſi pignus, continetur. vel alia ratione videretur quòd non valeret † remiſſio, quia certum eſt quòd rem ſuam nō poteſt obligare pro marito: & ita videretur quòd non poſſet remittere ius obligationis. non tamen ita eſt, pręterea non loquitur de remiſſione quæ fit alij pro marito matrimonio conſtante. neque enim prohibetur, licet prohiberetur donatio, vt dicit.

L.12. SI DOTARE. *Falſo putas.* Conſiderato iure communi bene iuuaretur. ſed lex ſoluit hanc contrarietatem: nam dicit hoc ſpeciale eſſe in hoc caſu. idem in pretio libertatis dandæ: vt j.eo.l.vlt.& penult.

1 *Fœnus quid.*

L.13. SI FOENEBRIS PEC. IVXTA FI. VERI. Id eſt, in veritate. *Fœnoris.* Fœ-
1 nus appellat † fœnebrem pecuniam mutuam. *Non ignorauit.* Contraxit enim principaliter cum ea. ſ. dando ei pecuniam: & ideò non oportet curare ſcierit an non. *Cau. contract.* Id eſt, quare contraxit vel accepit pecuniam: vt ff.eod. vir vxori: niſi ſciret rem ſuam obligatam. & ita dedit pecuniam vt pro marito ſolueret: vt ff.eo. Seia §.vlt. ſi verò contraxit cum maſculo, non ſubuenitur ei niſi ſciat mulierem mandaſſe de accipienda pecunia pro alio: vt ff.eo.ſi fideiuſſores.& l.ſeq.

Actio

1 *Actio vetus,quando reſtituitur.*
2 *Inanis obligatio,aliquando confirmatur.*

MVLIEREM. *Hæres non extitit.* Ideò dicit, quia ſi extitiſſet ei hæres,non haberet L.14.
auxilium. ſi enim pro marito obligationem ſuſcepit, ipſe tenetur eodem modo
quo ipſa teneretur.ſi inteceſſit participando obligationem.ſi verò nouandi animo reciſ-
1 ſa obligatione vetus reſtituitur actio in † veterem debitorem. vnde ſi ſucceſſit ei cum
ipſe teneretur,eodem modo tenebitur iſta in hoc ſicut in aliis.vnde quaſi non damnifi-
cetur ſiue conueniatur reſciſſoria ſiue non, ſed alia non habet auxilium.vnde ita dicit
2 lex quòd inanis † obligatio aditione hæreditatis confirmatur aliquando.& ponit exem-
plum in hoc caſu:vt ff.de ſol.Stichum.§.aditio,& §.ſeq.
SI VXOR. *Defendi potes.* Diſtincto de ſententia eius qui accepit marem vt nota.ſ. L.15.
eod.ſi fœnebris.

1 *Reſciſſoria non eſt proprium nomen actionis.* 2 *Legis actio perpetua.*

SI MVLIER. *Alie.ſuſcep.oblig.* Transferendo in ſe nouandi animo, quia aliter non L.16.
daretur reſciſſoria,vt dicit in fi.& ſic aliter accipitur quam.ſ.eod.l.1.Reſciſſoria non
1 eſt proprium † nomen actionis, imò adiectiuum . reſciſſa enim obligatione datur vetus
actio contra priores debitores.vnde ita legitur ff.de actio.in honorariis, quòd reſciſſa v-
ſucapione anno finitur,quia contra ius ciuile datur.ſed illa alia eſt reſciſſoria,de qua tra-
ctat in tit.de in integ.reſt.ma. datur enim reuerſo poſtulata in integr.reſt.à præſide viuē-
te.quamuis enim ex edicto prætoris detur,oportet eum viuentem pronūciare. ſed aliud
in muliere quæ interceſſit,quia non eſt neceſſe adire pręſidem,ſed ſtatim habet creditor
vtilem vel directam contra veterem debitorem,vt probatur ff.eo.debitrix.§.vlt. & ī.eo.
2 antiquam.habet ergo à lege actionem:vnde videtur † perpetua. ſed qualis erat prius,ta-
lis eſt.ſi temporalis,temporalis.ſi perpetua,perpetua.
SI CVM PATER. *Inſtrumen.conſcrip.eſt.* Falſo. L.17.
FOEMINIS. *Vel veteres.* Quando præcedens perſona iam erat obligata. *Vel nouas.* L.18
Quando non erat obligatus is pro quo mulier erat interceſſura, ſed erat contractu-
rus, & ipſa fideiuſſit, conuenietur eodem genere actionis quo mulier obligata eſt. ver-
bi gratia ſi per ſtipulationem mulier & tu quaſi ex ſtipulatu conuenieris:vt ff.eo.quam-
uis.§.ſi cum eſſem. *Deceptus ſit.* Vt quia habebat veſtes viriles,ſicut notaui.ſ.eo.l.1.
CVM AD EAS. Declararut vt habes ſ.eo.conſultum. L.19.

1 *Priuilegium videtur finitum cum perſona.* 2 *Priuilegium,quando ad hæredes tranſit.*

HÆREDES. *Non dubium eſt.* Apud ſapientes. ſed alius bene poſſet dubitare : quia L.20
1 priuilegium videtur † finitum cum perſona:vt ff.de reg.iur.priuilegia.ſed dic quòd
2 hoc priuilegium in fauorem eius cui datur, inuentū eſt, & ideò debet protogari † etiam
ad hæredes : ſicut dicitur in integr.reſtitutione.ſ.de tempo.in integ. reſtit.ea quæ in vlt
& penult.§.

1 *Vxori renunciare licet,iuri hypothecarum.*
2 *Renunciatio generalis,quid operatur.*
3 *Quando ſtatur generali renunciationi.*
4 *Sponſalicia largitas quid.*
5 *Geminatus conſenſus, quando non ſufficit.*
6 *Quandoque idem contractus tenet,& non tenet,ſed diuerſa ratione.*
7 *Fundi dotalis,prohibetur alienatio:etiam conſentiente muliere.*

IVBEMVS LICERE,&c. Poteſt poni quòd hîc dicitur quando maritus vendit & L.21.
ita obligat res ſuas pro defenſione rerum venditarum, vel quando accepit pecuniam
1 mutuo,& obligat res ſuas.licet enim renunciare † vxori iuri hypothecarum,vt hic & ſ.
eod. etiam. *Sibi competenti.* In rebus mariti quæ obligatæ ſunt pro dote. *Illibatumque
cuſtodiri.* Quia prætor ait, Pacta ſeruabo. *Coartetur.* Et ſic verba generaliter prolata re-
2 ſtringūtur ad id de quo agitur inter † partes vnde bene cōcordat.ſ. de tranſa.ſi de certa.
ad idem ff.de tranſact.cum Aquiliana.ſed videtur contra.ff.quibus mod. pig.vel hypo.
ſol.Paulus. Solutio : generale eſt quod ibi dicitur. fallit hîc, quia ſicut fauetur mulieri-
bus in Velleiano S.C.ita in renunciatione iuris hypothecarum,non in totum,vt ſcilicet,
non valeat,ſed quòd debeat reſtringi.vel ibi ſolutum eſt pignus quo ad perſonam illam,

non quo ad alios, vt dictum eſt. vel hîc loquitur quando probatur de perſona pro qua
3 facta eſt illa † renunciatio generalis. tunc enim ad eam reſtringitur, vt dicit. ſi non pro-
batur, ſtatur generali renunciationi, vt ibi. *Conſenſerunt*. In præteritum, vt ȷ̄.dicit. *Op-
ponendi licentia*, &c. Ergo & in aliis contractibus non præiudicabitur ei circa res mariti.
ſed pone quòd maritus contulerit in eam donationem propter nuptias.modo vult obli-
gare res illas, & mulier conſenrit:an preiudicat ei?& in hac quæſtione conſilium habea-
mus cum authent.hîc poſita. *Siue à me*,&c. Vel poſſet legi in l.ſeq.poſt.auth.ſiqua mu-
lier. *Quod ex ea eſt immobile:* Quid ſi mobile? Reſpon.eo quòd non prohibita inuenitur
alienatio, videtur conceſſa,& quia ſeruum dotalem poteſt manumittere, ſi eſt ſoluendo:
vt ȷ̄.de ſeruo pig.dato l.1. *Nihil proficit*. Quia non præiudicatur quo minus detur actio
in rem in ſpõſalicia largitate, vt addidit, in hoc auth.dominus meus.eſt autem ſponſali-
4 cia † largitas quæ fit in ſponſalibus ſimpliciter donationis cauſa,& fit ante matrimoniũ,
ſed hæc non eſt ſimplex donatio, imò ante nuptias. vel melius propter nuptias, quæ fie-
ri poteſt ante matrimonium,& poſt.vt ȷ̄.de don.ante nup.l.vlt.præterea donatio iſta re-
ſtituitur, ſicut dos ſoluto matrim.niſi pactum fiat in contrarium.aliud in ſimplici dona-
tione.& ſic impropriè ſumitur ſponſalicia largitas. *Vbi tamen pro dote*,&c. Vt ſi maritus
vergat ad inopiam: vt ȷ̄. de iure dot. *Vbi vt de interceſſionibus*. Si enim intercedat pro a-
lio, & ſecundam poſt bannum interpoſuerit cautionem, tenetur.vt in l.ſeq.ſed amplius
etiam deſideratur hîc, quàm in interceſſione.ſ. quòd ſecũdo poſt biennium profiteatur,
5 & aliæ res ſint viro, ex quibus conſuli poſſit, vt dicit,& ita non ſufficit ſolum repetitus †
conſenſus. Tamen ſecum cõtrahentibus obligabitur. nota quòd non valet alienatio vel
pignoris obligatio in pręiudicium alterius:ſed tamen contrahentes obligãtur.ergo con-
6 tractus iſte tenet † & non tenet, ſed tamen diuerſis reſpectibus, ſic ff.de diuot.l.vlt.& de
dona. inter vir. & vxo .cum hîc ſtatus.§. ſi ſocer. *Et hæc multo potius*, &c. Ergo videtur
quòd omnia ſupradicta multo fortius in dote ſint obſeruanda, ſcilicet, vt conſentiente
muliere poſt biennium dos poſſit alienari &c. ſed dic quòd non debet referri ad omnia
7 ſuperiora, prohibetur enim alienatio fundi † dotalis etiam conſentiente muliere: vt ff.de
fundo.& inſtit.quib.mo.aliena.licet, in prin.& ȷ̄.de rei vxo.act.refert.ergo ad ea quæ ſu-
pra dicta ſunt de prohibitione alienationis, non de promiſſione, multo enim debet ma-
gis obſeruari in dotem. *Omnibus tamen priuilegiis*. Habet enim multa priuilegia mulier
propter dotem.ȷ̄. de priuileg. dot. l.1. & qui potio. in pig.l vlt. *Si mulier agat*. Subaudi
vel eius filius, non etiam extraneus.

1 *Mulier non poteſt intercedere.*
2 *Præſumptio iuris, & de iure.*
3 *Vellcianum, an habeat hodie locum.*

L.22. SI MVLIER PERFECTÆ ÆTATIS. Ideò dicit, quia ſi non eſſet perfectæ æta-
tis non preiudicaret ei, duplici ratione:tum.ſ. quia mulier, tum quia minor, ex eo e-
1 nim quòd † mulier, certum eſt quòd non poteſt intercedere. ex eo quòd eſt minor, ha-
bet beneficium reſtitutionis: vt ff.de mino.denique.§.ſed vtrum. etiam poſt biennium
toto tempore minoris ætatis,& poſt intra quadriennium: vt ſ̄. de tempo. reſtit.l. vlt.&
ſic habet maius priuilegium ratione ætatis quàm ſexus, nec enim mulieres minoribus
per omnia comparantur: vt ff.eo.l.vlt. *Iuge*. Id eſt, continuum *Ex conſequentia ſuæ fra-
gil*. Argum.eſt ad id quod dicitur ff.de mi.l.3.§.ſcio.ibi enim reddit rationẽ dominus Y.
quòd ex conſequentia primæ captionis vel aditionis incidit in ſecundam, ſicut dicit hîc
2 de muliere. *Videtur etenim ex huiuſ.temp.prolix*.&c. Ergo eſt hîc præſumptio † iuris,& de
iure quæ non admittit probationem in contrarium: ſicut in ſeq.l.notaui : & videtur hîc
dicẽdum ſicut in delicto, dicit enim.l.quòd in die Paſchali veniam meretur ſi ſemel pec-
cauit.aliud ſi bis : vt ſ̄.de epiſcop. aud.l.3. ſed non eſt ita. diſtinguitur enim in tempore,
nec ſola iteratione debet teneri.præterea videretur quòd alia conſideratio hàbeatur hîc
quam in authent.ſiue à me:ibi enim ſpeciale eſt in donatione propter nuptias quòd poſt
biennium ſecundo profiteatur, & aliæ res ſint viro quibus conſuli poſſit.ſed hîc aliæ res
exiguntur.alias enim non diſtinguitur in tempore, neque in rebus, ſed vtrum tantum e-
miſerit ſecundam cautionem: vt ſ̄. de plus petit.l.vna.& de hoc notaui ȷ̄.de non nu.pec.
in contractibus. Sibi imputet ſi quod ſæpius &c.& eſt quoddam generale quod ita dicit.
ad idem ff.mand.ſi fideiuſſor conuentus, & ad l.Aquiliam.ſi putator. *Obnoxium facere*.

Scilicet,in perſona ſua,ſe principaliter obligando. *Viriliter dare.* Confirmando quæ fe-
cerat prius. Habes hîc authent. SI QVA MVLIER,&c. *Nullatenus.* Etiam ipſo
iure. *Pro eadem re fiat.* Etiam poſt biennium ſiue priuatum ſiue publicum. *Fit.* Vide-
tur ergo quòd corrigatúr.l.per authentic.ſed hoc non dicit dominus meus.hîc enim lo-
quitur in marito,in l.quando ſe vel res ſuas pro extraneo obligauit. & voluerũt quidam
3 dicere quòd totus tit.per hoc authent .correctus ſit, nec habeat locum hodie † Velleia-
num:quia ſi verſa eſt pecunia in vtilitatem mulieris,tenetur:alioquin ipſo iure liberatur.
& ita non indiget Velleiano . ſed non ita dicendum, quia hîc ſpeciale eſt in marito,cum
mulier pro eo ſe obligat:vt ſ.dixi.aliud ſi pro extraneo:vt per totum iſtum tit.vnde dicit
l. quòd oportet eam renunciare Velleiano ſi vult tutelam ſubire. & ita patet quòd locũ
habet, quia pro nihilo renunciaret:vt j.quando mulier tut.off.auth.matri & auiæ.

1 *Velleiani auxilium,non eſt de iure communi.* 2 *Velleia.auxil.quando denegatur mulieri.*

ANTIQVÆ IVRISDIC. RETIA. Quia ſicut in retibus capiuntur aues, ita L.23.
per ea decipiebantur homines. *Et ſuperuacuas diſtinctiones.* Olim enim aliter diſtin-
guebatur circa materiam iſtam. *Et à tribus teſtibus conſignatum.* Hodie non conſueue-
runt conſignare teſtes, ſed interuenire, & audire quæ inter partes aguntur *Omnimodo.*
Et ita videtur hîc præſumptio iuris & de iure,ſi in inſtrumẽto publico dixerit ſe aliquid
accepiſſe:vt notaui.ſ.ad Macedo.l.vltim.& ita non admittitur probatio in contrarium:
quod eſt contra regulam generalem, ſi enim in publico inſtrumento confitear me mu-
tuum accepiſſe,poſſum probare contrarium intra biennium:vt j.de non nu.pec.in con-
tractibus. idem ex alia cauſa:vt ſ.de probat. cum precibus.ſed alia generalia ſunt, & lo-
cum habent in ſuis caſibus.hoc autem quod hîc dicitur,omnimodo &c.ſpeciale eſt.per
totum enim tit. iſtum tractatur de priuilegio quodam, & illud admittitur facilius,quã-
uis commune. vnde valde iniquum eſſet, ſi ego non accepi pecuniam mutuam, & non
liceret ſaltem mihi probare intra biennium me non accepiſſe. vel ſi ſcriptum eſt aliquid
1 aliud in publico inſtrumento,ſed auxilium Velleiani † non eſt de iure communi. vnde
ſi mulier ſcripſit ſe aliquid accepiſſe in publico inſtrumento & tribus teſtibus conſigna-
to,non eſt mirum ſi auferatur,nec admittitur probatio in contrarium.non enim par ea-
demque ratio videtur amittere debita,& lucra non capere:vt j.de codicil.l.vlt.& poteſt
ſimile induci in tutore qui confitetur de ſubſtantia pupilli in publico inuentario. poſt
enim non eſt audiendus ſi conatur in contrarium, fauore publicarum perſonarum quæ
interueniunt,& fauore pupilli:vt infrà, arb.tut.l. vltim. *Sed ſi minus idoneæ mulieri,* &c.
Valde eſt notandum quod hîc dicit : licet aliàs generaliter ſi intercedat mulier animo
nouandi pro debitore,datur reſciſſoria creditori contra debitorem, vel ei patitur : vt ff.
2 eo.quamuis.§.ſi cum eſſem.hîc tamen vbi accepit pro interceſſione pecuniam,& ideò †
non iuuatur,videretur quòd ſi ſit ſoluendo,quòd non ſubueniretur creditori.ſed contra
eſt,ſi enim ſoluendo eſt mulier,denegatur ei auxilium.ſi nihil habet,totum petit à veteri
debitore:vel partem,ſi aliquid habet mulier. *Niſi inſtrumento publicè confecto.* Quid ſi ac-
cepit pecuniam, & interceſſit ſine ſcriptis, vel in inſtrumento non publico,ſed priuato?
ait M.ipſo iure non tenetur:ſed videtur contra.ſ.eo.l.Si mulier §.ſin autem.ibi enim di-
cit quòd ſi ſine ſcriptis interceſſit, vel in inſtrumento non publicè confecto, ſi ſtipulator
poſſit oſtendere eam accepiſſe pecuniam, non habet auxilium. ergo non videtur bene
dicere, ſed ipſe dixit illum §.ſuperiorem corrigi per iſtum vltimum, & dixit hanc l.in fi. *Sic in veteri*
tit.legendam, & vltimam habebat in ſuo codice. nec inuenit ibi vltimam. non legit vl- *libro reperi-*
timam. vnde non videtur veriſimile quòd cum ab eodem imperatore fuerit compoſita *mus.*
l.iſta,quòd in eadẽ l.contradiceret ſibi,& vellet corrigere quod tam nuper conſtituerat.
& ideò ſecundum B. diſtinguendum eſt vtrum intercedendo pro alio olim iuuaretur,
an non. ſi iuuabatur, tenebatur ,ſed habebat exceptionem Velleiani,hodie conſeruatur
ipſo iure illæſa,niſi intercedat in inſtrumento publicè confecto,& à tribus teſtibus con-
ſignato. & ſic intelligebat.§.iſtum. ſi non iuuabatur,ſiue accepit pecuniam ſiue non, aut
ſi interceſſit in inſtrumento vel ſiue, tenetur cum effectu. & quòd ita ſit, tenor duarum
conſtitutionum ſequentium teſtatur.

VETERVM AMBIGVITATES,&c. Ceſſat hîc Velleianum propter liberta- L.23.
tem ſeruo præſtitam.

L.25. GENERALITER SANCIMVS, &c. Ceſſat & hîc fauore dotium: vt ff. de iure dotium.promittendo.

DE NON NVMERATA PECVNIA.
TIT. XXX.

1 *In tantum videtur aſſerere, qui affirmat.*
2 *Quando poſſeſſor, non poteſt referre quæſtionem de dominio.*

L.1. SI PECVNIAM. *Fruſtra cautionem.* Bene dicit fruſtra:quia licet emiſerit cautionem confitendo numeratam eſſe pecuniam, obligatur de iure ciuili. ſed tamen habet exceptionem : vt inſtit. de litera.obliga.in prin. Idem ſi in cautione contineatur de promiſſione:vt j̄.eo.cũ vltra. *Aſſeris.* Et ita aſ-
1 ſerit qui dicit numeratam pecuniam non fuiſſe.quamuis videatur tantum † aſſerere,qui affirmat:vt s̄.de probat.actor. *In rem experiri.* Quidam hoc intellexerunt id eſt, pro re pignoraticia, quæ eſt actio perſonalis:vt j̄.de diſtrac.pig.l.vlt.& verum eſt, ſiue debitum ſolutum eſt,ſiue pignus datum eſt pro pecunia non numerata:vt ff.de pigno.ſolutum.§. vlt.& videtur bene dicere,cum ibi non oporteat probare de dominio rei,lex tamen hæc videtur dicere de rei vindica. & ita not.s̄. de pignora. nec creditor. quare ergo dicit de pignoris datione? quia in rei vendicatione ſiue pignus interueniat ſiue non, non oportet probare niſi quòd ſim dominus,& aduerſarius poſſideat.ſed ob hoc dicit,vt appareat ipſum poſſidere.nunc per hoc quod probo datum eſſe pignus,niſi manifeſtis rationibus probet ſe perdidiſſe:vt s̄.de pignora.l.4.vel ideò quia ſi probauit pignus ſe dediſſe,& ita
2 aduerſarius habet cauſam ab eo, non poteſt quæſtionem † referre de dominio:ſicut voluerunt quidam dicere in depoſitario vel commodatario, & ſi fur depoſuit. ſed Io. contra.nec enim ſufficit in rei vindica.ſi probem te à me habere cauſam:ſed oportet probare de dominio:ni ſi habeas cauſam maleficij communis:vt j̄.de præſcrip.xxx.ann. ſi quis empti.§.ſed hoc.

L.2. MINOREM. Suprà, loquitur quando nihil accepit quis, & cauit ſe accepiſſe: hîc quando accepit minus,& plus cauit.

1 *Intra biennium,exceptio non num.pec.opponenda.*
2 *Priuilegium,facillius tollitur,quam ius commune.*
3 *Præſumptio,quomodo eliciatur ex pub. cautione.*
4 *Dolus futurus,per pactum non remittitur.*

L.3. SI EX CAVTIONE TVA. Facta ſcilicet, de promiſſione vel confeſſione.ſi de promiſſione opponet exceptionem in factum:vt j̄.eod. cum vltra.ſi vero de confeſſione, habet excep.non nu.pec.vt inſtit.de litera.oblig. *Seu doli.* Iſta generalis eſt contra quẽlibet creditorem. *Seu non num.pecu.* Quia fortè erat de parentibus : vt ff. de doli excep. apud Celſum.§. aduerſus. *Compelleretur.* Scilicet,intra biennium.elapſo autem biennio
1 ſi eam non † oppoſuit exceptionem,non compellitur:vt j̄.eod.in contractibus,præterea de qua cautione eſt intelligendũ?ſi de priuata,non obligor per eam:vt s̄.de proba.inſtrumenta.ſi de publica, dixerunt quidam quòd ita debeat præſumi ſicut ibi continetur.& ita dominus Albor.induxit pro ſe S.C.ad Velleianum,antiquæ.& j̄.arb.tut.l.vlt.iſtis ergo arg.voluit hoc dicere.ſed tamen aliter no.& expoſui in l.illa,antiquæ.ibi enim loqui-
2 tur de priuilegio adimendo, quod facillius † tollitur quam ius commune. hîc de iure communi:vt ibi dixi.prẹterea in inuentario eſt fauor pupilli,& publicarum perſonarum coram quibus conficitur. ſi ergo contineatur de confeſſione in publica ſcriptura, ſtatur ei, quia creditur confeſſionem factam eſſe, & hoc cautio loquitur. ſed quòd ſit verum numeratam eſſe pecuniam , hoc non probatur, plus enim non debet facere illa cautio, quam cõfeſſio debitoris in iudicio. ſi enim in iudicio dixerit coram iudice ſe confeſſum fuiſſe pecuniam accepiſſe, non ob hoc credetur eſſe numerata : imò habet probare cre-
3 ditor. ſi vero contineatur in publica cautione † numeratam fuiſſe pecuniã, præſumitur numerata:nec tũc tenetur creditor probare numeraſſe. ſed ſi contineat tantum de confeſſione vel promiſſione,non ita erit vt dictum eſt.& propter hoc creditores inuenerunt quandam qualiditatem. cum enim confeſſus eſt debitor ſe accepiſſe pecuniam in cautione,

tione, faciunt ei renunciare exceprioni non nume. pecu. & ita videtur quòd non opor-
teat creditorem numeratam fuiſſe probare, licer ante faceret:quia prætor ait, Pacta ſer-
uabo.& hoc pactum non eſt improbatum à lege. Sed quid ſi verum eſt ipſum pecuniam
non habuiſſe? nunquid non opponet exceptionem? & ſi renunciauit, dominus meus nō
putat. vtrum eſt enim quòd habiturus erat exceptionem vel habebat, & illi auxilio re-
nunciauit nunc: ſed habet aliud auxilium de dolo. dicet enim debitor iudici quòd in-
4 terroget eum ſi numerauit. ſi dicat ſe nō numeraſſe, ergo dolo verſatur:& per pactū † fu-
turus dolus non remittitur: vt ff. de pact. ſi vnus, ſi dicat ſe numeraſſe, debiror haber ne-
ceſſe probare non eſſe numeraram. alirer ipſe condemnabitur.& ita poſt renunciationē
licet opponere exceptionem propter dolum:quia ſi dicat nō numeraram, clarus eſt do-
lus,& clarum eſt quòd poteſt opponere. ſi numeratam, & debiror prober cōtra, detege-
tur dolus.& ita patet quòd licer opponere ex dulo poſſ. adhibira: vt ff. de pact. iuris gen- *Sic in veteri libro reperimus.*
tium.§. ſine autem.& de tributo. illud.§.1.

1 *Pœna contra negātem ſcripturam propriam.* 2 *Mendacij pœna.*

CVM FIDEM. Simile eſt quod dicitur ſ. quod me. cau. cum te. ſed qualiter poteſt L.4.
eſſe verum quod hîc dicitur? nonne datur mihi condictio indebiri etiā pro eo quod
ſolui: vt per totum tit de condic. indeb. Reſpon. ſi nihil ſoluiſſet credirot, teneretur pro-
bare ſe numeraſſe. modo autem paraui mihi præiudicium, vt ob hoc probem eum non
numeraſſe, vel dic agnouit fide ſciens non debere. quid ſi teneatur agnouiſſe, & non a-
gnouit? hoc determinat authentic. CONTRA QVI PROPRIAM, &c. *Contra.*
Id eſt, econtrario. *Propriam ſcripturam.* Scilicet, quia facta erat manu ſua propria: ſed
1 abnegabat † eam ſuam eſſe ſcripturam.& conſueuit quæri, ſi negem ſcripruram eſſe ta-
bellionis,& poſt proberur contra. an habeat locum pœna huius authentic. & dic quòd
non, hîc ſpecialirer loquitur in ea quæ manu propria debiroris eſt facta, tunc enim ha-
ber locum pœna huius aurhentic. & hoc ſi per teſtes fuerit conuictus. ſi enim per ſacra-
menrum, non condemnabitur niſi in expenſas, vt dicit, ſimile eſt in lege Aquil. vt. ff. de
iureiur. eum qui iurauit. ita eſt cum abnegat propriam ſcripturam. idem ſi ſuſcipiat, di-
car aurem non ſolutum debitum ſibi: vt in corpore aurhenric.§. ſtudium verò. *Niſi illa
ſacra.* Sic ergo declarari debet per ſacramentum illius. ſic ſ. de iudi. properandum. *So-
lidum.* Et ita præſtat ſolidum, ſi primo negauit ſe accepiſſe, poſt dicit ſoluiſſe, licet etiam
ſoluerit: quòd mirum eſt:quia omnis obligatio ſolutione tollitur, & ex quo eſt ſublata,
dicit lex quòd non poteſt reſuſcitari. ſed dic quòd hanc pœnam † patitur propter men-
2 dacium. quod autem ſ. dicitur, quòd in duplum condemnatur, intellige quòd in con-
demnatione computerur id quod petitur: non quòd totum duplum ſit pœna, ſicut no-
tari poteſt in corpore authent. *Exigitur.* Condictione ex hac. l. hîc enim antiqua actio
ſublara eſt ſolutione. *Literas ſuas.* Id eſt, apocham in qua confeſſus eſt aliquid accepiſſe
nomine ſolutionis.

1 *Deſtinatio pecuniæ quando operatur mutuum.*

ADVERSVS. *Nec requiritur,* &c. Sed nunquid propter hoc quod ſcribitur in in- L.5.
ſtrumento, præcedens debitum, ſit nouatio, & rranſir in mutuum, licer non nume-
rauit? videtur, vt ſ. ſi cerr. per. ſi ex prædio. ſed ibi notaui quòd tranſit quando debeo ex
precedenti cauſa, & deſtinara eſt pecunia ſolutioni, aliter non poſſet † tranſire in cau-
1 ſam mutui illa obligatio. ergo non requiritur numerata ſit nunc pecunia, an non:ſed v-
trum fuerit deſtinata ſolutioni. quidam tamen dixerunt an ſcriptura ſit facta ad noua-
tionem, vel ad probationem. ſi ad nouationem, tranſit in mutuum, vt ibi ſi ad probatio-
nem,& non ad nouationem, non tranſit, vt hîc, ſed prior diſtinctio verior eſt, & poteſt
ponit quod hîc dicitur, quando quis confitetur ſe debere ex cauſa locationis, non mu-
tui:quia tunc haberent locum quæ dicta ſunt:vel ex cauſa dotis. non enim quetitur nu-
merauit, an non, ſed vtrum iuſta cauſa pręceſſerit. ſi non exprimatur illa cauſa, loquitur
indiſcrete cautio: vt ff. de probat. cum de indebiro.§. vlt. ſi verò exprimatur, ex cautione
præſumitur preceſſiſſe: vt j. eo. generaliter.

FRVSTRA TE DEBITOREM. Si nulli numerata eſt, datur exceptio principali L.6.
debitori & fideiuſſoribus: vt j. eo. l. penult.

L.7. Si qvasi. *Per condictionem.* Sine cauſa.

1 *Nemini licet æquitatem de corde ſuo inuenire niſi ſoli principi.*
2 *Temporales præſcriptiones, non currunt minoribus.*
3 *Legalis præſcriptio.*

L.8. Si intra. *In querimoniam.* Qualiter eſt intelligendum quod hîc dicit? quidam antiqui dixerunt coram vicinis, cum faceret collationem verborum de factis ſuis vel in domo vel vbicunque. aliud videtur per authent. quia vel iudici debet renunciare, & tũc oportet creditorem vocari, vel ipſi creditori in ſcriptis: vt ĩ. in contractibus. *Omnimodo.* Etiam ſi non ſit numeratum debitori, non auditur ſi velit opponere exceptionem: nec deferre poterit ſacramentum: vt ĩ. eo. in contractibus. Ia. tamen viſum fuit contra. quia dixit quòd poſt biennium liceat opponere. alioquin dicebat & reputabat maximam iniquitatem eſſe: & iniquum eſt quantum ad naturalem iniquitatem, non tamen licet ali-
1 cui † de corde ſuo inuenire æquitatem niſi ſoli principi: vt s̃. de legi. l. 1. *Et ſi pupillus.* Sed nonne videtur quòd debeat ipſo iure ſeruari illæſus, vel ſaltem per reſtitutionem?
2 temporales enim † præſcriptiones non currunt minoribus: vt s̃. in quibus cau. teſtit. in integ. ſit neceſſa. l. vlt. præterea per reſtitutionem videtur iuuandus: vt ff. de min. etiam ei qui prius, quòd ergo hîc dicit de biennio elapſo, intellige in vita debitoris maioris. & hoc eſt quod dicit, ſin verò legi. temp. exceſ. &c. ſi verò intra biennium mortuus eſt, curreret talis præſcriptio: ſed habet beneficium reſtitutionis ſecundum generalem clauſu-
3 lam qua reſtituuntur minores. ſi verò ſucceſſit in † legali præſcriptione, vt in pacto legis commiſſoriæ, aliud eſt, ibi enim repellitur à beneficio reſtitutionis: vt ff. de mino. Aemilius, ſed hîc non ſucceſſit in præſcriptione pacti conuenti, ſpeciale tamen eſt in quadam temporali præſcriptione, vt currat eis, & non reſtituantur: vt ĩ. de ſtatu defunct. l. antepe.

L.9. Cvm vltra. *Neminem poſſe.* Quia vltra non obligatur quis re, quam datum ſit: vt ff. de pact. ſi tibi, & licet non re, ſcriptura tamen poteſt: vt inſti. de liter. oblig. *In factum.* Non nu. pecu. vt inſtit. de excep. in prin. & hoc intra biennium, vel poſt, ſi intra biennium iuri paritum eſt: vt ſuperiori. l.

L.10. Asseveratio. Scilicet, debitoris.

L.11. Si transactionis. *Defendi non potes.* Nec enim ſpopondit propter futuram nunciationem, ſed tranſactionis cauſa.

L.12. Tam mandatori, &c. Patet quòd exceptio iſta tam mãdatori competit quã fideiuſſori, ſicut & in principali reo.

1 *Nomen cautionis, ad nudam promiſſ. refertur.*
2 *Negãtis, nulla eſt probatio.*
3 *Confeſſio in cautione, quando præiudicat.*
4 *Brocardizare.*

L.13. Generaliter sancimvs, &c. Cum generaliter hîc ſanciat, videtur quòd hæc generalis ſanctio patiatur exceptionẽ, cũ omnis regula & diffinitio in iure ſit vitioſa. fallit ergo quod hîc dicit in promiſſione facta ex cauſa mutui. ibi enim licet opponere exceptionẽ intra bienniũ: vt ĩ. eo. l. prox. fallit etiã in dote: quia vir poteſt opponere exceptionem intra annum: vt ĩ. de do. cau. l. vlt. *In ſcriptis.* Id eſt, ſcriptura interue-
1 niente, non quod eſſet de contractu. Cautum, Id eſt, promiſſum: cũ nomen cautionis † ad nudam promiſſionem referatur: vt ĩ. de verb. ſig. ſancimus. *Ex antecedenti cauſa.* Sicut continebatur in cautione, non quòd ita eſſet verum. promiſit enim ſe debere. e. ex cauſa depoſiti. poteſt eſſe verum, poteſt eſſe falſum. *Et ſpec. cau. promiſ. edi.* Ideò dicit: nam ſi ex antecedenti cauſa fecit promiſſionem, & eam cauſam ſpecialiter non dixit in cautione, non præiudicatur ſibi ex tali promiſſione, loquitur enim cautio indiſcrete: vt ff. de probat. cum de indebito. §. vlt. licet arg. illius §. voluerunt quidam dicere quòd ſi aliquis promittat, & cauſam ſpecialiter nõ dixerit, quia nulla eſt ſtipulatio. ſed male dixerunt. quia ſtipulatio verbis cõtrahitur, & ex interrogatione & reſponſione: vt per tot. tit. de verb. ob. vnde dico quod valet ſtipulatio ſi poſtea velim probare indebitè promiſſum vel ſine cauſa errando, bene poſſum. & ſi aduerſarius dicat cauſam præceſſiſſe, de-
2 bet probare. *Econtrario per apertiſſima,* &c. Sed qualiter probabitur contra, per apertiſſima argumenta ſcriptis inſerta, cum negantis † factum per rerum naturam nulla ſit probatio?

batio? Reſp.imò per aliud mediũ.ſi ergo caui me debere.c.ex cauſa emptionis vel loca tionis, poſt induco inſtrumenrum in quo continetur quòd præcedenti die dederat mihi, vel ſoluit ei procurator meus vel ſeruus, probatur contra ſcriptis inſerta. ſed nũquid poterit per teſtes probare contra? videtur quòd ſic,cũ in exercendis litibus eandem vim obtineanr teſtes & inſtrumẽta:vt ſ.de fide inſtr.in exercẽdis. ſed dic quòd hîc fallit,& ſ. ſi minor ſe maio.l. vlt. nihil enim tam naturale eſt quam vnumquodque diſſolui per id quo colligitur : vt dicit regula iuris. vnde ſi hîc ligauit ſe per ſcripturam, ergo oportet quòd per idem diſſoluatut.vel dic quòd hoc dicir ratione exempli,ſic ſ. de cõdict. inde. l.t. Præterea quæri poreſt quid eſſet ſi non promiſiſſet in ſcriptis, ſed vocatis teſtibus, & expreſſa cauſa locationis vel ſimili.hîc non dicit quòd pręiudicetur.ſed quidam dixerũt quòd non præiudicatur, quia non ſolemnis eſt promiſſio id eſt, in ſcriptis. dominus meus contra.licet enim in principio ſpecialiter loquatur de ſcriptura,in fine tamen generaliter addit quòd ſua quiſque voce dilucide &c.ergo cum ſit ratio generalis, videtur quòd locum habeat ſiue in ſcriptis proteſtatus eſt, ſiue non. Quid enim ſi confitear me ſubripuiſſe, & ideò promitto? præiudicatur mihi:licer tamen probare contra hoc inter
3 viuos.ſed quid ſi in vlrima voluntate confiteatur † ſe debere ex illa cauſa.nunquid præiudicat ur ei? & ab hæredibus poſſum petere. & diſtingue vtrum dixir de eo qui capete poterat, an non.ſi non poterat capere, videtur in fraude adieciſſe:vt ff.de proba.qui teſtamentum.ſi vetũ capere porerar,& iurauir,præiudicauit hæredi:vr ff. de leg. 3.cũ quis decedens.§.codicillis.ſi non iurauir,ſed cõfeſſus eſt,expreſſe peti poterit:vt j.de fal. cauſa adiec.l.1. & ff. de leg.2. Lucius Titius, teſtamento.§.quiſquis mihi hæres erir. Idem ſi dicat quis,lego quæ debeo,expreſſa quantitare:vr ff. de libera.lega.l.legaui. poreſt enim peti iure legati,ſi non debeatur : ſi debetur inutile erir legatum, vr ibi dicir.ſed vbi non legauit, dubium poſſer eſſe quaſi verum ſit,& perat pecuniam illam. *Religionem.* Nota quòd iudici eſt facienda fides. aduerſario enim nunquam poſſet fieti, ſic.s. de teſti.eos.
4 *Nimus enim indignum*, &c. Si vellet quis † brocardizare, poſſer ad hoc inducere contra. quia quandoque admittitur variatio:vt ff.de inoffi.teſt. Papinianus.§.ſed nec impuberis.& de colla.bon.nonnunquam.

1 *Exceptio non nu. pecu. quando non habet locum.*
2 *Dos, quando non præſumatur numerata.*
3 *Quæ ſunt frequentiora, ſemper debent conſiderari.*
4 *Quare in mutuo, locũ habet except. nõ nu. pec.*
5 *Renunciatio non impedit except. non nu. pec.*
6 *Quid operatur renũtiatio except. non nu. pec.*
7 *Negatiua quomodo probatur.*
8 *Expreſſa nocent, non expreſſa, non nocent.*

IN CONTRACTIBVS IN QVIBVS PECVNIÆ VEL ALIÆ RES. Lex L.14.
iſta generaliter videtur loqui in omni contractu : ſe reſtringenda eſt ad mutuum tantum, & ad res quæ conſtant pondere, numero vel menſura.in aliis verò rebus vel in alio contractu non haberet locum biennalis exceptio, ſicut in dote notaui.ſ.eod.l.proxi.ſubaudi ergo ei quod dicitur, aliæ res quæ conſtant pondere, numero vel menſura. Numeratæ vel datę eſſe conſcribuntur.videtur ergo quòd ita contineretur in inſtrumento talis accepit à tali x.mutuo. ſed hîc quomodo obiicietur exceptio non nu. pecu. cum in charta contineatur de numeratione.Reſpon. hîc non loquitur in publico inſtrumento, ſed in priuata ſcriptura:& per illam non probatur : vt ſ. de proba.inſtrumenta.ſi autem
t eſſet publicum,& cõtineretur ibi de numerarione,non haberet locum poſtea exceptio† non nume.pec.aliud ſi confeſſionem tantum continear:vt notaui.ſ.eo.ſi ex cautione.& eſt hîc arg.quòd contractus literatum celebrãtur per verba præſentis temporis vel præteriti.aliàs fit per verba futuri temporis:vt promittis te daturum.ſed hîc ſufficit ſi dicam tantum numeratum.& ſic in inſtit.de litera.oblig.in princip.Io.non videtur cõtrahi per talia verba,ſed præſumi contractum : vt not.ſ. de poſt. ſi ſub ſpecie. *Nullo modo* Nota contra dominum Iaco. qui dicebat poſt biennium poſſe aliquem probare de non nu. pec.quod falſum eſt:vt notaui ſ.eo.ſi intra.vnde quidam voluerunt dicere quòd elapſo biennio etiam ſi non ſit numeratum, non licet opponere exceptiónem, & obligatur is qui confeſſus eſt,de iure ciu.& naturali:biennium enim numerat.alij dicunt obligari ciuilitet : quæ ciuilis obligatio haber vim naturalis & ciuilis, vt contingit in actione in factum, quæ datur ex ſententia, & in aliis. tempus enim non numerat. *Adiuuabantur.*

Quia ſicut currebat eis olim quinquenniũ,ſed reſtituebantur,ita erit in biennio.ſed ho-
die temporalis præſcriptio non currit minori,ſi in perſona ſua incipiat.ſecus ſi in perſo-
na prædeceſſoris:vt notaui.ſ̃.eo.ſi intra. *Depoſitarum rerum*. Gratia exempli dicit. idem
enim ſi promiſit pecuniam ex cauſa legati vel emptionis,& ſimilibus caſibus,præterquã
in mutuo.ſed hoc intellexit P. dictum ſpecialiter in depoſito:vt cum aliquis dicit in in-
ſtrumento, depoſitum ſibi redditum . ſed non ita videtur loqui, ſed de inſtrumento de-
poſitionis,per quod depoſitarius cauit depoſitum eſſe. *Publicarum functionum*. Si enim
cõfiteatur procurator fiſci ſe accepiſſe publicas functiones, poſtea poterit opponere ex-
ceptionem ea ratione , ne quis grauetur his ſoluere tributa. idem in pretio rei venditæ
à fiſco:vt j̃.de quadrien.præſcrip.l.2.§.vlt. idem etiam dicit in marito ſi confiteatur poſt
confectionem dotalium inſtrumentorum ſe accepiſſe dotem, ſi ſemel confiteatur, non
2 præſumitur † numerata:& ideò habet exceptionem intra annum vel tres menſes:vt j̃.de
dote cau.l.vlt.& authent.ibidem. ſed cum confitetur ſecundo, omnimodo præſumitur
ipſum accepiſſe:vt hîc dicit. *Simile mulie.* Vt ſ̃.ad Velleia.ſi mulier. ſed non omni:quia
ibi exigitur quòd tranſierit biennium : ſed & ſimilis eſt ſ̃. de plus petit.l.vna. nec obſtat
quod legitur j̃.eo.l.vlt.vt ibi notaui. & poſſet quæri quare aliud ſit in mutuo quã in de-
3 poſito & ſimilibus.ſed poteſt aſſignari ratio,quia ſapientes iuris reſpexerunt ad ea † quę
frequentiora ſunt & cotidiana.eſt enim ita tota die,quòd quãdo vult aliquis dare pecu-
niam mutuo , primo facit inſtrumentum fieri , quam det pecuniam . multotiens in ſe-
quenti tempore non dat.ſed in depoſito nunquam faceret aliquis cautionem,donec ha-
4 beat depoſitum apud ſe.vnde competenter dictum fuit quòd in mutuo † locum habeat
excep.non nu.pecu.& ideò fœneratores bene cauent ſibi in mutuo:quia faciunt renun-
ciare excep. non numeratæ pecu. & foro clericali & omni priuilegio ante etiam quam
ſoluant.ſed ſi ita factum ſit,& nihil poſtea ſolutum ſit,nonne poterit opponi exceptio?&
5 certe ſecundum nos nihilominus poterit † opponi. & ſi creditor dicat, ſicut alij volue-
runt dicere,nonne feciſti pactum quòd non opponeres exceptionem non nu. pecu. &
prætor ait,pacta ſeruabo.& licet vnicuique renunciare ijs quæ pro ſe inducta ſunt:bene
verum eſt. ſed idem prætor dixit quòd non ſeruabit ea quæ dolo facta ſunt. & tu feciſti
hîc dolum, cum poſtea non numerares.ſi dicas quòd in contractu non fuit dolus,nihil-
ominus ſi poſtea interueniat,videtur dolo factum,vt hæc probantur ff.de pact. iuris gẽ-
tium.§.prætor ait,& §.dolo malo,& §.ſiue autem.quæ ergo erit vtilitas creditori renun-
ciatio illa facta?Repon.quoniam ipſe non oneratur nunc probatione ,quod fieret ſi non
6 eſſet † renunciatum.& ita debitor debet probare ipſum non numeraſſe:aliter condem-
nabitur: vt notaui.ſ̃. ſi ex cautione. ſed qualiter probabitur negatiua,cum per naturam
rerum &c. Reſpon. quòd ille dibitor dicet quòd bene cauit ſibi ſpe futuræ numeratio-
nis & renunciauit teſtibus præſentibus:ſed tunc nihil numerauerat:ſed dixit ſibi coram
teſtibus quòd poſtea numeraret:præſumitur enim ſic quòd poſtea non numerauerit in
futurũ.vnde & ſi dicat ſe numeraſſe,debet probare ſe poſtea numeraſſe.& ita intelligen-
7 dum quòd probetur † negatiua.& videtur quòd non poſſit renunciare,quia quis paciſci
non poteſt quin teneatur de futuro dolo:vt ff.de pac.ſi vnus.§.illud.& quia ius publicũ,
priuatorum pactis mutari non poteſt.ſed intellige de iure publico ne tributa præſtentur.
8 ſecus ſi exprimatur ne quis de futuro depoſito teneatur,quia expreſſa † nocent, non ex-
preſſa non nocent:vt j̃.eo.l.ſi vnus.vel dic quòd ſi renunciauit,non opponetur exceptio
non nu.pecu.ſed doli generalis:vt ſ̃.dixi.Sed poſſet quæri,ſi creditor agat poſt bienniũ,
licet pecuniam non numerauit vnquam, & debitor negat pecuniam numeraſſe, præſti-
to autem ſacramento calumniæ petit debitor creditorem interrogari an numerauit:nũ-
quid eſt facienda huiuſmodi interrogatio? & certum eſt ſecundum nos quòd ſi ipſe vel-
let probare contra, non audiretur.& licet regula dicat faciendam interrogationem vbi-
cunque æquitas mouerit iudicem : vt ff.de interrogato.act.l. penul.illa tamen non pro-
bat quòd iudex debeat moueri ad interrogationem faciendam,ſatis tamen puto quòd ſi
debitor aſſerat ſuo ſacramento ſibi non fuiſſe numeratum, quòd debeat creditor inter-
rogari.& ſi quidem dicat ſe numeraſſe,erit debitor in cauſa condemnationis.ſi verò reſ-
ponderet ſe non numeraſſe,dicerem debitorem abſoluendum:quia creditor per confeſ-
ſionem ſuam derogat præſumptioni huius legis, quæ dicit debitorem nullo modo au-
diendum. *Intra* xxx.*tantum dies*, &c.Patet ergo quòd ſi creditor cõfeſſus eſt ſe debitum

accepiſſe,quòd non licet ei opponere exceptionem vltra xxx.dies.aliud in debitore con-
fitente numeratum eſſe ſibi,ibi enim datur biennium:vt ſ.dixit.præterea hîc videtur di-
ſtinguendũ:vt ſ.eo. generaliter. ſed puto contra.licet enim hîc cauſam non dixerit:ſi ta-
men cõfiteatur ſibi ſolutum, ſiue ſit ſolutum ſiue non,non licet opponere exceptionem
vltra xxx.dies.quis probabit?aiunt quidam ſic eſſe, vt in numerata pecunia creditor de-
beat probare ſibi non ſolutũ,ſicut ibi probat ſe numeraſſe ante biennium, propter odiũ
creditorum.alij non recedunt à generalitate,quę continet,eum qui ſe ſoluiſſe dicit,pro-
bare debere : & in iſto caſu intra xxx. dies probat . poſtmodum ſecurus eſt. *Omnibus
modis.* Nota contraria. *Nec licet ei*,&c.No.contra Ia. *Quæ etiam in exceptione non nu. do.*
&c. Hic loquitur in muliere quæ confeſſa eſt ſe accepiſſe dotẽ à marito. ipſa enim ha-
bet exceptionem ſicut quilibet creditor. & ita non eſt contra.ſ. ea.l. §. ſed quomodo.
quia loquitur in marito. Habes hîc auth. HANC AVTEM QVERELAM,&c.
De dote non numerata, vel etiam querela de omni alia pecunia non numerata : quæ in
ſcriptis debet fieri aliter non. *Oportet eam mulieri.* Per hoc videtur quòd in alio caſu lo-
quitur quam lex.

SI CVI. *Non nume. pecu. creditores eius.* Scilicet,veri.contra iſtum falſum contra quẽ L.15.
debitori competebat excep.non nu.pec. *Siue ipſi conueniantur.* Sed & ſi debet,oppo-
nere poſſunt excep.ne faciant colluſionem:vt ff. de appella. ſi perluſorio. *Ipſi moueant.*
Puta hypothecariam,quia pignus cõſtitutum eſt propter miſſionem in poſſeſſionem:vt
ff.de pigno.act.non mirum. *Sed poſſunt illi debitores.* Vel fideiuſſores. *Tempora.*i.bienniũ.

INDVBITATI. Quæ enim differentia eſt &c.Q.d. nulla:quia iuraui me redditurũ L.16.
quod acciperem . intelligitur enim hîc ineſſe tacita conditio, ſi detur pecunia. hoc e-
nim geſtat in animo qui cauet, & dicit ſe redditurum. & hoc innuit verbum reddendi:
licet aliquando per ſe dandi habeat ſignificationem. ſed ſecus dico in tranſactione:vt ſ.
de tranſact.ſi ex.& eſt ratio,quia ibi de falſitate non geſtiebat tranſactor.

DE COMPENSATIONIBVS. TIT. XXXI.

1 *Compenſatio,quando opponi non poteſt.* 2 *Cõpẽſatio nõ habet locũ in diuerſis ſtationibus.*

ET SENATVS. Centumuirales. *Et ſæpe reſcriptum eſt.* A principibus,& ita L.1.
cõuenerunt principes cũ ſenatuſc. *Quæ petit.*i.ex eo quod ſibi prępoſitus ven-
1 didit, vel credidit alicui. vnde ſi vni ſtationẽ debeo alij credidi, pro debito †
vnius non potero compenſationem opponere alteri, ne ſit confuſio diuer-
ſorum officiorum,ſi verò fiſcus ſuccedat iſti debitori & eidem creditori, licet alij ſtatio-
ni, ſit confuſio,& liberantur fideiuſſores:& ita maior eſt ratio ſucceſſionis vel confuſio-
2 nis quam compenſationis:vt j.de ſolu.l.2.compenſatio † enim non habet locũ in diuer- Sic in veteri
ſis ſtationibus, vt hîc dicit. *Propter confuſionem.* Vitandam.ſic & aliàs,Vnuſquiſque ha- libro.
beat ſuam propter fornicationem. *Tenaciter.*Qui non patitur exceptionem. *Quam pri-
mum.* Id eſt,cito.

1 *Ciuilis obligatio ex iudicato oritur.* *Compenſatio, quando ceſſat.*

EX CAVSA. Iſta lex loquitur quando nihil debebat qui iudicatum ſoluit. tunc e- L.2.
nim videbatur poſſe repetere condictione indebiti.vnde ſi velim eum conuenire ex
alia cauſa, non poterit compenſare illud quod non potuit petere. fit enim debitum ex
eo quod pronunciatur,licet antè non deberetur.idem in iureiurando.vel ſi dedi aliquid
1 cauſa tranſactionis:vt ſ.de tranſact.l.2.naſcitur enim ciuilis † obligatio,quæ ſcilicet,ha-
bet effectum ciuilis & naturalis:vt ſ. de condic. indebiti l.1. nec intellige quòd ex cauſa
iudicati opponi non poſſit compẽſatio : qui contra eſſet ff.eo.ſi cum militi.§.1.ſed & ſo-
luto ex falſa ſententia,cum non debeatur,non poteſt obiici compenſatio.& argum.eius
quod hîc dicitur,voluerunt quidam dicere quod non veniat in compenſationem inde-
bitum per exceptionem fauorabilem. ſecus in odioſa, vt in Macedoniano. ſed in vtro-
2 que videtur domino meo ceſſare † compenſationem: vt probatur ff.eo.quæcumque,&
l.quod in diem.

1 *Liber rationum,quis dicebatur.* 2 *Vectigalia,quæ nam erant.*

IN EA. *Iubebit.* Ita tamen,ſi intra duos menſes debitum probaueris:vt ff.de iure fiſci, L.3.
1 aufertur.§.qui compenſationem. *Ex calendario.* Libellus erat † rationum,in quo conti-

nebãtur & credita & debita, & quibus diebus eſſent data pro ipſis pecuniis ad creden-
dum deſtinatis poni videtur:vt ff.de leg.3.qui filium. & de eo habetur mentio.ff.de pro-
2 ba.qui teſtamentum. *Ex vectigali.* Vectigalia erant ea † quæ præſtabantur de his quæ
vehebantur:vt habes ſpecialem tit.J.de vectiga.& com. *Neque alimentorum.* Forte quia
alimenta relicta erant alicui deſeruienti reip. *Ciuitatis.* Scilicet, Romæ, cum non additũ
ſit nomen:vt inſtit.de inre nat.ciui.& gent.

1 *Compenſatio non fit ipſo iure.*

2 *Vſurarum curſus, quomodo impediatur.*

L.4. SI CONSTAT. *Ipſo iure.* Io.dixit quòd non fit compenſatio donec opponatur † ab
1 homine:vt probatur ff.eod.ſi quis à fideiuſſore, & inſtit. de actio.§. pen. ff. eod.l.ve-
rum eſt, & eſt contra quoſdam qui dicebant antequam opponatur ab homine, fieri cõ-
penſationem, quod autem hîc dicit, intellige ſcilicet, cum fuerit oppoſita ab homine,
2 vel hoc dicit ad inhibendum curſum † vſurarum:vt ff.eo.ſi ambo ſocij,& notatur.ff.eo.
ſuper rubricam.ſed quantum ad principale debitum oportet quòd fiat ab homine.

L.5. ETIAM SI FIDEICOMMISSVM. Ab eo debitum non relictum.

1 *Compenſatio, quando marito opponi non poteſt.*

2 *Compenſatio ſpeciei ad quantitatem, fieri non poteſt.*

L.6. NEQVE SCRIPTVRA. *Contra fidem veritatis pot.* Quia regulare eſt plus valere
quod agitur, quam quod ſimulatè concipitur:& ideò ſi ſcripſit ſe dotem accepiſſe,
1 quam non accepit:non poterit in hoc debito marito † opponi compenſatio, niſi annus
elapſus eſſet:vt J.de dote cau.l.vltim. *Poſtulas.* In vera dote, vel in alio debito vero.& ſic
ſoluitur contra.J.de rei vxor.act.l.1.§.taceat, hîc enim non loquitur de debito dotis, ſed
cum ex alia cauſa vel debito conuenitur. Vel dic quòd illi vltima Iuſtiniani corrigit iſtã
veterem, vel ibi loquitur quando ab vna parte debebatur ſpecies, ab alia quantitas, tunc
2 enim non poterit † fieri compenſatio:vt ff.de pigno.act.ſi conuenerit, aliud quando dos
eſt in quantitate,& res amotæ in ſpecie, ſed deſierunt eſſe. fit enim compenſatio tam in-
reali quam in perſonali actione:vt J.eo.l.vlt.

L.7. SI EX VENDITIONE. *Compenſationem.* Tributorum:vt S.eo.l.3.

L.8. SI PROPTER FRVCTVS. Perceptos.conſumptos ſcilicet.

L.9. EIVS. *Sed alij.* Intellige de omni alio. nam fideiuſſori competit exceptio, ſi reo prin-
cipali ſit debitum:vt ff.eo. ſi quid à fideiuſſore. Idem in duobus reis:vt ff. de duobus
reis.ſi duo, præterea filius compenſat ſi patri debeatur, vt tamen caueat ratam rem pa-
trem habiturum:vt ff.eo.ſi cum filio.& dic plenius vt in ſumma.§.permittitur.

L.10. QVONIAM LIBERVM, &c. Emptor emit fundum deinde putat ſe teneri obli-
gatione quadam præcedente,& contractum ſoluit indebitum.quæritur vtrum
poſſit compenſare, Reſpon.poſſe, ſi conueniatur. vel aliter, cum deberet venditor fundũ
liberum vendere, ſeruum diſtraxit, vel alij obligauit. ex qua obligatione præcedente vẽ-
ditione emptor pretium ſoluit.ſi conueniatur à venditore, poterit compenſare. *Quod in-
debite.* Quantum ad te, debite tamen quantum ad venditorem.alioquin ſi à neutro debe-
tur, eius compenſationem obiicere non poſſet, imò indebitum repeteret.

1 *Qui ſatiſdationem non accipiunt à tutoribus, vel curatoribus, actione ſubſidiaria in factum tenentur.*

L.11. SI TVTORES. Sciendum eſt non ſolum tutores & curatores teneri minoribus ex
adminiſtratione, ſed etiam eos qui ſatiſdationem accipiunt. datur enim in eos ſubſi-
1 diaria actio in factum, cum à tutoribus vel curatoribus ſatiſdari † non curauerint:vt In-
ſtit.de ſatiſda. tut.§.vlt.ſi igitur aliquis pupillus tutorem nominauerit, nec accepit ſatiſ-
dationem cum debet, tenetur actione ſupra dicta in factum.ſed ſi pupillos liberauerit ab
onere primipilli, potuerunt opponere compenſationem. *Superſtitio. geritis ſollicitudi-
nem.* Ne amplius à vobis petatur, ſi probetur vos ſoluiſſe tantum, quantum tutores
debuerunt quos nominaſtis: vel ſi probetur vos nomine ipſorum ſecundum pupillo-
rum morem pecuniam dediſſe. in his caſibus is qui ſatiſdationem debet, conueniri non
poteſt.

1 *Ius pignoris per obſignationem tollitur.*

1 IN V I C E M. *Offerens.* Si coim obtulit,& conſignatum depoſnit,tollitur ins † pignntis, L.12.
& hyporhecaria : vt j.de vſur.acceptam. tollitur enim ſnla nblatinne in indicio ius pi-
gnoris,ira quòd agi poterit pignetatitia:vr ff.quib.mo.pig.ſol.item liberatut.§.j.

1 *Cum remiſſio non tenet ex parte vnius, ex parte alterius valere non poteſt.*

SI V E L V T. *Mutiano.* Mutianus iſte adminiſtrator reip.etat,& ipſe ſun nnmine x.de- L.13.
bebat,& cgo x.reip.pepigi cum eo,quod nihil ab eo peterem,ſi ita faceret vt reip.non
ſoluerem.deceſſit ille Mutianus.eius ſucceſſor reip.debitum à me exigit:quod ſolui.non
repeto vt indebitum: ſed heredes Mutiani pro meo debito cõueniam. cum eoim remiſ-
1 ſio † ooo tenuit ex parte vnius, non valebit ex parte alterins.fallit tamẽ in pupillo:vt in-
ſtir.de auct.tuto.fallit & in atbitrin:vt ff.de arbi.ſi cum dies.

1 *Compenſatio ſpeciei ad quantitatem fieri non poteſt.*
2 *Secus de ſpecie ad ſpeciem.*
3 *In actione depoſiti,non opponitur cõpenſatio.*
4 *Prædo non poteſt opponere compenſationem.*

CO M P E N S A T I O N E S. *In rem.* Iotellige quandn tes non pntuit præſtari , quia de- L.14.
1 ſiit eſſe.ſi enim extat,nnn fit compenſatio † ſpeciei ad quantitatem : vr ff.de pig.act.
ſi cnnuenerit.j.teſpood.& de cood.inde.ſi ooo ſortem §.ſi cẽtum ꝭ.de rei vindi. ſi ex pe-
cunia.& l.ſi quis ſciens §.ſanè.& l.ſi in area,niſi in caſibus:vt ff.de heredi. petit.l. vlt. & j.
arbi.tut. curator.& ꝭ.de rei vindica. ſi vt pnponis. & ff. de impen.in res dot. fac. quod
dicitur,fieri non poteſt io his quæ conſtant in pondere , numero vel menſura . ſecus de
2 ſpecie † ad ſpeciem:quia oon ſic ſunt eiuſdem valntis.ſi verò ex vtraque parte debeatur,
hoc in genere dici poteſt cnmpenſatiooem hioc iode noo admitti ipſn iure:arg.ff.ſi pars
hered.pet.l.j.§.item ſi cum me.& de hered.ioſtit.qui nnn militabat.j.reſpon.& de lega.
ij.l.vnum ex familia.§.ſed ſi vno. *Ex ſui præſtare.* Idem in actinne ad exhib.vt ff.ad exhib.
3 l.ij.§.idem. *Except.act.depo.* ſpeciale eſt ergo io actione depoſiti, oe † opponatur in ea cõ-
penſatin.aliud io commodato.oec coorradicit ꝭ. de commod.l. vlt. quia ibi loquitur in
eo qui prætextu debiti volebat retinere cõmodatum. *Poſſeſſionem.* Immobilem vel mo-
4 bilem cum peruentum fuerit ad æſtimatinoem , compenſatin nno datur,& ita † prædo
non poteſt opponere cnmpenſationem.

DE VS[illegible]IS. TIT. XXXII.

1 *Qui allegat ſolemnitatem,debet eam prob[illegible]e.*
2 *Promiſſio eſt nomen generale.*

SI I N T E R R O G A T I O N E *præcedente.* ſed oonne ſufficit ſi pnbet promiſ- L.1.
ſionem eſſe factam per teſtes,& dicat præceſſiſſe ioterrogationem? & certe
1 qui allegat † ſolemnitatem,debet probare.vnde ſi aliquis ſe dicat à pupillo
emiſſe,probare debet tutore auctore:vt ff.de Publicia.quæcunque §. vlt. ſi
ergo per teſtes prober promiſiſſe,nno præſumitur ſolemnitas,niſi probaue-
2 rit.eſt enim † generale pnmiſſio ad nudam promiſſiooem & ſtipulatinnẽ : vt ff. de ædi-
lic.edi.ſciendum §.edictum. aliud ſi in inſtrumentn contioeatur de promiſſiooe. præſu-
muntur eoim omnia ſolemniter acta: vr inſtit.de inutil.ſtip.ſi ſcriptũ.& de fideiuſſ. §. vlt.
Iure optimo,ciuili,quod corrigit quandoque ius præto. quandoque nnn.nñ intellige op-
timum quãtum ad ſalutem animæ:imo eſt peſſimum,booum eſt, vt pacto nndo,melius,
vt officio iudicis,vel dic optimo.i.vltimo, vltimum enim eſt ſcholaribus , & ius bonum,
aliud melius,aliud optimum: vt ff.de vſucap.l.j.& ꝭ.de preca.exigendi.

VS V R A S &c. Sed vſura iſta præſtatur tanquam intereſſe. ex eo enim quòd fructus L.2.
percepit,quaſi mota ſit tenetur ad vſuras tanquam ad intereſſe : vt j.de act.emp.cu-
rabit.& ita noo eſt vſura,quia præſtatur taoquam intereſſe,ooo tanquam vſura.vel pr-
ſtatur tanquam vtilitas,& ideo videtetur licita, vt. ſ.quia emit bonam vineam ex illa pe-
cunia,& fructus percepit. ob iſtam enim vtilitatem agitur ad vſuras tanquã ad intereſſe.

1 *Quæ incontinenti fiunt,ineſſe videntur, huiuſque regulæ falentiæ.*

QV A M V I S *vſu funebris pecuniæ.* Nomeo pecuniæ ſtrictè accipitnr hic pro quantita- L.3.
te,non ad alia extenditur in quibus mutuum cnntrahitur.aliàs aliter: vt notaui.ꝭ.

x

de conſtit.pecu.alioquin contra. eſſet, quia nudum pactum ibi valet: vt j̃.eod.frumenti.
1 & hoc ſi incontinenti fiat † nam videtur ineſſe: vt ff.ſi cert. pet. lecta.hîc tamen licet in-
continenti fiat, in fœnebri pecunia non valet, odio fœneratorum : ſicut & alia ſpecialia
s̃.ſi aduerſ.credit.l.2. ſecus in bon.fid.iudiciis,io quibus non ſolum ex pacto incontinē-
ti adhibito debentur vſuræ,ſed ex mora: vt j̃.de pactis int.emp.l.initio.& ff.eo.cum qui-
dam.§.ex locato.& j̃.eod.in bonæ fidei.& s̃.de pact.in bonæ fidei.& ff.depoſiti.l.Publia.
§.Lucius.& §. Titius. *Neque vt indebita repet.* &c. Simile eſt de pact. iuris gentium §. ſed
cum oulla.

1 *Vſura odioſa eſt.* 2 *Quando debentur vſuræ ex nudo pacto.*

L.4. PEr procvratorem. *Poſtea.* Scilicet ex interuallo.ſic ff.de contrah.emp.l.pa-
cta. ſi enim incontinenti apponeretur pactum, videretur repetitum prius, arg. ff. de
verb.oblig.l. Titia.§.vlt.& inſtit.ad leg. Aquil.§.penult. ſed hîc ex interuallo repromiſit:
1 & vſura † odioſa eſt. vnde ex iſtis duobus non præſumit lex quòd in iſto ſit repetitum de
retentione pignoris. ſi verò debitor ſoluere velit, poterit in quã cauſam velit, tam in ſor-
tem quàm in vſuras aliud in creditore pignus diſtrahente.nam poterit compenſare pre-
tium in ſortem & vſuras quas ſibi ſeruauit per receptionē pignoris. *Non poteſt videri pæt.
pigno.reten.* Aſſignatur contra.j̃. etiam ob chirographar.pecu.ſed intellige quod ibi dicit
2 debitũ de iure ciuili & naturali. hîc autem debentur vſuræ † ex nudo pacto.vel dic quod
vſuræ odioſæ ſunt : & ideo non retinetur pignus niſi hoc exprimatur. aliud ſi propter
vſuras oon retineatur, vt ibi. *Inſtrumenta emittebantur.* Tenebantur pro maiori vſura. *Ad-
iectionem.* Aliàs actionem.

1 *Præſcriptio in odium vſurarum introducta.*

L.5. ADversvs. *Per certos annos.* Vt ſi per x.vel xx.annos minores præſtitit: vt ff.eo.qui
ſemiſſes.vel forte v.aut vj.annis.ſed videtur contra.ff.de pact.imperatores.ſed quod
ibi dicit, non tenere, intellige expreſſim. tacitè eoim renet : vt hîc dicit. vel hîc debitum
non erat liquidum.arg.eſt pro prima ſolutione j̃.authen.de ſanctiſſ.epiſc.§. ſi vero. Item
& aliud in authen. vt cum de appel. cog.§.ſi vero liberi & propin.ſed an is qui tacitè re-
miſit, poterit exigere ? Reſpond. videtur quòd non, propter contrarium ſenſum : vt ff.de
publica.licitatio.§.earum.pro ſecunda eſt arg.s̃.de tranſact.præſes.vel hîc non ex toto a-
1 mittit:ſed innuit quia non poterit petere maiores,ſed minores.vode talis † præſcriptio in
odium vſurarum inducta eſt etiam contra remp. *Quæ maiores.* Licitas tamen.
L.6. SI creditrici. *Obtuliſti.* Subaudi,& depoſuiſti: vt s̃.dixit & habes infra eod.ac-
ceptam.ſi verò promiſit minores & maiores, impeditur curſus vſurarũ oblatione ſola,
non quæ iam cucurrerunt, ſed aliarum: vt infra eod. ſi conſtat. multa enim facienda im-
pediunt, quæ facta non diſſoluuntur:vt ff.de his qui ſui vel alie.patre furioſo.

1 *Solo tempore non conſtituitur obligatio.* 2 *Vſuræ, quando præſumuntur ſtipulatæ.*

L.7. CReditor. Aſſignatur contra.ff.eod.cum de in verſo. Sol.ibi præſtiterat x.vel xx.
annis, hîc autem paruo tempore:& ita non cõſtituitur obligatio ſicut ibi. ſic ſoluunt
1 quidam, ſed Io.non ita:vnde dixit quòd ſolo tempore † non conſtituitur obligatio.ſi er-
go interuenerit ſolutio & longum tempus, ex his ſolis nõ conſtituitur obligatio, imo po-
tius tollitur. ſecus ſi ſtipulatio dicatur interueniſſe. ſi enim talis cauſa prætendatur, & lõ-
2 go tempore ſoluit, præſumuntur † ſtipulatæ fuiſſe, vt ibi.ſecus ſi prætendatur nudum pa-
ctum interueniſſe, & longo tempore ſoluerit : vt s̃.de pact.ſi certis. hîc inter viuos. ſecus
in vltima voluntate: vt j̃.de fideic.l.1.ſed illud fauore alimentorũ & vltimæ voluntatis.
L.8. Qvamvis *Baſſa.* Aliàs Iaſſa. *Perſeuerauit.* vt s̃.eod.aduerſus.
L.9. SI per te non stet. *Non exiguntur.* Impediuntur ergo maiores ſola oblatione
quæ nondum cœperant : ſed non maiores quæ currere cœperunt. ſic ne aliàs ſufficit
conſignatio: vt s̃.eod.l.2.imo exigitur, quòd offerat, conſignet, & deponat: vt j̃. eod. ac-
ceptam. *In vſuras.* Neque in ſortem.

1 *Antichriſtus, per plures annos regnabit.*

L.10. VSvrae Per tẽpora.i.per plures annos, vt in Daniele, Regnabit Antichriſtus † per
1 tẽpus & tẽpora, & dimidiũ tẽpus.i.per plures an.ſ.duos.i.per annũ & dimidiũ.i.per
medietatẽ an.alioquĩ.ſi diceres per tẽpora.i.mẽſes, falsũ eſſet.& pone q debeã xx.quorũ
nomine

nomine vſuras ſolui per longum tempus, repetere vſuras, & ſi vltra duplum ſortis præſtitæ ſunt, non poſſum, quæ quia ſint vltra duplum, vel vltra legis modum, in capite anni diſpiciendum eſt non habita conſideratione ad ſolutionem plurium annorum. *Eam computationem.* Id eſt ſortem: vt j.eod.eos qui,§.ſuper vſurarum.

FRVMENTI &c. Patet per l. iſtam ex nudo pacto in frumento actiones præſtandas. ſic ff. de vſur.etiam. & de nautico fœno. periculi, in fi. L.11.

1 *Sine oblatione pecuniæ, fructus computantur in ſortem.* 2 *Aliquando qui prius liberatus eſt, fingitur non liberatus.*

EX PRÆDIIS. *Poſt oblatam ſibi iure pecu.* Sed quomodo eſt hoc, quia aut fuit con- L.12.
1 uentum de vſura, aut non. ſi non, ergo ſine oblatione pecunię † fructus computantur in ſortem: vt ſ.de pign.l.1.ſi fuit conuentum. ergo non ſufficit ſola oblatio ad inhibẽdas vſuras: vt j.eod.acceptam.& ff.de annu.leg.tutor qui pro pupillo. §. tutor. in fin.ſed dic quòd non conuenit: & tunc ſubaudi maximè. ſi enim non oblata, nihilominus fructus computarentur in ſortem. vel ſi conuenit, aut nudo pacto, aut per ſtipulationem. ſi ponas nudo pacto, tunc ſola oblatio ſufficit ad inhibendum curſum vſurarum: & ita quod poſtea percipitur, conuertitur in ſortem, vt dicit. aliud in ſtipulatione, vt in l. acceptam. vel ſi ponas per ſtipulationem, & ita conſignatam & depoſitam pecuniam: ergo ipſo iure eſt liberatus: vt j.de ſolutio.l.obſignationem. nõ ergo poteſt debitum exonerari poſtea propter fructus vindicatos, quòd conſignatam pecuniam poſtea in vſus ſuos conuertit, ſic-
2 que fingitur † non liberatus, qui prius liberatus eſt. vel dic oblationem interuenire, quæ ſufficit ad inhibendum curſum vſurarum, non quæ iam cucurrerunt in præteritum: vt ſ. eod.ſi conſtat. vt notaui.ſ.eod.ſi creditrici. vnde quod poſtea percipitur, exonerat debitum ſi fructus qui ex conuentione, loco vſurarum percipiebantur.

1 *Officium iudicis, operatur ſtipulationem.* 2 *In bo. fidei iudiciis, ſortis & vſur. actio eadẽ.*

1 IN BONÆ FIDEI. *Vſurarum rationem.* Officio iudicis, quod tantum valet in bonæ † L.13.
fidei iudiciis, quantum ſtipulatio eius rei nomine facta: vt ff.de neg.geſ.quia tantundẽ.
2 *Finita retractanda non ſunt.* Quia in bonæ fidei iudiciis non eſt alia † actio ſortis & vſurarum, imo vna & eadem: vt j.depo.l.iiij.

SI EA PACTIONE. *Vt vice vſurarum.* Secus ſi locaſſet, & penſiones maiores licitis vſuris percepiſſet. tunc autem in fraudem legitimè videtur factum. L.14.

1 *Pœna, quando in fraud. vſur. adiecta preſumatur.* 2 *Qualitas perſonarum, quãdo preſumptionem inducit.*

CVM ALLEGAS. *Iuris forma non patitur.* Hoc intelligunt quidam doctores inſpe- L.15.
cta qualitate perſonæ, conſueuerit ſ.fœnerare, an non. in primo caſu videtur in fraudem legitimarum vſurarum adiectũ. in ſecũdo pœna peteretur. ſed domino meo viſum
1 eſt ſine diſtinctione quòd leges pręſumpſerunt † pœnam adiectam in fraudem vſurarum in ſumpta quantitate, ſicut dicitur in venditione: vt ff.de actio.emp.Iulianus, inter eum. §.ibidem Iulianus. ſi ergo ita eſt in venditione pœna adiecta prato: idem debet eſſe in locatione & in aliis, niſi pœna adiiciatur ſpeciei vel facto: vt ſ.de tranſact. promiſſis. & ff. de act.emp.Lucius. alij inducunt pro ſe ff.qui ſemiſſes.in vlt.§. ſed ibi loquitur de eo qui agit ad pecuniam: nec imputare poteſt alij qui depoſitam habet pecuniam, quòd nõ fœnerauerit, ſi idem non conſueuit facere ipſe. at hic loquitur quando erat ſtipulatus pœ-
2 nam ſimpliciter pro quantitate. vnde diſtinctione † qualitatis perſonæ poſuit lex in fraudem vſurarum adiectum.

CVM NON FRVMENTVM. *Competenti vti defenſione.* Idem excogitant tota die fœneratores: quia. ſ.dant mahanutinas ſecundum quòd modo valent pone xiij. ſol. & paciſcuntur vt hinc ad duos mẽſes reddantur pro x. ſub pœna. ſi enim iſtud excedit modum legitimum, non valet. L.16.

SI EA LEGE. *Reſcindi placita.* Hoc autem intelligebat Io. quomodo dubitari poterat probabiliter vtrum tantum percipitur, an minus: quia conſueuit quandoque tantum quandoque minus accipi certum, ſi indubitabile videretur communi opinione, etiam ſi aliter poſſet contingere. *Reſcindi placita non poſſunt.* Sicut enim detrimentum pateretur creditor ſi contigerit, ita & incrementum debet ferre. L.17.

INDEBITAS. *Si ante ſor. ſolu. non fue.* Nam ſi ante ſolutam ſortem ſolutæ fuiſſent, minuerent ſortem: & hoc ſi nullo iure eſſent debitæ: ſecus ſi naturaliter tantum: vt ſ.eo.l. L.18.

quamuis vſuræ. *Excluſa vet.iur.*&c. Quia ooo diſtinguitur ſoluta ante vel poſt: vel vtrũ pignus pro eis ſit obligatum, an non.

1 *Particularis oblatio, quando procedit.*
2 *Immobilia non recipiunt conſignationem.*
3 *Oblatio, quando parit liberationem.*
4 *Oblatio & conſignatio ſimul, quando requiritur.*
5 *Oblatio facta in iudicio, ſufficit ad pigneratitiam.*
6 *Seruiana & quaſi Seruiana, quibus datur.*

L.19. ACCEPTAM. Aliàs ſequitur debitor &c. *Mutuo.* Non eſt vis facienda in eo quod
dicit de mutuo. idem enim etſi nõ eſſet mutua, ſed alio quocunque modo accepta.
Cum vſuris. Ideo dicit, quia ſolum vſuras, vel ſortem ſolam non poſſet offerre vel partem
alteri vtriuſque iſtorum: imo totum oportet: vt ff. eod. tutor. §. Lucius. & j. de ſolut. l.
obſignatione. niſi in tribus caſibus. cum ita conuenit, cum non eſt liquidum debitum, &
1 pro libertate. in his enim licet † particulariter offerre: vt ff. eod. tutor. §. Lucius. & de ſta-
tuliberis. cum heres. §. penult. & ſi cert. pet. quidam exiſtimauerunt. Poſt teſtationem.
primo enim teſtatur coram teſtibus ſe paratum ſoluere vicinos, dicens quòd vult ſolue-
re ſuo creditori. & ita dicitur teſtamento verba illa quæ facta ſunt coram teſtibus: vt j. de
proba. inſtrumenta. *Conſignatam.* Debet enim, ſi poteſt, conſignare: & hoc bene poteſt,
2 in pecunia ſ. & in mobilibus. aliod ſi debeo prædium, immobilia enim † non recipiunt
conſignationem: vt probatur per ſenſum contra. authen. de do. ante nupt. dos data. Præ-
terea non eſt intelligẽdum de omni re mobili. quid enim ſi equum vel ſeruum debeam?
hæc non conſueuerunt conſignari, ſed offerri. refert ergo dicit conſignatam ad mobilia,
quæ ſ. conſignari conſueuerunt. ſi dicat quis, quod ergo remedium erit in aliis? Reſpon.
quia potuerunt offerri. & licet non fiat conſignatio ſi quidem obtulit in ſpecie, licet po-
3 ſtea res perierit, liberatur † ipſo iure. ſi vero in genere, per exceptionem: vt ff. de ſolutio.
qui x. & ita tantum facit ſubſequens periculum in rebus quæ tãtum poſſunt offerri quã-
tum in eo quod etiam poteſt conſignari. *Vt curſus vſurarum* &c. Siue debeantur ſtipula-
tione, ſiue iudicis officio. licet quidam in debitis officio iudicis dixerunt ſufficere ſolam
4 oblationem. nos idem exigimus in vtroque ſ. conſignationem & † oblationem: vt ſ. eo. l.
2. & notaui ſ. cod. ex prædio. ergo oportet offerri & conſignari. ſi verò promiſi minores
vſuras, & non ſoluero ad talem diem maiores, oblatio ſola tollit curſum futurarum vſu-
rarum, neque iam cucurrerunt: vt ſ. eod. ſi per te non ſtat. & notaui in l. illa, ſi creditrici.
In hoc autem caſu pub. intel. &c. Bene dicit in hoc caſu. aliàs enim non appellatur Publicũ
ſacra domus, vt inſtit. de rer. diuiſ. & aliter ſumitur ff. ne quid in loc. pub. l. 2. §. publici ap-
pell. *Quo ſubſecuto.* i. ſic facta oblatione, conſignatione & depoſitione, periculo debitor li-
berabitur. quòd ſi non omnia iſta interuenerũt, ſed ſola oblatio, ſi ſpecies offeratur, nõ li-
beratur ipſo iure ſola oblatione: vt ſ. dixi. ſi vero pecunia nõ ſufficit, imo oportet alia in-
teruenire, niſi quando debet præſtari in aduentum conditionis libertatis cauſa: vt j. de
condi. inſer. l. vlt. & alius eſt caſus j. de ſuſcepr. & arcariis. l. 1. lib. x. & ius pignorũ tollitur.
Sed quantum ad hypothecariam non videtur quòd omnia præcedentia ſint neceſſaria,
5 imo ſufficit ſi paratus eſt ſoluere: vt ff. quib. mod. pig. ſol. itẽ liberatur §. 1. ſed & oblatio †
ſola facta in iudicio ſufficit ad pignoraticiam: vt ff. de pignor. act. ſi rem alienam. §. vltim.
quantum autem ad principalem actionem vel curſum vſurarum inhibẽdum oportet cõ-
ſignare & offerre. *Cum Seruiana.* Seruiana datur domino pro rebus coloni. quaſi Seruiana
6 creditori pro † pignore obligato: vt inſtit. de act. §. Seruiana. gloſſa ergo Seruiana. i. quaſi
Seruiana. *Declarat.* i. manifeſte declarantur per ea quæ dicuntur de actione illa. *Actione
vtili.* Sed videtur quòd detur directa. cum enim depoſitum ſit nomine ipſius officio iu-
dicis, & ipſe etiam ratum habeat, videtur acquiſitum dominium: vt notaui j. de acquir.
poſſ. l. 1. & ſi ita, habebit directam, & non vtilem. quare ergo dicit hîc de vtili? Reſp. quia
verum eſt quod dixi, ſicut dixi. ſed ſi nomine ipſius depoſita ſit, & ipſe ratum habeat. Sed
ſi ponatur in æde ſacra, aut in altari, & nõ apud hominem qui recipiat nomine ipſius, nõ
acquiritur ei dominium directum, ſed vtile. vel dic quòd ipſe non depoſuit vel contra-
dixit, ſed alius datur: ergo ei vtilis actio depoſiti vel vtilis rei vindica. licet non habeat di-
rectum dominiũ ſed vtile tanquã per publicam perſonã ſibi acquiſitum: vt ff. rem pupilli.
non quaſi. & not. j. quãdo tut. mulier off. auth. matri & auię. & ſ. de lit. cont. offeratur au-
tẽ, facta tali depoſitione & conſignatione. voluerunt quidam dicere q. debitor liberatur
per exceptionẽ, nõ ipſo iure, & hac ratione, quia ſi ad eũ perueniat res poſtea, durat vetus
actio.

actio. vndè ſi ipſo iure liberatur: fingitur tamen non liberari, quia non durat cum res poſtea ad eum peruenerit: vt ff. de in rem verſo. ſi pro patre. §. verſum. ſed qualiter liberatur, cum alij non acquiratur domioium? quidam dixerunt quòd bene poteſt: & poſuerunt ſimile exemplum in muliere quæ dat dotem inæſtimatã. liberatur enim mulier pro dote promiſſa, non tamen maritus fit dominus. ſed tamen hoc exemplum nobis non placet quia dicimus marito acquiri dominium de iure ciuili & naturali: vt ootaui de iure do. in rebus. poteſt ergo póni exemplum ſecundum omnes cum nomeo eſt legatum alicui, & heres cedit actionem legatario. nam & ſi milies velit transferre actionem & obligationẽ io legatarium, oon poteſt: quia adeo huiuſmodi iocorporalia hominis inhærent oſſibus, vt ſic nunquam ſeparari poſſiot: & tamen quod quis poteſt faciendo liberatur: vt ff. de peculio, quis ergo. ℸ. de lega. ex legato. vel poteſt poni cum creditor debitori mandauit vt Titio ſolueret: & poſtea ignorante debitore reuocato mandato debitor ſoluit Titio bona fide percipienti, vt ad dominum perferret. hîc quidem non eſt pecunia facta credi- ditoris, cum per falſum procuratorem dominium ſibi noo fuerit quæſitum. B. tameo dixit quaſi dominium, licet noo verus fuerit procurator: vt ff. de ſolut. cum quis. §. 1. & tamen liberator, vt hic, non per exceptionem, vt alij dixerunt, ſed ipſo iure, vt dicit l. 1. de ſolut. obſignatione. nec obſtat. ff. eo. debitor. quaſi noo accipiat liberatur. ſi accipiat, tenetur vt prius. Satis ergo vidiſtis de effectu oblationis & conſigoationis, de ſola oblatione quę tollit hypothecariam, & etiam inducit pignoraticiam, & alios habet effectus, vt ſ. notaui, & continetur in ſumma ſuper l. iſtam circa finem. *Vel ipſas compet. pecunias.* Id eſt contra poſſidentem pecunias ipſas.

CONSTITVTIONIBVS. Plaoum eſt quod hîc dicitur. L. 20.

SI VSVRAS. *Non deſignaſti.* Quod erat in poteſtate tua: vt ℸ. de ſolut. l. 1. & ff. de ſolut. l. Paulus. §. 1. aſſignatur contra. ff. de ſolut. l. 1. & 2. Poteſt dici grauius eſſet debitum vſurarum: quia ſoluimus grauius quod ad nos non peruenit. ſors autẽ dici poteſt grauior ideo quia parit vſuras: vſura non. ſed hîc debitum erat pro vno principali, & alia acceſſoria. Item contra e. l. eiuſdem tit. in his. ſed dic quòd illud de vſuris nudo pacto debitis, pro quibus pignus non erat obligatum loquitur. hîc autem erat vel hîc debitæ erant per ſtipulationem. *In vſuras.* In quas pignus obligaſtis. L. 21.

PIGNORIBVS. *Conſtituto.* Lege iſta. hoc iore conſtituto verũ eſt. *Pœnam.* Quę ſine ſtipulatione deberi non poteſt. *Conueniſſe proponas.* Nec coouenit vt pignora pro eo teneantur. *Quidquam amplius.* Scilicet ſorte L. 22.

1 *Centeſima vſura, quando præſtatur.* 2 *Siliqua, quid remiſſiue.*

OLEO &c. Si dedero mutuo x. cados olei, vſuras eorum ſtipulari poſſum in eadem L. 23.
materia, & quidem vſque ad duplum in hoc caſu: & hoc ad ſimilitudinem traiecti-
1 tiæ pecuniæ creditoris periculo mutuo datæ, vbi † cẽteſima præſtatur vſura. nam & hoc
periculum futuri pretij meum eſt. poterit enim eſſe quòd tempore ſolutionis olei nõ va-
lebit oleum niſi valde modicum, cum modo ſit pretioſum. Habes authen. vel legi poſſet
2 ſ. eod. cum frumentum. Qui fructus aridos. *Siliquam.* Quid ſit † ſiliqua, notaui. ſ. de epi-
ſcopis & cler. authen. ſed hodie. & quidam intellexerũt quòd loquatur ſpecialiter in ru-
ſticis authen. iſta propter rubricam. ſed dominus meus dicit locum habere io omnibus.
& licet de ruſticis in rubrica contineatur, tamen in textu videtur ſe & ad alios extende-
re: ſicut ℸ. etiam ob chirographa. pecuniam, intitulatur tantum de chirographaria pecu-
nia, pro qua pignus retineri poſſit: in textu tameo dicit quòd etſi non in chirographum
redigatur, poſſit retineri.

SI MATER. Planum eſt quod hîc continetur. L. 24.

PRO AVRO ET ARGENTO. Vbi vero aurum & argentum legatum eſt, diſtinguitur: vt ff. eo. in fideicom. §. vlt. *Et veſte.* æſtimabis cum dantur in ſpecie. L. 25.

1 *Sublato principali, tollitur acceſſorium.* 3 *Traiecticiæ vſuræ.*
2 *Centeſima, quid.*

EOS QVI PRINCIPALI. *Sine principali ſiue hypothecaria ceciderunt.* Cum quis ce- L. 26.
cidit à perſonali actione aut per ſententiam vel ſolutionem, aut per præſcriptionem.
Iterum aut vſura debetur per ſtipulationem, aut per iudicis officium. ſi per officium
1 iudicis, quocunque modo ſublata ſit principalis, & acceſſoria † tollitur: vt infra

1 tit.1.l.4.depo. ſed ſi perſonaliter debeatur: ſi principalis eſt † ſublata per condemnatio-
nem aut ſolutionem, agitur poſtea pro vſuris: vt ff. de eo quod certo loco l. certum. Iu-
uatur ergo l.iſta per regulam iuris quæ dicit, Cum principalis actio eſt ſublata, tollitur &
acceſſoria. & videtur reprobari per l.iſtam opinio domini M. vt not. j. de præſcrip. xxx.
an.cum notiſſimi.§.pen. *Generalem ſanctionem*. Non ſolum ſingula exponere. *Vltra tertiã partem*. Id eſt, quatuor, ſi ſors ſit xij. ſi autem eſſet xx. nomine ſortis ſume tertiam partẽ.
2 xx. & illa dicetur triens vſura. *Centeſima*. Centeſimum appellat perfectũ numerum † ſor-
tis.i.xij.ſi autem eſſent xx.ſol.præſtarent in anno vj.ſol.& ix.denarios de libra. *Ergaſteriis*.
3 Ab erga quod eſt opera, & ſtorum quod eſt ſtatio. *In traiectitiis*. Traiectitiæ ſunt, quæ †
periculo meo nauigantur. *Citra ſtipulationem*. Vt ſ. eod. frumenti. & ff. eo. l. etiam. *Nullã pœnitus de ſuperflua*. niſi in caſu: vt ſupra eod. l. ſi ea pactione. Alios medios ſubiiciũt: & ita
ſit fraus de perſona ad perſonam: vt not. ſ. de legi. non dubium.

L.27. De vsvris. Planum eſt quod hîc dicitur.

L.28. Vt nvllo. Planum eſt quod hîc dicitur.

DE NAVTICO FOENORE.

Tit. XXXIII.

L.1. TRaiecticiam. *Manifeſtum eſt*. Cum enim peruenit, communis præſtatur: vt ſupra eod. eos qui. an. maior.

L.2. Cvm dicas. *In ſacra vrbe.*. Ieruſalem, vel Roma.

L.3. CVm proponas. *Illycitis*. atramento regali, & veſtibus regalibus. *Auaritia*. Cupidus: ſed egit quia ſe ex mercibus prohibitis multa lucraturum putabat.

L.4. Traiecticiae. Planum eſt quod hic continetur.

DE DEPOSITIS. Tit. XXXIIII.

1 *Latrocinium eſt caſus fortuitus.*
2 *Lata culpa & dolus, æquiparantur.*
4 *Contractus ex conuentione, legem accipiunt.*
3 *Quæ fortuitis caſibus accidũt, nõ præſtantur.*

L.1. SI incvrsv *Vel alio fortuito caſu*. Nota quòd dicit, latrocinium eſſe ca-
1 ſum † fortuitum. ſic & inſtit. qui. mo. re cõtra. obligat. §. item cui furtum.
tamen non eſt caſus fortuitus. primum enim violentia fit, & incurſu ho-
ſtium, ſicut incendium & alij fortuiti caſus: & ideo aduerſus latrocinium
non prodeſt cuſtodia. ſecus in furto, cum de nocte & latenter fiat. poteſt
enim fieri vel ſiue: vt ff. pro ſocio, cum duobus. § damna. & de furtis, eum qui. §. idem
ſcribit. *Apud interfectum*. Et proprium nomen eſt. vel dicas quòd verè eſſet interfectus:
vt infra patet. *Dolum ſolum*. Non excludit latam culpam, ſed caſum fortuitum. & vide-
retur contra. ei quod dicit dolum & latam culpam. ff. eod. l. 1. & in aliis legibus in tit. illo
2 poſitis, vbi fit mentio de dolo, & non de lata culpa. ſed lata † culpa & dolus idem eſt: vt
ff. eod. quod Nerua. vnde non differt vtrũ dicatur de dolo ſolo, an de dolo & lata culpa.
Si non aliud ſpecialiter conue. Vel ſi non interueniat ſpecialis cauſa. ſi enim conuenit in
3 contrarium, non tenetur, quia contractus ex † conuentione legem accipiunt: vt ff. eod. l.
1. §. ſi cõuenit. vel vt dixi, ſi ſpecialis cauſa interueniat: vt quia obtulit ſe depoſito: vt ff. eo.
l. i. §. ſæpe euenit. *Non pertinet*. Quia quæ fortuitis caſibus accidunt, nullo bonæ fidei iu-
4 dicio † præſtantur: vt ſ. de pignorat. act. quæ fortuitis. *Qui in poteſtate hereditatis*. Et ita
videtur quòd verè fuit interfectus. *Tam depoſiti*. Pro depoſito ergo datur actio depoſiti,
& etiam rei vindicatio, ſi probauerit ſe dominum, vel etiam ſi non probauerit ſe domi-
num vv. quia non licet depoſitario referre quomodo eſt: & de dominio: vt ſ. notaui de
pig. act. ne creditores. nec præſcribit, vt notaui j. de præſcrip. xxx. annorum. malè agitur
cum non ſibi poſſideat, ſed alteri. ſi dolo deſiit poſſidere, tenetur rei vindic. & ad exhibẽ-
dum. vel ſi deceſſit, tenetur eius heres inquantum locupletior factus eſt: vt ff. de rei vind.
cum autem.

1 *Nomine ſpecierum, non datur vſura.*
2 *In bo. fid. iudiciis, ex mora præſtãtur vſuræ.*

L.2. VSvrae in depositi actione. Intellige ſi deponatur res quę conſtat in
pondere numero vel menſura. in his enim ex mora venit vſura: vt equũ depoſui, vel
1 ſimile: quia non datur vſura † nomine ſpecierum, niſi in caſibus: vt ff. de vſur. in fideicõ-
miſſis.

miſſis.§. vlt. & l.cum quidam.§. vlt.non ſolum autem ex mora venit vſura, ſed etiam ex
ratione pacti: vt ff.eo.Lucius.vel ſi conuertit in vſus ſuos:vt ff. de pign.act.ſi autem & l.
præcedenti. *Sicut in cæteris bonæ fidei.* In bonæ fidei enim indiciis generale eſt quòd ex
2 mora † præſtentur vſuræ:vt ff.eod.mora in bonæ fidei.

SI DEPOSITS. Inuito domino.aliud ſi me concedente:vt ſi conuenit quòd tantun- L.3.
dem in eodem genere reddatur,nō idem.tunc enim non teneretur furti,nec præſta-
retur vſura citra ſtipulationem, quia excedit notiſſimos terminos depoſiti. tranſit enim
in creditum:vt ff.eod.Lucius.ſi verò non permiſit ei nominatim, diſtingue, quia aut de-
poſui rem clauſam & conſignatam,aut non.ſi clauſam, non eſt veriſimile quod noluerit
depoſitarium ea re vti. vnde ſi vtatur, tenetur furti. ſi verò non aſſignauit, veriſimile eſt
quòd noluerit, arg.ff.eod.die ſponſalitiorum.& in ſumma in princ.

1 *Regulare eſt, nemini ſine actione, agere poſſe.* 2 *Principali ſublato, tollitur & acceſſorium.*

SI DEPOSITA. Repetit quod ſupra dictum eſt, vt aliud addat. *Vltra nō potes propter* L.4.
vſu. experiri. Arg.eius quod dicitur de reprobata compēſatione.ff.de neg. geſt. ſi au-
tem his fuit. §.vlt.ſi verò eodem die velit ſupplere de vſuris,poteſt:vt ff. de re iu. Paulus.
ſi non eodem die ſuppleat, non aget decreto ad vſuras, cum ſublata ſit actio. & regulare
1 eſt quòd † nemo ſine actione experiri poteſt:vt ff.de adminiſt.tuto.quotiens.& de eden-
do l.1.ſi dicas,nonne licet implorare iudicis officium? non, quia illud habet deſeruire a-
ctioni tanquam dominæ ſuę.& cum domina non habet locum,nec ſeruiens habebit lo-
2 cum.principali † enim ſublato tollitur & acceſſorium,arg.j. de his qui à non do.manu-
mit.l.vlt.& notaui ſ.de vſur.eos qui.ſcitis tamen quòd plerunque licet implorare iudicis
officium,licet nulla competit actio, vt in integrum reſtitutione,in alimentis,& aliis mul-
tis:vt diligenter notatur in ſumma inſtit. de offic.iud. *Iterata actio.* Id eſt ſi iterum actio
prima proponatur,repellitur exceptione rei iudic.Pręterea in eodem tit.videtur contra-
dicere l. euidenter. Reſpond. verum eſſe quòd exceptio rei iudic. datur abſoluto & non
condemnato.ſ.ratione cōdemnationis. alia tamen ratione poteſt, videlicet quia ſoluit,
vel ſatisfecit.tunc enim debet facere in perſona abſoluti abſolutio, quantum in perſona
condemnati condemnatio & ſatisfactio:vt probatur ff.de excep.rei iudic.ſi quis totum.
§.planè. Vel dic quòd non habet exceptionem in eo quòd eſt condemnatus.ſed non eſt
condemnatus in vſuris, imo abſolutus:& ita habet in eo exceptionem. & ſic dicemus.j.
ſi plures vna ſententia l.j.& ij.

PROPTER INSTRVMENTA. Quibus forte continebatur de conductione. *Se-* L.5.
queſtrem. ſequeſter eſt ille apud quē deponūt plures certa cōditione:vt ff.eo. propriè.

IS PENES. *Tranſactione.* i.inſtrumenta tranſactionum. aliàs tranſactionis. *Legem.* Niſi L.6.
ſit improbata

DESIDERIVM. *Non congruit.* Sic contingit in multis. *Quo.* ſ. inſtrumento.ſic enim L.7.
forte cōtinebatur in inſtrumento, ego do pecuniam mutuo, quam apud me depo-
ſuit Titius.

SI IS QVI DEPO. Planum eſt quod hîc dicitur. L.8.

CVM HEREDITAS&c. Generale eſt, quòd hereditas perſonam domini ſuſtinet. L.9.
fallit tamen ff. de acquir.re. dom.hereditas in multis.

QVI DEPOSITVM. *Suo nomine conuen. & condem.* Secus ſi alieno: vt ff. de his qui L.10.
not.infa.furti.§.1.

1 *Contra tit. poſſid. non datur petit. hered.* 3 *Cōmodatum retineri poteſt propter impēſas.*
2 *Titulus, multas habet ſignificationes.* 4 *Periculum rei, quando ad poſſeſſ. ſpectat.*

SI QVIS VEL PECV. *Titulum.* Aliàs ponitur tit. pro cauſa qua dominium vel L.11.
poſſeſſio transfertur,ſiue de vſucapione quæramus,vel de publiciana pecu. vel petit.
1 hereditatis † quæ non datur contra tit. poſſidentem: vt j. in quibus cau.ceſ.long.temp.
præſc.hereditatem.ſed hîc eſt tit.detentationis,non dominij vel poſſeſſionis: & ideo nō
impediret petitionem hereditatis:vt ff.de hered.peti.& non tantum.multas enim habet
2 ſignificationes † titulus:vt notaui ſ.de peti.heredit.l.cogi. *Reſtituantur.* P.dixit,niſi pro-
pter impenſas retineat: vt ff.de acquir.poſſ.ſi quis rem.& de furtis,ſi is qui.& ff.commo.
in rebus.§.vltim. ſed Io.contra, vt hîc dicit.nec obſtant ll.illæ, quia loquuntur in com-
3 modato, quod † retineri poteſt propter impenſas, non autem depoſitum: vt hîc dicit.

Cautela idonea. Hoc eſt fideiuſſore: vt ff.ma.l.pen.§.vltim.& dixerunt quidam quòd cau-
tio iſta ex abundanti interponitur: quia ille qui denunciauit nullam de iure, contra eum
poteſt habere actionem.P. cum non fuerit hic lis conteſtata, non videtur danda cautio:
arg.ff.ſi cui plus quam per leg.Falc.hæc autem. 1. reſpond.ibi enim ita dicit in cautione
quæ præſtatur heredi à legatario.Reſponde primo quia illa cautio bene poteſt commit-
ti,& agi poteſt cōtra eum, licet iniuſtè. oportet enim me probare de reſtitutione: & po-
teſt eſſe quod non habeam teſtes. & ita in primo caſu expedit cautio de defendendo ad
probationem, in ſecundo ad expenſas. Item videtur de iure communi quòd debeat te-
neri: vt ff. de edendo.l. quædam. §. his autem. ſed hîc loquitur quando reſtituit ei à quo
cauſam habuit detinendi: & ideo non eſt in culpa. Secundo reſponde, quia forte ſpecia-
le eſt in depoſitario qui recipit gratia deponentis tantum, vt ei caueatur etiam ante litis
conteſt. Vel melius vt ibi, dic litem tantum, poſt lit.conteſt.imo poſt controuerſiam. ſed
controuerſia etiam facta ante litem caueatur: vt in eodem tit.ſi cui plus quam per legem
Fal.l.3.§.ſi legatarius.hodie autem huius cautionis ſeu defenſionis quam cum fideiuſſo-
re interponimus, præſtatur immunitas: vt J.auth. de depo.& denuncia.in fi §. & ne quis
alius. *Quantocyus*. i.cito. Habes hîc authen. SED IAM *Cautum eſt*, nequis extrinſe-
cus.ex hoc videtur corrigi quod eſt ff.de rei vindic. officium.ff.eo.bona fides.quare qui-
dam dicunt extrinſecus ſ. præter dominum rei, vel eum qui ius habet in re. ſed Io. dicit
non corrigi. nam hîc loquitur de denunciatione quæ fit ſimplici verbo dicendo noli re-
ſtituere niſi lit.conteſt. ſed ſi proponat rei vindica.& probet ſuam intentionem, præfer-
tur depoſitario qui erat fur.& ita poteſt habere depoſiti reſtitutionem.magis enim petit
rei ſuæ traditionem, quàm interdicat reſtitutionem. *Quæ ſubſecuta*. i. facta prius reſtitu-
tione. *Damnum quodcunque*. Nota quod dicit de damno fortuiti caſus, quia ſ. quis tene-
tur præſtare per interdictum.multo ergo magis depoſitarius poſt mortem, arg.ff.de leg.
1.cum res.§.vlt.& ff.eo.ſi in Aſia.& l.ſi plures.§. ſiue. quidam tamen dixerunt quòd non
tenetur ſi res erat eodem modo peritura penes deponentē. alioquin contra, & hoc per
4 ll.prædictas, ſi in Aſia, & l.ſi plures.ſed leges illę loquuntur quādo habebat iuſtam † cau-
ſam detinendi.tunc enim non tenetur ſi res naturaliter intereat.alioquin teneretur ſicut
quilibet exiſtens in mora: vt S. dixi. *Vel publicæ perſ.pa*.&c. i.magiſtratui: vt inſtit.de Ati-
lia.tuto.§.penult.ne ſoluat alicui præbendam quam ex principio debet habere.

L.12. SVPERVACVAM. &c. *Vel confecti*. Vt ſcyphum vel ſcutellam.aſſignatur huic l. cō-
tra.ff.famil.erciſ.heredes.§.idē ſcribit.& l.item Labeo.Sol hîc alteri poterat imputari
culpa, ibi non, licet in ponenda quæſtione hîc ponat de culpabili & non culpabili. in
reſponſione eſt aliter.& videtur idem quod hîc dicit in ſociis: vt ff.de neg. geſt.ſi ex duo-
bus.ſed contra.eſt, vt ff.pro ſocio.§.ſi Titius.& l.verum eſt. *Ne induſtria pœnas*.&c. Sic.J.
de allu.& palu.l.vlt.§.ſi mulier.

MANDATI VEL CONTRA.

TIT. XXXV.

1 *Vſuræ quando veniunt ex officio iudicis.* 2 *Salarium inceſtum, peti non poteſt.*

L.1. ADVERSVS. *Mandati actione*. Quia mandatum interuenit: alioquin ageretur
neg.geſtor. vt inſtit.de oblig.quæ ex qua.contra.§.1. *Et vſuris*. Ex mora.ſ.indu-
ctis: vel quia procurator ille erat, & homo qui conſueuit fœnerare: vel extorſe-
rat illam pecuniam à debitore qui dabat pro ea vſuras: vt ff. eod. ſi vero nō re-
munerandi. ſi vero extorſerat à debitore ſuo, poterit agere pro vſuris ex mora: vt dixi.
vel etiam ſi pactum interuenerit. ſed nec videtur quòd actione mandati agat pro ſorte &
vſuris, niſi pro mandatore vſuras ſoluerit. in eo enim quod non interuenit mandatum,
non videtur quòd agi poſſit actione mandati. ſed dic quòd agendo mandati contraria
1 pro ſorte, cum iſtud iudicium ſit bonæ fidei venit vſura † per iudicis officium: vt S. de v-
ſur. in bonæ fidei. non enim alia eſt ſortis actio, & vſurarum: vt ſupra depo.l.4. *De ſala-
rio* &c. Salarium promiſſum ſit ſolemniter, ſcilicet ſtipulatione, & eſt certum, peti po-
2 terit condictione. ſi verò non eſt † certum, non poteſt peti: vt infra eodem, ſalarium.
Si verò certum eſt, ſed non ſolemniter promiſſum, agi non poterit: ſed cognitio extraor-
dinaria à pręſide prębebitur. Diſtingue tamē quando pactum eſt de ſalario: quia ſi incon-
tinenti

tincnti poſt mandatum pactum interuenit, videtur ineſſe: & ita pro ſalario videtur agi
actione mandati. ſi ex interuallo, & ſolemnis fuit pactio, ex ea agetur. ſi non ſolemnis, im-
ploratur iudicis officium, ſi certum erat. ſi incertum, aliud: vt ſ. dixi. ſi non fuerit conuen-
tum, non agit ad ſalarium. licet in aduocato pro modo litis & aduocati facundia debeat
conſtitui: vt ff. de variis & extraord. cog. l. j. §. in honorariis. aliud in procuratoribus, quia
non conſtituitur à iudice, niſi fiat conuentio, vt dictum eſt. nec intellige quod acceſſerit
animo remunerandi, vel petierit paciſci ſibi de certa pecunia. ſed dominus ſi gereret ne-
gotia ſua tanquam amico promiſit maria & montes. alioquin non ageret mandati, ſed
locati. contraria enim eius officio merces: vt ff. eo. l. j. in fi. ſed hic cauſa mercedis, non tã-
quam mercenarius ſumpſerit officium.

1 *Actio mandati, quando competit.* 2 *Mota perſonali, interrumpitur hypothecaria.*

CVM EX *cauſa exoluiſ. proponas.* Oportet ergo quod exoluatur pecunia. ſi enim ſolum L.2.
fideiuſſit, nec exoluta eſſet pecunia, non haberet actionem mandati, eſſet condem-
natus, vel ſtetiſſet in obligatione: vt not. j. eo. ſi pro ca. nec tamen ſemper ſequitur, quod
ſi fideiuſſit & ſoluit, quod habeat mãdati actionem. quid enim ſi abſens fuit ille pro quo
fideiuſſit? datur actio neg. geſt. non mandati, cum non mandauerit: vt ff. eo. ex mandato.
1 §. j. ſi autem pro preſente & non † contradicente vel mandante; locum habet quod hic
dicit. *Pignora.* ſed cuius. ꝟ. fuerit. ꝟ. pignora. ſi rei principalis, non videtur quod locum *Sic in vete-*
habeat actio mandati: quia à reo principali fuerunt obligata: & ideo non poſſet perſequi *ri libro re-*
illa pignora, niſi ceſſa ſibi actione à creditore: vt j. de fideiuſſorib. l. ij. & ff. de diſtract. pig. *perimus.*
l. ij. ſed dic quod conſecutio illa pignoris non fiet per actionem mandati, quaſi ipſa non
ceſſo ſibi iure pignoris, pro pignoribus intentetur. ſed illa intentata perſonaliter interrũ-
pitur alia, & ſic cauſatiuè per actionem mandati conſequitur pignora: quia acquirit ſibi
2 exceptionem in hypothecaria cum perſonali mota † hypothecaria interrumpatur: vt j.
de annali except. l. vlt. vel melius dic quod iſte obligauit ſua pignora mandato rei princi-
palis, vnde ſoluta pecunia à patre ſuo eam cõſequitur, & etiam pignora actione mãdati.

1 *Nulla ciuilis obligatio, inter pat. & fil. con-* 2 *Donatio ſemel perfecta, reuocari non poteſt.*
trahitur.

SI PATER. *Sui iuris conſtituto.* Ideo dicit, quia ſi eſſet in poteſtate patris, non poſſet ei L.3.
1 mandare, cum nulla ciuilis obligatio cõtrahatur † inter patrem & filium: vt inſtit. de
inutil. ſtipul. Præterea quod dicit mandauit, eſt intelligendum cum diſtinctione. ſi enim
conſtituit ipſum ſimplicem procuratorem, poteſt reuocare mandatum ante lit. conteſt.
vt ff. de procurat. ante litem conteſtatam. ſi non cõſtituit ſimplicem, ſed in rem ſuã: quia
donauit ei vel vendidit actionem: & nunquid reuocare poterit? videtur quod non: quia
2 donatio † ſemel perfecta reuocari non poteſt: vt ſ. de condict. ob cauſam. ſi repetendi. &
inſtit. de donatio. & j. de reuoc. dona. l. j. & ij. ſ. de actio. & oblig. ſicut in initio. ſed poteſt
intelligi in eo quod non eſt ſimplex. & quod dicit de venditione, verum eſt in illa vendi-
tione quam facio, & ſum perſonaliter obligatus. tunc enim non poſſum reuocare, cum
omne ius transtulerim quod habeo. ſed vbi cedo actionem, poſſum cõuenire debitorem
re integra, quod talis eſt res quæ non ita de facili poteſt ſeparari ab homine, imo inſepa-
rabiliter inhæret oſſibus: & ideo poſſum reuocare ante lit. conteſt. vt j. de noua. l. iij.

1 *Sententia lata contra procurat. mãdatur exe-* 2 *Voluptuariæ expenſæ.*
cutioni contra dominum.

ETIAM SI *contrariam ſententiam reportauerunt.* Videtur ergo per l. iſtã quod ſi aliquis L.4.
conſtituit procuratorem in cauſa, quod cõtra dominum feratur ſententia, non con-
tra procuratorem. ſed contra dicere videtur l. j. de ſenten. & interlo. l. j. at hic ſecundum
M. loquitur quando in principio non interuenit procurator, ſed dominus: Poſt autem
datus fuit in exercenda cauſa appellationis. vel dic quod licet ſit procurator condemna-
1 tus, idem ac ſi dominus condemnaretur: quia † contra eum mandatur ſententia execu-
tioni: vt ff. de procura. Plautius, & de re iudi. l. iiij. *Nihil culpa tua.* intellige de omni: vt j.
eo. à procuratore: & ideo dicit, quia ſi aliquid pro culpa ſua factum eſſet, non haberet in-
de aliquod emolumentum: vt ff. de neg. geſt. ſiue hereditaria, & ff. de lega. j. ſi modo. & in
præcedente l. domos hereditarias. *Probabili ratione.* ſi enim expendit xxx. & potuit expẽ-
2 dere xx. non aget. & idem eſt in eo qui facit † voluptarias expenſas: vt ff. eo. idemque in

fundo §.idem ait.& hoc cum aliquis geſſit cum mandato. quid ſi ſine mandato,& victus eſt?oon aget,quia oon videtur vtiliter geſtum oegotium: vt ff.iudica. ſolui.iam tamen §. in hac ſtipulatione.ſi ipſe vicit,bene aget ad expenſas.

L.5. SI MARITVS. *Si mandaſſe te.* Patet ergo quod mandatum fuit ei, & ipſe recepit mãdatum.ſi enim non recepiſſet,ad quid teneretur?& hoc eſt quod dicit, ſi mandaſſe te, & ſic peti poteſt bonorom poſſeſſio per procuratorem.ſed & ſi mandatum oon ioterueniat,petitur per alium,me tamen ratum habente : vt ff.de booo.poſ.l.iij.§. acqoirere, & rem ra.habe.l.peoul. ſecus io adeuoda hereditate , quia non fit per procuratorem.: vt ff. de acq.hered.Paulus.ſed vbi habeo filium vel ſeruum,& inſtituũtur heredes, debet precedere iuſſum meum: vt ff.de acquir.hered.ſi quis in bo.ſi.§.iuſſum.

1 *Patientia habetur pro mandato.* 2 *Duplex eſt mandatũ,tacitum,& expreſſum.*

L.6. SI FIDEIVSSOR. *Patiente.* Patientia enim habetur pro mãdato. vnde † dici poteſt,
1 quod mãdatum aliud tacitum,aliud expreſſum. de expreſſo noo eſt dubium.tacitum
2 eſt † vt hic dicit idem , quando me præſente & non contradicente mandauit aliquis vt
mihi credatur:vt ff.eo.qui patitur.

L.7. SI LITERAS. *Mandati actio tibi competit.* ideo habet locum actio mand.cõtra dominum,quia dominus ad me direxit mandatum,aliud ſi procuratori, ſic, vade & accipe mutuam peçuniam.tũc enim tenetur inſtitoria:vt ȿ.de inſtito. ſi mutuam. & notaui hãc diſtinctionem ȿ.ſi cert.pet.eum qui mutuam. ſi volui obligare cum dedi, eum qni deſtinaoit,non tenetur,procurator.ſi procuratorem,& non dominum , nihilominus tenetur qui mandauit,ſi pecunia verſa eſt in vtilitatem ipſius,vel ſi certum eſt eum mandaſſe, ex hoc habet actiooem mandati inſtitoriam, ſecundum quod dictum eſt.

L.8. SI TIBI IN REM *ſuam.* Domini.ſi peculij,ſimiliter habet locum actio mandati.& ita quo ad actionem iſtam non diſtinguitur in re peculiari vel dominica,aliud cũ agitur de in rẽ verſo.illa enim actione agitur,cum verſum eſt in rem domini, non peculiarẽ. *Ipſo præcipiente pignora.* Si non præcepit de pignore,ſed iuſſit pecuniam dari: ſi poſt dedit pigoora,non valet obligatio pignoris,ſi dominus oon voluerit:vt ff.quod iuſſu, dominũ.

L.9. CVM PER *procuratorem.Læſam eſſe dicas.* quia non induxit teſtes, vel non induxit eos quos debebat:vel ſi debuit appellare,ſciens omiſit:vt ff.eo.ſi procurator §.catulo. ibi dicit quando omiſit appellare.ſed hic tamen diſtinguit, quocũque modo lædatur.datur enim actio mandati.ſi vero colluſione ſua abſolutus eſt aduerſarius,datur ſimiliter mandati:vt ff.eo.ſi procuratorem j.reſponſo.

1 *Fideiuſſor officium gratu accipit.* 3 *Inquilini,quando poßint expelli.*
2 *Beneficia iuris iuuare debent,non decipere.*

L.10. SI PRO EA. *Nulla ratione antequam &c.* Sed cur non ante , cum pro eo ſit obligatus?
& id obeſſe videtur,in quo obligatus eſt:vt ff.de nego. geſt.ſi quis mandato. Reſpon.
1 quia officium fideiuſſor † gratis accipit.ſ. de ſe obligando , & ſoluenda pecunia : vt ff.de
condi.indeb.l. indebitum.quod intempeſtiuè. i. antequam ſoluat, reuocare non poteſt:
2 quia iuuari non decipi † nos beneficiis oportet: vt j.commo.in cõmodato §.iij.at ibi hoc
ipſo,quòd geſſit,vel alij mandat qui gerit,perficit mandatum: vt ff.manda.ſi mandato.j.
reſponſo §.quotiens. ſi verò nouãdi animo obligationem ſuſcipit, antequam ſoluat agere poterit,vt dominus ſuſcipiat:vt ff.eo.ſi mãdato meo.§.j. *Poſtea.*ideo dicit, qoia ſi tempore quo intercessi dilapidabat & modo dilapidat, non iuuor. ſed vbi non dilapidabat à
principio,datur auxilium:vt ff.de interroga.actio.de ætate.& vt io poſſ.lega.l.plane. Idẽ
3 in latoribus hoſpitiorum.poſſunt enim † inquilinos ſuos expellere, vel ab eis petere ſatiſdationem ſi poſtea facti ſunt dilapidatores.aliud ſi à principio erãt.*Conuenire.*ſubaudi,niſi
diu ſteteris io obligatiooe:vt ff.eo.Lucius.*Contra bonam fidem:* non ipſo dolo feciſſe videtur:vt ff.eo.ſi procurator. §. ſi ignorantes. & adhibe hic diſtinctiooem de omiſſione exceptionis,vt diligẽter in ſumma notatur §.cõtraria.ibi, item nullo modo aget fideiuſſor.

L.11. PROCVRATOREM. planum eſt quod hic dicitur.

L.12. CVM *mandati. ſi contra.* i.citra.ſic ȿ.de Iudæis,cœlicolarum.non enim differt ſiue veniat citra ſiue contra.non enim poteſt vẽdere,etiam ſi ſit generalis procurator. aliud ſi liberam habeat & geoeralem:vt ff.eo.libera.& l procurator tutorum.

L.13. A PROCVRATORE. *& omnem culpam* . dicit ergo indiſtincte de omni culpa. ſed ſi communis eſt res de qua mandaui , vt quod teneatur tantum de dolo & lata culpa:

ſi verò

ſi verò mea gratia ſuſcepit taotum mandatum, dixerunt quidam quod teneretur, ſicut in depoſito & commodato: vt ff. cõmo. in rebos. §. j. ſi vt certo. domino B. viſum fuit aliud in ptocuratore ex natura mandati, quod leuiſſima. ſ. culpa interueniat, licet mea gratia receperit mandatum, & hoc in ſumma §. ex mandato. in fi. §.

SI SECVNDVM. *Vtriuſque voluntate.* pro eodem enim debet habete, ac ſi mandaſſet: vt ff. de ſolu. veto. & l. ſolutum. L.14.

1 *Procurator de leuiſſima culpa, tenetur.*
2 *Quare domini morte, finiatur mandatum.*
3 *Probabilis ignorantia.*
4 *Mandati actio, morte domini non tollitur.*

MANDATVM *re inte. do. mor. finitur.* Hoc norabile eſt, quia locum habet in iſto ſolo L.15.
contractu. nam alij re integra morte domioi non finiuntur, imo tranſeunt ad here-
des, ſicut videri poteſt io conditionali ſtipulatione inſtit. de verb. ob. §. ex cõditionali. in-
cipiunt enim actiones ab heredibus & contra heredes. aliud tamen eſt in mãdato ex na-
tura mandati, vt hic dicit: ſicut aliud eſt ibi ex natura ſua quàm in aliis contractibus: quia
1 tenetur ptocurator † de leuiſſima culpa: vt not. ĩ. eo. à procuratore & eſt ratio, quia con-
templatione tamen eius qui mandauit faciebam: vnde ipſo defuncto, cum hoc pto he-
2 rede non facerem, finitur re integra, vt dicit. Idem in ſocietare, ſiue ſit res integra, ſiue †
non. Idem in mandata iuriſdictione, quia mandatoris re integra finitur: vt ff. de iutiſdic.
om. iud. & quia. ſecus enim ſi ſemper imperfectum eſſet negotium, vel inchoatum. & li-
cet hic dicat tantum de morte domini, idem tamen in morte procuratoris: quia ſi res eſt
integra, finitur: vt inſtit. eo. §. item ſi adhuc. Idem ſi reuocatum fuerit: vt ĩ. eo. tit. §. recte
quoque, & licet extinguatur morte iſtius vel illius, ſi procurator ignotauit dominum
3 mortuum, & ita nihilominus admioiſtrauit & executus eſt mandatum, probabilis † eſt
ignotãtia, nec ſentiet dãnum; imo aget pro expenſis. vel ſi dubitabat, habet exceptionẽ:
4 vt inſtit. eo. §. item ſi ad hoc. mãdatum enim non † mandati actio morte mãdatoris tolli-
tur: vt ff. eo. ſi præcedente. De mandato autem ideo dicit quia ſi noo mandaſſet, ſed pro-
poſuiſſet aliquem ad aliquid faciendum, non finiretur integra re domini morte: vt ff. de
inſtito. l. ſi quis §. eius. ſi verò delegetut cauſa alicui, & moriatur re integra, diſtinguunt
quidam, vtrum expreſſum fuerit proprium nomẽ, an dicatur, epiſcopo Bononien. primo
caſu expirat, ſecundo non. ſed hoc non inuenitur iure noſtro, ſed ſecundum conſtitutio-
nes vel decretales, & ex beneplacito domini papæ. quod autẽ generaliter dicit. l. iſta, fal-
lit ff. eo. ſi verò non remunerandi §. vlt. & l. ſeq. ſed videtur cõtra ff. de ſolut. l. vlt. quidam
dixerunt quod illud locum habet quando mandatum reduodat ad damnum heredis. ſe-
cus ſi ſibi expediat: vt in prædicto §. vel conuerte literam ſic, ei autem cui iuſſi debitorẽ
meum ſoluere poſt mortem meam, non rectè ſoluitur. q. d. quod morte finitut mandatũ,
ita eſt cum de re aliqua mãdatum eſt, quod viuo teſtatore explicari poterat. ſi verò in vi-
ta non potuit conſummari, non habet locum actio mandati, ſed de dolo, ſi non ſeruauit
fidem: vt ff. de relig. at ſi quis §. ſi cui funeris.

AD COMPARANDAS. *Quanti intereſt.* Comperit enim mandati actio cum cœpit L.16.
intereſſe: vt ff. eo. ſi procuratorem §. mandati.

1 *Salarium ex mandato, quando peti poteſt.*
2 *Factũ in mãdato exequãdo, locari non ſolet.*

SALARIVM *incert. pollicita.* Non eſt vis facienda in eo quod dicit, pollicitationis, id L.17.
eſt, ſolius offerentis promiſſionis. nam idem eſt & incertam, id eſt, incertò faciat ſtipu-
lationem: vt ff. de verb. oblig. ita ſtipulatus. ideo ergo dicit vt denotet quod frequẽter ſo-
let accidere. ita eſt cum aliquid incertum eſt re, quantitate, & genere. ſi vero re & quan-
titate, ſed nõ genere: vt quia ſeruum vel aliquid promiſi, peti poterit: vt ff. eo. ſalarium. &
l. qui mutuam §. ſalarium. & ſi quidem in mãdato conueniatur de ſalario, vel ſtatim poſt,
1 agetur mãdati: quia videtur ineſſe. ſi ex interuallo, nullo modo † neque otdinarie neque
extraordinarie peti poterit, vt hic dicit. aliud in aduocato: quia ſiue promittatur certum,
ſiue incertum, debet conſtitui ſalarium ſecundum facundiã ipſius: vt ff. de extraord. cog.
l. j. nec ſalarium certum impedit actionem mandati, ſicut nec in remuneratione: vt ff. eo.
ſi remunerandi. niſi acciperetur tanquam merces, & quaſi à quolibet mercennario: vt ff.
eo. l. j. ſed in petitione diſtingui poteſt an ipſe procurator paciſcatur de mercede, ita, do-
mine non faciam niſi dabis mihi x. vel equum, vel aliquid tale: vt tunc agatur præſcriptis

2 verbis,non locati.nec † enim ſolet tale factum locari:vt ff.de præſcript.verbis, naturalis.
ſi dominus dicit,vade,ego dabo tibi.c.vel hoc,vel illud,& procurator taceat, ageret cō-
traria actione mandati.ſi quæras an vltra.c.aureos,non poſſit conſtitui ſalarium,in pro-
curatore,ſicut in aduocato,vel non eſt expreſſum,ſed ſatis dici poteſt, quòd idem ſit in
procuratore.

L.18. POST *ſolutionem*. planum eſt quod hic continetur.

L.19. PRETII. Leue eſt quod hic dicitur.

L.20. SI CONTRA. *Fruſtra petu.* vt ff.de pactis,ſumptus quidem,etiam pactum reprobatur
in aduocato:vt ꝰ.de poſtulan.ſi qui aduocatorum. quidam tamen diſtinxerūt vtrum
paciſcatur de quota portione,an de re ſingulari.ſi de re ſingulari, puta petebatur heredi-
tas,& pactum eſt de aliqua re hereditaria,valet:aliud ſi de quota portione.Domino meo
videtur contra:vt ꝰ.de poſtulando.

1 *Arbitrorum,tria genera.* 2 *Poſitiuum,quādo in ſuperlatiuum reſoluitur.*

L.21. IN REM *mandatam. Cuius eſt certiſſ.mand. iudicium.* ſed nonne potius debet dici incer-
tum,cum per iudicium mandati petatur intereſſe quod eſt incertum , ſicut in actione
præſcriptis verbis.ſed dic,certiſſimum eſt mandati iudiciū.ſ. dari. vel dic quia per actio-
nem iſtam damnatur quis ad intereſſe,quod debet poſtea certificari & declarari. *Verum
etiam exiſtimationis.* i.infamiæ.minuitur enim exiſtimatio:& ita manente libertate pœna
plectetur:vt ff.de var.& extraor.cog.l.pen.§.j.notatur enim infamia: vt ff.de his qui not.
infa.l.j.& hoc ſi ex dolo condemnetur.ſecus ſi ex culpa:vt alibi inſtit.de ſuſpect.tut.§.ſu-
ſpectus autem remotus. *Moderator atque arbiter.* vt de arbitro compromiſſario,quòd ne-
mo poteſt eſſe in re ſua arbitrator, aut, id eſt, perpendere & deliberare expediat ſibi ali-
1 quid vel nō poterit,vt hic dicit.arbitrorū enim † ſunt tria genera:vt ff.pro ſoc.ſocietatē.
non omnia negotia . quædam enim ſunt quæ facit inuitus circa rem ſuam , quia vendit
quandoque inuitus:vt notaui.ꝭ.de ſeruo communi manu.l.j.aliàs ſi mulier. Idem obſer-
uatur in caſibus,vt compellatur quis vendere , vt cum afficit quis ſeruum ſuum verberi-
bus:vt ff.de his qui ſui vel alie.iur.l.ij.idem eſt cum quis non habet viam ad ſepulchrum.
Exacto officio. i.diligentia.quidam dixerunt exacto officio. i. exactiſſima diligentia : quia
2 tenetur de leuiſſima culpa:& ita † poſitiuum reſoluetur in ſuperlatiuum. ſic inſtit. quib.
mo.re contrahitur oblig.& in illo exemplo,Saturnia ſancta deorum.i.ſanctiſſima.& hoc
ſatis admittit dominus meus.Non tamen in hoc vim facit, quia hic non dicit de quanta
diligentia teneatur,ſed tantum de officio gerendo. *Neglectum.* ſi quod nunquam admi-
niſtrauit,ſi incepit & deſtitit. *Culpa vacuum eſt.* i.culpabile eſt , quia poteſt imputari ei vt
culpa,vel conuenietur ex ea cauſa.

Sic in veteri libro reperimus.

1 *Lombardi pecunias ſuas non effundunt.*
2 *Per negationem,res fit dubia.*
3 *Ceſſio ſimulata quando intelligitur.*
4 *Simulatio,duobus modis præſumitur.*
5 *Inter cedere & mandare,eſt differentia.*

L.22. PER DIVERSAS *Alienis rebus fortu.inhiantes.* Sic ꝭ. de præſcript.xxx.an.l.j. *Litigato-
rum.* ipſos reos vel debitores appellat litigatores. *Cum certum ſit.* præſumptione , quæ
1 præſumptio eſt iuris , & de iure. non eſt enim preſumendum de aliquo Lombardo † vel
alio,quod pecuniam ſuam effundat:vt ff.de probat.cum de indebito. *Pro indubitatis.* i.nō
deductis in iudicium.ſi enim eſſent in iudicium deducta, dicerentur dubia, cum res fiat
2 dubia † per negationem:vt ꝭ.quibus ad liberta.l.iij.ſed ante non licet apud homines poſ-
ſe dici dubia. *Ante.* cum enim iudici non ſit dubia, nō habetur pro dubia. *Suo vindicare.*
i.ſibi debito petere,& ita quod perſonaliter debetur,dicitur vendicari . *Nec enim dubium
eſt.* Præſumptiuè. *Qui tales ceſſiones &c.* Sciendum eſt ſimulatam ceſſionem debere dici,
3 quando id actum eſt † inter cedentem & eum cui ceditur , quòd omne lucrum & emo-
lumentum ad cedentem referatur : ſed ſimulatur contra. ſ. quod debeat pertinere ad
illum cui fit ceſſio:& ob hoc ipſum fit ceſſio,ſcilicet, vt ſic videatur. Item & datur plerū-
que ob idem aliqua pecunia modica, vt ob hoc prætextu libertatis vexare eum , & in eū
4 ſæuire poſſet.ergo præſumamus † ſimulationem ex duobus.i. ex paruitate pretij : vt arg.
ff.de tranſact.cum hi §.modus. Item quia non reperitur in inſtrumento nomen contra-
ctus ex quo ſit facta ceſſio : ſed dicitur ſic , ille ceſſit illi actionem ſuam contra illum. vel
ſimilia.

ſimilia. ſi verò nomen venditionis vel alterius contractus continetur, non præſumitur ſi-
mulata. nec obſtat quod hic dicitur, licet inſtrumento ceſſionis vẽditionis nomen incer-
tum ſit: quia dico prius debet fieri inſtrumentum ceſſionis, vel alterius contractus, & po-
ſtea ſubſequi ceſſio, vt non videatur fraus facta. hic autem primo facta fuerat ceſſio, &
poſt inſtrumentum contractus: & ideo aliud eſt. Item & præſumitur ſimulata, ſi actio ſit
pro parte iuſto pretio ceſſa, pro parte donata: vt j. eo. l. proxi. Si quæras quid faciat lex iſta
ad titulum iſtum: reſpond. quia hic tractat de cedenda actione: ergo ſecundum nos & de
5 mandanda, licet aliàs ſit differentia inter cedere † & mandare: vt ſ. de actio. l. j. *Pecunia.* ſ.
modicis. *Quis inter coheredes.* inter hos enim bene poteſt fieri ceſſio: vt ff. famil. erc. plane. &
l. præcedẽti. *Pro debito.* hoc refert ad creditorem. *Pro munimine ac tuit. accep.* ſ. poſſeſſor, &
ſic redde ſingula ſingulis. & intellige quòd acceperit poſſeſſor rei alienæ ceſſionem pro
munimine ac tuitione ad excipiendum, non ad agendum contra alios. & ita permittitur
aliquid excipiendo, quod non conſequitur agendo. & poteſt poni exemplum quando rẽ
alienam poſſideo & impetro ab eo qui habet ius in illa re, puta emphyteuta aut vſufru-
ctuario vt cedat mihi actionem ſuam, vt poſſim me defendere contra dominum, nõ age-
re, vt ſ. dixi. nec pono ſicut alij, quando timeo ruinam domus meæ, nec vis cauere de dã-
no infecto, ſed cedis rei vindicationem, ſi mea propter tuam corruerit. hic enim nihil di-
cit de ruina. *Tam pro exceptis.* l. iſta videtur ſibi ipſi contraria. ſi enim valet ceſſio & in ex-
ceptis cauſis, & in aliis, ergo in omnibus. male ergo dixit ab initio non valere. vnde dicẽ-
dum eſt quòd hic loquitur de veris, ſ. verò de ſimulatis. & hæc ſit ſolutio.

AB ANASTASIO. Superior lex proxima dicit venditionem actionis preſumi ſimu- L.23.
latam ex paruitate precij. Item dictum eſt nõ preſumi ſimulatam, vbi nec donatio-
nis nec alterius contractus inſtrumentum continet. non ibi pleoe dixi. quidam circũue-
niebant l. illam vt facerent medietatem vel tertiam partem actionis pro iuſta æſtimatio-
ne, aliam verò partem daret: & ſic ceſſabat l. ſuperior Anaſtaſij. vnde hoc fieri in hac l. ſe-
quenti prohibetur. *Re ipſa perſoluit.* Non facias vim in hoc; quia ſi perſoluit, vnum eſt re
ipſa & vero contractu perſoluiſſe. & ita patet quod aget ad illud tantum quod dedit, noo *Sic in vete-*
aliud, cum particularis eſt præſtatio. aliud ſim particulatim dediſſe: quia tunc ſecundum *ten libro re-*
quoſdam nuo prohibetur agere ad ſuperfluum: vt ſ. l. proxi. ſed ſecundum nos ſatis dici *perimus.*
poteſt quòd ſicut hic prohibetur in ſuperfluo, ita & ibi. Cenſemus vt neque ei qui cedit
&c. ſi autem vis ſcire quãdo teneat ceſſio actioois, diſtingue vt diligenter ootatur in ſum-
ma, ne liceat poteotioribus.

SI SERVUS SE EMI MANDAVERIT.

TIT. XXXVI.

1 *Relatiuorum natura.*
2 *Qui emit, debet facere pecuniam accipientis.*
3 *Iniquum eſt, rem & pretium amittere.*

SI EXTERO. id eſt, extraneo alicui non domioo. & dicitur exterus quilibet L.1.
præter dominum. ſi enim domino ſuo mandaſſet de ſe emendo, tunc ſine du-
bio non valeret mandatum neque à principio oeque ex poſt facto. ſed poſſet
dubitari, ſi duo ſint domini alicuius ſerui, & ſeruiens mandauit vni vt eum re-
dimeret ſuis nummis & maonmitteret, an valeat tale mandatum à priocipio vel ex poſt
facto. hanc propoſuit queſtionem dominus Io. ſed non ſoluit. & videtur à ſenſu cõtrario,
cum in extraneo noo teneat à principio, & vix de æquitate & poſt facto, quòd multo mi-
nus valeat in domino. *Se mandauit emendum.* Pone ſimpliciter quòd mandauerit ſe emen-
dum. ſed & poteſt eſſe quòd de manumiſſione contineretur io mandato. præterea nõ di-
cit de ſuis nummis hoc eſt peculiaribus, an non. Ideo hoc noto, quia cum mãdat, ſi dicit
ſe emẽdum nummis peculiaribus, habet auxilium ſeruus ex conſtitutiooe diuorum fra-
trum miſſa ad Vrbium maximum, vt manumittatur, ſiue dictum fuerit vt manumitta-
tur, ſiue non: vt ff. de manumiſſ. l. iiij. ſi verò ſimpliciter maodauit vt ematur, nullus con-
ſiſtet contra emptorem vt eum manumittat. *Quia hic liber &c.* Hæc ratio lege compro-
batur. Dicit enim lex quod ſi aliquis cui relicta eſt fideicommiſſaria libertas, paſſus ſit ſe
venundari, quòd poſtea non poteſt proclamare in libertatem. nam in libero qui paſſus
eſt ſe venuodari, idem eſſet: vt ff. quibus ad liber. procla. l. j. vnus. ergo verum eſt quod nõ

tenet mandatum ex perſona ſerui: quia liber homo mandare non poſſet. vel alia ratione
ꝓbari poteſt, quod nõ teneat: quia aut tenuit eo iure quo eſt ſeruus. ſ. iure ciuili. aut quo
eſt liber. ſ. iure naturali. iure ciuili non, quia quo ad ius pro mortuo reputatur. naturali
non: quia ſi liber, eſſe non poſſet. ergo multo minus poteſt ſeruus, qui liber eſt iure natu-
rali. *Quoniam qui mandat &c.* Hæc eſt ratio quare non cõſiſtat actio ex perſona domini:
quia cum dominus mandat rem ſuam à ſe comparari, ratione venditiones dicitur vendi-
tor, ratione mandati emptor: quia qui per alium facit, ipſe facere videtur. quod non po-
1 teſt eſſe, regula, eiuſdem rei: quia talis eſt natura † relatiuorum, vt non compatiantur ſe
in eodem, regula, eiuſdem. ſicuti nec aliquis poteſt dici pater & filius reſpectu eiuſdẽ per-
ſonæ: vt ff. de rer. permut. l. j. ſi tamen res mea fuiſſet obligata penes aliquem creditorem
& mandaui alicui de ea emenda, tenet mandatum: vt ff. mandati. ſi mãdauero tibi vt pro
me. §. ſi hi quorum. & videtur quòd hic valeat mandatum: cum alias. ſi contrahat ſeruus
etiam prohibente domino, tenet cõtractus: vt ff. de peculio. ſi quis ſeruum §. vlt. ſed illud
eſt cum vendit vel emit, nõ vt ſeruus auferatur domino. ſi enim voluit dominum priua-
re ſeruo, hoc non voluit prætor: vt ff. eo. cum ſeruus. *Optima ratione.* quæ eſt, ratio iſta æ-
quitatis præualet iuri ſtricto: vt not. ſ. de iudi. placuit. *Quia non id agitur &c.* Agitur enim
vt detur actio propter mandatum ex alio contractu. ſi verò in mãdato ſtaretur, non age-
retur. datur ergo actio mandati. de pretio vero non agit. ſed ſi hoc. litera ſequens videtur
contradicere, quæ dicit quòd poteſt agere qualibet, ſed non vtraque. vnde Io. ita expo-
ſuit ſic propter mandatum ex alio contractu. i. propter alium contractum ex mandato, vt
conuerſiue legatur: ſicut aliàs dicitur pretij portio, id eſt pretium partis: vt ſ. cõmuni di-
ui. l. j. vel fiat ſuppletio ibi, vt ex ipſo mandato, ſubaudi, ſolo: ſed ex ipſo mandato & alio:
vt ita mandatum ſit cauſa quare agatur ex ſequenti contractu: & econuerſo. & eſt ſimile
j. de rei vxo. act. §. eodemque modo. quia ibi inutilis ſtipulatio valet propter ſequentem
vtilem. & pone exẽpla vt ibi ſcripſi. *Soluti ſunt.* ſcilicet domino ignorante peculiares nũ-
mi ſoluti ſunt. & ita non liberatur: vt ff. manda. cum ſeruus extero. Illum enim qui emit,
2 oportet facere † pecuniam accipientis: vt ff. de actio. empt. ex empto. Illi autem domini
ſunt: & quod ſuum eſt, amplius ſuum fieri non poteſt. ſi verò ſolueret domino ſcienti nũ-
mos peculiares, aliud eſſet, arg. j. de act. emp. ſi ſeruos. vel ideo dicit de ignorante, quia nõ
eſt preſumendum quòd ſeruus auderet mandare domino ſciente. ſed nonne videtur cõ-
tradicere l. iiij. ff. de manumiſſ. & ff. de condic. ob cau. l. iij. §. vlt. quæ dicit quòd ſi alicui
relinquatur libertas ſub conditione ſi x. dederit, quod poteſt dare nummos peculiares. ſi
ergo ipſe poteſt dare, quare non licet emptori? Reſpon. quidam ad l. primam, quia ſi ſim-
pliciter mandauit de emendo, non liberatur, vt hic. aliud ſi mandauit vt emeret ſuis nũ-
mis, nihil differt, quia non liberatur: nec pertinet ad materiam iſtam l. illa de manumiſſ.
quia hoc ſolum dicit, quod locum habet cõſtitutio ſi is qui ſoluit, non eſt liberatus. ad a-
liam. l. de condict. ob cauſam. reſpon. quòd licet ſeruo ſoluere de peculio. cum enim re-
linquitur alicui libertas ſi x. dederit, ſciebat dominus bene quod ille ſeruus nihil poterat
habere: vt veriſimile ſit quod voluerit eum de peculio ſoluere. aliud eſt hic, vbi non puta-
uit habere pretium niſi ab emptore. alioquin ſi de peculio, de ſuo ſolueretur, & ſuum re-
ciperet. debet ergo emptor de ſuo proprio ſatisfacere: aliter enim non liberatur, vt dicit:
Etiam mandati de ancilla. Hic mutat caſum in ancilla. ſ. enim locutus fuerat de ſeruo qui
mandauerit ſe emi. & voluerunt quidam intelligere quod iſta actio mandati detur cõtra
emptorem pro ancilla manumittenda. ſed hoc non probatur hac. l. dicit enim quod ſo-
lum mandauit de emendo. quomodo ergo aget mandati vt manumittatur, ſi de vtroque
continetur. i. in mandato interceſſit vt manumittatur, & pretium cõſequatur dominus?
& mandati iudicio ratione affectus cogetur manumittere: vt ff. mandati, cum ſeruus. ſed
hic non ita mandauit, & ita non ita dicendum. Præterea ſi loqueretur de vtraque, non
impediretur agere vtraque ratione cõtrarietatis, vt hic. dic ergo quod loquitur de actio-
ne mandati, qua conſequimur ancillam, vt retradatur. & hoc bene oſtendit litera iſta cũ
dicit mandati & empti de pretio conſequendo. hoc enim deſignat hæc copulatiua con-
iũctio inter ea poſita. præterea hoc dicit ſequẽs litera, ibi, ſane in alterius arbitrio &c. Sed
contra nos videtur quod dicitur, quia contraria mandati non contra dominum datur
emptori. ſ. de ſeruo recipiendo, vel de peculio: vt ff. mandati, ſeruus meus. non ergo debet
dari domino directa, eadem ratione. Sed illud non obſtat: quia quod dicitur, mandati

actio

actio vltro citroque eſt,expone.i.eſſe ſolet.quandoque tamen aliter eſt, vt hoc caſu, ſicut
in prædicta l.dicitur.& in alio caſu ff.manda. poteſt. Si dicat quis, quomodo aget? quis?
Dominus ad ſeruum retradendum,cum ſemel tradiderit & vẽdiderit. Reſpon.non age-
tur inſpecta natura contractus,ſed cõſiderata natura mandati.ſi enim ſeruus meus mã-
daſſet tibi de aliqua re emenda,pone loricam vel aliquid tale,& tu emeres, poſſum age-
re mand.pro re illa.ergo ſi mandauit de ſe emendo , eodem modo agam mandati ad re-
tradendum. vel ſi voluit perficere venditionem,poterit agere ad pretium : non tamen a-
3 get ad vtrumque.iniquum † enim eſſet,ſi emptor rem & pretium amitteret: vt ff.de act.
emp.emptorem.§.vlt.Impeditur ergo ratio contrarietatis.ſic j.de fur.l.j.*Empti de pretio.* id
eſt, venditi.veteres enim his nominibus promiſcuè vtebantur:vt ff.de act.emp.veteres.

DE SOCIETATE. TIT. XXXVII.

1 *Amiſſa pecunia, finitur ſocietas.* 2 *Communicatio, quando non præſumitur.*

SOCIETATEM. *Poſſe contrahi &c.* Sed quæritur an ille qui pecuniam L.1.
contulit, debeat habere caput ſaluum.i. ſortem , & lucrum ex ea proue-
niens communicare. Io.diſtinxit,an ab initio ſic pecuniam vt communi-
caret,an vt ſua permaneat.In primo caſu communicatur,in ſecundo nõ.
quid ergo præſumitur pro eo qui dedit pecuniam? itẽ quid ſi pecunia cõ-
ſtituta propter alterius operam caſu fortuito ſit amiſſa? etiam ille ſentiet damnum , qui
ſolam operam exhibebat : quia & eius ſimiliter erat lucrum. ſed dico non tenebitur iſte
1 exhibere operam ſuam , vtpote cum finita ſit ſocietas † amiſſa pecunia : vt inſtit.pro ſo-
cio.§.item ſi alicuius.vtpote cum ſine pecunia operam exhibere nõ poſſit. nam circa pe-
2 cuniam exhibebat operam in prima quæſtione. Dico quòd non præſumitur † commu-
nicatio:vt arg.ff.eo.l.j.§.vlt.& l.ij.non debet eſſe in parte,quod in toto. hoc de iure.nam
propter conſuetudinem indigenarum huius loci aliud dicerem,quia ſemper caput ſaluũ
exigunt & habent.

CVM PROPONIS. *Ad vtrumque pertineat.* Licet tu ſolus ſolueris pretium & penſi- L.2.
tationes.A te ſolo numeratũ. vnde tibi ſoli dominium aſſerebas. *Cõſequeris.* ſ.à ſocio.

CVM IN ſocietatis. *Fides.* ſ. bona quæ in his contractibus exigitur. *Inter ſocios diuidi.* L.3.
Niſi aliter actum fuerit inter ſocios: vt ff.eo.ſi non fuerint partes.

SI SOCIETATIS. Forte omnium bonorum. *Vel tranſactionis ſtipu.* Quæ tunc tãtum L.4.
neceſſaria eſt,cum tranſactionis iure diuiſio fiat.

1 *Finita ſocietate, naſcitur actio pro ſocio.* 2 *Manente ſocietate agitur pro ſocio.*

1 TAMDIV &c. & eſt arg. l. iſta quod demum finita ſocietate naſcatur actio † pro ſo- L.5.
cio. aliter enim nulla eſſet huius l.illatio. ſic eſt & in actione tutelæ. ſed plerumque
2 manente † ſocietate agitur pro ſocio: vt ff.eo.ſi renontiauerit §. nonnunquam. eſt enim
ſpeciale in ſocietate vectigalis:quia qui vectigal cõduxerit,etiam finito tempore quãdo-
que habet neceſſe retinere.ſ.ſi maximos fructus perceperit: vt ff.de vectig. eo temp.§.vlt:
vel forte ibi loquitur exempli cauſa.& idem vbicunque in qualibet ſocietate expedit ſo-
cietati agi ea manente.

DE SOCIETATE. *Omnimodo conſeruandæ ſunt.* vtpote cum legem inducant : vt ff. L.6.
depo.l.j.§.ſi conuenit.

SANCIMVS. Planum eſt quod hic dicitur. L.7.

DE CONTRAHENDA EMPTIONE ET VENDITIONE. TIT. XXXVIII.

VENDITIONES. *Non idcirco irritæ eſſe creduntur.* Idem in actione.non enim di- L.1.
ſtinguitur ad perſecutionem rei ſit præſens res,vel non: vt j.de præſcript. long.
temp.l.vlt.Diſtinguitur quantum ad dominij tranſlationem:quia ſi in præſen-
tia mea ſit res cuius aliquis vult transferre dominium,vel etiam oſtendatur, de
iure transfertur: vt ff.de acquir. poſ. quod meo. diſtinguitur etiam quãtum ad tractatio-
nem: vt ff.de ſolut.qui x.§.ij.& ff.de fur.falſus creditor.§.j.in fin.

L.2. EMPTIONEM. *Venditiones & alios quoſlibet contractus* &c. Imo etiam poſſunt facere
teſt. nullis dilucidis interuallis: vt j. qui teſta. fac. poſſ. furioſum.

L.3. SI DONATIONIS. *Emptio in ſui deficit ſuſtan.* Subſtantia emptionis eſt cooſenſus. non
autem conſentiunt in venditione, cum licet verbis emptionem exprimant corde ta-
men aliud ſapiuot: vt ff. de reb. dubiis, in ambiguo. & ff. eod. l. in venditione. *Sicut perfecta
donatio.* Olim ſtipulatione interpoſita, hodie oudo pacto: vt inſtit. de dona. §. & perficiũ-
tur. Vel perfecta dicitur .i. impleta traditione: vt ſ. de actio. ſiquidem. & ff. de act. empt. ſi
quis alienam. *Parere conuenit.* Act. præſcript. verb. indulta: vt j. de rer. permut. rebus. vel
condict. ob cauſam: vt ff. de præſcr. verb. naturalis. § ſinautem, rem do vt rem accipiam,
infra de doo. quæ ſub modo. l. 1.

1 *Cur emptio rei ſuæ non conſiſtat.*
2 *Venditio ratione iuris quod quis in re habet, eſt valida.*
3 *Pretium quando repetitur.*

L.4. CVM RES *Tibi donatas.* à donatrice. *Duplicari tibi tit. poſſ.* Vt ff. de acquirend. poſſeſ.
poſſideri. §. ex pluribus. & ideo intellige tit. poſſeſſionis .i. dominij: vt ff. de verb. ſign.
interdum. *Cum rei propriæ emp. non poſſ. conſiſtere.* Niſi gratia poſſeſſionis: vel ſi alius habeat
ius in re, vt quia emphyteuta. vel ſi partim eſt mea, partim tua, valet pro parte tua em-
1 ptio, vt ſi habeo vſumfructum: vt ff. eod. ſuæ rei. & eſt forte ratio quare † emptio rei ſuæ
non conſiſtat: quia vt ſtatim facta eſt venditio, amittitur exceptio de euictione: quia &
vbi res aliena venditur, ſi poſtea emptor eius dominus fiat, actio de euictione amittitur:
vt ff. de euict. ſi vendidiſti. cum ergo & hic emptor ab initio ſit dominus, ſtatim admitti-
tur contra venditorem actio, & emptor tenetur ad pretium. ſic ergo inuicem compeoſa-
tione facta cauſa minuendarum litium oullam eſſe venditionem cenſemus. *Affer. perfe.*
2 *etiam dona. pot. defen.* Valet ergo venditio † ratione iuris quod quis in re habet. ſic ff. eod.
qui tabernas. hoc enim propter querelam ius in re habebat: quia vel petit. hered. vel rei
vindica. poterat intentare, legatum autem non valet: vt ff. eod. l. 2. Mæuius. §. penul. quã-
quam dici poſſit quòd nec venditio valet: ſed tamen qui emit, habet exceptionẽ, vt hic.
3 quid ſi emit putans eſſe vendentis? Reſpond. repetit † pretium: vt ff. eod. ſuę. ſed tameo
non habet exceptionem. contraria enim eligit volens, vt res ioempta vt empta habea-
tur: ideóque repellendus eſt: vt ff. quando appellan. ſit l. 2. §. ſed ſi alius. ſed ſi non repetit
pretium, habet exceptionem. nec obſtat quòd non contraxit vt haberet hoc auxilium,
arg. ff. de iur. & fac. ign. regula. §. qui igitur. & nonne vſucapio licet putem me dominum
ex traditiooe.

1 *Fraus quomodo præſumitur in tutore, res pupilli comparante.*
2 *Tutor, quomodo res pupilli emere poteſt.*

L.5. CVM IPSE *tutor. Comparare palam.* Tacite verò ſi compararet, fraus præſumitur: †
1 vt ff. de aucto. tuto. l. pupillus §. pupillus. & de ritu nuptia. l. vlt. ſic j. de donat. dona-
tio ſiue directa. §. in conſcribendis. *Et bo. fide prohibe.* Aſſigoatur contra, vt ff. eo. ſi in em-
ptione. §. penult. & l. oon licet. Reſpood. ibi loquitur quando comparauit clanculo, &
2 mala fide. aliud ſi palam † & bona fide: vt hîc. & intellige quando emit à pupillo qui erat
proximus pubertati, & qui habebat intellectum. ſi enim eſſet infaos, non poſſet. & ſic pa-
tet quòd erit auctor in re ſua. Vel vt omnia procedant ſine ſcrupulo, intellige. l. iſtam
quando emit alio tutore auctore, cuius ſolius ſufficit auctoritas: vt infra de auctot. præ-
ſtao. l. vltim. & ff. de auctor. tutor. l. 1. §. pupillus. ſed ibi loquitur eum dat pecuniam pu-
pillo. oam ibi quia pupillus obligatur, neceſſe eſt vnius actoris auctoritatem interuenire.
vbi verò pecuniam quam accepit vt mutuam, ſcribit ſe debere, poſſet ſine alicuius au-
ctoritate: vt ff. de adminiſtrat. tutor. l. quotiens. §. oon tantum. hîc ergo vendere non
poteſt pupillus tutori ſine alterius tutoris auctoritate. ſed contra. videtur ff. de adminiſt.
tuto. tutor rerum & animalium. ad hoc reſpood. ibi ooo dicitur quòd teneat emptio,
ſed quòd adultus factus maior xxv. annis veodicare noo poterit: ſed quid oon vendica-
bit. Reſpond. ea de quibus ſupra ea. l. locutus eſt. ſcilicet argum. & fructus: & hoc ideo
quia tutor bonæ fidei ſua facta fuerant, res autem principales ſi extarent vendicaren-
tur.

Sic in veteri libro reperimus.

SI CAV-

SI GAVDENTIVS. *Titulo venditionis.* Minore pretio venditionis, quod licet, vt ff. L.6.
eod. ſuis do. *Iuri eius quicquid derogatum ſit.* Quod videbatur, quia in eum peruene-
runt ſtatum, vt ſibi donare non poſſet, vt ff. de verb. obl. pluribus. §. & ſi placeat, vel quia
non perſeuerauit cauſa propter quam datum eſt, vt arg. ff. de in rem verſo. ſi pro patre.
§. verſum.

SI ANCILLAM. *Vel auferre non potuit.* Quia dicat maritus ſe tibi donaſſe conſtan- L.7.
te matrimonio, & ideò velit eam tibi auferre.

SI NON. Donationis cauſa. *Actio tibi pretij.* Cùm fides de pretio fuit habita alio- L.8.
quin contra, vt ff. eod. cùm in venditione. *Non eorum quæ dedi.* Repet. competit: quia
in nominatis contractibus non habet locum regula, qua dicitur ob cauſam repeti poſſe
cauſa non ſecuta, niſi in tribus caſibus: vt puta ſi dolus dedit cauſam cõtractui, vel cùm
inter contrahentes habita eſt rei contemplatio, & ideò viliori pretio vendidit, vt j. de
pactis. inter emptorem. cùm te, vel tibi vendita ſit res ſub pacto legis commiſſoriæ: ca-
ſus tamen eſt quando in contractu nominato habet locum regula, vt in donatione ſe-
cundum P.

EMPTI FIDES. *Sine quantitate.* Conuenta: conſenſu perficitur iſte contractus. L.9.
vnde & de ſubſtantia eſt ipſius, vt ff. eo. l. 1. §. vlt. & intellige de certa quantitate, ſer-
mone: vt pro x. quanti æſtimauerit ille, vel re ipſa, vt quanti emit ille, vel pro quanto eſt
marcha: aliud ſi pro eo quod eſt marcha. Non enim deſignatur vt quantitas, ſed vt ſpe-
cies, ff. eo. hæc venditio ſecundum, & de leg. 1. l. ſed ſi certos. *Facta venditione.* Simula-
ta. *Si traditio ſequatur.* Idem etiam ſine traditione, ſed loquitur ſecundum ſua tem-
pora.

SI *mater tua velut de bon. patris.* Scilicet tui, id eſt, matris tuæ mariti. *Cùm rei propriæ,* L.10.
&c. Vt notaui s. eod. cùm res. *Et hanc ſimulatam prop.* Et ideò quoque pro infecta
habitam. *Nocere non potuit.* Cùm prohibeatur donatio inter virum & vxorem.

INVITVM. Scilicet aliquem. *Non continet deſiderium.* Quia libera voluntas eſt vni- L.11.
cuique habendi vel non habendi contractus, vt s. de act. & oblig. ſicut. Fallit tamen j.
de ſeruo communi manumiſſo. l. 1. & ff. de religioſ. ſi quis. & j. de fideicommiſ. libert. ſi
te. & ff. de iure dot. cùm in fundo. §. pen. l. communi diuidundo. §. vlt.

NON IDCIRCO: *Vel inſtrumentum.* Fallit quando venditio facta eſt in ſcriptis, vt L.12.
s. de fid. inſtr. contractus.

1 *Venditio collata in alterius arbitrium, quando valet.*
2 *Quando ad boni viri arbitrium recurrendũ.*
3 *Velata voluntas.*

IN VENDENTIS *vel ementis voluntate.* Si id qood eſt de ſubſtantia contractus, non L.13.
pretium: vt ff. eod. l. pacta. conferatur in arbitrium alterius contrahentium, nulla eſt
1 emptio, † vt puta, vendo tibi quantum voluero, vel quanti volueris, vt hic. Si autem in
extranei arbitrium, ſiquidem innominati, non valet niſi in caſu: vt ff. loc. & con. ſi mer-
ces. & de pigno. ſi fundus. §. vlt. ſi autem nominati valet, ſi ipſe fuerit arbitratus, alioquin
nec recurritur ad boni viri arbitrium: vt j. eod. l. vlt. ſi res ipſa feratur in arbitrium alte-
rius, tenet vt inſt. eod. §. penult. Si verò in accidentale conferatur, vt ſi rationes reddide-
rit ſeruus arbitrio meo, ſiue conferatur in alterius contrahentis arbitrium, ſicut in ſocie-
2 tate, ita & in venditione, ad boni viri † arbitrium recurritur: vt ff. eod. hæc venditio. &
pro ſocio, ſi coïta. & l. ſi ſocietatem. In strictis verò iudiciis ad alterius arbitrium nun-
quam peruenitur, vt ff. de verbor. oblig l. ſi quis arbitratu. Porro arbitrium promittendi
ſi conferatur tacitè, valet: arg. ff. de condi. & demonſtr. nonnunquam. ſi expreſſè, aut ita
promittis, ſi vis, vel voles, vel volueris: & tunc non valet, aut ita, cùm volueris, & tunc
valet, vt ff. de verb. oblig. l. certè. §. ſi ita. & l. à Titio. §. vlt. & de actio. & oblig. l. ſub hac.
Quod in venditione dixi, idem & in locatione dicò. Sed aſſignatur contra. inſtit. eod. §.
emptio. Dic quòd ibi res fuit collata in arbitrium emptoris, hic commercium: vt s. di-
ſtinxi. Et hoc ſecundum quoſdam, quod approbat Io. addens rationem, quia in primo
caſu ſtatim teneret emptio: ſed reſoluitur ſub conditione, in alio verò ab initio nulla eſt
Vel ibi dictũ eſt, ſi tibi placuerit, quaſi viro bono. Sed P. dicit aliud eſſe ſi dicò, vẽdo tibi
ſi ſolueris hanc rem: vt tunc nulla ſit emptio, quia emptoris expreſſa voluntas eſt. Aliud
3 ſi dico, ſi placuerit tibi res iſta vel approbaueris eam: tunc enim valet, quia eſt † velata

voluntas,arg.ff.de leg.3.l.11.§.ſic.quod diſplicet Io.Quid ſi dicam, volo tibi vēdere pro x.& tu dicas,volo emere pro x. nunquid eſt emptio? Reſpon.ita. Nam his verbis & fideicommiſſum relinquitur,& mandatum contrahitur:vt inſtit. de ſingul.reb.per fideicommiſſ.rel.§.vlt.& ff.mand. l.1. Videtur tamen quòd non,quia aliud eſt aliquid facere, aliud ipſum velle facere:nā & qui vult arborē aſcendere, non eo ipſo aſcendit:& qui vult occidere,non eo ipſo occidit, quid ſi dicam, volo vendere pro x. & tu, ego vellem emere?Reſp.non eſt emptio:quia verbum præteriti imperfecti rem imperfectam ſignificat:quid ſi ita,volo vēdere pro x.& tu,volo emere pro x.ſi tu vis vendere pro x? Reſp. non eſt emptio,vt hîc dicitur.

L.14. DVDVM. *Superiore lege caſſata.* Antiqua, in qua illa continebatur, vel græca erat. *Niſi lex ſpecialiter quaſ.par.hoc fa.prohib.* Vt j.de iure emphyt.l.vlt.& j.in lib.xi.ne liceat habit.met.l.vna.& j. de iure fiſc. l.vlt. illa enim ſpecialia ſunt: & quod hîc dicitur, fallit ibi.fallit etiam in quibuſdam locis propter conſuetudinem, vt Mediolani. Nam ſi aliquis vult vendere aliquid, præfertur ex conſuetudine ſocius vel conſanguineus extraneo,ita quòd ſi alienauerit eis irrequiſitis,valcant reuocare.

L.15. SVPER REBVS. *Vt ſi quid.ip.qui nominatus eſt,&c.* Hîc poſſet diſtingui ſicut notaui,ſ.eo.in vendentis.Sed ſi eligatur quis vt vir bonus,quia feci ſibi iniuriam,& iuraui ſtare præceptis ſuis,& accepit pignora, ſi non procedat in arbitrio, ſed vult retinere pignora,videtur quòd cogendus ſit,ſiue ergo non arbitretur,ſiue malè,compellendus eſt: quia quando aliquid committitur alicui, videtur commiſſum vt arbitretur ſicut vir bonus,vt ff.de oper. lib.ſi libertus.& de verb.obl.continuus.§.1.vel hi. *Quia hoc penitus impoßibile.* Scil.per coniecturam ſcire.

DE HÆREDITATE ET ACTIONE vendita. TIT. XXXIX.

1 *Hæreditas habet onus & emolumentum.* 2 *Ex inopia debitoris,in aliū decernitur actio.*

L.1. AES ALIENVM,&c. Aſſignatur contra.j. de quadrien. præſcript. l.vlt.&
inſtit.de vſucap.§.vlt. ſed dic quòd illæ corrigunt, vel ibi loquitur in rē ſin-
gulari:aliud ſi venditur hæreditas. Hæreditas enim habet † onus & emolu-
1 mentum,vt hîc,& ad quem pertinet onus,& emolumentum. Hic enim te-
netur creditoribus hæreditariis,vt dicit.Sed & alibi tenetur vero heredi hereditatis petitione,licet habeat titulum,vt ff.de hære.petit.etiam.§.ſi quis à fiſco.Habet ergo locum lex Zenonis in re ſingulari alienata à fiſco:ita eſt ac ſi nomine fiſci vendatur hæreditas,vt hîc,& ff.de iure fiſc.Secus ſi nomine priuati, vt in l.ſequ. quid ſi non fuerit ſoluendo emptor,nunquid fiſcus heres tenebitur? Videtur quòd ſic, quia hoc eſt priuilegium fiſci. & datur ei quando emptor eſt ſoluēdo: arg.eſt generale quod dicit ex ino-
2 pia debitoris in † alium decerni actionem:vt ff.de eo per quem fac.c.l.vlt.

1 *Actiones hæreditariæ dantur in hæredem.*
2 *De facto ſuo ſatiſdat venditor.*
3 *Exceptor,quis dicatur.*
4 *Stipulatio quomodo committatur.*
5 *Eadem eſt ratio obligandi & liberandi.*

L.2. RATIO IVRIS POSTVLAT. Et eſt illa iuris ratio,quòd ſecundum leges xii.ta-
1 bularum actiones hæreditariæ † dantur in hæredem: vt ſ.de actio. hæredit.l.vlt.&
de pact.pacto ſucceſſorum.Hic autē ob hoc quòd vendidit non deſinit eſſe hæres,quia
qui ſemel eſt hæres,ſemper erit hæres,niſi in caſibus,vt ff.de vulg.ſubſtit.in vulgari.& l.
ex facto.§.Iulianus. *Suo ordine.* Id eſt,legitimo porrecto libello,& aliis obſeruatis. *Ex-
periary.* Siue iuſtè condemnatus eſt,ſiue non,& culpa ſua non interuenit: vt ff.eo.l 2.§.
2 ſolet. *Nam vt tibi ſatiſdetur ſerò deſideras.* Videretur quòd imò poſſet,quia de facto † ſuo
ſatiſdat venditor:vt ff.eo.l.2.Reſp.in fin.l.venditor ex hæreditate,& ſic videtur ſatiſdare
emptor de reſtituendo quæ præſtiterit ille:alioquin contingeret inæqualitas, ſed contra
eſt.Sero enim hoc deſiderat,vt dicit,niſi à principio in venditione fuerit cōprehenſum:
Et idem dicit l.in venditore,qui tenetur in duplum pro euictione repromittere.Si enim
à principio non fuerit dictū de ſatiſdatione, ſero poſtea deſiderat ſatiſdari: vt ff.de euict.
prætori.ſed nunquid tenetur cauere? Videtur quòd ſic,ſecundum regulam generalem,
cùm

cùm ſit bonæ fidei iudicium:vt ff.de iudi. in omnibus. *Tamen excipere.* Id eſt,accipere:
3 & ita dicitur reus † exceptor, quaſi excipiat & ſe defendat. aliàs ſcriptor dicitur exce-
ptor:vt ff.locati.ſed addes,§.vlt. *Inuitus cogi non poteſt.* Et videtur quòd inuitus teneretur
accipere ratione pacti,vt probatur ff. de operis nou.nunc.l.antepen.§.1.& 2.Sed dic
quòd non præciſè ad illud faciendum cogi poteſt,ſed pręſtabit intereſſe,cùm ad hoc vel
illud teneatur,& idem in procuratore rei,qui ſatiſdedit de defendendo. Non enim co-
4 gitur præciſè ad defendendum,ſed committitur † ſtipulatio:aliud in procuratore acto-
ris,vt ff.de procuratore actoris,ſed hæ.§.penult.& l.mutuis.§.vlt. Vel dic quòd non po-
teſt à creditoribus,ſed à venditore ratione pacti,vt dictum eſt. Si verò ſuſceperit ſponta-
nea voluntate,non dantur poſtea in hæredem, imò defenditur exceptione taciti pacti:
vt ſ.de pact.poſt venditionem. Quare non poſſunt eum cogere creditores?quia ipſe a-
5 git contra eos.Ergo videtur quòd ipſi contra eum, cùm eadem ſit † ratio obligandi &
liberandi,quia contrariorum eadem eſt diſciplina:vt ff.de verbor.obliga.inter ſtipulan-
tem.§.ſacram.Reſp.verum eſt,quia hîc eadem eſt ratio in directa, quia conuenitur per
eum qui venundedit:& ſic indirectè eadem eſt ratio contrariorum.

NOMINIS *ignorante vel inuito eo,&c.* Secus in delegatione,quia ibi neceſſarium eſt L.3.
quod debitor promittat,vt j.de nouat.l.1.

1 *Qui non ignorat,certiorari non debet.*
2 *Dolus,quando reddit contractum nullum.*

QVI *nondum certus de quanti hæred.* Modica ſit vel magna, pauper vel locuples. Si e- L.4.
1 nim ſciuit,non videtur deceptus, neque certiorari debuit, † qui non ignorauit:
vt ff.de actio.empt.l.1. *Non compellitur.* Nullus enim eſt contractus,cùm dolus dederit
2 cauſam contractui:vt ff.de dolo, eleganter. & de minorib. in cauſæ. ſi fuerit † incidens,
tenet contractus.& agitur ad decipiendum:vt ff.de actio.emp.Iulianus.§.ſi venditor.&
de his habes.j.de reſcin.vendit.ſi dolo.& notaui.ſ. de dolo malo.

EMPTOR HÆREDITATIS ACTIONIBVS MANDATIS. Idem in actio- L.5.
nibus ceſſis,licet quo ad alia inter hæc ſit differentia:vt no.ſ. de actio.l.1. *Eo iure vti
debet*,&c. Non intellige quòd ab hærede recedat actio,quia nõ poteſt ſeparari. ita inhæ-
ret oſſibus:vt ff.de peculio, quid ergo, & pro ſocio.l.1. & 2. & 3. niſi per nouationem &
acceptilationem & ſolutionem:vt j. de ſolutio.ſed eodem iure vtitur is cui mandantur
actiones,quo ipſe.ſi verò nõ mandauit,habet vtilem,hæres directam. nec intellige quòd
duæ ſunt actiones,imò eſt eadem,ſed non eodem modo competit, ex natura enim con-
tractus competit contrahenti tantum. ſed ex auctoritate legis non datur vtilis alij per-
ſonæ. ita eſt in hæreditariis actionibus. in actionibus autem quæ non ſunt hæreditariæ,
ſed quas ipſe hæres ſibi conſtituit propter res hæreditarias, vel actione rerum hæredita-
riarum negari non poteſt ceſſionem eſſe neceſſariam: ſicut dicitur in hærede rogato re-
ſtituere hæreditatem ex Trebelliano S.C.vt ff.ad Trebel.ſi hæres pecuniam.

QVI TIBI. *Quanti tua intereſt,præſtare cogitur.* Et videretur quòd haberet vtilem L.6.
rei vindicationem ſine ceſſione. ſed falſum eſt,vt dicit.ſic ergo plus habet quis
cum emit rem incorporalem, quàm corporalem. habet autem act. ex empto ad intereſ-
ſe.tenebatur enim ſibi tradere res hæreditarias,ſcilicet,corporales.nam incorporales nõ
poſſet:vt ff.co.l.2.& de acquir.re.do.ſeruus.§.incorporales. & ideò ſi non tradidit, tene-
tur ad intereſſe, & licet habeat emptor ſine ceſſione actionem vtilem contra debitores
hæreditarios, forte & aduerſus quemlibet detinentem rem hæreditariam, non tamen
contra venditorem: quia ipſe ante traditionem dominus eſt, & alij tradendo transfert
dominium:vt hîc dicitur. nam & ſi contra alium emptori ceſſiſſet actionem, præfertur
venditor in agendo emptori: niſi emptor litem conteſtatus ſit, vel denunciauerit debi-
tori ne ſoluat:vel partem debiti acciperet:vt j.de nouat.l.3.

POSTQVAM EO. *Vel ipſi creditori.* Si non emerit,& ita vt emptori,ſicut reſpõſum L.7.
eſt,dantur vtiles actiones,ita & creditori.

EX NOMINIS. *Ad emptorem non tranſit.* Licet aliud in pignore vendito,pacto, vel L.8.
legis auctoritate:vt inſtit.quibus alie.non licet.

1 *Actio propriè dicitur in perſonam.*
2 *Inter perſonales & reales actiones multæ sũt differentiæ.*
3 *An actio iniuriarum vendi poſſit.*

L.9. CERTI. *Ad ſimilitudinem eius qui perſo.*&c. Eadẽ eſt ratio in reali actione & in perſo-
nali vel etiam maior: quia perſonalis non poteſt ſeparari, ita inhæret oſſibus. ſecus in
reali, quia dominium transfertur per traditionem, non tamẽ ceſſa actione in rem. licet
quidam voluerunt ita intelligere ff. de fundo dot. ſi fundum. *Cum enim actionis nomen*
1 *generale eſt omnium.* Proprie tamen dicitur actio † in perſonam, petitio in rem, perſecu-
tio tam in rem quam in perſonam : vt ff. de actio. actionum, & l. actionis. & inſti. eod. §.
actionum. & nota quòd actionis verbum indefinitè perlatum, generaliter accipiendum
eſt: vt ff. de lega. præſt. l. 1. idem in verbo legantis: vt ff. de auro & arg. leg. l. 1. & l. Plautius.
Idem in verbo contrahentis: vt j. quæ res pignori. l. vltim. arg. contra. ſ. de tranſact. ſi de-
creta, & l. omnia. ſi ergo nihil eſt quod differentiam in his vtilibus actionibus poſſit in-
2 ducere, tamen multæ ſunt differentiæ inter perſonales † & reales : quia in rẽ actio tolli-
tur. x. annornm ſpatio inter pręſentes, xx. inter abſentes, aliæ non. præterea nullo iure eſt
mihi obligatus is quem in rem actione conuenio : & aliæ multæ ſunt differentiæ, vt vi-
3 dere potes in tit. de actionib. & quæri poteſt an actio † iniuriarum vendi poſſit, quidam
voluerunt dicere quòd nõ, cùm in bonis noſtris non ſit ante litem conteſt. vt ff. de iniu-
riis, iniuriarum. ſed dic quòd imo poteſt, quia non eſt in bonis noſtris quo ad hoc quòd
tranſire poſſit ad hæredes. dum enim nobis competit, & eam exercere poſſumus per
nos vel per alium, & ideò vendi poteſt & dari. poſt litem vero conteſt. nequaquam, cum
ſit res litigioſa: vt j. per tot. tit. de litigioſis.

QVÆ RES VENIRE NON POSSVNT, ET QVI vendere vel emere vetantur.

TIT. XL.

L.1. FVCANDÆ. Id eſt, tingendæ. *Atque.* pro vel. & vide ſententiam huius tit. in ſumma, & ſequentis, & tertij.

DE PATRIBVS QVI FILIOS SVOS diſtraxerunt. TIT. XLI.

LIBEROS. Planum eſt quod hîc dicitur.

Sic in veteri libro reperimus in quo deſunt aliæ leges huius tituli.

SI QVIS PROPTER. *Sanguinolentus.* Q. d. in ſanguine puniendus, niſi hoc iuſta cauſa eſſet. *Ad ingenuitatem*, &c. Videtur ergo quòd fuerit ſeruus: licet quidam dixerint quòd non, ſi ſeruierit, & ita repetere poterit quis ingenuitatem ſuã, vt in aliis multis caſibus j. de lati. liber.

Hic deſunt duo tituli in commentario nimirum. Quæ res exportari, &c. XLII. *& De eunuchis.* XLIII.

DE RESCINDENDA VENDITIONE.

TIT. XLIIII.

1 *Vis compulſiua & atrox, quæ dicatur.* 2 *Mala fides diſtinguitur à dolo.*

L.1.
1 SI PATER TVVS PER VIM COACTVS. Scilicet, compulſiuam, quę
atrox dicitur, & quæ in homine † conſtanti cadit: vt ff. quod cau. l. 1. & l. me-
tum autem. ſunt enim plures ſpecies virium vel violentiarum : vt notaui. ſ.
quod metus cau. l. 1. Malæ fidei &c. id eſt, doloſa, quia dolus dedit cauſam
2 contractui, & licet aliàs mala fides diſtinguatur † à dolo, vt nota. j. de acquir. poſſ. vitia
poſſeſſionum: hîc nõ eſt ita. *Irrita eſt.* Ipſo iure: vt ff. quod me. cau. ſi mulier. §. ſi dos. ſed
Io. contra, quia non dicit ipſo iure irritum, imò quòd tenuerit contractus, & dolus eſſet
incidens. quæ inerat coatctori, quæ illata fuit, nec enim ſciẽs rem alienã emit. & ſic gloſ-
ſatur irrita id eſt, irritanda. ſic j. de libe. præter. auth. ex cauſa præteri. *Nomine tuo.* Non
dicit ob hoc, quoniam pater admitteretur. poſſet enim admitti, licet ipſe contraxerit.
ſed ideò dicit, quia tam per ſe quam per alium poterit iſte venire contra. hoc enim paſ-
ſim permittitur : vt ſ. de procura. in pecuniariis. aliter ſumitur alieno nomine. ff. de his
qui not. infa. furti. §. 1. *Maxime*, &c. Ideò dicit quia & ſi non offerret, adire præſidem
poſſet. neceſſe tamen habet offerre poſtea in lite, ſicut dixi ſuprà, de tranſac. ſi maior an.

Sic in veteri libro reperimus.

Vel dic

Vel dic quòd abundat,ſicut ĩ.de fideicom.lib.cum conſtit.debet enim reſtituere pretiũ:
vt s̃.quod met.cau.ſi vi. Vel dic quòd refert ſe ad ſpecialẽ metum,vbi non tenetur quis
pretium refundere:vt s̃. quod me.cau.ſi per impræſſionem.

1 *Contrahentibus quomodo ſe ſe decipere liceat*
2 *Intra quadriennium,beneficio huius leg. vtẽdum.*
3 *Emptor ſupplendi, vel reſtituendi electionem habet.*
4 *Deceptio vltra dimidiam iuſti pretij quomodo computenda.*

REM MAIORIS. *Humanum eſt.* &c. Ideò dicit, quia aliud eſt de iure communi, L.2.
cum liceat contrahentibus naturaliter : vt ff.de minoribus.in cauſæ.§.penul.vel dic
1 quòd contrahentibus † licitum eſt ſe decipere.non tamen tantum quantum hîc dicit. ſi
vltra dimidiam iuſti pretij. *Te reſtituente*,&c. Sed poteſt quæri,an reſtitutio iſta fiat iure
actionis ex eo contractu,an iudicis officio,& voluerunt quidam dicere quòd fiat iudicis
officio.& pro eis facit quod dicitur in litera auctoritate iud.intercedente.s̃.quib.ex cau.
2 ma.in bonæ fidei. & ita habebit † quadrienniũ computandum à tempore deceptionis:
vt tempo.in integ.reſtit.l.vlt. Io. tamen viſum fuit contra. dixit enim agendum actione
ex eo contractu,& non implorabitur iudi.officium arg.ff.de actio.empt.l. ex empto.§.is
qui vina.& ff. de contrahen. emp. ſed Celſus.§.1. & ita durat non quadriennio tantum,
ſed xxx.annis.nec obſtat litera s̃. quib. ex cau. quia quandoque dicit lex fieri aliquid iudicis
officio,& tamen habemus ad id actionem: vt ff.quod me.cau.metum.§.ex hoc.ſed
actio interuenit tanquam eam efficiens, officium autem iudicis circa eam exercetur. &
intellige l.iſtam quando dolus emptoris non interuenit. tunc enim ſi daret cauſam contractui,
ipſo iure nullus eſt contractus:vel ſi eſſet incidens, ageretur ad decipiendum : vt
ff. de act.empti.Iulianus.§.ſi venditor, dic ergo quòd re ipſa deceptus eſt. *Vel ſi emptor
elegerit.* Habet ergo emptor qui non deceptus eſt, electionem, ſuppleat pretium, vel †
3 rem reſtituat,quòd ſi emptor in alium tranſtulit,nunquid tenetur ad idem?Reſpon. ſic.
Item quid ſi res periit, nunquid tenetur ad pretium iuſtum? quidam dixerunt quòd ſic:
vt ff.de contrahenda emptione.ſi in emptione.ſed Io.contra,quia res tantum eſt in obligatione.
vnde ſi perierit, liberat emptorem : & hoc cum maior eſt venditor, ſecus ſi minor,
ſubuenitur enim ei ad pretium:vt arg.ff. de iure do. ſi res §.1. & hæc eadem poſſunt
dici in ſimilibus contractibus,ſcilicet,bonæ fidei,locationis,permutationis,& aliis.quid
in contractibus ſtricti iuris?dic vt dicit.l.ff.de verbo.ob. ſiquis cum aliter.& ita eſt cum
res valebat x1.& ego vendidi.v.quia non accepi dimidiam iuſti pretij. ſed pone ecõuerſo
quòd emptor fuit deceptus. & voluerunt quidam ita ponere exemplum, quia ſi res
valebat.x.& ego vẽdidi pro xx.non decipior vltra dimidiam iuſti pretij. ſecus ſi pro xx1.
4 nos,non ita.nec enim hîc decipitur † vltra pretium,ſed vltra dimidiam iuſti pretij. ſi ergo
iuſtum pretium rei erat x.& tu dediſti.xv. nõ es deceptus vltra dimidiam iuſti pretij:
ſecus ſi xv1.quia.v.erat dimidia iuſti pretij,& tu dediſti.v.vltra quam valeret,& plus.

DE CONTRACTV. *Nullo recedi poteſt.* Quia nullo tempore voluit.nam inuito al- L.3.
tero receditur à pacto adiectionis in diem vel legis commiſſoriæ appoſito. ſed hoc
eſt quod ſimul voluit. *Nec ex reſcripto noſtro.* Quia tale reſcriptum in totum ius alterius
abſcribet.

AD RESCINDENDAM. *Hoc non ſolum ſufficit quod mag.*&c. Quia diligentia L.4
poſſeſſorum & maioris pretij & minoris fuerint:vt ĩ.de iure fiſci.l.4

SI DOLO RESCINDI VENDITIONEM,&c. Sed videtur falſum quod hîc di- L.5.
cit,quia aut dolus dedit cauſam contractui, aut fuit incidens.primo caſu ipſo iure nõ
tenet:& ita non eſt opus reciſſione.ſecundo agitur ad decipiendum:& ita non reſcinditur
quod factum eſt.ſed intellige quod hîc dicit, quãdo dolus dedit cauſam contractui,
& res fuit tradita. agetur enim condictione indebiti, vel actione de dolo ad id quod de
facto proceſſit reſcindendum.& ita de facto dicitur reſcindi,non quòd tenuerit. ſic ff.de
feriis.l.1.

NON EST PROBABILIS. *Quamuis enim duplum offerat*,&c. Et eſt ratio,quia nõ L.6.
ideò poteſt videri rem valere duplum , vel plus duplo eius quod datum eſt , tum
quia duplum debet æſtimari ſecundum id tempus quo facta eſt venditio.tum quia non
ſecundum affectionem tuam debet æſtimari pretium:vt ff.ad leg.Falcid.pretia.

L.7. RATAS MANERE. *A fiſco noſtro vel à priuato.* Ergo erat miles qui impetrabat reſ-
criptum, quę ſcilicet, impetratio erat contra ſe, ſicut contingit in quibuſdam, & ma-
ximè in mulieribus. *Eadem lege*, &c. Sed nonne nullum eſſet tale reſcriptum ſi impe-
traretur, cum in totum ius alterius abſorbeat: vt ſ. de precib. imperat. offe. quotiens. ergo
non eadem l. poterit conueniri: vt ff. quod quiſque iur. l. 1. in fi. ſed hîc contradicit, & ff.
quod quiſque iur. l. 3. Reſpon. imò aliquod eſſet, ſi ex certa ſcientia indulgeretur, ſic, non
obſtante tali lege. vel quod hîc dicit eadem lege conueniendos milites, non dicit pro-
pter reſcriptum, ſi ſpecialiter indulgeretur, ſed propter legem talem ſi in communi ſta-
tueretur ſcilicet, vt permitteretur reſcindere venditionem ſecundum Io. vel quod dicit,
eadem lege conue. intellige hoc poſito quòd teneat reſcriptum, quod ſcilicet, falſo po-
nitur. quidam dixerunt quod illa l. locum habet quando emanauit inter non ſubiectos.
tunc enim non vtetur eodem iure. aliud ſi inter ſubiectos vt hîc. ſed prima reſponſio
melior eſt.

1 *Iuſtum pretium, quomodo probatur.*
2 *Iuſtum rei pretium probatur ex quantitate redituum*

L.8. SI VOLVNTATE TVA. *Finitum.* Id eſt, completum. *Mi. dimid. iuſti. pre. quod fue. temp. vend.* Vt ff. de iure fi. non intelligitur. §. diui. & ideò dicit, quia poteſt eſſe quòd
tempore venditionis fuerat x. poſt. xv. ſicut per diuerſa tempora mutantur quæ conſi-
1 ſtunt in pondere, numero vel menſura. ſed quod hîc dicit de iuſto pretio, qualiter † pro-
babitur? Reſpon. bene. probabo enim quòd res quæ non eſt melior hac, vendita eſt vltra
duplum. ſi opponatur, ille ſtulte emit, vel ſibi confinis erat fundus, probabo non fuiſſe
confinem: & probabo illum fuiſſe talem, quem non eſt veriſimile ſtulte emiſſe. Item &
2 probatur rei pretium ex quantitate † redituum: vt j. eo. ſiquos. & in authent. de aliena.
& emphy. §. & hoc autem concedimus. & de nõ alien. reb. eccl. §. quia vero Leonis. & §.
ſi vero aliquis, & vt ff. de rebus eorum qui ſub tut. l. ſi fundus ſit ſterilis, & de leg. 2. Gaius
§. Titius.

L.9. PRETII CAVSA. *Contractus non conſtituitur irritus.* Vt ff. de contrahen. l. inter §.
ſiue.

1 *In tranſactione nõ præſumitur dolus, ex paruitate pecuniæ.*
2 *Qui dolum allegat, probare debet.*
3 *Dolus quando præſumitur.*

L.10. DOLVS. *Non quantitate pretij.* Q. d. non hoc ipſo quòd minoris dedit quam res va-
leret præſumitur dolus interceſſiſſe. arg. contra. ff. de tranſact. cum hi §. modus. ſed
1 dic quòd in tranſactione † non præſumitur dolus ex paruitate pecuniæ, ſed quòd de-
ceptus fuerit alimẽtarius re ipſa: & ideò non ſeruatur fides trãſactionis, imò nulla eſt ip-
ſo iure fauore alimentorum. ex qualitate ergo facti debet probari dolum interueniſſe,
ſed indiciis perſpicuis: vt ſ. de dolo, dolum. & qui dolum allegat, dolum † probaret: vt ff.
2 de proba. quotiens. §. qui dolo. alibi dicitur † dolum præſumi. & etiam culpam: vt nota.
ſ. de pignora. l. 4. *In integ. reſt. comp.* Et hoc tribus modis: quia ſi dolus dedit cauſam cõ-
tractui, ipſo iure nullus eſt contractus. ſi proceſſum eſt ad traditionem, agetur de dolo,
vel condictione indebiti, ſi eſt incidens, agetur ad decipiendum. ſi verò re ipſa vltra di-
midiam iuſti pretij, ſecundum nos petetur actione ex eo contractu. ſecundum alios, iu-
dicis officio: vt notaui ſ. co. l. 2.

L.11. VENDITOR, &c. Planum eſt quod hîc continetur, & in l. ſequenti ſimiliter. non
idcirco.

L.12. SI MAIOR ANNIS. *Bona fides non patitur.* Videbatur contra, quia ſocer habetur lo-
co patris: & patre non conſentiente filius vendere non potuiſſet: vt infrà, de bo. quæ
lib. l. vltim. vnde & ſi denunciauit ſocer ne emeret videtur non valere emptio. ſed hic di-
cit contra.

L.13. EA CONDITIONE. Aſſignatur contra. j. de pactis inter empt. cum te. ſolutio, hîc
aliàs erat diſtracturus, ibi verò non. *Contractus irritus conſtituitur.* Ita eſt in contra-
ctibus nominatis: aliud in contractibus innominatis. ibi enim ſi non ſteterit alter con-
ditioni, poterit ad id quod datum eſt retrahendum vel ad intereſſe actione præſcript.
verb. vti: vt ff. de rerum permuta. l. 1. & de præſcrip. ver. naturalis. ſed hîc non diſſoluitur
contra-

contractus non ſeruata conditione; imò agetur non condictione ob cauſam, ſicut quidam voluerunt dicere, quia locũ habet in nominatis contractibus: vt notaui in l. illa certe, ſed actione ex eo contractu.

QVISQVIS MAIOR. Ideò dicit, quia minor reſtituetur: vt ſ. de in integr. reſtit. L.15.
Paulo vilioris pretij. Secus enim ſi deceptus eſſet vltra dimidiam: vt ſ. eo. l. 2. *Qui familiaris rei.* Non ergo poteſt quis prætendere ignorantiam rei familiaris, ſicut nec in facto ſuo niſi in debito repetendo: vt ff. ad Velleia. ſi fideiuſſores.

SI QVOS. *Et redituum quantitas.* Et ita redituum quantitas in iuſto pretio æſtimatur. L.16.
Ne ſub nomine ſubhaſtationis, &c. Non enim ex eo quòd ſubhaſtata eſt res, præſumitur iuſte vendita. *Sub gratioſa auctione.* Id eſt, gratioſa venditione: vnde venditor dicitur auctor.

HI QVI IMPOSITA. Patet per l. iſtam quòd ſi poſt impoſitionem muneris quis L.17.
receſſerit, quòd tenetur præſtare. ſecus ſi antequam imponeretur: vt j. de incolis l. 1.

VESTIVM. *Et argenti,* &c. Idem in qualibet re: vt ff. de contrahen. emp. non licet. L.18.
ex officio, & ſ. de contractib. iudicum.

QVANDO LICEAT AB EMPTIONE diſcedere. TIT. XLV.

1 *Interpretatiua traditio, quid.* 2 *Nuda voluntas, quæ dicatur.*

RE QVIDEM INTEGRA. Licet alias in iudice delegato dicatur res integra ante lit. conteſt. & in procuratore cõſtituto ad agendum: vt ff. de procura. ante litem. & de iuriſdi. om. iud. & quia. hîc tamen dicitur res integra, L.1.
quia non interuenit traditio, vel pretium fuerat ſolutum. & intellige de vera traditione, vel
1 † etiam de interpretatiua. ſi enim moriatur homo venditus, habetur pro tradito: vt ff. de reſcin. vendi. cum emptor. §. vlt. & eſt intelligendum de pretij ſolutione, vel in totum, ſeu pro parte. ſed aliud in datione arræ: vt in l. ſequenti. *Etenim quod conſenſu contra,* &c. Dicit enim regula iuris, nihil tam naturale eſt, quam eo
2 vinculo quodque diſſolui, quo colligatum eſt. *Nuda voluntas.* Nuda dicitur, quia † eſt ſine reſtitutione rei, ſic ſ. de pact. traditio. *Priori ſimilis eſt retro agens.* Quidam dixerunt quòd retro agitur contractus, cum res emptori tradita eſt. tunc enim ipſo iure emptor pretium quod nõdum ſoluerit, deſinit debere: vt ff. de pac. iuris gentium. §. adeò. & ſimilis actus interuenit, cum emptor rem traditam vendit: & is qui vẽdidit, emit eodem pretio vel alio. ſed hæc non placent: quia hæc ſecunda venditio non perimit primam. ſecus ſi à primo venditore fiat: vt ff. de contrahen. empt. pacta. & de reſcin. vend. ſi quam rem. & in hoc vltimo caſu poteſt poni exemplum. vel intellige quando reddidit rem ea mente, vt recedatur à contractu.

PERFECTAM EMPTIONEM. Quantum ad obligationem. *Tantum pacto.* Ab L.2.
vno facto de non agendo: vt ff. de acceptila. l. vlt. vel gloſſa pacto & conſenſu id eſt, pactionali conſenſu mutuo interpoſito, vt neuter alium conueniat. *Secundum fidem pacti recuperare.* Quia arræ datio: vt teneat vel non teneat contractus, niſi detur nomine arræ & pretij nomine: & tunc non poteſt reſcindi ſolo conſenſu. *Quàm ad pretij quantitatem quam te ded. ſignificas.* Poteſt quæri an ſi conueniatur habeat exceptionẽ in alia parte pretij & videretur quod ſic: vt ff. de pact. iuris gẽtium. §. ſed cum nulla. ſed hoc pactum non fuit validum ad reſcindendum contractum. ſi tamen reſtituit quod accepit, tunc habet exceptionem, ſed vbi non reſtituit, & conuenitur ad pretium, bene videtur quòd habeat neceſſe ſoluere. ſic enim haberet rem & pretiũ: quod eſſet iniquum, & ſpeciale eſt quòd pactum nudum non pariat exceptionem. hîc enim vel conſenſu vel pacto non poterit diſſolui contractus ſoluta parte pretij, & ita ſi paciſcantur vel conſentiant de diſſoluendo contractu, non habebit exceptionem in parte pretij quoniam non ſoluit, vt ſ. dixi.

SI PRÆTER PVBLICAS PENSITATIONES venditio fuerit celebrata. TIT. XLVI.

1 *Ceſſatio ſolutionis, quando inducit reſolutionem contractus.* 2 *Fiſcalis haſtæ fides conuelli non debet.*

L.1. VENDITIONEM OB TRIBVTORVM CESSATIONEM. Et puto
ſtatim vt ceſſatum eſt:vt hîc,& arg.ꝫ.de vectig.& comiſ.l.4. ſpeciale tamen
1 eſt in pupillo, vt remittatur pœna poſtquam † ceſſatum eſt infra xxxii.dies:
vt ff.de publica.imperatores.in colono eccleſiaſtico priuato ſpectatur bien-
nium:vt ꝫ.de ſacroſ.eccle.auth.qui rem,& ff. loca.quæro.§.pen. in emphy-
2 teuta priuato ſtatuitur trienniũ:vt.ꝫ.de iure emphy. *Reuocari non oportet.* Nam fiſcalis †
haſtæ fides conuelli nõ debet:vt ꝫ.de remiſſ.pig.ſi hypothecas. *Iura hypothecæ ſiue pigno-
ris.* Aliàs eſt, neque creditore eius iure hypothecæ vel pignoris pręcedente. *Priore loco.*
Non tempore. *Omnia.* Scilicet,bona. *Obligata ſunt.* Gratia priuilegij.

1 *Vbi requiritur cauſæ cognitio,aduerſarij præſentia exigitur.*

L.2. SI DESERTA. *Obceſſa colla.* Quia ceſſabat conferre ad vias reficiendas. *Vel reliqua.*
reliqua ideò,pro præteritis annis ſolutio erat facta,ſed non pro præſenti : ideóque de
tributis reliqua ſoluenda ſunt. *Sincera fide iuſto pretio.* Vt valeat vẽditio, oportet eſſe ceſ-
ſatum in ſolutione tributi,& bona fide vendi, & iuſto pretio & ſub haſta, & auctoritate
1 pręſidis.tutoris quoque ſi minor erat qui ceſſauit. *Præſente eo,*&c. Vbi enim requiritur†
cauſæ cognitio,aduerſarij præſentia exigitur:vt ff.de minori.in cauſæ §.cauſa.

L.3. SI QVIS FVNDVM. *Fuerit inſerta in libello, neceſſe ſit legitimæ defenſionis,*&c. Videtur
cõtra.ff.de minori.ait prætor.per l.enim illam ſufficit iudicis auctoritas. ſed ibi loqui-
tur quando ſoluitur pecunia minori quę ſibi debetur.aliud in alienatione prędij ob ceſ-
ſationem tributorum. ibi enim maior exigitur ſolemnitas, quia oportet interuenire iu-
dicis auctoritatem & præterea tutoris vel curatoris. debitor enim ſoluit ex neceſſitate,
hîc autem venditio fit vtriuſque voluntate.

SINE CENSV VEL RELIQVIS FVNDVM. comparari non poſſe. TIT. XLVII.

1 *Pactio de tributis præſtandis quando illicita.*

L.1. EX CONVENTIONE. Aſſignatur contra ꝫ.de pac.ex conuentione, vbi ferè
eadem verba ponuntur.ferè dixi,quia ibi loquitur in vſuris.præterea ibi poni-
tur, ſed ſi,hîc autem ſed & ſi, & ibi habes competit,hîc autem non competit.
in his ergo diuerſitas videtur. ſed reſponſum quia hîc non datur actio in fun-
1 do æſtimato pro tributis, quia pactio appoſita eſt † illicita de tributis præſtandis ab eo
qui non poſſidet fundum. hoc enim fieri non poteſt, & ideò bene dicit quòd non com-
petit actio,aliter in vſuris.vel dic quòd illa pactio de tributis pręſtandis à non poſſidente
illicita eſt quo ad fiſcum, non autem quo ad priuatos : vt ff.de pac.inter debitorem & l.
epiſtola.vel diſtingue, quia ſi facta eſt æſtimatio, vt appareat quanti fundi deterior fiet
ſoluto matrimonio,tunc non datur actio hæredi pro futuris tributis præſtandis.cum de
cętero ſoluto matrimonio fundus ad eum non pertineat:ſi verò facta eſt ęſtimatio vt ſo-
luto matrimonio reddita æſtimatione remaneret fundus apud hæredem, tunc habere
debet actionem pro futuris tributis, vt ibi dicit. & ſic diſtinguitur.ꝫ. de iure dot.ſi inter
virum. & licet non detur pro futuris cum fundus æſtimatus redit ad vxorem, datur ta-
men pro præteritis,ſicut dicit.l.in hærede fructuarij : vt ff. de vſufructu, quæſitum,&.l.
qui vſumfructum.§.vltimo.

L.2. RET ANNONARIÆ,&c. Habes hîc authent. SED PERICVLVM IN SE
RECIPERE POTEST. Si velit:verumtamen ſi facta eſt æſtimatio, & inuentus
fuerit minus idoneus emptor, neceſſe habet profiteri apud geſta & periculo ſuo tranſ-
poſitio fit fiſcaliũ,vt poſtea dicit:& tunc dici poteſt id eſt, debet, vel habet neceſſe. Fiſ-
calium.tributorum, id eſt,prædiorum pro quibus præſtantur tributa fiſco.

1 *Prouinciales tantum præſtant tributa.* 2 *Concubinarij.*

L.3. OMNES PRO HIS,&c. Ex hoc inſultant prouinciales vt tributa à quolibet poſ-
ſidente præſtentur. ſed videtur ad prouinciales tantum referendum, per hoc quod
dicitur ſuprà,de epiſco.l. de his.nec obſtat inſtitu.de vſura, & infrà, de vſucap. transfer.
vt ibi notaui. nec obſtat hæc l. quia quod hîc dicit omnes, refertur ad eos tantum
qui

1 qui † debent præſtare, hoc eſt ad prouinciales, & eſt ſimile cùm dicitur, omnis ho-
mo diligit filium ſuum: refertur enim ad habentes filium, non ad non habentes: ſic &
dicitur, omnis homo videt id quod ipſe videt, & omnis homo timet in mari. Et aliud, o-
mnis homo contrahit matrimonium conſenſu, exceptis nobiliſſimis barbaris: non enim
2 intelligendum eſt de † concubinariis, quòd ſolo conſenſu matrimonia contrahant, imò
& neceſſaria ſunt dotalia inſtrumēta: vt inſt. de nup. §. vlt. *Quæ poſſident, &c.* Et tenētur
præſenti & præterita penſitatione, vt ff. de publ. imperatores. ita eſt cùm à priuato fit vē-
ditio: ſecus ſi à procuratore, i. ab eo qui exequitur & exigit tributa. tunc enim nouus do-
minus tenetur pro futuris tributis tantùm, non pro præteritis, vt j̄. de cenſib. lib. xi. l. vlt.
Profeſſio cenſualis. i. ſcriptura qua profitebatur quid & nomine cenſus præſtandum ſit, &
nomen fundi, & in qua ciuitate, & in quo pago ſit, vt ff. de cenſib. l. forma cenſuali. & j̄.
de vectig. & con.

DE PERICVLO ET COMMODO REI VENDITÆ.
TIT. XLVIII.

1 *Perfecta venditio, quæ dicatur.*
2 *Imperfecta venditio.*
3 *Periculum, quando ad venditorem pertinet.*
4 *Certiorari debet, qui ignorat.*

1 POST PERFECTAM. Perfecta dicitur venditio, quia erat pura: ſi verò fiat † L. 1.
ſub conditione, non licet recedere, non tamen eſt perfecta quantum ad peri-
culum, quia non pertinet ad emptorem, ſed ad venditorem, ſi tamen res dete-
rior fiat, hoc pertinet ad emptorem: vt ff. eod. quòd ſi pendente. Dicitur etiā
2 imperfecta † venditio, cùm conuentum eſt vt fiat in ſcriptis, & nondum facta eſt inde
ſcriptura, vt s̄. de fide inſtru. contractus, & ſic antequàm perficiatur pertinet periculum
3 ad venditorem. Pertinet etiam † periculum ad venditorem, ſi res in genere non in certa
ſpecie vendatur, vt ff. de contrah. empt. ſi in emptione. §. penult. Præterea intellige regu-
lam iſtam quando contrahitur emptio in his quæ non conſiſtunt in pondere, numero,
vel menſura: ibi enim diſtinguitur vt in l. ſeqn. Item ſi fuit in mora venditor, vel recepit
in ſe periculum, benè pertinet ad ipſum periculum: ſpeciale tamen eſt in caſu quodam,
quòd perfecta facta venditione, vt ſcilicet purè, & in re certa, & ſine ſcriptis, periculum
pertineat ad venditorem, vt ff. locat. ſi fundus quem. *Auctor enim.* Id eſt, venditor.
Quæ ex præced. tem. cau. euict. parant. Vt puta quia vendidit rem alienam, & modò euicta
eſt, vel legatum ſub conditione vendidit, poſtea exiſtente condicione euincitur. Habet
enim emptor ex tribus cauſis præcedentibus regreſſum ad venditorem, niſi remittere-
tur per pactum, vt j̄. communia de legatis. l. vlt. & ff. de euictio. Herennius. Aliud ſi ex ſe-
quenti tempore aliquid contingat in re vendita, non enim tenetur venditor: vt puta ſer-
uum vendidi, qui cùm accuſauerit aliquem, poſt venditionem eripuit ſe in libertatem:
ob hoc non tenetur venditor, vt j̄. pro quibus cauſis ſer. pro præm. liber. acci. *Si ei de-
nunciatum eſt.* Si prope ſententiam, non eſt audiendus: vt ff. de euiction. ſi rem. §. vltim.
& cùm neſciebat venditor talem cauſam agi, alioquin ſi ſciret, non oporteret denuncia-
tionem interuenire, imò teneretur ſine denūciatione: nec enim videtur celatus, qui ſcit,
4 certiorari † debuit, qui ignorauit, vt ff. de act. empt. l. 1. *Et non abſente, &c.* Quia ſi cōtra
abſentem, pronunciaretur propter contumaciam ſuam, ſed non poſſet agere de euictio-
ne, vt ff. de euictionib. ſi ideò.

1 *Per traditionem perficitur venditio.*
2 *Periculum quando pertinet ad emptorem.*

CVM CONVENIT. *Antequàm tradantur imperfecta, &c.* Mirum eſt quod dicit, L. 2.
1 traditionem perficere † venditionem. & ita videtur quòd in venditione rei contra-
hatur obligatio: quod falſum eſt, vt per totum tit. in inſtit. de oblig. quæ ex conſenſu. Sed
dic quòd conſenſu contrahitur vēditio, & eſt perfecta, ita quòd ſtatim poteſt agere em-
ptor & venditor. ſed quo ad periculū in rebus de quibus hîc loquitur, & diſtinguit: non
eſt perfecta donec tradiderit: ſed ſufficítne ſola traditio ad hoc quòd ad emptorē pericu-
lum pertineat? & certè ſic, ſi incipias à traditione. ſi verò à deguſtatione ſola, deguſtatio
non facit periculum niſi interueniat traditio. Simile not. s̄. de inoffic. donat. ſi liqueat. &

eſt idem dicendum in gingibere & cinnamomo, quæ deguſtari poſſunt, & quæ aliis ſimilibus. Domino tamen B. & quibuſdam aliis viſum fuit, quòd cùm venditio fit ad mēſuram, diſtinguendum ſit, fuerit deteriorata res, an perempta. Si deteriorata, ſicut in cōditionali venditione antequàm menſurauerit pertinet periculum ad emptorem. Si perempta, ad venditorem: ſi denunciauit, & noluit mēſurare, poterit effundere per corbes: vt ff. eo. l. 3. §. vlt. ſi verò fiat venditio in ſpecie, vt ita dicatur, vendo vinū quod eſt in cellario, vel frumentum quod eſt in horreo, quidam dixerunt quòd ad hoc quod pertineat
2 periculum ad † emptorem, ſemper neceſſaria eſt deguſtatio, & pro ſe inducunt ff. eo. l. 1. Dominus meus contradicit, & cum eo ſenſit dominus Albertus: ſiue enim deguſtauerit, ſiue non, vino vendito in ſpecie pertinet periculum ad emptorem: cùm enim deguſtauit ſecundum omnes ad eum pertinet periculum. Idem ſi nō deguſtauit, quia debet ſibi imputare, pro nobis eſt ff. eo. ſi quis vina. §. 1. & ff. de contrah. empt. quod ſæpè. §. in his. Nec obſtat ff. eo. l. 1. aut non conuenit, & vſque ad deguſt. &c. Quia aliter exponimus quàm ipſi: ſi enim conuenit vſque ad quod tempus teneatur de periculo, benè eſt: quia vſque ad illud tempus tenebitur venditor, ſi non conuenit, nō intellige ſic, ſed vſque ad quod tempus teneatur de periculo, tunc tenetur vſque ad deguſtationem: conuenit enim vt teneatur de periculo: ſed tempus non fuit determinatum, quare tenebitur de caſibus fortuitis donec emptor deguſtauerit, & hoc eſt quod dicit: licet aliud ſit ſecundum opinionem noſtram in eo quod poſitum accepit vel commodatum, quia non tenetur de caſibus fortuitis, niſi ſpecialiter fuerint enumerati, vt ff. ſi quis caut. ſed & ſi quis. *Et claues emptoribus traditas.* Ad maiorem euidentiam dicit, nam & ſine traditione clauium pertinet ad emptorem periculum, vt ff. de contr. empt. quod ſæpè. §. in his. ſed datis clauibus videtur facta traditio, vt ff. de contr. clauibus.

L. 3. DOLVM AVCTORIS. Id eſt, venditoris. *Emptori non nocere.* Si enim ſciens vendidit rem alienam, poterit agere ex empto ante etiam quàm euincatur, vt ff. de actione empti, Seruius. §. vlti. Vel dic quòd nocet bonæ fidei emptori, quia nihilominus vſucapiet, vt ff. de diu. temp. præſcr. an vitium. Hodie tamen malæ fidei poſſeſſore alienante vſucapio non procedit. Præterea poteſt intelligi quia ſi dolus dedit cauſam contractui, dicet nullum contractum. ſi incidens fuit, aget actione ex eo contractu ad decipiendum, vt ff. de act. emp. Iulianus. §. ſi venditor. & no. ℨ. de reſc. vend. l. 2. vel diſtingue, habeat lucratiuam cauſam, an non, vt ff. de doli exc. apud Celſum. §. ſed cùm legitima.

L. 4. CVM INTER EMPTOREM. Et l. ſequen. *Contra ſpeciem.* Et l. *Mortu cauſas.* Plana ſunt quæ dicuntur ibi.

DE ACTIONIBVS EMPTI ET VENDITI.

TIT. XLIX.

L. 1. ADVERSVS *eum cui agrum vendidiſti.* Subaudi, & tradidiſti. *Nec enim tibi in rem actio, &c.* Videtur contra. ff. de tributoria, procuratoris. §. pen. & inſti. de ret. diuiſ. §. venditæ. Sed intellige legem iſtam, quando pretium erat ſolutū, vel fides habita de pretio, tunc enim tranſlatum eſt dominium, vnde nō habet rei vindicationem pro re vēdita. Sed vbi tradidi, nec pretium accepi, vel aliàs mihi ſatisfactum nō eſt, dominium remanet penes me, & ideò poſſum vindicare. ſic & dicit lex in pignore tradito à creditore debitori, ff. de pignorat. l. 3. ita eſt in directa rei vindicat. aliud in Publiciana, ibi enim non requiritur ſolutum ſit pretium vel non, vt ff. de Publicia. de pretio.

1 *Actio venditi, & ex vendito non differunt.* *repeti poteſt.*
2 *Indebitum quacumque ignorantia ſolutum,* 3 *Inuaſio de mobilibus propriè dicitur.*

L. 2. VENDITI ACTIO. In hac lege & in ſuperiori appellat actionem ex vendito venditi, & ſiue dicatur venditi ſiue ex vendito, ſiue † empti ſiue ex empto, non differ-
1 tur, aliàs enim ponitur actio ex vendito, vt ff. de actio. empti. Iulianus. §. ex vendito: quocunque ergo ſuperiorum modorum ſumatur, ius ſignatur perſonale: & ita in libellis benè poteſt proponi. aliud ſi ita dicatur, quia vēdidi: nō enim eſt actio, vt no. ℨ. de edē. l. edita. *Id obeſſe tibi poterit.* Nō enim debitor liberatur, vt ff. de pact. ſi cùm de. *In quo maiores.* Vt ℨ. de in integr. reſtitut. maior. l. in bonæ fidei. *In his quæ dolo, &c.* Sed & ſi dolus aduer-

aduerſarij non interueniat, poſſunt iuuari, vt ſ. de reſcindenda venditione, l. 2. *Iuſto errore*. Hoc dicit ad maiorem exaggerationem, id eſt, vt euidentius appareat mihi ſubueniendum. Si enim ſtulto errore ductus eſſem, idem eſſet: quacunque enim ignorantia
2 ſoluatur † indebitum, ſiue facti ſiue iuris, repeti poteſt. aliud ſi ſciens indebitum quis ſoluat. vt ff. de regul. iur. cuius per errorem. *Pepigiſſe*. Id eſt, pacto per compenſationem remiſiſſe. *Fructus quoque, &c.* Hîc eſt. §. *Ante venditionem*. Secus enim ſi poſt venditionem, vt j. eod. fructus. Pertinent enim ad emptorem, niſi fuerint ſeparati in agro cùm vendidit: tunc enim de his dicendum tanquam de rutis & cæſis, vt ff. eo. fundi nihil. §. ſi ruta. in ſterquilinio diſtinguitur: vt in §. 1 illius legis. *Inuaſiſſe*. Impropriè ponitur. In-
3 uaſio † enim habet fieri circa mobilia tantùm, vt inſt. vi bonor. rapto. §. quæ non ſolùm. *Eodem iudicio*. Imò videtur vi bon. rapt. ſed in hoc iudicio multa veniunt de quibus non eſt cogitatum, vt not. j. l. 2.

1 *Datio arrarum habet in ſe tacitum pactum.* 2 *Quænam dentur actiones ex arrali pacto.*

EX ARRALI PACTO. Ponitur hîc pactum ratione arrarum, quia talis datio taci- L. 3.
1 tum in ſe † habet pactum, vt ſcilicet liceat emptori pœnitere amiſſis arris: venditori verò pœniteat duplatis arris ſecũdum P. vel intellige ex arrali pacto, cùm in datione arræ conuenit eam ſibi reſtitui cùm ſoluerit pretium. Vel intellige quòd perſonalis actio
2 præparetur ex † arrali pacto danti arras, ſcilicet, de re quæ venit petenda, vel de eo quod arræ nomine datum eſt, ſi ſit ſpecies, vel condictione ſine cauſa reſpectu poſſeſſionis, vel præſcript. vt ff. eod. ex empto. §. is qui vina, vel rei vindic. ſed non ex pacto, niſi arræ dominium transtulerit, & cùm venditori nihil poteſt imputari, in duplum per condictionem ex lege, & in duplo computatur arra, vel actione ex eo contractu, quia licet à contractu, nihilominus actio illa poteſt habere locum, vt ff. de contrahend. empt. ſed Celſus. §. ſi fundus. *Præparetur*. Imò hoc falſum eſt: quid enim ſi ita pepigero, ſi ego cõtractum non adimpleuero, ſit arra tua: certè ex hoc pacto expreſſo fit dominus venditor conditione exiſtente, hoc expreſſum, ex quo rei vendicatio præparari videtur. Sed Io. dicit præparari, id eſt, dari, & rei vendicatio non ex pacto ſed ex dominio & poſſeſſione datur.

1 *Intereſſe multiplex.*
2 *Quare in actione ex empto, præſtatur intereſſe ſingulare.*
3 *Venditor, quando præciſe rem tradere tenetur.*
4 *Neceßitas tradendi cauſatiua.*

SI TRADITIO. *Quanti intereſſe*. Sic ergo ſi non reſtituitur res à venditore, condẽ- L. 4.
natur ad intereſſe, ſed cùm ſola res petita ſit, qualiter veniet intereſſe in condemnatione? imò, vt probatur ff. ſi cert. pet. vinum. & hoc propter ea quæ in lite emergunt, quæ maximè ad iudicis officium pertinent, vt ſcilicet quia iſte fuit contumax, nec voluit reſtituere, iudex debet habere rationem de intereſſe ſicut eſt in fructibus, quamuis nõ petantur, vt ff. de ædi. edict. ædiles. §. vlt. Diſcretiores tamen iudices, nõ ita ſimpliciter proponunt in libello de ſola reſtitutione, imò faciunt mentionem de intereſſe, & tunc non eſt dubium quòd venit: ſed & ſimpliciter res petatur, vt ſ. dixi. & de quo loquitur? inter-
1 eſſe † enim aliud conuentum, aliud ſingulare. Dic quòd de ſingulari, quando egreditur pretium commune, & hoc eſt ſi pluris intereſt quàm valeat res: vel ſingulare, vt ſi pluris quàm empta eſt, & eſt ſingulare quod circa perſonam emptoris conſideratur non habito reſpectu ad alia, vnde ſi ipſe patiatur, illud æſtimatur: non autem ſi familia ſua ob hoc perierit: vt ff. eod. ſi ſterilis. §. cùm per venditorem. nec excedet tale intereſſe duplũ pretij communis. vt j. de ſentent. quæ pro eo quod intereſt. & ff. eod. idemq́ꝫ. & l. ſuperiori. patet ergo quòd ſingulare præſtabunt intereſſe, & circa rem, non extra: ſed quare non præſtatur commune, ſicut aliàs ff. ad leg. Aquil. ſi ſeruum meum. & ad l Falcid. pretia. Reſp.
2 Speciale eſt in actione ex empto propter contumaciam quòd præſtetur ſingulare † intereſſe, ſicut alia ſunt ſpecialia, ſcilicet quòd in ea non iuretur in litem: vt ff. de in litem iur. in actionibus. Præſtatur ergo intereſſe, & hoc ſecundũ omnium ſententias, quando culpa ſua venditor rẽ tradere non poteſt. ſed ſi dolo faciat quo minus tradat cũ tradere poteſt, dixit M. nõ liberari vẽditorẽ præſtãdo intereſſe. ſed manu militari res ab eo eſt aufe-
rẽda, vt ſ. de rei vin. qui reſtituere. Itẽ dicebat q † præciſè tenetur vẽditor rẽ tradere ſicut
3 donator, vt inſt. de don. §. perficiũtur. Itẽ nónne dicit l. ſtultũ eſſe iudicẽ, qui cùm poſſit

ad rem cõdemnare,condemnat ad intereſſe:vt ꝫ.de fideicomiſ.liber.l.vlt.præterea.Prætor ait,pacta ſeruabo.Dominus tamen B.dixit quòd etiam ſi tradere poteſt, & per contumaciam nolit,præſtando intereſſe liberabitur, vt apertè dicitur ff.cod. l.1.& l.ex empto.§.etiam.& hîc dicit apertius.Nam loquitur cùm rem poterat tradere:& precaria,id eſt,contumacia tradere nolebat,dicit quòd ad intereſſe debet condemnari.Reſpondebat B.illi legi,qui reſtituere,quòd illa locum habent in his quæ aliquando fuerunt mea, ſecus in aliis quæ nunquam, vt in re vendita. ſed illa reſponſio reprobatur apertè, ff.de verbo.oblig.vbi non apparet:quia ibi in his quæ nunquam fuerunt mea, incumbit tradendi neceſſitas promittenti, & per illum etiam §. perficiuntur in rebus donatis quæ nunquam fuerunt meæ. Sed nos reſpondemus ei quòd in illa lege dicitur quòd iudex iuſſit ita:tamen non debuit iubere.ſed quia prouocatum non fuit,debuit executioni lata ſententia mandari,aliàs decretum prætoris habetur irritum, vt ff.de iudic. ſi prætor. Illi §.inſtitur.de donat.reſpondemus,quia quod ibi dicitur,ad ſimilitudinem,verum eſt quodammodo,non vſquequaque,quia in re donata incumbit neceſſitas tradendi præ-
4 ciſa:in vendita verò † cauſatiua.item quòd in illa de fideicommiſ. liber. in c.dicitur, dictum eſt fauore libertatis:item quod prætor ait,pacta ſeruari,verum eſt directo,vel præſtando intereſſe,ſicut & notaui ſ.de hæred.vel act.vend.ratio.

L.5. CVRABIT. *Cum vſuris reſtituere.* Tenetur ad vſuram tanquam ad intereſſe:cùm enim emptor habuit emolumentum rei,ego debeo habere emolumentum pecuniæ. *Licet nulla mora,&c.* Vt ſ.in quibus cau.in integr.reſt.in minorum.

L.6. VENDITI *act.ſi non ab initio.* Vt ſi interuenerit pactum legis commiſſoriæ, vel adiectionis in diem,ſic ſi alius attulerit meliorem conditionem,vel non ſoluto pretio ad diem,ſit res inempta.Sed & tunc videtur quòd agi non poſſit ex vendito ad reſcindendam venditionem:ſi enim extiterit conditio, videtur quòd ipſo iure venditio ſit reſciſſa.Sed intellige quando proceſſit aliquid de facto,vt quia tradita erat res:& ita de facto dicitur reſcindi:ſ.de reſcind.vendit.ſi dolo.& ff.de feriis. l.1. & ſiue ab initio conuenit de reſcindenda venditione,ſiue poſtea,idem eſt:vt ff.de act.empt.ex empto.§.ſi quis virginem.Sed ad pretium exigendum:vt ff.eo.Iulianus.§.ex vendito.

L.7. SI SERVOS. *Non præſtent emptori libera.* Sic & notaui ſuprà, ſi ſeruus emiſſe manda.l.vna.

1 *Vacua poſſeſsio,quando dicatur.* 2 *Quando agens eſt in deteriori cauſa.*

L.8. SI PATER TVVS. *In vacuam poſſeſsionem.* Et dicitur vacua poſſeſſio,quando nul-
1 lus tenet † cauſa legati vel fideicommiſſi: vt ff.eod.l.2. *Veritatem mutare.* Vt ſ.de rei vindicat.ſolemnibus. *Quocunque loco.* Id eſt, quocunque gradu, primo vel ſecundo. Plures enim ſunt gradus hæredum. *Ac ſi reperierint non eſſe ſatisfactum,&c.* Quid ſi vẽditor dicat,non tradam rem,niſi ſolueris pretium,& emptor dicat,non ſoluam pretium donec tradideris rem?Reſpon. P. quòd deponatur & ſequeſtretur apud honeſtum virum,& ipſe det,arg. ff. de ſolutio. ſi ſoluturus.Ioan. tamen dixit bonum argumentum, ibi enim depoſuerunt,quia parum fidei ſibi habebant,& fecerunt hoc ſponte. Dic ergo quòd ſi quis illorum vult agere,primò debeat tradere id ad quod eſt obligatus:alioquin
2 patietur exceptionem,& ſic qui † agit,eſt in deteriore cauſa,arg.ff.eod.qui pendentem. & de ædil.edict.ædiles.§.vlt.

1 *Quando venditor tenetur quanto minoris.* 3 *Supina ignorantia.*
2 *Ad ea quæ frequentiora ſunt,iura aptantur.* 4 *Quælibet prouincia poſita ſub tributo.*

L.9. SI MINOR. *Siue ſciente,ſiue igno.* Videtur contra.ff.eod.ſi ſterilis. §.1.Reſpon.ibi loquitur in venditore diſtrahente prædium quod ſciebat præſtare tributa.Nec hoc dixit:tunc enim tenetur actione ex empto,aliud ſi ignorauit tributariũ, nec aliquid dixit: tunc enim nullo modo tenetur,& hoc cùm ignorauit, & nil dixit: ſecus ſi ignorauit, &
1 aſſeruit minus deberi.tunc enim tenetur quanto † minoris, vt hîc dicit.Quorundam tamen fuit opinio,quòd ignorans non teneatur de vitiis rei per ſuperiorẽ,l.ſi ſterilis.§.1.& per aliam.ff.eo. Iulianus.§.item qui furem.& dixerũt quidã ſpeciale in illis trib.caſib. in animali morboſo,tigno vitioſo,& in veſtibus interpolatis,vt ff.de contrahend. emptio. Labeo libro.Sed hoc quod dicunt ipſi generale,magis dicendum eſt ſpeciale,cùm enim

in tribus

in tribus vel quatuor caſibus inueniatur quòd ignorans teneatur, magis dicendum ge-
2 nerale quàm ſi in duobus : quia ad ea quæ † frequentiora ſunt, iura aptantur. Dic ergo
quòd generaliter tenetur ignorans : ſi obiiciatur de eo quod dicitur, ff.eod. Iulianus.in
ſeruo fure, vbi non tenetur ignorans, in tantum quantum ſuprà dixit in fugitiuo. Vel dic
ſpeciale: quia cùm quis vendidit furem, aut emptor ſciuit furem ipſum eſſe, aut ignora-
uit. Si ſciuit, benè eſt, nec enim debuit certiorari : vt ff. eod. l. 1. ſi ignorauit, ſupina † eſt i-
3 gnorantia: quia debuit præſumere ipſum eſſe furem. cùm omnis ſeruus ſit fur, ad minus
in rebus domini. Patet ergo quòd & ſi ignoret, in hoc caſu non tenebitur, idem in præ-
dio prouinciali: debuit enim ſcire emptor prouinciale prædium eſſe tributarium, cùm
quælibet prouincia † poſita ſit ſub tributo: vt ꝫ. de epiſcopis. de his, niſi ſortiatur ius Ita-
4 liæ, ſicut erat in quibuſdam.

CVM VENDITOREM CARNIS. Pone quòd volebam facere maximum conuiuium, & conueni cum carnifice, vt ad talem diem darer mihi pro e. de carnibus: ipſe fidem fregit, tenetur ad intereſſe, quia fortè oportuit emere cariori pretio. L.10.

SI ANCILLAM. *Ciuem Romanam facere non prohibetur.* Quid ſi eccleſiæ vendidiſſet? Reſp. manumittere non poſſet, ne qua fieret iniuria eccleſiæ, quę vtilem habet rei vindicationem: ſed nec defuerunt qui dicerent ipſam habere : cùm enim hæres ſeruum ſub conditione legatum interim manumittere non poſſit, ne qua fieret iniuria legatario qui rei vindicationem ſperatur habiturus, vt ꝭ. communia de leg l. vlt. §. ſed quia noſtra. ergo multo minus iſte ſecundum Io. L.11.

SICVT PERICVLVM. Planum eſt quod in hac l. continetur. L.12.

FRVCTVS. *Vſuras.* Vt ꝫ. eod. curabit. L.13.

EMPTOR. *Et de eorum fuga.* Scilicet, quòd abſit. *Itémque ſanitate.* Scilicet quòd adſit. *Erronéſque non eſſe.* Quid ſit error & qualiter quis dicatur noxia ſolutus, dic vt ff. de ædil. edict. quid ſit fugitiuus. §. erronem. & §. antepen. Sed ad quid poſtulat de tradendis repromitti, ſcilicet cùm aliàs de iure communi auxilium habeat: id eſt, actionem ex empto, vt tradantur ? Sed dic quòd loquitur hic cùm vendidit ad diem, & nondum dies venerat: vnde timui ne fugeret eum illis ſeruis, & ideò rectè poſtulo repromitti : vt ſcilicet arbitrio iudicis pro tradendis eis det pignora vel fideiuſſores : nomen tamen repromiſſionis ad nudam promiſſionem refertur, vt notaui de verbor. ſignificatio. ſancimus. Sed quotiens perſona ſuſpecta eſt, peti poteſt ſatiſdatio: vt ff. de offic. præſid. ſenatus. In legato verò licet purum ſit, ſatiſdare tenetur quis, vt ff. de lega. no. ea. &c. L.14.

VLTRA MODVM. *Citra pactum.* Quia pactum non interceſſit de plus petendo. L.15. *Mora non facta.* Alioquin vltra petitur, quia intereſſe ſoluitur propter moram.

POST PERFECTAM. Planum eſt. L.16.

EXPVLSIS. *Quem habere ius in eo negatis.* Hodie, & ſi haberet, amitteret. *Ad inſtar* L.17. *interdicti.* Hoc ideò, quia ſublata eſt interdictorum ſolemnitas: vt inſtit. de interdi. in fi. *Seu actionis.* In factum quæ datur ex interdicto.

SI QVIS EMERIT SIBI VEL ALTERI ſub alterius nomine, vel aliena pecunia.

TIT. L.

SI EX PECVNIA. *Ciuiliter conſiſte.* Si pecunia extaret, agere poſſit L.1. rei vindic. pro pecunia illa. Si verò ita commixti eſſent denarij vt diſcerni non poſſent, fiunt eius qui accepit: vt ff. de ſolut. ſi alieni. Repetet ergo condictione ſine cauſa, cùm ad eam peruenerit pecunia mea ſine cauſa: vt ff. ſi cert. pet. ſi & me. Si verò pecuniam illam ſubripuit, furtum commiſit: ſed non dabitur patri actio furti: vt not. ꝭ. rer. amot. l. 1. Sed iſte poterit ſibi ſubuenire condictione ſine cauſa vel in factum: vt notaui ꝫ. de dolo. ſi ſuperſtite. Nec enim habet quis rei vindic. pro te empta, ex pecunia ſua, niſi in caſibus, vt ff. de don. inter vir. & vx. vxor marito. & in aliis quos notaui ꝫ. de rei vindicat. ſi ex pecunia. & l. ſi vt propones.

SI EMANCIPATIS. Ideò dicit de emancipatis, quia ſi eſſent in poteſtate, non valeret donatio, niſi confirmaretur ſilentio mortis : vt ꝫ. de inofficioſ. donat. l. ſi pater. L.2.

Nomine veſtro, &c. Hoc enim ipſo quòd nomine veſtro emit, veſtrum fuerit: vt ℨ. famil. erciſ. filiæ nomine.

L.3. MANCIPIA. *Empta.* A matre vel ab alio nomine veſtro.

L.4. QVAMVIS. Planum eſt.

L.5. CVM PROPRIA. *Nomen tantummodo*, &c. Ideò forte quia nobilis erat: ideóque in inſtrumento nomen ſuum ſcribi patiebatur: vt ff. de aucto. tut. l. 5. §. puta. & infra, de cõmer. & mer. l. nobiliores. vel fortè ſcriptum eſt nomen vxoris cauſa honoris, ſi gratia donandi, non tenet modo conſtante, morte tamen confirmatur: vt ℨ. de donat. inter vit. & vxo. l. anrep. vel ideò quia non habebat oportunitatem recipiendi inde chartam. *Docenti tibi veritatem.* Præſumitur enim contra te, cum nomen vxoris inueniatur ſcriptum: vt ℨ. de donat. inter vit. & vxo. ſi filius. ſecundum P. *Fructuum taxatione.* Id eſt, æſtimatione. ſi enim velim æſtimare in infinitum, ipſe coartabit.

1 *Scripturæ ſtari debet.*
2 *Simulatio per coniecturas præſumitur.*
3 *Per epiſtolam contrahi poteſt.*
4 *Nuda traditio non transfert dominium.*
5 *Ex nullitate contractus, non imped.*

L.6 MVLTVM INTEREST. Hæc lex ponit tres caſus. *Pecuniam numeraſti.* Diſtin-
gue, numerata ſit venditori, an mulieri: vt ff. de dona. inter vit. & vxo. ſicut mulier
& l. quod autem. §. & hoc diuus Adrianus. *In quantum tu pauperior, & illa locupletior.* Et
ita ſi ei dedi xx. & illa emit pro xx. nec valuit vltra x. habetur hinc inde ratio. *Quod ſi*
1 *emiſti.* Hic eſt. §. *Potior quam ſcriptura habetur.* Sed nonne videtur contra, cum † ſcrip-
turæ ſtari debeat? & ita obſeruamus tota die cum ſcribitur. Ego talis cum vxore mea
emi. & vobis traditum fuit quòd ei ſtari debeat: vt ℨ. de contrahen. ſtip. optimam. & præ-
terea dicit. l. quòd ſcripturæ ſtetur, nec probetur contra niſi per teſtes: vt ſuprà, de proba.
cum precibus. Reſpon. quia cum dicitur in inſtrumento, tali venditum fuit & traditum:
præſumitur eſſe verum. ſed hîc non continebatur niſi purum nomen mulieris. maritus
2 enim emerat, & ei tradita fuerat poſſeſſio. nam per has coniecturas † ſimulatio præſumi-
tur, vel ſimulata venditio. ſed quare dicit. l. de proba. quòd probari non poteſt contrariũ
niſi per teſtes verum eſſe vbi continetur mulieri vendidiſſe & tradidiſſe. tunc enim verè
præſumitur. ſed ſi nominè tantum, non re emit. imò conſtat alij traditum & venditum,
ſatis præſumitur per hoc ſimulatio: & ita plus valebit quod agitur. ℨ. de donat. inter vi.
& vxo. ſi filij. *Si verò ab initio.* Hic eſt. §. *Dum tibi non vis, nec illi potes.* Si eſt procurator,
& dicit vendis illi, non valet: vt ff. de contrahen. emp. fundus. & de conſtit. pec. ſed & ſi
filio. §. 1. ſi autem dicat, vendis mihi nomine illius dõmini mei: valet. idem eſt ſi tacitè in
corde retinear. ſed ſi eſt nuncius, quæcunque verba dicat, valet contractus vtroque
3 conſentiente. nec enim nuncius contrahit. ſed dominus per eum, vt per epiſtolam. †
quod fieri poteſt: vt ff. de contrahen. emptio. l. 1. in fi. & de conſtit. pecu. qui autem. §. vlt.
idem in ſeruo & filio quantum ad profectitium peculium, & in ſeruis vſufructuariis.
aliud in procuratore: vt ſuprà, dixi. ſpeciale tamen eſt in quibuſdam, vt in tutore, curato-
re, actore: quia ſiue contrahant in perſona ſua, ſiue pupilli, quærunt ei actionem: vt ff.
de conſtit. pec. cum. §. vltim. eiuſque rei inter nuncium & procuratorem manifeſta diffe-
rentia, quia dominus in procuratoris perſona voluit contractum celebrari. in nuncio
verò contra. & ita intellige. l. iſtam in procuratore cui mandatum eſt vt emeret ſuo no-
mine, & ipſe emit nomine domini, de ſe nulla facta mentione. alioquin ipſe obligaretur:
vt in l. ſeq. ſi enim contraxit nomine alterius, non poteſt ei actionem adquirere, nec ſibi:
cum ſibi non voluit, nec alij potuit. & ita notatur hîc: quia quod potuit nõ voluit: quod
voluit non potuit. aliàs procurator actionem ſibi adquireret, & teneretur eam cedere
domino actione mandati: vt ff. de acquiren. poſ. poſſeſſio quoque. §. & ſi poſſeſſio. *Ille
potior habetur, cui poſſeſ. à domino tradita eſt.* Sed qualiter acquiritur dominium illi cui pri-
mo res tradita eſt, cum contractus nullus fuerit? in perſona enim domini vel procura-
toris vel negotiorum geſtoris, quod nomen pure dicimus conceptum in contractu, non
tenet venditio, neutri enim, vt dicit, acquiſita eſt actio: & ita ſi tradit, & nulla præceſſit
4 cauſa: Videtur quod non transferatur dominiũ: nuda enim † traditio non trãsfert domi-
niũ: vt ff. de do. nuda. & de acq. ret. do. nunquã nu. ſed dic ꝙ cũ venditor credidit ſe obli-
gatũ ex illo contractu, quod non fuit, ſi tradat, dominiũ transfert. & ex eo ꝙ contractus
nullus

5 nullus fuit, non impeditur † tranſlatio: vt notaui ſ.de dolo & de fide inſtrumentorum,
in contractibus.

Cvm per eos. Planum eſt. L.7.

1 Per procuratorem, ſcienti & non ſcienti acquiritur. 2 Per negotiorum geſtorem, non acquiritur.

Nihil prohibet altero. Intellige procuratorem. ſi enim eſſet negotio- L.8.
rum geſtor, per traditionem ſibi factam in alium non tranſit dominium: vt ff. de
1 nego.geſt.ſi ego.ſed per procuratorem † acquiritur ſcienti & non ſcienti: vt ff.de acqui.
rer.dom. ſi procurator. ſi ergo vterque contrahentium habeat animum mihi quærendi
dominium, mihi quæritur. Item ſi ſolus venditor, vt dicit. nam ſi venditor eo animo tra-
dat procuratori, vt mihi quærat, & ipſe praua cogitatione eo animo acceperit, vt ſibi ac-
quireret, nihilominus acquirit mihi: vt ff. de donat. qui mihi donatum, ſi verò ſolus pro-
curator agebat de dominio transferendo, acquirit nobis: vt ff.de acq. poſſ.l.1.§. hæc quæ
2 de ſeruis. & §.per procuratorem. aliud † in negotiorum geſtore, quia per eum non quæri-
tur: vt ſ. dictum eſt.

Qvi aliena. *Petitio non competit.* Sed de pecunia habet actionem vel pro ſocio, L.9.
vel condictionem ſine cauſa, vel aliam generalem.

DE REBVS ALIENIS NON ALIENANDIS, & de prohibita rerum alienatione & hypotheca.

Tit. LI.

1 Quod meo nomine non eſt geſtum, ratum habere non poſſum. 2 Vtilis negotior. geſtor. quando datur.

Si præsidi provinciæ probatvm fverit. Iudici enim L.1.
facienda eſt fides, non aduerſario: vt notaui ſ. de teſta. eos. *Nullo iure.* Id eſt,
nullo tit. *Seruos iubebit.* Et ita agat ad ſeruos, non ad pretium. nec enim a-
gere poſſum actione negot. geſt. ad pretium, cum ratum habere non potui
1 quod meo nomine † non eſt geſtum, arg. ff. de neg. geſt. ſi pupilli. §. ſed & ſi ad idem ff.
de preca. ſi ſeruus. niſi in ſubſidium, cum res fuerit vſucapta vel perempta ſeu præſcrip-
ta: & de vſucapta loquitur in ſequenti caſu, vbi Iulianus tenetur ad pretium, non de ſtri-
2 cto iure, quia nomine ſuo fecit, ſed de æquitate † vtili neg. geſt. habes ff. de neg. geſt. l. vlt.
M. tamen dixit dari domino act. neg. geſt. ante vſucapionem completam: vt not. ſ. de rei
vindica. mater, & hoc cum nullam habuit cauſam is qui vendit, vel habuit lucratiuam.
ſi vero non habuit lucratiuam, quia emit, non tenetur: cum tantum emptori abſit quan-
tum adſit: vt ff. ſi cert. pet. ſi eum ſeruum. *Quod ſi igno.* Quia ſe dicebat procuratorem.
Facti ſunt. Per vſucapionem.

Distrahente. *Fraude conquiſita.* Adhibita, quia dicebat ſe locaſſe. L.2.

Venditrici. *Doli mali, ſi hanc viam elegeris.* Si vult ergo habebit exceptionem L.3.
doli mali. ſi verò patiatur rem à ſe euinci, & ita omiſit exceptionem, quanti ſua in-
tereſt poterit expetiti: & ita aget ad pretium ratione fructuum vel ex ſtipulatu ad duplũ:
vt ſ. de rei vindica. quotiens. & ff. de euictione, vendicantem. ſed videtur quòd nihil de-
beret conſequi, cum omiſſa ſit exceptio ſua culpa: vt ff. de euict. ſi rem §.1. & l. ſi per im-
prudentiam. Reſpon. culpam hanc non poteſt ſibi venditor imputare, cum ea lucrum
ſenſerit id eſt, rem habuit. imò poſſet dicere: Cum culpent alij te, me laudare neceſſe eſt:
vt ſolet notari ff. de iure do. cum in fundo. *Et ſi defenſione monſtrata.* Id eſt, exceptione
doli mali.

Mancipia. Planum eſt. L.4.

Si fvndvm. *Poſt emancipationem.* Secus ſi ante, quia pater tunc eſſet dominus. *Ne-* L.5.
que ei ſucceſſiſti. Aliter ſi ſucceſſit: vt notaui. ſ. eo. l.3.

Nemo. Priuatus ſcilicet, ſecus in fiſco vel imperatore: vt j. de quadrien. præſcrip- L.6.
tione. l.2. & l. bene & j. tit. proxi. l.1. *Non obligatas.* Si enim eſſent obligatæ, poſſet

pacto vel lege. *Nec ex officio.* Publico vel priuato, ſi enim eſſet tutor vel curator vel iudex ſeu executor, poſſet, vt ff. de euic. ſi pignora. ſed & procurator ſi ſpeciale habeat mãdatum, vel liberam & generalem adminiſtrationem: vt ff. de procura. cui libera. maritus tamen auctoritate legis, licet ſit dominus, impeditur alienare: vt inſtitu. quibus aliena. in princi.

1 *Quando in legatarium etiam ignorantem, tranſit dominium.*
2 *Condictio ob cauſam, quando locum habeat.*
3 *Rem eccleſiaſticam, aliquando alienare licet.*

L.7. SANCIMVS. *Sine lex alienationem.* Vt l. milia in fundo dotali, vel in rebus eccleſiaſticis, aut in re minoris. *Sine teſtator.* Ne forte alienet extra familiam: ſicut dicitur de leg. 2. cum patet §. liberis. *Non ſolum dominij aliena.* &c. Si prohibeatur alienatio nullum omnino in accipientem: quia pro infecto habetur: vt ſ. de legib. non dubium. Idem ſi prohibeatur à teſtatore, niſi teſtatoris præceptum fuerit nudum: quia non apparet per-
1 ſona cuius gratia prohibita eſt alienatio: vt ff. de leg. 1. filiusf. §. diui. in legatarium enim † etiam ignorantem tranſit dominium rerum: vt ff. quemadmo. ſeruit. amit. ſi partem. §. ſi per fundum. ſi verò pacto contrahentium prohibeatur alienatio, videtur quòd transfe-
2 ratur dominium, & locum habeat † condictio ob cauſam: vt ſ. de condict. ob cauſam, ea lege: ſed ei contradicit ſ. ſi mancipium ita fue. alienatum. l. ea. quidem. ſed dic quòd in prohibita alienatione videtur cogitarum de facto: at in prohibita manumiſſione videtur cogitatum de effectu beneficij: vt ff. de ſeruis expor. ſi venditor. quidam tamen diſtinxerunt, in prohibita alienatione ſic cogitauit de facto: vt tunc transferatur dominium, ſed agetur ad intereſſe, an de effectu dominij transferendi: vt tunc non transferatur dominium alij. aliter vt notaui in l. illa, ea lege. & dic vt ibi. *Sed etiam.* Vſusfructus dationem &c. & hoc eſt ex interpretatione legis, vel ex mente teſtatoris aut contrahentium, ſecus ſecundum propriam vocabuli ſignificationem: vt ff. de verbo. ſigni. alienatum. & probatur. J. de fundo dot. l. 1. licet quidam propter. l. iſtam conuerſiue legant quod ibi dicitur,
3 ſicut ibidem notaui. *In quibus conſtitutionum auctor.* Licet enim quandoque rem † eccleſiaſticam alienare, vt notaui. ſ. de ſacroſan. eccl. authen. hoc ius, ſed & fundum dotale, ſi expediat mulieri: vt ff. de iure dot. l. vlt. vel rem minoris ob æs alienum. *Vel teſtatoris voluntas.* Vt J. de fideicom. voluntas.

DE COMMVNIVM RERVM ALIENAtione. TIT. LII.

1 *Poſſeſſio eſt immobilis.*
2 *Prærogatiua dicitur priuilegium.*

L.1. SI NVLLA VSVCAPIONIS. Sed quare dicitur de vſucapione, cum J. di-
1 cat emiſſe poſſeſſionẽ, & poſſeſſio † immobilis eſt? ſed hic continebantur mobilia vt ſerui, & ſimiles res. nec enim neceſſarium eſt vt poſſideantur immobilia. imò & quandoque, vt dixi, poſſeſſio eſt rerum mobilium & immobilium.
2 & ſic vſucapio & præſcriptio procedere. *Prærogatiua.* Aliàs prærogatiua † ſolet appellari priuilegium indultum ab imperatore. ſed hic non ita ſumitur, imò vſucapionis prærogatiua, quaſi dicat quòd auxilium acquiritur ei per vſucapionem: præfertur enim domino cõſiderato iure ciuili, ne dominia rerum ſint in incerto, & finis litibus imponatur, non autem conſiderato iure naturali nullus vſucapit. & ſic dicitur prærogatiua ius commune. *Conueniendi.* In ſubſidium ad pretium: vt ſ. tit. 1. l. 1.

L.2. MVLTVM INTEREST. Facit differentiam inter fiſcum & priuatum, ſicut ſ. de ſacroſan. eccle. aſſignatur. J. de quadrien. præſcrip. l. bene à Zenone. Reſpon. ibi vendidit rem alienam vt ſuam, non enim credebat alienam, ſed ſuam. ſi verò ſcierit alienam non præiudicat: vt J. de venditione rerum fiſcalium communium cum priuatis. ſed & lex dicit quòd cum vendidit rem alienam ratione tributorum, non valet niſi adhibeatur ſolemnitas: vt ſ. ſi propter pub. penſita. l. 1.

L.3. FALSO. *Antequam.* &c. Quia poſtea ſociis non conſentientibus alienare prohibentur: vt ſ. communi diuidun. non etiam. *Extraneo.* Aliud de conſuetudine in quibuſdam locis: vt not. ſ. de contra. emp. dubium.

PORTIO-

PORTIONEM. *Nec militari grauitate conue.* Quia tale priuilegium poſſet conuerti in L.4.
læſionem ſuam: vt ſ. de reſcind. vend. tatas.

SI MAIOR. *Neſcienti.* Aliud enim ſi ſciret: vt ĩ. de euict. ſi fundum. *Conuenerit.* De L.5.
euictione. nihilominus enim agetur ex empto re euicta: vt ĩ. de euict. non dubitatur.

REM ALIENAM GERENTIBVS NON INterdici rerum ſuarum alienationem.

TIT. LIII.

1 *Quando quis tanquam falſarius punitur.* 2 *Crimen ſtellionatus.*

NON EST *Interdictum tuto.* Licet tutoris bona tacitè pro adminiſtratione ſint L. vnica.
obligara, vt ĩ. de adminiſtr. tut. pro officio. *Obligare fiſco noſtro.* Eo ſaluo, quia
ſi depoſuit officium tutelæ, & antequã deponeret vel poſt nõ reddidit ratio-
1 nem tutelæ vel curæ, & ita vendidit fiſco, punitur tanquam † falſarius viuẽte
eo cui ratio reddi debet: vt ad l. Falcid. l. 1. §. tutores. ſi verò reddit rationem, non habet
2 locum pœna ſupradicta. ſin autem obligata pupillo alij obligauit, tenetur crimine † ſtel-
lionatus: quod eſt extra ordinem, vt ff. de crim. ſtellionatus. l. 3.

DE PACTIS INTER EMPTOREM ET VENDITOREM.

TIT. LIIII.

SI EA LEGE. *Fides contractus ſeruanda eſt.* Propoſita eſt actio ex eo contractu, vel L.1.
præſcriptis verbis: vt dicit in l. ſequenti. & not. ĩ. eod. l. 3.

SI FVNDVM. Actio præſcrip. verb. veſtitur enim hoc pactum contractus cohæren- L.2.
tia. ff. de pact. iuris gentium. §. quinimo. ſicut & alibi rei traditione: vt ĩ. de rerum per-
mura. rebus. *Habita ratione eorum quæ poſt oblatam &c.* Illa enim reſtituenda ſunt mihi.
aliud in quibuſdam emptoribus qui potius dicuntur creditores, qui fraudem volunt fa-
cere legi commiſſoriæ. faciunt in vno inſtrumento ſcribi de mutuo. in alio ſi non rede-
merit ad annum, ſit res empta, quæ multo plus valebat. hic enim ĩ. tempus, & poſt licet
agere: vt notaui. ĩ. de pact. pig. l. j.

1 *In lege commiſſoria, locus eſt rei vendicationi.* 2 *Pactum legis commiſſoriæ, quid.*

QVI EA LEGE. *Rei vindicationem non habet.* Sed quare nõ habet rei vindicationem. L.3.
1 Reſpond. quia licet locum habeat † rei vindicatio in lege commiſſoria, vt in l.
ſequenti. ſed & in pacto adiectionis in diem, deſinit res eſſe pignori ſi melior conditio
oblata ſit: vt ff. de in diem adiect. l. ſi res. §. ſed & Marcellus. hic tamen non fuit lex cõ-
2 miſſoria. eſt enim † pactum. l. commiſſoriæ, vt non ſoluta ad diem, ſit res inempta. ſed
hic pactum fuit in contrarium, ſcilicet vt non reddita pecunia, ad me redeat dominium
rei & poſſeſſio. per hoc voluit eum obligari: & ideo habet perſonalem actionem, niſi re-
tinuerit dominium, & precario conceſſit. Aliud ergo eſt dicere, non ſoluta pecunia ad
diem, ſit res inempta. & aliud, non ſoluta pecunia ad diem, redeat pecunia, dominium
vel poſſeſſio ad me.

COMMISSORIÆ. *Eligere.* Habet enim electionem: vt ff. de lege commiſſo. l. 2. & L.4.
ita ſi noluit exercere legem commiſſoriæ venditionis. i. pactum legis commiſſoriæ in venditione appoſitum. ſed agit ad vſuras pretij: ex eo tempore quod poſt pactum elapſum eſt, videtur approbaſſe contractum. & ſic cum aliqua duo ſunt contraria, & ego eligo vnum, alteri videor renunciare: vt infra de fur. l. 1. & licet alibi ſit locus pœnitentiæ. hic non ita eſt: vt ff. de procurat. in cauſæ. & de collat. bon. non vnquam. de lege commiſſoria quod in herede. §. quid eligere. de leg. 2. cum filius. §. Varius.

INITIO *venditionis.* id eſt, incontinenti poſt venditionem. tale enim pactum informat L.5.
veterem actionem, & prodeſt ad vſuras pretij petendas. ſecus in fœnebri pecunia: ibi enim neceſſe eſt interuenire ſtipulationem: vt ſupra de vſur. quamuis. ſed hic pecunia non erat fœnebris, imo nomine pretij debita: & ideo conuenitur emptor ad vſuras

pretij tardius exſoluti : vel eius fideiuſſor qui in omnem interuenit cauſam : vt ff. Locati. quæro. ſi verò ſimpliciter acceptus eſſet fideiuſſor Io. dixit quòd in omnem cauſam videtur acceptus,& tenetur ſicut reus : & omnia præſumuntur ſolemniter acta: vt ff. de fideiuſſo. ſi quis pro eo. §.1. & vt lega. nomine ca. §. belliſſimè.

L.6. CVM TE. *In ſuam cauſam reuerti.* Agendo actione ex vendito, non condictione ob cauſam, ſicut quidam dixerunt. habet enim locum in contractibus innominatis : vt ff. de rerum permuta. l.1. ſi verò eſſet venditurus aliàs, non reſcinderetur contractus, ſed ageretur ad intereſſe: vt de reſcin. venditione, ea conditione. contra.

1 *Plus eſt indulgere actionem quā exceptionem.*
2 *Sola oblatio, quando ſufficiat.*
3 *Oblatio quæ fit in iudicio, valet conſignationem.*

L.7. SI A TE &c. Aſſignatur contra s̃. de preci. Imperato. quotiens. ſed hic petebat ſibi dari actionem in perpetuum, fortè cum hîc nō diffiniat tempus. aliud eſt ſi petat exceptio-
1 nem. plus eſt enim † indulgere actionem quàm exceptionem. ſ. dilatoriam, vt ibi. vel dic quòd imperator poſſet indulgere talem actionem ſi vellet. ſed actor non poteſt hoc petere de iure ſuo. nec ibi dicit quòd ſemper indulgeat, ſed pandetur ei aditus: & ſi viderit faciendum, indulgebit. alioqui contra. hîc autem non videbatur ei:& ideo dicit quòd nō debet audiri. *Soluta.* i. reddita. *Data quantitas.* Subaudi emptori. *Non iure petis.* Tu venditor. *Sed ſi ſe ſubſtrahat.* Ille emptor. *Denuntiationis* &c. Hoc eſt conſilium. *Et obſignat. depoſitioniſque.* Sed nonne ſola ſufficit oblatio? videtur : vt s̃. eod. ſi fundum. ſed plus ſi alia
2 interueniant: tamen oblatio † ſola videtur ſufficere, vt ibi dicit. ergo hîc ad maiorem eui-
3 dentiam. ſed oblatio quæ fit in iudicio, valet conſignationem † & depoſitionem : vt ff. de pigno. ſi rem alienam. §. vlt. vel dicas quòd exigatur conſignatio & depoſitio. quod minus dicitur per l. illam, ſuppletur in iſta lege.

L.8. TEMPORE. Integram ſeruari : vt s̃. de pact. petens. vt ff. ſi cert. pet. lecta. *Si ab ea.* Vltima enim pacta præiudicant primis, vt s̃. de pact. pactorum.

L.9. SI QVIS &c. Aſſignatur huic. l. contra ff. de pact. nemo. Reſpon. illud verum eſt quando apponitur pactum de retinendo dominium. habeo enim dominium. C. ſi conuenit vt mihi non liceat alienare, non tenet. aliud quando apponitur in venditione, vt hîc. vel aliter nemo paciſcendo poteſt efficere, vt ſibi locum ſuum dedicare liceat. quaſi dicat, pactum non eſt tantæ efficaciæ, vt impediat dedicationem. ſed ſi dedicauit, tenetur ad intereſſe vel pœnam. aliud videtur contra. ff. de religio. quòd ſi locus. Reſpond. quia l. illa hodie habet pactum quod reſtringit emptori facultatem ſepeliendi certos homines etiam in re quæ non ſit religioſa, deſtinata tamen eſt religioni:& ideo certo modo tantū admiſit pactum. l. per ſtipulationem. ſi verò res non ſit religioſa, nec deſtinata religioni, & prohibet ſepeliri non certos homines, ſed omnes, incontinenti etiam pactum factum valet, vt hîc & plene notauit dominus meus in l. illa.

Sic in veteri libro repenmus.

SI SERVVS EXPORTANDVS VENEAT.

TIT. LV.

1 *Manus iniectio ex conuentione.*
2 *Vtilis vindicatio quando competit fiſco.*
3 *Locus prohibitus.*
4 *Venditor legem contractus, remittere poteſt.*

L.1. LEGE VENDITIONIS. *Exportata.* i. exportanda. *Sub denuntiatione.* Vel conuentione. *Antequam fides prorumpatur.* i. antequam morati fuerint in
1 prohibitis locis: poſt non: vt j. ancilla. ſed pone, vendidi ea lege, vt † manus iniectionem haberem, & manumiſſa fuit antequam fides rumpatur. liberi facti morantur in locis prohibitis. à fiſco vendicantur : vt hîc. poſt vendit alicui fiſcus, & illius emptoris conſenſu morantur in loco prohibito. quæritur an mihi venditori primo detur manus iniectio, an fiſco. Videtur mihi quòd non, ex fine huius. l. & manumiſſus perempta obligatione alius videtur : vt ff. de ſolut. qui res. §. aream. ſed Io. contra, quia prioris cauſa potior eſt: vt ff. de contrahen. empt. ſi quis ſub hoc. neque debet inſpici quo iure ad vltimū peruenit: vt ff. de ſtatuliberis. l. ſtatuliberi facto. in fi. nec deberet, cum eius voluntate manumiſſio facta non ſit, ſicut nec condictio furtiua perditur: vt ff. de condic. fur. l. & eleganter, ceſſauit equidem ad tēpus actio: vt ff. de ſolut.

qui res

qui res. §. aream. *Poſt manumiſſionem.* Nam ſicuti ſi heres adminiſtrauit tacitum fidei-
2 commiſſum illicitum: vt infra ad leg. Falicid. in l. datur fiſco † vtilis vendicatio, ita & hic
datur poſt manumiſſionem ſecundum P. *Iniiciendæ manus facultas.* Agit etiam quaodo-
que etſi nihil dictum ſit de manus iniectione, ſi ſcilicet vẽditor ſtipulatus eſt pœnam, vel
3 etiam non ſtipulatus, ſed pactus incontinenti, & ſi moretur in prohibito † loco: vt in ſum-
ma. §. vltim. *Non denegatur.* Scilicet venditori, ſi morati fuerint io locis prohibitis. ſed ſi
fugerint à dominis, & ita morientur, tunc denegatur: vt ff. eod. Titius. & hoc niſi vẽditor
4 remiſerit legem. poteſt enim † temittere. aliud in illa conditione, ne mancipium proſti-
tuatur: vt infra tit. 1. l. 1. *Atque ideo non petuntur in pub.* Nunquid transfertur dominium
ex ſolo pacto? Io. non, niſi manu iniecta.

SI VT MANVS. *Fiſco commiſſus.* Sed cur fiſco committitur, & venditor vtrunque non L. 2.
habet? Reſpond. quia de vtroque ſibi non cauit: & iniquum eſſet & pœnam peti, &
rem vindicare: vt ff. de tranſact. quidam. & ſupra tit. l. 1. Fiſcus ergo admittitur, ad quem
ſpectat puoire delicta. *Tu verò natus es ex ſtipulatu act.* Alioqui diſtinguitur: vt ff. eod. ſer-
uus ea. *An domini.* Quondam. renunciate enim ſuo iuri potuit: vt ff. de pact. pactum.
vel præſentis. nam ſi ſioe eius voluntate moretur, non cõmittitur pœna: vt ff. eo. Titius.

ANCILLA. *Et ideo aditus procurator.* Fiſcus in hac cauſa, fiſco iniiciente manus, cum L. 3.
ipſe venditor ſibi noo eſt pactus manus iniectionem.

MOVEOR. *In exemplum.* i. vt alij timeaot. *Status tuus videtur* &c. Sed in cauſa liberti- L. 4.
nitatis & ingenuitatis cur non habetur pro ingenuitate, ſicut in cauſa libertatis &
ſeruitutis pro libero: vt infra de libera. cau. ordinata. cootra Reſpood. quia hîc etſi pro li-
bertioo habeatur, in iudicio tamen conſiſtere poteſt: quia in iudicio ſtare noo poteſt.

1 *Roma eſt maior & caput aliarum ciuit.* 2 *Interdictus maioribus, non minorib. cẽſetur.*

1 QVI EXPORTANOVS. *Nec in vrbe Roma.* Quæ maior eſt, & caput † aliarum ci- L. 5.
uitatum; vt inſtit. de ſatiſdat. §. vltim. noo enim qui caret minoribus, debet frui ma-
ioribus: vt ff. eod. cui pacto. *Nec in Italia.* Si itaque quis prohibitus ſit in Italia morari,
videtur prohibita prouincia ex qua oriundus eſt, quia maior eſt reſpectu ipſius: vt ff. de
interdict. & releg. relegatorum. §. dubitatum. ſed alias licet non poſſet quis in Italia mo-
rari, poteſt in prouincia, ſed oon in ſua quæ quantum ad eum maior eſt: vt ſ. dixi. non
2 eoim ſequitur, ſi eſt interdictus † maioribus, & minoribus.

SI MANCIPIVM ITA VENIERIT NE PROSTITVATVR. TIT. LVI.

1 *Præfectus, ab imperatore appellatur amicus.* 2 *Libertas, quando ex conſtitutione inducitur.*

PRAEFECTVS. *Amicus noſter.* Conueniẽs eſt verbum imperatori. appellat L. 1.
1 præfectum † amicum ſuum. non autem more ſubiectorum conueniens eſſet
ſi appellarem imperatorem amicum. *Secundum conſtitutionem Diui Adria-
ni.* Locum habet conſtitutio Diui Adriani niſi vendo vel ex qualibet cauſa
trado ne proſtituatur. & hæc eripit ancillam in libertatem, niſi ſeruem manus iniectio-
nem mihi. tunc eandem mihi ſeruat, niſi tradens conſentiat proſtitutor. tunc enim in
iſta lege hooeſtatis nihilominus peruenit ad libertatem, oec datur poteſtas abducendi,
vt hic. ſecus in alia, nec ſeruus in aliquo certo loco moretur: vt ff. de ſer. expor. l. 1. locum
habet edictum Diui Veſpaſiani, cum emptam ancillam, ne proſtituatur alteri, vendo ſi-
ue ſimili lege: vt ff. de iure patro. diuus. locum habet conſtitutio Diui Marci & Com-
modi miſſa ad Aufidium Victorinum, ſi dono vel veodo ſeruum vt manumittas: vel ſi
pretium non pecuniam io ſpecie, vt manumittas tuum: vt infra tit. 1. l. 1. & 2. & l. ſi is qui.
& ff. de condict. ob cauſam, dedi. §. ſed & ſi tibi. & l. ſi pecuoiam. §. 1. & ſi certum tempus
2 adiciatur, cooſtitutio inducit eo † elapſo libertatem, ſi potuit manumitti. ſi verò dicas,
maoumittas quando voles, inducitur libertas te mortuo. ſi quando tu poteris. & ſeruo
præſente poſt duos mẽſes. alioquĩ poſt quatuor inducitur libertas, ſiue maoumittas ſim-
pliciter, idẽ q̃ in ꝓximo caſu. ſ. dixi. Reſp. quidẽ dominus meus, q̃ poſtquã potuiſti ma-
numittere, & ceſſaſti: vt ff. de præſ. ver. naturalis. §. t. & qui ſine maoumiſ. ad liber. Latin⁹.

locũ habet Conſtitutio Diui Marci & Commodı in ſemeſtribus cum trado ſeruum, vt poſt tempus ſit liber, non comprehendendo factum manumittendi : vt J. tit. 1. l. 3. & ff. de ſer. expor. l. vlt. locum habet conſtitutio Diui Seueri & Antonini ad Vrbium maximum, cum ſeruus mandat vt ematur ſois nummis. quod dic vt ff. de maoumiſſ. l. 4. & de iudic. qui ſe. & hæc in ſumma ſequentis tit. diligeoter tractata ſuot.

L. 2. MVLIEREM. *Hæc autem lex.* i. conuentio. *Quamuis epiſtola vel ſine ſcriptis facta.* id eſt, ſiue epiſtola oſtendatur, vel ſine ſcriptis, per teſtes valet. non intellige epiſtola ſine ſcriptis, quia nulla epiſtola eſt ſine ſcriptura.

L. 3. EAM QVÆ. Nec in caupona &c. ſic ff. de his qui not. infa. l. athletas. §. ſiue autẽ prin. non ergo eſt differentia ſiue faciat quis quod prohibitum eſt, ſiue per quod peruenitur ad illud.

SI MANCIPIVM FVERIT ALIENATVM, VT MANVMITTATVR.

TIT. LVII.

L. 1. SI PATROCLVS. *Vt ſi x v. an. cont. ſer.* Quid ſi fugerit medio tempore? non procedit libertas: vt ff. de ſtatulib. cum heres. in fi. & l. ſeruus cum te. §. ſi cuius. & de libera. cau. l. Paulus. *Non contrariæ voluntatis fuerit.* Videtor cõtra: ff. de ſer. export. qoæſitum. Solutio. Murata voluntate tradentis conſtitutio nõ repræſentat libertatem datam, vt hîc: ſed tamẽ qui accepit ſpõte manumit. vt ibi.

L. 2. SI EA LEGE. *Chreſtes.* Proprium oomen eſt. *Sed nat. filium.* Non ſolum ſeruum, ſed oaturalem &c.

L. 3. IVSTA. Proprium nomen eſt.

L. 4. SI IS QVI pretium. aſſignatur contra. ff. de præſcrip. verb. naturalis. §. 1. & de condict. ob cauſam da. dedi tibi. Solutio. ſi pro ſeruo alieoo dem pecuniam, oon pro ſeruo eius cui dedı, & ira eum non poteſt manumittere, cum non ſteterit conditio, repeto pecuniã, vt ibi. vel ago ad iotereſſe. alıud ſi ſeruus proprius fuit eius cui dedit, vt hîc. vel dıc quòd ſi pecunia data fuerit vt ſpecies, habent locum leges illæ. ſi vt quantitas, & oomen pretij, habet locum. l. iſta. P. dıxit. l. iſtam intelligendam ın quantitate numerata veoditori : & pactum fuit antequam traderet ſeruum venditum, vt manumitteret. ſi non maoumiſit ſuccedit conſtitutio, quia habet locum io rebus dooatis & venditis: vt not. ſupra tit. 1. l. 1. vel intellige leges illas in mancipiis quæ non poſſunt ad libertatem petueoire. multa enim ſunt alia : vt J. qui oon poſſ. & J. eod. l. ſeq.

1 *Manumiſſio de iure, eſt de facto.*
2 *Proſtitutio de iure fieri non poteſt.*
3 *Alienatio propriè, quid dicatur.*

L. 5. EA QVIDEM. Aſſignatur contra. ſupra de condic. ob cauſam. cum. ſolue, & intellige
repetita quæ ibi ootaui ſupra de reb. alieo. l. vltim. *Continent.* Repete ſuperios non,
ibı, cum nec ın priuatorum &c. & dic, ooo cootinent factum perſunæ. ıta enim erat ın e-
piſtola cmiſſa ab imperatore vel præſide, ſi non manumiſeris, nõ teneris. & hoc ad ius re-
fertur, noo ad factum. vode cum de facto hîc proceſſerit tantum maoumiſſio, oon indu-
1 cit petitionem pœnæ. & ſic hoc eſt intelligendum, ſi non manumiſeris † de iure & de fa-
2 cto. alitet in ea lege, ne proſtituatur, proſtitutio de iure fieri † noo poteſt : vt ff. de ſeruis
export. ſi veoditor. quandoque tamen cum aliquis ioſtitoitur heres, ſi ſeruum hereditarıom manumiſerıt, ſufficit ſi de facto exiſtat cooditio, & manumittat prout poteſt: vt ff.
3 de coodi. ınſtit. l. mulier. §. 1. & ıta eſt ın alieoatione: quıa proprie dicitur alienatio † actus
per quem dominium transfertur, ſed quandoque aliter dicitur alienatum : vt ſupra de reb. alienan. l. vltim. vel dicas ſiue non cootinet. & ita intellige vt dıcas eum non manumiſiſſe, ſed cui ipſe vendidit. continebatur eoim in literis, ſi ooo manumiſeris, ooo teoebetis. alıoquio contra. cum ergo factum tuæ perſonæ non intercеſſerit, ſed alterius cui vendidiſti, ſecurus eſt, nec à te pœna peti poterit.

L. 6. SI PVELLAM. Aſſignatur contra. ff. de verborum obligatiooibus. qui Romæ. §. Flauius ſed hîc dixit ſimpliciter, vt manumittatur. aliud ſi vt manumittatur per vindictã, vt ibı.

DE ÆDILICIIS ACTIONIBVS.

TIT. LVIII.

SI NON SIMPLICITER. Ideo dixit,quia ſi ignorans vendidiſſet; non te- L.1.
neretur actione ex empto ad intereſſe, ſed quãto minoris erat empturus:vt
ff.de actio.ex empt.vili.& ff.eod.l.1.§. cauſa. Alia etiam eſt differentia inter
ignorãtem & ſcientem: quia ſi venditor ſciat vitia,& generaliter exprimat,
ſic vendat cum omni vitio,& omni meoda, & oolo teneri, nihilominus tenetur.ſecus ſi
ignorans paciſcatur:vel ſi nominatim morbus excipiatur: vt ff.eod.quæritur.§.ſi vendi-
tor.& ĵ.de pact.paciſci.& de actione empti,quęro.l.1.in ſi.& de hered.vel act.veod.quòd
ſi io veoditione.& l.hoe autem.

CVM PROPONAS. *Etenim redhibitoriam. Act.ſex menſium* &c.Pro menſibus pręteri- L.2.
tis;non his qui coosequuntur venditionem. alioquin nulla eſſet ratio: & hoo ſcienti
vitium. ſecus ſi ignorauit: vt ff.eod.çum ſex.

1 *De impoßibili,nemo tenetur.*
2 *Poſteriores caſus,non venditoris ſed emptoris periculum expectant.*

1 SI APVD IMPOSSIBILE. i. difficile. alioquin de impoſſibili † non tenetur quis:ſic L.3.
ff.de his qui deie.cum ſane.& ĵ.de curat.furioſ.l.cum aliis. & ff.loca.cum in plures.§.
veſtimenta.econtrario.ff.pro ſocio.l.de illo.& de petit.hered.ſed & ſi lege.§.ſi quis re.&
rem rat.hab.ſi ſine.§. ſi in ſtipulatione. *Experiri poſſ.non ambig.* Sed nonne factum alienũ
promiſit? vnde noo tenet: vt ff.de verb.oblig.ſtipulatio iſta.§. ſi quis promittat. Reſpon.
magis videtur promittere intereſſe: vt ff.de euict.ſi ita quis ſtipulatus. *Poſteriores enim ca-
ſus* &c. Vitio ergo non probato fuga poſt interueniens ad emptoris damnum pertinet:
2 quia poſteriores † caſus non venditoris ſed emptoris periculum expectãt,vt dicit.ex bre-
uitate tamen temporis coniectura ſumi poteſt quòd vitium prius inerat.& hoc ſecundũ
probata,& rei qualitatem iudex conſiderabit. *Proferre curabit ſenten.* Propoſita rei vindi-
ca. vel ad exhibeodum.

1 *Conditio reſolutiua.*
2 *Redhibitoria propriè ſumpta.*

SI PRÆDIVM. *Id vtpote* &c. non enim dicetur venditum ſub cooditione, ſed purè. L.4.
1 reſoluitur tamen illa pura venditio io cooditionem: ita † cooditio illa dicitur reſolu-
tiua, vt cum dicitur, vendo tibi. & alius dicit,emo. ſed ſi diſplicuerit,res erit inempta:vt
probatur.ff.de contrah.empt.l. ſi res. *Et redhibitoria.* Impropriè ſumitur redhibitoria pro
actione ex empto,vel in factum: vt ff. eod. quod ſi nolit. §. in factum. *Ignorante emptore.*
Ideo dicit,quia ſecus eſſet ſi ſciret vitium: vt ff.eo.l.1.§ ſi intelligatur. vel etiam ſi debuit
ſcire: vt ff.eod.l.quæritur. §. vlt. *Per eandem actionem.* Hic propriè ſumitur & intelligitur
2 de † redhibitoria: vt ff. eod.etiam in fundo.

HABITO &c. Aſſignatur contra.ff.eod.redhibere.§.vlt.& l.ædiles §.loquuntur.So- L.5.
lutio:hic eſt culpa emptoris. ibi ſine culpa fugit,& tunc non tenetur: vt.ff.eo.ſi ta-
men ſine culpa. vel hic vndique bona fides,ibi tantum ex emptoris parte. vel aliter exhi-
bere hic accipe oon vt in actiooe ad exhibendum accipitur, ſed exhibere ſeruum fugiti-
uum id eſt,redarguere ſeruum fugitiuum & probare.

DE MONOPOLIIS ET CONVENTV NEGOTIA-torum vel artificum,laborúmque barbaticorum prohibitis illicitis.

TIT. LIX.

IVBEMVS &c. Contra hanc. l. artifices Booniæ faciunt,& dic quid ſit mono- L.vnica.
polium ſecundum nos vel alios,& alia quæ pertineot ad materiam,vt in ſumma.

DE NVNDINIS. TIT. LX.

QVI EXERCENDORVM. Aſſignatur contra.ff.de iudiciis,heres.§.proinde L.1.
& ſi.ſed hic non loquitur in quolibet contrahente in nuodinis. ille enim cõ-
uenitur ſi habuit per gulam, vt ibi dicitur.ſed in eo qui nundinas impetrauit,
hic loquitur, vt nullum ibidem inueniat mercatorum. Sed contra hanc.l.cõ-
mittuot Ferrarienſes. Præterea ſciendum eſt,quòd ſi non vtantur x. tali priuilegio,amit-
tuot: vt ff. eod.l.1. *Priuata exactione.* Ne exigatur aliquid ratione locorum. habent enim
grande commodum ex eo quòd propter forum terra eorum impinguatur.

DE VECTIGALIBVS ET COMMISSIS.

TIT. LXI.

L.1. SI IVRE. *Ante quæſtionem.* Alioquin cõtra: vt ĩ.de litig.l.2.& vlt. *Statum tuum* &c. ex his ſeruis pręſtabatur vnus.ſ.octaua.manumiſſus eſt vnus ante motã quæſtionem.fit liber. quia ex aliis præſtari poteſt octaua. nec obſtat quòd octaua pars eſt fiſci: vt ff.eod.commiſſa: quia ſeruum communẽ poteſt quis manumittere pręſtãdo pretium ſocio: vt ĩ.de ſeruo communi manumiſſo.l.1.

L.2. NEQVE COMMISSVM. *Nec dolo.* Subaudi, vel lata culpa: vt ff.ſi menſor fal.mod. l.1.§.lata.non audeo dicere quòd teneatur de leui: quia l.iſta cõtra videtur innuere. Alias leges vide per tę.

NOVA VECTIGALIA INSTITVI NON POSSE.

TIT. LXII.

L.1. NON QVIDEM. Planum eſt.

L.2. VECTIGALIA. Inſtitui poſſunt. idem in eccleſiis per concilium Lateranenſe.alias leges lege per te.

DE COMMERCIIS ET NEGOTIATORIBVS.

TIT. LXIII.

L.1. NEGOTIATORES. *Agnoſcendæ deuotionis.* Quia cum efficacia benignè, & cum inſtantia humane conueniendi ſunt, vt ſoluant: vt ff. de vſur. ſi bene.

L.2. NON SOLVM. *Subtili auferatur ingenio.* Quia hoſtes erant imperij: vt ff. de capt. & poſtlim.re, nihil. & de dolo. l. 1. §. non fuit. ſubiecti enim imperio deuoti dicuntur: vt ſupra de vectig.& commiſſ.l. legatis. nec in eos ablatio debet intelligi eſſe permiſſa. alias leges vide per te.

DE RERVM PERMVTATIONE ET DE PRÆSCRIPTIS VERBIS ACTIONE.

TIT. LXIIII.

1 *Res pro re, ſolui poteſt.*
2 *Succeſſio feudi.*
3 *Re aliena data, non eſt permutatio.*
4 *Vtilis condictio, quando habet locum.*

L.1. SI CVM PATRVVS. *Venalem.* Puta pro x. ſi conueniſſent de pretio, quia pa-
ter meus dixit fratri ſuo, vis dare pro x.& alius dixit, dabo.ſi nomine pretij pro
1 x.det poſſeſſionem, erit emptio.nam res pro † re bene poteſt ſolui: vt ff.de cõ-
ſtit.pecu.l.1.§.an poteſt.ſed hîc non fuit taxata quantitas: & ideo non eſt em-
ptio per omnia, quia ibi oportet certum eſſe pretium, vt ſ.de contrahen.emp.nec eſt per
omnia permutatio. dicit tamen in l.iſta quòd agi poteſt ad intereſſe. *Non taxata.* Id eſt,
diffinita vel determinata. *Comparauit.* Licet vulgariter cõparare ſumatur pro emere, ta-
men comparare dici poteſt quis, ex quacunque cauſa acquirat. *Non iniuria iudicis.* Ideo
dicit, quia iniuria quæ fit emptori, auctorem non debet contingere: vt ff. de euict. ſi per
imprudentiam.niſi iniuſtè cauſam damnationis nõ præbuit, arg.ff.de fideiu.exceptione.
Nec patrui tui culpa. Alioquin non ageret. & imputatur culpa, ſi pronunciatum eſſet cõtra
patrem in abſentia ipſius: vt ff.de euict.ſi ideo.vel ſi habebat inſtrumenta & non induxit
cum videret quòd talę damnum pertineret ad patronum. *Ad exemplum.* Ideo dicit, quia
cum non eſt taxata quantitas datur vtilis ex empto. ſi verò eſſet taxata, daretur directa.
2 *Si in patris iura ſucceſſiſti.* Quidam ſunt caſus in quibus & ſi non ſim heres † ſuccedo, vt in
feudo, & operis libertorum. ſed hîc non de illis. *Permutatio facta eſt.* Videtur cõtra.ff.eo.
3 l.1.in fi.& de condict.ob cau.l.vlt. dicunt enim quòd alienare data † non fit permutatio,
ac ſi nihil eſſet traditum. ſed ſatis dici poteſt, quòd ſi dedi rem alienam dum eſt apud te,
tenet contractus. ſi verò euincatur, habetur pro non tradita: & ideo agetur condict. ob
cauſam. Et quòd ita ſit diſtinguẽdum, probatur ff.de diſtract.pig.reſcriptum.§.1.licet Y.
alio modo gloſſauit.ff.eod. *Cum ratione reſtitui poſtulabis.* condictione ob cauſam, cum ſit
contractus innominatus: vt ĩ.l.3.& ſ.dixi. vnde in ſuperiori caſu, cum omnino nõ ſit no-
4 minatus contractus vel innominatus, dici poſſet quòd locum habeat † vtilis condictio.

Permuta-

1 *Permutatio non eſt, niſi re tradita.*
2 *Venditio & permutatio in multis cõueniunt.*
3 *In multis etiam differunt.*
4 *Emptio ſolo conſenſu perficitur.*

PERMVTATIONEM. *Re ipſa.* i.in veritate. vel aliter, quia voluit innuere quòd per- L.2.
1 mutatio non eſt niſi re † tradita. aliter in venditione. *Bona fide.* Licet enim aliàs actio
præſcript. verb. ſit ſtricti iuris, tamen cum naſcitur ex permutatione eſt bonæ fidei: vt in-
ſtit. de act. §. actionum. *Vicem empti.* Non tamen eſt emptio. ſicut nec vicecomes, nec qui
2 cognoſcit vice principis, eſt princeps: ſed ideo dicit, quia in † multis ſimilia ſunt. ſicut e-
nim in emptione re tradita tranſit dominium, ita in permutatione: & ſicut in emptione
paratur iuſta cauſa vſucapiendi, ita in permutatione, & ſicut ibi agitur redhibitoria ita in
permutatione: vt ff. de edil. edict. ſecundum. §. penult. & ſimiliter agitur de euict. vel vt
3 caueatur in vna & in alia. differunt, quia in emptione † alius emptor, alius venditor. in
permutatione vterque dicitur permutator. Item in emptione nõ oportet venditorem rẽ
facere emptoris. ſufficit ſi caueat de euictione. ſecus in permutatione quia aliter non te-
4 neret: vt ff. eod. l. 1. item emptio † eſt ſolo conſenſu, non autem permutatio. Item in em-
ptione non poteſt quis repetere quod dedit, licet alter non adimpleat contractum. ſecus
in permutatione: vt has differentias videre potes ff. eod. l. 1.

1 *Cur permutatio dicatur contractus innominatus.*
2 *Ante monetæ inuentionem, omnia permutabantur.*
3 *Ex contractibus innominatis, cõpetit actio ſine rei traditione.*
4 *Ex pacto nudo, non naſcitur actio.*
5 *Actio, quando ex re naſcitur.*

EX PLACITO. *Re nulla ſecuta.* Si enim res eſſet tradita incontinenti, ſeu poſt biduum L.3.
vel triduum, non curo, daretur actio præſcript. verb. vt per empti contractum ad in-
tereſſe, vel ad rem tradendam. ſed ex ſola pactione, cum nõ ſit naturalis obligatio, ex qua
1 non naſcitur actio, ſed exceptio. & ſolet quæri quare contractus iſte dicatur † innomina-
tus. videtur enim quòd per nomen permutationis potius dicetur cõtractus nominatus,
quàm per nomen emptionis: cum hic vtraque pars contractus ſignificetur: ibi autem nõ
niſi vna. præterea ita bene declinatur hoc nomen permutatio, ſicut & hîc nomen vendi-
2 tio. vna ratio poteſt aſſignari, quia antequam eſſet venditio, vel moneta † fabricata, per-
mutabantur omnes res: vt ff. de contrahen. empt. l. 1. poſtea inuenta moneta nomen ſpe-
ciale acceperunt, vt venditio, locatio, & ſimilia. vnde cum illud nomẽ generale retineat,
3 & nullum habeat ſpeciale, dicitur innominatus cõtractus. vel eſt alia ratio, quia † ex no-
minatis cõtractibus vbi ſunt competit actio ſine rei traditione. aliud in permutatione.
oportet enim quòd ſequatur traditio vel ſtipulatio, vt hîc patet. vnde ſi alter agat & rem
non tradat, poterit alius obiicere, tu non vis tradere rem, nec ego tradã. nil enim Iudæus
Iudæo: vt s. de hæret. & Manich. quare videtur quòd naſcitur hæc actio ratione ſecutæ
traditionis, non ratione placiti, cum ſine traditione, licet placitum præcedat, nulla detur
4 actio, cum nullo † modo ſit veſtitum. ſed tamen non eſt ita. licet enim ſine traditione nõ
competat actio, naſcitur tamen ex præcedente placito: & poſtea re ſecuta competit. ſic
eſt & in actione pignoraticia. licet enim ſine ſolutione pecuniæ non competat, tamen nõ
ex ea naſcitur, quia ſolutione non obligauit creditorem. quid enim ſi nullum pignus in-
terceſſit, & ſoluatur? non agetur pignoraticia. ergo non naſcitur ex ſolutione, ſed ex præ-
cedenti pignoris obligatione & traditione. tamen ſine ſolutione, vt dixi, non competit.
5 actio enim iſta ex † re naſcitur: vt inſtit. quib. mod. re contrahitur oblig. §. creditor. idem
dico in actione tut. vt ff. de tutel. & ra. diſtra. ſi tutor. §. vlt. & l. ſeq. idem in actione de pe-
culio. licet enim cõtraxerim cum filio vel ſeruo, non competit actio de peculio, cum for-
tè hodie peculium non habeat. ſi verò poſt habuit, incipit competere, non naſci, imo ex
præcedenti contractu habet originem. *Niſi ſtipulatio.* Per hoc videtur reprobatum quod
dixit M. ff. de pact. iuris gentium. ibi, ſed cum nulla ſubeſt cauſa &c. dixit enim non agi
ex ſtipulatu, ex permutatione niſi res tradatur. *Quæſierit partib. actionem.* Non intellige
quòd ſtipulatio quærat partibus actionem, quia res eſt inanimata, ſed ipſi acquirunt per
ſtipulationem ſolemnitate verborum interueniente.

CVM PRECIBVS. Facit l. iſta ad id quod ſupra habuimus de re. alie. l. vltim. quòd L.4.
pactio contrahentium non impediat dominij trãſlationem. *Reſtituatur.* Per condic.

ob cauſam, vel præſcript. verb. vt fides placiti ſeruetur ad intereſſe, ſicut pleræque leges dicunt: vt ff. eo. l.1.& l. naturalis. vel ſatis dici poteſt quòd detur ad faciendum quod cõuenit: vt ff. eod. ob eam.

L.5. QVONIAM. *Aſſeris domum certam.* Si non certam, erit do vt des, non permutatio.

1 *Ex facio vt des, naſcitur actio de dolo.*
2 *Actio præſcriptis verbis, cur ita dicatur.*
3 *Intereſſe eſt à principio incertum.*

L.6. REBVS &c. Poteſt intelligi in permutatione, vel etiam ſupinari ad contractum in-
1 nominatum do vt des, vel do vt facias. ſed ex † facio vt des, naſcitur de dolo: vt ff. eo. naturalis. §.1.& 2.& §. quòd ſi faciam. *Certa lege.* Intellige quæ non eſt contra legem. ſi enim pecuniam mutuo dedi, & incontinenti pactus ſum de vſuris, non datur actio: vt Ʒ. de vſur. quamuis. Præterea ſi dedi x. & pactus ſum quòd recipiam xi. non obliget vltra
2 id quod datum eſt: vt ff. de pact. ſi tibi x. Præterea poſſet quæri quare dicatur † præſcrip. verb. Reſpon. quia antiquitus quælibet actio ſua verba habebat determinata & præſcripta per quæ proponebatur. & hæc ſolemnitas hodie ſublata eſt: vt Ʒ. de formu. & impetra. act. hæc autem cum generalior ſit aliis, quia datur ex pacto incontinenti appoſito, & ex rei traditione, & vbicunque deficit actio, ſuadẽte æquitate per excellentiam illud nomen retinuit, & ſolum nomen. non enim proponitur cum illis formatis verbis, ſicut antiquitus. *Incertam.* Non intellige incertam, quòd in ea incerta exprimatur quantitas, imo
3 certa inſeritur: vt Ʒ. de epiſcopis aut heo. generaliter. ſed quia cõpetit ad intereſſe † quòd à principio eſt incertum: per iudicem tamẽ poſtea fit certum: vt inſtit. de actio. §. curare. *Ciuilem.* Ciuilis dicitur, quia inducta eſt de iure ciuili, non prætorio.

L.7. EMPTIONEM. *Rebus.* Id eſt, ſpeciebus. ab vna enim parte debet venire ſpecies, ab alia quantitas: vt ff. eod. naturalis.

L.8. EA LEGE. *Non nudi pacti no. conſ.* Cum vallata eſt traditione, vt in principio dicit, ea lege &c. *Ad implendum tibi pla.* &c. Sic & dicitur Ʒ. eod. quoniã. & l. cum precibus.

DE LOCATIONE ET CONDVCTIONE.

TIT. LXV.

1 *Locatoris definitio.*
2 *Vis maior, quæ dicatur.*
3 *Caſus fortuiti, in bo. fid. iud. non præſtantur.*
4 *Quando ex coniectura, deprehenditur dolus.*

DOMINVS HORREORVM. Scilicet locatorũ. Locator enim dicitur, qui
L.1. eo quod ſuum eſt, alij vti permittit † conuenta mercede: conductor verò e-
1 conuerſo, qui eo quod alienum eſt vtitur pacta mercede: vt in ſumma. §.1.
2 Vis maioris. eſt autem vis maior, cui † reſiſti non poteſt: vt ff. quod met. cau. l.2. *Vel effracturam.* Vel fracturam, vel effracturam, idem eſt. Præſtare non cogitur. non enim poteſt ſibi culpa imputari, cum aduerſus ea non valeret cuſtodia: & ideo non tenetur: vt hic, & ff. eod. qui mercedem. & l. ſequenti. *His ceſſantibus.* Subaudi, & ſimilibus. multi enim ſunt caſus fortuiti: vt inſtit. quib. mod. re contrah. oblig. § item cui. nec præ-
3 ſtantur in † bonæ fidei iudiciis: vt Ʒ. de pign. ac. quæ fortuitis. *Si quid extrinſecus.* Imo intrinſecus in ipſis horreis. ſed ſubaudi, cauſa interueniẽte extrinſecus culpa locatoris. alioquin nõ teneretur. & ideo dicit, quia ſi intrinſecus cauſa interueniret, puta quia deterioratæ ſunt res per ſe ipſas, non teneretur locator horreorum: quia de tali periculo non tenetur habere ſolicitudinem. ſed ſi extrinſecus cauſa interueniat, & potuit ei prouidere, tenetur. *Ex depoſitis.* i. repoſitis. non intellige quòd eſſet depoſitum. ibi enim non interuenit pecunia, imo gratis recipitur. ſi verò interueniat pecunia, eſt cõductio, & agitur ex conducto. §.1. ſi ſpecies. præ. ver. vt. ff. depo. l.1. §. ſi quis ſeruum. *Illæſis.* Ideo dicit, quia illæſis horreis præſumitur quòd damnum acciderit propter malam cuſtodiam. & eſt bene notandum quod hic dicitur, aduocatis qui in cauſis de facto tota die venantur argu. ſi enim fuit fractum oſtium, arg. eſt circa pignoraticiam, quòd non teneatur creditor. ſi verò nõ fuit fractum, vel nihil amiſit de ſuis, eius culpa videtur interueniſſe: & ideo tenetur ſatisfacere. idem in rebus commodatarij & depoſitarij. diſtinguitur enim, vtrum de ſuis
4 aliquid amiſit, an non, ſed alienam rem tantum vt tunc ex coniectura † videatur in dolo verſari: quia non ita diligens fuit ſicut in ſuis: vt ff. depo. quod Nerua.

ADVERSVS. *Conduxiſti.* & ita dicitur conductor operarum ſuarum. ſic C.eo.ſi hi.a- L.2.
libi appellatur conductor & redemptor operis: vt ff.eo.qui inſulam.§. qui ædem. &
l.ea lege.§.vlt.& hæc redemptio imitatur primam naturam, antequam inuēta eſſet mo-
neta, interueniente pecunia & opera ſumptu meo. iſti enim redemptores ſumptu ſuo
operari cōſueuerunt.alibi in emptorem dominium transfertur.*Cum vſuris.* ſolitis, ſcilicet
legitimis: vt ſ.de vſur.eos. ſi verò plures frequententur in terra vel regione illa, leuiores
præſtabuntur: vt ff.de adminiſtra.tuto.tutor qui repertorium.& de leg.iij. nummis indi-
ſtincte.& idem dicit regula iuris.

1 *Ex quibus cauſis inquilinus inuitus expelli poteſt.*
2 *Noua cauſa,auxilio indiget.*
3 *Penſio,quando ſoluenda.*
4 *Quando penſione non ſoluta, expellatur inquilinus.*

AEDE. *In ſolidum.* Si verò pro parte ſoluerit,& non in ſolidum, non proderit quo mi- L.3.
nus expellatur inuitus.& notantur hic cauſæ propter quas inquilinus poteſt expelli
1 inuitus. vna † eſt, ſi non ſoluit penſionem.alia eſt, ſi propriis vſibus fuerit domini neceſſa-
ria domus: vt quia quando locauit habebat domum aliam, modo combuſta eſt vel poſt
duxit vxorem.alia eſt ſi fuerit neceſſaria refectio.vel quando conductor male verſatus eſt
in re locata, puta frangebat oſtia, vel non colebat agrum ſicut promiſit. de hoc tamen
quod dictum eſt, ſi propriis vſibus &c. intellige quando domus non erat neceſſaria ante
locationem.ſi enim tempore quo locauit,erat domino neceſſaria,& ideo poſt locationē
conductorem vellet expellere,non eſſet audiendus. ſed ſi poſt contingit, poteſt, cum ea
2 quæ poſtea † emergunt auxilio indigent: vt ff.vt in poſſ.lega.plane.& de interroga.act.de
ætate §.ex cauſa.ſi verò expellat eum dominus præter aſſignatas cauſas,non poterit age-
re vnde vi.nec habebit locum conſtitutio,ſi quis in tantam.cum inquilinus vel tales per-
ſonæ nullum habeant ius, nec habent ciuilem vel naturalem poſſeſſionem: ſed aget ex
3 locato. & poſſet quæri in l. iſta quando ſolui debeat † penſio conuenta. quidam volue-
runt dicere quod in medio,arg.ſ.de aduo.diuer.iudi.per hanc §.centum aure.hic autem
videtur quod in prin.peti poſſit.aliæ.ll.videntur dicere quod in fine, arg. inſtit. de inutil.
ſtipu.§.vlt.& ſic dixerunt. Io.verò diſtinxit vtrum actio ſit de certo tempore,an non.ſi a-
ctum eſt,bene eſt:quia eo tempore petetur. ſi non eſt actum, recurritur ad conſuetudinē
regionis,expectabitur vſque in finem: vt ff.de reg.iur.ſemper in ſtipulationibus.ſed tamē
dominus poterit eum expellere,ſi non vult ſatisfacere: vt hic dicit. *Soluiſti.* Oportet ergo
prius quod ſoluatur penſio,ſicut in emptione pretium vel res tradatur: vt ff.de act.empt.
qui pendente.& hoc quolibet anno.nam ſi ſteterit per biennium quòd non ſoluerit,etiā
4 ſi pœna ſit promiſſa de non expellendo intra tempus locationis,poterit † expelli: vt ff.eo.
quæri.§ pen.ſed forte ibi loquitur in eo qui habet ius in re,ſicut dicit authen. in emphy-
teu.aliud in temporali,quia ille ſtatim eiici poterit. *Aut corrigere domum &c.* ſubaudi, ne-
ceſſario.aliud ſi vellet altius eleuare: vt ff.eo.qui inſulam. & l.hęc diſtinctio. & in his pro
rata temporis merces remittitur: vt ff.eo.qui inſulam.& l.ſi fundus.

EX DIVI. *Deferentibus*, conductoribus. *Cuſtodes.* ſcilicet ſeruos, propter quæſtiones. L.4.
Nec vltra periculo &c. Secūdum naturam locati tenetur de dolo & lata culpa & leui.
ſi verò cuſtodiam promiſit,tenetur de leuiſſima: vt ff.eo.qui mercedem.nō tamen de ca-
ſu fortuito.ſed ſi promiſit de caſibus fortuitis, vt ſpecificauit,tenebitur. aliud ſi non ſpe-
cificauit,ſecundum nos: vt ff.ſi quis caut.§.quæſitum. poteſt quidem eſſe quòd teneatur
de ſolo dolo: vt quando renuntiauit cuſtodiæ expreſſim, vel poſuit cuſtodes me ſciente
& patiente.aut claues tradidit,& tunc videtur tacitè renūtiare,de ſolo dolo tenetur.prę-
terea tenetur exhibere cuſtodes horreorum, vt hic dicit, & ff. eo. dominus horreorum.
Maiorem. id eſt magnam. *Parentem meum.* Sanguine proximitatis, vel ſcientia & ætate.

1 *Pignus,quando tacitè contrahitur.*
2 *Ruſticitas, ſancta.*

CERTI IVRIS *eſt. Pignoris iure.* Non dicit iure hypothecæ,quia nedum videtur cō- L.5.
uentione obligatum,ſed etiam traditione. vnde dominus poteſt accipere auctorita-
1 te ſua, vt ff.de damno infec.vtique. & intellige quòd tacite † contrahatur hic pignus: &
hoc ſi inferatur vt in perpetuo ibi ſint.ſecus ſi ad tempus: vt ff.de pigno. debitor. & alibi
tacite contrahitur: vt C.quib.mo.pig.tacite contra. ſed & pro tali pignore datur pignora-
ticia: vt ff.de pig.act. ſolutum. §.ſolutam. *Non eſt neceſ.in reb. indu.&c.* Solet quæri quare

aliud ſit in vrbano quàm in ruſtico.Reſpõd.Io.quia in ruſticum prædium non inferun-
2 tur,niſi quæ volumus quemlibet ſcire. ſancta enim † ruſticitas non inducit niſi boues &
aratra & ſimilia.aliud in vrbano prædio.præterea quia multa inducuntur quæ nolumus
ſcire aliquem vel videre. vnde ibi non exquiſita ſcientia domini nihilominus contrahi-
tur obligatio.

1 *Vſusfructus locari poteſt.* 2 *Inter artifices magna differentia.*

L.6. NEMO PROHIBETVR *alij locare.* Et ideo ſi pro pecunia certa data re tua vtar vel
1 fruar,ſimiliter alij locare potero:vnde † vſusfructus locari poteſt, id eſt quod aliquis
fructum percipiat: ius tamen remanet apud alium. quid ſi faciendam rem vel reficiendã
2 conduxi:nunquid locare potero alij te inuito?nõ videtur, quia inter artifices † magna eſt
differentia.ſi tamen ſpecialiter non fuit conuentum vt ego faciam, & ego alij ęquè bono
locare velim,poſſum, vt ff.de ſol.inter artifices.Intellige ergo quod hic dicit,quòd alij æ-
què bono locare poſſit.quid enim ſi Bono.locauit mihi domum,& ego volui Garaman-
tibus locare vel meretricibus? & certe non licet, arg. ff.de vſufru.ſi cuius.§.vlt. *Niſi aliud
conuenit puta.* Quia Bononien.conuenit cũ ſeculari:vt ſi oportet eum recedere, non poſ-
ſet alij locare.

L.7. SI CVM HERMES. Scitis quòd de his quæ vehũtur,octaua pars fiſco præſtatur, & il-
lud eſt vectigal:vt ?.de vect. & cõmiſ.l.à legatis.ſi ergo Hermes conduxit vectigal octa-
uatum, id eſt vectigal quod eſt de octaua parte eorum quæ vehuntur in quinquennium,
finito eo tempore is qui pro eo fideiuſſit, vltrà inuitus non tenebitur. & idem dicitur in
eo qui pignus pro me obligauit ad tempus. renouata enim obligatione non tenetur pi-
gnus domino nolente:vt ff.eo.item quæritur §.penult.

1 *Remiſſio,quãdo facienda propter ſterilitatẽ.* 2 *Sterilitas,quando compenſari dicitur.*

L.8. LICET CERTIS. Poſtulare expreſſim. ſ. Mos. vel lex. *Vt ſi qua labe.* Aliàs lue. quod
multas habet ſignificationes,quando patior pœnam. vel libero pignus , & aliàs. *Ra-
tionem tui &c.* Remittitur enim merces,nõ intellige ſimpliciter, ſed differtur exactio do-
nec videatur vtrum vbertas contigerit , an non. ſi vero modo contigit magna ſterilitas,
1 & in præcedenti anno habuit vbertatem, non eſt facienda † illa remiſſio.ſi non in præce-
denti tempore habuit vbertatem,fiet.& ſi dominus verbo donationis remiſit, & poſt cõ-
tingat vbertas,nihilominus merces petetur:vt ff.eo.ſi vno.§. vbi.Io.ſecũdũ vulgi opinio-
nem quando dicunt homines,malum tempus fuit in hoc anno, vel in hac terra.Item di-
2 cunt recompenſari † ſterilitatem quando bis tantum accepit quam ſolitus erat habere,
prius habuit. xx. modo habet x. Io. quando tantum habuit in ſequenti anno , vt com-
pẽſatione facta neuter annus dicatur ſterilis. verbi gratia ſolitus erat habere quolibet an-
no xxx.corbes.in vno anno habuit xxv.non poteſt dici ſterilis. in alio nihil habuit , in ſe-
quenti habuit.l.modo recompenſata eſt ſterilitas præcedentis anni cum iſto: & ideo pe-
tetur merces & huius anni & præcedentis in quo locator remiſerat mercedem.

L.9. EMPTORI. Idem in quolibet ſucceſſore ſingulari. *Neceſſe non eſt ſtare colono.* Et hoc
cum ad tempus conduxit.ſecus ſi in perpetuum:vt ff.ſi ager vect.i.emphyteut.l.j.& ij.
ſi verò ad longum tempus.i.x.vel.xx. annos poteſt reſiſtere. habet enim vtilem rei vindi-
ca.vt ff.de ſuperficie.l.j. & intellige quando priuatus locauit. aliud ſi fiſcus : vt ff. de iure
fiſci.l.vlt.Item non eſt neceſſe ſtare colonum nõ preciſe,ſed cauſatiuè : quia & ſi eum ex-
pellat,non incidit in conſtitutionem ſi quis in tantum. conducet tamen,aget cõtra eum:
vt notaui.§.eo.æde.

L.10. VIAM VERITATIS. Intellige de veritate de qua hic loquitur. aliàs enim Deus di-
citur via,veritas, & vita. aſſignatur contra. ?. de vſufr.ſi domina. ſolue vt ibi. *Heredi
quoque onus contrac.incumbat.* Licet & de eo in locatione non ſit facta mentio : quia plerũ-
que tam heredibus noſtris quàm nobiſmet ipſis cauemus : vt ff. de probat. ſi pactũ. ſi ta-
men ita fiat locatio vt inhabites quandiu mihi placebit, morte locatoris finitur : vt ff.eo.
locatio.

L.11. INVITOS. *Non eſſe retinendos.* Niſi conductores ſint vectigalium , & qui fructus maxi-
mos conſecuti ſunt,cum poſtea alij tantum locari non poſſunt:vt ff.de publica.l.vlt. §.
vlt.& ita ſpeciale eſt ibi.l. tamen illa corrigitur per aliam:vt ff.de iure fiſ. non intelligitur.
§.diuus.

DAMNVM

DAMNVM &c. Quod hic dicitur in locatrice, habes & in venditore ſupra de act. empt. l. vltim. L.12.

SI DIVISA *cond. fuit.* Forte quia vnuſquiſque per ſe locabat cameram ſuam. vel dicitur quia omnes conduxerunt, nec in ſolidum quiſque ſe obligauit, & ita diuiſim teneretur. *In ſolid. locat. ſunt oblig.* & hoc exprimatur, & nominatim fuerit actũ: vt j. authẽ. j. de duob. re. *Non debeat auferri.* Iure iſto hodie habent beneficium diuiſionis: vt ff. de cõſti. pecu. l. vlt. & inſtit. de fideiuſ. & per authen. de duobus reis. niſi renuntiauerint nouæ conſtitutioni: vt ſcribunt tabelliones, & beneficio eccleſiaſtico. quod male ponunt, imo debent dicere priuilegio. & debet exponi ruſtico quod ſit noua conſtitutio, cum nõ intelligat, neque de hoc ageret. alioquin non noceret alij: vt ff. de trãſact. cum Aquiliana. *Et vt transferantur in vos &c.* Idem dicitur in fideiuſſore. j. de fideiuſſo. l. ij. & ff. de diſtract. pig. l. ij. ſed & hoc peti poterit vt cedatur actio, cum hoc ſine diſpẽdio alterius, & in vtilitatem meam fiat: vt ff. qui pot. in pig. mulier. & de euict. in creditore. L.13.

SI HI. *Redemerant.* Hæc redemptio non eſt talis qualis ſ. de contrahen. venditor enim tradit ſpeciem, vt recipiat pecuniam in quãtitate. hic qui dat pecuniam, aſſignat onus quod debeat adimplere. & ille qui adimpleat, dicitur cõductor vel redemptor: quia ſicut antequàm inuenta eſſet moneta, comparationes fiebant in ſpeciebus, ita hic quando cõuenit pro aliqua certæ pecuniæ quantitate conduxit operas, & ita dicitur redemptor: vt not. ſ. eo. aduerſus. *Annonæ inferendum.* id eſt vt habeatur annona à militibus qui erãt neceſſarij pro vtilitate publica. L.14.

SI DE FVNDO. *Agere ex conducto potes.* Sed nonne videtur quod habeat interdictum vnde vi, vel locum habeat conſtitutio, ſi quis in tãtam, cum poſſideant: vt ff. communi diuid. l. communi diuidundo §. colonus. Sed ibi gloſſatur poſſideant. i. detineant vel poſſideant alij, non ſibi. ſic ergo ſi ante tempus expellatur, aget ex conducto ad intereſſe & ad pœnam. ſed ſi ante tempus expellatur propter hoc quòd per biennium non ſoluit mercedem, non committitur pœna: vt ff. eo. quæro. §. pen. & no. ſ. eo. æde. L.15.

LEGEM. *Vnà cum vinculo pignoris.* Eius anni. in vrbanis autem prædiis aliud iuris eſt, vt prout quiſque habitauerit, ita obligetur, niſi in ſcriptis certum tempus conductionis comprehenſum eſt: vt ff eo. item quæritur. §. qui impleta. L.16.

PRÆSES. *Sine mora.* Niſi mora ſit legitima, quæ non habetur pro mora, vt eſt quadrimeſtre tempus in re iudicata: vt ff. de re iudi. l. ij. *Poſt moram.* Venit enim vſura in bonæ fidei iudiciis poſt moram: vt ff. de vſur. moram. ſed hæc ratio quam hic reddit, non eſt generalis, cũ & in actione ſtricti iuris veniat vſura ex mora: vt in legato. ff. de leg. ij. ſi quis ſeruo. & j. de vſur. legatorum. & ſic non eſt ſufficiens ratio. L.17.

EXCEPTO *tempore.* Potuit enim poſtulare remiſſionem propter illud ſterile tempus, mercedis vel ſummę fructuum: vt notaui. ſ. eo. licet. *Fructus.* i. mercedes fructuum. vel dic quòd pro re locata ſumma fructuum præſtabatur quolibet anno. L.18.

CIRCA. *Maxime.* Prætermitte, & repete ibi, ſi nihil ſpecialiter &c. *Seruãda eſt.* Si enim non ſeruaretur, ageretur locati: vt ſ. eo. ſi hi *Contra conſuetudinem.* id eſt contra vtilitatem quæ ex conſuetudine prouenit. vel contra. i. præter: quia conſuetudo reprobauit talem. l. ſic enim bene licet paciſci, ſicut dicitur in edicto ædilium: vt ff. de pact. paciſci. *Non poßit afferre.* Sed ei qui remiſit. L.19.

QVI REM PROPRIAM. *Sed inefficacem &c.* Sicut enim non valet emptio rei meę, ita nec conductio. ſed ſicut ibi gratia poſſeſſionis valet, ita & hic: vt ff. de acquir. poſſ. ſi aliquam rem. ſi tamen ſciuit ſe poſſidere, & conduxit, videtur quod amittat poſſeſſionem: vt ibidem videtur innuere. L.20.

SI OLEI. *Locaſti.* Improprie ſumitur: quia cum dederit rem pro re, non videtur locatio: vt ff. de præſcript. verb. naturalis. vel dic quod ita dicit propter ſimilitudinem quã habet iſte contractus cum innominato: vt ff. de præſcript. §. penult. l. antepen. & ita cum permutauerit dicitur locare. *Recedi non oportet.* Quia in principio liberum eſt vnicuique contrahere: poſt contractam autem obligationem non licet diſcedere: vt ſuprà de act. empt. ſicut. L.21.

SI HI CONTRA *quos &c.* Hic quæritur an vſque ad xxx. annos vel dum vixerit quis operas ſuas locare poſſit. Dixit Yr. quod non, arg. ff. de vſufr. l. iij. & de cõdit. & demõ. Titio. §. ij. ſecũdum Io. poteſt locare dum vixerit, ſicut ad certum tempus, quia per ſe vel L.22.

per alium poteſt ſatisfacere.& ita ſeruitutis imaginum locatio talis non obtinet.& hoc in ſumma §.item morte.

1 *Sola locatio non ſufficit, ad probationem dominij.* 2 *Quando conductio non mutat poſſeßionem.*

L.23. AD PROBATIONEM. *Rei propriæ.* Scilicet ſi non poſſidet. *Siue defenſionem.* ſ. cum poſſidet.& ita duos caſus ponit hic, cũ ſcilicet locator agit rei vindicat.contra con-
1 ductorem.ſola enim † locatio non ſufficit ad hoc quod probet ſe dominum:vel quando conductor dicit ſe dominum reſtituta re locatori, & defendendo ſe dicit locator, eum non dominum.hoc enim ſolo non adimittitur vel non acquiritur dominium quòd locauit quis vel cõduxit.& eſt l.iſta arg.pro opinione domini Io.vt notaui.ſ.de pig.ac. nec creditores. & eſt inepta via hic agendi rei vindicatione. melius ageretur ex locato ad reſtituendam poſſeſſionem, vel condic.ex lege:vt ff.eo.videamus.§.qui vinum. & no.j.eo. ſi quis conductionis. *Non conſtitiſſe ma. decla.* Sed ſi non habebam poſſeſſionem rei meæ, vel non ſciam me habere, valet conductio.ſi enim ſcirem, videtur quod amittatur. ſecus in proprietate, quia non amittitur ſiue ſciam me habere, ſiue non:& quo ad illam inualida fit illa locatio:vt hic,& ff.de acqui. poſſ. ſi aliquam rem. propter talem ergo cauſam cum non transfertur dominium, non preiudicatur in proprietate. ſecus ſi præceſſit cauſa qua ſolet dominium transferri:vt ff.de rei vindica.quædam mulier. *Poſſeßionem.* id eſt proprietatem conductoris.& ſic ſæpe ponitur:vt ſ.de rei vindica.quoties. & gloſſa, mutare, id eſt ab alio in ſe transferre, quidam intellexerunt vt referatur non ad ſuperiora quando locaui rem tuam tibi, ſed quando locaui rem meam. tunc enim conductio non
2 mutat † poſſeſſionẽ, vt pro ſe incipiat poſſidere, ablata mihi poſſeſſione, quia animo ſolo non poteſt, vt j.de acqui.poſſ cum nemo.ſed hic non ita eſt, quia vere mutatur. nõ enim tenet locatio, quia ego locator deſino poſſidere: vt ff. de vſucap.ei à quo.ſi tenuit, non mutatur poſſeſſio.ſed prior expoſitio bene refertur ad ſuperiora.

L.24. CONTRACTVS &c. Planum eſt quicquid ibi continetur.

1 *Quando in litem iuratur, re non reſtituta.* 3 *Regula, dolo facit &c. quomodo intelligenda.*
2 *Poſſeßio, ante omnia reſtituenda.*

L.25. SI QVIS CONDVCTIONIS. *Poſſeſ. pri. reſtit. de.* Sola ergo locatio facit quod res reſtituatur.& ita videtur quod ſufficiat ad probationem.ſed contra eſt.ſ. eo. ad probationem. Reſpond. ibi petitur fieri reſtitutio vindicatione, hic autem condictione vel ex
1 locato:vt ff eo.videamus §.qui vinum.quid ſi nolit reſtituere? iuratur † in litem, & agetur ad intereſſe:vt ff.eo. ſi cui locaueram. ſi verò expectet vſque ad diffinitiuam ſententiam præſtabit rem locatam, & eius æſtimationem:vt j.eo.cõductores. ad ſimilitudinem inuaſoris.j.vnde vi, ſi quis in tantam. & intellige quod dicit de reſtitutione poſſeſſionis, quãdo finitum eſt tempus locationis.nam ſi ante, & ita poſſideret per colonos & inquilinos ſuos, nõ deberet ei reſtitui poſſeſſio, ſed res:vt ff.de vſuca.ei à quo.Patet ergo quod
2 nõ debet audiri niſi prius † reſtituatur poſſeſſio, etiam ſi cum peteret ille rem ſuam, alius diceret, ego habeo inſtrumenta quòd res iſta non eſt tua, & iam manifeſte probabo. at hoc videtur iniquum.nam dicit regula iuris, quod dolo facit qui petit quod reſtituturus eſt:vt ff.de reg.iuris.in condemnationem.§.dolo, & videtur contra.ff. depoſ. bona fides.
3 ſed illud quod † regula dicit, locum habet in petitorio iudicio. ſecus cum agitur poſſeſſorio.ibi enim prius reſtituitur poſſeſſio: vt ſ.de rei vindica.ordinarij. & de edic. diui Adriani, quamuis.vel concedit idem in vtroque.ſed ibi incontinenti volebat probare, hic autem nequaquam, vt probatur ff.ad exhiben.l.ij.§.ibidem. & ff. vt in poſſ. lega. §.ſi is à quo.& de Carbo.edi.l.iij.§.cauſæ.vel dic quòd hic ordo ſpecialiter inducitur hic,& non aliàs:vnde debet ſeruari:vt ſ. de his qui ad eccle.confu.præſenti. & ad.l.aliam depoſ. dic quòd loquitur in prædone & domino, & dominus præfertur.hic aliud eſt, & videtur cõtra.j.de agrico.& cen.litibus.ſed hic loquitur quãdo finitum erat tempus locationis, ibi non.vel hic agebatur quæſtio de proprietate,& conſtabat me locaſſe.

1 *Ex nudo pacto, aliquando oritur actio.* 2 *Pactum nudum, vallatur rei traditione.*

L.26. SI TIBI *quæ prorogaſti.* i. ſoluiſti creditoribus colonorum, id eſt eorum qui conduxerũt fundum, & dominus fundi promiſit ſe redditurum. Diſtinguit enim hic, an nudo pacto,

pacto, vel per ſtipulationem. ſi enim ſtipulatus eſt, competens iudex reddi iubebit. ſi pa-
1 ctum nudum interceſſit, non habebit ex tali conuentione actionem. non enim † ex nudo pacto oritur actio, niſi in caſibus: vt not. ſ. de pactis, in bonæ fidei. ſed videtur quod dominus teneatur: quia ſi ſolui pro colonis, ipſi obligati ſunt. & ita licet nudo pacto dominus promiſerit ſe redditurum, tenetur: vt inſtit. de act. §. de pecunia. intellige ergo quod hic dicit iure noſtro, ciuili. aliud enim de prætorio: vt inſtit. quidam tamen diſtinxerunt an in prorogatione vel in ſolutione dictum ſit quòd teneatur dominus. vel non ſit dictũ in prorogatione, ſed dictum eſt in ſolutione. licet nudo pacto cõuenit, agetur ex eo. aliud ſi non in prorogatione. ſed hoc etiam de facto valere nõ poteſt. ſi enim pactum ponatur
2 in traditione † rei. vallatur traditione rei. ſed hic alij ſoluerunt creditoribus colonorum, & alium intendebant obligare, hoc eſt dominum fundi. vnde ſi ante prorogationem ſiue poſt interponatur illud pactum, non tenetur locator.

SI CONDVCTIONIS *impleſti fidem*. id eſt ſolutione celebrata ſolitam mercedem ſoluiſtis. *Euanuit*. Et peti poterit condictione ſine cauſa vel ad exhiben. l. vlt. & intellige quod euanuerit ſi debitor probet de ſolutione: quod debet facere: vt ſ. de proba. l. j. *Veſtrum*. ſcilicet conductorum. *In fundo fuit*. ſubaudi, & remanſit. de eo enim tenetur locator, ſed & conductor pro damno ſuo vel ſuorum: vt ff. eo. videamus. *Hoc reſtitui*. Per actionem vi bonorum raptorum, vel aliam quæ competit de iure communi. L. 27.

IN IVDICIO. *Non etiam caſum*. vt inſtit. eo. §. vlt. & quid veniat in actionibus iſtis, notaui. ſ. eo. l. j. & l. ex diui. & in ſumma diligenter tractatur. *Cui reſiſti non poteſt*. Secus ſi conductor potuit reſiſtere, & non reſtitit: vt ff. eo. item quæritur §. exercitu. L. 28.

CVM CONDVCTOREM *ædificia. habita ratione*. vt tales reſtituantur quales fuerint tempore conductionis. vel tibi intereſſe præſtabit. & videbatur quod heredes nõ tenerentur, cum in eos ex maleficio actio non detur niſi poſt litem conteſt. vt ſ. ex delicto defunctorum, in quãtum heredes. ſed dic quod ex maleficio nõ datur actio. l. Aquiliæ in heredes, ſed datur ex hoc contractu propter maleficium. ſic in actione communi diuidundo: vt ff. communi diuid. item quamuis. & alibi. ff. de act. & oblig. ex cauſa depoſiti. & l. ex contractibus. L. 29.

CVRIALES *neque conduc. &c. exiſtat*. Idem in clericis: vt j. authen. de ſanctiſ. epi. §. alium autem. & idẽ in militibus armatæ militiæ: vt in l. ſeq. aliud in executoribus qui renouantur quolibet anno. iſti enim curiales non poterant recedere à curia. L. 30.

MILITES. *Graues*. Quia ab eis non audent exigere mercedẽ. *Iugiter inherentes*. Quia erant in eadem ſchola. *A qua aluntur*. Quia percipiebant ſalarium de publico. L. 31.

NE CVI LICEAT. Subaudi, ſtatuimus vel ſancimus. *Cui voluerint locandi*. Dominus tamen Papa fecit inter ſcholares conſtitutionem vel canonem ſub pœna excõmunicationis, ne vnus conducat domum alterius eo irrequiſito. quod non eſt contrariũ, cum ſpecialiter factum ſit propter militiam tam conductoris quàm locatoris. vel lex loquitur inter ſubiectos imperio: canon inter ſubiectos, ſcilicet ſcholares & clericos. *Legibus vide. cog*. Quia non ſunt inita per dolum. *Acriter cæſus*. Quia primo debet verberari. L. 32.

1 *Iudicium non debet eſſe de futuris.*

CONDVCTORES. *Ad ſimilitudinem inuaſoris*. Non omnino eſt ſimile, quia in conſtitutione illa, ſi quis in tantam, diſtinguitur vtrum qui inuaſit fuerit dominus an non: nec expectatur ſententia, vt ibi dicitur. *Sed etiam æſtimationem*. Sed quo iure petetur iſta pœna ſimpli? cõdictione ex lege. ſed videtur quòd non petatur niſi poſt ſententiam. ante enim nõ poteſt, cum non fuerit commiſſa: niſi dicat quis, ego peto ſub conditione, ſi de-
1 bitum erit. ſed hoc falſum eſt quia iudicium non debet eſſe † de futuris: vt ff. de iudi. non quemadmodum. dic ergo quod poſt ſententiam petetur. vel dic quod ſine libello iudex imponit talem pœnam ex officio ſuo, cum apparet ipſum contumacem eſſe. L. 33.

LICET RETRO. *Milites autem &c*. Parentheſis autem facit interpoſitionem. *Tolerare*. Bene dicit, quia magnus labor eſt. *Deuotiſſimis ſcho*. Vbi diſcebant qualiter tenerẽt frenum & lanceam. *Optionibus*. Aliàs opinionibus: vt j. authen. vt milites neque feuda. & j. authen. vt liceat matri & auiæ §. quod autem *Fœderatorum*. Hodie non habemus iſtos fœderatos. *Vel aliqua ſententia &c*. Alibi neceſſaria eſt ſententia: vt notaui. ſ. de hæret. & Manicheis. ſed hic propter turpitudinem rei ipſo facto cadit à dignitate & præbenda. & facit ad quæſtionem de œconomo, quòd ipſo iure cadat ab œconomatu. & ad aliam, L. 34.

quòd dominus ipſo iure amittat dominium,io l.illa,ſi quis in tantam.*Vt qui alieni appetẽs.*
vt pro ſicut:vt ſuprà ne lic.potentio.

DE IVRE EMPHYTEVTICO. Tit. LXVI.

1 *Emphyteuſis,in perpetuum tãtum fieri poteſt.*
2 *In emphyteuſi,dominus habet dominium directum.*
3 *Emphyteuſis,quomodo celebratur.*
4 *Renouatio,cur in emphyteuſi, fieri ſolet.*
5 *Contractus emphyteut à Zeno. introductus.*
6 *In contractu Emphyt.exigitur ſcriptura.*
7 *Particulare damnum, quid.*
8 *Damnum aluuionis,pertinet ad emptorem.*

L.c. IVs EMPHYTEVTICARIVM *neque conductionis.* Quia conductio fit in
re mobili & immobili:hic autem contractus non niſi in re immobili.præter-
t ea cõductio fieri poteſt ad tempus & io perpetuum, emphyteuſis † in perpe-
tuum tantum.item ibi non tranſit dominium, hic autem datur rei vendica-
tio emphyteutæ contra quemlibet poſſidentem,etiam dominum, ſi tamen ſatisfaciat in
penſione:vt ff.ſi ager vectig.1.emphy. *Neque alienationis.* Quia non habet dominium om-
2 nino, imo eiicitur ſi non ſoluat penſionem. præterea dominus habet † directum domi-
nium.ſed videtur contra ỹ.de reb.alie.non alie.l.vlt. ſed dic quòd ibi continet verbum a-
lienationis contractum emphyteuſeos ex interpretatione ſapientum : vt not.ỹ. de fundo
dot.Item non eſt venditio,quia in venditione dominium transfertur directum.præterea
de pretio conuenitur in quantitate, hic in quantitate vel ſpecie. Præterea ſingulis annis
3 repręſentatur penſio.ita enim † celebratur emphyteuſis,quod ſingulis annis nomine pẽ-
ſionis detur minus iuſto pretio, puta libra ceræ, vel duo veronenſes,aut vnus ; ſicut pla-
cuerit inter partes:& celebratur in perpetuum.i.ſine præfinitione temporis,vel vſque ad
xxx. annos : vel vt teneat,vel finiatur finita tertia generatione vel quarta vel quinta. po-
4 ſtea liceat † renouare, & ſolet contineri in antiquis inſtrumentis, quòd dentur calciaria
ad renouandum domino vel dominæ.aliud ſecundum ſtatuta iſtius ciuitatis.& in re ec-
cleſiaſtica non fiebat renouatio,quia non poterat dari in perpetuum:vt ỹ.authen.de non
alienan aut permutan. ſed contra eſt per aliud de aliena. emphy. *Conceptionem item defini-
tio.* i.obſeruationem ſpecialiter inductam vel diffinitam. *Et iuſtum eſſe.* Iuſtus eſt contra-
5 ctus iſte,quia iure ciuili eſt inductus.Zeno † enim induxit: vt inſtit.locati.alij de iure gẽ-
tium,vt ff.de iuſt.& iur.l.ex hoc. *Super omnibus.* ſ. aliis,vel de pœna,vel de ſolutione,& ſi-
milibus, *Vel etiam fortu. caſib.* ſi ſcilicet caſus illi fortuiti ſpecialiter fuerint enumerati : vt
not.ỹ.de neg.geſt.negotium gerentes. *Scriptura interueniente.* Sed nũne per teſtes fieri po-
6 teſt:vt ỹ.de fi.inſtru.in exercendis. Quidã dixerunt ſpeciale in contractu iſto quòd † exi-
gatur ſcriptura. ſic ỹ. de ſacroſan.eccle. authen. hoc ius. Io. dixit quòd in pactis illis quæ
ſunt extra ſubſtantiam cõtractus,neceſſaria eſt ſcriptura:non tamen neceſſaria eſt in ipſo
contractu.& ſi non interueniat,pacta fuerunt irrita,non autem ipſe contractus:nec mul-
Sic in veteri manuſcripto reperimus. tum competenter videtur dicere,quia ſi dicatur ſcriptura neceſſaria in pactis quæ perti-
nent ad contractum, ſatis videtur quod in eodem cõtractu eſſet neceſſaria. & hoc vide-
mus tota die quod talis contractus vel pacta talia fiunt in ſcriptis. & per hoc videtur dif-
ferre ab aliis in quibus non eſt neceſſaria ſcriptura: vt ỹ. de proba. per plures leges. & de
pact.pactum quod bona. ſi verò amittatur ita ſcriptura,nihilominus tenet contractus: vt
ỹ.de teſti.teſtium.in fi.ſed quid erit ſi dubitetur vtrum fiat io ſcriptis,vel nõ: vt ecce qui-
dam tenuit campum in emphyteuſim per xxx. vel xl. annos, & dedit inde paruam pen-
ſionem.poſtea dominus qui rem dederat in emphyteuſim,videns quòd res fuit ita bona,
& tam parum recepit nomine penſionis, non credidit quòd pro tam parua penſione res
debeat remanere penes emphyteutam, & petiit eam.is qui modo tenet, non potuit in-
uenire ſcripturam inter chartas alias patris ſui,vel quia non habebat,vel quia forte amiſ-
ſa erat.ſed tamen credidit quòd facta eſſet inde ſcriptura,& commune teſtimonium ha-
bebat à vicinis ſuis,quia idem ſciebant & credebant quod pater ſuus tenuerit per longiſ-
ſimum tempus.quid dices in tali caſu ? & certe poteſt reſponderi quòd ille heres non te-
neatur reſtituere fundum;quia acquiſitum fuit vtile dominium,arg.ỹ.de fundis patrimo.
lib.xj.l.ius emphyteuticum.& l.iubemus.*Si verò particulare.* Quidam intellexerunt parti-
7 culare † damnum.i.dimidiæ partis.partis enim appellatione dimidium continetur: vt ff.
de vſufru.etiam partis.Io. dixit quòd ſi pereant ſeptem partes rei, & remaneat aliqua mi-
nima ſpectat damnum ad emphyteutam. ſecus ſi tota res pereat. tũc enim ad dominum
pertinet.

pertinet.& poteſt notari ſimile quando emptor agit de euictione.ſi enim deminutum eſt
8 de prædio per allouionem, & non totus fundus euincatur, dãnum † alluuionis pertinet
ad emptorem.ſecus ſi totus fundus: vt ff.de euict. ex mille. ſed hic videtur adiectum aliquid ex quo datur intelligi quod omne damnum ſit particulare, ex quo non ipſa rei penitus lædatur ſubſtantia: & ideó partis nomine non intelligeretur hic dimidia: vt ff. de verbo.ſig.l.nomen filiarum.§.portionis.

1 *Dominus, quando Emphyteutam compellere poteſt.* 2 *Apocha & antapocha, quid.*

IN EMPHYTEVTICARIIS. *Aliæ pactiones.* Ab his quas intelligimus ineſſe. *Fuerint conſcriptæ.* Ita lege,& de reiectione eius qui in emphyteuſim ſuſcepit. *ſi ſoli.penſi. vel pu. func.apo.non præſti.* Eaſdem in omnibus aliis capi.repete,factas pactiones præcipimus obſeruari: vt ſic poſt ſpecialia ſequatur clauſula generalis. Vel publica funct. quando habuit à fiſco. *Licere eum à prædiis emphy.repellere.* Quid eſt quod hic dicit? nonne videtur contra s̄. de Iud.nullus.& conſtitutio illa, ſi quis in tantam, & edictum diui Marci. Reſpond.quia omnes illæ leges locum habent quando vnus poſſidet, alius non. vnde ſiue ille qui non poſſidet, expulit illum qui poſſidet, tenetur illis cõſtitutionibus vel legibus: dominos autem poſſidet ciuiliter. vnde patet quòd ſi expellat emphyteutam, non contradicat illis le- L.2.
1 gibus.poteſt ergo † eum expellere, ſi non ſoluerit penſionem. ſic s̄.loca.æde.vel niſi dederit apocham cum ſubſcriptione.debet enim dominus facere apocham de recepto ſibi ab
2 emphyteuta. emphyteota vero debet reddere † antapocham vel antepocham cum ſubſcriptione ſua: vt not.s̄.de fide inſtru.plures.quod ergo dicit, neque apochas, ſubaudi cũ ſcriptione vel antapochas. *Nomine meliorationis.* Non enim licet dicere, domine dimittatis mihi campum illum, quia feci vel faciam ibi bonam vineam. poſſet ei dominus dicere quod non relinquet ei: quia ſicut in aliis non ſeruauit fidem, ita nec ſeruaret in iſto. *Vel pœna opponenda.* Cum enim non ſoluerit pẽſionem, impune repellitur. nam in pœna iſtud intelligebatur tacitè, ſi ſolueret penſionem: vt ff. loca.quæro.§.vlt. Conſueuit quæri, quid ſi emphyteuta promiſerit pœnam ſi non ſoluerit, contractu manente in firmitate ſua, poſtea non ſoluit? dic vt in ſumma §. item. Et ſolet quæri, vtrum ſtipulatio pœnæ ſemel cõmiſſa poſſit iterum committi.& dic vt in ſumma.§.item & ſolet quæri. *Et in anteriore lege.* Forte Græca, vel quæ eſt j̄.de committenda ſtip. magnam. *Ne autem &c.* hic eſt §. *Triennio illapſo.* Aliud in emphyteuta eccleſiæ. poteſt enim expelli ſi non ſoluerit per biẽnium: vt s̄.de ſacroſan.eccle.authen.qui rem huiuſmodi. Aliud eſt in ſimplici colono, vt ff. loca.quæro.§.vlt. *Hu obſignatis & ſec.leg.depo.* Nec enim ſufficit ſola oblatio, ſicut in pœna & in libertate: vt ff.de arb. Celſus, & de condit.inſer.l.vlt. & in vſuris futuris quæ nõdum cœperunt currere: vt not.s̄.de vſur.acceptam.& ita neceſſe eſt cõſignare & deponere ad hoc vt liberetur: vt j̄.de ſol.obſignationem.

CVM DVBITATVR. *Et ex hoc.* i.ex hac deluſione, & ipſa veritate. non enim credetur L.3.
ſuo ſimplici verbo ſi dicat talis vult mihi dare.c.libras, niſi probet per teſtes. vel iurabit, & habebitur diſcretio perſonæ quam dicit promiſiſſe ſi tãtum habeat præterea ipſius rei. *Suas meliorationes vendere.* Quid ſi velit donare? & certe poteſt etiam non requiſito domino: vt j̄.de fun.patrimo.l.j.& inſti.locati.§.adeo. forte & pignori dare poteſt ſine volũtate domini: vt ff.de pigno.l.lex.& de pigno.ac.l.tutor.§.vlt. quid ſi alij conceſſit hic emphyteuta? dicunt quidam ſecundum emphyteutam cõueniendum cõdictione ex lege: & dic vt in ſumma.§.ex hoc autem. poſſet etiam quæri, ſi tibi rem dedi in emphyteuſim, & tu alij das in emphyteuſim me volente, & ſecundus in emphyteutam vult alienare, vtrũ prioris domini debeat requiri voluntas, an eius qui ſecũdo dedit in emphyteuſim? & dic vt in ſumma §. ſed quæri poteſt, quæ non ſolent &c. aliud enim eſſet ſi in principio cum data fuit res in emphyteuſim, pactum fuit de quodam pone Titio ne ei alienetur. *Neceſſitatem autem &c.* Hic eſt §. *Vel ſi ius emphyteuticum.* Melius ſederet inter ius emphyteuticum &c. *Maluerit non contradicere.* Subaudi, dominos cẽſemus vel procurat.& nota quod aliquis poteſt facere per ſe, quod non poteſt per alium: vt no.s̄.de his qui ven.æta.l.ij. *Per depoſitionem.* i.aſſertionem.ſic §.de teſti.teſtium. *Iure emphyteutico cadat.* Vel ipſo iure: vt s̄. tit.j.l.vlt.vel per ſententiam: vt s̄.de hæret.& Manichæis.

FINIS LIBRI QVARTI.

INCIPIT LIBER QVINTVS.

DE SPONSALIBVS ET ARRIS SPONSAlitiis,& proxeneticis. Tit. I.

SVMMÆ.

1 *Sponſalia fiebant olim per ſtipulationem.*
2 *Matrimonium, ſolo conſenſu contrahitur.*
3 *Interceßio anuli,quid operatur.*
4 *Cautio ne diſſoluantur ſponſalia.*

L.1. ALII *Deſponſata.* Aliàs deſpõſatæ.& tunc gloſſa,non prohibetur. id eſt
1 non imponitur prohibitio.fiunt autem ſponſalia † per ſtipulationem.
nam moris fuit veteribus ſtipulari & ſpõdere ſibi vxores futuras. ſunt
enim mentio & repromiſſio futurarum nuptiarũ:vt ff.eo.l.j.& ij.& iij.
Quid ſi interueniat ſacramentum? idem.& licet maior reuerentia habeatur
propter ſacramentum,nil aliud eſt quàm pactum.ſed diſtingue
vtrum ita dictum ſit, accipiam te in meam vel in meum : accipio te in
meum vel meam.cum enim ita ſit per verba de præſenti, & interrogatur vtrum velit eũ
2 in maritum.vel ipſe eam in vxorem,contrahitur matrimonium,quia ſolo cõſenſu † perficitur:vt
ff.de reg.iur.nuptias.& tunc non poteſt renuntiare,ſicut in primo caſu vbi verba
de futuro interponuntur. Diſtinguenda ergo ſunt verba,vt per ea denotetur effectus
voluntatis contrahentium.ſi verò contracta ſunt ſponſalia,ſed poſtea anulus interuenit,
præſumitur contractum matrimonium,& conſenſiſſe de præſentibus, licet vera ſponſa-
3 lia præceſſerint : & ita non poteſt renuntiare. intellige ergo quòd hic non interceſſerit †
anulus,nec verba matrimonij. *Renuntiare conditioni.* ſcilicet de cõtrahendo matrimonio.
ſi tamen renuntiauit,inhoneſtum erit,quia graue eſt fidem fallere: vt ff.de conſti.pec.l. j.
Non prohibetur. Intellige quando nullæ arræ interuenerunt.alioquin non licet ſine pœna
renuntiare.aliud ſi pœna fuit promiſſa : quia in cõtrahendis matrimoniis libera poteſtas
eſſe debet.& ideo licet non pareat conditioni,peti non poterit:vt ȷ̃.eo.l.vltim.patet ergo
quòd renuntiare poteſt conditioni ſine pœna.ſed in renuntiatione iſta adhiberi non debet
ſolemnitas.ſ.teſtium & ſcripturæ, & etiam verbis, conditione tua non vtar : vt ff. de
diuor.l.j.& l.nullum.ſed diſſolutio matrimonij non impune poteſt fieri:vt ȷ̃.de diuor.cõ
ſenſu.per legem diuinam non poteſt fieri niſi cauſa adulterij:& tunc nõ verè diſſoluitur,
ſed quo ad debitum carnis.Super his autem quæ dicta ſunt de arra & pœna,ſemel de facto
dedit dominus meus conſilium cum vir quidam magnus vellet filiam ſuam ſpõſalia
4 contrahere.cum enim petiiſſet ab eo qualiter poſſet facere quòd ſponſalia † non poſſent
diſſolui,quòd faceret tantas arras promittere, vt alius timore pœnę nollet vel non poſſet
conditioni renuntiare.& ita caute poteſt ſibi cauere quis ne diſſoluantur ſponſalia.

L.2. SI IS QVI. *In eadem prouincia.* Quia ſi in alia,intra triennium: vt ȷ̃. de repu.l.ij. intellige etiam quando non impeditur aliqua cauſa neceſſaria. tunc enim debet expectari donec illa cauſa tranſiret: vt ff.eo.ſæpe. *Iuſtæ fraudis.* id eſt pœnæ, ſic ff.de ædil.edic. cum autem.ludi,id eſt, decipi.

L.3. ARRIS. *Iubemus reſtitui.* Non ergo diſtinguitur in arra ſpõſalitia, interueniat oſculũ vel non.ſed aliud in donatione quam facit ſponſus ſponſæ:vt ȷ̃.tit.j. ſi à ſponſo.

L.4. SI PATER &c. *Quod cum defenſore.* Tutore vel curatore.aſſignatur cõtra. ff.eo.ſi puellæ.ſed ibi loquitur quando ſponſalia non erant contracta auctoritate patris. alioquin ſi eſſent,non liceret tutori immutare,vt hic dicit.

L.5. MVLIER. *Vel impudicam conuerſationem.* Quia ſemper volebat eſſe cũ meretricibus, vt contingit in quibuſdam. *Vel parentes eius cognouiſſe.* Hoc intellige cum parentes ſuſceperunt arras.ſibi enim debent imputare,quia duplabunt arras. aliud ſi mulier accepit.vel dic quod ipſa præſumitur ſcire,cum ipſi ſcierint: vt ſoluatur contra. ff.de iur.& facti igno. iniquiſſimum.ſicut plenè notaui.ȷ̃. de epiſc. aud. ſi legibus : *Aliqua iuſta cauſa pœnitentiæ.*

Pœnitentiæ. Noua enim cauſa indiget auxilio: vt ff. de interro. act. de ætate. *Quadrupla ratione placuit.* Per hoc voluerũt quidam dicere, quòd pœna non poteſt extendi vltra quadruplũ: vt no. j. de ſententia quæ pro eo quod intereſt. ſed certe verum eſt in legali, aliud in conuentionali. illa vſque ad quadruplum & multo plus extendi poteſt: ſed hîc ſpeciale eſt, vbi vltra quadruplum non valet, ſed vſque ad quadruplum tenet, ſi tamẽ interueniat arra. alioquin nec vltra quadruplum nec intra valebit: vt ff. de verb. obl. Titia.

SI RECTOR PROVINCIÆ VEL AD EVM pertinentes ſponſalia dederint.

Tit. II.

1 *Arræ quando retineri poſſunt.*
2 *Poſt depoſitum officium, quando liceat præſidi matrimonium contrahere.*
3 *In præſidatu vxorem ducere non licet.*

SI QVIS IN POTESTATE. Hæc lex loquitur eo caſu cum aliquo timo- L. vnica.
re vel machinatione præſidis matrimonium vel ſponſalia contrahuntur: a-
1 lioquin arræ † non retinentur. & per hoc ſoluitur contractus, ff. de ritu nup.
l. ſi quis in alia prouincia. quia ibi non loquitur quando minaci feruore vo-
luit contrahere. vel dic quod ibi reddit arras ſpontanea voluntate ſua. non enim cogitur
vt hîc dicit. *Data pignora.* Nota quia ſiue dicantur arræ, ſiue pignora data. idem eſt, &
ita pro arris dicitur à ruſticis dare pignora. *Si ea non putant eſſe reddenda.* Si tamen dum
2 erat in præſidatu contraxit ſponſalia, poſt depoſitum † officium ſi in eadem permanſit
voluntate, poteſt contrahere matrimonium: vt j. de nup. & ſi contra mandata. Si verò
3 ante præſidatum ſponſus factus eſt, in † præſidatu vxorem ducere non licet: vt ff. de ritu
nup. ſi quis in aliqua. §. 1.

DE DONATIONIBVS ANTE NVPTIAS VEL propter nuptias, & ſponſaliciis.

Tit. III.

MVLTVM INTEREST. *Maritus futurus tradiderit.* Et ita non erat maritus L. 1.
cum tradit dotem. *Auxerit.* Veluti ſi ſcripſerat mulieri danti dotem xx. à ſe data eſſe, tamen non dedit niſi xv. *Iudicio de dote pe. poſ.* Facto diuortio. *Poſteriore aut nihil actum*, &c. Et eſt ratio, quia ſcilicet, non erat maritus quando dedit & tradidit. hoc autem refertur ad tempus contracti matrimonij. vnde & ſi ante matrimonium donet, videtur tamen quòd in tempus matrimonij ſit donatio collata: vt ff. de iure dot. l. ſi res. aſſignatur contra. j. de dote. cau. & non nume. l. 2. & ſolue vt ibi notaui.

SI PRÆSIDI. *Dediſſe.* Intellige expreſſim propter hoc vt eam tibi donaret in vxo- L. 2.
rem. ſi enim non exprimatur, ſed in corde cauſam retineat, non licet repetere: vt ſ. de condict. ob cauſam dat. ſi repetendi.

POLLICITATIONE. *Et ſi in ſtipulationem*, &c. Olim non agebatur ex pollicitatio- L. 3.
ne niſi ſtipulatio ſequeretur. hodie ageretur ex cauſa donationis, etſi nõ ſequatur ſtipulatio: vt j. de don. ſi quis argentũ. §. ſed quidem. ſi ergo fratrem induxit ad promittendum per ſe dotem promiſſam, & fefellit eum in dote, habet exceptionem: vt j. de inutil. ſtip. dolo vel metu, & ff. de verbo. obli. ſi quis cum alter.

QVOD SPONSÆ SINE EFFECTV EST. Idem ſi æſtimatio fiat rei dotalis ante L. 4.
matrimonium cauſa donationis. videtur enim in tẽpus matrimonij collata: vt ff. de iur. do. ſi res. & notaui ſ. eo. l. 2. ſi verò matrimonio conſtante dedit vt ita demum habeat dominium cum morietur, valet: vt ff. de donat. inter vi. & vxo. quia in hoc tempus.

EAQVÆ. *Ficto cœlibatu.* Id eſt, ficta caſtitate. *Petere cum effectu non potes.* Nec reti- L. 5.
nere ſi accepiſti: quia dedit ei tanquam ſponſæ, & hæc non fuit ſponſa. & hoc ſi accepit, & ſciebat ſe illicitè contrahere: vt probatur ff. de vſu & habita. l. vxori maritus. & de do. inter vi. & vx. cum hic ſtatus §. vlt. arg. ff. de leg. 1. l. 1. & vlt. aliud ſi ignoret: vt probatur ff. de rit. nup. ſi præfecti.

1 *Sponſalia, quid.*
2 *Deductio in domum, quando neceſſaria.*

L.6. CVM IN TE. *Vxor enim fuiſti*. Per hanc l. voluit dicere P. quòd ſolo conſenſu non
contrahitur matrimonium, imò neceſſaria eſt deductio in domum, ſecundum nos
contra. vt ff. de reg. iur. nuptias. & etiam ſibi contradicit ff. de ritu nup. in liberę. & hîc nõ
1 erat conſenſus de præſenti, ſed de futuro cum contraherentur ſponſalia. & ſponſalia †
ſunt mentio & repromiſſio futurarum nuptiarum. præſumitur ergo contractum ſi mu-
lier deducatur in domum viri, non autem econuerſo, vt hîc & ff. de ritu nup. mulierem.
ſi verò eſſet de præſenti, contraheretur matrimonium ſine deductione in domum. vel
etſi contrahatur matrimonium conſenſu, non tamen quo ad hoc vt non valeat inter vi.
2 & vxo. donatio. dic ergo quòd neceſſaria eſt deductio † in domum ad hoc quòd non va-
leat donatio. & intellexit P. quod dicitur ſolo conſenſu contrahi matrimonium id eſt,
quòd non eſt neceſſaria ſcriptura vel pompa & ſimilia, non quòd excludatur in domum
deductio. ſed hoc falſum eſt: vt s. dixi. *Penes ſe*. Id eſt, in domo ſua. *Retrahi*. Rei vindi-
catione ſi extet, ſi conſumpta eſt, condici poſſe ſine cauſa quatenus locupletior facta eſt:
vt ff. de don. inter vi. & vxo. ſi ſponſus. §. vlt.

L.7. SI CVM ANTE. *Conſcripta*. Ad maiorem euidentiam dicit, non quòd eſſet neceſſaria ſcriptura. *Et matrimonium diſtraxiſſet*. Sors illa. *Hæredi eius acce*. Vt ſcilicet, cui reſtituta fuit hæreditas ex Trebellia. vel fuit hæres adeunda hæreditate. *Poſtulare*. Act. pręſcrip. verb. aliud ſi pœna fuiſſet promiſſa ſi diſſolutum eſſet matrimonium: quia contenti eſſe debemus pœnis legum: vt ff. de verb. ob. ſi ſtipulatio facta fuit. ſed hîc non erat ſtipulatio pœnæ facta. ſed dedit, & in his appoſuit conditionem.

L.8. SI ANTE MATRIMONIVM. *Eamque in vacuam ind. poſſ*. Ad maiorem euidentiam dicit alienare pot. &c. vtpote cum iam alienauerit donando ſponſæ: nec poteſt reuocare niſi ex cauſis permiſſis: vt j. de reuocan. do. l. 1. & vlt.

L.9. CVM TE SPONSÆ, &c. Conſonat huic l. j. de reuo. don. l. ſi donationes.

L.10. SI FILIÆ TVÆ, &c. Hæc l. determinatur per eam quæ eſt j. eo. cum veterum.

L.11. SI TIBI RES. *Irrita donatio fieri non poteſt*. Corrigitur. j. eod. cum veterum. hodie enim ineſt illa conditio, ſi matrimonium ſequatur, vt ibi dicit. hîc autem ſequi non poteſt, cum interfectus fuit ſponſus ab hoſtibus. vel dicas quòd hîc ſponſus donauit non tamen ſponſus ſed maritus interfectus eſt ab hoſtibus: licet hîc videatur aſſignare quòd ſponſus interfectus eſſet ab hoſtibus.

L.12. SI MATER VESTRA. *Et eum in vacuam induxit*. Ad maiorem euidentiam dicit. licet enim hoc non induxerit, ſed nudo pacto conuenit, agere poterit: vt j. de dona. ſi quis argentum. *Perfecta non diſſoluitur donatio*. Socrus enim donare poteſt nurui vel genero: vt j. de donat. int. vi. & vxo. ſi te, & ff. de donat. int. vir. & vxo. l. 3. §. ſocrui. ſecus in ſocero: vt ff. de dona. inter. vi. & vxo. cum hîc ſtatus §. ſi ſocrus.

L.13. DE REBVS. *Minime poſſunt*. Cum autem mulier dedit omnia bona ſua, intelligitur deducto ære alieno: vt de iure do. mulier.

L.14. SI CONSENTIENTE MATRE SVA. Forte quia pertinebat ad matrem. *Improbe recuſat*. Cum enim data fuerint inæſtimata, tenetur ei reſtituere.

L.15. CVM VETERVM SENTENTIA, &c. Vt s. eo. ſi filiæ, & l. ſi tibi. & ideò illæ trahuntur ad iſtam. *Apud donatorem reſedit*. Quia ipſe donauit & non tradidit. *Per conditionem*. Ex hac. l.

L.16. SI A SPONSO. *Interueniente oſculo*. Aliud in arris ſponſaliciis: quia ibi non diſtinguitur interueniat oſculũ vel non: vt s. de ſpon. l. 2. interueniente. *Vel non interue. oſculo*. Sic ergo per l. iſtam in ſponſo diſtinguitur, interueniat oſculum vel non: non in ſponſa: quia mulier non dicitur recipere oſculum, imò dare. quod raro accidit. facilius enim ſe obligant mulieres, quam alij donent: vt ff. ad Velleia. ſed ſi ergo, & ff. de dona. int. vir & vxo. ſi ſtipulata. in fi.

L.17. MINORIBVS. *Et actorum teſtificatione*, &c. Alibi diſtinguitur ad hoc quòd ſcriptura neceſſaria ſit, excedat donatio ſumma quingentorum ſolidorum, an non: vt j. de dona. l. pen. hîc non eſt ita cum minor eſt fœmina, & auxilio patris deſtituta. hodie non deſierat donatio propter nuptias, ſiue ſit maior cui datur, ſiue minor inſinuatione: vt j. authent. decurſum eſt.

L.18. SI LIBERIS, &c. Aſſignatur contra. huic l. infrà, de ſecun. nup. hac edictali. & dic vt ibi.

1 *Liberalitates, inter vi. & vxo. interdictæ.*
2 *Quando dotem augere vel minuere licet.*
3 *Voluntas ambulatoria vſque ad mortem.*
4 *Confeſſio mariti circa dotem, quando nocet creditoribus.*
5 *Mulier, quando creditoribus præfertur.*

SI CONSTANTE. *Munificentiis.* Id eſt, auctoritate mentis. *Interdictas eſſe libe-* L.19.
1 *ralitates.* Sed ſcilicet, quòd interdictæ ſunt † liberalitates inter vitum & vxorem. *Sic in veteri*
Sed & ſi econtrario. Hîc eſt §. *Licere eis ad ſimilitudinem*,&c. Sed quid eſt quod dicit quòd *libro.*
licear dotem diminuere conſtante matrimonio? nonne dicit lex quòd non licet dotem
ſoluere matrimonio conſtante: vt ℑ. ſi dos conſtante matrimonio fuerit ſoluta. ſed intel-
lige quod dicit de diminutione in illis caſibus in quibus licebat conſtante matrimonio
ſoluere: vt quando maritus vergit ad inopiam, vel quando ſoluit vt alat parentes. qui ca-
ſus ſpeciales enumerantur ff. de iur. dot. maritus §. manente. Vel intellige quod ℑ. dicitur
ſi dos conſtante matri. &c. quando promiſſa fuit dos & data. tunc enim non licet ſolue-
re. ſi verò tantum promiſſa fuiſſet, & non data, bene poſſet fieri pactum de ea non pe-
tenda. & ita non fit deminutio, non quantū ad reſtitutionem, ſed quo ad hoc ne petatur.
Præterea ei quod dicitur, quòd conſideretur vtrum habeat filios ex priore matrimonio,
cum ſecundo vult nubere, & dotem augete, videtur contra. ℑ. autheu. de nup. vt in quat-
ta coll. §. quia verò hactenus. ibi enim dicit quòd conſideratur rempus mortis. ergo in
2 præterito tempore licet † augere vel diminuere, licet ſint filij prioris matrimonij. ibi e-
nim ſolum dicit conſiderandum tempus mortis binubi parentis. Reſpon. ibi loquitur in
illa donatione quæ conſiſtit in ſola voluntate dantis, non dantis & alterius, & in legatis.
& in donatione ſimplici inter vir. & vxo. ſi enim quis hodie legat, cras poterit adimere.
3 idem eſt in ſimplici donatione † ambulatoria enim eſt defuncti voluntas vſque ad ſu- *Sic in veteri*
premum vitæ exitum: vt ff. de dona. inter vi. & vxo. cum hîc ſtatus. §. pœnitentiam. & in *manuſcripto*
talibus conſideratur tempus mortis: vt ibi dicit, ſi verò non pendeat reuocatio ex volun- *reperimus.*
tate dantis tantum, ſicut in dote data, vbi inuito viro non poteſt fieri reuocatio niſi in
caſibus: vt ff. de iure dot. mutus. §. 1. conſideratur tempus donationis: vt tantum debeat
vnicuique filiorum. hæc vera ſunt cum ſcilicet, pactum factum eſt de dote lucranda. ſi
enim nullum pactum interponeretur, dos rediret ad mulierem. & ita non videtur mari-
to dediſſe, cū filij primi matrimonij debeant habere vel per ſe, cum aliis ex ſecundo ma-
trimonio. Habes hîc authent. SED IAM NECESSE EST, &c. *In rebus quibuſ-*
libet. Scilicet, mobilibus & immobilibus. *Vt fraudis ſuſpicio ſubeſſe poſſit.* Ideò dicit, quia
maritus poſſet confiteri ſe tantum accepiſſe nomine dotis, cum feciſſet vt mulier prefer-
4 retur in bonis crediroribus ſuis. crederet enim non omnia † amiſiſſe bona ſi ad vxorem
perueniſſent. aliud ſi ad creditores. & ideò cum habet creditores, fraudis ſuſpicio ſubeſſe
poteſt. vnde dicit quòd det res immobiles, ſi haber, & ad remouendam illam ſuſpicionē,
ſi tamen confeſſus eſt maritus ſe accepiſſe hæc & illa nomine dotis, cum non acceperit
nec opponere velit exceptionem non numeratæ doris, forte propter verecūdiam vxoris,
creditores poterunt opponere ſicut habes in fideiuſſoribus. ℑ. de nō nu. pec. ſicui. ſi verò
accepit dotem, ſed ſtatim reddidit, vt ita excogitaret fraudem erga creditores, tunc res
immobiles vel mobiles non proficient in augmentum ad vitandas malitias, quæ excogi-
tantur. alioquin ſiue res mobilis ſiue immobilis data eſſet, proficiet augmento, & prefe-
retur crediroribus mulier. & tunc gloſſa, dederit, id eſt, dicitur dediſſe. forte non eſt ita:
quid ſi conſtat? videtur quòd non habeat priuilegiū. ſi tamen conuerſæ ſunt res mobiles
5 datæ in vtilitatem ipſius † præferetur aliis creditoribus: vt notaui. ℑ. qui porio. in pig. l.
vlt. ſi enim comparauit aliquid ex illa pecunia quare non præferretur mulier creditori-
bus? & certe non eſt ratio. & ideò gloſſatur, dederit, id eſt, dicatur dediſſe, ſed non dedit.

1 *Nomina ſunt rebus conſequentia.*
2 *Aequalitas in dote & donat. propt. nupt. non ſeruatur.*
3 *Maior portio, trahitur ad minorem.*
4 *Donatio propter nuptias, inter quos fieri debet.*
5 *Inſinuatio quando neceſſaria.*

CVM MVLTÆ. *No. interpel factæ ſint.* A mulieribus. *Sed propter nup. donatio eſt.* Vt L.20.
1 nomina ſint rebus † conſequentia: vt inſt. de don. §. eſt & aliud. *Antipherna.* Id eſt,
contraria donatio. ab anti, quod eſt contra, & pherna, quod eſt donatio. *Et nomine &*
ſubſtantia. Quia vtraque fit propter matrimonium, vt dotis quantitatem non excedant.

hoc intellige cum ſit donatio propter nuptias conſtante matrimonio. aliud ſi ante ma-
trimonium fieret. tunc enim vnum poſſet excedere aliud, & j. ſubſiſtere vt in ſequē.§.
ibi, non in quantitate, ſed in partibus &c.& ſic intellige, ne illud contradicat.hodie ta-
2 men æqualitas non ſeruatur in dote † & donatione propter nuptias ſiue in quantitate,
ſiue in partibus ſiue ante nuptias ſiue poſt.& ita colligitur quod dicitur hîc.j.eo.per au-
thent.j.de pac.tam ſuper dotem æqualitas. *Ita tamen vt Leoniana conſtitutio.* Vt j.de pac.
conuen.tam ſuper do.l.penul.maiorem lucri partem ad minorem &c. Quid ergo ſi dos
data eſt,& non donatio propter nuptias & pactum de dote lucranda factum eſt? vide-
tur donationem conſtitui debere ex illo authentic. dos data, ſed videtur contra:quia vt
3 hîc dicitur,maior † portio trahitur ad minorem.minor autem eſt,quæ nulla eſt:vt ff.de
tribut.illud.§.minus.iſta ergo portio reducitur ad nullam.ſed Io.cōtra. placet, quia hoc
fallit cum quis ex XII.vnciis eſt inſtitutus,alter ex VI.habebit medietatem. quid ſi ex vna
habebit XII.quid ſi ex nulla?nihilominus habet medietatem:vt de his in ſumma de hæ-
redib.inſtit.§. ſed ſi exceſſerit. ibi. nam ſi duos ex aſſe, &c. ſed & hîc idem dicit, quia in
dote pactum de dote deberet dici nullum, quia in donatione nullum erat poſitum. ſed
tamen contra eſt,vt hîc dicitur. Habes hîc authent. DOS DATA,&c. *Donationem
propter nuptias meretur.* Vt ita fiat.& ita conſtante matrimonio aget vt conſtituam dona-
tionem propter nuptias. Si verò deceſſit vir & agit contra hæredes ipſius vt poſſit tantū
lucrari quantum poſſet in dotem, quidam dixerunt quòd bene agit, nos cum ſit matri-
monium, non poſſe dicimus. ſi verò eſſet matrimonium, poſſet, vt ſ. dictum eſt.ſed alij
dixerunt quòd etſi non fiat,agere non poterit vt tantum lucretur ac ſi eſſet facta. *Cun-
que ſit mobilis.* Subaudi & conſueuit vel poteſt conſignari.nam ſi æquus datus ſit in dotē,
licet ſit mobilis,non tamen conſignabitur.immobilia autem certum eſt quòd conſigna-
ri non poſſunt vel ſigillari & recondi. Sequitur aliud authentic. EO DECVRSVM
EST VT SPONSALICIA. Id eſt, donatio propter nuptias.& ita ſumetur impropriè,
4 cum illa fieri habeat inter ſponſum † & ſponſam tantum:vt ſ.eod.cum in te. hîc autem
& inter ſponſum & inter ſponſam,vel inter virum & vxorē. *Etiam ſi ab altera detur.* Hoc
eſt ſi vir dederit & hoc eſt quod poſtea dicit,licet & in viri perſona &c.ſi enim vir dede-
rit,oportet quòd conſcribat. ſed non mulier. & ita reſpon.mulieris non indiget donatio
inſinuatione. & hoc eſt quod dicit hoc quantum &c. Cum talis ſit quantitas,quæ ſcili-
cet,indiget inſinuatione,vt quia excedit ſummā D.ſolid. vt j.de dona. ſancimus. *Et pa-
cta dotalium inſtrumentorum concedant parti viri.* Emolumentum,quia pactum factum erat
de dote lucranda, ſi præmoriatur vxor in matrimonio. *Nullam habeat actionem.* Su-
per his quæ excedunt ſummā n.quingentorum ſolidor. ſed videtur quòd nec in viro ſit
5 neceſſaria † inſinuatio : quia illud quod dicitur.j. de donat.locum habet in ſimplici do-
natione, hîc autem non fuit ſimplex donatio, ſed propter nuptias. Reſpon. ideò dicit,
quia pactus erat de dote lucranda. alioquin ſi non eſſet pactus, non eſſet neceſſaria, ſed
ratione pacti quod habet in ſe libertatem,eſt neceſſaria quantum ad maritū, non quan-
tum ad mulierem, quantum ad virum eſt neceſſaria, quia ſi caſus acciderit de dote lu-
cranda, vt quia vxor præmoritur in matrimonio, non lucratur, quam tamen vxor ſine
inſinuatione lucrari poſſet:& ita nocet viro, quia non habet actionem in his quæ exce-
dunt ſummam quingentorum ſolidorum.

DE NVPTIIS. TIT. IIII.

1 *Minor 12. annis, non poteſt contrahere matrimonium.*
2 *Non videtur nupta, quæ virū pati nō poteſt.*
3 *Sponſalia, tutor diſſoluere poteſt.*

L. I. CVM DE NVPTIIS. Scilicet, futuris, non præſentibus.cum enim ſit mi-
1 nor XII.annis,non poterit † contrahere matrimonium:& ita durante tutela
non contrahitur matrimonium: vt inſtit.eo.in prin.ſponſalia tamen contra-
hi poſſunt:vt ff.de ſponſa. in ſponſalibus cōtrahendis.ſed poſſet quæri,ſi ali-
qua non peruenerit ad legitimum tempus, & contrahat cum aliquo, & co-
gnouit eam infra illud tempus, vtrum teneat matrimonium. & voluerunt forte Decre-
tiſtæ dicere quòd ſic,quaſi videatur vſus felici duplomate.& ita induxerūt pro ſe in arg.
ff.de verbo.oblig.continuus.§.cum ita.circa medium.Io. tamen viſum fuit contra. non
enim

2 enim videtur nupta,quæ † virum pati non poteſt:vt ff.quando dies lega.ce.l.penult. vn-
de ſi aliquis contraxit ante legitimum tempus,& cognouit eam, tenetur de ſtupro. qua-
re intelligendum eſt quod hîc dicitur, de nuptiis futuris. non præſentibus. *Conuenerit.*
Imò diſſentiunt. *Arbi.præſi.prouin.*&c. Sed & ſi non interueniat præſes,præualet tuto-
ris auctoritas in ſponſalibus contrahendis,cum habeat violentem poteſtatem: ſicut pa-
3 tet per diffinitionem tutelæ. ſed & tutor diſſoluere poteſt † ſponſalia, niſi in caſu : vt Ẽ.
de ſponſa.ſi pater,& ff.de ſponſa.ſi puellæ.& eſt bene notandum quod hîc dicitur de ar-
bitrio præſidis prouin. propter quandam quæſtionem de facto. cum enim auia eſſet tu-
trix nepotum ſuorum,iurauit quandam neptem ſuam cuidam in matrimonium. poſtea
deceſſit. cognati & amici ſui volebant alij tradere nuptui. iſte petebat eam & bona ſua
donec perueniret ad legitimum tempus. dixerunt quidam quòd poteſtas non debebat
ſe de hoc intromittere,imò pertinet ad epiſcopum. ſed certe cum hîc non quæratur de-
matrimonio, ſed apud quem debeat eſſe, videtur quòd poteſtas partes ſuas interponere
poſſit.

SI NVPTIIS. *Conſenſit.* Si enim non conſenſit pater, non tenet:vt inſtit. in princ. L.2.
ſecus ſi à principio conſentiat,vel ex poſt facto.& erat parua dubitatio iſtius legis.

LIBERTVM. *Odioſas eſſe merito dixerunt.* Fallit in caſu ſi patrona ita ignobilis ſit ei, L.3.
vt ei honeſtæ ſint liberti ſui nuptiæ:vt ff.de ritu nupt. ſi patrona.

1 *Affinitatis deffinitio.* 2 *Affinitas impedit matrimonium.*

LIBERI. *Vxores ducere non poſſunt.* Ratione affinitatis,ſed ſecundum leges non vide- L.4.
1 tur eſſe affinitas niſi ratione matrimonij, cum ſic diffiniatur. Affinitas eſt † regulari-
tas perſonarum nuptiis coniunctarum omni carens parentella : vt ff.de grad. cogna.l.2.
2 ſed quantum ad prohibitionem matrimonij videntur affines.& ita † idem ſeruatur in
illa coniunctione quantum ad prohibitionem matrimonij ac ſi eſſent coniunctæ perſo-
næ matrimonio:vt ff.de concubi.l.1.

SI VT PROPONIS. *Non contradixit.* Eo enim quòd non contradixit, videtur con- L.5.
ſentire arg.ff. ad Maced. ſi filius.ſi ergo tacet,conſentit:quia res potius interpretenda
eſt vt valeat,quam vt pereat.

1 *Quod ab initio non valet, ex poſtfacto conualeſcit.*
2 *Coitus illegitimus.*

ET SI CONTRA. *Iuſtæ nuptiæ efficiuntur.* Et ſic conſonat.l. iſta cum illo generali, L.6.
1 quod ab initio non valet,ex poſt † facto conualeſcit. ſed aliud videtur contradicere,
quod ab initio non valet tractu temporis non confirmatur:vt ff.de reg. iur.quod ab ini-
tio.ſed dic quod hîc tenet ratione ſequentis & perſeuerantis voluntatis, non ſolo curſu
temporis, nec ex eo quod primo fit, ſed ex eo quod poſt, non tamen ſic quòd ab initio
valeat. *Et ideò poſtea,*&c. Ergo videtur quod liberi nati ante etſi prius contrahatur ma-
trimonium, non ſunt iuſti. Contra tamen videtur inſtit.de nup.§.vlt·quia ſi aliquis ha-
beat concubinam, & in medio cum eſt in concubinatu, habuerit filios, ſi poſt cum ea
2 matrimoniũ contrahat,fiunt legitimi.& idẽ videretur hîc.ſed dic quod†coitus iſte, ille-
gitimus eſt,& contra legem : & ideò à lege punitur. aliud ibi , cum permiſſus ſit concu-
binatus à lege.ſed quid ſi concepti ſint ante,& poſt contractum matrimonium quidem
nati? Reſpon. non videntur legitimi, quia debet conſiderari tempus conceptionis vt ff.
de ſtatu.ho. Paulus.

1 *Filia ſine pat.conſenſu,nubere non poteſt.* 2 *Patris conſenſus,quando non requiritur.*

SI VT PROPONIS. *Minus legitima coniunctio eſt.* Et ita exigitur patris conſenſus, L.7.
1 cum filia eſt in poteſtate patris ad hoc quod matrimonium † valeat:vt ff.de ritu nup.
l.3.Decretiſtæ tamen dicunt, quia ſolo conſenſu perficitur matrimonium. ſed illud non
multum me mouet , quia ſolo conſenſu contrahitur. intellige quando filia eſt ſui iuris.
2 aliud ſi eſſet in poteſtate patris.ſecus eſt in ſperituali modo,quia ibi non requiritur † pa-
tris conſenſus:vt Ẽ. de edend. & de Iu. *Et non petente filia,*&c. Aliàs autem ſine conſen-
ſu filiæ non poſſet peti dos:vt ff. ſoluto matrimonio.l. 2. ſed hîc cùm nullam habeat iu-

ſtam cauſam prohibendi, ea inuita pater dotem repetere poteſt, vt ff.ſolu.matrimo.dotem.intelligitur enim ſua voluntate recepiſſe, vt ibidem dicit.

1 *Tutor & curator in multis differunt.*
2 *Cõſilium tutoris in contrahendo matr.requiritur.*

L.8. IN COPVLANDIS. *Nec curatoris.* Et ita aliud eſt in curatore † quam tutore: vt $\overline{S}$.eo.
1 l.1.tutor enim loco domini habetur, & poteſt præſtare auctoritatem adeunti hæredi-
tatem, non autem curator: vt ff.de appell.cum in vna. vel aliter quia.$\overline{S}$.non eſt voluntas
2 puellæ ſufficiens. vnde meritò exquiritur voluntas † & conſilium tutoris in vinculis ma-
trimonij. ſecus hîc cum ſufficiens eſſet eius voluntas. *Qui ſolam rei famil.* Non intellige
quòd non debeat habere curã de moribus ipſius, & circa perſonam. ſed quo ad hoc vt
liceat ei contrahere ſine eius conſenſu, datur curator rebus & perſonę: vt ff.de adminiſt.
tuto.cum plures.

L.9. SI VICINIS. *Vxorem liberorum procreandorum*, &c. Quòd vxor debet accipi liberorum procreandorum cauſa, non autem cauſa fornicationis. *Quamuis nuptiales tabulæ.* Forte non fecit ei morganale ſicut conſueuit fieri. *Neque ad natam filiam perti.* Id eſt, de natiuitate ſub quo conſule, ſub quo tempore, vel de quibus parentibus.

L.10. CVM TE. *Depoſita eſt.* Si enim mulier dignitatem habeat à parentibus, licet nubat non nobili, non amittit dignitatem, niſi eſſet plebeius. ſecus ſi non à parentibus ſed à viro dignitatem ſortita eſt: vt ff.de ſenato. fœminæ.

L.11. SI INVITA. Idem etſi non inuita, dum conſtat matrimonium. ſecus ſi ſolutum eſſet. debet enim eſſe in officio mariti. *Amicus noſter.* Inferiores quandoque dicuntur amici. *Deſiderio tuo medebitur.* Per vtile interdictum de liberis exhibendis: vt ff.de lib. exhiben.l.1.§. vltim. & ſi non ſit de liberis, cenſetur tamen quædam pars ſui corporis tanquam liberi. vel dicas per interdictum de vxore ducenda, vel implorato iudicis officio.

L.12. NE FILIVM, &c. Aſſignatur contra. huic l.ff. de ritu nup. ſi pater cogente. ſed dic quòd ibi verbis & verberibus volebat eum cogere & inducere ad hoc vt illam acciperet: & ſi potuit facere, tenuit, nec tamen mortem timuit, quia non valet matrimonium, ſicut nec dos: vt ff. quod met. cau. ſi mulier § ſi dos. hic autem loquitur quando nunquam potuit inducere ad hoc, ſed eo inuito voluit facere.

L.13. NEQVE SINE, &c. Hîc habes authentic. MAXIME DECORATI, &c. *Non niſi dotali.* Sed & alio caſu neceſſaria eſt ſcriptura: vt $\overline{j}$. authent. ſed nouo iure. *Exceptis barbaris.* Barbari hîc appellantur qui ſubiecti erant Romano imperio.

L.14. NEQVE AB INITIO. Planum eſt quod hîc dicitur.

L.15. VXOREM. *Si non ſit ex his perſo.* Velut ſenatores, & eorum liberi: vt ff.de ritu nupt. lege. ſed ſi patronam libertus ducere non poteſt: vt $\overline{S}$. eo. libertum. Habes hic authentic. SED *nouo iure nulla dignitas prohibet cum liberta nuptias contrahere dotalibus inſtrumentis confectis.* Et idem notatur.$\overline{j}$.de naturalib. liberis l.1.

L.16. PATREM. *Qui ſi remittatur.* Sed nonne ius omne quod in ea habebat, videtur amiſſum: vt $\overline{S}$.de epiſcop audiend. ſi lenones. & $\overline{j}$.de infan.expo.l pen. quare ergo dicit remittatur vel non? ſed intellige quod contradicit de facto, & ita per verba ſua fecit quòd illa voluit contrahere. tunc enim repetit alimenta, in odium exponentis: licet aliâs non poſſet, cum ſit datum pietatis cauſa: vt ſuprà, de negot. geſt.l.1. & ff. c' : reli. at ſi quis. §. funeris.

L.17. NEMINI. *Cum filia, nepte, pronepte.* Et ſic in infinitum, adeò vt ſi hodie Adam viueret, non poſſet contrahere: vt ff. eodem, nuptiæ conſiſtere. & inſtitu. eodem, iure antiquo.

L.18. VIDVÆ. *Non conueniant.* Conſilium dat quia de neceſſitate ita eſſe oportet: vt ff. de ritu nupt. filius emancipatus. vel dic quòd ex vrbanitate debet requiri patris cõſenſus. ſed licet non conſentiat nihilominus poteſt contrahere. ſed ex hac cauſa poterit exheredari: vt ff.de bo.poſ.contra tab. non tantum ſi emancipatus. *Peruenire non poſſit.* Eadem ratione hi qui vocantur ad hæreditatem, debent ab educatione abſtinere: vt $\overline{j}$. vbi filij deb. educ.l.2.

CELE-

CELEBRANDIS. *Reſtitutiſque calum.* Quia calumniabatur tale matrimoniũ. *Habeatur legitimum.* Non credo quòd prohibeatur veteri tit. hodie inter collaterales vſque ad ſeptimum gradum: vt dicit cap. ad ſedem apoſtolicam. L.19.

IN CONIVNCTIONE. *Propriam noluer. depromere. volun.* Si enim depromeret voluntatem, copularetur ei: vt ?. eo. viduæ L.20.

SI DONATIONEM. *Inter pares honeſtate*, &c. Quia licet eis contrahere matrimonium, vel quia vterque erat clariſſimus. aliud inter pares: vt infrà, eodem l. ſequen. §. imò. L.22.

1 *Pœnitentia, abſoluitur quis infamia.*
2 *Mulieres ſcenicæ, quæ dicantur.*
3 *Cauſa finalis & impulſiua, differunt.*
4 *Qui filij regis dici debeant.*

IMPERIALIS BENIVOLENTIÆ. *Vt ad eam.* Meliorem conditionem. *Sed inge-* L.23.
1 *nuinati eſſent.* Arg. quòd ſi acceperit aliquis † pœnitentiam, abſoluetur infamia ſua. &
bene concedo quo ad dominum non tamen quo ad mũdum. poſſet enim & deberet re-
2 pelli à teſtimonio. *Mulieres autem. quæ ſcenicis.* Scenica dicitur † mulier duobus modis,
vel quia in ſcena ludebat. & ſic ſumitur ff. de his qui not. infa. l. 2 §. vlt. vel quia publicè
ſe proſtituebat, & ita accipitur in illa authentica ſcenicas non matro. *Neſcitis.* Id eſt,
ſancitis. *Præteritarum legum.* Vt ff. de ritu nuptia. l. lege. *Siue dignitate præditi fuerint.* Pu-
ta ſenatores. *Siue alio modo.* Puta quia filij ſunt ſenatoris, vel nepotes. *Non ſine ſcriptis.*
Nota quia hîc ſpeciale eſt quòd ſciptura ſit neceſſaria. *Neque differentiam aliquam*, &c.
Quacunque enim hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recorda-
bor. *Saluam eis nihilominus exiſti. ſeruari præcipimus.* Et ita licet ſit datum reſcriptum hac
intentione vt poſſit matrimonium contrahere & vt cõtrahant, quamuis cauſa non fue-
3 rit ſecuta, nihilominus prodeſt. non eſt enim cauſa † finalis, ſed impulſiua. vnde licet de-
derim hac intẽtione vt emas caligas, etſi non emeris, nõ potero condicere: vt ?. de cond.
ob cauſam. ſi repetendi, vt ff. de dona. inter vir. & vxo. ſed ſi moris. §. vlt. *Quæ dignita-
tem aliquam.* Subaudi, ſine adminiſtratione. nam cum adminiſtratione habere non poſ-
ſunt: vt ff. de reg. iur. fœminæ. *Poſt expurgationem prioris vitæ.* Arg. eſt pro filiis regis, qui
4 ſcilicet, debeant dici filij † regis, an illi poſtquam rex fuit, an quos habuit ante. idem in
ſacerdore & monacho & in milite. idem etiã in teſtamento militis. nam ſi fecit antequã
ſit miles, non dicitur militis. ſecus ſi poſt. ſi tamen cum cinctus eſt, dixit ſe velle valere
quod ante fecerat, videtur modo teſtari: vt ad hæc omnia ſunt arg. ff. de milita. teſta. Ti-
tius prius ?. de naturalibus liberis, communium. §. ſed ſi quis, & ff. de decurio. l. 2. §. in fi-
liis, & de pœnis. moris. §. penul. *Imò & illud.* Hîc debet eſſe §. quia tractat de alia ma-
teria. *Inter impares.* Vt ſpectabilis cum clariſſimo, vel illuſtris cum ſpectabili. *Omnibus
modis.* Siue interueniat ſcriptura, ſiue non. Habes authent. QVOD EIS PERMIT-
TITVR. Scilicet, impetrare priuilegium, quod omnem maculam tergat. & de tali a-
bolitione habes circa eos qui muliebria paſſi ſunt ff. de poſtulan. l. 1. *Illicitæ rei iuſiuran-
dum*, &c. Si enim fieret contra leges vel contra edictum prętoris, non valeret: vt ?. de le-
gi. & conſtit. non dubium, & ff. de leg. 1. ſiquis inquilinos. §. vlt. *Et pœna periurij.* Scilicet,
x. librarum auri: vt in corpore authentic. in eum conuertanda eſt qui exegit, cum in pari
inueniantur facinore, ſimili pœna debent comitari: vt. ſuprà, de epiſco. ſi quemquam.
in fin.

SANCIMVS. *Niſi ipſa nuptia. acce. feſti.* Maxima eſt feſtiuitas nuptiarum. & quod hîc dicit, videtur facere pro opinione domini M. quam notaui ſuprà, de tempo. reſtitu. authentic. ſi minor. ſuper illud verbum, à tempore nuptiarum &c. & eſt bona concor. ad l. iſtam ?. de his qui ven. ætа. impetra. l. vlt. Et immenſa librorum &c. multa enim erãt dicta circa materiam iſtam. L.24.

SI FVRIOSI. *Tam opinione perſonæ, quam moderatione dotis &c.* Sic ff. de iure dot. quæro. & l. ſequen. ſiue generalis. Sed gratis omnia procedant. non enim debet dari pretium pro ſcriptura tabellioni, ne afflictio addatur afflicto: vt notaui. ?. de epiſcopali audien. dementis. L.25.

SI QVIS ALVMNAM. Quia aluit me, vel ego eã. *Loco filiæ.* Scilicet, adoptiuæ. L.26.

non quòd dederit ei ad comedendum & talia quæ dantur filiis.cum illis enim bene poſ-
ſet contrahete. *Sed ei credendum eſt, &c.* Nota bonum verbum.
L.27. SANCIMVS. *Prohibitæ ſunt.* Ptopter ſterilitatem procreandorum liberorum.
L.28. SI LIBERTVM. Planum eſt quod hîc dicitur.

DE INCESTIS ET INVTILIBVS NVPTIIS.

TIT. V.

Conſtitutio Græca.

1 *Diuortium, quando dicitur.*
2 *Quando ſine cõſenſu patroni, liberta nubere poteſt.*

L.1. LIBERTA. Ex proprio motu manumiſſa. ſecus ſi non gratis, ſed ex ne-
ceſſitate: vt ff. de ritu nup. in eo iure, & de diuor. l. pen. *Diſceſſit.* In per-
1 petuum ab eo ſit ſeparata, non ad tempus. illud enim † eſt diuortium, cũ
vnus vadit verſus orientem, alius verſus occidentem, vt ff. de diuot. l. 2.
quod permittitur: quia antiquitus ſi non placeret vxor viro, permitteba-
tur eam occidere. & hoc cum non animo iracundiæ diſcedit: vt ff. de diuor. quicquid ca-
lore. mittitut etiam in diuortiis libellus repudij. *Connubium non habeat.* Proptet reue-
rentiam quam debet patrono, non licet ei contrahere, licet etiam diſſoluatur matrimo-
nium. pro eodem enim habetur quantum ad hoc ne cum alio contrahatur, ac ſi tenetet:
vt ff. de diuor. l. vlt. in princ. ita eſt cum durat patronus: quia tunc non poreſt liberta cũ
2 alio contrahere. ſecus ſi poſt amiſit ius patronatus: quod multis modis † fieri poteſt: vt j.
de bo. libert. l. vlt. vt ſi conſentiat diuortio expreſſim vel tacite, vt quia aliam duxit, vel
quia accuſauit eam talli crimine: quod non faceret ſi vellet eam habere in vxorem, tunc
enim tenet matrimonium cum alio contractum. ff. de diuor. l. vlt. §. vlt.

1 *Saraceni, plures habent vxores.*
2 *Vxorem & ſponſam habere non licet.*
3 *Non videtur legitimè factum, quod pœnam meretur.*

L.2. NEMINEM. *Qui ſub conditione.* Aliàs ditione, id eſt, poteſtate. aliud enim eſt in his
1 qui non ſunt ſub poteſtate Romani imperij, vt in † Saracenis, qui habent binas vel
ternas vel 4. vel plures vxores. ſed Chriſtiani non habent niſi vnam. nec enim licet ha-
2 bere † vxorem & ſponſam: vt s. de dona. propter nup. ea quæ. nec binas ſponſas: vt ff. de
his qui not. infa. l. 1. nec etiam binas concubinas: vt per authentic. quibus mo. natur. effi.
ſui. §. ſi quis autem eam. & in edicto. l. 1. & l. quid ergo. & eſt bona ratio. nam non vide-
3 tut † legitime factum quod pœnam meretur: vt j. ad l. Iul. de adult. Gracchus, quando-
que tamen licet teneat matrimonium, imponitur pœna: vt in ea quæ contraxit infra
tempus luctus. ſed illud potius gratia feſtinationis quam matrimonij: vt notaui. j. de ſe-
cun. nup. l. 1

1 *Matrimonium, & connubium, idem.*
2 *Conſcius, quis dicatur.*

L.3. CVM ANCILLIS. *Connubium.* Id eſt, matrimonium. ſignificant enim idẽ iſta no-
1 mina, connubium, † matrimonium, nubit enim coniugium conſortium. dicit ergo
quòd connubium non poteſt eſſe cum ancilla: vnde contubernium appellatur ſi cum
ancilla contrahatur. & aſſignat rationem, quia filij nati ex his non eſſent in poteſtate
patris domini: vt inſtit. de pat. poteſt. & proſequitur in ſpecie id quod generaliter promi-
ſit. tractat enim cùm decurio contraxit cum ancilla. non loquitur in homine priuato.
voluit enim lex quòd decuriones qui dediti erant ſeruitiis ciuitatis, remouerentut ab
2 officio per libidinem illarum mulierum. *Fuerint conſcij, &c.* Nota quòd hoc ipſo † quòd
conſcius eſt quis, & non contradicit videtur conſentire, & idem dicit canon. *Pœnam
augentes.* Amittit enim dimidiam bonorum omnium ſi fiat in ciuitate. ſed videtur quòd
per hoc non augetur pœna: quia nonne poteſt eſſe quòd fundus cum mancipiis magis
valet quam medietas bonorum? Reſpon. ſic: ſed non eſt veriſimile. intellige ergo quòd
fundus

fundus cum mancipiis continet dimidiam, vel minus dimidia bonorum: ſi autem amplius continet, non fieret præſentatio in eo quod eſt vltra dimidiam partem bonorum. *Quoniam intra domeſt. par.* Sic ergo magis punitur cùm quis deliquit intra domeſticos parietes quàm extra, & ſic diſtinguitur. Dicitur de iure antiquo per legem Moſaïcam, oppreſſa eſſet puella intra domeſticos parietes, & tunc maior pœna imponitur, an extra, & tunc minor. Idem de conſuetudine iſtius ciuitatis eſt cum aliqua deprimitur intra domeſticos: ſecus ſi alibi.

1 *Ignorantia quid operatur.*
2 *Error probabilis excuſat à pœna.*
3 *Error iuris non excuſatur.*
4 *Propter errorem mitigatur pœna.*
5 *Concubinatus permiſſus.*

QVI CONTRA LEGVM PRÆCEPTA. Id eſt, Iuliæ & Papiæ, vt inter ſenato- L.4.
rem & libertum, vt ff. de rit. nupt. l. lege. *Vel contra mandata.* Veluti ne præſes
ducat vxorem ſuæ iuriſdictionis, vt s̄. de nupt. & ſi contra mandata. *Conſtitutionéſque
principum.* Vt ſi aliquis contrahat cum monacha, vel cum aliqua quam à ſacro fonte ſu-
ſcepit: vt s̄. de nupt. ſi quis alumnam. §. vlt. *Niſi ex eodem matrimonio.* Sed videtur con-
tra. ff. de condictio. ſine cauſ. auunculo. Sed ibi dedit & non nupſit etiam de facto: tunc
enim dos reſtituitur cùm crederet tenere matrimonium ſi nubat de facto contra legem,
& dedit, non eſt reſtituendus, niſi prætendat acerrimum errorem, vt hîc dicit, & notaui
s̄. de condictio. ob cauſam dat. l. 1. *Fiſco vindicari ſancimus.* Sed diſtingue, quia ſi dona-
uit inter viuos, debet fieri confiſcatio, vt hîc dicit: ſi verò in vltima voluntate, ſcilicet,
quia requirit in teſtamento, aut ſciebat matrimonium nullum eſſe, & tunc non valet:
1 aut ignorabat, † & tunc valet, vt ff. de legat. 1. l. vlt. & de ritu nupt. præfectum. *Qui aut
2 errore acerrimo.* Si error probabilis ſit, excuſat † à pœna, & hoc eſt cùm ipſe non potuit
ſcire, quia ſi aliquis vellet eum docere quòd eſſet conſobrina ſua, & ipſe dixit, no-
lo quòd mihi dicas de cognatione, benè ſcio quòd omnes attinemus nobis ab Adam:
tunc non excuſatur. Et hoc eſt quod dicit, Qui aut errore acri, id eſt, iuſtiſſimo non af-
3 fect. &c. ita eſt cùm errauit in facto: ſi autem † errauit in iure, non releuatur à pœna a-
dulterij neque fœmina neque vir: fœmina tamen releuatur à pœna inceſti. In maſculo
quidem dicendum eſt quòd ſi errauit in iure ciuili, parcendum eſt ei: ſi in naturali, miti-
4 gabitur † pœna, vt ff. ad legem Iuliam de adulter. ſi adulterium. §. 1. Et not. quòd dicitur
in lege illa, quia ſiue ſcierit à principio & perſeuerauerit, ſiue ignorauerit & poſt ſciuit, de-
bet peti pœna. Aliud eſt in vſucapione, quia ſi à principio habeat bonam fidem quis, &
poſt ſcierit rem alienam, non nocet: & aliud in bonæ fidei fructuum perceptore: vt j̄. de
vſucapio. transform. l. 1. & ff. de vſuris. qui ſcit. §. bonæ fidei. argument. tamen ſimile eſt
in homine libero, quia cùm detinetur ab aliquo, ſiue ſciret à principio liberũ, ſiue igno-
rauit, ſed poſtea ſciuerit, non acquiritur ei, vt ff. de acquiren. rer. domin. qui bona fide.
Habes hîc authentic. INCESTAS, &c. Vel etiam legi poſſit cum alia ſuperiori, ſi quis
inceſtis. *Inceſtas nuptias.* Idem in prohibitis aut inutilibus, & generaliter in omnibus
damnatis, vt in hoc titulo dicit lex qui contra. & in titulo authentic. videtur loqui ge-
neraliter. *Pœna eſt confiſcatio.* Videtur contra. j̄. de bonis damnat. authentic. bona dam-
natorum. ſed illa poſterior corrigit iſtam: vel aliter, vt ibi notaui. *Exilium.* Repete, &
pœna eſt exilium. *Cinguli.* Et pœna eſt cinguli ſpoliatio, &c. *Verberatio.* Et pœna eſt
verberatio, &c. *Scienter.* Præſumitur enim ignorare: non enim in viro. Vel diſtingue,
quia ſi clanculo velint contrahere, præſumitur ſcire: aliud ſi palàm, vt ff. de ritu nu-
ptiarum. l. vltim. *Liber. hoc ip. ſui iuris efficiuntur. &c.* Nota quòd propter delictum patris
fiunt liberi ſui iuris, & defertur eis legitimis ſubſtantia, remotis aliis qui ex inceſto & ex
nefario coïtu ſunt nati, ab omni ſucceſſione. Sed quid ſi non ſit inceſtus coïtus, ſed
reprobatus, vt quia ex meretrice habui filium, nunquid potero aliquid ei relinque-
re? hîc non videtur dicere: ſed reſponderi poteſt idem in quolibet damnato coïtu, vt di-
5 catur damnatus propter vxorem & concubinam. Concubinatus † enim permiſſus
eſt, vt ff. de concubinis. concubinatus. & ita dic quòd matri non patri ſuccedunt, vt ff. de
ſucceſ. cognat. §. vulgò. & ff. de in ius vocand. quiq́; in fin. Quid ſi imperator indulgeat

priuilegium non obſtante hac lege, vt tanquam legitimus ſuccedat? Reſpon. valet: & ita quandoque dedit dominus meus conſilium quòd poſſet fieri. Nec obſtat authenti. quibus modis natural. §. vltimo. quia par pari imperare non poteſt, vt ff. de arbitr. nam magiſtratus. & ad Trebellia. ille. §. tempore. *Vt tamen pater ab eis.* Licet enim ſit impius & malus, tamen pater eſt, vt dicit auth. *Quibus.* Liberis.

L.5. FRATRIS VXOREM. *Nec diſſoluto, &c.* Hoc referri poteſt ad omnia ſuperiora, quia nec diſſoluto matrimonio à fratre non licet contrahere cũ ea quæ fuit vxor ſua: vt ĩ. eod. licet. Nec diſſoluto matrimonio à me cum ſorore alicuius, licet mihi contrahere cum illa quæ ſoror erat vxoris præteritæ: & hoc prohibitum eſt in primo & ſecundo gradu ratione affinitatis, quia in quo gradu eſt mihi frater meus in eodem affinis eſt mihi vxor eius, & ſic ſoror vxoris meæ in eo gradu affinis eſt mihi, in quo vxor mea attinet ſibi.

1 *Propter malum conſilium à ſucceſſione excluditur aliquis.*
2 *Inceſtæ nnptiæ quæ dicantur.*
3 *Naturales liberi qui dicantur.*

L.6. SI QVIS INCESTI. *Funeſtauerit.* Occidit ſe, quia amittit bonam famam, cùm fiat
1 infamis. *Conſilium iniſſe, &c.* Nota quòd propter malum † conſilium aliquis à ſuc-
ceſſione excluditur. *Qui poſt eum gradum proximus.* Et ſic prior in gradu, potior eſt in ſuc-
2 ceſſione. Habes hîc authen. Ex *complexu nefario.* Inceſtæ † dicuntur nuptiæ, quando
contrahitur matrimonium inter aſcendentes & deſcendẽtes: complexus nefarius, quan-
do inter collaterales: damnatus, cùm eam ducimus quæ alium virum habet. *Nec natu-*
3 *rales ſint.* Naturales † enim ſunt hi qui ſunt nati ex concubina vnica, & in domo indubi-
tato affectu coniuncta: legitimi & naturales, ex matrimonio: legitimi tantùm, ado-
ptione.

L.7. HVMILEM. *Nullámque inter inge. &c.* Ita intellige, quia ex diuitiis non eſt differẽtia inter opulentiorem & pauperem, cùm diuitiæ ſint à fortuna. *Libertam.* Corrigitur in liberta, quia hodie nulla dignitas prohibet cum liberta contrahere, ſi inde dotalia conficiantur inſtrumenta, vt ſ̃. de nupt. auth. ſed nouo iure. ſed in ancilla vel tabernaria non habet correctionem.

L.8. LICET QVIDAM. *Quod poſt illorum mortem manſiſſe, &c.* Id eſt, quia mortui fuerunt antequàm eas cognoſcerent. *Antiquarum legum.* Suprà eod. ſi quis inceſti.

L.9. AB INCESTIS. *Tyrannidis.* Nomine Odoàcer qui inuaſit imperium, vt not. ſ̃. de ſacroſanct. eccl. decernimus.

DE INTERDICTO MATRIMONIO INTER pupillam & tutorem ſeu curatorem liberóſque eorum.

TIT. VI.

1 *Tutor, quando cum pupilla nubere poteſt.* 2 *Propter dolum infamatur aliquis.*

L.1. SENATVSCONSVLTI. De quo S. C. habetur mentio ff. de rit. nupt. ſi
quis tutor. *Sublatum eſt.* Ea ratione, quia non auderet pupilla petere ra-
tionem adminiſtrationis tutelæ, vt ff. de rit. nupt. non ſolùm. Sed videa-
mus ſi tamen finita tutela aliquis contrahat cum puella ab eo qui tutor
1 fuit † poteſt contrahere: vt in eadem l. §. penult. *Ruſticitatis.* Vt quia di-
cit ſe ruſticum. *Et imperitiæ.* Quia dicit ſe ignorare leges: & licet aliàs
ſubueniatur ruſticitati, vt ĩ. de teſta. l. vlt. & generale dicat ruſticitatem. Hîc tamen con-
trarium eſt, & ſ̃. de in ius voc. venia. & hoc quantum ad ſubſtantiam matrimonij: et ſi e-
nim non prætendat non valet, ſecus quo ad infamiam: illa enim remittitur, quia infa-
2 matur † quis propter dolum, vt inſt. de ſuſpe. tut. §. ſuſpectus. Præterea pœna corporalis
remittitur, quia non imponitur niſi dolo vel lata culpa, arg. ff. ad l. Corn. de ſic. l. in lege.
alibi etiam ſubuenitur alicui ſi prætendat iuris ignorantiam, vt ĩ. de his qui ſibi adſcri-
bunt in teſtam. ſenatuſconſulto.

MATER *pupillæ.* Planum eſt. L.2.

CVM PROPONAS. *Poſt liberos ſuſceptos.* Ad maiorem euidentiam dicit, vt appareat euidentius matrimonium non poſſe diſſolui. *Patrem tuum.* Scilicet, ſocerum ſuum. *Nec te in poteſtate ſua, &c.* Quia eras emancipatus. *Ex poſt facto vitiari.* Initium enim ſpectandum eſt in contractibus vel quaſi, in delictis, vel quaſi. *Vt alius loco eius detur.* Et ita patet quòd ſocer non poteſt dari curator nurui ſuæ: contra quod quidam iudex poteſtatis fecit cum conſilio aſſeſſoris ſui, ſed malè: aliud tamen eſt in priuigna, vt ȷ̄. de decurio. in l. vlt. L.3.

LIBERTINVM. *Poſtea manumiſſo.* A domino ſuo. L.4.

CVRATOREM. *Falsò tibi perſuaſum eſt.* Secus eſt in adulta, vt s̄. eo. cùm proponas. & hoc ratione diuina conſiderata, quia mulieres debent eſſe ſubiectæ viris: & ideò prohibetur ne contrahat filius cum adulta patris ſui, ne prætextu filij adminiſtrationis non petat rationem: ſecus in viro, qui non ſubiicitur mulieri, niſi ſit effœminatus, vt in quibuſdam contingit. L.5.

SI PATRIS. *Nec non etiam vtili anno.* In quo reſtitui poteſt, in cuius locum ſucceſſit hodie quadriennium, vt s̄. de temp. in integ. reſt. ſuperuacuam. L.6.

SI TVTOR. *Nullo diuino, &c.* Secus enim ſi ſuper hoc diuinum impetraretur reſcriptum, vel poſt redditam rationem elapſum ſit tempus in integrum reſtitutionis: vel ſi auus neptis tutelam adminiſtrauit, vt s̄. l. proxim. & ff. de ritu nupr. non ſolùm. §. de vno. L.7.

SI QVIS TVTORIS. Planum eſt. L.8.

SI QVACVNQVE PRÆDITVS POTESTATE vel ad eum pertinentes ad ſuppoſitarum iuriſdictioni ſuæ adſpirauerint nuptias. TIT. VII.

1 *Affectus, quando punitur, etſi non ſequatur effectus.*
2 *Iudicem ſuum ordinarium, non licet alicui recuſare.*

SI QVIS ORDINARIA, &c. Vt præſes prouinciæ. *Vel qualibet præditus poteſtate.* Vt magiſtratus municipalis, vel defenſor ciuitatis: & eſt differentia inter hunc titulum & illum, s̄. ſi rector prouinciæ: quia loquitur de ſpõſalibus inhibitis inter ſubiectos & rectorem prouinciæ, hîc de modo cuiuſcunque ſortis, id eſt conditionis. *Non peregit.* Et ita punitur † affectus, licet non ſequatur effectus: arg. contra. ff. quod quiſque iuris. l. in fi. *Iuriſdictionem eius euitare.* Et eſt arg. hîc quòd non licet alicui ſuum † iudicem ordinarium recuſare: hoc enim datum eſt iſti in priuilegium, quare de iure communi nõ licet. Si enim eſſet licitum de iure communi, non eſſet opus priuilegio: vt ff. ad municipa. l. 1. & ȷ̄. de theſaur. & plenè notaui s̄. de iuriſd. om. iud. l. nemo. *Vniuerſa eiuſdem.* Sci. perſonæ quam huiuſmodi ambitu circuire tentauerit. *Vicario competant.* Et ita vicarius vel comes qui datus erat ei vt poſſet cognoſcere de cauſis ciuilibus & criminalibus in locum ipſius, cognoſcet de cauſis quæ pertinent ad illam perſonam cum qua volebat contrahere. *Viciſſim.* Id eſt, ſicut vicarius cognoſcebat prò iſto, ita ordinarius cognoſcet pro vicario. L. vnica.

SI NVPTIÆ EX RESCRIPTO PETANTVR. TIT. VIII.

QVIDAM EXCEPTIS HIS. Sed quid eſt quod dicit? valétne tale reſcriptum propter conſenſum patris? & certè non videretur. Intellige ergo quòd excuſentur propter patris conſenſum quantum ad deportationem & bonorum amiſſionem. Vel intellige quòd hîc loquitur quando prohibitũ eſt matrimonium ratione rei familiaris, vt inter tutorem & pupillam, tunc enim iuſta eſt poſtulatio, vt ff. de rit. nupr. tutor. L.1.

NEFANDISSIMAM *Vt vnuſquiſque cogno. impetra. &c.* Nota quòd ſi prohibita eſt impetratio vel alienatio, non valebit indulgentia, vt s̄. de precib. imper. reſcripta. & ȷ̄. de petit. ſubla. L.2.

DE SECVNDIS NVPTIIS. TIT. IX.

1 *Luctus religio, quomodo intelligenda.*
2 *Qui ſui ludibrium facit, eſt infamis.*
3 *Propter feſtinationem punitur mulier.*
4 *Quod aufertur ab indigno, fiſco applicatur.*
5 *Priores in gradu, ſunt potiores in ſucceßione.*
6 *Prima cauſa in ſucceßione, eſt deſcẽdentium.*
7 *Quando mulier quæ ſecundas nuptias contraxit, punitur in ſua perſona.*
8 *Vidua quæ parit intra tempus luctus, quomodo punienda.*
9 *Tres mulieres, eiſdem pœnis ſubiiciuntur.*

L.1. SI QVA MVLIER. *Luctus religionem.* Quid eſt quod dicit luctus re-
1 ligionem? éſtne intelligendum quòd ſemper debet virum lugere? &† certè non: ſed quòd non debeat feſtinare ad ſecundum matrimonium, vt hîc dicit. Olim erat quòd non debebat caput lauare, nec vngues incidere. quod adhuc, vt dicitur, obſeruatur in Hiſpania, hodie autem non ita eſt, vt ſ. de his qui notant. infamia. decreto. *Præſtiterit.* Id eſt, ſeruauerit. *Ex iure quidem notißimo.* Et eſt authent. hoc ius notiſſimum. *In edicto pratoris.* Vt ff. de his qui notant. infam. l. 1. & ita ipſo facto & ipſo iure fit infamis, ſicut eſt in eo qui
2 venit contra tranſactionem iuratam, & in eo qui † ſui ludibrium facit, vt ſ. de tranſact. ſi quis maior. & ff. de his qui notant. infamia. l. 2. §. vlt. Quandoque exigitur ſententia, vt in actione furti, vi bonorum raptorum, & ita dicitur quis fieri infamis per ſententiam: vt not. in tit. de his qui notant. infam. Fit etiam aliquis infamis ex genere pœnæ: quia non ſufficit ſolum factum vel ius vel etiam ſententia, niſi genus pœnæ exprimatur, vt ff. de his qui notant. infam. ictus. Sed videtur quòd mulier iſta debeat excuſari per apoſtolum etiam ſi nupſerit intra tempus luctus. Dicit enim Apoſtolus: Viro mortuo mulier nubat in Domino cui vult. Sed hîc non dicit quòd non teneat matrimonium, imò benè credo
3 quòd ſi ſecundò contrahat, valeat matrimonium: propter † feſtinationem tamen punitur, vt hîc dicit. *Præ, &c.* Suprà dictum eſt quando punitur in perſona ſua, hîc tractat, quando in rebus ſuis: & ideò hîc debet eſſe §. *Vltra tertiam partem bonorum.* Sed ponamus quòd fecerit teſtamentum, & reliquit ei omnia bona ſua in ſolidum: poterítne omnia accipere, an ſolùm tertiam partem? Videtur per legem iſtam quòd non totum poſſit ſed tantùm tertiam partem. Quid ergo fiet de reſiduo, quia hæredibus non deferetur, cùm nullos habeat præter iſtum inſtitutum, nec cognatis vel agnatis: quia ſic decederet pro parte teſtata, pro parte inteſtata, quod eſſe non poteſt niſi fauore militiæ, vt inſtitut. de hæredibus inſtit. §. hæreditas. Sed dic quòd mero iure eſt hęres in totum: ſed tres partes tantùm habebit, aliud ab eo auferetur, argum. ff. de vulgar. & pupilla. ſubſtitut. ex fa-
4 cto. §. Iulianus. & fiſco applicabitur, quia quod † aufertur ab indigno, fiſco applicatur, vt ff. de inofficio. teſtam. Papinianus. §. meminiſſe. *Omnium poteſt. &c.* Tractauit quando punitur in rebus ſuis, hîc in alienis, & ideò hîc debet eſſe §. *Sit expers.* Id eſt, ſine parte. *Ab hæredibus.* Quando relictum eſt in teſtamento. *Aut ab inteſtato, &c.* Quando in codicillis relicta ſunt ei legata. *Quibus correctione morum.* Sententia enim iſta ſupponitur ethicæ, quia de correctione morum tractat. *Fiſci vid. habe. rationem.* Id eſt, ne magis videamur prouidere fiſco noſtro vel burſæ, quàm aliis. *Hu etiam amittere, &c.* Hîc debet eſſe §. *Et per immaturum.* Id eſt, nimis maturum. *Vacuata.* Caduca ipſo iure. *Primo decem.* Primæ x. perſonæ ſunt hæ, pater, mater, auus, auia, filius, filia, nepos, neptis, frater ſoror: & loquitur de perſonis deſcendentibus ex linea mariti, vt j. auth. de nup. §. ſi igitur ſine filiis. *Edicto pretoru.* Iſtud edictũ non habemus, ſed erat antiquum. *Gradi-*
5 *bus ſeruatu.* Quia priores gradu † potiores erunt in ſucceſſione, vt filius, filia: quia prima cauſa eſt in ſucceſſione liberorum: ſecundò nepos, neptis. His deſcendentibus admittũtur aſcendentes cum quibuſdam ex collateralibus, ſi ſunt: vt j. auth. de legit. hæredibus. & de ſuis & leg. vel poſſet intelligi quòd filius admittitur cum patre. Sed magis videtur
6 domino meo quòd prima cauſa † in ſucceſſione ſit deſcendentium: vt ſ. dixi. *Deinde præſumi à fiſco.* Sed quare præſumitur à fiſco potius cùm maritus reliquit, quàm cùm extraneus? fortè quia extraneus nihil deliquit, & ideò remanet penes hæredes vel cohæredes, aut ab inteſtato ſuccedentes: ſed vbi reliquit prior maritus, applicatur fiſco,

ſed

ſed cum diſtinctione. Primò enim defertur decem perſonis edicto prætoris connumetatis. *Eidem quoque, &c.* Hic eſt §. & ſic patet per l. iſtam, q̃ ſi infra tempus luctus mulier
7 ſecundas contraxit † nuptias, punitur in perſona ſua, punitur & in rebus ſuis, item in alienis, item in relictis à primo marito: præterea non ſuccedit cognatis vel agnatis vltra tertium gradum. Habes hic auth. EISDEM *pœnis ſubiicitur, &c.* Quæ parit intra tempus luctus, nec enim poteſt ſe excuſare quòd rem naturalem paſſa eſt, quia cùm illa pu-
8 nitur quæ matrimonium cõtrahit, ergo multo magis iſta debet puniri quæ † ſine matrimonio coniuncta eſt alij, non enim aliquid amplius habebit caſtitate luxuria: vt j. auth. de reſtitut. & ea quæ parit. collat. 4. §. vnum ſiquidem. *Si modò indubitatum ſit, &c.* Sed quomodo poterit eſſe indubitatum? Reſp. ſi peperit in x. vel x i. menſe poſtquam maritus fuerit: neque enim in tantum tempus conceptionis extenſum eſt, vt in corpore authent. §. vnum. ſi verò pariat intra ix. menſes, concepit in vita: & ita præſumitur filius defuncti, quia filius eſt is quem nuptiæ demonſtrant: vt ff. de his qui ſui vel alie. iur. ſunt. filium. & de in ius vocando. quia. *Item & ea, &c.* Hic eſt §. quia aliud eſt authẽ. de nupt. *Contra ſacramentum.* Hoc erat ſecundum antiqua iura, & ſecundum iſtud auth. de nupt. quia iurabat mulier cùm admittebatur ad tutelam liberorum, ne ſecundas contraheret nuptias. Hodie ſufficit ſi renunciauit ſecundo ma. & S.C. Velleiano: vt j. quando mulier tut. offi. auth. matri & auiæ. & in alia ſacramentum, & eaſdem patitur pœnas. & in hoc caſu vult mulier, quos & in ſuperioribus, ſed & maiores. Denegatur enim ei ſucceſſio ab inteſtato, ſiue iure ſubſtitutionis ſi filius moritur impubes, & ipſa ad ſecũdas venerit nuptias, antequàm ei alium petierit tutorem, vel antequàm habeatur ratio de his quæ geſ-
9 ſit, vt j. ad Tertul. l. omnem. Sic ergo habes tres mulieres † quæ eiſdem pœnis ſubiiciuntur: poteſt etiam addi & quarta, vt j. auth. de reſtit. & ea quæ parit. §. vlt.

1 *Diuortium per libellum repudij.*
2 *Mulier quæ intra tempus matrim. contraxit, quomodo à pœna excuſatur.*
3 *Sanguinis turbatio.*

SI QVA EX *fœminis perdito marito.* Non facit vim in eo quòd dicit perdito, ſiue in rerum natura deſiit eſſe: tunc enim eſt perditum diminutum quod vſucaptum eſt, vt ff. de petit. hæredit. *Deperditum.* Siue per libellum repudij: & tunc ſi culpa viri factum L. 2.
1 fuit diuortium, ſpectabit † per annum, ſi mulieris per v. vt j. de repud. conſenſum. *Parum enim temporis, &c.* Ratio eius eſt quod prædixit, nubere feſtinabit, vel reſpondet tacitæ obiectioni. *Poſt decem menſes à Senatu conſtitutos. Tametſi.* Pro quamuis. *Ad ipſum.* Id eſt, tempus anni. *Exiguum putemus.* Alibi xxx. dies dicuntur tempus exiguum, vt in interdicto de itinere actuq; priuato, alibi quatuor menſes, vt ff. de iudi. ſi debitori. *Honeſtioris.* Id eſt, honeſtæ. *Vel iure ſponſalium.* Et de hoc non fit mentio in prædicta lege ſuperiore. Quibus ergo dices quòd iſtud deferatur: & die per ſimilitudinem quòd ad x. perſonas edicto prætoris enumeratas, vel hæredibus viri ſuccedentibus ex teſta. vel ab
2 inteſtato. Excuſatur tamen quandoque mulier † à prædicta pœna, & ſi intra tempus luctus contraxerit, vt ſi j. tempus luctus decebuit. non enim poteſt turbari ſanguis, de prole dubitari. Et hanc rationem reddit M. vt ff. de his qui not. infam. libetorum. & j. de repud. conſenſu. Sed Io. viſum fuit illam non eſſe bonam rationem, nec ſufficientẽ: & hoc ita probauit, quia ſi concepit à priore viro poſt mortem ipſius, infrà quatuor aut quin-
3 que menſes poterit parere: & ita cùm de cætero non poſſit de prole dubitari, nec † ſanguis turbaretur, videtur quòd liceret ei contrahere, quod falſum eſt. Eſt ergo alia generalior ratio, quæ reddi videtur in corpore authen. ſcilicet, ne mala ſuſpicio oriatur ſecũdo viro de ea quæ tam paruo tempore non potuit abſtinere, vt j. auth. de reſtitut. & ea quæ parit. §. vlt.

1 *Tranſmiſſio ad liberos ex præcedenti matrimonio, quomodo fieri debet.*
2 *Ingreſſus religionem, poſtea diuidere poteſt inter filios.*
3 *Donatio antenuptialis.*
4 *Non habere liberos, vel habere, ſed qui moriãtur, idem eſt per æquipolens.*
5 *Rei alienæ venditor, quando venditionem implere videtur.*

FOEMINÆ, &c. Superiores leges loquuntur quando mulier intra tempus luctus ad ſecundas conuolauit nuptias, iſta cùm poſt tempus ſecũdum contraxit matrimoniũ. L. 3.

Quos ex præcedente coniugio,&c. Et ita cùm habet filios ex præcedenti matrimonio, ne-
1 ceſſe hadet † ad eos tranſmittere: ſecus ſi non haberet, quia tunc plena proprietas apud
eam remaneret,& ita in quem vellet alienare poſſet, vt ĩ.authent.de nupt.§.primę ſiqui-
dem nuptiæ.& ĩ.ead.l.in fin. *Tranſmittant.* Sed quomodo,cùm non ſit ſuum tranſmit-
tere eis: habet enim in his rebus poteſtatem tantùm poſſidendi ac fruendi:vt ĩ.dicit.Re-
2 ſpon.Quòd imò poteſt,ſicut is qui intrauit eccleſiã,poteſt poſtea † diuidere inter filios,
quamuis nil habeat,vt ĩ.auth.ſ̃.de ſacroſanct.eccleſ.ingreſſi.Præterea poteſt idem face-
re miles damnatus de crimine militari, vt ff.de legat. 3. ſi quis.in princip.Sed hæc quæ-
ſtio non habebat hîc locum ſecundum P.nam dicebat per legem iſtam quòd ipſa habe-
bat plenam proprietatem in diebus vitæ ſuæ cùm hoc tranſmittat ad filios ſuos, vel ad
quem velit eorum:ille autem qui dominus non eſt,non habet facultatem teſtandi in il-
lis rebus,vt in fin.illius auth. ingreſſi. & quod hîc dicit, habeant poteſtatem poſſidendi
tantùm ac fruendi,intellexit quia non poteſt transferre in aliam extraneam perſonam:
at hoc falſum eſt,vt per authent.hîc ſignatas.patet per literam iſtius legis. *Vel ad quem-
libet ex filiis.* Hodie correctum eſt. Hic habes authent. LVCRVM *hoc æqualiter in libe-
ros,&c.* Quo,pro vt. *Funeſta.* Hoc expone vt not.ſ̃.de inceſt.nupt.ſi quis inceſti. Ha-
bes hic auth. EX *teſtamento,&c.* Sed videtur ei contradicere auth.de non eligen.ſecun.
nupt.§.cùm igitur.Dicit enim indiſtinctè eum vocari in pleñam proprietatem:& diſtin-
guit vtrum contraxerit ante mortem filij,vel poſt.& ideò illa auth. corrigit l.1.ad Tert.
ſed illa prior corrigitur per hanc de nupt. poſteriorem. *Quantum verò ad antenuptialem
donationem attinet,erit ſimi. vt in reſ. omnino.* Hoc eſt quia ſicut eſt in aliis rebus paternis
3 quantum ad vſumfructum,ita in antenuptiali † donatione,vbi cum patre pactum fece-
rat de ea lucranda:ponamus enim quòd pacta eſt quòd lucretur tertiam partem dona-
tionis ſi nõ haberet filios.ſi haberet,quòd lucraretur totam : accidit quòd habuit,lucra-
tur in totum,conuolat ad ſecundum matrimonium,& ita amittit quantum ad proprie-
tatem:ſi moriatur aliquis liberorum,ſuccedet ſecundum pactum, vt ſicut pacta erant,ſi
non haberet filios,quòd lucraretur tertiã:ita ſi habuit,& aliquis eorum moritur,in par-
4 te illius decedentis habebit tertiam,quaſi videatur eſſe æquipollens, ſiue nõ habeat † li-
beros,ſiue habeat,& aliquis eorum moriatur poſtea, reſiduum autem habebunt fratres
eius, vt ĩ.auth.ſequenti SED *ſi quis ex his.* Scilicet liberis hæredibus,ſcilicet fratribus vel
filiis,aut aliis. *Alienauit.* ſc.mulier. *Pro ſupradicta portione.* In qua ſuccedit,& pro qua
factum erat cum patre. *Confirmatur alienatio.* Sed éſtne hoc verum,ſi alienam rem,quę
mea non eſt,& poſtea cœpero eſſe dominus,quòd incipiat tenere venditio,& quòd em-
ptor per hoc fiat dominus,nónne videretur quòd non?quia poſtea non loquor ego vẽ-
ditor cum eo,nec trado ei aliquid.Quoniam ergo incipit transferri dominiũ,cùm prius
non transferretur,nec modò dicam vel tradam aliquid ei, videretur iſta ratione quòd
non.Et alia poteſt aſſignari,quia dicit lex,quòd ſi vendidi rem alicui quæ mea non erat,
& poſtea ſuccedam ei cuius eſt,ſi poſſideam rem,& ille cui vendidi & tradidi, velit eam
petere Publiciana,ſi excipiã de dominio:& per hoc patet quòd in alium non erat trãſla-
tum dominium,poterit replicare alius de venditione rei & traditione. Sed & ſi agã,po-
terit excipere,vt ff.de rei vind.ſi à Titio.Vnde dic quòd exceptio acquiritur ei qui emit,
non dominium:tenetur tamen ille qui vendidit ſi poſtea hæres exiſtat domino, empto-
5 rem facere dominum,† & ita venditionem implere, vt ff.de act.empt.ſi quis rem alienã.
& ſic impropriè ſumitur alienatio,cùm ſit actus per quem dominium transfertur. *Vel
ad ipſam redit.* ſc.ſi non alienauit. *Vel alienationem ſequitur.* Si alienauit.

1 *Filij prioris matrimonij,quando in diuidendis bonis maternis prærogatiuam habeant.*
2 *Sponſalitia largitas ad quos pertinet.*

L.4 CVM ALIIS SANCTIONIBVS. Scilicet veteribus, vt in Codice Hermogenia-
no,Gregoriano,Theodoſiano,non intelligas ſ̃.in aliquot. vel in aliis ſanctionibus,
ĩ.de bon.mat. licet enim bona materna de cõmuni iure inter filios debeant diuidi,quæ-
1 dã tamen ſunt in quibus filij prioris † matrimonij habẽt prerogatiuã,vt in ſpoſalitia lar-
gitate quã à viro ſecũdo accepit vxor. & videtur q̃ cũ filij ſecũdi matrimonij nõ ſint in-
iuriati per tertiũ,ſicut primi per ſecundũ,q̃ non ſoli illi deberent habere.ſed non eſt ita.
& hoc eſt quod dicit, nec proſit liberis,&c. videbatur enim q̃ ſ̃. dixi, facere pro primis.
ſed

ſed aſſignatur contra.infr.eod.ſi qui prioris.§.talem.Reſpond. quòd hæc corrigitur per
2 illam vel dicas quòd hic ſpeciale eſt in ſpõſalicia † largitate,ſecus in aliis lucris,quia de-
bent communicari filiis primi matrimonij,vt ibi dicit.

1 *Filij genitoribus ſuis caſtigatores ſtatuere non debent.*
2 *Secundæ nuptiæ quomodo impediant alienationem.*

GENERALITER. *Vtiliter adminiſtrari,&c.* Imò & inutiliter:ſi enim inutiliter ad- L.5.
miniſtrauit non debent eos reprehẽdere,cùm ſint in eius poteſtate: erubeſcit enim
1 l.filios † caſtigatores genitoribus ſtatuere, vt ĩ.auth.de nuptiis.§.ſi verò expectet. *Diui-
dendi quoque,&c.* Sed quomodo diuidet vel teſtabitur de rebus non ſuis quo ad vſum-
fructum? Dic quòd imò poteſt,vt facit quandoque ſubſtitutionem pater filio exhæreda-
to in bonis non ſuis,inſtit.de pupill.ſubſtitut.§.non ſolùm. & not.ſ.eod. fœminæ. *Pro
ſuo arbitrio,&c.* Hoc emendatum eſt per authent.ſ.eod.lucrum hoc æqualiter,&c. *Si
vel eius,&c.* Quod hodie correctum. Vnde habes hîc auth. HÆRES *lucro cedunt,&c.
Ne quod fauore lib.inductum eſt,&c.* Quid eſt id? Reſp.quod dictum eſt ſ. ſtatim, ſcilicet,
quòd liberi res quas lucrata eſt mater,petant vt paternas:quia ergo dictum eſt vt pater-
nas videbatur nimium proſecuta ſimilitudine,quòd ſi patris non adirent hæreditatem,
ſicut à cæteris rebus excludebantur quæ patris ſunt tempore mortis, ita & ab hoc lu-
cro quod à patre in matrem deuenit,excluderentur:ſic & aptet qui poterit quod legitur
ff.de contra tab.l.non tantùm.§.ſi emancipatus fi.vxor.ſecundum Io. *Vt eo quoque ca-
ſu quo lucratur,&c.* Aſſignatur hîc auth. *Vxore mortua,&c.* Sed & legi poſſet in l.ſequ.
Omnimodo. Id eſt,ſiue conuolet ad ſecundum matrimonium,ſiue non. *Ex ſponſal.largit.*
Id eſt,donatione propter nuptias. & videtur contra.infr. Authent.de nupt.& ĩ.eod.au-
thent.nunc autem. Reſpond.quod continetur.infr.auth.de nup. vel in.l.veteri,corrigi-
tur per iſtam authent. quæ eſt, vel aliter quia iſta loquitur in dote & donatione propter
nup.quòd lucrum reſeruandum eſt:ſed alia lucra non tenetur ſeruare, niſi conuolet ad
2 ſecundum matrimonium. ſi autem non conuolet,poteſt † alienare, ſicut dicit authent.
illa de nup.& illa, nunc autem. *Nec ſuperſtes.* Ad ſecundas nuptias venit.ſi enim veniſ-
ſet,non liceret ei alienare.

1 *Edictum quid.*
2 *Mater, quando non tenetur ſeruare dotem filiis prioris matrimonij.*
3 *Pactum non exiſtentium liber.quid operatur.*
4 *Poſsidentis conditio,quando melior dicitur.*

1 HAC EDICTALI. Id eſt,generali.edictum enim † eſt generale præceptum prin- L.6.
cipis:vt ſ.de legi.& conſtit.l.2.& 3. & in euangelio, Exiit edictum à Cæſare Augu-
ſto. *Plus relinquere,&c.* Quãdo autem datum ſit plus,inſpicitur tempore mortis binu-
bi parentis: vt infr. authent.de nup.§.quia verò hactenus.& ita videtur contra.ſ.de do-
na.ante nup.ſi conſtante.circa fi.vbi aliud dicit conſiderandum tempus. ſed quæ ibi di-
cta ſunt,hic intelligas repetita.& videtur contra.ſ. de don. ante nup.ſi liberis.ſed ibi di-
2 cit quòd non tenetur mater ſeruare † dotem liberis primi matrimonij, vel pater dona-
tionem ante nuptias, etiam ſi ad ſecundas migrauerit nuptias. ſi tamen vult pater ali-
quid nouercæ,vel pater marito donare inter viuos,vel alter in eũ vel eam conferre,tan-
tundem debet habere filius vel filia, vt hic dicit. Item videtur contra.ĩ.de iure do.nulla
lege.ſed ſolue vt ibi. *Ita tamen vt quarta, &c.* Hodie tertia.& qualiter hoc ſit intelligẽ-
dum,dic vt notaui infr.eo.cum apertiſſime. *Aui & auiæ.* Præcedentibus ſublatis per-
ſonis. *Nepotum vel neptium,&c.* Aſſignatur contra.inf. eo.quoniam prætéritæ. ſed dic
vt ibi. *Interpoſito ſacramento.* Scilicet quòd iuſtè æſtimabunt. *Si idoneam fideiuſſionem.*
Secus in patre: vt infr.de bo.quæ lib.cum oportet. nec videtur quòd faciat fructus ſuos
antequam ſatiſdet:vt ff.de vſufruc.l.ſi vxori vſusfructus. *Secundum legum modum.* Vt ſi
petierint res eorum, reſtituantur, ſi ſuperſint. ſi deteriores factæ ſunt vel dolo vel culpa
eius,ſimiliter reſtituantur æſtimatione habita,eo ſaluo, vt ſi plures ſint filij, & vnus tan-
3 tùm decedat,tanto minus reſtituat matri, inquantum ei ſuccedit ex pacto † non exiſtẽ-
tium liberorum:vt.infr.authent.eo.tit.§.ſed hoc quidem nobis pridem. *Ita vt in eadem
fideiuſſione,&c.* Hic habes authent. SI *aurum fuit in donatione,&c. Cautio vſurarũ.* Cum
ſatiſdatione:vt in l.prædicta antiqua. *Omnes eos abire contingit.* Ergo hæc eſt ſollicita de

hæreditate viuentis,nec improbatur eius ſollicitudo,quod contra legem illam videtur:
vt ff.de vulg.ſubſtit.l.2.§.interdum.quod eſt ideò,quia hæc ab ea proceſſerunt, & quo-
dammodo,id eſt,quantum ad vſumfructum adhuc ſunt ſuæ. *Aut fortè offerre nequine-*
4 *runt.* Quid ſi vterque ſatiſdare paratus eſt,vt j̃.de teſtam. manum.l.vlt.poſſet dici † me-
liorem eſſe conditionem poſſidẽtis,vel melius imò matris, quæ quaſi vſufructuaria eſt:
ſed arg.contra.ff. vſufructua.quemadm. ca.l.ſi vſusfructus nomine re tradita.Dominus
meus putat meliorem eſſe conditionem matris,non quia vſufructuaria ſit,ſed quia ma-
ter:arg.eſt hoc quod in contrario ſenſu ſtatuitur. ſi enim quando venter paratus eſt ſa-
tiſdare,mater eſt potior,ergo quando vterque. *Quos habet,habiturá ve eſt.* Nota quòd hic
in tacita hypotheca obligantur præſentia & futura. *Extantes autem prædi.res ſi non fue.alie.*
Sed hodie ſecundum nouellas conſtitutiones debet præſtare, & ſi non tranſeat ad ſecũ-
das nuptias:ſed proprietatis habent partem:vt j̃.auth.iſtius titu. & ideò poſſent hic legi
auth.vxore mortua.& alia,ſi tamen.

L.7. IN QVIBVS CASIBVS. *Non ad fratres,&c.* Videtur contra. per auth.de non eli-
gen.ſecun.nupt.§.quòd ſcilicet fratres præferri debeant: ſed illa corrigitur per authẽ.
de nupt.qnia relicta ſobole non præferuntur,vt s̃.d.authen.ſi quis ex his. ſed & videtur
contra.j̃.auth.de hæred.ab inteſt.at ibi loquitur quando non conuolauit ad ſecundum
matrimonium:hic autem conuolauit,& ideò non corrigit legem iſtam,ſicut habuimus
auth.ad Tertul.defuncto. *Eligendi videlicet,&c.* Iſtud hodie immutatum eſt per auth.
s̃.eo.lucrum hoc,&c.ſiue loquamur de filiis vel nepotibus,aut pronepotibus.

1 *Generale legatum non derogat ſpeciali.*
2 *Generalis inſtitutio, aliquando non transfert dominium.*
3 *Filij prioris matrimonij quãdo habere debeãt lucra nuptialia.*
4 *Filij ſecundi matrimonij non ſoli ea lucrantur.*
5 *Secundæ nuptiæ omnes dicuntur quæ ſequũtur primas.*
6 *Lex,filios fieri caſtigatores,erubeſcit.*

L.8. SI QVI PRIORIS. *Vel ſpecialiter relinquendo.* Et iſtud non eſt correptum legando
vel fideicommiſſum relinquẽdo,& iſtud non eſt correctũ. *Vel generaliter, &c.* Iſtud
eſt correctum per auth. NVNC *autem niſi expreſſim tranſponat in alios.* Præſumitur ipſis
conſeruare lucra & alia,& ita non ſufficit quòd inſtituat hæredem, ad hoc quòd bona
1 iſta tranſponantur in alium,niſi bona iſta ſpecialiter tranſponat:non enim † generale le-
gatum derogat ſpeciali,quod dic vt ff.de legat.3.l.vxorem.§.fœliciſſimo.& ita ſi facta ſit
generalis inſtitutio non dicitur res alienari:ſic ff.de alienat.iudic. mutan. ex hoc edicto.
2 §.1.Idem etiam in fundo dotali,quia generaliter † inſtitutus quis hæres à marito,tranſit
fundus,ſed cum cauſa ſua,quia non habet dominium,vt ff.de fundo dot.l.1.& alibi ff.
de acquiren.rer.domi. quædam. Aliud cùm teſtator vetuit hæredem rem aliquam alie-
nare extra familiam ſuam.Videtur enim alienaſſe,ſi aliquem inſtituit hæredem, vt ff.de
legat.2.peto.§.fratre hærede.Patet ergo quòd ſi expreſſim,id eſt, ſpecialiter tranſponat,
quòd opus ſit annuere quod inhibet authentic.s̃.eod.vxor.quæ in authentic.neque vi-
rum quod ex do.§.propterea igitur.Quare dicas illam loqui in dote tantùm, vel dona-
tione propter nuptias,hãc in aliis lucris:ſed melius eſt dicere hanc correctam, quia ver-
ba generalia ſunt in corpore authent.de nuptiis. §.ſi verò filios ex aliqua. tamen illa au-
thent.neque virum,corrigitur ex parte per auth. vt fratris filij. quod eſt s̃. eod. ſi tamen
abſtinet. *Talem verò licentiam,&c.* Scitis ex eo quod habuimus s̃. eod. quòd ſi mulier
3 lucrata ſit primo marito,filij primi † matrimonij debent habere lucra, niſi alienauerit:
tunc enim nullam habent vendicationem,ſed ſi non alienauit, vendicabunt: & hoc ſi
extiterint hæredes patri à quo lucrata eſt illa:ſed & ſi non fuerint hæredes patris,vendi-
cabunt ea lucra,ſi matri hæredes extiterint.Nam ſi hæreditatem poſteriores adierint,li-
cebit illa vendicare.Sed pone quòd mulier cõuolat ad ſecundum matrimoniũ, aliquod
conſecuta vel lucrata eſt à ſecundo marito,non conuolat ad ſecundũ, hoc eſt ad tertiũ:
filij ſecundi matrimonij debent habere quæ lucrata eſt à patre ſecundo ſi non alienauit
ſicut filij primi matrimonij,& eadem ratione,hoc eſt quia ſi filij ſecundi matrimonij nõ
adeant hæreditatem patris ſed matris, debent habere quæ mater habebat,ſi non alie-
4 nauit.Caue tamen,quia in hoc caſu non lucrantur ſoli,imò debent diuidere † & partiri
pro hæreditariis partibus cum filiis primi matrimonij, quia hæredes ſunt matris cum
filiis

filiis primi matrimonij.ſi eſſent ſoli,in totum haberent *Nam adeuntes paternam.* Quando
mater lucrata eſt à ſecũdo marito. *Vel maternam heredit.* Quando pater lucratus eſt à ſe-
cunda vxore. *Secundo toro.* Id eſt, tertio. ſecundæ enim dicuntur nuptiæ omnes quæ †
5 ſequuntur primas. & ſic etiam dicitur ſubſtitutio. *Ex parte.* Quomodo poteſt hoc eſſe,
ſicut ſequitur,ſi forte alij &c.& aſſignatur contra.ſ.cod.cum aliis.ſed dic vt ibi. *Liberum.*
hîc ponitur in ſingulari numero, ſed plerunque profertur in plurali. *Vel aliquem eis ſuper*
6 *hoc.* Erubeſcit enim lex filios fieri † caſtigatores: vt notaui ſ. cod. generaliter. ſi tamen
diſſipant in fraudem eorum,videretur quòd poſſint mouere queſtionem,ſicut alibi dicit
l.ff.ad Trebell. l.imperator.

1 *Vxor recedens ſine cauſa,amittit dotem, vir autem donat.ante nupt.*

QVONIAM *Præteritæ. Nulla in hac parte* &c. Supra eo.hac edictali.§.1. ibi enim nul- L.9.
lam facit mentionem de filiis ſecundi matrimonij, ſubaudi affirmatiue. ſ. quòd
aliquid habeant: ſed negatiue,quia non admittũtur: vt intelligimus.l.illam. & ſic conſo-
nat cum authentico hîc poſito.vel etiam indiſtinctè,ibi facit mentionem de eis,non au-
tem ſpecialiter,ſicut hîc, vbi dicit eos vocari cum filiis primi matrimonij.ſed tamen cor-
rigitur per authent. hîc ſignatum. AN EOS SOLOS &c. *Occaſione repudij.* Quia ſi v-
1 xor † recedit ſine cauſa,amittit dotem, ſi vir, donationẽ ante nup.vt j. de repud. cõſenſu.

CVM APERTISSIME. *Si hoc idem in ſuis elo. conſcrip.* i. ſi inſectatur cauſa ingratitu- L.10.
dinis,ſicut notaui.ſ.de inoffi.teſta.omni modo.& j.de lib.præterit. authen.ex cauſa.
& videtur quòd per conſilium iſtius.l.non eſſet neceſſarium.ſupra enim in l. Leonis hac
edictali,ita dicit,ita tamen vt quarta pars &c.vnde videtur quòd nõ debeant habere be-
neficium.ſed illud eſt referendum ad quartam vel tertiam.hodie non ad beneficium.ſed
tamen hîc dicit eſſe intelligendum quòd repellantur ab vtroque beneficio. *Tantum.*i.nõ
plus.ſic inſtit.ad l. Aquilliam.§. iniuria. *Secundo marito.* Hyſteron proteron. neceſſitas eſt
tantum relinquere filio,quantum eius nouercæ,vel eius vitrico.

SI SECVNDO NVPSERIT MVLIER CVI maritus vſumfructum reliquit.

TIT. X.

SI VSVMFRVCTVM. *Ad liquidum.* Vſque ad vltimum quadrantẽ.Ha- L.vnica.
bes hîc auth. HOC LOCVM *habet* &c. *Si relictus ea lege fuerit.* Ergo ſec^o eſt
in plena proprietate data, quia hîc donatus vſusfructus non expirat:ibi nu-
bentem denuo deſerit proprietas nuda·vt ſ.de ſecun.nup.l.3. eſt autem ra-
tio,quia in vſufructu non poterat iſtud conſtitui,vt ſic eſſet vſusfructus : vt ff. de vſufruc.
leg.l. 1. at plenæ proprietatis vſusfructus poteſt eſſe penes nubentem. *Quibus caſibus licuit*
donare. Conſtante matrimonio. nam quandoque admittitur : vt ff. de dona. inter vir. &
vxo.ſi ſponſus.§.ſi quis.& l.quòd ſi mulier.& l. quod adipiſcendũ. *Non poteſt à teſta.derog.*
Fortè ſecus eſt in vſufructu cæterorum lucrorum, quibus poterit derogare.

DE DOTIS PROMISSIONE VEL NVDA POLLICITATIONE.

TIT. XI.

1 *Plus valet quod agitur,quam quod ſimulate concipitur.*
2 *Dos certa eſſe debet.*
3 *Stipulatio rei incertæ, valet.*
4 *Paternum officium eſt dotare filiam.*

FRVSTRA *exiſtimas. Nec quanti ſit promiſſa.* Nec aliquid ſimile intercedat,vt L.c.
ſi in alicuius arbitrio eſſet poſitũ,& talia. ſic enim in quibuſdã conſtituendo
idẽ dat intelligere in ſimilibus, ſicut not. ſ. de cond.ind.l.1. Nuptiali inſtru-
mẽto adſcriptum & ita ponit caſum quãdo ſcriptum erat in nuptiali inſtru-
1 mẽto ſe promiſiſſe,nõ tamen promiſerat. vnde plus † valet q; agitur, quã quod ſimulate
cõcipitur:vt ſ.plus valere q; agitur.& ff.de off. præſi.illicitas. vel pone quãdo nulla certa
2 ſpecies vel quãtitas erat promiſſa.ſi enim ſic in incerto † promittatur dos,fruſtra exiſtimas
&c.quia certa res debet contineri in promiſſione, vt nomine rei contineatur ſpecies vel
quãtitas vel factum:vt ff.de verb.obl.ita ſtipulatus.& ſecundum hoc aſſignatur contra.j.
cod.ſicut ea.& ff.de iure dot.cum poſt.§.genet.ſed dic quòd hîc loquitur de incerta pro-

miſſione nudo pacto facta. & ita non erant hîc duo ſpecialia. ſ. quòd pro incerto & ex
3 nuda promiſſione naſcatur actio. aliud ibi vbi interuenit ſolemnis † ſtipulatio, licet in in-
certo. & ei quod hîc dicit promiſerit, ſubaudiendum eſt, nuda pactione. quidam dixerũt
4 quòd in l. illa de iure dot. loquitur de patre, in quo ſpeciale eſt, quia paternum † officium
eſt dotare filiam. ſed quare non ita eſſet in muliere, ſi ipſa eadem promittat?

L.2. SI PRO DOTE. *Idque deberi oſtenderis.* Sed de quo loquitur? de eo quod debetur no-
mine vſurarum. ſed nunquid agetur ad dotem talem promiſſam? imo, vt ff. de vſur. cũ
de in rem verſo. & arg. j̃. ad leg. Falc. l. vlt. & hoc ſi vxorem alat, & ita ſuſtineat onus ma-
trimonij. alioquin contra: vt ff. de doli excep. l. vlt. t. reſpon. tenetur ergo ſi promiſit dotẽ
& vſuras. ſed & licet non promiſerit vſuras, ſi ſteterit per biennium à tempore matrimo-
nij quòd non ſolueret, nihilominus præſtabit vſuras: vt j̃. de iure do. l. vltim. §. præterea
ſancimus.

L.3. SI CVM EA. *Non adita quantitate.* Et ideo nõ videbatur inutilis, ſicut aliàs eſt in aliis
ſtipulationibus. ſed falſum eſt. vnde ſpeciale eſt hîc, & ff. de iure dot. cum poſt diuor-
tium §. gener: vt ff. de verb. obl. iſta ſtipulatus. ſicut & aliud eſt ſpeciale j̃. de rei vxo. act.
illo proculdubio. *Rite promiſerit.* Vis eſt facienda in eo quod hîc dicit, quia interuenit ſti-
pulatio in prima lege nudum pactum, vt ibi notaui. *Competentibus actionib.* Si certum eſt,
certi condictio, ſi incertum, ex ſtipulatu: vt inſtit. de verb. oblig. in prin. vel gloſſa com-
peten. act. vt j̃. de rei vxo. act. §. illo proculdubio. *Iure iudiciorum.* Vel amore iudiciorum.

L.4. SI VOLVNTATE. *Intelligis de his quæ deſunt* &c. Præſumptio ergo eſt iuris, & de iure,
cum ita ſcripſit, voluntate donantis. *Amplius quam ſuſcepiſſet.* Quòd voluerit ſe obli-
gare. ſed poteſt eſſe cõtra, quia non fuit facta aliqua pactio, ſed alius voluntate ipſius ſcri-
pſit, vt videatur accepiſſe: & ita voluit ei donare: & tunc præiudicat ſibi: vt ſ̃. de donat.
ante nup. l. 1. & j̃. de dote cau. ſed ibi loquitur quando caui ſpe futuræ numerationis. hîc
autem non caui ſpe futuræ numerationis, ſed donare volui. ſi ergo dubitetur vtrum vo-
luerim me obligare cum ita ſcribitur, an alius fecerit animo donandi, præſumitur quòd
voluerit ſe obligare, non autem præſumitur dare: vt ff. de proba. cum de indebito. niſi in
caſibus: vt ff. manda. ſi verò non remunerandi § contrario. & de proba. Procula.

L.5. SI PRO TE. Scilicet filia. *Non tibi, ſed marito.* Secus in legato dotis: quia ſi legauit ge-
nero dotem nomine filiæ, poteſt ipſe intendere actionem: poteſt etiam filia, licet non
fuerit nomen eius expreſſum. præſumitur enim de ea ſenſiſſe: vt ff. de leg. 1. ſeruo legato.
§. ſi teſtator. & de leg. 3. fideicommiſſa. §. interdum.

L.6. AD EXACTIONEM. *Qualiacun. ſuff. ver. cenſ.* Nec in hoc eſt priuilegiata actio ex
ſtipulatu, licet olim verba ſeruarentur eadem per quæ petebatur. hodie contra. eſt:
vt inſtit. de verb. obl. in princ. & ff. de verb. oblig. l. 1. nec intellige qualiacunque, quòd ſi
ego quæram, promittis, & tu reſpõdeas, ille currit, quòd propter hoc obligeris. ſed intel-
lige qualiacunque. ſ. congrua: ſicut determinant ll. prædictæ. & ſimilis fit expoſitio. ff. de
iudic. eum qui. & de condict. indebiti. qui certo loco. & de conſtit. pecu. quod autem. in
fine. *Etiam ſi ſtipul.* &c. At ex pacto nudo non naſcitur actio, ſed exceptio: vt ff. de pact.
iuris gentium. ſed in dote ſpeciale eſt, & in aliis caſibus: vt not. ſ̃. de pact. in bonæ fidei.

1 *Nemo in neceſſitatibus liberalis exiſtit.*
2 *Auia, quando tenetur præbere alimenta.*
3 *Dubius ſermo, contra quem interpretatur.*

L.7. SI PATER. *Dederit.* Deſtinatione. promiſit enim ſe daturum, vt per ſequentia patet.
Nec enim leges incognitæ ſunt &c. Vt ſupra de hæret. cognouimus. ſupra aliud eſt in ma-
1 tre: vt infra de iure dot. mater pro filia. quia † nemo in neceſſitatibus liberalis exiſtit: vt
ff. de adimen. lega. rem legatam. *Et debitum ſua ſequatur fortuna.* Speciale eſt hîc in patre,
quia tenetur dotare filiam. aliàs in auia veriſimile eſt de bonis nepotum expendiſſe non
2 de ſuis: vt ff. de neg. geſt. Neſennius. Idem tamen dicerem in † auia ſi teneretur dare ali-
menta, patrefa. ſ. deficiente & matre. *Si vero & ipſe ſubſtantiam idoneam poſſidet.* Quantum
ad hoc, vt dare poſſit dotem vel donationem propter nuptias ſine maximo damno. ſic &
dicitur poſſe ff. de verb. ſign. nepos Proculo. *In promp. inci. ſui peric.* Quia tenetur ſatiſ-
3 facere de ſuo. ergo effuſus ſermo interpretatur contra † eum qui protulit in dubio. ſic &
in locatore ff. de pact. veteribus. & alibi. ff. de contrahen. empt. Labeo. & de verb. oblig.
quicquid adſtringendæ.

DE IVRE DOTIVM. Tit. XII.

1 *Condictio certi generalis.*
2 *Cauſa euictionis, non eſt cauſa cur agi poßit.*
3 *Antequam res euincatur, quando teneatur promiſſor.*
4 *Aeſtimatio facit venditionem.*

EVICTA RE. *Vel promißio fuerat.* Bene enim dicit fuerat. nã ſi ante interpoſita eſt ſti- L.1.
pulatio vel promiſſio, & poſt ſequatur euictio, dabitur contra ſocerum vel mulierem *In antiquo*
1 ſeu heredes eorum genero condictio † certi generalis, quæ naſcitur ex nudo pacto, vel a- *manu ſcrip.*
ctio ex ſtipulatu. ſed tamen videtur falſum. nam hoc quòd res euicta eſt, non eſt cauſa *non eſt initium tituli*
2 quare agi † poſſit. ante enim quam hoc ſit, agi poteſt, cum enim promiſit vel pollicitus *de iure do-*
eſt dotẽ dare, & dedit talem quæ ab ipſo euinci poteſt, nõ videtur data, cum non fecerit *tium.*
ſuã. & ita etiam antequam euincatur, agi poterit: vt ff. de verb. obl. vbi non apparet. §. vlt.
& de act. empt. ratio. non enim ſecutum eſt quod continebatur in promiſſione: & ideo
3 antequam euincatur, tenetur † promiſſori. ſed dic quòd hîc propriè non agitur de eui-
ctione, ſed propter ipſam euictionem declaratur quare agatur. nam non ex ipſa vel ꝑpter
ipſam agitur, ſed ea mediante datur actio. i. detegitur data ante, vel ſi aliquis vellet dicere,
quòd dum res eſt apud generum, non competit actio, videtur quòd poſſet: & arg. eſſet
pro ipſo. ff. de diſtract. pig. reſcriptum. §. 1. ſed conſiderato rigore iuris videtur quòd ante
euictionem poſſit agere, vt ſ. dixi. Præterea quod dixi dari condictionem certi vel ex ſti-
pulatu, videtur falſum. non enim dabitur condictio ſed actio ex ſtipulatu: vt j. de rei vxo.
act. l. vna. §. 1. & §. & vt plenius. ſed hæc disiũcta vera eſt pro altera ſui parte, & ita tota eſt
vera, vt ſ. ſ. pro eo quòd disiunctiue dicit dari actionem ex ſtipulatu, vel illud hodie ha-
bet locum. hoc autem quod dicitur de condictione, refertur ad tempus rei vxoriæ actio-
nis antequam actio ex ſtipulatu pro dotibus eſſet inducta. vel aliter quia ibi dicit in ex
ſtipulatu actione tacitè res eſſe obligatas mariti vel vxoris. hîc autem dari condictionem
pro dote ipſa certa promiſſa, ideo non contradicit. *Ex empto.* æſtimatio enim facit veram
4 rei † vendicationem, non tamen ſimplicem: vt j. eod. quotiens. & ideo in hoc caſu datur
genero ex empto actio. quare videtur quod in eodẽ caſu ageretur pro dote ex vẽdito ſo-
luto matrimonio propter naturã relatiuorum, quę poſita ſe ponunt, & perempta ſe peri-
munt. hæc autem relatiua ſunt: quia ſi emptor eſt, & venditor eſt: vt ff. de rer. permut. l. 1.
Reſpond. illud quod dixiſti, locum habet ex vendito actio, & nihil ſpectabilis. tutius ta-
men eſt ſi dicas ex ſtipulatu. & ita erit ſimile in actione mandati: quia licet ab vna parte
interueniat mandatum & agatur mandati, non tamen agetur ex alia: vt ff. mandati. po-
teſt & ab vna, & not. ſ. ſi ſeruus extero. & poteſt eadem diſtinctio quæ hîc dicitur, adhi-
beri in re donata. ſi enim præcedat promiſſio vel pollicitatio, agetur ſi non fecerit rem
ſuam ex promiſſione. aliud ſi incipiat à traditione ſine promiſſione. tunc enim non age-
tur de euictione, niſi dolo fecerit: vt ff. de ædil. edict. ad res donatas. ei autem quod in fine
dicit, actioni de dolo actionem in factum ſuccedere, ſimile eſt quod habuimus ſ. de do-
lo, ſi ſuperſtite. & ff. de dolo, non debet.

1 *Alteri nemo paciſci poteſt.*
2 *Stipulatio, quando commiſſa dicatur.*
3 *Item edictum de bonor. poſſ. contra tab.*

SI STIPVLATIO. *Subiecta eſt.* Subaudi in perſonam filiæ. nam ſi mater ſtipulata eſ- L.2.
ſet de reſtituenda portione dotis filiæ, non valeret ſtipulatio: vt j. eod. cum patrem. &
1 quia nemo † poteſt alteri paciſci. *Commiſſáque* &c. Dicitur † autem commiſſa, cum cõ-
2 ditio extitit, quia ſolutum eſt matrimonium: vt j. de contrahen. & con. ſtip. aliter dicitur
3 committi edictum de contrahen. bo. poſſeſſ. contr. tab. vt. ſ. dicatur committi, quando †
incipit competere. *Prælegationibus.* Hîc gloſſauerunt antiqui. i. dotis beneficiis. ſed gloſſa
illa nimis remota eſt à textu. vnde nos dicimus prælegationibus id eſt, donatione cauſa
mortis: vt inſtit. de donat. cum ſic adhibuit vt ſtipularetur, videtur cauſa mortis donaſſe:
vt ff. de dote prælegata, Seia. & gloſſa, pro portione heredi. prælegata id eſt, ſecundum ꝙ
perciperet de hereditate, perciperet & de illa donatione facta poſt mortem ſuam. vnde
quia percepit tertiam hereditatis, percipiet etiam tertiam dotis: & ſic maritus exactione
liberabitur, in eo ꝙ eſt vltra tertiã intellige. *Prælegata.* i. prælegatione. ſic ſ. tit. 1. ſi cum ea.
ETSI DOTIS. *Liberam ha. mari. facul.* Cum ſit dominus, & ſoluendo: vt j. de ſer. pig. L.3.
dar. manu. l. i.

1 *Mulieribus, omnia ſua bona, in dotem dare non licet.*
Dotis datio quare reuocatur.

In antiquo manu ſcripto hic eſt initium tituli de iure dot.

L.4. NVLLA LEGE&c. Imo videtur iuri conſentaneum: vt j. de pact. dota. hac edictali.
cum enim ſe committit viro, videtur & ſua commiſiſſe, & hoc quo ad adminiſtratio-
nem. non tamen ſi ipſa prohibet, debet ſe commiſcere vel intromittere de rebus illis: vt
ibi dicit. ſed aliàs io multis legibus videtur prohibitum mulieribus † omnia bona ſua in
dotem dare. vnde aſſignatur contrarium ſ. ſi aduerſus dotem. poteſt enim reſtitui ſi om-
1 nia dedit: vt ſ. de inoff. dona. & de iooffic. dote. quia ſi omnia dedit, filij poſſunt agere
de inofficioſa donatione vel dote. præterea ſi habeat filios ex primo matrimonio, & det
bona in dotem, tantum teoetur dare filiis primi matrimonij: & ideo non omnia licet da-
te: vt ſ. de ſecund. nupt. hac edictali. & ideo ad euitãdas contrarietates iſtas, quidam in-
tellexeruot. l. iſtam in fœmina maiore, & in ea quæ nõ habet filios. præterea locum habet
in virgine. nam ſi eſſet vidua, & habet ex priore marito filios, aliud eſſet. Vel ſecundum
Io. leges illæ non cootradicunt, quia ideo vel hoc ipſo quòd omnia bona ſua io dotem
2 dedit, noo † caſſatur dotis datio, ſed alia ratio poteſt ſubeſſe, quia circumuẽta eſt in quã-
titate, cum plus dedit quàm debuerit. vel quia oon ſeruauit filiis debitum bonorum ſub-
ſidium: vel quia non tantum dedit filiis prioris matrimonij: vt dicunt. ll. illæ. hoc autem
ipſo quòd omnia dedit, noo impeditur, vt hîc dicit.

1 *Rei inæſtimatæ in dotem datæ, dominium acquiritur.*
2 *In reſtituenda dote, quando datur electio marito.*

L.5. QVOTIES RES *æſtimatæ* &c. Hic videtur arg. cõtra. noſtræ opinioni, qui dicimus †
1 rei inæſtimatæ in dotem datæ dominium adquiri. ſed non contradicit: quia ſi
æſtimatæ dẽtur, adquiritur dominium, & irreuocabiliter. ſi inæſtimatæ, ſimiliter acqui-
ritur. ſed ſoluto matrimooio reſtituuntur: vt j. eod. in rebus. nec hîc erant æſtimatæ ob
hoc, quia ſi diminuerentur, tantum pretium redderetur. tunc enim res in eodem pretio
debeot reddi: vt j. eod. ſi ioter. ſed ideo, vt diſſoluto matrimonio reddantur res vel pretiũ.
2 tuoc enim ſi conuenit de rebus reddẽdis reſtituentur. alioquio dabitur † electio marito:
vt ff. eod. plerunque. §. vlt. & iſta æſtimatio vera venditio eſt: vt in prædicta l. plerunque,
continetur. *Velut.* Expreſſiuum eſt veritatis, ſicut in definitione legis inſtit. de iure natu.
§. lex eſt. *Et iure.* Scilicet ceſſante omni dolo. ſi enim alter fuerit circunſcriptus, ſubueni-
tur ei etiam maiori xxv. ao. vt ff. eod. iure ſuccurſum eſt. §. vlt.

1 *Lex magis prouidere voluit patri & filiæ, quam matri & filiæ.*
2 *Per nudum pactum non fit nouatio.*

L.6. AVTA. *Nec enim eadem eſt cauſa patris & matris* &c. Sed quare eſt aliud in matre & a-
uia quàm io patre? imo idem eſt, quia filia habet à lege tantum actionem ex ſtipu-
latu, ſicut io patre: vt infra de rei vxoriæ act. §. accedit. & §. ſequen. Reſpond. magis vo-
1 luit lex prouidere patri & filiæ † quibus datur actio à lege, quam matri & filiæ, quibus
non datur actio tacitè à lege, imo oportet quòd mater ſicut quilibet extraneus paciſca-
tur, ſicut dicit ille. §. accedit. in fine. & in extraoeo dic ſecundum Io. vt ibi notaui. ſi ergo
mater nudo pacto cõueniat de reſtituendo, cum ante oon poſſet agere, ex hoc actio na-
ſcitur. ſiue enim in traditione pactũ apponatur, ſiue incootinenti poſt, naſcitur actio: vt ſ.
de pact. inter empt. l. 1. & de rer. permut. rebus. & actionem iſtam tranſmittit ad heredes,
vt hîc dicit. ſecus io patre: quia cum prius competeret ſibi & filiæ actio à lege, non noua-
2 tur nudo pacto, cum per nudum † pactum nõ fiat nouatio, ſed per ſtipulationem. & ideo
ſi poſt matrimonium nudum pactum apponatur, non præiudicat filiæ, nec fit nouatio.
ſed ſi interueniat ſtipulatio, & incontinenti, valet. ſi verò ex interuallo, neceſſarius eſt cõ-
ſenſus filiæ. ſi quidem ante ouptias data dote apponat, ſiue incontinenti ſiue poſt, ſiue
conſenſu filiæ valet: vt ff. ſolut. matr. quotiens. & fallit hic quod habuimus. ſ. de pact. io
bonæ fidei. noo enim oaſcitur hæc actio ex pacto ioconuoenti appoſito. fallit & ſupra de
vſur. quamuis. & ff. de religio. quod ſi locus.

L.7. CVM A SOCERO.] *Sub tempore dationis.* Quandocunque ante matrimonium licet,
non autẽ poſtea: vt ſ. l. prox. no. Tecũ paciſcendo. vt ſibi ſoli reſtituatur vel pactus eſt
quòd

quòd maritus lucretur. Cõditionem eius lædere non potuit. ſi enim expectatur filia quãdocunque id eſt, quandocunque pro dote. i. quando emancipatur, ſi pater fiat ſuſpectæ vitæ, vel præmoriatur pater, *id pactum non debere ad ſui diſpendium operari*, de Iure defenditur. i. allegatur: vt de hac materia bene tractatur. ff. de pact. dot. cum dos.

1 *Olim per quodlibet verbum, non cõtrahebatur obligatio.* 2 *Senſus magis ſpectandus, quam verba.*

ETIAM *Si non dotem. Vt eam ſequerentur* &c. Videbatur cõtra maximè ſecundum ve- L.8.
1 tera iura, vbi non per quodlibet verbum contrahebatur † obligatio. hodie contrariũ eſt: vt not. s. tit. proxim. ad exactionem. vel propter verba inepta: quia cum res iſtæ ſint
2 inanimatæ, non poterant ſequi propriè. ſed lex ſpectat hic magis † ſenſum qnam verba: ſicut & dicit quoddam generale: quod probari poteſt. ff. de adimen. lega. l. 3. §. conditio. & de re iudi. in ſumma. & j. quæ res pig. oblig. l. vlt. ſi tamen verbo non poſſunt reſupinari ad ſenſum, non ita eſt: vt ſi nolui legare fundum & legaui domum vel ſimilia, vt ff. de leg. 1. l. 2. & 3. *Aequiſſimum.* i. de æquitate. de iure enim ſtricto videbatur contra. ſed hic ſenſus ſpectatur magis quã verba: vt s. dixi. *Vt etiam id quod additamenti* &c. Videbatur cõtra, cum iſtud non receperit tenorem ſtipulationis. & ita videretur quòd ad filiam pertineret, vel heredes filiæ. ſed hic contra: quia in acceſſorio, quæ in principali dicuntur, videntur repetita: vt ff. de pact. dot. inter ſocerum. §. cum inter. & eſt ſimile huic. l. s. de donat. ante nupt. ſi cum ante nup. & j. de do. quæ ſub mo. ſi prædiorum.

DOTIS TVÆ &c. Licet aliàs reſp. multa habeat priuilegia: vt ff. de iur. fiſc. l. 1. & 2. L.9. de Iure fiſci. hic tamen potior eſt cauſa dotis circa hypothecas quàm reip. cui poſtea maritus obnoxius factus eſt. aliud ſi fiſcus eſſet prior tempore: vt de priuileg. fiſ. l. 2. & fallit quod hic dicitur. j. quib. mod. pig. vel hypothec. ſol.

CVM DOTEM. *Ex empto.* Id eſt, emptione. non enim datur actio ex empto mulieri. L.10. vnum enim ſæpe ponitur pro alio: vt infra ſi ſeruus emi ſe. & ff. de act. emp. veteres. ſed & habet ex ſtipulatu: vt no. s. eod. l. 1. *Res deteriores fiant.* ſcilicet poſt matrimonium contractum. ſecus ſi ante, vbi autem ante matrimonium, diſtinguitur: quia ſi omnino perimitur res, periculum non pertinet ad maritum. ſecus ſi deterior fiat, ſicut in emptione: vt ff. de periculo, quòd ſi pendente. & ff. eod. plerunque. §. ſed ante. *Recipiatur.* Quaſi dicat nullus.

DE HIS. *Mariti tui eſſe actio.* &c. Si fuerunt æſtimati, cum ſit venditio. & ita ſit domi- L.11. nus. idem ſi inæſtimatis: vt s. de rei vendica. dote. præterea dicit lex quòd ſi ſeruus dotalis fuerit heres inſtitutus, maritus debet iubere quòd adeat hereditatem, & ſi non vult conſtante matrimonio, reſtituatur vxori vt inbeat: vt ff. ſolut. matr. ſeruus dotalis.

EX PECVNIA. *Non tibi quæritur.* Intellige quando auctoritate ſua emit non volun- L.12. tate vxoris. alioquin cum eſſet ſibi vtile, mulieri acquireretur: vt ff. eod. ita conſtante. & l. cum vir. §. vltim. *Cum neque maritus.* Videbatur contra. quaſi ipſa haberet dominium in marito.

SI A MATRE. *Scienti vitrico veſtro datum eſt* &c. Si incepit à traditione, & ſciuit alie- L.13. num, non poteſt agere de euictione. ſi à promiſſione, poteſt, licet ſciuerit alienum: vt j. de euict. ſi fundum. & s. eod. l. 1.

MATER PRO FILIA. Aliàs, neq; mater pro filia. *Niſi ex mag. & proba. vel legit.* &c. L.14. Non ſufficit dicere magna & probabili: quia videtur magna & probabilis, ſi mater fuerit diues, & pater non. ſed de tali non loquitur. vnde addit, vel lege ſpecialiter expreſſa: veluti quando mater eſt hæretica: vt s. de hæret. & Manich. cognouimus. *Pater autem* &c. Cogitur enim ipſe eam dotare, & paternum eſt officium: vt ſupra de dot. promiſſ. l. vltim.

CVM CITRA. *Conſtet.* Vt infra de rei vxo. act. §. & nemo. *Sine dubio.* Multæ enim L.15. leges ponuntur de caſibus indubitabilibus. vnde non valet obiectio ſcholaſtica: videtur quòd lex non poſſit ſtare, quia de hoc non erat dubium. *Non habentur irrita.* Ergo cum non ſit neceſſarium eam redigi in ſcriptis, ſi redigatur & amittatur inſtrumentum, nihilominus peti poterit. ſic s. de fide inſtru. l. 1.

L.16. ANTE DIVISIONEM. *In dotem dare non prohibetur.* Sed poſt litem conteſt. nō poteſt alienare: vt s̃.communi.diuid.l.1.verum eſt alio modo.ſed hîc in dotem dabat: & ideo etiam poſt litem conteſt.non prohibetur: vt J̃.de liti.l.vlt.

L.17. RES QVAS. Planum eſt.

L.18. SI SOCRVS. *Fundum apud te* &c.Sed nonne videtur quòd reſtituendus ſit vſusfructus ſocrui, cum maritus non eſſet pactus de eo lucrando ſi vxor præmoreretur in matrimonio? ſed intellige.l.iſtam, quando cum ſocru & filia pactum erat interpoſitum quòd lucraretur proprietatem & vſumfructum maritus ſi vxor præmoreretur in matrimonio. intellige etiam quando ſocrus pacta fuerat de eo reſtituendo ſibi. alioquin non haberet: vt not.s̃.eod.auia. *Conductrice.* ſ. filia vxore mortua. diſtingue vtrum à domino proprietaris ſit conductus vſusfructus, an ab vſufructuario.ſi à domino proprietatis,potuit conſtituere ſeruitutem, & me facere vſufructuarium: & tunc morte conductricis extinguitur: vt s̃.de vſufru.ſi à domino.ſecus ſi ab vſufructuario, qui ſeruitutem in me transferre vult cum ſit ius perſonale,ſed fructus perceptionem: & iſta non extinguitur morte conductricis: vt hîc,& ff.de peric.& commo.rei vend.quòd ſi pendente.§.vlt.

1 *Pactum de dote retinenda, quãdo non valet.* 2 *Falcidia,quando ſine onere detrahenda.*

L.19. CVM PATREM *Pro filia.*ſua. tibi,genero ſuo, *ſi poſt mortem ſuam.* patris.ſ. *conſtituta.* filia. *Rebus humanis* &c. Secus ſi cõuenerit vt morte mariti diſſoluto matrimonio liberis extantibus dos apud ipſam remaneat. non enim valet † tale pactum: vt ff. de pact.
1 dota. l. 2. & J̃. de pact. conuen. l. quamuis. ſed & ſi mulier fecit pactum cum dotante vt fructibus fundi dotalis ſatisfactum creditori mulieris ſit, ante matrimonium valebit, matrimonio verò contracto non valebit: quia tunc quædam donatio erit: vt ff.de pact.dot. quætis. *Hannæ.* Proprium nomen eſt. *Nec quicquam ex ſtip.pet.vel ſanxiſſi.* Patrem.ſ.proponas. *Nulla competit actio.* Fallit s̃.ad exhibendum. *Ac tibi.* ſ. genero.potuit enim dixiſſe gratia coheredum: vt ff.de leg.3.fideicommiſſa.§. interdum.item gratia tui qui eras gener. *Poſt euentum conditionis.* Id eſt, mortua filia in matrimonio. poſt mortem patris. *Quatenus accepit.* Imo & ſi nō accepit,quia mortis filiæ cauſa videtur donaſſe: vt ff.de dot. præleg.Seia.& s̃.eod. Ergo reuocari poteſt,niſi ſic donec,ne reuocet: vt ff.de dona.cauſa mortis.vbi.vel fortè hîc declarauit ſe donare inter viuos.& arg.iſtius.l.dixit R.ff.de leg.2. cum pater.§.Titio. quia & Falcidia † ſine onere & fideicōmiſſum debet ibi haberi. vnde
2 ita notauit in fine illius.§.quia iniquitas occurrit, quo ipſa enitetur, vt prudens indulget conſilium.ſed contra.ff.ad Trebel.Lucius.§.maritus.dic ergo iniquitatem, quia iure cōmuni ſic ſolet contingere, vt Falcidiam habeat, & debitum deducat: vt J̃. ad leg. Falcid. in imponenda.ſed ibi non Falc.in imponenda.ſed ibi non facit.ſic ergo eſt iniquū.ſed tamen quia ipſe ſciens voluntatem defuncti adeundo conſenſit,cogitur parēte: vt ff. ad l. Falcid. ſi debitor.

Deeſt in manuſcripto.

L.20. PRO ONERIBVS *Matrimonij.* Tenentur enim alimenta & medicinam præſtare: vt ff.ſolut.matr. ſi cum dotem. §. ſin autem. *Manifeſti iuris eſt.* Et ita patet quòd ſi dentur fructus,non valet donatio inquantum locupletior facta eſt.ſi autem non fieret locupletior,valeret donatio. & ideo fructus ex re data perceptos ſuos facit,& etiam vſuras ex pecunia. vnde & ſi detur ei res aliena,vſucapere poteſt: vt ff.de vſur.fructus.& de dona. inter vir.& vxor.de fructibus. & l.ſi conſtante.

1 *Aeſtimatio facit venditionem.* 3 *Conductor de caſu fortuito non tenetur.*
2 *Aeſtimatio,quando fieri ſolet.* 4 *Pretium,ſecũdum diuerſa tempora mutatur.*

L.21. SI INTER *Virum & vxorem. Intra quinquennij.* Dictum eſt ratione exēpli.idem enim intra illud ſpatium: & ideo dicit fortè. *Quoquo modo.* Scilicet vel diuortio. *Non pretia ſpecierum* &cet. Quotiens enim æſtimatio fit, ſiue aliud appareat, præſumitur facta
1 emptio, & reſtituetur † æſtimatio: vt ſupra eod. quotiens. & ff. Locati,cum fundus inſtructus. ſed hîc erat pactum quòd eadem res in eodem pretio redderentur: & ideo non pretia ſpecierum dari, ſed ipſæ res debent reſtitui. non ergo poteſt facere æſtimationē,ſi res extant vel aliud ſibi dare. *Diminuta.* Idem eſt deteriorata: licet aliàs recipiatur. vt ff. de petit. heredit. deperditum. ſi ergo deperdita eſt, reſtituitur æſtimatio. ſi deteriorata, reſtituitur

reſtituitur res in eodem pretio:quia dabitur quanto minus valet quam eſſet ęſtimata.ob
2 hoc enim † fuit æſtimatio facta, vt ſi res eſſet deperdita aut deteriorata, non alio pretio
quàm quo fuerit taxata poſceretur.& eſt.l.iſta arg.pro locatoribus equorum,qui quãdo-
que æſtimant equos ſuos. vnde dic quòd non fit æſtimatio vt reddatur pretium re ma-
nente:ſed ſi perierit, quòd agatur ad tantum pretium. quare ſi res extat, debet eam red-
dere. ſi autem dolo vel culpa conductoris deſierit eſſe in rerum natura,non reddet rem,
ſed præſtimatum.nã propter hoc fit æſtimatio,vt hîc. ſi verò non dolo vel culpa ſed caſu
3 fortuito perierit,non † tenetur cõductor,arg.ff.pro ſocio. Iulianus ſcribit.§.damna.& ff.
commod.ſi vt certo.§.2.nec obſtat ff.de æſtima.act.l.1.§.vlt.nam quod ibi dicit, quòd æ-
ſtimatio periculum facit eius qui accipit,nõ eſt intelligendum de periculo caſus fortuiti,
ſed de culpa & de dolo.ſed quęret quis, vtrum pertineat periculum ad maritum,ſi res in
4 ſubſtantia deteriorata non eſt, ſed in pretio. mutatur enim pretium † ſecundum diuerſa
tempora, maximè vini & frumenti. Reſpond. quod actum eſt inter eos,ſeruabitur.vel ſi
nihil appareat,periculũ non pertinebit ad virũ,ſicut dixi in caſu fortuito,cum non fuerit
in dolo vel culpa.idem quando melioratæ ſunt in pretio,nõ in ſubſtantia:quia tale emo-
lumentũ potius ad mulierem quàm ad maritum pertinet:vt ſit eadem ratio contrariorũ.

REM QVAM *Nec rece.alie.non poteſt*. Sed ſi recepit,videtur quòd poſſet,& hoc ſecũ- L.22.
dum leges iſtas. hodie enim & ſi dos ad patrem redeat, non tamẽ licet ei diminuere
prioris dotis menſuram: vt ĩ.tit.1.authen.ſed quamuis.

SI PRÆDIVM. *Cum rei tibi quæſitæ* &c. Sic ergo in præiudicium mariti nõ tenet alie- L.23.
natio. ſed dubitari poſſit, vtrum teneret in præiudicium mulieris. & videtur quod e-
meori non præiudicet, cum credat eam habere dominium: ſed vxori, arg. ſ. ad Velleia.
authen.ſiue auiæ.

SI DOTEM. *Incontinenti*. Pactus eſſet,licet poſt,culpa libertæ ſolnatur matrimonium, L.24.
nihilominus agitur vt ĩ.authen.de nupt.§.eſt quodam.ſed hic non fuit pactus: & ideo
præſumitur donare dotem. ſed nõne videtur quòd cum perſona reuocetur, quòd & dos
debeat reuocari? ſed alia eſt ratio,quia cum culpa libertæ ſoluatur matrimonium,reuo-
catur in ſeruitutem propter ingratitudinem, dos debet manere penes maritum : vt ĩ. de
diuort. conſenſu.

SI MVLIER. *Dari*. Reddi. *Vt de ea teſtari poßit*. Sic ergo comprehendit antecedens tẽ- L.25.
pus mortis,& ita reſtituetur dos matrimonio conſtante.ſed ſi hoc dicemus,eſſe con-
tra. l. quia lex dicit quòd matrimonio conſtante dos ſolui non debet, ſed donationis in-
ſtar obtinet: vt ĩ. ſi dos conſtante matrimonio.intellexiſſe. ergo quòd non denotet con-
ditionẽ quod hîc dicitur, vt de ea teſtari poſſit, ſed cauſam impulſiuam,qua ceſſante ni-
hilominus cõmittitur ſtipulatio,vt habemus & not.ſ.de cond.ob cauſam.l.3.§.ſubtilius.

SI GENERO. *Extraneo*. Non ratione ſanguinis,ſed ratione poteſtatis.quia erat eman- L.26.
cipatus : vt ĩ.tit.j. *Nec ſibi ceſſare volun*. Si tamen eſſet in poteſtate filia pro qua dabat
dotem , haberet tacitam ex ſtipulatu : ſicut in eo qui mutuo dat, & ſtipulatus eſt alteri
dare.licet enim alius agere poſſit,ipſe tamen habet certi condictionem.ff.ſi cert.pet.cer-
ti condictio.§. quoniam ergo. *Nec tibi* &c. Ex pacto tamen aui materni habet aliquis v-
tilem actionem: vt ff.ſolut.matr.Gaius Seius. *Quærere potuit actionem* &c. nam quod po-
tuit noluit: & quod voluit non potuit: vt ſ.ſi quis alteri vel ſibi,multum.

LICET DOS. *Remanſerit*. Ex traditionis fortè pacto,vel iure legati. *Pro rebus tamen he-* L.27.
reditariis. Quæ non ſunt dotales. *Solemnibus penſionibus*. Quæ ex rebus dotalibus non
debentur. nam ſi ex rebus dotalibus maritus parere deberet, cum vnuſquiſque pro his
agris quos poſſident præſtent pẽſitationes,ſpeciale tamen eſt in impenſis funeris quæ nõ
ſoluuntur ab heredibus,ſed à marito : vt ff. de relig. Celſus.& l.funeris.& ll.ſequentibus
& præceden. quæ tractant de iſta materia.

MVLIER. *Generali*. Omnium bonorum. *Vel ſpeciali*. ſ. ad dotem conſtituendam.ad L.28.
cauſam enim ſpecialem curator conſtitui poteſt : licet aliud ſit in tutore : vt inſtit.
qui dari tut.teſta.poſſ.§.certe. *Tempore creationis ipſe*. ſ.tutor,curator.& eſt intelligendum
quod dicit. l. iſta, quando dos conſtituitur in rebus mobilibus. ſecus ſi in immobilibus.
tunc enim nõ ſufficeret curatoris auctoritas, imo neceſſarium eſſet decretum , vt notari
poteſt.ĩ.de adminiſt.tut.lex quæ tutores.

1 *Mulier in paraphernalibus, conſtante matrimonio agere poteſt.*
2 *Donatio propter nuptias, conſtante matrimonio peti non poteſt.*
3 *Quando quis re ſua, male vti dicatur.*
4 *Abuſus rei ſuæ, vxori facultatẽ agẽdi præbet.*
5 *Dos teſtibus vel inſtrumentis, probari debet.*
6 *Mulier omnibus præfertur, excepto fiſco.*
7 *Fiſcus, habentibus expreſſam hypothecam, nõ præfertur.*
8 *Paraphernalia conſtante matri. peti poſſunt.*
9 *Quãdo cõſtante matrim. ad dotem agi poteſt.*

L.29. VBI ADHVC. *Reſque ſibi ſuppoſitas.* Hypothecæ per legis poteſtatem. *Et ante nupt.
dona.*&c. In tribus volebat ſibi conſulere mulier, in dote, in donatione propter nu-
ptias, in rebus paraphernalibus. & videbatur quòd in omnibus deberet ei obſtare exce-
1 ptio, præterquam in paraphernalibus. In his enim etiam conſtante matrimonio † pote-
rit agere, nec maritus cõtra ſuam voluntatem auſus erit ſe intromittere. & quòd hoc cõ-
ſtante matrimonio poſſit percipere probatur. ĩ. de pact. conuen. l. hac edictali. & l. vltim.
ſed quomodo eſt hoc intelligendum, quòd maritus ad inopiam ſit deductus? eſt ne hoc
cum pauper eſt. i. minus, habet. L. aureorum: vt de actu nonnulli: & minuſculariæ eſſe di-
cuntur. L. aureorum hodie ccc. per authen. vt notaui. ĩ. de ſenten. ex peri. authen. niſi bre-
ues. poſſet enim eſſe quòd cum acceperit eam in vxorem, non habebat. L. ſol. vel x. & ideo
intellige deduci eum ad inopiam: ex quo apparuerit mariti facultates ad dotis exactionẽ
non ſufficere: vt ff. ſolut. matr. ſi conſtante. ſed videtur quòd nimis tardè conſulatur, cum
ſua facultas non ſufficiat ad dotem petendam. præterea ſecundum hoc nunquam pote-
2 rit donationẽ propter † nuptias petere conſtante matrimonio vt habeat. cum enim tunc
demum agat cum non ſufficiunt ad dotis exactionem: ergo non exigeret donationem
propter nuptias, cum nec dotem exigere poſſit. etiam quod dicit, ad inopiam: intellige ſi
ſatisfiat eo tempore cæteris omnibus creditoribus. Verbi gratia dedi. c. in dotem. vir ha-
bet ccc. forte debet cccc. modo facultas eius non ſufficit ſi ſolueret omnibus: & ideo ipſa
tunc poteſt præuenire alios, & ſibi facere. iure tamen authen. poterit eum conuenire, ex
quo cœperit male ſua ſubſtantia vti: vt ĩ. authen. de æquali. dotis. coll. vij. §. vltim. Sed eſt
ne hoc intelligendum ſi dederit vnum denarium meretricibus? videtur quòd ſic. ſed Io.
3 intellexit quòd male vti inchoët † ſecũdum vulgi opinionem, cum homines dicunt, fa-
cit male factum ſuum, quia eſt tota die in taberna, & ludit. recurritur enim tunc ad opi-
nionem accolarum vel vicinorum, arg. ff. de fun. inſtru. & inſtru. leg. cum de lanionis. §.
aſinam molendinariam. & voluerunt quidam dicere quòd authen. nõ corrigit. l. nam ibi
facit mentionem de. l. iſta. & hoc dominus Alb. ſecundum Io. contra. ibi enim dicit quòd
4 ſtatim cum inchoauerit ſubſtantia ſua † male vti, poterit agere. hîc autem loquitur cum
illud vitium venit ad perfectionem, vt quia verſus eſt ad inopiam. & ita cum verba non
compatiantur, illa non determinatur per hanc, vt male inchoët vti ſubſtantia ſua cum ad
inopiam deducitur. imo hæc corrigitur. ita eſt in dote. idẽ in donatione propter nuptias.
Habes hîc authen DONATIONEM quoque &c. non tamen perfectè dicit. vnde ille
qui eam poſuit, melius dixiſſet ſi poſuiſſet quòd ſtatim dum inchoat male vti, poterit vẽ-
dicare, ſicut eſt in corpore authen. & ideo dominus meus adiecit alia verba. ĩ. authen. i.
de colla. quam ille qui eam poſuit. *In hoc caſu.* cum deductus eſt ad inopiam. vnde qui
poſuit authen. videtur ſentire cum domino Alb. ſed ſecundum nos melius alia verba po-
nuntur, vt ſ. dixi. & videtur quòd hoc authen. nihil addat, cum in lege veteri idem dica-
tur. Reſpon. addit: qui rei vendicationem habet per authen. in donatione propter nup.
quę ſibi lege veteri non dabatur. & intellige quando in donatione continebatur ſpecies,
& facta erat traditio, tunc habet directam. vel promiſſio, & tunc habet vtilem. ſi enim eſ-
ſet in genere, quomodo vendicaretur. *Tenenti.* Quia fortè obligauerat maritus de rebus
ſuis vxori pro dote. non intellige quòd teneret tanquam domina propter communem
5 vſum: vt habes in l. ſeq. & oportet probare dotem † teſtibus vel inſtrumentis, vt ſic con-
feſſioni mariti qui habet creditores, & nõ eſt ſoluẽdo, ꝓpter fraudẽ nõ credatur: vt in au-
thẽ. dicitur ſ. de do. ante nup. ſed iã. *Vocatæ.* ſ. mulieri. *Aliquãdo actionẽ.* Quia cui damus
actionẽ, eidẽ & exceptionẽ multo magis præſtare videtur: vt dicit regula iuris. *Secundum*
6 *legũ diſtinctionẽ.* Hæc eſt legũ diſtinctio ſecundũ quoſdã, vt præferatur † omnibus exce-
pto fiſco: vt ĩ. de priuil. fiſ. quãuis. & exceptis filiis prioris matrimonij. excepto etiã credi-
tore qui mutauit ad militiã emendã: vt ĩ. de pig. l. vlt. alij diſtingũt pignora ab hypothecis.
Io. diſtinxit vtrũ qui priores sũt habeãt tacitas hypotec. an expreſſas. ſi tacitas, præfertur
omnibus

omnibus:quia priuilegiũ quod dedit, cũ ſit ius ciuile,alia lege lata tolli poteſt:vt inſtit.de
iure naturali. aliud cũ expreſſa eſt hypotheca, quia cũ paciſcitur, de iure naturali:& ideo
7 non ita tollitur. vnde & fiſcus non præfertur † creditoribus habentibus expreſſas hypo-
thecas:vt ff.qui pot.in pig.ſi pignus.& no.ĵ.qui pot.in pig.l.vlt.vel dicas ſecũdum legum
diſtinctionem,quia non eodem modo diſtinguit lex in pignore dotis & donationis pro-
pter nup. vt ĵ.notaui. præfertur ergo in dotem circa hypothecas: ſed in donatione pro-
8 pter nuptias non.præfertur ergo:vt qui pot.in pig.hab.l.vlt.§.vlt. paraphernales † quãdo
vult etiam conſtante matrimonio petere poteſt: vt ĵ.de pac.conuen. & quòd pro eis ha-
beat res obligatas,legitur ĵ.de pac.conuen.l. vlt. ſed quare dicit de vendicanda hypothe-
ca in donatione propter nuptias, cum eius emolumentum ad eam ſoluto matrimonio
non pertineat?Reſpond.intelligendum eſt quando ſperabat ſe lucraturum,vt quia pactũ
factum erat de ea lucranda ſi præmoriatur maritus in matrimonio,exactio ei competere
poterat.& ita in hoc caſu conſtante matrimonio agetur. poteſt eſſe & alius caſus vbi cõ-
ſtãte matrimonio:vt ff.eo.muro.§.manẽte.aliàs ſi ſolueretur, videretur donare:vt ĵ.ſi dos
9 conſtante matrimonio l.ij. ſed & alibi agi poteſt † ad dotem conſtante matrimonio : vt
ĵ.de diuor.l.j.& ff.eo.quemadmodum §.j.& ſ̃.de nupt.ſi vt proponis. ſed illud quia con-
traxit ceſſante voluntate patris.aliàs conſtante generaliter matrimonio non agitur pro
dote.*Abutatur*.id eſt in totum conſumat. aliàs ſumitur pro malo vſu, vt patet cuilibet in
infinitis exemplis.*Sed fructibus earum*.Vnde habet vir vtile dominium, ſed directũ amiſit.

1 *Poſſeſſio,in rem parit actionem.*
2 *Dolus,pro poſſeſſione habetur.*
3 *Res dotales,quare æſtimantur.*
4 *In rebus dotalibus,quoad creditores nulla eſt opus diſtinctione.*
5 *Vxor remanet domina dotis.*
6 *Filij, rerum patern. dicuntur quodammodo domini.*
7 *Solus vir,rem dotalem vendicare poteſt.*
8 *Vtile dominium, nõ impedit hypothecariam.*
9 *Vſucapio, pignoris conuentionem non extinguit.*
10 *Dotale prædium, non poteſt præſcribi vel alienari.*

IN REBVS. *Si tamen extant.* Ideo dicit,quia ſi poneres quod non extarent, non poſſet L.30.
agere rei vendicatione,cum in eo quod non eſt,non poſſit haberi dominium : quia nõ
1 poſſidetur.ſed & poſſeſſio † in rem parit actionem:vt ĵ.iu.mutan.cauſa.l.j. ſi tamen dolo
2 deſinat poſſidere,vel dolo alienauit,habet locum vtilis. nam dolus pro † poſſeſſione ha-
betur:vt ff. de reg.iur.parem conditionem. *Siue æſtimatæ*. Hoc cui videtur inconueniens:
quia ſ̃.loquitur in rebus dotalibus:ergo in non æſtimatis:vt ĵ.de rei vxo.act.§.ſedne.præ-
terea alia ratione videtur inconueniens:quia ſi æſtimatæ ſunt, nonne ſunt mariti : & ſo-
luto matrimonio tenetur præſtare æſtimationẽ vel pretium? videtur quod pretium poſ-
ſit petere,& res vendicare:vt ſ̃.eo.quotiẽs: ſed intellige hoc quod hic dicitur de æſtima-
tis,quæ pro non æſtimatis debent reputari : vt quando æſtimantur ob hoc vt videatur in
3 quantum † factæ fuerint deteriores ſoluto matrimonio:vt habuimus §.eo.ſi inter virum.
& dic quòd hic appellat res dotales quæcũque in matrimoniũ ſiue æſtimatæ ſiue inæſti-
matæ.vel intellige cum vir eſt non ſoluendo,& res ſunt æſtimatæ. habet enim ſoluto ma
trimonio rei vindicationem ad res illas,ſicut extẽdit ſe ad res donatas viro,vel ab eo em-
ptas:vt ff.de donat.inter vir. & vxo.l. vxor marito. in his ergo rebus habebit rei vindica.
arg. ff. de pecu. ex facto. *Prærogatiuam*. vt ſ̃. l. plenam. ſine rei traditione enim datur rei
vindicatio:& nemo creditorum mariti potiorem cauſam in his vendicabit pro hypothe
ca,ſiue,ſcilicet fuerit tacita ſiue expreſſa.nam in rebus dotalibus non eſt diſtinguendum
4 vtrum † creditores mulieri præferantur in expreſſa ſeu tacita hypotheca: quamuis in re-
bus mariti locum habeat talis diſtinctio : vt no.ſ̃.l.proxi. *Et naturaliter in eius permanſerunt*
dominio. Per hoc ergo voluerunt quidam dicere quod vxor ſit domina rei dotalis de iu-
re naturali,id eſt gentium quo rerum dominia acquiſita ſunt:maritus fictione legis,id eſt
5 de iure ciuili.& quòd vxor † remaneat domina, probatur per hoc quod dicit lex teneri
maritum ſi fuerit ſæuus in ſeruis alienis,hoc eſt in dotalibus:vt ff.ſolu.matri.l. ſi conſtãte
§.ſi maritus.& quia pro dimidia reſtituit theſaurum quaſi in alieno inuentum : vt ff.ſolu.
matri.diuortio.§.ſed & ſi vi.Item reſtituit quæſita per ſeruos niſi ex re vel ex opera : vt ĵ.
de rei vxo.act.§.itaque.ſed Io.dixit mulierem non eſſe dominam,imo de iure ciuili & na
turali.& pro ſe induxit contra alios quia lex dicit marito de iure naturali dominium ac-

quiri: vt inſtit. de rerum diui. §. per traditionem. ergo mulier de non iure naturali erit do-
mina. & quod hic dicit naturaliter in eius permanere dominio, intelligebat de quodam
naturali iure primæreo, quo mulier dicitur domina ratione vſus. quia inde alitur & ſuſtẽ-
6 tatur. ſunt enim in promiſcuo vſu. & hac ratione dicuntur filij domini † quodãmodo re-
rum paternarum patribus etiam viuentibus: vt nil deſit eis præter adminiſtrarionem: vt
inſtit. de her. qual. & diffe. §. ſin autem. & ff. de auro & argen. l. Quintus Murius. & ideo
non cum ea agitur furti: vt ff. rerum amo. l. i. & j. de fur. quamuis. quia ergo de rebus do-
talibus alitur & ſuſtentatur, & eatum quodammodo domina eſt, dicitur hanc rei verita-
tem non eſſe deletam vel confuſam. vel alia ratione, quia habet rei vindicationem vtilẽ,
vt dictum eſt ſ. & talis rei veritas notari poteſt quantum ad commodum vel incommo-
dum, non quantum ad ſubtilitatẽ legis, & habetur de ſimili veritate. ff. ad Velle. aliquan-
do. Item quòd non ſit domina, pater, quia ſolus vir iubere poteſt ſeruum dotalem here-
ditatem adire. ergo verus eſt dominus: vt ff. de acquir. hered. ſi quis bona fide. ſed mulier
non poteſt iubere. niſi maritus nolit iubere: quia tunc ipſa poteſt agere vt reſtituatur ma-
trimonio conſtante: vt ff. ſol. matri. ſeruus dotalis. ſeruus ergo non eſt, quia non opor-
7 tet eum reſtituere. Item ſolus vir vendicare † poteſt rem dotalem: vt ſ. de rei vindica. do-
ce. quia tamen maritus obligatur ad rem dotalem reddendam, tenetur de dolo & culpa
quaſi pro rebus alienis: vt dicit lex, ſi conſtante. & quod dicit de alienis, bene gloſat ibi-
dem, id eſt dotalibus. non enim dicit litera illa de ſimpliciter alienis, ſed de alienis ſpe. ſci-
licet demum ſoluto matrimonio. & ita ſpe non re ſunt aliena. ſed poſt matrimonium re-
deunt ad mulierem. primo quod dicit. l. diuortio, de theſauro quaſi in alieno inuẽto, de-
notat improprietatem. quaſi enim ſit alienum propter ſpem futuræ dotis dicit quòd de-
bet habere dimidiam & hypothecariam. ſed qualiter erit hoc: quia ſi habet rei vindica-
tionem, domina eſt rei, & ſua debet eſſe res. ſed hypothecaria debet ſibi obligari. & per
hoc patet maritum dominum eſſe. nam ſi ipſa eſſet directò domina ſua res obligata ſibi
eſſe non poſſet, niſi alius haberet ius in re: vt ff. ad Trebel. l. debitor. & de except. rei iud. l.
8 pen. §. j. & de pignorati. rem alienam, dic ergo quòd vtile dominium non † impedit hy-
pothecariam: ſicut aliàs j. ad Trebel. authen. rogatus. vel lege illud quod ibi ponitur co-
pulatiue, diſiunctiue. dat enim rei vindicationem & hypothecariã, ſcilicet ſi ſit domina,
rei vindicationem habebit. ſi autem vis dicere quòd vir ſit dominus, habet hypotheca-
riam. vnde dicas quod volueris, & eligas. & hoc eſt quod dicit in litera ſequenti, per vtrã-
que viam &c. ſed quare dicit quòd habeat rei vendicationem, cum poſſet agere ex ſtipu-
latu ad res illas dotales: vt j. de rei vxo. act.? dic quòd ideo habet, quia rei vẽdicatio datur
ei contra quemlibet poſſeſſorem: actio autem ex ſtipulatu datur ei contra maritum vel
heredes eius tantum. vnde non habet prærogatiuam. *Poſſidere.* id eſt exercere & habere,
quia incorporales res non poſſidentur. *Omnis autem &c.* Paragraphus iſte incõuenienter
videtur dicere, aut vſucapietur hypothecariæ, aut rei vendicatione? hypothecariæ non,
9 quia † vſucapio pignoris conuentionem non extinguit: vt j. de pigno. vſucapio. nec poſt
10 rei vendicationem curret vſucapio vel præſcriptio: quia dotale † prædium non poteſt
præſcribi vel alienari: vt j. de rei vxo. act. §. cum lex. & ff. de fundo do. etiam. & l. ſi fundũ.
vel conſtante matrimonio, vel eo ſoluto antequam reddatur mulieri. Reſpond. vſucapio
locum habet in rebus æſtimatis, quæ propriè dotales non ſunt, & ideo bene poſſunt vſu-
capi, in quibus datur rei vindicatio ſoluto matrimonio in ſubſidium viro non exiſtente
ſoluendo: vt ſ. dixi. ſed inæſtimatæ non poſſunt vſucapi: vt per l. de fundo dotali, ſiue an-
te matrimonium ſiue poſt. *Parum.* id eſt non. *Iam noſtra lege.* ſuperiore proxima.

1 *Inſinuatio, quoad mulierem non neceſſaria.* 3 *Æſtimatio, quando fieri debet.*
2 *Mora fit ex ſolo tempore, fauore dotis.*

L.3t. CVM QVIDAM *dotes.* Quod hic dicitur, ſummã cõtinebat iniquitatem. ſi enim pro ſe dedit mulier dotem, poterat eam repetere ſoluto matrimonio. ſed vbi alius pro ea dedit dotem, licet eſſet ſtipulata, non poterat, imo habebat neceſſe cedere actionem. & erat mirabile, quia ſibi cõpetebat inutiliter. ei autem cui cedit, datur vtiliter. at hoc bene poteſt eſſe, vt in duobus reis debendi, cum vnus ſoluit debitum, & ceditur ſibi actio contra correum, vel in creditore & fideiuſſore: quia ſi ſoluat fideiuſſor, non habet creditor actionem, & tamen poteſt cedere actionem fideiuſſori, quamuis ipſe non poſſit intẽdere: vt ff. de fideiuſſ. cum his. idem in procuratore meo ſi eum defendam, cõpetit mihi

exceptio

exceptio vel compeoſatio, quæ ſibi non daretur: vt ff. rem ra. hab. procoratot. §. j. ſed contra. eſt l. ff. de pac. & heredi. §. nos autem. *Null. monu. rem indigere.* Forte iſtud habet locum
eum non excedit legitimam ſummam: vt j̃. ea. l. §. ſin autem minor. *Suſpitio aliqua liberorum &c.* Nil autem de libetis qui dotem dedit cogitauit. *Vel cum minor &c.* Et eſt hic ſpe-
1 ciale in minore, quòd oon ſit neceſſaria inſinuatio: hodie † quantum ad mulierem nunquam eſt neceſſaria inſinuatio: vt s̃. de don. ante nup. authen. eodem, curſum. *Panes qui.*
præbendæ quæ percipiebantur de publico. *Quæſtum*. i. quòd lucrari poſſet: vt ff. pro ſocio.
quæſtus. alibi non habetur ratio lucri: vt ff. de actio. empt. ſi ſterilis §. cum per venditionem. *Res principales.* Prædia de quibus reditus obueniebat, poſt bienniũ vſuras ſic lapſum
2 poſt contractum matrimonium, & promiſſionem factam. & nota quòd hic † mora fit ex
ſolo tempore, & hoc fauore dotis. alibi neceſſaria eſt interpellatio. *Vel aurum.* Repere prætet. & eſt ſpeciale in auro, vt eius præſtetur vſura, ſit æſtimatum vel non. *Simili modo poſt biennium.* Sed in maritis poſt annum inducitur mora: vt j̃. tit. j. exactio. *Vnam coadiunationẽ totius calculi.* Vt vniuerſa æſtimentur ſint tanti quanti æſtimata ſunt, vel non. nã & poteſt
3 eſſe quòd vna res iuſtè, alia iniuſte æſtimatur: & ſic fit † æſtimatio. ff. de ædilit. edic. l. ſi
plura. & l. pen. & de euict. l. j. ſed tunc demum, vt ibi dicit, qoando ſingularum rerum nõ ſit æſtimatio, vel pretium deſignatũ. ſed hic erat, & ideo non fit. ſed cur ſingulariter vniuſcuiuſque ſpeciei vel plurium eiuſdem generis exigitur æſtimatio, & non coaceruatione omnium facta ſumma ex omnibus collecta petitur? Reſpond. quia ſi mulier ſe quaſdam obtuliſſe dicat & præbet, non apparet in quantum ab vſura debeat exonerari: nec enim ſcimus quãti fuerint æſtimatæ illæ quas obtulit. vnde maritus vniuſcuiuſque rei æſtimationem declarare debet. vel alia ratione. cum enim bienniũ inducat moram computãdam à tempore donationis, ſi quædam primo, quædã poſt datæ fuerint æſtimatæ, ſi ſumma omnium coaceruaretur, neſciremus quæ primo datæ ſunt. ideo ergo vniuſcuiuſque ſpeciei æſtimationem, & tempus debet oſtendere.

DE REI VXORIÆ ACTIONE IN ACTIONEM ex ſtipulatu transfuſa, & de oatura dotis præſtita.

Tit. XIII.

1 *Pro dote æſtimata, datur actio ex vendito.*
2 *Quod tacitè agitur inter contrahẽtes, pro cauto habendum.*
3 *Pœna, quando facit ſtipulationem vtilem.*
4 *Mulier, prioribus creditorib. præfertur.*
5 *Dos, alia profectitia, alia aduentitia.*
6 *Stricti iuris ſtipulatio, cur ita dicatur.*
7 *Actio ex ſtipulatu, non tranſmittitur ad heredes.*
8 *Propter malos mores, dos olim retinebatur.*
9 *Dos eſt proprium matrimonium.*
10 *Verbum pertinere, latiſſimè patet.*
11 *Cautio, quando non præſtanda.*
12 *Dos in quartam computatur.*
13 *Dotis eſt maximum priuilegium.*
14 *Quod in vno prohibetur, in alio permittatur.*
15 *Diuortium, qua ex cauſa hodie permittatur.*

REM IN *præſenti &c.* Poſſet aliquis dicere imperatori, quòd non aggredi- L. 1.
tur rem maximam: & ipſe dicit quòd imo, & in omni penè corpore iuris
eſfuſam. & ſic facit hic quale procemium. *Omnes dotes.* Nota quòd dicit om
nes. oec enim diſtinguit ſit profectitia, an non æſtimata. ſed & pro æſtima-
1 ta † datur actio ex vendito: vt not. s̃. tit. j. l. j. vt intelligitur ipſa re ſtipulatio
eſſe ſubſecuta, ita eſt quantum ad mulierem, non autem quantum ad virũ: quia non agit
ex ſtipulatu oiſi promiſſio intercedat: vt j̃. eo. §. & nemo. habet tamẽ tacitam hypothecã,
ſicut & mulier: vt j̃. eo. §. & vt plenius. & ita mulier aget ex tacita ſtipulatione quãdo lex
2 preſumit fuiſſe interpoſitũ, ſic & aliàs fit: vt ff. de adopt. his verbis. & alibi qood tacite †
inter contrahentes agere pro cauto habendum eſt, vt ff. ſi cert. perar. Cum quid mutum.
& pacta quædam dicuntur tacita quædã expreſſa. *Et ſi inutil. &c.* Intellige propter diſtã-
tiã interualli vel loci nõ omnimodo, vt not. j̃. eo. §. & vt plenius. *Si enim cum vna in inſtrumento ſtipulatio.* Quidam poſuerunt exemplum quando dos ſtipolata eſt alteri, & poſtea
pœna promiſſa ſi ita non ſeruauerit. prima enim ſtipulatio inutilis eſt, quia nemo alteri
3 poteſt ſtipulari: ſed pœna † facit eam vtilem, quia propter eam non præſtabitur dos: vt
inſtit. de inuti. ſtip. §. alteri. ſed hic exemplum ponere non placuit Io. quia contra literam

iſtam eſt,cum hic loqnatur quando prima ſtipulatio valida eſt,ſequens inutilis.in exem-
plo autem prædicto prima eſt inutilis,ſequens vtilis.primo non præſtabitnr robur primæ
ex ſecunda , & hoc quòd agi poſſit ex prima quæ inutilis eſt,imò timore pœnæ reſtituit,
quòd non ex contractu ſequentis confirmetur præcedens : & ideo alio modo poſuit , vt
ſcilicet quando validus eſt prior cōtractus,& ſecundus inualidus,puta quia ſequitur nu-
dum pactum anteeedentem validum contractum.ſi enim in continenti apponitur,con-
firmatur,& ex eo agi poteſt propter præcedens validum:quod ſine eo non poſſet:vt s̃.do
pact.in bonæ fidei. & ff.ſi eert. peta.lecta eſt. vel poteſt ponere in ſeruo qui mandauit de
ſe emendo.tale enim mandatum non valet.ſi tamen ſequatur venditio,poterit agi man-
dati:vt s̃.ſi ſeruus extero.*Quemadmodum adminiſt.rer.pupil.*vt j̃.de adminiſt.tut.pro officio.
Et in aliu multis &c. Veluti in legato & in conductione:vt j̃.communia de leg.l.j.& tit.in
4 quibus cauſis pignus taci.contra.ex vtroque latere tacita ineſt hypotheca: quia mulier †
præfertur prioribus creditoribus,non autem vir niſi poſterioribus:vt not.s̃. tit.j. vbi.& l.
in rebus.*Vel rebus dotalibus euictis.*Et ita pro re euicta dabitur actio ex ſtipulatu , ſubaudi,
ſi præceſſit ſtipulatio.oportet enim quòd incipiat à ſtipulatione.ſecus ſi à traditione tan-
tum,quia tunc diſtinguitur vtrum fuerit æſtimata,an non:vt legitur s̃. tit.j.l.j. nec intel-
lige quod pro re euicta ideo quod euicta detur actio ex ſtipulatu : vt quidam per hanc li-
teram dixerunt:ſed tamen hoc nō dicit litera:ſed intellige quòd ſi præceſſit ſtipulatio,da-
5 tur ratione ipſius:vt s̃.dixi,& not.s̃.tit.j.l.j.*Et dos ſiue aduentit.ſiue profect.* Dos enim † alia
profectitia,alia aduentitia:vt ff.de iure dot.profectitia. *Et ignorantibus & neſcientibus.* Sed
nonne idem eſt ignorans & neſciens? Et certè non : quia ignorans dicitur qui neſcit ea
quæ ſcire deberet.inde dicitur gnarus,id eſt ſapiens:& ignarus id eſt inſipiens,in eo ſcili-
cet quod ſcire deberet.neſcire autem extēditur ad ea quæ quis ſcire deberet,& quæ pro-
babiliter neſcit:vt notatur s̃.per quas perſo.l. vlt.& in ſumma de iur.& fact.igno. in prin.
Et inutiles ſtipulationes. Propter ineptam conceptionem,vel quia ex interuallo reſponſum
eſt.vel quia fuerunt abſentes,non ratione diſſenſus:vt ſi promiſi vineam, & tu de campo
intelligas.oportet enim quod conſenſus aliquis ſit.nec intellige de inutili, quæ pro re nō
potuit dari , vt in libero homine. *Vel promittatur.* Nota,quòd ſi promittatur dos, maritus
habet actionem ex ſtipulatu. alioquin contra. *Stricto iure eſſe vallatam.* Vt inſtit. de act.§.
actionum.ſed hic ſpeciale eſt quod ſit bonæ fidei , ſicut & actio præſcript. verb. bonæ fi-
dei eſt,quando ex permutato vel de æſtimato proponitur: aliàs non:vt j̃.eo.§.de actio.&
6 dicitur † ſtricti iuris, quia illud ſolum venit in ea quod conſentum eſt inter partes , non
vſura vel fructus bonæ fidei,quia & alia de quibus non eſt actum , non veniunt : vt s̃. de
act.emp.l.ij.quo ad hoc tamen omnes dici poſſunt bonæ fidei,quia in omnibus bona fi-
des exigitur:vt s̃.de act.& oblig. bonam fidem. vnde ſi in ſtipulatione dolus interueniat,
habet locum exceptio:vt j̃.de inuti.ſtip.dolo.ſpeciale ergo eſt hic quod actio ex ſtipulatu
ſit bonæ fidei.Prҿterea aliàs agitur ex ſtipulatu cum incertum eſt in obligatione:vt inſtit.
de verb.oblig.In prin.hic autem ſiue ſit certum,ſiue incertum. *Et omnes quidem euentus.* id
eſt effectus.*Quod dos ex ſtipulatu.*id eſt ab actione ex ſtipulatu.*Pro ſui natura exercens.*ſ.effe-
7 ctus illos.*Ius ad ſucceſſorem.*Speciale tamen eſt in caſu,quod actio † ex ſtipulatu non trāſ-
8 mittitur ad heredes : vt j̃.eo.§. & hoc. *Ob mores retentionem.* Olim propter † malos mores
retinebatur dos:hodie ſublatum eſt,vt hic,& j̃.de diuor.cōſenſu. *Alio auxilio.* Quia ſpe-
cificatæ ſunt cauſæ quare dos retinetur. *Per actionem in rem .* Cum res durat in eadē ſpe-
cie.ſed ſi ſacramentum in contrarium apponatur,non valet , quia prohibitus eſt contra-
ctus talis:vt s̃.de legi.& conſtit.non dubiū.*Vel per vtilem.*Vtilis datur rei vindicatio, quā-
do maritus dedit lanam vxori,& fecit inde veſtem:vt ff.de donat.int.vir.& vxo.ſi mulier
ex pecunia.§.vlt & l.ſeq.vel ibi loquitur de actione in factum , quæ locum habet in præ-
dicto caſu,& ſic competit ad æſtimationem,ſicut in ferruminatis. ff. de rei vind.iur.gen.
§.ij.*Vel per conditionem.*Si conſumpta eſt,& ea locupletior eſt,ſed nec retentio.*Ob res amo-
tas.* Aſſignatur contra s̃.de compen. neqne.& ſolue vt ibi notaui. *Sileat ob liberos retentio.*
Intellige quod dicit de dotis retentione , quando diuortio ſolutum eſt matrimonium.
idem ſi morte mariti,etiam ſi liberi extarent,& pactum factum eſſet de dote lucranda:vt
ff.de dote præleg.l.j. Sed dicéſne eodem modo ſi morte mulieris diſſoluatur, quòd apud
virum non debeat dos remanere,ſi liberi extent? videtur quod non , cum liberi habeant
9 primam cauſam ſucceſſionis, & dos † eſt proprium patrimonium vxoris : vt ff.de mino.
l.iij.

l.iij. & ita voluit dicere dominus M. quod ſcilicet ratione liberorum deberet pater retinere dotem mortua vxore in matrimonio.& pro eo videtur facere j.de coll.l.pen.ſed tamen domino B.& Io. viſum fuit contra.quia ſi ſit materfa. vxor. & ſtipulatio intercedat de dote reſtituenda alicui, debet ei reddi, quamuis habuit liberos. ſin autem ſit in poteſtate patris conſtituta,debet redire ad patrem: maritus tamen non ratione dotis ſed naturali ſtimulo motus tenetur alere liberos & pro eis ff. de iure dot. iure ſuccurſum eſt j. de bonis quæ lib.l.ij. ſol. dos à patre. hodie tamen aliter eſt de conſuetudine, & obtinet ſententia domini M.quia dos apud virum remanet liberis extantibus: quamuis ſit contra ius.*Ne varium genus*.Clauſula iſta videtur referenda ad ea quæ ſ. dixit de dotis retentione.Dixit ob mores,non ad proxima. *Dotis minuunt quantitatem*. ſcilicet ipſo iure, cum dos eſt in quantitate.ſecus ſi ſit fundus, vel res alia immobilis in dote, niſi impenſa reddatur,aut pars fundi, aut totus retinetur. ſi verò in fundum tantum expenſum ſit quantum valet deſiuit eſſe dotalis,niſi intra offeratur impẽſæ: vt ff.de iure dot. ſi is §.quod dicitur,& ad idem ff.de impenſis in re.dota.fac.l.quod dicitur. & hoc in ſumma diligenter tractatur §.item non obiicitur huic actioni. *Hæc voluntate eius &c.* Et ita licet aliàs cum aliquid fit ex voluntate mandetur actio,vt ff.de in rem verſo.l.iij.hic tamen non eſt.*Annua*.in tempore vel die primi anni.*Bima*.id eſt in die vel tempore ſecundi anni.*Trima*.i.in die vel tempore tertij anni:vt ff.de pact.dot.l.aliud.*Si non dolo malo ſuam &c.* q.d.ratione doli adhibiti in dote,condemnatur in ſolidum vel quaſi dicat,ſi erat ſoluendo in odium mulieris deſiit facere poſſe cui nolebat ſoluere totum,nõ habet priuilegium, ſicut lex dicit in ſocio ff.pro ſocio,verum eſt.*Cautione &c.*Forte ſatiſdationis.ſi vero non poſſit ſatiſdare deducto interuſurio medij temporis, ſtatim reſidui condemnatio fiet: & ſi poſſit & nolit,inſolidum condemnabitur:vt ff.ſol.matri.ſi conſtante §.quotiens.*Exactio*.id eſt ſolutio.non intellige quòd petatur intra annum. *Intra annum*. Interim tamen aletur inde, & ſuſtentabitur: ſed tamen pro impenſa funeris ſoceri contra generum ſtatim agere poterit:vt ff.ſol.matr.ſi filia.*Ex bona fide introd. maritus præſtet*. Vel pręſtabit,quæſita ex his,vt ſequitur.non intellige quòd vtrũque præſtet. ſ.vſuram,& quæſtum: ſed in electione erit mulieris quod petat.& intellige de vſuris quando res deſiit eſſe.alioquin res cum quæſtu reſtituitur. *Et legis Falcidiæ ratio emerſerit.* Quia.ſ. legauit vltra dodrantem: vt inſt.ad leg. Fal.§.vlt & ff.ad leg. Falcid.in quantitate §.vltim.*Ex ſubſtantia mariti ſubtrahere*.Intellige ſi fecit inuentarium.ſic ergo deducitur debitum tempore mortis: vt j.ad leg. Fal. in imponenda.*In his caſibus*. Quibuſdam,non omnibus.nam & ſ. dixit quædam eis communia.vt in illo.§.exactio.*Quæ æſtimatæ nõ ſunt*:vt notaui ſ.tit.j.in rebus.& j.eo.§.ſed ne. *Ad*
10 *mulierem pertinere*. Hoc verbum † pertinere latiſſime patet. nam & eum qui habet dominium & alium qui aliquo modo poſſidet, vel qui neutrum iſtorum habet:vt ff.de verbo. ſig.verbum pertinere.hic autem voluerunt quidam intelligere quòd ad mulierem pertineat tanquam ad dominam de iure naturali.nos qui dicimus eam dominam, nullo modo hoc concedimus:imo pertinet ad eam tanquam aliquo modo poſſidentem: & ita reſtituet quæſita per ſeruum,præterquam ex re, vel ex opera. ſed aliunde quæſita veniunt in perſonalem actionem,ſicut dicitur in emptore agẽte redhibitoria:vt ff.de peculio,&c quæritur §.poteſt eſſe.& de redhibitoria,cum autem §.vlt.& l.ſeq. *Et omnia quæ fructuum nomine continẽtur*.Fœtus ergo iumentorum nomine fructuum continetur, non autẽ partus ancillæ:vt ff.de hered.pet.ancillarum.& ita aliud erit in partu ancillæ, quam in fœtu iumenti:vt inſtit.de rer.diui.§.in pecudum.& ff.de vſur.in pecudum. *Sed & nouiſſimi anni &c.* Qualiter computabitur nouiſſimus annus? à Natiuitate Domini, vel à Reſurrectione, vt quidam faciunt? & certè non, imo à prima die ex quo dos fuit promiſſa & tradita, & ex quo contractum eſt matrimonium. nam poſſet eſſe quòd promiſiſſet & non tradidiſſet. præterea poſſet eſſe quod tradidiſſet ante matrimonium contractum. & quòd ita ſit computandum,legitur ff.ſolut.matri. de diuiſione. & l.diuortio.*In rebus*, ſcilicet *non æſtimatis*. Ideo dicit, quia ſi fuiſſent æſtimatæ, eſſet emptor, & ita fructus pertinerẽt ad eum.*Vel nurus vel filij*.vt ff.famil.erciſ.ſi filia §.idem & ſi. *Præcipuam filius defuncti detrahit*.id eſt cum patri dos erat numerata,& in vita eius conſtitit matrimonium, & poſt. ſecus ſi in vita patris matrimonium eſſet diſſolutum. tunc enim non poſſet agere,vt ſ.fa.erciſ.l.ij.& ff.fa.erciſ.ſi maritus.Præſtabitur ergo hic cautio ſecundum propriã
11 naturam ex ſtipulatu actionis. & ita in ſtricti iuris actione præſtatur † cautio, ſicut & in

bonæ fidei:vt ff.de iudi.in omnibus.& de condict.inde.frater à fratre. *Promptum accipiunt exitum*.Ex vno bono aliud ſequatur bonum,& ex vno malo aliud malum.*Vel ipſe dece*.Et ita ſimiliter fit ſui iuris. *Omnimodo*. id eſt ſiue emancipatione fiat ſui iuris ſiue per mortẽ patris.*Maximè ſi ſufficit*. Ergo & ſi non ſufficiat, excludit, qnod falſum eſt. ſed dic quòd ideo dicit,quia confertur & computatur in quartam:vt ꝟ.de inoff.teſt.quoniã.ipſa enim
12 tunc licet per ſe non ſufficiat,cum aliis ſufficit.computabitur † ergo dos in quartam. ſed tamen ſi fecit teſtamẽtum pater,& exheredauit filiam, opotret quòd inſerat cauſam exheredationis:vel ſi prætereat,nullum erit teſta.Olim aliud erat quia licebat præterire:vel ſi erat exheredata non expreſſa cauſa,non poterat agere.hodie noo valeret teſta. quantũ ad inſtitutionem,niſi inſtitueretur heres ſaltem in aliquo,ſcilicet x. ſol.vel xij.& pręterea in eo quod reliquit ei ſicue conſueuit fieri.nam in dote pura non poſſet inſtitui : vt no.ꝟ. de inoff.teſt. quoniam. & ff.de mino.denique §. penul.ſi verò nihil reliquit ei in teſta.teſtamentum non valet ſecuodum moderna iura, ſicut dictum eſt quo ad inſtitutionem. *Quando hoc teſtator*.Hodie fit coll.ex teſta.& ab inteſtato:vt ĩ.de coll.*Vel pacto*.Sicut dicitur in auia ꝟ.de iur.dot.auia. *Stipulatus eſt*.Vel pactũ fecerit.ſed quomodo eſt hoc?nonne numeratione præſumitur data mulieri,& ita per pactum incontinenti appoſitum vel ſtipulatione non tolletur?Reſpond.ſicut cum datur pecunia mutuo,ſi numeraui,& poſtea incontinenti ſtipulatus ſum de ea reddenda,nõ eſt nata obligatio numeratione, & deinde ſtipulatione nouata, ſed magis facta eſt vt perficiatur ſtipulatio : vt ff. de nouat. cum enim.à ſimili dico hic:& ita poteſt fieri ſtipulatio,nec interueniat nouatio.ſed nec per pactum incontinenti:quia per eum non fit.*Vt cum non ſit nouatio*:vt not.ꝟ.de iur. do.auia. & ita licet ex numeratione naſcatur actio, fingit l.nõ naſci,cum ſequitur ſtipulatio. & hoc cum vtilis eſt ſtipulatio.ſi inutilis, agetur ex numeratione:vt ff.ſi cert.pet. certi cõdictio. §.quoniam igitur.*Tunc præſumatur*. id eſt fingatur.præſumi enim dicitur in dubio:hic autem non erat dubium.*Ne quod pro muliere introduximus*. id eſt vt ſtipulatio pro dote repetenda fingatur eſſe facta.*Quæ ab extraneis dantur vel promittuntur*.Et nota quòd maximum
13 eſt † priuilegium dotis:quia ſi ab extraneo promittatur, poteſt agere mulier tãquam ſibi datum:& ſi credat ſe debere & dedit,non repetit:vt ff.de condict. indeb.cum is §. ſi mulier.*Condonaſſe magis &c*. Et ita hoc eſt contra regulam quòd aliquis præſumatur donare.ſic ff.de probatio.Procula. & de dona.inter vir. & vxo.vir.& l.ſi ſeruus. & ff. manda. ſi verò non remunerãdi §.ex contrario. *Et in poteſtate dotanda &c*. Ita aget pro dote parens qui habet eam in poteſtate tantum tacita ſtipulatione. & ita ſecũdum iſtud ius alio modo dicetur dos profectitia, quàm ſecundũ vetera iura.ibi enim non conſideratur, habuit eam in poteſtate,vel non,ſed nomen parentis:vt ff.de iure dot.profectitia §.penult. *Solus pater ſine conſenſu*. Et videtur conſenſiſſe eo ipſo quod non contradixit:vt ff.ſol.matri.l.ij. §.vlt.ſi verò nimis diligit maritum, vel furioſa eſt, non expectabitur eius coonſenſus : vt in eodem §.& l.ſi cum dotem §.eo autem tempore.*Et ſi lis conteſtata eſſet*.Et ita contra regulam generalem eſt.quia lite conteſtata datur actio heredi, & in heredes : vt inſtit. de perpet.& tempo.act. ſed hic tranſmittit tantum ad filiam. & eſt ſimile aliud contra regulam generalem in actione operarum competente patrono pro operis incertis : vt ff. de operis libert.ſi operarum iudicio.*Quaſi proprium patri*.vt ff.de mino.denique §.penul.*Ad ſuos heredes tranſmittebat*. Sed ſi filij erant ſcripti heredes cum extraneis, habebat autem præcipuam.aliud ſi ſine:vt ꝟ.communia vtriuſque iudi.l.vlt.Habes authen.S E D Q V A M V I S dos &c *Aliqua fortuita clade*.& probetur à patre illa fortuita clades:vt in corpore authẽti. de æqualit.dotis.§.quia vero. *Cum autem hypothecam*. pro dote conſeruanda, ſi alienetur. *Et ſi maritus fund.alien.vol*. ineſt enim tacita hypotheca ex vtroque latere : vt habemus ꝟ. eo.§.& vt plenius.*Vt fundum dotalem*.Quid ſi res dotalis fuerat mobilis, vel non fundus? videtur quod teneat alienatio, ſi maritus fuit ſoluendo : ſicut dicitur in ſeruo dotali manumiſſo:vt ꝟ.de iur. dot.& ſi dotis.ſi enim idem eſt in mobilibus & immobilibus,pro ni-
14 hilo diceretur l. Iul. de fundo dot. & quia dicit quoddam generale, quod † in vno prohibetur, in alio permittitur.ſed nec alienare. & ſi alienauit, repetet ſoluto matrimonio: vt ĩ.de agric.l.quemadmodum. etiam ſi iurauerit ſe non venire contra venditionem : vt ꝟ.de legi.non dubium.*Anaſtaſiana lex*. ꝟ.ad Vellcia.iubemus.quę videbatur contradicere:ſed ſoluit vt ĩ.ſequitur.*Intelligi in reb.mariti oportet*. vt in eas teneat renuntiatio, in quibus aliàs non eſt prohibita alienatio.ſed in dotalibus cum prohibeantur alienari,nõ quia

ſint

ſint obligatę,ſi renuntiauerit,non propter hoc poterũt,vt hic dicit. *Vel pro tempore.* ſcilicet
quòd reſtituatur citeriori die vel vlteriori. *Nec contra conſtitutiones*, vt plenius dicit in cõ-
ſtitutione ſequenti. *Bona gratia ſeparentur.* ideo dicit, quia permittebatur olim diuortium
15 vtriuſque bona voluntate,bona gratia interueniente, hodie non, niſi † caſtitatis concu-
piſcentia: vt ĵ.de repudiis & diuortiis.

DE PACTIS TAM SVPER DOTE QVAM ſuper donatione ante nuptias,vel paraphernis.

Tit. xiiii.

1 *Contractus ex conuentione legem accipiunt.* 3 *Ex pacto nudo non naſcitur actio.*
2 *Alumna quæ dicatur.* 4 *Pacta quatuor modis,principaliter veſtiũtur.*

1 LEGEM,id eſt pactum,quia contractus † ex conuentione legem accipiunt:vt L.1.
ff.depoſi.l.j.ſic ȝ.de condic.ob cauſ.ea lege. *Quam dixiſti.* Subaudi, cum con-
ſenſu alterius:quia aliàs non eſſet pactum:vt ff.de pact.l.j. *Cum dotem pro alum-*
2 *na.* Alumna † poteſt dici quæ alit,vel quæ alita eſt. *Dares.* & hoc intellige ſiue
dicatur lex in donatione dotis,ſiue ante paululum, ſiue poſt: vt ȝ.de pac. petens. & ff.de
pact.in traditionibus. *Seruari.* ad excipiendum & ad agendum. & ita intelligimus verba
conſtitutionis Frederici, ſacramenta puberum cuſtodiri, ſcilicet ad excipiendum. habet
enim emptor exceptionem,ſi habeat rem,& poſſet agere contra puberem,ſi nõdum tra-
didit.vbi enim lex dicit aliquid ſeruãdum quo ad exceptionem , videtur quod det actio-
nem:ſicut dicitur ff.de acquir.re.do.ſtatuas.& notaui.ȝ.ſi aduerſus vendi.l.j. *Nec obeſſe ti-*
3 *bi debet.* Soluit quod poſſet allegari,& dicit generale eſſe quòd ex pacto † nudo non naſci-
tur actio: vt ff.de pact.iuris gentium.fallit tamen quando maritus conuenit de dote reſti-
tuenda.inde eſt dotes mulieribus conſeruari.fallit & in conſtituta pecunia & vſuris ciui-
4 tati promiſſis.ſed hic non fuit pactum nudum,imo veſtitum. veſtiuntur quidem pacta †
principaliter quatuor modis,re,vt in mutuo,depoſito. verbo, vt in verborum obligatio-
ne.literis, vt in cautione quæ fit pro futuro,mutuo conſenſu,vt in emptione & venditio-
ne.accidentaliter duobus modis:contractus cohærentia,ſi incontinẽti apponatur : & rei
interuentu,ſi in ipſa rei traditione pactum apponatur : vt ȝ. de rerum permuta. rebus. &
differt re hoc ab illa obligatione quæ re perficitur , quia in eo non contrahitur obligatio
donec res tradatur.hic autem naſcitur naturalis per pactum, licet non ciuilis. *Vtilis*,id eſt
efficax.non dicit ad differẽtiam directæ. *Condictio.* id eſt actio perſonalis,qua dico te obli-
gatum: vt inſtit.de actio.§.ſic itaque.

1 *Fructus ad maritũ pertinent conſtãte matri.* 2 *Maritus, quando fructus habere non debet.*

FRVCTVS. *Repeti non poſſe.* A te muliere.loquitur enim de dote, vt patet in ſuperſcri- L.2.
1 pto.fructus enim pertineret † ad maritũ conſtante matrim. vt ȝ.tit.j.§.itaque.ibi enim
dos eſſe debet, vbi onera matrimonij ſunt: vt ff.de iure do.ſi is qui Stichum. §. ibi.ſecus ſi
2 non ſuſtineret onus matrimonij,quia † non haberet fructus: vt ff.de doli except.l. vlt.pri.
hic autem reddit rationẽ,quia aluit eam,& ideo non repetit.vel poteſt poni in viro, quia
ipſe non poteſt repetere.valet enim talis pactio , adeo vt ſi promiſit ſumptus facere quo
iret vel veheretur,ſi ſumptibus ſuis iuit,repetet: vt ff.de pact.dot.inter ſocerum.valet etiã
conſtante matrimonio,quòd mulier ſe alat: vt ff.eo.ſi patet.§. ex pactis. Item ſi pactus ſit
maritus vt fructus dotis in dotem conuerteret : vt ff.eo.ſi conuenerit. & ponitur in ſum-
ma §.item ſi pactus ſit.

QVAMVIS. *Proficere non poteſt.* Cenſetur enim talis conuentio nulla: vt ff.eo.l.ij. L.3.

1 *Ex pacto alterius datur actio.* 2 *Inutilis eſt ſtipulatio inter patr.& fil. famil.*

PACTVM *dotale. Deceßiſſet.* maritus. *Minus.* id eſt non. *Quærere non potuit.* Directo, ſed L.4.
vtiliter: vt ĵ. eo. pater. poterunt ergo agere ex pacto matris , ſicut faciunt ex pacto aui
1 materni: vt ff.ſol.matri. Gaius Seius.& erit ſpeciale quòd ex pacto † alterius detur actio:
vt no.alios caſus ȝ.ad exhibendum. *Si res.* rite. *Interceſſit.* in perſona noſtra. *Maxime.* Vide-
tur ergo quòd etiam ſi ſint in poteſtate patris, poſſint agere.ſed hoc non eſt verum , cum
2 inutilis ſit ſtipulatio † inter patrem & filium in ſua poteſtate cõſtitutum: vt inſtit.de inu-
ti.ſtip.§.item ſi inutilis.& ideo dic quòd abundat hic dictio maxime: ſicut infra de teſta.

manu.cum conſtitutio. vel intellige quòd valet pactio in his quæ mater dedit filio militi eunti in caſtra,etiam ſi ſit in poteſtate patris,quia cenſentur caſtrenſis peculij: vt ff.de caſtren.pecu.caſtrenſe.& l.ſi forte.& hoc ideo ita notaui diligentet, quia patres quãdoque non ſe habentes tanquàm patres faciunt filios renuntiare patriæ poteſtati propter bona materna,& etiam faciunt eos iurare. non enim valent tales pactiones impediente patria poteſtate.

L.5. HEREDITAS. *Extraneis.* Extraneus appellatur, qui non eſt in poteſtate: vt ſ̃.tit.j.§. accedit.*Teſtamento datur.* & illi dicuntur teſtamentarij heredes.alij legitimi, quibus per legem defertur,vt filij agnati.*Intelligis te nullam actionem.* iſtud locum habet inter priuatos.ſecus in militibus.nam inter eos licet facere pactum de futura ſucceſſione: vt ſ̃.de pac.licet.poteſt tamẽ ita concipi pactum inter priuatos,quòd valebit:vt ſi dicat,promitto tibi omnia bona mea poſt mortem meam. incipere enim poſſunt actiones ab heredibus vel contra:vt ſ̃.vt actio.ab hered.& inſtit.de inutil.ſtip.& de act.& notaui §.de pact. l.vlt.*Nullo modo.*neque ciuili iure neque prætorio.

L.6. SI CONVENIT. Planum eſt.

L.7. PATER. Idem in matre:vt ff.de ſolut.filiæ *Nepotibus.* ſcilicet ex eo matrimonio natis. ſic eſt antiqua gloſa. vel melius eſt quòd dicas de natis ex alia filia, quia difficile eſt quòd filij habebant patrem ſuum obligatum:vt ſ̃.dixi.l.pactum. vel intellige ex eadem, cum non fuerint in poteſtate.*Non potuit.*Directam, ſed vtilem, vt hic ſequitur. & not.ſ̃. eo.pactum.patri enim per filiam acquiri poteſt,per patrem filiæ non poteſt:vt ff.eo.cum dos.niſi hoc agat pater.alioquin ſi hoc ageret,contrarium eſſet:vt ff.de verb. oblig.quodcunque.& ff.eo.auus.*Vtilis eis ex æquitate.*Placuit enim magis iudices noſtros ſequi æquitatem, quàm ſtrictum ius:vt ſ̃.de iudiciis, placuit.quandoque autem dicitur vtilis actio, non quæ detur de æquitate,ſed vtilis.i. efficax. datur enim de iure communi: vt ſ̃. eo.l.j.

L.8. HAC EDICTALI. *Nec aliquam ei neceſſitatem.* Verberibus cogendo eam.*Quãuis enim bonum erat &c.* Sed quare erat bonum?qui ſi commiſit ſe,quod maius eſt,videtur & res commiſiſſe,cum præferenda ſit perſona rebus:vt probatur ſ̃. de ſacroſanct.eccle.ſancimus.Præterea cum aliquis ingreditur monaſterium, nonne dedicãdo ſe Deo, videtur & ſua dedicare:vt ſ̃,de epiſcopis authen.ingreſſi. ſed tamen non eſt ita hic:quia licet cõmittat ſe mulier viro quo ad carnis copulam,non tamen renuntiat proprijs.& ita poteſt hic notari quòd aliquid eſt bonum,cuius contrarium eſt melius de æquitate. non ita eſt in vſucapione,quia ita ſunt de æquitate inductæ,quod eius contrarium non eſt bonum.

L.9. EX MORTE. *Eandem partem.* id eſt quotam.& ita eadem eſt quantum ad numerum, non quantum ad quantitatem.*Mille ſol.* More prouincialium locutus eſt.*Vt quartam partem.* Melius dixiſſet quotam.*Tantam.*id eſt totam.

L.10. LEGE LEONIS. Superiore ſcilicet.*Maiorem lucri partem ad minorem deduci.*Non tamẽ iſtud arg. vſquequaque eſt proſequendum, quia fallit, vt habuimus & notauimus ſ̃. de donat.ant.nupt.l. vlt. fallit etiam quando inſtitui aliquem heredem in xij. vncus,aliũ in vncia tãtum.videor ademiſſe primo:vt notatur in ſumma de heredib. inſtit. & legitur inſtit.de heredib.inſtit.& intellige hoc quando dos & donatio ante nuptias conſtituitur ante matrimonium.ſi enim poſt,non debet excedere quantitatem dotis:vt ſ̃.de don.ante nupt.l.vlt.& quòd ad materiam iſtam pertineat,ibi notaui.hodie ſublata eſt iſta diſtinctio.& ita habes authent. ÆQVALITAS. *Vel ab vtraque parte celebretur.* vt ſ̃. de dona. ante nupt. ſed iam ſequitur aliud authen. SED QVÆ *nihil ex dote. pro quantitate præſtita & lucrum ſentiat.* & ita qui non ſentit onus,non debet ſentire emolumentum.

L.11. SI MVLIER. *Nulla ratihabitione.* Quia certum erat quòd ipſa habebat ratum, cum hoc dotali inſtrumento fuerat ſcriptum. ſi autem incertum eſſet de mandato, poſſet exigi ſatiſdatio ab eo: vt ſ̃. de procura. maritus citra. *Et vſuras quidem eorum &c.* Videtur contra ff.de don.inter vir.& vxo.ſi ſtipulat.§.j. ſed ibi non fuerant fructus paraphernaliũ rerum:quia non erant marito traditæ,vel inductæ in domum eius. ſed magis eſt cõtra ff. ad leg.Falcid.l.vlt.j.reſponſo.ſed reſpõd. aliud eſſe in vſura paraphernalium cautionum, quam in fructibus.in fructibus enim nil laborat maritus, & ideo in totũ reſtituit,in cautionibus pro parte peccando mortaliter laborat:vt hic,vel ibi nil omnino reſtituitur. vnde tenetur circa ſe & vxorem expendere propter laborem & peccatum quod circa eas exercet:vt ſuprà dixi. *His eſſe mulierem ad cautelam ſuam cõtentam.* An idem in dote,quòd ſi

ſpeciale

ſpeciale pignus accipiat, cætera bona non ſint obligata? ita videtur: quia quod in vno permittitur, in alio prohibetur. Io. tamen viſum fuit quòd nihilominus alia obligata habet, quia fauorabilior eſt dos, & in ea præfertur mulier omnibus aliis creditoribus: vt J. qui potio. in pig. l. vlt. ſi tamen poſt contractas tacitas hypothecas ſpeciale pignus accipiat fortè, nocet ſibi, arg. contra. ff. de publica. l. 1. §. vnde. *Exegit.* Non dicit, ex quo mandatum ſuſcepit, ſed ex quo exegit, vnde notandum eſt quia videtur arg. contra. J. de bo. quæ lib. l. antepen, in fi.

DE DOTE CAVTA, ET NON LIMITATA. TIT. XV.

1 *Numeratio facit dotem.*
2 *Itémque traditio.*
3 *Dos, quando numerata præſumatur.*

DOTEM NVMERATIO, &c. Quando ſcilicet, dantur in dotem res quæ L. 1.
1 conſiſtunt in numero. numeratio † enim facit dotem. Irem cum dantur res *Sic in veteri*
quæ in pondere conſiſtunt, numeratio enim facit dotem, ſi in menſura con- *reperimus.*
2 ſiſtunt, menſuratio, quia illa non numerantur. ſi verò dentur ſpecies, ipſa †
traditio facit dotem. & quòd res quæ conſiſtunt in pondere vel menſura, non dicantur
nnmerari, legitur inſtit. quib. mo. re contrahitur obligatio circa princ. *Non ſcriptura.* Eo
enim quòd ſcribitur inſtrumento dotem datã eſſe, non eſt data dos. quid autem conti-
neretur in hac ſcriptura, non dicit hîc: ſed ita poreſt dici quòd fuerat ſcriptum, ego talis
promitto me daturum dotem illi, hoc enim non facit dotem. ſed quia ibi pauca eſſet
dubitatio vel nulla, pone alio modo, quando ſcilicet, ſcriptum eſt maritum accepiſſe do-
tem, & quòd eam reddet ſoluto matrimonio. ſed nonne ſi ita contineatur, & ſir publi-
cum inſtrumentum, probatur per talem ſcripturam dotem eſſe numeratam? & certè ſic.
ſed hîc fuit priuata, & ideò per eam non conſtituitur dos. Albertus tamen dixit, quòd
3 ſi contineatur publico inſtrumento de confeſſione, quòd † præſumatur numerata, ſicut
in mutua pecunia vt J. arbit. tute. l. vlt. & notaui. s̃. de non numerata pecunia, in contra-
ctibus. Io. contra. vt ibidem dixi, & in l. ſi ex cautione. *Re ipſa.* Id eſt, ſi probaueris te nu-
meraſſe per teſtes qui irerfuerunt numerationi, vel per confeſſionem aduerſarii, vel etiã
per inſtrumentum pub. in quo continetur quòd ille numerauit pro dote nomine filiæ
ſuæ Martino in præſentia talium teſtium.

QVOD DE SVO *in dotem adſcripſit.* Quia accepit quinquaginta, & ſcripſit ſe acce- L. 2.
piſſe centum. non valet donatio à principio, ſed per ſilentium mortis poteſt cõ-
firmari, vt hîc. & ita ſoluitur contra. s̃. de dona. ante nup. l. 1. *Legitimè confectam.* Id eſt,
ſi quingentos aureos non excedebat quia facta eius voluntate interueniente. non intelli-
ge quòd à principio tenuerit. tunc enim non eſſet opus confirmatione. vel refert ad id
quod dicit reuocauit: vt ſit ſenſus, legitime non reuocauit ſcilicet, in teſtamento, vel in a-
liis quibus eſt conſuetum, peti poteſt ab hæredibus, mulieris vel ab ipſa.

1 *Exceptio non numeratæ dotis, quando locum habeat.*
2 *Confeſſio, quando non præiudicat.*
3 *Exceptio, tempore non aufertur.*

IN DOTIBVS. *Dotalibus inſtrumentis.* Nam ſi in publico continetur datam eſſe do- L. 3.
tem, hoc ipſo conſtituitur dos, niſi probetur contra: vt s̃. de proba. cum precibus. vel
intellige hoc de publicis inſtrumẽtis dotalibus. in quibus vero ſcriptum erat dotem nu-
1 meratam, ſed maritum confeſſum eſſe ſe accepiſſe, tunc enim locum habet † exceptio
non numeratæ dotis intra annum à morte mariti vel mulieris computandum, vt hîc di-
cit, & not. s̃. de non nu. pec. in contractibus. & eſt not. quod hîc dicit: quia aliàs cum cõ-
fitetur quis ex certa cauſa, præiudicat ſibi, niſi probet contra. per apertiſſima arg. ſcriptis
2 inſerta vt s̃. de non nu. pec. generaliter, hîc † autem non præiudicat, licet confiteatur ſe
tantum accepiſſe nomine dotis. habet enim exceptionem intra annum: vt dicit. idem eſt
in mutuo, quia datur exceptio vſque ad biennium. & ita in neutro præiudicatur confi-
tenti, licet ex certa cauſa, ſed diuerſum tempus ſtatuitur, vt dixi. ſed videretur quòd intra
3 annum & poſt habeat exceptionem, quia non aufertur † reo exceptio tempore, vt ff. de
doli except. l. pure. §. vlt. illud verum eſt quãdo reo datur exceptio, & eam habet neceſſe

probare. ſed hîc non probat,imò ille qui dicit pecuniam numeraſſe.hîc habes authent. QVOD LOCVM HABET,&c. *Vſque ad.* Incluſiue tenetur,non excluſiue. *Permiſſa reſtitutione.* Vſque ad XXII.annos à tempore nuptiarum computandos:vt ſ.de tempo. in integ.reſtit.authentic.ſi minor.

DE DONATIONIBVS INTER VIRVM ET vxorem & à parentibus inter liberos factis,& ratihabitione. TIT. XVI.

L.1. BONA QVONDAM. *Vt vacantia.* Nempe cum ipſa vxor ſuccedere poſſet, abſtinebat,& ideò erant vacantia. & quòd vxor fiſco præferretur, probatur j.vnde vir & vxor. *Reuocari non poſſunt.* Confirmantur ſilentio mortis:non tamen eſt legatum,quia non teneret niſi adita eſſet hæreditas ex teſta.vel ab inteſtato.ſed hîc non erat adita aliquo iſtorum modorum,imò vacabant iſta bona:& tamen confirmatur iſta donatio.

L.2. SI ANCILLAM. *Focariæ.* Id eſt amicæ vel concubinę.ſic dicta,quia focum facit,& cibum parat. *Milites tamen.* Ergo multominus tenet donatio facta à clericis focariis ſuis:licet in alia perſona bene teneret:vt ſ. de condic.ob turp. cau.l.2.& ff.de dona.affectionis.ſed aliud eſt ſpeciale in milite,quia habet rei vindicationem pro ancilla empta,& pro pecunia ſua:vt hîc & ſ.de rei vindic.ſi vt proponis.ſecus in priuato,quia perſonalem habet actionem ad pecuniam:vt j.eo.& ſi de tua,& l.ſi filij.

L.3. DONATIO. *Perſeuerauit.* Sed nonne & pater debet perſeuerare?& certè ſic:vt ff.eo. cum hîc ſtatus.§.oratio. *A quondam ſocero tuo.* Deſinit ergo eſſe ſocer,quia diſſoluitur matri. nõ tamẽ ſoluitur vinculum affinitatis quantũ ad prohibitionem matrimonij.

In nonis codicibus hæc lex ſecunda eſt huius tituli.

L.4. NEC INTER EAS. *Quarum iuri ſubiecti ſunt.* Fieri ergo poteſt inter ſocrus donatio, quia non habẽt in poteſtate filios. ſed ſeruo vxoris non poſſum donare, vel ei qui habet eam in poteſtate. vel qui eſt in eiuſdem poteſtate cui ea.ſi enim intingam vxorem alicuius per poteſtatem,non tenet donatio : vt hæc omnia probantur ff.eo.l.3.& in ſumma huius tit.notatum eſt.§.non ſolum.

L.5. SI VT PROPONIS. *Quod geſtum eſt non valet.* Vt j.eo.à marito.

L.6. ETIAM. *De mariti bonis,* &c. Hoc quando diuortio ſolutum eſt matrimonium, ſecundum quoſdã. ſecus ſi morte.Io.idem dixit in vtroque caſu nec diſtinxit, ne vxor inhoneſte adquiſiſſe videatur:vt ff.eo. Quintus Mucius.idem in prælato eccleſiæ : vt ſ. de epiſco.authen.licentiam.contra tamen eſt, arg. in tutore infra arbit.tut.ſi defunctus.

L.7. SI EX VOLVNTATE PATRIS. De patre mulieris loquitur, non mariti : vt ſ.de interdi. matri. ſi patris. *Super reuocandis his.* Intellige quando vterque credebat matrimonium tenere,vel is tantum qui dedit. ſi enim ille ſciret non tenere , tanquam indignus non repeteret,& ita fiſco applicaretur:vt ff.eo.cum hîc ſtatus.§.vlt.

L.8. SI FRVCTVS,&c. Diſtingue, quia ſi donaui prædiũ,& percepit fructus bona fide, facit ſuos,vel ſi donaui pecuniam ad vſuras:vt ff.eo.de fructibus & de vſuris, fructus. aliud ſi dedi fructus,non enim tenet donatio:imò conuenietur in quantum locupletior facta eſt.quod inſpicitur tempore litis conte.vt ff.eo.quod autem.ſi vero paſſus ſim percipere fructus vt inde ſuſtentetur tenet . ſi non ſe ſuſtentet , repetere poſſum , niſi in eo quod ſibi conſumptum eſt:& tenet donatio vſque ad vires dotis:vt ff.cod. ex anno. non tamen ſi promiſi,potero conueniri:vt ff.eo.ſi ſtipulata.

L.9. ET SI DE TVA. *comparata ſunt.* Scilicet, à te. *Vel in ſolidum.* Videtur contra.ſ.de re iudi.non tantum. ſed intellige quod hîc dicit in ſolidum, non in quantum locupletior facta eſt,ſed etiam vltra.non autem ita in ſolidum,quòd non habeatur ratio eius quid facere poſſit,quia hoc falſum eſſet,vt ibi dicit.aliud eſt ſi pecuniam largitus eſt animo donandi, tunc enim in quantum locupletior facta eſt poterit experiri. & reuocatur donatio condictione ſine cauſa.in priori vero caſu cum geſſit negotium, ſi ipſe emit habet neg.geſt.vel mandati,ſi mandatum interuenit.ſi ipſe emit de pecunia ſua habet condictio. ſine cauſa. ſed alia ratione hîc datur quam cum donauit:vt ff.ſi cert.pet. ſi & me & Titium.

1 *Sola accuſatio non ſufficit vt quis ſuis rebus priuetur.*

Pocu-

2 *Poculum amatorium.*
3 *donatio, ratione ingratitudinis reuocari poteſt.*
4 *Pendente criminis cognitione, poſſeßio bonorum auferri non debet.*

SI MARITVS. *Cum ſui iuris eſſet.* Aliud ſi eſſet in poteſtate conſtitutus: vt ſ. ſi vt pro- L.10.
ponis. & l. donatio mancipiorum. *At ſi eas.* Aliàs at. *Cum cauſa liberalitatis à crimine*
ſeparata ſit. Videtur quòd iſtud intelligendum ſit, quia commiſſum ſit crimen: non tamẽ
auferendæ ſunt res. ſed non ita dicendum eſt, imò à crimine ſeparata ſit, ſcilicet, ab accu-
1 ſatione criminis. Q.d. non eſt illa ratio ſufficiens quòd accuſaui, vt † debeat priuari re-
bus. & eſt ſimilis expoſitio inſtit. de ſuſpect. tuto. in prin. quod enim dicit crimine, intelli-
gitur id eſt, criminis accuſatione. ſic & ff. de off præfec. vr. l. 1. in prin. Omnia crimina id
eſt, omnium criminum accuſationes præfectura ſibi vindicauit. vel ideò dicit, quia pri-
mo debet agi cauſa maleficij, poſt libertatis: vt ſ. de ordi. iudic. quoniam. ſic ergo nimis
properauit. & eſt ſimile quo ad verba ei quod hîc dicitur, licet loquatur in alia materia
ff. de mino. Papinianus. ſed ſi crimen commiſit vt maleficiis eius maritus ſit extinctus,
2 puta quia dedit poculum † amatorium: vt ff. de pœnis, ſi quis aliquid. §. qui abortionis.
rebus illis priuabitur, ſicut eſt in hæreditate cum hæredis negligentia moritur teſtator:
vt ff. de his quibus vt indig. indignum. & præterea alia ratione, quia donatio quæ tenuit,
3 poteſt † reuocari ratione ingratitudinis: vt j. de reuo. dona. ergo illa multo magis quæ à
principio non tenuit, ſi ingratus exiſtit, poterit reuocari. hic autem multum extitiſſet
ingratus, cum inſidiaretur eius morti, & ideò reuocaretur: ſed nec debet lucrari dona.
propter. nup. vt probatur ff. ſol. matri. ſi ab hoſtibus. §. 1. & facit lex iſta ad quandam ma-
gnam cauſam quæ quandoque agitata fuit in curia domini imperatoris Friderici. accu-
ſabantur Barcenſes magni viri prouinc. de infidelitate coram imperatore à comite Bar-
cilonenſi: & ſic nuncius imperatoris occupauit omnia bona quæ tenebant de imperato-
re. dominus R. qui in cauſa pro eis orabat, induxit l. iſtam pro ſe dicens interim dum de
4 cauſa cognoſcitur, nõ debere eos carere † poſſeſſione bonorum. dominus B. cuius ſcho-
laris fuit R. aduerſæ parti pręſtans patrocinium, in contrarium allegabat dicẽs. quia pro-
pter infidelitatem commiſſam & crimen læſæ maieſta. non erant bona reſtituenda. ſed
tamen pro R. fuit lata ſententia, videlicet quòd reſtituta poſſeſſione cognoſcatur de cri-
mine infidelitatis. & ſic cum iterut pro poſſeſſione recuperanda, infra breue tempus re-
dituri iuerunt: ſed non comparuerunt poſtea coram præſide.

SICVT. *Non dari repetitionem.* Quia tenet donatio vſque ad vires dotis. non tamen L.11.
conſtante matrimonio agi poteſt: vt no. ſ. eod. ſi fructus, per l. ff. eod. ex annuo, & l. ſi
ſtipulata.

SI MARITVS. Aſſignatur contra. inſtit. de leg. §. ſi res, & j. de lega. l. 3. ſed ſolue iſta L.12.
duo contra. vt plenè notaui. j. de lega.

SI QVIDEM. *Poſſeßionis.* Id eſt, dominij, vel rei poſſeſſæ. e conuerſo ſ. de rei vind. L.13.
quotiens. *Iuris ratio.* veluti præſcriptio, vel quia ius in re debita ſibi dixit: vt ff. quod
met. cau. extat. vel quia oblatum recuſauit: vt ff. de ſol. qui x. vel quia aliud pro alio pi-
gnorauit: vt j. authentic. vt non fiant pignora. colla. v. *Iuri tuto, &c.* Cum ea demum pi-
gnori obligari poſſint, ne quis de bonis faciat obnoxia.

1 *In dubio legatum præſumitur.*
2 *Sola verba non inducunt obligationem, niſi ſequatur voluntas.*
3 *Falcidiæ detractio.*

EX VERBIS, &c. Forte talia erant verba, ſufficiant tibi donata: nam & hæc verba L.14.
fideicomiſſum vel legatum repræſentant, ſi hoc voluit teſtator, potuit enim velle tã-
tum ex cauſa legati vxorem habere. item ex cauſa donationis eam idem poſſidere. ſed in
1 dubio † legatum præſumitur, niſi contrarium probetur: vt ff. de lega. 3. fideicommiſſa. §.
ſi quis & l. non aliter. hîc autem probatur contra. per verba teſtatoris quæ indidit in teſt.
dixit enim confirmo donationem tibi. vnde non audiretur petitio ſua, ſcilicet, quòd ex
cõfirmatione habeat donationẽ, & aliud tantum, forte æſtimationem ratione fideicom.
lecto enim teſta. patet quod confirmauit donationem. vnde licet verba apta fuerint ad
fideicommiſſa appoſita, non ſufficiunt, niſi ſequatur volũtas: vt ff. de ſupel. leg. l. 1. Labeo
2 idem in verbis contractuum. licet enim † promiſerim. x. libras, non obligor, niſi eius fue-
rim voluntatis. quid enim ſi cauſa loci interrogatus reſpondi non teneor: vt ff. de act. &
oblig. obligationum ſubſtantia. & notari poteſt ff. ſi cert. pet. non omnis. & ita non erit

legatum, ſi tacitè habet vim legati. hîc enim etſi expreſſim reliquit,non eſt legatum, li-
3 cet habeat rem propter confirmationem ſequentem, & detrahitur † Falcidia:vt in fine
dicit,& habes ĩ.ad leg. Fal.in donationibus . poſſent tamen verba illa proficere : quia ſi
iſta cui ſic confirmata eſt donatio,cõueniretur ab hærede iniuſte, poſſet ab eo ſumptus
petere:vt ff.de lega.3. vxori.§. vlt.licet videatur arg. contra.ff. de libera.leg. petitor. ſed
hic non damnauit hæredem ne exerceat actionem.imò confirmauit aditionem. ſi dixit
ne conueniretur, debet ſtare eius voluntati.ſi non ſtetit,condemnabitur ad intereſſe.*Ca-
uiſſe.* Quia confirmauit poſt verba ad fideicommiſſum pertinentia donationem factam
inter viuos *Inditorum.* Id eſt,ſubiectorum.ſic notaui.ſ. de proba.cum precibus. *Non
fideicommiſſum.* Scilicet,ad æſtimationem rerum donatarum quia donationem habebat
non ex confirmatione,ſed ex S.C.facto Fuluio Æmiliano & Numidio Albino conſuli-
bus:vt ff.cum hîc ſtatus.in princ.vel dic Trebelliano.

L.15. SI NON VERVM. *Nec ex hominis,&c.* Aliter non peruenitur ex tacita hypotheca
ad poſſeſſionem.vt hîc,& ff.de iure fiſci.Moſchis.ſecus ſi eſſet expreſſa:vt ĩ.de pigno.
l.diſtractis,& l. perſecutionem.hodie ſiue fuerit tacita ſiue expreſſa,primo conuenietur
principalis perſona:vt ĩ.authentic.de fideiuſſ.colla.t.

1 *Factum negantis,nulla eſt probatio.*
2 *Præſumptio quando ceſſare dicitur.*

L.16. SI FILII. *Emancipati.* Ideò dicit de emãcipatis,qui ſi eſſent in poteſtate, pater adi-
ret nomine eorum:vt ĩ.de bo.quæ lib.l.vlt. *Non donandi animo.* Sed qualiter fiet hoc,
1 cũ per rerum naturam negãtis factum † nulla ſit probatio? Reſp. probabit ſe dominum
effectum per poſſeſſionem rerum à venditore ſibi traditarum,vt hic dicit.non autẽ vxor
habuit dominiũ,quia nec ipſa habuit dominium,nec aliquis nomine eius,& quòd ita ſit
probatur.ſ.ſi quis alteri vel ſibi l.quamuis, & l.multum. ibi tamen duo videtur probare
ſcilicet, quòd emerit, & quòd ſibi tradita fuerit poſſeſſio. *Nam ſi largiendi propo.* Quod
præſumitur niſi contra probetur:vt ff.eo.l.vir vxori.§.vlt.Vel dic hanc præſumptionem
2 ceſſare ex quantitate pretij:vt ff. eod.l. vtrum.Item ſi vxor proponatur ſoluiſſe, ceſſat †
præſumptio, quia forte inſcio marito de ſuo ſoluit, quòd præſumitur:vt ſ. eod.l. etiam.
Pecuniæ tibi perſecutio. Niſi ſic donatum eſt, vt ſoluto matrimonio fiat eius res : vt ff.eod.
quod autem in fi.& l.quia ſi cum econtrario.ſ.de donatio.ante nup.quod ſponſæ.

L.17. DE HIS. Planum eſt.

1 *Diuortium, à mentium diuerſitate dicitur.*
2 *Liberalitas matrimonialis,quando reuocãda.*
3 *Morte legatarij , quandoque fit legatum caducum.*

L.18. A MARITO IN VXOREM. De marito & vxore ideò dixit,quia ſecus eſſet inter
ſponſum & ſponſam:vt ſ.de dona.ante nup.cum in te.& hoc cum in tempore ma-
trimonij facta eſt donatio, vt dicit, & voluit ſtatim transferri dominium, non enim po-
tuit,cum ſit contra ius:vt ſ.de leg.non dubium:& ff.eo. ſi interim. *Nec poſt ſi diuortium
&c.* Secus ſi in tempus diuortij voluit transferri.potuit enim transferri ſubſecuto diuor-
1 tio:vt ff.eo.ſi interim §.vlt.& † diuortium dicitur à diuerſitate mentium:vt ff. de diuor.
l.1.vnde &.ĩ.authent.appellatur diuerſitas. ſed videtur quòd ſoluto matrimonio diuor-
tio teneat donatio:quia peruenit ad illud tempus à quo incipere poteſt, vt ſ.probaui.ſed
dic quòd alia conſiderata ratione non tenet, quia illi qui diuertunt, amaritate quadam
& odio diuertunt. vnde ſi aliquam in vxorem contulit maritus liberalitatem. vel econ-
2 uerſo, videtur † reuocãda,& hoc cum mala gratià diuertunt. poteſt enim eſſe quòd bo-
na : vt ff.eod. cum hic ſtatus.§. ſi diuortium. ſed quid in dubio? præſumetur quòd mala
gratia diuerterint:vt ff.de aur.& arg. lega.l.2.& 3. *Vel prior perſona,&c.* Non ergo tenet
donatio,ſi prior decedat qui accedit,imò videtur reuocata.non intellige quòd à princi-
pio tenuerit, ſed quo ad hoc ne poſſet confirmari poſt mortem dantis. idem eſt in lega-
3 tis:quia ſi præmoritur cui † legatum eſt, fiet caducum:vt ĩ.de cadu.toll. ſecus eſt ſi pro-
miſi ſub conditione:vt inſtit.de verb.oblig.§. ex conditionali. quia ibi dicit quòd tranſ-
mittit ad hæredes ſpem ipſam. poteſt etiam fieri reuocatio pœnitentia. ambulatoria eſt
enim defuncti voluntas &c.vt ff.eod. cum hîc ſtatus, hæc vera ſunt cum præmoritur is
cui donatum.eſt. ſecus ſi præmoriatur donator. ſed quid erit ſi ambo inſimul moriãtur?
magis

magis dicendum quòd donatio valeat, cum non ſuperuiuat qui eam repetere poſſit: vt ff.de reb.dub.ſi inter virum & vxorem.

SI CONSTANTE. *Hanc in tuis fecit bonis.* Sed videtur contra cum in patris fuerit poteſtate: vt ff.eo.l.3.§.verbum poteſtatis.niſi dedit ei eunti in caſtra: vt in eadem.l.at hîc non erat in poteſtate patris, imò ſui iuris factus erat per emancipationem. hæc vera ſunt ſecundum vetera iura, vbi patri per filium in poteſtate conſtitutum aduenticia adquirebantur quo ad vſumfructum & proprietatem. ſed hodie non quæruntur niſi quo ad vſumfructum. & ideò videtur quòd teneat, vel forte ratione vſusfructus prohibetur, vel ſi velis dicere quòd teneat quantum ad proprietatem, non autem quo ad vſumfructum, ſatis poteſt admitti. L.19.

CREDITOR. *Imaginariê, &c.* Cum autem vera venditio eſt, diſtingue in parte, an in toto interceſſerit donatio: vt ff.eo.ſi ſponſus §.circa. L.20.

SI PROPRIIS. *Habitu contractibus.* Id eſt, primo contractu. & ſic ſæpe exponitur. *Cum nec ad dignita.* Aliàs cum hæc ad digni.& tunc ſubaudi maxime.nam & dignitatis cauſa licet ei donare: vt ff.eo. cum adipiſcendæ. *Nec locupletior.* Quando autem ſit factus locupletior, ſpectatur tempore litis conteſt.vt.ff.eo.quod autem. L.21.

MARITVS. *Conſtante matrimonio poteſt donare.* Nec intellige quòd ſtatim cum traditur transferatur dominium & poſt manumittatur. ſed ſtatim cum manumittitur, incipit eſſe ſuus, & admittitur: vt ff.eo.quod autem.§.manumiſſionis. L.22.

SI TE IN VACVAM. *Pœnitentia nil proficit.* Aliud eſt in ſocero.ſed ſocrus nurui vel genero donare non prohibetur: vt ff.eod.l.3.§.ſocrui.prohibetur quidem donatio inter eos qui habēt virum vel nurum in poteſtate, vel qui in eorumdem poteſtate ſunt: vt notaui.ſ.eo.nec inter eos. L.23.

1 *Ius vnicuique ſuum illæſum ſeruari debet.*
2 *Donatio cauſa mort.non omnino obtinet vicem legatorum.*
3 *Donatio facta ante cōmiſſum crimen valet.*
4 *Qualis cenſeatur donatio inter virum & vxorem.*

RES VXORIS. *Succeſſione qualibet vel emptione.* In his duob. non erat dubiū. *Vel etiā L.24.
largitione.* De iſto poterat dubitari. *Vel in ſeruilem.* Vt quia damnatus in metallum.&
eſt differētia inter eos qui in metallū damnantur, & eos qui in opus metalli: vt ff.de pœ.
1 §.inter eos. *Nec alieni criminis, &c.* j.de pœ.ſancimus. *Religioſum ſit.* j.de reg.iu.eſt vt † vni-
cuiq; ius ſuū ſeruetur illæſum: vt ff.de iuſt.& iu.l.iuris. *Et donatio maritalis, &c.* In propriis
clarū eſt, vt ſ.ne vxor pro marito. In aliis quas habuit à marito, idē dicit hîc ſi ante reatū
vel crimen datū ſit. ſed nónne habentur loco legatorū tales donationes, & de eis detra-
hitur: vt ſ.eo.ex verbis.ſed tunc ſi cōmiſſum ſit crimen, & damnaretur, reſcinditur teſta.
quare videtur quòd reuocetur donatio. ſed contra. eſt quia non omnino vicem legati
2 obtinet, ſicut donatio cauſa mortis, non obtinet † vicem legatorum: imò differunt in
multis. diſtingue ergo quis donat ante crimen cōmiſſum. inter viuos tenet quidem do-
natio ab initio, niſi qualitas perſonæ impediat, vt quia eſt vxor: & tunc pœna impoſita
marito qui vitam vel libertatem amittit ſtatim cōfirmat.ſi verò ſolam ciuitatem adimit
in ſuſpenſo eſt.nā & reuocari ante poterit.ſi vero poſt crimen do, ſi quidē maieſtatis erit,
3 nil eſt: vt j.ad l.Iul.maieſtatis.l.vlt.ſi verò aliud capitale, donatio facta ante † crimē valet
poſtea nō, niſi ſit cauſa mortis donatio: quæ quandocūque fiat, pœna capitali impoſita
reuocatur.idémque in ea quæ ſit inter coniuges, ſi tamen fiat poſt crimen: vt ff. de do-
natio.l. poſt contractum.& de dona, cauſa mortis, ſi aliquis.ſi verò legaui, ſiue ante cri-
men ſiue poſt, omnia ſunt reuocata: quia teſtamentū diſſoluitur ipſo iure: vt inſtit. quib.
mo. infirmantur teſta.& notatur in ſumma illius tit. Et ex prædictis patet quòd donatio
facta inter virum † & vxorem non cenſetur omnino vt cauſa mortis, nec inter viuos,
nec verò legatum.& hanc diſtinctionem habes in ſumma de bonis damnatorum: & po-
teſt induci bona concordantia ad l.iſtam.ff. de condic. & demonſt. intercidit. & poſſet
quæri an idem debeat ſeruari ſi ingrediatur monaſterium, ſcilicet, quòd donatio confir-
metur: & videtur quòd ſic: vt ſ.de epiſco.Deo nobis.& quod ſ.dixi de eo qui per ſuppli-
cium fit ſeruus iure authent.eſt intelligendum in liberto, non in ingenuo quia hodie ne-
mo bene natus fit ſeruus &c. vt hîc habemus authentic. *Vel deportatio.* Quæ, ſcilicet,

ſuccedit hodie in locum illius pœnæ:vt ff.ad l.Iul.pecu.l.3. *Nec matrimonium huius cauſa diſſoluitur.* Vt ȝ.eo.1.

Sic in manu ſcripto repe-rimus.

DE DONATIONE REGIA IN REGINAM vel econuerſo factam.

L.25. DONATIONES QVAS PARENTES. *Per ſilentium donatoris.* Videtur contra ȝ. de inoff.do.l.2.ſed dic vt ibi plenè notaui.

L.26. DONATIONES QVAS DIVVS. *Extrinſecus egentibus.* Nota quia cum dominus imperator contraxit, licet contra legem, obtinere debet vicem legis. & facit ad ea quæ ſtatuit imperator inter Lombardos pro bono pacis. licet enim eſſet contra ius cum ipſe ſic conſtituit,ex conſenſu ſubiectorum videtur valere.

SI VNVS EX HIS,&c.Planum eſt.

Sic in veteri libro, ſed moribus legendum eſt.

DE REPVDIIS, ET IVDICIO DE Monilibus ſublato.

TIT. XVII.

1 *Captiuitate dirimitur matrimonium.*
2 *Deportatio in locum interdict. ignis & aquæ ſucceſſit.*
3 *Aequitas,iuri ſtricto præferenda.*
4 *Luxuria melioris eſſe conditionis non poteſt quam caſtitas.*

L.1. MATRIMONIVM. *Deportatione.* Vt quando vir damnatus eſt de falſo:vt ff. ad l.Cor.de fal.l.1.§.vlt. ſecus ſi damnatus eſſet in metallum. tunc enim dirimitur: vt ff.eod.dirimitur.diſtinctione tamen adhibita an libertus vel liberta ſeu ingenuus cōiunx ſit natus. ſi libertus,ſoluitur.aliud ſi ingenuus: quia ho-
1 die nemo bene natus ſit ſeruus ex ſupplicio:vt ȝ.tit.1.authent.ſed hodie.ſed captiuitate † matrimoniū dirimitur:vt ff.eo.l.1. *Vel.* pto id eſt,olim enim interdicebatur alicui igne & aqua. hoc eſt, quia ſi extingueretur ignis in domo ſua, non poterat petere vel habere à
2 conuicino, vel aquam de puteo: in cuius pœnæ locum ſucceſſit † deportatio:vt ff. ad l. Iul.de adul.l.3. *Ipſo iure.* Id eſt de iure ſtricto & regulariter, cum non competat actio de dote conſtāte matrimonio.ſed tamen de æquitate hic fallit,quia peti poteſt, vt dicit.
3 eſt enim præferenda † æquitas iuri ſtricto, vt ȝ.de iudi. placuit. fallit etiā alia ratione,vt cum maritus vergit ad inopiam male conſumendo ſubſtantiam ſuam: vt ȝ. de iure dot. vbi.licet ergo vxor non mutet affectionem,agit:quia ſi mutaret & ita diuerteret,ageret. ne ergo melioris conditionis ſit qui diuertit, quā qui caſte viuere vult,dicendū eſt quòd
4 agere poſſit.non enim plus † debet habere caſtitate luxuria:vt ff.de don.inter.vi.& vxo. l.3.& ȝ.authent.de reſti.& ea quæ parit.§.vltim.vel admittitur vt bona fiat nedum metu pœnarum,ſed etiam exhortatione præmiorū:vt ff.de iuſt. & iu.l.1.& poſſet quæri vtrum liberi nati ex tali cōiunctione dum eſt in deportatione, ſint in poteſtate patris. & videretur quòd ſic,quia in poteſtate ſunt liberi quos ex iuſtis nuptiis procreauimus:vt inſtit. de pat.pote.ſed contra videtur per aliam l.inſtit.quib. mo.ius pat.po.ſol.§.1. quia nati ante eximantur.ſi ergo naſcuntur poſt,non videntur eſſe in poteſtate. Reſpon.liberi eximuntur à patria poteſtate,& bona publicantur:ſibi tamen adquirere poteſt,cum ſit homo liber.ſed non valet teſtamentum:vt ȝ.de bo. damna. deportati, & ff.de leg.3.l.1.§. hi quibus,& l.ſi ſeruo deportnam cum ius patriæ poteſt.proprium ſit ciuium Romanorum,hic autem amiſit ciuitatē, non libertatem, videtur quòd non habeat in poteſtate filios propter deportationem,vt dictum eſt,cum amiſerit ciuilia.

L.2. LIBERVM EST. *Poſt tres peregrinationis annos.* Et ita loquitur eū in peregrinatione fuit,& abſens per tres annos. ſecus ſi eſſet præſens. tunc enim ſufficeret per bienniū: vt ȝ. de ſpon.l.2. intellige etiam quando nulla iuſta cauſa impediebatur ſponſus, alioquiu oporteret expectare donec ceſſaret cauſa:vt ff.de ſponſa.l.ſæpe.

L.3. DVBIVM NON EST. *Omnia omnino quæ conſilio recte geruntur, &c.* Et Salomon ait, Omnia fac cum conſilio,& non pœnitebis. *Breui tempore reſciſſum eſt.* Et ita videbatur quòd mulier poſſet agere:vt ff.ſolut. mat.l. ſi eum dotem.1.reſponſo. *Iuris auctoribus placuit.* Et ita habito pro nullo diuortio,habebit repetitionem.

FILIÆ

FILIÆ *diuor.in poteſtate matris non eſt.* Sicut nec patris,ſicut dicit in ſequenti.l. & ff. de L.4.
donat.inter.vir.& vxo.cum hîc ſtatus.§.ſi ſocer nurui,& de ſpon.in poteſtate.

DISSENTIENTIS. *In arbitrio ſuo non habet.* In alio caſu.ſed qui in poteſtate habet L.5.
in aliquo caſu,vt j.eod.l.penultim.& habes hîc authent. CONTRA SI FILII-
FAMILIAS.

LICET NON FVERIT TRADITVS, &c. Videtur contra ff.eo.§.vlt.Soluto li- L.6.
cet neceſſarium ſit mitti libellum, vt ibi dicit non tamen neceſſarium eſt quòd tra-
datur.& hîc non negat quòd non ſit neceſſarium mitti libellum,ſed tradi & videri.vnde
non contradicit. *Diſſoluitur matrimonium.* Niſi fiat calore iracundiæ,vel niſi pœnituerit:
vt ff.eo.l.3.& l.ſi pœnituit.

1 *Magnum tempus, quatuor annor. appellatur.*
2 *Poſt quinquennium vxor propter abſentiam mariti nubere poteſt.*

1 VXOR *quæ magni temporis.* Magnum tempus † appellatur quatuor annorum. *Iugi-* L.7.
tatem. Id eſt, continuitatem *Nupſiſſe firmatur.* Fauore etiam liberorum dominus
papa de modo diſpenſat, ſicut aliàs fiat contractu temporis, & timore diſſenſionis:vt in
decretis continetur. *Cum ſi conſcientia maritalis tori, &c.* Et facit.l.iſta ad quæſtionem il-
lam cum quis rogauit aliquem vt ſibi quæreret virginem, & ipſe duxit ei vxoratam, &
cognouit eam ignorans. non enim videtur quòd poſſit accuſari de adulterio, cum non
fuerit eius propoſiti vt coniugatam cognoſceret. Habes hîc auth. HODIE QVAN-
TISCVNQVE. *Quo ſubſecuto poſt annum nubat.* Sed nonne continuum eſt iſtud tempus
ſcilicet,anni?& aſſignatur contra ff.de his qui nota.n.infa.genero.ſed ibi conſtabat mor-
tuum eſſe maritum, & ideò tempus anni continuum à die mortis computatur, vt dicit
hîc authent. iuratum ei de morte:nec ob hoc omnino eſt certa:& ideò expectat per an-
num.P.dicit quòd ſi iurauit falſò,decem libras auri ſoluet,& nudabitur cingulo militiæ
ſi erat miles.eo licentiam habente ſi voluerit vxorem ſuam accipere: ſicut accidit de fa-
cto in ciuitate iſta in quodam qui fuit vltra mare xx.annis, & ita mulier contraxit cum
alio,quia dictum & promiſſum fuit ei quòd mortuus erat.poſtea rediit de vltra mare.&
cũ illa vidit eum,rediit ad ipſum,& alium dimiſit. & poſtea ex eo qui rediit, habuit duos
filios. Præterea quod hîc dicit de eo qui fuit in militia, non habet locum ſi fuit in capti-
uitate.nã dum certum eſt illum viuere, non poſſunt contrahere. ſi verò dubitetur, elap-
2 ſo † quinquennio poſſunt:vt ff.eo.vxores. & ita aliud eſt in marito captiuo, quam in eo
qui eſt in militia:vt j.authent.de nup.coll.4.§.ſed cum captiuis.

1 *Expulſa muliere de domo ſine cauſa, quarta ei debetur.*
2 *Maritus quando lucratur dotẽ propter adulterium vxoris.*
3 *Dos propter adulteriũ applicatur monaſterio.*
4 *Teſtes domeſtici, quando admittuntur.*

CONSENSV. *Non niſi miſſo repudio.* Videbatur quòd ſolo contrario ſenſu poſſent L.8.
diſſolui olim, quia nihil tam naturale eſt quam vnunquodque diſſolui per id quo
colligatum eſt:vt ff.de reg. iur. nil tam naturale. *Infauſto.* Id eſt,cum malo omine ſuo.
Caſtas exaſperat. Nota quòd magis grauat caſtas vxores ſi vir cum impudicis mulieribus
cœtum inierit,quam alias quæ non ſunt ita caſtæ. *Si ſe verberibus, &c.* Habes hîc auth,
HOC CAVSA DONATIONIS ANTE NVP. FACIT. Idem & ſi cum aliis mu-
lieribus conuerſetur inhoneſtè: vt j.eod.authentic.§.ſi quis in ſua. nam & hîc pœna ea-
dem imponitur. ſed hoc ſecus, quia propter eandem cauſam ſoluitur matrimonium. ſi
1 autem expellat † eam de domo ſine cauſa,dat ei quartam:vt j.authentic.quib.mo. nat.
effi.legi.§.vlt.& j.eo.l.vlt.æquum eſt interim eam carere connubio: & ita punitur in eo
in quo deliquit:vt ff.de vulga.ſubſti.ex facto §. Iulianus. *Et antenuptialis donationis lucra
habere.* Sed videtur contra.ſ. de ſecundis nuptiis, ante luc. ſolutio. ibi loquitur quando
morte ſoluitur matrimonium. tunc quidem non eſt lucrum mulieris, ſed liberorum. a-
liud cum diuortio ſoluatur. *Ne quis de prole dubitet.* Vt ff.de his qui not. infa. liberorum
§.ſi talis. *Sibi habere ſeu vendicare.* Hodie tamẽ videtur quòd habeat neceſſe maritus in-
2 ſcribere, ſi adulterio vxoris † velit lucrari dotem: vt j.authent. vt liceat matri & auiæ.§.

3 quia vero plurimas.Item per alium authent.videtur applicari † monaſterio vt J.authen.
vt nulli iudicum.§. adulteram.ſed hoc cum non eſt recluſa in monaſterio.alioqui oneri
monaſterij ſubuenitur per ſubſtantiã, vt ibi.vel illud in alia ſubſtantia vxoris non de dote
recipiendum eſt. licet huic ſolutioni repugnet quod eſt in fine illius authentic.ponit pa-
ctum &c. ſi enim ex auctoritate legis lucraretur maritus, cur diceret pacta dotalia ſer-
uari?nam & ſine pacto lucraretur.& ideò dic quòd pactum factum fuerat de dote lucrã-
da vel adulterio commiſſo,ac ſi pactum interpoſitum eſſet,habet dotem.Io. *Seruis.* Sci-
4 licet, & ita hîc admittũtur teſtes † domeſtici, quod eſt contra regulam generalem J. de
teſtibus.etiam. ſed quia melius ſciunt veritatem, ne probationum facultas anguſtetur,
admitti poſſunt.arg.J. de hæret. quoniam multi. *Electione ſeruata.* Quod illa authent.
lucrum dicit,eſt immutatum J.de ſecundis nuptiis.

1 *Per monaſterij ingreſſum,non continuo traditur ſubſtantia liberis.*

L.9. SI CONSTANTE,&c. Habes hîc authentic. QVOD HODIE. Scilicet, vt ſe-
paretur matrimonium mutuo conſenſu, quod olim permittebatur: vt in.l.antiqua.
Niſi caſtitatis conc. Puta quòd ambo ingrediantur monaſterium vel eccleſiam vouentes
caſtitatem. vel ingreditur monaſterium vnus: & alius qui remanet in ſeculo tenet caſti-
1 tatem. *Delinquentibus.* Nota quòd licet ingrediatur † monaſterium pater vel mater,nõ
tamen continuo traditur ſubſtantia filiis eorum: ſed expectatur mors vel delictum eo-
rum,vt hîc dicit.

L.11. IVBEMVS. *Vſque ad minimam quantitatem,* Vſque ad vltimum quadrantem. *Indicio de moribus.* Quod fuerit ignoramus: ſed ita dicimus, quòd multi mali mores inſimul inducebant diſſolutionem matrimonij.

L.10. IN CAVSIS. *Vſque ad duos annos continuos.* Hoc biennium factum eſt triennium: vt J.authent.de nup.§.diſtrahuntur.

SOLVTO MATRIMONIO QVEMADMODVM. dos petatur.

TIT. XVIII.

1 *Aſtimatio cur fieri ſoleat.* 2 *Cuius eſt onus, eius eſſe debet emolumentum.*

L.1. DVBIVM NON EST. *Si ſoluto matrimonio extarent, &c.* Videtur ergo
1 quòd ob hoc facta fuerit † ęſtimatio,vt re facta deteriore appareat inquan-
tum facta fuerit deterior, & tantum reſtituatur:ſicut J. de iure dot.ſi inter.
cum ergo maritus in ſe periculum receperit deteriorationis & amiſſionis.
videtur quòd ad eum debeat pertinere emolumentum. & ideò aſſignatur
hîc contra.ff.de iure dot.ſi manci. & ff.eodem, in his l.pen.§. mancipia. ſed ſecundum
ea quæ propoſita ſunt,ſi recepit periculum deteriorationis & amiſſionis,quia ſcilicet,de
iure ſtricto & communi tenebar de dolo lata culpa & leui: ſed per pactum reſtrinxi me
ad caſum fortuitum deteriorationis & amiſſionis, tunc habet partum maritus. cum e-
2 nim ad eum pertineat onus † vel periculum & emolumentum, ſicut dicunt.ll. illæ ſi
non ad hoc ſe adſtrinxit, vel adſtrinxit ſe ad deteriorationem, non ad amiſſionem, tunc
partus reſtituetur mulieri, vt hîc dicit.

1 *Dos inter bona filiæ, computatur.* 3 *Inter patrem & filiũ, non poteſt eſſe iudiciũ.*
2 *Hæres hæredis, teſtatoris eſt hæres.* 4 *Pater filiæ auctoritate legis obligatur.*

L.2. SECVNDVM *rationem iuris.* Ratio iuris erat, quia habebat obligatum maritum cum
patre id eſt,ipſa & pater pro dote agere poterant contra maritum.videtur enim quòd
loquatur de filia quæ erat in poteſtate patris. eius enim requiritur conſenſus, niſi ſit fu-
1 rioſa,vel diligat nimis maritum.dos enim inter † bona filiæ computatur:& videtur con-
ſentire eo ipſo quòd non contraxit: vt ff. eod. ſi cum dotem §. eo autem tempore,& l.2.
§.vlt.& l.dotem & ff.ad l.Falcid.pater.ſi verò eſſet emancipata,ſola habet actionem. vel
pater eius,cum ergo habeat actionem contra maritum, videtur quòd hæres mariti te-
neatur,ſcilicet,pater ſuus;& pater ſuus eadem ratione hæres patris,id eſt,fiſcus:quia hæ-
res

2 res hæredis,teſtatoris † eſt hæres: vt ĩ.de hæred. inſtit.l.vlt. & notaui.ſ. de vſufructu.an-
tiquitas. Mirum eſt tamen quod dixi , patrem teneri filiæ in poteſtate conſtitutæ , quia
3 lex dicit quòd inter † patrem & filium non poteſt eſſe iudicium niſi in caſtrenſi peculio
vel quaſi, vt ff.de iudic.lis nulla. Qualiter ergo hæredem, id eſt, fiſcum cõueniet? Reſp.
verum eſt quòd inter patrem & filium non poteſt eſſe iudicium , poteſt tamen eſſe ob-
ligatus filiæ ſi accepit dotem ſine voluntate ipſius , nec licet ei diminuere eius menſurã,
vt ſ.de rei vxor.actio.authent.ſed quamuis. & aduentitia tenetur eis ſeruare, vt ſ.de ſe-
4 cund.nupt.generaliter.& ĩ.de bon.quæ lib.l.antepen.§.vlt. Obligatur ergo ei † auctori-
tate legis,licet non poſſet ex pacto,& ideò hæres ſuus obligatur & tenebitur reſtituere:
quod autem hîc dicitur de fiſco quòd ſuccedit damnato ſine aliqua diſtinctione, intel-
lige ſecundum vetera iura:hodie diſtinguendum eſt, vt ĩ.auth.de bo.damn.

1 *Error facti excuſatur.* 2 *Matrim.non conſiſtente dos non repetitur.*

SI IGNORANS. Ergo ſi ſciens , non haberet repetitionem , & ita erit argument. l. L.3.
1 iſta ad id quod notat. ſ.de condictione ob cauſam data.l.1.Sed hîc errauit † in facto,
quia neſciebat eum ſeruum, quare non ſecundum leges potius quàm contra matrimo-
nium contraxit , & ideò proceſſit de facto matrimonium . Si ergo poſtea ſeruus iudica-
2 tus eſt,nullo modo tenet matrimonium,& habet † repetitionem dotis,vt hîc dicit:& ſi-
mile ff.de condict.ob cauſam data. l.3. §.ſi liber. Si verò cùm contraxit liber erat , & ita
tenuit matrimonium,ſi ex poſtfacto deuenit ad ſeruitutem, ſeparabitur: vt ff.de diuort.
l.1.& ĩ.authentic.de nuptiis.§.quod autem.quam habes ĩ.de latin.liber. *Et dotem.* Sub-
audi, deſtinatione,vel quantum ad opinionem, non enim in veritate erat dos.ſimile ſo-
let notari,ff.de hæred. petit. pro hærede. *Ex peculio.* Id eſt , ex eo quod habebat penes
ſe,vt ff.de pecul.ex facto. *Incerto tamen patre.* Non tamen erat incertus, ſed pro incerto
debet haberi,cùm ſit illicitus,& ita filij ſunt ſpurij, à græca voce [illegible], vt inſt. de nu-
ptiis.§.ſi aduerſus.& ĩ.de ſuis & legit.ex libera.

DOS A PATRE PROFECTA. Secus in aduentitia, quia redit ad filios,ad patrem L.4.
redire debet. Impropriè ponitur redire pro reſtituere, vt nota.ſ.de iure dot. etiam.
& circa profectitiam dotem admiſit M.quod hîc dicitur. *Liberis non extantibus.* Alio-
quin contra.remaneret enim apud dominum , dominus B. contra. nam ſiue liberi exi-
ſtant,ſiue non,ſemper ad patrem redire debet ex tacita ſtipulatione per legem, vnde de-
ceſſerit vxor domini B.relictis liberis, pater mulieris , hoc eſt ſocer ſuus volebat habere *Sic in man.*
dotẽ,& ita petiit conſilium à M.vtrum poſſet recuperare,& dedit in conſilium quòd ſic, *ſcripto repe-*
cùm ſciret in ea opinione eſſe dominum B.& ille ſocer domini B. dotem petiit ab eo,& *rimus.*
ipſe dixit nedum dotem illam,ſed ſi amplius eſſet ſe reſtituere: & ſic iuuit opinionẽ ſuã,
non tantùm verbo,ſed etiam facto. Contra accidit in domino Alberto ; quia cùm ean-
dem foueret ſententiam,& peteretur ab eo dos liberis extantibus, Reſp.quòd licet anti-
quitas dixerit,hodie non ita ſentiebat,& ita retinuit dotem, quod de conſuetudine ho-
die quilibet facit,vt plenius notaui ſ.de rei vxo.act.

SI QVIDEM. Planum eſt. L.5.

1 *Dolus,euidenter probari debet.* 2 *Quando agitur ad augmentum æſtimationis.*

SI CIRCVNSCRIPTA, *Euidentibus probationibus.* Benè dicit de euidentibus,quia L.6.
1 dolus † euidenter probari debet. *Quando.* Pro quandoquidem , id eſt, quia. *Doli
mali except.* Videtur quòd de iure communi,quòd ad res præſtandas teneretur,cùm ſint
promiſſæ. Sed non ita eſt , imò ſi habent doli exceptionem , remouebunt petentem : &
2 nedum excipere poterunt , ſed etiam agere vt augmentetur † æſtimatio : vel etiam ſi v-
xor plus æſtimauerit quàm debuerit diminuetur , ſicut dicit lex in emptore & vendito-
re, vt ff de actio.empt.& vendit. Iulianus. §.ſi venditor. & hoc ſiue fuerint maiores,ſiue
minores,vt ff. de iure dotis. iure ſuccurſum. §.vltimo. *Pretium quod dotali inſtrumento.*
Intellige quando minus erat pretium : ſed videtur hîc inſufficienter diſtinguere per a-
liam legem quæ dicit quòd ſi re decipiatur ipſa , reſtituitur pretium: ſi dolo mariti,licet
deſierit eſſe in rerum natura, iuſtum pretium dabitur, vt ff.de iure dotis.ſi res æſtimata,
Sed hoc quòd hîc dicit,ſi tamen extiterit,&c. Referendũ eſt ad caſum, quãdo grauaba-

tur maritus in æſtimatione, & ſine dolo mulieris. Vel ſi dicas quòd hæc Iuſtiniani noua corrigat illam veterem, ſatis poteſt admitti: vel ibi recitatur opinio Scæuolæ. Aliud per conſtitutiones principis, & hæ duæ vltimæ ſolutiones meliores videntur, quàm prima.

1 *Donatio inter patrem & filiumfamil.non valet.*
2 *Dos conſtante matrimonio peti non poteſt.*

L.7. FILIÆ. *Minimè prohiberis.* Non enim valet donatio inter patrem & filium in pote-
1 ſtate † ſua conſtitutum, vt ſ̃.de inoffic.dona.ſi pater.& ideo ſi dedit ei, poteſt adime-
re: vnde cùm patres dant filiis in poteſtate conſtitutis portionem quam in morte debe-
rent habere, vt fit tota die, non valet donatio, & poſſent adimere: ſed tamen non faciunt
ne habeatur diſcordia inter ipſos, vel inter patrem, & eos. *Conſtante matrimonio.* Nam
2 dos conſtante † matrimonio peti non poteſt niſi in caſibus, vt ſ̃. de iur. dot. & diuor-
tio. l.1.

L.8. NEC MARITVS. Dimitte nec. Et ibi recuſat, gloſa nec, pro non, id eſt, non recuſat: non enim habet priuilegium niſi propter neceſſitatem paupertatis, vnde ſi modo eſt ſoluendo, non poteſt allegare aliquid, cùm cauſa ceſſet, & ideò neceſſarium eſt q; compellatur ſoluere totum.

L.9. DOTIS ACTIONEM. *Ingrediendi enim, &c.* Imò incideret in edictum diui Marci, vel conſtit. ſi quis in tantam. vt ff. de acqu. poſſ. ſi ex ſtipulatione.

L.10. SI SOCERO. Planum eſt.

L.11. SI CONSTANTE MATRIMONIO. *Vel promiſſa.* Quomodo reuertetur ſi tantùm promiſſa eſt? Reſpon. Quia mulier debet liberari: peruenit enim in eum caſum, à quo incipere non poteſt, & ideò debet liberari, niſi ante fuerit in mora, & ita hæres defuncti vellet agere ad emolumentum quod deberet percepiſſe, vt ff. de vſufruct. quæſitum. & l. quod vſumfructum. aliàs liberari debent, vt ff. de iure dot. ſi extraneus. *Ex eius vxoris facult.* Subaudi maximè: nam idem in extraneo ſi data fuerit vel promiſſa de bonis ipſius, niſi ſtipuletur ei reſtitui, vt ſ̃. de rei vxo. act. §. accedit.

SI DOS CONSTANTE MATRIMONIO ſoluta fuerit. TIT. XIX.

L.1. SI CONSTANTE MATRIMONIO. *Sine cauſa legitima.* Cùm non vergat ad inopiam, vt ſ̃. de iure dot. vbi. & de diuort. l.1. ſoluere tamen poteſt, & liberatur quibuſdam cauſis, vt ff. de iure dot. mutus. §. manente. *Quia dona. inſtar. perſpic. hab.* Non tamen eſt donatio. *Obtinere.* Cùm vxor fructus percipiat, ſed quare non poterit refundere conſtãte matrimonio, cùm ſi promiſiſſet in diem, ante diem ſoluere poſſet? Reſpon. non eſſe ſimile, quia in dote, cùm ſuſtineat onera matrimonij debet ad eum emolumentum pertinere, ſed in aliis debitis non eſt ita: & ideò aliud hîc, aliud ibi. *Marito reſtituitur.* Videtur contra. ff. de doli except. dolo facit: ſed dic quòd hîc fuit pactum de dote lucranda, vnde benè poteſt petere poſt mortem vxoris. Sed qualiter reſpondes ad id quod dicit poſtea, quòd ab eo nõ poſſit alienari proprietas? Dic conuolauit ad ſecundas nuptias, & tunc oportet reſeruare filiis prioris matrimonij, vt ſ̃. de ſecundis nuptiis. l. hac edictali. Vel etiam licet non conuolauerit, tenetur reſeruare per authentic. eiuſdem tituli. Vel pone quando res mobiles datæ fuerunt in dotem, puta grex, vel aliquid ſimile, & ita non illicò erant reſtituẽdæ, ſed intra annum, vt ſ̃. de rei vxor. actio. §. exactio. Quare ſi ante tempus quàm eſſent ſoluendæ, ſint apud hæredes vxoris, reſtituitur marito cum fructibus.

NE FIDEIVSSORES VEL MANDATORES pro dote dentur. TIT. XX.

1 *Specialis conſtitutio ciuitatis, obtinet contra legem.*
2 *Mulier pro dote fideiuſſores dare poteſt.*

SI

SIVE EX IVRE. Scripto fortè in tribus codicibus Gregor. Theodoſ.& L.1.
Hermogenia. *Sine conſuetudine.* Sed nónne hoc eſt contra nos qui dici-
1 mus ſpecialem conſtitutionem ciuitatis obtinere † etiam contra legem?
Sed intellige quod hîc dicitur, de conſuetudine quæ præcedit legem,&
caſſatur per legem ſequentem: tunc enim non habet poteſtatem, & ita
intelligitur ff.de ſepul. viol.l.3. ſi verò conſuetudo ſequatur legem, ibi e-
tiam contra legem:ſed ſeruatur ſaltem in eo loco,diſtincto eo,fuerit vniuerſalis,vel par-
ticularis:vt hîc plenius notaui ĩ.de longa conſuetud.conſuetudinis eſt. *Vt vir vxori.* ſ.
conſtante matrimonio,ſed ſoluto poteſt. ſ.de reddenda dote:vt ff.ſolut.matrim. ſi con-
2 ſtante.§.quotiens.mulier † tamen dare fideiuſſores pro dote poteſt:vt ff.de iur.dot.cùm
dotis.

1 *Maritus fideiuſſorem dare pro dote,non compellitur.*
2 *Mulier iuuatur S.C.Velleian.ſiue principaliter ſiue ſecundariò ſit obligata.*

GENERALI. *Pro dote exigenda.* In rubrica prohibet ne fideiuſſores dotium den- L.2.
tur:in nigro autem prohibet mulieri ne exigat, ne compellatur dare fideiuſſores.
1 *Maritus.* Et voluit intelligere dominus P.quòd licet non compellatur † maritus dare: ſi
tamen voluntate ſua dederit,tenentur:ſicut aliàs ff.de fideiuſ.Græcè.& inſtit.de ſatiſda.
tut.in princ.Domino tamen meo videtur contrarium,quia regula prohibet ne dentur,
ſicut alibi,ne quid in loco publico,ne vis ei.ne Chriſtianum mancip. Iudæus,& ſimiles.
& ideò ſi contra factum fuerit,non tenet,vt ſ.de legib. non dubium.& ita ex auctorita-
te rubricæ procedo,quod in legibus permiſſum eſt, vt ff.ſi cert.perat.l.1.non in decretis,
cùm non fuerint factæ à ſanctis patribus,ſed à magiſtro Gratiano: ſi verò alij qui princi-
paliter ſe obligaret,non viro daretur dos,teneretur. Licet aliud ſit in muliere quæ iuua-
2 tur Velleiano S.C.quia ſiue principaliter ſe obliget,ſiue † ſecũdariò:ſic ergo prohibito-
ria eſt rubrica,vnde ſi dati fuerint fideiuſſores pro dote,non valet, quia cõtra rubricam
eſt,& ita contra legem quia ſunt authenticæ.Poſſet tamen quæri vtrum valeret ſi renũ-
ciaretur auxilio huius rubricæ:& videtur diſtinguendum, vtrum vir ſciat ſe non teneri
ad hoc,an neſciat,vt in primo caſu valeat,in alio non,vt ff.ſi quis cautio.ſed & ſi quis.§.
vlt.verumtamen ſiue ſciat,ſiue ignoret,quia prohibitum eſt,videtur quòd ipſo iure non
teneat datio.

RERVM AMOTARVM. TIT. XXI.

1 *Potius intereſt non ſoluere,quàm ſolutum repetere.*
2 *Rei amotæ compenſatio, ad dotem obiici non poteſt.*
3 *Compenſatio tam in perſonalibus quàm realibus locum habet.*

COMPENSATIONIS. *Iure poſtulas.* Noſtra enim potius intereſt non ſol- L.1.
1 uere, quàm ſolutũ † repetere,vt ff.de compen.l.2.conueniebatur ergò vir a-
ctione ex ſtipulatu,vt hîc dicit.Sed ex qua ſtipulatione?ſi dicis,pro dote:non
2 videtur verum,quia non poteſt obiici † compenſatio rei amotæ ad dotem,
vt ſ.de rei vxo.act.§.maneat.& ideò hoc quod hîc dicit, quòd conueniatur
ex ſtipulatu, poteſt intelligi ex alia cauſa quàm dotis: locum enim habet compenſatio
3 tam in perſonalibus † actionibus quàm realibus, vt ſ.de compenſat.l. vlt. Vel intellige
quòd detur pro dote,ſed hîc loquitur ſecundum vetera iura, vbi ſoluto matrimonio po-
terit fieri compenſatio.aliud de nouo, vt ibi: vel ibi amotæ erant, & in rebus humanis,
ſed ab vna parte erat ſpecies ab alia,quãtitas.vel ab vtraque ſpecies, & ideò non admit-
titur compenſatio,vel ſi illud ſubtiliter inſpiciatur, nullo modo contradicit: quoniam
ibi non loquitur de compenſatione facienda vel non:ſed quãdo ſolutum erat matrimo-
nium,nec obiiciebatur compẽſatio,ſed ita dicebat,volo retinere dotem donec reſtitue-
ris ea quæ amouiſti.hoc enim non poteſt fieri, nec erit in dote ſpeciale: ſed etiam idem
in commodato:vt ſ.commodati.l.vlt.ſi verò eſſet quęſtio de compenſatione,& vtraque
eſſet quantitas debita,poſſet admitti,vt hîc.

1 *Actio famoſa, inter virũ & vxor. exerceri non poteſt.*
2 *Vtrum coniuges, inter ſe furtum facere poſſint.*
3 *Actio rerum amot.cur dicatur pœnalis.*
4 *Item cur famoſa appelletur.*

L.2. DIVORTII GRATIA. Idem ſi cauſa mortis ſperatæ fiat amotio, vt ff.eod.ſi mu-
liet. *Vxoris.* ſ.veræ,nam aliud in concubinam,vt ff.eo.ſi concubina. & ita oportet
quòd de iure & de facto matrimonium inter eos conſiſtat ad hoc quòd habeat locum
actio iſta,& quòd habuit animum amouendi res mariti. *Conſtante etenim matrimon.&c.*
1 Non enim poteſt intentari actio pœnalis † vel famoſa inter virum & vxorem conſtante
matrimonio,ſed ſoluto matrimonio,vt hîc dicit,intẽtabitur actio iſta:ſed videtur quòd
non ſit famoſa,quia inter famoſas non enumeratur:vt ff.de his qui notan. infam.l.1.nec
pœnalis,quia duplum ex ea non ſequimur , nec triplum . naſcitur tamen ex furto, licet
3 quidam æſtimauerunt coniuges inter † ſe non facere furtum, quia ſocietas iuris quodã-
modo eos facit dominos,viciſſim,ſ.vnumquemque rerum alterius.Alij melius dixerunt
eos facere furtum inter ſe,ſicut facit furtum filius patri, ſed furti non eſt actio,vt ff.eod.
l.1.& l. ſi mulier. §.vlt. In quo ergo caſu datur furti actio?contra extraneum ex furto,&
in eodem caſu actio rerum amotarum locum habet , ſi alia concurrunt quæ ſ.dixi.Da-
tur ergo in ſubſidium actio furti,& quia mulier nõ liberatur per interitum rei, ſicut nec
fur,ideò † dicitur pœnalis,& quia in ea iuratur in litem, nec iuſto pretio debet res teſti-
tui,vt ff.eod.ſi cùm dos.§.vlt.& l.ſequ. famoſa quidem ideò appellatur, non quòd infa-
4 met,ſed quia grauatur † opinio mulieris , ſicut dicitur in interdicto vnde vi. ff.de obſe-
quiis.honori,& l.licet.Iſto ergo modo pœnalis eſt,& famoſa: licet enim propriè pœna-
lis eſſet,non daretur niſi in ſimplum,ſicut dicitur in ſeruo corrupto:vt ff.de ſeruo corru.
l.vlt.Hæc vera ſunt ſoluto matrimonio,& durante ſoluto: ſi enim matrimonium redin-
tegretur,actio vel iudicium rerum amotarum finiretur: vt ff.rerum amot.redintegrato.
& l.vlt. *In factum.* Id eſt,in ſubſidiũ iſtius actionis,vel de dolo,vt ſ.de dol.ſi ſuperſtite.

L.3. DE REBVS. *Sed quantum ad eos peruenit.* Et in hoc differt à condictione furtiua,
quia & ibi etſi non aliquid ad hæredes peruenit, nihilominus tenentur,vt inſtit.de
oblig.quæ ex del.naſ.§.vlt.

NE PRO DOTE. TIT. XXII.

L.1. VT VXORI. *Sanè ſi nullo relicto ſucceſ. &c.* Si ponamus quòd nullũ reliquit ſuc-
ceſſorem,poterit ſuccedere,vt j. vnde vir & vxor. vel poſtulabit quòd mittatur
in poſſeſſio.bonorum eius,vt dicit.

DE FVNDO DOTALI. TIT. XXIII.

1 *Dos alienari prohibetur.*
2 *Aeſtimata prædia quando alienari poſſunt.*
3 *Omnis actus per quem dominium transfertur eſt alienatio.*
4 *Quandoque ſub maſculino comprehenditur fœmininum.*

L.1. SI ÆSTIMATA. *Lex Iulia locum habet.* Quæ vetat alienationem † dotis
1 voluntariam,& nõ neceſſariam:& ideò ſtatim ſubiungit quid ſit alienatio.
2 Eſt autem alienatio,&c.Et quando æſtimata † prædia alienari poſſunt,vel
non:diſtingue vt ff.eod. erit ergo. & legibus præcedentibus quæ tractant
de materia iſta.Ei autem quod hîc dicitur,eſt autem alienatio, &c. aſſignatur contra ſ.
de reb.alienis non alienandis.l.vlt.Vnde quidam dixerunt quòd hoc debet legi cõuer-
ſiuè,vt ponatur hoc quod eſt ex parte prædicati , ex parte ſubiecti , ſic omnis actus per
3 quem † dominium transfertur, eſt alienatio, non autem econuerſo : eſt intelligendum,
quòd ſcilicet alienatio ſit omnis actus & ſolus per quem dominium transfertur . Vel dic
quod ibi dicitur aliquid alienatum quamuis dominium non transferatur, ex interpre-
4 tatione præcedentium,ſicut & interpretantur quandoque quòd ſub † maſculino com-
prehendatur fœmininum,non tamen maſculinum eſt fœmininum: & ita impropriè ſu-
mitur alienatio:hîc autem propriè,vt ff.de verb.ſign.alienationis.

1 *Fundus dotalis,quando alienari poteſt.*
2 *Prælatus neque minor,ad diuiſionem prouocare non poſſunt.*

L.2. MARTII. *Licet ipſi poſſint prouocari.* Cùm enim prouocantur ad diuiſionem,neceſ-
ſaria videtur alienatio,& ita permittenda, ff.eod. l.1. Item poteſt alienari aliis qui-
1 buſdam rationibus † fundus dotalis,vt ff.de iur.dot.ita conſtante.& l.vlt.ſiquidem eſſet
volunta-

voluntaria alienatio, quod videtur ſi ipſa prouocet, non permittitur, vt ff. de condictio.
2 furt. & ideò. Sic ergo prouocare non poſſunt ad diuiſionem, ſed prouocari. Idem eſt † in prælato eccleſiæ, & minore, vt ȷ̄. de prædiis minorum, inter omnes. & quando decreto opus non eſt.

DIVORTIO FACTO APVD QVEM LIBERI morari vel educari debeant. TIT. XXIIII.

1 *Educatio liberorum, apud quem fieri debeat.*
2 *Quando apud matrem, expenſis patris aluntur liberi.*

DICET. *Neque diuiſio celebretur.* Diſtinguebant enim mares à fœminis, vt ſcilicet, apud patrem filij ſint: ſic alibi ȷ̄. de cuſtod. quoniā vnum. *Competens iudex eſt.* Quia ſi † minores ſunt trimo, morabuntur & educabūtur apud matrem: ſi verò maiores, apud patrem, vt ȷ̄. de patr. poteſt. l. vlt. Habes hîc authent. SI PATER, &c In codice domini mei eſt, Niſi pater minus. Et eſt illa litera melior quàm ſi habeas, ſi pater: quia illa litera habetur per authentic. vt liceat matri & auiæ, & referendum eſt quod dicit, niſi ad ſuperiorem caſum, quando pater præſtitit cauſam diuortij: tunc enim aluntur liberi † expenſis patris apud matrem, niſi fuerit minus idoneus, &c. Vt dicit in corpore authent. & intellige ſi mater non peruenit ad ſecundas nuptias, vt hîc dicit: nam tunc non eſſent apud eum, cùm nedum filiorum ſubſtantiam, ſed etiam vitam plerumque addicunt, vt ȷ̄. de adminiſt. tut. lex quæ tut. nec poſſet referri ad caſum proximum, ſi verò contra, &c. quòd ſc. apud patrem alantur expēſis matris: hoc enim non eſt niſi ſit pater minus idoneus. L. 1. *In antiquo legitur, ſi præſtet, &c*

(2 in left margin at "ſam diuortij")

DE ALENDIS LIBERIS ET PARENTIBVS. TIT. XXV.

PARENTVM. Per virilē ſexum vel fœmineum contingentium, matris etiam quæ vulgò quæſiuit, pro modo facultatum, vt ff. eo. ſi quis. L. 1.
COMPETENS IVDEX. Planum eſt. L. 2.
SI COMPETENTI. *Præſtare iubebit.* A patre ſuo. *Aeſtimabit.* Vt ſ̄. not. tit. 1. L. 3.

1 *Alimenta quando denegari poſſunt.*

1 SI PATREM. *Officio debito promerueris.* Ergo propter ingratitudinem videtur † quòd poſſent denegari alimenta, vel ſi filius patrem accuſauit de crimine, vt ff. eod. ſi quis ali. §. ſi quis ex his. *Examinabit.* Summatim, vt ff. de lib. agnat. ſi quis ali. §. ſi vt. quandoque tamen alit, etſi non ſit filius, vt ff. eod. l. 1. §. idem Iul. ſcribit hoc cùm filius nequit ſe exhibere, alioquin non cogitur, vt ff. eod. ſi quis ali. Habes hîc authent. QVEMADMODVM EST, &c. *Matrem egentem.* Secus ſi locuples ſit, vt ff. eod. ſi quis ali. §. ſi impubes. & l. vlt. L. 4.
NEMINI. Laïco vel clerico. *Conſtante matrimonio.* Carnali vel ſpiritnali. L. 5.

DE CONCVBINIS, NATVRALIBVS LIBERIS, & matribus eorum ex quibus cau. TIT. XXVII.

Sic in veteri libro repertum.

1 *Imperator non poteſt imponere neceſſitatem, ſed indicare.*
2 *Pactum de futura ſucceſſione fauore filij naturalis, quando valet.*

SENATORES. *Seu perfectiſſimos.* Aliàs præfectiſſimos. *Vel ſacerdotij.* Non loquitur de ſacerdotio, i. presbyterio, ſed ſpecialiter de quadam dignitate, ſicut exponit: quæ expoſitio difficilior eſt ipſo textu, ſecundum Io. *Maculam ſubire infamiæ.* Ipſo iure, ſicut in muliere nubente, infrà tempus luctus. ſ̄. de ſec. nup. l. 2. *Si ex ancilla, vel ancillæ filia, &c.* Habes hîc auth. NOVO IVRE. *Huiuſmodi mulieres.* Libertæ & tabernariæ, & aliæ quæ enumerantur hîc præter L. 1.

ancillas cum quibus earum conditio impedit matrimonium,vel potius contubernium,
vt ſ. de inceſtis nuptiis. cum ancillis. In hoc autem ſimiliter excipit de ancillis, in fine
authentic. & ita lex iſta non corrigitur in ancilla, ſed in aliis, dummodo conficiantur
dotalia inſtrumenta,&c.vt & ſuprà dixi de nuptiis. l.imperialis.j. authentic. & ita patet
in quo corrigitur lex:ſed & in eo quod dicit lex de concubinatu quem cum his habere
non poſſunt,fortè non corrigitur, quia authentic. loquitur de legitimis & naturalibus
tantùm. *Vel noſtri prærogatiua reſcripti.* Nota quòd non valet imperiale reſcriptum, vbi
filij non ſunt legitimè ſuſcepti : niſi fortè Imperator dicat, non obſtante tali lege, quia
1 non poteſt † imponere neceſſitatem,ſed indicare:vt ſ.de legibus. digna vox. & ita fecit
dominus meus verba indulgentiarum quandoque. *Aut fratri aut ſorori.* Aliud de iu-
re authentic. quia pater & mater præferuntur fratribus. *Sed & vxori.* Id eſt, amicæ.
Aut fiſco noſtro. Deficientibus illis. *Pacto vel iureiurando excluſi.* Notandum eſt quod
dicit,quòd nolunt agere propter pactum interpoſitum, & facit ad hoc quòd ſi aliquis
2 habeat filios naturales,& cognatos vel agnatos,& faciant pactum cum agnatis vel † co-
gnatis ne inquietent eos in his quæ donabit eis vel relinquet pater, quòd non poſſent
eos inquietare:ſed & ſi in vita ſit, videtur de ſucceſſione paciſci cum eis defereretur hære-
ditas ſi decederet pater. & ita non valet : vt ſ. de pactis. l.vltim. ſi autem poſtea, valet.
A defenſione. Id eſt, à fiſco ita ſe defendere poterunt. *Vel vxoribus.* De facto,in prin-
cipio : quia contra legem .*ſub pœna quadrupli*. Sic infrà, de iure fiſci. qui in contra-
ctibus.

L.2. MATRE,&c. Alicuius qui habet filios naturales. Habes hîc authentic. NVNC
liberi ſoli. Scilicet,legitimi. *Non etiam mater.* Scilicet, legitimam ipſius patris. Se-
quitur aliud, LICET *pater,&c.* *Nec ſuperſit coniunx legitima.* Sed de ea quid ad rhô-
bum?cum cognatis extantibus nil ex ſucceſſione vendicare poſſit: vt j.vnde vir & vxor.
l.1.Reſpon.licet non capiat, parat tamen impedimentum naturalibus ne capiant,vt ita
capiant cognati,qui vincerentur à naturalibus ſi vxor non eſſet in medio : ſic ff.ad Ter-
tullia.l.2.§.obiicitur.& l.æquiſſimum.§.1.ſed arg.contra. ff.de diuerſ.tempor. de acceſ-
ſionibus.nam cùm naturales vincant cognatos, & cognati vincant vxorem:ergo & na-
turales debeant vincere,per regulam illam, ſed hîc contradicit : vnde fallit hîc,& ff.qui
pot.in pig.Claudius.

L.3. SI QVIS. *Seu liber,&c.* Hanc legem & ſequentes vide per te vſque ad illam, Cùm
quis à muliere.Ibi enim legitur authent. QVOD IVS,&c. *Etiam hi qui ex ancilla
ſunt.* Ita poſuit dominus Irnerius,ſed ſalua gratia ſua non eſt ita,quia authentica illa, vt
liberti de cætero,non facit mentionem de his qui erant legitimi prius: & ideò per auth.
illud nõ videtur aliud corrigi de triente & ſemiſſe, & vt plenius ſcias de liberis iſtis qua-
liter ſuccedant,potes hîc legere auth. LICET *patri,&c.* Vel etiam legas in l.2.ſi poſt a-
liud authent.*Præterea qui,&c.*Poſt item ſinc.Et vltimo auth.*Item ſi quis.* Alias duas leges
ſequentes tu ipſe diſpice.

Reliquæ leges huius tituli deſunt in manuſcripto.

DE TVTELA TESTAMENTARIA.
TIT. XXVIII.

1 *Tutor à patrona, liberto dari non poteſt.*
2 *Tutor tenetur de geſtis & gerendis.*
3 *Geſtor, de gerendis non tenetur, ſed de geſtis.*

L.1. QVEM DICIS TIBI,&c. *Nulla actione tibi tenetur.* Non enim fuit tu-
1 tor,quia à patrona † non poteſt dari tutor liberto, cùm eum non ha-
beat in poteſtate, & tutoris datio permittitur circa eos quos in pote-
ſtate habemus, vt inſtit. de tutel. §.promiſſum. idem in quolibet extra-
neo, ſed ratione reuerentiæ quam libertus patrono præſtat, videbatur
quòd poſſet dare, ſicut pater filiis, ſed non ita eſt: ſin autem iure datus
fuit tutor,tenetur de † geſtis & gerendis:vt ff.de ritu nup.ſi quis tutor.§.qui autẽ.ſi verò
adminiſtrationi ſe non immiſcuit,nulla tenetur actione,neque tutelæ, neq; neg.geſt.di-
recta tamẽ datur vtilis,vt ff.tẽ pup.ſal.fo.l.4.§.illud.Spõte ideò dicit,quia nõ tenebatur,

&

3 & ideò ſi adminiſtrauit, tenetur tanquam quilibet ſpõtaneus geſtor, qui tenetur de † ge-
ſtis, non de gerendis: ſufficit enim ſi cui vel in paucis, &c. niſi quando acceſſit omnia
geſturus, vel vnum ſi alius volebat attingere omnia, & contemplatione ad hoc non ac-
ceſſit, vt ff. de negot. geſt. ſi pupilli. §. vltim & ℥. de negot. geſt. l. ſi tutori. Præterea ſi ſciat ſe
non teneri, ſeruatur quod dictum eſt, ſi quidem credat ſe teneri, non debet deſerere do-
nec denunciauerit amicis & neceſſariis pupilli, vel petierit qui adminiſtret: vt ff. de ad-
min. tut. tutores qui poſt. §. 1. & de eo qui pro tut. l. 1. §. vlt.

1 Conſtituendo poſteriorem procuratorem, prior intelligitur reuocatus.
2 Tutorem habenti, tutor dari non poteſt.

ET SI A PATRE. *Et vterque voluntate teſtatoris tutor erit.* Secus in procuratorib. L.2.
quia ſi aliquis duos dederit procuratores diuerſis temporibus, poſteriorem dando
1 priorem † prohibuiſſe videtur, vt ff. de procurat. ſi quis cùm. §. vlt. vel non eſt aliud, quia
licet hic vnus fuerit primo datus in teſtamento, alius poſtea in codicillis, eodem tamen
tempore videntur dati, quia vtriuſque datio confirmatur ab adita hæreditate: nec oblo-
2 quitur huic legi quod aliàs dicitur, quia tutorem † habenti tutor dari non poteſt. Hîc
enim datus fuit in codicillis teſtamento confirmatis: vt ff. eo. l. 3. vnde pro eodem habe-
tur ac ſi teſtamento eſſent dati, alioquin codicillis dari non poſſent: in teſtamento autẽ
plures dari non prohibentur, vt ff. de excuſat. tut. ſi is qui. Hodie verò non confirmando
poteſt dari tutor, vt inſtit. de codic. §. non tantùm.

SI TVTORES. *Nobis dati.* Aliud ſi à iudice, vt ff. de tutel. & ratio. diſtrah. l. ſi tutor. L.3.
Id eſt pupillarem ætatem. Quandoque cùm ſit mentio legitimæ ætatis vel perfectæ, in-
telligitur ætas XXV. annorum, vt ℥. de his qui ve. ætat. l. vlt. *Non pertinet.* Legitimæ enim
non eſt locus, dum teſtamentaria ſupereſt, vt ff. eo. ſi quis. & nedum illa eſt ratio, quia te-
ſtamentaria præfertur legitimæ, ſed quia minor eſt, vt ↄ. de legit. tute. l. vlt.

1 In deferenda tutela, prætor iudicium defuncti ſequi debet.
2 Mater plus priuilegij habere debet, quàm extraneus.

MATER TESTAMENTO. *Dare non poteſt.* Si enim non potuit cùm non habet L.4.
eos in poteſtate, vt inſtit. de tutel. §. permiſſum. ergo nec mater poterit, quæ nun-
quam habuit eos in poteſtate. *Niſi eos hæredes, &c.* Si enim inſtituit eos hæredes, pote-
1 rit eos dare tutores, & habet neceſſe † prætor ſequi iudicium ipſius, cauſa tamen cogni-
ta, quia inquirere debet de facultatibus, & remittitur ſatiſdatio rem pupilli ſaluam fore:
ſi verò non inſtituat hæredes, non habet neceſſe confirmare. Poteſt tamen ſi viderit ex-
2 pedire, ſed nónne idem eſt in extraneo? omnino dici poteſt quòd pluſculum mater † ha-
beat quàm extraneus, quia ab extraneo dati confirmantur ita demùm, ſi tantùm in bo-
nis ſuis propriis ſint inſtituti, nec habeant alia bona, ſecus in matre: quia dummodò in-
ſtituantur debent confirmari, ſiue bona matris tantùm habeant, ſiue matris, & ſua. Pa-
tet autẽ ſemper ſiue filio inſtituto hærede, ſiue exhæredato, dummodò habeat in pote-
ſtate, vt ff. eo. l. 1. & l. pater. & ff. de confir. l. 1. & 3. *Pro tutelæ nihilominus neg. geſt.* Quia im-
pedit, non illa aliam.

1 Curator, cur adiungitur tutori.
2 Datio tutoris in ſeruo, quando tenet.
3 Rei alienæ legatum quando valet.

SI PVPILLORVM. *Pupillus dato.* In teſtamento, vt ceſſet oppoſitio, ſi intelligas à L.5.
iudice, quid eſt quod dicit, quod poſtea redemptum habeat, cùm tutorem habenti
tutor dari non poſſit, vt ↄ. in quibus cauſ. tut. habenti. Reſpon. Quia ſi interim datus eſt
tutor, verum eſt quòd tutor eſt, ſed quia non ſufficiebat, vel quia auctæ erant facultates
1 pupilli, ideò adiungitur † curator. Vel melius, quia eſt intelligendum quando vnus pu-
rè datus erat tutor in teſtamento, alius poſt redemptionem & manumiſſionem, ille re-
manet tutor, & iſte adiungitur curator. Ex verbis enim teſtamenti directè eſſe non po-
tuit tutor, quia non erat liber homo: vel gloſſa curatorem, id eſt, tutorem, vt ſæpè ſit ↄ.
qui dari tutor. poſſunt. authent. minoris. & ↄ. titul. prox. ſi vt proponis. Et certè quando
aliquis dat tutorem ſeruum ſuum, & ſcit ſuum, videtur libertatem dediſſe directam:
& ita liber erit ab hæreditate adita: vt inſtitut. eodem. ſin autem ſeruum ſuum cre-

dat alienum, haberet ſeruus fideicommiſſariam libertatem, & poſtmodum eſſet tutor.
2 Si verò ſeruum ſuum † credidit liberum, non tenet datio tutoris, idem & ſi ſeruum alie-
num quem dat tutorem, putaret eſſe liberum: ſi autem ſeruum alienum ſcit eſſe alienũ,
purè non poteſt dare eum tutorem in teſtamento, ſed ita, cùm liber erit, proprius autem
ſeruus inutiliter eo modo datur tutor. Sin autem alienum ſeruum credat eſſe ſuum, di-
3 xerunt quidam quòd non tenet, ſicut legatum † rei alienæ, quam teſtator credit eſſe ſuã,
non tenet. Io. tamen cõtra. & dixit dari fideicommiſſariam libertatem, cùm ſit res mul-
tum fauorabilis libertas, & ideò non eſt mirum ſi aliud eſt hîc, quàm in legato: quia tale
legatum relictum coniunctæ perſonæ tenet, ergo multò magis debet dici hîc quòd va-
leat propter libertatem, vt ff. de fideic. lib. & ſi non adſcripta.

L. 6. Si tibi pater. Planum eſt.

L. 7. Tutelæ. *Inutil. teſt. dari non ambig.* Sed datus confirmari poteſt.

L. 8. Tutorem. *Græcis verbis.* Contra videbatur ex eo quòd leges primò Græca lingua conditæ fuerunt, vel quia græcis tantùm verbis poſſet dare tutorem, latinus verò latinis, ſecundum Io. *Ac ſi legitimis verbis.* i. Latinis, quibus ipſa lex ſcripta eſt.

DE CONFIRMATO TUTORE. Tit. XXIX.

Sic in veteri libro reperimus.

L. 1. Teſtamento dati. Si inſtituit, debet quidem confirmari datio, quia ex ſe nõ tenet, cauſa tamen cognita, i. cum inquiſitione, vt hîc dicit, & ĩ. titulo prox. l. mater. quod dic, vt in ſumma diligenter notatur §. vlt.

L. 2. Neque per epiſtolam. *Seruari ſolet.* Debet ergo ſeruari voluntas teſtatoris, licet ex imperfecto teſtamento quantum ad tutelam, quia confirmantur, nec petetur alia ſatiſdatio, vt ff. eod. l. 2. & l. ſi filio. ſi tamen facultates eius ſuppetant: vt ff. de epiſcopali aud. de creatoribus. & inſtit. de ſatiſd. tut. ſed ſi teſtator credidit diuitem, & etat pauper, prætor poterit petere, vt ff. eo. vtilitatem.

L. 3. Si vt proponis. *Curatores.* Id eſt, tutores. Vel intellige ſi voluit teſtator eſſe curatores.

L. 4. Naturalibus. *Se confirmare.* i. Petere confirmari: & ita dico condemnare quãdo peto te condemnari mihi.

DE LEGITIMA TUTELA. Tit. XXX.

L. 1. Ad auunculos. Auunculus eſt frater matris, & ita cognatus: ſed patruus eſt agnatus, quia frater patris: & ideò admittitur ad tutelam, non auunculus: vt de agnatis dicit in l. ſequenti. ſed hodie ſublatum eſt, vnde habes auth. Sicut hæreditas.

L. 2. Ad agnatos. Planum eſt.

L. 3. Ex conſtitutione. *Lege Claudiani.* Quæ alios filiabus, alios filiis volebat tutores eſſe.

L. 4. Frater. Aſſignatur contra. inſtit. eod. §. vlt. ſed contra. eſt inter fratres, vel patrem, & filium, quia ibi non admittitur ius agnationis minima capitis diminutione, vt hîc. & inſtit. de leg. agnat. ſucceſ. §. vlt. ſecus per l. ſuperiorem. & ĩ. de inof. teſt. fratres.

Sic in veteri libro.

L. 5. Nemo alius minor. Cui ſc. ætati, vel cui, i. quibus. *Pleniſſimo iure hypothec.* Hîc eſt arg. quòd minorum res non obligentur tacitè pro dote.

QUI PETANT TUTORES VEL CURATORES. Tit. XXXI.

1 *Tutor quando adoleſcentem admonere tenetur, vt curator. petat.*
2 *Actio negot. geſt. datur pro vno negotio.*

L. 1. Admone, &c. *Tu creditor.* Dat ergo bonum conſilium lex iſta, quòd admoneat
1 adoleſcentem vt † petat ſibi curatores dari, vel ſi in petendis his ceſſauit, poteſt
creditor iudicem adire, in dandis curatoribus officio ſuo fungatur: ſi verò ado-
leſcens habeat curatores, & volunt eum defendere, nec aliquis alius, patietur bonorum

Sic in veteri.

venditionem

venditionẽ: vt ff. de bo. auc. iud. poſ. l. ſi minor. nec facias vim in eo ꝙ loquitur in plurali
numero de curatoribus. nã idẽ in curatore, cũ vnus vel plures poſſunt cõſtitui ad cauſam.
2 & eſt ſimile in actione neg. geſt. quæ † pro vno datur negotio: vt ff. de neg. geſt. l. 3. & idem
in actione vi bon. rap. *Competentem iudicem.* Quis eſt competens iudex? vide in ſumma
qui dare tuto. §. 1. & 2. *Officio ſuo fungitur.* In hoc enim caſu inuitus cogitur curatorem ac-
cipere: licet aliàs non ita ſit, vt inſtit. de cura. §. item inuiti. & ff. de tutelis. l. 3. §. penul.

1 *Operæ libertorum, cur dicãtur obſequiales.* 2 *Quando quis de libertate in ſeruit. reuocatur.*

PATRONI *& cura. Nomina edere.* id eſt, manifeſtare. *Ex quibus.* ſ. nominum editioni- L. 2.
bus. vel ex quibus id eſt, ex prætoris aditione, & nominis editione. *Obſequij deſerti.* ideo
1 dicit, quia operæ quæ debentur patrono, dicuntur † obſequiales ſpeciali nomine, vel etiã
officiales: vt not. ſ. de in ius vocan. venia. & j. de operis libert. periculum. ſed quod erit
2 periculum? ſcilicet vt accuſari poſſit de ingratitudine, & reuocabitur † de libertate in ſer-
uitutem: vt ff. de iure patronat. ingratus. ſed alia l. videtur contradicere. j. de libera. cau.
ſolo. dic ergo quòd pœnam patitur non quòd reuocetur in ſeruitutem. caſtigabitur enim
& fuſtigabitur: vt ſ. de iure patro. l. 1. & ff. eod. l. 2.

IN LOCVM. *Vel in perpetuum.* Ideo dicit in perpetuum, quia ſi ad tempus eſſet relega- L. 3.
tus, non deſineret eſſe tutor, & daretur interim curator pupillis: vt inſtit. de cura. §. pen.

SI FILIIS. *Neceſſarij.* Sic fiunt ff. de iuſti. & iure. l. vlt. & Iob. dixit, neceſſarij mei ve- L. 4.
nerunt ad me. *Potes.* Dicit ergo conſilij cauſa. nõ quòd ſit neceſſarium. & de tali con-
ſilio habes. ſ. eod. l. 1.

AMITA. *Non prohibetur.* Videbatur contra, quia ſicut ipſa non poteſt eſſe tutrix, vi- L. 5.
deretur quòd nec tutores poſſet petere. matri etiam ſoli & auiæ permittitur tutela.
ſed hîc contradicit. hodie etiam cogitur quicunque poteſt ei ſuccedere ab inteſtato: vt
j. de legit. hered. ſciant.

1 *Mater prouidere debet ne malè adminiſtrent tutores.* 2 *Mater quando neceſſe habet petere tutores.*

MATRIS *pietas.* id eſt, pietas materna. *Secus.* id eſt, malè. vel ſecus id eſt, aliter quam L. 6.
1 oportet &c. *In re pupilli filij agatur.* Ergo debet prouidere † ne malè adminiſtrẽt tu-
tores: & ſi fecerint, debet eos accuſare vt remoueantur. ſed ſi hoc, contra erit ff. eod. l. vlt.
§. vltim. dic ergo hoc conſilij cauſa, non quòd ſit neceſſarium ei facere: neceſſe tamẽ ha-
2 bet † petere: vt ff. eod. l. 2. §. ſi mater non petierit. *Filiis.* Niſi impuberi: vt ff. eod. l. 1.

ADMONE. *Quo maturius &c.* Iſtud reſpicit inferiora verba, *petere cura &c.* Datur e- L. 7.
tiam aliud remedium, ne currat vſura, vt ſcilicet conſignet, offerat, & deponat: vt ff.
de adminiſtrat. tut. tutor. §. vlt. & j. de vſur. pupil. pupillus.

CVM A MATRIBVS. *Sedulam.* Debet enim eſſe ſedula circa officium petendi cu- L. 8.
ratoris, ſicut & ſcholaris circa lectiones ſuas in camera, non ire per ciuitatem. *Impe-
dimentis.* Id eſt, læſionibus.

1 *Curatorem habenti, curator dari poteſt.*

CVM IVRE. *Tutor dari non poſſit.* Niſi in caſibus: vt j. in quibus cauſis tut. hab. aliud L. 9.
1 eſt in curatore, quia † curatorem habenti poteſt dari curator: vt ff. de tuto. & curat.
da. ab his. curatorem. *Non poſtulare.* Cum habuit tutorem.

NEPOTIBVS. *Solemniter petes eu.* Patruus magnus. ſed patruus ſimpliciter eſt frater L. 10.
patris mei. poteſt ergo petere tutores: non tamẽ habet neceſſe, nec excluditur à ſuc-
ceſſione, matre repulſa, vel etiam per fiſcum: quod videbatur: vt ff. de inoffic. teſt. Papi-
nianus. §. meminiſſe. imo vbi fuit negligens in petendis tutoribus, ſequens gradus admit-
titur fiſco excluſo: vt ff. ad Tertull. l. 2. §. vlt. & notaui. j. de legi. hered. ſciant.

1 *In damno vitando, non nocet iur. ignorãtia.* 2 *Ignorantia iur. naturalis non excuſatur.*

MATRES. *Naturalibus etiam filiis.* Quid inceſtuoſis & vulgo quæſitis, nunquid ha- L. 11.
bet neceſſe petere tutores? & licet quantum ad patrem non ſint filij, vt ſupra de

natura.lib.& de inceſt. nuptiis.aliud quo ad matrem, quia ſemper certa eſt, vnde ſuccedit vulgo quæſitis: quare habet neceſſe petere. *Nulla eis ignorantia iuris.* Sed videtur ma-
1 lè dicere,quia iuris ignorantia † non nocet in damno vitando:vt ff. de iur. & fac.ignorá. error.& l. regula.Reſpond.verum eſt de ignorantia iuris ciuilis.ſed hîc ignorabat ius na-
2 turale,quod non excuſat † à damno vitando: vt ſ.de in ius voc. venia.

VBI PETANTVR TVTORES VEL CVRATORES.

Tit. xxxii.

1 *A quibus magiſtratibus tutores minoribus petendi ſunt.* 2 *Magiſtratus domicilij tutorem dare poteſt.*

L.1. Magistratvs &c. *Vnde filij tui originem &c.* Sunt ergo petendi † tutores
1 vel curatores minoribus à magiſtratibus,vnde originem duxerũt per ſe,vel ex perſona patris.ſ.legitimi.ſi verò non eſſet legitimus,matris forum ſequuntur: vt ff.ad municip.l.2. *Facultates.* Poſſent alicubi habere facultates, & non domicilium.ſed hîc non ita loquitur. *Morantur.* Ratione domicilij,puta quia erant ibi cauſa ſtudij.& quantum ad tutelam non ſortietur ibi forum.vel fortè dare poterit magiſtra-
2 tus vbi † habet domicilium. vel vnde duxit originem:vt ff. de tuto. & cura.da. ab his.l.1. circa finem.

DE TVTORIBVS ET CVRATORIBVS ILLVſtrium & clariſſimarum perſonarum. Tit. xxxiii.

L.1. Illvstribvs. *è numero.* e, pro ex. *Senatus ampliſſ.* Erant enim ſenatores numero centum. *Ex quolibet ordine.* Siue nobili,ſiue ignobili. *Expertéſque dãni.* Quia verò tenentur actione in factum ſubſidiaria,licet minus bene faciãt in cauſa iſta. *Plures ad hoc &c.* Recordare de eo quod habuiſti ſ. qui petantur. quia ordinabitur vnus vel plures, ſicut videbitur neceſſe. *Vt quem cœtus ille.* Cœtum appellat, quando ſunt x.vel xii. *Solemnitate ſeruata.* Quia ſatiſdant rem pupilli ſaluam fo. *Interponatur decretum.* De traditione rerum : vt j.de magiſtra.l. vlt. & j. authen. vt hi qui oblig.res mino.§.vlt.vel fortè de ſumptibus in pupillum faciendis: vt j. de admiſtra. tut. l.3. *Curiales.* Ex hoc dicunt eos curiales eſſe, quia ſemper conſiliis publicis intererant.

QVI DARI TVTORES VEL CVRATORES. poſſunt,& qui non poſſunt.

Tit. xxxiiii.

L.1. Generali. Planum eſt quod hîc dicitur.

Hæc lex eſt vltima ſuperioris tituli. Sic tamen reperimus in manuſcript.

1 *Affirmatiua ſæpe exponitur per negatiuam.*
2 *Seruus quoad cauſam,pro libero habetur.*
3 *Curator vſque in tẽpus pubertatis, perſeuerare debet.*
4 *Pueri à poſtulando excuſantur.*

L.2. Cvm tibi. *Si de ſtatu tuo conſtaret.* i. ſi conſtaret te liberum. *Quo magis.* Si legas magis propriè,(quod melius eſt) refer ad totam illam orationem, non oportuit impediri: & erit ſenſus, quia hoc quòd controuerſia fuit mota libertatis, non oportuit impediri quo magis curator tibi daretur &c. imo eo non auferente impedimentũ curator magis debet tibi dare:vt ſic notetur effectus remoti impedimenti. vel pone impropriè quo magis id eſt, quominus. ſic ibi gloſſauerunt antiqui, quaſi dicat, hoc non poteſt afferre impedimentum quo minus &c. & tunc refert quo ad illud ſolum quod dicit impediri : vt ſit ſenſus, quo impedimento curator tibi minus da-
1 retur. & ſic ſæpe fit vt affirmatiua † exponatur per negatiuam : vt ſupra de iudic. quotiens. Quia interim pro libero habebaris. erat enim in poſſeſſione libertatis. quare valet datus curator interim cum crederetur liber.ſic & in Barbario Philippo:vt ff.de offic.præſid. Barbarius.& in teſtibus adhibitis, vt in tit. 1. de teſtamen. teſtes. vel intellige quòd ſi
2 fuerit in libertatis poſſeſſione ſiue ſeruitutis, valeat interim datus curator:quia quo ad † cauſam habetur pro libero : vt infra de libe.cauſ. lite ordinata. & ff. de liberali cauſa.ordinata.cum enim teneat principale iudicium ratione dubitationis,quod aliàs nõ valeret,

quia

quia non poteſt eſſe iudicium inter dominum & ſeruum, ergo & curator dari poterit: vt hîc. & conſonat quod dicitur, vt ff. de tut. & cur. dat. ab his, ei qui de ſtatu. quia dicit propter dubitationem dari poſſe curatorem. ſed tamen quod poſtea addit, vt ita demum teneat datio, ſi liber pronuncietur, videtur contradicere quod hîc dicit. cu. quòd etſi non fuerit liber, cum hoc dubitetur, interim tenebit. ſed dic quòd ibi non fuit datus curator ad cauſam, ſed ex cauſa. ſ. vt omnia bona eius generaliter adminiſtraret. tunc enim non tenet datio, niſi fuerit liber, vt ibi dicit. ſed tamen ex quacunque cauſa curator fuerit da- *Sic in veteri libro reperimus.*
3 tus impuberi, videtur quòd debeat perſeuerare † vſque in tempus pubertatis: vt ff. eo. curatorem. hîc autem loquitur quando ad cauſam ſtatus datus fuit tantum. cum enim dubitetur de ſtatu ſuo, interim debet haberi pro libero, quamuis fortè non ſit liber. ſed alibi licet certum ſit aliquem ſeruum eſſe, quia certum eſt ipſum conſequi fideicommiſſariam libertatem, valet datio: vt ff. eod. ſi impuberi. *Maritus curator creari poteſt.* Videtur contra. inſtit. de excuſa. tut. §. vlt. ibi enim dicit quòd debeat ſe excuſare. ergo ſi ipſe velit
4 admittetur. ſed hîc fallit, quia pueri † excuſantur à poſtulando, & cæci: non tamen ſi vellent admitterentur: vt ff. de poſtuland. l. 1. propriè autem dicitur ille ſe excuſare, qui & accipere poſſet, non tamen compellitur. vnde minori vel militi non eſt opus excuſatione: vt inſtit. de excuſa. tut. §. minores. & eſt ratio quare non admittatur: quia ſi malè adminiſtraret, cum mulier eum timeat, non peteret rationem. vnde ſicut prohibetur ne contrahat cum illa quã habet in cura: ita ſi primo contrahit, & poſt velit creari, non poteſt. nec obſtat. j. de excuſa. tut. cum ampliſſimi. quia quod ibi dicit, non dicit niſi cauſa conſilij.

LVMINIBVS CAPTVM. Id eſt, priuatum. *Falſo tibi &c.* Ita eſt ratione morbi. ſic infra, qui morbo. L. 3.

ARMATÆ Militiæ. Nonne idem eſt in clerico? non: imo licet eis ſi ſpõte voluerint accipere, & hoc manifeſtare intra quatuor menſes, vt ſ. de epiſcopis authen. presbyteros. *Negot. geſt. act.* Quia datur in eum qui ſponte geſſit, vel neceſſitatis ſuſpicione: vt ff. de neg. geſt. l. 3. §. actione. ſed & pro tutela dabitur: vt ff. eod. qui pro tuto. l. 1. L. 4.

NEQVE *à præſide alterius prouinciæ.* Vnde ita legitur ff. de iuriſdic. om. iudic. l. vlt. extra territorium. ita eſt in datiuis. ſecus in teſtamentario: vt ff. de tutelis, etiam. L. 5.

QVOD DICIS. Fortè erat creditor pupilli iſte qui ita dicebat. ille enim ita poteſt matrem admonere: & ſi non petat, iudicem adire poteſt, vt dicit: & habuimus ſ. qui petãt tut. *Etiam ipſe.* ſ. præſes. *Ab ipſo.* ſ. præſide, vel etiã ab ipſo magiſtratu municip. L. 6.

IN SERVILI &c. Aſſignatur contra. inſtit. qui dare tut. poſſ. ſed ibi loquitur in teſta. vbi licet fauore vltimæ voluntatis, non tamen ſequitur quòd ita debeat fieri per ſentẽtiam. & ita in hoc differunt datiui & teſtamentarij: & quia in teſtamento dari poteſt in diem vel ſub conditione. ſecus in datiuo, quia actus legitimi non recipiunt diem vel cõditionem: & ſic ſerui non poſſunt eſſe niſi teſtamentarij. Item non municeps: vt ff. de tutelis, etiam non municipes. & de tut. & cura. datis ab. ius dandi. & l. Diuus Marcus. ſunt & aliæ differentiæ quas quilibet videre poteſt. L. 7.

1 *Patris approbatio, omnem fraudem excludit.* 2 *Iuramento recuſantis tutelã, deciditur cauſa.*

CREDITOREM. Hæc lex corrigitur per authen. hîc ſignatum. MINORIS *debitor &c.* Tenetur ex alia cauſa quam tutelæ. alioquin non eſſet quis tutor ſine curatore: quia tutorem non obligari pupillo, etiam ſi bene gerat, vt rationem reddat, eſt impoſſibile. Item hoc poteſt intelligi in multo debito, non in paruo, puta C L. vel ſextario Rogerij. ſicut contingit de facto. quis diceret repelli tutorem habita contra eum præſumptione, qui aliàs videtur idoneus, arg. ff. de tranſact. cum hi. §. modus. & modicum fortè dicetur vſque ad duos aureos: vt ff. de dolo, ſi oleùm. in fi. vel prout æſtimabit iudex. Idem dixerunt doctores noſtri in tutela & pręterea in nouell. loquitur de tutela, & etiam in corpore authen. & tunc intellige de tutore legitimo vel datiuo. ſi verò detur in teſtamento tutor quem ſciebat teſtator creditorem, quidam dixerunt quòd non tenet. dominus verò L. 8.
1 meus contra, quia patris approbatio videtur † omnem fraudem excludere: vt ſupra de epiſcopali audientia. de creationibus, & præterea remittitur eis ſatiſdatio: vt inſtitut. de ſatiſdat. tutor. vnde cum hi prohibentur hac ſola ratione, ne furentur bona pupilli, vt in corpore authenticæ dicit, nec hæc cauſa ſumpſit, hîc videtur quod poſſint dari in teſtamento. *Vel iuret ſe minorem &cet.* Mirabile eſt de iſto iuramento, quia ſi iuret

2 minorem ſe credere obligarum,† cauſa deciditur. aliàs non, niſi deferretur: vt S̄. de non num.pecu.contra qui propriam.ſed cõtra.eſt hoc:quia aliàs cum peto aliquid ab aliquo, & dico ipſum mihi obligatum , non poſſem extorquere propter tale ſacramentum. ſed hîc nõ dicebat ſe obligatum,nec volebat aliquid extorquere: ſed iurat vt libererur à manibus vocantis & relaxetur à violentia quam ei infert: quia vocabat eum ad tutelam,iuuatur ſolutione,& ita eſt contra regulam generalẽ,quòd ſolutione non liberatur quis:vt inſtit. quib. mod.obl. tol. Præſumit enim lex ſoluiſſe de bonis pupulli. *Sed & ſucceſſione &c.* Conſonat ei quod habuimus.j̄.ne liceat poten.tutor enim potentior videtur quantum ad officium.

L.9. SI SORORIS. *Legitimo patruo conſtituto.* Tantum,non auunculo de iure veteri; vt S̄. de legit.tut.l.1.hodie contra,vt j̄.de legi.here.ſciant.

L.10. TVTOREM HABENTI &c. Aliàs eſt litera, curatorem. & tunc intellige, quia curatorem habenti curator dari poterit.ff.de tut. & cur.curatorem. nõ tamen niſi cauſa cognita: vt hic. *Cum actorem periculo.* vt inſtit.de curato.§.vlt.

L.11. IN VNIVERSIS &c. Generale eſt.fallit in momẽtaria poſſeſſione: vt ſupra qui legit. perſo.l.vlt.& no.j̄.ſi per vim vel alio modo. *Controuerſia finiatur.* & ita j̄. de aucto. præſtand.l.clarum.

L.12. CVRATOR. Planum eſt.

L.13. NE MAGISTRATVVM. *Ne patrimonialem &c.* Ita eſt in colono Cæſaris. aliàs in
L.14. colono fiſci: vt j̄. de excuſa. coloni.

Hæc l.eſt prima ſeq.titu. ſed ea repe-rimus in veteri. TVTELAM. Plana eſt l. iſta.

QVANDO MVLIER TVTELÆ OFFICIO FVNGI POTEST. TIT. XXXV.

L.1. MATRES. *Sed ne ſit facilis in eas.* Scilicet,nuptias.

1 *Renuntiatio generalis beneficio legali,tenet.* 3 *Notarij,ſerui publici appellantur.*
2 *Mulier S.C.Vell. renuntiare debet.*

L.2. SI PATER. *Et renuntiet &c.* Nota quòd renuntiatio † generalis beneficio le-
1 gali tenet. ſed in caſibus neceſſaria ſpecificatio. hîc habes authen. MATRI *& auiæ. Secundum ordinem.* Ideo dicit de ordine,quia primò admittitur quàm auia. *Permittimus.* Non dicit cogimus. & videtur quòd nòn ſit teſtamentaria vel datiua vel legitima:vt not.j̄.ad Tertull.omnium. *Renunciauerit.* Sed quare renunciat Velleiani auxilio?nonne videtur ſuum negotium gerere ſi tutelam accepit,& ſe pro ſe obligare, & non pro alio : & ita non videtur intercedere , nec debere renuntiare : vt S̄. ad Velleia. ſi mater. Reſpond. quia non dicit propter hoc , imo quia cum accepit tutelam, oportet eam obligare pro pupillo ſuis creditoribus,vt promittere quòd ſoluet, aliàs ma-
2 gnam pateretur iacturam pupillus: & ita oportet eam † renuntiare S.C. Velleia.& omni legitimo auxilio quod datur ex intercesſione : quia quãdoque ſeruatur ipſo iure illæſa.S̄. ad Velleia.antiquæ.& ſic non erit ſuperflua renuntiatio,ſicut ſuperflue apponunt quandoque tabelliones:quia in quolibet contractu vbi interuenit pecunia ſiue locationis ſiue alterius,faciũt mulieres renunciare.ſequens poteſt fieri quæſtio, cui fiet iſta renunciatio? nõ videtur quòd iudici,quia generalia ſunt verba:vt ff. de pact. ſi vnus. quòd pactũ inter alios factum non nocet vel prodeſt alij. ſed dic quòd imo fit iudici. & illud locum habet
3 in priuatis.iſti enim appellantur † ſerui publici, vt tabelliones: vnde pacta cum illis facta proderunt omnibus vel nocebunt:vt ff.rem pupil.non quaſi.& no.S̄.de lit. conteſt.auth. libellum.Sequitur hic authen.& poſtea aliud authen.Sacramẽtum &c.*Prout opus eſt cautela.* Quid eſt hoc? Reſpon.debet ſuſcipere cautelam, & facere inuẽtarium.præterea debet iurare de rebus adminiſtrandis bene & fideliter , & dare fideiuſſorem rem pupil.ſal. fo.vt hæc probantur in corpore authen. vt ſine prohibitione matres debitrices, in fi. tit. Sequitur aliud authen. AD HÆC. *Si debita. Tutela materna.* Quid in cura? non inuenio expreſſum:vnde nec audeo dicere quòd liceat accipere ſi in tutela eſt expreſſum.

IN QVIBVS CAVSIS TVTOREM HABENTI tutor vel curator dari poteſt. TIT. XXXVI.

1 *Actus legitimi nõ recipiũt diẽ vel conditionẽ.* 2 *Tutor,quando ad tempus datus dicitur.*

SI IN LOCVM EIVS. *Ad tempus.* Sed qualiter dabũtur ad tempus à iudice, & in lo- L.1.
1 cum eius ſubſtituitur cum abſens eſt reip. cauſa : quia actus legitimi† nõ recipiunt diẽ
vel conditionem : vt ff. de reg. iur. actus legitimi. & ideo intellige quòd tempus non fuit
2 expreſſum in datione, ſed ſimpliciter dati fuerunt: tacitè tamen videtur† ad tempus dati,
quandiu abfuerit ille qui abſens erat, & non vltra. & hoc bene poteſt fieri, vt dicit. l. prædicta, actus. ſed tamen hîc non dicit vtrum tutor vel curator fuerint dati. quid ergo iudices? videretur dicendum de tutoribus propter verba rubricæ, vt ff. de tutel. l. e quæſitum. & de ſuſpect. l. 3. §. ſi quis abfuturus. Vel etiam dici poteſt de curatoribus: vt inſtit. de curat. §. item in locum. & ĩ. eod. l. prox. & ita iſtud relinqui debet officio iudicantis. interdũ tamen tutoris auctoritas eſt neceſſaria, veluti adeundam : vt ff. de appel. cum in vna. §. 1. & ideo iudex ibi deberet dare tutorem. *Conſultus.* i. conſulte. debent enim adire præſidẽ virum clariſſimum, & ita compellere ipſum vt adminiſtret. vel certiorare debent neceſſarios pupilli, vt ita ſolicitentur ad petitionem tutoris: vt ff. de eo qui pro tuto. l. 1. §. vlt. compelleretur autem pignoribus captis: vt inſtit. de ſatiſda. tut. §. vlt.

POTVIT. *In locum excuſati tutoris.* Et ſic facit pro eo quod not. ſ. l. prox. L.2.

PROPTER LATE. *AEſtimabit.* Si enim diffuſum eſt in diuerſis prouinciis patrimoniũ, debet aliũ tutorem dare. aliud ſi ſit in eadẽ prouincia: vt ff. de excuſ. tu. propter litem. §. vlt. & ſic habenti tutorẽ tutor dari poterit. idẽ in alio caſu: vt ff. de tut. ſiquis tutor. L.3.

1 *Tutorem habenti, tutor dari non poteſt.*
2 *Curator nunquam datur exiſtenti in pupillari ætate.*
3 *Deportatus retinet libertatem.*
4 *Tutor ſuſpectus ac reuocatus, nihilominus mero iure tutor remanet.*
5 *Tutorem habenti, quando datur tutor.*

1 LICET TVTOREM &c. P. dixit quòd nullo caſu habenti tutorem tutor dari † poſ- L.4.
ſit. & quod in rubrica continetur, dixit intelligendũ de curatore. vnde gloſauit tutor
2 i. curator. item dixit nunquam dari curatorem alicui exiſtenti in pupillari † ætate. ſed tamen minus bene dixit: quia quod hîc dicitur, quòd habenti tutorem tutor dari non poteſt, generale eſt. prætetea quòd puberi detur curator, ſimiliter eſt generale. vnde regulæ illæ vitiantur & patiuntur exceptionem, ſicut aliæ omnes iure ciuili. fallit enim ff. de tutelis, ſi quis tutor. & de exeu. propter litem. §. vlt. & ſ. eod. potuit. *Excuſari.* Fortè quia ad tempus aberat reip. cauſa : vt ſ. l. prox. *Vel defuncti.* Hîc non videtur excipere de regula prædicta : quia ſi mortuus, ergo non eſt tutor. & ita ſi alius detur, non datur habenti tutorem. & ſi quidem deceſſit morte naturali, datur non habenti. idem ſi damnatus eſt in
3 metallũ: & ita ciuilem patitur mortem. ſi verò deportatus† eſt in inſulam, retinet libertatem, non ciuitatem: & ita remanet tutor: vt probatur ff. de tutelis, ſi quis tutor. in locum tamen eius dari poteſt alius: & ita datur tutor habenti. Prętetea in alio caſu quando mater erat tutrix, & volebat ad ſecundas nuptias venire: vt ĩ. ad Tertull. l. omnem. ſi verò ſit
4 ſuſpectus & remotus, remanet † tutor mero iure: non tamen habet poteſtatem adminiſtrandi ſicut dicitur in epiſcopo: quia ſi deponatur, quidam character manet ei. non tamen poteſt adminiſtrare. & ſic in hoc caſu non datur tutor non habenti, imo vt dictũ †
5 eſt, habenti. *Vel relegati.* ſ. ad tempus: & ita abſens erat neceſſaria cauſa, licet nõ ꝓbabili.

CVM OB *Augmentum. Non prius.* ſ. quam fuerant, curatoribus quoque eis non adiũctis, nõ liberantur prius dati tutores &c. *Ad te pertinere non po.* vt ſ. de ꝓba. l. ex pſona. L.5.

DE ADMINISTRATIONE TVTORVM VEL curatorum, & pecunia pupillari fœneranda vel deponenda

TIT. XXXVII.

FRVSTRA TIMES. *Et quod mag.* Ita expone. & in iſta vt iudex datus inter te & tutorem. *Quamprimum partibus ſuis fungatur.* Quod magis intereſt omnium partium. ſ. tutoris & adoleſcentis & ſui. L.1.

1 *Pupillus, quando tutorem conuenire poteſt.*
2 *Itémque curatorem.*

ADVERSVS. *Cui collegæ dati eſtis.* Habenti enim curatorem curator dari poteſt : vt L.2.
ff. de tuto. & cura. da. ab. *Curatorem, exerceri iudicium non poteſt.* Non enim poterit iudicium exerceri dum durat adminiſtratio: vt hîc dicit, & ĩ. eo. rationes. ſed videtur cõtra. ff. rem pupil. ſaluam fo. §. 1. ſed illud intellige cum determinatione: & ideo diſtingue & in
1 adulto, & in pupillo: quia ſi† pupillus vult conuenire tutorem non ex officio quod adminiſtrat, ſed ex cauſa præcedenti, puta rei vendicatione, vel ſimili actione, debet hîc ad

cauſam dari curator: & poterit enim ſic conuenire, vt inſtit. de auct. tut. §. vlt. ſi vero non cœperat ante, ſed ex tutela habuit originem, non poteſt eum conuenire durante tutela, ſed poſtea. ſi verò non ex cauſa totius geſtionis velit eum conuenire, ſed ex alia quæ occaſione tutelæ contingit, puta quia ſubripuit, & ita vult eum actione furti conuenire, vel vi bonorum raptorum, nata eſt actio durante tutela, non tamen poteſt intentari: vt ff. de
2 tutel. & ratio. diſtra. l. actione. & legibus ſequentibus. ſi verò curator † conueniatur, aut ex anteriori cauſa, aut poſt officium contingente. ſi ex præcedenti, poteſt. ſi ex alia poſteriori, aut propter vnicam rem, aut propter certam quæſtionem. ſi quia dolum & culpam in tota geſtione commiſit, nõ poterit dum adminiſtrat & ita intelligitur quod hîc dicitur, & ℑ. eod. rationes. ſi pro vnica, aut conuenitur à collega ſuo curator, aut à minore vel alio ei curatore conſtituto. ſi à collega curatoris, non poteſt, vt hîc dicit, & ff. de adminiſtrat. tut. cũ plures. ſed tamẽ poterit à minore & curatore dato ad rẽ illam vnicã, nõ ad omnia.

L.3. SVMPTVS. *Accepto ferentur.* Niſi à iudice certum ſalarium conſtitutum ipſis tutoribus ſit: vt ff. eod. à tutoribus. §. vltim.

L.4. NISI. *Arbitrio eius puniendus.* Niſi eſſet ita modica ſumma, ex qua non poſſet ager comparari: vt ff. eod. ita autem.

L.5. FRVSTRA *Tutores. In depoſiti cauſa haberi.* Neque poſtea reſtituitur: vt ff. de minoribus, ait prætor.

L.6. NON EST *Ignotum. Simultates.* i. calumnias. *Securè lites &c.* Vnde dicit lex, quòd ſi malam cauſam habent, & ſcierint, debent iudici denunciare: nec tueri eos debent niſi iuſta fuerit cauſa: vt ff. eod. quotiens. §. ſicut. alioquin ſi ſuperuacuam litem inſtituerint, prohibuit à pupillis honoraria exigi, vt ibi dicit.

L.7. TVTELA. Planum eſt.

L.8. ET SI SCISSES &c. Diſtingue, quia ſi ſciat ſe datum, ſed nulla eſt datio, nõ tenetur vt qui dari tuto. militiæ. ſi verò tenet datio, diſtingue vtrum habet excuſationem, an non. ſi nullam ſcit ſe habere, tenetur. ſi ſcit ibi competere, tenetur ex quo elapſa ſunt tẽpora excuſationis. ſi credat ibi competere, & nõn cõperit, ſi proſequatur cauſam ita quòd vincat, bene eſt, ſi vincatur, pertinet periculum adminiſtrationis ad eum. ſi autem neſciat ſe datum, damni periculum ad eum non redundabit, vt hîc dicit. & ſi eſt quæſtio ſciat ſe datum, an non, debet probare pupillus quòd ſcierit: vt ff. eod. hoc autem. & hoc in ſumma. §. item debet gerere.

L.9. SI CVRATOEES. *Vt quod moderatum &c.* Pro dignitatibus & facultatibus ſuis: vt ff. de iure dot. quæro.

L.10. SI LIBERTI. *Tam aperta fraude.* De fraude dicit non de culpa, quia in criminibus nõ ita quis accuſatur de culpa ſicut de dolo: vt ℑ. ad leg. Corn. de ſicar. l. 1.

L.11. SI BONAM CAVSAM. In mala cauſa contrarium eſt: vt ff. eod. quotiens.

L.12. DE HIS. *A curatoribus.* Habebant enim tutores & curatores. *Agere debes.* de his ſcilicet quæ in fraud. ami. vel negli. &c. *Si intra.* ætatem legitimam ſunt conſtitutæ. & ideo licet dicat ſe habere v. filios, non præſumitur maior: vt ſupra de reſtit. mino. l. 2. & ff. de mino. l. 3. niſi quo ad honores: vt ff. de mune. & hono. ad remp.

L.13. TVTORES. *Ad ſatiſdationem.* Ratam rem dominum habiturum, niſi dubitetur ipſum fore tutorem: vt ff. eod. vulgo. debet enim ſatiſdare rem pupilli ſaluam fore: vt ℑ. de tuto. & curat. qui non ſatiſdedit.

L.14. RATIONES. *Poſci non poſſe.* Non tenetur reddere rationes totius curæ, ſed tamen agi poteſt pro vno negotio: vt ſ. eod. l. 2. notaui.

L.15. SI NON SVBSCRIPSISTI. *Olim liberatus.* Propterea quòd finita eſt tutela vel cura.

L.16. NON OMNI TITVLO. *Vẽdicare dominium &c.* Niſi tales ſint res quę promiſſæ ſunt dari, vt mercedes magiſtris ſuis, non quas minimas poterit, ſed pro facultate patrimonij, & dignitate natalium: vt ff. eod. cum plures. §. pen. præterea dare poteſt cognatis munera ſolemnia, & alimenta liberis: de quibus alimentis habes ℑ. eod. lex quæ. & de his in ſumma. §. item alimenta.

L.17. DE SVCCESSIONE. Planum eſt

L.18. DEBITORIBVS. Planum eſt.

L.19. TVTOR. *Non excuſauerit.* Et debet ſe excuſare, ex quo cognouit ſe datum, intra L. dies: vt inſtit. de excuſa. tut. §. qui autem.

Ideo

1 *Ideo non ſequitur, quod ſi aliquis habet priuilegium inter perſonales habeat etiam in hypothecaria.*

PRO OFFICIO. *Nunquam pignoris titulo obligata.* Et incipiunt teneri à tempore ad- L.20.
miniſtrationis ex quo male geſtum eſt.ſed an idem dici poſſet in procuratore? & vi-
detur quòd cum inter perſonales pupillus habeat priuilegium quo ad procuratorem, vt
ff. de priui. credit.dabimus.ergo videtur quo ad hypothecariam.ſed hoc non ſemper ſe-
1 quitur,quòd ſi habeat priuilegium † inter perſonales, ideo habeat in hypothecaria: vt j.
qui potio.in pignore,eos.licet Iuſtinianus fecerit cõtra atg. in l.vlt.illius tit.idem &c.te-
nentur enim bona ac ſi adminiſtrauerit.

PVPILLORVM. *Rei amiſſæ.* Id eſt, non adquiſitæ.dicitur enim propriè amitti illud q; L.21.
habuimus, non quod non habemus: vt ff. quib. mod.vſusfruct.amit.l.1. quandoque
tamen dicitur amiſſum quod conſequi potuimus,& non fecimus: vt hîc, & ff. ad legem
Aquiliam.ſi ſeruum meum.§.penult.

1 *Ob æs alienum, res pupilli alienari poſſunt.*
2 *Expenſæ ſecundum opus æſtimantur.*
3 *Tutor initiata ædificia, perficere tenetur.*
4 *Seruorum alienatio, cur prohibita.*
5 *Res minorũ, ſiue mobiles, ſiue immobiles ſine decreto alienari non poſſunt.*

1 LEX QVÆ TVTORES. *Niſi fortè hac neceſſitate & lege &c.* Vt.ſ.ob neceſſitatem † L.22.
æris alieni: vt j.de prædiis min.ob æs alienum.& in alio caſu: vt j.eod.l. vlt.Item etiã
dicit hîc ſi in cauſam dotis vel donationis propter nuptias eſſet promiſſa à prædeceſſore,
& ita debuit prædeceſſor minoris. vnde ſi propter hoc fiat alienatio, ob æs alienum fieri
videtur.ſed hoc in his videtur hic additũ ſpecialiter.vnde ſiue promiſſa fuerit à prædeceſ-
ſore dos vel donatio propter nuptias,ſiue nõ, videtur quòd teneat alienatio. & ſic viſum
eſt domino meo, propter. l. illam, ob æs alienum.fecit aliam expoſitionem Io. ff.de iure
dot. Titia.intellexit enim quod ibi dicitur,quoniam maior dedit fundum in dotem,non
minor. ſed tamen litera iſta videtur velle vt ſpeciale ſit quòd poſſit dare etiam minor. &
ideo iſte duæ cauſæ ſpecialiter ſunt exemptæ, vt hic, & ibi. *Quorum fuga &c.* Nota quod
hic dicitur,quòd quidam voluerunt hoc ſumere ad cõtinuationem illius tit. de ſeruis fu-
gitiuis. *Teſtificatione operis ipſius, & multorum fide.* Id eſt, teſtificatione.teſtificabũtur enim
quod erat reficiendum,& quæ expenſa ſunt.vel ideo dicit,quia poteſt induci ipſum ædi-
ficium in teſtimonium, vt cum repetit expenſas,nec poteſt aliter probare de quantitate.
2 exhibebit enim opus: & ſecundum quod opus eſt, æſtimabũtur † expenſæ:ſicut dicit lex
de alimentis præſtan.l.vlt.ſic.ff.de ſer.l.2.& ff.finium regund.ſi irruptione. intellige ergo
3 de teſtificatione quæ videtur probare quantitatem expenſarum. cogitur ergo initiata †
perficere.aliter enim non incepta incipere non liceret: vt j.de operis pub.l.vltim.*Præditi.*
honorati. *Partim labore ſuo.* Deferendo aquam vel lapides, aut ſimilia faciendo. *Huic.*ſ.ra-
4 tioni quam reddidimus,cum querebatur quare eſſet prohibita ſeruorum † alienatio.di-
ximus,ideo, ne res diminueret tutor, vel mater marito addiceret, & maximè pecuniam
quæ tota die fœneratur.pecunia enim conſumitur, vt nec cerni poſſit, vt aliæ res poſſent
& ita legitur, intercedente. & ſecundum hanc lecturam melius eſſet in litera accedit. vel
dicas huic.ſ.antiquæ.l.ſi admitteremus eam. *Intercidente.* i.pereũte. vel alia eſt litera, vt ſ.
dixi. *Animalia quoque ſuperuacua minorum quin veneant nõ vetamus.* Et ita licet pars. C.cle-
mencianum liceret omnia alienare ſine decreto,præter prædia & mancipia ruſtica: vt ff. *Sic in vete-*
de rebus eorũ.l.1.& j.de prædiis min. hodie ſiue ſint mobilia ſiue immobilia, ſine decre- *ri libro re-*
5 to † non poſſunt alienari niſi ſuperuacua, vel quæ ſeruando ſeruari non poſſunt, vt hîc *perimus.*
dicit,& infra eod.l.vltim.

SI TVTORIS. *Minoris fuerit amiſſum*, Prædium. ſed tamen elapſo illo tempore quo L.23.
vectigal ſolui debuit, intra xxx. dies minor ſoluere poterit, & conſeruabitur ipſo iure
illæſus: vt ff.de publicanis.imperatores. §. vltim.ſi vero elapſi fuerint xxx. dies. reſtitue-
tur in integr.vt ff.de minoribus.ſi ex cauſa.§.penultim.ſed tamen poteſt eſſe quòd dene-
gata fuerit ei reſtitutio,vel non petiit reſtitutionem,& tunc tenetur curator,vt hic dicit.
aliud eſt ſi damnum accidit: quia cautiones ſoluti vectigalis inuentæ non ſunt: vt ff.
eodem, ſine herede. §. primo. ſed melius eſt vt in vtroque idem dicamus. diſtingue

tamen vtrum dolo vel culpa tutoris vel curatoris fuerit facta: & tunc tenetur.an non, &
tunc non tenetur, vt hic dicit,& in l. illa videtur dicere.

1 *Inuentarium quo tempore fieri debet.*
2 *In conficiendo inuentario, legatarij aduocari non debent.*
3 *In cõfectione inuẽtarij, adhiberi debet iudex.*
4 *Corpora inſtrumentorum, tranſcribi in inuentario non debent.*
5 *Quando culpa præcedit caſum, tenetur quis de caſu fortuito,*
6 *Vtrum tutor pecuniam pupilli, ad vſuras dare teneatur.*

L.24. TVTORES MOX. Qualiter eſt intelligendum quod hic dicit? voluerunt quidam
1 ſic intelligere quòd inuentarium iſtud debeat capere exordium † intra xxx. dies, &
perfici intra XL. ſicut de herede in rebus hereditariis vbi res erant abſentes: vt j̃. de iure
delib. ſancimus. §. ſin autem. Alij voluerunt dicere intra 4. menſes, arg. eius quod dicitur
S̃. de epiſcopis & cler. authen. preſbyteros. Dominus meus dicit quòd cum in lege non
determinetur, tempus arbitrio iudicis eſt ſtatuendũ: vt ff. de iure delib. l. 1. §. vlt. Vel gloſſa
mox, id eſt confeſtim, ſcilicet vbi primum potuit & prætoris copiam habuit, ita tamen
ne vltra annum extendatur: vt ff. ad Tertull. l. 2. §. confeſtim. vel intellige mox id eſt, ſpa-
tio quodam nec minimo nec maximo, ſed quod potius intellectu quam locutione ex-
2 primi poſſit: vt ff. de ſolut. ratum. nec debent aduocari huic † inuentario conficiendo le-
gatarij, ſicut videtur per authen. j̃. ad leg. Falcid. ſed cum teſtator. ſed illud fit ne conue-
niatur in plus heres quam continetur in inuentario, & quia vult detrahere Falcidiam de
legatis & fideicommiſſis. vnde ad hoc debent vocari legatarij, vt videatur quid in bonis
ſit. at hic non facit inuentarium vt aliquid detrahere poſſit, ſed vt teneatur tutor in tan-
tum in quantũ apparuerit fuiſſe in bonis. & ideo non eſt neceſſe vocari legatarios. *Publi-
carum perſonarum.* Id eſt, tabulariorum. & ita exponitur ſupra de epiſcopis & cler. orpha.
3 vel vt puto ſufficit hic vnus tabellio, & neceſſarius † eſt iudex cõmunis: quia cum dicat
lex, ex inuentario poſſe conueniri debitores, ergo patet quòd apud ipſum iudicem facta
fuit inſinuatio inſtrumentorum. alioquin exemplo non poſſent conueniri: vt ff. de admi-
niſtra. tuto. chirographis. Item eſt alia ratio, quia dicit lex decreto ei concedi curam, &
acta inde fieri, & reſeruari, & iuſiurandum tunc præberi: vt infra de cura. furioſ. l. vltim.
§. ſed cum. & infra arb. tut. l. vlt. & j̃. authen. vt hi qui oblig. res minorum. coll. vi. §. vlt. &
hoc in omni tutore ſiue legitimo ſiue teſtamentario ſiue datiuo ſtatuta videntur. *Et in-*
4 *ſtrumentorum*. Debent ergo apponi inſtrumenta † in inuentario, ſed non debent deſcri-
bi ipſa corpora inſtrumentorum, ſicut fiebat antiquitus, ſed quot ſint: vt ff. de bonis au-
cto. l. vlt. Vel dic quòd aliud eſt in creditoribus, aliud hic, vbi fit publicatio. & ita tota in-
ſtrumenti ſeries continebitur. *Facere curabunt.* Alioquin tenentur in id quod intereſt mi-
noris: quod ex iureiurando in litem æſtimatur: vt ff. eod. tutor qui repertorium. *Iuxta
antiqui iur. for. vſur. creſ. acceſ.* Habes hic authen. NOVISSIME *Cautum eſt &c. Mu-
tui periculo.* Fortuiti caſus, quia hic culpa præceſſit caſum, & generale eſt, ꝙ cũ culpa prę-
5 ceſſit † caſum, teneatur quis de fortuito caſu: vt S̃. de naut. fœ. l. 1. & 2. Aliàs periculũ. i. cul-
pa tantũ præſtatur: vt j̃. arb. tut. l. 2. & S̃. eod. debitoribꝰ. *Quod creantur curatores præſtãt.* Sed
6 ſolet quęri, ſi habẽt pecuniã minoris, nec emerint inde aliquid, an teneãtur dare † ad vſu-
ras? & videtur hic dicere quòd reſpiciant ſacramẽtum, quod fecerunt cum fuerint. & ita
ſicut de ſua pecunia faciunt, faciant & de iſta. vnde ſi ipſi conſueuerunt fœnerare in ſua,
videtur quòd & de iſta idem facere debeant. alioquin contra. ſed tamen melius eſt conſi-
lium vt abſtineant ab vſura, ſiue ipſi conſueuerunt dare, ſiue non. & melius erit quod
ponatur in ſocietate aliqua ſiue vſura, quàm contra faciendo in periculũ animæ operari.

L.25. SANCIMVS. *Quæ ex reditibus vel penſionibus.* Imo & in his ſine iudice liberatio pleniſ-
ſima contingat ſpeciali cenſura. quod autem hic dicit, in reditibus & penſionibus vel
ſimilibus, idem ſtatuit in vſuris, niſi vltra biennium extendatur, & ſummã excedant. c. ſo-
lid. & ita conſequenter lege legem illam, conſtitutionem &c.

1 *Quãdo minori ſoluitur, nõ cõtingit liberatio.* 2 *Minor quando reſtitui non poteſt.*

L.27. CONSTITVTIONEM. *Etiam in vſuras extendimus.* Idem eſt in alio caſu, quando re-
ſtituitur hereditas ex Trebelliano S.C. j̃. ad Trebel. l. pen. ſed alias ſi ſoluatur minori,
1 † non contingit liberatio. ſi tamen verſa eſſet pecunia in vtilitatem ipſius, & ita ſaluã ha-
beat

beat creditor, vti poteſt exceptione, vt j. pro emptore l. vlt. ſi tutori ſoluit, liberatur: ſed
tamen habet in integ. reſt. minor. ſi verò dedit ei iudicis ſententia interueniente, ibi non
2 poteſt habere † locum reſtitutio, vt hic. plenius s. ſi aduerſus ſolu. notaui.

1 *Ex alia perſona, quam ex ſua, aliquis admittitur.*
2 *Curator in adeunda heredit. auctoritatē præſtare non poteſt.*
3 *Filius, res maternas quandoque ſibi obligatas habet.*
4 *Nemini officium ſuum dãnoſum eſſe debet.*

CVM QVÆDAM *mulier Videbatur enim confirmare.* Et ita non poſſet agere de inoffi. L. 26.
vt ff. de inff. teſt. l. vlt. & s. de inoff. te. parentibus. ſed tamen in hoc caſu ratione officij
& neceſſitatis excuſatur vt hic dicit. & inſtit. de inoffi. te. §. vlt. & valet. l. iſta ad illud ge-
1 nerale, quòd aliquis admittitur † non tanquam ipſe, ſed tanquam alius. idem in prælato
eccleſiæ, qui admittitur ad reuocationem rei non tanquam ipſe, ſed tanquam quilibet
prælatus: vt s. de ſacroſan. eccle. iubemus. *Tutori vel curatori.* Quod dicit de curatore, vi-
2 detur falſum. nam curator non poteſt præſtare auctoritatem in † adeunda hereditate: vt
ff. de appella. cum in vno §. j. ſed illud in curatore impuberis locum habet, cui non ſufficit
curatoris auctoritas, quia poteſt habere tutorem. in adulto contra. vel ibi ad cauſam ſpe-
3 cialem erat datus curator. *Puta in hypothecu.* Habet enim filius quãdoque res † maternas
obligatas, vt s. de ſecun. nup. hac edictali §. vlt. videbatur enim ſibi præiudicare, cum alij
res maternas adiudicari nolebat. *Tam optimo exemplo argumentati.* Sicut enim poſt depo-
ſitum officium tutelæ vel curæ omnes actiones in quondam pupillum vel adultum trãſ-
4 feruntur, ne officium † ſuum ſit eis damnoſum, quod non debet eſſe, vt ff. quib. ex cau.
manu. non licet. ita & hic non debet eſſe damnoſum. & ideo bonum eſt arg. idem in ad-
uocato fiſci: vt ff. de his quib. vt indig. l. v. §. aduocatum fiſci.

1 *Quãdo in actione ſuſpecti, nõ eſt neceſſe probare cauſam.*
2 *Tutor, quibus ex cauſis remoueri debet.*
3 *Qui propter dolum remouẽtur, ſunt infames.*
4 *Cui iuriſdictio committitur, & ea ſine quib. iuriſdictio eſſe non poteſt.*
5 *Matres, omneſque ab inteſtato venientes, tutores petere debent.*
6 *Mater, tutorem ſuſpectum facere non compellitur.*
7 *Tutor pro domino habetur.*
8 *Tempus contractus conſiderari debet.*

SANCIMVS. *Non ſolum vtpote ſuſpecti amoueantur.* Patet ergo quòd hac ratione remo- L. 28.
uetur, quia recuſauit defenſionem. præſumit enim l. quòd faciat dolo. & licet aliàs in
1 actione ſuſpecti neceſſe ſit † probare cauſam, hic non eſt neceſſe, vbi negligens fuerit cir-
ca defenſionem, id eſt quando tutor omittit ſatiſdationem rem pupilli ſaluam fore. de-
2 bet enim remoueri: vt j. de tuto. qui non ſatiſd. l. j. idem etiam quando non facit † inuen-
tarium: vt ff. eo. qui repertorium. vel ſi interrogetur, habeat pecuniam ad alimenta pupil-
li, & mentitus eſt vt ff. de ſuſpect. tut. l. iij. §. tutor qui ad alimenta, vt inſtit. de ſuſp. tut. §.
penul. vel antepen. Iſtæ ſunt cauſæ quare præſumuntur ſuſpecti, & ideo debent remoue-
3 ri ab adminiſtratione. *Amiſſa eorum æſtimatione.* Si enim remoueantur propter † dolum,
ſunt infames. ſecus ſi propter culpam: vt inſtit. de ſuſpec. tut. §. ſuſpectus autem remotus.
Quam per ſe, & non per procuratorem. Si enim à principio interueniſſet procurator, & poſtea
factus eſſet demens, ipſe ageret cauſam, nec ordinaretur curator in competenti iudicio.
Dicitur autem competens iudicium, eiuſdem ſcilicet iudicis ſub quo agebatur cauſa illa,
vt ſtatim ſequitur. Sed nonne potuit eſſe vt iudex ille eſſet delegatus, & ita non licuit ei
dare curatorem. non enim poteſt quis dare niſi habeat merum imperium. vel etiam ſit
magiſtratus municipalis. ſed auctoritate præſidis, vt inſtit. de Attil. tuto. Reſpõd. quia in-
cidens eſt cauſa, videtur quòd de hoc habeat poteſtatem: licet aliàs non poſſet. pertinet
enim ad eius officium: vt s. de ordi. iudic. quia ea quæ neceſſe eſt expediri per iuriſdictio-
4 nem, relinquuntur officio iudicis. cui enim committitur iuriſdictio, & ea ſine † quibus
eſſe non poteſt: vt plenius not. s. de ordi. iudic. *Vt non ab eo.* Hæc eſt cauſa quare voluit.
5 *Siue matres forte.* Matres enim debent petere tutorem, & † omnes venientes ab inteſtato:
vt j. de legit. hered. ſciant. & etiam liberti, qui ſi non petierint, debẽt caſtigari: & male pu-
niuntur: vt ff. qui petant tut. l. ij. vel poterunt accuſari de ingratitudine & ſic reuocari in
ſeruitutem, ſi ſponte fuerant manumiſſi, non ex cauſa fideicommiſſi, vt ff. de iure patro.

ingratus.& no.ſ.qui pet.tut.l.ij. *Eos quos ordinauerint.* id eſt petierint ordinari. *Præparare.*
quia debent inſtare apud iudicem vt compellantur ſubire talem defenſionem, vel quòd
faciant inuẽtarium, præſter fideiuſſores rem pupilli ſaluam fore. ſed mater non compel-
6 litur † tutorem ſuſpectum facere, quia huiuſmodi officium virilis animi eſt: vt ff.qui pe-
tant tut.l.vlt.§.vlt.*Ordinare*.i.ordinãdos poſtulare *Subire*. id eſt, ſubituros eos. *Quæ non ſa-
tiſda. pro euentu litis &c.* Aſſignatur contra.ff.qui ſatiſda.cog.ſi filius.Solutio, ibi loquitur
non de defenſione quam præſtat pater filio tanquam legitimus adminiſtrator: ſed de ea
quam facit ſicut quilibet extraneus transferendo in ſe iudicium.nemo enim ſine ſatiſda-
tione in aliena re idoneus defenſor eſſe creditur, vt inſtit.de ſatiſdat. §. ab eius. ſi faceret
tanquam legitimus adminiſtrator, ſatiſdaret iudicio ſiſti, nõ iudicatum ſolui, vt hic dicit.
7 ſicut & facit quilibet nomine ſuo: quia tutor † habetur pro domino.*Subſignare*. id eſt obli
gare.ſic ff.de immuni.ſemper §.conditores.*Cum aliis ſolemnibus verbis*. Quæ hodie locum
non habent. vel loquitur de verbis ſolemnibus quæ neceſſaria ſunt in ſtipul.rem pupil.
ſaluam fore.*Licere fructus*. imo cogitur vendere, non quidem præcipiti feſtinatione, vt ff.
eo.tutor qui reperto. §.j.& ĩ.tit.proxi.ſi res.*Vinum, oleum &c.* idem in veſtibus quæ detri-
tæ vſu aut corruptæ ſeruando ſeruari nõ poſſunt, vt ſ.ea.l.in ff. *Quod in his locis.* circa hoc
enim in diuerſis locis diuerſa ſtatuuntur pretia, vt ff.de eo quod cert.lo.l.ideo. *Tunc tem-
8 poris.* Debet ergo conſiderari tempus † contractus.ſi enim poſtea bis tantum valeret res,
non ob hoc reſcindetur venditio: vt on.ſ.de reſcin.ven.l.ij.& l.ſi voluntate.

DE PERICVLO TVTORVM VEL CVRATORVM.
TIT. XXXVIII.

L.1. ET QVI NO. Planum eſt.

L.2. AD EOS QVI *in alia.Non porrigitur.* Videtur tamen diſtinguendum.ſi enim per teſta-
torem vel per iudicem facta eſt diuiſio, obtinet quod hic dicitur, ſiue ſint in eadem
prouincia, ſiue in diuerſis.ſi à tutore tantum, pro non facto habetur quo ad hoc vt quili-
bet teneatur in ſolidum.& hoc quando ſunt in eadem prouincia. ſi enim in diuerſis, vi-
detur quòd factum vnius non præiudicet alij, cum non vidit nec ſciuit quid fecerit.& ita
etiam videtur intelligenda l.iſta, ſicut not.ĩ.de diui.tute.

L.3. SI RES *pupillares.* Planum eſt.

L.4. TVTORIBVS. Planum eſt.

1 *Legis præſumptio quando probat.* 2 *Ignorantia, quando probari debet.*

L.5. SI TVTOR. *Non ex remiſsionis negligentia.* id eſt, maioris negligentiæ. *Idemque liquidis
probationibus oſtenderis.* Videtur cõtra.ff.de adminiſtra.tut.hoc autem.& de proba. ve-
rius.quare gloſſauit hic B.oſtenderis, ſcilicet admiſſus, non verſus.nec enim vrgeri debet.
1 vel intellige oſtenderis, præſumptione. l. † probat quidem eo ipſo, quòd non probatur
contra: vt ĩ.qui mili.non poſ.ſuper ſcutis. videtur tamen quod alio modo poſſet intelligi
in quæſtione quadam ſabbarina, quæ talis eſt. pone quòd aliquis nuncupatiuum fecerit
teſta.& ego vocatus & rogatus fui cum aliis teſtibus,& datus fui tutor in eo teſt.dico po-
ſtea me non ſciuiſſe fore datum tutorem, quæritur an debeam probare me ignoraſſe, an
alius me ſcire debeat probare. nec ſufficit cum allego de ignorantia, ſi alius dicat me ſci-
uiſſe, quia præſens eram.hoc enim non ſequitur, vt tota die patet, cum poſſet eſſe inten-
tus aliis, vel cum alio loquebatur ſecreto: & vt patet in ſcholaribus. licet enim præſentes
ſint in ſcholis, non omnia intelligunt, quia forte de alio cogitant. probabile tamen vide-
tur eſſe, ipſum intellexiſſe.vnde cum tanta ſit contra eum præſumptio in tali caſu, bene
2 videtur quod debeat probare † de ignorantia, vel de non intelligentia. præſumitur enim
contra eum, cum fuerit præſens,& vocatus ad hoc fuerit.

L.6. TEMPORIS. *Poſt tutelæ tranſlationem.* Si verò non tranſtuliſſet, deberet eum admo-
nere, vt peteret curatorem: vt ff.eo.ita autem.§.ſi tutor.*Non pertinere peri.* Niſi nondũ
adminiſtrationis rationem ad curatores tranſtulerint, vel habuerint apud ſe inſtrumẽta
cauſæ pupillaris: vt ĩ.vt cauſæ poſt puber.adſit cura.l.vna.

QVANDO EX FACTO TVTORIS VEL CVRA-
toris minores agere vel conueniri poſſint.
TIT. XXXIX.

Bona

1 *Bona per ſententiam, tacitè non obligantur.*
2 *Finito officio, ex qua cauſa conueniuntur tutores.*

IVLIANA. *Si xxv. an. ætatis egreſſa eſt.* Iſtud dicit propter ſequentia verba. ſi L.1.
ne conueniantur curatores vel tutores finito officio. non propter hoc dicit,
quòd ſi fuerit in cura, non mandetur ſententia executioni contra ipſum, vel
bona ipſius. hoc enim falſum eſſet: vt ff. de re iudic. ſi ſe. §. j. non tamen tacite
1 dico † obligari bona per ſententiam: ſed ea capientur, & de eis ſatisfiet in cauſam iudica-
ti. ſed ſi conſtaret tutores vel curatores eſſe in officio, non cõuenirẽtur actione in factũ de
re iudicata: alia tamen actione pignoratitia, ſi obligatum eſt eis pignus: vel ex empto, ſi ẽ-
merint, poterunt conueniri: vt ff. de pigno. ſolutum. §. vlt. ſed ſi finiatur eorum officium,
2 non conueniuntur ex † alia cauſa, niſi animo nouandi poſtea promiſiſſent: vt ff. co. l. 5. vel
etiam ratione doli & culpæ: vt ff. de act. emp. Iulianus. *Bonaque eius.* id eſt, poſſeſſionem
bonorum.

ET SI TVTORES. *Stipulati ſunt.* Siue ſibi, ſiue minori, ſicut dicitur in conſtituta pe- L.2.
cunia. ff. de conſtit. pec. eum qui Epheſi. § pen. & ſic eſt cõtra regulam generalem. nõ
enim ex pacto alterius datur actio niſi in caſibus: vt no. ℑ. ad exhib. ſi res.

SI IN REM. *Pecunia profecta ſit.* Si verò conuerſa non eſt, vtili actione videtur conue- L.3.
niendus, ſi tamen à tutore ſit ei cautum rem pupilli ſaluam fore: vel tantum habeat,
quòd poſſet ſibi ſatisfacere: vt ff. de adminiſt. tut. l. vlt. ſubaudi ergo maxime hic.

SI HI QVI TE. *Vtilis tibi quæri potuit.* Sed is qui tutor fuit, & poſt perſeuerauit in ad- L.4.
miniſtratione, non fuit tutor neque curator, imo geſſit tanquam adminiſtrator ex-
traneus: & ita licet ex pacto tutoris vel curatoris detur actio, in hoc cõtra erit. vnde quod
hic dicit, refert tantum ad id quando conſtitutus fuit curator, non ad alium quando per-
ſeuerauit in adminiſtratione, cum ipſe ſit extraneus.

PER TVTOREM &c. Si tutor gerat ſuum proprium negotium, vel alterius, actio pu- L.5.
pillo non quæritur, cum non ſit eius ſeruus: nec omnia acquirit ei, ſed ex certis cauſis,
vt ſi eius nomine contraxit.

QVANDO EX PLVRIBVS TVTORIBVS OMNES vel vnus agere pro minore vel conueniri poſſunt.

TIT. XL.

1 *Quando vnus à tutoribus ſolus in ſolidũ defendere poteſt.*
2 *Duo ſimul agere non poſſunt.*

AB VNO. *Cum alij tutores.* Sed ſi alij vellent pariter defendere, deberent admit- L.1.
1 ti, ſi volunt. iſte ſolus inſolidum † poterit defendere: vt ff. de adminiſtra. tuto.
2 decreto. §. vlt. vel quia duo ſimul † agere non poſſunt, vt ibi dicit. nec deno-
tat defectum iuris. ſed facti, quaſi dicat, de benignitate iuris eſt admittẽdum,
quòd agat vnus in ſolidum: quia plerumque impediuntur duo de facto. ſi verò diuiſum
fuerit patrimonium inter eos, non quilibet in ſolidum admittitur. ſed quilibet pro parte
ſua, vt dicit l. ſequens.

1 *Vniuerſitate conuenta, an omnes reſpondere teneantur.*
2 *Vniuerſitas per quos iurare debet.*

SI DIVISVM, ſcilicet à iudice, vel à teſtatore: vt ℑ. de diuid. tut. l. ij. & *ab ipſis inferre li-* L.2.
1 *tem &c.* Quid ſi plures ſint conſules alicuius vniuerſitatis, & cõueniatur † vniuerſitas
illa? an omnes de vniuerſitate reſpondere debent, & iurare de calumnia, an per eos per
quemlibet eorum fiat defenſio? P. dixit quòd omnes de vniuerſitate vel maior pars de-
bent iurare: vt ℑ. de iuramen. calum. l. ij. ſed hoc durum videtur, ſi omnes ciues huius ter-
ræ iurarent. vnde Io. alio modo dixit ſicut in legato relicto vniuerſitati: vt ff. de condit. &
2 demonſt. municipibus. & ita iurabunt hi per quos res † vniuerſitatis adminiſtratur: vt ita
aliud ſit quàm in tutore vel curatore: quia quilibet horum, vt in ſuperiori. l. notaui, ha-
bet poteſtatem in ſolidum agendi vel defendendi.

NE TVTOR VEL CVRATOR VECTIGAL conducat. TIT. XLI.

1 *Rem alienam gerere quis non interdicitur.*
2 *Fiſcus quando bona tacitè obligata habet.*
3 *Crimen ſtellionatus.*
4 *Pœnitentia, quando parit liberationem.*
5 *Accuſatio falſi, eſt publica.*

L.1. COMPETENS *index. Adminiſtrat.* Adhuc. quia durat tutela vel non durat, ſed
periculum ad eos eos pertinet, quia rationem adminiſtrationis nondum red-
diderunt: vt j. vt cauſæ poſt puber. l. voa. & hoc eſt qood ſequitur, vel eius ad-
1 mini. &c. & videtur cootraria regula generalis, ſcilicet rem alienam gerere †
non interdici &c. quare ergo cum hic gerat rem alienam, prohibetur cõtrahere cũ fiſco?
ſed dico quòd regula illa fallit hic. noluit enim lex prouidere pupillis & fiſco, cum quili-
2 bet ſit priuilegiatus. habet enim † fiſcus pro contractu tacitè bona contrahentis cum eo
obligata. & pręterea pupillus tutoris vel curatoris: vt ſ. de adminiſtra. tut. pro officio. & j.
quib. mo. pig. tacite cõtrahitur. l. certum eſt, & licet aliàs booa vni obligata ſi alij obliget
3 quis, incidat in † crimen ſtelliooatus, hic non habet locum ſi cum fiſco poſt contraham,
quia ſubſidiaria eſt actio illa, & ita datur demum, ſi nõ competat aliqua ſpecialis. hic au-
tem de falſo poterit conueoiri. videtur enim qoodammodo aſſerere, quando cum fiſco
contrahit, quòd alij oon ſint obligata. vnde ſi poſt inueniatur falſum accuſabitur de fal-
ſo. hæc vera ſunt dum viuit pupillus. ſiquidem deceſſerit, licet nõ reddita fuerit ratio he-
redi, contrahere poteſt cum fiſco: vt ff. ad leg. Corn. de fal. l. j. §. tutores. *Quoniam vltro me
adiſti &c.* Licet ergo contra interdictum contraxerit, ſi tamen peniteat, & vltro dominũ
4 imperatorem adeat, pœnitentia † liberabitur. & ita multum operatur vltronea aditio, ſi-
cut aliàs: vt j. de his qui ſe deferunt. & ff. de iure fiſci, ſenatus. & l. edicto. & de aliena. iud.
mut. cau. fa. l. iij. §. vlt. & de dolo, eleganter. §. pen. ſimile eſt in crimine ſtellionatus. ſi enim
ſatisfaciat antequam accuſetur, euadit: vt j. de crimine ſtelliona. l. j. idem in crimine ince-
ſti: vt ff. ad l. Iul. de adult. ſi adolterium §. iidem imperatores. & ita propter cauſam pecu-
oiariam non tollitur criminalis, ſed ſatisfactio io pecuniaria perimitur, & crimen. & ita
ſpeciale eſt io crimine priuato, vt ſtellionatus, & etiam in publico. licet P. dixerit ſpeciale
5 tãtum io priuato: vt hic loquitur de accuſatione falſi, quæ † publica eſt, periculo, ſcilicet
tutelæ ſecundum quoſdam. ſed male dixerunt: quia qui cõduxit vectigal, non habet ex-
cuſationem: vt j. de excuſa. tu. coloni. & ideo intellige de periculo. ſ. falſi.

DE TVTORE VEL CVRATORE QVI ſatiſdat. TIT. XLII.

L.1. SI NONDVM *vobis. Quominus idoneus.* Facultatibus: vt inſtit. de ſuſpect. tuto. circa prin. ſi verò eſſent ſuſpecti moribus, nõ exigeretur ſatiſdatio: quia ſatiſdatio maliuolum animum non mutat, vt ibidem dicit.

L.2. ET VT EVM. *Defectorum* aliàs defuoctorum. *Defeciſſe* aliàs deceſſiſſe.

L.3. IN DVBIVM. *Aduerſus eum &c.* Nec etiam aduerſus pupillum, & cum ſit indefenſus: vt ff. de re iud. acta. §. contra. quid ſi pro eo ſit lata? videtur quòd valeat, arg. de procura. nec eo minus.

L.4. NON OMNIVM. *Quapropter.* id eſt, quare. q. d. quare dicis, non omnium? videtur ergo quòd quorundam ſit ſimilis conditio, noo omnium: *cum.* id eſt quia dati ex inquiſitione vel confirmati ſunt ſimiles &c. nam quapropter, ſicut & quare, quandoque quærit rationem. vel ſi vis dicere quòd ponat, dic quapropter, id eſt ideo: cum, id eſt quia. q. d. ideo quia &c. & in vtraque expoſitione eadem eſt ſeotentia. *Ex inquiſitione.* & hoc cum à præſide datus eſt cum inquiſitione: vt inſtit. de ſatiſda. tut. §. ſed & ſi.

L.5. TVTOR. *Electus eſt.* Et fecit iouentarium, & ſatiſdedit. ante enim non licet alienare, nec etiam ad admioiſtrationem accedere: vt j. arb. tut. l. vlt. vel intellige ne repetatur illud, ne liceat alienare: & ſic non ſubaudies illa, ſed dices quòd bonorum poſſeſſionem agnoſcere, & ea quæ tempore arctantur, licet ei alienare.

In vulgatis codicibus hæc lex eſt ſecunda huius titu. ſed ita reperiũ in manuſcr.

DE SVSPECTIS TVTORIBVS. TIT. XLIII.

1 *Tutor ſæpe ponitur pro curatore, & è contra.* 2 *Tutores, quando ſuſpecti accuſari poſſunt.*

L.1. CVRATORES. *Ad eos tutela.* id eſt tutelaris, vel curæ adminiſtratio. ſæpe enim tu-
1 tor † ponitur pro curatore, & econuerſo: vt notaui, qui dari tut. authent. miooris.
Fraude. Videtur cootra ff. eo. l. hæ enim cauſæ. §. vlt. ſed ibi noo poſſunt ſuſpecti
poſtulari

poſtulati propter culpam.aliud ſi propter dolum, vt hic. vel hoc ipſo quòd non geſſerũt,
2 nõ poſſunt † accuſari:ſed ſi alia prætendatur ratio, ſcilicet quia fecerunt dolo vel culpa, contra eſt, vt hic.

LIBERTVM. *Finitum non eſt.* Si ergo finita eſt tutela,nõ poterit accuſari de ſuſpecto, L.2.
vt dicit.accuſatur enim de ſuſpecto ad hoc vt remoueatur: & remotum non oportet remoueri. ſi tamen perſeueret in adminiſtratione, & eſt qui agat nomine pupilli, de ſuſpecto poterit accuſari:vt ff.eo.l. iij.

PRÆSES. *Strictioribus remediis.* id eſt captis pignoribus: vt ĩ. de pignorib. nominatio. L.3.
& inſtit.de ſatiſdat.tut.§.vlt.*Compelleret.* Aliud in curatore bonorum, quia non cogitur inuitus:vt ff.de curato.bo.l.ij.§.vlt.

ETIAM. *Arguens.* Aliud in eo qui iudicem recuſabat. nõ enim cogitur probare cau- L.4.
ſam:vt not.ſ.de iudic.apertiſſimi.

1 *Mores alicuius, quando conſiderãtur ad hoc vt remoueatur.* 2 *Quando tutori iungitur curator, conſiderandum eſt de facultatibus.*

IN POSTVLANDIS,id eſt accuſandis:quia per accuſationem poſtulantur remoueri; L.5.
& alius ſubſtitui in locum eorum. *Non vires patrimonij.* Soli enim † mores conſideran-
1 tur ad hoc quòd aliquis remoueatur propter ſuſpitionem, non facultates: vt inſtit.eo.§. vlt.ſecus in herede tutoris:vt ff.de priuileg.cred.ſi creditores §.j. *Principaliter.* Quantum ad accuſationem de ſuſpecto,ſed quantum ad commiſſam adminiſtrationem, vel vtrum iungendus ſit ei curator,conſiderandum eſt † de facultatibus:vt ĩ.eo.pietatis.

2 PIETATIS. *Atque oſtenſis.* Nota quòd probat ſuſpitionem. quædam tamen ſunt vbi L.6.
non exigitur probatio:vt not.ſ.de adminiſt.tut.l.vlt.*Idoneos facultatibus.*& ita ratione adiunctionis conſiderantur facultates:vt ſ.diximus l.j.

EVM QVEM.*In adminiſtratione rerum ordinandus eſt.*Et eſt arg.quando prælatus accu- L.7.
ſatur de dilapidatione,quòd interim interdicatur ei bonorum adminiſtratio, & alius ordinetur qui bona adminiſtret donec cauſa finiatur.

SI NON SVSPECTAM. Admitti nequaquam poteſt &c. non enim contra tutorem L.8.
agere poteſt tutelæ,ſed de ſuſpecto:vt ff.de admini.tuto.aduerſus.

SVSPECTOS.*Infames fieri* vt inſtit.de ſuſpect.tut.§.ſuſpectus autem remotus. intelli- L.9.
ge quando apparet per verba ſentẽtiæ vtrum remoueatur propter dolum.cauſa enim remotionis decreto debet ſignificari:vt ff.eo.hæ cauſæ.& l.præcedenti.ſi verò nõ expreſſerit,& dolus ſolus obiiciebatur,præſumitur ex dolo remotus. ſi duo obiicerentur, ſcilicet tam dolus quã culpa, nec expreſſit, præſumitur ratione culpæ remoueri:quia meliores eſſe debemus in pœnis.

DE IN LITEM DANDO TVTORE VEL curatore. TIT. XLIIII.

1 *Actio tutelæ non naſcitur, niſi finita tutela.* 2 *Tutor,ad cauſam dari non poteſt.*

SI QVAS *petitiones.* Intellige de ea petitione quæ præcedebat tutelam. puta L.1.
quia antea tenebatur ei rei vendicatione, vel alia actione. nam ſi quæratur de
1 actione tutelæ,illa † non naſcitur niſi finita tutela. ſi de his quæ cõtingunt ratione tutelæ, vt de actione furti:quamuis etiam naſcatur durante tutela, non tamen intentari poteſt:vt ff.de tute.& ratio.diſt.ſed non dantur. & l. præcedenti reſtringe ergo ad ea quæ præceſſerunt tutelam:vt not.ſ.de admini.tut. aduerſus. *Curatores acci-*
2 *pere debent.* tutor † autem ad cauſam dari non poſſet: vt inſtit.qui dari cu. teſt.poſ.§. certæ.

1 *Quando ratione officij abſtinetur rei vendicatione.* 2 *Nemo rem ſuam inuitus vendere cõpellitur.* 3 *Nemini officium ſuum,dãnoſum eſſe debet.*

AN TIBI *partis.* Siue fuerit pars patris,ſiue in ſolidum,ad idẽ recidit. Æſtimabit ideo L.2.
dicit,quia ſi fuit patris,& res fuerit empta,vel vſucapta, vel præſcripta,non datur rei vendicatio.ſi verò non eſt certum fuiſſe patris, oportebit probare de dominio. *Reſpicere autem debes.* Tu ſuper idemque tutor. *Officium &c.* Qualiter eſt intelligẽdum quòd reſpicere debeat officium? nunquid continet neceſſitatem,id eſt, vt propter officium ſuum nõ poſſit agi rei vindicatione? videtur quòd ſic per verba iſta.& præterea quia ſecundum re-

gulam generalem, ſi cauſa eſt talis vt tu habeas defendere, agere non potes: vt ff. ſi ſeruit.
1 vendi. l. altius. & de condi. inde. frater à fratre. & ita abſtinebit à rei vendicatione † ratio-
ne officij. nec eſt aliquod ei damnum: quia ſi conueniatur à pupillis ſuis, filiis. ſ. fratris ſui
Sic in libro veteri. tute. poterit compenſare pretium quod res illa valebat, vel etiam contrario iudicio non
facta compenſatione poterit conſequi, vt hic dicit. ſed alia ratio videtur contraria, quia
2 aliàs licet iuſtum pretium rei meæ habere poſſim, non tamen † compellor vendere: vt ff.
terum amo. non enim niſi in ſpecialibus caſibus: vt notaui. j. de Lati. liber. tollen. vnde nõ
puto neceſſarium quod ſic dominus rei ſuæ pretium inuitus accipere cogeretur à pupil-
lis, & ita cogeretur vendere. quare ſi agat rei vendi. non poterit inculpari. & reſpondetur
ad literam, quia intelligitur quãdo volebat vel poterat eſſe contentus pretio: vel etiã ha-
bebat venalem. ſi verò magis quàm valeret eſſet ſibi res cara, & ita non vellet eam vẽde-
re. vel non habebat venalem, petet curatores ad defendendum. vt dicit in fi. ſed ne tuum
&c. vnde verba ſuperiora non videntur neceſſitatem imponere, licet præcipiant. ſic ergo
3 ſi non habet venalem, non cogetetur vendere: quia nemini † officium ſuum debet eſſe
damnoſum: vt ff. quib. ex cau. ma. videlicet. & notaui. ſ. de admini. tut. cum quædam: &
fiet hic denuntiatio vel à tutore vt petantur curatores contra ſe: vt habuimus ſ. qui petãt
tuto. l. j. vel etiam ab emptore, cui vtile eſt vt habeantur: vt per totum tit. illum qui petãt
tuto. Ex his ſuboritur quæſtio, ſcilicet cui fiet denuntiatio iſta. non videtur quod tutori,
quia ipſe debet vendicare & agere, & ita non defendere. nec pupillo poteſt per ſe. Reſpõ.
quòd pupillo fiet: vt ff. de euic. §. pupillo. nec tamen ei ſoli fiet, ſed cum tutoris auctorita-
te: vt ff. de verb. oblig. ſed ſi ex ſtipulatu. *Euictione ſecuta.* id eſt, euicta re propter hoc quòd
tutor vendicauerit. *Qui.* ſcilicet pupillus. *Laudatus.* aliàs laudandus. & erit ſenſus, quia em-
ptor laudare debet venditorem cum ab ipſo cauſam habuit. & hæc laus quandoque ma-
la eſt: vt ſi non iuſte vendidit, vt hic. ſed ita ſumitur in multis locis j. de euictionibus. vel
laus eſt, quia eum defendit. *Cum aut compenſationis rationem.* ſcilicet ſi conueniaris tutelæ.
Aut contrario tute. vt ff. de contrario tute. l. j. §. vlt. *Agenda.* i. defendenda. ſic ff. de edẽdo. l. j.

1 Olim tutor dabatur ad cauſam.
2 Aliud eſt curatorem dare ex cauſa, aliud ad cauſam.

L. 3. AD PROTEGENDAM. *Siue curator.* Correctiue ponitur, ſicut in rubrica de in lit.
dam. tu. vel cura. tutor enim ad cauſam dari non poteſt, ſed curator: vt notaui ſ. eo.
1 l. j. vel dic quòd loquitur ſecundum vetera iura. olim enim dabatur † tutor ad cauſam,
qui dicebatur prætorius: & finita illa cauſa deſinebat eſſe tutor. hodie autem curator da-
ri debet: vt inſtit. de aucto. tutorum. §. vlt. & facit ſimilem diſtinctionẽ l. quia quando po-
nit vnum, & addit aliud quod cum illo non poſſet eſſe, quandoque ſimul eſſe poſſunt, vt
plene dicit lex ff. de verbo. ſig. hæc verba, ille aut ille. ſed videtur huic l. contradicere. ff. de
2 tuto. & cura. da. ab. curatorem. Reſpond. quia aliud eſt curatorem dare † ex cauſa, aliud
ad cauſam. ſi enim ex cauſa detur, id eſt aliqua imminente neceſſitate, tunc datur ſimpli-
citer, & tenetur de omnibus. aliud ſi ad cauſam vt hic, vel dic quòd aliud eſt quando da-
tur ad res certas, vt ſi auctæ ſunt facultates pupilli, ad augmentum detur. tũc enim primi
de primis tenentur, & vltimi de vltimis: vt ff. de adminiſt. tut. quotiens §. conſtat.

L. 4. AD LITEM *tutor.* id eſt, curator. ſic ff. de condit. & demonſt. pater Seuerinam. §. cõ-
ditionum. ſumitur enim tutela pro cura. & tutela. ſic ſ. de teſtamen. tu. ſi pupilli. &
de confirman. tu. l. iij. vel intellige quòd ad litem datus eſt tutor ſecundario. oportebat e-
nim intereſſe cauſæ. *A cõtutoribus.* non tamẽ eiuſmodi, quia iſte datus fuit ad cauſam, alij
ad omnia: vnde contutores ſunt quo ad dignitatem: ſed in alio differunt. ſic & imperator
dicit commilitones, differt tamen ab aliis militibus: vt ff. de milit. teſt. l. j. *Exigere potes.* non
durante tutela: vt ſ. de adminiſtra. tut. aduerſus.

1 Qualiter & quando, iuris ſolẽnitatibus proſpiciatur.
2 Ad hereditatem adeundam, exigitur tutor.

L. 5. SIVE EX TESTAMENTO. *De his quæſtionibus.* Quæ ſcilicet cœperãt ante tutelam,
vnde & ea manente moueri poſſunt: vt notaui §. eo. l. j. *Procuratore dato.* ſcilicet à te, vel
etiam te agente per te. non enim incumbit ei neceſſitas dandi procuratorem, licet vide-
retur per verba iſta: vt ſ. de procura. in pecuniariis. *Et ſolemnitatibus iuris.* ſcilicet proſpici
1 poſſit. qualiter proſpicitur † ſolemnitatibus iuris, ſcilicet cõſtituto curatore: quia curator
præſtabit ſacramẽtum de vtiliter rebus gerendis, inuẽtarium non eſt neceſſe quòd faciat,
cum

cum non ſit datus niſi ad cauſam pupilli, dabit fideiuſſorem, ſi eius dolo vel culpa pupil-
lus lædatur in cauſa iſta. & ſi qua alia ſunt neceſſaria. vel intellige de ſolemnitate quę ſer-
uatur in reſpondẽdo vel agendo. & tunc gloſſa, exigitur, id eſt ſolet exigi, vel ſubaudi aliàs
non hic. nam aliàs perficitur per tutorem, quod hic per curatorem proſpicitur. in aliis
enim cauſis cum omnia bona adminiſtrat, debet pupillus reſpondere per tutorem, ſed ad
cauſam certam non poteſt dari tutor, imo curator. & ita hic proſpicitur per curatorem:
quod aliàs habet facere tutor. & hoc eſt ſolemnitatibus iur. &c. *Et indẽnitatibus vtriuſque.*
Quidam voluerunt hoc referre ad hoc quando pupillo delata eſt hereditas. ibi enim ad
2 eam adeundam exigitur † tutor, nec fit per curatorem: vt ff. de appel. cum in vna. ſed ad
cauſam iſtam bene ſufficiebat curator. ita ſecũdum eos intelligitur indẽnitatibus vtriuſ-
que, ſed circa cauſam illam hereditatis. ſed quo ad iſtam ſufficiebat curator. ſed hoc non
ita intelligo: quia l. iſta non loquitur de hereditate ſuperuenienti, ſed de iſta quæſtione
ad quàm agendam & defendendam conſtituitur curator. vnde expone ſicut ſ. dixi.

DE EO QVI PRO TVTORE NEGOTIA geſſit. TIT. XLV.

ETIAM *mulieres. Teneantur.* nego. geſt. & præterea tenentur protutelæ. L. 1.

NON VTILITER *nominatus tutor.* Quia dedit eum qui non erat de ſua prouincia: L. 2.
vt ſ. qui dari tut. poſ. nec à præſide exceptionem. *Si tutor non eſt, ſubmouebitur.* quan-
docunque. i. ſiue ante lit. conteſt. ſiue poſt. ſeu etiam poſt definitiuam ſententiam. & licet
hæc exceptio ſit dilatoria, ſimilis eſt tamen exceptioni falſi procuratoris: & ideo quando-
cunque opponitur. vt not. ſ. de procura. falſi. & de probat. exceptionem. ergo ſi prælatus
dicatur non legitime ordinatus, quandocũque poteſt obiici: & ita iudicium dicetur eſſe
nullum.

SVO POTIVS. *Contra ſexus conditionem.* Habet enim beneficiũ Velleiani: vt ſ. ad Vel- L. 3.
leianum. *Quòd tuo periculo.* niſi ſpecialiter eius periculo dari decreto &c. vt j. l. vlt. *Hæc lex in vulg. cod. eſt prima ſequẽtis titu.*

SI MATER INDEMNITATEM PROMISIT. TIT. XLVI.

QVÆDAM *pupillorum. Non aduerſus matrem ſuam.* Videtur contra generalẽ re- L. 1.
gulam j. ſi tutor non geſſerit. ibi enim dicit quòd primo debent conueniri illi
qui geſſerunt. ſed hic cõmiſerunt negotium matri, & auo. vnde videntur geſ-
ſiſſe, cum per alios geſſerũt: vt ff. de admini. tuto. ita autem. §. geſſiſſe. & ita iſti
primo poſſunt cõueniri quã mater vel auus: nec erit locus ordini. *Ab his.* ſ. matre & auo,
cum non hic interceſſerat, ſed potius ſuum negotium geſſit: vt ſ. ad Velleianum, ſi mater.

OB TVTOREM. *Fruſtra eam vobis teneri &c.* Hic diſtingue ſicut in ſumma huius tit. L. 2.
continetur.

SI CONTRA MATRIS VOLVNTATEM tutor datus ſit. TIT. XLVII.

1 *In re communi potior eſt conditio prohibẽtis.*
2 *Lector & cantor matrimonium contrahere poſſunt.*

SI CONTRA *matris voluntatem. à tutela remouendũ prætor decernet.* Et hoc eſt quod L. vnica.
1 alibi dicit Sabinus, in re communi potior eſt † cõditio prohibentis: vt ff. cõmuni
diuidundo, Sabinus. ita dicitur hic in filio, qui eſt res cõmunis patri & matri. po-
tius enim ſtatur matris prohibitioni, quàm patris diſpoſitioni: vt dicit: quia & aliàs ſi vo-
luit pater aliquem eſſe tutorem, vtilitatem pupillorum prætor ſequi debet: vt ff. de con-
firman. tut. vtilitatem. vel intellige quando contra voluntatem matris datus eſt à iudice
tutor, nõ à patre. remouetur enim ſicut ſi daretur à patre. Præterea quod dicit, ſine dãno
infamiæ, verum eſt quando non eſt alia ratio, niſi quia contra volũtatem matris datus eſt
à iudice vel à patre. ſi alia ſubeſt cauſa, vt quia dolo remouetur, non ſuffragatur ei prior
ratio quin ſit infamis, vt hic dicit. & eſt ſimile quod aliàs dicit authen. quia lector & can-
2 tor † contrahere poſſunt matrimonium. ſed ponamus quòd aliquis cantor & lector ſit
monachus: non licet ei contrahere. prima enim ratio non ſuffragatur in tãtum vt poſſit,
licet ea ſola inſpecta poſſet, vt in authen. de monachis circa finem.

VT CAVSÆ POST PVBERTATEM AD ſit tutor. TIT. XLVIII.

L.1. TVTORES *aſſiſtere oportere &c.* Præterea adueniente pubertate tenentur admonere minorem vt petat ſibi curatorem: vt ff. de adminiſt. tut. l. ita autem. §. vlt. ad idem ff. de appel. tutor ſi in negotio.

VBI PVPILLI ALI DEBEANT. TIT. XLIX.

1 *Quando vitricus, tutelam habere poteſt.* 2 *Mater ad tutelam filiorum admittitur.*

L.1. EDVCATIO. *Si non vitricum eis induxerit.* Quia plerunque maritis nouis non ſolum educationem filiorum, ſed etiam vitam addicunt: vt ſ. de adminiſt. tu-
1 to. l. ex quæ tutores. mirabile tamen videtur quia vitricus iſte † poteſt habere tutelam: vt j. de contra. iud. l. vlt. ergo videtur quòd mater poſſit educare etiã ſi conuolauit ad ſecundum matrimonium. ſed dic quòd hoc nõ ſequitur, vt hic dicit. vel ibi datus erat tutor voluntate patris, cuius teſtamento credendum eſt. non tamen dari debet à iudice. *Quando autem &c.* Hic videtur loqui quãdo ſecundo nupſit. vel dic quòd ſ. volebat accipere eorum educationem, hic autem non obſtabat, ſicut & in tutela dici-
2 tur, quia admittitur mater † ad tutelam filiorum, non tamen cogitur: vt ſ. quando mulier tutelæ off. *Perpendet vbi puer educari debeat.* Nec enim debet permittere educari ei qui eius caſtitati inſidiari poſſet: vt ff. e n. l. pen. *Neceſſitatem.* Aliud eſt in curatore bonorum: vt ff. de cura. bo. l. j. §. pen. & hoc quando eſt de libertis vel coniunctis perſonis: vt videtur velle ff. e n. l. j.

L.2. VTRVM *nepos, & qui magis &c.* Repete vtrum, & ita conſtrue, & æſtimabitur vtrum is qui prior ſit in ſpe ſucceſſionis, ſit magis ad ſuſpitionem ex ſpe ſuccedendi, id eſt, magis in ſuſpitionem vel dubitationem ſeu præſumptionem nos inducat contra ſe: vt ff. eo. l. j. j. reſponſ. & §. prætor denique. & ita hoc verbum ſit, bis repetitur, nec abundat aduerbium magis propter illud verbum prior, quia ad illud refertur: vt ſ. dixi.

DE ALIMENTIS PVPILLO PRÆSTANDIS. TIT. L.

L.1. PVPILLVS. *Adeat.* Etiam die feriato cauſa talis poteſt tractari: vt ff. de feriis l. ij.

L.2. QVOD *plerumque. Faciunt.* id eſt præſtant alimenta contra vtilitatem pupillorum, ne. ſ. propter paupertatem habeantur viles: propter diuitias habeatur eis inuidia: vt j. quando & quibus quarta pars de bo. decur. l. ij. §. ſed vbi. *Miniſteria.* id eſt propter miniſtrales ſuos. *Studia.* id eſt propter ſtudia. *Quaſi vento vixerit.* ſicut dicitur de lupo quòd viuat de vento & harena.

DE ARBITRIO TVTELÆ. TIT. LI.

Sic reperimus in veteri. 1 *Tutor, rationes conficere debet.*

2 *Quando ſtatur ſacramento eius, qui à tutela vult excuſari.*

L.1. CVM TVTELÆ. *Ampliauit.* Falſo, vt magis heredes onerarentur. *Vel minuit.* Similiter aliqua de cauſa. hoc enim non præiudicat veritati, cum petitur tute-
1 læ adminiſtratæ ratio. debet autem tutor † rationes conficere, & pupillo reddere: vt ff. de tutel. & ratio. diſt. l. j. §. officio. & quod dicit minuit, intellige, ſi nõ
2 iurauit. ſi enim iuraſſet, tantum eſſe in † patrimonio, ſtaretur eius ſacramẽto: vt ſ. de proba. authen. quod obtinet, ſed tamen illa ſcriptura licet heredi præiudicet, creditoribus
Sic in veteri libro reperimus. non præiudicat, vt ibidem continetur. ſi verò vult augere, non poteſt ſiue poteſt, ſiue ponamus iuraſſe, vel quocunque modo dixiſſe, illud tamen præiudicat ſi ipſemet dixit tantum eſſe in patrimonio, & in inuentario comprehendat: vt j. eo. l. vlt.

1 *Idoneum eſſe tutorem, quis probare debet.* 2 *Tutor de leui & leuiſſima culpa, nõ tenetur.*

L.2. NOMINA. Nomina dicũtur cautiones, actiones & obligationes. ſic ſ. de actio. nomi-
nibus. *Si idonea fuerint.* & hoc conſtat. debent enim probari idonea, ſicut dicitur cum
1 minor dicit non eſſe idoneum tutorem: ille qui dedit, debet probare † idoneum: vt ff. de proba. non eſt neceſſe. forte aliud in caſu, ſed in tali materia tractatur ff. de cõdit. & demon. l. antepe. *Et ſi palam dolo tutoris, vel manife. negli.* Dixerunt quidam, ergo ſpeciale eſt
Sic in veteri libro reperimus. vt teneatur de dolo & lata culpa, non leui † vel leuiſſima: ſicut aliàs quando emit prædia minus idonea: vt ff. de adminiſt. tut. tutor qui repertorium §. cõpetet. vel dic quòd & ſic
2 de lata culpa teneatur: non excuſatur à leui: vt j. e n. l. quicquid.

Legitima.

1 *Legitima vſura dicitur centeſima.* 2 *Quis creditoribus prioribus præferatur.*

CVRATOR *qui poſt decretum præſidis.* Quo decernat pecuniam deponi. *Sibi compara-* L.3.
uit. Quidam babent hic quandam gloſſam antiquam, tenetur, ſcilicet, tibi.ſed alio
modo ordinata litera ſine tali gloſſa procedere poteſt,conſtrue ergo ſic,elige vt rum ma-
lis in emp.neg.cum curatorem tibi geſſiſſe qui,ſcilicet, curator, poſt decretum præſidis,
1 ſublata &c.an quia in vſus ſuos &c. *Legitimas vſuras.* Id eſt,† cẽteſimas:vt ff.de neg.geſt.
qui ſine vſuris.& alia lex diſtinguit,vtrum palam & bona fide acceperit,an non : vt ff.de
adminiſt.tut.non exiſtimo. ſpeciale eſt ergo vt habeat remedia pro re empta ex pecunia
ſua.& alia ſunt ſpecialia,vt notaui ſ.de proba. ad probationem:præterea ſi eius pecunia
2 res fuerit empta,præfertur † creditoribus prioribus:vt ff.qui potio. in pig.idemque.

1 *Quãdo quis ab hæreditate, abſtinere dicitur.* 2 *Quando amittitur abſtinendi beneficium.*

EVM QVI BONIS. *Secundum formam edicti* Quæ eſt edicti forma?& certè duplex L.4.
1 poteſt aſſignari, ſuccedit enim filius ipſo iure ciuili : & ſi non immiſceat ſe dicitur †
abſtinere,licet non denunciauerit prætori, vel aliquid dixerit: vt ſ.vt ſe ab hæredit.l.1. &
ff.de acquir. hæred.ei qui ſe. vel etiam eſt alius modus, vt quando immiſcuit ſe,& poſt
abſtinet per in integr.reſtit. de quo videtur hic loqui per verba illa, quæ ex officio geſta
ſunt in hæreditate illa,vel etiam geri debuerunt. ergo patet quòd adierat,ſed poſt abſti-
nuit:vt ſ.vt ſe ab hæredi.l.1. ſed primo modo licet non immiſcuit, ſi tamen rem amouit
2 de hæreditate illa non habet abſtinendi beneficium,imò † amittit per amotionẽ:vt ff. de
acquit.hæred. ſi ſeruum quis alieuum.§.prętor ait,& §.vlt.vel etiam licet abſtineat, ſi ta-
men poſt adeat,tenetur:quòd licet facere ſecundum quod dicit.l.j. de repu.l.vlt. vel li-
cet ſe abſtinuerit, ſi tamen fecerit quòd habeatur pro adita, tenetur:vt ff.de acquit. hæ-
red.§.Papinianus.ita in creditoribus:quia quo ad eos non habetur pro hærede:ſed tamẽ
quo ad libertates bene habetur pro hærede:vt ff.de fideicom.liberta.cum quidam §.etſi
quis ſuus. *Quippe in ea.* Scilicet, actione tutelæ. videtur contra.j. eo. quicquid.ſolue vt
ibi. *Quantique interfuit.* Id ſolum intereſſe videtur quod ſupereſt deducto ære alieno.

OMNES TVTORES. *Ad eundem iudicem.* Vt ff. de quibus cau. ad eundem iudi- L.5.
catur.l.2.

1 *Superfluum eſt petere, quod lege permiſſum eſt.*

CVM INTERDICTÆ. *Etiam pretij fraude.* Et ita in duobus peccauit, & quia ven- L.6.
didit rem quam non licebat vendere, & quia minori pretio quam valeret : vel forte
vendidit pro x. nec tradidit totum minori, ſed partem. *Quod autem petitis.* Quaſi loco
1 priuilegij. *Superfluò à nobis deſideratis.* Superfluum eſt enim petere id quod lege † permiſ-
ſum eſt: vt j.de theſau.l.1.1.reſponſo. lib.x. *Ad electum transferantur.* vt.j.de diui.tute.l.2.

1 *Quæ veniant in actione tutelæ.* 2 *Verbis & blãditiis, quãdo vti licet impunè.*

QVICQVID. Vel lata culpa, vel leui culpa, ſpeciale tamen eſt in caſu, vt de lata L.7.
tantum teneatur: vt no.ſ.eo.nomina.ſed ei quod hic dicit, venire in actione tu-
1 telæ ea quæ † quæri potuerunt. videtur contra.ſ.eo.eum qui.Reſp.P.ibi loquitur quan-
do inconſulte fuit abſtentus. & verum eſt quòd tunc non veniunt omnia quæ poterant
quæri:imò deducitur æs alienum,vt ibi dicit. quod ergo hic dicit, vel cum poſſent non
quæſierunt,ſubaudi,deducto ære alieno:vt ita ſolummodo æſtimetur culpa,quæ conſi-
deratur in eo quod ſupereſt deducto ære alieno:non in omnibus quæ quæri potuerunt,
vt ſ.dictum eſt,& dicit l.illa,eum qui.& ſolet notari l.iſta ad quęſtionem,quę poſſet fie-
ri ſi ponamus quòd aliquis voluit legare pupillo, & tutor inſtigatione ſua fecit quòd ſi-
bi reliquit,non pupillo.quæritur vtrum eum cõuenire poſſit actione tutelæ propter hoc
quòd acquirere potuit & non acquiſiuit.& videtur per.l.iſtam.ſed tamen non ita eſt cri-
2 minoſum ſi aliquis verbis & blanditiis † ſuis inducat aliquem ad hoc vt inſtituat eum
hæredem,vt dicit lex in viro & vxore : vt j. ſi quis aliquem teſta.prohi .l.vlt.& præterea
non tenetur ei prouidere contra vtilitatem ſuam arg.ff.de in lit.iur.videamus.§. ſed nec
tutor,& de leg.2.Lucius.Sempronia.nec intellige quod teneatur ex his quę querere po-
tuit vt ob hoc mendicare cogatur.Sed quæ quærere potuit de rebus minoris, vel quãdo
obuenit ei legatum vel fideicommiſſum de hæreditate, & non petiit:vt ſ. de adminiſt.

tut. ſine hærede.§. Modeſtinus. *In tutelæ.* Quando eſt pupillus. *Siue negotio.* Quando eſt adultus.

L.8. TVTORES. Planum eſt.

L.9. TVTOREM. *Tamen aduerſus tutorem.* Geſſiſſe enim videtur, qui per alium gerit: vt ff.de adminiſt. tut.ita autem.§.geſſiſſe. & euidentius in eodem tit.tres tutores. *Nõ aduerſus matris ſucceſſores.* Mater enim tenebatur minori neg.geſt. non ex ſtipulatu.

L.10. SI DEFVNCTVS. *Induſtria.* Scilicet, interdicenda eſt. *Quod laboribus & multis caſibus quæritur, interdicendum eſt.* Aliud in vxore: vt ſ.de donat. int.vi.& vxo.l.etiam.aliud etiam in prælato ecclesiæ: vt ſ. de epiſ.auth.licentiam.quid in filiofa. diſtingue in patris facultatibus vtrum diues fuerit, an pauper. & in filij artificio, vtrum habuit aliquam artem, vel non: vt notaui.j.de bo.quæ lib.l.pen.

L.11. TVTOR. *Poſt finitam adminiſtrationem.* Pubertate connexam vel completam. *Ad eum.* Non pertinet. intellige ſi tranſtulit rationem adminiſtrationis ad curatores: vt ſ.vt cauſæ poſt puberta.l.vna.Item pubertate adueniente admonere debet minorem, vt petat ſibi curatorem: vt ff.de adminiſt.tut. ita autem.§.vlt.nec eſt contra.ei quod hîc dicitur de actione tutelæ, illud quod ibi continetur. loquitur enim quando curator adminiſtrauit, & factus eſt maior.ideò tenetur neg.geſt.curatoris.

1 *Succeſſor tutoris non tenetur niſi de dolo.* 2 *Quando liceat confeſſionem reuocare.*

L.12. TVTELÆ. *Actio tam hæredibus quam etiam contra hæredes.* Sed tamen alio & alio
Sic in veteri modo: quia cum contra ſucceſſorem competit actio tutelæ, non tenetur niſi de do-
libro reperi- lo & lata culpa: vt j.de hæred.tuto.l.1.& 2.ſecus ſi contra tutorem: vt ſ. eod.quicquid.p.
mus. actio tutelæ quæ pupillo competit, priuilegiata eſt inter † alias perſonales. ſecus eſt in
1 eius hærede, quia tunc non habet priuilegium: vt ff.de adminiſt.tut.ex pluribus.

1 *Confeſſio facta extra iudicium, quando non præiudicat.*
2 *Quando confeſſionem per errorem factam reuocare licet.*
3 *Facti ignorantia plerúmque ſapientiſſimos fallit.*
4 *Quando non liceat probare cõtrarium inſtrumenti.*

L.13. VETERIS IVRIS. *Ad maiorem quantitatem.* Forte quia volebat inuenire vxorem
ditiſſimam. *Eam reducens.* Quam debuerit. *Siue per ſimplicitatem.* Id eſt, doloſitatem:
quia quidam ſunt qui nunquam ſciunt verum, & ſemper gaudent in mendaciis. *Nihil*
1 *veritati præiudicare.* Hoc pro nobis eſt, qui dicimus confeſſionem extra iudicium factã †
non præiudicare: vt notaui.j.de confeſſis. *Non eſſe aliud inſpiciendum &c.* Sed nonne vi-
2 detur contra, quia etiam ſi in iudicio confeſſus fuero errans in facto, licet † reuocare: vt
ſ.de iur.& facti igno. error.ergo multo magis videretur hîc, præterea videretur contra
3 ſ.de proba. cum precibus, & ſ. plus valere quod agitur. ſed dic quòd facti ignorantia †
plerumque ſapientiſſimos fallit: vt ff.de iur. & fac.ignorantia, regula. vnde non eſt mirũ
ſi reuocetur.ſed hoc cum fit coram publicis perſonis, tabellione & aliis, nõ videtur quis
ita reſupinus, vt amplius quam ſit permittat ſcribere. vnde ſi fecit, præſumptio eſt contra
eum, & de iure, quæ non admittit probationem in contrarium: ſicut habuimus
in muliere ſecundo confitente.ſ. ad Velleianum. antiquæ.vnde quia talis confeſſio fit
in curia & coram publicis perſonis, vt ſ.de adminiſt. tut.tutores & fauore pupilli, vide-
4 tur quòd non liceat † probare contrarium. licet aliud ſit in alio inſtrumento. ſi aliter ſe
habeat rei veritas: vt ſ.dixi. *Niſi prius inuentario.* Prætetquam, vt ff.de adminiſt.tut. tutor. *Res ei tradatur.* à magiſtratu: quod eſt notandum: quia auctoritate præſidis debet ingredi poſſeſſionẽ. *Et pœnis legitimus.* Id eſt, vt publicis vinculis contineatur: vt ff.de ſuſpec.tutoribus.l.3.§.tutores. *Neque imperiali beneficio, &c.* Hoc dicit ad terrorem, vel ideò dicit, quia imperator nollet.ſi tamen vellet licet ſit contra ius, cum non lędat alium, poſſet indulgere: vt ſ.de precib.impera.reſcripta.

DE DIVIDENDA TVTELA, ET PRO QVA parte quiſque tutor conueniatur.

TIT. LII.

1 *Præſumptio præteriti temporis, quando ad præſens reuocatur.*

2 *Contutor, quando habet beneficiũ diuiſionis.* 3 *Item quando in ſolidum tenetur.*

SI POST FINITAM. *Iuris ratio non patitur.* Et eſt ratio ſecundum quoſ- L.1.
dam, quia ſi ſoluendo fuerunt tempore finitæ adminiſtrationis, præſumun-
1 tur & modo ſoluendo eſſe : vt ſic † habeatur præſumptio præteriti temporis
ad præſens.ſed alia ratio eſt melior, ſcilicet, quia fuit negligens tempore quo
2 fuit ſoluendo.tunc habet † beneficium diuiſionis, ſi verò non haberet beneficium diui-
ſionis, vt quia tenẽtur ob dolum communem, vel quia ceſſauerunt adminiſtrare : vt ff.
de adminiſtra.tut.ſi plures & de tutel.& rat.diſtr.l.1.§.nunc tractẽmus.licet poſtea ceſſa-
3 uerit, nec conueniat alterum, quamuis factus fuerit non ſoluendo, nihilominus † alter
tenetur in ſolidum, nec poteſt imputare ceſſationem, vel prætendere defenſionem:quia
& cum ceſſatione & ſine, quilibet in ſolidum tenebatur.

1 *Quilibet tutorum in ſolidum tenetur.*
2 *Actio tutelæ, quando diuidi poteſt.*
3 *Quando vnus ex perſona alterius non conuenitur.*
4 *Qualis ordo ſeruari debeat in cõueniendis tutoribus & in ſubſidium magiſtratibus.*

SI DIVISIO. *In eodem loco ſeu prouincia.* Vel in eadem ciuitate adminiſtrauit. ſi ve- L.2.
rò diuiſi ſunt per diuiſas prouincias, videtur ꝙ vnus non cõueniatur pro alio : vt ſ.de
pet.tut.l.2. *Vnum eorũ eligere, & totũ debitũ exigere.* Hoc verũ eſt quando omnes geſſerũt,
1 vel quando vnus geſſit. ibi enim quilibet eorum † tenetur in ſolidum. Si verò quidã geſ-
ſerũt, quidam non : primo gerentes debent conueniri, nec habet electionem conueniẽ-
di quem velit: vt dicitur j.ſi tutor non geſſerit. ſed quod dixi quando geſſerunt omnes,
videtur falſum. ſi enim per culpam geſſerunt, verum eſt quòd habeat actionem contra
vnum quemque de iure communi . ſed tamen ille habet priuilegium quòd poſtulare
2 poterit † actionem diuidi: vt eſt in fideiuſſoribus & ſponſoribus. ſ.de conſtit.pecu.l. vlt.
ſecundum habet priuilegium, ſcilicet, vt ei concedantur actiones ante ſententiam. Ter-
tium, quia licet non fuerit ceſſa actio, habet tamen vtilem actionem: vt ff.de tute.& ra-
tio.diſtra.l.1.§.nunc tractemus, quæ omnia denegantur propter cõtumaciam & dolum
communem vt in eadem l.dicitur de rationib.diſtra. Item vnus non conuenietur ex al-
3 terius perſona † propter negligentiam minoris: vt ſ.l. proxi.ita eſt in tutoribus. quòd e-
tiam non ceſſa actione aduerſus contutorem agere poterunt.ſecus in fideiuſſoribus, & l.
vt fideiuſſor. Præterea alius poteſt aſſignari caſus quare ſupradicta denegantur, ſcilicet,
ſi non inſtruam contutorem de eo quod ad ipſum pertinet, quod forte quædam ſcio
ad cuius adminiſtrationem pertineret quæ ipſe ignorat: vt ff.de adminiſtr.tut. Titium.§.
tutores. Præterea diuiſa adminiſtratione ſpeciale eſt propter dolum aut culpam, & in a-
liis caſibus quos hîc enumerat vt conueniatur in ſolidum. aliud etiam eſt ſpeciale inter
4 hos caſus ſpeciales, quia cum aliàs generale ſit vt † primo gerentes conueniantur poſt
magiſtratus: poſtea qui non geſſit: in iſtis tamen caſibus prius gerentes, poſt qui non geſ-
ſerunt, poſtea magiſtratus conuenietur. quidam tamen dixerunt generale, quòd prius
gerentes, poſt non gerentes, poſtea magiſtratus conuenientur, ſpeciale eſt quòd prius
gerentes, poſt magiſtratus, poſt non gerentes conueniantur. nos totum contra. & omnes
argumentamur à l.illa.ff.de.tut.& ratio.diſt.§. nunc tractemus, & de ordine iſto conue-
niendi plene dicitur. j. de magiſtra.conue.ſed poſſet quæri, cum fit ceſſio actionis vni tu-
torum, vtrum fiat pro parte, an in ſolidum. & voluerũt quidam dicere quòd in ſolidum:
ſicut minor in ſolidum tutorem poteſt conuenire, nos dicimus quòd pro parte. intelli-
gitur enim tutor vnam portionem pro ſe dediſſe, alteram pro alio : vt probatur ff.de ad-
miniſtra. tut.& ſi plures tuto.& de tutel.& ratio. diſtra.cum pupillus.& arg.ff.de pecul.
quæſitum.§. ſed ſi velit.

LICET. *Primo in loco, &c.* Aliud eſt in curatore bonorum: vt ff. de cura.bon. dan.l.2. L.3.
§.vltim.

DE IN LITEM IVRANDO.
TIT. LIII.

1 *Tutor, quando iurare non cogitur.* 2 *Forma iuramenti in litem.*

L.1. ADVERSVS TVTELAM. Id eſt, res quæ ex officio tutelæ ſunt admini-
ſtratæ. *Iudicem accipiens.* Tu curator conſtitutus. *Tempore litis.* Nonne &
tempore ſententię? vt ff. ad exhiben. §. vlt. & ita vt lex iſta conſonet cum illa,
dic idem tẽpore ſententię. vel quod ibi dicit, ſeruatur in reali actione, & per-
ſonali, & in iſta in rem. aliud vbi perſonalis pure, vt in condictione furtiua, & ſeruo cor-
rupto: vt hæc notantur ff. ad exhiben. tigni. per. l. de furtis. inter omnes. & de ſer. corrup.
prætetitæ. quòd ſi dolo vel lata culpa, in eo fortè dici poteſt ſpeciale, vt propter culpam
iuretur: vt notaui in l. ſequen. *In litem iurandi tibi facultas erit.* Non enim cogitur iurare,
1 nec † ſubire anceps periurium prætextu alieni compendij. ſi tamen vult, poteſt: vt ff. eo.
2 videamus. §. ſed nec tutorem. vnde apparet quòd ita † debeat formari ſacramentum, iu-
ro in litem. iuro quòd pro tanto nollem carere inſtrumentis illis. ſi verò ita diceret, iuro
quòd ego nollem pro tanto carere re illa, vel quòd ego credo minorem, pro tanto nollẽ
carere: tunc non eſſet anceps. & ideò non ita eſt dicendum. non ergo tenetur tale ſubire
ſacramentum. aliud in ſacramento calumniæ: vt s. de iureiur. ca. l. 2. aliud etiam in ſacra-
mento expenſarum in lite factarum, quia ea ſcire poteſt. *Modo ſi quondam pupillo.* Per
hoc patet quòd tutor fuit poſtea datus curator, & agebat contra hæredem contutoris.

1 *Intereſſe, ſacramento probatur aliquando.* 2 *Propter inopiã probationis, defertur iuramẽtũ.*

L.2. IS QVI RATIONEM. *Repoſcit.* Nomine minoris, cum ſit tutor: vt in. l. ſuperiori.
Si hæres. Tutoris: vt j. vide. *Per longam ſucceſſionem.* Etiam per longam ſucceſſionem.
Dolo. Vel lata culpa: vt j. ſequitur. *Aduerſus tutorem autem iuratur.* Propter dolum & la-
tam culpam vel leuem: vt no. j. eo. alia. *Neque dolus.* Tacitè commiſſus, & per ſimulatio-
nem. *Neque fraus.* Palam commiſſa. *De veritate cognoſcet.* Scilicet, conſiderando inter-
1 eſſe, quod probatur teſtibus. quandoque † ſacramento, non dico in litem: vt notatur ff.
de in litem iurando, cum furti. ſicut dicitur in interdicto vnde vi, quòd propter inopiam
2 probationis defertur ſacramẽtum † ex improbitate eius qui vim intulit: vt notaui. j. vn-
de vi, ſi quando vis.

1 *Poſt rem iudicatam, tranſigi non poteſt.*

L.3. SVMMA. Id eſt, quantitas. *Quam.* Scilicet, quantitatem. *Pacto.* Scilicet, tranſactio-
nis, non enim tranſigi † poteſt poſt rem iudicatam, cum tranſactio fiat de re dubia,
1 & lite in certa vt ff. de condict. inde. eleganter §. 1. ſed tamen poſt rem iudicatam, animo
donandi remittere poterit debitum, vel faciendo ſimplex pactum de non petendo: vt ff.
de re iudicata. ſi ſe non obtulit. §. ſi ex conuentione.

1 *Propter culpam iuratur in litem.* 2 *Lata culpa dolo comparatur.*

L.4. ALIO IVRE. *Si non proferat.* Vltro, in publicum ſcilicet, dolo vel lata culpa & le-
1 ui: vt differat à caſu ſequenti. *Hæred.* Et ita ſpeciale eſt quòd propter † culpam iu-
retur in litem, ſicut aliàs ff. de adminiſtr. tut. tutor qui repertorium. ſecundum enim re-
gulam generalem nõ niſi propter dolum iuratur in litem: vt ff. eo. in actionibus, & quod
ibi dicit iurandum ſi Stichus deceſſerit, non eſt propriè ſacramentum in lite, ſed de eo
quod veram æſtimationem rei vel intereſſe continet: vt j. eo. tit l. cum furti. Si dicas, nõ-
2 ne lata † culpa dolo comparatur? verum eſt quo ad pecuniarum incommodum. non ta-
men infamatur quis per latam culpam, ſicut propter dolum: vt inſt. de ſuſpect. tuto. nec
ita iurari poteſt in litem propter latam culpam, ſicut propter dolum. ſic nec excommu-
nicatur aliquis niſi propter dolum vel contumaciam, cui inhæret dolus, niſi ſit canon la-
tæ ſententię: vt ſi ſcholaris conducat domum inrequiſitis aliis qui ibi manent, vel qui ibi
remanſerunt: & propter ſpecialitatem quę ſeruatur in actione tutelæ, ponitur tit. iſte hîc
potius debuiſſe poni circa alias actiones, in quibus de iure communi iuratur in litem, vt
in bo. fi & arbitrariis: vt ff. eod. in actionibus, dolo vel lata culpa, vt ita ſit ſpeciale, ſicut
ſuprà, notaui. *Actionem.* Talem, per omnia qualem contra tutorem: vt ff. de hæred. tut.
l. vltim.

L.5. LICET ADVERSVS, &c. Hæc lex exponit ſuperiorẽ. ſuperius enim dicitur quòd
ſi hæres tutoris arguatur de dolo, iuratur contra eum in litem, & hoc intelligendum
de dolo

de dolo ſuo, forte & lata culpa, vt ibi notaui,& ſ.eod.tit. l.1.& 2. ſi enim intelligeretur de dolo tutoris,falſum eſſet,quia pro eo non iuratur contra hæredem in litem, vt hîc dicit.& ita lex iſta vtilis eſt ad intelligendum.l.1.& 2.& ſuperiorem ptoxi.

DE HÆREDIBVS TVTORVM.
Tit. LIIII.

HÆREDES. *Si non contra tutorem lis inchoata eſt.* Si enim contra tutorem lis inchoata eſſet,talis tranferretur actio in hæredem,qualis contra ipſum competebat: vt notaui.ſ.tit.1.l.alio.idem quando ex damno pupilli lucrum captatum eſt, aut gratia præſtitum. & quod dixi de lucro, eſt ſimile verbum ff. de fur. ſi pignore.§.1. L.1.

PATER VESTER. *Planum eſt.* L.2.

ADVERSVS. *Etiam id quod tutor ex cauſa fideiuſſionis.* Vt ff.de adminiſtra.tut. quotiens.§.1. hodie debitor vel creditor non poteſt eſſe tutor : vt ſ. qui dari tuto. poſſ. authentic.minoris. L.3.

HÆREDES EORVM. Planum eſt. L.4.

SI TVTOR NEGO. GESSERIT.
Tit. LV.

CERTVM EST NON SOLVM EOS QVI GESSERVNT. *Tutelæ.* Directa actione,vt.ff.de adminiſt.tut.tutores. *Si modò ſuſpectos, &c.* Hoc intellige quando diuiſa erat à iudice vel à teſtatore.ſi enim non eſſet diuiſa,vel ipſi inter ſe diuiſerunt, & ita tenerentur in ſolidum,ſiue fecerint ſuſpectos, ſiue non,tenerentur. *Seruari non potuerunt.* Id eſt,ſi non fuerunt ſoluendo. *Facere.* Declarare vel oſtendere. & ſic impropriè ſumitur. *Et ſic contra patronum.* Contutorem tuum. *Inſtituere non potuiſti.* Nomine tuo,niſi in caſu:vt ff.de in ius voc.ſed ſi habeat.§.penult. potuit tamen nomine alieno:vt ff.de in ius.voc.quęſitum.nec obſtat.j.de obſeq.l.1.quia ibi loquitur quando nomine ſuo agere volebat,vel dic quòd lex illa,quęſitum,loquitur circa actionem famoſam, hæc autem circa accuſationem, vel ibi non dixit quòd poſſit actionẽ famoſam intendere,ſed quòd ſine iniuria poterit eum in ius vocare.vel ei quòd hîc dicit, non poſſe inſtituere actionem famoſam, contra patronum ſubaudi aliàs. ſi tamen velit poſtulare vt remoueatur ne quid tutelæ deeſſe poterit, & remouebit eum is cuius de ea re iuriſdictio eſt,ſi viderit faciendum:vt ff.de ſuſpect.l.3. L.1. *Sic in veteri libro reperimus.*

QVI SE. *Omnes.* Id eſt, adminiſtrantes & non adminiſtrantes. *Aequaliter tenet.* Niſi ſit de appendiciis geſtorum. tunc enim ille ſolus qui geſſit tenetur:vt ff. de adminiſt.tut.tres.ibi, autem exigi &c. L.2.

DE VSVRIS QVÆ VENIVNT EX TVTELA.
Tit. LVI.

Hæc lex in vulg. eſt ſecũda huius tituli.

EIVS. *Qui pro participe muneris.* Id eſt,pro collega officij. *Faciendo.* Id eſt,oſtendẽdo. L.1.

TVTOREM. *Legitimas.* Si clam conuertit,& tunc erunt legitimæ id eſt,centeſimæ. ſi verò palam, pupillarem præſtat : vt nota.ſ.arbit. tut.l.3. ſecundum conditionem perſonæ:de qua conditione habuimus ſ.de vſuris,eos qui §.1. L.2.

SI PECVNIAM. *Neque idoneis hominibus credere.* Si tamen dicat ſe non poſſe fœnerare pupillarem,& fœnerauit ſuam,non eſt audiendus : vt ff.de adminiſtra.tut. cum plures.§.non eſt audiendus. L.3.

PVPILLVS. *Diſſimulatione proferat.* Quia forte aſtutus eſt, & ſciebat legem qua tenebatur de vſuris.re enim ipſa fit eis mora. *Actis, &c.* Id eſt,ſcriptura de oblatione. ſola enim oblatio non ſufficit:vt ff.de adminiſt.tutorum,tutor pro pupillo. L.4.

DE FIDEIVSSORIB. TVTORVM SEV curatorum. Tit. LVII.

1 *Principales perſonæ,primò conueniendæ.*

2 *Tutores quando habent beneficium diuiſionis.*

3 *Fideiuſſores tutor. non habent beneficium diuiſionis contra pupillum.*

L.1. ELIGERE DEBES. Hodie ſublata tali electione primo conueniuntur prin-
cipales † perſonæ:vt ȷ̃.auth.de fideiuſ.quã habebimus.ȷ̃.de fideiuſſotibus.po-
1 tuerũt ergo tutores conueniri in ſolidũ,ſi tamen ſoluendo ſunt,& omnes geſ-
ſerunt,habent † beneficium diuiſionis:vt nota.de diui.tut. ſecus eſt in fideiuſ-
2 ſoribus cum ab vno tutote dantur. nam licet aliàs habeant beneficium diuiſionis, non
tamen habent † contra pupillum:vt ff.tem pup.l.vlt.ſecus ſi factus fuerit adultus:& im-
3 putari ei ſua conuentio poteſt. tunc enim in reſiduum habet beneficium diuiſionis: vt
ff.co.ſi fideiuſſotes.& hæc omnia diſtinguuntur in ſumma §.in tutoribus.

L.2. NON EST AMBIGVI. *Manet fideiuſſor obligatus,&c.* Et licet ſatisfecerit tutor in his duobus caſibus, ſcilicet, cum promiſit rem pupilli ſaluam fore,vel etiam quòd à tutore non potetat ſeruari : non dicetur liberari, ſed potius non incidere in obligationem:vt ff.de verbo. oblig.decem.

DE CONTRARIO IVDICIO.
TIT. LVIII.

L.1. SI PRO IVDICATO. Id eſt,condemnato. *Nullum iudicium.* Id eſt, Nulla actio. ſi tamen pacto promiſſum eſſet de cedendis actionibus ; tenentur cedere:vt ff. de ſolut.Modeſtinus.manda. Papinianus. *Quod ſi nomen emiſti, &c.* Tunc ſi ceſſa eſt actio, ſine dubio emptor habet actionẽ. ſed & ſine ceſſione datur vtilis : & ỹ.de action. & oblig. nominibus. & de hæredit. vel actio. vend. poſtquam.

1 *Quando tutores cedere actiones non tenentur.*

2 *Poſt ſententiam opponi poteſt exceptio cedendarum actionum.*

L.2. SI NON. *Ex propria,&c.* Si enim ex propria culpa eſſet condemnatus, non poſſet a-
1 gere contra alios, vel deſiderare vt † cederentur actiones, ſed hic ex communi culpa
& communi negligentia fuit cõdemnatus abſens & indefenſus. vnde videtur quòd potius propter abſentiam fuerit condemnatus, quam quia malam cauſam habuit:vt ff. de euict. ſi ideò.& ita non haberet actionem. ſed contra eſt, vt hîc dicit,ſi enim iuſte fuerit condemnatus propter communem culpam abſeris & indefenſus, & aquieuit ſententiæ, actionem habet contra tutores, vt dicit.ſed aliud ſi propter dolum communem eſſet cõdemnatus. vel etiam quando nullus geſſit. non enim mandãda eſt actio: vt ff.de tute. & ratio.diſtra.l.1.§.nunc tractemus,& de admin.tut.ſi plures,& quod hîc dicitur,intellige quando abſens condemnatus fuit lite conteſtata: vt ȷ̃.quomodo & quãdo iudex.l.3.alioquin nulla eſſet ſententia: vt ỹ.de iud.properandũ.§.& ſi quidẽ.hoc enim eſt ſpeciale priuilegium in cauſa appellationis:vt ȷ̃.de tempo. appel.l.vlt.& notandum eſt quòd hic di-
2 citur. quia etiam poſt ſententiam † poteſt opponi exceptio cedendarum actionum : vt
ff.de fideiuſſo.ſi fideiuſſores.§.vlt.vel vtili actione neg.geſt. ex facto vel tutelæ.

L.3. SI PATER. *Tutelam adminiſtraſſe proponu.* Patet ergo per l. iſtam quòd vitricus tutor fuit priuigni : ſed tamen non apud eum eſſe debuit, vt à matre educari, vt not, ỹ. vbi pupil.educentur.l.1.

DE AVCTORITATE PRÆSTANDA.
TIT. LIX.

1 *Pupillus,quando ciuiliter & naturaliter obligatur.*

2 *Item quando tenetur ex commodato.*

3 *Contractus quando claudicare dicitur.*

4 *Pupillus adire hæreditatem non poteſt ſine tutoris auctoritate.*

L.1. NEQVE TVTORIS. *Pro pupillo habitæ, factæ ad vtilitatem pupilli.* Idem dicitur inſtit.eo.tit.ſed ſi ipſe ptomittat,& cum tutoris auctoritate,obligatur ciuiliter † & naturalitet:tamen poterit in integ. reſtitui. & ita intelligimus tit. ỹ.ſi tut.vel curat.interueniat.ſi verò promittat ſine tutore,diſtingue quia aut eſt proxi-

eſt proximus pubertati, aut nõ. ſi non, quia eſt infans, nullo modo obligatur. & ita intelli
gimus l. in ff. de act. & ob. pupillus. ſi ſit proximus pubertati, obligatur naturaliter tantũ.
2 & ita intelligimus. l. ff. de noua. l. 1. in fi. & tenebitur ſi ei commodetur † aliquid, & locu-
pletior factus ſit: vt ff. commo. ſed mihi. hæc in ſtipulationibus, ſed quid erit in cõtracti-
bus in quibus mutuæ obligationes naſcuntur, vt empti venditi, locati? & ſi quidem con-
3 trahat ſine tutoris auctoritate, tenentur ſibi alij, ipſe non eis. & ita dicitur claudicate †
talis contractus: vt inſtit. eo. in princip. ſi verò cum tutoris auctoritate, tenetur in quan-
tum locupletior factus eſt: vt ff. de act. emp. Iulianus. §. idem Iulianus. nec eſt prætermit-
4 tendum quòd ipſe non poteſt adite hæreditatem ſine tutoris auctoritate, quamuis † e-
tiam lucroſa ſit: vt inſtit. eo. circa princ. & eſt ratio ſecundum quoſdam, quia illa lucro-
ſa faceret quòd ipſe quandoque adiret damnoſam. Io. dixit ideò quia lucroſa ſit, poſſet
onerari debitis & controuerſiis: quare non debet adire: vt ff. de minor. minoribus.

Nec actiones. Planum eſt. L. 2.

Evm qvi a pvpillo. *Longi temporis ſpatium non defendit.* Ipſo iure non valet L. 3.
emptio, & ita deſtituitur titulo: quare non habet locum longi temporis præſcriptio,
ſed xxx. annorum computandorum poſt pupillarem ætatem: vt j. de bo. mater. authent.
tricennale. & de bon. quæ liberis, vel alia ratione quia aut ſciuit ipſum non poſſe ven-
dere, aut non, ſi ſciuit, ergo fuit malæ fidei poſſeſſor. ſi neſciuit, ergo ins ignorauit: & ita
non debet excuſari: vt ff. de vſucap. nunquam. & pro empto. l. 2. §. ſi a pupillo.

1 *Delictum carnis, non cadit in impuberem.*
2 *Pupillus, non excuſatur propter ætatem.*
3 *Quando non eſt neceſſaria, tutoris vel curato- auctoritas.*

Clarvm poſteritati. Id eſt, poſteris, qui poſtea naſcentur & ſuccedent. L. 4.
Et agentibus. Vt propter mortẽ patris: vt ff. de accuſa. l. 2. & ll. ſequentibus. & pulſatis
1 vt in omni crimine præter lapſum † carnis, quod in pupillũ non cadit, & ideò non ac-
cuſatur de adulterio: vt ff. ad l. Iul. de adul. ſi minor annis. vnde B. Auguſtinus ait quòd
2 omne delictũ cadit in impuberum præter delictũ carnis. non enim † excuſatur propter
ætatem: vt j. de pœnis, impunitas, & ſ. ſi aduer. delic. l. 1. niſi quatenus miſeratio ætatis
&c. vt ff. de minor. auxilium. *Adeſſe curatores vel tut.* Quandoque non eſt neceſſaria tu-
toris vel curatoris † auctoritas: vt ff. de adul. ſi maritus. §. lex. & in crimine læſe maieſta.
vt j. qui accnſa. non poſ. vt notaui. ſ. qui legit. perſo. momentariæ. *Et pupillos.* Si verò
fuerit adultus præſens, poterit conueniri, conſenſu tamẽ curatoris. in abſentibus autem
omnino contra curatorem agendum: vt ff. de adminiſt. tut. l. 1. §. vlt. *Accuſari.* Vel ac-
3 cuſare. *Vel non expreſſum.* Eſt enim bonum quandoque † tacere. vnde dicitur, ſi tacuiſ-
ſes &c.

1 *Maiori parti, quando ſtandum.*
2 *Pactiones præſentium, quando abſentibus præiudicant.*

Veterem. *Omnibus tutoribus.* Subaudi pro. & quidam habent pro in litera. *Ad-* L. 5.
miniculum ſperat. Scilicet, contra magiſtratus: vt inſtitu. de ſatiſda. tut. circa fi. *Vt
quod omnes ſimpliciter tãgit, ab omnibus comprobetur.* Ita eſt inter priuatos: vt ff. de aqua plu.
ar. in concedendo, & l. ſin autem. *Plures.* Fallit tamen & ſecus eſt in vniuerſitatibus, quia
1 non oportet omnes præſentes eſſe, & conſentire: ſed maiori † parti ſtandum eſt: vt ff. ad
municip. quod maior. & de reg. iur. aliud §. refertur. fallit etiam in creditoribus: vt ff. de
pact. maiorem. ſed tamen. l. illi reſponderi poteſt, quaſi prǽſentes fuerint, neceſſe eſt om-
nes interuenire, non tamen conſentire. alioquin ſi quidam fuerint abſentes, præiudica-
2 tur eis † per pactiones præſentium, quando eſt minor pars abſens. ſecus ſi maior: vt no-
tatur in l. illa e. tit. reſcriptum.

QVANDO TVTORES VEL CVRATORES eſſe deſinunt. Tit. LX.

Si cvratores. *Tam tutorum quam curatorum.* Cenſetur ergo adiunctus eius eiuſ- L. 1.
dem iuris cuius erat & tutor.

Tvtoris. *Ex ſola voluntate.* Imò ex auctoritate legis finito tempore pupillaris L. 2.
ætatis.

L.3. Indecoram. Planum eſt.

DE AVCTORITATE A TVTORE VEL CVRATORE danda. Tit. LXI.

L.1. **S**I ſvi ivris constitvti. Id eſt, emancipati. & ita fuit eius tutor legitimus: vt inſtit. de legit. parent. tutela. *Tamen non per procuratorem.* Sicut nec licet tutori, niſi ſit lis conteſtata: vt ℥. de procur. neque. *Sed actorem.* Qui poteſt dici adiutor. *Decreto conſtitutum.* Et hoc quandoque fit ex voluntate: vt cum talis ætatis eſt tutor, talis digniratis. quandoque fit ex neceſſitate, vt cum pupillus fari non poteſt: vt ff. de adminiſtra. tuto. decreto. & inſtit. de curato. §. vlt. & differt actor iſte à curatore, quia ille ſui periculo conſtituitur, iſte non, vt no. ℥. in quibus cauſis tutor. habenti. *A te.* Id eſt, ſuaſione tui, vel ipſe conſtituit, & magiſtratus confirmauit.

DE EXCVSATIONE TVTORVM ET curatorum. Tit. LXII.

1 *Quo ad tutelam non diſtinguitur, inter ſpadonem & caſtratum.*
2 *Caſtratus matrimonium contrahere non poteſt.*

L.1. **F**alsa svasione. Quia aliquis hoc ſuadebat ei. *Immunitatem à tute-*
1 *lu habere.* Et licet quo ad tutelam non diſtinguatur † inter ſpadonem & ca-
ſtratum, diſtinguitur tamen quo ad aliam materiam: quia caſtratus non po-
2 teſt contrahere matrimonium. aliud in † ſpadone. Idem dicendum in ado-
ptione. idem in poſtumi inſtitutione: vt ff. de iure dot. ſi ſerua ſeruo. & de lib. & poſt. ſed
eſt quæſitum, & inſtit. de adop. ſed & illud.

L.2. **S**i cvratores. *Quod ſi factum fuerit.* Id eſt, ſi excuſati fueritis ab illa adminiſtratione. *Peteret ſibi in prouinc.* Datur enim curator propter diffuſum patrimonium: vt ℥. in quibus cauſ. tuto. l. 2.

L.3. **E**xcvsationis. *Si ingenuus.* Idem in quaſi ingenuo qui impetrauit ius aureorum anulorum. *Libertino.* Non habenti ius aureorum anulorum. ſed ſi poſtquam te excuſaueris, ius anulorum libertus impetrauit, & idem denuo tutor datus fuerit te excuſare non poteris: vt ff. eo. cum exhortatione.

1 *In pupillari ætate, non contrahitur matrimonium.*
2 *Quando non tenet curatoris datio, cognatis notificari debet.*

L.4. **A**mplissimi. *Qui pupillam ſuam.* Id eſt, eam quæ quondam fuir pupilla: quia in pu-
1 pillari ætate † non contrahitur matrimonium. *Et tamen infamis conſtituitur.* Licet
non tenuerit matrimonium. nam ibi non conſideratur iuris animus, ſed facti: vt ℈. ad l.
Iul. de adul. eum qui. licet ergo non perueniat ad perfectionem, ſentit pœnam, arg. ſi re-
ctor prouin. & de epiſcop. ſi quis non dicam. arg. contra ff. quod quiſque iuris. l. 1. in fi.
Sed ſi tutor. Hîc debet eſſe. §. *Demetriæ.* Id eſt, illi dominæ. & eſt proprium nomen. *Dum
tamen alius ſubſtituitur.* Quid ſi alius non ſubſtitueretur? & certè teneret matrimonium,
licet ad eam cauſam peruenerit, à qua incipere non poteſt. & quod hîc dicit, cauſa ſua-
ſionis dictum eſt, & vt omnis remoueatur ſcrupulus: vt ℥. de interdic. mat. cum propo-
nas, & ff. de rit. nup. ſi quis tutor. & l. penul. vel dic quòd licet matrimonium teneat, no-
tatur infamia vir, niſi alium ſubſtitui petat: vt ℈. eod. licet, vel ideò quia licet non teneat
2 curatoris † datio, ad hoc tamē quòd ſecurus de periculo adminiſtrationis, debet hoc no-
tificare cognatis, vt alium petant. teneretur enim ſi hoc non faceret, vel ſi ſe immiſcuit,
aut alius erat geſturus: vt ff. de adminiſt. tut. curatores. §. qui ſe. & de eo qui pro tut. l. 1. §.
vlt. *Non debet enim ignorantia.* Non enim habet excuſationem propter ignorantiam fa-
cti vel iuris: vt ℥. de interdic. mat. l. 1.

L.5. **L**ibertos. Sponte manumiſſos: vt ff. eo. libertum, & l. nequaquam. *Ampliſſimus ordo.* Senatorum, qui erant. c. numero. *Etiam inuiti.* Aliàs inuiti non coguntur: vt inſtit. de excuſ. tut. §. qui tutelam.

Qvin-

QVINQVAGINTA. *Qui præfiniti ſunt.* Vt inſtit.cod.tit, §.qui autem. *Ad profeſ-* L.6.
ſionem excuſationis. Conteſtandam: peragendo enim negocio ex die nominationis
quatuor continui menſes à tempore ſunt conſtituti, vt ff.eo.quinquaginta. Currunt er-
go iſti quatuor menſes à tempore nominationis, ſed poteſt eſſe quòd ipſe neſciat ſe no-
minatum per quatuor vel ſex menſes: & ita non curret ei tempus in quo debet litem
conteſtari, curret tamen ei tempus in quo debet cauſa finiri: & ita videtur quòd nõ poſ-
ſit ſtare, ſed dic quia ei quòd dicitur currere tempus à tempore nominationis, eſt ſubau-
diendum, & ſcientiæ: & ita ſicut exigitur ſcientia in tempore litis conteſtandę, vt hîc di-
cit, ſimiliter exigitur ſcientia in tempore litis finiendæ vt ibi dicit.

NEQVE TVTELA, &c. Hæc lex corrigitur per authent. ſ. qui date tut. darive poſ. L.7.
minoris.

COLONI. *Prædiorum ad fiſcum pertinentium.* Aliud in colono patrimonialis fundi, vt L.8.
ſ. qui da.tut.l.vlt. Aliud etiam in eo qui publica vectigalia conduxit, vt ff.de iur.im-
mu.l.ſemper.§.conductores.

FRATER. *Quod oculum.* Vnum: aliud ſi vtrumque, vt j. qui morbo. L.9.

EXACTIONES. Idem eſt in meſſoribus frumentatus, vt ff.eod. cenſores. *Tanto* L.10.
tempore. Id eſt, interim excuſantur cùm fuerint in exactione tributorum, poſtea non:
ſed contra eſt in noua tutela: quia cùm aliquis eſt abſens reipubl.cauſa, excuſatur dum
abeſt, & poſt per annum, in noua tamen tutela, vt inſtit.§.item qui Reipubl.cauſa: aliud
etiam in militibus, vt ff.eo.ſi milites.

TESTAMENTO. *Sed propter late, &c.* Vt notaui ſ.l.2. L.11.

1 *Quando quis ſuo priuilegio derogare intelligitur.*

VOLVNTARIÆ, &c Pone quòd aliquis haberet excuſationem à tutela, aliqua de L.12.
cauſa vocatus fuit ad tutelam alicuius: ipſe non excuſauit ſe, ſed voluntariè munus
accepit. Quæritur vtrum ex hoc quòd iſtam accepit, generetur ſibi præiudicium circa
alias. Et dicit quòd habet excuſationem quo ad alias, licet hanc ſubierit: non enim per
hoc derogatur priuilegio ſuo, quod eſt vt poſſit ſe excuſare. Potuit ergo in hac ſibi præ-
1 iudicare, quia licet vnicuiquè renunciare his quæ pro ſe introducta ſunt. Sed per hoc †
non derogatur priuilegio ſuo, vt dicit: & ſimile eſt ſ. de epiſco. & cler. auth. preſbyteros.
& j. de his qui ſponte munera publ.ſub.lib.10.l.1. & 2.arg. contra.j. ad l.Falcid.authent.
ſed cùm teſtator.

NE SENATORVM, &c. Videtur contra. ff. ad municip. libertus. Solutio. Illud in- L.13.
telligendum eſt de liberto iſtius ſenatoris, & illius. Et ita diuide illud ſpeciale, *liberti*
ſenatorum. Non intellige vnius ſenatoris, qui plures habeat libertos, ſed plurium ſenato-
rum, quorum quilibet habebat vnum, qui negotium adminiſtrabat: excuſantur enim, vt
hîc dicit, ſimile eſt ff. de verb.ſign.litis.§.1.

SEVERITER. *Ei reddere cogetur.* Per officium iudicis, vt ff. de iudi.eum qui temerè, L.14.
non actione in factum ex edicto illo de calumniatoribus, quia hîc nõ nominauit per
pecuniam, nec etiam pecuniam accepit.

QVANQVAM. *Iudiciorum more examinanda eſt, &c.* Et ſi patet malitia ceſſaſſe, per- L.15.
tinet periculum ad eum, alioquin contra: vt ff.eodem. qui teſtamento tutor, &
quòd ita oporteat me proſequi appellationem, probatur ff. de ritu nuptia. ſi quis tutor.
§.quid ergo.

SI VT ALLEGAS. *Pro ſua grauitate iuſſurum.* Si enim ex omnibus bonis vel hæredi- L.16.
tate controuerſia ſit, habet excuſationem, ſecus ſi propter vnam litem vel rem, vt in-
ſtit.eod.§.item propter litem.

LICET ORATIONIS. Quæ prohibuit tutorem pupillam ſuam filio ſuo dare v- L.17.
xorem. *Verba deficiant.* Quia loquitur ante contractas nuptias, hîc autem poſt cõ-
tractas. *Excuſare.* Impropriè ſumitur, quia non eſt in poteſtate ſua fuerit tutor, an non:
ſic inſtit.cod.§.vlt.& not. ſ. qui dari tutor.l.2. alius ergo ſubſtitueretur, vt notaui ſ. am-
pliſſimi.

TVTORES. *Hac.* Pronomen eſt, nón ponitur pro &. L.18.

INVSITATAM. *De tutela filij.* Cuius matris tutelam geſſiſti. *Contrario tutelæ iudi-* L.19.
cio. Quia fortè tutor eius fuiſti, vel tutori eius ſucceſſiſti.

L.20. CVRATOR. *Inuitus.* Niſi libertus eorum ſis, vt ſ.eo.l.libertos.

L.21. QVOD RES. Planum eſt.

L.22. SI TVTOR. *Decreto præſidis.* Niſi circumuenti, vt j.tit.prox.l.1.& 2.

L.23. HVMANITATIS. *Actionum neceſſitates tutelæ occaſione.* Cùm ipſe pupillus ſit debitor ſororis tuæ, vel filiorum ſororis. *Non inhibeatur affectu.* Sic & ratione conſanguinitatis prohibetur quis iudicare, ſicut & hic tutor eſſe, vt ff. de iuriſd.omn.iudic. qui iuriſdictioni. Quandoque è contrario eſt, quia propter affectionem licet facere, quod aliàs non liceret, vt ff.de ritu nupr.non ſolùm. §. de vno. iſtum tamen oportet excuſare, nec enim credo quòd ipſo iure non valet datio. *Conſulatur.* Et ita ratione affectionis excuſari poterit à tota tutela. Vel non intellige de tota, ſed ad hoc ſolùm, ne incumbat ei neceſſitas ſuſcipiendi actiones contra ſororem ſuam, & ita ad hoc inſtituitur curator.

L.24. EXCVSATIONEM *Nauiculariis.* Nauicularij ſunt qui deſtinati erant ad nauigia facienda Reip.cauſa.

L.25. VIROS *clariſſimos excuſari ſancimus.* Et ante ſuſceptam tutelam, & etiam poſt, vnde ſpeciale eſt & his & in his qui circa latus militant Imperatoris, vt conſiliatij, mannandriarij, & his qui vltra mare cauſa Reip.abſunt: aliàs enim non liceret, vt ff.de mino. verum.§.ex facto.

SI FALSIS ALLEGATIONIBVS EXCVSATVS fuerit tutor. TIT. LXIII.

1 *Legitima excuſatio quæ dicatur.* 2 *Sententia falſis inſtrumẽtis lata, reſcinditur.*

L.1. SI ABSENTIBVS. Maximè, vt ff.de re iudic.acta.§.contra minores. *Neceſſariis perſonis.* Qui ab inteſtato ſuccedunt. *Non competentibus allegationib.* Id eſt non legitimis: excuſauit enim ſe hac prætenta ratione, quia duos habebat. Et
1 licet hoc non ſit falſum, non tamen eſt legitima † excuſatio: & ſic non intellige de falſa, ſed de non legitima allegatione, & ita non videtur facere ad titul. Vel intellige, id eſt, non iuſtis, quæ dici poſſunt falſæ, vt not.j.de manumiſ.vind.l.1.ſi eſſet verè falſa, quia dicebat ſe quinque filios habere, & erat falſum hoc, non eſt conſiderandum vtrum per gratiam lata ſit ſententia, an non: vel vtrum fecerit dolo an ignorantia iudex:
2 ſicut aliàs lata † ſententia ex falſis inſtrumentis, non diſtinguitur fuerit lata dolo, quia reſcindenda eſt, vt j.ſi ex falſ.inſtrumentis, per totum. Sed hic fauore pupilli ipſo iure nulla eſt ſententia: aliàs autem ſi lata eſſet ſententia per gratiam, vel falſis inſtrumentis, tenetur: vt ff.de re iud.diuus.& ad Trebel.ſeruo inuito.§.cùm prætor.

L.2. TVTORES. *Minime poſſe.* Poſtquàm enim adminiſtrauit aliquis non poſſet excuſari niſi in caſibus, vt ff.de minoribus.verum.§.ex facto.& not.ſ.tit.prox.l.vlt.

L.3. SI VT PROPONIS. *Ambitione.* Quia diligitur à præſide. *Minimè liberatus eſt.* Et ita ſi per gratiam abſolutus eſt falſa aliqua allegatione, ipſo iure non valet ſententia: licet aliàs teneret, vt ff.ad Treb.ſeruo inuito.§.cùm prætor.

SI TVTOR REIP. CAVSA ABERIT. TIT. LXIIII.

L.1. QVI TVTORES. *Ad tempus ſe debent excuſare à tutela.* Debent etiam petere curatorem, qui interim bona adminiſtret: vt ff.de admin.tut.tutores.§.qui ſe.& inſt. de excuſat.tuto.

L.2. CERTVM EST. *Ab omni noua tutela anno.* Veterem ſtatum cùm reuerſi ſunt aſſumunt, vt inſt.de excuſ.tut.§.item qui reip.

DE EXCVSATIONE VETERANORVM. TIT. LXV.

L.1. QVI CAVSARIA. *Sacramento.* Quia iurabant ſe non euitaturos mortem propter ſalutem Reipubl.

QVOD

QVOD PLACVIT. *Apud competentem iudicem deferant.* Et ita cùm alij datur, quàm eum veterani filio: niſi ſe intra ſtatutum tempus, hoc eſt, L. dies excuſauerit, cogetur inuitus. Et ibi diſtingue quando aliquis dimiſſus eſt à militia, vt in ſumma, vt ff. eod. ſed & milites. Aliud quando munus eſt publ. auctoritate & vtilitate, quia veteranus non habet neceſſe ſe excuſare, vt ſ. quan. prou. nec. non eſt. veteranis. Hoc ſecundum Azonem notaui, licet ibi aliud dicat ſua gloſſa. L.2.

QVI NVMERO LIBERORVM SE EXCVSANT.
TIT. LXVI.

QVI AD TVTELAM. *Trium liberorum.* De quibus liberis ſit intelligendum, dic plenè vt in ſumma. L.1.

NEQVE FILIA. *In numero prodeſt.* Aliud ſi filius in acie deceſſerit, qui enim in acie decedunt, in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur, & ideò præſtant excuſationem patri, vt inſtit. eo. §. 1. L.2.

PATER TVVS. *Excuſare ſe ſolemniter poteſt.* Idem dicit lex in teſtimonio, vt ff. de teſtibus. inuiti. licet quidam appellauerint ibi ſenes maiores LX. ann. Non enim ita dicendum, ſed vt hic definit: idem eſt in aliis muneribus, vt ff. de iur. immu. l. 3. ſic & in hac ciuitate, quia non iurat quis communi, vel talia facit ſi iurat ſe maiorem LXX. an. L.3. *Sic in veteri repimus quã uis hac lex in vulg. co. reponatur ſub titulo. Qui ætate.*

QVI MORBO. TIT. LXVII.

LVMINIBVS CAPTVS. Id eſt, priuatus. *Excuſationem.* Improprie ſumitur vt ff. de tutel. l. 1. §. vlt. & inſt. de exc. tut. & not. ſ. qui dari tut. l. 3. 68. L.1.

QVI ÆTATE. TIT. LXVIII.

1 *Tres tutelæ quando excuſant.*
2 *Plurium liberorum tutela pro vna computatur.*
3 *Quæ non proſunt ſingula, multa iuuant.*

SI TRES TVTELAS. Scilicet, onetoſas, vt inſtitut. eod. §. item tria. *Non defunctoriè.* Id eſt, voluntariè vel affectuoſè, vt inſtitut. eod. §. item tria. ſi ergo tres habuit oneroſas tutelas non † affectuoſas, excuſatur ad quartam, vbi enim affectatæ ſunt, non videntur oneroſæ eſſe, ſicut & dicitur in eo qui affectauit Reipubl. cauſa, vt non reſtituatur, vt ff. quib. ex cauſ. maio. & qui data. Plurium tamen liberorum tutela vel cura eorumdem bonorum veluti fratrum, pro vna † computatur: vt inſtitut. eod. §. item tria. *Sed imperfectæ diuerſæ ſpecies, &c.* Imperfecta ergo non faciunt excuſationem perfectam: quod notandum eſt contra generale, & quæ nõ proſunt † ſingula, multa iuuant, vt ſ. de prob. inſtrumenta. & ff. de teſtib. l. 3. & j. auth. de inſtr. cau. L.vnica. *Sic in veteri reperimus, tamen hoc loco reponitur in vulg. cod. inſcriptio. Qui numero tu. Tit. 69.*

1 (tres tutelæ), 2 (pro vna computatur), 3 (quæ non proſunt)

QVI NVMERO TVTELARVM.
TIT. LXIX.

1 *Prodigus quis dicatur.*
2 *Prodigis quãdo interdicitur bon. adminiſtratio.*

CVRATORES *Impleta &c.* Ideò dicit, quia ſi non impleuiſſent, potius darentur ratione ætatis quam furoris: vt ff. de tutelis. l. 3. *Prodigis.* Prodigus † eſt qui neque finem neque tempus habet expenſarum, ſed bona ſua dilacerando & diſſipando profundit: vt ff. eo. l. 1. & licet, ſermonibus videatur mẽtis compos, tamen ſic tractare bona &c. vt. ff. de tuto. & curator. da. ab his. l. his qui in ea §. diuus. & eis interdicitur † bonorum adminiſtratio. matre vel aliquo cognatorũ proponente querelam: vt ff. eo. l. 1. & 2. L.vnica. *sic in veteri manuſcripto reperimus, tamen hac lex in vulg. cod. incipit, ſi tres tutelas, eſtque prima ſequentis tit.*

DE CVRATORE FVRIOSI ET PRODIGI.
TIT. LXX.

ORATIONIS. *Sine decreto præſidu.* Vt j. de prædiis minorum. L.1.

L.2. SI PATER. *Pete ei curatores.* Sed & ipſi filio cura permittitur, ſi ſapiens eſt, vt ff.eo, l.1.§.vlt.l.2.in fin.& l.3. *Per quos.* Omnes, ſc.vel vnum, ſicut in tutore minoris dicitur, vt ff.eo.conſilio.§.vlt.ſecus ſi dedit in adoptionem, ibi enim oportet omnes adeſſe, vt ſ.de auctor.præſtan.l.vlt.

L.3. CVM *repudiante furioſa.* Cuius furor tantus eſt, vt nulla ſanitatis ſpes ſuperſit, ea exiſtente terribili circa miniſtros, vel cauſa procreandæ ſobolis, cùm filios vir non habet, vt ff.ſol.matr.ſi cùm dotem. §. ſi maritus. *Inſtrumenta confeciſſe ſignificas.* Quia donauit, vel ſimile fecit.

L.4. NE LVCRVM. *Vtpote legitimos.* Et ita habuimus ſ.de legit.tut. l.frater.

1 *Furioſus, etiam curatore auctore contrahere non poteſt.*

L.5. CVM ALIIS. *Impoſſibile.* Id eſt, difficile valdè: ſic ff.de his qui de rec.l.2. *Curatorē*
1 *in contractibus vocari.* Non intellige quòd †furioſus contrahere poſſit curatore auctore, hoc enim prohibet lex, ff.de reg.iur.in negociis. Dic ergo quòd dum ſanæ mentis fuit vendidit, nec tradiderat. Poſtea autem curator vocari debet ad tradendum ipſo facto furioſo: & aſſignatur huic l.contra ff.eod.l.1.ſed hæc noua corrigit illam, vel hæc diſtinguit.

1 *Curator, quando filiofam. dari poteſt.*
2 *Suus hæres quis dicatur.*
3 *Solemnia verba hodie non neceſſaria.*
4 *Curator ex teſtamento eſſe non poteſt.*
5 *Furioſo ignoranti, quibus ex cauſis quæratur.*
6 *Curatoris officium circa quæ verſatur.*

L.6. CVM FVRIOSVS. *Perpetuus.* Idem ſi per interualla. *In ſacris.* Scil.vinculis: nam ſancta & honeſta debet videri perſona patris & patroni, filio, liberto. *Indubitatè cu-*
1 *ratorem habere non poteſt.* Filio enim in poteſtate conſtituto curator † dari non poteſt, niſi in caſu, vt j.de bonis quæ lib.l.vlt.§. ſin autem. & in ſcholari qui abſens à patria, & patre ſuo: licet enim fuerit in poteſtate, curator ad cauſam dari debet, vt reſpondit dominus meus in quæſtione de facto, nam & furti agere non poteſt, vt ff.de iudic. ſi longius. §.1. *Vel ſubſtitutione eorum.* Vt j.de impub.& aliis ſubſt.humanitatis. *Et ſuus hæres, &c.*
2 Non videtur, quia † is ſuus hæres eſt, qui eſt in poteſtate, vt inſtit.de hæred. qual.& differ.§.ſui.ſuprà autem dixit quòd ſui iuris erat. Vnde quidam gloſſauerũt ibi ſui iuris, ſic, ſubaudi nunc: ſed erat in poteſtate patris quãdo pater deceſſit, ſed & ſi tunc eſſet in poteſtate patris, non eſt ſuus hæres niſi ſe immiſcuerit, vt ſ. vt ſe ab hæred. abſt. niſi exponas mero iure. eſt enim neceſſarius hæres, non tamen habetur pro hærede quantum ad hoc quòd teneatur reſpondere creditoribus. Dic ergo quòd ſuus eſt hæres quantum ad tranſmiſſionem, vt j.de his qui ante aper.tab.l.vna.& ſic erat ſui iuris quando pater deceſſit. Licet alij contra, vt differret à ſuperioribus vbi loquitur quando deceſſit pater, & extitit hæres ex teſtamento, hic ab inteſtato. Vnde hic gloſſauit dominus I. deuoluitur, ſcilicet, ab inteſtato, vt differat à caſu ſuperiori. *Et.* Repete, dubitatur ſi curator, &c.
3 *Conſtantiniana lex ſublata eſt.* Hodie enim † ſolemnia verba non ſunt neceſſaria, ſed ſufficit exprimere voluntatem ſuam quomodocunque, vel iudex non debet decernere, nec ego petere: ſed ſufficit ſi agnoſcam: vt diligenter not.j. qui admitti ad bonorum poſſeſſionem poſſunt.l.vlt.& penult. *Pro quibus rebus.* Mobilibus vel immobilibus. *Et ſi. i. an.* *Omnis curator.* Datus in teſtamento, datiuus vel legitimus. *Furioſo vel furioſæ.* Vel prodigo: vt ff.eod.l.penult.§.1.ad curationem deueniat per decretum iudicis: non enim
4 ex † teſtamento poteſt eſſe curator, vt ſ. de confirm. tut.l.1. licet argumentum ſit contra.& pro hoc etiam ff.eod. ſi furioſo.1.reſponſo.& hîc in ſequenti litera innuit. *In prouincia apud præſidem.* Pleniſſima cauſæ cognitione interueniente, vt ff.eod. obſeruare. *Locorum antiſtite.* Not.quòd dicit de epiſcopo. ſ. de epiſcopali audien. de curatoribus. *Tribus primatibus.* Archidiacono, decano, archipreſbytero, vt videtur innuere j.authent. de epiſcopis.circa principium. *Tactis ſacroſanctis ſcripturis.* Iſtud generale eſt, vnde quidam habent hîc authent. QVOD *generale eſt, &c.* *Vt iurent.* Quia per omnem pergens viam vtilitatem minoris aget, vt in corpore huius auth. *Ad ſimilitudinem tutorum & adultorum.* Vt ſ.arbit.tut. l.vlt. & de admin. tut. l.tutores. *Et ſiquidem curator ſubſtantiam ido.poſſi.* Diſtinguit circa ſubſtantiam in præſtanda ſatiſdatione, aliàs conſideratur qualitas perſonæ, vt ff.de teſtament.tutе. teſtamento.§. vltimo. & de legit. tutor. legitimos.

Et ſine

Et ſine aliqua ſatiſdatione. Circa hoc tres ſunt diuerſitates: vt no.ſ. de epiſcopali audien.
de creationibus. *Sacris ſcripturis propoſitis.* Et tactis. *Vel ſucceſſione.* Alia vniuerſali. *Hoc*
furioſo accedat. Sed diuerſo modo. nam hæreditas vel alia vniuerſalis ſucceſſio non quã-
tum ad dominium ſed quantum ad adminiſtrationem furioſo accedit. nam ex his demũ
cauſis quæritur furioſo † ignoranti, quibus compoti mentis: vt inſtit. de hæredit. quæ ab
5 inteſt. §. ſui. legata vero quãtum ad proprietatem & omnia, eo tantum ſaluo, vt ſi poſtea
repudiata fuerint, ne videantur quæſita. *Inuentario, &c.* Eſt ergo curatoris officium †
6 & opera, vt cognoſcat legata & fideicommiſſa furioſo derelicta, & eius ſubſtantiæ con-
greget, & in inuentario ſcribi faciat hæreditatem, vel bono. poſſ. nomine furioſi poteſt
agnoſcere, vt interim furioſus reputetur hæres & bonorum poſſeſſor, & à legatariis &
creditoribus conueniatur, vt hîc, & ff. de lega. 2. Licinius. §. vltim. *Ad eos referatur.* Cum
fructibus medij temporis: vt ff. de hæred. petit. hæres furioſi.

DE PRÆDIIS VEL ALIIS REBVS MINORVM ſine decreto non alienandis vel obligandis.

TIT. LXXI.

1 *Pignus prætorium quando dicatur.*
2 *Quando in alienatione fundi minoris, nõ ſeruentur ſolemnitates.*
3 *Negotiorum merita, partium aſſertione panduntur.*

VENDITIO. *Quod iure pignoris.* Non intellige conuentionalis, ſed quia miſ- L. 1.
ſus eſt aliquis in poſſeſſionem fundi pupillaris cauſa legatorum, vel damni
1 infecti. & ita dicetur prætorium † pignus: vt j. de prætorio pignore. poteſt
enim ita capi pignus vt ff. eo. l. 3. in prin. Vel intellige quòd obligatum eſſet
pignus cum decreto, tunc enim ſine decreto vendi poteſt, curialius tamen faciet ſi cum
decreto alienet: vt ff. eo. ſi pupillorum. *Vel in cauſa iudicati.* Vbi quando iudicatum eſt
contra minorem, voluit ſatisfacere ſententiæ: & ita fit alienatio, valet enim, ſed reſtitui-
2 tur, quare autem hæc † alienatio non pertineat ad ſenatuſconſultum, ratio euidens eſt,
quia illa fieri prohibetur ex voluntate, iſta autem permittitur ex neceſſitate: & ideò lex
non obſeruat illas ſolemnitates quæ adhiberi ſolent in alienatione fundi minoris. ſic ff.
de fundo dot. l. 1. Ad S. C. Demencianũ. *Pupillorum vel adoleſcen.* Verba S. Conſulti per-
tinent ad pupillum, ſententia extenditur ad adoleſentes. & ad furioſos: vt ſ. tit. 1. l. 2. *Cui*
ſubueniri ſolet. Quia minor eſt xxv. an. vel exceſſit eam ætatem, adhuc tamen eſt intra
quadriennium: vt ſ. de tempo. in integr. reſtit. ſuperuacuam. *Præſente diuerſa parte.* Quia
3 negotiorum merita † partium aſſertione panduntur. & poteſt eſſe quòd petit reſtitutio-
nem, quia iniuſte condemnatus eſt: & ita contra ſententiam reſtituitur, vel quia vendi-
dit iſti, & expediebat magis aliis vendere: vel rem aliam magis expediebat alienare.

1 *Vbi nulla eſt infirmitas, nõ eſt opus medicina.*
2 *Quando tam emptoris quam venditoris dolus requiratur, ad inducendam reſtitutionem.*
3 *Minor facilius reſtituitur ex ſua perſona, quam alterius.*
4 *Minor quando pro modico reſtituitur.*

1 NON EST. *Nobis neceſſaria, &c.* Non enim opus eſt medicina, vbi nulla infirmitas † L. 2.
reperitur. hîc ergo cum ipſo iure nulla ſit venditio, non indiget in integ. reſt. *Ven-*
diderunt. Scilicet, ſine decreto: & datur rei vendicatio: vt j. eod. ſi quidem. *Participante*
conſilium fraudis. Q. d. ſi venditio facta fuerit dolo creditoris, eiuſdemque venditoris, nec
emptor participatus fuerit fraudis conſilium, non reſtituitur: vt ſ. ſi aduerſus vendit. pig.
l. 2. ſed ſi emptor participatus fuerat, reſtituitur, vt hîc dicit. & ita ad hoc quòd reſtitua-
2 tur, oportet tam vẽditorem quam † emptorem eſſe in dolo. & habet hoc plus minor in
tali caſu quam maior: quia in maiore ſi dolo facta ſit emptio & venditio pignoris, primo
debet conueniri creditor: poſtea oblata pecunia cum vſuris male fidei emptori, reuoca-
tur: vt infrà, ſi vendito pignore agatur. l. 1. & 2. & 3. ſed habet in integrum reſtitu. ſiue pri-
mo conueniat creditorem, ſiue non, emptore tamen participante fraudis conſilium:
vt hîc dicit. Sed quare neceſſaria eſt fraus emptoris? ad hoc quòd reſtituatur, non
ne ſufficit ſi ſui facilitate vel aduerſarij calliditate decipiatur, vt ff. de minoribus,

quòd ſi minor.& l.non omnia.Reſp.Hîc loquitur quando facta fuit venditio à creditore cui pignus fuerat obligatum à prædeceſſore minoris.ibi enim non ita facile reſcinditur, ſicut ſi ipſemet obligaſſet.ſi enim ipſe feciſſet, reſtituitur pro modico damno vel fraudis
3 conſilio.aliud ſi à prædeceſſore.& ita amplius habet quãdo ex ſua perſona † vult reſcindere venditionẽ,quam ſi ex perſona defunčti:vt ſ.dixi per hanc.l.& per alias l.1.ſi vendi. pig.agatur.ſed in venditione iſta diſſentiunt.dixit enim. B.quòd ſi pignus incipiat à mi-
4 nore,reſtituitur pro † modico damno.ſi verò à prædeceſſore,propter enorme damnum vel fraudis conſilium. Alij diſtinxerunt quando incipiat à minore pignus, vtrum fuerit conditionale,an prætorium. ſi conuẽtionale,reſtituitur pro modico damno. ſi prætoriũ vel iudiciale propter enorme:vt ff. de mino.ſi ex cauſa.& hoc diligenter notaui ſ. ſi aduerſus vendi.pig.l.2.

L.3. CVM EMANCIPATVS. *Eodẽque curatore.* Id eſt,tutore:vt notaui ſ de ſuſpec.tuto. curatores.& de in litem dan. l.vna. *Prædium adquiſitum foret.* Si poſſideret & haberet aliquod ius,puta ſeruitutem,non poſſet alienari:vt ff.eod.l.2.§.vlt.ſed nec poteſt ſeruitutem conſtituere:vt in eadem.l. ſi vero poſſideret bona fide ſine iure, non prohiberetur alienare:vt ff.eo.magis.

1 *Tutor ſine prætore fundum pupilli, tranſactionis nomine transferre non poteſt.*
2 *Fides ei ſeruari non debet,qui vult contra pacta verſari.*

L.4. NON SOLVM. *Sed neque tranſactio.* Quia ſcilicet,mouetur controuerſia de fundo, & dedit alium fundũ,de quo non erat queſtio,nomine tranſactionis vel pone etiam quod idem de quo erat quæſtio,dederit nomine trãſactionis:videretur enim quòd poſ-
1 ſet,cum non ſit certum vtrum ſit illud ſuum an non. ſed contra eſt, quia ſine † prætore non licet,ne lites fingerentur, vt poſſet ſine eo fieri alienatio:vt ff.de tranſact. cum hi.§. ſi cum lis. *A domino ſuo poſſunt.* Niſi in caſibus,vt in ſequenti titulo. *Mutuo.* Id eſt,ver-
2 ſa vice.non ita ſumas ſicut in tit.ſi cert.pet.nec enim debet ei † fides ſeruari,qui vult cõtra pacta verſari:vt ſ. de pact.cũ perſonas. & quia teſtatio facienda eſt ſaluo iure vtriuſque:vt ff.de mino.quòd ſi minor §. vltim. licet hic non loquatur de illo beneficio in integ.reſt.

L.5. ET SI PRÆSES. *Vrbanum vel ruſticum.* In quibus vtriuſque neceſſarium eſt quòd interueniat decretum.aliud antiquitus : vt ſ.de adminiſt. tut. lex. *Tamen actionem.* Scilicet, duplicem,in rem aduerſus poſſidentem,perſonalem aduerſus tutorem:vt ff.eo. magis puto.§. pen. *Sed falſis allegationibus.* Facit ad id quod habuimus.ſ. ſi ex falſis allega.alias enim lata ſententia ex falſis inſtrumentis tenet. hic non tenet, quia deceptus eſt præſes.vel etiam ſi non eſt deceptus,quia non prætẽdebatur cauſa,non tenebit quod factum eſt. *Religionem.* Debet enim eſſe religioſus iudex.

1 *Aeris alieni probatio neceſſaria in alienatione fundi minoris.*
2 *Quænam curare debet prætor, in alienatione rei minoris.*

L.6. MINORVM. *Libello.* Id eſt,epiſtola. *Apud acta.* Id eſt, iudicem, in cuius præſen-
1 tia fiunt acta. *Cauſis probatis.* Quia neceſſarium eſt † probare de ære alieno.vel aliquam aliarum cauſarum,quæ enumerantur ff.eo.magis puro.§.non paſſim.præterea curare debet prætor vt in hoc conuertatur pecunia, propter quod facta eſt alienatio † vel
2 obligatio:vt in eadem.l.§.nec tamen titulo.eſt & illa ratio, quia tutorem vel curatorem præſentem eſſe oportet in venditione:vt ſ.ſi propter pub.pen.l.vlt.

L.7. SI AD RESOLVENDAM. *Pater contulerat.* Secuta traditione,arg.ff.eod. magis.§. fundum autem legatum.imò & ſine traditione, vt hîc innuit.nam traditio ita dicitur reſolui arg.ff.de reg.iur.qui actionem habet.

1 *Ex cauſa donationis propter nuptias,alienatio ſine decreto fieri poteſt.*

L.8. PRÆDIA RVSTICA. Si eſſent mobilia, & cum competente moderatione dediſſet,valeret donatio, vt ſ. ſi aduerſus donat. l.1. Hîc enim loquitur in immobilibus.
1 Præterea loquitur de donatione facta ante matrimonium,non propter nuptias: nam ex cauſa † donationis propter nuptias, fieri poteſt alienatio decreto non interueniente,vt dicit l.ſ.de admin.tut.lex quæ tutores.

ET

ET SI IS. *Diſtraxiſſe.* Quid ſi minor vendidit? Reſpon. nulla eſt ipſo iure venditio, L.9.
nec eius fideiuſſoris datio. tutore verò vel alio vendente in ſuum præiudicium dici-
tur tenere venditio arg. ff. de fideiuſſ. eum lex. *Reciſſa eſt.* De facto. à principio enim
ipſo iure non valuit. ſic ſ̃. de reſcin. vendi. ſi dolo. *Non prohiberis perſequi.* Videtur con-
tra. ſ̃. de legib. non dubium. Solutio, hoc ideò contingit, quia curator extra prohibitio-
nis cauſam eſt: & quia pignus hoc minorem cuius cauſa eſt prohibitio inducta, non o-
nerat vel ſecundum M. ibi loquitur de his quæ habent perpetuam cauſam prohibitio-
nis: ſed hîc de his quæ ex poſt facto, & ab initio conualeſcere poſſunt. at hoc reprobatur:
vt no. j. l. non dubium. ſuper illo verbo. vel ob id &c.

PRÆDIORVM. Plana eſt l. iſta. L.10.

SI QVIDEM. Planum eſt. L.11.

1 *Quo caſu, patri liceat vendere filium.*
2 *Animæ, rebus præponendæ.*

OB ÆS ALIENVM. Tantum ſubaudi: vel propter neceſſitatem fratris, licet lege L.12.
1 non inueniatur expreſſum: quia in tali caſu licet † patri vendere filium: & quia nō
2 debet in læſionem eius retorqueri, quod pro eo introductum eſt, & quia animæ † rebus
ſunt preponendæ: vt ſ̃. de ſacroſan. eccl. ſancimus in fi. vel dicas quòd in prædicto caſu
ſuſcipiat mutuum, & ita inueniet viam ad hoc quòd poſſit alienare. poteſt etiam aliena-
ri, ſi teſtator hoc dixerit: vt ff. eod. l. 1. & j. tit. proxi. vel propter dotem & donat. propter
nup. vt ſ̃. de adminiſt. tut. l. vlt. §. defenſionem. *Cauſa cognita.* Et vertuntur in cauſæ co-
gnitione ea quæ enumerantur ff. eo. magis. §. non paſſim.

ETIAM *vectigale.* Quod accepit à fiſco in emphyteuſim. *Vel patrimoniale.* Quod ac- L.13.
cepit à procuratore Cæſaris. *Siue emphyteuticum.* Quod accepit à priuato.

VTERE. *Reſponſo.* Quia reſponſa prudentum pro l. habentur: vt inſtit. de iure na- L.14.
turali. §. reſponſa. *Ceterorúmque quorum precibus, &c.* Fecit enim mentionem de his
in libello precum, vbi poſuerat quædam argumenta ad faciendam maiorem fidem de
his quæ petebant. & ad hoc poſſet induci. j. eod. ſi prædium. de vſucap. pro empto. eum
qui. & in inſtitu. quibus alie. vel non alien. licet.

SI MINOR. Non permittit. S.C. &c. Aliud ſi vni pignus fuerit obligatum cum de- L.15.
creto, alij ſine. & ex pecunia eius cui ſine decreto eſt obligatum, ſoluatur alij. licet e-
nim non tenuerit pignoris obligatio, habet tamen doli exceptionem: vt ff. eod. ſi pupil-
lorum. §. vlt.

1 *Non ruſticus eſt aliquis, eo quod natus ſit in rure.*
2 *Qualitas ædificij, quando inſpicienda.*

SI PRÆDIVM. *Vel ſuburbanum.* Pro eodem, ſecundum Io. ſi enim diuerſa eſſent, L.16.
ſubderet, quæ habet &c. *Quod ab vrbanis non loco, &c.* Dicitur enim vrbanum etiam
ſi in villa ſit. Idem in homine: non enim † ruſticus eſt quis ſi natus eſt in rure, ſed quis fa-
1 cit ruſticitatem, etiam ſi ſit ciuis, inſpicitur quidem qualitas † ędificij, vbicunque ſit prę-
2 dium: ſed inſpicitur qualitas fructuum in ciuitate: vt ff. de verbo. ſig. prædia vrbana. & l.
vrbana familia. *Si probare poterit.* Ad maiorem exagerationem vel euidentiam dicit.
non enim verba iſta important neceſſitatem ſecundum Io. quia hoc ipſo quòd vēdidit,
non probatur deceptus: vt ſ̃. de iureiuran. nam poſtea. §. ſi minor. & ideò dicit lex quòd
debet ſe probare captum: vt ſ̃. de minorib. l. minoribus. niſi in caſu, vbi ſpeciale eſt: vt ſ̃.
ſi aduerſus credit. intellige ergo quòd probet, ſi probet, nam & ſi non poteſt, nihilomi- *ſic in veteri*
nus iuuabitur. *manuſcripto reperimus.*

INTER OMNES. *Iam pridem obtinuit.* Prouocari enim ad diuiſionem poſſunt, non L.17.
prouocare: vt ff. eo. l. 1. & ſ̃. de fundo dot. l. vlt.

SI MINORES. *Reperiantur obnoxij.* Ad pecuniam. ſecus ſi ad rem certam. tunc enim L.18.
diſtinguitur, patris an ſuo nomine debeant: vt ff. eod. magis. §. ſi pupillus. & §. ſi pa.
A Conſtantiniano prætore. Id eſt, eo prætore quem fecit Conſtantinus vel creauit.

QVANDO DECRETO OPVS NON EST.
Tit. LXXII.

L.1. SI PROBARE POTES. *Neque enim in care.* Idem eſt ſi pater promiſit vel vendidit aliquid immobile: poteſt enim perfici ſine præſidis decreto, vt ff. eod.magis.§.ſi pater. Aliud quando non promiſit vel vendidit, ſed habebat venale,& deceſſit antequàm venderet,vt ff.eod.l.1.§.ſi defunctus.

L.2. ILLVD. *Specialiter.* Ideò dicit,quia ſi impetraſſet veniam ætatis,non proficeret,vt ℥. de his qui ve.ætat.l.2. & 3. ſed hic ſpecialiter impetraui de facienda venditione: vnde prodeſt,& poterit vendere quin interpoſitum eſſet decretum,ſc.plus enim operatur illa ſpecialis conceſſio,quàm generalis.

L.3. PRÆDIVM. *Niſi parentis voluntas.* Vt ℥.eod.habuimus l.1.

L.4. ET SINE. *Veſtes detritas.* Idem in vino & frumento: vt ℥.de adminiſt.tut.l. vlt.§.vlt.

SI QVIS IGNORANS REM MINORIS ESSE.
Tit. LXXIII.

L.1. SI EA QVÆ. *Hæreditario.* Quia extitit hæres. *Vel honorario titulo.* Quia accepit poſſeſſionem bonorum. *Nullam plenam potuit adquirere defenſionem.* Cùm enim vendidit vt minoris,aut ſciebat rem minoris, & tunc fuit malæ fidei poſſeſſor,cùm crederet non poſſe ita vendere,& emit: ſi verò crederet ſe poſſe emere ſine decreto,ius ignorauit, & ſic non potuit vſucapere: vt ff. de vſucap.nunquam.& notaui ℥.de auctor.præſtand.l.3.cùm autem vendidit vt cuiuſlibet hominis,& ipſe ſic emit,non poteſt vſucapere dum exiſtit in minori ætate. Cùm enim nulla ætate prohibeatur alienatio:ergo & vſucapio, vt ff.de fund. dot.l.ſi fundum. ſed eo facto maiore non prohibetur,vt hic dicit.

1 *Bonæ fidei poſſeſſor fructus lucratur.* 2 *Item quando rem furtiuam eſſe ignorauit.*

L.2. SI CONTRA. *Ampliſſimi ordinis, &c.* Senatuſconſultum Clemécianum, vt ff.eo.l. 1. *Et poſſeſſio retrahatur.* Rei vendicatione. *Et fructus vniuerſi.* Quia emit contra decretum ampliſſimi ordinis,vt ℑ.de agri.& cenſit.quemadmodum. & ℥.de ſacroſanct.eccleſ.auth.qui res. *Si non bona fide.* Hic ergo prætendebat ignorantiam facti, quia neſciebat rem minoris: ſi enim ſciret, præſumeretur malæ fidei, & ſic ſi fuit bonæ † fidei poſſeſſor,remanent apud eum fructus,etiam ſi errat in iure,vt ff.de hæred.petit.ſed & ſi leg.§.ſcire. Nec enim debet conſiderari,poſſit res alienati, an ſit furtiua, & non poſſit vſucapi:quia ſi ignorauit, †facit fructus ſuos, vt ff.de aequ.re.do.bonæ fidei emptor.§.vlt. Præſtat tamen extantes,vt ℥.de rei vendic.certum.

L.3. POSSESSIONES. *Vel.* Pro id eſt. *Niſi ſtatutum temporu ſpatium.* Scil. x.vel xx.annorum:& hoc poſtquam maior factus fuerit,& vt in l.ſequ.

L.4. QVONIAM,&c. Sic expone literam:quando lis eſt aduerſus emptorem ad quem ea res de qua lis eſt,tranſitum fecit ex perſona eius cui contra S. C. Vel dicas quoniam aduerſus emptorem agitur,&c. Sed quare dicit aduerſus emptorem, potius quàm aduerſus donatarium: nónne idem eſſet in vtroque? Et certè poteſt notari differentia, quia donatarius cauſam habuit à minore,& ita non poteſt prætendere ignorantiam iuris. Aliud cùm minor dedit,& ille donatarius vendidit alij qui emit bona fide: poteſt enim vſucapere poſt minorem ætatem completam,ſ.x.ann.inter præſentes, xx.inter abſentes,cùm habuit iuſtum titulum. Bonam autem fidem præſumitur habere,niſi probetur contra,vt ff.de probar.verius.

SI MAIOR FACTVS SINE DECRETO FACTAM alienationem ratam habuerit.
Tit. LXXIIII.

L.1. CVM PROPONAS. *Conſenſum dediſſe.* Non intellige in modico pretio, tunc enim benè præiudicaret ſibi:ignorabat enim tam modica quantitate eſſe venundatum,ſed ſciebat venditũ,& hæc ratum habuit:vnde non præiudicat quin poſſit agere vt ſuppleatur iuſtum pretium,vel reſcindatur contractus,vt dicit:vt habuimus ℥.de reſc.vend.l.*reſtituatur*.ſupple an ſuppleat iuſtũ pretium, vel in compenſ.deducatur.

SI SINE. *Alienata ſunt*. Intellige quando res minoris non vt minoris fuit allenata, ſed L.2.
tanquam alienantis.ſi enim vt minoris, ſufficeret quinquēninm continuum:vt dicit l.
ſequens. ſed hîc extinguitur decennio inter præſentes, vicennio inter abſentes: vt ſupra
tit. prox. l.vltim.

1 *Quando ex taciturnitate non inducitur confirmatio.*
2 *Querela extraiudicialis ſufficit ad interrumpendam præſcriptionem.*
3 *Minor quando vtitur acceſſione temporu ſui prædeceſſoris.*
4 *Minori, quando currit præſcriptio.*

SI QVANDO. *Si per quinque continuos annos.* Scilicet, cum venditur vt minoris. aliud L.3.
cum venditur vt cuiuſlibet extranei: quia tunc exiguntur x.vel xx.anni.& ita ſoluitur
contra.ꝭ.ſi quis ignorans.l.1.& 2.& vltim. & in hoc differt iſte tit. ab illo titulo: quia hîc
loquitur cum res minoris venditur vt minoris: ibi cum venditur vt cuiuſlibet extranei.
Nihil conqueſtus eſt. In iudicio fortè, vel extra.ſiue enim ſic fiat, ſiue ſic, non inducetur cō-
1 firmatio † ex taciturnitate. licet enim ad interrumpendam præſcriptionem neceſſarium
ſit conqueri in iudicio, vt infra de præſcrip.xxx.ann. cum notiſſimi. & j̄. ſic ſatis videtur
2 hoc † ſi extra iudicium denuncietur, arg. eius quod dicitur in arbitri ſententia ꝭ. de ar-
bit.l. vlt. & antepenult. & idem ſimiliter notari poteſt in arbitris, ſed circa alium caſum
vel materiam: vt ſupra de arbit.non diſtinguemus.§. cum quidam.arg. contra. ꝭ. de non
num.pecu.authen.hanc antem querelam.ſed ibi tenuit contractus, hîc autem nō tenuit.
Excepta propter nuptias. Statim teneret: nec exigitur x.inter præſentes.xx.inter abſentes, ſi-
cut in alia ſimplici donatione:vt ſupra de adminiſt.tut.lex.vel ideo hanc excipit, quia in
ea ſufficit v. ſicut in venditione ſupra dictum eſt. *Eiuſdem heredu minoris*. Intranſitiue in-
tellige id eſt, heredis qui eſt minor. q.d. nō currit heredi minori tempore quod ſupererat
3 prędeceſſori in minori ætate, niſi factus † fuerit maior.idem eſt in tempore reſtitutionis:
vt ff.de minor.interdum. aliud in præſcriptionibus, in quibus continuum eſt tempus xx.
4 annorum.currit † enim enim præſcriptio:ſed reſtituitur:vt ff.de mino.etiam. & hoc ple-
nius notaui.ꝭ.in quibus cau.in integ.reſti.non eſt neceſſa.P.legit tranſitiue.ſcilicet vt lo-
quatur de herede qui ſucceſſit minori. ſed hoc non poteſt eſſe ſecundum poſitionem ca-
ſus ſupra dictam: quia loquitur de eo qui minor vendidit, & maior factus tacuit. quæri-
tur enim quanto tempore præiudicet ſibi, & ſic non loquitur de herede minoris, ſed de
herede minore maioris.

DE MAGISTRATIBVS CONVENIENDIS.

TIT. LXXV.

1 *Quando in magiſtratus datur actio.*
2 *Quis ordo ſeruari debet in conueniendu magiſtratibus.*
3 *Ex pactis publicarum perſonarū, datur actio vtilis.*
4 *Quando ad nomina perueniri poteſt.*

SI MAGISTRATVS. *Actio vtilis*. Scilicet tutelæ. nam datur in magiſtra- L.1.
1 tus, quæ † in tutores: vt ff.eod.l.vlt. vel vtilis in factum.illa enim datur vbi-
cunque æquitas ſuadet dari actionem. *Eos*. ſ. tutores & curatores. *Quam ſi
exercueris*. ſ. aduerſus curatores. *Mandatis tibi ab eis*. ſ.magiſtratibus. *Licet v-
tilem actionem ſine ceſſione habeas*. Secundum ordinem ſcilicet iſtius legis. primo conue-
2 niendi ſunt tutores & curatores: poſtea ſi ex bonis eorum non poſſit † ſatisfieri, magiſtra-
tus, qui cedunt actiones cōtra fideiuſſores: & ſine ceſſione habebunt vtiles, vt dicit: quia
3 ex pactis publicarum † perſonarum datur vtilis: vt ff.rem pupilli, non quaſi.& ſatis puto
verum. ſed ſi fideiuſſores non poſſunt ſatisfacere, veniet contra magiſtratus: vt j̄. eod.l.
penul.& antepenul. ſed dic quòd primo quàm cedant excutientur bona magiſtratuum.
4 quibus non ſufficientibus † peruenietur ad nomina, vt dicit.l. de re iudic.à Diuo Pio.&
poſſet quæri vtrum iſti tutores ſeu curatores teneantur ſatiſdare, ſic præter illam ſatiſda-
tionem rem pupilli ſaluā fore. & certè hîc innuit quòd magiſtratus præter illam ſatiſda-
tionem accepit aliam de indemnitate, & probatur ſupra de tutor. qui ſatiſd. l. vlt.& in-
ſtitut. de ſatiſda.nec credo aliquam. l.dicere quòd non teneantur promittere de indem-
nitate.

L.2. IN HEREDES. *Non ſolet actio dari.* Sicut in heredibus tutorum: vt ſ. de hered. tut.

L.3. SI TV. *Pro virili parte.* Intellige ſi culpa eorum leui factum eſt. aliud ſi dolo, vt arg. ff. de adminiſtrat. tut. Lucius. §. vlt. tunc enim non habet locum beneficium diuiſionis, vt ibi. & ff. eod. l. antepen.

1 *Quis ordo ſeruatur inter tutores, cum ipſi conueniuntur.*

L.4. ADVERSVS. *Quam. ſi bonis nominati &c.* Nota quòd primo tutores, collegæ & fideiuſſores conueniendi ſunt antequam perueniatur ad nominatum. & eſt intelligendum quod hic dicit, quando fuerint plures tutores, & vnus geſſit, vel etiam omnes. ſi au-
1 tem plures fuerint, † & vnus geſſit, & alter non: qui geſſit, primo conueniendus eſt. poſt magiſtratus: tertio qui non geſſerunt: vt ff. de tute. & ratio. diſtrah. l. 1. §. nunc tractemus.

L.5. IN MAGISTRATVS. Aſſignatur contra inſtit. de ſatiſdat. tut. in fi. Solutio, in eos qui ius habent tantum dandi tutores, nec ſatiſdationes accipiunt: vt in illos non datur actio: in iſtos vero qui dant tutores & ſatis accipiunt, datur actio.

L.6. CVM SIT ADSECTA. Bene dicit adiecta, quia primo debes dare tut. poſt ſequitur ſententia de rerum adminiſtra. non definitiua, ſed decretum & præceptum quod facis vt adminiſtret. *Decretum.* Fortè de traditione rerum: vt ſupra de epiſcopis & clericis, orphanotrophos. & de epiſcopal. audien. l. de curatoribus. & ita habuimus ſupra de cura. furio. l. vlt. *Non curatoris erit ratio reprehendenda.* Subaudi tamen ſi dolus eius intereeſſit, vel lata culpa: vt quia ſciuit res minoris æſtimari quàm valeans. ſi verò nulla culpa poteſt imputari, vel leuis, vt quia vendebatur res minoris, & æſtimauit non valere niſi c. propter ſcribam qui ita æſtimauit, & valebat CL. debuit enim inquirere. ſi non fecit, ſed in omnibus proceſſis bona fide, non imputatur ei. idem ſi damnum dedit in re minoris, & curator minus æſtimauit propter æſtimationem ſcribæ. tunc enim agetur contra ſcribam, cũ aliquod damnum inde contingat minori. Præterea in ſubſidium tenebuntur hi qui dati ſunt ad æſtimationem: vt ff. eod. l. 1. §. diuus. & conueniuntur eodem ordine quo magiſtratus, vel antequam magiſtratus ſecundum quoſdam. ſed ordo non reperitus in lege expreſſus.

FINIS LIBRI QVINTI.

INCIPIT LIBER SEXTVS.

DE SERVIS FVGITIVIS, ET LIBERTIS MANCIPIISQVE CIVITATVM, ET ARTIFICIBVS DIuerſis operibus deputatis ad rem priuatam & dominiceam pertinentibus.

Tit. s.

SVMMÆ.

1 *Propter furtum non impeditur vſucapio.*
2 *Res furtiua, quando vſucapi non poteſt.*
3 *Seruus in peculio eſſe non poteſt.*
4 *Pro re furtiua, aliquãdo nõ datur actio furti.*
5 *Præſcriptio x. vel xx. ann. non habet locum niſi in immobilibus.*
6 *Vitium impedit vſucapionem.*
7 *Adſcriptitius ſeruus, facit partem fundi.*
8 *In præſcriptione libertatis locum habet lõga præſcriptio.*
9 *Cum præſcriptio vitia non reſpicit.*
10 *Quando currit longiſſima præſcriptio.*

L.5. SERVVM *Fugitiuum ſui furtum facere.* Verum eſt quòd facit furtum ſui: ſed hoc quòd ſubiungit, *& ideo non habere &c.* non videtur bona ratio: quia
5 hoc non ſequitur, quòd ſi aliquis furtum facit, quòd nõ poſſit vſucapere † rem. fallit enim in debitore ſubripiente pignus creditori: vt ff. de vſucap. ſequitur. §. ſi rem. diſtingue tamen, ſit res mea pignori data, an aliena. ſi mea, non eſt furtiua, & ideo vſucapi poteſt. aliud ſi aliena: vt ff. pro ſolut. l. vltima. & ff. pro empto. ſi rem. ideo intellige hic quòd furtum fiat, & quòd res ſit fur-

2 ſit furtiua. tunc enim bene ſequitur quòd non poterit † vſucapi. & tunc bona erit ratio
ſupradicta: vt inſtit. de vſucap. §. furtiuæ. ſed videtur quòd hîc non fiat furtum, vel quòd
res ſit furtiua. habeo enim ſerui poſſeſſionem & dominium : vt ff. de acquirend. poſſeſſ.
l. 1. §. per ſeruum. & l. poſſideri. §. ſi ſeruus. cum ergo ita ſit, non erit furtiua: vt ff. de furt.
interdum. §. cum res. & ff. de acquirend. poſſeſſ. rem quæ nobis. ſed ibi loquitur quando
ſurripit rem peculiarem, quia illa non eſt furtiua, nec vitioſa, niſi amittitur poſſeſſio, vt
3 dicunt ll. illæ. aliud ſi domini cauſa. vnde cum ipſe † non ſit in peculio, quia ſeipſum in
peculio habere non poteſt, vt ff. de peculio leg. l. Stichus haber. & ff. de peculio. depoſi-
ti. §. Stichus. ſi furtum ſui facit, erit vitioſa, nec poterit vſucapi. & quamuis res ſit furtiua,
4 non tamen pro ea quandóque dabitur † furti actio : vt inſtit. de obliga. quæ ex delict. na-
ſcuntur. §. hi qui. vnde ſecundum ea quæ dixi, colligere potes quòd res quandóque non
eſt furtiua, & pro ea datur actio furti. quandóque eſt furtiua, & non datur actio furti.
quandóque etiam eſt furtiua, & datur actio furti. ſed de iſto nullum dubium eſt. Sed
5 quare loquitur in l. iſta de præſcriptione longa x. vel xx. annorum: quia illa † non habet
locum niſi in immobilibus, infra in quibus caſ. long. temp. præſcript. in ſeruorum. ſed dic
6 quòd ad ſimilitudinem dixit, quia ſicut vitium † impedit vſucapionem, ita & præſcriptio.
7 Vel dic quòd hîc loquitur de adſcriptitio † qui eſt pars fundi : & ita ſicut in fundo, ita in
iſto habet locum præſcriptio: vt ff. de diuerſ. temp. præſcript. longe. vel dic quòd loquitur
8 de præſcriptione libertatis, in qua habet † locum præſcriptio lõga : ſed ab initio fuit bo-
næ fidei: vt infra de præſcriptionib. quę pro liber. l. 2. ſed hîc fuit malæ, cum mala fide diſ-
ceſſit: vnde non habet locum vt hîc dicitur, & infra de præſcript. quę pro liber. l. 1. Poſſet
fieri & alia quæſtio, quid ſi ſteterit fugitiuus per xxx. vel xl. annos? nonne videtur omne
9 ius ſuum dominus amiſiſſe, cum hæc præſcriptio † non reſpiciat vitia, & tollit omne ius:
vt infra de præſcript. xxx. cum notiſſimi. & l. ſequenti. ſed alia ratione poteſt dici quòd
locum non habeat, quia illa currit ei qui poſſidet. hîc autem poſſidet dominus: vnde per
hoc non tollitur rei vendicatio : vt infra de præſcript. xxx. malè agitur. ſi non poſſideret,
bene tolleretur. ſed nonne ſemper poſſidebitur? & certè non: ſed ille qui eſt in poſſeſſio-
ne libertatis, paratus ſit reſpondere, & bona fide domino multotiens dixit ſe liberum: & ſi
vellet ei aliquid dicere, quòd reſpõderet. & ita fecit per x. vel xx. vel xxx. annos. tunc enim
deſinit poſſidere: vt ff. de acquirend. poſſeſſ. poſſideri. §. ſi quis ſeruus. & l. 1. §. per ſeruum.
10 & tunc bene currit longiſſima † pręſcriptio, ſed long. non habebit locum. & ſic diſtingue
inter iſtas præſcriptiones. *Nec vſucapionem.* Hîc abundat negatio. procedit enim alia. &
licet ſecundum ius videretur quòd facerent affirmationem: vt ff. de verb. ſig. duobus ver-
bis negatiuis, hîc tamen non ita eſt. & aliàs ff. de damno infecto. fluminum. *Damnoſa.* In
quibuſdam tamen damnoſa eſt, quia per eos acquiritur poſſeſſio non dominium: vt ff. de
de acquirend. poſſeſſ. l. 1. §. ſi per eum. & l. liber homo. non eſt ergo damnoſa eius abſentia
quo ad vſucapionem. quo ad alia tamen multa eius abſentia mihi obeſt.

REQVIRENDI. *Præſidalis officij eſt.* Id eſt, hoc pertinet ad officium præſidis, quòd ſi L. 2.
ſeruus meus fugerit ad domum alicuius potentis, quòd faciat mihi domino copiam
inquirendi ipſum. alioquin ſi non faceret, punitur: vt ff. de fugit. l. 1. §. r.

1 *Qua pœna puniendus eſt, qui trãſit ad hoſtes.*
2 *Pœnæ ſunt emolliendæ.*
3 *Notario de falſo conuicto, manus amputari debet.*

FVGITIVI. *Ad barbaricum.* Id eſt, ad hoſtes populi Romani, de quibus dicitur, ex- L. 3.
torquendum eſt aurum à barbaris ſupra de comet. & merca. l. 1. & intellige quòd hęc
1 pœna imponitur ei quando tranſit † ad hoſtes, & in itinere deprehenditur. ſecus ſi tran-
ſiuit, & apud eos deprehendatur, quia tunc maior pœna imponitur : vt ff. de pœnis, ſi
quis ad §. 1. & hoc ſi nobis hoſtes non ſunt ſubiecti. quidam enim ſunt ſubiecti : vt auth.
ſupra de nupt. maximi. *Aut qualibet alia.* Dummodo ſit ſimilis ſuperiori, vel minor:
2 quia pœnæ † emolliendæ ſunt : vt ff. de pœnis. l. penultim. talis imponebatur pœna ſe-
cundum l. hîc habes authentic. SED HODIE &cet. Abſciſſioni, vt potes ponere ex-
emplum in caſu iſtius. l. & idem in alio caſu tantum, vt infra authentic. de manda. princ.
coll. 3. §. coges. & in Lombarda ponitur caſus de tabellione falſo, quia dicit quòd debet

3 ei † manus amputari, ne de cætero falſum poſſit ſcribere. *Sed aliter caſtigabitur.* Et licet
pro vi publica vel priuata legitimę pœnę ſint conſtitutæ, vt ȷ̄. ad legem Iuliaoi. de vi pub.
& priu & ff. de vi pub. & priu. non tamen ita eſt io furto, quia extraordinarie ibi pœoa
imponitur, vt hîc dicit. & hoc ſi fiat occulte, & eodem modo quo hîc ſubiungit. *Legalibus
pœnis:* vt ff. de pœnis. capitalium. § graſſatores.

1 *Aurei ſeu ſolidi 72. faciunt libram.*
2 *Vtrum quis ter in anno & vltra puniri poſſit.*
3 *Pupillus doli capax, punitur.*
4 *Non ætas, ſed impunitas excuſat.*
5 *Seruus, contra dominum torquetur.*

L. 4. QVICVNQVE &c. *Suſceperit.* Scilicet, animo frauduleoti: vt probatur ff. de ſerio
corrup. l. 1. §. 2. & per hoc quod inferius in l. iſta dicitur. *Cum pari.* io bonitate. *Vel*
1 *xx. ſol.* id eſt aureos, quorum LXXII. † faciuot libram: vt ȷ̄. de ſuſcept. & arca. l. quorum-
cunqoe. *Si vero ſecundo vel tertio.* Quid ſi quarto? videtur quòd cum quatuor ſit reſtituē-
dus, & ſic deinceps: vt ſ̄. de epiſcopis l. 2. ſed eſt arg. cootra. ſ̄. de modo multarum. l. eas.
§ id quoque obſeruandum. Vel dic quòd nō contradicit. ibi enim loquitur in multa quę
non ſecundum motum iudicis extra ordinem fit. vnde ſi præcepit alicui ſub vando x. lib.
quòd veniat, & ipſe noluit veoire, in hoc punitur. ſi in eodem anno dixit ei quòd veni-
ret, nec iterum voluit. & in tantūdem vel plus ſecundum quod permittit. l. iſta mulrauit
eum, & etiam tertio in eodem anno ſic indixit ei pœnam extra ordinem cum deliquerit,
cum ita diminuerit eius patrimonium, non licet ei extraordinarie vltra punire: ſed ſi fe-
2 cit furtum, vel vi rapuit, non ſolum ter io † anno punietur quis, ſed etiam ſi centies com-
miſit, cum l. iode pœnam ſtatuat: vt dicit. l. iſta. & ad hoc eſt ff. de verbor. ſign. aliud eſt
fraus. & l. ſiqua pœna eſt, multa eſt. *Tutoribus vel curatorib pœna &c.* Non enim præſu-
mit. l. quòd minor in hoc peccauerit, & ideo ſtatuit pœnam io tutoribus vel curatoribus.
3 ſi tamen pupillus † erat doli capax, & proximus pubertati in eum dabitur pœna, ſi ſuſce-
4 pit forte abiente tutore: quia non ætas excuſat, ſed † impunitas: vt infra de pœnis, impu-
nitas & ff. de regul. iur. pupillum. omne enim delictum cadit in eum, præter carnis, vt ait
apuſtolus: & ideo noo tenetur ad leg. Iuliam de adult. *Sufficiat*, Quia eſt pauper. *Caſti.
in eum proce.* Et hoc generale eſt, vt ff. de pœn. l. 1. §. vltim. *Sane mancip. torque. op.* Nota coo-
5 tra † doonoum torqueri ſeruum: & eſt ſpeciale, quia non torquetur contra dominum,
Sic in veteri oiſi indicia præcedant, vel pro facto ſuo: vt ff. de pœnis. l. 2. & de minore. in ſi. Reſpond.
libro reperi- quia ibi loquitur io liberali cauſa, hîc autem non. vel hîc ſpeciale eſt, ſicut in liberali cau-
mus. ſa: quia & ibi cuntra dominum torquetur. ȷ̄. de liber. cau. eam quæ. *An non.* Quia tunc
non tenentur. ſecus ſi ab alio eſſet ſuaſus, vt ȷ̄. tit. 1. ſi quis.

1 *Reſpublica ad rempub. Romā tantū refertur.*
2 *Libertus, liber eſt, & ſi non ſit ingenuus.*
3 *Reſcriptum contra leges, non valet.*

L. 5. MANCIPIA REIP. Puta Bononienſium: licet reſpu. videtur tantum referri ad †
1 rempub. Romanorum. Aliud eſſet in ſeruo fiſci: vt infra eod. ſi quis. *Permanere.* vt
ibi ciuitati deſeruiant. *XII. ſolid.* Et præter præmium dat hoc ciuitati. *Cum eadem for-
2 ma.* XII. ſolid. non cum altero liberto: quia libertus † liber eſt, & ſi non ſit ingenuus. nec
ius patronatus transfertur, vel alienatur: vt notauimus infra de iure patrooatus. Vel dic
quòd ſi habet libertum, dabit. & bene poteſt hîc alienari, cum ſit hîc neceſſaria alieoatio
propter delictum commiſſum, ſicut video in fundo dotali: vt ff. de fundo dotali. l. 1. *Non
fuit requiſita.* Et ita neglexit defenſor ciuitatis ipſum requirere & reuocare. *Nec beneficio
3 princip.* Non enim poterit ſupplicari imperatori pro pœna iſta, nec valebit † reſcriptum,
cum ſit contra legem propter delictum illius perſonæ: vt ſupra de ſumma trini. l. 2. & ge-
nerale dicit, reſcriptum non valere. *Nec vendi.* Olim enim ſi daret defenſor alium æquè
bonum, videbatur emiſſe iſtum. vel dic quòd ideo dicit, qoia aliis homioibus vendi po-
teſt, ſed iſti noo propter negligentiam ſuam, nec tantum pœnam talem patietur, ſed etiā
ab officio remouebitur. & quòd quis ita puniatur propter negligentiam, probatur ff. de
off. prefec. orien. ſi quos & ff. de admioiſt. tuto. l. vlt. §. perſonis.

L. 6. CVM SERVVM. *Vel in vocem liber.* Et ita non ſine dolo molo fuit in poſſeſſione li-
bertatis. & ita habebit ſimile præiudicium, ac ſi eſſet cōſtitutus in ſeruitutem: vt ȷ̄. de
libe.

libe.cauſa.eam quæ proderit ad eruendam veritatem.

1 *Ex ſola cogitatione, non punitur aliquis,* 2 *Nulla pœna extendi debet vltra quadruplū.*

SI QVIS *Seruum fiſcalem*. Secus in colonis Illyricianis, vel ſeruis imperatoris, vel ciui- L.7.
tatis: vt ſ.eod.mancipia.& j.de agricolis,ſeruos.& j. de fugi.colo.l.2.& j.de colo.Illy-
ricia. & intellige pœnas iſtas habere locum,quando ignorans cuius eſſet occultauit quis
ſeruum, credebat tamen alienum. alioquin ſi crederet ingenuum, non puniretur: vt ſ.
1 eod.quicunque.vel dic ibi ſpeciale.*Putauerit*.& occultauerit.nam ex ſola putatione † vel
cogitatione non punitur quis: quia nemo cogitationis pœnam meretur: vt ff. de pœnis,
cogitationis. XII. *lib*. Sed, nonne poteſt eſſe quòd ſeruus iſte non valebat 2. lib. vel.1. &
condemnabitúrne tunc in XII? quod ſi diceres, videretur contra.inſtit. de actio.§.tripli.
2 quia nulla pœna debet † extendi vltra quadruplum. ſed dic quod ibi loquitur quando
habetur reſpectus ad rem. tunc enim non excedit pœnam quadrupli.aliud quando pœ-
na ſtatuitur à lege, nec habetur ad rem reſpectus: vt in pœna XII. libr. quæ non habito
reſpectu ad perſonam ſtatuitur: ſed propter maleficium commiſſum ad legem ſtatuitur.
SI QVI PVBLICORVM. *Adiunxerint*. Dominis ſcientibus. aliud ſi ignorantibus: vt L.8.
infra de infan.expor.& ſ.eod.l.quicunque.

DE FVRTIS, ET SERVO CORRVPTO.

Tit. II.

1 *Quando propter eandem cauſam competunt duæ actiones contrariæ, vtranque exercere non licet.*
2 *Secus quando ex diuerſis actibus.*
3 *Omnis ratihabitio retrotrahitur.*

SI TE PECVNIA TVA. Scilicet te inuito,& emptoribus cōtrectantibus. L.1.
Mandantibus ſeruis. tuis,vt ex pecunia quam fortè ex area illius ſumpſerunt
emerent prædia. *Eligere debes &c*. Competunt ergo ambæ iſtæ actiones &
contrariæ: ſed non habes exercitium, vt hîc dicit, & ff. mandati, ſi manda-
uero.§.ſi tibi.licet illa ſola aſſignetur pro contraria.ſed illa non dicit quòd habeat vtriuſ-
que exercitium, ſed ex vtraque competat. & in hoc bene concordat cum iſta.ſed alia vi-
1 detur contradicere.ff.pro ſocio.rei communis.ſed ſolue quando propter † eundem actū
vel eandem cauſam competunt duæ contrariæ actiones,non licet vtranque exercere, vt
hîc.aliud ſi propter diuerſos actus, vt videri poteſt in procuratore, qui pecuniam meam
conuertit in vtilitatem ſuam.ex eo enim quòd ſuſcepit procuratorem,tenetur mandati,
2 ſi quid dolo fecit ex eo quòd conuertit,furti.& vtrunque † poſſum exercere, quia ex di-
uerſis actibus competunt: vt notauimus j.eod.tit.ſi is cui te. *Neque enim æquitas*. Nec etiā
rerum natura: impoſſibile enim ſequeretur inde.ſ.quòd eſſet ſibi ipſi contrarius: quoniā
ſi vellet agere mandati, ratum habuiſſet mandatum. & ſi ratum, ergo non contrectaſſet
3 iſte,nec cōtra voluntatem ſuam detinuiſſet:quia † omnis ratihabitio retrotrahitur: & ita
non poſſet agere furti,ſi vellet agere mādati:imo repellendus eſt, cum ſibi ipſi ſit contra-
rius: vt ff.quando appell.l.2.§.ſed ſi alius. & melior eſt ad hoc concordantia ſupra ſi ſer-
uus extero.l.vna.

INCIVILEM. *Quoniam pretium fuerit ſolutum*. Non enim dominus tenetur ſoluere pre- L.2.
tium,quia primo ſoluerat cum emit.ſi tamen verſum ſit in vtilitatem ſuam pretium, a-
liud eſt: vt notauimus. ſ.de rei vindic.mater tua.& l. ſi mancipium. *Cautius*. i. caute. *In
criminis ſuſpic.incid*. Incidit enim in crimine ſuſpicionis ſi multotiens penes ipſum res fur-
tiuæ inueniantur.& cum alia ſuſpecta perſona.

1 *Sacrilegus differt à fure.*

SI NONDVM *Rem tem.diui*. Aliud ſi dedicata eſſet,quia non eſſet mea,ſed templi: vn- L.3.
1 de non haberet actionem furti. at ille qui abſtulit,non eſt fur,ſed † potius ſacrilegus: vt
ff. de pœnis, aut facta. §. locus. hîc ergo tantum deſtinauerat, & nondum dedicauerat.
ſed ſi comprehendiſſet in teſtamento, non deſinet eſſe ſua, ſed heredis: vt ff. de liberali
cauſa,ſeruos. nec eam tenetur dare in vita ſua: ſed heres tenetur: vt ff. de pollicitatio.l.
1.& 2. §. vltim. & intellige de re quæ non erat dedicata templo, puta de calice vel ſimili,

etat tamen deſtinata, non tamen etat adhuc facta templi, vel conſectata: vt notauimus ſ.de ſacroſan.eccl.authen.ingreſſi.

L.4. ADVERSVS. *Duntaxat.* Ideo dixit, quia actio de ſeruo cotrupto non datur in heredes, cum naſcitur ex maleficio. vel ſic intellige duntaxat ſollicitaſſe, non occultaſſe.

1 Nemo cogitur dicere titulum ſuæ poſſeſſionis. 2 Item nec furem inuitus indicare.

L.5. CIVILE. Id eſt, vrbanum & elegans: quia aliàs incideret in ſuſpicionem criminis: vt ſupta eod. non eſt intelligendum de iute, quia nõ poteſt cogi ad hoc, cum nemo co-
1 gatur dicere † titulum ſuæ poſſeſſionis: vt ſ.de heted.petit.cogi. vel intelligas ciuile.i.de
iure.& dicas quòd propter hoc non cogetut dicere tit.ſuæ poſſeſſionis: quia aliud eſt exhibere, aliud illud.& ſi ſit ei datum aliquid ptopter hoc vt exhibeat, non repetetur, cum ſit honeſta cauſa: vt ff.de cõdict.ob turp.cau.l.4.poteſt enim quis indicare furem, ſi vult.
2 ſi non vult, non cogitur † aliqua otdinaria actione. conſueuerunt tamen poteſtates hodie cogete eum qui ſcit furem indicare.

1 Sine contrectatione, actio furti locum non habet. 2 Furtum non fit ſine contrectatione.

L.6. ALIENVM. *Vendidit.* Contrectando: quia ſine contrectatione non habet locum †
1 actio furti. vnde intelligendum eſt quòd vendidit & tradidit: vt inſtit. de vſucap. §. quod autem. *Detinuerit.* ſcilicet contrectando & mouendo, quia trahebat eum per ca-
2 pillos, vel aliter contrectabat. furtum enim † non fit ſine contrectatione: vt ff.ad exhiben.
theſaurus. vel dic quòd non traxit per capillos. ſed dixit ei, vade illuc, fac hoc.& ita eum ex interpretatione dicitur detinere ratione vſus & detractionis, vel poſſeſſionis quã habet in eo, quare videtur contrectare: ſicut aliàs video in eo qui ſcienter indebitum accipit per alium cui iuſſerat accipere ſe præſente: vt ff.de fur.falſus.§.ſed ſi is.

L.7. SI IS CVI TE &c. *Furtum fecit.* Multum loquitur indeterminate, quia non dicit quis furti agat. prætetea nihil dicit de condictione furtiua, vtrum competat, an non, & ſic incertam legem videtur poſuiſſe Iuriſconſultus: quod non concordat cum eo quod eſt ſupta in conſtitutione de nouo Codice confitman. ſed dic quòd non per omnia potuit certam facere, vt quicquid ſuper eam dici poſſet comprehenderet. diſtingue ergo quis mittatur, vtrum procurator matris, an filius per ſuum procuratorem mittat matri pecuniam. ſi enim per procuratorem mittat filius pecuniam ei, acquirit procurator matri dominium: & ſic mater habet actionem furti: vt ff. de fur.eum qui §.ſi epiſtola. ſi verò filius per ſuum procuratorem mittat matri pecuniam, non acquiritur matri dominium, imo remanet penes filium.& ita habet furti actionem, & condictionem furti, & actionẽ mandati, quia mandauit de gerendo: vt ff. manda. ſi verò §.dedi. prætetea mater habet neg. geſt. ſi ratum habet quod fiebat: vt ff. de nego. geſt. ſi pupulli. §. ſi quis pe. Item & furti, quia eius intereſt: & ſic poteſt teneri ei qui mandauit, duabus contrariis actionibus ex diuerſis actibus competentibus: vt notauimus ſ. eod.l.1.

L.8. ETIAM FVRTI. Huic l. aſſignatur contra ſupra de his qui not.infa.l.2.ſed ibi volũtate exegit tributum in plus quàm debetet: & ideo tenetur actione in factum, quæ oritur ex illo edicto de publicanis. ſecus ſi auctoritate ſua ſumpſit, qoia ibi teneretur furti, vt hîc dicit.

L.9. SVBTRACTO. *Non oblatum.* Domino. oblatio enim purgat moram: & aliter purgatur iſta mora, ſi promiſi animo nouandi: vt not.ſ.quod metus cauſa.l.1.alioquin pertineret periculum ad ipſum, vt hîc dicit.

L.10. SI ABDVCTA. *Plagio.* Scilicet de vna prouincia in aliam exportata, vel de ciuitate vna in aliam.

L.11. DE HIS *quæ poſteáquam dominus.* Intellige, & poſſeſſor. ſi enim non adiſſet hereditatem, non teneretur alius furti, ſed expilatæ hereditatis: vt ff. de crimine expil. hered.l.2. vel dic quòd ponitur dominus pro poſſeſſore. & gloſſa dominus id eſt, poſſeſſor. ſic econuerſo fit ff.de verbo.ſign.interdum.

1 Quando pro partu furtiuo, non datur actio furti. 2 Partus furtiuus nunquam vſucapitur.

L.12. ANCILLÆ. Diſtingue circa l.iſtam, quia partus ancillæ furtiuæ quandóque furtiuus, & pro ea datur actio furti: vt quando cõcepit apud dominum, & peperit penes furem,

1 furem, vt hîc dicit. quando furtiuus eſt, ſed non datur actio furti: vt quãdo peperit † apud
bonę fidei emptorem. & idem dico in vacca, non obſtante quod legitur ff. de vſucap. ſi a-
liena. §. 1. quia illud corrigitur ff. de fur. qui vas. §. ſi ancilla. quãdóque nec furtiuus eſt, nec
pro eo datur actio furti, vt cum concepit & peperit apud bonæ fidei poſſeſſorem. Si quę-
2 ras de vſucapione, dico quòd furtiuus † partus nunquam vſucapitur. Quid in bonæ fidei
poſſeſſorem? diſtingue vtrum ſcierit alienam ancillam antequam concepit: & tunc in
partu impeditur vſucapio, an poſtquam cõcepit: & tunc ſi ſciat ſimpliciter alienam, non
impeditur. ſi furtiuam, diſtingue, denuntiauerit domino, & tunc currit vſucapio. an non
denũciauerit, & tunc ſi potuit dennnciare, non currit. ſecus ſi non potuit: vt ff. pro ſuo, ſi
ancilla. *Cum altera pœnam.* Nota quòd alterum dicitur de tribus: quod eſt contra gram-
maticos. ſic ſupra de hæreticis. quicunque.

POST DECISIONEM. id eſt, tranſactionem, qua furti actio ipſo iure tollitur: ſimi- L. 13.
liter & iniuriarum: vt ff. de pact. l. ſi vnus. §. pactus.

EOS. *Perceperunt.* Et etiam eis perſuaſerunt vt furarentur de frumento vel de vino do- L. 14.
mini, ſicut faciunt mali vicini, vt eis afferrent, vt promiſerunt hæc & illa.

FVRTI ACTIONE. Non condictione furtiua: vt inſtit. de obligat. quæ ex delicto. §. L. 15.
vltimo.

SI SERVVM. Ita pone caſum, quòd aliquis habuit rem cum ancilla ſua, & filium ge- L. 16.
nuit. peperit illa. pater dat filium ſeruum nutriendum alicui. ille Venetias iuit cum fi-
lio illo, & vendidit eum &c.

QVAMVIS. *Promiſcuus vſus.* Quia ſocietas iuris quodammodo eam dominam fa- L. 17.
cit: vt ff. rer. amotarum l. 1. hoc eſt quod inde alitur & ſuſtentatur. vnde ſicut in
ſuis non teneretur furti vel expilatę hereditatis, ita nec hîc. & hoc eſt quòd dicit, promiſ-
cuus vſus &c.

IN EVM. *Poſt ſimpli.* Aliud in actione furti, quia perpetua eſt: vt inſtitut. de perpetuan. L. 18.
actio. §. 1.

1 *Falſus procurator, non eſt procurator.*
2 *Condictio non datur, niſi dominium transfe-ratur.*
3 *Falſus procurator, quis dicatur.*

FALSVS *procurator.* Videtur quòd ponatur oppoſitio in adiecto, cum falſus procura- L. 19.
1 tor † non ſit procurator: nec tutor falſus eſt tutor: vt ff. de verbor. ſign. Paulus. reſpõ.
& hoc facit pro opinione quorundam dialecticorum qui dicebant falſa non eſſe: vt no-
tauimus ſupra de proba. ei qui. dicitur ergo hîc abuſiuè procurator falſus: vt ff. quemad.
teſt. aper. l. 2. §. 1. ſed videtur contrarium ei quod hic dicitur dari furti actionem ei qui pe-
cuniam ſoluit falſo procuratori, vel depoſitum dat. ℨ. de condict. indeb. creditoris. & ff. de
2 condict. ob cauſam. ſi procuratori. dicunt enim dari condictionem: & condictio † nõ da-
tur, niſi dominium transferatur. nemo enim rem ſuam condicit, niſi in condictione fur-
tiua. ſed ibi ſpeciale eſt. oportet enim quòd dominium non transferatur in condictione
furtiua, & in actione furti. Et vt plenius ſoluantur contraria iſta, diſtingue ſic, quia cum
aliquis ſoluit, aut ſoluit vero procuratori, aut falſo. & verum accipe, qui fuit, & eſt. fal-
3 ſum, qui † fuit, ſed deſiit eſſe: aut qui nec fuit nec eſt. ſi ſoluatur vero procuratori, libera-
tur debitor, ac ſi ſoluiſſet domino, alio etiam modo poteſt liberari: vt ſi ſoluat ei qui ad-
iectus eſt in ſtipulatione. ſi enim ſoluit ei qui in ſtipulatione eſt adiectus, liberatur etiam
inuito domino, niſi poſt lit. conteſt. vt ff. de ſolutio. vero & l. aliud. & l. ſi quis ſtipulatus x.
in melle. & inſtit. de inutil. ſtipula. §. ſi quis. Si verò dedit ei qui fuit procurator, ſed deſiit,
ſi ſciuit reuocatum mandatum, & ita ſoluit indebitum ſcienter, patens eſt quòd non re-
petet. ſi quidem ignorauit, ſubdiſtingue, vtrum ille acceperit animo intercipiendi, an
non. ſi animo intercipiendi, non liberatur debitor. ſed ſi alius agat contra eum, poterit
excipere eo quòd ſemel fuit procurator, & neſciuit reuocatum eſſe mandatum, & cedet
actionem contra illum qui habet pecuniam, & ſic liberabitur: vt ff. de ſolutio. cum quis
§. 1. ſi verò non animo intercipiendi accepit, quia voluit dare domino, & dedit, liberabi-
tur debitor. ſi verò dedit ei, qui nec fuit procurator nec eſt, & ita iſtud vltimum membrũ,
facit ad l. noſtras. aut voluit in eum transferre dominium, aut non. ſi voluit, vt quia cre-
didit procuratorem in rem ſuam eſſe, habet condic. ind. & in hoc caſu loquitur Lilla. ℨ. de

condict.indeb.Si noluit transferre dominium, quia credidit eum ſimpliciter procurato-
tem eſſe, ſubdiſtingue,quia aut credidit ſe libetatum,aut liberandum. primo caſu habet
actionem furti,& condictionem furtiuam. & in tali caſu loquitur in l iſta. Si verò credi-
dit ſe liberandum, puta quòd ille daret domino, & ille liberaretur, & propter hanc cau-
ſam dedit: ſi illa cauſa non fuit ſecuta,dabitur ei condictio ob cauſam. & in hoc caſu lo-
quitur ff.de condic.ob cauſam.dominus tamen M.dixit contra eum dari condict. inde-
biti,& furti etiam,quando non eſt tranſlatum dominium.ſed hoc non poteſt eſſe, vt di-
cit l.ff.de condic.ob cauſam.cum ſeruus.& notauimus ff.de condic.furti.quanquam M.
pro ſe in arg. induxit.

L.20. SI QVIS SERVO. *Circa ſeruo.* Circa finem, vbi dicit. *Ipſe autem furti actione propter dolũ
ſuum tenetur.* Eſt enim hoc ſpeciale, cum aliàs generaliter teneatur quis furti,ſi contra
voluntatem domini contrectat. *Serui corrupti actio.* Sed quid duplabitur, cum damnum
non ſit paſſus,& intereſſe venit in hac actione: vt ff.de ſer.corrup.l.1. Reſpond. conſide-
ratur quòd damnum paſſurus eſſet,ſi ſecutum eſſet quod perſuaſit.

L.21. APVD ANTIQVOS. *Meritò donec apud eum conſtitutus eſt, & aliis tenetur noxali actio-
ne &c.* Hîc aſſignatur contra.ff.ad leg. Aquil.ſi ſeruus ſeruum. §. ſerui autem. dicit
enim quòd is cui bona fide ſeruit ſeruus,non tenetur. & voluerunt quidam dicere quòd
ſpeciale eſt in l. Aquilia. aliàs enim teneretur vt hîc. vel dicas quòd ibi loquitur de bonæ
fidei poſſeſſore,qui nõ habebat in poteſtate, cum non poterat deprehendere. aliud ſi ha-
beret in poteſtate : vt ff. de noxal. non ſolum. *De eo autem qui liber conſtitutus ab alio bona
fid.tene.* Non vt mercẽnarius,quia ille non poſſet conueniri:vt ff.eod.ſi libertus patrono.
diſtingue tamẽ, vtrum leue ſit furtum, vel nõ:vt ff.de pœ.reſpiciendũ §. furta domeſtica.

1 *Tutius eſt pignori incumbere, quam agere in perſonam.*
2 *Ad eum qui nihil habet nullum pertinet periculum.*

L.22. MANIFESTISSIMI. *Vt in domini ſit voluntate &c.* Aliud ſi pignus detur credito-
ri. habet enim furti actionem,ſiue ſoluendo ſit, ſiue non. eius enim ſemper intereſt
rem ſaluam fore.vnde & ſi idoneum habet debitorem, nihilominus poterit agere:cũ tu-
1 tius ſit † pignori incumbere,quàm agere in perſonam.aliud in fullone cui dedi veſtimẽta
mea polienda.aliud etiam in locatore.ſed in fullone diſtinguitur, ſit ſoluendo,an non.ad
2 eum enim qui nihil habet,nullum † pertinet periculum: vt ff.de furtis, itaque.& quòd ita
ſit diſtinguendum inter tales perſonas,probatur inſtit.de actio.quæ ex delic.naſc.§.furti.
Non tamen in re furtiua. Quid eſt quod dicit in re furtiua,cum non habeat rei vindica.nec
condict. furtiuam? Reſpond.quia verum eſt quòd non habet. ſed tamen eas iniuſtè pro-
poſuit, & obtinuit. Vel dic quòd implorabit iudicis officium ad rem reſtituendam. *Sed
in ſecunda eius defini.in qua lucrum ſtatuit, minimè ad dominium rei peruenire.* Aliud eſt in cre-
ditore : quia ſi egit furti propter pignus,& obtinuit, debet illud in debitum imputare: &
ſic non lucratur ſicut commodatarius ff.de pig.ſi pignore.& ff.de fur.creditor.& l.credi-
tori.& eſt ratio,quia creditor habet rem gratia tantum pecuniæ.vnde cum ſit in hoc ſibi
ſatisfactum,non debet ei teneri debitor.nec enim habebat rem gratia vſus commodata-
rius.vnde cum in hac damnum patiatur, debet in pecunia poſtea acquiſita habere lucrũ
ſeu emolumentum:quia ad quem pertinet damnum,& emolumẽtum.& idem in eo qui
locauit,& talibus: vt ff.loca.is qui.arg.contra. inſtit. per quas perſo. non acquit.in princ.
& ff.de noxal.ſi in rem,ſibi.vide circa fi.vbi dicit, *Et rerum amot actionem habeat.* Sic intel-
lige literam iſtam rerum amotarum ſuo nomine actionem habeat. ſ.rei vendicationem,
& ad exhib.ad hoc enim ita legitur,vt tollatur cõtrarium.ff.rerum amo.diuortia. vel di-
cas dari actionem pro rebus amotis cõſtãte matrimonio, & tollatur propter neceſſitatẽ:
vnde hîc erat ſpeciale. *Forſitan marito nolente.* Aliàs eſt litera volẽte. & tunc intellige quia
dixit domino rei ſubreptæ,cõuenias vxorem meam,non me. *Extrahatur.*i.in ius vocetur.

DE OPERIS LIBERTORVM.

TIT. III.

1 *Quæ fiunt incontinenti, ineſſe videntur.*
2 *Serui pro mortuis in iure ciuili habentur.*
3 *Iureiurando, obligatur quis in operis.*
4 *Ex ſacramento nulla naſcitur actio.*
5 *Operæ impuberis, quænam eſſe poſſint.*
6 *Ius patronatus quibus caſibus amittitur.*
7 *Petere alimenta, eſt de iure patronatus.*

SI TEMPORE *manumiſſionis*. id eſt poſt manumiſſionem. vel dic in ipſa ma- L.t.
numiſſione.tũc eoim puſſunt impooi:vt ff.eo.l.vt iuris:ſi verò in ſeruitute im-
poneretur, noo teneri:vt ff.de lib.cau.l.vlt. & hoc intellige niſi ſequeretur ſta-
1 tim manumiſſio,tuoc enim bene valet:quia ea † quæ incontinenti fiunt, vidẽ-
tur ioeſſe:vt ſ.de pact.in bonæ fidei.& l.peteos.ff.ſi cert.pet.lecta eſt. vel teſpõdeas ad le-
ges illas,quia ibi non loquitur quando ſtatus cootrahentis immutatur. ſecus ſi imniuta-
retur:quia tunc videtur eſſe alius homo.vnde non tenentur ex promiſſione ante facta.&
2 quia ſerui de iure ciuili † pro mortuis reputantut,quandoque tamen ex ptomiſſione fa-
cta in ſeruitute agitur contra eum , & ipſe excipit in libertate. & ita conueoitur pro eo
quod geſſit io ſeruitute:vt ff.de neg.geſ.cum autem:vt ſ. an ſeruus ex ſuo,promiſſæ:& ff.
de pact.& heredi.*Operæ*.ſcilicet licitæ.aliàs non:vt ff.quarum rerum actio oõ da.l.j.§.quæ
onerandæ. *Impoſitæ*.ſcilicet iureiurando vel ſtipulatione: vt ff.eo. vt iuſiurandum. & ff.
3 de liber. cau.l. vlt. patet ergo quòd per iuſiurandum † quis obligatur in operis. quod eſt
notandum.aliàs enim ſacramentum oon inuenitur modus obligandi,cum oon oumere-
tur inter alios quibus obligatio cootrahitur,vt re,verbis,literis,& conſenſu.aliàs ergo ex
4 ſacramento † nulla oaſcitut obligatio:quia aut iuratur licitum,aut noo.ſi licitum & lege
approbatum,tenetur etiam ſine ſacramento.ſi illicitum, vt quia ſtipulatus ſum alteri, &
hoc per ſacramentum:ſi non dedero,ooo ob hoc potero conueniri,vel habebit actio ali-
quem locum ex ſacramento.ſi cootra leges, non poterit ſimiliter quis agere ex tali ſacra-
mento, vt bene dicit l.illa,non dubium.fallit ergo in operis,& aljàs in cootractu quando-
que:vt ſi minor contrahat ſine curatoris auctoritate,& iurauit ſe non venire cõtra. obli-
gatur eoin oe veniat contra,per legem Frederici, ſacramenta pu.&c. ſed & hic impubes
teneretur ſi iurauit.actio tameo datur cum adoleuerit:vt ff.de libera.cau.l.vlt. Interdum
etiam in pubertate: vt ſi proximus eſt pubertati. nam infans qui oon habet intellectum,
5 oullo modo tenetur.Sed quæ poſſunt eſſe † operæ impuberis? & certè bene poſſunt eſ-
ſe, quia forte eſt miniculator , qui ſcit bene mioare.vel calculator,quia ſcit de abaco. vel
histrio,vt dicit l.ſupradicta de libera.cau. Idem dicit dominus Alber.in iurãte in vendi-
tione,vel in alio coortractu,ſe non veotutum cootra,ſi ſit proximus pubertati, & doli ca-
pax. Io quadam verò cauſa allegabatur quia minor talis non tenetur,cum l. loquatur tã-
tum de pubere.ſed ſic allegare non eſt pro pupillo,vt dixit Alber.in cauſa illa, imo cõtra:
quoniam cum intelligat quid agat , & ſit duli capax , oec vergat ad interitum ſalutis id
quod iurabit peierabit,niſi obſeruauerit ſacramentum. & ideo dixit ipſe malum eſſe ad-
uocare ita pro puero.*Conuenire*. Sed ſi conuenit,poterat petere pro præterito tẽpore mer-
cedem,pro præterito nequaquam:vt j.eo.nec patronis. vnde diligenter eſt diſtinguendũ
vtrum petat pretium pro præteritis,& tunc poteſt:vel futuris,& in hoc non prȩiudicabit
6 in aliquo ſibi,ſi libertus noluit,ſed ſi noluit,amittet † ius patronatus,oiſi quãdo fecit pro-
pter inopiam pro alimentis,vt hic dicit,& alij ſunt caſus,vt ff.eo.patronus.ſed videtur ff.
de lib. ag. ſi quis à liberis §.ſi quis à liberti liberto.Sol.ibi fuerunt operæ impoſitæ,& exa-
ctæ mercedes io futurum nooex licita cauſa hoc eſt ipſo volente vel rogante , vt ſ. oo-
tauimus.quare amittit ius patronatus,vt ibi dicit:& ideo nõ poteſt petere alimenta,cum
7 ſit de iure patronatus petere † alimenta:vt ff.de lib.agnoſ.l.alimenta.§.j.& l.vlt.habet er-
go locum quando impoſuit operas,& exegit mercedem. hic autem non loquitur quãdo
non ſunt impoſitæ operæ: non tamen bene petet per literam iſtam , quia dicit , cum & ſi
operæ &c.vnde hæc dictio , &, videretur idem notare in contrario caſu. vnde is videtur
eſſe ſenſus,quòd ſiue ſint impoſitæ operæ,ſiue non,quòd propter itiopiam licet petere a-
limenta.quare planius dixiſſet ſine coniunctione.ſed hoc non ſemper ſequitur,quòd hȩc
dictio &,idem notet in contrario caſu præcedenti:vt ſolet aſſignari inſtantia ff.de verbo.
obliga.quodcunqoe §.j.cum dicat,ita etiam &c.quia videtur quòd hæc dictio etiam,idẽ
notaret io contrariò caſu.ſ.quòd illi qui ſunt ſubiecti alienæ poteſtati, poſſent alij ſtipu-
lati cum morerentur.ſed contra eſt.vel aliter,quia ſiue impoſitæ ſunt operæ ſiue nõ,ſem-
per in tali caſu alimeota debent præſtari.non enim dicit l.illa, quòd ſi ſint impoſitæ ope-
ræ illæ,non debent præſtari alimenta.imo aliàs dicit l. expreſſim quòd ex ſola impoſitio-
ne non amittitur ius pattonatus j.de iure pat.ſicut.ſed ſi exactæ eſſent & impoſitæ , tunȩ
bene amitterer,& ſic oon poſſet alimenta petere,vt ibi dicit.

L.2. MANVMISSIONIS. *Nec impoſitas operas præſt.eo.* Niſi eius tãtum temporis, quo ante diem fideicommiſſi eum manumiſit, vt j̃.eo.mater.& fallit in filio rogato manumittere: vt ff.de bo.liber. l. qui ex cauſa. poteſt enim & poſt manumiſſionem imponere: ſed alius non poteſt niſi ante, vt s̃.dixi.

L.3. QVI NVMMIS *ac. ab extraneo.* & pactus fuit ab extraneo. aliud ſi cum ſeruo pactus eſſet.& ideo diſtingue vt diligenter notatur in ſumma iſtius tit. §. imponit autem. ibi, Porro vbi accipit &c.

L.4. SI QVAM *pecuniam ex hoc tit.* ex ipſa impoſitione operarum, ſecũdum quoſdam. & ita dixerunt, ex ipſa impoſitione operarum extinguitur patronatus, ſed nos hoc factum dicimus, ſicut notauimus s̃.eo.l.j. vnde gloſſa ex hoc, id eſt ex ipſa exactione. *Si non onerandæ.* iſtud referri poteſt ad proximè dictum, vel ad dictum ſuperius. ſi enim in vẽditione operarum fiat cautio onerandæ libertatis cauſa, nõ valet, nec poterit aliquid exigi. vel ſi probabitur emiſſam cautionem onerandæ libertatis, non habet liberam teſtamenti factionem: nec peti poterit quod ita libertatis cauſa apponitur. ſi verò non fiat cauſa libertatis onerandæ, peti poterit, & habebit liberam teſtamenti factionem: vt s̃.de iure patro. ſicut. quid autem ſit onerandæ libertatis cauſa, legitur ff. quarum rerum actio non datur l.j.§.quæ onerandæ.

L.5. MATER TVA. *Non poteſt.* Etiam poſt manumiſſionem: vt s̃.dixi.l.manumiſſionis. mater autem non poteſt niſi tantummodo eius temporis &c. & hoc eſt quòd voluntaria videtur manumiſſio illa, alia poſt diem neceſſaria: & ideo non poteſt imponi: vt probatur per ſimile de talibus manumiſſionibus.ff.de acquir.here.l.iij.§.j.

L.6. LIBERTI *libertæque.* Hic aſſignatur contra s̃.de in ius voc.venia. Ad ſolutionem autẽ huius contrarij & aliorum multorum quæ aſſignantur ff.eo. per totum, quia in toto corpore iuris non eſt tit. vbi tot inueniantur contraria, facienda eſt diſtinctio operarum, vt in ſumma ſuper l.iſtam ibi ſcriptam diligenter notata eſt.

L.7. NEC PATRONIS. *pro operis.* ſcilicet futuris. *Qui autem duos filios &c.* Patet ergo quòd pater liberatur per filios ab obligatione operarum: quãdoque tamen non liberatur, nec quidam filij habent tale priuilegium: vt ff.eo.qui libertinus.

In manuſcri pto legitur, hæc patronus.

L.8. SI TVIS NVMMIS. *nec puniri ab eo &c.* Nec ad contra tab.bonorum poſſeſ.admittitur ille: vt j̃.eo.tit.l.j.

L.9. LIBERTÆ. *Vxorem.* vel concubinam: vt ff.eo.liberta. *Non eſt cogenda.* cum vtatur eius corpore & ſubſtantia: vt j̃.qui potio.in pig.l.vlt. *Cum poſſit legis.* Iuliæ, de maritãdis ordinibus: vt ff.de repud.l.vlt.

L.10. TITIVS. *Sicut me viuo præſtabat.* Repete, tribus annis. *Compelli non poſſit.* Ex vi repetitionis quam s̃.feci. vel quia non poteſt ab eo relinqui fideicommiſſum cui nõ eſt relicta pecunia, vel alia res corporalis. tunc enim bene poſſet. ſed aliud eſt cum libertas nõ poſſet onerari. is enim demum ex cauſa fideicommiſſi præſtare cogendus eſt &c. vt ff. de leg.j.l.plane §.vlt.

L.11. QVOD *ex liberta.* Exigere non poſſit. Durante matrimonio, ſed diſſoluto nullas habere vires poteſt: vt ff.eo.planè, & l.ſicut.

L.12. QVI MANVMITTITVR. *Liberum vbi voluerit.* Sed tamen operas debent præſtare domino vbi moratur: vt ff.eo.quod niſi.§.vlt.

L.13. IN REDHIBITIONE, id eſt redditione. Maior imponitur pœna in colonis Illyricianis & libertis j̃.de colo. Illyric.lib.xj.l.vna.

DE BONIS LIBERTORVM, ET DE IVRE patronatus. TIT. IIII.

1 *Seruus nihil ſuum habet.*
2 *Emptor quãdo neceſſariò habet manumittere.*
3 *Hoſtes qui dicantur.*
4 *Cognati vſque ad quintum gradum, ſuccedunt in iure patronatus.*
5 *Quandoque extraneus eis præfertur.*

L.1. MVLTVM INTEREST. *Suis nummis.* Videtur falſum, quia ſeruus nihil ſuum
1 † habet, cum pro mortuo debeat reputari. ſed intellige ſuis nummis, id eſt nõ nummis emptoris. vel ſuis, id eſt peculiaribus, qui prima facie videbantur ſui hoc eſt conniuentibus oculis, non inſpecta veritate. ff. de manumiſſ.l.iiij. Sed

quare

quare dicit faciendam eſſe differentiam quando quis ſuis nummis emptus eſt, vt ab em-
ptore manumittatur, an data pecunia ſerui domino, à domino manumiſſus eſt? Reſpōd.
quia in vno caſu ſponte manumittitur, vt s̄. cum manumiſſus eſt nummis ſuis à domino.
poſſet enim dominus pacto facto de manumittēdo eum non manumittere ſi vellet: quia
ex tali pacto non adſtringitur: vt s̄. de tranſact. interpoſitas. non ergo cogitur eum manu-
mittere: vt j̄. de libet. cauſa. poſt certi. etiam accepta pecunia de iure communi. ſed iudi-
cis officio compelletur fauore libertatis: vt ff. de acqui. hered. ſi ſeruum quis §. ſi quis de-
dir. & notauimus s̄. de condict. ob cauſam l. antepe. In alio autem caſu vbi ſeruus dat pe-
2 cuniam alicui amico ſuo, vt ipſum redimat & manumittat, de neceſſitate habet † manu-
mittere emptor. & ideo in primo caſu habet patronus plenū ius patronatus, in alio non.
nec enim admittitur ad bo. poſ. contra tab. vt hic dicit: ſed alia iura retinet ne vocetur in
ius: vt ff. de in ius voc. ſed & ſi hac lege. ita eſt cum ſeruauit ei fidem de manumittendo, ſi
non ſeruauit, vt quia noluit eum manumittere, veniet ad libertatem ex conſtitutione: vt
ff. de manumiſſ. is qui ſuis. & ille nō habebitur pro patrono: vt dicit l. ſuperior, ſed ſi hac.
3 *Vt hoſtis pu.* Hoſtes ſunt qui nobis, aut quibus bellum † publice decreuimus: vt ff. de
verbo. ſig. hoſtes. *Bona fiſco.* Habet ergo fiſcus bona iſtius filij patroni Sabiniani, & præ-
terea in ius patronatus quod habebat. ſed quomodo fiet hoc, ſi liberos habuit dānatus?
Imo videtur quòd non: vt ff. ad l. Iul. maieſt. eorū. & ff. de iure patro. iura. Sed tamen alia
l. videtur contradicere ff. de interdic. & releg. l. iij. ergo quidam volunt quòd filius dam-
nati ſuccedat, quidam non. & vt omnia ſoluas & ſuccedat fiſcus, dic quòd hic loquitur
quando damnatus non habebat ſobolem. tunc enim & bona & ius libertorum trāſit ad
fiſcum. ſecus ſi haberet ſobolem: vt dicunt leges aliæ. nec obſtat l. illa de interdic. & releg.
quia ibi loquitur in deportato: ſecus in aliàs damnato, vt per alias leges dictum eſt. Sed
4 huic quæſtioni poſſet alia adiici, quia & cognati vſque † ad v. gradum in iure patronatus
ſuccedunt: vt inſtit. de ſucceſ. liber. §. multis. quomodo ergo præfertur fiſcus eis ſi exiſte-
rent? Reſpond. non eſſe mirum, quia alias video quòd heres extraneus quandoque præ-
5 fertur † cognatis in iure patronatus j̄. de Lati. liber. §. ſed ſi ſub conditione. & idem dicē-
dum eſt hic, quòd in hoc caſu præfetatur fiſcus in iure libertorum damnati cognatis.

SI LIBERTI &c. *Conuenientibus.* Et ita ſciunt patroni: vt notauimus ſuprà de ſeruis L.2.
fugit. l. vlt.

1 1 *Codicillus fit ſine ſcriptis.* 2 *Liberti reuerentiam exhibere debent.*

SI QVIS *in poſterum. Vel ſine ſcrip.* Et ſic codicillus fit † ſine ſcriptis: vt notauimus s̄. de L.3.
ſacroſanc. eccle. l. iubemus. & l. generali. *Nec ſucceſſionibus eorum.* Videtur contra ff. de
bonis liber. Paulus §. patroni filius. ſed dic quod ibi loquitur in filio patroni. filius enim
ille miſerat epiſtolam liberto viuo patre, vbi concedebat liberto liberam teſtamenti fa-
ctionem. conceſſit aliud quando ius patronatus remiſit. primo enim caſu duabus ratio-
nibus non mirum quòd poſſit amittere ſucceſſionem: vt quia fuit ei remiſſum in vita ſua
ius ſuccedendi. quare poſt mortem videtur quòd ſibi non præiudicauerit, vt probatur ff.
de acquir. hered. qui ſuperſtitis. & quia pactum erat de non ſuccedēdo in futurum. & ita
nullo modo præiudicauit ſibi concedendo liberam teſtamenti factionem. aliud in iure
2 patronatus, vt hic dicit eandem eſſe vim. reuerentiam tamen † exhibere debebit, vt j̄. di-
cit. *Ex quibus penè ſolis.* Ideo dicit penè, quia alij ſunt caſus j̄. de Lati. lib. & s̄. j. authent. de
epiſcopis, ſed hodie. his videlicet caſibus &c. vt ſi denegauit ei alimēta, aut ſi filius patro-
ni accuſauit eum capitis: vt ff. de bonis liber. qui maior. & alij ſunt caſus in ſumma iſtius
tit. §. repellitur.

SI IN FRAVDEM PATRONI A LIBERTIS alienatio fiat. TIT. V.

1 *In reuocatione alienationis factæ à liberto, fraus emptoris non conſideratur.*
2 *Patronus detrahit legitimam de bonis liberti.*

SI IN FRAVDEM *patroni libertus aliquid alienauit.* Diſtingue tamen vtrum L.1.
alienauit inter viuos, & tunc conſideratur vtrum in fraudem fecerit, an non,
1 ad hoc quòd poſſit reuocare. nec conſideratur fraus eius cui † alienauit: licet
aliud ſit in debitore alienante in fraudem creditoris. ſi verò alienauit in vlti-
ma voluntate, non requiritur fecerit in fraudem, an non, ad hoc quòd poſſit reuocari,

quod vltra quàm liceat eſt alienatum:& ratio eſt, quia bene ſcis quòd legata intelligũtur
2 deducto ære alieno, vnde & hoc legare oon potuit, quia detrahit legitimam de † bonis
patronus, ſicut arrogatus de bonis arrogatoris. & intellige quando aliquam gratiam volebat facere ei cui alienauit. aliud ſi venderet ei. tunc enim oon videtur facere fraudem. ſed hæc omnia diſtincta ſunt in ſumma:& vide ibi.

1 *Actio Caluiſiana, cui datur.* 2 *Fauiana competit ſoli patrono.*

L.2. DEFVNCTO. *Inteſtato ſuccedens.* Non exiſtentibus filiis liberti, vel patre: vt ioſtit. de
1 ſeruili cogna. in principio. *Reuocare*, per actionem † Caluiſianam: vt ſ. dixi. vel etiam
per Fauianam ſecundum nos. alij dixerũt quod Fauiana eſt communis cauſa tam patrono quàm creditori. Caluiſiana competit ſoli patrono. quod ſecuodum Azonem noo eſt
2 verum. dicit enim quod Fauiana † competit ſoli patrooo, Caluiſiana communis eſt tam
patrooo quàm creditori: nec pro aliis ff. de vſu. videamus §. in Fauiana. quia ibi oon eſt litera per quas, ſed per quam: vt hæc diſſenſio in ſumma huius tit. notata eſt. & intellige quod reuocatio iſta fiat cũ oon poteſt ſatisfacere de his quæ remanſerunt. alioquin contra: vt ſ. l. proxi. & intellige etiam quòd totam adierit hereditatẽ. aliud ſi pro parte, quia tunc non reuocabit alienata. nec iuuat ei, ſi prætendat ſe ignoraſſe hoc: quia ignorantia iuris eſt, vt ff. eo. l. iij. poteſt. alias ſucceſſor noo poteſt, imo debet habere rata quæ facta ſunt à teſtatore: vt ſ. de rei vendi. cum à matre. *Poſt liberti ſui mor.* Si enim liberto viuo accommodaret ei libertatem, non noceret ei: imo & poſt mortem poſſet reuocare, arg. ff. quorum lega. l. j. §. quod ait prætor. & eſt hoc notandum pro epiſcopo, quia licet cõſumpſerit antequam ſit epiſcopus in aliquo, noo oocet ei poſtquam factus fuerit epiſcopus, imo & poterit reuocare.

DE OBSEQVIIS PATRONIS PRÆSTANDIS.
TIT. VI.

1 *Liberti non poſſunt famoſas actiones contra patronum intentare.*

L.1. CONTRA *patronum t. famoſam &c.* Vt furti, vi bonorum rap. vel aliquam aliarum quæ enumerãtur ff. de his qui nota. infa. l. j. idem etiam dici poteſt in crimine expilatæ hereditatis, & de ſepul. vio. licet non ibi enumerentur, & intel-
1 lige quod tales † famoſas actiones non poſſunt inſtituere contra patronum. ſi
nomine ſuo velit agere. aliud ſi alieno: vt ff. de in ios vocan. quæſitum. licet quidã voluerunt dicere contra, quòd etiam nomioe alieno non poſſet intentare turpẽ vel famoſam actionem libertus contra patronum: vt ſ. ſi tutor noo geſſe. l. j. ſed domious Io. dixit l. illã loqui in accuſatione ſuſpecti tutoris, non quòd famoſam intẽtaret actionem: illud enim poſſet nomine alieno: vt ſ. dictum eſt.

L.2. LIBERTÆ. *Aut iure.* Gloſſa, aut, pro &: quia ſi iniuſtæ eſſeot nuptiæ pro eodem eſſet ac ſi nuptiæ non interceſſiſſent: vt ff. de operis libert. ſicut. vel dic quòd ſiue nupſit voluntate patroni, ſiue non, ſi tamen ſacrameotum adegit ne alij nuberet, non tenetur officium patrono præſtare: vt ff. de iure patro. qui contra legem Æliam ſentiam. & fac vim in eo quod dicit in principio de voluntate patrooi. ſecus enim eſſet ſi voluntate patronæ eſſent nuptæ: vt ff. de operis libert. ſicut.

L.3. ETIAM *debent.* Quia volũtaria eſt maoumiſſio. ſecus ſi neceſſaria eſſet, vt ootauimus ſ. & diſtinximus de bo. liber. l. j.

L.4. SI MANVMISSORI. *Vim & audaciam.* Vt quia forte erat debitor ſuus, & dixit ei, cũ nollet ſoluere, niſi ſolueris, male erit tibi. *Non protinus ad litigan.* Admonitio enim debet præcedere vindictam, vt dicit decretum, ſi peccauerit io te frater tuus, corripe &c.

In manuſcri pro legitur, ſi debitori.

L.5. ETIAM *liberis.* Huic l. videtur contra ff. de depor. & releg. cum qui. Solutio. bona adimuntur, vt ibi dicit. ſed reuereotia debetur eis. vel ibi bona ſunt adempta, hic verò non: vt notauimus ſ. de bo. liber. l. j.

L.6. LIBERTOS &c. *Quam ſeruile miniſterium.* Habent enim liberum arbitrium commorandi vbi voluot: vt ſ. de operis liber. l. pen.

L.7. NEQVE *libertis &c. impertire.* Alias eſt litera, impertiri.

L.8. NEC *patronæ tuæ obſeq.* Licet eoim ſit fœmina, nihilominus tanquam maſculo debet ei obedire.

DE LI-

DE LIBERTIS, ET EORVM LIBERIS.
Tit. vii.

1 NON *eſt ignotum.* An manumittat propria volũtate,an quia tenebatur?primo enim L.1.
caſu non ingratum libertum poterit accuſare: ſecundo non: nec operas ei impo-
nere poteſt,niſi pro eo tempore quo antequam teneretur manumiſit, vt ſ.de ope-
ris libert.mater.

1. *Iuriſdictio vnde dicitur.*
2. *Murileguli, conditionem patris ſequuntur.*
3. *Qui ſunt in vtero, pro iam natis habentur.*

1 SI MANVMISSVS. *Ditioneque.* id eſt poteſtate,inde dicitur iuriſdictio,à iure & † di- L.2.
tione,quod eſt poteſtas.*Mittatur.*Pater ergo quòd ex leui offenſa reducitur quis in ſer
uitutem.& ſic aliàs propter leuem culpam quis punitur maxima pœna: vt ſ.de hæret.l.j.
ſic & aliàs j. de primicerio l. ij. Sed vt plenius ſcias quando quis redigatur in ſeruitutem,
diſtingue vt diligenter in ſumma iſtius tit.dicitur,hic autem opus eſt diſtinctione &c. &
hanc eandem diſtinctionem poſſes dicere ſ.tit.proxi.ſi manumiſſ[illegible]i.*Si in iudicio.* ſ.præ-
ſidis,per hoc,vel apud &c.videretur quod non ageretur cauſa de ingratitudine,cum illa
apud præſidem non pedaneum iudicem agatur: vt notauimus ſ.de epiſcopis,authẽ. cle-
ricus.*Oſtẽdat.*Per ſe,vel per procuratorẽ: vt ſ.de procura.ſed hæ.*Filius &c.* Videtur falſum
quod hic dicitur: quia aut fuit natus de ancilla mea,aut de alienа,aut de libera muliere.ſi
de mea,meus eſt ſeruus.ſi de aliena,eius cuius eſt mater.ſi de libera, fit liber: quia partus
ſequitur ventrem.Reſpõd.quia hic dicit ingratum,gloſſandum eſt, id eſt ingratam.ſic ff.
de vſur.equis.aliàs enim ſequeretur conditionem ventris, nec propter ingratitudinẽ pa-
2 tris reuocaretur, niſi diceres quòd loqueretur gynæciariis vel † murilegulis. illi enim pa-
tris conditionem ſequuntur j.de murilegu. qui aut patre. *Qui nati.* & cõcepti.nam qui in
3 vtero ſunt,pro iam natis † habẽtur,cum de eorum commodis tractetur: vt ff.de ſtatu ho.
qui in vtero.Et poſſet quæri circa.l.iſtam quid eſſet ſi plures manumitterentur, vtrũ ex-
quireretur conſenſus omnium ad hoc quòd reuocetur quis in ſeruitutem. & certe vide-
tur.ff.qui & quibus manumiſſi,ſi quis hac §.quotiens.ſed potes intelligere quod ibi dici-
tur omnium,ſcilicet offenſorum.& ita dixit dominus P.vel dic quòd ſolus poteſt,quia li-
bertus plurium,ſingulorum eſt: vt ff.de ritu nupr.illud.vel dicas omnium,ſiue ſint offen-
ſi ſiue non.*In noſtro conſilio.*ſcilicet auctoritate imperiali præſtitit.& ita volebat eum do-
minus ſuus iterum manumittere.*Reddatur.* Quia bene ſeruiuit,& ideo vult manumitte-
re.*Patronus eius*, quodammodo dominus. *Impetrauit.* & hoc odio eius qui primo fuit in-
gratus,& quia ante imperatorem fuit manumiſſus.

LIBERTI.*Aduerſus patronum.*ſi velint eum vocare in ius.*Heredibus.*Hoc intelligi poſ- L.3.
ſet in infinitum,id eſt qui nati fuerint ex heredibus, & ex heredum heredibus. ſed nõ
ad omnes eſt referendum,imo ad proximum: vt ff.de verbo.ſig.ſciendum.licet P. volue-
rit intelligere vſque ad v.gradum extendi,ſicut & ſuccedere poſſunt: vt in ſumma nota-
rum eſt.*Quibus.*ſ. heredibus.*Ingrati actio.*& per hoc voluerunt dicere quòd per actionem
ingrati fit reuocatio in ſeruitutem.alij per vtilem rei vendicationem,arg.j.de reuo.dona.
his ſolis.nos iudicis officio,vt in ſumma.

LIBERTINÆ *filij.* ſcilicet cum eis manumiſſi,ſecundum quoſdam.& appellabãt eos L.4.
libertinos,patres libertos. ſic & per grammaticos videtur quòd dici debeat. ſed hoc
lege cautum non eſt.& ſic etiam intellexerunt rubricam de libertis, ſcilicet cum eis ma-
numiſſis.& pro ſe induxerunt ff.de obſeq.patro.præſt.ſed nos cõtradicimus, quia loqui-
tur de ingenuis filiis,quos ſcilicet patre viuẽte, cum quaſi per eum obtineant imaginem
ſeruitutis,& videantur ſubiecti ex ingratitudine eorum propria,poterunt patroni in ſer-
uitutem reuocare.ſecus poſt mortem patris.reuocantur ergo in ſeruitutem ex ingratitu-
dine ſua,nõ patris.& hoc probatur per l.iſtam & tit.iſtum,cum dicat,eorum liberis. quæ
qui cum tunc eſſet inutilis,ſi cum eis eſſent manumiſſi, quia & liberti eſſent: vnde ne nil *Sic reperi-*
faciat adiectio,intelligendum ingenuis, arg. ff de lega. ij. ſi quando.& reſpond.ad l. cum *mus in ve-*
heres.quia illud verum eſt in extraneo herede,non ſuo. *teri.*

DE IVRE ANVLORVM AVREORVM.
Tit. viii.

L.1. NATALES. Pone caſum, quia aliter liberti non poterunt contrahere matrimoniũ, cum clariſſima. vel aſpirare ad honores. & hoc præſtatur per impetrationem aureorum anulorum &c.

L.2. AVREORVM. Quidam voluerunt dicere ius aureorum anulorum eſſe conceſſum, quia olim liberti anulos aureos ferre non poterant. ſed hoc modo ita dicendum eſt, *ſic in libro veteri.* eſt, quia lege cautum non eſt. concedebatur ergo vt eſſet imago libertinitatis: & ſignum ſemiplenę ingenuitatis, vt hæc in ſumma in prin. *Conſtituuntur.* Quia non reuocantur in ſeruitutem, nec poteſt petere bono. poſ. contra tab. in bonis eius: vt ſ. de bo. liber. l. vlt. & ff. eo. l. ij. & ff. de bo. liber. l. etiam. ita erat de iure antiquo per impetrationem aureorũ anulorum. *Sed hodie &c.* & ita habes authent. & ingenui. non ſimpliciter, ſicut illi qui natalibus reſtituuntur: vt ff. de bonis liber. ſi ius aureorum.

QVI ADMITTI AD BONORVM POSSESſionem poſſunt. TIT. IX.

1 *Bonorum poſſeſſio quid.*
2 *Bonorum poſſeſſio multiplex.*
3 *Maioris poteſtatis eſt ius ciuile, quã prætoriũ.*
4 *Dies petendæ bonor. poſſeſ. ſunt vtiles.*
5 *Filiusfamil. patre ignorante bonor. poſſeſ. petere poteſt.*
6 *Edictalis bonorum poſſeſſio.*
7 *Intra quod tempus peti debet bonor. poſſeſ.*
8 *Filius, patris conditionem, deteriorem facere non poteſt.*

L.1. BONORVM *poſſeſ.* Ita conſtrue, bonor. poſſeſ. filiofamil. delata amittitur tranſacto tempore, cum. i. quia ignorantia &c. In primis ergo videndum quid ſit bonorum poſſeſ. videtur forte alicui rudi quòd idem eſſet bonorũ poſſeſſio, & poſ-
1 ſeſſio. ſed non eſt ita: quia bonorum † poſſeſſio eſt vnum nomen, & corporalia & incorporalia continet, tamen nomen iuris, ſicut hereditas: nec factum demonſtrat: vt ff. de bo. poſſeſ. l. iij. & quod ſignificat beredit. petitio de iure ciuili, idem de iure prætorio bo. poſſeſ. Alia ſunt nomina vt grex, populus, quæ plures contineant, & corporales tãtum: vt ff. de rei vendica. vendicatio. & ideo non modo vendicatur grex & peculium, vt ibi dicit, quia peculium continet actiones & obligationes cum corporibus: vt ff. de pecul. quam Tuberonis §. in peculio. Sed de qua bon. poſſ. loquitur l. illa? & certe potes de quauis in-
2 telligere, ſiue de bon. † poſſ. ſecũdum tab. ſiue vnde liberi, ſiue vnde cogna. tamen in bono. poſſ. vnde lib. nõ videtur. quia hic loquitur de filio qui habebat patrem ſuum viuum, & erat ſub eius poteſtate, niſi poneres quod haberet auum paternum vel proauum. nam in bonis eorum habet locum tantum illa bon. poſſ. vt j. vnde liberi. l. j. & j. de ſuis & legit. l. vlt. *Cum igno. quoque pat. poſ. pe.* Aliud eſt in hereditate, quoniam illam non poteſt adire ſine iuſſu patris: vt ff. de acqui. hered. ſi quis bona. §. iuſſum. nec oportet præſentẽ eſſe prę-
3 torem, vel auctoritatem præſtare, ſicut hic: quia maioris † poteſtatis eſt ius ciuile, quam prætorium. eſt ergo ſubtilis ratio quare admittatur, quia ignorante patre peti poteſt: &
4 dies petendæ bono. poſſ. † vtiles ſunt: vt inſtit. de bonor. poſſeſ. §. vlt. & ita currunt, ſi aliquo modo peti potuit. Sed videtur contra j. de anna. except. l. j. §. vlt. & j. de bo. quæ lib. Reſpond. quia loquitur in actione quæ iure ordinario intentatur porrecto libello, iurato de calumnia, & aliis obſeruatis quæ in iudicio oportet obſeruari. illam enim intentare ſiue mouere non poſſunt ſine patris auctoritate: vt ibi dicit. aliud hic, quia extra ordinem petitur, hoc eſt non porrecto aliquo libello, vel iurato de calumnia: ſed à prætore decerni tantum poſtulatur. illa enim non eſt iudicialis, cum ſeruus in ea tantum admittatur: vt ff. eo. ſeruus. præterea impubes: vt j. eo. bonorum. non eſt ergo bon. poſſeſ. actio, licet ea agnita habeat bon. poſſ. & actionem, & ea teneatur, ſicut eſt in hereditate: quia adita hereditate datur hereditatis petitio poſſeſſoria. vel alio. ſic etiam eſt in actione, quia ex pacto naſcitur obligatio, ex obligatione actio. neutrum tamen eſt aliud. *Emolumentum &c.* Poteſt hoc intelligi ſecundum antiquiſſima iura, vbi filius nihil habebat proprium, niſi caſtrenſia vel quaſi. vel ſecundum hodierna. vbi in profecticiis patri adquirit vſumfructũ & proprietatem, in aduenticiis vſumfructum tantum: vt j. de bo. quæ lib. l. vlt. poteſt ergo
5 petere, ſiue aduenticia ſit bon. poſſ. ſiue profecticia † eam patre ignorante. ſed hodie aduenticiã poſſet, nedum patre ignorante, imo etiam inuito, ſicut dicit lex in hereditate delata filiofamil. ex teſtamento matris, infrà de bon. quæ liberis l. vlt. §. j. *Amittitur.* Sed qualiter

liter poteſt amitti; quod quæſitum non eſt? ſed intellige quod hoc dicitur, largo modo:
quia proprie & ſecundum legem,quod meum nõ fuit, non poſſum amittere: ſic & aliàs
dicitur in l. Aquilia damnum pati pro eo quod conſequi poſſet: vt ff. ad l. Aquil. ſeruum
meum.& deſinere,quod non incepit:vt ff.de vſufr.quemadmodum l.iij.§.deſinere.& ſic
6 loquitur hic de edictali bon.poſſ.quæ defertur ex edicto prætoris mortui. illa enim † di-
citur edictalis:vt ff.de bon.poſſ.l.iij.§. à municipibus & ff. ſi tab. teſt. nullæ extabunt. &
iſta amittitur tempore & repudiatione.aliud in decretali, in qua prætor oſtendit volun-
tatem ſuam,cum apud eum ſit petita, repudiari non poteſt: quia magis inhæret oſſibus
& magis fit fortis per prætorem,quàm ſi ſolo edicto deferretur:vt ff.de ſucceſſorio edict.
l.j.§.decretalis. *Tranſacto tempore.* Quod ſcilicet tempus computatur ab eo tempore quo
ſciuit filius delatam ſibi bono. poſſ.& patrem certiorare potuit: vt ff.quis ordo in bono.
poſſ.ſeruetur l. vltim.§.penult.qualiter autem ſit dicendum in ſeruo cum ei defertur bo-
norum poſſeſſio, dic vt ibi dictum eſt in §. ſequenti. & intellige quod hic dicit de tem-
7 pore.ſ.c.dierum, vel anni,quia liberis † & parentibus datur annus, cæteris agnatis & co-
gnatis.c.dies:vt inſt.de bono.poſſeſ. §. penult. Sed qualiter amittitur tranſacto tempore
8 iſta bon.poſ. & emolumentum, cum filius non poſſit facere † deteriorem conditionem
patris:vt ſuprà de pactis,filius. ſed intellige quòd verum eſt in adquiſitis: aliud in adqui-
rendis:quia in his bene poſſunt facere deteriorem filius & ſeruus:vt ỹ.de acqui.poſſ.l.vlt.

SI BONORVM *poſſeſsio. proximitatis.* ideo dicit, quia aliud eſſet ſi eſſet de liberis. illi L.2.
enim non excluduntur tam breui ſpatio, in honorem ſanguinis: imo habent annum:
vt ff.quis ord.in bono.poſſ.l.pen.§.vlt.& ff.de ſucceſſ.edic.l.j.in illo §.largius.

1 *Tutor bonorum poſſeſſ. agnoſcere poteſt, ſed non repudiare.*
2 *Curator, furioſo bonor. poſſeſ. petere poteſt, ſed ei ſtatim non adquiritur.*

INFANTIS. *Recte competere.* ſcilicet ſucceſſoribus infantis. competiit enim primo in- L.3.
fanti,& per hoc eius ſucceſſoribus: & hoc ſi tutor vel curator agnouit: vt ỹ.de colla. ſi
1 infanti.poteſt enim † tutor agnoſcere,ſed non repudiare:vt ff.de bon.poſ. tutor. aliud in
2 curatore furioſi.ille enim poteſt petere bon.poſ.furioſo: ſed non acquiritur † furioſo niſi
factus ſanæ mentis agnouerit:vt ſ.de cura.furio.dat.l.vlt.& §.vltimo.

EMANCIPATA. Bene dicit de emancipata, quia aliud eſſet in poteſtate conſtituta. L.4.
illi enim qui in poteſtate ſunt,de iure ci.intra annum & poſt poſſent agere, nõ autem
de iure prætorio.hodie verò non differt ſuus ab emancipato per conſtitutiones ỹ. de ſuis
& legiti.& de legi.heredibus.

QVAMDIV. *Secundum tabulas,an ab inteſta.* Quia dicebatur teſtamentum falſum:vn- L.5.
de non currit: quia quamdiu poteſt ſuccedere ex teſtamento, non habet locum
bonorum poſſeſ.contra tab. vt dicit regula iuris,quãdiu.& ideo ſi interim non petit, non
currit:vt ỹ.de bon.poſſ.ſecundum tab.l.j.

IVRIS IGNORANTIA. *Manifeſtum eſt.* Diſtincto eo,potuerit conſulere peritiores, L.6.
an non:quia ſi non potuit, non nocet:vt ff.de bon.poſ. in bonorum.

1 *Iudex, vtrum ſecundum allegata, an ſecundum conſcientiam, iudicare debeat.*

BONORVM. *Sciens &c.* Et ſic ſcientia exigitur ad hoc vt valeat decretum prætoris,ſi- L.7.
cut in Barbario Philippo:vt ff.de off.præ. Barbarius.& licet ſit quęſtio ſabbatina, vtrũ
1 iudex debeat iudicare ſecundum allegata,an † ſecundum conſcientiam,per hoc videtur
quod conſcientiam,cum debeat ſcire ipſum impuberem. aliàs debet ſcire ſeruum. ff. de
bono.poſ.l.ſeruus.& videretur contra.inſtit.de aucto. tut. ſed dic quòd illud determinat
& diſtinguit iſtud.

QVICVNQVE. *Petiſſe noſcatur.* Subaudi ſolemniter.nec enim hodie opus eſt ſolem- L.8.
nitate verborum circa bon.poſſeſ. ſicut nec circa actiones, vt ſ.de formul. impe-
tra.vel dicas quòd ob hoc dicit, quoniam hæc ſanctio &c. quia antiquitus decerni pete-
batur,hodie agnuſcitur:vt inſt.de bo.poſ.§.vlt.

1 *In bonor. poſſeſ. agnoſcenda, exigitur decretum.*
2 *Forma agnoſcendæ bonor. poſſeſſ.*
3 *Hodie non eſt decretalis bono. poſſeſſ.*

VT VERBORVM. Excludimus.alia eſt litera,excluſim⁹ & tũc intellige per ſuperio- L.9.
rem l.proximam. *Vel etiam apud duumuiros.* Hoc eſt vel etiam apud magiſtratus mu-
nicipales. apud quemcunque enim iudicem peti poteſt. & eſt ſimile ſ.de libert.& eorum

1 lib.l.ij.Sed videretur contra.quia in bono.poſ. † agnoſcenda exigitur decretum & cauſæ
cognitio:vnde per libellum expediri non poteſt:vt ſ.de offic.proconſ.nec quicquã §. de-
cretum.& præterea quòd alimenta decernantur demandari non poteſt:vt ſ. de off. eius
cui mand.eſt iuriſd.l.ij. & de tranſac. hi qui. vnde per hoc videretur quod expediri non
poſſet per minores iudices: & exigeretur iudex qui haberet merum imperium. Sed dic
quòd ſpeciale eſt in hoc caſu,ſcilicet in agnoſcenda bono.poſ.ſicut & cum decernitur vt
quis in integ.reſtituatur:vt ſ.vbi & apud quem in integ.reſtit.pe.l. vlt. *Qualiſcunque teſta-*
2 *tio*. in iſta enim bono.poſ.non exiguntur teſtes.ſufficit † ſi veniat ad prẹſidẽ,& dicat, do-
mine ego volo agnoſcere bo.poſ. mihi delatã.alius dicet, bene placet mihi. & faciet hoc
ſcribere ſuo tabellioni.nec exigitur petitio in agnoſcenda ea:vt inſtit.de bon.poſ.§.vlt.&
ſ.de curat.furio.l.vlt.ſed quia ſine ea dici non poſſet hoc iudici, oportet quod interue-
niat. licet quidam voluerũt dicere quod ſint ſolemnia verba in bo. poſ.excluſa. ſed tamẽ
oportet quòd petatur, & hoc ſine ſolemnitate antiqua. non dicimus quod non oportet
quod petatur quocunque modo poteſt manifeſtare voluntatem ſuam: vt per §.inſtit. &
per l.ſ.de cura.furio.notauimus.quare hodie poteſt dicere quod ſit tãtum edictalis bon.
3 poſ.non † decretalis.vnde alij ſuperiorẽ l.proximam intellexerunt quod ſolemnitas ho-
die ſit ſublata:peti tamen debet.nos dicimus quod non exigitur petitio, ſed agnitio:vt ſ.
notauimus. *Properantius exeratur*.Illud poteſt intelligi duobus modis:vno.i.nimis prope-
ranter,quia petit j. id tempus j. quod alius prioris gradus debebat petere. nihil enim per
hoc præiudicatur ei qui petere debuit:vt ff.de bonis libert.l.ſi filius §.cũ filius.& ff.de in-
off.reſt.filio.§.contra tab.vel dic quod alicui competebat bon. poſſ. & infra tres dies vel
quatuor poſtquã fuit ſibi delata,ipſe repudiauit.& ita alij qui eſt in ſequenti gradu, pro-
perantius.i.magis properanter quam ſi totum tranſiſſet tempus quo debebat alius pete-
re,& ita eſſet excluſus,*Exeratur*.i.aperiatur via ad bo.poſ.ſibi delatam ex repudiatione al-
terius.*Intra vicem*. i. intra annum alterius. nec oportebit ſpectare annum tranſire, vel .c.
dies:vt bene dicit inſtit.de bo.poſſ.§.vlt.

QVANDO NON PETENTIVM PARTES PETENtibus accreſcant. TIT. X.

1 *Pars non petentium, quando aliis petentibus accreſcat.*
2 *Inter agnatos, non habet locũ ius accreſcẽdi.*
3 *Emancipatorum non eſt legitima ſucceſſio.*
4 *Hodie cognatus, ab agnato non diſtinguitur.*
5 *Edictum, cur dicatur perpetuum.*
6 *In bono.poſſeſ.habet locum, ius accreſcendi.*
7 *Item in vſufructuario.*

L.vnica. QVOTIENS *pluribus &c*. Caſus iſtius l.tribus modis poteſt poni.primo in co-
gnatis, & in his qui veniunt ex linea materna. ſcis enim quòd illi non ſucce-
dunt de iure ciuili, quia agnati tantum admittebantur. ſed prætor ſubuenit
eis dando bo.poſ.vnde cognati:quam admittere poſſunt ſi repudiauerint, vel
etiam ſi intra.c.dies non petierint.ſi ergo deferatur eis iſta bo.poſ. & quidam repudiaue-
1 rint, vel tempore ſint excluſi, pars non petentium accreſcit † aliis petentibus. aliud tamẽ
eſt in legitima ſucceſſione,hoc eſt in agnatis.& intellige de aliis agnatis prẹter liberos.iſti
enim,vt ſupra dixi,ſuccedunt de iure ciuili:vt ſ.& præterea ſubuenit eis prætor de largi-
tate ſua dando bo.poſ.vnde agnati,quam ſicut agnati agnoſcere poſſunt infra.c. dies: vt
inſtit.de bon.poſ.§.penult.ſi ergo eam infra tempus à lege coartatum non petierint, non
accreſcet portio eorum aliis,imo excludunt alios,& poſſunt ſibi ſuccedere ex alio capite
per vnde cognati:vt ff.de ſucceſ.edic.l.j.§.ſed nunc videndum.ita tamen, ſi eiuſdem gra-
dus non ſunt hi qui admittuntur ad bo. poſſ. ſi enim eiuſdem gradus eſſent, amiſſa bon.
poſſ.tempore vel repudiatione ex vno capite, ſi accreſceret quid poſtea per aliud caput,
ſibi ſuccedere non poſſet:vt inſtit.de heredit.quæ ab inteſta.§.admonẽdi:vt ff.vnde cog.
legitimis.& l.octaui.ideo ergo dicit,ceſſãte legit.ſucceſ.quia aliud eſſet:vt ſ.dixi in agna-
2 tis. cum inter eos non † habeat locum ius accreſcendi:quia excludunt alios ſuccedendo
per aliud caput.& tunc quod dicit bon.poſ.ſubaud.eſt vnde cognati.nam vnde liberi nõ
datur:vt j.de ſuis & legit.l.quotiens.nec ex l.xij.tab.vocãtur:vt ſ. dixi,ſed per prætorem:
vt inſtit.de legit.agn.ſuc. in prin.tit. & ſucceſ.cogna. in prin. vel aliter potes ponere in e-
3 mancipatis,quorum non † eſt legitima ſucceſſio: vt inſtit.de legit.agna.ſuc. ſed per præ-
torem tantũ vocantur à iure ciui.omnino ignoti.ſecundum ius enim antiquum per emã-
cipationem

cipationem tollebatur agnatio, niſi emancipatio fieret cõtracta fiducia. vt inſtit. de legit.
agnat. ſucceſ. §. vlt. vocantur ergo iſti tantum per prætorem, & dat eis bo. poſ. vnde lib.
intra annum: quam ſi amiſerint tempore vel repudiatione, accreſcit aliis. Hoc autem
ceſſat in ſuis, quorum eſt legitima ſucceſſio. nam vt ſ. dixi, in aliis agnatis iſtis defertur
ſucceſſio per l. 12. tab. ſed prætor fuit largus, & præterea voluit quòd iure ſuccederent
per bon. poſ. vnde lib. intra annum. Si ergo intra annum non petierunt, & dicunt ſe vel-
le ſuccedere iure veteri 12. tab. poſſunt facere. & ſic per vnde agnati ſuccedunt aliis ex-
cluſis: vt ff. quis or. in bo. poſ. l. pen. §. vlt. niſi eſſent eiuſdem gradus: vt ſ. notaui. in agna-
tis cæteris. & ſic quo ad iſtos agnatos eodem modo exponetur ceſſante legit. ſucceſ. ſi-
cut ſ. poſui. ſed in hoc erit diuerſitas in ſecundo caſu, qui ponitur in emancipatis, qui
tantum de iure prætorio ſuccedebant, primus in cognatis, qui & tantum de iure præto- *sic in veteri*
rio ſuccedebant. ſecus in ſuis libertis, vel aliis agnatis: quia & in illis non habet ita locum *libro reperi-*
ius accreſcendi, vt ſ. dixi, cum duplici iure ſubuenitur eis. 12. tab. & prætorio. quare cum *mus.*
per ius 12. tab. non excludantur. c. diebus vel anno, maximè ſecundum nos, licet P. con-
tradicat, vt notauimus. j. de iure delib. ſi curatoris. ſibi ipſi ſuccedent ex alio capite. vel
etiam alio modo poſſet exponi, ceſſan. legit. ſucceſ. in ſecundo caſu, vt differat à prima
expoſitione. differt enim in perſonis, non tamen in ratione, quòd locum non habeat ius
accreſcendi. non poſſes dicere in ſuis, quòd illi tenentur adire ſiue velint ſiue nolint: nec
tempore aliquo excluduntur, ſicut in emancipatis dixi. & ideò per hoc quòd tempore
non excluduntur, non habet locum inter eos ius accreſcendi, quare dicit, ceſſan. legit.
ſucceſ. & quòd ita ſit, probatur inſtit. de hære. quali. §. ſin autem. hodie verò per præto-
rem in vtroque correctum eſt: quia dat eis bon. poſſ. in qua currit eis tempus: vt ſ. dixi.
præterea dedit eis poteſtatem abſtinendi: vt dicit idem. §. ſin autem. ſed videtur quòd
male dixerit, ceſſan. legit. ſucceſ. & ſic venio ad poſitionem tertij caſus: quia in his qui
de iure ciui. ſuccedunt, locum habet ius accreſcendi: nec pro parte habere poſſunt hæ-
reditatem, pro parte non: vt j. de cadu. tol. §. his ita. quare ſubaudire debes maximè, cum
idem ſit in ciuili ſucceſſione. & ſic habes tres expoſitiones horum verborum, ceſſan. le-
git. ſucceſ. & per hoc tres caſus pones. Sed quæ dicta ſunt, de iure antiquo obtinebant:
4 aliud hodie, cum non diſtinguatur cognatus † ab agnato, emãcipatus à ſuo: vt j. de ſuis
& legit. & j. de legit. hæred. & de libe. præter. vel exhæred. pluribus. Idem eſſet ſi vni eſ-
ſet delata, & ipſe repudiaret: vt ff. de bono. poſ. l. 3. §. vlt. *Edicti perpetui.* Quomodo eſt
perpetuum? imò videtur. c. dierum vel anni. ſed dic quòd non dicitur ita perpetuum, ſi-
cut dicuntur actiones perpetuæ, quæ xxx. vel xl. annis durant: ſed perpetuum, id eſt, ge-
5 nerale, † ſicut & Imperatorẽ exponitur ſ. in prin. l. in glo. perpetui. vel dicas quòd poſt-
quam quis agnouit bon. poſſ. perpetuum eſt edictum, cum poſt fiat decretalis: vt ff. de
ſucceſ. edict. l. 1. §. decretalis. *Portionem non petentium accreſcere in dubium non venit.* Sed
petiturne iterum in hac portione defecta bo. poſ. diſtingue, vtrum illi quibus accreuit,
diuerſo & contrario iure admittantur, an eodem. ſi diuerſo, puta quia inſtituit extraneũ
quendam libertus hærede præterito patrono cui datur bon. poſ. contra tab. quæ diuerſa
& contraria eſt ab alia: & tunc iterum petetur. alioquin contra: vt ff. de bo. poſ. ſed cum
patrono, & ff. vnde agnati. l. 2. idem eſt in hæred. bo. poſ. niſi in caſu: vt quando per ſeruũ
debita eſt eis bo. poſ. vt. ff. de acquir. hære. ſi ſolus. §. cum ſeruum. Habes ergo per ea quę
6 ſuprà dicta ſunt, quòd in bon. † poſ. locum habet ius accreſcendi. idem etiam habuiſti
in cohęredibus ſeu legatariis per. §. de caducis tollen. & hoc intelligas cum non agnoue-
runt, nam ſi agnouiſſent quæ eis deferuntur, non habet ius accreſcendi. ſic & habet lo-
7 cum in vſufructuario † ius accreſcendi. ſed in hoc differunt, quia & ſi habuit vſumfru-
ctum, ſi capite minuatur, alij accreſcit: vt ff. de vſufruct. accre. l. 2. Idem etiam dici poſſet
in feudatario, vt cum qui habebat feudum deceſſit, & filios reliquit: ſi aliquis eorum re-
pudiauit, aliis accreſcit. ita eſt cum vnus habet in feudum. ſecus ſi tribus datum ſit: nam
non accreſcit, ſed domino alio repudiante. ſecus eſt cum aliquibus datum eſt inter vi-
uos, vel cum aliqui aliquid emerunt. altero enim repudiante non accreſcet alij: & eſt ra-
tio, quia vbi accreſcit, necdum ei qui repudiat, aliquid erat quæſitum. vnde ſi quis eius
deficiat, pro non ſcripta, vel in cauſa caduci. cum enim ſociati ſint in vltima volunta- *Sic in veteri*
te, veriſimile eſt quòd teſtator noluerit alterum habere. ſecus vbi ſocij ſunt in emptio- *libro reperi-*
ne vel ſimili re, quia ſibi acquiritur: & ſic non habet locum ius accreſcendi. *mus.*

G

DE POSSESSIONE BONORVM SECVNDVM. tabulas. TIT. XI.

1 *Cauſa teſtati, facit ceſſare cauſam inteſtati.* 2 *Tempus ei currit, qui habet facultatẽ petendi.*

L.1. PENDENTE,&c. *Proximita.no.bo.poſ. locus non eſt.* Hoc duabus rationibus
1 videtur eſſe verũ.vna eſt, quia non valet ſucceſſio ab inteſtato, dum quis †
poteſt ſuccedere ex teſtamento:vt ff.de reg. iur. quandiu.alia eſt, quia tem-
2 pus petendę bono.poſ.eſt vtile.vnde currit ei qui habet poteſtatem † peten-
di.ſed iſte non potuit petere, & ideò non curret ei tempus : vnde propter hoc debet ab-
ſtinere, cum ſit incertum, vtrum ſit falſum teſta. & ſic in nullo damnificatur, cum non
currat ei tempus:vt s̃.qui admitt.ad bon.poſſ.l.quandiu. Sed cum obiicitur de falſitate
aut alius.ſi hæres,poterit adire,cum ſit contractus de facto ſuo,ſi alius,non poterit, quia
dubitat:vt ff.de acqui.hære.cum falſum.

1 *Septem teſtium ſigna in teſtamento requi-runtur.* 2 *Vtrum per duos teſtes, ſolemnitas teſtamenti probari poßit.*

L.2. BONORVM. *Septem teſtium ſignis.* Oportet enim ſeptem ſigna eſſe, & quòd teſtes †
1 ſubſcripſerint. & alia ſunt neceſſaria quæ in ſumma continentur.§.item non diſtin-
guo &c. *Peti poſſe.* Loquitur pro antiqua rubrica.hodie enim agnoſcitur. *Doceri.* Sed
Sic in veteri libro reperimus. qualiter peruenie mus ad hanc doctrinam?ſićtne per VII.teſtes?probatur bene eſt.proba.
vt j̃.de fideicommiſ.l.vlt.ſi verò per inſtrumenta,admittitur in ciuitate iſta,ſcilicet,cum
dicit tabellio in preſentia talium teſtium feciſſe talem hæredem,& hæc reliquiſſe,& illa.
at hoc quod in ciuitate iſta admittitur, eſt de conſuetudine. ſecus enim ſecundum ius:
qui teſtes illi qui interfuerunt, oportet quòd probent ſolemnitatem : vt per legem ha-
buimus.s̃.de fideicom.quæſtionem,ſi verò † duo veniant teſtes,& dicant quòd ille fecit
2 teſta.& inſtituit talem hæredem,& quòd ſeptem teſtes interfuerunt,probatúrne per eo-
rum teſtimonium?& dixit dominus M.quòd ſic, motus ex eo quod hîc dicitur cum di-
cit ſimpliciter,ſi doceri poteſt.nec determinatur numerus teſtium.& ita duo ſufficiunt:
vt s̃. de teſti. vbi numerus. & dixit quòd non obſtat ſi in faciendo teſtamento VII. ſunt
neceſſarij.aliud enim dicitur eſſe,cũ probatur de voluntate,vt tunc.VII.exigantur.aliud
quando de ſolemnitate.tunc enim duo ſufficiunt,vt dictum eſt.ſed B.contra.& reſpon.
ei quod dicit M.quòd non facit mentionem de numero teſtium verum eſt in fine,ſed in
principio facit.vnde illud in fine eſt repetendum.ff.de verbo.oblig.qui ſe §.vlt.præterea
omnes ll.dicunt quòd VII.teſtes exiguntur in teſtamento.& quod M.diſtinxit circa vo-
luntatem & ſolemnitatem, dixit B.nihil eſſe : quia vbicunque eſt quæſtio de voluntate
vltima eſt quęſtio de volũtate ſolemni.illa enim ſine ſolẽnitate non eſt:& ideò cum pro-
batur de voluntate vltima,ſi exiguantur ſeptem teſtes, ſimiliter exiguntur in ſolemnita-
te,quæ voluntati vltimæ ſemper debent adeſſe.

DE POSSESSIONE BONORVM CONTRA tabulas,quam prætor liberis pollicetur. TIT. XII.

L.1. LIBERI. Intellige de ſuis liberis vel emancipatis:vt j̃.de lib.pręter.maximũ.
in fine,præterea de naturalibus liberis.Reſpon. legitimis vel illegitimis tan-
tum.datur enim arrogato bono. poſſ.contra tabu. præterea intellige tam in
maſculo quam in fœmina j̃.de coll.vt liberis. *Parenti.* Idem econuerſo, quia
parenti datur contra tab.filiorum,ſi ab eis fuerint præteriti:vt inſtit.quib. mo.pig.ſolui-
tur.§. ſi quis à parenti. & gloſſa parentum id eſt, patris. nam matris habere non poteſt,
cum ab ea præteriti pro exhæredatis habeantur.ff.eod. illud.§.1. Sol.ergo ſpeciale eſt in
his, quia alij nihil conſequuntur : & hoc fit in odium defuncti qui prætermiſit officium
pietatis.præſtantur etiam relicta dotis cauſa:vt ff.de lega.præſtan.l.1.& l.virilis §.vlt. ſed
hoc hodie correctum eſt.quia non præ.ex cauſa.

1 *Alienus poſtumus olim, inſtitui non poterat.*
2 *Poſtumus, nominatim inſtitui vel exhæredari debet.*

Nomina

3 *Nomina in baptiſmo imponuntur.* 4 *Quãdo prætoribus ſua edicta, inſtituere liceret.*

POSTVMO NATO. Poſt mortem patris:ſed ante erat cooceptus.& cum natus eſt, L.2.
ipſo iure rupit teſtamentum. vel etiam pores ponere in eo qui oatus eſt poſt teſta.in
vita patris. *Qui neque hæres inſtitutus à patre.* Ideò dicit,quia ſi eſſet inſtitutus,aliud eſſet.
tunc enim ad quid tumperer teſtameotum? & certe ooo poſſet, cum inueniat ſe inſti-
1 tutum.& hoc ſi ſuus eſt.nam alienus poſtumus non † poterat olim inſtitui:vt inſtitu. de
bo.poſ.in princ.hodie tamen bene poteſt:vt ibidem continetur.intellige ergo.l.iſtam in
ſuo poſtumo,qui neque erat inſtiturus neque exhæredarus, & ita tumpit ipſo iure teſta-
mentum, vt dicit. & facit hoc ad queſtionem illam cum aliquis intrauerat monaſteriũ,
& reliquit aliquid monaſterio,runc enim non rumpit teſta. aliud enim ſi nihil : vt nota-
ui.ℨ.de epiſcop.autheot.ſi qua mulier.Haber inſtitutus oomine ſuo bo.poſ. ſecundum
tab.oon contra, niſi in caſu,& tunc nomine alieno, vel ex cura alterius habet inſtitutus
bon.poſ.contra tab.ſi enim prærerirus agnouit bon.poſ. naſcitur ex agnatione eius qui-
dam fons,ex quo deriuatur ad inſtirutum booo.poſ. contra tab. Si verò præteritus oon
agnouit,imò noluit, oec tamen repudiauit,habet inſtitutus contra rab.ſed non cum ef-
ficacia,imò tantum valet ac ſi peteret ſecuodum rab.& ita iure ſecundum tab.boo. poſ.
habebir contra tab. quod erit mirum,quaſi de albo fiat nigrũ.& prodeſt hoc, quia ſi in-
ſtitutus habebar minus virili quæ ab inteſtato comperebat,ſuppletur per talem bo.poſ.
ſi magis habuit,nocet,quia non debet habere:vt probantut hæc omnia.ff.de lega. præ-
ſtan.nonnunquam, & l.is qui in poteſtate §.ſed ſolus.& ff.de bono.poſ. contra.l. ſi poſt
mortem.§. exhæredari, & l.non putauit.§. vlt. quandoque tamen fit mirabile ſupradi-
ctum econuerſo,quia iute contra tab.bo.poſ.datur ſecundum rab.vt ff.de bo.poſ. ſecũ.
tab.l.1.§. ſi ſub condiriooe. *Nato.* Ideò dicir de nato,quia aliud eſſet ſi noo eſſet natus.
in nato enim præterito ita eſt, quòd teſta. oullum eſt ipſo iure:adeò vt ſi ipſe viuo patre
moriatur, nullus etit hæres ex eo teſta. quod à principio non tenuit. aliud in non nato:
quia ſi prætereatur, valer reſtamentum à principio donec naſcatur,& ſi viuus naſcatur,
rumpitur,niſi monſtroſus ſit natus. ſi mortuus, non rumpitur. & qnòd ita ſit in iam na-
2 to,probatur inſtit.de exhære.libe.in prin.oportet ergo quòd ioſtituatur vel † exhęrede-
tur oominatim vt hic dicir,ad hoc quòd non habeat bo. poſ. cootra tab.& oportet rite
fieri exhæredationem,ſcilicet,pure:& alia exiguntur:vt ff.de liber. & poſtu.l.3. aliàs pro
non exhæredato habetur:vr ff.eo. non putauir.§. non quæuis. cum enim ſic exhæreda-
tus eſt,non habet locum bo.poſ.cootra rab.imò querela,quæ eſt de iure ciuili.Sed qua-
liter oominatim poterit exhæredari iſte qui nondum natus eſt, cum non habeat nomẽ?
3 nomina enim † in baptiſmo imponuntur. ſed intellige quòd nominatim exhæredetur,
non quòd nomen exprimatur, ſed aliter de eo mentio fiat.ſic enim bene poteſt fieri : vt
ℨ.de liber.prærer.l.vlt.& inſtit.de exhæreda.lib. hodie aurem quantum ad partem illam
ſcilicet, quòd exhæredetut poſtumus, derogatum eſt huic.l. aliud enim de iure nouo,
quia non poteſt exhæredari niſi cauſa inſeratut. in iſto autem non poteſt inſeri : & ideò
hodie non poteſt exhæredari. *Et ſi contra tab.* Sed qualiter petetur contra tab.vel tum-
petur illud quod iam tuptum eſt?noo videtur,vt ff.de iniuſt.rup.reſt. nam & ſi ſob con-
ditione.& alia ratione,quia tabulę ſunt cõtra l.& ita ſine effectu.non ergo videtur quòd
contta rab.poſſit peti bo.poſ.vt.ff.eo.quod vulgo.Sed dic quòd illud reſtamentum non
tenet de iure,imò rumpitur ipſo iore nato poſtumo.tamen tenet fauore pupilli,vt ſcili-
cet, poſſit petere bo.poſ. contra tab.vnde de iure prætotio oon rumpitur teſta. imò va-
let.prætor enim non potuit facere tantum quantum lex vel ſenatus.nec enim licebat eis
4 edicta ſua † inſtituere niſi in abſentia ſenatotum, vt ff. de orig.iur.l.2.§. deinde. & quia
prætor oon potuit hæredem facere, nec teſtamentum tumpere. vnde de iure prætorio
tenet:& ideò per illud rumpi potuit ſi per bo.poſ.cõtra tab. Habet ergo duplex auxiliũ,
quia ipſo iure poreſt venire contra tab.vel per bon.poſ. & ita de iure ciuili vel prætorio
iuuatur:vt ℨ.de lib. præterit.l.vlt. in princ. & ſimiliter notauimus ff.de iure dot. ſi res §.
vlt. *Locum habere.* Tantum enim tenet bo.poſſ. ſecon.tab. quòd dum illa habet locum,
alia non audet mutire:vt ff.de bo.poſſ.ſecun.tab.l.1.§.æquiſſimum.non ergo admittitur
ad bo.poſſ.ſecun.tab. dum alia poteſt habere locum.nec etiam interim debet adire hæ-
reditatem.diſtingue tamen,fuerit in eodem gradu cum ventre,an non:vt ff.eod.illud.§.
vlt.& ff.de acqui.hæred.l.cum quidam.§.ſuum hæredem.

DE BONORVM POSSESSIONE CONTRA tabulas liberti quæ patronis vel eorum liberis datur.

TIT. XIII.

L.1. LICET. *Ex cauſa fideicommiſ.&c.* Et ſic videretur quòd non poſſet ſuccedere per bo. poſ. contra tab. quia de neceſſitate fuit manumiſſus. ſed contra eſt, vt hîc dicit. *Legitimæ.* Antiquitus duæ partes, hodie tertia vt inſtit. de ſucceſ. liber.

L.2. PATRONVS. *Muneribus.* Vt ſcilicet, ſibi daret, & quolibet anno aliquid. *Electu.* Et exactis, ex ſola enim impoſitione non repelletur, vt notauimus ſ. de operis liber. l.1. & l. ſi quomodo.

VNDE LIBERI. TIT. XIIII.

L.1. SI AVVS. Hæc erat dubiratio iſtius. l. quia ſi relinquat tres filios duo petant bono. poſſeſ. vnde liberi, alius nec petat nec repudiet, non accreſcet duobus pars tertij, imò tantum pro duabus partibus ſuccedunt, vt hîc, & ff. ſi pars hæred. pet. l.2.

L.2. EX TESTAMENTO. Duobus modis ponitur caſus huius. l. ne videatur fatuè loqui. vnus pertinet ad titulum, alius non: quia quod dicit, nemo poteſt, intellige nemo, ſcilicet, alius de collateralibus: quia is ordo in bo. poſ. ſeruatur, vel dicas nemo ſcilicet, alius qui ſit in gradu vlteriori, admittatur de iure ciuili ex teſta. vel ab inteſtato.

1 *Vtrum nepos, repudiata patris ſucceſſione, auo ſuccedere poſſit.*
2 *Quando nepos auo ſuccedit vt ſuus.*
3 *Per emancipationem non tollitur ius agnationis.*
4 *Proximiori in agnatis defertur hæreditas.*
5 *Vtrum in bonis filiorum detur bo. poſſ. parentibus, vnde parentes.*

L.3. QVI SE PATRIS, &c. Pone caſum quod aliquis habebat auum ex parte patris.
deceſſit ille auus ab inteſtato. poſtea pater illius nepotis emancipauit ipſum.
emancipato filio deceſſit pater. nepos eum videret ditiorem hæreditatem eſſe aui quam
1 patris, repudiauit patris hæreditatem, & vult ſuccedere † de iure ciuili auo. quæritur vtrum poſſit. & dicitur in l. iſta quòd de iure ciuili non poteſt, maxime ſi ſit emancipatus. ſed de iure præto. per bon. poſ. vnde lib. *Poſt auum inteſt.* Cui ſcilicet, auo extiterat hæres ſuus filius, hoc eſt pater nepotis. ſi enim auo pater nepotis hæres extitiſſet ab inteſtato repudiata hæreditate patris à nepote, videretur & hæreditas aui repudiata, quia in ea erat: & repudiata hæredis hæreditate videtur teſtatoris repudiaſſe. & ſic etiam de iure prætorio non ſuccederet auo, cum emancipatus eſſet, & repudiaſſet bono. poſſ. ſecus ſi agnatus. nam aliud caput poſſet ſuccedere ſibi non exiſtente aliquo in eodem gradu: ſicut notauimus ſ. quando non peten. partes. *Negat.* Intellige iſtud negare cum repudiatione. quandoque enim intelligitur & ſine repudiatione ſimpliciter negando: ſicut & ponitur ſ. de hæred. petit. ſi putas. ſed primo modo ponitur ff. ad Tertull. l. filij. Maximè emancipari, ſi ponamus quòd filium auus in poteſtate non retinuit, ſed emancipauit, nepotem in poteſtate retinuit, non poteſt eſſe verum quod hîc dicit: quia tunc nepos ſuc-
2 cedit auo de iure ciuili vt † ſuus: vt inſtit. de hæred. quali. §. ſin autem. & ſic falſum eſſet quod diceret, maximè emancipatus: quia in eo caſu in poteſtate retentus ſuccederet de iure ciuili. nec intelligi poteſt quando vtrumque auus emācipauit: quia tunc falſum eſſet propter id quòd maximè denotat in ſuo. & præterea hodie in emancipato, cum
3 per emancipationem non tollatur † ius agnationis: vt inſtit. de legit. agnat. ſucceſ. §. vlt. & ſic tamen ſecundum iura antiqua propter hoc quòd dicit maximè, & in ſuo falſum eſt in emancipato non. tamen etiam ſecundum hodierna eſt falſum: quia emancipatus hodie vt agnatus ſuccedit, videamus vtrum in alio caſu poſſet habere locum quando vtrumque retinuit in poteſtate. & certè ſic: quia tunc nepos vt ſuus ſuccedere non poteſt, cum pater eum preceſſerit in morte aui: & prætor primò ſuos vocat: vt inſtit. de hæred. qual. & diffe. §. ſin autem Sed nec etiam ſi pater vellet repudiare vt ſuus admitteretur: quia cum eſſet ſuus hæres, ſiue velit ſiue non, oportebat eum adire: vt inſtit. de hæred. qualit. §. ſin autem. vnde ſucceſſorium edictum locum in ſuis non habebat, cum ex eo quòd primi emiſerint, aliis in proxi. gradu ſequenti deferri non poſſet. nec etiam poſ-

S: in veteri libro reperimus.

ſet

4 ſet ſuccedere vt agnatus:quia proximiori † ſimiliter defertur hæreditas in agnatis:vt in-
ſtit.de legit.ag.ſucceſ.§.1.& ſic bene dicit,maximè emancipatus,quando vterque reten-
tus eſt in poreſtate:quia nec vt ſuus nec vt agnatus de iure ciuili auo poterit ſuccedere,
nec maximè vt emancipatus.fallit tamē quandoque in ſuo, & in agnato:quia & ſi vter-
que retentus ſit in poteſtate,& proximior præcedat, ſequens admittitur vt ſuus:vt ff.de
ſuis & leg.hæred.l.ſciendum.inſtit. de hæred.quæ ab inteſta.§.cum autem ff. de condit.
inſtitu.l. vltim.ff.de gradi. cog. l.1.§.quarto. In agnatione etiam quandoque eſt falſum:
quia etſi proximior pręçedat,tanquam agnato ſequenti defertur.vt inſtit.de legi.ſucceſ.
5 agnat.§.placebat.Hic poſſet quæri † vtrum in bonis filiorum detur bono. poſſeſ. vnde
parentes parentibus,liberis mortuis inteſtatis, ſicut datur liberis in bonis parētum, quia
ſunt liberi:an etiam eodem iure admittantur,ſcilicet, per bono.poſ. vnde liberi.& dixit
dominus P.quòd locum habet vel bono.poſ.vnde lib.ſcripta. vel vti vnde parentes non
ſcripta, ſed per ſimilitudinem adinuenta. dixit quòd ſicut cum liberi ſuccedunt, datur
bonorum.poſ.vnde liberi,& ideò dicta eſt.eodem modo & quando parentes ſuccedunt
filiis dabitur vnde parentes. licet enim ſecundum ordinem naturæ hæreditas filiorum
parentibus non debeatur, turbato tamen ordine debetur:vt ff.vnde liberi,ſcripta.§. vlt.
Io.viſum fuit non dari parentibus bon.poſſ.vnde parentes. & hoc probabat.per locum
à remotis:quia ſi decedat filius aut emancipatus,aut in poteſtate.ſi in poteſtate, & teſta-
tus, in caſtrenſi peculio vel quaſi, repellitur omnino pater. ſi inteſtatus, defertur eius
hæreditas patri,non tanquam hęreditas,ſed quaſi peculium, maximè ſi erat profectitiū,
ſic quòd omnino patri acquiritur:vt ff.de caſtrenſi peculio.l.2.ſi verò non habet caſtrēſe
peculium vel quaſi,& deceſſit,non potuit condere teſta. quia erat filiusfa.ſi verò erat e-
mancipatus,& contracta fiducia,tunc aut fecit teſtamentum,aut non.ſi fecit,aut exhæ-
redauit patrem, aut prætériuit.ſi exhæredauit,habet querelam.ſi præteriuit, bono.poſſ.
contra tab.vt ff.de inof.teſt.filium.& l.nam & ſi.& l.filio.§.contra tab.Si inteſtatus,cum
nullus ſit patre propinquior, admittitur per bono.poſſ. vnde legitimi.:vt inſtit.de legit.
agnat.ſucceſ.§.vlt.ſi quidem non contracta fiducia emancipauit, non ſuccedit ei, vt in
prędicto §.dicitur.Sed cum hodie per emancipationem non admittatur ius agnationis,
& quia video quòd parentibus defertur hæreditas filiorum. dici poſſet cum domino P.
quòd locum habet vtilis bonorum poſſeſ.vnde parentes,maximè per l.ff.eodem,ſcripta
§.vltim.

VNDE LEGITIMI, ET VNDE COGNATI.
TIT. XV.

CONSOBRINORVM. Conſobrini dicuntur filij duarum ſororum:vt inſtit. L.1.
de gradibus cog. §. quarto. *Agnouiſti.* Si enim non agnouiſſet, amitteretur
tempore,cum ſuccedat iure prætorio iſte conſobrinus,non de iure ciuili. ſed
tamen hodie ſublata eſt differentia talis:quia eodem modo admittuntur nati
ex ſororibus & ſimilibus.

CVM. *Propiorem ſob.* Id eſt, natum à conſobrina,ex quibus nati dicuntur ſimpliciter L.2.
ſobrini:& de his dicemus.j.communia de ſucceſ.non poſſe.hodie contra,cum nul-
la ſit inter eos differentia:vt ſuperiore.l.proxi.notaui.

NEPOTIBVS. *Succeſſio defertur.* Et etiam cum materteris ſuis ſuccederet pro vi- L.3.
rili:vt inſtit.de hæred.quæ ab inteſta.§.cum filius.

1 *Bonorum poſſeſſio quid.* 2 *Adiiſſe hæreditatē,quando quis præſumatur.*

NON *licet an tenuerit,&c.* Nam poſſeſſio hæreditatis, ſiue detentatio rerum hæredi- L.4.
1 tariarum,non eſt bo.poſ.nec aditio:quia bon. poſ. eſt ius † perſequendi retinendi-
que patrimonii,ſiue rei quæcunque fuit cum moritur:vt ff. de bono. poſſeſ.l.3.§.1. non
eſt tamen prætermittendum quòd ſi aliquis ſit inſtitutus hęres,ſi poſt inueniatur in poſ-
2 ſeſſione hæreditatis, vel rerum hæreditariarū, præſumitur † adiuiſſe;niſi probetur con-
tra.j.de repu.hæred.l.1.

CERTVM QVIDEM EST,&c. *Neminem poſſe,&c.* Hoc correctum eſt, vt ſ.dixi L.5.
l.1. *Non vrgentur.* Sicut enim nec emere nec vendere cogitur quis,ita nec damno-
ſam adire hæreditatem.j.de iure delib.nec emere.

DE SVCCESSORIO EDICTO.

Tit. XVI.

L.I. SI MATER TVA. *Propter furorem ſuum.* Intellige.l.iſtam ſic,quòd currit furioſo tempus bono.poſſeſſ. non quo ad ipſum:quia dum ipſe eſt in furore, petere non poteſt: & ideò non currit. ſed quo ad tutorem qui poterat petere. vnde ſi ipſe non agnoſcat poſt factus ſanæ mentis,currit ei,& datur alij in gradu proximiori.& ſic ſoluitur contra.ff.de bon.poſſ.fur.mu. furio. l.1.& ff.e.l.1.§.furioſi. *Patrui magni.* Talem gloſſam appoſuit hîc dominus.R.impropriè hîc patruus vocatur, cum non ſit ſibi agnatus. ſed videtur quòd propriè ponatur,cum non dicat ſolum patruum,ſed patruum magnum: & qui eſt matri patruus,mihi eſt patruus magnus:vt ff.de grad.cog.l.1.§.quarto & l.iuriſconſul.§.patruus.

L.9. SI AVIÆ. Pone quòd aliqua domina haberet duos fratres, & præterea habebat nepotes. deceſſit alter fratrum relicto filio, deceſſerunt & nepotes. frater auiæ qui ſupereſt inuenit ſe ſcriptum hæredem in teſtamento falſo iſtorum nepotum, & ita credidit teſtamentum illud eſſe verum, & ſe eſſe hæredem: & ſic ex teſtamento tali adiit hæreditatem. poſtea deceſſit ab inteſtato non petita bonorum poſſeſſ.quare ſi ſic adiit hæreditatem ex teſtamento falſo quod credebat eſſe verum: vtrum per hoc præiudicetur filio alterius fratris quin ex ſucceſſorio edicto poſſit petere bon .poſ. in bonis nepotum, & dicit quòd non.ſi verò is qui erat in quarto gradu conſtitutus,ſcilicet,frater auiæ,cognita falſitate teſtamenti,ex edicto petiit bo.poſ. tu qui es in quinto gradu conſtitutus, non poteris admitti. *Eorum ſucceſ.po. vendi.* Cum enim ex tali teſtamento falſo adita fuerit hæreditas,nec præiudicauit ſibi nec alij:quia pro non adita habetur:& ideò non tráſmittitur:vt ff.de hæred.petit.legitimam,& C.de cadu.toll.§. pro ſecundo.& §.in nouiſſimo. *Nam ſi is quem quarto.* Sed quomodo frater auiæ dicitur nepotibus eſſe in quarto gradu: quoniam iſti nepotes erant in quarto gradu matri ſuæ,ergo auiæ in ſecundo, & ita proauiæ in tertio: ergo filiis proauiæ, hoc eſt fratribus auiæ, in quarto. & ita frater auiæ erit in quarto gradu his nepotibus. & bonum eſt ita procedere: quia cum quæritur de gradu, ſemper currendum eſt ad ſtipitem:vt ff. de grad.cogna.genera. & per hoc etiam patere poteſt quòd filio alterius fratris auiæ eſſent in v. gradu.alij alio modo dixerunt: vt quia iſte nepos eſt in primò gradu matri ſuæ, in ſecundo auiæ, & auia eſt in ſecundo fratri ſuo, & ſic dixerunt in grad.eſſe fratrem auiæ nepotibus auiæ: quia prius habebas duos gradus,& modo duos inter auiam & fratrem ſuum.ſed primo modo procedere melius eſt.

Sic in veteri libro reperimus.

DE CARBONIANO EDICTO.

Tit. XVII.

1 *Quæſtio ſeruitutis,in tempus pubertatis differri debet.*
2 *Lex aliquando dat conſilium.*
3 *In extraordinariis bono.poſſ.non currit tempus,niſi mota controuerſia.*

L.I. SI TIBI,&c. Caſus iſtius.l.duobus modis poteſt intelligi,aut quòd impubes conueniat, aut quòd conueniatur. In conuento ſic pone quòd aliquis impubes poſſidebat hæreditatem alicuius,quem dicit ſuum patrem fuiſſe. veniunt alij fratres defuncti,& dicunt iſtum nō eſſe ſuum filium,imò ſeruum, vel ſuppoſitiuum:& ita mouent ei,&matri fortè nomine ipſius quæſtionem de ſtatu.ſed ſiue vtrique mouetur quæſtio,ſiue filio tãtum,habet dilationem,quæ illi qui ſic mouent quæſtionem agant petitione hæreditatis contra impuberem,vtrum poſſint. & dicit imperator quòd nimis properãt:quoniam iſte impubes debet eſſe in bon. poſſeſ. dum eſt in pupillari ætate ex beneficio iſtius edic.Carboniani.& debet ſatiſdare.nam ſi non ſatiſdederit,aduerſarij poſſidebunt pro parte hæreditatem, & ipſe pro alia parte, donec factus ſit
1 pubes. quæſtio † autem ſeruitutis debet differri in tempus pubertatis, & ſecundum iſtã poſitionem ita expone verba. *Mouetur quæſtio directo.* Non contradicendo. *Vendicat.* ſ. contradicendo & retinendo.retinebat enim res hæreditarias,& dicebat ſe filium. *Data.*

Sic in manuſcripto reperimus.

Id eſt,

Id eſt, confirmata, quia poſſidebat. In cõueniente poni poteſt ſic, quòd hæreditas impu-
beris poſſidebatur ab aliquibus. impubes petit eam hęre. petit. alij dicunt ipſum non eſſe
filium, & de ſtatu mouent quæſtionem. dicit lex iſta qnòd ſanius erit conſilium, ſi petat
Carbonianam bono. poſſ. quam ſi ageret hæredit. petit. vendi. quoniam ibi plene opor-
tet probare ſę eſſe filium, quod difficile eſt in Carbooia. boo. poſ. vt ff. eo. l. 3. §. cauſæ. Si
tamen non vult acquieſcere cõſilio imperatoris, & prætor viderit ſibi vtile, ſtatim pete-
2 te vel probare ſe eſſe filium, ſtatim poterit hoc facere: vt ff. eod. l. 3. §. duæ autem. & ſic †
dat lex conſilium ff. de rei vindica. is qui deſti. & ſecundum hanc poſitionem, mouetur
quæſtio contradicenda. *Vendicat.* Id eſt, vult vendicare, directe non contradicendo.
Datam. Intellige propriè cum ipſe non poſſideret. debet abſtinere ergo nunc à pet. hære.
cum ſibi non expediret, & ſatiſdare, & ſic petere Carbonia. bo. vel ſi non vult ſatiſdare,
poſſidebunt aduerſarij pro parte, & ipſe pro alia. & quæſtio ſeruitutis differretur vſque
in tempus pubertatis. *Præmaturè* Id eſt, nimis maturè: vt ff. de colla. bo. l. 1. §. ſi impube-
rem. *Cum.* Id eſt, quia. *Satiſdatione impleta.* De qua ſatiſdatione loquitur hîc? dominus
Py. voluit dicere de vtendo fruendo arbitrio boni viri, arg. ff. vſufru. quemadmo. ca. l. 1.
Sed non eſt ita, imò debet præſtari cautio de bonis reſtituendis, ſi apparuerit impube-
rem noo eſſe filium in tempus pubertatis: vt ff. de colla. bon. l. 3. §. emancipatus filius. & ſi
non ſatiſdat, adoerſarij poſſidebunt, & ipſe. *Portionem quam vendicat.* Medietatem quã
petebat. nec tamen alentur aduerſarij de bonis, niſi ſint de liberis. tunc enim ſiue ſatiſ-
dederit, ſiue non, ille cui de ſtatu mouetur quæſtio, cum eo debet poſſidere, vt ff. eo. ſed
ſi. nec eſt huic l. contra. ℣. de ordi. l. 1. quia ibi loquitur in petitorio iudicio, puta rei vendi.
vel hæred. petit. vbi ſtatim tenetur probare: vt ff. eod. l. 3. §. miſſum. aliud in poſſeſſorio:
vt in Carbonia. poſ. ſicut hîc dicit, præterea intellige quæ ſuperius dicta ſunt, quando de
ſtatu & de bonis mouetur quæſtio. ſecus ſi de ſtatu tantum, & non de bonis. tunc enim
non ex Carboniano haberet dilationem, ſed ex conſtitutionibus: vt ff. eod. l. 3. præterea
intellige dilationem iſtam vſque in tempus pubertatis dari, non ob hoc quòd tunc pe-
tat eam bono. poſſeſ. ſed propter hæredi. petit. io ordinariis enim bonorum poſſeſſioni-
bus, vt in ſecundum tabul. vode liberi, currit tempus ex eo quòd quis ſciuit ſibi de-
3 latam eſſe hæreditatem. in † extraodinariis ex eo quòd mora eſt controuerſia: vt ff.
quis ot. in bono. poſſeſ. l. vltim. & ff. eodem. l. 3. §. vltim. agnoſcet ergo Carbonia. bono.
poſſeſ. ſine præſentia alterius partis, & ſine contradictione aliqua, dicendo hoc iodi-
ci, ſicut notauimus ſuprà, qui admit. ad bono. poſſeſ. l. 1. nec præiudicat alteri, quia res
inter alios &c. poſt cum venit tempus pubertatis ſi velit probare ipſum non eſſe filium,
poteſt.

CARBONIANVM EDICTVM. Id eſt, beneficium Carboniani edicti. *Indubi-* L. 2.
tato matrimo. Semiplene. ſi enim modicum quid pro puero fecerit, eſt admitten-
dus: vt ff. eo. l. 3. §. 1. *Cuſtodito partu.* debet enim venter inſpici, & ita partus cuſtodiri. ſi
non eſt paſſa cuſtodiri ventrem mulier, non habebit locum hoc edictum: quia edictum
de ventre inſpiciendo derogatorium eſt huius edicti: vt ff. de veotre inſpicien. l. antepen.
Probata legi. Intellige ſi ſic prima facie videatur. & ſic præſumptiuè probatur quòd ſe fi-
lium dicit. *Rebus interdum vtatur alienis.* Ideò dicit, quia poſſet eſſe quòd non eſſet hæ-
res: quia ſi probatum eſſet ipſum non eſſe filium, interdum vſus eſſet rebus alienis, nec
repeteretur aliquid niſi calumnioſè feciſſet: vt ff. ſi veotris oomine per calumniam. l. 1.
§. intereſſe.

VNDE VIR ET VXOR.
Tit. XVIII.

MARITVS ET VXOR. *Pro antiquo iure.* Per bono. poſſeſ. vnde vir & vxor. L. 1.
hodie per cooſtitutiones, vt hîc & ℐ. authentic. præterea. & ℐ. de bon. mater. l.
pen. *Fiſco excluſo.* Et hoc ſi vir non fuit de corpore decurionum. tunc enim
præferretur corpus vxori & fiſco: vt ℐ. de hæred. decurionum. & hoc intelli-
ge quando viro mortuo poſt annum contraxit matrimonium. ſi enim intra, non ſucce-
deret quia vltra tertium gradum non ſuccedit iure cognationis: vt ℣. de ſecun. nupt. l. 1.
ita ſuccedebar de iure antiquo, qualiter autem de oouo, audi per auth.

PRÆTEREA,&c. *Coniunx.* Id eſt, vir. Superſtes, id eſt, vxor. *Imputatur autem & legatum in talem portionem.* Vt ĵ. authentic. de exhiben. §. quoniam, & vt liceat matri & auiæ. §. quia verò legem. nec obſtat quòd ibi diſtinguit maritum ab vxore quia corrigitur per authent. vt fratrum filij. §. vlt. & hoc in ſumma circa finem.

DE REPVDIANDA BONORVM POSSESSIONE. TIT. XIX.

L.1. EMANCIPATVS. Patet ergo quòd velamento abſentiæ patroni cauſæ rurſus ad finitam redire queſtionem fruſtra conatur, vt hîc, vt ſ. de poſtulan. velaméto.

L.2. FILIO NON LICET. Sed filij negligentia noceret patri, ſi intra ſtatuta tempora non peteret hæreditatem vel bono. poſſ. nec patrem certiorauit, quia in acquirendis præiudicare poteſt patri: vt ff. quis or. in bo. poſ. l. vlt. Si autem bo. poſ. erat futura aduenticio peculio, neque pater repudiauerit in fraudem filij, vel econuerſo quo minus cuiuis eorum quæratur pleno iure ſucceſſio: vt ĵ. de bo. quæ lib. l. vlt.

DE COLLATIONIBVS. TIT. XX.

1 *Veteri iure, ab inteſtato ceſſabat collatio.* 2 *Vtrum ſimplex donatio ſit conferenda.*

L.1. EMANCIPATOS. *Teſtamento.* Bene dicit de teſtamento, quia ſecundum ve-
1 tera iura † ab inteſtato ceſſabat collatio: & hoc vetus ius corrigit authentic.
ſecundum M. nos vero dicimus quòd non corrigit, vt ibi notauimus. *Et ex eo*
ſucceſſionem, &c. Secus enim ſi nolent habere hæreditatẽ, quia tunc nullo mo-
do conferent donata. & idem in datis ſecundum iſta iura. ſed hodie contra eſt: vnde ha-
bes hîc authentic. aſſignatam. EX TESTAMENTO, &c. *Et aliorum datorum.* Do-
natorum nomine intellexit M. & P. data ob cauſam, vt dotes & donationes propter
nup. & donationes ſimplices. & ita dixerunt corrigi l. illam veterem, quæ dicit ſimpli-
cem donationem non eſſe conferendam, niſi donator id dixerit, vel niſi in vnum dona-
2 tio propter nuptias, vel in filiam dos, in alium autẽ vel aliam collata † ſit donatio ſim-
plex: vt ĵ. eo. l. penul. ſed noſtri doctores nomine datorum non intellexerunt ſimplicem
donationem, ſed data ob cauſam authentic. enim loquitur indiſtinctè, & ideò veteris. l.
diſtinctio ſublata non eſt, quia non debet recedi à veteri iure, niſi per aliud corrigatur:
vt ĵ. de appel. l. præcipimus.

L.2. SI PATER, &c. *Promiſerat.* Secus ſi dediſſet: vt ĵ. eo. l. dotis. *Liberentur.* per acceptilationem.

1 *Pactum de futura ſucceſſione non valet.* 2 *Scientia æſtimari non poteſt.*

L.3. PACTVM *quod dotali improbatur.* Quia eſt † de ſucceſſione futura, idem ſi de non ſuc-
1 cedendo: vt ſ. de pact. l. vlt. & ĵ. de inuti. ſtip. ex eo. Sed videtur contra ff. ſi à parente
quis. l. vlt. §. ſi parens. dic ibi quòd loquitur in parentibus, hîc autẽ in liberis, qui non ita
facile repelluntur ſicut parentes: vt ff. vnde liberi. ſcripto §. vlt. Vel ibi loquitur quando
habebat legitimam: hîc autem minime. vel dic quòd aliud eſt quando pactum fit de ta-
bulis non rumpendis. tunc enim obſtat doli exceptio, vt ibi. aliud autem eſt quando pa-
ctum fit ne regreſſum habeat ad bona, vt hîc. ſi tamen ita paciſceretur, quicquid mihi
obuenerit ex bonis illius, & ille de cuius hæreditate pacti ſunt, accommodauerit aſſen-
ſum & voluntatem ſuam vſque ad mortem valebit: vt ſ. de pac. l. vltim. & videtur l. iſta
arg. ad hoc quod fecit quidam ſcholaris cum pater nollet ſibi mittere pecuniam fortè
inſtigatione fratrum ſeu nouercæ, receſſit. & aliqua ſumma accepta de bonis patris, con-
uenit ne aliquid peteret de hæreditate paterna. reuerſus eſt ad ſtudium, & ſtuduit dili-
genter: mortuus eſt pater ab inteſtato. vult filius venire ad ſucceſſionem eius non obſtã-
te illo pacto improbato. & videtur quòd poſſit per l. iſtam. & ad hoc facit ſupra, de inoff.
teſta. ſi quando. §. illud. Sed an teneatur conferre quod accepit quęritur. & videtur quòd
non, arg. ff. fam. erc. quæ pater & ſ. fam. erc. ſed videtur contra. ſ. de inoff. teſt. omnium §.
vlt. ſed ibi loquitur in militia quæ vendi poterat: & ideò quod ex ea conſecutus eſt, con-
2 fertur. ſed ſcholaris ex prædicta pecunia conſecutus eſt † ſcientiam: quæ quidem con-
ferri vel æſtimari non poteſt: vt ff. de var. & extraordin. l. 1. §. eſt quidem. non ergo tene-
tur ad collationem, vt dixi.

1 *Dos aduentitia non confertur.*

FILIÆ

FILIÆ,&c. *Si vel ab inteſtato.* Vel querela rumpatur teſt. vt ☞. eo. vt liberis. *Vel contra tabulas.* Fallit hoc de contra tabulas in caſu, ff. de colla. dotis. ſi fuerit. *Seu aduenticiam.* Hodie nulla † aduentitia confertur: vt ☞. eo. l. vlt. *Qui in familia defuncti non ſunt.* Forte nec ſui, nec emancipati, vt ☞. eo. ſi emancipati. L. 4.

1 *Quando maritus ad inopiam vergere dicatur.*

DOTIS,&c. Pater ergo quod non tenetur exigere dotem à viro, etiam ſi eam conferre debeat: ſed tanto minus feret, non computabuntur neceſſariæ expenſæ. Vel ſi maritus facto diuortio factus fuerit non ſoluendo, vt ff. de colla. dot. l. 1. §. cum dos. Authent. QVOD LOCVM *habet, &c.* Et ſic lege autheot. ad inopiam vergente. Dominus meus dimittit iſtud, ad inop. verg. & addidit, malè vtente ſua ſub. quia hæc ſunt verba in corpore authent. §. vlt. ſed ille qui ita poſuit, conſideravit verba legis veteris, ☞. de iure dot. ver. non autem. Sed quando dicemus quod vergat † ad inopiam? eſtne hoc verum ſi dedit vnum denarium de bonis ſuis? & certè ita non eſt intelligendum, imò ſecundum vulgi opinionem, quando dicunt homines, iſte facit malè factum ſuum, arg. ff. de fund. inſtru. & inſtr. leg. cum de lanionis. §. aſinam molendinariam. *Inuito patre.* Videtur contra ☞. de bo. quæ lib. l. vlt. ſed hic ſpeciale eſt fauore dotis. *Et cum maior, &c.* Dicitur autē maior ſecundū arbitrium iudicantis, cum non ſit lege expreſſum, vt ff. de iu. del. l. 1. in fi. L. 5.

EA DEMVM. *Exceptis quæ ab ipſis alii debentur.* Iſta enim excipiuntur vt æs alienū, ff. eod. l. 2. Præterea intellige de debito purè, ſecus ſi ſub conditione, vt ff. eo. l. 2. Item debet deduci caſtrenſe peculium vel quaſi, vt ff. eo. l. 1. §. nec caſtrenſe. & alia multa quæ enumerantur in ſumma huius tituli, §. item debet deduci. & §. ſequen. huic l. aſſignatur contra. ff. de colla. dot. in adoptione. Sed dic quod ibi inſtituta fuit ab alio, non à patre: Vel dic quod illud intelligendum eſt cum hac determinatione, ſcilicet, quando præcepit in teſtamento, vel non. L. 6. *In manuſcripto, deeſt lex filiam, 7. eiuſdem tituli.*

SI SOROR. Patet ergo quod ab inteſtato tenetur ſoror dotē conferre, & ſi non contulit, & æquam portionē de bonis cum fratribus accepit, & ſic eos feſellit, illud quod deducta ratione ſua plus accepit, debet reſtitui, nā & cum promiſſa eſt à patre dos, ipſo decedente ab inteſtato, pro portionibus ſuis fratres debent liberari, vt ☞. eo. ſi pater. L. 8.

1 *Emancipati, emancipatis non conferunt.*
2 *Emancipati, ſuis omnino conferunt.*
3 *Profectitia tantum conferuntur.*
4 *Differentia inter ſuos & emancipatos, quando locum habet.*
5 *Aduentitia non conferuntur.*

SI EMANCIPATI. *Collatio ceſſat.* Niſi in profectitio peculio, vt ☞. eod. filiæ. & ita reſpon. ad l. contra. ff. de coniung. cum emancip. lib. l. 1. §. vlt. Vel intellige quod non ſunt emancipati à patre, ſed ab alio, de cuius ſucceſſione non tractabatur: patet ergo per legem iſtam, quod emancipati † emancipatis non cōferunt, idem in his qui nec ſui ſunt, nec emancipati: quia eadem ratione ipſi multo magis inter ſe non conferunt, emācipati ſuis † omnino cōferunt, vt in hac l. §. ſi autē. & ☞. eo. ea demum. & ☞. eo. nec emācipati. Sin emancipatis conferunt, ſed non omnia, quia nō aduentitia, ſed profectitia tantū, vt ☞. eo. filię. §. nec dubiū. Item nec ſui, nec emancipati ſuis profectitia tantum, vt ☞. eo. l. illā. Item ſui nec ſuis, nec emancipatis, ſed non omnia, quia profectitia † tantum, vt ☞. eod. filiæ. §. nec dubium. hoc iure veteri, hodie idem credo in primis perſonis: nec obſtat authen. de hęred. ab inteſt. ven. §. nullam. quia non eſt differentia quo minus ſui per conſtitutiones vt emancipati & econuerſo ſuccedant, licet olim non facerent. Eſt tamen differentia in expugnatione teſtamenti inter † ſuos & emancipatos: vt inſtit. de exhær. lib. in princ. & quantum acquiſitionem. Nullus enim dicit acquiri hodie patri per emancipatum filiū: & quantum ad vocandum in ius, vt ☞. de in ius voc. qui in poteſtate. In ſeruis verò & in cæteris verum eſt † quod aduentitia non conferunt hodie, vt ☞. eo. l. vlt. Item hodie ex teſt. & ab inteſtato, vt ☞. eo. l. 1. auth. ex teſtamento. L. 9.

1
2
3
4
5

A PATRE. *Vrgeri non poteſt.* Quia in hoc punitur qui non vult conferre, quod denegentur ei actiones hæreditariæ, ſed hic nihil habuit de hæreditate niſi tanquam extraneus legatum. L. 10.

POSTVMO RVMPENTI. Ergo fuit natus, nam ſi nondum natus eſſet, non teneretur conferre, vt ☞. eo. l. vlt. L. 11.

FILIÆ. *Licet maneat in ſacris.* Scilicet, vinculis patris, nam ſancta debet videri perſona patris filio. *Neque caſtrenſe.* Neque quaſi, vt ☞. de bon. quæ liber. l. antepenult. L. 12.

Habere non poſſint. Ita erat ſecundum vetera iura : hodie diſtinguitur, fuerit aduenticiũ, an profectitium.aduentitia enim non conferuntur,ſed profectitia,vt j.eo. l.vlt.

L.13. SI DONATIONE. Aſſignatur contra.s̃.familiæ erciſcund.filiæ. Solut. Diſtinguendum eſt vtrum voluerit dare filiæ, vel haberet in peculio , aut conferens in ea vltimũ arbitrium,aut vt extraneo:id eſt,benè merito:primo caſu confert, vt hîc, in aliis non, vt ibi.Sed ſi dubitetur quomodo voluerit ei prouidere , præſumitur quòd hæredi, cùm omnia quæ acquirimus,eo voto videamur acquirere,quòd filiorum noſtrorum ſint. Vnde ſi dedi ei,videtur quòd tanquam conferens in ea vltimum arbitrium, vt ff.vnde liberi.ſcripto.§.vlt.

L.14. SI MARITVS. Pone caſum quòd aliquis deceſſit relicto filio , & filia dotata : filius illius habebat vxorem,& ex ea filium,ſuccedit ab inteſtato patri ſuo cum ſorore ſua. Poſtea deceſſit iſte filius,& ſucceſſit ei filius ſuus nepos,ſcilicet,aui quondam qui deceſſit ab inteſtato.Quæritur vtrum matertera teneatur ei dotem conferre,ſicut & pater filio,& videtur quòd ſic.

L.15. NEC EMANCIPATI. *Pro hæreditaria diuidunt portione.* Si verò relinquatur filio emancipato,poſt mortem ſuam fideicommiſſum relinquatur: vt ff.eo.l.1.§.ſi emancipato. & §.ſequ.

L.16. FILIAM SVCCEDENTEM. Fuit ergo hæres cum fratribus ſuis patri inteſtato:vnde denegabitur ei actio famil.erciſc.niſi dotem conferat: ſecus ſi legatum peteret vel fideicommiſſum:vt s̃.eo.à patre.

L.17. VT LIBERIS. *Id eſt aut teſtamento, &c.* His modis quos hîc enumerat , dicitur quis decedere inteſtatus. *Pro tenore præcedentium legum.* Sed quis eſt ille tenor?& dixerunt quidam,ſi pater dedit, vt habeat in peculio. Aliud ſiue benè merito,vel in vltimum conferens arbitrium,ſed hoc non placet:quia diſtinctio illa locum habet tunc in his qui in poteſtate ſunt:alius enim non habet peculium, vt s̃.de inoffic.teſtam.l.vltim. Dico ergo quòd tenor ille eſt quia non conuenientur niſi dictum eſſet expreſſum , vt j. eod.l.penult.

L.18. LIBERÓS. *Ad ſimilitudinem cæterorum.* Videretur contra propter excellentiã principis.

1 *Nepotes ex filia veteri iure ſuccedunt cum diminutione.*

2 *Hodie verò ſine diminutione.*

L.19. ILLAM MERITO. *Et ex mortua filia.* De filia dicit tantùm:vnde diſtingue,quia ne-
1 potes ex filia ſuccedunt cum diminutione † tertiæ partis cum patruis vel auunculis. Tacet ergo de nepote ex filio,vnde illi alio modo ſuccederent , quia fortè ſine diminutione:non autem diſtinguendum in matre , quia relicto filio vel filia, & ex mortuo filio vel filia nepotes vel neptes ſuccedunt cum diminutione:vt j.ponit. Et ita non diſtinguit vtrum relinquat ex filio vel filia,aut numeri nepotibus relictis. *Vel ſi qua.* Modò ponit in matre. *Ex mortuo verò filio vel filia.* Et ita non diſtinguitur in matre. *Cuiuſcunque ſexus.* Relictis. *Sed palàm erat.* Et ita non dubitabatur , quia palàm erat, &c. *Tertiam*
2 *partem.* Iſtud hodie correctum eſt,quia † non ſuccedunt cum diminutione tertiæ partis,vt hîc dicit auth. Sed hoc quidam dixerunt correctum,inſtit.de hæred.quę ab inteſt. §.vlt.& ſiue dicatur per authent.eſſe correctum , ſiue per illud, non eſt multum curandum. *Quam pro eo vel ea mortua perſona dedit , ſimiliter conferre.* Hoc facit pro opinione domini M.qui dixit hæreditatem filijfamiliâs ad filios pertinere , non ad patrem.Quomodo enim diceret eos debere conferre vbi ſuccederent ? Sed dic quòd hîc loquitur de emancipatis:ſi enim eſſent in poteſtate,ſiue habeant filios ſiue non, bona ad patrem redirent,vt notauimus s̃.de rei vxor.act.§.maneant. Nec eſt contra. ff.de colla.dot.l.1.§.ſi ſit.quia hæc corrigit illam:vel illud intelligas in dote data nepti,non matri neptis.

sic in veteri libro reperimus.

1 *Simplex donatio,quando conferenda.* 2 *Regulariter ſimplex donatio nõ confertur.*

L.20. ILLVD. *Vt omnia quæ in quartam portionem,&c.* Regula iſta locum habet intèr viuos, non in relictis:illa enim in quartam computantur,non tamen conferuntur ab inteſtato,vt s̃.famil.erciſcund.ſiqua. *Quæ occaſione militiæ.* Lucrum eorum quæ acquiruntur ex militia debet æſtimari,detracto ſcilicet onere : aliàs enim non intelligeretur lucrum: vt ff.pro ſocio.mutus.& ita ſoluitur contra. ff.de collat. bon.l.1.§.ſed an id quod. *Ad hæc.*

hæc. Id eſt, iuxta hæc, caſu dicet: quare non dicet è contrario, ſed hoc modo non dicit: imò potius facit ad hoc quòd regula teneat è cõuerſo. Recitando ergo dicit ea quę dicit, non quòd ita debeat obtinere, & corrigit hoc poſtea ibi, ſi quid huiuſmodi, &c. Cùm *Sic in vet. reperimus*
1 dicat † ſimplicem donationem eſſe conferendam in hoc etiam prædicto caſu, quem ſuperius recitauerat, & ita patet quòd corrigatur hoc: patet etiam quòd regula non tenet econuerſo, cùm ſimplex donatio conferatur, non tamen computetur in quartam. *Eò quòd ſimplex donatio.* In prædicto enim caſu, quando aliquis dotem & donationem propter nuptias, tenetur ille qui tantummodò ſimplicem donationem accepit conferre, nec
2 poterit ſe excuſare ob hoc quòd ſimplex donatio † aliàs non confertur, niſi donator hoc dixerit tempore donationis: non enim habet locum in primo caſu quando alter confert dotem & donationem propter nuptias, & alius tantùm habet ſimplicem donationem, aliàs enim non conferretur donatio, niſi donator hoc expreſſiſſet. Et facit ad quæſtionẽ talem, ſi alter dotem habeat & ſimplicem donationem, alius dotem tantummodò, poſſet quæri vtrum teneatur conferre illam ſimplicem donationem, & videtur quòd non, cùm lex iſta loquatur quando non poterat aliud conferre, & alius conferebat ei, tunc enim tenetur conferre. Erit ergo aliud quando poteſt aliquid cõferre, vt in hoc caſu, qua ſufficiet ſi dotem conferat, & non donationem ſimplicem, niſi donator hoc dixiſſet tẽpore donationis, vt dicit in fine iſtius legis.

VT NEMINI. Patet per Liſtam quòd ea quæ patri non acquiruntur, non conferũtur, quare profectitia conferuntur, & non aduentitia, vt ꝟ. not. l. filiæ. L. 21.

DE TESTAMENTO MILITIS.

TIT. XXI.

1 *Ius accreſcendi quomodo locum habeat in caſtrenſibus.*

FRATER TVVS, &c. Patet ergo per legem iſtam, quòd ſi duo inſtituantur, vnus in paganicis, alius in caſtrenſibus bonis, quòd primus iure accreſcendi non poterit caſtrenſia, ſi alius nolit ea habere. Et eſt ratio, quia duo videntur teſtamenta, & duo hæredes ſic inſtitutione facta, vnde non datur inter eos actio familiæ erciſcund. vt ff. familiæ erciſc. §. 1. Si verò inſtituatur vnus in præ- L. 1.
1 dio ruſtico, alius in vrbano, vel in vncia, alius in duabus † habet ius accreſcendi, vt ff. eo. ſi certarum. §. 1. & ꝟ. eod. quanquam. *Quæ in paganico.* Id eſt, quę habebat tanquam quilibet villam, à pago, quod eſt villa. *Quæ in caſtris reliquit.* Id eſt, quæ acquiſierat in caſtris cauſa militiæ. *Sed ab inteſtato.* Non accreſcetẽt ergo bona caſtrenſia ei qui inſtitutus eſt in paganicis, ſed eis qui veniunt ab inteſtato deferuntur: & ſi frater iſte veniat ab inteſtato, deferuntur ei: ſiue alius, & tunc ipſe repellitur. *Modò ſi in eius loco, &c.* Si enim eſſet inſtitutus in eius locum vulgariter & directò poſſet admitti. *Ad te pertinere voluiſſe.* Quod ſemper præſumitur.

MILES. *Quòd ſi extraneum ſcripſit hæredem.* In paganicis, & alium in caſtrenſibus, ſecundum Io. tunc enim non habet locum ſucceſſio ab inteſtato, alij contra: quia diſtinxerunt vtrum commilitonem inſtituerit in caſtrenſibus, & tunc videtur voluiſſe quòd ea tantùm bona ad eum pertineãt, in aliis admittitur ſucceſſio ab inteſtato. Si verò non commilitonem ſed paganum, tunc nedum caſtrenſia videtur ad eum pertinere velle, ſed etiam paganica. Sed Io. dixit quòd ſiue cõmiles inſtituatur in caſtrenſibus tantùm, ſiue in paganicis, ſiue paganus in caſtrenſibus vel paganicis tãtùm: quòd ea de quibus nihil dixit teſtator, pertinent ad ſucceſſionem ab inteſtato, nec aliquis amplius de- L. 2.
4 bet habere quàm datum ſit ei, & ſic ab inteſtato veniẽs admittetur, vt dixit lex ſuperior proxima.

QVANQVAM. *Non ſubiiciantur.* Ex toto: ſubiiciuntur enim in quibuſdam caſibus ſicut & in ciuilibus pagani, vt ꝟ. eo. l. prox. & l. capta. & ff. eo. l. neque enim. §. depor. & §. ſi ſeruum. & l. in fraude. 1. reſp. §. vlt. L. 3.

SI RVFINVS. *Datis clauis.* Aliàs eſt litera, latis clauis: aliàs, laticlauij. & erat nomen dignitatis, vt ff. de donatio. inter vir, & vxor. quod adipiſcendæ. *Lege definitis.* Scilicet, xx. *Cauſam manumittend.* Puta quia erãt pater frater alumnus, ex his cauſis L. 4.

approbatis in conſilio poteſt minor manumittere, ſicut dicit hîc in milite, & idem in quolibet, vt inſt. quib. ex cau. manumit. §. eadem. & ibidem continetur quòd hodie poterit in teſtamento manumittere qui habet XVIII. ann. quaſi media via, &c. de iure nouiſſimo poteſt quàm citò teſtari.

L.5. EX TESTAMENTO MILITIS. Siue intra annum miſſus. intra annum enim pro eadem habetur ac ſi eſſet in militia: vnde & ſi in teſtamento non ſint niſi duo teſtes, ſufficiunt, vt ff. eod. Lucius. *Honeſtè.* Aliud ſi inhoneſtè, aliàs non haberet hoc beneficium. vt ff. eod. quod conſtitutum. & l. quod dicitur. de cauſaria loquitur, ff. de his qui notantur infamia. l. 2. *Niſi lex ſpecialiter eos prohibuit.* Veluti ſi ſit mulier de qua ſit turpis ſuſpicio, vt ff. eo. miles. §. mulier. vel ſeruus pœnæ, qui tamẽ vtiliter videtur inſtitutus, ſi tempore mortis teſtatoris inueniatur, vt ff. eo. neque.

1 *In vulgari ſubſtitutione tacita pupillaris cõtinetur.*
2 *Ratio inæqualitatis, quando non conſideratur.*
3 *Vtrum in fideicommiſ. ſubſtitut. admittatur priuilegium militis.*
4 *Miles puberi poteſt ſubſtituere per fideicommiſſum.*
5 *Miles hæredem ex tempore & ad tempus inſtituere poteſt.*
6 *Subſtitutio directa, ad fideicommiſſariam trahitur.*
7 *Nemo contra ſe teſtes cogitur inducere.*
8 *Subſtitutionum diuiſio & definitio.*
9 *Vulgaris in tacitam & expreſſam diuiditur.*
10 *Item cur ita dicatur.*
11 *Pupillaris à quibus fieri poteſt.*
12 *Expreſſa vulgaris habet in ſe tacitam pupillarem, & e contrario.*
13 *Breuiloqua cur ita dicatur.*
14 *Itémque exemplaria.*
15. *Compendioſa quæ dicatur.*

L.6. IN TESTAMENTO. Lex iſta ponitur in duobus caſibus, ſcilicet, in teſtamento pa-
gani & militis: & gratia militis tractat de pagano, vt appareat in quo miles ſit priuile-
giatus, & differat à pagano in teſtamento ſuo. Dicit ergo quòd aliquis paganus fecerat
teſtamentum, & inſtituerat duos hæredes, ſcilicet filium ſuum impuberem, & alium pu-
berem, facta inſtitutione ita ſubiunxit, vos inuicem ſubſtituo: impubes ille filius extitit,
& deceſſit in pupillari ætate. alius pubes ſubſtitutus vult ei ſuccedere, dicit mater defun-
cti quòd iſte non eſt admittendus: ratione enim inæqualitatis dicit quòd hîc habet lo-
1 cum tantùm vna ſubſtitutio, ſcilicet vulgaris: & licet aliàs contineretur † in vulgari ta-
cita pupillaris, non tamen ita eſt, cùm iſte impuberi ſuccederet in duobus caſibus, im-
pubes autem non ei in vno: & ita quod obſeruaretur in toto quo ad totum, debet ob-
ſeruari in parte quo ad partem, & ſic expulit illum puberem in teſtamento pagani ma-
ter. Sed quid dices in teſtamento militis? & certè dicit idem ibi, niſi probatum fuerit mi-
2 litem velle admittere puberem vulgariter, & pupillariter impuberem. tunc enim † non
habetur ratio inæqualitatis, ſi euidenter appareat, & hoc ex priuilegio militis. Vnde non
eſt mirum ſi dicamus alio modo in militis teſtamento, quàm pagani circa puberem,
quia & circa puberem dupliciter & directò poteſt ſubſtituere in perſona ſua, quod alij
no licet niſi per fideicommiſſum. *Qui non miles fuit.* Sed paganus. *Altero.* Scilicet,
pubere. *Non potuit.* Scilicet, pupillariter. *Iiſdem verbis.* Sic, ſubſtituo vos inuicem.
Quo vtrique pari ratione potuit ſubſtitui. Id eſt, in vulgarem caſum: tantùm ergo in vno ca-
ſu habet locum, vt ĩ. de impuber. & aliis ſubſtitutionibus. l. 2. & l. quamuis. *Poſteaquàm
hæres extitit patri.* Ergo non habet locum de cætero vulgaris. *Subſtitutione inuicem facta.*
Vt ſuprà dixit in teſtamento pagani: ſic, ſubſtituo vos inuicem. *Ex ſubſtitutione.* Pupil-
lari & tacita. *Contẽdas.* Cùm conueniatur vel agat. *Licere militibus.* Hæc illa ratio iu-
ris, de qua prædixit. *Etiam hæredibus.* Nedum in iſto caſu. *Extraneis.* Inſtitutis hære-
dibus. *Poſteaquàm hæredes extiterint mortui, ſubſtituere.* Directò, ſic dicendo, talem pube-
rem hæredem inſtituo, & quandocunque deceſſerit, ſubſtituo ei talem: & tunc eſt com-
pendioſa. Vel etiam poteſt dici exemplaris, ſi ſic ſubſtituat: ſi moriatur intra quinque vel
x. an. ſicut enim expirat pupillaris adueniente pubertate, ita & iſta adueniente tempore
illo. Licet ergo non rogauerit ipſum quòd per fideicommiſſum reſtituat poſt mortẽ, ſed
directò, ſic ſi ſubſtituat ex directa ſubſtitutione, priuilegio militis admittitur ſubſtitutus:

in

3 in fideicommiſſaria † enim non admittitur priuilegium ſecundum nos, aliud ſecundum
alios: quia quidam voluerunt intelligere, & in hac opinione erat dominus Py. quòd in
4 hoc habet miles priuilegiũ, quòd † puberi poteſt ſubſtituere per fideicõmiſſum, & pro
his videtur facere, ff. de vulg. & pup. ſubſtitut. centurio. & j. de impuberum. l. precibus.
ſed ſalua pace non benè dixerunt, quia in hoc eſſet priuilegiatus miles, cùm quilibet paganus
poſſit hoc facere: vt inſtitut. de pupillari ſubſtitut. §. vlt. Vnde non intellige quòd
directa trahatur ad commiſſariã, ſicut illi, imò directa remanet directa: & in hoc habe-
5 bit priuilegium miles, vt s. notauimus. Poteſt enim † hæredem inſtituere ex tempore, &
ad tempus, & teſtamentum condere, & decedere pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus *ſic in veteri*
vt ff. eod. in fraudem. §. miles. & l. miles ita hæredem. Habet ergo priuilegium in directa *libro reperi-*
ſubſtitutione, quam poteſt facere puberi & impuberi. Si obiicias de lege illa, centurio. & *mus.*
6 de alia, precibus. quæ dicunt directam trahi † ad fideicommiſſariam: Reſpondeo, ibi
mater erat in medio, contra quam eius fauore non admittitur iure directo illa ſubſtitutio
directa. Vel dic quòd fecerat impuberem hæredem, & ſubſtituit ei ſic, quandocunque
filius meus hæres non erit, ille ſit hæres. Hæc ſubſtitutio directa valuit vſque ad tẽpus
pubertatis, poſtea trahitur ad fideicommiſſariam: & ita ſatis habet lex quòd vſque
ad pubertatem valuit illa ſubſtitutio, & directò. Aliud autem eſt quando puberem inſtituit
hæredem, & ei vult ſubſtituere directò, quia in eo habet locum directa ſubſtitutio.
Sed tibi. Id eſt, à te: ſcilicet ſubſtituto. Loquitur enim de cohærede, qui vendicabit hæreditatẽ
ex ſubſtitutione: ſi velis dicere quòd ſit datiui caſus, & quòd alius probet iſti ſubſtituto,
quis probabit ei hoc? credíſne quòd mater probet in vtroque caſu voluiſſe teſtatorem?
non eſt credendum, cùm contra ſe probaret, & potius ſibi inutile quàm vtile: ne-
7 mo enim contra ſe † teſtes cogitur inducere, vt s. de teſtibus. nimis graue. Reſolue ergo
in ablatiuum, vt s. dixi, & talis cõſtructio fit tota die cùm dico tibi, & ſimilia. Sed ad ma-
8 iorem euidentiam huius legis ſciendum, quòd ſubſtitutionum † alia vulgaris, alia pupillaris,
alia breuiloqua, alia exemplaris, alia compendioſa. Vulgaris eſt, quæ fit verbis negatiuis:
ſicut, ſi ille hæres non erit, ille alius hęres eſto, vel per æquipollentia. Poteſt enim
eſſe quòd affirmatiua ſint verba, æquipollent tamen negatiuis: vt cùm duos puberes inſtituo
hæredes, & illos inuicem ſubſtituo, hæc verba non poſſunt intelligi niſi negatiuè:
vt ſi alter non fuerit hæres, ſubſtituatur alius. & ideò æquipollent negatiuis: & quamuis
9 ſit affirmatiua, erit vulgaris. Diuiditur autem hæc † vulgaris in tacitam & expreſſam: &
hoc dic vt in ſumma de impuberum, & aliis ſubſtitutionibus. §. vulgaris diuiditur. Dici-
10 tur autem ideò † vulgaris, quia fit à quolibet de vulgo, & cuilibet, dum tamen & hic te-
11 ſtamentum facere, & ille ex teſtamento capere poſſit. Pupillaris † dicitur, quæ fit impuberi
à patre, vel auo, vel proauo, vel aliquo aliorum qui habent eum in poteſtate: & ſic
non fit cuilibet de vulgo, vel à quolibet, quia à patre, vel auo, vel ab his tantùm qui habent
in poteſtate, & impuberi tantùm quem habent in poteſtate, non alij: & fit verbis
affirmatiuis: vt, filius meus impubes ſit mihi hæres, & ſi hæres fuerit, & mortuus fuerit
12 in pupillari ætate, talem ſubſtituo. Non tamen prætermitto, quia † expreſſa vulgaris, vt
cùm dico, ſi mihi hæres non erit, habet in ſe tacitam pupillarem, & pupillaris tacitam
vulgarem, & admittitur ſubſtitutus, niſi mater repellat eum, vt j. de impub. precibus. Vel
niſi ſit inæqualitas perſonarum, vt s. in caſu poſuimus. De breuiloqua habes hic cùm
13 dicit, vos inuicem ſubſtituo: & dicitur † breuiloqua, quia ſub breuibus verbis plura cõprehendit,
vt ſi ſic duos impuberes ſubſtituam, erunt quatuor ſubſtitutiones: vnde &
appellatur reciproca, vt ff. de vulgar. & pupil. iam hoc iure. Exemplaria dicitur quæ fit à
14 parentibus liberis furioſis, vel mente captis: & dicitur exemplaria, quia † ad exemplum
pupillaris fit. Sicut enim illa expirat adueniente pubertate, ita & iſta adueniente ſanita-
15 te, vt j. de impub. humanitatis. Compendioſa eſt † quæ fit ſub compendio verborum,
ſic quandocunque deceſſerit filius meus, ille ſit hæres. & hęc fit à milite, & ſub tali compendio
continetur pupillaris expreſſa & fideicommiſſaria, vt hæc omnia benè tractantur,
in ſumma de impuberum aliíſque ſubſtitutionibus.

EX HIS VERBIS, *Do, lego.* Conculcatio verborum. *Vendicare tibi libertatem non* L. 7.
potes. Imò non valet legatum, j. de legat. ſeruus. *Sed dandæ libertatis animum habuit.*
Quod præſumitur: nec intellige q ob hoc conſequatur libertatẽ quòd dixit Fortunato

liberto meo,&c.Sufficit enim ſi dicat, Fortunato lego. Fit enim liber propter legatum ei in teſtamento relictum à milite:vt j.auth.vt liberti de cætero.§. ſi quis autem libertũ. magis tamen præſumitur quòd habuit animum manumittẽdi: & ita facit pro Io.vt notauimus ſ.de iur.& fact.ignor.l.cùm teſtamentum.

L.8. CERTI IVRIS. Patet ergo quòd miles ad tempus poteſt inſtituere hæredem, vt notauimus ſ.de milit.teſt.& dicitur ff.eo.in fraudem.§.miles.aliàs contra.ff.de hæred.inſt.l.hæreditas ex die.

L.9. SICVT CERTI. *Tacitè eum,&c.* Hodie contra,quia oportet quòd cauſa inſeratur vel dic quòd priuilegium eſt militiæ. *Ad ſucceſſionem venire, &c.* Niſi cùm fuit hoc animo,vt quiſquis ſibi filius eſſet,exhæres eſſet,vt ff.eod.qui iure.

L.10. SI *cum vel in vtero.* Patet ergo quòd ſi miles inſcius prætereat eam quæ in vtero eſt, quam falſo tumore credidit eſſe mortuam,quòd per hoc nõ videtur exhæredaſſe:ſed ſi filiam appellauit,& ei legauit,nec inſtituit,videtur exhæredaſſe.

L.11. CAPTATORIAS *inſtitutiones.* Vt ſi inſtituerit quem Titius voluerit: eſt enim captatoria,cùm in alterius voluntate ponatur: vt ff. de hæred.inſtitu. ille. & l.illa.& l. captatorias.

L.12. IN *teſtamento militis.* Fac vim in eo quod dicit militis, vt ff.eod. ad veterani. Nec eſt contra.ff.ad Trebellian.l.1.quia Trebellianum non habet locum in teſtamento militis quantum ad quartæ detractionem, ſed quo ad alia. *Tueri te potes.* Hodie niſi fecerit inuentarium, tenetur vltra vires: vt j. ad legem Falcidiam. authentic. ſed cùm teſtator.

L.13. VT MILITIBVS. *Succeditur à fiſco.* Niſi ſint cognati vſque ad quintum gradum, vt ff.de veteran.ſucceſ.l.1.& diſtingue hîc an propter commune delictum ſit damnatus miles,vt quia eſt deportatus, vel damnatus in metallum, quod auferret cuilibet teſtamenti factionem,& tunc non licet ei teſtari, vt ff. de veteran. ſucceſ. l.1.an propter militare,de quo legitur per totum titulum de re milita. Et tunc ſubdiſtinguas vtrum de fide rupta ſit damnatus,vt quia non ſeruauit fidem domino ſuo, & tunc nullo modo liceat ei teſtari.An ex alio quia alienauit arma ſua,vel ſimilia,vt tunc ſiquidem de caſtrẽſibus teſtetur tantùm,ita tamen,ſi iudex ei in ſententia conſenſit,vt ff.de leg.3. ſi quis in principio.§.miles.& ff.de iniuſt.rupt. teſta. ſi quis.ſi verò de non caſtrenſi,non poſſit:vt hîc.& ff.eod.l.militati.

SI A FRATRE. Patet ergo quòd licet non contineat teſtamentum militum iuris obſeruationem,quòd nihilominus valet,nec habet locum ſucceſſio ab inteſtato.

1 *Miles tribus modis teſtari poteſt.*

L.14. MILITES. Tribus modis poteſt quis † miles teſtari: vno dum eſt in militia,vel etiã
1 ſi honeſtè fuerit miſſus,intra annum,vt ſ.eo.ex teſtamento. Et tunc cum duobus teſtibus poteſt condere teſtamentum, vt ff. eod. Lucius. Alio dum eſt in exercitu & in bello decedit in campo: tunc enim ſine aliquo teſte literis ſanguine rutilantibus in vagina,aut in clypeo,aut in puluere ſcribendo gladio poteſt teſtari,vel quocunque modo, dummodò appareat,vt hîc.Tertio dum redierit de militia, & exiſtunt in domibus ſuis, ſicut quilibet homo, & tunc tanquam quilibet debet teſtari, vt infrà, eodem. ne quidam.

L.15. SCRINIARIIS. Videtur huic legi contra. ff.eod.l.vlt. Sed hic non erat in hoſtico, id eſt,in exercitu deprehenſus,vt ibi. Tunc enim habet apparitor priuilegium vt miles.Vel dic quòd ibi loquitur de his qui iurauerant ſe non euitaturos mortem propter ſalutem Reipub.

L.16. NE QVIDAM. Patet ergo per legem iſtam, quòd ceſſante cauſa ceſſat effectus: vt & not.ſ.eod.milites.

L.17. LICET. *Propter priuilegia militum.* Id eſt, quia conceſſa eſt ei dignitas tribunatus,& ſic eſt miles,licet Imperator ſciuerit ipſum inhabilem,nõ poteſt teſtari vt miles: nec hoc priuilegium habebit ex eo quòd miles eſt, vel ex eo quòd conceſſa eſt ei dignitas militiæ,vt not.ſ.de diu.teſcr.ſacrilegij. *Sapientum hominum.* No.quòd ſapientis eſt poſſe facere teſtamentum.

QVI TESTAMENTVM FACERE POSSVNT, vel non. TIT. XXII.

QVAMQVAM, &c. Patet ergo quòd ſocietas omnium bonorum nõ impedit quin aliquis poſſit facere teſtamẽtum, nec etiam impedit hoc in diuerſa ſucceſſione. L.1.

SI IS QVI. *Anteuenit.* Quàm iudicium ex quo mors aut deportatio ſequeretur: & vt plenè habeas huius legis ſententiam, diſtingue ſicut diligenter diſtinguitur in ſumma j. de his qui mortem ſibi conſciuerunt. L.2.

SENIVM. *Teſtamentum facere non poſſe.* Nec volente patre, niſi de caſtrenſi peculio, vel quaſi: vt ff. de donat. cau. mor. l. tam his. L.3.

SI FRATER PATRVELIS. Scil. filius patrui. *Cùm facere teſtamentum non potuit.* Neque tutore auctore: tutor enim perſonæ ipſius datur eo, vt viuenti illi prouideat, non etiam morienti conſular. L.4.

EVNVCHIS. Eunuchi dicuntur ſpadones & non caſtrati: vt ʒ. de eunuchis. in ſumma. L.5.

SI QVIS FORTE. Patet ergo quòd idem ſeruatur in Imperatore, quod in qualibet alia perſona, quia ſicut alio inſtituto hærede volũtas poterat mutari, ita & in Imperatore. L.6.

CVM HÆREDES. *Ius commune.* Imò habent quandam prærogatiuam, quia licet moriatur Imperator antequàm cedat dies legati, nihilominus tranſmittitur ad hæredes, vt ff. de legat. 2. quod contra. *Imperatori.* Hoc idem in Papa. L.7.

HAC CONSVLTISSIMA. *Per nuncupationem.* Si enim in ſcriptis diceretur fieri, non eſſet neceſſarium omnia patefieri teſtib. vt j. de teſta. hac conſultiſſima. *Hæredum nomina.* Hoc, ne propter ſolum nomen poſſit oriri ambiguitas. Quid enim ſi Galopreſium inſtituat, qui nuſquam inuenitur, niſi hic? *Palàm.* Quòd intelligantur, vt ff. de teſtamẽtis. hæredes. *Sed tabularij manu conſcri.* Et ita non fiet omnino ſine ſcriptis: ſed primò omnia ante teſtes debet declarare. Et in hoc differt à teſtamento in ſcriptis, poſt redigetur in ſcriptis, vt hic dicit: quandoque fit nuncupatiuum, quod nunquam in ſcriptis redigetur. *Duxerint ordinanda.* Et ita mirabile erit quod idem in codicillis obſeruabitur. *At cùm humana, &c.* Iſtud ar, nihil aliud addit niſi hoc quòd cæcus ſub obtẽtu ſeptem teſtium non habet neceſſe facere teſtamentum, vt ſcribatur teſtamentum coràm eiſdem teſtibus, & eodem loco & tempore, licet id ſuprà dixerit, vt ex interuallo igitur etiam alio tempore ſcribi poterit teſtamentum: deinde iterùm teſtibus vocatis legetur & ſignificabitur, & à cæco probabitur. *Octauum adhiberi teſtem.* Ergo tabularius computabitur in numero teſtium qui hic exiguntur: ſic vt j. authent. de fide inſtrum. §. oportet. & ff. de teſta. l. Domitius. *Teſtandi licentia.* Id eſt, non ergo concedimus tantùm cæcis, imò & alij ſic poterunt teſtari ſi voluerunt: ſed ita debent facere cæci, vt fraus poſſit repelli. L.8.

FVRIOSVM. Diſtingue ergo vtrum furioſus quis inductis ſuis fecerit teſtamentum, & compleuerit, an in ipſo actu teſtãmenti morbo tentus, primo caſu valet, ſecundo non. L.9.

1 *Mutus & ſurdus, quando teſtari poſſunt.* 3 *Itemque peritus literarum.*
2 *Naturaliter ſurdus, teſtari poteſt.*

DISCRETIS *ſurdo & muto.* Id eſt, diſcretione habita inter ſurdos & mutos. Et nota breuiſſimè quid in l. iſta continetur, quia ſi quis ſurdus, & mutus naturaliter, id eſt, ab origine, nam quilibet habet de natura vt audiat & loquatur: nam poteſt teſtari. L.10.
1 Si verò non ſit hoc à natura, ſed morbus ſuperueniens † vocem abſtulit, & aures cõcluſit, tunc ſi ſcit literas poteſt teſtari, ſi verò tantùm quis ſit † ſurdus, licet naturaliter liberè poteſt teſtari, ſecundum quòd Iubentio Celſo qui multum ſciuit de Phyſica, placuit. Si ſuperuenit morbus, ſine dubio poteſt, ſi quidem aures apertæ ſunt, lingua penitus impedita. Aliud enim ſi non penitus, vt inſtit. eod. §. item mutus. Si peritus † eſt literarum, poteſt ſcribere teſtamentum ſine diſtinctione, ſiue naturaliter inſit morbus, ſiue ſuperuenerit.

L.11. NEMO *ex lege quam nuper.* Suprà de collatio.l.pen. ibi eſt l.quam nuper dicit ſe promulgaſſe.

L.12. OMNES *omnino,&c.* Datur ergo per l.iſtam poteſtas condendi teſtamenta his qui habent quaſi caſtrenſia peculia,& confirmatur per aliam conſtitutionem quæ præſtat immunitatem quetelæ de inoffic.talibus teſtamentis,vt ſ.de inoffic.teſtamen. cum antiquis.

Sic in veteri libro reperimus, tamen legendum eſt ordinentur.

DE TESTAMENTIS, ET QVEMADMODVM teſtamenta aperiantur. TIT. XXIII.

L.1. TESTES SERVI AN LIBERI. Licet inhibeatur teſtamentum ſeruis & mulieribus,& hoc circa confectionem teſtamenti,vt inſt.eo.§.teſtes. Hic tamen non propter hoc quòd adhibitus fuit ſeruus, vitiatur teſtamentum, ſi tamen credebatur liber, vt hîc dicit: multum enim facit communis opinio, vt hîc:& ita facit ad illud generale,opinionem ſpectandam. & aliàs ff. ad Macedon. l.3. in princ.& ff.de offic.præt. Barbarius. Sed tamen non credo quòd teſtificari poſſit pro teſtamento,quia liberi tantùm teſtantur,vt ſ.de teſtib.quoniam liberi. Si dicat aliquis, quid ergo proderit hæredi huiuſmodi teſtimonium? Reſp. Vt dixi,cenſetur validum teſtamentum,& in numero ſeptem teſtium habetur, & prodeſt hoc,quia poterit probari ſolemnitas teſtamenti,vel per confeſſionem aduerſarij,vel per ipſam ſcripturam.

1 *Teſtamenta quomodo aperiri debent.*
2 *Qui rem caſu amiſiſſe aſſerit,caſum probare debet.*

L.2. PVBLICATI. Hæc publicatio fiebat olim coram magiſtro cenſus,hodie verò fit in
prouinciis apud moderatores earum, vt j.authent.1. eod. teſtamenta. & fit in hunc
1 modum. Aperitur enim †teſtamentum,& teſtes iurant ita verum eſſe ſicut in inſtrumē-
to continetur,& fit inde aliqua ſcriptura ex qua legata & fideicommiſſa præſtantur: &
omnia quæ relicta erant in teſtamento, valent amiſſo etiam teſtamento per caſum,caſu
2 tamen probato,vt hîc dicit. Et ſic probat caſum aliàs qui † caſu dicit rem amiſiſſe, vt ff.
ſi quis ex arg.§.vlt. Vel quod verius eſt,credo quòd non habuit hîc neceſſe caſum probare,quia ex quo publicatum eſt teſtamentum,fides ei habenda eſt omnino, proinde ac ſi eſſet originale ſiue authenticum, vt auth. vt fratrum filij.§.illud quoque. & ff.de adm. tut.chirographis.& j.auth.de inſt.cau.§.ſi verò nihil. Nec obſtat quod dicitur j.auth.vt ſpon.larg.& hoc quoque modo.ſ.de edend. procurator.& ff.de fid.inſtr.l.2. quod dic vt ſ.de eden.auth.ibi poſita. Et quod hîc dicit,probatur ſ. ex voluntate. non enim habuit neceſſe, vt ſ.dixi.

L.3. EX IMPERFECTO. *Nihil tamen tam proprium eſt, &c.* Vt ſ.de legib. & conſtitut. digna vox.

L.4. SI IN NOMINE. *Nihil officit veritati.* Ita eſt in propriis nominibus, ſecus ſi in nomine ſpeciei erraſſet, vt ff.de legat.1.l.3.

L.5. NEQVE PROFESSIO. *Veritati præiudicauit.* Errauit enim: & ideò non præiudicat veritati, vt j.de hær.inſt.ſi pater. & l.nec apud. Sed videtur contra.ff.de hæred. inſt.nemo.§.frater.Reſp. Ibi loquitur quando inſtituebat & ſciebat non fratrem:aliud ſi credebat,& non eſſet, vt hîc dicit.

L.6. VERBA. *Nihil ſe cuiquam donaſſe.* Aliud ſi dixiſſet aliquid ſe donaſſe, vt ff.de dona. ex hac.

L.7. ERRORE SCRIBENTIS. *Mutilari.* Id eſt, reſcindi. *Quamquam deſit,hæres eſto.* Fortè continebat, Lucius hæreditaris meæ. Vel fortè hoc ſolum erat ſcriptum, Lucius:ſed teſtator benè dixit,hæres eſto. Et ideò tenet teſtamentum,ſed contra.eſſet ſi teſtator hoc non dixiſſet, vt ff.de hær.inſt.l.1.§.qui neque.& §.ſin autem.& l.quotiens. Licet quidam voluerunt dicere quòd ſi dicat Lucius tantùm,quòd valet inſtitutio, & hoc per literam iſtam,& per l.ff.de hær.inſt.l.1.§.vlt. Sed Io.contra.& intellexit l.iſtam, ſicut dixi,quando teſtator plenè dixit,ſed tabellio omiſit,& ſic non cōtradicit nobis, nec pro eis facit. Ad aliam dic quòd malè intellexerunt:ſunt enim ibi tres negationes, Marcellus non inſubtiliter non putat hodie procedere:non inſubtiliter,i.ſubtiliter non putat, &c. quia duæ negationes faciunt vnam affirmationem,& ſic Io.contra illos expoſuit.

CASVS

CASVS *Maioris*. Ita conſtrue, aduerſus timorem contagionis, quæ contagio teſtes deterret ratione maioris caſus & noui contingentis. *Aliquid de iure laxatum eſt &c.* Pone caſum quando aliquis de teſtibus in confectione teſtaméti propter caducum cecidit ad terram, alij propter morbum qui eſt cõtagioſus, fugerunt. poſt redierunt, quando ille fortè ſurrexerat: & ſic non vno contextu teſtificati ſunt. hoc ratione morbi, & eius quod de nouo cõtingit, aliquid de iure laxatum eſt: quia aliàs vno contextu teſtes voluntatem deficientis audire debent. licet ergo interponatur aliquid, de iure tenet. arg. contra. ff. eo. qui teſtamento. §. vlt. & l. heredes. §. vltim. L.8.

SI NON SPECIALI. patet ergo ꝙ teſt. nõ valet niſi in cõſpectu teſtatoris teſtimoniorũ officio functi ſint teſtes, niſi hæc iuris obſeruatio per priuilegium eſſet relaxata. L.9.

SI TESTAMENTVM. *Reſcindi non oportet.* Sicut nec ſententia reſcindi poteſt per reſcriptum imperatoris. L.10.

NON IDCIRCO. *Subtractum probatur.* Videtur contra, quia vitioſum eſt: ſed non eſt vitioſũ, ꝙ ſolẽnitas deficiat, ſed quia fuit ſubreptũ. vndi diuerſimodè ſumit' vitioſũ. L.11.

SI VNVS *de ſeptem. anulo.* Hodie habemus ſigilla in quibus eſt ſculptum aliquid. ſed hîc loquitur de anulis. nec intellige de illis ſigillis. vnde quære anulum, & cum eo ſigna, ſic quòd appareat forma, & imprimatur in cera. *De his autem quæ interleta.* Quæritur, ſi aliquid ſit deletum in teſta. vtrum totum vitietur. & certè non vitiatur per hoc: vt ff. de his quæ in teſt. delen. l. vlt. ſecus ſi in aliqua parte ſui aliquid appareat falſitatis. *Vel ab aliqua falſi.* Vel caſu: vt infra eod. l. vltim. L.12.

TESTANDI CAVSA. Dicit. l. iſta. ꝙ aliquis dicebat de ſuo ad voluntatẽ ſuã teſtari ſe poſſe: & rephẽditur hîc, quia nõ debet ita de ſuo teſtari, ꝙ iuri publico derogetur. L.13.

NON CODICILLVM. Probant euidenter. ſimile habes. ff. de repud. hered. l. vlt. L.14.

QVONIAM *indignũ. Momẽta verborũ.* Subaudi ſeruari. ſ. ꝙ cõtinua oratione inſtituat. L.15.

NON DVBIVM. *Si ſua ſponte agnouerit.* ſ. promittendo, vel ſoluendo per triennium alimẽta, ſciens minus ſolemnem voluntatẽ. alioquin ſi extra iudicium approbo quod fecit pater meus, non videtur quòd ſibi præiudicet: quia nec alimentis præiudicatur niſi poſt triennium: vt ĩ. de fideicommiſſ. l. 1. & in l. illa. l. ſi veritas. L.16.

TESTAMENTA. *Quòd diuerſis hoc &c.* Quia dixit, audite teſt. meum vel definitionẽ. quæ idem ſignificant, cum ſuperflua non noceant. ſecus quandóque: vt ff. de fideiu. fideiuſſor. & ita. & §. ſi quis ſtip. contra. ff. de ſeruit. leg. l. pro parte. §. vlt. & de regul. iuris actus. & vnum generale dicit, Vtile per inutile non vitiatur. aliud totum contra. L.17.

TESTAMENTA *omnia.* i. quæ in ſcriptis conduntur, & etiam ſine ſcriptis. *Ceteráque.* Vt inſtrumenta cõtractuum, ſi conceſſerunt contrahentes vt inſinuentur inſtrumẽta, & profiteãtur ea ſub geſtis monumẽtorum, quatenus priuetur nequitia & corruptione & falſitatibus: vt ĩ. authen. de inſtru. cau. §. ſi vero. nihil aliud ita erat ſecũdum vetera iura, vt omnia teſtamenta referebantur apud magiſtrum cenſus: ſed hodie aliud eſt, vnde habes hîc authen. ALIIS CIVITATIBVS. Apud defenſores catum. L.18.

1 *Præſentia imperatoris in teſtamento, quid operatur.*

OMNIVM *teſtamẽtorum. Superare videatur.* ſ. illud quod inſertũ &c. *Inter tot.* i. multos. *Etiam conſcientiam principis.* Quia imperator interfuit cõfectioni illius teſtaméti: quare habetur pro publicato, & tanquã ſi heres ex eo petiiſſet bon. poſ. & hoc † ex priuilegio imperatoris, de quo nõ eſt præſumendũ quòd eat ſolus, imo ſemp comitatus nobiliorib' viris, ſicut diximus de actione ꝙ comitata ſit ſ. de eden. l. edita. quo ad alia tamẽ nõ dico ꝙ iſte habeatur pro herede qui ex tali teſta. petit hereditatẽ, ſicut ĩ. not. *Nec de eius vnquam ſucceſſione.* Actiuè intellige, quia ſucceſſit alteri. *Teſte.* i. atteſtãte toto iure. ſic fit expoſitio inſtit. de pub. iud. §. itẽ lex Cor. de ſic. *Si vltimũ cõprobatur.* Eo ipſo ꝙ nõ ꝓbatur contrariũ. & hoc eſt quod ſequitur, nec cõtra &c. ſ. tit. 1. l. ſi is. *Cum pro herede age. eun. ſuf. & ius omne &c.* Datur enim hereditas plenè per teſta. plenius per mortem, pleniſſime per aditionẽ. *Cui.* i. quibus: quia ſ. in plurali locutus erat. & habes contra. ſ. de in ius voc. l. vlt. *Et poſſit teſtibus approbare.* Ex hoc videtur quòd ſolus imperator non ſufficeret. quod verũ eſt, licet quidã contradicant, & quædã verba in hac. l. velle videãtur, vt eſt in princ. l. ibi, qui nobis &c. Sed hoc plus eſt vbi imperator interuenit, quia teſt. ꝓ publicato habetur, vt ex ſuperioribus colligitur, vt ſ. diximus. Itẽ quia nõ habet neceſſe petere bo. poſ. etſi aliàs haberet etiã hodie: vt ff. de iniu. rup. teſt. poſtumus. & aliàs etiã vt in sũma ſ. vnde cog. cõtinetur. L.19.
1

L.20. NOLVMVS. *Voluntates.* Per aliàs non ſolemnes, vt ſtatim dicet. *Præcipimus.* In hoc
caſu. *Si cum ſcriptæ &c.* In hunc modum falſo.

1 *In ſubſcriptione teſt. quid contineri debeat.*
2 *Quibus modu teſtamentum ſignari poteſt.*
3 *Ex imperfecto teſtamento, non tenet volũtas defuncti.*
4 *Per poſteriorem imperfectum, non tollitur prius ſolemne.*

L.21. HAC CONSVLTISSIMA. *Inuolutam.* ſ. linteo: vt ff. eod. ad teſtium. §. vlt. quidam
dicunt inuolutam .i. obſcuram propter obſcura verba ibi poſita. *Iuſſus ſcribere.* Huic
verbo adicitur quod dicitur. j. eod. iubemus. ſed videtur contra. j. eod. cum antiquitas. §.
vlt. vel illud, & cum ſua propria manu ſcripſit totum teſt. hoc eſt alter. verior tamen vi-
detur prima ſententia. *Nullo actu.* ſ. contrario, vel penitus extraneo. hoc tamen fallit in
caſu ex neceſſitate in caſu: vt j. eod. cum antiquitas. & ſ. eod. caſus. *Subſcribere.* In ſubſcri-
1 ptione † autem debet contineri nomen teſtis cuius teſt. ſignauit: vt j. eod. l. pen. *Signaré-*
2 *que &c.* Signare autem poſſunt omnes vno † anulo. nam & ſi ſeptem anuli ſunt vna ſcul-
ptura, hiis ſignari poteſt teſtamentum. Item alieno anulo ſignare poteſt quis: vt ſ. eod. ſi
vnus. & inſtit. eo. §. poſſunt. Item ſignare poſſumus anulo, ſi tamen habeat characterem:
vt ff. eod. ad teſtium. §. ſignum autem. Item videntur tabulæ ſignatæ ſi tabulis linteo co-
opertis ſigna impreſſa ſunt: vt ff. eodem, ad teſtium. §. vlt. Item ſignare poſſumus lino &
cera propria: vt inſtit. de pupilla. ſubſtit. §. ſi quis. quod quidam ſimpliciter ita intelligũt,
vt ſi alieno lino ſignetur, quòd non valeat. nos verò aliter. dicimus enim quòd poſſim vt
teſtis ſignare alieno. & quod dicit proprio, ſic expone .i. ſeparato ſiue diuiſo. *Finem autem*
teſtamenti &c. Videtur contra. j. eod. cum antiquitas. §. pen. Sed dic quòd nõ obſtat: quia
ibi nõ dicit quòd ſubſcriptio debeat fieri in medio. ſed ſi in caſu neceſſitatis quem ibi po-
nit, fiat, dicit quòd nihilominus valet teſt. generaliter tamen in fine, vt hîc. & voluerunt
quidam dicere ex eo quod hîc dicitur, ſigilla ita fore ponẽda vt iungatur prima pars anni
domini cum inferiori, & ibi omnia ſeptem ſigilla ponentur. ſed certè ſecundum eos non
celaretur quod ſcriptum eſt in teſtamento, teſtibus, imò aperiretur: quod lex tamen iſta
dicit fieri poſſe vt celentur omnia quæ in teſtamento continentur, teſtibus. Item ſecun-
dum eos legi & inſpici poſſet pupillaris ſubſtitutiu. quod fieri negat. l. vt inſtit. de pupilla.
ſubſtit. §. ſi autem. dicas ergo ſigilla ita fore ponenda, vt ex vtraque parte maxima ſint po-
nẽda ſpacia: & prima pars anni domini iungatur cum inferiori: & ibi tres lineæ chordulę
imponantur, vbi ſigilla contineantur. ex vtraque verò parte duæ chordulæ imponantur:
& ita omnia erunt clauſa & celata prout dicit. l. iſta *Ex imperfecto autem &c.* Patet ergo
quod tamen non debet voluntas defuncti ex imperfecto teſt. niſi inter liberos. & hoc ſi
ſubſcribatur à parente. & quandóque ſine ſubſcriptione procedit. & ita habes hîc duas
authen. vna incipit, ſi modo. & alia, quod ſine. quidam tamẽ habent, illud autem ſi modo
ſ. fam. erciſc. ſed tamen quia melius cõcordat cum alio, hîc legit dominus meus. & intel-
lexerunt dominus B. & Io. iſtas authen. cum teſtamentum condidit pater in ſcriptis. ſi e-
nim teſta. conderet ſine ſcriptis, cur exigeretur ſubſcriptio, cum nulla præceſſit ſcriptu-
ra? ideo. l. veterem dixerunt ſeruandam quando pater ſine ſcriptis teſtatur, vt quoquo in-
dicio poſſet probari eius voluntas, duobus tamen teſtibus maribus vel fœminis: vt ff. de
milit. teſt. Lucius. 1. reſpon. licet aliàs repellantur fœminæ: vt ff. de. teſt. ex eo. derogatur
ergo prædictæ. l. de teſta. quæ generaliter loquebatur in vna ſpecie teſtamentorum tan-
tum .i. in eo quod cõditur in ſcriptis. M. verò putabat huic. l in totum derogatum, vt ho-
die pater minus ſolemniter teſtari non poſſit, niſi ſubſcriptio fiat ab ipſo. vel à liberis, vel
declaret per conſequentiam, vt hîc: & exigebat numerum quinque teſtium in imperfe-
cta voluntate: quia & extraneis dicit poſſe legari. hoc autem non rumpitur, vt dicit ſe-
quens authen. & videtur pro opinione M. facere in corpore authen. in princ. quòd ſiue
teſtetur pater ſine ſcriptis, ſiue in ſcriptis, quòd ſubſcriptio exigatur. & licet B. & Io. opi-
nio magis de conſuetudine obſeruetur, quòd quomodocúnque pater oſtendat volunta-
tem ſuam vltimam inter liberos primo teſtamento præiudicetur, vt ſi non ſubſcribat in
3 nuncupatiuo teſtamento. patet ergo per ea quæ ſupra dicta ſunt, quòd ex † imperfecto
teſtamento non tenetur voluntas defuncti. & hoc intellige niſi ſit teſt. militis: vt ff. de mi-
lit. teſt. l. 1. 2. & 3. & ſ. de milit. teſt. ſi teſtamentũ à fratre. & l. ſeq. Item fallit. j. eo. l. pen. & in
liberis, vt hîc dicit. ſed nec videtur quòd inter liberos tatũ ſit vel firmũ, quia teneret da-
tio tutoris, nec eſſet confirmatio neceſſaria, quod l. dicit eſſe, vt ff. de cõfir. tut. l. q̃ à patre

Reſpond.

Reſpond. non tenet inter liberos iure teſta. ſed ad hoc vt ex eo teſtamento iteretur iu. fac. proinde ac ſi eſſet ſolemne: & iudex voluntatem teſtatoris ſequetur in diuiſione. nō tamen teſtatus, ſed potius inteſtatus videtur deceſſiſſe: vt ſ. fa. l. vltim. & j. authen. de teſtamen. imperfec. colla. viij. & infra authen. de trien. & ſemiſ. §. & quod repe. *Iure fuerit conſummatum.* Non obſtat. ff. de acquirend. hered. Clodius §. quia. ibi, ſi viueret Clodius, bene admitteretur. ſed ibi ponit eum mortuum. nec obſtat de his quib. vt indig. heredi-
4 tas. quia cum dicit per poſteriorem † nō perfectum tolli primum ſolemne & perfectum: ſed ſi declarauit aliquem de heredibus indignum, portio ſua fiſco applicatur, niſi fortè in priore teſtamento. patet ergo quòd & ſi primum teſtamentum fuerit perfectum. ſi tamē ſcribantur in eo hi qui ab inteſtato nō veniebant, in ſecunda autem voluntate hi qui ad hereditatem defuncti ab inteſtato vocantur, & ſic ſit imperfecta poſterior ſcriptura, præiudicatur primo teſtamento ſed & hoc poterit infirmari inter liberos, ſicut dicit authen. ibi poſita Authen. INTER LIBEROS &c. *Declaret nolle ſe &c.* Ergo duo ſunt neceſſaria vt rumpatur teſtamentum prędictum. ſ. prox. authen. & quod dicit ſe pœnitere eius teſtamenti, vt ff. de legat. 3. ſi quis in princ. & quòd aliud cōdat perfectum teſta. & eſt arg. quòd reſcriptum contra. l. indultum non valeat niſi imperator dicat ſe velle conſtituere contra. l. *Quinque teſtium iuratorum depoſitiones.* Hîc nota quòd ſufficit ſi teſtes iurati dicunt tabellioni, ita teſtatus eſt talis, vt ſit inſtrumentum & teſtamentum. & ſic j. eod. l. vlt. circa fi. ſed contra. eſt enim quod hîc & j. eod. dicitur, intelligitur quòd iurent in cauſa coram iudice. nunquam enim reperitur quòd tabelliones, talia poſſint recipere ſacramenta. Appellantur autem depoſitiones ſcripturæ quæ fiunt ſuper his quæ ſacramento aſſeruntur, ſicut ponitur ſ. authen. iubemus. *Vt etiam græcè omnibus &c.* Videtur contra. ff. de bon. poſſeſſ. ſi tamen in fi. ſed ibi loquitur de ſignis quæ intelligi non poſſunt. verba autem græca bene intelliguntur inter Græcos.

DICTANTIBUS. *Poſſe relinquere.* Secus eſt in eo qui dictat & ſcribit: vt j. de his qui ſibi adſcribunt. l. ſi teſtator. nedum caret ille legato, ſed etiam crimini falſi ſubiacet ſi dicatur etiam hoc falſitatem admiſiſſe: vt ff. ad l. Cor. de fal. ſi quis legatum. *Teſtibus etiā.* Conſonat inſtit. eod. §. legatariis. ſed hoc ſcire debes quòd legatarius idémque teſtis non teſtificatur pro legato ſibi relicto: quia in ſua cauſa ferret teſtimonium, cum commodum & incommodum pertineat ad eum. teſtes ergo erunt ſibi alij, & ipſe pro aliis. L. 22.

CONSULTA DIVALIA. *Magiſtro competit.* Hodie etiam cōpetit aliis perſonis: vt ſ. eod. teſtamenta. *Turbentur officia.* Vt ſ. de aſſeſſoribus. l. vlt. L. 23.

Ambiguitates. *Nō ex mēte teſtatoris.* hodie maximè. ſ. inſt. de leg. §. an heredis. & §. hodie. L. 24.

PRÆPOSTERI. *Suſtuliſſe noſcitur.* Vt cum dicebatur, ſi dabis x. promittis te nupturā. L. 25. vel pone exemplum ſ. de iure dot. ſi mulier donan. ibi prius cōtinebatur de donatione, poſtea de teſtamento. ipſe verò teſtari, & poſtea dotem reddi volebat. *Quàm teſtamētis.* Vt dicatur, dari volo infra prox. diem mortis meæ x. ſi nauis ex Aſia venerit. nam primo venire, poſtea dare debet. ſic & in contractibus. *Et ſtipulatio.* Vt ita, ſi nauis ex Aſia venerit, ſpondes hodie dare x. vt inſtit. de inutil. ſtipul. §. item inutiles. & ita in ſtipulationibus præpoſterario eam non vitiat.

IN TESTAMENTIS. Intellige. l. iſtam in teſtamento videntis, aliud in teſtamēto cæci: vt ſ. qui teſta. fac. poſ. hac conſultiſ. non tamen aliqua formata verba oportet quòd dicat: ſed oportet quòd teſtes rogentur: vt ff. de teſta. heredes. §. vlt. vel penult. *Quod ſine ſcriptis.* Fortè iſta erant verba formata. L. 26.

1 *Primum teſtamentum, ſecundo ſublato, ſola voluntate teſtatoris non reſuſcitatur.*

SANCIMUS. *Si quis legitimo.* Huic. l. aſſignatur contra. ff. de bon. poſſeſſ. ſecundum tab. L. 27. l. pen. §. teſtamento. Sol. non contradicit, quia ibi loquitur in tali caſu. dicit enim quòd fecit primum teſtamentum & ſecundum ſolemne in ſcriptis: deinde ſignacula ſecundi incidit ad hoc vt infirmaret ipſum. quæritur an agi poſſit ex primo, quod videtur ipſo iure ſublatum: vt dicit l. iſta facto ſecundo, an ex ſecundo agere poſſint heredes in eo inſti-
1 tuti contra primos qui in alio fuerant. & dicit quòd ſola voluntate † teſtatoris non reſuſcitatur primum, quare ſi heredes ſecundi agunt contra heredes primos, habent heredes primi exceptionem, & ſic non obſtant. *Fiat.* i. fit. *Per decennij tranſcurſum.* Ex his verbis computant decennium, ex quo declarauerunt contrariam voluntatē. & dominus meus ſubaudit quando, ſi tēpore ſubaudiuit poſtea. Item pro nobis eſt huius. l. principium.

L.28. CVM ANTIQVITAS. *Nihil enim &c.* Interpoſitio eſt. *Quæ ſuperflua ſunt.* ſ.in faciẽdo: ſecus in dicendo: vt ſ.eo.teſtamenta.contra. *Quod & factum eſſe comperimus.* i.de facto ita fuit nobis propoſitum. patet ergo quòd cauſa neceſſitatis aliquid de iure laxatũ eſt: vt ſ.eod.hac conſultiſſima,notauimus. *Et ſi in medio.* ſ.eod.hac conſultiſſ.contra. *Ad ſubſcribendum.* Dic vt ibi notaui.

1 *Quænam cautio adhiberi debet,cum teſtator ob morbi acerbitatem, heredes nominare non poteſt.*
2 *Legatum,ſolo nutu relinquitur.*
3 *Solemnitas teſtamenti,quomodo probetur.*
4 *In teſtamentu,ſeptem teſtes exiguntur.*
5 *Prohibitum eſt per alium facere teſtamentũ.*

L.29. IVBEMVS. Patet per l.iſtam. quòd teſtator omnimodo debet ſubſcribere nomina heredum. *Si vires habet.* Vel ſi hoc facere nõ poteſt ex morbi acerbitate, vel imperitia literarum, debet nomina heredum præſentibus teſtibus nuncupare. ſed videtur contra.ſ. eod.hac conſultiſ.dic vt ibi.ſed ita erit de iure antiquo.ſecus de nouo.vnde habes hîc authen. ET NON *obſeruato eo &c.* Et eſt arg.quod dicit illa authen.ad hoc quod quandoq;
1 contingit:quia ſi teſtator non poteſt propter† infirmitatem ſubſcribere nomina heredũ, & teſtes quærant ab illo, vultis quòd ille habeat hereditatem veſtram? ſi reſpondeat ſic, videtur quòd valeat tale, licet nec ipſe nec alius ſubſcripſerit per eum.& hoc in nũcupatiuo teſta. intellige. nam in alio bene ſcis quòd vel ipſum oportet ſcribere vel exprimere,
2 & alium ſcribere:vt ſ.l.prox.§.vlt. *Mortuo ſimilis eſt.* Quãtum ad inſtitutionem.legatũ † enim ſolo nutu relinquitur: vt ff.de leg.3.nutu.ad idem ff. de leg. 2. cum proponas.& de adimen.leg.l.3 §.vlt. *Committitur.* i.credimus quòd committeretur. *Vel in eius heredis inſtit. &c.* Aſſignatur contra.ff.eod.ſi is qui teſtamentum.Sol.hîc certum erat teſtatoris voluntatem fuiſſe, vt ſi non poſſet omnes nominare,illi eſſent quos nominauit, vel quãdo potuit teſtator ſcribere alios,nec fecit vel non potuit ſcribere vel nominare, & nõ nominauit,quo ad ſcriptos, valet: quo ad alios non.ſecus ſi nec voluit nec potuit,vt ibi. *Ad æternam rei memoriam.* Probatur enim per talem ſcripturam quæ habet ſeptem ſigilla, de ſo-
3 lemnitate †teſt.quid ſi quidam tabellio hoc ſcribat,licet in contractibus valeat ſcriptura tabellionis,quia ibi duorum teſtium loco habetur tabellio.aliud ſi ſcriptura fiat, à tabellione de talibus legatis & fideicommiſſis, quia per eã non probatur de ſolemnitate teſta.
4 in teſta.enim ſeptem† teſtes exiguntur.quare cum poſſet quilibet ita bonę opinionis eſſe ſicut tabellio: aliud ibi,licet in ciuitate iſta probetur per ſcripturam tabellionis: vt notauimus ſ.de bon.poſſ.ſecundum tab.l.2. *Quemadmodum enim &c.* Nota regulam generalem,quemadmodum enim &c.& ſ.qui teſta.fac. poſſ. hac conſultiſſima.in prin. vt inde exprimere videatur,& ſi ab alio ſcriptum profiteatur ſe agnoſcere:vt ſ.dicta.l. §. at cum humana.& ff.de leg 3 Pamphilo.§.1. nam ibi & in non cæco loquitur, vt ibidem dicitur ſic fieri &c.& pro hoc eſt authen.ſignata hîc. *Et non obſeruato.* Vt ff. eod. heredes palam. in princ.& §.quòd non quis. non tamen teſtamentũ videtur per alium facere.illud enim
5 eſt † prohibitum:vt ff.de hered.inſt.l.illa inſtitutio quos. *Quaſi doloſè.* Not.dolum pręſumi hic: vt ff.ad exhibend.Iulianus.§.ſi tibi.

L.30. NOSTRAM &c. *Teſtamentum non valere.* Subaudi,cum efficacia.mero iure enim valet,ſed repellitur exceptione: vt ff.de bon.poſſ.ſecundum tab.l.pen.§.teſtamentum. nec peti poterit bon.poſſ.ſecun.tab. vt ff. de bon.poſſ. ſecund.tab.l.1.§.vlt. Cui ergo deferretur iſta hereditas? diſtingue. quare incidit linum vel innulas.ſi per innulas contineãtur ſigilla, hoc eſt chartas: quia ſi ob hoc quòd voluit inteſtatus decedere, venient proximi ab inteſtato.ſi quia ab indignis auferre voluit, applicabitur fiſco:vt ff.de his quæ in teſta.delentur.l.proxim.& ff.ſi tab.teſta l.1.§.pen.& j.de his quib.vt indig.aufer. here. l.hereditas.quid ſi dubitetur? præſumitur quòd reputentur indigni. & eſt ratio quare præſumantur, vt notari poteſt ff.ad Silan.cum fiſco.

1 *Ruſticitati quomodo ſubueniendum.*
2 *Bononia,legum nutrix.*
3 *In nuncupatiuo teſtamento, v. teſtes ſufficiunt.*

L.31. ET AB ANTIQVIS &c. Semper ruſticitati conſultum eſt:vt ff.ad Sila. l.3.§. ſi quis igno.ff.de iure fiſc.l.2.§.vltim.ff.de ventre inſpi.l.1. §.vlt. ff. de iuriſdict. omn. iudic.ſi quis do.ff.de probat.cum indebita.ff.de eden.l.1.§.vlt.ff.ſi quis in ius voc.§. vlt. iſtud ta-
1 mẽ non eſt † omittendum,quia nõ ſubuenitur eis in iure naturali vel quaſi:vt ſ.de in ius vocand. l. 2. §. vltim.venia. Et in caſtris orbis Romani vbi & leges &c.idem ergo in Bo-
2 noniæ caſtris & villis, quia † eam nutricem legum rectè quis appellet, argu. in prœmio

ff.§.hoc antem.& illud generale,vbi eadem ratio, & eadem iuta. *Antiquam eorum conſuetudinem.* Ex hoc patet quòd loquitur in caſtro vbi præceſſerat conſuetudo in confectione teſtamenti faciendi cootra.l.cui conſuetudini deſeruit: ſed non per omnia, vt ſubiicit. Si ergo in caſtro non ſit legi contraria conſuetudo, communem ſeruabo legem. *Septem*
3 *teſtes.* Hoc intellige in teſtamento in ſcripis. ſi eſſet † nuncupatiuum, ſatis poſſet accipi
quòd v.ſufficerent. *Et ſine ſcriptura teſtamenti.* Vel melius.i.ſubſcriptione facieoda in ſcriptis: quia alij ſubſcribent pro eo: vt j.ſubiicit in.§.ſi verò.hîc enim non loquitur per totã quæſtionem niſi in teſtamento confecto in ſcriptis. *Vſque ad v. &c.* ſ. in teſtamento ſine ſcriptis vel in ſcriptis. *Diſpoſuerit.* Quid ſi interrogatus, vis ita & ita, reſpondet,ſic, tenet teſtamentum eius: vt arg.s̃. eod.dictantibus. & notauimus.s̃. authen. & non obſeruato. licet quidam dicunt quòd ſit neceſſarium vt ipſe per ſe exprimat nomen heredis, ſicut l. antiqua in nuncupatiuo loquitur teſtamento.s̃. eod. iubemus.Sed nonne videtur exprimere eum eum interroganti reſpondet: vt ff. de verb. oblig. quotiens. ſed fortè in teſtamentis eſt aliud, quia maior requiritur ſolemnitas.

DE HEREDIBVS INSTITVENDIS, ET QVÆ PERſonæ heredes inſtitui non poſſunt. TIT. XXIIII.

QVI DEPORTANTVR. *Tanquam peregrini.* Si iſtud tanquam, denotet L.1.
ſimilitudinem, falſum eſt quod dicit: quia illi qui ſunt in peregrinatione, capiunt ex teſtamento: vt inſtit.eod.§.vlt.ſi veritatem, & ſic intelligas de peregrino deportato, verum eſt: vt ff. eod. ſed ſi in condict.§. ſolemus. *Si ſcripti non fuiſſent.* Ergo venientes ad inteſtato admittuntur. ſed videtur ꝙ fiſcus.quia quòd ab indigno aufertur,fiſco applicatur:vt j.de his qui.vt ind. hereditas. Reſpond.ergo ad hoc quod dicit,quia pro non ſcriptis habentur quo ad cõmodum ſuũ. inſtituti enĩ nullũ habent inde cõmodũ.nec cõtradicit huic.l.ff.de reb.du.ſi cogna.quia ibi erant cognati per adoptionẽ, & diſſoluta adoptione deſierunt eſſe cognati, ſed adhuc bene capiũt ex teſt. ſec⁹ ſi amittitur ius agnationis ꝑ deportationẽ,quia nõ capiũt,vt hîc.
PATER TVVS. *Nam reſidui commemoratio etiã totum admittit.* vt ff.de verb.ſig.ceterotũ. L.2.

1 *Veritas ſpectanda.* 3 *Inſtitutio, quando vitiatur propter errorem.*
2 *Itémque opinio.*

CVM PROPONAS &c. *Voluntatis eſt quæſtio.* Non iuris.ſed ad maiorem euidentiam L.3.
huius.l. & ad remouendam Vitalis & Zoili altercationem,diſtingue in tali ſubſtitutione,ſi heres non erit,qualiter ſit intelligenda, ſiue fiat circa ſeruum ſiue circa liberum, ſi enim ita ſubſtituat ſeruo quem ſciuit eſſe ſeruum,ſi heres non erit,eſt intelligendum,ſi ſibi facto libero non acquiſierit hereditatem,aut domino ſuo præſenti vel futuro.Si verò fiat ei quem ſciat liberum,tunc eſt intelligenda ſic,ſi ſibi non acquiſierit,vel domino ſuo futuro.Si verò putauit liberum,& eſt ſeruus: diſtingue vt hîc:quia aut voluit ſibi tantum acquiri,aut per eum alij.primo caſu admittitur ſubſtitutus.ſecundo non,ſi adeat. *Potuit enim,quãtus iubente domino,nolle adire.* vt hîc dicit.vnde ſic ordina literã.quòd ſi verba ſubſtitutionis ad ius retulit, vt ſi ita demum ſubſtitutus vocaretur.ſi nec per ſemetipſum aliũ feciſſet heredem:ſi tamen paruit domino & adiit,potuit enim quãuis iure nolle,&c. *Subſtitutioni locus nõ eſt.* Et ſic intellige quòd ad ius retulerit.hoc eſt, ita intellexit ſicut ius intelligeret.ſic eſt eum de voluntate teſtatoris apparet, quia dixit, ſi ita eſſet quòd iſte inſtitutus ſeruus appareret,nolo per eum domino acquiri.tunc enim in totũ admittitur ſubſtitutus.ſi dixit domino adquirendum, repelletur in totum ſi adeat.potuit enim &c.vt s̃. dixi.Quid ſi dubitetur,voluerit per ſeruum adquiri domino, vel non, quia de hoc nihil dixit:quis admittetur tunc,ſubſtitutus,an dominus?Videtur quòd dominus:quia veritas
1 eſt† ſpectanda,ſicut dicit generale.vnde ꝓ ſe poſſet allegare illud domin⁹,& dicere ꝙ ſic
eſt interpretãda ſubſtitutio,ſicut in vero ſeruo.ſed tũc interpretaret̃, ſi ſibi nõ acquiſierit facto libero,vel domino præſenti aut futuro: & videtur repẽllẽdus ſubſtitutus.Sed & ex
2 alia parte allegare poſſet ſubſtitut⁹,quia aliud eſt generale quod dicit†opinionẽ ſpectan-
dã.ſed ſi opinionẽ ſpectemus,ſic intelligemus ſubſtitutionẽ,ac ſi eſſet liber cum crederet liberũ, ſed tunc interpretaretur ſi ſibi vel futuro domino non quęreret. & hîc nõ quęrit ſibi,quia ſeru⁹:nec futuro domino,imo p̃ſenti.& ideo in totum videtur admittendus, & alius repellẽdus.quare ꝓpter repugnãtias iſtas dicit l. eſſe faciendũ ꝙ ſubſtitutus in partẽ

i.in dimidiá dimidiæ vel ſemiſſis vnius. hoc eſt in quartá, dominus vero ſerui admittatur in tres partes cóſiderata potius veritate quá opinione.& hoc inſtituit imperator in perſona ſerui ſui, qui tanquá ingenuus fuit heres inſtitutus: vt ff. eo.ſi paterfa. noluit enim imperator ſuam portionem deteriorē facere: quia ſibi retinuit vnum ſemiſſem præcipuū,& alium diuiſit inter ſe & ſubſtitutum. & idem probatur per inſtit. de vulga.§. vlt. Sed tamen alij intellexerunt quodam prauo modo, vt ſubſtitutus haberet vnum ſemiſſem præcipuum, dominus ſerui medietatem alterius ſemiſſis. magis tamen placet veritatem ſpectandam quàm opinionem: vt videtur dicere.l.ſuperior. præterea quidam Placentini voluerunt intelligere. l. iſtam quando dubium erat de voluntate teſtatoris. ſed hoc non eſt verum, quia diſtinguitur vtrum voluerit inſtituto tãtum acquiri, an per eum alij: vt hoc
ſ.notaui. Prçterea dixerunt quòd nõ valet inſtitutio quæ fit cum erratur circa libertatē: ſicut nec valet cum credo aliquem filium qui non eſt, cum dicit.l. ſequens proxi.ſed domino meo viſum eſt ꝙ male dicunt, cum aliud ſit multū ſi quis erret in cõditione filij. il-
3 lud † enim vitiat inſtitutionē.an in cõditione alterius ſit liber an ſeruꝰ. illud enī nõ vitiat.

L.4. SI PATER. *Non inſtituturus ſi alienum noſſet.* Ideo dicit, quia ſi eſſet ſuus filius, prçſumitur quòd vellet ipſum eſſe ſuum heredē. quare ſi eſt alienus, præſumitur quòd noluerit: & ideo auferenda eſt ei hereditas, vt dicit.ſed cui applicabitur? videtur quòd fiſco: vt ff.de iur.fiſ.auferttur.Sed contra. eſt: quia l.illa non dicit fiſco applicari, imo quòd ei auferttur, tanquam indigno. vnde dic quòd venientes ab inteſtato admittuntur. ſ. agnati & cognati: vt j.eod.nec apud.ſi verò inſtituit quem ſciebat non filium, tanquam filium, valet inſtitutio: vt ff.eo.nemo.§.qoi fra.ſi filium, non vt filium inſtituit heredem, quia proprium nomen non dixit, ſed alia ſigna per quæ ſatis poteſt comprehendi: ſi non fecit cõtumeliæ cauſa, valet inſtitutio: vt ff.eod.quotiens.§ ſi quis nomen.

L.5. NON IDEO MINVS. Pater ergo per l. iſtam quòd ſi cum vxor heres iſtius non appelletur vxor, ſed affinis, quòd valeat inſtitutio.

L.6. SI COMPENSANDI. Aliud enim ſi non compenſandi debiti gratia feciſſet. ſic enim poteſt legari, nec petetur vt debitum, ſed vt legatum. Sed & cum ſic inſtituit, ſi neque petiſſet neque exegiſſet, heres erit.ſi heredibus cæteris denunciauit per ſe non ſtare quo minus acceptum faciat, quod ſibi debetur. vbi verò ſolus heres inſtitutus erat, conditio pro non ſcripta accipienda erit: vt ff.de condic.inſtit. mulier.

L.7. NEC APVD.*Peregrinos.*id eſt deportatos, vel iuriſdictionē non habentes.*Reſtitui tibi.* Ergo venientes ab inteſtato admittentur: vt not.ſ.eod.ſi pater.

L.8. COLLEGIVM. Patet ergo quòd collegium non poteſt capere hereditatem niſi ſpeciali priuilegio ſit ſubnixum: vt hoc notauimus.ſ.de ſacroſan.eccl.l.1.

L.9. NEQVE *per ſe. Dictat iuris ratio.* Quia per eos quæreretur dominis: quare prohibetur: vt ff. de leg. 1. ſi tamen. §. regula.

Hæc lex in vulgat. poſt l.ſeq.repo.

L.10. EXTRANEVM. *Placuit.* Subaudi poſſe.& voluerunt quidam intelligere deducto vitio medij temporis: vt ff.de hered.inſtit.hereditas ex die.ſed illud locum habet quando tēpus certū eſt adiectū.aliud ſi dicatur, quãdo morieris: vt hîc, & ff.de cond.inſt.l.vlt.

L.11. EXTRANEVM *Etiam penitus &c. Inſtituere poteſt.* Si quid ſenſerit, euidēter appareat: alioquin non: vt ff.eod.in ipſis. & concordat bene.l. iſti quod dicitur inſt.eo.tit.§.vlt.

L.12. HEREDITAS &c. Patet per l. iſtam quòd ciuitati legari vel donari vel fideicõmitti poteſt, domus autem, annonæ ciuiles, vel quælibet ædificia, aut mancipia.nam & aliàs dicunt ll.quòd legari poteſt ciuitati etiam quo ad honorem ornamentúmque ciuitatis pertinet ſiue ad alias cauſas pertineat, & quòd etiam ex Trebelliano poteſt capere: vt ff de leg.1. ſi heres iuſſus. §.vlt.& l. ſi quid relictum. & l. ciuitatibus. & ff.ad Trebell. l.omnibus. & ff. de liber.vniuer. l.vna.

1 *Quando inſtituti, loco legatariorum habeantur.*

2 *In re certa poſſunt inſtitui heredes, licet exheredari non poſſunt.*

L.13. QVOTIES. *Vel ſine parte.* Vt cum duo ſunt inſtituti tantum ex certis rebus,& non a-
1 lij.nam inſtituti ex certis rebus loco† legatariorum habentur, cum alij inſtituti ſunt
ex certis partibus, vt ſ.dicit. ſi verò ſoli inſtituti ſunt ex certis rebus, totam habebunt hereditatem: vt non videatur teſtator pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus.ſed illas res in quibus ſunt inſtituti, habent præcipuas: reliquas res hereditarias diuidunt æquis portio-
2 nibus: vt ff. eod.l. ex facto. & l.quoties.§. ſi duo. & ita in † certa re poſſunt inſtitui heredes,

des,licet exheredari non poſſint: quod eſt notandum : vt ff. de lib. & poſt.cum quidam. Sed quid ſi ita dixerit, inſtitoo vos heredes ex his partibus quas adſcripſero ? certum eſt quòd ſi poſtea ſcribat, quòd ex illis partibus ſunt heredes. alioquin quaſi ſine partibus inſtituri videntur. & ideo ſolam obtinent hereditatem: vt ff. eod.l.2. & l. ſi quis ita ſcripſerit.nec obſtat ff.eod. Clemẽs.§.vlt.quia ibi dicitur quòd inanis videtur inſtitutio.verũ eſt quod videtur, nõ tamen eſt.vel inanis eſt vna inſtitutio.ſ.cõditionalis:ſed alia pura & tacita valida eſt. *Ad certã vnciarum.* Ideo dicit,quia deduceũtur ad xij. vt inſtit.eo. hereditas.

CVM IN LIBRIS &c Mirabilis eſt quæſtio huius l. & quæ nunquam contingit, licet aliàs dicat.l.quòd iura aptantur ad ea quæ frequentius accidunt. *Sempronius Plotij.* Cum Plotius non appellaretur. vnde ita intelligebant veteres illam inſtitutionẽ quaſi dixiſſet, Sempronius mihi heres eſto:vt ĩ.dicit. dixerunt enim quòd in ſuo nomine errabat. *Antea ſcripſit.* Subaudi nec vocatur Plotius. L.14.

DE INSTITVTIONIBVS ET SVBSTITVTIONIBVS ſeu reſtitutionibus ſub conditione factis.

TIT. XXV.

CVM AVVM *Maternum &c.* Aſſignatur contra.ĩ.de condic. incer. legatum, L.1. ſed hîc viuit adhuc,vt poſſet adimplere cõditionem. vnde cum per alium nõ ſtet,videtur adimpleſſe.ibi mortuus erat: & ideo certum eſt non poſſe adimplere.vnde Io.diſtinxit,impediatur per caſum,vt ibi, an ex contraria voluntate:vt hîc. vel aliàs ſolutiones potes dicere, ſicut ibi notauimus. *Quoniã conditioni paruit.* i.aliàs ff.de verb.ſign.cedere. nec tamen hoc ſemper ſequitur, quòd exiſtente conditione ſit heres, etiã ſi adiit.diſtinguitur enim, quia ſi adiit ob hoc ꝙ vellet eſſe heres,heres exiſtit, nec poteſt repudiare.ſi nõ ob hoc, ſed vt conditionalẽ inſtitutionẽ faciat puram, poterit repudiare:vt ff.de cond.ob cau.da.l.1.§.ſi parẽdi:& ff.de her. inſt.l.iã dubitari.§.vlt.

1 *Poteſtatiua conditio.* 2 *Conditio turpis non valet.*

CONDITIONI. *Locum habet.* Ita eſt in matre. ſecus ſi pater inſtituiſſet, quia tenetur L.2.
1 inſtituere ſub poteſtatiua † conditione: vt ĩ.cod.ſi pater,notauimus.hęc autem non
2 eſt poteſtatiua:& ideo non eſt intelligendum in patre. *Turpium nuptiarum.* Si enim eſſet† turpis,non valeret. vnde ſi reliquit ſub conditione quòd alicui nuberet, cui non poterat nubere, videtur de omnibus aliis prohibuiſſe, & ita indixiſſe viduitatem : quare nihilominus petet legatum: vt ff.de condic.& demon.Titio.& l.cum ita. *Nec extraod. auxi.ind.* Quia non poteſt impetrare aliud auxilium contra hoc.

SI MATER. Per hiſtam non refert fiat aliquid,an eius æquipollens. ad idem ff.de leg. L.3. 3.fideicommiſſa.§.ſi cui.ſed arg.contra.ĩ.de his qui ve.æta.l.vlt.

1 *Conditionum diuiſio.*
2 *Regulare eſt aliquem exheredari ſub conditione.*
3 *Initium circa vltimas voluntates, reſpiciendum.*
4 *Quod fauore alicuius eſt introductum, nõ debet in eius odium retorqueri.*
5 *Nepos ſub qualibet conditione,inſtitui poteſt.*

SI PATER. Pone quòd aliquis inſtituit filium ſuum heredem ſub caſuali conditione. L.4. quæritur vtrum valeat teſt.& dicit quòd non.ſi verò ſub mixta, hoc eſt quia erat vltra mare,& ita dixit,ſi de tranſmarinis partibus Mauritaniam redierit, tunc ſi impediatur aliquo caſu implere conditionem,nihilominus poterit adire. & ad euidẽtiam iſtius l.ſciẽ-
1 dum eſt quòd † conditionũ aliæ poteſtatiuæ, aliæ caſuales, aliæ mixtæ. Poteſtatiuæ ſunt in quibus ſecundum curſum naturę non eſt pręſumendum quòd quis poſſit impediri ad eam implendam : poſſet tamen eſſe contra. & ſic in poteſtatiua conditione conſiderandum eſt genus,hoc eſt ſolitus curſus naturę,qualis eſt illa conditio,ſi ſcholas exieris,ſi tetigeris illi manum,& ſimiles.& ſub hac poteſtatiua conditione ſemper debet filius heres inſtitui : nec in defectum eius oportet quòd exheredetur : quia aut implet conditionem, & tunc eſt heres.aut non : & tunc ipſe voluntate ſua ſe priuat hereditate. ſicut & ſi inſtitueretur ſub illa conditione, vt ſi voluerit, ſit heres. hîc enim non poſſit reperiri contraria conditio ſub qua exheredatur : vel ſi reperiretur, eſſet inepta. huic enim conditioni,ſi volet heres eſto:quæ alia verba contraria poſſent cõcipi quam hęc,ſi nolit heres eſſe, exheres eſto.ꝙ quam ſit ridiculum,omnibus patet:vt hæc omnia probãtur ff. de her.inſt. ſuus quoque. & l. iam dubitari. Caſualis eſt, quæ pendet ex inſidiis fortunæ : vt ſi nauis

ex Aſia venerit,& ſimiles. & ſub ea non poteſt inſtitui filios heres niſi exheredetur io defectum conditionis, ſi nauis. ſ.non venerit ex Aſia: imo patrem faceret inteſtatum, cum
2 teſt.eſſet nullum, vt hîc dicit: & eſt hîc ſpeciale, vt contra regolã geoeralem, quòd † quis exheredetur ſub conditione: vt ff.de lib.& poſto.l.ĩ.§.purè. mixta eſt quæ pendet ex inſi-

Sic in veteri libro reperimus, Fortunæ tamen legendũ ſuſpicor.

diis naturæ,& poteſtate alterius : vt ſi in Mauritaniam redierit de tranſmarinis partibus, ſicut hîc dicit in fine. circa quam voluit dicere dominus B. quòd ſi filius impediatur eam implere à caſu,idem dicendum eſt quod in caſuali hîc, quòd ſi non fuit exheredatus,nõ valet teſt.& ſuccedit ab inteſtato. ſi voluntate ſua impediatur,idem quod in poteſtatiua, quia non ſuccedèt,cum ipſe ſe priuet ea ſua voluntate: vt ſupra dictum eſt. Sed Io.nõ diſtinxit: dixit enim idẽ in caſuali & mixta. hoc eſt quia nõ valuit teſtamentũ à principio.
3 eſt enim reſpiciẽdum initium circa vltimas † voluntates, ſicut & circa contractus.& pro eo facit illud generale, initium ſpectandum.& præterea finis huius.l. vbi dicit, non prohiberis adire. ſubauditur enim,ab inteſtato. Sed dominus Yt.dixit ex teſtamento adeundo,interpretatus in ambiguo benigne defuncti volũtatem, quaſi voluerit eum heredem eſſe, ſi modo per eum non ſtetiſſet quo minus cõditionem impleret. ſed primo modo dicendum. Secundum Io.poſſet dici quòd nihilominos ex teſta. quia in fauorem filij eſt inductum quòd nullum ſit teſta.ipſo iure: vnde licet ei renunciare : vt ℥. de pact. l. vlt. arg. præſtat ad hoc ff.de cond.inſtit.ſi filius. qoia ibi dicit quòd ſi filius ſub impoſſibili conditione inſtituatur heres, poterit dicere ſe inſtitutum purè, ſicut qoilibet extraneus poſſet tali conditiono habita pro non ſcripta. & præterea ſi vult poterit dicere ipſo iure teſta. eſſe nullum,quia non eſt inſtitutus ſub poteſtatiua conditione, noo enim debet ei oocere ſoum priuilegium. ad idem eſt ff.de hered.inſtit.§ pen.ad idem ff.de bon.poſ. ſecundũ tab.l.1.§.ſi ſub conditione. ſed legi illi poſſet reſpõderi quia loquitur in emancipato: ſecus in ſuo qui diceret ipſo iure teſt. nullum. vel dicas qoia & ſi eſſet ſuus idem eſſet. & bene faceret ad hoc,quia aliàs video quòd cum dolus dat cauſam cootractui,ipſo iure eſt nul-
4 lus contractus. ille tamen cuius gratia dicitur ipſo iure nullus, poſſet † agere ſi vellet ex eo contractu. vt ff.de iure dot.ſi res.§.ſic ergo habes in iſtis tribus conditionibus circa filium quid ſit dicendum. quid in nepote? eſtne eodem modo dicẽdum ſicut in filio ſuprà dictum eſt quòd non poſſet inſtitui niſi ſub poteſtatiua conditione? quidam voluerunt dicere quòd aliud eſt ſi qois inſtituat nepotẽ quem habet in poteſtate, & aliod cum pater
5 filium. nepos enim poteſt ſub † qualibet conditione inſtitui, ne auum faciat inteſtatum: vt ff.de hered. inſt. ſed ſi in conditione.§. nepotes. Io. viſum fuit quòd idem ſit dicendum in auo & nepote quẽ habet in poteſtate ſua, quod dictum eſt in patre circa filium. & reſpondet ad §.illum, quia ibi nepos non obtinebat locum filij,cum filius eum præcederet: & ideo ne filio prius decedente irritaret auitum teſta.ex l. Velleia. poteſt inſtitui ſub qualibet conditione: vt ibi dicit ex l. Velleia. ſuccedendo in locum patris ſi eſſet præteritus, rumperet auitum teſt. & ideo ne hoc faciat, poteſt inſtitui viuo filio ſub qualibet conditione. ſi verò non præcederet eum filios,& ita locum filij obtineret, tunc eo modo dicendum eſſet inter auum & nepotem,quo hîc dictum eſt inter patrem & filium.& quod didicit.§.ille, nepotes & ſi redigantur ad filij conditionem, intellige quo ad cætera. acquirunt enim auo ſicot filius & filia. non autem quo ad hoc quòd noo poſſet inſtitui niſi ſub poteſtatiua conditione. vel intellige patre decedente cum ſuccedunt in locum eius, vel etiam ipſo viuo rediguntur, hoc eſt redigi poſſunt. & quod ſupra dictum eſt io filio,quòd inſtitui poſſit tantum ſub poteſtatiua conditione ad hoc quòd teſtamẽtum valeat, quòd ſuccedat ex teſtamento licet non exheredetur in defectum conditioois, & tunc poſſet ſub caſuali vel etiã mixta ſecundum nos, qoi idem dicimus in mixta & caſuali. B. diſtinguit, omnia illa intellige eſſe dicta ſecuodum vetera iura. hodie enim nõ poſſet heres inſtitui filius ſub conditiooe aliqua quo ad debitum bonorum ſubſidium. imo quodlibet grauamen pro non appoſito habetur: vt ℥. de iooffic. teſta. quooiam.

L.5. Reprehendenda. *Comprobaſti.* Et ſic comprobat ipſo facto.

1 *Vel, aliquando reſoluitur in coniunctionem copulatiuam.*

L.6. Generaliter. *Decreſſerit.* Subaudi, ſubſtituo ei talem, vel rogo de reſtituendo, vt patet per ſequentia. *Vt ipſe &c.* Verba imperatoris. *Tunc valere condi.* Et ita patet quod ſi talis conditio apponatur io ſubſtitutione circa filium vel extraneum, ſi filios oon
1 babuerit, vel noptias non contraxerit, vel non fecerit teſt. qoia ibi ſumitur vel † pro et. cũ omnia

omnia iſta oporteat exiſtere ad hoc quòd ſubſtitutus admittatur. *Omni penè fructu.* Penè
dicit propter Falcidiã, in qua grauari non poteſt per ſubſtitutionem vel reſtitutionẽ, vel
propter lucrum quod medio tempore percepit. *Cum autem inuenimus &c.* ℑ. de fideicom-
miſ. cum acutiſſimi. & differt ab iſta, quia hæc de filiis tantum, illa etiam de nepotibus. *Et
ſi quis naturales tantum.* & hoc addit hic. ℑ. enim locutus fuerat de his qui naſcuntur ex le-
gitimo matrimonio, hic de naturalibus tãtum. *Quem nos ſtatuimus.* ℑ. de naturalibus libe-
ris in authen. licet. *Sine iuſta ſobole.* Ergo ſi ſine iuſta ſobole deceſſerit, vtputa quia reli-
querunt naturalem, erit locus ſubſtitutioni. nam iuſtos vocat hic ex matrimonio natos.
hoc intellige niſi de voluntate teſtatoris oſtendatur, quod etiam relictis naturalibus non
ſit locus ſubſtitutioni: quia tunc admittuntur naturales. vel vbi poſitus eſt teſtator in di-
gnitate, vel vbi habet naturales tantum teſtator: vt ff. ad Trebel. ex facto §. ij. l. iij.

1 *Conditio promiſcua quæ dicatur.* 3 *Qui ſemel conſul eſt, iterum eſſe non poteſt.*
2 *Diuortium, iure canonico prohibitum.*

SI QVIS HEREDEM. Aſſignatur contra ff. de condit. & demon. l. ij. diſtingue vtrum L.7.
conditio conſiſtat in dando: vt ſi x. dederit vel ſimilis: & tunc non poteſt impleri in vi-
ta teſtatoris, ſed poſt mortem. & ſcire debet is cui relictum eſt, conditionem inſertam eſ-
ſe ad hoc quòd videatur paritum conditioni: vt dicit l. illa. ſi verò conſiſtat in faciendo,
1 aliud eſt, vt hic. vel diſtingue circa eam quæ conſtat in faciẽdo, aut enim eſt † promiſcua,
aut non. ſi eſt promiſcua, quia multotiens reiterari poteſt, vt eſt illa, ſi aſcenderis capito-
lium, & ſimiles (poſſes enim aſcendere multotiens capitolium) dicendum eſt quòd tunc
demum mortuo teſtatore poſſit impleri: & oportet ſcire conditionem eſſe inſertam, vt
ibi. Si verò non eſt promiſcua, quia ſæpe non poteſt reiterari, vt eſt illa, ſi nuptias contra-
xeris, ſemel enim oportet iſtã exiſtere, nec poteſt reiterari, hoc eſt modo dimittere vxo-
rem, & aliam ducere. imo perpetuo ſunt coniuncti, ad minus quo ad propoſitum, niſi ſe-
2 cundum vetera iura & ciuilia inter eos † diuortium celebraretur, aliud ſecundum ius
nouum canonum. & idem in illa conditione, ſi talis fuerit conſul vel præſes: cũ tales con-
3 ditiones oporteat ſemel exiſtere, nec reiterari poſſunt, quia poſtquã quis ſemel † eſt con-
ſul, non poteſt iterum eſſe conſul, imo tenetur ad l. Iul. de ambitu, niſi in penuria alterius *Sic in vete-*
idonei: niſi eſſet electus omnibus conſentientibus & non contradicentibus. in talibus *ri libro re-*
enim ſemel tantum exiſtere poſſunt quæcunque extiterint, videtur impleta conditio. & *perimus.*
ita ſiue extiterit in vita ſiue poſt mortem, impleta dicetur vt hic, & ff. de condit. & demõ.
hæc conditio, filiæ meæ. & l. ſi iam facta. & l. Publius. ℑ. reſponſo. Vel etiam potes dicere,
& ſecundum eos, quòd promiſcua eſt conditio illa, quæ facilè poteſt impleri: vt ſi aſcen-
deris capitolium, & ſimiles. non promiſcua, quæ difficile, vt ſi ille fuerit conſul, & ſimiles.

SI TESTAMENTVM. Aſſignatur contra ff. de hered. inſtit. quoties. Solutio. hæc cor- L.8.
rigit illam. vel ibi refert opinionem Marcellini. vel intellige quod ibi dicit, pro non in-
ſtitu. ſcilicet conditionaliter. erit tamen vel debebit haberi pro purè inſtituto. aliud aſſi-
gnatur contra ff. de lega. ij. cum pater in fi. l. Solutio. ibi deſtinauit conditionem appone-
re: hic autem licet ita dixerit, non tamen apponere deſtinauit. vel ita dixit, heres eius ſe-
cundum conditiones infra ſcriptas. hic dixit, heres eſto.

1 *Tacita pupillaris, non excludit matrem.*

CVM QVIDAM. Dubitatio iſtius l. erat, quia ſubſtitutus dicebat ſe matri præferen- L.9
dum cum vulgaris tacitam pupillarẽ contineat. mater dicebat ſe præferendam, quia
ſubſtitutus fuit ſi filius heres non erit. ipſe autem heres extitit. & præterea alia ratione
quia ſi maritus ſuus noluit eam habere medietatem viuẽte filio, multo magis noluit to-
tam habere mortuo ipſo. hãc quæſtionẽ decidit. *Si verò poſtumus.* & ita fuit vulgaris, quæ
1 habet in ſe tacitam pupillarem: quæ tacita † pupillaris. vt ex hac l. apparet, non excludit
matrem. nec etiam in milite vt ℑ. tit. proxi. l. precibus.

DE IMPVBERVM ET DE ALIIS SVBSTI-
tutionibus. TIT. XXVI.

CVM HEREDES *ex diſparibus partibus.* Quia vnus in 4. vncias, alius in 6. *Et in-* L.1.
uicem ſubſtituti. Et ita ſub appellatiuis nominibus eos ſubſtituit. *Nec in ſubſtit.
ſa. eſt vl. &c.* Quia non dixit vtrum ſuccederent pro partibus inſtitutionis, an
æquis partibus. *Non alias partes &c.* Niſi cum ſubſtitutos pecuniam æquis par-

ribus dare iuſſit, vel ſubſtitutionem non ſub appellatiuis heredum nominibus, ſed propriis expreſſis fecerit. tunc enim viriles partes fient: vt ff. ad Trebel. cum res. & l. quotiens. & l. nunquam.

L.2. HEREDITATEM. *Subſtitutio enim*. Vulgaris, quæ cõtinet in ſe tacitam pupillarem, niſi contrarium inducat inæqualitas perſonarum, vt hic, & ſ. de teſt. mil. in teſtamẽto. *Porrigi non poteſt*. Quia ſi porrigeretur, duobus caſibus ſubſtitueretur ei. *Ipſo*. ſcilicet filio impubere. *Non eiuſdem condit*. quia ſcilicet erant puberes. Quibus in vnum caſum. ſ. vulgariter, & non pupillariter, quia erant puberes. *Et ratio ſuadet*. ſcilicet æqualitatis, quæ optima eſt: vt j. de fruct. & lit. expen. l. vlt. & ſ. de iudic. placuit.

L.3. HERES INSTITVTA. *Omiſiſti*. quia repudiauit. *In dub. non venit*. Quia quamdiu poteſt valere teſta. non admittitur legitimus. *Ipſum*. ſ. inſtitutum.

L.4. QVAMVIS. *Si heres non erit*. & hæc eſt vulgaris expreſſa quæ continet tacitam pupillarem, vt ſtatim dicit. *Quo vtrique heredum*. id eſt matri & filio heredibus inſtitutis. & ita hic vulgaris expreſſa non continet tacitam pupillarem.

L.5. POST ADITAM &c. *Directæ*. Ad differentiam fideicommiſſariæ, quia illa non expirat, niſi filios procreauerit ille cui ſubſtituitur: vt ſ. tit. j. generaliter. *Non impuberibus*. Quia ſi impuberibus, non expirant etiã adita hereditate donec puberes ſint facti, cũ vulgaris in ſe contineat pupillarem: vt ſ. eo. quamuis. ſic j. de fideicom. eam. *Expirare ſolent*. Sunt caſus vbi non expirant: vt ff. de mino. & ſi §. reſtitutus. & j. authent. coll. j. conſt. j. & here. & voluerunt quidam dicere quod authen. corrigat. Io. tamen dixit quia non admittitur ibi ſubſtitutus ex verbis teſtamenti, cum defecerit conditio: ſed auctoritate authenticorum, ſiue conſtitutionum.

L.6. IN TESTAMENTO. *Etiam inuitis*. & econuerſo, niſi in caſu, vt ff. de acqui. here. cum hereditate. *Accreſcit*. Quia nemo poteſt decedere pro parte teſtatus, pro parte non. & habes bonam concord. j. de cadu. toll. §. his ita.

L.7. SI TESTAMENTO. *Intrà pubertatem*. id eſt citra, in pupillari. ſ. ætate. & ita fuit hic expreſſa pupillaris. ſic & exponi poteſt in l. ſeq.

1 *Hypotheſis huius legis.*
2 *Mater quando ſubſtitutos in totum excludit.*
3 *Expreſſa vulgaris continet in ſe tacitam pupillarem.*
4 *Mater præfertur in tacita pupillari.*
5 *Miles ex tempore, & ad tempus, heredem inſtituere poteſt.*
6 *Mater quando ſubſtituto à directa ſubſtitutione excludit.*
7 *Quarta Trebellianica, quando locũ nõ habet.*
8 *Adueniente pubertate, directa trahitur ad fideicommiſſariam.*
9 *Res potius interpretanda vt valeat, quàm pereat.*
10 *Incompetentia verba, quando vitient legatum.*

L.8. PRECIBVS TVIS &c. Venit mulier ad Imperatorem, & obtulit libellum in quo †
1 continebatur quod maritus ſuus miles quondam inſtituerat in teſtamẽto ſuo filium ſuum heredem, & ſecundos ſcripſerat heredes. deceſſit filius in pupillari ætate, quæritur vtrum ſit de iure præferenda ſubſtitutis, an ſubſtituti ſibi. & dixit Imperator quod ipſa deberet manifeſtius apposuiſſe de ſubſtitutione in libello precum. eſt enim diſtinguendum: quia ſi vulgariter tantum ſubſtituit ei pater, hoc eſt, ſi filius meus heres non erit, il-
2 los ei ſubſtituo: tunc ſi extitit heres & deceſſit in pupillari ætate, admittitur † mater, & ſubſtituti in totum repelluntur. Si verò non ſolùm illud dixit, ſed ſic, ſi filius meus heres non erit, vel ſi heres erit, & intra pupillarem ætatem deceſſerit, ſubſtituo ei tales: tunc ſi deceſſit in pupillari ætate, admittuntur ſubſtituti, & mater repellitur in totum. Si vero non tantum primo modo ſubſtituit vel ſecundo ſed adiecit, ſi non erit heres, vel ſi erit, & intra pupillarem ætatem deceſſerit, vel quãdocunque poſtea: tunc ſi moriatur in pubertate, mater admittitur: ſed ſubſtituti velut ex cauſa fideicom. poterunt petere hereditatem ab illa matre. *Precibus tuis*. id eſt in libello precum tuarum. *Quondam miles*. Quidã habent hic literam, ſi miles: ſed hoc ſi, ſuperfluit per hoc quod dicitur j. vtrum &c. *Propoſita* indiſtincte propoſuerat mulier Imperatori. & ideo dicit quod diſtinguere debet inter
3 ſubſtitutiones, & manifeſtius exprimere, *Vtrúmne in primum caſum*, vulgarem, repete ſcripſerit ſecundos heredes. *An in ſe. ſi. ſuo quem ha. in pote. mor. ſem*. ſubaudi, ſcripſerit ſecũdos heredes ſi intra xiiij. annum ætatis ſuæ deceſſerit, an ſcripſerit ſecundos quandocunque poſtea deceſſerit. *Primo caſu tantum*. Hoc eſt vulgariter ſubſtituendo tantum. tunc enim

ſi patris

ſi patris heres extitit,eo defuncto intra pupillarem ætatem, mater in ſucceſſione præpo-
3 nitur ſubſtitutis: licet expreſſa vulgaris † contineat in ſe tacitam pupillarem: vt probari
poteſt ȝ.tit.j.l.vlt.in fine.& melius per l.ff. eo.iam hoc iure. ȝ.eo.quãuis. & verũ regulari-
ter eſt quòd vulgaris expreſſa continet in ſe tacitã pupillarem. fallit tamen vbi mater eſt
4 in medio,cum ipſa † præferatur in tacita pupillari,vt hic dicit. licet quidã voluerunt di-
cere quòd hoc locum habeat quod ſubſtitutus iſte repellatur, quãdo pariter mater cum
filio inſtituitur heres.aliàs non:vt ȝ.tit.j.l.vlt.Cum ergo in teſt. mil. ex tacita pupillari nõ
admittãtur ſubſtituti,ergo multo minus in teſta.pagani,ſi mater non interueniat, ita eſt
in vulgari tantum ſubſtitutione. Si verò non ſolum contineatur vulgaris, ſed vulgaris &
pupillaris expreſſa & compendioſa, tunc omnino mater repellitur ſi deceſſerit in pupil-
lari ætate,vel ſi in pubertate,admittitur, ſed reſtituet bona ex fideicõmiſſo. & quare tra-
hitur directa ad fideicom.in militis teſt.imo videtur quòd debet remanere directa etiam
5 poſt pubertatem: quia ipſe heredem ex tempore & ad tempus poteſt † inſtituere. vt no-
tauimus ȝ.de milit.teſta.l.in teſtamento.& ideo aſſignatur reſponſio hic, quia hic nõ ad-
mittuntur directo ſubſtituti,ſed per fideicom.propter priuilegiũ matris.aliàs enim quod
generaliter obtinet ex priuilegio ſuo tollit mater,hoc eſt quod non habeat locum tacita
pupillaris ipſa interueniente. quare & hic ſimiliter dici poteſt, quòd licet miles directo
poſſit filio ſuo ſubſtituere in pubertate generaliter, fallit tamen cum mater eſt in medio:
quia ipſa ſicut ſuperius habet priuilegium,ita & hoc habet,quia admittitur ſi decedat in
6 pubertate ſed poſt fideicõ.reſtituit. *Subſtitutis.* & ita excludit ſubſtitutos † à directa ſub-
ſtitutione, ſicut faceret à tacita pupillari. ſic ergo habes in l. iſta circa teſt. mil. de tribus
ſubſtitutionibus de vulgari,pupillari,& compendioſa. Quid autem ſit exemplaris, & in
quo differat vel ſit ſimilis pupillari,dic vt dicitur & not.in l.proxi. ſeq.tit.de breuiloqua:
dic quia continet ſubſtitutiones.4.cum aliquis habet duos filios impuberes,& dicit, Vos
inuicem ſubſtituo: & duas vulgares, duas pupillares. & eſt ſciendum quod in hoc caſu ſi
decedat alter in pupillari ætate,non præfertur mater ſubſtituto, imò omnino repellitur:
vt ff. eo. Lucius. & eſt ratio quare repellatur hic potius quàm cum vulgaris expreſſa ap-
ponitur:quia ex ſignificatione verborum illorum, Vos inuicem ſubſtituo, quatuor ſub-
ſtitutiones breuiter declarantur.at in expreſſa vulgari non declaratur tacita pupillaris ex
ſignificatione verborũ, ſed ex interpretatione legis colligitur. vel forte ſic dicitur in bre-
uiloqua,quia non eſt veriſimile quòd teſtator vxorem ſuam hoc eſt matrem impuberis
voluerit præferre alij filio ſuo.ſecus in extraneo vulgariter ſubſtituto. *Si verò ſubſtitutio in
ſecundum caſum.* Hoc eſt quando expreſſa eſt pupillaris vel compendioſa. *Si quidem intra
pubertatem deceſſerit.* In iſtis duobus caſibus eos habeat heredes.& expone intra puberta-
tem,id eſt citra antequam eſſet pubes. *A te poſſunt petere.* ſcilicet illi ſubſtituti. aliàs eſt li-
tera, peti.& videtur iſtud referendum ad vtrumque caſum:vt quando ſubſtituit pupilla-
riter & expreſſim & compendioſa.ſed non ita referas,imo ad cõpendioſam tantum ſub-
ſtitutionem:quia tunc ſi deceſſit in pubertate,admittitur mater ab inteſtato:ſed reſtituit
bona. & poſuit hic gloſam dominus Y. deducta quarta. quæ quidem gloſa eſt contra l.
7 nam in milit.teſt.non habet locũ † quarta Trebellianica. ſecus in veterani teſta. vt ff. ad
l.Falcid.veterani.& l.ſi miles.& ff.ad Trebel.l.j.§. is qui.& J.ad l. Fal etiam in teſtamẽto.
nec obſt.ff.ad Treb.l.j.§.in filij.quia quòd Trebel. S.C.habeat in teſt.filiifamilias militis,
eſt intelligẽdum quãtum ad alia cõmoda. nam quo ad hoc quòd quarta detrahatur ceſ-
ſat.ita eſt circa iſtas ſubſtitutiones tres in teſt.milit. Sed poſſet quæri vtrum dicẽdum eſ-
ſet idem in teſt. pagani circa compendioſam ſubſtitutionem, quod hic dictum eſt in mi-
lite.& voluerunt quidam dicere quòd paganus non poteſt compendioſè ſubſtituere. ſed
miles tantum.at ipſi male dixerũt:quia & miles & paganus poteſt,ſed diuerſimode: quia
8 cum ſic ſubſtituit miles filio ſuo impuberi,adueniente pubertate † directa trahitur ad fi-
deicommiſſariam ex priuilegio militis,vt hic. Sed cum paganus dicit, filius meus impu-
bes quandocunque deceſſerit,illi heredes ſubſtituo:ſi decedat intra xiiij ann.directò ad-
mittuntur ſubſtituti,& repellitur quilibet veniẽs ab inteſtato, & omnino repellitur ſub-
ſtitutus, nec ſicut in teſta.milit.directa trahitur ad fideicommiſſ. vt ff.eo.in pupillari.& l.
centurio.& l.his verbis.& inſtit.de pupill.§.penult.& vlt. ſi verò in teſtamento ſuo ita di-
cat paganus, quandocunque deceſſerit filius meus, illum ſubſtituo: hanc ſemper inter-
pretor fideicommiſ.& ſiue decedat filius in pupillari ætate,ſiue poſt, admittitur ſubſtitu-

tus.poteſt enim hoc facere quilibet per fideicommiſſum : & hoc ideo præſumitur , quia
appoſuit verbum ſubſtituo,quod ſemper aptatur ad fideicom.ſubſtitutionẽ:vt s̃.tit.j.ge-
9 neraliter §.vlt.& quia res eſt potius † interpretenda quod valeat , quàm quod pereat : vt
ff.de reb.dubiis.quotiens in actionibus. Si verò ita dicat,quandocunque deceſſerit filius
meus ſine liberis,ſubſtituo illum: tunc ſine dubio eſt interpretenda fideicom. quia vide-
tur quòd voluit teſtator ſubſtitutum admitti nedum in pupillari ætate, ſed poſt, cum fe-
cerit mentionem de liberis qui haberi non poſſunt niſi in pubertate. Si verò ita dicat,
quaodocunque deceſſerit filius meus ſine liberis , ſit ille heres. & filius forte erat maior
xiiij.ann. videretur hic dubium,eum ſit repugnantia verborum , & etiam eius quod erat
maior xiiij.annis.illud enim,& hoc quod dicitur ſine liberis , videtur repugnare directis
verbis quæ ſunt,ille ſit heres. per talia enim verba directà habet fieri ſubſtitutio , non fi-
deicom.& ſic videtur quòd valeret ſubſtitutio propter incompetentia verba,ſicut legatũ
verba non competentia vitiant:vt ff.de leg. iij.l.j. ſed dic quod ſi aliquis credidit veſtium
10 appellatione contineri aurum,talia † incompetentia bene vitiant legatum: quia omnino
alienum eſt vnum ab alio. aliud eſſet ſi omnino non eſſet alienum. vnde dicit l. quod ſi
ſtudioſus ſtudioſo leget chartas ſuas,licet nomine chartarũ non contineantur libri : quia
tamen quandoque chartas libros appellamus, vidẽtur & libri legati: vt ff. de leg.iij. libro-
rum.hic ergo cum non erit tanta incompetentia, dicam quod verba directa trahũtur ad
fideicom.quod alìàs dicit l.ff. ad Trebel. Scæuola. ſi verò ita dicat, ſi filius meus deceſſe-
rit in pupilla.ætate,vel poſtea,illum ſuſtituo,hic interpretor duas, pupillarem expreſſam,
& fideicom. propter diſtinctionem & alternationem tẽporis, ad quæ ſingula verbũ ſub-
ſtituo aptatur diuerſis modis. & in iſtis caſibus vbi fideicom. ſubſtitutio cẽſetur pagani,
admittitur mater filio mortuo:ſed tenetur reſtituere ſubſtitutis deducta quarta : vt ff. do
vulgari ſubſt.coheredi.§.cum filius.& ſic iſtas quæſtiones curioſe notaui, quia multæ ta-
les fiunt circa hanc materiam,& circa ſimiles.

1 *Exemplaris ſubſtitutio,cur ita dicatur.*

L.9. HVMANITATIS &c. *Vnum vel certos*. Mirabile videtur quod ponit de vno vel cer-
tis:quia ſecundum hoc quidam ex filiis furioſi vidẽtur à ſua ſubſtitutione cõtra pie-
tatem repelli.rurſus ſubſtitutionem eſſe nullam fateri non poteſt,quia huius l. auctorita-
te firmatur.Reſponderi poteſt hoc tunc eſſe verum,cum pater quoſdam ſubſtituit , alios
verò exheredat , & hi per querelam poſt reſcindunt teſtamentum. ſi verò ab initio præ-
tereantur,nulla erit ſubſtitutio,ſicut ſi ipſe furioſus ſanæ mentis feciſſet teſtamentum.&
habet l.iſta diſſimilitudinem cum ſuperioris legis ſubſtitutione pupillari. Ibi enim pubes
impuberi in poteſtate conſtituto ſubſtituitur : hic autem ſiue ſit in poteſtate ſiue non. &
hoc patet cum hic loquatur de matre quę non habet filium in poteſtate.pręterea ibi po-
teſt ſubſtitui quicunque,hic non niſi deſcendẽtes filij ſi habeat.ſi non,fratres. In quibuſ-
dam tamen ſimiles ſunt,quia expirat adueniente ſanitate,ſicut & illa adueniente puber-
1 tate.& ideo dicitur † exemplaris, ad exemplum & ſimilitudinem illius facta. & videtur
quod debet appellari furioſa vel mente capta,ſicut pupillaris dicitur,quia fit his qui ſunt
in pupillari ætate.& certe verum eſt.ſed ſi ita diceretur, malum eſſet nomen , cum vide-
tur teſtator furioſus fuiſſe.& ideo pulchrius dicitur exemplaris.& facit l. iſta contra opi-
nionem cuiuſdam doctoris , quòd ſcilicet filio ſubſtitui poſſet in debito bonorum ſubſi-
dio.& licet non videretur quod aliquod grauamẽ poſſet in quarta apponi, verum eſt per
fideicom. ſubſtitutionem:ſecus per directam, vt hic:quia facit ad commodum ſuum, &
ideo poteſt·vt ff.de inoff.teſt.ex tribus.& l.filiis.

L.10. CVM QVIDAM. Aſſignatur contra.ff.de iniuſt.rup.l.penult. Sol.ibi nominatim fa-
cta fuit ſubſtitutio ſingulis , hic omnibus ſimul. vel hoc in filiis inſtitutis ſpeciale, vt
hic:ſecus in extraneis,vt ibi.

L.11. SI QVIS *Duobus heredibus inſtitutis*. Subaudi , cum impubere filio. & quemlibet inſti-
tuit per ſe & ſeparatim.tunc enim, vt dicit l.iſta,admittitur pro tertia quilibet in ſub-
ſtitutione.ſecus ſi primo filium ſuum heredẽ inſtituiſſet: & poſt dixit, ſubſtituo mihi he-
redẽ Tit.& Sempro.poſt ſubſtituit eos filio cum alio.iſti enim duo nunquam ſuccederẽt
viriliter quo ad alium,ſed pro dimidia:vt ff.eo.ſi pater. contra. & ita caſus iſtius l. intelli-
gitur quando ſeparatim fuerunt inſtituti,ad hoc quòd tollatur illud contra.vel dic quòd
hic poſuit ſignũ vniuerſale,quiſquis mihi &c.quod diſtribuit ſingulariter inter eos. ſecus

ſi

ſi dicat, heredes meos & te filio meo ſuſtituo, vt ibi: Aliud aſſignatur cõtra ff. de vſufruct.
accreſ. ſi quis Titio. Solut. hæc corrigit illam. vel verbum vna hic poſitum tollit cõtrarie-
tatem, quia voluerit eos cõiungere: vt ff. de hered. inſtit. Titius. & l. Interdum. vel melius,
ibi non loquitur de heredibus vnius legatarij, id eſt Titij, ſed alterius, id eſt teſtatoris. &
ideo non intelligas quod ibi dicit, & heredibus ſuis. ſ. Titij. tunc enim contradiceret. Iſtæ
ſufficiant ſolutiones, licet aliæ multæ ſint in apparatu notatæ.

DE NECESSARIIS SERVIS HEREDIBVS inſtituendis vel ſubſtituendis. TIT. XXVII.

IS QVI SOLVENDO. *Heredem neceſſarium.* Neceſſarius heres eſt, qui ſiue ve- L. 1.
lit ſiue nolit, heres eſt: vt inſtit. de hered. qual. & diffe. & intellige quòd vnum
relinquere poſſit niſi in caſu: vt ff. de hered. inſt. ei qui. ſi verò plures nominet,
primo nominat⁹ erit heres, niſi eſſet viliſſimi pretij: vt ff. qui & à quibus. ſi quis
habens. & hoc quando apparet ordo. ſi enim ordo non apparet, non valeret plurium in-
ſtitutio, obſtante lege Ælia Sentia: vt ff. de legit. hered. qui ſoluendo. *Et in eadem cauſa.* Se-
cus enim ſi ab ipſo ſeruo inſtituto ſoluatur pecunia: vt ff. de hered. inſtit. lo illa l. pignori.

CVM VOS. *Sub appel. liber.* Hodie & ſine appellatione libertatis, vt ĩ. eo. l. penul. *Scripti* L. 2.
ceſſetis. ſic, ô vos liberti eſtote heredes. *Locum non habet.* Niſi in caſu, vt cũ relinquitur
ei legatum in teſta. nun. vt ſ̃. de milit. teſt. ex his. per authent. vt liberti de cetero. §. ſi quis.
authent. libertam.

SI TVTOR. *Contubernio.* Bene dicit de contubernio. nam cum ancillis non poteſt eſſe L. 3.
connubium: vt ſ̃. de inceſtis nuptiis, cum ancillis.

CVM QVIDAM. *Sed in alium & in alium gradum.* Ex paterno enim teſtamento vi- L. 4.
detur conſecutus libertatem, ex pupillari verò hereditatem: vt ff. ad Trebell. ſi res alij *Hac l. in*
§. j. arg. contra. & libertatem cõſequitur ex paterno teſta. *Et hereditatem reſpuere.* Ex pupil- *quibuſ. exẽ-*
lari ſubſtitutione. *Neceſſarius heres.* Regulariter enim traditum eſt, quod eos poſſum he- *pl. eſt prima*
redes neceſſarios filio meo facere, quos & mihi: vt ff. de vulg. ſubſtit. ſi plures §. j. *huius tit.*

1 *Quando teſtator à prima voluntate deſtiſſe videtur.*
2 *Legatum, quando non tenet.*

QVIDAM &c. *Ex parte inſtituit.* De hoc non erat dubium. *Seruum autem ſuum &c.* De L. 5.
hoc erat quæſtio, alij legauit. ſecus ſi alienauit inter viuos: vt ff. de condit. & demõ.
1 ſi in diem §. j. ſed ſi primo inſtituit, poſtea legauit, nonne videbitur † deſtitiſſe à prima vo-
luntate: vt ff. de vulga. ſubſtit. ſi quis quem. Reſpond. non eſt ita: vt ff. ſi ita. §. regula. & ff.
de lega. ij. ſi idem. niſi in caſu ff. de leg. j. ſeruum. §. ſi idem. *Sine libertate.* id eſt non habita
mentione libertatis. non intellige quod dixiſſet, vos inſtituo heredes ſine libertate. *Cum*
ergo inuenimus. & in hoc caſu ſequitur voluntates teſtatorum. *Supponere.* id eſt ſignare. *Ita*
eſſe ſupinos. certe imo is de quo ſ̃. dictum eſt, ita fuit ſupinus. *Sine libertate.* id eſt quia præ-
ſumitur quod voluerit. *Ad hoc ſeruis conſtitutis donent.* & ita licet non fiant liberi, habeant
2 tamen relicta. hoc dicitur ad exhortationem. legatum † enim non tenet: vt ĩ. de legit. ſer-
uis. niſi in caſu. hoc eſt cum legauit ſeruis ad cuſtodiam tẽpli relictis: vt ff. de adimen. leg.
ſeruos. *Subſtitutionis euentum.* Hoc ideo, quia incertum eſt an conditio libertati apposita
exiſtat. alioquin ſi certum eſſet eam extituram ab initio, inutile eſſet legatum ſecundum
vt ff. de leg. j. ſi poſt mortem §. vlt. & de manumiſ. teſt. ſi pecu. prælег. §. ſi ſeruus. In legato
vero relicto ab extraneo ipſi ſeruo cui à domino relicta eſt libertas, nulla fit ſuſpenſio: vt
ff. de leg. j. ſi poſt mortem. j. reſponſo. *Et ſtatu liber.* Aliàs nec ſtatim liber.

DECISIONE NOSTRA. l. ſuperiori. *Videtur.* aliàs videri. L. 6.

DE LIBERIS PRÆTERITIS VEL EX heredatis. TIT. XXVIII.

3 *Exheredatio ab vno tantũ gradu fieri poteſt.* 2 *Vbi eſt eadem ratio, idem ius ſtatui debet.*

CVM POST OMNES. *Non dubitatur iuri ſatiſfactum.* Quia valet teſta. ſi ſic fiat L. 1.
exheredatio ab omnibus gradibus. & intellige gradus eſſe inſtitutiones &
ſubſtitutiones: vt de his habuimus ſ̃. de inſtit. & ſubſtitu. & de impub. & aliis
ſubſtit. & ita loquitur hic quando facta eſt exheredatio poſt omnes gradus.

Sic in veteri manuſcripto reperimus, ſed tamen legendũ videtur. hoc eſt ſubiecit poſt inſtitutiones & ſubſtitutiones, ab omnibus gradibus ſupradictis filium meũ exheredo. Idem ſi ante gradus omnes exheredauit eum, vel intra: & ſic fit intra gradus exheredatio, quãdo perſona præcedens exheredationem eſt in alio gradu quã perſona quæ ſequitur exheredationem, verbi gratia cum ita dixit, talem inſtituo heredẽ. filium meum exheredo. ſi heres meus deceſſerit, ſubſtituo ei vtilem: vt hæc probãtur ff. eo.l.iij.§.ſi filius.& §.autem.& §.in eo. & in l. iſta. Item fieri poteſt † exheredatio ab vno gradu tantum: vt ff.eo.l.iij.§.vlt. quod intellexerũt doctores antiqui cum teſtator exprimit ſe ab vno gradu tantũ velle exheredare. Io. viſum fuit idem eſſe & ſi teſtator hoc non adiciat, ex interpretatione iuris, vt quandoque præcedẽs perſona exheredationem & ſequentes ſunt in eodem gradu inſtitutionis vel ſubſtitutionis: ab illo tamen gradu videtur exheredatus, ſiue hoc teſtator dicat, ſiue non. licet ergo non poſſit exheredatio ab vna parte fieri: vt ff.de lib.& poſtu.cum quidam.tamen poterit exheredari quis ab vno gradu tantum, vt dictum eſt. *Nam cum idem heredes.* Subaudi maxime.idem enim eſſet in aliis. *Inſtituti ſunt*, & ſubſtituti. *Nulla ratio reddi poteſt.* vbi enim † eadem ratio, idem ius. *In poſteriore.* id eſt in ſubſtitutione.& ita rumperent teſt.in primo.

L.2. *Sic in veteri libro reperimus.* SI AVVS TVVS. *Sine impedimento legis Velleiæ.* Melius dixiſſet, cum auxilio. nam non tantum non impedit, ſed etiam ſuas vires porrigit, cum hæc inducat nepotem præteritum in locum patris ſuccedere, & patre mortuo viuo auo auitum rumpere teſt. vt inſtit.de exhered lib.§.poſtu.& §.ſequenti.& ff.de iniuſt. rup.te. poſtumorum. vel dic ideo repellendum nepotem per l.Velle.quia exheredatus erat inter cæteros: quod ſufficiebat per antiqua iura, & per l.Velle.ſed hodie nominatim exheredandi ſunt omnes, vt hic, & inſtit.de exhereda.lib.j.reſpõſo.& §.primo.& §.poſtumorum.in fine. & ĵ.l.vlt.in prin.ibi, & inter nepotes &c.& §.ſancimus.

L.3. SI QVIS *filium. vt melior ſenſu exiſtat.* & ita magis ſenſus quam verba ſeruatur. ſic ff. de re iudica.in ſumma.quandoque magis verba quam ſenſus ſpectantur: vt ff.de vſufru. leg.ſi alij: & ideo aſſignatur contra.ibi enim dicit, quod actum eſt: & intellige, id eſt dicitur actum, non tamen conſtabat, aliud actum de mente teſtatoris.

1 *Præteriti à parentibus maternis pro exheredatis habentur.*
2 *Poſtumi nullam ingratitudinis cauſam committere poſſunt.*
3 *Cauſæ exheredationis ſunt 14.*
4 *Cauſa exheredationis inſeri debet.*

L.4. MAXIMVM *vitium. in maſculis, & ita in fœminis.* Ecce primum vitiũ. *Cum ab inteſtato.* Hæc eſt ratio quare ſit vitium. *Et aliis verbis.* Ecce ſecundum vitium. *Sanxerunt* ſcilicet nominatim. *Alius filiam.* ſcilicet inter cæteros. *Et inter nepotes.* Ecce tertium vitium. *Filia autem præter. ius accreſ.* Ecce quartum vitium. *Accipiebat.* pro ſemiſſe eius partis quã ab inteſtato haberet, & vſque ad dodrantem eius ſemiſſis præſtat legata: vt ĵ. eo.l.ibi, cum enim &c *Conſtitutio autem.* Corrigens ius prætorium quod eam in totum vocabat rediẽs ad vetus ius accreſcendi. *Eam.* filiam præteritam, *Coartabat.* in bo.poſſ.petẽda. *Quantum ius accreſ.compe.* in ſemiſſe, id eſt, vt quod per ius accreſcendi conſequebatur, per bo.poſ. acciperet. *Qui enim tales differentias.* ratio eſt, quare ſint vitia. *Inducunt.* inter maſculos & fœminas. *Cur.* quaſi opponendo naturæ cur &c. *Totos.* id eſt omnes. *Vt vnde generarentur non* *Sic in veteri reperimus.* *fiant.* Quia non ſi eſſent fœminæ, non eſſet vnde generarentur maſculi. *Maiorum.* qui filium & alios quodammodo exequebantur. *Sequimur veſtigia.* ab antiquiſſimis temporibus. *Antea.* ſcilicet antiquiſſimo tempore, non iſtis proxime antiquis: vt dictum eſt. *Simili modo &c.* Ecce quomodo antiqui exequebãtur filios & alios omnes. *Cum etiam &c.* Ecce quintum vitium. *Centum viri.* id eſt ſenatores, ideo ſic dicti, quia ab initio c.fuerũt. *Vitium emerſit infra ſcriptum.* id eſt quòd filia præterita de inoff. queri debebat exheredato quantum relinqui neceſſe eſt. *Nam cum vltimum*, ecce vitium. *Adiutorium.* exheredatis. *Et nemo.* repete, & cum nemo &c. *Ex alio.* quam querelæ. *Ortus filius.* nam nati filij dicuntur: vel id eſt ſuſtentatus. *Ad hanc.* hereditatem. *Filia præterita.* quæ de inofficioſo dicere non poterit. Bo.poſ. quæ coartata eſt ab Antonino. *Semiſſem*, eius ſcilicet partis quam ab inteſtato haberet, id eſt totius ſibi debitæ portionis ab inteſtato præterita non habebat dimidiam illius portionis: & in dodrante illius dimidiæ grauabatur ad legata. *Filia præterita.* quæ de inofficioſo dicere non poterat iure accreſcendi ei competenti. *Et quam iniuria &c.* Hæc iniuria & alibi reperitur: vt ff.de bo.poſ. contra tab. non putauit.in fine. nam & emancipatus

patus filius ſi fuerit præteritus,& petit contra tab.certis perſonis præſtat legata : exhere-
datus verò nullis omnino. ſed hodie iure authē.hoc idem probari poteſt.pone quod me
exheredauit pater meus non adiecta cauſa , & reliquit legatum , teſtamentum non valet
quantum ad inſtitutionem,ſed quātum ad legata.ergo habebo legatum, & pariter & vi-
riliter ſuccedam cum fratribus.& ita plus habebo quā etiam ipſi inſtituti, vel multo ma-
gis præteriti.ſed quidam reſpondent quod non eſt veriſimile quod teſtator hoc voluerit:
vnde nec dicunt tenere legatū.*Et ita*, vitium pertranſit, quia præterita præſtat ex ſua por-
tione legata, & non exheredata. *Sancimus*. hic eſt §. corrigens & determinans ſuperiora
omnia inutilia.*Qualem ſuus filius*. qui habet vtrumque, emancipatus alterum tantum. ſi-
milis confuſio ſ. de colla.illam. vt inſtit.qui dari tut.§.vlt. *Vt hæc ipſa*. aliàs, vt & ipſa. vel
per contra tab.cum eſt emancipata.& hoc etiam ſeruabatur antiquitus in filiis: vt ſ.ea.l.
in prin.ſed non in filia, quia accipiebat ius accreſcendi. *Si tamen ex maſculis progeniti ſunt*.
1 Quia à matre vel à parentibus maternis præteriti habentur † pro exheredatis : vt inſt.de
exhereda.§.j.in fi.vel quia nepotes ex filia cum deminutione tertiæ partis veniunt.hodie
correctum eſt ſ.de colla.illam merito.*Exheredandus*. Hodie poſtumi exheredationis nota
2 non ſunt damnandi,cum† cauſam nullam ingratitudinis committere poſſint: vt ſ.de in-
off.teſta.ſi quis §. vlt.& l.autē.*Ex cauſa præteritionis*.& ſunt xiiij. cauſæ exheredationis qui-
3 bus † exheredantur deſcendentes.vij.quibus aſcendentes: vt j.authen.vt cum de appell.
cog.§.alium verò.& §.& hæc quidem de parente.*Irritum*.ipſo iure,ſecundum quoſdam.
& ita dixerunt quòd hodie nō habet locum querela inoff.teſta. imo correctum eſt quic-
quid dicitur,de inoff.querela, vt ſup. de inoffi. teſtam. & quicquid dicitur in ff.& inſt.&
hoc dixit M.B.intellexit irritum,id eſt irritādum per querelam inoff.teſt. Dixit ergo va-
lere ex cauſa præteritionis vel exheredationis. ſed expugnatur per querelā. Io. aliter quā
ſuperiores intellexit,& dixit male poſita verba huius authen.nec enim eſt in corpore au-
thent.ex cauſa præteritionis vel exheredationis. Dixit ergo quòd aſſignari non debent
cauſæ exheredationis ad hoc quòd valeat teſta. quæ quot ſint ſ.dictum eſt. ſi verò nō ad-
ſignantur,ipſo iure non tenet teſt.nec etiam continetur j.authē.irritum. ſed cum iubeat
cauſam inſeri exheredationis,dicit quod ſi ſeruatum non fuerit, euacuabitur teſt.quo ad
inſtitutiones,non quo ad legata.olim conſiderabatur vtrum eſſet conditionalis, an pura
4 exheredatio:hodie † an inſeratur cauſa:& tunc tenet teſta. quare nō ſunt correcti ſupra-
dicti tit.an non ſit adiecta cauſa,& tunc ipſo iure non valet quo ad inſtitutionem. ſed ta-
men legata præſtantur:& eſt contra regulam:quia ſi non valet in teſtamento, ſecundum
regulam nec legata: vt j.de fideicommiſ.eam quam. *ſic in veteri libro reperimus, exheredādus tamē legendū eſt.*

DE POSTVMIS HEREDIBVS INSTITVENDIS vel ſubſtituendis, vel præteritis. TIT. XXIX.

SI POST *teſtamentum. Quo poſtumorum*. Poſtomus dicitur duobus modis : vt ff. de iniuſto rup.l.iij.§.poſtumos. *Inteſtato*. Dicitur enim quis inteſtatus mori ſi non fecerit teſtamentum , ſiue fecerit & nullum ſit. vt inſtit.de hered. quæ ab inteſta.in prin.& notauimus ſ.de colla.vt liberis.*Neque peti*.ſ.ex iure veteri.hodie enim legata petuntur:nec dicitur irritum niſi quo ad inſtitutionem: vt ſ.tit.j.authen. ex cauſa. L.1.

VXORIS *abortu non ſolui*.Quia cum mortuum parit, nec accepiſſe videtur , vt ff. de verbo.ſig.qui mortui.videtur contra.ff.de iniuſt.rupt.teſt.poſtumus.Solutio. nō reſtituitur de iure ciuili , ſed de iure prætorio habet bo. poſ. ſecun. tab. vt ibi. vel ibi natus erat antequam decederet teſtator,& ita decedit in vita. ſimiliter & ita reſtituitur hereditas inſtituto.aliud ſi poſt mortem teſtatoris natus & mortuus ſit: quia tunc non reſtituitur, vt hic.ita eſt in filiis naſcituris.ſi verò iam natus eſſet,ipſo iure nō valeret teſt. vt inſt. de hered.quæ ab inteſt.in prin. L.2. *ſic in veteri reperim⁹, legendū tamen ſuſpicor, concepiſſe.*

1 *Circa partum monſtroſum diſtinctio.* 2 *Monſtrum vel prodigium, quid dicatur.*

QVOD CERTATVM. *Si non cum*. Si ponitur pro quia, quia filium nemo antecedit. aſſignatur contra ff.de verbo.ſig.quæret.quod illud habet locum quādo relictum eſt ſub conditione,ſi pepererit.& ideo pro libero habetur quantum ad hoc quod mulier capiat quod ei relinquitur in teſt.nō autem quo ad inſtitutionem. vel dic quod aliud eſt quando ad monſtrū declinat propter hoc quod cognita fuit ab animali irrationali. aliud L.3.

1 † quando in actu veoeris cogitauit de animali irrationali, & ſic concepit monſtruoſum,
vt dicunt Philoſophi.tunc enim habentur pro liberis,vt ibi. *Ad nullum declinans mōſtrum*
vel prodigium.Nam ſi declinat,non habetur pro filio:vt ff.eo.quod dicitur.& ff.de ſta.ho.
2 non ſunt,& dicitor † mōſtrum vel prodigium,quod naſcitur cum duobus capitibus,vel
ſimilia.& idem dici poteſt oſtentum vel oſtentuoſum, quod dicitur phantaſma : vt ff. de
verbo.ſig.oſtentum.

1 *Mulier parere debet,intra x.menſes.*

L.4. *Sic in veteri libro reperimus.* QVEDAM. ff.eo.commodiſſime,contra. ponit enim duos caſus : quod hæc corrigit.
vel dicas quod ibi non facit inſtitutionem imo conditionis,cum dicat filius aut fi-
lia &c.ſi ſic inſtituit poſtumum,certum eſt quod nō voluit eſſe heredem niſi eum qui de
eo naſceretur. & potuit naſci ipſo mortuo poſt per duos menſes aut tres. ſed ſi ſumamus
vltimum articulum,neceſſe eſt quod non tranſeat.x. menſes. j. enim tempus illud opor-
1 tet † quod pariat:vt inſtit. de reſtit.& ea quæ parit in xj.menſe.ſperabat ergo quòd naſce-
retur poſtea intra x.mēſes.vnde veriſimile eſt quòd & ſi naſcatur in vita teſtatoris, quod
voluerit eſſe heredem,arg.tali:quia ſi quis dicat,inſtituo te heredē ex partibus quas infra
ſcribā.l.expectat vtrū aſcripſerit.ſi ſcribat,fit heres prout aſcripſit.alioquin pure,& ſi non
videtur inſtitutus:vt ff.de hered.inſtit.l.ij.ſi ergo naſcātur in vita,& nati ſunt intra x.mē-
ſem,& poſt mortē,hoc eſt citra x.mēſes:quia hoc poſt mortē , non determinat illud ver-
bum naſcetur.ſed hoc,intra x mēſes.ſi verò inſtitueretur in vi coodirionis ſic,ſi filius naſ-
catur poſt mortem,& naſcatur in vita,tūc rumpet.ſi ſic,naſcatur in vita : & naſcatur poſt
mortem,ſic rumpet vt ibi.

DE IVRE DELIBERANDI, ET DE ADEVNDA & adquirenda heredirate. TIT. XXX.

L.1. SI A PATRE.ff.de acquir.hered.Iuiianus.contra.Solutio.ibi loquitur de eo qui
ſola voluntate & de iure ciuili adire potuit,hic de emanciparo,qui non admitti-
tur niſi agnita bon.poſſ. de iure prætorio : & ideo non tenetur. hodie non habet
locum illa differentia in emancipato per cooſtitutiones j.de legit.her.l.vlt.& penul.qua-
re hodie ſi vendant,præſumitur quod voluerūt eſſe heredes:vt hoc notauimus ſ. de iur.
& fac.ignoran.ſi emancipata:& ſ.qui admit.ad bo.poſſ.emancipati.

L.2. CVM DEBITVM. per l.iſtam patet quod ſi ſoluit creditoribus hereditariis , videtur
agnouiſſe hereditatem pro portione hereditaria.

L.3. SI FRATRIS. *Sine ex parte.* Hoc ſpeciale eſt in ſuo.in extraneo enim diſtinguebatur,
ex parte. an ex aſſe eſſet inſtitutus heres. primo caſu non admittebatur clauſis tabulis:
ſecundo admittebatur etiam clauſis tabulis , & quod ita eſſet , probatur ff.de iur. & fac.
igno.l.j.§.vlt.& hodie nulla eſt differentia:vt j.de cadu. toll.circa prin. ſic eſt quod in ſuo
herede,vt hic dicit. neceſſariū eſt tamē quòd ſe immiſceat:vt j.ſi ſe hered.immi.in extra-
neo neceſſaria eſt addirio.*Nihilominus*.q.d.non obſtāte clauſura tabularum.*Extitit*.i.exi-
ſtere potuit,ſi ſe immiſcear, vt ſ.dixi.*Quæ facultatum ſunt*.ſ.hereditariarum.

L.4. FILIOFA. *Reſcriptum eſt.* Si verò contemplarione pātris relinqueretur filio , pater ac-
quireret filio:ſed parer habet vſumfructum:vt j.de bo.quæ liberis l.vlt.

1 *Quando initio neceſſaria eſt voluntas.* 3 *Curatoris auctoritas,quando eſt inutilis.*
2 *Minori 7.an. per ſolum tutorem acquiritur.*

L.5. POTVIT *pupillus pro here.tut.auc.*q.d.quod in hered. acquirat,oportet quod gerat pro
herede,& quod interueniat tutoris auctoritas.ſi ſolus tutor interuenitet , non acqui-
reretur pupillo , vt in fine dicit. præterea pupillus ſolus noo acquireret ſibi. & ideo dicit
quòd tutor præſtet auctoritatem,& quod interueniat actus & voluntas pupilli,licet cau-
ſam acquirēdæ hereditaris nō intelligat: vt ff.de acquir.here.pupill*ᵒ*.ſed videtur cōtra.in-
ſtit.de hered.qual.& diffe.§.vlt.quia dicit quòd voluntas. Reſpond. quod ſufficit ſi à vo-
1 luntate incipiamus,vt ibi.ſecus ſi ab actu:quia tuoc neceſſaria † eſt voluntas:vt hic.ſimi-
lis expoſitio eſt.ff.ad exhiben. tigni.§.vlt.ſ.de inoffi.do.ſi liqueat.ff.de acquir.poſſeſ.quē-
admodum & .l.poſſideri.§.in admittenda.ff.de pigno.act.ſi rem ali.§.vltim.ff.mandati,ſi
2 mādauero.& intellige l.iſtam de pupillo in minore vij. an. illi enim † per ſolum tutorem
acquiritur:vt j.eo.l.ſi infanti.ſi maiorem vij.vtriuſque auctoritas eſt neceſſaria, vt hic di-
cit.& idem dicitur in Trebellianica reſtitutione : vt ff.ad Trebel. reſtituta. eodem etiam
modo diſtingue vtrum in acquiren.poſ.vt ff.de acquir.poſſ.poſſideri.§.in adipiſcenda.&
l.quamuis,

l.quamuis,& j̃.de acquir.poſ.donatarum.ſic ergo operatur multum hîc tutoris auctoritas.ſic alias ff.ad Trebel.ſeruo.§.ſi pupillo. *Non potuit acquirere.* Curatoris ſanè auctori-
3 tas †ad hoc inutilis eſt : vt ff.de appel.cum in vna.§.tutor.ſed & conditioni ſub qua hæres inſtitutus eſt,parere poteſt ſine tutoris auctoritate: vt ff.de condit.inſtit.l.antepe.

SI AVIA TVA. *Decreuit.* Sciens ſibi relictas.ſecus ſi ignoret: vt ff.de lega.1.ſeruum L.6.
filij.§.ſi quis rem.& in l.ſeq.ſtatim dicitur,ſed in legato hoc plus eſt,quia etiam ignoranti tranſmittitur:vt ff.de lega.1.ſi fundum §.ſi Titius.

QVONIAM SOROREM. Aliud in legato quam.l.iſtã dicat in hæreditate,vt ſ̃.l. L.7.
ptoxi.notauimus

LICET. Patet quod non excluduntur ſui hæredes longi temporis præſcriptione, ſi L.8.
ignorantes ſibi delatam hæreditatem,ſtatim ſe non miſcuerunt.

SI CVRATORIS. *Delata ſucceſſio eſt.* Aliquibus, non ei qui ſub eius cura fuit. *Li-* L.9.
cet adire. Secundum P.infra annum tantum.ſed nos in perpetuum.nam cum talis ſucceſſio de iure ciuili ſit,ergo actio quæ ex ea deſcendit,erit perpetua: vt inſtit.de perpe.& tempo.act.pro.P. facit.j̃.eo. cum autem. *Aditus.* A te qui vis eos conuenire. *Interrogare.* Iſta eſt vna de interrogationibus quæ ſit in iudicio an aliquis ſit hæres : vt ff. de interrog.act.l.1.

SI TE BONIS. Maior xxv.ſi enim,eſſet minor,poſſet reſtitui. *Arcere.* Quaſi in lo. L.10.
cum arctum te deducere ſecutum.

RENITENTE,&c. Concordat.ſ̃.de repu.bo.poſ.l.2. L.11.

PVBERE. Ideò dicit de pubere,quia aliud eſt in impubere.ille enim non poſſet ſine L.12.
tut.auct.vt ſ̃.eo.potuit.nec eſt quod hîc dicitur,intelligendum in omni pubere.nam ſi maior ſit XIIII.annis curatorem habens,& ita minor xxv.an.non potuit.ſi non habuit valebit, ſed in integrum reſtituerur: vt ſ̃.de in integ.reſt.ſi curator,& ff.de acqu.hæred. neceſſariis. intellige ergo de plene pubere id eſt, maiore xxv. annis. vel minore, tamen maiore XIIII.ann.non habente curatorem. *Delata.* Oportet enim quòd delata ſit ei bo. poſ.antequam agnoſcat,ſicut dicitur in hæreditate,quia primo oportet quòd adire poſſit.aliàs enim non poſſet repudiari : vt ff. de acquir.hæred.is qui hæres. & notauimus ſ̃. qui admit.ad bo.poſ.l.vlt.

SVVM. Secus in emancipato.ſ̃.eo.l.1.& inſti.de hæred.quæ ab inteſt.§.emancipati. L.13.
Certi iuris eſt. Idem in omni legitimo: vt j̃.de legit.hæred.ſi autem.

SI SORORI. *Tenuiſſe.* Sic ſ̃.vnde legit.non hoc. *Hæres tamen effectus.* Ex ſola ani- L.14.
mi deſtinatione ſi eſt conſanguineus,vel petit.bo.ſi eſt neceſſarius.ſed & vterinus factus eſt legitimus nouo iure: vt j̃.de legit. hæred. meminimus. *Poſſidetis.* Pro hærede vel pro poſſeſſore petit. hæred.ſi cum titulo poſſidet,in rem actione experiri poteſt.

NON EST DVBIVM. *Potuiſſe quærere.* Idem dicitur in ſeruo.nam ſi in ſeruitute L.15.
hæres inſtituitur, fit liber, & hæres neceſſarius. ſi vero manumittatur, & ſic primo exiuit de poteſtate,& poſtea hæres,arbitrio ſuo: vt inſtit.de hæred.inſtit.§.ſeruus.

NEC EMERE. Emere enim quis non cogitur : vt ſ̃.de contrahen.empt.in emen- L.16.
tis. idem in venditione. fallit tamen inſtit.de his qui ſui vel alie.iur.in prin.§.vlt.& j̃.de ſeruo communi.l.1.& ff.de religio.ſi quis ſepulcrum, & ff. de act. empt. Iulianus §. idem Iulianus. *Nec donatum.* Niſi creditori ſoluatur: vt inſtit.quib.mo.ob.in prin. *Nec damnoſam,* Niſi in fideicommiſſaria hæreditate : vt ff.ad Trebel.ille.§.tempeſtiuum.& in ſeruo inſtituto à domino: vt ſ̃.de neceſ. ſeruis.l. vlt. & inſtit.de hæred. qua.& different. in prin.& ff.de vulg.ſubſt.ſed & ſi plures.§.filio.& al.vt.j̃.eo.cum aliquis.

CRETIONVM. Criſis dicitur iudicium. criſis natura. vnde cretici dicuntur dies L.17.
in quibus melius confortatur natura,vt omnes impares in tertia.v. & VII. in quibus tantum.diebus olim adire licebat.

1 *Pater, quando ex perſona filij infantis hæreditatem capere poteſt.*
2 *Quando ex perſona impuberis, hæreditas habetur pro quæſita.*
3 *Inter patrem & tutorem differentia.*
4 *Pater, ſeipſum conuenire non poteſt.*
5 *Pupillus, qui 7.an.exceſſit, hæreditatem adire poteſt.*

SI INFANTI. Patet per l.iſtam quòd ſi infanti deferatur hæreditas,licebit parenti- L.18.
bus eius ſub quorum poteſtate eſt, adire: vel ſi hoc negligat parens, & infans decedat

1 in infantali ætate, † quaſi infanti quæſitã hæreditatem capiet pater. & voluerunt quidã
intelligere quod hic dicitur,quaſi iam infanti quęſita.quia poſt mortem infantis poterit
pater adire.ſed non videtur quòd ita ſit intelligendum. vel quòd eius bona occupet iu-
re peculij.dic ergo quòd licet non ſit quæſita,pro quæſita habetur:& ex perſona† impu-
2 beris non ex ſua capiet:vt ſoluatur contra.ff.de bo. ſeruus §.impuberes.& ff.de bo.poſſ.
infan.fur.l.1.dicunt enim quòd non cedit tempus:& verum eſt quòd non cedit quo ad
commodum infantis. factus enim maior poſſet petere, ſicut dicit in fi. cedit autem quo
3 ad hoc vt parens poſſit petere. & ita cedit & non cedit diuerſis reſpectibus. ſi vero non
habeat parentem. *Sed poſt eius obitum tutor infanti ſit.* Subaudi ex l. *Vel datus fuerit.* A
iudice,poterit tutor adire hæreditatem, vel petere bo.poſſ.de iure antiquo. hodie enim
3 agnoſcitur:& quo ad hoc non eſt differentia † inter patrem & tutorem.eſt tamen in ne-
sic in veteri libro reperimus. gligentia : quia ſi negligat pater, habetur pro quarta hæreditas. aliud ſi tutor negligat,
quia tunc non habetur pro quæſita, imò defertur veniẽtibus ab inteſtato:vt dicit in ſe-
quenti.§.ſi verò non ſit tutor.Sed cur non deuoluitur ad hæredes pupilli cum tutor ne-
gligit petere ſicut ſ.notaui cum pater negligit? Reſpon. quia hæredes pupilli recurſum
poſſunt habere contra tutores pupilli actione tutelæ ſi neglexit petere, & ita amiſſa eſt
hæreditas.pater verò ſi hæreditatem habet,non contra, nullum habet regreſſum.ſi quis
etenim teneretur,ipſe teneretur,vel quia tutor eſt filij emãcipati, vel quia legitimus ad-
4 miniſtrator eſt, in neutro caſu pupillo mortuo viuo patre agi poſſet : quia † pater ſe ip-
ſum conuenire non poteſt, quod autem ſ. dictum eſt de infante in poteſtate parentum
conſtituto, idem dici poterit ſi ſui iuris inueniatur. intellige quia eſt emancipatus à pa-
tre qui ſupereſt.aliud enim eſſet ſi non haberet, vt ex ſupradictis patet,ſi autem pupillus
VII.annos ætatis exceſſerit,& deceſſit in pupillari ætate priore patre mortuo, ea optine-
bunt quæ veteribus legibus continentur: vt ſcilicet, pupillus ita demum tranſmittat hæ-
reditatem,ſi ipſe ſibi quæſiuit, vel tut.vel cura.& hoc de hæreditate extranei, nulla du-
5 bietate relicta, quia pupillus cum † exceſſit VII.annos, poſſit adire hæreditatem vel pe-
tere bo.poſſ. conſentiente patre ſi ſub eius poteſtate ſit:vel cum tutoris auctoritate, ſi ſit
ſui iuris.aut ſi non habet tutorem, adire poteſt prætorem.& eius decreto hoc ius conſe-
qui,hoc eſt hæreditatem:vt ſ.qui admit.ad bo.poſ. l.1.

1 *Perpetuo vſque ad XXX.an. licet adire hæreditatem.*
2 *Aditio hæreditatis eſt de iure ciuili.*

L.19. CVM ANTIQVIORIBVS. *Hanc.* Id eſt,ius deliberandi.cum enim trãſmittit ius deliberandi,videtur hęreditatẽ tranſmiſiſſe.& quod dixi de tranſmittendo ad ſuam poſteritatem,in filioſa.notandum eſt,quia fortè aliud erat in aliis. *Deliberationem meruerit.* Ipſo iure,vel viuentis præſidis beneficio. *Tranſmittat.* Nec eſt vis facienda,ſiue ſuos ſiue extraneos relinquat hæredes. *Is cum ſucceſſione.* Per hoc voluit dicere P.quòd ſi quis extraneus non adeat hæreditatem intra annum, quòd excludatur ab aditione.Io. dixit
1 quòd perpetuo † licet adire vſque ad XXX.an. & contra P.facit ſ. de inoff.teſt.ſancimus
§.vlt.Itẽ regula facit contra eã,quæ dicit indefinite hæreditatẽ licere adire, qui non re-
pudiauit:vt ſ.eod. ſi curatores.loquitur enim generaliter:& ſic facit potius contra eum
2 quam pro. Idem aditio † eſt de iure ciuili. non ergo terminatur anno:vt inſt. de perpet.
act. in prin.nec facit pro eo quod dicit litera, ipſum & ſuam ſucceſſionem excludi:quia eſt intelligendum quo ad tranſmiſſionem iuris deliberandi. ſed ſi vellet,adire poſſet : vt ſ. dixi. & diſtingue in eo cui delata eſt hæreditas.aut enim eſt ſuus, aut extraneus. ſi ſuo delata ſit ex paterna vel materna linea hæreditas, ſecundum omnes adit perpetuo:vt ſ. eo. omnes licet. perpetuo tranſmittit:vt j.de his quia ante aper.tab l.1.hoc ita intellige, ſi non repudiauerunt vel certum tempus à iudice ad adeundam hęreditatem petierunt: vt ff.de acquir. hæred. quamdiu inſtitutus,& ff.de cura. bo. dan.l.1. hodie tamen videtur adiuiſſe hoc ipſo,quòd non repudiauerit : vt j. eo.l.vlt.& eſt intelligendum, ad hoc vt tranſmittatur ſiue ſciat ſe hæredem inſtitutum,ſiue ignoret:vt j. de his qui ante apet. tab.& de cadu.toll. Sin autem ſit extraneus, & deceſſerit,cum ignoret ſibi delatam eſſe hæreditatẽ, omnino hæres eius excluditur:vt ſ.eod.l.quoniã.ſi verò ſciuit, ſi quidẽ ceſſit dies hæreditatis, aut deceſſit intra annum, & tunc reliquum tempus remittit ad hæredem, vt hîc:aut poſt, & tunc nihil habebit hæres. ſi autem dies non ceſſit, vt quia ſub

condi-

conditione erat relicta.vel ſecundum veteres.ll.ſi erat hæres ex parte,cum non erant apertę tabulæ,nihil ad hæredem,quandocunque decedit,tranſmittit.ſi autem non deceſſit, perpetuo poterit adire, ſicut & ſuus ſi non repudiauit: vel certum tempus à iudice ſtatutum fuerit,ſecundum nos:licet alij contra:vt ſ.notaui.

1 *Quando plures deferuntur hæreditates vna adiri,alia repudiari non poteſt.*

2 *Paterna hæreditate admiſſa nunquam repudiatur pupillaris.*

QVIDAM ELOGIO,&c. Aſſignatur contra.ff. de acquiren. hære.ſi tu ex parte. & l.quæſitum.Solut.ſi ſubſtitutus primo adiuit paternam hæreditatem, pupillarem admittere cogitur: vt hîc.ſi autem non adiuit paternam, & vult habere pupillarem: ſi quidem pupillus abſtinuit à paterna hæreditate, recuſando paternam, pupillarem habere poteſt. hîc enim ſeparat: licet mero iure vterque ſit hæres.ſi autem non abſtinuit,non poterit ſeparare paternam,ſi vult pupillarem, licet pupillus potuit. quod eſt notabile ſecundum Io. vel dic hunc reſtituendum ſi pupillus fuerat:niſi hîc ſubſtitutus ſit frater impuberis.hoc ita, ſi pupillus qui adiit,habeat cohæredem, aliàs non: vt ff. de acquir.hære.quæſitum,& l.Iulianus.& de priuileg.credit.pater,& de vulg.ſubſtit. ſed ſi plus.§.filio,& l.ſi filius.Item cum vnus ex hæredibus adiit, alter poſt repudiauit qui primo adiuit,etiam totam poterit repudiare hæreditatem niſi creditores ſua parte ſint: vt ff.de acquiren.hæred.cum hæreditate.ſecus in legatis. nam quotiens res plures enumerare mihi relinquitur, vnam repudio,alteram admitto, ſi volo.ſi autem non enumerentur, vt puta reliquit gregem:non poſſum vnam ouem admittere, & alteram repudiare, quia vnum legatum eſt:licet hæredes mei poſſint:vt ff:de re iudica.legatarius, & de leg. 2.neminem.& l.ſi ex duobus.& l.grege.Vt autem ſit tibi certum de hæreditate hominis viuentis, diſtinguas ita: ſi ex teſtamentis plurium plures deferantur hæreditates,vnam adiri,aliam repudiari † poſſe certum eſt.ſi autem ex teſtamento vnius plures portiones;
1 altera pure, altera ſub conditione, vel plures per filium vel filios, vel ſeruos, vel per me filium vel filios,nunquam vna admiſſa alia repudiatur:vt de acquir. hæred. hæres inſtitutus.& l.ſi ſolus.ſi verò vna inſtitutionis, altera ſubſtitutionis deferatur,vna poteſt admitti,altera repudiari,licet omiſſa iure accreſcendi obueniat:vt ff.de acquir.hæred.ſi tu ex parte.Vbi autem ex teſt. vnius plures deferuntur hæreditates, puta paterna & pupillaris,paterna † admiſſa nunquam repudiatur pupillaris.ſi autem velit adire pupillarem,
2 & repudiare paternam, ſi pupillus eſt inſtitutus, diſtingue, abſtinuit, nécne:vt ſ.dixi,& hoc de eo qui in poteſtate erat. alij enim ſic ſubſtitui non poſſet.ſi autem pupillus inſtitutus non erat, cui alius eſt ſubſtitutus, ſed ſolus ſubſtitutus: ſi quidem hîc inſtitutus & ſubſtitutus fuerit neceſſarius hæres, licet abſtinuerit paterna hæreditate, habet pupillarem,quia nihilominus eſt hæres: vt ff.de fideicommiſ.liber.cum quaſi.§.ſi quis ſuus, ſin autem ſit extraneus, quia non habet cohæredem qui adeat, nec paternum nec pupillarem,teſtamentum tenet:vt ff. de acquir. hæred. quæſitum,& l.filius, proximus tamen precedens caſus non eſt omnino expeditus.

CVM ALIQVIS. Patet per l. iſtam, quòd ſi ita inſtituatur quis,cui de ſtatu quæſtio moueretur,illum ſeruum illius hæredem inſtituo:quòd eſt apertiſſimum,ſic ipſum inſtitutum domini contemplatione,quòd compellitur adire.aſſignatur contra:ſ.de hæred.inſtitu. cum proponas.ſolutio.ibi dicit eum reſpectu ſerui inſtitutus eſt,hîc cum reſpectu domini. & ſic per l.iſtam præiudicatur quo ad hoc quòd teneatur adire non in principali cauſa quòd ſit ſeruus. & eſt arg.l.iſta quòd fines plebatium vel curiarum,non probantur per inſtrumenta inter alios confecta: vt ſi contineat aliquem vendidiſſe in aliquo inſtrumento fundum qui eſt in curia Panigal. arg. contra eſt.J. de contra. ſtipu. l.optimam. L.21.

1 *Falcidia,quo modo ex leg.vet.inducatur.*

2 *Hæres quando Falcidiam non detrahit.*

3 *Hæres ſe ipſum conuenire non poteſt.*

4 *Hæres nullum damnum ſentire debet.*

5 *Falcidia non detrahitur niſi deducto ære alieno.*

6 *Temporum prerogatiua inter creditores ſeruanda.*

7 *Ius deliberandi quando tranſmittitur.*

8 *In hypotecaria, vel petit. hæred. iuratur in litem.*

SCIMVS, &c. *Vnam quidem.* Illam fortè quæ eſt ſ. eod. cum antiquioribus. aliam L.22.
autem quam non habemus. fortè erat in græco ſcripta, quem edidit diuus Gordia-

nus:vt inſtit.de hæred. qual.& diff.§. ſciendum eſt. *Cuius ſenſus ad vnam præfa.* Q.d.de
eo quod conſtituit Gordianus,facta fuit vna præfatarum conſtitutionum vt in vltim.§.
huius.l. vel verius imperator non habebat verba Gordianæ conſtitutionis, ſed ipſe eius
ſententiam comprehendit in quadam ſua conſtitutione inſtit.de hæred. qua.& diffe.&
j.ea.l.§.ſed quia quidam. *Vel ſe ſe immiſcuerit.* Et ita per hoc & ſuperius patet quòd lo-
quitur in hæredibus extraneis & ſuis. *Cum omnibus creditoribus.* Et legatariis ſine.l. be-
neficio:vt j.ea.l.§.ſi verò poſtquam. Vel dic ibi loqui cum deluſit l.& creditores in dila-
tione : vt in præcedenti.§. hîc autem ſecundum l. quibus detinebatur nihil inuentario,
debet habere Falcidiam. *Credidit.* Credidit quidem reſpuendam vel abſtinendam.non
tamen reſpuit vel abſtinuit, ſed ſe repudiaturum dicebat & abſtenturum . vnde ei tam
breue tempus ſtatutum,vt reſpuatur.aliàs autẽ perpetuo poſſet adire. *Intra trium men-
ſium ſpacia.* Sed nonne aliud tempus eſt ſtatutum s̃.de inoff.teſta.ſancimus.§.vlt.contra?
ſed illud propter querelam inoff. quæ ſperatur moueri. ſed & præterea ibi non dicebat
eſſe reſpuendam hæreditatem, vt hîc dicimus. *Sed adeat.* Sed liceat, non tamen con-
uenitur donec fecit inuentarium : vt j.eod.§. donec. *Omni tamen modo inuenta,&c.* Si
neutrum fecerit id eſt,neque deliberauerit,nec inuentarium fecerit,ſed ſponte adiit:po-
teſt dici per hanc.l.quòd neutrum habet auxilium,id eſt, ſi commodo Falcidiæ vtetur,
vt hac l.§.cum igitur.§.ſi vero.ſed per.ll.veteres Falcid. videtur poſſe inducere : quia in
1 hoc per.ll. veteres † inducitur Falcidia ſi fecerit inuentarium,& nõ deliberauerit, vtro-
que commodo gaudet.ſi petiit deliberationem,& non fecit inuentarium, neutrum cõ-
modum habet. hodie omni ſublato circuitu, ſi non fecit inuentarium, creditoribus in
ſolidum tenetur, & legata præſtantur. & ſi ſubſtantiæ menſuram tranſcendant, vt j.au-
thentic. de hære.& fal.coll.9.§. hinc in quarta. tamen debito iure naturæ non puto ſibi
præiudicare:ſecus per ll.veteres.ff.ad Trebel.l.1.§.is qui quadri. *Exordium capiat.* Secus
in tutoribus:vt s̃.de admini.tut.tutores. *Alios ſexaginta.* Sic ergo tres menſes fiunt. *Ta-
bulariorum.* Id eſt tabularij.arg.s̃.de epiſcop.orphanotrophos. ſed optimum eſt arg.cum
ex duabus.l.ff.ad municip.libertus.1.reſponſo.& s̃.de excuſa.nec ſenatorum,& ff.vi.bo.
rap.l.2.§. quod ait. arg.contra.authentic.tit.1.§.ſi verò abſunt.ſed illud quandoque ne-
gari non poteſt, quin duo ſint neceſſarij:vt j.eo.§.ſubſcriptionem. *Ceterorúmque.* Puta
trium teſtium,tabulariis enim ſolis non credimus.vel omnium legatariorum:vt j.auth.
de hæred.& Fal.§.ſancimus.& §. ſi verò abſunt. *Et quantitatem rerum.* Etiam immobi-
lium:vt & s̃.de bonis præſcriptorum.ſi quis intra,& s̃.de adminiſtr.tut. tutores, & j. de
bo.vacan.l.3.Venerabili ſigno.S.Crucis † *Qui hæredem cognoſcunt.* Not.de teſtibus pro-
pter quiddam quod de facto contigit de quodam qui in obſcuris teſtatus eſt, nec vide-
bant eum teſtes.ſed tantum audiebant,ſic j.auth.de teſti.§.1. & de inſtru. cau.§.oportet
verò & in his. *Ad huiuſmodi inuenta. conſum.* Sed hîc quòd dabimus ad inchoationem,
fortè ſecundum proportionem, ſcilicet, tertiam partem anni, vel vnum menſem de tri-
bus dedit. *Dare eis facultatem.* Id eſt,ad dandam eis facultatem conſcribendi. *Inuenta-
rium.* Sufficit præfatum tempus. *Et legis Falcidiæ.* Hoc in diuerſis caſibus,vbi ſoluendo
eſt hæreditas, præſtet legata quatinus patitur hereditas detracta Falcidia. ſi non ſit ſol-
2 uendo,non valent legata. vnde nec hæres detrahit † Falcidiam : vt ff.ad Trebellia.l.1.§.
vltim. *Poſt emenſum patrimo.* Id eſt, ex menſura cuilibet pro ſuo iure datum. *Suppleti.*
Aliàs completi : quia oportet quòd compleantur pecunia. *Vel hypothecis.* Aliàs hypo-
thecaria,ſcilicet, quando extant res. *Vel indebiti condict.* Quando non extant. *In ſoli-
dum.* Al. ſolutum. *Non hæc confundantur.* Niſi morte pereant : vt ff. de hæred. vel act.
3 vend.in fi.ſed videtur falſum:quia hæres † ſe ipſum conuenire non poteſt. ſed alio ſenſu
non confunduntur,quia ſicut aliis traditionibus ſatis fit de bonis teſtatoris,ita & iſti hæ-
redi.& ita habet ſimilem prærogatiuam,ſed ſi defunctus vẽdidit rem hæredis,poteritne
intentare rei vindicationem contra poſſidentem , ſi fecit inuentarium ? quia ſi non fe-
cit repelletur ſine diſtinctione pro qua parte eſt hæres:vt s̃. de rei vendica. cum à matre.
ſed cum fecit diſtingue. ſi enim hæreditas eſt ſoluendo,quia de ea poteſt ſatisfacere ſibi
& creditoribus,videtur quòd repellatur : vt ff. de fundo dota.§.ſi vxor.ſi non poteſt ſa-
tisfacere ſibi & creditori,non præiudicat ſibi quo minus poſſit agere rei vindica. contra
poſſidentem cum enim actiones competentes contra defunctum dicãtur hîc non con-
fundi,ergo multo magis debet dici quòd non confundũtur cõpetentes actiones contra
extra-

4 extraneum. nam in proxi.§.1. dicit quòd nullum damnum † debet ſentire hæres. Sed
nunquid hęredi opponitur compenſatio in Falcidiam? Reſpon.ita,ſi teſtator hoc dicat:
non aliter,arg.ff.ad Trebel.Lucius.§.maritus arg. contra.ff.de leg.2.cum pater.§.Titio.
ſecus in Falc. iure naturæ:vt ff. de inoff. teſta. quoniam in priori. & hoc cum hæreditas
eſt creditoribus & legatariis omnibus. aliàs autem cum non eſt aliis ſoluendo, non po-
teſt tractari de aliqua charta, quia non debetur niſi de legatis Falcidia debita iure inſti-
tutionis, & legata ſunt nulla. idem in quarta naturæ.licet enim non ex lege, ſed ex hæ-
5 reditate detrahitur,non tamen † detrahitur niſi deducto ære alieno : vt ff.de inoff.teſta.
Papinia.§. quarta.& ad Trebel.l.1.§.is qui. Item aliàs cum non facit inuentarium, con-
funditur actio ſua pro ea parte qua hæres eſt,niſi in caſu : vt ff. de fundo do.l.dotale.§.
ſi vxore, & ỹ. de bon.aucto.iud.§. ſi vxor. temporum tamen prærogatiua inter credito-
6 res † ſeruanda. hoc in hypothecaria,ſecus in perſonali,niſi in caſu:vt ff.de priuileg. cre-
dito.priuileg.& ff.de re iudi.inter eos. *Vel per illius ſacramen.* Tenetur ergo iurare de cõ-
ſcientia ſua,ſic s̃.de his qui ad eccle.confug.præſenti.ỹ.de bo.aucto.iud.l. vlt.in fi.ff. de
eden.prætor.§. ſed ſi inſcio.ỹ.ad l.Falcid. in po. *Circa præſcrip.temporis.* Sic ff.de iudi.l.2.
§.vlt.& ff. vt in poſ.leg.is cui.§.ceſſant.& ff.de itine.actuque. priu.l. ſi quis propter. *Et* *sic in veteri*
hæredes eſſe. Et certe non ſunt hæredes ex eo,imò quia adiurant.refertur ergo ad id quod *libro reperi-*
ſequitur. *Quam conten.eſſe &c.* Sic ff. de mino.auxilium.in fi.& ỹ. authent.de nup.mu- *mus.ſed a-*
lieribus.§.ſancimus. *A noſtris verò iudicibus IX.menſibus.* Sed nunquid.l.iſta derogat ſu- *diuerant,le-*
periori, cum antiquioribus,quæ loquitur de anno,hic de nouem menſibus, arg.ỹ.ead.l. *gendum vi-*
§.vlt.Reſpon.lex ſuperior locum habet cum hæres à iudice deliberationem non petiit: *detur.*
quod ex verbis.l. apparet.ſi autem inſtantibus agnatis ius deliberandi vel per.IX.vel per
7 XII. menſes habuit:tunc infra illa tantum tempora ius deliberandi † tranſmittit. ſic de-
rogat & non abrogat.ſemel enim & non ſæpius. ſic ff.ſi ſæpius in integ. reſti.l.vlt.& ỹ.de
pœnis,omnes quas.nec obſtat.ff.eo.l.3.contra.quia bis poteſt concedi.ỹ. datum tempus
à lege ſtatutum, non autem vltra. *Et inuentarium conſcripſe.* An poſt datum tempus ad
deliberandum iterum dabitur tempus ad inuentarium? Reſpondeo ita. & ſi non intra
datum tempus recuſauerit,omnino videtur admiſiſſe. *Cum omni ſubtilitate facere.* Si ve-
lit vti beneficio legis Falc. *Sed in ſolidum.* Quid ſi defunctus hæredi de euictione tene-
batur in duplum,nunquid contra creditores computabit in duplum?habes argu. quòd
non.ff.ad.l.Fal.cum emptor.ſed forte ibi non fecerat inuentarium. *Omnibus in ſoli.hære.*
oneribus teneatur. Aſſignatur contra ff. de acquir. hære.quidam inſtitutus.Sol.hoc inno-
uat.vel hoc cum in ipſa deliberationis datione:vt ſi non recuſauerit, videbitur adiuiſſe.
Sed etiam l.Fal.bene. Quia perinde eſt ac ſi ſponte ab initio adiſſet : vt ff. ad Trebel. ſed ſi
alio.§. 1. *Sacramento.* In litem, ſi non reſtituat omnes res quas conſtitit eum habuiſſe
8 quia in hypothecaria vel petitione † hæreditatis iuratur in litem. *Eſſe derogatum.* Nun-
quid ergo derogatum eſt.l.ſuperiori.s̃.eod cum antiquo.nam & videtur habuiſſe men-
tionem.s̃.eo.l.in prin.Reſpon. ei derogatur, ſed non ipſa abrogatur.in eo enim quòd in
principio ponit de eo qui meruit deliberationem, vt intra annum tranſmittat, deroga-
tur.s̃ ea.l.§.1.ſed quia quidam.In alio verò qui à iudice non meruit deliberationen, ſed
ab ipſa lege habet tempus ad deliberandum per annum , nil eſt innouatum , & artatur
primus quam ſecundus:quia primus ſi non adeat,hoc ipſo quòd non recuſat,videtur à- *sic in veteri*
dire:vt hic. in ſecundo contra.vt ibi.Item quòd non ſit correcta, eſt arg.ỹ.de cadu. toll.
§.pro ſecundo.& §.in nouiſſimo. nam ibi confirmat ea quæ dicta ſunt de deliberationi-
bus. *Ex anterioribus.* Conſtitutionibus. *Non obſeruauerint.* Tenet ergo Gordiana conſti-
tutio etiam hodie. *In tantum tamen teneatur.* Sed hoc corrigitur ỹ.authentic. de hæred.
& Falcid. §.vlt.

DE REPVDIANDA VEL ABSTINENDA hæreditate. TIT. XXXI.

1 *Quando quis per extrinſeca, hæreditatem adire præſumitur.*

SI PATERNA. *Conſtiterit.* Scilicet, per teſtes,& per inſtrumenta.habebat enim L. 1.
teſtes & inſtrumenta quòd repudiauit hæreditatem tali die,tali menſe.præſumi-

tur ergo non abſtinere ſi inhabitauit domum paternam poſt repudiationem, niſi probet contra.ſic in filiis naturalibus,vt ꝰ de natura.lib.l.3.§.hęc ſententia. Idem ſi repudiauit poſt ſuppoſuit aliquem qui bona emit:vt ff.de acquir.hæred.ſi is qui bonis.Sicut ergo adire hæreditatem in voluntate eſt, ita & repudiare contrario actu fit,& in voluntate erit:vt inſtit.de hæred.qualit.§.vlt.tamen & quandoque per extrinſeca † præſumitur quis adire, vt hîc,& aliàs,ſicut.ꝰ.dixi.ſed aſſignatur contra.ſ.vnde cognati. non hoc.Reſpon. quia non eſt quærendum an tenuerit quis res hæreditarias,vel non,ſubaudi principaliter:quæritur tamen ad indicium vel præſumptionem,vt hîc.

L.2. SI. PATERNA. *Fundos comparaſti.* Aliud ſi omnia comparauit poſtquam abſtinuit. per ſuppoſitam perſonam : vt ff. de acquir. hæred. ſi is qui.ſi vero delata hæreditate, nondum abſtinuit, ſed tunc rem ſubſtraxit,& ita expilat hæreditatem, poſt non poterit adire:vt ff.de acquir.hæredit.ſi quis ſeruum.§.vlt.

L.3. SVVS HÆRES. Sic pone caſum, quòd aliquis præteriuit filium ſuum in teſta.& inſtituit extraneum hæredem. patre defuncto intentat filius hæreditatis petitionem contra inſtitutum, & ſic petit hæreditatem, dicens teſta. iniuſtum. & cum cauſa ageretur,grauauit eum quolibet dię venire ad iudicium,& eſſe in curia, ſicut multis laborioſum videtur : & ſic dixit aduerſario ſuo, ſe nihil petiturum de paterna ſucceſſione,ſi daret ei ç. alius dixit,. ego non darem tibi aliquid.vel forte tacuit,nec reſpondit ſibi.quæritur an per hoc quòd petiit hæreditatem, videtur ſibi quæſita ,an per verba alia poſſit remoueri pacti exceptione . Non enim dixit hoc animo donandi , ſed tranſigendi , nec tranſactio dici poteſt,quia nihil fuit datum vel retentum ſeu promiſſum : vt ſ.de tranſa. tranſactio.nec etiam per verba illa videtur repudiaſſe hæreditatem illam:quia cum primo petierit, videtur eam acquiſiſſe ſibi & ſic non potuit repudiare : quare pacti exceptione ſubmoueri non poteſt.& eſt mirabilis hæc coniectura,vt ideò quòd dicit teſt.nullum videatur hæres.& ad hoc bona eſt concordantia.ff.de bono. poſſ. cum quidam, & conſtrue ſic literam,ſuus hæres ſubmoueri non poteſt pacti exceptione ille qui tit. iniuſtum aſſeuerans, ſcilicet, agendo hære. petit.contra inſtitutum. *Ne ex cauſa dona.* Ideò dicit,quia ſi gratis remiſiſſet , repelleretur. *Sed animo tranſigendi.* Pone ſicut dixi in caſu:quia forte filius dixit, ego nihil petam ſi dederis.c.alius nihil dixit,nec dedit aliquid, non videtur reſpuere hæreditatem , nec poterit ſubmoueri pacti exceptione . ſed videtur contra.ſ.de pact. poſtquam liti.ſed intellige illam ſecundum determinationē quam videtur hîc innuere , quia ibi remiſit animo donandi, non tranſigendi. tranſactio enim nulla fuit:vnde non præiudicat quo minus excipiatur de hæreditate.vel intellige quod hîc dicitur,quando renunciauit per errorem,quia credebat ſe tranſegiſſe,& non tranſegit.Vel intellige quòd ab aliis non poteſt remoueri exceptione. ſi ab eo cui renunciauit, bene poteſt,ſi pactum non fiat per errorem:vt dixi.

L.4. SI MAIOR. Aſſignatur contra ff.de interro. act. ſi filius qui .Sol. ibi non fit hæres, ſed pro hærede reputatur quantum ad eum cui reſpondit:vt ĩ.eo.tit.l. vltim. *Sed ad certam quanti.* Siue ſpeciem.habet enim locum regula in aliis:quod non pertinet hîc tractare.ſed dicemus.ĩ.de confeſſis.

L.5. PVPILLORVM. Patet per l. iſtam quod in repudianda hæreditate tutoris auctoritas eſt neceſſaria.

L.6. SI QVIS SVVS *Abdicationem.* Id eſt,repudiationem. *Niſi forte,&c.* Ita dixit rebus in ſuo ſtatu durantibus, vel etiam venditis : & ab eo excipit,niſi &c.vnde ad primum caſum referes, & illam literam determines. *Vt nullus aditus ei ad hæreditatem ſeruetur.* Subaudi niſi &c. aſſignatur contra ff.de mino.quòd ſi minor.§.Scæuola.Reſpon. hoc nouum,illud vetus.vel hic loquitur in filiofa.minore.aliud in maiore,qui non ſuus ſed extraneus eſt. ille enim in rebus alienatis non admittitur, vt ibi.vel diſtingue,adiuerit ſubſtitutus,an alius legitimus hæres. hoc quod hîc dicitur,locum habet quando aliquis legitimus adiuit. aliud ſi ſubſtitutus : quia diſtincta hæreditate & negotiis finitis ſi veniat ad paratam pecuniam laboribus ſubſtituti,repellendus eſt,vt ibi dicit.

QVEMADMODVM APERIANTVR TESTAMENTA, & inſpiciantur & deſcribantur.

TIT. XXXII.

SI TESTAMENTVM. *Quod dicis factum proferatur.* Cui loquitur imperator: L.1.
ſi dicas quòd hæredi, bene eſt, ſi cuilibet cui eſt aliquid relictum in teſtamento, ſimiliter bene dicis. nam teſtamentum ſolius vnius hominis non eſt, ſed cuiuſlibet cui in teſtamento adſcriptum eſt: vt ff. eod.l. 2. recitatur ergo hîc teſt. & profertur, præſtitó tamen ſacramento calumniæ ſi negetur aliquid relictum in teſta. vt ĩ. eod. eius. *Iubebit.* ſi confiteatur apud ſe eſſe tabulas. ſi verò neget, non habet locum hoc edictum, ſed tab. exhiben. l. 1. §. 1. & ff. eo. l. 2. §. vlt.

TESTAMENTI. *Datas.* Pone quando erat in peregrinatione vel ſimili loco abſens L.2.
vt ſecundum leges. ſ̃. de teſta. *Ita.* Scilicet, ſecundum leges. *Vt teſtibus non præſentibus adire.* In aditione enim non ſunt neceſſarij teſtes, ſed inſinuatione. *Vel pro tribunali.* Sedentem. *Vel per libellum.* Id eſt, per alium quem delegabit præſes. *Vel cures adire rectorem prouinciæ.* Per libellum, hoc eſt per procuratorem dato libello. *Honeſtos viros adeſſe facias.* Eos ſcilicet, qui teſtamenti confectioni interfuerunt: & hoc ſi adeſſe poſſunt. nam cum iactura ſua inuiti non debent propter vtilitatem ſuam priuatam à negociis ſuis amoueri. ſed cum dubitatur vbi ſint, aperietur teſta. in præſentia hominum bonæ opinionis, & ſigillabitur, & poſt eis notificabitur qui interfuerunt: vt ff. eod. ſed ſi quis.

1 Exhibitio ſine die & conſule, cur introducta. 2 Exhibitio ſine die & conſule fieri debet.

EIVS QVOD. *Præter diem & conſulem.* Ergo debet fieri exhibitio ſine die & conſu- L.3.
1 le, ne quid † falci fabricetur: vt ff. eod. l. 2. §. penul. vnde videtur reprobata quorundam opinio, qui dixerunt teſtamenta exhibenda cum die & conſule, ſicut & rationes, vt ff. & ſic allegabat Alb. in quadam cauſa contra dominum meum. ſed dominus meus reſiſtebat ei. quia hîc fuit filius, ergo hæres, ſicut dicit Paulus apoſtolus. non tamen cum die & conſule debet fieri exhibitio. iudex autem tulit ſentẽtiam pro domino meo, quia
2 pronunciauit faciẽdum † exhibitionẽ ſine die & conſule. & hoc fit cum teſtamenti principium clauditur, illud, ab incarnatione domini &c. & cum filio vel alio modo ſumitur ne poſſit videri. poſtea totum aliud oſtenditur. debet tamen prius iurari de calumnia, vt hîc dicitur, cum in omni cauſa illud ſacramentum exigatur. Iurat ergo ſe non petere animo calumniandi: & ſic oſtenditur & aperitur teſtamentum. & eſt ſimile in actione ad exhibendum: vt ff. ad exhiben. theſaurus. ſic diceret quòd primo debeat probare ſibi relictum eſſe. qualiter fieret hoc, cum non videatur teſta. ergo ſicut in iudicio de exhibitione non exigitur probatio plenæ proprietatis, ſed nudæ & nudiſſimæ, iurato enim de calumnia, res iubetur exhiberi: ita erit & hîc. quare non exigitur vt plene probet: quia hîc non præiudicat tibi ſi exhibeas. ſi enim propter ſacramentum ſolum condemnaretur quis ad legata præſtanda, non noceret. ſed ſic non fit, imò ad exhibitionem tantum condemnatur. tunc autem nihil aufertur quando ſolo ſacramento debet compelli ad exhibitionem. Si dicat quis, imò damnum ſentit quis in exhibitione, quia legatum præſtat. & certe nullum cenſetur damnum ſi præſtat. vel facit illud quod de iure tenetur facere. *Vetuit.* Vt ſi filium ſuum impuberem inſtituit hæredem, & in quadam parte teſtamenti ſubſtituit Vitalem ei, ſi moreretur in pupillari ætate. poſtea claudi iuſſit, & aperiri vetuit. ſi enim ſciret ille Vitalis, tota die rogaret deum de morte ipſius. & de talibus loquitur inſtit. de pupillari ſubſtitutione. §. ſin autem quis ita formidoloſus. & ff. eo. pupillares. *Vel ad ignominiam.* Puta forte quia filium habebat de aliqua muliere, de qua ignominia eſſet ſi ſciretur, puta monacha, vel ſimili. ſi enim reliquit ſibi aliquid in aliqua parte teſtamenti, illud non debet aperiri nec inſpici vel deſcribi.

CODICILLO. *Ea oportebit obſeruare.* Hoc eſt vt in inſinuatione adſint teſtes, ſicut L.4.
in teſtamentis: vt ff. eo. l. 2. §. ad cauſam.

DE. EDICTO DIVI ADRIANI TOLLENDO, & quemadmodum ſcriptus hæres in poſſeſſionem mittatur.

TIT. XXXIII

CVM INTER. Quod dicit. l. iſta quòd primo inducatur inſtitutus in poſſeſſio- L.1.
nem quam ſubſtitutus, fallit propter repugnantiam duarum regularum. inueni-

mus enim quòd mittatur in poſſeſſionem tam inſtituti ſerui dominus, quam ſubſtitutus: vt ſ.de hæredibus inſtituendis.cum proponas.& inſtit.de vulg.ſubſt.§.vlt.

L.2. QVAMVIS QVIS. *Præteritum eſſe alleget.* Et ita dicat teſt.eſſe nullum: vt inſtit. de exhæreda.liber.in prin.aſſignatur huic.l.contra.ſ.de hæred.petit.liber.illud habet locum in petitorio iudicio, hoc eſt in petitione hæreditatis, vbi ante omnia inquiri oportet, liber fuerit teſtator, an non. ſed aliud vbi non adiebatur principaliter de hæreditate, ſed de miſſione in poſſeſſionem. ſi enim dicatur ſeruus fuiſſe defunctus, mittitur ſcriptus hæres in poſſeſſionem. poteſt de eo cognoſcere, vel verum fuerit teſtamentum firmum, aut inofficioſum: vt dicit hîc. ſed videtur quòd hæc ſolutio non ſit bona, nec ſit diſtinguendum quo ad hoc iudicium petitorium à poſſeſſorio. Si enim cauſa talis allegetur, vtrobique videtur quòd debeat ante omnia cognoſci de eo, cũ dicat regula iuris, quia dolo facit qui petit id quod ſtatim reſtituturus eſt. dicet aliquis quòd regula locũ habet in petitorio iudicio tantum. ſed & probo quòd in poſſeſſorio iudicio. quia cum quis poſtulat ſe mitti ex Carboniano in poſ. nonne repelletur ſi probaretur me filium? certè imò: vt ff. de Carbo.edicto.l.3. Idem in actione ad exhiben. adhibetur enim ſemiplena cognitio, niſi euidens opponitur exceptio: vt ff.ad exhiben.l.3.§. ibidem. quidam habent, ſecundam: vt ff. vt in poſſ.lega.ſi is à quo, & de Carbonia. edi.l.3.§. omne. Reſp. quòd regula locum habet & in petitorio & in poſſeſſorio iudicio. Si enim euidẽter probetur vitiũ, bene admittitur in vtroq;, ſed vbi non probatur euidẽter, contra eſt, vt hîc. ſed & ſi ſuus non probetur, ſtatim cognoſcitur. aliud hîc: & ideò non idem. & hoc in eo vitio quod oculis non poteſt perpẽdi. aliud ſi oculis perpenderetur: vt in l.ſequen.dicit.

Sic in veteri reperimus, tamen agebatur legendum cenſemus.

1 *In veteri teſtamento ſacerdotes dij vocabantur.*
2 *Olim præſtabatur aliquid iudici, penes quem fiebat inſinuatio.*
3 *Ex primo decreto magiſtratus, poteſt quis mitti in poſſeſſionem.*
4 *Formula miſſionis in poſſeſſ.*
5 *Quando cancelari dicatur teſtamentum.*
6 *Charta in aliqua parte ſui vitiata nullã vim obtinet.*
7 *Non quilibet teſtis admittitur in teſtamento.*
8 *Mulier in feudum ſuccedere non poteſt.*
9 *Legatum vel fideicommiſſ. quando retineri poteſt.*
10 *Duo in ſolidum hæredes exiſtere non poſſunt.*
11 *Præſcriptio odio non petentis inducitur.*
12 *Petitio hæred. longo tempore tollitur.*
13 *Rei vindicatio. x. vel xx. an. tollitur.*
14 *Prædo tit. non habet.*

L.3. EDICTO, &c. *Diui.* Ideò ſic dictus, quia diuinæ mentis erat, & deum colebat, non
1 quòd eſſet deus: ſed quòd in veteri teſtamento † ſacerdotes dij vocabantur. *Viceſimæ par. hæreditatis.* Tribuetur enim ex edicto diui Adriani xx. pars hæreditatis fiſco, cum quis petebat ſe mitti in poſſeſſionem bonorum, ſicut & cum inſinuabatur teſta. præſta-
2 batur aliquid iudici penes † quem fiebat inſinuatio: vt ſ.de teſtib. conſulta. *Ambagibus.* Aliis, quàm illa detractione quam non habemus. *Et difficultatibus.* Quandoque in his quæ parum habent vtilitatis, magna eſt difficultas. *In diſcretis narrationibus pen. quieſcen.* Sed tollitúrne edictum ita omnino, quòd etiam ſi vellet quis mitti in poſſ. per edi. Adriani, non poſſet? & certè ſi vis potes dicere quòd hîc non tollitur quo ad miſſionem, ſed tantum quo ad xx. partem præſtandam hæreditatis & diffi. *Et alii omnibus quæ circa reple. vel inter eius promulgata ſunt.* Vnde hodie non debet quis propter hoc à cauſa cadere ſi poſtulet ſe mitti in poſſeſſionem. ſed edict. diui Adriani. poteſt etiam per conſtitutionem iſtam Iuſtiniani. *Quia & vice. hære. receſ. à no. rep.* Proprium enim commodum exiſtimat ſubiectorum: vt j. de cadu. tollen.§. vlt. & ideò de cætero aliquid non habebit fiſcus. *Sancimus.* Quamuis ſuspenſiua ſit hæc litera, tamen dominus meus facit hîc.§.vlt. vt prædicta ſignificet vacare, vel non valere. *Ex aſſe.* Id eſt, in xii. vncias: vt inſtit. de hæred. inſtit. §. hæreditas. *Vel ex parte.* Quota totius vniuerſitatis: nam ſi alicui ſit relictum legatum, non habet ibi locum edictum diui Adriani, quòd ille poſſit poſtulare ſe mitti in poſſ. habet enim locum in his qui in vniuerſum ſuccedunt, vel quota portione, vt dixi. ſed in eo qui in certa re inſtitutus eſt, poſſet dubitari. & certè ſi in re certa ſit inſtitutus, & alij in quota portione, habetur pro legatario, & ita videtur quòd non poſſit poſtulare, licet nomen inſtitutionis contineatur. habetur enim pro legatario: vt ſ.de hæred.inſtitu. quotiens. Sed & ſi pauperes ſint inſtituti hæredes, poterit hoc poſtulare is ad quem ea res pertinet, ſcilicet epiſcopus: niſi per alium voluit teſtator id fie-

Sic in veteri libro reperimus.

ri,

ri, vt ſ̃.de epiſcopis.ſi quis ad declinandam. *Competenti iudici.* Sed quis erit competens
iudex? nunquid ille ſolus qui merum habet imperium, & poteſtatem cognoſcendi tam
de ciuilibus quàm de criminalibus? Et certè videtur quòd ille poſſit, nõ magiſtratus mu-
nicipalis vel ciuitatenſis, id eſt, defenſor ciuitatis, vt ff.de iuriſdict. omn.iudic.iubere.&
ff.ad municip.ea quæ. Fallit tamen in cauſa de damno infecto, quia ibi ex primo decre-
3 to † magiſtratus poteſt mittere in poſſeſſionem, nam celeritatem deſiderat illa cauſa, vt
ff.de damno infecto.l.4. *Oſtenderit.* Sed qualiter fit illa oſtenſio? quidam volunt dicere
quòd ille qui dicit ſe inſtitutum, non habet neceſſe exponere libellum, imò venit ad iu-
dicem, & oſtendit ei teſtamentum, & inſpecto & viſo ſolemni in ſigillis & alijs, poſtulat
ſe mitti in poſſeſſionem. Et ſatis dici poſſet quòd fiat ſine libello illa poſtulatio: vt per
hanc legem videtur: & fortè ſine ſacramento calumniæ, ſicut illi dixerunt. Vel ad tollen-
dam omnem dubitationem, & ne facilè homines procedant ad litigandum, vt inſtit.de
pœn.teme.litig. in princip. Dici poteſt quòd iurate de calumnia debeat ad tollendam
dubitationem. Similiter ſi velimus, poſſumus dicere quòd circa libellum non recedatur
à iure communi, & quòd libellum offerat circa poſtulationem de miſſione in poſſeſſio-
4 nem, qui ſic poterit concipi: Vobis poteſtati † ſupplico, vt mittatis me in poſſeſſionem
bonorum Titij, qui inſtituit me hæredem, & habeo teſtamentum non vitiatum, non cã-
cellatum, neque in aliqua parte ſui abolitum: & ſi quidem nemo contradicat, pronun-
ciabit iudex ipſum mittendum in poſſeſſionem. Si autem aliquis contradictor extiterit,
cognoſcet iudex vtrum iſte ſit hæres, quia vocabit vxorem vel filios qui fecit teſtamen-
tum, vt aperiant viam ſi ſciant vtrum inſtituerit teſtator hæredem, an non: & ſic præſti-
to ſacramento calumniæ, qui potiora iura oſtenderit obtinebit: & eſt mirabile, quia vt ſ̃.
notaui, hîc non eſt iudicium, quia ſufficit duarum perſonarum actus, petentis & iudicis.
Aliud in interdicto quorum bonorum, quia ſicut hæredi petitio datur contra poſſiden-
tem pro hærede vel pro poſſeſſore, & eſt ibi actor & reus: ita & in interdicto quorũ bo-
norum, quia ibi veniente aliquo ab inteſtato, vel ex nuncupatiuo teſtamento erit actor
& reus. At hîc eſt dicendum ſicut in Carboniana bonorum poſſeſſione: nec intelligas
ita fatuè legem iſtam, quòd quicunque oſtenderit teſtamentum, mittatur in poſſeſſio-
nem: imò exigitur quòd eius qui mitti poſtulat ſit ſcriptum nomen in eo teſtamento, a-
liàs non valeret, ſicut probatur, ſ̃. de probationib. ad probationem. *Cancellatum.* Can-
5 cellari dicitur † teſtamentum, quando per literas ad modum crucis ducitur pẽna, ſic X.
Neque abolitum. Id eſt, linitum, cùm ceciderit ibi aqua vel vinum: vnde dicit quoddam
6 generale, Charta aliqua † in aliqua parte ſui vitiata, nullam vim obtinet, argumentum
tamen eſt contra. ff.de his quæ in teſtam.delen.l.2.& quantum ad hãc miſſionem opor-
tet quòd in nulla parte ſui ſit vitiatum. *Vitiatum.* Sed nónne contra videtur ſ̃.eo.quã-
uis. quia ibi dicit quòd etſi vitioſum dicit teſtamentum, nihilominus hæres mittitur in
poſſeſſionem. Sed dic quòd ibi loquitur de vitio quod eſt inuiſibile, vt ſi dicatur falſum,
inofficioſum, vel teſtator ſeruus. Hîc autem de viſibili, hoc eſt teſtamentum eſt cancel-
latum vel abolitum, vel ſimilibus, quæ oculo corporeo cerni poſſunt. *Sed quod prima fi-
gura.* i. ſicut primò fuit ſcriptum ſine vituperatione hoc eſt quòd non ſit ibi aliquid abo-
litum, vel iterùm ſcriptum, & ita voluerunt quidam intelligere. Io. contra, quia poteſt
eſſe quòd tabellio ſcripſit teſtamentum, & perfectum poſt non placuit: i. quia ibi erat a-
liquid corruptum, vel ſimile. Et aliud tantùm ſcripſit vbi nihil erat abolitum, vel fortè e-
rat, & poſtea ſuperſcriptum, quia impoſſibile eſt quin quãdoque cadat tabellioni de en-
cauſto in charta: & ſi illud remoueat, & ibi ſcribat literam quæ omnimodam contineat
ſimilitudinem cum alia, maximè ſi non erat ibi tota vis teſtamenti, vel quæſtionis, certè
admittendum eſt quòd ex tali teſtamento poſſit quis mitti in poſſeſſionem: gloſſa ergo
ſecundum nos, prima figura, i. prima facie vel fronte. *Depoſitionibus.* Quia teſtes poſue-
rant vel depoſuerant ibi ſua ſigilla. Vel intellige ibi depoſitionibus, quia iurant & depo-
nunt teſtes ita eſſe ſcriptum, & quòd ita ſignatur, probatur ſ̃.de teſta. hac cõſultiſſima.
circa finem. & l.vltim. ſ̃.de fide inſtrumento.l.comparationes. *Legitimorum.* Quia non
7 quilibet † teſtis admittitur in teſtamento: vt inſtit.de teſtam. §.teſtes. *Vallatum.* Id eſt,
roboratum & munitum, ſicut fit per vallata in caſtris & agris. Patet ergo quòd loquitur
de teſtamento condito: & habent in hoc ſimilitudinem iſta tria, interdictum de tabulis
exhibend. edictum, & quemadmodum teſtamenta aperiãtur: quia oportet ad hoc quòd

locum habeant,quòd teſtamentum proferatur in ſcriptis. Sed tamen ſemel incidit quę-
ſtio in ciuitate iſta de quodam teſtamento in quo non erant ſeptem ſigilla , nec ſolem-
nitas alia adhibita,ſed ſeptem teſtes interuenerant,& à tabellione fuerat ſcriptum:quæ-
ſitum fuit, vtrum ex tali nuncupatiuo teſtamẽto poſſit ſcriptus hæres deſiderate ſe mit-
ti in poſſeſſionem tanquam ex teſtamento publico . Et in hac opinione fuerunt omnes
Doctores,& quòd proberur de ſolemnitate iſtius publici inſtrumenti per ſacramentum
iſtorum teſtium:ſicut aliàs in ſigillaro teſtamento, at plus credo quòd ſic. Quòd ſi ſeptẽ
teſtes iurent recognoſcendo ſigilla ſua,quàm ſi aliàs ſimpliciter iurent in tali teſtamen-
to, vt notauimus ſ.de teſtament.iubemus.& de bonorum poſſeſ.ſecundum tabulas, l.2.
Mittatur. Id eſt,pronuncietur de mittendo. *Teſtatoru tempore mort.* Sed & ſi eius non
fuerunt tempore mortis, vt quia erant commodatæ vel depoſitæ : cùm enim veniant in
principali iudicio,ſcilicet hæreditatis petitionis, vt ff.de hæredit. petit. & non tantùm.
ergo & hîc poteſt dici quòd veniat. Et intellige quòd omnia quæ fuerũt tempore mor-
tis teſtatoris, veniant, ſi peti poſſint iure hęreditario:quid enim ſi aliquid erat ſibi datum
8 in feudum,& inſtituerat mulierem hæredem:non veniet , cùm mulier † in feudum ſuc-
cedere non poſſit,niſi de hoc referretur quæſtio, quia dicebat mulier non eſſe tem quæ
data eſſet in feudum , vel confiteretur eſſe datum in feudum , ſed ſub tali conditione,
quòd tam maſculus quàm fœmina poſſit ſuccedere,in his enim caſibus mittitur in poſ-
ſeſſionem earum rerum. *Legitimo modo.* Quia cœperunt detineri in vita teſtatoris , &
poſt mortem dicebat quòd emerat alium,falſò allegabat iuſtum teſtamentum. Non in-
tellige quòd diceter ſe ſucceſſiſſe defuncto , ſed earum ſcilicet executionis. Nunquid ſi
contradicat ſibi eſſe legarum vel fideicommiſſum erit legitimus contradictor : & certè
videtur quòd legatarius teneatur reſtituere poſſeſſionem , ſicut in interdicto quorum
legatorum,& poſt experiatur ſi habeat aliquod ius, vt ff. quotum legatorum. l. 1. ſed il-
lud locum habet cùm dubium eſt de legaro. Si certum eſſet eſſe legatum vel fideicom-
miſſum, vt quia probat euidenter ſe eſſe legatatium vel fideicommiſſarium , neque tra-
9 ctatur de Falcidia, vt ĩ.quotum legatorum.l.1. ſatis dici poſſet,quòd poſſet † tetineri le-
gatum vel fideicommiſſum:& hoc multis argumentis poteſt probari,& per regulam iu-
ris,quæ dicit,Dolo facit,qui petit id quod reſtituturus eſt:& per legem ad exhib.& vt in
poſſeſſione legati,ſicut notauimus l.proxim. Hoc etiam probatur per legem iſtam, quia
ĩ.dicit quòd ſublaro principali iudicio tollitur & iſtud. Sed hîc certum eſt quòd tolleba-
tur hæreditat.petit.pro rebus illis,& ideò non habet locum hoc edictum. *Sin autem a-
liquu contradictor.* Et voluerunt quidam dicere quòd locum habet hoc de contradictio-
ne,quando vnus profert teſtamentum,& alius dicit ſe vltimò eſſe ſcriptum : tunc enim
ei acquiritur poſſeſſio,qui potiora iura ex legitimis modis oſtendet . Quid ſi duo profe-
rant teſtamenta , quæ dicunt vtrumque fuiſſe hæredem , & in quibus continetur idem
dies & menſis,& omnia ſunt ſimilia,quis mittetur in poſſeſſionem ? Quæſtio ſabbatina
eſt,& videtur quòd ratione incertitudinis neuter: vt ff. de rei vindicatio. Pomponius.§.
10 vlt.& ff.ad Trebellian.ſi cùm. Et quia dicit regula iuris , duo in † ſolidum hæredes exi-
ſtere non poſſunt,argumentum tamen eſt quòd vterque debeat mitti: ff. de rebus dub.
qui duos. Sed euidentior ratio videtur quòd nemo ſit mittendus,ratione incertitudinis,
vt ſ.dixi. *Miſſus eſt.* Id eſt,mitti deſiderauit. *Et cauſa.* Nota,quia cauſa debet inſeri in
libello,non tantùm res. *Siue enim, &c.* Hîc exponit quod ſuprà dixerat , ſiue tardius,
&c. *Fuerit miſſus.* Id eſt, Poſtulauerit mitti. *Niſi.* Ex eo quod dixerat, nullum excipit.
Tempus enim effluxerat. Sed quod eſt illud tempus,ſcilicet , triennium in re mobili bona
fide poſſeſſa, vel decem in immobili inter præſentes , inter abſentes viginti . In his enim
aliquis fit dominus per tale tempus. Vel intellige ſi detinuit per triginta vel quadraginta
annos,quia ſi bona fide ſit dominus, ſi mala, habet tantùm exceptionem, vt ĩ.de bonis
maternis. authentic. niſi. & ĩ. de præſcription. triginta annorum . ſi quis emptionis . &
hoc eſt quod repetit poſtea alio modo. *Si enim vel ex vna parte.* Id eſt, vnius partis, o-
11 dio,ſcilicet,non petentis, vt in præſcriptione triginta annorum , quæ inducitur † odio
non petentis. *Vel ex vtroque latere.* Id eſt, vſucapione decem vel viginti annorum,quæ
gratia vtriuſque partis inducuntur , id eſt , fauore poſſidentis , & odio non pe-
tentis , ſi ſic prolixitas temporis occurrit , manifeſtiſſimum eſt non ſolùm miſſi,

ſed

ſed etiam principalem cauſam:hoc eſt hæreditat.petitio.vel rei vindicatio.eſſe ſopitam:
12 & ſic hæreditatis petitio † longo tempore tolletur: ſed contra. eſt ſ.de hæreditat.petit.
l.hæreditatis. Reſpon. Quia non loquitur hîc de directa petitio : ſed de rei vendicatio.
13 quæ † benè tollitur decem vel viginti. Vel aliter quia hæreditatis petitio competit con-
tra eum qui poſſidet pro hærede vel pro poſſeſſore, qui non habet titulum, & ideò non
14 tollitur decem vel viginti ann. cùm † prædo titulum non habeat, nec vſucapere poſſit.
Quandoque etiam datur contra eum qui titulo poſſidet, vt contra emptorem hæredi-
tatis,vt ff.de petitio.hæreditat.l.etiam.§.ſi quis ſciens. Et tunc excedit naturam vel ter-
minos ſuos: & ſic iuſtum eſt quòd excedatur à non ſuis terminis. Et ideò dicas quòd
hîc competit contra titulum poſſidentem; quare breuiori ſpatio tollitur quàm aliàs
fieret.

SI QVIS ALIQVEM TESTARI PROHI-buerit vel coëgerit. TIT. XXXIIII.

CIVILI DISCEPTATIONE CRIMEN ADIVNGITVR. Pone quã- L.1.
do aliquis dicebat ſe hæredem inſtitutum,& ita ciuiliter petebat hæredita-
tem:alius obiecit illum vi feciſſe quòd teſtator eum inſtituerit,& ita adiun-
gitur ciuili diſceptationi crimen,de quo primò cognoſcitur, vt ſ. de ordin.
iud. l.vlt. Vel dicas quòd ciuili diſceptationi de hæreditate applicanda fi-
ſco,adiungitur crimen,quia poterit accuſari de crimine extraordinariè: accuſatur ergo
de crimine, & aufertur hæreditas per hunc titulum, & aliæ ſunt cauſæ in ſequenti ti-
tulo.

EOS QVI. *Impe.fu.mon.* Quia clauſerunt oſtium ne teſtes intrarent,vel aliquo alio L.2.
modo præſtiterunt impedimentum:tunc enim remouentur à ſucceſſione, vt hîc,&
ff.eod.l.1.& 2.Sed & in legato,ſi fuerint impedimento ne alicui relinqueretur, tenentur
in duplum,vt j.auth.vt nulli iudic.§.ad hæc peruenit. Quid ſi quis te compulerit vt me
hæredem inſtituas,an hæreditatem habebo? Quæſtio ſabbatina eſſe poſſet,nam in alte-
rius lucrum conuerti alienum metum non oportet, vt ff.quod met.cauſ.ſi tamen.§.Pe-
dius.puto tamen non nocere hæredi inſtituto.

IVDICIVM. *Maritali ſermone.* Dicendo ei amicabilia verba, ſicut conſueuerunt di- L.3.
cere mariti vxoribus,ita amor,& ſimilia.

DE HIS QVIBVS VT INDIGNIS HÆREDI-tates auferuntur. TIT. XXXV.

1 *Nemo in ſua cauſa ius ſibi dicere poteſt.*
2 *Item alicui per ſe ſumere vindictam non licet.*
3 *Ex auctoritate legis, taxatur quantitas vſurarum.*

HÆREDES. *Inultam.* Non enim intellige quòd auctoritate ſua interficiat, L.1.
1 nulli enim licitum eſt in † cauſa ſua ius dicere ſibi, vt ſ.ne quis in cauſa ſua
ius ſibi:ideo enim iudicialis vigor iuriſq; publici tutela eſt in medio conſti-
tuta,ne quiſquam ſibi ipſe permittere valeat vltionem,vt ſ.de Iudæis.nul-
lus.Debet ergo vindicta iſta fieri accuſatione ſolemniter propoſita contra
cædis auctores:& de tali vindicta loquitur ſ.de precib.imper.l.1.Quandoque tamẽ ſpe-
2 ciale eſt quòd licet alicui per ſe † ſumere vindictam, vt j.quando liceat vnicuique ſe vin-
dicare:& cùm non ſit determinatum tempus ad accuſationem iſtam faciendam, fortè
iudex arbitrio ſuo definiet, vt ff.de iur.delib.l.1.Vel inerit aliud tempus quo quis potuit
accuſari,arg.ff.de verb.oblig.ſi ita ſtipulatus:vel dic ineſſe tempus quinquennij, vt ff.ad
Silan.in cognitione. *Debitum offi.* Scil. quòd debet necem vindicare, non intellige de
eo de quo dixit dominus: Si quis percuſſerit te in vnam maxillam, præbe ei & aliam.
Pietatis. Debet eſſe pius ad hoc vt vindicetur. *Scientes.* Ideò dicit,quia ſi crederẽt mor-
3 te ſua deceſſiſſe,excuſarentur. *Vſuræ autem ſemiſſes.* Nota quia † ex auctoritate legis ta-
xatur quantitas vſurarum.

1 *Cautio circa accuſationem falſi teſt.*
2 *Super falſo tranſigere licet.*

L.2. POLLA. Pone ſic,quòd aliquis inſtituerit duos hæredes.qui admitterentur ad hęre-
ditatem defuncti ab inteſtato, Pollam, ſcilicet & quendam hæredem inſtituit.Præ-
terea alium extraneũ hæredem,& ſic Polla erat cohæres illius pupilli. Præterea Polla i-
ſta erat maior viginti quinque annis,& ita liberam habuit adminiſtrandi patrimonij ſui
facultatem.Cùm autem vidiſſet iſta Polla quòd magis expediret ei habere portionem
ſuam hæreditatis ab inteſtato,quàm ex teſtamento,quoniam ſecundo caſu tenetur pręſ-
ſtare legata & fideicommiſſa:primo nihil,petiit hæreditatẽ ab inteſtato , & ita dixit fal-
ſum teſtamentum.At cùm aliquantulum proceſſiſſet in cauſa, interpoſuerunt ſe amici,
& locuti fuerunt de concordia inter Pollam & extraneum hæredem, ita demùm, quòd
reduxerunt eos ad pacem,& tranſegerunt:poſtea deceſſit Polla,& inſtituit ſibi hęredem
impuberem cohæredem ſuum.Quæritur,ſi pupillus iſte quia minor, & quia functus ſit
ex perſona Pollæ poſſit tranſactionem reſcindere , & ita petere hæreditatem ab inteſta-
to,& dicit lex iſta quòd non.Sed ſi ex perſona ſua vult aliquid dicere, benè poteſt ipſe,
& tutor nomine ſuo:admonet tamen tutorem,& dat ei conſilium vt caueat dum accu-
1 ſat † falſum teſtamentum,quia ſi non obtinuerit , partem hæreditatis quam neceſſe eſt
adimi pupillo,ſibi ſaluam faciet,& de calumnia pręſes deliberabit. Non poterit ergo re-
ſcindi tranſactio ex perſona defunctæ cùm eſſet maior,vt notauimus S. ſi aduerſus ven-
dit.pign.l.2.Cùm enim ab ipſa eſſet inchoata & perfecta , & tenuerit, quia ſuper † falſo
2 benè licet tranſigere,vt S. de tranſactio.l.tranſigere.ex priuilegio ſuccedentis non poteſt
reſcindi,nec mutabitur,imò tenebit,ſicut in perſona eius qui deceſſit , vt ff.de iure fiſci.
fiſcus.& de iudiciis, hæres abſens. & eſt argum. quòd licet priuilegiatus ſuccedat in ec-
cleſia quam quis non tenuerit ex perſona ſua,nõ poteſt allegare priuilegium hoc. Aliud
tamen eſt in perficiendis,puta in vſuris : ibi enim mutatur in perſona ſuccedentis, vt ff.
de vſur.cùm quidam.Et licet non poſſit accuſare nomine Pollæ,poteſt ipſe & tutor:ſed
videtur contra.j.qui accuſa. non poſ. l.2. Sed dic quòd hîc ciuili modo agebat de falſo,
& ideò non contradicit.Loquitur enim lex illa quando criminalis erat accuſatio , quæ
alieno nomine non poſſet exerceri.At hæc ſolutio non videtur bona , cùm hîc dicat,&
de calumnia tua,&c.ergo criminaliter agebat.Sed nõ intellige nomine alieno, imò ſuo,
tamen propter vtilitatem alienam:tenetur enim procedere in accuſatione periculo ſuo,
non autem commodo ſuo,ſed pupilli:amittit enim pupillus portionem quam ex eo te-
1 ſtamento habiturus erat,ſi non obtinuerit:niſi à principe fuerit conſeruata , vt ff. de his
quibus vt indign.tutorem.ſed tamen ſaluam facit ei tutor, vt hîc dicit.Aliud ſi pupillus
accuſaret,quia non punitetur ſicut hîc,vt ff.de bon.libert.qui cùm maior.Si autem non
poſſet ſaluum facere,quia fortè non eſt ſoluendo , non nocet pupillo : imò in eo in quo
damnum paſſus eſt,petet in integr.reſtit.vt argum.j. vnde vi,meminerint. & S.de iudic.
properandum.§.vlt. *De calumnia præſi.delibera.* Cùm enim ſciens venit contra tranſa-
ctionem accuſando falſum teſtamentum,calumnia non: aliud ſi neſciret factam tranſa-
ctionem,& accuſaret falſum teſtamentum, vt ff. eod.l.tutorem. *Et portionem quam ex
eo,&c.* Quid de alia portione quam habet ex perſona Pollæ? Reſp.Hîc innuit eam non
admitti,arg.ff.eo.poſt legatum.§.qui accuſauit. Et eſt ratio,quia pro ea parte quam Pol-
la haberet ab inteſtato,non poteſt dicere falſum,vt eam petat,ſed pro ſua:arg.contra ff.
de bon.libet.qui in ſeruitutem. *Retractas.* Id eſt,iterum tractas:hoc eſt,proponis in du-
bio,nec reſcindis pro parte Pollæ . Vel gloſſa, id eſt, tetractare conaris , nec enim retra-
ctauit.

1 *Hæres teſtatoris mortem vindicare debet.*

L.3. SI EA QVÆSTIO. Hic diſtingue,occiſus fuerit teſtator à familia,quia tunc debet
abſtinere hæres donec vindicauerit necem defuncti,ſupplicium ſumatur,quæſtio de
familia habeatur,vt hîc:ſi recitauit teſtamentum punitur , aliud ſi linum amouit , vt ff.
eod.l.3.ſi autem teſtator occiſus fuerit ab extraneo , non diſtinguo clandeſtinis inſidiis,
an per venenum,an per vim:hæres ſtatim poteſt adire hæreditatem, vel petere bon.poſ.
1 Sed tamen † poſtea vindicare debet teſtatoris mortem : quòd ſi non fecerit, venit malæ
fidei poſſeſſor,cùm omiſit officium pietatis,tenetur reſtituere fiſco hæreditatem,& fru-
ctus perceptos & percipiendos, & vſuras ſemiſſes precij rerum ex hæreditate diſtracta-
rum,item pecuniæ hæreditariæ,vt ff.ad Silan.propter veneni. & S.eod.l.1. & j.eo.l.cùm
fratrem.

Quod

1 *Quod ab indigno aufertur, fiſco applicatur.*

HÆREDITAS. *Adimi non potuit.* Sicut nec dari, vt inſt. de iure cod. in fine. *Fiſco* L.4.
1 *vindicata eſt.* Quia regulariter traditur, quod ab indigno † aufertur, fiſco applica-
tur, vt ff. de inoffic. teſta. Papinianus. §. meminiſſe, fallit tamen illa regula, ſ. de hæred. in-
ſtit. ſi pater. & l. nec apud. & j. de legat. l. pen. Si autem cancellatum teſtator vel incidit,
quia voluit inteſtatus decedere: ſuccedunt cognati, vt ff. ſi tab. teſta. l. 1. §. vlt. & vt plenè *Sic in veteri*
ſcias circa materiam iſtam, & cui debeāt applicari bona, diſtingue vt in ſumma circa fi- *libro reperi-*
nem, §. illud notandum eſt. *mus.*

NON OPORTET. *Obtempe. non fuiſſet.* Sed ſi intra annum monitus à iudice non impleat, aufertur hæreditas, vt j. de fideicom. auth. amplius. ſed hîc loquitur quando vnus tantùm fuerat hæres. Si verò plures; & vni teſtamento imponatur, alij contra eum agent, vt ff. de fa. his conſequēter. ſed cùm monitus eſt à iudice, per poſtulationem alterius benè amittit, vt dictum eſt. L.5.

MINORIBVS. Ideò dicit de minoribus, quia aliud eſſet in maioribus, vt ſ. eo. ſi ea. *Prouocauerit.* Vel etiam ſit abſolutus, & vos non prouocaueritis, vt ff. ad Silania. §. vltimo. L.6.

SI IDEO. Patet per legem iſtam, quòd ſi nulla imputari poteſt culpa hæredi in nece defuncti vindicanda, quòd non debet auferri ei hæreditas. L.7.

1 *Qui contra teſtamentum venit, amittit legata & fideicommiſſa.*
2 *Fruſtra legis auxilium implorat, qui contra legem committere videtur.*

ALIA CAVSA. Patet per legem iſtam, quòd ſi quis contra teſtamentum venerit, L.8.
1 quòd poſt pro ſe non poteſt inuocare: amittit enim legata † & fideicommiſſa, & eſt
idem in pactis, quia non debet fides ſeruari ei qui vult contra pacta verſari, vt ſ. de pact.
2 cùm proponas. Et fruſtrà legis † auxilium inuocat, qui committit in legem, vt ff. de mi-
noribus. auxilium. Et ad idem eſt circa vltimam voluntatem, ff. de legat. 2. Lucius. §. Sē-
ptonia. Reſpon. Aliud eſt cùm accuſatur falſum teſtamētum, & aliud cùm dicitur quòd
non ſit ſolemne. Primò enim caſu præiudicat, vt hîc: ſecundo non, vt ibi: ſed & in primo
poteſt quis excuſari ratione neceſſitatis, vt ff. eod. tutorem. Aliàs præiudicabit, vt hîc di- *Omiſſa eſt*
cit, niſi deſtiterit ante ſententiam: idem & ſi aduocauit contra teſtamentum, ſi tamen *in veteri lib.*
deſiſtat ante ſententiam, vel poſt pendente appellatione, contra. eſt, vt dictum eſt j. eod. *lex Cùm fra*
ſi ea. *trem.9.*

SORORE M. Patet quòd non aufertur ab vxore hæreditas, & ſi ſoror necem fratris viri licitè vindicauerit. L.10.

CVM SILANIANVM. Quid continetur in Silaniano, ſ. eod. legitur ff. ad Sila. l. 1. *Necnon diui Marci oratio.* Eſt à nobis laudanda & corroboranda. Quid contineatur in oratione diui Marci, neſcimus: ſed credimus quòd illud idem quod in reſpon. Scæuolæ, ff. ad Silan. l. 4. vlt. & penult, §. non autem continetur in reſponſo Scæuolæ de libertatibus, & de his de quibus hîc loquitur: & ideò fit hîc ſuppletio, vt omnibus prouideatur. Et fallit in lege iſta regula quæ traditur j. communia de ſucceſſionibus. ſeruus. Fallit & al. ff. de ſuis & legit. l. 1. *Periclitabantur.* Id eſt, periculum patiebantur de rebus quæſitis in medio tempore. *Nihil etenim, &c.* Not. ad illam quæſtionem quādo aliqua promittuntur ſub pœna: ſi enim pro parte non ſtetur pacto, non videtur quòd pœna in totum committatur, ad idem ff. de edend. l. 2. L.11.

TALES. *Et ſeruos.* Dum non impuberes, vt ff. eo. excipiuntur. & l. 1. §. 1. L.12.

DE CODICILLIS. TIT. XXXVII.

1 *Agnatione ſui hæredis rumpitur teſtamen.*
2 *Codicilli, niſi confirmarentur ſequenti teſta. iure veteri conſiſtere non poterant.*
3 *Vbi non rumpitur teſt. nec codicilli.*
4 *Poſtumus, quando rumpit teſt. & codicillos.*
5 *In codicillis quinque teſtes exiguntur.*

RVPTO QVIDEM. Certum eſt quòd ſi aliquis faciat teſtamentum, & inſtituat filios ſuos hæredes natos & naſcituros, quia poſtumo nato poſtea, non rumpit teſtamentum, cùm ſe inueniat ibi inſtitutū. Si verò non inueniret ſe ibi inſtitutum, ipſo iure rumperet teſtamentum: ergo ſi prætereantur L.1.

1 filij naſcituri, per natiuitatem ſuam † fit nullum teſtamentum, & idem dicit hîc in
codicillis, intellige factis ante teſtamentum, vel poſt, & hoc quia pertinent ad te-
ſtamentum codicilli. Sed quare dicuntur pertinere codicilli ad teſtamentum? Reſpon.
Quia ſi hodie aliquis fecit teſtamentum, ſiue præcedant codicilli, ſiue poſt ſequantur,
ſemper videntur confirmari legata& fideicommiſſa in eis relicta per teſtamentũ, vt inſt.
2 de cod.§.ſed cùm antea.& §.præcedenti.olim contra.nam antiquitus † codicilli non a-
liter valebant niſi confirmarentur in ſequenti teſtamento, vt ff.eod.ante ta. Et præterea
quia inſtitutus in eo teſtamento, onerabatur ad ea præſtanda quæ in codicillis ſunt reli-
cta, & ideò ad teſta.dicuntur pertinere. Quare dicit quòd rupto teſta. codicilli qui ſunt
de appendicibus teſt.non valent: ſi verò non penderent codicilli ex teſtamento, vt cùm
quis decedit nullo facto teſtamẽto in vita ſua, ſed codicillis tantùm relictis: hic ſi poſtea
ſuſcipiat filios, non tumpuntur codicilli. Nec contradicit lex iſta, quia hîc loquitur quá-
do factum erat teſta.tunc enim teſt.rumpitur, & ex conſequentia codicilli, ſed vbi non
3 rumpitur † teſtamentum, ergo nec codicilli. Quare hoc? hæc eſt tatio, quia hæreditas in
teſtamento datur. Quare cùm poſtumus non inueniat ſe inſtitutum, ſed aliàs tumpit te-
ſtamentum, & ſic codicillos, ſi ibi non inuenit datam extraneo hæreditatem: imò veriſi-
mile eſt quòd voluerit poſtumum eſſe hęredem, cùm non voluerit facere teſtamentum,
ſed codicillos tantùm, & oneratur ad legata & fideicommiſſa præſtanda in codicillis re-
licta, vt ff.de iure cod.l.ſi quis cùm teſt.& l.ab inteſtato. & l.pen. Ira cùm tuptum eſt te-
ſtamentum & codicilli, nec aliquæ ſecutæ fuerunt literæ: ſi verò in vita teſtatoris natus
4 eſt poſtumus, & ira † rumpir teſtamentum & codicillos. Sed teſtator ſciens ruptum eſſe
teſtamentum, literas emiſit in quibus confirmauir præcedens iudicium codicillorũ for-
tè vel teſtamenti, prætor nihil contra ius fecit ſi pronunciauit nouiſſimam eius volun-
tatem ſecutus, relictum teſtamento reip. fideicommiſſum, vt ex codicillis præſtandum
5 eſſe: & intellige non de quibuſlibet literis, imò de codicillis, vbi quinque teſtes † exigun-
tur, m in omni vltima voluntate, vt ĩ.eo.l.vlt.

1 In codicillis hæreditas directò dari nõ poteſt. 2 Poſteriora, prioribus derogant.

L.2. HÆREDITATEM *quidem neque dari.* Quia in codicillis non inſtituitur quis hæres,
1 & ideò † in codicillis directò hæreditas dari non poteſt, ne confundatur ius teſta-
mentorum, & ius codicillorum: nec etiam in codicillis directò potuit adimi hæreditas,
2 ſed † per fideicommiſſum: quia ſi rogo in codicillis inſtitutum hæredem, vt illi reſtituat
hæreditatem per fideicommiſſum, vel etiam venientes ab inteſtato, poſſum: vt inſt.eod.
§.directò. Ergo inſtitutus verè eſt hæres, ſed reſtituit hæreditatem. Item licet in codicil-
lis hæreditas non adimatur directò, tamen ſi defunctus in eis vnum ex hęredibus decla-
rauerit mereri voluntatem ſuam, aufertur ei hæreditas vt ab indigno, vt ſ̃. tit.prox. hæ-
reditas. Si verò conditionem aliquam in codicillis adſcripſit in defectum eius, çogitaſſe
intelligitur de adimenda hæreditate, vt ff.de cond.inſt.l.quidã.§.vlt.ſed in vanum, quia
in codicillis directò adimi non poteſt hæreditas, vt dictum eſt.

L.3. CVM PROPONAS. *Et contrariam voluntatem.* Ideò dicat, quia ſi non eſſet contra-
ria, valerent ambo codicilli, vt ff.eod.diuus.§.codicillos. Aliud in teſtamentis, quia
ſemper rumpitur prius per poſterius, niſi fierent à milite duo teſtamenta, vt vtrumque
teneret, & valeret ſimul cum alio, vt ff.de mil.teſt. quærebatur. *Reuocatum eſſe.* Poſte-
riora derogant primis, vt ff.eo.l.diuus.§.1. ambulatoria enim eſt defuncti voluntas vſ-
que ad ſupremum vitæ exitum, vt ff.de donatio. inter vir.& vxor. cùm hic ſtatus.§.pœ-
nitentiam.& ff.de adim.legar.l.4.

L.4. NON IDCIRCO. *Capiunt.* Non enim quæri oportet cum quo de ſupremis quiſ-
que loquatur, ſed in quem voluntatis intentio dirigatur, vt ff.de legat.2.cùm pater.
§.donationis.

1 Negatiua, quando in ſe habet affirmatiuam. 2 Quilibet præſumitur ſanæ mentis.

L.5. NE CODICILLOS. *Prolata.* Ad hoc fuit prolata, vt aliquid ex hac peti poſſit.
Vel ſi habes aliam literam peti non poſſit, referendum eſt ad ſequẽtia, ſic vt aliquid
ex ea petere non poſſit: hoc eſt faciendum, quòd adſeuerationi tuę, mentis eum compo-
tem fuiſſe neganti fidem adeſſe, probare conuenit, & videretur quòd ad verba contra.
1 ſ̃.de probat.actor. Reſpon. iſta negatiua, vt aliquis non ſit † mentis compos, habet in ſe
affirmati-

affirmatiuam:eſt enim idem ac ſi diceret ipſum furioſum : vnde hîc dicit, adſeuerationi
tuæ,&c. Licet ergo videat negare ipſum eſſe mentis compotem , videor tamen aſſerere
ipſum furioſum eſſe : & ita non ſimpliciter videtur negatiua . Ibi autem loquitur cùm
quis negat ſimpliciter,vel aliter,quia benè debet negari hæc negatiua,cùm præſumatur
2 pro viribus naturæ ſanæ mentis † quilibet. Quare hîc præſumit lex pro affirmante , & *Sic in manuſcripto reperimus.*
ideò ſi negetur,debet probari contra.quilibet enim præſumitur ſanæ mentis fuiſſe: poſ-
ſet tamen eſſe contra , vt ſi teſtator hæredem ſub conditione ſcripſit, ſi reliquias ſuas in
mare proiecerit,præſumitur enim non fuiſſe ſanæ mentis, vt ff.de condit.inſtit. quidam.
illud autem locum habet quando lex non præſumitur pro affirmante,& ideò non con-
tradicit.

SIVE INCTIO. Facto teſtamento. *Relicturus.* Subaudi , ſeruari mandauerat in te- L.6.
ſtamento. *Nouiſſimè.* Facto. *Relicta.* In codicillis antea factis. *Confirmatione mu-
nitus nul.iuſt.gere.ſolici.potes.* Hodie verò exigitur confirmatio, vt not.ſ̃.eo.l.1.

SI IDEM. *Inſtrumentis.* Inſtrumenta appellat codicillos & teſtamenta, aliàs dicitur L.7.
inſtrumentum de apparatu rerum. Sed hîc intelligendum eſt de artificio iuris, vbi li-
cet legare,& hereditatem relinquere, ſunt ergo inſtrumenta iuris, quia per ea declaratur
hominis voluntas.

1 *Varius libellus non admittendus.*
2 *Victo vna in re, ad aliam redire non licet.*
3 *In omni vltima voluntate , præterquàm in teſtamento quinque teſtes etiam non rogati ſufficiunt.*
4 *Electione vnius, tollitur alterum.*
5 *Exceptio rei iudicatæ quando non obſtat.*
6 *Auguria ab Hiſpanis obſeruantur.*
7 *In teſtamento ſeptem teſtes rogati exiguntur.*
8 *Item ſubſcribere debent.*

SI QVIS AGERE. Certum eſt quòd pro hereditate pluribus modis agi poteſt:ecce L.8.
enim ſi quis inſtituatur in teſtamento perfecto & ſolemni, poteſt agere per.hær.quaſi
dominus & verus hæres. Si autem in minus perfecto teſta.non valet inſtitutio niſi fuerit
adiectum, vt ſi non valet iure teſt. valeat iure codicillorum. Occurrit autẽ l.iſta agẽtib.
vage libellum:nam ſi quis componat ita libellum ſuum, ago petit.hære. contra Titium, *ſic in veteri libro reperimus.*
quia ſum dominus hæreditatis illius: vel ſi non appareret me dominum , ago actione ex
teſta. vt reſtituatur mihi hæredi ex Trebelliano, ſicut dicit Imp. in l.iſta quòd nõ eſt talis
1 libellus † varius admittendus. Si ergo ponamus me ſcriptum fuiſſe ab aliquo hæredem
in teſta. in quo teſtator adiecit, ſi nõ valet iure codicillorum,&c. quo caſu credimus te-
ſtatorem rogare quemlibet ſuccedẽtem ab inteſtato iure legitimo, vt mihi reſtituat hæ-
reditatem fideicom. ſi in hoc caſu tam variè vt dixi compoſuero, non aliter admittar ad
agẽdum, niſi in ipſo litis exordio eligam qua via velim procedere, ſciturus quòd ſi in illa
ſuccumbam, nunquam ad aliam viam patebit mihi regreſſus, ſcil. vt liceat mihi eandem
ſcripturam ad duos contrarios modos retorquere : hæc vera ſunt cùm teſtator dixit, ſi
non valet iure teſtamenti,&c. Si enim proponat teſtator teſtamentum facere , & impe-
diatur, non licet hoc teſtamentum reducere ad codicillos , niſi hoc teſtator expreſſerit:
2 non ergo licet victo in vna re, redire † ad aliam, quod in extraneis verum eſt: in liberis e-
nim ac parẽtibus vſque ad quartum gradum cognationis vinculis obligatis, vel cogna-
tis nexu vſque ad tertium aliud ſtatuit: hi enim licet victi ſint in vna, licet redire ad aliã:
& eſt ratio, quia non eſt par cauſa debita amittere, & lucra non capere. Illud pluſquàm
3 certum eſt, quòd in omni vltima voluntate quinque teſtes rogati † vel non rogati ſuffi-
ciunt præterquàm in teſtamento. *Agere.* Hoc intellige per cauſam: agebat enim ex te-
ſtamento, id eſt, propter teſtamentum in quo relicta erat hæreditas , non autem age-
bat ex teſtamento , id eſt , actione ex teſtamento , & hoc benè indicat ſequens litera.
Ad fideicommiſſi perſecutionem, &c. Hæc regula econtrario eſt vera vt ſi prius egit ex fidei-
commiſſo, nõ liceat ei agere poſtea iure directo. *Tantùm enim abeſt.* ſ. hoc à noſtro pro-
poſito, vel diſſidet à iure. *Sciens ſe vnius electione, alterius, &c.* Hoc intellige quãdo con-
didit teſtamentum, & dixit, quòd ſi non valet iure teſtamenti, valeat iure codicillorum:
4 tunc enim electione † vnius viæ ſecludor ab alia: ſi verò vnam eligo per vnam ſcripturã,
ſcil. teſtamentum, poſtea ſi volo agere ex alia ſcriptura, ſcil. codicillorum, & alia, non re-
pellor, vt ſ̃.de hæred.petit.materteræ. & hoc etiam probatur ex regula, quia cùm ex alia
5 cauſa petit, non videtur quòd debeat obſtare † exceptio rei iudic. vt ff.de exceptio.rei

iudic.cùm quæritur.ſed ſuprà ſibi ipſi videtur contrarius, & electione repellitur, ſicut alias præiudicat quis ſibi eligendo, vt ff.de trib.quod in hærede.§.eligere. & C.de fur.l.1. & quòd ita ſit quando ex diuerſis reſcriptis agit, videtur probari ʒ. de inoffic.teſta.cum qui.ſed videtur ff.quorum legat.l.1. §.1.quia autem, &c. Reſp. Illud verum eſt,quando ille qui conuenitur,non certificat me de qualitate ſuę poſſeſſionis:neſciebam enim,poſſidebat pro hærede,vel pro poſſeſſore:tūc poſſum agere iure directo,vel interdicto quorum legatorum,vt ibi dicit.Cùm ergo poſſeſſor nollet dicere quo iure poſſideret, & ſic non vellet certiorare actorem, meritò nec ipſe certiorandus eſt quo iure conueniatur: vnde accedit illud quod ſolet dici vulgò *à tal molto, tal bocon.* *Aut certè mitti ſe in poſſeſ.* Secundum edictum diui Adriani. *Auſpicia.* Id eſt,exordia:olim enim quando aliquis
6 volebat aliquid facere,obſeruabantur † auguria,ſicut & hodie faciunt Hiſpani. *Ad fideicommiſ.non poßit.* Hæc omnia in extraneis: aliud in liberis & parentibus, vt dicit ſequens §. *Debita.* Scilicet,iure conſanguinitatis vel naturæ,non autem erant debita vel pacto,vel ex aliquo contractu,quia in eo quod meum eſt,hęres fieri non poſſum:dic ergo debita,i.quaſi debita. *Et lucra non capere.* Quæ deferuntur extraneis. *Excepto teſta.*
7 Ibi enim † ſeptem teſtes exiguntur, & rogati:vt ʒ.de teſtib. auth.rogati.quinque teſtes. Idem in donatione cauſa mortis,vt ʒ.de donatio.cauſ.mor.l.vlt. *Teſtibus videlicet,&c.* Ergo teſtes debent ſubſcribere,quando in ſcriptis conficitur voluntas,non autem vide-
8 tur quòd † neceſſe ſit ſigillare:vt ff.de iure codicil.diuus.§.codicillos.

DE LEGATIS. TIT. XXXVII.

L.1. QVAMVIS. *Eadem vobis præſtari.* Videbatur contra,quia conditio iſta pendet ex facto vtriuſque: vnde ſi ſtetit per Claudium, nihilominus debet habere alimenta:ſi per caſum fortuitum, quia moritur, videtur quia non debeat habere,vt ʒ.de condict.incerti. legatum. & hîc dicit contra, quoniam interpretatur vt & poſt mortem debeant præſtari alimenta, ſubaudi fauore alimentorū hoc interpretari.Sed quæ eſt dubitatio vtrum poſt mortem Claudij deberent præſtari, an non?Reſpon.Quia poſſet diſtingui in voluntate, ſi enim dixit in teſtamento, quoad cum Claudio Iuſto morati eſſetis,quia volebat ei ſeruire per eum, & ideò reliquit ei:eo mortuo,ſcilicet Claudio,nihil habebit.Si verò gratia alimentarij reliquit, quia volebat eum morari cum eo,vt eſſet diſcipulus eius,nihilominus poſt mortem Claudij habebit alimēta.Sed in dubio præſumitur potius ad prouidentiā alimentarij reliquiſſe,vt hîc:& melius dicitur,ff.de cōd.& dem.illis.Idem eſt in fauore libertatis,vt ff.de cond.& dem. cùm ita datur.§.vlt.& ſic duo ſunt iſti ſpeciales caſus. aliàs ſi conditio apponeretur quæ penderet ex facto vtriuſque,& ſtat per caſum fortuitum, diſtinguendum eſt vt prius dixi.Si verò per me ſtetit,nihil conſequar,vt ff.de condit.& demonſt.in teſtamento.& ſuper illam legem notata eſt iſta diſtinctio,vtrum pendeat conditio ex facto meo tantùm, an ex meo & tuo,& in ſumma de condit.inſertis. §. item conditionum quædam conſiſtunt in faciendo.

L.2. QVAMVIS HÆRES. Cum hac lege benè concordat ʒ.de hęred.vel act.vend.l.2. licet ergo teneatur venditor hæreditatis, ſi tamē inſtitutus hæres non conueniatur,ſed emptor,habebit exceptionem taciti pacti, vt ʒ.de pact. poſt venditionem. *Peti poſſunt.* Subaudi,ſi hæreditas ſit ſoluendo,alioquin contra,vt ff.ad l.Falc.l.3.

1 *Donatio inter virum & vxorem ipſo iure non valet.*
2 *Nemo in neceßitatibus liberalis exiſtit.*
3 *Legatarius tres actiones habet pro legato.*

L.3. QVI POST TESTA. Videtur contra.ʒ.de don.inter vir. & vxo.ſi maritus.& ff.de don.inter vir.& vxo.cùm hic ſtatus. Solut. Aliud hîc, aliud ibi: ſed hæc ſolutio
1 breuis eſt & obſcura:vnde explana eam,quia donatio inter virum & vxo.ipſo iure † non
valuit:& ideò cùm non tenuerit,non poteſt reuocari.Sed quodam reſpectu benè poteſt
ne ſcil.confirmetur ſilentio mortis:ſed hîc à principio tenuit: vnde non debet reuocari,
ſi teſtator pignori obligauit.Si verò poſtquam legauit,alienauit, ſi donando videtur re-
2 uocaſſe.Nec diſtinguo,fiat ex neceſſitate an non:quia nemo in † neceſſitatibus liberalis
exiſtit:vt ff.de adminiſt.le.rem le. ſi verò vendit & neceſſitate, non reuocatur, niſi hæres
probauerit

… legatarius eligat
3 perſonalem ex teſtamento. habet enim legatarius † tres actiones pro legato: vt j. communia de leg. l. 1. ſed non proponet tres, imo eligere debet: vt ff. de leg. 2. cum filius. §. vatis.

SERVIS. *Non data libertate.* Ideo dicit, quia ſi data eſſet, teneret legatum: vt j. de cadu. L.4.
tollen. §. in nouiſſimo. præterea intellige quando reliquit ſeruo alij non legato. ſi enim alicui legauit ſeruum, & eidem legauit, bene valet: vt ff. ad leg. Fal. Plautius. & in prædicto. §. in nouiſſimo. & concordat quod hîc dicitur, cum illo generali, quod à principio non valet, ex poſt facto non poteſt conualeſcere.

NON EST DVBIVM. Videtur cõtra. ff. quorum legatorum l. 1. j. reſpon. ſed dic quòd L.5.
lex iſta intelligenda eſt quando adita hereditate & poſſeſſa ſubtraxit vel auctoritate ſua ſumpſit, & ita incidit in edic. Diui Marci: vt ff. quod met. cau. extat. ibi verò loquitur antequam ab herede poſſideatur, vel poſt aditionem. ſed res illa non poſſidebatur. &
2 hoc maximè verum eſt in primo caſu. in alio enim poſſet dubitari, cum res ſit alicuius, & ſic videtur poſſideri: vt j. vnde vi, cum quærebatur. & potes ponere caſum in legatario ſubripiente: quia pro portione illa non datur ei actio ad alia legata. vel etiam poteſt poni in herede ſubripiente, quia portione competenti non datur ei actio in legatum ad detrahendam Falcidiam: vt ff. de his quibus vt indig. reſcriptum.

SI LEGATA. Conſonat huic. l. ſ. de impub. & aliis ſubſtit. poſt aditam. ſicut enim vul- L.6.
garis ſubſtitutio expirat per aditionem heredis, ſic & primo legatario agnoſcente expirat ſubſtitutio in legato.

1 *Rerum nomina ſunt immutabilia.*

SI FORTIDIANVM. *Concurſu dominium &c.* Videtur quòd coheredes iſti eſſent cõ- L.7.
iuncti re vel verbis. ſi enim in teſtamento plures inſtitui heredes, & quædam vni prælegaui, eadem poſtea alij: videtur quòd vterque habeat dominium vel æſtimationem. ſed contra. eſt, quia ſiue ſeparatim legetur eadem res ſiue coniunctim, & ita coniunguntur re & verbis: quilibet habebat pro parte niſi teſtator dixerit contra. vt ff. de leg. 2. ſi pluribus. & j. de cadu. tollen. §. vbi autem. *Error no.* Scilicet proprij. nam aliud in appellatiuo.
1 rerum enim † nomina immutabilia ſunt: vt ff. de leg. 1. l. 3. Idem quando errauit in confinio: vt ff. de leg. 3. patronus. §. 1. & 2.

AB ADMINISTRATIONE. Marcellum, ſcilicet militem, non impedit. aliud in L.8.
eo qui poſſet. aliud in eo qui potuit eſſe tutor, & tutelam non ſubiit: vt j. eo. l. pen.

SI IN FRAVDEM. *Interpoſita cau.* Aliàs enim dolo carere non videtur: vt ff. ad leg. L.9.
Falcid. dolo. ſic ergo præſtat legatarij cautionem de reſtituendo legato ſi euicta fuerit hereditas, & hoc mota de hereditate controuerſia vel comminata verè non fictitiè: vt ff. ſi cui plus quàm per leg. Falc hoc autem. Aliud eſt in cautione quæ pręſtatur de eo quod plus quàm per l. Falc. licet acceptum erit, reſtituendo. ibi enim ſiue mota ſit controuerſia, ſiue non, ſatiſdabit: vt ff. ſi cui plus quàm per leg. Falcid. l. 1. Sed quare datur hîc cautio, cũ certum ſit fraudem admiſſam? Reſpond. quia dubitabatur.

1 *Rei alienæ legatum, quando valet.*
2 *In ſententia, diſcretio perſonarum habenda.*
3 *Heres quando rem legatam redimere cogitur, aut eius æſtimationem præſtare.*
4 *Legatũ in re aliena, quam quis putat eſſe ſuã, quando valet.*
5 *Heres quando tenetur de euictione rei legatæ.*

CVM REM. *Si quidem ſciens.* Et hoc ſatis probatur cum dixit in teſt. lego illi rem Petri L.10.
vel Ioannis, vel ſimili modo. nam ſi dixiſſet ſolummodo, lego rem illi: tũc poſſet dubitari vtrum ſcierit, & in illo caſu legatarius debet probare teſtatorem ſciuiſſe alienam:
1 vt ff. de proba. verius. ſi verò ſciuit † rem alienam quam legauit, valet legatum. ſi ignorauit, non valet, vt hic dicit: niſi ſit proximus agnatus. vel etiam vxori, quę non dicitur proxima iure agnationis vel cognationis, ſed ratione dilectionis. *Cui legaturus.* Iſtud videtur reſtringere quod ſuperius dictum eſt, quia & oportet quòd ſit de proximis, & etiã quòd ei eſſet tantum, ſi ſciſſet alienam rem. & ſic iſta duo ſunt neceſſaria ad hoc vt valeat legatũ tale. ſatis enim poſſet haberi præſumptio à iudice quòd ſi eſt vxor, vel de proximis,
2 quòd tantum eſt ei relicturus: vt j. de fideicom. voluntatis. nam & in ſententia diſcretio † habenda eſt perſonarum: vt ſ. qui & aduerſus quos. l. 1. aliud eſſet in extraneo: quia in extraneo videtur etiã quod teneat, licet ignoret rẽ alienã: quia dicit. l. quod ſi teſtator iuſſit ſeruum

manumitti vt ſuum, qui eſt alieous, debet maoumitti: vt ff. de fideicommiſ. liber. Paulus.
ſed dic quòd illud eſt fauore libertatis. aliàs enim nõ teneret niſi eſſet proximus, vel vxor,
vt hîc dicit: niſi ſentiret alienam. & tunc debet heres rem redimere, ſi poteſt. alioquin †
3 præſtaret æſtimationem: vt ff. de leg. 3. non dubium. Idem eſt in re aliena. Idem videtur
in rem alij obligatam. nam ſi ſciret teſtator eam obligatã, debet eam heres luere. ſi igno-
ret, redimet eam fideicommiſſarius, niſi ſit de coniunctis perſonis: vt ff. de leg. 1. ſi res. ſic
4 ergo tenet legatum † in re aliena quam quis putat eſſe ſuam, & erat extranei. nam ſi here-
dis, bene teneret, licet eſſe ſuam ignoret: vt ff. de leg. 2. vnum ex familia. §. ſi rem tuam. ſed
videtur quod dictum eſt de coniuncta perſona. nam & in ea poteſt probari quòd nõ va-
ſic in veteri leat legatum: vt ff. de leg. 2. cum pater. §. euictus. Reſpond. dixit illud ſpeciale in fratribus,
ne creetur inuidia inter eos: vt ĵ. de bon. quæ lib. l. antepen. §. penult. quare ſi aliquid præ-
legatum eſt à fratre, & poſt euincatur, non agam contra ipſum de euictione, vt ibi dicit.
aliud in alia coniuncta perſona. vel aliter, quia ibi nihil aliud dicit niſi quòd non agatur
de euictione. nec ſequitur, ergo non tenet legatum: ſicut nec in venditione non agit de
euictione. ergo non tenet venditio: vt ff. de euictione, ſi fundus. ſi ergo frater præſtitit le-
gatum, & euincatur, non tenetur coheres, vt ibi: tamen bene valet legatum, vt hîc. ſi op-
ponas ff. de leg. 1. non quocunque modo. Reſpond. ſi euincatur, & teſtator conſtituat ius
quare euincatur, bene tenetur, vt ibi, ſi non conſtituit. ſed enim prius non tenetur: vt in l.
illa, cum pater. diſtinguere tamen ſolemus, legetur aliquid in genere, an in ſpecie. primo
5 caſu † tenetur heres de euictione, vt ff. de euic. heres. ſi verò relinquatur in ſpecie, tale de-
bet præſtari, quale eſt: vt ff. de leg. 1. ſi à ſubſtituta. §. vlt.

L. 11. FILIAM. *Cum in dotem dedit*. Patet ergo quòd ſi pater reliquit filiæ ſuæ in teſta. & po-
ſtea viuus dedit ei in dotem, quòd actionem non habet pro legato. ſi verò dotem pro-
miſit pro filia, & poſt legat ei: ſi mulier oſtenderit teſtatorem eius fuiſſe voluntatis, vt du-
plicaret ei legatum, habebit vtrunque, & dotem, & legatum. quòd ſi alterutrum voluerit
habere, & mulier petat legatum oppoſita doli exceptione. non aliàs cogetur heres ei le-
gatum ſoluere, quàm ſi cauerit heredem hoc nomine indemnem futurum aduerſus ma-
ritum ex promiſſione agentem: vt ff de iur. dot. cum pater. ſi verò cum quis ſciret dotem
redditam, hoc prætextu XL. legauit, quaſi dotis reddendæ nomine eam ſummam legaret,
vtrunque debebit habere: vt ff. de leg. 2. cum quidam.

L. 12. CVM RESPONSO. *Quod precibus inſertum eſt*. Propoſuerat enim in precibus illud re-
ſponſum quod obtinet vim legis: vt inſtit. de iure naturali. §. reſponſa. & ff. de origine
iur. l. 2. in vlt. pen. columna. *Vendicare*. Nunquid in totum? videtur quòd non, quia pro ea
parte in qua ipſe fuerat inſtitutus heres. ſic enim ab ipſo ſibi legaretur. quod eſſe non po-
teſt: vt ff. de leg. 1. qui filiabus. §. vlt. & l. ſequenti. & quidem. ſed & illis legibus videtur cõ-
tradicere ff. de leg. 3. miles. §. vlt. ſed fortè in ll. ſuperioribus loquitur in ſuis. fallit in extra-
neis: vt in l. illa, miles. vel ibi loquitur quando ſubſtitutus erat in omni quod iure heredi-
tario ad eum peruenerit. tunc enim pro parte coheredum tranſmittitur præceptio. aliud
ſi non eſſet ſubſtitutus. tunc enim totum haberet: vt dicit l. illa, & quidem totum.

1 *Legatum rei ſuæ, quando valet*.

L. 13. PROPRIAS &c. Patet quòd res tua propria tibi legari nõ poteſt, & hoc intellige porè
etiam ſi facto teſta. fuerit alienata. ſed ſi ſub conditione, fuerit mihi res mea relicta, &
1 exiſtente conditione aliena facta eſt, valet † legatum, non obſtante regula Catoniana.
illa enim impedit purum legatum, non conditionale: vt ff. de leg. 1. l. cætera. nec obſtat. ff.
de reg. Caton. l. 1. quia ibi res mea erat legata: ſed viuo teſtatore deſierat eſſe mea: vt ibi
notatum eſt. ſi tamen teſtator habebat aliquod ius in re mea, vt quia emphyteuta, vel ſi-
milis, tenet legatum: vt ff. de leg. 1. apud Iulianum. §. ſi Titius. ſi domus. §. vlt. & l. ſi ſic &
l. ſenatus.

L. 14. MONVMENTA. Olim ſepeliebantur homines in campis ſuis, & dedicata erant mo-
numenta religioſi: & propter hoc non poterant legari, cum eſſet res religioſa, & in
nullius bonis: vt inſtit. de rerum diuiſ. §. nullius.

L. 15. SI VNIVERSÆ. *Nihil ex his &c*. Patet ergo quòd ſi omnia abſumebantur ære alieno,
non tenebatur heres legatariis vel fideicommiſſariis. nemo enim de hereditate tene-
batur legati nomine in plus quàm ad eum peruenerit: vt hîc, & ff. ad Trebellia. l. 1. §. vlt.

hodie

dicarios excedant: vt ʃ.ad leg. Falcid.authen. ſed cum teſtator. *Superfluum*. Ergo videtur quòd libertates debeant præſtari ſalua.l.Falcid.ſed non ita eſt intelligendum, imo voluit libertates ab aliis legatis pecuniariis diuidere.ſi verò bona ſoluẽdo ſunt, libertates debẽt præſtari,nec minuentur per Falcid.nam & pretia ſeruorum manumiſſorum deducuntur in ratione.l.Falcidiæ: vt inſtit.de leg.Fal.§.eſt autem.& ff.de inoffi. teſt. Papin.§.quoniã. & ff.ad leg.Fal.plane.& ll.præcedentibus & ſeq. quæ tractant de iſta materia..

CREDITOR. *Defendi poteſt*. vt ff. de leg.2. creditorem. niſi compenſandi animo ſibi legauit,ſicut cum aliquis debiti compenſandi gratia heres inſtituitur: vt ſ.de hered. inſtit. ſi compenſandi. L.16.

DATVM *Adimi*. Si ademptio fiat in ſolemni voluntate,ipſo iure admittitur:& videtur nec datum, ſi fiat in eodem teſt. ſi in alio ſolemni fuit datum, ſed adimitur ipſo iure. ſed ſi ademptio fiat in non ſolemni,adimitur per exceptionem,arg. ff. de adim.leg. l.3.§.vlt. ſi verò fiat ademptio per inductionem,ſi quidem fiat inductio ante conſummationem teſtamenti,ipſo iure admittitur. alioquin per exceptionem: vt ff.de leg.1.ſi ita ſit adſcriptum. de his quæ in teſt.delen.l.1.§.ſed ſi legi.& §.ſed conſulto.& l. proxime. L.17.

EX LEGATO. *Vtilibus autem ſuo nomine expe*. Idem eſt in nomine dato in dotem,vt ſ. de act. & oblig.nominibus. ſed aliud eſt in ſocietate omnium bonorum: vt ff. pro ſocio.l.1.2.& 3. L.18.

NON TANTVM. Patet per l.iſtam quòd ſi aliquis breui tempore maritus fuerit ſcriptus in teſt.vxoris,quòd ei ſuccedit:nec legata ſeu fideicommiſſa vel donationes tẽporis huius anguſtia capi prohibet. L.19.

VXOR PATRVI. *Non potuit*. In præiudicium tui. nam in præiudiciũ heredis bene poteſt:& ſi neſciat alienã,non tenet,niſi coniũctæ perſonæ legauit: vt ſ.eod.cum rẽ. L.20.

IN *Legatis verbo.nec.non ſit obſer*. Non enim differt,leget in Latino an in Græco. L.21.

IN *Annalibus*.l.iſta bonam recipit concordantiam.ff.de iure immunit.l.4. L.22.

CVM QVÆSTIO. *Simili dubitatione in hereditate*. Hic aſſignatur contra. ff.de hered. inſtit.interdum. ſed ſi exceſſit, dic quòd circa hoc antiquitus variæ erant opiniones. & illa corrigitur hic.vel aliter,quia quando teſtator inſtituit vnum in xii.vnciis,alium in vi. diſtingue ſecundum Io. an certum ſit teſtatorem voluiſſe excedere aſſem, an certum ſit non voluiſſe, an dubitetur: ſicut diligenter & plenè notatum eſt in ſumma de hered. inſtit.§.item attende circa finem.§.ſequenti. *Sed & aliam diſcepta*.Huic.§.aſſignatur contra.vt ff.de pecu.leg. dominus ſeruum. Sed non eſt cõtra.quia ibi vtrique virilem aſſignat portionem.concordantiam recipit in ff.de leg.2.Mæuius.§.cum.ſed videtur contra.ff.de ſtip.ſeruo.l.4. ſed dic quòd illud eſt ratione ſerui qui ſubiectus eſt mihi &c. L.23.

CVM QVIDAM. *Maximam ſcilicet oſtendens*. Ironia eſt. *Nec ſi ipſam rem &c*. Sed cum aliquid filio legatur, poteſt ab eo fideicommiſſum relinquere: vt ff.de vulg.ſubſt.coheredi §. item filiæ. licet ab eius ſubſtituto non poſſet, vt hic, & priſco iure: vt ff. ad leg. Falcid.qui fundum.§.qui filios.& hoc notabile.aliàs ſicut à legatario poſſum relinquere, ita & ab herede: vt ff.de leg.3.l.5.§.ſi quis. L.24.

SI LEGATARIVS. *Vt qui alij nocen.eſ.exiſt. &c*. Vt ſupra de tranſact. tranſactione finita. non enim debet accipere fructum ſuæ calliditatis niſi in caſibus: vt ff. de excuſa. tut. tutor. §. quæ.& l. legatarius. L.25.

ILLVD. Aſſignatur contra. ff.de leg.1. nemo. Solutio. huc vſque ad certum tẽpus gaudeat quidem beneficio defuncti, teſtator ſtatuere poteſt: ſed quòd legatarius ſi ceſſat legatum petere,repellatur,niſi tempore à lege ſtatuto non poteſt facere teſtator. L.26.

DE VERBORVM ET RERVM SIGNIFICATIONE.

TIT. XXXVIII.

PRÆDIIS. *Legato cedere*. Aliud eſt domo inſtructa legata,quia ſuppellex legata eſt,non autem vina,cum vinum domum non inſtruat: vt ff.de fundo inſtru. & inſtrum.leg.l.ſita.§.domo. L.1.

FVNDO *Sicut inſtructus eſt*. Aliud ſi fundus cum inſtrumento legatus ſit:quia tunc minus continetur: vt ff.de fund.inſtru.& inſtru.leg.quæſitum.§.ſed ſi fundus. L.2.

L.3. SANCIMVS. *De ſatiſdatione.* Et tunc ad fideiuſſorem refertur: vt ff. qui ſatiſdare cog l.1. *Sed nudam.* à iureiurando vel pignore, vel fideiuſſione, non etiam à ſtipulatione: vt ff. de præto. ſtipul. l. 1. & intellige. l. iſtam quando in pacto ſimpliciter continetur de cautione. ſi enim ita dictum ſit, tu cauebis idonee, aliud eſt: vt ff. manda. ſi mandato Titij Cal. § vlt. verbum enim ibi poſitum, idonea, ſoluit contrarietatem. Idem in emptione, cū dicitur, tum dabis mihi bonam ſecuritatem. ſi enim dixit vt caueat, non refertur ad fideiuſſionem. ſi vt idonee caueat, eſt intelligēdum de fideiuſſionibus. & intellige. l. iſtam niſi aliud præſumatur à l. vt notaui. ſ. de procurat. l. 1.

L.4. CVM QVIDAM. *Si ab vna quidem perſona res autem &c.* Aſſignatur contra. ff. de auro leg. ſi quis ita. Solutio. aliud eſt in hoc verbo ſeu, cum videatur poſitū cauſa ampliādi legatum. vel ibi dicit, aliud ſi ponatur aut vel, vt hîc dicit. *Quod & in contract.* Quod referas ad id quod dictum eſt de diſtinctione rerū. ſi enim in vēditione dubium eſt, ſit empta res illa vt illa, non vtranque potero petere, ſed alterum tantum: vt ff. de contrahen. empt. ſi in emptione. §. pen. ſi referas ad illud quando ponitur alternatiuè inter perſonas: quia tunc pro copulatiua habetur. ibi, ſi ita cōtineatur, fundus ille ſit mihi & Titio emptus, totus erit mihi emptus, & pro ſuperuacuo addetur Titius: vt ff. de contrahen. empt. fundus. aliud in ſtipulatione: vt ff de verborum oblig. ſi mihi.

L.5. SVGGESTIONI. *Gradatim fieri.* Cum ergo dicat quòd gradatim fieri debet, obſeruādus eſt ordo ab inteſtato. vnde cum filij ſint prima cauſa ſucceſſionis, vt inſtit. de hered. qual. & diff. poſtea admittentur, poſtea parentes, poſt collaterales, poſt gener & nurus, poſt liberti. nec enim cum enumeraret perſonas curauit de ordine. ff. de ſolut. nec enim ordo. ſ. de ſacroſan. eccl. authen. hoc ius. *Pro ſubſtantia.* Vt in act. famil. erciſcun. hoc eſt ſubſtantiæ vel hereditatis diuidendæ.

SI OMISSA SIT CAVSA TESTAMENTI.

TIT. XXXIX.

L.1. SI IN FRAVDEM. *Vtilis actio.* Sed quare dicit de vtili actione? imo videtur directa ex teſtamēto: nec neceſſariū eſt conſiderare, adhibuerit fraudē, an non. ſiue enim participatus fuerit fraudem, an non, tenetur: vt dixi. Reſpon. quia generale eſt quod in l. illa dicitur. poteſt enim eſſe contra. ex voluntate teſtatoris expreſſa: vt ſi inſtitutus oneratus ſit cauſa ipſius, quæ. ſ. non poſſet inueniri in ſubſtituto. & quod hæc ita ſint, dicit l. in ff. de leg. 1. licet imperator. hic ergo conſtabat nolle eſſe repetita in ſubſtitutu.... vnde ſi fraudem adhibuit, datur vtilis. *Cogitur.* Ordine tamen ſeruato: quia primo conuenietur poſſeſſor hereditatis antequam ad heredem perueniamus: vt ff. eod. ſi quis pecu. & l. licet. & ita (quod notabile eſt) ſubſtitutus præſtabit quæ relicta ſunt à ſe, & ab inteſtato, propter participationem fraudis: vt hîc, & ff. eod. non plus. §. vltim.

sic in veteri

L.2. EVM QVI. Libertatibus. Patet ergo quòd non potuit obeſſe libertatibus etſi ab inteſtato voluit amplecti ius ſucceſſionis, vt hîc, & ff. eod. de libertatibus. & l. ſi ſeruus. *Quòd ſi &c.* Ita fac conſtructionem, quòd ſi iudicium defuncti non vſurpabitur, ſed ad irritum iuris ratione vocatum eſt, cum neque aditi ex teſtamen. hered. neque bon. poſſeſſ. peti poſſit, petitio relictorum nullo iure procedit.

L.3. SI PROCVLINA. *Reliquit.* Et ita pater fuit legaturus in teſt. Proculinæ. *Cuius.* ſ. patris. *Et ſcripti.* ſ. heredes in teſt. Proculinæ. *Falci modus.* Ideo dicit, quia ſicut cum adierunt hereditatem ex teſt. habetur ratio. l. Falcidiæ, ita & ſi ab inteſtato.

DE INDICTA VIDVITATE ET DE LEGE IVlia Miſcella tollenda. TIT. XL.

L.1. LEGATVM ALII. Ideo dicit, quia ſi vxori reliquiſſet ſub tali conditione, & ita videtur ei indicere viduitatem, nihilominus valeret, & ſtatim poſſet peti, vt dicit l. ſequens, & alia. l. Iulia. diſtingue tamen cum legatur alij: quia ſi rogatus eſt vxori reſtituere, pro eodē habetur ac ſi ipſi relictum eſſet: vt ff. de condict. & demonſtrat. Titio.

1 *Cautio Muciana quando præſtatur.*
2 *Itémque locum habet poſt annum.*
3 *Ad ſecundas nuptias quando venire liceat, abſque amiſſione legati.*

AMBI-

AMBIGVITATES. *L. Iuliæ Miſcellæ.* L. Iulia Miſcella cauebatnt vt muliet cui reli- L.2.
ctum erat ſub conditione ſi oon nuberet, nõ alitet admitteretur intra annum ad le-
gatum, niſi iuraret ſe non nupturam. aut ſi nuberet, ſpe ptolis nõ cauſa libidinis nuberet.
ſi autem poſt annum mulier peteret iegatum, oportebat eam cauere quòd de cætero nõ
1 nuberet. *Cum Muciana cau.* Muciana enim conſtabat in conditionibus † quæ in faciendo
conſiſtunt: vt ff. de condict. & demon. Mucianæ. vnde quo ad hanc partem. i. quo ad cõ-
ditionem iſtam indicentem viduitatem, quę. ſ. in non faciendo conſiſtit, tollit Mucianam
cõditionem, & etiam l. Iuliã Miſcellam quę tales cõditiones admittebat de ſecundis nu-
ptiis. ℥. de ſecund. nup. l. 4. habes ſuper. l. iſtam authen. CVI RELICTVM. *Quid fuerit
à coniuge &c. Ne ſecundas ineat nuptias.* Quid ſi ptohibeatur ne ad primum veniat matri-
monium, puta quia erat virgo? Reſpond. Io. tunc aliud eſſe obſetuandum. ſ. leges veteres:
vt ff. de cond. & dem. cum tale. *Deſtinat.* Vt ſi monialis fiat. *Cum fructibus.* ſ. præteriti tẽ-
poris. ſi verò ſit pecunia, reddetut cum vſuris ſi quæ perceptæ ſunt. alioquin ſi in vtilitatẽ
ſuam conuertit, præſtabit vſuras vſque ad tertiam centeſimæ. ſi verò tes fiat deteriot, te-
nebitur ad medietatẽ deteriorationis: vt ℥. authen. de nup. §. quę nunc. ſequitur cauſa. *Si
2 contra.* Et pet hoc videtut quòd Muciana cautio habeat locum † poſt annum. pet. l. ergo *Sic in vete-*
titulum tollebat. l. Iulia. Miſcella. nam ſtatim poterat petere muliet, & nihilominus ad *ri libro re-*
ſecundas nuptias venire. ſed authen. hæc contradicit, & ſic corrigit. ll. iſtas. ptæterea non *perimus.*
petet legatum infra annum, niſi ſpecies &c. & in hoc corrigitut. l. Iul. Miſcella quæ per-
miſit petere præſtito ſacramento ne veniret ad ſecundas nuptias. vel ſi veniret, cauſa p-
creandæ ſobolis facetet: vt ℥. authen. de nup. §. quæ vero. & ita in totum tolluotut. ll. iſtæ.
3 in hoc vt liceat venire ad ſecundas nuptias, & ſumere † legatum. & tedit ad ius vetuſtiſſi-
mum. l. 3. 4. in quibuſdam veto non.

LEGE *Iulia. ad celibatum.* i. ad caſtitatem vel viduitatẽ. *Hoc euenerit.* i. extitetit conditio. L.3.

DE HIS QVÆ POENÆ NOMINE IN TESTAmento vel codicillis telinquuntut. TIT. XLI.

SVPERVACVAM. *Nullum valere dicere.* i. nullum valere de cætero dicere, L.1.
ſicut enim iudex ſi ſibi non pareatur, poteſt pœnam imponere, vt ff. ſi quis
ius dicen. non obtem. ita vult quòd teſtator poſſit legatario vel heredi. ſed
in quo differunt illa quæ ſic pœnæ nomine ſunt relicta, cum conditiona-
li legato? & certe ſolum in voluntate teſtatoris. ſi enim addidit pœnæ cauſa, tũc erat pœ-
nale. ſi non, conditionale: vt ff eod. l. 2. hodie ergo ſiue dicat pœnæ cauſa. ſiue non, tenet
legatum: vt hîc, & inſtit. de leg. §. vlt. *Si minus.* ſ. non. *Seruabitur.* Vt inſtit. de leg. §. vlt. cõ-
tra. diſtingue, quia ſi perſona legatarij eſſet onerata, obtinebat, vt hîc. ſi verò non perſo-
na legatarij, ſed heredis à quo relictum pręſtatut legatum, tũc nullum eſt relictum: vt ibi. *ſic in veteri*
nec contra. eſt huic. l. de condic. & demonſt. l. multa. quia ibi multa non committitur ab
herede vel legatario, cum per eos.

DE FIDEICOMMISSIS. TIT. XLII.

1 *Teſtamentum quando falſum dici non poteſt.*
2 *Graue eſt quolibet anno teſtes producere.*

SI PROBAVERIS *Demetrium. per multum temporis &c.* Ergo volnntas nõ erat L.1.
ſolemnis. ſi tamen ſoluit per multum tempus. i. non minus triennio, non po-
1 teſt modo teſt. dicere † falſnm. & ſic excuſaret ſe à præſtatione veſtiarij vel a-
limentorum. aſſignatur contra. huic. l. ℥. de pact. ſi certis. Solutio, ibi præſtitit
certis annis. i. duobus. ſecus ſi tribus, vt hîc. & ſic voluerunt quidam dicere. vel dic quòd
ibi loquitur quando præſtitit duobus vel tribus annis: nec tamẽ per hoc obligatur in fu-
turum. ſed dic propter duplicem fauorem contra. eſt enim fauor vltimæ voluntatis & a-
limentorum. & induxit Io. l. iſtam ad quæſtionem illam, ſi aliquis tenebatur dare quoli-
bet anno aliquid, & mota ſit ſuper vno controuerſia, bene poterit impetrare, vt de omni-
2 bus aliis futuris feratur ſentẽtia. graue enim eſſet quolibet anno teſtes ptoducere † vnde
nunc poteſt ferri ſententia, vt io futurum præſtetur ſine controuerſia. nam & in ſeruitu-
tibus huiuſmodi ſententia approbatur. poteſt enim pronunciari vt liceat ei vti in futurũ,
& cautio præſtatur: vt ff. ſi ſeruit. vin. l. harum. & l. Legi. licet magiſter Aldricus in quadam

cauſa dixerit contra per l. ff. de ra. non quemadmodum. ſed cum ab eius ſententia eſſet appellatum, dixit Io. ita eſſe pronunciandum.

L.2. ETSI INVTILITER. *Præſtiterunt*. Vel etiam qualitercunque agnouerunt defuncti voluntatem: vt j. eod. ſi veritas. & j. ad leg. Falcid. l. vltim.

L.3. CVM SECVNDVM. *Pertinet*. Niſi habeat libetos: vt inſtit. de ſucceſſio. libert.

L.4. VOLVNTAS. *Prohibuiſſe non videtur*. Imo permiſiſſe videtur. eo enim ipſo quòd dixit ne extra familiam alienarêtur, videtur permiſiſſe quòd inter eos alienare liceret. ſecus quando relicta ſunt alimenta pluribus perſonis, quia nec cum aliis tranſigere poſſunt ſine decreto, nec inter ſe: vt ff. de tranſact. cum hi. poteſt tamen notari mirabile in præmiſſo caſu: quia ſi in teſta. ita contineatur, & frater dederit ſorori illi, poterit alienare extra familiã. non enim prohibuit niſi de ſuis partibus: vt ff. de leg. 3. pater. §. quindecim.

L.5. SI FRATER. Patet per l. iſtam, quòd ex pupillari ſubſtitutione non admittitur quis à decedente in pubertate, ſed ex fideicommiſſaria poſſet.

L.6. PRÆDIA. *Luere*. i. liberare à creditore. & hoc quando ſciebat teſtator eſſe obligata: vel etiam ſi neſciret, & tantundem eſſet relicturus: quia fortè erat coniuncta perſona. vel in alio tertio caſu ſi poteſt aliquid eſſe ſuperfluum ſoluto debito pro quo erãt obligata. i. ſi magis valeat pignus, quàm ſit obligatum: vt ff. de leg. 1. ſi res.

1 *Significationi verborum quando non ſtatur.*

2 *Dignitas perſonæ & pecuniæ qualitas, quando conſideranda.*

L.7. VOLVNTATIS. In æſtima. iud. vt ſi ſit quæſtio vtrum eſſet iſte tantum relicturus: an non. debet enim æſtimare iudex an talis ſit perſona cui tantũdem eſſet relicturus, vel ſi pignus debeat luere heres: vt ſ. l. prox. notaui. conſiderabit enim vtrum tantum valeat pignus, pro quanto eſt obligatum, & non amplius. ſed quidam voluerunt opponere: quia aut apparet de voluntate teſtatoris, aut non. ſi apparet, certum eſt quòd ei ſtabitur.
1 alioqui ſtabitur ſignificationi † verborum: vt ff. de leg. 3. nõ aliter. Reſpond. quia eſſe poteſt in ambiguo de volũtate teſtatoris: vt ſi legauit ſummam aliquam denariorum in genere. nec enim diſtinxit vtrum Bononinorum, an alterius monetæ. tunc enim iudex cõſiderabit qui denarij ſint præſtandi, ex conſuetudine patriæ, & habito reſpectu ad pecu-
2 niam illius terræ, & † ex dignitate perſonæ: vt ff. de iudic. ſed & ſi ſuſceperit. ff. de leg. 1. ſi ſeruus plurium. §. 1. & l. ſeq. ſi verò nulla poteſt haberi coniectura, ſequenda eſt l. ff. de leg. 3. nummis.

L.8. QVI FIDEICOMMISSARIAM. *Suo iure perſequetur*. Videbatur quòd non: quia legata & fideicommiſſa cedunt à morte teſtatoris: vt j. de cadu. tollen. §. in nouiſſimo. libertas autem non cedit niſi ab adita hereditate. ſed contra. eſt, vt hîc dicit. & j. de cadu. tollen. §. libertatibus.

L.9. AB EO. *Neque mort. cauſ. dona*. Quia mortis cauſa donationes exæquatæ ſunt legatis vel fideicommiſſis.

L.10. VERBVM VOLO. *Additum*. ſ. æquipollens, vt peto, flagito, poſco, & ſimilia: vt inſtit. de ſingularibus rebus per fideicom. relict. §. vlt. & ff. de leg. 3. fideicommiſſa. §. in l. 4. aliud ſi non apponeretur æquipollens: quia hoc verbum volo ſubauditum perfectum ſenſum generaret.

1 *Alienatio quando à fideicommiſſario reuocari poteſt.*

L.11. QVOTIENS. *Aſpirare poſſunt*. Vt quia teſtator dixit, quicunque filiorum meorũ deceſſerit ſine liberis, reſtituatur alij ſua portio. ſi enim mortuo altero eorum ſine li-
1 beris facta erat alienatio † reuocari poteſt à fideicommiſſario: vt j. communia de leg. l. vlt. ſed ſi ab omnibus qui vocantur ad fideicommiſſum, fiat alienatio: aut quibuſdam vendentibus conſenſerunt, auctoritas contractus nequaquam conuelli poteſt. & ita ſi ſimul vendant aliquid, hi qui inuicem rogati erant reſtituere, & alter decedat ſine liberis: nõ poterit reuocari res ab emptore: vt hîc, & arg. ff. de leg. 1. nihil. §. 1. & ff. quib. mod. pig. vel hypothec. ſol. Titius Sempronio.

L.12. POST MORTEM. *Et antequam facti munus impleat*. Et eſt ratio, quia ſi debeo in diem, poſſum ante diem ſoluere. quare eodem modo poterit hîc ante mortem. ſed videtur contra. ff. ad Trebel. ſed & ſi ante. Reſpond. quia diſtinguendum eſt, inſtituatur quis purè, & rogatus ſit reſtituere in diem, & tunc habet locum in teſtamento militis tantum: vt ff. de heredib. inſtitu. hereditas ex die. & rogatus ſit purè reſtituere: tunc non poteſt

ante

ante diem vel conditiooem. ſi tamen poſt venit dies vel conditio, & ratum habeat, videtur nunc teſtituta, vt lex dicit.

QVOTIENS *principali. Non poſſunt.* Aliud ſi ab inſtituto erant data legata, & ſubſtiturus ſuccedit, debent ei præſtari à ſubſtituto, niſi contratia voluntas teſtatoris appareat: vt ff. de leg. 1. licet imperator. L. t3.

1 *Legis iſtius hypothesis.*
2 *Quoties adita hereditas non eſt ex teſtam. non valent legata & fideicommiſſa.*
3 *Legata & fideicommiſſa duobus modis peti poſſunt.*
4 *Legata pendent ex inſtitutione.*
5 *Falentia huius regulæ.*
6 *Ius deliberandi quando tranſmittitur.*

1 EAM QVAM. Sempronius frarer meus adoptauit quandam puellam io filiam, quæ quidem mioor † erat xij. anois, & hoc coram ſeoe: & ita oon tenuit adoptio de iure. L. t4.
poſtea condidit teſta. & inſtituit eam heredem: & rogauit eam per fideicommiſſum, vt
mihi & alij puta Titio reſtitueret hereditatem ſi intra xij. annũ ętatis ſuæ decederet. quęritur an heredes iſtius puellæ vel etiam fratris venientes ab inteſtato teneãtur ex fideicõmiſſo ſubſtitutis ad reſtituendam hereditatem. & certè ſi tenuiſſet adoptio, potuiſſet ſibi puella adquirere hereditatem, & tranſmittere ad heredes ſuos: & tunc tenerentur heredes ipſius ad hereditatem reſtituendam ex cauſa fideicommiſſi. ſi verò nõ tenuit, certum eſt quòd nõ potuit ſibi acquirere, imo defert legitimis heredibus fratris. ſed an illi tene-
2 buotur ex fideicommiſſo? & videtur quòd non: quia quotiens oon eſt adita hereditas †
ex teſta. oon valeot legata & fideicommiſſa. ſed tamen cootrarium eſt. tenerentur enim tam heredes puellæ, ſi teouit adoptio, vel ſi oon teouit, quàm heredes legitimi fratris venientes ab inteſtato ad reſtitutionem hereditatis per fideicommiſſum. regula enim ſupra dicta locum habet cum inſtitutus verbis directis adite potuit hereditatem. ſed hîc adire noo potuit, cum non tenuit adoptio, & frarer falſa opinione ductus inſtituit eam vt filiã, quæ non erar. & ideo oon obſtaote regula illa reſtituetur hereditas ſubſtitutis ab heredibus legitimis fratris. *Eam quam.* Sic facies conſtructum: nihil prohibet fieri fideicom. eam id eſt, ab ea &c. vel expone. eam. i. ea. & ſic erit figura antiptoſis, caſus pro caſu, ſicut & aliàs. Vrbem qoam ſtatuo, veſtra eſt. i. vrbs. & ſic ponitur caſus pro caſu. ȿ. fam. erciſcun. filium quem habentem. Si verò haberes in litera, ea, nomiuatiui caſus, plena eſſet litera. & tu ſic conſtrues, ſiue ea quam frater tuus inſtituerit deceſſerit, quarta heredi. ſiue noo &c. *Siue quaſi ſiue non quaſi heredi.* i. apprehenſa vel non poſſeſſione rerum hereditariarum. & hoc de facto. de iure enim non potuit adire: quia cum crederetur eſſe filia à teſtarore, & tanquam filiam inſtituit, quæ oon erar, non teouit inſtitutio; vt ȿ. de hered. inſtit. ſi pater. & l. nec apud. Vel poteſt aliter expooi vt iſta verba, ſiue quarta referantur ad caſum poſitiuum quem habes in fine. l. cum tenuit adoptio. tũc enim beoe potuit ei quęri: & tunc tenentur eius heredes: vt in fi. Quod autem dicit poſtea, ſiue oon quatta, refertur ad caſum verum huius. l. cum ooo teouit adoptio. tunc eoim oon potuit ei quæri hereditas: vt ȿ. dixi. *Simpliciter.* Hoc ita intellexit domious R. i. ſine diſtinctione. non enim diſtinxit heredem inſtitutum ab herede veniente ab ioteſtato. hoc eſt eum rogauit eam ita dicendo, filiam meam heredem inſtituo. ſi deceſſerit iotra xij. annum, volo reſtitui hereditatem ab omnibus ſucceſſoribus meis fratri meo & Titio. & ſic ſecundum ipſum rogati fuerint venientes ab ioteſtato. dixit enim quòd aliàs non deberetur fideicommiſſum ab inteſtato, vt paret per l. iſtam. & j. eod. ex teſtamento. ad idem eſt ff. de vulg. ſubſtit. qui liberis. §. hæc verba. ſed iſte intellectus vel hæc poſitio non placet domino meo. nec enim videtur hoc ſonare iſtud verbum ſimpliciter. vnde ratione maioris dubitationis, & quia hoc non videtur ſooare verbum ſimpliciter, iotelligit & ponit caſum eum rogata erat tãtum puella de reſtituenda hereditate ſi deceſſerit. j. xij. annum, vel eum peruenerit ad xij. annos: vt ita non ſit fideicommiſſum conditiooale. & ita expone antequam xij. ann. &c. *Non nullos.* Id eſt, aliquos. duobus enim verbis negatiuis &c. vt. ff. de verbor. obl. ſi duobus. *Subſtitutos.* Per fideicommiſſ. non intellige directo. *Vel.* Id eſt, ſaltem. *Ab eius heredibus.* Id eſt, teſtatotis. heredibus dico bona inteſtati tenentibus. Quidam habent talem literam, vel ab eius heredibus bona inteſtati tenentibus. quidam ſic, vel ab eius heredibus. ſub. ab his qui bona inteſtati tenẽt. & tũc intellige eius, Puellæ. ſ. & hoc referẽdo ad caſum poſitiuũ quẽ habes in fi. huius. l. *Vel ab hu.* ſ. heredib9 ipſius fratris qui bona &c. ſi verò dicant heredes teſtatorem non habuiſſe ius teſtaodi, & de viribus teſtamenti, vel

de ſua ditione,non audi: ſed quando de vitibos teſt.vel fideicom.non erit à prætore prętermittenda.ſi tamẽ interim petat fideicõmiſſarius heredem adire,poteſt ſi cognitio prolixiorem habeat tractatum:vt ff.ad Trebel.ille à quo.§.t.ſed qua actione petetur fideicõ-
3 miſſum ex teſta? non rei vindica. licet legata vel † fideicommiſſa alia peti poſſunt vel rei
vindi.vel ex teſta.vt j̃.cõmunia.de leg.j.ſed in fideicommiſſo vniuerſitatis contra.eſt,quia
ibi non fiunt res fideicommiſſatij donec ſit reſtituta hereditas: vt ff.ad Trebell.reſtituta.
& l.facta.In aliis ab adita hereditate cedit dominium, & ideo competit rei vindic. *Quod
regulariter traditur.*j̃.eod.ex teſtamento.& ff.eod.l.3.& l.1.§.1.& eſt regula illa talis,vt ſi nõ
poteſt adiri hereditas ex teſtamento , non valeant legata vel fideicommiſſa, niſi repetita
4 fuerint ab inteſtato: vt dicunt ll.prædictæ. pendent enim legata ex inſtitutione,& caput†
& fundamentum eſt totius teſtamenti:vt ff.de pigno.ſi paratus.& inſtit.de leg.§.ante heredis.fallit
tamen hîc propter errorem teſtatoris,& in aliis caſibus: vt j̃.octaui. *Vt eſſet ab
inteſtato ſucceſſ. poſtulanda.* Litera iſta multum videtur facere pro R.& contra nos.dicit e-
5 nim regulam fallere cum ſic adita † eſt hereditas,vt eſſet à ſucceſſoribus,ab inteſtato po-
ſtulanda.& ita videtur quòd veniẽtes ab inteſtato erant rogati. ſed nõ obſtat nobis quod
hîc dicitur,quia ita eſt exponendum & intelligendum.nam regula locum habet cum ab
inſtituto potuit directo adiri hereditas : ſed puella non potuit adire : quia nec tenuit in-
ſtitutio: vt s̃.not. & ideo tenentur heredes ab inteſtato venientes quaſi rogati ad reſtitu-
tionem hereditatis. & hoc eſt quod dicit, *Non cum illa ipſa ſic data eſt.* Sic.ſ.quòd adiri nõ
poſſit: & eſt poſtulanda ab inteſtato ſuccedentibus quaſi ipſi rogati eſſent.& non intelli-
ge quòd eſſent rogati, ſicut R. nam eo ipſo quòd puella rogata eſt ſibi ipſi acquirere non
poteſt hereditatem, videntur rogati heredes venientes ab inteſtato. ſecus eſt cum teſta-
mentum deficit propter ſolemnitatem: vt j̃. eod.ſi veritas.& s̃.ſi omiſſa cau.teſt.l.2.§.1.&
ff.de vulg.ſubſt.coheredi.§. cum filiæ. patet ergo quòd fallit regula erroris ratione. ſic &
aliàs ratione delicti: vt ff.ad Sila. cum fiſco.fallit & s̃.ſi omiſſa cau.teſt.l.1.& 2.in prin. Itẽ
cum ex cauſa pręteritionis vel exheredationis irritum dicitur teſta.vt s̃.de lib.præter.au-
then.ex cauſa. Item fallit in v.caſu.s̃.de epiſcopis authen.ſi captiui.Item in vi.vt s̃.de epi-
ſcopis authen.liberi quoque. Item in vii.vt s̃. de hæret.authen. idem eſt de Neſtorianis.
Item in viii. cum ita dictum eſt à teſtatore, ſi non valet iure teſtamenti , valet iure codi-
cillorum : vt s̃. de codicil.l.vlt. Item in ix. propter religionem ſacramenti : vt ff.de leg.1.
cum pater. §. filius. Item fallit in x.vt ff. ſi quis aliquem teſtari prohib.l.vlti. Item in xi.
cum per contra tab.irritatum eſt teſta.nam tunc præſtantur legata liberis & parentibus,
& etiam vxori & ſimilibus perſonis: vt s̃.de bon.poſſ contra tab.l.1.i.reſpon.& §.1. Item
fallit in xii.caſu,vt inſtit.de eo cui libert.cau. bona ad.in princ. & j̃.de teſta. manu. cum
conſtitutio. Item fallit in xiii.caſu : vt ff.de hered.inſtit.l. vlt. Item alius caſus poſſet no-
tari in ff.de fideicom.libert.in teſtamento. & alius ff.de his quæ in teſt.delen.cancellauerat.
ita eſt cum inſtitutio facta eſt in perſona eius qui capere poteſt.iſta enim puella bene
erat capibilis,vt ita loquar.quid ſi damnatus erat quis in metallum,vel deportatus,& in-
ſtitutus erat? ille enim capere non potuit. nunquid ille cogetur adire & reſtituere? & vi-
deretur quòd ſic ad ſimilitudinem eius qui non poteſt capere niſi partem , eſt tamen ro-
gatus totam hereditatem reſtituere. dicit enim.l. quòd compellatur ſolidam hereditatẽ
reſtituere: vt ff.ad Trebell.cogi.§.1.hi qui ſolidum.& ad idem facit ff.ſi quis aliq.teſt.pro-
hib.l.1.§.t.& l.penult.§.ſi fidei. ſed tamen videtur contra.quia hereditas eſt pro non ſcri-
pta: vt s̃. de hered.inſtit.l.1. Vnde Io. diſtinxit, rogata ſit talis perſona reſtituere heredi-
tatem,an legatum.ſi legatum,admittitur ad legatum & reſtituit,licet ipſe non habuiſſet:
vt inſtit.ſi quis aliq.teſta.prohib.ſi vero hereditatem,& erat perſona quæ pro parte pote-
rat capere,pro parte non: de quibus habes.j̃.de ſecund.nup.l.1. & j̃.de natu.lib.l.1.2.& 3.
& tunc inſolidum adibit & reſtituet.ſi verò omnia poterat capere, cogitur officio iudicis
adire & reſtituere. ſed ſi deceſſit ante aditam hereditatem , cogentúrne heredes eius ? &
6 certè ſic , ſi tranſmiſerit ad eos ius deliberandi. alioquin contra. & quando † tranſmittit
ius deliberandi,habuiſti.s̃. de iure deliberandi,ſi deceſſit.adita verò hereditate cogentur
heredes reſtituere hereditatem:vt ff.ad Trebel.ſi eius.§.ſiquis rogatus.ſi verò nihil pote-
rit capere, non eſt cogendus.

L.15. QVAMVIS *ſimpliciter.* Non habita diſtinctione ad quem cõmodum hereditatis pertineat,
vtrum ad vos,an ad patrẽ veſtrum. *Intelligi poteſt &c.* Et eſt mirabilis præ-
ſumptio,

ſumptio, quòd propter hoc voluerit reſtitui, quod inferioribus &c. *Reſtituenda &c.* Poteſtas fuerit ſoluta, non tamen cogitur eos emancipare: vt ff. de condit. ſi cui contra. vel durante quidem poteſtate ſi pater facit aliquid in fraudem fideicōmiſſarij: vt ff. ad Trebell. Imperator. *Obſtrictum.* iudicis officio. ſoluta verò poteſtate poterit actionem intendere.

1 *Diſtinctio circa reſtitutionem prælegati.*

1 CVM VIRVM. *Præceptionis compendium teſta. &c.* Cum quæritur an prælegationes † ſint reſtituendæ, diſtinguendum eſt an prius reſtituere iuſſus eſt, an prius præcipere, & poſtea reſtituere. In primo caſu ſemper retinet præceptiones: & eſt ratio, quia non videtur eum rogaſſe de eo quod tunc non erat, nec ſibi dederat: nec videtur de eo cogitatum. & ſunt de hoc multa arg. vt ff. de contrahen. emp. l. in lege. In ſecundo caſu diſtinguitur, an ſit rogatus ſi placeret reſtituere portionem, an hereditariā portionem. In primo caſu reſtituit omnia, in ſecundo non: vt hic, & ff. ad Trebel. Marcellus §. quidam. & l. in fideicommiſ. §. vlt. & ff. de leg. iij. ſi Titius. & poſſet ſatis hic bimembris diſtinctio ſufficere prætermiſſo primo membro quod in principio appoſui. *Comprehenſum eſſe.* Secus in donationibus inter viuos factis inutiliter puta, inter vir. & vxo. vt ff. de leg. ij. vnum §. vlt. & l. ſeq. L. 16.

SI CREDITORES. *Iure ſubnixa.* Vt adſint quæ adeſſe oportet, & abſint quæ abeſſe oportet. *Solemniter.* per acceptilationem. *Manifeſtum eſt.* ad hoc quòd aliquis poſſit ex vltima voluntate commodum conſequi, hæc tria ſunt neceſſaria, vt & voluntas ſit, & ſolemnitas ſit, & probari poſſit. L. 17.

CVM NECESSITATEM. *Immutatam eſſe debere.* id eſt non debet mutari. ita tamen ſi nihil ex adminiſtratione penes eum reſideat: nec dolo fecerit quo minus perueniret. non enim videtur dolus remiſſus. Siquis ergo vult remittere, hoc ita debet legare: dānas eſto heres meus, quicquid ab eo exegerit ille vel illa actione, id ei reſtituere, vel actiones ei remittere. vt hæc probātur ff. de adminiſtra. tut. quidam decedens. & ff. de libera. lega. ſi quis rationes. & l. Aurelio. §. j. L. 18.

CLARI. *Poſteriores volunta.* Expreſſas vel tacitas. ambulatoria enim eſt defuncti voluntas vſque ad extremum vitæ exitum: vt ff. de dona. int. vir. & vxor. cum hic ſtatus §. pœnitentiam. & de adminiſt. le. §. vlt. & l. ex parte. niſi in caſu: vt ff. de leg. j. ſi mihi. & tibi §. vlt. & de leg. iij. ſi quis in prin. L. 19.

ETIAM. *Velut ab ipſis.* Intellige cum eis relictum eſt aliquid. alioquin cōtra: vt ꝸ. eo. ab eo. ſi ergo pupillum heredem inſtituam, & à pupillo & ab eius tutore legare poſſum, nec vitiatur legatum, quia tutori nihil reliquit, ſiquidem contemplatione officij quod habet, videtur rogatus vt nomine pupilli præſtaret: vt ff. de lega. ij. peto. §. mater. L. 20.

1 *Hereditas quando non tranſmittitur.*
2 *Cautio à tabellio. adhibenda in ſubſtit.*
3 *Quando ſine aditione tranſmittitur hered.*

SI IN PERSONAM patris tui. cui per fideicommiſ. relicta erat alij à fratre ſuo hereditas, ſi decederet frater ſuus ſine liberis. *Vtiliter ceſſit.* Quia in vita patris tui deceſſit L. 21.
1 patruus ſine liberis. alioquin † non tranſmitteretur hereditas: vt ff. de alimē. & ciba. lega. l. iiij. §. ſed & ſi de. & ideo ſapientes tabelliones ponunt in teſtamentis, ſi deceſſerit ſine li-
2 beris, reſtituatur † tali vel liberis eius hereditas. & tunc quamuis dies non cedat in perſona patris, tranſmittat fideicommiſſum vel hereditatem: vt ꝯ. de cadu. toll. §. in nouiſſimo. & ꝯ. de his qui ante aper. tab. ſed ibi loquitur in hereditate non adita, quæ olim non trāſ-
3 mittebatur niſi eſſet adita. hodie ſpeciale eſt in filiis, quod & ſine † aditione ad eos tranſmittatur, vt ibi dicit. non autem ſpeciale eſt vt ad eos tranſmittantur conditionalia legata vel fideicommiſſa antequam cedat dies vel conditio: vt hic dicit. *Nec dum teneat.* ſcilicet filium cui per fideicom. relicta erat hereditas. *Quem.* ſcilicet patruum. *Rogatum.* ſcilicet ab auo tuo patre tui patris. *Deceſſerit.* ſcilicet patruus. *Si ei ſucceſſerit.* ſ. patruo vxor ſua. *Conuenire eam.* vxorem. *Ab ea.* ſ. vxore patrui.

ET IN EPISTOLA. Quæ ſcilicet cōtineat v. teſtes: vt ꝸ. de codicil. l. vlt. *Breui lib.* ideo dicit, quia non exigitur magna ſolemnitas. *Etiam nutu.* vt ff. de lega. iij. etiam nutu. & de leg. ij cum proponebatur in ſi. Sed aliud in inſtitutione heredis: quia neceſſarium eſt quod teſtator per ſe ſcribat aut nuncupet teſtibus ſubſcribentibus: vt ꝸ. de teſt. iubemus. L. 22.

SI VERITAS. Aſſignatur contra. inſtit. de fideicom. hered §. vlt. Solut. ibi in prin infiſciatus erat relictum eſſe. poſtea delato ſacramento confitetur relictum, & in minus L. 23.

ſolemni teſtamento: tunc negationis pœnam cogitur ſoluere. aliud ſi confiteatur relictũ in minus ſolemni teſtamento, nec amplexus eſt defuncti voluntatem dando relicta, vel tranſactionis cauſa ſtipulantibus promiſit: vt hic dicit.

L.24. INSTRVMENTA. *Originu eorum.* Quia in eis continebatur qualiter teſtator ab alio euincit. *Proferant.* Simile eſt in re vendita, debet enim proferri inſtrumẽtum hereditarium: vt ff. de act. emp. Titius heres. licet aliud videatur hic quam ibi: quia ibi tenetur vẽditor de euictione, non tamen heres, ſi relictum eſt in ſpecie: ſecus ſi in genere: vt not. ſ. de leg. ſi tes. nec obſtat j. de libera. cau. ſicut date. quia illud ſpeciale eſt. aliud enim in inſtrumento manumiſſionis, & rei per fideicommiſſum acquiſitæ vel venditæ.

L.25. HEREDVM. *Res proprias.* Etiam ſi teſtator putet eſſe ſuam rem, quæ eſt heredis: vt ff. de leg. ij. vnum §. ſi rem.

L.26. EX REPVDIATIONE. *Feciſſe aſſeueras.* contra voluntatem tuam.

1 *Quinque teſtes in adẽptione legati exigũtur.* 2 *Legata nuda voluntate adimuntur.*

L.27. FIDEICOMMISSVM. *Pœnitentia probata eius.* ſcilicet qui reliquerat fideicommiſ. & hoc ſi probetur per verba expreſſa velle ademiſſe. & ſicut cum legat quis, exigũtur v.
1 teſtes, ita † in ademptione: vt ſ. de codicil. l. vlt. videtur contra, quia alias dicit l. quod nu-
2 da voluntate adimuntur legata, & intellige etiam nuda voluntate † expreſſa, quia interueniunt inimicitiæ: vt ff. de adimen. lega. l. iij. §. vlt. non intellige quod adẽptio poſſit ſciri per vnum teſtem vel duos, vt ita non ſit nuda à ſolemnitate.

L.28. EX FIDEICOMMISSO. *Sine libertate,* id eſt non habita mentione libertatis: vt ſ. de lega. j. ſerui. *Peti non poteſt.* Niſi in teſta. militis: vt ſ. de mil. teſt. ex his.

L.29. EX TESTA. *Si non ab inteſt. quo. fuc. rogati &c.* Vel niſi dicat, ſi non valet iure teſta. valeat iure codicil. vt j. de manu. teſta. ſi non iure. & ff. de vulg. & pupil. ſubſt. coheredi. §. cum filiæ. nec obſtat ſ. eo. eam. diſtinguendum enim eſt vtrum non valeat teſta. quia heres non potuit adire, an quia non ſolemniter teſtatus eſt, aut quia præteriuit filium, aut quia omiſſa eſt cauſa teſtamenti: vt ſic diuerſitates cauſarum præſtentur, vel non legatum: vt in caſibus ibi notaui.

L.30. CVM ACVTISSIMI. *Ante alios excellens Papin.* Multum commẽdat eum, vltra etiã Iulianum & Vlpianum. *Niſi cum filius eius ſine ſobo.* & eſt ratio, quia qua ratione præpoſuit filium fideicommiſſario, ſcilicet ne quamdiu viuebat fideicum. haberet, eadem ratione & nepotem defuncti voluiſſe præponere videtur. ſed ſi filium non præponet, puta quia præſenti die rogauit filium reſtituere, contra eſt omnino non aliter hoc ſenſiſſe. *Videatur &c.* Secus ergo in extraneis. nam illud quod eſt ſ. de inſtitu. & ſubſtitu. l. generali. j. reſpond. in fi. non eſt contrarium, quia ibi in alio caſu nõ iſto dicit idem in extraneis. *Proprius anteponere.* Nemo enim vnquam carnem ſuam vnquam odio habuit.

L.31. QVIDAM. *à ſacris.* Subaudi hoc ſubſtantiuum vinculis. ſacra enim debet videri perſona patris filio, & patroni liberto: vt ff. de obſequiis l. liberto. *Quas exhereda.* idem & ſi non erant tales, eſſet neceſſe exheredari: vt ſ. eo. ab eo.

1 *Generale iuſiurandum ſufficit quãdo agitur de calumnia.*
2 *In omni vltima volũtate 5. teſtes exiguntur.*
3 *Vtrum ſolẽnitas per duos teſtes probari poſſit.*
4 *Omne nimium vertitur in vitium.*
5 *Vtrum nuncupatiuum teſtamẽtum per ſcripturam probari poſſit.*
6 *Nemo anceps ſubire periurium cogi poteſt.*
7 *Inficiationis pœna.*
8 *Teſtatoribus parendum.*
9 *Iudicium quando lege repreſentari dicitur.*
10 *Semel heres nunquam deſinit eſſe heres.*
11 *Falcidia iure inſtitutionis amittiti poteſt.*
12 *Secus in quarta debita iure naturæ.*

L.32. QVÆSTIONEM. *Vel forte legatarij.* Quia forte legatarius erat oneratus præſtare x. vel id quod ſibi relictum erat. *Prius iureiurando de ea præſtito.* Ab eo qui petit, & defert ſacramentum: vt ff. de iureiuran. iuſiurandum. & ad pecu. §. qui iuſiurandum. & ff. rerum amota. Marcellus §. qui rerum. & hoc de iure antiquo, vbi ſuper quolibet capitulo
1 iurabatur. hodie ſufficeret † generale in principio præſtitum, quod nihil faciet in tota lite animo calumniandi. *Cum ipſe ſibi iudex.* Subaudi, quaſi. *Et teſtis.* ſubaudi, quaſi. & ſic non contradicit tit. ille, ne quis in ſua cauſa iudicet, vel ius ſibi dicat. nec ſ. de teſtib. omnibus. Eodem etiam modo poſſet aſſignari pro contrario ille tit. de iureiuran. ſ. & ff. vel minus. *Vel nemo.* Hic aſſignatur contra ſ. eo ſi veritas. quia hic tenetur quis ad relictum, etſi deficiat

ciat ſolemnitas.ibi dicit contra. Quidam diſtinxerũt vtrum voluerit teſtator ſolemniter
teſtati, an noo. In primo caſu locum habet l.illa. hæc autem cum ſine ſolemnitate teſta-
ri voluit.& pro his faciunt verba poſita in principio huius l.ſi ſine ſcriptota. ſed alia infe-
riora contradicunt.ſed ſiue v.ſint teſtes ſiue mious.vode ibi, ſi ſine ſeriptura, ſubaudieo-
dum eſt maxime.& quia hic loquitur de teſtatore,ergo neceſſe eſt quod voluerit teſtari.
ille enim teſtator dicendus eſt.B.dixit,quia ſi per teſtes vult probate teſt. ſeptem exigun-
2 tur.ſi codicillos v.quia io omni vltima voluntate † v.exiguntur : vt ℥.de codicil.l. vlt.M.
diſtinxit,vtrum probet de voluntate,vt tunc v.vel vij. exigantur, ſicũt dixit B.an de ſolẽ-
3 oitate,& tunc per † duos poſſit probare.Io.oon diſtinxit , probet de voluntate, an de ſo-
lemnitate:quia ſi probetur de voluotate vltima,probatur & de volũtate ſolemni:vt not.
℥.de bo.poſ.ſecun.tab.l.ij.& ita ſeptem vel qoinque exiguntur teſtes quando vult proba-
re legata vel fideicõmiſſa per teſtes.reqniritur enim nimia ſolẽnitas, id eſt maxima. & ita
non teprobatur hic nimia ſolemnitas.ſic ff.de lega.ij l. pen.§.vlt. & ff. de iure dot.ſi mu-
4 lier § ex aſſe.& ſic non vſquequaque verum eſt quod dicitur , omne † quod eſt nimium,
vertitut in vitium.& voluerũt quidam dicere quod dicit litera illa. cnm enim res per te-
ſtium ſolemnitatem oſteoditur,id eſt cum quis teſtatur ſine ſcriptis,aſſerentes ouncupa-
tiuum teſtamentum non poſſe probari niſi per teſtes , non ob hoc credimus eſſe dictum.
gloſſamus ergo,id eſt,cum quis vult probare per teſtes.Si quæras,vtrum nuocupatiuum
5 teſt.poſſit probari † per ſcripturam,dico quod non.eſt enim nuncupatiuum qood ſit co-
ram teſtibus ſine ſeriptura. poteſt enim eſſe ita bonæ opioionis quilibet ſeptem teſtium
vel melioris,quàm tabellio ,pet cuius ſcripturam probaretur. vnde ſi hoc conſideremus,
iura non probãtur per ſcripturam.& eſt quæſtio ſabbatina: & hinc inde multa arg.indu-
contur,quæ non curo ad præſens perſequi.ſed in hac ciuitate probatur per inſtrumentũ
tabellionis,vbi continetur de legatis & de teſtibns:vt notaui.℥. de bo.poſſ.ſecun.tab.l.ij.
Ita eſt cum quis vult probare per teſtes de legato & fideicommiſſo ſibi relicto.ſi verò per
ſacramentum, poteſt, vt dicit l.iſta. & heres aut legatarius vel fideicommiſſarius ſi one-
rati ſunt,tenebuntur ſubire.alioquin præſtabunt legatum vel fideicommiſſum,ſiue om-
nino dicant nihil eſſe relictum,vel minos quam petat fideicommiſſarius: & hoc ſi nouit
veritatem tei.nam ſi iurat N.tale ſe audiuiſſe à teſtatore:vt inſtit.de fideicom.hered. cir-
6 ca ſi.alias enim cogeretur anceps ſubire periurium:quod eſſe † non debet, ſicut dicit.l.in
tutore:vt ff. de io lit.iuran. videamus.ſolue ergo competentius ſic eoutrarieratem quia l.
ſi veritas.loquitur quando à principio confitetur quis legatum,ſed dicit mious ſolemoe,
& ideo non præſtandum.hic à principio negatur: quia aliàs ad quid deferretur ſacramẽ-
tum,ſi confiteatur poſt iuſiuraodum? Si dicat minus ſolemne teſta. nihilominus præſta-
7 bit,quia hanc pœnam patitur † negationis: vt inſtit.de fideicommiſ.here.§. & quia ſicut
in l.Aquil.patitur quis pœnam negationis:vt ℥.de non nu.pecu.authen. cootra qui pro-
priam.vel ſi non vult ſubire ſacramentum,& dicat recurrendum ad teſtes , oihilominus
præſtat,vt hic dicit:& ſic ſtrictius quam ſupra dictum eſt vbi dixit legatum præſtandum.
8 leges enim illæ dicebant lucrum hereditatis amittere eos qoi teſtatoribus minime † pa-
ruerunt.Sed videtur contra ℥.de ioof.teſt.ſi quis.Solutio: verum eſt quod hic dicitur de
amittenda hereditate quando hoc teſtator præcepit in teſta. ſuo. vel hic loquitur de eo
qui nullo modo fecit quod teſtator voluit:ibi de eo qui tarde : & tunc locum habet pœ-
na illius l.vel aliter, quia hic non dicit ita eſſe:ſed ita continebator in antiquis legibus. &
quicquid eſſet ſecuodum leges iſtas, tamen autheo.hoc inoouat amplius tractãdo & di-
cendo circa materiam iſtam.& ſic habes authen. Hoc amplius &c: *Non repræſen-
tatum*.Quidam habent literam, ſiue oon ſit lege repræſentatum , hoc eſt lege munitum.
& hoc poteſt haberi per id quod dicitur in corpote autheo. quia ibi ita continetur iudi-
cium defuncti legitimum. & ſi habes,non repræſentatum, dic quòd iudicium dicitur le-
9 ge † repræſentari , ſicut eſt in quibuſdam quæ facto hominis non oportet repræſentari,
ſed lex ipſa repræſentat,vt in libertate fideicommiſſaria relicta in teſtã. peruenit enim ad
libertatem per S.C.ſi heres non manumiſerit:vt ff.de fideicommiſ. lib. cum heres §.pen.
& antepen.& l.ſi eum §.ſi quis ſeruum.& ſic ſecundum iſtud dicitur l.repræſentari. Idem
ſi ſeruum ea conditione veodam,vt manumittatut: vt ℥.ſi mãcip.ita fuerit alienatum, ea
quidem. Idem ſi teſtator reliquit Stichum in teſta.ſuo: tum & antequã heres eſſet in mo-
ra,deceſſit ſine dolo & culpa heredis:vel cũ obtulit , legatarius noluit accipere. his enim

Sic in veteri libro reperimus.

caſibus non tenetur. & hæc etiam probantur per aliud quod continetut in corpore authen.aut ſi non illud l.ſubaudinnt quidam,prohibeat nos demõſtrar. qualiter autem demonſtret hæc l. ſ. dixi per exempla de Sticho cum deceſſit mora legararij interueniente
10 excludi &c.& eſt bene notandum,quia aliàs qui ſemel eſt heres , nunquam deſinit eſſe † heres,niſi in caſibus:vt ff.de vulg.ſubſtit.& l.ex.facto. §. Iulianus. ſed hic nõ reſtituit aliis bona ita quod ipſe heres remaneat:imo deſinit eſſe heres,& alij gerunt pro herede,vt cõtinetut in corpore authen.in tertia columna. *Præter debitum naturale.* arg. quòd & ſi non
11 fiat inuentarium ab herede quamuis amittatur † Falcidia iure inſtitutionis , non tamen amittitur debita iure naturæ. Cum enim contempſit iudicium teſtatoris retinetur debi-
12 ta † iure naturę,ergo multo magis ſi non fecit inuentarium. & quod amittatur debitum iure inſtitutionis,dicit anthen.j.ad leg. Falcid. ſed cum teſtator. *Subſtitutis.* ex hoc dicunt corrigi quod eſt ſ.de impub.& aliis ſubſtit.poſt aditam.Sed contra eſt,quia hic ſubſtitutus non admittitur ex vi ſubſtitutionis vulgaris,quia illa expirauit, ſed ex auctoritate legis & conſtitutionis iſtius ſicut & alij hic enumerati, quos conſtat non fuiſſe ſubſtitutos. *Donatis.* id eſt honoratis. *Prior nominatus eſt.* Nota ordinem ſcripturæ ſeruari.ſic ff.de fideicom.generaliter § ſi quis alie.arg.contra ff.de ſol.nec enim.& l.in his §.vlt. & ff.de pecu. lega.l.quidam. *Exheredatis nec hic quidem reſp.* nõ intellige quod exheredati non reſpiciantur.hoc eſt quia & ſi ſint exheredati,nihilominus, admittuntur enim omnino. vt in cor-

Sic in veteri

pore authen.§.exheredatos. *Extraneos.* No.eſt de extraneo quia aliàs non inuenies ſ. vnde cog.vnde legi.vnde vir & vxor.quod defertur extraneo hereditas. *Vel fiſco.* ad vltimũ defertur fiſco,qui omnia capit tanquam infernus,ſeneſcallus Imperatoris , vel procurator fiſci accipiet bona illa.

COMMVNIA DE LEGATIS ET FIDEICOMmiſſis,& de in rem miſſione tollenda.

Tit. xliii.

1 *Donatio dicitur honor.*
2 *Legatarius detrahit Falcidiam de legatis.*

L.1. CVM HI. Honorati.Donatio † enim dicitur honor : vt ff. manda. ſi remune-
1 randi.*Plerunque.*ideo dicit,quia quandoque non habent cum ipſi poſſident rẽ legatam:vt quia depoſita erat vel commodata.vel ideo dicit,quia erat perſona quæ non poterat capere:& ſic non valet legatum, nec competit actio perſonalis.*Vel vendica. vel ſinen.mo.*qui modi legandi erant olim:vt inſtit.de lega.in prin. hodie ablati ſunt.*Poſteritas.*id eſt nos qui poſteri ſumus.*Nec inextrica.circuit.lau.* vt ff.de condict.inde.dominus.ſic ff.de vſufr.quẽ ad.caue.ſi vſufruct. mihi legato. *In rem quidem miſſionis.*antiquo tempore non poterat rei vendicatione petere niſi primo mitteretur in poſſeſſionem. *Omnibus verò tam legatariis.* id eſt omnibus legatis vel fideicommiſſis. colligit enim genera ſingulorum legatorum ſolemnium , non ſingula generum. non enim facit differentiam in modo legandi,ſiue ſinendi modo,ſiue alio. alioquin contradiceret inſtit. de actio.§.omnes.& de oblig.quæ ex quaſi cõtrac.circa finem.*In teſtamento quibus voluerit dare.*vt ff.de alimen.& ciba.leg. Lucius. *Tacitas hypothe.* j. quibus mo. pig.vel hypo.ta.
2 *Niſi aliquid lucri afferat ei.* huius l.arg.dixit B. quòd legatarius detrahit Falcidiam † de legatis ſicut heres.ſed hic dicit quod lucrum debet afferri legatario,ſi enim nullum eſſet ei ablatum,non poſſet onerari:vt ſ.de fideicom.ab eo. aufertur ergo ſibi lucrum,quia percipit legatum:ſed tamẽ tenetur reſtituere:& ſic lucrum habuit:vt ff.ſol.matri. ſi cum dote §.ſi patri filia.nec facit pro B.l.quam induxit.ff.ad l.Falcid.pœnales §.vlt. quia ibi non conceditur , niſi cum heres contra legatarium vſus eſt Falcidia. ſed eſt contra eum ff. ad leg.Falcid. lex Falcidia ſi interueniat.§.vlt.& ff.ad Trebel.ſi patroni §.qui fideicommiſ.& l.mulier §.vlt.& l. namque §. vlt. & l.j.§.ſi is qui.& l. Lucius §. heres. & de annuis lega.l. liberto.§.à liberta.& de vulga.ſubſt.coheredi filiæ.& de lega.ij. Imperator. *Non ipſum heredem &c.*niſi poſt vj.menſes:vt j.vt in poſ.lega.certa.

1 *Ab inuitis exiguntur fideicommiſſa.*
2 *Fideicommiſſaria libertas,non ſtatim adita hereditate acquiritur ſeruo.*

L.2. OMNE. *Quale eſt iubeo.* Cur magis eſt directum quàm alia,rogo, & ſimilia? Reſpond. quia dirigitur ad perſonam quam onero. idem dici poteſt in aliis. Idem tamen eſt.

& ſi

& ſi dirigantur in alium verba, in alium volũtas: vt ff. de lega. ij. cum pater §. donationis.
vel tunc directa ſunt quando legat: tunc ſunt precaria, cum fideicommiſ. committit: vt
ff. de fideicom. dicimus. *Siue iuramentum*. quo non præſtito nihilominus datur legatum: vt
ff. de condit. inſtit. quæ ſub condit. niſi in caſibus: vt ff. de manu. teſtamento. ſi quis liber.
1 & condit. & demonſt. municipibus. *Quæ naturaliter inſunt lega.* vt quia ab inuitis † exigũ-
tur fideicommiſſa. olim autem ex fide heredum petebãt, vt cogi non poſſent, niſi per pu-
dorem: vt inſtit. de fideicommiſ. liber. circa prin. tit. *Quod non ha. nat. lega.* vt quia ab inte-
ſtato relinqui non poterant: vt inſtit. de fideicommiſ. §. præterea. *Accommodetur.* quia ex
teſtamento tantum relinquitur, ſed fideicõmiſ. ab inteſtato: vt inſtit. de fideicom. §. præ-
terea. *Ex omnibus perſonis.* ex teſtamento, ſi teſtamentum ſit factum. ſed & ſi teſtamentum
nullum ſit, competit tamen ex teſtamento actio: quia quantum ad fideicommiſſum per-
inde habetur ac ſi teſt. factum eſſet. ſed dominus meus putat hanc actionem ab inteſtato
locum non habere, imo perſecutionem fideicommiſſi. *Et ſecus dirimatur natu.* Fallit in fi-
2 deicommiſ. libertate, quæ ſtatim non acquiritur ſeruo † adita hereditate. ſed in directa
contra: vt ff. de fideicom. liber. generaliter §. vlt. & l. cum vero. §. vlt. & de teſta. manu. li-
ber. item in quolibet fideicommiſſo ſit prius reſpectus cuius fidei committitur, & ſtatim
tranſit cum fideicommiſſo, in legato contra: vt ff. de furt. à Titio. & de pecul. ſed & ſi dã-
num §. ſi & creditor. & de leg. ij. Imperator. & eſt ratio, quia heres & ſi non huius rei, alia-
rum tamen ſit dominus. quod non eſt in legatario. de legatario autem trãſit in fideicom-
miſſarium: vt ſ. eo. l. j. i. reſponſo. & §. & hoc. poteſt ergo dici correctum quod legitur ff.
de fideicommiſ. liber. cum vero. §. apparet.

1 *Tabellio liber eſſe debet.*
2 *Alienatio ratione fideicõmiſſi, quomodo reuocari poteſt.*
3 *In fideicõmiſſarium per reſtitutionem transfertur dominium.*
4 *Pendente conditione valet alienatio.*
5 *Deducta dote.*

SI DVOBVS. *Rei iudicem fortunam eſſe.* Sic aliàs ff. de iud. in tribus. Reſpond. ergo tantũ L. 3.
in ſeruis, non in aliis rebus. ſed idem videtur ibi reſpondendum. *Vſque ad xxx. ſolid.* id
eſt aureos: vt inſtit. de pœna te. litig. §. vlt. & per l. ff. de in ius voc. l. vlt. & penult. & intelli-
ge de talibus aureis quorum lxxxij. faciunt libram: vt j. de ſuſcep. & arca. l. quotiens No-
1 tarios. tabellio autem eſſe † non poteſt, niſi ſit liber: vt ff. de tabulariis, generaliter. & ſic
æſtimantur hic ſerui, ſicut enumerat. aliàs ſit aliter æſtimatio: vt j. de condit. inſer. l. vlt. &
de don. ſi quis ar. & j. de communi ſeruo. l. j. ne autem quantitas. *Ipſi legatario videri datum
&c.* hoc fauore vltimæ voluntatis intelligas. aliud eſt in venditione: vt ſ. de contrahen.
emp. l. vlt. *Sed quia noſtra maieſtas &c.* Huic aſſignatur contra ff. ad Trebell. Marcellus §.
res. Solutio. hæc corrigit: vel non tenet alienatio in eo quod ſ. quartam eſt: ſed vſque ad
2 quartæ æſtimationem tenet: & ideo † alienata reuocari poſſunt pro tribus partibus quar-
ta reſeruata heredi. Aliud aſſignatur contra ff. ad Trebell. quidam §. ſi quis filium. ſed hic
pure debebatur hereditas, ibi ſub conditione erat reſtituenda, qua pendente heres ma-
numiſit ſeruum hereditarium. quod fauore libertatis, vt ibi dicitur, eſt recipiendum. ſed
contra hoc eſt quod dicitur ff. qui & à qui. manumit. generaliter §. vlt. dic ergo nõ poſſe
manumitti inter viuos. & ſic nõ obſtat. *Vel fideicom. vniuerſitatis.* ſed qualiter datur rei vẽ-
3 dicatio generali fideicommiſſario, cum l. dicat in eum transferri † dominium per reſti-
tutionem: vt ff. ad Trebel. facta. & l. reſtituta. vnde patet quod ante non eſt dominus. in
ſpeciali fideicõmiſſo non eſt dubium quod ſtatim tranſit adita hereditate. Reſpon. quod
hic dicitur, de vtili verum eſt. directum enim non habet niſi reſtituta hereditate. vel dic
quod non tranſit dominium donec reſtituat ea, ſcilicet quæ habet heres. alienata enim
cũ non habet, non poteſt reſtituere. *Emptor tunc ſi ſciens &c.* Aſſignatur contra j. de euict.
ſi fundum. dic vt ibi notaui. patet ergo per l. iſtam quia extante conditione non præiudi-
4 catur ei cui reſtituendæ ſunt res. ſed tamen interim pendente † conditione valet aliena-
tio: vt ff. quemadmo. ſeruit. amit. l. is cui. & ff. de fideicommiſ. liber. genera. §. quotiens. &
ad Trebel. ſi heres inſtit. §. j. ſed hodie etiam interim non poſſunt alienari, vt hic dicit au-
then. Res quæ ſubiacẽt &c. liberis tamen ſi portio legitima non ſufficit ad dotis ſeu do-
nationis propter nuptias obligationem, permittitur res prædictas in eam cauſam aliena-
re & obligare pro modo perſonarum honeſtati cõgruo. vnde determinatur quid, de quo
multum poſſet dubitari, ſi aliquis filios ſuos inſtituat heredes, & ſubiũxit, quod ſi aliquis

eorum deceſſerit ſine liberis, reſtituatur portio ſua ſuperſtiti. ſi enim decedat alter poſtea ſine liberis, nec tantum reſtat pro legitima, quòd ex eo poſſit ſibi ſatisfacere vxor quę dotem ſuam exigit: quæri poſſet, minueretur dos, an fideicommiſſum. & certè deducta do-
5 te † reſtituetur fideicommiſſum: quoniam cum legitima portio non ſufficiat ad obligationem dotis, per authen. videtur quòd permiſſa ſit alienatio exigenda. vnde ſic notauit hic dominus meus, excipitur dotis & ꝓpter nuptias donationis obligatio à grauata perſona facienda, cum dotem vel propter nuptias donationem dicatur accepiſſe. item excipitur nuptialium lucrorum pactum: vt ꝭ. authen. de reſtit. coll. iiij. j. reſponſo.

DE FALSA CAVSA ADIECTA LEGATIS.

Sic in veteri reperimus.

TIT. XLIIII.

L.1. VERBA *teſta*. Erat enim teſtator confeſſus in teſt. ſuo ſibi ſolutam pecuniam à debitore, aut enim hoc erat verum, aut falſum. ſi erat verum, liberatus eſt debitor iure communi contingente liberatione. ſi non erat, videtur quod voluerit ipſum liberare: & habet exceptionem. ſed & agere poteſt vt liberetur ipſo iure per acceptilationem: niſi liquido probari poſſit eum non liberari debitorem voluiſſe, ſed errore lapſum ſolutam ſibi pecuniam exiſtimaſſe. præſumitur ergo per verba illa teſtamenti quod teſtator voluit liberare debitorem. & ad idem facit ꝭ. de donatio. quæ donatio. aliud eſt in contractu inter viuos. nec enim etſi cōfiteatur ſibi ſolutum, veriſimile eſt quod voluerit donare, imo in non numerata pecunia habet exceptionem infra xxx. dies: vt ꞩ. de non numerata pecunia. In contractibus in dote intra annum à diſſolutione matrimonij: vt ꞩ. de dote cau. non nu. l. vlt. & eſt ratio, quia fauorabilior eſt voluntas deficientis. vel inter viuos facere videtur gratia lucri ſpe futuræ numerationis, in morte gratia donandi: vt ff. pro ſocio. aſſignatur contra ff. de lega. ij. Titia. §. Gaius Seius. Solutio, non loquitur in hoc caſu. ſi enim dicat teſtator, cōfiteor mihi pecuniam eſſe ſolutam, ſeruatur quod hic dicitur. ibi ita dixerat, ſciatis heredes mei nullam eſſe pecuniam penes vxorem meam ſi poſtea inueniatur penes eam, poterunt eam conuenire, niſi probet quod teſtator voluerit ſibi donare. ibi enim nolebat eam excuſare, nec agebatur de liberatione, ſicut hic.

L.2. ETIAM. *Competit actio*. Hoc cum dixit in propria perſona, lego x. quæ deben. aliud in ſecunda perſona & tertia: vt diligenter hæc tradita ſunt in ſumma, quod dictum eſt vſque ad illum §. vbi vero &c.

1 *Falſa demonſtratio non vitiat legatum.*

L.3. SI NON OBSIGNATA. id eſt non deſignata certa quantitate in ſentētia: quia ita valet ſi in aliqua parte actorum certa ſit quantitas comprehēſa: vt ꝭ. de ſenten. quæ ſi cer. quanti. l. iij. ſi ergo non ſit deſignata certa dotis quantitas, neceſſaria eſt probatio numeratæ pecuniæ. ſi verò certam quantitatem expreſſit, debetur, etſi nihil in dotem datū ſit.
1 falſa † enim demonſtratio non vitiat legatum: vt inſtit. de lega. §. huic proxima. & §. longe. aſſignatur contra ff. de leg. præſtan. pet. bo. poſ. contra tab. is qui in poſſeſ. §. ei. & l. viriſis §. vlt. ſed illud locum habet expugnato teſta. per contra tab.

L.4. SI DOTEM. *Cum aut ſoluta &c.* ſic ꞩ. eo. l. j.

REFERT. id eſt differt. *Largiter*, id eſt valde. non intellige quod ſit proprium nomen, ſicut dixit quidam ſtultus grammaticus.

DE CONDITIONIBVS INSERTIS TAM LEGAtis quàm fideicommiſſis libertatibus.

TIT. XLV.

1 *Inter modum & conditionem differentia.*

L.1. IN LEGATIS. *Pro conditione obſeruatur*. Vtrobique enim qui non paruit, lucrum amittit, niſi ſteterit per legatarium, ſed per alium in cuius perſona teſtator voluit modum vel cōditionem impleri: vt hic dicit. eſt tamen quędam dif-
1 ferentia inter modum & † cōditionem: quia vbi legatum eſt ſub modo, legatarius poteſt ſtatim petere legatum præſtita cautione de modo implendo. ſed in cōditionali legato non agit legatarius niſi impleta conditione: vt ff. de condit. & demōſt. qui heredi. & de annuis lega. l. liberto. §. Lucius. & de fideicom. liber. cum in teſtamento. & de leg. iij. ſi tibi legatum.

EX HIS

reſtituere,quam poſſet legatum petere.rurſum reſtituere nõ poterat antequam legatum locum haberet.Impediebatur ergo legatum,quia non poteſt vtrumque prius eſſe quam alterum.i.prius habere quam reſtituere,& rurſus prius reſtituere quam habere. at ſecus relicto tibi vt eum manumitteres,valet legatũ,fauore libertatis, vt diuus Seuerus conſtituit.*Siue ad conditionem*.puta ſic,Lego x.Titio ſi nauis ex Aſia venerit, vt reſtituat v. Mæuio.*Siue ad modum*.ſ.tantum,nulla appoſita conditione. *Heredem ſuum*. i.teſtatoris. *In manuſcripto hic titulus præcedit ſuperior.tit. de conditionibus.*

DE HIS QVI SVB MODO RELICTA SEV fideicommiſſa relinquunt. TIT. XLVI.

CVM TESTATOREM &c. *Inſtitutus*. heres.*iſque*.ſ.heres pro parte inſtitutus. *Nepo.here.inſtit.*& ita dubium erat, cum reliquerit vnum nepotem , moriatur ſine liberis,an non.videbatur enim quòd moreretur ſine liberis,cum vnus tãtum fuit.vel erat quæſtio vtrum ſi habuit nepotem,& non filios,videatur deceſſiſſe ſine liberis. L.1.

1 *Cõditiones quando pro non appoſitis habẽtur.* 2 *Filiæ remittitur cautio de non diuertendo.*

CVM PATREM. *Præcepiſſe*. Filiæ heredi inſtitutæ,cui ſine conditione remittere potuit.aliud in conditione de vtẽdo fruendo arbitrio boni viri:vt ĩ.vt in poſ.lega.l. ſcire.*Si à marito*.non ponitur cõditionaliter,imo pro quamuis quaſi diceret quamuis à marito &c. per hęc ergo verba,*Si à marito,&c*.tacite intelligitur cautionẽ eſſe remiſſam, ſi à marito diuerteret: ſed non eſt ita,quãuis euitare conabatur ob turpem conditionem diuortij ei iniunctam : quia tales † conditiones,ſi quandò alicui ſint iniunctæ,pro non appoſitis habentur,& accedit ad relictum ac ſi pure ei relinqueretur : vt ſ̃. de condit.inſtit. reprehendẽda. *Remitti ſolet*.quaſi turpis,& retẽto legato vel hereditate.i.vt ita remittatur cautio heredi,fideicommiſſo præſtando, ſicut remittitur filiæ † cautio de non diuertendo.*Formam*. ex qua forma cautio procedit de fideicommiſſo præſtando in diem vel ſub conditione relicta ea die vel conditione exiſtẽte.*Voluntati non obtemperatur*.tacitæ & præſumptæ. nam cum ita dicit caueas , ſi non diuerteris : non accipitur hic contrarius ſenſus,vt relicta ſit immunitas cautionis, ſi diuerterit. qui contrarius ſenſus turpem inducit conditionem,quam potius non impleri , quia turpis erat quam impleri videtur voluiſſe teſtator.ſi verò contrarius ſenſus honeſtam induceret conditionem , præſumeretur defunctus id voluiſſe fieri,quod innuitur contrario ſenſu : quia teſtator iniunxit onus in legando.ſecus ſi cõmodum reliquiſſet:vt ff.de manu.teſta.ſi quis locuplex. Item ſi expreſſim hic reliquiſſet immunitatem cautionis,ſi diuerteret:idem quod in legato dicerem. L.2. *ſic in veteri reperimus.* *In veteri omiſſa eſt lex ſi ea. 3. huius titul.*

LEGATVM &c. Aſſignatur contra ſ̃.de inſti.vel reſtit.l.j.quidam diſtinxerunt vtrum aliàs eſſet tantum relicturus,an non.ſi non eſſet tantum relicturus, dixerunt non deberi legatũ vel fideicom. vt hic. patet enim quòd aliàs nõ eſſet tantũ relicturus, quia pro nihilo conditionẽ appoſuiſſet.ſi verò eſſet tantum relicturus nihilominus habebit: vt ibi. vel dic quod ſi moriatur,& fui in mora,nihil habeo.alioquin cõtra:vt ff.de condit. & demon.l.pen.§.j.vel diſtingue ſicut Io.vtrũ ex facto meo pẽdeat conditio, an ex meo & alterius.ſi ex meo & alterius per caſum fortuitum ſtetit,nihil habeo,vt hic.aliud ſi per eum in cuius perſona appoſita eſt conditio,totũ conſequor:vt ſ̃.fallit tamen in legato alimentorũ & libertatis:vt ff eo.cum ita.& l.in teſtamento.ſi ex facto meo tantũ pendeat,& ſtetit per caſum,habeo legatum : vt ff.de condit.inſt. quæ ſub con.§. quotiens. ſi per alium ſtetit,nihil habeo:ſed alius tenetur mihi l.Aquil. vel actione in factum.& ſi nõ fuerit ſoluendo,habeo recurſum ad legatum vel hereditatem:vt ff.de condic.ob cauſam l.iij.§.vl. & ff.ad leg.Aquil.inde Neratius.& hæc in ſumma §.ſi vero factum. L.4.

SI VXOREM. *In patria poteſtate*.Nota quia per Lombardam dicitur vxor in poteſtate mariti,non patris,& quo ad debitum carnis reddendum bene eſt in poteſtate mariti: quo ad acquiſitionem tamen & ſimilia in patris manet poteſtate,vt hic dicit. L.5.

SI PLVRES *perſonæ in vnam conditionem*.Hic diſtingue,fuerit conditio diuidua,an indiuidua : vt bene dicitur in ſumma §. vbi autem plures perſonæ aliquid facere iuſſæ ſunt &c. vſque ad §.ſin autem conditio. L.6.

CVM QVIDAM. Herili teſtamento, id eſt titulo domini. *Per fortuitos caſus*. Quid ſi conditionem implere voluerit,ſed pecuniam non habuit?Reſpond.non peruenit ad L.7.

libertatem,vt à contrario ſenſu percipitur:vt ff.de condit.& demõ.l.cum ita. *Niſi ipſe*.pro ſi & non.q.d.& ſi ſeruus noluerit implere conditionem , non fit liber : & ita non excipit de prædictis.ſed alium caſum ponit non contentum in præmiſſis verbis.*Repudiatum*.No. hic ſpeciale , vt ex ſola repudiatione ſibi præiudicet. *xv.ſolid*. aliter fit æſtimatio s̄. communia de lega.l.vlt.

DE VSVRIS VEL FRVCTIBVS LEGATORVM.
TIT. XLVII.

1 *Quãdo vſuræ præſtãtur cũ intereſſe & dãno.* 2 *Dominium quando tranſit ad legatarium.*

L.1. LEGATORVM. *Quo lis conteſtata eſt.* Ante etiam quandoque præſtantur, ſi fuerit in mora:vt ff.de condit.& demõ.ſi cui.in fi.& ff.de leg. ij. ſi quis ſeruo.
1 & nedum à tempore moræ præſtantur vſuræ, ſed † etiam intereſſe , & omne damnum:vt ff.de leg.iij.patronus j.reſponſo.ſed & fructus rerum indubitanter veniunt à tempore litis conteſtatæ.ſed à tempore moræ ſi res non fuerit legãtis. ſi ve-
2 rò fuit legantis,ab adita hereditate:quia ex tunc tranſit † dominium ad legatarium: vt ff. de furt.à Titio.& ff.de vſur.Herennius Modeſtinus.ſed tamen heres poſſet excuſari à fructibus ſi neſciret rem legatam,& perciperet eos ante moram,& conſumeret : vt ff.de acqui.rer.domi.l.quæſitum.

L.2. ADVERSVS. *Arbitro*. id eſt iudice delegato. *Præfiniet*. remiſſa ſatiſdatione propter paupertatem:vt ff.ſi cui plus quam per l.Falcid.cum non facile.*Poſt lit.conteſt*.ſed & poſt moram.vt s̄.eo.l.j.notaui.

L.3. SI HOMINES *certi*. Ideo dicit, quia ſi duo eſſent relicti in genere , genus non poteſt perire:ſed in incerta ſpecie poteſt:vt hic,& ff.ad leg.Falcid.in ratione §.incertæ.

L.4. IN LEGATIS &c. Cum prædicta diſtinctione intellige.l. iſtam , perceperit heres fructus bona fide,an non:vt not.s̄.eo.l j.

AD SENATVSCONSVLTVM TREBELLIANVM.
TIT. XLVIII.

1 *Omne ius Pegaſiani tranſlatum in Trebell.*
2 *Legatarij conueniunt fideicommiſſarium in ſolidum.*
3 *Improprium eſt de viuentis hereditate quem ſollicitum eſſe.*
4 *Vtilis rei vindicatio nõ impedit hypothecariã.*

L.1. SI EX SENATVSCONSVLTO. *Trebelliano*. Olim erant duo , Trebellia-
1 num,ſcilicet & Pegaſianum. ſed hodie † omne ius Pegaſiani tranſlatum eſt in Trebellianum:vt inſtit.de fideicõ.here. *Dodrantem*.id eſt viij.vncias. ſunt enim nomina quæ ſub aſſe continentur, quæ certas ſignificant partes hereditatis:vt inſtit.de hered.inſtit.§.hereditas. *Reſtituiſti*. re vel verbo : vt ff.eo.
2 reſtituta.*Quod creditorib.heredit*.ſed legatarij cõueniunt † fideicommiſſarium in ſolidum: vt infrà l.vlt. act. nego geſt. quia non tenebatur ſoluere niſi pro parte competenti. vnde & ſi pro dodrante præſtitit cum geſſit negotium alterius vtiliter,quia ſoluit quod ille ſoluere tenebatur,datur actio nego geſt.quia ille ratum habuit,vel debuit habere : vt no.s̄. de neg.geſ.ſi mandaſſet ei,haberet actionem mandati. Habes hic authent. CONTRA *rogatus &c*.id eſt econtrario.nam vtile dictum eſt dodrantem reſtituendum, & quartam retinendam.hic verò eum nõ hereditatem , ſed quod ſupererit ex hereditate poſt mortẽ, rogatus eſſet reſtituere, dodrantem retinet , quartam cogitur reſtituere : & de hoc præ-
3 ſtat cautionem : quod non videtur : quia vt Iulianus ait, improprium † eſt de hereditate viuentis ſolicitum eſſe.ſed hic dicit contra: vt ī.vt in poſſ.lega.cum Artemidoram. *Quod ſi contingat eam*. Olim diſtinguebatur vtrum faciat animo interuertẽdi fideicommiſſum, an non.primo caſu tenebatur,alioquin contra:vt ff.ad Trebell.Titius. ſed hodie rogatus quis vt ſi ſine liberis &c. quartam debet reſtituere , & præſtare cautionem , vt hic dicit. *Aut ea deficiente*.ſimile infrà de pigno.act.ſed ſi debitor.vt enim ibi dicitur,prius perueniatur ad principalem debitorem quam ad poſſeſſionem rerum. *In rem act. & hypo*.videtur
4 quod ſi agat rei vendica.non poſſit hypo.quia nemini res ſua eſt obligata. ſed dic quod † vtiliter rei vindicatio non impedit hypothecariã,vt hic.ſi haberem directã,bene impediretur:vt ff.de excep.rei iudi.l.pen.& ad Trebel.debitor. *Ex cauſa tamen dotis*.nã cauſa dotis permittitur diminuere res quæ ſubiacent reſtitutioni:vt s̄.cõmunia de lega. auth.res.

AD EVM.

AD EVM. *Succeſſ. onera.* Subaudi, pro portione competenti. Seu legatorum ſu- L.2.
baudi, in ſolidum: vt ĩ.l.vlt.

SI PER FIDEICOMMISSVM. *Quartæ partis.* Solutæ reip. per ignorantiam facti. L.3.
& ideò habent repetitionem: vt ĩ.ad l.Falc.error.

NON IVSTAM. *Quoniam auia teſtatoris.* Teſtator iſte fratrem ſuum & auiam in- L.4.
ſtituit hæredes. ab auia reliquit fideicommiſſum, & ei ſubſtituit ſi hæres non erit.
hæc auia callide repudiauit, vt ad cohæredem deuolueretur, à quo nihil erat tibi relictũ.
deinde coacta eſt à prætore adire. deinde deceſſit priuſquàm gereret pro hærede. hoc
caſu timere non debes ne fideicommiſſum amittas: quia à ſubſtituto tacitè videtur re-
petitum, nec quartam retinere poterit, ſicut nec ipſa poterat. & quòd videatur onus re-
petitum ab ſubſtituto, niſi contraria voluntas defuncti appareat, dicitur in ff. de lega. 1.
licet imperator. idem in cohærede, cui obuenit portio defecta. Sed quare cogitur auia
pautiora inſtituta adire? quia ſi repudiauit, peruenit hæreditas illa ad ſubſtitutum, & ip-
ſe tenetur reſtituere. Reſpon. quia magis intererat ſua habere ab inſtituto quam à ſubſti-
tuto, quia ſunt legata ab inſtituto quam à ſubſtituto, arg. ff. eo. recuſare. §. Titius. præte-
rea primo videtur inſtituta permiſſione defuncti repudiaſſe, cum ei directò ſubſtituit: vt *Sic in ma-*
ff. ſi omiſ. cau. teſtamẽ. quia autem. r. reſponſo. non ergo fecit fraudem: quod hîc dicitur. *nuſcripto re-*
Reſpon. quia teſtator tacitè videtur permiſiſſe de repudiando, & bene potuit repudiare, *perimus.*
ſi non eo animo fecerit, vt alij noceret, vt & hîc non erat aliàs repudiatura, niſi vt noce-
ret fideicommiſſario: & ideò nõ videtur permiſſum, arg. ff. de aqua plu. arcen. l. r. §. demi-
que. *Prius.* Id eſt, priuſquam adiret. licet enim coacta ſit adire, non tamen adiit. *Neque
enim quartæ retentio, &c.* Licet ergo ſubſtitutus in nullo peccauerit, quartæ tamen reten-
tionem non habet, cum illa quæ repudiauit, retinere non potuit: arg. contra. eſt ff. ad l. *Sic in veteri*
Fale. quòd ſi alterutro. ſed in hæredibus ab inteſtato non ſeruatur quòd ſicut onerati: vt
ff. de leg. 2. Celſus. §. vlt.

ET SINE. *Succeſſionem obſtinere.* Subaudi, per reſtitutionem vel fideicommiſſum. L.5.
rogauit enim in codicillis venientes ab inteſtato de reſtituendo. *Vltra quartam.* Id
eſt, in eo quod eſt vltra quartam, hoc eſt in dodrantem. *Præſtiterit.* Vel perſtitit, id eſt,
præualuerit apud ſapientes.

IVBEMVS. *Inuicem.* Id eſt, verſa vice vnus alteri. *Non per imput. i. redituum.* Aſſigna- L.6.
tur contra ff. de inoff. teſt. Papinia. §. fructus, & ff. eo. mulier. Solutio: hîc ſpeciale eſt in
filiis primi gradus, vt in ipſis rebus hæreditariis quarta retineatur, non per imputatio-
nem redituum. & aliud per ll. veteres, vt ibi. vel ibi filius rogatus erat poſt tempus certũ
reſtituere. & cum certum eſſet tempus venturum, per cõſequentiã erat certũ quòd quar-
tam & eius fructum medio tempore poſſet percipere: vnde via quærẽdi ſibi denegatur.
hîc verò rogatus erat non ad tempus, vt ibi, ſed ſub conditione reſtituere, quam non e-
rat certum extituram vel non extituram, ſcilicet, ſi deceſſerit ſine liberis, an poſſet pen-
dente conditione quartam & eius fructum conſequi. & cum ſtatim de ſuo debito bo-
norum ſubſidio debeat eſſe ſecurus, ſtatuitur vt ex principalibus rebus defuncti quar-
tam detrahat. nec valet ſolutio quam quidam faciunt hîc: in ea quarta loquitur quę de-
betur iure inſtitutionis. aliud in ea quæ iure naturæ, vt ibi: quia non hîc dicit ideò dari
in principalibus debere, quia hæres erat: ſed quia filius. quia & ibi erat. *Licet hoc teſtator
rogaue, vel iuſſe.* Et non ſtatur hîc volũtati teſtatoris. *Sed in ipſis rebus hær.* Subaudi quarta
retenta dodrantis reſtituatur. Auth. NISI ROGATI. Reſtituere, monaſteriũ vel aliũ
locũ venerabilẽ ingrediantur, cũ ergo rogatus eſt quis reſtituere ſi deceſſerit ſine liberis,
ingreſſo illo in monaſteriũ illud, ſuccedit locũ liberorũ. ita breuiter aſſignauit dominus *ſic in veteri*
Y. ſed quia plerumque quæritur de materia iſta, & quia plenè tractatur in corpore auth.
§. ſed hoc, ideò adiecit dominus meus hîc: ſi quis ſub conditione nuptiarum vel libero-
rum vel dotis vel ante nuptias donationis cauſa donauerit vel reliquerit ſuis liberis vel
cuicunque perſonæ hæreditatem vel legatum, vel ab initio pure reliquerit vel donaue-
rit, ſubſtitutiones autem vel reſtitutiones eis fecerit ſub conditione, quæcunque ex his
quæ prædictæ ſunt, iubemus, talibus conditionibus ſubiecti maſculi vel fœminæ ſi in
monaſterium intrauerint vel clerici vel diaconiſſæ vel aſcetriæ, tales conditiones irritas
& pro non ſcriptis eſſe. hoc autem clerici & diaconiſſæ eccleſiarum fruãtur, ſi in eadem
vita perſeuerauerint: & ea quæ ſic eis data vel relicta fuerint, in pias cauſas conſumpſe-

L

rint vel donauerint vel reliquerint. nam de his qui monaſterium vel aſceterium intrauerint, certa forma eſt, vt totum patrimonium eorum vel earum cum huiuſmodi rebus ad monaſterium vel aſceterium pertineat. ſi autem ad redemptionem captiuorum vel alimonias ſubſtitutio vel reſtitutio facta eſt ſub ante factis conditionibus, ex nullo modo prædicto tecludi eam concedimus. *Idemque in retinen.leg. Fal.por.* Non loquitur de alia Falcidia quam ſupra, ſed caſum mutat. cum C. locutus ſit quando ſuis fratribus rogatus eſt reſtituere: hic autem poſiturus eſt quando ſuo proprio filio reſtituere rogatus erat. aſſignatur contra. ff. de leg. 1. cum filio. Solutio, hîc patre inſtituto relinquitur fideicommiſſum filio: vnde detrahitur Facidia. ibi filio inſtituto relinquitur ipſi filio à patre. *Vt eadem ſatiſdatio pro leg. or. præb.* Sed qualiter cauebitur filio à patre in cuius eſt poteſtate? Videtur quòd non: vt inſtit. de inut. ſtip. §. item inuiti. ſed forte erat emancipatus, vel dic quòd hîc ſpeciale eſt: ſicut aliàs ff. ad Trebel. imperator. *Concedenda.* Id eſt, remittenda. *In his perſonis.* Id eſt, liberis tantum primi gradus.

1 *Cùm ſoluitur tutori, idem eſt ac ſi minori tutoris auctorit. ſolutum eſſet.*
2 *Aditio hæreditatis, fieri debet cum pupilli voluntate.*
3 *Nimia ſubtilitas ſpernenda.*
4 *Ad fideicommiſſarium ipſo iure tranſeunt vtiles actiones.*

L.7. SANCIMVS. *Fideiuſſionis.* Rem ratam dominum habiturum: vt C. de admiſtra. tut.
tutores. & hoc cum conſtabat eſſe tutorem: vt ff. de adminiſtr. tut. vulgo. *Vbi tamen*
pupillus fari non po. vel &c. Si eſt præſens, vel fari poteſt, fiétne ſoli tutori reſtitutio? & vi-
deretur quòd ſic, cum & tutori ſoluere poſſit debitor, & liberatur: vt C. ſi aduerſus. Solu-
1 tio. ſed non ita eſt: quia † cum ſoluo aliquid tutori, idem eſt ac ſi minori tutoris auctori-
tate ſoluiſſem. ſed reſtitutio hæreditatis non eſt reputanda. Solutio. imò aditio hæredit.
2 fieri debuit cum pupilli actu † & voluntate, vt C. de iure deliberan. ſi infanti, & l. potuit.
ſi non eſt infans, poterit adire tutor & pater, & ſibi acquiret. Si non eſt infans, neceſ-
ſaria eſt voluntas defuncti. Idem in reſtitutione hæreditatis, vnde vtriuſque conſenſus
& auctoritas neceſſaria eſt: vt optime dicit & tractat de hac materia. ff. eodem. reſtitu-
ta. §. vltim. & l. ſequenti. & videtur quòd habeat beneficium reſtitutionis, ſicut cum
ſoluitur tutori: vt C. ſi aduerſus ſolutio. ſed contra eſt: ſic C. de adminiſt. ſancimus. aliàs ſi
fiat ſolutio iudicis auctoritate, pleniſſima paratur ſecuritas. ſed hîc etiam ſi fiat reſtitutio
ſine iudicis auctoritate, pleniſſimam conſequitur ſecuritatem. *Nedum nimia ſubtil.* Hic
3 ſpernitur nimia † ſubtilitas. quandoque non ſpernitur, vt habes & notaui. C. de fideicō.
quæſtionem. *Cum autem aliquis, &c.* Hic eſt primus caſus vbi tranſeunt vtiles actiones
in fideicommiſſarium. *Vel ſi ſuppo.* Hîc eſt ſecundus. *Exiſtente.* Et certum eſt quòd nō
exiſtet, debent enim omnes ab inteſtato venientes interrogari: & ſic habet vtiles vel nō:
vt ff. de diuet. temp. præſcr. intra. *Vel fideicommiſſarius.* Hîc eſt tertius caſus. *Vt ſine per*
contumaciam abſuerit. Vel ante lit. conteſt. vel poſt, vt C. poſuit. Sed qualiter feretur hîc
ſententia definitiua ante lit. conteſt. eſt enim ſpeciale in iudice appellationis. Reſpon.
quia & hîc ſimiliter eſt ſpeciale. vel dic non ferri aliquam ſententiam: ſed iudex rediget
in actis per tabellionē, quòd ille pro reſtitutione Trebellianica nomine talis hæreditatis
eſt à Titio conuentus, & vocatus ille noluit venire. ſatis enim erit fideicomiſſario, vt ha-
beat vtiles actiones, ſi probauerit poſtea fideicommiſſarius hæreditatem ſibi reſtituen-
dam: aliàs confideicommiſſaria libertas eſt relicta, ſi hæres à prætore vocatus non vult
venire, & ſic pronunciauerit cum liberum ante lit. conteſt. ſiue poſt, fit liber: vt ff. de fi-
deicommiſ. cum vero. §. conuentum. Sunt ergo hîc tres caſus in quibus ad fideicommiſ-
4 ſarium ipſo iure † tranſeunt vtiles actiones. eſt & alius caſus vbi ad fideicommiſſarium
tranſeunt vtiles actiones ipſo iure: vt ff. eodem l. 1. §. de illo. eſt & caſus vbi tranſeunt
vtiles ſine reſtitutione, vt in rebus alienatis ab hærede, ſicut notaui. C. communia de leg.
l. vlt. §. vlt. & C. eo. authent. contra rogatus. idem in alio caſu ff. eo. ita tamen. §. ſi pater.
vel forte ibi erat reſtituta hæreditas.

1 *Fideicommiſſarius, pro legato in ſolidum tenetur.*
2 *Hæres quando conuenitur ad ſoluendum legatum.*

L.8. QVIDAM. Diſtingue vtrum conueniatur fideicommiſſarius pro legato, an pro
1 ære alieno. primo † caſu in ſolidum tenetur, vt hîc. in ſecundo non, niſi pro
compe-

competenti portione: vt ſ. eod. l. 2. & hoc intelligas quòd in totum tenetur niſi quando teſtator dixit hæreditatem reſtituendam, deductis legatis. tunc enim hæres habet electionem, quia ſi vult totam hæreditatem, & fideicommiſſarius cauebit ne conueniatur *Sic in veteri*
à legatariis, vel retinebit legata: vt ff. eo. cogi. §. 1. idem ſi dixit reſtituendam hæreditatem *libro reperi-*
deducto ære alieno. videtur enim quòd voluerit reſpondere hæredem creditoribus hæ- *mus.*
reditariis. Idem quando teſtator iniunxit hæredi onus legatorum: vt ff. eod. Marcellus, ergo intellige quod hîc dicitur, quando rogatus erat hæres de reſtituenda hæreditate
tota rogata. ſi non de omni, ſed deductis legatis, vel ære alieno, vel ad onus hæredis vo- *Sic in veteri*
luit pertinere legata, aliud eſt vt ſ. dixi. præterea quòd tenetur reſpondere fideicommiſſarius legatariis in totum, eſt intelligendum quando hæres nihil habet plus Falcidia. ſi
2 habeat vltra, & portio fideicommiſſarij non ſufficiat † ad legatum ſoluendum, conuenietur hæres: vt ff. eo. l. 1. in vlt. & penult. §.

AD LEGEM FALCIDIAM.
Tit. XLIX.

1 *Falcidia quando detrahitur iure ciuili.*

SCIRE DEBES. *Quo pleniorem.* Loquitur ergo quando omiſit Falcidiã, L. 1.
vt pleniorem fidẽ reſtituendæ portionis exhiberet. & poteſt intelligi quando teſtator nihil dixit de Falcidia, ſed ſimpliciter iuſſit legata præſtari. tunc
1 enim de iure ciuili detrahere poteſt † Falcidiam. de naturali tamen legata ſunt debita in totum. vnde ſi ſic omiſit detrahere, non poteſt repetere: nec videtur plus debito ſoluiſſe. Si verò teſtator dixit detracta Falcidia, tunc plus debito videtur ſolutum eſſe, cum tertia ſecundum voluntatem teſtatoris ſit indebita. ſed nec ita eſt: quia cum expreſſit de Falcidia detrahenda, non ideò dixit quòd nollet legata in totũ præſtari, ſed ne grauaretur hęres totum præſtare. vnde cũ præſtiterit tota, non repetet. nec videtur plus debito ſoluiſſe, in vtroque ergo caſu debita erant voluntate teſtatoris, auctoritate tamen. l. Falcidiæ indebita: vt & de materia iſta tractatur ff. de dona. inter vi. & vxo. ſi ſponſus. §. ſi quis rogatus. non ergo poterit repetere ſecundum regulam iuris, quæ dicit: cuius per errorem dati repetitio eſt, eius conſulto dati donatio eſt. & ad idem eſt ff. de condi. inde. fideicommiſſum. & hoc cum ſciuit ſe retinere poſſe, & noluit. *Vt pleniorem fidem.* Et eſt aliud ſi in facto errasset: vt j. eo. error.

1 *Vtrum Falcidia de vna re, per electionem detrahi poßit.*
2 *De ſingulis legatis detrahitur Falcidia.*
3 *Trebellianica ſiue Falcidia de vna re non detrahitur.*
4 *In Falcidiam reputantur omnes retentiones.*

FALCIDIÆ. *Aduerſus omnes.* Et ſingulos. ſed nonne videtur maximus labor ita de- L. 2.
trahere de qualibet re tertiam partem, vt de boue & aſino & aliis? vnde quæri poteſt,
1 vtrum poſſet † eligere vt detrahat Falcidiam de vna re? quidam dixerunt quòd ſic: & induxerunt pro ſe duo arg. vnum eſt ff. de lega. 1. non amplius. §. vlt. & l. ſeq. aliud ſ. famil. erciſ. filium. Io. contra dixit & reſpondet ad primum, quia ibi non loquitur de Falcidia, ſed dicit quòd ſi alicui legata erat portio bonorum, ſuccuritur hæredi vt eligat vtrũ tres partes an æſtimationem dare voluerit. ſed Falcidia quæ per l. tribuitur, reſecat de quolibet legatorum, vt hîc dicit. ad aliud reſpondet, quia ſecundum quoſdam ibi loquitur quando teſtator prælegauerat fundum, vel donauerat inter viuos, vel conceſſerat ad ſui ſuſtentationem in vita. vnde eſt veriſimile vt in eodem fundo voluerit eum habere de-
2 bitum bonorum ſubſidium: vt ibi notaui. patet ergo quòd de † ſingulis legatis pro modo legatorum detrahitur Falcidia, vt hîc dicit, & ff. eo. linea margaritarum. & l. Pãltius. & arg. j. eo. l. vlt. & penul. & ſecundum alios talis adhibetur cautela in venditore quandoque, quia ſi quis rogatus eſt reſtituere hæreditatem ſi deceſſerit ſine liberis, & interim vult alienare rem aliquam, faciunt ſibi eligere eam in quartam, vt exiſtente conditione fideicommiſſarius non poſſit reuocare alienationem. ſed nihilominus poteſt reuocari:
3 quia quarta ſiue ſit Trebellianica ſiue † Falcidia, nõ detrahitur de vna re, vt dictum eſt. & quòd res alienata computetur ſibi in quartam, dicit. l. ff. ad Trebellia. Marcellus. §. res. nec intellige quòd ratio habeatur Falcidię de ſingulis legatis, hoc eſt quòd quarta de ne-

ceſſitate detrahatur de ſingulis legatis: quia illud locum habet quando nihil remanſit penes hæredem.ſi habet quod ſufficiat ad dimidiam quartam, detrahet octauã de quolibet legato,non quartam:& ſic portionaliter ſecundum quod habet detrahet: vt ff.eo. in quantitate.§.vltim.ſicut enim poteſt accidere quòd nihil detrahat hęres:vt ſi teſtator non exceſſit dodrantem:ita ſi exceſſit,& aliquid apud hæredem remanſit, ſecundum il-
4 lud debet fieri detractio.nam in Falcidiam computantur † omnes retentiones:vt ff. eo. in ratione. ſed & quandoque tenetur in ſolidum præſtare legatum,vt cum indiuiduum eſt.tunc enim æſtimatione facta denunciat legatario vt æſtimationem inferat.ſi non inferr,vtetur aduerſus eum exceptione doli mali:vt ff.eod.ſi is qui quadraginta §.vlt. *Pro modo*,Id eſt,pro quantitate legatorum:vt ꝭ. dixi:quia plus detrahetur de cc. quam de c. vel intellige id eſt,qualitate.poteſt enim eſſe mihi & tibi eadem quantitas relicta: & tamen plus in ratione.l.Falcidæ erit conferendum à te quam à me:vt ſi aliquis habeat ducenta in bonis, & inſtituit hæredem.mihi reliquit.c.ſub conditione,tibi c.pure.exiſtente conditione ſi de legato modo lucratus hæres,lucratus eſt xxv.tanto minus mihi legatum eſt, quantum eſt interuſurium medij temporis. & ſic meum legatum eſt LXXV. tuũ c. dixerunt quidam ſapientes quòd quilibet confert hîc xxv.& prætetea fructus quartæ ſcilicet.L.quæ eſt quarta. cc. quos debet habere hæres pone.v. & ſic quilibet præſtaret quinadena.id eſt.xxx.ſed hæc ſententia dicitur falſa.vnde in hoc caſu is cui purè relictũ eſt,prę̨ſtabit.xxv.alius quartam LXXV.ſolid.his coadunatis & computatis inſimul de VII. partibus tu quatuor partes conferes,ego tres:vt ff.eo.§.vlt.

L.3. ETIAM. Quod dicit l iſta,poſſet poni in ſingulari fideicommiſſo vel vniuerſali. & pone quòd aliquis habebat filium ex inceſto & nefario coitu procreatum. fecit teſtamentum, & ita inter cætera legata dixit hæredi ſuo de tali homine: bene ſcis quantum diligo eum, & quid ſit faciendum de eo. hæres dixit, bene intelligo vos. & ita ſibi tacitum fideicommiſſum reliquit.quæritur,ſi propter hoc quia non poteſt detrahere Falcidiam de fideicommiſſo iſtius indigni qui adminiſtrauit,debeat idem eſſe in aliis legatis. & dicit quòd quarta pars quam aufert hæredi qui contra.l.fidem ſuam obtulit,non debet proficere aliis legatariis, imò fiſco qui eam percepit. & ita de cæteris quarta detrahitur.& eſt ratio,quia quoddam generale dicit, quod non punitur quis niſi in eo in quo deliquit.contra.tamen eſt arg.ꝭ. de plus peti. vbi quis vltra quam deliquerit punitur.& eſt ſciendum quòd in ea etiam quarta quandoque quis excuſatur: vt ſi rogatus fuerit ſeruus vel filius qui in poteſtate eſt: vt ff. codem. ſi tacitum. excuſatur etiam quandoque quis in tali fideicommiſſo: vt infrà, de his qui ſe deferunt. ſub x. & ff. de iure fiſci edicto:

L.4. ET IN LEGATIS. *Locum habere,&c.* Et ſi enim princeps legibus ſolutus eſt, legibus tamen viuere vult: vt ꝭ.de teſta.ex imperfecto.ſed tamen lex dicit quòd imperator conſueuit donare quartam:vt ff. ad Trebell. ſi legatus.§.vlt. ſed ſi vellet bene poſſet
L.5. retinere, nec cogitur præſtare:quod quidam dixerunt,arg.illius.l.
SI MORTIS CAVSA. *Vti potes.* Quia mortis cauſa donatio ſimilitudinem habet
L.6. cum legatis:vt inſtitut.de donat.in prin.
IN IMPONENDA. *Omne æs alienum.* Quod dic vt in ſumma.§. ſic autem ponitur. *Confuſæ.* Vel conſumptæ. & intellige quòd deducatur æs alienum quod ipſi hæredi debitum fuerit, niſi debitor legatarius petierit ne in ratione.l.Falcid.creditum ſuum reputaret:vt ff.eod.ſi debitor. *Statuiſque ponere.* Antiquitus enim dabantur ad hoc,vt aliquis in ciuitate poneret ſtatuam. *Pro rata,&c.* Vt inſti.eo.§.cum autem nec ſunt. *Vltra,&c.* Hoc corrigitur per authentic. ſed cum teſta. quia debet facere inuentarium, vt ibi dicit.

1 *Ius Falcidiæ quando ceſſat.*
2 *Quæ tacitæ inter partes agũtur pro cautis haberi ſolent.*
3 *Ex qualitate perſonæ & quantitate facultatum fit præſumptio.*
4 *Error facti excuſandus.*
5 *Solis tabulariis non credimus.*
6 *De ære alieno non detrahitur Falcidia.*
7 *Ex eo quod quis pauper eſt,ſuſpectus eſſe non debet.*

L.7. IN TESTAMENTO MILITIS. Id eſt,militantis.aliud ſi miſſus eſſet de militia, vt ff.eo.ad veterani.& l.ſi poſt,& l.miles.aſſignatur cõtra.ff.ad Trebell.l.1.§. hoc autem.

Reſpon.

Reſpon.v.ſunt remedia Trebelliani,ſcilicet, vt quis cogatur adire.item vt cogatur reſti-
tuere.vt poſtquam reſtituit,non conueniatur à creditoribus,quod eſt fauore hęredis in-
ductum.item ne conueniant debitores , quod eſt fauore fideicommiſſarij dictũ. & hæc
quatuor remedia habent locum in teſt.militis.quintum de quarta Trebellianica detra-
1 henda non de iſta Falcidia, vt hîc dicit:ceſſat† etiã ius Falcidię aliis de cauſis,& ſic habes
authenticas ſignatas. Similiter ceſſat in iis quæ ad pias cauſas relicta ſunt. Authentic.
SED IN EA RE,&c. Aſſignatur primo authent.contra. ff.ad l. Falcid.l.1.§. ad mu-
niciprum. ſed diſtingue vtrum Deo immortali relinquatur, & tunc optinet, vt ibi,an in
pias cauſas, vt in refectione pontium vel eccleſiarum,& ceſſat Falcidia, vt hîc.vel melius
dic quòd illud vetus ius corrigitur per hoc nouum. ceſſat & alia ratione Falcidia. Au-
thent. SED CVM TESTATOR,&c. *Hoc expreßim vetui.* Eſt ergo hîc neceſſarium
quòd exprimat : nec ſufficit ſi tantum eius voluntas ſit : licet aliàs ſit generale , quia ea
2 quæ tacite inter † partęs aguntur, pro cautis habentur. fallit hîc,& in duobus reis ſtipu-
landi vel promittendi. fallit in nouata cauſa : vt ĩ. de noua.l. vlt. & ĩ. & de duobus reis
ſtip.fallit in tacita pupillari ſubſtitutione, in qua præfertur mater,etiam ſi in animo ſuo
contrarium egerit teſtator.oportet enim quòd exprimat. *Non ignarus quis modus ſit &c.*
Si enim ignatus eſſet de modo ſui patrimonij, & vetaret detrahi Falcidiam, non ita eſ-
ſet, cum ob hoc fortè dixit, quia credebat ſatis remanere apud hæredem. ſed cum ſcit
3 modum ſui patrimonij, tunc ſine dubio noluit ceſſare Falcidiam : & hoc ex qualitate †
perſonæ præſumi poteſt,& ex quantitare facultatum : vt ſi homo erat diligens circa pa-
trimonium vel negligens, aut maximas habebat facultates in diuerſis locis poſitas, vel
intellige quando teſtator comprehendit in teſtamento modũ ſui patrimonij, & dixit ſe
certum eſſe. Et licet aliàs dicat.l. quòd non præſumatur quis ignoraſſe qualitatem præ-
dij etiam procul poſiti, vt ſ. de reſcin.vendi.l. quiſquis.tamen & alibi dicitur quòd ſæpe
de facultatibus ſuis amplius quam in his eſt,ſperant homines:vt inſti.quibus ex cau.ma.
licet.§.in fraudem.ſub tit.de leg.1.de fideicommiſ.vt ſ.de fideicom.authent.amplius.&
ſunt verba domini Y. & dominus meus appoſuit de fideicommiſ. quia ibi continetur,
non de legatis.licet in antiquis authentic. contineatur ſub tit. de leg.vel defertur perſo-
nis enumeratis in hoc eo.tit.ad l.Fal.quia de eo tit.extractum eſt hoc authent. *Subtili-
ter ag.* Si enim ſubſtantiæ menſuram agnouit, & ſic quædam legata ſoluit in ſolidum,
4 neque ex his repetitionem,neque ex aliis habet retentionem. ſecus ſi † errаſſet in facto:
vt ĩ.eo. error Et eſt bene notandum quod dixi:quia licet voluerim mihi præiudicare in
vno, & non in alio , præiudicatur tamen in omnibus. eſt enim contra. arg.ſ. de execu.
tut. voluntariæ. & ſ. ne vxor pro marito l.vlt.Sed hîc fauore vltimæ voluntatis præiu-
dicatur in aliis præſtãdo quædam in ſolidum:ſicut & cum quis ſingulis annis per trien-
nium præſtitit fideicommiſſum, præiudicauit ſibi in futurum : vt ſ.de fideicommiſ.l.1.
Sed modum tempúſque ſta. Suprà,de iure delib.l.vlt. *Sub præſentem.ho. &c.* Sic enim con-
5 tinetur in corpore authentic.tabulariis enim ſolis † non credimus. *Legatariorum.* Quid
de creditoribus? videtur quòd deberent intereſſe : quia & eos cauſa contingit, arg.ſ.de
6 auct.præſtã.l.vlt. Vel dic quòd non,quia nõ de ære alieno † detrahitur Falcidia,ſicut de
legatis. *Trium teſtium.* Pro quolibet legatariorum,dic quòd ſi omnes abſunt , vel eſſe
non poſſunt,quia difficile eſſet tot requirere teſtes,ſufficiet trium teſtium præſentia pro
omnibus. *Locuplet.* Ideò dicit, vt præſumatur bona fides.quandoque pauper magis eſt
bo.fi.& hoc ideò dicit lex relinquendum iudicis arbitrio:vt ff.de teſti.l.3.hoc enim ipſo
7 quòd quis pauper eſt † non eſt ſuſpectus:vt inſtit.de ſuſpec.tut.§.vlt. *Et ſi fines hære.exce.*
Et eſt hoc contra regulam generalem , quia & aliàs in militis teſtamento non præſtat
quis vltra quam ad eum peruenerit:vt ff.ad Trebel.l.1.§.vlt. *Nulla autem talium quæſtio-
num.* Scilicet,de legatis:vt ſi eſſet quæſtio,eſſet hoc legatum,vel nõ.vel intellige de quæ-
ſtione ſeruorum hæreditariorum cum torquentur ad eruendam veritatem,ſit amplius
in hæreditate quam continetur in inuentario, an non. *Tranſcendat annum.* Ab admo-
nitione iudicis computandum : vt in corpore authentic.& eſt quòd lis pecuniaria intra
annum terminetur. aliàs enim datur triennium à lite conteſt. computandum, vt dicit.l.
properandum.

1 *In debita iure naturæ non poteſt quis grauari.*

2 *In Trebellianica quid imputetur.*

L.8. IRRITVM. *Quod ex cauſa fideicom. ob. fuit.* Quia forte multa alia obuenerant ſibi. præterea ſi ſolam Falcidam habebat, nonne poterat facere eum hæredem? ſi alium inſtitueret hæredem, agerem contra extraneum ad fideicommiſſum exiſtente conditione. ſed cum me fideicommiſſarium inſtituit, ceſſat actio, cum mihi ipſi obligatus eſſe non poſſim: & eſt extinctum fideicommiſſum: ſed me legatis onerauit in imponenda ratione. l. Falcidiæ deducto fideicommiſſo tanquam æs alienum. nam aliàs debitum eſt deductum: vt ſ. eod. in imponenda. & ita in reſiduo, id eſt, in Falcidiam poſſum detrahere Falcidiam de legatis. Sed hîc poſſet quis ponere quęſtionem quæ antiquitus agitabatur. Cum filius inſtitutus eſt hæres, & rogatus eſt ſi deceſſerit ſine liberis, reſtituere hæreditatem, vtrum habeat duas quartas, ſcilicet, quæ debetur iure naturę, & Trebellianicam.
1 & eadem eſt quæſtio in ea quæ debetur iure inſtitutionis. & dixit M. quòd ſic: quia † in debita iure naturæ non poteſt grauari, nec computatur in hæreditate: vnde de reſiduo videtur quòd poſſit aliam detrahere. ſed domino meo viſum eſt contra, quòd ſcilicet, eligere poſſit vnam illarum quam vult, quia in debito iure naturæ imputantur legata: vt ſ. de inoff. teſta. omnimodo. ergo quod habet iure inſtitutionis, in eo imputabitur.
2 Idem poteſt allegari in Trebellianica, quòd † imputatur in eo quod debet habere iure naturæ. & quòd vna tantum detrahatur, probatur ff. de inoff. teſta. Papinianus. §. ſi quis impubes. ad idem ff eo. in ratione. §. quod dicitur. arg. contra. eſt ff. eo. quotiens. ſed ſuperior ſententia quòd vnam tantum habeat, magis videtur æquitanea.

L.9. ERROR FACTI. Si non erraſſet in iure vel in facto, non haberet repetitionem: vt ſ. eo. l. 1. idem ſi in iure tantum. ſed vbi in facto, repetit, vt hîc dicit.

L.10. QVANQVAM. Hîc poſſet idem quęri & notari quod dictum ſ. eo. irritum.

L.11. SICVT ALLEGAS. *Non prohibeti flagitare.* Si minus eſt in ſpeciebus quã in charta.

L.12. IN DONATIONIBVS. *Quando.* Pro quando quidem, id eſt, quia non nullis, id eſt, aliquibus quia duæ negatiuæ faciunt affirmationem, ſicut teſtatur Priſcianus.

L.13. SI EA. Mulier quædam filium habens qui erat ſeruus cuiuſdam dominæ, facit quæſtionem imperatori ſic, domina filij mei agnouit fideicommiſſum & ideò relictum vt filium meum manumitteret. ſed & aliud fideicommiſſum erat relictum ei vt redimeret quoſdam ſeruos alienos & manumitteret. quòd ipſa ſimiliter agnouit. Reſpon. imperator dominam eſſe cogendam manumittere ſeruum ſuum proprium, quia agnouit fideicommiſſum. ſed quæritur an in eo fideicommiſſo ſibi relicto vt ſeruum ſuum manumitteret, interueniat Falci. Reſpondetur primo deduci de bonis precium ſeruorum alienorum, ſicque in eo quod neceſſarium eſt ad ſerui redemptionem; non interuenit Falcidia, cum hæc domina non poſſit manumittere, niſi totum fideicommiſſum habeat. illo autem deducto petet fideicommiſ. liber. vſque ad eum modum quem ſubſtantia bonorum patitur. deducetur autem Falc. & talis eſt differentia inter alienos & ſuos: vt ff. de fideicommiſ. lib. generaliter. §. ſiquis alienum. & §. ſi cui, & l. decem, & ff. eo. ſed ſi non ſeruus. ſic conſtrue, ſi ea cuius ſeruum filium tuum ſignificas &c. *Nam fideicommiſ. ei relic.* Ad manumittendum ſeruum ſuum. *Deduc. pre. ſeruo.* Alienorum, ſcilicet.

L.14. LICET. *Præſtare neceſſe habes.* Conueniris enim ad legata & fideicommiſſa detracta Falcidia.

L.15. SI PRÆDIORVM DOTIS. Dotem vocat ſecundum quoſdam ligones aratra, falces: vt ff. de fun. inſtru. l. 2. vel melius imò propriè ponit de marito qui ab vxore ſua acceperat dotem in prædiis, & pactus erat de ea lucranda, mulier in ſupremis mandauit vt marito darentur chartæ prædiorum dotalium. non detrahitur de his Falcid. quia & ſine teſta. compellebantur hæredes exhibere, ſi opus eſſet: vt ſ. de fideicommiſſ. inſtrumenta. & quia hærędi non expediret habere quartam, de chartulis illis & de prędiis, certum eſt non detrahi quartam: quia maritus non habet ea ex teſta. imò ex pacto.

L.16. SVCCESSORES. Ita fac conſtructionem, legis Falcidiæ iuſſio non concedit peti. item Trebelliani ſenatuſcõ. pręceptum non concedit exigi ſucce. lega. vel fideicom. ſi æs alienum &c. ſunt ergo intelligenda legata deducto ære alieno. hodie ſi nõ fecit inuẽtarium, tenetur in ſolidum: vt j. auth. ſed cum teſtator. *Succeſſores.* i. à ſucceſſoribus. Vel dic quòd hæc verba, poſco, peto, flagito, exigunt duos accuſatiuos ſic & ſ. de fideic. eã.

L.17. A COHÆREDIBVS. *Patitur.* Niſi tantum recipiat à cohęrede, quantum deſiderat deducere: vt ff. eo. Neſennius Apolinaris.

SIQVIS QVADRINGENTORVM. *Iuſſerit.* Forte in fraudem l. Falc. *Et prius eo dato.* Scilicet, cum non iuſſit vltra. ccc. *Vel retento.* quando iuſſit vltra dodrantem, *Lege autem, &c.* Et ita habet tei vindic.vel condic.ſine cauſa.patet ergo per l,iſtam quòd in mortis cauſa capionibus locum habet Falcidia, licet qnidam contradicant: & pro ſe inducunt quod cit.ff.eo.acceptis. & dic vt diligenter notatur in ſumma in illo.§.mortis quoque. L.18.

CVM CERTVM SIT. Per primam l. huius tit. *In vtroque etenim caſu, &c.* Hoc videtur fallere quãdoque: vt ff.de conſtit.pec.quòd ſi maritus.& de condi.inde. nã. L.19.

DE CADVCIS TOLLENDIS. TIT. L.

1 *Is qui non admittitur ad legatũ, quando partem facit.*
2 *Legatum cur caducum propriè nuncupetur.*
3 *Ante apertas tab. veteri iure non poterat hæres adire.*
4 *Hæreditas tranſmitti non poteſt, donec fuerit adita.*
5 *Ius adeundi, quando tranſmittitur.*
6 *Dies legati, à morte teſta. cedit quo ad tranſmiſſionem.*
7 *Vſusfructus nunquam tranſit ad hæredem.*
8 *Tacita conditio, non facit cõditionale legatũ.*
9 *Hæreditas intelligitur, deducto ære alieno.*
10 *Ius adcreſcendi, quando cohæredibus acquiratur.*
11 *Hæredũ quidã coniuncti, quidam diſiuncti.*
12 *Hæredes re & verbis coniunguntur.*
13 *Coniunctus re & verbis ceteris præfertur.*
14 *Re coniunctus, verbis coniuncto etiam præferendus.*
15 *Imperatoru intereſt locupletes habere ſubiectos.*

ET NOMEN ET MAT. CADVCORVM. Legatorum. *Ex bellis.* Vbi homines ſæpe moriebantur, & ita fiebat caducum legatum. *Patres.* Sic dicti per ſimilitudinem: quia ſicut pater curat de filio, ita & iſti curabant de vtilitate reip. Vel dicuntur patres, quia maiores erant ætate. vnde conſueuit dici talibus, Ego honoro vos pro patre. *Conſcripti.* Quia nomina eorum ſcripta erant in diademate capitis ſui. *In multis capitulis.* Suprà, de nup. l. vlt. & penul. & inſtit. de ſucceſ. libert. §. 1. & vlt. *Inuidioſum, &c.* Omnes enim inuidebant ei propterea quòd ſua iniquitas vigebat in rep. vnde illud. Inuidioſus ego non inuidus eſſe laboro. *Ne.* pro non. *Solis parentibus & lib.* Iſti ſoli poterant tranſmittere vel poterant adire ante aperturam tabularum. *Senatuſconſulta.* Aemilianum & Argilianum: vt inſtit. de ſucceſ. lib. §. vlt. & ℑ. de Latin. lib. toll. deficiat, & fiſco applicabatur: vt ℑ. c. l. §. vlt. & ff. de hæred. petit. item veni §. cum autem. *A morte teſtatoris.* Olim ſi ſuus erat, licebat adire ante aperturam tabularum. ſi extraneus, non niſi apertis tabulis, & hoc ſi in aſſe erat inſtitutus. aliud ſi in parte: vt ff. de iur. & fac. igno. l. 1. §. vlt. & ℑ. de iur. delib. l. 3. hodie non diſtinguitur, vt hîc dicit. & intellige quòd à morte teſtatoris liceat adire hęreditatem ſi nullum aliud eſt impedimentum niſi de apertura tabularum. poteſt enim eſſe impedimentum poſtumus naſciturus: vt ff. de acquir. hæred. cum quidam. §. 1. vt ℑ. notaui. *In diem certam.* In incerto diſtingue, an ſit dies appoſita in perſona hæredis, ſcilicet, ſi hæres moriatur: & tunc non tranſmittitur ad legatarium niſi illo mortuo. an in perſona legatarii, & tunc aliud eſt: vt ff. quando dies lega. ced. l. ſi cum hæres. *Iam ante teſtatorem mortuis.* Aliter dicitur pro non ſcripto: vt ff. de pro non ſcript. l. ſi in metallum. *Sed ad illos, &c.* Scilicet, ſubſtituros vel coniunctos. & hoc generale eſt in omnibus ſpeciebus vt ſi non poteſt capere cui legatum eſt, ad ſubſtitutum vel coniunctum perueniat. ita eſt in pro non ſcriptis, & in his quæ erant in cauſa caduci, vel propriè caduca. ſpeciale tamen eſt in tri-
1 bus caſibus, vt is qui non admittitur † ad legatum, partem faciat: vt ff. de lega. 1. plane §. penult. & l. huiuſmodi § ſi Titio, & ff. de leg. 2. Si Titio. *Niſi perraro.* Quidam dixerunt, quando iuſſus fueras funeris impenſas facere. ſed hoc l. non probatur. dic ergo quando iuſſus erat fideicommiſſarius libertatem præſtare: vt ff. de fideicom. liber. cum verò. §. ſi non ſcrip. vel ſi quis in teſta. ſibi aſcribit quid, cum id habeatur pro non ſcripto, ſecum trahet onus. idem eſt de omni legato in teſt. militis relicto: vt ff. de pro non ſcrip. l. vltim. *Simili quidam modo.* Simile eſt cum primo quantum ad hoc quòd apud eaſdem perſonas permanent: ſed hîc præſtatur onus, ibi non. & eſt ratio, quia hîc legatum tenuit à principio: & ita onus tranſit ad perſonam ſubſtituti. ſed aliud non tenuit, vnde non potuit ali- L.1.

quem onerare, arg.ff.de verb.ob.in illa ſtipulatione, & ff.de iniuſt.rup.teſt.nam & ſi ſub
conditione.præterea diſtingue in onere,qu ia ſi in dando conſiſtit,ſubit.idem ſi in faciẽ-
do,ſi per alium poteſt impleri.ſecus ſi non poteſt:vt ỹ.§.ne autem. *Vel alios qui fideicom.*
Puta quibus donatum eſt cauſa mortis. vel debitor eſt defuncti:vt ff. de leg.1.ſi pecunia
& ſ̃.de fideicom. ab eo. Vel alia quacunque via,vt cum non appoſuit modum vel con-
ditionem,ſed ſimpliciter dixit,& fac iſtud,non addita ſi,vel cum,vel vt. *In nouiſſimo au-
tem articulo.* Vbi defuncto teſtatore deficiebat legatum:repudiata vel deficiente condi-
2 tione quod aperta voce id eſt,caducum, † propriè nuncupabatur. *Et clauſis tabulis &c.*
Ergo non diſtinguetur, ſint clauſæ,an non.nec etiam debet diſtingui ſuus ab extraneo:
3 vt not.ſ̃.§. cum igitur. olim diſtinguebatur, quoniam ante apertas tabulas † hæres non
poterat adire,cum incertum eſſet pro qua parte eſſet hæres.& ideò prius oportebat in-
ſpici verba teſta. & bonum videbatur:quia ita eſt in tranſactione,quod non valet niſi in-
ſpectis verbis teſtamẽti:vt ff.de tranſa.de his.ſed contra eſt hodie,vt hîc dicit.Illud bene
poteſt impedire,ſi dubito de viribus teſtamenti,ſcilicet,vtrum ſit verum,vel falſum.ſed
ſi dubito pro qua portione ſim hæres,contra.eſt,vt ff.de acquir.hære. hæres inſtitutus.
& duabus legibus ſequentibus. *A morte defuncti cedere.* Quantum ad tranſmiſſionem.
non intellige quòd à morte teſtatoris incipiat deberi, & poſſit peti.ſed quantum ad hoc
cedit,quia ſi legatarius moriatur ante aditam hæreditatem,& ita non potuit petere. vn-
sic in veteri de & ſi non adeatur hæreditas,nihil de legatis:vt ſ̃. de fideicom.eam quam tranſmittit.
tamen ius petendi ad hæredem ſuum tranſmittit:hoc eſt quia ſi poſtea adeatur hæredi-
tas, poterit eius hæres petere. & ſic aliter dicitur hîc cedere quàm aliàs : vt ff. de verbn.
Sic in veteri ſig. cedere. *Hæreditatem enim niſi aditam.* Q.d. ita dixi in legans.aliud in hæreditate,illa
4 enim non poteſt tranſmitti donec † fuerit tradita.& eſt intelligendum quando quis po-
terat adire,& non adiuit.ſi verò impediatur de voluntate teſtatoris,puta quia inſtitutus
eſt hæres ſub conditione, ibi non tranſmittit. Si lege impediatur , quandoque prodeſt,
vel ſi impediatur adire , quia nõ vindicauit mortem teſtatoris, & ita impeditur per Sila.
S.C.vt ff.ad Sila.l.4. circa fi.ſed ſi aliud interueniat impedimentum, quia poſtumus eſt
naſciturus, nihil tranſmittit:vt in l.prædic. ad Sila.in fi.& ff.de acquir.hæred. cum qui-
dam.§.quid ergo.& in pręcedẽti.ſed quomodo poteſt eſſe quòd tranſmittam hæredita-
tem quam nec adiui nec habui?Nec intellige quòd tranſmittat ita,vt poſſit ſtatim adire
5 ſucceſſores:ſed ius † adeundi tranſmittit.& ita dico in ſequẽti caſu. *His nihilominus,&c.*
Si enim aliquis intra annum poſquam ſcit ſibi delatam hæreditatem , moriatur , tranſ-
mittit ius deliberandi:vt ſ̃.de iure deliberã.cum antiqui. *Libertatibus proculdubio.* Si ergo
legetur libertas non cedit eius dies etiam quo ad adminiſtrationem à morte teſtatoris.
ſed in legatis aliis aliud eſt quoniam bene cedunt ante aditam hæreditatẽ. Sed libertas
quomodo à morte teſtatoris ante aditam hæreditatem? non habet hæredem:ergo non
tranſmittit,præterea ſi haberet hæredem,tranſmitteret,ergo hæres ille ageret ad manu-
mittendum defunctũ,cum libertas legata ſit.ſed hoc non poteſt eſſe.Cedit ergo hîc ali-
6 ter dies quam in aliis legatis:quoniam in aliis à morte † teſtatoris quo ad tranſmiſſionẽ.
Idem ſi legatur & relinquatur ei aliquid in teſta. vt hîc dicit,quia cedit dies ab adita hæ-
7 reditate.Idem dicit in vſufructu propter ſui naturam,quòd nunquam † tranſit in hære-
dem.Idem in vſu & habitatione:vt ff.quando dies lega.ce.l.a.& idem forte debes dice-
re in qualibet ſeruitute prædiali,arg.ff.de ſer.leg.l.3. *Ex fortuna.* vt in caſuali. *Vel ex hone.
perſona.* Vt in poteſtatiua. *Sub incerta die.* Vt in mixta. *Sortitus eſt.* Spe tantum.& hoc
patet per id quod ſtatim dicit.vel ex eo ſuperſtite &c.quia qualiter poſſet conditio defi-
cere,ſi acquiſitum eſſet ei . *Decedat.* Morte naturali.idem ſi damnatus eſt in metalum.&
ſic qui mortuus eſt , mortuus eſt morte ciuili. ſi verò in inſulã , ſpectabitur vtrũ redierit:
vt ff.de condit.& demon.intercidit.& intellige quod hîc dicitur,de cõditione expreſſa.
8 taciteę enim † non faciunt conditionale legatum:vt ff.de condit.& demon.conditiones.
& eſt tacita conditio , cum relinquitur alicui fructus fundi, vel partus ancillæ : vt ff. de
condi.& demon.l.1. præterea intellige de his conditionibus, quæ adita hæreditate non
implentur.quid enim ſi teſtator legauit x.lib.ſi hęres adierit?iſtud non facit conditiona-
le legatum:vt ff.de lega.1.l.3.& de condit. & demonſtra. in conditionibus.§. hæc ſcrip-
tura.niſi contrarium voluerit teſtator:vel niſi ſub propriis nominibus, non appellatiuis
fidei-

fideicommiſſum relinquitur, arg. ff. ad Trebell. l. quotiens. & l. ſequen. & intellige. quòd
hoc maneat apud numeratas perſonas pro numero perſonarum, quando pro virili por-
tione præſtabatur ab oneratis. Si enim duos inſtitui hæredes, vnum in quatuor vnciis, a-
lium in duabus, & rogaui eos de reſtituenda hæreditate alicui, ſi nauis ex Aſia venerit: ſi
poſtea moriatur fideicommiſſarius pendente conditione, non remanebit apud hæredes
vel legatarios, vel ſimiles qui fideicommiſſo prægrauari poſſunt pro virili portione: imò
apud vnum pro quatuor vnciis, apud alium pro duabus, non enim veriſimile eſt quòd
vni voluerit minui de portione ſua teſtator, propter hoc quòd fideicommiſſum defecit
in perſona fideicommiſſarij. Vel intellige quòd hîc dicitur, quando extrinſecus erat o-
nus non eiuſdem rei legatæ vel donatæ cauſa mortis: vbi enim onerati ſunt, in eadem re
ſi poſtea euaneſcat, habebunt eaſdem partes quas habebant ex deſignatione teſtatoris.
Quid enim ſi iuſſerit eum. In ſua propria perſona. *Non omnibus, ſed quibuſdam.* Vt not. ſ.
eod. §. in primo itaque. *Et ſi talia ſunt.* Scilicet, pro non ſcripta. *Vel pro eorum caſuum.*
In his itaque ſiquidem cohæredes ſunt omnes coniuncti. Subaudi, vel omnes diſiuncti. *Hoc
quod fuerit quoquo modo euacuatum.* Ideò dicit, quia licet ſuprà diſtinxerit in legatis, vt
quædam tranſmittantur cum ſuo onere, quædam non, ita vult eſſe in hæreditate, quia ſi
deficiat quocunque modo, & in parte vel in partibus hęreditatis conſiſtit, cum ſuo one-
re accreſcit cohæredibus. Et eſt ratio, quia cùm plures ſunt collegatarij, & onus imponi-
tur: illud non inerat ex natura hæreditatis, ſed ex diſpoſitione teſtatoris, & illud poteſt
ſine onere tranſire: ſed hæreditas habet onus ab ipſa lege, nam & hæreditas intelligitur
9 deducto † ære alieno: & ideò ſemper cum ſuo onere tranſit ad ſucceſſorem. *Etiam ſi iam*
10 *defuncti.* Ergo ius accreſcendi acquiritur † cohæredibus, & eorum hæredibus: aliud in
iure ſubſtitutionis, quia non admittuntur ſubſtitutorum hæredes, vt ff. de vulga. ſubſtit.
qui liberis. §. vlt. & ff. de ſuis & legit. hæred. ſi ex pluribus. *Et hoc nolentibus.* Et hîc aliud
obſeruatur quàm in collegatariis, quia eis non inuitis acquiritur, hîc autem etſi nolint:
vnde dicit, cùm ſit abſurdum, &c. *Alij coniunctim.* Re & verbis. *Alij diſiunctim.* Ver-
bis tantùm, coniunctim autem re: nam hîc ſemper videtur tractare de coniunctis re, his
enim eadem res videtur relicta in ſolidum: ſed concurſum habent pro virilibus portio-
nibus. *Cum ſuo veniat onere.* Videtur contra. ff. de legat. 3. l. 1. §. vltim, ſed ibi peruenit ad
gradum ſequentem. Tunc enim non tenentur ſequentes præſtare onus, & ita non lo-
quitur in cohæredibus vel ſubſtitutis, in his enim aliud eſt, vt hîc dicit. Item videtur cō-
tra. ff. de legat. 2. Celſus. §. quod alicuius. Reſpon. Ibi loquitur quando conſtabat de cō-
traria voluntate teſtatoris, quia vnum noluit, argument. ff. de legat. 1. licet imperator. Si
verò non appareret de voluntate, à cohæredibus agnoſceretur, vt hîc dicit: vel dic quòd
11 illa ſuper iſtam corrigitur. Ex prædictis ergo patet quòd hæredum † quidam ſunt con-
iuncti, quidam diſiuncti. Vnde videndum eſt qui dicantur coniuncti, qui diſiuncti. Eſt
12 autem ſciendum, quòd hæredes coniunguntur quandoque † re & verbis, vt quando te-
ſtator dixit, Titium & Mæuium inſtituo hæredes, verbis coniunguntur: quia vna prola-
tione verborum inſtituti ſunt: re, quia pro eodem habetur, ac ſi dicerem, iſtum inſtituo,
illum inſtituo: ita quòd vnuſquiſque videatur in eadem hæreditate inſolidum inſtitu-
tus, ſed quia non poſſet eſſe concurſu, diuiditur. Idem in legatis, quandoque re tantùm,
& iſti dicuntur hîc verbis diſiuncti: vt cùm Titium inſtituo hæredem, deinde Mæuium
inſtituo hæredem. Vel in legatis dicas, quandoque re tantùm, & iſti dicuntur hîc verbis
diſiuncti, vt cùm Titium inſtituo hæredem. Vel in legatis, vbi idem eſt cum Titio lego
rem illam, deinde Mæuio lego eandem. Quandoque verbis tantùm ſunt coniuncti, vt
cùm Titium & Mæuium pro æquis portionibus inſtituo hęredes, vel eis lego: quia idem
eſt in vtraque re: nō ſunt coniuncti, quia non in ſolidum vtrumque in eadem re inſtitui:
imò illi vnam partem, alij aliam aſſignaui, vnde non re, ſed verbis tantùm coniungun-
tur. Si verò ita dicat teſtator, Titium inſtituo in dimidiam, Mæuium in aliam dimi-
diam, neque re, neque verbis ſunt coniuncti, ſed quidam contra. Dixerunt enim con-
iunctos per legem, ff. de legat. 2. Mæuio. ſed tamen puto contra. Lex enim illa eſt intelli-
genda quando vni vnam dimidiam legauit, & alteri eandem. Qui ergo re & verbis cō-
13 iunctus † eſt, præfertur cæteris, vt ff. de legat. 3. l. re coniuncti. Vnde ſi teſtator inſtituit
decem hæredes, alios coniunctos re & verbis, alios re tantùm, alios verbis tantùm.

Si decedat aliquis de coniunctis re & verbis, hoc omnimodo ad ſuos coniunctos perti-
14 net, ſed inter coniunctos re tantùm vel verbis, dixerunt præferendos re † coniunctos, verbis coniunctos, alij econuerſo, ſumentes argument. vtrique ex prædicta lege, re coniuncti. Io. tamen vtroſque pariter admiſit, vt ff. de hæred. inſt. ſi ita quis. & ff. de verbor. ſign. triplici. & de leg. 3. re coniuncti. *Si autem diſiuncti.* Verbis, re coniuncti. *Varia mente.* Quia quandoque admittebatur poſtulatio eorum, quandoque non. *In vno.* Fortè in eo quod erat per vendicationem, vt ꝰ. communia de legat. L. 1. *Vnam om. naturam lega.* Vt inſt. de lega. in princip. *Concurſu prioris legatum minuatur.* Quia cuilibet legatur in ſolidum, & ſi non dixit teſtator, nec alij accreſcit propriè, quia ex perſona mea totũ habeo. *Nullius concurſu deminuta.* Et ideò magis non diminui quàm accreſcere. *Imminutum.* Quia non imminuitur alterius concurſu. *Intacta ſeruamus.* Neque enim immutatur teſtamentum, de his quib. vt ind. per l. iſtam. *Sed quod communiter omnibus prodeſt,*
15 *&c.* Aliàs enim dicitur quòd intereſt Imperatoris † habere locupletes ſubiectos, vt ꝭ. auth. vt iudices ſine quoquo ſuffrag. §. cognitio. & de hæred. & Falc. in princip. *Ad vos patres conſcri.* Loquitur ſenatoribus ad quos fecit quæſtionem iſtam.

DE HIS QVI ANTE APERTAS TABVLAS hæreditatem tranſmittunt. Tit. LI.

1 *Legatarij vel hæredes quãdo nõ tranſmittũt.* 3 *Legatum vel fideicommiſſum conditionale,*
2 *Mater non habet filios in poteſtate.* *tranſmitti poteſt.*

L. I. PER HANC. *Scriptos hæredes.* Loquitur ergo hîc quando ex teſtamento eſt delata hæreditas: ſed & ſi ab inteſtato idem eſt, vt ꝰ. tit. 1. §. in nouiſſimo. & ꝭ. habeant verò ſolatium, &c. *Ignorauerint.* Speciale eſt in liberis, & magnũ
1 in hoc habẽt priuilegium, quoniam alij hæredes vel † legatarij nõ tranſmittunt, vt ꝰ. de iur. delib. quoniam. Ergo ſpeciale eſt in liberis, ſiue ſint ſui, ſiue emancipati, ſiue neque ſui, neque emancipati, & licet ꝰ. de iur. delib. cum antiqui. de ſuo videbatur tantùm dicere, hîc loquitur generaliter in omnibus. Vnde dicit, à patre vel à matre, auo, auia, &c. Et ita generaliter loquitur, & de his qui neque ſui ſunt, neque in poteſtate: cùm
2 mater non † habet filium in poteſtate, ſed & per legem iſtam, cùm antiqui. intra annum ſiquis ſciret ſibi delatam hæreditatem, tranſmittebat ius deliberandi tam ad filios quàm extraneos, non autem poſt annum: hîc autem ſiue ſciant, ſiue ignorent, tranſmittunt in liberos ſuos intra annum & poſt, etiam ſi decedant ante apertas tabulas: olim contra erat, ſed hîc ſpecialis eſt prærogatiua in liberis. *Hæreditariam por. poſ. tranſmittere.* Id eſt, ius hæreditaris, non ipſam hæreditatem, cùm non adierint nec habuerint, non poſſunt: ſed per ius videtur tranſmittere hereditatem, & per hoc voluerunt quidam dicere quòd
3 legatum vel fideicommiſſum conditionale † poſſit tranſmitti, quamuis non extiterit cõditio in perſona filij cui relictum eſt, vt ſicut tranſmittitur ius hereditatis, ita & poſſit ius conditionis transferri. Dominus tamen meus dicit contra. vt ꝰ. de fideic. ſi in perſonam: vnde ſi aliquis deceſſerit, & inſtituit filios ſuos hæredes, & eos ſic inuicem ſubſtituit, vt ſi alter eorum deceſſerit ſine liberis, reſtituat portionem ſuperſtiri: ſi poſtea alter fratrũ relictis liberis hæredibus moritur, deinde moritur alius ſine liberis: liberi eius qui primò deceſſit, non poterunt petere hæreditatem alterius qui ſine liberis deceſſit, cùm cõditio non extiterit in perſona patris eorum, vt ff. de lega. 2. vnum. §. rogo. licet alij contra. per hanc legem, ſed hîc non loquitur in conditionali hæreditate, ſed in ea quæ impediebatur tranſmitti ante apertas tabulas olim, at in conditionali fideicommiſſo etiam hodie pendente conditione non tranſmittit. Puta autem vel in diem hodie cedũt à morte teſtatoris: vt ꝰ. de cad. tol. §. cùm igitur.

QVANDO DIES LEGATI VEL FIDEICOMmiſſi cedit. Tit. LII.

L. I. SI COMPETENTI. Aſſignatur contra. ff. de ſolutionib. quod in diem. & inſtit. de inutil. ſtipulatio. §. vlt. & ff. de verbor. obligat. qui hoc anno. Solurio. Aliud eſt in contractibus vel ſtipulationibus, vt ibi. Aliud in legatis, vt hîc, vel aliter. Diſtinxit enim B. vtrum

vtrum dicam hoc anno, an ſingulis annis. Si hoc anno, ſiue in contractibus, ſiue in vltimis voluntatibus, ſpectabitur finis anni, vt in legatis dicit, l. ff. de condit. & dem. ſi in annis. Ad idem ff. de verb. obl. cum qui ita. §. qui ita. ſi ſingulis annis, debet præſtari in principio cuiuſlibet anni.

AGRVM. *Is fuit.* Sci. qui ſuperuixit, & poteſt induci ad l. iſtam ff. de leg. 2. cùm pater. §. libertis. L. 2.

SI PONTIONILLA. *Transmiſit.* Eſt enim conditionale tale legatum, & ideò ſi antequam peruenerit ad illam ætatem decedat, non tranſmittit, vt ff. de legat. 1. ſi tibi cum XIIII. L. 3.

CVM VXORI. *Cùm liberos.* Iſtud facit quæſtionē, quia cùm relicta eſſet proprietas ſi liberos haberet: ergo aliter non extabit conditio, niſi plures habuerit filios: ſed hic non habuit niſi vnum, quare videretur quòd non debeat habere. Præterea ille citò deceſſit, quare videtur non habuiſſe, arg. ff. de in rem verſo. ſi pro parte. §. nō videtur. ſed hic dicit totum contrarium. Licet ergo habuit filium, & deceſſerit in vita, nihilominus extat conditio: non enim dixit, ſi habuit filios tempore mortis, tūc enim oporteret eum perſeuerare, & in morte habere: vnde etſi habuit & moriatur in vita, non extitit conditio, vt ff. ad Treb. ex poſt facto. §. pen. hic ergo ſufficit quandocunque habuit. L. 4.

EX HIS. *Et Secundæ.* Proprium nomen. *Ad legit. ſtatum.* Fortè XXV. annorum: aſſignatur contra. ff. de leg. 1. ſi cui cum XIIII. Solutio. Ibi conditionale fuit in ſui ſubſtātia legatum, ſed hic purè reliquit, diſtulit tamen ſolutionem. Vel dic quòd hic loquitur in filia, ibi in extraneo: vnde etſi aliàs inſit tali legato conditio, hic purè videtur reliquiſſe. Hic enim præſumendum eſt ex qualitate perſonæ, & ad hoc facit ff. ad Trebel. Seius Saturninus. & l. à filia. §. alumnæ. in alio non ita eſſet, niſi conſtaret de voluntate teſtatoris: tunc enim idem quod in filia, vt ff. quando dies lega. ced. ſicut præfinitione. L. 5.

SI FIDEICOMMISSVM. Non obſtat ſ. de iure delib. quoniam. vt ibi nota. & poteſt induci ad legem iſtam, ff. ad l. Falcid. filiusfamil. ei quod dicitur in fin. ab inteſtato ſuccedenti, &c. L. 6.

VT IN POSSESSIONEM LEGATORVM VEL FIDEIcommiſſorum ſeruandorum cauſa mittatur, & quando ſatiſdari debet. TIT. LIIII.

QVONIAM. *Subtiliter cognoſcere.* Aliud ſecundum regulam ſ. de iudic. iudices. & concordat cum iſta l. ff. eod. ſi is à quo. L. 1.

IPSIS. *Remitti poſſunt.* Nec eſt contra. ff. de leg. 1. nemo. nemo enim cauere poteſt ne leges in teſtamento ſuo locum habeant, vt ibi dicit: ſed vt remittatur illa ſatiſdatio, benè poteſt fieri, vt hic. Aliud in ea de vtendo fruendo arbitrio boni viri, vt ſ. eodem. ſcite. L. 2.

SI POSTQVAM. Patet ergo per legem iſtam, quòd qui prior eſt in tempore, potior eſt in iure, aliud eſt in legatariis, vt ff. vt in poſſeſſio. legat. is cui. §. ſi plures. & §. qui prior. L. 3.

CVM ARTEMIDORAM. ff. de vulga. ſubſt. l. 2. §. 1. contra. per legem enim illā videtur quòd non debeat cauere: ſed hic non loquitur quādo ſolicitus eſt de viui hæreditate reſtituenda, ſed vt caueat in euentum. Sic enim tenetur cauere, niſi fuerint filij inter quos remittitur illa ſatiſdatio, ſecus in aliis, vt ſ. ad Treb. iubemus. L. 4.

QVI LEGATI. *Sed in pigno.* Et præcedit cauſa eorum, ſi hæres vendidit vel obligauit, vt ſ. eo. ſi poſtquam. L. 5.

CERTA EST. Patet ergo quòd mittitur in poſſ. rerū quæ in cauſa hæreditaria ſunt, is cui legati vel fideicommiſſi nomine ſatis non datur, vel in proprias res hæredis ſi fideicommiſſo ſatis non fecit poſt ſex menſes quàm peti cœperit. L. 6.

SCIRE DEBES. *Conſtituiſſe.* Suprà eod. l. 2. *Minimè ſatiſd. &c.* Et eſt ratio vt not. ſ. de vſufructu. l. r. L. 7.

CONTRA EOS. *Intererit ſatis acceptum non eſſe.* Id eſt, quanti ſua intereſt propterea quòd non eſt ſatiſdatum: aliàs eſt litera, ſatis acceptum eſſe. *Actionem.* Vtilem tutelæ vel in factum, vt ff. de magiſtr. conue. l. vlt. L. 8.

DE SVIS ET LEGITIMIS LIBERIS, FILIA ET nepotibus ab inteſtato venientibus. TIT. LIIII.

L.1. SI FRATRI. *Non excluderis.* Quia admittebatur de iure ciuili,& ſic in perpetuum, quare non excluditur c.dierum præfinitione, vt not.& habetur ȝ.de iure delib.cum antiqui.& l.ſi curatoris.

L.2. NEPOTES. *Sed ex ſtirpibus.* Id eſt, ſecundum quòd ſtirps vel parentes eorum ſuccederent,ſic inſt.de hæred.quæ ab inteſt.

L.3. VT INTESTATO. *Ex alio.* Scilicet,filio. *In ſacris.* Scil.vinculis patris. *Honorarij.* Id eſt,prætorij.

L.4. INTESTATO,&c. Præfertur ergo poſtumus ſorori conſanguineę per legem iſtam in ſucceſſione ab inteſtato.

L.5. SI TE. *Solemniter.* Quia fecit hoc coram præſide. *Naturalibus.* Et legitimis.

L.6. EX LIBERA. *Et ſeruo.* Ergo ex nullo,quia ſerui in iure ciuili pro mortuis & nullis habentur. *Spurius.* Qui vulgò concipiuntur, & qui non ſunt in alicuius poteſtate, ſed ſine patre cenſentur:vt inſt.de nupt. §.antepen. *Nec vt decu.filius.* Scil.defendi poteſt,vt dicit in fine.Decurionum enim filij habebant priuilegium ne ſubiicerentur beſtiis,vt ȷ.de pœnis.l.decurionem.Ergo iſte tanquam filius decurionis nõ poteſt hoc habere.Oportet enim ad hoc quòd aliquis ſit filius decurionis vel ſenatoris, quòd quando concipitur,ſit pater ſenator aut decurio,vel tempore geniture. Idem in filiis regis, vt ȝ. de nupt.imperialis.Cùm ergo iſte pro ſpurio habeatur,non admittitur ad honorem decurionatus,niſi idoneum habeat competitorem,vt ff.de decur. generaliter. §.ſpurios.& etiam ſine his & re & vita honeſta recipiuntur,vt idem dicit.

L.7. FILIVM,&c. Conſonat ȷ.de pat.pot.libertos.

L.8. APVD. *Vobis.* Loquitur mater illius filiæ. *Non poſtulatur.* Et eſt notabile, quia etiam ignorans tranſmittit hæreditatem ad matrem:videretur enim contrarium ȝ. de his qui ante aper.tab.teſt.per totum enim illum titulum,videtur quòd tranſmittatur tantùm ad poſteritatem.Sed hîc licet filia ignorauerit patrem defunctũ, lex fingit ipſum deceſſiſſe ipſa captiuitatis hora,& ideò tranſmittit hæreditatem ad matrem ſuam.

1 *Nepotes quando ſuccedebant cum diminutione.*

L.9. SI DEFVNCTVS. Maſculus,non intellige cuiuſcunque ſexus, imò referas ad filios,
& habet locũ quod continetur in lege iſta,de iure antiquo: quia antiquitus ſi aliquis
1 decederet relicto filio vel filia,& ex filia mortua relinqueret nepotẽ vel neptem,illi † nepotes
ſuccedebant cum deminutione tertiæ partis in hæreditate:alij cum auunculis vel materteris,non autem in auia ita diſtinguitur omnino, quia ſiue ex filio, ſiue ex filia reliquit nepotes vel neptes,admittebantur cum deminutione tertię partis quam habiturus erat pater vel mater eorum:ſed hodie omnes tales perſonæ ſuccedũt ſine deminutione tertiæ partis,vt ȝ.de colla.illam.& ȷ.auth.ibi poſita. *Elogia inurenda,&c.* Fortè quia primò inſtituit eos hæredes, poſt fecit teſtamentum in quo præteriuit eos,& dixit prima elogia inurenda. *De re.* Vt hæreditatis petitio. *Vel de lit. conteſtat.* Veluti inofficioſ. querela.

L.10. VBI. *Capi.demin.pat.* Sc.Minima:vtrum pater ſ.fuerit emancipatus nécne. *Qui poteſta.fa.&c.* Sed auia non habet nepotes in poteſtate, quia nec filium naturalẽ habet fœmina in poteſtate,& ideò adoptare non poteſt,niſi fuerit ei indultum à principe, vt inſt.de adop.§.fœminæ.

L.11. SI MATRE. Conſonat ȷ.ad Treb.quotiens.

1 *Præteritio pro exhæredatione habetur.*
2 *Collaterales ſuccedunt in capita, præter fratrum filios.*
3 *Agnatus à cognato non diſtinguendus.*
4 *Cognati vſque ad ſextum, agnati verò vſque ad decimum gradum admittuntur.*

L.12. QVOTIENS. *Minimè competit.* Quia non datur bono.poſſeſ. vnde liberi in bonis
maternis,vel linea materna.Imitatur enim natura bonor. poſſ. contra tabulas,
& illa non habet locum in teſtamento fœminarũ,vel aui materni, vt ff.de bo.poſſ.illud.
1 §.1.quia † præteritio corũ habetur pro exhæredatione:nõ ergo habent vnde lib.bo.poſ.

Datur

Datur enim his quibus & contra tahulas, vt ff. ſi tab. teſt. nullæ exta. l. 1. §. 1. & not. ʃ. vn-
de liberi. & de bono. poſſe. contr. tabul. Authent. IN *ſucceſſione mortui, &c.* *In ſtirpes.*
2 Aliud in collateralibus, quia † illi ſuccedunt in capita, præter filios fratrum, vt in corpo-
re authent. *Non diſtinguendo ſexu.* Quia ita admittuntur filij ſicut filiæ, & nepos ſicut
neptis. *Vel iure poteſtatis.* Quia idem in emancipato & ſuo: hoc intellige quando inte-
ſtatus quis decedit, vt inſtit. de exhæred. lib. §. pen. & in auth. vt cùm de appel. cogno. Si
verò fecerit quis teſtamentum, & præteriuit filium in poteſtate conſtitutum, ipſo iure
nullum eſt teſtamentum, ſi emancipatio tenet; ſed expugnatur per bono. poſſeſ. contra
tabul. & eundem habent effectum: diuerſimodè tamen vocantur, & ſic diſtinguitur e-
mancipatus à ſuo. Is enim qui in poteſtate eſt, acquirit patri vſumfructum, ſibi retinet
proprietatem, aliud in emancipato. Præterea is qui eſt in poteſtate, non poteſt eum cō-
uenire; ſed emancipatus: nec donare poſſum ei quem habeo in poteſtate, ſecus in eman-
cipato: ergo quoad hoc ſublata eſt differentia patriæ poteſtatis. *Sed naturali cauſa inſpe-
cta.* Hoc additum eſt à domino Yrn. nec enim continetur in corpore authentic. Et hoc
dixit ideò, quia ſublata antiqua differentia ſexus, & patriæ poteſtatis, naturalis cauſa tā-
tùm inſpicienda eſt. Omiſit tamen quidam quod continetur in corpore authentic. ibi e-
3 nim dicitur quòd non eſt diſtinguendus † agnatus à cognato. Non ergo dicam per ver-
ba huius authent. poſita corrigi quòd iura dicunt in filiis adoptiuis, vt ſcilicet patri ſuc-
cedant, vt ʃ. co. ſi te parens. licet quidam contradixerint. Præterea non reprobatur per
hoc quando patronus poſſit ſuccedere ſuo liberto ratione officij, licet non ſit de ſangui-
ne ipſius. Nec per hoc dicam quòd ſeruus poſſit ſuccedere cognato ſuo: hoc enim in a-
liis cognatis admittatur, non tamen extenditur ad cognationem ſeruilem, vt ff. vnde co-
gna. l. 1. & ȷ̃. communia de ſucceſ. ſeruus. Nec etiam dominus ſuccedet cognatis ſerui ex
perſona ſerui ſui: ſi tamen ſeruus inſtituatur hæres, ex perſona ſerui dominus poſſet pe-
4 tere hæreditatem. Admittuntur ergo cognati vſque ad † ſextū gradum, agnati verò vſ-
que ad decimum, vt inſt. de cognat. ſucceſ. §. pen. & vltim. Sed hodie cùm nulla ſit diffe-
rentia inter agnatos & cognatos, dici poſſet quòd cognati admitterentur vſque ad deci-
mum gradum.

AD SENATVSCONSVLTVM TERTVLLIANVM.

TIT. LV.

LICET. *Per ſe.* Quia per tutores poſſunt, vt ʃ. de iut. delib. ſi infanti & l. potuit. L. 1.

IN SVCCESSIONE. *Et fratribus vel ſororibus.* Hoc corrigitur per authent. ȷ̃. cod. defuncto. *Manumiſſor.* Id eſt, emancipator, quod proprium eſt liberorum: aliud ſeruorum, vt ff. quando act. de pecu anna. eſt l. 1. *Vetus ius.* Ideò dicit, quia antiquitus nō emancipabat aliquis ſine pacto quòd ſi moreretur, ſibi ſuccederet: hodie non exigitur illud pactum, vt inſtit. de legit. agnat. ſucceſ. §. vlt. *Præfertur.* Corrigit hoc authent. defuncto. Patet ergo per legem iſtā quòd præfertur pater matri, ſed non obſtat auus, proauus, ſcilicet, cùm inter matrem & auum ſolummodò contenditur, vt inſtit. eod. §. pater quoque. ſecus verò ſi auus emancipauit nepotem contracta fiducia: & hic patre & matre & auo ſuperſtitibus decedat, nam tunc licet pater non admittatur, facit tamen vt mater excludatur, vt ff. eo. l. 2. §. obiicitur. & l. æquiſſimum. §. 1. L. 2.

MATRES. *Quæ puberes.* Aliud ſi impuberes, vt ȷ̃. de legit. hær. ſciant. L. 3.

SI QVA MVLIER. *Nequa relig. &c.* Quia nupſit infra annum: *Et cæterarum pœnarum.* Vt ʃ. de ſec. nupt. l. 1. *Præſumat.* Id eſt, præcipiat. L. 4.

MATER. *Poſt mortem, &c.* Hic diſtinguitur an ante mortem filij, an poſt contraxit, vt ex hac lege perpenditur, & ȷ̃. auth. de non elig. ſecun. nup. §. & non ſolùm. & ex eadem auth. §. cùm igitur reliquum. videtur lex iſta correcta: & illud auth. correctum eſt per aliud auth. de nupt. §. hinc. quod verum eſt. Et hoc idem auth. dicunt quidam eſſe correctum per illud de hæred. quæ ab inteſt. quod falſum eſt, quia ibi non fit mentio ſecundarum nuptiarum. L. 5.

1 *Legitima tutela ex lege duodecim tabul. defertur.*

2 *Tutorum alij legitimi, alij teſtamentarij, alij denique datiui.*

L.6. OMNEM. *Legitima.* Nõ intellige de legitima tutela,quæ ab ipſa lege,& de iure XII.
1 tabul.† deferatur,quia non daretur tutrix,imò ipſo iure eſſet, vt ff.de legit.tutor.le-
gitimos.ſed mater non ipſo iure eſt tutrix,imò oportet conſentire, vt ĩ.authẽ. ſ.quando
mulier tute. matri & auiæ. Eſt ergo tutrix legitima, id eſt , ſecundum legem,quia quod
poſtulat hoc à iudice renunciando auxilio S.C.Velleiani, & nuptiis aliis,vt dicit prædi-
cta authent. olim tamen præſtabat ſacramentum ne ad ſecundas veniret nuptias,vt hîc
2 dicit.Et licet fiat diſtinctio tutorum,quia alij legitimi,alij teſtamentarij,alij † datiui, iſta
non eſt teſtamentaria,quia non datur in teſtamento,vt ff.de negot.geſt.qui aliena.§.pe-
nultim.nec legitima.vt patet per ſupradicta:nec datiua,quia daretur nolens & inuita,&
hoc falſum eſt,imò ad poſtulationem ſuam. Et licet hodie non iuret , fortè eandem pa-
tietur pœnam,ſi nõ fecit alium ordinari tutorem: vel non ſoluit quod debet ratione tu-
telæ.Sic ergo diſtinguitur hîc ad hoc quòd mater repellatur à ſucceſſione ab inteſtato,
ſed aliàs ſi mater non petiit idoneos tutores,vel prioribus excuſatis vel reiectis alium nõ
petierit,ius non habet vendicandorum ſibi bonorum inteſtatorum filiorum , vt ff. qui
petant tuto.l.2.§.vlt.& l.ſequ.

1 *Morte filij non extinguitur patris vſusfru-ctus.*
2 *Auo auiæque quando præferuntur fratres.*
3 *Proximus in gradu quis dicatur.*
4 *Auus quando admittendus cum fratre de-functi.*

L.7. SI QVIS VEL SI QVA. *Legitimo.* Id eſt,conſanguineo. *Vel ſola cognationis,&c.*
Id eſt,vterino,quia eiuſdem matris ſunt filij, nõ patris. *Occaſione ſororum,&c.* Quia
cum ſororibus non ſuccedebat æqualiter , imò dimidiam ipſa,& aliam dimidiam ſoro-
res quotquot eſſent, habebant. *Totius ſucceſſionis pro beſſe, &c.* Aliter ĩ. de legit. hæred.
de emancipatis. *Pater quidem vſumfructum,&c.* Reprobatur ergo opinio P.qui dicebat
1 vſumfructum patris † extingui morte filij, vt not. ſ.de vſufruct. l.3. *Sancita ſunt.* Suprà
eo.ſi qua mulier.& l.mater.& l.omnem. & ſic Yrn. dicit in fine authent. defuncto.Ha-
bes ſuper legem iſtam auth.ſignatas. *Et cum ſolis ſororibus, & cum ſolis fratribus , item cum
permixtis vocatur mater in virilem portionem.* Et ita corrigitur quod dictum eſt in princi-
pio legis. Authentica, IN TESTAMENTO quoque. Authent. DEFVNCTO *ſi-
ne liberis.* *Salua gradus prærog.* Quia pater primò quàm auus. *Licet diſpar ſit eorum nume-
rus.* Ergo tantùm habebat ſolus auus paternus , quantum auus & auia materna. *Cum
aſcendentibus gradu proximus.* Nunquid eſt intelligendum cum patre & matre, & quòd i-
ſti tantùm dicantur in gradu proximi?& videretur.Nam ſi reliquit auum, auiam & fra-
2 tres,videtur † quòd fratres præferantur,vt ĩ.de legit.hære.in ſucceſſione. Et ita quidam
per legem illam voluerunt intelligere quod hîc dicitur , de patre & matre tantùm: præ-
terea alia ratione,quia pater defuncti repellit auum, tamen frater pariter admittitur cũ
patre:& ideò videtur quòd ipſe repellat auum eadem ratione.Io.contra.appellauit enim
aſcendentes in gradu proximos,quos nulli alij præcedũt . Ergo ſi pater eſt vel auus,pro-
3 ximus in † gradu eſt,quia non præcedit eum alius : & quòd ita ſumatur proximus,pro-
batur ff.vnde cogna.l.1.& ff.de verb.ſign.l.proximus. Nec obſtat quod dicit lex in ſuc-
ceſſione,quia corrigitur per auth . Præterea non obſtat aliud, quia pater non repellit a-
4 uum,niſi quando ſupereſt,ſed hîc non ſupereſt , & ideò videtur admittendus † auus cũ
fratre defuncti. *Vbi nulla ſecundarum nupt.&c.* Verba ſunt Y. & ex hoc poteſt haberi ꝙ
cùm non fiat mentio de ſecundis nuptiis in hoc auth. non corrigũtur quæ dicta ſunt de
ſecundis nuptiis in fine illius legis,& in concordantiis ibi ſignatis, & multa quæ notan-
tur in ſumma de ſecundis nuptiis.

AD SENATVSCONSVLTVM ORPHICIANVM.

TIT. LVI.

L.1. SI INTESTATÆ. *Ad ſolam.* Excluſis aliis.

L.2. NON PRO NVMERO. *Inter duos tantùm.* Iſtud intelligendum eſt cum quadam
determinatione:nam ſi alij duo deceſſerunt intra annum ex quo ſciebant ſibi dela-
tam hæreditatem,tranſmittunt ius deliberandi ad hæredem & extraneum: vt ſ. de iure
delib.cum antiquioribus.ſi verò non intra annum, & reliquerunt liberos, tranſmittunt
per l.Anaſtaſij,vt ſ.de his qui ante aper.tab. intellige ergo l.iſtam, quando non deceſſe-
runt intra annum:item quando non reliquerunt liberos.

MATRI.

MATRI. *Citra bon.poſſeſ.* Et eſt hoc notandum, quia cognati non ſuccedũt de iure ciuili XII.tab. Sed filij cognati, cùm ei coniunguntur per fœmininum ſexum, quia & per ſe ipſum, & tamen de iure ciuili per Orphicianum S.C. vocantur ad ſucceſſionem matris citra bon.poſſ. vt dicit. L.3.

QVOTIENS. Patet per legem iſtam quòd filij præferuntur ab inteſtato patri & matri filij defuncti emancipati. L.4.

SI QVA. *Ad ſpur.peruenit.* Ergo eſt ſpeciale in illuſtri matre, quòd filij ſpurij nõ ſuccedunt ex teſtamento, vel inteſtato cum legitimis: ſi verò legitimi non exiſtant, fortè ab inteſtato vel ex teſtamento admittuntur; naturales verò qui ex illicita conſuetudine procreati ſunt, cum legitimis admittũtur, ita eſt in illuſtri muliere. In alia enim, ſiue habeat naturales ſiue ſpurios, videtur quòd admittantur cum legitimis, vt inſtit. de ſucceſ. cogna. §. pen. L.5.

QVIDAM. *Moram in libertate præſt.* Si enim non feciſſet moram in libertate ſerui, ſed matri traderentur vt manumitteret. L.6.

DE SVIS LEGITIMIS HÆREDIBVS.

TIT. LVII.

IN SVCCESSIONE. Lex iſta poteſt intelligi in ſucceſſione aſcendẽtis vel vnius fratris defuncti: & primo caſu reſpicit tit. de ſuis & legit. & per l. iſtam pariter vocantur coniuncti ex vtroque parente, vel ex altero tantùm: ſed iure auth. coniuncti ex vtroque parente præferantur, vt ĩ. eod. authen. ceſſante. *Dotatas fuiſſe proponitis.* Vnde videbatur quòd dote deberent eſſe contentæ, nec aliquid poſſent petere, ſed contra. eſt. L.1.

SI EIVS. *Non quæſitũ hæredita.* Quia quandiu in poteſtate fuiſtis, adire noluiſtis. L.2.

1 *Fratrum filij quando ſuccedant in capita.*

CONSANGVINITATIS. *Proinde cùm fratris tui, &c.* Corrigitur hodie auth. L.3.

CESSANTE *ſucceſſione lineæ deſcendentis.* Quia carebat liberis, vel nolebant ei ſuccedere. *Et eius quæ ſola ſit aſcendentis.* Ita habent quidam in antiquis authenticis, ſed non eſt ita dicendum, quia nec illud verbum Y. omittit, & ſic planius dicit, ceſſante ſucceſ. lin. deſcen. & aſcendentis, &c. Et dicitur ſola, quia defunctus non habebat liberos, ſed ſolùm aſcendentes, qui ceſſabant in hæreditate accipienda vel agnoſcenda. *In ſtirpem.* Hoc eſt omnes in quantum iſte qui ſupereſt habet, vel pater eorum erat habiturus, ſed ſi cum patruis vel aſcendentibus non vocentur, hi fratrum † filij in capita ſucce-
1 dunt, vt in corpore auth. in §. ſi verò neque fratres. & ex eodem videtur contra, quia ita dicit, neque filios fratrum, &c. Vnde videtur quòd illi vocẽtur in ſtirpes ſi fratres eſſent. *Cum proximis gradu aſcendentibus.* Nunquid eſt intelligendum cũ patre & matre, & quòd iſti tantùm dicantur proximi: Reſp. vt not. ſ. ad S.C. Tert. authen. defuncto. Authentica, POST fratres fratrumq; filios.

SI AVT NVLLVM. *Aut intra XIIII. &c.* Et tunc nullum cenſetur ordinaſſe, vt ſ. qui teſta. fac. poſ. l. 4. L.4.

AD INTESTATI. *Proximitatis.* Id eſt, cognationis. L.5.

DEFVNCTI. Patet ergo quod ſuis abſtinentibus hæredibus vel repudiantibus frater iure conſanguinitatis admittitur. L.6.

PATRVO. Patruus eſt frater patris. *Matertera.* Matertera eſt ſoror matris, vt ĩ. patet in hac eadem l. L.7.

SI HIS. Patet per legem iſtam quòd is qui apud hoſtes moritur habere poteſt ſucceſſorem. L.8.

IN SVCCESSIONE. *Quàm auum maternum.* Vel auiam maternam. *Haberi potiorẽ.* Quia fortè ſoror erat agnata, coniungatur per maſculinum ſexum: & licet in eodem gradu ſint, præfertur tamen ſoror, cùm ſit agnata, vt ſ. eod. patruo. Hodie vocantur fratres & ſorores cum aſcendentibus in gradu proximis, ſiue ſit pater, auus vel auia: vt ſ. ad S.C. Tert. auth. defuncto. vel ſecundum leges iſtas præferebantur pater & ſorores auo, vel auiæ paternæ vel maternæ, cùm præferebantur patri, vt ĩ. eo. de emancipatis. & ĩ. de bon. quæ lib. quæcunque. L.9.

L.10. SCIANT. *Sine iure ſubſtituti.* Iſtud eſt notandum & mirabile, quia & ſi ab inteſtato repellantur, non tamen ex teſta. iure ſubſtitutionis videbantur poſſe repelli: hîc tamẽ contradicit, & ꝫ. ad Tertu. omnem matri. aliud obſeruatur per l. veteres. vt ff. qui petant tuto. l. vlt. *Deneganda.* Sed nónne fiſco applicabitur, non: imò eis qui proximi ſunt poſt illos qui debebant petere tutorem, vt ff. ad Tert. l. 2. §. vlt.

L.11. SI AB EO. *Minimè legitima per emancip. &c.* Olim enim per emancipationem iura extinguebantur, niſi fieret emancipatio contracta fiducia: hodie ſuccedit pater ſiue fiat contracta fiducia, ſiue non: vt inſt. de legit. agna. ſucceſ. §. vlt.

L.12. SI *maior quinquagenaria, &c.* Hunc caſum potes ponere pro ſcholari qui receſſit pro ſapienti, & contraxit matrimonium cum vidua quinquagenaria, ſicut & plerumque contingit. *Maximè cùm & anteriori no. lege.* ꝫ. de nupt. ſancimus.

L.13. DE EMANCIPATIS, &c. Refert ſe ad l. ꝫ. cod. ſi ab eo. vbi loquitur de iſtis filiis emancipatis Anaſtaſiana l. ꝫ. de legit. tuto. l. 4. Et quamuis ſuperior l. ſi ab eo. facta ſit ab Anaſtaſio, hîc non loquitur de ea, ſed in princip. *Iam à nobis poſita eſt lex.* Suprà ad Tert. l. vlt. *Eius patri totum.* Aſſignatur contra ꝫ. ad Tertul. l. vlt. Quidam voluerunt dicere quòd ibi loquitur in filiis emancipatis reſcripto partibus impertito. Sed verba in lege iſta poſita tollunt hãc ſolutionem, cùm dicat, ſiue per ſacrum oraculum, ſiue alio legi. &c. Vel ibi loquitur cùm reliquit patrem & matrem, hîc autem cùm patrem tantùm. Sed ſi hoc, ergo minus deberet habere ſolus pater, quàm pater & mater inſimul: & ita dicit patrem & matrem habere beſſem vſusfructus: hîc autem ſolum patrem totũ. Vnde dic quòd lex iſta quantum ad vſumfructum corrigit illam, quoad proprietatem conſonant. Vel dicas quòd l. corrigitur per auth. ꝫ. ad Tert. d. auth. defuncto.

L.14. LEGE. *Vicibus.* Vel viribus ſobolis maſculinæ.

L.15. MEMINIMVS. Repetit quod ſuperius dictũ eſt, vt aliquid addat. *Relatus eſt.* Inſt. de legit. agna. ſuc. *Frugi.* i. vtile, & eſt indeclinabile. *Redigendo.* Per l. iſtam, ſed rediguntur iure auth. *Conſtitutionis tenorem.* Vt ꝫ. de legit. tut. l. vlt.

COMMVNIA DE SVCCESSIONIBVS.

TIT. LVIII.

L.1. SCIRE. *Solemniter.* Correctum eſt ꝫ. qui adm. ad bon. poſ. l. vlt.

L.2. SI PATER. *Propior ſobrino.* Quid ſit propior ſobrinus, dic vt not. ꝫ. vnde legit. cùm priorem. *De tutela conuenire.* Quia hæres hæredis teſtatoris eſt hæres.

L.3. VITRICO. Qui. ſci. interpretari poſſet pater, vitricus priuigni, i. filiaſtri, vel filij ſil. ueſtris. *Non deberi.* Quia non contrahitur inter eos affinitas quo ad ſucceſſionem vt in affinitate: ſed quo ad prohibitionem nuptiarum, vt inſt. de nup. §. affinitatis.

L.4. SERVVS *ſucceſſo. ha. non poteſt.* Intellige cùm deceſſit vt ſeruus: aliud ſi vt liber, vt in eo qui fingitur ipſa captiuitatis hora deceſſiſſe, vt ꝫ. de ſuis & legit. apud hoſtes. ſed & in quibuſdam caſibus etiam ſeruus habet hæredes, vt ꝫ. ad Silan. l. vlt. & ad S.C. Orphit. l. vlt.

L.5. AMITÆ. *Conſanguinei fuerint fra.* Vt ſi aliqua habet filios, & contrahit matrimonium, vt cum eo qui habet filios ex alia vxore, filij qui poſtea naſcẽtur ex iſtis duobus, eſſent conſanguinei fratres priuignis illius mulieris. Sed alij inter ſe non ſunt coniuncti, imò poſſunt contrahere matrimonium: quare his qui conſanguinei ſunt fratres non præferentur in hæreditate amitinorum, ſed aliis. Et hoc eſt quod dicit, nam amitinis tuis, alio etiam patre natis ſi nunquam priuigni matris eorum amitinorum ſunt, ſubaudi, coniuncti amiſiſſe, &c.

L.6. AVVNCVLO. Fallit quod hîc dicitur ꝫ. tit. 1. auth. ceſſante. Ibi enim & ſi prior eſt quis in gradu, non eſt prior in ſucceſſione.

Inter virum & vxorem vtrum ſit affinitas.

L.7. AFFINITATIS NVL. SVCCES. Niſi inter vir. & vxo. omni alia ſucceſsione deficiente: ſed ſecundum quoſdam illud nõ eſt ratione affinitatis. Dicunt enim quòd inter virum & † vxorem non eſt affinitas, ſed ipſi ſunt cauſa affinitatis, & ipſis mediantibus contrahitur inter alios. Nos dicimus inter ipſos affinitatem eſſe, vt ff. de cond. cau. data. quod ſeruis. Et in caſu ſuccedit maritus vxori ſuæ cum filiis eius emancipatis à patre, & cum nepotibus ex filia, vt virilem habeat partem vſufr. vt ꝫ. tit. 1. l. pen.

ANTE-

ANTEQVAM. *Igitur perſpicis &c.* Cum enim, inſtitutus ſit, præfertur ab inteſtato ve- L.8.
nientibus: vt ſupra qui admit. ad bon. poſſeſſ. quandiu. & fallit quod hîc dicitur, ra-
tione vltimæ voluntatis: vt ff. de heredib. inſtit. l. ſi ita quis.

ANCILLAE. *Non poteſt.* Quia eſt liber homo. L.9.

NVTRITORIBVS. Nec ciuili nec hono. ergo multo minus defertur illis qui hoſpi- L.10.
tes recipiunt. ſed tamen contrarium eſt per conſuetudinem in multis locis.

SANCIMVS. *Ex occaſione maritali &c.* Vt quia filius in poteſtate mea conſtitutus con- L.11.
trahit matrimonium, & paciſcitur de dote lucrãda, vel aliquid quocunque modo lu-
cratur ab vxore ſua, cuius ipſe habet proprietatem, & eandem tranſmittit filiis ſuis. alio-
quin fratres ſui qui ex vtroque parente coniuncti ſunt, admittuntur. poſtea reliqui, de-
inde pater. ſed in vſufruct. pater ſemper habet plenam poteſtatem. quod dixi in filio, po-
ni poteſt in filia. *Ex eodem.* Iſtud pronomen eodem, non facit relationem ad prædictum
matrimonium, ſed ad paternum. id eſt, quia ex eo matrimonio natus fuit defunctus, ex
quo & iſte vel iſti. hodie etiam pater cũ eis vocatus, vt ſupra tit. 1. authen. ceſſante. *Ita &
de his quæ materna linea.* Iden de his dicit, quia tempore iſtarum ll. non acquirebantur filiis
in poteſtate conſtitutis non habentibus caſtrenſe vel quaſi caſtrenſe peculium, niſi res
maternæ lineæ, & maritalia lucra. hodie idem in omnibus aduenticiis: vt infra de bon.
quæ lib. l. antepen. & infra authen. de conſang. & vter. §. & his. quæ mens erit, circa ſi. cõ-
ſtitutionis vſufructu rerum &c. & eſt ratio, quia defunctus erat in poteſtate: vt ſupra ad
Tertull. l. vltim. in fine. & §. penult. contra. & de legit. hered. de emancip. contra. alioquin
pater eo viuente nõ haberet vſumfruct. ſed eo mortuo habet. Authen. *Mortuo itáque &c.*
Qui ex vtroque connexi fuerint: vt ſupra tit. 1. ceſſante. ſi tamen quis vterinos tantum,
quoſdam conſanguineos tantum relinquat, in rebus maternis præferuntur vterini, in pa-
ternis cònſanguinei: vt ſupra tit. prox. de emancipatis.

DE BONIS MATERNIS, ET MATERNI GENERIS.

TIT. LIX.

1 *Plus iuris habet pater in rebus filij admini-ſtrandis, quàm tutor pupilli.*
2 *Filio agenti pater conſentire debet.*
3 *Longiſſimæ præſcriptiones tantum negligen-tibus nocent.*

RES EX MATRIS *Succeſſ.* Nonne idem ſi extraneus inſtituiſſet vel labori- L.1.
bus ſuis adquiſiſſet? imo, vt infra tit. 1. l. antepenul. ſed ideo dicit, quòd per l.
Conſtantini nihil acquirebat ſibi filius præter peculium caſtrenſe vel quaſi
caſtrenſe, niſi res màternas & ſimiles. alia enim aduenticia non. hodie con-
tra. eſt, vt dixi. *In examine.* iudicis. *Vel per procuratorem.* Plus ergo iuris habet in rebus filij
1 adminiſtrandis pater † quàm tutor pupilli: quia ille non conſtituit procuratorem niſi lite
cõteſtata, vt ſupra de procurat. neque. ſed pater ante litem & poſt: vt hîc. & eſt ratio, quia
tutor tantum habet adminiſtrationem, licet dicatur loco domini eſſe. intelligendum eſt
enim quo ad adminiſtrationem. ſed pater habet vſumfruct. præterea filius eſt in poteſta-
te. item adminiſtrat, & ſic tria habet, alius non niſi adminiſtrationem, vt dixi. *Impigre.*
Quidam enim tales ſunt, qui libenter percipiunt fructus, nec aliquid volũt expendere in
cultura. quod non debent facere. *Et litem inferentibus.* Nunquid concipiet quis libellum
contra patrem nomine filij: vt ſupra de epiſcopis authen. ſed hodie nulla. & l. omnes. §.
hoc nihilominus. ſed contra filium videtur concipere poſſe: vt in authen. apud quos o-
portet. colla. vi. j. reſpon. *Agere.* Quantum ad adminiſtrationem, non alienationem: vt j.
dicit. *Et perſonam gerunt legitimam.* In agendo & reſpondendo. vnde videtur quòd iuret de
calumnia: vt ſ. de iura. cal. l. 2. §. quod obſeruatur. quid ſi teneatur filius ex aliqua cauſa ex
qua ad patrem non peruenit, puta commodati, depoſiti, rei vendica. iniuriarum, & filius
ſit maior: nunquid filius conuenietur & iurabit de calumnia, aut pater eius nomine? Re-
ſpond. filius, maximè ſecundum ll. veteres: vt ff. de actio. & obligatio. filiusfa. nec eſt cor-
rectum per l. iſtam, quia hęc loquitur in aduẽticiis, in quibus pater habet vſumfructum.
2 hoc porro eſt additum, quòd pater filio agenti & † reſpondẽti debet conſentire: vt j. tit. 1.
l. vltim. t. reſpon. ibi enim loquitur cum nec habet vſumfruct. vtpote quia recuſat acqui-
ſitionẽ, & tamen cõſentire habet neceſſe. *Docere enim debet &c.* ſi velit inuenire emptorẽ.
vel debet. i. poteſt. dicit iſtud dãdo cõſiliũ. & iſtud cõſiliũ vel doctrina iſta vid'r mala: ſed

expone vt prius. ſimile videtur conſilium ſupra de condit.& demonſt.quęſitum. *Nullam poterit præſcript.* Etiam c.annorum:& eſt ratio, quia longiſſimę † præſcriptiones xxx. vel c. annorum tantum nocent negligentibus. hic filius non eſt negligens, quia non poteſt actionem mouere interim dum eſt in poteſtate patris: vt infra de annal.except.l.1.§.vltim. ſi exiuit de poteſtate, morte vel emancipatione, tunc incipit currere pręſcriptio, vt hic dicit Authentica, Niſi tricennale tranſeat tempus & detentatio dominos accipientes conſtituat incipientes filiis tempore currere ex quo ſuæ poteſtatis apparuerint exiſtentes: niſi tamen aliquem impubes ætas adiuuet adhuc. *Dominos.* Diſtinctio vtrum fuerit bonæ fidei poſſeſſor, an malæ. primo caſu habet vtilem rei vindicationem. & quod hic dicit dominos, gloſſa, id eſt quaſi dominos, ſi fuit malæ fidei poſſeſſor, nō habet actionem, ſed exceptionem, ſi poſſideat: vt j.de præſcript. xxx. ſi quis empti.

L.2. QVICQVID. *Non poſſit.* Abundat vna negatio. *Amittit.* Id eſt, vtendo fruendo, cum fuerit defunctus. *Defuncto eo.* Patre ſcilicet, nec intelligas literam ſicut P. dixit, filij morte, patris extinguitur vſusfructus. nos contra, vt hic, & ſ.ad Tertul.l. vltim.& notaui ſupra de vſufruct.l.2.

L.3. SI VIVA. *Viriles ei inter filios &c.* Nunquid idem in cæteris aduenticiis? hodie nō, quia hoc admittit l.ideo, quia deceſſit vxor huius. quæ vnum corpus erat cum eo, & cuius fruebatur bonis eo viuente. ſuccedit enim iſte maritus vxori ſuæ cum filiis eiuſdem emācipatis, vel cum nepotibus etiam ex filia, vt virilem in vſufructu partem habeat, ſi tractetur de rebus quæ aliunde obueniunt, vel ab extraneo, vel laboribus ſuis, vel proſpera fortuna, in eis nihil habebit pater: vt ſupra dixi. *Alteros manumitti.* Poſt mortem auiæ. *Quòd ſi nepotes ſint, neptés ve.* Hæc de nepotibus filij qui remanſit in poteſtate. nunc ponet de nepotibus filij emancipati vel filiæ. & nota quòd auus maternus habet vſumfructum virilis partis, ſi eis deferatur hereditas earum id eſt, vxoris huius patris. ſed viuente filia haberet in ſolidum, quia ipſa erat in poteſtate, ſi tamen ei ſuæ matris delata eſſet hereditas: & eādem retinet etiā mortua filia: vt not.ſ.l.proxi. *Aut l.emancip.filio.* Poſt emancipationem.

L.4. OMNEM. Patet per l.iſtam quòd & ſi pater nouercam ſuperinduxerit, nihilominus habet vſumfructum in rebus maternis.

DE BONIS QVÆ LIBERIS IN POTESTATE PAtris conſtitutis ex matrimonio vel aliàs acquiruntur.

TIT. LX.

L.1. CVM VENERANDÆ. *Contulerit.* Vt inter viuos, vel cauſa mortis, vel ex cauſa dotis vel donationis ante nuptias: vt infra l.proxima ſed in aliis hoc poteſt intelligi, ne iure dominij quęratur patri eius cui dantur, ſed iure pleni dominij reuertantur ad patrem eius qui vel dat dotem vel donationem ante nuptias: vt in l. ſequen.

L.2. CONSTITVTIONIS NOVÆ. Scilicet ſuperius, *Sancimus.* id eſt. ſancitum facimus. *Ad parentes reuerſus.* Habemus ergo quòd dos ad patrem reuertitur. M. vero diſtinxit, moriatur pater ſine liberis, an cum liberis. primo caſu reuertitur ad patrem, in ſecundo ſuccedunt liberi in dotem: vt not.ſupra de rei vxo. actione.§.ſilcat. *Præmium.* Dimidiā vſusfructus ſecundum Inſtinianum: vt inſtit.per quas perſonas.§. hoc quoque.

Omiſſa eſt lex quod ſcitis 3. in veteri manuſcr.

L.4. QVÆCVNQVE. *Ad filios & nepotes.* Loquitur de nepotibus natis ex illu qui lucratus eſt occaſione maritali. *Ex eodem matrimonio.* Multo magis ergo pertineret ſi procreati eſſent ex eo: & in eo caſu ſi vnus eorum decederet, pars eius de nepotis primo liberis eiuſdem, ſecundo fratribus eiuſdem matrimonij, tertio fratribus alterius matrimonij, vltimo auo defertur hereditas, vt ſubiicit: & ita fratres defuncti præferuntur auo. fortè hodie in hoc vltimo caſu contra. eſt: quia ſecundum hæc iura frater defuncti præferebatur etiam patri defuncti in proprietate: vt ſupra communia de ſucceſſ.l. vlt.& de legit. hered.de emancipatis. *Procreati non ſunt.* Iſti nepotes vel pronepotes. nec enim referri poteſt ad filios qui lucrati ſunt.

L.5. NON SINE *Ratione &c. Recitatione conſtitutionis.* vt ſ.eod.l.1.

1 *Antiquo iure omnia acquirebantur patri.*
2 *Seruitus ſeruitutis eſſe non poteſt.*
3 *Coniectura ex quibus cauſis capi poteſt.*
4 *Pater luxurioſ⁹ ab adminiſtratione repellitur.*

CVM

CVM OPORTET. id eſt, oportunum eſt, ſiue decens vel conueniens. *Veteris iuris.* Nō
dicit vetuſtiſſimi, quia † tunc omnia acquirebantur patri, præter caſtrenſe peculium
1 vel quaſi: vt inſtit. per quas perſonas, in princ. *Non ex eius ſubſtantia.* Ideo dicit, quia ſi ex
patris ſubſtantia acquiſiſſet, etiam quo ad proprietatem ſibi acquireret: vt inſtit. per quas
perſonas. idem ſi ex occaſione ſubſtantiæ ipſius, vt hîc dicit. vnde eſt arg. quòd ſi filius ac-
quiſierit ex pecunia patris vſuras, quam dedit ei vt negociaretur, quòd patris ſint. arg. ta-
men contra. eſt. ff. de verbor. ſign. vſura. ſed non ita eſt, arg. ff. de vſur. in fideicommiſſi. §.
nonnunquam. non ergo poteſt retinere dicens quòd ſuum ſit, quia pro eo animam ſuam
dedit diabolo. Quid autem ſit in aduenticio peculio, habes hîc. Quid ſi filiofamilias re-
2 linquatur † vſusfructus? In hoc quidem non poteſt eſſe patris vſusfructus, quia ſeruitus
ſeruitutis eſſe non poteſt: vt ff. de vſufruct. lega. l. 1. & puto ſolum filium vſufructuarium.
pater autem rebus ex vſufructu venientibus vtetur fruetur. lex tamen aliter videtur di-
ſtinguere ſupra de vſufruct. l. vltim. ſed illud locum habet quando dubitabatur cuius cō-
templatione eſſet relictus vſusfructus. ſecus ſi contemplatione filij. eſt enim ſolus filius
fructuarius: & morte eius extinguitur: vt ſupra dictum eſt. Quid ſi dubitetur vtrum ex
profecticia, an ex aduenticia cauſa filius quæſierit. dicunt quidam ex profecticia præſu-
mi, ſicut in vxore, & prælato eccleſiæ: vt ſupra de donat. inter virum & vxorem l. etiam.
& ff. de donat. inter vir. & vxor. Quintus. & ſupra de epiſcopis & cler. licentiam. vel dic
vt viſum fuit Io, aliud enim dixit in vxore & in prælato, & in iſto filiofamil. putauit enim
eſſe attendendum vtrum pater inops erat, filius verò ſtudioſus, & in arte ſua attentus, vt
bene laboraret: in quo caſu pro filio præſumendum eſt, vt ſcilicet non videatur de bonis
patris quæſitum. an verò filius ſit piger, nec alicuius artificij doctus, pater verò diues: ex
3 quibus & conſimilibus † contra filium coniectura capi poteſt per. l. ſupra arbit. tut. ſi de-
functus. *Vel ad extraneos.* Cum teſtari poſſunt. *Vel ad fratres.* Etiam ab inteſtato. nam ſe-
cundum hæc iura frater præferebatur patri in proprietate: vt not. ſupra eod. quęcunque.
Exceptis caſtren. &c. Excipiuntur etiam alia, vt hîc. Authentica. EXCIPITVR &c. au-
thentica. HEREDITAS. Et forſan verba Guar. Authentica, IDEM EST. Idem in sic in veteri
alio caſu infra l. vltim. in fine. Idem vbicunque delata eſt hereditas filiofam. in cuius ac-
quiſitione voluit pater conſentire: vt j. eod. l. vlt. §. 1. 2. & 3. *Non autem hypothecam.* Vide-
tur contra, vt infra eod. l. in fine. dicit, vt ibi. *Patria poteſtas in eos exercenda.* vt infra auth.
4 de nupt. colla. 4. §. ita. ſed ſi pater ſit homo luxurioſus, ab adminiſtratione † repellitur: vt
infra de ſenten. paſſ. l. vltim. *Diurna donatione.* Aliàs diuturna donatione, fortè alimento-
rum cauſa. *Tertiam partem bonorum.* Hodie dimidiam vſusfructus: vt not. ſupra eod. l. 2. in
fine. & infra dicit, *ſed dimidia vſusfruct.* ſecus in ſeruo manumiſſo inter viuos. & infra de
pecu. eius qui liber. me. *Sed cum tacit. hypothec.* Videtur cōtra. ſ. e. l. circa princ. Solutio: ita
eſt in maternis rebus, quòd pro eis habent tacitas hypothecas, non pro aliis, vt ibi. vel nō
habēt tacitas hypothecas pro eo quòd aliquid malè geſſerint, ſed ad conſignationem ca-
rum rerum: vt j. eod. l. vlt. *Initium gerendæ &c.* Non initium ſpectandum.

CVM MVLTA. *Præſtita ſunt.* Vt ſ. de dona. inter vir. & vxor. l. penult. & j. de donat. L. 7:
ſancimus. & j. de ſacroſan. eccle. ſed & permutate. *Dignum incrementum.* Vtitur arg.
à ſimili. *Imperialis fortuna.* Ergo videtur quòd imperium ſit à fortuna: vt ſ. de legi. & cō-
ſtit. digna vox. at non ita dicendum: ſed vt ſ. de off. præfec. Afri. in nomine. aliàs fortunas.

1 *Eadem cenſetur perſona patris & filij.*
2 *Id, dici non poteſt de ſeruo & domino.*
3 *Pater inuito filio querelam intentare non poteſt.*
4 *Filia ſine patris conſenſu dotem petere poteſt.*
5 *Secunda ætas, quæ dicatur.*

CVM NON SOLVM. *Siue pater adire filiumfa. &c.* Quid ſi ponamus quòd filiusfa. in- L. 8:
ſtitutus eſt, & facta eſt ſubſtitutio? dicéſne quòd ſubſtituto præferatur pater ſi filius
non fuerit heres? & videtur per l. iſtam. ſed ſi hoc diceres, fieret contra mentem & verba
teſtatoris. dixerat enim, ſi ille non fuerit heres, ſubſtituo ei talem. at filius qui repudia-
uit, non eſt heres: & ideo videtur ſubſtitutus admittendus. Reſpondeo, quia. l. iſta quo-
1 dammodo reputat filium heredem, cum pater extitit heres: quia eadem cenſetur † per-
ſona patris & filij: vt ſupra de impub. & aliis ſubſtitut. l. vltim. in fine. vnde cum pater ſit
heres, quodammodo videtur filij heres, & ita præfertur ſubſtituto. Secunda poſſet fieri
quæſtio circa hereditatem fil. fam. ab inteſtato delatam, vt ſi cognatus quis tranſmiſit ei
hereditatem ab inteſtato. cum enim iſte coniunctus eſſet filio ex parte matris: ſi non vult

adire filius, videtur quòd pater non ſit admittendus. Sed reſponderi poteſt ſicut in ꝓpria.
cum enim pater admittitur, videtur quodammodo filius admiſſus. Tertio poſſet quæri
an idem ſit in ſeruo, quod dixi in filio ſi nõ vult adire iubente domino. potuit enim quã-
uis iubente domino nolle adire: vt ſ. de hered. inſtit. cum propoonas. nunquid admittetur
2 tunc dominus? Sed ibi non poteſt dici quòd ſit eadem perſona † ſeruus & dominus. ideo
dicendum quòd non ſit admittendus. Quarto ſit quæſtio, vtrum quòd dicitur in here-
ditate, vt inuito filio nomine ipſius poſſit eam habere vel adire pater, habeat locũ in que-
3 rela? & certè non. querelam enim † non poteſt intentare filio inuito: vt ff. de inoffi. teſt.
Papinianus. *Ne in iud. ſine pat. poteſt.* Nota quòd maior non poteſt eſſe in iudicio ſine pa-
4 tria voluntate. ſpeciale tamen eſt in caſu, vt filiafa. maior poſſit ſine conſenſu † patris pe-
tere dotem: vt ſ. de coll. j. authen. quod locum habet. *Sin autem in ſecunda ætate.* Hic ap-
5 pellat ſecundam ætatem poſt ſeptem annos. j. xxv. ano. & videtur ſecunda † ætas ab ado-
leſcentia vſque ad xxv. annos. ſed primo modo ſumitur hic de infante. habes. j. e. l. §. vbi
autem puerilis. *Damus quidem ei licere hoc fa.* Sed cum ſit minor, ergo videtur debere adire
curatoris auctoritate. ſed dic quòd hic non habet curatorem: vnde ſine eo tenet aditio.
ſi habet, tenetur pro pupillo: vt ſ. de in integ. reſtit. ſi curatorem. & licet nulla eſſet ſentẽ-
tia contra eum lata. aliud in adeunda hereditate: vt not. ſ. vt ſe ab hered. abſtin. & ſi ad-
uerſus rem iudica. *Hereditati dari.* Aliàs hereditas. & bene dicit hereditati. nam pupillo,
cum ſit in ſacris parentis, dari non poteſt: vt ſ. de cura. furioſ. l. vlt. in prin. *In vtroque ca-
ſu in integ. &c.* Aſſignatur contra. ſ. qui. & aduer. quos in integ. l. vlt. dic vt ibi notaui. *Su-
ſcipiat actiones & moueat.* Speciale tamẽ eſt in filia, vt ſ. not. *Et ab omnibus & à cautionibus.*
6 Et ſic ſpecialis eſt hic caſus fructuarius † non ſatiſdat. aliud ff. de vſufr. pet. quemad. cau.
l. ſi vſusfructus. §. illud. aliud ff. de lega. ſeu fideicom. l. 1. §. ſi ad fiſcum. iſti tres ſunt ſcripti.
quartus excogitatus: vt ſi proprietas relinquatur vſufructuario quandocunq; deſierit ad
eum pertinere vſusfructus, non cauet ergo pater hic pro vſufruct. ſecus in matre: vt ſ. de
ſecundis nuptiis. hac edictali. §. mobilium. *Ex vtraque parte.* Diſiunctiue ponitur. non in-
tellige quòd vterque fuerit inops. *Nulla licentia &c.* Abundat vna negatio. *Vbi autem pue-
rilis ætas.* i. infantilis. ſi verò maior eſſet infante, exigeretur eius conſenſus: vt ſ. de iure de-
lib. potuit. *Vel adoleuerit.* Ergo factus pubes poteſt habere ratum: vt ff. de noua. ſi pupillus.
In ſeruis autem. Hic eſt ſpecialis caſus: vt no. ſ. eo. cum oportet. *Conſtante matrimonio.* ſcilicet
ab vxore ſua.

DE HEREDITATIBVS DECVRIONVM, NAVICVLARIORVM, cohortalium militum, & Fabricenſium. TIT. LXI.

SI QVANDO. Dicit quòd ſi quis nauicularius deceſſerit ſine teſtamento & liberis vel ſucceſſoribus, hereditas eius non defertur fiſco, ſed ad opus nauiculariorum. & idem dicunt ſequentes leges in fabricenſibus & cohortalibus, & ſimilibus.

FINIS LIBRI SEXTI.

INCIPIT LIBER SEPTIMVS.

DE VINDICTA LIBERTATE. TIT. I.

SVMMÆ.

1 *Falſa cauſa, non eſt cauſa.*

2 *Sententia lata ex falſis inſtrumẽtis, retractatur.*

L. 1. EORVM *Qui apud conſilium.* id eſt, apud præſidentes in conſilio. Quid ſit
conſilium, dic vt notaui ſupra ſi aduerſus liber. l. 2. *Falſa demonſtratione.* id
eſt, non vera, ſecundum quoſdam. & ita dixerunt quòd ſi falſo dixerit eũ
fratrem ſuum, & ſic manumiſſus ſit, quòd non poteſt in irritum reuoca-
1 ri. & pro eis eſt inſtit. quibus ex cauſis. §. ſemel. Sed falſa † cauſa non eſt
cauſa, vt probatur ff. de verb. ſig. l. Paulus. vnde ſine cauſa videretur ma-
2 numiſſus. & ideo aliter intellexit: quia cum aliàs videam quòd ſententia lata † ex falſis
inſtrumen-

inſtrumentis retractetur, vt infra ſi ex falſis inſtrumentis l.1.2.& 3.ergo hîc vbi non exigi-
tur tanta ſolemnitas, in irritum reuocabitur.quòd falſum eſt: & ad idem facit ſupra ſi ex
falſis allega. vnde Ioan. dixit, falſa, id eſt non iuſta. Sunt enim multæ cauſæ iuſtæ quæ
enumerantur inſtit. quibus ex cauſis manumitt. &c.§. eadem. ſed hîc non fuit aliqua de
illis, quia dixit illum bonam cautionem feciſſe, vel bene ſaltaſſe coram ſe: vnde præſidi
viſa fuit hæc iuſta cauſa, quæ non eſt: vera tamen eſt,quia ita fuit. Si ſic præſtitit aucto-
ritatẽ manumiſſioni, retractari non poteſt,vt dicit. & ſit ſimilis expoſitio. ff. de in integ.
reſtitu.l.omnis. & ff.de leg.1. fideiuſſor. & de hered. petit. ſi poſſeſſori.& in verſu,Metiri
ſe quémque † ſuo modulo ac pede verum eſt. id eſt, iuſtum eſt.

NIHIL *Ciuitati Romanæ.* id eſt,libertati. L.2.

1 *Vxor & maritus, pro eodem reputari debent.*
2 *Manumiſsio, quando retractari poteſt.*

NEC *Mulierem per maritum.* Videbatur contra. quia maritus & vxor pro eodem de- L.3.
1 bent† reputari: & quia turpe eſt,ſi mulier intret domum communis & ibi ſit in ſtre-
pitũ propter manumiſſionem ſerui. Sed non eſt ita, vt hîc dicit. & eſt. l. iſta contra regu-
lam generalem. ff.de procurat.l.1.§.vſus. Sed illud generale eſt in iudiciis & cauſis: aliud
hîc,vbi liberalitas eſt quædã,quam lex voluit per ipſum manumiſſorem exerceri.Si enim
per procuratorem liceret, nec conſtaret de mandato, & ita ſatiſdaret ratam rem domi-
2 num habiturum, poſſet † retractari manumiſſio, ſi poſt appareret falſum fuiſſe procura-
torem,nec dominum ratum habuiſſe. & ita ne prætorum decreta, vel res tam fauorabi-
lis videatur ad irritum reuocari, voluit lex ne fieret niſi per principales perſonas. Sic & a-
liàs in iudicio oportet eſſe principalem perſonam: vt ſupra de procurat. l.vltim.& nota-
ui, vt ſupra de his qui ve.æta.l.2.

NEC *Per alium procuratorem.* Niſi pater ſit, qui poteſt hoc facere per liberos cuiuſcun- L.4.
que ſexus: vt infra communia de manumiſſ.l.1.§. vltim. aſſignatur contra. ſupra de
dolo.l. cum proponas. Sed ibi non erat ſimplex procurator, imo in eum erat tranſlatum
dominium, vt ibi notaui. hîc erat ſimplex.

APVD. *Quibus ius eſt.* Vel ex conſuetudine habent: vt infra de emancip.lib.l.1.& vlt. L.5.
vel apud extraordinarium iudicem: vt ff. de manumiſſ. l. etiam. §. vltim. & l. apud.
Sedula ſeruitus. i. ſerui qui ſeduli debent eſſe circa obſequium & ſeruitium patronorum.

DE TESTAMENTARIA MANVMISSIONE.

TIT. II.

1 *Codicilli ſequntur ius teſtamenti.*
2 *Ex quo quis teſtari poteſt, & manumittere.*

SI CODICILLOS. Fecerit aliquis teſtamentum in minori ætate xx.anno- L.1.
rum, & in teſtamento illo confirmauit codicillos ſi quos fecerit. fecit codi-
cillos cum fuit ætatis xx. annorum, & in eis reliquit libertatem. quæritur
an per præcedentem confirmationem quæ facta fuit in ætate qua libertas
præſtari non potuit, videatur impedienda libertas in codicillis relicta? & dicit quod non:
1 & eſt ratio dubitationis quia codicilli ſequntur ius † teſtamenti: vt ff. de iure codicill.
l.ab inteſtato.& l.ſi quis. ergo videtur quòd non valeat, cum confirmata ſit in ætate xiiij.
annorum, qua non potuit dare libertatem, & ſic videtur quòd non in codicillis, ſed non
ita eſt.nec enim poteſtas iuris ſed iudicij ſpectatur id eſt, illa poteſtas qua codicilli ſequn-
tur ius teſtamenti non ſpectatur, ſed iudicium hoc tempus xx. annorum quo reliquit li- *Sic in veteri*
2 bertatem:& potuit relinqui.hodie in tali libertate directa contraria eſt:quia ex † quo te-
ſtari poteſt,& manumittere: vt in authen.vt ſponſ.larg.coll.ix.

1 *Morte relinquentis extinguitur crimen.* 2 *Fallentia huius regulæ.*

EX TESTAMENTO. Libertates præſtari,ſcilicet fideicommiſſariæ.nam aliæ nõ præ- L.2.
ſtantur.& ita diuertit à materia iſtius tituli. Vel dic quòd præſtẽtur auctoritate legis.
Hereditate non adita. Fallit in multis caſibus,vt notaui ſupra de fideicom.eam quam. Fal-
lit etiam aliàs: vt inſtit.de eo cui liber. cau.bon. addi. & infra cum conſtitutio. *Damnata
eſt.* Aliàs ſecundum regulam morte † delinquentis extinguitur delictum: quia qualiter

2 qui mortuus eſt, puniretur? Fallit in crimine lęſæ † maieſtatis, repetundarum, & perduellionis: vt ff. de accuſa. ex iudiciorum publicorum. puniuntur enim, vt heredes priuentur bonis. ergo ex eorum teſtamento non competent libertates, nec alia: vt inſtit. de hered. quæ ab inteſt. §. 2.

L.3. LIBERTAS. *Tamen nihil ea res &c.* Non enim videtur ſine herede, licet abſtinuerit, vt ff. de fideicommiſſ. lib. l. cum quaſi. §. ſed & ſi quis.

L.4. CVM TESTAMENTO. *Fruſtra rationes &c.* Fallit ſupra de hered. petit. l. vltim. in fine. quia poſt ſeruitutem tenetur quis de eo quod geſſit in ſeruitute: vt ibi dicit. *Ante reliqua.* id eſt, debita contracta ex adminiſtratione. & licet hîc conditio ſimplex apponatur ſcilicet de rationibus reddendis, duplex tamen ſiue mixta videtur eſſe, quando ſcilicet extitit adminiſtrator, & eſt aliquid in debito ex adminiſtratione, quia ineſt conditio in domino inſtruendo pro his quæ adminiſtrauit, vt dicat in quibus expendit, & qualiter. nec enim ſufficit ſi in folle vel in burſa aut ſacco debitum offerat, niſi inſtruxerit dominum. Præterea ineſt alia, ſcilicet de debito reddendo. & ita mixta eſt conditio illa de rationibus reddendis in inſtruendo domino, & in reddendo debito: vt ff. de condit. & demonſtrá. l. cum ſeruus. Sin autem non inueniatur debitor ex adminiſtratione, purè conſequitur libertatem. & induxit Io. ſimile in euictione: quia cum quis agit ex empto pro re euicta, videtur quòd in intereſſe veniant expenſę. Sed ſi res nō fuerit euicta & ita ſuccubuit in cauſa, non poterit petere à venditore expenſas factas in lite, vel intereſſe, niſi aliter eſſet dictum: vt ff. de verb. oblig. l. venditores.

L.5. IN FRAVDEM. Oportet iſta duo interuenire, & quòd faciat in fraudem, & verè fraudetur: vt & inſtit. quibus ex cauſis in princ in fine. eod. In libertate conſideratur euentus ſolus, vt infra qui manumit. non poſſ. l. 1. & vltim. *Contra.* Patet quòd non debet quis manumittere, ne videatur iura pietatis violare contra voluntatem matris ſuæ.

L.6. SI HEREDITAS. *à conſultiſſimo Diuo Marco.* Et ita habes de iſto Marco. ℑ. eo. l. vlt.

L.7. CVM TESTATOR. *Sed potius conditioni &c.* Ipſarum enim nuptiarum feſtiuitas, non tempus in quo nuptiarum ætas acceſſerit, inſpiciendum eſt: vt ſupra de nupt. ſancimus. & notaui ſupra de his qui ve. æta. ſi quis. *Non poßit.* Si ex die reliquiſſet libertatem, teneret, ſed ipſe potius ſub conditione reliquit, vt dicit. Aliud in fideicommiſſaria, ſi ita relinquatur, cum ille habebit xx. annos: vt infra de fideicommiſſ. liber. ibi enim ſpecificatur tempus, hîc non.

L.8. SERVO *tuo defun. Direct. lib. dare non po.* An trahitur ad fideicommiſſum? Reſpondeo non, arg. ff. de legat. 1. ſi ſeruus. §. ſi ſeruus. argu. contra. ff. de fideicommiſſ. lib. generaliter. §. vltim. P. dixit quòd heres non debeat venire contra, licet non teneat libertas, arg. infra de liber. cauſa. ſi ab eo.

L.9. DIRECTIS *Orcini.* Ideo dicuntur orcini, quia illi qui manumittebant eos, tendebāt ad orcum. antequam Chriſtus veniret in beatam Virginem, ſedes cuiuſlibet hominis erat in inferno. Vel ideo, quia à teſtatore manumittebantur ab herede non ad heredem. & dicitur ab orthos, quod eſt rectum. inde dicatur directa & fideicommiſſaria libertas: & Orthodoxus quaſi rectè ſciens.

L.10. SI IVRE. *Nec libertates.* Idem in rebus eccleſiæ relictis. & videretur in his contrarium, quamuis quò ad alia deficeret: ſed non ita eſt: vt hîc, & ſupra de ſacroſanct. eccle. l. generali.

L.11. SI HEREDES. *Sibi delatam ſucceſſ.* Subau. & alij adierunt ab inteſtato. *Diuus Pius Antoninus conſtit.* Supra ſi omiſ. cau. teſt. l. 2. & 3.

L.12. CVM CONSTITVTO. *Donatus.* id eſt, honoratus. *Sententia admonente.* Aliàs ad modum. *Maximè.* Abundat, vt per literam ſequentem patet. non enim idem eſt ſi noluerunt. & eſt Pleonaſmos, vt dicunt. *Licet enim Romanam ciuita. recuſ. &c.* Per hoc videtur, quòd ſeruo inuito poſſim eum manumittere. Aliud in filio: vt in authent. quib. mo. nat. eff. ſui coll. vi. §. generaliter. *Spontaneam ſeruit. imminere* Et ſic ſeruo inuito non petitur fideicommiſſ. libertas, vt ff. de fideicom. liber. l. ſed ſi alienate. *Non autem totos.* id eſt, omnes.

Ita reperimus in veteri, cum tamē hæc lex in vulg. ſit vltima huius tit.

L.13. STATVLIBERIS. *Non poſſe certum eſt.* Si tamen alienauerint exiſtente conditione, nō valet: ſed intra conditionem bene tenet: vt ff. de fideicommiſſ. liber. generaliter.

L.14. DIRECTAS. *Ac ſi legitimis.* l. Latinis, quibus leges conditæ ſunt.

DE

DE LEGE FVSIA CANINIA IPSO NOMINE, IVRE TOLLENDA. Tit. III.

CVM PROPONAS. *Tibi præſtare cogetur.* Ille qui detinet hereditatem ab inteſtato,& ille qui pecuniam accepit in ſubſidium: vt ff. ſi omiſſa cau. teſt. l. 2 & 3. L. I.
ſic reperim' in veteri, cũ tamẽ n vul. hæc lex & ſeq. ſint tit. de fid. liber.

1 *Semel data libertas, non poteſt reuocari.* 2 *Ex falſo teſtamento, non debentur libertates.*

QVAMVIS CODICILLI. *Legatus es.* Tu ſerue heredis. *Criminis.* i. falſi. *Non infirmat.* quia ſemel data libertas † non poteſt reuocari. eſt ergo intelligenda lex iſta in falſis
1 codicillis,& in ſeruo heredi legato auunculo defuncto. & ideo dico quòd ſeruo heredis, L. 2.
quia heres tradidit eum legatario, & bene voluit transferre dominium: & ita alius bene potuit manumittere. Si verò tradidiſſet ſeruum ſuum tanquam tuum, nõ transferret dominium,& ita non valeret manumiſſio: vt ff. de condic. cau. dat. dedi. §. ſi quis. & videtur contra. ſ. de hered. petit. l. vlt. at ibi non loquitur in codicillis, ſed in teſtamento, & in
2 ſeruis hereditariis. cõtra enim non debent habere libertatem, ſi pronunciatum † fuerit teſtamentum falſum hîc autem loquitur in codicillis, & ſeruis heredis. & idem eſt in falſo teſtamento relicta libertate,& in ſuis heredibus: vt ff. de manumiſ. teſt. cum ex falſis.

CVM LIBERTATEM. *Et ingenui nati videantur.* Sed diſtingue, quia ſi ex voluntate teſtatoris non peruenit ad libertatem, vt quia libertatem datam ſub conditione proponas, nati interim ſerui fiunt. ſi contra voluntatem teſtatoris non fuit in mora ante aditam hereditatem, ſed dolo ceſſat adire, vel quia deliberat: in iſtis caſibus ſi pariat, naſcũtur ſerui, ſed matri traduntur ad manumittendum. Si verò non dolo ceſſat adire, ſed quia ignorauit ſe inſtitutum,& interim peperit, ſerui fiunt: & heres debet eos manumittere. ſi poſt aditam hereditatem, & pererint libertatẽ, ingenui ſunt. ſi nõ petiit, quia irrauit, naſcuntur ſerui: ſed mater debet eos manumittere: vt ff. eod. ſi mater. & l. ſi prægnans. & l. ſi quis rogatus. L. 3. *ſic in veteri*

SI VOLVNTATE. *Serui ſunt.* Matri tamen, vt manumittantur traduntur: vt ff. eod. ſi mater. & l. ſi quis rogatus. Et intellige quòd in princ. dicit quando ancillæ præſenti accõmodauit voluntatẽ. Si verò ſcribat ſeruo abſenti vt in libertate moretur, non ſtatim amittit poſſeſſionẽ, ſed tunc quando certior factus eſt, vt ff. de acquir. poſſ. l. qui abſenti. L. 4.

MINOR. *Lege.* Ælia Sentia: vt inſtit. quib. ex cau. ma. §. eadem. & corrigitur lex vetus Ælia Sentia per inſtitutiones, quia poteſt manumittere ſi xvii. annum impleuerit, & xviii. tetigerit. ſed etiam illud corrigitur per authen. quia hodie ex quo teſtari poteſt, & libertatem relinquere: vt ʃ. authen. vt ſpon. larg. colla. ix. & per hoc quod dicit relinquere, intelligit dominus meus corrigi tantum quod dicitur de manumiſſione teſtamẽtaria. nam ad illam præſtandam ſufficit ſi teſtari poteſt: non tamen per authen. dicit innouatum de manumiſſione inter viuos. L. 5.

DEBERE. *Percepit.* Si enim modicum quid perceperit, cogitur vendere, niſi eſſet minor: vt ff de mino. minor xxv. annorum. §. vlt. ſi nihil perceperit, non tenetur vendere, vt hîc dicit. & inſtit. de ſing. reb. per fideicom. §. libertas. L. 6.

HI QVIBVS. *A quibus manu.* Si directo manumitterentur, teſtatoris eſſent liberti, & per conſequentiam heredes. ſed plus iuris habet in directa quàm in fideicommiſſaria: vt ff. eod ſi filius §. erit Rubriano. L. 7.

DE FIDEICOM. LIBERTATIBVS. Tit. IIII.

CVM PROPONAS. *Non refragante.* Si refragetur,& iuſtam cauſam aſſignet, non peruenit ad libertatem. aliud ſi contradicat, & nullam aut non iuſtam cauſam aſſignet: quia verba illa, ſi placuerit vxori, intelligẽda ſunt, ſi placuerit ei vt bonæ fœminæ: vt ff. eod. Lucius Titius. L. I. *Hæc lex eſt 8. huius tit. in vulg. co.*

FIDEICOMMISSARIA. *Non intercidit licet &c.* Et eſt hoc ſpeciale gratia libertatis contra regulam generalem: vt ff. de leg. 1. ſi cui cum. nec contradicit ſupra de teſtam. manu. eum teſtamento. quia ibi non erat præfinitum certum tempus, ſicut hîc. L. 2.

ET SI NON. Aſſignatur contra inſtit. qui da. tut. poſ. quidam dixerunt quòd ibi loquitur in teſta. ſolemni, vel codicillis teſt. confirmatis. hîc verò ſolemne fuit teſt. vel codicilli teſta. confirmati. Io. diſtinxit quia aut ſcit ſeruum ſuum eſſe, aut alienum, aut libe- L. 3.

rum.ſi ſuus eſt,& hoc bene ſcit,habet directam libertatem, vt ibi.ſi putat alienum,habet fideicommiſſariã,oon ditectam.& in hoc caſu loquitur hîc.ſi liberum, nihil conſequitur, vt ĩ.eo.tit.inſt.Si verò ſuũ credidit alienũ,habet fideic.aliud io legato pec.vt ff.eo.Paulus.

L.4. SI SERVVS. *Vrgeat.* Vel pignotibus captis vel alio quocuoque modo,ſi latitat ille qui debet libertatem, interponet decretum : quia proouociare debet fideicom. deberi libertatem : & ita erit liber ac ſi manumitteretur per S. C. Rubrianum. & hoc ſi teſtatoris fuit ſeruus.ſi verò fuit heredis,locum habet S.C. Vincianum. Traſilianum locum habet quando plures ioſtituri rogati ſuot,& inter eos eſt infans oõ rogatus. nam propter eum, cum non poſſet vendere , ooo intercidit libertas per illud.S.C. Artificulianum dat poteſtatem pronuociaodi fideicom. liber. licet heres non ſit eius ptouinciæ,ſed teſtator erat. Damaſianum reſeruat fideicom.libertatem imminutam.ſi data ſit herede abſente,& pnunciatum ſir ipſum iuſte abeſſe: vt ff.eod.cum verò.§.pen.& l.ſi eum.§.vlt.cum quaſi.§. ſi plures non tantum.§.ſenatus.& §.ſequenti.

L.5. SI TE QVAM EAM &c. Quæ etiam te manumittere compellitur,ſi rogata fuiſſet: vt ff. eod. l. heredem.

L.6. EX VERBO. *Non videri fideicommiſſ.* Aliod eſt enim perſonam commẽdare,aliud voluntatem ſuam fideicommittentis heredibus ioſinoare: vt ff.de leg.3.l.11.§.ſi ita.

L.7. CVM INTER. *Vt cum libert.ſolem reſpi.* Iſtud haber locum in directa noo ſtatim nato partu.ſit liber ergo ingenuus: vt inſtir. de ingen.pro natis enim habentor in vtero cũ tractetur de eorum commodo.aliud in fideicom.noo enim liber ſolem reſpicit,ſed oportet eum manumitti.& ita mirum eſt, quia cum relinquitur directa libertas,ex ancilla naſcitor quis liber. *Cum in ambiguu.* Aliud ſi nati ſunt,& ſub ambiguitate relinquatur libertas: vt ſi plures Stichi ſunt,& dicatur quis Stichom velle manumitti.neutet enim peruenit ad libertatẽ,cum non appareat de quo ſenſetir: vt ff. de manumiſ.teſt.cũ ex plutibus.

L.8. ANCILLAM. *Et nullo facto &c.* Olim oeceſſarium erat vr pronuociatetur: vt ff.eo. cum verò. §.ſubuentum.

L.9. SI QVIS IN SVO. *Sibi tale diſpendium imputent.* Quod enim quis damoum ex culpa ſua ſentit,ſibi imputare debet : vt dicit regula iuris.

L.10. CVM QVIDAM. *Duorum menſium ſpacium effluxerit.* Sed pone quòd non tranſietit duorum meoſium ſpacium, & condemnatur in æſtimationem, cum ſæpe præter opinionem imperatoris fiant multę ſtultitię. hîc noo reſpondet:ſed dic quòd heres debeat præſtare libertatem,quia tranſit ad eum legatum cum ſuo onete, vt ſ.de cadu.toll.§.pro ſecundo.& §.in nouiſſimo.noo tamẽ repetit pecuniam quam dedit legatario.dedir enim eam propter ſuum vitium,cum nõ produceret eum ad libertatẽ, in quadru. condemna. cõdictione ex hac l.aliàs victus victori coodẽnatur in expenſis: vt ſ.de iud.pperandum.

DE DEDITICIA LIBERTATE TOLLENDA.

TIT. V.

L.1. DEDITICIA. Quid ſit deditìcia libertas, & quare dicantur liberti,cum toto tẽpore vitæ ſuæ ſeruitent, dic vt in ſumma. *Veritatem colonus.* Item pudititiam. *Quarem ipſam &c.* Leges eoim ooo verbis ſed rebus ipſis impoſitæ ſunt vt ſ. communia de legat.omne verbum in fi.

DE LATINA LIBERTATE TOLLENDA ET per certos modos &c.

TIT. VI.

1 *Colonia terra, quæ dicatur.* 2 *Vtile per inutile non vitiatur.*

L.1. CVM DEDITICII &c. *Latinorum.* Latini dicebantur,qui toto tempore vitę ſuæ erant liberi,& in morte ſerui, dedititij econuerſo. *Titubat.* Aliàs titubata. *Per ſatyram.* i.varietatem nimiam ſine diuerſitate,quia ſatyra eſt vbi varij ſunt tractatus, vel per ſatyram.i.per velamentum,ſicut quis velamento videtur ſenex, vt per barbam quam apponit ſibi.& primæ expoſitiooi concordat decretum diſt.2. cap.ſao. multæ enioi leges de illa libertate variè tractabaot : ſicut & ĩ. dicitur. *In colonu.*
1 Et in villis.dicitur enim †colonia terra ad collendum deſtioata: vt ff.ad municip.eius qui. §. 1. vel aliter vt in ſumma. *Ipſa orig. rei ſubla.* Arg. quòd legibus abrogatis non debemus inducere argu. *Si quis per epiſtolam.* Voluntatis vltimæ Y.imo ioter viuos habitæ, vt in ſi. huius

huius §. dicitur, & inter abſentes. conſequitur tamen libertatem quaſi ex vltima volun-
tate, vt j. ſtatim ponitur, quod poteſt patrono ad id prodeſſe vt peculiũ ſemper ei videa-
tur etiam inter viuos ademptum, niſi cõcedatur, vt j. de pecu. eius. quid ergo ſi non cum
hac ſolemnitate. v. teſtium & literarum publicarum, item ſubſcriptionis & teſtium ma-
numittit? Reſpond. conſequitur libertatem, ſed non quaſi ex vltima voluntate. licet enim
inter viuos etiam in tranſitu manumittere. vt inſti. de libertinis, in prin. *Quaſi ex imita. co-
dicil.* Ex hoc videbatur quod non habet libertatẽ viuente patrono. ſed non eſt ita. & hoc
eſt, ita tamen &c. *Quinque ſimiliter.* Sicut ſtatim ſ. proximo. §. diximus. *Siue teſtium voces
&c.* ſcilicet quia teſtium voces in iudicio teſtificantur quòd talis & talis ita ſeruum ſuum
manumiſit præſentibus eis, & ſcriptura inde facta, & quod ſubſcriptio tam patroni quã
teſtium eſt ſecuta. præſumitur enim ſic fuiſſe: vt ff. de donat. ex hac. ergo in quatuor caſi-
bus tanquam ex codicillis conſequitur libertatem, vt dicitur ſ. proximo. §. ſcilicet inter
abſentes. Item inter præſentes ſimiliter & non in forma iudicij inter acta. Item cum inter
acta eodem modo, vel cum teſtes inter acta proteſtantur datam eſſe libertatem, vt primo
& ſecundo modo dictum eſt. *Aegritudine periclitãtem.* Hoc idem & ſi non ſit infirmus: vt
in authent. de nup. §. ſi verò ab initio putauerit. & multo potius ſecundum quoſdam. ſed
Io. contra. dixit enim quòd non habet locum niſi in ſeruo languido, ſicut ibidem conti-
netur. *Tentauerit.* peruenit enim ad libertatem: vt ff. qui ſine manumiſ. ad libert. perue. l. ſi
quis obligatum. *Pileati.* id eſt pileos deferẽtes in capite, id eſt vt videantur liberi. nec enim
ſerui deferebant. & per hoc fieret honor mortuo. *Ventilare.* thure. Y. vel funibus ſuſpẽſus
erat lectus defuncti, vt huc & illuc duci & trahi poſſet. *Illico ciues &c.* Poſt aditam here-
ditatem, non ante: vt ſ. de teſta. manu. directis. contra. nam nõ adita hereditate non va-
let regulariter in teſtamẽto ſcriptum. *Et ne quis.* ſcilicet teſtator vel heres. *Humanum.* quaſi
2 hominem valde libertatem. *Et fiat ciuis Romanus.* nota quòd non vitiatur † vtile per inu-
tile. *Sed ſi ſub conditione quidem libertatem.* directam. quod melius eſt, vt ex ſequentibus pa-
tet. *Et cognatis.* vſque ad. v. gradum ordine ſeruato: vt inſt. de ſucceſ. liber. §. multis. aſſigna-
tur ſ. de in ius voc. l. nerua. Solutio. quædam iura extraneis heredibus reſeruantur, vtpu-
ta de non vocan. in ius ſine venia &c. quæ in non faciendo conſiſtunt. cæterum ius ſuc-
cedẽdi liberis & cognatis reſeruatur. *Ab aliquo.* ſcilicet extraneo. ſecus ſi à ſeruo pecuniã
accepiſſet: vt ff. de bo. liber. etiam §. ſi quis nummo. & de ſuis & legit. l. inteſtato. §. j. & ſic
ſol. contra ſ. de oper. liber. l. j. ibi enim loquitur quando accepit à ſeruo ſuo. *Conſentaneum
effectum huiuſmodi ſcripturæ ſeruari.* addidit authent.

AD HÆC *qui ſuam ancillam credenti tradidit in matrimonium tanquam liberam.* Aut ſciẽs L. 2.
eam duci taceat ex ſtudio: dominium eius amittit, eáque ad ingenuitatem rapitur,
ita eſt antiquitus. ſed dominus meus adiecit ſic, ſi verò nec domini voluntas nec tacitur-
nitas ſtudioſe interueniat, & cogitauit ſe liberæ coniungi perſonæ; ipſa verò famula exi-
ſtens declaretur, ipſo iure non tenet matrimonium. adſcriptitio verò alieno nubere libe-
ram non licet ignorante vel ſciente vel conſentiente domino: imo datur licentia domino
per ſe vel per præſidem abſtrahere adſcriptitium ſuum, & plagis mediocribus eum caſti-
gare. *Quantum ad liberam conditionem.* non autem quantum ad ius filij: vt & inſtit. de adop.
Sed ne fraudandi. aliàs furandi. ſic in procœmio. ff. §. illud verò ſatis. & ff. nau. caup. l. j. §. ma-
xima. *Non minus quinque.* Deterior eſt libertatis conditio. aliàs duo ſufficiunt teſtes forte:
& ſi cancellatum ſit inſtrumentum, non videtur conſecutus libertatem, niſi probet con-
tra. vt ff. de probat. ſi chirographum. *Denegauimus.* ſ. eo. §. ſed ſcimus. & §. ſimilique modo.
& §. illud etiam.

DE SERVO. COMMVNI MANVMISSO.
TIT. VII.

1 *Quando quis, inuitus vendere agitur.* 2 *Solidus pro aureo ſumitur.*

IN COMMVNES *ſeruos.* Melius dixiſſet, in communibus ſeruis. *Neceſſitatem* L. 1.
habente ſocio vendere &c. Nota quod aliquis cogitur vendere inuitus, quod eſt
1 † contra regulam ſ. de contra. emp. inuitum. Præterea aliud eſt notandum,
quia ſi plures ſunt qui volunt vendere, & vnus eſt qui velit manumittere, ſta-
tur minoris partis iudicio, quod eſt contra regulam. ff. communi diuidundo Sabinus. *Et
hoc moriturus dixerit.* id eſt quod velit eum liberum eſſe. alioquin præſumitur per ſeruum

inſtitutum hereditatem ad ſocios tranſmittere voluiſſe. Y.arg.contra ĩ.eo.l.vlt. & ff. pro
ſoc.verum eſt.§. ſi ſeruo communi. Az. Si verò erat pignori obligatus, debet ſatisfacere
creditoribus:vt ff.de hered.inſti. pignori. *Et ſic &c.* Nota quòd antequã ſoluat pretium,
non poteſt manumittere.*Pro quibus quiſque dominium ſerui &c.*quandoque pro viribus:vt
ff.de ſtipul.ſeruo.ſi quis ſeruus.quandoque in totum apud alterum : vt ſi ſolus conceſſe-
2 rit:vt ff.de pecu.quid ergo.*xx.ſolid.&c.* Hic ſumitur ſolidus † pro aureo, quorum lxxij.
faciunt libram,vt notaui.ſ.communia de lega.l. vlt. vbi aliter fit æſtimatio ſeruorum. &
ĩ.de dona.ſi quis ar.& ſ.de condi, inſer.l.vlt. *Libertatem imponere.* ſcilicet in ſolidum. & in
hoc differt ab vltimo caſu huius l.

L.2. CVM APVD. *Et ipſe.*Seruus communis.proprio enim ſeruo non poteſt legari: vt ſ.de lega.l.ſeruis.*Fiat &c.*futurum tempus ſignificat,ſcilicet fiat demum pretio ſoluto vel oblato & depoſito.alioquin contra:vt ff.de except.rei iudicatæ.

DE SERVO PIGNORI DATO MANVMISSO.
TIT. VIII.

L.1. LICET *dotale mancipium.* id eſt æſtimatum. *pignori.* ſpecialiter. aliud ſi generaliter:vt ĩ.dicet,inuita &c.aliud in prædio dotali,quia ſiue velit ſiue nolit, nõ poteſt alienare:vt inſtit.quibus alienare licet,in prin. ſed in ſeruo dotali fauore libertatis diſtinguitur,fuerit ſoluendo maritus, vel non.primo caſu poteſt : alioquin contra,vt hic dicit.

L.2. LIBERTAS à debitore fiſci.& ita tacitè fiſco ſeruus erat obligatus:vt ĩ.in quibus cau. pig.taci.contrahitur l.ij.

L.3. AB EO. *Non idem iuris eſt &c.* Eſt enim differentia inter obligata ſpecialiter & tacite: vt ff. in quib. cau.pig. taci. contrahitur l. eſt differentia. ſi tamen ſpecialiter ſeruos obligatos dominus inſtituit heredes, perueniunt ad libertatem, ſi prius ſatisfaciant creditoribus:vt ff.de hered.inſtit.pignori.

L.4. SI VT PROPONIS &c. Patet ergo quod conſenſu creditoris tui ſeruus eſt pignori obligatus,& poteſt peruenire ad libertatem.

L.5. SI CREDITORIBVS. *Audire non debet.* Allegaret enim turpitudinem ſuam : vt ſ.de tranſactio.tranſactione.

L.6. SI TVTOR. *Facti non ſunt.* Et ita maior eſt fauor pupilli quam fiſci,quia fiſcus non reuocat:vt ſ.eo.l.ij.

L.7. SIVE &c.*Conaru inferre.* Poteſt ergo manumittere mancipium dotale maritus ſi tamẽ ſoluendo eſt:vt ſ.eo.l.1.

DE SERVIS REIP. MANVMITTENDIS.
TIT. IX.

L.1. SI ITA. *Ab ordine.* Decurionum. debet enim manumitti interueniente decreto decurionum,& præſide confirmante. *Quem dederas.* tu ſerue manumiſſe.

L.2. SI DECRETVM.ſcilicet ordinis decurionum.

1 *Quæ ſint neceſſaria, ad manumiſſum in ſeruitutem redigendum.*
2 *Serui olim tabelliones eſſe poterant.*
3 *Conditio patru,quando non nocet.*

L.3. TITVLO *non præcedente.* Aliàs præcedente,id eſt non interueniente ingratitudine.vel
ideo dicit,quia cum ſit liber, ſi non præceſſit aliqua iuſta cauſa qua dominium ſerui
quæri ſoleat, vt quia non eſt paſſus ſe venundari ad pretium participandum, nec alia in-
1 teruenerunt quæ ſunt neceſſaria, non poteſt redigi manumiſſus † in ſeruitutem. *Quibus.*
id eſt quo.& ita reſoluitur plurale in ſingulare vel ſic,titulo non præcedente ſubaudi ali-
qua eorum quibus &c. *Secundum legem vectibilici.* Vectibilicus eſt proprium nomen cu-
iuſdam qui fecit legem de ſeruis Reip. ſcilicet Romanorum manumittendis : ſed poſtea
eius poteſtas ad prouinciæ cuiuſlibet temp.extenſa eſt,& S. C. de hoc factum fuit Iubẽ-
tio Celſo & Neratio cõſulibus.& hoc eſt quod poſtea dicit, cuius poteſtas &c. *Poſt verò*
2 *tabulariam.* Antiquitus enim poterant exercere tabulariam ſerui, id eſt eſſe † tabelliones.
hodie contra eſt.vt ĩ.de tabula.generali.ſi ergo prius quàm fieret ciuis Romanus,tabula-
rius erat,quãuis liber factus eſt,tabulariam iam adminiſtrauit, non ob hoc amittit liber-
tatem.

tatem.nnn enim eſt tit.quo dominia ſeruorum quæri ſolent. *Nec actus tuus*.adminiſtratæ tabulariç. *Filio ex liberis &c.* Non videtur neceſſarium quòd ex liberis ſuſcipiatur, imo ſatis eſt liberam eſſe matrem, cum partus matris ſequatur conditionem: vt inſtit. de inge. ſed hoc forte ideo dicit, vt omnem remoueat dubitationem. Idem tamen eſſet ſi ex libera tantum natus fuiſſet, vt dictum eſt. vel ſecundum quoſdam ſpeciale eſt hic quod ex muliere libera natus & ſeruo publico, ſequatur patris conditionem, niſi ſit mutilegulus vel gynæciarius: vt j. de mutileg. qui aut patre. dic ergo quòd ideo dicit, quia ſi ex libera naſceretur & patre ſeruo publico vel non, nõ poſſet eſſe decurio, cum pro ſpurio habea-
3 tur: vt s̃.de ſuis & legit.hered.ex libera. ergo † non nocet conditio patris quantum ad libertatem, ſed quo ad honores, niſi inopia aliorum. tunc enim non ſordierit ordini; cum ex vtilitate eius ſit ſemper ordinem plenum habere: vt ff.de decurio.l. generaliter §.pen.

DE HIS QVI A NON DOMINO MANVmiſſi ſunt. TIT. X.

EVM QVI. Vt pretium eorum. & ita ſpeciale eſt hic, quia regula generalis eſt, vt ſi quis alienat rem alienam, quod non agat ad pretium niſi re perempta vel vſucapta ſiue præſcripta: vt s̃.de reb.alie.l.j. & notaui s̃.de rei vẽdica.l.mater. ſed hic fauore libertatis agetur ad pretium vel ad intereſſe, vt ita lex ſumat occaſionem confirmandi libertatem. L.1.

1 *Per procuratorem acquiritur dominium & poſſeſſio.*

FELICISSIMA. Proprium nomen eſt. *Nondum ad te tranſtulerat.* Sed nonne per pro- L.2.
1 curatorem acquiritur dominium † & poſſeſſio: vt j.de acqui.poſſ.l.j. & ff.de acq.rer. do.ſi procurator.& s̃.ſi quis alteri vel ſibi l.vlt.ſed ibi loquitur quando ſpecialis erat procurator, vel generalis & habebat liberã & generalẽ adminiſtrationẽ.per illum enim bene acquiritur.aliàs niſi traderet, non acquireretur. vel diſtingue vtrumque, vterque hoc agat, an non: ſed vtrique vel alterutri acquiratur, ſecus ſi neutri, niſi res eſſet tradita: vt ff. de acquit.rer.do.res ex mandato.

QVI TIBI. *Dominus earum perſeuerauit.* Emptor enim ſeruum non traditum ſibi võdicare non poteſt: vt ff.de rei vendi. ſeruum.ſed tamen hic videbatur contra.quia cum vendo hereditatem ſine ceſſione, emptor vtiles actiones contra debitores habet: vt s̃.de hered.vel act.vend.vnde ſicut ibi ſpeciale eſt, eodem modo videtur quod acquiſiſſet ſibi vtile dominium circa corporalia, & ita rei vendicationem ſine traditione.ſi enim contra extraneos habet vtiles actiones & perſonales, quare non vtilem rei vendicationẽ contra venditorem: & ita videtur quod non valeat manumiſſio.ſed iſta dicit contra. L.3.

SI NON *proprietatem, ſed miniſterium ancil.* Dedit enim ei vſum precarium vt poſtea dicit. L.4.

SI TRADITA. *Non habuit.* Poſt traditionem. L.5.

SI PATER. *Minoribus xx.* Aliud ſi eſſent maiores, & conſentirent. L.6.

1 *Multa, quæ proprie dicatur.*

SI NON *à dominis pœna.* nominaliter ponitur. alij ponunt aduerbialiter. *Si non iubentibus nobis.* vel permittẽtibus, loquitur dominus Imperator. *Et alia tria fiſco.* Aſſignatur contra inſtit.de act.§.omnes.ſed ibi loquitur quando condemnatur quis vni & eidẽ tradere, hic quando pluribus. *Similia.* in ætate, in arte, & ſexu. *Quæ multa &c.* Impropriè po- L.7.
1 nitur, quia hæc per l.imponitur.multa † proprie dicitur quæ imponitur per arbitrium iudicantis. *Non ſemper imponitur &c.* videtur contra ff.de alie.iud.mutan.cau.item ſi res, ſed ibi tenetur actione in factum cum alienat iudicij mutandi cauſa, ſiue ſtatim tranſtulerit dominium, ſiue res vſucapta eſt ab emptore. & ſic datur actio in factum, ſiue vſucepit, ſiue non. ſed hic non quia manumiſit, habet locum pœna, ſed quia decepit imperatorem. vnde ſi vſucepit libertatem, non poterit petere ſeruum, & ita nec pœnam: quia cum præiudicet ſibi in principali, ſcilicet in reuocando mancipio, per conſequentiam & in pœnam, ſicut & aliàs cum quis prouidet ſibi in initio, & in alio prouidet: vt s̃.de inoff. teſta. contra maiores. taciturnitate enim promiſerat eum eſſe in libertate per xx. annos: vt j.de præſcrip.quæ pro liberta.l.ij.

QVI MANVMITTERE NON POSSVNT, ET NE in fraudem creditorum manumittatur. TIT. XI.

L.1. CERTVM IVS *eſt.Debetur.* à defuncto.aliud io his quibus ipſe legauit:vt ꝫ.de bo.aucto.iu.l.j.& ff.ad leg.Falcid.l.iij.idem §.quo vulgo.

L.2. SERVOS. Patet quod nec per alios homines ſeruos peculij ſui poteſt perducere ad libertatem.

L.3. DIVO. *Actorem.*id eſt ſeruum ſuum adminiſtratorem ſuorum oegotiorum.

L.4. SI MINOR &c. Nõ ergo poteſt minor annis xx.homines tradere ad manumittendũ.

L.5. SI IN FRAVDEM.*Emptori.*à ſe ſuppoſito,& ille emit à debitore fiſci.

L.6. NEC FIDEICOMMISSARIAM. *Debitam.*poſt tempus.*Poſſe præſtare.* ſcilicet ante tempus vt poſt dicit.*Remanſerunt in ſeruitute.*Ergo tutor noo poteſt ante tempus manumittere.ſi autem venit tempus,poterit ſine decreto: vt ꝫ. quando decreto opus nõ eſt l.j.& hoc quando non erat infans.ſi verò exceſſit infantilem ætatem , ipſe tutore auctore poterit manumittere: vt ꝫ. de iure deliberan.potuit.

L.7. SI DEBITOR. *Euentum &c.*Quia in fideicommiſſaria libertate conſideratur illud ſolum,fraudentur creditores,an oon.ſecus in directa.ibi enim exigitur & fraudis conſilium:vt ꝫ.eo.l.j.

QVI AD LIBERTATEM PERVENIRE NON poſſunt. TIT. XII.

L.1. CVM DIVVS. *Acceperunt.* deſtinatione.

L.2. IS QVIDEM. *Vires ſuas obtinere.* & ita noo perueniet ad libertatem , niſi vindicauerit necem defuncti:vt ff.ad Sila.ſi qois in graui.§.vtrum.

QVIBVS CAVSIS SERVI ACCIPIVNT PRÆmium libertatis. TIT. XIII.

L.1. QVONIAM *religioſa. Fidei obſeruationem.* vt magis , ſcilicet inueniaotur fideles dominis. *Non ex ipſo facto.* imo oportet ferre ſententiam : & dicuntur orcini liberti:vt ff.qui ſine manu. qui ob necem. & in hoc caſu ooo accipient pretiũ ſeruorum à fiſco heredes,licet aliàs faciant:vt io l.ſequenti.

L.2. SERVI. Donentur,id eſt onereotur.

L.3. SI QVIS *ſeruus raptus.* Genitiui caſus eſt. *Facinus.* accuſatiui caſus. aſſignatur contra ꝫ. de tranſact.tranſigere vel paciſci.dic vt notaui.

Deficit hic l. ſi deſertorem.

DE INGENVIS MANVMISSIS. TIT. XIIII.

L.1. SI INGENVVM. Ad hanc l.bona eſt concordantia ff.de libera.cau.de bonis.

L.2. INGENVAM. *Neque manumiſſ. liber.* Non enim officit natalibus maoomiſſio: vt Inſtit. de inge.in fi.

L.3. SI AVIAM. *Ante ſententiam.*Vel aote lit.conteſt.& facit illa ſententia eam ingenuam: vt ff.de ſtatu ho.ingenuum.

L.4. CVM COGNATVM. *Factum.*id eſt natum. *Palmyrenæ.* Eſt autem Palmyrena ciuitas in prouincia Phœniciæ prope Barbaras gentes nationeſque collocata: vt ff.de cẽſib. l.ij.*Factionis.* ideo dicit,quia coniunctionem fecerat cum aliqua ciuitate, vt pugnaret cõtra aliquã.ſecus ſi dominus Imperator vel Romanus populus ei bellum decreuiſſet,qoia fieret captiuus:vt ff.de capti.hoſtes.

1 *Quando quis de facto infamatur.*

L.5. DIFFAMARI. Diffamatio iſta non eſt de iure, ſed de facto. non enim cõnumeratur inter eas cauſas quæ de iure infamant, vt ootaui ꝫ. de his qoi not.infa. videtur ergo 1 de facto infamari † quis ingenuus,ſi ſeruus appelletur. *Seu errore.* vt cum quis ignorãs vel errans dicebat aliquem ingenuum libertum vel ſeruum ſuum, cum ita eſſe crederet, vel forte animo malitioſo , vt eum diffamaret , ſciebat eum ingenuum eſſe. & hoc eſt quod poſtea dicit,ſeu malignitate &c. & hoc eſt perioiqoũ. vnde ſi ille qui ſic diffamatur, ierit ad præſidem,& conqueratur de illo , & faciat eum vocari vt probet ſi poteſt quod dicit, & ille vocatus ſępe & ſæpius noluit venire,feretur ſententia ſic,ne de cætero &c.Sed nũquid agebat ille qui ſic iuit ad præſidem,videtur per verba hic poſita , cum dicat vnũ atque alterum interpellatum,& per id quod dicit diuerſam partem vocatam,& de ſententia:ſic ergo agebat & dicebat quod alius vocaretur ad contradicendum. ſed ſi hoc, videtur

tur

tut quod non poſſit ſtare: quia ſi ponas eum in poſſeſſione libertinitatis fuiſſe, & prouo-
care in ingenuitatem, bene obtineret vicem actoris: vt ff. de proba. circa. ſed tunc in du-
bio deberet abſolui à iudicij obſeruatione, non à cauſa principali. ſi verò eſſet in poſſeſ-
ſione ingenuitatis, & prouocaretur in libertinitatem, obtinet vicem rei, vt in prædicta l.
circa. & ſic non agit. ſed ita melius videtur dicendum. nec dicas quod ageret, quamuis vi-
deantur hic quædam verba contradicere. Imo implorabat ergo iudicis officium, vt præ-
figeret illi diem ad contradicendum. ille non venit, & ſic pronuntiat iudex ne de cætero
inquietudinem ſuſtineat. ſi igitur diuerſa pars in eadem obſtinatione poſt illud tempus
perſeueret, præcipiet præſes ab iniuria temperari, quia denegabit ei iuriſdictionem ſuam:
vt ff. quibus ex cauſis. ſed ſi per prætorem §. ait prętor. & habes ſimile j. de remiſ. pig. ſi eo
tempore. & ff. de opt. lega. mācipiorum. & l. ſi optio. §. vlt. arg. contra ſ. de vſur. pup. l. vlt.
ſi ergo non venit, pronuntiabit forte diffinitiue: vt ff. de liber. cau. diui. §. j. vel vt ſ. dixi, &
melius pone quando præfigit certum tempus, nec pronuntiauit in cauſa principali, ſed
in cauſa iſtius contumaciæ. & induxit iſtud argumentum ad illud, cum Bononienſis non
vult conuenire ſcholarem donec recedat, & habeat pedem in ſtapede, poteſt dicere tunc
præſidi, domine videatis eius malitiam. & præſes præfiget diem intra quem conueniat
eum. quo elapſo non poterit mouere quæſtionem, vt hic dicit. nec eſt contra ſ. vt nemo
inuit. agere vel accuſare. generale eſt quod ibi dicitur, nec extenditur ad iſtud, vt ibi no-
taui. *Vnum atque alterum.* qui ſucceſſit alio mortuo vel remoto. & ita duos præſides inter-
pellauit. *Vocitaſſe.* id eſt frequenter vocaſſe. eſt enim verbum frequentatiuum. *Contradi-
ctionem.* bene dicit, quia dicebat ſe ingenuum, alius libertinum. & ita per negationem fie-
bat cōtradictio. *Defenſionibus.* non facias vim in hoc, quia nedum actor dicitur defende-
re, ſed etiam reus: vt notaui ſ. de teſti. l. j.

SCIENTIS. Subaudi maxime. & ſi ignorauit, non poteſt fieri ſeruus. aliàs diſtinguitur L.6.
vtrum ſciat conditionem ſuam, an ignoret. primo caſu non fit ſeruus. ſed ſecundo cō-
tra eſt. ſed hic cum nullus præcedat titulus neque ſcientis neque ignorantis, poſſet fieri
ſeruus. *Quibus dominia &c.* id eſt quo. ſic ſ. de ſer. reip. titulis.

SITE. Namque ſeruitutem. patet ergo quod qui renuntiauit apud acta quæſtioni mo- L.7.
tæ de ſeruitute, nec nocet nec prodeſt ad probationem ingenuitatis.

INGENVI. *Pactum autem &c.* Sola enim pactio non facit ingenuum: vt ſ. de bo. liber. l. L.8.
vlt. ſed à natiuitate fit aliquis ingenuus, vel ſi reſtituatur natalibus, vel ſi pronuncietur
ingenuus: vt ff. de ſta. hom. ingenuum. & ff. de natal. reſt. quæris.

A LIBERTINA. Aliàs liberta, quamuis garamantes faciant differentiam. L.9.

AD RECOGNOSCENDOS. *Minime nocet.* De quo habes ſpecialē titulum j. de mu- *Sic in veteri*
ta. nominis. *Sed ſtatus.* quem habet ex natiuitate per manumiſſionem. *grammatici*

SI VESTRAM. id eſt veſtri poſſeſſionem, vel veſtrarum perſonarum, quia aliquis poſ- *verò legēdū*
ſidebat vos tanquam ſeruos. *Titulus.* ex quo dominium liberi ſolet acquiri, vt quia *ſuſpicor.*
paſſus eſt ſe dari in dotem, vel donari, vel aliquo modo alienari, vel paſſus eſt ſe venun- L.10.
dari ad pretium participandum. ſi enim ita alienentur in ignorantem ſuam cōditionem, L.11.
præiudicatur eorum ſtatui: vt ff. de libera. cau. ſi vſusfructus.

AD MVTANDVM. *Commiſſum plagij.* Quia aſportatur in aliam ciuitatem, & ita vē- L.12.
dita eſt. & dicitur plagium, quia plagam infert parentibus. *Abductam.* de vna ciuita-
te vel prouincia in aliam.

INGENVVM. *Non amittit libertin.* Quia diuerſa cauſa eſt, & videbatur renuntiatū con- L.13.
ditioni libertinitatis, cum vēdicet ſe in ingenuitatem, & ſic amiſiſſe libertinitatem. ſed
contra eſt vt hic dicit, & eſt arg. ad hoc quod ſi quęſtio ſit inter dominum & vaſallum de
prædio, quia dominus dicit eſſe de feudo, vaſallus de allodio, quod etſi deficiat in proba-
tione allodij vaſallus, non amittat ius feudi in ea re.

STATVI. *Data proponitur.* Ignoranter. ſecus ſi ſciuiſſet: vt ff. de libe. cau. ſi vſusfructus. L.14.

COMMVNIA DE MANVMISSIONIBVS.

TIT. XV.

SANCIMVS. *Et eum ſine domino &c.* Cum eſſet mirabile. tamen quandoque con- L.1.
tingebat: vt ff. de libe. cau. ſi vſusfructus. *Hoc ſibi acquirat, & ſibi hab. &c.* Præterea
quæ ex opera ſua vel ex fructuarij acquiſiuit. aſſignatur. contra. ff. de hered. inſtit.

quotiens.In fi.Sol. hæc corrigit illam. *Et nullum reſpiciat dominum.* Iſtud tamen toleratur quandoque: vt ff.de ſtip.ſeruorum, quod ſeruus ſtipulatus.& de libera.cau.ſi vſusfruct. *Mandatum imponere.* videtur contra s.de manu.vind.nec pater. ſed dic hic eſſe ſpeciale in libertis. *Et in alii penè &c.* Hoc forte dicit propter tutelam. maſculi enim vocãtur ad tutelam, non fœminæ:& pater ad tutelam nepotis ex filio: vt inſtit. de legi.paren. tut. & de fiduciaria, vel propter caſtrenſe peculium, vel propter aduentitium, quod quæritur patri quo ad vſumfructum per filium qui eſt in poteſtate:ſed per emancipatum nihil. *Peculiare.* id eſt præcipuum.

L.2. SI QVIS *ſeruo. Imponere.* id eſt imponendi.

L.3. SI QVIS *ſiue vſque ad mortem.* vocat mortem, quo moritur quo ad corpus & animã.

DE LIBERALI CAVSA. TIT. XVI.

1 *Propter famem filios vendere licet.* 2 *Allegans turpitudinẽ ſuam, nõ admittẽdus.*

L.1. REM QVIDEM *illicitam.* Filius enim venundari nõ poteſt niſi propter † fa-
1 mem, vt s. de patribus qui filios diſtraxerunt. ſed videtur quòd cum pater vendiderit, non licet contrauenire: vt ff.de euict. vendicantem. ſed falſum eſt, fauore libertatis, vt hic dicit, & ff.de euict. ſed & ſtipulario. §. ſi homo.
2 præterea cum alleget † turpitudinem ſuam, non videtur admittendus: vt j. de tranſact.l.trãſactionem.ſed hic non ad cõmodum ſuum allegabat, imo ad commodũ alterius & nomine alterius. *Adi competentem iudicem.* etiã filio inuito: vt ff.eo.l.j.& ij. olim agebatur per aſſertorem: vt j.de aſſer.toll. hodie filius vel quilibet alius poteſt agere. agetur tamen de euictione contra patrem qui vendidit filium iſtum.

L.2. SI HI. *Opponi cauſæ libera. poteſt.* quia res inter alios acta alij non præiudicat: vt j.res inter alios, & per totum titulum illum, quibus res iudica.non nocet.

L.3. SI LIBER *homo. Seruus domini mulieris non ſit.* Videbatur contra, quia vnum corpus & vna caro cenſentur.ſed non eſt ita, vt hic dicit ſecundum Lombardam, ſi aliquis habuit cõſuetudinem ad alienam ancillam, & inuenerit eos dominus in ſimul, ſi poteſt eos cooperire cum pallio, fit ſeruus ipſius.

L.4. SI IS QVEM. *In auditorio.* ſ.eius ad quem appellaſti.

1 *Vt aliquis liber, ſeruus fiat quænam exiguntur.*

L.5. NON IDEO. Aſſignatur contra.j.de quadrien.præſcrip.l.vlt. Solutio. hic ſpeciale eſt fauore libertatis:& eſt ratio, quia illud locum habet quando fiſcus vendit rem alienam vt ſuam.tunc enim petitur pecunia à fiſco.ſed hic non poteſt ſui pretium petere, cũ
1 ſe non habeat. *Quàm ſi participandi.* ad hoc quod aliquis liber fiat † ſeruus, exigitur quod ſit maior xxv.annis, & quod non ſit ignarus ſuæ conditionis, quod vendatur ad pretium participandum, & quod in veritate participet. Io. quintum addidit, ſcilicet vt ille qui emit, ignoret ſuam conditionem: vt ff.quib.ad liber.procla.l.j.& vlt. *Ad ſe recipit.* illa quæ vult proclamare in libertatem: vt ff.de proba.ſi filius.

L.6. NEC SI VOLENS. *Præiudicium.* Intellige quando ſcio ſcribẽtem liberum eſſe. nam ſi credam ſeruum, & ipſe interrogatus confiteatur hoc in iudicio, præiudicat ſibi talis confeſſio.aliud ſi extra iudicium: vt j. eo.interrogatam. nam intelligendum eſt quod ibi dicitur apud acta, id eſt apud eos qui præſunt actis, nec enim erat de hoc quæſtio, quia tunc præiudicaret ſibi, cum & in alio iudicio præiudicet ſibi, vt j.eo.iubemus.

L.7. SI AB EO. Aſſignatur contra ff.qui & à quib.manu. ſi ſeruo alieno. ſed ibi manumiſſor ſucceſſit domino, hic vero dominus manumiſſori. vel dicas quod verum eſt quod aditione hereditatis libertatis datio non confirmatur, cum voluntatem defuncti ſuo cõſenſu firmare debuit, vt hic.nec enim debet retractare quæ ab ipſo facta ſunt; vt s.de his quib.vt indig.Polla.

L.8. CVM AFFIRMES. *Dato nummo.* id eſt datis nummis. & ita ſingulare reſoluitur in plurale: vt ff.de verbo.ſig.in vſu. *Hortabitur.* non compellet eum, licet quidam dixerint quod deberet artari. nec obſtat.ff. de acquir. here. ſi ſeruum §.ſi quis dedit. quia ibi non dedit nummos ſuos domino, ſed alij cuiuſdam ſerui: vt no.s.de vob.c.ſi lib.

L.9. CVM PRECVM. Dimitte cum, & incipiat ibi conſtructio, licet cum &c. *Tamen nomini.* hic repete, cum. *Addiderit.* quia vocabat eum Ioannẽ de Ierimienſibus vel Carbonienſibus, vel de alio genere, vt ſemper ingenui homines conſueuerunt eſſe. poſtea di-

xit

xit ſeruili macula aſperſum, hoc eſt natum de ancilla. & ita preces ſuæ continebant con-
tra. vnde eſt repellendus: vt ℥. de fur. l. j. & ad idem facit ff. quando appellan. ſit. l. ij.

LIBEROS. *Certi iuris eſt.* & ita conſonat ℥. eo. nec ſi volens. L.10.

NON MVTANT. *Vnde ſi ſtatus &c.* conſonat ℥. de probat. neque. L.11.

PRINCIPALITER &c. ſcilicet vt petătur caro & oſſa, ſicut in aliquo animali, quod L.12.
eſſe poſſet in vſu poſt mortem.

LITE *ordinata.* Oblato libello, iurato de calumnia. *Et interim pro libero habetur.* quantũ L.13.
ad cauſam liberalem, quo ad acquirendum enim manet ſeruus: vt ff. eo. ſi cui §. vlt.
prætereà nõ habetur pro libero vt ad militiã poſſit aſpirare, vt ff. de re militari. qui ſtatus.

NEC OMISSA *profeſſio.* natalium. L.14.

SI MINISTERIVM. *Nulla ratione.* Niſi poſt xx. annos pretium participent, & alia in- L.15.
teruenerint quæ ℥. eo. notaui.

SI EX *libera. conſecutus es.* Si non manumittitur: vt ℥. eo. de ancilla. fallit tamen, vt inſtit. L.16.
de noxa. circa prin. *Hæc l. eſt 14 in vul. cod.*

MVLTIS. *Non idoneam.* Non eſt ſufficiens probatio, argumentum tamen quoddam
videtur eſſe vel indicium. L.17.

AD PROBATIONEM. *Non ſufficit.* id eſt, non eſt ſufficiens probatio. L.18.

PRINCIPALITER. Subaudi magis, propter quàm, quod ſequitur. *Patronatus ius tue-* L.19.
tur. Et ita lata pro eo ſententia prodeſt mihi. ſed ſi cõtra eum, non nocet niſi lata fue-
rit me ſciente: vt ff. de re iud. ſæpe. §. ſi ſcien. ſi verò in ſeruitutem redigatur, & poſtea ab
alio manumittatur, præfertur mihi in cõtra tab. bo. poſ. vt ff. de bo. liber. ſi libertus meus.

SICVT. Sic per ea &c. ſimilitudo per contrarium: quaſi dicat, ſicut præſtitam libertatẽ L.20.
dominus non poteſt reuocare, ita & non præſtitã non poteſt ſeruus defendere. *Agunt.*
in priuato, non in publico: vt ℥. de Lati. liber. l. j. §. ſed & qui domini.

EAM QVÆ. *Non ſine dolo.* Si autem bona fide ſiue iuſta ſiue iniuſta ratione credat, L.21.
commodo poſſeſſionis fungitur: vt ff. eo. igitur §. poteſt. *Sui conceptione.* id eſt per quæ-
ſtionem. ff. de quæſtionibus. vt notaui ℥. de rei vind. cum ſuper vernis.

SI TIBI *ſeruo.* Planum eſt. L.22.

PARENTES *Non confeſſione conſtituantur.* Facta extra iudicium. L.23.

INTERROGATAM. *Apud acta.* id eſt apud eos qui præſunt actis. non enim facta fuit L.24.
in iudicio, nec interfuerat iudex vt iudex, ſed vt teſtis. alioquin præiudicaret ſibi: vt nota-
ui ℥. ſi volens.

SICVT. Patet quod ſicut facta manumiſſione non nocet inſtrumentorum prætermiſ- L.25.
ſio, ſic poſt datam libertatem inſtrumentorum amiſſio nocere non poterit.

SICVT DATAM. *Ita manumiſſionis.* Sicut enim nec datam libertatem reuocare po- L.26.
teſt, ita nec preſtare ei impedimentum debet.

ADRIANVS *à victo.* ſcilicet Leonide. *Mutare potuerunt.* ſi tamen contra coheredem L.27.
lata ſit ſententia, affert coheredi quale præiudicium.

AVI. *Licet auia &c.* Maximum tamen præſtat arg. auia materna vel auus maternus L.28.
libertati, & maius quàm auus paternus. vnde quanto proximior in gradu eſt ex par-
te matris, tanto magis præſumitur pro libertate: & ideo mater violẽtam præſtat præſum-
ptionem niſi probetur contra. vt ℥. de rei vindica. partum. & de proba. matrem.

DE ANCILLA. Licet ergo fuerit redempta, ſi non manumittatur, permanet in ſer- L.29.
uitute.

SOLO. Aſſignatur contra ff. de iure patro. ingratus. Reſpond. quod ibi dicit ipſum in- L.30.
gratum eſſe, verum eſt: ſed tamen propter talem ingratitudinem non poteſt reuocari
in ſeruitutem, niſi neceſſarium eſſet obſequium: vt ff. de libe. agnoſ. alimenta §. j.

SI TIBI. Videtur contra ff. de libe. cau. ordinata. ſed hic ſpeciale eſt quando aliquis L.31.
calumnioſe vel per iniuriam trahitur in ſeruitutem. ſi enim vult agere de calumnia, nõ
licet ei niſi pateat fuerit calumniatum vel non. & ita primo oportet pronunciare fuerit
ſeruus, an non. ſi enim pronunciaretur ſeruus, agere non poſſet. in aliis poſſet interim: ſed
de calumnia vel iniuria non agit iudicio pendente, vt hic dicit. *Eam.* non referas ad ſen-
tentiam. quia in ſententia non continebatur de calumnia, ſed abſoluebatur à petitione
illius mulieris Corſiuæ, ſcilicet cui facit legem iſtam dominus Imperator, vt hic patet.
ergo potius ſecundum eius ſententiam poſtulabit, quàm aduerſus. dic ergo eam mulierẽ

Corſuam.& videtur quod cum iudex nihil dicat de calumnia in ſententia, quod poſtea non poſſet agere, vt j.de calumnia.l.j.ſed contra eſt:qnia vt s̃.dictum eſt, ſpeciale eſt hic.

L.32. SVBSCRIPTIO. *Filij.* idem in vxore & in filia.

L.33. LICET. *Reſcindi non poteſt.* Putabatur enim pecunia à ſeruo oblata libertatem poſſe reuocari.

L.34. LIBERA *concubinatus ratione.* Ob hoc.ſ.quòd ſeruus habuit conſuetudinem ad eam.

L.35. NON IDCIRCO. *Poteſt.* Ita eſt cum à pupillo moueatur ſtatus quæſtio tutoribus: ſecus, contra ſi à tutoribus moueatur quæſtio ſtatus pupillo. nam tutor poſtquam adminiſtrauit tutelam & res, non poteſt pupillo mouere quæſtionem : vt ff.eo.cum neceſſitate §.tutores.

L.36. POST CERTI. *Nullam habet neceſſitatem.* Sic ergo nõ aſtringetur domina pacto facto cum ancilla:vt notaui s̃.eo.cum affirmes. *Miniſterio.* Ergo ſi ipſa libera cõſtituta cum filils promiſit vt eos traderet quod eſſent ſerui,non teneret in pręiudicium eorum:ſecus puto ſi cũ aliquo fabro vel ſimili paciſcitur de filiis ſuis vt inſtruat eos in arte illa,& qood intermedio tempore ſeruiant ſibi.talis enim conuentio non eſt improbara:vnde tenetur ſi renuntiauit auxilio Velleiani S.C.vel ſi non renuntiauit,& principaliter contraxit obligationem in perſona ſua.

1 *Paria crimina,mutua compenſatione diſſoluuntur.*

L.37. SI FILIVM. *Vẽdidiſti.* Ex quo prodita eſt actio.l.Fabiæ de plag. vt ff.ad l.Fab.de plag. l.j.ſed ſi ſe ſocium confitetur,nonne damnificabitur, qnia confeſſus eſt? Reſpon:non: vt ff.de muneribus.reſcripto §.ſi quis accuſatorem. Vel dic quòd non dicit ſe ſociũ, quia dicit ſe non commiſiſſe. *Accuſator deeſt.* id eſt vnus accuſare alium non poteſt. ſunt enim ſocij eiuſdem criminis : & ita paria crimina mutua † compenſatione diſſoluuntur : vt ff.
1 ſolu.matri.viro.& ff.de dolo.ſi duo.de fide inſtru.repetita.

L.38. NON IDCIRCO *liminarcha.* Ab archos, quod eſt princeps,& limen.vnde liminarcha dicitur qui militibus præeſt qui in limine ipſo permanẽt cuſtodiæ cauſa ne hoſtes irruant. *Moueri tibi &c.* aliud ſi creetur miles domino ſciente: vt j. qui mili.non poſ. ſuper ſeruis.

L.39. LIBEROS. *Conſtat.* apud ſapientes.

L.40. IVXTA *edicti noſtri continentiam.* id eſt ſecundum id quod cõtinetur in edicto noſtro.

L.41. IVBEMVS. *Apud alind iudicium.* Multo magis & in iudicio de liberali cauſa ſicut notaui s̃.eo.l.interrogatam.

L.42. PLACVIT. *Naſcuntur.* Poſt litem conteſt. *Mox.*id eſt poſt litem cõteſt. *Ante litem verò nati.* Quidam dixerunt,& concepti,quia pro natis habentur : vt ff.de ſta.ho.qui in vtero. ſed illud cum tractatur de commodo ſuo. at hic forte pronunciabitor pro ancilla vel contra:vnde melius eſt quod dicamus de natis,non de conceptis. nam ſi ſuo nomine in quæſtionem vocentur,non eſſet eorum commodo , ſed potius incommodo. aſſignatur contra.ff.de except.rei iudica.ſi quis §.ſi ancillam , ſed dic quod ibi conſtabat ipſam eſſe ancillam:tamẽ dubitabatur, vtrum mea an tua ancilla.aliud in liberali cauſa, vt hic.

DE ASSERTIONE TOLLENDA. TIT. XVII.

1 *In cauſa liberali,appellare non licet.* 2 *Sequeſtratio,quando fieri debet.*

L.1. LITES. *Reſpondere.* Et poteſt conueniri & agere conrra alios,ſed differtur ſententia:vt ff.de libera.cau.ordinata. *Quod in his &c.*ff.de procura.ſeruum quoqne. ſed dic quod ſiue ſit in poſſeſſione libertatis ſiue ſeruitutis , poteſt dare procuratorem non in liberali cauſa. vt hic, ſed in aliis, vt ibi, ſi conſtat.ff. de procur.non ſolum §. ſi ſtatus. quia ibi loquitur in procuratore eius qui ſe dominum dicebat,vt illa litera docet. *Ad ſecundam inquiſitionem.* Videretur ergo per literã iſtam quod
1 in cauſa liberali † non liceret appellare:ſed contra.eſt, vt notaui.s̃.ſi aduerſus liberta.dic ergo quod ad ſecundam inquiſitionem minime deducetur , vt ſcilicet fiat inquiſitio ſuper aſſertores,ſicut leges veteres volebant,vt dicit ſtatim, *Occaſione legum &c.* Vel ſi velles dicere quod licet appellare primo,non ſecundo,eſt arg.ad hoc s̃. de epiſcopali audiẽtia, authent.ſi quis autem.& j.de appell.iubemus.& l.in offerendis. *Aliaſque res.* vt depoſitæ commodatæ vendicantur dum conſter eas eſſe eius qui ſe dominum dicit , quæ ſtatim
2 reddendæ ſunt. *Collocari.* Poſt ſententiam de ſtatu latam.tunc enim † ſequeſtrantur res de quibus

de quibus dubitatur: vt ꝭ.tit.1.l. vlt. ſed ante ſententiam cauetur, vt ibi dicitur, *Cautioni.* vt iuret ſe non poſſe dare fideiuſſorem, & quòd veniat ad cauſam vt ſtatim iurauit ſecundum Io. & de reſtitutione rerum. nec ſequeſtrantur niſi in caſu: vt ꝭ.tit.3.l. vltim. *Omnimodo ſeruitu. obnoxij erunt.* Per hoc patet quòd corrigitur de libera.cau. diui. vel dic quòd ibi non abfuit per annum. *Accuſationem.* i. actionem. *Accuſauerint.* Id eſt, conuenerint perſiſtendo in cauſa: vt ff. de bon. liber. cum maior. §. accuſaſſe, & l. in ſeruitute.

1 *Iudicium, eſt actus trium perſonarum.*

EXPEDITAM. *In præſenti tempore incidere.* Id eſt, vt incidat periclitãtem, &c. *Si in medio.* Cauſæ vel iudicij. *Aſſertus.* Scilicet, liber. ab aſſertione veniente. certe nullo L.2.
1 modo, quia iudicium eſt † actus trium perſonarum. *Quatenus vel oſtendat venditor, &c.* Si vero quæſtio eſſet de dominio, & conſtabat eum eſſe ſeruum, ſed neſciebatur cuius, etiam mortuo eo neceſſaria eſt ſententia: vt ff. de rei vendi. vtique nec obſtat ff. de euict. ſi ſeruus, quia ibi loquitur quando deceſſit ante lit conteſt. ſecus ſi poſt.

QVIBVS AD LIBERTATEM PROCLAMARE non licet: & de rebus eorum qui ad libertatem proclamare non prohibentur. TIT. XVIII.

DISPAR CAVSA. *Et participatus eſt pretium.* Sed alia exiguntur vt aliquis liber fiat ſeruus, ſicut notaui. ꝯ. de libera. cau. non ideò. L.1.

DE LATRONVM FAMILIA. *Seruu factu.* Puta propter Inſignem perfidiam quorundam latronum conceſſit imperator, vt qui aliquem de familia latronum caperet, dominus eſſet capti. & per l. iſtam reprobatur quorundam vulgaris opinio, qui dicunt, quòd ſi pater & auus fuerunt latrones, quòd ipſi non debent puniri ſi ſint latrones, nec ſuſpendi etiam ſi latrocinium commiſerint. L.2.

SI QVIS IN LIBERTATEM *proclamauerit.* De ſeruitute. *Quod verò petitur.* A domino, quia dominus petit. Sed poſſetne habere aliud conſilium, quàm quòd peteret? & videtur quòd poſſet auctoritate ſua capere. poſſidet enim eum ciuiliter, & ſi proclamet in libertatem: vnde quo ad cauſam videtur liber, quo ad alia ſeruus: & ideò auctoritate ſua ſine pœna poteſt capere cum ea quæ poſſidentur ab eo, & dominus poſſidear: vt ff. de acquir. poſ. poſſideri. §. ſi ſeruus. & l. ſi id quod. §. 1. vnde habet locum quòd hic dicitur, cum hic dominus eſt adeò vilis & timidus, vt non ſit auſus auctoritate ſua accipere quæ habet ille proclamans in libertatem. impeditur ergo de facto per cautionem fideiuſſoram, vel, ſi non poteſt puram. *Approbata libertas.* Ideò dicit, quia ſi ſeruus pronunciaretur, nihil remaneret ei, imò omnia domino acquiſiuiſſet. intellige ergo quòd pronuncietur liber, & habuit res à domino, & furtiua compendia. eſt autem furtiuum compendium denarius vel duo denarij, ſicut caſij furari conſueuerunt. *Cum liberum.* Hoc eſt libere apud eum. vel quidam dicunt, ſubaudiendum eſt, apud. & nota quod dicit. l. iſta, quia aliquid fit negatione dubium, ſic ꝭ. de acquir. poſ. nemo. *Exacto.* Id eſt, finito: vt notaui ꝯ. de aſſer. tol. l. 1. *In ſequeſtro.* Fallit ergo hic quod ꝯ. dicitur de prohibiti. ſequeſt. L.3.

DE ORDINE COGNITIONVM. TIT. XIX.

1 *Cauſæ quæ dicuntur præiudiciales.* 2 *Seruus contra dominũ, conſiſtere non poteſt.*

CVM ET IPSE. *Qua ratione poſtulas, &c.* Videtur quòd poſtulare poſſet, & quòd præmittenda ſit criminalis cauſa: vt ꝯ. de ordine iudic. l. quoniam. ſed licet ita ſit ſecundum regulam, ſicut dicit. l. illa, verum eſt quando ciuilis quæſtio non eſt præiudicialis. erat enim de fundo, vel ſimili re, ſi erat de libertate, L.1.
1 & ita præiudicialis præiudicat criminali. tales enim † dicuntur præiudiciales; vt inſtit. de actio. §. præiudiciales. & interim poteſt conuenire & conueniri: vt ff. de liberali cauſa, ordinata, ſed de criminali non, donec cognitum & pronunciatum ſit de liberali cauſa, vt hic dicit. *Ex euentu.* Ideò dicit, quia ſi pronunciatum fuerit, ipſum eſſe ſeruum, non

2 accuſabit dominum,cum † ſeruus non poſſit contra dominum conſiſtere niſi in caſibus ſpecialibus,vt ff.de iudic.vix certis.

L.2. SI DE HÆREDITATE. *Et libertate contro. eſt.* Principaliter: & ideò hîc terminatur primo cauſa liberalis. ſi verò de libertate ageretur, in modum exceptionis, obtiner quod ſequitur,vt pronuncietur in liberali cauſa de hæreditate,non in incidenti, niſi per conſequentiam. *Prius agi &c.* Hoc verum eſt eo ſaluo,vt ſi ex teſta.vindicetur libertas,precedat de teſta.cognitio:vt ff.de hæred.peti.ſi quis libertatē. *Sed ſufficit ei, &c.* Sed non ſufficere videtur:vt ff.de his qui ſui vel alie.iur.l.penul.& ff.de lib.agnoſ.ſi quis §.ſi vel, & §.ſolent. ſed aliud dici poteſt in hæreditate,quia impoſſibile eſt habere hæreditatem ſi eſt ſeruus. ac poteſt eſſe quòd ali debeat qui ſe dicit filium, & tamen non eſt filius,vt ſi pater Plancianum contempſit:vt ff.de lib.agn.l.1.§.idem Iulianus.Vel melius diſtingue an de incidenti plenè cognoſcatur, & tunc prȩiudicet: & ſi pronuncietur pro actore, vt hîc. ſecus ſi pro reo: quia poſſet eſſe quòd actor non eſt hæres, non tamen eſt ſeruus:& ideò non obſtat,& exceptio rei iud.plene.cognoſcitur,vt in falſo:vt ĩ.ad l.Cor. de falſis l. vbi. ſi vero ſummatim fieret in incidenti cognitio, ſecus:vt ibi. & de re iudi. à diuo.§.ſi rerum.

L.3. SI CRIMEN *ei quam inge.* Et alter ancillam. *Ante libe.cau. &c.* Maior enim pœna imponitur ſeruo quam libero:vt ff.ſi ex noxa.ſi ſeruum.de pœnis.l.1.

L.4. SI STATVS. *Cauſæ autem examinatio.* Hoc ideò dicit, quia ſeruis quædam crimina exercere permittitur,vt perduellionis.

L.5. CVM STATVS *tibi moueri.* Actio. *Velle petere.* Ab his quibus mutuam dediſti pecuniam. *Si hoc iuris admiſerit ratio.* Non admittit hoc iuris ratio, ſi impubes ſit. de cuius ſtatu quæritur, vel ſi non eſt iudex ordinarius. ille enim cognoſcere debet ſtatus cauſam.

L.6. SI RES. *Si verò ſecus.* Id eſt,ſi ſerui eſſe pronunciētur. *Euaneſcat.* Quia non ſunt cōueniendi niſi in domo:vt ſ.an ſeruus ex ſuo facto. ſiue.

L.7. SI QVANDO. *Ab eius parte qui dicitur ſeruus, &c.* Id eſt, ſi ille qui dicitur ſeruus, dicat à domino ſibi aliquid abreptum. *At ſi eum de obſequiu, &c.* Id eſt,ſi ex poſſeſſione ſeruitutis proclamauerit ad libertatem. *Si res exegerit audientiam.* In petitorio non in poſſeſſorio rerum ablatarum à domino ſeruo.ibi enim qui dicit ſe dominum,& proclamantem,& quæ detinētur ab eo,poſſidet:& ideò ſua auctoritate accipere potuit,vt dixi ſ.tit.1.l.vlt.quia magis videtur retinere ſuam quam alienam videtur auferre poſſeſſionē: vt ff.de iuſt.& iu.arg.l.1.§.vi poſſidere.nec videtur diſtinguendum,auferatur ante litem conteſta.vel non. nam & hîc innuit primo exortum negotium, quàm arripuerit. & innuitur ĩ.e.l.§.eum autem.Sed nunquid etiam liberali cauſa pendente proclamans in libertatem de rebus ſaltem lit.conte.poteſt,arg.quòd ſic.ff. de libe.cau. ordinata. nam & econtrario ſi proclamans in libertatem diripiat,procedit cauſa liberalis:ſed pro rebus fit conteſtatio:vt ſ.l.proxi. *Qui ad ſeruit. vocatur.* Cum ſit in libertatis poſſeſſione ſubaudi. *Sequeſtrari.* Contra regulam eſt ſ.de prohibi. ſequeſt. *Litis ſumptus & alimo.* Nota quòd interim debet habere litis ſumptus & alimonias.ſimil.arg. ff.de iure delib.filius dum, & ff.de inoff.teſt.ſi inſtituta.§.2.ſ.de Carbo.edic.l.2.ff.de agnoſ.lib.l.ſi neget.& eſt bonum notare ad hoc,quando aliquis accuſatur de dilapidatione,vt & interim ex his litis ſumptus & alia debeat facere.

DE COLLVSIONE DETEGENDA. TIT. XX.

L.1. CVM SERVVM. *Dominam ſuam.* Matrem tuam. *Dediſſe.* Proponas. *Enixam aſſeueras.* Ex hoc enim non fit liber:vt ſ.de milit.teſta.ex his: *Seruum eſſe palam eſt.* Nec ab ea hæres inſtitui potuit vt eſſet liber:vt ff.de hæred.inſti. his verbis:§.1.& inſtit.de hæred.inſtit.§.eſt autem.vel ibi loquitur in adulterio,hic in ſtupro:vel ibi accuſatus erat de adulterio, hîc non. *Diui pij reſcriptum ſuper capti.emiſſum.* Hic aſſeuerauerat principi, quòd captus fuiſſet ab hoſtibus, & redemptus, cùm nec etiam de vrbe exiuiſſet, nec de camera dominæ: & ideò reſcripſerat imperator eum ingenuum eſſe. quod reſcriptum non tenet, quia falſa ſuggeſtione fuit impetratum.

L1-

LIBERTINÆ. *Priuatis pactis.* Id eſt, colluſione. *Pœna ſtatuta.* Amiſſionis liberti. L.2.
Præmioque detegenti. Fit enim eius libertus: vt ff. de in ius voc. adoptiuũ. §. 1. & eſt hęc detentio facienda infra quinquennium, ſi tamen viuat ille qui ingenuus pronunciatus eſt. nam eo mortuo non licet amodo quærere de ſtatu eius: vt ff. eo. l. 2. in princ. & ne de ſtatu defunc. poſt quinquen. quær. l. 1. §. ſed interdum.

NE DE STATV DEFVNCTORVM POST quinquennium quæratur. TIT. XXI.

ADITVS. *Ante quinque annos.* Ante dico, ſcilicet, per quinque annos. *Non retractabitur.* Etiam intra quinque annos: vt ff. eo. l. 1. 1. reſponſo. L.1.

SI IS QVI. *Sine interpellatione.* Sic & J. eo. ſi is quem. L.2.

QVAMVIS. *Durat.* Ita habes S. de libera. cau. principaliter. L.3.

SI IS QVEM, &c. *Manumiſſis.* Ab illo ſeruo communi manumiſſo à fratre tuo. L.4.

QVOD EST CONSTITVTVM. *Minime pertinet.* Niſi ætas ſuadeat differri: vt ſi filius filij mei ſit impubes: vt ff. de Carbo. edict. deceſſir. vel ſi velit contra emãcipationem ſuam venire, cum diu vixerit vt emancipatus. ff. de adop. poſt mortem, ergo ille qui emancipauit, poterit repelli: quia non debet venire contra factum ſuum: ſed tamen alij hæredes, quia nihil poteſt eis allegari, bene poterunt mouere queſtionem intra quinquennium, vel poſt. & ſic ſoluũtur illa contraria: & intellige quòd non pertineat ad ſpeciem emancipationis, quin, ſcilicet, poſt quinquennium poſſit quæri, iure emancipatus ſit, necne, cum pater vult occupare bona filij iure peculij. L.5.

SI MATER. *Et pupillos.* Aſſignatur contra. S. in quibus in integ. reſti. non eſt neceſſ. l. vlt. Solutio. hic currit iſta præſcriptio fauore libertatis etiam in pupilla. tantus eſt enim fauor libertatis, quòd præfertur priuilegio minoris ætatis. & ita ſpeciale eſt hic quòd minor non reſtituatur. vel hic currebat prędeceſſori pupilli, & ideò currit pupillo, ſed reſtituitur. quod falſum eſt, vt ff. eod. non eſſe. *Poſteriora tempora.* Conſideratur ergo quod nouiſſime factum eſt ſic. ff. de acquit. poſ. ſi quis autem. arg. contra. ff. de au. & arg. leg. l. vlt. 1. reſponſo. & de alimen. leg. Mela. §. ſed ſi. L.6.

SI PATER. *Qui ſuper huiuſmodi quæſtionibus, &c.* Cum quis ſe ingenuum contendat, & econtrario ſeruus dicatur. ſed ſi ſe liberum dicat, & econtrario ſeruus fiſci dicatur, poteſt ſuper hoc procurator cognoſcere: vt S. vbi cauſa ſtatut, iam dudum, & l. procuratores. *Status tuus.* Et voluerunt quidam dicere quòd ſi natus eſt quis ex ſeruo publico, quamuis ex libera, quòd in libertate præiudicatur. & ſic dixerunt eſſe in ſeruo fiſci ſpeciale, & non in alio. nam aliàs quidem partus ſequitur ventrem. ſed falſum eſt: quia illud non eſt verum niſi in murilegulis: vt J. de murilegu. qui aut. vt hoc notaui plenius S. de ſeruis reip. l. vlt. & nota quod hic dicit: quia quod non legitimè factum eſt, pro nullo debet reputari. ſic ff. de re iudi. ſi ſe. §. condemnatum. L.7.

REPETITIO. *Nulla tempo. præſcript.* Longa, ſed longiſſima: vt J. de præſcrip. xxx. ann. ſiquis, vel nulla omnino ſecundum has leges. L.8.

DE LONGI TEMPORIS PRÆSCRIPTIONE, quæ pro libertate, non aduerſus libertatem opponitur. TIT. XXII.

MALA FIDE. *Diu.* Id eſt, ſpatio x. annorum inter præſentes, vel xx. inter abſentes: vt inſtit. de vſucap. §. diutina. & ſumit lex iſta coniecturam de præterito ad præſens: vt quia fuit malæ fidei, ſcilicet; cum fugit, præſumatur modo eſſe malæ fidei. L.1.

PRÆSTAT. *Ex iuſto initio.* Non intellige de titulo, ſed de bona fide. licet aliàs in lõga præſcriptione conſideretur bona fides & tit. & quòd res non ſit vitioſa. hic verò eſt ita, & hoc fauore libertatis. *Libertati debitus.* Cum ſit de iure naturali, & de ſua æquitate. *Salubris.* Quantum ad animam. *In poſſeſſione.* Quia nemo propriè ſua membra poſſidet. *Per xx. annos.* Quidam dicunt inter abſentes. nam ſi eſſent præſentes, ſufficerent x. anni. vel dic inter abſentes & præſentes, niſi ita ſit hoc, ſpeciale, ſicut & dic. rit. notaui S. *Sine interpellatione.* Quia poſſet interrumpi litis conteſtatione: vt J. de anna. excep. l. t. L.2.

EXEMPLVM SACRARVM LITERARVM.

L.3. SOLA,&c. Videtur contra.j. de præſcript.xxx. comperit.& l.ſequenti, & j. de agrico.& cenſi.cum ſatis. Sed ibi loquitur de ſeruis terræ, qui ſunt membra poſſeſſionum: hîc autem de aliis. *Minime mutilari*. Ergo nullo tempore poteſt aliquis liber fieri ſeruus, licet quædam ſtatuta, & iniqua ſint in contrarium. Fit autem quis liber ſeruus, ſi capiatur ab hoſtibus, vel ſua auaritia, ſi paſſus eſt ſe venundari ad pretium participandum: vt ſ.de libera.cau.non ideò.

DE PECVLIO EIVS QVI LIBERTATEM MERVIT.

TIT. XXIII.

L.vnica. LONGE. *Diuerſam cauſam, &c.* Sed quæ eſt ratio quare potius inter viuos quã in vltima voluntate videatur conceſſum peculium? quidam dixerunt, quia cũ viuit, debet ſibi præſtare operas, non autẽ cum moritur, aliud in emancipatione: quia ſemper videtur pater retinere bona niſi ſpecialiter donet: vt ſ.de bonis quæ libetis l.antep.§.cum autem. Vel dic quòd illa eſt ratio, quia in vltima ætate impeditur quis mortis cogitatione: vt qui teſta.face. poſ. hac conſultiſſima. auth.cura. & j.authentic.de trien. & ſemiſ.§. illud. ſecus inter viuos. & ideò præſumitur concedere. *Si non adimatur*. Niſi in caſibus: vt ſ.de Lati.liber l.t.§.ſancimus, & §.ſed & ſiquis.

DE S.C. CLAVDIANO TOLLENDO.

TIT. XXIIII.

L.t. CVM IN NOSTRIS. *Caſtigatione competenti*. Et dicas caſtigationem competentem, vt & authen.ſ.de Latina liber.ad hæc.

DE NVDO IVRE QVIRITVM TOLLENDO.

TIT. XXV.

L.t. ANTIQVÆ SVBTILITATIS. *Ex primis eorum cunabulis*. Solebat enim poſitus eſſe titulus iſte inſti.circa prin. vel circa medium, & hanc.l.intellige vt in ſumma.

DE VSVCAPIONE PRO EMPTIONE VEL tranſactione. TIT. XXVI.

In co.vulg. legitur pro emptore.

L.t. MANCIPIA TVA. *Diſtracta ſunt*. Et tradita, alioquin ſine contrectatione nõ eſſet furtum: vt ff.de fur.l.1.intellige ergo quòd vendita fuerunt & tradita. ſæpe enim ſubauditur quod præit aut ſequitur, ſic enim dicit l.quòd in mobilibus non facilè procedit vſucapio: vt inſtit.de vſucap.

1 *Lege prohibente alienationem, prohibetur vſucapio.*
2 *Teſtatoris voluntas pro lege ſeruatur.*

L.2. SI CONTRA. *Perfectæ artis*. Aliàs æratis. *Vſucapi non poteſt*. Sed quare non? quia cer-
1 tum eſt, quòd ſi lex † prohibet alienationem, quod prohibetur vſucapio: vt ff. de fun-
2 do do. ſed fundum.& idem debet ſeruari in teſtatore: quia eius † voluntas pro lege ſeruatur: vt j.auth.de nup.§.diſponat. generale enim eſt verbum alienationis ad vſucapionem & alia: vt ſ.de reb.alien.l.vlt.

L.3. SI MATREM. *Vſucapere potuiſti*. Partus enim antequam edatur eſt pars viſcerum matris: vt ff.de ventre inſpicien. l.1. ſed editione facta contra eſt: vnde poteſt vſucapi, vt hîc dicit, licet mater fuerit furtiua. ſed quomodo poteſt eſſe? Reſpon.& diſtingue ſicut notaui.ſ.de fur.ancillæ. & continetur in ſumma de furtis.§.amplius prouidetur.

L.4. VENDITIONI. *Non audietur*. Diuerſa pars.

1 *Alienante malæ fidei poſſeſſore, non procedit vſucapio.*

L.5. SI PATREM, &c. Aſſignatur contra.ſ. quod metus cauſa.l.3. Solutio: hæc ſua auctoritate accepit violentam poſſeſſionem, ibi domini auctoritate. *Nondum impleta*

vſuca-

1 *Vſucapione.* Hodie malæ fidei poſſeſſore alienante † non procedit vſucapio: vt ꝭ. authen. de præſcript. long. temporis *Perueniat.* Vere vel interpretatiuè: vt ff. de vſucap. ſequitur, §. tunc.

CVM SIT *probatum, rem.* Scilicet, alienam, & ſic ſoluitur contra. ff. de vſucap. ſequitur. §. ſi rem. *Pignori obligatam.* Voluntate eius cuius erat: ne ſit contra. ff. eod. ſi rem. *Vſucapi.* Secus ſi ſciens alienam, credidit à domino habere mandatum, vt. ff. eod. l. vltim. L.6.

SCIENS. *Furtum committit.* Quia facit contra domini voluntatem. L.7.

EX CAVSA. *Vſucapere poſſunt.* Non pro re ſuper qua fit tranſactio, ſed pro qua: vt ꝭ de tranſact. ſi pro fundo. L.8.

EVM QVI. *Doli ſubmouetur exceptione.* Eſt enim de prędа magis quàm de damno ſollicitus: vt ff. de adminiſtra. tuto. ſi minoris. nec debet habere rem & pretium: vt ff. de act. emp. ex empto. §. vlt. L.9.

DE VSVCAPIONE PRO DONATO.
TIT. XXVII.

SIVE FVERIT. *Bona fide dona.* Impropriè dicitur donari à non domino. nã donari non poteſt niſi quod eius ſit cùi donatur: vt ff. de donat. etiam ædibus. §. vlt. *Quæſitum eſt.* Scilicet priore caſu iure traditionis: poſteriore reſpectu vſucapionis. L.1.

DONANTEM. *Procedere poßit.* Subaudi, non eſt ambigui iuris. L.2.

IRRITAM. *Sic error falſæ cauſæ.* Non enim ſufficit opinari, ſed donatum eſſe oportet: vt ff. eo. l. 1. L.3.

DE VSVCAPIONE PRO DOTE.
TIT. XXVIII.

RES MOBILES. *Pro dote vſucapiuntur.* Si dantur inæſtimatæ, & matrimonium ſequantur. aliàs enim non eſſet dos, ſi ante matrimonium dentur; vt ſtatim transferatur dominium, poteſt vſucapere pro dote. ſi verò æſtimatæ tradantur, pro emptore procedet vſucapio: vt ff. eod. l. 1. & 2. vt hic plenius in ſumma. L.1.

DE VSVCAPIONE PRO HÆREDE.
TIT. XXIX.

CVM PRO HÆREDE. *Pro hærede locum non habet.* In perſona matris, quæ extitit ſua hæres patri ſuo cum ipſe deceſſit ea manente in eius poteſtate, & ita non potuit procedere vſucapio pro hærede, vt dicit lex ſequens. ſui enim quodammodo domini dicuntur rerum paternarum etiam patre viuente: vt inſtit. de hæred. quali. §. ſui autem. vnde non dicuntur habere titulum. vnde ſuus non vſucapit, ſed extraneus, & videbatur hìc quòd hæres vſucapere poſſet, quia mulier, non habet filium in poteſtate: vnde non eſt ſuus hæres auo, ſed contrarium eſt, vt dicit. L.1.

NIHIL. *Obtinuit.* Vt notaui. ꝭ. l. proxi. L.2.

OPTIONE. Ibi incipit conſtructio, poſſeſsio pro hærede &c. *In vulgat. legitur optione.*

1 *Quando iuſtißimo errore, aliquis vſucapere poßit.*
2 *Quando non obſtat ſcientia defuncti.* L.3.

VSVCAPIO. Procedere non poteſt. idem ait Celſus ff. de vſucap. Celſus. fallit ta- L.4.
men quòd hìc & ibi dicitur, quamuis enim mihi non ſit legatum, ſi tamen iuſtiſsi-
1 mo † errore tanquam legatarius poſſedi, vſucapere poſſum pro legato: vt ff. pro legato
l. 4. & vlt. Idem in vſucap. pro empto: vt ff. pro empto, quod vulgo. & ita dixit Io. & in ſimilibus caſibus. ſ. cum interuenit iuſtiſsimus error quòd procedat vſucapio ſine titulo. *Velut ex hæreditate.* Si enim eſſet ex hæreditate, neceſſario procedet vſucapio pro hærede, quia ex hæreditate eſt quæ poſſidetur à defuncto, non tamen habebat dominium, nec ſciebat alienam. ſi enim ſciret, non poſſet vſucapere hęres ex perſona defuncti. vnde qui-

dã dixerũt quòd inchoet à ſe vt vſucapiat pro hærede. Io. dixit, quòd à ſe non poſſit. licet
concedendum ſit in emptore, & in ſingularibus ſucceſſoribus non obſtante ſcientia niſi
ſecundum diſtinctionem authent. vt ſponſa larg. aliud in vniuerſali ſucceſſore, qui pro
2 eadem perſona reputatur. ei enim obſtat † ſcientia defuncti: vt ff. de diuer. & tempor.
præſcri. cum hæres, & ff. de vſucap. vbi. §. 1. & ꝭ. de fruc. & lit. expen. l. 2. arg. à conſequen-
ti deſtructo. ff. de publi. ſi ego. Et quid obtineat circa materiam iſtam, notauit dominus
Io. in gloſſa quadam quæ ſic incipit, Contra errores antiquos. & dominus meus in ſum-
ma huius tit.

COMMVNIA DE VSVCAPIONIBVS.
TIT. XXX.

1 *Collonus nullam habet poſſeſſionem.* 2 *Collono mortuo dominus retinet poſſeſſionẽ.*

L. 1. QVI EX CONDVCTO. *Non tamen ſibi ſed domino rei &c.* Hinc eſt notan-
1 dum quòd colonus nullam † omnino habet poſſeſſionem nec ciuilem nec
naturalem. dominus enim ciuilem habet (hoc conſtat) & retinet ſuo animo,
non per colonum. cum autem cõſtet, & lex vtique dicit quòd dominus poſ-
ſidet per colonum, naturalem ergo per colonum habet. nam aliam per ſe habet tantũ, ſi
Sic in veteri libro reperimus. enim ciuilem per ſe, & naturalem per colonum habet: conſtat quòd colonus nullam
habeat. nec obſtat. ff. com. diui. l. communi diuid. §. neque, vt notaui. ꝭ. de præſ. xxx. an.
male agetur. Secundo quæritur an ſi colonus poſſidere ſibi nolit, dominus poſſeſſionem
amittit. idem quæritur, ſi animo deſerendæ poſſeſſionis exierit: quod dicunt quidam: vt
ff. de acquiren. poſſ. ſi colonus. à contrario ſenſu. nam dominus amittit etiam ignorans:
vt ff. eo. l. peregre. §. quibus. ſed contra eos eſt. l. illa, ſi de eo. §. ſi fortè, & l. ſi id quod. §. 1.
2 nam etiam mortuo colono † dominus retinet poſſeſſionem, & tamen conſtat quòd tũc
colonus animum retinendæ poſſeſſionis non habet. Idem nonne dominus habet inter-
dictum vnde vi, cum ipſe vel eius procurator non admittitur: vt ff. de vi & vi arma. cum
fundum. patet ergo quòd omnino non amiſit. nam tunc non haberet interdictum: vt ff.
de vi & vi ar. l. 1. §. cum qui. Item contra eos quod dicitur. ꝭ. tit. 2. cum nemo. ſed ipſi di-
cunt non mutat quantum ad hoc vt vſucapere poſſit. ſi autem colonus alij tradat, dicũt
quidam dominum non deſinere poſſidere: vt notaui. ꝭ. de acquir. poſſ. l. vlt.

L. 2. IAM PRIDEM. *Rem fiſ. mei vſuca. non poſſ.* Aliud in bonis vacantibus quę fiſco de-
feruntur: vt inſtit. de vſucap. §. res fiſci. & in re eccleſiaſtica vt ꝭ. de ſacro ſan. eccle. au-
thent. quas actiones.

SI MALA FIDE. Hîc notari poſſet idem quod dixi. ꝭ. pro hærede l. vlt.

DE VSVCAPIONE TRANSFORMANDA, ET de ſublata differentia rerum mancipi & nec mancipi.
TIT. XXXI.

1 *Vitioſæ poſſeſſionis non fit acceſſio.*

L. 1. CVM NOSTRI. *Quiritum.* Id eſt, Romanorum. *Suſtulit.* Id eſt, remouit: vt
ꝭ. de nudo iure Quiritum tol. *Iuſto tit.* Ideò dicit, quia vitioſæ poſſeſſionis
1 non † eſſet acceſſio: vt ff. de acquir. poſſ. Pomponius. §. vlt. *Poſſeſſionis.* Vni-
uerſalis, non ſingularis: vt ff. pro empto. l. 2. §. ſi eam. *Non interrumpatur.* Quã-
doque interrumpitur, ſi ſcio conceptum poſt & editum partum apud me bonæ fidei
emptorem, & matrem eſſe furtiuam, & potui denunciare domino, & non feci: vt ff. pro
ſuo, ſi ancillam. *Ex poſteriore alienæ rei ſcientia.* Sed ſi mobilis eſt, nonne poſtea fit furti-
ua? Reſpon. nõ: quia non facit dolo malo. cum titulũ habeat: ſicut & ille cui res immo-
bilis locata eſt. primum enim tempus inſpicitur quo malam fidem habuit: vt ff. de ſeruo
corrupto l. 1. §. 1. Item poteſt eſſe quòd non contrectet, licet poſſideat. vel dico, etiam ſi
concedo furtum fieri, & rem furtiuam, non interpellatur tamen incepta vſucapio ante-
quam ſit furtiua: vt probatur ff. de fundo dota. ſi fundum quem. *Quæ ei.* Scilicet præſ-
criptioni vel vſucapioni, *Mancipi.* res Italiæ dicebantur mancipi, quia quaſi manumit-
ti & vſucapi poterant, tanquam reorum domini.

quiritur.
2 *Ignoranti acquiritur poſſeſſio.*
4 *Quod per alium facimus, ipſi facere videmur.*

PER LIBERAM PERSONAM. Quæ habet mandatum, alioqui ſi non eſ- L.1.
ſet tutor vel procuraror vel filius, aut ſimilis perſona, non acquirerer niſi ra-
tum haberem, vt ff. de neg. geſt. ſi ego, & notaui. j. eo. per procuratorẽ acquirit
ergo poſſeſſionẽ. ſed videtur contra. ff. de acq. ret. dom. res ex mandato. ſed ei
contradicit inſtit. eo. tit. ſi procurator. & diſtingue ſecundum quoſdã, vel ſecundũ nos vt
in ſumma. §. per procuratorẽ, & not. j. eo. l. per procuratorem & ſ. ſi quis alteri vel ſibi. l.
vlt. & dic ideò de libera perſona, quia ſi ſeruus ſuus eſſet, nõ eſſet queſtio, ſed hîc nõ erat
ſeruus. vnde videbatur quòd nõ acquireretur per eũ, dicit ergo ratione dubitationis, vel
alia eſt cauſa dubitationis, quia ſi liber eſt quis, non acquirimus per eũ actionẽ vel obli-
gationẽ. & ita videretur quòd nec poſſeſſionẽ: non tamen ita eſt, & quòd ita ſit, probatur
ſ. per quas perſonas nobis acquir. l. 1. ſic enim dicit, excepta cauſa poſſeſſionis &c. ſed nõ
videtur differentia, ſit liber, vel extraneus ſeruus: vt ff. eo. ſi me in vacuam. §. vlt. nec ob-
1 ſtat quod dicunt, quicquid per † ſeruum acquiritur, domino acquiritur. ibi enim non
quærit mihi quia meus ſit, ſed ratione officij. ergo ideò dicit de libera, quia magis fortè
dubitabatur de ea, quàm de extraneo ſeruo. Idem tamen eſſet in alieno ſeruo. ſi meus
eſſet, non eſt dubium: vt ſ. dixi. *Et poſtquam ſcientia interuenit.* Sed quare non etiam igno-
2 ranti inchoatur conditio vſucapionis, ſicut & poſſeſſio † acquiritur ignoranti? videtur
quòd imò: quia ſi habet ſeruum, & accepit aliquid ex re peculiari, inchoatur vſucapio-
nis conditio etiam ignoranti. Reſpon. illa enim poſſeſſio plurimum iuris habet. vnde &
ſi reuertar ab hoſtibus, fingor per eum poſſediſſe & vſucepiſſe. ergo in peculiaribus tan-
tum rebus receptum eſt: vt ff. pro ſolu. l. 2. & poſſet hic diſtingui triplex poſſeſſio. vt in
ſumma. §. de iuris adminiculo. & §§. ſequentibus. §. aliud. in fine, ibi, ad hanc. vel ideò nõ
3 vſucapit quis niſi ſciens, quia in vſucapione † exigitur bona fides: vnde oportet quòd
ſciat. *Vſucapionis conditionem.* Conditio multa ſignificat, malam vitam, paupertatem,
diuitias. ſed hîc ſumitur pro iure vſucapiendi. *Ratione vtilitatis.* Quia per me non poſ-
ſum acquirere, vtile eſt per alium acquirere: vt ff. de procura. l. 1. *Iuris pruden.* Ius enim
4 ita dicit: quia quòd per alium facimus, † nos facere videmur: vt ff. de adminiſtra. tuto.
ita autem. §. geſsiſſe. ergo recipitur de bono & æquo. 1. de æquitate.

MINVS INSTRVCTVS EST. *Diu.* Non intellge vt inſt. de vſucap. ſed per pa- L.2.
ruum aliquod tempus. & dicit diu, ad maiorem euidentiam. ex eo enim quòd em-
ptor diu fuit in poſſeſsione, præſumitur quòd venditor voluerit tradere. ſed quare præ-
ſumitur ita? lex videtur contra, quia aliàs inuitus dicitur, qui non probatur conſenſiſ-
ſe: vt ff. de procura. filius. §. inuitum. & in concordantiis ibi aſſignatis. Reſpon. ſi venditor
iſte ad nihilum teneretur, & alius ingrederetur, non eſt credendum per hoc ipſum con-
ſenſiſſe, ſi ſciuit, & paſſus fuit, imo punitur alius. ſed cum obligatus eſt ad tradendum, &
ego mea auctoritate ingredior, & ſic diu fuero in poſſeſsione ipſo ſciente & patiente, vi-
detur feciſſe id ad quod ex precedenti contractu tenebatur. & ita ſcientia & patientia
diutina vel non inducit præſumptionem: vt ff. ſi ſeruit. vendicetur, ſi à te emero. præterea *Sic in veteri*
credendum eſt ſi habeat inſtrumentum venditionis, & eſt in poſſeſsione, arg. j. de pig.
ſuper hypothecis.

1 *Infantes qui dicantur.*
2 *Pupillo per ſe poſſeſſio acquiritur.*

DONATARVM, &c. Idem in emptis & ſimilibus: ſed ideò dicit de donatis, quia L.3.
1 alios contractus non conſueuerunt facere infantes. & appello infantes † minores ſe-
ptem annis: vt dicit. l. ſ. de iure delib. ſi infanti. aſsignatur contra. ff. eo. l. 1. §. 1. & l. quam-
uis. Solutio, illæ corriguntur per iſtam. vel ſecundum quoſdam hic loquitur de infante
id eſt, pupillo, & in re mobili. ſi enim eſſet talis qui fari non poſſet, & res immobilis eſſet,
non acquireretur ſine ſcriptura, & per ſeruum: vt j. de donat. ſi quis in emancipatũ. Alij
diſtingunt, aut dedit eis res quarum voluit infans retinere poſſeſsionem, vt denarios,
caſtaneas, & ſimilia ludicra. aut quarum noluit retinere poſſeſsionem, vt caſtrum, vel

talia.In primis bene habet affectum,& acquirit poſſeſſionem:in aliis non.& in eis intel-
2 lexerunt veteres.Vel dic vt Io.quia pupillo acquiritur† poſſeſſio per ſe,infanti per tuto-
rem.vnde hîc ſubaudi,tutore auctore.alioqui ſi diceres quòd non acquireretur cum tu-
toris auctoritate,quia non habet intellectum, ergo nec per tutorem ipſum ſolum acqui-
reretur ſibi, vt dicit Papinianus in ſerui corpore antecedente affectione.

1 Solus animus ad acquirendam poſſeſsionem ſufficit.
2 Poſſeßio cur ita dicatur.

L.4. LICET *poſ.nudo animo.* Siue corporali actu,neceſſarium eſt enim quòd corpus inter-
ueniat : vt ff.eod.quemadmodum.nec tamen ſolo corpore acquiritur : vt ſi ponam
anulũ in digito dormientis:vt ff.eo.l.1.§.1.non eſt tamen generale quod hîc dicit,quan-
1 doque enim ſufficit † ſolus animus ad acquir.poſſeſ.vt notaui.j.de dona.l.1. *Solo animo
retineri poteſt.* Probatur ergo per literam iſtam quòd naturalis poſſeſſio,id eſt,de iure na-
turali quod gentium appellatur, vt in ſumma.§.& hæc talis poſſeſſio,nudo animo reti-
neri poteſt. cum enim dicit quòd poſſeſsio non poſsit adquiri nudo animo, ergo loqui-
tur de generali, quia in ea exigitur corpus. ergo naturalis ſolo animo retinetur . ſed hoc
de iure ciuili.fingit enim ius ciuile me poſsidere,licet peditus non inſiſtam. de iure autẽ
2 naturali exigitur quòd inſiſtam:& ideò appellatur † poſſeſsio,quaſi pedum poſitio:vt ff.
eo.l.1.eſt ergo idem ſecundum nos naturalis & ciuilis,ſed ita dicũtur ſecundum diuerſa
iura.ſiue ergo inſiſtat,ſiue non,dummodo habeat animum retinendæ poſſeſſionis,habẽt
ciuilem & naturalem poſſeſsionem.ſed naturalem habet ciuiliter,non naturaliter. quã-
doque naturalis retinetur naturaliter, vt in fructuario qui poſsidet naturaliter, cum ei
detur interdictum vnde vi : vt ff. de vi & vi armata.l.1.§. interdictum. *Deſertam poſſeſ.*
Quantum ad culturam. *Tranſacto tempore.* v.vel x an. *Sed metus neceſsitate.* Propter guer-
ram enim non erat auſus ire ad prędia ſua nec faciebat colere.& ita etiã ſtetit per c.ann.
non tamen amiſit poſſeſsionem. alij contra:vt arg. inſtit. de vſucap.§. quod autem,& j.
de omni agro deſerto, qui agros. & ita nullum ei generatur preiudicium ex tali tempo-
re neque circa proprietatem.nam multum intereſt an quis tantum periculum corporis
ſui timeat,& non poſſeſsionis:& tunc neque dominium neque proprietatem amittit.an
etiam timeat ſe de poſſeſſione expelli,& tunc amittit poſſeſſionẽ:vt ff.eo.ſi id quod §. vl.

1 Mutare cauſam poſſeſsionis bifariam accipitur.

L.5. CVM NEMO. *Cauſam ſuæ poſ.mutare poſsit.* Mutare cauſam poſſeſſionis dupliciter †
1 accipiebatur apud prudentes:vel vt ille incipiat poſſidere qui non poſſidebat:vel vt
ille qui poſſidebat,& vſucapere non poterat, velit vſucapere.Item eſt intelligenda regu-
la in eo qui habet ciuilem & naturalem poſſeſſionem, vel naturalem tãtum:vt hæc col-
liguntur ff.de acquir.poſ.poſſideri.§.illud,& l.qui bona.§.quod ſcriptum. & tit.pro hæ-
rede.l.2.§.quod vulgo.& in eo qui ſine tit.poſſidet,ſed deſtinauit tit. poſsidere, nõ enim
mutat ſibi poſſeſsionem.præterea intelligi poteſt in eo qui nullo modo ſibi poſsidet.ſed
alteri,vt hîc dicit.ſi enim ipſe deſtinauit quòd ſibi poſsideat,non mutat poſſeſsionẽ.nec
poteſt præſcribere:vt j.de pręſcrip.xxx.anno.male.& quotiens hoc ſit verum,vide in ff.
de vſucap.non ſolum.§.1.vel ſecundum alios nemo ſibi cauſam poſſeſsionis mutare po-
teſt nullo extrinſecus accedente.non enim mutat:ſed melius dicetur ſibi mutari,non ip-
ſe ſibi mutare.multę enim fiunt hîc expoſitiones. *Dominij tui ius, &c.* Tacet imperator de
poſſeſsione.ſed quid ibi?& certe videtur quod non amittatur:vt j.eo.l.vlt.ſed contra.eſt
ff.eo.poſsideri.§. quòd ſi ſeruus. Et reſpon.ad l.vlt. quia ibi non loquitur de colono tra-
dente,& ideò non admittitur.patet ergo quòd ſi tradiderit colonus,pręiudicatur in poſ-
ſeſsione. idem ſi expellatur de prædio quòd mirum eſt, quia cum nullo modo poſsideat
non videtur domino auferre poſſeſsionem.ſed contra.eſt, quia videtur expuliſſe domi-
num:vt ff.eo.peregre.in §.vlt.& l.ſequenti.

L.6. SI NVLLA. *Iuſta ex cauſa.* Sed ſi iuſta cauſa ingreſſus ſit,contra erit:vt quia obliga-
uerat pignori,& pactum factum fuerit, vt non ſoluta pecunia, ad diem, liceat ingre-
di:vt j.de pignorib.l.3.vel quia iuſſus eſt à prætore ire in poſſeſsionem cauſa damni infe-
cti,vel alia:vt ff.eo. qui vniuerſas.§.1.dat ergo hîc conſilium tanquam ſapiens homo:ſed
j. vnde vi.l.1. dat tanquam auſterus & fortis. poterit enim expellere eum armis inconti-
nenti.

nenti. Sed hîc dicit quòd reſtituitur poſſeſſioni,& fortè propter vtilitatem dixit, vt reſti-
tuatur poſſeſſioni, quia magis valebat poſſeſſio quàm ipſe. Similis eſt modus loquendi a-
libi, Quis accinxit ſocerum meum gladio?

1 *Vacua poſſeſsio quæ dicatur.*

IMPROBA *poſſeſsio.* Ideò dicit de improba poſſeſſione, quia aliud eſſet ſi iuſta cauſa L.7.
præcederet, ſicut eſt in eo qui pactus eſt, vt non ſoluta pecunia ad diem liceat ſibi in-
gredi: vel cùm deceſſit is qui inſtituit me hæredem, vel iudicis auctoritate. Licet enim
aliquis non mittat me in poſſeſſionem, ſi tamen titulum habens poſſeſſionem ingrediar
pro hærede, vel iuris pacti, erit iuſta poſſeſſio, & firmum titulum poſſidendi præſtabit, vt
1 notaui s. l. prox. *In vacuam poſſeſsionem.* Vacuam † poſſeſſionem dicimus, quę nec ani-
mo nec corpore detinetur, addunt quidam & ſi quis legatorum ſeruandorum cauſa, in
ea ſit arg. eſſe. ff. de actio. empt. l. 2. §. 1. *Non potuiſſe.* Sed longiſſimo tempore poterit, vt
j. de præſc. xxx. ann. l. cùm non.

1 *Procurator ignorante domino ei acquirit poſſeſsionem.*
2 *Proprietas quando ſeparari non poteſt à poſſeſsione.*
3 *Quando per procuratorem mediante poſſeſsione acquiritur dominium.*
4 *Quod facit ſpeciale mandatum, quoad rē certam, idem generale, quoad omnia.*

PER PROCVRATOREM. Ideò dicit de procuratore, quia aliud eſſet ſi non habe- L.8.
ret mandatum ſi eſſet geſtor negotiorum: tunc enim non acquireretur dominiū vel
poſſeſsio niſi ratum haberem, & ita intelligendum ff. de negot. geſt. ſi ego. ſed ſi manda-
1 ui, etiam me ignorante † adquirit poſſeſsionem, vt s. eod. l. 1. *Vtilitatis cauſa.* Vtile enim
eſt, vt quod per nos acquirere non poſſumus, per alios acquiramus: vt s. de procurat. l. 1.
Separari non poſſunt. Videtur contra ff. de acquit. poſſeſ. naturaliter. §. nihil. Sed intellige
2 quod hîc dicitur, quando ille qui vendidit, erat poſſeſſor & dominus: tunc enim † ſepa-
rari non poteſt proprietas à poſſeſsione, & ſi vnum acquirit, eadem ratione & aliud: & i-
ta vtrūque adquirit. Si verò poſſet ſeparari poſſeſsio à proprietate, quia alius haber pro-
prietatem: ille qui vendidit poſſeſsionem, quæritur poſſeſsio, non dominiū, quia ille qui Sic in veteri
tradidit, non erat dominus, ſed inchoare poſſum conditionem vſucapiendi, ſi ſciam: vt
3 notaui s. eod. l. 1. quidam tamen dixerunt quòd per procuratorem † poſſeſsio non domi-
nium acquiritur, ſed per poſſeſsionem acquiritur proprietas. & male dicunt, quod poſ-
ſeſsio res eſt inanimata. vnde non videtur quòd per eam dominium acquiratur. ergo per
procuratorem acquiritur dominium, ſed mediante † poſſeſsione. vnde ita legitur s. per
quas no. acqui. excepta poſſeſsionis cauſa &c. pro eis eſt inſtit. per quas perſonas acqui-
ritur nobis, in fine. ſed quod ibi dicit, per hanc, non intelligit poſſeſsionem, ſed liberam
perſonam, vt hîc dicit. Item quidam intelligunt legem iſtam in procuratore ſpeciali. ſ.
qui de re certa emenda habet mandatum. ſi verò fuit generalis, nō mihi acquirit domi-
nium, ſed ſibi: ſed poſtea habeo mandati actionem, vt ff. de acquirend. rer. domin. res ex
mandato. ſed in ſpeciali diſtinguitur, geſtiat hoc tradens & accipiens, an alter tātùm, an
neuter. ſi tradens vel accipiens vel alter, transfertur dominium vel poſſeſsio. ſi neuter, nō
niſi per traditionem poſt factam: vt in l. res ex mandato. & idem diſtinguo in generali.
4 quod enim facit ſpeciale mādatum † quo ad rem certam, idem generale quo ad omnia:
vt ff. de adminiſtr. tut. ſi duo. & j. de præſcrip. xxx. an. omnes. & ita diſtinxit Io.

NEC EX VERA. Adeptus. intellige quando ingreſſus eſt poſſeſſionem ſine ſcien- L.9.
tia & patientia. alioquin præſumeretur iuſte conſecutus: vt s. eo. minus tenetur er-
go conſtitutione illa, ſi quis in tantam, vt ff. eo. fundi venditor. & l. ſi ex ſtipulatu.

1 *Diuerſæ cauſæ poſſeſsionis eſſe poſſunt.*
2 *Quandoque diuerſæ ſunt poſſeſsiones.*
3 *Nunquam duæ ſunt poſſeſsiones.*
4 *Per executoris conuentionem interrumpitur poſſeſsio.*

1 NEMO *amb. poſſ. du eſſe rationem.* Sic ergo vna eſt poſſeſsio, ſed diuerſæ ſunt rationes † L.10.
ſeu cauſæ. ex eo enim quòd aliquis corpore conſiſtit, dicitur poſsidere naturaliter:
vt ff. eod. l. 1. ſed & ſi non inſiſtat, dicitur quis poſsidere de iure ciuili: & hoc in iure ciuili
conſiſtit: vt s. eo. licet. & eſt hoc notandū, quod quidam dicūt. & dominus meus dixit
2 quādoque † quod diuerſæ ſunt poſſeſsiones. ſ. ciuilis & naturalis. ſed cōtra. eſt, vt ff. de vi &
3 vi ar. l. 5. nuſquā enim inuenitur quod duæ ſint † poſſeſsiones: & per l. illam probatur, quod vna ſit,

& per hoc quod dicitur, poſſeſſionis, &c. Vnde idem eſt poſſeſſio ciuilis & naturalis in ſubſtantia, non tamen in ratione, varia enim iura verſantur circa eas, & eo reſpectu variæ dicuntur. *Vtramque.* i. poſſeſſionem vtraq; ratione quæſitam, ſ. corpore & animo. Sunt enim ambo neceſſaria, vt ff. eo. quemadmodũ. Præterea quæritur non tantùm adminiculo corporis & animi, ſed etiam iuris. Quid enim ſi habeam voluntatem poſſidendi ſacram rem, vel liberum hominem, & detineo? certè non poſſideo: oportet ergo quòd ius non contradicat, & quòd alia interueniant, vt ff. eo. cùm hæredes. §. vlt. & de probat. ſi quis hominem liberum. *Legitimam.* i. legitimum ſortitur effectum. *Aduerſariorum.* Aduerſarios appellat qui habent ius in re. *Interpellatione verò & controuerſia.* Videtur
4 ergo quòd non tantùm lite conteſtata interrumpitur poſſeſſio, ſed † per executoris conuentionem, vt ʒ. de præſcr. xxx. ann. ſicut in rem. ſed litis conteſt. perpetuatur actio vſq; ad xxx. an. non executoris conuentione. *Corpore.* Subaudi, & animo. *Vacillet & dubitet.* Ergo ex eo quòd aliquis negabat, ei fit dubium, vt ſ̃. quib. ad liber. procl. l. vlt. ſed videtur quòd nihilominus poſſideat: licet enim conueniam aliquem, non ob hoc amittit poſſeſſionem, imò ciuilis & naturalis apud eum remanet, vt dicitur de naturali: niſi ſuã probet intentionem, etiam ſi lis eſt conteſtata, ʒ. de rei vendi. res aliæ. Sic ergo nihilominus poſſideo, etiam ſi ſit bonę fidei poſſeſſor: non enim teneor de caſu fatalitatis, vt ff. de rei vind. vtique. & de hær. pet. illud. præterea facio fructus meos, vt ff. de vſur. qui ſcit. §. vlt. vnde notari poteſt, quòd in quibuſdã remanet bonæ fidei, quoad ea ſcilicet quæ dixi. in quibuſdam malæ, ſc. quantum ad fructus reſtituendos, vt ſ̃. de rei vind. certũ eſt. in quibuſdam pro non poſſeſſore habetur, ſc. quantum ad præſcr. verb. ʒ. de rei vind. morę. & hoc in longi temporis præſcriptione, ſc. x. vel xx. an. Si verò ponas in vſucapione triẽnij, illa non interrumpitur litis conteſtatione, nec quoad effectũ, vt ff. de rei vend. ſi poſt. & de vſucap. pro empto. l. 2. §. vlt.

1 *Vitia poſſeſſionis impediunt vſucapionem.*
2 *Res quæ precario poſſidetur, non eſt vitioſa.*
3 *Vitia perſonarum quænam ſint.*
4 *Item quando vniuerſali ſucceſſori & ſingulari obſtant.*

L. 11. VITIA POSSESSIONVM. Vitia poſſeſſionum ſunt, quia ſ. res eſt furtiua, vi rapta
1 vel poſſeſſa. Hæc † autem vitia impediunt vſucapionem, vt inſt. de vſuc. §. furtiuæ. Idem in re data præſidi contra l. Iul. repet. vt ff. ad l. Iul. rep. l. pen. Idem dixerunt quidã in precario, & in re litigioſa, ſed noſtri Doctores nõ ita dixerunt, vt in tit. prox. dicemus:
2 nec enim res quæ precario † poſſidetur, eſt vitioſa, licet non poſſit vſucapi. Idem in litigioſa, ſicut per l. 1. primi tit. ſequentis patebit. Obſtant autem illa vitia ſucceſſori vniuerſali & ſingulari, niſi purgentur: purgantur autem, ſi res in domini peruenit poteſtatem, vt ff. de vſucap. ſequitur. §. quod autem. & inſt. de vſucap. §. quod autem dictum. Intellige ergo quod hîc dicitur, de his vitiis. & ff. de reg. iur. quod ipſis qui contraxerunt. Sunt
3 & alia vitia ſc. perſonarum, vt † dolus, mala fides, ſcientia rei alienæ. Dolus eſt, cùm decipio aliquem in contractu inducendo ipſum ad contrahendum fraudulenter: & poteſt eſſe quòd dolum adhibeã, & ſim bonæ fidei emptor, vt ſi decepi illum venditorẽ quem credebam eſſe dominum, & non erat. Mala fides eſt, quando à non domino ſcio me emere: ſcientia rei alienæ poteſt eſſe ſine dolo, mala fide. Si enim depoſui apud te, depoſitarius non adhibet dolum, neque malam fidem, ſed habet ſcientiam rei alienæ: & ideò
4 non vſucapit, vt & inſt. de vſucap. §. quod autem dictum eſt. Iſta autem vitia † obſtant vniuerſali ſucceſſori & ſingulari, ſi tamen habeat lucratiuam cauſam, quia ſcil. legatum eſt ei. Obſtat enim perſonale vitium, ſi verò non habeat cauſam lucratiuam, vel prope lucratiuam: diſtingue vtrum res ſit reuerſura ad dolum, an non, ſi eſt reuerſura, obſtabit vitium: alioquin contra, niſi vtatur adminiculo auctoris, vt ff. de doli exc. apud Celſum. §. de auctoris. & §. ſi cum legitima. & hanc diſtinctionem plenè habes notatam in regula iuris, & in ſumma. ſ̃. de dolo.

1 *Qui habet actionem, rem habere videtur.*
2 *Colonus retinet naturalem poſſeſſionem.*

L. 12. EX LIBRIS SABINIANIS. *Nihil penitus domino præiudicij.* Videtur cõtra. ff. eo. poſſideri. §. quòd ſi ſer. & l. peregrè. §. vlt. ſed poteſt reſponderi, & ita viſum eſt M. q. hodie

hodie retinetur,& ita corrigitur illa per iſtam.B.viſum eſt amitti poſſeſſionem ſi tradat
colonus vel ſeruus,vt ibi dicit,& reſp.ad l.iſtam:non enim paratur præiudiciũ, quia do-
minus habet actionem mandati,vel condictione ex hac l.repetit, vt ff.eod.non videtur.
Per leges enim veteres non ſubueniebatur domino ad poſſeſſionem recuperandã,quod
1 hîc fit per l.Iuſtiniani,& ita non præiudicatur ei,quia qui habet † actionem, rem habere
videtur:verè tamen eſt re excluſus,vt ibi.ſed Io.viſum fuit quòd ſi tradat,amittã poſſeſ-
ſionem,Nec habes aliquod auxilium,niſi rei vendicationem: vt nota.ſ̃.eod.cùm nemo.
aliud ſi dereliquit non deſerendæ poſſeſſionis cauſa:tunc enim retinet,vt ff.eod.ſi colo-
2 nus.& eſt hoc mirabile,quòd ſolo animo,licet non inſiſtat,colonus † retinet naturalem
poſſeſſionem,ſi verò dereliquit cum proditione, vt quia loquitur cum alio vt ingredia-
tur,& voluit dominum priuari poſſeſſione, & ita recedit animo deſerendæ poſſeſſionis,
& alius ingreditur,dominus retinet ciuilem:quia antequàm recederet habebat ciuilem
per ſe,per illum naturalem:modò remanet ſola ſua ciuilis, licet alius ingrediatur domi-
no ignorante vel abſente:non enim præiudicatur ei in ciuili,ſed ingrediens habet natu-
ralem,dominus ciuilem:debet tamẽ ſuccumbere, quia clàm poſſidet, vt ff.eo.clàm poſ-
ſidere.§.vlt.Si autẽ mandaui ei quòd ingrediatur,& non eſt ingreſſus,non quæritur poſ-
ſeſſio,& ita deterior eſt conditio in ea in acquirendo quàm in amittendo: non enim ea-
dem ratio eſt amittere debita,& lucra non capere,vt ſ̃.de codic.l.vlt.& hæc in ſumma.
§.item cùm naturalem. *Cùm & antiqua regula,&c.* Vt ſ̃.de pact.ſeruus creditoris.

DE PRÆSCRIPTIONE LONGI TEMPORIS,&c.
TIT. XXXIII.

1 *Vitium litigioſi rem non adficit.* 3 *Vitium reale diſtinguitur à perſonali.*
2 *Quædam ſunt vitia quæ rem adficiunt.*

CVM POST MOTAM. *Ad noua dominia.* Id eſt, ad nouos poſſeſſores: ſimilis L.1.
expoſitio ſ̃.de rei vind.quotiens. alioquin rem ſuam quis vſucapit. Vel pone ca-
ſum quòd poſſidens eſſet dominus,alius pro re illa cõtra eum habebat hypothe-
cariã,& tunc non fuit litigioſa,quia de dominio non fuit quæſtio, vt ex diffinitione liti-
gioſi apparet:& tunc vſucapit emptor non ad dominium quærendum,ſed ad hypothe-
cariam tollendam, vt & aduerſus creditorem diuturnum. *Et exinde noui* XX.*anni inter-*
1 *ceſſerint.* Quo caſu ſubueniẽdum eſt emptori,vt ff.de litig.l.1.quia vitium litigioſi † rem
non afficit,ſed perſonam:alioquin & ſi prætenderet bonam fidem,non prodeſſet vſuca-
pio,vt inſtit.de vſucap.§.furtiuæ.Sed hîc omiſſa fuit quæſtio, & ideò reputatur pro non
2 mota.Quippe quædam ſunt vitia † quæ rem afficiunt,furtũ,inuaſio,donatio facta præ-
ſidi contra l.Iul.repe.Idem voluerunt dicere quidã in precario & clandeſtinitate, quòd
dominus meus non concedit,quia non dicitur clandeſtina res,ſed poſſeſſio,vt not.ſ̃.tit.
3 1.l.vitia.Non ergo litigium facit rem vitioſam,cùm non ſit vitium † reale,ſed perſonale:
ergo non impeditur vſucapere,cùm enim non vtatur acceſſione prioris, nec debet im-
pediri:alioquin contra,vt ff.de acq.poſ.Pomponius.§.cùm quis. *Etiam in repub.* Poſſi-
dente,ſi conueniatur.Habes hîc auth.MALÆ *fidei poſſeſſore,&c.* *Ignorat ius ſuum.* Qui-
dam intellexerunt tempore alienationis,ſed litera contradicit.

LONGI. Planum eſt quod hîc continetur. L.2.

SI VINEÆ. Planum eſt quod hîc dicitur. L.3.

DIVTINA. *Iure tantùm ſucceſſionis.* Id eſt, ideò quia hæres erat, non tamen res illa L.4.
erat in hæreditate:ſi enim eſſet,poſſet præſcribere,vt ff.pro ſuo.ſi ancillam.§.pen.

NEC PETENTEM. Caſus iſte poteſt poni per l.ff.de rei vind.inter officium. L.5.

SI FRAVDE. *Cùm long.temp.præſcri.in ma.ſi.cont.lo. non habeat.* Cùm enim dolus dat L.6.
cauſam contractui,ipſo iure nulla eſt venditio:cùm ergo nõ habet titulum, non vſu-
capit,ſicut puto in incidenti dolo.neutrum tamen dolum puto rem facere vitioſam.Itẽ
ex incidenti tenetur & conuenitur etiam completa præſcriptione.

LONGI TEMPORIS. *Maleficium alterius.* Id eſt,inſtrumentorum ſubreptio. L.7.

SI *is contra quem illicitæ adopt.* Quantũ enim ad æſtimationẽ adoptio eſt, non quãtum L.8.
ad ius,vt ſ̃.de hær.inſt.nec apud.& l.ſi pater.& iuris ignorantia non prodeſt in vſuca.

EMPTOR *bona fide,&c.* *Cuius initio cont.&c.* Idem ſi poſt quandocunque ante ſentẽ- L.9.
tiã:eſt enim peremptoria talis exceptio,vt j̃.ſententiã reſc. non poſ. l.pe.aliud ſi eſſet

dilatoria:tunc enim probata intentione non liceret opponere,vt ſ.de prob.exceptionẽ. nec tenetur iſte qui poſſidet,probare rem illius non eſſe, vt ſ.de rei vind. res aliæ.Vnde ſi quæratur quis primò probet,ſi paratus eſt poſſeſſor ſuam exceptionẽ probare, & alius rem eſſe ſuam:dico quòd actor, quia qui prior appellat prior agat. Et videtur per hanc l. & ſ.de probat. exceptionem.& intellige quod dixi,quando poſſeſſor dicit,non cõfiteor te eſſe dominum,& ſi eſſes,haberem exceptionem,vt ff.de excep.non videtur: ſi autem ſimpliciter confiteatur,excipiendo de intentione ſua, videtur quòd aliquod præiudiciũ generetur ei.

L.10. Nec bona fide. *Poſt moram litis.* Sup.de lit.cont.moræ.

L.11. Svper longi. Planum eſt quod hîc dicitur.

L.12. Cvm in longi. *Tres emergebant.* Prima eſt quæſtio, vtrum ſufficiat rem præſcriptam fuiſſe eo loco vbi agitur lis, ad hoc vt inter præſentes videatur cucurriſſe præſcriptio. Secunda, vtrum ſufficiat in prædicto loco; i.vbi agitur lis, fuiſſe inter actorẽ & reum,licet res ſint abſentes. Tertia, an actorem & reum vbi agitur fuiſſe oporteat, vt inter præſentes videatur præſcripſiſſe. *Vbi poſita ſunt.* Extra prouinciam actoris & rei, quæ perſonæ erant in eadem prouincia, res in alia: quærebatur ergo an præſcriptio curreret vt inter præſentes, an vt inter abſentes. *Exigimus.* Cum re in eadẽ prouincia cõſtituta. *Diuino quodam motu.* Sic ff.de leg.& ſena.cõ.l.2.in græco ibidem ſignato,ſed & decretum dicit leges per ora principum diuinitus promulgatas. *Nulla ſcientia.* Sic j.de præſcript.xxx.ann.l.3.in fin. *Sed incorporales.* In hoc obtinet ſimilitudinem cum immobilibus acti. Habes hîc auth. Qvod *ſi quis,&c.* *Adiiciuntur ei tot anni,&c.* Vt duplicetur tempus abſentiæ,vt ſi præſens fuit in quinquennio, poſtea abſens quinquẽnio, debet aliud quinquenniũ adiici,& ſic erunt xv.anni. Et no. quòd hîc loquitur de abſentia domicilij tantùm,propter quam nõ meretur quis reſtitutionẽ,ſed j.tit.3.loquitur de abſentia perſonæ,& ſ.quib.ex cau.ma.& j.de annali excep.vt perfectius.

IN QVIBVS CAVSIS CESSAT LONGI TEMporis præſcriptio. Tit. xxxiiii.

L.1. Si is cvi. Planum eſt quod hîc dicitur.

L.2. In servorvm. *Superfluo peruenitur.* Niſi rei venditæ accedant,vt adſcripti fundo, vt ff.de diu.temp.præſcr.longè.

L.3. Vnvs individvvm. Nec enim erat diuiſum, licet diuidi poſſet. *Cum neque famil.ercisc.iudic.&c.* Bona eſt iſta ratio, quia actiones iſtæ non ſunt reales, ſed alia eſt euidentior,quia in præſcrip.long.temp. exigitur titulus. Hîc benè ſuberat poſſeſſio: ſed in parte mea non:habebat enim fortè,nec ibi poterat prætendere bonam fidem,& ideò non defenditur iſta præſcriptione, ſed longiſſima, vt j.de annali excep. l.1.poſt medium legis,vbi de hoc plenè habes notatum.

L.4. Hæreditatem qvidem,&c. Intellige quãdo hæreditatis petitio datur ſecundum naturam ſuam:non enim competit contra poſſidentem niſi in caſibus,tũc enim cùm excedat ſuos terminos,exceditur à non ſuis terminis,vt not.ſ.de edi.D.Adr. l.vlt.& de pet.hær. *Nihil hæc iuris definitio nocet.* Quia poterit actor repelli long. temp. præſcript.

L.5. Si pvervm. *Defendi non poteſt.* Competit enim actio neg.geſt.vt ſ.de neg.geſt.ſi ſeruum alienum.quæ ſicut aliæ perſonales longo tempore non tollitur.

QVIBVS NON OBIICITVR LONGI TEMPOris præſcriptio. Tit. xxxv.

L.1. Tempvs *expeditionis.* Ideò ſic dicitur,quia ij qui ſunt in expeditione debent eſſe expediti ad eundum & certandum. *Præſcriptionem non parit.* Cum effectu,quia in int. reſtituitur,vt ff.quib.ex cau.maio.l.1.& ſ.de reſt.mil.quo tempore.

L.2. Cvm per absentiam. Abſentia fuit occaſio. *Non neceſſariò autem petis.* Subaudi,priuilegij cauſa,quia eſt iure,i.ſpeciali expreſſum,& ideò ſuperfluè poſtulatur, vt j.de theſau.l.vna.

L.3. Non est incognitvm. *Non imputari.* Sc.cum effectu:currit enim ipſo iure,vel nullo modo currit,ſi te referas ad l.Iuſtiniani,ſ. in quib.cau.in int.reſtit.non eſt neceſ.l.vlt.Io.melius dicit neque pupillo currere,vt ff.de acq.rer.domi.l.bonæ fidei.

neque

neque adulto.nam per orationem diui Adr.prohibetur rerum immobilium eius aliena-
tio,vt ff.de reb.eorum qui ſub.tut.vel cur.l.1.& ſ.de præd.min.l.1.ergo & præſcrip.vt ff.
de verb.ſig.alienationis.in vſucapione ergo tantùm addit Iuſtinianus.

SI POSSESSIO INCONCVSSA. Id eſt,continuata:nemo enim expulit eum,alio- L.4.
quin interrumperetur, vt ff.de vſucap.naturaliter. Vel ideò dicit,quia non erat mota
controuerſia,& lis conteſt.tunc enim interrupta eſſet,vt j.de præſcript.xxx.ann.ſicut in
rem.& l.cùm notiſſimi.& ſ.de præſcri.long.temp.nec bona fide.& de rei vindic.moræ.
Vel maximè fort.caſu. Aliæ ſunt cauſæ in int.reſt.vt ff.quib.ex cau.maio.l.1.

NEQVE MVTVI. *Obiici poſſe certi iuris eſt.* Intellige ſi perſonalis non degenerat, L.5.
quia nunquam intentetur niſi contra eum qui contrahit vel quaſi, vel deliquit vel
quaſi;ſi degenerat,quia datur contra quemlibet poſſidentem.Degeneramus enim,ſicut
dicitur in hæred.petit.& notauimus ſ.quod met.cau.ſi vi,vel metu:& accipitur hîc ali-
ter quod dicitur non poſſe obiici,quàm per totum titulum, quia non eſt intelligendum
cum effectu,ſed quòd non currat præſcriptio lõga in perſonalibus actionibus,imò cur-
rit in realibus.

AB HOSTIBVS. *Non opituletur.* Sc.cum effectu. L.6.

PRÆSCRIPTIONE,&c. Sic ordina literam,bona fide poſſidentes muniuntur ad- L.7.
uerſus præſentes præſcriptione x.ann.aduerſus abſentes xx. *Quòd ſi ex alicuius perſo-
na de parte petitorum.* Vel petitoris,hoc eſt actoris,reſtitutionis prætendatur auxilium. *De-
ducto.* Id eſt,ſublato eo tempore. *Quo.* Sc.tempore. *Si quid fuerit geſtum.* Id eſt,vſuca-
ptum vel preſcriptum. *Sucurri ſolet,reſiduum.* Sci. Temptis computari rationis eſt. *Bo-
na fide poſ.* Preſcribunt enim longo tempore bona fide poſſidentes,quandoque etiã ma-
la fide poſſidens idem facit,vt ff.de noxa.& generaliter.& in ſequenti,& loquitur de ab-
ſentia domicilij. *Quod tempus,&c.* Modò incipit dicere de abſentia domicilij reip.cau-
ſa.Si ergo toto decennio fuerit abſens,infra quadriennium poſt reuerſionem totum de-
cennium poſtulabit deduci.Si die diem,& idem in menſe,vt ff.quib.ex cau.maiores.ſed
& ſi per præto.§.quotiens.vt hæc & alia quæ ad iſtam materiam pertinent plenè notaui
ſ.de reſtit.milit.quo tempore.

SANCIMVS. Plana ſunt quæ dicuntur in hac l. L.8.

SI ADVERSVS CREDITOREM. TIT. XXXVI.

1 *Diuturnum ſilentium quid dicatur.*
2 *Præſcriptio x. vel xx.annorum, locum habet contra hypothecariam.*

1 DIVTVRNVM. Diuturnum † appellat ſilentium x. inter præſentes xx. inter L.1.
abſentes. *Longi temp præſcr.* Quia habet titulum & bonam fidem,vnde cor-
roboratum eſt longi temporis præſcriptione:aſſignatur contra ff.de dam.in-
fect.l.cùm poſtulaſſem.§.vlt.ſed ibi facit quæſtionem,& nõ eam determinat:
Sed repelli creditur,vt hîc dicit,& poſſet quæri,vtrum quod dicitur in l. iſta, locum ha-
beret in re mobili.Io.dixit quòd ſic:ſi enim in re immobili locum habet x. vel xx. anno.
2 præſcriptio † contra hypothecariam, ita videtur quòd in mobili, niſi obſit quòd habet
dominium quin poſſit præſcribere.Quæſiuit enim ſibi triennio dominium,licet nõ tol-
latur hypothecaria,vt j.de pig.vſuc.Vnde multo magis ſi poſt per VII.ann. teneat,ineſ-
ficax conſtituetur actio,arg. ff.de capt.& poſtli.in bello. §. ſi quis ſeruum. *Succeſſerunt.*
vniuerſaliter,non ſingulariter,vt ſ. de his qui à non domino.l.vlt.& l.prox.j.

SI DEBITORI. *Sed iuſta xx.ann.poſ.* Sed quæ eſt iuſta?& videtur quòd etſi ſciat pi- L.2.
gnori obligatum,vt ff.de acq.poſſ.ſi quis fundum.ſed fortè illud habet locum in ac-
quirendo dominio,& aliud ſi præſcribatur hypothecariæ.

DE QVADRIENNII PRÆSCRIPTIONE.
TIT. XXXVII.

NOTVM EST. *Poſt quadriennium.* Computandum à tempore nuntiationis, L.1.
non quòd verè cœperunt eſſe vacantia:tunc enim habet locum xx.an.præ-
ſcriptio,& intellige de poſſeſſione ſine titulo:nam ſi haberet titulum,vſuca-
peret res mobiles triennio,immobiles decennio inter præſentes, vicẽnio in-

ter abſentes, vt inſt. de vſucap. §. res fiſci. & ff. de iure fiſc. l. 1. & de diu. temp. præſcr. intra quatuor. *Additum eſt, &c.* Hîc eſt §. *Noſtra larg. nit.* Fortè quia donauit aliquid de bonis Imperator, vel procuratot fiſci.

L. 2. OMNES *qui quaſcunque.* Aſſignatut contra ſ̃. de lib. cau. non ideò. ſoluc vt ibi. Aliud videtur contra ſ̃. de pet. hęred. nec vllam. §. ſi quis à fiſco. Sol. Hîc loquitur in re ſingulari, aliud in vniuerſitate, vt ibi. Vel aliter, hic ignorauit rem alienam non eſſe, ibi verò ſciuit, vel illud eſt vetus ius, hoc verò nouum. *Ad hæc, &c.* Id eſt, iuxta hæc. *Competens ſcrinium.* Id eſt, procuratorem fiſci qui præeſt ærario.

L. 3. BENE *à Zenone.* Hæc lex ſuperioris legis ſententiam commemorat: aſſignatur contra ſ̃. de hære. vel act. ven. l. 1. dic vt ibi. *Cùm omnia principis eſſe intelligantur.* Id eſt, tã fiſcalia quàm patrimonialia, non intellige quòd res alicuius priuati ſit ſua, niſi quo ad protectionem. *Epiſtalmate.* Epiſtalma eſt ſubſcriptio Imperatoris, vel ſignum imperiale quod facit in alienatione. *Petulantiæ.* Id eſt, ſuperbiæ. *Panes ciuiles.* Id eſt, præbendam aliquam de publico. *Et in donationibus ſine inſinuatione geſtorum, &c.* Vt j̃. de don. ſancimus.

NE REI DOMINICÆ VEL TEMPLORVM VINdicatio longi temporis exemptione ſubmoueatur.

TIT. XXXVSSI.

L. 1. SÆPENVMERO. *Coloníque.* Scil. adſcripticij. *Dignitates.* Sicut fecit Barbarius Philippus. *Omni temporu definitione.* Sc. Inuenta tempore huius legis, nec enim longiſſimè erat inuenta, quæ haberet locum, vt j̃. tit. 1. omnes. Vel ideò dicit, quia non habet locum xxx. vel xl. an. præſc. ſicut in eccleſia, vt ſ̃. de ſacroſanct. eccl. l. vlt.

L. 2. VNIVERSITAS. *Iniquis apparitoribus.* Id eſt, non ignorantibus, vt j̃. de euictio. ſi fundum. *Repoſcere à vendicantibus.* Vt ſ̃. de rei vind. ſi mancipium. Vel dic, à venditoribus, & ita erit ſpeciale.

L. 3. SI QVA. *In ſua iura.* Id eſt, ad verum & priorem emphyteutam. *Suo corpori.* Id eſt, ſuæ integritati.

DE PRÆSCRIPTIONE XXX. VEL XL. annorum.

TIT. XXXIX.

L.s. CVM ASSEVERES TE ABSENTE. Ad maiorem euidentiam dicit: nã ſi præſens fuiſſet, fortè non accidiſſet, idem tamen eſſet ſi præſenti cõtigiſſet. Dicit ergo ob hoc vt notet faciliorem caſus accidẽtiam: currit ergo præſcriptio, ſed reſtituetur, vt ſ̃. de reſtit. mil. & in tit. in quib. cau. maio. *Oculos prædiu tuis impo.* Inuidebant agro tuo vicino, nam videbatur eis vt haberet fertiliorem ſegetem, iuxta illud:

Fertilior ſeges eſt alienis ſemper in agris,
Vicinumque pecus grandius vber habet.

Annonariæ collationis. Ideò dicit, quia officialis præſidis quandoque pro tributis colligebat annonam, quandoque pecuniam, ſecundum quòd reipub. fuerat neceſſarium: & ſiue ſit annonaria collatio, ſiue pecuniaria, ſicut in ciuitate iſta, idem eſt. Dicitur autẽ collatio, quia cõferebatur annona ſeu pecunia de ſingulorum patrimonio, vnde habemus titulum de collatoribus, & de ſolutione tributorum. *Prætextu.* Poterat eſſe prætextus iſte veri vel falſi: & ſiue ille abſens deberet tributum, ſiue non: ſi tamen non fuerit iuſtè venditio facta, & tranſiuit legitimũ tempus, ſc. xxx. an. ſequetur ius publicũ, quod eſt vt fiat venditio bonorum debitore ceſſante in ſolutione tributorum bona fide iuſto pretio re ſubhaſtata: vt tit. ſi propter publicas penſitationes. & illud legitimum tempus hodie inductũ eſt per Imperatorem cùm olim actiones durarẽt in perpetuũ, i. ſine tẽporis præfinitione. *Reſtitui non oportere.* A quo non oportet reſtitui ſi à vẽditore, videtur verũ, cũ emptor fuerit malæ fidei, nec quicquã de euictione cõuenit, vt j̃. de euictio. ſi fundum. ſed tunc videtur contra. ſ̃. communia de legatis. l. vlt. §. emptor. Reſp. quia aliud eſt in vltima voluntate, vt ibi. Aliud in contractu habito inter viuos, vt hîc. Vel aliter, ibi dominus diſtraxit, hîc non dominus. Vel aliter hîc non fuit ſtipulatus, ibi verò fuit. Vel potes

quatur in eo caſu quando fuerat conuerſa in eius vtilitatem,& in hac vltima expoſitio-
ne videtur contra.ī.ſi vend.pig.ag.l.1. Sol. Hîc dat dolus cauſam contractui,ibi incidit:
vel hic emptor ſciebat venditorem ius vendendi non habere,ibi tantùm in pretio fraus
habita eſt.

1 *Poſſeſſio ciuilis & naturalis dari poteſt.*
2 *Emphiteutæ poſſeſſio precaria dicitur.*
3 *Poſſeſſio per libellum quæ dicatur.*
4 *In vſucapione titulus requiritur.*
5 *In annua præſtatione non currit præſcriptio.*

MALE AGITVR. Id eſt,ſi ita eſſet,malè ageretur, vel ſi hoc concederetur. *Si tan-* L.2.
ta precario. Sed diſtingue in precario, quia poteſt eſſe quòd ille qui dat, cadat à
1 poſſeſſione.vt quando dedit † ciuilem & naturalem poſſeſſionem:& quòd ita poſſit da-
ri,legitur,ff.de acq.poſ.Pomponius.Quandoque naturalem dat,& retinet ciuilem,& i-
ta eſt intelligenda ff.de acqu.poſſeſ.l.poſſideri.§.ex contrario. & ff. de precario. l.& ha-
bet.§.eum.Et in his duobus non habet locum lex iſta, quando non transfert poſſeſſio-
nem,ſed concedit detentationem quandam,vt ff.de precario.l. certè.§. is.& in hoc caſu
habet locum lex iſta,& licet in principio loquatur generaliter in precario poſſidentibus
infrà tamen reſtringit ad eos qui conduxerunt:non enim licet eis opponere pręſcriptio-
nem xxx.vel xl.ann. Nec obſtat lex Conſtantini, quia illa loquitur in eis qui ſibi poſſi-
2 dent,iſti autem non poſſident ſibi, ſed alteri: precaria † etiam appellatur poſſeſſio em-
phyteutæ,vt ſ.de iur.emphyteut.& de hac nihil ad nos. Quandoque quis per libellum
poſſidet:libellus eſt filius emphyteuſis, qui enim accipit à vero domino,habet precario
3 tanquam emphyteuta:ſed ſi alij concedat,eſt † poſſeſſio per libellum, & ille qui habet,
emphyteuta dicitur libellarius.Si tamen quis ita conduxit vt in perpetuum ipſe & hæ-
redes ſui detinerent ſoluta penſione,tunc ſine dubio nullo tempore eſt inquietandus,vt
inſt.loca.§.adeò autem.Sed hîc non prætendebat pactionem, ſed ſolùm ſe tenuiſſe xxx.
vel xl.an.quia fortè cōduxerat ad ſex an.& poſtcùm eſſet bonus colonus,dominus per-
miſit eum tenere prædium vſque ad xl.ann. *Poſſeſſionis initium.* Id eſt, titulum. *Non
requiri.* Non enim requiritur,habet titulum vel non habeat: ſed videtur cōtra. ſ.de pig.
act.non creditores.cùm ibi dicat initium & originem inquiri,& ſic ſecundum verba vi-
detur contradicerę,ſed ibi dicit originem inquiri, id eſt, ſi probare poteſt ſe pignori de-
diſſe,& ideò ponitur illa lex ſub illo generali de origine negotij probāda.Hîc autem ap-
4 pellatur initium vel origo,id eſt,titulus:in vſucapione enim † requiritur tit. non autē in
præſcr.xxx.ann.vt hîc,& ī.de anna.except.l.1. Si verò habeas initium requiri, ſine non:
tunc gloſſa,id eſt requiritur quando cœpit poſſidere. Sed hic nunquam cœpit, & ideò
non requiritur vt continuetur tempus:melior eſt tamen prior litera, & in antiquis libris
reperitur. *Qui ſibi potius.* Electiuè ponitur,non comparatiuè:ipſi enim alteri non poſſi-
dent,ſed videtur contra.ff.commu.diuid.l.communi diuid.§.neque.Sed intellige quòd
ibi dicit poſſideant,id eſt,detineant.Vel dic naturaliter poſſideant alteri non ſibi. Patet
ergo per l.iſtam quòd colonus nullo modo poſſidet, vt & not.ſ.communia de vſuc.l.1.
Debeant præſtare ſolitam mercedem. Quidam voluerunt hoc intelligere, cùm præſtiterint,
tunc enim non præſcribunt,ſed ſi debuerunt, & non præſtiterunt, benè poterunt præ-
ſcribere,& ſic dominis præiudicabitur, & facit pro eis ī.de agric.& cenſit.l.litibus. Hîc
tamen litera non videtur ita dicere,cùm ſic ſimpliciter dicat, debeant præſtare.&c. Sic
ergo non currit præſcriptio,& facit ad hoc quod habuimus ſ.de fid.inſtru.plures.Dicit
enim lex illa quòd non fit præiudicium quando ſolutum eſt:vnde ſecundum alios ſi nō
probetur per apocham,dominis fit præiudiciū, & cum eis ſentit dominus meus in poſ-
ſeſſione,non autem in dominio,quia poſſidebam:vnde non currit pręſcriptio,&ſi enim
colonus animo deſerendæ poſſeſſionis exeat fundum, deſino per ipſum poſſidere, non
5 tamen deſino poſſidere,vt not.ſ.de acq.poſ.l.vlt.ſed M.dixit in † annua præſtatione nō
currere præſcriptionem,quia in quolibet anno naſcitur actio, vt not.ī.eo. cùm notiſſi-
mi.§.in his.

1 *Tempus non eſt modus tollendæ obligationis.* 2 *Abſenti & militi currit præſcriptio.*

3 *Minori non currit longa præſcriptio.*
4 *Nec filiofamilias.*
5 *Iuris ignorantia in damno vitando, quando nocet.*

L.3. SICVT IN REM. *Speciales.* Vt rei vendicatio. *Ita de vniuerſitate.* Vt famil.erciſc.
ſicut de ea plenius habebis, ǰ.de annua excep. *Ac perſonales actiones.* Facit quandam
comparationem de realibus actionibus ad perſonales. Dicit enim quòd omnes tollun-
tur ſpatio xxx.ann.& videbatur in perſonalibus cõtra.quia ſi promiſi aliquid, & poſtea
1 tranſeat ſpatium xxx.ann.tempus ſolum non videtur quòd poſſit facere, quin † adhuc
remaneat obligatio,& verum eſt:tamen habet exceptionem per ſtatutum principum
cauſa dirimendatum litium,& durat actio inefficax de iure ciuili,ſecus de diuino,ſi non
reſtituat,& ſciat alienam.In negatoria tamen actione & confeſſoria, dic vt notaui ȿ.de
ſeruitutibus.ſicut. *Vel perſecutione.* Quia iudicis officio explicatur, vt ff. de mino.quòd
ſi minor.§.vlt.vel actio in perſonam,perſecutio in rem & in perſonam,vt ff.de actionib.
actio. *Non à ſuo debitore.* A ſuo enim debitore tali tempore non excludebatur.vt ǰ.cod.
cùm notiſſimi.ſi contra extraneum agatur,tuetur ſe x.inter pręſentes,xx.inter abſentes:
vt ȿ.ſi aduerſus credit.l.1.ſed ſi in mala fide detineat,exigitur ſpatium xxx. ann. vt ſi ſcit
rem alienam vel obligatam,ſed videtur contra.ff.de acqu. poſ. ſi quis fundum. Reſpon.
Quia ibi loquitur quantum ad vſucapionem dominij, hîc autem quantum ad vſuca-
pionem contra hypothecariam.Vel hæc loquitur de eo qui rem alienam & obligatam
non à ſuo debitore,vt dicit, & ideò locum habet præſcriptio xxx. ann. *Iugi ſilentio.* Id
eſt,continuo. *Nec ſufficiat precibus,&c.* Videtur contra ȿ.quando libel.princ. datus.l.1.
ſed l.2.facit ſolutionem.quia in annali exceptione habet locum quod ibi dicit, aliud in
perpetua:non enim ſufficit oblatio libelli, & reſponſio imperatoris, ſed neceſſaria eſt e-
xecutoris conuentio,vt hîc dicit,& ǰ.eo.cùm notiſſimi. & de his not.ȿ. in aut.de lit.cõt.
offeratur.in fi.lit.aut.conteſt. cõtra hoc indul.&c. *Non abſentia, non militia.* Ergo cur-
2 rit † præſcriptio abſenti & militi:nec contradicit ff.quib ex cauſ. ma.l.1.currit enim eis
præſcriptio:ſed habent beneficium in int.reſti.vt ibi dicit,non eſt enim neceſſaria miſe-
ricordia, vbi nullum eſt peccatum. Sed illud dices verum in longa præſcriptione, ſecus
in longiſſima, vt etiam dixit Abbas,quòd non reſtituitur minor, vt not.ȿ.in quib.cauſis
locum habeat in int.reſt. l.vlt. Credo etiam idem in longiſſima,minori tamen ipſo iure
3 non currit † longa præſcriptio,ſed longiſſima,& ſecundum nos reſtituitur. *Sed pupilla-
ri ætate.* Excipitur ergo pupillus habens tutorem, non tamen adultus habens curatorẽ,
vt ǰ.patet. Licet alibi pariſicentur,ſi contrahant ſine his.ſed & notatur differẽtia,vt ſcri-
pſi ȿ.de in int.reſt.ſi curatorem. Et verũ eſt quod hîc dicitur, ſiue loquamur de inchoã-
da præſcriptione in perſona minoris,ſiue in perſona alterius fuerit inchoata:& eſt mira-
bile,quia in x.ſuccedenti currit tempus,vt ff.de minorib.etiam ei. & eſt hoc fortè, quia
poſſeſſor tuetur titulo,ſed hîc non eſt ita. *Duntaxat,&c.* Videtur alius caſus excipien-
dus quando inuenitur actio hypothecaria contra debitorem,vt ǰ.eo.cùm notiſſimi.Idẽ
in eccleſia,vt ȿ.de ſacroſ.eccl.l.vlt.Idem in actionibus quæ perpetuantur lit.cont.vt pa-
tet per diuerſas leges iſtius tituli,& in omnibus his in quibus non habet locum præſcri-
4 ptio xxx.ann.tantum,ſed maior:vt xx.vel alia.Sed nec † filiofam.currit,vt ǰ.tit.1.l.1.in fi.
ſed in eo illa ratio reddi poteſt,quia cum effectu non habet actionem patre viuente, in
cuius eſt poteſtate. *Perpetuæ videbantur.* Id eſt, durabant per omnia ſecula ſeculorum,
vt inſt.de perp.& temp.act. *Limitabantur.* Id eſt,finiebantur,vt redhibitoria,vel quan-
to minoris. *Etiam ſi ſe legis igno.* Habebat enim bonum inſtrumentum in area, & ideò
credebat quòd non poſſet pręſcribi,quod falſum.Imputatur enim ei ſi ignorauit legem
5 iſtam,quæ finem imponit litibus,ſicut & alibi iuris ignorantia † nocet in damno vitan-
do,vt ſi patronum vocauit in ius libertus,ſicut notatur in ſumma de iur.& fa.ign.gene-
rale tamen eſt quòd non nocet.vt ff.de iu.& fa.ign.error.

L.4. OMNES *nocendi.* *Omnibus.* Poſſeſſoribus vel præſcriptoribus. *Cunctas quidem tem-
porales exce.* De his dixerat in ſuperiori lege:ſed hîc plenius dicit. *Vel ex principalib.
decretis.* Id eſt,decretis principũ. *Tanquam ſi per hanc legem ſpecialiter,&c.* Non enim ſin-
gula quæque ſpecialiter enumerantur, ſed generaliter præcipit in omnibus, & omnes
comprehendit, vnde notandum eſt quòd omne generale verbum ſumitur pro quolibet
ſingulorum,ac ſi nominatim de omnibus dixiſſet,ſic ȿ.de quad.præſc.omnes qui quaſ-
cunque.in quibuſdam tamen neceſſe eſt ſpecificare ſecundũ nos,vt in caſibus fortuitis,
ſicut

ſicut notatur.ff.ſi quis cautio.ſed & ſi quis. In priuilegiis tamen ſufficit generalis renũtia-
tio: vt ſupra quãdo mulier tute.authen.matri.ſed & interdicto de lib.exhiben. neceſſariũ
eſt ſpeciale interuenire mandatum,& in integr.reſtit.vt notaui.ſ. de procura. & in ſum-
ma illius tit.continetur. §. eſt & illud notandum. *Vel à fortuna.* Quia quicquid ad os ve-
nit,ſtatim proferunt, vt quidam faciunt. *Noſtræ ſanctioni ſuccumbat.* Vnde ſi extenditur vl-
tra xxx.annos,non tamen vltra xl. *Nullúmque ius.* Ad agendũm,ad accipiendum poteſt:
vt not.j.eod.cum non. *Priuatum vel publicum.* Sed videtur contra.ff. de diuerſ.& tempo.
præſcrip.in omnibus.&ſ.de ſacr.ſan.eccl.l.vlt.ſolue vt diligenter notaui.ſ de ſacr.ſanct.
eccl: *Re ipſa illata.* i. ſuper re ipſa principali, vel in veritate. *Sit liber.* Videtur contra.ſ. de
præſcrip.quę pro liber.l.3.ſed ibi loquit' in verè ſeruo,hîc de aſſcripticio.illîc exigitur ſpa-
tium xl.annorũ, cum non ſit moratus in ſeruitute ipſe vel pater eius. ſi enim pater mor-
tuus eſſet,non ſufficerent xxx.vel xl.vt j.de agric.& cen.cum ſatis.& l.cum ſcimus.§.vlt.

PRÆSCRIPTIONEM *xl.&c.* Planum eſt quod hîc continetur. L.5.

COMPERIT. *Profligari.* i.exigi. *Senſui.* Non expreſſo ſed tacito.nam de tributis nihil L.6.
dicit hîc expreſſim, *cum huiuſmodi conamen manifeſtiſſimè &c.* Si verò habet priuilegiũ,
quia non impetrauit vt dempto canone poſſideret, non valeret, nec proficeret ei ſolum
priuilegium, vt ſ.de preci.impera.nec damnoſa.ſi verò cõcurrat priuilegium, & præſcri-
ptio xxx.anno. quia per tantum tempus non ſoluit, valet: vt j. de fundis patrim.l.vlt. in
adſcripticiis habet locum præſcriptio xl.an.vt dixi.ſ.eod.omnes.

1 *Per ſolã cõuentionẽ interrũpitur præſcriptio.*
2 *Luſtrum quid.*
3 *Principali cauſa non ſubſiſtente, tollitur & acceſſoria.*
4 *Perſonalis & hypothec. quãdo perpetuatur.*
5 *Vtrũ quis in iure præferẽdi præſcribere poſſit.*
6 *In annuis præſtationibus tot computantur præſcript quot ſunt anni.*
7 *In contractibus ſunt plures actiones.*
8 *Qui præſcribit ſimilis eſt ſoluenti.*

CVM NOTISSIMI *iuris ſit.* Vt ſ.eod.ſicut. *Suppoſitæ rei.* i.obligatæ. *Annorũ triginta.* L.7.
Intellige, ſi ſint malæ fidei poſſeſſores.ſi enim eſſent bonæ fidei; ſufficerent x.vel xx.
an.vt ſ.ſi aduerſus credit.l.1.& notaui.ſ.eo.ſicut in rem.idem eſt etiam per ſolam conuẽ-
tionem.ideo dicit ſolam,quia non fuit facta lit.conteſt.non intellige ſolam,quòd libellus
non interuenerit: vt not.ſ.de lit.conteſt.authen.offeratur. & ſ.eod.ſicut in rem.patet er-
1 go quòd † interrumpitur præſcriptio per ſolam conuentionem,& per ętatẽ: ſed alio mo-
do per vnum quàm per aliud.ita enim interrumpitur per conuentionem, quòd omnino
ceſſat. præterea neceſſarium eſt quòd noua inchoetur: & ita prima tempora non conti-
nuantur cum ſequentibus.ſed per ætatem non ita eſt,quia interrũpitur: quia interim ceſ-
ſat & dormit. ſi tamen peruenit ad puberem ætatem, ſtatim euigilat, & ita continuatur
primum tempus cum ſecundo: vt ſ.ſicut in rem. & ita patet quòd vna propriè dicitur in-
terruptio, alia non, ſed potius interim ruptio.i.ad tempus,& per primã perpetuatur actio
vſque ad xl.annos, per aliam nõ niſi ad xxx. vt j.ea.l.& j.de anna.excep. *In ipſos verò &c.*
2 Repete, cum notiſſimi iuris ſit. *Luſtrorum curſibus.* Luſtrum † eſt ſpatium v.annorum. *Nõ
vltra xl. annos ex quo compet. &c.* Et hoc cum non datum eſt pignus creditori. ſi verò ſibi
traditum fuit,& ipſe precario conceſſit debitori,non præſcriberet tãto tempore, vel alio,
cum poſſideat: vt ſ.eo.male agitur. *Vt diuerſitas vtriuſque.* i.debitoris vel heredis & extra-
nei, vt ſtatim dicit. *In ſolo ſit annorum numero.* Imo & in alio quandóque: vt ff.de pig.ſi in-
ter.§.vlt. *Quæ priſca iura &c.* Priſca autem iura conſtituerunt quòd duret per xxx.annos:
vt ſ.eod.ſicut.& ita videtur quòd hypothecaria nõ duret vltra xxx.annos, cum dicat re-
3 gula iuris, quòd principali cauſa † non ſubſiſtente, tollitur & acceſſoria.ſed tamen hîc eſt
contra.& j.de luit.pig.l.2.ibi enim dicit quòd etſi tollatur perſonalis actio.i.pigneraticia,
adhuc durat ius obligationis.i. hypothecaria. & intellige quòd tollatur tempore.ſi enim
ſolutione vel pacto de nõ petẽdo vel re iudic.tolleretur perſonalis, aliud eſſet vt not.j.de
remiſ.pig.videtur etiã cum regula iuris cõtradicere.ſ.de vſur.eos qui. ſed nõ contradicit;
quia ibi appellat principalẽ actionẽ perſonalẽ hypothecariã. patet ergo q; ſi cecidit à pſo-
nali p præſcriptionẽ, nõ ideo receditur ab hypoth. ſed aliud eſt in auxilio. vbi enĩ ppetua-
4 tur † pſonalis,& hypothec. vt j.de anna.excep.l.vlt.nõ antẽ ſequit', q; ſi pſudicetur in vna,
& in alia: vt dictũ eſt. *Poſſeſſione per poſteriorẽ creditorẽ cõſtituta.* arg.hui' l.voluerũt qnidã di-
cere q; debitor poſſidet p creditorẽ, creditor autẽ nullo modo poſſidet. alij dixerũt quòd
ipſe habet naturalẽ, debitor ciuilẽ. nos dicimus q; debitor nullã habet. & pro eo facit. ff.

O

de vſuc.pig.intellexerũt enim ꝙ ibi dicitur,pro alicoo.i.nomioe alieno.ſed nõ eſt ita:imo
ideo dicitalieno,quia ſcit rẽ alienã.& ſic gloſſatur,ꝓ alieno.i.vt alicoo,non vt ſuo.præte-
rea quod hîc dicit quòd debitor poſſidear , eſt intelligendũ quantũ ad aliquid. ſ. quantũ
ad computandum tempus præſcriptionis.præterea poſſidere dicitur quantum ad vſuca-
pionem: vt ff.de acquir.poſſ.l.1.§. per ſeruum. præterea poſſidere dicitur quantũ ad eui-
tandam ſatiſdationem illam iudicio ſiſti: vt ff.qui ſatiſd.cog.ſciẽdum.§. creditor.ſed quo
ad alia habet poſſeſſionem creditor naturalem & ciuilem : vt ff. de acquir. poſſ. pignoris
cauſa.cõueoiri enim poteſt rei vendic.vel ad exhiben.cum habeat facultatem reſtituẽdi:
& ſic quantum ad alia habetur pro poſſeſſore, non autem quaotum ad vſucapionem; vt
ff.de vſucap.ſerui nomine.& intellige de eo creditore cui res tradita eſt,& in pigoore cõ-
uẽtionali aliud,ſi iudicis decreto miſſus eſſet in poſſeſſionem: vt ff.vti poſſidetis.ſi duo.§.
creditores. *Debitor deceſſerit.* Nullo herede relicto,& ſic eius hereditate iacente. cęterum ſi
heredem habeat : quia idem ius cum ſucceſſore quòd cum deceſſote habuit creditor , &
nunc ooo habeatur,ratio reddi oon pnteſt.R.& ita Io.vel dic aliud in herede.nam colo-
nus licet mihi non tameo heredi poſſidet: vt ff.de acquir.poſſ. qui voiuerſas.§. quod per
5 colonum. *Offere debitum paratus ſit.* Et ita videtur quòd aliquis poſſit † præſcribere in iu-
re offerẽdi.vnde inducitur in arg.ad quæſtionem illam,ſi aliquis obligauit pignus,& cre-
ditor detinuit per xxx.an.antequam debitor ſolueret,poſtea vult ſoluere,quęritur vtrum
tenetur reſtituere pignus.videtur quòd non per hanc l.ſed ſi elapſum ſit ſpatium xxx. an.
& accepit creditor pecuniam, debitor habet pignoraticiam: nec poteſt alius obiicere de
præſcriptione: cum ante noo fuiſſet nata. competit enim ſtatim facta ſolutione: vt ff. de
pig.ſi rem alicoam.§.omniũ. vnde cum hodie naſcatur,videtur quòd ooo debeat repelli.
Si verò dicat creditor,non accipiam pecuniam, neſcio quid dicas: quia omne ius tollitur
ſpatio xxx.ao.& tu potuiſti facere quòd haberes pignus,vel ioterrumperetur pręſcriptiõ:
& ideo non admittendus, cum noluiſti. & in hoc caſu dicunt quidam ꝙ elapſo tempore
illo admittitur debitor. B.dixit repellendũ,quia præſcribitur iuri offerendi,vt hîc dicit.at
hîc oon dicit, niſi cum haberet ius offerendi & agẽdi.vnde cum habebat,habebat hypo
thecariam,& noo repellitur,amodo non auditur in iure offerẽdi,arg.ff.de damno infect.
ſi finita.§.poſtea autem.ſed iſte debitor non habebat aliquam actionẽ,neque rei vindica.
neque pignoraticiam:nec fortè habebat pecuniam ad manus.ſed dicas,qui poteſt facere
vt poſſit,intelligitur poſſe : oõ eſt verum niſi cum commoditate ſua. vode lex ponit ſimi-
lem caſum in ſeruo.ff. de noxal.ſi ſeruus.§.is qui pignori. Quod autem dicitur omne ius
tollitur ſpatio xxx annorum, habet locum in excipieodis vel offerẽdis, vt ſ.determioaui.
& videtur verior iſta oostra ſententia, & æquior, quòd ſcilicet elapſis xxx.annis admitta-
tur debitor ad pignus recuperandum in omnibus contractibus. Idem eſt in omnibus vo-
luntatibus:vt ſ.communia.de leg.l.vlt.§.ſin autem auaritiæ. *Res ſibi ſuppoſitas.* i.obligatas.
quid ſi ſibi oon erant ſuppoſitę? aliud videtur.cum enim detur reſtitutio amiſſæ actionis,
videtur noo eſſe præſcriptio interrupta: vt ff. quib.ex cau. maior.ait prætor.§.vlt. contra
tamen ex eadem.l.poſſet probari. *Sine violentia.* Quare dicit ſine violentia,vt ff.de vſuca.
l.generaliter. Reſpon.hîc loquitur cũ ſine violentia i.voluntate debitoris pignus accipit,
& tunc iotertũpitur præſcriptio & hypothecariæ & perſonalis actionis, perſonalis ideo,
quia agoouit debitũ.hypothecariæ ideo, quia creditor adeptus eſt poſſeſſionẽ. ſecus au-
tem ſi cum violentia.tuoc eoim tantũ hypothecarię interrumpitur præſcriptio;non per-
ſonalis, quia debitum non eſt agnitum.ſed ſi agnoſcatur debitum, vtriúique actionis in-
terrumpitur præſcriptio:vt j.§.prox.& eſt ratio,quia cum io priocipali ſibi pręiudicauit,
& io acceſſoria per conſequentiam. *Per hanc detentionem interruptio &c.* Interrumpitur etiã
quandoq; ootabiliter, ſi ſeruus qui ab alio poſſidetur , qui præſcribit vſufructuario intra
tempus,aliquid meo nomine faciat,vel ſi aliqua mihi debita,perſoluat:vt ff.de vſufruct.
arboribus. & quemadmod.ſeruit.amitt. qui fundum. *Interrupta eſſe videbantur.* Non di-
cit perpetuari actionem primam per agnitionem,ſed interrumpi. ſi ergo præſcribebam
redhibitoriæ,licet debitum agnoſcam, oon perpetuatur redhibitio vſque ad xxx.annos,
ſed poſt agnitionem ſex menſibus præſcribam. *Sed ab initio cuiuſque anni.* Et videtur quòd
duplicetur tempus præſcriptioois , ſicut alibi. ff. quemadmodum ſeruit. amit. ſi ſic. non
6 enim debent duplicari xxx. aoni. M. tameo dixit quòd in † anouis præſtationibus ne-
ceſſarium eſt computari tot præſcriptiones,quot ſunt anni:vt ff. quibus modis vſusfruc.
ſi vſufr.

ſi vſusfructus alterius. Ioan. non ita fuit viſum. ſi enim obligatus ſum dare ſiogulis annis,
& poſtquam potui agere, quia ille ceſſauit, ſteti per xx. annos quòd non petij, præſcri-
bitur illi anno, & præteritis, & futuris: quia non eſt niſi vna actio. eum ergo ſemel re-
pulſa ſit, amodo oon poteſt intentari. & quòd ſit vna actio, probatur. ff. de donationibus
cauſa mort. ſenatus. §. vltim. ibi enim dicit quòd io contractibus vna eſt actio, in legatis
7 plures, ſed per aliam. l. videtur quòd in contractibus † ſint plures: vt ff. de verb. oblig. plu-
ribus. at illnd verum eſt ſecundum opinionem Varij & Nerue. aliud ſecundum. l. de doo.
cau. mort. vel illud quaodo enumerantur anni. alioquin vna ſufficeret præſcriptio. ſed in
legatis tot ſunt actiones, qoot ſunt legata: & ideo tot exiguntur præſcriptiones: vt ff. de
anouis legatis, cum in annos. Si opponas quia hîc loquitur in promiſſionibus & in lega-
tis, reſpon. quòd illud commune eſt eis, vt ab exordio obligationis nõ currat præſcriptio,
ſed ab initio cuiuſque aoni ſcilicet quo ceſſatum eſt, vt ſupra dixi. in aliis tamẽ differunt,
vt ſ. ootaui. & facit pro nobis ſupra de fide inſtru. plures. & ſ. eo. male agitur. & ſupra de
vſur. eos qui. licet M. dicat ibi loqui in acceſſoria. nam etiam ſoluta ſorte, & ſic extincta
8 principali obligatione nibilominus peti † poteſt vſura debita per ſtipulationem: vt ff. de
eo quod certo loco. l. 2. §. item Iulianus. & l. centum. & beue apto, quia qui præſcribit, ſi-
9. milis eſt † ſolventi: vt ff. de adminiſt. tut. ſi pupillus. & ita reprobatur opinio M: quòd a-
ctio ſingulis annis non naſcitur, imo vera eſt, & tollitur, vt ſ. dixi.

1 *Dominium præſcriptione mutatur.*

SI QVIS EMPTIONIS. *Et longi temporis excep.* Propriè ponitur quo ad prẹſcriptionẽ L. 8.
longi temporis: impropriè quo ad vſucapionem, quia per eam directũ acquiritur do-
minium. & hæc eſt ratio quare per eam noo tollitur hypothecaria, ſed per præſcriptionẽ
longi temporis: vt ootaui. j. de pign. viucapio. M. tamen dixit per vtrámque dominium
acquiri directum: & licet lex dicat quòd per detentationem xxx. ann. cooſtituatur quis
dominus: vt ſ. de bon. mater. authen. niſi. non tameo eſt dominus, ſed pro domino debet
haberi. & ita dic quòd acquiritur principalis exceptio per præſcriptionem longam ſeu
longiſſimam, per exceptionem vtile dominium. & ideo datur ei vtilis rei vẽdicatio, & ſic
conſtituitur dominus. *Poſſe eum ad vendicandam rem.* An præſcribenti longo tempore da-
tur rei veodicatio contra dominum? Rèſpond. Io. vtique: & ſic præiudicat vtile dominiũ
1 directo. & eſt ratio, quia lex dicit † mutari dominium prẹſcriptione: vt ff. de vſucap. eum
qui. ſecuodum B. & Io. alij contra. ſed ſi ita eſt, ergo præſcriptio nil dedit ei, quia & prius
Publicianam habebat: ſed tamen nunc habet rei vendicationem de iure ciuili: vt ff. de
leg. 1. ſi creditori. §. idem quod. *Quod ſi quis &c.* Supra locutus eſt de longi temporis præ-
ſcriptione, hîc loquitur de longiſſima. vnde hic eſt. §. *Prædictum auxilium.* Vendicationis.
Simili. Noo per omnia ſimili, quia infra determinat quòd oon contra dominum, ſed con-
tra extraneos, ibi dicit, ita tamen &c. vnde illud referas ad primum caſum, vbi retinuit rẽ
bona fide. quamuis alij voluerunt referre ad proximum in malæ fidei detentore. & male
dicebant, ideo, quia non habet rei vendicationem cõtra extraneos niſi per vim expulſus:
vt j. ead. l. §. ſed hæc. *Quocunque tempore habuit.* Nouus poſſeſſor. *Priori domino.* Nunquid
poterit agere ille præſcriptor bonæ fidei? imo, quamuis hoc reticeat in hac. l. & hoc quã-
do prior dominus non vult agere, ſicut videmus in reis capitalis iudicij, latrooibus & in a-
liis ſimilibus. qui poſſunt agere commodati vel depoſiti: tamen ſi veniat verus dominus,
præfertur eis: vt ff. depoſiti. booa fides. *Exceptione munitus ſit.* Vt iſte nouus poſſeſſor cau-
ſam ab eo præſcribente habeat. tunc enim eadem defenſione vtetur: nec obſtat quod di-
citur. ff. de acquir. poſſ. Pomponius. §. ſi. quia lex illa loquitur in præſcribente longo tem-
pore tantum. nondum enim fuerat hæc præſcriptio xxx. ann. inducta. & pro nobis eſt q
dicitur io ea. l. §. cum quis. *Sine vlla diſtinctione.* i. ſiue bona ſiue mala fide, ſiue cum titulo
ſiue ſine titulo cœperit præſcribere. vel ſine vlla diſtioctione præſcribentis bona ſeu mala
fide auferentis, dominus ſit, necne. ſed quomodo vendicabit hoc malæ fidei prẹſcriptor,
cum oõ ſit dominos. Reſpon. vendicat quantũ ad certam perſonam, ſicut & aliàs: vt ff. de
pub. eum qui. §. ſi petenti. ſic & ſ. de oon num. pecu. l. 1. Vel dicas quòd eam vẽdicabit in-
uaſoris forte eiuſdẽ domini delicto tranſlato in præſcriptorẽ dominũ: vt j. vnde vi, ſi quis
in tantã. aliter enim quomodo dominus nõ vẽdicat? & licet ita ſit in delicto fortè idẽ vi-
deret in cõtractu, vt in depo. commod. ſicut quidã dixerũt. ideo cõtra: vt oot. ſ. de pig. ac.
nec creditores. *Quòd abſens poſſeſſor prior.* qui bo. fi. vel mala prẹſcribit. *Intra annũ ſe offe. cau-*

tionémque. Cum fideioſſore: vt infra, quomodo & quando iu. ſed videtur contra. Ʒ. de lud. properandum. §. ſin autem reus. & vbi in rem actio. l. 2. diſtingue vtrum ſit lis cõteſtata, & liquidum de cauſa vel non, vt hîc, & alia quæ ad materiam iſtam pertinent. plenè not. in legibus illis. *Ex illo tempore initium capere.* Pro omnibus ſolutionibus, non pro vna tantum: vt notaui ſupra, eod. cum notiſſimi. §. in his.

L. 9. SÆPE QVIDAM. *Multi ſunt qui dici &c.* Supra de vſufruct. l. antepen. & vlt. *Poſtquã vtraque pars ceſſauerit.* Ita eſt cum per lit. conteſt. perpetuatur actio. ſecus ſi per executionem: quia tunc vſque ad xxx. an. vt Ʒ. eod. cum notiſſimi. & fallit quod hîc dicitur, in actione de dolo & reſciſſoria, ſecũdum quoſdam: vt plenè notaui. Ʒ. de dolo. l. vlt. & de tempo. reſtit. l. vlt. fallit & alibi: vt ff. de ſta. defunct. l. 1 §. ſed interdũ. & de colluſ. deteg. l. 2.

DE ANNALI EXCEPTIONE ITALICI CONtractus tollenda, & de diuerſis temporibus, & exceptionibus & interruptionibus earum. TIT. XL.

1 *Actio communi diuidundo ex ſola voluntate naſcitur.*
2 *Vtrum in actione familiæ erciſcundæ currat præſcriptio.*
3 *Poßidenti non currit præſcriptio.*
4 *Plus quãdoque operatur auctoritas legis, quã pacti.*

L. 1. SVPER ANNALI. *Compoſita eſt.* Qualiter fuerit compoſita, neſcimus, neque inuenitur ſcriptura. *Ad hæc.* Iuxta ea quæ ſupra dicta ſunt. ſicut enim quandam dubitationem Ʒ. de excep. annali ſuſtulit, ita & hîc tollit aliam in quibuſdam actionibus, quæ nullo tempore finiri videbantur. *Verboſa quorũdam interpretatio.* Sunt enim quidam, qui ita ſunt verboſi in interpretationibus, quòd ad omnia habent paratas interpretationes. *Sola hypothecaria &c.* Sed & in alio caſu, vt infra de fund. patrim. l. vlt. vt notaui Ʒ. tit. 1. competit. & intellige de hypothecaria quę intẽtatur contra debitorem, vel eius heredem: vt Ʒ. tit. 1. cum notiſſimi. *Nemo itáque audeat, neque act. fam erciſc.* Licet lex iſta omnem videatur ſopite dubitationem, tamen Goſianorũ
protertua diſputatio totam videtur turbare legem iſtam, dicentium actionem communi
1 diuidundo † ex ſola voluntate naſci, arg. ff. famil. érciſcun. l. 1. ſed & ſi hoc verum eſſet, ni-
hilominus deberet currere præſcriptio. cum enim poſſint facere ſic vt agant, Iam intelli-
guntur poſſe agere: vt ff. de reg. iur. qui poteſt. intellexerunt ergo l. iſtam quando nõ poſ-
ſidebat quis per xxx. annos. tunc enim tollitur actio communi diuidũdo, vel famil. erciſ.
ſi verò per c. annos fuit in poſſeſſione, nec mota fuit aliqua illarum actionum, non pręiu-
dicatur ei. ſed ſalua pace eorum male intellexerunt. ſi enim non fuit quis per xxx. annos
2 in poſſeſſione, videtur quòd non currit † præſcriptio in actione famil. erciſc. vel cõmuni
diuidundo, ſed in rei vẽdicatione. cum enim alius poſſedit tanto tempore bona fide, nec
confitetur rem eſſe meam, exceptio obſtabit: vt ff. de exceptio. Fundum Titianum, & ita
non videtur habere locum in eo qui poſſidet: ſi tamen confiteretur rem eſſe communen,
tunc bene curreret in actione communi diuidundo. & fam. erciſcun. præſcriptio. ſed hoc
non videtur veriſimile, quòd confiteatur, cum poſſideat: & maxima eſt hominum mali-
tia. ſi poſſidet, & velim agere poſt xxx. annos actione fam. erciſc. vel communi diuidundo
non poſſum. & ita hoc intelligendum eſt in eo qui inſiſtit. nec obſtat quod clamant, qua-
3 liter curret præſcriptio poſſidenti? vt non, videtur: vt Ʒ. tit. 1. l. male agitur. nec enim †
currit pręſcriptio poſſidenti. vt ſuum dominium amittat: quia & illud habet poſt xxx. an-
nos ſi currit ne poſſim prouocare ad diuiſionẽ. & ita licet non poſſint paciſci quòd ſem-
per ſocietas duret, vt ff. communi diuid. in hoc iudicium. §. ſi conueniat. tamen ex aucto-
4 ritate l. ſemper res eſt communis. plus enim quandoq; † operatur auctoritas. l. quàm pacti:
vt ff. de ſeruit. vrb. præd. ſed ſi inter me. nec dicendum eſt ꝙ actio comm. diuid. naſcatur
ex volũtate, imo ex quaſi contractu, ſicut dicitur in actione negotiorum geſt. quam certum eſt ex quaſi cõtractu naſci. operatur tamen ratihabitio ad hoc quòd competat: vt ff. de neg. geſt. Pomp. *Competit, & ſemel nata eſt.* Hyſteron proterõ, conuerſus ordo loquẽdi, quia primo naſcitur quàm cõpetat. *Noſtra lex* Ʒ. tit. 1. l. vlt. *Minimè patribus ſuis adquiſitas.* Vt omnes aduenticias. *Vel eius in cuius poteſtate &c.* Puta aui, vel proaui paterni. *Fuerint liberati.* Niſi fuerint in pupillari ætate: vt ſupra de bo. mater. l. 1. & j. authen. ibidẽ. *Quis enim incuſare &c.* Quaſi dicat, nullus: arg. ff. de vſur. cum quidam. §. ſi pupillo.

Dolus

1 *Dolus aut deſidia alterius, alij nocere non debet.*
2 *Sola libelli oblatione interrumpitur præſcriptio.*

VT PERFECTIVS. Quam hactenus eſſet conſultum. *Abſentia.* Vt ff.ex quib.cau. L.2.
maio.l.1. & l.item ait. *Vel potentia.* Vt ſupra de his qui poten.no.tit. præd. adſi.l.1.&
de nupt.l.vltim.& de aliena.iud.l.vltim. Vel infantia: vt ff.de mino.l.ait.§.1.ibi, ſed hodie
ſolet &c.& ff.quibus ex cauſis maio.l.ergo.§.vltim. *Aduerſarij ſui noceat.* Non enim alte-
1 tius dolus aut deſidia † alij nocere debet: vt ff. de noxa. electio.§.vltim. & not.quia non
poſſum in ius vocare aliquem propter potentiam: vt ff. de in ins vocan. l.iniquè litiganti.
2 idem quando eſt abſeos vel furioſus, vt hîc dicit. & in his caſibus ſola libelli oblatione †
interrumpitur præſcriptio, aliàs non, etiam ſi fieret imperatori, niſi eſſet actio annalis: vt
ȝ.quando libel.prin.datus.in his ergo caſibus ſpeciale eſt.aliàs non interrumperetur: vt ff.
pro empto.l.2.§.vltim.licet M. dixerit l.illam per iſtam correctam, & generale eſſe quŏd
interrumpitur. ſed Io. dixit ſpeciale in iſtis quatuor caſibus: & ideo non eſt trahendum
ad conſequentiam. *Vel in magna poteſtate.* Qui cum ſit in magna poteſtate, non conueni-
tur interim. ſed ſecus ſi in minori: vt ff. de iniur. nec magnatibus. niſi in caſibus, vt infra
ad leg.Iul. repetund.iubemus. *Ad pleniſſimam interruptionem.* Cum per me non ſtat ne li-
tem conteſter, ſed per aduerſarium, perinde eſt ac ſi eſſem conteſtatus. ſic ff. de condict.
indeb. iure ciuili. *Poterit præſidem adire.* Hodie primo defenſorem quàm præſidem debet
adire: vt infra authen.de defenſ.ciuit.§. & iudicare. *Vbi domicilium &c.* Ad domum de-
nunciatur. ſic & ff.quod vi aut clam. aut qui.§.1.& de damno infect.l.4.§.prætor.ſed cõ-
tra, vt ff. de petit.hered. item veniunt.§.petitam.

SI EX MVLTIS CAVSIS. Hęc lex tres ponit quęſtiones. prima eſt, cum mihi ex plu- L.3.
ribus cauſis ſimiles quantitates deberentur, vnam vnius ſine cauſæ mentione quanti-
tatem expreſſi. quęritur an omnes actiones pro ſimili quantitate competentes perpetuaſ-
ſe videor, an nullam, an vetuſtiſſimam. Item ſi fiat de perſonali libellus tãtum, vel de hy-
pothecaria tantum, quæritur an pro vtraque facta ſit interruptio. Tertio quæritur an ſi
nec cauſa nec quantitas ſit expreſſa, ſed tantum dicatur obnoxius, an omnes ſint perpe-
tuatę. Tertiæ reſpondeo & 2.& ita primę per conſequentiam. Cum enim in tertia fiat in-
terruptio omnium, quia de vno magis quàm de altero dici non poteſt, ſequitur vt idem
in prima concedas: & ita non ſpecialiter ſed per conſequentiam tertiæ reſpondetur. Si
autem quæras, quid ſi vnam cauſam & quantitatem expreſſit, an perpetuat cæteras? Re-
ſpon.non.alij contra, arg.eius quod hîc dicitur de hypothecaria, & arg.ff.de iud.ſolemus.
ſed quod dicit. l. illa venire in iudicium, eſt intelligendum de his quæ includi poſſunt in
petitione actoris.ſed hîc non ita, cum principales eſſent actiones & ex diuerſis cauſis non
cohęrentes.& quod dicitur in hypothecaria, eſt ratione vicinitatis pro nobis. ff.ad exhib.
Iulianus.§.vltim. ſed reſpond.quia l.loquitur in vſucapione triennij, quę non interrum-
pitur litis conteſtatione. verum eſt mero iure.ſecus quo ad effectum, quia reſtituitur res:
vt ff.de rei vendic.ſi poſt acceptum. Item ſi ex vna cauſa x.ex alia tria, ex alia xxx. debeã-
tur, & petam x.an videantur omnes perpetuatę? Reſpon.non, imo ſola x.licet in l.iſta di-
catur, & maximè ex ſimilibus. nec enim reſpondit ei quæſtioni. Item quid ſi generaliter
dicam obnoxium eum mihi. ſed tamen poſtea per ſacramentum calumniæ confitear me
de vna tantum ſenſiſſe. reſpondeo non perpetuantur omnes, ſed iſta tantum: vt ff. de ex-
ceptione rei iudic.ſi ex teſtamento. Item quid ſi tenearis heredit.petit.propter res hîc, &
propter res ſitas Mutinæ, ſimiliter & cõueniantur Bononiæ petitione hereditatis ſimpli-
ter, an & ſuper his interrumpitur præſcriptio quas Mutinæ poſſides? Reſpond.non: quia
nec actor agere de illis hîc potuit, nec reus voluit reſpondere. quidam tamen tali ratione
contra, quia & coram non ordinario interrumpitur præſcriptio: vt ȝ. eod. vt perfectius.
ſed nos fatemur in illis caſibus ſpeciale eſſe. *Et libellum conuentionis.* Non fuerunt libelli ta-
les recipiendi: ſed reus de ſua iuſtitia confiſus libellum ſine traditione recepit. eſt enim
res, quantitas & cauſa in libello ponenda: vt notaui ſupra de edendo, edicta. licet ergo a-
liàs fauorabiliores ſint rei quàm actores, & hoc in iudicando, tamen in iudiciis actor fa-
uorabilior eſt, vt hîc, & ff.de iudic.ſi quis intentione.

DE ALLVVIONIBVS ET PALVDIBVS ET PAſcuis ad alium ſtatum tranſlatis. TIT. XLI

L.1. QVAMVIS. *Prohibitum non eſt.* Licet enim alibi prohibita ſit violentia, vim tamen vi repellere licet: vt infra vnde vi. *Ei quæritur.* Vt inſtit. de rer. diui. §. per alluuionẽ. niſi agri ſint limitati: vt ff. de acquiren. do. in agris.

L.2. HI QVOS. *Reſpondeant deuotioni.* Aliàs publicæ deuotioni. nec quod per alluuionem accreuit, ſeparatim debet cenſeri: vt j. l. proxima.

1 *Diligentia nocere non debet.*

L.3. EA QVAE *Per alluuionem. Neque ab ærario vendi.* Vt proprias. vẽdit tamen ob ceſſatio-
nem tributorum. *Nec ſeparatim cenſeri, vel func. exigi.* Exiguntur autem facta totius
aucti matrimonij computatione. ſi quæras, quid ergo prodeſt quòd ſeparatim non cen-
ſentur? ad hoc credit lo. prodeſſe, quia ſi ſeparatim cenſeri deberent, & non offerret cer-
tam, profeſſionis ius omne amitteret: vt ſupra ſine cenſu & reli. l. vltim. hîc autem non a-
mitteret. *Ne vel alluuio. igno. vitia.* Id eſt, priuilegia vel poteſtates, quę ſunt vt mihi adimat,
& tibi donet. & refertur ad illud, neque ab ærario vendi, neque à quolibet peti vel optari
poteſt, ad id quod ſuperiori. l. dictum eſt, ſcilicet quòd illi quorum patrimonium eſt im-
minutum. releuari à tributis debent. nam quaſi per quoddam vitium eſt diminuta eorũ
poſſeſſio. *Vel rem noxiam.* Hæc ratio adaptatur ad proximè dictum. ſ. quòd illi quorum
patrimonium eſt auctum, non debent ſeparatim cenſeri. *Nec doleant diligentes &c.* Nota
1 quòd † diligentia non debet nocere. ſic ſ. depoſiti. l. vlt. ff. de appell. ſcio. §. quid ergo, de
rei vendica. cæterum. ad leg. Falcid. l. 3. primo reſponſo.

DE SENTENTIIS PRÆFECTORVM PRÆTORII.

In vulgari cod. legitur Pretorio.

TIT. XLII.

1 *Præfectus Vrbi legem facere poteſt.*
2 *Nulla ſententia contra ius fertur, ſed contra iuris rationem.*
2 *Appellatio iniquitatis ſentẽtiæ querelã cõtinet.*

L.1. LITIGATORIBVS *In ampliſſimo.* Quia excellebat alios. cognoſcebat enim
de omnibus perſonis & ſi conueniretur præfectus vrbi, licet alij non poſſent:
1 & quia poterat † facere legem: nec ab eo appellatur. *Si contra ius.* Non hoc di-
2 citur, ius præceptoriè, cum nulla eſt ſententia † contra ius lata, ſed contra
3 iuris rationem. *Non prouocandi.* Quia appellatio, iniquitatis † ſententiæ continet quere-
lam: vt ff. de mi. l. præfec. ſed præfectum prætorio non eſt veriſimile inique iudicaſſe. cre-
didit enim princeps eos non aliter iudicaturos, quam ipſe eſſet iudicaturus: vt ff. eod. l. t.
Sed ſupplicandi. Licet ergo ſupplicare ab eorũ ſententiis, quæ ſupplicatio petitionem con-
tinet veniæ proprij erroris, & allegationem circunuẽtionis aduerſarij: vt ff. de mino. præ-
fecti. *Noſtro nomini.* Hodie fit etiam pręfectis prætorio intra x. dies: vt ſ. de precib. impe-
trat. authen. quę ſupplicatio. & dic vt in ſumma diligenter tractatur & exponitur ſequens
litera, poſt ſucceſſionem iudicis, ibi, hęc autem ſupplicatio fieri poteſt, vſque ad §. habent
etiam priuilegium.

QVOMODO ET QVANDO IVDEX SENTENTIAM proferre debet præſentibus partibus, vel vna parte abſente.

TIT. XLIII.

L.1. NON SEMPER *Compelleris.* Quia quandóque poteſt pro eo pronũciare: vt ff. de iudi. & poſt. & bona eſt cõcordantia ad l. iſtã. ff. de iudic. nõ quicquid. ſed videtur contra. ſ. de iudic. ꝓperandũ. §. & ſi quidẽ. ibi enim cum diſtinctione videtur ꝗ iudex cogitur ad pronunciandũ aduerſus abſentẽ: imo quandoq; ꝓ eo, ſi viderit faciendũ, vt ibi. vel nõ facias vim in verbo illo: ſed dic, nõ ſemper cõpellitur aduerſus neque pro eo pronunciare. ſ. diffinitiuè, vt ita condẽnet, vel abſoluat aliũ. nec eſt cõtra. ff. de re iudi. cõtumacia. quia nõ eſt intelligendũ ꝗ priuetur principali quęſtione, vt notaui in l. illa properandũ, gloſſa ergo nõ ſemper. i. in omni caſu: quia ſi altero abſente liquidũ ſit de cauſa. & hoc reſpiciat in actis apud ſe confectis, poterit condemnare vel abſoluere eum qui bonã vel malã cauſam habuit. alioquin ſi nõ ſit liquidum, ad expenſas tantum condẽnabit: vt in l. properandum. vel dic nõ ſemper. i. omni tẽpore. diſtinguitur enim vtrũ ſit prope finẽ triẽnij, an nõ: vt dicit. l. illa, properandũ. & eſt ſimile ꝗ dicit lex illa, ei ꝗ dicitᷣ de domino imperatore, quia legibꝰ nõ eſt adſtrictus, legibus tamẽ viuere vult. Propter ſubſcriptionem? quare dicit de ſubſcriptione?

quia fortè in l. continebatur quòd ferenda erat ſententia. in ſubſcriptione autem quòd
nõ compellebatur.nam aliàs ſubſcriberet imperator in lege. niſi haberet vim legis:ſed hîc
lex erat,& ideo vim legis habet ſubſcriptio: vt ſ. de legib.l.2.& ff.quod met. cau. metum.
nec eſt contra. ff. de iudic.de qua re. quia illud intelligitur quando plene cognouit.

1 *Leges edictales, generales cenſentur.* 2 *Edictum peremptorium, quid.*

CESSANTE. *Edicti.* Edictum quandoque dicitur præceptum imperiale & generale: L.2.
1 vnde leges † edictales generales cenſentur: vt ſ. de legi.l.3. & ita dicitur, Exiit edictũ
à Cæſare Auguſto. quandoque dicitur præceptum iudicis de cauſa cognoſcentis, quia
præcepit vt aliquis faciat ſui præſentiam: vt j.authen. de litig.& ff. de iuriſdic.om.iudic.ſi
quis id. & dicitur peremptorium,quia ita prætor fecerat ſcribi in albo,veniat ille ad cau-
2 ſam.hoc eſt,edictum hoc eſt † peremptorium: ſi non venerit,pronunciabo diffinitiuè.ſi
non minaretur,eſſet edictum,ſed non peremptorium. & ideo dicitur hîc, ceſſante cauſa
peremptorij edicti:quia poteſt citari ter,quod tantum valet quantum peremptorium: vt
j.eo.tres. *Admoniti.* à iudice vel per executores,vel præconum voces. his enim modis fit
citatio: ſed & per literas: vt j.authen.de litig.§.non omnem.& j.eod.conſentaneum.

1 *Iudex quando definitiuè pronunciare poteſt.* 2 *Solemnis citatio, quando exigitur.*

AB EO IVDICATO &c.Intellige l.iſtam quãdo lis erat cõteſtata in præſentia mea; L.3.
& iuratum eſt de calumnia, & inductæ probationes: poſtea iudex requiſiuit me ab-
ſentem,& ignorantẽ de his quæ volebat facere iudex,& indefenſum;quia nemo ſe obtu-
1 lit ad me defendendum.in eo caſu poterit iudex † pronuntiare definitiuè.ſed videtur cõ-
tra.ff.quę ſenten.ſine appel.re.l.1.§.item eum.quia dicit quòd ſi fuerint abſentes & igno-
rantes,& lata ſit contra eos ſententia, nõ valet ipſo iure.ſed illud eſt intelligendum quan-
do edictum peremptorium non erat propoſitum.non ergo erat citatus ibi,ſed hîc erat ci-
tatus. Si obiicias de eo quod ibi dicit,neque innocentiam &c.eſt intelligendum quando
non erat deſtinatum edictum, vel non ſolemniter. & illud quod dicit, in notitiam, dicit
ad maiorem exaggerationem iudicis. ſed hîc aliter proceſſerat, vt ſupra dixi: & ideo te-
net ſententia, vt ſ.de iudic.properandum.§.1.& pro me eſt ſ.ſi vt ſe ab heredi.abſtin. au-
2 then.ſi omnes creditores.non ergo exigitur niſi vt † ſolemniter citetur,peruenerit vel nõ
in notitiam, non curo, quia tenet ſententia, vt hîc. ſed videtur falſum: quia ſi probabili
cauſa & neceſſaria eſt abſens,habet in integrum reſtit. poſt reuerſionem intra quadrien-
nium: vt ſupra de procurat.qui abſentem. & quibus ex cau.maior. in integ.reſtit.intel-
lige ergo in abſente qui non reſtituitur. non erat enim contumax verè,ſed abſens aliqua
cauſa voluntaria, non eſt reſtituendus, ſed appellare poteſt de iure communi. *Atque indefenſis.* Ideo dicit,quia ſi haberet procuratorem per quem defenderetur,non ita eſſet: vt
ff. quando appel. ſit.l.1.§.vltim.

1 *Sententia lata die feriato non valet.*

SI VT PROPONIS. *Quaſi contumaciter &c.* Et ſiue cõtumaciter abeſſet,ſiue non:ſi ta- L.4.
1 men lata eſt † ſententia die feriato, non valet: vt ff. de feriis, ſi feriatis. & ſupra de fe-
riis, omnes. & videtur contra infra de accuſa.ſi accuſatoribus. ſed ibi loquitur quando
ille qui pronunciauit, erat iudex ordinarius. aliud ſi delegatus, vt hîc. ſi verò eſſet com-
promiſſarius,& eius ſententia ipſo iure eſſet nulla, poteſt cognoſcere: vt ff.de arbit.quid
tamen ſi de pluribus.& l.præcedenti.præterea l.illa,ſi accuſatoribus.loquitur quãdo nul-
lo iure tenet.ſi verò tenuit, nõ debet corrigere: vt ff.de re iudic. iudex.ſiue bene ſiue ma-
le ſit iudicatum.

SI VT PROPONIS. *Præſes.* Pone ſtatuerant vt audirent de cauſa.actor poſtea dixit iu- L.5.
dici,quòd reus dixiſſet ſibi quòd ad deſtinatum locum venire non poterat propter in-
ſtam cauſam,ſed eſſet in tali loco. iudex credidit, & ſecundum verbum illius in alio loco
fuit quàm prius coſtituiſſent.reus nõ venit,vtpote ignorãs condẽnatur,& ei ſuccurritur.

SI PRAESES &c. Ad euidentiam iſtius l.ſciendum eſt quòd quandóque tutori vel cu- L.6.
ratori adiicitur actor ſeu adiutor propter infirmitatem vel aliquid ſimile: vt ff.de tute-
lis.l.ſolet.& inſtit.de curato.§. antepenult.ſi igitur iſte actor in cauſa adultorum appella-
uit, nec adulti proſecuti ſunt cauſam appellationis, nec ab actore exerceri licet, appella-
re non poterit: vt infra de appella.ſi actor. & ita præſes quaſi deſertam cauſam illam cir-
cumuenit id eſt, alium abſoluit eo tempore quo adulti erant indefenſi, cum curatores

non haberent, quia erant mortui. non nocebit eis illa ſententia: vt ȝ. ſi aduerſus rem iudica.l.penult.& ff.de re iudica.acta.§.vltim.

1 *In certu locus coniecturæ non eſt.*

L.7. EA QVAE. *ſta.aduerſ.abſentem &c.* Si fuerunt abſentes citati,& ſolemniter, tenet ſententia,ſed poterit appellari: vt notaui.ȝ.eod.ab eo.& habentur pro contumacibus: vt ff.de reg.iur. contumacia. non tamen ſunt verè contumaces, ſed interpretatiuè, quia lex præſumit eos contumaces. ſed ſi quis diceret iudici, ego non venirem coram vobis plus
1 quàm coram aſino, tunc verè contumax eſſet. nec † enim in certis eſt locus coniecturæ: vt ſupra de verbor.oblig. continuus.§.2.

1 *Citatio quando per interualla x.dierum fieri debet.*
2 *Domus cuilibet locus tutiſſimus eſſe debet.*
3 *Miſſio in poſſeſſionem,quando fit rei ſeruandæ cauſa.*
4 *Nemo agere, vel accuſare cogitur.*
5 *Per ſtatuta ciuitatum deciduntur lites.*
6 *Vtrum lis tantũ eſſe dicatur poſt litis conteſt.*
7 *Quando ante litem conteſt. pronunciatur.*
8 *Quãdo terna citatio per interualla xxx. dierum fieri ſoleat.*

L.8. CONSENTANEVM *iuri &c.* Vt inſtit. de iuſt.&.iur.§. iuris præcepta. vel vt j. ſi per vim vel alio modo.l.vlt. in fi. aſſertione enim partium, negotiorum merita panduntur, vt ibi dicit.ex eo enim quòd aliqua partium concedit vel negat, merita negotiorum, id eſt,quòd aliquis abſoluatur, vel condemnetur,panduntur temporibus x.dierum: vt ȝ.
1 de iudic.properandum.§.& ſi quidem.debet enim † citari per interualla x. dierum ter vt ibi dicit.vel ſecundũ quòd determinatur in authen.hîc poſito. & maius ſpacium videtur quam ȝ.in l. properandum. nec tamen dico omnino illud correctum, vt ibi notaui. *Præſcriptu*.i.diffinitis,non vt ȝ.præſcrip.xxx.licet quædam poſſet notari ſimilitudo,quia ſicut ibi ſcriptum & determinatum eſt tempus intra quod currit præſcriptio, ita & hîc. *Ternis literis*. Ita conſueuit citare dominus Papa, ſicut iſte præſes, qui maximam habet prouinciam,puta Galliam.iudices tamen iſtius terræ aliter,ſcilicet per nuntios communes.*Peremptorio edicto*.Quid hoc ſit,notaui plenè ȝ.eo.ceſſante.& quot modis fiat citatio,& poſſet quæri vtrum lex iſta loquatur poſt lit.conteſt.& videtur quòd poſt:quia ſi dicatur ante,cum tunc non poſſit aliquid dirimere, videtur quòd nec debeat minari perimere? eſt enim ſpeciale priuilegium in iudice appellationis,quòd ante lit. conteſt. poſſit pronũtiare: vt j.de tempo.appel.l.vlt.ſi verò ante lit.conteſt.hoc haberet locum,qualiter dices tũc poſſe citari? ſed de citatione concederem quòd fieri poſſit ante lit.conteſt.ſecundum arbitrium iudicis: vt ff. de iudic. nonnunquam. non autem edicto peremptorio citari poteſt ante lit.conteſt.& ſic loquitur hæc lex poſt lit.conteſt. & ff.de iudic.in peremptorio. & quòd ante litẽ citari poſſit,dicit hîc authen.Sed iurabitúrne de calumnia ante lit.cõt? videtur quòd non: vt ȝ.de iure propt.calum. at hîc dici poteſt quòd imo,cum ſemiplene cognoſcat altera parte abſente,arg.ff.ad exhibend.theſaurus. vel dicas quòd non iuretur de calumnia,& nihilominus procedatur. nec obſtat ſi ſimplici ſuo verbo ſit credendum: imo cum citatus ante lit.conteſt.noluerit venire, videtur ſeipſum accuſare, vt j.authen. de exhiben.§.ſi verò. *Quod vel*. Vel pro,et. *Succeſſor eius*.i. præſes.aliud in alio ſucceſſore: quia ter citare non poterit: vt ff. de iudic.edictum. *Vel cogendum*. Re & verbo, præterquã
2 ſi fuerit in domo ſua,qui locus † tutiſſimus cuilibet eſſe debet: vt ff.de in ius voc.plerîq; & ll.ſequentibus. *Vel bon.poſſ*. Intellige in reali actione. nam in perſonali ſi aliquis mitta-
3 tur in poſſeſſionẽ bonorum propter contumaciam,nõ poſſidet, ſed rei ſeruandæ cauſa † eſt in poſſeſſione: vt ff.de acquir.poſſ.poſſideri.§.nihil aliud in reali.& hoc ſecundum M. dixit enim quòd miſſus in poſſeſſionem in actione in rem, ſtatim poſſidet. & pro eo facit ȝ.de præſcrip.xxx.ſi quis empti.§.vlt.B.econtra idem quod in actione perſonali,eo excepto,quòd vnius anni curſus pro ſecundo habetur decreto.Io.aſſentitur M.quòd vix alibi inuenies,arg.ff.de damno infect.l.à quo. *Iudicare*. Quando liquidum eſt de cauſa: vt ȝ.de iudic. properandum. ita eſt in reo abſente. Quid ſi actor abſens fuerit? hîc dicit authen. *Qui ſemel &c.Sine conuentione iud.&c.*Licet aliàs dicatur petitio poſt lit.con.vt ff.rẽ ratam haberi. amplius. hîc tamen neceſſe habet vſq; ad finẽ litem exercere. auth. *Qui ſemel act.*
4 *propoſ.ſine conuen. &c.* Alibi generaliter dicitur, vt nemo † agere vel accuſare cogatur.& qualiter proponatur vel edatur actio,non oportet hîc repetere: quia ſuprà dixi de edendo.& videtur per authent. iſtam correct.ff.de iudic.per interualla.& ſupra de iudic. properandum.

perandum. ſed ſolue vt in l. illa properandum notaui: vel dic quòd ibi loquitur in reo
6 abſente. hodie moderatur tempus, deciduntur lites per ſtatuta † ciuitatum, quod autem dicit de edicto, cauſa conſilij dicit melius eſt enim quam ſi per præconem: quia vox præconia paucis innoteſcit. *Quod locum habet & ſi lis cœpta non ſit.* Corrigitur ergo tanquam per poſteriorem authen. de exhibendis reis, quæ videtur contradicere: & quorundam opinio reprobatur, qui dixerunt litem † tantum eſſe poſt lit. conteſt. vt notaui
7 ℥.de tranſact. cauſas. reprobatur etiam per diffinitionem tranſactionis alterius anni. ſed primo non fuerunt niſi xxx. dies. quid eſt ergo quod dicit dic? quod hic talis eſt relatio, qualis aliàs, crucifixus eſt Chriſtus, & alij duo nequam. *Pronuntiet.* ſed qualiter pronuntiabit ante lit. conteſt? Alber. dixit quod abſoluetur à iudicij obſeruatione, & condemnabit actorem abſentem & contumacem in expenſis. vnde quod hic dicit, perquiſita veritate, intellexit ipſe ſummatim. ſed per, notat hic perfectionem, ſicut cum pernoctat, id eſt tota nocte eſt abſens. intellige ergo perquiſita veritate per probationes rei. transfert enim
8 in ſe onus probandi: ſicut ff. de probat. circa. & ſic † ante litem conteſta. pronuntiabitur: quod eſt hic ſpeciale. & ſuprà de crimine, authent. qua in prouin. & in iudice appellationis. ſed hoc eſt forte in odium actoris contra reum abſentem, non credo ita ſi ſe nunquam repræſentauit. aliud in actore qui venit & poſt deſinit, vt bene dicit in corpore authent. *Niſi prius reo li. ex.* Et præſtabit fideiuſſorem, vt perſequatur cauſam: vt ℥. de bo. aucto. ind. authen. & qui iurat. in fi. *Poſt edictorum.* non præteritorum ſed de nouo faciendorum ſecundum Io. ſic ſi bene compures, habebit biennium & ſex menſes: qui primo citatur per interualla xxx. dierum. poſt indulgetur annus. poſt alius annus, & iterum terna † citatio per interualla xxx. dierum, per quam dici poſſit quod de præteritis edictis & præteriti anni obſeruatione loquetetur. & ſic habet annum & tres menſes, ſicut quidam intellexerunt. nec intelligas quòd hoc tempus datum excedat triennium, vt notaui in C. l. properandum.

TRES *denuntiationes.* Planum eſt quod hic dicitur. L.9.

CVM NON *voluntatis.* Non permittit. reſtit. in integ. tibi indulta. L.10.

CVM PRÆSENTIBVS. Conſonat huic l. ℥. eo. ab eo: L.11.

DE SENTENTIIS EX PERICVLO RECITANDIS. TIT. XLIIII.

In vulga. Cod. legitur ex Breuiculo.

1 *Arbitria redacta ſunt ad ſimilitudinem iudiciorum.*

2 *Tranſactio die feriato fieri poteſt.*

ARBITRI &c. Arbitrum appellat iudicẽ ordinarium. ſic ℥. de poſtulan. quiſquis. vel iudicem delegatum à rectore prouinciæ: & ita trãſmittet ad alium: vt ℥. quomodo & quãdo iu. ſi vt proponis. idem & in arbitro cõpromiſſario, L.1.
1 quia arbitria redacta † ſunt ad ſimilitudinem iudiciorum: vt ff. de arbitris l. j. aliud in eo qui eligitur vt bonus vir. ibi enim ſiue ſcriptis ſiue die feriato pronuntiatum
2 ſit tenet ſententia, non vt ſententia, ſed ſicut pactio vel tranſactio, quæ die feriato fieri † poſſunt: vt ℥. de feriis l. vlt. ſi non ipſe recitauit ℥. de eden. vt ℥. authent. vt ab illuſtri. & qui ſuper eos. colla. v. & ff. quis or. in bo. poſ. l. ij. §. in bonorum poſſeſſione. nec dico quod ſedeat ſi ſit in equo, imo ſtat in ſtapede. vnde minus bene fecit dominus Iacobus qui Ianuæ in equo armatus tulit ſententiam: quia à iudice procedente dilatio peti non poteſt: vt ℥. de dilatio. à procedente. ſecus ſi in aliquo loco eminenti pronuntietur, puta turri vel ſimilibus, vt poſſit quis euitare periculum perſonæ. *Nihil fallit.* nos, vel te.

1 *Sententia formam libelli conuentionalis continere debet.*

2 *Marchio Aſtenſis imperitus fuit literarum.*

HAC LEGE. *Non ſubitas* Ideo dicit, quia ſi eſſent ſubitæ, non tenerent: vt ℥. tit. pro- L.2.
1 xi. l. ea quæ. *Scriptaſque in libello.* ideo dicit, quia in ſententia debet contineri forma † libelli conuentionalis, vt cum dicitur, talis qui conqueſtus eſt de tali proponendo cõtra ipſum rei vindicat. &c. vel quia debent ſcribi tales ſentẽtiæ in libello quodam quem habent tabelliones. *Exceptis tam viris &c.* Quidam intellexerũt iſtos excipi ab arbitris, quia iſti poſſunt corrigere ſententiam. Dominus meus non putat quod referatur ad id quod dicit de correctione, ſed de ſententia proferenda cum deliberatione & in ſcriptis. excipiuntur iſti qui non coguntur ferre, ſed per alios poſſunt. nec dico quòd corrigunt, cum

ſemel functi ſint officio ſuo ſiue bene ſiue male: niſi eſſet interlocutoria ſententia: vt ff. de re iu. quod iuſſit. & quòd ita ſit intelligendum, ſicut expoſui. ℥. patet per literam ſequentem. ſed ad hoc vt tollatur omnis dubitatio, ſi immineat neceſſitas iudicãdi, ipſe iudicet,
2 niſi ſit imperitus literarum ſicur contigit in † Marchione Aſtenſi, qui ſicut potuit pronũtiauit cum domino meo, & quodam alio. Hoc etiam per vſum qnotidianum approbatũ eſt, vt ℥. de iudi. l. certi.

L.3. STATVTIS. *De ſcripti recitatione.* Sic ℥. de nõ nume. pecu. generaliter. notaui quod cautio loquatur. *Decretorum.* id eſt iudicatorum. Habes hic authen. NISS BREVES &c. & dicebantur breues olim L. aureorum. hodie ccc. vt ĩ. authent. de defeu. ciui. §. proinde. & ℥. de defen. ciui. l. j. l. x. lib. auri: vt ĩ. authent. de appell. §. illud. *Iudicium meretur.* idem in alio caſu, vt io authent. vt iu. ſine quoquo ſuffra §. ſi quis.

DE SENTENTIIS ET INTERLOCVTIONIBVS omnium iudicum. TIT. XLV.

L.1. NON VIDETVR. *Non procuratorem.* ſed ipſam do. &c. pater ergo quod procurator debet condemnari, & non dominus. licet dominus M. voluent diſtinguere, interueniat à principio procurator, an poſt litem conteſtatam: vt diligenter notani ſuprà de procurat. nihil.

L.2. SI ARBITER. *In ſeruit. depulſus ſit.* Quia fit ſeruus: vel qnia prius moratus eſt in poſſeſſione libertatis: vt ff. de off. præto. Barbarius Philippus. & ℥. de teſta. l. j.

L.3. PRÆSES *prouinciæ. Quæ condemnationem &c.* Vel aliquid æquipollens, arg. ff. de arbit. quid tamen. & de re iud. in ſumma.

1 *Vtrum ſacramentum calumniæ remitti poſſit à partibus.*

L.4. PROLATAM. *Contra ſolitum indic. ord.* Quid ſi non præſtitum ſit ſacramentum de ca-
1 lumnia? quidam dixerunt quòd non teneat, cum remitti † non poſſit à partibus: vt ℥. de iureiur. l. ij. §. ſed quia. nos dicimus quod tenet, quia licet expreſſim non remittatur, tacitè tamen videtur remitti poſſe: vt ff. de procura. filiusfa. §. veterani. præterea intellige de generali ordioe, quod debeat obſeruari. aliud enim in ſpeciali, puta quia primo de proprietate pronuntiauit, poſtea de poſſeſſione. tenet enim ſententia, ſed poteſt appellari: vt ĩ. de appella. l. j.

L.5. CVM EORVM. *Datæ formæ.* ſcilicet in ſeotentia, vel à lege. fideiuſſores enim à creditore couuenti deſiderare poſſuot pignora vel actiones quibus tenetur reus principaliter in ſe transferri: vt ĩ. de fideiuſſ. ſi fideiuſſores.

1 *Sententia lata in loco non congruo nõ valet.* 2 *Præſentia Euangeliorum quando exigitur.*

L.6. CVM SENTENTIAM. *Officio eius &c.* Quidam dicunt vtrumque eſſe neceſſe. Io. alterum. hoc enim quòd officiales non fuerunt præſentes, ad maiorem exaggeratio-
1 nem dicit. ſi enim † nec in loco congruo lata eſt ſententia, nec præſentibus officialibus, non valet: nec tamẽ neceſſarium eſt adeſſe publicas perſonas, quia idem eſt etſi ſolus locus eſſet incongruus, vt quia lata eſt ſententia in taberoa vel coquina: vt ff. de iuſt. & iur.
2 l. pen. & de arbit. ſi cum dies §. peoult. ſed & exigitur præſentia † Euangeliotum: vt ℥. de iud. rem non nouam.

L.7. EX STIPVLATIONE. *Certis finibus.* id eſt abſolutione & condemnatione ſecundum Io.

L.8. LIBERA QVIDEM *Theodora &c.* Aſſignatur contra ĩ. de euict. ſi prædium. quidam voluerunt diſtinguere cum datur in ſolutum. ſi enim volui recedere ab obligatione obtinet quod ibi dicitur. ſi ita volui recedere ab obligatione, vt remaneat ancilla mea, tunc ad ſolutionem agere potero, ſi euincatur in libertatem. ſed hoc dicere diuinare eſt potius quàm ſoluere: vt ℥. de cootrahen. emp. l. vlt. diſtingue an res pro re, an ſpecies pro ſpecie in ſolutum detur, an etiam res pro pecunia. in primis caſibus agitur ad debitum reddendũ veteri actione: vt ff. de ſolut. ſi quis aliam. ſi verò ſpecies detur pro quantitate, emptio videtur eſſe: & ideo quaſi ex venditione agitur de euictione: vt in l. j. de euict.

1 *Nihil habet commune proprietas cum poſſeſſione.* 2 *Sententiæ interlocutoriæ nullam perimunt cauſam.*

L.9. POST *ſententiam. Proprietati.* id eſt ſententiæ latæ ſecundo de proprietate. & poteſt dici quod hic reſponder tacitæ quæſtioni. dictum eſt ſententiam datam ab eodem iudice

vel

vel eius ſucceſſore circa primam ſententiam, ipſo iure eſſe nullam. videbatur ergo eadem ratione quod ſententia lata de proprietate nulla eſſet, quia contraria eſt ſentẽtiæ latæ de poſſeſſione. ſed non ita eſt, quia prima ſuper poſſeſſione, ſecunda ſuper proprietare lata
1 eſt, & ita ſuper alio: quia nihil habet commune † proprietas cum poſſeſſione: vt ff. de acqui. poſ. naturaliter §. j. & hoc eſt. *Nam nec de poſſeſſione &c.* q. d. quia ſuper alio lata eſt. Itẽ quod ſequitur. *Nec interlocutiones &c.* Similiter reſpõd. tacitæ quæſtioni. dictum eſt enim ſententiam contra ſententiam dictam nullam eſſe. proponebatur hoc falſum eſſe in interlocutoria ſententia. reſpondetur in l. iſta quod illud quod ſupra dictum eſt, non eſt intelligendum niſi in diffinitiua ſententia, & quæ perimit quæſtionem. at huiuſmodi interlo-
2 cutiones † nullam cauſam perimunt: & ideo bene poteſt mutari aliud in diffinitioa: vt ff. de re iudi. quod iuſſit. & de arbir. dicere. *Plerumque.* Quidam intellexerunt hoc dictum propter iudicium momentariæ poſſeſſionis. vbi tanquam ab interlocutoria non poteſt appellari, vt j. ſi de momen. poſ. & arg. j. vnde vi. momentariæ. & ſ. qui legiti. perſo. momentariæ. Dominus meus dicit illam ſententiam diffinitiuam, ſiue ſit de poſſeſſione adipiſcenda, ſeu recuperanda, vel retinenda. ideo igitur dicit plerumque, quia quandoque quæritur vtrum ille producendus ſit in teſtem, an non. & iudex pronuntiat producendũ. vel ſit in poſſeſſione libertatis, an non. tunc perimit interlocutoria.

NVLLI. Planum eſt quod hic continetur. L. 10.

CVM IVDEX. *Nullam vim obtinere.* Hoc ſecundum leges veteres, in quibus debebat ferri ſententia primo, & poſtea pręſtari ſacramentum. hic autem primo iuſſerat pręſtari ſacramentum, & poſtea iudicari. ideoque ſecundum ius antiquum non valet: ſed hodie valet: vt ſ. de rebus creditis & iureiur. generaliter §. omne. L. 11.

IVDICES *tam Latina quam Græca.* ſcilicet Latina inter Latinos, Græca inter Græcos, vt intelligantur: vt ff. de inſtit. ſed & ſi §. proſcribere. L. 12.

1 *Non exemplis, ſed legibus iudicandum.*

NEMO IVDEX. *Cum non exemplis &c.* Nec etiam Romani iudicis exemplum eſt ſequendum. non enim quid fiat Romæ, ſed quid fieri debeat, ſpectandum eſt: vt ff. de L. 13.
1 offi. præſi. ſed licet. & intellige quod non ſit exemplis iudicandum, ſed † legibus, niſi illa exempla vel ſententiæ inducant conſuetudinem. tunc enim obſeruãtur vt leges: vt j. quæ ſit longa conſuetudo l. vlt. Item non intelligas hoc de exemplis imperatoris. cum enim cognitionaliter diffiniuit, pro lege habetur: vt ſ. de legib. & conſtit. l. vlt.

1 *Contrariorum eadem eſt diſciplina.*
2 *Principium eſt iudicij, litis conteſtatio.*
3 *Iudex ordinarius recuſari non poteſt.*

CVM PAPINIANVS. *Sed & ipſum actorem.* Videbatur contra, cum non eſſet ſuus iudex, ſed non ita eſt. & hoc ſi fuerit obnoxius, & oblatus fuerit pro eo libellus, & lis conteſtata. ſecus ſi appareat iudici in proceſſione ipſum teneri reo, ſiue oblatione libelli, cum non fuerit petitum. *Sed etiam augendam.* in quo augetur? reſpondeo, quia Papinianus non dicebat vtrum in eodem negotio, hic autem dicit. *In eodem negotio.* Puta ſi agat tutelæ, & reconueniatur contraria, vel nego. geſt. & conueniatur contraria: & idem eſt ſi in alio iudicio: vt j. authent. de excu. §. illud quoque. & vocat idem iudicium propter identitatem actoris & rei & iudicis. & eſt bona concordantia ad l. iſtam ſ. de teſtibus, ſi quis L. 14.
1 teſtibus. & generale, quod contrariorum † eadem eſt diſciplina. dabat ergo lex iſta poteſtatem conueniendi actorem reo ſub eodem iudice, ſed non dicebat vſquequo: quod authent. determinat. ET CONSEQVENTER &c. ſic conſtrue, & ego conuentus ab aliquo ſi conſequenter &c. *Statim quidem.* id eſt ante lit. cont. vel in ipſa litis cõteſtatione, vel in continenti poſt, vt hæc probantur in corpore authent. vbi cõtinetur mox à principio, *ſic incipit Authen.*
2 & † principium eſt lit. conteſt. vt notaui de procura. neque & de iureiur. propter calum. de plus petit. *Intra xx. dies.* vt ſ. de lit. conteſt. authenti. offeratur. *Recuſari poteſt.* Intellige
3 quando delegatus eſt. aliud in ordinario. ille enim recuſari † nõ poteſt. ſed poſtulare poſſumus vt ſibi aſſocietur Archiepiſcopus: vt ſ. de iudic. authent. ſi cõtigerit. & de iuriſdic. om. iudic. nemo. & quod hic dicitur, quod ſi diſplicuit, voluit referre dominus Abb. nedum ad reum, ſed actorem, dum reconuenitur à reo ſed videtur cõtra. hic in l. veteri. vbi dicitur quod actor iudicem non poteſt recuſare. & dixit quod illud in eodem iudicio verum eſt. aliud dũ ſuperuenit aliud, propter illud enim poteſt & in ſuo, ſicut dicit in hereditate cũ plures inſtituuntur heredes, & quidã adierunt. ſi enim alij repudiauerint pat-

tes ſuas, poſſunt & iſti repudiare propter hoc nedum portionem aliorum quæ accreuit eis, ſed ſuam: vt ff. de acquir. hered. cum hereditate. *Alioquin*. id eſt ſi non conuenit à principio. & poſſet quæri vtrum dudum poſtea poſſet quis ſub communi eodẽ iudice aliquẽ conuenire. Reſpond. quod ſic. nam authent. iſtud loquitur in delegato. ibi enim non licet apud eundem reconuenire niſi ſtatim.

1 *Vbicunque prohibetur appellatio, & recuſatio.*

L. 15. CVM SOLITVM *in ſenten. iudic.* Non intellige de ſententia diffinitiua, vel interlocutoria, ſed de præcepto iudicis quod procedit in deleganda cauſa. *Caueant itaque iud. &c.* Sed vbicunque prohibetur † appellatio, & recuſatio, ſecundum Io. & decretalẽ Alexandri, quod in quadam cauſa compoſuit. Sed contra. videtur ĩ. ne liceat in vna eademque cau. l. j. & arg. cõtra ĩ. ſi de momen. poſ. *Simul &, &c.* debet enim verbum appellationis poſt ſententiam accommodari, & non ante: quia & ſine tali prohibitione non poteſt ante appellari. recuſatio verò bene opponitur etiam ante. ſed ſi ſimul ponantur, tenet poſitio.

DE SENTENTIA QVÆ SINE QVANTITATE prolata eſt. TIT. XLVI.

L. 1. CVM IVDICEM. ſcilicet appellationis. *Condemnationis*. primæ, ſcilicet à primo iudice factæ. *Dependendis*. ſed videtur contra ff. de vſur. l. j. §. j. vbi dicit ꝙ tractus futuri temporis non pertinet ad iudicem. ſed hic non loquitur niſi de vſura præteriti temporis, quod eſt ante primam ſententiam, & poſt ante ſecundam, non poſt ſecundam. ſic enim contra. eſſet. & ita currunt vſuræ in quadrimeſtri tempore eum appellauit: vt ff. de re iu. l. vlt. poſt verò current centeſimæ ſortis tantũ, non præteritarum vſurarum: vt ĩ. de vſur. rei iud. l. vlt. quidam tamen volunt diſtinguere vtrũ vſura debeatur per ſtipulationẽ, an iudicis officio. ſi iure ſtipulationis, habet locum quod hic dicit. ſi iudicis officio, quod ibi dicit. & ſatis dici poteſt, quia quando vſura debetur per ſtipulationem, condemnari poteſt ad vſuras, ſicut in annua præſtatione poteſt pronuntiari, vt detur ſingulis annis: vt ff. de fideicõ. l. j. Aliud ſi per iudicis officium, quia non extenditur ad futura.

L. 2. QVANQVAM. *Curatoris reipublicæ.* Qui iudicabat inter procuratorem Cęſaris & priuatum. & qualiter ſit intelligenda l. iſta, & ſequẽs proxima, dic vt in ſumma à principio vſque in finem.

L. 3. HÆC *ſententia*. vt ſ. proxi. notaui.

L. 4. HÆC *ſententia, quæ bona. Cum igitur &c.* bene infert, prima nulla, ergo iſta valida. nam ſi prima eſſet valida, ergo ſecunda nulla. *Ipſa tuo facto &c.* videris enim conſentire, cum ſtatuto tempore non appellaſti.

DE SENTENTIIS QVÆ PRO EO QVOD intereſt proferuntur. TIT. XLVII.

1 *In maleficiis præſtatur intereſſe ſine obligatione.*
2 *Vtrum quis propter moram teneatur quanti plurimi fuit res à tempore moræ.*
3 *Quando commune intereſſe duplum conuenti excedere poteſt.*
4 *Intereſſe duplum communis non excedit.*
5 *In maleficiis non ſemper ſecundum affectionem commune intereſſe æſtimatur.*
6 *Singulare intereſſe in omnibus nõ præſtatur.*
7 *In obligat. facti, ad factum, vel intereſſe agitur.*
8 *Quanam rationes haberi debeãt à iudice circa damnum vel intereſſe.*
9 *Pœna conuentionalis quando exigi poteſt.*
10 *In damno & lucro æſtimatur intereſſe.*

L. 1. CVM *pro eo. in infinitum.* Hanc infinitatem ignoramus. & bonum fuiſſet dixiſſe: & alibi vetera recitat Iuſtinianus, ne nil antiquitatis ignoretur. vel dicas quòd erat infinitas dubitationis circa intereſſe: quia quærebatur an veniat circa rem, vel extra. pro lucro, vel damno. negotiando, vel militando: & ſimilia quilibet diuerſimode tractabat circa iſta. vnde tot vultus, tot ſenſus tot homines inducebant infinitatem. *Prout poſſib.* ideo dicit, quia non poſſet omnino coartare, cum omnis diffinitio in iure vitioſa ſit: vt ff. de re. iur. l. j. & l. omnis diffinitio. *In omnibus caſibus.* ſed quare dicit de caſibus? videtur contra, quia caſus fortuiti ſunt, & ita nihil certum in eis.

melius

melius ergo dixiſſet, contractibus. ſed hic generalius nomen eſt, cum extendit ſe ad con-
tractus vel quaſi: & nec ita bene poſſet dici in omnibus obligationibus, quia in quibuſdã
1 præſtatur intereſſe ad maleficia vel quaſi. in quibus omnibus † præſtatur intereſſe ſine
obligatione, vt cum petitur iudicis officio, in arbit. actione, & ſimilibus. *Quantitatem.* no-
mine quantitatis comprehenduntur nedum quæ conſtant in numero, ſed in ſpecie, vt ff.
de leg. iij. quiſquis. & hoc intellige quando rem tradiderat in obligatione. ſecus ſi dari,
quia præciſe teneretur ad illud. vnde lex diſtinguit vtrum certum an incertum ſit in pro-
miſſione: vt ff. de verbo. oblig. ſtipulationem. & l. vbi. ſicut ĩ. notaui. *Vel naturam.* id eſt ſpe
ciem, puta hominem in genere promiſſum tradi. *Et in omnibus contractibus.* ſcilicet ſimili-
bus, in quibus iſta conſiderantur. aliàs contradiceret quod ĩ. dicitur, in aliis autem &c.
Dupli quantitatem minime excedere. Sed videtur contra ff. de actionibus empti. ratio. §. ſi per
venditorem. & l. ſi ſterilis §. cum per venditorem. dicunt enim quod ſi vendidi & fui in
2 mora, quod teneor quanti plurimi fuit res † à tẽpore moræ. & voluerunt quidam dice-
re, quanti plurimi &c. non tamen excedat duplum pretij conuenti. & ita quod hic dici-
tur de duplo, intellexerunt reſpectu pretij conuenti. & ad errorem ſuum confirmandum
induxerunt ff. de act. empt. Titius. & l. ſeq. & l. præcedentem. ſed hoc falſum eſt, quia non
haberet locum quod hic generaliter traditur, niſi quando res eſt empta, & conuentum
de pretio vel ſorte de mercede in locatione. videtur etiam aliud contra ff. de act. emp. Iu-
lianus §. ſi verò ſciens. quidam dixerunt quod loquitur de intereſſe quod eſt extra rem:
quia quantumcunque ſit, debet præſtari. aliud in eo quod eſt circa rem. non enim debet
excedere duplum pretij dati, vt hic. ſed hoc Io. non placet. magis enim eſſet dicendum
totum intereſſe præſtari quod eſt circa rem, quaſi de eo cogitauerint contrahẽtes, quàm
illud quod eſt extra rem: quia de eo non videntur ſenſiſſe. ne ergo contradicant leges il-
læ, intellige iſta de ſingulari intereſſe, quod non debet excedere duplum cõmunis. legis
3 autem ratio, loquitur in communi intereſſe, quod poteſt excedere † duplum conuenti:
vt ſi emit pro vj. & non tradatur poſt annum, valeat xx. agere poterit ad xx. Alij in ſingu-
lari loquuntur, quod excedit quandocunque commune vel conuentũ: vt ff. de act. emp.
4 l. j. non † tamen duplum communis, vt hic dicit. & hoc ſine dubio peti poterit commu-
ne, vel etiam conuentum, ſi ſic intereſt. præſtatur enim commune quantumcunque ſit in
contractibus vel quaſi, maleficiis vel quaſi. non enim coartat hic commune intereſſe, ſed
5 ſingulare. & in maleficiis ſemper commune † æſtimatur, non ſecundum affectionem, vt
ff. ad leg. Aquil. ſi ſeruum. & ad leg. Falcid. pretia. Si quæras quando veniat ſingulare, re-
ſpond. ſi eſt ita conuentum vel natura contractus: vt ſ. dixi in actione ex empto. vel ſi ſit
actio in qua iuretur in litem: quod ſit, propter contumaciam rei pro quanto nollet re ca-
rere: & iudex poteſt taxare. Sed nũquid veniat circa rem vel extra? diſtingue vtrum nul-
lo modo tradatur res, & tunc venit intereſſe circa rem. annale præſtetur, quod peius eſt.
nã tunc venit omne intereſſe & circa rem, & extra ſic venit intereſſe extra rem in eo qui
ſeruum occidit, vel rem ſubripuit: vt ff. ad l. Aquil. proinde. & de fur. ſi quis vxori §. vlt. In
primo caſu loquitur l. ſi ſterilis §. cum per vẽditorem. in alio l. Iulianus. & ita patet quod
6 † intereſſe ſingulare non præſtatur in omnibus ſicut commune niſi in contractibus qui
certam habent quantitatem. Quid autem ſit certum, dic vt ff. ſi certum pet. certum eſt.
Qui incerti. id eſt qui conſiſtunt in facto: vt cum quis promiſit ſe facturum: vt ff. de verbo.
7 oblig. v. non. §. quicquid. & de reg. iur. qui non facit. in his ergo agitur † ad factum, vel ad
intereſſe: vt ff. de verbo. oblig. quotiens. & de reg. iur. ſi quis ab alio. & habet actor, plerũ-
que electionẽ, ſicut in ſtipulatione de opere demoliendo ſi apparuerit iniuria. ædificarũ:
vt ff. de operis noui nũcia. l. antepen. & in cautione procuratoris actoris qui cauet de de-
fendendo: vt ff. de procur. ſed hæ. §. vlt. quandoque reus habet electionem, vt in cautione
procuratoris rei: vt ff. de procurato. inuitus. §. vlt. ita eſt cum factum eſt in obligatione.
quid ſi in dando conſiſtat? tenetur ad rem præciſe tradẽdam: vt ff. de verbo. oblig. § vlt. &
de act. emp. ex empto. niſi in contractibus innominatis, do vt des, vel do vt facias. ibi
enim ſi dedi, agitur vt det, vel ad intereſſe actio. præſcript. verbis. vt notaui. ſ. de rerũ per-
muta. *Per ſuam ſubtilitatem.* ſed quomodo diuinabunt? ſed non intellige quod ex ſolo in-
8 genio hoc percipiant, ſed recipiendo † probationes de damno, vt probatur ff. de edendo
argentarius. & ſ. de in lit. iur. l. ij. & ff. de reg. iur. quatenus. niſi per impetum damnum ſit
illatum, vt per ſacramentum ſolum declaratur: vt ĩ. vnde vi. ſi quãdo. aliàs non æſtimatur

intereſſe meum iureiurando, imo oportet quod probem in cõtractibus vel quaſi, & in
maleficiis vel quaſi, niſi ſit talis actio, in qua iuretur in litem: vt ff. de in litẽ iuran. in actio-
nibus. *Et immodicis peruerſionibus*. Quid enim ſi promiſiſſet equos & arma, & ipſe dicat, ſi
habuiſſem, viciſſem Mutinos, & conſul deſignatus eſſem: & ita quibuſdam machinatio-
nibus volebat æſtimare in vniuerſum. non iſta omnia ſunt æſtimanda, ſed damnum æſti-
matur verum. & ita cum ex incerto contractu petitur intereſſe ſingulare, præſtabitur in
ſolidum. *Cum ſcimus &c.* iſtud referri poteſt ad id quod ſ. dixit, ſingulare intereſſe nõ ex-
cedere duplum communis, vel ei quod proximo dixi de illa immenſitate caſſandi. caſſat
enim & hoc competenti moderatione, vt non excedat duplum communis intereſſe. Alij
dixerunt quod vſque ad quadruplum extendi poteſt, non vltra. arg. contra. ſ. de ſponſa. l.
vlt. & ff. de euict. ſi dictum. Alij dixerunt vtrum ſcienter vltra duplum, an non. primo ca-
9 ſu valet, in alio non, arg. ff. ſi quis cau. l. ſed & ſi quis. Domino verò Ioan. viſum fuit † pœ-
nam conuentionalem, quantamcunque ſit, exigi. & idem Y. notauit hic. illud enim com
petens moderamen eſt, quod inter eos conuenit, arg. inſt. de actio. §. omnes. quia ibi de
pœna legali non conuentionali loquitur. vel dicas quod cõpetens moderamen eſt, quod
l. determinat: vt ſcilicet ſi adiiciatur pecuniæ pœna, non excedat ſummam legitimarum
vſurarum: vt ff. de act. emp. Iulianus §. penult. *Sed etiam in lucro*. Dictum eſt quod in dam-
no æſtimetur intereſſe: hic dicit in lucro. vnde generaliter videtur tradere quod in dam-
10 no & in lucro † æſtimetur. In lucro tamen non æſtimatur niſi in caſibus: puta ſi agitur ar-
bitraria actione pro eo quod certo loco promiſſum eſt. vel agitur locati & conducti, vel a-
gitur ex ſtipulatione rem ratam haberi. vel agitur actione tutelæ vel l. Aquiliæ, vel inter-
dicto, ne quid in loco publico fiat: vt ff. de eo quod cert. lo. l. ij. §. vlt. & l. ſequenti. & loca.
& cõduc. ſi in lege §. colonus. & l. in quo. & l. ſi fundus quem. in fi. & rem rat. hab. ſi omiſ-
ſa. & ad l. Aquil. ſi ſeruum meum. & ne quid in loco pub. l. j. §. meritum. & ſ. arbit. tutel.
quicquid. fallit ff. de damno infe. Proculus. & in l. ſi ſterilis. *Quia & ex eo*. Scilicet lucro.

SI NON A COMPETENTE IVDICE IVDICA-tum eſſe dicatur. TIT. XLVIII.

L. 1. IVDEX AD *certam rem. Puta domum vel vineam. ſi de aliis.* intellige, niſi illa ſint acceſſoria, vt fructus. alioqnin non poteſt niſi in reconueniendo: vt ſ. de filiis l. pen. & authen. & conſequenter. ſed videtur etiam quod in aliis poſſit, quia nonne fit quandoq; purgatio de tempore ad tẽpus: vt ff. de iud. l. ij. §. ſed & iudex. quandoque de perſona ad perſonam: vt ff. de iudic. l. j. quandoque de re ad rem: vt ff. de iud. de qua re. §. iudex: vnde intellige quod hic dicitur quando non conſenſerunt ambo, vt iudicet. ſed ſi eſſet, quomodo incidens tantum poſſet quod principaliter pronuntiaret in prima?

L. 2. SI MILITARIS. Statutum, id eſt iudicatum.

L. 3. SI DE PROPRIETATE. *Hoc cauſæ proprietatis minime noceat.* vt notaui ſ. de ſenten. & interlo. poſt ſententiam.

L. 4. VT IN PRIVATORVM *cauſis.* Non ſolum fiſcalibus.

DE POENA IVDICIS QVI MALE IVDICAVIT, & eius qui iudicem vel aduerſarium corrumpere curauit.

TIT. XLIX.

1 *Iudex xenium accipere poteſt.*
2 *Tranſactio propter calumniam dicitur imperfecta.*
3 *Contra corrumpentem, dari poteſt actio.*
4 *Sponte confitenti parcitur.*

L. 1. CONSTITIT. *Siue priuata.* Quia inter duos priuatos. *Siue publica.* Quia ciuitatis. ſic ſ. de ſacroſanc. eccle. vt inter diuinum. *Siue fiſcali.* Quia pertinet ad fiſcum. *Vel iudici.* ſcilicet ſi dedi ei vt pro me male pronũciaret ſiue pronunciet, repeto ſecundum quoſdum: vt ff. de cõdict. ob cauſam l. j. Io. dicit per eandem
1 l. amittere. xenium † tamen iudex poteſt accipere: vt ff. de off. proconſul. ſolet. *Vel aduerſario.* Sed nonne licet dare aduerſario, vt obtineatur in cauſa: vt ſ. de tranſact. ſed illud quãdo reus dedit actori. hic ecõtra. præterea hic non recedit iudex à labore, ibi ſunt in quiete

quiete.& ſi quidem dat aliquis agenti ſuo nomine,ſi ciuiliter agatur , & per calumniam,
2 tranſactio † imperfecta eſt.alioquin contra:vt ff.de condict. inde.in ſumma.ſi verò crimi-
naliter,ſi quidem tale erat crimen ſuper quo trãſigi poterat,valet. alioquin pro victo ha-
betur:vt s̃.de tranſact.tranſigere.& ff.de bo.eorũ qui ante ſenten.l.j.& de præuaric.l.vlt.
ſi autem agentem alterius nomine corrumpo,cauſam amitto,veluti ſi tutor erat,curator
vel procurator vel delator nomine fiſci:vt ff.de iure fiſci,eius qui. & l.in fiſci. ſed & con-
3 tra corrumpentem † dari poteſt actio de dolo , niſi paratus ſit ſubire iudicium,hac exce-
ptione,ſi colluſum eſt:vt ff.de dolo,elegãter §.ſi dolo. ſed & vbi dedi ne mihi faceres ne-
gotium per calumniam,vel ne mihi negotium faceres , quod per calumniam factum in-
ſtituiſti , agam in quadruplum intra annum , poſt in ſimplum , vel condictione ob tur-
pem, vel actione in factum. ſed ſi dedi ne alteri faceres , aut tanquam vel gerens eius ne-
gotium:& tunc ille ſolus experietur,& non ego.aut non, & tunc ego repetam quod dedi
cõdictione ob turpem cauſam,& ille aget in quadruplum,ſi autem dedi vt alij fieret , nil
repeto,ſed ille cui faciendum erit:vt ff.de calumnia l.& generaliter §.illud.& l.in heredẽ.
§.vlt.& l.ſi quis ab alio.Io.& hæc omnia diligẽtius in ſumma notata ſunt. Habes hic au-
4 thent. NOVO IVRE &c. *Veniam meretur*. nota , parcitur ſponte † confitenti. ſic C. de
his qui ſe defe.l.j. & ff. de iure fiſci, edicto. *Sed litigator qui non potuit oſtendere*. Nota quod
calumniari videtur hoc ipſo quod non probat,arg.s̃.de aduoca.diuer.iudi.l.j. ſed contra
ff.ad Turpil.l.j.§.j. ſed ibi erat perſona quæ ex ſola ſuſpicione poterat accuſare , vt mari-
tus:vt j̃.ad l. Iul.de adult.quamuis.*Oſtendatur dediſſe*.Cuiuſmodi dicit,oſtendit poſt ſacra-
mentum.nonne credendum ſacramẽto ſiue verum ſit ſiue falſum:vt s̃.in tit.de reb.cred.
& iureiur.l.j.ſed dic quod hic non fuit ſacramẽtum quod deferetur alicui ſuper quæſtio-
ne.tunc enim ſic valeret, quod non poſſet reprobari. ſed hic iurauit ad purgationem ſui:
& ideo poſtea probari poteſt contrarium:vt notaui s̃.de re.cre.l.j.

DE EO QVI *pretio. Aut gratia perperam iudica*. Tenet ſententia. ſi verò per pecuniam, L.2.
ipſo iure nulla eſt:vt j̃:quando prouo.nec.non eſt l.venales.& ff.ad Trebel.ſeruo in-
uito.§.cum prætor.*Aeſtimationis*.id eſt famæ:vt ff.de extraord.cognit.l.penul.non tamẽ
iniuriarum conuenitur:vt ff. de iniur.iniuriæ §. idem Labeo. *Diſcriminis*. Diſcrimen ap-
pellat periculum cauſæ.

SENTENTIAM RESCINDI NON POSSE.

TIT. L.

NEQVE SVAM. *In dubium non venit*. Niſi ratione minoris ætatis, vt ff. de mino. in L.1.
cauſæ §.vltim. Idem eſt iuris ſupplicationis: vt s̃.de precibus impera. ſi quis ad. &
authent.quæ ſupplicatio.

1 *Dilatoria exceptio, ante litis conteſt. proponi debet.*
2 *Peremptoria verò quandocumque ante ſententiam.*

1 PEREMPTORIAS &c.QVID obtineat in dilatoria,dicitur s̃.de proba.exceptionem. L.2.
2 debet † enim opponi in initio,id eſt ante litis conteſt. ſed peremptoria † ante ſenten-
tiam quandocunque. nec obſtat j̃. de excep. ſi quidem. quia & ſi non oppoſuit in initio,
poterit opponere poſt,& ante ſententiam.vt notaui s̃.de præſcrip.lon.tem.emptor. quã-
doque tamen licet poſt ſententiam exceptionem opponere,licet non appellauerit , vt s̃.
de iur.& fac.igno.l.j.& ff.de re iudi.Neſennius §.vlt & de fideiuſſ.§. idem reſpond. ſed in
ſolidum.& ad Macedo.tamen ſi non:& s̃.de procura.licet.& idem in qualibet,per quam
contenditur retro nullum fuiſſe iudicium , vt ſi me coactum non coram meo iudice me
reſpondiſſe dico:vt ff.de feriis l.j.vel dico venalem ſentẽtiam,vel inimicitia vel gratia da-
tam,vel falſis inſtrumentis. L.3.

IMPETRATA &c. Planum eſt quod hic continetur.

DE FRVCTIBVS, ET LITIS EXPENSIS.

TIT. LI.

1 *Expenſæ, quando in fructibus reſtituendis deducuntur.*

HOC FRVCTVVM &c. Poteſt poni hic quod dicitur quando aliquis egit rei L.1.
vindica.nedum enim tenetur quis ad rem , ſed etiam ad fructus perceptos poſt
lit.conteſt.vt s̃.de rei vin.certũ eſt.& quid cõtineatur nomine fructuum, dicitur

hic. Si ergo percepit poſt lit. conteſt. ante ſententiam x. caſtellatas, videtur quod iſta reſti-
1 tuentur: ſed deduci debet † quod expenſum eſt in fodienda vinea vel putanda ſeu clau-
denda, & ſimiles expenſæ. & hoc eſt quod dicit, *Hoc.* ſubaudi ſolum. *Iuſtu ſumptibus.* quia
ea probantur vtiliter & neceſſariò expenſa, reſtituuntur. ſecus in voluptuaria expẽſa. *De-
ductu.* iſta deductio cum fit non fit niſi de fructibus: vt ſi computentur v. caſtellatæ pro
expenſis, quæ ſuperſunt reſtituuntur. poteſt etiam poni vbicũque agitur ad rem & fru-
ctus, vt in actione ex empto s̃. de act. empti. fundus. Idem quando promiſi per ſtipulatio-
nem. lite enim conteſtata cõueniunt fructus: vt ff. de vſur. videamus §. ſi actionem. Idem
in Fauiana & Pauliana commodati depoſiti: vt in eadem l. & in alia, videamus. intelligũ-
tur ergo fructus deductis expenſis. idem dicit lex in actione ex ſtipulatu ſoluto matrimo-
nio: vt ff. ſolu. matri. fructus, ita eſt inter priuatos. eccleſia non ita computat: quia ſi decẽ
caſtellatas recipiã, debet habere vnam, nec curat de expenſis, ſi alius velit deducere. & ſic
aliud in decimis. & ita dixerunt quidam decretiſtæ. alij quod computentur expenſæ.

1 *Quando quis poſt litem conteſt. bon. fid. poſſeſſor remanet.*

2 *Item quando heres ſuccedit in vitium defuncti.*

L.2. LITIGATOR *victus.* Litigatorem appellat reum: nec hoc ipſo quod conuentus eſt,
tenetur ad fructus: quia poteſt eſſe quod iuſte conueniatur ſi percepit, & in fine dam-
natus eſt. *Poſt conuentionem.* lite conteſtata cõtra eum: vt s̃. de rei vindica. certum eſt. *Non
in ſola rei redhibitione.* Non ita ſumitur hic ſicut j. de ædil. edicto, ſed pro redditione rei. ſic
ff. de ædil. edic. redhibere. *Quos percipere potuiſſet.* Poteſt referri ad reum, vel aliter ad acto-
rem, quia tenetur reus de fructibus perceptis, vel quos percipere potuit actor ſi frui li-
cuiſſet: vt colligitur ff. de rei vind. ſi nauis. §. generaliter. *Rem indic. deduc. ſcien. ma. fi. &c.*
M. inhærebat literæ tanquam Iudæus. & intelligebat hoc quando conuentus eſt, & lis
eſt conteſtata contra eum, & ſciebat rem eſſe alienam. Si vero neſciebat, & prætendat
ignorantiam, dixit contra. ſed noſtri doctores dixerunt bonæ fidei poſſeſſorem quo
1 ad quædam † remanere bonæ fidei poſſeſſorem lite conteſt. quo ad quædam malę. ſ. quo
ad reſtitutionem fructuum, & ſimilia, vt diligenter notaui s̃. de acquiren. poſſ. nemo am-
bigit. in fi. & dic vt ibi. *Par habenda fortuna eſt.* Sicut & s̃. probatur opinio M. ſic & hic. di-
2 xit enim quod heres † ſuccedit in vitium defuncti, quia ipſe ſimiliter ſciebat rẽ eſſe alie-
nam. vnde cum parificentur in facinore, videtur quod & parificari debeant in pœna: vt
s̃. de epiſcopis &c. ſi quemquam. ſed nos intelligimus ſuccedere in vitium præſumptio-
ne legis, licet habeat bonam fidem. non enim ob hoc excuſatur: vt ff. de diuer. temp. præ-
ſcrip. cum heres.

L.3. TERMINATO. *Comminus.* id eſt in præſentia. q. d. ad manum. *Promulgauit.* quod qui-
dem poſt ſententiam eadẽ die ſuppleri poteſt: vt ff. de re iudi. Paulus. Idẽ in fructibus
qui veniunt iudicis officio. ſi iure actionis latą ſententia à qua non eſt appellatum, iudex
non poteſt aliquid dicere. ſed cum habeo actionem ordinariam, poſſum mouere, ſicut di-
cit lex in vſuris quæ debentur iudicis officio: vt s̃. depo. l. iij. *Ex litis primæ materia.* vt s̃. de
reb. cred. ſi quis ſeruum. & ff. de re iudicata, ſi ſe. §. ait prætor.

L.4. NON IGNORET. *Pro calumnia.* in criminali cauſa. *Pœnam.* quæ eſt ſimilitudo: vt j.
de accuſa. l. vlt. in extraordinariis extra ordinem punitur. *Conſide. quanti. poſtu.* Non
enim ſecundum quantitatem præſtantur ſportulæ: vt inſt. de actio. §. tripli. vel dicit po-
ſtulatorum, id eſt aduocatorum. *Pro æſtimatione iudicis.* Quia iurabit quantum expendit,
& iudex taxabit: vt notaui s̃. de iudi. ſancimus.

L.5. CVM QVIDAM *per leges. Vel penitus non agnoſcendis.* Quod non habemus in ſolo epi-
ſcopo: vt s̃. de epiſcopis &c. authent. ſed hodie. *Super priuilegiis per liberal. &c.* Hic aſſi-
gnatur contra ff. quod quiſque iuris l. iij. ſed hic non dicit de priuilegiis indultis per libe-
ralitatem, ad differentiam eorum quæ impetrantur per poſtulationem. nam & iſtud per
liberalitatem dicitur indulgeri, quia poteſt dare & non dare imperator: vt s̃. de precibus
impera. offe. quotiens. ſic ergo extenditur ad alium, ſi per poſtulationem ſit indultum. a-
lioquin cõtra, vel dicas melius quia illud nihil pertinet ad l. iſtam: quia hic nõ dicit quod
alius vtatur contra eum vel pro eo. imo erat in quæſtione ſi habeat priuilegiũ circa ſpor-
tulas aduerſarius meus, an ego debeam gaudere eodem priuilegio, quod non eſt contra
eum, imo contra executores vel remp. quibus nihil pręſtatur, vel parũ. debet enim æqua-
litas ſeruari in iudiciis: vt j. de proxi. ſacro. ſcrin. in ſacris. nec obſtat inſtit. de iure natur. §.

ſed &

ſed & quod prin.hîc enim non tranſgreditur perſonam,quia non haberem in alia cauſa: ſed ratione ſuæ perſonæ mihi concedit lex quòd eodem vtatur priuilegio in hac cauſa.

DE RE IVDICATA. Tit. LII.

REBVS. *Quidem ſtandum eſt.* Id eſt, parendum. niſi interponatur appellatio:vt j̃. de appella. alibi dicitur ſtandum eſt,id eſt, non eſt vltra procedendum. & ideò ſi ponamus quòd ſic pronunciauerim, ego pronuncio illum exhæredatum, non debeo dicere quòd mala mente ſit exhæredatus, niſi per ſententiam appareret:vt ff.de bo.libe.ſi patronus teſtamento, & ſic ſumitur tota die in vulgari, ſta ibi. & in ſimilibus locutionibus. ſi ergo lata eſt ſententia pro æſtimatione danda, habet exceptionem,ſi res ad eum peruenit. ſed & actionem commodati contrariam, vel depoſiti,ſi res erat ſibi commodata vel depoſita:vel cōdictionem ſine cauſa vt ff.commodati, in commodato.§.vlt. & de condict.ſine cauſa.l.2. ſed videtur contrariū, quia auctoritate ſententiæ inhibet repetitionem. at hoc verum eſt per condictionem indebiti.ſed actione ex pręcedenti contractu vel condictione ſine cauſa poſſum eum conuenire,vt s̃.dixi,& notaui.s̃.de condict.inde.l.1.& ff.mandati.ſi fideiuſſor.. L.1.

RES IVDICATÆ. *Nullus litium finis erit.* Niſi iudex expreſſerit errorem in ſententia,quia tunc nulla eſt ſententia: vt ff.quæ ſenten.ſine ap.reſcin.l.1. L.2.

1 *Intra decem dies appellandum eſt.* 2 *A lege,iuréue ciuili appellari non poteſt.*

SI PECVNIAM. *Cum pœna.* Tripli vel quadrupli. *Non prouocaueritis.* Illico:vt s̃. L.3.
quomodo & quando iu.ab eo,hoc eſt biduo vel triduo:vt ff.quando appel.l.1. hodie
1 intra.x. † dies:vt j̃.authentic.de tempo.appell. & erat dubitatio huius.l. quia cum quis conueniatur ex maleficio actione furti,non videbatur poſſe appellari.ſed contra. eſt, vt dicit. ſi tamen velit quis appellare à lege, vt quia dicit, appello à ſententia, quia lex non bene ſtatuit pœnam quadrupli in furto:non poteſt.idem in ſtatutis.ſi appellet ab ea ſententia quæ ſecundum ſtatutum lata eſt,quia dicit ſtatutum continere iniquitatem. non enim eſt admittendum,cum pro legibus,ſtatuta obſeruentur, & ſint iura ciuilia:& à le-
2 ge vel iure ciuili † non poteſt appellari:vt ff.de verbo.ſig.ſi qua pœna.

SVB SPECIE,&c. Sic s̃. de tranſact.ſub prætextu. *Exemplo graue eſt.* Secus eſt in iureiurando : quia inuentis nouis inſtrumentis & poſt iuſiurandum agere ex integro permittitur:vt ff. de iureiuran. admonendi. ſecus etiam in negotio publico : vt ff. de re iu.imperatores. L.4.

AD SOLVTIONEM,&c. Nota quòd petita dilatione ad ſoluendum,videtur acquieuiſſe ſententiæ,nec inſtaurari finita poterunt. L.5.

GESTA,&c. *Sicut &c.* Publicari poteſt:vt s̃.de co.l.2.ita & iſta geſta.& ſiue intelligas de geſtis extra iudicium,ſiue de geſtis in iudicio publicatis, puta probationibus teſtium vel confeſsionibus partium, perpetuam debent habere firmitatem inter eos in eadem cauſa. *Tranſlata.* Quæ ſic transferri poſſunt, ſi vna partium altera præſente vel non cum tabellione qui atteſtationes ſcripſit, iudicem ordinarium adeat, qui tabellionem interrogabit,ſi ita eſt vt ſcripſit.& cum reſpōderit ita, videbit eum geſta in ſcriptis teſtibus appoſitis redigere.ſicque habebit perpetuam firmitatē. aliter non cogitur quis credere geſtis ſecundum Io.imò etiam ſine teſtibus,vt j̃.de dona.donatio.Y. L.6.

DE EXECVTIONE REI IVDICATÆ. Tit. LIII.

NIMIS PROPERE. Forte quia flebat coram eo aduerſarius, & ita iuſsit iudex nimis propere pignora capi ac diſtrahi .id enim non eſt conſtantis & recti iudicis, cuius animi motum vultus detegit: vt ff. de offi. præſi. obſeruandum. L.1.

SI CAVSAM IVDICATI,&c. Conſonat huic.l.ſi ſe.§.ſi ex conuentione. L.2.

ORDO. *In poſſeſsionem earum rerum mittet,&c.* Sicut habes ſpecialem titulum.j̃.ſi in cauſa iudica.pig.captum ſit. L.3.

STIPENDIA RETINERI,&c. *Poſsit alius exequi rationibus.* Ergo ſi aliis rationibus non poſsit ſatisfieri, ſtipendia poterunt retineri. & eſt arg.ſi aliquis clericus condem- L.4.

naretur, & non haberet in quo res iudicata poſſet executioni mandari, niſi præbendas, quòd præbendæ poſſunt retineri, & fructus percipi, donec alij ſatisfiat. veruntamen iſta ſtipendia non poſſunt alij obligari priuata pactione: vt ɉ. quæ res pig. ob. poſ. ſpem. aliud eſt in executione rei iudicatæ, vt hîc.

L.5. ETIAM. *Nomen debitoris*. Confeſsi demum: vt ff. de re iudi. à diuo §. ſic quoque iudicis.

L.6. SI VT PROPONIS. *Nequaquam poteſt*. Niſi præſes ſit, vel Cеſaris procurator, qui melius interpretando ſententiam hoc poteſt: vt ff. de appella. l. ab executore, & ſ. ſi contra ius vel vtilit. & ſi non cognitio. quandoque accidit in re ſcilicet, vili, quod precipit executori vt componat, vt ff. de iudic. l. vlt.

L.7. SI LONGIS. *Reſtitutio*. Quam fieri iudex iuſſerat. ſi verò antequam perueniretur ad iudicem fuerit in mora, tenetur de percipiendis fructibus: vt ff. de vſur. in fideicõmiſſi.

L.8. EXECVTOREM, &c. Quandoque etiam ille qui facit partes apparere in iudicio, dicitur executor: idemque dicitur apparitor: Idem dicitur cauſam præparans: & ſimiliter dicitur officialis: & idem dicitur catholicianus: vt ſ. de iudic. apertiſſimi. & l. vlt. & ɉ. authen. de iud. §. audien. & de defenſo. ciuita. §. ex prouinciali, & ɉ. de bo. dam. l. pen.

L.9. EOS QVOS. *Siue confeſsi debitum, &c.* Nota quòd confeſſus condemnatur: vt ff. de confeſ. Iulianus. nec obſtat. ff. ad l. Aquil. proinde. quia quod dicit nullas eſſe partes iudicandi in confitentes, eſt intelligendum in cognoſcendo. ſed aliquæ ſunt in pronunciando. *Intra ſtatutum ſpatium*. Hodie quatuor menſium, olim duorum: vt ff. de re iudi. debitoribus. §. vl.

DE VSVRIS REI IVDICATÆ. TIT. LIIII.

1 *Centeſima vſura, quæ dicatur.*

L.1. IIS QVI BONA. Scilicet, debitoris. *Perſequitur*. Non intellige quòd ageret rei vendicat. vel hæredita. petit. ſed perſonali actione. conueniebat enim debitorem ad c. & cõdemnatus eſt, debitor non appellauit. conſequitur bona, quia poſtulat ſe mitti in poſſeſſionem, miſſo eo in poſſeſſionem bonorum poteſt petere centeſimam vſuram elapſo legitimo tempore. intellige ergo, perſequitur iudicis officium vt mittatur in poſſeſſionẽ bonorum, quæ quidem tenet iure pig. non ratione dominij. & quod ex his percipit, reſtituit domino, vel debito tantum decedit: vt ff. de bon.
1 auct. iud. pretor ait. & eſt † centeſima vſura quæ æquiparatur ſorti in capite anni. dimidia centeſimæ, quæ continet finito anno dimidam ſortis, vel pone quando agebat perſonali & hypothecaria ad bona.

L.2. EOS QVI. *Nec noſtra ſanctione*. Græca forte, quam non habemus.

1 *Nouatio per litu conteſt. fieri dicitur.* 2 *Item & ſacramento res nouatur.*

L.3. SANCIMVS. *Poſt datas à nobis quadrimeſtres inducias*. Olim duo menſes dabantur: vt ſ. de re iudi. debitoribus. §. vlt. *Quæ ex priſtino contra m cõdem. &c.* De hoc bene poterit dubitari, quia vſuræ quæ deductæ erant in condemnationem, non ſunt vſuræ, ſed ſicut ſors petebantur: vt ff. pro ſoc. l. ſocius qui. *Iam conſtituimus*. Suprà, de vſur. l. vlt. *Si enim ſine emendatione, &c.* Hîc innuitur quòd olim in iſto caſu vſuræ prioris centeſimæ daretur vſura. *Centeſimæ*. Id eſt, centeſima vſura. vel ſubaudi quam ſicut centeſimæ ex noſtra. l. ſ. de vſur. eos. vel aliter quaſi dicat, cum minores vſuræ deſcendentes ex contractibus vtiliter factæ ſint centeſimæ ex hac noſtra. l. ſi poſt quadrimeſtre tempus, abſurdum
ſic in veteri eſſet ſi reus tãtas vſuras daret & de vſura, & de ſorte. In capi. lege noſtra excep. ff. de neg. geſt. quòd ɉ. de ædif. priua. ſi vt proponis. *Neceſsitas rerum*. Quia neceſſitate impediti ſæpe ad tempus ſoluere non poterunt. *Si enim nouatur*. Per ſententiam nouatur, quia quidam decedit, cum detur exceptio rei iudicatę. quidam accedit, cum detur actio in factũ,
1 quæ prius non competebat. aliter † fit nouatio per lit. conteſta. quia per eam ſemper accedit. Voluntaria autem dicitur nouatio, quæ decedit: vt ff. de noua. aliam. & notaui ſ. de iudic. l. 1. & voluerunt quidam dicere quòd per ſententiam tollitur actio prima. ſed hoc iniquum eſſet, cum in fauorem eius pro quo pronunciatum eſt, lata ſit ſententia:

vnde

vnde in damnum ipſius non debet retorqueri: vt ſ. de legib. & conſtit. quod fauore. vnde dic quòd hîc impropriè ponitur nouatio, arg. ff. de pig. grege. §. etiam. & de fideiuſſo.
2 fideiuſſor & ita. & de iudic. argentarium. §. nomine. Item dicitur ſacramento † res nouari, & tamen datur actio prima, vt ff. de iureiuran. qui iuraſſe. §. vlt. & l. eum. 1. reſpon. *Neceſſe eſt vſurarum, &c.* Secus in fructibus perceptis, in percipiendis autem diſtinguitur: vt ff. de vſur. in fideicommiſſi. *Inhiberi.* Niſi fuerit appellatum fruſtratoriè: vt ff. de vſur. tutor. *Etiam ad fideiuſſores eorum, &c.* Fallit in perſonali exceptione, vt in ea quam habet principalis ne condemnetur niſi in quantum facere poteſt: vt ff. de excepr. exceptiones. *Nullum.* Ferè, vt ff. de procura. l. antepen. quia per medium fideiuſſorem & per mediam perſonam inquietabitur, vt ff. de libera lega. ſiquis decedens §. nunc.

SI PLVRES VNA SENTENTIA CONDEMNATI ſint. TIT. LV.

SI NON SINGVLI. Poteſt poni quod hîc dicitur, in duobus tutoribus vel curatoribus qui in ſolidũ obligantur: poſſunt tamẽ poſtulare beneficiũ diuiſionis, ſi in tempore lit. conte. fuerunt ſoluendo: vt ff. de tutelis & rat. diſtr. l. 1. §. nunc tractemus, & ſ. de diui. tute. l. 2. & aſſignatur contra. huic l. & ſeq. ff. de excep. rei iudi. euidenter. Reſpon. quia exceptio rei iudicatæ non proficit ei contra quẽ iudicatum eſt. hîc autem cum condemnatio facta eſſet ſimpliciter, videtur pro parte condemnatus, pro alia abſolutus tacite. L. 1.

QVOTIENS *à tutoribus.* Dic vt in ſuperiore lége notaui. L. 2.

QVIBVS RES IVDICATA NON NOCET. TIT. LVI.

SI NEQVE. *Sine præiudicio rer. iudic.* Præſumptio tamen qualis qualis, eſt contra hæredem: vt ff. de iureiuran. ſi duo, & j. eod. iuris. & ideò poterit appellari: vt ff. de appell. à ſententia. quod ergo dicitur, ſine mandato fratrem non poſſe agere, hoc ad fratris commodum accipi dicunt, vt ſi vincat, proſit fratri, aliàs enim ſi ratum non habeat, non præiudicauit: vt ff. iudica. ſol. l. 3. L. 1.

RES INTER ALIOS, &c. Fallit quod hîc regulariter dicitur in cauſa filiationis & ingenuitatis & de inoff. teſt. vt ff. de lib. agnoſ. l. 1. in fi. & l. 2. & de inoff. teſt. Papinianus. §. ſi ex cauſa. & de ſtatu homi. ingenuum. fallit & alibi: vt ff. de re iudi. ſæpe §. ſcientibus. L. 2.

IVRIS. *Officere non poſſe.* Hoc intellige in eo qui priuatam detulit accuſationem. nã ſecus in publica. vt j. de accuſa. ſi quis homicidij & ff. de præuarica. præuaricationis. L. 3.

NEC IN SIMILI. Planum eſt quod hîc dicitur. L. 4.

COMMINATIONES, EPISTOLAS, PROgrammata, ſubſcriptiones, auctoritatem rei iudicatæ non habere. TIT. LVII.

NEC VIM STIPVLATIONIS, &c. Mon in cauſam, pupillorum fauore, vt ff. de adminiſt. tutorum. l. tutor qui repertorium §. ſi deponi. contra. Io. L. 1.

REI IVDIC. &c. Debet enim pronunciare vtraque parte præſente, vel abſente per contumaciam. L. 2.

EA QVÆ. *Subſcriptionibus.* Scilicet, ſententiæ contrariis, cum iudex reſcindere ſententiam nititur, non enim poteſt diffinitiuam ſententiam mutare, vt ff. de re iud. iudex. & de appell. à ſententia. aliud in interlocutoria: vt ff. de re iud. quod iuſſit. & de arb. dicere. §. 1. L. 3.

INTERLOCVTIO. *Apud acta.* Id eſt, apud eos qui ſcribunt acta. L. 4.

IVDEX. *Part. alleg. audi.* Quia aſſertione partium panduntur merita negotiorum. *Ad libellum.* Conuentionalem, quia ſubſcripſerat vt mitterentur in poſſeſſionem ſine cauſæ cognitione. L. 5.

L.6. PROGRAMMA. Quidam dixerunt hoc eſſe epiſtolam quæ mittitur de ciuitate in ciuitatem, vel de prouincia in prouinciam vt ille aliquid det vel faciat. Io. intellexit de ſcriptura publica per manum tabel. facta.

L.7. QVOD MAGNO CONFLICTV. Verborum & allegationum. nõ intellige quòd ad arma proſiliant. *Temere deſcriptis.* Ideò dicit, quòd quidam ſtulti iudices, ſunt, qui ita pręſumunt de ſe, quòd nolunt audire partes. imò dicit, bene ſcio quid vultis dicere. & ſi ita ferat ſententiam, non valet. nec intelligas quòd propter paucitatem literarum, vel ſi proferatur paucis literis, ob hoc non valeat ſententia. hoc enim falſum eſſet: quia hoc ſolum non reſcindit ſententiam, ſed ſi fiat cum prædicta temeritate.

SI EX FALSIS INSTRVMENTIS VEL teſtimoniis iudicatum erit. TIT. LVIII.

L.1. SI TABVLAS. *Præbebit notionem ſuam.* Non dico vt quidam, quòd ipſo iure non teneat ſententia, imò tenet: ſed habet beneficium reſtitutionis: vt ff. de re iudi. diuus. *Quia nondum de fal. quæ eſt.* Quamuis enim per conſequentiam videatur iudex confirmaſſe inſtrumenta, eo enim ipſo quòd pronunciauit ipſum hæreditatem habiturum ex teſtamento, fidem inſtrumentis habendo. videtur per conſequentiam inſtrumenta comprobaſſe. tamen quia nondum quæſitum eſt, ideoque nec diffinitum, quæri prohibetur. ſecus ſi quæſitum eſſet, nec appellatum: vt ℭ. de fide inſtru. l. vlt. & eſt bona concordantia ad l. iſtam. ℭ. de tranſact. ſi ex falſis.

L.2. ET QVI NON. Quod dicitur in hac l. planum eſt.

1 *Falſa teſtatio, quid.*
2 *Sententia ex falſis inſtrumentis lata reuocatur.*

L.3. FALSAM *Quidem teſtationem.* Falſa teſtatio dicitur ſcriptura quæ continebat falſa
1 teſtimonia † teſtium. & ita reſpicit illam partem rubricæ, ſi ex falſis inſtrumentis vel teſtimo. iudicatum erit. hæc ergo teſtimonia erant vera in vno ſenſu id eſt, verum erat quòd ita teſtes dixerunt. & ad hoc non referetur falſa teſtatio, ſed ad hoc quia ea quæ dixerunt, & quæ continentur in iſta ſcriptura, fuerunt falſa: & ſic ſi iudex ſecutus fuerit in iudicando hanc falſam atteſtationem, retractabitur ſententia. ſed & poteſt appellari falſa teſtatio ſiue ſcriptura, dicta falſa teſtium, & inſtrumentis nõ erat diſſenſio, quia om-
2 nes conuenerunt etiam quòd ex falſis inſtrumentis † ſententia retractetur. ſed in teſtimoniis diſſentiunt: quia P. dixit non retractari ſententiam, ſi ex falſis inſtrumentis fuerit iudicatũ, niſi teſtes fuerunt corrupti pecunia: vt ff. de re iudi. diuus. aliàs infinitæ ſententiæ reſcinderentur, & ſecundum eius opinionem dominus Papa conſtituit quandam decretalẽ. Io. verò generaliter dixit tam ex inſtrumento quam teſtimoniis falſis, ſiue fuerint pecunia corrupti, ſiue non, reſcindi ſententiam: quia in exercendis litibus eãdem vim obtinent inſtrumenta & teſtes: vt ff. de fide inſtru. in exercendis. & ita datur beneficium reſtitutionis.

L.4. IVDICATI. *Executio.* Plana eſt lex iſta.

DE CONFESSIS. TIT. LIX.

1 *Minor per confeßionem quando ſibi præiudicat.*
2 *Confeßio tutoris quando non nocet.*
3 *Sindici eccleſiæ, procuratoriſque confeßio quando præiudicat.*
4 *Regula, confeſſos pro iudicatis haberi, quomodo intelligenda.*
5 *Confeßio extra iudicium non præiudicat.*
6 *Quando poſt confeßionem ſententia ferri debet.*
7 *Vtrum in criminalibus confeßio præiudicet.*
8 *Vtrum quis à confeßione recedere poßit.*
9 *Ante litem conteſt. locus eſt pœnitentiæ.*
10 *Turpe eſt nobili & patricio, ius in quo verſatur, ignorare.*

L.1. CONFESSOS, &c. Intellige de maioribus XXV. annis. tunc enim bene præiudi-
1 catur ei. ſi vero eſſet minor XIIII. & ſine tutore, non præiudicaret † niſi in caſibus in quibus per ſe agere poſſunt minores: vt ℭ. qui legit. perſo. momentariæ, & ff. de

ff.de lib.ho.exhi.quod & lex.§.hoc interdictum.ſecus ſi eſſet pubes,quia præiudicat.ſed
reſtituitur:vt ff.eo.certum confeſ.§.vlt.intellige etiam quod hîc dicitur, quando confi-
tetur certum:quia ſi incertum,ſecus eſſet,vt in prædicta l.certum. circa principium. Itẽ
2 quando dominus cauſæ confitetur. confeſſio enim tutoris † non noceret, vt ff.eod.cer-
tum.§. ſed an.quid ergo dices de his quæ acta ſunt cum tutoribus & ſyndicis? & certe
debet ſtari illi confeſſioni,ſi probetur à domino,alioquin ſtabitur ei, quia tales perſonæ
loco dominorum habentur : vel ideò dicit, qui minor habet beneficium reſtitutionis.
3 Idem in ſyndico eccleſiæ † & procuratore. ſi enim domino abſente confeſſus eſt, non
præiudicat,ſi dominus eſt præſens, videtur quòd præiudicet : quia idem dicit lex in ad-
uocato.ſ. de erro.aduoca. ea quæ. & hoc ſi dominus habet diſcretionem. ſi enim eſſet
infans, pro abſente haberetur:vt ff.de arbit. diem.§. pen. defenſor tamen non præiudi-
cat ei quem defendit, ſed ſibi : vt ff. de interrog. act. ſi defenſor. intellige etiam quando
confeſſio non eſt contraria naturæ.quid enim ſi confiteatur te eſſe aſinum, vel te ſenem
eſſe ſuum filium,cum ipſe ſit iuuenis?tales enim confeſſiones in iudicio nõ valent. Item
ſi Iudeus confiteatur ſe poſſidere mancipium chriſtianum quod non poteſt eſſe : vt ff.
de interrog.act. confeſſionibus.& l. ſi ſeruus ab hoſtibus. *In iure.* Id eſt, apud iudicem
lite conteſt.in hoc differt ab illo tit.de interrog.actio.quia ibi loquitur ante lit. conteſt.
lite enim conteſt.poteſt interrogari quis de omni queſtione pertinente ad cauſam.aliud
autem in caſibus. xi. notatis in ſumma §.1. & ideò gloſſatur ibi,in iure,id eſt, apud ma-
giſtratum.fit enim interrogatio à iudice procedente ante litem conteſt.in caſibus , vt ſ.
dixi,& ſummatim, vt ff.de interrog. act. voluit. & l. ſi defenſor, ſed hîc in iure,id eſt, in
iudicio apud iudicem, vt ſaluo iure maiorum. ſic enim ſumitur ius ff. de iuſt. & iure.l.
pen.cum enim dilatio à iudice procedente peti non poſſit,ergo nec huiuſmodi petitio-
nes fiant in proceſſu. ſic ergo ſemiplene videtur dixiſſe imperator. quòd ſi aliquis confi-
tetur in iudicio ſe eſſe ſeruum meum, videtur quod in liberali cauſa non præiudicet : vt
ſ.de libe. cauſa, interrogatam, & l. nec ſi volens.ſed ibi non erat iudicium liberale, imò
ita dixit cuidam potenti , volo te inueſtire de perſona mea, & eſſe tuus ſeruus. ſic enim
ſi confitetur in iudicio,non præiudicat,forte quia commiſerat maleficium,& aufugit ad
domum ſuam. vnde ſic perfecte traditur reos confeſſos in iure contra ſe:quod ius & na-
tura non reſpuit, vel certam ſpeciem vel quantitatem ſe debere, vel factum, cuius no-
4 mine ſit actio cum alio, vel rem meam eſſe, pro † iudicato habetur, & intellige ſingula
verba ſicut.ſ.dixi,& in ſumma diligenter notatur §.confeſſus. & tribus.§§.ſequentibus.
5 Item ideò dicit de cõfeſſione in iure, quia extra iudicium † non præiudicat.quod enim
in vno permittitur,in alio prohibetur:vt ff. de iudic.cum prætor.niſi cauſa fuerit expreſ-
ſa,ſecundum nos,alij contra,vt notaui ſ.de non nu. pecu.generaliter. vnde quidam ſu-
per iſtum titulum ſcripſerunt authent. falſum. ſic ſi debitor fuerit confeſſus de debito,
vel de aliis rebus coram vicinis vel amicis , pro eodem habetur ac ſi coram iudice vel
apud magiſtratum confeſſus fuiſſet.nec enim eſt in corpore authent.eſt tamen authent.
de teſtibus, quæ loquitur de confeſſione creditoris dicentis pecuniam ſibi eſſe ſolutam
coram teſtibus rogatis:vt ſ.de teſtibus rogatis.Item quod dicitur confeſſum haberi pro
iudicato,eſt intelligendum quando aduerſarius eſt præſens,ſecus videtur ſi abſens:vt ff.
eod.certum.§.ſi abſente.ibi nec ſoleat &c.per literam enim illam videtur quòd abſente
aduerſa parte confeſſio non præiudicet. ſed hoc non ita eſt, quia non determinat quæ-
ſtionem illam. tamen cum abſente reo contrahitur eremodicium ſecundum vetera iu-
ra,non autem abſente actore : vt ſ.de iudic. properandum.hodie abſente vtroque vide-
tur quòd in abſentia vtriuſque partis,ſi aliquid confiteatur contra ſe pars actoris vel rei,
6 ſibi præiudicet.ſed poſſet quæri, vtrum debeat † ferri ſententia poſt talem confeſſionẽ.
In criminali cauſa bene conueniunt omnes quòd ſic:vt ff.de cuſto. & exhib.reorum.l.ſi
confeſſus.Idem Io. dixit in ciuili:vt ff. eo.Iulianus ait,& ad idem ſ.de exc.rei iudi.l.vlt.
Alij dixerunt quòd in ciuili non eſt pronunciandum:vt ff.eodem.ad l.Aquil. proinde 2.
§. ſi procurator. ſed exponebat. Io.quod dicit lex illa,vt notaui in.l. de execu. rei iudic.
Domino meo viſum fuit diſtinguendum an actor nũciauerit cauſam iudiciario ordine
per libellum litem conteſtando,& ſimilia:vt tunc confeſſionem debeat ſequi ſententia,
ex ordine vel abrupto fecerit quis reum per ſacramentum à præſide interrogari, vt tunc
nulla debeat ſequi ſententia, ſed præcipiatur à iudice pecuniam.ī.x.dies, vel ſi eſt ruſti-

In textu co. Non legitur ergo, emēd. et itaque veterem lectionem.

cus, xx, ſecundum conſuetudinem ciuitatis ſolui : ſicut cotidie ſeruari videmus: *Quare*
ergo. Non eſt bona litera : quia ſufficit, quare ſine cauſa &c. vel dicas , ergo quare ſine
cauſa &c. *Cum & ſoluere.* Aliàs accepta cogeris. *A confeſſione.* Subaudi, facta ſpon-
te, non formidine tormentorum. nam tunc ſibi non præiudicaret, niſi poſt modum li-
berato eo à tormentis perſeueratum ſit in falſa demonſtratione confeſſionis : vt ff. de
7 quæſtionibus.l.1.§.diuus.& §.ſi quis vltro.per illam l.dixerunt quidam † quòd in crimi-
nalibus confeſſio non præiudicat.ſed falſum eſt.hoc enim eſt quia ſuppoſitus erat quæ-
8 ſtionibus.& vt plene ſcias quando quis poſſit † recedere à confeſſione,an non,diſtingue
vtrum confiteatur ante litem conteſt.vel poſt.ſi lite conteſtata,& erret in facto, nō præ-
iudicat ſibi ante diffinitiuam ſententiam. ſi verò in iure, non eſt admittenda talis igno-
rantia: vt ff.eo.non fatetur,& ꝯ.de iur.& fact.igno.error facti.ſi ante lit.conteſt. aut dicit
quòd ſit falſum,aut quod verũ.ſi quòd ſit verũ,& velit pœnitere ante litem conteſtatam
licet,quandocunque velit ante,niſi in caſibus,vt quia ille ſciebat ſuam conditionem.ali-
ter enim fit aliquis liber ſeruus,vt in eo.tit.notaui.l.non ideò.ſecus in liberali cauſa,quia
ibi præiudicat confeſſio nedum in eo iudicio, ſed etiam in alio:vt ꝯ.de libera.cau. iube-
mus. ſed & cum prædio tranſirent adſcriptitij : vt ꝯ. de agricolis,cum ſatis, & l.cum ſci-
mus. quid in cauſa matrimonij, ſi aliquis in iudicio confiteatur illam conſanguineam
ſuam? puto quòd ſic,licet per decretales epiſtolas conſtituatur contra , quando peto à
certa perſona,puta Titio,& aliquis obtulit ſe ſine cauſa,cum non poſſideret.ſi verò neſ-
9 cio à quo petam, & ipſe obtulit ſe, licet pœnitere † ante litem conteſt. ſed ſi poſt litem
conteſt. aliquis ſine cauſa ſe obtulit defenſioni.& ipſe non poſſideat, & actor ignoret,
non licet pœnitere : vt ff. de rei vindica. is qui ſe obtulit , & duabus. ll. ſequentibus.
Item non licet pœnitere quando ante litem conteſt. confitetur quis ſe poſſidere, vt a-
lius qui vſucapiebat vſucapionem compleret , etiam ſi ſit incerta perſona, à qua petere
vellem , quia quærebam rei poſſeſſionem , & ipſe ſe obtulit : vt ff. de dolo. l. penult. ſi
quidem dicat quòd ſciuit eſſe falſum , & ante litem conteſta . aut errauit probabiliter,
imò fecit dolo,vel culpa dolo proxima,tenetur: vt ff. de interrog. act. de ætate. §. pen. &
vlt.ſed ſciendum eſt quòd iuris ignorantia etiam in damno vitando præiudicat in iudi-
cio.nec enim quòd non præiudicet habet locum in iudicio.debent enim omnes homi-
10 nes ſcire iura : & ideò non poteſt dicere quod dixit, & alibi dicitur, turpe † eſſe nobili
& patricio viro ius in quo verſatur ignorare.ff.de orig.iur.l.1.§.Seruius.

Legitur in vulg. cod. Res inter alios actas vel iudicatas aliis non nocere.

INTER ALIOS ACTA VEL IVDICATA, aliis non nocere. Tit. lx.

L.1. INter alios. *Non poſſe facere præiudic.* Subaudi, plenum: quia ſemiplenum bene poſſet: vt ff. de appel. à ſententia. & ꝯ. de lib. cau. iubemus.

L.2. INter alios factam. *Non poſſe facere præiudicium.* Nec debitore victo de proprietate rei pignoratæ, creditori præiudicatur: vt ff. de pigno. ſi ſuperatus.

L.3. Si cvm fratre,&c. Planum eſt quod hîc dicitur.

DE RELATIONIBVS. Tit. lxi.

L.1. SI quis iudicum *Hæſitandum.* Id eſt, dubitandum. *Quod plena inſtructione indigeat.* Imò debet recipere probationes & ſimilia. *Conſultationis.* Id eſt, relationis. *Refutatorias preces* Id eſt, appellationem. quod ſi non facit, non appellabit poſtea à conſultatione, ſed à ſententia quæ poſtea feretur propter iudicis iniquitatem: vt ff. quando appe. ſit l.1.1.reſpon.& vlt. *Offerat.* Quod ſi non fecerit, ſibi præiudicat: vt ff. de appell. l.1.§.quæſitum.

1 *Ante relationem non debet ferri ſententia.*

L.2. SVper delictis. *Nunquam.* in caſu remittitur ad principem : vt ꝯ. authentic.
vt iudi. ſi quoquo ſuffra. §. interdicimus. *Exemplum.* Exemplificat enim quæ ſcri-
1 pta ſunt de partium conuentionibus , ſiue teſtium. & ſic † ante relationem non debet
ferri

ferri ſentẽtia, vt ℥.l.proxi. & hoc circa delicta. in caſu ſpeciale eſt, quòd ante feratur ſententiæ: vt ff. de legat.3.l.1. *Cum allegationibus repelluntur.* Hoc eſt, cum iudex diu diſtulit cõſulere principem ideò quia altera partium ſe adhuc allegaturam dicebat, & iudex refutata tali dilatione conſuluit poſtea.

1 *Iudex conſulere debet de iure non de facto.*

SI QVANDO RATIO. Quia dubitabatur de quæſtione. *Aut neceſſitas.* Quia nõ L.3
poterat cognoſcere vel pronunciare. *Omnem omnino cauſam.* Id eſt, omnia quæ vi- *Legitur in*
dentur pertinere ad cauſam circa probationes, circa defenſiones. *Relationis series com-* *tex.cod. om-*
prehendat. Debet ergo relationis ſeries omnem cauſam comprehendere, & iudex debet *nes omnino*
1 conſulere † de iure, non de facto: vt ff. de iudic. eum qui temere. ſi verò fingit ſe dubita- *cauſas.*
re iudex de eo ſuper quo non eſt dubitandum, & ita retulit, vel relationem fecit, punitur:
vt ℥.de legib.& conſtit.l.2.ſi autem referat, vt remittatur ſibi onus iudicandi, non eſt au-
diendus: vt in authent. vt iudi. non expect. ſac.iuſſ. vt ſi ſit talis qui non poſſit iudicare,
ſed cognoſcere, vt legatus proconſulis: vt ff. de off. proconſulis l. ſolent. in prin. & l. ſi
quid erit quod maiorem.

DE APPELLATIONIBVS ET CONSVLTATIOnibus. TIT. LXII.

1 *Quando prius de poſſeſſione cognoſcitur quã de proprietate.*

2 *Sententia quando eſt ipſo iure nulla.*

3 *Ius ſpeciale facilius amittitur quam commune.*

L.1.

PRIVS DE POSSESSIONE, &c. Caſus ita ponitur, cum vterque duo-
rum ſe poſſeſſionem habuiſſe aſſereret, alter ab altero ſibi factam vim propo-
nebat. prius diſcutiendum quis poſſederit, poſtea de violentia, ſcilicet, ſi quis
ad quem venerit poſſidentem. ſi enim agatur de violentia per interdictum *sic in veteri*
vnde vi, vel actionem vi bonorum raptorum, vel per conſtitutionem, ſi quis in tantam:
& alius dicat ſe non intuliſſe violentiam, ſed ſe poſſidere, diſcutiendum eſt quis primo
poſſederit. ſic ergo agebatur duobus interdictis. vnde vi intentabatur pro recuperanda
poſſeſſione, & reus reconueniebat actorem vti poſſidetis pro retinenda poſſeſſione cir-
ca immobilia, vel vtrobi circa mobilia. & ſic libellum compoſuit contra actorem qui
1 inquietabat eum in poſſeſsione ſua. hîc enim primo cognoſcetur † de poſſeſſione, &
pronunciabitur, ſcilicet, hodie quis tempore lit.conteſt.poſsederit: vt inſtit.de interdic.
§.retinendæ vſque ad illum.§. poſsidere.& poſt cognoſcetur & pronunciabitur de vio-
lentia. vnde enim expoſita ſit querimonia de violentia, & confiteatur violentiam intu-
liſſe, ſed in ſua poſſeſsione retinenda, & ita vim non videtur feciſſe: vt ff. de vi & vi ar-
ma.l.1.§.vi poſsidere. ſi pronunciauit prius de violentia quam de poſſeſſione, male fecit:
quare poterit appellari, vt dicit. ſi verò non intendatur niſi interdictum vnde vi, non
cognoſcet de poſſeſsione niſi incidenter propter interdictum vnde vi, ſecundum Az.
vel vt nullum habeas contra. ita pone caſum. aliquis de recuperenda poſſeſsione ciui-
liter & criminaliter me conuenire poterat. conuenit me ciuiliter interdicto. pendente
iudicio agit criminaliter. non poteſt, quia interim fit præiudicium: vt ff.vi bon.rap.l.2.
§.1.ſi ergo pronuncietur de crimine, iuſtè appellatur ſecundum Io. ſed primo modo po-
ſuit dominus meus, non ſecundo. & ita aſsignatur contra ℥. de ſenten. & interlo. pro-
latum. ſed ibi dicit quòd non tenet ſententia quando lata eſt contra ſolitum ordinem
2 iudiciorum, vt ſi non tulit in ſcriptis, aut ſedendo, vel per ſe, ſed per alium. tunc † enim
ipſo iure nulla eſt: & ideò non eſt opus appellatione. aliud eſt ſi contra ſpecialem non
communem ordinem iudiciorum ſit lata. ſi enim talem ordinem prætermiſit. tenet
ſententia, & poteſt appellari ab ea, vt hîc dicit. minus enim eſt offendere ſpecialem or-
3 dinem quam communem, & ſic notaui ℥. ſi aduerſus vendi. & ad Velleia. quia facilius †
amittitur ius ſpeciale, quam commune. ſi tamen audiuit quoſdam teſtes iudex, & alios
quos adhuc poſſem inducere, noluit audire, & ſic pronunciauit, non fecit contra com-

munem ordinem: & ideò bene dico tenere ſententiam. præterea videtur contra.ꝭ. ad l. Iul. de vi pub. ſi quis ad ſe. ſed hic non conſtabat quis primo habuit poſſeſsionem quiete, vel conſtabat, nec eſt contra, quia ibi dicitur & in ea requiri quis ad quem venerit poſsidentem. vel quod ibi dicit, ante omnia, intelligendum eſt, id eſt, antequam agatur de dominio vel quaſi, non autem diſcutiatur cauſa retinendæ poſſeſsionis. ſed & contra. eſt aperte ff. ad l. Iul. de vi pu. qui cœtu. §. ſi de vi. & hic adhibe proximam prædictam ſolutionem.

L.2. NOVVM. *Reſcripti mei.* Quo de legata fuit cauſa, & tunc nihilominus appellauit: vt ꝭ. eod. l. eos. videbatur quòd non, quia delegatus erat à principe, ſicut nec à principe poteſt.

L.3. APPELLATIONE. *In præiudicium deliberationis.* In cauſa appellationis facienda, vel appellationis factæ ex deliberatione. Vel deliberationis ideò, quia deliberat iudex an ea ſit recipienda: vt ff. nihil nouari. in prin. l. 1. *Et in eo ſtatu, &c.* Niſi in caſu, vt infrà, quorum appella. ab executione. Item non ſunt in eodem ſtatu, quia actor in prioriiudicio poterat plus petere, vt inſti. de act. ſecundum M. ante lit. conteſt. ſecundum Io. hic autem plus petere non poterit in cauſa appell. vt infrà, de tempo. & repa. per hanc. Y.

L.4. SI AD SCRIBATVM. Vt ſit tabellio. *Conuelli ſtatuta non poſſunt.* Neceſſe enim eſt acquieſcere nominationi: vt ꝭ. eo. qui ad ciuilia. aliud eſt in tutela: vt inſtit. de excuſa. tut. §. quod autem: & ff. quando appell. ſit l. 1. §. ſi quis tutor.

L.5. PRÆSES PROVINCIÆ. *Apoſtolos.* Apoſtoli ſunt literæ dimiſſoriæ, ſicut & apoſtoli dicebantur quia mittebantur vt prædicarent: *Præſcriptum eſt.* Vt ꝭ. eo. ſi appellationem. l. iudicibus.

1 *Iudex appellationis, iuſtam vel iniuſtam ſententiam pronunciare debet.* 2 *In cauſa apellationis quomodo iterum producere liceat.*

L.6. EOS QVI. *Ad iudicem ſuum.* A cuius ſententia appellatum eſt. non enim idem cognoſcit de appellatione, licet in integrum reſtituere poſſit, & ſibi ſupplicatio fiat: vt ꝭ. de precibus impera. offe. authentic. quæ ſupplicatio, & ff. de mino. in cauſæ. 2. §. vltim. & l. præſes prouinciæ. *Propria ſententia, &c.* Totum tamen alij committere poſſet, vt nota. ꝭ. de iudiciis, auth. ad hoc. *Vel iniuſtam, &c.* Patet ergo quòd iudex appella-
1 tionis † iuſtam debet pronunciare ſentẽtiam vel iniuſtam, & preterea debet dicere quod confirmat vel infirmat ſententiam prioris iudicis. ſi enim nihil de confirmatione vel infirmatione dixiſſet non ſufficiẽter videretur dicere, ſi ſolum diceret iuſtam vel iniuſtam. ſed videtur quòd non ſemper debeat pronunciare iuſtam ſententiam. poteſt enim eſſe quòd ſententia prima eſt iuſta: ſed tamen appellatum eſt iniuſtè, puta quia forte actor petiit. c. libras, nec probauit intentionem ſuam, & ita iudex abſoluit reum. ſi appellauit actor, iniuſtè fecit. nam & ſi non potuit nec ſciuit in prima cauſa inducere probationes, tamen de iure nihilominus reus abſolutus. modo autem in cauſa appellationis produxit teſtes, quibus conuicit illum, & probauit intentionem ſuam, ſcilicet. c. deberi. ſi tunc pronunciat iudex appellationis quòd iuſtè appellauit, non eſt verum, cum iuſta fuerit ſententia. ſi pronunciat iniuſte appellaſſe, ergo non proficient ſibi probationes quas induxit in cauſa. Reſpon. quia pronunciabit ipſum, Ipſum appellaſſe, ergo non pronuncient. prima enim ſententia non fuit iniuſta ſecundum leges, ſed quo ad ius litigatoris. ſic ergo per probationes pronunciabit ipſum iuſtè appellaſſe, & ita infirmabit ſententiam primam. produci ergo teſtes poterunt in cauſa appellationis, vt ꝭ. de tempo. appel. per hanc. & voluerunt quidam intelligere quando in cauſa prima nihil productum eſt; vel inſtrumenta ſunt producta. & quòd ſi in prima cauſa didicerit teſtificata aliqua partium non poſſit poſtea producere. Io. dixit quòd ſiue didicerit teſtificata
2 ſiue non, nihilominus poteſt in † cauſa appellationis producere. eſt enim alia cauſa quantum ad inſtantiam iudicij, & quantum ad iudicem. & ita obſeruatur in ciuitate iſta licet quædam decretales dicant contra. *Vel qui pro his prouocabunt.* Vt tutores, & ſimiles. *Et id obſeruandum ſancimus.* Super his ſcilicet, &c. *Retentis in cuſtodia reis.* Vt ff. de cuſto. & exhib. reorum l. 2. *Ad ſcrinia.* Id eſt, tabelliones qui præſunt ſcriniis *Pro fortuna.*

fortuna. Melius deberet dicere, pro iure:ſed ideò dicit, qui ſæpè vincit, vel obtinet ille qui non deberet. *Mediocriter pœnam.* Punitur enim in l. libris argenti. & hoc ſi agatur ciuiliter, vt j.quorum appellat. non recip. ab executore. Si criminaliter, mediocriter in corpore.& præterea fit infamis, vt j.eod. à proconſulibus. *Eodem die vel altero.* Hodie cuilibet tribuitur ſpatium decem dierum, vt hîc habes j. authent. *Decem dierum.* Vt ſ. quomodo & quando iudex.ab eo.& ff.quando appel.ſit. l.1.in fine. aliquando pluris; vt j.rit.t.l.1.§.dies.ſed an current abſenti? non: vel reſtituitur ſi iuſta cauſa abfuit. *Sententiæ.* Et ſcientiæ, vt olim dicebatur in biduo, ff.quando appellan. l.1. §.dies.vt ita hoc tẽpus ad ſui principium ſit vtile. *Cautione videlicet de exerc.prouo.&c.* Aliud in prima cauſa, quia ibi debet cauere de cauſa perſequenda vſque in finem, vt ſ.de epiſcop. & generaliter.& auth.libellum.

1 *Appellatione extinguitur pronunciatum.*
2 *Quilibet habilis præſumitur, niſi probetur contrarium.*

HI QVI AD CIVILIA. *Denotantur.* Aliàs vocantur. *Vacationem.* Id eſt, priuilegium vt vacent à muneribus. *Iuſte te appel.oſtende.* Ex hoc videtur, & quidam ita dixerunt, quòd ei qui appellat, incumbat onus probationis: licet prius incumberet alteri parti. Quod non placet Io. quia ſicut in prima debet probare actor ſibi deberi, ita in ſecunda ſi reus appellauit: nec enim, vt dixi, debet probare ſe non debere. Omnia debẽt eſſe in eodem ſtatu, vt ſ.eod. l.3. & appellatione † extinguitur pronunciatum, vt ff. ad Turpil. l.1. §.vlt. Præterea nihil nouari debet iudicio pendente, & reſpon. ad hoc quod hîc dicitur: probat enim hoc ipſo, quòd non probatur contra. Vel melius quia hæc appellatio non eſt à diffinitiua ſententia quæ contra aliquem ſit probata, ſed à decreto nominationis in quo aliquis nominatus fuit ad aliquod pub. officium vtilitate & auctoritate, puta conſulatum, vel aliud ſimile. Præſumitur enim habilis, niſi † probetur de inhabilitate. Cùm ergo teneat decretum, ipſe debet oſtendere contra, cùm præſumatur habilis: alioquin remanebit in nominatione. Aliud autem eſt in diffinitiua ſententia, ibi enim non præſumeretur pro actore ſi non probet: imò pro reo, & ideò incumbit ei probatio, vt ſ. de edendo. qui accuſare. & idem in accuſatore, vt j. de accuſationibus. l. vlt. alia lex videtur velle, quòd non ille qui appellauit probet, ſed alius qui in prima cauſa vicit, vt j.auth. de his qui ingred. ad appel. §.illud quoque. in v. ſed ibi non proſecutus fuit appellationem ille qui prouocauit, & ideò videtur confirmare primam ſententiam: vnde victores ſi rectè habere demonſtrent ſententias, decreto confirmabuntur. L.7.

1 *Appellatum non videtur, ſi proſecutus non fuerit appellans.*

SI *contra maiores, &c.* Ideò dicit, quia ſi eſſent minores, alio modo ſubueniretur, vt ſ. de iudic. properandum. §.vlt. & ſi tutor vel curator. l.etiam. *Tempore præfinito.* Anno: vel ſi iuſta cauſa interuenerit, biennio. *Non eſſe repræſentata.* Id eſt, non induxit titul. vel ſimilia. *Nec appellatione pendente.* Tunc enim tranſactione finita poteſt; aliud ſi res iudicata eſt, nec appellauit, vt ff. de condict. indeb. eleganter. *Tranſactione.* Vel nouatione, vt ff. de re iudic. ſi ſe non. §. ſi ex conuent. *Res iudicatas.* Primò. Videtur enim non appellatum, ſi non fuerit proſecutus †, licet dicatur ſententia extingui appellatione, vt infrà de tempor. apppellat. l.penultima. & ff. de his qui notantur infam. furti accipe. L.8.

DOMINVS LITIS. *Interpoſuit.* Quod facere potuit, vt infrà, quorum appellat. l. nulli. Non tamen cogitur exercere, vt notaui ſuprà, de procurat. inuitus. & dic vt ibi. L.9.

SI ACTOR. Qui & appellatur adiutor, vt ff. da tutelis. ſolent. *A curatore ordinatus.* Imò videtur quòd à præſide poſtulante curatore, vt inſtit. de curatorib. §.vlt. Sed dic quòd curator petiit, & ita ordinatus eſt decreto præſidis vel curator conſtituit actorem ante præſidem, & ipſe promiſit, vt ſ. de procurat. neque ſic. Et aliàs dicitur tutor condemnare, quia petit id fieri, vt ff. de adminiſtratio. tuto. l.2. & de his qui notant. infam. L.10.

furti accipe.§.mandati. *Calculum.* Id eſt, diffinitiuam ſententiam, quia per eam calcatur, i.determinatur & finitur cauſa, licet & calculus aliam habeat ſignificationem, vt notaui ȝ.de errore calculi. *Curator verò ſolus.* Et non actor, quia lata erat ſententia in cauſa actoris, in qua fuerat ordinatus : & ita eſt argum. in procuratore damnato, quòd debeat appellare, non tamen neceſſe habet proſequi appellationem, vt notaui ȝ. de procurat.inuitus.

L.11. CIVES. *Iuſta.* Id eſt, ſolemni, quia factus eſt publico conſilio, vt ỿ.eod.nominationes. *Ad probationem earum.* Excuſationum: conſenſſi enim videtur confirmaſſe, vt ȝ.eo.qui ad ciuilia. Et diſtingue inter nominatos, quia ſi aliquis ad tutelam vocatur, debet ſe excuſare vſque ad l.dies. ſi reprobata eſt excuſatio, poteſt appellare: ſi publicũ eſt munus vtilitate & auctoritate, poteſt appellare, vt hîc, & eo qui ad ciuilia. & ff.quando appellandum ſit, l.1.§.ſi quis tutor.

L.12. MINIME. *Abſque his.* Sci.tormentis & cruciatibus, perſonarum tamen qualitate & delictorum quantitate inſpecta, vt ff.de cuſt.reo.l.1.& 3.contra.

L.13. EX ILLO. *Interpoſitæ.* Aliàs ſequitur, *ac ſolemnia completa fuerint*. Quia Apoſtoli dati erant. *Speciale priuilegium.* Scilicet, liberalitate indultum. *Hac re.* Id eſt, Super re, vt ſint duæ dictiones, re quiſitum, & hac ſit pronomen, ita hac re quiſitum, &c. *Audiendum eſt.* Supplicare enim cauſa pendente non licet: vt ȝ.vt lit.pend.l.2.

L.14. LITIGATORIBVS. *Ilico.* Si non ilicò appellauerit, ſed poſt tres vel duos dies, oportet quòd in ſcriptis, ſc.porrecto libello, vt ȝ.eo.l.eos. *Cùm res popoſce.* Sci.inter acta, vt ff.eo.ſed ſi apud. *Iudicata.* i.cum ſententia iniuſtè probata eſt: res ergo iudicata eſt, etiam ſi appellari poſſit, licet quidam contradicant, arg.l.quæ eſt contra. ff.de cond. indeb.eleganter.§.ſi poſt.

L.15. NE *cauſas quæ in no.ven.ſcientiam.* Appellatione facta ad principem, quæ fieri non debet prætermiſſis qui ante debuerunt appellare ſecundũ ordinem, vt auth.de mãda. prin.colla.3.§.ſi tibi.& ff.eo.imperatores.

L.16. ETIAM *eos qui imaginem.* Puta delegato à principe vel à proconſule neceſſe eſt accipere, niſi fortè iuſſerit ab eo non appellare, vt ff. à quibus appellare non licet, l.1.§. vltimo.

L.17. SI *apud vtrumque prætorem.* i.vrbanum vel peregrinum, diuiſim enim accipitur, vt ff.de contr.empt.ſed Celſus.§.ſi fundum.in fine.

L.18. QVONIAM NONNVLLI. *Opinionis.* Id eſt, ſententiæ diffinitiuæ. *Nec refutatorias preces.* i.ſcripturas, in quibus continentur renunciationes allegationum vel appellatione facta: ſed & ipſe libellus appellationis dicitur refutatoriæ preces, vt dixi ȝ. de relationibus.l.1. *Si intra dies* XXX. Vt ỿ.eod.iudicibus. Aſſignatur huic l.contra l.contra.ỿ. quorum appel. l.vlt. ſed diſtinguitur an ſit manifeſtè conuictus, an non: vbi primo caſu non appellat, ſed ſecundo.

L.19. A PROCONSVLIBVS. *Et ſi vice præfect.* Id eſt, qui ſunt delegati à præfect. prætor. *Sine ex ordine.* Vt ordinarij, quia propria eſt iuriſdictio. *Opinionis.* Id eſt, ſententiæ diffinitiuæ. *Cum refutatoriis.* Cum libello appellationis. *Præfectos adeat.* Quia debet appellari ad delegantem. *Digno ſupplicio puniatur.* Vt dicit l.ỿ.eo. quoniam.

1 *In iudicio moment.poſſ.non eſt appellandum.*

L.20. ET IN MAIORIBVS. *Appellandi facultas eſt.* Excepto momentariæ †poſſeſſionis
1 iudicio, in quo quidam dixerunt non eſſe appellandum, cùm ibi non feratur ſententia diffinitiua, ſed interlocutoria. Io. tamen dixit alia ratione non eſſe appellandum: cõceſſit enim ibi pronunciãdum eſſe diffinitiuè, ſed quia in iudicio de proprietate plenius omnia inſpiciuntur quàm in poſſeſſorio, voluit obſeruari lex vſque ad illud appellationem: fallit ỿ.eo.iubemus.vbi non licet appellare, vel ſemel tantùm. *Iniuriam.* Videtur contra ỿ.quan.qu.app.neceſſe non eſt.l.vlt. Sed dic quod iniuria eſt ſi appellat aliquis ab eius ſententia, quia grauatur, vt ibi. Vel dic quòd non ſit iniuria quando appellatio tenet, ſed aliud ſi fuerit ſuperuacua, vt in illa l.dicitur.

QVONIAM.

QVONIAM *iudices* XXX. *auri pondo*. Vel libras. *Atque actis*. Id eſt, inter acta. *Et quid iuris ſit conſtit. oſtenderit*. Sic & ꝭ. de aduo. diu. iud. per hanc. Et eſt notandum quod & ibi dicit, cùm ſit contra illud generale, maioris auctoritas excuſat, vt ff. de mino. ait prætor. §. & permittitur. L.21.

DATA. Aliàs lata. *Debebit admitti*. Videbatur contra ratione illa quia pertinent ad fiſcum, ſed non eſt ita. L.22.

CVM *appellatio*. Plana eſt lex iſta. L.23.

IVDICIBVS. Videtur impoſita ꝭ. eod. quoniam. *Cum relatione*. Id eſt, cum libellis refutatoriis. L.24.

ET IN MVLCTIS. Mulcta eſt pœna extraordinaria: aliud in pœna legali, quia ibi non licet appellare, vt ſi aliquis pro furto cōdemnatur in quadruplum, vt ff. de verb. ſign. ſi qua pœna. Si verò appellat quia nō fecit furtum, & dicatur feciſſe, valet: vt ff. de his qui not. inf. furti. L.25.

CVM POST. *Ad ſinceritatem tuam*. Loquitur comiti rerum priuatarum. *Iudicia*. Id eſt, ſententiæ. L.26.

NOMINATIONES. *Citra conſil. pub*. Non enim debent fieri priuatim & latenter, imò debet eſſe conſilium publicum, vel duæ partes: vt ff. quod cuiuſq; vniuer. planè. & l. præcedenti. & ſic fiet ſolemniter. L.27.

SI QVIS LIBELLOS. *Arbitrium commutandi*. Sed diſtingue vtrum appellauerit ad minorem, cùm deliberauerit appellare ad maiorem, vt eùm debuit appellare ad imperatorem, appellauit ad præſidem: tunc enim error ei nocebit. Si verò maiorem iudicem prouocauit, & debuit minorem, error ei non oberit, vt ff. eod. l. 1. §. 1. quis in appellatione. & l. imperatores. *Humanitas amputetur*. Vnde generale eſt quod dicit locum eſſe pœnitentiæ: quædam tamen ſunt quæ per pœnitentiam non abolentur, vt ſi ſeruus fugerit: & hoc quoad leges credo. nam ſecus quoad Deum, vt ff. de ædil. edicto. quid ſit. L.28.

ADDICTOS. Sic ꝭ. de epiſco. aud. addictos. *Quibus*. Addictis ſupplicio, ſed & pro eis aliis, ipſis quoque inuitis, vt ff. eo. non tantùm. L.29.

SI *quis prouocatione*. *In hac voce*. Appellationis. *Iudiciorum*. Id eſt, iudicis. *Cùm & ab ipſa iniuria*. Dominus P. voluit intelligere, id eſt, contumelia, ſc. cùm percutit aliquã partium, & dat ei bonam alapam, vel tale quid facit iniurioſum. Dominus Io. intellexit de iniuria quæ fit ratione officij ſeu prætextu, vt ſi exequatur citius quàm debeat, vel exequatur intra quadrimeſtre tempus: tunc enim appellare poteſt, vt j. quorum appel. non reci. ab executione. *In capitali ſupplicio*. Id eſt, criminali. *Ac fortun. diſpendio*. Id eſt, in ciuili. L.30.

SI *appellationem*. *Tuæ amplitudinis*. Loquitur præfecto prætorio. L.31.

1 *Præfectus vrbis vice principis iudicat.*
2 *Quando princeps ſolus de appellatione delegati cognoſcit.*

PRÆCIPIMVS. *Spectabilium iudicum*. Si à ſpectabili iudice qui tulit ſententiam, L.32.
vel ſuper cauſa principali, vel appellationis ad eum factæ ad imperatorem appelle-
tur, non imperator qui aliis eſt intentus, ſed alij duo, ſcilicet, præfectus prætorio & quæ-
ſtor ſacri palatij de cauſa appellationis iudicabunt. Si verò à ſententia iudicis clariſſimi
1 ad imperatorem appelletur, vnus ſolus ſcilicet, præfectus vrbis vice † principis iudica-
bit, & hoc vbi ab eo eſt appellatum qui vt ordinarius iudicauit. Alioquin ſi vt delegatus,
appellatio ad eum qui delegauit, refertur: porrò vbi imperator delegauit non illuſtri, &
ab eo prouocatur præfectus prætorio cum quæſtore, vt iam diximus, iudicabit. Si autem
2 illuſtri delegauit, vel non illuſtri, † qui tamen poſtea antequàm iudicaret illuſtri deco-
ratus eſt dignitate, de cauſa appellationis ab eo factæ ſolus princeps cognoſcit. I-
dem eſt & ſi princeps illuſtri & non illuſtri delegauit. In omnibus autem caſibus præ-
dictis cognoſcentium iudicum epiſtolares & libellenſes apoſtolos, & geſta apud iu-
dices priores ab appellatoribus ſuſcipient, & cognoſcendos apud prædictos vi-
ros illuſtres inducent: & quæ geruntur excipient, & ſcripta litigantibus edent,
& ſententias executioni tradent temporibus fatalium dierum, in cauſa appellatio-
nis ſeruatis. Quicquid enim hac lege ſpecialiter non eſt expreſſum, legis veteris

tegulæ relictum intelligendum eſt. Io. ſecundum authent. de appel. in 4. coll. à clariſſimo appellatur ad ſpectabilem, de ſpectabili ad illuſtrem: & hæc plenius in ſumma. §. talis autem ordo. & 3. §§. ſequentibus. *Si idem & præſes ſit.* i. clariſſimus tantum. *Eorum.* i. eius. *Cum quibus.* i. cum quo. *Temporali iudices die.* i. in die qui erat tunc temporis, vel die ſtatuta cauſis appellationum, vt j. de temp. appel. aliàs eſt litera, temporali videlicet die, ſed nihil eſt.

L.33. Eo casv. Planum eſt quod hîc continetur.

L.34. Ivbemvs. *Quid referenti placeat.* Quam ſententiam ipſe laturus eſſet, manifeſtam tamen fecit relationem: alioquin contra, vt ſ. de relationib. l. 1. *Nulli danda licentia, &c.* Not. quòd non appellatur. *Quid diſcernendum ſit.* Etiam erit dicendum idem.

1 *Magnificus quæſtor quando adiri debet.*

L.35. In offerendis. Hæc lex diſtinguit ſuperiorem, ſc. præcipimus. Hîc enim dicitur quòd ſi eſt quantitas decem librarum auri, vel infrà, vnus magnificus iudicabit de appellatione: ſi autem fuerit quantitas viginti vel infrà, duo magnifici. ſed ſi diſſentiant,
1 addatur magnificus † quæſtor: ſed ſi vltra xx. fuerit quantitas, tunc appellatio examinetur, & tractetur in commune auditorium floretiſſimorum noſtri palatij procerum, & ab vno iudice ſiue duobus vel iſtis modò dictis non poſſit appellari, & nouæ rationes omnino audiantur. *Intra biennij tempus.* Hîc non ponitur tempus appellationis exercendæ, ſed id infra quod appellatio cognoſcenda intimari debet iudicibus, vt de ea cognoſcant. Sed authent. ſtatuere videtur duos menſes ad inchoandam appellationẽ, quæ fit à pedaneis iudicibus à principe delegatis, vt j. auth. de iudic. in 6. coll. §. audient igitur. Io.

L.36. Si qvando, &c. Hanc lege per te.

L.37. Ampliorem. *In refutatoriis autem libellis.* Quibus refutatur primi iudicis ſententia.

DE TEMPORIBVS ET REPARATIONIBVS appellationum & conſultationum.

Tit. LXIII.

L.1. Si qvis per absentiam. *Infulas.* Id eſt, dignitates. Vel pone propriè pro infula ſiue pro capello, quia illi qui tales habebant honores, infulas ferebant. *Ad prouocationis auxilium.* Vt ſ. tit. 1. hi qui ad ciuilia. ſecus in tutore, quia excuſat ſe intra L. dies. inſti. de excuſatio. tut. §. qui autem. *Duorum menſium.* Et in duobus menſibus debet appellare, & appellationem exercere. Non intellige quòd dati ſint ſolum ad appellandum, & quòd poſt exercere poſſit appellationem. Antiquitus duo dies dabantur ad appellandum, hodie verò decem, vt j. authent. ſ. de appellat. Idem eſt in aliis, vbi nominatus eſt quis, vt ff. quando appellandum ſit, l. 1. §. quod in ſententiis. Et datur hic minus tempus appellationis exercendæ quàm aliàs: propter rempubl. enim intereſt cõſules habere: vnde ſi nominati ſunt, poterunt (vt ſ. dixi) biduo appellare, & exercere appellationem intra duos mẽſes. *Didiciſſe monſtrauerit.* Si verò dicat quis primò ſe ſciuiſſe tali die, & alius dicat ante ſciuiſſe, debet hoc probare, quia præſumitur ignouiſſe, niſi probetur ſcire, vt ff. de probat. verius.

In veteri manuſcripto deſunt quatuor auth. quæ in vulg. cod. ſub hac lege reponuntur, quarũ duæ in l. 5. j. eod. tit. poſita ſunt.

1 *Fatales dies, cur ita dicantur.*
2 *Iudex quando de iure & de facto ſupplet.*

L.2. Tempora fatalivm. Fatales dies ideò dicuntur, quia cauſa accipiebat fatũ
1 intra tales † dies: & benè dicitur fatum eſſe, vt ſ. de aduoc. diu. iudi. l. aduocati. & ſ. de iud. properandum. *Dilationum.* Quæ denegari debent, niſi vrgentiſſima ratio poſtulet, vt ſ. de dilatio. l. 1. *Et primi quidem fatalis.* Sed cur dicitur fatalis dies, ſicut & cæteri, cùm etiam poſtea qui lapſus eſt admittatur? Reſp. ideò, quia mero iure eã in fatum conceſſit, & finem accepit, licet de æquitate aliæ adhuc dentur dilationes. Io. *Vel etiam*
2 *à iudice.* Not. quòd hoc ſupplet iudex † de iure & de facto.

NEMO *arbitretur.* Hæc lex videtur corrigere quod dictũ eſt de reparatione ſ̃.l.prox. L.3.
Conſultationibus. i.appellationibus.

PER HANC. *Quæ non ad nouum cap.* Vt ſi fortè petebantur à me c.& probatum fuit, L.4.
nec oppoſui exceptionem, vel oppoſui, ſed non probaui: non oppoſitam opponam,
& oppoſitam probabo. Cæterùm ſi de alia re vellem diſputari, quàm à prima eſt in iudi-
cium deducta, non audirer. Vel dic vt notauit dominus meus ff. de minor. l.etiam. §.ex
cauſa. Sic ergo per legem iſtam in cauſa appellationis producuntur teſtes, vt notaui ſ̃. de
appel.eos.

CVM ANTERIORIBVS. *In ſuo robore duratu.* Per hoc videtur correctum quod L.5.
dicitur ſ̃.eod.nemo. *Quia hoc ſpeciale priuilegium, &c.* Nota quòd in cauſa appella-
tionis pronunciatur ante litem conteſtatam. Idem eſt in crimine ſuſpecti, vt ff.de ſuſpe.
tut.id eſt, impuberibus.§.1. *Per iudicem autem, &c.* Hodie non currit ipſo iure quando
ſtat per iudicem, vt ĩ.authent.vt ſponſa.larg.§.hoc quoque. *Inexcuſabilem.* Id eſt, à qua
non poterat excuſari. *Si autem partes inter ſe ſcriptu.interue.* Quid ſi ſine ſcriptura? idem,
vt ſ̃.de pactis.l.pactum quod bo.dicit enim ad maiorem euidentiam. *Etenim auſteri. in
hoc caſu.* Sic & ff.de fer.l.1. Habes hîc authentic. EI QVI APPELLAT. Et aliam,
SED LIS QVÆ, &c. Hoc dicunt quidam eſſe verum cùm appellator notam princi-
pi fecit appellationem: alioquin contra eſſet. Alij dicunt eſſe verum etiam ſi principi nõ
notificat, imputatur enim victori quare ipſe non notificauit: quod Io.admittit, aſſigna-
tur contra ſ̃.de dilat. cùm à nobis. Sed ſolue vt ibi, & notitiam iſtius tituli vide plenius
in ſumma.

QVANDO PROVOCARE NON EST NECESSE.
TIT. LXIIII.

LATAM SENTENTIAM. *Sententiæ auctoritatem non obtinebit.* Si enim L.1.
quæratur iudicatum ſit, nécne: & huius quæſtionis iudex iudicatũ pro-
nunciauerit, licet fuerit iudicatum reſcinditur, quamuis pronunciatum
non fuerit, vt ff.quæ ſenten.ſine appel.l.1.in princip. Quid ſi appellatum
eſt à ſententia quæ ipſo iure non valet? Reſp. Iudex pronuntiabit ſentẽ-
tiam iniuſtam, quia nihil valuit ſententia, & ita denuò tractabitur cauſa, vt ff.de appel.
ſi expreſſim. Sed hoc non adiecto, quia nihil, &c. cõfirmari videtur ſententia, & hoc ma-
ximè ſi appellator dicat in appellatione, dico ſententiam ipſo iure nullam, vel ſi qua eſt,
appello: cauſa enim appellationis eſt principalis quæſtio, ſed incidenter quęritur an ipſa
ſententia ſit nulla.

SI CVM INTER, &c. *Rem iudica. retractare non debes.* Quidã tamen dixerunt in ſu- L.2.
periori caſu, cùm pronunciatum eſt contra legem, an putet cauſam legibus iuuari, vt
tunc ſententia teneat, vt ff.de re iudi.plures.& l.cum probatis. Sed certè ibi non fuit la-
ta contra leges expreſſim, imò tacitè: hîc contra ius litigatoris, & in l. illa cum probaris,
reſpondetur tacitæ obiectioni quæ fieret ſic, Quis eſſet iudex ita fatuus, vt pronuncia-
ret contra legem etiam tacitè? Reſpondetur, poteſt hoc eſſe, quòd iudex non credebat
leges illas facere ad cauſam: ſic ergo per l.iſtam non valet ſententia contra ius conſtitu-
tionis, valet tamen contra ius hominis vel litigatoris, eatenus vt ab ea appellare poſſis.
Idem in errore calculi, vt ff.quæ ſententia.l.1.

SI VT *proponis ad duumuiratum, &c.* Fortè quia duumuiri eligebantur ex decurionib. L.3.
nam ſi non eſſent decuriones, non poſſent fungi, vt ff.de decur.honores.

CVM MAGISTRATVS. *Cùm ſenten.iu.non teneat.* Sicut eſt etiam in arbitris, vt ff. L.4.
de arbi.ſicuti.

CERTA *ratione & fine.* Statuitur ille modus & finis, ſ̃.de mod.mul.l.vlt. *Præſides.* L.5.
Nomen præſidis generale eſt, ſed diſtingue vt ſ̃.de modo multandi eos qui ſ. præſi-
des multare poſſunt.

CVM NON EO DIE. *Ex integro inter vos.* Niſi prorogatio ex conſenſu partium L.6.
fiat, vt ff.de iud.l.2. §.ſi iudex.

VENALES. *A corruptis.* Per pecuniam: ſecus ſi per gratiam, vt ff.ad Treb.ſeruo.§. L.7.
cùm prætor.

L.8. SI PATER. *Si inhabilem.* Maximè, vt ff. de muner. & honor. ad rempubl. §.1. *Reuocabit.* Etiam interueniente appellatione.

L.9. VETERANIS. *Et munerum perſonalium.* Sed non patrimonialium, vt ſ. de vectig. & con. l.3. *Fidam.* Quia fideles ſunt coronæ & imperio. *Etiam prouocandi.* Sed non excuſandi, vt ff. de excuſ. vetera. l.2.

L.10. OMNEM HONOREM. *Sine his quibus, &c.* Scilicet, pedaneis iudicibus: eſt enim iudex pedaneus, qui humiliora negotia diſceptat, vt ſ. de pedaneis iudicibus. l. vltim. *Iniuriam.* Id eſt, grauamen, & ex tali iniuria non poteſt agi iniuriatum, vt ff. de appellationib. & in maioribus. Vel dic quòd ſit iniuria, quando eſt ſuperuacua appellatio, non aliter.

In vulg. Nõ recipiuntur.

QVORVM APPELLATIONES NON ACCIpiantur. TIT. LXV.

1 *Quibus cauſis ſummatim agendum eſt.*
2 *Contumax quando ad appellandum reſtituitur.*

L.1. EIVS QVI PER *contumaciam præſumptam.* Vt ff. de re iudic. contumacia. *Summatim perſcrutato.* Sed qualiter condemnabitur, niſi liquidum ſit de cauſa, & plenè cognitum? Vnde videtur contra. ſ. de iudic. properandum. §.1. Dic quòd pro abſente ſemiplenè dicitur cognoſcere: quoad præſentẽ enim plenè cognouit, ſed pro alio non potuit: & ita lata eſt ſententia. Vel ideò dicit, quia prius ſummatim cognitum erat de negotio, & lis conteſtata: vel quia erat cauſa
1 in qua ſummatim debet cognoſci, vt in actione † ad exhibendum, vel ſimili, vt notaui ſ. de iudic. iudices. *Appellatio recipi non poteſt.* Sed diſtingue vtrum ſit contumax, quia nõ vult venire in iudicium, an quia non vult rem reſtituere: quo caſu non poteſt appellare.
2 ſecus in alio, vt ff. de appel. creditor. §. iuſſus. Quandoque tamen † etſi contumax ſit aliquis in veritate, ſi tamen veniat iudice ſedente pro tribunali, reſtituitur ad appellandũ, vt ff. de in integ. reſt. diuus.

1 *Maleficus, quis dicatur.*
2 *Quod in vno caſu permittitur, ad alios extẽditur.*
3 *Quando quis ex ſola confeßione non debet condemnari.*

L.2. OBSERVARE. *Maleficorum.* Maleficus eſt incantator, vt j. de maleficis & mathe.
1 vnde † non videtur quòd ad omnes qui malè faciunt extendatur. Vel dic quòd in omnibus locum habet: ſic ergo primò ponit nomen generale, poſt ſpecialiter enumerat. ſic habuimus, & notaui ſ. de ſacroſanct. eccle. generali. Et fortè ideò dixit in his, quia magis euidens eſt: idem tamen in aliis. Si enim conuicti ſunt per teſtes, aut per confeſſio-
2 nem, ad quid prouocabunt? nec eſt mirum, ſi id quod permittitur in vno † caſu, extendatur ad alios: vt notaui de condict. indebit. l.1. & dicit generale, vbi eadem ratio, idem ius. *Manifeſtam violentiam.* Id eſt, notoriam: vnde lex dicit, quòd in notoriis criminibus non eſt neceſſarius libellus inſcriptionis, vt j. de accuſatio. ea quidem quæ. *Argumentis conuictus.* Oportet enim ipſum eſſe conuictum, & fuiſſe confeſſum vt appellans non admittatur in caſibus: etſi non confiteatur: ſi tamen ſit conuictus, non appellat, vt j.
3 de falſ. monet. l.1. Quandoque tamen † etſi confiteatur, non debet condemnari, vt ſi timore tormentorum ſit confeſſus, vt ff. de quæſtionibus. l.2. §. diuus. Si verò in carcere confiteatur, & perſiſtat in confeſſione, debet condemnari. Si tamen poſt apparuerit falſum, abſoluitur: vt ff. de quæſtionibus. l.1. §. ſi quis vltro. Si verò confiteatur in iure, debet haberi pro iudicato, vt ff. de confeſſis. Iulianus. ſed nunquid accipitur? Hîc dicit quòd non, ſi tamen prætendat ſe erraſſe in facto, videtur quòd non ſit appellatio reſpuenda.

1 *Inimicitiarum gratia, reſcinditur ſententia.*

L.3. NVLLI *officialium.* In criminali cauſa mota contra eum occaſione officij, quia ex ea deliquerit: ſecus ſi ex cauſa extrinſeca criminaliter accuſetur ſecundũ Io. *Prouocatio tribuatur.*

1 *tribuatur.* Inimicitiarum † quoque gratia reſcinditur ſententia, vt ff. de arbit. non diſtinguemus. §. cum quidam. item amicitiarum, vt Ꞩ. ſi ex falſis alleg. l. vlt. ſed contra videtur ff. ad Treb. ſeruo inuito. §. prætor. Reſp. ibi loquitur cùm per gratiam tulit ſententiam: tunc enim tenet, & licet teneat, ſi dolo fecit, agetur ad intereſſe, vt Ꞩ. de pœn. iudicis. l. 1. & 2. ſi per impetitiam iuris, tenetur in quantum bonum & æquum videbitur iudici, vt inſt. de oblig. quæ ex quaſi male. in prin.

ABSTINENDVM. *Vel etiam priuati.* Patrimonij imperatoris. L. 4.

1 *In re mobili non fit ſequeſtratio.*
2 *Ante ſententiam diffinitiuam appellari non poteſt.*

AB EXECVTIONE *appellari non poſſe.* Ea enim ſententia nihil deciditur, cùm ſit interlocutoria, & ideò appellari non poteſt, ſicut quæ ab arbitro dicitur, Ꞩ. de arbit. l. 1. & vlt. quia à primo non poteſt appellari, quia poſt quadrimeſtre tempus debet mandati executioni, niſi in caſibus, vt ff. de re iudic. l. 2. *Sententiæ modum exce.* Vel niſi infra quadrimeſtre exequatur ſententiam, vt Ꞩ. de appel. ſi quis prouocatione. Vel niſi executor prætermiſerit cognitionem exemptionis quæ datur alicui in quibuſdam caſibus etiã poſt quatuor menſes, vt notaui Ꞩ. de iur. & fact. ignor. lis. & Ꞩ. ſenten. reſcin. non poſ. peremptorias. vel quia excedit modum in excipiendo, vt hîc. *Collocetur.* Nec eſt contra. quod dicitur de prohibita ſequeſtratione, nã hîc ſpeciale eſt quòd fiat ſequeſtratio, ſicut & habuimus Ꞩ. quib. ad libert. procla. l. vlt. Nec hoc dico receptum, quia ſuſpecta ſit perſona, vt ff. qui ſatiſd. cogan. ſi fideiuſſor. §. vlt. imò quia dubium erat, contineretur res in ſententia, vel non, & quia contra alium lata erat ſententia: & hoc quia fortè agetur vniuerſali iudicio, & vniuerſaliter lata fuit ſententia. Vnde dicebat rem illam non eſſe de hæreditate, quod poterat, cùm non eſſet certum vtrum contineretur in ſententia: quare admittitur ſequeſtratio, hîc enim loquitur poſt litis conteſt. & lata ſententia in. t. illo ante lit. conteſt. ita eſt cùm appellatur ab executione, & rei mobilis: ſi verò à diffinitiua L. 5. *Sic in veteri*
1 ſententia, nihil deberet nouari appellatione pendente. Sed in re † mobili non fit ſequeſtratio, ſed fructus in depoſito collocatur, an idem quandocũque quis appellat? non, niſi videatur fructus depopulari, vt ff. de appel. imperatores. interpoſita tamẽ ſupplicatione benè mandatur ſententia executioni, vt Ꞩ. de prec. imperat. offer. auth. quæ ſupplicatio.
2 *Ab articulo.* Id eſt, diffinitiua ſententia, quia ante † appellari non poteſt, vt Ꞩ. de epiſcop. audiend. l. 2. Vel vocat articulum certum capitulum à quo poteſt appellari ante ſententiam quandoque, vt ff. de appel. recip. ante. Vel poſt ſentẽtiam fortè, vt in caſibus in quibus etiam poſt ſententiam licet exceptionem opponere, ſi pronunciet iudex eam non poſſe opponi, puto quòd appellari poteſt, arg. Ꞩ. ſi ſæpius in integr. reſtit. l. 1. & ſi in cauſa appellationis ſuccumbat, punitur, vt hîc. Videtur tamen non poſſe appellari, quia ſentẽtia non adſtringit eum ad dandum vel faciẽdum, imò ex prima ad hoc tenetur, ſed pronunciatur hoc ſolum, eum excipere non poſſe. *Quinquag. lib. au. animad.* Diſtinctione adhibita an quis calumnioſè appellauerit, ſi enim per calumniam, ſi quidem criminaliter pœnam mediocrem officio iudicis ſuſtinebit, & infamis erit, vt Ꞩ. de appel. eos. §. ſuper. ſin autem ciuiliter cõueniatur, huius legis pœnam patietur: vbi verò bona fide nullo modo punitur ſecundum Io.

QVISQVIS. *Conniuentiam.* Id eſt, conſenſum. L. 6.

ANTE. *Et ordinem euentus.* Id eſt, ordinarium euentum ſecundum B. *Appellare liceat.* Niſi in caſu, vt ff. de appel. recip. ante ſententiam. L. 7.

ET PVBLICARVM. Planum eſt quod hîc continetur. L. 8.

SI PENDENTE APPELLATIONE MORS interuenerit. TIT. LXVI.

ETIAM *poſt mortem, &c.* Hoc in ciuili cauſa, aliud in criminali, vt J. eo. L. 1.

EIVS QVI *requirendus.* Quia requiritur ante adnotationem & poſt, vt ff. de requir. l. 1. *Adnotatus.* Quia poſitus eſt in banno, vel adnotata ſunt bona eius communi. *Appellauit.* Sed nónne præſumitur contumax cùm abſens fuerit & vocatus, vt Ꞩ. tit. 1. l. 1. & ff. de re iud. contumacia? & certè præſumitur, non tamen eſt: poteſt enim eſſe quòd L. 2.

habeat iuſtam cauſam appellandi, vt quia in integrum reſtituitur, & ideò ſi fuit annotatus, licet appellare. *Parentibus meis placuit.* Sed poſt annum quàm innotuit ei publicè, ad fiſcum deferuntur, vt ĩ. de requir. l. 2.

1 *Vtrum bona ingreßi monaſterium debeant in monaſterio remanere.*
2 *Eccleſia locupletari non debet cum aliena iactura.*
3 *Deſtructo principali, deſtruitur & ſubſequẽs.*

L. 3. SI IS QVI ADEMPTIS. *Bonorum remanente quæſtione.* Et per hoc videretur de-
ciſa quædam quæſtio quæ de facto contingit cuidam cùm intraſſet monaſterium v-
xore non requiſita: ſi enim reuocetur ab vxore, quæritur vtrum bona debeant remane-
1 re † in monaſterio. Et diſtinxit Io. per hanc legem vtrum cùm intrauit monaſteriũ, de-
dit ſe & ſpecialiter omnia ſua bona, vt tunc reuocato ipſo bona non reuocentur: an dã-
do ſe per conſequentiam videatur & bona dediſſe, & tunc cum ipſo reuocabuntur: licet
2 decretales non diſtinguant, quia eccleſia non debet locupletari cum aliena † iactura. Sic
ergo per legem iſtam ademptis bonis per conſequentiam morte eius qui in exilium da-
tus appellauit, nulla ſupereſt quæſtio de crimine vel de bonis. Deſtructo enim principa-
3 li † deſtruitur & ſubſequens, vt ff. de ſeruit. ruſt. præd. l. 3. §. vlt. & de donat. inter vi. & vx.
ſi ſponſus. §. generaliter. ſed in alio caſu cùm plures ſunt res, plures videntur ſententiæ:
ſicut in ſtipulationibus, ff. de verb. obl. & ita ſi appellatum eſt in vna, nihilominus tenet
ſententia in alia.

L. 4. SI PATER. Plana eſt lex.

L. 5. QVAMVIS. *Propter peculium.* Si res mortua vſui eſſe poſſit, puta quia erat bos, benè poterat tractari cauſa, ſed in homine nulla erat vtilitas.

L. 6. SI VNVS. *Tempor. quat. men.* Subaudi, non ad deliberandum, ſed ad appellationem exercendam, & ſic ſoluitur ĩ. de iure delib. cùm antiqui.

DE HIS QVI PER METVM IVDICIS NON appellauerunt. TIT. LXVII.

L. 1. SI CONTRA TE. Planum eſt quod hîc continetur.

L. 2. HIS QVI. *Vt hoc facto tanquam.* Simile habes ff. de oper. nou. nunc. de pupillo. §. ſi quis ipſi prætori ad exi. Iulius. §. vlt. & de itinere actuq; priuato. l. 1. §. ſi quis.

SI VNVS EX PLVRIBVS APPELLAVERIT. TIT. LXVIII.

L. 1. SI IVDICI, &c. Patet per legem iſtam quòd vnius appellatio prodeſt alteri, ſicut in reſcripto dicitur, ĩ. de diuer. reſc. l. 1.

L. 2. CVM IN VNA. Hoc reſcriptum non prodeſt, niſi eſſet cauſa indiuidua, puta ſeruitus, vt ff. quemad. ſeru. amit. ſi communem. & quod hîc continetur, vel in titulo iſto conſtitutum eſt cauſa minuendarum litium, quod ad officium prætoris pertinet, vt ff. ſi cert. pet. quidam eſt ſtip.

In vulg. codic. ſim vna, legitur.

SI DE MOMENTARIA POSSESSIONE FVERIT appellatum. TIT. LXIX.

1 *Mom ẽtaria poſſeßio potius aptitudine, quàm veritate aliquando dicitur.*
2 *Actio l. Aquiliæ cur pœnalis dicitur.*
3 *A ſententia momentariæ poſſeßionis, appellare non licet.*
4 *Ratio huius regulæ.*

L. 1. CVM DE OSSESSIONE *& eius momento.* Id eſt, de poſſeſſione momenta-
ria: vel ideò dicit, quia antiquitus obtinebat quis interdicto vti poſſ. vel vtro-
bi, qui maiore parte anni poſſideat, hodie ſi nec vi nec clam, vel precario poſ-
1 ſedit tempore litis conteſt. vt in inſt. de in int. reſt. §. reſti. Et dicitur † momen-
taria poſſeſſio cõſiderata potius aptitudine quàm veritate. Obtinebit enim fortè in poſ-
2 ſeſſione, vel fortè ſuccumbit: ſic & dicitur actio legis Aquiliæ † pœnalis in inſt. ad l. Aqu.
§. his.

§.his.& homo dicitur riſibilis,non quòd ſemper rideat , ſed quia aptus eſt ad ridẽdum.&
intellige quòd cauſa dicatur. i. diuus Adam de poſſeſſione retinenda per interdictum vti *ſic in veteri*
poſſi. vel vtrobi.quid ſi de adipiſcẽda per interdictum quorum bonorum , quorum lega-
torum? dixerunt quidam quòd appellari poteſt. Io.contra, quia hîc videtur loqui gene-
raliter & publicè. pro nobis eſt.s̃.quorum appel.non reci. quiſquis. fallit tamen quando
iudex non obſeruauit ſpecialem ordinem in iudicando: quia poteſt appellari: vt s̃.de ap-
3 pel.l. 1. aliàs à ſententia poſſeſſionis † momentariæ non licet appellare. ſed & locum ha-
bet quod hîc dicitur in interdicto vnde vi , quod eſt momentariæ poſſeſſionis ex natura
ſui.ſecus ex natura conſtitutionis , ſi quis in tantam. quia per eam ita ſuccumbit quis in
4 poſſeſſione,& in proprietate. ſed quare non licet in momentaria † poſſeſſione appellare?
quidam dixerunt,quia eſt interlocutoria ſententia. ſed hoc lex aliqua non dicit, imo eſt
diffinitiua, cum feratur in ſcriptis, & diffiniat id de quo eſt quæſtio inter partes. dic ergo
alia ratione , quia eadem cauſa plenius examinabitur in cauſa proprietatis, licet alia via:
& ideo noluit lex appellari à tali ſententia. nec eſt contra.s̃.de appell. & in maioribus, vt
ibi notaui. vel quod dicit lex nihil nouari appell.pen.eſt intelligendum niſi de iure potuit
appellari. ſecus hîc in momentaria poſſeſſione.

NE LICEAT IN VNA ET EADEM CAVSA tertio prouocare,vel poſt duas ſententias iudicum, quas diffinitio præfectorum roborauit, eas retractare. TIT. LXX.

1 *Poſt primam ſententiam appellari poteſt ſemel & ſecundo.*
2 *A ſententia excellentiſſ. præfect.appellari non poteſt, ſed ſupplicari.*

SI QVIS *in quacunque lite iterum.* Id eſt,duabus vicibus.hęc enim dictio plu- L.1.
res habet ſignificationes: vt ff.de edendo.veluti.§.1. *Non liceat ei.* Fac vim in
eo quod, vt patet per rubricam,dicit ei.nam eidem non licet tertiò appella-
re.alius autem poteſt ſemel & ſecũdo,& ſi iſte bis appellauit.& ita quatuor
feruntur ſententiæ in vna & eadem cauſa.apponitur autem eadem cauſa, quia eadem eſt
res & perſonæ & cauſa: ſed alia eſt quo ad inſtantiam vel ordinationem iudicij,cum no-
1 næ dẽtur dilationes,& ſimilia.& eſt regulare, vt poſt primam ſententiam appellari † poſ-
ſit ſemel & ſecundo. ſed interdum appellatur ſemel tantum, vt s̃. de appela. in offeren-
dis.& l.iubemus.& j̃.auth.de appell.§.illud.& s̃.de epiſc. aud.ſi quis litigan. & s̃.de aſſer.
2 toll.l.1. *Excellentiſſ. præfectorum.* Aliàs ab eorum ſententia non poteſt † appellari,ſed ſup-
plicari: vt s̃.de precib.imperat.off.authen.quę ſupplicatio.ſed nec in hoc caſu admittere-
tur vel appellatio, cum ſemel & ſecundo ſit iudicatum: vt patet per rubricam. vnde no-
tandum eſt,quòd quidam dixerunt quòd licet in hoc caſu non poſſit appellari,licet ſup-
plicare.ſed hoc lex non dicit aliqua. *Inuocare.* Et ita datum recuſare: vt s̃. de iudic.l.an-
tepenult.& eſt arg.quòd licet quis delegatus ſit à papa,& ſi dictũ ſit quòd ab eo non poſ-
ſit appellari,nihilominus recuſari poſſit.

QVI BONIS CEDERE POSSVNT TIT. LXXI.

QVI BONIS *ceſſerint. In eo enim tantum.* Hoc tantum non excludit aliud be- L.1.
neficium quod habẽt.ſ.ne condẽnentur niſi in quantum facere poſſunt: vt j̃.
tit.1.l.1.ex contractu.ſed excludit quo ad alia:quia antiquitus in l.xij.tab. dixit
Sextus Cæcilius non dilacerari corpus debitoris.quidam tamen Philoſophus
ex ſubtilitate ſua dixit in carcerẽ detrudi , & poſt XL. dies debere tradi debitores credito-
ribus, cum non poſſint inſolidum ſatisfacere. perſona enim obligabatur, & ideo poterat
dilacerari: & quo ad illa excludit.

SI QVANTITATEM. Planum eſt quod hîc continetur. L.2.

SI PATER TVVS. Plana eſt lex iſta. L.3.

LEGIS *iuliæ. Ad prouincias.* Vt nõ ſolũ Italici, ſed & prouinciales bonis cedere poſſint. L.4.

PROPTER HONOREM. *Sed his obnoxios.* Scilicet habiles.aliud ſi inhabiles: vt nota-
ui ſupra de condict.ob turp.cau.ſi euitandi. L.5.

IN OMNI *ceſſione. Scrupuloſitate.* Quæ erat in ſolemnitate verborum. L.6.

CVM FILIVS. *Legitimo modo auelli.* Condemnantur enim inquãtum facere poſſunt: L.7.
vt infra tit.1.ex contractu.

L.8. CVM SOLITO. *Vel quinquennale.* Nunquid minus tempus dari poteſt? Reſpond. poteſt, volente debitore. aliter oon. debitor enim dicet, cedo bonis. vel ſi nõ vis, da quinquennium. *Quantum ad hanc electionem obſeruanda.* Secus eſt ſi ttactetur non de quinquẽnij dilatione, ſed de minore portione debiti recipienda: vt ff. de pact. reſcriptum. l. reſpõ. *Singulis creditoribus.* Vt dicitur ĩ. qui pot. in pign.

DE BONIS AVCTORITATE IVDICIS POSSIdendis ſeu venundaodis, & de ſeparationibus bonotum.

TIT. LXXII

L.1. IN BONIS MORTVI. *Poſt debiti detractionem.* Antiquitus enim præſtabantur legata deducto ære alieno: vt ff. ad Trebell. l. 1. §. vlt. ſed illud hodie correctum eſt per authen. de hered. & Fal. authen. ſed cum teſtatot. quia ſi non fecerit iouentarium, tenerur in ſolidum, vt ibi dicit.

L.2. EST IVRISDICTIONIS. *Cauſa cognita.* Veluti ſi ab hetede nouandi animo ſtipulati non ſunt: ſi noo ſunt ſecuri fidem eius: ſi vſuras non acceperunt ab eo: ſi ſatiſda-
ſic in veteri tionem non acceperunt, ſi bona miſta non ſunt: ſi quioqueonium decurſum non eſt: ſi creditores caſtrenſis peculij non ſunt: vt ff. de ſeparat. l. 1. §. illud. & §. ſequeotibus. *Sed ex neceſſitate.* Cum enim ad iudicium prouocauerint ex neceſſitate, ſeparationem poſſunt poſtulare: vt ff. de ſeparat. l. vltim.

L.3. EX *Contractu. Ad eius rei licentiam.* Quantum facere poteſt: vt ff. de ceſſ. bon. l. 4.

L.4. PRO DEBITO. *Potiores eos &c.* Recipit inſtantiam cum poſtulata ſunt bona ſeparari.
In vul. cod. eſt. 6. tunc enim porior eſt qui ſeparationem impetrauit, hypothecario creditore: vt ff. de ſeparat. l. 1. §. ſciendum.

L.5. SI VXOR *tua.* Planum eſt quod hîc continetur.

In vul. eſt 7. IN CIVILE EST. Plana eſt lex iſta.

L.6. *in vul. eſt 4.*

1 *Bona vacantia quæ dicantur.*
2 *Vacans poſſeſſio quæ dicatur.*
3 *Creditores quando curatorem bonis dari poſtulare poſſunt*
4 *Miſſio in poſſeſſionem fit pro menſura declarati debiti.*

L.7. SI BONA *Debitoris tui vacare conſtet.* Sed quæ dicuotut booa vacantia? ſi ea quę à nemi-
in vulg. eſt 5. ne poſſidenrur, ergo hereditas diceretur bona vacantia. quod falſum eſt. dic ergo quòd
1 illa quæ † minimè poſſidentut, & quæ repudiata ſunt ab herédibus inſtirutis & ſubſtitutis, & ab hominibus qui ea habere poſſunt ab inteſtato, & ſic ſumitur. ſ. de quadrien. ptęſcrip. l. 1. & quòd ita dicatur legitur. ff. de diuer. temp. præſcrip. ſi intra quatuor. ſimilitet
2 poteſt dici vacans poſſeſſio illa † quæ à nemine habetur. ſic ſumitur infra vnde vi. cũ quęrebatut. vel quæ habetur ab aliquo, ſed nullus eſt in ea iure pignoris, vel ſimili modo: vt ibi notaui. debent ergo requiri cogoati, agnati, & omnes ab inteſtaro venientes antequã mittatur: & ſi omnes repudiauerint, petet bonorum poſſeſſionem. Sed nõne alia via poſſet procedi, cum hæc videatut nimis longa, ne ſcilicet per hoc aliquod damnum patian-
3 tur creditores? & certè videtur quòd imo poſſint poſtulate † cutatorem dari bonis: vt ff. de cura. bon. dan. l. 1. & de bon. auct. iud. ſi ſetuus. & ad idem. ff. de hered. inſtit. ſi quis inſtituatur. *A competenti iudice.* Quæri poſſet, quis eſt competens iudex? Reſpond. ille qui habet merum imperium. nam delegatus, in poſſeſſionem non poreſt mittere, vt ff. de iuriſdict. omn. iudic. iubere. & ira magiſtratus municipalis noo mittet in poſſeſſionem: vt ff. ad municip. ea quæ magis. decernere non poteſt poſſeſſionem, & io caſu etiam mittere, vt ff. de damno infec. l. 4. & de offic. eius cui manda. eſt iuriſdict. l. 1. quid ſi coouenia tur debitor, & iurauit ſe ſtare in iudicio poſt ſe abſentat? hoc dicit hîc authen. ET QVI IV-
Hæc authẽ. in vul. cod. reponitur ſub l. cum proponas infra. RAT. Vel poteſt legi io l. proxima, debiro. Et qui iurat, Idem dixit Io. & ſi nõ iutaoit ſed promiſit. poſuit ergo de ſacramento ad maiorem aggrauationem. vocati enim quandoq; iurant, vt in authen. ſ. de epiſcopis, generaliter. *Sed adminiſtratorem.* De adminiſtratore ideo dicit, quia ipſe re & verbis iubere poteſt. *Vel is qui iudicem dedit.* Sed viderut quòd delegatus iudex noo poſſit citare ante litem cõteſt. vt infra authen. de exhiben. reis. alia tamen eſt poſterior authen. quę addit illi. dicit enim ꝙ poteſt delegarus ab imperatore, etſi lis cœpta oon ſit: vt ĩ. authen. de litig. & ſ. quomodo & quãdo iudex. auth. qui ſemel. ſed illæ loquuntur in delegato à principe. fortè aliud in aliis. at hîc loquitur de eo qui habet merũ imperiũ: qui re & verbo citare poteſt. aliud in delegato. vt ff. de iu. om. iud. iubere.

hodie

hodie tamē per conſuetudinē contra. obtinet. *Si omnino abſit.* i. quia non vult venire, nec
inuenitur. *Secundum vnam partē.* Quæ.ſ.præſens eſt. *Examinato negotio.* Summatim: vt ff. vt
in poſſeſſ.leg.ſi.is à quo. & ita eſt contra regulam generalem.s. de indic.iudices. ſic in a-
ctione ad exhibendum; vt ff. ad exhibendū; theſaurus.&.d.l.§.iudex. *Iuxta menſuram &c.*
Per hoc corriguntur antiqua iura, ſecundū quæ mittebatur quis in poſſeſſionem omniū
4 bonorum: vt ff. quibus ex cauſis l.1.& 2. mittit ergo in poſſeſſionem pro † menſura decla-
ti debiti: vt ſi debebat decem, mittitur in poſſeſſionem bonorum valentium.x.vel ſecū-
dum Io. aliquantulum vltra plus quàm debet valet pignus quàm ſit debitum. *Declarati
debiti.* Summatim.ſ. Quod ſi redit, hic facias pūctum ſupra.& poſt ita conſtrue, reſarciat
actori omne damnum in expēſis litis: vt s. quomodo & quando iudex.authen. qui ſemel.
& ſic non expectatur ſententia hîc, vt victus victori condemnetur in expenſis: quod eſt
aliter s. de indic. properandum. *Fideiuſſorem.* Iudicio ſiſti.

CVm proponas. *Nam ſi ad circunſcriptionem.* Oportet enim quòd ad fraudem la- L.8.
titet: vt ff. quibus ex cau.in poſſ. Fulcinius.§.cum edictū. *Conſtat.* Summatim. Edicti. In vul.cod.
Antiqui. Tempore autem tranſacto. Quod datur ad recuperandam poſſeſſionem: vt s. de eſt.9.
præſcript.xxx.ann.ſi quis empti.§.vlt. vel duorum menſium, qui dantur ad ſimilitudinē
rei iudicatę: vt ff. de re iudic. debitoribus, in fine. Vel intellige de eo quod eſt in Gręca cō-
ſtitutione: quod videri poteſt ex l. cum apud, vel ſecundum Io. de eo qui à iudice diffini-
tur, arg. ff. de iur.l.1.§.vltim. Vel fortè intelligendum eſt de biennio, ſicut in conditionali,
pignore.j. de iure dot. impet.l. vltim. & poſſunt hæ opiniones locum habere quando pi-
gnus venditur ex interlocutoria ſententia. ſi ex ſententia diffinitiua, vēditur elapſo tem-
pore quatuor menſium.

IN possessione *Adipiſci minimè poſſunt.* Sed nec poſſeſſionem i vt ff. de acquiren. L.9.
poſſeſſ. poſſideri.§.vltim. In vulg.co.

CVm apud. *Dum is.* ſ.debitor. *Alacriores.* i. magis ſoliciti ex ſententia iudicis res vē- eſt.8.
diderint, nunquid hæc venditio fiat ex interlocutoria ſententia ante litem conteſt? L.10.
Reſpond. ita videretur, arg. s. de his qui ad eccl. confu. præſenti.§.ſed ſi hæc. & ff. de bon.
aucto.iudic.ſi poſt.& l.ſi minor.& de priuil.cred.l.ſi pater.ibi, quemadmodū &c.& quib.
ex cau.in poſſ. apud. *Quia ſecundum debita &c.* Secus in damno infecto.ſi finita.§.cum au-
tem. *Poſt definitum à nobis tempus.* Quod expoſui. s. eod. cum proponas. *Reuerendiſſimo ci-
meliarcho.* Id eſt, theſaurario.

DE PRIVILEGIO FISCI. Tit. lxxiii.

BOna mariti. *Si ob reliqua &c.* Quia primipilare officium exercuit. *Quas* L.1.
tuas eſſe. Proprias, non dotales. illæ enim poſſent inquietari, ſi non eſſent ſoluen-
do: vt infra in quib.cau.pign.tac.contrah.l.ſatis.

QVamvis. Aſſignatur contra. j. qui pot.in pign.hab.l.vltim.ſed dic quòd lex illa lo- L.2.
quatur in priuato aut fiſco, vt hîc. vel ſecundum quoſdam illa corrigit iſtam. vnde
& ſi fiſcus prior ſit, non præferetur mulieri, niſi habeat expreſſam hypothecam priorem,
vt ibi notaui. *Si prius quam res eius &c.* i. antequam acciperet dotem.

Si *Cum pecuniam ſolueres fiſco. Perſonalem actionem.* Neg.geſt. vel mandati, ſi mandauit. L.3.

Si debitor. Planum eſt quod hic dicitur. L.4.

PEcunia. *Ex iuſta cauſa.* Puta quia priuilegiatus eſt, & ita pręfertur ſicut & alius qui- L.5.
libet priuilegiatus: vt ff. quod cū eo. ſed an & de peculio ex facto.§.vlt. *Extraordinario.*
Si enim ordinario, poſſet petere ſemiſſes: vt ff. de vſuris, cum quidam.

Cvm patrem. Planum eſt quod hic dicitur. L.6.

Si in te. *Cum reliqua &c.* ſ. ſolueres.& iſtud verbū cōcipit ex illo verbo ſatis faciebas. L.7.

DE PRIVILEGIO DOTIS. Tit. lxxiiii.

SCire *Debes. ad hereditatem non tranſire.* Scilicet extraneum, ſed ad filium: vt in- L.1.
fra qui pot.in pig.l.vltim. Idem in priuilegio illo in quantum facere poteſt, quod
tranſit ad filios: vt ff. de ſolut. mater etiam.

DE REVOCANDIS HIS QVÆ PER FRAVDEM alienata ſunt. Tit. lxxv.

1 *Prius perueniendum ad principalem debitorem quàm ad rerum poſſeſſorem.*

2 *Caluiſiana actio ſolo patrono datur.*

In vulgari cod. legitur, heres.

L.1. SI HERES *Excuſsit.* Ex voluntate, non ex neceſſitate. nam ſecundum iura iſta etiam nō habentibus expreſſam hypothecam habebat locum electio, conueniret principalem debitorem, an rerum poſſeſſorem. ſecus in habentibus tacitas. Vel dic quòd in hoc conſonat Pauliana cū iure nouo. hodie enim iure authen. prius peruenitur † ad principalem
1 debitorem, quàm ad rerum poſſeſſorem, vt infra authen. ſ. de act. & oblig. l. vltim. *Vſitat. act.* Id eſt, Pauliana pro corporalibus. vel actione in factum, ſi ſint incorporalia, vt quia
2 ceſſit nomine. vel ſi dicatur quòd vna & eadem eſt actio, ſatis dici poteſt. P. Faniana † datur creditori, & Caluiſiana ſolo patrono: licet quidam dicant contra. Si tibi. i. contra.

L.2. SI SVCCESSIONE. Planum eſt quod hîc dicitur.

L.3. SI PATERNA. Plana eſt lex iſta.

L.4. FILIOS. *Alienatorum.* Id eſt, alienata. vel. i. non habent facultatem reuocationis alienatorum. *Facultatem non habere.* Non enim licet ei allegare ſuam turpitudinem: vt ſ. de tranſact. tranſactione.

L.5. IGNOTI. *Satis non fecit.* Videtur innuere quòd prius debeat ſatisfacere de bonis ſuis principalis debitor, quàm perueniatur ad poſſeſſionem rei alienatæ. *Qui ſciens.* Secus in alienatione facta in fraudem patroni: vt ff. de his quæ in fraud. patro. l. 1. §. dolum. & §. ſi quid in fraudem.

1 *Fraudator, quis dicatur.* 2 *Reuocatoria actio, quid.*

L.6. SI. ACTV *Solemni.* Vt per acceptilationem, quia perimitur obligatio: vt infra Inſtit. quibus mod. toll. oblig. *Fraudatorem.* Sed quis dicetur iſte fraudator? nunquid qui li-
1 berat in fraudem creditorum? & certè ille bene poſſet dici fraudator. nam † fraudator eſt. ſed de illo non poteſt hîc intelligi, quia ipſe non conueniretur. præterea dicit lex, quòd ille cui alienatum eſt, conuenitur. qualiter enim conueniretur iſte qui nihil habet: vt ff. de his qui in frau. patro. l. vltim. P. ſi iſte conueniretur, quare diceret condemnandum inquantum facere poteſt? imo videretur in totum, & amplius ſi poſſet, qui fraudauit. Item non conueniretur intra annum, imo vſque ad xxx. & ideo intellige de eo qui re ipſa fraudauit. vel etiam exponito de eo qui liberatus eſt in fraude intelligatur. tenetur enim iſte liberatus Pauliana, vel in factum. neque enim cōſiderauit lex tam emolumentum actionis, quàm pœnam: vt ff. de his quę in frau. l. vltim. & ita quandoque conuenitur. ſed non condemnatur in quantum facere poteſt. vel poteſt intelligi quādo debitor volebat liberare eum qui tenebatur ſibi ex cauſa donationis. ille enim condemnatur inquantum facere poteſt: vt ff. de re iudic. fieret. ſi enim liberauit, ſicut ille condemnatur inquantum
2 facere poteſt: ita ſi creditor intendit reuocatoriam † actionem, debet condemnare inquantum facere poteſt.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

INCIPIT LIBER OCTAVVS.

DE INTERDICTIS.

Tit. I.

CVM PROPONAS&c. *Ad exemplum interdic.* Procedendum eſt enim
de ſimilibus ad ſimilia: vt ff.de legib.& conſtit. nō poſſunt.& l.neque. L.1.
& fit mentio iſtorum interdictorum.ff.de arbor.cæd.l.1.in prin. & de-
inde prætor.& §.vltim.ſed ibi de ramis loquitur tantum,non de radi-
cibus. ſed cum ſit eadem ratio hîc in radicibus quæ ibi in ramis,idem
ius ſtatuitur. & ita datur hîc vtile ad ſimilitudinem illorum.vbi enim
eadem ratio,idem ius debet cenſeri: vt ff.ad leg. Aquil.illud.

PRÆSES *Prouinciæ in eum qui eiuſdem prouinciæ &c.* Vnde ita legitur.ff. de iuriſd.omn. L.2.
iudic.extra territorium. quę eſt finalis.

SVMMÆ.

1 *Iudicium poſſeſſoriū quando petitorio præferri debet.*
2 *Quando quis ad vtrunque admittitur.*
3 *Solemnitas interdictorum ſublata.*

INCERTI IVRIS *Non eſt.* Imo certi:quia hoc dicitur.ſ. de rei vindic.ordinarij. *Orta* L.3.
proprieta.& poſſ. Vt .ſ. quando ab vno & eodem proponebatur quæſtio proprietatis &
poſſeſſionis:vel vnus agebat de poſſeſſione,alius de proprietate.in vtroque enim caſu iu-
1 dicium poſſeſſorium † debet præferri petitorio.Sed ſi ago tantum rei vēdicatione,dicét-
ne iudex,age poſſeſſorio prius iudicio?non,quia de talibus non debet ſe intromittere,&
not.ff.vt quæ deſunt aduoc.ſi tamen vtrunq; iudicium cōpetat,conſulit iudex quòd pri-
mo agatur poſſeſſorio. & voluerunt quidā intelligere de poſſeſſione retinēda, & rei ven-
dicatione.debet enim prius agere poſſeſſorio iudicio,ne ſibi cōtrarius,quia diceret ſe poſ
2 ſidere,& nō poſſidere.ſi verò quæſtio ſit de recuperanda poſſeſſione,tunc † ad vtrunq; ſi-
mul debet admitti.nobis tamē viſum cōtra,vt ff.de iud.ſi de vi.& hîc loquitur indiſtinctè
de recuperāda vel adipiſcenda.& pro nobis eſt ĩ.quorum leg.pro eis tamen videtur. ff.de
vi & vi ar. cū fundū. §.vlt.& de acq.poſ.naturaliter.§.nihil.& reſpon.ad ll.illas ſicut ple-
ne notaui de rei vendic. ordinarij. *Licet in extraordi.iudi.* Quia ſublata eſt hodie ſolemni-
3 tas interdictorum † ad exemplum tamen eorum res agitur: quia in locum interdicti ſuc-
cedit actio in factum:vt ĩ.inſt.cod.in fi.& not.ſ.de act.emp.l.vlt.ſic ſunt ſublata alia ſolē-
nia in actionibus: nec oportet aliquem impetrare : vt ſ.de for.& impetra.act.

SI QVIS AMBAGIBVS. Id eſt, verbis ſolemnibus. *Auſpicia.* id eſt, initia.ſimile ſta- L.4.
tuitur circa bon.poſſeſſ.ſ.qui admit.ad bon.poſſeſſ.l.vlt.

QVORVM BONORVM. Tit. II.

1 *Poſſeſſorium primo intentari debet, poſt petitorium.*
2 *Liberis præteritis datur bon.poſſ. contra tab.*
3 *Filius is eſt,quem nuptiæ demonſtrant.*
4 *Agnitio bon.poſſ.non fit in figura iudicij.*
5 *Aliquando verba trāſpoſita idē ſignificant.*

HEREDITATEM *Petiturus.* Et ſic in princ. loquitur quando acturus erat he- L.1.
reditatis petitione.ĩ.tamen dicit quòd agit interdicto quorum bonorum cau-
ſa adipiſcendæ poſſeſſionis rerum hereditariatum.& hoc non poteſt eſſe,vt ſ.
1 tit.1.incerti.dic ergo quòd primo intentetur†iudicium poſſeſſorium,poſt pe-
titorium.Sed quomodo poſſeſſor petet hereditatem? imo poteſt : nec eſt ſicut in ruſtico
qui erat in iumento, & quærebat ſuum iumentum. poſſum enim agere pro his quæ non
poſſidet conuentus, & ſimilibus caſibus. vel dic quòd interdicto quorū bonorū ſumma-
tim cognoſcitur vtrum aliquis ſit heres bonorū poſſ.& ita quodāmodo agitur hered pet.
Iudicibus. Non dicit,aduerſæ parti quia ei non fieret fides. *Super ea re.* Id eſt,controuerſia.
2 bonorum poſſeſſ.contra tabulas,quæ datur † præteritis,vt notaui ſupra de bon.poſſ.cō-
tra tab.vel potes dicere q, accepit bo.vnde lib.de alia enim nō dicit,vt ponat exemplum.
Allega. i.proba. *Vt præteritus.* vt,notat veritatē,ſicut veluti in definitione l.quorū bo.& di.

citur quorum bonorũ in primis verbis edicti.vnde ita loquitur.ff.eod.quorũ bonorũ &c.
Quòd ſi te defuncti filium eſſe. Sed qualiter probabit hoc? videtur impoſſibile, vt ff. de con-
dit.& demonſtrat.Lucius.at licet directè ſit impoſſibile,per coniecturas tamen quaſdam
3 poteſt probari,vt quia probat ſe natum ex ea,& ſimilibus.filius enim is † eſt,quem nuptię
demonſtrant:vt ff.de probat.l.vlt.& de his qui ſui vel alieni iuris ſunt.l.filium.& de in ius
voc. quia.debet ergo ſe probare filium cum agit interdicto bonorum. ſed nonne proba-
uit petita bonorum poſſeſ.contra tab.& certè ſic.quare ergo habet neceſſe hoc probare?
& ideo gloſſauerunt quidam probaueris. i. probaueris te probaſſe, vt ſit ſimilis expoſitio
sic in veteri de his qui ve.ęra.l.2. nos tamen dicimus ille ſimile non eſſe verum,vt ibi notaui.vel tunc
non conueniebatur ille qui modo conuenitur: & ideo modo probat: quia res inter alios
acta &c. & ita hodie habet neceſſe probare,licet primo probauerit,quia non probauit in
4 forma iudicij,cum agnitio bonorum poſſeſſionis non † fiat in figura iudicij: & ideo non
priuat heredem poſſeſſione.nec enim ſequitur quòd ſi agat bo.poſſ.quia bon. poſſeſ. ha-
5 beat.licet aliàs dicatur quòd nomina & verba † tranſpoſita idem ſignificant: vt hoc not.
ſ.qui admit.ad bon.poſſ.l.1. nec eſt via agendi bon. poſſeſſ. ſed propter eam agitur. aliud
in hered.petit.quæ prodita eſt de iure ciuili,& quorum bon.interdicto,pro quo datur in
factum actio de iure prætorio, vt in eadem.l. notaui. fit enim ſola voluntate agnitio bo-
norum poſſeſſionis,iudiciali auctoritate olim decernebatur, vt not. ſ. qui admit.ad bon.
poſſ. l. vlt. ſed in interdicto quorum bonorum neceſſarium eſt quòd porrigatur libellus,
& neceſſe habeat ꝓbare ſe filium, & ad hereditatem vel bon.poſſ.admiſſum.poſſet enim
eſſe filius,non tamen admiſſus ad hereditatem:vel ſi exheredatus eſt à patre,& aſſignauit
cauſam ingratitudinis. licet enim verè ſit filius,tamen repellitur. datur autem hoc inter-
dictum contra poſſidentem,pro herede vel pro poſſeſſore: vt ff.eo.l.1.ſicut & hereditatis
petitio regulariter & in legibus ſequentibus. ſed in alio differunt,quia hereditatis petitio
directa datur ei qui heres eſt de iure ciuili vtili bon.poſſeſſori.directũ autem interdictum
quorum bonorum poſſeſſori vtile ei qui de iure ciuili eſt heres.ſed & interdictum nõ da-
tur pro re incorporali: vt ff.eod.l.1.ſed quid prodeſt interdictum quorum bonorum?nõ-
ne ſufficiebat conſtitutio Diui Adriani.ſ.de edict.Diui Adria? ſed illud quando ex teſta-
mento petitur hereditas,non cancellato,non vitiato.hoc autem deficiẽte,quia non ſem-
per habetur,agitur interdicto quorum bonorum pro adipiſcenda poſſeſſione, vel ſi vult
hereditatis perit.ſalubrius tamen cõſilium eſt agere interdicto, vt ff. de rei vendic.ſi quis
deſtinauerit. aliàs incipit,is qui deſtinauit.

L.2. SI EX EDICTO *Sororis patruelis.* Quid hoc ſit, vide.j. inſtit. de grad. cogna. §. quarto
gradu. *Integrum eſt.* Quia ſuper hoc non fuit tranſactum neque iudicatum.

L.3. CONSTAT *Virum.* Planum eſt quod hîc continetur.

QVORVM LEGATORVM. Tit. III.

1 *Heres quando retentione legatorum vti poteſt.* 2 *Incidere in edictum Diui Marci,quid.*

L.1. HEREDI SCRIPTO. *Si exhauſta legatis ſucceſsio prob.* Hîc dixit P.hoc inter-
dictum locum non habere niſi cum heres ratione Falcidiæ vult vti retẽtio-
1 ne † legatorum.quod ſatis dici poteſt ſi enim non eſſet quęſtio de Falcidia,
quare daretur heredi interdictum quorum bonorum? imo contra videre-
tur quia dolo facit qui petit id quod reſtiturus eſt. *Detinuit.* Aſſignatur
contra.ſ.de leg.non dubium.ſed dic quòd ibi loquitur adita hereditate,tunc enim ſi au-
2 ctoritate ſua vel furtim occupauit legatum,cadit ab actione, vt dicitur,& incidit in † edi-
ctum D.Marci: vt ff.quod met.cau.extat.ſecus ſi ante aditam hereditatem. non enim a-
mittit actionem,vt hic,& ff.eo.l.1.Reſpon. quia non poſſidebatur, & ita non incidit in e-
dictum, vel conſtitutionem, ſi quis in tantam. vel conquerebatur, vt ibi dixi. *Secundum
ſententiam.* Exploſa verborum forma vel ſolemnitate vel ſubaudi,& ſecundum verba.vel
ideo dicitur, quia ſecundum ſententiam tantum ſatiſdatur, non ſecundum verba: vt ff.
eod.l.1.quod ait. *Retentione.* Imo & repetitione,ſi ſolui errans,vt hoc notaui ſ.ad leg.Fal.
error.& l.Falcid. *Non conſentiente.* Si enim heres cõſenſit ante aditã hereditatẽ,non præ-
iudicat ſibi.ſecus ſi poſt: vt ff. eod.l.1.§.quod ait.& eſt arg.quando quis eligitur in epiſco-
pum, quia non præiudicat ſibi poſt confirmationem, ſi in aliquo conſenſit ante. *Oblata
ſatiſdatione.* De reſtituendo legato in totum, vel pro parte.

VNDE

VNDE VI. TIT. IIII.

1 *Ei, qui furtum facit, non datur furti actio.*
2 *Quando poſſeſſori non liceat ſe defendere.*
3 *Diſtinctio circa id.*
4 *Quid armorum nomine contineatur.*

RECTE POSSIDENTI. Subaudi maximè. nam idem in prædone: vt ff. eo. L. 1.
l. 1. §. qui à me vi paſſi. Idem in interdicto vti poſſidetis. l. 1. ei tamen qui furtũ
1 fecit, non datur † furti actio: vt ff de furt. qui vas. & eſt ratio, quia cum hoc
interdictum detur ratione poſſeſſionis, hîc autem nõ poſſidet dominus, ſed
alius. videtur ne maleficium ſit impunitum, quòd detur ei interdictum. aliud in actione
furti, quæ datur ratione dominij. vel ideo dicit de rectè poſſidente, quia illi licet ſemper,
ſed alij non: vt quando à me vi poſſidet aliquis, & ego incontinenti paratus ſum recupe-
2 rare. tunc enim † non licet ei ſe defendere. Vel dicitur rectè poſſidens reſpectu eius à quo
non habet vi. & intellige incontinenti antequam ad alia diuertam negotia, ſicut in pactis
notaui. ꝯ. de pactis, in bonæ fidei. vnde ſi laboraui in acquirendis amicis per annum, nec
poſtpoſui hoc negotium, incontinenti videtur factum. *Ad defendendum poſſeſſionem.* Ideo
dicit, quia ad vindictam non licet: vt ff. ad l. Aquil. ſcientiam. §. qui cum aliter. ſed ad re-
cuperandam poſſeſſionem ablatam licet ex incontinenti non ex interuallo: vt ff. de vi &
vi ar. l. 3. §. cũ igitur, ſed ſi alium percutiat incontinẽti, vel in ipſa violentia, dixit dominus
Iacobus quòd videretur facere prima facie ad ſui defenſionẽ. Io. viſum fuit. non ob hoc
præſumendum quòd fuit ad defenſionem, cum quandóque oculum effodiat data opera:
vt ff. ad leg. Aquil. ſi ex plagis. §. tabernarius. & ideo licet incontinenti fiat, nihilominus
3 diſtingue, fecerit data opera, vel non, hoc eſt † cauſa defenſionis, vel vindictæ: vt in l. illa.
Inculpatæ tutelæ moderamine. Sed quod moderamen eſt ſeruandum? Reſpond. quia ſi cum
4 armis venit, iſte poterit ſe defendere cum armis: vt ff. eod. l 3. cum igitur. Sed quid † ar-
morum nomine contineatur vide. ff. eo. l. 3. §. armis. ſi ſine armis, & iſte ſine armis. ſi autem
ille qui vim inferre vult, ſit fortiſſimus, & venit ſine armis, alter ſit debilis. in tãtum quòd
maior eſt vis alterius ſine armis, quàm iſtius cum armis: in eo caſu propter inæqualitatẽ
virium ſi dicamus quòd ei permittatur ſe defendere cum armis, non eſt contra ius, quia
vim vi repellere omnes leges omniáque iura permittunt: vt ff. de iuſt. & iure. vt vim. & ꝯ.
eod. tit. l. 1. §. vim vi: & poſſet quæri vtrum debeat expectare primum ictum, an non? quod
dic vt in ſumma. §. aliud. *Propulſare.* i. procul cum lancea vel ſic pulſare.

VI PVLSOS. Si quis autem viſis armatis qui alio tendebant, metu hoc deterritus fu- L. 2.
gerit, non videtur deiectus: vt ff. eod. l. 3. §. ſi quis autem. *Interdicti exemplo.* Quia o-
lim cum ſolemnitate verborum proponebatur, hodie ad exemplum eorum res agitur: vt
& inſtit. de interdict. §. vltim. *Si nondum armis.* Intra annum tenentur de eo quod ad eos
peruenit: vt ff. de vi & vi arm. l. 1. & quod met. cau. ſed & in princ.

AVCTORITATEM. *Improbe poſtulatu.* Non ergo debent poſtulare. vel ſi fortè iniu- L. 3.
riarum actionem impetrauerit, non valebit, quia abſorbet ius alterius in totum: vt
ſupra de precib. impera. quotiens. & l. nec damnoſa.

SI DE POSSESSIONE. *Vis priuatæ.* Non dicit ideo quòd accuſatio ſit priuata, Imo eſt L. 4.
publica: vt ff. de pub. iud. l. 2. dicitur ergo priuata, quia eſt ſine armis commiſſa: vnde
non ita intitulatur: vt ff. de vi ſimplici vel priuata, & vi armata.

INVASOR. *Pœna tenetur legitima.* Sed quomodo tenetur ad pœnam, cum nihil de ſuo L. 5.
præſtet, conſiderata natura interdicti? reſtituit enim quod ad eum peruenit poſt an-
num, & in perpetuum. & poteſt dici quòd ad pœnam conſtitutionis, ſi quis in tantam,
teneretur, vel interdicti. & erit ei hæc pœna, quia intra annum tenetur de eo quod ad eũ
peruenit, & quòd non peruenit: vt notaui ſupra l. 2. & ſic erat pœnale interdictum, ſicut
& de actionibus ſolet notari. ff. de iuriſdict. omn. iudic. l. ſi quis. & de eo per quem fac. l. 1.
& quia tenetur de fructibus perceptis, & percipiendis. & ſi pecora poſt deiectionem de-
ſierunt eſſe, veniunt in interdictum: vt ff. eod. l. 1. §. rectiſſimè. nec obſtat contra. *Nam ſi
per errorem &c.* Nam illud verum eſt ſecundum legem iſtam vel conſtitutionem, ſi quis
in tantam. aliud hodie ſecundum illam, cum quærebatur. quæ locum habet cum quis ſi-
ne violẽtia ingreditur: cõſtitutio autẽ, ſi quis in tantã, non habet locũ niſi violẽtia ſit illa-
ta, vt ibi not. vel dic de pœna legitima criminali. i. l. Iul. accuſabitur enim & punietur in
corpore. domini loca vacãtia. & de ſic vacãtibus loquitur inſtit. de vſuca. §. q; autẽ ad eos.

1 *Reſcriptum quando non valet.*
2 *Imperator manſuetus & auſterus eſſe debet, ſed diuerſa ratione.*
3 *Alterius dolus alij nocere non debet.*

L.6. MEMINERINT *Cuncti*. Id eſt, habeant in memoria. *Sine vulgato*. i. publicè dato re-
ſcripto, non in ſecreto imperatoris. & ibi videretur quòd liceret ei, ſed falſum eſt: vt
infra tit. 1. l. vlt. *Reſcripto*. Venit enim aliquis ad dominum imperatorem, & dixit ei quòd
alius detrahebat rem ſuam vi, & iniuſtè ipſe fecit ei reſcriptum, in quo præcipiebat prę-
ſidi prouinciæ quòd faceret eam ei recuperare, vel dabat ei licentiam ingrediendi. vel dic
quòd lata erat ſententia ab aliquo iudice de reſtituenda iſti poſſeſſione, & alius non ap-
sic in veteri pellauit. quocunque iſtorum modorum dicatur, ſi ipſe per ſe intret poſſeſſionem, & non
1 per milites communis, patitur pœnam quam hîc dicit. nec enim † tale reſcriptum valet,
cum ſit contra ius, & in totum ius alterius perimat: vt ꝫ. de precib. imperat. reſcripta & l.
quotiens. quia quãdóque imperator nimia inhiatione non concedenda concedit: vt ꝫ. de
petit. bon. ſub. l. 1. & ꝫ. ſi contra ius vel vul. l. vltim. priuatus tamẽ poteſt paciſci quòd licet
alicui ingredi poſſeſſionem auctoritate ſua. ſed vrbanius faciet, ſi iudiciali auctoritate in-
grediatur: vt infra de pign. l. 3. amittet ergo rem, ſi ſua auctoritate fecit, ſiue fuerit diffini-
tiua ſentẽtia, ſiue interlocutoria: vt hîc, & infra l. ſequen. nec facias vim in eo quod ibi di-
cit, ante euentum &c. quia idem & ſi poſt, vt ibidem notaui. ita eſt cum habuit ius in re.
quid ſi nullum ius habuit? hîc non dicit. ſed lex ſequens determinat, quia reddet æſtima-
2 tionem. *Manſuetudinis*. Eſt enim manſuetus † imperator iis qui ſibi obediũt, auſterus fa-
cientibus contra præcepta ſua. *Vnde iura naſcuntur*. Quod enim placuit principi, legis ha-
bet vigorem. & conſonat ei quod hîc dicitur, ſupra de his qui ve. æta. l. 1. & aliæ leges quæ
puniunt violentias: vt edict. Diui Marci, & ſimiles. *Habito plerunque colludio &c.* Quid ſi
non fuerint ſoluendo tutores & curatores? ſubuenitur minori: vt ſupra de iudic. prope-
randum. §. vlt. quia ſiue ſit ſoluendo ſiue non, ſi faciat dolo, non grauatur minor: quia do-
3 lus alterius, vel culpa † non debet ſibi nocere: vt ff. de noxa. electio. §. vltim. ſi tutor cre-
dat ſibi licere, & ſic potius facere velit ad vtilitatem pupilli, quàm ad damnum. nec cre-
do quòd ob hoc minor grauetur, ſed tamẽ releuatur à pœna deportationis, quæ non im-
ponitur niſi faciat dolo. non autẽ à pœna conſtitutionis, ſi quis in tantã. *Hic*. 1. minoribus.

1 *Vtrũ furioſus incidere poßit in pœnã huius l.*
2 *Aliquando audacia in bonã partẽ accipitur.*
3 *Minor quando incidit in hanc legem.*
4 *Malitia ſupplet ætatem.*
5 *Delictum perſonæ, non debet redundare in damnum eccleſiæ.*
6 *Alienatio rei eccleſiaſticæ quãdo non valet.*
7 *Vt non poßidet, qui per vim poſſeſſ. ſuam retinuit.*
8 *Iuſta poſſeßio quando conſideranda.*
9 *Sine corpore vis fieri non poteſt.*
10 *Inuaſio fieri poteſt ſine violentia.*
11 *Vis in ſe dolum habet.*
12 *Interdictum vnde vi, ad res mobiles tantum pertinet.*
13 *Quando condictione ex lege agendum.*
14 *Poſſeſſorium pro poſſeßione & proprietate ſimul non competit.*

L.7 SI QVIS IN TANTAM. In conſtitutione iſta tractatur primo de perſonis, poſtea de
rebus, tertio de tempore. Videamus ergo quid iuris ſit circa vnumquódque *Si quis*. Idẽ
intelligas in fœmina, ſicut ſæpe exponit Vlpianus. & ff. de neg. geſt. & alibi. & ſic locum
1 habet tam in maſculis quàm in fœminis. Primo quæri poteſt vtrum furioſus incidere †
poßit in pœnam huius conſtitutionis. & videretur, cum dicat, ſi quis in tantam furoris
&c. ſed contra. eſt in multis legibus: vt ff. de rei vendic. quod infans. ſatis enim ipſo furo-
re punitur: vt ff. de offic. præſid. l. diuus. & de adminiſtr. tut. l. vlt. in fi. & ad l. Pomp. de pa-
ri. l. vlt. & Reſpon. ad l. iſtam, quia hîc non loquitur de verè furioſo, ſed ac ſi furioſus eſſet,
violentiam admiſit: ſicut dicitur de patre qui exheredat filium tanquam furioſus. contra
cuius teſtamentũ querela intentatur: vt ff. de inoffi. teſta. l. 2. Sed quid ſi ad verè furioſum
peruenit poſſeſſio, quia ſeruilis poſſeſſio familia ſua eã apprehenderunt? & certè tenetur
actione in factum pro eo quòd ad eum peruenit, ſicut dicitur in alia perſona: vt ff. eo. l. 1.
§. familiæ. *Audaciam*. i. temeritatem. potius enim denotat iſta audacia ſtultitiã quàm vir-
tutem. ſic & ſumitur. ff. ſi pars heredit. pet. l. 1. in fi. quandoq; nõ in mala ſignificatione di-
2 citur † audacia, ſed in bona: vt cũ quis eſt audax ingenio ſuo: vt ff. de lib. & poſt. Gallus. §.
3 videndũ. quid ſi minor auctoritate ſua auferat? inciditne † in hanc legẽ? & diſtingue: quia
ſi infans eſt, nequaquã: vt ff. de rei vin. q. infans. & ad l. Cor. de ſic. infans. Si verò maior eſt
infante,

infante, & proximus pubertati, cũ intelligat quid bonũ ſit, & quid malum, bene tenetur:
vt ff. de reg. iur. pupillũ. & de min. auxilium §. vlt. & ſ. ſi aduerſus delic. vel etiam ſi nõ ſit
4 proximus pubertati, & ſit malitioſus. malitia † enim ſupplet ætatem: vt notaui ſ. ſi mi. ſe
maio. dixe. l. ſi alterius. quid ſi monachus vi auferat? & certè delictum perſonę non debet
5 redundare † in damnum eccleſiæ, vt dicit canon. ſed tamẽ ſi omnes expulerint aliquem
de poſſeſſione vel per ſe, vel auctoritate abbatis, ex hoc damnari debet monaſterium, ſi-
6 cut dicit lex alibi ſ. de ſacroſanc. eccle. iubemus nullam. licet alienario † rei eccleſiaſticæ
non valeat, etſi omnes conceſſerint, niſi ſecundum quod à iure permittitur. aliud tamen
eſt de conſuetudine, vt notaui ſ. de ſacroſanct. eccle. authent. hoc ius. quid ſi ſeruus meus
aufugerit à me, & ego ſecutus eum auctoritate mea capiam: nunquid incido in pœnam
7 huius conſtitutionis? & certè non, quia non vi poſſidet, qui per vim poſſeſſionem ſuam †
retinuit: vt ff. de vi & vi arm. l. j. §. vi poſſidere. hæc de perſonis, videamus de rebus. *Vt poſ-
ſeſſionem rerum &c.* Intellige de poſſeſſione ciuili, vt ſi non permiſerit me ire ad agrũ meũ,
vel etiam redire. Datur enim actio pro ciuili & naturali poſſeſſione, vel ciuili tantum. ſic
& interdictum: vt ff. de vi & vi arm. l. j. §. dicitur. colonus autem, vel is cui commodata eſt
res, & ſimiles perſonæ, quæ non habent ius in re, nec dicuntur poſſidere, non habent in-
terdictum, niſi interuerterint poſſeſſionem, vnde ad hoc quod aliquis habeat interdictũ
8 vel conſtitutionem, conſiderandum eſt † vtrum poſſideat, an non. nam vtrum iuſte, vel
iniuſte: quia & ſi iuſte poſſideret, datur interdictum, vt patet in muliere, quæ iniuſtè poſ- *ſic in veteri*
ſidet res donatas à marito: vt ff. eo. l. j. §. dicitur. *Apud fiſcum.* id eſt penes. nã plus eſt penes
ſe habere, quam apud: cum poſſideat ille qui penes ſe habet: alius nõ. & ideo ita gloſſa, vt
ff. de verb. ſig. penes. & l. id apud ſe. & dicit de fiſco, vt quis magis videatur furioſus in vẽ-
dendo rem imperatoris. *Vel apud homines quoſlibet.* ſcilicet Chriſtianos. denegatur enim
paganis beneficium huius conſtitutionis: vt ſ. de paganis, Chriſtianis. *Ante euentum &c.*
Hic dicit de tempore. & gloſſa, ante euẽtum, id eſt ante ſententiam diffinitiuam. & facit
ante ſententiam diffinitiuã, ſi faciat ante litem conteſtatã, vel poſt antequã feratur ſentẽ-
tia. & eſt idẽ ſi poſt ſententiã auctoritate ſua ſumpſerit, vt ſ. i. Chriſtianis. & ſubaudi ma-
xime. & dicit ideo ante euentum, quia ad plures perſonas ſe extendit ſi ſumat vim ante
euentum, quã ſi poſt, vt à iudice conſecutores & omnes enim vim facere videntur. ſecus
ſi poſt. non enim faciunt vim: vt ff. quod met. cau. l. ij. & ad leg. Aquil. quemadmodum §.
penult. à quorum executione appellari non poteſt, niſi vt ſ. quorum appel. quorum app.
ab executione. nec etiam iniuriam facere dicuntur: vt ff. de iniuriis, iniuriarum §. j. habet
ergo locum conſtitutio iſta ante lit. conteſt. & poſt. quædam tamẽ eſt quæ habet locum
tantum poſt, vt ſ. fin. regun. ſi conſtiterit. *Violenter.* id eſt quando expulit alium de re. ſi-

Videtur ſic legendum quã ſi poſt, vt à iudice conſequãtur res. ſi enim vim facere videntur.

9 ne corpore † enim vis fieri non poteſt: vt ff. eo. l. j. ſiue expulit alium de re inuadendo, ſiue
non: vt ff. eo. l. j. §. ſiue autem. & ideo dicit, violenter inuaſerit, quia non ſufficit ſola inua-
10 ſio. poteſt enim fieri † ſine violentia: vt ſ. eo. inuaſor. & quod dicit, intellige de vi expulſi-
ua. nec enim ita large accipienda eſt vis ſicut in edicto diui Marci, ſecũdum quod videor
vim facere ſi rem meam ſubripiam. & ita locum habet hæc conſtitutio quando violẽtia
interuenit; & quando res eſt apud alium conſtituta, vt dicit. ſecus in illa, cum quærreba-
tur. quia & ſine violentia vetum eſt quod ibi dicitur, & in bonis vacantibus. & ita in hoc
communicat cum interdicto vnde vi, vbi & violentia exigitur. ſed in aliis differunt: vt j.
patebit. & poſſet quæri qualiter teneatur quis de violentia iſta, vtrum cum ſit dolo, an ſi-
ne. & fertur dominus P. dixiſſe aliquem teneri quando violentiam intulit ſine dolo, vt cũ
credidit ſibi licere. iſtam enim cõſtitutionem dixit ſuccedere in defectum interdicti vn-
de vi, & actionis vi bonorum raptorum. illa enim dantur cum vis dolo facta eſt. habet
11 enim † vis in ſe dolum: vt ff. vi bo. rap. l. ij. §. doli. & ideo videtur quod quando illa non
habent locum, quod hæc locum habeat: vnde dabitur cum vis ſine dolo eſt facta. ſed Io.
eſt viſum contra. ſi enim habet locum cum vis ſine dolo fit, ergo multo magis ſi fuit cum
dolo. & vbi eadem ratio vel maior, idem ius debet cenſeri: vt ff. de noxa. l. non ſolum. &
ne melioris cõditionis ſint ſtulti quam ſapientes: vt ff. quod vi aut clam. ſeruus. & ita ha-
ber locum ſiue dolo fiat, ſiue non. *Reſtituat.* id eſt det. verbum enim reſtituendi & per ſe
dandi habet ſignificationem: vt ff. de verbo. ſig. verbum reſtituendi. vnde ſequitur quod
habeat poſſeſſionem: quia quod non habet, non poſſet dare. *Committat.* ſed quomodo?
ipſo iure, an per ſententiam? & dixit dominus M. ipſo iure, ſicut de milite dicitur quod

amittat militiam ipſo iure C. locati l.vlt.& arg.C.ſi vxor pro marito. authent. & omnino.
& de act.& oblig.authen.imo.& ff.de publica.in commiſſum & C.de inceſ.& inutil.nup.
authent.inceſtas.& j.ad l.Iul.maie.domino tamen B.& domino Io. viſum fuit tutius &
melius,vt ſcilicet amittat dominium per ſententiam.illa enim ſpecialia ſunt propter im-
menſitatem criminum.& eſt arg.pro eis C.de hæreticis, quicunque §.quod ſi fecerint. &
C.de apoſtatis l.j.& ff.ad Sila.neceſſarios §.nam alias.*Inuaſit*.& j.videtur quod locum ha-
beat tantum in rebus immobilibus,cum illa dicantur inuadi,& mobilia occupari. ſed in
12 vtriſque locum habeat iſta conſtitutio. interdictum autem vnde † vi ad res immobiles
tantum pertinet:vt ff.eo.l.j.§.illud vtique.actio autem vi bo.rap.ad mobilia tantum per-
tinet:vt ff.vi bo.rap.l.j. ſed hæc conſtitutio competit pro mobilibus & immobilibus: vt
inſtit.vi bo.rap.circa principium.*Non ſolum eam*.ſcilicet poſſeſſionem.*Verum etiam æſtima-
tionem earundem rerum*. Et nota quod dicit de æſtimatione rei , quia reſtituetur æſtimatio
vel proprietas.aliud ſi reſtitueretur æſtimatio poſſeſſionis,vt ff.vti poſſidetis.duo.§.vltim.
ita eſt cum ille qui expulit alium, erat in totum dominus, vel non dominus. ſed quid di-
ceres in re quæ duorum eſt:vt quãdo vnus habet vſumfru.alius proprietatem? videretur
quod idem ſit pro parte,ſicut dictum eſt pro toto.vnde ſi vſufructuarius expulit proprie-
tarium,amittet vſumfructum,& præterea dabit æſtimationem proprietatis quæ nõ erat
ſua.ſi verò proprietarius expellat vſufructuarium,amittet proprietatem, & præterea da-
bit æſtimationem.quid ſi ab alio quodam appellatur aliquis eorum?ſi vſufructuarius, nõ
amittit ob hoc ciuilem poſſeſſionem proprietarius:& ideo nõ aget.idem econuerſo, etiã
deiecto fructuario reſtituitur in poſſeſſionem ſuam , & præterea habebit vſufructuarius
æſtimationem. proprietarius autem expulſus reſtituetur in ciuilem poſſeſſionem rei , &
præterea habebit æſtimationẽ nudę proprietatis,ſcilicet eius quod ſuum erat,ſicut enim
proprietatem plenam æſtimo in totum quando in totum ſunt expulſi , ita & ſi eam ha-
beat nudam, vel quodcunque ius , æſtimandum eſt. ita eſt cum res eſt immobilis. ſi verò
ſit mobilis,& ita vſufructuario auferatur vel proprietario, amittit vterque poſſeſſionem,
cum ſit ſubrepta : vt C. diximus de acquir. poſſeſ. & ideo dabitur fructuario & præterea
proprietario actio furti,quæ competit ratione dominij.& ita diuiditur actio inter eos: vt
ff.de fur.inter omnes §.ſi ſeruus.aliud eſt in interdicto : quia cum non ſit proprietario fa-
cta violentia,non ei competit. poſſet quæri qua actione conueniatur qui incidit in hanc
conſtitutionem?Reſpond. condictione ex l.iſta .cum enim noua obligatio lege aliqua in-
13 ducitur,nec in ea exprimitur quo genere actionis agatur , condictione † ex l.illa eſt agẽ-
dum:vt ff.de condictione ex l.vnica.vnde hic condictione ex hac l agetur.& no.quod in
l.iſta dicitur quia reſtituitur poſſeſſio & dominium cum aliquis eſt dominus,condictio-
ne ex hac l.nam aliàs interdicta ſunt poſſeſſoria, & pro poſſeſſione competunt : & etiam
condictiones quædam competunt pro poſſeſſione, non proprietate. non autem inueni-
14 tur quod pro vtroque competat, & dicatur † poſſeſſorium & petitorium. ſed condictio
Sic in veteri iſta videretur pro vtraque cõpetere:vt dicit in l.iſta,& ideo patet hic.....cum non ſit mo-
mentariæ poſſeſſionis.vnde bene notandum eſt, & ita dabitur cõdictiu ratione proprie-
tatis contra prædonem, ſicut & contra furem dicitur dari. & quod detur contra prædo-
nẽ,legitur ff.de triticaria l.ij. ſed ibi loquitur in eo quod dominus eſt. at ſubauditur mul-
to magis, vt ibi notatur. & hæc ſufficiunt ad caſum iſtum legis. licet Io, B. dixerit quod
lxxvj.vel ix.quæſtiones fiant à quibuſdam per l.iſtam,non dixerit hoc approbando ; imo
reprehendendo.

L.8. MOMENTARIÆ *poſſeſſionis interdictum*. Sed ille qui proponit interdictum momẽ-
sic in veteri tariæ poſſeſſionis.nam interdictum non meretur audiri, quia non poteſt. *Quod non
ſemper ad vim publicam pertinet vel priuatam*. Quidam dixerunt quia quandoque ad priua-
tam pertinet, non ſemper pertinet ad publicam. vel melius quia momentariæ poſſeſſio-
nis interdicta ſunt adipiſcendæ vel recuperandæ vel retinendæ poſſeſſionis : & ideo non
ſemper ad vim publicam vel priuatam pertinent : ſed quandoque pro adipiſcẽda poſſeſ-
ſione.*Mox audiri*. id eſt ſine libello,impetrato ſolemniter interdicto. quæ ſolemnitas ho-
die ſublata eſt:vt C.de formu.& impet.act.ſubla.antiquitus enim non exigebatur libellus
niſi in conuentione quarundam perſonarum:vt j.de dignita.quotiens.in delictis priuatis
etiam ſine libello poterat quis conueniri:vt ff.de priua.delict.l.vlt. quæ hodie immutata
ſunt per authent.C.de lit.conteſt. offeratur. *Interdum*. non denotat varietatem iuris , ſed
acciden-

accidentiam facti vel dic quod denotat varietatem iuris: quia quando conueniebantur
illuſtres, neceſſarius erat libellus: vt ſ. dixi.

SI QVANDO *fuerit patefacta.* Hoc neceſſarium eſt quod patefiat vis etiam vbi impe- L.9.
tus tempore violẽtiam intulit. ſed nõ poteſt qui vim ſuſtinuerit ſingula comprobare:
quia non poteſt probare quod tot denarij erant marcha illa, vel ſimilia. & ideo reus po-
ſtulabat ſe abſoluendum, cum actor probare non poſſet. tunc defertur ſacramentũ. aliud
in l. Aquil. vt ff. ad l. Aquil. proinde. & eſt ſpeciale propter improbitatẽ illius qui vim in-
tulit, vt deferatur ſacramentum. ſic & propter abſentiam aduerſarij defertur ſacramen-
tum: vt ſ. de iudic. properandum. aliàs non deferretur niſi præcedentibus iudiciis, & ſe-
cundum qualitatem perſonæ: vt notaui ſ. de reb. cred. l. iij. *Vltra taxationem.* dicit enim,
ego volo quod tu iures vltra c. lib. vel ſic.

NON EST *ab re. Aeſtimationem victrici parti &c.* Poteſt quæri qualiter petatur, cum L.10.
ante diffinitiuam ſententiam, non debeatur. Reſpond. ex ea contumacia quæ com-
mittitur in iudicio. iudex enim ex ſuo officio debet eum condemnare, cum ea quæ con-
tingunt poſt litem conteſtatam, ad ipſum pertineant: vt notatur in l. illa, vinum. ſi cert.
pet. & notaui ff. loca conductores.

1 *Vis ſine corpore fieri non poteſt.*
2 *Interdictũ vnde vi, nõ proficit niſi poſſidẽti.*
3 *Vacua poſſeſſio, pro vacante aliquando ſu-mitur.*

CVM QVÆREBATVR. *Inter Illyricianam aduocationem.* id eſt inter aduocatos de L.11.
Illyrico. *Vacuam poſſeſſionem.* Hugo intellexit vacuam, ſcilicet corpore, ſed nõ animo,
& ita ſi aliquis ingrediatur vacuam poſſeſſionem, & ego ſuſpicatus ſum me poſſe repelli,
non habet locum directum interdictum vnde vi, nec conſtitutio, ſi quis in tantam: cum
1 vis ſine † corpore fieri non poteſt: vt ff. eo. l. j. §. idem Labeo. non fuerit illata. non enim
ego vel aliquis qui poſſidet nomine meo eſt expulſus. tunc etenim locum haberet inter-
dictum: vt ff. de acquir. poſſeſſ. peregre. §. vltim. quare locum habet conſtitutio iſta, cum
quærebatur. P. dixit quod tunc cum aliquis ingreſſus eſt, & ego ſuſpicatus ſum me poſſe
repelli, ſi vadam illuc, nec admittar, locum habet interdictum. alij dixerunt quod hæc
conſtitutio. Io contra, qui ego ſuſpicatus ſum me poſſe repelli, ſtatim amiſi poſſeſſionem.
vnde licet poſt veniàm, non habeo interdictum, quia non poſſidebam: & interdictum
2 vnde vi † non proficit niſi poſſidenti, id eſt ei qui dum poſſidebat, paſſus eſt vim: vt ff. eo.
l. j. §. interdictum. præterea ſi dicas quod non ſim ſuſpicatus, & veniam, tunc bene habe-
ret interdictum, cum nõ amiſiſſet poſſeſſionem. Item quod dixit H. quod habeat locum
hæc conſtitutio, ſi ſuſpicatus ſum me poſſe repelli: non videtur verum: quia tunc locum
habebit vtile interdictum vnde vi: ſicut & cum mercenarij tui vel familia tua me deiecit:
vt ff. eo. l. j. §. familiæ. & patet alia ratione, quod ſecundum ipſum ego poſſidebam ciuili-
ter. & ſi hoc, non haberet locum quod dicit in fi. l. ſcilicet quod curreret præſcriptio xxx.
an. vt ſ. de præſcrip. xxx. an. male agitur. nec etiam quod hic dicitur de rei vindicatione,
quam dicebant quidam competere in eo caſu vbi imperator induxit hanc conſtitutio-
nem. nec hoc hic reprobatur. & ideo cum illa non detur poſſidenti, non haberet locum.
ad hoc ergo quod locum habeat iſta conſtitutio, intellige quod corpore & animo eſſet
3 vacua poſſeſſio: vt & inſt. de vſucap. §. quod autẽ. & ita ſumitur hic † vacua poſſeſſio pro
vacante, in qua nullus erat corpore vel animo: vt j. de omni agro deſerto. qui agros. aliàs
aliter ſ. de proba. cum res. ff. de act. emp. l. ij. & notaui ſ. de quadrien. præſcrip. & licet nõ
habeat locum illa conſtitutio, ſi quis in tantam, eadẽ tamen pœna per l. iſtam ſtatuta im-
ponitur. illa enim conſtitutio punit violentiam tantum. & in hanc conſtitutionem non
incidit aliquis niſi dolo fecerit. aliud per illam: quia ſiue dolo fecerit, ſiue non, puenitur,
dummodo voluerit rapere. *Abſentium.* longiſſimo tempore. nam ſolum longo tempore
non amittimus poſſeſſionem corpore & animo: vt ff. quemad. vſusfru. amit. ſi mulieri. &
hoc ſecundum Io. *In rem actionem exercere permittentes.* ſcilicet veteres leges. quod etiam
hodie non nego. *Vt prædonem.* non animo vt prædonem, quia vſucapibilis eſt res: vt j. no-
taui. *Et generali iuriſdictione.* ſcilicet facta per hãc l. cum quærebatur. non per illam, ſi quis
in tãtam. *Ridiculum enim eſt dicere &c.* Non enim valet ei ſi dicat, domine ego neſciebam
rem illam eſſe ſuam. *Omnes autem &c.* Hoc fallit in re quæ nullius eſt, quia ibi non habet
locum hæc conſtitutio: vt ff. quorum legat. l. j. ſed ſi adita eſſet hereditas, contra eſſet: vt
ſ. de lega. non dubium. & notaui ſ. quorum lega. præterea licet inuaſor rem efficiat, non

idem quando à nemine poſſidetur: quia poteſt vſucapi: vt j. inſtit. de vſuca. §. quod autē. fallit etiam quod hic dicitur, in rebus quæ conceduntur occupanti, vel in re habita pro derelicto. præterea quod dicit de furto, quod teneatur aliquis cum rem alienam attingit inuito domino, verum eſt cum non credit ſibi licere, excuſatur à pœna furti: vt inſtit. vi bono. rap. omnibus modis pertinere. in rebus quę ſingulorum ſunt. nam mare nullius eſt. *Cum talis diſpoſitio*. & hoc probat per ſimilitudinem actionis furti.

SI PER VIM VEL ALIO MODO ABSENTIS perturbata ſit poſſeſſio. TIT. V.

L. I. IVDICES *abſentium &c.* id eſt perſonas agentes nomine abſentium. *Formidabile miniſterium.* quia diceret quis, auſus ſum hoc facere. male erit tibi. *Quolibet modo peregrinatur.* non diſtinguo vtrum neceſſaria & probabili cauſa, an altera tantum, vt alibi. *Vel libertus ſeu ſeruus.* intellige de ſeruis illis qui detinentur. illi enim ſolum admittūtur, non alij: & ſic per quamlibet perſonam exercetur iudicium momentariæ poſſeſſionis. in amicis vero quamuis non detineant nec habeant mandatum, verum eſt quod dicit: licet videatur cōtra. ff. de reg. iur. nemo. ſed hic loquitur fauore abſentis. *Quia minime ipſis &c.* id eſt propter hoc non poterunt repelli, quia non habent mādatum. *Fas non ſit.* niſi in caſibus: vt ff. de iudic. vix. *Sed poſt elapſa quoque ſpatia.* id eſt poſt annum: vt ff. de vi & vi ar. l. j. *Eis inferentibus.* ſ. vim. *Momentariæ.* hodie non eſt momentariæ poſſeſſionis, vt per l. ſi quis in tātam. *Cunctatione.* id eſt dubitatione. ſed reformato ſtatu qui per iniuriam ſublatus eſt, id eſt reddita poſſeſſione. & ſic erit in ſtatu antequā abeſſet dominus. *Omnia quæ ſupererant &c.* id eſt quæſtio proprietatis remaneat immutilata. & ſic videretur quod ille qui vim intulit, agere poſſit de proprietate: quod contradicit ei quod habuimus ʒ. tit. j. ſi quis in tātam. dicit quod priuatur dominio. ſed dicet quis illud habere locum circa præſentem. hoc circa abſentem: vel hoc non eſt intelligēdum, quod ille qui fecit violentiā, poſſit agere. vel ſi agit, repellitur. ſed quando abſens erat, ſeruatur iudicium de proprietate. *Iudicio ſeruato.* ſcilicet de proprietate.

L. 2. NEC IMPERIALE. *Ex quacunque parte.* rei vel actoris. *Quia negotiorum &c.* Hæc eſt ratio quare non valeat reſcriptum vel ſententia, vt notaui. ʒ. tit. j. meminerint. *Panduntur.* Panduntur etiam per teſtes & inſtrumenta: ſed neceſſarium eſt adeſſe partes, cum ſine his nihil poſſit eſſe certum vel clarum, & ſic diffinitionem non poſſe pronūciari. vnde oportet quod lis conteſtetur, præterquam in iudicio appellationis: vt notaui ʒ. de tempo. appella. poteſt etiam alio modo pandi meritum cauſæ, ſcilicet per confeſſionem rei vel actoris.

VTI POSSIDETIS. TIT. VI.

1 *Ex officio iudicis prohibetur violentia.*
2 *Interdictum prohibitorium, quid.*
3 *Pro particula alicuius totius, non agitur interdicto.*
4 *Nomen fundi, eſt generale.*
5 *Interdictum vti poſſidetis, cur ita dicatur.*
6 *Itemque, vtrobi.*
7 *Duo poſſidentes in ſolidum eſſe poſſunt.*
8 *Circa id diſtinctio.*
9 *Clam poſſidere quis dicatur.*
10 *Naturalis & ciuilis poſſeſſio precario concedi poteſt.*
11 *Melius eſt abſtinere à iudicato, quam ſuper incerto ſententiam ferre.*
12 *Poſſeſſio parit in rem actionem aduerſario.*

L. I. VTI *poſſidetis &c.* Pone quod duo erant qui poſſidebant fundum: quorum vnus habebat proprietatem, alter vſumfructum: & vnus iſtorum volebat eſſe in pace, alius non: quia inquietabat fructuarium in ſuo vſufructu. dicit quod ſi ita ſit, rector prouinciæ vim fieri prohibebit quo minus poſſideatis fundum vti poſſidetis &c. poſtea dicit, & ita poteſt fieri, quod ſi proprietarius vult probare de proprietate, & ſe eſſe dominum plenarie, non credens alium habere vſumfructū, debet fructuarius ſatiſdare iudicatum ſolui. vel ſi non vult ſatiſdare, transfertur in alium poſſeſſio. & ſic poſtea cognoſcetur de proprietate. ponit ergo duos caſus, vnum de retinenda poſſeſſione. alium de rei vendicatione proponenda poſtea. & conſtrue literam in hunc modum: rector prouinciæ, aliàs prætor, vim fieri prohibebit, ſcilicet vobis quo minus poſſideatis fundum de quo agitur, vti poſſidetis, cum ab altero nec vi nec clam nec

precario

precario poſſidetis. Patet ergo quod ad præſidem prouinciæ ſpectat, & ad iudicis offi-
cium, ne fiat violentia alicui. ille enim cui datur interdictum, moderatè debet reſiſtere,
cum de omni iure licitum ſit vim vi repellere: vt ff. ad leg. Aquil. ſcientiam. & ſi occidatur
in defendendo, imponitur pœna aggredienti: vt ī. ad l. Iul. de vi priuata. ſed ſi alius inquie-
tat, cum ſit homo potens, & talis cui reſiſtere non poteſt, implorare debet iudicis officiū,
1 & iudex ex officio † ſuo habet facere ne ſibi fiat violentia. & quod ita ſit, legitur ff. de of-
fi. præſi. illicitas §. ne potentiores. maximè ſi inquietetur quis in poſſeſſione quam à præ-
ſide habet: vt in titulo, ne vis fiat ei &c. prohibebit ergo vim fieri quo minus poſſideatis
2 vti poſſi. &c. eſt enim prohibitorium hoc † interdictum, licet alia ſint exhibitoria vel re-
ſtitutoria. & quod ita exponatur, quo minus poſſideatis, vti poſſidetis, vnde vi. ff. eo. l. j. in
prin. dicit etiam ibi quod hoc interdictum nō habet locum in cloacis. & non credas hoc
eſſe propter vtilitatem ſuam, quia viles res ſunt. ſed alia ſubeſt ratio, ſcilicet quia tria ſpe-
cialia ſunt interdicta de his quæ prædicta ſunt: vt ff. de cloacis l. j. §. j. & penult. & vlt. &
ideo ad ea non pertinet: vt ff. de verbo. oblig. doli clauſula, vel alia ratione, quia hoc in-
3 terdicto non agitur † pro particula alicuius totius, imo pro toto, vt pro fundo. Cloacæ
4 autem ſunt pars domus. & ideo non habet locum in cloacis fundi. Nomen fundi † gene-
rale eſt omnium rerū immobilium: vnde hic videretur tantū loqui de immobilibus. ſed
nonne poſſet fieri quæſtio de re mobili aliqua, vt de equo vel ſimili, ſcilicet quod vnus di
ceret, meus eſt, alius quod non, imo. ſed tunc non haberet locum hoc interdictum, ſed
vtrobi, & per illud interdictum retineretur poſſeſſio illius rei mobilis. pertinet enim tan-
tum ad res mobiles: vt inſtit. de interdic. §. retinendæ. & illo interdicto vincebat olim qui
maiore parte anni poſſederat, hodie in vtroque, qui nec vi nec clam nec precariò poſſi-
5 det tempore litis conteſtatæ: vt & inſtit. de interdi. § vtrobi. Appellatur autem hoc † in-
terdictum vti poſſi. quia immobiles res dicuntur poſſideri, eo quod aliquis aſſiſtit pedi-
bus. vnde poſſeſſio dicitur quaſi poſitio. mobiles autem dicuntur poſſideri impropriè.
6 cōſuetum tamen eſt vtramque rem indiſtinctè dici poſsideri. Vtrobi autem dicitur † ab
vtro, id eſt quem. & ibi id eſt apud. quaſi apud quem res eſt. non quod in ea inſiſtat pedi-
bus. pone ergo caſum in duobus poſsidentibus non in ſolidum niſi diuerſis reſpectibus,
7 puta vnus ciuiliter, alius naturaliter. ſic enim bene poſſunt eſſe duo † poſsidentes in ſoli-
dum: vt ff. de acquir. poſſ. poſsideri. §. ex contrario. & ff. eo. ſi duo. & ita dicitur poſsidere
ille qui precario rogauit: vt de precario, & habet. vel pone quādo vnus pro dimidia, alius
pro alia poſsidebat. hanc tamen poſitionē reprobat dominus meus, & dicit quod tunc
non eſſet quæſtio quod in l. iſta continetur. Dominus tamen M. & quidā alij neſcio qua
8 ratione moti dixerunt quod † duo poſſunt poſsidere in ſolidum ciuiliter & naturaliter.
ſed diuerſis reſpectibus: vt ſi aliquis emit ab aliquo bona fide, & alius ſimiliter emit idem
ab alio bona fide. ſed in eis contradicunt ſupradictæ leges. Alij voluerūt dicere quod ci-
uiliter poſſunt non naturaliter poſsidere in ſolidum. illi melius mouebātur, & ſic volue-
runt exponere l. illam, poſsideri. ſed illa lex videretur facere ſimilitudinem de naturali ad
ciuilem poſſeſsionem. ergo non poſſunt eodem iure nec iuſte nec iniuſte poſsidere: vt ff.
de precario, ſi duo. ſed bene poteſt eſſe quod vnus iuſte, alius iniuſte. iuſte, vt ciuiliter. in-
iuſte, vt naturaliter. & ita videretur appellare, & dicere in l. prędicta, ſi duo. *Nec vi, nec clā,
nec precario.* Qualiter nec vi nec clam poſsideat alter ab altero, quilibet videre poteſt: vt
ſ. quando vni data eſt proprietas fundi à domino, alij vſusfructus ab eodem domino. &
ita nec ego à te, nec tu à me poſsides. ſed ſi habeam plenam proprietatem, vt ciuilem &
naturalem poſſeſsionem, & ingrediatur aliquis, quia dicit ſe eſſe vſufructuarium, & ita
vult me expellere, non vt auferat ciuilem poſſeſsionem, ſed vt habeat naturalem tanquā
vſufructuarius, dabitur interdictum vti poſsidetis pro naturali ablata, non autem vnde
vi, cum non detur poſsidenti. vel ſi velles dicere ratione naturalis dari interdictum vnde
vi, ratione ciuilis vti poſsidetis, forte poſſet amitti. & ita vi à me poſsidet, vi ſcilicet expul
9 ſiua. clam † autem dicitur poſsidere à me, cum clanculo me abſente ſibi poſsidere volēs
ingrediatur fundum meum quem ego poſsideo: nec inde ſuſpicor me poſſe repelli: & ita
me abſente & inuito ſæpiſsime fecit: vt ff. quod vi aut clam l. iij. §. vlt. vel dicas vt ff. de ac-
quir. poſ. clam. §. vlt. iſte talis ingreſſus habet naturalem poſſeſsionem per ingreſſum ſuū,
& tenetur interdicto vti poſsi. at opponitur, quomodo poteſt hoc eſſe, cum ille qui eſt in-
greſſus in iudicio, nullam habeat poſſeſsionem ciuilem vel naturalem. ciuilem non, quia

eam habeo.naturalem non,quia non eſt in fundo, ſed in curia. Ad hoc reſpondent qui-
dam interdictum poſſe intentari in fundo.Dominus meus duplum reſpondet.primo ſic.
ſicut enim vi poſſidere videtur quis cum me prohibet vti quietè poſſeſſione mea, ita &
clam videtur poſſidere cum clanculo impediat me,& inquietat meam ciuilem poſſeſſio-
nem,& clam facit quominus quiete poſſideam.vnde ſicut ſ.notaui,cum non ſit neceſſa-
rium vtrumque poſſidere, datur hoc interdictum cum à me clam videtur poſſidere. vel
dicas quod cum eſt in curia,mecum habet naturalem poſſeſſionem : & ſolo animo reti-
net eam,licet ſit iniuſta.fructuarius enim & ſimiles ſolo animo retinent poſſeſſionem: vt
ff.de vi & vi armata.l.iij.§.vnde vi.Precario autem poſſidet quis à me, ſi precario conceſ-
ſi ei rem meam vſque ad tempus,& ipſe poſtea voluit detinere,ſciendum tamen eſt , na-
10 turalem & ciuilem poſſeſſionem & † naturalem tantum poſſe precario concedi. ſed &
quandoque neutra precario conceditur, ſed duntaxat vt quis moretur in prædio.vt ple-
nè dicitur in ſumma de acqnir.poſſ.§.retinendæ. vi etiam poteſt dici quis à me poſſidere
alio modo,ſi mihi iniurietur,vt quia nō permittit me arare,& talia facere , & dabitur in-
terdictum : vt ff. eod.ſi duo. tunc enim à me videtur poſſidere , & ita ſi poſſideat ab alio,
ſibi ꝓficit.ſi ab aduerſario,nō:vt ff.eo.l.j.§.vlt.& in eo caſu dicitur vi poſſidere, inquieta-
tiua.ſunt enim plures ſpecies violentiæ,vt notaui ſ.quod met.cau.l.j. violētia enim quæ
mihi auferre poſſeſsionem videtur,& illi tribuere,dicēda eſt.ſed & ſi ædificem in tuo,vel
aliquid imponam,habet locum interdictum, vt figurę ponuntur in ſumma , & legitur ff.
eo.ſi duo,vbi autem vterque poſsidet,vt hic,pronuntiabit prætor, vti poſsidetis, ita poſ-
ſideatis.Si duo poſsideant, & alius inquietet , eodem modo pronuntiabit. ſi vnus poſsi-
dear,alius non,pronuntiabit,vti poſsides,ita poſsideas.vel ſi vtitur plurali ſermone, cau-
ſa vrbanitatis & honoris,ſicut cum dicitur , bene veniatis , bene ſtetis, & ſimilia. & ce-
perunt iſtæ venerabiles voces à Iulio cæſare:vnde & dicitur Nos duo turba ſumus. ſic &
lex de vno loquitur tanquam de pluribus:vt ſ.de ſumma Trinita.l. vlt. Sed cum pronū-
ciatur,vti poſsidetis,ita poſsidearis:diſtinguit iudex in ſententia, quis & quo iure habeat
poſſeſsionem.alioquin ipſo iure nulla eſſet ſententia,quia ſuper incerto lata eſt.ſed tamē
quidam dicunt eam valere adeo, vt & ſi vterque ſe contendat ciuilem & naturalem ha-
bere poſſeſsionem,& in ſolidum,ſicut quandoque contingit inter vniuerſitates,& indu-
cantur pro vtraque parte teſtes multi , nec apparent qui ſint pautiores : & ideo pronun-
tiabit iudex,vti pòſsidetis,ita poſsideatis , teneat ſententia : quaſi iſte ſit tenor ſententiæ,
quod vterque poſsideat dimidiam pro indiuiſo.& ita voluerunt dicere in cauſa quadam
quidam iudices in ciuitate iſta.ſed certè talis ſententia non videretur valere,cum pronū-
tietur in his de quibus nō erat quęſtio.& ita ſunt modo certi,ſicut prius.vnde dico quod
iudex debeat videre quibus teſtibus ſit maior fides habēda:& ſi viderit, pronuntiabit ſe-
cundum eos diſtincte & determinate : ſi non viderit, & liquidum eſt ei , melius eſt abſti-
11 nere † à iudicato,quam ſuper incerto ſententiam ferre.quid ſi non referat quis poſſeſsio-
nis controuerſiam,ſed ſeruitutis,quid ſi neque poſſeſsionis neque ſeruitutis , ſed temeri-
tate ſua mihi iniuriatur , dic vt in ſumma diligenter notatū eſt §. quid autem ſi non refe-
rat.& §.ſequenti. *Ac ſatiſdatione &c.* Non intellige quod agat rei vendica. cum poſſeſſo-
rio iudicio,ſed finita cauſa poſſeſsionis.tunc enim agetur demum de proprietate, loqui-
tur hic ſecundū vetera iura, ſecundum quæ qui cōueniebatur de proprietate, ſatiſdabat
iudicatum ſolui.hodie contra.eſt:vt inſtit.de ſatiſda. §. ſed hodie. non ergo ſatiſdatur iu-
dicatum ſolui,nec iudicio ſiſti,ſi certum eſt quod poſsideat immobilia : vt ff. qui ſatiſda.
coga. ſciendum. ſed ſi non eſt certum , ſicut hic, ſatiſdabit hodie iudicio ſiſti : vt ff. qui
ſatiſd.cog.de die.§.quidam aiunt.ſed quomodo poteſt hic agi rei vēdica.cum poſsideat?
12 videtur quod non:vt ff.eo.l.j.& inſtit.de actio.in prin.poſſeſsio enim † parit in rem actio-
nem aduerſario:vt ſ.de alie.iud.mut.cau.fa. Reſpond.quia non poſsidet in ſolidum.& il-
lud eſt intelligendum,quando in totum poſsidet.habet ergo rei vēdica.pro naturali poſ-
ſeſsione,quæ eſt penes alium,licet ipſe poſsidear.& eſt ſimile ff.vſufr. quemad.ca. ſi vſuſ-
fructus nomine.ſic & dico in domino & feudatario: licet Al.in quadā cauſa in his domi-
no meo contradiceret. & intelligebat l.iſtā quando ab vſufructuario interuerſa erat poſ-
ſeſsio.ſed non ita dicendum eſt.etſi enim rem depoſui,agere poſſum rei vendica. vt ff.de
peculio,depoſui,& ff.de priuile.cred.ſi ventri. quid autem ſit circa rei vindica. ſi non ve-
niat conuentum,vel non vult ſatiſdare , patet hic. ſed quid in interdicto vti poſsidetis , ſi
non

non veniat conuétus, dicet quis, vt ff. ſi quis ius dic. non obtemp. omnibus. vel aliter quia mittetur in poſſeſſionem bonorum ipſins pro æſtimatione poſſeſſionis. ſed hoc quomodo, cum non petatur dari aliquid vel fieri? Reſpond. imo ne me inquictet, & ad æſtimationem poſſeſſionis datur interdictum infra annum vtilem: vt ff. eo. l. j. 1. reſpon. & l. pen. §. vlt. poſt annum autem non poteſt agi ad æſtimationem poſſeſſionis, ſed agetur ad tuẽdam poſſeſſionem, & ad vim prohibendã perpetuò, vt puto. vel dicas quod interloquendo dicet iſtum non eſſe inquietandum. ſed hoc iniquum eſſet, quia videretur principalis quæſtio diffiniri ſic interloquendo: quod non debet eſſe: quia negotiorum merita &c. vt ꝫ. tit. j. l. vlt. vnde ita dicet iſtum non eſſe inquietãdum, donec appareat de iure vtriuſque, vel captis pignoribus ita iubebit, vt ff. de operis no. nunc. ſi prius. ita eſt eum non eſt ædificatum. ſi eſſet ædificatum, in legem de damno infecto. ſi ædificatum.

DE TABVLIS EXHIBENDIS. Tit. VII.

1 *Pupillaris ſubſtitutio quando non tenet.* 2 *Improbum eſt litigare de viuentis hereditate.*

SI IN POTESTATE *patris fuerunt impuberes.* Si vtrũque neceſſariũ eſt, ſci- L. 1.
licet quod fuerint impuberes, & in poteſtate. Si enim emancipati vel pube-
1 res eſſent, nõ teneret † pupillaris ſubſtitutio: vt inſtit. de pupil. ſubſtit. §. vlt.
& ff. de vulg. ſubſt. l. ij. *Et vos eis ſubſtituti.* pupillariter. *Illis decedentibus.* ideo
dicit. quia ſi eſſent viui, & agere de tabulis exhibendis, non poſſent, quia il-
lud interdictum locum habet in his qui reliquerunt non in viuis: vt ff. eo. l. j. §. vlt. conſi-
derandum eſt ergo, viuat an mortuus ſit ille de cuius hereditate agitur. & videtur conſo-
2 nare cum eo quod dicit Iulianus improbum eſſe † litigare de hereditate viuentis. ff. de
vulgari ſubſt. l. ij. *Interdicto vti poſſid.* Quidam dicunt quod proponi debet actio in factũ
loco interdicti. Dominus meus non curat quodcunque dicatur: vt inſtit. de interd. §. vlt.
competit ergo hoc interdictum ſi habeat tabulas, vel ſi dolo neget ſe habere. ſi confitea-
tur & prætendat cauſam, ſimiliter habet locati: vt ff. eo. l. ij. ſi non pretendat & confitea-
tur, locum habet interdictum, quemad. teſta. aper. vt ff. quemadmo. teſt. ap. l. j. & ij.

DE LIBERIS EXHIBENDIS SEV DEDVCENdis & de homine libero exhibendo. Tit. VIII.

SI VT PROPONIS. *Qui te filium in poteſtate ſua eſſe.* Si quæſtio ſua eſſet tan- L. 1.
tum, vtrum foret filius, locum haberet rei vindica. præiudicialis: vt inſtit. de actio. §. præiudiciales. eodem modo habet locum quando quæritur de aliquo ſit maritus vel vxor. ſed vbi quæritur de filiatione, & præterea de patria poteſtate & de hereditate, locum habet hoc interdictum: vt ff. eo. l. penul. ſi verò quæratur de poteſtate, tantum iudicis officium: vt ff. eo. l. iij. §. hoc autem. vt hoc plenè notaui. ꝫ. ſi aduer. rem iudi. eum pater.

AD PRÆSIDEM. *Exhiberi.* Secundo deduci: vt ff. eo. deinde cauſæ tamen poſſunt L. 2.
allegari, propter quas non ſit exhibitio vel deductio: vt ff. eo. l. j. & iij.

SI AD INSTAR *interdicti.* de liberis exhibendis vel conueniet eum rei vindica. præ- L. 3.
iudiciali. Filia Philippi, copulata tibi in matrimonium.

DE PRECARIO ET SALVIANO INTERDICTO. Tit. IX.

1 *Saluianum interdictum contra extraneũ non datur.* 2 *Saluianum interdictum eſt adipiſcendæ poſſ.*

SI TE NON *remittente.* Aliud ſi remiſiſſet, vt j. de remiſſ. pign. res. *Pignus.* tacitè L. 1.
1 obligatum: vt ꝫ. locati. certi iuris. *Interdicto Saluiano.* Non enim datur contra †
extraneum Saluianum interdictum, ſed contra debitorem, vel eius heredem.
at videtur contra ff. l. j. ſed dicas non dari directum contra extraneum, vt hic.
datur tamen vtile, vt ibi. vel vocat extraneum reſpectu locantis ſeu ſecum. *Seruiana.* qua *ſic in veteri*
experitur quis de rebus coloni, quæ pignoris nomine pro mercedibus fundi ei tenentur:

vt inſtit.de actio. §. Setuiana. & eſt petitorium iudicium : quare debeo probare rem eſſe
2 coloni : vt ff. de pignot. & quæ nondum §.j. Saluianum autem interdictum † eſt adipiſcendæ poſſeſſionis:vt inſtit. de interdic. & ita probat ab eo poſſideri & in hoc differunt, vt in ſumma circa finem.

L.2. HABITANTIS. *Teneri &c.* Videtur contra ff.de diuer.tempo. præſcrip.cum heres. ſed hic non loquitur de herede ignorante:quare tenetur hoc interdicto. ibi verò nō tenebitur,cum ſit ignorans, vt dicit: præterea ibi loquitur quando ad heredem nihil peruenit,vel dolo fecit quo minus perueniret,vt ff.de precario.quæſitum §.vlt.

DE ÆDIFICIIS PRIVATIS. TIT. X.

L.1. ET BALNEVM. Loquitur hæc lex quando erat conſuetudo vt domus non deberent exaltari niſi ad certum modum, ſicut & de curribus eſt in quibuſdam ciuitatibus.

L.2. NEGOCIANDI. *Et ſenatuſconſulto.* Facto Auiola & Panſa conſulibus: vt ff.de lega.j. nec cætera. *Deformetur aſpectus.* vt ff.ne quid in lo.pub.l.vlt.

L.3. AN IN TOTVM. Notabile eſt quod hic dicitur,quia reſpicit cōſuetudinem ciuitatis, auctoritatem magiſtratuum qui conſenſerunt, non prohibuerunt. *Statuet.* ipſe enim ſeruabit conſuetudinem. & procedere debet de ſimilibus ad ſimilia : vt j̄.de longa conſuetudine l.j.

L.4. SI VT PROPONIS. *Non neceſſariò extra ordinem.* Quaſi detur priuilegium : vt not. ſ̄. arb.tut.cum interdictæ. *Nummus.* aureus.vel gloſſa id eſt nummi, vt ita reſoluatur ſingulare in plurale:vt ff.de verbo.ſig.in vſu.ita eſt cum facit nomine ſocij,ſi nomine tantū, volens ſibi vſurpare,nihil repetit à ſocio,vt dicit in l.ſeq.

L.5. SI IS CONTRA *quem.* Hanc l.intellige vt ſ̄.proxime dixi.

L.6. SI QVIS POST. *Ciuitatibus exportentur.* Alia non debent exportari.

L.7. NEMINEM &c. *Vel auferre liceat vel mouere.* Niſi ſecundum quod dictum eſt in ſuperiori lege.

L.8. SINGVLARVM. Planum eſt quod hic continetur.

L.9. SI CVI LOCI. *Quindecim pedum.* Iſtud per contrariam conſuetudinem eſt immutatum, quia non datur ſpatium.

L.10. PER PROVINCIAS. *Murali ambitu.* Sicut dicitur fieri in ianua.

L.11. MENIANA. *Per decem pedes.* Iſtud per conſuetudinē eſt abrogatum,& in hac ciuitate.

L.12. CVM DVBITATVR. Planum eſt quod hic dicitur.

In manuſcri pto deeſt inſcriptio huius tituli.

DE OPERIS NOVI NVNTIATIONE. TIT. XI.

1 *Vis fieri non debet ædificanti,ne ædificet.* 2 *Per iactum denuntiatio fieri poteſt.*

L.1. DE OPERIS *noui nuntiatione &c.* Quæritur in l.iſta quare ponatur ſub titulo iſto,cum loquatur de operis noui nūtiatione. & ideo quidam habent hic rubricam de operis noui nuntia. ſed in codice Domini mei non eſt illa rubrica. nec dico quod hic debeat poni aliqua rubrica, imo cōtinebitur ſub titulo de ædificiis priuatis.loquitur enim titulus ille,circa ædium refectionem,& ne ędes deſtruātur:vt ſ̄.eo.negotiandi cauſa.& etiam dicit quod quandocunque deſtruātur:vt ſ̄.eo.meniana.& l.ſi cui loci proprietas.& de ſimilibus loquitur in operis noui nuntiatione : vt ff. de operis no.nuntia.l.j. & l.prætor ait §. deinde ait prætor.& hac ratione ponitur ſub titulo iſto.aſſignatur ff.de operis no.nunc.l.j. & l.prætor ait.in prin. quia ibi dicit quòd vis
1 † non debet fieri ædificanti ne ædificet,ſi dederit fideiuſſorem,vel paratus eſt dare. & ita ſtatim ædificabit. hic dicit ꝙ iudex cognoſcet de cauſa, & feſtinabit quia intra tres mēſes finietur.ſi verò intra illud tempus finiri vel decidi non poterit, dabit fideiuſſorem. & voluerunt quidam dicere quod hæc lex corrigat leges illas antiquas.alij,vt dominus Albericus diſtinxerunt vtrum per prætorem denuntiationem emiſerit,an per ſe. ſi per prætorem,expectabit per tres menſes.& ita intellexit quod hic dicitur, emiſerit, ſcilicet per prætorem.ſi verò per me,& verbo meo,non debet reſponſum expectari,vt ibi.Dominus meus non facit vim,denuntiauerit per ſe,an per prætorem vel per amicum. & diſtinguit vt hic,quia lex illa dicit quod non poterit ædificare donec remiſſa ſit denūtiatio,vel vice

denun-

denunciationis ſatiſdatio interpoſita. hoc eſt quia intra tres menſes cognoſcetur de cauſa. & ſi aliquid præſtiterit impedimenrum intra illud tempus, datis fideiuſſoribus poterit ædificare, vt hîc dicit. & datur electio actori, quod iſtorum velit facere, licet quidam dixerunt quòd reo. fit autem denunciatio iſta verbis. & tunc ſi habeam poſſeſſionem, transfero in alium. vel per iactum lapilli, & tunc non transfeto: vt ff. de operis no. nunc. de pupillo. §. meminiſſe. & intellexerunt quidam † per iactum fieri denunciationem,
2 ita quòd non vtatur verbis. Io. contra. ſi enim ſolum proiiciat, & nihil dicat, quis poſſet ſcire quid cogitaret? vnde dixit quòd verbis vti debet, ſic prohibeo te ædificare per iactum lapilli, non magni, ſed parui. quidam enim male intelligens conſilium domini Iacobi proiecit in operarios nimis magnum. Item quòd hîc dicit dandum ſpatium trium menſium ad deciſionem, videtur contra ſtatuta iſtius ciuitatis, vbi cauſæ debent determinari intra. XL. dies & præterea contra regulam generalem eſt quæ tres annos impertitur, & ſ. de iudic. l. properandum. circa princip. ſed hoc ſpecialiter eſt inductum in hac cauſa, vt breuius ſtatuatur tempus quam in aliis. & ideò non datur triennium, ſed moderatum, vt viſum fuerit iuris prudentibus, quòd X. vel XII. partem ſpatij retinerent. domino tamen meo, qui ſimili mouetur ratione, viſum eſt, quòd iuxta ſtatuta iſtius ciuitatis intra tres vel quatuor dies debeat terminari: vt ſicut iuxta tẽpus à lege ſtatutum dabatur X. vel XII. pars, ita iuxta ſtatutũ detur X. vel XII. pars. numera ergo quæ ſit XII. pars XL. dierũ, & intra illud tempus in terra iſta finietur. *Etiam poſt annum licentiam.* Corrigitur ergo eorum opinio, quia perpetuo poteſt denũciare: vt ff. de operis noui nuncia. prætor ait. §. hoc interdictum perpetuo. circa prin. *Deproperat.* Id eſt, valde properat. Titulos ſequentes vſque ad illum de pignoribus, vide per te.

Prætermiſſi ſunt in veteri manuſcripto duo tituli nimirum de operis publicis, &c. Ratiociniis operũ, &c.

DE PIGNORIBVS. TIT. XIIII.

DEBITOR. *Nihilo magis liberabitur.* Non eſt ita ſecundum conſuetudinem Venetorum, vt notaui. ſ. ſi cert. pet. ſi pro mutua. L. 1.

1 *Quando is, qui generalem habet hypothecam, præferatur.*

QVAMVIS CONSTET, &c. Aſſignatur ff. qui pot in pig. qui generaliter. Sol. hîc de æquitate, ibi de iure mero. nam hîc quædam ſpecialiter pignori accepit, & poſt ſpecialiter: vnde de æquitate non præfertur ſecundo creditori, ſi poſſit ſibi ſatisfacere in his quæ ſpecialiter accepit. aliud de ſtricto iure, vt ibi. vel aliter quia ſecus eſt cum apponitur iſta conditio, ſi non poteſt tibi ſatisfacere in his, extendas te ad alia. nam tunc deficiente ſecunda conuentione ſtatim ſecundus creditor ſolus inuenitur, vt ibi. hîc autem nulla fuit appoſita conditio, & ideò æquale ius habet in omnibus. ſi verò primus haberet generalem hypothecam & nullam ſpecialem, & aliquis poſt accepit aliquod ſpeciale L. 2.
1 pignus, ille qui habet † generalẽ, præfertur: vt in prædicta. l. qui generaliter. circa prin. & in vniuerſa bona poſtea obligata. *Aduerſarium tuum.* Priorem creditorem. *Et æquale ius.* Quia pure in generali pignore facta eſt conuentio. ſecus ſi ſub conditione: vt ſ. dixi. *Iuriſdictio.* i. is qui præeſt iuriſdictioni. *Ideóque ſi certum.* Quod in dubio præſumetur ſemper, niſi contra à creditore probetur: vt arg. j. de diſtract. pig. quæ ſpecialiter. *Accepiſti.* tu ſecundus creditor.

1 *Pignoris perſecutio in rem eſt.*
2 *Aduerſus quemlibet poſſidentem datur hypothecaria.*
3 *Præſumptio iuris & de iure.*

CREDITORES. *Qui non reddita.* Alioquin ſi eſſet reddita, vacua remaneret cautio penes eos: vt ſ. ad exhib. & de condict. ex le. diſſolutæ. *Conuentionis legem.* id eſt, poteſtatem quam habet per conuentionem. vel excuſet legem conuentionis, id eſt, legem ſcriptam ſuper conuentione. ſ. de pigno. pignoris. *Vim quidem.* Vis iſta non debet haberi pro iudi. ſicut de veritate notaui. ſ. de iure dot. in rebus. & hoc cum nullus reſiſtit ei debitor, non videtur quòd vim faciat, quia ratione conuentionis ingreditur. præterea poteritne ingredi ſi debitor alienauit pignus vel obligauit alij? & videretur, quia pigno- L. 3.
1 ris perſecutio † in rem eſt: vt j. cod. pignoris vel hypothecæ. ſed licet hypothecaria detur
2 contra † quemlibet poſſidentem, non tamen puta cum ita paciſcitur quòd nocere poſ-

ſit niſi facienti illam pactionem. vnde autem dicit quòd primo debent conueniri man-
datores fideiuſſores quam perueniatur ad poſſeſſores pignorum:vt ſupra,de act.& obli.
3 *Facere non videtur.* Hæc præſumptio eſt † iuris, & de iure, quæ non admittit probatio-
nem in contrarium. ſic ergo non habet locum lex Iulia de vi priuata vel publica,vel cō-
dictio ex l.ſi quis in tantam:vel vi bo.rapt.licet videretur contra.Ↄ.ad le.Iul. de vi priua.
in poſſeſſionem. vel vi bon.rap. res, ſed non ita e ſt propter conuentionem. quare ergo
dicit,attamen auctoritate pręſidis &c.ideò gloſſa debent,id eſt,poſſunt.ſic ff.de off.pro-
con.obſeruare §.vlt.aliàs contradiceret.l.in eodem tit.non ſolet.econuerſo ſumitur poſ-
ſunt,id eſt, debent.ff.mandati,ſi mandauero.§.vlt. Vel dic,ex vrbanitate, non ex neceſ-
ſitate vt in lege de pig.act.& quandoque ex Vrbanitate, non cogendo dicit aliquid fieri
lex.Ꝭ.de furtis,ciuile.poſſunt ergo ingredi per ſe ex conuentione, non autem per reſcrip-
tum:vt Ꝭ.vnde vi,meminerint.& eſt ſimile ff.de reb.eo.qui ſub tut.ſi pupillorum.vel di-
cas debent,ne omnia comitetur violentia.

L.4. CVM TE VI. Neceſſitatis famis.

1 *Ius dominij & hypothecæ diuiſum eſt.*

L.5. PRÆSES PROVINCIÆ. *Sed præſcriptione.* Scilicet,ſi præſcriptū ſit aduerſum eum
quaſi cōtumacem vel abſentē.tunc enim non fit ei præiudicium,quia magis videre-
tur condemnatus propter abſentiam,quam quòd malam cauſam habuit,ſicut dicit l.in
emptore.ff.de euict.ſi ideò.aliàs bene pręiudicaret ei ſi ſciret niſi per colluſionem vel ab-
ſentiam fuerit condemnatus:vt hîc,& ff.de re iudi. ſæpe.§. ſi ſcientibus. ſi enim ignora-
1 ret & ita debitor ageret † de dominio non præiudicaret ſibi in hypothecaria,quia diui-
ſum eſt ius vtriuſque:vt ff.de excep.rei iudic. ſi mater.§.vlt.Ita eſt ante, cum antequam
dicta ſit ſententia,datum eſt pignus.ſecus ſi poſt:vt ff.eo.ſi ſuperatus.§.vlt.

L.6. IN SVMMA. *Ad collationem viarum.* Secus in vſufructuario: vt ff. de vſufructu,
hactenus.

1 *Vſucapio quando non præiudicat creditori.*
2 *Hypothecaria datur illi qui probat debitorem dominum.*
3 *Hypothecaria eſt ſocia perſonalis.*

L.7. VSVCAPIO. Caſus ita ponitur à quibuſdam. pone quòd emerim rem mobilem à
non domino bona fide,& incepi vſucapere:non tamen adhuc vſuceperam. poſtea
obligaui rem alicui:& perfecta vſucapione res peruenit ad me debitorem, quare ſi cre-
Sic in veteri libro repen mus. ditor poſſet agere contra me hypothecaria, & dicit lex iſta quòd propter hoc non ex-
tinguitur pignoris conuentio. & eſt ſimile.ff. de rei vendi.ſi à Titio.& huic l. dixit qui-
dam philoſophus,qui dicebat ſe omnia intelligere,neſcio.& ita habent quidam hic no-
tandum:& videretur melius ponenda ſub tit.de remiſ.pig. ſed non videretur quòd hoc
modo debeat poni caſus,quia ad quid diceret, non extinguit? imò potius deberet dice-
re, confirmat,cum detur ei hypothecaria.& ad hoc poteſt induci.ff.de pig.l.1.& de pig.
act.rem alienā.non ponas ergo caſum in vſucapione debitoris, ſed extranei : vt quando
obligaui equum vel aliam rem mobilem & ego debitor deſij poſſidere vel mēa negligē-
Sic in veteri tia vel negligentia,vt ff.de acq.po.poſſideri.§.antep. vel quia deceſſi ſine hęrede:vt inſtit.
de vſucap.§.quod autē.dicit in tali caſu,quòd ſi vſucapiatur res illa ab aliquo extraneo,
1 non præiudicat mihi † creditor quin habeam hypothecariam contra ipſum. ſic ergo ſi
alienaſſet debitor,hypothecariam habet creditor. ita ſi per legem fiat alienatio, puta v-
2 ſucapione : vt ff. de verbo.ſig. alienationis. & videretur quòd non:quia hypothecaria †
datur illi qui probat debitorem dominum:vt Ↄ.eo.debitorem.hîc non fuit dominus.ſed
cum fuerit nata hypothecaria ſemel non poteſt interimi per talem alienationem:& illa
immortalis eſt quo ad iſta.ſed quomodo erit hoc quòd non tollitur triennio ſicut decē-
nio? ratio vna poteſt aſſignari quia maior eſt negligentia in x.quam tribus annis. vnde ſi
detinuit x. inter præſentes. xx. inter abſentes,non habebit inter hypothecariam, quare
Sic in veteri quòd hîc dicit vſucapio,refert ad vſucapionem tātum triennij,non x.vel xx.licet & pro
ea quandoque ſumatur:vt Ꝭ.de præſcrip.long.tempo.Sed quid dices ſi ille idem qui de-
tinuit per tres annos, detineat poſt per ſeptem?nonne poterit repellere creditorem. Se-
cundum Y.non.quia talis præſcriptio x.ann.non inuenitur in rebus mobilibus,ſed tan-
tum immobilibus,niſi in aſcriptitiis:vt ff.de diuer.temp.præſcrip.longę. Io.contra.nam
dixit

dixit, quia ſi completo decennio bene poteſt ſe tueri ille vſucaptor ſeu præſcriptor. certum eſt enim quòd per triennium fit dominus. ergo ſi poſt addantur ſeptem anni, non debet ei nocere quòd ſit dominus, arg. ſ. quod met. cau. ſi vi, & ff. de capti. & poſtl. re. in bello. §. ſi quis ſeruus. ergo licet in rebus mobilibus non habeat locum præſcriptio. x. an. nihilominus ſi tanto tempore detinuit, poterit repellere creditorem: vt notaui ſ. ſi aduerſus credito. l. 1. & eſt alia ratio in vſucapione triennij quam longi temporis præſcriptio, quia per vſucapionem acquiritur dominium directum: vnde licet ille ſit factus dominus, nihilominus habere poſſum hypothecariam. eſt enim diſtincta quæſtio pignoris ab inteſtatione dominij: vt ff. eo. l. 1. & de vſu. iuſto errore. §. non mutat. Alia autem ratio *ſic in veteri*
eſt in præſcrip. x. vel xx. anni. quia per eam non acquiritur directum dominium, ſed exceptio & poſt vtile dominium. vnde cum habeat exceptionem, & efficacem, non poterit agere creditor. nam ſi poſſet, alius non haberet efficacem exceptionem, vnde cum ſic fuit oppoſita, alia eſt hic ratio, alia ibi. Sed quid dices ſi res illa perueniat ab vſucaptore actione hypothecaria ad creditorem, & debitor offerat & det pecuniam: qua actione recuperat rem? pignoraticia, ſi ponas caſum quòd non tradiderit: vt & inſtit. quib. mo. re contrahen. oblig. §. creditor. nec pignus eſt iudiciale vel prętorium. dic ergo quòd actione in factum de æquitate. non enim debet creditor locupletari cum aliena iactura, & quia habetur ratione pacti, & arg. eſt ad hoc ff. de dona. cau. mor. qui alienam. & ſi ponas quòd tradiderit habet pignoraticiam: nec poteſt dicere creditor, tu amiſiſti dominium; nec agere poſſes contra vſucaptorem. ergo nec contra me. verum eſt rei vendica. ſed pignoraticia ex contractu modo, & ſi non ſim dominus, poſſum. nõ datur enim furti ex contractu ſuo: & agit commodati & depoſiti: vt ff. commodati, ita ſi for. ſic ergo recuperare debet, vt ff. de diſtra. pig. reſcriptum. §. 1. ſed nonne ſtatim poterit agere ille vſucaptor contra debitorem rei vindica. & ſic fieret circuitus? & voluerunt quidam dicere quòd ille creditor debet cedere hypothecariam, arg. ff. de euict. in creditorem. & qui po. in pig. mulier. ſed illud verum eſt quando non eſt ſoblata perſonalis. ſed ante ſolutionem pecuniæ ex officio iudicis poſtular quòd cedatur, poſtea verò non poteſt aliquod
3 ius cedi, quia hypothecaria non, cum ſit † ſocia perſonalis, quæ eſt ſublata, de perſonali dici non poteſt, quia ſecum non ageret. nec dici poteſt de retentione, quia eam non habeat creditor ſoluta pecunia. ſanum ergo erit conſilium in hoc caſu, ſi ille abſtineat à redemptione pignoris, & permittat rem vendere creditori. & ſi plus accepit debito, petetur illud plus, ſi non dimitteretur in pace. & ita ceſſabit circuitus, & videtur quòd illud plus reſtitui deberet ei qui vſucepit, cum factus ſit dominus. ſed ei qui pignus obligauit, reſtituitur: vt per l. de diſtract. pig. reſcriptum. poſſet tamen dubitari.

QVAMVIS. *Feceris condemnationem.* Id eſt, fieri impetraueris, ſic ff. de his qui not. infa. furti. L.8.

SI DOMINIVM. *Quæ cum pignori.* Videretur iſtud cum, per ſi, prædictum ſuperflue re. & ideò quidam non habent. vel ſi habes, repete bis pignori. L.9.

1 *Admonitio debet præcedere vindictam.* 2 *Dies interpellat pro homine*

DEBITORES. *Præſentes.* De præſentia dicit, vt denotet facilitatem admonitionis. L.10.
1 *Denunciationibus.* Admonitio † enim debet præcedere vindictam, vt ſ. de obſequiis l. ſi manumiſſori. & in decretis. & hoc dicit cauſa conſilij, non neceſſitatis: quia tempore iſtarum legum dabatur electio creditori ageret hypothecaria, an perſonali: quod correctum eſt: vt j. eo. tit. & intellige de pignore perſequendo, non diſtrahendo. tunc enim eſ-
2 ſet neceſſaria denunciatio, niſi dies fuerit appoſita, quæ ſatis † interpellat pro homine, vt j. de iure do. impe. l. vlt.

NOMINATORI. *Pignori capere.* Olim enim capiebantur bona illorum qui nominati erant ad aliquod officium vel munus publicum, ſi recuſarent. *Non licet.* Poteſt enim eſſe quod nõ appellauit: vt ſ. de appell. hi qui ad ciuilia. vel non tenet nominatio, quia facta fuit ſine conſilio publico. vt ſ. de appel. nominationes. L.11.

SI VXORI. Plana eſt lex iſta. L.12.

CVM DOMINAM. *Non minorem* xxv. *an.* Si enim eſſet minor, non teneret alienatio niſi fieret cum decreto. L.13.

L.14. DISTRICTIS. Habes hîc authent. *Hoc ſi debitor, &c.* Cui videtur contradicere aliud.j̄.eo.hoc ſi debitor & ſolue vt ibi.

L.15. DEBITOREM. Planum eſt quod hîc continetur.

L.16. ET SI FRATER. *Quærere non potuit.* Licet conſumpta ſit, & per conſumptionem ſit mutua:vt ſ̄. ſi certum pet. quamuis. ſecus in pecunia pupilli. vt ff. qui pot. in pig. idemq́ue. aliud etiam ſi ex pecunia militis res ematur. datur enim ſibi vtilis rei vindicatio:vt ſ̄.de rei vindica.ſi vt proponis.& in caſibus ibi denotatis.

L.17. QVAMVIS. *Non deduxit.* Si verò conueniſſet vt pignori eſſet illud prædium, aliis omnibus,iſte creditor præferetur.vt j̄.qui pot.in pig.licet.

1 *Inter pignus & hypothecam non eſt differentia, quantum ad hipothecariam.*
2 *Res quomodo conueniri dicatur.*

L.18. PIGNORIS. Quando ſcilicet, pignus traditum eſt. *Vel hypothecæ.* quando ſolum
conuentum eſt de pignore. vel dicas pignoris rei mobilis. vel hypothecæ rei immo-
1 bilis. tamen quantum ad hypothecariam actionem non eſt differentia inter pignus † &
hypothecam vt inſtit. de act.§.inrer pignus. *In rem eſt.* Id eſt,contra rem.non quòd res
2 conueniatur ſed datur contra poſſidentem rem.res autem dicitur † conueniri,quia qui-
libet poſſidens rem conuenitur. vnde actiones aliæ dicuntur in rem, aliæ in perſonam.
& dicuntur perſonales, quia non quilibet conuenitur ſed qui contraxit. & ita ſecus eſt
in pignoraticia quam hypothecaria: quia pignoraticia eſt in perſonam:vt j̄. de diſtract.
pig.l.vlt.

L.19. SICVT. *Non habet.* Vt ſuprà, de pignoribus,qui fortunas. *Ita dolum.* Similitudo per contrarium. *Et culpam.* Latam & leuem, non leuiſſimam: vt inſtit. quibus mo. re cont.oblig.

L.20. CREDITOR. Planum eſt quod hîc dicitur.

L.21. RES OBLIGATAS *exterus.* Exterum appellat quemlibet extraneum præter debitorem.

L.22. SECVNDVS. *Non etiam vſurarum vſuras.* Quia id egit potius gerendo ſuum negotium quam alienum:vt ff. qui potio.in pig.ſi prior.

L.23. MAIOR ANNIS. *Vel iuriſdictio.* Pretoris:vt ff.de pact.l.3.prætor ait.

L.24. PERSECVTIONE. *Vrgeri non poteſt.* Quia habet electionem, perſonali an hypothecaria,& hoc quando debitor poſſidet.ſi extraneus,dicit authentic. *Hoc ſi debitor poſſidetur, &c.* Et per hoc authent.non datur electio conueniam principalem debitorem, an pignoris poſſeſſorem. ſi authent.de litigio videtur dare electionem quem conueniat: vt ſ̄.diſtractis. dicit enim lex illa vetus, quod in poteſtate habet creditor quem conuenire velit:& hoc non corrigit authent.ibidem,imò confirmat. & ita videtur quòd auth. iſta de fideiuſſoribus corrigatur per illam vltimam de litigioſis. licet enim in codice iſta vltima ponatur. aliud eſt in corpore authenticorum. & ſic dixit dominus B. alij diſtinxerunt vtrum poſſidens à debitore cauſam habeat, an non.in primo caſu ſicut ipſo poſſidente habet electionem,ita & hîc. Io. contra,cum non habeat lucratiuam cauſam,vel propter lucratiuam cauſam:vt ff.de doli excep.apud Celſum.§.ſi cum legitima.& notauimus.ſ̄.de dolo.vel dic quod dicit authentic. illa de litig.conuenire poſſeſſores exacto ſcilicet,fideiuſſore,vt illa determinetur per hanc, vel aliter quia illud locum habet quãdo hypothecaria eſt contra debitorem intentata. & ſic litis conteſtatione non prohibetur alienatio, quia non fecit rem litigioſam, cum non ſit quæſtio de dominio, & hactenus facio meliorem conditionem meam, quia lite conteſt. potero eligere quem velim conuenire.ſi verò ante litem conteſt.alienauit,ſeruandus eſt ordo authent.de fideiuſſoribus,vt & hoc notaui.ſ̄.de act.& ob.l.vlt.

L.25. SERVO. Plana eſt lex iſta.

1 *Tabellio ſeruus eſſe non poteſt.*
2 *Magis eſt pignori incumbere,quàm in perſonam agere.*

L.26. SI TIBI NOTARIVM. Quia ſciebat ſcribere. non intellige de tabellione, quia
1 ſeruus tabellio † eſſe non poteſt:vt j̄. de tabulariis,generali. vel ſciebat facere notas id
eſt, ſigna quædam quæ non erant literæ. & de his videtur loqui ff.de bon. poſſ. ſi cum
patrono

patrono.§.vlt. *Conueni.* Vi bon. rap.vel hypot.vel actione furti, cum tua potius intersit
2 pignori incumbere, quã † in perſonam agere: vt ff. de pig. ſi pignore & quòd conſequenter. computa in debitum, vt ibidem dicit.

1 *Militiæ quando ad hæredes non tranſmittuntur.*
2 *Stipendia cauſa pignoris retineri poſſunt.*
3 *Creditor omnibus præfertur ex cuius pecunia empta res eſt.*

SVPER HYPOTHECIS. *Quas argenti diſtractores:* Id eſt, cenſores, vel menſarij. forte auri diſtractores. *Dare.* Id eſt, ſupponere. obligant enim omnia ſua bona, & quærebatur vtrum militia vel præbenda illa eſſet obligata. & dicit quòd ſic. & ita ſoluitur contra.ſ.eo.l.quamuis. *Sancimus.* Super hypothecis, ſcilicet. *Quamcunque militiam.* Nomen militiæ quandoque ponitur pro dignitate militiæ. & hanc ſoli illi habebant, qui eligebantur. quandoque pro officio, vt cum aliquis ſit conſul in curia. Idem in cohorta-
1 libus & ſimilibus: vt ſ. niſi cohorta. & in quibus.cau.mil.fori. & tales militiæ non † tranſmittuntur ad hæredes. nec enim aliquis infans ſtatim cum moritur pater ſuus, eſt miles: ſed hîc loquitur de ea quæ ad hæredes tranſmittitur. & ponitur militia pro emolumento, id eſt, præbenda quæ dabatur ex publico & deſcendebat totum ex munificentia imperatoris: vt j. authent. de exhib. coll. v.§. optimum. ita eſt in præbendis militum. ſed &
2 ſtipendia † retinere poterunt cauſa pignoris, ſi alia non ſufficiunt? vt ſ. de execu. rei. iudi. ſtipendia. Idem in pręebendis noſtrorum dominorum clericorum, vt ibi notaui. ſecus autem eſt in ſpe quam habet athlera pro præmio: vt j. quæ res pignori.l. ſpem. *Etiam non probantibus.* Et in hoc differt à caſu ſequenti quando emit extraneis, quoniam ibi oportet probare, vt j. patet. *Exigere.* Per hypothecariam, vt j.e.l.in fi. *Quòd ita.* Id eſt, ea quæ ſ. dicta ſunt in liberis & cognatis. *Probentur.* Et ita patet quòd in hoc caſu oportet probare. *Permiſſum eſt.* Quid enim permiſſum eſt? ſcilicet, vt liceat. *Dari ſolet.* Statuit enim dominus imperator quid præſtetur: hoc quod dictum eſt in illis. *In negotiatorum perſonis.* Non intellige intranſitiue, ſed tranſitiue de perſonis extraneis ſubſtitutis à negociatoribus, ſicut ſ. poſuit. *Meruerunt.* Ante legem iſtam. Habes hîc authent. *Quod ob-*
3 *tinet, &c.* Quod, vt omnibus præferatur creditor ex cuius pecunia † empta eſt. *Si ad hoc mutuauerint.* Et j. ſcriptum, vt j. authent. de æquali do.§. quia vero. quam habemus. j. qui pot. in pig.l.vlt. nouo iure. *Omnibus præponuntur.* Etiam iſti creditori. *Sed ſi nullus præd. fuerit.* Quia neque contradicit vxor aut filij tunc aliis creditoribus, qui ſimpliciter crediderunt, non vt emeretur militia.

IN QVIBVS CAVSIS PIGNVS TACITE contrahitur. TIT. XV.

VNIVERSA. *Eorum qui cenſentur.* Id eſt, qui debent præſtare tributum vel cenſum reipublicæ. L.1.

CERTVM EST. Planum eſt quod hîc dicitur. L.2.

QVAMVIS. *Ipſi pig credam ta.pac.ineſſe.* Hoc cum ſati erant ante pignoris conuentionem, ſi poſt eſſent ſati, & ab ipſo eodem debitore. Idem ſi ab alio, non videretur. verum eſt cum ſic diſtinguat in ancilla lex. ff. de pigno. Paulus.§. ſi mancipia. *Nulli prudentum placuit.* Nummus enim ex re furtiua redactus furtiuus non eſt: vt ff. de furtis, qui vas. L.3.

SATIS. *Bona eorum, &c.* Hoc eſt contra regulam generalem, quia neque vxor pro marito vel econuerſo debet conueniri. aliæ autem res vxoris non inquietantur: vt ſ. de præſ. ver.l.1. aliàs tamen dotis cauſa præfertur aliis rebus: vt j. qui pot. in pig.l.vlt. ſed hîc contra eſt: ſicut aliàs ſpeciale, cum inducitur circa primipilarum adminiſtrationem: vt j.l.xii. de primipilo.l.3.&.4. L.4.

SI NON INDVCTA. *Quæ pig. tene. cau. pla.* Tibi domino, ſi tibi & mihi bene poſſent retineri. L.5.

SI MATER *legitimæ, &c.* Hîc dic vt notaui ſ. ad Tertull. omnem matri. & de ſecundis nuptiis. j. aut.l. primæ. *Eiſque.* repete & antequam. L.6.

SANCIMVS. *Præſumptione.* Id eſt, quòd præſumantur tacitè obligata. L.7.

SI ALIENA RES PIGNORI DATA SIT.

TIT. XVI.

L.1. PROCVRATOR,&c. Si procurator habet liberam adminiſtrationem & generalem poteſt dare pignori.idem ſi habeat ſpeciale mandatum. ſi vero generalem tantum habeat adminiſtrationem, non poteſt, niſi ſolitus erat accipere pecuniam ſub pignore : vt ff. de pigno. ſolutum.§. vlt. & l.ſequenti. *Non inutilis erit exceptio.* Conſonat.ff. de rebus eorum qui ſub tutel.ſi pupill.§. ſi oblig. & ita etiam ſi ob chirographa.pet.& inſtit.quib.alie.licet.§.penul.

L.2. SI PROBAVERIS. Bona eſt concordantia.ſ.ad Vell.ſi ſine.

L.3. CVRATOR. *Propriam rem immobilem.* Loquitur ſecundum ſua tempora.hodie enim neceſſarium eſt decretum: vt ſ.de admi.tut.l. fin.§.defenſionem.vnde melior eſt alia litera. *Mobilem.* Nam immobilem,etiam ſi in propriam rem adulti vel pupilli accipiat, non poteſt.

L.4. NEC SI MAIOR. Non tantum ſi minor.

1 *Quæ bona fide poßidemus in bonis noſtris eſſe dicuntur.*

L.5. CVM 'RES QVÆ. *Nondum.* Quando eam pignorauit. *In bonis debitoris.* Quid ergo eſt quod dicitur.ff. de pigno. & quæ nondum.§.1. quia debet probare rem fuiſſe tunc in bonis debitoris.Reſp.hîc bona fide poſſidebat debitor rem quam dedit pignori:
1 quod creditor probat. nam quæ bona fide † poſſidemus, in bonis noſtris ſunt : vt ff.de verbo.ſig. bonorum. alioquin ſi debitor mala fide poſſideret, non datur actio creditori. *Poſtea quam.* Pignoraticiam. *Ordinariam quidem actionem.* Id eſt, hypothecariam. *Non competere.* Quia à domino data fuit. *Vtilis perſecutio.* Quia non fuit obligata,daretur creditori.& diſtingue,quia ſi rem meam dedi pignori, nulla dubitatio eſt quia valet ſi alienaui & habeo in ea ius,tenet.ſi mihi erat debita,creditor habet hypothecariam:vt ff.qui pot.in pig.l.3.§. cum.ſi non erat mea vel mihi debita, non tenet,niſi fiat ſub conditione, cum mea erit. ſi enim ſimpliciter ei darẽ vt ſcienti, non habet hypothecariam:vt ff. qui po.in pigno.qui bal.§.vltim.ſi ignoranti.habet vtilem,vt hîc,& ff.de pig.l.1. quod & ibi. notatur. *sic in veteri*

L.6. QVÆ .Muliet. *Se magis contrario,&c.* Tenetur enim contraria pignoraticia quæ obligauit rem alienam:vt ff.de pigno.ſi rem alienam.

L.7. SI IN REM SVAM. Planum eſt quod hîc dicitur.

L.8. NEXVM. Plana eſt lex iſta.

QVÆ RES PIGNORI OBLIGÀRI POSSVNT vel non. TIT. XVII.

L.1. ALVMNOS. *Et cæteras res.* Veluti veſtes, concubinam & filios naturales:vt ff. de pig. obligatione.& eſt bona concordantia ad l.iſtam ff. de pecu. qui liberam peculij.de pactis,contra iuris.§.vlt.de donat.filiusfa.

1 *Conſenſu contrahitur pignoris obligatio.*

L.2. CVM CONSTET. *Pignus.* Id eſt, obligationem pignoris.alibi pignus ſumitur pro re ipſa corporali:vt inſtit.quib.mo.re contra.ob.§.creditor.& de actionibus.§. item pignus. ſic & furtum dicitur quandoque res furtiua, quandoque ipſum maleficium. &
1 intellige quòd conſenſu † contrahatur pignoris obligatio quantum ad hypothecariam. nam quantum ad pignoratitiam neceſſe eſt rem interuenire,vt in prædic.§.creditor, dicitur. *Emptiones.* Id eſt, inſtrumenta emptionalia. ſiue enim dederit inſtrumenta rei emptæ pignori,videtur & rem dediſſe:ſicut in re donata dicitur infra,de donat.l.1.& in legato : vt ff. de leg. 1. ſeruum §. eum. ſiue dicamus quòd dederit emptiones, hoc eſt la compra, ita dicendo. videtur enim in vtraque poſitione ipſa res obligaſſe, vt hîc dicit. *sic in veteri*

L.3. SI MONVMENTO *Corpus filiæ tuæ intuliſti.* Si nihil erat illatum, & ſic erat cenotaphium,poterat obligari: vt ff.de religio.l.2.ius quidem inferendi legari poteſt: vt ff. de leg.monumenta.ergo eadem ratione vel maiori poterunt obligari.

No-

NOMEN. *Nondum certior.* Quia ſi poſt denunciationem vel litem conteſt. vel poſt L.4.
quam partem pecuniæ accepi, ſoluit creditori ſuo, adhuc obligatus tibi remanet:
vt j̃. de nouat.l.2. *Vtilibus actionibus.* Scilicet, illis quas tuus debitor habet contra ſuum
debitorem. quæ ideò vtiles ſunt, quia ex alterius contractu alter directè intendere non
poteſt. ſi ergo debitor debitoris tenetur ſibi condictione certi de mutuo directa: ergo &
ex æquitate, licet non mutuauerim, habeo vtilem, ipſe directam. ſic in eo qui emit no-
men vel cui legatum eſt. *Quatenus tamen ipſe debet.* Id quod debet, ſi ſit pecunia, accipiet
in ſolutum. ſi corpus, pignoris loco tenebitur: vt ff. de pignorat. ſi conuenerim. & de pig.
grege. §.1.

1 *Stipendia ex cauſa iudicati capi poſſunt.*
2 *Duellum per conſuetudinem Lonbardam, aliquando fieri ſolet.*

SPEM, &c. Sciendum eſt quòd antiquitus erant quædam certamina publica, in qui- L.5.
bus qui vincebat, habebat præmium. & de his habetur mentio. ff. ad .l. Acquil. qua
actione. §. ſi quis & j̃. authent. de conſulib. dicit ergo quòd ſpes illorum præmiorum nec
ſpecialiter nec generaliter venit in obligatione. ſecus in præbenda, quæ emi poteſt: vt s̃.
quib. mo. pigno. ta contra. l. vlt. ſed videtur contra. s̃. de execu. rei iud. ſtipendia. Reſpon.
1 non poſſunt obligari generaliter vel ſpecialiter, ſed capi ex † cauſa iudicati, vel illud de-
bebatur ex decreto. hic non debebatur, ſed habebatur ſpes. & dicit ideò de ſpe, quia non
promittebatur per ſtipulationem. ſed habebat ſpem vt haberet illa præmia. *Pro coronis.*
Id eſt, victoriis. *Athletis.* Videretur arg. quòd bellum deberet fieri ſi incertum eſſet de re
aliqua in furto vel ſimili caſu. ſed hoc non credo, quia quæſtiones per teſtes & inſtru-
menta debent decidi, non armata vi terreri debitores: vt s̃. de act. & oblig. negantes. licet
2 fiat in caſibus † duellum, per Lonbardam. & eſt iſtud intelligendum de athletis qui pu-
gnabant auctoritate principis: vt s̃. dixi.

QVI FILIOS. *Diſsimulatione iuris ſe circumuenit.* In caſu tamen licet obligare, vt j̃. L.6.
de captiuis. l. vlt. & in caſu vendere: vt s̃. de patri. qui fi. diſt. ergo multo magis
obligare. propter eandem. generale tamen eſt ne filij vel alij liberi homines poſſint obli-
gari: imò debito creditor caderet: vt s̃. de accu. authent. imò. videamus tamen tota die
per conſuetudinem contrarium: quia iſti magnates qui obligant pro debito filios ſuos,
non tamen iure faciunt: & ſiue fiat ſacramentum, ſiue renuncietur huic. l. vel alij, non
puto quòd teneat pignoris obligatio, quia contra ius naturale eſt.

EXECVTORES. *Ex quo tributorum illatio ret.* Cum ergo hæc ſit ratio, per hoc vide- L.7.
tur quòd in prouincia locum habeat, quia ibi præſtantur tributa, non in Italia. vide-
retur tamen quòd & in prouincia, ſi aliud non inueniatur in domo, hæc debeant capi.
vel dicas quòd hoc eſt cauſa principalis quare non capiuntur tam in Italia quam in pro- *In manuſcripto deeſt authẽ. agricultores.*
uincia, ne impediatur cultura, & ob hoc etiam ceſſat actio aquę pluuiæ ar. ff. de aqua
plu. ar. l. 1. §. de eo.

PIGNORVM. Plana eſt lex iſta.

SIQVIS IN CVIVSCVNQVE. *Etiam ad futuras res producatur.* Non idem eſt ge- L.8.
neraliter vendantur bona vel etiam ſi donentur. non enim trahitur ad futura. & eſt L.9.
ratio, quia in his non præiudicatur debitori circa aliquid: ſed fit ſolum vt ſecurior red-
datur creditor. aliud eſt in venditione, quia nunquam decetero poſſet aliquid habere.
patet ergo differentia inter iſta. differt etiam in legato, vt ff. de auro & arg. leg. l. ſi ita.

QVI POTIORES IN PIGNORE HABEANTVR.
TIT. XVIII.

1 *Secundus creditor qualiter ſuccedat in ius primi.*
2 *Pro aliis inuitis. & ignorantibus ſoluere poſſumus.*

QVI PIGNVS. *Ita ius ſuum, &c.* Docet ergo qualiter ſecundus creditor ſuc- L.1.
1 cedat in ius † primi: non tamen dicetur primus: vt ff. eodem. ſi prior §. à Titio.
ſed pignus multo magis valet quam pretium quo tenetur. & ita primus cre-
ditor valet ſibi retinere. pręfertur ſecundo. ſicut eſt in quolibet extraneo poſ-

ſeſſore ſi offerat pecuniam creditori:vt ff.quib.mo.pig.vel.hypo.ſol. Paulus. & intellige
ſecundum credirorem quemlibet præter primum. etiam in authent. iſti creditores non
ita offerũt inter ſe,ſed omnino alius extraneus. nonne & ille ſic poreſt aduocare pignus?
2 videtur, quia pro aliis inuitis & † ignorantibus ſoluere poſſumus, & meliorem eorum
condirionem facere : vt ff. de nego.geſt.ſoluendo. & inſtit.quib. mo. tol.obl.in prin.ſed
hoc non concedo.cũ enim nullum ius habeat extraneus,non tenetur ſibi dare.hoc enim
ſolum datum eſt ſecundo creditori : & quòd ita ſit, probatur à ſimili ff. de teſta.tut. ſiue
nemo.. *Obligauit & depoſuit.* Quod habetur pro ſolutione : vt ꝗ. de ſolutionibus, obſi-
gnatione.& eſt vtrumque neceſſarium:vt ff.de admini.tur.turor.& ſ.de vſur.acceptam.
Nec in vſus ſuos conuertit. Poſtea quam obtulit.ſecus enim ſi conuertiſſet:vt ff.de vſur.de-
bitor vſurarius,& ſ.de vſur.acceptum.debet enim perſeuerare, ſicut & de perſeuerantia
inducuntur arg.& ff.de in rem verſ.ſi pro parre.§.verſum.& alibi.

L.2. SI DECRETO. *Præualet iure, qui preuenit tempore.* Non ergo concurrunr, cum non
ſint eiuſdem temporis.ſi verò eſſent eiuſdem temporis,concurrerent:vt ff.de priuile.
credit.priuilegia.& ideò ſecus in creditoribus, & quia vnus omnibus poſſidet vt ff. vt in
poſſi. leg.is cui.§.ſi plures,& ff.de bo.au.iud.l.vlt.hodie tamen cùm mittantur in poſſeſ-
ſionem pro menſura declarati debiti,non videtur quòd aliis debeat proficere.

L.3. CVM REMPVBLICAM. *Propter emolumentum ſententiæ.* Diffinitiuæ, quia habet
ius ex ſententia, hoc eſt actionem in factum, quæ mandatur executioni. aliàs nihil
valleret illud ius. gloſſa ergo emolumentum, id eſt, effectum. *Cum Soſiano.* Defuncto,
In vulg. co. hæc lex præcedit ſuperiorem. vel hærede defuncti. *Præponi remp.* Potior enim eſt qui habet pignus eo qui haber perſo-
nalem actionem:vt ꝗ.eo.eos qui.

SI FVNDVM. *Antequam reip.* Sed & præferetur fiſco & mulieri : vt notaui.ꝗ.cod.
L.4. l.vltim.

L.5 PRIOR QVIDEM. Planum eſt quod hîc dicitur.

L.6. SI GENERALITER. Plana eſt lex iſta.

L.7. LICET SPECIALITER. Ideò dicit,quia aliter non eſſet obligatum,licet eius pe-
cunia eſſet emptum:vt ſ. de pigno. quamuis. fallit in caſibus, vt ibi notaui. Habes
hîc authent. ITEM POSSESSOR,&c. Er pone quòd ſecundus creditor intendit
hypothecariam actionem contra primum. ille primus dicir rem illi ſecundo non eſſe o-
bligaram:quia ille,quem dicit dominus ſecundus ſibi obligaſſe , non erat dominus.alius
probat per teſtes fuiſſe dominum : vt ff. de pign.& quæ nondum.§.1. & ita probat eum
mẽtitum eſſe,licet ille qui poſtea dicat ſibi primo obligatam reſtituat poſſeſſionem cre-
dirori ſecundo.ſic.ff. de rei vindica.in rem actionem pati. poſtea proponat hypotheca-
riam ſi voluerit.Præterea alia ratione præfertur ſecundus primo,vt in dote:ſicut in l.vlt.
Idem ratione ſemiplenæ probationis : vt in l.ſcripturas.Idem in eo ex cuius pecunia res
eſt refecta:vt ff.eo.interdum.& in aliis caſibus per totum tit.iſtum patet,& ff.eo.

L.8. DIVERSIS TEMPORIBVS. *Eum qui prior data pecunia.* Sed nonne qui prior con-
uenit,potior habetur,vt habuimus ſ.cod.ſiue etiam qui prius conuenit, accepit in
diem pignus vel ſub conditione,iſte purè:vt ff.eo.potior.& l.qui balneum.§.amplius. &
ſic videtur contradicere.reſpon.quia præfertur primus,quãdo ita conuenit, vt non poſ-
ſit recedi eo inuito.ſed hic contra.eſt:quia cum adhuc non fuerit numerata pecunia,in-
uitus non cogitur nũmos à creditore accipere:vt ff.ſi cer. pet.qui pecuniam.aliud quan-
do non ſine incommodo ſuo poſſet diſcedere : ſicut quando obligatum eſt pignus pro
dore reſtituenda:vt ff.eo.l.1.

L.9. EOS QVI. Præferri conſtat.fallit in frumentaria actione, vt ff. de relig.at ſi quis.§.
idem.& propter ſeparationem:vt ff.de ſeparat.l.1.§.ſciendum.

L.10. CVM TIBI. *Nulla poſſunt perſequi ratione.* Si verò habuiſſent expreſſam hypothe-
cam priorem,præferentur ei:vt ꝗ.eo.l.vlt.etiam notaui.

1 *Notarij conditionales,qui.*
2 *Indiſcreta actio,quando datur.*
3 *In priuato teſtamento,exiguntur tres teſtes.*

L.11. SCRIPTVRAS. *Secrete.* Forte in camera vbi nullus fuerat. *Eorum.* Inſtrumento-
rum. *Adhibitis.* Id eſt,togatis. *Conditionales.* Illi ſcilicet,notarij. erant enim quidam
1 qui dicebantur † conditionales,qui vulgo Bononiæ hodie dicuntur tabularij vel tabel-
liones,

liones, apud Tuſcos indeche tabellio. *Si perſonalis actio.* Pro mutuo. *Suum robur habere
decernimus.* Sed nónne ſcriptura iſta quæ in ſecreto fit & manu contrahentium, priuata
eſt, & ita per ſe nullum robur videtur habere, vt ſ. de prob. inſtrumenta. vnde lex illa aſ-
ſignatur contrarium, & ideò dominus P. appellauit legem iſtam fatuam, & fatuè poſitã
dixit. Alij voluerunt dicere quia cùm citatus ſit ille contra quem talis ſcriptura profer-
tur, nec venerit, præiudicatur ei, quia alius mittitur in poſſeſſionem bonorum, quaſi per
hoc videatur iniuſtam cauſam habere: & ita non propriè ipſa ſcriptura faciet fidem, ſed
ea mediãte fit fides aliqua, & præiudicatur abſenti, ſic ait dominus Io. ſed ſalua eius gra-
tia domino meo minus benè videtur dixiſſe, quia quo ad hoc quid ad rhombum de iſta
priuata ſcriptura? ſiue enim priuati ſiue non, & citatus nõ veniat? etiam ſi iurauit, nihilo-
minus debeat mitti in poſſeſſionem, vt ſ. de bo. auctor. iudic. poſt authent. & qui iurat.
vnde domino meo non videtur quòd hic loquatur circa miſſionem bonorum facien-
dam, aliàs enim aliter de ea tractatur, ſ. de iudic. properandum. & in titulo generali. Vn-
de nec fatua ſibi videretur lex iſta, nec ita intelligenda ſicut Io. non enim dicit lex iſta *sic in veteri*
quòd priuata ſcriptura tãtùm faciat fidem, imò dicit quòd ſi fiat priuata ſcriptura à cõ-
trahentibus, & conſtet ipſorum habere ſubſcriptionem, ſuum robur habet. Sed qualiter
conſtabit ipſos ſubſcripſiſſe, &c. Reſp. per confeſſionem ſubſcribentis: ſi enim confitea-
tur ſe ſubſcripſiſſe, præſumitur eſſe ita, nec ſi poſt dicat ſe non feciſſe animo obligãdi, ſed
vt videret qualiter eſſet temperata penna, præſumitur talia verba ſcribere propter hanc
cauſam, imò potius ſcribet, dixit dominus domino, &c. Vel ſi diffiteatur, probabitur per
teſtes, ſiue fuerint adhibiti, ſiue non, ſed hoc quomodo poteſt eſſe, ſi non fuerint adhibi-
ti? Reſp. imò benè, vt cùm tractatur vtrum iſte poſſederit: probatur enim poſſediſſe per
vicinos qui viderunt longo tempore, quamuis nunquam fuerunt adhibiti, & lex dicit q
ad fidem rei geſtæ faciendam, &c. vt ff. de teſtibus. Speciale enim eſt in caſibus vt rogati
exigantur, nec tranſeuntes admittantur, vt ſ. de teſtib. teſtium. & in auth. Sed aliàs in cõ-
tractibus generale eſt vt tranſeuntes qui viderunt & audierunt, et ſi non fuerint vocati,
admittantur, cùm ita ſit, ſuum robur obtinet talis ſcriptura, non dicit robur tantùm, ſed
addit ſuum. Si enim ita contineatur, Ego Azo confiteor me debere c. Titio quia emi: ſi
ita contineatur cauſa ideò, quia emi: benè præiudicatur. Si ſine cauſa contineatur de de-
2 bito, indiſcreta † erit actio, vt ff. de probat. cùm de indebito. §. vlt. Si verò contineatur ſe
debere in tali ſcriptura ex cauſa mutui, non præiudicatur intra biennium, ſed poſt, vt ſ.
de non num. pec. generaliter. Si ex cauſa dotis, habuimus quid ſit, ſ. de dote cauta. Ergo
imperator cum maxima diſcretione locutus eſt, & ideò dico quòd ſuas habet vires, i. de-
bitas ſibi ſecundum alia iura, prout dixi. Si verò non inducatur in præiudicium eius qui
ſubſcripſit, ſed alterius gratia mota quæſtione fortè quia vult hypothecariam intentare
contra alium qui habet publica inſtrumenta. licet contra ſe illa ſcriptura plenè probet,
vt in caſibus prædictis: non tamen contra iſtum, niſi ſemiplenè, niſi habeat ſubſcriptio-
nem trium teſtium fide dignorum, & hoc intellige quando conſtat: nam ſi non conſta-
ret, cùm aliàs priuata ſit ſcriptura, non præiudicaret. Ipſi enim probant de fide ſcriptu-
ræ, non ipſa ſcriptura per ſe habet fidem, & ideò neceſſe eſt quòd conſtet eos ſcripſiſſe.
Vendicare. Contra alium qui dicat rem ſibi obligatam per publicum inſtrumentum, vt
patet per ſequentia. *Idiochira.* i. priuatis ſcripturis accipiuntur, niſi cõtrà probetur per
apertiſſima argumenta ſcriptis inſerta. Habes ſuper l. iſtam auth. *SI QVIS vult cautè
deponere, &c.* Et poſuit hic dominus Al. hanc auth. & hanc ab eo ſcripſit dominus meus:
dixit enim quòd corrigit l. iſtam, quod non dicit dominus meus: vnde ſecundum eũ non
3 eſt appoſita. Dicit enim quòd in priuato inſtrumento exiguntur tres † teſtes quo ad hoc
vt ex eo poſſit fieri comparatio: licet enim aliàs tam ex publicis quàm ex forenſibus in-
ſtrumentis fiat comparatio, non tamen ex priuatis, niſi habeant ſubſcriptionem triũ te-
ſtium, vt notaui ſ. de prob. operationes. nec corrigit l. ff. de proba. vbi numerus. Quia &
per duos teſtes plenè poſſet probari, in corpore enim huius auth. dicitur quòd facultas
probationis non minuitur per hãc auth. ſed ad oſtendendã aliam ſpeciẽ probationis di-
citur: & intellige hanc auth. cum diſtinctione quã notauimus ſ. ſi cer. pet. l. fin.

1 *Mulieres improbæ & aſsiduæ eſſe ſolent.*
2 *Funeraria actio præfertur doti.*
3 *Vir vxorem alere tenetur ſecundum qualita-
tem dotu.*
4 *Acceſsio non proficit niſi ei qui poſsidet.*

5 *Pecunia dotis, quando conſumpta dicatur.*
6 *Mulier omnibus creditoribus præfertur.*
7 *Qui habet expreſſam hypothecam præfertur fiſco.*
8 *Mulier eſſe debet in officio mariti.*
9 *Priuilegia non ex tempore, ſed ex cauſa æſtimantur.*
10 *Tempus quando conſiderandum in priuilegiis hypothecarum.*
11 *Qui credit ad reficiẽdum præfertur prioribus creditoribus.*

L.12. ASSIDVIS ADITIONIBVS,&c. Ne aliquis crederet quòd dominus imperator
amore mulierũ motus conſtitueret aliquid circa eas, dicit aſſiduis aditionibus,&c.
1 Solent enim eſſe aſſiduæ & improbæ mulieres, ſicut dicitur de † Calphurnia, & conſti-
tuitur lex, quia lis mota erit: ſic & à quibuſdam aliis de cauſis fit, vt ſ.de legib. l.3. *Penè.*
2 hoc dicit propter funerariam actionem, quæ præfertur † doti, vt ff.de religio.ar ſi quis.
§.1.vel propter fiſcum, vt ſ.de priuileg. fiſc. l.quamuis. Vel propter eum ex cuius pecu-
nia militia eſt empta, vt ſ.de pignor.l.vlt. Iſti magis priuilegiati ſunt & præferuntur, licet
in actione tutelæ vel ſimilibus quæ habent ſua priuilegia omnes æqualiter admitteren-
tur. *Si hypothecam reſpiciebant.* Veteres leges. *Et ſenioribus.* Id eſt, prioribus. *Nouas.* i.
poſteriores. *Nec.* Scilicet, reſpicientes. *Quòd & corpore.* Mulieris. *Poßidet.* Non ta-
3 men verè poſſidet, quia inde alitur & ſuſtentatur: vnde dicit lex quòd vir † tenetur eam
alere ſecundum qualitatem dotis, vt ff.ſolut.matrimo.ſi cùm dotem.§.ſin autem. Groſ-
ſo ergo quodam intellectu & per ſimilitudinem dicitur poſſidere: magis enim videretur
aſinus ſuam ſellam poſſidere. Gloſſa ergo poſſidet, id eſt, detinet: ſic ff.de verbor.oblig.
ſtipulatio iſta, habere.§.hi qui ſunt. Sic & filius poſſidet res paternas, quia alitur & ſu-
ſtentatur inde, vt j.inſtit.de hæred.qualit.& diff.§.ſui. ad idem. ff.de liber. & poſtum.in
ſuis. Si enim poſſideret mulier, quare diceret lex quòd acceſſio fieret poſſeſſionis à mari-
to in vxorem, vel econuerſo, vt ff.de acquir.poſſeſ. Pomponius.§.in dote. & acceſſio nõ
4 proficit † niſi ei qui poſſidet, vt in eadem lege, §.vlt. non ergo poſſidet de iure ciuili vel
naturali, vt hæc omnia plenius notauimus circa dominium, ſ.de iure dot.in rebus. Item
quid ſi dedit pecuniam in dotem, & conſumpta eſt, vel mixta cum alia, nam & tunc cõ-
5 ſumpta † dicitur, vt ff.de ſolutio.ſi alieni.non dicetur poſſidere: quod non eſt niſi dicas
quòd poſſidet, quia habet actionem pro dote, & tunc ſubaudiendum eſt quaſi, ſic ff.de
hæred.petit. quòd ſi in diem. *Ad hæc omnia reſpicientes.* Non ad amorem mulierum.
Quòd alias duas conſtitutiones. Scilicet, ab iſta, vt ſ.de iure dot.vbi.& de rei vxor.actio.rem
in præſenti. *Potiora iura.* Sed poſſet quæri, ſi conueniatur de dote per quinquennium,
vel tantum tempus antequàm detur quando incipiant res obligari. Et videtur quòd à
tempore numerationis, ſicut dicitur in creditore, ſ.eod. diuerſis. & ad idem eſt argum.
ſ.de bon.quæ liber.l.antepenult.§.vlt.poſſet tamen & pro contrario argument. induci.
At licet ita dicatur in creditore, non tamen idem dicendum in marito, imò obligabun-
tur res à tempore conuentionis. Si enim non acciperet dotem, non poſſet facere ſine ſuo
incommodo, ſed aliud in debitore: non enim cogitur pecuniam accipere, vt ſ.eod.l.di-
uerſis.notaui.& probatur ff.eod.l.1. quid ſi ante matrimonium contractum dotem ac-
cepit, nónne potuit & ſine incommodo dos non haberi, & ſponſa relinqui? Et ita cùm
ſub conditione obligetur, potior videtur qui prior numerauit, niſi ab ea, vt ſ.dixi, non
poſſet diſcedere, vt ff.eod.qui balneum.& l.potior. Vnde cùm hîc notata conditio pen-
deat à tempore matrimonij, ad illud refertur, vt notaui ſ.de donatio.ante nup.l.1. Qua-
re à tempore matrimonij potior erit. *Contra omnes habere mariti creditores.* M. indiſtin-
6 ctè intellexit quòd omnibus † prioribus creditoribus præferetur, ſiue habentibus ta-
citas ſiue expreſſas hypothecas. Sed ei videtur contradicere ſ. de iure dot. l. vbi. quia
ibi diſtinguit. Alij diſtinxerunt inter pignus & hypothecam, ſi enim fuerit pignus,
& ita conuentum & traditum eſt, non præfertur. Si hypotheca, & ſic ſola præceſ-
ſit conuentio ſine traditione, præferetur, vt ff. in quibus cauſ. pign. ta. contra. l.
eſt differentia. Dicit enim quòd ſi velit quis manumittere mancipia quæ tacitè ſunt
obligata, poteſt. Si verò pro penſionibus occupata ſunt, non poteſt: & ita plus habet
iuris manumiſſor dum habet ea penes ſe, quàm cùm fuerint occupata. A ſimili di-
xerunt hîc in muliere & creditoribus, B. diſtinxit vtrum prior creditor habeat pi-
gnus ex auctoritate legis, vt pupillus in bonis tutoris, & in multis aliis caſibus,
ſ.quib.

s̃.quib. mod.pign.ta.contra.an ex conuentinne.ſi legis auctoritate,præfertur ei mulier,
per iſtam legem,quia priuilegium quod lex dat, à lege auferri poteſt: iura enim ciuilia
facilè mutantur alia lege lata,vt inſtit.de iure natural. §.penultim. ſi verò prior creditor
habeat pignus ex conuentione, ſiue traditum fuerit pignus, ſiue non, nequaquam præ-
feretur mulier, imò ipſe creditor qui prior eſt tempore, ſicut ille qui habet expreſſam
7 hypothecam † priorem,præfertur fiſco, vt ff. eod.ſi pignus. & ideò præferetur mulieri:
quia quo ad hoc pari paſſu ambulant,vt ff.de iur.fiſci.quamuis. Et ita ſecundum os au-
reum non diſtinguitur inter hypothecam & pignus, quia quantum ad hypothecariam
actionem non eſt differentia,vt inſtitut. de actio. §.inter pignus. reprobata igitur prima
opinione quaſi Indæorum,& natura quaſi Saracenorum, ſumenda eſt noſtra Chriſtia-
norum. Et poſſet quæri,vtrum ea quæ non fuerunt Rabonis defuncti tempore mortis,
poſtea facta hæredis videantur obligata,& videtur quòd ſic,vt s̃.quæ res pigno.l.vltim.
ſed domino meo videretur contra, argum. ff.de pignorib. Paulus.§.ſi mancipia. *Qua-
propter non in hypotheca,&c.* Videtur ergo quòd ſi in perſonalibus præfertur,quòd in hy-
pothecaria debeat præferri,non tamen illud argumentum eſt neceſſarium, imò in mul-
tis fallit,vt s̃.eod.eos qui.ſed ita placuit ei dicere, quia eadem ratione ſi do tibi nummũ
imperialem,deberem tibi dare & duos propter obſequia quæ maritis præſtant. Debet
8 enim † mulier eſſe in officio mariti, vt ff. de operis libert. ſicut patronus. id eſt, debet ei
ſeruire,non quòd teneatur ei operari:& quod acquiſierit ex operibus ſuis,marito acqui-
rat tanquam ancilla:imò ſibi quærit:& hæc eſt cauſa impulſiua, non finalis, ſicut & de
cauſis iſtis notaui s̃.de condictio.ob cauſ.ſi repetendi. *Sed ſic maneat eis ius incorruptum,
&c.* Videtur contra.s̃.de priuileg.do.l.vna.ſed ibi loquitur in extraneo hærede,ſecus in
filio. Vnde dicit lex quòd etiam ſi extiterunt filij mulieris hæredes patris, condemnãtur
in quantum facere poſſunt, vt ff. ſolut. matrim. etiam. *Ex tempore prærogatiuam manere
volumus.* Sed videretur contra.ff.de priuileg.creditor. priuilegia. Dicitur enim priuile-
9 gia † non æſtimari debere ex tempore,ſed ex cauſa: vnde licet vnus ſit prior alio tempo-
re,non tamen debet pręferri niſi diuerſas habuerint cauſas,tunc enim non concurrent,
vt cùm diuerſi tituli fuerint, vt notaui s̃.eod.l.2. Solutio. Ibi loquitur in priuilegiis per-
ſonalium actionum,vt in depoſitariis,& in actione tutelæ, aliud in priuilegiis hypothe-
10 carum,ibi † enim conſideratur tempus,vt hîc. *Non enim pro lucro,&c.* Sic & magis fa-
uet lex creditoribus certantibus de damno, quàm legatariis de lucro certantibus,s̃.de
iure don.l.1. Habes hîc authentic. QVO IVRE,&c. Et videtur hoc authent. mul-
tum contradicere opinioni noſtræ,& inde euidens argum.contra.poſſet aſſumi: quia il-
11 le qui credit ad reficiendum,præfertur prioribus habentibus † hypothecas expreſſas, vt
ff.eod.interdum.& mulier præfertur reficienti,vt hîc dicit. Ergo videtur quòd præfera-
tur habentibus expreſſas priores,per leg.ff.de diuer.temp.præſcri.de acceſſionibus. Sed
dic quòd licet hæc authent.benè fuerit poſita,minus tamen perfectè & obſcurè: non e-
nim intelligendum eſt *quo iure*, vt habeat mulier hypothecam tacitam, & præferatur ei
qui credidit in refectione,ſicut multis prima facie videretur intelligenda. Vnde ne mul-
ti decipiantur,ita intelligendum eſt quòd mulier præferatur ei in pecunia, cui res eſt re-
fecta,ita demùm,ſi fuerit prior:& licet ille præferatur alij priori,non tamen mulieri quę
prior eſt,in hoc enim priuilegiata erit mulier,& non ſequetur regulam aliorum credito-
rum. Et licet hæc non plenè poſſent probari per hoc authentic. plenius tamen conti-
nentur & probantur in corpore authentic. de æqualitate dotis. §. quia verò. *Perſonali.*
Verbum hoc appoſitum fuit à domino Yrnerio, cùm in corpore authentic. non repe-
riatur, ſed nedum in perſonalibus actionibus præfertur qui credidit in refectione, ſed
etiam in tacita hypotheca, vt ff.in quibus cauſ. pign. ta. contra. l.1. Ille autem ex cuius
pecunia res eſt empta,non habet priuilegium:ſi tamen ad hoc dedit, vt ex ea emeretur,
habet priuilegium inter perſonales,non autem habet tacitam hypothecam, imò opor-
tet contribuere ſi alij fuerint creditores, vt ff. de tributo. procuratoris ſcientiam. hoc e-
nim ipſo quòd ex mea pecunia res eſt comparata,mihi obligata non eſt,& ideò nõ præ-
feror in eo niſi vt pignori ſit conueniatur,& tunc etiam prioribus præferetur, vt s̃.eo.li-
cet. *Marito in ſcriptu mutuatur.* Vt s̃.de pignor. l.vlt. alias & in hoc in ſcriptis probato,
ſicut eſt in corpore authent. Habes aliud authent. SI QVID *ex rebus ipſius dotis.* Se-
cundæ. *Siue ſuperſint ambæ.* Soluto matrimonio per diuortium. *Superior.* In hypothecis.

Noua lege. Hac ſc.factum eſt apertius quàm veteri lege factum eſſet, quia hæc noua diſtinguit vtrum apparear aliquid de rebus dotis ſecundę vel non,quod facit vetus rubrica de his qui in priorum creditorum locum ſuccedunt.

DE HIS QVI IN PRIORVM CREDITORVM loco ſuccedunt. TIT. XIX.

Alias, omnimodo.

L.1. NON OMNINO. *Fruſtra putas, &c.* Secus eſt in priuilegio perſonalium actionũ: ibi enim ſi peruenir pecunia ad crediroresm priuilegiatum ab inferiori & vltimo creditore,facit quòd eius prior habenda ſit ratio,vr ff.de priuileg.credit.ſuccurri. §.vltimo.

L.2. CVM PRO PATRE. Debitore.

L.3. SI PRIORES. Planum eſt.

L.4. SI PRIOR. Plana eſt lex iſta.

SI ANTIQVIOR CREDITOR PIGNVS vendiderit. TIT. XX.

L.1. SI VENDIDISSET. *Perſecutio adempta eſt.* Imò non,quia propter donationem in ſolutum deſiir eſſe debitum, ſed non ita eſt, quia ſua diligentia ſibi nocere non debet,vt ff.de ſeparar.debitor. Videtur autem receſſiſſe ab obligarione,ſi reuocabilis eſſer donario: quãdoque ramen quis videtur ſibi ſuccedere quoad retenrionem,vt ff.qui potio.in pig.ſi prior.l.3.

L.2. OBLIGATA. *Rectè.* Pacto vel lege.

L.3. QVOMINVS. Planum eſt quod hic continetur.

SI COMMVNIS RES PIGNORATA SIT. TIT. XXI.

Alias,pignorìdata.

L.1. FRATER VESTER. *Nullum præiudicium.* Quia non eſt in dominio ſuo,vnde & ſocius tororum bonorum plus parte non poreſt alienare, vt ff. pro ſoc. nemo ex ſociis. Speciale ramen eſt in fiſco,quòd in rotum rem communem poſſir alienare,fortè & obligare,vr ſ.de commu.rer.alien.l.1.& 2.

DE PRÆTORIO PIGNORE, ET VT IN ACTIOnibus etiam creditorum miſſio pignoris procedar. TIT. XXII.

In cod.legitur debitorum,rectè prætorij.

1 *Cautio de damno infecto quando poſtulanda.*
2 *Cautionum diuiſio.*
3 *Iudiciale pignus, quid.*
4 *In executione quis ordo ſeruandus.*
5 *Qui habet actionem,poteſt eam obligare.*

L.1. SI PRÆTORIVM PIGNVS. Prætorium eſt,quod decernitur ex edi-
1 cto prætoris,quia poſtulabat † quis caueri de damno infecto cùm domus
alterius minaretur ruinam: vel etiam agit de legaro ſoluendo exiſtente
2 die vel conditione. Vnde cautionum aliæ iudiciales,† aliæ prætoriæ,aliæ
3 conuentionales,vt ff.de verbor.oblig. ſtipulationum. Iudiciale † pignus
eſt,quando lata eſt ſentenria,à qua non eſt appellarum, conſtiruitur enim propter iudi-
4 cium præcedens. *Non ſolùm ſuper rebus mobilibus.* Hic ordo † obſeruandus eſt,quia pri-
mò capiunrur mobilia,poſtea immobilia,vltimò peruenirur ad actiones,vr ff.de re iud.
à diuo. *Actionibus debitorum.* Id eſt,debitori competentibus, ſed qualiter fiet miſſio in
actionibus debirorum? Videtur quòd non:quia res incorporales ſunr,vt inſtit.de reb.in-
corpor.ergo poſſideri non poſſunt,vt ff.de acqui.poſ.poſſideri Sed ita intellige,i.in quaſi
5 poſſeſſione,ſicut notaui ſ.qui pot.in pig.l.vlt.etenim ille qui habet † actionem poteſt eã
obligare, vr ſ.de hær.vel act.ven. Vnde poſtquàm iudex decernet mihi eſſe pignori: ſed
hoc non poteſt facere inuocato debirore & confeſſo ſe debere, vt ff. de re iudic. à diuo.
circa finem.

L.2. VETERIS IVRIS. *Siue ſua culpa,ſiue non.* Per hoc videtur comprehẽdere caſum: ergo pro nihilo addir,ſeu fortuiro caſu:ſi enim culpa ſua cõtingir,ergo cũ prçuideri nõ potuerit,vt ſ.de pig.quæ fortuitis.& certè quod hic dicit,ſiue ſua culpa,ſiue nõ,ita

poteſt

poteſt intelligi, lata vel leui: de leui tenetur creditor, non leuiſſima. Siue enim contingat ſua culpa lata vel leui, ſiue non, ſeu caſu fortuito, in vtroque caſu habet hypothecariam. Quidam tamen dixerunt medium inter caſum fortuitum, & quando aliquid culpa non contingit: vt notatur & reſpondetur huic quæſtioni, ff. nau. cau. ſta. l. 3. *Dare recuperationem.* Actione in factum, vt ff. de reb. auc. iu. poſſi. Dicitur enim ad hoc vt non inquietetur quis in poſſeſſione. Item ex re iudicata, item ad recuperandam poſſeſſionem, vt in tit. ne vis fiat ei qui in poſſeſ. miſſus eſt. Sed qua actione prouidebitur hîc debitori, ſi ſatisfecerit? in conuentionali enim pignore datur pignoraticia: & ſatis dici poteſt quòd habeat vtilem pignoraticiam: directa enim datur quando res tradita eſt, & pro debito ſatisfactum. Cùm autem hîc iudex tradiderit, dabitur actio, vt ff. vt in poſſeſ. leg. is cui. §. quæri. vel in factum, & facit ad id quod notaui ℥. de pig. vſucap.

SI IN CAVSA IVDICATI PIGNVS CAPTVM ſit. TIT. XXIII.

Es ob cauſam. *Non in vicem iuſtæ obligationis, &c.* Si enim decreto prætoris aliquis habeat vel iuſſus ſit habere pignus, tenetur ac ſi aliàs eſſet conuentum, vt hic, & ℥. tit. 1. l. vltim. Fallit tamen, quia niſi ventum fuerit in poſſeſſione, ſolus iuſſus non facit pignus, vt ff. de pigno. act. non eſt mirum. §. vltim. L. 1.

Cvm in cavsa. *Per officium.* i. officiales. *Ex officio.* i. ab officialibus. *Emere debet.* Sed & iudex poſſet addicere rem aliquam, ſi illæ non ſufficiunt, vt ff. de re iudicâ à diuo. §. 1. L. 2.

In cavsa. *Potius.* Electiuè ponitur, non comparatiuè. *Addici ſolet.* Et addicitur non pro parte, ſed pro toto. L. 3.

SI PIGNVS PIGNORI DATVM SIT. TIT. XXIIII.

Etiam id qvod. *Quandiu in cauſa pignoris, &c.* Si ergo creditori modò ſoluero, pignus perimitur ſuo creditori. Si autem ſoluero creditori creditoris mei, licet eius, non tamen pignus perimitur ſecundum Io. quia acceſſio eſt. Azo. *Dominio vos priuare nequiuit.* Sed nunquid obligando poſſeſſionem, videtur & vſumfructum obligaſſe: & certè videtur arg. ff. de contra. empt. qui tabernas. ſi vendidi rem in qua ius habeam, videretur ratione iure vendita, vt ibi dicit. Sed dic quòd ibi loquitur de iure quod ratione dominij vel quaſi poteſt competere: vnde mirum videretur ſi obligando fundum, videar vſumfructum, quod eſt ſeruitus, non ius, ratione dominij vel quaſi obligaſſe. L. 1.

Si creditor. Planum eſt quod hic continetur. L. 2.

DE PARTV PIGNORIS, ET OMNI CAVSA. TIT. XXV.

Partvs. *In pari cauſa, &c.* Si conceptus fuerit, & editus apud alium dominum, non habet actionem: ſecus ſi concepit penes debitorem, & editus eſt apud alium, vt ff. de pigno. Paulus. quæ diſtinctio notatur in ſumma de pignotibus. §. intenditur. L. 1.

Cvm pignoris. *Operis, &c.* Vt ℥. de pign. l. 1. L. 2.

DE REMISSIONE PIGNORIS. TIT. XXVI.

Si ſciente. Subaudi, & conſentiente. Vel dic quòd fauore libertatis ſufficit ſola ſcientia, & quòd præſumantur creditores conſentire, ſi ſcierint, ſicut dicitur ℥. eo. tit. ſi hypothecas. priuilegio fiſci. L. 1.

Si probaveris. Plana eſt lex iſta. L. 2.

L.3. SI IGNORANTE. *Ius tuum non læſit.* Et videretur quòd fiſcus vel reſpub.præferatur, vt ff.qui pot,in pig.ſi pignus.non enim hîc ante erat ſpecialiter pignus obligatũ: vnde quidam ibi gloſſauerũt ſpecialiter.Aliud ſi generaliter ante accepit, eſt tamen cõtrarium,quia hîc dicit ante generaliter obligatum pignus, non tamen præferendum fiſcum vel remp.ſi poſt contraxit.

L.4. CVM TE. Planum eſt quod hîc dicitur.

L.5. DEBITVM. *Per pacti conuentionem.* Fortè dolo ſeu metu initam,quo caſu non tenet remiſſio,niſi in caſu quando impẽditur propter matrimonium, vt ff.de his quæ in frau.cred.ſi pignus.& quib.mo.pign.ſol.l.1.§.1.

L.6. SI EO TEMPORE. *Poſſunt videri, &c.* Videtur contra regulam generalem, quia nemo inuitus agere vel accuſare cogitur,ſed hîc non dicit quòd agat inuitus, ſed niſi intra ſtatutum tempus egerit,repellitur:ſic & notaui s̃.de ingenuis ma.diffamari.

L.7. CREDITRICEM. *Pignoris etiam ius remiſ.* Aliud ſi reddiderit pignus, vt ff.de pact. Labeo.

L.8. SI HYPOTHECAS. Remiſiſſe ſpeciale eſt in fiſco,ſicut in libertate notaui,s̃.eo.l.1.

L.9. CVM EX CAVSA. Planum eſt quod hîc dicitur.

L.10. RES PIGNORIS. Plana eſt lex iſta.

L.11. SOLITA PROVIDENTIA. Aſſignatur contra. ff.quibus mod.pign. ſoluitur.ſicut rect.§.ſi per vacuum.Solut.hæc corrigit illam, vel ibi loquitur quando conſenſit alienationi,& dubium erat vtrum eſſet alienata:vnde ſi inueniatur apud debitorem,præſumitur quòd nõ alienauerit, vt ibi dicit.Hîc autem certum erat eum alienaſſe, & poſt redemiſſe, vnde non poteſt agere, vt dicit.

ETIAM OB CHIROGRAPHARIAM PECVniam pignus teneri poſſe. TIT. XXVII.

1 *Chirographaria pecunia, quid.*
2 *Creditor pro pignore, actionem & exceptionem habet.*
3 *Multa contra fœneratores inducuntur.*

L.1. PIGNVS INTERCIDIT. Antequàm perueniamus ad textum, vel ad nigrum benè eſt vt videamus de rubrica. Dicitur enim chirographaria pecu-
1 nia,† quæ ſine pignore debetur, vt in textu patet ibi, ſimpliciter, id eſt,ſine pignore:& ibi,nec enim neceſ.ei impo.chirographarium,&c.Sic eſt reſponſio generalis,& ſi initium generale,lex tota generalis eſt, vt ff.de iur.& fact.ignoran.l.penultim.§.vlt.non eſt ergo vis facienda in eo quod dicit chirographariam, quia ſiue chirographum interueniat,ſiue non,ſatis eſt vt retineatur pignus. *Si nouatione.* Voluntaria,ſecus ſi neceſſaria,ſcilicet per litis conteſtat.vt plenè notaui s̃.de iudic.l.1.& dicit lex ff.de nouat.aliam. *In alium.* De alio ideò dicit quòd ſecus eſſet, ſi ab eodem promitteretur animo nouandi:non enim propter hoc tolleretur pignus, vt ponit lex in eo,quia alia addidit pignora:in nouatione enim prius pignus tollitur,quaſi videatur ſibi ſucceſſiſſe, vt ff.qui potio. in pigno.l.3.& l.prior. Sed etſi non alia addidit, non tollitur pignus per nouationem, vt ff.ad Velleian.aliquando.§.de pignor.& argum.s̃.ſi certum petat. ſi ex pretio.ſed tamen contra eſt,ff.de prætor. ſtipul. Valerianus. Vel dic quòd duret pignus, vt s̃.dixi. *Ius obligationis.* Id eſt,ipſam obligationem, quæ eſt ius. *Dominus fundi conſtitutus.* Donatione vel emptione. *Feceris condemnationem.* Id eſt,petieris fieri. *At ſi in poſſeſſione.* Nouus eſt iſte caſus. *Eam.* ſcilicet rem, vel id pignus, propter exceptionẽ.
2 Nota,quia aliàs pro pignore habet creditor † actionem & exceptionem, vt s̃.de prætor. pign.l.vlt.hîc autem non habet niſi exceptionem:non enim quo ad chirographariũ debitum pignus perſequi poteſt,licet tamen excipere pro eo,ſi pignus poſſideat:& ita magis conſequitur in excipiendo quàm in agendo, vt hîc,& ff.quib.mo.pig.ſol.l.1.& de pigno.l.1. *Non cogeris.* Sed videretur quòd incidat in edictum D. Marci: hoc tamen falſum eſt,quia non auctoritate ſua ſola pignus retinet, ſed legis: vnde propter hoc quod legitimè factum eſt,non debet pati pœnam, vt ĩ.ad l.Iul.de adulter.Gracchus. ſed videretur contra.s̃.mandati.l.vlt.Sol.Ibi loquitur in cõmodato,vbi nõ traditur res vt teneatur aliquo modo,ſecus hîc in pignore quod habetur propter obligationẽ. Itẽ videretur

contra.

3 contra.s̃.de vſur.pro retentione. Sed illud eſt odio vſurarum: multa enim † inducuntur contra fœneratores, vt j̃. eodem titul. l. quamuis. Vel aliter illud locum habet quando debetur naturaliter: ſi eſſet debitum ciuile & naturale, contra eſſet, vt hîc. *Quod in ſecundo creditore.* Conueniente primùm, vt s̃. qui pot. in pignor. l. 1. Vel etiam conuento, eadem ratione: nec locum habet in emptore pignoris vel fideiuſſore. Habet enim neceſſe ſoluere pecuniam pro qua interceſſit, non aliam. Si dicas, quare aliud eſt quàm in debitore? Ratio eſt, quia debitor debet vtramque pecuniam, & pro eo pignus obligatur: vnde licet pro alia debita pecunia eiuſdem pignoris non interuenerit obligatio nihilominus retinetur, vt dicit: aliud in ſecundo creditore: nullo enim iure obligatus eſt primo, nec etiam habet aliquid neceſſe ſoluere primo, cùm nec pro eo ſit pignus obligatum, & ita non apponitur ei pro chirographaria pecunia exceptio.

DE DISTRACTIONE PIGNORVM.
TIT. XXVIII.

FVNDVM PIGNORI. Plana eſt hæc lex. L.1.

CREDITOR. *Rem litigioſam non vid. ven.* Quia litigioſa res eſt, de cuius dominio, &c. vt j̃. de litigio. j̃. authentic. *Quia precario debitor poßidet.* Et ſiue precario poſſideat, ſiue non, nihilominus habet locum quod hîc dicitur, vt patet per ſequentem rubricam. L.2.

HYPOTHECIS. *In id quod deeſt.* Non eſt ita ſecundum conſuetudinem Venetorum, vt notaui s̃. ſi cert. pet. ſi pro mutua. L.3.

CREDITOR. *Proſcribit.* Id eſt, venale proponit. *Licet.* i. poteſt. *Teſtatò dicere debet.* Hoc quando dies non erat ſtatuta in venditione, alioquin dies interpellat pro homine: ſed hoc fortè quantum ad commiſſionem pœnæ, vel vſuras, non quoad diſtinctionem pignoris, & ideò videtur quòd ſi non denunciauit, non teneat venditio, vt j̃. de iure dom. impet. l. 1. L.4.

SI RESIDVVM. *Sine oblato ſuperfluo.* Sola ergo oblatio impedit venditionem, licet non faciat liberationem improba alienatio: vnde dicit regula iuris, non poteſt videri improbus, qui ignorat quantum ſoluere debeat. L.5.

QVAMDIV. *Non amittit facultatem.* Verum eſt quando vna res eſt obligata. Quid ſi plures, & teſtabat modicum ad ſoluendum, poteritne pro modico rem maximi pretij vendere? Videtur quòd debeat rettactari venditio, quia malitiis hominum non eſt indulgendum, nec debent alicui prodeſſe, vt ff. de rei vindi. in fundo. & ad idem facit, ff. de aqua plu. ar. l. 1. §. denique. ſed tamen lex videtur dicere cõtra. ff. eo. creditoris. & ideò non videtur conueniendus eſſe à debitore. L.6.

SI CESSANTE. *Non reluctante.* Imò ſibi concedente venditionem. L.7.

SI PRIVS. *In eadem cauſa permanet.* Aliud ſi non permanſiſſet, vt not. s̃. qui po. in pig. l. 2. *Pignoris diſtractio non valet.* Intellige quando obtulit, conſignauit & depoſuit. Vel dic quòd ſola oblatio impediat, vt s̃. eodem. ſi reſiduum. Si verò nec obtuli, vel conſignaui, aut depoſui, ſed paratus fui ſoluere quandocunque peteret, & ita non ſtetit per me, tenet venditio, ſed reuocatur, vt ff. de reſcindenda vend. l. pen. L.8.

QVÆ SPECIALITER. *Conſequi.* Hypothecaria vel perſonali contra debitorem vel fideiuſſorem. L.9.

ET *qui ſub imagine, &c.* Planum eſt quod hîc continetur. L.10.

MVLIER. *Niſi dißimulatione.* Quia maritus obligauit velut ſuas, & ipſa tacuit: poſſunt enim vendi, vt s̃. ad Velleia. ſi ſine voluntate. L.11.

SI DEBITOR. *Tranſtulit ad emptorem.* Sed tamen prius conuenientur principales perſonæ quàm poſſeſſores pignorum, & hactenus obſtabit iſti creditori alienatio facta per authent. L.12.

QVI PRÆDIVM. *Si in vacuam poſſeſ.* Id eſt, in eam poſſeſſionem quæ vacua dicitur, etſi enim non eſſet vacua, nihilominus tranſit dominium, vt ff. de fun. dot. ſi fundum. Vel ibi loquitur in eo qui habebat dominium, non poſſeſſionem, hîc neutrum, vt hæc diligenter notaui s̃. de probatio. cùm res. & cùm hîc creditor non habeat poſſeſſionem. Sed ſi ipſe poſſideret, ſufficeret ſi eo ſciente & non contradicente, longo L.13

tempore fuiſſet in poſſeſſione, vt ff. de acqnir. poſſeſ. minus.

L.14. SI IN HOC. Hæc lex plana eſt, & aliæ ſequentes vſque ad tit.

DEBITOREM VENDICATIONEM PIGNORVM impedire non poſſe. TIT. XXIX.

L.1. SI SVNT *qui emere.* Planum eſt quòd hîc continetur.

1 *Quandoque denunciatio non impunè contemnitur.*

L.2 DEBITORIS *denunciatio.* Lex iſta ponitur ſub generali denunciatione, impunè cō-
1 temni quod recipit contra. quia quandoque denunciatio non impunè † contem-
nitur, vt in operis noui nunciatione, ſed hoc quia fit contra edictum prætoris. Item vi-
detur contra ff. de his quæ in frau. cred. ait prætor. §. 1. l. 2. ſed illud dictum eſt cauſa ſer-
uandi iuris ſui. Hîc autem certum eſt debitorem non habere ius prohibendi: vnde cùm
creditor poſſit vendere lege vel pacto, impunè contemnitur..

SI VENDITO PIGNORE AGATVR. TIT. XXX.

1 *Interdictum fraudatorium.*

2 *Quandoque maioribus in contractibus ſubuenitur.*

L.1. PRÆSES. *Iubebit.* Et habet locum pignoraricia, vt ſ. de diſtract. pign. & de
pignoraticia reſtituere tibi fundum, &c. Sed qua actione conuenietur, quia
dominium tranſlatum eſt in eum? non enim perſonali, quia non contraxi cū
1 eo. Quidam dixerunt quòd interdicto † fraudatorio, ſed melius cōſilium eſt
vtili rei vindicat. auctoritate iſtius legis: vel tutius conſilium eſt vt impetret beneficium
in integr. reſtit. contra emptorem, quia participauit fraudis conſilium: ſic enim in con-
2 tractibus † quandoque ſubuenitur maioribus, vt ſ. quibns ex cauſ. maior. in contractib.
& ita impetra. in integr. reſtit. habet vtilem rei vindicat. ſicut notaui quando pignus in-
cipit à prædeceſſore minoris, & alienatum eſt ſ. de præd. min. l. 2. reſtituitur enim minor
tanquam quilibet maior, ſi non poteſt ei ſatisfieri à creditore defuncti.

L.2. SERVOS. *Petat.* Quia credebant ſe creditores, & non erant: ſi eſſent verè creditores, debent compenſationem opponere vſque ad concurrentem quantitatem, ſuperfluū reſtituet: in ſubſidium ergo re vſucapta vel perempta, vel præſcripra conuenitur alienator, vt ſ. de reb. alie. non alien. l. 1.

L.3. SI VXOR. *Iubebit emptores.* Ita demùm, ſi emptores iſti fuerint malæ fidei.

L.4. CVM CONTRA. *Non obſeruatis, &c.* Quia non vendit elapſo biennio. *Non tantùm aduerſus creditorem.* Pignoraticia actione. *Verum etiam aduerſus poſſeſſorem.* Dixerunt quidam experiundum fraudarorio interdicto, & induxerunt pro ſe ff. de ſolut. pupilli. & dixerunt illud interdictum fraudatorium eſſe ſpeciale interdictum, ſicut in arbore actionum notatur. Sed lex non loquitur in caſu iſto, imò de actione quæ oriebatur ex edicto de his quæ in fraud. cred. l. 1. & l. prætor ait. Debet enim reuocari alienatio in frandem creditoris facta, per Paulianam, & illa competit contra quemlibet poſſidentem, & quandoque contra debitorem, vt in l. vlt. illius tit. Et fortè olim erat ſpeciale interdictum per quod reuocabantur alienata in fraudem creditorum. Dic ergo quòd cōueniam poſſeſſorem rei vendie. vel aliter, vt notaui ſ. eo. l. 1. *Et fructuum ratio.* Quia reſtituetur prædium & fructus.

L.5. SI CREDITORE. *Non per colluſionem.* Vt ſ. de diſtract. pig. & qui ſub imagine.

DE LVITIONE PIGNORIS. TIT. XXXI.

L.1. QVI PRO PARTE. *Niſi totum debitum, &c.* Non enim mutatur ius ex qualitate ſuccedentium, vt ff. de verb. obl. l. 2. & quandiu reſtat aliquid ad ſoluendum, &c. vt ſ. de diſtract pign. quandiu.

1 *Vtrum ſublata perſonali duret hypothecaria.* 2 *Hypothecaria quādo locū habere nō poteſt.*

INTELLI-

INTELLIGERE *debes*.i.potes. non enim ita regulariter intelligendũ eſt,quòd perſonali L.2.
ſublata duret hypothecaria.hoc enim falſum eſt,ſi per ſolutionem vel oouationem vel
rem iudicatam tollatur: vt ff.quib.mod.pig.vel hypothec.ſol.l.ſoluitur. lege item libera-
tur.& ita legitur.ff. de regulis iuris,cum principalis cauſa non ſubſiſtit &c.dic ergo,debes
1 i.potes, quia poſſibile eſt vt ſublata perſonali † duret hypothecaria quando ſubmouetur
per exceptionem 10 perſonali,puta pręſcriptione xxx.ann.cum notiſſimi.ſed ſi perſonalis
2 ipſo iure eſt ſublata,& cum effectu,non poteſt habere locum hypothecaria.ſi ipſo † iure,
& cum non effectu, durat. & aſſignantur duo caſus.ff.ad Trebel.debitor.& de except.rei
iudic.l.penul.§.vlt.

SI REDDITA. Planum eſt quod hîc dicitur. L.3.

SI VNVS EX PLVRIBVS HEREDIBVS CREDITORIS VEL DEBITORIS,SOLVERIT VEL ACCEPERIT PARTEM SUI DEBITI.

TIT. XXXII.

MANIFESTI. Plana eſt lex iſta. L.1.

ACTIO. *Inter heredes*. Debitoris vel etiam creditoris. *Non perſonam obliget &c.* Nota L.2.
quòd qui conuenitur hypothecaria vel rei vendica.non eſt obligatus aliquo iure, vt
hîc, & inſtit.de actio.

SI PIGNORIS CONVENTIONEM NVMERATIO PECUNIÆ SECUTA NON FUERIT. TIT. XXXIII.

SI PECVNIAM. *Et pignus datum probaturus es*. Pignus datum eſſe bene debet L.1.
probare. ſed pecuniam nõ eſſe numeratam hoc ipſo probat,quòd non pro-
batur contra. *In rem*. Id eſt pignoraticia pro re,ſecundum quoſdam.& verũ
eſt quòd agere poterit pignoraticia : vt ff.de pigno. ſolutum. Vel melius dic
quòd rei vendica. contra creditorem. & certè non videtur bona ratio ſi dedit pignus , &
pecunia non eſt numerata,quòd ob hoc detur rei vendicatio:quia nõne poteſt eſſe quòd
nõ fuerit dominus?ſed ſecundum quoſdã,ſi probat alium habere cauſam ab eo,non licet
ei de dominio referre quæſtionem,vt hîc. omnia plenius notaui ſupra de non num.pec.
l.1.vbi hæc lex per eadem verba continetur. & dic plenius,vt ibi.

SI VT NVNC. Plana eſt lex iſta. L.2.

DE IVRE DOMINII IMPETRANDO.

TIT. XXXIIII.

DOMINII. *Et an ſolemnia*. Vt infra eo.l.vltim. *Impetrare te non poſſe*. Vt ſupra ne pro L.1.
dote mulieri bona quondam mariti.l.1.

SI CREDITOR. *A beneficio impe receſſ. videtur*. Et nota quod hîc dicitur,quia bonum L.2.
eſt ad legem commiſſoriam. ſi enim vẽdidi, & ita caui, quòd ſi pretium ad talem diem
non fuerit ſolutum,ſit res inempta: ſi poſt diem illam petam pretium, videor mihi præ-
iudicare: vt ff.ad leg.Cor.l.1.& 2.& l.penult.

1 *Trina denunciatio quando neceſſaria.* 2 *Pignus quando poſſidetur iure dominij.*

VETVSTISSIMA. *Et annus luitionis*. Hodie eſt biennium luitionis,vt in hac.l. *Siue in* L.3.
aliis conuentionibus. Vt in loco,& ſimilibus. *Ea obſeruari &c.* Sed ſi fiat pactum de nõ
1 vendendo,non valet: imo licet vendere.ſed tamen antequã vendat,neceſſaria † eſt trina
denuntiatio: vt ff.de pign.ſi conuenerit. nec intellige quòd ſufficiat ſi dicat, ſolue,ſolue,
ſolue,imo ſit per tria tempora,quæ dixerunt quidam eſſe tres dies, vt quolibet die ſemel
fiat: vt ff. de pub.iud. inter. ſed nos dicimus quòd ſi ſit lege cautum quòd tempus inter-
poni debeat,relinquitur arbitrio iudicantis. vnde facta ſemel denuntiatione dabit ante-
quam alia fiat : vel vnum diem vel duos vel tres , ſecundum quòd ei viſum fuerit. ſi verò
ſine pacto aliquo ſimpliciter rem obligauit,ſufficit vna denuntiatio: & elapſo biẽnio im-
2 petrabit ius dominij.ſed & poſtea ex humanitate intra biennium ſi debitor offerat pecu-
niam,auditur,vt hîc dicit. ſed hoc tempore conſtitutio huius legis,hodie per conſuetu-
dinem coartatur. ſolet enim dari per ſtatuta huius ciuitatis ſolum ſpatium ſex menſium,
ſed & poſt tẽpus quod s̃.pet.l. iſtã poſitum eſt,habebit ita dominium,quòd ſi euincatur,
agere poſſet de euictione: vt ff.de pig.ac.eleganter. *Ex denuntiatione*. vnica.ſit creditori om-
nis ratio integra.ſecus in pignore,q in cauſã iudicati capitur.illud enim pignus poſſidet

2 poſſe† iure dominij placuit, nõ tamẽ ꝑ parte, ſed in totũ: vt ff. de re iu. à diuo. §. ſi pignore.

DE PACTIS PIGNORVM, ET COMMISSORIA in pignoribus reſcindenda. TIT. XXXV.

1 *Emptio pignoris cauſa facta, quãdo nõ valet.* 2 *Item quando fraus ei obſtat.*

L.1. QVT PACTVS *eſt &c.* Ad materiam iſtam bene facit lex. ſ. plus valere quod agitur. emptione: quia ſi fiat tale pactum, ſi nõ ſoluero tibi vſque ad talem diẽ,
1 ſit pignus tuum: non valet talis emptio pignoris cauſa † facta. vel poteſt intelligi quando dicit fœnerator, ego nõ dabo tibi pecuniam, niſi ita feceris, quòd res mihi vẽdatur, & poſſis eam recuperare hinc ad talem diem, ſi reddideris pretium. ſin autem non reddideris ſit mea. non enim valet talis vel talis emptio pignoris in fraudem legis commiſſoriæ facta, cum cogatur hîc debitor vendere. & hæc fraus bene poteſt per-
2 cipi à iudice quando fiat: vt. ſ. ſi res ſit ſic empta pro xx. quę valet. c. ſi verò † res patum plus valeat, bene valet, & tenet talis emptio: quia emptio non prohibetur hîc, ſed fraus. *Ceſſurum ſe credito. hypothec.* i. quòd res eſſet creditoris. *Venditionem non contraxit.* Idem eſt & ſi ita dixerit, vt ſi non ſoluta fuerit pecunia ad diem, res cedat in ſolutum: vt ff. de ſolut. Calipodius. non tamen hoc locum habet in fideiuſſore, imo videtur venditio ſub conditione contracta: vt ff. de contr. empt. l. vlt. 1. reſpon. ſi tamen dicat, ſi nõ ſoluta fuerit pecunia ad tale tempus, habeas rem emptam iuſto pretio tunc æſtimandam, bene valet pactio: vt ff. de pign. l. ſi fundus. §. vlt. quid ſi renunciauit debitor beneficio quod habet per legem iſtam, & etiam interpoſita fuerit ſuperior pactio? videtur quòd non valeat, per legem vlt. iſtius tit. & ideo bonum eſt vt ſubiiciamus, eam vendere debet: & ſi plus accepit quam ſibi deberetur, debet reddere.

L.2. SI FVNDI NOMINE. *Obtineas.* i. reſtituatur tibi. *Præſes iubebit.* Debent enim ſeruari pacta quæ apponuntur in contractibus: vt ſ. de rerum permutat. l. rebus.

L.3. QVONIAM *inter alias. Quæ cum præteritis.* Calliditatibus creditorum. *Re amiſſa.* Quã per pactum videbantur acquiſiuiſſe.

DE EXCEPTIONIBVS SEV PRÆSCRIPTIONIBVS. TIT. XXXVI.

L.1. DEBITORES. *Antiqua lege.* xii. tabularum. *Adſcripſerat.* i. prælegauerat quibuſdam heredum, quod tu debes: quod poteſt: vt in onere: vt ff. famil. erciſcund. ſi filia. §. Papinianus.

L.2. PRO PORTIONE. *Ei demum obſtat, vel ſucceſſ. &c.* Fallit in querela inoff. teſt. in cauſa ingenuitatis & filiationis. in crimine adulterij: vt ff. ad leg. Iul. de adult. denũciaſſe. fallit & ratione ſcientiæ: vt ff. de re iudic. ſæpe. §. ſi ſcientibus.

L.3. ADVERSVS. *Tutorem legitimum.* Olim dicebatur fiduciarius propter minimam capitis diminutionem: vt ſi parens filios impuberes emancipauerit: vt inſtit. de fiduciaria tutela. aliud hodie, vt hîc, & ſ. de legit. tut. l. 4. *Exceptione pacti.* ſ. remiſſa tutelę actione. *Bonæ fidei iudicium facit.* Vnde in bonæ fidei iudiciis maximè dolus cõſiderandus eſt. Sed quomodo facit replicatio doli iudiciũ bonę fidei? imo videretur quòd lex iſta faciat, quia leges declarãt, & à lege inductum eſt, quòd actionum aliæ ſunt bonæ fidei, aliæ ſtricti iuris. ergo intelligendum facit. i. oſtendit vel detegit.

L.4. CVM NONDVM *finitam.* Omnes integ. defen. ſ. peremptorias.

1 *Intra quod tempus intentari poteſt interdictum vnde vi.*
2 *Quæ annua ſunt ad agendum, perpetua ſunt ad excipiendum.*

L.5. LICET *vnde vi &c.* Circa caſus poſitionem huius. l. multę fuerunt diuerſitates: ſed cõſiderata natura interdicti vnde vi, planum eſt quod in ea dicitur. eſt enim talis naturæ
1 quòd intra annum intentari poteſt de eo quod nõ peruenit † ad eum qui vi deiecit: perpetuo autem de his quæ ad eum peruenerunt: vt ff. de vi & vi arm. l. 1. in princ. pone ergo quòd deiectus incontinenti recuperauit poſſeſſionem: licet habeat interdictum vnde vi intra annũ pro damnis, pro poſſeſſione tamen exceptionẽ habet perpetuam, etiam ſi rei
2 vẽdicatione cõueniatur. & ſolet hîc notari, quę annua ſunt † ad agendum, perpetua ſunt ad excipiendum. Videtur lex iſta loqui ſecundum antiqua iura. hodie incideret in conſtitutionem, ſi quis in tantam. vel in edictum D. Marci. nec placet ponere ſecundũ Io. in

ceſſione

ceſſione interdicti facieda: quia nec litera ſonat, nec ita ponere expedire videtur. ſic enim dixit, expuliſti Titium, qui mihi ceſſit interdictum, & omne ius ſuum in re. delecti poſſeſſionem non apprehendi. ago aduerſus te inrerdicto mihi ceſſo. excipis poſt annum, & ppetuo. Ponitur & alius caſus ſic, pone eum qui expulit, poſt tempus ad poſſeſſionem petendam ſtatutum, ei quem expulerat, indebitam poſſeſſionem reddidiſſe. non habet cōdictionem indebiti ad repetendam poſſeſſionem: licet ſi poſſideret, cōueniri non poſſet.

1 *Replicatio proprie datur actori.*
2 *Actio quando tempore tollitur.*
3 *Quanto tempore tollitur actio, tanto & replicatio.*

SI PACTVM &c. Poteſt poni quando pactum factum fuit de non petendo. poſtea de petendo dolo malo. ſi enim agatur priſtina actione, & ego excipiam de pacto de non petendo, alius repliceet de pacto de petendo, ego replicabo de dolo. & tunc gloſſa, in exceptione. l. pro habēda exceptione vel replicatione. & ita ponetur improprie, quia replicatio propriè datur † actori: vt ſ. eod. non exceptionibus. *Sine temporis præfinitione.* Videtur falſum, quia actio tollitur † tempore. ergo non de dolo replicabitur ſine præſcriptione temporis. ſed dic quòd hæc lex loquitur ſecundum antiqua iura. olim enim actiones durabant per omnia ſecula ſeculorum: vt inſtit. de perpet. & temp. act. in princ. & ideo replicatio ſine temporis præfinitione durabat, hodie autem determinata ſunt tempora: & ideo quanto † tempore tollitur actio, tanto & replicatio: vnde ſi actio annalis, & replicatio: vt ff. de pecul. quæſitum. §. vlt. ſed illa exceptio quæ reo competit, nō tolletur, imo in perpetuum datur: vt ff. de dol. excep. purè. §. vltim. L. 6.

(Margin numbers beside the lines above: 1 at "catio propriè datur † actori", 2 at "tur falſum, quia actio tollitur † tempore", 3 at "& ideo quanto † tempore tollitur actio".)

SI EX MAIORE. Planum eſt quod hîc continetur. L. 7.

PRÆSCRIPTIONEM. Plana eſt lex iſta. L. 8.

1 *Nemo pluribus exceptionibus vti prohibetur.*

SI QVIDEM. *De hac confitendo.* Quia ſcis eum habere probationes, & ita cōfiteris debitum: ſed dicis te habere exceptionē. de hac tantum non intellige, quòd aliis vti non
1 poſſit, quia nemo † pluribus exceptionibus vti prohibetur: vt ff. eod. nemo. & ſolet notari per legē iſtam, quod reorum intentiones audiri debeant, etiam ſi dicant ſe dubitare. licet hodie iudices cogant eos vt dicant quid credant propter clauſulam quam apponunt in ſacramento. ſ. quòd dicent ſecundum quòd credunt & æſtimant: nec petent probationes quas non credunt neceſſarias. & non poteſt eſſe quin magis animus rei declinetur ad vnā partem quàm ad aliam. vnde quod hic dicit, verum eſt ſecundum antiqua iura. vel dic q non dicebat ſe dubitare aliqua partium interrogata in iudicio. ſed cum ita diuerſas proponeret quæſtiones imperatori, ipſe recapitulando omnes, ſatisfecit in omnibus. *De intētione dubitas.* Actoris. *Habita exceptionis conteſtatione.* Quia dicet, nihil debeo: & ſi deberē, habeo exceptionem. *Monſtrari cōuenit.* Antè tamen quàm diſcat teſtificata. alioqui teſtes producere non poſſet, vt ſ. authen. de teſtib. §. quia verò. inſtrumenta poſſet, quia in eis non eſt tanta malitia. L. 9.

NON EXCEPTIONIBVS. Planum eſt. L. 10.

DEFENSIONES. ſ. reales. hę enim ad fideiuſſorem tranſeunt, ſi mādati habeat actionem: vt ff. de pac. l. quod dictum eſt. ſin autem ſint perſonales, nō tranſeunt ad alios. & q ita debeat diſtingui, legitur. ff. eod. exceptiones quæ perſonæ. *Integro manente ſtatu.* Ideo dicit, quia aliud eſſet ſi integer non maneret ſtatus: vt ſ. de fideiuſſo. l. i. L. 11.

SI QVIS ADVOCATVS. *Atque præpoſtere.* Eſt enim ordo præpoſterus. L. 12.

PRAESCRIPTIONES. *In principio.* Hoc eſt intelligendum quando vocatur ad iudicium, & ſcit ſe non ſubiectum: vt ſ. de iuriſdic. omn. iudic. l. i. ſi verò ignorauit, nec oppoſuit, nec præiudicauit ſibi, vt hæc plenius notaui. ſ. de probat. exceptionem. L. 13.

DE REBVS LITIGIOSIS. TIT. XXXVII.

1 *Oblatio verbalis ſine obſignatione non impedit pignoris venditionem.*
2 *Subſtantia obligationum non in eo conſiſtit vt aliquod corpus noſtrum faciat.*
3 *Vbi eſt eadem ratio, idem ius conſtitui debet.*
4 *Cauſa, lite demum conteſtata, appellatur.*
5 *Res, poſt lit. conteſt. litigioſa dicitur.*

CVM CREDITOR. *Pignus vendidit.* Poſt diem. *Et ſi debitor interdicat &c.* Huic legi bene conſonat quod habuimus ſupra debitorem venditionē pign. verba enim L. 1.
1 ſola non † ſufficiunt ad impediendam pignoris venditionem: imo neceſſe eſt quòd offe-

rat pecuniam,conſignet & deponat,vt in titulo illo,debito. vendi. pig.notaui. & videba-
tur contra,quia interdicebat iſti ne vẽderet.& fortè ſe nihil debere dicebat. vel etiam pi-
gnori non obligaſſe.ſi enim nihil diceret,euidens eſſet quòd non prohiberetur,quia nul-
lum eſt litigium.ſed vbi dicit nondum vẽiſſe diem venditionis,vel ſe nõ debere,nec obli-
gaſſe. videtur quòd valeret interdictio: ſed contra eſt,vt dicit. & poteſt hîc legi authent.
ſuper illud verbum, Litigioſa res &c. ſiue ſuper rubricam. vt faciebat dominus B.reddit
ergo rationem quare res de qua loquitur in l.iſta, non ſit litigioſa. *De cuius dominio.* Ideo
dicit de dominio,quia aliud eſſet,ſi de poſſeſſione vel de obligatione,vt quia dicit ſibi vẽ-
didiſſe vel commodaſſe vel promiſiſſe vel depoſuiſſe.in nullo enim iſtorum caſuum,cum
2 non ſit quæſtio de dominio , eſt res litigioſa. non enim conſiſtit † obligationum ſubſtan-
tia vt aliquod corpus noſtrum faciat: vt ff.de actio.& obligat. obligationum ſubſtantia.
& q. dicit in dominio,intellige idẽ in ſimili.nam de ſimilibus ad ſimilia eſt procedendũ:
3 & vbi † eadem ratio,idem ius: vt ff.ad leg. Aquil.l.illud.& ff.de legib.& conſtit.non poſ-
sic in veteri ſunt. vnde à ſimili idem dixit Io.in quaſi dominio,vt ſi intentetur publiciana vel vtilis rei
vendicatio quam habet emphyteuta vel vaſallus.faciunt enim rẽ litigioſam : licet videa-
tur contra, cum non ſit domini. inſtit. de act. in princ.& ff. ſi ager vectiga. ſed tamen ba-
bentur pro dominis.datur enim Publiciana quaſi vſucaptũ ſit quod non vſucapit : & eũ-
dem effectum habet in emphyteuta vtilis rei vendicatio, quam habet in domino directa
vendicatio,ratione ergo ſimilitudinis: vt ſ. dixi. idem dici debet in vtroque. *Cauſa moue-*
4 *tur.* Cauſam ſolemus † appellare lite conteſtata.petitũ enim dicitur lite conteſta.vel poſt:
vt j.authen.qui ſemel.& notaui.ſ.de tranſact.cauſas vel lites.vnde propter verbum iſtud
5 quod hîc dicit de cauſa , voluerunt quidam dicere quod res litigioſa dicebatur lite † de-
mum conteſtata. & per hoc aſſignauerunt differentiam inter hunc titulum & illum de
alie.iud.mutan.cau.fa.quia illud quod ibi dicitur, locum babet iudicio nondum cœpto:
vt ff.de alien.iud.mu.ex hoc edicto.ſed dominus meus contradicit,quia ad boc quòd res
ſit litigioſa,non eſt neceſſarium fieri litis conteſtationem: nec hoc dicit lex aliqua.& boc
quod hîc dicit,intellige quando iudex mandauit reo vt veniret, & eum cõuenit per exe-
cutorem, vel quia porrectę fuerant pręces principi,& ipſe deſtinauit literas iudici,vt co-
gnoſceret de cauſa.ille mandauit reo quòd cõueniret. tali ergo modo mouetur cauſa, &
ſic ante lit.cont.habet locũ quod dicit, vt notatur in ſumma de alien.iud.mut.cau.fa.*In-*
ter petitorem & poſſeſſorem. Per hoc videretur quòd tantum in corporalibus habeat locũ,
quia petitio eſt in rem : vt ff. de action.& oblig.actio. & res corporales propriè dicuntur
poſſideri: vt ff.de acquir.poſſ.ſeruus.§.incorporales.vnde melius dixiſſet mobilis vel im-
mobilis vel ſe mouens,de cuius dominio &c. nõ enim habet locum in perſonali actione
quod hîc dicit: licet aliud ſit per legem veterem: vt dicit lex ſequens. *Futuro reo.* Per hoc
videtur,cum adhuc reus non ſit,quòd lis non eſſet conteſtata.

L.2. LITE PENDENTE. *Actiones.* ſ.perſonales. *Vel res pro quibus actor &c.* Quando agebatur rei vendicatione.*Minimè transferri.* Secundum iura ergo antiqua actio perſonalis dicebatur litigioſa, ſicut & res corporales.ſed corrigitur per authen. cum loquebatur tantum in rebus corporalibus,vt ibi notaui.ſi tamen non agatur de dominio,licet hypothecaria pro re corporali,non dicetur res litigioſa,vt j.authen.de litig.§. ab hoc.

L.3. QVICVNQVE. *Sed æſtimatio eius litis &c.* Corrigitur lex iſta per authen.hîc poſitum, nunc ſi heres,prætereа videtur correcta per legem vltimam: quia ſecundum legẽ illam legatarius peragebat cauſam,hîc autem heres. ſed & illa corrigitur per authen. ſed nonne videtur contradicere ei quod hîc dicit, & etiam in ſuperiori l.ſ.ne liceat poten.l.1. & 2. pro bac reſponde quòd aliud eſt ſi inter viuos in potentiorem actio transferatur, quam in teſtamento vel in vltima voluntate. pro alia dicas quia ibi loquitur quãdo ceſſit potentiori: tunc enim amittitur actio.ſecus ſi ceſſit lite pendẽte,quia nihilominus pagetur cauſa. *Seu aliis perſonis.* Potentioribus vel non potentioribus. Habes hîc authentic. NVNC *ſi heres.* Quia nihil &c.hîc eſt.§. vnde melius potuiſſet poni,ſin autem victus fuerit heres,nihil conſequitur &c.

t *Nemini dolum ſuum allegare licet.*

L.4. CENSEMVS. *Vel actiones.* Vt actor.*Vel res quas poſſidet.* Vt reus. *Non tantum res reddere.* vel redhibere,iudicis,ſcilicet implorato officio:vt omnia in priſtinũ ſtatum reſtituãtur.& hæc poſtulatio fiet ab eo in cuius præiudicium facta eſt alienatio, ſiue reus alienauerit

uerit ſiue actor, noo ab eo in quem facta eſt alienatio, non poſſet, cum non liceat ei alle-
1 gare † dolum ſuum : vt ſupra de tranſact. tranſactionem. & videretur, huic legi contradi-
cere. ff. eod. l. vltim. ſed ibi loquitur quando alieoauit dedieaodo. aliàs obtineret locum pœna huius legis. *Vel tranſactionem.* Scilicet, quia trado fundum de quo erat quæſtio, nomine tranſactionis, vel etiam aliam rem de qua oon erat quæſtio, nomine tranſactionis tradidit. ſed ibi non videretur ſpeciale, com non ſit res litigioſa: & ideo bene poteſt alienari. vnde fortè dicendum quòd loquatur in primo caſu. vel tradidi rē litigioſam ex cauſa tranſactionis quam facio nō cum aduerſario rei litigioſæ, ſed cum alia perſona. *Vel per legata.* De legato corrigitur. ſ. eod. per authen. nunc ſi heres, vt ibi notaui. alia autē quæ hîc dieontur, ſunt ſpecialia.

DE CONTRAHENDA ET COMMITTENDA STIPVLATIONE Tit. XXXVIII.

1 *Ad ea quæ frequentius contingunt, iura aptantur.*
2 *Qui allegat ſolemnitatem, probare debet.*
2 *Dictum à promiſſo ſecernitur.*

LICET EPISTOLÆ. *Si res.* i. ipſa promiſſio. quidam voluerunt gloſſare, id eſt L. 1.
epiſtolæ miſſio. miſit enim aliquis epiſtolam alieni vt redderet ei pecuniam quam debebat. alius remiſit aliam epiſtolam de camera in cameram, fortè ne auditent ſoeij, in qua faciebat mentionem de peconia illa quam ſibi aliàs promiſerat. epiſtolæ tenor talis eſt: ſcias me reddìturum pecuniam quā tibi promiſi cum præſeotes eſſemus Mutinæ. ſed quia epiſtolæ conſueuetuot mitti inter abſentes: poſſet tamē
1 & hoe fieri. ſed ad ea quæ ſæpios contingoot, iora † aptantur: vt ff. de legit. & cooſtit. l. 2.
& 3. ideo de eompromiſſiooe intellige, noo de epiſtolæ miſſione. & ſi quidem de promiſſione contineator ioſtrumento, poſt oeget ſe promiſiſſe ſolemoiter, præſumitur ſolemnitas per inſtrumentum, vt dicit. ſed ad hoe vt circa hoc plenius ſciàs, diſtingue, quia ſi probatur de promiſſione per teſtes, noo ſufficit probare ſolom promiſſiooem, ſed etiam præcedentem interrogationem & reſponſiooem incontinenti. aliàs enim non valet: quia qui
2 allegat † ſolemoitatē, probare debet: vt ff. de public. qoicunque. §. vlt. & quòd ita ſit, probatur. ſ. de vſur. l. 1. & l. creditor. ſi verò fiat per ioſtrumentum poblicum, fundatur intentio & probatur de promiſſione, nec oportet probare ſolemnitatem: vt inſtit. de ioutil. ſtipulat. §. ſi ſcriptum. & de fideiuſſ. §. vlt. licet tamen probare contra: licet quidam cōtradicant: vt ff. de pact. iuris gētium. §. quod vero. ſi vero ſit priuatum, & in eo cauſa contineatur, præiudicat, vt ootaui. ſ. de oon nume. peco. generaliter. oec licet probare contra niſi per apertiſſima argumenta ſcriptis inſerta. ſi verò ſit priuatum, & aliàs conſtet de promiſſiooe per confeſſionem alterius, vel alio modo, hoe enim oportet, quia nō ſufficit ad fundandam ioteotionem, vt ſ. de proba. ioſtrumenta. præſumuntur omnia ſolemniter acta, vt dicit. ſi verò neget ſe promiſiſſe, incumbet actori probatio. Sin autem dicat ſe tantum
3 dixiſſe, oon præſumitur ſolemoe. nam † ſecernitur dictom à promiſſo: vt ff. de ædil. edict. ſciendum. §. dictum à compromiſſo. *Præcedentem ſtipulationem.* i. interrogatiooem.

SI FILIÆ. *Excutere nō prohiberis.* Et hoc in his quæ iuris ſunt, & quæ patri acquiri poſ- L. 2.
ſunt. ſecus ſi factum conferatur in perſonam filij. & ita ſtipulari ſibi poterit in his quæ in dando conſiſtunt, non in faciendo: vt ff. eod. quod dicitur patrem.

SI CVM PEC. *ſuam. Nihil ſit actum.* Si ergo mutuault ſimpliciter nomine ſuo ſuam pe- L. 3.
cuniam, & poſt alij ſtipulatus eſt, ioutilis erit ſtipulatio. licet cū quis ſtipulatur ſibi aut alij, adiecto ſolui poſſet : vt ff. eod. eum qui. §. qui ita. ſi verò nomine alterius mutuauit pecuoiam ſuam, & volūtate ſua, & ſtipuletur ſibi reddi, valet: vt ff. ſi certum pet. certi cōdictio. §. quoniam igitur. & §. penul. & habuimus. ſ. per quas perſ. oob. acq. l. vlt. *In perſonā eius abſentis.* Ideo dicit, quia ſi eſſet præſens, & in perſona eius concepta eſt ſtipulatio, procuratorio nomine quæreret ſibi actionē vt ff. eo. ſi procuratori præſentis. *Ratam habuiſti.* Mirum etiam quod hîc dicit: quia noone videretur ratum habere com alij ſtipularus eſt? & certè hoc oon ſequitur, quia obligatio non eſt quæſita ei : & ideo ſimul exegit & ei ſoluta eſt pecunia, nec liberatur debitor, niſi voluntas alterios interceſſerit.

SECVNDVM *reſponſum.* Stipulata videtur. ſiue relinquat, ſiue non. L. 4.

1 *Pœna, quādo cōmittitur ex nuda promiſſione.*
2 *Ex nudo pacto, quibus caſibus agatur.*
3 *Pœnalis ſtipulatio, quomodo committatur.*
4 *Mora fieri nō intelligitur, vbi nulla eſt petit.*

L.5. NVDA POLLICITATIONE. Pone caſum quòd aliquis promiſit alicui nudo pa-
cto codicem ſi daret ſibi digeſtum. poſtea non proceſſum eſt vltra. vult agere ali-
quis eorum ex tali pacto. quæritur vtrum poſſit. & dicit lex iſta quòd non. non enim na-
1 ſcitur actio ex nudo pacto, niſi in caſibus. ſi tamen promiſſa eſt † pœna ſi non dedero co-
dicem, centum librarum, vel quanti ea res eſt, committitur ſi pacto non ſtetit, hoc eſt ſi in
re petenda paſſus eſt litem cõteſtari: & ita agetur ex ſecunda promiſſione, non ex prima.
ſi verò vnus proceſſit ad traditionẽ rei, agetur præſcriptis verbis ex placito. vnde planius
eſt ſi ponamus in tranſactione, quando ex cauſa tranſactionis promiſſum fuit aliquid. nõ
enim agi poterit ex tali pacto: vt ſ̃. de tranſact. ſiue apud acta. *Non ſemper.* Ideo dicit, quia
2 ſpeciale eſt in caſibus vt agatur ex † nudo pacto, vt in dote, in donatione, in cõſtitura pe-
cunia, in vſuris ciuitati promiſſis, in acceſſione frumenti & ordei. vt notaui. ſ̃. de pact. in
bonæ fidei. aget ergo ad pœnam, vel quanti res eſt. quod refertur ad rei æſtimationem:
vt ff. de verb. ſig. inter hæc verba. & hoc exiſtente conditione, quæ quidem extiterit lite
conteſt. vt hîc dicit. Sed quæſtio eſt hîc, cum ita contineatur in pacto, vt darem codicẽ
pro digeſto, & ſi non dedero, darem centum, vel quanti ea res eſt, lite conteſt. nonne po-
teſt adhuc dari? & ſi lite conteſt. datum non fuerit? & certè videretur per l. iſtam quòd cõ-
mittatur pœnalis ſtipulatio, vel quanti ea res eſt lit. conteſt. & ita videretur contra. ff. de
3 ver. oblig. ita ſtipulatus. & dixerunt quidam doctores quòd pœnalis committitur † ſtipu-
latio, quia potuit facere, & non fecit. alij lite demum conteſtata, vt hic. Io. diſtinxit vtrum
pœnalem ſtipulationem præcedat pactio efficax & obligatoria, vt tunc committatur: &
habet locum lex, ita ſtipulatus, quando potuit dare, & non dedit. ſi verò inefficax præceſ-
ſit de dando, committitur lite conteſt. vt hîc dicit, & ſi eam potuit facere, & non fecit. ſed
quod dico lite conteſt. non prauè intelligas: vt dicas, à lite conteſtata, quaſi ex mora. hoc
4 enim non eſſet verum. nulla enim intelligitur mora † fieri, vbi nulla petitio eſt, vt dicit re-
gula iuris, & legitur in ff. eod. ſi pupillus. dicas ergo committi ex euentu conditionis, cum
ſ. non dedit. & tunc bene agi poteſt ex ſecunda promiſſione, cum non extiterit conditio.
ſi verò nulla præceſſerit ſtipulatio de dando nec efficax nec inefficax, ſed ita incepi ſi non
dedero Stichum, promitto centum: non committitur niſi deſierit poſſe dare Stichum: vt
ff. eod. ita ſtipulatus. quare autem hoc ſit potius quam cum præceſſit ſtipulatio. redde ra-
tionem vt not. ſ̃. de pactis, ſi pacto. ita eſt inter viuos. ſed aliud in vltima voluntate: vt in l.
illa, ita ſtipulatus: vt ff. de pœn. leg. l. 1. præterea ſpeciale eſt in quodam propter. l. à ſtipula-
tione. ibi enim non ſpectatur quòd deſierit poſſe dare, ſed tempus litis conteſt. vt ff. eod.
ſi Titius. ſimiliter ſpeciale eſt in fideiuſſore ſi non ille dedit. i. ſi interpellatus noluerit da-
re. ita enim intelliguntur illa verba: vt ff. de fideiuſſ. græcè fideiuſſor. ſed aliàs diſtinguen-
dum: vt ſ̃. ſicut autem circa commiſſionem pœnæ tres fuerũt opiniones, & ita circa pur-
gationem: vt hæc omnia notaui plenè ſ̃. de pactis, pacto.

L.6. SCIRE DEBVISTI. *Stipulatione ſubſecuta.* Aliàs non: vt ſ̃. de tranſact. ſiue apud acta.
Peti poſſe. Certi cũ dictione, ſi certum promittitur. vel ex ſtipulatu ſi incertum ſit: vt inſt.
eod. in princip. quid autem ſit certum, quid incertum, dic vt ff. eod. ſtipulationũ aliæ cer-
tæ. & l. ſeq. vbi non apparet in. §. quid illud, aut illud.

L.7. NEQVE TVTORIS. *Quicquam ſtipulationi nocet.* Aliud in contractibus vbi hinc inde
contrahitur obligatio: quia ſi tutor interueniat, tenetur vterque. alioquin alius te-
netur minori, vt ipſe ſibi. Item in quibuſdam neceſſaria eſt tutoris auctoritas vt aliter va-
lerent, vt in adeunda hereditate, in Trebellianica reſtitutione: vt inſtit. de aucto. tut.

L.8. SI QVIDEM. *Habita ſtipulatione.* Simpliciter, hoc non acto expreſſim ne excuſetur cũ
de huiuſmodi paciſci non liceat. ſunt enim quædã crimina in quibus licet paciſci. alia
in quibus non licet: vt ſ̃. de tranſact. tranſigere. & ſi eſt tale crimen in quo licet paciſci,
valet. alioquin contra. præterea conſideratur vtrum innocens fuerit ille qui accuſatur, an
non: vt infra ad leg. Iul. de adult. ſerui.

L.9. NON MORITVRVM. *Impoſſibilis promiſſio eſt.* Quia quicquid naſcitur, moritur: &
In vul. cod. quicquid ligatur, ſoluitur. homo autẽ ligatur per oſſa & neruos. his enim cõpactus
hac lex præ- eſt. *Poſt mortem autem eius ſtipulatus.* Idem videretur in hoc caſu quod in primo: quia ſi ꝓ-
ponitur ſu- miſi ſeruum dari, & fui in mora, & ita moritur, petam nõ moriturũ ſeruum: quia ſi mor-
periori. tuus eſt, iterum mori non poteſt. contra eſt, quia non conuenio te vt credam eum præ-
ſtandum mihi, ſed ne mora ſit lucroſa tibi, & mihi damnoſa, deberes cõdemnari ad æſti-
mationem, ſi manifeſtum eſt eum reſtitui non poſſe: vt ff. de dolo. l. arbitrio. §. 1.

OMNES. *Sed quibuſcunque verbis.* Id eſt, ſiue Græcis ſiue Latinis, vel quibuſcunque, L.10.
ſublata antiqua ſolemnitate, dummodo ſe intelligant contrahentes: vt ff.cod.l.1.§.
vlt.& inſtit.cod.in princ.& dicitur ſtipulatio à ſtipulo, quod eſt firmum.

SCRVPVLOSA. *Valere præcipimus.* Vt infra inſtit.de leg.& de inutil.ſtipulat.& de ver- L.11.
borum oblig.& de contrahend.empt.

MAGNAM. *Stipuletur.* l.per ſtipulationem.ſic ff.de condict.indeb.ſi non ſortem.§.vlt. L.12.
Sed etiam citra vllam admonitionem. Sim.ſupra de iure emphy.l.2.*Poſſe.* Aliàs poſcere.
& circa purgationem huius ſtipulationis pœnalis ſiue in diem ſiue conditionalis: vt ple-
ne notaui ſupra de pactis,ſi pacto.

VETERIS IVRIS. *Factum poßint adimplere.* Ita eſt in ea ſtipulatione quæ per alium L.13.
impleri poteſt: ſecus ſi non poſſit per alium perfici: vt ff.cod.centeſimus.§.id autem
quod.vel dic quòd corrigitur per iſtam, & per aliam.ſ. eodem,ſcrupuloſa.vel etiam ſi fa-
ctum tale eſt, quòd per alium fieri poſſet. ſi tamen de ſe ſpecialiter aliquis promiſit, non
liberatur ſi fecerit alius,etiam fideiuſſor: vt ff.de ſolut.inter artifices. & quòd aliquæ ſint
ſtipulationes quæ per alium impleri non poſſunt, legitur.ſ.de cadu.toll.§.ne autem.

OPTIMAM *quæſtionem. Credi omnino & ſeruum adeſſe & feciſſe.* Id eſt,concepiſſe:non L.14.
tamen præiudicatur in cauſa liberali:vt ſ.de iure deliberan.cum aliquis.ſed vbi ſcri-
pſi ex certa cauſa,& poſt illud nego,neceſſarium eſt probare contra per apertiſſima argu-
menta ſcriptis inſerta: vt ſ.de non nume.pecu.generaliter. ſi ergo contineatur in ſcriptis
ſeruum tuum eſſe ſtipulatum,præſumitur adeſſe ſeruus,& legitimè facta ſtipulatio,vt di-
cit: & eſt arg.quòd ſi contineatur in inſtrumento de venditione fundi qui eſt in curia ta-
li,quòd præſumatur de curia illa: & poſſet diſtingui circa ſcripturam,vt notaui ſ.cod.l.1.
Si ſeruus. i.an in eo die vel eo momento quo concepta fuit ſtipulatio. ſed hîc dicit ad ma-
iorem euidentiam.

SI QVIS *ſpoponderit. Vt non diſcrepet.* Aliàs diſcrepat: vt ff.eod.continuus.§.vlt. L.15.

DE INVTILIBVS STIPVLATIONIBVS.

TIT. XXXIX.

1 *Infans nec ciuiliter, nec naturaliter obligatur.*

EX STIPVLATIONE *In qua impubes.* Idem in pubere,ſi habeat curatorem. L.1.
ſi non habeat, obligatur iure ciuili & naturali: ſed reſtituitur: vt ſupra de in
integ.reſtit. ſi curatprem. diſtingue tamen in impubere cum cõtrahit ſine tu-
toris auctoritate: quia ſi impubes ſit minor vij.annis, & ita ſit infans, nullo †
1 modo neque ciuiliter neque naturaliter obligatur: vt ff.de act.& oblig.pupillus,ſi verò ſit
maior vij.annis,& proximus pubertati: ſi quidem contrahat cum extraneo, tenetur na-
turaliter tantum.ſi cum tutore,non obligatur: vt ff.de nouat.l.1.in fi.& de aucto.tut. pu-
pillus.ſi verò tutore auctore,tenetur naturaliter & ciuiliter:tamẽ poterit in integrum re-
ſtitui: vt ſ.ſi tutor vel curator interue.per totum.& not.ſ.de autho.præſt.l.1.

LIBERA MATRIMONIA.ſ.contrahenda vel contracta.de contractis hîc ponit ex- L.2.
emplum.non enim licet apponere vel ſtipulari pœnam ne aliquis diuertat: cum ſuf-
ficere debeat pœna à lege ſtatuta: vt.ſ.dotem amittat: & alia quæ dicuntur.ſ.de diuor.&
rep.conſenſu.& quòd illa pœna empti eſſe debeat,nec alia exigatur,probatur.ff.de verb.
oblig.ſi ſtipulatio facta fuerit. Idem etiam eſt in contrahendo.ſi enim pœnam promiſi, ſi
illam nõ accepero in vxorem,non valet ſtipulatio, niſi medicina quadam adhibita, ſi ar-
ras dedi.tunc enim niſi contraxerit, pœna imponitur de amiſſione arrarum: & quando-
que duplicãtur, quandoque quadruplantur: vt ſ. de ſponſal.l. vltim. his autem interue-
nientibus nulla imponitur pœna: vt ff.de verb.oblig. Titia.idem etiam dicendum, ſi ap-
ponatur ſacramentum.omnia enim talia vincula cenſentur nulla.

1 *Abſentes aliquando dicuntur,qui non ſunt in eadem prouincia.*
2 *Quinam contractus contrahi poſſunt per nuntium & literas.*
3 *Ex pacto procuratoris,domino datur vtilis actio.*
4 *Incertum intereſſe,quid.*

1 SICVT INTER ABSENTES &c. abſentes quandoque dicuntur illi qui non ſunt in † L.3.
eadem prouincia,& hoc quo ad præſcriptionem: vt ſupra de long.tempo.præſcript.l. *in vul. cod.*
vltim. quo ad alia vero dicitur abſens, qui n[illegible] in eadem ciuitate vel in hortis eſt: vt ff. *vt inter.*

de procurat.præſes. ſed quo ad verborum obligationes dicuntur abſentes, etiam ſi ſint in
eadem domo vel camera, dummodo ſe non audiant. ibi enim oportet quòd vnus audiat
alium: vt ff. de verb. oblig. l. 1. aliàs contra: vt ff. de ſpon. l. 4. & facit vim in eo quod dicit
de ver. oblig. quòd contrahi non poteſt inter abſentes. aliud enim eſſet in alio contractu,
qui non verbis, ſed cõſenſu perficiuntur, vt emptione, locatione, venditione, & ſimilibus.
2 illi enim inter † abſentes contrahi poſſunt per nuntium & per literas: vt ff. de contrahẽ.
empt. l. 1. §. vltim. ſed hîc maior exigitur ſolemnitas, quòd ſcilicet ambo ſint præſentes, &
fiat reſpõſio incontinẽti. *Niſi ſua interſit.* Hæc exceptio pro nihilo videtur appoſita: quia
& ſi ſua intereſt, non ob hoc agi poterit ex alterius pacto: vt infra de donat. cum res. ſed
dic nõ ob hoc intereſſe ſua debet, vt alius agere poſſit: ſed vt ipſemet qui ſtipulatur agat.
aget enim ad intereſſe quanti intereſt ſua ſtetiſſe pacto, vt in fine dicitur, & in l. illa de do-
natio. cum res. & ſunt hæc intelligenda cum ſtipulatio confertur in perſonam meam, ſed
datio in alterius perſonam: ſic ſcilicet, promittis mihi te daturum illi c. & hoc percipi
poteſt per verba quæ hîc ponuntur. *At propterea ex perſona tua & ſtip.* Id eſt, propter ſtipu-
lationem conceptam in perſona tua collata donatione in alium, vt patet per verba ſupe-
riora. Si verò ita fieret ſtipulatio in alium, te promittis daturum Ioãni, neuter poſſet age-
re, niſi in caſibus, vt in actione vniuerſitatis, vel tutore ſeu curatore pupilli vel adoleſcẽ-
tis: vt ff. de conſtit. pecu. cum qui. §. ſi actori. & hoc niſi fuerit præſens ille cui ſtipulatur.
3 tunc enim ex pacto procuratoris † vtilis ſibi daretur actio: vt ff. de verb. oblig. ſi procura-
tori præſen. ſed iſte Iul. abſens erat: & ideò nõ poteſt ex ſtipulatione mea agere: ſed ego,
vt dixi, agam ſi intereſt mea illi ſolutum eſſe, ad intereſſe: ſicut eſt in contractibus inno-
minatis, vt hîc dicit, & ff. de verb. oblig. liber homo. §. vltim. *Nepoti tuo.* Nato ex eadem
filia fortè, & ex altero marito vel nato ex alia filia, cui auus maternus potuit ſtipulari, vt
notaui ſupra de pact. conuen. pater. & legitur. ff. ſolut. mat. Gaius. *Ex perſona* ac. Pro et. *Ob
incertæ actionis.* Duas enim habet actiones: vnam certam ad pecuniam: aliam incertam
4 ad intereſſe: vt dicit. l. liber homo. §. vltim. & dicitur † incertum intereſſe, quod non eſt
determinatum inquantum agatur: ſed iudex debet taxare & determinare, vt conſequẽ-
ter dicit, & inſtit. de actionib. § curare.

L. 4. EX EO INSTRVMENTO. *De ſucceſſione futura.* Sicut fecit P. quia idem eſſet ſi pa-
ctum fieret de futura ſucceſſione, & idem ſiue fiat de ſuccedendo in totum, ſiue pro
parte: vt ſi paciſcat cum filio ne ſuccedat: vt S. de colla. pactum quod dotali. & de pact. l.
vlt. aliud quando promiſit quis ſe daturum rem quãdam poſt mortem ſuam: vt ſupra vt
act. ab hered. & contra. & hæc plenius notaui dictis. ll. de pactis & de colla.

L. 5. DOLO VEL *metu. Per doli tamen vel met. excep.* Idem eſt cum quis aliter obligatur quã
bona fides exigat, vel ipſa res in ſe dolum habet, licet ſtipulantis dolus non interue-
niat: vt ff. de verb. oblig. ſi quis cum aliter. ſed & dolo vel metu adhibito ſi non habeat
except. habebit de dolo actionem, vel quod metus cauſa: vt ff. quod met. cau. ſi cum ex-
cept. §. cum qui S. de reſcind. vend. ſi dolo. ff. de dolo, eleganter. & S. quod met. cau. l. 2.

L. 6. SI AVIA. Nihil ei &c. vt ſupra eod. ſicut inter abſentes.

Sic in veteri in quo deeſt lex ſi duo, prima.

DE DVOBVS REIS STIPVLANDI.

TIT. XL.

1 *Beneficium diuiſionis, per renuntiationem adimi poteſt.*
2 *Quod tacitè agitur inter partes, pro expreſſo habendum eſt.*

L. 2. CREDITOR. *A quo velit.* Licet ergo fideiuſſores & mandatores conueniri be-
neficium habent diuiſionis, vt S. de conſtit. pecu. l. vltim. non tamen idem erat
in duobus reis promittẽdi, vt hîc dicit. poterat enim quilibet conueniri inſo-
lidum. ſed hodie in reis promittendi per nouam conſtitutionem immutatum
eſt: & ſicut per epiſtolam Diui Adriani inter fideiuſſores & mandatores largitum eſt be-
neficium diuiſionis, ita hîc inter reos promittendi. vnde adiicit authen. huic legi, quæ di-
cit quia tunc tenetur vterque inſolidum. ſi hoc ſpecialiter pacto fuerit comprehenſum,
ſicut in nouatione dicitur, quia ita demum fit, ſi hoc vt agatur fuerit expreſſum. tenetur
ergo vnus inſolidum, ſi pactum fuerit, & alter vel inops fuerit vel abſens. ſi enim non cõ-
uenit ſpecialiter, cõmuniter examinatur negotium. vel licet conueniantur, ſi ambo præ-
ſentes

ſentes fuerint, & ſoluendo, nihilominus habebũt beneficium diuiſionis: quod adimi po-
1 teſt † per renuntiationem, & ideo tabelliones faciunt pecuniam promittere inſolidum,
& renunciare nouæ cõſtitutioni. quod licet facere, quia poteſt quis renuntiare bis quæ
pro ſe ſunt indulta. *Iuuare te.* qua actione mandati ſecũdum quoſdam, quaſi videatur ta-
citè pro eo fideiuſſiſſe. & pro eis eſt quod dicitur in corpore authent. de duobus reis cir-
ca prin. ſi quis enim alterna fideiuſſione &c. Ioannes Boſianus dixit quod non videre-
tur fideiuſſiſſe hoc ipſo quod tenetur in ſolidum, niſi actum eſſet expreſſim: quia in duo-
bus reis alter poteſt ſub conditione, alter purè accipi. non autem ita eſt in fideiuſſore: vt
inſtit. de fideiuſſ. circa ſi. alia etiam ſunt argumenta, quia ſi eſſent fideiuſſores, ergo com-
penſaret vnus quod alij debetur. hic autem non ita eſt, niſi quando ſocij ſunt. & argumẽ-
ta ſolent notari. ff. ad Velleia. l. vir vxori. Domino meo videtur diſtinguẽdum: vtrum pe-
cunia peruenerit ad vnum tota, an ad vtrumque pro parte. in primo caſu videtur alter
ſolus fideiuſſiſſe, in ſecundo vterque pro altero in eo quod ad ſe non peruenit: vt ff. ad
Velleia. vir vxori §. vlt. & de in rẽ verſo. ſi pro parte §. vl. & ad Maced. item filius §. ij. Ha- *Hic incipit authent.*
bes authent. HOC ITA &c. Hæc eſt illa noua conſtitutio, quæ ponitur in inſtrumẽtis
cum faciunt renunciare creditores epiſtolæ diui Adriani. & hæc conſtitutio non habet
locum inter fideiuſſores & mandatores, ſed epiſtola diui Adriani: vt ſ. de cõſtit. pec. l. vlt.
vnde male faciunt tabelliones qui in quolibet contractu faciunt renunciare huic conſti-
tutioni, & epiſtolæ diui Adriani. *Si pactum fuit ſpeciale.* Notandum quod ſecundum regu-
2 lam, cum quid tacite agitur inter partes, pro † expreſſo eſt habendum: vt ff. ſi cert. pet. cũ
quid. *Quod fit per adminiſtratorem.* quare, verbo citare eſt imperij magis quam iuriſdictio-
nis: vt ff. de iuriſd. om. iu. l. Iubere, & notaui ſ. de bo. auct. iu. authent. & qui iurat.

EXPRIMERE. Planum eſt quod hic continetur. L. 3.

PROPTER. *Iura refragantur.* Ita eſt ſi fuerint rei promittendi, & vni ſine voluntate a- L. 4.
liorum numerata eſt pecunia. alius enim non tenetur: vt ſ. ſi cert. pet. ſi non ſinguli.

CVM QVIDAM. *Si eu.* debitoribus. *Vel ei.* debitori. *Debent.* repete an. L. 5.

DE FIDEIVSSORIBVS ET MANDATORIBVS.

TIT. XLI.

SI LYSIAS *adempta parte bonorum.* Forte quia vim cõmiſit priuatam, & ita L. 1.
adimitur tertia pars bonorum: vt ff. ad leg. Iul. de vi pri. l. j. vel poteſt poni
exẽplum inſt. de pub. iud. §. item l. Iul. & tit. vt intra certum tempus crimi-
nalis quæſtio terminetur l. j. & eſt de ſumma æquitate, quod cum ſit dãna-
natus, non teneatur niſi pro parte illa quæ ei remanſit. cum enim fiſcus ſuc-
ceſſerit pro parte, pro illa debẽt actiones diminui: ſicut cum ſucceſſit in totum pro toto.
reputatur enim is qui ſucceſſit, pro mortuo: vt j. de ſententiam paſſis, ſi debitor. & ff. de
capite mi. l. ij. ſi fideiuſſorem non habebit, habebit exceptionẽ, licet reus principalis ha-
beat. quare videretur contra ſ. de excep. defenſiones. alias lex illa loquitur quando prin-
cipalis debitor retinet ſtatum: hic autem non retinet: & ideo non contradicit. Aliud vi-
deretur contra ff. de iure fiſ. in fraude §. ſi princi. ſed ibi occupauit fiſcus bona vt ſatisfie-
ret, & tunc liberantur fideiuſſores ſed ex impoſitione pœnæ ibi detinetur fideiuſſor iure
priſtino, vt hic dicit. ita eſt cum fideiuſſit pro pecunia. ſi verò interceſſit pro aliquo vt eũ
ſiſtat in iudicio: ſi debitor principalis amiſerit ciuitatem & libertatem, vel ciuitatem tan-
tum, liberatur fideiuſſor, quia non interceſſit pro pecunia. tunc enim aliud eſſet: vt ff. ſi
quis cautio. ſed & ſi quis. & qui ſatiſda. cog. ſi vero pro conden. & in præcedenti. l.

CREDITORI. *Si mallet.* Quia poteſt eligere, vt in l. ſeq. debet ius pig. in eum trãſfer- L. 2.
re, & etiam debet cedere perſonalem actionem: vt ff. eo. ſi fideiuſſores §. vlt. ergo ha-
bet neceſſe transferre ius pignorum, vt hic. & de diſtrac. l. ij. niſi ob aliud debitum ſit obli
gatum: vt conſequenter dicit. ſi enim pro eodem tãtum, nihilominus teneretur trãſferre,
etiam ſi ſit chirographarium debitum: licet aliud ſit in debitore agente pignoraticia: vt ſ.
etiam ob chirographa. pecun. & ibi notaui, quia dixi aliud in emptore & fideiuſſore.

NON RECTE. *à procuratore.* fiſci. *Tamen nihil hæc res mutat conditionem iuris.* Siue enim L. 3.
dicatur ſiue non, vt teneantur in ſolidum tamen hæc res non immutat ius commu-
ne: quia ſi hoc cauſa tollendę dubitationis adijciatur, nihilominus tenebuntur in ſolidũ.

& ſi alter fuerit ſoluendo, alius habebit beneficium diuiſionis, vt dicit: quia quæ dubitationis cauſa &c. vt ff. mandati, qui minimam. & de reg. iur. quæ dubitationis. hodie tamẽ neceſſarium eſt ad hoc vt in ſolidum teneātur, quod agatur nominatim, ſicut in duobus reis debendi, dicitur authent. ſ. tit. j. hoc ita &c. vel etiam ſatis dici poſſet quod aliud ſit in fideiuſſore quam in reo debendi. fideiuſſor enim interuenit pro alio. vnde ſicut alius in ſolidum tenebatur in ſe ſolidam accipere obligationem: & ita non erit neceſſarium quod ſpecialiter adiiciatur ipſum teneri in ſolidum: in aliis autem, eum pro ſe obligẽtur, & pro parte accipiant pecuniam, videtur, niſi ſpecialiter adiiciatur vt in ſolidum teneantur. Quòd non teneantur niſi pro parte, habes hic authent. PRÆSENTE *tamen &c. Iudex definiet tempus.* Aliud in reis debendi. ſi enim eorum alter abeſt, vel non fuerit ſoluendo, non habet beneficium diuiſionis, nec præfinietur tempus vt veniat, ſed alter inſolidũ conuenitur: vt ſ. tit. j. authent. hoc ita. & eſt ratio, quia in reis quilibet principaliter tenetur, & pro ſe. ſed fideiuſſor pro alio conuenitur: vnde ſi mitius agatur cum eo, non erit in conueniens. *Nam tranſacto tempore.* quod datur ad reum præſentandum. *Ceſſis ſibi actionibus.* ſatisfacto enim à fideiuſſore, creditor tenetur ſibi perſonalem cedere actionem: vt ff. eo. ſi fideiuſſores §. idem reſpondit. *Abſque diſtinctione contractus ſiue interceſſionis.* Quia ſiue intercedat mandando ſiue conſtituendo, ſiue verbis, idem eſt.

L.4. NOVATIONE. *Liberatos eſſe.* Quia acceſſoria eſt fideiuſſoria obligatio. ſic ſ. etiam ob chirographa. pec. pig. reti.

L.5. IVRE *noſtro. Relicto.* id eſt omiſſo. verbum enim relinquendi non videtur pertinere niſi ad vltimam voluntatem: vt ff. de tab. exhi. l. j.

L.6. SI PATER. *Ex eo quod tabulas* In tabulis enim antiquitus ſcribebantur obligationes, hodie in chartis ſiue membranis.

L.7. SI CREDITOR. *Non te obligaſſe intelli.* Hoc cum abſens fuit quando numerauit.

L.8. FILIVSFAM. *tenetur.* Quia ex qualibet cauſa obligatur, tāquam paterfa. præterquam in mutuo, vel niſi veneat.

L.9. ETIAM *ſi de iure.* id eſt de vendicatione pig.

L.10. FIDEIVSSOR. *Iuſtam cauſam recuſ. &c.* Pacta enim ſeruari debent: vt ff. de pact. l. j. ſed ſi nihil fuit dictum de vſura, tunc dubitari poſſet vtrum pro ea acceptus fideiuſſor obligaretur. & ſi quidem in omnem interuenit cauſam, tenetur: vt ſ. locati, quæro. ſi verò in ſortem tantum acceptus eſt, nec aliquid dictum de vſura, non tenetur, niſi ad ſortem. ſi verò in vſuram fuerit acceptus, nec de ſorte facta eſt mentio, nõ tenetur ad ſortem, ſed ad vſuram, ſicut cum aliquis intercedit pro alio in x. qui. e. debebat. non enim tenetur niſi ad x. licet alius vltra teneatur. ſi verò ſimpliciter accipiatur, quia non expreſſum fuit vtrum potius pro vſura quam pro ſorte teneretur: tunc voluerũt quidam diſtinguere, an per ſtipulationem vſura veniat, an iudicis officio. ſi iudicis officio, tenetur ad ſortem & vſuras. aliud ſi veniat iure actionis. tunc enim in ſorte tantum obligabitur. Io. in tali caſu dixit quod diſtinctè videtur in omnem cauſam intercedere, arg. ff. ſi quis pro co. §. ſi nummos. & vt lega. no. ca. l. j. §. belliſſime, arg. tamen con. eſt. ff. eo. fideiuſſores, magiſtra. ſed certè illud intelligendum eſt pro pœna quæ non contracta fuit in principali obligatione. ſi enim eſſet contracta, licet non ſpoponderit, teneretur: vt ſ. dictum eſt, & notatur ſ. de pact. inter emptorem, initio. *Ante condemnationem.* idem poſt, arg. ff. de fideiuſſ. ſi fideiuſſores §. idem reſpondit. & l. inter eos §. bonis. vel dic ſecus in hoc beneficio, quam in ceſſione actionum. & quod dicit in §. illo, bonis, eſt intelligendum quãdo appellatum eſt, vt tunc opponatur in appellationis cauſa. *Poſtulari ſolet.* ita demũ ſi non inficientur debitum. alioquin beneficium diuiſionis non eſt intelligendum: vt ff. eo. ſi dubitetur.

L.11. CVM ALTER. *Non competit.* Et hoc eſt quod legitur ff. eo. vt fide. & intellige quod non competat actio ſine ceſſione: cedi tamen debet: vt ff. eo. fideiuſſoribus. aliud in tutoribus: quia ſiue cedatur eis actio, ſiue non, habent actionem: vt ff. de tutelis & ratio. diſt. l. j. §. nunc tractamus. & notaoi de diui. tut. l. ij.

L.12. BLANDITVS *tibi eſt. Dixiſti.* Satisfaciendam pro illo, licet non dicat, dabo pro illo x. quia hodie verba ſolemnia ſunt ſublata: vt inſtit. de verbo. oblig. in prin. *Pridem.* inter modernos.

L.13. SI BARSATORAM. Vel Barrabã. *Lyſanias.* amicus eius, cum forte bona omnia Barſatoræ capeterentur. *Vel ad præſidem prouinciæ.* & ſi pœna comprehenſa eſt in quam ſe adſtrinxit

adſtrinxit ſi non eam exhibeat, condemnabit. ſi verò certa quantitas non eſt comprehē-
ſa, ſtatuet in quantum debeat puniri: vt ff. de cuſto. & exhibi. reo. l. iiij.

Mandati. Plana eſt lex iſta. L. 14.

Si indebitam. Planum eſt quod hic continetur. L. 15.

Fuit liberum. *Iuris ratio non patitur.* Et ita ſi aduerſus omnes lis fuerit conteſta- L. 16.
ta, non poterit poſtea petitio diuiſa redintegrari: hoc eſt, quia modo non poterit ad-
uerſus alios in ſolidum agere, ſi aliquis non fuerat ſoluēdo, ſicut prius poterat ante litem
conteſtatam. ita eſt cum omnes conueniuntur, & petitio fuerit diuiſa. ſecus ſi vnus con-
ueniatur in ſolidum. non enim mihi præiudicatur quin aduerſus alios in ſolidum agere
poſſim: vt j. eo. reos.

Omissis. Planum eſt. L. 17.

Si vt *proponis.* Planum eſt quod hic dicitur. L. 18.

Si alienam. Hæc lex plana eſt. L. 19.

Sententia *bonorum om. ademptionem.* Quia damnatus fuit ad l. Iul. maieſ. *Interceſſo-* L. 20.
res eligendi. Si enim velit eligere interceſſores, poteſt, & fiſcum poteſt eligere, ſicut eum
ſucceſſit pro parte: vt ſ. eo. l. j. & j. ad l. Iul. de vi priua l. ij. & ſiue velis intelligere interceſ.
eligendi omiſſo fiſco, vel eligēdi ſubaudi quoſdam, pores & ſi multi fuerint, & elegerint
quoſdam, habent beneficium diuiſionis, vt ſ. eo. & inſtit. de fideiuſſorib.

Sicut *eligendi fideiuſſores &c.* Hodie mutatum eſt de electione per authent. quod di- L. 21.
cit primo conueniendos reos principales: & per hoc videtur quod mutatum deberet
eſſe de ceſſione pignoris. ſed hoc non puto, licet ordo conueniendi ſit mutatus, vt in au-
thentica, hoc ita &c. vt ff. eo. ſi fideiuſſores §. idem reſpondit. *Conuenit iure vrgeri.* niſi cre-
ditori alia pecunia debeatur. tunc enim non cōpellitur niſi in ſolidū ſatisfiat: vt ff. eo. l. ij.

Si vltra *hoc &c.* Caſus huius l. duobus modis poteſt poni, qui videntur ſibi cōtra- L. 22.
dicere: ſed vnus iuuatur principio legis, alter fine. pone ergo quod ego mandauerim
alicui fœneratori de dādis cuidam mutuo nomine meo. c. ipſe autem non dedit c. ſed L.
quæritur vtrum poſſit agere ad c. propter hoc quod mandaui & præſcripſi me daturum
vltra. & dicit quod non. & ſecundum poſitionem ita facias conſtructionem ſi ſcripſiſti te
daturum vltra hoc quod accepit ea pro qua te procuratorio nomine interceſſiſſe cōme-
moras, præſes prouinciæ ex eo quod mandatum eſt: non patietur à te exigi vltra nume-
ratum. vel aliter puta quia mandaui alicui de dandis mutuo. L. & ipſe dedit c. ſi velit age-
re ad plus, non poteſt. & tunc ita conſtrue, ſi ea pro qua te mandatorio nomine interceſ-
ſiſſe commemoras, accepit vltra hoc quod daturum te ſcripſiſti, præſes prouinciæ ex hoc
quod vltra mandatum tuum numeratum eſt, à te nihil exigi patietur. & ita plana erit li-
tera illa, ex hoc quod vltra &c.

1 *Diuiſione non electione, quando quis ſibi præiudicat.*

Reos principales. *Eligere.* Hoc contra eſt vt j. authent. ad alium. aliud quan- L. 23.
do diuiſit ſuam petitionem. tunc enim non licet vnum in ſolidum conuenire poſt
1 litem conteſta. vt ſ. eo. liberum. ſic ergo diuiſione † præiudicatur, vt ibi: non electione, vt
hic. licet videretur contra ff. de lega. j. ſi ex toto. ſed ibi ſpeciale eſt in legatis: vel dic, quod
ibi dicit, ab alterutro, eſt intelligendum, id eſt ab altero. nec enim iſte conuentus ſemel
præiudicat quin alios pro aliis portionibus poſſit conuenire: licet videretur contra ſ. de
pac. ſi creditores. ſed ibi eſt hoc ſignum vniuerſale. quamquam mihi videretur intelligē-
dum quādo omnes cōuenit pro parte, quia hoc articulo quiſque, omnes ſignificantur: vt
ff. de hered. inſtit. hoc articulo.

Fideiussoris. *Sed ſi idem.* Homo ſcilicet. *Interceſſionis obligatione finita.* Sed quare L. 24.
non vtraque cauſa tenetur, cum idem fideiuſſori & debitori ſucceſſerit? Reſpon. quia
vna obligatio reperitur maior altera, ſcilicet principalis acceſſoria. aliud quando fideiuſ-
ſor ciuiliter & naturaliter tenetur, principalis naturaliter tantum: vt ff. eo. heres §. ij. præ-
terea ſi vterque principaliter obligaretur, non extinguitur: vt ff. eo. generaliter. & de con-
fuſione talium actionum plenè dicitur j. de ſolut.

Pignoribus. Reſiduum &c. Quod enim deeſt petit iſte creditor à fideiuſſore. L. 25.

1 *Mora poſt tres aut quinq; dies, purgari poteſt.*
2 *Die ſtatim elapſo, ad pœnam agi poteſt.*
3 *Inter procuratorem, tutorem, & curatorem differentia.*

L.26. SANCIMVS. *Tradat.* id eſt exhibeat. vel erat cauſa capitalis, in qua neceſſarium erat
eum teprælentari iudici. *Non poterit eum &c.* Si ooo poteſt, quia deceſſit, & ita impe-
ditur caſu fortuito, diſtingue, quia aut deceſſit intra tempus ab ipſis diffinitum ſi eum nõ
ſiſterit, aur poſtea. Primo caſu oon tenetur ad pœnam: in ſecuodo teoetur, vt hic dicitur.
ſi verò non potuit eum exhibere commodè, quia aliquod habuit impedimentum vel de
rebus ſuis, vel amicorum, videtur quod habet locum iſta purgatio, vt ſcilicet ſi ſex meo-
ſes fuerant præfixi, quod iotra alios ſex menſes poſſit purgare: vel etiam ſi maius tempus
fuerit ſtatutum, vt hic dicit. ſi vero voluit eum exhibere, nec eſt impeditus, noo habet lo-
cum huius legis remedium, ſed alterius: vt ff. ſi quis cautionib. & ſi poſt tres meoſes. pore-
1 tit ergo purgari † mora poſt tres aut quinque plures dies, paucos tamen. & videtetur
quod hic dicit, eſſe contra regulam generalem ꝟ. de contrahen. ſtip. magnam. dicit enim,
2 ſtatim die elapſo agi poſſe ad † pœnam. ſed illud locum habet quando ex voluotate cõ-
trahentium ita promiſſum eſt. tuoc enim non ita purgatur mora ſicut hic. ſecus eſt in iu-
diciis, cum ptomiſit quis alium iudicio ſiſti. ibi enim ſpeciale erit vt detur poſtea tempus.
lex enim circa ea quæ legis ſunt potius poteſt ſtatuere, quam circa ea quæ ex voluntate
3 contraheotium deſcenduot. vnde & differentia eſt † in procuratore gerente & tutore vel
curatore, quia vnus ex neceſſitate, alius ex voluntate: vt notauimus ꝟ. ſi tutor interue. l. ij.
in arbitris diſtinguit lex, apponatur dies ab homine, an à lege: vt ff. de arbitris l. Celſus.
Profligari, id eſt exigi. *Tradere.* hoc eſt in criminali, forte vt cuſtodiatur, & in carcetem
ponatur.

L.27. SI FIDEIVSSOR. *Duobus menſibus effluentibus.* Et eſt ratio, quia actor promittit ſe li-
tem conteſtaturum infra duos menſes. ſi enim non promittetet, videretur liti reoun-
ciare: vt ꝟ. de litis conteſt. authent. libellum. *Et nos huiuſmodi prærogatiuam ei condonare.* Sed
an in cauſa publica fideiuſſor tenebitur io perpetuum, durat. i. vſque ad xxx. annos: an li-
sic in veteri berabitur elapſo triennio? Reſpond. iila cautio durabit vſque ad triennium, quo conſue-
uit durare inſtaotia cauſæ. elapſo verò triennio viribus debet euacuari: vt ꝟ. de iudic. pro-
perandum §. & quidem in ſi.

L.28. GENERALITER. *Idemque in duobus reis promittendi.* Videtur cõtra ff. de duobus reis
l. ij. & 3. ſed ibi petũr nouãdi animo, & ideo vnius petitione tota tollitur obligatio: vt
ibi. ſecus vbi non nouaodi animo petit, vt hic, & ſi litem fuerit conteſtatus cum reo pro-
mittendi, alteri oocet: vt ff. de duo. re. l. penult.

DE NOVATIONIBVS ET DELEGATIONIBVS.

TIT. XLII.

1 *Vtrũ debitor delegationẽ inuitus pati debeat.* 2 *Malitiis hominum non eſt indulgendum.*

L.1. DELEGATIO *deb. niſi conſentiente.* Oportet enim cõſentire creditorem & de-
bitorem, & quod alius ſtipuletur. ſed poſſet quæri vtrum debitor teneatur cõ-
1 ſentire, ſi velim † inuito eo aliquem delegare. & diſtingue, quia ſi habet incõ-
modum ſuſpectum, non cogitur, alioquin tenetur, ſicut dicit lex, in dote ff. ſol.
mat. l. ij. vel ibi ſpeciale eſt in dote. aliàs ſiue immineat cõmodum ſiue non, videtur quod
2 inuitus non debeat conſentire. vel dic idem aliàs, quia non eſt indulgendum † malitiis
hominum: vt ff. de rei vendica. in fundo. & eſt arg. lex iſta, quod ſi vendam poſſeſſiones
quas in feudum dederam, quod non teneatur vaſallus iurare oouo emptori. ſecondom
conſuetudinem terrarum diſtinguitur vtrum maior priore domino ſit, cui vendidi, an
inferior. priore caſu oon tenetur, ſed ſecundo tenetur. arg. tamen contra eſt ff. de vſufru-
ctu quemadmodum ca. l. iij. §. vlt.

L.2. EX CONTRACTV. Pianum eſt.

1 *Actio ceſſa ſiue mandata, quãdo non transfertur.* 2 *Mandatum re integra, reuocari poteſt.* 3 *Vtilis actio, quando præfertur directæ.*

L.3. SI DELEGATIO. *Mandaueris actiones.* Idem ſi ceſſiſſet, licet quidam in mandata a-
ctione aliud dixerint quam in ceſſa actione. Ioh. tameo idem dixit in vtroque. ſiue
1 enim fuerit ceſſa ſiue mandata † actio, non traosfertur, arg. ff. de pecul. quis ergo. & pro
ſoc. l. j. & ij. licet aliàs diſtinguatur intercedere & mandare quo ad vſumfr. vt notaui ꝟ. de
act. l. j. quid ſi mandaui actionem conſtitueodo ipſum procuratorem in rem ſuam? Idem

videtur

videtur per l.iſtam, licet videatur contra per legem. ff. de procura. procuratore in rem
ſuam.ſed quod ibi dicit dominum non inferendum, eſt intelligendum cum diſtinctione
iſtius legis, ſi litem conteſtatus eſt procurator, vel partem debiti accepit, vel denuntiauit
2 vt ſolueret. ſi ponamus ſimplicem procuratorem, reuocare † poſſum mandatum re inte-
gra: vt inſtit. manda. circa finem §. recte. ſed pone ceſſa actione quod ambo inſimul litem
conteſtati ſunt, & neuter prius altero. & certè argumenta ſunt pro vtraque parte. quãdo-
3 que enim † vtilis præfertur directæ: vt ff. de procurat. in cauſæ §. vlt. quandoque directa
vtili, arg. ff. de Publiciana l. pen. & his argumentis procurator qui v[illegible]m habet, præfertur
domino: vel dominus qui habet directam, procuratori. dici tamen poteſt, quod vtilis di-
rectæ præferatur, & ad hoc eſt. ff. de procurat. procuratore in rem. *Voluntate nouationis in-
terpoſita.* Idem & ſi non fuiſſet animo nouandi interpoſita voluntas, ſicut dicit lex in eo
qui delegauit debitorem. bonum enim nomẽ videtur facere creditor eo quod admutet:
vt ff. manda. inter cauſas §. abeſſe.

NON ABSTVLIT. *Cum neque.* contra &c. ſecus ſi haberet liberam & generalem ad- L.4.
miniſtrationem: vt ff. de procurat. procurator cui.

SI PATER. Pro Alexandro, debitore. L.5.

NEC *creditoris.* Planum eſt. L.6.

SI SOLVERE. Pro chirographario debitore: quia forte alius debebat ei chirographa- L.7.
riam pecuniam: & iſte conueniebat alium allegando ipſum eſſe de eadem prouincia
vel ciuitate, vt ſæpe contingit. non enim prodeſt illa allegatio.

NOVATIONVM. *Et ſi non verbis exprimatur.* Licet aliàs quod tacitè agitur inter par- L.8.
tes, pro cauto habendum ſit, hic contra eſt, niſi exprimatur. idem in duobus reis de-
bendi ad hoc quod in ſolidum teneantur: vt ſ. de duobus reis, idem in ſubſti. pupil. vt ad-
iiciat ar. contra matrem, vt notauimus ſ. de impub. & al. ſubſtit. precibus.

DE SOLVTIONIBVS ET LIBERATIONIBVS.

TIT. XLIII.

1 *Solutum in grauiorem cauſam cedit.*
2 *Quando propter moram alicuius fit tranſlatio in alium.*
3 *In legato generaliter relicto, datur electio legatario.*

IN POTESTATE *eius &c.* Lex iſta in quibuſdam conſonat legibus ff. eo. l. j. L.1.
ij. & iij. & v. in quibuſdam videtur contradicere. Conſonat, quia ſoluens in po-
teſtate habet exprimere, in quam cauſam ſoluat. ſi verò non faciat id debitor,
datur electio creditori, ſi nullus voluntatem ſuam expreſſit, in hoc contradi-
1 cunt: quia ibi dicitur quod ſolutum † cedit in grauiorem cauſam. ſed grauior cauſa vide-
tur ſortis quam vſurarum, quia dum ſors ſupereſt, currit vſura. ſoluta autem ſorte, deſi-
nit currere. hic autem dicit quod prius debet accepro ferre id quod ſoluitur in vſuras, &
ita in leuiorem cauſam. Reſponde & dic quod grauior dicitur cauſa vſurarum quam ſor-
tis. magis enim grauat debitorem ſoluere v. ſolidos pro vſuris, quã c. pro ſorte, quia ſors
ad eum peruenit, & ideo non grauatur. de vſuris autem nihil peruenit, & inde eſt quod
magis grauatur. vel diſtingue & melius, vtrum quis teneatur ex pluribus cauſis principa-
libus, an vna principali, alia acceſſoria. & obtinet quod hic dicitur. ſi verò ex duabus prin
cipalibus, locum habent leges illæ. *Conuenitur electio &c.* Bonum eſt hoc notare, quia li-
cet vni detur electio, eo moram faciente transfertur in alium, ſicut etiam habetis per ca-
2 nones, vt ea quæ dantur † capitulo, eo moram faciente transferũtur in epiſcopum, dein-
de in archiepiſcopum. & ita dixit R. circa legatum relictum in genere, vt à principio ſit
electio heredis. eo moram faciente in legatarium transferatur. nos contra dicimus, quia
3 in legato relicto in genere damus † electionem legatario, non heredi. ſi ergo debitor non
eligat, datur electio creditori, ſed tamen cum hoc temperamento, quia debet accipere
meam cauſam. ſi deberet, vellet ſoluere. ſi enim ipſe ex pluribus cauſis teneretur pro ſe &
pro alio, potius vellet pro ſe cedere in ſolutum, quam pro alio: vnde in eam cauſam de-
bet accipere & incontinenti in quam vellet dare. & ſic temperabitur eius electio, vt dixi.
& prodeſt hæc electio incontinenti, aliter creditori: quia cum tenebatur ei quis ex pluri-
bus cauſis paribus, & ſoluit non expreſſo ab aliquo in quam cauſam: ſi de vno illorum

debitorum habebat probationem, de alio noo: de eo in quo noo habebat probationem, poterit ſibi ſoluere. ſic ergo ſi impar eſt cauſa debiti, cedit in grauiorem. ſi verò ſint pares cauſæ, de quolibet debito decedat pro rata. & hæc plenius io ſumma §. aliud nota.

L. 2. LIBERARI. *Tam debitori quam creditori.* Intellige de nouo & eodem. aliud in compẽſarione, quia noo ſit debiti vnius ſtationis cum credito alterius: vt ſ. de compenſat. l. j.

L. 3. SI CVM SERVVS. *Exſoluiſti.* Ex cauſa peculiari, ſi dominico cõtractu, ſufficit ſi ignorauit eum maoumiſſum: vt ff. eo. ſi quis ſeruo. aliàs non fit illa diſtinctio: vt ff. eo. cum ſeruus.

L. 4. NIHIL INTEREST. *Euacuatæ obligationis vires &c.* Semel enim extincta obligatio noo poteſt reſtitui: vt ff. eo. qui res §. aream.

L. 5. NVLLA TIBI. Planum eſt.

L. 6. SI INTER *patrem.* Hæc lex plana eſt.

L. 7. EIVS QVANTITATIS. *Vſuras non poſſe.* Fit eoim compenſatio ipſo iure quo ad vſuras: ſed in ſorte oportet quod opponatur: vt ioſtit. de act. circa ſi.

L. 8. VSVRAS. *Promittere.* Intellige quando creditor volebat alias depẽdi quæ Romæ dari debebant. Si habes permittere, lege, io debitore, & hoc cum ſine iocommodo ſuo oon poteſt facere. ſi verò poſſit ſine incommodo ſuo, & iſte forte auſus non erat intrare Romam: vt ff. de excuſa. tur. ſed & mili. §. ſi ignomin. tũc aliàs vbi habet domicilium, depeodet. in operis autem liberti dicit lex, quod ibi debeot præſtari, vbi habet domicilium patronus: vt ff. de oper. lib. quod niſi §. vlt.

L. 9. OBSIGNATIONE *totius debitæ pecuniæ.* Non partis, niſi hoc coouenerit, vel niſi debitum liqoidum non eſt, vel niſi in libertate: vt ff. ſi cert. pet. quidam. de vſur. tutor. §. Lucius. de ſtatuli. cum heres §. vlt. *Liberationem contingere.* ipſo iure: vt ff. depo. l. j. §. ſi pecu. alij per except. vt notaui ſ. de vſur. acceptam. *Liberationem parit &c.* quid ſi alius non debitor offerat, conſignet & deponat? videtur quod non cootingat liberatio: vt ff. de his quæ in frau. cred. ait prætor §. illud. arg. contra inſtit. quib. mo. teſt. io prin. & ff. de neg. geſt. ſoluendo.

L. 10. SVCCESSORES. Planum eſt.

L. 11. CVM MARITVM. Pianum eſt.

1 *Quando ſtipulationi adiecto ſolui poteſt.*

L. 12. INVITO. *Non ſe liberat obliga.* Fallit quod hic dicit, quia ſi mãdauit quis mihi vt Titio ſoluam, deinde vetuerit eum accipere: ſi ignorans prohibitum eſſe eum accipere ſoluã, liberabor. Item ſi ſtipulatus† ſum tibi aut illi, poſſum ſoluere adiecto io ſtipulatiooem te inuito, niſi tecum prius fuerit lis conteſtata: vt ff. eo. ſi quis ſtip. fuerit x. in melle. & l. vero procuratori. & l. aliud eſt. ſed hoc eſt propter voluotatem expreſſam in conceptione ſtipulationis. quandoque etiam ſi voluntate alij ſoluam, oon liberor: vt ſi fugitiuus ſubreptos mutuatos denarios iuſſerit alicoi ſolui: vt ff. eo. l. fugitiuus. & voluerunt quidam intelligere illud quod ibi dicit, liberationem oon contingere ipſo iure: ſed tamen ſi ſoluit iuſſu eius, habet doli exceptionem. quandoque etiam qui creditori creditoris ſui ſoluit, licet proprio ignoraote vel nolente creditore, doli mali exceptionis auxilio ſe liberat: vt ff. de doli excep. ſi opera.

(margin: 1 — beside "liberabor. Item ſi ſtipulatus†"; *sic in veteri* — beside "procuratori")

L. 13. SI OBLIGATVM. *Extingui non potuit obligatio.* Licet enim opponere de pecunia non ſoluta vſque ad xxx. dies: vt ſ. de non oume. pecu. in contractibus §. ſuper cæteris.

L. 14. PECVNIÆ. *Maiorem geſtæ rei probationem continet &c.* Et eſt ratio, quia in promiſſione tali voluntas creditoris declaratur. cum autem reddit inſtrumenta, non per hoc manifeſte declaratur, quia alia de cauſa poſſit reddere ei, vt quia ſperauit cito alium redditurum pecuniam. ooo tamen nego quod vbi reddit, quin videatur ſibi prima facie præiudicaſſe: vt ff. de pact. Labeo. & propter hoc videtur manifeſtior præſumptio quãdo redditum eſt, quam ſi fiat confeſſio: quia primo caſu videretur liberatus in perpetuum per pactum de noo petendo, in alio vſque ad xxx. dies: ſed dic quod cõfeſſio continet rei geſtæ probationem maiorem, id eſt euidentiorem: vt ſ. oſtendi.

L. 15. QVOD *debitori contra voluntatem tuam.* Aliud ſi cum voluntate: vt ſ. de re pigno. crediticem. *Cum pro huiuſmodi facto &c.* Noo enim ſufficit, ſi iſtam inducat præſumptionem, ſic dicendo domine bene apparet quod ille liberauit me cum inſtrumẽtom debiti ſit penes me. imo oportet eum probare de redhibitione vel abſolutione facta à creditore

ditore. ſed quot teſtes ſufficient ad hoc? dic quod duo vel tres ſufficiunt ad hoc. aliud dicit lex in ſeruo, qui pet redditionem emptionalis inſtrumenti factam à domino dicit ſibi competere libertatem. debet enim probari redditum per v. teſtes: ne detur occaſio ſeruis ſubripiendi inſtrumenti dominis ſuis: vt ſ. de Lati. liber. l. vna §. ſed ne furandi. & ita exiguntur v. licet hic duo ſufficiant. ſed videretur contra ff. de probat. chirographum. Reſpond. ibi loquitur quando inſtrumentum reperitur apud creditorem cancellatum. ſic enim debitor præſumitur liberatus. ſed tamen licet probare de debito, vt dicit. ſi verò in- *ſic in veteri*
uematur penes debitorē, & contra voluntatem creditoris. nam dicit quod debeat probare ſibi redditum contra voluntatem. ſed de obligatione pecuniæ tantum. non ergo præſumitur eſſe cum voluntate creditoris redditum debitori, & ibi probari contra poterit, vt dicit. Si enim voluntate creditoris eſſet apud debitorem, vel ipſemet reddidiſſet, aliud eſſet, quia haberet exceptionem propter pactum tacitum de non petēdo: vt ff. de pactis, Labeo. §. j.

EVM A QVO. Planum eſt quod hic continetur. L. 16.

1 *Mitius agitur cum eccleſia quàm cum priuato.*
2 *Quando quis aliud pro alio in ſolutum accipere cogitur.*

MANIFESTE. *Quam rebus &c.* Ergo res aliæ pecunia mutuatà ſolui poterūt, & hoc L. 17.
ſi creditor cōſentiat, vt hic dicit, & ff. de pignoraticia, ſi rem alienam §. vlt. fallit autem quod hic dicit, in authent. ſuper l. iſtam vel ſuperiorem aſſignata. HOC NISI debitor &c. ita continua. verum eſt quod dicit lex iſta & ſuperior, hoc niſi debitor &c. quam *In vul cod.*
debitor his habet meliorem ſecundum quantitatem debiti, vt in corpore authent. *Facta* *hæc authen.*
per iudicem ſubtili eius cau. æſtima. Aliter ſunt verba in corpore authent. patet ergo per au- *ponitur ſub*
thent. iſtam quod melior res immobilis debitoris diſtrahetur vel dabitur in ſolutum. ſed *lege eum à*
contra. eſt arg. ſ. de ſacroſanc. eccle. authent. hoc ius. quia ibi de mediocri dicit: & ita mi- *quo.*
1 tius agitur cum eccleſia † quam cum iſto priuato. prætetea licet hic non dicatur, continetur tamen in corpore authent. quod iſte debitor acceperat aurum. ſicut ergo res precioſior aliis data fuit ei, ita ipſe rem quam habet meliorem vel precioſiorē debet diſtrahere vel reddere in ſolutum. ſi verò alia res non aurum deberetur, venderetur mediocris inter cæteras: vt j. authent. illa dicit. *Præſtāda creditori cautela.* ſcilicet de euictione: & dabit pignus, quamuis aliàs non ſoleat dari: vt ff. de euict. emptori. hic autem dici poteſt quod ideo præſtetur, quia creditor rem illam in ſolutum pro nummis accepit: vt ſicut ſpeciale eſt vt cogatur in ſolutum accipere, ita & pro euictione ſpecialis præſtabitur cautio. eſt & aliàs ſpeciale vt aliquis † teneatur in ſolutum aliud pro alio accipere: vt ff. de leg. j. ſi do-
2 mus §. in pecunia. & de aur. & arg. lega. l. j. §. vlt. & de re iudica. l. miles §. j. quod eſt in omni actione ſiue dedero mutuo, ſiue alio modo.

1 *In generali ſermone non continetur perſona loquentis.*

INQVISITIO *veritatis.* chirographa. obligando ſe creditoribus, cum ita continebatur, pro eo quod ego debeam eis. *Quod nihil creditoribus.* ita cōtinebatur in ſubſcriptione chirographi. *Et creditoribus.* ſubaudi, certis. *Et non veſtræ pecuniæ.* id eſt à vobis debitæ veſtro procuratori, id eſt eius pecuniæ quam debetis procuratori. loquitur enim domino, vt ex principio legis apparet. & repete hoc verbum, ſatisfactum. & ita illud quod ſequitur, veſtræ pecuniæ, erit datiui caſus. Vel melius dic quod ad illud non referatur, ſed reſpicit illa inferiora, proceſſiſſe ſolutionem. & tunc erit genitiui caſus. & facit lex iſta ad L. 18.
1 illud generalē, quia in generali ſermone † non continetur perſona loquentis. ad idem eſt ff. loca. qui inſulam §. vlt. & ff. de ſenat. l. j. arg. contra ff. de pig. Paulus §. vlt. & eſt arg. ad quæſtionem illam quando aliquis promiſit alicui turrem contra hominem omnem. ſi *In vulg. le-*
enim poſt naſcantur inimicitiæ inter eos, non videretur quod contra dominum debeat *gitur ſi acto-*
habere turrem: quia in generali ſermone non continetur perſona loquentis: vt ſ. dixi. *rem.*

SI ATROX. Plana eſt lex iſta. L. 19.

SI OPERAS. Planum eſt quod hic dicitur. L. 20.

INTEREST. *Futuræ numerationis*, id eſt ſolutionis. *An accepta minore quantita.* ſcilicet L. 21.
animo tranſigendi. *Manet integra.* j. ſtatuta tempora: vt not. ſ. co. ſi obligatum.

INDVCTVM. Inductum dicitur chirographum quando pēna ducitur per medias li- L. 22.
teras. cancellatum, quando in modum crucis. ſed hic ſumitur pro eodem.

L.23. SI LITERARVM *contemplatione.* Mãdauit enim iſte Auxeno debitori Ariſtoni pone
ſic in veteri cauſam fori, vt ſolueret iſti creditori ſuo pecuniã:& ideo ſcripſit ſe recepiſſe creditor.

L.24. CVM PRO *pecunia. Meliorem.* Vt quia plãtauit ibi vineam. *Contrarium non poſtulaturus.*
arg. contra ff. loca.& con. ea lege j reſponſo.

1 *Lex ad exhibendum, quando locum habet.*
2 *Debitor, quando condictionem habet ad inſtrumenta.*

L.25. SOLVTIONEM. *Probationis onus incumbit.* vt ff. de probat. l. j. *Cõdicere.* ſcilicet ſine cau-
ſa. ſed cõtra ſ. ad exhi. l. vlt. ibi enim dicit quod datur actio ad exhib. quòd non poteſt
condicere, cum vbicumque habet locum actio ad exhib. pro inſtrumentis, fit præparati-
ua rei vendicationis,& detur ſolum: vt ff. ad exhib. l. iij. §. ſi quis. & §. ſequenti. licet aliàs
1 detur cuilibet cuius intereſt. ſed dic quod lex † ad exhibendum habet locum quãdo de-
bitor de ſuo fecit fieri inſtrumentum. tunc enim habet locum rei vẽdic. hoc autem quod
hic dicitur, locum habet quando creditor fecit fieri. tunc enim habet debitor ſi ſoluit pe-
2 cuniam, condictionem ſine † cauſa ad inſtrumenta: vt ſ. de condict. ſine cauſa diſſolutæ.
hodie tamen non eſt conſuetum quod creditor det pecuniam tabellioni pro inſtrumen-
tis: imo ſemper dat debitor.

DE ACCEPTILATIONIBVS. TIT. XLIIII.

1 *Liberatio facta ſine tutore vel curatore non valet.*
2 *Inutilis acceptilatio ſemper habet tacitum pactum.*

L.1. IAM TIBI RÆSCRIPSI. Ideo dicit qui reſcripſerat ei antea de hoc. *An ſo-
lemnibus verbis.* Non intellige de ſolemnitate antiqua. ſiue enim dicat, habéſne
acceptum?& alius, haben, acceptumque tuli ſiue alia verba æquipollentia, idẽ
eſt. ſublata enim eſt hodie ab aula talis ſolemnitas verborum: vt inſtit. de verbo.
1 ob. in prin. *Tutoris auctoritate.* Nihil enim valet † liberatio facta ſine tutore vel curatore,
liberari tamen ſine his poſſet: vt inſt. de auctor. tut. in prin. *Acceptilatione optima.* ſ. non in-
teruieniente die expreſſa vel conditione: ſed tacita potuit: vt ſi præcedens contractus fue-
rit in diem vel conditionalis: vt ff. de reg. iur. actus. *Vteris defenſionibus competen.* Si tamen
acceptilatio facta cum debitoribus ſororis celebrata fuerit ſine tutoris auctoritate, ipſo
iure nulla fuit, vel non per mutuam interrogationem, vel die aut conditione expreſſa: &
tunc ſi ſolutum poſt talem acceptilationem petat, vteris defenſionibus competentibus,
vt hic dicit: ſi verò omnia quæ debuerunt adhiberi, interuenerunt, tunc haberet debitor
condictionem indebiti, niſi ſcientia noceret. ſed quod dixi de inutili acceptilatione, intel-
lige quando inutilis eſt ratione ineptæ conceptionis. tunc enim non habet tacitum pa-
ctum: vt ff. eo. ſi acceptolatum.& ita reſponderi poteſt ad aliam l. ff. eo. an inutilis. quidã
2 dixerunt quod ſemper habeat tacitum pactum inutilis † acceptilatio, niſi contra agatur,
vt M.B. verò dixit nunquam habere pactum, niſi contra ſit actum. Dominus meus vt ſ.
diſtinguit per l. illam, acceptolatum.

L.2. SI DONATIONIS. *Gra. nouatione facta.* Per Aquilianam ſtipulationem. *Omnis agendi
via perempta eſt.* Obligatio enim ſemel extincta reſuſcitari non poteſt niſi miraculoſe:
vt ff. de ſolu. qui res §. aream.& notaui ſ. ſi aduerſus tranſact. l. j.& ij.

1 *Gallus Aquilius, iuriſconſultus ſubtiliſſimus.*
2 *Omnes obligationes nouari poſſunt per Aquil. ſtipulationem.*

L.3. PER AQVILIANAM &c. Sciendum eſt quod iura ciuilia tolluntur & corrumpun-
tur per aliud ius ciuile: non autem naturalia, quia immutabilia ſunt. pone ergo quod
aliquis eſſet de iure gentium obligatus alicui. obligatio illa tolli non potuit per accepti-
1 lationem, quæ eſt iuris ciuilis. Gallus tamen † Aquilius qui multum fuit homo ſubtilis,
conſiderauit & inuenit qualiter obligationes illæ tolli poſſent: vt ſcilicet deducerentur
in nouationem per Aquilianam ſtipulationem:& ſic nouatione facta per Aquilianam ſti
pulationem, ſi inducãtur, acceptilatione tolletur illa ſtipulatio Aquiliana, per quam no-
uatio facta eſt primæ obligationis.& ſic præcluditur omnis via agendi: niſi ex aliqua cau-
ſa locum haberet in integ. reſtit.& hoc eſt quod dicit. *Obligatione præcedente.* & ſiue præ-
cedat obligatio re contracta vel verbis, vel qualitercunque, idem eſt, omnes enim obli-
2 gationes † nouari poſſunt per Aquilianam ſtipulationem: imo etiam in eam deduci poſ-
ſunt non debita. ſi enim tenearis mihi rei vendicatione, nullo iure es obligatus: & ita vi-
deretur

deretur quòd deduci nõ poſſet in Aquilianam ſtipulationem: ſed falſum eſt. docet enim Gallus Aquilius quòd promittatur quanti eſt res illa,& poſt in Aquilianam ſtipulationem poterit deduci, vt hæc omnia elici poſſunt ab illo §.& inſtit.quib. mod.ob.tol.item per acceptilat. & ff.eo. inutilis §.accepto. & ſic tolli poterunt per Aquil. ſtipulationem. ſed nedum talia tolli poterunt, ſed etiam obligatio nata ex iureiurando pręſtito à liberto pro operis: vt ff.eo.& per iuſiurandum.in obligationibus autem quæ ſolo conſenſu perficiuntur, vt dictum eſt, non debet accepto ferri: ſed tamen ratione pacti potius quam acceptilationis dicit lex quòd perimantur, ſi de his interpoſita fuerit acceptilatio. cum enim ſolueretur contrario conſenſu, ergo multo magis acceptilatione. non eſt tamen neceſſaria ſolemnitas, nec reſpectu ipſius extinguitur: vt ff.de reſcin. venditio. cum emptor venditori.

DE EVICTIONIBVS. Tit. XLV.

1 *Dominium rei hæreditariæ non tranſit, niſi fuerit tradita.*

2 *In actione ex empto venit intereſſe.*

3 *Iniuria quæ fit emptori à iudice, non debet cõtingere venditorem.*

EMptor hæreditatis. *Sumptu ac periculo ſuo perſequi debet:* Sed vi- L.I.
deretur quòd emptor non habeat actionem contra extraneum poſſeſſo-
rem rei imò venditor. erat enim dominus, cum dominium rei hæreditariæ
1 non tranſeat, niſi † fuerit tradita: vt ꝰ.de hæred.vel act.vend. qui tibi.res au-
tem iſta non peruenerat ad emptorem, cum alius poſſideret. Reſp. quia hæreditate ven-
dita, ſi omnes res poſſideat venditor, debet tradere emptori: vt ff. de hæred.vel act. ven.
l.2. ſi non omnes poſſideat, debet cedere actiones. & licet non ceſſit, habet tamen em-
ptor vtiles perſonales: vt ꝰ. de hæred.vel act.ven.l.emptor, eodem modo videtur quòd
& vtilem habeat realem: quare vtilis dabitur ei contra iſtum poſſeſſorem, & ita ſumptu
ſuo ac periculo rem perſequi debet. videtur ergo quòd ſumptus non reſtituantur à ven-
ditore. & in hac quæſtione dicendum, quòd ſi res euincatur, & contrariam ſententiam
2 reportaui, bene veniet ſumptus: quia in actione ex empto † venit intereſſe, arg.pro hoc
eſt.ff.de lib.lega.l.pen.& de eo quod fal.tut.l.nouiſſime.§. Pomponius, & ꝫ. eod. ſi cum
quæſtio, & ff.de do.excep.fideiuſſor.contra.tamen eſt arg.ff.de verbo. ob.l. venditores.
ſi non eſt euicta, ſed ipſe vicit, nõ agit pro ſumptu, quia nec pro re principali, & ideò nec
pro ſumptu.ſimile eſt, quia ſeruus iuſſus eſt manumitti ſi rationes reddiderit. ſi enim de-
bitor inueniatur ex adminiſtratione, non ſufficit pecuniam in folle vel burſa afferre do-
mino ad hoc quòd ſit liber, imò neceſſarium eſt vt dicat in quas cauſas expendit, & præ-
terea quod debitum reddat. Sin autem non debitor ex rationibus fuerit repertus, ſtatim
poſt aditam hæreditatem quaſi puram libertatem, ac ſi nulla conditio eſſet appoſita, cõ-
ſequitur: vt ꝰ.de manu.teſta.cum teſtamento, & ff.de condict.inde.cum ſeruus.& ff.eo.
qui libertatis.§. ſeruus. *Euictio quoque.* Hic debet eſſe §. *Non præſtatur in ſingulis rebus.*
Scilicet, cum ipſe agit pro re aliqua ſingulari, vt hic: vel etiam conuenitur pro re ſingula-
ri, vt hic. *Cum hæreditatem iure, &c.* Bona eſt ratio. ſi enim creditor non fuit hæres, agit de
euictione pro re illa, & pro aliis. ſed cum conſtat ipſum hæredem eſſe, & ita iure vendi-
tam hereditatem: ſi res illa non fuit defuncti, non aget, niſi aliud nominatim inter con-
trahentes conuenit vt dicit. ſi verò pactum contrarium eſſet factum inter eos bene poſ-
ſet agere: vel ſi venditor de ſubſtantia hæreditatis affirmauerit: vt ff.de hæredit.vel act.
vendi. vbi de ſubſtantia. alioquin non teneretur. & eſt ratio, quia aut hæreditaria fuit
res iſta, aut non. ſi non, non teneor tibi. ſi ſic, & amiſiſti eam per ſententiam, ergo iniuria-
tus eſt tibi iudex: & iniuria quæ fit emptori à iudice, non debet † contingere vendi-
3 torem: vt ff.eodem.ſi per imprudentiam.& l.ſi ſerui venditor peculium.ita eſt in vniuer-
ſitate iuris.in vniuerſitate autem corporali, puta ſi vendatur grex, & euincatur aliqua
ouis, agitur de euictione. Idem in omni toto integrali, puta domo vel naue: vt ff.eod.
naue.& vſuc.cum qui idem in acceſſorio: vt ff eo.vaccæ. In re ſingulari quæ continetur
vno ſpiritu vel elementatione, obtinet regula quæ aſſignatur ff.eod. l.1. ſed in homine
ita demum agitur de euictione, ſi dictum fuerit: vt ff.eod.ſi dictum.§.in ſtipulatione.&
eſt ratio, quia pars hominis non eſt homo: ſecus in alia re vt in fundo, & ſimilibus. Sed

iſta ratione videretur quòd pro iumento vel alio animali non agatur de euictione,quia
pars iumenti non eſt iumentum . ſed dic quòd illud ſpeciale eſt in homine propter di-
gnitatem hominis : vt ff. de ædil. edic. iuſtiſſime. vel dicas dictum ratione exempli illud
de homine,& idem concedas in cæteris animalibus. Pro ſeruitute qualiter ſit agendum,
habes ff. de ædil. edic. l. quotiens in ſeruitute:& hoc in prædiali ſeruitute. ſecus in vſufru-
ctu:quia pro ea agitur de euictione:vt ff. eo. ſi rem quæ. §. vltim. & l. ſed & ſi quid §. vlt.

1 Donator quando tenetur rem facere donatarij. 2 Quando pro legato non agitur de euictione.

L.2. QVONIAM AVVS T. *Cum prædia tibi donaret.* Et ita donatio cœpit à traditio-
ne : vnde non aget de euictione, niſi ſtipulatione de hoc cautum eſſet , vel dolo
feciſſet, vt hîc & ff. eo. ad res donatas. Si vero donatio cœperit à promiſſione, vel nuda,
vel etiam ſolemni: quia hodie ex vtraque agi poteſt: vt ī. de dona. ſi quis argentum. §. vlt.
1 tunc teneretur † rem facere donatarij: ſicut & in dote notauimus & habuimus. ſ̃. de iu-
re do. l. 1. & quod in re donata dixi, vt teneatur quis de euictione, idem in legato in gene-
2 re relicto dici poſſet: vt ff. eo. hæres ſeruum. ſi vero legetur † in ſpecie, non agitur de eui-
ctione. vt ff. de leg. 1. ſi ſubſtituto. verumtamen in ſequenti videretur contradicere his
quæ dixi. ſed intellige quod ibi dicit dari id eſt, tradi. ſi enim traditio contineatur in pro-
miſſione , & tradidit , non aget de euictione , quia adimpleuit quicquid promiſit , cum
ſcilicet, tradidit. ſed ſi datio contineatur ,non videtur datum ſi euincatur: vt ff. de verbo.
ob. vbi non apparet. §. vlt. quid in noxæ dedito, quia res illa videretur lucratiua? & in ea
videretur quòd agatur : vt ff. de noxa. & generaliter. Nudo autem pacto , quia non fuit
vallatum ſtipulatione. ſed videtur non fuiſſe nudum , cum eſſet poſitum in traditione
rei, ſed hoc non dicit lex iſta, quia appoſitum fuerit in traditione rei. dicimus agere poſſe
tradentem contra accipientem. ſed hîc tradidit iſte mihi: vnde poſſum obligari ſibi, non
ipſe mihi. quid ſi non cauit de euictione, ſed donauit per l. iſtam? videretur quòd non te-
neatur, quia ſi ex nudo pacto non agimus, minus ex nullo.

L.3. QVI REM. *Obligata res dicitur.* Non conſtabat obligatam. ſi enim conſtaret, agere poſſet ad hoc vt liberaretur : vt ī. eo. ex prædiis.

L.4. SI PRÆDIVM TIBI, &c. Aſſignatur contra. ſ̃. de ſenten. & interlocu. om. iud. libera quidem. quidam dixerunt quòd ſi ſpecies in ſolutum detur, & voluit omnino ab obligatione recedere, agere poſſum de euictione, vt hîc. ſi verò ita demum ſi res mea fuerit, agatur ad quantitatem primo debitam, vt ibi: nobis videtur quòd ſi detur ſpecies pro quantitate, obtinet lex iſta. ſi ſpecies pro ſpecie, non eſt emptio : & ideò non agitur de euictione, ſed veteri actione, vt ibi, & ff. de ſol. ſi quis aliam rem.

L.5. EX PRÆDIIS: &c. Videretur contra. ſ̃. eod. qui rem. Solutio. hîc conſtabat rem obligatam : ibi non fuerat res tradita, nec pretium ſolutum . vnde ſi petatur pretium, excipietur de dolo. & ita conſequenter actione ex empto, vt res liberaretur. ſecus ſi fuerit tradita antequam euincatur, etiam ſi res ſit aliena, non poterit agere de euictione, vt ibi dicit.

L.6. NON DVBITATVR. *Ex empto.* Ad intereſſe: vel ſi pretioſa fuerit res, ad duplum, vel vt caueatur de dupla: vt ff. eo. emptori.

L.7. AVCTORE LAVDATO. Maxima videtur laus, ſi dicatur aliquis vendidiſſe. *Fideiuſſorem. &c.* Videbatur quòd eſſet neceſſe denunciare fideiuſſori ſicut venditori. non eſt ita.

L.8. EMPTOR FVNDI. *Emptor non adfuit.* Et ita videtur per contumaciam condemnatus: vnde non aget de euictione : vt ſ̃. de pericu. & con. rei vendi. l. 1. *Aut præſes, per iniuriam &c.* Quia iniuria facta emptori per iudicem, non debet contingere venditorem: vt ff. eo. ſi per imprudentiam. niſi præbuerit cauſam iniuſtæ damnationis: vt ff. de fideiuſſ. exceptione.

L.9. SI CONTROVERSIA. *Ab aliquo mouetur.* Scilicet traditione, ne finis videatur contradicere principio : quia in fine dicit quòd ſi non obtinuit, agit contra venditricem ad ea quæ impendit vt res melior fieret. hoc autem non faceret ſi ab alio moueretur ei: imò pro expenſis exciperet contra euincentem: vt ff. de act. emp. idemque Iulianum. intellige ergo quòd emptor non poſſidet, ſed deſierat poſſidere ſine dolo & culpa ſua: alioquin non haberet regreſſum ad venditorem vt ff. eod. ſi rem quam. §. ſi dulpæ. & ſic mo-

uebatur

uebatur ſibi controuerſia ab aliquo contradicendo: licet hîc prima facie videretur con-
tra. & ita dicetur mouere litem reus: ſed impropriè. hoc enim de actore propriè dictum
eſt: vt ff. de Carbo. edic. l. 3.

SI FINES. *Intra eos neminem ingreſſurum.* De iure, vt aliquid auferat. & hoc proba- L.10.
tur per id quod ſequitur, ſi quid inde euincatur &c. Non intellige de facto. nam tota
die intramus agrum alterius. *Lis finalis ad vendi. non pertinet.* Quia euinci non videtur.
euincitur enim quando res non eſt mea. ſed hîc mea erat, & poſt mouetur ab alio quæ-
ſtio de finibus. quare & ſi hoc fiat eo ſolo inſpecto, quia vtile eſt vt termini regantur, non
videtur euictum. ſi enim pars mei agri alteri adiudicetur, & pro ea pecuniam accipiam,
vt ff. fin. regun. l. 3. quaſi venditio potius videtur quam euictio: & ideò cauſa iſta non per-
tinet ad venditorem: vt hoc probatur in inſtit. de off. iudic. §. vlt.

1 *Ratihabitio mandato comparatur.*
2 *Quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio.*

EXCEPTIONE. *Fideiuſſorem.* Idem in domino: vt ff. eo. vendicante. & quod hîc di- L.11.
citur in fideiuſſore, non habet locum in hærede ipſius: vt j. eo. l. vlt. *Quaſi per vxorem.*
non eſt ius in hoc. idem enim per aliud. *Qui vendenti adeò conſenſum dedit.* Patet ergo per
l. iſtam quòd fideiuſſor conſentit contractui. contra. eſt arg. ff. quod iuſſu. l. 1. §. ſed & ſi
mandauerit. ſed quod ibi dicit, non videri iubere: ſi fideiuſſit pro ſeruo, verum eſt tanquã
dominus. quaſi extraneus enim interuenit: vere tamen conſentit, ſed non vt dominus,
imò vt extraneus: & ita locum non habet actio quod iuſſu, licet ratum non habuerit, &
1 ratihabitio ibi † mandato comparetur. vt in eadem l. quod iuſſu. §. ſi ratum. eſt enim dif-
ferentia inter iubere & fideiubere vt ex iſta. l. & ex aliis & ex ea quæ eſt ff. eo. vendican-
tem. Siue traxerunt magiſtri quandam regulam quæ ſic dicit: quẽ de actione tenet actio,
2 hunc agentem repellit † exceptio. fallit tamen regula iſta, vt ibi notatur.

SIVE IN LIBERTATEM. Planum eſt quod hîc continetur. L.12.

SI OB CAVSAM. *Fruſtra ab ea &c.* Et hæc lex ad ſuperiorem regulam facit, quam L.13.
diximus in lege excep. dicet enim, fruſtra ab ea quæ condẽ. &c. & eſt ratio, quia ab eo
non poſſit referri quæſtio: quia ſi ab alio euinceretur ipſa teneretur & ſi ipſa euicerit, te-
nebitur. & hoc eſt quod dicit poſt. Sed quare tenetur, cum ipſa nõ vendidit, ſed execu-
tores: & actio iſta non datur niſi in venditione? Reſpon cum fecerit publica perſona, vi-
deretur & ipſa feciſſe. ex pactis enim cum ipſis factis bene datur vtilis actio: vt notaui. ȝ.
de lit. conteſt. authent. libellum. & ita ſi euincatur, aget aduerſus condemnatum ad pre-
tium vtili actione, & ad vſuras, habita tamen ratione fructuum: vt ff. eod. ſi plus vel mi-
nus. §. & ſi iuſſu.

SIVE POSSESSIO. *Controuerſiam mouere non poteſt.* Et ita ſi accuſator laudari poteſt, L.14.
nomine hæreditario licet vẽdiderit rem hæredis, nihilominus repellitur hæres ſi agat:
& hoc ſi fecit inuentarium, & ſoluendo eſt hæreditas. aliud ſi non fecit: vt plene notaui
ȝ. de rei vindic. cum à matre. & de iure delib. l. vlt.

SI NON INIVRIA. Planum eſt. L.15.

SVPER EMPTI. *Et ſi portionem.* Scilicet, agri. *Reſtitui vobis iubebit.* Per doli excep- L.16.
tionem, ſi poſſideatis. ſi verò ſine dolo & culpa veſtra cecidiſtis à poſſeſſione, à vendi-
tore petitis reſtitui, cum per exceptionem conſeruare non poſſitis: vt ff. de act. emp. idẽ-
que Iulianum. & hoc habita fructuum ratione, compenſantur enim vſque ad concurrẽ-
tem quantitatem: vt ff. de rei vendic. emptor prædium. & l. & ſumptus.

SI CVM QVÆSTIO. *In damnis, &c.* Quantum ad ea quæ impendit in re & pro re L.17.
defendenda: vt notaui per plura argumenta ȝ. eo. l. 1.

SI STATVS. *Solemnibus quæ iuris, &c.* Erant enim olim ſolemnia quæ conſtituebãt, L.18.
vt Aſſertor ageret cauſam liberalem. ſed hodie ſi minor eſt, aget per tutorẽ vel cura-
torem. ſi maior, per ſe: vt ȝ. qui dare tutores l. 1. *Quòd ſi fuiſſe ſeruum, &c.* Venditoris vel
tuum. *Intelligis ad venditorem te reuerti non poſſe.* Intellige quantum ad expenſas, quia de
his quærebatur forte, cum pauper homo eſſet, & volebat recuperare expenſas quas fe-
cit in lite. non enim poteſt agere. ſi tamẽ in tempore venditionis ſuper hoc cautum fue-
rit, bene poterit: vt ff. de verbo. oblig. venditores. & notaui. ȝ. eo. l. 1.

SI OBLIGATA. *Timere non potes.* Quia vtile dominiũ acquiſierunt ſecundum Io.

1 *Emptor quando de euictione agere non poteſt.* 2 *Denunciatio, quando venditori fieri debet.*

L.20. SI PARENTES. *Ex perſona veſtra.* Cum fuerint maiores. ſi vero minores, cum ipſo
quòd non appellauerint videantur decepti, in integrum reſtitui poterunt. *Si appella-
tionem non interpoſuiſtu, &c.* Si autem ipſe emptor appellationem non interpoſuit, nõ no-
cet ei quin poſſit agere de euictione. ſi quidem appellauit, cum non teneantur, & tempo-
ra appellationis acceſſerint, vel aliquo modo bonam cauſam vitio ſuo perdiderint, non
1 poterit poſtea † agere: vt ff. eo. Herennius §. 1. & 2. *Denunciatũ probetur.* Et hoc non ſit ei
remiſſum. alioquin nihilominus poſſet, agere de euictione: vt ff. eo. Herẽnius. in prin. ſed
2 quando debeat fieri † talis denunciatio? & certe quandocunque voluerit emptor, dum-
modo non prope diſinitiuam ſententiam. ſi enim tunc denunciet, quamuis contrariam
ſententiã reportauerit, non aget de euictione: vt ff. eo. ſi rem quam. §. vlt. aliud tamen eſt
in legatario. ipſe enim à principio debet denunciare: & ſi non fecerit, nõ aget de euictio-
ne: vt ff. de leg. 3. qui concubinã. §. ſi hæres. & eſt ratio, quia ibi lucratiuam cauſam habet.
quare ſi non à principio denunciauerit, non poterit poſtea agere. emptor autem non ha-
bet cauſam lucratiuam. vnde quandocunque vult licet ei denunciare, dummodo non
prope ſententiam diffinitiuam. vel dic quòd ibi non aget de euictione, ſed ex teſtamen-
to, quaſi non fuiſſet traditum. Vel intellige quod ibi dicitur, ante iudicium, id eſt, ante
diffinitiuam ſententiam, non ante litem conteſt. ſi autem actor vel venditor ſe abſenta-
uerit, ne ibi denuncietur, ſciens rem euinci: nihilominus poterit agi de euictione: vt ff.
eo. ſi ideò. §. vlt. Vel ſi apud iudicem ire voluero, ſed in aliquem volo compromitti, non
potero agere de euictione, nulla enim neceſſitate id feci: vt ff. eodem. ſi dictum. §. ſi com-
promiſero.

L.21. EMPTI ACTIO. *Non ſubmouetur.* Quia actio illa perſonalis eſt, & non remoue-
tur ſpatio xxx. an. Vel dic quòd multotiens litem conteſtatus eſt, & ita interumpit
præſcriptionem. ſi autem per longum tempus emptor exceptionẽ ſibi acquiſiuiſſet, non
poterit agere. vt ℨ. eo. non obligata, ſiue eam oppoſuerit ſiue non: quia ſi oppoſuit & con-
demnetur, iniuria ei ſit per iudicem: & ita non debet contingere venditorem: vt ff. eo. ſi
per imprudentiam. §. nam quid. ſi non appoſuit vitio ſuo, cauſam amiſit: & ideò non a-
get: vt ff. eod. Herennius. §. vlt. Fuerit comprobatum. alioquin præſtaret vitium: vt ff. de
act. emp. ex empto. §. vlt.

L.22. CVM TIBI LIBERVM, &c. Quidam voluerunt dicere quòd ſi non dixiſſet, vti
optimus maximuſque eſt, non teneretur. & hoc probatur per legem ff. de contrahẽ.
empt. cum venderes. Io. contra. quia ſiue ſpecialiter dicatur de hoc, ſiue non, dixit poſſe
agi. & hoc probauit per l. ff. de ædil. edict. quotiens. *Ipſius conceptio.* Ita conſtrue, concep-
tio ipſius ſtipulationis manifeſte declarat commiſſam ſtipulationem, quam ſubiectam
emptioni de indemnitate proponis, ſi ex antecedente oblig. quod deb. iure ſol.

L.23. CVM SVCCESSORES. Plana eſt hæc lex.

1 *Completa dicitur venditio per rei traditionem.*

L.24. SI POST PERFECTAM. Hoc eſt ſi poſtquam de precio conuenit, vt ℑ. inſtit. de
1 empt. & vend. in prin. tit. Completa † autem dicitur venditio poſt rei traditionem: vt
ff. de act. emp. ſi quis alienam rem. *Satis ei non offeratur.* Fideiuſſoribus pluribus vel vno,
ſufficiens eſt: vt ff. de peric. & commo. habitationum. §. vlt.

L.25. SI TIBI. *Liberam Sat. conditionem eius ignorans.* Idem & ſi ſciret multo magis: vt ℨ. de
libe. cau. l. 1. *Defendit.* Defendere ponitur pro agere. ſic ℨ. de teſtib. l. 1. & econuerſo
ff. de edendo. l. 1. *Duplæ quantum in hanc.* Et conſideratur duplum reſpectu conuenti: vt
ff. eo. cum fundus, aliud in actione ex empto, quia conſideratur intereſſe præſens non re-
ſpectu precij, vt ff. eo. euicta. ſi dicat reus, nolo procedere illa, ſed repellere volo eum qui
eam defendit in libertate, videtur quòd poſſit: vt ℨ. eo. ſiue poſſeſſio. vt ille qui aliàs tene-
retur de euictione eam quam vendidit defendere, & producere in libertatem. ſic & aliàs
ſpeciale eſt. ff. eo. ſed & ſi ſtipulatio. & l. qui à pupillo.

L.26. SI QVIS TIBI, &c. Aſſignatur contra ℨ. de communium rerum alien. l. vlt. ff. de rei
vindica. vtique. ℨ. de aſſer. tol. l. vlt. & ff. iudica. ſol. ſi ſeruus. ſed dic quòd ſi decedat ille
ſeruus lite conteſt. nomine ſuo locũ habent leges illæ omnes. ſi non ſit lis conteſt. non ha-
bent

bent actionem,quia non eſt euictus ſed extinctus fato humanæ ſortis : vt ff.eod.ſi ſeruus in prin.

SI, FVNDVM SCIENS. *Contra iuris poſsit rationem.* Videretur contra ſ̃. communia de lega.l. vlt. Solutio, iſtud locum habet quando non fuit ſtipulatus de euict. etenim ſciens rei grauamen,id eſt,alienam vel obligatam, vt dicit:ibi ſtipulatus erat de euictione.& eſt ſpeciale,quia licet ſit ſtipulatus de duplo,tamen non agit niſi ad ſimplum,vel vt dicit dominus meus,ibi agit de euictione, licet ſciebat rei grauamen, hoc eſt rem legatã ſub conditione. & ita non ſimpliciter fuit malæ fidei emptor: ſed quodammodo cum non eſſet res aliena, ſed vendentis. hoc eſt hæredis:& ita quodammodo punitur:quia ſi ſtipulatus ſit de duplo,non aget niſi in ſimplum.hic autem res erat ſimpliciter aliena,vel alij obligata : & ita magis punitur qui ſciebat ſimpliciter alienam, quia nec aget de euictione ad pretium:quam ſi ſciret alienam ſub conditione,vt ibi. L.27.

EMPTORI. *Etiam venditoris,&c.* Idem in donatario:vt ff.de pactis,ſi tibi decem.§. pactum.arg.tamen contra.eſt in eodem tit.quod dictum. L.28.

SI PERMVTATIONIS. *Fuerit denunciatum.* Patet ergo quòd denunciare debet.vel ſi non potuit,perinde eſt habendum ac ſi denunciaſſet,vt hic.& quòd perinde ſit habendum,probatur ff.eo.ſi dictum.§.penul.& de vſur.pecunię.& quib.ex cauſ.cau maio, ergo ſciendum eſt. L.29.

1 *Dolus ex qualitate facti,non ex quantitate pretij,comprobatur.*

NON EX EO. *Alienæ rei ſcientia conuincitur.* Sed quare dicit hoc, quòd ſiue malæ fidei emptor ſiue bonæ fidei ſemper agit,ſi ſtipuletur:vt ſ̃.eo.ſi fundum.niſi in caſu, vt in l.vlt.communia.ſed hoc forte ideò dicit,ne grauetur eius opinio,vel ne agat ad duplum:vt dicitur in l.communia de legatis. *Alia.* Forte ſi ei dictum eſſet, à principio ne L.30.
1 emeret:vt ſ̃.de rei vendica.ſi fundum.iſta enim non ſufficiunt:quia † dolus ex qualitate facti non ex quantitate pretij comprobatur:vt ff.de reſcin.vendit.l.dolus. *Si vis.* Nemo enim cogitur inuitus agere vel accuſare:vt ſ̃.vt nemo inuitus agere.& ita exponitur.ſ̃.de tranſact age cum Geminiano,ſi vis.

HÆREDEM. *Ex perſona ſua.* Ideò dicit, quia ſecus eſſet ſi vendicaret ex perſona fideiuſſoris:vt ſ̃.eo.exceptione. L.31.

CREDITOREM EVICTIONEM PIGNORIS non debere. TIT. XLVI.

CVM IVRE. *Euictio non debetur.* Tamen emptor poterit agere ad hoc vt cedat creditor contrariam pignoraticiã actioné:vt ff.de euict. in creditore. *Emptori non iuſta &c.* Non ergo poteſt venire contra factum ſuũ:vt ff. de diſtract. pig.& ſi his. L.1.

Creditor,quando tenetur de euictione. 2 *Itémq; contrariã pignoraticiã cedere cogitur.*

SI A CREDITRICE. *Sine vitio.* Quia ſciebat rem alij obligatam, vel alienam.& diſtingui poſſet, quia ſi creditor vendat tanquam dominus,ſed iure pacti vel auctorita- L.2.
1 te legis,non tenetur † de euictione,ſed ſi ſciebat alienam, vel alij obligatam,tenetur.preterea ſi non erat potior aliis, licet generaliter non teneatur de euictione, tenetur tamen
2 cedere contrariam † pignoraticiam, vt notaui in ſuperiori lege.& creditor habet contrariam pignoraticiam actionem contra debitorem, ſi conuenit de euictione quia maiori pretio vendidit:vel conſuetudo regionis hoc poſtulabat:vt ff.de pigno.ſi pignore.§. vlt.& l.ſeq.

DE PATRIA POTESTATE. TIT. XLVII.

1 *Præiudiciali in rem actione quando agitur.* 3 *Filiusfamil.non poteſt habere tutorem.*
2 *Sine titulo præſcribitur libertas.*

1 SI FILIVM. *In poteſtate tua dicis eſſe.* Non ergo erat quæſtio vtrum filius eſſet. tunc enim ageretur † præiudiciali in rem actione:vt inſtit.de act.§.præiudiciales. ſed erat quæſtio vtrum in poteſtate eſſet, vel non:& ideò agetur rei vendicatione adiecta cauſa de iure quirit. vt ff. de rei vindica.l.1.§.per hanc. habet etiam in primo caſu interdictum de lib. exhib. vel deducendis : vt notaui ſ̃.ſi ad- L.1.

uerſus rem iudica.cum pater.& in tit.de lib.exhib. *Aeſtimabit,an audire.* Ideò dicit,quia
poteſt eſſe quòd audire te debeat, poteſt eſſe quòd non. & hoc eſt quod poſt dicit, cum
diu paſſus ſis &c. hæc enim videtur quædam cõiectura quòd ſit ſui iuris:& ita ſi ſic paſ-
ſus eſt eundem eſſe, te non audiet præſes neque exaudiet, vel licet ita fueris diu paſſus,
nihilominus æſtimabit præſes vtrum audiat te & exaudiat,an non.Non intellige audire
cum effectu. poteſt enim cauſa,quòd licet ita eſſe longo tempore paſſus fuerim, nihilo-
minus debeat me audire:vt ſi abſens fui.reſtituor enim ex illa generali clauſula,ſi qua iu-
ſta cauſa &c. illa enim locum habet ſiue vſucaptum ſit aliquid de bonis vel præſcriptũ,
ſiue actio fuerit omiſſa:& hîc amiſſa erat rei vindica. a dicta cauſa de iure quiritum. &
nota quod hîc dicit, propter ſimilem caſum, quòd ſicut ſeruus ſi fuerit in poſſeſſione li-
2 bertatis bona fide diu,id eſt.x.vel xx.an.&nullũ habeat † titulum,præſcribit ſibi liberta-
tem:vt ſ.de præſcript.quæ pro libe.l.1.& 2.ita & filius quodammodo liber efficitur,quia
fit ſui iuris,& exit de patris poteſtate. *Vt patrisfamilias.* Ideò dicit, quia filiusfa.non poſ-
3 ſet † habere tutorem:vt inſtit. de tutelis in prin. *Teſtamento matris.* Sed potéſtne mater
filiis dare tutorem in teſtamento? Reſpon.non : tamen bene poteſt nominare & iudex
poteſt moueri,& confirmare quod ipſa dixit.

1 *Profectitia etiam quo ad proprietatem patri acquiruntur.* 2 *Quando bona cenſentur acquiſita ex ſubſtantia patris.*

L.2. E*IVS QVI.* *Extra ea quæ non acquiruntur.* Veluti caſtrenſia & quaſi,& omnia aduen-
1 ticia quantum ad proprietatem. profectitia † tamen acquiruntur etiam quo ad pro-
prietatem.& facit lex iſta ad quęſtionem quam notaui ſ.de bonis quæ liberis.l.antepen.
quidam enim voluerunt dicere quòd filiusfam.præſumitur acquirere quod in poteſtate
acquirit de bonis patris,ſicut in vxore.Alij contra dixerunt.nos diſtinguimus,vtrum fi-
2 lius fuerit in aliqua arte, & pater † pauper. an non ſit in arte aliqua, & econuerſo pater
fuerit diues. tunc enim præſumitur de bonis patris acquiſiuiſſe:niſi ſint talia quæ acqui-
ri non potuerũt, vt hîc dicit.vnde debet probare exceptionem,ſcilicet,talia quæ acquiri
non potuerunt.

1 *Filius viuente patre, quodammodo dicitur dominus rerum paternarum.* 2 *Patri maior datur poteſtas in filiam quam marito.*

L.3. S*I FILIVS.* *Alienare non potuit.* In emancipato non eſt dubium,ſed in eo qui in pa-
1 tris poteſtate videbatur, contra : cum dominus † quodammodo ſit rerum paterna-
rum : vt inſtit. de hæred.qual.& differen.§.fina.& ff.de lib.& poſtu.in ſuis. ſed iſtud eſt,
quia inde alitur & ſuſtentatur. *Pietatem.* Id eſt, patriam poteſtatem vel ſubiectionem.
Si in priori contumacia perſeuerauerit. Sim.ff.de obſeq.l.1.de iur.pa.po.l.1.ſi enim perſeuera-
uerit in priori contumacia, acriori pœna eſt puniendus. *Quam tu quoque dici volueris.*
Nota mirabile,quia abſurdum eſt quòd feratur ſententia pro voluntate actoris.ſed hoc
2 ideò eſt,quia non præſumitur quòd pater filio vellet amputare caput.vnde patri maior †
datur poteſtas in filiam,quam marito : quia plerumque pietas paterni nominis conſiliũ
pro liberis capit:vt ff.ad l.Iul.de adult.nec in ea.& l.marito.

L.4. C*ONGRVENTIVS.* *Exhibere matri filios coget.* Inter patrem autem & filium non
poteſt eſſe iudicium. niſi in caſtrenſibus vel quaſi : vt ff. de iudic. lis enim nulla po-
teſt eſſe inter patrem & filium,vt hîc dicit. *Ad inclementiores iniurias.* Forte quia repulit
eam ita quòd cecidit in terra. *Seuerius.* Id eſt,ſeuere.

L.5. FILIA TVA. Planum eſt.

L.6. A*BDICATIO.* *Et dicebatur ἀποκήρυξις.* Neſcimus qualiter fieret,vel forte dic quòd
ducebatur ad triuium & permittebatur ire quò volebat.

L.7. SI MARITVS TVVS. Plana eſt lex iſta.

L.8. L*IBERTOS.* *Poſt libertatem.* Quia ſerui non poſſunt contrahere nuptias. *In pote-
ſtate habere.* Qui enim ex libertinis naſcuntur,ingenui ſunt:vt inſtit.de ingenuis.

1 *Patria poteſtas quando amittatur.* 2 *Præiudicium dicitur ipſa præſumptio.*

L.9. N*EC FILIVM.* Pone caſum quia conſiderat aliquis quandoque onus quod ad
eum pertinebat propter filios. videt enim quòd neceſſe habet inſtituere & alere. &

ita vult aliquem negare filium ſuum. quæritur ſi propter talem negationem filio præiu-
dicetur, & dicit lex iſta quòd non. & ad hoe inducit argumenta multa: quia ſenatuſcon-
ſulta ſcilicet, duo Plancianum, & aliud quod factum fuit, tempore diui Adriani, manife-
ſte hoc declarant, quòd partus agnoſci debent, ſi tamen admiſſa ſunt quæ iubent illa ſe-
natuſconſulta de ventre cuſtodiendo, & talia: vt ff. de libe. agno. l. 1. & 3. *Ac denunciata
pœna.* Scilicet, extraordinaria. hoc idem declarat in eum qui non agnouit filium. iudex
enim poteſt imponere pœnam prout viderit faciendum: vt probatur. ff. de libe. agno. l. 1.
1 vel intellige de pœna quæ denuntiatur, & lege determinatur, quia amittit patriam † po-
teſtatem ſicut patronus cum negat alimenta liberto. amittit enim omnia quæ impoſue-
rat cauſa libertatis: vt ff. de lib. agno. alimenta. & j. de infant. expo. l. vlt. tamen videretur
quòd pater nihil amittat: vt ſ. de nup. patrem. ſed quod ibi dicit remittatur, intellige de
facto. de iure enim non poteſt, cum non ſit in poteſtate ipſius: vt ſ. dixi. *Item præiudicium.*
Scilicet, hoc declarat. & eſt præiudicium, quia ſi confeſſus fuit ſemel ſuum filiũ eſſe, præ-
2 iudicauit ſibi, nec licet reuocare: vt ff. de lib. agno. l. 1. §. idem Iulianus. vel appellat † præ-
iudicium ipſam præſumptionem: quia cum naſcitur conſtante matrimonio, præſumitur
filius: vt ff. de in ius vocan. pater. & de his qui ſui vel alie. iur. ſunt. filium. *Et remedium
alimentorum.* Scilicet, hoc declarat: quia ſi aliquis petat nomine infantis maiòres trimo,
id eſt, tribus annis alimenta à patre, monſtratum eſt apud præſidem quòd præſtare de-
beat. Vel etiam dic quòd ipſe apud præſidem peteret alimenta, cum eſſet maior tribus
annis & poſſet loqui. ſi enim eſſet minor, mater deberet ei lac porrigere. ſi non eſſet talis,
cui eſſet dedecus lactare. iſta omnia iura manifeſte declarant & argumenta ſunt quòd
non eſt liberum aliquem negare filium eſſe. & ideò ibi incipiat conſtructio, ſenatuſcon-
ſulta &c. & intellige legem iſtam in filio naturali & legitimo. ſi verò ponetes in naturali
tantum, debet agnoſcere: vt j. de lib. expoſi. l. vnuſquiſque, loquitur indiſtinctè & ſ. de
naturalib. lib. authent. licet patri.

LIBERTATI. *Tantum impenſum eſt.* Id eſt, adinuentum fauore libertatis. *Olim.* Fa- L. 10.
cienda eſt vis in hoc quod dicit olim: quia hodie ſecus eſt. non licet enim ſæuire in li-
beros, vel ſecũdum nos vltra modum. vel intolerabiliter: vt inſtit. de his qui ſui vel alie-
ni iuris ſunt. §. ſed hoc tempore non liceret, niſi neceſſitate famis: vt ſuprà, de patribus
qui fil. diſt.

DE ADOPTIONIBVS. TIT. XLVIII.

1 *Delegatus non habet plenam legis actionem.* 2 *Actio legis, quid.*

HI QVI IN *aliena ſunt poteſtate.* Si ſui iuris eſſent, apud imperatorem debe- L. 1.
rent, vt j. eo. arrogationes. *Non niſi apud eum, &c.* Non dicas tantum de illo,
quia etiam apud magiſtratum municipalem poteſt adoptari, cum habeant
poteſtatem iuriſdictionis ordinariæ: & expedit quòd apud eum fiat: vt j. au-
thent. de defenſo. ciuit. §. audient quoque. dicit ergo ideò, non niſi apud eum &c. quia
1 apud eum qui delegatus eſt, cum plenam † legis non habeat actionem, non expediret,
vt ff. de off. proco. l. 2. vel expone vt ibi notatur. *Actio eſt.* Non intellige de actione qua
quis perſequitur in iudicio quod ſibi debetur: ſed gloſſa id eſt, apud eum apud quem
2 omnis legitimi † actus poſſunt exerceri, vt emancipationes, manumiſſiones. & ita expo-
nimus. ſ. de ſacroſan. eccle. authent. hoc ius ibi, actio pia, id eſt, actus pius.

IMPVBEREM. *Quam ſi emancipatus fuerit.* Iniuſtè. nam ſi iuſtè, ſecus eſſet: vt ff. ſi quid L. 2.
in frau. patro. l. vlt. *Idoneis fideiuſſoribus.* Quæ ſatiſdatio ſi omiſſa fuerit nihilominus
vtilis actio in arrogatorem datur: vt ff. eo. his verbis. *Seruo publico.* Id eſt, tabellioni, quia
omnibus deſeruit: vt inſtit. eo. §. cum autem. non eſt tamen ſeruus vt j. de tabulariis, ge-
nerali. Vel dic ſeruo impuberis: vel ſi non habeat, publico. *Ac ſi per populum.* Romanũ.
hodie lege Remmia, alias Regia tranſlatum eſt in imperatorem ius populi: vt inſtit. de
iure natur. §. ſed & quod principi. lex tamen alia videtur largius loqui, quia dicit, multo
magis apud imperatorem: vt ff. de off. præto. Barbarios. ſed illud non denotat aliquam
prærogatiuam quam imperator habeat ſupra populum Romanum: ſed facilitatem, quia
facilius expeditur per vnicum hominem quam per plures, cum populus difficilè con-
ſentiat: vt ff. de acquir. poſſ. l. 1. §. vlt.

L.3. CVM EVM. *Quem arrogaueris.* Id eſt, arrogare volueris. *Libertinum tuum.* Aliud ſi alienum vt.ff.eo.ſi pater §.vlt. *Nec vllam idoneam cauſam, &c.* Debet enim cognoſci & quæri vtrum ille qui arrogat, ſit minor.LX. annis:quia tunc magis ſtudere debet liberorum creationi,niſi morbus vel cauſa alia impediat.hæ & aliæ infinitæ cauſæ debent inquiri,quæ enumerantur ff. eod.l.ſi pater.§. vlt. & l.nec ei. *Deſiderio tuo refragari.* Sine cauſa ergo non audietur, ſicut dicit lex in tranſactione alimentorum : vt ff. de tranſact. cum hi quib.§.vlt.ergo & oratio cum petitur aliquid ab aliquo,per legem ſ.de.edic.di. Adria.l. vlt.

L.4. ADOPTIO. *Non tabulis.* Olim fiebat in tabulis, ſicut & hodie Garamantes. *Apud præſidem.* Si ſit in aliena poteſtate.ſi verò ſui iuris,apud imperatorem,vel populum Romanum:vt ſ.eo.l.1.& l.ſeq.notaui.

L.5. MVLIEREM. *Arroga. non poſ.* Quia qui adoptat, habet in poteſtate : vt ff. eo.l.1.

L.6. ARROGATIONES. *Niſi ex reſcripto.* Ergo ex reſcripto principali fieri poterunt: forte & ex eo licebit apud aliquem adoptare : quia alias iuriſdictionem non habebat, maximè ſi dicat,non obſtante tali lege.

1 *Vtrum per adoptionem mutetur patria.* 2 *Prouincialis dicitur qui habet domicilium.*

L.7. IN ADOPTIONEM QVIDAM. *Additur non mutatur patria.* Sed quid eſſet ſi aliquis
1 Bononienſis adoptaretur † ab aliquo vltramontano? mutareturne patria? & videtur quòd ſic, per l.ff.de verb.ſig. prouinciales.ſed dominus R.ſubaudiebat,non eos tantum.
2 non enim tantum ille qui oriundus eſt ex prouincia,eſt prouincialis,ſed † qui habet domiciliũ.additur ergo nõ mutatur ciuitas, quia cenſetur eiuſdem ciuitatis,cuius & prius. ſed videtur contra ff.ad municip. municeps eſſe. at dic illud ſpeciale propter ſenatoriam dignitatem. aliud ſi in adoptionem datus fuerit, quia non mutatur, ſed adicitur patria. poterit enim ad munera & honores vocari in ciuitate illa in qua eſt ortus,vt hîc dicit,& ff.ad municip.ordine.§.vlt.vel quod ibi dicit deſinit,intellige quantum ad munera,non quo ad honores. vnde quod hîc dicit, intellige de tutela vel cura, non de collectis.& de his quæ indicuntur patrimonio.

L.8. IN ADOPTIONEM. Planum eſt.

L.9. ADOPTATVM. Planum eſt.

1 *Patria poteſtas ſecundum leges veteres ſoluitur.*
2 *Emancipatus & adoptatus retinet ius cognationis.*
3 *Sicut pater neceſſe habet exhæredare filium, ita & nepotem.*

L.10. CVM IN ADOPTIVIS. *Actionem.* Impropriè dicitur actio:vt notaui.ſ.de inoff.
1 teſta. ſi pater. *Sine effectu dereliquit.* Quia licet fuerit ſapiens homo, nihil ſuper ea reſpondit. *Marcianus verò diſtinguit.* Vtrum pater filium fraudare voluit, vt tunc nihilominus ei ſuccedat,perinde acſi non fuiſſe emancipatus,an non, vt tunc non ſuccedat. & hæc diſtinctio colligi poteſt ex eo quod j.eod.dicitur, *Volun.eius circunuentus, &c.* Vel diſtinguit ita, vt ſi quidem pater adoptiuus ſit diues, denegetur ei contra tab. patris naturalis hæc actio.alioquin ſi egenus eſt,non denegatur. *Ludibrio defraudari.* Mala ratio: imò contraria videtur ff.de aqua plu.ar.l.Labeo ait ſi pater,vel dic,in hoc caſu id eſt, cũ pater adoptiuus emancipet. Q.d. merito ſic ſubuenimus in naturali patre, quia & iure veteri ſic ſubueniebatur in adoptiuo.Sed non placet,quia ſecundum hoc probatur etiã hodie amittere patris ſucceſſionem : vt j. dicemus, cum in hoc caſu tractetur de relaxatione patriæ poteſtatis. *Et contradicendi.* Not.poteſt contradicere:ergo perinde eſt ac ſi contradixiſſet. *Et inuitus tranſire ad al.fa.* Bona concordantia.j.auth.quib. mo. natura. §.generaliter,& j.tit.1.l.iubemus. *Prodeſſe patri naturali.* Acquirendo, ſcilicet, ei ſicut ceteri filiifa. faciunt. *Et ab eo naturalia.* Vt ſ. de codicil.l.ſi quis agere.§.illud quoque in fi. *Debita percipere.* Quantum ad inſtitutionem & alimenta. *Concurrunt & naturalia.* Io.i. natiualia.ab eo enim duxit natiuitatem.ſi verò daretur cognato in adoptionem, non ita amittebat,quòd tranſiret in eius poteſtatem. *Quæ poſſunt acquiri.* Profectitia non aduẽticia quantum ad dominium, ſed vſumfructum. item non caſtrenſe vel quaſi. *Hæc omnia reſecante.* Sicut & arg.eſt ff.de rit.nup,non ſolum.§.de vno *Iterum ad patrem naturalem.* Quid ſi deceſſerit pater naturalis poſt emancipationem? Reſpon. cogitur auus ipſum inſtituere vel exhæredare,quia modo ſucceſſit in locum patris ſui. Sed quid de auo materno?

terno? Reſp. Idem ſine dubio, ſed hoc ita, ſi ſum in ſecundo gradu poſt eum qui deceſſit.
cæterùm ſi ſum pronepos vel inferior, ſi quis me præcedit non admittor: vt j̄. ea. l. §. quæ
in filio. ſed contra teſtamentũ naturalis mei patris nemo ſine dubio. *Soluitur.* Vt ff. eo.
1 iti omni ferè cognationis nexu, non dixit patriæ † poteſtatis: illa enim ſoluitur ſecũdum
leges veteres, vt patet inſt. eod. tit. §. hodie. *Sed accedebant iura adoptiua, &c.* Iſtud malè
intelligi poſſet, i. vt iura patris adoptiui permaneant integra, & hoc falſum eſt: nam ſi ipſi
ſint in adoptiua familia cùm pater naturalis moritur, non admittuntur ad bona ipſius
vt liberi. Vnde intellige hoc, quòd licet à patre fuerit emãcipatus, & alij extraneo datus
2 in adoptionem, nihilominus retinet † ius cognationis, vnde habet bono. poſſeſſio. vnde
cogna. vt hæc omnia probantur j̄. inſt. de hæred. quæ ab inteſt. §. at hi qui. vſque in fi. tit.
Quia enim materna iura, &c. Quaſi dicat, materna iura non abolebantur etiam ſecundum
veteres, quis ergo dicit aboleri paterna? *Ad eius tantummodò.* Quod excludit patris a-
doptiui conſanguineos. *Sin autem per emancipationem.* Nã emancipatur vt exeat de pa-
tria poteſtate, quia nec fuit, nec eſt, ſed nec ſuccedit ab inteſtato. *Ex tribus maribus.*
Olim enim talis obſeruabatur ſolemnitas, vt tres offerrentur mares, & vnus eligeretur.
Aliquid nepoti vel nepti relinquere. Et hoc eſt contra M. qui dixit quòd ſicut pater neceſſe
3 habet inſtituere vel exhæredare † filium, ita & nepotem. Io. contra, nec aliquid neceſſe
habet relinquere nepoti, niſi pater moreretur, & ipſe ſuccederet in locũ ſui patris. Aliàs
non imponitur ei neceſſitas, vt j̄. inſt. de exhæred. lib. §. poſtumorum. & ita dicit lex iſta.
Cùm enim nullum inter patres. i. inter hunc arrogatorem & patrem naturalem & legitimũ.
Diſcrimen ſit. Imò quia pater naturalis & legitimus ſi emancipauit, nihilominus habet
neceſſe inſtituere vel exhæredare, aliud in arrogatore. Præterea ſi emancipauit impube-
rem arrogator, multa ibi requiruntur quæ in patre naturali & legitimo non requireren-
tur: ſi enim cum cauſæ cognitione amittit quartam, vt notauimus s̄. eo. l. 3. ſi ſine cauſæ
cognitione, habet condictionem ſine cauſa: non enim agere poteſt de inof. vt ff. de inof.
teſt. l. Papinianus. §. ſi quis ex his perſonis.

VETERES CIRCVITVS. *Per tres emancipationes.* Opus erat quòd ego tibi, & tu L. 11.
illi, & ille alij venderemus vt filium, & ſic ab omnibus emancipatur ter vt filius: po-
ſtea vendebatur filius vt ſeruus, & bis manumittebatur. *In cæteris liberis.* i. nepotibus &
pronepotibus: vnde exponimus vnà, i. pariter, tam filius quàm nepos exeunt per emãci-
pationem de poteſtate, vt ff. de iniu. & rup. teſta. verum. §. 1. Si enim intelligeres vnà cum
emancipatione, ita quòd nominaliter ponatur, falſum eſſet: quia filius non vnà ſed per
tres emancipationes de poteſtate exibat, vt hîc dicit. *Actu interuenientibus.* A princi-
pio, licet poſtea amittantur, nihilominus valebit emancipatio, vt s̄. de fide inſtru. eman-
cipatione.

DE EMANCIPATIONIBVS LIBERORVM.
TIT. XLIX.

1 *Conſuetudo multum operatur.*

SI LEX. Id eſt, conſuetudo municipij: aliter ſumitur inſt. de iur. natur. §. lex L. 1.
eſt. ius enim aliud ſcriptum, aliud non, & lex alia ſcripta, alia non. *Duumuiris.*
i. magiſtratibus municipalibus, ſicut s̄. de iudi. l. vlt. & videretur quòd nõ te-
neat emancipatio, cùm præbuerit auctoritatem inter non ſubiectos, vt ff. de
iuriſd. om. ind. l. vlt. Sed illud locum habet in contentioſa iuriſdictione, aliud in volun-
taria, vt hîc: & ita apud extraordinarium iudiciũ poterit actus iſte exerceri, vt ff. de man.
1 vind. l. 1. §. vlt. & eſt notabile, quòd conſuetudo † multum operatur circa iuriſdictionem
voluntariã, vt per l. iſtam, & j̄. eo. l. vlt.

IN EMANCIPATIONIBVS, *Necnon donationibus.* Et aliis contractibus, vt s̄. plus L. 2.
valere quod agitur, l. 1. Vel dic quòd in contractu iſta ſcriptura debeat conſiderari &
fieri, quod ſpeciale eſt: cæteri enim contractus benè valent ſine ſcriptura, vt s̄. de fid. inſt.
contractus. Speciale tamen eſt hîc, & in contractu emphyteutico, & alienatione rei ec-
cleſiaſticæ.

1 *In emancipationibus inquiritur cauſa.* 2 *Poteſtas debet adimere occaſionẽ delinquẽdi.*

NON NVDO. Nudus dicitur reſpectu iudicis, ſic s̄. de teſtib. ſolam. *Vel caſu.* Mor- L. 3.
te patris, vt etiam inſtit. quib. mod. ius patr. poteſta. in princip. *Sed actus ſolemnitas.*

Scilicet coram iudice facta ſcriptura, nec cauſa quare aliud in arrogatione, vt s̃.de ado-
1 ptio.cùm eum.& j.eod.l.vlt.Iudices tamen † conſueuerunt inquirere cauſam cùm ali-
quis emancipat,& dat partem ſuam filio, ne præſtet materiam delinquendi, quia in ſta-
turis huius ciuitatis continetur quòd ſi maleficium commiſerit, non teneatur pater. De-
2 bet enim poteſtas adimere occaſionem † delinquendi, ſicut facit lex s̃. de Latin.libert.
tollen.§.ſed ne futandi.Sed ſecundum legẽ iſtam non requiritur cauſa, imò ſufficit pro
ratione voluntas, ad idem facit ff.ad Treb.quia poterit.

L.4. NEC AVVS. Non ſolùm pater liberare poteſtate cogitur: fallit quando relinquitur legatum alicui ſi filios ſuos emancipauerit, vt ff.de condict.indebit. ſi cui legatum. Fallit etiam in ff.de obli.nonnunquam. s̃. de epiſcopali audient. ſi lenones. ff.ſi à parente quis manu.fue.diuus. *Nec in cuiuſquam iniuriam, &c.* Bonum eſt argumentum ad reſcripta, quòd non debeant peti in iniuriam alicuius,& hoc eſt moris domini Imperatoris, nec debet peti reſcriptum, quod in totum ius alterius tollat: ſed ſi parum lædat aduerſarium, benè poteſt poſtulari iterùm quòd detur ei dilatio, vel tale quid: vt s̃.de precib.imperat.quotiens.ſed & ſi in totum lædere poteſt, imperator dicit, non obſtante lege:& diſtingue, vtrum reſcriptum lædat ius ciuitatis, an naturale, vt nota. s̃. ſi contra ius vel vtilit.l.vlt.

L.5. IVBEMVS. *Seu neptem ex filio.* Non idem ex filia. *Sine conſenſu.* Quia nec poſſent conſentire.

L.6. CVM INSPEXIMVS. *Figuratas.* Id eſt, fictas. *Vel ex lege Anaſtaſiana.* s̃. eod.iubemus. *Competentis iudicis.* Id eſt, ordinarij, vel etiam extraordinarij, vt ff.de manu. vind.etiam.in fine. *Et iura omnimodo habere legitima.* Quantum ad ſucceſſionem ab inteſtato, quia emancipatione nõ tollitur agnatio. Olim diſtinguebatur, eſſet quis manumiſſus contracta fiducia, an non, vt j.inſtit.de legit.agn.ſuc.§.vlt. *Et ſi non ſpecialiter, &c.* Aliud in eo qui manumittitur, vt s̃.de pecul.eius qui lib.mer. *Secundum noſtræ conſtitutionis.* Vt inſt.per quas perſo.no.acq.

DE INGRATIS LIBERIS. TIT. L.

L.vnica. FILIOS. *Atrocis iniuriæ.* Aliud in eo qui manumiſſus eſt, quia pro leui culpa ingratus dicitur, vt s̃.de libertis.manumiſſus. *Emancipatione reſciſſa.* Quo iure? Reſpon. iudicis officio. Quidam tamen voluerunt dicere, actione ingrati, vel vtili rei vendicatione, arg.j.de reuoc.don.ex ſuis. Dominus meus dicit quòd iudicis officio, vt notaui s̃.de liber.& eo.lib.l.vlt.

DE POSTLIMINIO REVERSIS, ET REDEMPTIS ab hoſtibus. TIT. LI.

1 *Partus ſemper ſequitur matris conditionem.*
2 *Ampliatio ſeu declaratio huius regulæ.*
3 *Sine matre non poteſt quis dici ſpurius.*

L.1. EX DVOBVS. *Sarmatia.* Nomen eſt proprium. *Patris originem, &c.* Sed
nónne partus ſequitur matris conditionem, vt s̃.de rei vendi.partum. quid
eſt ergo quod hîc dicit de patre? Dic quòd benè verum eſt, quia † partus ſe-
quitur ſemper matris conditionem quo ad libertatem: ſed quo ad honores
vel talia ſequitur conditionem patris. Dicitur enim quis filius ſenatoris, vt
ff.de ſenat.l.1.& l.fœminæ.& de ſtatu hom.l.cùm legitimè. *Iure proprio* Quia capta nõ
fuit,& poſtliminium eſt ius amiſſæ rei recipiendæ, vt ff.eo.l.poſtliminium. vnde impro-
2 priè dicitur hîc habere ius poſtliminij. *Tamen parentum reſtitutio.* Non intelligas de il-
la reſtitutione de qua loquitur s̃.de in integr. reſtitut. mino.ſed vt notaui s̃. de reſtitut.
militar.quod tempore: reſtituitur enim in omnia iura quæ prius habebat, ſed nónne po-
terit vendicare hæreditatem patris ſic defuncti apud hoſtes, ita nata reuerſa in ciuitatẽ?
Dicas quòd non, quia cùm pater fingatur deceſſiſſe in ipſa captiuitatis hora, fingitur
deceſſiſſe antequàm eam genuerat,& ita non eſt pater, nec ipſa poterit ſuccedere ei: re-
3 putatur enim pro ſpuria, vt in hac lege, libera tamen eſt, vt ff.eod. l. diuus. & intellige l.
iſtam in filio vel filia qui ibi conceptus eſt: ſi enim non eſſet conceptus apud hoſtes, ſed
ante

ante reuerſus, haberet reſtitutionem tanquàm captus, in omnibus, ita ſuccederet, vt ff.
ex quib. cauſis ma. l. ab hoſtibus. & ſ. quib. ex cauſis ma. l. vltim. Patet ergo quòd ſi pater
2 moriatur † apud hoſtes, & ipſa cum matre tantùm reuertatur in ciuitatem Romanam,
quòd matris ſequitur conditionem, non patris, & ita quo ad matrem haberetur pro li-
bera, & ei ſuccedit: nam etiam qui ſpurij ſunt ſuccedunt matri, vt inſt. de ſucceſ. cog. Pro
nulla autem habetur quo ad patrem, cùm fingatur non eā genuiſſe. Et hoc eſt quod ibi
dicit, qui cum ab hoſtibus, &c. ibi enim mutat caſum: ſuperius autem loquitur quando
ipſa cum patre & matre reuertitur in ciuitatem, quia ex perſona eorum vel ex altera re-
ſtituitur, & eis ſuccedit: ſecus ſi cum matre tantùm, vt dixi in caſu ſequēti. Si verò reuer-
tatur cum ſolo patre, matre apud hoſtes defuncta, non videtur quòd ei ſuccedat, cum ſi-
3 ne † matre non poſſit dici quis ſpurius, ſic & ſine patre. Io. contra. quia imò poteſt, ſicut
& adoptiuus quis dicitur ſine matre, vt habuimus ſ. de adopt. & ita ſuccedit patri, licet
ſine matre fingatur fuiſſe.

AB HOSTIBVS. *Magis conſtituti.* Aliàs ſiue magis, ſed melior eſt alia litera. *Quàm* L. 2.
in ſeruilem conditionem. Ideo dicit, quia tenetur ſeruire per quinquennium, vt j. eod.
l. vlt. non intelligas quòd ſint ſerui, quia redemptio facultatem redeundi præbet, nō ius
poſtliminij mutat, vt ff. eo. ſi captiuus. in fi. *Si nummi.* i. nummorum. *Expenſi.* i. expen-
ſorum, vt ita ponatur collectiuè, ſicut, multus piſcis eſt Romæ, vt ff. de verb. ſign. in vſu.
Poſt diſſolutum. Subaudi maximè.

1 In bonis abſentis quando curator conſtitui debet.

CVM COGNATOS. *Prouidebit eum.* Scilicet curatorē, qui agere & conueniri po- L. 3.
terit nomine illius captiui: & eſt bonum quòd detur ei curator propter bona quæ
diſſipabantur, & propter alios quibus ille captiuus erat obligatus, poterunt enim illum
curatorem conuenire. Sed ſi aliquis ſit abſens quia iuit in peregrinationem, & diu mora-
tur, & ſic diſſipentur ſua bona, poteritne dari curator? Videtur quòd ſic, ſicut hîc: & ille
aget nomine ipſius, & cuſtodiet bona: ſed videretur quòd non intentaret actiones illi
competentes, niſi quæ tempore expirant, vt ff. de adminiſtr. tut. l. inter. Lex tamen vide-
1 tur generaliter loqui † de bonis abſentis, vt conſtituatur eis curator, vt ff. de mun. & ho-
nor. l. 1. & ff. quib. ex cau. ma. ab hoſtibus. in prin. *Satis idoneè dederit.* Rem captiui ſaluam
fore, ſicut dicitur in pupillo cùm datur ei tutor qui debet ſatiſdare rem pupilli ſal. fore.

1 Adiri vel repudiari non poteſt hæreditas viuentis.
2 Is habet poteſtatem repudiandi, qui adeundi.

NEC NOS PRÆTERIIT. Id eſt, non tradidimus obliuioni. *A filio adiri non* L. 4.
1 *potuiſſe.* Non enim adiri vel repudiari † poteſt hæreditas viuentis: idem & ſi putet
viuere, & ſit mortuus, vt ff. de acqu. hær. hæres inſtitutus. Idem & ſi dubitet vtrum mor-
tuus ſit, an viuat, vt ff. de acq. hær. is qui hæres. §. ſi quis dubitet. & ſic dicit lex circa ma-
trimonium, ſ. de diuor. auth. hodie. quid in dote ſit, dicit lex prima. Cùm ergo non poſſit
2 repudiare, nec adire per conſequentiam: is enim habet † poteſtatem repudiandi, qui ad-
eundi, vt & eo. tit. de acqu. hær. is poteſt. *Non officientibus enim, &c.* Ergo ſi in vita capti
hæc fecerit, non ei obſtabunt: imò ſi conſtet mortuū, agam, vt hîc dicit, & ff. de acq. hær.
qui ſuperſtitis. Idem etiam dicit in interdicto quorum legatorū, quia ſi voluntas ab hæ-
rede ante aditam hæreditatem accommodetur, legatario non præiudicat, ſecus ſi poſt,
vt ff. quorum legat. l. 1. §. quod ait. *Quando.* Pro quia.

CVM NON *redemptum.* *A barbaris.* Qui hoſtes ſunt populi Romani. L. 5.

CVM ET *poſtliminij.* *Accepto pretio.* Sed & ſi non acceperint pretium, nec etiam eos L. 6.
ingenuitati reſtituunt, nihilominus erit: non tamen quo ad omnia reputatur inge-
nuus, quia tenetur in vinculo pignoris: & neceſſe habebit ſeruire. *Et recepto eo.* Vel etiā
eo nolente accipere, aſſignato & depoſito.

FOEDISSIMAE. *Etiam ſi pretium compenſatum.* Cum ſeruitio quinquennali, vt j. eo. L. 7.
l. vltima.

PRAESES. *Ne vlterius.* ſ. poſt ſolutionē pretij. Vel dic, poſtquàm ſeruierit per quin- L. 8.
quenniū. *Parū ignorat.* i. nō ignorat, hoc eſt, benè ſcit. *Nullis auctorib.* Abūdat iſta ne-
gatio, cùm alia præceſſerit: licet dicatur aliàs ꝙ duæ negationes faciūt vnā affirmationē,

ff.de verb.ſig.duobus verbis. Aliud in mancipiis,quoniam ſi mancipia fuerint obligata, tenentur nati ex his, vt ff.de pign.l.grege.§.ſi mancipia.& l.Paulus reſpon.

L.9. CAPTVM AB HOSTIBVS. *Lex Cornelia.* Imò videtur quòd ius poſtliminij,vt ff. de hær.inſt.illa inſtitutio. Ex iure poſtliminij ſuccedit aliquis patri vel matri reuerſus à captiuitate,vt ℥.eo.ius poſtliminij. Lex autem Cornelia fingit captum ab hoſtibus, ſi ibi moriatur,à principio mortuũ eſſe:& ideò videretur quòd locum non haberet. Vnde voluerunt quidam gloſſare,lex Cornelia,i.ius poſtliminij: ſed non videtur bona talis gloſſa,cùm diuerſa ſint ius poſtliminij,& lex Cornelia, & ad diuerſa inducuntur: vnde dic quòd iure poſtliminij fit ſuus hæres,& ſententia legis Corn.non directis verbis.

L.10. SICVT LIBERIS. *Status priſtinus reſtituitur.* Sed fallit in quibuſdam liberis,qui nõ habẽt beneficium reſtitutionis,& ſi fuerint reuerſi,vt puta propter arma vel alia quæ turpiter in bello amiſerunt,vt ff.eod.l.2. Præterea in ſeruis ſciendum eſt quòd ſi redeant in domini poteſtatem,& ei ſeruiant,habent beneficium poſtliminij,alioquin contra,vt ff.eod.l.vlt. *Nec commercio redempta eſt.* Sed ſi redempta eſt,protinus redimẽtis facta eſt, licet ſcientis alienam fuiſſe:ſed tũc dominus in perpetuum poteſt pretium offerre. Aliàs pretium quod dedit intra triennium offerens,iure poſtliminij eam recipiet, vt ff.eod.in bello.§.ſi quis ſeruum.

L.11. SI LIBERVM. Planum eſt.

L.12. AB HOSTIBVS. Planum eſt.

L.13. SI IS QVI. Planum eſt.

L.14. IVS POSTLIMINII. Et ſcientia legis Cor.vt not.℥.eo.captum ab hoſtibus. *Euentus.* i.ſeruitutis. *Purgato vigore.* ſc.per reuerſionem. *Medij temporis.* i. antequàm reſtituatur pretium redemptionis,& poſt redemptionem ſuam.

L.15. IS QVI LIBER. *Etiam antequàm reſtituatur.* Et ideò ſi nõ ſoluit,nihilominus poteſt ſuccedere,quia liber eſt & ingenuus,licet ſeruire deberet.

L.16. COMMERCIO. *Quæ benignè placuerunt.* Etiam ſi ſuperiori l. quia antequàm reſtituatur pretium,poteſt alij ſuccedere ex teſtamento & ab inteſtato.

L.17. LIBER CAPTVS. *Statum priſtinum.* Scilicet, per omnia, vt duabus legibus ſuperioribus.

L.18. AB HOSTIBVS. *Pro huiuſmodi caſu amiſſa, quæ in eadem cauſa, &c.* Quomodo poteſt eſſe quòd ſint amiſſa,& in eadem cauſa durẽt? videtur ſibi iſta litera contraria: ſed non intelligas amiſſa per vſucapionem vel præſcriptionem,ſed non habeo poſſeſſionem vel detentationem,& tunc benè durare,& in eadem cauſa ſi non ſunt vſucapta vel præſcripta,quia habeo dominium vel proprietatem. *Omnino directa.* Vendicatione,vt ℥.de rei vend.& ita poteſt dici dominium directum vel vtile. *Quæ verò per vſucapionem.* Citra rei vendicat. *Vel liberationem.* Fortè à debitore liberato aliqua perſonali actione. *Vel non vtendo.* Vt in ſeruitutibus. *Actione reſciſſoria.* Sci.vtili rei vindic.reſciſſa vſucapione,& ita illud nomen ponetur adiectiuè, vt ff. de actio.& oblig. l.in honorariis. non autem poteſt dari directa,quia illa datur quando res durat in eadem cauſa, ſed re vſucapta dabitur vtilis,& reſcinditur vſucapio,vt hîc dicit,& not.℥.eo.l.1.

1 *Transfugæ non habent ius poſtliminij.*
2 *Qui ſolam habet poſſeſſionem etiam reſtituitur.*
3 *Poſt quinquennium propter mariti abſentiã nubere licet.*
4 *Aurum ſubtili ingenio extorquendum.*

L.19. SI QVOS. *Si non tranſierint.* Scilicet,ſpontanea voluntate ſua, quales ſunt transfu-
1 gæ,hi ius † poſtliminij non habent,vt ff.eod.poſtlimininm.§.transfugæ. & captos vbicunque tanquam hoſtes licet occidere,vt ff.de pœn.ſi quis aliquid.§.transfugæ. & ad l.Cornel.de ſicar.l.3.in fine. Si verò hoſtilis irruptionis neceſſitate traducti ſunt,ad proprias terras feſtinare debent:nam recipere poſſunt ius poſtliminij, vt hîc dicit, & hoc ſi redeant tempore guerrę:ſecus ſi eum treuga eſt,vt ff.eod.l.non dubito.& l.poſtliminiũ. §.induciæ. *Ante tenuerunt.* Non accipias ita nudè ſicut hîc ponit. Si enim ante tenuerit tanquã cõmodatarius vel depoſitarius,vel ſimilis perſona,non poterit agere,& ſi reuerſus fuerit de captiuitate:nã & antequàm trãſductus eſſet, non poterat intentare rei vendicat.vel actionem de iure communi niſi contra furem. Intellige ergo de his qui ante te-
2 nuerunt,& in quibus habent dominium vel poſſeſſionem: reſtituitur enim † & ille qui

tantùm

tantùm habet poſſeſſionem: vt ff. quib. ex cau. ma. l. ait prætor. §. item eum. ſi verò tantũ
detineret, non reſtituitur, vt ſ. dixi. Vel ſi hoc nõ admittas, durum erit. & intellige de his
quæ ante tenuit inanimatis, idem in animatis, vt in ſeruis & filiis. Reuocantur enim filij
in patriam poteſtatem, vt inſt. quib. mo. ſol. pat. po. §. ſi ab hoſtib. Quid ſi ante habuit v-
xorem? videtur aliud in ea, vt ſ. non recuperet eam iure poſtliminij: imò diſtinguendum
3 eſt, maritata fuerit alij elapſo legitimo † tempore, ſ. quinquennio, vt ff. de repud. vxores.
an non. Primo caſu non recuperat eam: ſi verò non fuerit maritata, ſi velit reuerti, benè
eſt. Si non poterit rehabere eam iure poſtliminij, ſed ſi ipſa præſtitit cauſam diuortij, &
ita pœnam patietur, vt ff. eo. l. non vt à patre. iure poſtliminij non eſt actio, ſicut in hęre-
ditate, quæ actio non eſt, pro ea tamen competit. *Nec hoc ſolum requirendum ſit.* Sed ſi
antè bonus miles fuit, & reuerſus ſe captiuum fuiſſe dicat, & non transfugiſſe, ſoli verbo
ſuo credendum eſt: aliud ſi antè fuit emanſor, vt ff de re milita. non ſolùm §. à barbaris.
Verum aliquis cum barbaris. Qui hoſtes erant populi Romani, & de talibus loquitur in le-
4 ge ſeq. & habnimus ſ. de commer. & merca. l. 2. à quibus dicit extorquẽdum † aurũ ſub-
tili ingenio: non enim diſtinguitur dolo quid an virtute aduerſus fiat, niſi eſſent quidam
barbari qui erant ſubiecti vel ſubiugati populo Rom. in quibus dolus non debet cõmit-
ti, & de talibus loquitur auth. ſ. de nup. maximus.

1 *Animo cupienti, nihil ſatu feſtinatur.*
2 *Quando deportatus retinet libertatem & ciuitatem.*

1 DIVERSARVM. *Sed ad propria redire cupientibus.* Quia cupienti animo nihil † ſatis L.20.
feſtinatur. *Decet* i. neceſſe eſt, & ita importat neceſſitatem, aliàs opportunitatem
quandam, vt j. de rap virg. §. nec ſit facultas. *Quibus iure poſtliminij.* Alia lex videtur di-
cere, beneficio legis Corneliæ, vt ſ. eo. captũ. ſed reſp. vt ibi notaui. *Dari ſe metallu, &c.*
Not. quòd aliquis damnatur in metallum, aliàs enim deportari in metallum dicitur, &
2 in inſulam, retinet libertatem & † ciuitatem: hîc autem neutrum retinet, vt not. ſ. vt ne-
mo priu. l. vlt.

DE INFANTIBVS EXPOSITIS, LIBERIS, ET SERuis, & de his qui ſanguinolentos nutriendos acceperunt. TIT. LII.

1 *Seruus quando venalis dicitur.* 2 *Filius condicionem adſcriptitiam ſequitur.*

SI INVITO. *Si non à fure.* Si enim à fure vendicaret, non reſtitueret expenſas, L.1.
vt ſ. de rei vendic. l. 1. Alij ergo quàm furi reſtituentur expenſæ, vt hîc dicit: ſed vi-
detur contra. ff. de rei vendicat. ſin autem. §. vlt. & l. ſequen. Reſpon. Illud quod
ibi dicit, generale eſt, fallit hîc: vel ibi, quis ſuſcepit aliquem expoſitũ ad mortem. Fauo-
rabilior eſt enim cauſa illius qui ita accepit, quàm alterius bon. fid. poſ. vnde habet doli
except. ad expenſas, vt hîc dicit. Vel illud intelligendum quando vtitur operis ipſius, hîc
autem non, quia infans erat, & talis cuius nulla poterat eſſe opera: vel illud locum habet
1 quando † ſeruus erat venalis, vel quia facta denunciatione diſſimulauit ſeruum eſſe, vel
ſine aliqua diſtinctione poteſt dici iſtum fauorabiliorem eſſe, vt ſ. dixi. Habes enim hîc
auth. *Antiqua lex, &c.* Hæc auth. non multùm videtur facere ad leges iſtas, & poſſet le-
gi in ſequ. l. vlt. *Adſcriptitiam ſequi condit.* Hoc eſt, ſiue pater ſiue mater ſit adſcriptitiæ
2 conditionis, filius ſequebatur ſemper † conditionem adſcripticij. *Quod per Iuſtinianum.*
Non per auth. ſed per legem Iuſtiniani, per quam ſequebatur condinonem matris, non
patris, vt ſ. de S.C. Claudiano. §. ſed ne ſerui. & j. de agric. & cenſ. l. vlt. hoc autem ſolùm
adijcit auth. vt in naturali filio tantùm locum habeat.

VNVSQVISQVE *ſobolem ſuam.* Naturalem & legitimam, vel naturalem tãtùm, vel L.2.
legitimam tãtùm. Aliud in eo qui neque naturalis eſt neque legitimns, vt ſ de inu-
tilib. nup. ex complexu. *Animaduerſioni.* i. extraordinariæ, vt ſ. de pat. nec filium, natu-
ralem quidem, & die capitali, vt ff. de lib. agnoſ. necare. *Nec enim dicere ſuum poterit, &c.*
Ita eſt, cùm ipſo volente fuerit expoſitus: ſi verò nõ expoſuit, nec fecit exponi, ſed eo in-
uito expoſitus eſt, obtinet lex ſuperior.

SANCIMVS. *Puer paruulus.* Puer dicitur minor XII. annis fœmina, maſenlus minor L.3.
XIIII. ſed hîc ſumitur pro infante, cùm dicat, puer paruulus, & ita cõtinetur in rubri-
ca de infantibus expoſitis, & iſtum eundem appellat, j. in eadem l. infantem. ibi, neque

enim oportet eos,&c. Si verò eſſet maior infante,& expelleretur, nõ ob hoc haberet libertatem,niſi eſſet infirmus,vt ſ.de lat.libert.l.vna.§.ſed tamen ſcimus. Sin autem puero vel infanti denegentur alimenta,non videretur quòd liber ſit, ſed eum videretur habere pro derelicto,vt ff.pro derelicto.l.vlt.& occupare conceditur. Vel fortè illa ratione,quia ibi dicit patri naturali ancillam reſtituendam: vbi autem non exponitur puer, non eſt ideò liber,quia habuit eum pro derelicto,nam nec eſſet contra. Idem eſſet propter delictum ſuum,& libertatis fauore. *Patribus & defenſoribus.* Quia ſicut patres defendunt ciuitatem,vel dicuntur patres conſcripti.

QVÆ SIT LONGA CONSVETVDO.

Tit. LXII.

1 *Qui allegat conſuetudinem,probare debet.*
2 *Omnia præſumuntur conceſſa,niſi probentur prohibita.*
3 *Binus vel trinus actus inducit conſuetudinẽ.*
4 *Conſuetudo ex tribus dignoſcitur.*
5 *Binus actus inducit frequentiam.*
6 *De ſimilibus ad ſimilia procedendum.*
7 *Conſuetudo reſtringenda ad caſum ſuum.*
8 *Quæ ſunt contra ius commune trahi non debent ad conſequentiam.*
9 *Animæ præferendæ ſunt rebus.*

L.I. PRÆSES PROVINCIÆ. Non facias vim in eo quod dicit præſes prouinciæ,nam idem in quolibet iudice ad quẽ pertinet iudicare de cauſa illa. eſt enim ius ciuile,quia vnaquæq; ciuitas ſibi conſtituit,vt inſt.de iu.nat. *Pro-*
1 *batis hu*.Debet enim probare † qui allegat conſuetudinẽ: aliàs ei qui contradicit & affirmat,incumbit probatio.Licet in iure ſcripto qui dicit aliquid prohibitũ eſſe
2 iure aliquo,debeat probare,quia omnia præſumuntur conceſſa, niſi probentur † prohibita,vt ff.de prob.ab ea parte.ſecus eſt in eo qui dicit non ita eſſe de iure non ſcripto, vt ſ.dictum eſt. *In oppido.* De oppido dicit,quia minus in eo videbatur, quàm in ciuitate vel prouincia,ſed tamẽ ſiue ſit oppidum,i.caſtrum,ſiue villa, ſiue quælibet vniuerſitas quæ per ſe conſules habebant,idem eſt. *Frequenter.* i. bis ad minus,& quòd binus
3 vel trinus actus inducat † conſuetudinem,probatur ſ. de epiſc.aud.l.3. in fi. Sed videtur lex contradicere,quia non exemplis,ſed legibus eſt iudicandum, vt ſ.de ſent.& interlo. iud.nemo.& j.de accu.ſinguli.Reſp.Quòd dixit binum actum inducere conſuetudinẽ, exaudiendum eſt,ſi populo vel pręſidi placuerit,vel alij cuilibet iudici,vt ſ.dixi,ita iudicare in futurum,i.vt ſic de cætero ſemper fieret, & ſic fiet cõſuetudo, aliter non:& in eo caſu quando per longum tempus ita bis vel etiam ter obtentum eſt,locum habet lex de epiſc.aud.Si verò non ita verſum ſit in cõſuetudinem, ſc.quia non agebatur à iudice,vt ita in futurum obtineret,non eſt exemplis illis iudicandum,vt dicunt aliæ leges: & qui-
4 dem dignoſcitur conſuetudo † ex tribus.Primum eſt,quia ſic eſt obtentum ſine contra-
5 dictione frequenter,i.bis vel ter:& quòd binus actus inducat † frequentiam,probatur j. auth.de defen.ciui.§.vlt.& prætetea neceſſe eſt quòd voluerunt ita obtinere in futurũ. Secundum eſt,ſi contradiceretur,non eſſe conſuetudinem,& reprobata contradictione iudicatum eſt eſſe conſuetudinem,vt ff.de legib.& ſenatuſc.cùm de conſuetudine,& ll. duab.ſeq.tertium addidit Io.quia libelli querimoniarum de re tali non recipiebãtur, vt ſi aliquis ædificauit in publico,& de hoc faceret libellum conquerens ſuper hoc,nõ debet recipi ſed expediri,& videri per procuratorẽ.Sic ergo viſo de conſuetudine qualiter fiat,dicit quòd id quod conſuetum eſt ita fieri,in oppido trahendum eſt ad idem genus
6 cauſæ:& ſic in iure nõ ſcripto procedemus de ſimilibus † ad ſimilia,ſicut in iure ſcripto: & quòd ita ſit,in iure ſcripto legitur,ff.de leg.& ſenatuſc.non poſſunt. & duab.ll.ſeq. & pone exemplum in monachis,qui non ſuccedũt in feudo,quia non poſſunt cum domino ambulare:idem enim dicendum eſt in canonicis. Vel ſi conſuetudo eſt ne filius monachus ſuccedat in feudum,& aliàs cõtracta eſt manus vel debilitata,ad idem trahetur, ne ſc.ſuccedat. Vel exemplũ poni poteſt in eo qui defert mihi vinum,& cõſuetudo eſt q ſi dominus poſuerit manũ ad currũ, & ita effuſum ſit, q non teneatur ruſticus. Si verò nõ ipſe appoſuit,& aliàs effundatur,teneatur ruſticus. Idẽ enim trahendũ eſt ad idẽ genus cauſæ,vt ſ.ad oleum vel ſimilẽ liquorem, & eſt arg. lex iſta quibuſdam qui dixerunt
7 quòd conſuetudo reſtringenda † eſt ad caſum ſuum in quem inuenta eſt, nec vltra de ea vel pro ea poſſumus progredi: & ita in conſuetudine dixerunt non eſſe procedendũ

de

de ſimilibus ad ſimilia, maximè cùm inducta ſit ad iuris rationem, vt ff. de legib. & S.C.
quòd verò. Reſpõ. Verum eſt quòd ea quæ ſunt contra iuris communis rationem, non
8 ſunt trahenda † ad conſequentiam: ſicut poteſt poni in exceptione Velleiani S.C. quæ
inducta eſt in priuilegium mulierum de non intercedendo. Si enim vult aliquis trahere
ad conſequentiam, idem diceres in aliquo maſculo qui interceſſit, quòd iuuandus eſt,
cùm ſit ſimplex homo & fœmininus, vt ſunt quidam: non poteſt, vt ibi dicit, quia nõ eſt
eadem ratio quare prohiberetur, & certè non video. Vnde licet prohibeatur res eccle-
ſiaſtica alienari niſi in caſibus ſpecialibus, vt ſ. de ſacroſanct. eccleſ. auth. hoc ius. Idem
tamen dici poſſet, licet non ſit expreſſum, ſi pauperes fame morerentur, & etiam multò
9 magis quia aliàs dicit lex quòd animæ † præferendæ ſunt rebus, vt ſ. de ſacroſan. eccleſ.
ſancimus. Et ita cùm ſit ibi eadem ratio, vel multo maior, idem dicendum eſt quod in a-
liis caſibus ſpecialibus: & ita non mirum quòd conſuetudo non generet ex ſe aliquid ſi-
cut mulus, vt ipſi dixerunt, non tamen niſi in euidentibus, idem per conſuetudinem iu-
dicatur.

1 *Conſuetudo quo tempore inducatur.*
2 *Legis non eſt vilis auctoritas.*
3 *Vbi pactum contra legem valet, ſic & conſuetudo.*
4 *Conſuetudo legem ſcriptam abrogare nunquã poteſt.*
5 *Emphyteuta, quando propter ceſſationem pẽſionis cadat ſuo iure.*
6 *Quando conſuetudo non derogat legi.*
7 *Delinquentium conditio melior eſſe non debet.*

CONSVETVDINIS *vſuſque longæui.* Potes gloſſare, que, pro id eſt, & tunc faciet L. 2.
lex iſta pro opinione aliorum qui dixerunt conſuetudinem induci ex longæuo tem-
1 pore, cuius nõ extat † memoria, vt infrà plenius patebit: ſed dic quòd ad maiorem eui-
dentiam dicit, non quòd ita ſit neceſſarium de re. Vel gloſſa (quia) pro (&) idem eſſet in
longa, ſcil. x. vel xx. ann. vt ſ. de long. temp. præſcript. ſcil. x. vel xx. ann. & ita ſecundum
nos dicitur longa x. ann. vel xx. non ſolùm temporis cuius non extat memoria, ſicut alij
dixerunt: & induxerunt in arg. ff. de aq. plu. arc. l. 2. §. idem Labeo & de prob. arbiter. ſed
leges illæ loquuntur in ſpecialib. caſibus cùm aliquis non vtendo vult ſibi acquirere ſer-
uitutem: non enim quæritur niſi tempore cuius non extat memoria, vt dicit. Sed quæret
aliquis de qua conſuetudine hîc loquitur, an de ea quæ eſt ſecundũ legem, vel de ea quę
eſt contra. ſi de ea quę eſt ſecundum legem, quare diceret in fine non vincere rationem:
ſi ſecundum legem eſſet conſuetudo. Si dicas de ea quæ eſt contra legem, quare dicit, nõ
2 vilis eſt † auctoritas? imò vilis eſt: & ideò dicit B. quòd l. iſta in nulla ſpeciali cõſuetudine
loquitur: nam ad genus ipſum quod hîc dicitur referebat. Ibi autem, *verum, &c.* Dixit ꝙ
deſcendit ad ſpeciem, alij principium exaudiunt in ea quæ eſt ſecundum legem, ſiue in
ea quę eſt contra legem, & ita ſecundũ eos lex iſta ſpecialiter loquitur de conſuetudine.
Io. verò in ea quæ contra legem, cuius nõ eſt vilis auctoritas, cùm in eo loco teneat, vn-
de proceſſit. Sed videtur huic legi aſſignari poſſe cõtra. quia dicit lex quòd per deſuetu-
dinem & tacitum conſenſum populi lex abrogatur, vt ff. de legib. & ſenatuſc. de quibus
P. dixit l. illam loqui ſecundum vetera iura, in quibus populus habebat poteſtatem legis
condẽdæ, & ita abrogandæ per deſuetudinẽ, hodie tranſlata eſt omnis poteſtas & omne
ius in Imperatorẽ, vt j. inſt. de iu. nat. §. ſed & quod principi. ſed nec eſt ita tranſlata quin
ſibi retinuerit. Vnde nõ eſt maioris poteſtatis Imperator quàm totus populus, ſed quàm
quilibet de populo: & ideò nõ valet eius ſolutio. Vel aliter ibi loquitur in tali re, vbi po-
teſt quis ſibi derogare per pactum. Et hoc eſt ferè in omnibus, quia etiam derogare mihi
poſſum per pactum in his quæ pro me introducta ſunt, etiam renũciare fori priuilegio:
ſed quandoq; non licet paciſci, vt de pignore nõ vendẽdo, & in aliis caſibus quos not. ſ.
de pact. l. pẽ. & in iſtis caſibus loquitur hîc, & ſic patificant legẽ cum pacto, cũ ſit tacitus
conſenſus, vt dicit l. ſuperior, de quib. in fi. Sed hoc non placet Io. quia ſecundũ hoc fu-
rioſis vel ſimilib. qui expreſſim conſentire nõ poſſunt, conſuetudo non obiiceretur, vt ff.
locati. quod ad certum tempus. niſi reſpõdeas: imò obiiceretur, quia maior pars vniuer-
ſitatis conſenſit, vt ff. ad municip. quod maior. Sed Io. dixit regulam veram eſſe in ele-
ctionibus. Dic vt in ſumma circa finem, & probãt illi opinionem ſuam, quòd vbi pactũ
3 contra † legem valet, & conſuetudo valebit, vel è contrario, per l. ſ. de vſuris. eos qui.
§. cæteros. & per primã l. ff. de vſur. Ibi enim dicitur quòd conſuetudo efficere nõ poteſt

vt vſutæ maiores præſtentur, quod ideò eſſe dicunt, quòd nec pactum ibi valeret. Sed
hæc ſententia manifeſtè reprobatur, vt ſ. dixi, & adhuc dico, quia vbi pactum non va-
let, quandoque conſuetudo valet: inde enim paciſci nemo poteſt vt aliquid in publico
fiat Imperatore excepto: conſuetudo tamen id efficere poteſt, vt ff. quod vi aut clàm. l.
3. §. planè. quandoque paciſci. non autem ibi valet conſuetudo, vt ff. de aqu. plu. arcen. l.
prius. §. 1. de pactis. paciſci. Item conſuetudine efficitur vt apud duumuiros fieri poſſit e-
mancipatio, vt ſ. de emancipationibus. l. 1. & vlt. quòd pactum efficere non poſſet, cùm
ſint alij maiores iudices neceſſarij, vel ſacrum reſcriptum, vt in vlt. l. dicitur. Item pactũ
efficere non poſſet, vt quis lapides in alieno cæderet domino inuito, efficit tamen cõſue-
tudo, vt ff. communia præd. vrban. & ruſtic. venditor fundi Geroniani. §. 1. P. autem di-
4 xit quòd nunquam poteſt conſuetudo † legem ſcriptam abrogare, vt ff. de ſepulc. vio. l.
3. §. diuus. & per l. ff. ad l. Rhod. de iactu. de precio. ſed & eius ſententia manifeſtè repro-
batur, ff. de vete. iure enucl. l. 1. §. nullo itaque. & auth. collat. 7. quib. mod. nat. §. vlt. Alij
dixerunt, quia ſi lex vallata eſt conſuetudine, non derogat conſuetudini: ſi non, poteſt,
vt in emptione: quia re integra per contrarium conſenſum poteſt reſcindi, re autem tra-
dita non poteſt, vt ſ. quando liceat ab empt. recedere. Sed vt melius dicas & verius, dic
ſecundum Io. qui diſtinxit vtrum eſſet generalis conſuetudo qua vtitur populus Rom.
vel Imperator: an ſpecialis, vt illa qua vtitur ciuitas aliqua, burgus vel oppidum. Si gene-
ralis, abrogat legem: ſi ſpecialis, aut per errorem eſt introducta contra legem, aut ex cer-
ta populi ſcientia. Verbi gratia exemplum ſatis familiare occurrit in terra iſta, præcipuè
tamen Mutinæ & Rauennæ. Laïci enim qui accipiũt prædia eccleſiaſtica in emphyteu-
5 ſim, ceſſando † per biennium in ſolutione penſionis, non cadunt à iure ſuo, quod eſt cõ-
tra legem illam, ſ. de iure emphyteu. l. 2. ſed quia conſuetudo illa introducta eſt ex certa
ſciẽtia, abrogat legem in eo loco vbi ſtatus eſt. Sin autem ex errore introducta eſſet, pu-
6 ta neſciebant inuentores conſuetudinis legem eſſe, quæ in tali caſu † loqueretur, legi nõ
derogat, vt ff. de legib. & ſenat. con. quod verò. & l. de cõſuetudine. & l. quod non ratio-
ne. Sed ſi lex præcedat talem ſpecialem conſuetudinẽ, benè poteſt illi derogare per con-
trariam conſuetudinem, ſi ſit econuerſo quòd conſuetudo contraria præcedat legem,
non poteſt derogare legi, vt probatur ff. de leg. 3. l. 3. & hanc opinionem Ioãnis P. repro-
7 bat, quia delinquentium † melior non debet eſſe conditio, vt ff. de donatio. inter virum
& vxo l. 3. §. 1. Sed hoc delictum non eſt mortale, ſed veniale, quia ius ciuile per aliud ius
ciuile tolli poteſt: ſecus in iure naturali, quod eſt immutabile: vnde ibi eſſet mortale pec-
catum, ſeruatur ergo tanquam lex conſuetudo. Vnde & ſi ſecũdum leges, prout melius
ei viſum fuerit iudex iuret ſe iudicaturum, non peierat ſi ſecundum conſuetudinem iu-
dicat in eo loco vbi eſt. *Momento*. Hîc ponitur pro tali ſpatio, aliàs pro breuiori, vt pro
die, ſ. de fer. l. 2. Aliàs pro breuiſſimo, vt dicunt illi qui multum ſciunt de horis. *Legem*.
i. verba legis & ſententiam. *Rationem*. i. legis ſententiam, vt ff. ſi quadru. pau. fec. dic. l.
1. §. pen. & inſtit. de leg. pat. §. ſed dicas.

LEGES QVOQVE. *Et quod.* Hic eſt §. *Officiis.* Id eſt, officialibus vel collegiis, ſ. per conſuetudinem longam alicui ciuitati, vel marchioni, vel alicui magno viro tenetur emendare in perpetuum: & ita erit arg. quòd debeant eis facere exercitum vel tale quid ſi facere conſueuerunt. Vel dic præſtituta, ſubaudi, in ſcriptis à domino Imperatore, quia dedit eis aliquod priuilegium: ſi poſtea moriatur ille Imperator, non oportet quærere confirmationem illius iuriſdictionis ab alio Imperatore ſuccedente in locum primi, quia illud quod primus fecit, perpetuæ legis vicem obtinet.

DE DONATIONIBVS. TIT. LIIII.

1 *Dominium ſine traditione mancipij, quando acquiratur.*
2 *Verum per traditionem clauium acquiratur dominium.*
3 *Plus operatur traditio inſtrumentorum, quàm clauium.*

L. 1. *In cod. legitur Emptionum, & ita eſt legendũ.*

EMANCIPATIONVM. *Et ipſorum mancip. dona. factam.* Mirabile eſt quod hîc dicit, quòd per ſolam traditionem inſtrumentorum in quibus continebatur de emptione ſeruorum, videantur tradita mancipia traditis & donatis inſtrumẽtis, & ſic quod in traditione obſeruatur, idem ſtatuit in caſu ſimili, vt not. ſ. de cond. ind. l. 1.

1 l.1.& ita ſpeciale erit hîc vt quæratur dominium † ſine traditione mãciplorum, aliud eſt
vt ĵ.eo.quiſquis.ff.de leg.1.ſeruum.§.ei qui chirographum.ſed & ſi res videatur,licet non
ſit in pręſentia,acquiritur dominiũ:vt ff.de acq.poſſ.l.1.§.pen. & l. quod meo. §. ſi vendi-
2 torem.idem & aliàs.ff.de contrah.emp.l.clauibus.& fortè de† traditione clauium poſſet
dubitari : quia oportet quòd apud horrea fiat traditio ad hoc quòd acquiratur dominiũ
merciũ.nõ autẽ idẽ puto in traditione inſtrumentorũ, quòd oporteat præſentia eſſe mã-
3 cipia.plus ergo operatur traditio inſtrumẽtorum † quã traditio clauiũ.& poſſet quæri,ſi
vendidi & traditur inſtrumentũ emptionis, vel in quo cõtinetur rem illam eſſe venditã:
vtrum eſſet idẽ,quòd acquiretur dominiũ ſine rei traditione ſolummodo traditis inſtru-
mẽtis.& idẽ puto in aliis cõtractibus, ꝙ traditione inſtrumentorũ acquiritur dominiũ rei
& poſſeſſio. aliàs autẽ in cõtractibus inter viuos oportet rẽ tradi,& in vacuã poſſ.deduci:
vt ſ.de probat.cũ res.& de diſtract.pig.qui prædiũ.& ideo ante agi non poſſet: vt ſ.de rei
vendic.ſeruũ.& inſtit.de rer.diuiſ.§.per traditionẽ.& aliàs etiã in illis legibus. ſecus in vlt.
volun.quia legatarius agere ab hereditate adita poteſt,licet nõ tradatur:vt ff.de furt.à Ti- *In manuſcr.*
tio.*Actiones tibi mandatas.* Idem & ſi ceſſerit. & ita ſiue donauit actionẽ,ſatis eſt,non exigi *deeſt lex ſe-*
tur aliud. ſecus eſt ſi delegauerit, quia idem exigitur voluntas teſtatoris:vt ſ.de noua.l.1. *cunda.*

SPEM. *Plena intercedente dona. volun. &c.* Si purè obligatur,& plena intercederet volun- L.3
tas,ſtatim transferret actionẽ. ſi verò in diẽ quidem transfertur ſed inefficax.ſtatim e-
nim cedit dies,ſed nondum venit.ſi verò ſub conditione,neque cedit neque venit dies:&
ideo non poteſt ſtatim transferre: vt ff.de verb.ſign.cedere diem. idem eſt in tranſlatione
vltimæ voluntatis.ſ.defuncti in heredem: vt ĵ.de verb.oblig.§.ex cõuentionali oblig.trãſ
fertur enim ſpes, vt ibi dicit.ſi quis ergo ſubtiliter conſideret, dicet quòd transfertur ſpes
qualis habetur,vt ſi pura vel in diem poteſt ſicut habet,vt ſ.dixi.ſi verò ita ſe habet ad eſ-
ſe , ſic ad non eſſe , quia conditionalis transfertur ſpes fundata in euentum conditionis,
& videretur quòd nõ poſſet dici ſpes, quia fortè nihil dabitur. poſſet enim ſperare ſe eſſe
papam eodẽ modo,quia fortè erit, fortè non erit: ſed nimis remota eſt ſpes illa. vnde po-
tius hîc dicitur ſpes quàm ibi,cum fuerit præcedens perſona : & ideo quodammodo di-
citur ſpes ſcilicet conditionalis, vt ſupra dixi.

SI FVNCTIONES. *Tibi obeſſe non poteſt.* Vt ĵ. eod. cenſualis: vt ff.de acquiren.rer. do. L.4.
quæ quiſque.ſ.de rei vendica.ſolemnibus.

1 *Donationis definitio.* 2 *Nemo in neceſſitatibus liberalis exiſtit.*

SI DONATIO. *Verba tamẽ teſtamenti.* Talia erãt verba teſtamẽti,ſciatis me donaſſe fun- L.5.
dum Sempronianũ Titio per epiſtolã quã ei miſi cum eſſet Patiſius:& hãc donationem
hoc teſtamẽto meo cõfirmo. *Liberalitas* Bene appellat donationẽ liberalitatẽ,quia ita de-
finitur,donatio† eſt mera liberalitas quæ nullo cogẽte conceditur:vt videtur definire re-
1 gula iuris.ff.de reg.iur.donati videtur.aliàs enim nõ eſſet donatio:quia nemo in†neceſſi-
2 tatibus liberalis exiſtit: vt ff.de adim.leg.l.rẽ legatam. ſed nonne præſumitur donatio per
verba quæ continẽtur in teſtamento? hîc videretur innuere cõtra. Si enim appareat eſſe
donationẽ,per epiſtolã erit donatio.ſi verò non appareat,habebit rem ex cauſa legati vel
fideicom. vt dicit.quid autẽ ſit in dubio præſumendũ,non dicit. quid ergo in dubio erit?
videretur ꝙ p̃ſumatur donatio : vt probatur. ff.de leg.3.vxori in fi.Lex eo enim quòd cõ-
tinet in teſtamẽto ſe legare quod maritus pro vxore cõceſſit eius creditoribus, præſumi-
tur donatio,niſi contra ꝓbetur ab herede vt ibi dicit. licet aliàs p̃ſumatur aliter in dona-
tione quę fit inter vir.& vxo.ex modo.ſ.& ex genere impenſæ.ff.de don.inter vir. & vxo.
l.vtrũ.Reſpõ.cũ ita cõtinetur in teſtamẽto,relinquo c.vxori meæ,quæ cõceſſi eius credi-
toribus:quia vxor domina mea eſt,& pars corporis mei : charitas & vinculũ affectionis fa-
cit vt mihi credat.ſ.me ꝑ ea donaſſe.in extraneo verò ſi contineat,ſciatis me tali dediſſe
c.& cõfirmo donationẽ,non p̃ſumit donaſſe, imo ſi nõ appareat factã donationẽ ꝑ epiſt.
in qua dicit ſe donaſſe,erit leg.ſi appareat,erit donatio,vt hîc dicit. & ff.eo.ex hac ſcript.

NEC *ambigi. Maximè.* Ideo dicit,quia & ſi nõ naciſcerentur poſſeſſionem,valeret do- L.6.
natio,ſed nõ diceretur cõpleta donec res tradatur:vt not.ſ.de euict.ſi poſt ꝑfectam.

CENSVALIS. *Præiudicare non ſolet:* vt ſ.eod.ſi functiones. L.7.

SI *præſes.* Planum eſt. 1 *In obligationibus facti ſuccedit intereſſe.* L.8.

LEGEM. i.conuentionem,vt notaui.ſ.de pact.legem.& ſic ponitur ff. de aq.plu. arc.l. L.9.
2. *Ex ſtipulatu.* Si incertum eſt in obligatione.aliud ſi certum:vt inſtit.de verb.obliga.

in prin. *Siue non.* Subaudi, proſpexiſti ſtipulatione, ſi pactum incontinenti fuit appoſitũ. *Incerto iudicio*.i.nomine ſpeciali non nominato.vel.i.incerta actione pręſcriptis verb.quę cõpetit ad intereſſe, quod à principio eſt incertum, poſt certificatur per iudicis ſententiã. tenentur ergo ad id quod conuenit, vel ad intereſſe.& generale eſt, vt vbi factum contine-
1 tur † in ſtipulatione, quòd ad illud agatur:& ſi non fecerit, ad intereſſe: vt ff.de re iudic.ſi quis ab alio.de verb. obl.quotiens quis alium. & ita agetur ad factum actione præſcript. verb.vt hîc, & ff.de præſc.ver.ob eam. tamen aliàs videretur quòd per eam tantum petatur intereſſe: vt j. de præſcript. verb.& notaui.ſ.de rer.permut.

1 *Quandoque maiorem vim obtinet ſcriptum, quàm veritas.*

L.10. NEC IGNORANS. *Quiſquam donat.* Hoc exaudi, In vera donatione.aliud in alia.ſ.ficta: vt ſi aliquis in aliena area, ſciens alienam, ędificaret. videretur enim donare, licet inuitus: vt inſtit.de rerum diuiſ.§. ex diuerſo.idem aliàs, quia impropriè & per ſimilitudinem dicitur quis donare inuitus: vt ff.ad leg. Aquil.ſi ſeruus ſeruũ.§. Viuianus.quod ergo hîc continetur, intellige in propria donatione.illa enim donatio non fit ex voluntate, ſed
1 imperitia temerarij. *Maiores vires.* Et fallit hoc quod hîc dicit, quia quandoq; † maiorem vim obtinet ſcriptum quam veritas: vt ſ.de non nume.pec.generaliter. & ad Velleia.antiquæ.& ſi minor ſe maior.l.pen.& arb.tut.l. vlt. ſed quod dixi obtinet in Aquil.ſtipul.& ita aſſignatur pro concordantia.ff.de tranſact.cum Aquiliana, & l.qui cum tuto.§.vlt.idẽ etiam eſt in rebus venditis: vt ff.de contrahen.empt.in lege fundi ven. lapidicinæ.

L.11. CVM DE BONIS. *Perueniſſe.* Et ita dicitur de inoff.dona.ſi patet.

L.12. PORTIONEM. *Nemo prohibetur.* niſi lite conteſtata: vt ſ.communi diuid.l.1.vel niſi ex neceſſitate fiat: vt ff.famil. erciſcund.alienationes

L.13. SI ALIQVID. Planum eſt.

L.14. SI FILIVS. *Transferre non potuit.* Vt ff.de acquir.rer.dom.traditio.

L.15. AERIS. *Totius iuris*.i.vniuerſalis. *Vel eius creditores.* Iſtud locum habet quãdo in fraudem creditoris donatum non eſt. & hoc debet præſumi quando bona omnia alienantur: vt ff. quæ in frau.cred.omnes.§.Lucius.

L.16. SENECTVS. *Sola.* quia ſi ſenſum abſtuliſſet, contra.eſſet.

L.17. SIVE EMANCIPATIS. *Blandiri tibi*.i.non te decipias.& ita hoc ipſo quòd pater non adimit, videtur conſentire.hoc eſt propter ſcientiã & patientiã, & quia pater.nec idem in extraneo, niſi ſteterit per x.vel xx.annos.

L.18. SI DONATIONIS &c. Dubitatio erat, quia remiſſa erat actio furti & nõ interueniẽte tabellione, vel acceptilatione: vnde videtur quòd nõ eſſet ſublata.ſed hęc actio ſic tollitur ipſo iure, licet in aliis contra eſſet: vt ff.de pact.ſi tibi x. & ſi vnus.§. pactus.

L.19. SI AVTA. Planum eſt.

L.20. VICE *donatricis.* Plana eſt hæc lex.

L.21. CONSTANTE *matrimonio. Non potuit &c.* Actionem tamen donare poteſt vt.ff.eod.ſpem, & ideo dici poteſt ſi vxor debeat decem nec habeat vnde ſoluat, quod creditor poteſt poſtulare vt mittatur in poſſeſſionem.

L.22. CVM RES. *Sed aduerſus te competit &c.* Sic ergo aget contra donatorem non contra filium emancipatum ex pacto patris, & ita per hæc determinatur quod legitur. ff. de verb.oblig.ſtipulatio iſta.§.alteri.

L.23. S*i ea actu ſeq.nihil obeſſe pot.&c.* nouiſſima enĩ pacta debẽt ſeruari vt ff.de pac.l.pac.nouiſ.

L.24. SI PATRI. Planum eſt.

1 *Donatio directa, cur ita dicatur.* 2 *Turpis conditio non valet.*

L.25. DONATIO *Siue directa.* Scilicet inter viuos conſtituta, ſiue mortis cauſa. & hoc dicitur in directa ea ratione, quia cum donatur, habetur reſpectus ad heredem, cum plerunque ab eo compleatur. in alia autem quæ non eſt cauſa mortis, non habetur re-
1 ſpectus ad heredem. non enim cogitat donator de herede, imo de ſe ſolo: & ideo † dicitur directa. *Quantum ius ſciuit.* Scilicet vt non excedat ſummam quingentorum ſolido-
2 rum. *Conditiones.* Ideo dicit, quia ſi apponatur turpis † conditio, non valebit: vt ff. de verb.obligat.generaliter. & infra inſtit.de inutil. ſtipulat. §. quod turpi. *Nomen donatoris.* Subaudi, & donatarij. *Ius.* Scilicet quod donatur, ſi detur actio vel ſeruus. *Ac rem notari oportet.* præterea annus domini poni debet: vt in authen.vt nomen imperat. præpo. & & alia quæ apponunt tabelliones: vt videre potes tota die, & dicitur in authen.de tabul. & protocol. *Tabula.* Vel tabulis, aut in alio quocunque &c.

1 *Per ſeruum acquiritur directum dominium, per tutorem vtile.*

SI QVIS *in emancipatum. Inſtrumentu ante præmiſ.* Sed quare dicit de ſcriptura? fortè ad L.26.
maiorẽ euidentiam & cõſilij cauſa. ſi enim probetur alio modo, quamuis ſine ſcriptis,
valet: vel dic ſpeciale quòd exigatur, ſicut quando donatio excedit ſummã quingentorũ
ſolidorum. *Quod per ſeruum.* Conſilij cauſa dicit de ſeruo. nam & per tutorem poteſt fieri:
1 ſed & per ſeruum directum dominium ei † acquiritur, per tutorem vtile: & ideo dicit de
ſeruo: vt ff. de procurat. mutus. & rem pupil. ſal. fo. l. 2. & 3. per ſe autem non potuit fieri.
vnde videtur contra. ʒ. de acquir. poſſ. donatarium. Solutio: lex illa intelligitur in rebus in
quibus infans habet affectum, vt in caſtaneis & in vno denario. ſecus ſi datur ei caſtrum
vel ſimile. vel illud quando dedit tutori vel ipſi infanti tutoris auctoritate. ſecus ſi ſine tu-
tore, cũ nõ habeat intellectũ: vt hic, & ff. de acq. poſſ. l. 1. §. ſi pupillus. & l. quamuis. §. vlt.

1 *Inſinuatio quando neceſſaria.* 2 *Nulla peſtis maior quã familiaris inimicus.*

LATA *iam pridem lege.* ʒ. eo. donatio. ſiue inſi. actis etiam adnectendis &c. *Maximè inter* L.27.
neceſſarias. Iſtud prauè intelligi poſſet, & ita prauè intellectũ fuit à domino P. quia ſi-
1 cut in l. donatio, ſtatutum eſt in quibuſdam perſonis vt neceſſaria † ſit inſinuatio, etiam ſi
non excedat ſummam legitimam, maximè idem intelligendum eſt in coniunctiſſimis ꝑ-
ſonis & neceſſariis. ſed non ita dicas. imo ideo dicit, quia lex quam fecit de inſinuatione
quando donatio excedit legitimã ſummã, maximè debet cuſtodiri inter neceſſarias con-
2 iunctáſq; perſonas. *Domeſticis fraudibus.* Vnde dicitur, nulla † peſtis peior quam familiaris
inimicus. *Vbicunque ſufficit.* Non enim exigitur præſentia rei, ſicut dicitur in venditione:
ſupra de contrahen. empt. l. 1.

1 *Ex retentione vſusfructus transfertur dominium.*

QVISQVIS. *Sed omnimodo idem ſit in huiuſmodi caſu vſum retinere &c.* Sed nonne ſibi L.28.
poſſidet iſte qui ita retinet vſumfr? imo, & ideo datur ei interdictum vnde vi: vt ff.
de vi & vi arm. l. 3. §. vnde vi. ſi enim ſibi non poſſidet, ſed alij, non eſſet mirum ſi trãsfer-
retur dominium: vt ſi fundum donaſſet, & poſt cõduxiſſet: vt ff. de rei vindic. quędã mu-
lier. ſed hic cum ſibi poſſideat, & nõ alij, qualiter acquiritur alij dominium per retentio-
nem vſusfructus? Reſpon. quia quadã neceſſitate inſpecta acquiritur. cum enim iſti do-
mino vellet vẽdere rem ſuã liceat aliquod ius in ea retinere, ſi velit retinere vſumfructũ,
1 ex ipſa retẽtione vſusfructus † transfert dominium: cũ proprietas & vſusfructus nõ cõpa-
tiũtur ſe in eodẽ reſpectu eiuſdẽ: quia nemini res ſua ſeruit: vt ff. de ſer. vr. pręd. in re cõmu
ni. & hac ſubtili ratione cõſiderata trãsfertur dominium ſine aliqua traditione corporali.

IN EXTRANEOS *et ſæpe ignotos.* Si enim eſſet coniuncta perſona neceſſaria eſſent in- L.29.
ſtrumenta, pro P. Io. tam in extraneis quàm coniunctis dixit nõ eſſe neceſſaria, niſi ex-
cedat donatio legitimam quantitatem: vt notaui. ʒ. eod. l. lata.

1 *Propter præſentiam maioris, non diminuitur iuriſdictio minoris.*

IN HAC *ſacratiſſima vrbe. Apud magiſtrum cenſus.* Alioquin pœna imponitur: vt J. eod. L.30.
ſecundũ diui Leonis. *Siue præſens &c.* notabile eſt quod dicit: quia & ſi præſens ſit prę-
ſes, licet donatori publicare donationẽ rerũ ſuarum apud magiſtrum cenſus: nec dimi-
nuitur aliquid de iuriſdictione ſua ꝓpter præſentiã ipſius. & ita propter præſentiam ma-
1 ioris nõ diminuitur † iuriſdictio minoris. & facit ad quæſtionem illam vtrum iudices Lõ-
bardiæ vel cõſules poſſint exercere iuriſdictionem ſuã præſente domino Imperatore. vi-
detur enim quòd ſic inter ſubiectos ſuos: vt hic dicit. aliud tamen credo de iure canonũ,
quia presbyter, non poteſt incipere præſente epiſcopo. *Magiſtratus.* i. conſules. *Et defen-
ſor.* Aliquis homo ſicut poteſtas.

IN DONATIONIBVS. *Quæ actis inſinuantur.* Vt illę. ſ. quæ ſummam quingẽtorum ſo- L.31.
lidorũ excedunt. *Quas geſtis non eſt neceſſe alligari.* Vt quando. ſ. non excedũt quingentos
ſolidos, vt quãdo nõ eſt dictũ de ſcriptura. *Subnotatione.* i. ſubſcriptione cũ debeant inter-
eſſe teſtes: quia ſoli tabellioni, niſi teſtes ſcripſerit, non eſt credendũ: vt J. authen. de here.
& Falc. & de fide inſtrum. *Secundum conſtit.* Theod. vt ʒ. eod. in extraneos.

SECVNDVM *diui Leonis.* Vt ʒ. eod. in hac ſacra. *Tantummodo.* Nõ enim apud alios de- L.32.
bent inſinuari niſi apud illum magiſtrum cenſus: vt ʒ. de teſta. conſulta.

1 *Morte mandantis finitur mandatum.*

ILLAM. *Nam ſic vendit. tit. ceſſ. act. &c.* Videtur contra. ʒ. de act. & oblig. ſi quidem. ſed L.33.
dic quòd hęc corrigit illam. vel hic ſpeciale eſt in donatione. vel melius, quia ibi neque

fuit actio ceſſa neque mandata:ſed tamen mandaui procuratori vt daret tibi pecuniam:
1 & ideo † morte mandantis finitur mandatũ,ſi procurator non tradiderit pecuniã, vt ibi
dicit. Secus eſt quãdo ceſſa vel mandata eſt actio,& moritur illa cui ceſſa eſt vel mandata
actio,licet res non fuerint traditæ,vel lis cõteſtata, vt hîc dicit. quòd ſi moriatur ille qui
ceſſit, videtur contra: vt ſ. de act. & oblig. l. 1. ſed illud locum habet in contractu innominato.
aliud in donatione. vel illud hic inducitur nouũ, vt aliquo conſtituto procuratore
in rem ſuã, ſi moriatur donatarius, nihilominus percipiant heredes. vel diſtingue in morte
donatarij & donantis. ſed tamen eadem videtur ratio hinc inde. alij voluerunt diſtinguere
inter cedere & mandare, vt ibi notaui.

1 *Ex parte mulieris non deſideratur inſinuatio.*
2 *Vtile non vitiatur per inutile.*
3 *Communio diſcordias excitare ſolet.*
4 *Ei qui maiorẽ partẽ habet detur electio aufe.*
5 *Inſinuatio, quando non neceſſaria.*
6 *Ratione dubitationis, aliquãdo valet aliquid.*

L. 34. SANCIMUS. *Sed cõmunem formam habere.* Hodie valet vſque ad quingentos ſolidos: vt
j. eo. l. penul. *Non vſque ad ducentorũ.* Antiquiſſimo enim tempore vſque ad cc. ſolidos
valebat. *Quàm ante nup. donatio.* Sed quare deſideratur hic inſinuatio, cum non ſit ſimplex
donatio? Reſpond. quia fit plerunque pactum de ea lucrãda. ſed hodie ad ius cõmune re-
1 dactum eſt ex parte viri, vt ſ. deſideretur inſinuatio. ſecus † ex parte mulieris, vt ſ. de don.
2 ante nup. authen. eodem curſum. *In ſuo robore perdurare.* Et ita vtile † nõ vitiatur per inu-
tile, vt hîc, & arg. ff. de reb. cred. certi condictio. *Tam imperialibus.* i. quas facit imperator in 2
aliquẽ priuatum. idẽ ſi priuatus imperatori: vt hîc, habes in authen. *Item & à priuatis &c.*
Præterea quod dicit de donationibus quæ ad pietatẽ reſpiciunt, videtur hodie exæquatum
ad ius cõmune per l. pen. j. eo. & hîc. ſed tamẽ in piis cauſis videtur optimus modus,
Immenſitas nõ modus, in quibus, *Immenſitas eſt,* Menſura: vt j. authen. de non alie. reb. eccl. §. finimus
eſt menſura. igitur. Vel illud fortè referendũ eſt tantum ad imperialẽ donationẽ. *Sin autem non in auro*
&c. Si eſſet aurũ, non deberet æſtimari, ſed cõputari. poteſt tamẽ dari in ſpecie, & quan-
3 titate. ſi in ſpecie æſtimabit, aliqua oritur cõtentio. ſolet enim materia cõmunionis † ex-
citare diſcordias: vt ff. de leg. 2. cum pater. §. dulciſſimis. *Prælectionem damus ei qui ampliorẽ*
4 *&c.* Notabile eſt quod hîc dicit, quòd ſ. detur electio offerẽdi ei qui † maiorẽ partem ha-
buit. ſi verò nolit offerre, tranſit electio ab vno in alium: vt ſ. de ſolut. l. 1. Idem voluerunt
quidam dicere in legato in genere relicto, vt ibi notaui. & ita videtur ratione dignitatis &
maioris emolumẽti debeat quis habere maiorẽ vocem in electione & ſimilibus. *Vel dantis.*
Vel pro cc. *Vel accipientis.* Vel pro cc. i. & dantis & accipientis. & ita fuerit perſonalis ex
vtraque parte, & fit diſiunctio legis. vel eſt diſiunctio paciſcentiũ. *Amplioris temporis metas.*
Subaudi per. *Superuenire.* Aliàs ſuperuiuere. *Sin autem heredũ ex vtraque parte &c.* ſ. contra.
Solutio. ſ. loquitur quando donatio erat perſonalis ex vtraque parte: & tunc cenſentur
5 plures donationes, nec † exigitur inſinuatio. hîc autẽ loquitur quãdo realis eſt ex vtraque
parte, vel perſonalis ex vna parte tantũ, vel adiicitur tẽpus vitæ hoc eſt c. annorũ: quia promiſit
ei dare annuatim per c. annos. & quòd c. an. dicantur tẽpus vitæ, probatur. ſ. de ſac.
ſan. eccl. vt inter. ff. de vſufr. an vſusfru. In his autem caſibus vna cenſetur donatio, & ita
indiget inſinuatione, quia excedit legitimã quantitatem. & eſt ratio diuerſitatis, quia ſ.
mori poterat etiam. j. annũ. & ita finiebatur donatio, & ſic non excedebat legitimã quã-
titatem: vel etiã poterat tantum viuere, quòd excedat. ſed quia incertũ erat, ideo ita con-
6 ſtituit. & ita valet † aliquid ratione dubitationis: vt notatur. ſ. de petit. hered. ſi putas. hîc
autem certum erat quòd excederet legitimam quantitatem cum tranſiret ad heredes,
vel duraret per c. annos: & ideo nõ eſt opus fictione vel coniectura: vt ff. de verb. obl. continuus.
quare ſecundum ſtatutum ius procedemus: vt j. eo. l. pen. quia dicit quòd neceſſaria
eſt inſinuatio. & quod dixi ſ. in donatione, quòd plures cenſeatur, dicit lex in legato. ff.
de donat. cau. mort. ſenatus. §. vltim. ſed tamẽ hîc dicit, donatio, plures vel vna quantum
ad inſinuationem faciendam vel non: vt ſupra dictum eſt.

1 *Aliud pro alio ſolui non poteſt.*
2 *Mitius agitur cũ donatore quã cũ debitore.*
3 *Genus nunquam perire poteſt.*
4 *Mediocritas ſpectanda.*

L. 35. SI QVIS *argẽtum do. certũque pon. no.* Pone v. marcas vel x. & dicit ideo de certo põdere
quia ſi donaſſet id quod conſtat in põdere, numero vel mẽſura ſine additione põderis
numeri vel mẽſuræ. dicẽdo ita, promitto argentum tibi, non valeret: vt ff. de ver. obli. ita
ſtipulatus. *Vel generaliter.* Veluti dicendo, vas. *Vel ſpecialiter.* vt ſcyphum. *Neceſſitatem ei &c.*

Recorda-

Recordate de eo quod legitur. ff. de verb.oblig. vbi. *Siue in ipſa æſtimatione &c.* Ergo vi-
detur quòd pro argento promiſſo in pondere Bononij vel alia moneta poſſit ſolui : quod
1 falſum eſt, quia aliud pro alio † ſolui non poteſt: vt ff. ſi certum pet.l.2.de ſolu. Paulus re-
ſpondit.niſi in caſu: vt ʒ.de ſolut.authen.hoc niſi. ſed dic quòd hîc loquimur de æſtima-
tione argentea, non ęnea in qua eſt aliqnid argẽti: vt in Bononinis dabuntur Bononi Co-
lonienſes vel Sterlini, aut denarij alij argentei. Vel dic priuilegium eſſe in donatore, quòd
2 ſoluendo Bononinos liberetur. ſed aliàs mitius agitur cum eo quàm † cum alio debitore:
vt ff. de re iudic.inter eos. *In illu locis.* l. in quibus facta fuit promiſſio, ita videretur dicen-
dum: non in locis vbi agitur ſic, & dicit.l.in vſuris.l.t. in princ. *Tantum reditum &c.* Sed
nõne videtur hîc iniuſtè agi cum donatario, quia in redactione fructuũ oportebit ipſum
laborare, & præterea expenſas facere. & ita ſemper minus habere videbitur quàm fuerit
promiſſum. ſed intellige quòd tantum reditus inferre valeant. ſ. detractis expenſis. vt.ʒ.
de fruct.& lit.expen.& ita neceſſe eſt quòd fructus inferãt id quod promiſſum eſt, & prę-
terea amplius id quod pro labore & expenſis deducitur. Itẽ alia ratione videtur quòd in-
iuſtè cum donatario agatur: quia cum promiſit c.corbes, videtur quòd ſiue naſcantur ex
prædiis, ſiue non, quòd ſemper debeat habere: hîc autem dicit contra. quia dicit quòd de
prædiis ſuis ei debet tradere. ergo ſi non naſcantur de ſuis, non debet. at reſpon. quia hîc
loquitur quando promiſit c.corbes de prædiis ſuis. nũc enim expectare debeo donec na-
ſcantur. & ſi natum ſine culpa promiſſoris cõſumptum ſit, ruiſus expectare debet donec
naſcatur & dari poſſit. & ſic aut ceſſabit aut valebit ſtipulatio: vt probatur. ff. de ver.obl.
inter ſtipulantem.§.ſacram.& de condit.& dem.l.t. Si verò c.corbes in genere promittã-
3 tur, non demonſtrato fundo, licet de prædiis ſuis nihil percepit, debet tamẽ: quia genus †
nunquam poteſt perire: vt ff. ad leg. Falc.in ratione.2.§: prorſus. ita eſt cum tradita eſt poſ
ſeſſio fundi. idem ſi tradidit poſſeſſionem, ſed ſtetit tantum in promiſſione redituum. &
eſt arg. quod ʒ.dixi. quando quis vendidit & caſtalatas de fructibus vineæ ſuæ, & accepit
pecuniam. ſi enim tot de vinea accipiantur, dabit. ſi nil, nõ cogitur : ſed vel emptor pecu-
niam ſuam recuperabit, vel expectabit vſque ad alium annum quo percipiendi ſunt fru-
ctus. *Sed ſtatus mediocris inueniuntur.* Notabile eſt quod hîc dicit, propter quoddam gene-
4 rale quod dicit mediocritatem † ſpectãdam: & habuimus.ʒ.de ſac.ſan.eccle.authen. hoc
ius.ad idem ff. de leg.t.legato in genere. aliàs dando peſſimum potuit quis liberari. ff. mã-
dati. fideiuſſorem ſi ſine. ſed illud verum eſt quãdo contentus eram peſſimo. tunc enim
non petet fideiuſſor optimum ab illo pro quo interceſſit. Si quæras vtrum liberetur, Re-
ſpon. quòd ſic dando mediocrem. prætерea quod dicit de ſeruis vt ſinguli ęſtimentur pro
xv.ſolidis, intellige.i.aureis: vt probatur inſtit. de pœn.te.litig. & ff. de in ius voc.l.pen.&
vlt.& ita benignius agitur hîc in ęſtimatione ſeruorum contra donatorem, quàm aliàs: vt
ʒ.de con.ſer.manu.l.1.§.ne autẽ. & de condit.inſert.l.vlt. Præterea quare dicit de xv.an-
nis circa æſtimationem redituum? aliàs enim relictis alimentis aliter fit æſtimatio, vt ff. ad
l.Fal.hereditatũ computatio. illa enim quantum ad detractionem Falcidiæ aliam habet
cõſiderationem. ſed hîc loquitur quando reditus eſt promiſſus ex pacto inter viuos dum
vixerit, vel quoad vixerit. tunc enim in xv.ann.æſtimationem præſtabit, quia nimis labo-
rioſum eſſet quolibet anno litem conteſtari, & quia veriſimile eſt quòd moriatur. & ideo
cum aliquorum prædictorum modorũ præſumit, præſumit lex quòd.ī.xv.ann.moriatur,
vel capite minuatur. ſi enim nullo prædictorũ modorũ promiſiſſet, non morte donatarij
finiretur, ſed perpetuũ eſſet: vt ff. de ver.oblig. ſi Stichum, aut Pamphilum. ſecus eſt in ali-
mẽtis legatis in annos ſingulos. etſi enim nullus modus adiiciatur, morte legatarij finiun-
tur, & cõtingit liberatio per excep. nõ ipſo iure, vt dicit lex prædicta, & ꝓbatur ff. de trã-
ſac.cum hi.§.modus.inſtit. de ver.ob.§.omnes autem. nec etiã tollitur cap.demin. vt ff. de
cap.demin. legatũ in annos.& inde non eſt mirum ſi alio modo fiat æſtimatio & diuerſi-
modè in tẽpore quã iſta. & intellige ꝙ præſtet reditus cuiuſlibet anni ꝑ xv.an. ſi enim in-
cõtinenti pro xv.an.detrahetur interuſuriũ medij tẽporis. Si verò non moriatur intra xv.
an. interdũ fiet aliorũ xv.annorũ æſtimatio. ſi verò ante quintundecimũ moriatur, pro eo
tẽpore quo nõ vixit, redditur æſtimatio. *Secundũ quod prædiximus, æſtimatio detur.* Secundũ
quòd frequẽtatur in eo loco: vt ʒ.in prin. *Secundũ noſtrã legẽ.* ʒ.eo.ſancim⁹. *Siue beſſis.* Octo
vnciarũ. *Et traditionem iure intelligi fieri.* vt ʒ.eo.quiſquis. *Nihilominus ex l.noſtra &c.* Et ita
ſpeciale eſt hic ꝙ agatur ex nudo pacto.& alias notaui caſus.ʒ.de pact.in bonæ fidei.

L.36. SI QVIS PRO *redemptione. Vel prima vice.* In tempore donationis. *Sed tantum ſacramētum præſtare.* arg. pro commiſſarijs qui eliguntur ad pecunias dandas pro anima & hoſpitalarijs quòd non debeāt inquietari pro pecunia quam pro anima defuncti iurauerint eſſe diſtributam noſtra lege ſupra eod. ſancimus.

L.37. VERBA. *Seſtertij.* Seſtertium eſt moneta de qua fecit mentionem inſtit. de ſucceſſ. libert. §. pro deſſe. *Penitus eſſe reijcien. &c.* Si tamē in donatione illa ſuperflua verba apponantur, nihilominus valet: vt ff. de verbor. oblig. quæ extrinſecus. eſt enim generale, quòd vtile non vitiatur per inutile.

DE DONATIONIBVS QVÆ SVB MODO VEL conditione vel certo tempore conficiuntur. TIT. LV.

L.1. SI DOCEAS. *Vt certa tibi &c.* Vel quia ad certū tēpus, vel quia certa & determinata erāt alimēta quæ debebat tibi dare. *Impetrare.* Hodie non eſt neceſſe petere. vel decēnij, ſed lex ipſa mihi porrigit actionē. *Reſtituitur.* Imo melius vēdicatur: vt ſ. vt in rē ac. l. 1. ſed ibi loquit̃ de directa, hîc de vtili. l. io plenam actione: vt inſt. de act. §. appellam⁹. & videtur quòd cōdictio tantū detur, nō rei vendic. vt ſ. de cond. ob cau. l. ea lege. at hîc datur perſonalis vel rei vindic. fauore alimentorum. *In vulg. vi cod. leguntur, ſi rem tua-rum.*

SI PRÆDIORVM. Planum eſt.

L.2. QVOTIENS. Planum eſt.

L.3. PERFECTA. ſtipulatione, vel traditione.

L.4. SI QVID *mater. Licet hoc mat. volun. non tenuit.* l. non proceſſit voluntate eius interueniente. *Firmiter habere vel vendicare poteſt.* Et ſic eum ſint duo æquipollentia, non refert

L.5. quod eorum fiat: vt ſ. de inſtit. vel ſubſtit. ſin autem.

DE DONATIONIBVS REVOCANDIS. TIT. LVI.

L.1. ETSI perfectis. *Cum cœperint obſequia negligere.* Aliud in libertate, quia ſolutio officij non præſtiti velamento reſcindi non poteſt: vt ſ. de lib. cau. ſolo. & ita ſpeciale eſt hîc in donatione collata à patrono in libertum, quòd propter negligētiam obſequij reuocatur. præterea aliud etiam eſt ſpeciale circa libertum, vt j. eod. ſi vnquam. Sunt autem cauſæ ingratitudinis, vt j. eod. l. vlt. *Ceterum neque filij eorum.* Quia actio iſta prodita eſt ad vindictam. Idem in actione iniuriarum, & in actione in factum, quę datur contra libertum temere vocantem patronum in iūs. *In diem vitæ ſuæ non retractauit.* Et ſolet notari in argum. quod hîc dicitur, quādo vaſallus facit aliquā ingratitudinē cōtra dominū ſuū, quia filij nō poſſūt agere poſt mortē patris, ſi ipſe tacuit in vita.

L.2. SI APVD. Planum eſt.

L.3. POSSESSIONEM. Emancipatos. ideo dicit de emancipatis: quia ſi eſſet in poteſtate patris mariti ſui, non poſſet eum videretur patri donare, cui non eſt licitum: vt ff. de donat. inter vir. & vxorem l. 3.

L.4. CVM PROFITEARIS. *Alterius.* Creditoris pone. *Ex memorata allegatione.* Quia allegat turpitudinem ſuam: vt ſ. de tranſact. tranſactione. & de ſer. pig. da. ſi creditoribus. quandoque tamen licet contra eum qui in eadem eſt turpitudine: vt ff. de liber. cau. filium. & de fide inſtrum. repetita.

L.5. SI DONATIONEM. *Hanc auctoritate reſcript. &c.* Quia in iniuriam alterius nō debet tribui beneficium: vt ſ. de emancipat. nec alius. nec etiam debet lædere in totum ius alterius: vt ſ. de precib. imperat. quotiens.

L.6. VELLES. *Necne filio tuo.* Intellige in filijs emancipatis: vt ſ. de donat. inter vir. & vxo. ſi conſtante. vel natis ex alio viro.

L.7. HIS SOLIS. *Secundi matrimonij fœdus.* Sunt enim fœdera inter virum & vxorem, ne vnquam diuidantur. *Minimè reuocamus.* Etiam ex ingratitudine. ergo oportet quòd poſſideat tempore litis conteſt. vt notauimus. ſ. ad exhiben. non ignorabit. *Ita perſonalem.* Conditionem ex lege. quidam dixerunt quòd habeat vtilem rei vendica. & ſicut pactum dicitur perſonale, & extinguitur cum perſona: vt ff. de pact. idem. §. perſonale. ita hæc actio. & eſt ſimilitudo iſtius actionis ad rei vendicatio. quia ſicut in rei vendicatio. oportet quòd teneat aduerſarius, ita in hac reuocatione. *Vt vindicat. tan. habeat effect.* Eſt vindicationis effectus, vt heredi detur non tanquam heredi, ſed tanquam domino: & præterea datur in heredem non tanquam in ſucceſſorem, ſed tanquam in quemlibet poſſeſſorem

poſſeſſorem: vt ff. ad exhibend. de ea. *Portentoſæ vilitatis.* Fortè quia habebat amaſium ſuum. *Tributum eſſe volumus?* Quaſi dicat, nullus. & ita filios de ingratitudine accuſare non poterit, & reuocare quod dedit, cum id non poſſet facere ea quæ caſte viuit, & ad ſecundas peruenit nuptias. aliàs enim plus haberet caſtitate luxuria: quod non debet eſſe. ꝟ. authen. de reſt. & ea quæ parit. §. vlt. vnde & dicit lex, quòd ſi aliquis contrahat cum ea cum qua licet, non valet inter eos donatio. quid ſi ipſo iure nullũ fuit matrimonium, & dedit? valet quidem donatio, ſed non debet rata haberi: ne melior ſit conditio eius qui deliquit: vt ff. de donat. inter vir. & vxor. l. 3. §. 1. ad idem ff. de noxal. non ſolum heres. authen. hoc quoque &c.

SI VNQVAM. *Totum quicquid &c.* Sed videtur quòd nõ niſi id quod remoueat inoff. querela. vnde aſſignatur contra. ꝟ. de inoffic. teſt. ſi totas. Reſpon. ibi loquitur quando dedit filiis emancipatis: hic autem in liberto in quo eſt ſpeciale quòd totum retractetur, ſicut & alia notaui ſpecialia. ꝟ. eod. l. 1 L. 8.

DONATIONES. *Manifeſtiſſimis cauſis.* ſ. quæ dicuntur in l. ſeq. L. 9.

GENERALITER. *Ex inſidiis ſuis ingerat.* Fortè quia interfuit conſilio vt conueniatur rei vendica. vel petit. hered. & ita vel bona ſua amittat, vel maiorem partem. *Hoc tamen vſque &c.* intellige de his quæ ad vindictam fiunt. in aliis enim vbi apponitur aliqua conditio, ſi non ſteterint illi conditioni, vel etiam heredes agere poterunt. L. 10.

DE MORTIS CAVSA DONATIONIBVS.

TIT. LVII.

SI DONATIONE. Duobus facta. *Vt altero defuncto ad alterum &c.* Et hoc ſcilicet promittat ei ille cui donatum eſt, quia promiſſio neceſſaria eſt. ſecus in ſubſtitutione legati: vt ff. eod. ſi cui mortis. & de leg. 2. heredibus *Si*, pro quamuis. *Mortis cauſa donatio perficiatur.* Tamen. *Fideicommiſſi actio competit.* Ex ſubſtitutione. vel gloſſa fideicommiſſi. i. donationis cauſa mortis, quæ comparatur legatis. L. 1.

INTESTATA. *Non prohibetur poſtulare.* Sed videtur quòd de tali donatione non trahatur Falcidia: vt ff. ad l. Falc. l. 1. §. item ſi ita. & l. acceptis. Reſpon. verũ eſt illud in mortis cauſa capione, vt ibi dicit. ſecus in donatione cauſa mortis, quia de ea Falcid. detrahi poteſt: vt hic, & ꝟ. ad l. Fal. l. penul. vel ibi poterat imputari culpa heredi, & ideo non detrahit. hic autem non. Item contra. ff. ad leg. Falcid. l. acceptis. dicas quòd ibi heres non dabit, imo ei dabitur cauſa mortis. L. 2.

NEC FRATRIS. *Factam donationem.* Ab ipſo factam vel à patre, cui mortis cauſa filio dare licet: vt ff. eod. mortis cauſa filij. L. 3.

CVM DE MORTIS. *Abſimilis eis intelligatur.* In multis enim ſunt ſimilia: vt ff. eod. in quibuſdam tamen differunt: quia ſi legatum eſſet ſingulis annis, multa eſſent legata. non ita ſi donatum eſſet cauſa mortis: vt ff. eod. ſenatus. §. vlt. Item ſunt diſſimilia in ſubſtitutione, quia hic exigitur promiſſio: vt notaui. ꝟ. eod. l. 1. præterea obligatur ille, qui donat & tradit. non ita eſt in legato. Item legatum traditur ab herede, donatio cauſa mortis & ab herede & à defuncto. Item ſi accuſo teſtamentum vt falſum, amitto legatum, nõ donationem: vt ff. quib. vt indig. poſt legatum. §. qui mortis. Quidam & aliam differentiã notant, quòd in legato locum habet interdictum quorum legatorum, non in donatione. ſed litera Piſana contradicit. ff. quorum legatorum l. 1. §. ſi quis. L. 4.

DE INFIRMANDIS POENIS COELIBATVS.

TIT. LVIII.

QVI IVRE *Vet. cœlibes.* Quia non habebat vxorem, vel nolebat habere. L. 1.

INTER *virum. Decimarum.* Quia decima pars hereditatis auferebatur marito ſuccedẽti vxori, & applicabatur fiſco. *Lex alia.* puta Falcid. *Quantũ ſuperſtitis amor.* i. quãtũ voluerit. L. 2.

DE IVRE LIBERTORVM. TIT. LIX.

NEMO *poſthac à nobis ius liberorũ.* Olim enim nõ habebant aliqui filios in poteſtate, niſi impetraretur ab imperatore: hodie cõtra, dũmodo ex legitimis fuerint nuptiis procreari: vt inſtit. de pat. pot. vel ideo dicit, quia antiquitus filius non poterat ſuccedere niſi emãcipatus eſſet cõtracta fiducia. hodie contra: vt inſtit. de legit. ag na. ſuc. §. vlt. *In vulgari cod. legitur liberoris, &c. rectè.* L. 1.

FINIS LIBRI OCTAVI.

INCIPIT LIBER NONVS.

DE HIS QVI ACCVSARE POSSVNT, VEL NON.

TIT. I.

SVMMÆ.

1 *Exceptio rei iudicatæ, quando locum habet.*
2 *Calumniatores quomodo puniri debeant.*
3 *Verba cum effectu ſunt recipienda.*
4 *Libelli oblatio, perpetuat actionem.*

L.1. PRIVS EST. *Tametſi prior inſcriptionem depoſuiſti.* Videtur contra regu-
lam.ff.de iudic.qui prior.ſed illud generale eſt. fallit in crimine, quãdo
prima accuſatio minor eſt ſecũda, vt hîc dicit. idem ſi perſequatur in-
iuriam ſuam vel ſuorum: vt ĩ.eo. neganda. fallit in ciuili cauſa, vt ſi vna
ſit præiudicialis, alia non, quia conuenies me rei vendic.& ego dico te
eſſe ſeruum meum. fallit in multis aliis, vt notatur in ſumma de ordine
1 iudiciorum. Item videtur cõtra, quia exceptio rei iudicatæ † habet lo-
cum cum eadem eſt res, eadem cauſa, eędem perſonæ: vt ff.de except.rei iudic.cum quę-
ritur.hîc autem alia erat res,& crimen.ſed dic quòd impoſſibile eſt ſi vincat in iſta, quòd
alius ſuperſit.vnde habetur pro eadem re.Item videtur cõtra.ff.de public.iud.is qui reus.
in princ. dicit enim quòd primo debet ſe purgare. & ita videtur quòd ille qui accuſatur,
priuſquam accuſet debeat ſe purgare.Reſpon.per poſitionem caſus habes quòd ille pur-
gat.obiicit enim tale crimen, quod ſi probat purgatur. ſed nonne & ſi par ſit crimen? vi-
detur quòd de eo prius cognoſcatur: vt ĩ.de calumnia.l.1.& ita videtur contradicere lex
illa: quia & ſi non ſit maius crimen, prius tamen de eo cognoſcitur.& quòd ſit par, proba-
2 tur.calumniantes autem ad vindictam † poſcit ſimilitudo ſupplicij: vt ĩ.de accuſat. l. vlt.
ſed dic quòd hîc accuſatur quis,& ipſe aliam referebat quæſtionem ſolemniter oblato li-
bello,& menſe & conſule comprehenſo: quod in criminalibus cauſis ſeruari oportet: vt
ff.de accuſat.libellorum. in his enim non debet quis dubitatiuè reſpondere, nec debet i-
gnorare vtrum acciderit.aliud in ciuilibus, cum de omnibus habere memoriam nõ poſ-
ſimus. ibi autem implorando iudicis officium cum iudicatur de calumnia agitur. & hoc
voluerunt quidam intelligere.fortè decretiſtę, cum lex illa ſit in decretis antequam ſit iu-
dicatum: deſtinatum tamen erat quòd reus abſolueretur.& ſic expoſuerunt.ff.ad Turpil.
l.1.§.1.vel dic reo abſoluto incontinenti: quia aliàs dicimus quòd illa videtur intereſſe.a-
liud ſi ex interuallo. & ita intelliges iudicatur.i.iudicatum eſt.ĩ. de calumniatoribus. per
l.ad Turpil.. *Ex euentu.* Sed nonne ſi abſolutus eſt, licet accuſare: vel ſi fuerit damnatus,
licet inchoatam perficere accuſationem: vt ff.de publ. iud. is qui reus in fi. quid eſt ergo
quod hic dicit? Reſpond. quòd idem dicit, quaſi dicat quòd lata ſententia apparebit an
tibi debeam dare facultatem accuſandi vel nõ: non ob hoc quòd ſuccubuiſti vel viceris,
non detur facultas. ſiue enim ſuccubuit ſiue vicerit, datur facultas, vt dicit lex prædicta.
ſed non datur niſi ex euentu cauſæ. at ſi ita dicas, non bene concordat literæ, quia dicit ꝙ
iudex æſtimat &c. vnde puto intelligendum quod in lege iſta dicit, quando accuſatio ſe-
cunda erat talis in qua ſi victus quis fuerit, omnino prima tollitur. verbi gratia accuſaſti
me quod ſubripui ſeruum tuum tali die. ego accuſo te, & dico te ipſum occidiſſe præce-
denti die. ſi in cauſa cædis victus fueris, aliam non poteris perficere, cum per illam omni-
modo tollatur alia. ſi verò obtinueris, potes, vt hîc dicit. vbi vero ſecũda nullo modo de-
rogat primæ, quia omnino de alio facto eſt, nec vna aliam reſpicit, non tollitur prima per
ſecundam, vt ibi dicit. Vel dic quòd contradicit. ibi enim loquitur quando inchoata fue-
3 rit accuſatio, & verba cum † effectu, ſunt recipienda.& ita dicitur inchoata lit.conteſt.vt
not.ff.de procur.antę litem. ſolum obtulit libellum, quod eſt initiolum, nõ initium cauſę,
quia ſiue in eo non potuit inchoari, non per illud dicitur inchoata, vt vides in ædificio.
primo enim facit quis foſſam vbi lapides proiiciat. non tamen dicitur ędificare. quando-
4 que tamen oblatio libelli † poteſt dici initium, cum perpetuet actionem: vt ſ̃.quando li-
bel.

bel.prin.datus.Sed & hoc quod dixi,videtur falſum: quia ſi aliquis cõdemnatur, & amiſerit ciuitatem & libertatem,videtur infamis,& ita non licet accuſare, nec inchoatã perficere accuſationem.ſed illud verum eſt, ſi nõ accuſatorem ſuum velit accuſare, ſed aliũ. contra ſuum enim accuſatorem admittitur, vt ſi condemnatus eſt perficiat perſequendo iniuriam ſuam: vt ff.de accuſat.l.4 ſed & hoc videtur falſum: vt ff.de accuſat. ſi cui.§.idẽ reſpon.lex illa loquitur in accuſatione calumnioſe,cui ſi cõdemnatus fuerit,non licet accuſare licet in reſiſtente.ſiue enim fuerit calumniatus,ſiue amiſit ciuitatem & libertatem per cõdemnationem,indiſtinctè licet inchoatam perficere.vt dictum eſt. *ſic in veteri*

SI CAVTIONES. *Cum non liceat alieno.* Videtur contra ꝟ.de his quibus vt indig.Pol- L.2.
la.& ff.de his quib.vt indig.tutorem.Sed quod ibi dicit, nomine alieno, intellige, id eſt ad vtilitatem alienã, non quod aliorum nomine accuſaret.hoc enim nõ poſſet,vt hic dicit.ſed ſuo nomine inſtituere debet.*Niſi euidens.*Excipit ab eo quod proxime dixit, eos ſcilicet non notari.& ita ſpecialiter iſtæ perſonæ excipiuntur, quod non præſumetnt calumniati,nec euidentet appareat. vnde generaliter loquitur lex contra ꝟ. de aduoca. diuer.iu.l.j. hic loquitur in his quos non eſt veriſimile calumniari, vt tutoribus & talibus: vel hoc ipſo quod quis non probat, non eſt neceſſarium arg. quod videatur calumniari: vt ff. ad Turpil. l. j. eſt tamen probabile, poteſt tamen ita eſſe vel non,propter perſonas quas hic enumerat.

QVI CRIMEN. *Niſi prius inſcriptionum.* Fallit quod hic dicitur, in crimine abigea- L.3.
tus,vbi & ſine inſcriptione procedit accuſatio: vt ꝟ.de abigeis l.vlt. nedum autem ſine ſubſcriptione quãdo fit accuſatio, ſed & ſine accuſatore ſuſpecto,& in crimine lenocinij,& charta ſuſpecta:vt in ſumma §.j. ſin autem adeſſet accuſator, debet afferri libellus, niſi in caſibus ſupradictis.*Edicto admonendi.* ſcilicet per tres dies,ſecundum quoſdam: vt ff.de pub.iud.inter.aliud ſecundum Io. quia dixit faciendam admonitionem ſecundũ l.properandum.vel authent.qui ſemel.nec enim lex de pub.iud.dicit quod ita debeat citari ſi non cõdemnetur reus per triduum per ſingulos dies ter vocatus.*Extra ordinem.* Videtur contra,vt ꝟ.certum tempus l.j.& ij.ſed dic quod hic loquitur quando conueniebatur criminaliter.aliud ſi ciuiliter.vt ibi: vel ibi facit contra legem, & ideo punitur in corpore,& etiam in qua parte bonorum.hic contra miniſtrum legis:quare punitur extra ordinem,& in ſumptibus.

VXOR TVA. Plana eſt lex iſta. L.4.

SENATVSCONSVLTO, *Liboniano. Niſi res ad eam.* Vel ad ſuos:vt ff. ad Tertull.l.j.§. L.5.
accuſationem,intellige ergo quod hic dicitur,quãdo non admittit ad accuſationẽ falſorum inſtrumentorum propter filios ſuos,qui alij præcedebant eam in hoc, ſcilicet tutores & curatores,ad quos principaliter hoc pertinet:vt ff.de accuſa. ſi plures. alioquin ſi iſti non eſſent,ipſi admitterentur:vt ꝟ.dixi.

ACCVSATIONEM. Planum eſt quod hic continetur. L.6.

SI EA. *Renunciaſſe cauſæ intelligitur.* Videtur ergo hoc ipſo quod ad iudicium non ve- L.7.
nit ad præfixum tempus,cauſæ renunciaſſe.& ſic contra eſt ꝟ.eo. qui crimen.vnde dic quod ſi venerit accuſator,citari debet.ſicut in ciuilibus dicit l.properandum.& authent. qui ſemel.non ter per ſingulos tres dies,vt dicunt quidam,arg.ff.de publ.iud. inter. vt in ſumma ſequentis.tit. in fi.ſin autem non venerit,ſed fuerit contumax, abſoluetur alius ã iudicij obſeruationibus: vt ff.de re iudic. contumaciam.de reg.iur.l.iij.§.ſi ad diem ꝟ. de temiſ.pig.ſi eo tempore.

NON PROHIBENTVR &c. Planum eſt quod hic dicitur. L.8.

SI CRIMEN. *Solemnibus te inſcript.adſtringe.* Licet ſit miles,cum hic non ſit remiſſum L.10.
niſi mulieribus:vt ꝟ.eo.l.ij.& officialibus: vt ꝟ.tit.proxi. ea quidem. quare patet quod *In veteri*
hic loquitur in muliere. *deeſt lex nõ*

DATA &c. Planum eſt qnod hic dicitur. *ignorat.9.*
L.11.

1 *Inſcriptio,quid.*

DE CRIMINE. *Accuſare non permittitur.* Fallit in l.Iulia de annona, & in l. Corneſ. L.12.
teſtamentaria,& in l.Iul.maieſta.vt ff.de accuſat.l.ij.& ad l.Iul.ma.in quęſtionibus. & ad l.Iul.de annona.l.vlt.& in crimine ſuſpecti:vt inſtit. de ſuſpect.tuto.aliàs nõ admittitur,niſi perſequeretur ſuam iniuriam vel ſuorum,vt hic,& ꝟ.eo.ſenatuſcon.& pręterea ſecundũ antiqua ſtatuta,de quibus ſpecialiter eis conceſſum eſt. *Non exacta ſubſcriptione*

vt ſcilicet in crimine abigeatus, ſuſpecti tutoris, & quando imponitur pœna ſine accuſa-
1 tore, vt notaui.ſ.eo.qui crimen. & eſt inſcriptio † quando profitetur in fine libelli ſe paſſutum eandem pœnam quam pateretur is qui accuſatur ſi vinceretur. alij dicunt quod ſcribat, ego talis depoſui libellum accuſationis.

L.13. SI MAGNVM. *Ac non leue.* Secus ſi leue: vt ĩ.eo.ſi ſororem.

L.14. PROPTER *inſidias &c.* Plannm eſt quod hic dicitur.

L.15. CRIMINIS. *Cum periculo.* vt ĩ.de accuſat.l.vlt.

L.16. CVM *rationibus &c.* Hic diſtingue, quia quandoque vnus accuſat vnum, quandoque vnus plures, quandoque plures, plures, quandoque plures vnum, vt in ſumma tit.ſequen.§.ſed interim.& §.ſequentibus.

L.17. INIQVVM &c. *Symmacho.* id eſt contra Symmachum.

L.18. SI SOROREM &c. Planum eſt quod hic continetur.

L.19. NEGANDA. *In pari vel minori.* In maiori præferretur, vt notaui ſ.eo.l.j.ſed in pari vel minori non, niſi ſuam ſuorumque iniuriã perſequatur, aliàs ſi non h.. c ſubeſſet cau-
ſic in veteri ſa ......eſſent crimina, prior tempore præferretur. *Pendente accuſatione.* Poſt cuius cõdemnationẽ prius inchoatas accuſationes permittitur adimplere: vt ff.de pub.iud.is qui reus.

L.20. SI QVIS *ex familiaribus.* id eſt liber, qui in alicuius familia manet. *Eius exiſtimationi caput atque fortu. petiturus.* id eſt accuſaturus ex tali crimine ex quo infamis efficeretur. vel caput vel fortunas, id eſt patrimonium amittat. *Maieſtatu autem crimen excipimus.* id eſt ſi velit accuſare dominum crimine maieſtatis, audiri debet: vt ĩ.ad le.Iul.maie.

L.21. SI LIBERTI &c. in ſuas ſuorumque iniurias perſequantur: vt ff.de accuſ.l. hi tamẽ.

DE ACCVSATIONIBVS ET INSCRIPTIONIBVS.

TIT. II.

1 *Pœna infligi debet ſecundum cauſæ qualitatem.*

2 *Item quis ſecundum qualitatem delicti caſtigari debet.*

L.1. EOS QVI. *Extraordinaria animaduerſione.* Videtur contra cum aliquis eleuat vel mouet terminum vel lapidem illum, non per hoc videtur puniendus: ſed eum hominem occidit, vel ſimilia fecit, hic tamen dicit lex cõtra, quia extraordinarie debet coërceri. debet enim conſiderari vel vt haberet occaſionem occupãdi alienum ſolum, vel vt litem moueret inter vicinos: vel quia lapis ille bonus erat
1 ad murum ſuum. conſiderata ergo cauſa imponet † pœnam ſecundum cauſæ qualitatẽ: vt ff.eo.l.pen.& vlti.& ita extra ordinem dicetur puniri.ſed & hoc videtur falſum, quod in hoc caſu à Cæſare Aug.ſtatuta eſt pœna.L aureorum: vt ff.eo.agraria. Reſpõd.hæc lex reſpicit antiquum tempus. hodie enim contra ſtatuitur, vt ibi. vel pœna illa imponitur
2 quantum ad pecuniam: ſed in corpore ſecundum † qualitatem delicti caſtigatur, vt hic dicit.

L.2. SI CVIDAM. *Dominus eum defendere.* Non quod in eum transferatur iudicium: ſed ob hoc defendit, vt allegatinnes comperentes pro eo inducat, vt dicit. ſi tamen hoc non fecerit, non ideo priuatur ſeruo ſuo: vt ff.de ſtar.ho.ſeruus.

L.3. REOS CAPITALIVM. *Etiam per procuratorem* Videtur contra ff. de pub. iud.l.pen. §.ad crimen. Reſpond. hic non loquitur de procuratore in principali crimine. licet M. diſtinxerit interueniat in criminali cauſa procurator à principio ante litem cõteſt. vt notaui ſ.de procura.nihil.ſed de eo procuratore qui cauſas abſentię allegabit. hoc enim licet facere & in criminalibus: vt ff.de procurat.abſens reus.& l.ſeruum quoque §.publice.& etiam quoque per procuratorem cauſas principalis negotij licet allegare, vt ſi fuerit leue crimen, in quibus non imponitur maior pœna, nec remouetur quis ab ordine: vt ff.an per alium teſt.ap.l.j.& in talibus non imponitur maior pœna criminibus, & pronũciari non poterit in abſentem: vt ff.de pœnis, abſentem.

1 *Querimonia, dicitur ante litem conteſt.*

2 *Quando infirmatur iudicis ſententia, ipſe non poteſt iterum cognoſcere.*

L.4. SI ACCVSATORIBVS. Ergo plures erant qui accuſabant, & vnus accuſabatur, vt vbi ex vna ſtipulatione, & de vno etiam crimine, vt ibi cauſa intentata criminali. & ſi hoc videtur falſum: quia vbi plures accuſant vnum, vnus debet eligi qui crimen intẽtet.

& ita

& ita aſſignatur contra ff.eo.ſi plures. & de ho.lib. exhi. quod & lex.§.hoc interdictum.
Reſpond. leges illæ loquuntur de iure. ita enim de iure debet fieri. hic autem non dicit
quod ita debeat fieri vel non:ſed quod ita factum erat, male tamen, ſubaudi. non omnia
enim quæ Romæ fiunt, ſecundum deum ſunt. vnde reſpond. non quærendum quid Ro-
mæ fiat, ſed quid fieri debeat: vt ff. de off. præſidis. ſed licet. & ſic recitat hic quid fiat, non
quid fieri deberet. vel dic quod ille qui accuſabatur, non oppoſuit hoc ſcilicet quod plu-
res accuſatores contra eum non deberent admitti, nec iudex forte propter ignorantiam
iuris vel multitudinem negotiorum hoc dixit: & ſic potuit procedere. vel dic quod ille
accuſatus huic beneficio renuntiauerit. dixit enim, cōſideret de iure ſuo. non tamen vni,
ſed etiam omnibus hominibus paratum ſe reſpondere de illo crimine: & tunc omnes ad-
1 mittuntur. *Querimoniam.* Querimonia dicitur † ante litem conteſtatam, controuerſia an-
te & poſt. & ſecundum diuerſa iſta tempora diuerſimode ponunt nomina iſta iudices in
ſententia. *Liberandum exiſtimauit.* Accuſauerunt quidam bonum virum & honeſtum: &
ita ſtatim putauit iſtum eſſe abſoluendum: & vocauit tabellionem, & proferendo ſentē-
tiam fecit eam ſic ſcribi. nec ſtatim credere debuiſſet ipſum nocentem vel innocētem: vt
j.eo l.vlt. *Criminatione.* id eſt accuſſatione apud eundem. videtur falſum. cum enim nō
2 valet † ſententia ab aliquo iudice lata, ad alium debet remitti. non ipſum iterum agno-
ſcere: vt ſ.quomodo & quando iu.l.iiij. Reſpond. ibidem legatus erat qui tulit ſententiā,
hic ordinarius. ſic enim dicit, aditus præſes prouinciæ &c. erat ergo præſes, & ita ordina-
rius, cuius examen non poterat declinari. ſecus in delegato, quia recurritur ad delegantē.
nec eſt contra ff. de re iudi. iudex. lex enim illa loquitur quando tenuit ſententia, quia ab
eodem nec corrigi nec mutari poterit vt dicit. ſecus ſi ipſo iure non tenuit, vt hic: quia ip-
ſemet iterum de eodem cognoſcere poterit: vt hic dicit.

NON IDEO *iniuſtam.* aliàs in iſtam. *Quod dicat ſe &c.* vbi talis fuerit, cui tenetur pare- L.5.
re, vt ſeruus domino in non atrocibus. alioquin tenetur vterque: vt ff. ad l. Aquil. li-
ber homo.

ABSENTEM. *Accuſari non poſſe.* Quantum ad hoc vt procedatur. ſed tantum offer- L.6.
ri poteſt libellus: vt j. de exhib. reis. l.ij. *Adnotari.* ille enim contra quem datur libel-
lus, requiritur, & eius bona adnotantur, quia ponitur in banno: interdum etiam requiri-
tur, & datur anni ſpatium. & quod ita ſit, probatur ff. de requir. re. l.iiij. *Nouo iure.* id eſt 1.
noua conſuetudine.

EA QVIDEM. *Et circa ſolemnia.* Quia non eſt neceſſarius libellus nec inſcriptio in no- L.7.
torius criminibus. ſed & dicit lex in leuioribus: vt ff. eo. leuia. ſed in non notoriis crimi-
nibus exigitur inſcriptio vt j. & officiales qui denuntiant, debent probare: vt j. lib. xij. de
curioſis l.j. præſumptionem tamen facit eorum pronuntiatio: vt ff. de off. præfec. vr. l.j.§.
vlt. ſi ſolit. nuntiationi in criminibus non creditur niſi probet: vt dictum eſt.

SI QVIS SE. *Non ad ſtationarios.* Publicos quibus locatæ erant ſtationes, vel ſtationa- L.8.
rios appellant procuratorem Cęſaris vel fiſci qui præerāt ſtationibus. *Aut libellos offe-
rens.* inſtituta accuſatione. *Aut querelas.* ſine libello, quia olim nō erat neceſſarius libellus.

QVI DE CRIMINE. *Deferri non poteſt.* Dum cauſa pendet. ſecus enim ſi eſſet abſo- L.9.
lutus probato de preuaricatione primi accuſatoris: vt j. eo. ſi quis homicidij. *Ex eo-
dem facto.* Puta quia commiſit adulterium cognoſcendo cognatam ſuam. tenetur enim
lege Iul. de adult. & eadem l. ratione inceſtus commiſſi. ſi vnus intentet accuſationem de
adulterio, alius de inceſtu, poſſunt: & licet ab alio accuſetur, tamen iudex ſimul pronū-
tiabit. ſed ſi ille idem qui accuſauit de adulterio, accuſet de inceſtu, videtur à contrario
ſenſu huius l. quod non poſſit & vt plenius ſcias quid obtineat circa materiam iſtam, di-
ſtingue. ſi enim vnus accuſat alium de vno crimine, poteſt hoc facere, & etiam vna lege:
vt ff. eo. ſenatuſcon. cēſuit. ſi verò vnus accuſat vnum non de vno, ſed de pluribus crimi-
nibus, ſi ex diuerſis factis deſcendunt, poterit, vt puta l. Corn. de Falſ. & de ſica. ſi ex vno
facto, non videtur quod plurium criminum accuſationes poſſint intentare, vt per con-
trarium ſenſum iſtius l. Si autem vnus accuſet plures, & de vno crimine, poteſt de vno eo-
dem. Si verò non de vno, ſed de diuerſis deſcendētibus ex diuerſis factis vel vno, videtur
quod poſſit: vt j. ſi reus vel accuſa. l.j. eſt tamen ſpeciale in crimine adulterij: vt ff. ad l. Iul.
de adult. denuntiaſſe: vel ibi enim contra duos, ſi lis de eodem crimine, agi non poteſt, vt
dicit. ſi verò agat vno libello de diuerſis criminibus contra plures, non poteſt, niſi cauſa

ſuarum iniuriarum.ſi diuerſis libellis contra duos,poteſt, non contra tres: vt ꝫ.tit.j. cum rationibus.Si plures crimen intentant contra vnum de vno,non poſſunt: vt ff.eo. ſi plures.ſi tamen vellet ille vnus,admittere poſſet: vt ꝫ.eo.ſi accuſatoribus.

L.10. QVI EXPLICANDI. *Quem qui ad huiuſmodi promiſſ.* Vterque ergo in pari verſantur crimine,& ſic pari pœna ſunt puniendi: vt ff.ad l.Iul. rep.l. in comites. eſt ergo lex iſta bona ad talem fraudem quæ poſſet fieri vitandam. conſiderauit enim aliquis qui dicit ſe familiarem iudici,caſum fortuitum,& vocauit alteram partium, & dixit ei,dabis mihi c.ſolidos ſi ego fecero quod pro te feratur ſentẽtia:& ſi non fecero, nihil volo quod des mihi. alius dixit quod ſic.& ita pacti ſunt.poſt in ſecreto vocauit tertiam partem, & eodem modo cum ea paciſcitur,& ita non poteſt eſſe quin ab altero percipiat aliquid.& certè non valent tales pactiones: imo ſi fecerint, vterque pœnam patietur, vt hic dicit.

L.11. SI QVIS HOMICIDII. *Exiſtimat perſequendum.* ſcilicet aduerſus eum qui iam fuerat accuſatus eodem crimine,& abſolutus.non enim eodẽ poteſt,niſi probauerit de præuaricatione primi accuſatoris,vt hic,& ff.de præuaricatoribus,præuaricationis.ſi de aliis vult intendere accuſationem,quia plura propoſuerat in eodem libello, ad alia ſequentia crimina poteſt venire.*Ad ſequens.* quod cõſequenter proponitur in libello de rapina, iniuria,& ſimilia.*Paſtorum.* id eſt abigeatus, quod crimen paſtores conſueuerunt committere.*Latronum* forte quod dicit latrocinio ademptas ſibi res.

L.12. FACTVM. *ſponte ſe præcipitantu.* Forte propter nimiã philoſophiam,non intellige propter crimen: vt ꝟ.de bonis mor.l.j.

L.13. SI QVIS *ſeruos.* Planum eſt.

L.14. SINGVLI.*decretorum.*id eſt iudicatorum ab aliis.non enim exemplis ſed legibus eſt iudicandum: vt ꝫ de ſenten.& interlocu.nemo.

L.15. TVNC *conuenit.Per procurato.lit.ſuſtin.* Subaudi,neceſſario: vt ꝫ.de procurat.l. penult. ſed in crimine iniuriarum ſpeciale eſt quod per procuratorem debeant reſpondere: vt ꝟ.de iniuriis l.vlt.licet criminaliter intentetur.

L.16. IN CAVSIS.*tempus.* id eſt annum vel menſem. non enim cogitur diem neque horam comprehendere: vt ff.eo.libellorum.*Ex officio.*id eſt officiales qui recipiunt libellos accuſatorios.

L.17. ACCVSATIONIS. *Vinculum inſcriptionis arripiat.* Vt profiteatur ſe eandem pœnam pati.vel hoc ipſo quod proponit, videtur profiteri,ſecundũ quod videbatur Io. *Habita tamen dignit.a.æſtimatione.* ſic ff.de cuſto.re.l.j.& ij.*Nec interrogari quidem de aliorum conſcientia.* fallit ꝟ.de maleficiis l.vlt.& ꝫ.de fer.prouinciarum.& de cuſtod.reo.diuus.

DE EXHIBENDIS ET TRANSMITTENDIS REIS. TIT. III.

L.1. SI MILES. *Ad magiſtrum militum referat.* Imo videtur quod præſes cognoſcat, vt ff de off.præſ.l.ij.ſed illud quando priuatus deliquit.aliud ſi miles.remittitur enim ad magiſtrum militũ, vt dicit.ſed tamen in milite delinquente diſtingue: vt notaui ꝫ.de iuriſd.om.iu.l.magiſteriæ.

L.2. NVLLVS OMNINO. *Vinciatur.* vt ſcilicet crucietur.*Quàm ſolemni.*quod patietur eãdem pœnam. *Ei qui.* hic eſt §. *Componendoſquè mœſtos penates.* id eſt rem familiarem componendã.*Non minus tamen xxx.* & ita datur xxx. dierum ſpatium. & ſic allegabat B. & M.coram imperatore cum quidam accuſati eſſent, vt notaui ꝫ. de dilationibus.cum à nobis.*Ad exhibendum.* id eſt vt exhibeatur.*Adhibita aduocatione.*id eſt aduocatis ei præſtitis,ius debebit explorare quare miſit pro eo, vel ad quid vult eũ.*Retineri.* ſi talis erat cauſa quæ exigit.quandoque enim ſufficit fideiuſſor: vt ꝫ.de accuſat.& ff.eo.l.j.diſcrimen, id eſt finem vel ſententiam.

L.3. NEMINEM. *Niſi de cuius exhibitione iudex pronuntiauerit.* Non enim debet eum trahere auctoritate ſua per manicam. fallit quia aliquis ſua auctoritate poteſt aliquem ducere ad iudicium: vt ꝟ.de falſa mone.l.j.ꝫ. quando liceat vnicuique ſe vindi. l.j. & ij. & ꝟ.de raptu vir.

DE CVSTODIA REORVM. TIT. IIII.

L.1. IN QVACVNQVE *cauſa. Ne pœnis carceris perimatur.* Carcer enim ad homines cõtinẽdos,non ad puniendos eſt inuẽtus: vt ff.de pœnis.aut dãna.§.ſolent. *Suſcepta.*quia ſæpe.

SI QVIS

SI QVIS *in ea.* Plana eſt lex iſta. L.2.

QVONTAM *vnum car. conclaue.* Locus eſt qui clauditur vna claue, & ibidem continentur multæ accuſatæ perſonæ. ſic ergo dicitur; quod multos continet ſub vna claue. *Sexu tamen diſpares.* Quia maſculi erant & fœminæ. idem dicitur ꝭ. authen. de epiſcopis. & quod hic dicit de fœminis, correctum eſt per authent. hic poſitum, ſed nouo iure &c. L.3.

AD COMMENTARIENSEM. Plana eſt lex iſta. L.4.

DE HIS. *Intra triceſimum diem.* id eſt ſingulis triginta diebus. L.5.

DE PRIVATIS CARCERIBVS INHIBENDIS. TIT. V.

IVBEMVS &c. contra legem iſtam dicuntur facere Lombardi cum quidam priuatos habebant carceres, & ibi ſuffocant peregrinos. L.1.

SI REVS VEL ACCVSATOR MORTVVS fuerit. TIT. VI.

ETSI *Marcellus. cum tam vxorem eius quam te &c.* Et ita tres erant accuſati de vno crimine. ſi plures de diuerſis criminibus, non poſſunt in eodem libello: vt notaui ſ. qui accuſa. non poſſunt, enim rationibus. L.1.

SI IS QVEM. *Cum pœna.* ſcilicet ſenatuſconſulti Turpilliani: vt ꝭ. ad Turpil. l. j. *Ac per hoc tibi adempta eſt.* niſi in caſibus: vt ſ. de apoſta. ſi quis defunctum. & ff. de accuſ. ex iudiciorum. L.2.

SI VT *proponis. vti cœpit.* Heres Aniani. L.3.

DEFVNCTIS *re. publicorum criminum.* ideo dicit, quia ſecus eſſet in priuatis: quia etiã ſi mortem ſibi cõſciuerunt, non deferuntur bona fiſco: vt ff. de bonis eo. qui ante ſenten. l. iij. ergo neceſſarium eſt quod ſit publicum crimen, & quod ſibi mortem conſciuerint metu illius: vt ꝭ. de bonis eo. qui mot. ſibi. L.4.

SI QVIS *cum capitali. Sin autem relega. pœ. ſuſtin.* Et ſic non ſunt bona adempta tacitè: vt ff. de interdic. & releg. relegatorum. diſtinguit ergo lex iſta an ſententia tacite vel expreſſim contineat bonorum ademptionem: vt ſ. ſi pendente appel. ſi is. & facit ad quæſtionem ibi notatam. L.5.

SI QVIS IMPERATORI MALEDIXERIT. TIT. VII.

SI QVIS. *Ac temulentia.* id eſt ebrietate. inde dicitur temulentus ebrius. & temetum temeti genus eſt optimi vini. *Ex leuitate.* Lubricum enim linguæ ad pœnam facilè trahendum non eſt: vt ff. ad l. Iul. maieſta. famoſi. *Remittendum.* ad nos. L.1.

AD LEGEM IVLIAM MAIESTATIS. TIT. VIII.

ETIAM. *Maieſtatis crimina.* Sed agitur in factum in quãtum iudici bonum & æquum videbitur. L.1.

ALIENAM *ſectæ meæ.* id eſt ſententiæ. *Quod.* id eſt vt perſeueres iratus. *Inconſultè iurauerit.* ſcilicet per principis ſalutem: quia tale ſacramentum non habuit in ſe diſcretionem, vt dicunt decretiſtæ. L.2.

SI QVIS. *Conuictus.* Per probationem ſemiplenam, vt probatur per ſequẽtem literam, ſi aliis manifeſt. iudic. &c. intellige ergo quod non plene probauerit per aliquod iudicium. ſi enim plenè probaſſet, non eſſet veniendum ad quæſtionem tormẽtorum. alij exponunt conuictus, præſumptione hoc ipſo quod accuſatur. ſed contra. eſt arg. ſ. de accuſa. l. vltim. nam nonnulli proteruè accuſant: vt ꝭ. ad l. Iul. de adul. quamuis adulterij. *Cum eo &c.* hic eſt §. L.3.

NVLLVS. *Fidicularum.* Quia ponuntur chordæ in capite quæ findunt frontem ac ſi finderetur gladio: quod vulgo dicitur baiare. *Omnibus conditio æqua eſt.* ſecus in aliis quæſtionibus: vt ꝭ. de quæſtionibus. diuo. & l. milites. L.4.

1 *Affectus ſine effectu non punitur.*
2 *Quando ſtatim commiſſo crimine, interdicatur alienatio.*

L.5. **Q**VISQVIS. *Nam & ipſi.* Hic eſt interpoſitio. *Cogitauerit.* Sacramentum dando vel
accipiendo.& ita proceſſit quodammodo ad actum. ſecus ſi nõ proceſſiſſet aliquo
modo:vt ff.de pœnis l.cogitationis.idem eſt ff. de extraordi.cri. l.j.Ꝭ. de epiſcopis. ſi quis
non dicam.ſi rector prouinciæ.quædam crimina non ſunt ita enormia.licet enim perue-
1 niatur ad actum,ſi † non perfecit non punitur:vt ff.ad leg.Corn.de fal.qui falſa. *Filij vero
&c.* Conſonat ff.eo.l.vlt.ſed videtur cõtra ff.de iure patro.l.iiij.& ff.eo.eorum. ſed illud
ſpeciale eſt in iure patronatus.quo ad alia enim non ſuccedunt,vt notaui Ꝭ. de bo. lib.l.j.
& de in ius vo.venia.alia omnia quæ in hac l.dicuntur, ſunt ſpecialia. *Exempla metuentur.*
Ad hoc facit ff.de ædil.edic.quod ſi nollit.§. qui mancipia. *Nullius ſtatuimus eſſe momenti.*
2 Speciale eſt hic, quod ſtatim cõmiſſo crimine † interdicatur alienatio : vt ff. de donatio.
poſt contractum. *Titulo donatio &c.* Nam donationes inter viuos ante commiſſum col-
latæ in vxorem non infirmantur damnato viro ex hoc crimine. imo cõfirmantur: vt Ꝭ.de
donat.inter vir.l.res.reſtituit tamen eas mulier cum nubit ſecundo: vt Ꝭ. de ſecun.nup.l.
iij.*Et præmio*.quo,neſcio.

Conſtitutio Græca.

L.6. **M**EMINISSE. Nec eis ſoluere iure debitorem qui ſciebat crimen commiſſum. & ſi
deceſſerit quis,& diceretur crimen admiſiſſe.*Arguatur*.id eſt argute accuſetur.

AD LEGEM IVLIAM DE ADVLTERIIS & ſtupro. TIT. IX.

1 *Non idem habet mulier priuilegium quam maſculus.*

L.1. **P**VBLICO. *Quamuis de matrimonio &c.* Et ita etiam ſi de matrimonio ſuo vio-
lato queri velint mulieres,lex Iulia de adulteriis hoc non concedit eis, vt hic
dicit.inde videtur innuere quod alteram de thoro violato non poſſit accuſa-
re,nec etiam maritum ſuum qui cum ea adulteratus eſt. vel etiam ſi velit in-
tentare accuſationem de thoro alterius violato, non licet, cum accuſare non poſſit mu-
lier, niſi ſuam vel ſuorum iniuriam perſequatur:vt ff. de accuſat.hi tãtum. ſed & licet hic
ſuam perſequatur iniuriam,& de thoro ſuo queri velit, non tamen admittitur, vt dicit.
nec enim eadem eſt ratio in maſculo & fœmina : quia fœmina dicitur corrumpi, ſed in
maſculo non.adultera enim dici poteſt propter partum ex altero cõceptum: ſed maſcu-
1 lus non:& ideo non idem habet † priuilegium mulier quod maſculus:quia nõ ſicut maſ-
culus accuſare de adulterio poterit.tamen aliam habet prærogatiuam, vt poſſit diuerte-
re,vt maritus amittat donationes propter nupt. vt Ꝭ.de diuort.conſenſu.

1 *Vxor in adulterio deprehenſa in monaſterium poni debet.*

L.2. **C**RIMEN LENOCINII. *In matrimonio detinuerunt.* Idem eſt ſi cõtrahat cum aliqua
quæ ſit de adulterio damnata,vel precium pro adulterio accepit, vel ſummiſit adul-
terum: vt ff. de mino. auxilium §. vlt. & videtur hoc habere locum ſecundum leges iſtas
vel veteres.aliud de iure Dei vel canonum vel etiam authenticorum:vt Ꝭ.authen.vt nul-
1 li iud.liceat ha.lo.ſi enim vxor † deprehẽdatur in adulterio, debet poni in monaſterium:
& intra biennium licet recõciliari:& ita de iure nouo nihiluminus licet eam habere : ſed
tamen non compelleretur. vnde per authent. videtur quod pœna lenocinij hodie locum
non habeat.*Non quod ſuſpectum*. Et hoc cum poteſt ignominiam ſuam obumbrare,cæte-
rum ſi non poſſit,aliud eſt:vt ff.eo.l. mariti. ſi enim ſciuit tota nocte aliquem cum vxore
ſua eſſe in camera,non tamen vidit factum,ignominiam ſuam nõ poteſt excuſare:& ideo
punitur ſi poſt eam in matrimonio detinuerit.

L.3. *In vul. cod. legitur non ſolum.* **V**ERBA.Subaudi,non ſolum. *Id eſt mulieris & patris non naturalis.* tãtum,ſed *iuſti.* id eſt
naturalis & legitimi. torquebuntur ergo ſerui mulieris & patris eius,ſiue fuerint in
miniſterio ſiue nõ,ſed in agro vel in prouincia, licet nihil ſcierint vel potuerĩt ſcire:quod
quidem perquam durum eſt:ſed ita lex ſcripta eſt:vt ff.qui & à quibus,proſpexit.*Intra ſe-
xageſimum diem.* quandoque & poſt, ſi tam breui ſpatio non potuerit expediri. *Ex diſſol.
matrimo.*Conſtante enim matrimonio crimen adulterij non intentatur : vt Ꝭ. eo. crimen
adulterij.hodie tamen contra.eſt:vt Ꝭ.authent.*Et quorum dominus caueri.* in ſimplum.ſecus

ſi ipſe

ſi ipſe ſeruus accuſetur. tunc enim cauetur in duplum: vt ff. eo. ſi poſtulauerit §. vlt. & l. ſequenti. & publicantur iſti ſerui: ne ſi ad dominum reuerterint, obdurent in quæſtionem: vt ff. eo. ſi poſtulauerit §. iubet lex. & §. ratio. vnde poſſet quæri quare cauetur pro deterioratione, cum ſiue ſint defuncti abſolutione facta, ſiue deteriores facti, publicentur, vt per legem ſuperiorem, ſi poſtulauerit. Reſpond. cum aliquo accuſato quæſtio de ſeruo habetur, æſtimatur ſeruus accuſati: vt ſi fuerit defunctus accuſans, medietatem accuſato præſtet, & pro ſe aliam computet, cum vtriuſque gratia ſeruus torqueatur: vt ff. eo. ſi poſtulauerit. i. reſponſo. ſed ſi fuerit deterior, accuſans medietatem damni præſtat accuſato, aliam ſibi computat: ſed æſtimationem deterioris ſerui conſequetur à fiſco ita demum ſi fuerit abſolutus.

1 *Quod factum eſt ſecundum legem, non meretur pœnam.*
2 *Difficilimum eſt iuſtum dolorem temperare.*

GRACCHVS. Maximus adulter. *Numerius.* Proprium nomẽ. & habebat iſte Nume- L.4.
rius pulchram vxorem. *Quod legitimè factum eſt, nullam pœnam promeretur.* Nota quia
1 quod † factum eſt ſecundum legem, pœnam non meretur: ſicut ſ. de adminiſtrar. tut. l.
2 conſtitutionem. *Dolor iuſtus.* Difficillimum † eſt iuſtum dolorem tẽperare: vt ff. eo. ſi adulrium §. imperator. ſic ergo patet quod per calorem mitigatur pœna: vt ff. de repud. quicquid. præterea quandoque reſcinditur contractus: vt ff. de publica. licitatio. diſtingue ergo an fecerit habita deliberatione, an ex calore: vt habuimus ſ. ſi quis impera. maledixerit l. vna.

ADVLTER. *Auferri non oportet.* Imo poſſunt eam opponere, ſed antequã inter reos L.5. recipiantur: vt ff. eo. ſi maritus ſit. §. præſcriptiones. præterea dantur ſex mẽſes vtiles ad accuſandum à tempore ſoluti matrimonij, niſi v. annus præterierit à die, ſcilicet commiſſi criminis. tunc enim ſopitum crimen non poterit excitari, licet lx. dies ſint à tempore ſoluti matrimonij, & nedum ſex menſes: vt ff. eo. mariti. §. ſex menſium.

IVRE MARITI. *Dies iſti vtiles, agere poteſt.* ſ. quatuor menſes: vt ff. eo. l. iij. *Calumniæ no-* L.6. *tam timere non debet.* ex ſola enim ſuſpicione licet marito ream cõiugem facere: vt ſ. eo. quamuis. & ita ſi non probauerit, non patietur pœnam calumniæ. ſecus hodie, quia patetetur: vt ſ. authent. ſed nouo iure.

PROPTER *violatam. Iuſtus accuſator non eſt.* De adulterio. de ſtupro poteſt. ſic & quili- L.7. bet alius. *Sponſa eius fuerat.* ſed & ſi ſponſa fuerat, nec matrimonium cum ea cõtrahat, ſed cum alio, non erit iuſtus accuſator: vt ff. eo. miles §. quærebatur.

REOS. *Lex Iulia de pudicitia vetat.* Aliud enim in crimine inceſti: vt ff. eo. ſi adulterium L.8. cum inceſtu. ibi enim ſimul mas & fœmina de crimine inceſti accuſari poſſunt. *Sed ordine peragi &c.* & quod ita ordo peragatur & ab vno debeat incipere, cum & mas & fœmina ſunt adulteri, legitur ff. eo. denuntiaſſe. & ſ. eo. ita nobis.

CASTITATI. *Sciens vxorem duxit.* Cum aliquãdo non fuit vxor ſua. *Vel reduxit.* cum L.9. aliquando fuit, ex cauſa lenocinij punietur. reſtitui tamen poterit in integrum à principe vel à ſenatu: vt ff. de poſtul. l. j. §. penult.

DE CRIMINE *adul. paciſci non licet.* ſed cum irroget pœnam ſanguinis, vt ſ. eo. quam L.10. uis adulterij. videtur quod poſſit: vt ſ. de tranſact. tranſigere. ſed hic cõtradicit. *Et par delictum.* ſi ita intelligas, quod ſiue deſiſtat ab accuſatione, ſiue præuaricetur, quod par delictũ ſit, videtur alij legi contradicere ff. de præuarica. præuaricationis. ergo non eſt comparatio faciẽda de præuaricatore accuſante ad eum qui deſiſtit propterea quod deſiſtat, ſed propterea quod tranſigit. *Tenetur.* tenetur enim de lenocinio.

CRIMEN ADVLTERII. *Nemini dubium eſt.* Niſi in caſu: vt ff. eo. l. conſtan. habes L.11. hic authent. SED nouo iure &c. *Si accuſatio approbata fuiſſet.* Immutatur ergo ex hac authent. quod dicitur ſ. eo. quamuis. quia hodie tenetur vir pœna calumniæ ſi non probauerit, ſicut dicit lex in quolibet accuſatore. ſ. de aduoca. diuer. iudic. l. j. L.12.

SI DVM IN TVO. *Si denunciatio cri. &c.* Debuiſti enim denunciare, vt ſ. eo. ita nobis. L.13. & plenè tractat de hac materia. ſ. eo. denunciaſſe. *In vul. cod.*

SI IN CRIMINE. *Nec pœnæ nec infamiæ ſubiici potuit.* Lata ergo ſententia cõtra adul- *hac lex cũ* terum non præiudicat alteri. ſecus ſi pro eo: vt ff. eo. denunciaſſe §. quæritur. *ſequẽti præponuntur l. ſi dũ in tuo.*

ADVLTERAM. *Contra eam prolatum eſt.* id eſt inchoata criminis accuſatione contra eam: & ita lis erat conteſtata: ſtatim abſentauit ſe. quod ei præiudicat quo ad præ- L.14.

ſcriptionem vel exceptionem, quia inter eos cõnumeratur: vt ff. eo. ſi maritus §. præſcrip. & intellige quando abſens erat non probabili vel neceſſaria cauſa. ſi enim iuſte abeſſet, inter eos non cõnumeraretur: vt ff. eo. ſi maritus ſit in magi. §. j. Habes hic authent. ſi verò criminis &c. *Legibus ſunt definita.* vt ſcilicet aduocetur, & eius bona publicentur: vt ĵ. de requirendis.

1 *Sanctius eſt impunitum relinquere, quàm innocentem condemnare.*

L. 15. SI QVONDAM. *Neque abſens accuſari poteſt.* vt ſi procedatur. ſanctius enim eſt † impu-
1 nitum relinquere, quàm innocentem condemnare: vt ff. de pœnis, abſentem. accuſari tamen poterit quo ad hoc vt offeratur libellus: vt ŝ. de accuſa. abſentẽ. & de exhiben. re. l. ij. ſi tamen eſt cauſa militiæ abſens, nec liceat ob hoc accuſare ſolemniter, poterit accuſare, licet etiam deceſſerit continuum quinquẽnium. aliàs autem non ageretur. ſed hic reſtituitur: vt ŝ. eo. adulter. & ff. ex quib. cau. maio. ſi qua militi.

L. 16. ABOLITIONEM. *Adire debes.* Allegando errorem: vt ĵ. de abolitio. l. ij. *Senatuſcon.* quod imponit pœnam deſiſtẽti: vt ĵ. ad Turp. & in. ff. ſed videtur contra, quia nõ tenetur pœna calumniæ: vt ĵ. eo. quamuis. ergo non incidit in ſenatuſcon. Turpil. vt ff. ad Turpil. in ſenatuſcon. §. eos. Reſpond. illud locum habet in patrono, de cuius calumnia non agitur. in marito autem diſtinguendum eſt, quia ſi euidenter calumnietur, tenetur: vt ff. eo. is cuius §. vlt. maxime per authent. ŝ. eo. ſed nouo iure.

L. 17. SINE METV. *Cum nihil amplius quàm libellos &c.* Non litem cõteſtatus es. *Is enim committit &c.* Hodie aliter per auth. ĵ. eo. ſed hodie. quia licet retinere, vt notaui ŝ. eo. l. ij.

1 *Quando quis ab vxore reuocatur à monaſterio, res quoque ſimul cum eo reuocantur.*

L. 18. EVM QVI *duas ſimul habuit vxores.* Vel duas ſponſas, vel vnam ſponſam, aliam nuptã: vt ff. de his qui not. infa. l. j. *Sed animi deſtinatio cogit.* id eſt, id quod dixi de eo qui duas ſimul habet vxores, intelligendum eſt de facto, non de iure. *Crimen etiam ſtupri*, non adulterij: quia cum cognouerit honeſtam mulierem non maritatam, non de adulterio, ſed de ſtupro tenetur. ſed ipſa non poterit accuſari, cum dolo non fecerit: vt ŝ. de repu. *Reſtitui tibi.* Idem in eo qui fecit conuerſionem in monaſteriũ, poſt reuocatur ab vxore. res enim
1 ſimul cum eo † reuocantur, niſi expreſſim fuerint datæ. licet aliud ſit ſecundum decretiſtas. *Vt ſponſa.* id eſt, quia in veritate eſſet ſponſa, & non fuit. vnde ſi promiſit, non poteſt petere cum ſciuit ſe non eſſe ſponſam. aliud ſi ignorauit: vt ŝ. de donat. ante nup. ea quæ. & ff. de donat. inter vir. & vxor. cum hic ſtatus. § vlt. ineſt enim illa conditio, ſi matrimonium fuerit contractum: vt ŝ. de donat. ante nup. cum veterum. hic autem non fuerunt nuptiæ ſecutæ: quare & repeteret: vt notaui ŝ. de condic. ob cauſam l. j. *Quaſi ſponſa.* iſtud quaſi non denotat ſimilitudinem, ſed veritatem. ſic inſtit. de iure natura. §. lex eſt.

L. 19. QVAMVIS. *Materiam.* Proprium nomen mulieris accuſatæ. *Confecto.* id eſt patefacto per teſtes & inſtrumenta, ac ſi eſſet in iudicio commiſſum. *Ab excubiis limitis reuocandum.* Sed nonne dicit lex quod in abſentem non debet ferri ſententia: vt ff. de pœnis, abſentem? Sed diſtingue, quia ſi antequam abſit, plenè probetur de crimine, bene poteſt, & prius citatur, vt dicit l. properandum. & dantur dilationes ſi iuſtè petantur: vt ff. de dilat. l. j. ibi autem non erat certum de crimine. vel hic loquitur in accuſatore abſente, non in accuſato, vt ibi.

L. 20. FOEDISSIMAM. *Alienis libidinibus proſternunt.* Intellige quando proſtituunt ſe ſpõtanea voluntate: vel vt quidam dixerunt, quando mulier habet rem cum muliere, neſcio quomodo. ſicut enim improbatus eſt coitus viri cum viro: vt ĵ. eo. cum vir. ita mulieris cum muliere, vt hic.

L. 21. OB COMMISSA. *Certa tempora.* ſcilicet ſexaginta dierum, vel ſex menſium: vt ŝ. eo. iure mariti. aliud eſt in quinquennio, quod computatur continuum à tẽpore commiſſi criminis: vt ŝ. eo. adulter. & ff. eo. quinquennium. & l. mariti. tamen eximitur id tẽpus quod per poſtulationem conſumptum eſt, vt ĵ. l. quinquennium. *Præſcripta ſunt.* accuſatori, vel reo, ſi habeas in litera ſicut dominus meus, reo certa tempora. erat ergo idem accuſator & reus, quia obiiciebatur accuſatori crimẽ lenocinij, de quo prius eſt cognoſcendum, vt ĵ. eo. quoniam Alexandrum. & ff. eo. l. j. §. j.

L. 22. SI EA QVÆ TIBI. *Paſſim.* Id eſt, ſine delectu. non enim diſtinguebat paruum à maiore, canum à minore: vt ff. de ritu nup. palam. *Adulterij.* Id eſt, ſtupri. ſi enim maritata

ritata eſſet, licet meretricio more vulgo ſe præbuerit,nihilominus teneretur de adulterio:vt ff.eo. ſi vxor. intellige ergo de ſtupro,licet hic ponat de adulterio:nam ſæpe ponitur in hoc titulo vnum pro alio.

1 *Cum ancilla non poteſt eſſe connubium.* 2 *Lex Iulia inter liberos tantum locum habet.*

SERVI. *Contubernium.* Cum ancillis enim non poteſt eſſe connubium:vt ꝸ.de inceſt. L.23.
1 nup.& inutil.cum † ancillis *Adult.accu.non poſ.* Sed iniuriam.vel ſic,quia lex Iulia.†
2 inter liberos tantum locum habet:vt ff.eo.inter liberos. *Is autem.* Paragraphus eſt. *Poſt diſſolutũ matrimonium.* Contractum cũ alio viro. *Ex euidentibus iuris placitis.* Tenetur enim actione in factũ ex illo edicto de calumniatoribus:vt ff.de calumn.l.1.præterea tenebitur ad l.Iuliam repetundarum:vt ff.ad l.Iul.repe.eadem lege.ex his ergo legibus ſententiam ſuam formare debet. *Aduerſus ſenatuſconſulti.* Scilicet, Turpilliani:vt ff.ad Turpil.ab accuſatione.quæ autem ſit pœna huius S.C.legitur.ꝭ.ad Turpil.l.1. *Cum fœdiſſimo flagitio.* Quia nunquam debuit deſiſtere. *Puniri iubebit.* Sed videtur contra.ff. de præuaricat.l. vlt.ſed quod ibi dicit,præterquam in ſanguine,referendum eſt ad alia crimina quæ pœnam ſanguinis ingerunt,& ſi enim hoc crimen ſanguinis pœnam inferat,tamẽ non licet tranſigere:vt ꝸ.de tranſact.tranſigere.

1 *Prius eſt pronunciandum in incidenti quam in principali.* 2 *De crimine agi poteſt ciuiliter & criminaliter.*

QVONIAM ALEXANDRVM. *Qui in crimen vocatur.* Id eſt,accuſatur de crimine L.24.
adulterij. *Etiam præſcriptionem.* Obiiciendam marito.dixit enim Alexander homo maximi ingenij & ſubtilitatis, ego promitto tibi, quòd ſi accuſaueris me de adulterio, ego dicam quòd tu es leno. *Et de ſtatu ſuo.* Scilicet, Alexandri. *Ita ordo quæſtionis.* Et ita exponitur illa rub.de ordine iudiciorum, id eſt, de ordinandis quæſtionibus in iudicio. *Vt in primis de ſtatu Alexandri.* Quia quæſtio illa præiudicialis eſt:vt inſtit.de act. §.præiudiciales.quare de illa ante alias debet cognoſci : quia ideò dicuntur præiudiciales . & per hoc videretur quòd lex iſta poni deberet ſub tit. illo de ordine iudiciorum.
1 *Præſcriptionis.* i. exceptionis de lenocinio. & ita prius pronunciatur in † incidenti quàm
in principali:quod eſt ſicut videbatur B.vbi ciuilis quęſtio incidit criminali.alibi non ita dicebat.vel diſtingue inter incidentes & emergentes:vt notaui.ꝸ.de ordine iudiciorum. *Remotis præſcriptionis impedimentis.* Sed quare non licet ſi competat exceptio ſe defendere ad minus ciuiliter,ſi non poteſt criminaliter? videretur, quia de crimine poteſt agi ci-
2 uiliter † & criminaliter:& dicit lex quòd etſi falſi crimen moueri non poſſit contra ma-
trem,ea res pecuniarium commodũ non aufert,quin de eo ciuiliter cognoſcatur:vt hęc omnia probantur.ꝭ.ad l.Cor.de fal.falſi crimen,& l.vbi falſi.& l. ſequenti:& ita licet iſte fuerit ſeruus,videtur quòd quoquo modo cognoſcatur de exceptione ſua, vt ibi dicit in illis exceptio.Reſpon.quia quod dixi,verum eſt in aliis exceptionibus,ſed in exceptione lenocinij non licet ſi ſeruus eſt.licet tamen dicere ſe non adulterum,vt dicit:quia illa exceptione punitur quis,& alius liberatur.& ita prodeſt ad hoc quòd alius pœnæ ſubiiciatur.& opponens abſoluatur.aliud in aliis:quia & ſi probatum fuerit,non ob hoc aliquis punitur vel abſoluitur, vt in legibus illis dicit, & hoc ſi opponat eam antequam numeretur inter reos:vt ff.eo.l.1.§.ſi publico.accuſar ergo qui ſic accipit, quod non licet ſeruo capere : quia tunc vix certis ex cauſis &c.vt ff.de iudic. vix.& dicitur ſuprà,eod. de ord. cog.l.v.

In vul. hec lex præponitur ſuperiori, deeſt que in veteri lex ſi eius 24.

ETSI *libidine manifeſtum eſt,&c.* lex enim Iulia locum habet tantum in liberas perſonas ſtuprum vel adulterium paſſas:vt ff.eo. l.inter. L.25.

COMMISSVM. *Velamento matrimonij non extinguitur.* Sed ab eo cum quo contraxit,accuſari non poterit,cum eius mores approbaſſe videatur:vt ff.eo.ſi vxor.§. vlt. credo tamen improbatum de iure canonum, ne quis cum ea contrahat, quam prius adulterio, polluit. L.26.

1 *Præſtigium quid.* 2 *Verſuti,qui dicantur.*

ITA NOBIS. *Cordi pudor.* Id eſt,caſtitas. *Priſci iuris ambages.* In ſolemnitate accuſationis circa verba. *In adulterij accuſatione.* Scilicet,fidem criminis noſci vt inferius an- L.27.

te denunciationem : quia ſi diuerterent propter adulterium commiſſum, & antequam
cum alio contraheret vxor non denunciauit ei, poſt ab ea non poterit incipere: vt ff. eo.
1 denunciaſſe. & notaui.Ꝫ.eo. ſi dum in tuo. *Præſtigia.* Præſtigia † dicuntur auguria eo-
rum qui nefandam artem exercent, ſcilicet, incantatorum. vnde per ſimilitudinem di-
ctum eſt: quia ſicut per illa perſtringitur acies oculorum, & obumbratur veritas, & ita
2 hîc per huiuſmodi exceptiones. *Verſuti.* Ideò dicitur verſutum, quia † erat inductum
per verſutias & machinationes quaſdam: vel vt M.dixit, verſutum dicitur, ſicut & veſti-
mentum dicitur verſutum, quia qui deberet abſolui, condemnatur: vel qui condemna-
ri, abſoluitur. ſed domino Io. videbatur quòd veſtimentum non ita dicitur verſutum ſi-
cut hîc ſutum.

1 *Stuprum & adulterium lex Iulia cõfundit.* 2 *Boni mores faciunt matrẽfa.*

L.29. QVÆ ADVLTERIVM. Aſſignatur contra Ꝫ.eo. ſi vxor.§.1. dic quòd ibi loquitur
in coniugata: hîc non: vel ſi erat, non conſtabat, gloſſa ergo adulterium id eſt,
1 ſtuprum: quia ſtuprum † & adulterium lex Iulia promiſcue vocat: vt ff.eo. mariti leno-
2 cinium lex coërcet. *Et matris familiæ.* Quam boni mores faciunt. nam † materfamil. ea
eſt, quæ non inhoneſtè vixit: eamque à cæteris fœminis mores diſtingunt & ſeparant:
vt ff. de verbo.ſig. pronunciatum & ſtatutum.§. materfa. aliàs dicitur materfa. notæ au-
ctoritatis fœmina: vt ff. de lib.exhib. deinde.§.vlt. quandoque dicitur materfam. quæli-
bet quæ non in poteſtate eſt. *Stupri &c.* Et, pro id eſt, adulterij &c.

1 *Marito, quemlibet in adulterio deprahenſum occidere non licet.*
2 *Adulter pœna capitis punitur.*
3 *Pactum de dote lucrandæ, quando ſeruandum.*
4 *Vxor propter adulterium, dotem amittit.*

L.30. QVAMVIS. *Solummodo.* Ergo videtur quòd extraneus repellatur. ſed contra eſt ff.
eo.l.3. ſed intellige quòd primo iſtis deferatur accuſatio: poſt eos admittuntur ex-
tranei. *Vt crimen.* Id eſt, accuſatio criminis. *Abolitione.* Aliàs incideret in Turpillia.
vt Ꝫ.eo. abolitionem. *In primis maritum.* Eſt enim præferendus: vt ff.eo.l.2.§.vlt. *Ex ſuſ-
picione.* Sed nunquid ex ſola ſuſpicione conuincitur? P. ſic intellexit, quando certa erat
ſuſpicio, habebat ſuſpicionem certam. ſed tunc nõ eſt ſuſpicio. vnde non intellige quòd
condemnetur, ſed quòd dicit ream coniugem facere, expone, id eſt, accuſare. & ita dici-
tur reus accuſatus; vt ff. ad Silan. propter. & licet non probauerit, non patietur pœnã, niſi
euidens eſſet calumnia. & ita intelligendum eſt ff.eo. is cuius.§.vlt. ibi enim conſtabat de
eius calumnia. ſi vero non conſtaret, ſi non probat, non punitur. ſed hoc immutatum eſt
iure auth. Ꝫ.eo. ſed nouo. quędã tamen ſunt ſuſpiciones adeò violentę, vt ex eis ſolis quis
condemnetur. vnde habent hîc quidam authent. ſi quis ei &c. vel poſſet poni J.eo. ſi qui.
Aut in ſuburbanis. Id eſt, hortis & ſimilibus. *Sine periculo eum perimat.* Non tamen licet
1 marito †. quemlibet occidere, ſicut patri hoc licet, vt bene dicitur ff.eo. quod ait lex & l.
ſeq. nec hîc dicit quòd liceat occidere vxorem. hoc enim non licet. ſi tamen fecerit, mi-
nor ei pœna imponitur quam aliàs fieret: vt ff.eo. ſi adulterium.§. imperatores. *Penes ſe
retinere non prohibetur.* Non niſi non potuerit obumbrare conſcientiam ſuam: vt notaui
Ꝫ.eo.l. *Sacrilegos.* Subaudi quaſi ergo multo magis in monacha. *Gladio puniri oportet.* Et
2 ita imponitur pœna capitis in † adultero, ſecus in adultera. & ita lege authent. *Sed ho-
die.* Quia debet tonderi &c. ſed ibi dicit quòd intra biennium. *Viro recipere licet.* Ergo
multo magis ſi antequam in monaſterium mittatur, velit ei remittere illam pœnam, &
eam recipere ſine pœna poteſt: nec erat contra deum, quia pœna illa in fauorem mari-
ti inducta eſt. vnde ſi non accuſatur vxor ab aliquo, non patietur pœnam: & maritus ſi
vult retinebit: cum poſt biennium quam in monaſterium mittitur poſſit. & ideò hîc ho-
die non habebit locum pœna lenocinij. *Pactu dotalium inſtrumentorum, &c.* Ideò dicit,
3 quia ſi maritus pactus eſt † de dote lucrãda, ſeruatur illud pactum: & ita dos non appli-
catur monaſterio. & quod Ꝫ. dictum eſt, intelligitur in alia ſubſtantia, non in dote. vel
4 ideò dicit, quia licet vir non fuerit pactus ſi vxor † commiſit adulterium, dotem amittit:
vt Ꝫ. de diuor. & repu. conſenſu. vel forte illud locum habet quando reportauit pœnam
criminis pecuniariam. ſi vero corporalem, diuiditur ſubſtantia, vt hîc. ſicut ergo aliàs ex
pacto lucratur maritus dotem ita hîc propter crimen, vel illud verum eſt quando com-
miſit

miſit & non erat damnata.& ſi erat,non habet dotem niſi pactum intercedat. nec contradicit authent. ſiqua mulier. de epiſcopis &c . quia ingreſſa erat ibi ex ſpontanea voluntate:hîc coacta propter crimen commiſſum.

1 *Pro ſtupro imponitur pœna capitalis.*

CVM VIR,&c. Dominus Imperator inſeruit legem iſtam ſub tit. de adulte. & de ſtupro. licet enim alia ſtupra ſint ſordida & inhoneſta , hîc de nefandiſſimo loquitur . & quamuis inhoneſta ſit materia , hîc tractat ornate & per pulchra verba de ea. & licet ordo ſit naturæ vt mas agat in fœminam, hîc tamen maſculus in modum fœminæ ſe ſupponit. *Quid cupiat facere,non proficit ſcire,&c.* *Nubit.* Quod propriè mulierum eſt. *In fœminam.* Id eſt,in ſimilitudinem fœminæ, vel in officium eius.& hoc eſt quod dicit apoſtolus Maſculi cum maſculis turpitudinem operantes. nam maſculi relicto naturali vſu fœminæ, exarſerunt in deſideriis ſuis, vt ait Paulus. ſimiliter & fœminæ naturalem vſum mutauerunt in eum qui eſt contra naturam,vt ait ibidem. *Vires porrecturam.* Vt enim fœmina in opere naturæ ſecundum naturam porrigit vires,ita mas in opere naturæ contra naturam porrigit vires. *Vbi ſexus.* Subaudi,in eo opere vbi,id eſt,in quo ſexus perdidit locum. & vbi,id eſt, in quo. *Scelus eſt id.* Id eſt, tale. *Quod non proficit ſcire.* Et eodem modo exponuntur ſequentia. & videntur quatuor rationes induci ad hoc quòd non proficiat ſcire quid cupiat. quaſi dicat,quia ex tali luxuria filios vel aliquid vtile reportare non poteſt quod ſit contra naturam:quia ſubiectum fungi debet vice prædicati, quia ibi quæritur corporaliter, quod non videtur. *Vbi Venus mutatur in aliam formam.* Quia quod ponitur ex parte ſubiecti, deberet poni ex parte prædicati. *Iubemus inſurgere leges.* Vt allegentur. *Armari iura.* Id eſt,iuris peritos. *Gladio vltore.* Id eſt, vlciſcente.
1 imponitur ergo hîc † pro ſtupro pœna capitalis,aliàs mitior imponitur:vt inſtit.de pub. iud.§.item lex Iulia.ſic & maior imponitur pœna pro ſtupro quàm alibi.ǯ.ti.proxi.Idem dicendum & ſi fœmina in fœminam agat. *Vt exquiſitis pœnis.* Patefacto facinore. *Subdantur infames.* Ipſo iure,multo magis quam hi qui enumerantur ff.de his qui nota. infa. l.1.niſi per iura fiat:vt ff.de poſtu.l.1.§.remouet,& arg.ſ.eod.fœdiſſima. erubeſcant ergo Sodomitæ,fleant Gomorræi.

IN ADVLTERII. *Domi fuerit.* Quia ea quæ domi geruntur &c. vt ſ. de diuor. & repu.circa fi.ſed & ſi in agro ſint,nec manumittantur intra.LX.dies,vt ff.qui & quibus manumi.proſpexit. L.32.

ADVLTERII. *Præſcriptiones.* Id eſt,petitiones quas obiicit mulier viro ſe accuſanti,vt obtentu earum excludat & præſcribat accuſationem adulterij. abolentur enim preter exceptas à lege:vt ſ.eod.ita nobis. *Examini.* Id eſt, examinationi illius criminis. *Sequeſtrari.* Ab hac quæſtione, vel apud alium. *Obice.* Id eſt, obiectione, ſed accuſatione fundata,id eſt,lite conteſtata.vt patet per ſequentia. *Diſcutiatur crimen,&c.* *Quæ magnitudine ſuperantur.* Vt ſ. de ordine iudic. quoniam. *Poſtponatur.* Subaudi ſi locum habere poteſt:quia ſi condemnetur in crimine, agere ad dotem non poſſet: vt ǯ.eo. liberta. ſecus ſi fuerit abſoluta. L.33.

SI QVI ADVLTERII. *Et obtentu proximitatis.* Dicendo ſe proximos cognatos illis cum quibus crimen commiſiſſe dicuntur. vnde dicitur, cognato poterit nomine culpa tegi,confeſſumque puniri.ſed cum fuerit abſolutus de crimine,quia ſe purgauit:ergo non poteſt accuſari niſi doceatur de præuaricatione prioris accuſatoris : vt ſ. de accuſa. ſiquis homi.& ff.de præuatic.prçuaricationis.Reſpon.non fuit hîc ſententia lata de crimine:ſed iudex, quia non probatur crimen, agnoſcere & audire de eo deſtitit. vel quod dicitur primo accuſatorem priorem accuſati de præuaricatione, eſt cum dubitatur ſit crimen abſoluto cõmiſſum,an non. ſed hîc erat certum per præſumptionem legis,vnde non habet locum exceptio illa. & eſt notandum quod hîc dicitur, quia aliàs quis ex ſuſpicione non damnatur : vt ff. de pœnis,abſentem. ſed hîc non eſt ſuſpicio ſed præſumptio legis. L.34.

SI MVLIER ACCVSATIONEM,&c. Etiam ſi tanquam meretrix viuat,propter odium libelli non legitimè dati:vt ǯ.authent.vt lit.mat.& au.§.quia vero quædam. & notaui.ſ.eo.ſi ea. L.35.

LIBERTATEM. Planum eſt,quod hîc continetur. L.36.

SI QVIS EAM CVIVS TVTOR FVERIT. corruperit. TIT. X.

L.1. SI TVTOR. *Deportationi, &c.* Sicut hîc maior pœna imponitur pro ſtupro quam a-
liàs, ita ſ.tit.1.cum vir.

DE MVLIERIBVS QVÆ SERVIS PROPRIIS SE iunxerunt. TIT. XI.

SI QVA CVM SERVO. *Capitali ſententiæ ſubiugetur.* Et ita maior imponitur pœna
L.1. pro ſtupro, quã aliàs: vt habuimus ſ.ad l.Iul.de adul. cum vir. *Libertas dabitur.* Et
ita præſtabitur pretium à fiſco: vt ſ.pro quib.cau.ſer.pro præ.l.2. Neque per ſe &c. Et li-
cet alij ſpurij ſuccedant matri, hîc non ita eſt. *Cognatiſque deferatur.* Aliàs fiſco deferun-
tur: vt j.de bo.damna.l.vlt.& ideò hîc ſpeciale eſt. *In ſua videtur habuiſſe ſubſtantia.* Id eſt,
in ſuo peculio.

AD LEGEM IVLIAM DE VI PVBLICA VEL priuata. TIT. XII.

OB DEBITVM. *Vim contrahere videtur.* Et ideò tenẽtur.l. Iul. de vi priuata vel
pub.niſi in caſu ob primipilarem adminiſtrationem: vt ſ.in qui. cau. pi. ta. con-
L.1. tra.ſatis.

TVTORIS. *Si tertia pars bonorum.* Quod eſt pœna iſtius legis, vt plenius dicitur.ff.
co.l.1.& 2. *Pro oneribus.port.ſuæ reſpon.* Vt notaui ſ.de fideicom.ſententia.

L.2. SI CONFIDIS. Planum eſt.

SI CRIMINIS. *A fiſcinulo.* Domino ſerui.coactis, id eſt, congregatis ſine armis. ſi
L.3. cum armis, teneretur de vi publica etiam non ſolum ciuiliter agendo vi bonorũ rap-
L.4. torum pro rapina ſerui: vt ff.de vi bo.rap.l.2.§.ſi quis non homines, & l.3.

IN POSSESSIONEM. *Deferri non poteſt.* Si faciat ſine pacto. alioquin vim facere
non videtur, vt ſ.de pig.creditores.& de pignoraticia.pignoris.

L.5. QVONIAM MVLTA. *In eum ſupplicium, &c.* Ex hac l.dicebat Iacobus quòd non
eſt eius nomine accuſatio qui occiſus fuerit ab eo quem eſt aggreſſus: culpa enim
L.6. fuit penes aggredientem. ſed Io. diſtinguit vtrum aliter ſe tueri poterat: vt ff. ad l.Aquil.
l.ſcientiã.§.qui cum aliter.& l.ſi ex pla.§.tabernarius. *Qui vim facere tentauit.* No.ſpecia-
liſſimum, quòd quis tenetur de homicidio licet non interfecit, nec habuit voluntatem
interficiendi: quod eſt vbi ex parte aggreſſoris aliquis eſt interfectus vel ex parte aggreſ-
ſi, ſed non ab aggrediente. ſimile ff.ad.l. Cor. de ſic. l.1.§.1. Item de termino moto tene-
tur qui ignorans terminũ ipſum amouerit: vt ff.de termino moto.l.2.in fi.nec eſt contra.
quia non ita loquitur ibi de violentia. *Et non iam relegatione.* Cum ſine armis admiſſa
eſt violentia. *Aut deportatione.* Cum armis admiſſa eſt ipſa violentia. *Sed ſupplicium ca-
pitale.* Patitur ergo ſupplicium capitale. ſed & tenetur interdicto vnde vi. eodem modo
dicit lex cum boues & arietes commiſcuerunt ſe, & alterum occidit. pro aggrediente e-
nim fit condemnatio: vt ff.ſi quadru.paup. feciſ. dic.l.1.§. cum arietes. quid ſi dubitetur
quis alium aggreſſus fuerit? quæſtio facti eſt. & circa hanc materiam videtur lex dicere
quòd neuter tenetur: vt ff.ad l.Aquiliam.§.cum ſtramenta.

1 *Nihil de ſolemnitatibus eſt omittendum.*
2 *Calumniatores qua pœna puniendi.*
3 *Prius eſt pronunciandum ſuper cauſa poſſeſſionis, quàm violentiæ.*
4 *Clariores in criminalibus, quàm in ciuilibus, probationes exiguntur.*

SI QVIS AD SE. *Aſſerit pertinere.* Verbũ iſtud latiſſime patet, & extẽditur ad res quæ
in dominio noſtro ſunt, vel non: vt ff.de verb.ſig.verbũ pertinere.ſed hîc non ita largè
L.7. ſumitur, vt j.patet. *Aut ciuiliter.* Super poſſidendo, id eſt, poſſeſſione vel re poſſeſſa, vel
dicas ſuper eo quod debuit poſſideri. *Agat.* Scilicet, rei vindica.vel publiciana, aut in-
terdicto vnde vi.vel conſtitutione, ſi quis in tantam.ſimile eſt conſilium.ff.de rei vindic.
is qui deſti. *Aut imple.ſolem.iur.* Quia debet offerri libellus, & ea obſeruare ſi agat cri-
minaliter quæ dicuntur ff.de accuſat.l.1. vel ſi ciuiliter.ſ. de lit.conteſt.authent. offera-
1 tur. nihil † enim de ſolemnitatibus eſt omittendum: vt ff.de integr. reſtit.l.pen.aliàs ſo-
lemnitas eſt ſublata, ſed circa verba non quòd ſententia nõ feratur in ſcriptis, vel offera-
tur

tur libellus. *Non ignarus eam ſenten. &c.* Calumniantes enim ad vindictam poſcit ſimili-
2 tudo † ſupplicij: vt ſ. de accuſa. l. vlt. & j. de calumn. l. 1. *Non potuerit comprobare.* Nota
quòd eo ipſo quòd non probat, videtur calumniari: vt ſ. de aduoca. di. iudic. l. 1. ſed vi-
detur contra. ff. ad Turpillian. l. 1. & reſpond. vt notaui in l. de aduocat. diuerſ. iudicior.
Quod ſi omiſſa, &c. Suprà locutus eſt quando ſolemniter agebat ciuiliter, vel crimina-
liter: hîc autem loquitur quando ſua auctoritate congregatis hominibus ſine aliqua in-
terpellatione voluit eum expellere. *Intulerit.* Id eſt, dicitur intuliſſe, quia non conſtabat
quis intulerit. ſi enim conſtaret, non inquireretur, ſed ſtatim condemnaretur. & quòd e-
tiam non conſtet, poteſt probari per literam ſequentem. dicit enim requiri quis ad quem
&c. Vel dic quòd conſtabat ipſum intuliſſe violentiã. ſed erat quæſtio de violentia: quia
bene concedebat eam eſſe factam, ſed incontinenti tamen fuit expulſus: & ſic bene per-
mittitur: vt ff. de vi & vi arm. l. 3. alius autem hoc negabat. *Ante omnia.* Id eſt, antequam
quæratur de dominio rei, vel de iure pignoris. non dicas ante omnia. i. antequam cauſa
poſſeſſionis excutiatur: quia ſic contradiceret. ſ. de appel. l. r. debet ergo prius cognoſci
3 & pronunciari ſuper cauſa † poſſeſſionis quam violentiæ. & quòd ita ſit, probatur per li-
teram ſequentem, ibi, vt ei quem conſtiterit expul. amiſ. poſſ. &c. *Iura reparentur.* Debet
enim reſtitui damnum, & omnia quę erant in fundo: vt ff. de vi & vi ar. l. 1. §. item fundus
§. rectiſſime. *Non immerito.* Quia admiſit violentiam. *Deſtinatus.* Quia condemnatus
de violentia ciuiliter interdicto vnde vi, vel conſtitutione, ſi quis in tantam, tunc deſti-
natus eſt pœnæ, & malo ſuo. *Differatur.* Quantum ad ſubeundam pœnam. *Si contra
eum, &c.* Si de violentia in criminali accuſatione, nec ſequitur quòd ſi in ciuili fuerit pro-
nunciatum quod ideò in criminali contra eum debeat iudicari. non enim ſufficiunt illæ
4 probationes: imò clariores in † criminalibus quam ciuilibus exiguntur: vt ſ. de probat. l.
vlt. licet prima facie videtur hîc dicere cõtra. & ita primò acto ciuiliter de poſſeſſione, &
eo obtento vel non, agi poterit criminaliter de violentia, vt hîc, & ſ. aut ciuiliter ſuper
poſſiden. &c. & dicitur j. ad l. Cor. de fal. damus. & l. ſeq. & quando ciui. act. præiud. cri-
mina. nec admittitur compenſatio iſtius violentiæ primæ cum ſecunda, ſicut in interdi-
cto quod vi aut clam: vt ff. quod vi aut clam. ſi alius. §. belliſſimè. quia in interdicto licet
vim inferre etiam ex interuallo quæſitis amicis, hîc autem non, vt dicit, ſed incontinenti
poteſt: vt ſ. dixi. & quòd admitteretur compenſatio, videtur per l. ff. de dolo, ſi duo. Sed
quidam intellexerũt quod dicitur in l. quod vi aut clam, niſi fuerit cauſa neceſſaria, quia
non habebat copiam iudicis. alioquin non admitteretur, ſicut aliàs ſecunda mora dãno-
ſa eſt: vt ff. de peric. & commodo. l. illud. ſed dicendum eſt quia ibi ædificauerat vi. vnde
ſi vi demoliatur, circa idem admittitur compenſatio. ſecus cũ quis vi de poſſeſſione vio-
lenta deiiciatur, & ex interuallo vi recuperat, vt hîc dicit. ſi quæras vtrum interrumpatur
vſucapio ſi incontinenti recuperata fuerit poſſeſſio, videtur, cum continua videatur hæc
poſſeſſio quæ incõtinenti habetur eadem cum prima. ſed negari non poteſt quin inter-
rupta ſit poſſeſſio, & ideò naturaliter interrũpitur vſucapio: vt ff. de vſucap. naturaliter.
Bonis omnibus abrog. Tacitè, vt in ſuperiori lege vbi decapitatur. alibi non tanta imponitur
pœna: vt ſ. eo. l. 2. & j. inſtit. de pub. iudi. §. item lex Iulia. hodie circa bona aliter obſerua-
tur, vt in crimine læſæ maieſtatis: vt j. de bo. damna. authent. bona damnatorum.

SERVOS. *Aut proprius.* Et ſi quidem perſiſtant in confeſſione, debent condemnari. L. 8.
aliud ſi non perſiſtant: vt ff. de quæſtionibus. l. 1. §. ſiquis vltro. & §. diuus. *Poſtremo ſup-
plicio.* Id eſt, morte. *Viles autem infaméſque, &c.* De vilibus & infamibus perſonis ideò di-
cit, quia maiores noſtri in omni ſupplicio ſeuerius famoſos quam integræ famæ puniũt:
vt ff. de pœnis. capitalium. §. vlt. *Et hi qui bu.* Ideò dicit, quia licet aliàs pro vi priuata au-
feratur tertia pars bonorum vt notauimus. ſ. eod. l. 2. hîc tamen ex iteratione delicti ma-
ior imponitur pœna ſcilicet, diualium conſtitutionum, quæ eſt capitalis: vt ſ. de epiſco.
audientia. nemo deinceps. *Diſtulerit.* Id eſt, quia fecit gratiam, in dilatione danda omi-
ſerit, & tunc grauius punitur: quia propter negligentiam remouetur iudex à dignitate
vel officio iudicandi. *Aut molliorem.* Non enim molliorem ferre ſententiam quam in
lege ſit ſtatuta, niſi cauſa cognita: vt ſ. de his qui not. infa. & ſi ſeuerior.

CRIMEN. Sic conſtrue, aliqua facta ſuppletione, vt omnis ceſſet garriẽtium impor- L. 9.
tunitas. Si mihi ponas aliquem rapere, & alium ſcientem delictum ſeruare raptam
ei qui rapuit. aliquod crimen iſtorum non eſt alteri diſſimile. *Non diſſimile eſt.* Melius di-

xiſſet, non ſunt diſſimilia crimina. ſed ſic ponitur vt illud, Factum eſt veſpere & mane dies vnus. & ita cum par ſit delictum, rapere, & ſcientem delictum ſeruare raptam ei qui rapuerit, eadem pœna vtrique eſt imponenda: vt ſ̃, de epiſcopis & cler. ſi quemquam.

L.10. OMNIBVS. *Buccellarios.* Id eſt, latrones, quia à re minima eſſe cœperunt, vel quia ora eorum quos capiunt, implent buccellis, ne clamare poſſint. *Vel Iſauros.* Latrones qui maximæ ſunt perfidiæ. illis non conceditur aliquod feriatum tempus: vt notauimus ſ̃. de feriis.

DE RAPTV VIRGINVM SEV VIDVARVM necnon ſanctimonialium. TIT. XIII.

L.1. RAPTORES. *Virginum honeſtarum.* Ideò dicit, quia in meretrice non haberet locum pœna huius legis: vt ff. de furtis, verum eſt ſi meretricem. *Dei reuerentiam.* Scilicet, infringendam. vel ſi habes irreuerentiam, quæ melior eſt litera, gloſſa, id eſt, contra reuerentiam. *Reſtitui non poteſt.* Vnde Auguſtinus, Cum deus omnia poſſit, de corrupta incorruptam facere non poteſt. *Flagrante.* Id eſt, ardente: vnde verſus. Fla. facit ardorem: ſed fra. largitur odorem. *Aut earum conſanguineus aut tuto.* Quid ſi extraneus fuerit cum ea nolebat rapi? & certe conſueuerunt eas defendere. aliàs villania, vel vilitas diceretur. ſed de his dicit maximè. idem tamē eſſet in aliis. ſic & in latrone publico: vt ſ̃. vt liceat vnicuique ſe vindic. *Eum etiam qui ſaltem ſponſam.* ſed nonne ſua eſt, & ita videtur quòd non fuerit rapina. ſed ob hoc quòd facta eſt mentio futurarum nuptiarum, non dicitur ſua, quin renunciare ei poſſit: vt ſ̃. de ſponſa. l. 1. & ideò rapere videtur. *Sine fori præſcrip.* Licet enim aliàs habeat priuilegium, vt ſub alio cōueniatur iudice, omne tamen priuilegium talis reatus excludit: vt ſ̃. vbi ſena. vel cla. l. 1. *Sed antiquæ Conſtantinianæ leges.* Diſtinguit enim vtrum tales raptores fuerint confeſſi & conuicti & tunc non appellatur, an conuicti & nō confeſſi, & tunc appellatur: vt ſ̃. quorum appel. non recip. obſeruare. *Subſtantiis earum &c.* Nota quòd capite damnatus non amittit bona. aliàs enim amitteret: vt de bo. damna. l. vlt. *Si maritum &c.* Et ſi ei nupſerint, amittunt dona. vt j̃. auth. de mulier. quæ rapto. ſe iunxe. *Oportet.* Id eſt, decet. *Siue volentibus ſiue nolentibus.* Aliud in actione iniuriarum, quia nulla iniuria eſt quæ in volentem fiat: vt ff. de iniur. l. 1. §. vſque adeò. *Odioſis artibus.* Vt quòd fecit ei comedere pomum, & ſcripſit ibi neſcio quid. *Ac dolorem remiſerint.* Precio. aliud forte ſi gratia: vt ff. ad l. Iul. de vi pub. qui cœtu. §. qui vacātem. licet enim aliàs in crimine quod irrogat pœnam ſanguinis, poſſit quis tranſigere, hîc contra eſt, ſicut in adulterio, vt ſ̃. de tranſact. tranſigere. *Cum hoc etiam Conſtantiniana lege.* Suprà, de mulier. quæ ſeruis.

DE EMENDATIONE SERVORVM. TIT. XIIII.

L.vnica. SI VIRGII. *Dierum diſtinctione.* Quia non diſtinguitur fiat die ſubbati vel dominico. aut ictu lapidis occiderit. diſtinguitur, quia ſi iuſta cauſa fecit, bene licet occidere: vt ff. de verbo. ob. l. ſeruum. & de leg. 1. quid ergo ſi ſine cauſa, aut volūtate ſua, & tunc tenetur de homicidio, vt hoc caſu. & tunc etiā ſi fuerit in culpa, non tenetur. l. Cor. de ſica. vt ff. ad l. Cor. de ſic. l. in lege. ſi verò fame vel verberibus eum nimium affligat licet ad ſtatuas confugere, & præſes iubebit vendi. vt inſti. quib. ex cauſis ma. §. vltim. & ff. de his qui ſui vel alie. iur. l. 2. *Aut veneni virus infuderit.* Virus ſpecies eſt veneni. *Vel exurendo.* Sicut factum fuit beato Laurentio. *Aut tabeſcentes artus, &c.* Id eſt, artus atro ſanguine defluentes permixta ſanie adegerit, id eſt, coëgerit. *Immanium barbarorum.* Quia barbari immanes, id eſt, crudeles conſueuerunt tales pœnas infligere.

DE EMENDATIONE PROPINQVORVM. TIT. XV.

L.1. IN CORRIGENDIS. *Domeſticæ laudis exempla.* Suorum parētum, quia nolunt eos in bonis imitari. *Sed iure pat.* Quia enim pater eſt, habet modum. *Quod ſi atrocitas facti.* Vt quia eum claua percuſſit in capite, & occidit.

AD LE-

AD LEGEM CORNELIAM DE SICARIIS. TIT. XVI.

1 *Factum negantis, nulla eſt probatio.*
2 *Qui animum iniuriādi non habet, iniuriarum non tenetur.*
3 *Crimen ita demum contrahitur ſi nocendi, voluntas interueniat.*
4 *In actione l. Aquiliæ venit leuiſſima culpa.*

FRATER *veſter rectius fecerit ſi ſe &c.* Cum ita accuſaretur coram præſide L.1.
de homicidio, & à præſide ad iudicium vocatus dixit ſe non venire, quia ſub
eo non debeat cōueniri, ſed ſub magiſtro militum, & ita non venit, dixit qui-
dam ſapiens quòd rectius fecerit, id eſt, rectè. ſi enim ſe non pręſentaret, non
rectè faceret, imò puniretur licet fuerit miles: vt notauimus & habuimus. ſ. de iuriſdic.
om. iu. magis. ſic & de exh. reis. l. 1. *Non occidendi animo &c.* Sed hoc qualiter probari,
1 cum negātis † factum per rerum naturam nulla ſit probatio: vt ſ. de probat. actor. Reſp.
regula illa ceſſat hîc propter pręſumptionem legis. ex ipſa enim atrocitate facti pręſumit
lex quòd fecerit voluntariè, niſi probetur contra. vnde & dicit lex, quòd ſi vocaui ali-
2 quem latronem vel homicidam. quòd non † teneor iniuriarum, ſi probaui me dixiſſe
non animo iniuriandi: vt j. de iniuriis, & ſi non conuicij. prętetea aliàs dicitur quòd ſi in-
tuli damnum, non iure ſed culpa præſumitur factum: vt ff. ad l. Aquil. ſiquis fu. §. 1. *Cri-*
3 *men enim, &c.* Nota quòd crimen ita demum † contrahitur, ſi voluntas nocendi interce-
dat, & ita dolus. culpa autem committitur ſine dolo. Ioanni tamen viſum fuit quòd ſiue
dolo fiat, ſiue ſine, culpa dici poſſit, & quòd cum dolo culpa fiat, probatur ff. de mi. ſi ex
cauſa. §. ſi mulier. ſi enim ibi feciſſet ſine dolo, habet reſtitutionē: vt no. §. ſuperiori. nunc
videndum, ſine dolo committitur, vt ſ. de adminiſtr. tut. ſi liberti. & hæc ſolent notari ff.
ad leg. Aquil. qui occidit. §. in hoo quoque. *Plerumque.* Hoc dicit propter commenta-
rienſem: vt ff. de custo. reo. carceri. vel propter iudicem qui propter negligentiam remo-
4 uetur: vt ff. de off. præ. ſi quos iudi. vel propter l. Aquil. in qua venit † leuiſſima culpa, nō
autem in l. Cor. de ſica. ſed dolus tantum: vt ff. eod. in lege. & ideò ſi fecit non occidendi
animo, non ea lege tenebitur, ſed mitius punitur: vt ff. ad l. Cornel. de ſica. l. 1. §. diuus
Adrianus.

IS QVI AGGRESSOREM. *Nullam ob id factum. &c.* Vt ſ. quando liceat vnicuique &c. & hoc eſt contra quoſdam qui dixerunt debere expectari donec alius percuſſerit: vt notaui. ſ. vnde vi. l. 1. L.2. *In veteri deeſt lex ſi quis 3.*

SI VT ALLEGAS. *Dubium non eſt, &c.* Ita eſt in latrone qui publicus eſt & moratur in itinere, in fure diſtinguendum eſt, vtrum nocturnus, an diurnus: & vtrum ſe telo defendere voluerit, an non: vt ff. ad le. Aquil. l. 4. L.4.

EVM QVI. *Cum calcis ictu.* Et ita ludendo, ſicut faciunt Hiſpani. *Volumus liberari.* Nec enim tenetur, cum non fecerit ex propoſitu. L.5.

SI QVIS. *Te reum fec.* Id eſt, accuſauerit lege illa. *Non adulta ætate.* Secus in infante vel furioſo: vt ff. eo. infans vel furioſus. L.6.

IS QVI CVM TELO. Planum eſt quod hîc dicitur. L.7.

SI QVIS. *Necandi piaculum.* Id eſt, crimen ſanguine piandum vel purgandum. L.8.

SI FORTE. Plana eſt lex iſta. L.9.

DE HIS QVI PARENTES VEL LIBEROS occiderunt. TIT. XVII.

SI QVIS IN PARENTIS. Aſſignatur contra. ff. eod. l. 1. Solutio. tenetur pœna corporali: ſed tamen nō accuſatur. ſed dic quòd imponitur pœna capitalis hîc & ibi. ſed aliter hîc quā ibi: quia hîc cum maiori crudelitate. *Quæ nuncupatione.* Vt ſocrus & nurus &c. vt ff. eo. l. 1. *Sed inſutus, &c.* Primo tamen virgis ſanguineis debet verberari: vt ff. eo. l. vlt. *Culleo.* Id eſt, corio bouino. *Et gallo gallinaceo.* Quid eſt gallus gallinaceus? quidam dixerūt gallum gallinaceum caponatum. alij eum qui ſequitur gallinas, qui magis eſt audax, & ideò ponitur cum eo qui tale crimen commiſit. *Vel in vicinum mare vel amnem.* Si verò non fuerit vicinum mare vel amnis, beſtiis debet ſubiici: vt ff. eod. l. vlt. *Vt omnium elementorum vſu.* Præter vſum aquæ, qui magis eſt ad damnum ſuum quam ad vtilitatem. *Et ei cœlum.* Id eſt, aër. L.1.

DE MALEFICIIS ET MATHEMATICIS. TIT. XVIII.

L.1. PLVS EST. Id eſt, atrocius:& ita maior pœna debet imponi,quia comburetur:aliàs quandoque deportatur,quandoque damnatur in metallum,quandoque amputatur ei capud ſecundum qualitatem perſonæ

L.2. ARTEM GEOMETRIÆ. *Ars autem mathematica.* Scire facit mateſis, ſed diuinare matheſis.

L.3. NVLLVS AVRVSPEX. Ab auta,quia ſeruat ventum. *Nullus ſacerdos.* Ideò dicitur ſacerdos,quia ſolet ſacrificare diabolo. *Qui eum euocauit.* Ideò eſt, quia non loquitur ei de euangelio,ſi peccauerit in te frater tuus:ſed de arte ſua magica.

L.4. EORVM EST SCIENTIA. Plana eſt hæc lex.

L.5. NEMO ARVSPICEM. *Ariolum.* Aris dæmonũ deſeruientem. *Sileat omnibus perpe. di.* Sic enim dicit dominus, Non eſt veſtrum noſcere tempora vel momenta quæ pater poſuit in ſua poteſtate.

L.6. MVLTI MAGICIS. *Vitam inſontium labefactare.* Scilicet,tangendo ſtatuam cereã,& pungẽdo acubus. ſicut enim pungunt eam, ita dicunt quòd pungitur inimicus. *Et manibus.* Id eſt,dæmonibus.

L.7. ET SI EXCEPTA. *Præter illa videlicet,&c.* Vt crimẽ maieſtatis de falſa moneta:vt ȷ̃.de quæſtionibus. *Humani generis inimici cred. ſunt.* Et ita non videtur quòd in eis ſpeciale tanquam inimicis imperatoris tantum, ſed humani generis totius, vt hîc dicit. *Aut enarrandu ſom.* Quia diceret tibi quid eſſet illud quod ſomniaſti. *Vel Cæſaris.* Vel, pro, id eſt, vel dic futuri imperatoris.

L.8. CVLPA SIMILIS. Non tamen eadem imponitur pœna, vt ſ. de hæret. quicunque.in fi.vel ſolue & aſſigna contra.vt ibi.

L.9. QVICVNQVE. *Ne facinoru ſocios,&c.* Et ita torquentur pro ſociis, vt eos manifeſtent,quod eſt contra regulam generalem:vt ſ.de accuſa.l.vlt.

DE SEPVLCRO VIOLATO. TIT. XIX.

L.1. RES RELIGIONI DEST. *Quinimo.* Correctiue ponitur, quia res deſtinatæ religioni non ſunt religioſæ. *In crimen incidunt.* Videbatur contra,quia vẽditio fuit ipſo iure nulla,& ideò nulla pœna videretur imponẽda.ſed cõtra eſt.idem dicitur aliàs,quia licet nõ teneat matrimonium ipſo iure,nihilominus qui contraxit, notatur infamia:vt ſ.de excuſa.tuto.ampliſſimi.

L.2. SI SERVVS. *Relegatione plectetur.* Nota quòd auctoritas maioris excuſat & ſi non in totum,tamen in aliquo,in quo aliàs non excuſetur.

1 *Sepulchrorum violatores quomodo puniri debent.*

L.3. SI QVIS SEPVLCRVM. *Quam viginti librarum.* Videtur cõtra. lex prox. ſequens, quia ibi dicit quòd ſepulchrorum violatores† debent puniri in x.pondo auri.nunquã 1 intellexerũt de x.pondo.i.xx.libris,vt pondo duas faciat libras. nos tamẽ dicimus quòd pondo ponitur tantum pro libra:vt ff.de lega.1.ſi ex toto.§.vlt.ergo vel illa corrigit hãc, ſtatuendo minorem pœnã : vel dicas quòd iſta pœna iudici imponitur: violatori autem imponitur x.pondo auri præter alias pœnas: vt in ſequenti lege. & tunc ita expone, vindicare neglexerint ſtatuta.ſ.pœna in ſepulcrorum violatores non minus nota &c.

L.4. QVI SEPVLCRA. *Et viuos poluunt.* Quia oportet ædificare. *Priſcæ veritati accedit.* Non enim per hanc tollitur pœna antiqua,ſed ei accedit, viliores occidi,honeſtiores in inſulam deportari verũ eſt.alij verò relegantur,vel in metallũ dantur: vt ff.eo.l.vlt.

L.5. PERGIT AVDACIA Id eſt, pergunt audaces ad buſta. *Diem functorum.* Vel defunctorum. antiquitus enim corpora defunctorum conburebantur. theutonici decoquunt. *Et ceſpitem euellere.* Quia arbor erat forte poſita iuxta ſepulcrum. *Ne in piaculum.* Id eſt,crimen ſanguine piandum, vel puniendum pœna ſacrilegij:vt ff.ad l.Iul. pecula.l. ſacrilegij.1. reſpon. dic quòd hæc corrigit, quia non imponitur minor ſacrilegio, imò æqualis, vt hîc dicitur.

L.6. CVM SIT INIVSTVM. *Principale negotium.* Hoc corrigit per finem illius authẽ. item qui domum.& alia,ſed nec ante,&c.

AD LEGEM FLAVIAM DE PLAGIARIIS.
Tit. xx.

1 *Plagium, quid.*
2 *Actor rei forum ſequi debet.*
3 *Clariores in criminali probationes exiguntur.*

PAter tvvs. *Sollicitatam.* Multis modis ſollicitare poteſt,& facere quòd L.1.
contra eum detur actio de ſeruo corrupto, vt dicitur ff. de ſeru. corrupt. l.1. §.
1 vlt. *Plagio quoque, &c.* Plagium † eſt, quando deportatur ſeruus de vno lo-
co in alium, vel quando vendo ſeruum alienum, vel ſi vinctum habuit: multa
enim ſunt capita huius legis, vt ff. eod. l.1. & 2. Et dicitur plagium à plango, vel à plaga:
maxima enim plaga & maximus plangor generatur parentibus vel domino, ſi filius vel
ſeruus exportetur, vel in vinculis teneatur. *Apud ſuum iudicem.* Non referas ad patrem,
2 ſed ad eum qui deliquit: actor enim forum rei ſemper ſequi † debet, vt ſ̃. de iuriſd. omn.
iud. tam de iure ciuili, quàm canonico, & ita intelliges de iudice rei. *Ciuiliter in rem actio-
ne.* Quæ eſt iſta in rem actio? rei vindicat. vtilis publiciana, vel de ſeru. corru. ſed illa per-
ſonaliſſima eſt. *Tenuit.* Id eſt, obtinuit. Ergo cùm agitur cauſa ciuilis, in criminali non
eſt audiendus, quia prorſus diuerſa ſunt, vt dicemus j̃. quando ciuilis act. præiud. crimin.
Licet enim ciuiliter intentato negotio non præiudicetur in criminali: dum tamen vnum
intentatur in alio, non debet admitti. Sed ponamus quòd intentauit rei vindicat. vel a-
ctionem de ſeru. corru. & ſuccubuit in cauſa, nónne licet de plagio agere? videtur quòd
non, à contrario ſenſu huius l. & argu. à contrario ſenſu fortè videtur, vt ff. de offic. eius
cui mand. eſt iuriſd. l.1. ſed iſtud argu. non videtur mihi quòd hîc habeat locum: quòd ſi
contrariam ſententiam reportauit, in ciuili, quòd ob hoc repellatur in criminali, non e-
3 nim tantum ex eo generatur præiudicium, quòd debeat repelli: clariores enim † proba-
tiones exigũtur in criminali, vt ſ̃. de prob. l. vlt. Et videtur alia ratione, quia cùm ago rei
vendic. non ago niſi ratione dominij, & cùm de plagio accuſatur, videtur quòd de re ſua
reſtituenda queratur. Sed contra eſt, quia ad aliud ago ibi, ad aliud hîc: hîc enim ad pœ-
nam corporalem, & ideò ſi contra me iudicetur in ciuili, non dabitur exceptio rei iudi-
catæ ſi crimen plagij intentauero, vt ff. de excep. rei iudi. cùm quæritur. Præterea eſt alia
ratio, quia ſi ſuccubui in rei vendic. vel actione de ſeru. cor. & ſatisfeci, nõ præiudicatur
in crimine plagij. Ergo ſi tantùm intentetur & damnetur, ſimiliter nõ nocebit, quaſi tã-
tùm faciat victoria cum ſatisfactione, quantum & cum ſola amiſſione, vt ff. de excep. rei
iudi. ſi quis cùm totum. §. planè. Subaudi ergo, in cauſa tenuit, maximè: nam & ſi ſuccu-
buerit, non repelletur in accuſatione, vt ſ̃. probaui. *Accuſationem eius.* i. violentiam.

SI ab Æliano. *Per procurator. tu. perſe. potes.* Quia in ciuilibus per procuratorem L.2.
agere poſſumus, vt ſ̃. de procur. l. vlt.

VT legis fa. *Pœna debeatur.* Id eſt, neceſſarium ſit ipſam imponi: hoc enim ipſo L.3.
quòd aliquid debetur, ſed remotè multũ: quia ſubſcribi debet & accuſari, vt de his
dicitur, ff. de accuſ. libellorũ. Et his ſeruatis debetur non remotiuè vt hîc dicit, & ita ne-
ceſſaria eſt ſubſcriptio. Aliud in pœna abigeatus, quia & illa ſubſcriptione imponitur, vt
j̃. de abigeis. Et eſt hyſterõ proteron, quia præcedere debet accuſatio, poſtea ſubſcriptio
ſequi: debet enim ſe obligare ad talionem, cùm calumniantes ad vindictam, &c. vt ſ̃. de
accuſ. l. vlt. ergo videtur neceſſaria ſubſcriptio. Io. tamen dixit quòd etſi non fiat, nihilo-
minus pœnam patietur ſi non probauerit: & dixit hoc ad maiorem euidentiam, vt ſciat
impunitam fore licentiam mentiendi. Loquimur ergo hîc de ſubſcriptione, qua quis ſe
ad eandem pœnam obligat ſuſtinendã, quam reus pateretur ſi non probauerit: aliàs ali-
ter ſumitur, vt cùm tractatur de ſubſcriptione teſtamenti, vt ff. de teſta. l. vlt.

NOn valet. *Si vicem præſidis non tueatur.* Et quando tuetur vicem præſidis? quã- L.4.
do ſub eo ſcientes eum incongruum litigauerunt, vt ſ̃. vbi cau. fiſ. l.1. Vel quando a-
liquo defuncto præſide imperator eligit eum vt tueatur vicem ſuam, donec peruenerit
ad tempus, vt ſ̃. de off. eius qui vic. alt. ge. l.1.

Si fratrem. *Debes.* Id eſt, potes, quia publica eſt accuſatio. L.5.

IN fvga. *Seruum conſtitutum.* Non dicit de fugitiuo, ſed de eo qui eſt in fuga con- L.6.
ſtitutus: fugitiuus enim eſt & qui in fuga eſt, & etiam ſi redierit, quia nemo tali pœna
deſinit eſſe nocens, vt ff. de edilicio edicto. quid ſit fugitiuus. vnde & pro eo daretur

redhibitoria, vt dicit l. illa: ſecundum iſtam autem non, quia dicit quòd valet venditio ſi ſit fugitiuus: ſecus ſi ſit in fuga conſtitutus, vt hîc, & ff. de contr. empt. quod ſæpè. §. 2. vel 3. & nota diligẽter quod hîc dicitur, quia per l. iſtam dicitur, quòd quidam ſcholaris nouiter veniẽs de ſcholis deluſus fuit à veteranis iudicibus de ciuitate ſua qui multum niti conſueuerunt ad eorum repræhenſionem, ſuppoſuerunt quendam qui quæreret ab eo vtrum valeret venditio ſerui in fuga conſtituti, & ipſe dixit quòd ſic: & ita deriſerunt eũ. Ipſe propter hoc rediuit ad ſcholas, & benè ſtuduit, ita quòd poſtea in multis eos deluſit. *Certã pœnam.* Olim ſtatuta erat pœna, ſed tamen hodie non habet locũ, vt ff. eo. l. vlt.

L.7. QVONIAM SERVOS. Planum eſt.

L.8. PRÆSES PROVINCIÆ. *Et criminis cauſam audiet.* Et ita hîc præiudicatur criminali per ciuilem, quia prius de ea cognoſcitur & pronunciatur, quod eſt cõtra regulam, ſ. de offi. rect. prou. l. 1. & ſ. de ord. iud. quoniam ſæpe.

L.9. EVM *qui celat.* Celare dicitur qui velit latere eum ad quẽ ſpectat alicuius emolumẽti ſui cauſa, & licet non faciat cauſa ſui emolumenti, ſi tamẽ vt alij noceat, nihilominus credo quòd teneatur.

L.10. COMPARANTEM. *Nullo crimine teneri conuenit.* Vitium eſt actoris: non enim debet ei nocere, vt probatur ff. de diu. temp. præſ. an vitium. licet loquatur l. iſta in alia materia, & ita dicit ſ. de peric. & commo. dolum.

L.11. ABDVCTI. Serui vel liberi. *Sollicitatione.* Poteſt legi actiuè vel paſſiuè, i. ſi fuerit libera perſona ſollicitata, vel ſi ſollicitauerit.

L.12. SI QVIS SERVVM. Furans domino ſuo.

L.13. PLAGII. *Publici ſit iudicij.* P. dixit quòd accuſatio plagij criminis pro ſeruo vel filio non competit niſi domino vel parentibus, aliàs pro libero publici eſt iudicij: ſed magis puto quòd vtrumque publicum ſit, ſicut in ſum. fuit. Io.

L.14. PLAGII. *Vel liberos.* i. filios, vel nepotes, vel pronepotes. *Iuſta ducti ratione.* Aliud ſi non iuſta ſecundum P. Io. contra. Nam cùm in l. Cor. de ſic. lata culpa dolo non cõparetur, vt ff. ad l. Corn. de ſic. in lege. & in ea ſicut hîc punitur quis capitaliter: ergo hîc non imponetur pœna huius l. niſi dolo fiat, & ita ſubaudi maximè, nã idem etſi nõ iuſta.

L.15. LIBERVM. Planum eſt.

L.16. PLAGIARII. Intellige nobiles, nam de aliis dicit j. ſi quis tamen, &c. *Metalli pœna.* Hîc poteſt ſubaudiri, licet, & erit ſenſus, licet metalli pœna cũ cæteris ante cogn. ſup. ten. pla. qui viuẽ. ſi. ſi quis tamen, &c. ſed & ſine licet, legi poteſt. *Teneantur.* Ita dicit ff. eod. l. vlt.

AD LEGEM VISCELLIAM. TIT. XXI.

L.1. LEX VISCELLIA. *Vel decurionatum arripere.* Si tamen aſſerant ſe libertinos, & penuria ſit aliorum hominum, poterit eligi, arg. ff. de decu. eos qui. vt eſt in fi. tunc enim quoad viuunt, nam in morte habet patronus bo. poſ. contra tab. vt ff. de bo. lib. etiam ſi ius. *Se dicit ingenuum.* Aſpirando ad honores vel decurionatum. *Criminaliter.* ſc. extra ordinem pro qualitate admiſſi, vt ff. ad l. Corn. de falſ. eos qui. §. qui ſe. Sed videtur quòd hodie non habeat locum pœna huius l. cùm liberti ingenui reputentur quantum ad omnia præterquàm ad patronum, vt j. auth. liberti de cætero. col. 6. 1. reſp. quã habes ſ. de iu. aur. anul. *Muneribus verò perſonal.* Puta tutela & cura.

AD LEGEM CORNELIAM DE FALSIS.
TIT. XXII.

1 *Quæſtio de partu ſuppoſito non differtur ob pubertatem pueri.*
2 *Item nec in crimine adulterij propter eius ætatem.*

L.1. SI PARTVS, &c. Non ſolùm dicitur inſtrumẽtum falſum, ſed etiã partus quãdoque. Spone enim ꝙ quædã mulier fecit ſe ac ſi eſſet prægnans, cũ pannis, vel alio modo: poſtea quãdo venit ad tempus pariendi, ſupponit infantẽ aliquem non ſuum. Si accuſatur
1 de partu ſuppoſito, & ipſa dicat cauſam differri † in tempus pubertatis pueri, non differtur quæſtio. *Diuerſæ parti.* Id eſt, mulieri, non intellige de puero, tunc enim debet differri quæſtio in tempus pubertatis, vt ſ. de Carbon. edicto. & ff. de Carbon. edicto. l. 3. Sed ſic videtur contra. ff. de vent. in poſſeſſio. mittend. l. antepenult. Sed ibi accuſabatur mulier de crimine adulterij: ergo loquitur in alia materia, & ita nõ contradicit: ſed & in crimine

2 crimine adulterij non † differetur quæſtio propter ætatem pueri, vt ff. ad l. Iul. de adult.
miles. §. defuncto. quòd benè poteſt eſſe quòd illa eſt adultera, & iſte filius defuncti. Vel
illud intellige quòd ita imperator reſcripſit, ſed malè: vel perſonale fuit beneficium, & i-
deò non tranſgreditur perſonam, vt inſt. de iu. nat. §. planè. Caue tamen tibi de eo quod
dicitur ff. de Carb. edi. l. 1. §. vlti. quia quod ibi dicit poſt euen. cog. intellige contra pue-
rum: ſi contra matrem, non per hoc præiudicatur puero, vt qualequale diceres fieri præ-
iudicium.

1 *Præſumptio violenta quando obtinet.*

SATIS APERTE, &c. Pone quòd aliquis conuenit debitorem ſuum ad debitum L. 2.
reddendum, & oſtendit publicum inſtrumentum: debitor illud dicit inſtrumen-
tum falſum. Creditor oſtendit fidelem tabellionem qui illud ſcripſit, ſed tamen ni-
hilominus debitor cauſa morandæ ſolutionis dicit ſe probaturum falſum; dicit lex
iſta quòd iudex cum quoquo modo præſumat animum malignandi contra debito-
rem, poteſt iubere ei vt ſoluat, ſalua de crimine quæſtione. Nec enim illa præſum-
1 ptio eſt † adeò violenta, quòd ei omnino ſit ſtandum, alioquin contradiceret, ff. de ac-
cuſat. alij. Erat enim ibi ſuſpicio ita violenta, quòd ſubornati dixerunt teſtimonium per
pecuniam, ſed tamen videtur calumniari, & ideò ſic præcipere poteſt in ciuili quæſtio-
ne, vt j̃. de cal. l. 1. *Alia manente integra.* Fortè quòd diceret falſum inſtrumentum, non
tamen accuſabat, & ita de foro volebat agere ciuiliter non criminaliter: tunc enim aliud
eſſet, quia præferretur, vt ſ̃. de ord. iud. quoniam. *Obiicitur.* Excipiendo.

1 *Qui voluntatem defuncti agnouit, de inofficioſo agere non poteſt.*

LICET. *Impletis ſolemnibus inſtituere.* Videbatur te amplius non poſſe accuſare teſta- L. 3.
mentum, quia qui legatum ex teſtamẽto accepit: vel alio modo voluntatẽ defuncti
1 agnouit, agere non poteſt † de inof. vt ſ̃. de inof. teſt. parentibus. & ff. de his quib. vt ind.
poſt legatum.

MAIOREM. Quàm aliud falſum. Vel dic, i. magnam, vt ff. eo. l. vlt. *Merita.* i. deli- L. 4.
cta quibus merentur pœnas. *Digna pœna, &c.* Si nititur falſis conſtitutionibus,
interdicitur aqua & igni, vt ff. eod. ſi quis falſis. ſi falſis reſcriptionibus, ſeueriſſima pœna
hoc eſt, mortis coërcebitur, vt ff. eo. ſi quis obiecerit. ſed pro falſo deportatur, ſi liber eſt:
ſi ſeruus, debet mori. *Se liberat.* Ab accuſatione inſtituta vel inſtituenda.

1 *Qui excipit, non accuſat.*

FALSI. *Secta mea.* Temporum meorum, quia ita ſeruauit pater meus & auus, & ego L. 5.
adhuc obſeruo. *Nõ auferet.* Et ita de crimine iſto ciuiliter poteſt excipere cõtra ma-
1 trem, non tamẽ accuſare, qui † enim excipit, nõ accuſat, vt ff. de accuſ. hi tamen. Aliud in
exceptione lenocinij, quia excipiendo ibi quis accuſat, vt ſ̃. de crim. adul. quoniam Ale-
xandrum. Et ita ratione conſanguinitatis non poteſt de crimine iſto maximo & capita-
li accuſare, ſic ſ̃. qui accuſ. non poſ. ſi ſororem. Aliud ſi parẽs vitæ ſuæ inſidietur, vt ſ̃. qui
accu. non poſ. propter inſidias. *Etiam ſine metu, &c.* Ipſa tamen punietur à iudice & ſine
accuſatore, vt ſ̃. de prob. l. pen. & ff. ad l. Iul. de adul. l. 1. §. ſi publico.

QVI FALSAS. *Nec tenuerit.* Non intellige quòd nullam ſententiam reportauerit, L. 6.
imò contra ſe fuit iudicatum, & ita fiſcus in partem ſuam ſuccedit, vt ſ̃. de his
quib. vt ind. alia cauſa. Sic ergo non tenuit, i. contrariam ſententiam reportauit: quare ſi
non contrariam ſententiam reportauerit, videtur obtinuiſſe, & ita erit arg. pro aduoca-
tis qui faciũt pactũ cũ clientulo, vt ſi obtinuerit, det ei c. ſi nõ, det L. Si poſt fiat trãſactio,
videbatur quòd nec ſuccubuerit nec obtinuerit: ſed contra. eſt hìc arg. quoniã cùm cõ-
trariam ſententiam non reportauerit, videtur obtinuiſſe, & ita poterit petere tota c.

IPSE SIGNIFICAS. *Difficile.* i. impoſſibile. *Tibi accuſare permittat.* Ergo ſi habuit in- L. 7.
ſtrumenta ſuſpecta, & tranſegit, videtur & de re & de falſitate tranſegiſſe: ſecus ſi neſci-
uit vel nõ credidit falſa, quia & tranſactio ex talib. inſtrumẽtis facta poterit retractari: vt
ſ̃. de tranſact. ſi ex falſis. Idẽ tamẽ eſt ſi accuſatur de falſo ante ſententiã. Lata enim ſen-
tentia ſi nõ fuerit appellatũ, de crimine videtur ſopita quæſtio, vt ſ̃. de fid. inſt. l. vlt.

SI FALSOS. *Quòd ſe illis negent vti.* In falſa autem moneta ſi aliquis eam percuſſit, L. 8.
non tamen formauit, ex pœnitentia abſoluitur, vt ſ̃. eo. qui falſam. ſic & ſ̃. ne tuto. vel
cur. vecti. condu. l. 1.

L.9. SI NOCVERIS. *Interuentu indulgentiæ*. Sc.quia filius natus erat imperatori, vel quia hoſtes ſuos deuicerat: aboleuit enim omnes accuſationes tunc factas, licet criminalis quæſtio ſublata ſit, ciuiliter tamen agi poterit: nec intellige quòd impetrata fuerit abolitio, quia tunc ſecus eſſet, vt ĵ. de abol. l. 1. & 2.

L.10. CVM *ſuppoſiti partus*. Et quantum ad hoc pertinet, priuata eſt accuſatio, aliàs publica, vt ff. eo. l. lege. & in ſumma. *Apud rectorem prouinciæ*. Hoc enim pertinet ad merum imperium, nec magiſtratus de morte cognoſcit, vt ff. de iuriſd. omn. iud. l. magiſtratus municipalis. *Inſtituta accuſatione*. Sine temporis præfinitione, vt ff. eod. qui falſam. §. vltim.

L.11. SI *lis pecuniaria*. Principalis. *Ciuiliter*. Criminaliter enim non poſſent, quia apud eum tantùm poſſunt qui habet merum imperium: hi autem non habẽt, quia pedanei ſunt iudices qui humiliora negotia diſceptant, vt s̃. de pedan. iud. l. vlt. fortè magiſtratus municipalis, vel defenſor ciuitatis, qui pœnam iſtius legis non poſſunt imponere, vt ff. de iuriſd. om. iud. magiſtratus.

L.12. QVERELA. *Sicut cætera quoq; ferè crimina*. Nõ tollũtur, ſed imperiali præſcriptione. Vel dic tolluntur præſcriptione xx. ann. & tunc generale erit quod hic dicit. Fallit tamen in crimine adulterij, quia quandoque poſt quinquenniũ tollitur, quãdoque poſt ſex menſes, vt s̃. ad l. Iul. de adult. ita nobis. & l. adulter. & in aliis legibus illius tit. Fallit etiã in crimine peculatus, vt ĵ. ad l. Iul. peculatus. l. peculatus. Præterea hæres extraneus poſt quinquennium non poteſt accuſari quòd aduerſus S.C. teſtamentum aperuit eius qui à familia occiſus dicebatur, vt ff. ad Silan. in cognitione. Fallit etiam in actione iniuriarum, quia ibi ſufficit: & hoc eſt cùm ſcit falſum, & non accuſauit: ſi verò falſum ignorauit, & ideò non accuſatet, non currit præſcriptio, niſi negligentia poſſit ei imputari, vt s̃. de anna. exce. l. vlt. Et certè ſi velim de falſo criminaliter agere, habet locum quod hîc dicit: ſi verò ciuiliter excipiẽdo, non finitur aliquo tempore, vt ff. de dol. exc. purè. §. vlt. ſi verò velit agere de falſo ciuiliter actione in factum, vt ff. eo. qui nomine prætoris. tollitur vſque ad xxx. ann. vſque ad quem terminum omnes perſonales actiones poſitæ ſunt, vt s̃. de conſtit. pec. l. 2.

L.13. EVM *qui celauit vel amouit*. Vt ff. eo. qui teſtamentum. *Teſtamentum*. Quid ſi aliud inſtrumentum? videtur quòd non teneatur, l. Cor. de fal. Si tamen corrupit vel deleuit, ita quòd non appareat veritas, ſiue ſit teſtamẽtum, ſiue aliud inſtrumentum, locũ habet lex Cor. & accuſari poterit, vt ff. eo. Paulus. Ergo ſi ſubripiatur quodlibet inſtrumẽtum, non habet locum iſta accuſatio, ſed pro quolibet delicto locum habet.

In vulg. co. hæc l. eſt 14.

L.14. QVI VELVTI. Planum eſt.

L.15. SI CREDITOR, &c. Quidam voluerunt ponere caſum huius l. per l. ff. de fid. inſtru. repetita. ſc. quando poſterior creditor fecit ſcribi vt eſſet prior, & ita poſſet vendere: domino tamen meo videtur ponendus econuerſo, quãdo ſc. prior creditor colluſit cum debitore in perniciem emptoris, & ita fecit ſe ſcribi poſteriorem, hoc enim non præiudicat emptori quaſi eſſet poſterior, quia veritas debet præualere. Creditor verò qui hoc fecit, obligat ſe l. Cor. de fal. vt dicit, & ideò ſic ponit, vt benè ſedeat quod dicitur in litera, & tibi nihil officit, &c. Si enim alio modo poneres, quomodo per ea quæ dixi, vellet nocere emptori? imò potius proficere.

L.16. DE FINE. *Duplex*. Quia habet quis poteſtatem exercendi vtramque viam. *Perſequi non potes*. Vt ff. de publ. iudic. l. pen. *Diſceptatione tamen priuata*. Quare dicitur priuata? quia accuſatio falſi publica eſt, & cuilibet competit: aliud in iſta priuata, quia hæreditatis petitio datur mihi ſoli.

1 *Fides ex quibus firmatur.* 2 *Vſucapio, quid.*

L.17. SICVT FALSI. *Firmari non poteſt*. i. inſtitui, ex quibuſdam tamen firmatur fides, ex
1 auctoritate, diuitiis, bona fama, quia † nulli inimicus, vt ff. de teſtib. l. 2. & 3. Sed ſi aliquis electus fuerit decurio, & non rectè, perceptione ſalarij vel ſimilibus, nõ fit decurio: vt ff. de decurio. Modeſtinus. Idem ſi quis non rectè prætor fuerit factus, non enim ſolo tempore firmari potuit, vt ff. de off. præt. Barbarius. & regula iuris dicit, quia quod ab initio non valet, tractu temporis conualeſcere non poteſt: & alia quæ à principio fuit inutilis ſtipulatio, tractu temporis non conualeſcit. Tempus tamen cum aliis benè operatur

tur quòd aliquis remoueatur exceptione, vt in præſcriptionibus quæ Indnctæ ſunt con-
tra negligentes. Præterea tempus non operatur quòd habeam dominium niſi cum titu.
2 & bona fide. vnde ita definitur vſucapio: Vſucapio † eſt adiectio vel acquiſitio dominij
per continuationem poſſeſſionis tempore lege definito. *Non euaneſcit*. Quia quod ſe-
mel eſt verum, ſemper erit verum: ſi ſemel fuiſti hæres, ſemper eris, niſi negligentia repel-
laris. *Si prius cæteris indiciis, &c.* Et ſic à quæſtionibus non eſt incipiendum, niſi præceſ-
ſerint indicia: vt j. de quæſtionibus. l. 1. & peruenitur ad quæſtiones in pecuniaria cauſa ſi
præcedant indicia, vt dixi, & aliter veritas inueſtigari non poſſit, vt ff. de quæſtio. diuus.

EX INTTTO. *Iuſta poſſeſſio non paratur*. Nec obſtat ſ. cod. querela. vt per ea quæ ibi L.18.
notaui, videre potes, quòd obſtat præſcriptio in accuſatione, non in actione, vt ibi
ſciebat, hîc ignorabat, & deſidibus currit præſcriptio.

ETSI ANTE, &c, Quædam mulier prędia donauit, poſtea Seius falſum inſtrumen- L.19.
tum fecit, in quo continebatur quòd Titius ei donaſſet, vel etiam ipſa mulier primo
quàm Titio: poſtea inſtigauit mulierem, vt ſibi ſubſcriberet, quæ ignara ſubſcripſit: ipſa
mulier non accuſat, quia in rem ſuam non eſt, ſed Titius. *Etiam atque etiam*. Id eſt, ite-
rum atque iterum.

NEC *exemplum ed. precum*. Exemplum enim precum continebatur in reſcripto ſic, In- L.20.
ſinuauit nobis, talis &c. Vnde ſi ſic rēſcribendo erratum ſit in nomine petentis re-
ſcriptum, non ob hoc moratur cognitio iudicis, nec accuſari poterit de falſo, cùm non
dolo fecerit, debet enim iudex pro tenore veritatis procedere, etiamſi in ſcripto ponatur
falſum, vt ſ. ſi contra ius vel vtil. præſcriptione. & l. & ſi non cognitio.

1 *Decurio non ſubiicitur tormentis.*
2 *Difficile eſt vnum hominem, vicem duorum ſuſtinere.*

SI QVIS DECVRIO. *Scripſerit voluntatem*. Tunc erat tabellio, poſtea factus fuit de- L.21.
curio. *Si falſi quæſtio*. De inſtrumento quod fecit decurio. *Honore ſepoſito*. Aliàs de-
1 curio haber priuilegium ne † ſubiiciatur tormentis, vt j. de quæſtio. nihil. & de decurio.
Sed non ſtatim deſinit eſſe decurio. Et ita fungitur vice duarum perſonarum, licet difficile
2 ſit † vt vnus homo vicem duorum ſuſtineat, vt ff. de pact. ſi plures. *Si ita res popoſcerit*. i.
ſi non habeat teſtes qui declarent veritatem, tunc enim torquetur tabellio. *Per ipſum
debet probari auctorem*. Sed ad hoc videtur contradicere quod dicitur j. auth. de hære. &
Fale. § 1. dicit enim tabulariis ſolis non eſſe credendum: ſed illud intellige ſi adſit teſtiū
præſentia, ſin autem non adſit, vt hîc, benè credetur ei, & declarabitur per eum veritas
inſtrumenti, vnde dum ſupereſt, non eſt locus comparationi literarum, vt j. auth. de in-
ſtrumentorum cau. in fine.

1 *Actori ſolùm incumbit probatio.*
2 *Iudex quænā in iudicando ponderare debet.*
3 *Relationes quædam voluntariæ, quædam neceſſariæ.*

VBI *falſi examen inciderit*. B. voluit inhærere ſignificationi huius, & poſuit quādo ci- L.22.
uilis erat cauſa principalis, & producebatur inſtrumentum quod dicitur falſum, &
ita incidebat hæc quæſtio principali, ſed domino meo non videbatur eſſe facienda vis
in verbo: ſi enim eſſet incidēs, ad quid diceret, acerrima fiat indagatio, & multa alia quæ
ſequuntur in litera? nec enim eſſet ibi pronunciandum niſi per conſequens, vt ſ. de ord.
iud. vnde propter hoc non videtur ei incidens. *Acerrima*. Quia fit per torturam, vt ſ.
eo. ſi quis decurio. *Teſtibus*. Quia fortè aliquis accuſabatur de falſo, & dicebatur quòd
falſum ſcripſit, aut fecit ſcribi inſtrumētum tali die & loco. Alius fortè in eodem die vi-
dit eum in alia prouincia: & ita inducuntur pro eo iſti teſtes, ne ſit falſum inſtrumētum.
Scripturarum collatione. Si enim dicatur falſum, quia notarius de quo continetur, ibi, non
fecit, reſpiciuntur alia inſtrumenta de quibus certum eſt quòd ille notarius fecit, & ita
fiet collatio, i. comparatio literarum: ſed tunc habet locum quando non ſupereſt tabel-
lio, vt in ſumma illius tituli ſi certum petatur, & notaui in lege ſuperiori prox. *Aliiſque
veſtigiis*. De priuatis inſtrumētis: inducūtur enim priuata inſtrumēta ad hoc quòd inſtru
mentū ſcriptū ſit in alia prouincia, quàm in ea de qua dicit accuſator, ſicut de talib. pri-
uatis ſcripturis habuimus ſ. de prob. inſtrumenta. Veſtigiū quādoq; ponitur pro exēplo,
quādoq; pro ſemita: pro exēplo, vt ff. de acq. poſ. l. 1. *Nec accuſatori, &c.* Videtur hoc contra
regulā, ſ. de edē. qui accuſare, vbi actori † ſolùm incūbit probatio. Sed regula illa fallit in
1 crimine læſæ maieſtatis, oppugnatæ patriæ & peculatus: vt j. de abolit. fallaciter. Fallit

& hic in crimine falſi, vbi accuſatori & reo, quòd vnus affirmat & alius negat, incumbit probatio, ſed prius actori quàm reo, vt ⁊. eo. l. vlt. *Diuulget quæ ſentiat.* Sicut faciunt quidam leues iudices, & etiam alij homines, qui quicquid venit ad os, proferũt: quod in iudice reprehendendum eſt, non enim ad quamlibet rationem debet dicere, benè videtur iſte abſoluendus vel condemnandus: id enim non eſt conſtantis & recti iudicis, vt ff. de
2 offic. præ. obſeruare. §. vlt. debet enim omnia diligenter auſcultare, & æquè † ponderare in animo ſuo, nec interloqui ita citò vel diffinire aliquid, ſed in principio debet eſſe tanquam iudex cui mãdata eſt ſola cauſæ cognitio, & cognito de cauſa in principio, in medio, & in fine, vt ꝰ. de iudic. authent. ad hæc. refert ad delegantem, vt in eo pronunciet. ſicut enim ille non debet aliquid dicere, ita nec iſte in princip. ſed audire ſolùm, vt dixi: & poſt in fine ferre ſententiam. Præterea poteſt eſſe quòd nedum voluntaria ſit relatio,
3 ſed etiam neceſſaria, vt facit legatus proconſulis cùm res maiorem exigit † animaduerſionem, vt ꝰ. de offi. proc. ſolent. & l. ſi quid. *Compendioſo ſpatio.* ſcil. biennij, vt ⁊. vt intra cert. temp. l. vlt. hoc quo ad inſtantiam iudicij, ſicut dicit lex in cauſa ciuili, ꝰ. de iudic. properandum. in princip. & in fin. *Quem.* Finem. *Cuius.* ſcil. ſpatij vel finis. *Auſpicio.* id eſt, initio. *Conteſt. accuſ.* id eſt, lite conteſtata apud iudicem competentem, qui ſcilic. habeat merum imperium. *Capitali, &c.* Si ſit ſeruus: ſin autem ſit liber, debet deportari, vt ff. eo. l. 1. §. vlt. Vel fortè reſtringendum eſt quod dicit de capitali ſupplicio ad reſcripta, vt ꝰ. eo. maiorem.

L.23. DAMVS. *An ciuiliter.* Et ita eſt contra quoſdam qui dixerunt, cùm agitur de falſo quòd prius criminalis quæſtio agitetur & finiatur, poſt ciuilis, vt notaui ꝰ. de fid. inſtrum. l. 2. *Per ſententiam terminata.* Vt differatur, vel fortè loquitur quando obiiciebatur crimen falſi cauſa morandæ ſolutionis: tunc enim prius ciuili quæſtione terminata, ſalua remanet criminis indagatio, vt ꝰ. eod. ſatis. *Inſtituere.* i. opponere. *Legibus.* i. ſecundũ leges. *Poſſit vlciſci.* Lenior ergo procedet examinatio in quæſtione ciuili quàm in criminali, quia in criminali grauior pœna imponitur.

t *Inſtrumenti fides quibus rationibus ſuſpecta redditur.*

L.24. PRÆBEMVS. *Qui ſcripturam obtulit.* Ipſe enim debet probare verum inſtrumentũ, vt ꝰ. de probat. iubemus. Si ſuſpectum fuit inſtrumentum, quia aliquid eſt deletum in eo, vel fortè quia is qui eum obtulit, erat homo malæ vitæ & conuerſationis, & talis
t de quo † eſſet credendum facilè quòd tale crimen committeret, vnde faciebat dubium inſtrumentum, vt ff. de edendo. ſi quis ex. §. 1. aliàs enim præſumeretur pro inſtrumento, niſi probaretur contra, ſicut dicitur in edicto D. Adriani, ſi teſtamentum appareat non cancellatum, non viriatum, aut in aliqua parte ſui abolitum, vt ꝰ. de edict. D. Adri. l. vlt. & præterea in alio inſtrumento loquitur ꝰ. de probat. cum precibus.

DE HIS QVI SIBI ASCRIBVNT IN teſtamento. TIT. XXIII.

L.1. QVANQVAM *Functus dulci officio.* Quia omnia quæ acquirimus eo voto, &c. vt ff. de inof. teſt. non ſicut vnde liberi ſcripto, ſecus eſt in patrono: nõ enim ita debetur ei hæreditas liberti, ſicut filio patris: vt ff. ad l. Cornel. de falſ. ſi quis. §. ſi patronus.

L.2. SI TESTATOR. *Non videris in pœnas.* Diſtinguit tamẽ lex vtrum filius vel ſeruus an extraneus ſcripſerit teſtamentum: ſi extraneus, & ſpecialiter ſubſcriptio facta, pœna ceſſat, & capi poteſt quod ſcriptũ eſt, ſi ſit filius vel ſeruus, ſiue generaliter, ſiue ſpecialiter ſubſcribat teſtator, ceſſabit pœna, & capi poterit quod relictum eſt, vt ff. ad l. Cor. de fal. l. 1. §. inter filium & ſeruum. Sed & filius excuſatur à pœna propter iuſſum: caret tamẽ legato, extraneus autem non excuſatur propter iuſſum, niſi ignorantia, aut ruſticitate, aut malitia, vt ⁊. eo. *Dictaſſe & ſcripſiſſe.* Aliàs ſolum dictamen non aufferet, vt ꝰ. de teſtamentis. l. dictantibus.

L.3. SENATVSCON. Planum eſt.

In vet. deeſt l. Quæ in teſtamento. 4

L.5. QVOD. Pro quia. *Magis errore quàm malitia.* Et ita ex qualitate perſonarum præſumitur dolus, vt ff. de tranſact. cùm hi. §. in perſona.

L.6. SI LIBERTATEM. Planum eſt.

DE

DE FALSA MONETA.

TIT. XXIIII.

1 *Nemo exhiberi debet, niſi iuſſu præſidis.* 2 *Ignorantia excuſat à pœna.*

QVONIAM NONNVLLI. *Huiuſmodi homines inquirendi.* Et ita ſpeciale eſt, L.1.
1 quia aliàs non requiritur quis † nec debet exhiberi niſi iuſſu præſidis, vt ſ.
de exhib.l.vlt. *Facti conſcios.* Speciale eſt hîc, quia aliàs non interrogatur
quis de ſociis, vt ſ.de accuſa.l.vlt. *Immunitatem permit.* Quia non tenetur
de calumnia in hoc crimine, & ita ſpeciale eſt. *Appellandi etiam, &c.* Speciale eſt hîc quòd
non licet appellari. *Ad competentes iudices.* Ad magiſtrum militum: vel ſi clericus eſt,
2 ad epiſcopum. *Ante ignorans.* Et ita ignorantia † excuſat à pœna, ſic ſ.de inceſt.nupt.l.
qui contra legum. *Supplicio capitali.* J.ea. l.pen. dicit quòd debet comburi *Fuerat inferendum.* Si eſſet maior, & eius eſſet poſſeſſio.

1 *Capitalis pœna quæ dicatur.*

SI QVIS NVMMOS. *Et præmio accuſatoribus, &c.* Remunerabitur enim libet in pe- L.2.
cunia pro arbitrio iudicantis, arg.ff.de iure fiſc.edicto.§.extar. Si verò fuerit ſeruus, libertati dabitur, vt ſ.ex quib.cau.ſer.propræ.l.pen. *Solidorum aureorum.* XII. enim continebant aureum. *Flammarum exuſtionibus.* Secus ſi partim abraſit aurum, partim tinxit: tunc enim non imponitur tanta pœna, ſed deportationis, vt ff.ad l.Cornel. de falſis.
quicunque. Sed videtur contra. ſ.eo.l.1. ſed ſiue caput amputetur, ſiue comburatur, ſiue
1 deportetur, eſt † capitalis pœna. Vnde cùm fabricatus eſſet falſos Bononinos, dixit Io. quòd *Bononini*
molis eſſet circa pœnas magis quàm aſper: dixit enim eum deportandum, & ita intelle- *ſunt nummi*
xit legem primam: alij quòd combureretur, vt hic dicit. Sed ipſe intelligebat legem iſtã *Bononiæ pu*
in moneta imperatoris quæ aurea eſt: vel dic quòd comburatur, ſed magis durum vide- *blica auctoritate cuſi.*
bitur.

SI QVIS. Sci. priuatus, quia vniuerſitati reſcripto imperatoris permittitur, vt in qui- L.3.
buſdam priuilegiatis ciuitatibus in quibus fit moneta, maximè ſi dicat, non obſtante tali lege.

DE MVTATIONE NOMINIS.

TIT. XXV.

SICVT LIBERA EST. Quia poteſt imponere nomen quod velit, Petrum vel L.1.
Ioannem. *Innocentibus.* Si autem fraudulenter mutauit, vt ſ.creditores ſui non poſſint eum conuenire, vel ſimili de cauſa, punitur tanquam falſarius, ſi ſit liber: vt ff.ad l.Corn.de falſ.l.falſi nominis. In ſeruo autẽ ſemper præſumitur fraus: vnde nullo modo licet ei nomen mutare. *Periculoſa non eſt.* Quia poterunt mutare, vt vocetur ſic Henricus, vel ſic.

AD LEGEM IVLIAM DE AMBITV.

TIT. XXVI.

NVLLVS. *Semel geſta ſufficiant.* Excipit de defenſo.ciuita.circa fi.quia ſi eligatur L.1.
quis ad officium in quo prius fuerat, omnibus conſentientibus toleratur: fallit etiam in aſſeſſore, vt ſ.de aſſeſſo.liceat. Item fallit ff.de offi.proc.l.antepen. Vel intellige ſex faſcibus, i.ſex menſibus durat eius imperium.

AD LEGEM IVLIAM REPETVNDARVM.

TIT. XXVII.

1 *Vnius pœna, multis metus eſſe poteſt.* 2 *Manipula quid, & cur ita dicatur.*

VT *vnius pœna metus poſſit eſſe multorum.* Et ita exacerbabitur pœna hîc, vt quibuſ- L.1.
dam nimium graſſantibus metus poſſit eſſe multorum, vt ff.de pœn.aut facta.§.
vlt. nec contra eſt J.de pœn.ſancimus. Ibi enim dicit quòd non vltra debet progredi
metus, quàm reperiatur delictum. Sed gloſſa, metus, i.pœna quæ debet timeri: illa enim
vltra progredi non debet, &c. metus tamen quandoque vltra progreditur, nam pœna v-
1 nius † multis poteſt eſſe metus. *Ad prouinciã quã, &c.* Ibi enim punitur crimẽ vbi quis
deliquit, vt ſ.vbi de cri.agi opor.& tit.vt om.iu.tã ciui.quàm milit.& vbi de rat.pub.ag.

Cum cuſtodia conpet. Hoc intellige quando conuenitur elapſo tempore, l.dierum. Intra enim illud tempus caperetur tanquam viliſſimum mancipium, vt j. auth. vt iudic.ſine quoquo ſuffra.§.ſi quis.& notatur in tit. vt omnes tam ciui.quàm milit. intellige ergo elapſo tempore. Vel dicas hoc emendari per auth. quia non cum cuſtodia competenti ibit ad illam prouinciam,imò capietur tanquam viliſſimum mancipium, vt dictum eſt.
2 *Manipula.* Ideò ita dicta,quia † ipſe colligit,& iudex accipit quaſi manipulos,ſicut in agris fieri conſueuit. *In quadruplum.* Vt duplum ſpoliatus accipiat, duplum fiſcus,vt ſ. de aſſeſ.l.2.& hoc cùm non poterat imputari ei qui dedit,ſua turpitudo: ſi enim poſſet, totum amitteret,& fiſco applicaretur.

L.2. SCIANT. *Aut ab hæredibus ſuis.* In eo quod ad eos peruenit,aliter non teneretur niſi lis prius conteſtata fuerit cum defuncto, vt tunc in ſolidum teneretur infra annum, vt ſ.ex delict.def.in quantum hæredes.& ff.eo. l.2. quidam tamen dixerunt quòd intra annũ tenetur,etiam ſi nihil ad eum peruenit. Iõ.contra.imò tantùm tenetur de eo quòd ad eum peruenit intra annum,cùm molliores debeamus eſſe circa pœnas.

L.3. OMNES. *Etenim priuatarum quoque litium.* i.priuatorum, non dicit ad differentiam publicarum litium. *Subire iacturam.* In quadruplum, vt ſ.l.1.Præterea poterit accuſari,& ita ſubibit pœnam capitalem pro qualitate delicti,vt ff.eo.l.pen. & antepen.

L.4. IVBEMVS. Videtur contra regulam generalem, vt nemo inuitus agere vel accu.ſed iſta iuſſio potius continet hortamẽ quàm neceſſitatem: vnde expone atque pro,id eſt. *Concuſſus.* Quia fecit ei timorem ſi præſtiterit ei pretium. *Vel adminiſtrante eo.* Videtur contra ff.de in ius vocand.l.2.Dic quòd illud generale fallit quando deliquit quis in officio ſuo opprimendo ſubiectos,vel ſimile faciendo, vt hîc dicit. Fallit & in alio caſu,vt quando pro furto conuenitur magiſtratus,vt in auth.vt iud. ſine quoquo ſuffr.§.ſi quis. Si verò aliàs conueniretur,vel quia detinet rem tuam,rei vindic.vel aliter,non poſſet,vt in illa l.dicitur:ita etiam ſi maior ſit magiſtratus: minor autem etiam dum eſt in officio poteſt,vt ff.de iniuriis.nec magiſtratus.& ff.de iud.in græco,pars literarum.

In illa lege græca, Pars literarum.

L.5. VNVSQVISQVE. *Gynæcio.* i. cœtui mulierum quæ deſtinatæ erant ad ſericum, vel aliud propter vtilitatem publicam.

L.6. SANCIMVS. *Et licet neminem diuini timoris, &c.* Nota quia neminem arbitramur diuinum timorem contemnere,& ita de quolibet credẽdum eſt quòd verum iuret: ſed credulitas iſta eſt talis qualem debet habere quilibet bonus vir de alio, non ſecundum quam debet iudicari:nam & ſi ſacramento ſemper traderetur,omnes decurrerent ad ſacramentum,& oneribus actionum ſe liberatent,vt ff.de iureiur.l.3.

DE CRIMINE PECVLATVS. TIT. XXVIII.

L.1. IVDICES. *Publicas pecunias.* Intellige ciuitatis Romanæ: nam publica appellatio in compluribus cauſis ad populum Romanum reſpicit,vt ff.de verb.ſign. eum qui vectigal.Si verò eſſet ſubtracta ciuitati,aliud eſſet,quia teneretur furti,non crimine peculatus, vt ff.de furt.l.ob pecuniam. *Capitali animaduerſione.* Non intellige de deportatione,ſed de pœna grauiori,ſ.capitis, & hoc poteſt probari per hoc quod dicitur inſt.de pub.iud.§.pen.nam ibi dicit quòd iudex qui pecuniam publicam ſubtraxit,capitali animaduerſioni debet ſubdi:alij verò debẽt deportari,& per hoc videtur quòd pœna quam imponit iudici,non ſit deportatio.

DE CRIMINE SACRILEGII. TIT. XXIX.

L.1. QVI DIVINÆ LEGIS. Reſtringe ad articulos fidei,ſi ita intelligeres,quia in lege diuina prohibetur ne quis furtum vel adulterium committat:vnde ſi aliquis fecerit contra,tenebitur de crimine ſacrilegij,videretur ſecundũ verba iſtius legis,ſed non ita eſt,vt ſ.dixi. *Sacrilegium committunt.* Et ita accuſantur de ſacrilegio,eſt autem ſacrilegium,quando ſacrum de ſacro auferrur, non autem ſi non ſacrum de ſacro,vel ſacrum de non ſacro ſecundum nos: aliàs ſecundum Decretiſtas,vt ff.ad l.Iul.pecul. diuus.& de pœnis,aut facta.§.locus.

DISPV-

DISPVTARI. *Quem elegerit imperator.* Nam quod facit imperator, præſumitur bene factum, licet aliàs non ita poſſet ſtare: vt ff. de re iudic. quidam. & notaui ſ. de inoffi. teſtam. ſi quando. L.2.

NE QVIS *Sine ſacril. &c.* Fallit quod hîc dicitur, in aſſeſſore procuratoris cęſaris, quia eiuſdem ciuitatis bene poteſt fieri: vt ff. de aſſeſſ. l. vlt. ſecus in aſſeſſoribus præſidis: vt ff. quib. ex cauſis ma. ſi cui. item fallit in prætore: vt ſ. de offi. præſid. l. vlt. L.3.

DE SEDITIOSIS, ET HIS QVI PVBLICE &c. TIT. XXX.

SI QVIS. *Suſcipere plebem.* Vel caſtrum vel villam. *Multam grauiſſimam.* Quam mortem interpretamur: vt ff. de pœnis, vltimum. L.1.

IN NVLLIS. *Subdendos autem his pœnis.* Scilicet capitalibus: vt ſ. de his qui ad eccl. denūciamus. ita eſt cum fit in aliis ciuitatibus quàm Roma. ſi verò fiat Romæ ſeditio, crimen læſę maieſtatis committitur: vt ff. ad leg. Iul. maieſt. l. 1. L.2.

QVANDO CIVILIS ACTIO CRIMINALI PRÆIVDICET. TIT. XXXI.

1 *Quoties vna via pro iniuria agitur, ad aliam non datur regreſſus.*
2 *Quando poſt ciuile iudicium criminale intentari poteſt, & econuerſo.*
3 *Satisfacto ciuiliter, criminali præiudicatur.*

A PLERISQVE *prudentium gene. definitum eſt.* Et ita obſeruatur pro lege: vt L.1.
inſtit. de iure naturali. & J. ea. l. dicit hoc ſeruandum quotiens de re familiari
agitur. i. propter rem familiarem: quia ſi aliquis mihi ſubripuit, actio furti cō-
petit ad pœnam quadrupli vel dupli, furti manifeſti vel non manifeſti: quę. ſ.
pœna non eſt de re familiari. i. de re quæ mea fuerit: & ita non eſt de re familiari. i. ad rem
familiarem, ſed propter rem familiarem quæ mihi abeſt vel abfuit, datur actio furti. & ita
intellige de re familiari ſine occaſione rei familiaris. aliud eſt quando datur actio non de
re familiari, quòd aliquid abſit de patrimonio, ſed quia fit iniuria. ſi enim ibi agat vna via
1 ſcilicet ciuiliter vel † criminaliter de iniuria, non ſupereſt alia: vt ſi dicatur homo iniuria
occiſus, poſt priuatum iudicium non debet dari actio: vt ff. de iniur. prętor. §. 1. & l. poſt
ſenatuſc. idem in actione quæ competit contra libertum temere vocantem patronum in
ius. ergo iſta regula locū habet in actione rei familiaris. ſecus in ea quę prodita eſt ad vin-
dictam, vt dixi. habet etiam locum in aliis quę hîc ponit per exempla. ſed ei quod dicit de
actione furti, videtur contra. ff. de fur. interdum. §. qui furem duxit. P. dixit quòd regu-
2 la iſta locum habet cum agitur criminaliter publico iudicio. poteſt enim † poſt intentari
ciuile, vel econuerſo. vnde & ſi agatur. l. Fauia de plagiariis pro ſeruo ſubrepto vel expor-
tato, non prǽiudicatur ciuili actioni, vt hîc dicit. ſecus ſi criminaliter agatur priuato iudi-
cio, vt ibi. Io contra, quia ſiue de priuato agatur ſiue de publico crimine, locum habet re-
gula. loquitur enim ſimpliciter. ſi obiiciatur lex de furtis, reſpon. ſicut fecit R. quia ille qui
furem deduxit ad præfectum, extraordinariè voluit eum puniri. ſi ordinariè, non prohi-
beretur ciuiliter vel criminaliter agere. ſed cum extra ordinem fuerit pœna impoſita, nō
poteſt vltra procedere. licet ergo locum habeat in priuatis delictis vel publicis, ſpeciale
3 tamen eſt in quibuſdam, vt ſatisfacto ciuiliter, criminali † præiudicatur: vt J. de crimine
ſtellionatus. ſ. ne tutor vel curator. ff. ad leg. Iul. de adul. ſi adulterium. §. idem. *Et ciuilis &*
criminalis competit actio. & ita dictione, ſemel poſita tenetur propriè & impropriè: vt nota-
ri conſueuit. ff. de offic. procon. l. 2. *Nec ſi ciuiliter &c.* Videtur cōtra. ſ. de ap. l. 1. Reſpond.
quia ibi non erat quæſtio an præiudicetur ciuili per criminalem: ſed erat quæſtio vtrum
primo criminaliter ageretur, an nō. hoc eſt vtrum primo debeat cognoſci de poſſeſſione
per interdictū vti poſſidetis, quam de violentia. & dicit quòd de poſſeſſione. nec obſtat. ſ.
ad leg. Iul. de vi pub. ſi quis. quoniā quod dicit ante omnia, intelligendum eſt antequam
de dominio agatur. non dicit quòd ante debeat ciuiliter vel criminaliter agi. *Criminalem*
poſſe conſumi. Ideo dicit, quia ſi actum eſt ciuiliter, nihilominus criminaliter poterit accu-
ſare, vel econuerſo. ſed tamen dum vnum intentatur, de alio agi non poterit, vt ſic ſimul
vtrunque exerceretur iudicium: vt ff. de pub. iudic. l. 4. & vi bon. rap. l. 2. §. 1. *Et ſuppreſſo.*

hîc eſt.§. *Et cum libertus.* hîc eſt. §. *Quam etiam lege Viſcel.* Iſta tamen accuſatio non habet hodie locũ.vt notaui.ſ̃.ad l. Viſcel.*Quo in genere.*hîc eſt.§.*Non poſſunt facile.*vt ff.de vet.ſig. nepos Proculo. *Retractari.*i.iterum tractari.non intellige reſcindi.

DE CRIMINE EXPILATÆ HEREDITATIS.

TIT. XXXII.

1 *Crimen expilatæ hereditatis, quando locum habet.*
2 *Poſſeßio quãdoque ſolo viſu apprehenditur.*
3 *Compenſatio, in quibus locum habet.*

L.1. EXPILATÆ *quidem. Quando.* Aliàs quoniam. & poteſt eſſe illud quoniam,
ratio quæſtionis, vel etiam reſponſionis.quæſtionis, quia ipſe reſpexerat arcã
communem, & videtat quæ in ea erant, & tradidit coheredi ſuo claues. per
hoc videtur quòd agi non poſſit expilatæ hereditatis. vel melius dic quòd eſt
1 ratio reſponſionis, quia crimen expilatæ † hereditatis locum habet nondum adita here-
ditate, vel adita, nondum tamen poſſeſſione apprehenſa : vt ff. eod.l.2. ſed hîc erat adita,
2 & poſſeſſio fuerat apprehenſa, quæ ſolo † viſu quandoque apprehẽditur: vt ff.de acquir.
poſſ.l.1.§.penul.& l.quod meo.§.ſi vendi.& notaui.ſ̃.de dona.l.1.prętetea alia poteſt eſſe
ratio, quia illud crimen locum habet deficiente alia actione.hîc competebat actio famil.
erciſc.vel communi diuid.vt ſ̃.famil.erſc.aduerſus. *Non oportuit.*i. non erat oportunum,
3 quia compenſatio † non habet locum niſi in his quæ pondere numero vel menſura con-
ſiſtunt.dicitur enim compenſatio quaſi communis hinc inde pẽſatio. ſed in his, cum ſint
ſpecies quæ ponderari non conſueuerunt, non admittitur cõpenſatio. generale eſt enim
quòd quantitatis ad quantitatem fiat compenſatiõ : vt ff.de pign. ſi conuenerit, nec ob-
ſtat.ſ̃.de compenſat.l.vltim.quia illud intelligitur quãdo deſiit res eſſe.ſi enim poſſet prę-
ſtari res, nunquam fieret compenſatio ſpeciei ad quantitatem.

L.2. EXPILATÆ *hereditatis. Aduerſus vitricum.* Nec enim eſt iſte pater niſi vitricus.

L.3. SI AVI. *Aduerſus nouercam.*ſ.vxorem patris tui.ſecus ſi vxor eſſet aui.nam contra eum furti agi non poteſt : vt prox.l.ſequente.ergo nec crimine iſto.

L.4. ADVERSVS.*Socia rei humanæ.* Quo ad promiſcuum vſum.& ita diſtinguitur matrimonium, & quia ſortitur forum ex perſona mariti: vt ff.ad municip. de iure. *Atque diuinæ domus.* Ideo dicit, quia ſi vnus eſſet Iudæus, alius Chriſtianus, non poſſet eſſe matrimonium inter eos: vt ſ̃.de Iudæis, nequis. *Intendere non poſſunt.* Vt ſ̃.de furt.quamuis.

L.5. OBTENTV. Planum eſt.

L.6. EXPILATÆ *hereditatis. Loco deficientis act.* Pro crimine cõpetentis, aliud in aliis quæ alia ratione competunt, quia ſic nunquam poſſet intentari, cum ſemper competat rei vendicatio, vel ad exhiben.vt notauimus.ſ̃.famil.erciſc.aduerſus.& ſ̃.eod.l.1. patet ergo quòd pro crimine iſto competit actio, cum dicat, loco deficien.act. & ita agi poterit ciuiliter & criminaliter: & punitur quis pro iſto crimine extra ordinem:vt ff.eod.l.diuus.nec habet locum actio furti:vt ff.de furt.hereditariæ.neque conſtitutio, cũ quærebatur, quia loquitur quando quis alicuius poſſeſſionem vacantem ingreditur. hîc nullius erat. Item bene videtur quòd iſtud crimen competat ad reſtitutionem rerum faciendam, licet P.dixerit ad pœnam tantum.

DE VI BONORVM RAPTORVM. TIT. XXXIII

L.1. VI BONORVM. *Potius.* Electiue ponitur, non comparatiue. *Ad mobilia.* Quid in immobilibus? præſto eſt interdictum vnde vi: vt ff.de vi & vi arm.l.1. conſtitutio autem, ſi quis in tantam, locum habet in vtriſque: vt inſtit.eod.§.quæ non ſolum. & ſupra vnde vi. ſi quis in tantam.

L.2. SI RES. *In quadruplum.* Et in eo quadruplo cõtinetur perſecutio rei:vt inſtit.eo.in prĩ.

L.3. RES OBLIGATAS. *Non rem licitam.* Aliud ſi conueniſſet: vt ſ̃.de pig.l.3.

L.4. DE HIS. Planum eſt.

L.5. SIVE NEGOTIORVM. Planum eſt.

DE CRIMINE STELLIONATVS. TIT. XXXIIII.

L.1. IMPROBVM. *Si oblato omnibus debito &c.* Aliud eſt in lege Cor. de fal.quia ſi quis falſos compoſuerit codicillos, & peniteat dicens ſe eis nole vti, nihilominus poterit accuſari: vt ſupra ad leg. Corn. de fal.ſi falſos. ſecus tamen eſt in quibuſdam criminibus : quia

ſi quis

ſi quis velit ſatisfacere ante accuſationem, poſt nõ poterit accuſari, vt hîc. & ad idem induci poſſet lex illa, ſi falſus, in eo qui falſum non eſt machinatus. ad idem eſt. ſ. ne tot. vel cura. vectigal. & ff. ad leg. Iul. de adult. ſi adulterium. §. idem. vnde generale eſt quod ſ. dicitur quando ciuilis actio, vt licet agatur ciuiliter, nihilominus criminalis intentetur. fallit hîc & in aliis caſibus. ſed tamen hîc non erat actum, nec enim voluit expectare donec ageret, imo ante ſoluit, & iden tali pœna deſinit eſſe obnoxius.

Si pater. Planum eſt. L.2.

1 *Stellionatus, vnde dicatur.*

Stellionatus. Sicut actio de dolo datur deficiente ciuili auxilio, ita crimen ſtel- L.3.
1 lionatus deficiente accuſatione. & dicitur † ſtellionatus ab animali vario, vt in ſumma,
in princ. ita enim huiuſmodi deceptores varia promittunt. vnde tenentur hoc crimine: vt
ff. eod. l. 3. Publica non habetur. tunc enim cuilibet de populo permitteretur accuſare, ſi
eſſet publica: vt inſtit. de pub. iudic. t. reſpond.

Ignominia. *Quaſi anteriorem.* Quia facit ſcribi in inſtrumento quòd alius erat prior L.4.
qui eſt poſterior. *Sententiam relaturum.* In primo caſu ad crimẽ ſtellionatus, in ſecundo
ad leg. Cor. de fal. vt ſ. ad leg. Cor. de fal. ſi creditor. & ff. de fide inſtru. repetita.

DE INIVRIIS. Tit. XXXV.

Nec servis *quidem &c.* Poteſt legi, vel ipſi faciant, vel quòd fiat eis. & ſi L.1.
fiat nomine eorum, dabitur actio iniuriarum: & infamis erat ille qui iniuriam
fecit, ſi ſit condemnatus: vt ſ. de his qui not. infa. l. iniuriarum. videbatur cõ-
tra quia ſerui quo ad ius ciuile pro mortuis reputantur: vt ff. de reg. iur. quod
attinet. & poſſent hîc notari omnia quæ continentur in ſumma in illo. §. item patimur.

Iniuriarum. *Duplici ex cauſa.* Id eſt nomine tui, & vxoris. maritus enim pro iniu- L.2.
ria facta vxori agere poteſt, licet non econuerſo: vt inſtit. de iniur. præterea pater pro fi-
lio, vt hîc dicit. nam & patris procurator præfertur filio, vt ff. eod. ſed ſi vnius. §. procura-
torem. ita eſt cum filius inuitus paſſus eſt iniuriam. ſecus ſi volẽs, nam tunc habet nomi-
ne ſuo tantum, non filij: quia nulla fit iniuria in volentem: vt ff. eod. l. 1. §. vſque adeo.

Si non es *nunciator.* Verborum. ſi eſſet nunciator, non videtur iniuria facta: & ideo L.3.
agi non poſſet iniuriarum: vt ff. eod. cum qui nomine.

Atrocem. Planum eſt. L.4.

1 *Qui calore accenſus eſt non habet animum delinquendi.*
2 *Actio iniuriarum, vtrum anno tollatur.*

Si non convicii. *Probare potes.* Vt quia ludebat ad ſcacos, & dixit ei verbum quod L.5.
aliàs eſſet iniurioſum, ſicut fieri conſueuit in ludis talibus. tunc enim cum non fecerit
animo iniuriandi, à calumnia defenditur. & ſic hoc modo probatur negatiua: vt habui-
mus & notauimus ſ. ad leg. Cor. de ſic. l. 1. *Si in rixam.* Hîc eſt. §. vel verſiculus. *Inconſulto
calore.* Tenetur ergo ſi aliquid dixit iniurioſum inconſulto calore: anno verò transfacto
1 conueniri non poteſt, vt hîc dicit. ſed videtur contra, quia dum calore accenſus † eſt, non
facit vel dicit animo delinquendi, & ideo non tenetur, niſi perſeuerauerit: vt ff. de reg. iur.
quicquid calore. ſed dic quòd perſeuerauit in calore. vel illud locum habet in aliis, non
in iniuria. licet enim fiat calore iracundię, nihilominus tenetur quis iniuriarum, arg. ff. de
2 pœnis, aut facta. §. cauſa. *Annuo tempore* M. dixit hanc † actionem quandoque non tolli
anno: vt cum competit ex leg. Cor. vt ff. eo. l. lex Cor. quia tunc ciuilis eſt, & ſic perpetua,
cum ex lege deſcendat: vt inſtit. de perpet. & temp. act. in princ. Al. dixit eam tolli exem-
plo aliarum prætoriarum anno, vt annum computemus continuum niſi vbi facta eſt in-
iuria per metum. tunc enim exquiritur vtilis annus ad abolendam iniuriam: vt ff. quod
metus cauſa. ſi cum. §. ſatis. ſed noſtri doctores dixerũt ſemper eam annalem eſſe, & anno
cõtinuo tolli, niſi vbi fit per metũ, vt dixi. & quod dicit inſtit. de perpet. & temp. act. gene
rale eſt: hic ſpeciale: ergo derogat illi regulæ generali quæ dicit actiones ex l. deſcẽdentes
eſſe perpetuas.

Cum nec. *patronos.* Planum eſt. L.6.

Iniuriarum. *Nec publici iudicij.* Niſi in caſu, cum per famoſum libellum fit iniuria: L.7.
vt infra tit. ſequen.

1 *Quando iniuriarum damni habetur ratio.*

L.8. DOMINI. *Quæ damni &c.* Ergo in actione iniuriarum ratio damni habetur. ſed contra eſt ff. eod. item apud. §. ſi quis. & ad leg. Aquil. ſed & ſi quemcunque. §. 1. ſed non dic qua. i. actione iniuriarum: ſed qua. i. propter quam iniuriam. in præcedenti enim litera dixit pro atroci iniuria ſeruo illata dari actionem iniuriarum. qua. i. propter quam in-
1 iuriam damni † habetur ratio. ſ. in l. Aquil. vel aliter quia non vt damni habetur æſtimatio, ſed vt contumeliæ. magis enim æſtimatur quam ſi nõ eſſet atrox, & ita haberetur ratio damni in hac actione. & ſic qua, refertur ad actionem.

L.9. QVI LIBEROS. *Iniuriarum conue. poſſe.* Niſi fecerint vt conſeruent ſibi euictionem, vt ff. eod. ſi quis de libertate.

L.10. SI QVIDEM. *Facultatem habens agendi.* Fortè quia ſyndicus eſt illius ciuitatis. *Fuerit pronuntiata.* Quia debet expectari ſententia libertatis & ſeruitutis: vt ſupra de liber. cauſa, ſi tibi ſeruitutis.

L.11. SI QVANDO. *Per procuratorem criminaliter &c.* Speciale eſt in iſtis illuſtribus quòd in criminali cauſa poſſunt agere per procuratorem. aliis enim non licet: vt ſ. de accuſat. tunc conuenit. in pecuniariis autem cauſis neceſſe habent ſuſcipere vel mouere per procuratorem: vt ſ. de procurat. l. penult. & authen. ibidem. Et nota quod hîc dicitur, quia in cauſa criminali fertur ſentẽtia contra dominum vt contra procuratorem: ſecus in ciuili: vt notaui ſupra de ſenten. & interlocut. l. 1.

DE FAMOSIS LIBELLIS. TIT. XXXVI.

L.1. SI QVIS FAMOSVM. Aut corrump. ſed & ſi infamandi alterius cauſa aliquid ponatur in publicis monumentis, tolli debet: nec in inuidiam quis portare debet imaginẽ imperatoris. ff. eod. ſenatus. & l. præcedenti. ſalutis publicæ. expedit enim reip. vt maleficia puniantur.

DE ABIGEIS TIT. XXXVII.

L.1. ABACTI. Quid ſit abigeus, dicitur infra authen. de nup. §. mitiores. *Sed etiam ſine ea.* Et ita ſpeciale eſt quòd ſine libello fiat accuſatio. alibi neceſſarius eſt libellus accuſationis: vt ſupra de accuſat. l. vltim.

DE AGGERIBVS NILI NON RVMPENDIS. TIT. XXXVIII.

L.1. SI QVIS POSTHAC. Planum eſt.

DE HIS QVI LATRONES &c. TIT. XXXIX.

L.1. EOS QVI SECVM. *Iudicis æſtimatione.* Hoc refertur ad eum qui voluit offerre: vt dicit lex ſequens, quam vide per te.

DE REQVIRENDIS REIS. TIT. XL.

1 *In abſentem non fertur ſententia diffinitiua.* 2 *Morte extinguitur crimen.*

L.1. CVM ABSENTI. *Sententia feſtinari non ſolet.* Imo dantur et primũ ſpacia xxx. dierum: vt ſ. de exhibẽ re. l. 2. §. vlt. ſed huic legi videtur contra ſupra de accuſat. abſentem. Reſpond. quia hîc non proceditur in accuſatione. ſed abſens bene poteſt accuſari, vt offeratur libellus, & debeat citari, vt hîc dicit. non tamẽ vltra procedi debet, vt ibi. nec intellige quod hîc dicit, de diffinitiua ſententia, quia illa
1 neque debet feſtinari, neque tardari, cum in abſentem non feratur ſententia † definitiua: vt ff. de pœnis, abſentem. videtur ergo loqui de ea quæ continet ademptionem bonorum ſi non venerit infra annum. ſequitur in litera & dicitur j. eod. l. vlt. *Adnotari.* i. ſcribi: & debet in bãdo & omnia bona ſua, vt j. l. vlt. *Requirendum.* Ideo ſic appellatur, quia antequam bona adnotentur, requirendus eſt, & etiam poſt. *Signatas.* Signantur ergo bona ſua omnia, non tamen ſtatim capiuntur vel publicantur, ſed ſi non veniat infra annum. & quòd ita ſit, dicitur hîc, & ff. eod. l. vltim. & penultim. Si verò intra annum redierit, &
2 moriatur, crimen extinguitur, † ſicut & de eo dicitur qui appellatione pendente deceſſerit: bona tamen ad heredes ſuos transferuntur: vt ſupra ſi pendente appella. l. 2. & ſ. ſi reus vel accuſat. mor. fue. l. penult. & vlt.

QVI-

QVICVNQVE. *Petitus.* Et adnocatus. *Fiſco vindicentur.* ʒ.xxx.annos: vt ff.de iure fiſ. l.1.§. pen. *Remaneant.* Scilicet poſt annum, nam ſi intra annum rediſſet, eius eſſet purgata inoocentia, & præterea recuperaret patrimoninm ſuum. L.2.

1 *Sine ſententia diffinitiua, non fit quis infamis.*

IN PECVNIARIIS *cauſis. Programmatu.* Quid ſit programma, dic vt notaui.ʒ.com-mina.epiſt.& program. *Debeat transferre.* Scilicet an. elapſo. vel dic quòd eo ipſo quòd aliquis eſt adnotatus, transfertur eius patrimonium, ſed nō ſtatim vel ſimpliciter, imo ſub conditione, ſi non redierit vſque ad annum: vt notaui in l. i. *Exiſtimationem lædere.* Quia L.3.
1 grauatur eius opinio, & fit infamis de facto, & non de iure, cum ſine ſententia† definitiua non fiat quis infamis: vt ff. de his qui not.infa.l.1. hic autem non fuit definitiua, ſed interlocutoria: & ideo bene dicit quòd famæ exiſtimatio læditur. ſic & dicitur quòd grauatur eius opinio, qui damnatur interdicto vnde vi: non tamen fit infamis: vt ff. de obſequiis. l.licet. & l. honori.

DE QVÆSTIONIBVS. TIT. XLI.

QVÆSTIONEM. Quid contineatur verbo quæſtionis, legitur. ff.de iniuriis. l.item apud.§.quæſtionis. *Exceptis adult.cri.&c.* Excipiuntur hic tres caſus in quibus ſeruus torquetur contra dominū.ſed & crimen homicidij excipi poſſet in caſu, vt eum mulier vitæ mariti inſidiatur, vel econuerſo: vt ʒ. ad legē Corn.de ſica.l.vltim. *Et crimine maieſta.* Vt ʒ.ad leg.Iul.maieſt.l.vlt. *Indicaturi.* Aliàs indicatoris, & bona eſt litera. *Præſcriptionis inuidia.* Ideo dicit, quia illa præſcriptio vel exceptio, ne ſeruus contra dominum torqueatur, non habet hic locum. bene enim torquebitur, ſi alia præcedant indicia, vt dicit. in pecuniariis verò cauſis nec in inopia probationum contra dominos torqueri poſſunt, etiam ſi præcedant indicia: niſi pro facto ſuo torqueantur, vt cum per eos dicitur quid cōmodatum vel depoſitum: vt ʒ.eod. interrogari. ſecus in criminali, quia contra quemlibet, ſi præcedant indicia, poterunt interrogari: vt ʒ.dixi. ſed & cōtra extraneum in pecuniaria cauſa torqueri poterunt ſi aliter veritas aperiri non poſſit: vt ff.eod.diuus. & voluerunt quidam dicere quòd vnus homo non faciat indicium: vt ff.eod.l.vlt. ſed ibi non torquetur propter hoc, quòd nō præcedant indicia, ſed quia etiā ſi præcederet indiciū, non debet torqueri cōtra dominū in pecuniaria cauſa. L.1.

INSOLITVM EST. *Aduerſus tutorem.* Quia dominus habetur, vt ff. de furt.interdum. *Niſi tutelæ agatur.* Vt ff. de adminiſt.tut.l.1. nam viri boni &c. L.2.

PRIMVM. Non intelligas ante indicia, ſed antequam tu torquearis. *Extinxit.* i. dicitur extinxiſſe. ſicut contigit in terra iſta de quodam ſcholari, qui appoſuit argentum viuum in cibo alterius: & cum cōmediſſet, fuit extinctus. L.3.

1 *In pari vel minori crimine, non præfertur aliquis.*

SI CVM CONVICTVS *confeſſúſque.* Ergo loquitur hic, cum primo conuictus & cōfeſſus eſt de crimine. poſt enim accuſare potuerunt ſocios de eodem crimine. ſi verò à principio antequam conuictus vel confeſſus fuiſſet, accuſarent, non audirentur, cum ſint in eodem crimine: vt ʒ. de lib.cau.ſi filium.& ff. de fid.inſtru.repetita. ſed & videtur quòd L.4. *Aliàs ſicuti conuictus cōfeſſuſque.*
1 non poſſint, quia in pari vel minori crimine † non præfertur quis: vt ʒ. qui accuſa. non poſſ. neganda: in maiori autem præferetur, antequam non recipiantur inter reos: vt ʒ.eo. tit.l.1. ſed hic vocabat ſocios in pari vel minori crimine: & ita videtur quòd non poſſit, & præterea quia amiſit ciuitatem & libertatem. Reſpond. quia perſequitur ſuam vel ſuorū iniuriam, & ſic permittitur: vt ff.de accuſat.qui indicio. vel cum faciat hoc contra accuſatorem ſuum, magis permittendum eſt quàm contra extraneum: vt ff.de public. iud. is qui reus.

NEC SI MORS. *Indiſcretè.* Ideo dicit, quia diſtingui debet vtrum fuerit maior xiiij. annis, an minor. impubes enim non ſubiiceretur. vel diſtinguendum eſt vtrum præcedant indicia vel non: vel vtrum fuerit particeps eiuſdem ſceleris: vt ff. ad Silan. excipiuntur. & l. 1. §. ſit in eo. L.5.

PRIDEM. *Vt neque pro his neque aduerſus.* Fallit quod hic dicitur, ʒ.eod.l.1. præterea illud quòd neque pro his neque aduerſus ſit ex neceſſitate quadam vel conſequentia, quia teſtis interrogari debet pro vtraque parte, & ita eſt in huiuſmodi quæſtionibus. non tamē ita fieri debet interrogatio, nonne fecit ille hoc? quia videtur fuggeri vt reſpondeat L.6.

ad ootum interrogantis.ſiet ergo ſic,quis fecit? vt ff.cod.l.t.

L.7. SERVOS. *Tantum abeſt*.i adeo remotum eſt à corde meo vel à iure.

L.8. MILITES. *Si perſonarum conditio*. Quia neque decnriones torqueotur: vt Ꝫ. cod.de-curiones. *Etiam vniuerſi prouinciales*. Milites maximè,qui dicũtur prouinciales,quia optimi milites ſunt.

L.9. SVPER STATV. *Audeant ſubrogari*. Secus eſt io cauſa liberali,quia nõ haberetur quęſtio illius perſonæ de cuius ſtatu dubitabatur: vt ff.cod.de mio.§.vlt.ſed hic erat quæſtio de ingenuitate & ſuppoſitione partus.

L.10. CVM TESTAMENTVM. Plaoum eſt.

L.11. DIVO MARCO. *Perfectiſſimorum*. Illuſtrium & ſuperilluſtrium. *Nulla violati pudo. macu.aſpergit*. Ergo ſi præcedens macula aſpergatur, ſequens nõ habet prærogatiuã. ſed videretor contra.ff.de ſenato. emancipatum.§.vlt. & de in ius voc.adoptiuum. §.vlt. Reſpood.quòd non dirigitur priuilegium pręcedentis ad ſequentem,ſi poſtquam pręcedens amiſerit priuilegium,alius naſcatur,vt hic.ſi verò dum habeat pręrogatiuã oaſeatur, non præiudicatur ei etiam ſi ille poſtea amittat:vt ff.de ſenat.filiam ſenatoris.& ita iotelliguntur leges illæ. *Ad perennem ſcientiam &c.* Vt ff.de pœnis,moris.§.iſtæ.

L.12. QVOTIENS. *Iuris auctores probant*. Ira eſt cum quæritur de dominio ſeruorum:& ita habuimus ſupra de rei vendicatio. cùm ſuper veinis. aliud in liberali cauſa: vt ff. eod.de minore. §.vltim.

L.13. HOC, QVOD *placet, ſi hereditate*. Vel corporibus hereditariis: vt infra eod.l.vlt. *Qui non occidiſſe &c.* Præterea cauſa cõmunis negotij: vt ff.communi diuidundo, de cõmuni ſeruo. & videtur contra,infra eod.l.vlt.ſed iſta corrigitur per illam.

L.14. SERVOS. *Sed nec pro his &c.* Ita dicit lex in decorionibus.ff.de decurionib.l.vltim.

L.15. INTERROGARI. *De facto ſuo*. Vt notaui.Ꝫ.l.1.

L.16. DECVRIONES. *Maneat*. i.expectet.

L.17. NIHIL. *Et idem eſt & ſi mu. decu. quis depoſuerit*. Niſi ex cauſa falſi: vt ſupra ad legem Corn.de fal. ſi quis decurio.

L.18. DE TORMENTIS. *Siue de iure hereditatis*. Puta de vſufroct. vel de inre quod eſt hereditas:vt ſit intranſitiua conſtructio. *A nobis ſtatuto præſtando*. Quòd noo odio ſeruorum, vel propter offenſas coheredum ad hoc venerunt: vt Ꝫ.de inreiuran. propter calum.l.1.& ita corrigit lex iſta ſuperiorem,hoc quod placet.& ff.eod.dious.§.penult.

DE ABOLITIONIBVS. TIT. XLII.

L.1. PRÆSES, REVOCARE *poteſt*. Iotra triceſimum diem: vt ff. eodem.l.aut.§.2. l. mulier. §. vltim.

L.2. ABOLITIO. *Explanans*. Scilicet, ſe proſiluiſſe ad accuſationem per errorem. *Omnimodo*. Quidam dixerunt etiam per calumniam. Io.noo, imo quando iuſtè accuſauit cognatos. tunc enim non prohibetur.

L.3. FALLACITER. *Tormentis*. Non dico à tormentis,quia à tormentis non eſt incipiendum: vt ſupra tit. t. l. milites. vel dic quòd tormentis agi cœperat cum iam eſſet agitatum quibuſdam iudiciis.

DE GENERALI ABOLITIONE.

TIT. XLIII.

L.1. QVI POTENTATVS. i. ratione potentiæ. *Et vis*. i.violentiæ. *Reum fecit*.l.accuſauit *Intra diem ſtatutum*.ſ.xxx.dies: vt ff.ad S.C.Turpill.aut.

L.2. CVM EO TEMPORE. Crimina. ſ. omnia generaliter propter natiuitatem filij. *Inſtituta non fuerit*. Sed minata. *Publicæ aboli. præſcript*. ſ. xxx. dierum. *Ceſſat*. Infertur enim ad inſtitutas tantum accuſationes, non inſtituendas. & ita cum lex aliquid indulget in præteritum,in futurum vetat: vt ff.de legibus, cum lex. hoc enim quod hîc in præteritum indulgetur,ad futura non extenditur.

1 *Pœna ſublata,non tollitur infamia.*
2 *Patres conſcripti cur ita dicantur.*
3 *Infamia, quando remiſſa videtur.*

IN-

INDVLGENTIA. Lex iſta videtur diuertere à præſenti materia. tractant enim aliæ le- L.3.
ges de indulgentia quæ ſit io accuſatione, hæc autem de ea quæ eſt circa pœnam. dicit
enim quòd patres conſcripti quæſiuerunt à domino imperatore, vtrum ſi aliquem libera-
1 ret à pœna, videretur abolita infamia, ſi eſſet infamia notatus. & reſpondet quòd † non
tollitur infamia, ſed pœna. *Indulgentia*. ſ. imperialis circa remiſſionem pœnæ. *Patres con-
ſcripti*. ſ. in diademate capitis ſui. & vocat eos patres. ſ. quia maiores erant ætate quàm im-
2 perator: vel quia ſicut † patres prouident & diligenter adminiſtrant res filiorum, ita iſti
amabant rempub. & diligentes erant circa ipſam. *Quos liberat*. ſ. à pœna. *Notat*. i. notatos
relinquit: & hoc eſt quod poſtea dicit, nec infamiã criminis &c. ſed videtur contra. ff. de
poſtu. l. 1. §. pen. quidam voluerũt diſtinguere, quia ſi imperator dicat, reſtituo te in in-
3 tegrũ, vel ad omnia, tunc † videtur remiſſa infamia: vt ibi, & inſtit. quib. mod. ius par. pot.
§. cum autem. aliud ſi ſimpliciter dicat, reſtituo te. fecerunt enim ibi punctum. reſtituti
fuerunt per omnia. nos ita punctamus, imo ſi reſtituti fuerint per omnia, recipiunt priſti-
num ſtatum. & ideo aliter diſtinguendum: quia ſi vtatur imperator verbo reſtitutionis,
ſiue dicat, reſtituo, ſiue reſtituo ad omnia, vel io integrum, videtur & infamiam remiſiſſe,
vt ibi. & inſtit. aliud vbi indulget pœnam corporalem. ibi enim non videtur remiſiſſe in-
famiam, vt hic. & dixi. j. de ſenten. paſſ. l. 1.

VT INTRA CERTVM TEMPVS &c.

TIT. XLIIII.

QVISQVIS *accuſator*. *Aculeos*. i. pœnas. ſed quæ erat pœna? quidam voluerũt L.1.
dicere quia amittat quartam partem bonorum, & de iofamia notatur, vt hic
dicit. præterea punitur extraordinariè: vt ſ. qui accuſare non poſ. qui crimẽ.
vel aliter poteſt dici quia ibi loquitur quando accuſator offendit miniſtrum
legis, quia vocatus erat, & noluit venire. ſi verò deſtitit vel diſtulit perſequi accuſationẽ.
nec vt dixi, offendat legis miniſtrum, punitur in quarta parte bonorum, & præterea in-
famatur, & hoc eſt quod dicit.

1 *Propter vnum impedimentum ter datur dilatio.*
2 *Vtrum qui ſemel eſt infamis, per aliam ſententiam infamari poſſit.*

NOVERINT. *Dilationibus non negatis*. Sed tamen accuſato tres, accuſatori duæ: vt ff. L.2.
de feriis. l. vltim. in pecuniaria cauſa neceſſaria cauſa interueniente datur dilatio, &
totiens quotiens iuſta cauſa probatur interueniſſe. in criminalibus verò propter vnũ im-
1 pedimentum ter † datur dilatio, & ſi poſt primam non probauerit iuſtã cauſam interue-
niſſe, vt hæc plenius in l. illa notatur: lex tamẽ iſta videtur dicere quòd in criminali cauſa,
non detur dilatio niſi neceſſaria cauſa interueniente: & hoc ſi perſona vilior fuerit, id eſt,
humilis: de quibus dicitur ſ. de inceſt. & inut. nup. humilem. *Non ſit iniuria*. i. qui non ti-
meat eſſe in infamia. *Pœnam patiatur exilij*. ſed nunquid infamis ſemel per aliam ſententiã,
2 vel alio modo, iofamari poteſt, vel excommunicatus † excommunicari? quod videtur,
arg. ff. de ritu nupt. palam. §. quæ in adulterio. *Abolitionem popoſcit*. Poteſt enim petere
abolitionem, ſi non fallaciter accuſationem inſtituerit: vt ſ. de abolit. fallaciter.

CRIMINALES. *Accuſatum abſolui*. Non ab accuſatione, ſed ab obſeruatione & in- L.3.
ſtantia iudicij: vt ſ. de iudic. properandum, habuimus in ciuili. ſed ibi vide.

AD SENAT. CONSVL. TVRPILLIANVM.

TIT. XLV.

ISDEMVM. *Qui crimen publici iudicij*. Ideo dicit, quia ſi crimen eſſet priua- L.1.
tũ, non incideret in S.C. Tur. ſed extraordinariè culpa eius coërceretur: vt ff.
eo. ſi quis repetere. §. vlt. & cauſa ordinata. ſi enim nõ eſſet ordinata, & deſti-
tiſſet quis, nõ cõtineretur verbis ſenatuſc. vt ff. eo. quæſitũ. nec enim accuſaui,
ſed accuſare volui: vt ff. rẽ rat. hab. amplius. ſed quare dicitur fortè ordinata lit. cont. hoc
ſecundum dominum meum. Io. ſatis dixit ſi libellus fuerit oblatus, & reus vocatus. mul-
tum enim facit vocatio, ſicut & in ciuili not. ſ. quomodo & quando. auth. qui ſemel. & in

criminali videtur dicere lex ff. eod. in ſenatuſconſul.§.qui poſt.& fideiuſſorem &c. debet enim dare fideiuſſorem pro accuſatione exercenda & ad finem deducẽda, ſicut actor facit in ciuili cauſa.ſ. de epiſcopis.authen. generaliter. & de litis conteſt. libellum. *Sub cuſtodia.* Vt cum ſuſpecta eſt perſona quòd recederet, non autem talis erat accuſator, imo nobilis & diues. ſi verò ambo eſſent eiuſdem conditionis, in pari cuſtodia deberet ſeruari.& ſic intelligitur ſ. de accuſa.l.vltim.ſi verò ambo eſſent nobiles & diuites, committeretur vterque fideiuſſoribus vt ff. de cuſto. reo.l.1. *Abolitione.* Vbi neceſſarium eſt quòd prætendat errorem: vt ſ. de abolit.fallaciter.

L.2. SI PRO EO. *Non vltra quantitatem &c.* Si certa eſt quantitas,tenetur.alioquin de modo pecuniæ præſes ſtatuit: vt ff. de cuſto. reo.l.4.& damnari debet qui deſtitit,in v.lib. auri: vt ff. de præuaric.l.3.in fine.

L.3. QVAMVIS. *Inſtaura.accuſa.minimè potes.* Aliud in ciuili: vt ſ. de tranſact. ſiue apud.

L.4. SI IS. *Poterit opponi.* Idem in lege Iul.de adult.vt ſ.ad l.Iul.de adult.abolitionem.

L.5. SI FOEMINA &c. Aſſignatur contra.ff.eod.l.1.§.accuſationem.Solutio,mulier poteſt deſiſtere ab accuſatione ſine pœna ſenatuſconſulti,ſi ſine pacto deſtiterit accuſare.ſed ſi cum pacto,eſt econnerſo,vt hic. quidem diſtinxerunt an de iure amittatur, vt tunc nõ incidat.vel non,vt ibi. ſed hæc diſtinctio reprobatur per l.iſtam, quia diſtingui ſolet vtrũ pacta fuerit vel non.

L.6. IN EXECVTIONIBVS. *Super aliquantulo ſilentio.* Quod nec à lege nec à iudice ſtatutum excedat tempus: vt ſ.tit.1.l.2.& 3.& ſ.de his qui accu.non poſſ. ſi ea.

DE CALVMNIATORIBVS. TIT. XLVI.

L.1. CALVMNIA. *Iudicatur.* Vt ſit præſentis temporis, & in ipſa ſententia imponat pœnam. vel intellige. i. iudicatum eſt. *Coerceri ſolet.* Incontinenti tamen. nam ea quæ incõtinenti fiunt, videntur ineſſe.& videretur quòd ex interuallo poſſet: vt ff.ad Turpill.l.1.§.1. ſed illud intelligendum eſt reo abſoluto.ſ.deſtinatione. non enim pronunciauerat:vel ſi pronunciauit,incontinenti coërcebitur pœna calumniæ: nec ex interuallo poſſet, vt hic dicit. & imponitur pœna iſta lege Remmia officio iudicis ſine aliquo accuſatore: vt ff.ad Turpill.ſicut. & dictum eſt.ſ.de accuſat.in quarta & teſte ſuſpecto & ſimilibus caſibus.

L.2. MATER. *A calumnia excuſatus eſt.* Ne alioquin amittat hereditatem: vt ſupra ad Silan. cum iutet voluntariam &c. vt ſupra de neg. geſt, tutot. *Et officij neceſſita.* q.d. fecit ex neceſſitate, & ideo debet excuſari.

1 *Calumniari videtur, qui non probat.*

L.3. QVT NON PROBASSE. *Calumniator credendus eſt.* Alias calumniari videtur quòd † 1 non probat: vt ſupra de aduocatis diuerſorum iudic.l.1. & ff.de teſtibus.l.3.§.penult. ſed contra videtur. ff. ad Turpill. at illud intelligendum quaſi dicat, non eſt neceſſarium, arg. quòd ipſo quòd non probat, calumniari videtur,probabile tamen eſt.ſed alio modo eſſe poteſt, quia excuſatur quis ratione officij & neceſſitatis: vt ſupra l.2. quãdo autem videatur quis damnatus calumnia, ex verbis ipſius pronunciationis patet: vt ff. ad Turpill.l.1.

L.4. CALVMNIÆ. *Ceſſat.* Propter intimum dolorem.

L.5. QVI CALVMNIATORES. *Non etiam in liberalibus &c.* Ergo in ciuilibus nõ habet locum, ſed in pub.iudiciis, & etiam in priuatis: vt ff.ad Turpil. ſi quis repetere.§. ſi ſtellionatus. intellige ergo publicorum.i. in criminibus quæ publicè puniri intereſt.

L.6. DOMINIS *ſeruorum &c.* Refert cum ſeruus torquetur, ſcilicet an ex ſuo facto tormentis ſubiiciatur, cum ſcilicet accuſatur: an ex alieno. ſuperiore quidem caſu duplum præſtatur,ſi ſeruus moriatur. poſteriori ſimplum,vt præſenti.l.notatur.& ff.ad leg. Iul.de adult. ſi poſtulauerit.§.vltim.

L.7. NON PRIVS. Planum eſt.

L.8. NOSTRIS. Planum eſt.

L.9. FALLACITER. *Maximè poſt.* Ergo & ante. *Veluti deriuata excuſa.* Quia quæret, quis es tu? & dicet,non credebam eſſe talem. *Non publica abolitio.* Scilicet imperatoris. *Non priuata.* Iudicis.

QVIS-

QVISQVIS. *Licentiam.* Facti eſt licentia iſta, non iuris. *Poſcat ſimilitudo ſupplicij.* ſi erat crimen ordinarium. ſi extraordinarium, extraordinaria imponetur pœna: vt ꝟ. de accuſat. l. vlt. L.10.

DE POENIS. TIT. XLVII.

ETIAM IN OPVS. *Non diſſimilis.* Quia quilibet eorum eſt ſine ciuitate: vt ff. eo. quidam. ſi verò ad tempus eſſent damnati, non amitterent: vt ff. eo. capitalium. L.1.

PROCVRATOR. Planum eſt. L.2.

DECVRIONES. Planum eſt. L.3.

HONOR. Planum eſt. L.4.

INCREDIBILE. Planum eſt. L.5.

SI ANTE. Si vero poſtea eſſet conceptus, fiſci eſſet mancipium, non pœnæ: vt mater. vt ff. de fideicommiſ. liber. generaliter §. ex damnata. *Conceptus.* quia tempus cõceptionis hic ſicut in filio ſenatoris ſpectatur: vt ff. de ſenatoribus l. ſenatoris, & de decur. l. ij. §. penult. L.6. *In vul. cod. hæc lex eſt 4*

IMPVNITAS *del. propter ætatem &c.* Si minor ſit xiiij. annis mas, vel mulier xij. non cõmittit adulterium: vt ff. ad l. Iul. de adul. ſi minor. omne enim delictũ cadit in eos, præter carnis, vt dixit Auguſtinus: vnde tenentur, niſi quatenus miſeratio ætatis &c. vt ff. de mino. auxilium §. vlt. & ꝟ. diximus ſi aduerſus delictum. *Si modo in ea ſit &c.* infans enim non teneretur: vt ff. de rei vindica. quod infans. L.7.

DEPORTATORVM. *Ab eo cui id ius &c.* Scilicet pręfecto prætorio, & qui vice eius cognoſcit, & qui mandato principis: ff. de lega. iij. l. j. Item præfectus vrbis: vt ff. eo. l. ij. Præſes verò principi reſcribit: vt ff. de iniuſto rup. teſt. ſi quis ex. §. ſed ſi decu. *Bona.* tacitè adempta: vt ȷ̃. de ſenten. paſ. l. vlt. in fi. *Specialiter adempta.* Quod fieri non debet: vt ff. de interdic. & releg. relegatorum §. ad tempus in fi. niſi ſpecialiter aliud lex inducat: vt ꝟ. de poſtu. l. vlt. hodie aliud eſt de iure authent. vt ȷ̃. de bo. damna. authent. bona damna. niſi in quibuſdam criminibus læſæ maieſtatis, & aliis. L.8.

SI MATREM. *Nec in opus metalli.* Aliud eſt cum quis damnatur in metallum: vt ff. eo. aut facta §. inter. L.9.

SERVVS. *Sine temporis præfinitione.* Et ſine præfinitione in metallum data imperitia dãtis decennij tempora finiri iubentur: vt ff. eo. ſine præfinitione, ſed cum ſub pœna vinculorum ſine temporis pręfinitione domino reddi iuſſus eſt, perpetuò debet eſſe vinctus: vt hic, ſic & aliàs ff. de euict. ſi tem §. vlt. L.10.

METALLI. Planum eſt. L.11.

DECVRIONVM. *Exclamatum.* Vt non habeat priuilegium. *Iterum dixerunt.* imperatores. L.12.

SERVO. *Amputatum non ſit.* Quia damnatus eſt in perpetua vincula vel temporalia: vt ff. eo. aut facta §. imperator. *Par eſt.* id eſt iuſtum eſt vel æquum eſt. L.13.

SI OPERIS. Planum eſt. L.14.

POENAM. *Reuocare non licet.* Sed tamen ſi videatur ei male pronunciatum, & contra legem, non tamen expreſſim, reſcribere poteſt imperatori: vt ff. eo. motis. & de quæſtionibus l. j. §. vlt. L.15.

QVI SENTENTIAM. *Quàm in adulterij &c.* Maxime. nam idem & in aliis. *Aut ſua confeſſione.* Ergo in criminali cauſa non eſt quæſtio quin feratur ſententia poſt talem confeſſionem. quid in ciuili? hic diſſentiunt: vt notaui plenè ꝟ. de confeſſis. *Conſpirantes.* ſume in bona ſignificatione, non quòd veniant præmeditati. tunc enim eſſent ſuſpecti, & non crederetur eis: vel crederetur ſicut videretur iudici faciendum: vt ff. de teſtibus l. iij. L.16.

SI QVIS IN METALLVM. Minime in eius facie. hoc non conſeruatur de cõſuetudine, vel ſecundum Lombardam. *Et in ſuris.* id eſt tibiis ſecũdum, quoſdam, vt in libro in ſidoneis crura ſuris ſulca turgentibus, & ita ponitur pro pulpa cruris, vel ponitur pro balchio. nam in libro regum ita dicitur, vt obſtupeſcentes ſuram femori imponerent. L.17.

CVM REIS. Planum eſt. L.18.

NE QVIS. *Cum alterius ſit corporis addicatur.* Videtur tamen contra authen. ꝟ. de epiſcopis. ſed neque. Reſpond. quia in illis ſpeciale eſt, & cõtra regulam præſentis legis. L.19.

vel hic non adicitur quis ad emolumentum ſuum,ſed ad onus: vt ff.de interdic. & relega.relegatorum §.vlt.& in ſeq.l.

L.20. SI VINDICARI. Planum eſt.

L.21. NE DIV. *etiam in abſentes &c.* Et ita ſpeciale eſt hie vt in abſentem feratur ſententia. aliàs enim non fereretur:vt ff. de pœnis,abſentem:vel hic lis fuerat conteſta. & cognitum vel clarum de cauſa.

L.22. SANCIMVS. ſ.ad l.Iul.rep.vt vnius.contra. ſolue vt ibi. *Vbi noxa.* melins dicitur noxia:vt inſtit.de noxali.*Procul à calumnia.* id eſt ab accuſatione,quæ fieret, eſſet calumnioſa. *Suos teneant auctores:* non ramen in omni loco:vt ff.de poſtu.ex eo.

L.23. OMNES. *Semel luiſſe &c.* Nota quod dicit ſemel, quia non eſt addenda afflictio afflicto:vt ff.de offi.ptæ.diuus.

L.24. RECTORES. Exacto,id eſt tranſacto.

L.25. HIS QVI. Contra.l.iſtam fecerunt Ianuenſes,Piſani,& alij marini.

NE SINE IVSSV PRINCIPIS CERTIS IVDIcibus liceat confiſcare. TIT. XLVIII.

L.1. NVLLI IVDICVM. *Aliquem percellere.* intellige motu animi ſui. ſi enim ſtatuta eſſet à lege pœna, poſſet quilibet magiſtratus cognoſcete,etiam ſi nõ haberet merum imperium.aliàs non poteſt extraotdioariè,niſi habeat merũ imperium, vel niſi hoc fecerit ex auctoritate principis, vt hic,& in ſumma.

DE BONIS PROSCRIPTORVM SEV damnatorum. TIT. XLIX.

L.1. SERVORVM. *Memineris.* Non enim in vſu. vel meminiſſe.

L.2. DEPORTATI *nec earum quidem rerum &c.* Sed quare non,cum retinnerit ciuitatem: vt ff.de lega.3.ſi deportati.Reſpon.quia eſt de illis qui verantur teſtari. Si ergo inſtituat heredẽ,reputatur indignus,vt hoc plenius notatur ſ.de his quib.vt indig. hereditas.

L.3. SI FILIVS. Planum eſt.

L.4. IN METALLVM.*Liberatum.* à pœna corporali, non ab illa, ne ſit fiſci. per hoc enim non videtur reſtitutus ad omnia.ſecus ſi ſimpliciter reſtituiſſet, vt notatur ſ.de generali abolit.l.vlt.nec intellige de bonis quæſitis poſt condictionem,imo ante, quia poſt pœnam fiſco non poſſet quærere:vt ff.de iure fiſci, ſi in metalli.

L.5. SI VT PROPONIS. *Procuratorem noſtrum.* ſcilicet Cæſaris, qni cognoſcit inter fiſcũ & priuatum:vt ſ.ſi aduerſus fiſ.l.j.de peda.iudi.l.j.de iriſd.om.indi.l.j.

L.6. DE BONIS *matris deportatæ.* Licet de bonis patris deportati certa pars filio ſeruetur: vt j.eo.l.vlt.& penult.& ff.eo.l.vlt.vel dic quod hæc lex loqnitur de ſtricto iure:aliàs de æquitate,vt ibi.

1 *Stilus pro diffinitiua ſententia ſumitur.*
2 *Appellatione extinguitur pronunciatum.*
3 *Sententia excommunicationis ſecum trahit executionem.*
4 *Vtrum qui ceßit bonis iurare teneatur quid fuerit in bonis.*
5 *Cenſuarij dicuntur qui præſtant cenſum.*
6 *Prædia quomodo inſtrui dicantur.*

L.7. SI QVIS *intra prouinciam.* Nomen prouinciæ large ſumitur hic, ſcilicet pro qualibet
ptouincia ſiue Italia,ſiue alia,vt notauimus ſ.vbi de crimi.agitur.authen.qua lo pro-
uincia. *Pro qualitate delicti.* vt quia non commiſit crimen ſtellionatus, vel rapuit virginẽ:
vt ſ.de raptu virg.vel mulier proprio ſeruo ſe coniunxit,& ſimilia.propter hoc bona om-
1 nia publicãtur.*Nec incurrit quis ſtilum præſcriptionis.*Hic ſumitur ſtilus vel † penna pro dif-
finitiua ſenteotia.alibi pro vltima voluntate.ſ.de ſacroſanct.eccle.l.j.*Bonorum ademptorũ.*
expreſſim,vel etiam tacitè,& per cõſequentiam, vt eſt in eo qui dãnatur in metallum:vt
ſ.ſi reus vel accu.l.vlt. & ſ.ſi pẽden. appel. intellige ergo quod ſtatim lata ſententia bona
2 adimuotur,niſi fuerit appellatum.tũc enim videretur extingui † pronunciatum: vt ff.ad
Turpil.l.j.§.vlt.hic ergo non fuit appellatum,nec retractari potuit ſententia,& ita ſtatim
bona adempta ſunt,& amittit ciuitatem & libertatem, ſi vltimo ſupplicio damnetur,vel
ciuitatem tãtum,ſi deportetur in inſulam.vt ff.de pœnis. quo ad ſtatum. & l. qui vltimo.
3 & ita dicitur in ſentẽtia excommunicationis,quod ſecum trahit † executionẽ.*Indagatio.*

ſed qualiter fit iſta indagatio? ſcilicet ſacramenti dilatione interueniente: vt s̃. de his qui
ad eccle. præſenti. & ſic ille qui damnatus eſt, iurabit. & facit hoc ad quæſtionem eius qui
4 ceſſit bonis, vtrum teneatur iurare & dicere per ſacramentum quid † fuerit in bonis. &
credo quod ſic. nam cum ad alium bona pertineant, videtur ex diffinitione iuſtitiæ quæ
vnicuique ius ſuum tribuit, quod hoc facere debeat. & hoc de facto contigit in quodam,
qui cum rediiſſet de vltra mare, ceſſit bonis, & dicebatur multa habere. facta ergo inqui-
ſitione ſtatim fiet inuentarium. de inuentario tutoris loquitur s̃. de adminiſ. tut. tutores.
de inuẽtario heredis s̃. de iure delib. ſcimus. hic autem de inuẽtario quod fit pro vtilita-
te domini imperatoris. *Per gratiam.* Quia erat amicus eius. *Atque colludium.* Quia forte
accepit pecuniam. *Quæ etiam gratia.* Quia multum diligebatur locus ille. *Et quot ſint cen-
ſuarij.* qui † præſtant cenſum: *Atque vomeribus inſtruentium.* Hoc poteſt legi duobus mo-
5 dis, vt inſtruentium ponatur proprie, & tunc ſubaudiendum proprie prædia, ſic, bonum
6 inſtruentium prædia. dicuntur enim prædia † inſtrui: vt ff. de fundo inſtru. & inſtru. legã.
vel dic, bonum inſtruentium, id eſt inſtructorum exercitiis terrarum &c. *Noſtro nectenda
patrimonio.* imo ſecundum veteres leges videtur fiſco, vt hic J. authent. bona damnatorũ,
vel lege eam J. co. l. vltim. ſed cum omnia cenſeantur principis, nulla eſt differentia inter
patrimonialia & fiſcalia: vt s̃. de quadrien. preſcrip. bene à Zenone. *Ex propriis inferatur fa-
cultatibus.* Maior imponitur pœna ſi ſenator dederit filio quem habuit ex ſcenica vel ta-
bernaria, ſiue per ſe, ſiue per interpoſitam perſonam: vt s̃. de naturalib. lib. l. j.

Si deportatvs *ſuos.* id eſt, qui remanſerunt in poteſtate. L. 8.

1 *Magis inſtrumento publico creditur, quam teſtibus.*
2 *Quando poſt crimen commiſſum, donare vel alienare licet.*

Si qvis posthac. *Quoquo modo occupatas.* Non violentia: ſed aliquis habebat eos L. 9.
penes ſe, vel eis vtebatur. nec intellige quod ipſa inferat ei violentiam. ſi diceres quod
faceret violentiam facienti vim, diſtinguendum eſſe videtur, incontinenti, an ex inter-
uallo: vt notaui. s̃. vnde vi. doce. *Inſtrument. teno. conſcribitur.* Intellige quando in inſtru-
mento publico conſcribebatur. alioquin non indigeret alia probatione, ſi tamen eſſet ibi
ſcriptum ſe accepiſſe dotem, ſi autem contineretur de confeſſione tantum, poterit op-
ponere exceptionem, vt s̃. de dote cauta. l. vlt. & J. authent. intellige de priuato inſtrumẽ-
1 to. nam aliàs magis creditur † publico quam teſtibus: vt s̃. de non numera. pecunia. gene-
raliter. & s̃. ſi minor ſe maio. ſi alterius, licet quidam dicant contra per authẽt. de fide in-
ſtru. ſed ibi loquitur de auctoritate comparationis, non inſtrumentorum: vt notaui. s̃. de
de teſtibus & de fide inſtrumentorum. *Ante præſcriptionem.* id eſt ante ſentẽtiam quæ au-
2 fert bona. ante condemnationem enim poteſt ei donare, licet † fuerit crimẽ commiſſum:
vt hic, & ff. de donat. poſt contractum. aliud ſi crimen ſit læſæ maieſtatis: vt s̃. ad l. Iuliam
maieſta. l. penult. §. emancipationes. & l. vlt. *Apud eam firmiter perma.* intellige ſi in metal-
lum damnatus ſit. tunc enim res donatas debet habere. ſi autem ſit deportatus in inſulã,
donationes in pendenti remanebunt. nam ſi ipſe non reuocauerit in vita ſua, donatio
eius morte confirmatur. alioquin contra: vt s̃. de donat. inter vir. & vxo. l. res vxoris. *Vt il-
lud quoque addatur, vtrum fil. habeat.* Debent ergo adiſcere quid fuerit donatum, & vtrum
habuit filios. ratio enim habenda eſt filiorum, cum damnatus filios reliquerit. habent
enim medietatem bonorum, vt in lege ſequenti. & ſi plures fuerint, amplius habebunt: vt
ff. eo. l. vlt. *Id eſt catholicianis.* Obſcura eſt gloſſa magis quam textus: & dicuntur Catholi-
ciani, id eſt, generales. quidam putauerunt eſſe primipilares, quia in eis ſpeciale eſt quod
bona dotalia capiantur: vt s̃. in quib. cau. pig. taci. contra. ſatis.

Qvando qvis. Fallit quod hic dicitur, in crimine maieſtatis, & in raptu virginũ. L. 10.
Dimidia. Si vero plures fuerint, magis reſeruabitur: vt ff. eo. l. vlt. *Soboles.* ſcilicet ſe-
xus maſculini. *Etiam ad ſuos poſteros mittit.* & ita fuit in Adam, qui commiſit crimen læſæ
maieſtatis, & pœnam ad ſuos poſteros tranſmiſit, habes hic authent. bona damnatorum
&c. aſſignatur contra s̃. de inceſt. nupt. authent. inceſtas. ſed dic quod illa prius corrigi-
tur per iſtam. hic enim generaliter loquitur de bonis dãnatorum ſeu proſcriptorum. vel
dic quod hic amiſit ciuitatem & libertatem, vel ciuitatem tãtum: & ideo ſufficit illa pœ-
na ſibi impoſita: nec puniũtur amici. ibi verò neutrum amiſit: & ita cum non ſubeat pœ-
nam corporalem, publicãtur eius bona. *Vſque.* incluſiue tenetur, non excluſiue: quia pœ-

nœ potius ſunt molliendæ quam exaſperandæ. *Partem à legib. defi.* vt ſ. vnde vir & vxor ī. authent.

DE BONIS EORVM QVI MORTEM SIBI conſciuerunt. Tit. L.

1 *Innocentia quando probari debet.*
2 *Qui dolum allegat, probare debet.*
3 *Quibus caſibus morte nō extinguitur crimē.*

L.1. EORVM. *Si nullo delato crimine.* Quid ſi dubitetur fecerit hoc innocēs, vel no-
1 cens? vidétur quod debeat probari † innocentia: vt ſ. qui teſta. fac. poſſunt. l. ij.
ſed contra eſt: imo præſumitur innocens, niſi probetur in cōtrarium: quia qui
2 dolum † allegat, probare debet. & intellige l. illam, quia hoc ipſo probatur in-
3 nocentia, quod non probatur contra: vt ī. qui milita. nón poſ. ſuper ſeruis.

EORVM. *Si non perduellionis.* Quia crimen perduellionis poſt mortem exerceri poteſt † item in crimine repetundarum, & maieſtatis: vt ff. de pub. iud. ex iudiciorum. idem etiam in crimine apoſtatus: vt ſ. de apoſtatis, apoſtatarum. quid autem obtineat quando quis conſciuerit ſibi mortem ex conſcientia criminis vel alio modo, dic vt plenè diſtinguit lex ff. de bo. eo. qui ante ſenten. l. vlt.

DE SENTENTIAM PASSIS. Tit. LI.

L.1. CVM SALVTATVS *eſſet.* Imperator. *Viris amicis.* ſ. ſuis, *& principalibus officiorum.* i. præſidentibus officialibus. *Vtriuſque ordi. viris.* i. tam maioris, quā minoris: *& proceſſiſſet.* per viā in inſulam. *Deportatus.* ſubaudi, & rogauerunt eum vt ipſum reſtitueret in integrum, imperator Antoninus reſpondit vt ſequitur: *Reſtituo te in integrum.* & voluerunt quidam dicere, quod aliud ſit ſi dicat, reſtituo te in integrum. aliud ſi ſimpliciter reſtituo. ſed lex hic vltima determinat.

L.2. CVM PATREM. *Etiam bono. reſtitu. impe.* vt notaui. ſ. de generali aboli. l. vlt.

L.3. SI DEBITOR. *Sed aliquid.* Fundum vel domum. *Pœna liberatus eſt.* & tenetur fiſcus: vt ff. de capite mi. l. j. Si verò partem. quotam. *pro rata por. eius tenetur.* ſimile huic legi optimum habes arg. ī. inſtit. de fideicom. heredi. §. ſi quis vna. *Quod ſi ob pecu.* Hic non loquitur quando ex crimine fuerit condemnatus, & per ſententiam bona adempta: vt in ſuperiori caſu. ſed quando tenebatur fiſco, cum non ſatisfecerit bona eius occupata ſunt. tractat ergo de alia omnino materia: & ideo bene eſt ſi fiat hic §. & facere videtur lex iſta pro ſolutione quorundam ſ. de bo. damnatorum. deportati. ar. contra. ff. manda. ſi mandanero. diſtinxerunt quidam vtrum publicentur bona ex contractu, an ex ſententia. vt primo caſu acquirat ſibi poſt deportationem, in alio non: ſed hæc nō eſt ratio .... ſit liber, licet ciuitatem amiſerit & ſic ..... ruere poteſt, vt notauimus ibi.

Exēplar hic erat vetuſtate deletum. Aliàs ſi adēptus.

L.4. TVTOR *filiorum tuorum.* Emancipatorum eum bonis omnibus. quorant lege ſuperiori.

L.5. SI ADEPTVS. Planum eſt.

L.6. INSVLA &c. Aſſignatur contra. inſtit. quib. mo. ius pat. po. §. pari. quidam diſtinxerūt an fuerit reſtitutus per omnia vel ſimpliciter. ſi per omnia, videtur reſtituta patria poteſtas, ſi ſimpliciter, non, vt hic. nos tamen ita diſtinguimus quia ſiue reſtituatur in integrum, hoc eſt ad omnia, ſiue ſimpliciter, ſic, reſtituo te, non dicendo in integrum, vel ad omnia, videtur recipere patriam poteſtatem. diſtinguimus ergo an reſtituatur non diſtinguendo ad omnia vel in integrum, aut ſimpliciter, an ex indulgētia pœna ſimpliciter remittatur. ſi reſtituatur ad omnia videtur reſtitutus: vt ff. de vſuris. videamus §. in Fauiana. & ita recipit patriam poteſtatem. ſi verò pœna per indulgentiam remittatur, ad illud reſtitutus videtur, nec ad alia trahitur. & ideo non recidit in patriam poteſtatem. alij diſtinxerunt quia aliud eſt in patre ſi deportetur vt reſtituatur, quam in filio. nam pater & bona & patriam poteſtatem recuperat. ſed cum filius deportetur, & reſtituitur, cum hoc in eius fauorem factum ſit, non debet ad læſionem eius retorqueri: & ita bona accipiet: nec tamen recidet in patris poteſtatem. ſed hæc ſolutio non valet. nam cum reſtituitur quis, videtur & ad bonum & malum reſtitui, & ita non retorquetur in damnum eius, cum bonum ſine eo eſſe non poſſit, ſic & dicitur in liberto & deportato & reſtituto, quod ad bona videtur reſtitutus, & quod patronus habeat bono. poſſ. contra tab. vt ff. de bo. lib. etiā

ſiue

ſiius a[illegible]lorum §.ſi deportatus. Reditus, à redeo redis, non à reddo reddis. *Præc. digi. reſt. ſit.* vt ſi fuerat diaconus, erit diaconus: ſi miles, miles.

GENERALIS. Neque in integram &c. ſ. de geoera. abolit. indulgentia. L.7.

FRVSTRA. *Procurator.* Cæſaris. L.8.

SI PATER RESTITVTVS. Aliàs liberatus, & ſecundum aliam literam reſtitutus. L.9.
Intellige in pœna corporali. determinauit eoim reſtitutionem. alioquin in totum vel ad omnia videretur reſtitutus: vt ſ. diximus l. in inſula.

CVM INDVLGENTIA. *Calumniam patiaris.* ſubaudi, in pœna: aliud infamia vt ſ. de geoera. aboli. indulgentia. L.10.

CASVS. deportationis. *ſtatum priſtinum cauſæ non im. &c.* Sicut enim agere poterat prius, ita & modo. L.11.

SI DEPORTATIONIS. Planum eſt. L.12.

1 *Verbum gerendi ad vltimas voluntates non pertinet.*
2 *Per minimam capitis diminutionem irritatur teſtamentum.*
3 *Reſtitutio non continet fictionem in præteritum.*

IN QVÆSTIONE. *Quod.* ſcilicet teſtamentum. *Remeante patre,* ſubaudi poſt teſtamẽtum factũ, ſi ante remearet, poſt oon poſſet facere teſtamentum, cum ſit filiusfa. etiã ex permiſſu patris: vt inſti. qui teſta. facere poſſ. *Feciſſet.* dum pater erat deportatus. *Papiniani placet &c.* ſcilicet modo non infra: diſtinguitque fuerit pater bonæ vitæ vt tunc ſit in poteſtate: an malæ: & tunc non ſit. Si ad quæſtionem de teſtamento, non videtur reſpondere in litera iſta, dominus tamen P. dixit per literam iſtam teſtamentum tenere per hoc quod dicit, ita tamen vt geſta &c. ſed videtur per hoc quod ad illud nihil faciat, cum lex dicat quod verbum † gerendi ad ius teſtandi non pertineat. ff. de verbo. ſig. verba geſſerunt. vnde per hoc quod dicit, geſta rata ſunt, oon videtur confirmare quo ad ius teſtandi, ſed quo ad alia. & ita oon reſpondet quæſtiooi de teſtamento in lege iſta. alia etiam ratio oe videtur quod non teneat teſtamentum per literam iſtam quæ dicit, remotis Vlpiani atque Pauli notis &c. vt in patris ſit filius poteſtate. ergo cum recidat in patris poteſtatem, videtur pati minimam capitis dimioutionem, & † ita irritatur teſtamentum: vt inſt. quib. mo. teſt. iofir. §. alio quoque. & refert illud quod dicit geſta, ad contractus, & ſimilia. vel etiam ſi ante moriatur quam pater reſtituatur, tunc non patitur minimam capitis diminutionem, cum nec recidat io poteſtatem & ita valet eius teſtamentum. ſed ſi pater eo viuo reuertatur, videtur quod non valeat teſtamentum factum à filio propter minimam cap. di. Sin autem poſtliminio reuertatur, aliud erit, quia filius fingitur ſemper in ſua poteſtate fuiſſe: & ideo medio tempore non accipit tutorem: vt ff. de tutelis, muto. §. vlt. & ita nihil tenet quod fecerit. reſtitutio † autem non continet fictionem in præteritum: vt ff. ad Maced. l. j. §. ſi pendeat. *Legitima ætas.* Quia maior erat xxv. annis. *Ne etrum.* ſcilicet geſtorum *Eodem tempore.* & hoc eſt quod eſſet abſurdum. *Minores enim.* bene dixi in maiore . . . . ut. Sed li. . . . . nor. ſi pro ſe . . . . etiam ſi ſine tutore vel curatore mandauit alicui, vt ageret non reſcinditur, aliud ſi contra: vt ſ. de procurat. nec eo minus. *Tueatur & augeat.* iuxta illud, Non minor eſt virtus quã quærere, parta tueri. *Licentia.* eſt facti, & non iuris iſta licentia. *Vitiorumque ſeruo.* iuxta id, qui peccat, ſeruus eſt peccati. *Ipſe ſuis damnis præſtet.* Nota quod aliquis eſt in patria poteſtate, non dico quo ad adminiſtrationem, & tamen habet tutorem vel curatorem, aliàs enim non poſſet habere tutorem vel curatorem, niſi ad cauſam: vt ſ. de bo. quę lib. l. vlt. *Sententia deportationis &c.* Bene dico quod mala vita repellit patrem ab adminiſtratione, oon ſeotentia deportationis: quia ſi ſit bonæ vitæ: & ita reſtituatur liberis officio ſicut & natura ei gubernacula &c. *Comparata integritas.* aliàs comperta morum integritas. *Omnium ſit recuperatio.* & ita verbum reſtitutionis ad omnia refertur. *Cum officiis.* id eſt, obſequiis. *Vt libertatem.* id eſt emancipationem. *Sed leuitatis.* nemo enim cogitur emancipare: vt ſ. de emancipa. Teſſera. id eſt ſignum: vt ff. de capt. quod ſi filius.

FINIS LIBRI NONI.

INCIPIVNT TRES LIBRI CODICIS, SCILICET DECIMVS, VNDECIMVS, DVODECIMVS.

RVBRICA, DE IVRE FISCI. Tit. I.

COMPENDIOSE. Huc vſque tam de iure priuato, quam publico, ſcilicet de eo quo maleficia puniuntur, eſt pertractatum. verum cũ circa hæc ius publicum verſetur (coërcet enim maleficia, vt dictum eſt, iuráque reip. conſeruat) reſtat de eo dicere, quod principis tuetur iura, & ſic de iure fiſcali. vel ſic: Superiorum criminũ occaſione fiſcale patrimonium ſolet augeri. inde ſumpta materia, de iure fiſci apponit: in quo oſtendit bona ad fiſcum deuoluenda, principali forma eſſe capienda, ſecundum R.H.

1 *Creditor quomodo intelligitur probare, rem ſibi obligatam fuiſſe in bonis ſui debitoru.*
2 *Poſſeſſor probare intelligitur ſe ſine dolo poſsidere deſiiſſe, niſi probetur contrarium.*

L.1. SI VERVS. Nam ſi poſtea, reuocaretur: vt ſic nihil interſit, perdant, vel alio modo ſit facta alienatio: vt ff. eo. in fraudem. in prin. & ff. de priuile. fiſ. l. ij. & iiij. & fi. h. *Probatus.* ſed nõne dicitur ff. de pign. ſi ſuperatus. & l. & quæ. §. j & de probat. ante omnia. quod debet probare in bonis debitoris fuiſſe, & ad eum pertinuiſſe tẽpore obligationis. nunquid erit hoc ſpeciale in fundo, vel etiam in priuato idem dicetur? Reſpond. idem in priuato,
1 quod in fiſco: & quod ibi dicitur, creditorem probare, intelligo † hoc ipſo, niſi probetur contrarium. arg. ff. de iure do. l. dotem. & ī. qui milit. non poſ. ſuper ſeruis. ſed legem ff. de rei iudic. excep. ſi rem. quidam volunt intelligere quod poſſeſſor intelligatur probare ſe
2 ſine dolo poſſidere † deſiiſſe, niſi probetur contrarium. & inducunt in argu. prædictas leges. Sed quod legitur de rei vindica. in. ff. ſi à bonæ fidei poſſ. in eam ſententiam me vocat, vt is qui dolo deſiit poſſidere, ſe ſine dolo probare debeat poſſidere: quod etiam lex illa quam ita excoriant, dicit ſecundum Al. ſed certè magis placet contraria opinio, vt dixi. C. ad exhib. nõ ignorat. h. *Reſcinditur.* ȝ. de interdict. matri. l. iij. h. ff. ad l. Cornel. de fal. de eo. h. ȝ. de bonis præſcrip. l. penult. h. ȝ. de vect. & commiſ. l. j. h. ȝ. de donat. ant. nup. de rebus. h. ff. de pig. act. ſi ſuperatus. & quæ. contra. §. j. h. ȝ. de priuileg. fi. l. iiij. & ij. h.

L.2. INSTAR. *Facta.* Errore calculi interueniente: vt ȝ. de erro. cal. l. j. ff. quæ ſenten. ſine ap. l. j. §. i. h. *Procuratoris*, ſcilicet reip. vel rectoris prouinciæ apud acta: vt ī. de apoch. pub. l. j. h. *Procuratoris.* qui debitorum & reliquorum modo frequenter debet inquirere ſub teſtificatione actorum: vt ī. de apo. pub. l. j. h. *Procuratoris.* Cæſaris cognoſcentis poſtea de computatione inter fiſcum & priuatum. h. & ad legem iſtam facit ff. quæ ſenten. ſine appel. reſcin. l. j. §. j. h. ȝ. de erro. cal. l. j. h.

L.3. SI MINORE. *A fiſco.* Aliàs fiſco. & facit ad legem ȝ. de priuil. fiſ. l. iiij. h. ȝ. de reſcin. vend. fiſcus. h. ī. de fid. inſt. & iur. ha. fi. l. ij. h. ȝ. de reſcin. vend. ſi quas. h. ȝ. de præſcrip. xxx. vel xl. an. l. j. h. ī. quibus quarta port. l. ij. ff. eo. l. j. in prin. h. ȝ. ſi propter pub. penſitat. l. ij. h. ȝ. ſi vendit. pig. ag. l. j. ij. & iij. & iiij. h.

L.4. CERTA *forma ſuper metroicis.* Aliàs metroëcis. h. metroïci meritò appellantur qui de alia ciuitate transferebãtur iuſſu principis. vel dicuntur metroïci à metron, quod eſt mẽſura, qui loca mẽſurabant. *Applicari.* Aliàs vendicari. *Iampridẽ.* Sed alia æque bona ab imperatore dabuntur. h. *Applicari.* ſcilicet habitatori eidem metrocomiæ adſcripto. alioquin contractu vitiato ſolum quod datum eſt emptori reddetur: vt ī. ne lic. habita. metroco.

troco.ſecundum Piſ.h. *Ita ſaluis*. Aliàs deeſt ita.h.*Placuerunt*.ſupradicta, ſcilicet, & ad le-
gem iſtam eſt j̄.de præd.curia.l.j.h. Nota officiales fiſci non poſſe bona delata capere ni-
ſi data forma ab imperatore.

1 *Officialibus non obſeruantibus tenorem legis, reſiſtere licet.*
2 *Item & principis officialibus, cum ſuo abutuntur officio.*

PROHIBITVM *eſt.Capi*. du. id eſt exactoribus, qui metatis triſtes homines exigunt. L.5.
Capi.j̄.de bonis vacan.l.vlt.h.de metatis & epi.l.deuotum. h.C. de pig.l. nominatore
l.iij.h.j̄.quādo & à quibus debetur quarta pars.l.ij.ff.eo.aufertur §.actiones.h.j̄. de actio-
nibus.in tribus l.j.j̄.de exact.tribu.l.j.h.s̄.vnde vi. meminerint. h. *Deſiſtere*. vel diſcedere.
Reſiſtentibus. Nota priuatos quorum intereſt poſſe reſiſtere officialibus non obſeruanti-
1 bus tenorem † legis.ſic s̄.vbi vel quando licet vnicuique ſe vin.l.ij.*Reſiſtentibus*.j̄.authēt.
vt liti.iurent.§.& hoc.h.vi.at.s̄.de man.ptin.l.j.h.r.s̄. vt nemo priua. tit.l.ij. h.r.s̄. vt ſine
2 iuſſi.prin.h.s̄.vt nemini liceat ſig.ſalua.l.j.*Reſiſtentibus*. etiam principis † officialibus reſi-
ſti cōceditur cum ſuo abutuntur officio.ſic.C.de appella.quoniam,& eſt nota. priuatos,
quorum intereſt,poſſe reſiſtere officialibus non obſeruantibus tenorem legis.

IVSTAS. *Quo*.vel quod.*Arceantur*.Sed hodie inducias duplatas habebit reus,eis finitis L.6.
reſponſurus,niſi omnes expenſas litis acceperit:vt inſtit.de except.§.temporales.& ad
legem iſtam ſunt j̄.de exact.tribu.l.j.j̄.inſtit.de excep.§.temporales.

DEFENSIONIS *facultas. fiſco*. Hodie tamen aliter obſeruatur : vt j̄.authent. vt nulli L.7.
iudi.liceat hab.lo.ſerua.§.fi.h.*Omnibus*. qui à fiſco cōtrouerſiam patitur. *Res perſequi*.
ff.eo.ſenatus §.fi.*Quæ*.vel quod.*Per conditionales*.id eſt tabularios : vt s̄.de capt.& poſtli.l.
iij.& de adopt.non aliter.& ff.rem pupil.ſal.fo.ſi pup.qui ſerui dicuntur publici, vt dicū-
tur conditionales, quia conditiones perſonarum & negotia ſcribunt. & probatur hoc
expreſſe.s̄.qui potiores in pig.ha.ſcripturas.*Seruos*.s̄.de quæſtionibus l.vltim. *Integrum*.in
lib.M.deeſt integrum.*Aliud*.s̄.tit.iij.ſi quis intra.*Aliud*.s̄.de iur.deliberan. ſcimus §. illo
videlicet.*Cæſariani*.id eſt officialis:vt s̄.eo.prohibitū. *Inciderit*.ſcilicet vt ſi dicatur aliquid
ſubtraxiſſe.h.*Accidere*.aliàs agere. *Quibus*. fraudibus. *Prædicti*. Cæſariani, ſecundum Py.
Exceptionem. id eſt remotionem.& facit ad l.iſtam s̄.vt ne.priua.tit.l.ij.s̄.de except. rei.l.j.
j̄.de bon.vacan.l.vlt.j̄.de exact.trib.l.j.j̄.de his qui ex pub.ratio.l.ij.j̄.de excuſat.mun.pla
cet.s̄.qui potio.in pig.ha.ſcripturas s̄.quorum appel.abſtinendum.h.

QVI IN *contractibus*. Eum teneri quadrupli redhibitione,qui ſceleſtos contractus ac L.8.
fiſco pernicioſos fraudulenter interpoſuit.*Celeſtibus*.aliàs ſceleſtis. *Quadrupli*. quod
quidem non ſinguli in ſolidum tenebuntur,vt in furti actione, ſed pro virili portione ſe-
mel pœnam quadrupli ſolueret.Sanè pro non idoneis idonei conueniuntur:vt ff.de iure
fiſci,aufertur §.ſi multi.ſecundum Io.Nota quadrupli redhibitione teneri, qui cōtractus
fraudulenter fiſco interpoſuit. & ſunt ad legem iſtam j̄.de excuſat. mun. placet.j̄.de his
qui ex publicis rationibus l.j.ff.eo.aufertur §.vlt.h.

SVPER *creandu ſuſceptoribus*. Auri vel argenti:vt j̄.de ſuſcep.l.ij. & l.actiones.h. *In pa-* L.9.
bulis.aliàs in parabolis.aliàs inculpabilis.h.*Sumptum*.in lib.M.ſumptu. *Familiæ*. ſcilicet
publicæ. vel familiæ ſpecies. vel ſummam auri & argēti quæ ſactis largitionibus ex mo-
re penduntur,deferenti:vt j̄.de nauiculariis l.iiij. *Irenarcho*. qui perſonali munere fungi-
tur,& de ſuo nihil erogare cogitur , & pabula & ſumptus de publico ei ſubminiſtranda
ſunt:vt ff.de munerib.& honot.l.fi.§.irenarchæ.h.*Et optione*.j̄.de apochis pub.l.penul.h.

1 *Morte reorum extinguitur crimen.*
2 *Quando licet appellationem perſequi, etiam ſi morte fuerit extinctum crimen.*

EORVM *Patrimonia mortuorum*.Cum etſi ipſi ſibi mortem conſciuiſſent,bona tamen L.10.
eorum fiſco non deferantur , niſi prius conſtaret cuius criminis gratia manus ſibi in-
tuliſſent:vt ff.de iure fiſci.in fraudem §.eius bona qui.h.*Conſcientiam*.& propter hanc ſibi
1 mortem conſciuerunt. alioquin morte rei crimen † extinguitur, niſi in caſibus ſpeciali-
bus,vel niſi appellatione pendente, quæ abſentia,quæ bonorum ſpecialiter ademptionē
2 continebat,deceſſerit:quo caſu licet morte crimen extinctum ſit,tamen ratione † bono-
rum appellationis quæſtio terminabitur: vt dixi.C.qui teſta.fa. poſ.l.ij. & probatur ff. ſi
penden.appella.l.j.h.*Cenſemus*.Niſi mortem conſciuit tædio vitæ, aut pudore æris alieni,
aut valetudinis alicuius impatientia.tunc non inquietabuntur , ſed ſuæ ſucceſſioni bona

relinquuntur:vt ff.eo.in fraudem §.eius.& C.qol teſt. fa. poſ.l.ij. & C. de bo. eo. qui ſib. mor.conſci.l.j.& ij.& ff.de iniu.rup.teſt.ſi quis §.proinde.h. *Conuictos.* hic deeſt conſtitutio Græca.h.Et ſunt ad legem iſtam ff.de honis eorum. qui ante ſenteo. l. vlt. h. s̄. ſi reus vel accuſa.l.vlt.s̄.ſi penden.appel.mors inter.l.ſi is qui.h.ff.eo. eius qui.h. ff. de iure fiſ.in fraudem §.j.& ij.h.

DE CONVENIENDIS FISCI DEBITORIBVS.
TIT. II.

L.1. NON INIVSTA. ff.de iure fiſci.Moſchis.in prin.h. *Promiſſa.* ff.commodati. vnde quæritur.h.ff.mandati.ſi mandato meo §.vlt. *Indemnitate.* à vobis.h. & ſunt ad legem iſtam j̄.de prædiis & om.re.na.l.vlt.h.s̄. quando fiſcus vel priua.non prius.h.j̄.de ſuſcep.præ.l.ij.h.j̄.de dehito ciui.l.vlt.lih.xj. ff. de adminiſtra.re.ad.ciui.perti.curatores §.fin.l.h.ff.de procura. ſi tamen.h. j̄. de exact.trih. l.j. h.

L.2. FISCO. *Subnotauit.* id eſt ſuhſcripſit. ſuhnotatio enim pro ſuhſcriptione ponitur ſic C.de probat.exemplo h.*Notauit.*ſcilicet exactori ſolutum.h.notauit.Cæterum omnino & ſtatim ſecurus eſſes:vt s̄.de quadrienoij præſcrip.l.ij.§.fin.h.Et ſunt ad legem iſtam j̄.de ſuſcepto.duos h.j̄.de numerariis actua.& chartulariis & admi.l.ij.h.arg. contra. s̄. ſi totor vel curator inter.l.iij.arg.contra C.de codicillis l.fin.io prin.h.s̄.de quadrien. præſcrip.l.ij.§.fin.h.

L.3. QVONIAM AVGERIO. *Eum.* vel te.h. & ſunt ad legem iſtam j̄. de numerarils & actuariis l.ij.h.ff.ad municip.l. imperator. & l.quid ergo.h. s̄. ſi plures vna ſenten. eom.fue.l.j.h.s̄.de eooueniendis magiſt.l.aduerſus.h.ff.de rebus ad ciui.pet.curatores.in prio.h.j̄. de fabricen. l.iure prouiſum h.s̄.in qoibus cau.pig.ta.ſatis.h.j̄. quo quis or.conueoiatur l.ij.h.

L.4. HI QVI FISCO. *Seruatis.* s̄. qnando fiſcus vel priua. non prius.h. s̄. ſi certum peta. non aduerſus h. *Experiundum.*ff.de reg.iur.oō eſt ſingulis.in prin.h.s̄. vnde vi,ſi quis in tantam h.ff.de fur.qui vas. in prin.h.ff. ſi ventris no. in poſſ.l.j. C.de act.& oh. negantes.h.C.de pigoo.l.iij.h.in authen.vt hi qui §.j.C.de Iudæis, nullus h. ff. de adminiſt. re. ad ciui. pet. l.ij. h. ff. quod metus cauſa.extat. ff. de vi priuata , creditores h. j̄. authent. de coll.§.ſi autum.

L.5. INTER CHARTVLAS *confiſcati.* ſ. patrimonij. *In aliis.* Hoc eſt ſignum generalitatis:vt s̄.de legihus & conſtit.l.iij.ſecundum P.& eſt nota:breuis inter chartulas iouentus, & non teſtibus approhatus,noo erit admittendus. & ſunt ad legem iſtam s̄. de probat.rationes.exemplo.h.j̄.auth.de iureiur.à mori.§. ſed hæc j̄. de prædiis curialiū l.j.h.ff. ad Silao.ſi quis §.j.h.

DE FIDE INSTRVMENT. ET IVRE HA. FIS.
& de adiectionibus.aliàs actiooihus,aliàs addictionibus.h.
TIT. III.

L.1. QVOD IN LIBELLVM. *Cui.* ff. de rei vindica.fructus h. ff. quæ io fraudem cred.ait prætor.§.per hanc h.j̄.de agri.& cen.nunquam , quemadmodum h. Cui.& eſt nota malæ fidei. cum tit.etiam de percipiendis tenemur : quod eſt hic ſpeciale,prout notaui ff.quod metus cau.ſed & partus,in prin. h. *Si probaueris.* In lib.M.deeſt.vel peruenire debere.h.*Si probaueris.*ff.de proba.ah ea parte §.j. *Habitis.*arg.contra ff.de Puhiicia.quæcunque §.fin.*Habitis.* haſtis. aliàs haſtis. & tunc ſubaudi decurſis:vt j̄.eo.l.ſi.*Vel peruenire.*in lih.M.deeſt vel peruenire debere.h. *Debere.* ff.de petit. here.ſed & ſi.§.quod air.h.s̄.de fruc.& lit.ex.l.ij.Pi.h.Et ſunt ad legem iſtam s̄.de fide inſtru.contractus.at.h.ff.de tranſact.cum hi.§.ſi prætor.h.j̄. de prædiis decu. ſine decreto. l.j.& ij.s̄.ſi propter pu.penſit.l.ij.h.s̄.ſi vendito pig.ag.l.j.& ij.& iij.h.s̄.de rei vind.ſi fundum.h.s̄.de reſcioden.ven.ſi quos.h.s̄.de excep.rei iudica.l.iij. s̄. ſi aduerſus fiſ.l.iij. h.s̄. vhi in rem actio.l.j.h.s̄.de con.te.alie.l.ij.h.

L.2. DVPLEX. *Tuam vtilitatem.* Aliàs ioutilitatem,& tunc eſt vna dictio,ſcilicet hæc inutilitas,huius inutilitatis.ſic ponitur s̄.de ſeruit.l.fio. §. fin. vel dic in vtilitatem, id eſt contra vtilitatem.h.*Redarguetam.* id eſt arguendo conuince:vt ff.eo.verſi. indicaſſe. h. &

ſunt

ſunt ad l. iſtam s̃. de commun. rer. aliena. l. 2. h. s̃. ſi propter pu. pen. l. 2. h. s̃. de iure fiſci. l. 3. h. s̃. aduerſus fiſcum. edicto. h. s̃. de execu. rei iud. ordo iudi. h. j̃. de prædiis curialium l. 1. h.

ET SI INSTRVMENTA. *Quibuſcúnque.* Supra, de pac. pactum quod bona. h. s̃. de L.3.
tranſact. cum te. h. s̃. de fide. inſtr. cum inſtru. s̃. de rei vindic. indicia quoti. h. *A fiſco.* Venditore. h. *Et in eam.* In lib. M. deeſt. & in eam dominium tranſlatum. h. & in mea. j̃. ne fiſcus rem quam vendidit. l. 1. & 2. h. dominium. s̃. de proba. cum res. h. s̃. ſi quis alteri vel ſibi multum qui aliena. nihil. h. non ſinet. j̃. ne fiſcus rem quam vendidit. l. 1. & 2. & eſt ad legem iſtam. s̃. de re vindica. indicia quoti. h.

SI TEMPORA. Forte xx. dierum: vt j̃. authent. de aliæ. & emphy. §. ab illis verò epiſ- L.4.
copis. h. *Haſtu.* Al. actionibus. h. *Ad rationalem.* Tu emptor. & eſt ad hoc. j̃. de vendendis rebus ciui. l. 1. h. ff. ad municipa. Lucius. § vlt. h. s̃. de reſcinden. ſi quas. h. j̃. tit. 2. l. 1. & q. h. Et hîc caſus bene adaptatur j̃. tit. eod. iacenti textu. vel dic, tu debitor qui ceſſaueras in ſolutione. & eſt ad hoc arg. j̃. de loca. præ. ciui. l. 2. & l. congruit. & s̃. de diſtra. pign. l. 4. & 5. ſi ceſſante. & ff. de in diem adiect. licet. nec. e. & huic caſui bene condeſcendit alia litera. h. *Iuſtam.* Vel iuxta ius debitoris. h. *Oblationẽ.* Al. ob. *Admittat.* Sed & dominium tibi applicat: vt j̃. de ven. re. ciui. l. 1. h. & ſunt ad legem iſtam. j̃. de vendic. rerum. curia. l. 2. s̃. de tranſact. l. ſi rem s̃. t. 2. l. 1. & 2.

QVÆCVNQVE. *Prodigorum.* Id eſt, cibariorum ſecundum P. h. prodigorum. pro- L.5.
diga dicuntur vt puta cibaria, quæ intra dies proximos prodigantur, id eſt, conſumantur, vt ff. de off. præſi. plebiſcito. ſecundum P. Vel dic prodigorum, id eſt, eorum quibus eſt interdicta adminiſtratio, vt inſtit. quib. non eſt permiſ. fa. teſta. §. item prodigus. & reliqua appellat cibaria ipſorum. nam ſæpe à fiſco huiuſmodi alimenta ſunt præſtanda: vt s̃. de ſacro. eccle. priuilegia. & s̃. de compenſa. l. 3. h. *Petes.* j̃. de capiendis & diſt. pig. l. 1. h. j̃. de cenſibus. §. fi. l. vlt. h. *Obtemperet.* Supra, de preci. impera. offe. reſcripta. h. *Minoribus.* Supra, ſi propter pub. penſita. l. vlt. h. s̃. ſi aduerſus fiſcum, edicto. h. *Eorum.* Sed interuenientibus eorum defenſoribus: vt s̃. ſi propter pu. penſita. l. pen. & fi. & adiunge his quod dixi. s̃. ſi aduerſus fiſcum. edicto. h. Et eſt nota. moribus non dari facultatem repetitionis, ſi quid ex rebus eorum pro debitis fiſcalibus ſit alienatum. Et ſunt ad legem iſtã j̃. de fund. patrimo. contra. l. 2. h. ff. de iure fiſci, prædiis. contra. hîc loquitur in reliquis, ibi in tributis. & eſt ad hoc. j̃. de cenſibus, & fi. l. vlt. h.

SI QVIS *obnoxietur.* Id eſt, obligetur. obnoxietur. aliàs obnoxij ſint emptores, tranſit L.6.
enim de ſingulari ad plurale. *Subiacere.* Vel ſubire iacturam. h. & ſunt ad legem iſtam s̃. ſi aduerſ. fi. l. vlt. h. s̃. ſi propter pub. penſi. l. vlt. h. *Forma eſt.* Scilicet, iuris. al. & dicitur forma, id eſt, conſtitutio: vt. s̃. de off. præf. præt. Afri. l. 2. & ff. de pact. reſcriptum.

DE VENDITIONE RERVM FISCALIVM cum priuatis communium. TIT. IIII.

QVOTIENS. Hanc l. intelligo vbi res commodam diuiſionem non recipit ſe- L.1.
cundum M. ſed videtur quòd in quolibet caſu ſiue commode ſiue non diuidi *Aliàs legitur forma*
poſſit, quòd alienare poſſit fiſcus, quia lex ſimpliciter hoc dicit, arg. ff. de alea- *eſt quotiens.*
toribus ſecundum Al. l. 1. §. quod autem, & ff. de off. pręf. l. 3. & ff. de publicia. de pretio. & adde hoc quod diſtinxi s̃. de nego. geſt. ab vno. & s̃. fami. erciſ. in familiæ. h. *Quotiens.* In prin. & ſecundum hoc debet poſtea in litera eſſe vt. aliàs deeſt vt. & præcipit lex quoties ad &c. *Vel minima.* Vel pro etiam, vel ſaltem. h. *Vniuerſa.* Al. vt. *Diſtrahantur.* Id eſt, distrahi poſſint, vel liceat. h. & ſunt ad legem iſtam. s̃. de commu. rer. alien. l. 2. h. s̃. vbi in rem act. ex. l. 2. h. s̃. vbi in rem act. ex l. 2. s̃. de quadrien. præſcrip. l. 2. h.

NE FISCVS REM QVAM VENDIDIT euincat. TIT. V.

GRAVISSIMVM. *Controuerſiam.* Suprà, tit. 2. l. & fi. h. j̃. de fun. rei priua. l. 1. s̃. cre- L.1.
ditorem euict. pig. non de. l. 1. h. ff. de diſtrac. pig. & ſi is. h. ff. de excep. rei vend. l. 1. in prin. h. s̃. de euict. ſiue poſſeſſio. h. s̃. de alienis rebus non alie. venditrici. h. s̃. de rei vindi. cum à matre. h. ff. de euict. venditam eſſe. h. *Officia.* Earundem ſtationum vel

diuerſarum al.ſic.C. de compenſat.l.1.h. & eſt ad l.iſtam. argumentum quòd non licet alicui eccleſiæ controuerſiam mouere de re quam vendidit abbas ſub cuius iuriſdictione ſuni cõſtitutæ.puras vendere rem vnius eccleſiæ cum eſſet alterius,ſecundum Alber. arg.contra.ff.de acquir.re.do.ſi procurator meus.h.

L.2. RETRACTARE. Facit ad l. iſtam s̃.de remiſ. pig. ſi hypotechas s̃.De reuo.donat. cum profitearis.ff.de rei vindica.l.1.in prin.h.ff. de reſcin.vend.l.3.s̃.tit.2. & ſi py.ar. ff.de adop.poſt mortem.h.py.arg.ff.de decre.ab or.fa.quod ſemel.

DE HIS QVI EX PVBLICIS RATIONIBVS mutuam pecuniam acceperunt. TIT. VI.

L.1. SIQVIS. *Teneatur*. Suprà vt omnes pro virili portione teneantur:vt ff.de iure fiſci,aufertur.§.vlt.h. *Teneatur*. Scilicet,ſimul cum fraudis participe vno pluribúsve vt s̃.de iure fiſci,qui in contractibus.h.& ff.eo.aufertur §.fin.h.& eſt in lege iſta notãdum,in quadrupli pœnam teneri eum qui pecuniam mutuam ſuppreſſit ex rationibus publicis.h.& eſt ad l.iſtam j̃.de ſuſcept.duos tabularios.h.

L.2. SCIANT. *Profuturum*.Al. priuatos.h. *Sponſionu*.ſcilicet, cautionem, ſecundum Al. profuturum id eſt, non in ſuam vtilitatem.h. *Auctoritate*. Aut comitis ſacrarum largitionum,vt j̃. de auri publici perſecutoribus.l.vna.h. *Accepit*.Scilicet,cautionem. *Ex memoratis*. Id eſt.de numero ſupra memoratotũ.h. *Commodauerit*. Impropriè id eſt,mutuauit,vel mutuo dedit.h.& ſuni ad leg. iſtam j̃. de his qui non vſur.quæ in pu.illa.l.1.j̃. de his qui impo.lucra.illa vſucapiet.l.1.& vlt.2.& 3.

POENIS FISCALIBVS CREDITORES PRÆFERRI. TIT. VII.

L.1. REM. Suprà,tit.1.l.1.ff. de iure fiſci l.in ſumma, & l.quod placuit.& l.ſtatius §.fin.h. ff.ſolut.matr.ſi marito,in prin. ſi maritus. minus.h,j̃. libro de inofficioſis venditio. vt in iudice.

DE FISCALIBVS VSVRIS. TIT. VIII.

L.1. EIVS. *Pœne*. Suprà,tit.1.h.s̃.tit.2.l.1.h.s̃.de vſuris l.vlt.h. *Placitum*.Suprà.de modo mulc.l.2.h.& ſunt ad l.iſtam s̃.de vſur.l.vlt.h.ff. de adminiſtra.rerum ad ciui. per.l.pen.in prin.h.ff. de iure fiſci,in ſumma.h. & eſt not.ex actione pœnæ creditoribus poſtponi debere.

L.2. SI SVB PIGNORE. *Succeſſit*. Suprà,de vſuris,cum quidam.§.fiſcus.h.& ff.de pig. act.cum vitioſe.h.s̃.ad l.Iuliam de vi.tutores.h. *Præſtare*. Scilicet,per pignoris retentionem,ſi obſtrictum eſt pignus in vſuris:vt s̃.de vſuris.l.4.eos.h.

L.3. FISCVM. *Sanctioni*. Suprà,de vſur.l. antepen.h. *Nominis*.Aliàs numinis.h. *Permiſimus*. Aliàs permiſit.h.& ſuni ad legem iſtam.ff.de iure,ſi alij.s̃.de his quibus vt indig. l.1.h.ff.de vſuris,cum quidam.§.ſi debitores,& §.fi.contra.h.ff.de iure fiſci.ſtichus cũ.h.

DE SENTENTIIS ADVERVS FISCVM LATIS retractandis. TIT. IX.

L.1. CAVSAS. *Retractari*. Scilicet,nouis inſtrumentis, puta poſtea innentis:vt ff. de reg. iur. imperatores.h.ff. de iureiurando l. admonendi.h. ſecundum Py. *Si præuaricatio*.Idem in quolibet pattono præuaricante,vt s̃.de aduo.diuerſo. iud.l.1.h.& ſunt ad l.iſtam.ff.ad Trebell.ſeruo.contra cum prętor.s̃.de re iu. l.3.contra.h.s̃.de aduocatione di.iu.l.1.h.

DE BONIS VACANTIBVS ET DE INCORPOratione. TIT. X.

De hac loquitur.j̃.l.3.h.

L.1. SCIRE. *Vindicandas*.Infra quadriennium,nec vltra.vbi s̃.de quadriennij pręſcriptione.l.1.h.audiendas.j̃.de petit.ſub.l.2.h. *Ex permiſſu*. Principis vel legis.

Si

SI QVANDO. *Continebitur.* ff. quemadmodum ſeruit. amit.l. vi.§.fi.h.ff. de iure fiſci, fiſcus ſi cui l.4.contra.ff.de off.præ.Bar.l.1.§.cum vrbem.h.s̄.de vſu & hab.ſi ita.h. ff.de ſerui.verba.præ.ſi arborum.§.hæc.h.de verbo.ſig.l.1.& 2.h. *Ad inſtrumentum.* Vel inſtructum.& ſunt ad legem iſtam s̄.de rei vindica.l.3.contra.h.ff.de ſeruit. præd.vrb. ſi ſeruitus.h.j̄.de præpo.ſac.cub.l.vlt.j̄.de apo.pu.l.3.contra.ff.de lega.2.quæſitum.§.peto. h.ff.de conſtit.prin.l.vlt.h.s̄.de quadrien.præſcrip.l.1.& 2.h. L.2.

SI QVANDO *alicuius.* Ratione.ſ.al.puta donatione vel ſucceſſione.h.*Grauiſſimis.* Suprà, vt ne. priua.tit.re.l.1.& 2.h.j̄.auth.de manda.prin.§. fin.h. *Subdendu.* eorum qui huiuſmodi &c.h. Et ſunt ad l.iſtam.j̄.de agr. & cen.l.vlt.contra.ff.de iure fiſci.l.1.§.da.s̄. de bonis proſcrip.ſi quis inter.h.s̄.de quadri.præſ.l.1. L.3.

VACANTIA.*Ex qualibet.*ſ.agnationis vel cognationis.h.nec etiam maritũ,vel vxorẽ: vt ff.vnde vir & vxor.& j̄.tit.2.l.2.h. *Vel iuris.* Scilicet, adoptionis de iure factæ, ex qua legitimi ſucceſſores fuerunt:vt.ff.de ſuis & legi. hære.l.1.§.fin.& 2. in prin.h.& ſunt ad l.iſtam j̄.authent.vt nulla.j̄.in fi.j̄.auth.de nup.§. ſi igitur ſine h.s̄.de cadu. tol.in fi.h. j̄.de petit.ſub.l.2.h. L.4.

SI VACANTIA. *Vel alio.* Scilicet,damnatorum,vel quæ vt ab indignis auferuntur ſecundum Pi.h. *Bonorum.* Vel quorum.h. *Ingeritur.* Vel inuehitur.h.& ſunt ad leg. iſtam.ff.de iure fiſ.l.1.h.j̄.tit. 2.l.2.h.j̄. de præpoſitis ſa.cub.l. penul.s̄.de bonis proſcrip.l. VIII.h.s̄.de iure fi.l.prohibitum.& l.defenſionis.h. L.5.

DE DELATORIBVS. Tit. XI.

1 *Delatores iniuſti criminum accuſatores dicuntur.*
2 *Propter honorem aliquando prohibetur delatio.*

DEFERRE. Eſt accuſare, & ferre, & cedere,id eſt, actione, & cedere diem legati & in loco,& cedere id eſt,omnia dare,& verberare, vt in paſſione domini quid me cedis? Delatoribus,id eſt,iniuſtis † accuſatoribus criminum: vt j̄.eo. l.vlt. vel aliter delatoribus, execrabilibus nunciatoribus bonorum vacantium:vt j̄.eod. nulla ex varia.omnes, & j̄.tit.3. Tertia eſt delatio, quæ primo afficitur.h.De delatoribus, qui aliquãdo prohibẽtur † deferre propter honorem, vt clariſſimi:item veterani : item milites propter honorẽ ſtipendiorum.item propter dãnationem, vt qui fuſtibus cæſi ſunt & in opus publicum dati. item in metallum damnati,ſed eas cauſas quas ante damnationem cœperunt deferre,poſt damnationem poſſunt exequi vt ff.de iure fiſci,deferre.in prin.&.§.1.h. L.1.

(margin: 1, 2)

1 *Exitus,non conſilium ſpectatur.* 2 *Quando legi fraus fieri videtur.*

SI ET QVI. *Delatio.* Scilicet,ſiue ab initio poterat ſed nunc non poteſt,niſi forte in futurum fidem ſuam accommodauerit inſtitutus : vt ff. de iureiur.non intelligitur.h. ff.de his quibus vt ab indig. in fraudem,in prin. &.§. 1.h.p.Siue ab initio capere non poterat,ſed tẽpore mortis poteſt:quia non conſilium ſed † exitus ſpectatur:vt ff. de iureiur. non intelligitur.h.ff.de his.quibus vt ab indig.in fraudem.in prin.& §.1.ideoque ſi antequam teſtator moriatur capere poſſit,ſimiliter delatio ceſſat : vt ff. de iureiuran. non intelligitur.h.ff.de his quib.vt ab indign.in fraudem.in prin.& §.1.h.ſecundum Pi.h. *Qui palam.* A deſtructione conſequentis,ergo his qui palam capiunt,tacite derelinqui poteſt, ſecundum Pi.h. *Capere.* Si tamen ſit rogatus de ſuo præſtare,legem non offenderet : vt ff. de iure fiſci, ita fidei.§. fin.h. *Non poſſunt.* Nec his intelligitur in fraudem legis fidem accommodare,qui palam rogatus eſt reſtituere.quæ quidem fraus tunc legi † fieri videtur, quoties quis neque codicillis rogatus, ſed domeſtica cautione & chirographo ſe obligat ad præſtandum ei qui capere non poteſt:& ideò hoc tacito fideicommiſſa frequẽter ſic deteguntur,ſi proferatur hoc tale chirographum. ſed & aliis quoque probationibus:vt ff. de iure fiſci.non intelligitur.h.&.eſt ad l.iſtam.s̄.de lega.1.in tacitis.h. L.2.

(margin: 1, 2)

MONENTE Of.ſolicitudine.ff.eo.fiſcus.§.delatoris.h. *Omnino*..Aliàs quinimo.h. *Omnino.* Pro etiam.h.qui iuſſu.s̄.de iure fiſ.prohibetur.ſic s̄.de his quibus vt indig. in fraudem.§.fin.h.ff.de bonis liberto.qui cum.§.ſi patris.h. *Attentetur.* Triplici enim ratione pœnam delatoris euitas,& quia ex officij neceſſitate,& quia procuratoris manda- L.3.

to,& quia non à te ſed ab alio cauſam delatam te ſuſcepiſſe proponis, ſecundum Pi.h.& ſunt ad l. iſtam ff. de diuer. tempo. præſcrip. inter quatuor. in prin.C.de iure fiſ.l.2.ff. de iure fiſci,in fraudem,& l.2.§.diuus.h.in quæſti.C.ad legem Falc.l.3.

L.3. NVLLA. *Monſtrauerit.* Vel monſtrauit:vt ff.de iure fiſ.de eo.& l.2.§. diuus Pius res §.fin in l.1.b. monſtrauerit.magis enim videtur delationem cõtra ſe factam repellere quam alium quemquam deferre,ſecundum Pi.h.& ſunt ad l. iſtam C.de iure fiſ.ſi ſors C.de his qui ſui infa.ne.ff.de iure fiſci.l.2.& 3.

L.4. EX VARIA. *Ad id.* Idem eſt ſi protegendæ cauſæ ſuæ gratia aliquid fiſco nunciat: vt ff.de iure fiſci.delaror.h. *Deferunt.* Cauſa præmij conſequendi: vt ff.de iure fiſci,ex quibuſdam, ſecundum Pi.& eſt ad l.iſtam C.ex quib.cau.infa.ir.neminem.h.

L.5. OMNES. *Ordine.* Id eſt,eo iuris ordine,quod retro ſtatutũ eſt,vt C.tit.proxi.l.penul.& vlt. ſecundum Pi.h.ſeueritatem.C. de his qui.vt indig. alia.b.C.de calumniis noſtris.h.ff.de iure fiſci.l.2.§.diuus Pius.h.& ſunt ad l.iſtam.C.de iure fiſci.l.1.& 2.probatur ff.de iure fiſci.fiſcus.h. pœnæ metalli: vt ff.de off.præ.vt.l.1.§. quod autem.1.executam. h. *Ferro.* Ferro enim caput & lingua abſcindenda,vt in Theodoſiano tit.eo.h.

L.6. SERVVM. *In exemplum.* ff.depoſiti,bona fides.in prin.b. ſeueriſſime.j. tit.1.l. 2. in fi. h.ff.de cuſto.reo.diuus Adrianus.ff.de reb.eorum qui ſub tut.quamuis.h.probauerit ff.de bo.liber.qui cum. in fin.idem contra.h.ff. ad Turpilianum.l.1.§. penult. contra.h. *Maieſtatis.* Suprà,qui accuſa.non poſſ.l.pen.& vlt.b.C.ad l.Iuliam maie.l.pen. & vlt.h.& ſunt ad legem iſtam.ff. de re mili.l.3.§. in bello.h.ff. de iure fi.l.2.§. penult.b.j. quibus.e. coloni vel cen.d.l.2.h.Py.arg.in auth. de man.prin.§.non permittere.h.Py. arg.j. authẽ. vt iud.ſine quo.ſuff.§.ſi quis autem.h.Py.ar.j.auth.de nup.§.ſoluto.

RVB. DE PETITIS. TIT. XII.

SCILICET. Scilicet rebus bonisve,ſecundum Py. h. *De petitis.* Id eſt, de petitione bonorum ſublata, quæ bona deuoluta ſunt ad fiſcum aut iuris ratione , vel alicuius ſupplicatione,ſecundum.R.h. *De petitis.* Scilicet,ex rebus illis quæ ſucceſſorem non habent.vel neutraliter ponitur id eſt,petitionibus rerum ſcilicet,talium,ſublatis.

CONSTITVTIO GRÆCA.

L.1. QVISQVIS REVS. Scilicet, ex infructuoſa poſtulatione:vt j. qui milit. poſſunt. his quidem. ſecundum Py. *Plerúmque.* Contra arg.j. de locatione præd. ciui.l. vlt. Py.h.pi.arg.j.auth.de non al.aut per.§.quia veriſimile.h.pi.arg.j.de fundis patri.nulli.b. Py.ar.C.de procurato.militem.h.Py.ar.ff.de quæſtionibus.l.1. & ſunt ad l.iſtam C.ad leg. Iul. maie.quiſquis.h.j.authen.de non alien. aut permutan. & latè.§. hæc igitur j.de nauibus non excuſan.l.vlt.h.C.de precibus impe.offeren.reſcripta.h.C.de vectigalibus.omnium.h.ff.de minoribus.l.3.in prin.h.C.tit.2.l.1.h.ff. quod quiſque iuris.l.3.in prin, h.C. ſi nuptię ex reſcripto.l.vlt.h.C.de crimine ſacril.l.vlt.h.& eſt nota ex his bonis quę fiſcus inuaſit propter crimina,poſſe concedi ſi non fuerit perpetua. Y.

L.2. OMNES. Sunt ad legem iſtam.C. tit.2.l.1.b.C. de precibus imperato. offe. reſcripta h.C.vnde vir & vxor.h.C.de bonis vacantibus.l.vacantia.l.2.h.C.de crimine ſacril.l. vlt.h.j.de locat.prædiorum ciuil.l.vlt.contra.h.j.inſtit.de bonis liberto.h.C.de hęreticis, manichęos.& l.cognouimus.b. & nota qui ſunt illuſtres.& ſunt ad l.iſtam.j.de metatis l.penul.h.j. de collatione donatorum. lib.xi.h.& eſt notã.imperatores res ciuiles vel ad publicum ius pertinentes non poſſe petitori concedere.Y. & ſunt ad leg. iſtam C.ſi contra ius vel vtili.pub.l.vlt.h.C.de vectig.& commiſ.omnium.h.j.auth.vt omnes obe. iud. §.hac. *Exemplum.* ff.de rebus eorum qui ſunt ſub tut.l.quamuis.ff.depoſiti.l.bona fide. in prin.C.tit.1.l.vlt.ff.de cuſto.reorum.diuus Adria.h.

DE HIS QVI SE DEFERVNT. TIT. XIII.

1 *Fideicommiſſarius vniuerſitatis hæres eſt effectu.*

L.1. ES CVIVS. Id eſt,inſtitutus hęres legatariúsve qui rogatus eſt vt nõ capienti det, ſecundum Py. *Tacite.* Id eſt, forte hæres.h. *Officio.* Poſt apertas tamen tabulas teſtamenti, vt ff.de iure fiſci.edicto.contra.§. cum.Solutio, hæc corrigit illam ſecundum

cundum Al.h. *Officio*. Sed antequam ſit præuentus ab alio : vt ff.de iure fiſci, edicto.§.
cum autem. contra. Solutio. ſecundum quoſdam illa emendatur per iſtam.h. *Officio*.
Cum tamen fideicõmiſſarius fuerit in mora, vt in contrario ſignato.ff.de iure fiſ. edicto.
Officio. Id eſt, officialis. *Prodat*. hæc, inquam, proditio eſt amiſſa ſecnndum Py.h.omni-
bus.ff.de iure fiſci.l.penul.contra.& l.edicto.& l.ſenatus §.ſenatus.h. *Ab vxore*. Scilicet,
cui fuerat danda hæreditas ex fideicommiſſo tacito, quod capere non poterat ſecũdum
Py.h. *Reuelatum*. Poſtea ſcilicet, delatione facta primitus ab vxore defuncti, ſecundum
Al.h. *Hæredem*. Pro parte ipſam & alium inſtituendo, cuius fidei commiſerat.h. *Hæ-*
1 *rede*. Scilicet, in effectum & cauſam. nam & fideicommiſſarius vniuerſitatis † hæres eſt
effectu, ſed de rigore minime. quippe inſtitutus hęres rogatus legitimus vt etiam poſt re-
ſtitutionem, ſicut nec poſt hæreditatis venditionem hæres eſſe non deſinit: vt ff.de vulg.
ſubſtit.ex facto.& ff.quòd cum eo.ſi filio.ſecundum Py.h. *Si geſta*. Si, id eſt, quamuis.h.
mancipetur ſcilicet, vxor defuncti, ſcilicet, quæ capere ſibi relictum ex defuncti volun-
tate non poteſt. aliter enim duntaxat vulgare præmium haberet, ad ſimilitudinem hæ-
redis: vt ff.de iure fiſci, edicto.§.ad eos, & §.extar.§. ad hæredes. & plenè de hac materia
notaui ff.de iure fiſci.edicto.in prin.l.ſenatus.§.ſenatus.h.ex omni.ff. de iure fiſci.l. pen.
contra. & l.edicto.& l.ſenatus.§.ſenatus.h. *Eligat*. Infrà, quando, & à quibus debetur
quarta pars.l.2.in prin.contra.h.j̄.de metatis.l.2.h.ff.de iure fiſci, non intelligitur.§.eum
quinquennium.inſtit.de rer.diuiſ.§.Theſauros.h. & ſunt ad l.iſtam.ff. ad Silania.S.C.l.
lege.§.fin.j̄. tit.2. in fine.h. *Occultator*. Forte de fideicommiſſario dicit, vel de hærede ro-
gato reſtituere.h.

SI LIBERALITATIS IMPERIALIS SOCIVS ſine hærede deceſſerit. TIT. XIIII.

IVBEMVS. Facit ad l.iſtam.ff.de bo.liber.communi.h.j̄.inſtit.de lega.§.ſi eadem.h.j̄. L.1.
non licere habita.metrocomiæ. h.ʒ̄.de cad.tol.§.vbi autem.h.ʒ̄.de aſſignan.lib.vtrũ.h.

DE THESAVRIS. TIT. XV.

NEMO. *Ac puniendis*. Suprà de ſacrificiis paga.& tempus.h. *Aliqua*. Al.alia.h.po- L.1.
ſtulare.ff.de condit.inſtit. quæ ſub §.fin.h.Py.arg.ff.ad municip.l.1.in fin.h.Pi.arg.
ff.de fideiuſſ.l.3.in finem.Py.ar.ff.de diſtract.pig.quæ ſint.§.1.h.ff.de leg.1.ſi quan-
do.in prin.h.ʒ̄.arbitrium tutelæ, cum inter.h.ʒ̄. de epiſcopali audientia.nemo.P.h.ff. de
iure delib.l.1.§.1.h.ff.de min.l.in cauſæ, primo reſpon.h.ff. vt lega. ſeu fideicom.no.ca.l.
1.§ reſcripto.h. *Liberalitas*. Vltronea. *In alienis*.h.ſecundum M.hæc lex loquitur de lo-
co Cæſaris, & fiſci, item priuati: non autem de loco ſacro & religioſo, quia non ſunt in
bonis vllius, vt inſtit.de rer.diuiſ.§. Theſauros. vel dic prout ibi notaui.h. volentibus.ff.
de ſeruitut.ru.prædio.imperatores.h.ff. communia de ſeruitut. venditor.§.fin. Pi.arg.j̄.
de ſalgamo hoſ.non præb.l.1.h.Pi.arg.j̄. de re milit.l.vlt.h.ff.de vſufr.ſcilicet, ſi quid. in
fi.l.h.Pi.arg.j̄.inſtit.quibus alie.licet vel non, in prin. *Inuenerit*. Al.inuenit h. *Partiatur*.
Etiam ſi conſenſit vt in ſuo alius foderet, licet mirum ſit, quia domino nedum theſaurus
totus, ſed etiam dimidius conceditur, ſecundum P.h. *Inueniet*. Aliàs eueniet h.immi-
neat.aliàs inhiat.& eſt nota.quid ſit theſaurus.& ſunt ad §.iſtum ff.ſolu.matrimo.diuor-
tio §.ſi fundum.h.j̄.de metalli.contra, cum neminem in alienis terris theſaurum quære-
ret inuito domino vel ignorante.h.j̄.auhẽ.de manda.prin.§. non permit. h.ff. de verbo.
ſig.inquirere.

DE ANNONIS ET TRIBVTIS. TIT. XVI.

AES QVIDEM. *Al.pro portionibus*.ff.de ure fi.ſ.aufertur.§.vlt.h. *Ex qua*. Id eſt, L.1.
ex quibus. ſic ʒ̄. de in ius vo.l. fin. *Annonas* Ex qua cauſa fiſco compenſari non
poteſt: vt ff.de iure fiſci, aufertur.§.qui compenſationem.h. *Et fructus*. Non etiã
eorum penſiones : niſi mos regionis aliter ſe habeat: vt j̄. de agricolis, litibus. ſecundum
Al.h. *Et fructus*. Sed tributa etiam præteriti temporis: vt ff.de pub.imperator.ſecundum
Al.h.& fructus.j̄.de prædiis nauicu.l.vlt.h.ſecundum Pi.h.& ſunt ad l.iſtam j̄.de prędiis
nauicu.l.vlt.h.ff.de edendo, ſi quis ex §.1.h.ʒ̄.ſine cenſu vel reli. l.2.&.3.h.in auth.de mã.
prin §.non per.h.ff.de pact.ſi inter illum.

L.2. INDICTIONES. Niſi munera patrimoniorum quæ poſſeſſionibus indicuntur: vt ff.de munerib.l.vlt.§.patrimoniorum.h. *Indictiones*.Aliàs indictionis.& ſubaudi tunc munera. *Siue præſtationes*.h. *Indictiones*. Id eſt,canones:vt j̄. tit. proxi.l.1.h. *Indici*. Sed & ſententia prædio datur non perſonæ:vt ff. de neg.geſt.quòd aliena p.v.f.h. *Vltra*.ʒ.de alluuionibus.l.2.h.& ſunt ad l.iſtam ff.de cenſibus.l.4.h.de concub.nominibus.l.2.ʒ. de mino.l.2.h.de vſufr.leg.quære.h.ʒ.de vſufr.hactenus.h.

L.3. OMNES *penſ.debebunt*. ff.de publicanis. l.vlt.§. penul.ʒ.de tranſact.præſes. contra.ʒ. de canone fa.vt.l.2.ff. vt lega.ſer.cau.in poſſ.ea.l.1.§. penult.ʒ. ſi cert.pet.l.1.h.ʒ. de hæredita.act.l.2.arg.contra.ff.de pollicita.ex pollicitatione.h. *Debebunt*. Homines,ſiue poſſeſſores,aliàs. *Penſitare*.& tunc ſubaudi, omnes ſcilicet, homines.h. *Delegationibus*. Duntaxat:vt j̄.titul.2.l.1.h.exigendi. Aliàs, vel remittendi poteſtatem eſſe. *Rector*. Ad cuius officium etiam pertinet tributa exigere: vt j̄.de exaction. trib.in fiſcalibus.h. *Remiſerit*.Eo qui remiſit in ſubſidium reſeruato:vt ʒ.de conu.fiſ.deb.l.2.h.& ſunt ad l.iſtã j̄. authen. de man.prin.§.non.h.j̄.de decen.ſi lib.l.4.j̄.de coll.fun.pat.omnes.h.ff.ar.cõtra de decre.ab or.fac.l.4.h.j̄.tit.1.l.1.j̄.de allu. & a.l.2.j̄.de excuſa. mun. placet.h.ff.de pact. imperator.h.ʒ.de vectig.& con.quicquid.h.ʒ.de precib.imp.off.l.4.h.j̄. quemadmo. ciui.mun.indic.l.v.h.

L.4. OMNES. *Omnino*. Etiam veterani, licet enim exactiones tributorum fieri non debent, à tributis tamen præſtandis non excuſantur: vt ff. de veteranis.l.penult. p.i. *Ad ablationem*. Al.obligationem.h.

L.5. PRO LOCIS Al. Id eſt, locorum magnitudine.h. *Annonam*.ſcilicet,in ſingulis locis & ſpeciebus conſtitutam, præterquam in nummis:vt j̄.de ſuſcep.l. modios, ſecũdum P.h. *Præcipimus*.j̄.eo.nemo. h.concordat.huic.l.j̄.de erog.mil.anno.l.4.j̄.de aquæduc. diligenter.

L.6. IN FRAVDEM. *Poſſe*. Niſi XL.annorum ſpatio fuerit munitum:vt j̄.de fundis patri. l.vlt. ſecundum Al.h. & ſunt ad l.iſtam j̄. de nauibus non excuſ.l.2.&.h.j̄. de codicil, ſum.contra patri.h.j̄.de fundis limitro.l.1.h.j̄.de excu.munerum.maximarũ.h.ʒ. de precib.impe.offe.l.vlt.j̄.quemad.ciui.mun.h.ʒ.ſi contra ius vel vtili.pu.l.vlt.h.j̄. de erogat. mil.an.l.2.h.

NEMO.j̄.de ſuſcepto.modiis.h.ʒ.eo.pro locis.h.

L.7.

L.8. MEDITERRANEÆ. *Onerabantur*. Scilicet, quaſi viciſſitudine reddita. ſed quia perperam id fiebat,caſſatur, ſecundum Pi.h. *Expenſis*.Scilicet,iuxta illud,Inuicem alter alterius onera portate.ſecundum Pi.h. *Deuotionis*.Scilicet,functionum.ſ.publicarũ h.& ſunt ad.l. iſtam j̄. authentic. de colla.§. nullus autem,contra.h.j̄. de priuile. domus Augu.l.2.

L.9. OBSISTERE. Dignitatum.j̄.de metallariis.l.4.h.j̄.tit.1.l.1.h.infra,de naut. Tiberi. j̄. de nauib.non excu.l.1.h.ff.de vaca.& excu. mun.ſunt munera.h.infra, de eroga. mil.anno.l.4.h.j̄.de aquædue.diligenter.h. *Intra*.Infra,de apo.publicis.l.1.h. *Exactione*. Infra,de agrico.& cenſi. hi. h.ʒ.de præterito,vt ff.de vectig.& publicanis,imperator, ſecundum.P.h.& eſt ad l.iſtam ff.de mun.& ho.l.vlt.§.ab huiuſmodi.h.& eſt nota,purgari moram ceſſationis tributorum,infra VI.menſes.

L.10. IVDICES. *Negligentes*. Py.ar.ff.de admi.tut.qui negotia.§.1.& §.pe.h.j̄.de coll.fund. pa.l.placuit.h.ff.man.idemque.§. ſi procurator.h. *Emolumenta*.ʒ.de ſtatuis & imag.l. 1.h.j̄.de ſuſcepto.prępo.& arca.l.2.h.& eſt ad l.iſtam j̄.de cenſib.& peræquatorib.l.VI.h.

L.11. ILLVD. *Ab vnaquaque*. Sed non Italia.P.vt.ff.de cenſibus.l.1.& fin.& C.de epiſco.& cle.l.3. *Ab his*. Id eſt, à Macedonibus,ſecundum P.h. *Indicauit*.Vel iudicauit.h. *Ad poſſeſſiones*. Contra Federicum.P. *Quod maxime*. Scilicet, quod Macedonum.h. *Macedonum*. Id eſt,Græcorum,qui dicuntur Macedones.h. *Secutum*.j̄.de colla.fund.pat.l.2. h. *Quantitati*. Hîc ſumitur quòd dimidius aureus id eſt,dimidia pars aurei ob tributum Cæſari dari debet.h.quantitati,id eſt,aurei,ſecundum P.h.quantitati infra,vt de ſuſcep. modios.contra.h. *Noſcunt*. Scilicet,Macedones ſecundum P.h. ſuſcipiat ſcilicet, offerenda,ſecundum P.h.qui poteſtati ſcilicet,in Macedonia,ſpeciales.p.*Exſoluat*.ff.de mune.& ho.l.3.§.pręſens.h infrà,auth.de æqualita.do.§.quia vero 2.h.Sacro.ʒ.de ſacroſanctis eccle.ſacroſancta.& ſunt ad l.iſtam.ʒ.tit.1.omnes omnino.h.infr.de priuileg.domus Augu.l.2.h.

D E

DE INDICTIONIBVS. Tit. xvii.

OMNES. *Peracta.* Al.aperta.h. *Vel ſacri.* Infrà,tit.2.l. vlt.h.ȷ̄.de priuile.do.Aug· L.1.
l.2.&.1.h. *Extraordinarium.* Suprà, tit.1.l.4.h. & ſunt ad l.iſtam.ȷ̄. de excuſat.mu-
nerum. placet.h.s̄. quæ res ven.non poſ.quia.s̄.tit.prox.omnes.obſiſtere,& l.4.ȷ̄.
de colla.fun.l.vlt.h.

PARTICVLARI *Delegationum.* Inducere enim videbatur præſtationem aliquam, L.2.
& maximè extraordinariam imponere.dicebatúrque indictio quæ indicebatur pro-
uinciis per ſingula luſtra,æris,argenti,& auri:vt ȷ̄.auth.de collationib.in prin.R.h. *Au-
feratur.* Scilicet, vbi nihil debetur,ſecundũ P.h.& eſt ad l.iſtam auth. de coll.in initio.t.h.

DE SVPERINDICTO. Tit. xviii.

NIHIL. Infrà,de excuſa.mun.placet.h.s̄.noua.vectigal.nec ſolent.h.s̄.tit.2.l.3. h.ȷ̄. L.1.
auth.de collato.§.ſi autem.h.ȷ̄.de excu.q.3.quia.h.

DE EXACTORIBVS TRIBVTORVM. Tit. xix.

DVCENARII. Id eſt,hi qui ſunt.cc. annorum.h. *Expeditoribus.* Tributorum· L.1.
Accipiant. Suprà,de iure fiſc.prohibitum. *Concuſsione.* Suprà,de furt.etiam.h.o-
portet ȷ̄.eod.l.prox.h.& eſt ad l.iſtam,ff.de iur.fiſc. deferre,§.vlt.h. & eſt not.debitorem
non debere conueniri antequam breues fiant à tabellione.Y.h.

NEMO. *In debitorum.* Tributorum. *Noxalium.* Al.noxiorum.h.officialium.Q.d.nõ L.2.
priuatorum.h.Solurores,id eſt,debitores,ſic dictos à ſoluendo,ſecundum.P1.h. *Si
quis.* Debitor tributorum.h. *Ab humano.* Mihi autem pro minimo eſt vt ab humano
ſenſu diiudicer.h. *Indulgentia.* Sibi hac l. conceſſa. *Contumaciam.* Quia nolit ſoluere.h.
Qui ſi. Aliàs deeſt qui. *Ad res.* ȷ̄.de capiend & diſt.pig.l.1.h.& eſt ad l.iſtam,ȷ̄. tit.2.l.2.h.
& eſt nota,carcerem eſſe pœnalium noxiorum hominum.h.Y. & eſt ad l.iſtam,ȷ̄. auth.
de man.prin.§.ſed neque.h.

QVOTIENS. *Teneatur.* Scilicet,cuſtodiatur:vt s̄.eo. nemo. ſecundum A.h. *Ab-* L.3.
ſtulit. Scilicet,officio cuſtodienti:vt s̄.de aſſeſſo. l.3.ſecundũ A.h.auellendum.al.
euellendum,& ſunt ad l.iſtam,ȷ̄.de cenſibus,peræquationes. contra. h.ȷ̄. de ſuſceptorib.
præpoſitis.l.1.h.infrà,aut.vt omnes obe.iud.§ ſi igitur.h.ff.ad l. Iul.peculatus,peculatus.
contra. Solutio. hîc ſubtrahebat in fiſci fraudem, ibi non exigebat in fiſci fraudem.h.ff.
de iniuriis, iniuriarum.§.2.h.ff. de iure fiſci,deferre,§.vlt.h.ȷ̄. de excuſat.mu. placet.h.&
not. in hac l.fiſci debitorem ſubtrahentem ad totius debiti ſolutionem coarctari.Y.h.

ACTORES. *Vigoris.* Al.iudicis.h. *Noſtræ.* Rei.h.& ſunt ad l.iſtam,infrà, authent. L.4.
de man.prin.§.neque.h.ȷ̄.de priuileg.do.Augu.l.2.h.

APPARITORES. *Titulorum.* Scilicet,largitionalium:vt infrà,de canone largit.tit. L.5.
l.2.ſecundum Al.h. *Suſceptor.* Apparitores vocati ſucceptores.Y.h.& ſunt ad l.iſtam
infrà,de apoc.pub.l.1.h.ȷ̄. aut.de colla.§.pro fiſcalibus.h.ȷ̄.de ſuſcep.prępoſ.& at.frumẽ.
h.infrà, auth.de man.prin.§.coges.h.

IN FISCALIBVS. *Titulis.* Id eſt,largitionibus.h. *Maneat.* Id eſt,teneat,vel ſubau- L.6.
di in eos.h.& ſunt ad l.iſtam,ȷ̄.de monetar.l.2.h.infrà,de coll.fund. patri.l. vlt.h.

MISSI. Exactores publicos vocat opinarores ſecundum.P.h. *Manebit.* Expecta- L.7.
bit.h. *Victis.* Scilicet,legitime,non per carcerem, vel plumbatarum verbera.pi.vt
s̄.eo.l.2. *Repetitionem.* ſ.propoſita act.neg.geſt.vt s̄.de neg.geſt. ex facto.h. *Officiis.* Iu-
dicibúſque. *Dignitatis.* Suprà,vbi quis de curia.vel cohorta.l.2.h.s̄,vbi ſenato.vel clariſ.
omnes.h.proſequantur.ſcilicet,iudices,eorumq́ue officia:vt infra,tit.2.l.1.h.& ſunt ad l.
iſtam,s̄. de offi.præſ. nullum.h.infrà,tit.4.l.2.h.ff.de admi.re.ad ciuit.per.l.2.§.frumen-
tariæ.h.infra,de cano.larg.l.2.R.h.s̄.de iudic.à iudice.h.infrà,de mand.hac. & ad l.2.R.
infrà,de eroga.mil.anno.Opinatoribus.h.ff.de publicanis.ſi publicanus,A.h.infrà,de ſu-
ſcep. neminẽ,h.infrà,de execut.& act.l.1.& 3.h.

t *Tributa & annonæ,ſunt onerabilia & cum rebus ambulatoria.*

SI DIVINA. *Domus.* Scilicet, imperialis:vt C.de quadr.præſcrip.l.vlt.ſecundum A. L.8.
vel.1.principis, vt in rubrica ipſa s̄.vbi cauſæ fiſcales vel domus.h. *Extra metrocomias.*

Ĭ.non licere habita. met.h. *Patrocinij*.ſ.preſtandi in fraude publicarum functionum: vt Ĭ.nemo in ſuum patrocinium,ſecundũ.P.h. *Poßident*.Al.poſſederit.h. *Functiones*. Functiones enim publicas .i. tributa & annonæ onerabilia † ſunt, & ideò cum rebus ambulatoria,ſicut ſeruitutes:vt Š.de ſeruitut.l.3. ſecundum Al.h. *Promißione*.Al. prouiſione. h.& ſunt ad l.iſtam,Ĭ.de fundis reip.vniuerſi.h.Ĭ. de fund.patrimonialibusv,niuerſi.Š. de epiſc.& cle.de his.h.Ĭ.de fun.rei do,vniuerſi,Ĭ.de præd.naui.l.2.h. de aquæductu l.2.h.Ĭ. vt nemo ad ſuum patrocinium.h.Ĭ.auth.de collat.& al.cap.§. quòd ſi.h.Ĭ. de publica.& vectig.imperator. h.Š. de epiſc.& cle.de his,ff.de cenſibus, forma.Š. de ſacroſ.eccle.placet.contra. Solutio, ibi dicit nullam eccleſiæ tranſlationem faciendam alicui:hîc vindicabitur publicatio pignoris donec ſatisfiat cõmoditatibus, & non aliàs fieret alicui trãſlatio vel venditio.Io.vel al.ibi de prædiis cæleſtibus dicatis.hîc de aliis.h.

DE SVPEREXACTIONIBVS. Tit. xx.

Vltra quàm debetur: ne titulus iſte vel ſuperior de ſuperindicto ſuperfluus ſit, ſecundum P.h.

L.1. QVICQVID. *Elicitum*. Scilicet, ſi ſine vi exactum eſt,ſi vi,in quadruplum:vt duplũ ſpoliatus accipiat,vnum.ſ.aliud duplum fiſcus acquirat:vt Ĭ.de excuſat.mune.placet,contra.Al.& ff.de publica.licitatio.§.quod inlicite,& Š.ex quib.cau.infa.irrog.l.2.& Š.de aſſeſſorib.l.3.h. *A curialibus*.Vel cohortalibus vel aliis exactoribus in duplum eruatur. *Quod prouincialibus reſtitui*. Nam aliud duplum fiſco præſtabitur, & ſic in quadruplum condemnabitur vt Ĭ.de cenſib.& peræquato. peræquatores.contra.Solutio : illud de rigore,iſtud de ęquitate.vel dicas, hîc condemnatur in duplum præſtandum prouincialibus à quibus exactum eſt.infra in quadruplum præſtandum fiſco. Vel ibi loquitur quando vi extortum eſt,hîc quando ſine vi:vt ff.de publica.& vectig.licitatio.§.quod.ſecundum Py.h. *Confutatus*. Id eſt,conuictus.ſic xiiii.q.4.nec.h. *Monenda*.Al.admonenda.h. *Perſeuerauerit*. Py.arg.in decret.diſt.xxxi.quoniam.f.h.Pi.ar.ff.de pœnis,capitaliũ §.ſolent & §.graſſatores.h.Py.arg.Ĭ.de pat.poteſt.l.3.in decret.2.q.4.quanto.h.Py.arg.in authent.vt liceat matri.§.cauſas.in fi.§.h.C.de epiſco.aud.l.3.in fi.& decre.xxii.q.1. clericum.h.& ſunt ad.l.iſtam.Ĭ.de excu.placet.contra.h.Solutio.hîc interceſſit mandatum exigendi, & ideò in duplum punitur. ibi verò ſua auctoritate exegit, & ideò in quadruplum.h.§.ita inueni correctum.Ĭ.de diſcuſſoribus.Ĭ.de ſuſcepto.præpo.l.1.h.Ĭ.de decret. 1.q.3.quicquid.

sic in veteri

DE CAPIENDIS ET DISTRAHENDIS PIGNORIB. tributorum cauſa. Tit. xxi.

L.1. RES EORVM. *Diſtrahantur*. Scilicet, ſi per duos menſes ſolutionem differant ex quo in cauſam pignoris captæ ſunt:vt ff.de re iud.debitoribus.Pi.h. *Diſtrahantur*.Scilicet,peractis ſolemnibus.ſecundum P.h.*Poßidendi*.Scilicet, etiã res minorum:vt Š.de iure haſtę.l.penu.h.& ſunt ad l.iſtam,Š.de fide haſtæ fiſ.l. penul.h.Š.ſi propter pub.penſ.l.vlt.Š.de exact.trib.l.2.in fin.h.ff.de admin.re.ad ciui.l.vlt.§.item reſcripſerunt peccata.h.Š.de nouat.nec.Ĭ.de debito.ci.l.vlt.in fi.h.

L.2. SATIS SIT. Concordat huic l.Š.de exact.l.2.h.ff. de remiſſ.l.3.Š. ad legem Iul. pec. cum eod.h.

DE APOCHIS PVBLICIS, ET DE DESCRIPTIOnibus curialium,& de diſtributionibus ciuilibus. Tit. xxii.

L.2. AD INFERIORVM. *Et itidem*.Al.eorumdem.h. *Conſignari*. h.Š.de exact. tributo.apparitores.h.Ĭ.de imponen.lucrati. deſcrip.l.1.h.Ĭ. auth.de colla.§. pro fiſca.h.dies.Š.qui potiores in pig.l.pen.h.ff.de accuſat.libellorum.h.*Breuibus*. Al.breuibus. *Diſpunctio*. Hoc eſt acceptorum & datorum in vnum collatio:vt ff.de verbo.ſig.cognoſcere,in prin.ſecundum Pi.h. *Lucratiuæ*.Ĭ.de imponen. lucrati.deſcrip.l.1.h.numerariorum,id eſt,tabulariorum:vt Ĭ. de numerariis & actua.l.2. & 3.h. *Veſtra*. Aliàs noſtra.h.& ſunt ad l.iſtam,Š.de exact.l.2.ff. de ſolut.& lib. debitũ.Ĭ. de ſuſcept.ſuſcep.h.Ĭ.de coll.fund.pat.placuit.h.Ĭ.de dignit.l.4.h.Ĭ de cẽſib.& cenſ.l.1.h.

SEMEL.

SEMEL. *De refuſione.* Sic denominata à fundo refundi,ſecundũ Pi.h. *Refucari.* Niſi L.2.
fortè grarioſa reperiatur,vt ȝ.de tranſact.præſes.ſecundum Pi.h. *Conſtringi.* ſ.niſi alij non ſint idonei ad illa munera,vt ff.de munerib.honor.§.vlt. ſecundum P.h. *Lætari.* Nam nec tutor ante ad curam compellitur,vt ȝ.de excuſ.cur.h. & ſunt ad l.iſtam,j.aut. de man.prin.§.coges.h.j.de ſuſceptorib. ſecuritatem.h.Pi. arg.ff. de pœnis.diui fratres. in prin.& §.1.C.ſent.reſcin.non poſ.l.1.h.j. quemadm.ciui. mun.indi. l.1.& 2.h.j.de diſcuſ.l.3.

QVICVNQVE. *Sibi.* ſ.præſenti.conuentioni,ſecund.Pi.h. *Non cogatur.* Hîc præ- L.3.
ſumitur ex facto præterito circa plus præteritum,ſecundum Pi.h. *Actuarii.* ſc. quia cum aſtu & calliditate rei & inſtantia extorquet,ſecun.Pi.h.& ſunt ad l.iſtam,j. de ſuſcept.p.ſecuritati.h.de probat.ſi chirographum.

SECVRITATIBVS. Concordat ȝ.de non num.pec.in cõtractibus. §.1.h.ȝ.de qua- L.4.
drien.præſc.l.2.§.fin.h.& eſt not.hic caſus in quo except.non num.pec.non opponitur,etiam ſi numerata non eſt. Yr.

DE CANONE LARGITIONALIVM TITVLORVM.
TIT. XXIII.

De canone. i.de regulari præſtatione. Largitiones enim dicuntur ea quæ prouinciales fiſco largiuntur & dependunt: & dicuntur tituli, quia ſpecialibus titulis, i.literis breuibúſve cauta leguntur, vt ȝ.de conue.fiſ.debit.l.vlt.ſecundum Pi.h.

OMNEM. Facit ad hoc ȝ.de apochis publ.l.1.h.j.de numerariis,in prouinciis.h.ȝ.de L.1.
fideiçommiſ.larg.2.ȝ.de annona publ.perſecutio ȝ.de offic.præt.comes ſac. pal.l.2. ȝ.exact.tributorum.miſſis appa.h.ȝ.de ſuſcept.duos.h.ȝ.de off.ſacr.larg.l.1.h.

NEQVE *ſac.priuatarúm've.* Ex quacunque cauſa. *Id de propria.* Al.is.h.& ſunt ad l.i- L.2.
ſtam,ȝ.exact.trib.miſ.h.de ſuſcept.& prępoſ.& arcariis.l.3.h.ȝ.de off.recto.prouin. nullum.h.j.de auri pub.perſecutorib.h.j. de act.& exact.l.1.h.

PRÆCEPIT. *Violata.* i.ſi quid præter inueteratam conſuetudinem ab his exigatur, L.3.
h. *Procuretur.* Iſtud deeſt in lib.M.h. *Minuendæ.* ȝ.de annonis.l.omnes.& l.mediter.h.ȝ. de trãſact.præſens.h.& ſunt ad iſtam,j.de numerariis.in prouinciis.h.j.de ſuſce. duos.& l.vlt.

PRÆCIPIMVS. *Quotannis.* i.ſingulis annis. *Prouincialibus.* Vel,rum. *Exactionem.* L.4.
Al.deeſt exactionem.h. *Conſuetudo.* ff.de publicanis. ſi publicanus.§.fin.h. *Conſuetudo.* Eo videbatur his præcipuè imputandum,quia prouinciarum conſuetudinẽ,quid quantúmve inferre conueniſſet,non ignorabatur, h.& ad l.iſtam eſt,j. de ſuſcep.duos.l. vlt.h.

RVBR. NE OPERÆ A COLLATORIBVS exigantur. TIT. XXIIII.

OPERARVM. j.auth.de colla.§.ad hæc.j. auth.de man.prin. §.illud. h.j.vt ruſti- L.1.
cani ad nullum.ob.deuo.l.1.& 2.j.de ſalgamo hoſpit.non præben.h.j.de metatis. deuotum.h.

DE IMMVNITATE NEMINI CONCEDENDA.
TIT. XXV.

HIS NOSTRÆ. *Tabularii.* j.de cenſibus & cenſitorib.l.1. *Firmata.* Al.formata. L.1.
Peræquatori. In lib.M.totum hoc deeſt, peræquatorum prouincialium iudicum peræquatione.h. *Conſtruxerint.* Al.conſtrinxerit. h. & ſunt ad l.iſtam, ȝ. de vectig.& commiſ.omnium.h.j.de decur.l.vacua. h.ȝ.de anno.& trib. l.4.6.h.ȝ.de ope.pu. l.omnes.h. & eſt notan. flammam ſupplicium Iudæis, ſi alicui immunitas profiteretur. Yrnerius.

PER BITHYNIAM. *Aggeris.* ȝ.de allu.& palu.l.2.h. L.2.

DE CONDITIS IN PVBLICIS HORREIS.
TIT XXVI.

Cónditis. i.repoſitis,ſic dictis à condo,condis,ſecundum Pi.h.

L.1. OMNIA. *Vetera.* Frumenta. h.erogari. ſ.fiſci diſtrahentis:multum enim quis conqueritur,quando rem ſuam malè diſtrahit:vel hîc,militũ, & eorum quibus expreſſa præſtatur,h.ſubaudi,ſine querela magna, ſic ꝟ.de allu. & palu. l.1. & ff.ne quid in flu. pub.fiat.l.1.§.ſunt.h. *Querela.* ꝟ.de allu.& palu.l.1.h.ad iſtud. Vel inſtitutum,h. *Integritate.* Al.pro integritatis meritis,h. & eſt ad l.iſtam,j.de frumento vrb. l.1.h.

L.2. CVM *ad quamlibet ſacrorum.* ff.de offi.præſid.præſes.h.ff.de offi.proc.ſi in aliquam.h. ad l.Iul.repet.lex Iul.rep.præcipit.in fi.primi reſp.h.ꝟ.de vſufr.eum.h.

L.3. NVLLI. *Horreaticas ſpecies.* i.ſpecies in horreis poſitas:theſis enim græcè, latinè dicitur poſitio,ſecundum Pi.vt & probatur ff.de contrah. empt. ſi mihi bibliothecã. & ff.de lega.3.librorum.§.fin. *Horreaticas.* Aliàs,horreothecas.h.& eſt ad l.iſtam,ꝟ.de vi publ.vel priu.ſi quis.in fi.h.

VT NEMINI LICEAT IN EMPTIONE SPEcierum ſe excuſare,& de munere ſitocomiæ. Tit. xxvii.

SITOCOMIÆ. De hoc munere nihil hîc tractat,ſed intellige tractatum in græco,& tractatur ff.de vaca.& excuſ.mu.l.2.in prin.& ff.de admin.rer.ad ciu.pertin. l.fi.§.itẽ reſcripſerunt ſitonas.in libris tamen deeſt,vel ſitoniæ hîc.

L.1. QVOTIES. *Inſurgente.* Al.vrgente.h. *Nulli.* Niſi LXX. ann. habeat, vel quinque liberos incolumes,vt ff.de mun.& hon.l.3.§.cura.Vel hęc corrigit illam,h. *Valitura.* ꝟ.de vectig.& cõ.omnium.h.ꝟ.de precib.imp.offer.nec damnoſa. & ꝟ.de pet.bo. ſubla.l.2.h. *Comparationi.* ſ.vel earum tranſuectionibus,vt ꝟ.de ſacroſ.eccl.iubemus.vt J.quib.mun.ſe exc.l.1.& vlt.h. *Domum.* j.de prædiis, & omnib.reb.na. l.1.h.& ſunt ad l.iſtã,j.de prædiis & co.l.1.j.auth.vt iud.ſine quo.ſuff.§.ſi verò.j.auth. vt iud.ſed fi.j.de prædiis & reb.naui l.2.ff.de vac.& excu.mu. l.2.h.

DE COLLATIONE DONATORVM, VEL RELEVAtorum,aut tranſlatorum,ſeu adæratorum. Tit. xxviii.

Adæratorum. Al.ęratorum,& ita vacat ad,vt & aliàs reſecat ſecundum Pi.h.& dicitur æratorum,i.quorum nomine præſtantur æra,nam dicitur hoc æs,huius æris,h.

1 *Adæratio quid.*

L.1. DISPOSITIONEM. *Antiochi.* Quoniam hic fuit Imperator,ſecundum Pi.h. *Ad-*
1 *æratis.* Adæratio † eſt quaſi æris præſtatio : prædia adærata dicuntur, ex quibus æs præſtabatur:æratio vel ab eis dicta,quoniam ex eis aliquid expẽdebatur,adęratio etiam dicitur taxatio,h. *Aedæratis.* Vel abæratis,h. *Innouationis, aut oneris.* Al.muneris. *Releuare.* Releuabantur prædia per cenſorem, cùm hi qui ea in cenſum detulerant, modò publicis tabulis delato vti certis ex cauſis non poterant,vt ff.de cenſib.forma. §.1.nouerit.ꝟ.de legib.& conſtit.l.2.h.ꝟ.de petit.ſubl.l.2.h.ꝟ.de precib.imp.offe.nec reſcripta.& eſt ad l.iſtam,de collegiatis & chartop.l.1.h.

DE COLLATIONE ÆRIS. Tit. xxix.

L.1. ÆRIS. Aliàs ita eſt hæc lex:Æris pretia quæ à poſſeſſorib.pro ſolido vno xx. libras æris reddi cõſtituta à prouincialib. poſtulãtur,ita exigi volumus,vt pro xx. libris æris ſolidus à poſſeſſore reddatur. Al.Pretia quæ pro ſolido vno xx. libras æris reddi conſtituta prouincialibus poſtulantur,&c.h. *Solidus.* i.nummus.i.aureus,ſecundum Pi.ſic inſt.de pœna temerè litig.§.fi.& ff.de in ius vo. l.pen.h.& ſunt ad l.iſtam,j.de colla.pre.ciui.l.1.& vlt.j.de argenti pretio quod theſaur. h.ꝟ.de appel. cùm poſt.j.de omni agro deſer.l.3.

DE DISCVSSORIBVS. Tit. xxx.

Sic dictis,à diſcutiendo . Singulorum enim debita diſcutiebant, & inde diſcuſſores ſunt appellati,ſecundum Pi.h.

L.1. QVOTIENS *in diſcretione.* Al.in diſceptatione,h. & ſunt ad l.iſtam,ꝟ.de appel.cùm poſt.h.ff.de concuſ.l.1.h.ff.de fur.in furti.§.1.contra.h.j.in quib.cau.col.cenſi. contra.l.1.ꝟ.de fur.etiam.h.ꝟ.de cond.ob cau.dat.quod autem. h.ꝟ.ex qui. cau.infa.irrog.neque.h.j.de cenſib.& cenſi.qui grauatos ſe eſſe à peræqua.&c.h.

NE casv. Concordat huic legi s̃.de fid.inſtrum.l.6.7.8.10.11.h.s̃.de apoch.pub.l. L.2.
ſemel.s̃.de quadr.præſcr.l.2.§.fin.h.s̃.de non nume.pec.in contractibus.§.1.h.s̃.de fid.inſtr.& iu.haſtæ fiſca.& ſi.h.

PEr singvlas. Facit ad hoc s̃.de aduoca.diuer.iud.ſancimus.contra.h.auth.de L.3.
manda.princ.§.coges.h.

DE DECVRIONIBVS, ET FILIIS EORVM, ET qui decuriones habeantur, & quibus modis à fortuna curiæ liberentur. Tit. xxxi.

A fortuna. Sicut vltimis conſtitutionibus continetur, ſecundum Pi.

SI cvm te. *Reipublicæ.* Idem eſt ſi decurionem adoptauerit pater, vt ff.ad muni- L.1.
cipalem.Lucius.§.idem reſp.eum.h. *Excuſſis.* Quod per has leges de natura fideiuſſionis non eſt, imò fideiuſſor & antea poterat conueniri, vt s̃. de fideiuſ.nouationem.h. & ſunt ad l.iſtam, j̃.de filiiſfa.& quemadmodum. l.vlt.j̃. de peric.ſucceſ. par.h.ff.de ad re.ad ci.ſi filius.& l.3. §.fi.h.ff.fami.erc.ſi filia.§.idem. & §.Neratius.h.s̃.quod cum eo.l.1.h.j̃.auth.de fideiuſ.colla.1.h.ff.ad municip.l.2.& l.libertus.§.filium.Lucius.§.idem reſpondit, hæredes contra.

OBservare. *Appellandi* Negotiatores quoque principis eximuntur, vt j̃.de ex- L.2.
cuſ.mu.negociantes.ſecundum Pi.h.ab appellandi neceſſitate eximuntur minores & veterani, vt s̃.quando appel.non eſt ne.ſi pater. veteranis. ſecundum Pi.h. *Minimè,* ſc.quia maior LXV.ann.vt ff.eo.l.2. §.vlt. M. *Sumptus.* Nam & iudex qui malè iudicat, condemnato reſtituere tenetur, vt & inſt.de oblig.quæ ex quaſi del.naſc.in prin. & s̃.de pœna iud.qui malè iudic.l.2.& ff.de vacat.mun.l.1.§.1.& j̃.de ſump. recuperat. & ff. de iud.eum qui.h.s̃.de excuſ.tu.ſeueriter.h.& ſunt ad l. iſtam; ff.quand.appel.ſit.l.1.h.s̃.de appel.hi qui nominationes.h.s̃.de temp.& repar.l.1.h.ff.eo.l.2.

CVm decvrionatvs. ff.de verb.ſig.pupillus.§.decuriones.h. *Sponte.* Quip- L.3.
pe excuſare te poteras, ſecundum Pi.h. *Ab eo.* Al.albo.al.ab albo.& eſt ad hoc.ff. de albo ſcrib.l.1.& 2.& j̃.eo.in albo.h. *Et annoſum.* i. maiorem LV.an. vt ff.eo.non tantùm contra.j̃.& l.2.§.fi.h.& ſunt ad l.iſtam, ff.de veteranis.l.2.h.ff.tit.eo.l.2.§.fi.h.

CVm. *Pignoris.* Al.ſobolis.h.& ſunt ad l.iſtam, ff.de adopt.per adoptionem.h.ff.eo. L.4.
l.2.§.1.h.ff.de pœn.decurionum.h.ff.de ſenat.l.5.& 6.h.ff.ex quib.cau.in integ. reſt. decuriones.h.ff.de vetera.ſuc.l.3.h.s̃.de quæſtionib. Marco.h.ff.ad municip. quoties filiusfam.h.ff.de temp.& repar.l.2.

FIlios. *Accommodaueris.* Sup.quem ſemper accommodare præſumeris, niſi reddi- L.5.
deris, vt ff.eo.l.honores.§.ad decurionatum.h. *Conueniri.* Niſi de peculio, & de in rē verſo, vt quod cum eo qui in a|.l.1.& ff.ad municip.contra quoties.ff.de tutel.ſi filius.h. & ſunt ad l.iſtam, ff.eo.ſpurij.§.pater.h.ff.de mu.& ho.l.æſtimationem.§.inuitus.h.s̃.ne filius pro patre.contra.ſi filiusfa.s̃.de pecul.l.3.§.fi.& l.1.

EXpertes. *Decurionis.* Non tutelarum, vt j̃.inſt.de excu.tut.§.ſimiliter.nec aduo- L.6.
cationis, vt s̃.de poſtulando.l.2.& s̃.de aduo.diu.iud.nemini.§.iuris.h. *Prohibentur.* Al.non prohibent iura.h.& eſt ad l.iſtam, j̃.de excuſ.tut.h.

LIcet. §.pro oneribus à ſe incipientibus, non à deceſſore, vt s̃.famil.ercif.ſi filia.§.i- L.7.
dem.& §.Neratius.h.& eſt ad l.iſtā.j̃.de mu.& ho.non continuandis.l.vl.h.
Idem Plantiniano, arg.contra. l.5.c.f.h.

INfamia. *Oculorum.* Non ambotum, ſed alterutrius, vt j̃.qui morb.p.& s̃.qui mor- L.8.
bo.h. *Adimit.* i.Amittere facit, h. *Honorem.* h.ff.de iniur.l.diuus.h. & ſunt ad l.iſtā, ff.de poſtulando.l.1.h.ff.de iud.cæcus iud.off.h.ff.eo.l.2.j̃.de reis poſtu.h.

IN *albo decurionum.* Siquidem in albo ſcribendo ſeruatur & naturæ & temporis ordo, L.9.
vt ff.de albo ſcrib.l.1.& j̃.de mu.pat.l.1.ſec.Pi.h. *Præſcriptis.* Hîc nomine præſcriptionis non figuratur præſcriptio, R.h. *Filios.* Sc.vt nomen habentis filios præſcribatur, deinde eius ſcribatur nomen qui filios non habet, vt j̃.qui ætate.l.pen. & 32.qu.4. §.his ita reſp.& ff.de alb.ſcrib.l.1.& 2.h.

SI vltra. Si ante eam ætatem vocatus eſt, vt ff.de iure immuni. maiores ſemper.§. L.10.
hoc.h.& ſunt ad l.iſtam, s̃.qui ætate.h.j̃.qui ætate ſe ex.l.vlt.h.ff.e. l.2. §.fin.non tantùm.h.ff.de vacat.mun.l.3.§.1.h.ff.de excuſ.tut. excuſantur.in prin.h.ff.de mun.& hon. ad rem.h.

L.11. VXOREM. Nec eius bona niſi dotalia,& tunc niſi pro primipilo, vt ſ.in quib.cauſ. pignus.ſatis.ſecundum Pi.h. *Proculdubio*. Pro honoribus à ſe incipientibus,non à deceſſore,vt ſ.f.erc.ſi filia.§.idem.& §.Nerat.h.& eſt ad l.iſtam, ſ.ne vxor pro marito.l. 2.h.

L.12. NEC INFAMES. *Immunitatem*. ff.de interd.& releg.relegatorum.§.fi.h. *Hæc*. i. immunitas,vt ff.de verb.ſig.munus trib.h. *Priuilegij*. Hoc eſt, licet poſſunt repelli,ipſi tamen ſe excuſare non poſſunt,h.& hoc ſoluit contrarium. *Non notæ ſit*. i.ſi eſſet P.& ſunt ad l.iſtam,j.de dignit.iudices.h.ſ.vbi ſenatores.l.2.h.j.de infamib.h.

L.13. A MVNERIBVS. *In perpetuum*. Sic ff.de pœ.l.fi.ſic ff.de offi.præf.vi. l.1.§. fi.ar.contra.ſ.de poſtul.l.1.ar.contra.ſ.de pœn. ſeruus.j.eo. l.prox.h.ff.de pœn.diui.§.pe.h. *Anni*. j.qui morbo.l.3.h.ff.eo.l.2.§.vlt.h.& eſt ad l.iſtam,j.qui ætate ſe excuſant.l.vlt.

L.14. NEMO. Facit ad hoc ff.de pœnis.diui.§.pen.

L.15. VNIVERSOS *decuriones*. Quæ ſunt ſeruilia,vt ſ.de ſeruis reip.l.vlt.Pi.& ſ. de adop. impuberem.h.ff.de adopt.non aliter.h. *Officiis*.Ergo & aduocatos,licet id indifferenter fiat Mediolani,P.h. & ſunt ad l.iſtam, ſ.ad l.Cor.de falſ. ſi quis de. contra h.j.de tabular.& ſcri.l.2.j.de ſilentiariis.l.2.contra.h.

L.16. SI QVIS. *Conſequatur*. Idem in clericis,vt ſ.de epiſc.ſi qua.h.& eſt ad l.iſtam,j.auth. de ſanctiſ.epiſc.interdicimus.h.& LXXI.ca.pen.& vlt.

L.17. QVI DERELICTA. *Reuocetur*.Sc.per quemcunque iudicem,vt ſ.vbi quis de cohort.contra.l.1.& 2.ſecũdum Pi.h.& ſunt ad l.iſtam,j.de coll.& man.patri.fund. l.vlt.h.j.auth.de ſanct. epiſc.§.inſcriptio.ſ.& etiam interdicimus.h.j.de tabel.& ſcri.l.2. contra.h.ſ.de epiſc.& cler.l.officiales.h.ſi quis cur.quiſquis cenſibus.quiſquis c.h.

L.18. SI AD. Magiſtratum.h. *Potuerint*. Al. patuerint. *Potuerint*. Al. aperuerint.h. *Ad duumuiratus*. i.magiſtratuum,vt ſ.de iud.l.fi.& ff.eo.honores.§.2.biennio.j.de ſuſce. neminem.h.ar. Pi.j.de omni agro deſert.quòd agros iubemus. h.& ſunt ad l.iſtam,ff.de mu.& ho.ſi quis.h.j.auth.de ſanct.epiſc.§.interdicimus.h.ff.de ſuſpect.l.3.§.tutor.§.impuberibus.§.fi.h.de var.& ext.l.1.§.fi.h.ſ.de magiſtra.municipa.l.1.h.j.de murileg.murileguli.h.j.de municip.& orig.l.vlt.h.ſ.de reſcin.vend.l.pen. h.ff.de colla.donatorum.

L.19. VACVATIS. j.de profeſ.& med.medicos.contra.h.j.de agric.& cenſ.immunitates. contra.h. *Ciuium*. ff.de decret. ab ord.fa.ambitioſa.h.& ſunt ad l.iſtam.ſ.de publ. & vectig.omnium.h.ſ.de immunit.ne.conce.l.1.& de excuſ.decur.l.1.R.ſ. de pactis inter vi.& vx.ſi autem.

L.20. CVRENSIVM. Al.Cyrenenſium,h. *Repræſentare*. Al.repenſare.h. & eſt ad l.iſtam, j.de omni agro deſer.iubemus.& l.3.

1 *Honorem ſuſtinentibus,munus imponi non poteſt.*
2 *Curiales muneribus extraordinariis occupari non debent.*

L.21. CVRIALES. *Omnium*. Porrò honor curialib. vt pote munera ſuſtinentibus deferri poteſt,ſed honorem ſuſtinentibus †munus imponi non poteſt:curialiũ enim officia,onera ſiue munera ſunt,nõ honores,vt ff.de munerib.honorem.h.& eſt not.curia-
2 les non debere † occupari muneribus extraordinariis, Y. & ſunt ad l.iſtam,j. de ſuſcep. præpoſiti.j.de omni agr.deſer.iubemus.h.j.de fund.rei priu.vniuerſi.contra.h.ſ.de ſilẽtiariis.l.2.h.j.de agric.& cenſ.l.1.h.ff.ad munic. l.fin.in prin. contra. h.j.de cenſ.& cenſ. l.vlt.h.

(margin: 1 beside line 2 of L.21)

L.22. EOS. *Ciuitatis*. Alterius.h.j.eo.ſi ille.neque Dorotheum.& ſunt ad l.iſtam,ff.de municip.l.1.eius.§.pen.h.j.de agric.& cenſ.l.fin.h.

L.23. PROVIDENDVM EST. *Conuentis*. Vel,tos.h. *Præcedentibus*. In lib.R. præſentib. h.& ſunt ad l.iſtam,j.de cenſibus.l.1.& vlt.h.j. vt nullus ex vica. pro aliis.j.de murilegulis.murileguli.h.& eſt notandum, curiales nullam moleſtiam alienæ ſarcinæ ſuſtinere.h.

L.24. SI QVIS. Concordat huic legi,ff.de iure immun.ſemper.§.demonſtratur.j.de curia. vrbe.idem.l.1.ff.de operis libert.qui.h.

L.25. CVRIALES. Facit ad hoc ſ.de aduocat.diuer.iudic. l.2.h.j.de ſuſpect. pre.ma.l.1.j. de omni agro deſert.iubemus.h.j.authent. vt omnes obed. iudic. h.j.de re militar. contra.

QVIDAM. Concordat huic l. ff. eo. l. t. h. j. eo. quamuis. h. ʒ. eo. ſi ad. ff. de operis lib. L. 26.
quod niſi. h. j. ſi curialis relicta ciuitate. h. *Monozota.* Al. Monozoton. *Reuocari.*
Sed niſi adeò proceſſerit vt epiſcopi preſbyteri diaconi facti ſunt, vel niſi in clero per xv.
annos condecentem vitam impleuerint, vt ʒ. de epiſc. ſi quis. & l. officiales. & aut. ſed ne-
que curialem. h. & eſt ad l. iſtam ʒ. de ſacroſan. eccl. qui ſub. h. & eſt not. nemině debere
deſerere munera ciuitatis ſub ſpecie religionis, h. Y.

PRIVILEGIO. Facit ad hoc j. tit. eo. ʒ. ille. h. ff. de ſenat. emancip. §. vlt. contra Sol. L. 27.
quanto functio hæc ſit fauorabilis, tanto eſt odioſa pœnarum exaggeratio. R. h.

NVLLVS. *Prærogatiua.* Eo ſaluo quod habetur j. eod. l. pen. h. prærogatiua. ʒ. etiam L. 28.
domus noſtræ, vt j. eo. curiales. ſecundum Pi. h. & ſunt ad l. iſtam, j. aut. de defenſo-
rib. ciui. §. audient. & §. ſi qua. h. j. de murileg. ſi quis ex. arg. contra. h. j. de agric. & man.
ex ingenuo. R. ʒ. de epiſc. & cle. ad ſimil. h.

NATI. *Et patre, matrimonio.* Et ſunt ad l. iſtã, j. de murile. hi qui. j. de agri. & cen. l. fin. h. L. 29.

EX OMNIBVS. *Domibus.* ff. de in ius voc. plerique. contra. h. & ſunt ad l. iſtam, j. L. 30.
de fabricenſ. l. 4. h. ʒ. de præ. xxx. an. præſcriptione. h. ʒ. de inceſt. nup. l. 3. h.

FABRICENSES. *Ordinibus.* Curialium. *Reliqui.* ʒ. fabricenſes. h. & eſt ad l. iſtam, L. 31.
j. de fabric. l. 4.

PROCVRATORES. Quales ſunt decuriones ſec. P. *Reip.* Municipiorum ſecund. L. 32.
R. h. & eſt ad l. iſtam, ʒ. quod cuiuſque vniuerſitatis. nonnulli. h. *Hæc l. in co.*

OMNES. *Subdendum.* ʒ. etiam poſt decurionum depoſitum, vt ʒ. de quæſtionib. ni- *vulg. præce-*
hil. P. ff. eod. l. ſecund. h. *Subdendum.* Excepto crimine falſi, vt ʒ. ad l. Cor. de fal. *dit legem,*
ſi quis. & læſæ maieſtatis. vt ʒ. de quæſtionib. diuo. & decuriones. contra. h. mereamur. *Ex omnib.*
ʒ. arbit. tut. l. vlt. §. fin. *Facultatem.* j. de curialibus vrbis Ro. l. 2. h. ʒ. de appel. quoniam *30.* L. 33.
iu. j. aut. quo. oportet epiſcopos. in fi. t. h. ʒ. vt omnes tam ciuiles quàm milit. h. j. de exc.
mun. l. vlt. h. & ſunt ad l. iſtã. ʒ. ex quib. cau. infa. ir. l. 5. h. ʒ. de pœnis. ſi mater decurionũ.
ʒ. de quæſtionib. diuo. & decuriones. contra. ff. de cur. l. 2. §. 1. & eſt not. liberam eſſe iudi-
ci contradicendi facultatem. Y.

SI QVIS. *Curiali.* Vel fabricenſi, vt j. de fabric. l. vlt. h. & ſunt ad l. iſtam, ʒ. de condi. L. 34.
ob cau. ſi militem. ʒ. Sol. Ibi militem ignorans cauſæ ſuæ agendæ præpoſuit: hic autẽ
ſciens curialem cauſæ procurationem mandauit ſecund. Pi. h. Concordat huic ʒ. locati
& cond. curialis. h. j. qui milit. poſ. l. 4. h.

IN FILIIS. *Obtentu.* ff. de curat. fur. obſeruare. h. ʒ. de aduo. di. iud. l. 2. h. *Quod.* Vel L. 35.
vtilitas, Quædam enim habere poſſumus, licet ea nobis vtilia non ſunt, vt ff. de ſeruit.
ei fundo. nec tamen propter hoc remittere debemus, ſecundum Pi. h. *Remittit.* Al. amit-
tit. h. & eſt ad l. iſtam, ff. de vac. & excuſ. mun. l. in his. contra. & eſt not. aduocationis ob-
tentu alia onera non declinari, Y.

EXEMPLO *ſen. ordinis.* In qua patris ordinem & dignitatem vnuſquiſque ſequitur, L. 36.
vt ff. de ſenatorib. ſenatoris. ſecundum Pi. h. *Ordinu.* Non maternæ ciuitatis, niſi do-
micilio retineantur, vt ff. de ſtat. ho. lex. R. & j. ad municipa. l. 3. h. & ſunt ad l. iſtam, ʒ. de
præſcr. xxx. ann. præſc. h. ff. ad municip. contra. l. 1. h. j. de murileg. contr. ſi quis. ex. h. j. de
tab. & ſcrip. l. vlt. h. j. de metallariis. l. vlt. h. ʒ. de prec. imp. of. reſc. h. ʒ. de pet. bo. ſub. l. 2. h.

QVOTIENSCVNQVE. *Origo.* Not. duo faciunt hominẽ curialem. *Declinandi.* Re- L. 37.
bus enim iudicatis ſtandum fore, licet fortè aliter ſe rei veritas habet, infinita e-
xempla, vt ſecundum Pi. ʒ. de re iu. l. 1. h. & ſunt ad l. iſtam, ʒ. de anno. & t. in fraudem. ſe-
cundum Pi. h. ʒ. de vect. & cõ. omnium. ſecundum Pi. h. ʒ. ſi cont. ius vel vtil. publi. l. vlt.
ſecundum Pi. h. ʒ. de precib. nec dam. ſecundum Pi. h.

NE QVIS. *Officialium.* Puta ſenatoris, præſidis, & ſimilium. h. *Militare.* Sub magi- L. 38.
ſtro militum, h. *Ne ingenitis.* Al. ne ingeniti: & tunc ſubaudi, decurionatus. *Ne
ingenitis.* Nam in tali fraus eiuſmodi prodeſſet meritò diſplicuit, vt & e. ti. ʒ. in variis exẽ-
plis oſtenſum eſt, ſecundum Pi. h. *Officiis.* Hîc ergo pone ſpem curiæ deditur, ſ. vt ſunt
decuriones. Decurionatus tamen onere non honore fungitur, vt ff. de interdi. & releg. l.
relegatorum. §. vlt. & l. ſed onere. & ff. eo. honorem. §. 1. Alij verò quia non fuerunt decu-
riones, nec diffugitiuos à curia volentes militare curiæ, non deducuntur, vt hîc dicitur,
ſubaudi, vt ſint decuriones, honore careant, & onus ſubeant: deducuntur tamen, vt ſer-
uiant decurionibus, vt in authent. de ſanctiſ. epiſcop. §. ſed neque. h. & ſunt ad l. iſtam, j.

de infamib.l.1.h.ɉ.aut.de ſanctiſ.epiſc.§.ſed neque.contra.h.ɉ.aut. quomodo opor.epiſ. ordinare.§.ſed in multis.contra.§.neque.h.ɉ.de reis poſtulatis.l.1. h.ꝭ.de pœnis.ne quis. h.ɉ.de dignitatib.l.2.h.ff.ad l.Iul.de adult.ſi maritus. §.1.h. ff.de vaca.mu. l.1.ſecundum Pi.arg.§.pen.h.ɉ.de fabr.l.3.ſec.Pi.arg.h.& eſt not. dignitatem nō ſequi criminoſum.Y.

L.39. CVRIALES. Facit ad hoc ꝭ.de epiſc.& cle. ad ſimilitudinem. contra.h.ɉ.qui milit. l.2.& l.omnes.h.

L.40. QVILIBET. *Inuentus*. Sc.non ſemel ſed ſæpius commiſſis, ne fortè videatur contrarium quod legitur ꝭ.de ſuperact.& ɉ.de excu.mu.placet.ſecundum Pi.h.& ſunt ad l.iſtam ɉ.de excuſ.placet.h.ɉ.de his qui poten.nomine tit. prædiis affi.r.h.ɉ. de numerariis.l.1.h.ꝭ.ad l.Cor.de fal.ſi quis.h.ꝭ. de quæſtionib.contra. diuo. in l.contra. ſed hoc iure ſingulari.h.ɉ.de digni.iudices.h.

L.41. DECVRIO. *Suffragiis*. ff.quod cuiuſque vniuerſ.Item in prin.h.& ſunt ad l.iſtam. ff.eo.l.2.§.in filiis.h.ꝭ.de falſis.ſi quis decurio.h.ɉ.de his qui non imple.l.2.h.

L.42. MILITARIBVS. *Sit commune*. ꝭ.de epiſc. placet.h. *Sentiant*. Al. ſciant.h.ſubiectum eſt, ff.de iuriſdict.om.iud.l.vlt.h.ꝭ.qui dare tu.poſ.neque.h. *Graui*. Al.deeſt graui.h. *Verbere*. i.parua oppreſſione. *Vel*. i.pœna ab oppreſſione dicta ad vberum ſimilitudinem, quæ parum premuntur dum lac promulgetur vel permulgatur ſecundum r.h. *Contingat*. ff.de pœnis.diui fratres.§.pen.& ſecundum h.

L.43. OMNES. Et ſunt ad l.iſtam.ɉ.de fabric.ſi quis.h.ꝭ. vbi quis decurio vel cohor.l.1.h.2. de colo.fug.l.1.h.

L.44. NVLLVS. *Materni*. Hoc cùm mater eſt legitima: alioquin contra. vt ɉ.de mune.& hon.filios. Solutio.hoc regulare ius eſt, illud autem ſpeciale, h.ſanguinis ɉ.de municipib.& origin.filios. *Immunis*. ff.de cenſibus.ætatem. in prin.de mu.patrimonialibus. patrimoniorum.h.& ſunt ad l.iſtam.ꝭ.eo.eos.nati.exemplo.h.ff.de mu.& ho.l.3. §.corporalia.ɉ.eo.ſi ille.h.ɉ.de munie.& orig.filios.h.facit ad l.iſtam ɉ.de murileg.hi qui ex filiis.contra.& l.ſecundum h.ff.de munic.l.1.

L.45. NOMINATIONVM FORMA. ꝭ.magiſtratuum municipalium: ſicut enim ex ſenatoribus eligebātur conſules, ſic ex decurionibus duumuiri, vt ſup.eo.ſi ad.& ſup. quod cum eo.l.1.& ff.eo.honores.§.2.& ſup.quando prouo.non ho.h.ff.de albo ſcribēdo.l.1.& ſunt ad l.iſtam.ſup.eo.l.2.h.ff.de tut.& cur.dat.ab.vbi.in prin. h.ɉ.de præd.curialium.l.2.& 3.h.ff.de decre.ab ord.l.3.h.ff. quod cuiuſque vniuer.nulli. h.ff.eo.honore.ff.ad munie.quòd maior.h.C.de aucto.præſt.veterum.contra.h.C.de epiſc.& cleric. aut.hoc ius.h.ɉ.de lega.ſi quid.h.ff.de reg.iur.aliud.§.1.h.ſup.qui bonis ce.poſ.l.vlt.h.

L.46. AD SVBEVNDA. *Facultatibus*. Inter quas dos non computatur, ſi accepto modo ſubſtantiæ ad ſubeunda munera vocetur, vt ff.ad munie.l.4.§.idem.reſp.h. & ſunt ad l.iſtam.ff.eo.honores.in prin.h.ff.de excuſ.tut.l.3.§.vl.ɉ.nou.de defen.ciu.l.8.

In vulg. co. hæc lex præcedit ſuperiorem.

L.47. CVRIALES. *Comitiuam*. Sic dictam ab honoro, honoras, & comitor, comitaris, ſci. quia comitari debent eos qui honores gerunt, ſecundum Pi.h. *Comitiuam*. Al.dignitatem.h. *Præcepta*. ſcil.iuſta.h. *Perſeueret*. Al. perſeuerent. *Perſeueret*. Curialis. h. *Perſeueret*. Propter commiſſa enim ſemel non eſſent tam acriter puniendi.h. & ſunt ad l.iſtam.ſup.de iuriſd.om.iud.in l.vlt.h.ff.de excuſ.mu. hone.contra. §.fin.h.ɉ.eo.Alexādrinis.h.ſup.de adu.diu.iud.l.2.h.& eſt not.quæ partes ordinis totius curiæ inſtar obtinent, & eſt not.quales debeant eſſe qui munera ſubeunt.Y.

In manuſc. deeſt lex, in ſucceſſione 48.

L.49. OMNES. Al.dicimus.h. *Quilibet*. Al.quolibet.i.curiæ iure debentur.h. *Superſtitionis*. Sanè ſacerdotium nacti ſe excuſant mu. vt ff.de excu.mu.prętores.in prin.ff.t.e.l.3. §.fi.h.ɉ.aut.vbi habetur enim.ꝭ.de Iudæis, iuſſio.quicunque hac.contra.h.

L.50. OMNES OMNINO. *Seruituros*. Nam nec epiſcopalis dignitas liberat à fortuna curiali, vt ɉ.aut.de epiſc.& cle.§.ſed hæc quidem.ſup.de epiſc. ad ſimilitudinem.ſecundum Pi.h. *Seruituros*. Etiam per ſe vbi per fraudem. Si verò ſine fraude, per ſubſtitutos, vt ɉ.aut.de ſanctiſ.epiſcopis.§.inſcriptio.& ſup.de epiſcop.& cleric. ad ſimilitudinem.ſed hodie non, vt ɉ.eo.l.pen.& ſunt ad l.iſtam, ff.eod. l.3.§.fin.ſup.de Iudæis, iuſſio. quicunque.contra.h.

L.51. QVAMVIS. *Expeterent*. Al.pectarē.al.expectarent.h. *Immaturo*. i.valdè.h.& ſunt ad l.iſtam.ff.de requir.re.l.2.h.ſup.eo.ſed ad.& l.quidam.h.& eſt not. annuum ſpatium dari deſtitutoribus.Y.

QVIS.

QVIS. Curialium.ĩ.quemadm.ciui.mu.l.3.h. *Compellat.* ſ. niſi vbi alius idoneus in- L.52.
ueniri non poteſt, vt ĩ.quemad.ciui.mu.l.3.aliàs deeſt. *Vt ſacris.*i.poteſtate.h. *Alios.* Aliàs, alia mox.h.& ſunt ad l.iſtam, ĩ.de muner.& hono.non conti.l.1.& vlt.h.ff.ad munic.diuus.h.ff.de mun.& hon.honor.§.vlt.h.

DVVMVIRVM. *Faſcium.* i.dignitatum:aliter ponitur ff.de off.proc.& leg.l.antep. L.53.
ſic ponitur ĩ.auth.vt iud.ſine quoq.ſuff.§.neceſſitatem.h. *Propriæ.* ſc.niſi publica neceſſitas exegerit, vt ſ̃.eo.curiales,qui.h.& ſunt ad l.iſtam,ff.de iuriſd.om.iud.l.vlt.h.ĩ. de ſuſcep.humil.h.ĩ.de agric.& cenſ.cùm ſatis in princip.h. in auth. vt omnes obe. iud. §.ſi ergo.

GENERALI. *Reſiſtentem.* Vel reſultantem. h. *Debitis.* Alias, propriis. h.& ſunt ad L.54.
l.iſtam ĩ.auth.vt obe.ĩ.§.ſi ergo.h.ſ̃.vbi de curiali cond.agatur.l.1.h.ſ̃.de iu.fiſ.prohibitum.ſ̃.de ſacrific.& pag.ſi cum.ĩ.auth.vt iudi.ſine quoq.ſuffr.§.eos.§.neceſſitatem. h.ff.quæ in frau.cre.ait prætor.ſi debi.h.ſ̃.ſi ſeruus export.veneat.ſi vt.h.ſ̃.de iudic.properandum.in princip.contra.h.ſ̃.de Iudæis & cœlicol.nullus.contra.h.ſ̃.de epiſc.& cle. ſi quis curialis.h.ĩ.de oper.nou.nunc.l.1.& eſt notá. manus iniectionem in decurionem eſſe conceſſam.

SI QVIS STATVM. Sc.decurionatus. Vel dicas & poſt ſtatum talem,&c. i.militiã. L.55.
prior expoſitio verax eſt, Pi.h.& ſunt ad l.iſtam ſ̃.de præſcrip.xxx.ann.præſcr. h.ĩ.de cohortalibus.l.ſi cõ.h.ĩ.de agric.cùm ſatis.in princ.h.ĩ.quando & quib. debetur quarta pars.contra.h.l.vlt.h.ĩ.de fabric.l.4.h.

ALEXANDRINIS. *Nec.* Aliàs ne.h. *Cura.* ſ̃.pro h.aliàs nihilominus. h.ciuitate. L.56.
decuriones enim aduocati euagari non debent: vt ſ̃.de aduo.diu.iudic.ex neceſ.ſecundum Pi. *Et primus.* Aliàs, primis:aliàs prius.h. *Comitiuæ.* i.dignitatis. ſic ſ̃.eod.curiales qui.h.& eſt ad l.iſtam ſ̃.de adu.diu.iud.l.2.h.

QVINQVE. Quidam erant ibi qui ſic appellabantur, talem gerebant dignitatem, L.57.
h. *Alexandrini.* Aliàs, Alexandrinis.h. *Spectabili.* Aliàs, ſpectabilis.h. *Auguſtali.* Alias, Auguſtalis.h.& ſunt ad l.iſtam ĩ.de profeſſo.& me.magiſtratus.h.ĩ.de tironibus.l. vlt.h.ĩ.de murileg.ſi quis.h.ĩ.eo.l.prox.h.

EVM QVI. Concordat huic l.ſ̃.eo.l.prox.ĩ.de profeſ.& med.magiſtros.ĩ. de tironib. L.58.
l.fin.ĩ.de murileg.ſi quis.

SI QVOS. *Hypomnematographi.* Nomen græcum eſt: & dicebantur hypomnemato- L.59.
graphi, qui nominabant eos qui debebant ſubire aliquas publicas functiones, h. Vel erant illi qui ſuſceperant emponemata fiſcalia, i.prædia ad meliorandũ, vt ſ̃.de emphyt. iur.l.fin.& per ſcripturam, quia graphe, i.ſcriptura.& talis contractus ſine ſcriptura non poteſt celebrari, vt ſup.de emphyt.iur.l.1.h. *Partis.* Sup.nominatis,& nominatim ſecũdum Pi.h. *Creatoris.* i.nominatoris. Aliàs deeſt perſona:& eſt in litera creatores. h. *Diſtulerit.* Aliàs, diſtulerint. *Sciat.* Al.ſciant.h. *Plectendum.* Al.plectendos.h.

NVLLVS. Erſuor ad l.iſtam, ſup.de epiſc.& cler.aduerſus.ad fin.h. ſup.de natu.lib. L.60.
contra.ſi quis ſena.in fi.l.h.ĩ.de agentib.in reb.l.pro agentes.h.ĩ.eod. neminem.h. ĩ.eod.neminem.h.ſup.de epiſc.& cle.quiſque.ĩ.auth. de ſanctiſ.epiſc. §.inſcriptionis.h. & eſt notã.curiales per ſubſtitutas perſonas non poſſe implere debitas functiones, Yr.& ſunt ad l.iſtam, ff.de ſolutionib.inter ar.Pi.ar.h.ff.de ſtatulib.ſtatuliberos.ſi Stichũ.§.vl. Pi.ar.ſup.de cad.tol.§.ne autem.h.ſup.de iur.emph.l.vlt.circa fi.h.

NEQVE DOROTHEVM. *Liberos.* Quorum appellatio vſque ad trinepotẽ extẽ- L.61.
ditur, Pi.vt ſup.de quæſtionib.diuo.h. *Poſteros.* Quorum appellatio à trinepote in antea adſumitur, ſicut & maiorum ab atano, vt ff.de gradib.cogn.iur.circa prin.ſecund. Pi.h *Curials.* Al.cum di.h. *lege.* contra.eſt.ſup.eo.eos voluerunt h.§.adde hic quod notaui inſt.de iur.nat.§.ſed & quod principi.h.

SI ILLE. *Confeſſus.* Sup.eo.eos volue.h.ſup.de exc.rei iu.l.vlt.h.ſup.de lib.cau.inter- L.62.
rogatam.contra.ff.de confeſſis.cùm fidei.contra.h.ſup.de non nu.pe.generaliter.h.

DOCTITII. Proprium nomen.h. *Sacrilegij.* ĩ.de crimi.ſacril.l.1.&.2.h. ff.ad l.Iul. L.63.
pecu.ſacrilegij.ſacrilegi.h.ĩ.vt dignit.or.ſer.l.1.h.ĩ.de erog.mil.ann.hac lege.h.ſup. de diuer.reſcr.ſacrilegij.h.

NEMINEM EX HIS. Hæc prima pars vſque ad illum locum, *hos autem*, corrigitur L.64.
per inferiorem legem Anaſtaſij pij, vt ĩ.cod.l.prox.h. *Partes.* Partis.h. adminiſtra-

tionis,j.auth.vt ordin.præfect.caſt.v. h. quandocunque. Iſtud quandocunque ſtrictius quàm ſonet intelligendum eſt, vt j.de fabric.l.3.probaui, vt ſit ſenſus, quandocunq;,i.ſiue ante dignitatem ſiue poſtea,dum tamen poſt patris curialem fortunam, h. *Per ſubſtitutos.* j.de agentibus in rebus, agentes h.s̃.eo.nullus.h.s̃. de cad.toll. §.ne autem.h.ff. de recep.Labeo.ſi arbiter.ſi per fid.h.ff.quod metus. Illud,ſi metu,h.ff.de conſt.pec. qui autem.§.1.h.s̃.de epiſc.& c.ad ſimilitudinem,h. *Quocunque.* i.ſiue ante noſtrum imperium,ſiue poſtea,P1.Hæc conſtitutio pertinet ad vltimam partem tituli,h. *Conſulares.* j. de conſulibus.l.pen.h.in actu.j.auth.vt ordinariæ præfecturæ,col.5.h.j.auth.conſt.quę dignitatib.6.col.& ſunt ad l.iſtã,j.auth.de ſanctis.e.§.ſed hęc.& qui ad.h.j.auth.vt cùm de app.§.ſi ex mul.j.eo.l.fin.h.

L.65. DIVÆ. *Conſtitutione.* s̃.l.prox.h.procreati.ar.cõ.ff.de pœnis.moris.§.iſtæ. h.ff.eod. l.2.§.in filiis.h.potiantur.nec etiam neceſſe habent ſeruire per ſubſtitutos,p.h. *Per ſubſtitutos.*s̃.eo.nullus.h. *Futuris.* j.auth.de filiis ante dota.inſtr.na.col.3.s̃.de teſta.iubemus.in fi.h.s̃.de app.præcipimus.in fin.h.in decret.35.q.3.de illicitis.h.in auth.de trien. & ſe.§.præſens autem.h.s̃.de Lat.lib.tol.in fi.tit.h.j.auth. de non alie. §.non igitur.h.s̃. de legibus & conſt.leges & con.h.s̃.de fide inſtru.comparationes.h.& ſunt ad l.iſtam,j. quando & quibus debetur quarta pars.l.vlt.in fi.h.j.eo.l.prox.h.s̃.eo.nullus.cõ.h.j.aut. de naturalibus ad ci.deput.h.

L.66. CVRIALIBVS. *Anterioribus.* j.auth.de filiis ante dot.inſtr.na.cõ.arg.h.j.de prin. agen.in rebus.quicunque.h s̃.de liber.& eo.lib.l.2.h.patronatum.s̃. de aduo.di.iu. l.2.cõ.h.s̃.de adu.di.iud.cùm ad.cõ.h.habuit.h.j.propè corrigitur P. vbi dicit quòd genitos à na.h. *Scrinij memoriæ & ſacrarum epiſtolarum, necnon ſacri ſcrinij.* Progenitos, Py. ar.s̃.de libertis & eorum lib.l.2.h.pi.arg.s̃.de nupt.imperialis. §.illud. h.pi.ar.s̃.de liber. cau.l.vlt.h.pi.ar.ff.de ſena.emancipatum.h.ar.cõ.ff.de pœnis.moris.§.item.h.s̃.de adu. diu.iud.cùm aduocatio.h.s̃.de aduo.diu.iud.l.2.h. *Maribus.* j.inſt.de hære.ab inteſt. §.teſtamento.h.s̃.adopt.l.pen.§.fin.h.& ſunt ad l.iſtam,j.auth. de naturalibus.non ſig. j.inſt.quib.mod.ius patr.poteſt.ſol.§.filius.h.s̃.eo.l.neminem. j. auth. conſtitutio quæ dignitatibus.h.arg.ad feud.s̃.de naturalibus liberis communium,h.§.tractatur hîc quibus modis curiales à fortuna curiali liberentur, h.

SI SERVVS AVT LIBERTVS,&c.

TIT. XXXII.

L.1. SI LIBERTVS AVREORVM. Quod hodie correctum & emendatum eſt,nam cùm ex ipſa manumiſſione ciues Romani efficiantur,liberi ſ.& ingenui,& extra impetrationem habent ius aureorum anulorum,& generationis,nec honoribus ingenuorum arceantur, vt j.auth. vt liberti de cætero ſecundum Pi.h. *Reſtitutus.* s̃.conſentiente patrono,vel eius filio:alioquin non eſſet reſtituendus,vt ff.de natal.reſt.l.2.pen.& vlt.nempe cùm propter hoc ius eorum lædatur, meritò ipſorum ſpectatur aſſenſus,vt tit.eo.l.vlt. & ff.de adopt. nam ita ſecundum Pi. h. *Legis.* ſ.Miſcellæ,qua damno cum infamia afficitur,vt s̃.ad l.Iul.Miſcel.tol. l.vna.& ſunt ad l.iſtam,ff.de iur.aur.ann.l.pen.& fi.h.s̃.de iur.aur.ann.l.fin.h. ff.de dam.infect. cum in.L.r.

L.2. PRÆSES. *Qui ædilitate.* Vnde dicti ſunt ædiles curules, vt inſti.de iur.nat. §.proponebant.h. *Proceſſit.* te ignorante. *Subiugabitur.* s̃.intra xxx.dies ex quo ſciueris eum ad talem dignitatem promotum,poſt enim nõ audieris,imò liber & ingenuus erit, nullo tibi iure patronatus ſeruato : quemadmodum ſi te ſciente ab initio eam foret ademptus,ſed ipſe aut ea fruetur,ſi dignus appareat: aut ea tãquam indignus ſpoliabitur, exiſtens nihilominus liber & ingenuus,vt j.qui milit.non poſ.l.pen.& vlt.Hoc ita,ſi ad dignitatem:nam ſecus ſi ad munera ciuilia ſeruum aſpirare cõceſſit: tunc enim ſeruus cõfiſcabitur cum verberibus, & dominus pro his omnibus quæ ſeruus geſſerit, obſtrictus tenebitur,vt j.de tabul.& cen.generali.ſecũdum Pi.h.ſubiugabit.s̃. ne de ſta.def.ſi mater.h.& ſunt ad l.iſtam s̃.de ſer.fug.l.vlt.h.s̃.de ſuis & leg.hær.ex lib.h.j.de tabu.ſcrip. generali.h.j.de agric.colonos.h.s̃.de liber.cau.non mutant.h.ff.de reg.iur.in his offi.h. ff.de off.præt.Barbarius.h.j.qui mili.non poſ.l.vlt.& pen.h. Rubrica curialium vel ciuitatum,vt j.de venditis reb.ciu.l.vlt.h.

DE

DE PRÆDIIS DECVRIONVM SINE DECRETO non alienandis. TIT. XXXIII.

SI QVIS. *Strangulatur.* Sic.s̃.ad Silan.l.1.§.occiſorum.aliàs conſtringitur.h. L.1.
*Per ſuppoſitas.*s̃.de aucto.præſtan.pupillis.§.1.h.pretio.s̃.quod metus cauſa.ſi per impreſſionem.h.& ſunt ad l.iſtam. s̃. de rei vendic.ſi fundum,domum. h.s̃.de fide & haſtæ fiſca.l.1.quod in lib.j̃.de agricol.& cenſ.quemad.h.ff.de rebus eorum qui ſub tut.magis.§.ſi æs,ſecundum Py.h.s̃.de ſacroſan.eccl.l. antepenult. h.j̃.ne liceat hab.met.contra.s̃.de præſcrip.xxx.an.l.1.h.

NEC VENDITIO. Hereditariæ.ff.de iure fiſci.l.1.§.1.h. *Liberatio.* ſecuritas, vt apo- L.2.
cha.liberatio enim ipſa poſt ſolutionem cõpetit,ſi modo ſoluerit cui debuerit.i. curatori ciuitatis.h. *Maioris.* ff.de tut.& cur.vt.h.j̃.de leg.ſi quid.h.ff.de decre. ab or. fac.l. 4.h.s̃. de curatoribus,nominatim.h.j̃.de ven.re.ciui.l.vlt.h.infra authen.de al.& emphy. §.emphyt. in authen. de mandat. princip.non permit. *Vel idoneam.*idonea porro dicitur non tam ex fideiuſſorum facultatibus, quàm ex facilitate conueniendi: vt ff. qui ſatiſda. cog.l.2.in prin.h.vel idoneam.j̃.auth.de manda.prin.non permittes.h.ff.de publica.licitatio.in prin.h.& ſunt ad l.iſtam.j̃.de re milit.l.vlt.s̃.de fid.& haſtæ fiſc.& h.

CVRIALES. *Donationes.* Hoc ideo credo fuiſſe introductum,quia procliuiores erant L.3.
ad vendendum, quàm alios contractus ineundos, ſic ff. ad Vell.l.4. in fi. ſecundum P.h.*Donationes.*infra auth.de non al.aut per.§.quia vero.contra.h.s̃.de reg.cuius,cõtra. h. *Donationes.* Et mulieri permittitur donare, & prohibetur intercedere.h. *Diſpendium.*j̃. authen.de mand.prin.§.nõ permittas.h. *Maioris.*s̃.tit.1.nominationum.& eſt nota,olim contractum emptionis interdictum, & non permutationis vel donationis. Y. & eſt ad l. iſtam.s̃.de off.eius qui vicem al.iu.obt.l.2.h.& nota,curiales non vendere res etiam mobiles vel mancipia ſine decreto,& permutare poſſe.

QVANDO ET QVIBVS QVARTA PARS&c. TIT. XXXIIII.

1 *Ius petendi tripartitum.*

SI DECVRIONVM. *Heres ſit.* De iure ciuili ex teſtamento vel ab inteſtato ſe- L.1.
cundum Py.h. *Poſſeſſor.* de iure prætorio,ſecundum Py.h. *Iure.* ius enim petendi
1 tripartitum † eſt.namque aliud bonum, aliud melius, aliud optimum. bonũ eſt, ex quo tantum eſt exceptio: vt s̃.de vſur.quamuis vſuræ. Melius eſt, ex quo iudicis duntaxat officio eſt petitio:vt tit.eod.in bonę fidei.Optimum eſt quod vndique ex omnibus ſuis partibus circumuallatum petitionem per actionem inducit: vt hic, & s̃.tit.illo.l.1. ſecundum Py.h.& ſunt ad l.iſtam,de natur.lib.cõmunium.h.infra de his qui ſpõte.l.vlt.h.

1 *Diuiſio de groſſo apud Italos quid.*
2 *Optio ei cõmitt. qui in re maiorẽ partẽ habet.*
3 *Nihil habere videtur,qui totum non habet.*
4 *Matrim.quãdo vinculo pœnæ adſtringitur.*

MEMINIMVS. *Quorum.* Arg.contra.peſſimos & maleuolos coheredes,qui propter L.2.
vnius minimam portionẽ vel alterius maximè dimidiam, minutatim pone per ſulcos hereditatem diuidere, vel etiam per perticas capiunt. debet igitur ex vniuerſitate vt
1 dicitur,fieri diuiſio,quæ vulgari ſermone † apud Italos diuiſio de groſſo appellatur ſecũdum P.h.*Nimiam.*vel noxam.h.*Auctoritate.*ff.de iure fiſci.prohibiti.h.ff.de leg.non amplius.§.fi.& l.ſ.h. *In ſortium.* ſic dictum à ſorte.i.ſubſtantia. ſubſtãtia enim ſic diuiſa ſorte dirimetur,ſi aliàs nõ conueniant vtrum curia quadrantis an heredes vel fideicom. donãtis electionem habeant, vt his præferatur quẽ ſors prætulerit in eligendo: vt s̃.cõmunia de leg.l.vlt.in princ.niſi fortè ſit vxor defuncti quæ ſucceſſit vel ex teſtamento,vel ab inteſtato per bonorum poſſ. vnde vir & vxor: vt s̃. vnde vir & vxor. cui ſpeciali priuilegio citra illam ſortem optio cõceditur: vt s̃.de his qui ſe defetunt. habetur tamen aliàs quòd
2 illi eſt optio committenda qui † maiorem partem in re habere dinoſcitur: vt s̃.de donat. ſancimus.§.ſin autem.& arg.ff.fam.erciſcun.cætera. in fine,ſi quæ.ſecũdum Py.h.electio s̃.de donat.ſancimus.§.ſin autem.h. communia de leg.ſi duo.in princ.h. ff.famil. erciſc. ſi quæ.h.ff.finium regund.de modo.h.ff.de iud.ſed eum.h.s̃.de his qui ſe defe.contra.h. infra de metatis.l.2.contra.h.communiter.s̃.de adminiſtr.tut.l.3.§.apparet.h.ff.de ſeruit. vrb.præd.l.in rem.h.ff.de legat.2. cum pater.§.dulciſſ.h.*Vt quia.* aliàs vt quis. *Arbitretur.* ff.commodati, ſi vt.§.vlt.h. *Officium.*infra de præpoſitis ſacri cubicul.l.vltim.& eſt nota,

3 naturale quippe vitium eſt, negligi quod cõmuniter poſſidetur. Y. & eſt nota, † nihil ha-
bere arbitatur, qui totum non habet. Y. & eſt ad l. iſtam. ff. de tutelis. in communis. h. cre-
di oportere. j̃. authen. de colla. §. ſuper. s̃. de fideicom. l. vlt. h. s̃. de fideicom. liber. l. fi. h. *Et
paupertatis*. ff. ad leg. Aquil l. ſi quis re. §. penul. h. s̃. de alimen. pup. præſtan. l. 3. h. & ea quę.
aliàs ex diuerſo eſ. &c. h. *Vel exiſtimatio*. Si commode diuidi non poſſit. h. actiones. s̃. de
tranſact. pręſens. h. s̃. de tranſactionib. l. vlt. h. integrum. j̃. tit. 1. in prin. l. cõtra. h. *Integrum*.
4 Hîc videtur matrimonium † vinculo pœnæ aliquatenus aſtringi. arg. contra. s̃. de mutil.
ſtip. libera. Py. ff. de verb. obl. Titia. ſi ſtipulatio facta fuit. ſic. ff. de condi. & demon. Titio.
§. 1. *Eadem*. Ab, ſubaudi. h. excipiendis. aliàs recipiendi. aliàs exigendi. h.

L. 3. SI QVIS. *Eoſdem*. Aliàs eos. de inofficioſi quærela. aliàs eos ab inofficioſi querela. h.
Quarta. Hodie nouiuncio, vt j̃. authen. de trien. § excipitur. h. & ſunt ad l. iſtam. j̃. au-
then. de donat. §. ad curia. s̃. de naturalib. lib. l. §. omnium, ſi quis. Y. j̃. de his qui ſponte. l.
vlt. *Adhuc ſancimus Theodoſianæ*. Supra cod. l. 2. h. heredibus. vt s̃. eod. l. prox. §. fi. h. & ſunt
ad l. iſtam. j̃. de agricol. & cen. cum ſatis. in princ. h. s̃. de curialibus. j̃. de his qui ſponte. l.
vlt. h. & eſt nota, arg. feudum non debet tranſire. Y. *Dignitate*. infra authen. quibus mod.
natu. vij. coll. vij. §. ſi quis autem. h. s̃. de decurionibus, diues. §. ſi quis. ſi quidem. *Vel occa-
ſionem*. s̃. de præſcript. xxx. an. præſcrip. contra. h. *Theodoſianæ*. s̃. eod. l. prox. §. fi. h. *Matri-
monio*. nam ſi non eſſet copulata matrimonio, nõ accuſaret teſt. inofficioſum ſi minus ha-
beret quarta. h. *Matrimonio*. j̃. authen. de hered. & fal. §. 1. h. j̃. authen. de trien. & ſc. §. 1. h.
ff. de bon. dam. cum. in prin. h. ff. ad l. Fal. & pater. in prin. h. anteriores. s̃. eo. l. prox. h.

DE IMPONENDA LVCRATIVIS, ALIAS LVCRA-
tiuorum deſcriptione. TIT. XXXV.

1 *Siliqua quid.*
2 *Deſcriptio quibus indicitur.*
3 *Quando quis à ſeipſo non ab alio decipitur.*
4 *Origo & cauſa cuiuslibet cõtract. cõſiderãda*

L. 1. DESCRIPTIONES. *Siliquarum*. Onus deſcriptionis ſiliquarum eſt quod im-
ponitur quando curialis rem immobilẽ lucratiuo titulo tradidit, vel relique-
1 rit alicui qui non ſit eiuſdem ordinis in eadem ciuitate. h. *Quas*. ſiliqua † dice-
batur quadam moneta quæ etiam hodie habetur in prouincia. h. *Vel anima-
lium*. i. hominibus ſeruis aliorum animalium. ſ. irrationalium. h. *Maiores*. hîc maiorum &
poſterorum appellatio numero tantum à tritauo ſuperius, & trinepote inferius incipit:
vt ff. de grad. cogna. Iuriſconſultus. ſed à patre & filio ſic vſque in infinitum extẽditur ſe-
cundũ Py. h. *Ac poſteros*. i. aſcendentes donantis, vt ſtatim ſubiicit. h. *Nec intereſt*. s̃. quan-
tum ad euitandam deſcriptionem huiuſmodi non autem quantum ad quartam & bonis
parentum curię applicandã. ibi enim intereſt: vt s̃. tit. prox. l. 2. fi. l. contra. ſecundum. P. h.
deuinctos. i. diuerſis nodis cõiunctos, puta ex parte patris & matris, vel altero eorũ. h. &
ſunt ad l. iſtam. s̃. de ſacroſan. eccl. l. pen. contra. h. s̃. de actionibus. s̃. de col. l. pen. *Debitum*.
s̃. de codicillis. l. vlt. § 1. h. s̃. pro ſocio. & aqua. h. s̃. de tut. fu. l. vlt. in princ. h. *Deferuntur*. a-
liàs deferuntur. h. *Curale*. apparet igitur quòd & ſupra de præd. curial. loquitur quòd cu-
rialis alienat malum ex lucratiuo tit. & s̃. de ſacroſan. ec. l. pen. ibi, ex qualicunque curiali
&c. & talia prędia notat iogationes, quia iugo horum coluntur, & inde iugera. Indicitur
2 autem deſcriptio † non tantum ei cui donat curialis, ſed etiam ei qui poſtea donatarius
donauit, vel alio titulo tranſtulerit, præcedenti tit. inſpecto: ſicut & econtra ſi curialis in
aliquem de poſteris vel maioribus ſuis prædia contulerit vel generum decætero effugiũt
omnem indictionem. Illud autem non ſpectatur, an prædium quod curialis quęſiuit an-
tequam adquireret ſubiacebat indictioni, an non. h. *Extraneos*. hîc nomẽ iſtud extraneus,
in ſtricta ſignificatione accipitur. ſ. pro omnibus aſcendentibus & deſcendentibus, cuiuſ-
cunque ſint gradus, ſexus aut numeri. aliàs enim parentem duntaxat accipitur, qui habet
filium in poteſtate: vt j̃. inſtit. de hered. qual. & diff. §. neceſſarij. & s̃. de iure dotium. cum
quidam ſecundũ Py. &. C. de rei vx. act. §. extraneum. h. *Extraneos*. s̃. quantum ad deficiẽ-
tis ſucceſſionem. h. *Extraneos*. quia is cui donatum eſt, nõ eſt de cognatis donantis. h. do-
nauerit. ff. de condict. ſine cau. l. vlt. s̃. de don. propter nup. cõtra. ſi præ. Si mater. h. reuer-
tantur. s̃. ex pacto vel ex lege, ſecundum P. h. *Lucratiuos*. ff. de act. & oblig. excepto. h. ff. de
leg. 2. Titia. §. inuito. h. s̃. de condic. ob cau. da. l. 1. j̃. ne quid in loc. pub. l. 1. h. ff. quib. mod.
pig. ſol. ſicut. §. ſed ſi. h. j̃. auth. de non alic. §. vlt. h. ff. ſi quid in fraudẽ, ſi libertus. h. ff. de ex-
3 cep. doli, apud Celſum. §. ſed &. h. *Vel ſciens*. nam tunc non ab alio † ſed à ſeipſo decipitur:
vt ff.

vt ff.de rei vendica.nam ſi.& ff.quod fal. tuto.l.1. §. vlt. nemo enim videtur fraudare eos
qui ſciunt & cõſentiunt: vt ff.de reg.iur.nemo.ff.de act.empt.l.1.h. *Imputet.* Py. arg.J.au-
then. de manc. §. ſi quis autem.h. Py.arg.ꝰ.de epiſcopali aud.ſi legi.h.Py.arg.ꝰ.commu.
vtr.iud.ſi frater.h.Py.ff.de liberali cauſa,imo.h.Py.arg.ꝰ.de act. empt. ſi minor.h.ꝰ. de e-
4 uict.ſi fundus.h.ff de condict.ſine cauſa.l.vlt.h. *Primordium.* Ex origine.namque † cuiuſ-
libet contractus & cauſa, quid ſit ſtatuendum diſquiritur:vt ff.mandati,ſi procuratorem.
in princ.l.& ff.depoſiti.l.1.§.ſi ſeruus depoſuit. & ff.ad Macedonianum,ſi tamen. nempe
origo potius obligationis quàm titulus actionis inſpicitur:vt ꝰ.ad Macedo.l.3.& ff.de do-
nat.qui id quod.in prin.l.& de priuileg.credit.l.3.ſecundum Py.h.primordium,ſupra ad
Macedo.l.3.h.ꝰ.ſi certum pet.ſi ex pre.h.ff.ad leg. Cor.de fal.de eo.h. C.de interdict.ma-
tri.l.3.h. *Forte.* aliàs matrimonio. *Titulorum.* Quaſi,non attendo,ſubiacebat interdictioni
antequam curialis haberet eam,an non.h.& eſt ad l.iſtam.J.authen.de eccleſiaſticis titu-
lis.contra.§.ad hæc.h.& eſt nota.tit.ꝓpter nup.donationis & dotẽ non eſſe lucratiuũ. Y.

DE PRÆBENDO SALARIO. Tit. xxxvi.

NVLLI. Facit ad hanc.l.infra,vt armorum vſus, nulli.h. ff. de decretis ab ordine fac. L.1.
ambitioſa.contrarium.

SI CVRIALIS RELICTA CIVITATE RVS HA-bitare maluerit. Tit. xxxvii.

CVRIALES. *Deſerant.* Supra niſi publica neceſſitas hoc exegerit: vt ſupra de L.1.
decurio.curiales vltra.h. *Habitandi.* Niſi ratio incolatus aliud ſuadeat:quo ca-
ſu ſtatuetur ſecundum quod dicitur in l.vlt.Py.infra tit.1.h.& ſunt ad l.iſtam.
ſupra de decurion.quoddam.ff.de decurionibus.l.1.h.ff. de vaca.& excuſat.l.
1.§.penult.h.infra tit.1.priuilegia.ff.de mandati.excuſat.l.1.ꝰ.de ædific.priua. ſi quis poſt.
h. ſupra de aduocat.diuer.iud.l.2.h.

DE MVNICIPIBVS ET ORIGINARIIS. Tit. xxxviii.

MVNICIPES aut natiuitas facit,aut manumiſſio,aut optio. & dicũtur propriè mu-
nicipes, quaſi muneris participes in ciuitatem ſic recepti,vt munera nobiſcum facerent.
abuſiuè tamen.tunc municipes dicamus cuiuſcunque ciuitatis,vtpura ciues Campanos,
Puteolanos: vt ff.eod.l.1.h.

CVM TE. Concordat huic. ff. eod. l.incola,& his.§.libertus. h. Infra eod. prox. pri- L.1.
uileg.h.

SI VT PROPONIS. *Præſtiterint.* Quaſi eis differentibus ex Rubriano Senatus Con- L.2.
ſulto ad libertatem peruenirent, cum teſtatorum fierent liberti, & eorum ſequeren-
tur originem: vt ff. de fideicommiſſ. libert. cum verò ſubuentum eſt. ſecundum Py. h.
præſtiterunt. nam eorum, non autem teſtatorum ſunt liberti: vt infra inſtit. de ſingulis
reb.per fideicommiſſ.§.vltim.& ſupra de fideicommiſſ.liberta.§.hi quibus. idem dico de
eo cui directa in teſtamento relicta fuerit libertas, in caſu vbi non teſtatoris, ſed alterius
ſit libertus: vt infra inſtit. de eo cui liber.cau. bon. addi. circa princ. ſecundum Py.h. &
ſunt ad l.iſtam.ff.de adminiſt.tut.l.3.libertus.§.ex cauſa.l.2. & 5.h.ff.de decurio.l.1.& 6.ff.
de muneribus.l.3. §.liberti.h. ff. eod. libertus. h. *Præſtiterunt.* Vel ſi Damaſiano Senatus
Conſulto ad libertatem peruenerunt, quia tunc perinde eſt ac ſi vt oportet ex fideicom.
manumiſſus eſſet: & ideo & ſeruis libertas,& non maleuolis ſeruantur iura liberti: vt tit.
ilio,neque infantes.Py.ff.de fideicom.liber.h.

FILIOS. *Materna.* Excipiuntur tamen &c. infra de Murilegulis,his qui. & infra de a- L.3.
gricol.& dominus tuam. ex genuo.& ſupra de decurio. rati. ex. vel niſi aliqui priuile-
gio materna diceretur origo: vt ff.eod.l.2.ſecundum Py.h.& ſunt ad l.iſtam.ff.eod.l.1.&
3.libertus.§.patris.h.ſupra de decurionibus,exemplo.h.ff.de tabul. & ſcript.l.vltim. ff. ad
municip.filij.& l.eius.& l.de iure.& l.municipe.h.

ORIGINE. Facit ad hoc ſupra de decurio.nullus qualibet.h.ff.eo. aſſumptio.in prin. L.4.
h.ff.de pact.ius agnationis.h.

SI QVIS. Cõcordat huic.ff.de vac.mu.l.1.§.1.& 2.& l.3.h.ff.de mu.& ho.& qui.In pri. L.5.

DE INCOLIS &c. Tit. xxxix.

1 *Incola quis dicatur.*

L.1. INcola eſt, qui in aliquam † regionem domicilium contulerit: & non tantum
1 qui in oppido morantur, incolæ ſunt, ſed qui in alicuius oppidi finibus ita agrum habent, vt in eum ſe quaſi in aliquam ſedem recipiant: vt ff. de verb. ſig. pupillus. §. incola. ſecundum P.h.

L.2. NOn tibi obest. *Ad alios.* Semel enim vocato tranſmutatio domicilij vacationem non tribuit: vt ff. de vacat. mu. l. 2. §. qui ad. & arg. ff. de iuriſdict. om. iudic. eum quædam. & de iudiciis, ſi quis poſtea. & de iur. immunit. ſemper. §. hoc. Py. M. & ff. de excuſat. tuto. tutor petitus. in princ. h.

1 *Domicilium non nuda conteſtatione, ſed re & facto transfertur.*
2 *Veritas rei circa domicilium mutari non poteſt.*

L.3. NEc ipsi. *Conſtituerint.* Quod ex decennij tranſcurſione præſumitur ſimile: vt ff. de
vſuris, cum de in rem verſo. in princ. l. & ſ. de petit. hered. ſi filius. h. *Fungaris.* Domi-
1 cilium enim non nuda conteſtatione, ſed † re & facto transfertur. porro nec aſſumptio
originis, quę non eſt, veritatem naturę nõ perimit. errore enim veritas originis non amit-
titur, nec mendacio dicentis ſe eſſe, vnde non ſic deponitur. nam neque recuſando quis
2 patriam ex qua oriundus eſt, nec mentiendo de ea quam non habet, veritatem mutare †
non poteſt: vt ff. eod. domicilium. & l. aſſumptio. ſ. tit. 1. origine. h. & eſt nota. domicilium
habere, qui decennio in aliquo loco moratur. Y.

1 *Territorium quid.* 2 *Sola domus vel poſſeſſionis ratio, domicilium non facit.*

L.4. EST VERVM. *In territorio.* Territorium eſt agrorum vniuerſitas intra fines cuiuſque
1 ciuitatis, quòd † magiſtratus eius loci intra eos fines tenendi & ſummouendi ius ha-
2 beat: vt ff. de ver. ſig. pupillus. §. territorium, ſecundum Py. h. *Velut:* ſola enim domus vel †
poſſeſſionis ratio domicilium nõ facit. nec ob hoc quiſquam ciuitatis munera, quòd domus vel poſſeſſio erat ciuitatis, citra ſpeciale beneficium ſubire compellitur: vt ff. eod. libertus. §. ſola ratio. & §. ſola domus. & j. l. prox. Py. M. & adde hîc quod notaui in illo. §. ſola ratio. ff. eod. libertus. h. *Incolas.* Non tamen ſunt ibi incolæ, quia ibi non habent domicilium. nam tunc ſecus eſſet, vt j. eod. ciues. & ff. eod. incola. & j. eod. l. prox. ſ. h. *Ad obeunda.* Vel ſubeunda. h. & eſt nota territorium alicuius ciuitatis Yr. & eſt ad l. iſtam. ff. eo. libertus. §. ſola ratio. §. ſola domus. h.

L.5. CVM NEQVE. ff. ad municip. libertus. §. ſola domus. h.

L.6. SI IN PATRIA. Facit ad l. iſtam. ff. de mun. l. 3. ff. de teſta. ſi non. ff. eo. libertus. §. patris h. ſ. tit. 1. l. 1. ſ. tit. 2. l. 2. ff. ad municip. non vtique. h. ff. de teſtamen. ſi non. h. ff. eod. libertus. ſola ratio. h. ſ. tit. 1. l. t. & ſi. h. ff. de munerib. & hono. l. 3. in princ. h.

L.7. CIVES. Qui & municipes vocantur: vt ff. eod. l. 1. *Origo.* Paterna, non materna, niſi ex priuilegio: vt ff. eod. l. 1. aſſumptio. §. filius. & l. eius qui iuſtum. h. *Allectio.* inde allecti: vt ff. de iure immunit. l. penul. §. vlt. ſecundum P.h. *Quis larem conſtituit.* Repete, & in eodem loco videtur habere domum, vbi rerum &c. nam alterutrum ſufficit, vt ſ. vbi ſenator vel cla. l. pen. & ſic non obſtat. ff. ad municip. aſſumptio. §. iuris. h. *Suorum.* i. maximam partem. ſed contra. videtur. ff. ad municip. aſſumptio. §. iuris. h *Auocet.* i. acquirat. q. d. nõ diſcedat niſi cauſa lucri vel negotiationis. & eſt ad hoc. ff. de iudic. heres ab. §. 1. *Deſtitit.* Aliàs deſinit. & ſunt ad iſtam l. ff. ad municip. ordine. §. ſi. h. ff. de verb. ſign. pupillus. §. incola in lege cẽſoria. h. ff. de iud. ſed & ſi. §. ſi ea res. h. j. de his qui ſpõte. l. 3. h. ſ. vbi ſena. l. 2.

L.8. SENATORES. Qui deſinunt eſſe municipes quantum ad munera: ſed quantum ad honorẽ pertinet, originem retinent: vt ff. ad municip. municipes eſſe. h. videntur. ſed etiam quilibet quantum ad hoc, vt ibi conueniri poſſit: vt ff. eod. Roma. h.

1 *Munerum triplex eſt diuiſio.*
2 *Mixta munera, quæ dicantur.*

L.9. MVLIERES. *Priuatæ.* Quæ enim priorum oblitæ ſunt, non iuuabuntur rurſus ex prioribus: vt infra authen. de nupt. §. non tamen. h. *Mutamus.* Nos mulieres. aliàs mutabunt. aliàs mutant. vel nos in principes mutamus earum domicilia. h. & ſunt ad l. iſtam. ff. de ſenato. fœminæ. h. j. de dignitate mulie. l. 1. h. ff. ad municip. filij. §. libertus.

Lucius

Lucius æquè de iure.§.fi.l.vlt.§.item reſpond. h.ff.de iudic.exigen.h.ꝫ. de nup.cum te.h. infra de legit.mulie.infra authen.de conſul.§.ſi autem.h.J.authen.de nup.§. non taotum h.ff.de cutionibus,quæ ſi.ff.de adop fœminæ. h. *Muneribus*.ꝫ. perſonalibus. quippe alia ſunt patrimonij,alia quæ titulus ſequens explicat.h.*Muneribus*.Quorum triplex eſt diui-
1 ſio.nam quædam munera † perſonalia ſunt quæ animi prouiſione, & corporalis laboris inteotiooe ſine aliquo gentis detrimento perpetrantor,vt tutela vel cura,Kalendarij curatio.patrimoniorum ſunt munera,quæ ſumptibus patrimonij,& damnis,adminiſtratio-
2 nis expediuntur.mixta † dicuntur.ſ.annonam ſuo ſumptu exigere damna deſertorũ prędiorum ſuſtinete : vt ff.de mune. & hono.munerum.§. ſcripto.§. patrimoniorum ſunt, & §.mixta.& l.1.

DE MVNERIBVS ET HONORIBVS NON CONtinuandis inter patrem,& filium. TIT. XL.

SICVT. *Pro infante*.ff.ad municip.libertus.l.2.§.præſcriptio.Lucius.§.penult.h.& ſunt ad l.iſtam infra de filiisfam.l.3.& Inſtit.de excuſat.tut.§.item qui reipublicæ. §.qui tutelam.contra.h.ꝫ.de decurionibus.quis tam.h. L.1.

AB HONORIBVS. *Vacatio*. Quę vacatio infringitur,ſi periurij hominum reperitur: vt ff.de muo.& hooo.vt gradatim.§.quotiens honor.§.pen.h.ad alios.ff.de excuſat. mun.à decurionatu.h.legatione.J.de legationibus.l.3.h.ff.de legat.filio.Filius. Paulus.R. io prin.& §.1. & ſunt ad l.iſtam ff.de munerib.nanicularij.honor.§.penult.& fi.ff. de leg. filius. ff. ad municip.naui. L.2.

INTERVALLA.*Fratribus*.ꝫ.de decurionibus.licet.h.& ſuot ad l. iſtam infra de his qui ad maiora munera.e.l.3. infra quæ oecdum in.l.3.ꝫ.ſi aduerſus deſcrip.l.1. contra.ff.de vac.mun.J.quemadmodum munera ciuilia.l.1.h.ff.de mun.& hon.honor.§. peo. & fi.h. L.3.

DE MVNERIBVS PATRIMONIORVM. TIT. XLI.

CIVILIA. Quibus fuogi debent in tributationibos reddendis qui fœnus exercent,etſi poſſeſſionem non habeot:vt ff.ad muoicip.filij.§.vlt.& ff.eod.l.fi. §.patrimoniorũ.h.*Per ordinem*.iofra quibus mun.veli.l.j.h.ff.de albo ſcrib.h. ꝫ.de alluoionibus & palu.l.2.h. *Fortunarum*. ff.de excuſat. mun.l.2.§.vlt.h.& ſunt ad l.iſtam ff.eod.l.3.§.præſeos.in princ.vt ergo honot.§.de oneribus.h.ff.de vacatio. muner. his omnibus.§.auctis.h. L.1.

MVNERA. Obedienda ſunt.ſupra etiam à molieribus: vt ff.de vacat. mon.& à principibus,& ff.eod.l 3.§.corporalia.& §.munns.§.ab huiuſmodi.& §.penult.h.& ſunt ad l.iſtam.J.de coll.fun.patri.l.1.h.ff.de leg.l.3.§.ordine. L.2.

QVI IMMVNITATEM. ff.eod.l.3.& 2.reſcript.l.vltim.contra.h. ff.de vacat.mun. ſunt autem hi qui in oneribus.§.qui mu.h.infra,qui ex mili.l.1. L.3.

NON VIDETVR.ff.eod.l.1.& vlt.& penult.& fi.contra.h.ff.eod.cõtra.l.vlt. & l.1.h. ꝫ.de epiſcopis & cler.l.1.h.ꝫ.quæ ſenteo.teſcin.oon poſſ.l.vltim. h. ꝫ. de fruct. & lit. expen.quoniam ex. h.ff. ad Trebell.ſuo.§.cum.ꝫ.de poſtulaodo.l.1.h.J.de coll.fun.patri. l.1.ff.de vac.mu.his ho.§.1.& q.ſi Titiæ in honoribus.§.1.& 2.b.*Rationem*.aliàs ratione.h. *Si vnquam* aliàs ſi iniqua eſſet omiſſio à te &c.h.*Omiſſa*.ſent ẽriam.h.*Permanet*.ſentẽtia.h. L.4.

NEQVE.ff.eod.l.3.contra.§.quamuis.& l.6.§.fi.h.ff.de vaca.ſont munera his.in prio. h.iofra de his qui nu.libero.l.5.contra.h. L.5.

PROFESSIO. *Subiugari*. ſupra vt ea ſuſtineant & perſoluant,non autem vt ea exigant & adminiſtrent,vt ſecundũ.P.ff.eod.ad temp.ſic & in vetando:vt ff. de veteranis.l.fi. h.& eſt ad l.iſtã.ff.eo.l.fi.contra.Sed dic vt ibi not.ff.de va.mu.io ho.ff.de ꝓfeſſ.reddatur. L.6. *Deeſt in veteri lex etiã.*

NEC PROTOSTASIÆ. Proton Græcè; Latinè anterior vel primus ſtaſia & ſtatio. inde eſt quòd illi dicuotur habere protoſtaſiam, qui primum locum habent in ſtationibus,ſecundũ Py.h. *Protoſtaſiæ*. Iuſſu præſtationis tributorum.h. decapria ſicut decaptiani.noo de perterrita dicimus.ſic decaptos non decapretos dicere debemos.Py.vt dicitur.ff.eod.l.3.§.decapratos.ff.eod.ſponte.in princ.h. adde hîc quod ibi ootaui. h. decapratiæ id eſt,præſtationis decimarum.h. L.8.

PATRIMONIORVM *munera*.Nõ corporalia: vt ff.eo.l.3.§.corporalia.b.*Munera*.Nõ pſonalia vel corporalia.niſi vt P.dicitur.J.de mulierib⁹,in quo loco.& ꝫ. quãdo molier L.9.

tut.off.l.pen.h. *Mulieres*.aliàs mulierũ.h.& eſt ad l.iſtam.ff.de mino.l.ſponte.& l.3.§. qui res.aliàs non eſt cancellatum.

L.10. EXEMPLVM. *Vt omnes.* Magiſtris tamen ſtudiorum ſuſceptio boſpitum non remittitur: vt ff.eod.l.vlt.§.vlt.non ea quæ ſumptibus expediuntur: vt ff. eod.in ho. §. philoſo.ſecundum Py. h. *Ab omnibus*. etiam à milite, à veterano,à pontifice, vt infra eod.l. vltim.§.patrimoniorum.& §.ab.h.

In vul.cod. legitur quātum.

QVEMADMODVM MVNERA CIVILIA IVDICANTVR. TIT. XLII.

L.1. CVM TE CVRÆ. Aliàs alterius creationis animaduertitur.aliàs certę eſſe &c. h. *Non ſinet*. Niſi publica poſcente vtilitate: vt ꝫ. de appell.ſi quando.ſecundũ Al.h.& ſunt ad l.iſtam.ꝫ.tit.2.l.vlt.h.ꝫ.de decur.l.quis tam.h.ff.de operis pub. l.1.§.fi.h.ff.de vac.mun.l.fi.§.1.h.ff.de collegiis illicitis.l.1.§.fi.h.

L.2. MAIORIBVS. Concordat huic.ff.de decurionibus, honores.in princ.h.infra de ſuſcept.neminē.h.ff.de mun.honorum.§ honorē.§.gerēdorũ vt gradatim.in prin. h.

L.3. CVM TE OMNIBVS. Facit ad hoc.ꝫ.de honoribus.l.vlt.h. ff. de munerib.honor.§. vlt.vt gradatim.§.1.& 2.æſtimatione.§.fi.h.infra de poteſt.admi. numerandis.h.ꝫ.de curionibus quis tam. h.infra de ſuſceptionibus,neminem.h.

L.4. VLTRA. *Sed æqualitatem*. Imo ſi de quantitate fiſcalium collator dubitauerit, vel de nomine poſſeſſionis pro qua exigitur fiſcalium deſcriptionum cuſtodes,vel per iudicem prouincialem,vel per locorum epiſcopum eas proferre cogitur,& fiſcalium oſtēdere quantitatem:vt ſecundum virtutem publicę deſcriptionis pro viribus patrimonij poſſeſſores exigantur: vt infra authen.de collatio.& aliis cap.§.pro fiſcalibus. b. & ſunt ad l. iſtam, ſupra de vect.l.omnium §.ſupra de annonis & trib.in fraudem.h.

DE HIS QVI SPONTE PVBLICA MVNERA ſubeunt, aliàs ſuſcipiunt. TIT. XLIII.

L.1. VETERANI. *Non poſſunt*. Quia contra ſuum factum venire non poſſunt,& tacitè priuilegio ſuo videtur renunciaſſe:vt ff.de veteranis l.2.§.vlt.ff. de iure immunit.l.2.in princ.ff.de vac.mun.l.penult.§.fi.ff.de nouat.& delegat.ſi quis deleg.ff.de ope.liber.l.Campanus.ꝫ.tit.1.l.1.h.ff.de mun.& o.l.3.§.præſens honor.§. de honoribus.h.& ſunt ad l.iſtam.infra inſtit.de excuſat.tut.in fine cōtra.ꝫ.de excuſa. tut.l.volun.contra.b.ff.de iure immu.l.penult.§.fi.h.

L.2. QVI PVBLICI. *Decurionatus*. Honorem repete.aliàs decurionatum.h. *Decurionatus*. ff.de iure immu.l.penul.§.fi.b.ꝫ.eod.l.prox.b. & ſunt ad l.iſtam.ℑ. de tabulariis.l. 2.h.ꝫ.de epiſcopis & cler.authen.preſbyteros.h.ff.de vacat.ad decu.h.ꝫ. de excuſat.tut.l. velum. h.infra tit.3.l.1.h.infra authen.de ſanctiſſ.epiſt.§.presbyteros.h.

L.3. QVI CONDITIONI *Curialium*. Aliàs curiali.h. *Curialium*. nam tunc ſtatim deberet reduci in priſtinam conditionem : vt ꝫ. curionibus,qui derelicta generali. ſi quis decurio.h. *Præiudicium* ff.de veteranis l.1.& vlt.h.ff.de iure immu.l.2.in prin.b. ff. de vac. mun.l.pen.§.fi.h.ff.de vacat.& de legat.ſi quis dele.h.& ſunt ad l.iſtam.ꝫ. de vacat.ex.l.1. §.pen.b.ꝫ.de incolis,ciues.b.ff.de mun.vacant.in omnib.ꝫ.de vaca. & excu.l.1.§. penult.

L.4. EOS. *Conſidere*. aliàs conſiderare.h. *Poſteritas*. ſecus eſt quantum ad ſuam perſonam:vt ꝫ.eod. l.1. & 2. & 3. in fine. h. *Quoniam te*. Supra quando & quibus debent l.1. & 2.h. *Quarta*.ſ.niſi filiam vel filias cum curialibus ſuis in matrimoniis copulauerit patet.nam & tunc idem erit in filiabus, quod in filiis. nam nihil intereſt commoditatibus ciuitatũ per filias an per generos conſulebatur: vt ſupra de naturalib.liberis.l.3. P.& ſupra quando & & à quibus quarta pars.l.penult.§.fi.& l.fi.h.& ſunt ad l.iſtam.ℑ.authen.qui. mod.na.§.ſi quis igitur.colla.vij.h.ſupra de naturalib.liberis.l.3.& l.communium.h. ſupra quando & quibus debent.l.vlt.h.ſupra quando & quibus quarta l.1.h.

DE HIS QVI A PRINCIPE VACATIONEM ACCEPERVNT. TIT. XLIIII.

NVLLVS. Concordat huic.ꝫ.de decurionibus,nemo.

DE VACATIONE PVBLICI MVNERIS. TIT. XLV.

MVNE-

MVNERIS. Quorum aliud dicitur priuatum, aliud publicum. Publicum mu- L.1.
nos dicitur, quod in adminiſtranda rep. cum ſumptu ſine titulo dignitatis ſu-
bimus: vt ff. de mun. & hon. §. 1. priuatum dicitur, vt tutela vel cura. ſed tutela
vel cura publicū munus dicitur quo ad qoid: vt inſtit. de excuſ. tut. in princ. h.
MVNERIS. *Conſtitutionis.* Cuius vacationis tribuendæ duo genera ſunt: vnum ple- L.2.
nius, cum & militiæ datur. aliud exiguius, cum nudam muneris vacationem acce-
perit: vt ff. eod. l. pen. §. duo. h. conſtitutionibus. Item collationes ex improuiſo indictas
recuſabit: vt ff. in honoribus. §. qui muneris. h. *Formam.* Vt in tubrica continetur. h. ap-
pellatio ſupra de denun. patri non videtur. h. ſupra de appell. hi qui ad. ſi ad. h. ſupra tit. 3.
l. 1. h. & ſunt ad l. iſtam ſup. tit. 3. l. 2. h. ff. eod. h. qui muneris. h.

DE DECRETIS DECVRIONVM &c.
TIT. XLVI.

EXCEPTIS *qui liberalium.* Multo magis legalium: vt ff. de mun. l. vlt. §. fi. & j̃. L.1.
de profeſſ. & med. medicos. h. *Antiſtites.* Secos ſi ſint diſcipuli. h. antiſtites. ff.
de decret. ab or. fa. fac. ambi. l. 5. h. & ſunt ad l. iſtam. inf. de profeſſorib. orantē.
h. j̃. auth. de colla. & al. ca. ʒ̃. de decur. vacuatis. ſup. de iur. immunita. l. vlt. h.
ORDINIS *ambitioſa.* Facit ad l. iſtam. inf. de referenda. pa. ff. de decret. ab or. fa. am- L.2.
bitioſa. ſup. de acceſſio. & de. nec odo. ſup. de operis & o. ſi quemquam. j̃. auth. quo-
modo oport. epiſt. §. 1. h.

DE EXCVSATIONIBVS MVNERVM.
TIT. XLVII.

ETIAM *Hi qui noſtro patrimonio.* i. ad vtilitatem noſtri patrimonij. aliàs no- L.1.
ſtrum, & ſubaudi patrimonium. aliàs noſtra, & ſubaudi patrimonia. h. *Mon-*
ſtrantur. Sed tempore adminiſtrationis munus delatum rectè euitant: vt ff.
de excuſat. tut. adminiſtrationes. in prin. h. facit ad hoc ſupra, vt nemini l. in
empt. ſpecierum. h.
CERTIS. Ex præpoſitis. infra de præpoſitis laborum. h. L.2.
TVTELÆ. Facit ad hoc de excu. tut. & cu. l. 1. & infra inſtit. de excuſat. tut. §. item cō- L.3.
tra. ſupra, qui numero tutel. h.
HYDRAVLAE &c. Ab hydor, quod eſt aqua, & aola, quaſi cuſtodes aquæductos L.4.
aulæ imperialis: vt iof. de aquæductu, decernimus. h. hydraulæ. i. aquam in aulam fe-
rentes. aliàs in lib. R. ſidrulæ aulæ. h.
PROCVRATORES. Procurator abſentium reip. cauſa, munerum ciuilium vacatio- L.5.
nem non habet. debitor autem reip. & ex adminiſtratione & ex pollicitatione excuſa-
tur: vt ff. de muo. reſcripta. §. debitores. h.
VENATORIBVS. Aliàs ſenatoribus. facit ad hanc. l. ff. de mun. & hono. l. fi. §. ab hu- L.6.
iuſmodi. & nota hîc venatoribus immunitatem non concedi.
NEGOTIATORES. ff. de iure immu. l. 5. §. negotiatores. h. L.7.
PLACET &c. *Quadrupli.* infra authen. de iudic. §. ſic igitur, ſupra de decur. quilibet. ʒ̃. L.8.
de iure fiſci. l. antepenult. ʒ̃. noua vectigalia inſtitui non poſſe, non ſolent. ʒ̃. ad l. Iul.
repet. l. j. & 3. & penul. j̃. de cenſibus, peræquatores. ʒ̃. de ſuperexact. l. j. contra. inf. autheo.
quomo. opor. epiſt. §. ſancimus. ʒ̃. de iudic. l. j. ʒ̃. de anoo. & trib. quis. ff. de publica. l. licita-
tio. §. quod, contra. b. curialis. infra de curioſis. l. 2. ff. de anno. & trib. l. 4. & 3. h. & nota v-
ſurpatorem quadrupli pœna teneri. h.

1 *Quædam accipiuntur honeſtè, quæ inhoneſtè petuntur.*

ILLVD *Conuenit. Putet.* Sed & redemprio litis & tutelæ reprobata eſt: vt inſtit. de ſu- L.9.
ſpect. §. ſi quis. & ff. de offic. præfect. vrb. l. 1. §. item. & ff. de tutelis, in eos h. putet. ſed
nec peti debent honores. ſi quidem peti non debent, ſed offerri. quippe quædam hone-
1 ſtè † accipiuntur, quæ inhoneſtè petuntur: vt ff. de var. & extraord. cog. l. j. §. eſt eoim. &
ff. de orig. iur. l. 2. in fi. & facit ad l. iſtā. ff. de mu. & ho. æſtim. in prin. ʒ̃. de ceſſ. bo. ꝑpter. h.
PRIVATAE &c. infra de priuileg. do. Aug. l. j. infra de coll. fun. patri. l. j. & 2. j̃. de loca. L.10.
prædi. ciui. l. 2. & vlt. *Decutitur.* aliàs decor ritur. *Perpetuo.* aliàs perpetua.
EOS QVI *peragendu. Exortes.* Aliàs. extorres h. ff. de na. mu. legato. §. 1. de legat. vnius. L.11.
econtra infra de præfect. ſacri cub. l. 2. h. *Abcepſerint.* ʒ̃. quando & quib. de. quarta pars
l. j. & 2. §. fi. & l. vlt. de naturalib. lib. lib. 5. j̃. de fabricen. eos qui. ʒ̃. de aduoc. di. l. j. j̃. de mag.

ſcriniorum.ſ.de præpo.ſacri cubic.l.1 *Superioribus*. Illi non tamen ex ſuo ſuffragio aliquid percipiunt, quàm ex ſola imperiali munificentia: & ideo excuſantur.h.ſuperioribus.ſ.de dignitatib.l.3.ſ.de agen.in reb.l.vltim. *Præſto*. In præſentia & præſtita, & coram.

1 *Tributi munus inter ſordida munera non habetur.*

L.12. MAXIMARVM &c. Cubicularij.1.de præfect.ſacri cub.l.2.h. *Ceteros an.* Similiter & portionarij vrbis æternæ: vt ſ. de ſuariis.l.1. & ſilentiarij. vt infra de ſilentiariis l.3.& proximi ſacrorum ſcriniariorum vt infra de proxi.ſacro.ſcrin.iubemus. *Muneribus*. 1 Exigendi autem tributi munus † inter ſordida munera non habetur, & ideo decurionibus mandatur: vt ff.ad municip.libertum.§.ex his. *Circa*.ff.de munerib l.vltim.§.vltim.h. *Pollinis*. Polline.i.tenue, binutium de ſtamena, qua detruditur ſubtiliſſima farina ex qua cóficitur polla ſecundũ P.h.vel. *Expeditionis vtilitas*. Aliàs vtilitatis.ſ.t.1.l.1.ſ.de ſac.ſan.ec. neminem. iubemus.ſ.de curſu pub.nullus.h.1.de præpo.ſac.cub.l.hac. *Materiam*. Vt ff.de legat.3. Ligni.in princ.h. *Paſcuntur*. Aliàs poſcit armorum. *Ædibus*. Aliàs ſedibus. *Conſeruandũ*. Aliàs conſtituendis. h. *Atque*. Motam & tabulata lignorum. h. *Reparandis*. In quibus ſcilicet ædibus arma reponebantur.h.*Poſſeſſio*. Vt eſt poſſeſſio priuatarum Auguſti & Auguſtæ: vt ſ.de priuileg.do.Augu.l.1.& poſſeſſio ſenatorum: vt infra de dignitatibus, quoniam diuerſi.h.

L.13. SORDIDORVM. *Ad heredem*.ſ.forte extraneos ad ſuos etiam priuilegium perſonale tranſmitteretur: vt arg.ff.ſolut.matri.maritum.& l.ſeq.& l.etiam.& in decret.xvj. q.7. filiis.& ff.de legationib.ſciendum.§.legati.& §.ſi quis ha.facit ad l.iſtam.ff. de ceſſionibus l.3.§.1.ff.de iure immunitat.l.j.§.j.ff.de lega.j.ſi fund.§.1.ff.de vſu & hab. vſus. ff. de regu. iur.in omnibus priuilegia.ff.1. de ſe.l.4 §.ſi.h.

L.14. EAM LEGEM.ſ.eod.maximarum. *Non quandiu*. Tantum ſubaudi.& facit ad l.iſtam ff.qui manu.non poſ.is quidem. quod te.ff.de cenſibus.l.3.& no.excuſationem ſordidorum munerum non quandiu quis militauerit concedi,ſed quandiu vixerit.

L.15. EVIDENTER. *Sordidis*.ſ.tit.3.maximarum.& facit ad l.iſtam.ſ.tit.in ſacris ſacro.ſ.de præfect.ſacri cub.ſ.de ſilentiariis.l.2.ſ. de coll.fund. pat.l.j.ſ. de nauibus non excuſ.l.j. ſ.de iudic.l.j.ſ.de Loca.præd.ciui.prædia.ſ.de priuileg.do.Auguſtæ.l.j.& ſi.h.

L.16. AB ILLVSTRI. Aliàs ab illuſtribus.

DE QVIBVS MVNERIBVS VEL PRÆSTATIONIBUS NEMINI LICEAT SE EXCUSARE. TIT. XLVIII.

Superius tractauit de quibus muneribus liceat ſe excuſare: nunc à quibus non liceat ſe excuſare.h.

L.1. COMPARATIONI. ſ.à comparatione frumenti vel ordei vel aliarum ſpecierum inſurgente neceſſitate in prouinciis nemo ſe excuſet:vt ſup. vt nemini ſe excuſ. In conpara.& ſ.eod.l.vlt. *Vniuerſi*. Etiam imperator, & eius ſereniſſima vxor: vt ſup. vt nemini lic.ſe excu.h. & facit ad l.iſtam.ſ. de prædiis & reb.no.l.2.ſ. de nauibus non exhib.l.j.ff. de mun.l.vlt.ſ.eo.l.j.ſ.de ſac.ec.iubemus.eſt tamẽ.ſ.de potioribus ad mun.no.contra.h.

L.2. CVM AD. *Nec lege*. Supra etiam perſonali ſecundũ Py. obedire.aliàs ſubaudire.facit ad l.iſtam.ſ.de facto ſan.eccl.neminem.ſ.de curſu pub.nullus.ff.de muneribus.l.a.& vltim.ſ.vt nemini liceat in empt. ſpecierum.h.

L.3. HAC PROVIDENTIS. *Murorum*.ſ.de operib.pub.ad por.ſ.de off.procon.ſi in aliquam.§.1.ff. de mu. & hono. ad rempublicam. h. *Comparationem*. Cui ſolet curator conſtitui, qui dicitur ſubire munus perſonale: vt ff.de mun.& hon.l.t.§.perſonalia.ſolebant enim poſſeſſores certam partem fructuum municipio & fiſco vilio precio addicere. vt ff.de mu.& ho.l.ſi.§. ab huiuſmodi. à quo non permittuntur quemquam excuſare, vt hic dicitur.h.facit ad l.iſtam.ſ.ſine ſenſu vel reliquis.l.vltim. ſup. de munerib. patri.l.vlt. ſup. vt nemini lic.in empt.ſpecie.h.Py.ff.de excu.ſi duas.§.de philo.contra.§.audiſtis ſup. ex quib.cau.ſe à munerib.excuſant.ſ.propter dignitatem, vel propter negationem, vel aliis ex cauſis. nunc audi qui ætate &c.

Quibuſdam libris eſt hîc rubrica.

QVI PROFESSIONE SE EXCVSANT. TIT. XLIX.

CVM

CVM AFFIRMETIS.&c. *Annum ætatis.* Sed in hoc caſu annus cœptus pro cō- L.1.
pleto habetur,& hoc fauore honorum: vt ff.de mun.& hono. ad rēpublicā. h.fa-
cit ad hoc ſupra de iureiur.l.3.ſupra, qui & aduerſus quos.l.1.

CVM FILIOS &c. *Ad patrimonium.* ff.de mun.patri.ne vel etiam.ff.de vaca.mu.his L.2.
ho.in prin.*inopia.* ff.de iure immunit.l.2.§.j.ſed contrariū h.ff.de decurionibus,ſpu-
rij.§.non enim §.j.

In quibuſdam libris eſt hic rubrica,Qui ætate.& facit ad l.iſtam ſ̃. quando prouoca-
re non eſt neceſ.ſi pater.ſ̃.qui & aduerſus quos l.j.ff.de mu.& ho.vt gradatim. §.quotiēs
honor.& §.vlt.

MANIFESTI. Facit ad l.iſtam ff.de decurionibus l.2.§.vlt.non etiam tātum. §.j.ſ̃. L.3.
de decu.ſi vltra à muneribus.ſ̃.qui ætate ſe l.5.ff.de iure immu. l.3. ff. de va.mu. in
honoribus.in prin.inſt.de excuſat.§.item.

QVI MORBO SE EXCVSANT. Tit. L.

SI EA &c. *Oculi.* contrarium,ſimiles tantum: vt ſ̃.de excu. tut. ſi fratri. & ſ̃. L.1.
qui morbo ſ̃. qui da. tu. poſſ.liminibus. ff. de excu. poſt ſuſcep.h. *Senties.*id
eſt ne iniūgantur,ſed multa retinebit : vt ff.de poſtul.l.1.§.caſum.& de iudi-
ciis,cæcus. ſecūd.P.aliud tamē eſt in tutela & cura:vt ff.de excu.poſt ſuſce-
ptum.h. *Sentiet.*quia eius lauamentum tibi proderit, non quod tu releueris
ideo,vt j̃.e.l.ſi.vnde alia litera melior eſt in quibuſdam libris, ſentiet.h.

CVM ARTICVLARI. *Muneribus.*quæ corpore ſunt complenda.cæterum quæ cō- L.2.
ſilio expediuntur,non ita remittuntur:vt ff.na.mu.l.2.§.corporis.h.

Iſtæ 4.leges in quibuſdam lib.vacant,& bene,quia ſunt ſ̃.de decurionibus.h.

PODAGRÆ. Facit ad l.iſtam ſ̃.de decur. muneribus j̃. inſtit. de excuſa. §. item ſ̃. de L.3.
va.mu.l.2.§.corporis.& §.penult.l.in prin.

CASVS &c. Propter legionem autem patris filius à legionē excuſatur : vt ff. de legat. L.4.
filio.ſecundum.p.h.ſ̃.de mune.patri.neque.ff.de mu.& ho.reſcripta.§.ſi.h.

DE HIS QVI NVMERO LIBERORVM &c. Tit. LI.

NVMERVS *liberorum.*ſcilicet mortuorum: vt ſ̃. qui numero lib.l. 2.& ff. de vacat. L.1.
mu.l.2.§.quod ad munera.& inſtit.de excu.tu.in prin. vel dic viuo. & pone vt di-
citur ff.de vac.mun.l.2.§.in honoribus.in prin.& l.vlt.in prin.h.

FILIVM. Planum eſt. L.2.

NEPOTES. *Si quinque.* ſ̃.in prouinciis.nam Romæ tres, in Italiæ quatuor ad excuſa- L.3.
tionem ſufficiunt:vt inſtit.de excuſ.tu.in prin.& ſ̃.qui numero lib.l.j.& vlt.ſecundū
Py.facit ad l.iſtam inſtit.de excu.tu.in prin.ff.de excu.tut. §.j.j̃. de ſumptuum recupera.
ff.de muneribus l.3.§.quamuis.h.

CVM *facultates omnes.* ſcilicet niſi conſulto id feceris, ne aſtrinxeris ad eius inſtar qui L.4.
filium emancipauerit.ne pro eo magiſtratu agente conueniatur: vt ff.ad municip. l.
vlt.§.pen.& ff.eo.l.j.§.qui in fraudem. h. quicquam. hic notari poteſt aliquem nihil ha-
bere: vt & ſ̃.arbi.tu.ſi defunctus.ſecundum Py.h. *Aſtringeris.*ſcilicet non perpetuo,ſed ad
tempus:vt ff.de mun.l.3.cura.§.in reſcrip.in prin.& de vaca.mun.his §.ſi.& ff.de iure im-
mu.ſemper §.negotiatio.h.

DE PERSONALIBVS.*conſtituerunt.* Fœminæ apud incolatum mariti ſui munera L.5.
vel honores pro ſexus conditione ſuſcipere compelli debent,niſi in vrbe Roma cō-
ſiſtit: vt j̃.de mulie.& quo loco mu.h.facit ad l.iſtam ff.de mu.& ho.l.3.§.corporalia.h.ff.
de inſtit. ſed & ſi quis §.j.j̃.de ſumptu,noſtræ j̃.de mul.in quo loco mu.

EOS QVI *liberos.*ſ̃.etiam emancipatos: vt ff.de va.mu.l.2.§.incolumes.*Aut ſi.*aliàs ita L.6.
vt hoc &c.& *Obeundis.*id eſt ſubeundis.h.facit ad hoc ff.de mu.& ho.l.3.§.quāuis.j̃. de
mu.quo loco.*Potiatur.*ita cōſtitue,beneficio potiatur propter rerum anguſtias. ſi ad per-
ſonalia &c.*Propter.* alias præter.

DE PROFESSORIBVS ET MEDICIS. Tit. LII.

L.1. CVM TE. *Finitam.* infrà poſt annũ.ſic j̃.inſtit.de excu.tut. §.item qui reip.cauſa.h.meorum.j̃.eo. nec numero.j̃.licet medicorum numerus ſit decurionum ordine conſtitutus, non tamen habebũt immunitatem niſi decreto eis fuerit ab ordine attributa. h. facit ad l. iſtam. ff. de var.& extraor. cog.l.j. §.j. & 2.ff. quod ex.c.ma.inter eos.§.fin.ſ̃.quib.non ob.lon.tem.præ.l.2.ff.de mu.& ho. l. vlt. §.fi.ſ̃. de decur.decurio.l.j.& ff.de va.mu.tempus.h.

L.2. GRAMMATICOS. *Decreto.* ſcilicet decurionum decreto: vt ſ̃. quod cuiuſque vniuer.item §.j.arg.ff.de decre.ab or.fa.qui ſemel.h.*Reprobari.* Licet nullus iudex poſſit præter principem ſententiam ſuam corrigere:vt C.de ſenten.ex pericu.reci.l.fi.h.reproba.ff.de mu.& ho.vt gradatim.§.reproba.arg.ff.de execu.tut.ſed & repro.h. *Non eſt.*j̃. eo. nec infra.

In veteri deeſt lex Poetæ 3.

L.4. ORATIONE. ff.de va.mu.his §.j. *Calculatores.* i. ratiocinarij. vt ſic dicti à calculo, id eſt ratiocinio quod exercent:vt ſ̃.de errore calculi.l.j & geometri. arg.ff. de excuſa. tut.geometri.*Calculatores.*id eſt computantes,vel cambitores ſecundum P.h.*Calculatores.* arg.ff.de neg.g.Pompo.ſcribit contrarium.

L.5. NEC INFRA. *Ordine.* ſcilicet decurionum,ſecundum Al.h.*Decreto.*non enim præſidi illud arbitrium eſt commiſſum, vt ff.de decret.decur. l.j. facit ad l. iſtam ſ̃. de decur.vacuatis contrarium.ſ̃.de decretis decurionum.

Aliàs intra.

L.6. MEDICOS, *archiatros.* Qui principi erant medici.h.*Doctores.*aliàs rectores.h. *Immunes.* nõ vbique:vt ff.de execu.tut.§.ſi duas.§.grammatici.§.de philoſophis.§. Roma. *Præcipimus.*exceptis quibuſdam, vt notaui.j̃.eo.l.fi.*Etiam.*aliàs ante eorum. *Reddi.* referas hoc ad omnes ſupradictos præterquam ad philoſophos & legum doctores. & ſic nõ obſtat.ff.de va.& extraor.cog.l.j.§.& philoſophi. vel dic reddi iubemus, ſcilicet à fiſco. loquitur enim ſecundum ea tempora ſecundum quæ à fiſco percipiebant ſalarium. ſic C. de poſtulando.l.penult.vel cogi debet quis ſoluere promiſſionem ſi quam fecit. ſed ſi nõ fecit,non cogitur.quod ſecus eſt in medicis & aliis: vt not.ff.de va. & extraor.cog. l.j. in principio.h.*Reddi.*ff.de va.& extraor.cog.l.j.contrarium.§.an.& ſi phi.facit ad l.iſtam.ff. de muneri.l.vlt.§.fi.ff.de va.& extraor.cog.l.j.§. j.& 2.medicus.h.j̃.de ſtudiis lib.vt hic.ff. de excuſat.vt ſi.l.vlt.j̃.de ſump.repara.l.vlt.& ſ̃.de epiſcopis & c.placet.parabolani. j̃. de metatis archi.ff.de vaca.l.2.§.vlt.j̃.de excu.ar.l.vlt.ſ̃.de excu. mu. maximarum. ff. de va. mu.in omnibus.§.philoſophis eos,in prin.ſic ſ̃.de epiſcopis & c.l.j.

1 *Verbum conſpirandi aliquando accipitur in bonam partem.*
2 *Mendacium quandoque dicitur bonum.*
3 *Item quandoque eſt impunitum.*

L.7. MAGISTROS. *Ordinis.* Decurionum. h. facit ad l.iſtam j̃. de ſtudiis liberalib. ſic ff. de decre.ab or.fa.l.j.ff.de decurio.eos qui.ſ̃. de euict. eum qui xx. j̃. de tironibus l.
1 vlt.h.*Conſpirante.* verbum † conſpirandi hic in bona non in mala ſignificatione ponitur. nam & aliàs habes dolum bonum:vt ff.de dolo l.j.§.dolo.venenum bonum:vt ff.de ver.
2 ſig.qui venenum. ſed mendaciũ † quandoque dicitur bonum, puta quod dicerẽ admiſſum,quod non eſt admiſſum:vt inſtit.de act.§.ecce plerũque vt in pu.reſciſ.pau.faui.cal. & circa actionẽ perſonalẽ l.Aquil.vt ff.ad l.Aquil.ſi ſeruum §. in l.enim Aquilia. & quã-
3 doque aliàs mendacium † eſt impunitum:vt ff.de nox.electio.§.neque.p.h.& no. ex hac l.doctores legum & magiſtros oportet primum excellere moribus,deinde facundia. Y.

L.8. REDDATVR. Facit ad l.iſtam j̃.de profeſſo.qui in vrbe Conſtant.de agẽtibus in rebus l.2.ſ̃.de aduo.di.iu.nemini j̃.de mutilegu.ſi quis j̃.de tabul.& ſcrip.l.vlt.ſ̃.de excu.mu.maxi.j̃.de ſtudiis lib.artium l.j.j̃.de excuſat.artificum l.vlt.h.

L.9. ARCHIATRI &c. *Turpiter.* Affectioſius debet quis tenuioribus obſequi, quã turpiter ſeruire diuitibus. *Pro ſalute.*ne velut coniuges profuſa liberalitate erogãtes ſeſe depauperent.h.facit ad l.iſtam.ff.de off.præ.plebiſcito.j̃.authẽt.vt ſi ſine vſuf.ff.de variis & extraord.medicus.ſi.arg.ſ̃.de poſtulando.quiſquis §.j.h.

L.10. SI QVIS j̃.de tironibus l.j.h.*Iudicantibus.*cum ſacramenti religione: vt j̃. de proxi. ſacro.ſcrin.vnicuique.h.

L.11. GRAMMATICOS, *Rhetores.* aliàs oratores.*Omnibus.* exceptis patrimonialibus: vt ſ̃. de mun.patri.profeſſio.& ff.de mun.& honor.l.fi.§.ab huiuſmodi. & ff. de vac. mu. ſunt.h.facit ad l.iſtam ſ̃. de epiſcopis & cle.placet noſtræ.ff.de vac.mu.his hono.§.j.j̃. de meta.

meta. archiatros.j̃.de ſilentiariis l.decurionibus.ff.de munerib.in fi.t.l. fi.§.fi. j̃. de comi-
tib.conſiſto.l.2.h.

DE ATHLETIS. Tit. LIII.

ATHLETIS &c. Erant athletæ,qui ſine mercede virtutis gratia certabant,& L.1.
certaminibus ſacris deſeruiebãt:vt ff.de infamibus.athletas.in princ. *Coronis.*
Hic accipitur corona pro gloria quam conſequebantur athletę:pro qua glo-
ria præmium pecuniarium athletis datur: quod præmium poſſit capi in cau-
ſam pig.vel non,dic vt dixi.ff.de re iud.commodis.& s̃.de execu.rei iudi. ſtipendia. & s̃.
quæ res pig.ob.poſ.ſpem emul. j̃.aduerſariis, ſecundum Al.h.

DE HIS QVI NON IMPLETIS &c.
Tit. LIIII.

IGNOMINIÆ. *Honoribus.* Criminoſum enim non dignitas, ſed pœna comi- L.1.
tari debet: vt s̃.de decurionibus.ne quis,ſecundum P.h. *à muneribus.*nam pœ-
na non tribuit immunitatem: vt ff.de interdic.& releg. in fi. h. facit ad hanc l.
s̃.de teſta.mil.teſtam. j̃.de infant.l.j. j̃.de re mili.l.j.& 3.s̃.de decu.nec infa.in-
famia.*Excludendi.*aliàs excuſandi.h.

CVM OB. s̃. de decur.l.decurio. j̃.de veteranis l. j.h.*Ea priuile.* enumerata j̃.t.j.de vet. L.2.
l.j.2.& 3.& fi.& ff.de veteranis l.j.& 2.& fi. *Qui pleno.* in militia, non in deſertione : vt
ff.de re mil.l.3.§.quod militiæ.h.

VETERANIS. j̃.de re mil.ingratis.*Perſonalium.*Non autem patrimoniorum:vt ff.de L.3.
vac.mun.à muneribus.*Conceditur.*Etiam ſine prouocatione : vt s̃.quãdo prouo. non
eſt.ne.veteranis.*Superuacuam.*aliàs ſuperflue.aliàs ſuperfluam. *Superuacuam.*non enim de-
bes habere vacationem.ar.contrarium s̃.de his qui no.infa.l.2.

QVIBVS MVNERIBVS NON EXCVSENTVR &c.
Tit. LV.

NON ALIOS. *Vectigal.*ſcilicet & ritè. non palatinus,non miles,non curialis, L.1.
non clericus:vt j̃.quibus ad conduc.rei.fiſ.acce.non lice.l.j.ſecundũ P. *Con-
ducunt.*non conductorũ fauore, ſed fiſci:vt ff.de iure immu.l.5.§.con.h.facit
ad hoc ff.de vac.mu.l.in honoribus.§.j.s̃.ne tu.vel cur.l.j. §.ad munic. l. vlt.
contrarium in prin.ſed aliud eſt in conductoribus prædiorum fiſcalium.ſed contrarium
ff.de iur.immu.l.5.coloni.Sed dic vt notaui.s̃.de excuſ.tut.coloni. & s̃.qui da.tut. poſ. l.
fi..*Aut dubij.* aliàs non dubij. ſed ſi habes aut, expone aut,pro non. ſic ponitur j̃. de veter.
numiſ.poteſta.lib.xj.l.j.

DE LIBERTINIS. Tit. LVI.

Mirum eſt quod titulus iſte hìc ponitur,cum idem in lib.6.ſuprapoſito inueniatur ſe-
cundum P.

CONDITIO. *Excuſationem.* Sed cum & ad ſummos poſſunt adſpirare & clerico- L.1.
rum honores:vt s̃.de epiſcopis & cle.iubemus §.ſecũdum nos. h.,domicilium. ff.
ad municip.filij.§.2.& l.de iure §.j.h.facit ad l.iſtam s̃.ad l. Miſcell. h. j̃. de digni-
ta. libertino. j̃. nequis libertinus,contrarium l.j.ff.de mu.& ho.l.2.§.liberti.

DE INFAMIBVS. Tit. LVII.

INFAMES. ff.de decurionibus eos qui.h.*Poſſunt.*Sed & dignitatem ſiquã ha- L.1.
buerint primo,amittunt,vt s̃.de decurionibus , infamia. & j̃. de dignitatibus
iudices.h.facit ad l.iſtam s̃.de muneribus l.3.s̃. de decurio.ne quis j̃. de re mi-
li.milites.s̃.de his qui non imple.ſtip.l.j.j̃. de diuerſis offi.& cap. quicunque j̃.
de dignitatibus,neque.ff.de interd.& rele.relegatorum . §. fi. & nota infames ab hono-
ribus abſtinere,ſed oneribus non excuſari. Y.

DE REIS POSTVLATI . Tit. LVIII.

REOS *cri. poſtulatos.* Sed ſi accuſatores non habeant, prohiberi à muneribus non de- L.1.
bere:vt ff.de mun.& ho.reſcriptum §.ſi quis.*Nonos.*ſed priſtinam dignitatem,ſcilicet

quam habent,retinent: vt ff.ad municip. libertus §.in quæſtionibus,Lucius.§. idem reſpond.ſi per.h.facit ad l.iſtam.ff.de muneribus l.reus.in prin.ſ.de procurat.reum.

DE HIS QVI IN EXILIVM DATI, VEL ab ordine moti ſunt. TIT. LIX.

1 *Exilij Tripharia eſt diuiſio.* 2 *Deportationis pœna adimit ciuitatem.*

L.1. PARS EDICTI. exilij tripharia † eſt diuiſio. aut eſt certorum locorum in-
1 terdictio,aut lata fuga, vt omnium locorum ſit interdictio præter certũ locum,aut in inſulam relegatio: quæ & ad tẽpus & in perpetuum ſit. ſed cum quis,vt dixi,relegatur,ciuitatem R.retinet,& teſta.factionem.hoc ius præſides exercere poſſunt,dummodo inſulam habeant aut prouinciam quoniam adminiſtrãt pertinentem. cæterùm ſi non habeant, ſcribant imperatori vt ipſe inſulam aſſignet: deportare autem non poſſunt,niſi miſſa plena opinio.imperatori ſcribant,vt æſtimet an ſequenda ſit eorum ſententia, & deportari in inſulam debeat ille. hæc pœna deportatio-
2 nis † ciuitatem Ro.adimit:vt ff.de interdic.& releg.relegatorum.in prin.& §.j.l. 5. & l.6. h.*Aduocationis*.ordini,repete, alìàs aduocationi. & tunc non eſt opus aliqua repetitione. h.*Infamia*. hic diſtingue vt dixi j.& facit ad l.iſtam.ff.de poſtulando,tempore.& ff.de pœnis,in ſeruorum §.fi.ſ.ex qui.cau.infa.ad tempus l.4.& 3.h.ff.ad l.Cornel. de fal. falſi.§.j. ff.de re mil.quicũque §.ad tempus.ff.de decur.ad tempus generaliter.in prin.l. 2.in prin. ff.ad municip.ordi.h.

In vul. cod. legitur quibus poſthac.

L.2. AD TEMPVS &c.*Non admittitur*.Cum crimen non importat infamiam.nam ſi importaret,ſecus eſſet:vt ff.ad municip.ordine.h. admittitur. Sed ſi accuſationes non habeant,ab honoribus prohiberi non debent:vt ff.de mun.& hono.reſcriptum.§.ſi quis. *Per fugam*. idem ſi ad tempus ſit ordine motus:vt ff. ad municip. ordine. in prin. & ff. de decur.l.2.in prin.& diſtingue hic vt dixi ſ.de ſenat.l.3.& ex quib.cau.infa.ir.l.4.h.*Per fugam*.ſcilicet latam:vt ff.de interd.& releg.exilium triplex.

DE FILIISFAMILIAS: ET QVEMADMODVM pro his pater teneatur. TIT. LX.

L.1. PATREM *conſentire*. arg.ff.de tributo.l.j.§.peculij. arg. ff. ad ſe.con. Ma.l.ſed & Iul.alìàs l.item §.interdum.arg.ff.de euict.quiddam ex.ar.ff. ad municip.l. 2.in prin.ar.ff.ſo.ma.l.2.§. voluntatem.ar.ſ.de poſtulando.l.j.ar.ff. de ſponſalibus.in ſpon.§.j.ar.ff.de fideiuſſ.cum ho.§.fideiuſſ.arg.ff. de adop.l.in adopt. ar.contrarium ff.de adop.filius §.inuitus.ar.contrarium ff.de ſeruit. vr. præ.l. inuitus. ar. contrarium ff.de minoribus l.3.§.ſcio.*Teſtificatus*.ſcilicet vel apud acta præſidis,vel apud ipſum ordinem,vel quo alio modo teſtatus non ſit:vt ff.de decurionibus & eorum fil.honores §.ad decu.h.facit ad l.iſtam.ff.de mino.ſpõte.§.j.ff.de poſtulan.eum qui. ff. de mu. & hon.l.3.contrarium §.filius.& §.quod par.ſ.de decurio.l.j.ſ.rem ra.ha.non tantum.

L.2. CVM APPELLASSE. ſcilicet tuo nomine, quaſi onus ad te pertineat. nam ſecus ſi gerendo negotia filij:vt ff.de decu.ſpurij §.pater.*Et non conſentire*.ſ.tacitè. & per conſcientiam eo enim ipſo quod appellaſti, grauatum te ſignificas. nam neque medicus niſi male habenti opus eſt.ad quod eſt rem ra.ha.l.3.§.falſus.h.facit ad l.iſtam ff. ad municip. l. 2. de decur. honores §. fi. & l. ſpurij §.pater. contrarium.ff.de tutelis,ſi filiusfami.ff.de ſpon.in ſponſ.§.j.j.authen.de non alie.§.ergo.at.contrarium ſ.de poſtulan.l.j.ſ.de decu. honores.ff.de appell.ſi expreſſim.contrarium.ff.de re iudi.ad ſolutionem.

L.3. HI QVI. *Munus*. Quod eſt patrimonij,non corporale:vt ſ.de mu. pat. nec proto. & quale munus ſit,dic vt ibi notaui.h.facit ad l.iſtam ff.de mun. & ho.filios.h.

Alìàs ſi hi qui.

1 *A priuatis muneribus,non eſt prouocatio, ſed excuſatio.*

L.4. SINE *appellandi*. Quoniam neque filio, quippe à priuatis muneribus non eſt prouoca-
1 tio,ſed excuſatio: † vt ſ.de excu.tut.tutores. P. Py. imo filio incũbebat neceſſitas appellandi,quia non curator perſonæ,ſed operis pub.vel alterius r.p.fuerat conſtitutus.Py. ad quod eſt ſ.de ap.hi qui.& ff.quando ap.ſit l.ſi quis.h.*Nominator*. ff. de muneribus,hono.§.plebei,contrarium ex voluntate.nã ſi decurio voluntate patris ſit creatus, & poſtea ad mu-

ad munus vocatus,tenebitur inſolidum:vt ʒ.quod cum eo.l.j.& hæc clauſula ſiue determinatio,ſi tamen ex vo.&c.non refertur ad proximè dictum,ſane &c.ſed ad id quod dixit in prin.l.h.facit ad l.iſtam ʒ.de mu.& hon.filios. ʒ.quod cum eo.l.j.

DE PERICVLO SVCCESSORVM PARENTIS.
TIT. LXI.

SI DE PROPRIO &c. *Sacerdotem*. ff.de mu.& hon.æſtimationem §.j.& l. L.1.
ſponte.in prin.*Sacerdotem*. ff. de pollicitat. ſi quis ob honorem. h. facit ad l. iſtam.ff.de mu.& ho.l.3.§.pen.& fi. & ſi filium. contrarij Solutio , ibi patre mortuo munera ſuſcepit , & ideirco propriis ſumptibus hoc facere debet. hic autem eo viuo & etiam mãdante: ideoque hoc æs alienum patris in diuidenda hereditate percipi debet:vt ff.fam.erc.ſi filio.§.idem ſcriberet.§.veterat. & §. filius.& ff.ad municip.Lucius.§.ideo.Reſpond.heredes.h.Y.

DE MVLIERIBVS IN QVO LOCO MVNERA
ſexui congruentia vel honores agnoſcant.
TIT. LXII.

EAM QVÆ &c. *In his*. ff.ad munic.libertus §. ſola. contrarium.ff. de mu. & L.1.
ho.l.fi.§.ab huiuſmodi.contrarium ʒ.de incol.l.3.& 4. contrarium facit ff.ad municip.eam quæ de iure §.fin.& l.fi.§.idem reſpondit.h.ʒ.de incol.l.fi.ff.de munici.& ori.filios.ff.de mun.& ho.l.3.§.corporalia.ʒ. de his qui num. lib.l. vlt.ʒ.de muner.patri.l.penult.h.

DE LEGATIONIBVS. TIT. LXIII.

PATER &c. Planum eſt hoc. L.1.

CVM VOS. *Heredes eius*. ff.de va.& extraor.l.j. contrarium §. diuus ʒ.de aduo. di. iu. L.2.
poſſ.§.j.contrarium ff.de ami.t.ſine herede.ff.de off.aſſeſ.diem.ff.locati.ſed addes.in fi.l.h.ff.eo.contrarium,legatum §.ſi quis.*Defenſionem*.aliàs defenſorem. *Defen*-à, ſubaudi. *Arguere*. ff.eo.l.j.& 2.§.j.& 2.& ʒ.ex qui.cau.infa.neminem.

TRANSMARINA. *Apud nos*.aliàs per.h.facit ad l.iſtam ʒ.de ho.l.mu.l.2.ff.eo. filius L.3.
Paul.reſpond.cum in prin.& §.j.ff.de va.mu. legato. ſic ff. de iure immu. l. vltim. §. diuus.h.

VNIVERSI. *Suffragio*. ſcilicet propter quæ ſuffragia percipiunt P. & ſic non obſtat L.4.
ff.de va.mu.legata.contrarium §.j.ʒ.de excuſa.mun.eo qui,contrarium, vel dic ſuffragio,id eſt auxilio ſiue aduocationis præſtandæ ab eis reip. id eſt,percipiunt dignitates ob ho.& hac pactione, vt præſtent ſuum auxilium reipu. & ſic ponit. C. de ſuffragio. & ſic non obſtat ff.de vaca.mu.legata.contrarium §.j.ʒ.de excu.mu.eo qui.quia ibi loquitur de his qui percipiunt dignitates magis ex mera liberalitate principis , quàm pro eorũ ſuffragio:& ideo magis digni ſunt priuilegio.ſic ff.quod quiſque iuris l.3.in prin. facit ad l.iſtam j.authen.de fideiuſſ.§.ſi qua.h.

SI QVOD &c. *Omnes*. prouinciales, vel aſſidentes præfecto prætorio. h. *Ordinarij*. qui L.5.
conſuluit principem, vel maiorem iudicem ſe.vel,id eſt illius ad quẽ fit relatio.& ſubaudi,tantum.vel id eſt iudicis qui cognoſcit vice principis in ſuo conſiſtorio vel vice præfecti prætorio in ſuo auditorio.h.*Maioris*.ff.de tut.& cur.vbi. in prin. ff. de decur. nominatorem.ff.de decre.ab or.fa.in lege.& ʒ.de prædiis curial.l.2.ff.quod cuiuſque vniuerſ. nulli.ff.ad municip.quod maior.*Partis*. prouincialium.ſ.vel aſſidentium præſidi.h.

QVOTIENS &c. *Præfecto*. Qui eſt præfectus Ægypti , & ſic Alexandriæ quæ eſt in L.6.
Ægypto:vt ff.de off.præf.Auguſta.h.*Relatione*.aliàs rationes. h.

DE EXCVSATIONIBVS ARTIFICVM.
TIT. LXIIII.

1 *Artificium quid propriè.* 2 *Muſeum quid.*

ARTIFICES &c. ff.de iur.immu.l.vlt.*Subdito*. aliàs vrbis ſubdito. *Erudire*. ſic ʒ. L.1.
de profeſ.& me.medici.noticia. de his,talis.ſ.quia quidã ſunt architecti &c. aliàs talis eſt litera.& eſt notitia iſta,architecti &c.*Architecti*.ab archos quod eſt prin-

ceps vel maior.tamen dicuntur architecti qui maiores ſuot inter eos qui tecta ædificant ſecundum P.h.*Medici*. i.mulorum medici. & mulorum nomine hic omnes equi ſignificantur.*Medici*.bic ideo ſic dicendum puto, quia qui medicinam hominibus ſiue vitiatis corporibus exhibent,medici ſimpliciter appellantur.& hi artifices non ſunt.quippe arti-
1 ficium propriè eſt quod in manuum operationo † conſiſtit abſque literarum ſciẽtia.por-
ro medicina eſt ſciẽntia curandi hominum ægra corpora: & ex literis addiſcitur, & non
ſolo maouum miniſterio miniſtratur. ſed & ideo mulorum medici dici debent, quia de
medicis tractatur: vt C.de profeſſ.& me.ſecundum P.h. *Lecticarij*. id eſt qui breues lectos
faciuot,de quibus dicitur ff.de lega.3.legatis §.j.& de leg.j.ſi ex toto §.j.h.*Seu lectarij*. qui
magnos lectos faciunt ad inſtar lacus ſiue torcularis ſecundum P. *Clauicularij*. id eſt qui
faciunt clauiculas vel clauos ſecuodum P.*Quadrigarij*. id eſt qui faciunt quadrigas. *Quadratarij*.ſ. qui quadratos lapides faciunt.h. *appellant*. homines. *Muſarij*. qui illud opus fa-
2 ciũt quod dicitur † Muſeum.vel muſſi, quod eſt regula vel plumbum marmorariorum.
vel cum ſit acriter vel alacriter.a.i.ſiue muſare, id eſt labia mouere. & eſt tractum à muribus,id eſt muſitare.ex.i.valde. ergo examuſſim, id eſt valde acriter vel alacriter ſecundum P.*Barricarij*. qui faciunt recepta quæ aliàs dicuntur barbacana. h.*Diatretarij*. qui faciunt calices diatrectos,id eſt de vitro. eo forte ſic dictos,quia de facili teraotur, id eſt atteraotur ſi comminuantur ſecundum P. *Fuſores*. à fuſis in quibus velint fœminę.*Signarij*. à ſignis l.ſignãt,ſecundum P. *Signarij*. bic enomerantur omnes artifices. nota. *Bracarij*. à longis bracis theutonicorum vel torcularium ſecundum P. *Vitrarij*. ſcilicet qui ex ferro aliaque materia vitrum artificioſe fundunt ſecundum P.*Sculprores*.vltos & C. oominauit. ſed dic vitium ſuiſſe ſctiptoris,quia tantum ſemel debet eſſe. *Iſtrignarij*.qui faciuot vehicula ex tribus rotis.b.*Pentalurgæ*.penta.i.v.lurgæ, id eſt latæ, id eſt peotalurge. & latæ & v.volubiles rotæ,ſecundum P.*Bratearij*. Bratearij ſuot qui ſambrate quædam rotunda & volubilia in freno circa caput equi faciunt.b.

L.2. MECHANICOS, *Geometras*. ff.de excuſa.tu.geometri.cõtrariom.*In par*. duæ partes ſunt nomioa.h.facit ad l.iſtam C.de numero.v.liberorum l.3.ff. de vacat.l.j. & 2.C. de profeſſ.& me.medicos.

DE POTIORIBVS AD MVNERA NOMInaodis. TIT. LXV.

L.1. SI IPSE. *Agere*. Secus obſeruatur in comparatione & tranſuctione ſpecierum: vt C.de quib.mune.vel præſt.l.j.h.facit ad l.iſtam C.quemad.ciui.mu.iodic.l.vlt. & 3.h.C.de mu.&ho.vt gradatim.in prin.& §.j.& 2.h.

SI PROPTER INIMICITIAS CREATIO facta ſit. TIT. LXVI.

L.1. SI PROPTER &c. *Ex inimicitia*. Nam & ſcotentia ab inimico arbitro lata per quandam appellationis ſpeciem in modum exceptionis infringitur: vt C. de arbitris,non diſtinguemus §.cum. b.facit ad l.iſtam C.co.proxi.l.j. inſtit.de excu.§. item ſi.C. de decre. ab or. fa.ambobus.& no. ex inimicitia creatorem fieri non debere. Y.

DE SVMPTVVM RECVPERATIONE. TIT. LXVII.

L.1. MVNERIBVS. facit ad l.iſtam.C.qui mili.poſ.l.j.C.qui numero lib.l.3.C.e.proxi.l.j. C.de decurio.l.2.C.de profeſſo.medicos.ff.de va.mu.l.j.in prin.C.de muneribus l.j.C.de excu.tu.l.ſciuerint. Y.

SI POST CREATIONEM QVIS DECESſerit. TIT. LXVIII.

L.1. SI ANTE. Facit ad l.iſtam.ff.ſi tu.vel cu.l.2.contrarium. ff.ſi peti.ap.mors.l.j.§.ſi.contrarium C.ſi pempun.ap.pat.C.de excu. tu. quanquam,contrarinm. h. ſubaodi à ſe.ſecus ſi ab alio,vt dixi.C.de peric.ſucc.paren.h.

DE TA-

DE TABVLARIIS &c. Tit. lxix.

Hi multis nominibus vocantur, tabularij, tabelliones, ſcribæ, ſcriptores, librarij, libellenſes, notarij, exceptores, catholiciani ſecundum P.h. qui exercent tabulariam, quod eſt ſeruile miniſterium: vt s̃. de ſeruis reip. l. vlt. ſecundum P. quod dicere non placet, vt ibi notaui. h. *Logographis.* Hi ſunt qui grafant, id eſt ſcribũt logos, id eſt, rationes publicas ſecundum P.h.

NVLLVS &c. Facit ad hoc j̃. qui mili. poſ. omnes. h. j. de colonis. fun. j̃. authent. de man. prin. §. vlt. L.1. *Aliàs nulli.*

QVICVNQVE &c. Conditionem. ff. qui po. in pi. ſcripturas. *delegit.* aliàs elegit. aliàs qua ipſe degit. *Si eum.* s̃. de quæſtionibus. ſi quis. *Subeundi.* aliàs ſubeundæ queſtioni. h. & facit ad l. iſtam s̃. de his qui ſponte. l. 2. & 4. ff. de va. mu. ad decuri. s̃. de decurionibus, vniuerſos. h. L.2.

GENERALI &c. *Liberi.* Saltim liberti: vt s̃. de ſeruis reip. ma. l. vlt. h. cõſenſum enim. ff. ad municip. l. 2. s̃. de decurio. exẽplum. ff. ad municip. Lucius Titius. ff. de vac. mu. adde tantum. ff. de edendo. l. 3. §. ſed & filius. s̃. ſi ſeruus ad decu. l. 2. ff. de procur. ſi defunctus. §. quod ſi alteri j̃. qui mili. non poſ. ſuper ſeruis. s̃. de ſeruis fugi. l. vlt. s̃. de filiisfa. & queadmodum l. j. & ff. nau. caupo. ſta. in prin. & not. conſenſum non ignorantiã obligari. *Colonum.* car. j̃. de agri. & cen. colonos nulla. h. ab initio. ff. nau. cau. ſta. licet. §. in factũ. & l. fi. §. hac. & nota priuata ſeruitia non immiſceri publicis actionibus. L.3.

BOETHOS &c. id eſt adiutores eorum qui rationes publicas diſcutiũt. inde Boëtius nomen accepit. P. Boëthus enim Græce, Latine dicitur adiutor ſecundum P.h. *Medo grammateos.* Gramma. id eſt litera. inde medogrammate dicuntur medicinæ ſcriptores ſecundũ Plac. *Diaſtoleus.* diaſtoli dicuntur cum aſtu. i. arte diſtinctores. Logos. i. publicæ rationis. h. *Vocabula.* i. quorũ vocabulorum ſignificata, hoc eſt perſonæ his vocabulis denominatæ ſecũdum P.h. *Oblatio.* ecce quia paterna oblatio. ergo & deuotio filium obligat. h. facit ad l. iſtam. s̃. de profeſſ. & med. reddant. s̃. de decurio. exemplo. j̃. de agri. & cen. cũ ſatis §. fi. & ff. ad muni. aſſumptio. §. filij. j̃. de digni. ne quis s̃. de veteranis. ſi quis ſe. L.4.

DE SVSCEPTORIBVS &c. Tit. lxx.

De his ſub hoc titulo dicitur in l. antepenult. & vlt.

SVSCEPTORES. Quoniam præpoſiti erant ad ſuſcipienda tributa. erãt enim duo per ſingulas ciuitates, vnus aurariarius, alter ſpecierũ. P. ar. j̃. de col. fun. pa. placuit. & j̃. eo. duos. *Contemptus.* ſ. ſine iuſta cauſa: vt s̃. de ſuperexacto. l. j. & ff. de ſolut. qui x. in prin. & l. ſi ſoluturus. h. *Nexu.* ſ. forſan. amiſſa peccã. vt ff. de ſolut. qui x. in prin. *Liberatus.* ff. ſol. mat. ſemel. ff. de ſol. ſi debitor. ſi ſolu. creditor. oblatã, in prin. contrariũ qui x. in prin. s̃. de emphy. iure l. 2. §. fi. s̃. de condi. inſertis l. vlt. ff. de l. v. huius §. ſi cui. ff. de verbo. ob. interdum §. fi. *Mora.* iudicis s̃. de annonis & tri. iudices. & nota pœnam dupli aduerſus eũ qui noluit recipere, quod fiſco debetur. facit ad l. iſtam. s̃. de exac. l. j. j̃. authent. de fideiuſſo. §. fi. j. de colo. fund. pat. placuit. L.1.

IVXTA &c. Facit ad l. iſtam j̃. authent. de coll. §. j. h. j̃. de periculo nominatorum l. 2. j̃. eo. exactores. ff. ad municip. ſi de qua. ff. ad municip. quod ergo imperator. ff. de magiſtra. conue. l. 2. j̃. de erogat. mil. anno. opilatoribus. ff. de munerib. æſtimationem §. 2. ſponte. §. j. oneri. §. plebei. s̃. quemadmo. ciui. mu. cum te. s̃. de decurio. ſi ad mag. h. L.2.

SVSCEPTORES. *Ex reliquis.* annis, ſcilicet, vel, id eſt ex his quæ remanſerunt ad ſoluendum. à reliquor reliquaris. h. *Inferant.* ſoluere nolẽtes forte veteres ſuſceptores. h. L.3.

NEMINEM. *Prudentis eſt.* Repete, id eſt non eſt prudentis hominis. i. non eſt prudẽtia. h. *Pruden. ſit.* ff. de iure fiſci. non intelligitur. §. diuus etiam Adria. b. conſuetudo. C. de emancip. l. j. ff. quod vi aut clam. prohibere. §. j. ff. quod cuiuſque vniuerſi. item in prin. ordinis. ſic. j̃. authen. de defen. ciuit. §. fin. facit ad l. iſtam. s̃. de ſportulis. l. 2. L.4.

QVOTIENSCVNQVE. *Solidos.* s̃. de coll. æris. j̃. de argenti pretio quod theſau. infer. j̃. de ponderatoribus & auri collatione. l. 2. *Solid.* Not. libram auri lxxij. ſol. computatã. ex hoc ſumitur ſolid. pro aureo accipi. b. *Feratur.* id eſt dicatur. i. tũc erit vna libra accepta ſiue recepta, cum erunt recepti lxxij. h. facit ad hoc s̃. de ſportulis l. 2. h. L.5.

FRVMENTA. Facit ad l. iſtam s̃. de exac. trib. apparitores s̃. de recõdi. in publicis horreis. l. j. & 2. h. L.6.

L.7. DIV &c. *Inferatur*. ſcilicet ſubſtantia ſignificatione tabularij, & eorum quidem certi ſunt: vt s̃.de canone larg.tit.l.j. facit ad l. iſtam.s̃.de canone larg.l.j. j̃. tit.2. h.s̃.de off.comit.ſacr.larg.s̃.de edendo l.j̃.

L.8. EXACTORES. *ad diſcrimen*.id eſt periculum.*Redundare*.j̃.de periculo nominato.l.vlt. ff.ad municip.imperat.quid ergo s̃.de conue.fi.deb.quooiam.j̃.quo quis or.conue.l. vlt.facit ad l.iſtam.s̃.eo.iuxta.h.

L.9. MODIOS. j̃.authent.de coll.§.eos autem.qui publica.j̃.eo.l.fi.j̃. tit.j.h. *Ita*. aliàs aut conditorum,aliàs creditorum.*Exercendam*. aliàs excedẽdam.*Comiti*. vos,ſcilicet, & no.quantum nomine publici tributi deberet ſolui.ſed eſt s̃.de anno.& tribu.l.fi. contrarium.h.

L.10. SVSCEPTORES. Facit ad hoc j̃.de canone fru.vr.Ro.l.j. & j̃.authen. de man. princ. §.coges.s̃.de apochis pu.l.j.j̃.de colo.fun.patr.placet.h.

L.11. SECVRITATEM. *Et ceptam*. aliàs exceptam,mercedis diſcuſſiooem.h.

L.12. SI ALIQVID. *Id rurſus*.No. ſuſceptorẽ vel tabularium ob fraudẽ ab officio remotũ & coouictum,idem officium rurſus gerere oon debere:quod etiam io iudice ordinario ſeruatur:vt in decret.2.q.vij.non poteſt j̃.de pala.ſacra.larg.l.2.s̃. ſi quacunque præd. poteſt.j̃.de dign.iudices.ff.de edeodo.ſi quis ex.§.j.etiam.aliàs &.h.*Clandeſtina*. reſcriptũ clam elicitum nullius eſt momenti. h.

L.13. DVOS &c. *Tabularios*. id eſt logographos, ſecundum P. numerarios s̃. ſic à numeris dicti,quia acceptorum, ſcilicet & datorum numerum eos retinere oportet,ſecundũ P.h. *Et ſuſceptores*. quorum alter eſt aurarius, alter ſuſceptor ſpecierum.h. *Arcæ*. geoitiui caſus eſt arca arcæ.*Arcæ*.s̃.de canone larg.tit.præcepit.h.facit ad l.iſtam.j̃.de infa.ac.ad. l.4 & 2.j̃.de cohortalibos.ſi quis.contrarium h.

L.14. HVMILIORIBVS.s̃. de decurio.ſi quis decurio. s̃. loc. cum aliàs. h. *Solemnitatem*. aliàs ſolemoiter.ad officium, proconſularem.h.*Curiale*. officium.h. *Pertineant*.inſtar enim ſocietatis gerẽt.& iniquiſſimum ſocietatis genus eſt, ex qua quis damnum non lucrum ſperet:vt ff.pro ſoc.ſiue fuerunt.§.fi.h.*Ordinibus*.curialium.*Qui*.alias ſi qui.h.

L.15. AVRVM &c. *Pertinere*. Nota præſidi prouiociæ & eius officio imputari ſi poſſeſſoribus vllum fuerit ex ponderum iniquitate diſpendium illatum.h.*Comites*.comitis ſacrarum largitiooum erat cuſtodia,& argenti,præfectorum erat cuſtodia ſpecierum: vt j̃. authent.de coll.§.eos.h.facit ad l.iſtam.s̃.de coll.§.eos.h.facit ad l.iſtam s̃.de defenſ.ci.l. pen.j̃.tit.proxi.l.j.s̃.de cano.larg.l.vlt.ff.ad l.Corn.de fal.l.peoul.& no.arcarium eſſe qui accipit aurum vel argentum à poſſeſſoribus.h.

DE PONDERATORIBVS, ET AVRI COLlatione. Tit. lxxi.

L.1. AVRVM.*apprehendere*. Aliàs appendere, facit ad hoc s̃.tit.proxi.l.vlt.modios. j̃.auth. de coll.§.eos autem.h.

L.2. QVOTIENS.s̃. de ſuſceptoribus,quotiens.h.*Ingoſtatem*.ioco.Græce, Latine victor. ſtratos,id eſt militia.inde dicitur ygoſtatem.aliàs inconſtante.h.

DE AVRI PVBLICI PERSECVTORIBVS. Tit. lxxii.

L.1. AVRI *perſecutores*.i.decoctores.præſumuntur coquere, nõ permiſſa ſibi licẽtia decoquendi.*Retentant*.cum habeant ſibi permiſſam coquendi auctoritatem:vt s̃.t. 2.l.diu.h.facit ad hoc ſuprà tit.2.diu.ſuprà de theſauris.s̃. de canone larg.l.j.s̃.de off.ſac.larg.h.

DE HIS QVÆ EX PVBLICA COLLATIONE illata ſunt,non vſurpandis. Tit. lxxiii.

L.1. NVLLVS. *Inuadat*. ne ſi id agat,grauiſſimis vſuris ſubiiciatur ad inſtar curatoris: & ſi quid forte ex illa pecuoia emit,euellatur ab eo:vt s̃.arbit.tut.l.3.ſecũdum P. *Inuadere*. ſ.niſi poteſtatis iuſſione:vt j̃.l.j.& vl.niſi forte à collega id ſumat.ſi ſolus eſt, minime,niſi fungatur vice duorum,dantis & ſumentis: ſicut & aliàs tutor, vbi tutorem nõ habet,rem pupilli nomine cõparat:vt ff.de contrahen.emp.ſi in emptione rectè emit à cõtutore:vt s̃.de contraheo.ſi tuto.ſecundum P.facit ad l.iſtam.s̃.de his qui ex pu. ta.l. j.& vlt.j̃.authen.de coll.§.iubemus.h.

NVLLVS,&c. Planum eſt hoc. L.2.
SCIANT. Facit ad l.iſtam.ℨ.de coll.fund.pat.l.vlt.ℨ.de frumen.vrb.Cōſtan.l.2. L.3.

DE AVRO CORONARIO. TIT. LXXIIII.

Aurum coronarium dicebatur quod coronarum faciendarum nomine præſtabant,
quæ in templo pendentes à Tito & Veſpaſiano oblatæ ſunt.

AD COLLATIONEM,&c. Conſuetudinem.ȿ.de Iudæis.l.penul.facit ad l.iſtam L.1.
ȿ.de ſtat.& imag.in noſtræ.

DE IRENARCHIS. TIT. LXXV.

Sic dicti,quia iræ ſumendæ in turbatione publicæ quieris & pacis monarchiam ge-
runt ſecũdum P.h.Irenarchæ ſunt qui diſciplinę & corrigendis moribus præfuerunt:vt
ff.de mu.& ho.l.vlt.§.2.Py.& ff.de cuſto.re diuus.h. † ¶ Hos credo noua cenſura in-
hiberi conſtitui:vt ℨ.authent. vt nulli iu.li.habere.§ quemadmodum,& ℨ.auth. de colla.
§.iubemus.

IRENARCHÆ. Facit ad l.iſtam ℨ.authentic. de man.prin.decurio.§.dem.cum ve. L.1.
§.eos ff.de mino.l. vlt.§. iren.ℨ. authentic. de defen.§. non habente.ff. de off. præfect.
vrb.l.1.§.fi.

DE ARGENTI PRETIO QVOD THESAVRIS infertur. TIT. LXXVI.

IVBEMVS *quinos.* Id eſt, bis quinque.h. ¶ *Aliàs luſtrariis.* Sic ȿ.qui mu.excu- L.1.
ſantur.h. ¶ Qui à tutela & cura vacationem habent, niſi à minoribus ſui cor-
poris:vt ȿ.de excu.tu.l. penul.§. qui ſeruientes annonæ vrbis, immunitatem ab admini-
ſtrationibus publicis conſequuntur, quandiu in huiuſmodi actu ſunt: vt ff. de iure im-
munita.l.v.§.ne.& §.diuus.h. ¶ Quorum immunitas ipſis ſolis datur,non etiam libe-
ris & libertis eorum: vt ff. de iure immu.l. v.§.3. ¶ Hi erant viri Romani vel prouin-
ciales qui ſpecies annonarias in prouinciis colligebant, & à collatoribus delegati Romã
afferebant,vel ad caſtra in quibus erant Romani.ſecundum.P.

FINIS LIBRI DECIMI.

INCIPIT LIBER VNDECIMVS.

DE NAVICVLARIIS, &c. TIT. I.

NVLLAM OPORTET. Suprà,præter pœnam iniuriæ nauiculariis præſtan- L.1.
dam ſecundum P. de qua dicitur.ℨ.eod.l.3.h.facit ad l.iſtam.ff. de mu.& ho.
nauicularij.ff.de va.mu.his.ff.de iure immu.l.v.§.immunitati.§. diuus.& §.li-
cet.h.ff.ad l.Iul.de vi pri.l.1.de litorum & itinerum cuſtodia.h.

COMPERIMVS. *Inferant.* Scilicet,Romanis.h. *Et ſecuritates.* Id eſt,apochas.h.re- L.2.
portant de noſtro.h. *Quæ.* Securitates ſecundum P.h. *Eis reddantur.* Vt tanto tem-
pore redeant,quanto venerunt,facit ad l.iſtam.ℨ.tit.prox.l.3.

AB HIS. *Deprehenſus.* Quod non totum pœna eſt:ſed in eo rei eſt perſecutio:vt in- L.3.
ſti.vi bo.rap.in prin.ſecundum P. *Deprehenſus.* Per actio.vi bo.rap.quæ intra vtilem
annum tantum perſequitur, poſt non ſimplum duntaxat, vel in hoc caſu vi bo. ra.actio
competit in quadruplum,& totum quadruplum pœna eſt:ſicut & al.in quodam caſu in-
duplum intenditur:vt ȿ.de pig.l.penul. ſed hoc dicere non placet.h. *Quadrupli,* Præter
militiam ſuprà.l.1.impoſitam ſecundum Py.h.facit ad l.iſtam.ℨ.de naufra.l.2.ff.vi bo.ra.
l.1.ff.vi bon.rap.l.2.in prin.ff.de incen.rui.nau.l.ſi quis ex.& l.1.in princ.ff.ad leg.Iul. de
vi pri.l.1.in prin.h.

L.4. CVM NAVARCHORVM. Al. nauclerorum.h. *Summates.* Al. elinſſi ſuum ſima
sic in veteri ces.h. *Conditis.* Id eſt,horreis,ſic dictis à condendo id eſt,reponendo ſecundum Py. h. *Cognitionis.* Tuæ ſcilicet.h. *Limauit.* Al. limabit. facit ad l.iſtam,ſi ar.ℨ. de iure fiſci.l. penul.h.

L.5. QVI FISCALES. *Capitali.* Id eſt,deportationis : vt j̄. l.proxi. ſecundum P.h.facit ad l.iſtam.ℨ.de nautico fœ.l.3.ℨ.quæ res venire non poſſunt.l.fi. & quia auertendo,id eſt,interuertendo, vel aduer.id eſt,in aduerſionem, quo ipſo minoris diſtrahũtur. & ſecundum hanc lectionem ſubauditur maximè.h.

L.6. IVNICES. *Proſperior.* Al.poſterior.h.flatus,id eſt,ventus.h. *Municipibus.* Al.municipijs incorporatis.

DE PRÆDIIS ET OMNIBVS REBVS nauiculariorum. TIT. II.

L.1. DOMVM ETIAM. Quæ ſucceſſit in ius vel in rem nauicularij.h. *Agnoſcere.* Sicut conferre ad emptionem ſpecierum:vt ℨ.vt nemini liceat in emp.ſpecierum ſe excuſare.h.facit ad l.iſtam.j̄.tit.1.l.1.ℨ.quibus al.non.l.1.h.

L.2. IN HIS QVÆ. Scilicet,obnoxiis nauiculariæ. *Intercipere.* Id eſt,caſſare ſecundum Py.h. *Prohibet.* ff.pro ſocio. idem erit. *Comparationes.* Al.portionis comparatæ.h.addicta.ff.de publica. imperator.h. *Nec enim.* Al.nec.non enim. *Exiguè.* Cum hodierno cultu & induſtria ſua multo melius factum ſit vel eſt:vt in fi.l. iſtius dicitur.h. *Mutarent.* Al.mutuaretur al.permutaretur.al.compararetur.h.mutaretur.ℨ.de ſolut.l.vlt.ℨ.de aluuio.l.vlt.h. *Aut.* Al.deeſt aut.h. *Nolumus.* j̄.de omni agro deſerto.l.vlt.h.

1 *Debitoris pacto non tollitur petitio creditoris.*

L.3. HI QVI. Secundum agri opinionem.i. cenſualem profeſſionem. quæ ideò dicitur opinio,quia ita opinari debemus verum eſſe ſicut ſcriptura perhibet ſecũdum P.h. *Opinionem.*i.æſtimationem:quæ ideò dicitur opinio,quia opinari nos facit cũ de ipſa dubitabatur.nã & vulgari modo ſic loquimur,quid opinaris hanc rationem valere?ſecundum P.h. *Functionem.* Al.ad portionem vel penſionem. *Idoneus.* Scilicet, quia pacto
1 debitoris,creditoris petitio † nec tollitur nec mutatur: vt ℨ.de pactis, debitorum. ſed licet quo ad creditorem non teneat, valeat tamen inter ipſos paciſcentes:vt ℨ.de pact.pacto ſuo,& ℨ.de hæred. vel act.vend.l.2.& vt ℨ.de pact.epiſtola.§.2,inter debitores.h. *Idoneum.* Quid ſi eo tempore quando alienauit,erat ideoneus:ſed poſtea lapſus eſt facultatibus?& forte dicendum eſt ei alienantem excuſari:vt arg.ff.de neg.geſt. litis conteſ.§.1. & ff.de admi. rerum ad ciuita. perti.l.2.§. ſi eo tempore. ſecundum Py.h. *Obnoxij.* j̄.de fun.rei priua.l.3.j̄.auth.de man.prin.§.nuper.non ſequi.§.non permit.h. *Ab idoneis.* Al. deeſt ab.facit ad l.iſtam ℨ.ſine cenſu.contra.l.vlt.h.§. de anno.& trib.l.1.h. & no. ex hoc t.pactis priuatorum iuri publico non derogari.& no.de prædiis fiſcalibus primo conſuli ab idoneis.

DE NAVIBVS NON EXCVSANDIS. TIT. III.

L.1. MVLTI,&c. *Titulis.* Subſcribendo nomina potentum, quorum dicerent eſſe nauem.h. *Priuatos.* Nam ſenatores nauem habere ex leg. Iul.rep.non eſt permiſſum:vt ff.de vac.mu.l.3.h.facit ad l.iſtam.ℨ.quib. mun. vel præſt. ne lic. ſe ℨ.rit,prox.l.1.ℨ.vt nemo pri.ℨ.de anno.& trib. obſiſtere.j̄. de nauris Tiberinis h. uo.omnes in commune publicis neceſſitatibus obedire compelli.Item facit ad leg. iſtam ℨ.de operis pub.adpor.h.

L.2. IVBEMVS MODIA. Al.modiorum.h. *Ante felicem.* Sic dictam quia munus ſuſtinet ſecundum P.h. *Felicem.* Id eſt, muneris participem.h. *Felicem.* Vulgari ſermone loquitur vt pote,non euades ante iſtum.h. facit ad l.iſtam.ℨ.de ſacroſan.eccle.iubemus ℨ.de pe.bon.ſub.l.1.ff.de public. imperator.ℨ. de cohortal.vel vtili.p.l.vltim.ℨ.de pollic. imperator.ℨ.de leg.non eſt dubium.ℨ.de precibus impera.off.reſcripta.h.

NE QVID ONERI PVBLICO IMPONATVR.
Tit. IIII.

ONERI. A dominio natus,ex alterius atteſtatione domini,cuius eſſet puniendus.§. L.1.
ad excuſantem tamen periculum redundabit,qui de propriis reſarciet eodem.

DE NAVFRAGIIS. Tit. v.

SI QVANDO,&c. •Facit ad hoc ꝟ. de incen.rui. nau. ne quid,& l.vlt.ꝟ. de nauicula. L.1.
l.3.h.

SI QVIS. *Diſpoſitio.* Inſerta.l. proxi.h. *Negligentiam.* Petentis.aliud ſi per iudicis ne- L.2.
gligentiam,vbi erit biennium:vt ĩ.eo.l.pen. vel ibi loquitur in criminali cauſa, hîc in ciuili.h. *Non admitti.* ſcilicet, ad pœnam quadrupli,ſed ad ſimplum petendum, & poſt annum auditur:vt ff.de incendio.l.1. nequid.ꝟ.de furtis:meam.contra. vel loquitur hoc de inſtantia iudicij ſiue cauſa ex quo incepta eſt, quòd debet anno terminari.h. & not. ſuperuacuas interpellationes non admitti.h.

QVOTIENS,&c. *Nautarum.* Al.naufragium. *Numerum.* ff.de teſtibus, vbi nume- L.3.
rus. *Iudicia.* Al. indicia. *Ex Kalendis.* Quippe ſecundum Romanos non ſunt niſi duo tempora,hyems à Kalen. Octobris vſque ad Kalen. apriles, & æſtas ab aprili vſque Octobrem:quo tempore nauigandum eſt,non poſtea:ſecundum P.& no.ex hac l.ad veritatem eruendam duorum vel trium nautarum quæſtionem haberi.h.

PRO HIS. *Perierunt.* Vitio nauclerorum. tunc tamen in omnes redundabit dam- L.4.
num:vt ĩ.l.3.h.

DE SVBMERSIS. *Leuato.* Id eſt,depoſito.h.leuato.ff.de incẽdio,ruina,naufr.me- L.5.
lius.ꝟ. vt intra c.tempus.l.vlt. *Detegitur.* Siue dum naufragium fit, vbi eſt actio.ĩ.annum vtilem quadrupli,poſt annum ſimpli.ſiue poſt naufragium:vt ff.de incendio,ruina naufr.l.1.§.fin.& l.ſ.in prin.& l.ſi quid. & l.nequid. *Nudantur.* Id eſt, denudati ſunt, debent querelæ inſiſtere:vt ꝟ.eo.ſi quis. *Interpellatione.* Sic ĩ.authen.vt clerici apud proprios epiſcopos.h. *Bienny.* ff.de iudiciis,properaodum.in prin.contra. Solutio.hîc cum criminaliter agitur contra naucleros.h. *Audire.* Hodie non niſi per libelli oblationem: vt C.de litis conteſt.auth.offeratur.h. *Abſoluto.* Nauicularium propter iudicis virium abſolui.

SVPER. *Quæſtione.* Poſt mortem parentis:vt ꝟ.cum de hæreditate curialis.vel ſpecia- L.6.
le ſit, vt alter alterius hîc portet delictum.P. *Calculus.* Id eſt, numerus.h. *Modiationis.* Publici frumenti.h. *Deperiſſe.* Nautæ vitio ſecundum P.deperiſſe.quid tamen ſi ſine vitio nauclerorum naufragium contigerit ſecundum Pi. tunc non tenebuntur naucleri.tamen liberatus eſt poſſeſſor qui ſoluerat canonem qui periit in naui vt ad l. Rho. de iactu l.fi.§.1.& ꝟ.eo.pro his.h. *Feratur acceptus.* Id eſt,non feras apocham conſcriptam de eo accepto.h. *Conſilium.* Poſt mortẽ eius vitio acciderit,quia eius hæreditas ad eos ſpectat:vt ꝟ.de hæred.decurionum.l.1. & ſecundum vel ſpeciale eſt vt hîc, vt alterius alter portet delictum.ſic.ĩ.de fabricen.iure.& ꝟ.de commodati uñ eſt.h.

DE METALLARIIS ET METALLIS, ET procuratoribus metallorum. Tit. vi.

PERPENSA. *Exercituum.* Id eſt,exercitum metallorum affluentiam habere. L.1.
aliàs exercitium.h. *Metallorum.* Scilicet,ceterorum,non auri:vt ĩ.eo.per.vel loquitur hîc de his qui pro ingreſſu officij præſtant.h. *Octonos.* Id eſt,xiiii. vncias:vt ĩ.eo.l.prox.h. *Scripulos.* Al.ſcrupulos.al. ſcropulos.h. *Balluca.* Balluca id eſt, lucem baiulans, vel lancem ſecundum R.nota.xiiii.vncias, quas ſupra viii. ſcrupulos appellauit. vnde apparet ſcrupulum tanto ſeſcuncia fore maiorem id eſt, ſiliquo vno quando ſit ſextante minor ſecundum R. h. potuerit.al. potuerint diſtrahat. al. *Diſtrahant.*

OB METALLICVM. *Conſuetudo.* Arg.ff.communia prædiorum,venditor.§.fi. & L.2.
nota conſuetudinem retinendam.h.vncias. *Singulis.* Id eſt,à ſingulis.h.

CVNCTI. Facit ad l.iſtam.ꝟ. de theſaur.§.in alienis. contra.inſtit.de re.diui.§. the- L.3.
ſau.contra.dicas aliud eſſe in theſauro.

L.4. CVM PROCVRATORES. Hoc tangit vltimam partem rubricæ. *Dardanariam.* Aliàs Dardaniam.h. *Onus.* Aliàs munus.facit ad l.iſtam.ſ̃.de re ſacra.h. *Deuotione* Aliàs exactione.h.

L.5. PER ANNOS. *Septem.* Al.ſeptem.h. *Per hominem.* Vulgari ſermone loquitur,quaſi dicat quilibet aurilegulus dabit.vii.ſcrupulos ſecundum Py. *Scrupuli.* Qui faciunt à ſe plus ſilicũ in xii.vncias cum ſemunciæ dimidia,quę eſt vnciæ pars quarta.h.facit ad l. iſtam.j̃.de agri.& cen.cum antea.j̃.de capita.contra.j̃.de colo.Thracen.contra.j̃.de prętoribus & ho.præfecturæ.l.2.conr.

L.6. QVOSDAM. *Accepta.* Id eſt,abſcondita.al. operta.facit ad l.iſtam.ff.de dam.infec. fluminum.§.vlt.ff.de aqua plu.ar.l.1.§.de vi.ff.communia præd.venditor.§.1.& no. ſaxa propriè marmora apellari. nota etiam marmora fiſcalia ſub ædificiis latentia perquirere.h.

L.7. METALLARII. Hîc tangit primã partẽ rubricæ.facit ad l.iſtã.j̃.de agri.& cen.cũ ſatis in prin.& omnes omnino.§.fi.ſ̃.de ſer.fugit.l.pen.& fi.ſ̃.de pręſc.xxx.an.præſcriptionẽ.h.& no. metallarios ſine temporis præfinitione ad proprium larẽ reuocari.h.

DE MVRILEGVLIS ET GYNÆCIAR.&c.
TIT. VII.

1 *Murilegulus quis dicatur.*

EXPOSITVM EST.ſ̃.de aurilegulis,conſtitutis ab imperatore,qui per annos ſingulos per hominem ſeptenos ſcrupulos largirionibus inferebant : vt ſ̃. de tit.1. per annos. nunc audi de murilegulis qui officium habent ad mures legendos.h. Murilegulus di-
1 citur † qui habebat officium ad mures legendos : quibus piſcibus & decocto conchilio purpura inringebatur : vt j̃. dicitur,ſi quis ita.Sic dictis à muribus quorum legendorum gerebant officium.h.

Qui ſerui erant palatij.item qui gerunt curam gancorum, faciendi auro intextas paragaudas,vt j̃.tit.prox.l.1.h.

¶ Quoddam corpus hominum erat conſtitutum in palatio, quos credo ſeruos eſſe, quorum officium erat contexere & conficere auratas ac ſericas paragaudas.h. *Beſtiangarius.* Hi ſunt qui agitant ruſticos ad quintam beſtiam principi præſtandam.

¶ Qui præſunt publicis veſtibus baſtangariis, baſtangarij dicũtur,quaſi beſtiangarij: eo quòd ruſticos angariabant.i.agebant ad quintã beſtiam præſtandam:vt j̃.eo.quòd.h.

¶ Infrà, de legentibus murices:vt j̃.co.ſi quis,& l.vlt. Hi ſunt qui ad opus imperatoris gynecium exercent:vt j̃.co.l.3.& v.antepenult.& vlt.& j̃.tit.1.l.1.& vlt.h.

L.1. MONETARIOS. Infrà,de fugitiuis colonis.l.1.& j̃.de mendi.vali.j̃. de dignitatibus.l.vi.h.

L.2. BAPHII. Id eſt, tinctores ſecundum P.Bathij.baphios græce, latino tingere.h.Bathij,hi ſunt qui pannos tingunt & lauant : vt j̃.tit.1.l.1.& j̃.co.lotas.h. & thinegij. al. cinegij. *Tenuatur.* Al.teneatur.h. *Cinegiis.* Al.gyneciis. *Adducit.* Al.aductæ. *Per quæ.* Al.per quem.h.

L.3. INGENVÆ. Vtilitatis.al.vili.al.veluti vtilitati.h *Maritorum.* Si tamẽ maritales ſunt, qui iure noſtro.i.Romano poſſint eſſe mariti,tales ſint. *Teneantur.* Secus ſi libera iunxerit ſe adſcriptitio: vt ſ̃.de ſc.con.Claud.contra.j̃.de agri.& cen.l.vlt.contra. facit ad l. iſtam ſ̃. de ſeruis fug.l. vlt.& not. quorum vxores teneantur conditionibus maritorũ.h.

L.4. QVOD AD,&c. Remedium ſcilicet, dominici vel fiſcalis gregis velut opimorum corporis.baſtangarij.al.baſtecatiis.præbeatur.à ruſticis.h.

L.5. QVI ALIQVEM. Facit ad l.iſtam.ſ̃.de ſeruis fu.l.penul.j̃.de mend.validis.j̃.de fugitiuis colonis.l.1.cont.

L.6. QVI TEXTRINI. Hi textrini dicuntur gynæciarij, quia ſimul cum mulieribus operantur.h. *Mancipia.* Inuita:ne ſit contraria conſtitu.ſ̃.de ſer.fugit.ſumma,& l.ſi quis ſecundum P.h. *Mancip.* Quæ eſt in his qui ſunt inuiti: vt ff. de fut. *Celauerit.* ſ. quondam,ſed nunc non.vt ſuperior.l.h.

L.7. EDICIMVS. *Cohibentia.*i.Conſenſu,facit ad l.iſtã.j̃.de agricolis.l.vlt.muli.j̃.de agri.& man.l.3.j̃.auth.de nup.§.ſi vero.ſ̃.de libertis & eorum lib.l.2.ſ̃.de moratis,libertis j̃.de cohortalibus.ſi cohor.j̃. de agricolis, cum ſatis.§.cum.ſ̃.de liberali cauſa.l.3.contra.

AETERNAM. Baſtigariis.al.baſtigariis.& facit ad l.iſtam s̃.rit.1.l.fi.ſecundum I.de L.8.
fabricen.ſtigmata.s̃.de aſſeſſo.nemo.ff.ad municip.libertus.§.quęſtionibus.Incola.

SI QVIS. *Muricis.* Quos puto muribus aſſimilari ſecundum.P. *Conchyliis.* Genera L.9.
piſcium ſunt ex quibus encauſtum regium cõficiebatur, & purpura tingebatur:vt s̃.
de diuerſis reſcrip.ſacri.& s̃.quæ res ve.non.poſ.l.1.ſecundum P.

LOTAS. *In poſterum.* Interdictis nundinis:vt j̃.rit.prox.l.vlr. *Sericoblattæ.* Id eſt,ve- L.10.
ſtimenta quæ inſeruntur id eſt,texuntur & ſeruntur. Et metaxæ,id eſt,purpuræ:vt s̃.
quæ res expor.non debent. *Inferri.* Ad comitem cõmerciorum:vt s̃. quæ res ven. non
poſ.l.2.facit ad l.iſtam. q.quę res ven.poſ.l.1.† facit ad l.iſtã s̃.de diuer.re ſacri affatus.h.

MVRILEGVLI. *Reſtituantur.* s̃.de prædiis curialium.ſine decreto.l.1.j̃.de agrico- L.11.
lis quemadmodum.h.& de *Præterito*.ff.de ædil.edic.l.etiani.ff.de leg.1.apud Iulia-
num.§ hæres.s̃. de cenſibus, cum poſſ.§. fi.s̃. de fideicommiſ.l.1.s̃.de publicanis,impe-
ratores.h.

HI QVI. Idem eſt ſi naſcatur ex patre decurione,& inquilina domus principis: vt L r2.
s̃.de decurionibus.nati.j̃.de agri.& na.ex inge.

SI QVIS. *Lintteariorum.* A lympha,quod eſt aqua,quia eam cuſtodiebant.lintea.j̃.pro L.13.
aqua ſiue pluuia arcenda.ſecundum P.al. lintcariorum, qui faciunt lintea ſecundum
P.*Lintteariorum.* Al lymphariorum.h.lymphariorum.i.hi qui deferebant aquam,dicũtur
lympharij, vel cuſtodiebant.h. lintteariorum qui faciunt marcella pro lympha.P. lintea-
riorum.al.lentteariorum.h. *Approbauerit.* Al.approbauerint.approba.ff.de decurio.eos
qui s̃.de profeſſ.& me.magiſtri j̃.de profeſſ.qui in vrbe Cõſtant.j̃. de agentibus in rebus
l.1.ſic s̃.de ſeruis reip.ma.l.1.s̃. de off.mag.of.l.1. *Cœlitus.* Id eſt, à principe. *Proſapiam.*i.
generationem ſiue familiam.h.

PRIVATÆ. Id eſt,purpurę.quæ dicũtur priuatæ veſtes,quia ab vſu ſui priuatos ſer- L.14.
uant.nempe ſolis principibus conuenit,porro veſtis lintea omnibus permittitur:vt j̃.
tit.1.l.4 ſecundum P. *Parciorum.* Al.paſiorum. *Amminiſtratio.* Hi autem quibus com-
mittitur erogatio militaris annonæ iuratoriæ cautioni ſubiiciantur:vt j̃.de eroga.milita.
anno.per hanc.H. *Amminiſtratio.* Scilicet, præterita:vt ff.de mun.& ho. reſcripto.§.de-
bi.vel futura:vt j̃.de fund.patri.quicunque. *Nec pro ſe.* Scilicet,litteras.nam & al. literæ
dicuntur delegatoriæ:vt s̃.de exac. trib.miſſi. facit ad l.iſtam.j̃.de omni agro deſer.qui-
cunque.j̃.de fun.pat.quicunque ad.h.

QVI AVT. Geniti.al.progeniti. facit ad l.iſtam s̃.de ſeruis fug.l.fin.s̃. de rei vind. L.15.
per totum tit.j̃.de agri.& cenſ.diffinimus.h.

DE VESTIBVS.&c. TIT. VIII.

Superius tractauit de murilegulis qui nauiculam deputatam habent ad piſces illos
legendos,nunc audi de intinctione eorum piſcium.h.

¶ Olon id eſt, totum inde dicuntur oloberæ id eſt, totæ deauratæ,ſecundum P.

¶ Infra,inauratis auro optimo,quod obrizum dicitur:vt j̃.tit.3.l.3.ſecundum P.

¶ Al.eleboris.h.§. de auro quolibet ſecundum Py.§. de auratis.ſecũdum Py. hoc au-
rum vulgo dicitur folliatum.h.

NEMO. Auratas paragaudas id eſt,broſtas, quæ in gaudis veſtimentorum ſeu cla- L.1.
mydum poni ſolent para grecè, latine iuxta, gaudas id eſt, gaude inde paragaudes
iuxta gaudes.h.

AVRATAS. Genus veſtium regaliũ eſt. facit ad l. iſtam j̃. nulli lic. in fre. & eque- L.2.
ſtrib.ſel.h.

VELLERA. *Muricis.* Piſcis quidã eſt, vt dicitur s̃.de diuer.reſcrip.l.ſacri. *Rhodino.* L.3.
Aliàs erodino.facit ad l.iſtam.s̃.quæ res ven.non poſ.l.1.h.

TEMPERENT. *Speciei.* Quia ergo huius ſpeciei commercium non eſt alij niſi comi- L.4.
ti commerciorum vt s̃. quæ res ven. non poſ.l.1.& 2.ergo ſi quis alius ſtipulatur has
ſpecies non tenebit ſtipulatio:vt inſtit. de inutilib.ſtipul.in prin. *Contextet.* Aliàs conte-
xet. *Conchylio.* A conchilio dicitur coccum id eſt, purpura quædam, quæ nihil natiui
coloris continet & purpurę appellatione non continetur,& eſt vani coloris:vt ff.de leg.
3.cur lana.§.quæſitum eſt.§.coccum.h. *Conchylio.* Scilicet,fuerint,& nullius &c.ſecun-
dum P.& ſatis poteſt legi litera ſine hac adiectione. *Hæredibus.* Scilicet,priuatorum tra-

dantur principibus ſecundum P. *Stamina.* De hoc quid ſit dixi ff. de lega.3.cui lana.po R.h. *Subtexantur.* Ab aliquo priuato.h. *Decurrant.* Per manus alicuius priuati, vel in domo alicuius priuati.h. *Offerantur.* A priuatis perſonis.h.abiutato, id eſt, pretium priuatis quod dedit pro huiuſmodi rebus emendis, amittit, licet iuramento ſe pretium dediſſe affirmet: quia ſatis eſt ſibi quod non punitur qui contra legem fecit, quia commercium in his rebus fecit.h. *Ne quis.* Corrigit ſe.h. *Ne quis.* Id eſt, non, id eſt, nullus.h. & nota ex hac l.impunitatem legis calcatæ.h.

1 *Vlpianus vnde originem habuit.*

L.5. PVRPVRÆ, &c. Suprà, quæ res ven.poſ.l.1.& j̃.tit.prox.leuis.s̃.tit.l. lotas.h. *Quartum.* Aliàs quintum.h. *Ad baphia Phœnices.* prouincia eſt Syriæ fenis, in qua eſt ſplẽ-
1 didiſſima Tyriorum colonia, ex qua originem habuit † Vlpianus. vt ff. de cenſib.l.1. & s̃. qui ætate ſe excu.l.1. *Solertia.* Id eſt, prudentia & ingenio ſiue aſtutia.h. *Commercium.* Pœnam huius.l.h. *Scitis.* Id eſt, ſtatutis.h. *Careant.* Supradictæ perſonæ quæ mittuntur ad ſupradictam prouinciam..h. *Propoſita.* in eos qui fecerint contra.l.iſtam.h.

DE FABRICENCIBVS. TIT. IX.

Scilicet, qui arma reip. conficiunt.

L.1. OMNIBVS, &c. *Venerabiles.* Al.votabiles.facit ad l.iſtam.ff. de leg.3.l.xi.§.vlt.arg.ff. de aur.& ar.leg.l.1.§.fi.cui certum s̃.de excu.mu.illud.h.

L.2. PRIMICERIVM, &c. *Vacatione.* Munerum. vel hoc officio ſiue munere.h.tut.aliàs vt protector eiuſdem &c. *Aeternitatem.* impropriè.nihil enim æternum, nihil adorari debet niſi deus.ſic.j̃.de vete.numiſ.pot.l.fin.& s̃.de ſeruit.vrb.præd.cum debere.h.

L.3. STIGMATA, &c. Hæc erant inſtrumenta quibus fœlici nomine noſtrę pietatis impreſſo eorum brachia ſignabantur.ſic dicitur & de aquariis: vt j̃.de aquæductu.l.pen. h. *Nota.* Plurale vertit in ſingulare ſecundum P.h. *Brachiis.* Bene dixit in brachiis, nimirum facies quæ diuini numinis effigiem repræſentat, maculanda non eſt: vt s̃. de pœnis.ſiquis.ſecundum Py. *Infligatur.* j̃.de aquæductu.l.pen.h. *Vel eorum.* Meritò hîc hæc coniunctio diſiunctiua ponitur. non enim liberos ſuſcipientium niſi eis aſſenſum præbuerint, dico huic conditioni ſubiugandos, arg. vt s̃.de libertis & eorum liberis.l.2.& s̃. de liberali cauſa l.vlt.& s̃.de pœnis.ſi ante.ſecundum Py.h. *Liberis.* Supra, ſi vel ipſi eos ſuſceperint.ſecũdum P.& qui. & his ſimiliter frabricę vendicandis.h. & facit ad l.iſtam s̃.de decurio.frabricenſes.s̃.de murileg.æternam.h. & no.fabricenſium brachiis ſtigmata infliguntur.h.

L.4. SI QVIS, &c. *Curiæ.* Aliàs ciui.h.acceſſerit.al.obrepſerit.h.vt nulla.j̃.de aquæductu, diligenter s̃.de pręſcrip.xxx.an.omnes præſcriptiones comperit.s̃.de decur.fabricenſes.h.ſtipendiorum.j̃.de fugiti.colo.l.1.facit ad l.iſtam.s̃.de decurio.omnes. & ſuprà, de murileg.l.pr.h.& no.qualiter ordinetur Fabricenſis.h.

L.5. IVRE PROVISVM, &c. *Exhauſtis.* Per antiphraſin, id eſt, inexauſtis. nam & fames auri dicitur ſacra, id eſt, exſecrata. vel adeò debent laborare, vt ſe exauriant, ſecundum illud.h. *Nominationibus.* His qui eos nominauerunt qui pro eis fiſco reſponderẽt.h. *Cœtibus.* Al.artibus.h. *Damnum.* i.quod ab vno illatum eſt ſecundum P. *Damnum.* Vel dicas, vnius damnum, id eſt, paupertas ad omnium tranſit diſpendium, ſcilicet, quia reliqui pro parte eius tenerentur ſecundum P.h. *Tranſit.* Propter quod introductum eſt, vt vno ex fabricencibus deficiente reliqui ei collegæ ab inteſtato ſuccedant: vt s̃.de her.curial.& coar.l. vlt. ſecundum P.h. *Tranſit.* Eo tamen prius excutiendo qui hoc intulerit ſecundum P.ſic infrà, quo quis or.con.l.1.& 3.s̃.de conue.fiſ.deb. quoniam.h. *Vbi ita.* Al.ſi ita.facit ad l.iſtam.s̃.de decurio.fabricen.& s̃.de hęre.decur.l.fi.s̃.de naufragiis.l.fi. h.s̃.arbitr.tutel.omnes.h.

L.6. EOS QVI, &c. Facit ad l.iſtam.j̃.de agen.in re.l.vlt.ſecundum Py.ar.j̃. de ſilentiariis.ne.s̃.de decurio.ſi quis ſuprà, de excu. mu.eos qui.h.j̃. de auctorita. mu.eos.j̃. de mag.ſcriniorum.j̃.de manci.& coll.l.vlt.h.

L.7. NVLLVS, &c. *Conductioni.* Al.conditioni. *Scientes.* p.r.ff.locati.ſic ignorans h.quotiens.j̃.de curſu pu.l.curſus. *Deſtinendis.* Scilicet, moderatoribus prouinciarum, vt s̃. di-

ꝟ. dictum eſt. ſecundum P.h. *Autoribus.* Id eſt, literis quæ auctoritates dicuntur, quia præſtant auctoritatem eas deferenti. *Autoribus.* Al. auctoritatibus. *Interceſſerit.* ff. de aur.& ar.leg. Quintus 2.§.pen.ſic ꝟ. de fabricen.l.2.h. *Officij.* Al.munerarium pro tempore officij eiuſdem ampliſſimæ ſedis.al.munerariū ampliſſimę ſedis &c. *Apparitoribus.* Al. apparirionibus.facit ad leg.iſtam.ꝟ.de decurio.ſi quis fabricen.ꝟ.de euic.ſi quis,ꝟ.de hæreticis ſi quis ſuprà, loc. l. vltim.ꝟ. de decurio.ſi quis procurator ſuprà, de vſufruct. numiſmatum.

DE VETERIS NVMISMATIS POTESTATE. TIT. X.

1 *Solidi vnde dicti.*

SOLIDOS. Id eſt,nummos aureos,ſiue ſimpliciter aureos:vt ꝟ.de ſuſcep.l.v. L.1.
1 ſecundum P. *Solidos.* id eſt, aureos, ſic dictos † à ſolidirare, quia ſolidi erant auro h. *Refragatio.* Quæ apud Lombardos dicitur refuratio.h. *Proba.* Id eſt, boni & puri auri. ſecundum.P. *Haud.* Pro non,ſic ꝟ. quibus muneribus excuſantur.l.1. *Vindicandum.* Al.diiudicandum.h.

PRO IMMINVTIONE. *Aeſtimatione.* Forte argentea ſecundum P. L.2.

VNIVERSOS. *Obridiā.* Al.obrizatorum al.obridia.quorum.h. *Aeternales.* i.principes L.3. quorū imago aureis debet inſculpi:vt ff.de aur.& ar.le.l.Quintus.2.§.pen.qui æternales dicuntur propter imperium,quod eſt,indeficiens.obtiner enim reip.locū qui æternalis eſt,non quòd aliquis imperator ſit æternus,quia nec eſſe poteſt,cum omnis homo ſit mortalis:ſed quia in æternum imperator eſſe debet,ſcilicet,vt vno deficiente alius ſubrogetur:vt ff.de ſeruir.vrb.præd.eum debere.P.ſic ꝟ. de fabricenſibus.l.2. *Violare.* Al. viliores.

NVLLI LICERE IN FRENIS ET EQVESTRIBVS ſellis & in balteis margaritas & ſmaragdos & hyacinthos aptare:& de artificibus palatinis. TIT. XI.

EQVESTRIBVS. Sic ab equis deriuatis,ſecundum P. *Marg.& ſmar.* Ex his apparet hos lapides aliis laboribus prætioſiores eſſe. *Et hyacinthos.* Aliàs deeſt, & hyacinthos.

1 *Quod ſpecialiter maiori conceditur,minori denegatur.*
2 *Chlamis quid.*

NVLLI,&c. *Et equeſtribus.* Mulro fortius nec in aliis, cum equeſtres digniores ſint, L.1. quàm mulier,vt ita dicam, ſiue etiam aſininæ, ſecundum.P. & equeſt.ꝟ. de quibus magis videbatur ſecundum P. *De cucurniis.* ſ.quæ comis apponunt & incuruātur ſecundum R. Item hîc forte poſſet per contrariū argumentari.non enim ſi licer hoc in maiore
1 ideò in minori.imò quod ſpecialiter maiori† conceditur,minori denegatur,vt proximè. H. *De curcurniis.* Cucurnia eſt ea pars freni quæ ponitur in ore equi,& vulgariter voca-
2 tur morſum freni.h. *In chlamidibus.* Chlamys † dicitur militum, purpura regum,ſtola clericorum vel ſacerdotum,toga aduocatorum,bireus ruſticorum, cuculla monachorū ſecundum P.h. *Pietas.* Al.pietati meæ huiuſmodi dona non expedir.h. *Adoptabile.* Al. deeſt ad. *Ab his qui.* Al. per. h. *Officium.* in libro M. eſt emendatum per.h. *Palatinorum.* Id eſt,viris vel negotiis. *Palatinorum.* Gerunt vel habent ſubaudi. ſed ſi habes per, non eſt aliquid ſubaudiendum.h. facir ad l.pen.ꝟ. de veſtibus auratis.l.2.ꝟ. de auro coronario.ꝟ.tir.4.l.1.& penul.ꝟ.qui mi.non poſ.l.vlt.& no.ex hac.l.pietatem regiam dona talia à priuatis non debere petere,& no.ornamenta regia intra aulam meam fieri.Y.

DE CLASSICIS. TIT. XII.

CLASSEM. *Purgandi.* ꝟ.de Alexandriæ primatibus.h. L.1.

DE DECVRIALIBVS VRBIS ROMÆ. TIT. XIII.

PVTARI poſſet curiales non eſſe niſi in municipiis ſecundum P.h.

L.1. SI QVIS CVRIAL. Al.decurialem.facit ad l.iſtam.ſ.de euict.curialem.ſ.de decurio.omnes iudi.l.vlt.

L.2. LECES,&c. Facit ad legem iſtam ſuprà,de pœnis, ſi matrem decurio.ſ.ex quib cauſ. infa.l.v.ſ.de decur.l.vlt.ſ.de decurionib. omnium curiales vltra. curiales omnes iudices.curiales qui ſe,curiales,qui ho. omnes qui cn.omnes omnino.& no. ex hac l. corporalibus iniuriis decuriones non atterendos. & nota etiam antiquam conſuetudinem priuilegij ſeruandam.

DE PRIVILEGIIS CORPOR. VRB. ROM. TIT. XIIII.

L.1. NVLLI,&c. *Nouum*. Puta vt capias tributum. in plebe vbi ſunt incolæ, non præſtent:vt ſ.de capitatione ciuium.h. *Indulta*. De nouo puta pro incolatu. *Corporati*. Sic deriuati à corporibus in quibus erant conſtituti. dicitur enim corporatus id eſt, in corpore conſtitutus vnde quælibet hominum membra corporata dicuntur ſecundum Py.h. *Solemnitas*. Infrà,de paſcuis p.l.1.h.facit ad l.iſtam ſ.de Alexan.primatibus.ſ.de agricolis cum ſatis in prin.& §.penult.& fi.

DE PISTORIBVS. TIT XV.

L.1. QVICVNQVE. De mancipiis. id eſt,piſtorib. ſic ponitur infrà, de frumento vrb.Conſtan.l.1.vel,id eſt,cuſtodibus.h. *Horreorum*. Scilicet,publicorum,ſecundum Al.vel penuum.ſ.de epiſcopis &c.ſi quenquam.ſ. ad.l. Iul. repet.l. vlt.ſ.in authent.vt ſenten.fine quoquo ſuſ.§.1.ſ.authent.iuſiuran. quod præſtatur ab his qui ad h. *Dignitatem*. Vel dignitate.h. *Alio*. Minus probabili.vel fortè dicendum eſt quòd huiuſmodi mancipes ad dignitatem vel officium nullatenus peruenire poſſunt,ſecundum P.h.

DE SVARIIS.&c. TIT. XVI.

QVI, apud Italos porcarij vulgari ſermone appellantur,ſic dicti,quia porcos cuſtodiunt. *Suſceptoribus*. De iſtis non tractat hîc in nigro. ſed dic quòd tractat in græco. ſic ſ.ad Trebel.&ſ.de aleæ vſu & alea.H.

L.1. PORCINARII. *Sordidis*. Quæ enumerantur ſ.de excu.mu.maximarum.

L.2. QVICVNQVE,&c. *Præſtoletur*. Al.poſtuletur.h.

DE COLLEGIATIS,&c. TIT. XVII.

SIC,dictis à collegiis in quibus ſunt conſtituti,dicitur enim collegiatus,id eſt,in collegio conſtitutus, ſicut & priuilegiatus à priuilegio deriuatus, ſecundum P.h. *Chartopatri*. Id eſt,ſecundum Græcos qui gaudent in patria,apud Græcos dicitur charta, apud Latinos dicitur patria.h. *In charto patris*. Id eſt, in charta alicuius patriæ. iure ſcriptus erat qui ſe excuſare poterat:ſed ſupra numerum qui continetur in charta,nemo ſe poterat excuſare à munere. h. Chartopratæ ſunt qui per chartæ emptionem à quopiam qui in charta vel in matricula eſt collegiatorũ vel conſulum , acquirere voluit vt in eius locum ſubrogetur vt in fine huius.l.innuitur,id eſt, vt alludam nomini,non id agunt emẽdo chartam id eſt,locum cuiuſcunque per chartam aſſignatum, vt patriæ fiant incorporati ſecundum P.h.al. Catopatris:al.deeſt &.

L.1. QVI SVB,&c. Habes hanc.l.ſ.de ſacroſan.ec.qui ſub. *Venditio*. Al.indicio. *Supplicum*. Id eſt, ſubiectorum. *Conſtitutions*. Al.diſpoſitionis præceptum.h. *Adiecta*. Al. adita.h.facit ad l.iſtam ar.ſ.de aduoca.di.iu.nemini.ar.ſ.de nauibus excu.l.1.ſ. de coll.do.vel te.l.1.h.

DE STVDIIS LIBERALIBVS VRBIS Romæ & Conſtantinopolitanæ. TIT. XVIII.

1 *Oratores cæteris præferuntur.*
2 *Cicero eloquij Romani maximus auctor.*
3 *Greci ſapientes & doloſi.*

VNI-

VNIVERSOS. *Conſtitutionis* Al.ſanctionis.h. *Mandamus.* Al.damnamus.ff.in L.1.
proemio digeſt.in conſtit.illa, omnem noſtræ reip.§.hæc autem tria.h. *Primum*
1 no,q̃ oratores † præferuntur cæteris.i.grammaticis,dialecticis, philoſophis, iuris
2 peritis,ſecundum Pi.h. *Eloquentia.* Cuius flos & tuba fuit Tullius, eloquij † Romani
maximus auctor. *Grammaticos.* Al.Grammatici.h. *Decem.* Alius numerus videtur ſta-
tui de aliis ciuitatibus,hîc tantùm de Romana & Conſtantinopoli.h. *Græcitati.* Aliàs,
attocitatis.al.grauitati. al.grauitatis.h. *Græcita.* ff.de excuſat.tut. ſi duas.§.1. Sed dicas
illud hic immutari,vel ibi loquitur,h. *Pollere.* i.fallaciæ.In ſophiſmatibus quippe Græ-
3 ci † ſapientes & doloſi,ſecundum Pi. *Grammatici.* Dicas hoc fuiſſe vitium ſcriptoris:
nam hoc & ſ.dixerat,ſic ſ.de excuſationibus artificum.h.adoleſcentiam.has enim artes
non diſcere ſed didiciſſe iubemur,vt ait Seneca,P.h. *Profundioris.* Quæ legitur in phi-
loſophis,& in legibus,de diuina ſcientia quæ eſt doctrina , nihil dicitur ſecundum Pi.h.
Timetur. Al.Rimetur. *Quorumdam.* Eorum maximè,ſcil.qui nimis lectionibus intenti,
quandoque in pannis,quandoque in caſtris conficiendis , quandoque in tegulis ſcholæ
immetandis curam & animum ſuum extendunt,ſecundum Pi.h. *A ſtudio.* Al. ob ſtu-
dium.h.facit ad l.iſtam,j. de profeſſoribus qui in vrbe Conſtantino. ſ.de profeſſ.& me-
dic.magiſtros.

DE HONORATORVM VEHICVLIS.
TIT. XIX.

OMNES. *Vel honore.* Al.deeſt vel. Al.omnes honorati. ſeu ciuilium,&c. *Vel.* Pro L.1.
altem. *Ciuilium.* Virorum,vel dignitatum,h. *Vtantur.* Si velint,& liceat eis vti.

DE PRIVILEGIIS VRBIS CONSTANtinopolitanæ.
TIT. XX.

VRBS *Conſtantinopolitana.* *Iuris.* Quod autem ſit illud,dixi de cenſib.l.1.& vlt.h.fa- L.1.
cit ad l.iſtam.ſ.de ſacroſ.eccl.omnium.h.

DE METROPOLI BERYTO.
TIT. XXI.

PROPTER,&c. *Cauſas.* Scilicet,maximè hanc,quia legum nutrix eſſe con- L.1.
uincitur,vt & in conſtitutione illa digeſt.Omnem reipub.noſtræ ſanctionẽ.
§.hæc autem tria.h. *Berytum.* Berytus eſt ciuitas prouinciæ Phœnicis,vt ſ.
qui ætate ſe excu.l.1. *Metropoli.* Nomen ciuitatis.h. *Tyro.* Datiuus eſt no-
minis ſecundæ declinationis,facit ad l.iſtam,ff.de cenſibus.l.1.& vlt.h.

DE CANONE FRVMENTARIO VRBIS Romæ.
TIT. XXII.

NAVTICI. *Apud præſidem.* Al.præſidum. *Deponitur.* Al.ponitur. *Vitij ex.* Al. L.1.
quod. *Præfecturam.* i.præfectum annonæ.nam ei loquitur Imperator in hac le-
ge. *Igitur.* Al.iugiter.facit ad l.iſtam,ſ.de ſuſcep. & præpo.ſuſceptores.h.

SI QVID,&c. *Data.* Al.deeſt data,&c.h.facit ad l.iſtam, j.auth. vt nulli iudic.§.ex L.2.
hoc vero.ff.de tranſactio.præſes.j eo.l.prox.ſ.de anno.& tribu.l.3.de piſtoribus.ſ.de
precibus imper.offer.nec damnoſa reſcripta.j. de fun.reip. l.vlt.ſ.ſi contra ius vel vtilit.
publ.l.fin.h.

NEMINEM,&c. ſ.eod.l.prox.j.auth. vt nulli iudi.§.& hoc verò.ſ.de precibus im- L.3.
perat.offer.nec damnoſa reſcripta.ſ.ſi contra ius vel vtilitat.public.l.fin.j.de fund.
reipubl.l.fin.h.

DE FRVMENTO VRBIS CONSTANtinopolitanæ.
TIT. XXIII.

NVLLI NE. Ne, pro nec. & ſubaudi etiam, id eſt, dicere nulli priuato,nec etiam L.1.
diuinæ,&c.Al.nec.h. *Mancipibus.* ſcilicet, Comitis horreorum,quæ mancipia ad

nullam dignitatem debent aſpirare, vt ſ. de piſtoribus.in pane.j.de erogat.milit. ann.l.1. *Præſtitus.* Al.præſtitutus.h.

L.2. AVRI,&c. *Poſtea.* Al. poſt adminiſtrationem vrbicariæ poteſtatis perceptam, h. *Præcepta.* Al.ex,vel per.h. *Mancipibus.* Comitis horreorum,vt dixi ſ.l.prox. *Poſt.* Al.deeſt poſt.h. *Mutui.* ſ.de his qui ex pu.ra.mu.pec. l.1.& 2. contra Pi. Hic loquitur cùm mutuatur ob publicam vtilitatem,ſ.pro pane faciendo, & domibus exhibendo, vt ſ.eo.l.1. At ibi loquitur cùm ob priuatam aliquam vtilitatem fit, h.facit ad l. iſtam, ſ.vt nemini liceat in empt.ſpe.ſ.tit.1.l.vlt.ſ.de admin.re.ad ciu.pertin.l.2.§.1.3.& 4.h. *Incidi.* i.ſcribi & imprimi,ſiue ſculpi.h.

DE ANNONIS CIVILIBVS.
TIT. XXIIII.

¶ Al.De canonibus ciuilibus.h.

L.1. ANNONAS. *Singulorum.* Al.virorum. al.ſingulorum virorum merito attributas.h. *Meritis.* i.immeritis viris ſingulorum, h. *Præceptorum.* Al. per. *Hæreditatis.* i. nec in diuiſionem veniet,nec à patre filio auferetur, vt j.de ſilent. l.vlt.ſecundum Pi.& ſ.de inoffic.teſta.omnimodo.§.fin.facit ad l.iſtam,j.de erog.mil.anno.hi.& not.annonas ciuiles quæ dabantur alicui propter dignitatem vel meritum,quædam etiam ab hæredib. præſtabantur,h.

L.2. CENTVM. *Periſſeumatis.* Græcũ nomen eſt. *Maticis.* Al. deeſt cis. *De horreis.* Al. de canone ciuili. *Apicibus.* i.noſtris literis. Vel hoc dicit quia apud præfectum ſiue iuridicum Alexandriæ hæc donatio erit inſinuanda, vt ſ.de offi.iuridici Alexand.ſed certè donatio principis non eget inſinuatione, vt C.de donat. ſancimus.in fi.primi reſp. h. *Tribuimus.* Singulis annis.h.

DE MENDICANTIBVS VALIDIS.
TIT. XXV.

¶ Sic dictis à valeo,vales,ſecundum Pi.hos vulgus Spanaldos vocat,ſecundum Pi.h. *Validis.* i.robuſtis:robuſti enim mendicare non debent,ne verè inualidis & miſeris panẽ auferant,& eſt ad hoc,ſ.q.5.non omnis.& 83.ca.1.& dicit gloſa ſuper Matth. Iuſtius feceris ſi iniuſtè petentem correxeris,quàm ſi ei dederis,h.

L.1. CVNCTIS,&c. *Inertibus.* i.cùm fortè artifices ſint,h. *Miſerandis.* Sicut ſe exhibẽt, ſimulantes ſe arte carere,quia nolunt laborare, ſed mendicando ſine labore viuere. *Plenitudinem.* Al.lenitudinem.h. *Præſtiterunt.* ſ.cùm. al.ſerui. tamen mendicaturi non eſſent, vt arg.ff.de ſer.cor.l.1.& ad idem eſt, inſtit.de obligat.quæ ex delict.naſc.§.ope.& ff.de verb.ſign.ſæpè.§.fin.& ff.man.l.2.§.fin.actione.ff.de ſeruo corru. l.1.ſ. de murileg. qui aliquam.ff.de ſeruis fug.l.1.quicunque.j.de agricolis.omnes profu.ſ.de fabricenſib. nullus.eſt huic contraria j.auth.de quæſtore.§.ſi verò.contra.h.

DE NAVTIS TIBERINIS. TIT. XXVI.

L.1. QVI NAVEM,&c. *Vendicetur.* i.ſeparetur vel remoueatur,h.

DE FRVMENTO ALEXANDRINO.
TIT. XXVII.

L.1. IN ÆSTIMATIONE. *Conuehitur.* i.congregatur,ſecundum Pi.h. *Elogij.* In libro M.eſt emendatum decreto elogij,&c. *Ergoſtaſij.* Nomina ſunt virorum ſecundum Pi. h.Coſua. *Ciuitas.* Alexandri, pueri magni merito ſua ciuitas pro alimoniis copioſam largitionem conſecuta eſt,nam & iuridicum habebat Pi.vt ſ.de offic.iurid.Alex.h. *Vt nemo.* ſci.priuatus,ſecundum Pi. h. *Percepit.* Al. perceperit.h. *Periſſoco.* Per,i. iuxta, inde eſt periſſagos. regis Periſſigo regia dicitur,i.qui iuxta regem manet,ſecundum Pi.h. *Deſignentur.* ſ.frumentariæ, vt ff.de iud. ſed & ſi.§.1.h.

In veteri deeſt lex diurnos. 2.

DE

DE ALEXANDRIÆ PRIMATIBVS.

TIT. XXVIII.

1 *Dinummius quid.*

CORPORATOS. *Fluminis.* Sci.Nili,quem expedit purgare, quia non pluit L.1.
in Ægypto,h. *Dinummio.* Sc.dinummium, i.duos nummos Alexādriæ ci-
ues dabant pro purgando Nilo.& al.diſpendio ciuitatis dinummio ſic deri-
1 uato à dinumero,dinumeras. Eſt autē † dinummius locus nummis reponē-
dis deſtinatus,ſicur ſaerarium,vbi res ſacræ reponuntur,vt ff.de rer.diui. ſacra loca.§.1.
h.facit ad l.iſtam,s̃.de priuil.corporatorum.h. *Ex titulo.* i.redditu.

DE IVRE REIPVBLICÆ.

TIT. XXIX.

¶ Cuiuſlibet cinitatis, non Romanæ, aliàs enim ſuperfluus eſſer prior titulus de iure fiſci,h.

SI QVID ADVERSVS,&c. *Nihil.* Sei.ipſo iure,vel per reſt.quod melius eſt: quip- L.1.
pe contra fiſeum ſententiæ retractari poſſunt iure ſingulari, ſi contra rempubl.alterius ciuitatis pronunciatæ,vt s̃.de ſententiis contra fiſcum,l.1.Pi. *Nihil.* Seil.ipſo iure. Si verò haberet legitimum defenſorem, læderetur quidem, ſed ad inſtar pupilli iuuaretur,vt s̃.ſi aduerſus rem iudic.l.vlt.ſecundum Pi. *Eſt præiud.*Sc.per ſententiam diſ.nam bona eius poſſideri, ſicut & minoris poterunt,vt ff.quod cuiuſque vniuer.eùm ita.contra.l.1.§.quòd.h.facit ad l.iſtam,ff.de re iud.eontra pup.s̃. ſi aduerſus rem iu. cùm s̃.qui le.per.l.1.s̃.quomodo & quãdo.j̃ ſi vt proponis.præſes.h.ff.vt in poſ.le.is cui.

AN RESPVBLICA. *Id ius.* Vt Antiochia, vt ff.de priuil.Antiochiæ. *Separatur.* L.2.
Non datut ei racitum pignus,licet in perſonalibus actionibus priuaris ereditorib. anteponarur,vt s̃.de priuil.c.l.pen.h. *Separatur.* ſcil. hoc ſolùm non ſuffieit debito nos ſatisfeciſſe reip.niſi etiam ſpecialiter ius eius in nos transferri poſtulaſtis, & etiam impetraſtis,vt s̃.de priuil.fiſci.l.3.& vlt. Vel fortè dieas quòd in fiſeo & republ. ſpeciale ſit vt ex ſola ſatisfactione ius eius in ſoluentem transferatur, præterquàm contra cum eodem fiſco eontrahentem,vel eundem fiſcum,vt in l.prædicta.s̃. de fideiuſ.cùm alrer. ſecundũ Pi.h.facit ad l.iſtam,ff.qui po.in pig.ſi pigno. l.vlt.in prin. & ff.de iure fiſ.res.§.1.ſi quis. ff.de priuil.cre.l.pen.§.1.contra.Solut.Ibi de repub.Romana,hîc de alia cuiuſlibet eiuitatis. Vel hîc loquitur,de hypothecaria actione,ibi de priuilegio perſonali,h.s̃.de priuil. fiſc.l.3.h.

REMPVBLICAM,&c. *Non Romanam.* Nempe reſpubl. Romanotum non iuua- L.3.
tur,quia non labitur,& ſic debere intelligi,tam duæ præcedentes leges,quàm quarta ſequens videtur innuere:ciuitatis tamen actor nõ cauet, licet tutor vel à tutore datus actor caueat,vt ff.rē rat.ha. actor. & s̃.de officio eius qui vicē alterius iudieis,Pi.& ff.de admin.tut.vulg.h. *Extra ordinem.* Se.per in integ.reſtit.ſecundum P.h. *Extra ordinem.* Idem dieitur & in ecelesia,vt j̃.auth.de non alie.aut permut.e.r.§.vlt. & §.ſinimus. & s̃. de ſacroſ.eeel.vt inter diuinum.h.a. *Pupillam.* Ergo non.j̃. terminum ſolum, ſed perpetuò iuuatur ſecũdum quoſdam,facit ad l.iſtam, arg.s̃.de emaneip.l.1.arg.ff.de reſtib. l.3.§.vlt.arg.s̃.locati.circa.arg.ff.de inſpic.vent.l.1.in fin.arg.j̃.tit.2. l.1. s̃.ne de ſtatu def. ſi mater.s̃.ex quibus cauſis manumit.l.4.s̃.de offic.eius qui vicem alicuius iu.ob.in cauſa.h.

SI SECVNDVM LEGEM,&c. Non conſuetudinem,quæ lex appellatur,& pro lege L.4.
ſeruatur,vt inſt.de iur.nat.§.non ex ſeripto,ſecundum Pi.h. *Legem.* i.Lege municipali,ſecundum R. *Legem.* i.priuilegium,vt j̃.de vendend.reb.eiuitat.l.1.ſecundum Cy. & P.& ſic non obſtat s̃.quæ ſit longa eonſuet.l.2.ſed nos aliter dicimus, prour ibi nota. h. *Tenorem.* i.ſine decreto factum,ſeeundum Pi.h.facit ad l.iſtam, s̃.de ædif.pri.ſingularium.s̃.de offi.proconſ.ſi in aliquam. s̃.de offic.præſidis. præſes. ff.de damn.infect.ad curatoris.in princ.arg.in decr.diſt.32.placuit. Pi.arg.s̃.de long. conſuet. conſuetudinis. contra h.

DE ADMINISTRATIONE RERVM PVB.
Tit. xxx.

1 *Fundi vectigales qui dicantur.*
2 *Vectigalis fundus inuito poſſeſſore auferri non poteſt.*

L.1. FVNDVM VECTIGALEM. Agri ſiue fundi vectigales dicuntur, qui à rep.
1 in perpetuum † locantur, j. hac l. vt quamdiu vectigal pro his pendatur, tam-
diu neque ipſis qui conduxerunt, neque qui in eorum iura per in rem vel v-
niuerſitatem ſuccedentibus auferre liceat, imò tunc quemlibet poſſidentẽ,
& etiam contra ipſam remp. hotũ conductores quandiu vectigal præſtant, in rem actio-
2 nem vtilem intendunt, vt ff. ſi ager vectig. l. 1. & not. ex hac l. fundum vectigalem † non
poſſe inuito poſſeſſore auferri. h.

L.2. CONTRA EOS, &c. *Relicti.* Ciuitati. h. *Actionem.* Vtilem actio. negot. geſt. vel act. in factum, vt ſ. vt in poſ. leg. l. vlt. & 1. b. & eſt huic l. ſimile. ff. ad municip. ſimile. Lucius. §. vlt. j. de priu. præ. vr. eos. ff. de priuil. cre. l. antepen. Sed eſt ſ. tit. 1. l. pen. contra. Sol. Electionem habet reſp. ſicut pupillus vel reſtitui, vel adminiſtratorum damna ſequi, vt ſ. ſi tut. vel cu. inter. l. vlt. ſecundum Pi. h.

DE VENDENDIS REBVS CIVITATIS.
Tit. xxxi.

L.1. SI SINE, &c. *Perfecta.* Sc. cùm dedit & cauit ſolemniter ſecundum h. *Ne adiectione.* ſ. ab illo. ſecundum Pi. h. *Adiectionibus.* Quibus non eſt locus niſi ſemel, vt j. de loc. fundorum ciuilium, l. 2. h. *Ad cauſas.* i. ad res fiſcales à fiſco venditas, vt ſ. de iure haſtæ fiſca. ſi tempora. ſecundum Pi b.

L.2. QVAMVIS, &c. *Publici.* i. ciuitatis, vt etiam fiſci, ſecundum Pi. vel ciuitatis & non fiſci, vel etiam patrimonij, niſi cùm locatio eſt temporalis, vt j. de fun. patr. quicunque. j. de loca. fundorum patr. l. fin. h. *Additamenti.* Ea ſ. ratione, quia nonniſi in fiſcalibus venditionibus locum habet adiectio, ſicq; neque in locationibus, nedum à ciuitate, ſed neque à fiſco locum habet adiectio: nam neque ædiles de locationibus licet de venditionibus edixerunt, P. vt ff. de ædil. ed. ſciendum. h. *Specie.* i. prætextu. h, *Fidem.* ſ. vt ſ. in venditione. p. e. t. l. 1. h. facit ad l. iſtam, ſ. de allu. & pa. l. vlt. & ſ. locati. ſi olei. ff. de iu. fiſ. non intelligitur. §. diuus etiam Adria. ff. de publicanis. ceteræ. § fi. h.

1 *Annonæ computantur inter immobilia.*

L.3. SI QVÆ, &c. *Fideicommiſſi.* Sc. ſpecialis, vel etiam vniuerſitatis: & hoc præcipiente
S. C. Aproniano, ita vt per Trebel. actionibus ei & in eam tranſlatis actorem eligat ad
agendum & actiones excipiendas, vt ff. ad Trebel. omnibus. qui ſi de decreto dubitetur,
cautionem ratihabitionis præbere debebit, vt ff. quod cuiuſque vniu. no. item. §. ſi àctor
ergo cùm procuratoris partibus fungatur, non ipſe ſed vniuerſitas, vel maior pars, vel i-
donea ſacramentum calumniæ præſtabit, vt ſ. de iureiu. propter cal. l. 2. §. hoc etiam. ſe-
cundum Pi. quod dicere non placet, vt ibi plenè not. h. *Annonæ.* Nam hę inter immo-
1 bilia † computantur, vt j. auth. de non alie. aut per. ec. tit. §. 1. ſecundum Pi. h. *Collecta.*
Al. collata. b. plurima. ſ. de legationib. ſi quod. ff. ad municip. quod ma. & ſ. de prȩd. cur.
l. 2. h. *Vnumquemque.* j. auth. vt iud. non expectent ſa. iuſſiones. §. 1. deſignare. j. auth. de
alie. & emph. §. ſi verò quod de prædictis. ſ. de ſeruis reip. ma. l. 1. & 2. h. facit ad l. iſtam, ſ.
de hær. inſt. apud collegium. j. de alie. & empb. §. emph. ff. de iur. ſi quid ciuitatib. ſi quis.
§. fi. ſi hæres. §. 1. h. ff. ad Treb. S. C. omnibus. ita. ſ. de hær. inſt. hæreditatis. ſ. tit. eo. l. vlt. h.
& nota ex hac l. ædificia pertinentia ad inclitam vrbem non poſſe vendi, niſi imperiali
auctoritate, h. & not. etiam ſententiam, &c.

DE DEBITORIB. CIVITATVM. Tit. xxxii.

L.1. NON PRIVS DEBITOREM. Sc. præſertim ex adminiſtratione, & non ex mutua pecunia, vt ff. de munerib. l. vi. §. debitores. h. *Exſoluerit.* Quibus debitoribus nondũ cõpetit liberatio niſi apud acta totius ordinis vel maioris par. & intercedõte decreto diſſoluẽdæ obligationis cauſa probetur, vt ſ. de præd. cu. ſine dec. nõ alie. l. 2.

Exſol-

Exſoluerit. Aut caueat pignoribus ſeu fideiuſſoribus idoneis, quod vice ſolutionis ſufficit, vt ff. de munerib. l. 6. §. debitores. h. facit ad l. iſtam, ff. de le. ſciendum. in prin. ff. de iure immu. l. pen. §. conductores. ff. de public. & vectig. §. debitores. h.

APVD EOS, &c. *Obnoxiis.* i. obligatis expreſſim ciuitati, vel ex beneficio ſibi con- L.2.
ceſſo, vt ʒ̄. de iure reip. l. 2. ſecundum Pi. *Pro rata.* ff. ne quid in frau. pat. l. 1. §. ſi pluribus. h. *Conueniantur.* Condictione ex hac l. Item ſpeciale eſt ciuitatem conuenire poſſidentem res debitoris ſui, ſibi non obligatam, cùm alius creditor non poſſet niſi in fraudem ſuam alienatã eſſe probaret, vt ʒ̄. de reuoc. his quæ in frau. cred. vel loquitur in reb. obligatis, h. *Conueniantur.* Hæc fortè etiam hodie locum habent in debitoribus ciuitatum. Vel dicas emẽdatum per auth. vt prius excutiatur debitor, & fideiuſſores ſiue ſpõſores, & mandatores eius quàm perueniatur ad rerum detentatores, vt j. auth. de fideiuſ. §. ſed neque. ſecundum Pi. h. *Actionem.* ſ. negotiorum geſt. ſecundum P. *Liberatur.* ʒ̄ de euict. ſi ob cauſam. ff. de ſolutionib. Stichum. §. dolo. ff. de fideiuſ. tutor. ff. de euictio. ſi plus. §. 1. ff. de diſtract. pign. reſcriptum. §. 1. h. *Oportebit.* Sed nunquid gratis, an pretio? *Oportebit.* ſ. vt ſic idoneus ſolidum debitũ agnoſcat. h. *Locum.* j. ſucceſſit fiſcus aliquo modo in bonis ſuis, vel in aliquam rem ſuam, h. *Suſtinere.* ʒ̄. ſi aduerſus fiſcum. l. vlt. j. de fun. pat. l. 1. j. de quadr. præſc. l. 1. 2. & 3. inſt. de vſucap. §. vlt. ff. de petit. hæred. nec vllã. ¶ Item contra. ʒ̄. de capien. & diſtr. pig. l. 1. h. *Poßideat.* Et fecerat locum fiſco debitor: nam ad eum caſum videtur hæc clauſula referri vſque in fin. l. h. *Reip.* i. fiſci. *Patris.* i. curatoris vel defenſoris. *Idoneos.* Defenſores. ſ. *Vel.* Pro ſaltem. h. *Pecunia.* Ciuitatis h. facit ad l. iſtam, ff. de public. l. 3. §. fi. ſi multi. in prin. l. 1. de omni agro deſer. l. 2. ff. de iur. fiſ. moris. in prin. ff. de cenſib. cùm poſſeſſor. in princ. j. quo quiſque ord. con. l. 1. ʒ̄. de ſuſcep. præpo. l. 2. ʒ̄. de con. fi. de. l. 1. contra. & not. ex hac l. poſſidentes facultates debitoris pro rata rerum quas poſſident ſingulos conueniendos eſſe.

DE PERICVLO NOMINATORVM.
TIT. XXXIII.

1 *Nominatores tutorum quando conueniri poſſunt.*
2 *Ex præſenti exiſtentia ſumitur præſumptio.*

HI QVI A TE. *Exegiſtis.* Secus in nominatoribus tutorum: hi enim ex eo ſolo L.1.
1 conueniuntur, quia † caueri non curauerunt, vt ʒ̄. de mag. conu. l. 3. ſecundũ Pi.
ſed certè imò idem & in eis eſt, vt ff. de mag. conue. l. 1. §. ſi magiſtratus. h. *Sol-*
uendo. Cuius exiſtentiæ vobis probatio iniungitur ex eo, quòd tunc non ſoluendo repe-
2 riuntur, ſumpta contra vos præſumptione † ex præſenti exiſtentia, vt arg. j. auth. de reſt.
& ea quæ pa. §. vnum. & ʒ̄. de prob. ex perſona. & l. cùm te. ſecundum Pi. M. ſed hoc di-
cere non placet, vt notaui in illa lege de probationib. ex perſona. h. damna. & tantùm in
damnum ſortis, non etiam in vſuras, vt ff. ad municipa. Lucius. Paul. & l. conſtitutioni-
bus. & ff. de adminiſtrat. rerum ad ciuitat. pertinent. l. final. in princip. facit ad l. iſtam, ff.
de diuid. tut. l. 1. ff. ad municip. imperator ordine. §. 1. ff. de magiſtr. conuen. l. 1. §. ſi magi-
ſtratus qui ad hæred. ʒ̄. de probatio. ex perſona. ff. de adminiſtrat. rerum ad ciuitat. per-
tinent. l. 2. §. ſi eo. ʒ̄. de ſuſceptor. præpo. l. 2. h. ff. ad municipa. Lucius Titius. §. Pau-
lus. h.

1 *Succeſſoris ſucceſſor non eſt decedentis ſucceſſor.*
2 *Litera meretrix eſt, & occidit.*

SI SVCCESSORIS. *Nominauerit.* Al. denominauit. ergo ad magiſtratum pertinet L.2.
ſibi ſucceſſores nominare, ſecundum Pi. ſic 8. q. 1. §. 1. & c. 1. §. his omnibus. Sed non e-
ligitur, vt j. auth. de defen. ciu. §. fin. h. *Nominati.* A ſe. ſ. & conſtruas illa duo, nominati
1 ſucceſſoris intranſitiuè. h. *Succeſſoris.* Ergo ſucceſſoris ſucceſſor † non eſt decedentis
ſucceſſor iuris, ſecus autem in ſucceſſoribus iuris, vt ff. de reg. iu. l. qui per ſucceſſionem.
ſecundum Pi. M. h. *Nominatorem.* Ergo nec etiam ad patrẽ tuum in hoc caſu, vel fide-
iuſſorem tuũ, quia nominatoris eſt nominator: ſed opponitur ff. ad munic. l. 2. & j. tit. 2. l.
2 vlt. contr. Sol. Litera meretrix † eſt, & occidit, ſec. Pi. M. non enim verũ eſt ꝙ pater tuus,
vel fideiuſſor tuus ſit nominatoris nominator: nõ enim te nominat pater vel fideiuſſor,

ſed tibi conſentit, ſiue tuæ nominationi, ſiue pro te fideiubet: & ideò patrem obſtringis, ſi malos nominas ſucceſſores tibi, vt ibi dicit: ſed non obſtringis fideiuſſorẽ, vt ff. ad municip. libertus. §. pen. & fin. Vel idem dic in fideiuſſore. h. facit ad l. iſtam, argu. contra. ff. quod vi aut clam. ſi ego. j. quo quis or. conue. ſi ita. ſ. de ſuſcep. præpo. l. 2. exactores. ſ. de conuenien. fi. deb. quoniam. h.

DE PERICVLO EORVM QVI PRO MAGISTRAtibus interuenerunt. TIT. XXXIIII.

L.1. FIDEIVSSOREM, &c. ff. ad municip. libertus. §. pen. & fin. *Fides.* Qui ſi pignora pro magiſtratu dedit, in eum caſum tãtùm videtur dediſſe, quo res ſeruari non potuerit ab eo pro quo interceſſit, vt ff. de admin. re. ad ciu. per. l. 3. §. vlt. h. *Pertineant.* Puta ſi pecuniam pu. magiſtratus habuerunt, tractauerunt, ſiue erogandam decreuerunt. Item ſi curatores operum vel cuius alterius Reip. creauerunt, vel ſibi ſucceſſores nominauerunt. Sed contra hoc videtur ff. ad municip. libertus. § pen. h. quia ſpectant ad reip. adminiſtrationem, præſtant fideiuſſores ſi quid nõ vt oportuit factum fuerit, vt ff. ad municip. l. 2. libertus. in fi. ſecundum Pi. M. *Pertineant.* Sc. principaliter. nempe ſi tutores minus idoneos pupillis nominauerint, vel ab eis ſatis non exegerint, magiſtratus eorum fideiuſſores non tenentur, qui remp. ſaluam fore promiſerunt, i. ſi quid minus principaliter reip. non proſpicitur, vt ff. ad ma. cõue. l. 1. in prin. ſecundũ Pi. M. in iis. hæc enim extrinſecus veniũt, vt ff. de fideiu. l. vl. fideiu. in prin. h. *Ob culpam.* ſ. aliã non reip. gerendo negotia, puta tutores minus idoneos dando, vel ſatis exigendo, h. facit ad l. iſtam, ſ. de mag. con. l. 1. in prin. ſ. quod cum eo qui in ali. pot. l. 1. ff. de peculio. l. 3. contra. in fi. l. ff. de fideiuſ. fideiuſſor. in princi. ff. de procur. qui proprio. §. procurator. vt h.

QVO QVISQVE ORDINE CONVENIATVR. TIT XXXV.

1 *Officium adminiſtrationis non tranſit ad hæredes.*

L.1. FRATRES I, &c. i. Quamuis. *Inſolidum.* Quod periculum ita aſcribitur collegæ, ſi neque ab eo qui geſſit, neque ab iis qui pro eo interuenerunt, res ſeruari poſſint, & ſoluendo non ſunt honore depoſito, vt ff. ad municip. imperator Titus. h. *Inſolidum.* Licet non fuerit dictum expreſſim, vt ſint duo rei debendi inſolidum, quod hîc ſpeciale notant: vel dic hodie exigi hoc exprimi, vt dicam j. l. prox. h. *Adminiſtrauit.* Sed & fideiuſſorem eius atque nominatorum, vt ſ. de mag. conu. l. 4. h. *Collegæ.* Qui ſe non miſcuerunt, ſed cùm duo geſſerunt, & ab altero ſeruari quod debent non poteſt, excuſſis prius vtriſque, tunc qui collegam nominauit, in vniuerſum conuenitur: vt ff. ad munic. in fi. l. quid ergo. & j. eo. quotiens. h. *Onerari.* Nempe ad hæredes, ſicut officium † adminiſtrationis non tranſit, vt ſ. de neg. geſt. curatoris. Ita nec periculum eiuſdem ad eos tranſire debet, niſi ſi quid adminiſtrauerit, cuius dolum & latam duntaxat culpam propriam præſtabunt, quia non ſimiliter, &c. vt in l. prædicta. & ff. de mag. conue. l. non ſimiliter. h. & de fideiuſ. & nominato. tut. cùm oſtendimus. ſecundum Pi. h. facit ad l. iſtam, ſ. de debit. ciui. l. vlt. ff. de diuid. tut. contra. l. 2. ſolue vt dixi. ff. ad municip. imperator. ff. de ope. pub. l. 1. ff. de adm. tut. tutores. in prin. ff. de rar. diſtr. l. 1. §. nunc. ſ. de mag. conue. l. 4. ſ. de con. fi. de. quoniam. ſ. de fabric. iure prouiſum. h.

L.2. QVOTIENS. *Et ita.* Hoc ita, cõditionem facit, vt ſi diceretur ſolidum quiſque debeat, alioquin non: vt j. auth. de duob. reis. h. *Adminiſtrauerunt.* ſ. ſi adminiſtrauerunt vtrique. alioquin ordo qui refertur, ff. ad munic. quid ergo. ſeruabitur, ſecundũ Pi. M. *Ad munus.* ſ. vel etiam ipſi inter ſe diuiſerunt: alia eſt enim cauſa tutorum, alia eorum qui reip. negotia adminiſtrant, vt ff. de adm. tut. Lucius. §. 1. Et adiunge hîc quod notaui. ff. ad munic. imperator. quid ergo. h. *Participem.* Qui ſeparatam habuit ab illo adminiſtrationem, h. facit ad l. iſtam, ff. de admin. rer. ad ciuit. pert. curatores. ſ. de ſuſce. præpo. l. 2. ff. de mag. con. l. 1. in prin. ſ. de fabric. iure. ſ. de conue. fi. deb. quoniam debere. & no. participem muneris conueniri.

SI ITA,&c. *Vicariis.* Vt alter prius altero conueniatur quàm nominator. *Nomina-* L.3.
tores. Quàm collegas.h. nominatores.ex hoc collige duumuiros magiſtratus non eſ-
ſe,vt ff.ad munic.imperator.quid ergo.ar.contra.Ʒ.de iud.l.fi.h.

CVM TE ET,&c. *Ob culpæ.* Scil.quia interuenire & prohibere ipſum ab admini- L.4.
ſtratione debuiſti, vt ff.de admin.re.ad ciu.pert.l.vlt.§.item reſcripſerunt curatorẽ.
h.facit ad l.iſtam,ff.de admi.re.ad ciu.pert.l.vlt.§.item reſcripſerunt curatores. & §. ſe-
quenti.Ʒ.de ſuſcep.præpo.exactores.ff.de admin.tut.l.3.§.cùm quæritur.ff.ad municip.
imperator.quid ergo.Ʒ.tit.1.l.vlt.contra.Solu.Hîc litera meretrix eſt ſecundum Pi.h.&
nota nominarores vt fideiuſſores aſtringi,h.

NE QVIS LIBER INVITVS ACTVM REIPVB. gerere cogatur. TIT. XXXVI.

SI, VT PROPONIS,&c. Facit ad l.iſtam,Ʒ.de ſeruis reipub.l.vlt.Ʒ.de operis lib.qui L.1.
manu.Ʒ.de libertis.contra. l.x.

SI CVM,&c. ff.de decr.ab or.fa.ambitioſa.Ʒ.de decr.decur.l.2.& l.3.h. L.2.

SVMPTVS INIVNCTI MVNERIS AD OMNES collegas pertinere. TIT. XXXVII.

CVM AD MVNVS. *Non ignorat.* Sup.de le.l.2.ff.de leg.l.1.h.facit ad l.iſtam,Ʒ.quo L.1.
quis or.conue.l.1.& 2.& no.conſortibus muneris ſumptus factos æquè diiudicari.

DE HIS QVI EX OFFICIO QVOD ADMINI-ſtrarunt conueniuntur. TIT. XXXVIII.

FOENORIS,&c. *Tua culpa.* Vel quia non adminiſtrauit, vel quia iniunctũ L.1.
officium facere ſuperſedit, vt ff.ad munic. Lucius.§.pen.conſtit.ff.de admi.
tut.ſi tutor.contra.tut.qui re.§.vſuræ.h. *Culpa.* Sed quomodo etiam ſortis
nõ culpa ſua deperditæ debet damnũ agnoſcere, cùm potius reip.perire de-
beat, vt Ʒ.de debit.ciuit.l.vlt.in fi.Reſp.quod hîc dicit de culpa, intelligo de lata, non de
leui vel leuiſſima,h.facit ad l.iſtam,ff.locati.quoniam. in prin.ff.de admi.re.ad ciu.pert.
l.vlt.in princ.

DE SOLVTIONIBVS ET LIBERATIONIBVS debitorum ciuitatis. TIT. XXXIX.

CAVTIONES SERVORVM. Id eſt, tabellionum, vt dicunt, ſed melius eſt L.1.
vt eum dicas loqui de ſeruis qui erant reip. hoc enim innuit nec benè acto-
ris J.poſitum. Item quia dicit J. de peculio reſtitui, h. *Seruorum.* i.tabellio-
num, qui ſerui dicuntur publici. h. *Auctoritate.* Quia intercedente non e-
rit ſecuritas ab aliquo refricanda.h. *Solam.* Non ſubnixã auctoritate curatoris, vel cui e-
xigendi vis ſit.h. *Autoris.* Al.actoris.h.autoris.Ʒ.de dec.procuratores. *Pertinet.* i.oſtẽ-
dit.h. *Defenſis.* ſ.pro ſcriptura, vt valeat.h. *Profeciſſe.* Sc.ne trahere velit res.Pi.act.iur.
ad iniquum compendium, vt de pupillo.Ʒ.de vſuca.pro epiſ. l.vlt. legitur ſecundum Pi.
Doceatur. ff.de reb.eorum qui ſunt.l.pen.J.auth.de alie. & emph.§. quæcunque.ff.ſi cer.
pet.ciuitatis. *A curatore.* Ab adminiſtratione remoto.h. *A curatore.* Ʒ.veſtro.minori-
bus enim loquitur, quotum curator ſoluerat ſeruo publico, ſecundum quoſdam,h.facit
ad l.iſtam,ff de apochis pu.l.1.Ʒ.qui pot.in pig.ſcripturis.ff.de compenſat.l.debitor.Ʒ.de
compenſat.l.pen.h.

DE SPECTACVLIS, ET SCENICIS, ET lenonibus. TIT. XL.

NON *inuidemus amplecti.* Subaudi, ad. *Gymnici.* Al.deeſt.al.cautij.al.viri populi ſtu- L.1.
diis.facit ad l.iſtam,J.de nanib.J.auth.de conſulibus.§.quantum.§.poſt illum.h.

QVISQVIS,&c. *Natura.* Al.veſtra.facit ad hoc J.auth.de conſulib.§.quantumcũ- L.2.
que.§.poſt illum.Ʒ.de iis qui not.infa.athletas.in prin.& §.1. *In vol. hac Lect. 3.*

L.3. EOS QVI,&c. j.auth.de conſulib.§.quantum. & §.poſt illam.s̃.de his qui not.infa. athletas.in princ.& §.j.h.

L.4. SI QVA. Al.ſi quam.i.ſi quam picturam aliquis offerat,&c. *Locis.* Al.ciuitatum locis.h. *Pantomimum.* i.ioculatorem,qui ſciebat ludis operam dare,vt ff.de ope. lib.ſi libertus.arden.h.ſignibus.j.de veſtib.viliſſimis.h. hiſtrionem.s̃.picturam.Pi. *In adytu.* Al.in aditu. *Circi.* Al.curiali.h. *Proſcenii.* Quid ſit ſcena, habes s̃. de his qui not.infa. l.2.§.fin.& quid ſcoraca.j.auth.5.coll.ſcenicas non ſolùm.h. *Proſcenic.* Al. proſcenis. h. & eſt al.litera procenis.& no.vilem hiſtrionem offerentem repelli.h.

L.5. NEMO IVDICVM,&c. *Noſtras.* Al.beſtias. facit ad l.iſtam j. de erogat. milit.an. legi.h.

L.6. LENONES. *Filiabus.* Nullæ enim perſonæ inuitæ retinendæ ſunt; vt ff.de cõ.j.inuito.ar.contra.ff.de neg.geſt.ſoluendo. ff. de lib.eau. l.1.h. *Conductu.* Aliis mercenariis,puta ſecundum Pi.Vel dic vt dicitur j.auth.in col.de lenonibus.& j.auth.5.coll.ſcenicas non ſolum.h. *Sors.* i.fortuna. *Iudicium.* Al.iudicum. *Neceſſitate.* Pœna infamiæ propter lenocinium parentibus vel dominis irrogatam, vt ff.de infamibus. l.1.Pi.& l.athletas.§.ait.h. *Neceſſitate.* Hoc dic vt notaui s̃.de epiſc.aud.ſi lenones.& inſt.qui.modus pa.po.ſol.§.vlt.& s̃.de adopt.non poteſt.h. *Coitionis.* i.ſtupri, in quo eſt fœda communio,ſecundum Pi.h.facit ad l.iſtam,j.aut.de inceſt.nup.§.ſi non contigerit. ff.de pig. acti.eleganter.in fin.j.nouel.ca.xvi.j. auth.de ſanctiſ. epiſ. ff.ſi quis à pa.ma. l.fin.& no. caſus vbi parentes vel domini coguntur filios vel ſeruos de ſua poteſtate dimittere.h.

DE EXPENSIS LVDORVM.
TIT. XLI.

L.1. CVM PRÆSIDEM. *Non reuocabitur.* C.de adminiſtr. tut. ſancimus. xxvi. diſt.deinde.in fi.& facit ad l.iſtam,j. tit.prox. hac lege. contra. & s̃.de operis pu.pecunia.in prin.ff.de admin.re.ad ciuit.pert.legatam. in prin.& §.fin.& l. 1.ar.contra.j.de excoct.& tranſlatione militarium anno.l.1.j.de agrico.aſc.& not.ſalubriter deriuatum non reuocari.h.

DE AQVÆDVCTV. TIT. XLII.

L.1. AQVARVM,&c. *Oplicti.* In libro M.opplecti,i.impleti,vel repleti.h. *Indictæ.* Aliàs,ductæ. *Attinendu.* i.detinendis. *Reſpurgium.* Geminati etiam geminatio:purgãdi enim ſunt aquæductus & repurgandi, & ita vt diſpuma i.putredo purgetur. h. *Occurrent.* Al.current. h. *Pernicie.* Al.perniciem. formæ concuſſerit.h. *Excidantur.* Arbores pullulantes excidendas. h.contra.hîc loquitur ſpecialiter in aquæductu Adriani,qui ad ſpecialem vſum Cęſaris fuerat deputatus,vt j.eod.omnis.h. *Nec earum.* Al.ne. *Corrumpant.* Sic s̃.de interdictis.l.1 facit ad l.iſtam.Sic s̃.de exactoribus,l.1.h.s̃.de ædif.pri.meniana ſicui. h.j.de re milt. cùm ſuprà.h.

L.2. SI QVIS,&c. *Derogando.* Al.deriuando.al.derogando.h. *Derogando.* Sine principis conceſſione,qui ſolus id poteſt,vt de aqua quot.& æſti.l.1. §.permittitur. Vel etiã ſenatus,vt ff.de fluminibus quominus.& ff.de aqua pluui.arc,quod principis.h.facit ad l.iſtam,s̃.vt nemo pti.titulos.l.1.s̃.de bo.vac.ſi quando alicuius.h.

L.3. EOS QVI,&c. *Aquæ.* Ducendæ ex loco publico,vt ff.de aqua quot.l.1.§.pen. *Caſtel.* ff.de aqua quot.& æſt.l.1.§.caſtel.h.facit ad l.iſtam in decre.xi.q.2.priuilegium. s̃.de Iudæis & cœli.l.Iudæos.s̃.de plus pet.h:

L.4. VSVM AQVÆ. *Veterem.* Al.vetere.h.& ductæ ex publico aquæductu vel fonte.h. *Licentiæ.* Indultæ à principe,non ab alio: vt ff.de aqua quoti. l.1.§.permittitur. *Vel veteri licentia.* i.veteri cõſuetudine,cuius non extet memoria,quæ habetur loco conſtitutæ à principe,vt ff.de aqua quot.hoc iure.§.ductus.& s̃.de ſeruit.& aqua.ſi manifeſtè. h.facit ad l.iſtam.s̃.de ſeruit.l.2.& ſima.j.eod.diligenter.h.& s̃.de ſuſpect.l.4.ff.de aqua quot.hoc.§.ductus.ff.de ſeruit.l.1.præ.ſe.ſima.j.in quib.ca.colo.cen.l.1.ff.de aqu.plu.ar. l.vlt.in ſumma.& l.1.§.fi.ff.ſi ſeruitus ven.ſi quis di. h. & no. veterem vſum aquæ longo dominio conſtitutum ſingulis ciuilius manere.h.

SI QVIS &c. *Diuinam*. ff. de aqua plu.arc.l. vlt. *Auri contra*. ſubaudi & aliàs. contra- L.5.
que vniuerſos &c. *Per ſubrep*. ſupra de leg.& con.l.2. ciuium. ff. de bonis damna. cum
ratio.§.ſi plures.h.facit ad l.iſtam.ʒ.de diuerſ.off.nullus.ʒ.eod.l.fi.b.

OMNES &c. *Vel officio*.i.officiali. coarctari.ʒ.de ædi.pri.Meniana.ʒ.eod.l.1.h. L.6.

AD REPARATIONEM. *Fiſcalibus*. In lib.M.callibus,aliàs calculis,aliàs collibus.h. L.7.
Vniuerſis. ſupra de operis pub.ad po. *Qui*. quia concurrat.h.venalem.ff.de ali.& cib.
leg.Mela.§.quidam. & not.execrabilem domum almæ vrbis aquam habere venalem.h.

HAC LEGE. *Repræſentare*. Aliàs repenſare.h.&c. *Arcarius*.ab arca in qua ponitur au- L.8.
rum. h. *Conſulum*. conſules qui creabantur, c. libras auri ad reficiendum aquædu-
ctum dabant: vt infra de conſulibus,nemini.h. facit ad l.iſtam.ʒ.de ædi.pri.cum du.ʒ.de
admini.re.ad ci.perti.le.in princ.ſupra de expenſis.lauda.contra.h.

DILIGENTER. Aliàs generaliter.nec longi.infra de fundis patri.l.penult.ff.de vſuc. L.9.
l.vltim.ſupra de operis pub.præſcriptio,ſupra de fabricen. ſi quis. h.facit ad l.iſtã.ʒ.
communia præ.vr.l.venditæ.§.ſi conſtat.ʒ. ne quid in loco. pub.l.2. §. ait, ſupra de prec.
impera.off.nec damnoſa.ff.ne quid in loco pub.l.penult.ſupra de ſacroſan.eccle.l.penul.
& nota longi temporis præſcriptionem ad circunſcribenda iura ciuitatis non proficere.

DECERNIMVS &c. *Paralogiis*. Quos ſupra vocauit munuſcularios, nunc vocat pa- L.10.
ralogios id eſt,parum lymphæ habentes,ſecundum Py.h. *Plantare*.ſcilicet,intermiſ-
ſis pedibus: vt ſupra eod.l.1.lib.x. vt ſupra eod.omnis.h. *Locum*. ſcilicet venerabilem, ſe-
cundum Alb. *Locum*. in libro M. cancellatum eſt locum,& domum. vel totum iſtud eſt
cancellatum,qui plantauerit &c. vſque ibi, præſcriptionis. & eſt talis litera, ad eum per-
tinet præſcriptionis titulo &c. *Hominem*. ſcilicet priuatum,vel dignitate præditum.al.vel
Domum. etiam diuinam,arg.ſupra de exact.trib.l.vltim.*Hydrophylacas*. hanc hydriam vel
dignitatem vetus iurat homo,nouus exit eandem P. Ydrofacos. hydria id eſt, aqua.fila-
re id eſt, cuſtodire vel ſeruare: inde dicuntur ydrofilarij id eſt, aquæ cuſtodes vel conſer-
uatores.nam & aliàs gazophylacium dicitur,quòd eſt gazarum. i. diuitiarum filarium.id
eſt,cõſeruatorium,ſecundum P.h.ydrofacos.ab ydra. ydria, vas eſt in quo ponitur ydria
id eſt,aqua,inde deriuatur hydropicus.h. *Impreſſo*.ʒ.de Fabricen.l.3.h.

DIVINAM *Diſpoſitionem*. Supra cod.ſi quis per diuinam.h. & not. vnde dicantur di- L.11.
uini affatus.h.

DE GLADIATORIBVS. TIT. XLIII.

CRVENTA. Arg.huius.l.dicunt quidam pugnam per campiones quam præci- L.1.
pit Lombarda,eſſe interdictam.h. concor.huic.l.ſupra de fer.omnes. & l. vlt.
Cruenta. quod etiam de feriis habetis,vt qui circa rem ruſticam occupati ſunt,
in ius vocari non debeãt. quæritur ergo an is qui occupatus non ſit.p.ſchola-
ris,an poſſit vocari? quod puto ſecundum Alb.ſed dic vt dixi.ff.de feriis.l.1.in princ.

DE VENATIONE FERARVM.

TIT. XLIIII.

OCCIDENDORVM. *Poteſtatem*. Idem in his quæ pro derelictis habentur: vt ff. pro L.1.
derelict.l.4.& 5.h.

DE MAIVMA. TIT. XLV.

Maiuma,à Maio ſic dicta,quia tunc celebrabant. h.Maiuma Græcè,Latinè ingreſſus.
h. *Maiuma*.ſubanditur lætitia,quæ ſcilicet in maio vel madio celebrabatur,quam hodie
caudiculam appellamus.h.

CLEMENTIÆ. *Maiumæ*. id eſt,ingreſſus.h.facit ad l.iſtam.ʒ. de paganis & laicis.l.vt L.1.
prophanos.h.ſupra de ſpectaculis,nemo.h.

VT ARMORVM VSVS INSCIO PRINCIPE interdictus ſit. TIT. XLVI.

NVLLVS. Aliàs nulli. *Nullis*. Non ergo ditiſſimis burgenſibus: vt infra nego. ne mi- L.1.
litet. facit ad hanc.l.ʒ.de præben. ſalario.

DE AGRICOLIS ET CENSITIS ET COLONIS.

TIT. XLVII.

1 *Sex eſſe genera colonorum.*

Agricolis. Et infra de colonis & aſſcriptitiis. hoc enim nomen agricola vtrunque cõplectitur: vt in authen.de man.prin.§.pen. & in non eſt de of. R.P. tractat enim hîc permixtim de vtriſque, poſiturus infra titulum ſpecialem de cenſitis.h. *Agricolis.* ſex ſunt ge-
1 nera † colonorum de quibus hîc agitur, omnes tamen meo iudicio liberi ſunt, licet ſint ſerui glebæ: vt aſſcriptitij.j.eod.cum ſcimus.§.quaſi aſſcriptitij.P. ſi ſemiplenæ ſcripturæ tempus tricẽnale acceſſerit: vt infra eod. cum ſatis.§.1. ſunt alij qui nati ſunt ex quaſi aſſcriptitiis poſt xxx.an.hi vocantur originarij: vt infra eod. cum ſatis.§. 2. ſunt alij perpetuarij, vt ſupra de mendican.val.ſunt alij certis cenſibus aſſcripti: vt infra, in quibus cauſis coloni.l.2. ſunt ſexti villani, ſecundum.P.h.

L.1. NVNQVAM. *Inſiſtentes.* Secus cum non inſiſtunt, arg.ꝰ.de epiſc. & cler. generaliter. ff de feriis.l.1.infra eo.colonos.h. *Onera.* nec etiam ad ordinaria.h. *Prouidentiæ.* ſummæ, vel noſtræ.h. *Satisfacere.* eos.facit ad l.iſtam.ff.de feriis.l.1.infra eod.colonos. infra in quibus cauſis.l.2.infra vt ruſticani.l.1.ꝰ.de fer.omnes.infra de priuileg.do.l.1.infra de col. fun.patri.l.1.ſupra de reſtit.milit.l.vltim.h.

L.2. SI QVIS. *Ad alia.* Scilicet, extraneorum. vnde ſequitur, ſed & alia & ſine pacto & libero arbitrio, fortè poteſt: vt infra diffinimus.§.illud. facit ad l.iſtam.ff.de leg.1.ſi quis in cetera.§.item quæri poteſt.ff.de act.& oblig.ex die obligationum.§.placet.ꝰ. cõmunia vtriuſque.l.poſſeſſ.ff.de diuerſis præſcrip.l.3.j.eod.quemadmodum diffinimus.h.

L.3. QVISQVIS. *Vagos.* Qui non erant, ſed perſuaſerat quis eos deſerere agros ex quibus fiſcalis penſio præſtabatur: ſicque fallens conſcientiam principis impetrauit eos ſibi donari velut vagos & fugitiuos, à ſimili arg. & qui ab eccleſia meruit ſeruum velut fugiturum qui non erat, eiſdem pœnis ſubiicietur.arg.in decretis xij.q.2.terrulas. ſecundum Cy.*Conſecutus.*ſ.non poſſeſſiones, ſed ex propria liberalitate principis conſecutus: vt ſupra de bon.peti.ſubla.l.1.h. *Profeßionem.* vel penſionem.h.facit ad l.iſtam, infra eo.cum ſatis.in fi.ſupra de bon.peti.ſubla.l.1.

L.4. HI PENES. *Vel per ſe.* Infra eod.l.omnes profugi. *Aeſtimet.* nonne vterque in pari delicto eſt? quare debet venditor rem recuperare, emptor verò pretium perdere? Reſpond.dico quòd lucrum non cedit venditori animo ficto: vt ſupra de litig. cenſemus.h. *Proprio nomine.* Scilicet ſuo, & nõ colonorum, ſeu etiam aſſcriptitiorum ſuorum: vt infra eod.litibus.de collat. §. nullus. ſecundum Alb. *Proprio nomine.* ipſe colonus vel dominus qui agriculturæ præeſt.i.in ipſo agro. *Proprio nomine.* not.aliquem eſſe meum aſſcriptitiũ, licet ſit in loco proprio conſcriptus: ſicut poteſt eſſe meus aſſcriptitius, & alius erit dominus terræ vbi habitat: vt infra eod.cum ſatis.§.fi.ſecundum.Cy. h. *Cognoſcere.* niſi dominus pro eis ſe obligauerit: vt in authen.de collat.§.nullus.h. & hæc faciunt ad l.iſtam.infra de cenſ. & cen.peræquat. ſed peræqua ratione.h.ff. de adminiſtrat. tut. Lucius.l.ſiue. & infra eod.litibus.h.

L.5. DOMINI. *Prædiorum.* ff.communia præd.venditio. §. vltim. *Exigat.* ſic x.q.1. relata. *Aeſtimet.* ſi ſciens, bona fide emptori integra iura ſeruantur, ſecundum Alb. *Aeſtimet.* non ſtipulationem vel pactum interpo. ſicut amittit qui prædium curialis citra formam cõſtitutionis emerit: vt ſupra de prædiis cur.ſine decre.§.fi.ſecundum Cy.h. *Aeſtimet.* applicandum fiſco, vt ſupra de litigio.l.fi.ſecundum Cy.h. *Munia.* tributorum.ſ.quę dominus terrę & ipſi aſſcriptitij debent præſtare.licet videretur quòd aſſcriptitius vt fructuarius & emphyteuta debẽt præſtare: vt ff.de vſufruct.l.hactenus.& ſupra de emphyt. iur.l.3.ſed non eſt ita, niſi aſſcriptitius habeat terram vnde nihil domino pręſter.adquirere enim poteſt, cum ſit liber, ſed non alienare: vt infra eo.cum ita.§.caueant. & in quibus cau.colo.cen.l.2. Vel loquitur in capitatione quam omnes præter ciues debent præſtare: vt infra eod.cum antea. & eam cognoſcet dominus pro aſſcriptitio, niſi habeat terram pro qua nil domino præſtet: & tunc ipſe præſtabit pro ſe, ſecundum Io.h.

L.6. OMNES &c. In authen.de mand.prin.§.ſed.ff.de ſeruis fugit.l.vlt.h. ſupra de metal.l. vlt.h.j.de colo.Thracen.per vniuerſam.h.infra de colo.Illyricis.h. diſcrimen.id eſt,

differentia

differentia. atque educati. ſicut incola ad incolatum ducitur ad ſubeunda munera, licet aliunde ſit oriundus: vt ſupra de municip.l.1.& fi.& de incolis.l.1.& ff.ad municip.incolam.de iure ſic aſſcripritius vel colonus ad locum vbi eſt educatus,ſecundum Cy.h. *Prouincia*. i. prouinciarum præſides. h. *Redire compellant*. cum enim non poterunt quidam à gleba recedere,artem aliquam quærendi quicquam in iure conceduntur diſcere. h. *Redire compellant*. ſed pœnam imponant infra poſitam pro receptis fugitiuis apud aliquem: vt infra l.4 & infra eod.ſeruos.h.

QVEMADMODVM. *Non licebit*.Supra de verb.ſig.fundo.h.ꝟ.de fundo inſtru.l.quãtum.§.1.ff.de leg.1.ſi quis.ꝟ.eod.l.2. *Non licebit*.præſcribi tamen poſſe videntur:vt ſupra de ſer.fug.l.1.& ff.de di. t. prælongæ. & adde hîc quod ibi dixi. h. non licebit.ꝺ. de colo. Thracen.per vniuerſam.h.*Commento*. i. ex eo quod lex ſtatuit eos abſque terra non vendi,commento fraudis non eſt facienda illuſio legis hoc facientis,ſecundum Cy.h. *Id vſurpet*. non hîc poteſt vſurpare.i. vſui rapinam parere,ſed pro vſu frequẽti,vt ff.de vſuc. l.2.ſecundum Cy.h. *Adimatur*.venditori.h. *Aeſtimet*. ff.quæ in fraud.cred.ſi debito. h.ꝺ. non licere habitatoribus.metus.contra.Solutio.ibi ruſticitati parcitur, & ideo pretiũ reſtituitur,ſecundum Cy.h.ꝟ.de præſcrip.xxx.an.l.1.ꝟ. de rei vend.ſi manci. ſupra de prædiis cu.l. t. *Agnatione*. ſupta communia vtriuſque iud. poſſeſſionum. *Agnatione*. impropriè ponitur hoc nomen.h. *Venditione*.arg.contra.ff.de ſeruit.vrb.præd. fundum. h. arg. contra.ff,de adopt.poſt mortem.h.venditione.ꝟ.de libe.cau.l.1.ff. de iure par.ſi libertus. ꝟ.ſi aduerſus dona.l.2.ꝟ.de pręd.min.prædiis.ꝟ.qui bon.ce.poſſ.leges.ff.de ſacroſan.eccl. iubemus.§.ſanè.ff.de tranſac.l.cum.§.ſi quis.ff.de lega.2.Titia.§.vlt.arg.ꝟ. communia de leg.l.fi.contra.§.fi.ꝟ.de euict.ſi tibi.ꝺ.de fundis limitrophis.l.vlt.infra de fun. reip. l.vlt.h. *Vendicatione*.hoc ideo,qnia ab eo dominium non diſceſſit. ſecus vbi per iuris impoſſibilitatem quis quid transferre prohibetur:vt ff.communia præd.per fundum,ſecundum. Y. h.longi temporis.ff.pro empto.l.2. cõtra.§. ſi à furioſo.ff.de vſu.ſi fur.§.1.h. facit ad l.iſtã. ꝟ.de reb.alien.vel non.l.vlt.ff.de liberis exhib.l.3.h. *Mala fide*. arg.ff.de petit.hered.ſed & ſi.§.ſcire.contra.h.*Mercatur*.ſciens,vt in auth.de ec.tit.§.ſi verò ff.loc.& con. ſi ignorans. L.7.

OMNES PROFVGI. *Tributariis*.arg.à ſimili, & in parochianis vnius eccleſiæ fugitiuis ab alia eccleſia ſuſceptis circa decimationes,ſecundum Cy.h. *Si apud*.hi ſubaudi. h. *Pro futuris*.i.fructibus iam percipiendis paratis,ſecundum Cy.h. *Aliqua ab iiſdem*. nondum ad culturam perducto ſecundũ Cy.h.*Nouerunt*.aliàs nominauerunt.h.*Conſecuta*.veri domini.h. *Huiuſmodi hominibus*. ignorantibus vel ſcientibus, vt dictum eſt. nec obſtat ꝟ.de leg. non dubium. eſt enim hoc ſpeciale propter vtilitatem agriculturæ. ſic. ff. eod. quemadmodum. In authen.de alienan.ſeu permu.§.ſi autem creditor. in Py.ſic infra nõ licere habitatoribus Metrocomiæ.ſecundum Cy. *Ab illis*.qui eos ſic receperunt vt dictũ eſt.h. *Ab illis*. apud quos latebræ collocantur.h. *Exigantur*. infra eod. cum ſatis. §. vlt. h. *Exigantur*. in authen.de man. prin.§. ſed etiam.ff.de action. empt. ſi ſeruus. §.1.h. *Terras*. nouale puta fecerunt ex ſylua: vt ff.de termino moto.l.fi.ſecundum Cy. *Eo profugi*.quòd profugi eſſent.h. *Apud aliquem*. ab eo habita diligenti inquiſitione: vt infra de colo. Illyrica.l.vna. *Priuatum*. id eſt,non propter reip. læſionem iratum, ſed propter priuatam vtilitatem. *Priuatum*. id eſt, non contingere publicam vtilitatem, non eſſe contra legem. & hoc propter ignorantiam illius,arg.ff.de pact.ſi vnus.§.pacta. h. *Si qui*. dixi ab illis profugis exigi quæ debentur.his verò ſoluendo non exiſtentibus debitores exigentur ſecundũ Cy.h. *Vt ſolet*. agricola enim ſolet cum agricola magis quàm cum alio contrahere: & ad ea quæ frequentius contingere ſolent, iura adaptantur: vt ff. de leg. & ſenat. nam ad ea. *Coram*. in decret. diſtin.18.cap.1.h.& faciunt ad l.iſtam.ff.ad leg.Fauiam de plag.non ſtatim.h.ꝺ.de colo.Thracen.h.ꝟ.de ſeruis fugit.quicunque.ꝺ.eod.ſeruos. L.8.

IMMVNITATES. *Et capitatio*. Quæ pro capite dependebatur, ſecundum Alb.h. *Publicis*.id eſt,matriculis in quibus cauta ſunt omnia.*Encautoriis*. id eſt,à cautione ſic nominatis.h. *Encautoriis*. id eſt,ſcripturis cenſualibus.h. *Sine aliqua probatione*.alioquin ſecus eſſet: vt ſupra de his qui à principe vacationem accepe.& ff. de mune.l.vlt. ſupra de profeſſoribus, medicos. h. *Sine aliqua probat*. ſic ſupra de paganis,ſicut. *Sine aliqua probatione*.i. ſine relatione ad nos facta.& nobis iubentibus roborata: vt ſupra de excuſat.mun.placet ſecundum Cy.h. *Penes fruentes*. conſtitutæ. vel dic quòd determinat participium præcedens.h. *Exemptæ*.de manibus eorum. L.9.

L.10. CVM ANTEA. *Cenſu*.i.in cenſum deducta.h. *Vnius pendentibus*. aliàs munus.h. *Attributum eſt*. munus.h. *Quocirca*.i.propter hoc. *Peræquationes*. precationes. h. hîc faciunt ad l.iſtam.infra de colo.Thracen.contta.h.infra de capitatione contra.iſtud intelligas de habitantibus extra ciuitatem,ſecus autem in ciuitate.h.

L.11. ORIGINARIOS. *Nulla*.Infra de agticolis.& man.l.1.2.& 3.h. *Cenſus*. non ſoluti, vel minoris ſoluti.h. *Reddenda*. propoſita actione vtili in rem ſecundum Al.hæc faciunt ad l.iſtã.ff.de ſer.fug.l.fi.j.eo.cum ſatis.§.fi.ſupra de metal.l.vlt. ſupra de ſer. fug.l.vlr.

L.12. SERVOS. *Metu domini*. Aliâs damni. *Damni*. quod hac lege infertur. *Erit*. ſupra de off. præ.congruit.in ptin.h.ſupta eod.omnes.h.j.eo.cum ſatis.§.vlt. ſupta de ſer. fug.quicunque.ſi quis.ibi loquitur de ſimplici procurarore ſeruo nondum aſſctiptitio vel originario vel ſimili.h. *Duodecim libras* non idem in aliis ſeruis:vt ſupra de fug.ſer.quicunque. h.*Duodecim libras*. Et ſic non habebir locũ pœna ſtatuta.ſ.eod.omnes.vel vtraque locum haber, & de vtraque præſtat. h. *Alterum etiam*. ſed quid ſi non poteſt alterum ptæſtare eiuſdem æſtimationis,pone,quia non habet? Reſpond. præſtabit æſtimationem, vt ſ.de ſer.fug.quicunque.h.hæc faciunt ad l.iſtam.ſ.de ſer.fug.l.t.h. ff.de fug.l.t.h.ſ. de metall. l.vlt.h.ff.de leg.ſi quis.in princ.h.j.de colo.Thrac.l.1.contra.j.de colo.Illyric.

1 *Partus quando ſequitur conditionem patris.* 3 *Colonus quis dicatur.*

2 *Item quando matris.*

L.13. DIFFINIMVS. Hanc l. intelligo in eo caſu quando filius natus eſt ex vtroque cenſito.i.ex matre cẽſita & patre, vel neutro.ſed pone quòd pater & mater ſint aſſcriptitij:
1 vnde in his caſibus ſemper ſequitur † partus condirionem paternam.ſed ſi natus ſit ex muliere libera vel ancilla, & ex patre cenſito vel aſſcriptitio, vel ex cenſita & aſſcriptitia,
2 & ex patre libero vel ex cenſita & aſſcriptitio, vel ex aſſcriptitio & ex cenſita, ſemper † ſequitur condirionem maternam: & ſic intelligo hanc.l.& j.poſitam, ne diutius. licet quidam dicant.l.illam cotrigere præſentem, ſecundum Alb.h.*Inquilinos*.hi ſunt qui domum iam ædificatam in rure habitandam ſub cetta mercede ſuſcipiunt:quia ſi ſuſciperent ędificandam, ſuperficiarij non inquilini dicerentur ſecundum Cy.*Quantum*.colonus dicitur
3 qui in fundo ipſo † inhabitat,inquilinus,qui colens fundum alibi habitat: vt inquilinus, cum conduxit domum faciendam in agro.cum autem erir facta,dicitur colonus,ſecundum Io.h. *Pene videtur*. ſ.cõmunia vtriuſque iud.poſſeſſionum.h. *Penè videtur*. hoc propter id quod dicitur.j.eod.cum ſcimus.§.vlt.in princ.ſ.de ptæſctip. xxx.an. omnes.j. de fundis reip.cum.nam colonus eiuſque filius tuentur ſe præſcripr. xxx. ann.vel xl.ſi nullo modo de iure ſciuerunt per ſe vel per alios, vt probatur prædictis legibus. h. *Diſcrimen*.i. differentia.h. *Vel vtroque*.in libro.M.deeſt vel vtroque cenſito.otiginaliter,ſed ex poſt facto. vel dic cenſito tunc quando natus eſt filius, & factus eſt tamen poſtea.h. *Paternæ*. ſ. de leg domus.§.qui confitetur.h.j.eo. ne diutius. tunc ibi loquitur de eo qui naſcitur de duabus pſonis vna libera, alrera ſeruo. at hîc cum naſcitur ex duabus libetis, licet diuerſæ conditionis.ff.de leg.1.ſi quis in princ. *Fronte*.ſ.ſeruitutem ex ea conſtituendo, vel redditus alterius, vel quid ſimile, videlicet pignori vel hypothecæ eam ſupponendo, ſecundũ P.h. *Fronte*.eam vendendo, donando, obligãdo.ſ. fam.erc.l. quotiens.h. *Reſtituat*.per cõdict.ex lege, non per rei vendic.h.facit ad.l.iſtam.ſ.de adop.l.proficere.ſ. eod.l.2.h.

L.14. SI COLONI. *Succuri*. vt ei ſtatim reſtituatur poſt.h.& hîc faciunt ad l.iſtam.ſ.vbi cau. agi opor.l.1.h.ſ.de proba.vis eius.h.ſ.de libera.cauſ.ea quæ.ſ. locati,ſi quis.h. *Succuri*. ſempet igitur à quo primo fugerunt, ſiue ſit bo.fid.poſſ.ſiue dominus, per condict.ex lege reſtituenda eſt poſſeſſio, ſecundũ Io.& tunc regulare eſt vt quocunque modo proprietaris & poſſeſſionis quæſtio vertatur, prius de poſſeſſione quàm de proprietate quæſtio terminetur, vt ſ.de interdictis.incerti.Py.M.& dixi plenè.ſ.de rei vendic.ordinarij. h.

L.15. COLONO. *Pulſo*. Secundum diſtinct.ſ.eod.hi penes. *Amoueri*. ſ.eod.l.t.h.hîc faciunt ad l.iſtã.j.de colo.Pale.h.j.de colo.fun.pa.l.1.h.j.quibus.cau.l.2.h.ſ.de feriis,omnes.

L.16. MVLIER. Infra de agricol.& man.l.3.& 5.h.j.eod.l.vlt.h.

L.17. PER COLONVM. *Præiudicium*. Sanè in ſeipſo domino facit præiudiciũ vbi delinquit, & domini deteriorem conditionem facit: vt ff. de vi & vi arm. colonus. ſed & quòd nõ poſt domino ignaro adimit tradendo inretuertẽdo, vt dixi.j.h.*Poſſeſſionis*.i.rei poſſeſſę, ſecundum Py. *Poſſeſſionis*. quo minus poſſet repetere.h.faciunt ad l.iſtam, infra eod.l.vlt. h.ſ.quod cum eo.ſi ſeruus tuus.h.ſupra ſi res al.pig.da.l.vlt.h. infra de fugit. colo.l.1.h.ſ. de præſcript.xxx.an.cum notiſſimi.§.ſed cum.h.ſ.de manc.colo.patri.l.vlt.h.In authen.

de mand. prin. §. ſed etiam. h ſupra locati, excepto. h. ſupra de procur. procurator. h. ſupra dc acqui. & reti. poſ. cum neque. & l. vltim. h.

Colonus. infra de re milit. quicunque. h. L.18.

1 *Colonorum conditio quadrifaria.*
2 *Locator dominus appellari ſolet.*
3 *Rei ſuæ locatio non conſiſtit.*

Litibus. *Celeritatem.* Supra de iudic. properandum. in princ. h. *Conditionis.* Colono- L.19.
1 rum conditio eſt quadrifaria. quidam † enim dicuntur originarij, vt qui nati in glcha
ſunt: & eorum cognationes agriculturam peragunt: vt infra cod. l. penult. §. caueant. quidã dicuntur aſſcriptitij, qui ſunt ex ſcriptura & cõfeſſione & depoſitione inter acta facta: vt infra ea. l. §. penult. & inter hos & ſeruos nulla eſt differentia: vt infra cod. ne diutius. quidam dicuntur perpetui, puta ſi neceſſitas in publicum quæſtum aliquem validi corporis vocauerit, proditor ſtudioſus poteſt eum fulcire perpetuo colonatu: vt ſ. de mẽdicantib. validis. quidam dicuntur cenſitis aſſcripti, qui quadam penè ſeruituti dediti ſunt, vt ſuperiores penè dixit. his enim permiſſum eſt dominũ accuſare propter ſuam ſuorúmque iniuriam, & interpellere cum ſi plus quam conſueuerat dominus exegerit: vt infra tit. 3. in quib. cau. l. 1. & 2. ſed in hoc caſu iſtorum eſt ęqua conditio. Eſt & aliud genus colonorum, quorum quidam ad tempus conducuntur, quidam in perpetuum: vt ſ. loca. & conduct. ſi idem. ſed iſtorum colonorum ferè hic non habetur mentio. ferè dixi propter
2 illã. l. per colonum. h. *Dubitantes.* quæ locaſſet vt dominus. locator † enim ſolet dominus apppellari. h. *Dominus eſt.* i. vtrum ſit locator. i. dubitatur, locauerit ipſe, nécne. & ſic bona eſt ſolutio notata. ſ. de iudic. properandum. in prin. h. *Tempore prolixo.* ſupra loca. ſi quis conducat. contra. hic colonus aſſerebat alium dominum non ſe, ſecundum P. vel hic dominus petebat redditus ſiue penſionem, ibi rem ipſam. vel hic corrigit illam. vel illam intelligas ſecundum iſtam: vt. ſ. debeat reddere poſ. niſi paratus ſit dare fideiuſſ. vt hic dicit. vel hic loquitur nõ de ſimplici & temporali colono, ibi de aſſcriptitio vel originario ſiue perpetuo. vel ibi finito tempore locationis petebat dominus rem ſibi reſtitui, hic nondũ finito. vel id intelligas niſi iſte colonus velit eſſe poſſeſſor, & nihilominus ſuſtinere onus probationis, vt nihil ſibi proficiat poſſeſſio. h. *Longinquo.* ſed probo quòd non. nam & ſi colonus per x. vel xx. annos præſtiterit, non tamen locator per colonum poſſedit, ſi colo-
3 nus erat † dominus, quia locatio nulla fuit: vt ff. de vſur. ci à quo. Reſpond. pone quòd colonus ſciens conduxit rẽ ſuam, & ita voluit dominio præſidere nihilominus. vel dic quòd de dominio hic non erat quęſtio, ſed an hic locaſſet. h. *Inueterata.* arg. ff. de vſur. cum de in rem. h. ff. de prob. cum de indebito. §. is autem. contra. ibi de non diligenti, at hic de diligenti loquitur, ſecundum quoſdam. Vel aliter ibi nõ præſtitit penſionem per longum tẽpus. i. x. vel xx. an. ſed minori tempore. h. arg. ff. ſi ſeruit. ven. ſi quis diuturno. h. arg. ff. de rit. nupt. qui in prouincia. §. 1. arg. C. de fideicom. l. 1. h. arg. j. cod. cum ſatis. §. 2. arg. ff. de aqua plu. arc. l. 1. §. vlt. infra de fund. patri. ius. h. *Frequentiſſima.* aliàs conſequenter ſecundũ ar. h. *Impetus.* colonorum. h. *Cenſemus.* vel hic vel ſuperius, ſancimus, ſuperabundat. ſed habent quidam formandam, vel cenſendam. vel eſt hoc propter hyperbaton. i. longã interpoſitionẽ. h. *Renouetur.* i. ſi contigerit litem non diffiniri pręcedenti triennio. h. *Et deponantur.* ſ. de bon. auctn. iud. poſſ. l. vlt. §. vlt. h. ſ. de teſt. forma. ſ. de ord. cog. l. vlt. h. ſ. de vſur. acceptam. ff. qui ſatiſd. cog. ſi fideiuſſor. h. *Cimiliarchio ciuitatis.* ſ. de reb. eorum quib. ad lib. l. vlt. ſ. de aſſer. tol. l. 1. ff. vt lega. ſer. cauſa. poſtquã. §. ſed ſi nec. h. arg. ff. qui ſatiſda. cog. ſi fideiuſſor. §. vlt. h. arg. Py. ſ. de ord. cog. l. vlt. ff. de off. præ. ſenatus. infra de communi agro deſerto. quicunque. h. ſ. de vſur. acceptam. h. *In Metropolitana.* deponantur redditus. *In ſpeciebus.* i. in redditibus, vt apparet ex ſequentibus. ſic. ſ. de vſur. eos. §. in traiectitiis. h. *Dependant.* vt ſupra cod. hi. h. In authen. de coll. §. nullus. h. ff. de admini. ſiue. §. Lucius. h. *Qui.* domini. h. *Et quieſcentibus.* colonis. *Quieſcentibus.* i. nõ cõtradicentibus nec ſuper dominio nec ſup aliquo. h. *præiudicio litis.* in libro R. habetur præuidi. h. *Fideiuſſores.* aliàs fideiuſſere in lib. R. h. *Separare.* debebunt. h. *Securitates.* cõſequatur. h. *Puros.* i. quod ſupeſt ex redditibus eo deducto quod perſoluitur in publicas functiones. h. & hic faciunt ad l. iſtam, ſupra de bon. auct. iud. poſſ. l. vlt. h. ſupra de prohibita ſequeſtra. contra. ſpeciale eſt hic. h. infra de fund. patri. l. vlt. ſupra de ord. cog. ſi quando, ſupra de aſſer. tol. l. 1. h.

1 *Inter ſeruos & aſſcriptitios differentia.*
2 *Particula vix, difficultatem non impoſſibilitatem denotat.*

L.20. NE DIVTIVS. *Aſſcriptitios.* Scilicet nulla in his quæ ſubiiciuntur. ſanè in multis eſt
1 differentia. nam aſſcriptitij liberi † ſunt, & aliqua poſſunt poſſidere : vt ſupra eo.hi.
& in authen.de coll. & infra eod.l.3. §. penult. Item ſeruus poteſt vendi cum peculio, &
ſine eo, vt hîc: aſſcriptitius nunquam vendi poteſt ſine dolo: vt ſ̃.eod.l.2. Item aſſcripti-
tij ſine domini voluntate, imo etiam contra domini voluntatem in poſſeſſionibus in qui-
bus ſunt aſſcripti poſſunt ordinari : vt in authen. de ſanctiſſ. epiſcopis.§. aſſcriptitij: ſerui
verò non: vt in authen.de ſanct.epiſ.§.ſeruus. Item ſerui etiam tacente & ſciente domino
liberi efficiuntur: vt in authen.de nupt.ſi verò.§.aſſcriptitio. quod non eſt in aſſcriptitiis,
2 vt ibi dicitur.h. aſſcriptitios.q.d. vix inuenitur differentia.denotat enim † difficultatem,
non impoſſibilitatem.h. *Et poſſit.* dominus.h. *Vel ſine eo.* aliàs deeſt. h. *Cum terra.* non au-
tem ſine terra: vt ſ̃.eod.l.2.h.faciunt ad l.iſtam, infra de agric.& manc.l.4. h. In authen.
de nupt.§.aſſcriptitio.h. ſupra de infant.expoſ.ſancimus.h.ſupra eod. diffinimus.contra.
mulier.h.infra eod.l.vltim.ſupra de S.C.Claud.h.ſ̃.de rei vendic.partum.ĩ.tit.2.l.2.h.

L.21. CVM SCIMVS. *Confeſſionibus.* Supra de lib.cau.nec ſi.interrogatum. iubemus. *Confeſſionibus.* ſolis.h. *Argumentu.* ſupra de tranſact.l.vlt.h.ſ̃.de fun.rei priu.l.6.h.infra de colo.Illyricis.l.1.in prin.h.conductionem.ſ̃.de libera.cau.ad probationem.h. *Conductionem.* aliàs confeſſionem. h. *Quamcunque.* quia aliàs antiquitus velut ſuos aſſcriptitios deduxit quis.h. *Adiuuant.* aliàs deeſt adiuuare. *Ex publici.* ſ̃.eod.litibus. in princ. h. modus. ſ̃.de donat.cenſualis.h.in authen.de fide inſtru.§.in his vero. h. *Confeſſionibus.* extra iudicium factis: vel etiam, & ſi in iudicio.arg.ff.de quæſtionibus.l.1.§. penult. & ſ̃. de epiſcopis & cler.ſi quis in hoc.& ſ̃.de liber.cau.nec ſi.interrogatum.iubemus.h. *Ad deteriorem.* ff.de reg.iur.quotiens.& l. dubia.ſ̃.de epiſcop. aud.nemini. *Sine vi.* in decre.xv.q.vj. auctoritatem. *Quid enim.* interpoſitio eſt.h. *Dictionale.*i. tabularij : vt ſupra qui pot. in pign. ſcripturas.h. *Tunc ex vtroque.* ſ̃.qui pot.in pig.ſcripturas.h arg. contra.ſ̃. qui nume. tut.ſe ex.h.ſupra de teſtamentis, ſancimus.h.ff de adminiſtrat. tut.ita.§.geſſiſſe.arg.contra. ſup. de furt.l.t.facit ad hoc.ĩ.authen.de nup.§.ſi qui.h.§.illud. *Deſidiam.* ſupra de anna.excep. l.vlt.ſ̃.de duobus reis ſtip. cum quidam.h. *Per patrem.* ſed non conuertitur ſecundum P. h. *Colonorum.* non tamen hi deteriori conditione prægrauantur: vt infra eod.l.1.§.2.ſecũdum P.h. *In rure nata.* not. in his exigi quòd in rure nati ſint.h.in rure.hîc de filio aſſcriptitij, ſecundum P.& ſic non obſtat.ĩ.l.prox.in princ.h. In rure na.ſecus ſi antequam factus fuiſſet colonus, natus eſſet.tunc enim per patrem, licet nomine eius ſatisfeciſſet, nullum ei fieret præiudicium.h. *Peragebant.* ſecus fortè ſi ipſi eius nomine domino non ſatiſfeciſſent.h. *Peragebant.* interpretatur imperator eum agere agriculturam qui non agit ſecundum Py. *Inconcuſſum.* infra de agri.& man.l.4.h.ſ̃.eod.mulier.h. de colo.Illyric. colonos.h.ſ̃.ad S.C.Claud.h.In authen.de nup.§.aſſcriptitio.h. *Vt antiquitas.* ergo per cõtrarium, ſi ex ſuis nullus non rure remanſit, ſeruetur tempore tanto.ſecundum P.h.

1 *Adſcriptitij manentes qui dicantur.*
2 *Adſcriptitius quando à domino reuocari non poteſt.*
3 *Adſcriptij teſtari poſſunt.*
4 *In colonaria conditione liberi ſtatum patris ſequuntur.*

L.22. CVM SATIS. *In curialium.* ſ̃.de decur. ſi quis decurio.h. *Remaneat.* ſ̃. quibus mod.vſusfr.amit.is qui.h.ſ̃.de vſufr.ſicut.h.& hîc faciũt ad.§.iſtum.ĩ.de fu.rei pri.eum qui. ff.de vi & vi arm.l.1.§.quod ſeruus.& l.vlt.ſ̃. de præſcrip.xxx.male.ſ̃.de ſeruit.ru.præd.l. vna eſt.h.ĩ.de fun.rei priu.cuiconque.cõtra. hîc loquitur de originario pro quo pater ſatisfaciebat.ſecus ſi ipſe colonus.P.pater eius vellet ſe tueri præſcrip.xxx.an.cum nec aliàs pro eo domino ſatisfeciſſet.ſecus autem eſt in aſſcriptitio, filióque eius: vt hîc, cum ſatis. in prin.Item poſſet dici quòd.ĩ.de fundis ideo ſe tuetur originarius pręſcrip.xxx.an.quia ſeruum alium putat burg.&c.& burgo eſt acquiſitus. ſecus ſi in libertate ſtetiſſet.h.item facit ad iſtum.§.ſ̃.de ann.leg.l.vlt.h. *Serui fugitiui.* ſ̃.de præſcrip.xxx.an.præſcriptione.omnes.cõtra.h.ſ̃.de ſeruis fugit.l.1.h.eam fecerit.hîc de filio verè aſſcriptitij, & verè aſſcriptitio P.& ſic non obſtat ſ̃.eo.l.xx.§.fi. *Eam fecerit.* vulgariſſime loquitur ſecundum.P.h. *Nulla.*ſ.ſine domini volũtate ſecundum P.h.& facit ad l.iſtã.ſ̃.eo.originarios.h.ĩ.de metatis.l.pen.ſ̃.quando & à quibus.cõtra pig.da.l.vlt.cõtra.h.ſ̃.de metallariis.l.vlt.ĩ.de colo.Thracen. h.ſ̃.de his qui ad eccle.l.vlt.ſ̃.eod.mulier. h.ĩ.eod.l.vlt.h.ĩ. de fun. rei priu. eum.contra.h.ſ̃.de epiſ.audi.nemi.§.cum autem.h. *Per xxx.* vt autem redditus teneretur

præſtare

præſtare facerent ſibi præiudicium ſi perſtitiſſet per longum tempus, puta x. vel xx. vt ʒ. eod. cum ſcimus. in prin. *Detenti*. ſ. ſex ſemiplena ſcriptura ſecundum quoſdam. b. *Voluit*.
1 manẽtes † appellamus qui ſe ſolo alicuius ita aſſcripſerunt, vt nec ſibi nec liberis ſuis dominis inuitis à ſolo liceat diſcedere. vel qui io ſolo alicuius xxx. an. ſuperſederant, & ſoli dominus pro manentibus habuit. & maoentitia ſeruitia ab eis ſcientibus & patientibus receperit. vel qui alibi domino patiente habitauerint, & manentitia tenendo ſeruitia manentia fecerint, qui & eorum liberi manentes habeantur. Item ſi filius manentis in ciuitate patre viuente moram fecerit, non nocet domino donec pater vixerit. ſi verò poſt mortẽ patris per x. an. in ciuit. ſine domini maioris requiſitione xiiij. an. fuerit, à domino
2 vlterius reuocari † non poterit, vt continetur in ſtatuto huius ciuitatis. h. *Liberos*. ergo te-
3 ſtari poſſunt, non † tamen inter viuos alienare: vt j. quib. cau. licet. l. 2. ſic olim. inſtit. quib. ex cau. manu. licet. §. antepen. vel dic quòd teſtari poſſunt, ſed tamen eorum filij ſuccedent eis ab inteſtato, ſicut in filiofa. ʒ. de bonis quæ liberis. ſicut in redempto ab hoſtibus ʒ. de teſta. qui teſtamento. *Liberos*. poterant itaque teſtari ſecundũ B. & v. a. h. *Alius*. ergo hoc intellige de his qui ſunt nati ex ea quę eſt per xxx. an. detenta in colonaria conditione, ſicut & maritus. alioquin ſi liberam nulli conditioni obnoxiam colonus habens, ꝓlẽ ex ea habeat, liberi conditionem matris ſequuntur, arg. j. eo. l. vlt. vel primus eſt vt in co-
4 lonaria conditione & in quilinaria ſequantur liberi † ſtatum patris: vt ʒ. eo. l. diffinimus. in aſſcriptitio ſtatũ matris: vt j. eo. l. vlt. ſecundũ cy. h. *Migrare*. j. de colo. Paleſt. l. 1. *Semper*. vel ſemel. *Patres eorum*. vt j. ead. l. §. nulla. facit ad. §. iſtum. ʒ. de long. temp. præſcrip. quæ pro li. contra. l. vlt. nec hîc per tempus fit præiudicium libertati. nam liber permanet, ſed tamen non poteſt à ſolo recedere. j. de fund. patri. l. vlt. j. de colo. Illyricianis. ʒ. de tabul. l. vlt. j. de colo. Paleſt. h. §. caueant. *Reſarcire*. ſic ʒ. de ſeruit. l. 1. & l. manifeſte. conſuetudioẽ. ʒ. de expen. ludorum. h. *Tales*. non tamen aſſcriptitij, quoniam in illis vt in ſeruis poſſet, facere ſecundum quoſdam. quod non placet. h. *Vel violentiam*. ex hoc probatur quia nõ ſunt ſerui ſecundum P. *Læſionem*. in ſimplum, ſecundum Al. ſecundũ alios in duplum. & per hoc quod dicit prouideat, apparet quòd coloni implorant ſolum officiũ iudicũ ſuper violentiis ſibi à domino illatis. non datur eis proponere actiones ſeu interdicta, quod etiã innuitur. j. in quib. cau. coloni. l. 1. b. *In fundo*. ſ. patre iam facto, vel colonariæ cõditionis. ſ. lapſo ſpatio xxx. an. prioribus fortè non præiudicabitur, arg. ʒ. de libertis, & eorum liberis. quæ diſtinctio non fit in his qui liberti fortuna curiali conſtituti ciues cuiúſque ciuitatis, poſtea ſe obtulerunt: vt ʒ. de his qui ſpõte munera ſuſcep. l. vlt. & hæc faciunt ad iſtũ §. j. de man. & col. l. vlt. h. j. tit. 2. l. 1. & 2. arg. contra. ff. quod metus cau. extat. j. de coartal. ſi coar. j. de priuil. coar. vr. Ro. l. 1. h. §. nemini. *Bona fide*. habita diligẽti inquiſitione. & ſic intelligimus, arg. j. de colo. Illyricianis. b. *Poſtea*. ff. de tut. illud. §. minus. h. arg. ff. depoſiti. ſi quis infrà. io prin. h. Py. arg. ff. de lib. bo. exhib. l. 3. §. is qui. h. *Per procuratorem*. in ſubſidiũ per præſidem: vt j. l. prox. ſecundum P. h. & hæc faciunt ad. §. iſtum. ʒ. de tabul. l. vlt. b. ʒ. de operis lib. l. vlt. b. j. de colo. Thracen. Py. arg. ff. de verb. ſig. ſi exiſti. in fi. ʒ. eod. quiſquis ſeruos omnes pro. h. ʒ. de ſer. fug. quicunque. h. j. de col. Illyric. §. 1. h. j. de colo. Thracen. l. 1. in authen. de mand. princ. §. ſed etiam. h. Py. arg. ʒ. eod. mulier.

SI QVID. *Tamen eas*. Aſſcriptitij tamen liberi ſunt vt coloni: vt ʒ. eod. l. cum ſatis. §. cum L. 23.
autem eos. nec corrigitur per authen. illam conſtitutio quę ex aſſcriptitio & li. na. quia illa nihil dicit aliud niſi quòd iſta conſtitutio obtineat in caſibus futuris tantum, non in præteritis, in quibus naſcebãtur aſſcriptitij & ſerui: & ideo ibi dicitur, ex libera enim matre &c. hodie verò naſcuntur liberi aſſcriptitij tantum. & ſic exponitur in nouell. in illo tit. de his qui ex matre libera & patre aſſcriptitio nati ſunt. b. eas. ʒ. de Murileg. l. 3. cõtra. h. *Conditionis*. ʒ. de rei vendic. partum. b. ʒ. de lib. cau. l. vlt. h. ʒ. eod. diffinimus. contra. h. ʒ. de Murileg. contra. l. fi. h. Py. In auth. de nup. §. aſſcriptitio. h. ʒ. eod. ne diutius. h. *Deceſſerat*. ac ſi aperte diceret, natus ex ingenua non foret aſſcriptitius, ſecũdum Py. ſed male: vt notaui. ʒ. ead. l. & ʒ. de Murileg. l. 3. contra. *Decreſcat*. ſ. vt dominium ſerui amittat. h. *Sine per ſe*. ſi fortè contingat præſidem abeſſe. arg. Py. ʒ. de his qui ad eccle. confu. ſi ſeruus. h. infra de colo. Thracco. b. *Sine per ſe*. infra de agric. & manc. colonos. b. ʒ. ad S.C. Claud. h. ʒ. de decur. generali. *Neglexerit*. in ſeruis non diſtinguitur ſi ſciuerit dominus vel ex ſtudio taceat vel ignoret, quia hîc motus ſobolis nõ eſt in ancilla, quia filia matris ventrem ſequi debet. *Reuerſuram*. i. fit liber: vt ʒ. ad Senatus Conſul. Claud. l. 1. in fi. ſecundum. P. h.

DE CAPITATIONE CIVIVM CENSIBVS EXIMENDA. TIT. XLXIII

L.1. *Aliàs plebs.* IMPERATOR. *Plebs.* Vel Pẏ.Imp.Conſtan.ad Euſebium præfect. plebis vrbanæ. & lex incipit, ſicut &c. h. *Vrbanæ.* ſed ruſtica plebs extra mutos poſita pro capitatione conueniuntur: vt infra vt ruſti.ad nullum ob.l.t.contra.b *Vrbanæ.* necnon & ruſticana per vniuerſam dioceſim Thtaciarum conſtitura: vt infra de colo. Thracen.b. *Sicut obſeruatur.* licet obſeruetur In ciuitatibns prouincialibus, non tamen Romę id fieri deber in plebe vrbana, propter excellentiam vrbis. *Conueniatur.* plebs vrbana. *Immunu.* i.ſine pœna.facit ad l.iſtam.ſ.de ſacroſan.eccl.ſacroſancta.j.de omni agro deſet.l.pen.ſ.de epiſc.& cler.qui.§.iubemus.ſ.de annon.l.vlt.in fi.l.b.

IN QVIBVS CAVSIS COLONI CENSITI DOMINOS ACCUſARE POſſUNT. TIT. XLIX.

1 *Adſcriptitij fiunt ſcriptura & confeßione.* 2. *Cenſiti qui dicantur.*

L.1. IN *Quib.cau.&c.* Aſſcriptitij fiunt ſcriptura & † cōfeſſione, ſicut ſupra dictum
1 eſt de agric.& cenſ.cum ſcimus.in prin. quorum vnum genus ſunt capite nō cenſiti qui terram habitandam ſuſcipiunt, ex conuentione præſtandi cēſum duntaxat, & per ſcripturam: & inde dicuntur cenſibus aſſcripti: vt infra de apparitotibus, & magiſtris militum.l.3.Coloni verò colonarię cōditionis terram quidem colendam ſuſcipiunt & inhabitandam ex conuentione pręſtandi colonarias cōditiones,
2 operas, & ſimilia. Vel omnes dicuntur cenſiti, quos † dominus defert in cenſum vt ſuos, profitendo ſe daturum cenſum pro cuiuſque capite. cum eius enim conditionis ſint coloni, vt propriam profeſſionem & in ſcriptis nō habeant, dominus eorum pro eis præſtat cenſum, vt in auth.de colo. aliis cap.cen.§.nullus.& ſ.de agric.l.4.& ſ.de epiſc.quiſquis. & infra de remi.quicunque. vel eos capite cenſitos æſtimo qui ſe ea conditione terræ aſſcribunt vt per ſingulos annos certam domino præſtent capitationem. omnibus alienationem interdictam eſſe ſiue originarij vel aſſcriptitij fuerint, ſiue etiam per annos xxx. in colonaria conductione habitauerint. nec cognatos ſiue agnatos omnibus ſine liberis decedentibus ſuccedere. nam cum pœnè nulla ſit differentia inter hos & ſeruos, dominus omnia bona eorum vice peculij capit. quorum enim ſunt ipſi, omnia ſua eſſe cognoſcant. nec in iudicio dominicum nomē audent laceſſere, præterquam ſi plus fuerit ab eis exactum, & ſi ſuam ſuorúmve iniuriam exequantur: & tunc duntaxat criminaliter. cum ergo ſæpiſſimè decretum ſit ne quid de peculio inſcio domino vel inuito eis vendere vel alienare liceat, quemadmodum iure ſucceſſionis ad agnatos cognatóſve trāſmittere poteſt: ſolus ergo dominus omnia eorum bona libetis non ſuperſiſtentibus iure peculij occupabat. & B. fuit in bac opinione.

L.2. QVISQVIS. *Adeat.* Ergo non eſt ſeruus ſecundum P. *Extorſiſſe.* quod per vlm extorſium licet ſirpręſtitum, non tollit eis excuſationem: vt ff. de mune. & hono.l.4.in princ.h.& hæc faciunt ad l.iſtam infra de agri.cum ſatis.§.1.& 2. colonos nunquam.j.authen.de quæſtore coll.vj.h.Py.infra de agic.& man.domini.dominicos.h. Py. ſ.locati & conduct.legem.h.Py.& x.q.3.quia cognouimus.& cap.inter cetera.

1 *Alienatio in quibus caſibus prohibetur.*
2 *Vtrum ex contractu coloni detur actio, de peculio in dominum.*

L.3. COLONI CENSIBVS. *Subiectos.* Sed dominus pro eis poteſt: vt ſ. de agric. & cenſ.l.4.h. *Lite.* niſi: vt ſ.eod.l.t.& infra eod.l.inter, ſecundum Py.h. *Cum poſſeßionibus.* eſt autem eadem conditio inquilinorum: vt ſ.de agric.& cenſ.diffinimus.h. *Ipſi ſunt.* nō ſerui, ſed coloni, ſecundum Py.h. *Quo minus.* i.quanto.b. *Ipſi ſunt.* quo ad ſeruitium, nō quo ad dominium. nam ſæpe vulgariter amicus amico dicit, tuus ſum in omnibus, & me tuū recognoſco. ſecundum P.h.nota eſt ſcriptorum omnia dominorum eſſe. Y. *Ipſi ſunt.* quo ad ſeruitium, non quo ad dominium: ſicut aliàs omnia intelliguntur eſſe principis. ſ.quo ad iuriſdictionem, ſed non quo ad vtilitatem: vt C. de præſcrip. quadrien.l. fi. *Decretum*
1 *ſit.* vt ea poſſint alienare. nam & aliàs ſunt domini, & non poſſunt alienare, vt † maritus fundum dotalem, heres rem ſubiectam reſtitutioni: vt ff. de fund.dot.l.1.ſ.communia de leg.l.vlt.aliter enim ſupra obuiaret, de agricol.l.4.vbi dixit eos eſſe conſcriptos in propriis locis.

locis.l.i.decretum ſit ſ̃.de epiſc.& cle.ſi quis præſbyter iubemus.in prin.*Alienare.* Quæri-
2 tur ſi ex cõtractu † coloni detur actio de peculio in dominum? & ego credo dari vtilem.
h.*Alienare.* Sicut nec eccleſiam intrare:vt in decre.54.diſtin.ſi quis ob.& vij.q.2.ſi quis.h.
Alienare. Ergo nec teſtari,ar.ſ̃.de ſecundis nup.ſi quis prioris.§.illud.ſecundum Cy.ma-
giſt. dicam poſ.vt dixi ſ̃.de agri.& cen.cum ſatis §. j. *Conſiſtere.* ſi ergo in caſibus permiſ-
ſis in iure conſiſtat contra dominum,nullum erit iudicium,nulla erit iudicis ſententia,ſi-
cut & de ſeruo. non enim in iure permittitur conſiſtere contra dominum niſi certis ex
cauſis:vt ff.de iudi.vix.h.*Propria.* prius namque & aliàs ſæpe dominus non poteſt aliena-
re:& ſæpe quia eius eſt non abſolute:vt ſ̃. communia de leg. ſecundum P.h.*Præbuerunt.*
j̃.authent.de quæſt.h.ſ̃.eo.l.j,b.ſ̃.tit.j.cum ſatis §.caueant.h.in criminum. ff.de iure fiſci
l.2.§.imperator.h.ſ̃.de dilatio.l.vlt.ſ̃.de quæſtio.l.2.h.ſ̃. qui accuſa. non poſ.l. ſi quis. &
hic faciunt ad l.iſtam ar.j̃.de agricol.l.j.& 2.ſ̃.de agri.& mã.eos.j̃.tit.2.h.de agnat.l.2.ſ̃.
ſ̃.de latronib.l.vlt.ff.de iure fiſci.l.j.ar.j̃.tit.3.

DE COLONIS PALÆSTINIS. TIT. L.

CVM PER ALIAS. *Releuantur.* ab extraordinariis oneribus, quibus tributa eos ſubiectos non faciunt:vt ſ̃.tit.j.l.j.& j̃.tit.j.h. *Poſſeſſoribus.* Qui putabantur priuilegiati,quia in ea regione Chriſtus natus eſt, ſecũdum P.h. *Reuocandi.* Non ergo cadet à iure ſuo quicquid fecerit reuocando. ar. j̃. de metat.denorum ſ̃.quando lic.ſi.iu.ſe vend.l.j.In authent.vt iud.ſi.quoquo ſuffra.§.ſi quis autem. h.& hic faciunt ad l.iſtam j̃.de man.& col.l.vlt.h.ſ̃.de agric. colonos. cum ſatis §.j. & 2. & 3.h.ſ̃.de agric.ſeruos.ff.de iniur.prætor. L.I.

DE COLONIS THRACENSIBVS. TIT. LI.

PER VNIVERSAM. Qui ſuſcepit colonum tributarium, refert an priuatum,an Thracẽſem,id eſt Illyrici,an non,an patrimonialem ſuſcepit.ſi enim ſuſceperit priuatum,xij.libras argenti detentator fiſco inferat: vt ſ̃.de agric. ſeruos.idẽ puto ſi quis ſuſceperit colonos Palæſtinos. Si Thraceus eſt, duas libras auri cogatur ſoluere ei cuius transfuga eſt,& eundem cum omni ſuo peculio & agnatione reſtituat,vt in hac l.dicitur:ſi verò Illyricianum,ignorantiæ excuſatione ſublata quadrupli pœna teneatur, & in redhibitione operarum & damni. vel forte ſub pœna quadrupli redhibitio operarum & damni continetur : vt j̃.tit. 2. Si verò patrimonialem ſuſceperit,non ſolum ipſum reſtituat,ſed etiam libram auri pœnæ nomine inferat : vt j̃. de fugit.colo.l.2.b.in perpetuum.ſ̃.de agric.colonos.h.capitationes.ſ̃.de capita. ciui.tamen ea.h.*Iugatio.* aliàs ſubiugatio. *Iugatio.* In authent.de mãd.prin.§.coges.ſ̃.ſiue cauſæ. & re. omnes.*Ingenui.* no.non igitur ſerui.h.& hæc faciunt ad l.iſtam j̃.de one. præ. & de omnibus a.ſ̃.tit.2.l.2.h.a.ſ̃.tit.j.h.j̃.de agric.cum ſatis §.fi.in authent.de man.prin. §. ſed etiam ſ̃.de operis liber.h.ſ̃.de ſer.fug.quicunque.contra.ſ̃.de ſer.fug.mancipia. L.I.

DE COLONIS ILLYRICIANIS. TIT. LII.

COLONOS. *Tributario.* ſ̃.tit.j.h. *Acceſſerint.* aliàs abſceſſerint.*Maneat.* aliàs teneat.*In eos.* aliàs deeſt in.h. *Ignorantiæ.* quod tamen ſine ratione & contra rationem fit ſecundum P.h.*Ignorantiæ.* quantum ad prȩſumptionem,cum aliàs bona fide liberum credas,quandoque ſuſcipiat : vt ſ̃.de agricol. cum ſatis.§. fin.*Quod incognitum.* Hoc ſi putabat alienum colonum,ſed neſciebat cuius erat. ſi autem credidit ingenuum nullam patitur pœnam:vt ſ̃.de ſeruis fugit.quicũque.quod ſi ſeruus. & ſ̃.de agric.& cen.cum ſatis §.fi.cognatum.ff.de leg.& conſti.l.j.h. ſ̃.vnde vi.cumque. *Compendiu.* Py.ar.ff.rem ra.ha.ſi commiſſa.ff.ad exhib.Iulianus §.vlt.ſed ſi ff. ad l. Aquil. ſi ſeruum.h.*In libertis.* ſ̃.de operis liber.l.vlt.h.& hic faciunt ad l. iſtam ſ̃. de agric.& cen. ſeruos.ſ̃.tit.2.contra.h.j̃.de fugit.colon.l.2.contra.ſ̃.tit.3.contra.h.ſ̃.de agric.omnes ſeruos h.j̃.de colo.fu.l.2.in authen.de man.prin.§.ſed & ſ̃.de operis liber.l.vlt. Pi.ff.de furtis,falſus.§.qui alie.ff.de agric.& cen.cum ſatis.contra.§.ff.nautæ,caup.l.vlt.§.ſeruorũ.b. §.hæc conſtitutio derogat commendatiis quæ locum vendicare ſolebãt.P.§. j.quod iniquum eſt P.§.ergo acies cum non ſit neceſſaria non debetur.P. L.I.

VT NEMO AD SVVM PATROCINIVM SVSCIpiat ruſticanos vel vicos eorum. Tit. LIIII.

L.1. SI CVIVSLIBET. Hæc non eſt in lib. M. genititium. aliàs genitricum. h. *Suſcipiat.* vbi aliàs licet non adeo plene poterant ſe tueri ſecundum P. h.

L.2. SI QVIS. *Publicæ.* C. de exacto. trib. l. 2. h. *Publicæ.* aut in aliorum quorumlibet læſionē: vt arg. j. authent. de man. prin. §. patrocinia in illo §. neque occaſione. tabellionibus C. de ſacroſ. eccle. iubemus. C. de eunuch. l. 2. h. *Confugerit.* aliàs confugiētibus. *Conſulatu.* aliàs curiæ. h. & hæc faciunt ad l. iſtam C. de dona. l. 2. C. ne liceat potent. h. C. mād. per diuerſas h. C. de his qui poten. titulos. h. C. de ſedit. l. 2.

NE RVSTICANI AD VLLVM OBSEQVIVM deuocentur. Tit. LIIII.

L.1. NE QVIS *ex ruſticana plebe.* Et hic faciūt ad l. iſtā C. de agricol. l. j. h. C. de capita. ci. exi. C. ne operæ à collatoribus. h. a. j. de paſcuis pub. l. 2. & fi.

L.2. SI QVIS *eorum deſponderit.* Hoc in plebe faciunt boëtarij ſecundū P. h. C. ſi rector prouinciæ l. j. h. ff. de off. præſid. illicitas. h. ff. quod metus cauſa. l. 3. contra. j. de diuerſis of. l. 2. h.

NON LICERE HABITATORIBVS METROCOmiæ loca ſua ad extraneos transferre. Tit. LV.

METROCOMIÆ. Metron. id eſt menſura. comos, id eſt villa. metros enim Græcè Latine menſura. comos, id eſt villa. vnde dicitur metrocomia, id eſt menſurata villa. & comœdia dicitur villana dictio, à comos quod eſt villa & dia, quod eſt dictio. *Metrocomiæ.* id eſt, de eodem vico homines. & ſecundum Py. ſic ponitur C. tit. j. h.

L.1. IN ILLIS. *Metrocomiæ.* id eſt parochiæ vel dioceſis. à comos, quod eſt villa ſecundum P. h. *Extraneo, illic.* j. de agric. & man. l. vlt. C. de exact. trib. l. vlt. ar. contra. C. de contrahen. empt. ductum. h. & lxj. d. nullus. h. pia. C. de epiſ. & cle. in eccleſiis. h. C. ſi liberalitatis imperialis ſocius. h. *Sed ſi quis.* qui etiam ſi extraneum heredem ſuper hoc reliquerit, non ideo ille heres amittet: vt ff. de alte. mutan. iud. cauſa. ex hoc. §. ſed heredē. cont. arg. C. de ſecū. nup. ſi quis. §. certum. ff. de leg. 2. peto. §. fratre. ff. de acquir. re. dominio, quædam. ff. de decur. decurio. *Vicarius.* id eſt ex vicariis illius vici vel prouinciȩ. ſed metrocomiȩ, id eſt ex habitatoribus illius vici. ſic ponitur j. tit. j. aliàs vicarius. h. *Loco ſui.* fundos autem habitatores credo poſſe vendere, quia fines proprios & diffinitos habent, non loca: & ideo ne occaſio maligna oriretur prohibitum eſt: vt ff. de verb. ſig. locus §. fi. h. *Contractus.* improprie dicitur contractus, cum nullus ſit, quia contra leges. ſic ff. de rei vend. dolo. dicitur ergo reſciſſio traditionis factæ. h. *Hoc tantum.* forſan neque dupli ſtipulatione neque melioratione locum habente, vt arg. j. de fund. li. l. fi. h. vel intellige vbi aliquid de euict. conuenit, vel vbi ignorans emit: vt C. communia de leg. l. fi. §. fi. alioquin nihil: vt C. de euict. ſi fundum. h. *Reddetur.* j. de fun. rei pri. nemo. contra. C. de agric. quemadmodum. cōtra. j. de fun. li. l. fi. facit ad l. iſtam in Lombard. de prohi. alie. ſer. vel aldiorum l. fi.

VT NVLLVS EX VICANEIS PRO ALIENIS vicaneorum debitis teneatur. Tit. LVI.

Ex vicaneis. in villanis loquitur. h.

1 *Ciuis pro conciue ſuo conueniri non debet.*

L.1. GRAVE. *Debitis.* Niſi in caſu vt cum ab vno ex fabricenſibus delinquitur, ibi totius delinquitur periculo numeri: vt C. de fabricē. iure. h. *Vicarios.* id eſt ne-
1 dum ciuis, etiam quis † pro conciue ſuo conueniri non debet ſecūdum P. h. & hæc faciunt ad l. iſtam C. de exact. trib. l. j. C. de decurio. proui. C. de communi agro deſerto. h. in authent. vt non fiant pignorationes. §. j. ſuprà, de excuſ. nulli. C. ne filius pro patre.

DE CENSIBVS ET CENSITORIBVS, ET peræquatoribus & inſpectoribus. Tit. LVII.

1 *Cenſitores qui dicantur.* 2 *Itemque inſpectores.*

Cenſito-

1 C*Enſitoribus*.id eſt qui deferunt fundos † & colonns in cẽſum.*Peræquatoribus*.Hi in le-
gibus peræquatores dicũtur, quia & hominem & territoria peræquare valde æqua-
liter debent.hi quoque dicũtur inſpectores,id eſt diſcuſſores:vt j̃.en.l. pen. *Inſpectoribus*.
2 inſpectores † erant illi qui ad prædia prooincialium inſpicienda accedebaor. quod inoo-
uatum per Theodoſium videtur:vt š.de anno.& trib.l.vlt.h.

QVONIAM TABVLARII. Qui cum ſuſceptoribus ad prouincias deſtinã- L.1.
tur: vt š. de præpoſitis & arca.duos.faciont ad l.iſtam š. de iomunita. l. non
eoim š.de apochis pub.l.j.h.š.de annoo.tributum.infra š.de decur. prouidẽ-
dum.š.ne filius pro patre.h.

QVISQVIS. Niſi vites ſint mortoæ, & ſiccaræ arbores:vt ff.do cenſ.l.4.§.2.*Ramorũ*. L.2.
id eſt ramos ferentes fœtus.*Ramorum*. id eſt fructus ferentium. h. hic faciunt ad l.
iſtam pur.ff.de fur.ſi ſeruus nanem.pur.ff.de pœnis.ſi quis ali.§.qui arbor.Py.ar.ff.de in-
cend.rui.nan.quo.§.nnn tamen.ff.de arbn.fur.cæ.l.a.h.ff.e.forma §.j.& 2.h.

SI PERÆQVATIONE. Et hic faciunt ad l.iſtam ff.de immunit. nemini conced.l.j. L.3.
š.finium regun. ſi quis š.tit.j.omnimodn š.de agrieo.cenſ.hi.ff.de deeur. decurio.h.

OMNE *territorium*. ſcilicet prædiorum deſertorum: vt j̃.tit.j. quicunque.ſecũdum P. L.4.
Territorium. Tabulis publicis lacus quoq; piſcatorios & portus,& ſalioæ ſiquæ ſunt
in prædiis:vt ff.de cenſ.l.4.§.j.& 2.h.*Cenſeatur*. ita tamen, vt in forma cenſuali cẽſitor de-
ferat nomen fundi,& in qua ciuitate & pago ſit,& quot iugerum ſit,& quot arbores ha-
beat, pratum quod infra x. annos proximos factum erit, & quot iugerum paſcua. Item
ſiloæ cæduæ,& quos duos vicinos proximos habeat:vt ff.de cenſ.l.4.Item ſerui deferen-
di ſunt,quorum nomina & ætas & officia & artificia ſpecialiter deferri debent. Item in-
quilinum vel colonum profiteri quis debet:alioquin vinculis ſenſualibus tenebitur:vt ff.
de cenſ.l.4.h.opima.alias optima.h.

QVI GRAVATOS. Facultatem. ſcilicet appellatione interpoſita, vt in authent. de L.5.
collat.§.ſi autẽ.h.*Demeretur*. demo demis,id eſt adimo adimis. h. *Superfuſum*. Super-
fuodo.dis, id eſt,ſuperimpono.nis.*Facultatem*.ff.de bon.poſ. ſecun.tab.qui ex li.§.j.š. de
præſcrip.xxx.ao.ſciant.ſic š.de annali excep.l.j.in fi.h.in authent.de nup.§.ſi verò.h.š. in
quib.cau.in integ.teſt.non eſt neceſ.ſancimus.h.ff.de ſuſpect.tut.impuberibus.in prin.ff.
de min.xxv.an.interdum.& hæc faciunt ad l.iſtam š.de diſcuſ. l.j.j̃. de colla. fuod. patr.
placuit.h.

1 *Diſcuſſoris officium in quo verſatur.* 2 *Duplum quando acquiratur fiſco.*

PERÆQVATORES. Cuius officiom eſt poſſeſſiooem deſertam cuius functio redde- L.6.
batur, alij tradere,& peræquare functionem quam iniungit ſecuodo poſſeſſori,priori
functioni,& alio modo aliquem peræquat, vt j̃.de fund.patri.fundus.*Diſcuſſores*. Diſcuſ-
1 ſoris officium † eſt quærere dominos pro prædiis deſertis, & diſcutere an ſit idoneus. itẽ
cuius patrimonij ſit ad cautionem pręſtandam, vt j̃.de loca.fun.ciui.& fiſ.l.j.h.& hæc fa-
ciunt ad l.iſtam š.ad l.Iul.repet.l.j.ff.de ſuſpec.tut.impuberibus §.2.j̃. de collat. fuo. pla-
cet.h.š.de ſuperexac.cõtra.Solutio.hic in quadruplum cogitur ſoluere: vt cum duplum
2 damnum paſſo reddatur, ibi duplum † fiſcus adquirat: vt š.de aſſeſ.l.4. vel diuerſum eſt
hoc officium ab illo.facit ad l.iſtam š. de defeoſ.l.j.contra.in authen. vt ius ſine quoquo
ſuffra.§.ſic igitur.h.

1 *Hypothecaria quanto tempore tollatur.* 3 *Bona fide poſſidet qui auctore prætore poſſidet.*
2 *Mora medica ſex menſium dicitur.*

APVD *eum*. *Non patimur*. Contra in tributis: vt ff. de publican. imperator. & š. ſine L.7.
cenſu vel reliquis l.2.contra.*Patimur*.š.de fide inſtr.& iure ha.fiſca.l.vlt.j̃.de fun. rei
pri.l.2.h.*Alterius*. quod eſſe non debet:vt š.de pœois ſancimus. *Alterius*. š. de inoff.teſt.
ſi quis in ſuo.in fi.l.ar.š.de fallen.iure.ar.contra.š.de off.procon.obſeruare. in prin. *Obli-*
1 *gatam*. tollitur † hypothecaria ſex menſibus tantum:tollitur & longi tẽporis præſcriptio-
ne:vt ff.de diuer.temp.præſcrip.an vitium §.j.tollitur & ſpatio xxx.annorum: vt š.de ſa-
ſacroſan.eccle.l.ſio.tollitur etiam xl. vt š.de præſcrip.xxx.ann.cum notiſſimi. *Vſque*. ſcili-
cet ad traditionem factam à peræquatore.h. *Sine mora*. ſcilicet magna. modica enim da-
2 tur,ſcilicet † ſex menſium, vt mox ſubditur ſecundum P.h. *Subleuetur*. per exceptionem
3 quæ opitulatur bonæ fidei poſſeſſori.bona enim fide poſſidet,qui prætore † auctore poſ-
ſidet:vt ff.de adquiren.poſſeſ.iuſte.*Subleuetur*. ff.de euict. ſuper empti. h. *Sex menſium*. ad

inſtar redhibitionis quæ fit ex ædilium edicto: vt ff. de ædilit. edic. cum in. *Sex menſium*. ℥. tit. j. qui agros. locorum. contra. *Spatium*. Hoc ſpatium cum à peræquatore ſuſcipitor. cæterum cum ſua auctoritate deſertam ingreditur, intra triennium poteſt dominus ſuá intentionem proponere: vt ℥. tit. j. qui agros. h. & hæc faciuot ad l. iſtam ℨ. de decut. prouidendum. arg. ℥. de fund. patr. l. 5. contra. h.

DE OMNI AGRO DESERTO, ET QVANDO ſteriles fertilibus imponootur. TIT. LVIII.

De omni agro deſerto. Qui ager aliquando traditur à peræquatore vel cenſitore, nouo poſſeſſori: vt ℥. de fun. patr. ſi quis ꝓprio. aliquando nouus poſſeſſor ſua auctoritate ſuſcipit: vt ℥. eo. tit. l. 7. & 8. aliquaodo traditur à principe: vt ℥. eo. l. fi. h. *Et quando ſteriles.* id eſt quando ſteriles fundi ſuſcepti cum fertilibus compeoſantur: vt ℥. eo. l. 5.

L. 1. CVM DIVVS. *Ordines.* In ciuitatibus maiores vt decuriones: vt ℥. eo. qui vtilia. & l. vlt. ſecundum P. ordines, ſcilicet decurioonum: vt ℥. eo. qui vtilia. h. *Diuidantur.* i. per vicarios ciues, & non curiales, cum curialibus idoneiores ſint ſæpe burgenſes, & ditiores. *Accepta*, ſecundum quod diſtinguitur ℥. eo. l. 6. in fi. l. h. faciunt ad l. iſtam. ℥. de lect. fun. r. præ. l. 5. contra. ℨ. tit. j. omne. h.

L. 2. SI QVIS. *Diſtractorem.* aliàs deſertorem. *Inutiles.* emptores ſubſtantiæ debere onera poſſeſſionis quæ inutiles permanſerunt apud diſtractores. facit ad l. iſtam ℨ. de debit. l. vlt. h.

L. 3. QVICVNQVE. *Meruerint.* id eſt vt meruerit poſtulauerint: vt ℨ. de precibus, quotiés. ſecuodum P. h. *Firmauerint.* vulgariter loquitur. ab hoc verbo firmantiæ dicuntur ſecundum P. h. & hæc faciunt ad l. iſtam ℨ. de murile. l. pen. ℥. de loc. præd. l. j. ff. mand. ſi manda. §. vlt. h. ℥ de fun. pa. l. quicunque. h.

L. 4. HEREDES. *Cedant.* quod quidem facere poterant: quia hoc oous patrimonij tãtum ſunt. h. *Hu.* quæ ceſſio ab obligationibus perſonalibus eos non liberabit. h. *Omnibus.* ſi vt donata inter viuos amittant: quod aliàs noo contingit ſecundum P. h. & hæc faciũt ad l. iſtam. ff. de leg. j. apud Iulianum. §. heres. h. ℨ. de cenſ. fundos. ℨ. de iure deliberan. quidam. h. ff. de acquir. hered. l. 2. h.

L. 5. QVI VTILIA *reipu.* Si quando locorum dominos cõtingit non apparere, aut ad fiſcalium ſolutionem oon ſufficere, iubemus. repetite hæc tradi his qui contributoria prædia poſſident, cum omnibus quæ ibi inueniuntur: ff de agric. & peculiis eorum & fructibus & animalibus, & omni alio inſtrumento ibi inuento. ſed ſi non inueniatur per quem ſecundum leges ſuſcipiatur: aut alio quocunque modo tributum differatur, præcipimus ſcripturam fieri apud prouinciæ iudicem, qua ſignificetur qualitas & ſtatus eorum locorum, & omnia inueota: vt ſic eam curiales aut exactores ſiue officiales ſuſcipiãt: vt in authen. de collat. & aliàs eu. §. ſi vero. h. *Cedant aliis.* trãſitiue, id eſt vtilibus, cum voluerint ſuſcipere inutilia, ſecundum P. h. *Quos paucos &c.* hoc ideo dicit, quia pauci & rari inueniuntur qui velint culta deſerere. h. & faciunt ad l. iſtam in autheo. de man. princ. §. ſed etiam ℥. de fund. patri. fundos.

L. 6. VT QVICVNQVE. Aliàs deeſt vt, & incipit lex, quiſquis conductor &c. *Antiquos.* ff. de iure fiſ. non intelligitur §. diuus etiam. h. ar. cootra ℨ. de ſuſcep. neminem. h. & facit ad l. iſtam. ℥. de fuo. pat. l. 6.

L. 7. QVICVNQVE. *Reſcripti.* por. ℨ. de reſcin. vend. l. 3. ℨ. de du. re. coo. l. 2. ℨ. de preci. imp. off. quotiens. h. *Impenſi.* ſcilicet tranſitiue cooſtruitur. h. *Operis.* ſi velit ſecundum Al. h. excludat. ℨ. tit. j. l. fi. contra. determinatur hoc per illam ℥. de fund. pat. quicuoque. h. ar. ℥. de fun. pat. h. ar. ℥. de diuerſis præd. l. 4. ℥. de fuo. rei pri. l. j. excludat. ſcilicet velut ſecundum Al. *Etiam qui.* ſcilicet iubemus. poſt bienoium ℥. eo. hac. contra. h. *Diacatharotiæ.* id eſt diminuitochij, quod eſt genus hoſpitalis: vt ℨ. de epiſ. l. omnia ſecũdom P. h. *Eodem.* por. ℨ. de epiſ. & cle. in eccleſiis. ff. de tut. & cur. diuus. In decret. diſt. lxj. nullus inuitus ℨ. de agric. & cenſi. litibus. h. *Omnium fiat.* ff. de ædil. ed. quod ſi. §. ſi plures. ff. de act. & oblig. non ſolum ff. de acquir. poſ. in prima. l. §. fi. ff. qui & à quibus ma. non fiunt. ſi quis §. pen. ℨ. de act. & obl. ſicut. ff. de tribut. ac. ſed & ſi. in prin. ℨ. de aucto. præſt. l. vlt. ℨ. t. l. vlt. cõtra.

L. 8. QVI AGROS. *Intra biennium.* Breui tempore & ſine titulo forte etiam mala fide dominium quærit ſecundum P. h. *Intra triennium.* Sed cum non ſua auctoritate ſed à peræqua-

peræquatore ſuſcipitur, ſex menſes ſufficient: vt s̃.tit.j.l. vlt.contra. *Intra biennium.* j̃.eo. locorum.contra.h. *Qui ſiluit.* hoc ita cum non ſunt vocati edictis priores domini, quibus vocatis dantur ſoli ſex menſes, vt j̃.eo. locorum. ſed quæritur quare denegabitur perpetuo conſtitutio, ſcilicet vnde vi, cum quærebatur per quam recuperatur vacans poſſeſſio vſque ad xxx. annum.h. *Qui ſiluit.* hic nullo iuſto titulo præcedente quæritur dominium: & eſt ſpeciale contra illud quod dicitur s̃. de rei vind. nulla. facit ad l.iſtam s̃. vnde vi.l. cum quærebatur.contra.s̃.de iure do.impe.l.vlt.

QVI FVNDOS. *Vt.* aliàs vt aut ea &c. *Abnuant*, id eſt non renuant.h.hic faciunt ad l.iſtam.j̃.tit.proxi.l.vlt.j̃.eo.l.proxi.in authen.de coll.§.ſi vero.s̃.eo. heredes s̃. de iure do.quidam s̃.de cad.toll.§.his itaque s̃.de dam.infec.prætor.§.vlt.ff.de admi.tut.cũ quæritur.ff.ad exhib.celſus §.item ff.de adquit.here.l.2.j̃.eo.locorum.h. L.9.

QVI PER *potentiam.* & hic facit ad l.iſtam s̃.eo.l.proxi.h. L.10.

LOCORVM. *Sex menſes.* s̃.eo.qui fundos. Solutio. ſupra datur biennium cum locorũ dominí non fuerant edictis vocati. ſi vero fuerit dominus edictis vocatus, non datur regreſſus. hic quia vocatus fuit, ideo contingit. *Si affuerint.* aliàs ſi quidem. *Redhibere.* aliàs adhibere.h. *Quem tributorum.* id eſt aliquem, ſecundum P.h. *Subreptione.* ſcilicet attributa. *Ex eo tempore.* s̃.de iure fiſci contra.prædiis s̃.eo.quicunque.contra.hoc facit ad l.iſtam j̃.tit.proxi.l.vlt.in authen.de coll.§.ſi vero.in authen.de exhib.& intro.§.ſi illud j̃. de fund. patr.ſi quis s̃.tit.j.l.vlt. L.11.

HAC *diffiuitione. Munificum.* id eſt muneri ſubiectum. *De petitione.* ſic s̃.l.proxi. Inuenitur competitio. hic autem de petitio. ſecundum P. *De petitione.* alias petitione. *De petitione.* alias deputatione. alias deſtitutione. *Exactio.* alias actio. exactio. *Tributorum.* h. *Mutiletur.* id eſt adnihiletur, vt tardetur. & hæc faciunt ad l.iſtam ff. de iure fiſ. prædiis. contra.s̃.tit.l.vlt.j̃.de fun.rei pri.l.2.ff.de publica.imperatores.contra.in auth.vt nul.expec.ſa.iuſ.§.quia vero j̃.de exact.l.4.s̃.ne filius pro patre.h. *Siue prædiorum.* alias omnium prædiorum &c.h. *Contracta.* id eſt detractata.h. *Commutari.* aliàs computari.h. *Contracta.* id eſt ita vt ſi ceſſauerit in ſolutione tributorum, tunc poſſeſſores exceptis eccleſiis amittant prædia: vt s̃.de epiſ.& cler.de his.h.recognoſcunt, alias recognoſcant. & hæc faciũt ad l.iſtam s̃.tit.proxi.ſi peræquatore.s̃.eo.quicunque j̃.de fund.pat.quicunque. L.12. *In manuſcri pto deſunt ll.13.& 14*

SI QVIS. *Titulu.* ſcilicet largitionibus: vt s̃.de canone larg. tit. *ea* prædia. *Fuerit.* aliàs fuerint. *Diſpendiis.* aliàs ſtipendiis, faciunt ad l.iſtam.ff.de publica.contẽ.§.fin.s̃.de anno.& tri.pro locis.& l.2.& 3.s̃.de prædiis nauicular.l.2.j̃.de fund.l. pen.s̃.eo. quicunque s̃.loca.& condu.legem s̃.in quib.cau.colo.cen.l.j.j̃.de fun.ar.poſt l.2.s̃.de exact.l.vlt. *Liberata.* ſcilicet prædia.vel portiuncula fuerit liberata. *Liberata.* Quare nomine fiſci vendita ante venditionem factam competit emptori actio. L.15.

IVBEMVS. *Municipem.* id eſt muneri ſubiectum, vt innuitur ex eo quod ſequitur. & ff. ad municip.l.j.& hæc faciunt ad l.iſtam s̃.de decur.curiales j̃.tit.2.agros s̃.de act. & obl.ob cauſas.s̃.eo.hac definitione locorum s̃.vt nullus ex vicar.j̃.de acto.nullam. L.16. *In vul. hæc lex eſt vltima huius tituli & ſequẽs penul.*

SI QVIS. *nominis.* alias numinis. *Nullaque.* qui ſuſceperant ſteriles fundos. nam ſi expreſſiſſent ſe daturos hoc inopinatum onus, non ſuſcepiſſent fundos iſtos. *Innouati.* s̃.de anno.& tribu.pro vin.omnes j̃.de fun.pat.l.pen.s̃.eo.quicũque s̃.de agricol. & cẽſ. cum ſatis.§.caueant s̃.in quibus cauſis colo.l.j̃.s̃.de prædiis nauicul.l.2. *Impenſæ.* s̃.de alluuio.l.vlt.hic facit ad l.iſtam j̃.de loc.præ.ci.l.vlt.h. L.17.

DE FVNDIS LIMITROPHIS ET TERRIS & paludibus &c. TIT. LIX.

1 *Limitanei qui dicuntur.*

De fundis limitrophis. id eſt de fundis certis ſiue limitibus deſcriptis, & in terminis mili-
1 tibus aſſignatis. trophos enim dicitur deſcriptio. Limitanei † dicuntur qui deuicti erant & aſſignati militibus cuſtodientibus limina Romani imperij. ſic ergo qui deuicti erant, aſſignati erant militibus cuſtodientibus limina Romani imperij, erantque deſcripti, & militibus in terminis aſſignati. tropho enim Græce Latine deſcriptio. vnde illis nihil per alluuionem aſcripſit, vt ff. de acquit.re.domi.in agris.h.trofis. aliàs limitrofis.h.frumenta ſcilicet conuehenda ſecundum Al. vt j̃.de priuil.do. Augu.l.2.h. *Conuenirent.* aliàs conue-

heretur. h. diſpoſitione, id eſt conſtitutione. & hæc faciunt ad l. iſtam s̃. de anno. & triti. probatis j̃. de fun. patr. l. pen. h.

1 *Caſtro nobilibus conceſſo tranſit iuriſdictio.* 2 *Caſtrum vnde dicitur.*

In veteri deeſt lex Tiberianus prima.

L. 2. QVICVNQVE. ſcilicet priuati vel milites, non caſteliani ſecundum P. *Caſtellorum.* quæ ſi fuerint magnitudinis eius, vt non poſſint bene cuſtodiri, poſſunt per magiſtrum militum ad modum reuocari: vt ff. de off. præf. Aphri. in nomine, prope fi. *Caſtell.* & caſtro nobilibus conceſſo † tranſit iuriſdictio. ſicut enim ſæpe intelligitur tacita conditio, ita etiam tacite multa inſunt: vt ff. de maior. xxv. an. & de vſufr. vt cogantur opera-
1 ri, & multa alia. Item ſi primo alij legauit caſtrum, poſtea cum plures habent optionem caſtrorum, alij legauit deducto primo alij legato, debet intelligi ſecundum P. h. *Scripta.* ab his qui primi agros conſtituerunt: vt ff. de aqua plu. ar. quod. h. *Sunt. Caſtrorum.* ſcilicet
2 in limitibus Romani imperij poſitorum. vnde caſtellum † dicitur limitis caſtrum. *Aſcripta ſunt.* per exemplum principis quod olim mandabatur magiſtris militum cuſtodientibus limina: quod exemplum ſequebantur magiſtri militum, qui etiam ſtatuebant numerum militum limitaneorum antiquitus j̃. tit. j. l. j. h.

1 *Limitanei agri nullo tempore præſcribuntur.*

L. 3. AGROS *limitaneos.* id eſt militibus cuſtodientibus limina imperij aſſignatos. ita j̃. de fun. patri. omnes. h. *Munere.* ergo tributorum. ſed non pro limitaneis etiam milites tributa præſtant, vt s̃. de off. præfec. Aug. l. j. & ff. de mun. & ho. munerum §. ab huiuſmodi. h. & *Si in præſenti.* s̃. de metal. l. vlt. s̃. de fabricen. l. 4. j̃. de fund. pat. nulli. s̃. ne rei dominicæ l. j. s̃. de decur. ſi quis decurio. s̃. de agric. cum ſatis in prin. s̃. de præſcrip. xxx. vel xl. an. omnes. contra. s̃. de vſufr. neque j̃. de coarta. ordinariorum j̃. de fun. rei priua. vſus.
1 *Præſcriptione.* not. agros limitaneos † nullo temporis ſpatio poſſe præſcribi. *Titulo.* j̃. de fund. pat. omnes: ſeruabitur xvj. q. 3. inter memorat. j̃. de agricol. quemadmodum. contra. C. de ſacroſ. eccle. iubemus. qui res. contra. s̃. non licere habita. Metro.

DE PASCVIS PVBLICIS ET PRIVATIS.

Tit. LX.

L. 1. CVM NVLLA. *Priuatæ.* id eſt principis. *Poſſeßio.* aliàs penſio. *Ordinum.* decurionum. *Idcirco.* ideo enim volebat poſſeſſor paſcui maiorem penſionem ſoluere, ad hoc ſcilicet vt ordines arcerent animalia à paſcuis: quia per hoc poſſeſſor maiorem redditum ex paſcuis perciperet. *Ab ordinibus.* decurionũ. antiquitas s̃. tit. j. l. 2. & hæc faciunt ad l. iſtam s̃. noua vectig. inſtitui non poſſe l. j. s̃. de pu. an. vectigalia. s̃. de canone fru. vr. Rom. neminem j̃. de fund. pat. omnes. nulli. ff. de decre. ab ord. fac. l. 2. h.

L. 2. INSIGNIS. *Hac conditione.* Hæc grammatica ſimilis eſt illi hac in terra, ſecundum P. *Enim.* id eſt maxime. *Militum.* etiam. & hæc faciunt ad l. iſtam j̃. de priuil. do. Aug. l. j. s̃. vt inſtit. l. j. h.

L. 3. PRATA. & hoc facit ad l. iſtam j̃. de priui. do. Aug. l. j.

DE FVNDIS PATRIMONIALIBVS ET SALtuenſibus & emphiteuricis, & eorum conductoribus.

Tit. LXI.

De fundis. Quorum quidam ſunt qui locari non poſſunt, vt hi qui conſtituti ſunt per Meſopotamiam, & militibus deputati: vt j̃. eo. omnes. *Et emphyteuticis.* quibus non eſt cõceſſum ad talem conditionem accedere, ſi deſerta prædia iam ſuſceperint, niſi interpoſita cautione cuius ſenſus reperitur in lege ſub hoc tit. poſita, quicunque adept. & s̃. de omni agro deſer. l. 3. *Conductoribus.* qui ſi fuerint perpetuarij domini, & poſt fundorum dominium conſequuntur, & ideo donare & vendere eos poſſunt ſaluo ca. vt in hac l. j. iſtius tit. dicitur & in aliis ſub iſto tit. & s̃. de communi agro deſer. qui agros. nec imperator eis auferre poteſt: vt j̃. de loca. præd. ci. l. vlt. orientalem autem nec vendere nec transferre ad alium poteſt: vt j̃. co. nulli.

SI QVIS.

SI QVIS. *Salua lege.* id eſt canone ſaluo, vt ꝭ. eo. l. vniuerſi. & l. fundi. & l. fundos, ſecundum Az. *Donauerit.* ff. de re iud. ciuem. *Cogantur.* non donator ſed donatarius. ſic nec venditor etiam pacto interueniente: vt ꝭ. ſine cenſu vel reli. l. vlt. contra. & hæc faciunt ad l. iſtam inſtit. loca. §. adeo. contra ꝭ. de hered. decur. l. fin. ſuprà de epiſco. & ele. ſi quis preſbyter. ꝭ. de iur. emphyt. l. vlt. contra ꝭ. de publ. de quibus imperat. l. vlt. L. I.

PATRIMONIALIS. Si autẽ non de primo patrimonio ſed de prædio fiſcali vectigal minor debeat, & in eius ſolutione ceſſauerit, incidit quidem in commiſſum, ſed reſtituitur: vt ff. de min. ſi ex cauſa. § penult. annonaria. aliàs aurariã. *Tempus.* ſcilicet infra xxx. dies: vt ꝭ. de publi. imper. l. fi. §. diuus. *Nocere.* eadem ratione eccleſia propter ceſſationem penſionum non amittet ius emphyteuticum. *Compellat.* ſcilicet prædio remanente in ſubſtantia minoris. & hic facit ad l. iſtam ꝭ. de publi. imper. l. vlt. ꝭ. de fid. inſtru. & iur. contra. *Quemcunque.* ff. de verb. obl. ſi quis ita. L. 2.

QVICVNQVE. *Nec.* ff. de vectig. licitati §. de nouis vectig. l. vlt. actio. In locationibus enim ſeu venditionibus prædiorum fiſcalium non patrimonialium eſt locus adiectionibus, niſi cũ locatio patrimonialis fuit tẽporalis. ſed nec ad caſum pertinet ciuitatũ adiectio: vt ꝭ. de vend. rerum ciuit. l. j. & ꝭ. de locat. præd. ci. l. fi. *Impetratum.* ſcilicet quia contrarius eſſet, & hic faciunt ad l. iſtam ꝭ. de col. præd. ci. l. vlt. ꝭ. de alluuion. l. 3. ff. de cõmuni agro deſer. quicunque l. pen. ꝭ. de venden. reb. ci. l. 2. h. L. 3.

FVNDI. *Ad domum.* ſcilicet, Cæſaris ſecũdum P. *Vt commiſſi.* aliàs vt commiſſi metus non eſſet. *Commodare.* id eſt ad commodatum percipiendum damus. vel aliter hic dicitur quo ad tranſlationem poſſeſſionis. *Noſtra quam.* ſcilicet domui vel vtilitati. *Et in poſterum.* ſcilicet cum fuerint priuatorum, ſecundum P. & faciunt ad l. iſtam ꝭ. de vectig. l. vlt. ff. de vectig. licitati. ꝭ. de cenſi. l. vlt. ꝭ. de communi agro deſer. locorum. L. 4.

SI QVIS. *Inconcuſſo.* Niſi priuatus aliquis ſibi obligatum vel ex aliquo titulo ſibi deberi intra ſex menſes computandos ex quo conceſſa fuerit probauerit: vt ꝭ. de cenſibus l. vir. & hæc faciunt ad l. iſtam ar. ꝭ. de cenſ. l. vlt. ꝭ. de vectig. l. vlt. ꝭ. de communi agro deſer. locorum. L. 5.

HIS QVIBVS. Hic faciunt ad l. iſtam ꝭ. de fun. r. p. l. vlt. ꝭ. de fun. patr. l. j. ꝭ. tit. j. cognouimus ꝭ. de quadrien. præſcrip. bene. ꝭ. de loca. pre. ci. l. vlt. ꝭ. de petit. bo. ſubla. l. j. & 2. ꝭ. de communi ag. deſer. quicunque. L. 6.

QVICVNQVE. *Nominis.* vel numinis. *Accedat.* ita caueat qui acceſſerint ad talem emphyteuſim prædia deſerta meruerint: vt ꝭ. de communi agro deſer. quicũque. & hic faciũt ad l. iſtam ꝭ. de fun. limit. l. 6. ꝭ. murileg. l. pen. ꝭ. de loca. præ. ciui. l. j. ff. de publica. licitatio. in prin. ff. de vſut. ſi bene. ꝭ. vt in poſſeſ. lega. l. vlt. inſtit. de ſatiſda. in authẽt. de litig. §. ad excludendas. L. 7.

OMNES FVNDI. & Oſroënam. aliàs oſdrochenam. *Deputatos.* i. quos diui principes limitauerunt cum deputauerunt. facit ad l. iſtam ꝭ. de fun. limit. l. fi. xvj. q. 3. inter. L. 8.

VNIVERSIS. *Fundũ emptis.* ab his qui ad talem acceſſerunt emphyteuſim. nã ſuo detrimento eum deſerere debẽt: vt ꝭ. de communi agro deſer. l. 3. ſed diuerſum eſt cum fundum deſertum quis ſua auctoritate ſuſcepit. tunc ſtatim cum penſionem ſoluerit, vtilis contractus conſtituitur. ita ſi ſex menſes ſunt tráſacti, intra quos priores domini vocãtur: vt ꝭ. de cõmuni agro deſer. de loco. & in hoc t. canone. nã dempto canone eã emere non poſſunt: vt ꝭ. de fun. r. p. nemo. & facit ad l. iſtam ꝭ. de metar. deuotum. L. 9.

FVNDOS *patrimonij.* Secus cum empti ſunt: vt ꝭ. eo. vniuerſis. *Reuelato.* aliàs releuato. *Quę.* vel quod. *Fatigatis.* pro copia, ac reparandis agrorũ fœtibus. de cenſi. & cenſi. l. 2. *Integris.* ſcilicet agrorum conceſſorum ex eadem ſubſtantia: vt ꝭ. de communi agro deſer. qui Itali. L. 10.

1 *Sine vinculo obligationis inefficax eſt pactum.*
2 *Iure emphyteutico non obiiciatur præſcriptio.*
3 *Nomen vetuſtatis pro præſcriptione xl. anno. accipitur.*

IVS *emphyteutici* Ius, id eſt penſio emphyteutici prædij, quæ penſio noſtro iudicio, id eſt noſtro permiſſo ſpecialis eſt retenta apud venditorem: vt ipſe eam præſtet, non emptor. ſine vinculo obligationis † inefficax eſt pactio vel obligatio, vt eam alius quam qui præſidet præſtet. ꝭ. ſine cen. vel rel. l. fin. & vt ſit fulta noſtro iudicio: ſicut & ipſius prædij L. 11.

pattimooialis inefficax eſt alienatio facta à procuratore pattimonij, oiſi iuſſu principis: vt ff.de leg.j.apud Iulianum.§. fio. itaque illud ius noſtro iudicio retentum immutabile perſeueret, ſicut eſt poſſeſſum ab emptote.nã venditot non ipſo iure ſed emptor præſtet. *Emphyteutici*.qualcoſa vitioſa eſt,& ideo vacat ſecundũ quoſdam. *prædij*. quod tamen eſt fiſci ſecundum Py.h. *Quod ſi non*. Non enim aliquod vinculum eſt quod vinculaſſet vẽditorem ad eius præſtationem faciendam. *Retentatum*. per emptorem ſecũdum P. *Retentatum*. permiſſo noſtto ſpeciali. *Retentatum*. io prima lectura detẽtationi, in iecuoda fiſco ſecundum P.h. iudicio.io prima ſeotentia punctandum eſt poſt iudicio noſtro,in ſecũda poſt punctaodum eſt ſecundum P.b.*Noſtro*.pet delegatiooẽ ſpecialem, vt mox ſubditut ſecundum P.h.*Mutabile*. ſed veteri domino.i.qui deſeruit intra bienniũ, licet hoc ius reuocare, ſi edictis vocatus oon fuerit.alioquin ſi vocatus intra ſex menſes adeſſe noluerit: tunc hoc ius immutabile, vt ʂ.de communi agro deſer.qui agros locorum.h.*poſſeſſionem*. ſubaudi opteotam ſine penſiooe publica ſecundum P.*Poſſeſſionem*.emphyteutici prædij. *poſſeſſionem*. ius emphyteuticum habebas in prædio Titij, illud poſſidet Seius xxx. aon. ſibi nullo modo obligatum ab emphyteuticario. emphyteuticarius vendicat à Seio vtili in rem.Seius obiicit præſcriptionem.prohibet hęc conſtitutio præſcriptionem.& eſt ſpe-
2 ciale iuri † empbiteutico ooo obiici præſcriptionem ſecuodum Ar.ſed ego eredo melius dici, ſi dicamus eum habuiſſe ius emphyteuticum in prædio patrimoniali, & rubrica de patrimooialibus loquitur. & ſit hoc ſpeciale in pattimonialibus emphyteuticis ſecũdum Cy. *Delegatione*.aliàs obligatione.*Speciali*.Iã ſuperius enim boc dictum videtut, eſſe vitioſam obligationẽ ſpecialẽ, hoc.ſ.vt vẽditor præſtet, non emptor.iſtud autem probibitũ eſt
3 non aduerſariũ.*Vitioſa*. ergo cum malicia. *Vetuſtate*.nomẽ vetuſtatis pro † præſcriptiooe xl.an.ponitur.*Volumus*. huic ſequenti parti legis additũ eſt per inferiotem l.fi. quãtum ad canonem.*Volumus*.non credo hãc.cui.l. velle loqui quod ipſe cõductot locationis ſoluẽdo canonem videatur præſcribere, eum videatur alij præ.etiam ſi animum nõ habeat, ſicut poteſt perpendi de eo.qui priori locatori & ſecundo pẽſiooem ſoluit:vt ff.de adquir. poſſ.qui vniuerſas.§. fi. *Iuuari*. emphyteutici prædij poſſeſſione. i. domioium noo ſolum quærimus obligatione ſpeciali intercedente.i. emphyteoſi qua dicitur poſſeſſio, ſed ſine obligatione, vt j.eo.iubemus.*Adiuuari*. nam & prorſus pro his pędiis & ab initio caoon publicus tributumque debetur Cæſari.ſicque multo magis pro his quæ priuatus tempore facit ſua vel quaſi ſua, cum ab initio fuerint imperialia, & facit ad l.iſtã ʂ. de præſcrip. xxx.aon.cum notiſſimi.§.fin.

L.12. POSSESSOREM. *Excuſationẽ*.aliàs ſucceſſiooe.*Excuſationẽ*.ſ. quod deſertũ erat. vnde ʂ.conſtitutũ eſt, vt ſi quis deſertum prędiũ ſuſceperit, & ſtatim canonem ſoluerit, oullam inquietudinem patietur, nec ab eis prędium auferetur:vt ʂ.de cõmuni agro deſerto, locorũ.*Cumque*.i.ſi habeat ius in re temporis diuturnitate ſibi quæſitũ, ſecũdum Cy.§. cũ quæritur.vtrũ publico tantũ, an illi qui ius io re habet.*Etiam liberalitates*.ſed à nõ domino præſtitæ reſcinduotur:vt j.tit.proxi.libertates.*Etiam liberalitates*.non tamen libertates. & facit ad l.iſtam ʂ.de quadri.præſcrip.diligenter.j.de fun.rei pri.nemo.

Aliàs poſſeſſores.

L.13. NVLLI. *Morientu*.ſed aliæ dominicæ poſſeſſiooes ſaluo caoone poſſunt alienari, vt j. de fun.rei pri.l.fin.*priuatum*.idem ius prohibitionis eſt in omnibus prædiis ad formã patrimonij tedactis ſub procutatione pattimonij vt alienari poſſint:vt ff.de leg.j.apud §. fin.*Officium*.id eſt officialem.facit ad l.iſtam ʂ.de quadt.præſcrip.diligenter.ʂ.de fun. li.l. vlt.ʂ.oe res domini l.2.contra.ʂ.de petitis bo.ſub.l.2.

1 *Idem facit præſcriptio, quod præceptio vel auctoritas.*
2 *Agonotheta, quis dicatur.*

L.14. IVBEMVS. Quicunque talia prædia per contractum emphyteuſeos vel per cõductionem perpetuã præceptiooe imperatoris vel auctoritate noſtri ætarij priuatus ſuſcepit dominiũ cum poſſeſſione conſequitur, quã alienare vel quò voluerit transferre poteſt: &
1 ideo intellige, quod faceret † præceptio vel auctoritas, hoc facit pręſcriptio:vt j.de colla. fund. patri.l. fi. *Iubemus*. hæc cooſtitutio loquitut de prædiis deſertis quæ poſſidentur ab aliquo nulla intercedente auctoritate alienatioois ab eo qui potuit interponere. & ideo hic per xl.ann.præſcribit, vel alius qui à tali poſſeſſore tit.intercedente accipit ſecuodum
2 Ioan.*Agonotheticis*.Agooothera † dicitur agonis princeps, qui certaminib.& ludis ſacris præerat.& agonothetici eraot corũ ſpectaculorum vſibus fundi aſſignati, vt tam certãtes io ſpecta-

in ſpectaculo quàm & princeps eius agonotheta & eius iuris res agonothetę dicerentur: & priuilegio ſuſcipiebantur res tales,eo quòd huiuſmodi ludi bonis moribus informandis deuotiſſime celebrẽtur:quorum diſciplina in vrbe eius præfecto & in prouinciis prędidibus, vt maioris auctoritatis haberentur, legibus erat adnexa. *Agonotheticis.* Iuris terreni, ſecundum P. *Agonotheticis.* Id eſt, in fundis iam exercitatis, & agone rureſtri domitis, qui nouella dicuntur: & per iſtos agros homines agonotheticos vocant ſecundum P. *Agonotheticis.* fundi erant qui dabantur certantibus in agone, vel dicuntur agonothetica.i. rureſtri agone ad fertilitatem producta, cum primo eſſent ſterilia.agon enim græce, latine labor dicitur: quia qui laborat, agit. Chriſtus enim in agone fuit, ſecundum Cy. *Agonotheticis.* Vniuerſariæ etenim ſolutiones per rationalem rei priuatæ exigebantur, qui aliàs vocatur procurator fiſcalis, vt C. de modo mult.l.2.& 3. & ſic primò mouebatur actio, vt ī.tit.4.l.5. vniuerſi. *Agonotheticis.* ȝ.qui fundi ſunt talis nominis.vel agoneſtici fundi ſecundum P. *Releuatorum.* Releuata ſunt terrena, & de tallibus loquitur hæc conſtitutio, quorum mentio habetur.ȝ.de collat.dona.adæratorum.l.1.& ī.de prædiis tamiacis.l.2.ſecundum Cy. *Releuatorum.* Releuata prædia dicuntur, quæ deſiccata ſunt cum primò aquoſa fuiſſent & paluſtria. *Iugiorum.* Aliàs iugorum. *Vel cuiuſcunque.* Hæc l. addit ſuperiori.l.ius quartum ad canonem. vel cuiuſcunque vt domorum patrimonialium, vel priuati iuris ſecundum P. *Vel moleſtiam.* Quia capitis cenſura ſublata, iugatio terrena remanſit, & omnes pro agris quos poſſident, publicas penſiones debent. id videbatur primò eſſe contractũ quod fuerat pręſcriptum, quia fiſcus ſolus penſionem receperat. ſed non eſt niſi ei qui poſſidet. *Canonem.* Id enim ſolum quod ſanctionibus prius docetur aſcriptum, canonis vocabulo continetur: vt ȝ.de indict.l.1. *Iuris.* Lex iſta nõ videtur loqui niſi in imperialibus poſſeſſionibus. cur autem eorum poſſeſſio prædiorum quæ ſunt priuatorum, non ſe tuebitur, imo multo fortius hoc debet dici ſecundum Pi. *Iuris.* In priuatorum poſſeſſionibus contra eſt. ibi enim neque penſio præſtanda eſt. poſtea ſi res pro ſuo per tot curricula fuerit poſſeſſa nomine: idem ſi res p.fuerit, non fiſcalis. *Poſſident.* Suo nomine, & pro ſuo.fundos non dominicos, vt ī. de fund.rei priua. l. finali. *Initio.* Innuit quòd ſi primo ceperat poſſidere, poſteáque beneficium depretiationis impetrauerit, nihil egit: vt ȝ. de annon.& tribut.in fraudem. & ſup. de muner. com l.1. *Confirmauit.* Sed negatur.nam ſi conſtaret ſola ademptio ſine tempore ſufficeret ſecundum.P.h. *Profligari.* Suprà, de præſcrip.xxx.ann.l.comperit.in fi.contra.Solutio.hîc præceſſerat principalis iuſſio, ibi non.& faciunt ad l. iſtam ff.de acquir.poſ.Pomponius.ȝ.ne rei domi.vel templ.l.1.ff.de diuerſ.& temp.pręſcrip.cum hæres.ȝ.de præſcr. xxx. an. comperit.ȝ.de agric.& cen.litibus.ī.de fun.rei priua.l.fin.

DE MANCIPIIS ET COLONIS PATRIMONIAlium, ſaltuenſium & emphiteuticorum fundorum.

TIT. LXII.

EMPHITEVTICARIOS. *Grauant conſuetudinem.* Suprà, de ſeruitut.& aqua. L.1.
aquam præſcs. *Nullis.* Al.cunctis. *Ideos.* Al.ideò. *Trectare.* Id eſt, ad commodum proprium tractare. *Irriguas.* Al. triuias.al. triguias. *Obſitum.* Al.inſtitutum. *Obſitum.* q.inſertum.& venit ab obſero, obſitum. inde obſidio, quæ vulgo dicitur inſedare. *Debentur.* Al.debetur. *Cultoris.* Al. culturis. *Præbeant.* Qui dicuntur conductores ſalinarum.facit ad l.iſtam.ī.de fun.pri.l.vlt.

LIBERTATES. *Qui fundorum.* Coloni h.facit ad l.iſtam.ſup.tit.proxi.poſſeſſiones. L.2.
contra.ȝ.de his qui à non domino ma.ſine propriè.ȝ.de vſufr.vſumfructum. *Cognonimus.* Al.nonnullos. *Perturbari.* Perturbare. Faciunt ad l.iſtam.ȝ.loc.emptorẽ.contra.ff. *In veteri deeſt lex cognonimus 3.*
loc.ſi merces.§.1.ff.de vſufru.arboribus.§.1.ȝ.tit. 1.hi quibus.ī.de loc. præ.ciu.congruit.

SVPER PATRIMONIALIVM. *Reuocentur.* Infra, qui mili. non poſſ. cura.ȝ. de L.4.
colo.Paleſtinis, ȝ. de agricol.& cen.cum ſatis.§.caueant.ī.tit.1.l.vlt.ſupr.ne res do.vel temp.l.1.ȝ. de agrico.& cenſ.colonos.ī. de appari. ma. militum quemquam. al. nequaquam, facit ad l.iſtam.ī.de agri.& man.l.3.

DE FVGITIVIS COLONIS PATRIMONIAlibus, ſaltuenſibus & emphyteuticis. TIT. LXIII.

L.1. QVICVNQVE. *Reuocentur.* Infra, de agri.& man.l.3.ʒ.de colo.Illyric.ff.de decur.h. *Patrimonialem.* Secus ſi fiſcalem:vt ʒ.de ſer. fugi.ſi quis contra.ſecundũ P.facit ad l.iſtam.ʒ.de murile.qui contra. *Puniatur.* Iudex qui contra fecerit, v.pondo auri puniatur de facultatibus ſuis.itẽ officiales eius & decuriones qui male iuſſa exercent:vt ʒ.de excuſa. muner.euidenter.

L.2. QVISQVIS. *Patrimonialem.* Dicendum eſt forte in ſeruis eccleſiæ.& in iſta.l.debet haberi illud.ʒ.

L.3. CVIVSCVNQVE. Et hoc facit ad l.iſtam.ʒ.de tabul.ſcrip.generali.ʒ. de agric.originarios.ſeruos.ʒ.tit.1.l.vlt.ʒ.ne re.do.l.1.h.

DE COLLATIONE FVNDORVM PATRIMONIALIUM & emphyteuricariorum. TIT. LXIIII.

L.1. EMPHITEVTICARIIS. *Ordinaria.* j.de priuile.do.Aug.l.1.ʒ. de tabu. ſcript. generali.ʒ. de agri.orig. colo.l.1. & hîc facit ad l.ʒ.de iureiur. ſemper.ʒ.de ſacroſ. eccl.ad inſtructiones ʒ.de mañc.pretium.l.2.

L.2. PATRIMONIALES. *Muneribus.* Al.ho. *Vel mediæ.* Suprà, de anno.& tribut.l.vlt. *Et frumenti.* Suprà, de fun.patri.l.2.& hîc facit ad leg.iſtam.ʒ.de excuſa.mun.priuatæ. euidenter.ʒ.de operib.pub.ad por.

L.3. OMNES. *Pro rata.* Cum communiter poſſidet. *Vel in ſolidum.* Cum ex aſſe. ſicut *Vnum.* Al.ſic. *Sicut.* Suprà, de anno.& trib.omnes omnino.ʒ.ſine cenſ.l.vlt.ʒ.de fun. patri.l.2.ʒ.de euict.omnium.j.de priuil.do.l.vlt.& faciunt ad l.iſtam ʒ.de allu. & pal.l.2. ʒ.de exeuſ.mun.priuatæ.

L.4. PLACVIT. *Per ſingulos.* Quod enim penſionis nomine debent, poſſunt particulariter parare per tres vices in anno. *Securitatem.* Quæ comprehendit nomen inferentis, & diem & conſulem, menſem, cauſam & ſummam, vt ʒ.de apochis pu.l.1. *Securitatem.* Apocham, quam ſuſceptor ſcribit ſe recepiſſe à poſſeſſore publ. functionem quam emphyteuta debet dare domino. *In quod exercenda.* Al.in quo.& faciunt ad leg.iſtam.ff.de verb.oblig.mora.ʒ. de ſolut.mora.ʒ.de apoch.public.l.1.ʒ.de alluuion.l.2.ʒ.de anno. & tribu.omnino.ʒ.ſine cenſu.l.vlt.ſupra, de iur.emphyteu.l.2.ʒ.de cenſib.perequatores.ff. de act.& oblig.quod quis.ſuprà, ſi cert.pe.quidam ʒ.de ſuſcept.l.1.

L.5. PER OMNES. *Nihil ſibi.* Al.ne.facit ad l.iſtam.ʒ.de frumen.vr.Conſtan.l.fin.ſupra, de his quæ in publica ill. ſunt l.vlt.ʒ. de his qui ex publicis ratio.l.1. & 2. *De fundis reip.* Id eſt, fiſcalis, quia propriæ & priuatæ principis dicuntur:vt ff.ne quid in lo. pub.l 2.§.item hoc. *De fun. rei.* Al.non eſt hîc R.ſed j.ſuper illam.l.vniuerſi.

DE FVNDIS REI PRIVATÆ, ET SALTIBVS diuinæ domus. TIT. LXV.

L.1. VNIVERSI. *Comparant.* Niſi alter accedat qui velit adiicere:vt ʒ.de vendi. rer.ciui.l.1.& facit ad l.iſtam.ʒ.de præſcrip.xxx.anno.bene.j.de diuer. præ. vrb.l.4.ʒ.de fun.patri.l.vi.ſuprà, de debit.ci.l. vlt.ʒ. de quadr. pręſcrip.l.vlt. ʒ.ne fiſcus rem.l.1.

L.2. HI QVOS *villa.* Dicta continuatione litis. *Non patiatur.* Suprà. de præd. nauic.l.2. *Debitum.* ʒ.de cenſib.l.vlt. *Inductis.* Al.induciis. *Ex hu.* Al.ex noſtris. *Nec tantum.* ff.de publica.imperatores.contra.Solutio.ibi in vectigali cõductione, hîc in alia.vel aliter, illa ſecundum hanc intelligatur.vel ibi conceditur ab eo qui conduxit, hîc ab eo qui auferẽdi & dandi poteſtatem habebat. *Decoctoris.* id eſt, Qui ius noſtrum dixerit, id eſt, nempe diminuerit, nam diminutionem facit decoctio.vel forte decoctoris.i.eius qui rectam rationem decoquet.decoctoris.al.decoctoriis. *Ornari.* Al.onerari. & faciunt ad l. iſtam ʒ.de præ.& omni.re.l.vlt.ʒ.de fun.& eiu.l. vlt.ʒ.de cenſi.l.vlt.ʒ.de fund.patri. fundi.& l.vi.

L.3. QVICVNQVE. *Suo nomine.* Poſſidendam, ſibique habendam, & faciunt ad l.iſtam in auth.de mand.prin.§.non permittas.ff.de pact.ſi inter debitorem.ʒ.de præd. nauicu.l.vlt.ʒ.de præd.& omni.re.l.vlt.aliàs.R.de fun.rei pri.& ſal.

L.4. VNIVERSI. *Fundi peculiarij.* Al.peculiari.i.precipuo.& facit ad l.iſtam in authent. de ecc.tit.§.ad hoc.xi.q.1.ſi tributum.

VSVS.

VSVS. *Conniuentia.* Al. niuen. *Diſsimulatione.* Al ſimulatione. & facit ad l. iſtam ʒ. L.5.
de ſeruit. & aqua, ſi via præſes prouin. ʒ. de aquæduc. diligenter.

EVM QVI. *Curiæ.* Seruientem eccleſiæ per xxx. an. non poſſe detrectare ſeruitium L.6.
xxx. ann. ſubaudi per, & faciunt ad l. iſtam. ʒ. de agric. cum ſcimus. §. illud. ʒ. de dec. enm. ʒ. rei. do. l. 1. contra. qui per xxx. ann. ſeruierint ſine interpellatione, maneant.

NEMO. *Dempto.* Hoc tangit vltimam partem rubricæ. *Dominicæ.* Id eſt, imperato- L.7.
ris, *Poſſeſsionis.* Quæ non ſit poſita per contractum, illa enim ſiue ſalno canone, ſiue dempto transferri non poteſt, vt ʒ. de fun. patri. nullus. *Pretia.* Niſi ſtipulatus fuerit ſibi pretium reſtitui: vt C. communia de leg. l. vlt. in ſi. *Vetuſtatis.* Ex conſuetudine munus iniungitur: vt ʒ. de epiſcop. quiſquis. *Auxilio.* XL. ſcilicet, annorum opponendo tam petitioni rei quam canonis: quia hîc non agitur de canone tributorum, ſed de canone fundorum rei priuatæ principis. & ſic non obſtat ʒ. de præſcription. triginta anno. competit. valitura. ʒ. de precib. imperat. offerend. nec damnoſa. ʒ. contra ius vel vtili. p. l. vlt. j. tit. 1. l. 1. ʒ. de contra. iudi. l. 1. & facit ad l. 1. ʒ. ne rei do. l. 2. ʒ. ne liceat ob. l. 1. contra ʒ. de fundis patr. l. vlt. ſuprà, communia de leg. l. vlt. §. fin.

DE FVNDIS ET SALTIBVS REI DOMINICÆ.
TIT. LXVI.

SI QVIS OVIVM. Quot oues faciant gregem, habetur ff. de abig. oues. L.1.
Equarum. Al. equorum. *Alienus.* Id eſt, extraneus. *Vindicent.* Greges. *Procuratorum.* Noſtrorum, ſcilicet, cæſaris vel fiſci. *Conniuentia.* Id eſt, conſenſus. grauiſſimo, ʒ. de paſc. pub. l. 2. ʒ. de fund. patri. l. pen. *Eos.* Procauſatores.

DOMORVM. *Longi temporis.* Sed XL. ann. præſcriptione non eſſet, quia hîc agitur L.2.
de canone rei dominicæ qui tollitur præſcriptione: vt ʒ. tit. 1. l. fin. canon enim tributorum nulla tollitur præſcriptione niſi in caſu, vt ſuprà, de præſcrip. xxx. ann. competit, & de fund. patrim. l. fi. & faciunt ad l. iſtam. ſuprà, ne rei do. l. vlt. ʒ. tit. 1. vſus, & l. vlt. ʒ. de aquæductu. l. diligenter. ſuprà, de fund. p. l. vlt. & pen.

Aliàs ſi quis dominium.

DE AGRICOLIS ET MANCIPIIS DOMINICIS vel fiſcalibus rei publicæ vel priuatæ.
TIT. LXVII.

NVLLVS. *Priuatæ.* Quæ eadem eſt, quæ & fiſcalis. ʒ. de off. comitis re. pri. l. L.1.
1. & ʒ. de fund. rei pri. notaui ſuper ipſam rub. & ff. ne quid in loco publico. l. 2. §. hoc interdictum. *Honores.* Supr. de mancip. & colo. l. vlt. ʒ. de agric. & cenſi. originarios colonos. munera. ʒ. de colla. fund. patri. l. 2. ʒ. de colla. fun. l. 1. & 2. *Florentibus.* Indicat quòd ſi aliorum ſit inopia, & ad hos deſcendendum eſſet. idem dicitur & de minoribus xxv. an. ʒ. qui ætate ſe excuſ. l. 2. & ff. de decur. eos qui. & ff. de mune. & hono. vt gradatin. §. 1. & l. honor. §. fin. *Denominatione.* Vel nominatione. *Dominatione.* In libro M. cancellatum eſt.

COLONOS. *Priuatis.* Perſonis. *Quibus.* Colonis. *Obſeruare.* Iubemus repete. & fa- L.2.
cit ad l. iſtam. C. de agrico. l. vlt.

SERVI. *Reddantur.* Ad cultus agrorum. *Habuerunt.* Al. habuerint. *Sacramenta.* Niſi L.3.
peractis ſtipendiis quieta otia veteranorum meruerint: vt ʒ. de mancip. & colo. l. vlt. ʒ. de fugit. colo. l. 1. & 3. ʒ. de fun. col. l. & 2.

EX INGENVO. *Matres.* Excepto eo qnod dicitur de colono qui iungitur tamiacę: L.4.
vt j. tit. prox. l. 1. & hîc faciũt ad l. iſtam. ʒ. de murileg. hi qui ʒ. de agri. mulier. & l. vlt. ne diutius ʒ. de decur. nati.

DOMINICOS. Facit ad l. iſtam. j. de priuil. do. l. 1. ʒ. de coll. fun. pat. l. 1. H. L.5.

QVOTIENS. Suprà, ne liceat habita. Metro. l. 1. & facit ad l. iſtam in authentic. de L.6.
colla. §. ſi veto.

DE PRÆDIIS TAMIACIS, ET DE HIS QVI EX colonis dominicis aliiſque liberæ conditionis procreantur.
TIT. LXVIII.

Sic in veteri vbi non eſt initium legis primæ huius tituli.

DE PRÆDIIS TAMIACIS. Id eſt, prædiis, in quibus ſunt cellulæ. inde tamiacus id eſt, cellarius. nam tama græcè, latinè cellarium. Vel aliter prædia ſcripta erant, vt

canonem redderent, tamen in cellulis, vel inter cellas. *Tamiacis.* Credo debere dici de prædiis dominicis, non tamiacis, in hac rubrica. & hoc ex eo probatur, quia ſubditur, & de his quę colonis dominicis. ergo in lege id eſt, dicatur dominico vel dominicę, non tamiaco vel tamiacæ. & in vltima fundos dominici iuris, non tamiaci. quod nihil eſt ſecũdum Pi.h. *Annectentur.* Suprà, de ſeruis fugit. l. vlt. ʒ. de ſeruis reip. manu. l. 2. h. *Dominicam.* Sed per hoc probatur tamiacum non debere ſcribi ſecundum P.h. *Dominico.* Per hoc quoque probatur ſimiliter. *Sancimus.* Vt ſequatur matris conditionem, quod ſupra non contingit ſcilicet, in primo caſu legis.

L.1. MEMINIMVS. *Italici.* Al. tamiaci. *Conatrici.* Al. gomanici id eſt, ſaltus laboribus ad fertilitatẽ perducti. gomos enim gręcè, latine labor dicitur, alij habent conatici, quod ſic gloſa, conatici id eſt, præſtantis ordinarium canonem. canon græcè, latinè dicitur ordo, quia ordine nominatorũ ibi poſiti ſunt. inde dicta eſt canonica, vt ʒ. de ſacroſanc. eccl. placet. *Canone.* Scilicet, ſicut memini. ʒ. de col. donat. vel reuelatorum aut trãſlatorum. *Diſtrahi.* Sibi ſubaudi aliud obſeruatur in his patrimonialibus qui per tractũ orientis poſiti ſunt: vt ʒ. de fund. patri. nulli & faciunt ad l. iſtam. ʒ. de locat. præd. ciuil. l. vlt. ʒ. de fun. rei pri. l. 1. ʒ. tit. 1. eos. & l. ſi quis.

DE DIVERSIS PRÆDIIS VRBANIS ET RVSTIcis templorum, & ciuitatum, & omni reditu ciuili. TIT. LXIX.

L.1. PRO ÆDIBVS. *Cogantur.* Si ſatius eſt vectigal in eis imponi quam eas in publico vindicare. quod autem magis expediat, curabit præſes prouincię: vt ff. de operib. pub. legatum, in fi. & faciunt ad leg. iſtam ff. ne quid in loco pu. l. 2. §. ſi quis neminem.

L.2. ETIAM ALIÆ. Perſonæ vt villæ, adquirant, iuſtè tamen. & faciunt ad l. iſtam. ʒ. de hæred. inſtit. l. heres. ʒ. de leg. 1. ciuitatibus. ʒ. de fun. rei pri. l. 1. ʒ. ad Treb. omnibus.

Aliàs Pamphiliæ etiã.

L.3 RESTAVRATIONE. Et faciunt ad l. in authent. de colla. §. iubemus eos qui firmum. quia non eſt locus adiectionibus in patrimonialibus ſeu poſſeſſionibus tẽplorũ, ſed ſolum in cauſis fiſcalibus, vel poteſt dici quòd in patrimonialibus locus ſit adiectioni, ſed non niſi ſemel. & hoc collige ex eo quod dixi prima actione. & ad hoc eſt ʒ. de vendic. rer. ci. l. 1. & ʒ. tit. prox. l. 2. ʒ. de fun. rei. pri. l. 1.

In veteri deeſt lex eos 4.

L.5. SI QVIS. *Agonotheticas.* Suprà, tit. 1. l. vlt. & faciunt ad l. iſtam ʒ. de fund. patri. l. vlt. ʒ. de fun. rei pri. l. vlt. ʒ. de loc. præ. ci. l. vlt. ʒ. de fun. rei pri. l. 1.

L.6. HAC IN. *Nicenenſium.* Ciuitas eſt in prouincia ſecundum P. *Epotio.* Nomen viri proprium. *Ipſa.* Apametra ciuitate quæ erat ſubdita Nicenæ. *Ciuitatibus.* ſ. præfatis duabus. & facit ad l. iſtam ʒ. de precib. imper. offe. reſcripta. *Refringere.* Al. diſtinguere.

DE LOCATIONE PRÆDIORVM CIVILIVM VEL fiſcalium ſeu templorum, ſiue rei priuatæ vel dominicæ. TIT. LXX.

1 *Epiſcopi in quod tempus locationes facere poſſunt.* 2 *Prædia fiſcalia minoribus XXV. annis non locanda.*

DE LOCATIONE. Ex hoc tit. & ex his legibus videtur poſſe colligi quòd ſicut prædia rei publicę vel dominicę in perpetuum locantur, ita & templorum, quod prohibitum eſt noua conſtitutione poſita in auth. tit. de aliena. & emphy. §. locati. in illo. §. ſi vero aliquis. qua ſancitur poſſe fieri locationes ab epiſco. venerabilibus domibus in quantoſcunque annos voluerint, dummodo 1 † tempus XXX. annorum non tranſcendant. ſed dic vt notaui in auth. de reb. non alie. §. neque illud. *Ciuilium.* Scilicet, cuiuſlibet ciuitatis. *Fiſcalium.* Quę prædia fiſcalia 2 † minoribus XXV. annis non ſunt locanda. Item vectigalia, ne aduerſus ſupradicta beneficio ætatis vtantur, vt ff. de iure fiſci, infra. §. fi. Item quorum conductores nihil ex prædio fiſcali transferre poſſunt, nec cupreſſi materiam vendere vel oliuę non ſubſtitutis aliis: nec cæteras arbores pomiferas cędere. alioquin facta eius rei ęſtimatione in quadruplum conueniuntur: vt ff. de iure fiſci, in fraudẽ. §. pen.

L.1. DIVI. *Perpetuariis.* Colonis. iudiciaria. qui hoc diſcutit, appellatur diſcuſſor. *Munita.* Scilicet, fideiuſſoribus præfatis, vel fundis patrimonij ſui vtilibus obligatis: vt ʒ. de communi agro deſer. l. 3 ʒ. de fun. patr. quicunque. *Seruentur.* ʒ. de fun. rei pri. quicũque. facit ad l. iſtam. ff. de adminiſt. tut. cura. auth. de ſanctiſ. epiſc. §. aliena.

facit

FVNDI. *Reddiderunt*.Al. rint. *Auferantur*.Sancimus ſup.vel prohibemus. *Semel tātum*. Sicut & deliberatio non petitur niſi ſemel: vt ℥.de iure delib.ſcimus.§.ſed quia. *Adiectionis*. Id eſt,ante locationem contractam,ſecundum P.imò etiam poſt ſecundū P. vt ff.eo.l.vlt.& hîc faciunt ad l.iſtam.ff.ad mun.Lucius.§.vlt.℥.de fide inſtr. quicunque. L.2.

LOCA. Et hîc facit ad l.iſtam ℥.de fide inſtru.quicunque. L.3.

CONGRVIT. Et faciunt ad leg.iſtam.℥.de manc.& col.l.3.℥.de in diem addic. nec cæs.ff.de iure fiſc.non intelligitur §.diuus,& ȷ.eo.l.2.in fi.ff.de in diem addic.licet. L.4.

1 Ius emphyteuticum cur dicitur perpetuum.
2 Res in perpetuū locatæ,ab eo cui locatæ ſunt, vendi vel donari poſſunt.
3 Vbi res perpetuo locatur,emphyteuſis concedi & fieri iubetur.

PRÆDIA. *Perpetuo*.Iure emphyteutico, quod ideò dicitur perpetuum, quia quam- L.5.
1 diu † ſoluatur,perpetuo durat,vt inſtit.loc. & cond.§.adeò.& ff.ſi ager vectig.l.1. *Nō oportet*. Sicut nec debet aliquid extra ordinem ſuſtinere: vt ℥.de exo.mun.l. priuatæ. nec ſordidis debet grauari muneribus: vt ℥.eod.tit.euidenter. *Cogatur*. ff.ad Sila.ſi quis §.ſi quis eo.contra.ff.de pec.ſi quis ali.§.teſtamentum,firmitatem.℥.de petit.bo.ſub.l.1.in fi. ȷ.de cohortal.l.vlt.ff.quod quiſque iur.l.1.§.vlt.℥.de leg & conſt.l.2. *Alteri*. Non ſolum vbi venditur res domus noſtræ iure emphyteutico data,ſed &c. *Intelligat*. Non ideò dicit quòd imperator poſſeſſionem ſuam alij in perpetuum locatam non poſſit in alium deliberare,alienare:nam & priuatus hoc poteſt,ſed nō debet auferre,ne iniuriarum naſcatur actio,vnde iura naſci debent:vt ℥.vnde vi,meminerint. *Siue*.No.res in perpetuum
2 locatas vendi † & donari poſſe ab eo cui locatæ ſunt. *Retrahendam*. Nec adiectis ſæpius ac præter primum delegationis canonem poſtulantis afficient impendiis.nihil enim extra ordinem ſuſtinebunt:vt ℥.de execu. mu.priuatæ.§.ex hoc colligitur quòd vbi res per-
3 petuo locatur, emphyteuſis † concedi & fieri iubetur. *In arbitrio*. Suprà, de fide haſtæ fiſca.ſi tempora.℥.eo.congruit.ff.de in diem addict.licet.facit ad l.iſtam ℥.de publican.§. agri. contra. Solutio. hîc loquitur vbi dederat imperator vel comes rerum priuatarum qui rei priuatæ poteſtatem habet ſibi commiſſam à principe:ibi cum actor poſſeſſionis. vel ſubauditur ibi maximimè.vel quod forſitam eſt verius,ibi loquitur de agris publicis, hîc de illis qui ſunt domus priuatæ ſecundum P.concordat huic legi ℥.de off.ſacri. pala. l.1.℥.de off.rect.ſi quis eo.℥.de colo.& cenſ.emptores.℥.de communi agro deſer.l. vlt.ff. de iniur.item apud.℥.de fun.rei pri.l.vlt.℥.locat.& cond.emptorem.℥.locati,viam.firmitatem.ff.de publican.locatio.contra. Solutio,ibi in locatione vectigaliū,hîc in aliis conductionibus.vel illa trahitur ad hanc ſecundum quoſdam. *In arbitrio*. Nam inuitus retineri non poteſt in locatione,niſi maximos fructus conſecutus ſit,& poſtea locari tanti non poteſt. nam tunc prioribus penſionibus conducere compellitur:vt ff. de publica.& vectig.conrē.§.fi.ſecundum quoſdam.ſed certe illud immutatur,vt ff.de iure fiſ. non intelligitur.§.diuus, & ff.de publica.& vectig.licitario.§.ad conducendum,& debet luſtro peracto finiri locatio: vt ff.de iure fiſ.nō intelligitur.§.cum quinquennium .vel peracto triennio:vt ℥.de vectig.& con. penes.& impleto tempore conductionis alloquendi ſunt licitatores, & ad iterandam conductionem antequam ſuperiori conductioni ſatisfiat, admittendus quis non eſt: vt ff.de publica. & vectigal.licitatio.§.ad conducendū & §.fi.

DE CONDVCTORIBVS ET PROCVRATORIBVS, ſiue exactoribus prædiorum domus Auguſtæ. TIT. LXXI.

CONDVCTORES. *Homines*. Qui apud rationalem ſummæ rei conueniendi ſunt, vt ℥.vbi fiſca.cen.domini colo.vel ad præpoſitum ſacri cubiculi.vt eo. tit.l.fi.vel apud rectorem prouinciæ.vt eo.tit.vniuerſi. *Hominum genus*.℥.de iud.& cælic.Iudæi.ȷ. de agrico. & man.l.2.℥. de leg.& conſt. leges. *Grauior*. Quam in alios. *Noſtri iuris*.Suprà,vnde vi.meminerint. *Et noſtra*.Suprà,de epiſ.& cler. præſbiteri.in fi.l.& hîc faciunt ad l.iſtam ff.de adminiſt.tut.l.2.§.1.& 3.℥.de loca.milites. L.1.

QVIBVS AD CONDVCTIONEM FISCALIVM. prædiorum accedere licet. TIT LXXII.

NVLLVS. *Habeat*.Si tamen hæredes extiterint conductores remaneant in eadem conductione vt ff.de dec. decurio.& ff. de re mil.miles.§.fi. & hîc faciunt ad l.iſtā L.1.

ff.de contrahen.empt. non licet, qui ex officio.in prin.ff. pro emptore.l.2.§.tutor. ff. de re mili.multos.C.de agricol.& manci.l.fin.in authent.de alien.& emphyt.§.œconomus. coll.ix.C.quod metus cauſa,ſi per impreſſionem.ff.loca.& condu.milites.ff.de adminiſt. rer.ad ciui.perti.l.2.§.1.C.de decur.ſi quis procurator.

DE COLLATIONE FVNDORVM FISCALIVM, VEL rei priuatæ vel dominicæ vel ciuitatis vel templi. TIT. LXXIII.

L.1. ORDINARIORVM. Hîc faciunt ad l.iſtam.C. vbi cauſæ fiſca.l.1.C. de fund. rei ptiua.vniuerſi fundi.C.de exac.tribut.actiones ff.de iure immunit.ſemper.

L.2. PALATINOS. *Si temere.* Puta in conueniendo conductores. non enim poſſeſſionibus eos priuare debent,ſed potius iudices,vel eorum officiales: vt C.de off. rect. prouinciæ.nullus C.de exact.tribut.l.fi.

L.3. OMNIA. *Submoueãtur.* Supra,de coll.fun.patrimo.l.2.J.tit.1.l.1.ff. de iure immuni. ſemper.§.conductores. *Opinionem.* Quid ſit opinio,dixi C.de præd.& reb. naucul. l.fi.facit ad l.iſtam C.exact.trib.vlt.

DE PRIVILEGIIS DOMVS AVGVSTÆ, VEL rei priuatæ &c. TIT. LXXIIII.

L.1. PRIVATAS. Et hîc faciunt ad l.iſtam C.de agric.l.1.colonos C.de colla.fund. patri.l. 1.& 2.C.vt ruſtici ad mu.l.1.C.de agrico.vnam.dominicos.C.de paſc.l.vlt.C.de excuſat. mun.euidenter.l.fi.

L.2. REM. *Leuandorum.* Indicat hæc conſtitutio quòd ſoli prouinciales præſtabant tributa,eorum enim leuandorum cauſa iſtud aſſerit.ſecundum Cy. *Leuandorum.* Leuantur enim,quia minus conferunt, ideóque magis onus portabile quanto à pluribus collatum. *Conditione.* Al.conductione. *Remeante.* Al.remanente. & hîc faciunt ad l.iſtam C. de fun.limitro.l.1.C.de iudic.l.1.C.de anno.& trib.modi.C.de exact.tribut.actiones.

L.3. PORTIONIBVS. *Pretia.* Sed quæ pro penſione inferuntur, non enim extra ordinẽ aliquid ſuſtinere debet neque adiectis ſæpius ac præter primum delegationis canonem afficietur impendiis vt C.de excuſa.mun.priuatæ. *Conferri.*p.ad alimenta, vel ad ea quæ ſunt eis neceſſaria.

Aliàs pro tyronibus.

L.4. ABSIT. *Numeremus.* Sed conſtruere publicas vel ſacras ædes ſeu reparare,inter munera ſordida numerantur:vt C.de excuſa.mun.maximarum. *Aſſcribimus.* ſed & ea quæ nauiculario nomine ſunt obnoxia:vt C.de præd.nauicula.l.1.ſicut. etiam non excuſatur vtraque domus ad comparationem ſpecierum: vt C. vt nemini liceat in emptione ſpecierum ſe excuſa.l.1.nullus.niſi præſtita ſit eis vacatio muneris:vt ff.de mune.& hon. l.cui.& faciunt ad l.iſtam.C.de oper.p. ad portus.C. de ſacroſ.eccle.adici.C. de coll.fund. patr.l.1.C.de immuni.nemini con.l.2.ſup.de exact.tribut.l.vlt.ff.de veteran.l.penul.

L.5. EXCEPTO. *Patrimonio.* Quod neque ſuperindicto, nec ſordidis oneratur muneribus:vt C.eo.l.1.& hîc faciunt ad legem iſtam C.ſine cenſu vel reli.l.vlt.J. de exac.l.2.C. de coll.fun.pat.l.3.C.de excuſa.mune.l.priuatæ.

DE GREGE DOMINICO. TIT. LXXV.

L.1. PROPOSITIS. *Maximeque.* Perſonæ ſubaudi.al.minimi & maximi,& tunc ſubaudi homines. *Equus.* Refert occupauerit quis equos ex grege dominico,an ipſos ex aliis gregibus.

DE PALATIIS, ET DOMIBVS DOMINICIS. TIT. LXXVI.

L.1. PRIVATORVM. Non iudicum:vt C.de offi.rect.prouin.l.vlt.contra.& faciunt ad l. iſtam C.de oper.p.quicunque.ſic.C.de Iud.in ſynagoga.

In veteri deeſt initiũ legis.

DE CVPRESSIS EX LVCO DAPHNENSI VEL PERſeidis per Aegyptum non exigendis vel vendendis. TIT. LXXVII.

In veteri de eſt lex prima.

De cypreſſis. Al.cupreſſis.

Daphnenſi. Al.defenſis.al.da. *Perſidis.* Al.perſeis.

L.2. OMNES. *Antiochenæ.* Id eſt,nemoreæ. *A luco.* Al.alitatco.

FINIS LIBRI VNDECIMI.

INCIPIT

INCIPIT LIBER DVODECIMVS.

DE DIGNITATIBVS.
Tit. I.

De dignitatibvs. Dictum eſt s̃.de iure publico:ſed quia ius publicum non poteſt expediri niſi per eos qui in dignitate eliguntur,ideò de dignitatibus tractat. vidẽdum ergo qui ad dignitates admittantur,quíve reiiciantur,quam magna eis competunt priuilegia,quanto etiam tempore debeant durare.

Si vt. *Conſularem.* Conſules enim clariſſima dignitate perfruuntur, vt j̃.de domeſt. L.1.
l.2.& facit ad l.iſtam ff.de ſenat.l.1.fœminæ.

Neqve famosis. *Et ad* Al.deeſt ad. *Notatis.*vt ff.de pig.act.ſi quis in pi.& ff. L.2.
de obſeq. liber.honori.licet pares.& ff.pro ſoc.l.nec quicquã. *Patebunt.*licet Arbitri fiant:vt ff.ad l.Iul.de vi pti.l.1.& s̃.de arb.l.vt.& faciunt ad l.iſtam.ff.de iud.cum prętor.§.non autem.ff.de off.aſſeſ.liberti.s̃.de poſtulan.l.2.s̃.de decur.nequis.

Maior. *Priores* Al.priorum.& faciunt ad l.iſtam.s̃.de excuſ.mun.eos j̃.de primic. L.3.
l.1.j̃.de ſilentiar.l.3.j̃.de prox.ſac.ſcrin.l.2.

Senatorvm. *A temonariis.* Forſan à temoribus id eſt, plauſtris. ſic dictis vel quia L.4.
minora id eſt,ad tempus, ſcilicet,cum potantur tenentur ſecundum Py. *Vilioribus.*i. in vilibus & minimis.& facit ad l.iſtam.s̃.de excuſ.mu.maximarum.

Nemo. *Præfectus.* Ergo nec ſenatores, qui ſunt magna pars corporis imperij: vt s̃. L.5.
de crimine maieſt.quiſquis. *Pulſet.* In libro regum.in manipulis & iniuria.§.1.in manualibus miniſteriis:vt s̃.ad l.Iul.repet.l.1.in mani.id eſt,miniſtris. & facit ad l.s̃. vbi ſenat.vel clariſ.l.2.& j̃. eo.præcipimus. *Dignitas.* Scilicet, munus illud. *Dignitas.* Quam hodie ſuſtinent conſules in ciuitatibus,& eſt eorum dignitas.

Ne qvis. *Negotiatoribus.* Id eſt,negotiatores ne militent. *Monetariis.*s̃.de murile. L.6.
l.1. *Adiectis.* Piſtorum forte,vt s̃.de piſtoribus. *Adiectis.* Al.abiectis.id eſt,vilibus. *Pactis.* Annualium militum vel priuatorum.& facit ad l.iſtam s̃.de profeſſo.& medic.s̃. de tabu.ſcri.l.vlt.s̃.de libert.

Qvoniam. Et faciunt ad l.iſtam.s̃.de exac.mu.maximarum.s̃.de oper.pub.inter. L.7.
& l.omnes.contra.& l.nemo.s̃.de liber.

Ivs qvoqve. Suprà,ad l.Iul.ma.quiſquis.& facit ad l.iſtam.s̃.de libertinis. L.8.

Libertorvm. Secus de ipſis libertis : vt s̃. ad l.Iul. Vicellam. facit ad l.iſtam.s̃. L.9.
de poſtul.l.2.s̃.de off.aſſeſ.liberti.s̃.de liber.& eorum lib.l.vlt.s̃.de libertin.

Severam. Niſi in crimine læſę maieſt.vt s̃.ad l.Iul.ma.nullus.& s̃.de quæſt.decu- L.10.
riones.s̃.de liber.& eorum libe.l.2.& s̃.de quæſtionib.diuo Marco.

Senator. ff.de ſena.ſed.contra.Solutio.refert vtrum ante ſena. dig. procreatur & L.11.
in ſenato.dig.poſtea editur,nécne.ſi ante concipitur & in ſenat.dig. editus eſt, verum eſt quod dicit lex illa de ſena.hîc quando concipitur & naſcitur.s̃. de natural. lib. communium rerum.s̃. de liber.& eorum lib.l.2. priuatos. ſed cum per dignitatem quis eximitur à coartali condit.& ante & poſt ſuſcepti liberi cũ patre eximuntur:vt s̃.de aduoc. diuer.iud.cum aduo.in prin. *Priuatos.* Non omnino,qui clariſſimi ſunt:vt in fi.l.vel aliter poteſt intelligi quod dicit in fi. *Priuatos.* Aliud ſeruatur in filiis eorum qui ſponte ſe ciues cuiuſcunque ciuitatis obtulerunt. nam nati poſt talem deditionem, paternæ non erunt ſuccidanei functionis:vt s̃.de his qui ſponte mune.ſub l.fin.circa prin. *Suſceptum.* Ante dignitatem ſuſceptam.& poſtea dicit,in clariſſimatus. ſubaudi tantum, & non ſenatoria.& ſic non obſtabit contra.ff.de ſenat.ſenatoris filiam.vel dic ſuſceptam,ante dignitatem ſuſceptam.& ita poſtea non erit aliquid ſubaudiendum.& ſolues contra. alio modo,vt s̃.dixi in alia ſolutione.

Ivdices. *Furtis.* Al.furtis & ſceleribus. *Codicillorum.* Id eſt, dignitatum. facit ad l. L.12.
iſtam s̃.de off.præ.ſi quis.s̃. de ſuſcep. ſi aliquid s̃. de decur. infamia.s̃. de mune. reus

eſt.d.l.qui ſemel.in auth.de ſanc.epiſ.§.pręſbiteris §.reuerendiſſimis,infrà,de pala.ſacta.larg.l.2.

L.13. MVLIERES. L.iſta ponitur s̃.de incol.l.vlt.ſed dicas fuiſſe vitium ſcriptoris,ſicut notaui s̃.de nouo Cod.fac. vel quare hoc ſit, dic vt dicitur.s̃. de veteri iure enucl. l.2.ſi quid autem. *Priuatæ.* Nã quę priorum oblita eſt,rurſus ex prioribus non adiuuatur vt j̃.authẽ.de nup.§.non tantum.niſi à principe impetrauerit:vt ff.de ſenato.l.fin.in prin & faciunt ad l.iſtam.in auth.de conſul.§. ſin autem.ff.de ſenator. fœminæ.& l.vlt.ff. ad municip.l.pen.& vlt.§.item.& l.ea.ff.de iudi.exigere s̃.de nupt.cum te.in auth. de nupt. non tantum s̃.eo.nemo.

L.15. CLARISSIMIS. Præcipimus.facit ad l.iſtam.s̃.eo.nemo.& hic faciunt ad l.iſtam s̃.de operis liber.l.pen.ff.ad municip.filij.§.pen.j̃.de conſul. ſancimus.j̃. de præpoſi. ſacri cubic.l.vlt.j̃.tit.3.l.1.

In veteri de eſt lex Præcipimus.14.

L.16. SI GRAVES. Quæritur ſi hoc ſit innouatum per auth. vt iud.non expectent ſa.iuſſ. dico non, quia eſt in iſtis ſpeciale:vt s̃.de off.procon.ſi quid erit.& plenè diſtinxi s̃. de leg.& conſtit.prin.l.2. *Carceramine.* Al. carceralẽ. *Subſtitutione.* Al. ſub tuitione. al.ſub fideiuſſione. *Referri.* s̃.de off.procon.ſiquid erit. *Subſtitut.* Id eſt,ſub cuſtodia militari. vel executor:vt ff.de cuſtod.re.l.1.carceralem.j̃.de præpo.ſacri ſcri.in ſacris.in prin.facit ad l.iſtam s̃.de pœnis.omnes.ff. de pœnis. diui fratres.§.penul. & vlt.s̃. vbi ſenatus con. quotiens.

Aliàs ſi grauius.

L.17. QVOTIENS *Fideiuſſio.* Suprà,qui ſatiſd.cog. ſciendum. *Iuratoria.* Suprà,de epiſ. & cleric.§.1.inſtit. de ſatiſd.§.ſed ho.j̃.de priuil.ſchol.l.vlt.circa.fi.j̃. de caſtren.l. vlt. *Adfuerint.* Alibi.vel ſi habes abfuerint,planum eſt,ſic s̃.de epiſc.audien.ſi qui. *Super.* Al.ſuper poſſeſſionem. *Ordinabis.* In authen.de exhib.§.ſi verò.ordinabis.j̃.de iud.properandum.§.ſin autem. *Priuatos.* Aliàs eſſet vt s̃.eo. ſi grauius.& s̃.vbi ſenat.l. vlt. *Priuatos.* Ergo erunt infames ſecundum R.vt s̃.de decur.infamia.& s̃.de tractar.ſi quis maior. *Liceat.* Infrà,de lucris aduoc.§.rerum,j̃.de curioſ.l.3. *Quibus.* Al.illæſis. *Ex cuiuſlibet.* Al.ciuilibus iudic.ſententia commonitoria. *Scriptis.* s̃.de ſenten.ex peric.reci.hac.j̃.de proxi.ſacro.ſcrin.l.pen.s̃.de mand.prin.j̃.de prin.agen.l. vlt.j̃. de caſtren.1.l.4.& facit ad l.iſtam s̃.de munleg.l.penul.

IVBEMVS. Faciunt ad l.iſtã.s̃.de mand.prin j̃.de ſilen.l.3.s̃.de relat.l.1.s̃.de off.rect. prouin.nullus.s̃.eo.clariſſimis.

DE PRÆTORIBVS, ET HONORE PRÆTVRÆ, & collarione,& gleba,& claui,& folli,& ſeptem ſolidorum functione ſublata. TIT II.

De prætoribus. Scilicet, ſublat. *Glebæ.* In lib.M.de prætoribus,& de honore prætor. & claui & folli &c.aliàs claue,folli,pro eodem. *Functione.* Al.ſucceſſione.

L.1. NEMO. Deuocetur.s̃.de off.prętro.tres. *Securus.* ff.de reg.iur.nemo.ff.de in ius voc. l.pleriſque ff.de iniur.is quidem. *Iidem A.A.ad Senatum.* In lib M.idem Auguſtus ad ſenatum. *Glebam vel follem.* *Siue quemlibet.* Aliam cenſuram capitis, & iugationem terrarum, vt s̃.de colo. Thracen.l.1.& hic faciunt ad l.iſtam ff.de cenſ.l.vltim.in fi.s̃.ſine cenſu,omnes.contra.s̃.de capit.ci.cenſi.eximenda.l.1.s̃.de alluuion.hi qui s̃.de metall.l. antepen.s̃.de colon.Thracen.l.1.

DE CONSVLIBVS, ET NON SPARGENDIS AB his pecuniis,& de præfectis & magiſtris militum,& patriciis. TIT. III.

L.1. ANTIQVITVS. *Trabea.* Trabeæ,id eſt, veſtis conſularis, qua plerumque imperatores veſtiebantur, vnde etiam ipſi dicebantur : & hoc eſt quod dicitur in auth.de conſulib. in fi. Aduenit autem cum ipſi amittunt trabeam ſecundum Al. *Pares.* Al.patres in filiis. *Anteire.* j̃.de primice.l.fin.j̃.tit.3.l.1.j̃.tit.prox.l.1.& 2.j̃.de pro.ſacr.ſcrin.vnicuique.s̃.ad l.Iul.de adul.l.1.contra. *Inſulis.* al.conſules. *Eodémque.* Non ergo dicuntur habere per imperium,ſed idem:vt notaui.ff. de off. procon.l.2. *Faſces.* i. dignitates. *Sæpe.* Et,ſubau. *Merita.* i. eius qui ſæpe meruit dignitatẽ conſulatus. *Quod* ſ.ſena.conſultũ.al.conſuli. *Habitus.* A collega conſule poſteriore. *Habitus* ſ.poſtpoſitus

ſitus ſecundũ Al. *Oportet.* habetur enim poſterior prior cõſul, ſi poſterior ſit effectus patricius. *Qui.* ab eo, ſubaud. qui prior &c. *Patriciatũ.* ſed poſterior conſulatũ meruit ſecun. Al.

ORDINEM. *Rapiendi.* Al. percipiendi. *Sectentur.* Al. ſequentur. Al. ſequantur. *Affectu.* i. voluntate, vel deſiderio. *Abſtineant.* Noua verò conſtitutione Conſules pecuniam ſpargere non compelluntur, nec ſi voluerint, prohibẽtur, vt in auth. ei. §. ſpargere. excepto auro, quod ſoli principi tribuitur ſpargere, vt ibi dicit. *Errore.* Al. honore. *Perdendi.* Al. ſpargendi, vel proiiciendi. *Reſtaurationem.* ꝫ. eo. nemini. ſancimus. *Nouerit.* Eſſe. *Et data* Ad reſtaurationem aquæductus, & facit ad l. iſtam. in auth. tit. eo. col. 6. §. ſpargere. inſt. de re. diu. §. hoc amplius. contra. L.2.

NEMINI. *Omnibus.* ſ. de off. præf. vrb. præfectus. contra. ff. de off. vic. l. 1. contra. Sol. Ibi loquitur de dignitatibus quę poteſtatem tantũ intra vrbẽ habent, hic de his qui intra & extra. *In actu.* ꝫ. vt dig. or. ſeru. l. 2. *Dignitatem.* Sed illuſtribus viris permittebatur patriciatus codicillos accipere, quamuis his dignitatibus non fuerint primò decorati, vt nouel. contra. ta. de ord. ſena. vbi etiam dicunt præfectum vrbis præeſſe patricio. *Caput orbis.* ff. de leg. & ſe. con. de quibus inſti. de ſatiſdat. §. vlt. ſ. de vet. iu. enucl. l. 1. §. ſed et ſi quæ ad reficiendum. ſ. eo. l. prox. ꝫ. eo. l. prox. *Cenſemus.* Separato arcario hoc aurũ ſuſcipiente & cuſtodiente ne in alios vſus conuertatur, vt ſ. de aquæductu. hac lege. *Suſtentata.* Al. ſuſtentetur. ſ. honorarium, &c. L.3.

SANCIMVS. *Procedendi.* ꝫ. auth. eo. tit. 26. conſtit. ſ. de dignit. clariſſ. *Re ipſa.* i. ipſo actu, ſecundum Cy. *Legitimam.* Al. lege ipſa. *Conſularitas.* Al. conſularia. *Proceſſionu.* In libro meo detulerat proceſſionis, &c. & poſtea in litera erit videatur. *Proceſſionis.* Al. proceſſio: & tunc ſubaudi, tempore, ꝫ. de præp. ſa. cubic. l. 1. ſ. eo. l. 1. ſacræ. ſ. eo. l. prox. L.4.

SANCIMVS *viris.* *Eximere.* In auth. conſt. quæ dignitate. coll. 6. in prin. & §. 1. inſti. quib. mo. ius pat. poteſt. ſol. §. filius. & faciunt ad l. iſtam, in auth. de conſulib. L.5.

DE PRÆFECTIS PRÆTORIO SIVE VRBI, ET magiſtris militum in dignitatibus exæquandis. TIT. IIII.

PRÆFECTVM. *Vſque adeò.* Hoc verum eſt. *Volumus.* Al. velimus. & hic faciunt ad l. iſtã, in nouellis vt præfectura dig. curialis liberet, ſ. tit. prox. l. 3. & ꝫ. tit. 1. l. 1. ſ. qui pot. in pig. l. 2. ſi fundum. ſ. de colla. præd. ciuil. congruit. L.1.

QVISQVIS. *Ingeſſerit.* Sic eſt in lib. M. *Et geſſerint.* i. & geſtionem compleuerint, antequam præfectura caperetur ab aliquo. *Erit.* Poſt adminiſtrationem expleram ab eo. *Prouecti fuerint.* ſ. etiam iterata vice, vt ſ. tit. 1. l. 1. §. al. *Ex præfectu.* Al. probatius. facit ad l. iſtam, ſ. tit. prox. l. 1. ꝫ. tit. 1. l. 1. ꝫ. de primic. l. fi. L.2.

DE PRÆPOSITIS SACRI CVBICVLI, ET DE omnibus cubiculariis, & priuilegiis eorum. TIT. V.

SACRI. *Cubili.* Al. ſacri cubiculi. *Nulla.* ſ. tit. 1. l. 2. ꝫ. de conſul. l. 4. ſ. tit. 1. l. 1. ſ. tit. 4. clariſſ. ſ. de aduoc. diu. ind. petitionem. §. 1. ſ. de excuſ. mun. eum. contra. ff. de iud. l. 2. §. legatis. §. planè. ꝫ. de ſilentiariis. l. vlt. in fi. ꝫ. de mag. ſcriniorum. *Solemnes.* i. feſti conuẽtus qui fiebant in Maio, & dicebantur conuiuia ſ. maiuma, vt ſ. de ſacrif. pag. in templis. l. vt prophanos. & ſ. tit. prox. l. fin. ſ. de cõſulibus, & non ſparg. l. 1. *Et cœtus.* ſci. ciuium, vel etiam ſenatorum: vel ciuem, vt ſ. de maiuma. al. *Salutationes.* Scil. iudicum, vt ꝫ de prox. ſacrorum. l. 2. & ſ. de off. diu. iud. l. fi. *In conſeſſu.* ſ. ſacri palatij, vt ꝫ. de priuil. eorum qui mil. in ſac. pal. l. 2. al. & ſ. *Præceſſerit.* ſ. ti. prox. l. fi. ſ. de conſu. & non ſpat. l. 1. facit ad hanc l. ff. de excuſ. mun. maximarum. ſ. de ſuſpect. nemo. L.1.

HAC NOSTRÆ. *Exeunt.* Sup. de adu. diu. iud. petitione. §. 1. non ſolùm enim quãdiu militant, ſed quandiu vixerint, his debent vti priuilegiis, vt hic dicitur & ſ. de exact. mun. eum. ſecundum Pi. *Parauerедos.* ꝫ. de decur. & ſilentia. l. 3. ff. de mun. & ho. l. fin. §. patrimoniorum. & §. penult. *Vindicamus.* i. excipimus. & faciunt ad l. iſtam, ꝫ. de prox. ſacrorum. in ſacris noſtris ſcriniis, & lex. al. in ſacris. in fin. & ſ. de exact. mun. maximarum. & l. eum. L.2.

CVBICVLARIOS. *Penetralibus.* Hæc meritò dicuntur penetralia, quia nullus audet penetrare, ſecundum Pi. *Obedire.* i. ſubire, ſecundũ Al. & hęc faciunt ad l. iſtam, L.3.

J.de ſilentiar.ne ad.ꝫ.vbi ſenat.vel clariſs.quotiens.J.de agentib. in reb. l.4. contra J. de priuil.ſchol.l.2.ſic.J.de caſtrenſianis.l.3.

L.4. IVBEMVS. *Dubitet.* Sup.de bon.vac.l.vacantia. *Iudicium.* Magiſtris officiorum,ꝫ. eo.cubicularios. *Probauerit.* Inf.de monac.auth.§.huic. *Probauerit.* Probat eo ipſo quòd dicit ſe nolle,ſicut & quod dicit ſe voluiſſe,vt ꝫ.de mil.teſt.l.probauerit.hoc ideò hîc probat,quia cum eo ſciente ſeruus cubiculum intraſſe dicatur, præſumebatur quòd voluerit,vt hîc,vt ꝫ.de probatio.cum precibus.& ꝫ.de ſol.quod ergo.Nam qui dicit aliquando voluiſſe,ipſe probare debet:ex regula enim ei qui dicit incumbit probatio,vt ꝫ. de prob.ei qui dicit. *Probauerit.* Arg.contra.ꝫ.de pact.& commo.tut.& cur.ſi tutor.ꝫ. de admin.tut.& fiſci.J.qui milit.poſ.ſuper ſeruis. contra.hoc ſpeciale eſt. ff.de admi.tut. hoc autem contra.ff.de iud.ſi prætor.& d.l.propoſuiſti.circa fi.contra.ꝫ.prob.cum precibus.in auth.de epiſc.§.ſeruus.contra.& 1.qu.1. ſi quis à ſimoniacis. *Calumniam.* ff.de accuſat.& inſcript.ſi adi. *Calumniam.* In lib.M.calumniam pati. *Quinquennij.* Sup. de tab.l.1.ꝫ.ne de ſtatu defun.poſt quinquennium quæratur.

L.5. IVBEMVS. *Cingulo.* i.vehiculo dignitatis ſuæ,i.carruca, ſecundum Al. vt ꝫ.de vehiculis honoratorum.& faciunt ad l.iſtam, ff.de ſenat.l.fin.in prin.ꝫ.de dignit. clariſs.ꝫ. de precib.imper.offer.l.reſcripta.

DE QVÆSTORIBVS, ET MAGISTRIS OFFICIORVM, & comitibus ſacrarum largitionum,& rei priuatæ. TIT. VI.

L.1. QVI EX. *Ingruerunt.* Al.viguerunt. *Clamationem.* Præconū,vt ꝫ.de offi.rect.prouinciæ.l.3. *Clamationem.* Al.acclamatione excipiantur ſolita. *Prætereantur.* Sup. de off.diuer.iud. l.vlt.

DE PRIMICERIO, ET SECVNDICERIO, & notariis. TIT. VII.

De primicerio. & pro.J.al.ſecundicerio, ſed certè alius erat ſecundicerius, & alius primicerius,vt probatur J.de domeſt.& protect.l.fin.

L.1. PRÆCIPVA. *Poſuerint.* i.depoſuerint. *Prioris.* i.eo quòd primus ſcriptus eſt in matricula notariorum,& quòd primum locum obtinet, vt J.de ſilent.l.3. *Aſcenſus.* Al. ad ſenſus. al.accenſus. *Vllam.* Imponendo, ſubaudi. *Vel leuis.* Pro etiam vel ſaltem. *Offenſionem.* Sup.de liber.& eorum lib.l.2.ꝫ.de hæretic. l.2. in fi. *Extinctæ.* Al.extincto auctore. *Minuendum.* Al.minuendo.

L.2. PRÆCLARAM. *Spectabilium.* Spectabiles. *Nihil.* i.aliquid ſiue multum. *Biennales.* ꝫ.de off.præt.vrb. *Primicerius.* J.de numerar.l.2.contra.& l.officio.contra.in auth.de defen.ciuit.§.1. *Quamuis.* J.de commeatu.l.vlt.C.de epiſco.aud. nemo.J.de domeſt.l.3. *Duorum.* Iacturam ſubire volumus. *Spem.* Sic eſt in libro M.al.ſpe publicarum. *Dudum.* J.de prin.agen.in reb.l.4.ꝫ.de conſu.l.1.J.de prox.ſacr.ſcrin.vnicuique.J.de remi.contra primam.J.de tyron.l.3.ꝫ.de off.ma.off.nemo. *Anteferri.* No.graduum ſeriem nulli licere turbare,& temporum ratione calcata dudum militantibus auferri. *Proponendus.* Al. præponendus.facit ad l.iſtam,J.de come.& protect.ſi quis.

VT DIGNITATVM ORDO SERVETVR. TIT. VIII.

L.1. SI QVIS *Vſurpauerit.* Sup.qui petant tut.l.vlt.ꝫ. vnde vi.l.ſi quis. *Sacrilegij.* Supr.de crimine ſacril.l.1.ꝫ.de diu.reſcr.ſacri.J. de priu.eorum qui in ſacro palatio militant, l. fin.& faciunt ad l.iſtam,in auth.de non alien. imp. §.ne illud.J. de palatin.& do.l.5.J.de prox.ſacro.ſcri.l.7.

L.2. OMNES. *Secundo.* Sup.de ſenten.ex peric.reci.l.2.in authent.vt ordin.præfect.col. 5. *Vacantes.* Quorum cauſa criminalis non poteſt condemnatoria ſententia terminari,niſi per principem abſolutoria, & per vicarium, vt ꝫ.vbi ſena.vel cla.l.3.§.viros. *Cingulum.* i.inſignia illuſtratus,vt in auth.vt ordin.præfe. col.5. *Munitur.* Vel mittitur.

Codicil-

Codicillos. In auth.vt iud.ſine quoquo ſuffra. §.pen. *Miniſtratores.* Sup.tit.1. l.vlt.§.fin. *Vacantes.* Sup.de fabric.eos. *Dignitatem.* Al.vt præfectus prætorio non quæſtoris præfectorio præponatur:pariq; modo quæſtorius vacans habens cingulum, quæſtorio honorario habenti codicillos ſine cingulo. *Ex magiſtro.* i. qui quondam fuit magiſter, & eſt vna pars,& dicitur magiſter. *Cura.* No.quis dicatur magiſter militum. *Germanus.* prænomen. *Pentadius.* Proptium nomen.*Cuius.*Pentadij. *Cincti.*Al.cinctis.al.cunctis. Al.cuncti. *Copia.* Nominatiui caſus. *Copia.* ſc.annonæ.

DE MAGISTRIS SACRORVM SCRINIORVM.

Tit. IX.

VIRIS. *Depoſitum.* Sup.de excuſ.mun.eos.j.de fabri.eos.ſ̃.de aduoc.diu.iud. l.1.j.de agent.in reb.l.vlt.j.de priuil.eorum qui in ſacr.l.2.ſ̃. de præpo.ſac.cub. l.2.ſ̃.de aſſeſ.non patum.j.de prox.ſacr.ſcri.l.4. *Immunes.* Priuilegia enim dignitatis cauſa non tantùm tempore militiæ, ſed poſtea debent durare, vt ſ̃.de excuſ.mun.eam. *Ex proximis.* Sc.natos,vt j.de prox.ſacr.in ſacris. L.1.

DE COMITIBVS CONSISTORIANIS.

Tit. X.

EOS *qui tran.* Planum eſt. L.1.

VIROS. *Zenonis.* Inf.de princ.agen.l.vlt.& faciunt ad l.iſtam,j.de priui.ſchol.l.3.j. de caſtren.non omnia.j.de præp.ſac.ſcr.in ſacris.ſ̃,de profeſ.& med.l.vlt. L.2.

DE COMITIBVS ET TRIBVNIS SCHOLARVM.

Tit. XI.

De comitibus,&c. Al.præpoſitis comitum.Al.De præpoſitis & tribunis,&c.h.

PRÆPOSITOS. *Adorandi.* Inf.de ſilentia.l.1.j.de palat.l.fin. *Adorandi.* Al.orandi. *Cura palatij.* In lib.Cy.cura palati. *In alius quæ.* Al.qui. L.1.

DE COMITIBVS REI MILITARIS.

Tit. XII.

QVI *contemplatione.* *Præſtent.* Al.præſtet *Adornantur.* Al.orditur. L.1.

EOS QVI. *Nominis.* Al.numinis.& eos.j.de princ.agen.in reb.eos. L.2.

DE COMITIBVS ET ARCHIATRIS SACRI palatij.

Tit. XIII.

ARCHIATROS. Faciunt ad l.iſtã,j.de prox.ſa.ſcri.l.1.ſ̃.de off.con.l.1.ſ̃. de præ.ſiue vt.l.1.& 2.ſ̃.de præp.ſac.cub.l.1.ſ̃.de primic.l.fi.ſ̃.de conſul.l.1. L.1.

DE COMITIBVS QVI PROVINCIAS REGVNT.

Tit. XIIII.

EOS QVI. Facit ad l.iſtam,j.de prin.& agen.in reb.eos.ſ̃.de præf.præt.ſiue vrb.l.1.ſ̃. de excuſ.mun.eos. L.1.

DE PROFESSORIBVS QVI IN VRBE CONſtantinopolitana docentes,ex lege meruerunt comitiuam.

Tit. XV.

De profeſſoribus,&c. *Ex lege.* Al.exige.Al.degentes.

GRAMMATICOS. *Statutos.* Sup.de ſtud.liber.l.1.in fi.ff.de excuſ.tut.l.ſi duas.§.1. in fi.& §.legis.ff.de milit.teſt.l.antepen. *Diſſerendi.* Al.diſſerẽdi.fecerit, ff.de ver. ſig.quibus. *Serendi.* Sup.de profeſ.& med.ſa.l.2. ſup. de murileg.ſi quis ex. *Cœtu.* i.ſenatorib. *Amplißimo.* Senatorum. *Ad xx.annos.* Magiſtros liberalium artium poſtquã xx.annis docuerint,ſubtiliter honorari ad xx.j.tit.1.l.1.ſup.tit.1.l.1.j.de prox.ſac.ſcri.l.3. L.1.

DE SILENTIARIIS, ET DECVRIONIBVS EORVM.

Tit. XVI.

DECVRIONES. *In ſalutandis.* Inf.de prox.ſ.l.4.j.tit.1.l.1. ſup. de comit.& tribun. j.de prox.ſac.ſcr.l.2.& faciunt ad l.iſtam,ſup.de inof.teſt.omni. L.1.

L.2. VNVSQVISQVE. Facit ad hanc l.j̃.de prox.ſacr.l.4.

L.3. DECVRIONIBVS. *Tranſcendunt*. j̃.de prox.l.1. & 2.j̃.de prox. ſac.ſcri.l.4.& 5.angarias.ʒ̃.de primice.l.1.ʒ̃.de epiſ.l.2.ʒ̃.de exc.mu. maximarum. *Siue*. Sup.de præp.ſac.cub.l.2. *Excoctione*. Sc.ſecundum M. *Ad comitatum*. Noſtrum. *Reuocatoriæ*. Sup.de dign.l.vlt.acceperint.j̃.de agen.in re.ex eo.j̃.de prox.ſac.ſcr.in ſacris.ʒ̃. de præpo.ſac.cub.l.2. *Senatores*. Not.ſenatores viros illuſtres,ſic ff.de ſenat. l.fi.in fi. ſed contra. ʒ̃.de his qui ven. ætatis impe. l.2.in fi. *Letitia*. Al.licentia. *Solam*. Nam & ſenator quis eſſe poteſt,& tamen honores non petere, vt ff.de interd.& releg.l.pen.§.his.§.ſolet. *Numero*. Al.numerata priuilegia,& facit ad l.iſtam,j̃.eo.iubemus.

L.4. NE *ad diuerſa*. Faciunt ad l.iſtam,ʒ̃.de fabric.eos.j̃.de pręp.ſac.ſcr.in ſacris.j̃.de decanis.l.2.j̃.de priu.ſcho.hac.ʒ̃.de iuriſd.om.iud.l.fi.j̃.de agen. in re.ex eo.j̃.de pala.viros.ʒ̃.de profeſſ.l.fin.

L.5. IVBEMVS. *Deducere*. Sup.de col.bo.l.1.§.2.ʒ̃.de coll.illud.ʒ̃.de inof.teſta. omnimodo.§.fi.& l.fi.j̃.de caſtr.pec.omnium.ʒ̃.de aſſeſ.velut.ʒ̃. de aduoc. l.4. *Ipſam*. Ergo & al.militia ipſa imputatur, vt ʒ̃.de inof.teſt.omnimodo.§.fi.& l.fi. *Deducere*. Idem eſt in militibus & aduocatis, vt ʒ̃.de aduo.diu.of.l.4.& ff.de aſſeſ.velut.ſancimus.ʒ̃. de excuſ.tut.l.vlt.ff.de excuſ.tut.iuris peritos.in prin. *Compellantur*. Sup.de aſſeſ.l.vlt. *Quam*. Sup.de excu.mu.eum.j̃.de agen.in reb.l.vlt.ʒ̃.de præp.ſac.cub.l.2. *Imputari*. Sc.in legitima portione. *Imputari*. ſc.in quartam, vt ʒ̃.de inof.teſt.omnimodo.§.vlt.

DE DOMESTICIS, ET PROTECTORIBVS.
TIT. XVII.

L.1. DOMESTICI. *Oſculandi*. Sic fit cùm aditur Papa vel Cardinalis. *Sacrilegij*. Sup.de crim.ſacril.l.2.ʒ̃. vt digni.ordo ſer.l.1.digni.ʒ̃.de aduo.diu.iud.reſtituendæ.in fi.ff.de re iud.quidam.& hic facit ad l.iſtam,ʒ̃.de prox.ſacr. ſi quis.j̃.tit.1.l.1.j̃.tit.2.l.2.ʒ̃.de offi.diu.iud.l.vlt.

L.2. PRIMICERIVS. Al.primicerij. *Et protectorum*. Al.deeſt,&. *Potiantur*. Al.potiatur. *Alij verò*. Al.ab numero. *Decem vſque*. Al.decemq́; numero. *Clariſſimatus*. No.quæ ſit dignitas clariſſima. *Decémque*. Vna pars eſt,decem.j̃.de commeat.l.2.ʒ̃.de aduo.diu.iud.l.vlt.

L.3. SI QVIS. *Nouiſſimus*. i.in nouiſſimum locum. *Deuocatus*. Al.demotatus. *Aberrantes*. Sup.de pet.hær.nec vllam.§.item.numerari.ff.de rit.nupt.qui in propriũ. §.vlt. *Numerari*. i.haberi,& retinere in dignitatibus ſuis, vel locis. Al.honorari. *Numerari*. Inf.de commeatu.l.vlt.& facit ad l.iſtam,ʒ̃.de primic.l.vlt.

L.4. LEGE. *Victura*. i.duratura. *Indeptus*. i.electus,immiſſus. *Eius*. Not.hæredes melioris conditionis,quàm is cuius ſunt ſucceſſores,ſic ff.de mag.conue. non ſimiliter.& inſt.de vſuc.§.diutina.& §.vlt.arg.contra.ʒ̃.de pet.hær.nec vllum.§.item. *Eius*. Mortuis ſalaria debentur honorũ etiã futuri temporis, vt j̃.tit.2.l.ſi quis.& faciunt ad l.iſtã,j̃.de prox.ſact.ſi quis.ʒ̃.de dignit.l.3.ſup.de off.præf.præt.l.3.ſup.de fun.rei pri.l.1.& 2.& 3.ſup.de mag.conu.l.1.j̃.de adu.diu.iud.prædij.§.fi.j̃.de agen.in reb.l.3.ff.ad munic.impe.Lucius.in princ.ſup.de prob.ex perſona.

DE PRÆPOSITIS LABARVM. TIT. XVIII.

A labiis, vel dic labrorum,& planum eſt.

L.1. QVI *labarum*. Al.labrorum. *Sint*. Sup.tit.1.l.2. *Immunitate*. Munerum, vt ſup. de excu.mun.l.inductis.& facit ad l.iſtam,j̃.tit.1.l.3.

DE PROXIMIS SACRORVM SCRINIORVM,
cæteriſq́; qui in ſacris ſcriniis militant. TIT. XIX.

De proximis. Sic dicti,quia principi ſe proximant. *Scriniorum*. Hi ſunt quibus arcana principis meritò committũtur, vt in hoc tit.l.magiſtros.eſt etiam dignitas quæ vocatur proximatus, vt j̃.eo.ſi qui ſunt.& alij,qui dicuntur melloproximi, vt j̃.eo.l.peculiati.

L.1. PROXIMOS. *Dioceſis*. Al.dioceſes. *Indepti*. i.iniuncti, vel adepti. *In ſequentibus*. Iſtud in ſequentibus,in quibuſdam libris eſt cancellatum,ſed non in libro M. *Poſtea*. Sup.de commer. & ar.ſac.pal.ſup.de præf.præt.l.2. *Deſcriptionis*. Alicuius.

IN SACRIS. Faciunt ad l.iſtam, s. de ſilentia.l.3. s. de domeſtic.l.1. s. de ſenten.iſ.l.1. s. L.2.
de offic.diuerſ.iudic.l.vlt. j. de palatin.tricli. j.eo. peculiari. *Si reuerentia.* Al.aut reue-
rentia.

IN SCRINIIS. *Electos.* Al.allectos. *Exconſularibus.* Vna dictio eſt,& eſt ad hoc s. L.3.
de domeſt.l.2. s. de ſilentiar.l.1. s. de profeſ.qui in vrbe Romana. s. tit.1.l.1. s. de præpo.
ſac.cubic.l.2. j.eo.in ſacris.in fin.& l.prox.

IVBEMVS. *Canonicè.* Secus autem eſt ſi non ſit canonica, vt s. de mag.ſcrin. *Vllam.* L.4.
Al.temonis. s. de pala.ſac.larg.l.1.& l.palatinos. s. de dign.l.4.non patimur. s. de ſilen.
l.vlt.in fin. s. de dignit.l.3. s. de excuſ. eos. j. de pal.ſac.larg.l.vlt. s. de primicer.l.1. s. de ſi-
lentiar.decurio.

PECVLIARI. *Conſenſum.* Al.confeſſumq́;.& faciunt ad l.iſtam, s.eo. l.2. s. de offic. L.5.
diu.iud.l.fin.

PRO BIENNIO. Hic facit ad l.iſtam, j. de palatin.l.ad ſimi. s. de conſul. l.pen. s. de L.6.
ſuſcep.præpoſ.nemi.

VNICVIQVE. *Ambire.* Sup.de præf.præt.l.1.& 2.& LX.diſtinct.ſtatuimus.& diſt. L.7.
LXXXIX.ſi officia.& LXXI.c.vlt. j. de prin.agen.in reb.agentibus. s. de adu. diu.iud.
contra.petitionem.iubemus. *Quindecim.* Teſtes in hac cauſa ſunt neceſſarij. xv.al.not.
x eſſe neceſſarios, vt j. de erog.mil.l.per hanc,§.hoc etiam. *Sequenti ſtatutorum.* Al.Sta-
tos,inſt.de bo.poſ.§.liberis.facultatem. s. de condit.inſertis. l.pen. s. quis ord.in bo.poſſ.
ſer.l.4.& 7.quæſt.1.eos. j. de numerariis & actuariis.nulli. Et faciunt ad l.iſtam, j. de pala-
tin.l.5. j. de agentib.in rebus.l.1.ff.de in integr.reſtitut.in princip. vt gradatim. s. de con-
ſul.l.2. j. de palatin.l.vlt.ſupr.vt iudic.ord.ſer. l.1. j. de tyronibus. l.vlt. ſupr. de reſtitut.l.
iuris.

MAGISTRI. Al.incipit,magiſtros prox. *Quod fides.*i.quia.priuilegiis. s. de adu.diu. L.8.
iud.aduocatos.ff.de re iud.miles. s.eo. l.3. *Al.proximos.*

IN SACRIS. Faciunt ad l.iſtam, s. de ſilent.l.4.ſup. de excuſ.mu. *Eam.* Sup.tit.1.l.1. L.9.
j.de priu.eorum qui in ſacr.palat.l.1.& 2.ſup.eo.iubemus.ſup.de præp.ſacr.cubi.l.2. j.
de agent.in reb.l.hac.ſup.de ſilent.l.3.

HAC PARTE. *Tutoi.* Sc.ſcrinio. *Memoriales.* ſc.ſacri palatij. In aliorum ſcriniis L.10.
aliter obſeruatur, vt j.eo.cōperimus.contra.LX. j.eo.comperimus.contra. *Duplici.*
ff.ad municip.libertus.§.præſcriptio. j.tit.1.agentes.ſup.de poſtul.quiſquis.in princ.ſup.
de aſſeſ.l.vlt.ff.de off.aſſeſ.l.pen. j.qui mil.poſ. eis quidem.in auth. vt iudic.ſine quoquo
ſuffr.§.illud.ſup.qui pot.in pig.eos qui. *Non occupentur.* Ita conſtrue, vt collatuti in v-
num,ſc.officium commoda,non occupentur à ſe in diuerſo officio,collati dico nihil re-
licturi curæ vel ſolicitudinis reliquis,ſ.officiis qui ſe volunt implicare.

SI QVIS. *Vltimi.* Al.vltimus. *Conſtitutioni.* Quæ eſt ſup.eo.vnicuique. *Fœnus.*al. L.11.
fœdus:& hæc eſt vera litera,& facit ad l.iſtam,ſup.de domeſt.l.vlt. j.tit.1.l.3. j. de pri-
mipilo.l.1.ſup.de dona.l.vlt.ſup.tit.1.l.3.ſup.de pign.l.vlt. j. de agen.in re.l.1.ſup.de adu.
diu.iud.duos.§.1.ſup.de inoff.teſt.omni.in fin.in auth.de exhiben.& intro.§.optimum.
ff.de va.& extraord.cog.l.1.§.pen. j. de erog.mili.per hanc.in fi. ſup.de domeſt.l.vlt. j. de
primipilo.l.1. j.tit.prox.l.3.

IN SACRIS. *Parentéſque.* ff.de ſenat.l.1.contra. *Ex ſtatutis.* Innumeris, vt ſup.eod. L.12.
hac.arbitrum,i.delegatum:vel intellige propriè. *Maiore.* Al.in maiore quidem iudi-
cio eminentiæ tuæ dependeret eius ſi ſunt,& alia deſunt. *Depoſuerunt.* j. qui milit.poſ.
eos quidem.ſup.de ſilentiar.l.vlt.in fine.æqualitatem.ſup.de poſtulan.prouidendum.in
princ.ff.de re iudic.l.non tantùm.ff.pro ſocio.ſi ſocius pro filia.ſup.de fruct.& lit.expen.
l.vlt.ſup. cōmuni diui.l.pen. j. de re milit.l.vlt. *Gradu.* Al.Gradus ſolutos. *Prouinciam.*
Infrà,de agent.in reb.l.pen.contra. j. de palat.viros.ſup.de præpo.ſacr.cubi.l.2. *Fouere.*
Al.finire,& facit ad l.iſtam,ſup.de comit.conſiſtor.l.2. j. de ſilentiar.ne ad. ſup.de digni-
tat.quotiens.in auth.de litigioſ.ad ex. j. de caſtrenſ.l.vlt. j. de princ.agent.in re.multis. in
auth.de iudic.vt nulla.§.appellatores.& §.ne autem.& §.hęc autem. j. de priuileg.ſcho-
larum.l.vlt.in inſtit.de ſatiſdat.§.ſed hæc. j. de agent.in rebus. l.vlt. j. de priuileg.ſchola-
rum.l.2.

COMPERIMVS. *Diutius.* Aliàs, diuinitus. *In multitudine.* Aliàs, deeſt in. *Re-* L.13.
quieſcere. Aliàs,decreſcere. *Vetita.* Aliàs,Inueterata. *Subnixum.* Aliàs,Subnixam.

Non iniuſtitiæ congruum. Al.merere permiſſum,&c. Al.ſubtogat. merere permiſſum eſt, &c. *Matricula.* Subaudi, in. *Quidā aberat.* i.recedat.& facit ad l.iſtam,J.eo.l.vlt.in auth. vt determinatus ſit numerus cleric.ſanctæ maioris,in auth.de referendariis ſacti palatij. J.eo.l.vlt.J.de priuil.eorum qui in ſac.pal.l.vlt.

L.14. HAc. *Vnius.* Nomen. *Vnius.* Al.vnus. *Prouocationibus.* Pro citationibus. & ſunt duæ partes,ſ.quibus homines vocantur ad iudicium, ſecundū Al. *Elligant.* Al.degant. *Prodem.* Al.per quamcunque ambitionem.Al.pro quacunque ambitione. *Poſterum.* i.pro diminutione quæ in præteritum fiet. *Poſterum.* Al.poſt eorum diminutionem.& hæc faciunt ad l.iſtam,ʒ.de dignit.l.pen.ʒ.eo.l.prox.in princ.J.eo. l.prox.

L.15. CERTÆ. *Prima.* Sup.eo.comperimus.ʒ.eo.hac lege.§.ad hoc. *Eorum.* Al.numerorum. *Alteram.* Fortè grauam. *Adici.* Al.addici competeremus. *Nulli danda.* J.ti. 1.l.pen.contra.J.de aſſeſ.nullus.in auth.vt iud.ſine quoquo ſuffr.§.nulli.non te.in auth. de defenſ.ciui.§.in tantùm.in auth.de man.prin.§.illud.§.eos autem. *Addatur.* Sup.eo. comperimus.& l.hac lege.§.ad hoc.

DE AGENTIBVS IN REBVS.
Tit. xx.

De agentibus. Hi ſunt quibus euectionum cura mandatur,vt J.tit.3.l.fi.ſecundum P.

L.1. NVLLVS *de ſchola.* Cui non eſt ſociandus qui militauerit in officiis ſpectabilium ducum,vt ʒ.de off.mil.iud.l.pen. *Et laborum.* Al.morum.& faciunt ad l.iſtam,in authen.de mona.§.ordina.J.de caſtrenſ.l.1.ʒ.de prox.ſac.ſcr.vnicuique.ſup.de off.mag.of. nemo.ʒ.de off.magiſt.l.1.& 2.ʒ.de adu.diu.iud.peti.§.fin.J.de tyronib.l.vlt. & in decret. diſt.40.ſtatu.ſup.de aduo.diu.iud.per hanc.J.de murileg.ſi qui ex.ʒ.de profeſ. & medic. magiſtros.ff.de off.comit.rei priu.ſi quis.ʒ.de offi.præfect. iubemus. l.vlt.J. de diu.offic. & appa.l.1.

L.2. Al.Nulli. NVLLVS. *Nulli.* Al.nulla excuſandi. *Eximendi.* Si matriculæ eximitur nomen alicuius propter delictum,vt J.de cōmeatu.l.vlt. & ʒ.de primicerio. l.vlt.facit ad l.iſtam,ſup.de off.magiſt.offic.l.2. *In ſingulis.* Sc.matriculis monachorum. vnde biarchia dicitur,vt ſup.de off.magiſt.off.l.1. *Circitorum.* Circitores dicuntur quibus veſtiarij vel lintearij dant veſtem circumferendam & diſtrahendam,vt ff.de inſtitut.cuicunque.§.2. *Circiter.* Sup.de off.magi.off.iubemus. *Probatoria.* Sup.de diu.off.& appa.l.probato.& faciunt ad l.iſtam,ſup.de præp.ſac.ſcrin.ſi quis.ſup.de aduoc.diu.iudi.poſt.§.1.ſup.de domeſticis & protect.l.vlt.

L.3. EX EO. *Gradum.* Ad quem non ſuffragio ſed labore quiſque perueniat, vt ff.de of. mag.off.l.1.& 2.& ſup.eo.l.1. *Gradum.* ff.de off.præf.vrb.l.1.§.fi. *Abſurdum.* Eſt enim abſurdum,aliquem de ſalute iudicare,de cuius cauſa pecuniaria non poſſit. *Abſurdum.* ff.de ſenat.qui indignus. *Hanc.* Prærogatiuam. *Memoratur.* Al.ſiue. Al.ſi non. *In prouincias.* J.de appar.præfect.præt.l.vlt.& faciunt ad l.iſtam, ſup.de iuriſd.omn.iudi. magiſteriæ.contra.J.de palat.viros.ſup.de ſilen. ne ad.J.de caſtrenſianis.l.vlt.J.de diuer. off.& ap.l.viros.J.de decur.l.2.ff.de pœnis.capitalium.§.& vt.J.de veter.l.vlt.ff.de pœn. moris.capitalium.J.de priu.ſchol.l.2.ff.de iud.ſolemus.§.latrunculator.

DE PRÆPOSITIS AGENTIVM IN REBVS.
Tit. xxi.

L.1. AGENTES. *Ordinem.* Sc.matriculæ decurrentem,vt ſup.de off.mag.off.l.1. *Ordinem.* Sc.poſt palmam laboris emeriti,vt J.tit.1.l.1.barbarorum.J.ti.1.principes. *Negotiatoribus.* Sup.de dignit. ne quis. *Negotiatoribus.* Negotiatores prohibentur ad militiam accedere. *Poſſeſſionem.* Conductores rei alienæ prohibentur militare. *Et duobus.* J.de exec.& exact.l.vlt.ſup.de aſſeſ.l.vlt.ſi morbo.ff.de proc.Ferrariæ.J.tit.1.l. 4. *Subſtitutum.* ff.de pollic.de pollicitarionibus.ſup. de decur.nullus. & l.neminem.& ſup.de epiſc.& cler.quiſquis.ad ſimilitudinem.ſup.ad tit.1. certè. *Periculo.* Sup.de ſuſcepr præp.exactores.ff.ad municipa.imperator.quid ergo. ff.de adminiſtrat.tut.decreto. & facit ad l.iſtam, ff. de re militari. l. 3. §. iſq̃. ff.de conſtitut. pecun. quod autem. §. ſed &.

HAC SALVBERRIMA. *Procuratores*. Sup. de procur. l. pen. & in auth. vt ab illuſt. L. 2.
& qui ſuprà. ſ. tit. 1. l. vlt. arg. contra. per diuinam. ſ. de prox. ſac. ſcr. in ſacris. j. tit. 1. l. vlt. *Fideiuſſorem*. Iudicio ſiſti. *Extraneum*. Sup. tit. 1. in ſacris. *Noſtra*. Al. noſtræ. *Augmentum*. ff. de conſtit. princ. l. vlt. *Militiam*. Al. maliriam. *Ita*. j. de palat. viros. contra. narrare. ſ. tit. 1. in ſacris. j. tit. 1. l. fin. violauerint. C. de leg. & conſtit. prin. l. 2. & faciũt ad l. iſtam, j. tit. prox. multas. j. de priu. ſchol. quotiens. ſ. de ſilentia. l. vlt. ſ. de excu. mun. eos qui. j. qui mil. poſ. is quidem. j. de priu. eorum qui in ſacro. l. 2. j. de numera. & actua. ſcriniatios. j. de caſtren. l. 3. & l. vlt. ff. de ſenat. l. 1. contra. j. tit. 1. ex agentibus. ff. de libe. agnoſ. ſi quis. §. vlt. ſ. de fabricen. eos qui. j. de priu. ſchol. hac lege.

DE PRINCIPIBVS AGENTIVM IN REBVS. TIT. XXII.

AGENTES. *Laboris*. Labore etenim non ſuffragio matricula decurrẽte defertur principatus, vt ſ. de offi. magiſt. off. l. 1. *Officialis*. Aliquis. *Mittatur*. Ad iſtos qui meruerunt habere principatum, vel ad quemcũque lite pulſatum coram principe: & dicas à principe, agẽtium ſcilicet, in rebus, vt innuit lex ſequens. *Ipſo*. Principe, vel eo qui meruit principatum. *Cuiquam*. De his qui meruêre principatũ agentibus in rebus, vel cuiquam alij, & hoc innuit lex ſequens. *Etiam ſi iam*. Al. deeſt, iam. *Degentis*. ſc. conuenti. *Conuentos*. i. admoneri eos volumus. *Ducant*. Contra ſupradictas perſonas, vel contra aliquam coram principe. *Quadam*. Al. deeſt quadam. *Quod*. Al. quæ. *Definitio*. Huius legis, & facit ad l. iſtam, j. de re mil. nemo. ſ. de prox. ſac. ſcrin. in ſacris. L. 1.

OMNIA *citatoria*. Quæ habent fieri coram principe. *Ad principes*. Agentium in rebus. *Aliquid*. Al. aliquod præiudicium, & faciunt ad l. iſtam, ſ. de dignitat. nemo. ſ. de prec. imper. offe. reſcripta. ſ. tit. 1. agentes. L. 2.

PROCONSVLARIS. Igitur ſpectabilis, arg. j. eo. l. fi. in prin. dicit eos eſſe clariſſimæ dignitatis. L. 3.

EX *agentibus*. *Et ſi ſæpè*. Quod non eſt in domeſticis rectorum prouinciatum, vt ſ. de aſſeſ. nemo. & facit ad l. iſtam, ſ. de aſſeſſ. l. nemo. contra. & l. liceat. ſ. tit. 1. agentes. §. quòd ſi. j. de re milit. milites. §. 1. & 2. ff. de infam. l. 2. §. 1. & 2. ſ. de conſul. l. 1 ſ. tit. 1. l. vlt. ſ. de præpo. ſa. cub. l. 1. contra. ſ. de præp. præ. l. fi. contra. ſ. de ſilen. l. 1. contra. j. de palat. palatinos. j. de priu. eorum qui in ſacro palat. l. vlt. ſ. de prox. ſacr. ſcri. vnicuique. in ſacris. in fi. ſ. de præpo. ſac. cub. l. 2. L. 4.

EOS. *Principis*. Al. principatus. & facit ad l. iſtam, ſ. de comit. rei milit. qui contemplatione. L. 5.

PRINCIPES. *à periculo*. *Barbarum*. Siue barbarorum, vt ſup. tit. 1. agentes. & faciunt ad l. iſtam, j. de pala. ad ſimilitudinem, & j. de priuil. eorum qui in ſac. pal. de cubiculis. ſup. de ſilent. l. vlt. in fine. L. 6.

QVICVNQVE. Faciunt ad l. iſtam, ſup. de decurio. l. vlt. ſup. de dignit. ſenator. ff. de ſenat. ſenator. ff. de ſenat. emancipatum. ſup. de natural. lib. l. vlt. ff. de pœnis. moris. §. parentes. ſup. tit. 1. l. vlt. §. ſimili. ff. de decur. l. 2. §. 1. L. 7.

MVLTIS. *Solidum*. Not. vnum ſolidum nomine ſportularum executoribus præbendum. *Compelli*. Sancimus. *Fideiuſſores*. Adiutores. ſcil. vt ſup. de prox. ſacro. ſcrin. in ſacris. §. fidei. ſup. tit. 1. l. fin. §. fideiuſſorem. *Ex ſententia*. No. prædictas perſonas nunquam niſi ex ſententia in ſcriptis conſeruari. *Pulſantur*. His omnibus priuilegis potiuntur comites conſiſtoriani, vt ſupr. de comitib. conſiſtor. l. fin. & facit ad l. iſtam, j. de priuil. ſchol. hac lege. ſup. de epiſc. & cler. omnes. §. executoribus. ſup. de ſport. l. 2. ſup. ti. 1. l. vlt. ſup. de dignit. l. pen. ſup. qui ſatiſd. cog. ſciendum. ſup. de prox. ſa. ſcri. in ſacris. contra. ſed non eſt contra. quia ſiue poſſideat immobilem ſubſtantiam, ſiue non, iuratoriam exponat cautionem, vt ibi: niſi velit dare fideiuſſorem, vt hîc. Non enim cogitur dare fideiuſſorem, & ſi non poſſideat immobilem ſubſtantiam, licet aliàs teneretur niſi iuraret ſe dare non poſſe, vt in auth. de exhib. §. ſancimus. in auth. de litig. §. ad excludẽdas. inſt. de ſatiſd. §. ſed hoc hodie. in auth. de nupt. §. quæ. ſup. tit. 1. in ſacris. in fi. j. de caſtrenſ. & miniſt. ante, &c. L. 8.

DE CVRIOSIS ET STATIONARIIS.

TIT. XXIII.

L.1. CVRIOSI. *Incumbere.* Al. imminere. *Conſuetudo.* In auth. vt nulli iudic. §. neq; verò. prope princ. & facit ad l. iſtam, ſ. de cuſto. reo. l. 1. ſ. de accuſ. l. vlt. j. de coartal. l. 1. ff. de cuſt. reo. l. vi. ff. de offi. præf. vrb. l. 1. §. fin.

L.2. AGENTES. ſ. de agentib. in rebus in genere, nunc in ſpecie, i. de his agentibus in rebus qui curis agendis & euectionibus publici curſus inſpiciendis mandantur. *Euictionibus.* Al. euectionibus. *Euictionibus.* i. aduocationibus, quia animalia euocabantur ad publicum curſum, vel euocabantur à publico curſu. *Euictionis.* Al. euectionis. *Vetamus.* Nummum pro animalibus poſtulandum. dignitas. j. de decur. publ. ſi quis. *Pro amabilibus.* Al. animalibus. *Cogatur.* j. de erogat. mili. iam ex col. & faciunt ad l. iſtam, j. de appar. or. l. 1. ſ. de agentib. in rebus. l. penultim. j. de curſ. publ. l. 3. & l. vlt. ſ. de excuſat. muner. placet.

L.3. PER *id tempus.* Et hîc faciunt ad l. iſtam, ff. de in ius voc. l. 2. j. de cur. pu. l. 3. j. de veteranis. l. 3. ſ. de dignitat. iudices.

L.4. AGENTES. *Cenſemus.* Quid poſſint agentes in rebus, not. hîc. *Cenſemus.* Illos, ſc. & alios quãdoque, plures ſunt agentes in rebus, vt ſ. de off. mag. offi. l. 1. *Cenſemus.* Not. qui ſint agentes in rebus. cenſemus. ad quam curam & curſum illi ex ſchola agentium debent exire, quos ordo militiæ vocat, & laborum adiutor, vt ſ. tit. 1. de offic. mag. offi. l. 1. *Euictionum.* Sic habetur in lib. M. at in libro B. habetur euictionum. *Tantùm.* Al. tantumdem. *Cura.* j. tit. 1. l. nihil. *Tradere.* Sed ſi inuenerit fugitiuos, in cuſtodiam detinere poſſunt, vt ff. de fug. l. vlt. in prin. cùm iſti dicantur ſtationarij. ſ. eo. l. 1.

DE PALATINIS SACRARVM LARGITIONVM, & rerum priuatarum. TIT. XXIIII.

L.1. PALATINI. *Iugis.* i. pro iugis boum, vt in auth. de man. prin, §. coges. *Et ſuſceptionibus.* Sc. hoſpitum, vt de clericis dicitur ſ. de epiſc. & cleric. l. 1. vel vnius ſuſceptione, vt ſ. de ſuſcep. ſi aliquid. & faciunt ad l. iſtam, j. de priuil. corũ qui in ſacris. l. 1. ſ. de agri. & cenſ. cùm autem. ſ. vt ruſtici ad nullam. l. 1. ſ. de capita. ciui. cenſi. exi. contra.

L.2. NVLLVS. Faciunt ad l. iſtam, j. de dignit. iudices. ſ. de præp. & arca. ſi aliquid. ff. de ſuſpect. tut. l. 3. §. quæri. ff. de accuſ. ſi cui. §. 2. ſ. ad l. Iul. de ambitu.

L.3. PRISCO. *Officio.* i. ab officio. vel. i. officio hîc prouideat. *Dimittantur.* Al. mittãtur. *Geſſerit.* Al. geſſerint. *Et mittere.* Officiũ comitis domorũ, vel ipſe comes domorũ.

L.4. NIHIL *commune.* ſ. tit. 1. l. vlt. *Ab inferioribus.* ſ. de off. rect. prou. l. 5. ſ. de off. diu. iu. l. 2. *Debetur.* ſ. de agent. in reb. ex eo. in fi. & l. vlt. §. ita. contra.

L.5. QVIDAM. *Alterius.* ſ. de prox. ſacro. l. 7. ſ. vt dig. or. ſer. l. 1.

Deeſt in veteri. l. Ab officiis. 6. SCRINIIS. Al. in ſcriniis. *Contemptis.* Al. vt his contemptis. Al. vt hi tantùm contempti. *Speciale.* Al. ſpeciale beneficium. *Modum.* ſ. de prin. agen. in omnia. *Breuis.* Al. deeſt breuis. *Quas.* Al. quam. ſc. dignitatem. *Hic eſt.* Falſa tota videtur lex iſta à

L.7. loco iſto vſque in finem, i. falſam habet literam. *Vnus.* i. primicerius omnis ſcholæ perfectiſſimus eſt primicerius exceptorũ numerus vnus, ducenarij duo, i tertiocereus & quartocereus centenarius vnus. *Formæ tertiæ.* Numero tertij ſcrinij, ducenarius numero, vnus centenario numero, vnus formæ primæ. *Numero.* Al. numerum. *Maſſæ.* Perfectiſſimi ordinis 3. numerum vnum, i. primicerius ſacræ maſſæ. *Ducenarij.* Al. ducenariis. *Centenarius.* Al. centenariis. *Numero.* Ducenarij numerũ, i. numerũ, tres primæ formæ, numerum quatuor formæ ſecundæ, numerum duæ formæ tertiæ. *Numeri.* i. ſcrinij.

L.8. PLACVIT *iuſte* al. iuſta. *Succeſſio.* al. ſuggeſtio. *Ex denarij.* al. ex ducenariis. *Tantũ.* tertij, vel tantũ ex centenariis habet, al. iſtud deeſt. *Prouiſionis.* Tuæ, & loquitur præf. præt.

L.9. NON *aliter.* Al. non autem. *Inofficium.* al. officiũ. *Adnotationem.* Adnotatio eſt quæ fit imperatoris motu proprio, & non ventilata quæſtione in ſacro conſiſtorio, quæ eſt pragmatica forma, facit ad hanc l. j. de re milit. neminem.

L.10. PALATINOS. *Remunerationum.* i. largitionũ. *Calcem.* Quod eſt pars pedis extrema talus eſt iunctura tibiæ & pedis: ſubtel eſt pedis concauum, inde ſubtellaris. *Exortes.* al. extorres, & faciunt ad l. iſtam, ſ. de prox. ſacro. l. 1. ſ. de prin. agen. in reb. l. 4.

AD

AD SIMILITVDINEM. *Præcipimus*. Supra de proxi.ſacro. ſcrin. l.j. integra. ſupra L.11.
de princ.agen. principes.

VIROS. *permiſerit*. Supra vbi de curia.condit.l.vlt.ſic vbi ſenat.vel clariſ.l.ſi.& faciuot L.12.
ad l.iſtam,ſupra de off.præfect.vrb.l.j.ſupra de off.com.rer.pri.l.vlt.ſupra de agen.in rebus.ex eo.& l. vltim. cootra.§.ita.ſopra de ſilentia. ne ad diuerſa. ſupra de prox. ſacro. ſcrin. in ſacris. lo ſinc.

INTER. *Tribuni*. Infra eod.l.prox. *Prætoriam*. in libro M. non eſt punctus. L.13.

IVBEMVS. *Singuliſque*. Supra de epiſcopis & cler. ſi quemquam.in fine.ſupra de repud. L.14.
l.vlt.ſupra ad l.Falcid.l.vlt.ff.ad leg.Falcid.illud. *Poſſint*. ſupra eo.l.prox.ſed.*Exempta*.aliàs indemnes.& faciunt ad l.iſtam.ff.de re iudic.nõ tantum.j̄.de caſtren. omnium.xxxij. q.v. item apud.ſupra de prox.ſacr.ſcrin.iubemus.

DE STRATORIBVS. Tit xxv:

PER OMNES. *Noſtro*. Aliàs deeſt ooſtro.timerent.j̄.de metat. & epide.deoo- L.1.
tum.ȝ.vt ruſtici ad o.l.2. In authen. quomodo opor.§. quantum. *Prodidiſſet*. aliàs edidiſſet. & facit ad l.iſtam.ff.de offic.procon.& leg.l.3.§. nemo. contra. Solutio, non funguntur præſides ſtratoribus in deciſiooc & cognitione cauſarum,ſed in aquis afferẽdis,vel aliud in proconſule quàm pręſide.vel dic vt ibi dixi.

DE CASTRENSIANIS ET MINISTERIANIS.

Tit. xxvi.

DE CASTRENSIANIS. In libro Cy.de cõſiſtorianis. *Merito*.j̄.de tyron.l.vlt.ȝ.de agen. in rebus.l.j.& faciunt ad l.iſtam.j̄.de decan.l.j.ȝ. ad l. Iul de ambitu.

In veteri deeſt lex.1.

SI QVIS *cælitus*. i.diuinitus. & facit ad l.ȝ.tit.2.ſcriniis omnibos. L.2.

HI QVI. Facit ad l. iſtam ſupra de agen.in rebus.l.vlt. *Ante Vrbem*. aliàs breuis. *An-* L.3.
nexus. aliàs anoexas. *Conuenire*. permittat, ſubaudi. *In matrum*. in authen.de conſul. §.ſin autem.ȝ.de ſcnat.l.j.contra.*Sane*. aliàs ſanc.aliàs ſuæque.aliàs ſtatimque. *Vades*.fideiuſſores. *Emenſam*. ſupra de ſilentiariis.l. vlt. in fi. *Emenſam*. i. finitam ſiue completam vel decurſam. *Committi*.ȝ.de aſſet.toll.l.j.§.ſuper. Io auth.vt nulli iud.§.neceſſarium. & munerum.ȝ.in quibus cauſ.milit.fore. *In criminibus*. ſupra vbi de crimine agi oportet. in authen.vt omnes obe. iudic. *Criminibus*. aliàs deeſt crimioibus. *Generalia*. j̄. de priuil. ſchol. l.2. *In ſpeculis*. ſic ſupra de priuatis car. inhib.l.j. *Conſtituta*. aliàs conſtituto. *Aliquam*. aliàs aliqua ſubreptione. *Violatum*. aliàs violaturo.& facit ad l. iſtam.ȝ.de agen.in reb.ex eo.ȝ. de dignit.quotiens.ſupra de agẽn.in reb.hac.ȝ.de fruct. & lit.expen.l.vlt. ſupra de princ. agen.in reb.l.vlt.ȝ.de comit.eooſiſto.l.2.j̄.de priuil.ſcho.quotiens.ȝ.de prin.agen. in reb. l.vlt.ȝ.de prox.ſac.ſcrin.in ſacris.ȝ.de dignit.quotiens.j̄.de priuil.ſchol.l.vlt.

Deeſt in veteri Lante omnia.4.

DE DECANIS. Ttt xxvii.

QVATVOR. Hic facit ad l.iſtam.infra tit.j. ſupra de caſtreo.l.j. in authen. de mand. L.1.
princ.§.vltim.

NOSTRAE. *Obſequia*. Supra de præpo.ſac.cubic.l.3.ſupra de ſilentia.ne ad.& facit ad L.2.
l.iſtam.ȝ.de agen.in reb.ex eo.*Scholarum*.j̄.de priuileg.ſchola.l.2.

in veteri deeſt, Titulus de menſoribus.28.

DE PRIVILEGIIS EORVM QVI IN SACRO palatio militant. Tit. xxix.

A PALATINIS. *Indiſcreta*. i.non attentata, nec conſiderata. & facit ad l. Iſtam, ſu- L.1.
pra de præpo.ſac.ſcrin.l.3.& l.in ſacris.

DE CVBICVLIS. Supra de præpo.ſac.cubic.l.2.memoriales. ſupra de prox.ſac.ſcri. L.2.
l.4.& l.in ſacris.2. *Vel pentaprotiæ*. nomen Græcum eſt à pente, quod eſt quinque, & protia quod eſt decima.i.munus quintę partis decimarũ,ſicut dicitur munus decuprotię ſ. à decem. & eſt monus patrimooiale: vt ȝ.de muner.patrim.nec.& ff.de muo.& hon.l. ſi.§.mixta.& l.3.§.decaprotos.& ibi notaui.caſtrenſe.j̄.de caſtreo.pec.om.pa.*Donati ſunt*. ſupra de mil.teſta.ne quidam. ſupra de reſtit.milit.l.vlt.ſupra de aſſeſſ. & do. non parum agentes.ſupra de agen. in reb.l.vlt.

L.3. Ex avla. Facit ad l.iſtam.ſupra de mag.ſcriniorum.

L.4. Omnes. *Præferuntur.* Supra de præfect. præto. ſiue vrbis. l.j. & ij. ſupra de conſul. & non ſparg.l.j. ſacrilegij.ſupra de albo ſcrib.l.j.ſupra vt dig. ord. ſeruetur.l.j. ſupra de crim. ſacrileg. l.j.& 2.℥.de eroga.mil.an.l.lege.

DE PRIVILEGIIS SCHOLARVM. Tit. xxx.

L.1. Viris. *Verberandi.* Supra de offic. magiſt. off. ſcholarium. *Barbarorum.* ſupra de agentib.in reb. agentes.in princ. *Non ſuggeſſerit.* ſupra de cõmer.& merca.l.2.℥. qui milit.poſſ, is quidem. in authen.vt nulli iudic.§.j. *Nomine.* ff.de tut.& cur.ſi enim.§.j.℥. de natur.lib.legem, ſupra de tranſact. cũ hi.§.cũ lis.

L.2. Hac lege. *Dignitatu.* Aliàs diuinitatis. *Ex alterius.*ſupra de decanis.l. 2. in criminalibus. quid eſt ergo quod dicitur ſupra de agen.in reb.ex eo.contra. & ff. de reg.iur. non debet.ſed cum liceat præſidi in cauſa criminali pro eis & contra eos ferre ſententiam ſiue cognoſcere, quare non in pecuniaria, cum ſit inferior? *In criminalibus.* ff.de offi.præſi. l.2.ſupra de caſtren.& mil.l.vlt.in fi.℥. in quibus cauſis mili.fo. *In publicis.* l.ſi concederetur. *Obſeruari.* in authen.vt omnes obe.iud.in auth.vt non fiant pig.in auth.vt neque miles neque fœderat.obſer.& facit ad l.iſtam,in authen.vt non.ſeu.qui.quo.fu.

L.3. Qvotiens. *In viduitate.* ff.ad municip.filij.§. vidua, ſupra de dignitat. mulieres.in authen.de nuptiis.§.non tantum. matréſve.in authen.de cõſul.§. ſi autem. ſupra de quæſtion.l.2.ſupra de caſtrenſ.l.vlt.§.hoc autem. ſupra de ſenat.l.1. contra. *Specialiter.* infra de diuer.offi.& apparit.viros. *Iudicu dictione.* aliàs iuriſdictioni. *Arbitro.*ſupra de iudic.l.vlt.ff.de ap.excom.in prin.commeatibus.℥.in quibus cauſis milit.fori priuileg. viátur. *Iuratoriæ.* ſupra de ſtratotib.ante omnia.§.& cum per prouincias: *Scriptis.* in authen. de mand.prin.§.neceſſitatem. In authen. vt clerici apud proprios epiſcopos,ſupra de caſtren.& mil.l.vlt.conſentientibus.ſupra de epiſcopis & clc. authen.generaliter.in fi. *Vilitas.* in authen.de mand.princ.§.neceſſitatem.in authen.vt clerici apud proprios epiſcop. ſupra de ſenten. ex pericul. recitan. l. vlt. *Dedendarum.* aliàs dicendarum. & faciunt ad l. iſtam,ſupra de conſtit.ante omnia.§. conuentos.ſupra de communi conſiſt.l. 2. ſupra de princ.agen.in reb.multis.ſupra de præpo.ſacri cubicu.in ſacris,ſupra de dignit.quotiens. ſupra de prox.ſacro.ſcrin.in ſacris.

DE CASTRENSI OMNIVM PALATINORVM PECVLIO. Tit. xxxi.

L.1. Omnes. *Superfundunt.* id eſt, locupletant. & faciunt ad l.iſtam, ſupra de aſſeſſ.l.vltim.ſupra de aduoc.diuer.iudic.fori.ff.de inoffi. teſt.l. vlt. ſupra de ſilentiar.l.fi.ſupra.de epiſcopis & cler.omnes.℥. tit.2.l.2. ſupra de bon. poſſeſſ ex re militari.ſupra de pala.ſacrarum,ſupra fam.erciſcun.ſi filius.ff.de collat. bon.l.1.§.nec.ſupra de aduoc.diuer.iudic.aduocatos,ſupra de priuileg.eorum qui in ſac. pala.l.2.

DE EQVESTRI DIGNITATE. Tit. xxxii.

L.1. Eqvites. *Clariſſimatus.*i.conſulatus.vt ſupra de domeſt.& protect.l.2.

DE PERFECTISSIMATVS DIGNITATE. Tit. xxxiii.

L.1. Codicillis. *Negotio.* vili ſcilicet. *Adminiſtrauerint.* ſcilicet ex priuato viliſque officio: vt ſupra de dignit.ne quis. & ſupra de agen.in rebus.agentes.

QVI MILITARE POSSVNT VEL NON, ET DE ſeruis ad militiam vel dignitatem &c. Tit. xxxiiii.

L.1. Si militiae. *Ius habent.* Sine noſtra tamen probatoria aggregabantur: vt ℥. tit.3.neminem. *Qui litis cauſa.* vt ff. de re milit.l.4. §. non omnes. & faciunt ad l.iſtam, ſi propter inimicitias creatio facta, ſupra de tabula.l.j. ſupra de decur. qui derelic. & l.omnes.& l.nequis.

Non

NON *Tantum*. *Diſplicuit*.ff.de re iudic.quodcũque.ff.de mun.l.4.§.vlt.& 3.§.vltim.ad L.2.
l.Iul.de adul.ſi maritus.§.1.ff.de re milit.l.3.§.non omnes.& l.vlt.ꝫ.de dig.libertorũ.

CVRA. Et faciunt ad l.iſtam,ſupra de fug.colo.l.j.ſupra de agric. & cenſ.colonos.ſu- L.3.
pra de tabula.ſcrib.l.j.

OMNES. *Vel cohortalis*. Supra vbi de cohortali condit.l.1. & 2. & faciunt ad l. iſtam.ꝫ. L.4.
de re milit.quidam. in authen.de mand.princ.§.vltim. ſupra de tabula.ſcri. logo.l.1.
ſupra de agric. & man.l.3.

EIs *quidem*. Aliàs his quidem. *Quo binis*. §.j.repellantur. ff.de colleg.illicitis.l.j.in auth. L.5.
vt iud.ſine quoquo ſuffra.§.illud.ſupra de aſſeſſ.nemo.ꝫ. de poſtulan. quiſquis. ſupra
de prox.ſacro.ſcrin.hac.xxj.q.j.cap.j.ij. & iij. xvj.q.vlt.per laicos. *Supplicandum*. in decre.
diſtinct.liiij.ſi ſeruus.ꝫ.ad leg. Iul.maieſt.l.penult. *Exiſtimauerint*.in Lombarda de conſilio
mor.ſi quis liber.& C.ne ad regẽ veniat.l.3. infructuoſa.ꝫ.vt lite pendente non licet.ſup.
l.2 & vltim.ꝫ.de allu.& palu.l.vlt.in fi.ff.quod quiſque iur.l.j.§.vltim.ꝫ. ſi quacũque præ-
dit. poteſ. *Reſtituerit*. ꝫ.de petit.ſubl.l.2.ſupra de ap.quoniam. ꝫ. de decur. omnes iud.ꝫ.ſi
quacunque præd.poteſt.ſumma.ꝫ.de aduoca.diuer.iud.per hanc. impetratum, ſupra de
legib.& conſtit.l.2.in authen.vt omnes obediant iud.§.hanc.ſupra de precib.impera.off.
reſcripta. *Eius gradus*. i. ordo quem perceperat ante ſuſceptam adminiſtrationem. *Nullo
vendicando*.aliàs vindicando. *Verum*.i.ſed.diſtrahere, ſupra de inoffic. teſt. omnimodo §.
fi.ſupra de prox.ſacro.ſcrin.vnicuique.ſi quis in ſacris. *Conſueuerunt*. aliàs conſueuit. *Exci-
piendus*. aliàs omnibus.& diſtrahere,ſupra de pig.l.vlt. ſupra de anno.ciuil.l.j.& faciũt ad
l.iſtam,ſupra de poſtul.quiſquis.ꝫ.de pecul.ſi do.ſupra de muner.l.2.

SVPER *ſeruis*. *Probatur*. Scilicet ab his qui in ſeruitutem retrahuntur. mos enim cis ge- L.6.
rendus eſſet libertatis fauore: vt ff. de probat.circa. & de lib. cau.cui. probatur. ff. de
accuſat. ſi cui.§.j. inſtit.de legar. §. quod autem. ſupra de præpo.ſacri cubic.iubemus.in
fine.ff.de adminiſtrat.tut.hoc.ff. de petit. heredit. qui ſe liti. *Scientibus*. idem eſt,ſi ſeruus
ſciente domino & non contradicente clericus factus fuerit: vt in authen.de ſanctiſſ.epi-
ſcopis.§.ſi ſeruus.& in authen.de nupt.§.ſi ſeruo.ingenuos,ſupra de tabular.generali.cõ-
tra. Solutio,hoc nouum,illud vetus.vel hic loquitur quando nominatus & electus eſt ad
militiam. ibi quando propria ſibi vſurpauit auctoritate. *Ingenuos*. ſupra de tabular. ſcrib.
generali. contra. Solutio. illa trahitur ad iſtam, vel aliud eſt cum patitur dignitatem ſer-
uum adipiſci, aliud cum munus publicum. & faciunt ad iſtam l.ſupra de tabular. & ſcri.
l.vltim.ſupra de liber.cauſ.l.3. *Non mutant*. ſupra de bonis lib.l.vltim. ſupra ne rei do.vel
temp.l.j.in authen.de ſanctiſſ.epiſcopis.§. ſi ſeruus.ſupra de bonis quæ liberis.l. vlt. & pe-
nult.in authen.de leg.§.quod autem.ſupra de epiſc.& cler.iubemus. §. j. in authen. con-
ſtit.quæ de dignit.& epiſcopatu, in authen.de nupt.§.8.

SI QVIS SERVVM. *Conſtitutos*. Supra cod.ſuper ſeruis. *Notum*. ſic. ff. quando appel- L.7.
landum ſit.l.j.§.ſi aduerſus.ff.de calum.annus.contra.ſupra de excuſat.tut.qui.& facit
ad l.iſtam.ꝫ.de libera.can.non mutant.

NEGOTIATORES NE MILITENT.

Tit. xxxv.

HOS QVI *Priuabuntur*. Supra de fabricenſibus.l.4.& faciunt ad l.iſtam.ꝫ. de aduo. L.1.
di.iud.omnium.ꝫ.de coart.l.antepenul.ſupra de agen.in reb.l.pen.ꝫ. loca.& cond.
milites.ꝫ.de iuriſdict.omn.iudic.l.fi.contra. Solutio.hoc nouum ius,illud vetus.

DE RE MILITARI. Tit. xxxvi.

STIPENDIA. *Te dicit*. Captus in præſidio, ſecus ſi ex improuiſo dum iter L.1.
facit, aut epiſtolam defert: vt ff.eod.l.3. §. ſi ex improuiſo. & l.non omnes.
§.qui captus.vel ex indulgẽtia principis poteſt deſiderare, non ipſo iure pe-
tere, vt dicitur in deſertore,infra eod.cum allegatis.& ff.eod. qui excubias.
Deſiderat. quia cauſa facti non continetur poſtliminio:vt ff.de maio,xx.an.denique.& fa-
cit ad l.iſtam. ꝫ.de domeſt.& protect.l.vltim.

VIGINTI *annorum*. Hic facit ad l. iſtam, ſupra de excuſat. tut. ſed milit. ſupra de his L.2.
qui non imple. ſti. l. vlt.

L.3. MILITES. *Honoribus*. Supra de his qui non imple.l.j.ꝫ.de infan.l.j. *præterquam*. vrbē enim eis ingredi non licet:vt ff.de excuſat.tut.§.ſed ignominia.& ff.eod.l.4.§.ignominia.§.miſſionum.ff.de his qui not.infa l.3.§.ignominia.& §.miles.& faciunt ad l.iſtam ſupra de dignitat.l.neque famoſis.& l.iudicem.ff.de offic.aſſeſſ.liberti.ff.de iudic.ait pretor.§.non.ſupra de poſtul.l.2.

L.4. DEFVNCTORVM. ff. eod.l. 3. §. qui militiæ. non omnes.in princ.& §.1.2.& 3. & 4. & 5. & l. penultim.

L.5. CVM. *Ex indulgentia*. Et ſubaudi poterit.ff. de aliment.l. is cui. contra. & faciunt ad l. iſtam. ff.eod.l.3.§.qui excu.& l.penult.

L.6. SEMEL. *Concedi*. Sine Auguſti affatibus: vt infra de diuerſ.offi.l.2.ℑ.de cohortal.ſi quis. *Quando*. pro quia. *Vitium*. animi vel corporis: vt ff.eod.milites. §. miſſionem.

L.7. FRVSTRA .*Nota*.i.infamia.*Exiſtimationem*.i.famam. *Veterani* facti ſubaudi.i.iam veterani facti exiſtimationem læſiſſe videntur.nam non læſit,maximè &c. *Milites*. aliquādo tamen delictum quod cadit in perſunam priuati, leuius punitur,quàm in perſonā militis: veluti ſi miles paſſus eſt ſe venundari ad pretium participandum. miles enim capite punitur,priuatus nullam etiam pœnam patitur præterquam quòd ſeruus efficitur: vt ff. de pœnis.l.quidam.

L.8. CAVSARIA. Faciunt ad l.iſtam.ff.eo.milites.§.miſſiunum.ff.de his qui not. infa.l.2.

In veteri deeſt lex 9. QVICVNQVE. *Coniuges*. Igitur vxor dicitur familiaris perſuna, & de familia alicuius.notaui.ꝫ.de his qui ad eccle.confu.l. præſenti. §. fi. *Coniuges*. aliàs coniugia. &

L.10. faciunt ad l.iſtam.ꝫ.de off.prox.l.4.ꝫ.de agric.& cenſ.colonos.ſupra de vxo.mil.l.1.

L.11. TRIBVNI. *Maneant*. i. manere debent. & facit ad l.iſtam.ℑ.de commea.l.1.

L.12. CVM *ſupra*. *Nudatus*. Aliàs nodatos.

L.13. NEMO *miles*. *Vel ſibi*. Aliàs vel ſibi ſubiacent.aliàs,vel ſubiacet. *Vel aliena*.ſupra de prin.agen.in reb.l.1.ſupra de procurat.militem.contra. mercatur. in authent. quomodo opor.epiſ.§.non aliter. *Et citum*.i.velocem. *Vagari*.ꝫ.de aduoc.diuer.iud.l.2.

L.14. CONTRA. *Licentiam*. Supra de offic.mag.militum. milites. *Publicæ vtilitatis*. in auth. vt omnes iud.§.arripiat.ꝫ.de decur.curiales. *Publicæ vtilitatis*.& tūc ex miſſione principis ab alio numero exemptus licet ad alium nondum peruenerit, tamen poterit teſtari iure militari: vt ff.de verb.præ ex teſtamen.milit.l.j.§.fi.labore.ℑ.de tyronib.l.vltim. infra de primic.l.2.ꝫ.de off.mag.off.l.1.xxiij.diſtin.his igitur.facit ad l.iſtam.ℑ. de diuer.off.l.1.

L.15. MILITES.Et hîc faciunt ad l.iſtam ſupra loc.& condu.militês.l.vlt.in authen.vt neque miles neque fœderatus.coll.viij.ꝫ.de procur.militem.ff.de neg. nemini licet.

L.16. MILITARES. *Temeritate*. Sua vel aliqua.& faciunt ad l. iſtam ſupra loca.& conduc. l.vltim. in authen.vt neque mil.neque fœdera.colla.viij.

L.17. NEMINEM. *Sacra*. ℑ.de coat.l.j.ꝫ.de pala.ſac.larg.non ali.ℑ. de diuer.off. probato.& l.hac. *Limite*. cuſtodiendo. *Decreſcerent*. aliàs decreſcere. *Ferientur*. aliàs feriendo.

L.18. TAM *Collatores*. *Quod*. Aliàs deeſt quod. & infra deeſt, eſt. *Menſuris*. aliàs inhæſurus. *Curaturis*. aliàs curaturus. *De apparitionibus*. aliàs apparitoribus. *Deſcendere*. aliàs ſeu ciuilibus cauſis & ſi ex publicis deſcendere. *Spōtanea*.infra de rap.virg.prope.fi.infra de ſalgam.hoſpit.non præſt. *Si vniuerſitas*. aliàs deeſt ſi. *principorum*. aliàs primiceriorum, *principorum*. in authen. dé quæſtore. §. ſi verò aliquod. *Duplicatam*. aliàs duplicata quātitate, tantummodo ſportulam accipiant. *Syndico*.ff.quod cuiuſque vniuer.item eorum.§.ſi de. & l.nulli. *Legibus*. ff. ad Trebell. ita tamen in prin. *Vnum*. aliàs vni. *Syndice*.aliàs ſyndici. ſyudice dicitur litigatè. *Eadem*. ſupra de fruct. & lit.expen.l.vltim. *Quantitate*.ſupra de ap. cum poſt. *Solutione*. aliàs ſollicitudine.calumniatore. ſupra de accuſat.l.fi. *Seueritate*.aliàs ſecuritate.& hîc faciunt ad l.iſtam,in authen.de quæſt.§.ſi vero,ſupra de off.præfec.prę. in nomine,ſupra de in ius voc.l.2.& 3.ff.de iudic.l.2.§.legatam.

DE CASTRENSI PECVLIO MILITVM, ET præfecti annonæ. TIT. XXXVII.

L.1. SI IN POTESTATE.Et faciunt ad l.iſtam,ſupra famil.erciſcun.ſi filius.ff.eo..l.3. & l.miles. ff.ad leg.Corn.de fal.ſi pater.ſupra de bon.præſcript. ſi quis poſt.§.vlt. ſupra de fideicom.l.j.ſupra.de rei vendic.ſi vt proponis.

FILIVS-

FILIVS FA. Faciunt ad l. iſtam. ff. de contrahen. empt. inter partes. ff. de donat. filiusfa. L. 2. ff. quę res pign. l. 1. §. 1. ℥. de pat. poteſt. l. 3. ff. de caſtren. pec. l. 1. §. filius. ℥. de dona. ſi filius.

ERRAT. *Manet.* Infra quibus mod. ius. §. filius. *Patris eſt.* viuentibus ſcilicet, filiis. & faciunt ad l. iſtam. ff. eod. milites. ſupra de bonis quæ liberis, cum oportet. L. 3.

CVM ALLE. *In eiſdem.* Secus ſi in aliis, & nunquam in eadem prouincia ſecum militaſſet: vt ff. eod. milites. filiusfa. dotem. §. 1. & l. pen. in prin. *Non nihilum.* id eſt, non parum, ſed multum. L. 4.

INTELLIGIS. Hic faciunt ad l. iſtã. ℥. de bon. quę lib. l. 3. ff. eo. l. 1. & 2. ff. ad l. Fal. filiusf. L. 5.

IVS *Caſtrenſis.* *Noſcuntur.* Aliàs noſcantur. *Primi.* aliàs prima adiutrice noſtra militent &c. & faciunt ad l. iſtam. ff. de bon. poſſeſſ. ex teſtamẽto. ſupra de milit. l. antepenul. contra. hic ſcriniarius erat miles, ibi non, licet eius nomen ſcriptum ſit in matricula. ℥. de appatit. mag. l. 2. ff. de teſtam. milit. l. fi. L. 6.

DE EROGATIONE MILITARIS ANNONÆ.

TIT. XXXVIII.

REPETITA. *Biduo.* Aliàs in duobus diebus. *Buccellatum.* id eſt, buccellas aliquas panis, ſiue aliquot: vt dixi. ℥. de excoct. & transla. milit. an. l. 2. *In tertio.* aliàs deeſt in. *Panẽ.* integrũ. *Acetum.* cũ lactucis agreſtibus. & faciunt ad l. iſtã ℥. de metat. deuotum. ℥. de ſalga. ho. non præſt. ℥. de epad. & met. diuorum. L. 1.

VICESIMO. *Militem.* Aliàs milites. & facit ad l. ℥. eod. prouincialium. L. 2.

COENATICORVM. *Stantes.* Puta fortè procuratores qui inſtabant annonas accipere, ſecundũ Al. & faciũt ad l. ℥. de ſalg. hoſpi. nõ prębẽdo. ℥. de met. deuotũ. & l. hoc. L. 3.

SICVT. *Milites.* Aliàs limites. *Siquidem.* aliàs itidem. aliàs vt idem. conditis. ſ. in horreis publicis, vt ℥. de conditis in horreis publicis. facit ad l. iſtam. ℥. de anno. pro locis. L. 4.

ACTVARII. *Petitia.* Aliàs pitacia. *petitia.* xxvj. q. vij. non obſer. L. 5.

FORTISSIMA. *Eleuetur.* Aliàs elabatur. de horreis, ſcilicet publicis. ſecundum Alb. L. 6.

NVLLI *Militum.* Aliàs militarium. pretia ℥. eod. annonas. *Pro anni.* aliàs propter anni abundantiam. *Oblatam.* ſupra de condict. inſer. cum quidam. ff. de ſtatulib. l. 3. §. Stichus. *Pro neceſſitate.* imponit rerum priuatarum quandoque. L. 7.

PROVINCIALIVM. *Comites.* Comites eſſe illuſtres. iuxta legem. i. à viceſimo lapide & non amplius: vt ſupra eod. l. 2. vel ad caſtra tantum: vt ſupra eod. ſicut. *Nec tamen.* aliàs nec tantum. L. 8.

EXCELLENTIA. *Quo die.* Aliàs quod die numeris dat &c. opriones. i. exactores, vt ℥. eo. opinatoribus. *Indictionis.* in authen. de coll. in prin. *Scrinia.* aliàs ſarcina. & facit ad l. iſtam ſupra de apoch. public. l. 1. L. 9.

IVBEMVS. *à Nouembrio.* Aliàs à Nouembri. L. 10

OPINATORIBVS. Faciunt ad l. iſtam. ℥. de ſuſcept. prę. iuxta. ℥. de ſuperindic. l. pen. ſupra de exact. trib. miſſi. infra de acto. & exacto. ſiue. ℥. de off. rec. proin. nullus. L. 11.

SEPTEM. *Per quas.* Aliàs deeſt per. & dic ſeptem dierum ſpecies, quas ſcilicet ſpecies tribuni &c. emolumenta. aliàs ti. *Stellaturæ.* aliàs ſtillatutæ. *Adærentur.* l. in ærarium reducantur. *Diſtrahantur.* aliàs diſtrahuntur. facit ad l. iſtam. ℥. de coaital. ſpeciebus. L. 12.

HAC LEGE. Aliàs deeſt hac. *Cenſemus.* aliàs ſancimus. *Exactionem.* aliàs actionum. ad relationem. aliàs adærationis. *Sacrilegij.* ſupra vt dig. or. ſeruetur. l. j. *Ad relationem.* ſupra ad S. C. Macedo. Macedoniani. ſupra de aduoc. diuer. iud. poſt duos. §. j. infra de primipil. l. j. ſupra de prox. ſacro. ſcrin. ſi quis. ℥. de domeſt. & protect. l. vlt. L. 13.

HIS *Scholaribus.* *Nummos.* Aliàs numeros. *Opinatores.* i. exactores militaris annonæ: vt ℥. eod. opinatotibus. ℥. de exact. tri. miſſi. *Heredibus.* infra eod. per hanc. in tantum, ſupra de ann. ciuil. l. j. reſtitui. aliàs reſtituitur. L. 14.

ANNONAS. *Erucbant.* ℥. tit. 2. l. vlt. §. quibus. *Aeraria.* i. de ærario. *Aderare.* l. ad ærariũ pertinere, & de ærario præſtari. adærare id eſt, adærari. *Deſignata.* aliàs tis. in pretiis. ſupra eod. nulli. L. 15.

IVBEMVS *per hanc diſpoſitionem.* aliàs conſtitutionem. *Multare.* ℥. de iudic. rem non nouam. in princ. & §. fi. *Solatium.* aliàs ſolatio. *Sua.* aliàs per ſuam manum. *Denegatione.* L. 16.

aliàs de actione, *Hoc videlicet actuario*. aliàs actuario. *Valeat*. aliàs liceat. *Si qua. conſuetudinem*. infra de diuer.offic.viros. *Principi*. aliàs principiis vel principij. præpoſitis. ſic.ȝ. de iudic.rem non nouam.*Super his*.ſequeſtrentur.ȝ.de prohibita ſequeſtra.contra.*Non dada*. *Commeatum*. aliàs commeatuum. *Celeberrimam*. aliàs ſaluberrimam. *Ob iniquam*. aliàs illicitam. *Hoc etiam*. *Tam decem*. not.teſtimoniũ decem eſſe neceſſarium,ſicor & alias quindecim:vt ȝ.de prox.ſac.ſcrin.l.vnicuique. *principibus*.aliàs principiis.*Deponant*.aliàs deponat. Item no.x. teſtes iurare debere. *præſentia*.ȝ.de teſti. teſtium. In authen. de hered. & Falc.§.huic. *Depoſitum*. aliàs dictũ. *Ab erogatoribus*. aliàs erogationis. *Dexteram*. aliàs dextera. *Hoc videlicet, publico*. aliàs publicæ pecuniæ.*propriu*. aliàs & propriis. *Scientibus.ſimul ac*. i.poſtquam. *per vnum*.ȝ.de teſtib. vbi nnmerus.contra.*Illud.miniſtrandas*.ȝ.eod.tit.his ſcholaribus.ȝ.de prin.agen.l.1.ȝ.de prox.ſac.ſcri.ſi quis in fi.ȝ.de adu.di.io. poſt duos.§.1.

L.17. CVM QVADAM.Aliàs quibuſdam. *per cuſtodiam*. aliàs pro.*Ob aliam*.aliàs vel tali alia cauſa. *præbendarum*.aliàs dorum.*Eandem*.aliàs eadem.*Ciuiles*.aliàs cui vel quibus. *Hoc omnifariam, proferend*.ȝ.de mand.prin.§. *Officio*. *Cohibentiam*. aliàs conniuentiam.

DE EXCOCTIONE ET TRANSLATIONE MILItarium annonarum. TIT. XXXIX.

L.1. OPINATORES. Id eſt, exactores militaris annonæ: vt ſupra tit.1. opinatores. *Cõſuetudo*. infra de diuer.offi.l.viros.ff.de off.præ.l.obſeruare.§.plerunque.& l.ſi in aliqua.ff.de decur.notantur.§.fi.ff.de aqua plu.ar.ſi prius.§.pla.

L.2. IN EXCOCTIONE. Aliàs interdictione.*In excoctione*.aliàs interdictione *Buccellati*. aliàs buccellari.buccellati.i.panis azymi, qui ideo dicit' buccellatus, quia facilè per buccellas.i.per fruſta minuta diuiditur. *Domus*. ȝ.vt nemini liceat in empt. ſpe. ſupra de priuileg.do.Augu.l.4.& 5.j.de curſu publico.l.antepenult. in procuratorem.ſic ſupra vnde vi.meminerint.ȝ.de fal.mo.l.1.& faciunt ad l. iſtam.ff.de muner.l.3.§.eos.ȝ. de iure do.l. 3.& 4. & penult. & vltim.

In veteri deeſt lex.1.

DE MILITARI VESTE. TIT. XL.

L.2. PROVINCIÆ. *Per xx*. Aliàs quinquaginta, & ita incipit lex, per viginti. vel ſic quinquaginta iuga ſeu capita. *Per orientem*. aliàs per orientis prouinciam.

L.3. FORTISSIMIS. *Tremiſſes*. de quibus fit hic mentio ſupra de erogat.milit.l.per hanc.§. hoc videlicet.

L.4. MILITARIS. *Adæratio*. l. taxatio. *Conceſſione*. aliàs conteſtatione. *Minoribus*. alias iunioribus. *Suſcepta*.ſ.erogetur. *Gregariis*.i.vilibus.

DE METATIS ET EPIDEMETICIS.

TIT. XLI.

Metati dicuntur milites,à metis.i.terminis caſtrorum,quæ caſtra vndíque vallo circũdabantur.& epidemetici,qui ſupra milites ſunt conſtituti, dimetiẽtes militibus hoſpitia.

L.1. SI QVIS *Manum*. Aliàs deeſt m. *Deputatas*. aliàs deputata.

L.2. IN QVALIBET.*Eligendi*.Sic ſupra de dona.ſac.§.fin autem.ȝ.quando & à quib.quar.p. de. l. 2. contra.in princ. *Exæquatur*. aliàs quetur. *Ad prædicta*. aliàs ad prædictam diuiſionis iniuriam non vocentur. *Illuſtribus.arbitraria*. aliàs arbitrij, aliàs arbitri. *Illuſtriſſima*.aliàs illuſtri prędıti ſunt dignitate,fiſco &c.& facit ad l.ȝ.de donat.ſancim^e.§.fin autẽ.

L.3. CVNCTOS. *His*. i. ordinariis iudicibus. *Abſtinendum*. not. contra legatos curiæ Romanæ hoſpitantes in domibus epiſcoporum & aliorum prælatorum eis pręſentibus.

L.4. FABRICENSIVM.Hoſpitum,aliàs hominum.*Antiochenſibus*.ſcilicet, pro quia. *Commeatu*, alias commeatu.

L.5. DEVOTVM. *Facultatem*. Supra quando liceat vni.vindi.ſe.l.1.ȝ. de iure fiſci,prohibemur. *Cenſuimus*. aliàs decreuimus.facit ad l.iſtam.j.tit.1.l.1. *Sponte*. de ſtratorib.l.1.ȝ. vt ruſt.ado.l.2.& de erog.an.l.3.in authen.quomodo opor. quando.in fi.j.tit.1.l.1.

L.6. HOC *proſpectum eſt*. *tolleretur*.Alias tollatur.ſic ȝ.ne comit.rei milit.lauacra præſtẽtur.

ARCHI-

ARCHIATROS. Facit ad l.ʒ.de profeſſ. & med.medicos. *In veteri*
OMNES *qui metata*. id eſt caſtra, id eſt hoſpitia, vt poſtea expoſuit. *Metatoribus*. id eſt *deeſt lex de*
militibus.*Vendicare*. ff.quod quiſque iu.l.j.*Obſeruari*.aliàs eſſe.in ipſis.aliàs in his.*Ad-* *notiſſimos*.
miniſtrationis. ʒ.vt di.or.ſer.l.2. *Ad veſtram*. aliàs ad veſtra. *Excuſationem*.aliàs executio- 7.
nem. *Legum*. ʒ.de Iudæis.iudæos. L.8.
HAC. *Heredes*.ff.de reg.iur.heredē.contra.authen.ʒ.de epiſcopis & cle.l.2.cælitus.id L.9.
eſt à principe.*Quaſcunque*. aliàs qualeſcunque.*Impetrauerit*.aliàs impetrauerunt.*Præ-* L.10.
finita eſt.aliàs diffinita.ſic ʒ.eo.l.2.*Contrahant*. ʒ.ſi contra ius vel vtil.l.fin.ʒ.de pet.bo.ſub.
l.j.& 2.
DECEM. *Mereri*. aliàs referri. L.11.

DE SALGAMO HOSPITIBVS NON PRÆſtando. TIT. XLII.

NE QVIS.*Volentibus*.ʒ.de rap.vir.ſeu vid.in fi.ʒ.de re mil.tam collatores.§. vt autem L.1.
ʒ.tir.proxi.deuorum.ʒ.de off.procon.obſeruare.in prin.ʒ.de off. præſi. illicitas ʒ.ne
operæ à coll.exi.

DE COMMEATV. TIT. XLIII.

NE *cui liceat*. Facit ad l.iſtam ʒ.de erog.milit.per hanc §.non danda. L.1.
QVICVNQVE. aliàs cuicnnque. *Agentibus*. vel agenres. *Euictionis*. aliàs eueɫtionis. L.2.
affuerit.vel affuerint.*Annua*.aliàs anni vacationem.*Auſus eſt*. aliàs aſſumpſit. *Fuerit*.
abeſſe ſup. *Quadriennij*. aliàs quadriennio. *Militandum*. curauerit ſubaudi. non immerito
&c. vel ſi habes militarium, refertur ad id quod ſequitur matriculis. ſed & ſic dices nec
poſt quadriēnij quidem tempus ſuum officium adire curauerit, militarium &c. *Militan-*
dum. aliàs miliranrium.facit ad l.ʒ.de aduo.di.iud.l.vlt.ʒ.de domeſt.& protect.l.3.
SI QVIS. *In penatibus*. id eſt domibus.ſic ʒ.de exhib.reis l.2. *Mediam*. aliàs numeratā. L.3.
Exemplo.aliàs ex empto.& facit ad l.ʒ.de aduo.di.iu.l.vlt.ʒ.de primice.l.2.

DE TYRONIBVS. TIT. XLIIII.

NVLLVS. QVISQVIS. Facit ad l.ff.de publican.conten.§. dominus. ʒ.de tabul. & L.1.& 2.
ſcri.generali.in auth.quæ dig.epiſ.§.nunc autem ʒ.qui milita.non poſ.l.pen.& fi.
TYRONES. Faciunt ad l.iſtam ʒ.de albo ſcrib.l.vlt.ʒ.de off.rect.prouin.l.5.ʒ.de agē. L.3.
in re.l.j.ʒ.de re milit.l.j.ʒ. de off.mag. off. nemo. ʒ. de profeſſoribus.magiſtros ʒ.de
princ.agen.in reb.l.j.ʒ.de of.rei milit.ſi quis.

DE DESERTORIBVS ET OCCVLTATORIbus eorum. TIT. XLV.

SI QVIS. Ingenuus.ſeruus verò libertate donetur: vt ʒ.quib.cau.ſer.pre.l.fin. L.1.
Suſceperit. idem eſt ſi latrones vel alios criminoſos occultauerit: vt ʒ. de his
qui latro.occide.l.j.& 2.*In officio*. id eſt officialibus iudicum.& not.cōtra iu-
dices & eorum officia qui pœnas legibus impoſitas vel gratia vel ſimulatione
differunt.*Timuerit*.aliàs renuerit.proceſ.aliàs prodiderit.domo.aliàs dominio. & facit ad
l.ʒ.de ſalgam l.j.ʒ.de inceſt.nup.l.3.ʒ.loc.& conduc.l.vlt.ʒ. de epiſcopis & cle. nulli in fi.
ff.de recep.l.j.& vlt.ff.de re milit.l.2.

DE LITTORVM ET ITINERVM CVSTODIA. TIT. XLVI.

In vulg. hic titulus præcedit ſuperiorem.

SALVBERRIMA *merces*. Hæc autem contra noſtræ pietatis decretum facere L.1.
qui tentauerint, bonorum iacturam & capitis pœnam ſe ſubituros eſſe cognoſ-
cant.nam & hoc proximum eſt proditioni Romani imperij: vt ʒ. quæ res expor.
l.j.& 2.*Manifeſto*.aliàs manifeſtato.*Eas*.aliàs eos.
SI. *Deſertores. opponendum*. aliàs optinendum vel oppugnandum. *Opprimantur*. aliàs op- L.2.
petantur. opprimantur. nam in omnibus pro quiete communi exercenda, publicæ
vltionis licentia tribuitur: vt ʒ.quando liceat vnicuique ſe vindi.l.2.*Tacita*. aliàs ſollicita.
tractatoriarum.ʒ.de tractor.l.j.

In vulg. hæc lex ponitur ſub titulo ſuperiori.

DE VETERANIS. TIT. XLVII.

L.1. CVM. *Principia.* ſcilicet numerorum. aliàs quid. aliàs qnod nos veteranos fratres. *Suppellere.* aliàs ſuperpellere. *De portitorio.* portitorium dicitur onus qnod retentor portans tranſeuntibus pro onere vehēdo exigebat: vt innuitur ff. loca. cum in. §. vehiculum. & de verbo. ſig. in lege.

Aliàs Imperator.

L.2. PROVIDENDVM. *Veteranis.* aliàs ne veterani. *Cumulata.* aliàs cumulati. *Conſequuntur.* aliàs conſecuti ſunt. *Examinent.* aliàs examinantes.

L.3. VETERANI. Facit ad l. C. de manc. & colo. patri. l. vlt. C. de curioſis l. 3. C. de epiſcopis & cle. generaliter. C. de dignita. iudices.

L.4. NVLLVS. *Vel vt.* aliàs deeſt vt. faciunt ad l. ff. de iuriſd. om. iud. cum quædam.

DE FILIIS OFFICIALIVM MILITARIVM, QVI in bello moriuntur. TIT. XLVIII.

L.1. HI. *Dimiſerunt.* aliàs dimiſſi ſunt. & facit ad l. C. de tabular. l. j. & vlt.

L.2. FILIOS. Facit ad l. iſtam C. de tabular. l. vlt.

DE OBLIGATIONIBVS VOTORVM. TIT. XLIX.

L.1. QVANDO. *Obryzatis.* aliàs obryziacis. obridiacis. C. de vete. numiſma. poteſtate. l. fin. *Principalibus.* aliàs principibus. *Talia.* aliàs ſi talia. *Inferant.* aliàs ingerant.

DE NVMERARIIS, ACTVARIIS ET CHARTVLAriis & adiutoribus, ſcriniariis & exceptoribus ſedis excelſæ, cæterorumque iudicum tam militarium quàm ciuilium.

TIT. L.

L.1. VORAX. *Vt.* aliàs ſicut. *Idem.* aliàs itidem. aliàs ad idem. & facit ad l. iſtam C. de decur. quilibet.

L.2. QVI *numerarij. Triennij tantum.* aliàs tamen.

L.3. NVMERARIOS. *Tenere.* aliàs ſequi.

L.4. PROVINCIIS. Aliàs in prouinciis ſingulis. *Duo numerarij.* ſcilicet vocabuntur: vt C. eo. l. 2. *Ad vnum.* ſcilicet numerarium: vt C. de ſuſcep. duos. *Fiſcalis arca.* & hæc cōſuetudo non ſolum erat, verum etiam populi Romani fuit, vt pecunia quam ex tributis percipiebant, in marſupium ab initio reponerent: cum verò marſupium non ſufficeret, eo ventum eſt vt ad fiſcum, id eſt ſaccum deuenirent. vnde conſuetudo inoleuit quod fiſcus non tantum in deſignatione imperij verum etiam imperatoris accipitur. ipſe vero cum in capiendo deficeret, ad id decurſum eſt vt ad domum perueniret quæ appellata fuit ærarium. æs enim ibi reponebatur. æris verò appellatione forte tunc temporis omnis pecunia continebatur. & ſic populus Romanus auctus eſt. *Rationales.* aliàs gitionales. *Hoc.* aliàs hæc. *Sciturі.* aliàs exituri. *Texerit.* C. de off. aſſeſ. l. fi. C. de cano. largit. l. 3.

Aliàs in prouinciis.

L.5. EXCEPTORES. id eſt ſcriptores. *Videntur.* aliàs noſcuntur. *Ciuitatis.* aliàs propria munera ciuitatis. peracto. C. de off. aſſeſ. l. fin. & faciunt ad l. ff. de off. aſſeſ. l. fi. C. de aduoc. di. iud. l. 2.

L.6. NE *Diutius.* Perniciem. C. de ſacri. & tem. l. j. & l. Chriſtianis.

L.7. ACTVARIOS. *Manus.* noſtra. *Subtilitas.* aliàs ſublimitas. quod. aliàs quando. & facit ad l. j. de diuer. off. in his.

L.8. SCRINIARIOS. Faciunt ad l. C. ſi cert. pet. eos. ff. ſi certum pet. præſidis. C. de agen. in reb. l. vlt. §. fideiuſſorem.

L.9. NEMINI. Facit ad l. C. de epiſ. & cle. officiales.

L.10. NVLLI. *Numerariis.* aliàs numerarij. *Opera.* obſeruari decernimus. *Nulla adiutoribus.* C. quemadmodum ciui. mu. maiori. *Danda.* aliàs data. *Thracicæ.* aliàs Thraciæ. *Adiutoris.* aliàs adiutorum. *Suſpectione.* aliàs ſuſpicione.

L.11. OFFICIVM. Aliàs officio. *Poſtulante.* quare. *Statuatur.* id eſt ſtatueremus. *Tunc petitionibus.* tunc porrectis. *Annuens.* tunc promulgata ad petitionem tui officij. *Reuocauit.*

canit. Nunc, ſcilicet vel poſtea.& ſic nunc reuocamus quod tunc cōceſſimus, ſiue diſpoſuimus ad petitionem tui officij ſiue officialis.

PER HANC. æque.aliàs hoc quoque tantummodo.aliàs ꝫ.aliàs ꝫ, que.priuilegia. aliàs priuilegia eam ſequentia &c.prima.aliàs primi.optinentem.aliàs obtinere. L.12.

Conſtitutio Græca.

DE CVRSV PVBLICO ET ANGARIIS ET parangariis. TIT. LI.

EQVOS. Defectura.aliàs defutura. L.1.

PRÆSIDIBVS. *Paraueredi*. Para. id eſt iux.taveredi dicuntur qui vehunt euectiones in rhedis, vnde parauerediqui ſunt iuxta veredos, vel ſub veredis vel ſubulcis. *Hanc*. aliàs quam. L.2.

EVECTIONES. Iudices: vt ſunt agentes in rebus: vt ꝟ.de curioſ.l.2.& l.vlt. aſpexerint ꝟ.de curioſis l.4. *Euectioni*. aliàs inſertū.officiū.aliàs officij.facit ad l.ꝟ.de off.præſi.l. 4. L.3. L.4.

PARHIPPVM. *Veredis*. Veredus dicitur currus, à veho.& rheda.inde veredes. *Alterū tertium*. aliàs alterum tertium ve. *Euectionis*. aliàs euectiones.formæ.aliàs forma. *In veteri deſunt lex 5 quia & lex euectionum 5.& 6.*

E pretio. Deſcendat.aliàs diſcedat.ergo.aliàs aut. *Magnitudinis*. aliàs manſuetudinis.

IN OMNIBVS *reparetur*. ſcilicet expreſſis publicis. *Reparatur*. aliàs reparetur. aliàs reperietur. *Apparandæ*. aliàs apparanda.& facit ad l.ꝟ.de oper.publicis. turres. L.7.

IVDICIBVS. *Nomini*. aliàs numini. *Abluendi*. aliàs ambulandi. *Excuſauerint*. aliàs exceſſerint. *In veteri deeſt lex vt agendi 8.*

GRAVISSIMÆ *propoſita*. vt ꝟ.eo.l.proxi.in fi. *Coercitione*. aliàs cohertione prohibēda.& faciunt ad l.ꝟ.quæ res vendi non poſ.l.3.ꝟ.de nauicul.l.pe. L.9.

NVLLVS. Facit ad l.ꝟ.de excuſ.mun.l.2.ꝟ.de ſocieta.neminem. L.10.

QVONIAM *veredorum*. *Sexaginta*.id eſt pectorale equorum.& dicitur auerto auertis, ne auertatur curſus publicus. *Non tranſeat*. per curſum public. *Aperta*. vel auerta. L.11. L.12.
Aurigentenariis. aliàs centenariis.aliàs generiis. *Comis*. qui ſint hi, dicam l.proxi.

NON *patimur*. *Hippocomos*. Hypos, id eſt ſub.come, villa: vnde hypocomi qui ſunt ſubuillani. *Sageorum*. aliàs ſagaorum. *Offerre*. aliàs auferre.vel, *prædere*. aliàs præcidere. *Nota*. aliàs notam infamiam.vel dic vt dixi.aliàs nota.ſ.bulla, ſingulis manibus eorum impreſſa ꝟ.de aquæductu.minus ꝟ.de fallen.l.3. L.13.

PVBLICI. Conſuetudinem.ff.de teſtib.teſtium §.vlt.ꝫ.eo.curſum. ab eminentiſſima. aliàs ad eminentiſſimam præfecturam. L.14.

SI QVIS. *per vna*. aliàs per vnam mutationem. L.15.

HIS TANTVM. Facit ad l.ꝫ.eo.curſum. L.16.

NEMO. *Inferre*. Aliàs nomine reformidans.aliàs nomine inferre reformidans. L.17.

ANIMALIA. *Æſtimentur*. aliàs æſtimantur. L.18.

COMPERIMVS. Parauerendorum.aliàs parauerredorum.vel dorum.& facit ad l.ꝟ.de off.præſi.l.3.ꝫ.de lucris aduoca.l.2. L.19.

NEMO. Propriis.ꝟ.de ſtat.& imag.l.vlt.in authen.de manda.prin.§.illud. L.20.

NVLLVS. Faciunt ad l.ꝟ.de ſacroſan.eccle.neminem ꝟ.de excuſ.mun. maximarum. L.21.

CVRSVM. Conſuetudinem ꝟ.de teſtib.teſtium §.vlt.ꝟ.eo.publici. *Legatorum*. aliàs ligatorum. *Legatorum*. ꝟ.eo.tit his. tractorias. ꝫ. tit.j. memoratas. aliàs tis. *Cauſis*. aliàs cauſis: *Tranſlatione*. ꝟ.de fabricen.l.vlt.§.quotiens. *Decernimus*. aliàs cenſemus. L.22.

IVBEMVS. *Redempti*. aliàs redeunti. *Tentauerint*. aliàs violate conceſſerint. L.23.

DE TRACTATORIIS ET STATIVIS. TIT. LII.

TRACTORIÆ. Aliàs tractatoriæ. *Statiuis*. aliàs ſtatutis. biduum.aliàs bidui.neceſſarios.aliàs deputatos. L.1. *Aliàs tractatoriꝫ.*

DE APPARITORIBVS PRÆFECTORVM PRÆtorio, & priuilegiis eorum. TIT. LIII.

PRÆFECTVRÆ *Cornicularios*. aliàs cornicularij. *Exorare*. aliàs adorare. & facit ad l.ꝫ.tit.j.l.j.ꝟ.de pala.facta.lar.l.j. *Perflictis*. aliàs perfunctis. *Retinuerint*. aliàs renuerint. *Deducentur*. aliàs deuocentur. L.1.

L.2. PRÆFECTIANOS. *Propterea.* aliàs præterea. *Horreorum.* publicorum. *Arbitrium.* ſcilicet agendorum: vt ꝫ. de curioſis l.2. *Exigat.* ꝫ. de crimi. ſacri. l.2. ff. ex quib. cau. ma. ſi cui. in prin. *Perceli.* aliàs propelli. aliàs perpelli.

L.3. CORNICVLARII. *Sortiuntur.* aliàs conſequuntur. *Prouiſione.* aliàs pro iuſſione. §. *Huic.* Facit ad §. iſtum ff. de inoff. teſta. ſi quis §. eius ꝫ. de agen. in reb. l.4. de off. præſi. in of.

DE APPARITORIBVS PRÆFECTI VRBI.

TIT. LIIII.

L.1. PRÆTER. Muricem. aliàs nutricem. & facit ad l. ꝫ. tit. j. l. j.

L.2. QVICVNQVI. Beneficij, id eſt maleficij. ſic ꝫ. de inoff. teſta. fratres. *Beneficij.* aliàs paniſicij. aliàs penificij. *Addicatur.* aliàs abdicatur. & facit ad l. ꝫ. de pœnis, ne quis.

DE APPARITORIBVS MAGISTRORVM MILItum, & priuilegiis eorum. TIT. LV.

L.1. QVI *ſeſe.* Facit ad l. iſtam ꝫ. de caſtren. pecul. l. vlt.

L.2. QVI IN OFFICIO. *Militaris.* Non tamen iure militari teſtaměta condere poſſunt. vt ꝫ. de teſtam. milit. ſcriniariis. & facit ad l. iſtam ꝫ. de caſtrĕſ. peculio. l. vlt. ꝫ. de teſtam. milita. ſecund. quæſt.

L.3. PROBARI. *Adſcriptos.* Inde dicuntur cenſiti, id eſt cenſibus adſcripti. vt ꝫ. de agricolis & cenſit. colonos. & facit ad l. j. ti. e. l. j.

L.4. NVMERARIOS. *Precibus.* aliàs præcipimus, ita videlicet, &c. aliàs precibus inde j. videlicet. & fact ad l. iſtam ꝫ. de aſſeſſoribus. non.

L.5. EOS. & facit ad l. ꝫ. de off. mag. milit. l.2. & 3. & de ſacroſ. eccleſ. non plures.

Deeſt in veteri titulus. de appariorib. comitis orientis 57.

DE APPA. PROCONS. ET LEGA. TIT. LVI.

¶ QVOD. Facit ad l. iſtam ꝫ. tit. j. l.2.

DE COHORTALIBVS PRINCIPIBVS ET cornicularis. TIT. LVIII.

L.1. OMNES. *Stationarij.* aliàs officiarij. *Audeant.* facere ſup. *Neque.* aliàs neuequis. carcer. ꝫ. de curioſ. l. j.

L.2. NVLLVS. *Sacra.* j. de diuerſ. off. in his. & j. de re milit. neminĕ. *Sacra,* aliàs ſacra prob. vel probare, vel proueh. *Excipimus.* j. de diuerſ. off. l. vlt. ſuſtinentia. vt ꝫ. de ag. in re.

L.3. PRIVILEGIA. *Baſtagæ.* Baſtaga ſeu vaſtaga, vtrumque dicitur officiū publicum vel militia, quod gerentes baſtagarij dicebantur, qui ruſticos ad quintam beſtiam principi dandam cogebant. vt ꝫ. de murilegul. l.4. *Eos.* quibus conceſſa ſunt huiuſmodi priuilegia. cohortales de quibus hìc tractat. *Functione.* aliàs functionis.
Aliàs ſoluta.

L.4. OFFICIA. *ſuſceptos.* aliàs vſucaptos. proprio. tuo, &c.

L.5. QVICVNQVE. *Deſenæ.* i. de ſe ſene. & facit ad l. ꝫ. de decurionib. vacuatis.

L.6. SI APPARITOR. *Diffugerit.* aliàs defugerit. proferatur ꝫ. de pœnis. ne diutius. veniā. ff. de pœnis. diui. §. j. ꝫ. de apoſtat. l.3. ff. de ædilit. edic. quis ſit fugitiuus.

L.7. ORDINARIORVM. *Digeſta.* aliàs digeſtum. *Impleuerint.* aliàs cōpleuerint non. . . . otio. . . . . & fac. ꝫ. de fund. limitroph. l. vlt.

L.8. SPECIEBVS. *Aderandu.* i ad ærarium deducendis. . . . . deſunt pauca.

L.9. PER ILLYRICVM. *Centeni.* aliàs centenarij. *Immania.* id eſt crudelia & iniqua.

L.10. QVICVMQVE *iura.* aliàs ſtatuta.

L.11. SI QVIS. *Indultum.* j. de diuerſ. off. l.2. *Illuſtriſſimæ.* aliàs ampliſſimæ. & facit ad l. j. j. tit. j. quicunque. *Indultum.* ꝫ. de ſuſpectis. ſi aliquid. ꝫ. de dignitatib. iudices.

L.12. SI COHORTALIS. *Reuocetur.* ꝫ. de dignitatib. Ne quis ꝫ. de munerib. l. fi. ꝫ. qui militare non poſſ. l.4. j. eo. nullum. *Suſceptu.* aliàs ſubiectus. *Annu.* ꝫ. de fund. patrimo. l. vlt. ꝫ. de præſcrip. 30. ann. præſcriptionem ꝫ. de fabricenſ. l.3. *Coartalinus.* aliàs cohartelinus ꝫ. de fabricenſ. l.3. ꝫ. de tabular. l. j. & vlt. *Malorum.* aliàs maiorum. *Remoueri.* in authent. de quæſtor. §. maximè. ꝫ. de dignita. ne quis.

NVLLVM.

NVLLVM. *Eligatur.* aliàs eliciatur. *Inceſtu.* aliàs ingeſtis.facit ad l.iſtam ȝ.qui militat. non poſſ.l.4.ȝ.eo.l.proxi. L.13.

QVISQVIS. *Defraudatus.* aliàs defrudatus. *Curis.* aliàs ciuitatis. *Interpoſitam.* ff.de admi.r.ad remp.per.l.2.facit ad l.ȝ.de off.rector.prouinc.ſi quis præfecto. L.14.

DE APPARITORIBVS PRÆFECTI ANnonæ. Tit. LIX.

APPARITORES. *Secreta.* id eſt ſeparata. remota & diuiſa. *Præfecturæ.* aliàs præfectura.& facit ad l.ȝ.de off.præf.vrb.ſtudentibus. L.1.

Deeſt in veteri lex præfectus 2.

DE DIVERSIS OFFIC. ET APPARITORIBVS Iud. &c. Tit. LX.

SI QVANDO. *Propoſitum.* aliàs præpoſitum. *Memoratorum.* aliàs meritorum. *Memoratur.* ȝ.de agentibus in reb.l.j.ȝ.de tyronib.l.vlt. *Aſſignentur.* aliàs adſtipulentur. L.1.

NVLLVS. Facit ad l.ȝ.de crimine ſacrileg.l.vlt.ȝ.ad l.Iul.de ambitu.contra.ȝ. de aſſeſſoribus in conſiliariis.ȝ.de reſtitu.l.2. L.2.

NVLLVS. *Amplitudinis.* aliàs magnitudinis. *Proſpexerit.* aliàs perſpexerit. & facit ad l.ȝ.de aſſeſſoribus.in conſiliariis ȝ.eo.l.proxi.ȝ.de crimine ſacrilegij l.fi. L.3.

Deeſt in veteri lex quarta.

QVICVNQVE. *Diſtricti.* i. aſtricti & obligati. p. quia ſunt condemnati. *Reſcripto.* ȝ. de cohortali.ſi quis ex.contra. *Contempſerint.* aliàs tentauerint.& facit ad l.ȝ.de off. præf.or.ſi quos. L.5.

IN HIS. *Conſecrari.* aliàs conſecrarit. *Contractauerit.* aliàs contrectauerit. & facit ad l.ȝ. de cohortali.l.j.j̃.eo.probatorias. L.6.

AN SPLENDIDIORIS. Facit ad l.ȝ.de re militar.contra public. L.7.

VIROS. *Limitaneos.* à limitibus imperij ſic dictos. vnde & agri militum limitanei dicuntur,vt ȝ.de fundis limit.l.fi. *Conſuetudinem.* ȝ.de eroga.militar.anno. per hãc. §.ſi qua.ȝ.de excoct.& tranſlat.l.j.ȝ.de legib.& cõſtir.ſed eas.ff.ad municipal.l. magiſtratus. L.8.

PROBATORIAS. *Probatoriis.* ȝ.de priuileg.ſchol.l.3.in princip. in authen. vt ſponſalitia largitas.§.& hi.j̃.de diuerſ. reſcrip. ſancimus. *Manu.* ȝ.de ſacroſanct. eccleſ.omnium. *Et catholicæ.* ȝ.de poſtulando.l.vlt. *Conſuetudo.* ȝ.de excuſatio.munerum. Maximas ȝ.quod cuiuſque vniuerſ.l.3. *Subiacere.* aliàs ſubire. & facit ad l.ȝ. de aquæductu. publico vſui.ȝ.de agentib.in re.l.3.ȝ.de re milita.neminem ȝ.de epiſcopal.audient.l. iubemus. ff. quod cuiuſque vniuerſitatis.nulli. L.9.

HAC. *Ipſa.* aliàs ipſas authenticas. *Authentica.* ſcilicet probationis.vt ȝ.l.proxi. *Continentur.* aliàs retinẽtur. *Officia.* ſcilicet prouincialia, curſus publici ſollicitudinem ſuſtinentia.vt ȝ.de cohortal.l.nullus. *Mittendam.* aliàs ſubdendam. *Præcipimus.* aliàs decernimus. *Subnexa.* j̃. vbi dicit. ET EST NOTITIA. *Et capitis.* ȝ.de falſis. *Vbi.* facit ad l.ȝ. de diuerſ.reſcrip.ſancimus.ȝ.de cohortal.l.j.ȝ.de re militari.neminem. ET EST. *Agentium.* aliàs hĩc incip.lex.agẽtium in rebus,&c. & illud eſt, Rubrica. Et eſt notitia. ſcrinij, memoriæ,probatoriæ. *Dios.* aliàs chos. *Hiſauriæ.* vel & ſauriæ.Licaoniæ.aliàs Licaniæ. L.10.

DE ACTORIBVS ET EXACTIONIBVS. Tit. LXI.

Aliàs de executorib.

NE PER DIVERSAS. *Sint.* aliàs ſunt.conſiſtente.aliàs inſiſtente. facit ad l.ȝ.de canon.largitio.l.2.in authen.de collat.§.eos autem.ȝ.de exactorib.tribur.miſſi. L.1.

QVICVNQVE *Portitoriæ.* aliàs portitorij. *Apparitor.* aliàs apparitio. *Specialiter.* ſcripris.vt ȝ.de mand.princip.iniunctum.ȝ. de numerar.actuar. prouinciis. facit ad l. ȝ.de iure fiſci.prohibet. L.2.

SIVE. *Anni.* ȝ.de exact.tribut.l.pen.ȝ.de erogatio.militar.annon.opinato.fuerit. aliàs ſit. *Rememo.* aliàs Romę morari.prioribus.aliàs primoribus.auferamus.j̃.co.l.3. L.3.

NVLLAM. Facit ad l.iſtam ȝ.de communi agro deſer.hac diff.ȝ. ne vxor pro marito l.3.in authen.vt non fiat pig. L.4.

CONTRA. *Si quis.* aliàs ſi quiſquam. *Proſecutione.* publica.ſ. cum competẽti cautela. atg.ȝ.ad l.Iu.rep.l.j.& facit ad l.in auth.vt non fiant pig. L.5.

L.6. SANCIMVS. *Sors.* vel fors. *Sueruns.* aliàs fuerunt.

DE LVCRIS ADVOCATORVM ET CONcuſſionibus officiorum,&c. TIT. LXII.

L.1. SI QVIS. De his nil tractatur in Rubrica. vel intitulatione. ſed forte tractatur in Græco. vel dic quod tractat in prima l. cum dicit vel fiſci aduocatis. & facit ad l. ʒ. ſuperexact. ʒ. vbi cauſ. fiſcal. vniuerſi.

L.2. PRÆTER. *Solemnes.* aliàs ſolemnem. *pretio.* præſcriptione. & facit ad l. ʒ. vbi cauſæ fiſcal. vniuerſi. ʒ. de curſu publ. animalia. & l. comperimus.

L.3. QVOTIENS. Facit ad l. ʒ. de off. præf. præt. orien. ſi quos.

L.4. CVRIALIBVS. *Prouinciarum.* aliàs prouincialium. facit ad l. iſtam ʒ. de ſilentiariis, & decur. lege.

DE PRIMIPILO. TIT. LXIII.

L.1. COMMODA. *Vt heredibus.* aliàs deeſt. vt. SALVA. *Sancimus.* ſup. facit ad l. iſtam ʒ. de prox. ſacr. ſcrinior. ſi quis ʒ. de erogat. militar. annon. l. pen. ff. de off. aſſeſſ. diem. ʒ. de legationibus l. 2. contra.

L.2. OBTENTV. Faciunt ad l. ʒ. de iuriſd. o. iud. in crimi. ʒ. de donat. inter vir. & vxo. ſiue.

L.3. VTILITAS. Publica. ff. pro ſocio. actione. §. fi. ʒ. de cad. toll. §. fi. *Factam.* aliàs non. vt ʒ. in quibus cauſ. pig. taci. contrah. l. 4.

L.4. CVM. *Non exiſtant.* Not. ex facto patris licet filius non ſit heres, tenetur. & facit ad l. ʒ. de repudiand. vel abſtin. hered. l. 1. & 2. ʒ. arbit. tut. cum qui. ʒ. ne filius pro patre, ſi filius.

PVBLICÆ LÆTITIÆ, &c. TIT. LXIIII.

L.1. QVICQVID. *Faſtus.* aliàs fauſtus. *Miſerimus.* aliàs inſerimus. *Actum.* aliàs ſacrarum. *Sacrarum.* literarum vel iudicialium. *Caſtiſſimum.* reſcriptum. & hic ſubaudi. ſi in litem, deeſt actum. *Innumeros.* aliàs nummarios. *Ne.* aliàs nec. *Miſeris.* hominibus. *Pretium.* pretium debet eſſe in litera. licet multi libri habeāt pretij. ſed corrupta eſt illa litera & falſa.

FINIS.

PARISIIS,

Excudebat Oliuarius de Harſy, impenſis honeſtiſſimi viri Sebaſtiani Niuellij, Anno Domini. 1577.

Index rerum & verborum.

AB acceſſorio non ſumit vires principale. 70.
Abbas reſpondet de monacho. 25.
Ab æqoitate ſcripta non recedendum. 167.
Ab arbitri ſententia non appellatur. 157.
Ab Epiſcopo appellatur ad præſidem. 25.
Ab execution non appellandum. 46.
Ab executione iniuſta poteſt appellari. ibid.
Ablatio ſine violentia quandoque dicitur. 115.
Abſeotes. 647.
Abſentia domicilij. 150.
Abſentia probabilis reſtitutionem inducit. 148.
Abſentia voluntaria nocet. 101.
Abſenti quæritur actio. 259.
Abſolutio pura. 235.
Abuſus rei ſuæ vxori ſacultatem agendi præbet. 392.
Acceptilatio. 79.
Acceſſio oon proficit niſi ei qui poſſidet. 634.
Acceſſio ciuilis. 265.
Acceſſorium tollitur priucipali ſublato. 166. 327.
Accuſatio facti eſt publica. 428.
Accuſatus. 95.
Accuſatio non ſufficit vt quis rebus ſuis priuetur. 40;.
Actio ceſſa. 271.
Actio ad exhibendum. 249.
Actio ad exhibendum cui datur. 223.
Actio commodati quando competit. 300.
Actio Caluiſiana cui datur. 460.
Actio ciuilis quando perpetuatur. 50.
Actio ciuilis & efficaa. 65.
Actio communi diuidundo. 110. 580.
Actio de dolo. 84.
Actio de dolo alteratur. 121.
Actio de dolo aduerſus legatarium. 258.
Actio de dolo ad intereſſe. 76.
Actio de dolo neceſſaria. 251.
Actio de euictione ex ſtipulatu. 87.
Actio de dolo biennalis. 119.
Actionum perſonalium & realium differentiæ. 340.
Actio de dolo quibus modis ceſſat. 120.
Actio directa ciuilis. 217.
Actio directa famil. Ercifc. 237.
Actio edi debet. 58.
Actio edita demonſtrat futuræ litis ſpeciem. ibid.
Actio ex vendito bonæ fidei. 68.
Actio ex ſtipulatu. 64. & 70. & 238.
Actio ex ſtipulatu non tranſmittitur ad heredes. 396.
Actio extincta quando reſuſcitatur. 134.
Actio ſamoſa inter virum & vxor. exerceri non poteſt. 412.
Actio furti. 120.
Actio furti concepti. 97.
Actio furti aliquando non datur propter furtum. 248.
Actio furti & de dolo ſamoſa. 84.
Actio ſurti eſt pœnæ perſecutoria. 269.
Actio furti perpetua. 52.
Actio furti non datur ei qui ſurtum facit. 615.
Actio furti ſine contrectatione locum non habet 454.
Actio in factum. 250.
Actio in factum ad intereſſe. 133.
Actio in factum arbitraria. 95.
Actio in factum ſubſidiaria. 251.
Actio iniuriarum. 68.
Actio iniuriarum proponitur ciuiliter. 25.
Actio iniuriarum vitum anno tollatur. 707.
Actio in rem. 80.
Actio in rem prætoria. 192.
Actio legis Aquiliæ. 234. 239.
Actio legis Aquil. cur pœnalis dicitur. 608.
Actio legis, quid. 663.
Actio magis facti quàm iuris. 12.
Actio mandati. 112. 329.
Actio mandati ſamoſa. 119.
Actio mandati qoando dator. 272.
Actio mixta in rem & perſonam. 215.
Actio momentariæ poſſeſſionis. 177.
Actio natiua & datiua differunt. 79.
Actione leg. Aquil. venit leuiſſima culpa. 695.
Actio negotiorum geſtorum. 79. & 112. 417.
Actio neg. geſt. non tollitur præſcriptione longi temporis. 111.
Actiones contrariæ ob eandem cauſam. 453.
Actiones quædam non perpetuantur. 165.
Actiones vtiles ipſo iure tranſeunt ad fideicommiſſarium. 530.
Actionem nouam proponere. 59.
Actionem indulgere plus eſt quam exceptio-

nem. 354.
Actiones hæreditariæ dantur in heredem. 338.
Actiones ab herede & contra incipiunt. 77.273.
Actiones ſunt plures quam contractus bonæ fidei. 140.
Actionis nomen realē & perſonalē continet. 115.
Actio noxalis. 194.
Actionum cedendarum remedium. 78.
Actionum diſcretæ vitæ. 216.
Actionum diuiſio. 58.
Actio popularis. 81.
Actio præſcriptis verbis. 64. 79. 360.
Actio proprie dicitur in perſonam 340.
Actio quando ipſo iure denegatur. 14.
Actio quando mutatur. 50.
Actio quando non tollitur, ſed inſtantia cauſæ. 65.
Actio quando non transfertur. 652.
Actio quando reſuſcitatur. 204.
Actio quaſi ſemimortua. 165.
Actio quomodo per pactum extinguatur. 67.
Actio quod iuſſu. 305.
Actio quod metus cauſa. 115. 119.
Actio ratione poſſeſſionis. 193.
Actio realis. 193.
Actio rerum amotarum. 412.
Actio reſciſſoria. 148.
Actio ſtricti iuris ex teſtamento. 140.
Actio temporalis & perpetua. 50.
Actio tutelæ. 429.
Actio tutelæ famoſa ex dolo. 119.
Actio tutelæ quando diuidatur. 435.
Actio tutelæ perſonalis. 165.
Actio venditi & ex vendito. 346.
Actio vtilis. 163. 271.
Actio vtilis in factum. 159.
Actio vtilis per extraneas perſonas datur. 306.
Actio vtilis ſine ceſſione 528.
Actio vtilis prætoria. 217.
Actio vtilis quando directæ præfertur. 653.
Actio vtilis quando reſtituitur. 311.
Actor ſequitur forum rei. 145. 697.
Actor duplici damno affici non debet. 169.
Actori non debet licere quod reo non licet. 27.
Actor rationes edere tenetur. 59.
Actori quando deferendum iuſiurandum. 254.
Actori ſolum incumbit probatio. 701.
Actus legitimi. 421.
Actus omnis per quem dominium trāsfertur eſt alienatio. 412.
Actus vnius inducit conſuetudinem. 30.
Adæratio quid. 730.
Ad ea quæ frequentius accidunt, iura aptantur. 74. 645.
Ad eum qui delegauit appellatur. 176.
ius Adeundi quando tranſmittitur 536.
Ad hereditatem adeundam requiritur tutor. 431.
Aditio eſt de iure ciuili. 498.
Aditio hereditatis. 530.
Aditi vel repudiati non poteſt hereditas viuentis. 667.
Adire ante apertas tabulas. 539.
Adire hereditatem licet vſque ad triginta annos. 498.
Adiudicatio. 243.
Adminiſtratoris delegatio. 166.
Adminiſtratoris officium non tranſit ad heredes 767.
Admonitio debet præcedere vindictam. 627.
Adoptio & arrogatio. 282.
Adſcriptitij. 30.
Adſcriptitij non ſunt ſerui. 26.
Adſcriptitius pars fundi. 451.
Adſcriptitij manentes. 775.
Adſcriptitij teſtari poſſunt. ibidem
Aduentitia hereditas. 142.
Aduentitia non conferuntur. 473.
Aduerbium redditiuum rationis. 235.
Adulter pœna capitis punitur. 690.
Adulterium crimen deteſtabile. 82.
Adultus teſtari poteſt. 122.
Aduocatione interdictus. 93.
Aduocati togati. 2.
Aduocati officium non neceſſarium. 91.
Aduocatio improba. 171.
Aduocatorum ſalarium apud antiquos 93.
Aduocati potentiores. 108.
Aduocatorum ſalaria. 169.
Ædificij qualitas quando inſpicienda. 447.
Ænigmata. 44.
Æqualitas in dote & donatione propter nupt. non ſeruatur. 372.
Æquitas, quid. 167.
Æquitas iuri ſtricto præferenda. 406.
Æſtimata prædia quando alienari poſſunt. 412.
Æſtimatio damni. 234.
Æſtimatio facit venditionem. 387. 391.
Æſtimatio fundi. 67.
Æſtimatio quando fieri ſolet. 391.
Æſtimatio quando fieri debet. 395.
Ætas filij quomodo probanda. 288.
AEtas non excuſat ſed impunitas. 458.
Affectus ſine effectu non punitur. 59. 686.
Affectus quando punitur. 93. 247. 379.
Affinitas. 373.
Affinitas vtrum ſit inter virum & vxorem. 544.
Affinitas impedit matrimonium. ibidem
Affirmaoti incumbit probatio. 52. 278.
Affirmatiua ſæpe exponitur per negatiuam. 418.
Afflictio non datur afflicto. 33.
Agere ad pœnam. 71.
Agere vel excuſare nemo cogitur. 584.
Agere duo ſimul non poſſunt. 427.
Agnatione ſui, rumpitur teſtamentum. 199. 510.
Agnationis ius tollitur per emancipationē. 204. contra. 468.
Agnitio bonorum poſſeſ. non fit in figura iudicij 614.
Agonotheta. 784.
Agrimenſor. 247.
Alia pœna diſcentis quam docentis. 34.
quādo Alienare licet poſt crimen cōmiſſum. 715.
Alienatio. 356.
Alienatio contra legem. 11.
Alienatio rerum eccleſiæ. 15. 617.

Alienatio

Index rerum & verborum.

Alienatio fundi dotalis. 66.312.
Alienatio prædiorum minoris. 42.
Alienatio perpetua in rebus eccleſię. 14.
Alicoatio de iure & de facto. 266.
Alienatio cum decreto. 88.
Alienatio malæ fidei poſſeſſoris. 565.
Alienationis nomine cootiuetur obligatio. 243.
Alienatio rei dotalis. 130.
Alienatio prohibita. 137.
Alienatio prædij tributarij. ibidem.
Alienatio à fiſco facta. 138.
Alienatio quando à fideicom. reuocatur. 518.
Alienatio quando interdicatur ſtatim crimine commiſſo. 686.
Alienatio ſine decreto fieri poreſt ex cauſa donationis propter nuptias. 446.
Alienatio valet facta pendente conditione. 525.
Alienatio voluptuaria. 243.
Alimenta quando denegantur. 413.
Alimeota in vltima voluntate relicta. 80.
Alimeota petere eſt de iure patronatus. 457.
Aliquid iuſtum cuius contrarium iuſtius. 103.
Aliud eſt facere aliud reficere. 222.
Aliud pro alio ſolui non poteſt. 677.
Aliud eſt curatorem dare ex cauſa, aliud ad. 450.
Allegatio facti. 211.
Alluuionis damoum ad quem pertiuet. 367.
Alteri ſtipulari uoo poſſumus. 99.251.306.
Alteri nemo paciſci poteſt. 387.
Alius œconomns, alius defenſor. 37.
Aliquādo verba tranſpoſita idē ſignificanr. 614.
Alterum de rribus dicitur. 34.
Alterius nomine poſſidere. 192.
Alumna. 399.
Ambitioſum ſacramentum. 22.
Amicabilis compoſitio. 173.
Amiſſio inſtrumentorum. 48.291.
Amiſſio pignoris à quo probanda. 301.
An actio iniuriarum vendi poſſit. 340.
Ancilla dominum non poteſt accnſate. 31.
A nemine pretium dari debet. 24.
Animæ rebus præponendæ. 447 671.
Animo cupienti, omnia tarda. 669.
Annonæ ciuiles. 11.
Annonę ſunt immobilia. 764.
Annua ad agendū, perpetua ſunt ad excipiendum 642.
Annus vtilis. 120.147.
Annus vtilis 367. dies habet. 152.
Annus Emboliſmus. 9.
Ante ſenteotiam diffinitiuam non appellatur. 29.607.
Antequā res euincatur quando teneatur promiſſor. 387.
Apocha & antapocha. 297.367.
Apocriſarij. 22.
Apoſtata. 34.
Apoſtrophe figura. 87.
Appellatio. 31.
Appellatio quid contineat. 582.
Appellatio extinguit pronuntiatum. 601.714.
Appellans debet probare iniquitatem ſentētiæ. 138.
Appellare uon licet in cauſa liberali. 560.
Appellari quando non poteſt. 187.
Approbatio patris omnē fraudem excludit. 419.
Approbatum ſemel uou poteſt reprobari. 200.
A quibus magiſtratibus tutores petendi. 418.
Arbiter compromiſſarius inuitus non cogitur. 94.
Arbiter nemo in ſua cauſa. 177.
Arbiter male iudicando litē ſuam facit. 76.
Arbitria ſimilia iudiciis. 585.
Arbitrium uon fit ad poſtulationem vnius. 30.
Arbitrorum multa genera. 557.332.
Arbitros eligere 173.
Archiepiſcopus. 24.
Archiepiſcopus omnis & epiſcopus. 21.
Archimandritæ 6.
Archipreſbyteri. 30.
Archiuum publicum. 298.
A reſcripto appellare licet. 52.
Argumentum à contrario ſenſu. 20.92.188.
Arma ſcite pręſtat. 43.
Armorum nomine quid contineatur. 615.
Armorum & legum vis. 3.
Artes mechanicæ. 91.
Artarum pœna computatur in intereſſe. 296.
Artificium, quid. 750.
Artificum magna differentia. 362.
Artarum datio. 347.
Artæ quando retineri poſſunt. 369.
A ſententia momentarię poſſ. appellare nō licet. 609.
A ſententia præf. præt. non appellatur. ibidem.
A ſignificatione verborum receditur. 41.
Aſpectus ad probationem facit. 143.
Aſiſtoria. 22.
Aſſerere iu tantum videtur qui affirmat. 314.
Atrocitas criminis. 48.
Attingere pecuniam hereditariam. 214.
Auctoritate propria nihil moliendum. 264.
Auctoritas iuriſiurandi. 89.
Auctoritas ſententiæ inhibet repetitionem. 264.
Audacia in bonam partem. 616.
Auguria. 512.
Auguſtus vnde dictus. 2.
Auia quando tenetur præbere alimenta. 386.
Auitam hereditatem adire nō licet repudiata paterna. 139.
Auo auiæ quando præferuntur fratres. 542.
Antei 72. faciunt libram. 452.
Aurum res ſacra. 24.
Auus quando admittendus cum fratre defuncti 542.
Auxilium prætoris. 130.
Auxilium ordinarium & extraordinarium. 119.
Auxilium legis Velleiæ. 208.

B

Beneficia iuris iuuare debēt nō decipere. 330.
Beneficia perſonam non tranſgrediūtur. 54.
Beoeficia non valent ſine die & conſule. 3.
Beneficium diuiſionis. 260.279.
Beneficium diuiſionis per renuntiationē adimi poteſt. 649.
Beneficium perſonale. 126.

Benigna intcrptctatio. 48.
Binus actus inducit frequentiam. 670.
Binus vel trinus actus inducit cóſuetudiné. ibid.
Bona acquiſita ex ſubſtantia patris. 662.
Bonæ fidei poſſeſſor fructus lucratur. 448.
Booa fide poſſeſſa in bonis noſtris eſſe dicuotur 630.
Booa fides in acquirendo quando exigitur. 220.
Bona fides in contractibus conſideranda. 264.
Bona per ſententiam tacitè non obligantur. 427.
Bona vacantia. 52.610.
Boni motes faciunt matremfamilias. 690.
qui Bonis ceſſit vtrum iurare teoeatur quid fuerit io bonis. 715.
Boni viti arbitrium. 136.
ad Boni viri arbitrium quando tecurrendú. 357.
Bononia legum nutrix. 484.
Bononia à quo condira. 2.
Bonorum poſſeſſio. 74.
Bonorum poſſeſſio an detut parétibus in bonis filiorum, vnde parentes. 469.
Bonorum poſſeſſio contra tabulas nó datur exheredato. 202.
Bonorum poſſeſſio datur pendente condirione. 204.
Bonorum poſſeſſio iutta quod tépus peti debet. 463.
Bonorum puſſeſſio decretalis oó eſt hodie. 464.
Bonorum poſſeſſio multiplex. 462.
Booorum poſſeſſio non tranſmittitur. 147.
Bononrum poſſeſſionis agnoſcédæ forma. 464.
Bonorum poſſeſſiones quę ius nó ttibuunt. 198.
Bonorum poſſeſſionis petendæ tempus vtile eſt. 147.
Bonorum poſſeſſio quid. 462. 469.
ex Bono prætetito præſumitur futurum. 199.
Breuiloqua ſubſtitutio cur dicatur. 476.
Brocatdia are. 317.

C

CÆci teſtimonium de auditu. 291.
Calculus multis modis dicitur. 91.
Calore accenſus delinquendi animum nó habet. 707.
Caluiſiana actio ſolo patrono datur. 612.
de Calumnia damnatus eſt infamis. 94.
Calumnia. 78.
Calumnia ſua nemini prodeſſe debet. 276.
Calumniantes ad vindictam poſcit ſimilitudo ſupplicij. 94.
Calumniari quis non ſemper videtur ob nó probatam iotentionem. ibidem.
Calumniatores quomodo puniendi. 680.692.
Campſores. 278.
Canonica illatio. 8.
Cantores matrimonium liberè coottahunt. 27.
Capitales inimicitiæ. 289.
Capitales minæ. 117.
Capitalis pœna. 703.
Captiuitate dirimjtur matrimonium. 406.
Carboniana bonorum poſſeſſio. 217.
Carbonianum edictum. 42.
Caſſamentum quid. 225.
Caſtratus matrimoniú cótrahere nó poteſt. 440
Caſtro nobilibus cóceſſo tranſit iuriſdictio. 782.
Caſtrum. ibid.
Caſus fortuiti in booæ fidei iudiciis nó præſtantur. 360.
Caſus poſteriotes non venditoris ſed emptoris. 357.
Caſus fortuitus. 72.968.301.
Cauſa criminalis præfertur quęſtioni bonorum. 196.
Cauſa continua in ſeruitute quid. 232.
Cauſæ præiudiciales. 561.
Cauſæ exhætedationis. 495.
Cauſa euictionis. 387.
Cauſa exhæredationis inſeri debet. 495.
Cauſa finalis & impulſiua. 375.
Cauſa finalis & compulſiua differunt. 64.
Cauſa liberalis. 25.
Cauſa ingraritudinis exprimenda. 202.
Cauſa in libello poni debet & quantitas. 22.
Cauſa iuſta præſumitur niſi probetur iniuſta. 215.
Cauſa inquiritur in emancipationibus. 666.
Cauſa primipilaris. 274.
Cauſa principali pendente inſtrumenta falſa redargui debent. 90.
Cauſa quando demanari non poſſit. 108.
Canſa quando vocatur. 644.
Cauſatum diſtioctio. 267.
Cauſa teſtati. 466.
Cauſa teſtificationis. 287.
Cauſatiuè agere. 178.
Cautio citca accuſationem falſi teſtis. 508.
Cautio de damno infecto. 636.
Cautio de lite inchoanda. 22.
Cautio diuerſa figuificat. 99.
Cautio iuratoria. 182.
Cautio Muciana. 517.
Cautio ne diſſoluantur ſponſalia. 368.
Cautionum diuiſio. 636.
Cautionis nomen ad nudam promiſſionem refertur. 316.
Cautio quandoque non præſtatur. 228.
Cautio quando noo præſtanda. 397.
Cedere & mandare differunt. 276.333.
Cenſiti. 778.
Cenſitores inſpectores. 779.
Cenſuarij. 715.
Centeſima vſura. 13.262.594.
Centeſima vſura quid. 326.
Centeſima vſura quando præſtatur. 325.
Centumuirale iudicium. 219.
Certi condictio generalis. 120.
Certi condictio quando datur. 70.
Certiorari debet qui ignorat. 345.
Certiorari non debet qui ooo ignorauit. 307.
Ceſſante cauſa ceſſat effectus. 35.
Ceſſatio ſolutionis quando inducit reſolutionem contractus. 344.
Ceſſio actionum. 45.
Ceſſio actionis quid & eius effectus. 108.
Ceſſio ſimulata quando intelligitur. 332.
Chatta vitiata. 505.
Chirographaria pecunia. 638.
Chirographum vnde dictum. 263.

Index rerum & verborum.

Chlamis. 759.
Cimiliarchæ. 15.
Circuitus vitandus. 192.
Citare proprium eſt meri imperij. 172.
Citatio. 584.
Citatio quibus modis fieri debet 139.
Citatio ſolemnis quando exigitur. 583.
Citatio terna per interualla xxx. dierum. 584.
Ciuis pro conciue ſuo conueniri nõ debet. 778.
Clam poſſidere. 621.
Claræ probationes exiguntur in criminalibus. 693. 697.
Clariſſimi vel illuſtres ſub præſide cõueniuntur. 108.
Clementia. 5.
Clementia Deo nos purificat. 88.
Clerici conuenti relaxantur à ſatiſdatione. 22.
Clerici non debent cõueniri ſub ſeculari iudice. 22.
Clerici tributa non præſtant. 18.
Coacta voluntas, voluntas eſt. 117.
Codicilli quomodo valebant antiquitus. 510.
Codicilli ſint ſcriptis. 10.
Codicilli ſequuntur ius teſtamenti. 545.
Codicillis hereditas directò dari nõ poteſt. 510.
Codicillis quinque teſtes exiguntur. ibidem.
Codicillus. 459.
ex Cogitatione ſola non punitur aliquis. 453.
Cognitio prætoris. 47.
Cognatorum ſucceſſio in iure patron. 459.
Cognati quomodo ad ſucceſſionẽ admittuntur. 541.
Cohæredes inuicem de euictione tenentur. 238.
Cognatus hodie ab agnato nõ diſtinguitur. 465.
Coitus illegitimus 373.
Collateralium ſucceſſio. 541.
Collatio quid. 18.
Collatio ab inteſtato ceſſabat veteri iure. 471.
Collatores tributarij ibidem.
Collegia non capiunt. 7.
Collegium omne præſumitur illicitum niſi contrarium probetur. ibidem.
Collegium religioſum licitum. ibidem.
Collegiis religioſis relinqui poteſt. ibidem.
Colonis. 552.
an ex Coloni contractu detur actio de peculio in dominum. 777.
Colonorum conditio quadrifaria. 773.
Colono mortuo dominus retinet poſſeſſionem. 566.
Colonorum ſex genera. 770.
Colonus inquilinus. 712.
Colonus nullam habet poſſeſſionem. 566.
Colonus partiarius. 193.
Colonus retinet naturalem poſſeſſionem. 571.
Commiſſarius fit in pias cauſas. 24.
Committere in legem. 41.
Cõmodatarius quando teneatur de damno. 300.
Commodatum retinetur propter impenſas. 327.
Communicatio quando non præſumitur. 335.
Comitiſſa & Marchioniſſa. 159.
Communio diſcordias excitare ſolet. 676.
Comparatio literarum. 280. 298.
Compendioſa ſubſtitutio. 477.
Compenſatio in quartam opponi poteſt. 241.
Cõpenſatio nõ admittitur in depoſito. 300. 311.
Compenſatio non fit ipſo iure. 320.
Compenſatio quando ceſſat. 319.
Cõpenſatio quando marito opponi non poteſt. 320.
Compenſatio quando opponi non poteſt. 319.
Compenſatio ſpeciei ad quantitatem fieri non poteſt. 300. 320. 321.
Compenſatio vbi locum habeat. 411.
Compenſatio temporis quando fiat. 147.
Compenſatio quid. 166.
Compenſatio nõ admittitur in depoſito. ibidẽ.
Compromiſſum plenum. 158.
Compulſio cauſatiua. 99.
Conceſſa omnia præſumuntur, niſi probentur prohibita. 670.
Concilium & conciones vnde dicantur. 7.
Concubinarij. 345.
Concubinatus permiſſus. 377.
Concuſſiones & exactiones. 195.
Condemnatio in duplum. ibidem.
Condictio certi generalis. 387.
de Condemnatione cæterorum diminuitur cum vnus ſoluit. 78.
Condictio certi generalis non infamat. 97.
Condictio datur ex omni edicto. 15.
Condictio ex lege ad partem legitimam. 57.
Condictio ex lege quando datur. 219.
Condictio furtiua. 277.
Condictio furtiua eſt rei perſecutoria 269.
Condictio indebiti. 120. 135.
Condictione ex lege quando agendum. 618.
Condictio ob cauſam quando locũ habeat. 352.
Condictio non datur niſi dominiũ transferatur 455.
Condictio ob cauſam quãdo nõ habet locũ. 69.
Condictio ſine cauſa. 57. 91. 227.
Condictio vtilis quando locum habet. 358.
Condictio. 72.
Condictio exiſtens informat actionem. 71.
Conditionale fideicommiſſum. 63.
Conditionale debitum. 296.
Conditionale pignus. 131.
Conditionalis ſtipulatio. 71.
Conditionalis venditio. 68.
Conditiones quando pro non appoſitis habentur. 527.
Conditio patris quando non nocet. 555.
Conditio promiſcua. 489.
Conditio poteſtatiua. 72.
Conditio reſolutiua. 357.
Conditio tacita quando ineſt. 90.
Conditio turpis non valet. 487.
Conductor de caſu fortuito non tenetur. 391.
Confeſſi pro iudicatis habentur. 253.
Confeſſio erronea. 46.
Confeſſio & ſolutio quãdo nõ præiudicant. 265.
Confeſſio extra iudicium non præiudicat. 597.
Confeſſio facta extra iudicium. 434.
Confeſſio facta per errorem. ibidem.
Confeſſio in cautione quando præiudicat. 717.

Confeſſio mariti circa dolum. 371.
Confeſſio quando non præiudicat. 401.
Cõfeſſio ſola repellit mulierem à beneficio S.C. Velleia. 131.
Confeſſio tutoris qoando non nocet. 597.
Confeſſio teſtatoris quando præiudicat heredibus. 280.
Confeſſoria pro ſeruitutibus competit. 95.
Confirmatio legalis tacita multũ operatur. 212
Confeſſoria pro vindicanda ſeruitute datur. 232.
Confiteri ſcientet. 184.
Coniectura ex quibus cauſis capitur. 547.
Coniecturæ locus oon eſt iocertis. 584.
Cõionctæ perſonæ ſine mãdato admittũtur. 99.
Coniuges vtrum furtum inter ſe facere poſſint. 412.
Coniuncta ſeu continentia. 168.
Coniunctus re & verbis. 557.
Connubium non poteſt eſſe cum ancillis. 689.
Conſcius quis dicatur. 376.
Conſcientia conſenſui comparatur. 26.
Coolenſu contrahitur pignoris obligatio. 630.
Conſenſus impedit appellationem. 257.
Conſenſus patris quando non requiritur. 373.
Conſiliarij, aſſeſſores & referendarij. 49.
Conſignatio quando fieri debet. 118.
Conſilio procerum fit pragmatica ſanctio. 53.
Conſilium generale. 179.
ob Coofilium malum à ſucceſſione excloditur quis. 378.
Conſilium tutoris in cõtrah. matrim. requiritur. 374.
Conſtitutum fieri dicitur pluribus modis. 277.
Conſpirandi verbum aliquando in bonam partẽ ſumitur. 746.
Conſtitutũ in diẽ vel ſob conditione valet. 277.
Conſuetudinem allegans probare debet. 670.
Conſuetudo ex tribus dignoſcitor. ibidem.
Conſuetudo multum operatur. 665.
Conſuetudo optima legum interptes. 183.
Conſuetudo particularis. 171.
Conſuetudo quo tempore indocatur. 671.
Cooſuetudo quando non derogat legi. 672.
Conſuetudo legem ſcriptam abrogare non poteſt. 672.
Conſuetodo reſtringenda ad caſum ſuum. 670.
Conſulis nomen nõ requiritur, hodie in inſtrumentis. 55.
Contra corrumpentem dari poteſt actio. 591.
in Contractibus innominatis locus eſt pœnitentiæ. 87.
Contraria potius tolluntur legis diuiſione quam iuuantur. 2.
Contractus arrarom. 295.
Cootractus bonæ fidei. 68.
Contractus claudicans. 439.
Cõtractus cuiuſlibet origo eſt cõſideranda. 739.
Contractus ex conuentione legem accipiunt. 296. 399.
Cõtractus emphyt. à Zenone introductus. 366.
Contractus innominatus. 260. 271.
Contractus nominati & innominati quaſnã pariant actiones. 69.
Contractus per nuncium & literas. 648.
Contractus qui ex præcepto legis ſeruari non debet, eſt ipſo iore nullus. 122.
Contra factum ſuum nemini venire licet. 11.
Cõtraria nõ dicũtur quæ ſimol eſſe poſſunt. 294.
Contrariorũ eadem eſt diſciplina. 65. 143. 271. 587.
Contrahentibus quomodo ſeſe decipere liceat. 341.
Contrectatio. 248.
Controuerſia ſopita. 72.
Cõtumax quãdo ad appellandũ reſtituitur. 606.
Contumax vincere poteſt. 169.
Cõtutor quãdo habet beneficiũ diuiſionis. 435.
Conuenticulã illicitam in eccleſia facere non licet. 20.
Conuentio ſola non facit indicem. 30.
Copia iudicis. 54.
Corrumpens delatorem pecunia pro confeſſo habetur. 83.
Creditor. 278.
Creditor ex cuios pecunia empta eſt res omnib⁹ præfertur. 619.
Creditores expreſſas hypothecas habentes præferuntur fiſco. 33.
Creditores quando curatorem bonis dari poſtulare poſſunt. 610.
Creditor pignoris amiſſionẽ ꝓbare debet. 299.
Creditor pro pignore actionem & exceptionem habet. 638.
Creditor quando in alternatiuis non habet electionem. 265.
Creditor quando tenetur de euictione. 661.
Creditor quomodo debet probare rẽ ſibi obligatam fuiſſe in bonis ſui debitoris. 718.
Creditor ſecundo quomodo in ius primi ſuccedat. 632.
Crimen commune. 189.
Crimen eccleſiaſticum. 25.
Crimen ex animo commiſſum. 191.
Crimen expilatæ hereditatis. 97. 236. 706.
Crimen extinguitur morte. 708. 719.
Crimen falſi. 181.
Crimen falſi pœnam ſanguinis aliquando irrogat. 83.
Crimen hæreſeos quomodo punitur. 254.
Crimen læſæ maieſtatis. 48.
Crimen læſæ maieſtatis non extinguitur morte delinquentis. 550.
Crimen plagij. 191.
Crimen quomodo contrahitur 195.
de Crimine agi poteſt ciuiliter & criminaliter. 689.
Crimen ſtellionatus 224. 353. 428.
in Crimine pari nemo præfertur. 709.
Cui plus licet & minus. 275.
Cum mortoo agi non poteſt. 273.
Curatores dolum, latam, leuémque culpam præſtant. 109.
Curator ex teſtamento eſſe non poteſt. 444
Curator cur adiungitur tutori. 415.
Curatoris officium. 445.
Curator in adeunda hereditate auctoritatẽ præſtare

Index rerum & verborum.

ſtare non poteſt. 425.
Curator nunquam datur exiſtenti in pupillari ætate. 421.
Curator quandiu perſeuerat. 419.
Curator quando filiofam. dari poteſt. 444.
Curatoris auctoritas quando eſt inutilis. 497.
Curator quando quis cõſtitui debet in bonis abſentis. 667.
Curatur ſemper datiuus. 32.
Curia communitatis. 26.
Curiales. 200.
Curiales vacant à muneribus extraord. 752.
Curiales & decurio idem. 20.

D

Damni iniuriarum quando habetur ratio. 708.
de Damno vitando certare. 45. 116.
Damnum enorme præbet viam reſtitutioni. 131.
Damnum largè ſumitur. 234.
Damnum particulare, quid. 366.
Damnum rei principalis. 25.
Damnum, vnde dicitur. 234.
ſemel Datum iterum dari non debet. 276.
Datum ob turpem cauſam repetitur à fiſco. 42.
Debere in ſcriptis, quid. 291.
in Debita naturæ non poteſt quis grauari. 534.
Debiti confuſio non fit vltra portionem hereditatis. 111.
Debitor principalis prior conueniendus. 812.
Debitor quando conditionem habet ad inſtrumenta. 656.
Debitor quando tenetur ad vſuras. 119.
Debitor verum inuitus delegationem pati debeat. 652.
Debitum bonorum ſubſidium. 28. 209.
Debitum naturale. 47.
Decani corporati. 8.
Decani eccleſiæ Conſtantij. ibidem.
Deceptio vltra dimidiam iuſti precij. 130.
Deceptio vltra dimidiam iuſti pretij quomodo computanda. 341.
Deceptus non videtur qui ſcit. 123.
Decima, quid. 13.
Decipitur quando qui à ſeipſo. 738.
Declinatoria duplex. 284.
Decretum exigitur in bonorum poſſ. agnoſcẽda. 464.
ex Decreto primo mittitur in poſſeſſ. 505.
Dedicare, quid. 10.
Deductio in domum quando neceſſaria. 370.
Defendere pro agere quando ſumatur. 196.
quando Defendi quis poteſt per minorem. 102.
Defenſiones nouæ. 143.
Defenſor ciuitatis. 31.
Defenſor Eccleſiæ & œconomus. 25.
Definitio pleniſſima, quid. 256.
Dei ſolius eſt mentes hominum noſcere. 276.
Delatio aliquando prohibetur propter honorẽ. 723.
Delatio iuriſiurandi. 59.
Delatores. 713.
Delegata cognitio cauſæ. 52.
Delegati ante lit. conteſt. recuſari poſſunt. 182.
Delegatio fit propter præſidis abſentiam. 175.
Delegatio quando non valet. 176.
Delegatio ſeu conceſſio. 271.
Delegatio quomodo fieri poteſt. 174.
Delegatus ab imperatore reſtituit in integrum. 129.
Delegatus non habet plenam legis actionẽ. 663.
Delictum. 47.
Delictum carnis non cadit in impuberem. 439.
Delictum eſt quicquid cõmittitur in delinquendo. 136.
Delictum ſupplet ætatem 143
Delictum perſonæ non redundat in damnum Eccleſiæ. 249. 617.
Delictum vnius quandoque nocet alteri. 207.
Delinquere non ex propoſito. 136.
Delinquentium conditio melior eſſe non debet. 671.
Denuncistio. 141.
Denunciatio facit poſſeſſorem malæ fidei 225.
Denunciatio impunè contemnitur. ibidẽ.
Denunciatio per iactum. 625.
Denunciatio quando fieri debet. 193.
Denunciatio quandóque non impunè contemnitur. 640.
Denunciatio quando venditori fieri debet. 660.
Denunciatio trina quando neceſſaria. 740.
Deportatio. 406.
Deportstio aufert libertatem. 108.
Deportationis pœna. 748.
Deportatus quando retinet libertatem & ciuitatem. 669.
Deportatus retinet libertatem. 421.
Depoſitario non licet de dominio quæſtionem referre. 302.
Depoſiti actio vtilis. 251.
Deprehendendi poteſtas quando datur. 195.
Deſcendentium prima cauſa in ſucceſſione. 380.
Deſcriptio quibus indicitur. 738.
Deſtinatio pecuniæ 315.
Deſtructo principali deſtruitur ſubſequẽs. 608.
Deſuetudo tollit legem. 2.
Deterioratio. 229.
Diaconiſſa. 9.
Dictum & promiſſum differunt. 645.
Dies boni ſucceſſus. 91.
Dies interpellat pro homine. 627.
Dies legati à morte teſtat. cedit quo ad tranſmiſſionem. 536.
Dies paſcalis. 30.
Dies petendæ bonorum poſſeſſionis. 462.
Die ſtatim elapſo ad pœnam agi poteſt. 652.
quod Differtur non aufertur. 210.
Dignitas quando inducit præſumptionem. 117.
Dignitates liberant à patria poteſtate. 26.
Dilationes expectatoriæ. 184.
Dilationes nouæ. 59.
Dilatio multiplex. 169.
Dilatio ter datur propter vnum impedimẽtum. 711.
Dilectio proprij filij maxima. 208.
Diligentia quænam præſtanda. 244.
Dinummius. 763.

Directa & vtilis cur ita dicantur. 250.
Directa inſtitoria quando datur. 303.
Directò contraria. 294.
Dirupto ædificio cui materiã auferre liceat. 220.
Diſcuſſoris officium. 778.
Diſiunctioa eſt vera cuius pars altera vera. 15. 110.
Diſſolutio rei iudicatæ. 81.
Diſpoſitio eadem eſſe debet vbi eſt eadem ratio. 213.
Diſputare quilibet poteſt ad doctrinam. 5.
Diſputare de fide quando liceat. 21.
Diuerſitas in nomine. 41.
Diuerſitates quando inducant contrarietatẽ. 67.
Diuiſio & teſtamentum. 10.
Diuiſio & ſolutio particularis. 72.
Diuiſio de groſſo apud Italos. 737.
Diuiſio quando reuocatur. 46.
Diuiſione non electione quando quis ſibi præiudicat. 651.
Diuinatores. 31.
Diuortium. 376.404.
Diuortium iure canonico prohibitum. 489.
Diuortium per libellum repudij. 381.
Diuortium qua ex cauſa permittitur. 399.
Diurnus latro. 302.
Diuturnum ſilentium. 573.
Duplum quando acquiratur fiſco. 778.
Doli actio datur ex contractu facio vt des. 85.
Doli conteſtatio. 84.
Dolorem iuſtum temperare difficillimum. 687.
Dolus à quo probandus. 52.
Dolus alterius alij nocere non debet. 581.
Dolum allegans probare debet. 301.342 715.
Dolus impedit pactum valere. 66.
Dolus in tranſigendo. 79.
Dolus cauſam dans contractui. 84. 116.137.237.
Dolus ex indiciis certis probandus. 120.
Dolus incidens. 126.
ex Dolo ſuo nemo locratur. 86.
Dolus vitiat contractum. 155.
Dolo deſinere poſſidere. 156.
Dolus futurus per pactum non remittitur. 315.
Dolus quando reddit contractum nullum. 339.
Dolus quando præſumitur. 342.
Dolus pro poſſeſſ. habetur 250.393.
Dolus quomodo comprobatur. 661.
Dolus quando deprehenditur ex cõiectura. 360.
Dolum ſuum allegare non licet. 645.
propter Dolum infamatur aliquis. 378.
Domeſtica affectio impedit actionem neg. geſt. 112.
Domeſticæ perſonæ 37.
Domeſticum teſtimonium. 26.
Domicilium quomodo transfertur. 740.
circa Domicilium veritas rei mutari non poteſt 740.
Domicilium vbi contractum intelligatur. 188.
Dominij acquirendi plures ſunt cauſæ. 74.
Dominium aliquando ſine traditione acquiritur. 74.
Dominium directum. ibidem.
Dominium directum per ſeruũ acquiritur. 675.
Dominiũ difficilius amittitur quã poſſeſſio. 123.
Dominium præſcriptione mutatur. 579.
Dominium pro poſſeſſione. 279.
ad Dominium probandum tria requiri. 181.
Dominium quando tranſit in legatarium etiam ignorantem. 352.
Dominium quando tranſit ad legatarium. 528.
Dominium rei hæreditariæ. 657.
Dominium ſolo tempore non amittitur. 123.
Dominium ſine traditione mancipij quando acquiratur. 673.
Dominium transfertur ex inutili contractu. 42.
Dominiũ traditione clauium an acquiratur. 673.
Dominiũ, vnus habere poteſt alius hypothecam 74.
Dominium vtile nõ impedit hypothecariã. 394.
Domino tantum competit rei vindicatio. 156.
Dominus & ſeruus diuerſæ perſonæ. 548.
Dominus eſt caput ſerui. 248.
Dominus liberatur ſine noxę deditione. 249.
quis Dominus præſumatur. ibidem.
Dominus quando pro noxa tenetur inſolidũ 59.
Dominus quando non tenetur de peculio. 304.
Domin⁹ quomodo tenetur de peculio ſerui. 114.
Domus cuilibet locus tutiſſimus eſſe debet. 584.
Domus ſola domicilium non facit. 740.
Donatio quid. 673.
Donatio ante commiſſum crimen valet. 405.
Donatio ante nuptias ſpecialis 132.
Donatio antenuptialis. 382.
Donatio cauſa mortis. 72.
Donatio cauſa mortis nõ ſemper ſimilis legatis. 405.
Donatio dicitur honor. 524.
Donatio directa cur ita dicatur. 674.
Donatio facta in fraudem legis. 212.
Donatio facta filiofam. 213.
Donatio inter virum & vxorem. 310.406.
Donatio inter vir. & vx. non valet. 512.
Donatio inter viuos inter patrem & filiumfam. non valet. 239.
Donatio impropriè dicitur contractus. 395.
Donationes locati & vẽditi quomodo fiant. 15.
Donationes ſine ſcriptis, olim valebant vſque ad cc. aureos. 14.
Donatio non dicitur contractus. 130.
Donationes quænam actis intimandę. 295.
Donatio propter nuptias inter quos fieri debet. 572.
Donatio propter nuptias cõſtante matrimonio peti non poteſt. 392.
Donatio quando in quartam non computatur. 209.
Donatio ratione ingratitudinis reuocatur. 405.
Donatio re & conſilio inofficioſa. 212.
Donatio ſimplex. 267.
Donatio ſimplex non confertur. 243.475.
Donatio ſimplex an ſit conferenda. 472.
Donatio ſimplex quando conferenda. 475.
Donatiſtæ. 34.
cum Donatore mitius agitur quã cum debitore. 677.
Donator quãdo tenetur rẽ facere donatarij. 558.

Dos

Dos ab inteſtato confertur. 246.
Dos alia profectitia, alia aduentitia. 396.
Dos alienari prohibetur. 412.
Dos certa eſſe debet. 385.
Dos eſt proprium patrimonium. 396.
Dos & donatio propter nupt. conferuntur. 205.
Dos in quartam computatur. 398.
Dos non eſt in bonis patris. 205.
Dos olim retinebatur ꝓpter malos mores. 396.
Dos proprium filiæ patrimonium. 205.
Dos quando non præſumatur numerata. 318.
Dos quando reconciliatur. 259.
Dos quando præcipiatur. 239.
Dos quando numerata præſumatur. 401.
Dos teſtibus vel inſtrumentis probanda. 392.
pro Dote æſtimata actio ex vendito. 395.
in Dote conſtituenda quid ſpectandum. 332.
Dotem augere vel minuere quando licet. 371.
in Dote reſtituenda quādo datur electio marito 388.
Dotis datio quare reuocatur. ibidem.
Dotis maximum priuilegium. 398.
Dotale prædium non poteſt præſcribi nec alienari. 394.
ob Dubitatioœm multa permittuntur. 52.
Dubitationis ratione tenet aliquid. 216.676.
Dubius ſermo cōtra quem interpretandus. 386.
Duellum aliquando fit. 631.
Duodecim tab. leges. 74.
Duo inſolidum heredes eſſe non poſſunt. 198.
Duo vnius rei inſolidum domini eſſe nō poſſunt 260.

E

ECcleſia acquirit ſine traditione. 225.
Eccleſia fauorabilior quam liberi. 11.
Eccleſiæ non currit præſcriptio niſi xl. ann. 152.
Eccleſia locupletari nō debet cum alieno dāno. 608.
cum Eccleſia mitius agitur quam cum priuato. 655.
Eccleſia quando patitur damnum. 9.
Eccleſia Romana caput Chriſtianorum. 14.
Eccleſia ſemper reſtituenda. 153.
Eccleſiaſticam rem aliquando alienare licet. 352.
Edictalis bonorum poſſeſſio. 463.
Edicta quatuor olim propoſita. 167.
Edicti D. Marci effectus. 137.
Edictum cur dicatur perpetuum 465.
Edictum peremptorium. 139. 169. 583.
Edictum prohibitorium. 107.
Edictum, quid. 383.
Editio actionum. 51.
Editio actionis in arbitriis. 23.
Editio qualiter fit. 58.
Editio ſcripturæ. 57.
Educatio liberorum diuortio facto. 413.
Electione actionis, altera tollitur. 59.
Electione vnius, tollitur alterum. 511.
Emancipati à iure ciuili incogniti. 198.
Emancipati, emancipatis non conferunt. 473.
Emancipatio retractari non poteſt. 128.
Emancipati, ſuis omnino conferunt. 473.
Emancipatorū non eſt legitima ſucceſſio. 464.
Emancipatus non diſtinguitur à ſuo. 46.
Emancipatus & adoptatus. 665.
Emolumētum debet ſequi quem ſequitur onus. 242.
Emphyteuſis in perpetuum tantum fieri poteſt. 366.
Emphyteuſis quomodo celebratur. ibidem.
in Emphyteuſi dominus habet dominium directum. 366.
Emphyteuta 192.
in Emphyteut. contractu exigitur ſcriptura. 366.
Emphyteuta quando cadit ſuo iure. 672.
Emphyteutam dominus quādo compellere poteſt. 367.
Emphyteutæ poſſeſſio precaria. 575.
Emphyteuticum ius cur dicatur perpetuum. 789.
Emptio pignoris cauſa facta. 642.
Emptio rei ſuæ quare non conſiſtat. 336.
Emptor ad appellationem non tenetur. 104.
Emptor legum, quis. 263.
Emptor debet facere pecuniam accipientis. 334.
Emptor quando de euictione agere non poteſt. 660.
Emptor quando neceſſariò habet manumittere. 459.
Emptor ſupplendi vel reſtituendi electionem habet. 341.
Epiſcopalis dignitas. 19.
Epiſcopi electio. Ibidem.
Epiſcopi in quod tempus locationes facere poſſunt. 788.
Epiſcopo actorem conſtituere licet. 102.
Epiſcopus fit hodie ſuæ poteſtatis. 27.
Epiſcopus iudex maior. 26.
Epiſcopus non eſt dominus. 102.
Epiſtolę quando pro inſtrumentis. 282.
per Epiſtolam contrahi poteſt. 350.
Epiſtolis non conſtituitur conſanguinitas. 281.
Eremodicium quomodo contrahatur. 170.
Ergaſiotani. 30.
Errantis nullus conſenſus. 47.
Errare in facto vel iure. 135.
Error aduocati. 94.
Error calculi. 90.
Error calculi non præiudicat veritati. 91.
Error computationis. ibidem.
Error facti. 46.
Error facti excuſandus. 533.
Error facti reuocari poteſt vſque ad ſententiam 94.
Error facti prudentiſſimos fallit. 307.
Error iuris non excuſat. 377.
Error populi. 47.
Error probabilis excuſat à pœna. 377.
Error vnius. 47.
quod Euenit non debet prodeſſe vel obeſſe. 149.
Euentus damni in integrum reſtitutionis viam non aperit. 124.125.
de Euictione pro legato quādo non agitur. 658.
Exactiones tributorum. 101.
Exæquatio in collectis. 94.
Excepta debent contineri in regula. 50.
Exceptio aliquando datur de æquitate. 85.

Exceptio cedendarum actioonum. 438.
Exceptio contra reſcriptum. 51.
Exceptio dilatoria. 49. 103. 284.
Exceptio dilatoria ante litem conteſtatam pro ponenda. 591.
Exceptio doli. 95. 135. 184. 211. 259.
Exceptio eſt actionis expulſio. 284.
Exceptio maior quam poſitio. 30.
Exceptio miooris quando prodeſt fideiuſſori. 126.
Exceptio oon numeratæ dotis. 153.
Exceptio noo numeratæ dotis quando locum habeat. 401.
Exceptionibus pluribus vti poſſumus. 643.
Exceptionis probatio. 52.
Exceptio non numeratæ pecuniæ. 32. 92. 268.
Exceptio nõu numeratæ pecuniæ quaodo locũ non habeat. 317.
Exceptio non oumeratæ pecuniæ quare in mutuo locum nou haber. 318.
Exceptio nõ numeratæ pecuniæ intra biennium opponendæ. 314.
Exceptionum diuiſio. 284.
Exceptio peremptoria. 49.
Exceptio poſt, & ante litem conteſtatam, locum habet. 219.
Exceptio perpetua. 54.
Exceptio rei iudicatæ. 47. 59.
Exceptio rei iudic. iuriſiurandi vel pacti. 52.
Exceptio rei iudic. quando obſtat. 165. 168.
Exceptio rei iudic. in incidenti obſtat. 181.
Exceptio rei iudic. quando non obſtat. 249. 511.
Exceptio rei iudic. perpetuo competit. 284.
Exceptio rei iudic. quando locum habet. 680.
Exceptio taciti pacti. 65.
Exceptio tempore oon aufertur. 401.
Exceptor, quis dicatur. 339.
Excipiens in eo quod excipit fit actor. 45.
Excipiens nou accuſat. 699.
Excuſatio legitima. 442.
Excommunicationis ſentẽtia ſecum trahit executionem. 714.
Executiunis ordo. 86. 636.
Executor. 53.
Executionis ordo. 636.
Executoris conuentio. 277.
Executor publica perſona. 22.
Exemplo non eſt habenda fides. 295.
Exheredatio. 494.
an Exheredandus eſt nepos vt filius. 665.
Exheredari ſub conditione. 488.
Exhiberi nemo debet niſi iuſſu præſidis. 703.
Exhibitio ſine die & Conſule. 505.
Exilij trifaria diuiſio. 748.
Exitum non conſilium ſpectandum. 721.
Expenſæ. 58.
Expenſarum æſtimatio. 423.
Expenſarum deductio. 591.
Expenſæ voluptuariæ. 319.
Experiri, pro defendere. 286.
Expreſſa noceot, non expreſſa nou nocent. 318.
Exqueſtor. 2.
Exterus noo debet pretia imponere rebus venalibus. 29.
Extraneus quandoque cognatis præfertur. 459.
Extrinſeca non veniunt in judicio ſtricti iuris.

F

FAcere videmur quod per alium facimus. 567.
Facile nou credendum. 293.
Facilitas inconſulta reſtitutionem indulget. 135.
ex Facio vt des, naſcitur actio de dolo. 360.
Facti iguorantia quando oocet. 97.
Factio. 5.
Facti ignorantia plærumque ſapieotiſſimos fallit. 434.
Factum in mandato exequendo locari non ſolet. 332.
Factum negantis nulla eſt probatio. 404. 695.
Facultas reſtituendi ooo poteſtas non poſſeſſio conſideratur. 251.
Falcidiæ detractio. 404.
Falcidia cur ita dicatur. 200.
Falcidiæ & Trebellianicæ detractio. 293.
Falcidia detrahi poteſt in vna re. 241.
Falcidia detrahitur de ſingulis legatis. 531.
Falcidiæ ius quando ceſſat. 535.
Falcidiæ iure inſtitutionis amitti poteſt. 524.
in Falcidiam reputantur omnes retentiones. 532.
Falcidia non detrahitur de ære alieno. 535.
Falcidia quando detrahitur iure ciuili. 531.
vtrum Falcidia de voa re per electionem detrahi poſſit. 532.
Falcidia ſeu Trebellianica de vna re non detrahitur. ibidem.
Falcidia quomodo ex legib. vete. inducatur. 499.
Falcidia quomodo detrahatur. 124. 501.
Falcidiæ legis ratio quando habeatur. 237.
Falſa cauſa noo eſt cauſa. 548.
Falſa cauſa vitiat legatum. 261.
Falſa teſtatio, quid. 596.
Falſa computatio. 184.
Falſarij pœna. 299.
Falſi pœnam paritur qui falſum arguit. 292.
Falſi actione poſtumus agit ciuiliter. 19.
Falſitas. 53.
Falſitas inſtrumenti. 89.
Falſus procurator. 455.
de Falſo quomodo agatur. 90. 298.
Familiæ erciſc. iudicio ſemel agendum 235.
Familiæ erciſ. iudicio ſoli coheredes vtũtur. 222.
Fatales dies cur ita dicantur. 604.
Fatalitas. 141. 214.
quod Fauore inductum eſt, non debet in odium conuerti. 103. 488.
Fauorabilior Eccleſia quam liberi. 11.
Felix Embola. 9.
Feriæ diuerſimodè ſtatuuotur. 186.
Feriæ ſolemnes. ibidem.
Feudi amiſſio. 206.
Fideicommiſſaria libertas. 525.
Fideicommiſſa exiguntur ab inuitis. ibidẽ.
Fideicommiſſarius vniuerſitatis pro herede habetur. 64.
Fideicommiſſarius vniuerſitatis heres eſt effectu 725.

Index rerum & verborum.

Fideicommiſſarius pro legatoinſolidum tenetur. 530.
Fideicommiſſum reſtituitur deducta dote. 526.
Fideiuſſor abſtinere debet ab emptione pignoris. 119.
Fideiuſſores tutorum. 438.
Fideiuſſores non liberantur etiam ſi minores reſtituantur. 126.
Fideiuſſor iudicio ſiſti. 22.
Fideiuſſor officium gratis accipit. 330.
Fideiuſſor procurator dici poteſt. 104.
Fides. 446.
Fides ex quibus firmatur. 700.
Fides habetur ex qualitate perſonæ. 142.
Fidem frangere. 117. 119.
Fidem fallere graue eſt. 80. 88.
Fides non ſeruanda ei qui contra pacta verſatur. 79. 87.
Filiæ remittitur cautio de non diuertendo. 527.
Filia ſine patris cõſenſu dotẽ petere poteſt. 548.
Filia ſine patri conſenſu nubere non poteſt. 373.
Filij genitorib. ſuis caſtigatores ſtatuere non debent. 383.
Filij naturales. 54.
Filij prioris matrimonij. 382. 384.
Filij quodammodo rerum paternarum domini. 73. 394. 662.
Filij regis qui dici debeant. 375.
Filij ſecundi matrimonij. 384.
Filij ſubiecti cur appellentur. 208.
Filiis in poteſtate non poteſt donare pater. 132.
Filio agenti pater conſentire debet. 545.
Filios vendere licet propter famem. 558.
Filiusfamilias de caſtrenſi peculio reſpondet. 25.
Filius eadem perſona cenſetur cum patre. 274.
Filiusfamilias bonorum poſſeſſionem petit patre ignorante. 462.
Filiusfam. non poteſt habere tutorem. 662.
Filius heres ſtatim patre mortuo. 139.
Filius monaſterium ingreſſus nõ poteſt abſtrahi à patre. 73.
Filius is eſt quem nuptiæ demonſtrant. 614.
Filius patris conditionem deteriorem facere nõ poteſt. 463.
Filius poſt ingreſſum monaſterij poteſt exheredari. 28.
Filius quãdóque res maternas ſibi obligatas habet. 425.
Filius quando quarta fraudatur. 212.
Finita tutela minori datur actio tutelæ. 128.
Finium regundorum quæſtio reſpicit proprietatem. 247.
Fiſcalis haſtæ fides. 344.
Fiſcus non patitur præiudicium ex pactis priuatorum. 67.
Fiſcus plura priuilegia habet quam ciuitas. 16.
Fiſcus quando bona tacitè obligata habet. 428.
Fiſcus quando non præfertur. 393.
Flagitium. 24.
Flumina perpetua. 54.
Fœmina veniam ætatis impetrat. 152.
Fœmininum ſub maſculino quandóque comprehenditur. 412.
Fœnerator. 146. 260.
in Fœneratores multa inducitur. 639.
Fœnerator debet probare numeratam eſſe pecuniam. 278.
Fœnus, quid. 310.
Forma iuramenti in litem. 436.
Forma libelli in petit. hereditatis. 214.
Forma qua concipi debet ſententia. 106.
Forma ſubſtantialis. 251.
Formula miſſionis in poſſeſſionem. 505.
Foro eccleſiaſtico renunciari non poteſt. 76.
Fortuna non eſt cauſa boni vel mali. 190.
Forum quomodo ſortiendũ in re immobili. 191.
Frater quando pro Fratre admittatur. 288.
Fratrum filij quomodo ſuccedant in capita. 543.
Fraudator. 612.
Fraudem paſſus minor reſtituitur. 131.
Fraudem facere legi. 41.
Fraudis conſilium inducit reſtitutionem. 132.
Fraus de perſona ad perſonam. 300.
Fraus ex qualitate rei percipitur. ibidem.
Frsus emptoris non ſemper conſideratur. 459.
Fraus fieri legi quando videatur. 723.
Fraus quomodo præſumitur in tutore. 336.
Frequentius quæ fiunt conſideranda. 318.
Fridericus Imperator. 130.
Fructuarius. 227.
Fructuarius fructus ſuos ante ſatiſdationem non facit. 228.
Fructus moræ. 141.
Fructibus augetur hereditas. 215. 236.
Fructus naturales, qui. 226.
Fructus induſtriales. ibidem.
Fructus extantes & conſumpti. ibidem.
Fructus percepti. ibidem.
Fructuum compenſatio. 227.
Fructus ſunt mariti conſtante matrimonio. 399.
Fruſtra legem inuocat, qui in eam committit. 30.
Fugitiuus poſſidetur. 26.
Fundi dotalis alienatio. 412.
Fundi limitanei. 781.
Fundi nomen generale. 81. 621.
Fundi pars fundus vocatur. 246.
Fundi vectigales. 764.
Fundus inæſtimatus. 66.
Funeraria actio præfertur doti. 634.
Furioſus ignorans. 444.
Furioſus quomodo contrahit. ibidem.
Furem indicare nemo inuitus cogitur. 454.
Furti actio in heredem competit. 248.
Furti actio pro ſubreptis inſtrumentis. 84.
Furtum domeſticum. 287.
Furtum non fit ſine contrectatione. 454.
Fuſtigatio ſola non facit infamem. 97.

G

Gallus Aquilius Iuriſc. ſubtiliſſimus. 656.
Geminatus conſenſus. 312.
Generale iuſiurandum. 522.
Generale legatum non derogat ſpeciali. 384.
Generales actiones. 58.
Generalis petitio & tranſactio. 86.
Generalis petitio hereditatis quando non datur. 197.

Generalis inſtitutio aliquando non transfert dominium. 384.
Generali ſermone non continetur perſona loquentis. 655.
Generaliter legato relicto datur electio legatario. 653.
Genere poſito ſupponitur ſpecies. 77.
Genius 254.
Genus nunquam perire poteſt. 677.
Genus pro ſpecie. 111.
cum Genus prohibetur, prohibetur quælibet eius ſpecies. 86.
Gerere rem alienam quis non interdicitur. 428.
Gerendi verbum, ad vltimas volūtates non pertinet. 717.
Gerens per alium per ſeipſum gerere videtur. 112.
Geſtor & adminiſtrator voluntarius. 100.
Geſtor de quibus teneatur. 415.
Geſtor ſpontaneus de leui culpa tenetur. 113.
Geſtor negotiorum in quib. caſum præſtat fortuitum. 114.
Geſtum alieno nomine ratum habere non poſſum. 351.
in Gradu priores, ſunt potiores in ſucceſſione. 380.
Græci ſapientes & doloſi. 761.
Grauamen in vſufructu. 200.
Grauamen tollendum. 206.
Graue eſt fidem fallere. 80.88.140.
Grauius eſt detrectare militiam quam appetere. 118.
Gratuita & non gratuita pactio. 77.& 87.
Gratuitum officium. 108.

H

HAbens mandatum ſine ſatiſdatione admittitur. 99.
Habere ius in rem, quid. 170.
Habilis quilibet præſumitur niſi probetur contrarium. 601.
Habitatio morte naturali tantum amittitur 231.
Hæretici à teſtimonio repelluntur. 5.
Hæretici admittantur inopia probationum. 35.
Hæretici dementes. 5.
Hæreticus non poteſt eſſe iudex. 53.
Hæretici reſcriptum impetrare non poſſunt. 48.
Haſta fiſcalis. 344.
Hæreditas pro iure deliberandi ſumitur. 91.
Hæreditas interdum damnoſa. 259.
Hæreditas quando non tranſmittitur. 521.
Hæreditas tranſmitti non poteſt donec fuerit adita. 536.
Hæreditas intelligitur deducto ære alieno. 537.
Hæreditas defertur proximiori in agnatis. 469.
Hæreditas quando habetur quæſita ex perſona impuberis. 498.
Hæreditas ex teſtamento non adita. 519.
Hæreditas quādo ſine aditione trāſmittitur. 521.
Hæreditas augetur fructibus. 215.236.
Hęreditatis petitio non datur contra titulo poſſidentem. 283.327.
de Hæreditate viuentis ſollicitum eſſe. 528.
ex Hæreditatis patronæ repudiatione non ſequitur infamia. 96.
de Hæreditate viuentis litigare, improbum eſt. 623.
Hæreditate paterna admiſſa nunquam repudiatur pupillaris. 499.
ab Hęreditate abſtinere. 433.
Hæreditatis abſtinendi beneficium quando amittitur. 433.
Hæreditates plures delatæ. 499.
Hæreditatem adire per extrinſeca. 501.
Heres iure naturali legatariis obligatur. 46.
Hęredis inſtitutio in Codicillis. 75.
Heredi matris denegatur querela. 79.
Heres heredis teſtatoris eſt heres. 231.
Hæreditarij debitores. 276.
Heres quando Falcidiam non detrahit. 500.
Heres ſeipſum conuenire non poteſt. ibid.
Heres nullum damnum ſentire debet. 501.
Heres teſtatoris mortem vindicare debet. 508.
Heres quando retentione legatorum vti poteſt. 614.
Heredes inſtitui poſſunt in re certa. 486.
Heres quando conuenitur ad ſoluendum legatum. 531.
Hæredum quidam coniuncti quidam diſiuncti. 537.
Heredes re & verbis coniunguntur. ibidem.
Heres quando rē legatam redimere cogitur. 514.
Heres quādo tenetur de euictione rei legatæ. ibi.
Heredes duo in ſolidum eſſe non poſſunt. 506.
Heres plus poteſt quam defunctus. 228.
ſemel Heres ſemper eſt heres. 180.524.
Heres & defunctus eadē perſona cenſentur. 153.
Homo homini natura officium ſuum exhibere debet. 115.
Honeſtè accipiūtur quædam quæ inhoneſtè petuntur. 743.
Honorem ſuſtinentibus munus imponi non poteſt. 732.
Horreum mobile. 225.
Hoſpes. 66.
Hoſtes qui dicantur. 459.
Hyperbolicè loqui. 80.
Hypotheca & pignus. 628.
Hypothecaria actio. 236.
Hypothecaria cui datur. 626.
Hypothecaria eſt ſocia perſonalis. 627.
Hypothecaria quando non habet locum. 641.
Hypothecaria intatur in litem. 501.
Hypothecæ & dominij ius diuiſum eſt. 626.
Hypothecaria interrūpitur mora perſonali. 329.
Hypothecaria datur aduerſus quemlibet poſſeſſorem. 625.
Hypothecam generalem habens quando præferatur. 625.
Hypothecam expreſſam habens præfertur fiſco. 635.
Hypothecaria vtrū duret ſublata perſonali. 641.
Hypothecaria quanto tempore tollatur. 764.
Hypothecaria propoſitio. 124.

I

IDoneum eſſe tutorē quis probare debet. 432.
Ignorantia. 66.426.
Ignoranti acquiritur poſſeſſio. 567.

Ignoran-

Index rerum & verborum.

Ignorantia excuſat à pœna. 703.
Ignorantia finit delictum & pactum. 47.
Ignorantia iuris. 45.
Ignorantia iuris naturalis non excuſat. 418.
Ignorantia probabilis. 331.
Ignorantia quid operatur. 377.
Ignorantia ſupina. 349.
Ignorans præſumitur niſi probetur ſciens. 215.
Ignorare ius turpe eſt nubili. 598.
qui non Ignorat certiorari non debet. 339.
Illicitum non committendum ſub prætextu liciti. 9.
Illiterati poſſunt eſſe iudices. 173.
Imo, particula. 3.
Immenſæ donationes. 212.
Immiſcere proprium filiorum. 139.
Immobilia abſcondi non poſſunt. 37.
Immobilia inuaduntur. 250. 347.
Imobilia non recipiunt conſignationem. 324.
Impedimentum de iure & facto. 267.
Impenſæ neceſſariæ repetuntur. 221.
Impenſæ voluptuariæ amittuntur 222.
Impenſæ vtiles & neceſſariæ differunt. 110.
Imperator alij Imperatori non poteſt imponere neceſsitatem. 49.
Imperator conſulendus. 44.
Imperator crimen & pœnam remittere poteſt. 62.
Imperator cogi non poteſt vt ſit iudex. 185.
Imperator legibus alligatus. 40.
Imperator iurat ſe obſeruaturum leges. ibid.
Imperatoris beneficium largè interpretandum. 55.
Imperator habet imperium à populo. 40.
Imperator non poteſt imponere neceſſitatem. 414.
Imperatoris intereſt lucupletes habere ſubiectos. 538.
Imperator papa maior in ſecularibus. 6.
Imperium eſt à fortuna. 40.
Imperium merum. 32.
Imperium merum non demandatur. 144.
Impetrare veniam. 62.
Impetuoſa violentia. 234.
Imperfecta venditio. 345.
Implicitæ ſtipulationes. 71.
Imponere cucullam. 26.
Impoſſibilitas. 268.
de Impuſsibili nemo tenetur. 357.
Improbum votum. 63.
Improba aduocatio. 171.
Impunitum relinqnere. 688.
Impunitum facinus relinqnere. 286.
In, particula. 3.
Inæqualitatis ratio quando non conſideranda. 476.
Inanis gloriæ cupidus. 85.
Inanis obligatio. 311.
Incantatores. 30.
Incertum legatum non valet. 24.
Incertum intereſſe, quid. 648.
Inceſtæ nuptiæ. 378.
Incidens ſocietas 244.
ſuper Incidenti prius pronunciandum. 689.
Incidere in edictum D. Marci, quid. 614.
Im competenria actionis. 95.
Iucompetentia verba quando vitiant legatum. 492.
Incola, quis. 740.
Incontinenti facta. 259.
Inculcatio verborum non nocet. 254.
Indebitum repeti poteſt. 347.
Indebitum tranſactionis cauſa non repetitur. 47.
Indicia circa metum dolúmve non ſufficiunt. 81.
Indiſcreta actio quando datur. 633.
Indictin, quid. 4.
quod ab Iudigno auſertur fiſco & eccleſiæ applicatur. 281. 380. 27.
Inebriare aliquem. 66.
Ineſſe videntur, quæ fiunt incõtinenti. 322. 457.
Infamiæ nota 205.
Infamia quando remiſſa videtur. 711.
Infamis eſt qui ſui ludibrium facit. 380.
Infamis de facto. 556.
Infamis an per aliam ſeutentiam infametur. 711.
Infamia qualiter irrogatur. 88.
Infamiam remittere. 96.
Infans cunueniri non poteſt. 100.
Infans non obligatur. 123. 647.
Infans exheredari non poteſt. 207.
Infantes qui dicantur. 567.
Inficiatione creſcit actio. 207.
Inficistione creſcit cauſa. 265.
Inficiarionis pœna. 523.
Ioferre vim alicui eſt contra naturam. 116.
Iufinitas vitanda. 16.
Informare & reformare pactum. 81.
Informare veterem actionem. 68.
Ingenuus fit aliquis propter delicta domini. 32.
Ingreſſus religionem poteſt diuidere inter filios 382.
Ingreſſus monaſterium cum armis. 36.
Inhabilis. 55.
Inimicitiarum gratia reſcinditur ſententia. 607.
Iniquitas ſentenriæ continetur in appellatione. 49.
Iniquum eſt amittere pretium. 118.
Iniquum eſt rem & pretium amittere. 335.
Initium circa vltimas voluntates reſpiciendum. 488.
Iniuriandi animum non habens iniuriarum non tenetur. 695.
Iniuſta poſſeſsio libertatis. 282.
Iniuſtè mouere litem. 22.
Innocentiæ purgatio. 101.
Innocentia quando probanda. 716.
ex Iuopia debituris in aliũ decernitur actio. 338.
Inopia probationum defertur iuſiurandum. 121. 142.
In ubſcuris quod minimum eſt ſpectatur. 15.
Inquilini quando poſſunt expelli. 330.
Inquilinus ex quibus cauſis inuitus expelli poteſt. 361.
Inquilinus quando expellatur penſione non ſoluta. 361.

Inquiſitio ſummaria & ſemiplena. 167.
Ioſcιipιio, quid. 682.
Inſinuare. 55.
Inſinuatio nó deſideratur ex parte mulieris. 395. 676.
Inſinuatio quando oceeſſaria. 372.675.
Inſinuatio quando non neceſſaria. 676.
Inſtantia. 47.
Inſtantia indicij. 127.
Inſtitor quis dicatur. 303.
Ioſtitutione corruente præſtantur legata. 202.
Inſtitutio generalis aliqnando noo rtansfert dominium. 384.
Inſtitutio vitiatur propter errorem. 486.
Inſtitutì quando loco legatariorum habentur. 486.
Inſtrumenta arma litis. 84.
Inſtruméta communia apud quem collocanda. 245.
Inſtrumenta non ſunt de ſubſtantia cootractus. 281.
Inſtrumenta communia. 60.
ad Inſtruméta perenda multæ ſunt actiones. 61.
Inſtrumenta propria. 60.
Inſtrumentum ſuper depoſito. 57.
Inſtrumentum in qoadam ſui parte falſum. 90.
Inſtrumentum domeſticum. 279.
Inſtrumento vitioſo noo ſtatur. 280.
Inſtrumenti contrarium quando non licet probare. 434.
Inſtrumentum ſuſpectum. 702.
Inſtrumentum maioris auctoritatis quam teſtes. 294.725.
Inſtrumenti nomen generale. 184.
Inſtrumentorum corpora tranſcribi ooo debér in inuentario. 424.
Inſtruméto ſolo non probatur dominium. 279.
cui Interdictum eſt bon s ooo poteſt alienare. 122.
Intentio fundata. 60.
Intimatio. 151.
Intempeſtiuus receſſus. 272.
Ioterdicta omnia perſonalia. 148.
Interdictum fraudatorium. 132.640.
Interdictum vnde vi. 618.619.642.
Interdictum vti poſſidetis. 621.
Interdictum prohibitorium. ibid.
Ioterdictum vtrobi. ibidem.
Ioterdictorum ſolemnitas ſublata. 613.
Ioterdicto non agitur pro particula totius alicuius. 621.
Interdicere foro. 93.
Iotereſſe iocertum, quid. 648.
Intereſſe præſtatio. 226.
Intereſſe ſacramento aliquando probatur. 416.
Intereſſe multiplex. 347.
Intereſſe eſt à principio incertum. 360.
Intereſſe quomodo præſtatur in maleficiis. 589.
Intereſſe duplum noo excedit. ibid.
Intereſſe facti ſuccedit in obligationibus. 674.
Iotereſſe æſtimatur in damno & lucro. 590.
Intereſſe venit in actione ex empto. 347.957.
Intereſſe duplum conuenti excedens. 589.
Intereſſe & damni quæ ratio habenda. ibidem.
Intereſſe ſingulare in omnibua nó pręſtatur. ibi.
Interitu ſpeciei liberatur debitor. 262.
Interceſſio anuli quid operatur. 368.
Interpellatio. 71.
Interrogationes quare inuentæ. 162.
Interrogationes quomodo faciendæ. 218.
Interrogatio locum habet io rei vindic. 250.
Interpretatio interponenda. 39.
Interpretatio malitioſa fieri non debet. 40.
Interpretatiua traditio, quid. 343.
Interuerſio inſtrumenti ſtatus. 81.
Intranſitioa constructio. 109.264.
Intra decem dies appellandum. 593.
Interuſurium medij temporis quando derrahédum. 270.
Inuaſio fieri poreſt ſine violentia. 617.
Inuentarij factio remitti poreſt. 33.
Inuentarium quo tempore fieri debet. 424.
in Inuentario conficiendo legatatij aduocari oó debeor. ibid.
in Inuentarij confectione adhibetur Iudex. ibid.
Inuitus quandoqoe liberat à patria poteſtate. 31.
Inutilis acceptilatio habet tacitum pactum. 656.
Inutilis ſtipulatio inter patrem & filiumf. 399.
Ioticus primns huſpitalarius. 26.
in Italia res eccleſiaſticæ difficillimè alienantur. 13.
ex Iteratione maior pœna imponitur. 30.
Iubenti qoæritur actio. 307.
Iudex ordinarius. 29.52.
Iudex debet pronunciare de tota cauſa. 128.
Iudex delegatus. 51.
Iudex omnibus modis veritatem inquirere teoetur. 57.
Iudex de facto ſupplere non poteſt. 95.
Iudex quis vere dicatur. 159.
Index ordinarius quando delegari poteſt. 176.
Iudex extraordinarius. 185.190.
Iudex ex perſonis & cauſis varie conſtituit. 220.
Iudex quomodo iudicat. 294.
Index quando definitiue prooũciare poteſt. 583.
Iudex xenium accipere poteſt. 590.
Iudex quomodo conſulere debet. 595.
Iudex appellationis qnomodo pronunciat. 600.
Iudex quando de facto & de iure ſupplet. 604.
Iudex nemo eſt in ſua cauſa. 177.
Indici, cooſuetudini, magiſtro licet interpretationem facere. 39.
Iudices delegati à Papa. 171.
Iudices periti legum eſſe debeot. 173.
Iudicis iniquitas. 201.
Iudicis officium quomodo implorandum. 222.
Iudicem ordinarium oon licet recuſare. 379.587.
quando quis Iudex eſſe poteſt io cauſa ſua. 177.
Iudicia ſimplicia & duplicia. 54.
Iudicium vniuerſale. 110.
Iudicandi poteſtas varie ſumitur. 171.
Iudicinm poſt mortem. 34.
Iudicialia teſtimonia. ibid.
Indicium qualiter dicatur cœptum. 164.
Iudicij principium. 181.
Iudicium acquiſitum ex opera. 220.

Index rerum & verborum.

Iudicium familiæ erciſc.eſt vniuerſale. 239.
Iudicio famil.erciſc.quæ veniunt. 242.
Iudiciale iuſiurandum retractari poteſt. 253.
Iudicium qnando lege repreſentari dicitur. 523.
in Iudicio momentariç poſſ.non eſt appellandũ. 602.
Iudicium puſſeſſorium quando præfertur petitorio. 613.
Iudiciale pignus. 639.
Iudicium eſt actus trium perſonarum. 561.
poſt Iudicium ciuile quando criminale intentari poteſt. 705.
ex iudicio cõpromiſſario nõ naſcitur actio. 157.
Iudicia ſingularia. 162.
Iura naturalia immutabilia. 54.
Iuramentum calumniæ. 100.161.
Iuratur de calumnia in criminali cauſa. 299.
Iura communia præferuntur priuilegiis. 131.
Iuratur in litem in infinitum. 226.
Iuramenti in litem forma. 436.
Iuramentum calumniæ non poteſt remitti. 288.
Iuramento recuſantis tutelam deciditur cauſa. 420.
Iuratur in litem contra doloſum. 25.
Iurari in litem quando poteſt. 302.
Iuratur in litem propter culpam. 436.
Iuramentum defertur probationis inopia.ibidẽ.
Iuriſdictio ſine adminiſtratione. 12.26.
Iuri ſuo non licet renunciare. 25.
Iuris ignorantiam prætendere. 46.
Iuris error ante & poſt ſententiam nocet. 47.
Iure actionis perere. 57.
Iure communi vſus non videtur circonſcriptus. 124.
Iuriſdictio,quid. 176.
Iuriſdictio vnde dicitur. 461.
Iuriſdictio ordinaria. 176.
Iuriſdictio delegata. 187.166.
Iuriſdictio verbum generale. ibidem.
Iuriſdictio aliena. 172.
Iuriſdictio ſemiplena. 180.
qui Iuriſdictionem dare poſſunt. 188.
Iuriſdictionis debilitas. 179.
Iureiurando obligatur quis in operis. 457.
Iuris patronatus amiſſio. 457.
Iuris ignorantia in damno vitando quando nocet. 576.
Iuris ſolemnitatibus qualiter proſpiciatur. 430.
Ius ars boni & æqui. 39.
Ius ſtrictum & ſcriptum. ibidem.
Ius conſuetudinarium. 52.
Ius ciuile maioris poteſtatis quam prætorium. 463.
Ius patriæ poteſtatis. 128.
Ius prohibendi præſcribitur. 233.
ad Ius pertinentia perennia ſunt. 54.
Iuris remiſſio quando valet. 310.
Ius pignoris quomodo tollatur. 3:8.
Ius adcreſcendi vbi non habet locum & vbi habet. 464.
Ius adcreſcendi quomodo locum habet in caſtrenſib. 475.
Ius deliberandi quando tranſmittitur. 501.520.
Ius vnicuique ſuum illæſum ſeruari debet. 405.
Ius ſpeciale facilius quam commune amittitur. 599.
Ius adcreſcendi quando coheredib. acquiratur. 537.
Ius idem cõſtitui debet vbi eſt eadem ratio. 494. 644.
Ius parum ſine magiſtratu. 55.
Ius ſpeciale facilius denegatur quam commune. 143.
Ius in rem habere. 170.
Ius Emphyteuticum cur dicitur perpetuum. 789.
Iuſtinianus à iuſtitia. 2.
Iuſtiniani pater. ibidem.
Iuſiurandum quod non confirmat. 89.
Iuſiurandum defertur in expenſis litis. 172.
Iuſiurandum referri poteſt. 255.
Iuſiurandum defertur meliori. ibidem.
Iuſiurandum licet recuſare. 256.557.
Iuſiurandum deferri poteſt in principio cauſæ. ibidem.
Iuſiurandum pro vtraque parte præſtãdum. 288.
Iuſiurandum quando defertur. 292.
Iuſiurandum voluntarium. 253.
Iuſſio. 49.
Iuſtus & perfidus opponuntur. 107.
Iuſta ignorantia. 170.
Iuſtiſſimus error. 265.

L

Laborare pro Repub. 49.
Laici non tenentur ſcire regulas eccleſiaſticas. 31.
Lata culpa quando pręſtatur. 301.
Lata culpa & dolus æquiparantur. 326.436.
Latrocinium eſt caſus fortuitus. 302.326.
Latitare. 37.
Lazari reſurrectio. 134.
Legalis præſcriptio. 316.
Legata pendent ex voluntate legantis. 287.
Legata duobus modis peti poſſunt. 520.
Legata pendent ex inſtitutione. 520.
Legatarij iure prælegari non tenentur. 259.
Legatarius,vt teſtis,admittitur pro herede. 289.
Legatarius tres actiones habet pro legato. 513.
Lagatarius detrahit Falcidiam de legatis. 524.
Legatarij conueniunt fideicommiſſarium in ſolidum. 528.
Legatum incertum non valet. 24.
Legatum conditionale. 230.
Legatum generale non derogat ſpeciali. 384.
Legatum præſumitur in dubio. 403.
Legatum quandoque caducum morte legatarij. 404.
Legatum ſolo nutu relinquitur. 484.
Legatum quando retineri poteſt. 506.
Legatum rei alienæ quando valet. 416.513.
qui ad Legatum non admittitur quando partem facit. 535.
Legatum cur caducum proprie nuncupetur. 536.
Legatum vel fideicommiſ. conditionale tranſmitti poteſt. 538.
Legatum in re aliena quam quis putat eſſe ſuam quando valet. 514.

Legatum rei ſuæ quando valet. ibidem.
Legatus non abeſt reipub.cauſa. 155.
Legibus non exemplis iudicandum. 30.
Leges facile intelligi non poſſunt. 43.
Leges breuitate gaudent. 99.
Leges Codicis in ſe perfectæ. 3.
Leges Digeſtorum per C.corriguntur. ibidem.
Legis actio perpetua. 311.
Legis præſumptio quando probat. 426.
Leges edictales generales cenſentur. 583.
Leges omnes generales. 40.
Legis non eſt vilis auctoritas. 671.
in Legem quæ fiunt ſunt inutilia. 41.
Leges quod non prohibent, concedunt. 83.
contra Leges quæ fiunt infecta habentur. 266.
in Legem quæ fiunt aliquando tenent. 41.
quod Lege permiſſum eſt ſuperfluum eſt petere. 433.
Leges vltimæ derogant prioribus. 49.
Legis auxilium fruſtra inuocat qui committit in legem. 30.
Lex regia. 44.
Legiſtæ & decretiſtæ. 51.
Lex quando defert iuriſdictionem. 108.
Lex aliquando dolum præſumit. 121.
Lex nõ præſumit virilitatem niſi xxv. annorum. 130.
Lex probabilia argumenta requirit. 281.
Lex ad præteritia quando trahitur. 43.
Lex filios fieri caſtigatores, erubeſcit. 385.
Lex aliquando dat conſilium. 471.
Lex antiqua quando ſeruatur. 43.
Lex Iulia inter liberos tãtum locum habet. 689.
Lex generalis quando dicatur. 3.
Legitimi actus. 133.
Legitima portio. 209.
Legitimus adminiſtrator. 216.
Legitima adminiſtratio non tranſit ad heredem. 224.
Legitima vſura. 433.
Legitima excuſatio. 442.
Leno. 31.
Libellus. ibidem.
Libelli emendatio. 59.
Libelli oblatio. 88.
Libellus principi datus facit conteſtationem litis ibidem.
Libellus reſponſalis. 182.
Libellus olim non neceſſarius. ibidem.
Libelli oblatio perpetuat actionem. 680.
Libellus varius non admittendus. 511.
Libellus contra eccleſiam qualiter concipiatur. 22.
Liberalis nemo in neceſſitatibus. 34.386.512.673.
Liberalitates inter virum & vxorem interdictæ. 371.
Liberalitas matrimonialis quando reuocanda. 404.
Liberatio ratione officij. 262.
Liberatio facta ſine tutore vel curatore. 656.
Liberatio non contingit quando minori ſoluitur. 424.
Liber & ſimilia non conferuntur. 236.
Liber rationum quis dicebatur. 319.
Liberis ab inteſtato competit hereditas patris. 28.
Liberorum multæ differentiæ. 37.
Liberi hominis venditio. 41.
Liberi non faciunt aliquem præſumere maiorẽ. 122.
Liberi grati præſumuntur. 206.
Liberorum teſtimonium 288.
Liberis præteritis datur bonorum poſſ. contra tab. 613.
Liberi quando aluntur apud matrem expenſis patris. 413.
Liberos non habere, aut habere qui moriantur. idem eſt. 382.
Libertus patrono reuerentiam debet. 61.459.
Libertas fideicommiſſaria. 132.525.
Libertas quando ex conſtitutione inducitur. 355.
Libertus liber eſt. 452.
Liberti non agunt actione famoſa in patronum. 460.
Liberta quando nubere non poteſt ſine conſenſu patroni. 376.
Libertas ſemel data non poteſt reuocari. 551.
Libertas ſine titulo præſcribitur. 662.
Licitatio, quid. 244.
Licentia de alienatione facienda. 287.
Limitanei agri non præſcribuntur. 782.
Lis pecuniaria. 87.
Lis quando dicitur conteſtata. 182.
Lis & cauſa differunt. 82.
Litis conteſtatio. 102.
Litis conteſtatione perpetuatur actio. 165.
Lites pene immortales. 168.
Litis conteſtatio principium cauſæ. 168.181.587.
Litis conteſtatio non fit ſine libello. 183.
Litera occidit. 765.
Litera ſuſpenſiua. 204.
Literatura conſideranda. 26.
Locatio. 103.
Locatoris definitio. 360.
Locator dominus appellari ſolet. 773.
Locatio ſola non ſufficit ad probationem dominij. 364.
Locatio rei ſuæ non conſiſtit. 773.
Locupletior factus vltra non tenetur. 215.
Locus prohibitus. 355.
Luctus religio. 380.
Luſtrum, quid. 577.
Luxuria & caſtitas. 406.

M

Macedonianum S.C. 125.
Macedonianũ S.C. quãdo ceſſat. 307 308.
Macedoniani renunciatio non valet. 307.
Magis eſt vt actus valeat quam pereat. 30.
Magiſter nauis. 303.
Magiſtratuum multi ordines. 96.
in Magiſtratum quando non datur actio. 449.
in Magiſtratibus conueniendis quis ordo ſeruãdus. ibidem.
Magiſtratus reſtituere poſſunt. 145.
Magiſtratus domicilij tutorem dare poteſt. 418.
Magnificus quæſtor quando adeundus. 604.

Maior

Index rerum & verborum.

Maior pars. 13.
Maior qui conſenſit non videtur deceptus. 80.
Maior reſcindit per reſtitutionem. 94.
Maior xiiij.ann. 141.
Maioritatis aſſertio quãdo min. prçiudicat. 143.
Maior ad diuiſionem prouocare debet. 244.
Maior portio trahitur ad minorem. 372.
Maioribus quandoque ſubuenitur in contracti-
bus. 640.
quod Maiori ſpecialiter conceditur, minori dene
gatur. 759.
Maiori parti quando ſtandum. 439.
Malum pignus. 158.
Malæ fidei poſſeſſor omnia reſtituit. 220.
Mala fides diſtinguitur à dolo. 340.
Maleficus, quis dicatur. 606.
Malitia ſupplet ætatem. 617.
Malitiis hominum non eſt indulgendum. 652.
Mancipium. 120.
Mandare & iubere differunt. 304.
Mandatæ actiones. 271.
Mandatum duplex. 330.
Mandatum tacitũ fideiuſſ. de liberando pig. 119.
Mandati actio morte domini non tollitur. 331.
ex Mandato non naſcitur actio neg. geſt. 308.
Mandatum non ſemper exigitur. 113.
Mandatum re integra reuocari poteſt. 653.
Mandatum morte mandantis finitur. 675.
Mandatum quare morte domini finitur. 331.
Mandatum ſpeciale, & generale. 569.
Mandatũ habẽs ſine ſatiſdatione admittitur. 99.
Mãdatum finitur interpoſita appellatione. 104.
Manentes & ſuperſedentes. 246.
Manente ſocietate agitur pro ſocio. 335.
Manichæi. 34.
Manipula, quid. 704.
Manumiſſio in fraudem creditorum. 86.
Manumiſſio retractari non poteſt. 133.
Manumiſſio de iure, eſt de facto. 356.
Manumiſſio quando retractari poteſt. 549.
Manumiſſus quomodo rurſus fit ſeruus. 554.
Manus iniectio ex conuentione. 354.
Marchio Aſtenſis imperitus literarum. 586.
Martyrium. 10.
Maritus ſine mandato admittitur. 106.
Maritus eſt ex perſonis coniunctis. ibid.
Maritus quando fructus habere non debet. 399.
Maritus fideiuſ. dare pro dote nõ cõpellitur. 411.
Marito quẽlibet adulterũ nõ licet occidere. 690.
Maritus quando ſatiſdare non tenetur. 106.
Maritus quando ad inopiã vergere dicatur. 473.
Maſculus & mulier nõ idẽ habẽt priuilegiũ. 686.
Mater liberis ſuis tutorem petere tenetur. 105.
Mater præſumitur donare expenſas. 110.
Mater quãdo non ſeruat dotem filiis prioris ma-
trimonij. 383.
Mater plus priuilegij habere debet, quam extra-
neus. 415.
Matres tutores petere debent. 425.
Mater tutorẽ ſuſpectũ facere nõ cõpellitur. 426.
Mater ad tutelam filiorum admittitur. 432.
Mater quando ſubſtitutos in totũ excludit. 490.
Mater præfertur in tacita pupillari. 491.
Mater quando ſubſtitutum à directa ſubſtitutio-
ne excludit. 491.
Mater quando donare præſumitur. 111.
Mater non habet filios in poteſtate. 538.
Matrimoniũ nõ cõtrahitur in pupil. ætate. 440.
Matrimonium ſolo conſenſu contrahitur 368.
Matrimonium & connubium idem. 376.
Matrimoniũ q̃n vinculo pœnæ aſtringitur. 738.
Maximum commodum eſt poſſidere. 178.
Mediocritas ſpectanda. 677.
Meliori defertur iuſiurandum. 255.
Melius eſt abſtinere iudicato, quam ſuper incer-
to ſententiam ferre. 622.
Memoria citò labitur. 183.
Mendacium. 50.
Mendacij pœna. 707. 315.
Mendacium quandóque bonum. 746.
Mentiri quis quando dicitur. 52.
Merum imperium. 32. 179.
Merum imperium non demandatur 344.
Meretrix. 269.
Meticuloſi. 315.
Metrocomia. 778.
Metus accuſationis. 118.
Metus per impreſſionem. ibidem.
Metus quilibet non reſcindit tranſactionem. 81.
Militum priuilegium. 75.
Militia in armis. 174.
Miles fugitiuus. 195.
Miles puberi poteſt ſuſtituere per fideicom. 477.
Miles ea tempore & ad tẽpus heredem inſtitue-
re poteſt. 477. 491.
Miles tribus modis teſtari poteſt. 478.
Militiæ quãdo ad heredes nõ trãſmittuntur. 629.
Milites armis intendere debent. 101.
Mimæ. 30.
Minori nulla currit præſcriptio. 17.
Minor x. & xviij. an. quando à delic. excipitur. 27.
Minor xxv. ann. quando contrahere poteſt. ibid.
Minor quomodo reſtituitur. 140.
Minor non decipitur. 75.
Minor matri præſtat alimenta. 103.
Minori interdicta alienatio. 112.
Minor probare debet minorem ætatem. ibidẽ.
Minor quomodo obligatur. 123.
Minores quando alienant. ibidem
Minor debet probare ſe deceptum fuiſſe. ibid.
Minor qui contraxit principaliter. 124.
Minor non eſt idoneus defenſor. 127.
Minor minus conſecutus. 128.
Minor dare poteſt magiſtro ſuo. 132.
Minor prouocare non poteſt ad diuiſionem. 134.
Minor neceſſe habet adire prætorem. ibidẽ
Minor non infamatur. 136.
Minor habẽs actionẽ poteſt vti reſtitutione. 137.
Minor induſtrius. 142.
Minor non ſemper reſtituitur. 246.
Minor vtitur acceſſione temporis defuncti. 152.
Minor non iurat de calumnia. 162.
Minor ætas non arguit deceptionem. 255.
Minor xij. annis non cõtrahit matrimonium. 372
Minor quando reſtitui non poteſt. 425.
Minor facilius ex ſua perſona reſtituitur. 446.

Minot quando pto modico reſtiruitur. ibid.
Minot quãdo vtirut acceſſione temporis ſui prę deceſſoris. 449.
Minoti quando currit præſcriptio. ibid.
Minor quando iucidir in legem, ſi quis iu tantã. C. vnde vi. 616.
Minor vſus iute communi nõ videtur deceptus. 80.
Minot quis probatut peraſpectũ corporis. 280.
Minor ætas quomodo proberur. 123.
Minores quomodo conueniuntur. 127.
Minoti quando non incumbit probatio. 138.
Minot fraudem paſſus reſtituitut. 131.
Miniſteriales. 189.
Minuſcula legitima. 207.
Miſſio in bonorum poſſeſſionem. 170.
Miſſio iu poſſeſſionem rei ſeruandæ cauſa. 584.
Miſſio iu poſſeſſionem fit pro meuſura declarati debiti. 611.
Miſſionis in poſſeſſionem formula. 505.
Miſterium, quid. 300.
Mixta munera, quæ dicantur. 741.
Mobilia occupantur. 221.
Modus ſpecialis. 510.
Modus & conditio differunt. 526.
Moderni breuitate gaudent. 515.
Modica refectio. 230.
Modi legitimi in probationibus. 292.
Momentaria poſſeſſio, quomodo dicitur. 608.
Monachi, vnde dicantur. 23.
Monachi ab aliis clericis diſtinguntur. 24.
Monaſterium. 10.
Monaſterium luco filij accipitur. ibidẽ.
Monaſterium quomodo ingredi liceat. 28.
Monaſterium ingreſſi bona. 608.
Monſtrum vel prodigium. 496.
Mora. 71.
Moræ communis effectus. 141.
Mora quando obeſt. 116.
Mora quomodo purgatur. ibidem.
Moram purgare. 72. 140.
Moræ communis definitio. 141.
Mora ſpecialis fit duobus modis. ibidem
Mora quomodo contrahitur in minoribus. 140.
Mora fit ex ſolo tempore fauore dotis. 395.
Mora non fit ſine pentione. 646.
Mora quando purgatur. 651.
Mora modica ſex menſium. 764. 779.
Mora fit ex diei transfuſione. 141.
Mures quomodo aliquando conſiderantur. 419.
Morum honeſtas, quid operatur. 144.
Morte extinguitur crimen. 196.
Mors quibus caſibus non extinguat crimen. 716.
Morte mandatoris extinguitur mandatum. 271.
Mulier habet hypothecam ſine cõuentione. 33.
Mulier præfertur creditoribus. ibidem
Mulieribus leges ſuffragantur. 48.
Mulier præſumptuoſa. 79.
Mulier procuratrix. 101.
Mulieres ſagaciores quam maſculi. 144.
Mulieribus ex Velleiano ſubuenitur. 309.
Mulier principaliter obligata. Ibidem.
Mulier quando præfertur creditoribus. 371.
Mulierum auariſſimum genus. 309.
Mulier non poteſt intercedere. 312.
Mulieres ſcenicæ. 375.
Mulier ſecundas nuptias contrahens. 381.
Mulier propter feſtinationem punitur. 380.
Mulieri omnia ſua bona in dotẽ dare nõ licet. 388
Mulier in parapbernalibus conſtante matrimonio agere poteſt. 392.
Mulier omnib' præfertur excepto fiſco. 392. 634.
Mulier prioribus creditoribus præfertur. 396.
Mulier quomodo iuuatur S.C. Velleiano. 411.
Mulier S.C. Vell. renunciare debet. 420.
Mulier in feudum ſuccedere non poteſt 305.
Mulieres improbæ eſſe ſolent. 634.
Mulier eſſe debet in officio mariti. 635.
Multa impropriè dicitur. 29.
Multa quæ propriè dicatur. 555.
Multa impediunt faciendum, quæ factum non impediunt. 133.
Mundum, quid. 296.
Munerum diſtinctio. 8.
Munerum triplex diuiſio. 741.
Munus neceſſarium. 213.
Murilegali conditionem patris ſequuntur. 461.
Murilegulus, quis dicatur. 756.
Muſæum, quid. 750.
Mutare voluntatem. 187.
Mutare cauſã poſſeſſionis bifariã accipitur. 568.
Mutus & ſurdus quando teſtari poſſunt. 479.
Mutuum quomodo fit. 92.
Mutuum, quid. 259.
Mutuum tribus modis reconciliatur. 259.
Mutuum naturale. 261.

N

NAtales, quid. 281.
Natalibus reſtitui. 53.
Naturalis obligatio. 67.
Naturalis & ciuilis poſſeſſio. 28.
Naturaliter contrahentibus licet ſe decipere. 29.
Naturales liberi. 578.
Neceſſarium cur ita dicatur. 253.
Neceſſitudo, quid. 281.
Negatio probari non poteſt. 94.
Negatoria quo tempore tollatur. 231.
Negatiua non probatur. 258.
Negatiua indirectè probari poteſt. 270.
Negatiua quomodo probari poteſt. 285. 318.
Negantis nulla eſt probatio. 316.
Negatione res fit dubia. 332.
Negatoria agitur poſt xxx. annos. 248.
Negligentia ſæpe præiudicat. 149.
Negligentia ſola præſtatur. 34.
Negotiorũ merita partium aſſertione panduntur 193. 216. 445.
per Negotiorum geſtorem acquiritur. 351.
Negotium vtile requiritur, vt producat actionẽ neg. geſtorum. 111.
Negotij origo. 307.
Negotiorum tria genera. 175.
Nemo poteſt ſcire mentes hominum. 29.
Nemo ex ſuo dolo lucratur. 86.
Nemo eſt in re aliena ſine ſatiſdatione idoneus defenſor. 102.

Nemo

Nemo poteſt eſſe aduocatus & iudex. 94.
Nemo inuitus vendere cogitur. 117.
Nemo militat ſtipendiis ſuis. 289.
Nemo in ſua cauſa ius ſibi dicere poteſt. 507.
Nepos quando proximior. 208.
Nepotes ex filia quomodo ſuccedunt. 474.
Nepotes quãdo ſuccedebant cum deminutione. 540.
Nepos repudiãs ſucceſſionem patris vtrum auo ſuccedat. 468.
Nepos quando auo ſuccedit vt ſuus. ibidem.
Nihil habere videtur qui totum non habet. 738.
Nimium omne vertitur in vitium. 523.
Non probat hoc eſſe quod ab hoc contingit abeſſe. 281.
Nomina ſunt rebus conſequentia. 371.
Nominatores tutorum quando poſſunt conueniri. 765.
Nomina in baptiſmo imponuntur. 467.
Notarij ſerui publici. 420.
Notarij de falſo conuicti pœna. 452.
Notarij conditionales. 632.
Notorium crimen. 290.
Noua cauſa auxilio indiget. 361.
Nouatio. 163.
Nouatio naturalis obligationis. 70.
Nouatio non dicitur fieri, ſi id actum ſit. ibidẽ.
Nouatio per litis conteſtationem. 164. 594.
Nouiſſimum ius. 203.
Noxia inexcuſabilis. 236.
Nuda voluntas quomodo differat à neceſſitate. 113.
Nudiſſima voluntas. 37.
Nudum iudicis præceptum. 226.
Nudis aſſeuerationibus non fit quis filius. 282.
Nuda traditio non transfert dominium. 350.
Numeratio facit dotem. 401.
Nupta nõ videtur quæ virũ pati non poteſt. 373.
Nubere poſt quinquenniũ licet marito abſente. 669.
Nuptię ſecundæ quomodo impediant alienationem. 383.
Nuptiæ ſecundæ. 385.
Nuptiæ inceſtæ. 378.
OBlatio quando parit liberationem. 324.
Oblatio cum conſignatione. ibidem.
Oblatio facta in iudicio. ibidem.
Oblatio quæ fit in iudicio valet conſignationẽ. 554.
Oblatio ſola quando ſufficit. ibid.
Oblatio libelli ſola interrũpit præſcriptionẽ. 571.
Oblatio verbalis ſine conſignatione. 643.
Oblatio particularis quando procedit. 324.
Oblatio libelli non facit interruptionem. 159.
ſine Oblatione pecuniæ fructus computantur in ſortem. 323.
Obligamur quãdoque ex cõtractu alterius. 274.
Obligandi & liberandi eadem ratio. 339.
Obligare actionem. 636.
Obligatio naturalis. 672.
Obligatio inanis. 311.
Obligatio ciuilis nulla inter patrẽ & filium. 329.
Obligatio præcedit actionem. 581.
Obligatio ciuilis & naturalis. 67. 71.
Obligatio literarum. 67.
Obligatio dati vel tolli ex ſolo tempore non poteſt. 75.
Obligatio omnis tollitur nouatione. 261.
Obligatio olim non contrahebatur per quodlibet verbum. 389.
Obligatio ciuilis ex iudicato oritur. 319.
Obligatio ciuilis naturalis habet efficaciam. 26
Obligationem reſuſcitare difficile. 67.
Obligatio efficax. 74.
Obligatio principalis non tollitur per reſtitutionem minoris. 124.
Obligatio pignoris quando inutilis. 266.
Obligatio re contrahitur in ſolidum. 260.
Obligatio non conſtituitur ſolo tempore. 322.
Obligationum ſubſtantia. 644.
Obligatus eſſe poteſt quis ex multis cauſis. 221.
in Obligationibus facti quomodo agitur. 589.
Obſtetrices iurare debent. 288.
Oeconomus non poteſt illigari. 28.
Oeconomus agere poteſt pro Eccleſia. 22.
Officiales cur ita dicebantur. 18.
Officiales quando fieri poſſunt clerici. ibidem.
Officiales curiæ obligabantur. ibidem.
Officiales. 33.
Officialibus non obſeruantibus tenorẽ legis reſiſtere licet. 719.
Officialibus principis abutẽtibus ſuo officio reſiſtere licet. ibidem.
Officiũ ſuũ nemini dãnoſum eſſe debet. 425. 430.
Officium adminiſtrationis nõ tranſit ad heredes 766.
Omnis Archiepiſcopus eſt Epiſcopus. 218.
Omnes leges generales. 40.
Omne nimium vertitur in vitium. 523.
Operæ obſequiales. 62. 110.
Operæ libertorũ cur dicantur obſequiales. 417.
Opinio ſpectanda. 485.
Opinio ſæpe pro veritate. 117.
Oportet, non ſemper imponit neceſſitatem. 18.
Oppidum, vnde dictum. 5.
Optio cui committitur. 737.
Opus pietatis. 29.
Oratores cæteris præferuntur. 761.
Orcini. 47.
Ordinatio de conſenſu patroni Eccleſiæ fieri debet. 20.
Ordinarium iudicem recuſare non licet. 190.
Ordo ſolitus. 37.
Ordo iuris ſeruandus. 188.
Ordo quis à iudice ſeruandus. 171.
Ordo ſæpe nõ conſideratur in cõuentionib. 161.
Ordo executionis. 636.
Origo negotij. 307.
Orphanotrophium. 24.
Orthodoxus. 47.
PActiſci licet de futura ſucceſſione. 76.
Pacta cur dicuntur bonæ fidei. 68.
Pacta ex conuentione legem accipiunt. 66.
Pacta ſex modis veſtiuntur. ibidẽ.
Pacta incontinenti & ex interuallo quomodo differant. 68.

Pacta bonæ fidei & ſtricti iuris. ibidem.
Pacta ſine ſcriptura valent. 75.
Pacta odioſa. 76.
Pacta vltima ſeruanda. 67.
Pacta quatuot modis veſtita. 399.
Pactio de tribus præſtandis quando illicita. 344.
Pactio gratuita. 77. 87.
Pactiones præſentium. 439.
Pactum legis commiſſoriæ. 42. 69. 353.
Pactorum diuiſio. 65.
Pactum accidentale. 70.
ex Pacto nudo non naſcitur actio. 66. 68. 263. 359. 399.
ex Pacto donationis actio competit. 68. 75.
ex Pacto tranſactionis non naſcitur actio. 79 84.
per pactum præiudicari poteſt in futuro debito. 94.
Pactum de futura ſucceſſione non valet. ibidē. 72. 76. 472.
Pactum tacitum de non petendo. 65.
Pactorum vires. 66.
Pacti de non petendo vires. 67.
Pactum veſtitum. 68. 74. 85.
Pactum permutationis. 70.
Pactum traditione fit obligatorium. 71.
Pactum de futura ſucceſſione valet inter milites 72.
Pactum tranſactionis nudum. 73. 74.
Pactum ex multis cauſis dicitur nudum. 74.
Pactū nudū ex parte vnius aliquādo veſtitur. 75.
Pactum de incerti hominis ſucceſſione valet. 76.
Pactum contra bonos mores non valet. 103.
Pactum prohibitorium. 267.
Pactum nudum rei traditione vallatur. 365.
Pactum non exiſtentium liberorum. 383.
Pacto nudo non fit nouatio 388.
Pactum de dote retinenda. 390.
Pactum de dote lucranda. 690.
ex Pacto attali quænam actiones. 347.
vbi Pactū contra legē valet ſic & cōſuetudo. 671.
Pactum inefficax ſine vinculo obligationis. 783.
ex Pacto alterius datur actio. 281. 399.
ex Pacto ſolo non agitur rei vindicatione. 267.
ex Pacto nudo aliquando oritur actio. 365.
ex Pactis publicarum perſonarum datur actio vtilis. 449.
ex Pacto nudo quibus caſibus agatur. 646.
ex Pacto procuratoris domino datur vtilis actio 648.
in Pactis & tranſactionibus non eſt locus pœnitentiæ. ibidem.
Pactum de futura ſucceſſione fauore filij naturalis. 414.
Paganum teſtamentum. 210.
Parangaria & Angaria. 18.
Parabolani. 20.
Paraphernalia quomodo peti poſſunt. 393.
Parum ius ſine magiſtratu. 35.
Par in parem non habet imperium. 40.
Parētes à liberis ſine venia in ius non vocādi. 62.
Partus monſtroſus. 496.
Partus matrem ſequitur. 666.
Partus quando ſequitur conditionem patris, vel matris. 771.
pro Partu furtiuo quando non datur actio furti. 455.
Partus ſuppoſiti quæſtio. 698.
Partus furtiuus. 455.
Pater filio poteſt ſubſtituere quamuis dominus non ſit. 10.
Pater quomodo reſpondet de filiofam. 25.
Pater orthodoxus. 34.
Patricius. 2.
Patris & tutoris differentia. 498.
Patris & filij eadem cenſetur perſona. 208. 547.
Pater ſiue naturalis ſiue legitimus in ius non vocandus. 62.
Pater tutor legitimus. 120.
Pater quando ab extraneo non diſtinguitur. 125.
Patris perſona filio ſancta videri debet. 142.
Patria poteſtas inæſtimabilis. 204.
Pater quando pro filio tenetur de peculio & de in rem verſo. 303.
Pater quando tenetur in ſolidum. ibid.
Paternum officium eſt dotare filiam. 386.
Patris maior poteſtas quam mariti. 662.
Patriæ poteſtatis amiſſio. 663.
Patria poteſtas ſecundum veteres leges ſoluitur. 665.
Patres conſcripti. 711.
Pater quando, ex filij infantis perſona hereditatē capit. 498.
Pater ſeipſum conuenire non poteſt. ibidem.
Patris ius in rebus filij adminiſtrandis. 545.
Pater luxurioſus ab adminiſtratione repellitur. 547.
Pater inuito filio querelam intentare non poteſt 548.
Patientia habetur pro mandato. 330.
Patrocinium. 31. 161.
Patronus quando in ſuceſſione admittitur. 208.
Patronus detrahit legitimā de bonis liberti. 460.
Patria verum mutetur per adoptionem. 664.
Pars non petentium quando accreſcat aliis petentibus. 464.
Pauperes vel Eccleſiæ poſſunt cōuenire deſignatam perſonā vt votū adimpleat teſtatoris. 24.
Pauperiorem & deteriorem eſſe prodeſt. 27.
ex Paucitate pecuniæ non præſumitur dolus in tranſactione. 342.
Pauciores probabiliora dicunt quam plures. 44.
Peccata ſuos auctores tenent. 207.
Peculium aduentitium. 162.
Peculium nullū pertinet ad eum qui nihil habet. 456.
Peculiū quomodo extinguitur aditione hereditatis. 111.
Peculium quod nō acquiritur patri poteſt repeti à coheredibus. 112.
Peculium filij, eſt patris. 224.
Peculium triplex. 210.
Peculium quaſi puſilla pecunia. 211.
Peculia caſtrenſia vel quaſi, non conferuntur. 237.
Peculium aduentitium non confertur. 240.
Pecuniaria cauſa non extinguitur morte. 197.

Index rerum & verborum.

Pecunia per nouationem in mutuum conuerti poteſt. 261.
Pecunia dotis quando conſumpta dicatur. 634.
Pecuniæ nomen omnia continet. 168.
Pedanei iudices. 176.
Peierans ſatis deum vltorem habet. 130.
Penſiones. 22.
Penſio quando ſoluenda. 361.
Penus legata. 71.
Perfecta ætas verè intelligi debet. 145.
Periculum rei in poſſidentem transfertur. 165.
Periculum quando ad poſſeſſorem ſpectat. 327.
Periculum quando ad venditorem pertinet. 345.
Periculum quando ad emptorem pertinet. 346.
Periurus infamis eſt. 89.
Periurij odium. 82.
Permiſſum in vno caſu ad alios extenditur. 606.
Permutatio. 70.
Permutatio cur dicatur contractus innominatus 359.
Permutatio non fit re aliena data. 358.
Permutatio non eſt niſi re tradita. 359.
Perpetua alienatio in rebus Eccleſiæ. 14.
Perplexitas 93.
Perpetuus Auguſtus. 2.
Perplexitas verborum. 294.
Perſonalium & realium actionũ differentia. 340
Perſecutio complectitur actionẽ realem & perſonalem. 115.
Perſona interdum locum facit repetitioni. 135.
per Perſonam liberam nihil acquiritur. 260 306.
Perſonalis & hypothecaria quando perpetuatur 577.
verbum Pertinere latiſſime patet. 397.
Petitio hereditatis longo tempore tollitur. 507.
Petitio & tranſactio generalis. 86.
Petitorium. 179.
Pietatis ratio ceſſare facit actionem neg. geſtorũ. 109.
Pignoraticia actio eſt perſonalis. 302.
Pignus & hypotheca: 34.
Pignori date licere vtilitas. 229.
Pignori incumbere magis eſt quàm in perſonam agere. 629.
Pignus prætorium. 193.
Pignus prætorium vel iudiciale. 131.
Pignus prætorium quando dicatur. 445.
Pignus quando non valet. 304.
Pignoris perſecutio in rem 625.
Pignus quando tacitè contrahitur. 361.
Pignus quando poſſidetur iure dominij. 642.
Pignus quando retineri poteſt. 110.
Pignus malum. 158.
Plagium, quid. 697.
Plurale reſoluitur in ſingulare. 24.
Poculum amatorium. 403.
Pœna extraordinaria quando imponi debet. 8.
Pœna non debet habere emolumentum. 19.
Pœna ratione calumniæ. 22.
Pœna eadem ob idem delictum. 34.
Pœna non tribuit immunitatem. ibidem
quod Pœnam meretur non videtur legitimè factum. 376.
Pœna quadrupli maxima. 453.
Pœna capitalis. 48.
Pœna certa. 70.
Pœna promiſſa quando debetur. 88.
Pœna legalis & conuentionalis differunt. ibidẽ.
Pœna à lege ſtatuta quando ſeruatur. 96.
Pœna quando committitur. 558.
Pœna vltra delictum extendi non debet. 184.
Pœnæ benignius interpretandæ. 274.
Pœna rationis à quo ſubeunda. 285.
Pœna contra negantem ſcripturam propriã. 315.
Pœna quando in fraudem vſurarum adiecta. 323.
Pœna mitigatur propter errorem 377.
Pœna quãdo committitur ex nuda promiſſione. 646.
Pœnalis ſtipulatio quando committatur. ibid.
Pœna ſecundũ cauſæ qualitatem infligenda. 682.
Pœna ſublata non tollitur infamia. 711.
Pœna minor. 96.
Pœna regulariter non imponitur ſine accuſatore 290.
Pœna imponi poteſt ſine accuſatore. 19.
Pœna ſtupri capitalis. 691.
Pœna tranſeuntia ad hoſtes. 451.
Pœna ter in anno. 452.
Pœnam non meretur quod eſt ſecundum legem. 687.
Pœna vnius multis metus eſſe poteſt. 703.
Pœnam maiorem vel minorem imponere. 96.
Pœna quando facit ſt pulationem vtilem. 395.
Pœnæ ſunt emolliendæ. 451.
Pœna conuentionalis quando exigitur. 590.
Pœnitentia abſoluitur quis infamia. 375.
Pœnitentia quando parit liberationem. 428.
Pœnitentiæ locus eſt ante litem conteſt. 598.
Pœnitere verbum latè patet. 279.
Portiones viriles & hereditariæ differunt. 199.
Poſitiuum quando in ſuperlatiuũ reſoluitur 332.
Poſſeſſiones certæ. 231.
Poſſeſſio peſſima. 221.
Poſſeſſio pro proprietate. 246.
Poſſeſſio debet remanere in ſuo ſtatu. 264.
Poſſeſſio facilius amittitur quam dominiũ. 280.
Poſſeſſio demõſtratiua & cauſatiua differunt. 281
Poſſeſſio fraternitatis, quando obeſt. 282.
Poſſeſſio filiationis quid operatur. ibidem.
Poſſeſſio ante omnia reſtituenda. 364.
Poſſeſſio eſt immobilis. 352.
Poſſeſſio in rem parit actionem. 393.
Poſſeſſio bonorum pendente criminis cognitione. 405.
Poſſeſſio cur ita dicatur. 568.
Poſſeſſio interrumpitur per executoris conuentionem. 570.
Poſſeſſio ciuilis & naturalis dari poteſt 573.
Poſſeſſio per libellum, quæ. ibidem.
Poſſeſſionis cauſæ diuerſæ eſſe poſſunt. 569.
Poſſeſſiones nunquam ſunt duæ. ibidem
Poſſeſſio naturalis & ciuilis precario cõcedi poteſt. 622.
Poſſeſſio per procuratorem acquiritur. 306.
Poſſeſſio prius decidenda quam violentia. 695.
Poſſeſſio ſolo viſu apprehenditur. 706.

Poſſeſſio vacua. 73.
Poſſeſſio vacua quando tradenda. 281.
Poſſeſſio vacua quando dicatur. 348.
Poſſeſſionis vitioſæ non fit acceſſio. 566.
Poſſeſſio ſolo animo acquiritur. 568.
Poſſeſſioues quandóque diuerſæ ſunt. 569.
Poſſeſſionis vitia impediunt vſucapionem. 570.
Poſſeſſio vacans, quæ. 610.
Poſſeſſio vacua pro vacante. 619.
Poſſeſſionem ſolam habẽs etiam reſtituitur. 668.
Poſſeſſoria hereditatis petitio. 198.
Poſſeſſorio prins agendom quam petitorio. 223.
Poſſeſſor non cogitur dicere titulum ſuæ poſſeſſionis. 283.
Poſſeſſorium primò intentandum. 613.
Poſſeſſor quando referre non poteſt quæſtionẽ de dominio. 314.
Poſſeſſor bonæ fidei poſt litem cõteſtatam. 592.
Poſſeſſori quando non liceat ſe defendere. 615.
Poſſeſſor malæ fidei. 210. 226. 270.
Poſſidens auctore prætore, iuſtè poſſidet. 193.
Poſſidentis conditio. 384.
Poſſidentes duo in ſolidum eſſe poſſunt. 621.
Poſſidentis porior conditio in priori cauſa. 85.
Poſſidentis melior conditio in pari cauſa. 269.
Poſſidere maximum commodum eſt. 178.
Poſſumns quod commodè poſſumus. 12.
Poſteriora priotibus derogant. 510.
Poſtulant ſolum eruditi. 92.
Poſtulatio, quid. 181.
circa Poſtulatiuñẽ minori non nocet minor ętas 103.
Poſtulatio apud principẽ quomodo faciẽda. 48.
Poſtomus inſtitui vel exheredari debet. 467.
Poſtumi non poſſunt eſſe iurati. 495.
Poſtumus alienus. 467.
Poſtumus quando rumpit teſtamentum. 5 0.
Potentiores qui dicantur. 108.
Potentioribus pares eſſe non poſſumos. 157.
Poteſtas debet adimere occaſionem delinquẽdi. 665.
Præ, præpoſitio aliquando nihil operatur. 2.
Præcipiendo permittitur. ibidem.
Præcipuum ſeu præceptio. 241.
Prædia prooincialia & Italica. 18.
Prædia tributatia. 155.
Prædia quomodo inſtrui dicantur. 715.
Prædia fiſcalia minorib. xxv an. non locanda. 788
Prædium dotale non poteſt alienari. 224.
Prædo non opponit compenſationem. 321.
Prædo titulum non habet. 507.
Præfationes reſecandæ. 2.
Præfectus prætorio. 25. 31.
Præfectus Ægypti perpetuus. 91.
Præfectus vel magiſter militum., 195.
Præfectus ab Imperatore vocatur amicus. 355.
Præfectus vrbi legem facere poteſt. 582.
Præfectus vrbi vice principis iudicat. 603.
Pragmatica ſanctio. 49.
Præiudicium. 27. 73. 158. 292.
Præiudicium dicitur ipſa præſumptio. 663.
Præiudiciali actione quando agitur. 661.
Prælatus ad diuiſionẽ prouocare non poteſt. 413
Prærogatiua non trahitur ad conſequentiã. 30.
Prærogatiua dicitur priuilegium. 352.
Præſcriptio interrũpitur ſola oblatione libelli. 33
Præſcriptio temporalis contra Eccleſiam. 34.
Prę́ſcriptio omnis minor decennali currit Eccleſiæ. 137.
Præſcriptio currit à minori ætate. 152.
Præſcriptio annuarum præſtationum. 297.
Pra ſcriptiones currunt contra deſides. 202.
Præſcriptiones quę currunt minoribus. 129.
Præſcriptio triginta annorum. 137.
Præſcriptio xxx annorum currit minori. 143.
Præſcriptio decennalis. 150.
Præſcriptio non currit militi. 151.
Præſcriptio trienn. litis conteſtatione non interrumpitur. 193.
Præſcriptio qoando locum habet. 216.
Præſcriptio libertatis. 233.
Præſcriptio in odium vſurarum introducta. 322.
Præſcriptio longa in libertate. 451.
Præſcriptio x. vel xx. ann. vbi habet locum. ibidẽ
Præſcriptio odio non petentis inducitur. 506.
Præſcriptiones longiſſimæ tantum negligentib. nocent. 546.
Præſcriptio idẽ facit quod præceptio vel auctoritas. 784.
Præſcriptio x. vel xx. contra hypothecariam locum habet. 573.
Præſcriptio non currit in annua prę́ſtatione. 575.
Præſcriptio currit abſenti & militi. 576.
Præſcriptio longa noo currit minori nec filiofa. ibidem.
Præſcriptio per ſolam conuentionem interrumpitur. 577.
Præſcriptio non currit poſſidenti. 580.
Præſcriptiones temporales non currunt minori cauſæ. 122.
Præſcriptiones tẽporales non currunt minorib. 129. 151. 316.
Præſcriptio temporalis currit minori. 171.
Præſcriptio qoo tempore incipiat in finibus regundis. 248.
Præſcriptio longiſſima quando currit. 451.
Præſcriptio vtrũ currat in actione fam. erſc. 580.
Præpoſitus domino non acquirit actionem. 306.
Præſcribens ſimilis eſt ſoluenti. 579.
Præſentia aduerſarij vbi requiratur. 344.
Prę́ſentia & patientia quando non præiudicant. 309.
Præſes minor quam Proconſul. 128.
Præſes per ſe latè patet. 179.
Præſidis oomen generale. 128.
Præſes quomodo matrimoniũ poteſt cõtrahere. 369.
in Præſidatu vxorem ducere non licet. ibidẽ.
Præſtigium quid. 690.
Præſtare ſeruitium. 26.
Præſumitur ſemper pro epiſcopi perſona. 20.
Præſumitur ignorãtia niſi probetur ſciẽtia. 32.
Præſumptio quomodo fit. 533.
Præſumptio iuris. 116.
Præſumptio de præterito ad præſens. 123.
Præſumptio iuris & de iure. 220. 308. 312. 626.

Præ-

Index rerum & verborum.

Præſumptio quãdo transfert onus probãdi. 283.
Præſumptio quando vrget. ibidẽ.
Præſumptio qnomodo eliciatur. 314.
Præſumptio quando ceſſare dicitur. 404.
Præſumptio præteriti temporis. 435.
Præſumptio violenta quando obtinet. 699.
Præſumptio violenta quando inducitur 283.
Præſumptio legis quando probat. 426.
Præſumptio ſumitur ex præſenti exiſtentia. 765.
Præteriti à parentibus maternis. 495.
Præteritio. 540.
Præuaricatio & colluſio. 81.84.
Præuaricator, quis. 93.
Pretium quando repetitnr. 336.
Pretium ſecundum tempora mutatur. 391.
Pretium amittere iniquum eſt. 118.
Pretium iuſtum. 342.
Precum mendacia. 52.
Presbyteri expertes perſonalium munerum. 19.
Princeps quãdo ſolus cognoſcit de appellatione delegati. 603.
Principale & ſubſecutiuum. 66.
Principale per ſe. 68.
Principales perſonæ primo conueniendæ. 438.
Principi ſoli licet interpretationem facere. 39.
Priuilegio renunciari poteſt. 27.73.
Priuilegium perſonale. 40.
Priuilegium perſonalis non extenditur ad hypothecariam. 423.
Priuilegium. 50.53.
Priuilegium de celebratione nundinarum. 54.
Priuilegia ex cauſa æſtimantur. 635.
Priuilegium cauſa minoris introductum. 137.
Priuilegium finitur cum perſona. 311.
Priuilegium quando ad heredes tranſit. ibidem
Priuilegiũ facilius tollitur quam ius cõmune 314
Priuilegio derogare. 441.
inter Probare & non probare medium. 254.
Probationum facultas non anguſtanda. 5.
Probationes recipiuntur ab vtraque parte. 138.
Probatio coram arbitro, quid operatur. 159.
Probabilis ratio. 235.
Probatio incumbit ei qui dicit. 100.
Probatio plena. 254.
Probatio per æquipollens. 291.
Probat quandoque accuſatus. 59.
Probatio ſemiplena. 555.
Probatio vera. 256.
Procurator non admittitur in criminalibus. 100, 107.
Procurator Cæſaris non eſt iudex in lite priuata. 186.
Procurator, tutor, curator differunt. 652.
Procurator inuitus nemo fit. 103.
Procuratorem poſteriorem conſtituendo prior renocatur. 415.
Procurator tranſgredi mandatũ nõ debet. 101.
Procurator quãdo tenetur de dolo & culpa. 101.
Procuratoris officium certis modis finitur. 102.
Procurator rei quando cauet de rato. ibidem.
Procurator actoris præciſè defẽdere cogitur 105
Procurator quando fit dominus cauſæ. ibidem.
Procurator fit dominus cauſæ quoad exercitiũ. 106.
Procurator quomodo poteſt reuocari. ibid.
Procurator Cæſaris de quibus cognoſcit. 175.
Procurator de leuiſſima culpa tenetur. 331.
per Procuratorem ſcienti & non ſcienti acquiritur. 351.
Procurator ignorante domino ei acquirit. ibid.
Procuratorem conſtituere. 105.
Procuratoris vſus perquam neceſſarius. 104.
Procurator vtrum tenetur exercere cauſã appellationis. ibidem.
Procurator falſus. 455.
Procurator & actor differunt. 102.
in Procuratorem ſententia ferenda. 105.
Prodigalitas. 122.
Profectitia tantum conferuntur. 473.
Profectitia quoad proprietatẽ patri adquiri. 662.
Prohibitio in perpetuum & ad tempus. 92.
Prohibitio impedit actionem neg. geſt. 114.
Prohibetur in alio quod in vno permittitur. 106.
Prohibitionis cauſa perpetua. 130.
Promiſſio nomen generale. 322.
Promiſſioni ſimplici creditur propter diuitias. 219.
Proprietas nihil habet commune cum poſſeſſione. 587.
de Proprietate & poſſeſſione ſimul non agendũ 178.
Proprietas æſtimata. 219.
Proprietas quando non ſeparatur à poſſeſſione. 569.
Proprietatis quæſtio qua actione agitanda. 245.
Prorogatio de perſonis ad perſonam. 187.
Proſtitutio de iure non fit. 556.
Prouinciales ſunt tributarij. 18.
Prouinciales habent voluntatem coactam. 95.
Prouinciales tantum præſtant tributa. 344.
Prouincialis dicitur qui habet domicilium. 664.
Prouincia quælibet poſita ſub tributo. 349.
Prouocatio ad iudicium communi diuid. 11.
Prouocare de ſeruitute in ingenuitatem. 286.
Prouocare non licet à priuatis muneribus. 748.
Prouocatio ad diuiſionem præſcriptione xxx. an. impeditur. 244.
Proximus in gradu, quis. 542.
Prudentiſſimi quique in iure errant. 119.
Pubes. 138.
Publiciana actio cui datur. 218.
Pubertate finitur tutela. 113.
Pubertatis tempus. 180.
Pueri à poſtulando excuſantur. 419.
Punitur quis aliquando propter patientiam.
Punitur quis ſine accuſatore. 286.
Pupillus qualiter conueniatur. 25.
Pupillum ſpoliare non licet. 73.
Pupillus quando tenetur de impenſis. 110.
Pupillus quando tutorem conuenire poteſt. 421.
Pupillus quando obligatur. 438.
Pupillus quando tenetur ex commodato. 439.
Pupillus adire hereditatem ſine tutore nõ poteſt ibidem.
Pupillus non excuſatur propter ætatem. ibid.
Pupillus doli capax punitur. 452.

Pupillus ſeptuennis hereditatẽ poteſt adire. 498.
Pupillo per ſe poſſeſſio acquiritur. 568.
Pupillus & adulrus differunt. 122.

Q.

QVadrienninm ad impetrandam reſtitutionem. 147.
Quadrimeſtre tempus. 45.
Quæſtio facti. 56.
Quæſtio præiudicialis. 217.
Quæſtio de facto alieno & ſuo. 87.
Quæ fiunt contra legem ſunt inutilia. 41.
Quæ fiunt contra legem aliquando tenent. ibid.
Quæ ad ius pertinent perennia ſunt. 54.
Quę nõ proſunt ſingula, multa iuuant. 280.443.
Qualitas facti. 52.
Qualitas perſonarum quando præſumptionem inducit. 323.
Qualiter cõcipiatur libellus contra eccleſiá. 22.
Quantitatis nomen ad omnia refertur. ibid.
Quantitas certa data in ſpecie quid. 271.
Quartæ xii. enumerantur. 242.
Quarta quid. 92.
Quarta Trebellianica. 199.238.242.
in Quartam quæ computantur. 205.
ſi Quarta euincatur, agi poteſt de euictione. 209.
Quarta legitima. 211.
Quartæ iure fideicommiſſi detractio. 240.
Quarta de ſingulis rebus detrahitur. 241.
Quarta Trebellianica quãdo locũ nõ habet 491.
Quaſi traditio. 272.
Quaſi prælegatum. 240.
Querela agendũ prius quã petit. hereditatis. 208.
Querela inſtaurari non poteſt. 79.
Querela eſt odioſa. 80.
Querela nõ vtitur qui aliunde auxiliũ habet. 198.
Querela præparata ſeu comminata. 200.
Querela, quid. 201.
Querela nec actio nec accuſatio eſt. ibid.
Querela reſcindit teſtamentum. 202.
Querela quibus cauſis impediatur. 205.
Querela extraiudicialis. 449.
Querela locum non habet in caſtrenſi.
Querimonia. 54.247.
Querimonia dicitur ante litẽ conteſtatam. 683.
Qui per alium facit &c. 120.144.
Quod differtur non aufertur. 37.
Quod fauore introductũ eſt quando noceat. 42.
ex edicto Quod metus cauſa datur actio & exceptio. 81.

R

RAptores. 28.
Raptus virginis. 82.
Ratihabitionis cautio. 99.
Ratihabitio retrotrahitur. 107.108.453.
Ratihabitio minoris. 152.
Ratihabitio mandato comparatur. 305.659.
Ratihabitio mandato non comparatur. 308.
Ratum quid habetur duobus modis. 265.
Rationes quomodo edantur. 57.
Ratio duplex naturæ & legis. 262.
Rationes ad probationem non ſufficiunt. 280.
Rationes cur exhibendæ. 293.
Reatus. 28.
Reconuentio. 101.
Recuſare indices quando non liceat. 173.
Recuſatio. 257.
Recuſatio in ſcriptis fieri debet. 173.
Re coniunctus verbis cõiuncto pręferẽdus. 537.
in Re communi potior eſt conditio prohibentis. 431.
Redire non licet ad id cui renunciatum eſt. 293.
Redhibitoria actio. 64.
Redhibitoria proprie ſumpta. 357.
Re & pretio carere iniquum eſt. 116.
Regis filij. 375.
Regreſſus. 126.
Regreſſus quando non datur. 705.
Regula omnis patitur exceptionem. 167.
Reip. intereſt dotes conſeruari. 33.
Rei propriè dicuntur confiteri. 138.
Rei nomine quæ continentur. 281.
Rei & iuris vindicatio differunt. 296.
Rei amotæ compenſatio ad dotem obiici non poteſt. 412.
Rei minoris alienatio. 446.
Rei duo debẽdi viriliter tenentur in ſolidũ. 278.
Rei vindic. non propriè cõpetit pro poſſeſſ. 148.
Rei vindicatio non competit niſi ratione dominij. 56.
Rei vindic. qualiter tollatur acceptilatione. 82.
Rei vindicatio præiudicialis. 128.
Rem vindicare ratione dominij 192.
Rei vindicatio non datur poſſidenti. 223.
Rei vindicatio x. vel xx. ann. tollitur. 507.
Rei vindicatio vtilis non impedit hypothecariam. 528.
in Rei vindicatione dominium probandum 218.
in Rei vindica. non quęritur de origine rei. 301.
Rei vindicationi locus eſt in lege cõmiſſoria 353.
Relator omnis delator eſt. 257.
Relegatio. 96.
Relaxatio iuri principali non obſtat. 169.
Relatio à iure permittitur. 257.
Relatiuorum natura. 334.
Relationes voluntariæ & neceſſariæ 702.
Religio. 5.
ob Religionis diuerſitatem nuptiæ rumpuntur.
Remiſſio de futuro debito tenet. 64.
Remiſſio conditionalis. 85.
Remiſſio quãdo facienda propter ſterilitatẽ. 362.
Remiſſione facta non trãsfertur dominium. 87.
Remiſſio reſtringẽda ad id de quo actum eſt. 78.
Rem reuocare. 69.
Rem habere videtur qui habet actionem. 571.
Re non reſtituta quando in litem iuratur. 364.
Renouatio in Emphyteuſi cur fieri ſolet. 366.
Renunciatio. 32.
Renunciare tacitè priuilegio. 43.
Renun. iatio tacita quãdo expreſſam pollet. 121.
Renunciatio tacita quomodo inducatur. 122.
Renunciare allegationibus. 185.
Renunciatio generalis quid operatur. 311.
Renunciationi generali quando ſtatur. 312.
Renunciatio nõ impedit exceptionem non numer. pec. 318.
Renunciatio exceptionis non numer. pec. quid operatur

operatur. ibidem.
Renunciatio generalis beneficio legati, valet. 420.
Reo licere debet, quod licet actori. 169.
Repreſentare. 87.
non Repetitur quod fit pietatis animo. 109.
Repetitio legitimæ. 209.
Replicatio propriè datur actori. 643.
Replicatio & actio eodē tempore tollitur. ibid.
Repudiatio. 63.
Repudiatio ex vnius voluntate tantum pendet. ibidem.
inter Repudiationem & pactum remedium. 64.
Repudiare poteſt is qui poteſt adire. 667.
Res inter alios acta aliis non præiudicat. 39. 57. 65.
Res peculiaris. 65.
Res iudicata non retractatur. 84.
Res fit dubia per negationem. 100.
Res quæ ſeruando ſeruari non poſſunt. 103.
Res empta aliena pecunia. 114.
Res minoris ſine decreto non alienātur. 132. 423.
Res minoris quomodo vendi debet. 138.
Res litigioſa alienari non poteſt. 156.
Res inter alios acta quando præiudicat. 222.
Res quando in iudicio exhibenda. 223.
Res incorporales non recipiunt traditionem. 231.
Res diuidi poſſunt ſub conditione. 245.
Res deterior tradita. 251.
Res ſua nemini ſeruit. 266.
Res alienas quando capere licet. 274.
Res quomodo redintegratur. 306.
Res aliena ſine domini conſenſu non obligatur. 309.
Res aliena vendi poteſt. ibidem.
Res pro re ſolui poteſt. 358.
Res inæſtimata in dotem data. 383.
Res dotales quare æſtimabantur. 393.
Res furtiua quando vſucapi non poteſt. 451.
Res potius interpretenda vt valeat quam vt pereat. 492.
Res precario poſſeſſa non eſt vitioſa. 570.
Res quomodo conueniri dicatur. 628.
Res poſt litem cōteſtatam litigioſa dicitur. 644.
Res in perpetuum locatæ ab eo cui locatæ ſunt vendi vel donari poſſunt. 789.
vbi Res perpetuo locatur Emphyteuſis fieri iubetur. 789.
Reſcriptum declinatorium iudicij. 101.
Reſcriptum contra leges quando valet. 187.
Reſcripta quando non admittenda. 50. 284.
Reſcriptum contra leges non valet. 452.
Reſcriptum quando non valet. 616.
Reſcriptum nullum ipſo iure. 51.
Reſciſſoria non perpetuatur per cōteſtationem. 355.
Reſciſſoria non eſt proprium nomen actionis. 311.
Reſpub. & Eccleſia eodem pede gradiuntur. 156.
Reſpubl. ad rempub. Romanam tantum refertur. 412.
Reſtitutio de dote à minore capta. 153.
Reſtitutio aduerſus venditionem. 126.
Reſtitutio pro modico non conceditur. 125.
Reſtitutio aduerſus libertatem. 133.
Reſtitutio Trebellianica. 74.
Reſtitutio quando denegatur minori. 89.
non Reſtituitur qui iure communi vſus eſt. 102.
Reſtitutio pretij. 119.
Reſtitutio actionis. 134.
Reſtitutio quomodo facienda. ibidem.
Reſtituto vno alij reſtituuntur. ibidem.
Reſtitutionis tempus. 156.
Reſtitutio quando fit iure actionis. 157.
Reſtitutio impenſarum. 172.
Reſtitutio dolo Emptoris & venditoris. 445.
Reſtitutio non continet fictionem in præteritū. 717.
Reſtituendi facultas non poſſeſſio conſideratur. 251.
Retentione vſusfructus transfertur dominium. 675.
Reuerentia in quibus conſiſtit. 61.
Reuocatoria actio, quid. 612.
Reus præſtat ſportulas. 22.
Reus aliquid afferens tenetur probare.
Reus conueniendus in loco domicilij. 188.
Rixa. 107.
Roma caput aliarum ciuitatum. 355.
Ruſticitas in multis excuſat. 62.
Ruſticitas ſancta. 362.
Ruſticitati quomodo ſubueniendum. 484.

S

Sacerdotes vocabantur Dij in teſtamento veteri. 504.
Sacramenti religio. 130.
Sacramento contra venire non licet. ibidem.
Sacramento ſolo arbitri non credendum. 158.
Sacramentum teſtium remittitur. 163.
Sacramentum iudiciale. 171.
Sacramento deciditur cauſa. 253.
ex Sacramento præſtito naſcitur actio. 255.
ex Sacramento nulla naſcitur actio. 457.
Sacratiſſimus Cæſar. 2.
Sacrilegium. 11. 40.
Sacrilegium committere. 55.
Sacrilegus. ibidem.
Sacrilegus differt à fure. 453.
Salarium vltra licitam quantitatem non conſtituitur. 92.
Salarium incertum peti non poteſt. 328.
Salarium ex mandato quando peti poteſt. 331.
Saluianum interdictum in extraneum non datur. 623.
Saluianum interdictum eſt adipiſcendæ poſ. 624.
Sanctio, quid. 18.
Sanctio quot modis dicatur. 3.
Sanctio generalis. 29.
Sanctitas non corrumpitur. 24.
Sanctimonialis conuerſatio. 28.
Sanæ mentis quilibet præſumitur. 511.
Sanguinem ſuum redimere licet. 161.
Sanguinis turbatio. 381.
Sarraceni plures habent vxores. 376.
Satiſdatione non eſt opus cum pœna ſufficit. 22.

Index rerum & verborum.

Satisdatio remittitur propter inopiam. 229.
quis Satiſdare tenetur. 32.
Satisfacto ciuiliter criminali præiudicatur. 705.
Scæuola obſcure reſpondet. 2.
Scientia parentum quando præiudicat. 31.
Scientia aliena. 32.
Scientiam nobilitare & vetuſtatem. 92.
Scientia operatur malam fidem. 214.
Scientia & patientia domini quando exigatur. 235.
Scientia conditionem indebiti impedit. 265.
Scientia ſola nocet ad productionem teſtium. 284.
Scientia æſtimari non poteſt. 472.
Scientia defuncti quando non obſtat. 566.
Scheda, quid. 256.
Schema, quid. 20.
Scholares quando dant fideiuſſorem. 25.
Scriptum plus valet quam teſtes. 27.
Scriptura priuata. 57.
Scriptura priuata non facit fidem. 294.
Scriptura quando exigatur in renunciatione. 75.
Scriptura quando exigatur. 72.
Scripturæ magis creditur quam teſtibus. 143.
Scriptura quando neceſſaria. 293.
Scriptura quando eſt de ſubſtantia contractus. 296.
Scripturæ publicæ ſtatur. 299.
Scripturæ ſtandum. 350.
Scriptum aliquando maioris vis quam veritas. 674.
Secunda ætas quæ dicatur. 548.
Senſum non verba ſpectari. 41.389.
Sententia interlocutoria. 21.297.587.
Sententia diffinitiua. 21.
Sententia profertur ſine libello. 25.
Sententia principis pro lege. 39.
Sententia non dicenda ſub conditione. 41.
Sentẽtia diffinitiua non fertur in abſentem. 708.
ſine Sententia diffinitiua non fit quis infamis. 709.
in Sententia diſcretio perſonarum habenda. 513.
Sententia nulla fertur contra ius, ſed contra iuris rationem. 582.
Sententia ante litem conteſtatam. 195.
Sententia non ferenda ante relationem. 598.
Sententia quando generaliter ferri poteſt. 58.
Sententia non tollit obligationem naturalẽ. 84.
Sententia ſine cauſæ cognitione non valet. 86.
Sententia pro parte non poteſt valere. 90.
Sententia lata abſente fiſco reſcinditur. 92.
Sententia quomodo reſcinditur. 86.
Sententia facit ingenuum, non pactio. 84.
Sententia inter alios lata quando præiudicat. 93.
Sententia quando per in integrum reſtit. reſcinditur. ibidem.
Sententia venalis. 94.
Sententia iniuſta quantum ad infamiam valet. 97.
Sententia quando fertur in dominum. 106.
Sententia nulla. 107.
Sententia lata à non competenti iudice. ibidem.
ex Sententia datur vtilis in rem actio. 165.
Sententia quando facit ius. 292.
Sententiam retractare, quando liceat. 298.
Sententia lata contra procuratorem. 329.
Sententia falſis inſtrumentis lata. 442.548.596.
Sententia formam libelli conuentionalis continere debet. 585.
Sententia poſt confeſſionem. 597.
Sententia quando ipſo iure nulla. 599.
Sententia iudicis infirmata. 683.
ex Sententia arbitri non oritur actio. 255.271.
Sententiæ forma. 106.
Sepulchrorum violatores. 696.
Sequeſtratio. 264.
Sequeſter, quis. ibidem.
Sequeſtratio quando fieri debet. 560.
Sequeſtratio non fit in re mobili. 607.
Seruiana & quaſi Seruiana quib. datur. 324.
Seruitium. 43.
Seruitium Dei. 38.
Seruus ſui furtum facit. 37.
Seruus paſciſci poteſt iure naturali. 81.
Serui pro mortuis in iure habentur. 48.
Seruo ſupplicare licet. 48.
Seruus quando ex mala geſtione tenetur. 411.
Seruus heres neceſſarius. 239.
ſemel Seruus ſemper ſeruus præſumitur. 289.
Serui tanquam teſtes non admittuntur. ibidem.
per Seruum quando acquiritur nominato. 307.
Seruus quo ad cauſam pro libero habetur. 418.
Seruorum alienatio cur prohibita. 425.
Seruus in peculio eſſe non poteſt. 451.
Seruus in dominum torquetur. 452.
Serui pro mortuis habentur. 457.
Seruus nihil ſuum habet. 458.
Serui olim Tabelliones eſſe poterant. 554.
Seruus contra dominum conſiſtere non poteſt. 562.
Seruus domino acquirit. 567.
Seruus quando venalis dicitur. 669.
Serui & adſcriptitij differunt. 774.
Seruitutis quæſtio. 470.
Seruitus ſeruitutis eſſe nõn poteſt. 547.
Sextans. 63.
Sigillum facit fidem. 297.
Signum vniuerſale. 66.
Signa ſeptem teſtium in teſtamento requiri. 466.
Siliqua. 22.325.738.
de Similibus ad ſimilia procedendum. 44.670.
Simonia. 24.
Simplum in quadruplum computatur. 117.
Simulatio accuſationem ſonat. 35.
Simulationes quomodo fiunt. 299.
Simulatio duobus modis præſumitur. 332.
Simulatio per coniecturas præſumitur. 350.
Singula quæ non proſunt, multa iuuant. 380.443.
Societas finitur amiſſa pecunia. 335.
Societas conſenſu contrahitur. 272.
Societate finita naſcitur actio pro ſocio. 335.
Societate manente agitur pro ſocio. ibidem.
Socius criminis non eſt teſtis. 289.
Socius criminis quando admittitur. ibidem.
de Solemnitatibus nihil eſt omittendum. 690.

Index rerum & verborum.

Solemnitas iudicij exactè requiritur. 129.
Solemnitatem allegans probare debet. 281. 321. 645.
Solidus pro aureo ſumitur. 174.
Solidi vnde dicti. 759.
Solitaria vita. 26.
Sola conuentio non facit Iudicem. 30.
Sola negligentia pręſtatur. 34.
in Solo alieno ædificare. 220.
Solutio tollit obligationem. 65.
Solutio ſpontanea, quid operatur. 116.
Solutio cum neceſſitate. 126.
Soluere minori. 135.
Solutione facta auctoritate iudicis non datur reſtitutio 135.
Solutio quando per ſcripturam probanda. 291.
Solutum in grauiorem cauſam cedit. 653.
Soluere adiecto ſtipulationi. 654.
Soluere aliud pro alio. 655.
ad Soluendum quam ad condemnandum proniores eſſe debemus. 67.
non Soluere potius intereſt, quam ſolutum repetere. 411.
Soluere poſſumus pro aliis inuitis & ignorantibus. 632.
Spado & caſtratus. 440.
Speciale quandoque præcedit. 10.
Specialia non trahenda ad conſequentiam. 252. 306.
Specialis caſſatio. 42.
Specierum nomine non datur vſura. 326.
Species non excludit ſuum genus. 120.
Sponſalia. 370.
Sponſalia diſſolui poſſunt à tutore. 373.
Sponſalia fiebant olim per ſtipulationem. 368.
Sponſalitia largitas, quid. 312.
Sponſalitia largitas ad quos pertinet. 383.
Sponſio ſolemnis 263.
Sportulæ. 21.182.
Spurius non eſt ſine matre. 667.
Statuta iniqua. 258.
Statuta ciuitatum decidunt lites. 585.
Status cauſa. 80.100.
Stellionatus vnde dicatur. 707.
Sterilitas quando compenſari dicitur. 362.
Stilus liber, quo modo intelligendum. 8.
Stilus pro diffinitiua ſententia ſumitur. 714.
Stipendia, quid. 101.
Stipendia vnde dicantur. 92.
Stipendia cauſa pignoris retineri poſſunt. 629.
Stipendia ex cauſa iudicati capi poſſunt. 631.
Stipulatio Aquiliana. 65.78.88.
Stipulatio pœnalis. 70.
Stipulatio pœnalis quando committitur. 71.
Stipulatio puta. ibidem.
Stipulatio pœnalis, conditionis, & puta. 72.
Stipulatio quando committi non poteſt. 132.
in Stipulationib. quædam non neceſſaria. 139.
Stipulatio commiſſa. 104.387.
Stipulatio vſurarum. 164.
Stipulatio duplæ. 224.
Stipulatio quando committatur. 339.
Stipulatio rei incertæ valet. 386.
Stipulatio ſtricti iuris cur ita dicatur. 396.
Stipulatio non transfert dominium. 74.
Stipulationes plures dicũtur propter plures res. 90.
Stipulationes implicitæ. 71.
Stipulatio inutilis inter patrem & filiumfam. 399.
Stipulatio pœnalis quando committatur. 646.
Strictum ius quando ſequendum. 167.
Studiorum cauſa publica eſt. 150.
Stupri pœna capitalis. 691.
Stuprum & adulterium. 690.
Subauditur ſæpe quod præit aut ſequitur. 61.
Subreptio. 40.
Subſecutiuum non valet cum principale non valet. 265.
Subſtantia contractus. 69.
Subſtitutio inter fratres. 80.
Subſtitutionum diuiſio & definitio. 477.
Subſtitutio vulgaris. ibidem.
Subſtitutio pupillaris. ibidem.
Subſtitutio breuiloqua. ibidem.
Subſtitutio expreſſa. ibidem.
Subſtitutio exemplaris. ibidem. 206.
Subſtitutio compendioſa. 477.
Subſtitutione vulgari tacita pupillaris continetur. 476.
in Subſtitutione fideicõ. vtrum admittatur priuilegium militis. 477.
Subſtitutio directa ad fideicommiſſariam trahitur. ibidem.
Subſtitutio tacita pupillaris non excludit matrem. 489.
Subſtitutio vulgaris expreſſa habet in ſe tacitam pupillarem. 477.491.
Subſtitutio exemplaris cur ita dicatur. 492.
Subſtitutio pupillaris quando non tenet. 623.
Subſtractio inſtrumentorum. 66.285.
Subtilitas nimia ſpernenda. 530.
Succeſſio feudi. 338.
Succeſſoris ſucceſſor. 765.
Summatim in quibus cauſis agendum. 605.
Supplicare licet ſeruo. 48.
Supplicare ſecundo non licet. 49.
Supplicatio non habet vim appellationis. ibidẽ.
Supplicatione interpoſita ſententia mandatur executioni. 50.
Supplicationis auxilium. 51.
Surdus naturaliter teſtari poteſt. 479.
Surdus peritus literarum poteſt teſtari. ibidem.
Suſceptio ſpontanea operatur renunciationem. 104.
Suſpectus multis modis dicitur. 109.
Suſpectus eſſe non debet ex eo quod quis pauper eſt. 533.
Suſpicione ſola quis recuſatur. 172.
Suus ab emancipato non differt. 122.
Suus heres abſtinere poteſt hereditate. 139.
Suus heres quis dicatur. 444.
Syndici. 25.
Syndicus quando procuratorem cõſtituere poteſt. 102.

T

TAbellio. 60.
Tabellio contra leges ſcribens exilio puniendus. 12.
Tabellioni creditur de ſcriptnra. 289.
Tabellio quomodo conficere debet inſtrumēta. 296.
Tabellio liber eſſe debet. 525.628.
Tabularius ſolis non credimua. 533.
Tacita voluntas prodeſt. 34.
Tacite renunciare priuilegio. 43.
Tacitè actum inter partes. 395.649.
Tacitè acta pro cautis habentur. 533.
Taciturnitas qnando non confirmat. 449.
Tectoria in pariete communi. 220.
Tempus ſolum non tollit obligationē. 148.576.
Tempus vtile & continuum. 154.
Tempus non eſt modus tollendæ obligationis. 232.
Tempus quomodo duplicatur. 234.
Tempus contractus conſiderandum. 426.
Temporum prærogatiua inter creditores ſeruanda. 500.
Territorium. 53.
Tertia pars quomodo intelligatur. 1:.
Teſtamentum 27.
Teſtamentum minus ſolemne. 135.
Teſtamentum ex parte nullum non valet. 197.
Teſtamentum quomodo reſcindatur. 238.
Teſtamentum in ſcriptis. 256.
Teſtamenti ſolemnitas quemodo probari poteſt. 198 484.
Teſtamenti ſolemnitas an per duos teſtes probanda. 466.523.
Teſtamenta quomodo aperienda. 480.
Teſtamentum quomodo ſignatur. 482.
Teſtamentis vii. teſtes exiguntur. 484.
Teſtamento nuncupatiuo v. teſtes. 485.
Teſtamentum cancelari. 505.
in Teſtamento non quilibet teſtis admittitur. ibidem.
Teſtamentum poſterius imperfectum non tollit prius ſolemne. 483.
Teſtamentum facere per alium prohibitum eſt. 484.
Teſtamentum irritum fit minima capitis diminutione. 717.
Teſtamentum oppugnans perdit legata. 509.
Teſtamentum quando non rumpitur nec codicilli. 510.
Teſtamentum quando falſum dici poteſt. 517.
Teſtamentum nuncupatiuū quomodo probādum. 523.
Teſtamento curator dari non poteſt. 78.
in Teſtamentis præualet ſcriptura. 299.
Teſtamentum paganum. 210.
ex Teſtamento falſo non debentur libertates. 551.
Teſtatoris impietas. 201.
Teſtatus & inteſtatus pro parte nemo decedit. 202.
Teſtator quando à prima voluntate videtur deſtitiſſe. 493.
Teſtatoris voluntas pro lege ſeruatur. 564.
Teſtari non poteſt qui eſt in alterius poteſtate. 27.
Teſtatio falſa. 596.
Teſtes. 114.
Teſtis infamis non vitiat contractum. 263.
Teſtes non producuntur ante litem motam 287.
Teſtes iurare debent. 288.
Teſtis vnus nullam inducit probationem. 289.
Teſtis remouetur propter capitales inimicitias. 290.
Teſtis improbitas quomodo ponitur. ibidem.
Teſtis ſemel approbatus non poteſt reprobari. ibidem.
Teſtis depoſitio qualiter arguenda. ibidem.
Teſtes v. exiguntur in confeſſione. 291.
Teſtes varij & ſuſpecti puniendi. 292.
Teſtes vbi examinandi. 267.
Teſtes producere non poteſt qui teſtificata dicit. ibidem.
Teſtes contra ſe inducere nemo cogitur. 477.
Teſtes v. ſufficiunt in omni vltima voluntate. 511.523.
Teſtes ſubſcribere debent. 512.
Teſtes producere quolibet anno graue eſt. 517.
Teſtimonium tale eſt qualis eſt ratio. 290.
Teſtimonium fertur in ſecretò. ibidem.
Titulum dicere poſſeſſionis ſuæ nemo cogitur. 217. 454.
Titulus quando probandus. 218.
Titulus proprie, quid. ibidem.
Titulus multa ſignificat. ibidem.327.
Titulus pro qualitate poſſidendi. 218.
Titulus quando non requiratur. 232.
Titulus non inquirendus. 261.
Togati. 31.
Totum variatur per modicum. 45.
Trabea. 492.
Traditio quid operatur. 46.
Traditio inſtrumentorum plus operatur quam clauium. 673.
Tranſactio de lite incertā non ſemper fit. 80.
Tranſactio propter dolum ipſo iure nulla. 84.
Tranſactio quomodo dicitur. 73.
Tranſactionis reſciſſio. 80.
Tranſactio per ſententiam reſcindi poteſt. 82.
Tranſactio generalis quando obſtat agenti. 86.
Tranſactio quando reſcinditur propter publicum negotium. 84.
Tranſactio quando à principio non tenet. ibidē.
Tranſactionis cauſa datum repeti non poteſt. 85.
Tranſactio potius diſtractus quam contractus. 295.
Tranſactionem ſuper dolo facere. 79.
Tranſactio die feriato fieri poteſt. 585.
Tranſactio propter calumniam. 591.
Transferre & retinere ſimul. 44.
Transfugæ non habent ius poſtliminij. 668.
Tranſigi non poteſt poſt rem iudicatam. 436.
Tranſigens non transfert dominium. 85.
Tranſigere licet ſuper falſo. 507.
Tranſmiſſio ad liberos ex præcedenti matrimonio. 382.

Tranſ-

Index rerum & verborum.

Tranſlatio alicuius in alium propter moram. 653.
in Trebellianica quid imputetur. 534.
Trebellianum.S.C. 197.
Trebellianica de vna re non detrahitur. 531.
Tria tèmpora conſideranda. 29.
Tributa & annonæ. 728.
Turpia dicuntur impoſſibilia. 85.
Turpiter & contra legem facere differunt. 41.
Turpitudinem ſuam allegans non admittendus. 86.123.558.
Turpis conditio ſeu impoſſibilis. 206.
Turpitudo quando impedit condictionem. 268.
Turpitudo ex parte accipientis. 269.
Turpis conditio non valet. 674.
Turpillianum.S.C. 82.
Tutela & cura differunt. 111.
Tutela legitima ex lege XII. defertur. 542.
Tutela plurium liberorum vna. 443.
Tutela finita maiori datur actio tutelæ. 128.
Tutela diuiſa. 77.
Tutelam inuiti ſuſcipere cogimur. 104.
trium Tutelarum excuſatio. 203.
Tutelæ actione quæ veniant. 433.
tres Tutelæ quando excuſant. 443.
Tutores ſatiſdare debent. 24.
Tutorum differentiæ. 32.
Tutor tenetur iurare de calumnia. 57.
Tutor pro contutore quando conuenitur. 78.
Tutor pro domino habetur. 101.426.
Tutorem habenti tutor non datur. 109.
Tutores ſuſpecti fiunt ex mala adminiſtratione. ibidem.
Tutor ex neceſſitate gerit. 127.
Tutoris vnius victoria alteri prodeſt. ibidem.
Tutoris auctoritas ſupplet ætatem minoris. 178.
Tutor quomodo res pupilli emere poteſt. 336.
Tutor & curator in multis differunt. 374.
Tutor quando cum pupilla nubere poteſt. 378.
Tutor à patrono liberto dari non poteſt. 414.
Tutor tenetur de geſtis & gerendis. ibidem.
Tutorem habenti tutor non datur. 715.421.
Tutor ad tempus datus. 421.
Tutor reuocatus ac ſuſpectus. ibidem.
Tutorem habenti quando datur tutor. ibidem.
Tutor perficere ædificia tenetur. 423.
Tutor ex quibus cauſis remouetur. 425.
Tutores qui propter dolum remouentur. ibidē.
Tutores finito officio conueniuntur. 427.
Tutoris datiu in ſeruo quando tenet. 416.
Tutor olim dabatur ad cauſam. 430.
Tutor ſæpe ponitur pro curatore. 428.
Tutores ſuſpecti quando accuſari poſſunt. 429.
Tutori iunctus curator. 429.
Tutor ad cauſam non datur. ibidem.
Tutor rationes conficere debet. 432.
Tutor de leui & leuiſſima culpa nō tenetur. ibi.
Tutoris ſucceſſor de dolo tenetur. 434.
Tutorum quilibet in ſolidum tenetur. 435.
in Tutoribus cōueniendis quis ordo ſeruandus. ibidem. 450.
Tutor quando iurare non cogitur. 436.
Tutores quādo habent beneficiū diuiſionis. 438.
Tutoris auctoritas quando non neceſſaria. 439.
Tutor bonorum poſſeſſionem agnoſcere poteſt. 463.
Tutorem eſſe idoneum quis debet probare. 431.
cum Tutori ſoluitur idem eſt ac ſi minori. 530.
Tutores legitimi, teſtamentarii, datiui. 542.

V

VAcillans torqueri poteſt. 19.
Vbicunque te inuenero ibi te iudicabo. 195.
Vectigalia quænam erant. 320.
Vel, aliquando reſoluitur in coniunctionem copulatiuam. 488.
Velleianum quando non habet locum. 309.
Velleianum quando non prodeſt mulieri ibidē.
Velleianum an habeat hodie locum. 313.
Velleiani auxiliū non eſt de iure communi. ibid.
Velleiani auxilium quando denegatur. 313.
Vendere nemo compellitur inuitus. 117.430.
Vendere filium quo caſu licet patri. 447.
Vendere quando quis inuitus cogitur. 553.
Venditio cum decreto. 42.
Venditio completa quando dicatur. 66.
Venditio perfecta quæ dicatur. 345.
Venditio per traditionem perficitur. ibidem.
Venditio ſimulata. 84.
Venditio imperfecta. 345.
Venditio pignoris. 131.
Venditio rei alienæ quando valet. 249.
Venditio quod quis in re habet. 336.
Venditio collata in alterius arbitrium quando valet. 337.
Vēditio & permutatio in multis cōueniunt. 359.
Venditor ſatiſdat de facto ſuo. 338.
Venditor multis modis probatur dominus. 282.
Venditor quando non tenetur perficere contractum. 296.
Venditor quādo præciſe rē tradere tenetur. 347.
Venditor quando tenetur quanto minoris. 348.
Venditor rei alienæ. 382.
Venerorum conſuetudo. 262.
Verba legis offendere non licet. 41.
Verborum ſignificationi ſtandum. 44.
Verborum nimia ſubtilitas vitanda. 273.
Verba quandoque de ſubſtantia rei. 139.
Verba generaliter prolata. 231.
Verba precatiua & directa. 240.
Verba ſola non inducunt obligationem. 403.
Verbis & blanditiis quando vti licet. 433.
Verba ſolemnia hodie non neceſſaria. 444.
Verborum ſignificationi quādo non ſtandū. 518.
Verba cum effectu ſunt recipienda. 680.
Verberata non eſt infamis. 96.
Veriſimilitudo quando procedit. 142.
Veriſimiliora non reſpuuntur. 295.
his qui Veriſimiliora dicunt credendum. 289.
Veritas plus valet quam ſcriptura. 299.
Veritas in quantum poteſt inquiri debet. 78.
Veritas qualiter exquirenda. 161.
Veritas potius inſpicitur quam ſimulatio. 299.
Veritas ſpectanda. 485.
Veritas negotij ſpectanda. 51.
Verſuti, qui 690.
Veſtes expeditæ militum. 150.
Veterani multis priuilegiis gaudent. 293.

Vetuſtas pro præſcriptione xl. annorum. 784.
Victus victori in expenſis damnatur. 185.
Victo vna in re ad aliam redire licet. 511.
Vidua cur ita dicatur. 190.
Vidua pariens intra tempus luctus. 381.
Villicos, quis. 305.
Vindicare mortem defuncti. 196.
Vindicta, quid. 133.
Violentia fit quinque modis. 115.
Violentia literæ non inferenda. 241.
Violentia prohibetur officio iudicis. 621.
Vir bonus fit ex vxoris bonis moribus. 20.
Vir ſatiſdate tenetur pro dote. 49.
Vir tenetur reſpondere pro vxore. 274.
Vir & vxor duo in carne vna. 309.
Vir ſolus rem dotalem vindicat. 394.
Vis compulſiua, & atrox. 115.340.
Vis expulſiua. 115.
Vis inquietatiua & ablatiua. ibidem.
Vis turbatiua. ibidem.
Vis mentio hodie ſublata. 116.
Vis maior quæ dicatur. 300.360.
Vis fieri non poteſt ſine corpore. 617.619.
Vis in ſe dolum habet. 617.
Vis fieri non debet ædificanti. 624.
Vitiũ in cõſuetudinẽ verſum magis punitur. 30.
Vitij nomen multa continet. 301.
Vitium impedit vſucapionem. 451.
Vitia perſonarum quænam ſint. 570.
Vitium litigioſi rem non adficit. 571.
Vitium reale. ibidem.
Vitia quædam rem adficiunt. ibidem.
Vitricus quando eſſe poteſt tutor. 432.
Vix, particula. 774.
Vlpianus vnde originem habuit. 758.
Vltima derogant primis. 237.
Vniuerſitas conſentire poteſt. 45.
Vniuerſale natura & effectu. 336.
Vniuerſitate conuenta an omnes reſpondere teneantur. 427.
Vniuerſitas per quos iurare debet. ibidem.
Voluntas hominis ambulatoria vſque ad mortem. 8.371.
Voluntas vltima pro lege. 8.
Voluntas tacita prodeſt. 34.
Voluntas ſpontanea. 65.
Voluntatem accommodare. 64.
Voluntas teſtatoris pro lege. ibidem.
Voluntas ſufficit pro ratione. 113.
Voluntas velata. 337.
Voluntas quando initio eſt neceſſaria. 496.
Voluntas defuncti non tenet ex imperfecto teſtamento. 482.
Voluntatem defuncti qui agnouit, inofficioſi agere non poteſt. 699.
Votum improbum. 63.
Vox viua validior mortua. 295.
Vſucapio currit Eccleſiæ. 16.
Vſucapio. 149.701.
Vſucapio cœpta in perſona maioris. 152.
Vſucapio rei à ſeruo traditæ. 305.
Vſucapio pignoris cõuentionẽ nõ extinguit. 394
Vſucapio & alienatio eadẽ lege prohibetur. 563.
Vſucapio non impeditur propter furtum. 450.
Vſucapere errore. 565.
in Vſucapione exigitur bona fides. 567.
in Vſucapione titulus requiritur. 575.
Vſucapio triennij transfert dominium. 73.
in Vſucapione poſſeſſio eſt cauſa dominij. 306.
Vſucapio quando non præiudicat creditori. 626.
Vſufructuarius. 66.
Vſufructuarius manumittere non poteſt. 76.
Vſurarius repellitur à teſtimonio. 97.
Vſuræ quando peti poſſunt. 113.
Vſuræ vſurarum non debentur. 119.
Vſuræ ſeu penſiones. 127.
Vſuræ debentur in legatis & fideicom. 540.
Vſurarum ſtipulatio. 164.
Vſuræ pecuniæ hereditariæ quãdo debentur. 214.
Vſuræ fructuum. ibidem.
Vſurarum curſus quomodo impediatur. 320.
Vſura odioſa. 322.
Vſuræ quando debentur ex nudo pacto. ibidẽ.
Vſuræ quando præſumuntur ſtipulatæ. ibidem.
Vſurarum & ſortis actio eadem in bonæ fidei iudiciis. 323.
Vſuræ traiectitiæ. 326.
Vſura non datur ſpecierum nomine. ibidem.
Vſuræ præſtantur ex mora in bonæ fid. iud. 327.
Vſuræ quando veniunt ex officio iudicis. 328.
Vſura centeſima. 13.262.594.325.326.
Vſura legitima. 433.
Vſurarũ quãtitas taxatur ex auctoritate legis. 507
Vſuræ quando præſtãtur cum intereſſe & damno. 528.
Vſurpans illicita, amittit licita. 35.
Vſusfructus, quid. 228.
Vſusfructus propriè & impropriè ſumitur. ibid.
Vſusfructus habet inſtar proprietatis. 229.
Vſusfructus ſæpius præſtatur. 230.
Vſusfructus non vtendo amittitur. 231.
Vſusfructus locari poteſt. 362.
Vſusfructus nunquam tranſit ad heredem. 536.
Vſusfruct⁹ patris nõ extinguitur morte filij. 542.
Vterini & conſanguinei. 204.
qui in Vtero ſunt pro iam natis habentur. 461.
Vtilitas publica priuatæ præferenda. 49.
Vtile primum dat vires ſecundo inutili. 70.
Vtiles actiones. 65.
Vtiliter cœptũ nõ ſufficit niſi ſequatur euetus 114
Vtile per inutile non vitiatur. 206. 262.353.676.
Vtile per inutile quando vitiatur. 158.
Vti male re ſua. 392.
Vxor marito præiudicare non poteſt. 101.
Vxor quando habet alimenta. 200.
Vxor an ſit domeſtica viro. 287.
Vxori renunciare licet iuri hypothecarum. 311.
Vxorem & ſponſam habere non licet. 376.
Vxor domina dotis. 393.
Vxor & maritus. 549.
Vxor in adulterio deprehenſa. 686.
Vxor propter adulterium dotem amittit. 690.

FINIS.

FINE

Digitized by Google

R. SALVAREZZA
RESTAURO
Via Val Sassina, 58